37604/C/2

1) De aedibus. Naples 1762. vol. 4

E. III.

2) Opuscula miscellanea. Naples. 1763.
4 pts.

JO. BAPTISTÆ MORGAGNI

P. P. P. P.

OPUSCULA MISCELLANEA

Quorum non pauca nunc primum prodeunt,

TRES IN PARTES DIVISA.

In hac prima Editione Neapolitana adduntur

EPISTOLÆ ANATOMICÆ DUÆ:

PARS PRIMA.

NEAPOLI MDCCLXIII.

EX TYPOGRAPHIA SIMONIANA.

SUMPTIBUS DOMINICI TERRES.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

WELLCOME
LIBRARY
INSTITUTE

JO. BAPTISTÆ
MORGAGNI
NOVA
INSTITUTIONUM
MEDICARUM
IDEA.

Die undecima menſis Julii 1763. Reimprimatur.

VARGAS MACCIUCCA.

Carulli.

ILLUSTRI VIRO

ANATOMICO ET BOTANICO SUMMO

PHYSIOLOGO DOCTISSIMO ET EXPERIENTISSIMO

ALBERTO

v. HALLER

PRÆSIDI SOCIETATIS REG. SCIENT. GOTTING.
SODALI ACAD. REG. SCIENT. PARIS. REG. CHIR. GALL.
IMPER. BEROLIN. SUEC. BONONIENS. BAVAR.
SOCIET. SCIENT. BRITANN. UPSAL. BOT. FLOR. HELVET.
IN SENATU SUPREMO BERNENSI DUCENTUMVIRO

OB TANTA IN REM PHYSICAM ET IN SE MERITA

GRATO OBSEQUIOSOQUE ANIMO

D. D.

JOANNES BAPTISTA MORGAGNUS.

ILLUSTRISSIMIS, ATQUE EXCELLENTISSIMIS VIRIS

HIERONYMO VENERIO

EQUITI, AC ÆDIS D. MARCI PROCURATORI,

MARINO GEORGIO

JOANNI FRANCISCO MAUROCENO

EQUITI

Senatoribus Ampliſſimis, & Triumviris Litterariis

Joannes Baptiſta Morgagnus S. P. D.

QUod facere Architecti neque inconſiderati, neque indociles ſolent, antequam ædificia, præſertim magna, & longi temporis, atque laboris, exſtruere incipiant, ut eorum formam in publico expoſitam, meliorem, dum adhuc licet, ex aliorum reddere judiciis conentur, idem ego & paucis ante menſibus feci, & nunc quoque facio, VIRI AMPLISSIMI. *Cum enim Inſtitutiones quaſdam Medicas olim animo concepiſſem novas illas quidem, &, niſi fallor, formando illi perfecto Medico quem omnes optamus, apprime utiles, ſed eaſdem tantæ operæ, & tam diuturnæ, vix ut illis perſcribendis tota hominis vita ſufficere poſſe videatur; ne ad eas, inexploratis aliorum ſententiis, aggrederer, quo primum die mihi licuit* AUGUSTISSIMI SENATUS, *atque adeo Veſtro Beneficio in hoc Florentiſſimo Gymnaſio verba facere, in magna hominum doctiſſimorum frequentia earum ideam & quaſi formam propoſui. Et quanquam per temporis quo ſcripſi, ac multo magis quo dixi, neceſſariam brevitatem, partim quoque per ipſam formæ naturam atque rationem neque omnia exponere quæ ſentio, neque ea ipſa quæ expoſui, ita exprimere potui atque explicare, ut non ſine aliquo timore eſſem, ne alicubi in rebus, alicubi in rerum cauſis mancus quodammodo, & ſubobſcurus, præſertim minus attentis, viderer, ſæpius item aut vanus promiſſor rerum, nemini, nedum mihi, poſſibilium, aut eorum qui laudandi hic illic Auctores fuerant, diſſimulator ingratus; ea tamen fuit*

univerſæ illius Concionis, cum in diligenter audiendo benignitas, tum in judicando æquitas, ut ea omnia neceſſaria eſſe brevitatis illius incommoda, non futuri Operis vitia, exiſtimaverit. Quinimmo ex præſtantiſſimis illis hominibus, quorum ut doctrinæ, ſapientiæque, ita prudentiæ, atque candori plurimum tribuo, non pauci fuerunt qui me non ſemel hortari ſint, ut eandem Orationem typis mandarem, credo quo, non hujus tantum Gymnaſii, ſed omnium Eruditorum antequam Operi admoverem manum, ſententias perſpicerem. Quorum ego hominum conſiliis non modo deeſſe nolui, ſed ut ſatis ſpatii habeam & ad cognoſcenda aliorum judicia, & ad formam hanc quam propono, judiciorum eorum ope, meiſque ulterioribus meditationibus, hoc addendo, iſtud demendo, illud immutando, perficiendam, conſtitui initium Operis in quintum, vel ſextum annum differre: quo intervallo (ne omnia inchoare videar, nihil abſolvere) in Adverſaria Anatomica Altera *ſubciſivi temporis partem impendam, ut eorum editio, de qua annis ſuperioribus occupatus in medicina facienda, ne cogitare quidem potui, paulo ante primos Inſtitutionum libros habeatur. Atque hæ ſunt,* VIRI AMPLISSIMI, *rationes omnis ejus temporis quod mihi a Munere aſſignato vacabit.. Quas ſi cæteris, & inprimis ſi* VOBIS *probari intelligam, eas porro ſequar, & conſtanter ſervabo; ſin minus, alias quas magis* VOBIS *placere ſentiam, inibo. Nam qui ab* SENATU AUGUSTISSIMO, *atque adeo a* VOBIS *in hanc ſim nobiliſſimam Sedem honeſtiſſimis conditionibus vocatus, homo ſim omnium ingratiſſimus neceſſe eſt, ſi quidquam aliud dies noctesque quam ſatis* VOBIS, *& Reipublicæ facere contendam. Qua etiam cauſa eſt cur me a Veſtris Laudibus vel in hoc aptiſſimo contineam loco, quod eas nimirum* VOBIS *ſcio mereri quidem placere, audire autem non placere. Itaque ſermonem omitto quo neque illuſtrior, neque uberior, neque optatior contingere mihi poteſt, de Magnificentia, de Conſilio, de Gravitate, de Conſtantia, de Fide, de Innocentia, de Magnitudine Animi, deque iſtis ceteris ſummis atque incredibilibus Virtutibus quibus magno uſui Reipublicæ & privati, & in Magiſtratibus, domi, foriſque & ſæpe fuiſtis, & aſſidue eſtis, quaſque ob Virtutes Veſtra iſta, ut Maxima, & Sapientiſſima, ſic eadem Juſtiſſima cæterarum* RESPUBLICA *cum in vos Honores ampliſſimos contulit, tum majores conferre meditatur. Tantum per eximiam Veſtram in tuendis, augendiſque Litteris Curam, atque Prudentiam, ac ſingularem iſtam, dignamque &* VOBIS, *& Familiis Veſtris Inclytis illis, ac Vetuſtiſſimis Benignitatem illud* VOS *oro, ut quo me vultu (quæ Veſtra fuit Humanitas) excepiſtis, eodem & meum hoc litterarium munuſculum excipiatis. Valete.*

Patavii Poſtridie Kalendas Junias MDCCXII.

JO-

JO. BAPTISTÆ MORGAGNI

ORATIO

Habita in Gymnaſio Patavino XVI. Kal. April. A. CIↃ IↃCC XII. cum primum ad Theoricam Medicinam Ordinariam publice profitendam accederet.

SI ad tradenda Medicinæ Præcepta Magiſtrorum valet auctoritas, in celeberrimo hoc Gymnaſio ab nobiliſſimis Viris traduntur; ſi uſus, a peritiſſimis; ſi ingenia, ab ſolertiſſimis; ſi facundia, ab eloquentiſſimis; ſi ſtudia denique, ab diligentiſſimis, & cum omnia ſuis Auditoribus officia, tum maximam ſedulitatem præſtantibus. Quæ ſunt igitur meæ partes? auctoritatis tantæ quantam vos pro veſtra humanitate in me eſſe, volueritis, uſus mediocris, ingenii vero, &, ſi ulla eſt in me, facundiæ minime voluntati parium; nam Auditoribus quidem meis ſi minus reliquis facultatibus ſatisfacere potuero, at officiis certe, & ſedulitate me ſpero ſatis eſſe facturum. Quæ hic & ſemper habitæ fuerint, & nunc habeantur cum de Scientiis ceteris, atque Artibus, tum de Re Medica Prælectiones, qua gravitate, qua facultate, qua copia, neque dico, neque ſi maxime vellem, dicere tamen pro dignitate ſatis poſſem; hoc tantum dico, nihil me unquam legiſſe, nihil audiviſſe quod mihi de Theorica Medicina ſubtilius dici videretur, nihil de Practica peritius, nihil illuſtriore auctoritate de exemplis, nihil de controverſiis gravius, nihil acutius, nihil de tota re medica ornatius. Quo mihi difficilius contingit impoſitum hic Medicinæ tradendæ munus; nam & poſt eos, & inter eos tradenda eſt Præceptores ex quorum Prælectionum recordatione plus utilitatis, & voluptatis, quam non modo ex meis, ſed ex cujuſquam Prælectionibus capere poſſitis. Sed mos eſt gerendus, non modo Ampliſſimis Rei Litterariæ TRIUMVIRIS, quorum magnitudinem erga me meritorum nulla unquam delebit oblivio, ſed etiam omni Auguſtiſſimo VENETORUM SENATUI, cujus ego honeſtiſſimo de me judicio, benigniſſimoque Conſulto nullo modo deeſſe poſſum; deeſſe autem? immo vero etiam non ea ratione reſpondere, ut omnes intelligant, me ſummis opibus eniti, & quam maxime poſſim, contendere, ut Beneficia in me Sua recte poſita, & ratione collocata eſſe videantur. Et cogitan-

gitanti quidem mihi, ac omnes animo ad novum aliquod utiliſſimum opus, atque pulcherrimum vias, aditusque repetenti nihil denique viſum eſt dignius novo quodam genere Medicarum Inſtitutionum, quod antequam planius quale ſit, dico, neceſſe eſt quemadmodum olim in ejus venerim cogitationem, proponere. Quòd quidem ſic faciam, ut tria illius præcipua capita, itemque eorum utilitates, difficultates, auxilia eâdem operâ ediſſeram. Id cum breviter fecero, atque ita quæ de illis Inſtitutionibus generatim ſunt dicenda, expoſuero, tum longiorem aliquanto & tripartitam orationem ingreſſus, quæ de ipſis ſigillatim, ſed per ſumma capita, tradi poſſunt, explicabo.

2. Cum in quavis Facultate nemo poſſit perfectus exiſtere qui id ipſum non ſpectet, & ad ſumma contendere non laboret, tum vero idem in Medicina contingere neceſſe eſt. Non hic pono, liberum eſſe humano ingenio ad conſummatam, & numeris omnibus abſolutam medendi artem pervenire; hoc enim alias in loco videndum eſt; ſed qui ad eandem ſe conferunt, illis ad ſummam eſſe tendendum, id pono. Cum enim vel ex hiſce ipſis qui in quavis arte primas appetunt, raros videamus ad ſecundas, tertiaſque provectos, in hac certe cui non minus difficultatis, quam utilitatis, dignitatiſque, inſitum eſſe confitemur, in imo ſubſiſtat neceſſe eſt quiſquis ad ſumma non enitatur. Hac de cauſa illud primum viſum eſt mihi, eſſe Medicum ad ſpem ſummam inſtituendum, talemque informandum qualis adhuc fortaſſe fuerit nemo. Præterea animadverti, qui Medicas Inſtitutiones ſcripſerunt, quos mihi quidem videre contigerit, eos ita omnes ordiri, quaſi perfectis omni alio genere doctrinæ ſummam in arte medica manum imponerent, ſive contemnentes tanquam parva quæ prius diſcimus, ſtudia, ſive non ad ſuum pertinere officium opinati, quando diviſæ profeſſionum vices eſſent, ſeu, quod proximum vero, nullam ingenii ſperantes gratiam circa res, quamvis neceſſarias, procul tamen ab oſtentatione poſitas, ut operum faſtigia ſpectantur, latent fundamenta. Mihi vero nihil arti Medicæ alienum exiſtimanti ſine quo optimum Medicum non poſſe fieri, fatendum eſt; nec ad ullius rei ſummam, niſi præcedentibus initiis, perveniri, viſum quoque eſt oportere ad minora illa; ſed quæ ſi negligas, non ſit majoribus locus, deſcendere; nec aliter quam ſi Medicus traderetur educandus, ſtudia ejus ab infantia formare, & per omnes quæ modo aliquid Medico futuro conferant, artes ad ejus operis ſummam perducere. Illud noviſſime occurrebat; ſatis eſſe non pertandum eximio inprimis quem inſtituendum poſuimus, Medico ægrotantium lectulis aſſidere; ſed præterea inſerviendum eſſe poſteritati, quæ is ſcire potuerit, quæque artis gratia inquirere, candide illa, atque ſimpliciter in omnium ſæculorum notitiam proferendo, tum Reipublicæ obtemperandum, in Scholis modo atque in Gymnaſiis artis rationem aperiendo, in foro alias atque in judicio de veneficiis, de prodigiis, de vulneribus, de aeris, ciborumve ſalubritate reſpondendo. In quibus, atque in aliis pariter hujuſmodi rebus cum nemo queat recte atque ordine ſe ſe gerere qui ad eaſdem non ſit inſtitutus, hæc quoque omnia Medicis Inſtitutionibus comprehendenda eſſe videbantur. Sic igitur colligebam, & perfectum Medicum, & per cuncta ab infantia uſque ſtudia, & ad omnia quæ in ipſum cadere poſſunt, officia diligenter eſſe informandum.

3. Quæ cum colligerem, non ego iſtas quæ ſunt in uſu, Inſtitutiones abjiciebam: (probo enim; ne quis forte ſecus exiſtimet; & valde utiles eſſe, profiteor.) retinebam potius, retentiſque omnia quæ dixi, addebam, ut Medicus tandem inſtitueretur ille perfectus, & quo ne cogitatione quidem & mente excellentior confingi poſſit. In quo non multum illud verebar, ne ſi id quod vellem, efficere, eumque Medicum quem cupio, inſtituere valerem, retardarem ſtudia multorum, qui deſperatione debilitati, experiri id nollent, quod ſe aſſequi poſſe diffiderent. Nam par eſt, omnes omnia experiri qui res magnas, & magnopere expetendas concupiſcunt. Quod ſi quem aut natura ſua, aut illa præſtantis ingenii vis forte deficeret, dum teneret modo eum curſum quem, poſſet, non evaderet ille quidem in ſummum, mul-

multos tamen infra ſe videret. At ſumma aſſequi arduum eſt, & nemo eſt aſſecutus. Ante omnia, ſufficit ad exhortationem ſtudiorum, non capere id rerum naturam, ut quidquid non eſt factum, ne fieri quidem poſſit; namque omnia quæ magna ſunt atque admirabilia, tempus aliquod quo primum efficerentur, habuere, & quidquid eſt optimum, ante non fuerat. Accedebat, tot nos præceptoribus, tot adjumentis inſtructos eſſe, ut poſſit videri nulla forte naſcendi ætas felicior, quam noſtra, cui docendæ cum tota antiquitas, tum vero inprimis noviſſima tempora elaboraverunt. Quibus nunc addere æquum eſt veſtrum iſtud acre, & excellens ingenium, & egregiam iſtam, ac præclaram indolem, Adoleſcentes ſtudioſiſſimi, quos propterea unos ex omnibus ad bene medendum maxime natos aptoſque reputo, ut vel ex vobis ſummus ille quem opto, Medicus, vel ex nemine fortaſſe omnium expectandus eſſe videatur.

4. Sed cum illud, ut dico, minus timerem, ne ab aliis magna nimium exigere judicarer, illud contra verebar maxime, ne nimio plus de me polliceri, & jactare me intolerantius viderer, ſi forte ſuſciperem tradere tantam rem, quantam, non modo facultate conſequi, ſed etiam animo complecti longe eſſet difficillimum. A quo quidem conſilio etſi ego tam aberam, quam qui maxime, ut qui de me, meiſque viribus, ut a principio dixi, ſemper ita ſenſerim, & adhuc ſentiam, ex quo tamen die allatum eſt, me ſumma hujus Immortalis Reipublicæ liberalitate in hoc omnium locupletiſſimum optimarum Artium, atque Scientiarum Domicilium vocari, ex eo die mihi ſum viſus id poſſe eniti, non perficiendi quidem ſpe, ſed adumbrandi voluntate. Quod ipſum profecto magnum erat onus, & perquam grave, atque adeo non hiſce humeris ſuſcipiendum, niſi illud occurriſſet, nuſquam tot Socios, nuſquam tales conſiliorum Adjutores, qui tantum onus magna ex parte verbis, exempliſque allevarent ſuis, quot, qualeſque in doctiſſima hac, & ornatiſſima Civitate, me eſſe reperturum. Cum enim Medicus ſit mihi educandus eloquentia excultus, in dialecticis eruditus, in mathematicis, & philoſophia exercitatus, juris divini, atque humani non inſcius, rei anatomicæ, reique herbariæ, omniſque materiæ medicæ ſcientiſſimus, univerſæ demum medendi rationis peritiſſimus, mihique propterea cum Magiſtris earum Artium, Doctrinarumque nobiliſſimis multi ſint ſermones conferendi, multa ſint ab illis poſtulanda, multa ſumenda; ubi hæc omnia commodius quam in hac Urbe, conſequi poſſim, non video. Ubi enim terrarum eloquentia ornatius, dialectica acutius, matheſis nervoſius, philoſophia probabilius, divina, atque humana jura incorruptius? ubi corporis humani, ubi ſtirpium, ubi rerum naturæ hiſtoria diligentius? ubi denique cautius, ubi præclarius, ubi felicius omnis Medicinæ ratio, viæque traduntur?

5. Quo magis confidentiæ notam, & offenſionem effugere poſſe videor, præſertim cum tot præter tantoſque Socios atque Adjutores, Duces Auctoreſque ſummo judicio, & auctoritate nactus ſim duos, quorum veſtigia, non preſſa leviter, perſequenti apparent, ſed fixa atque alta ſe ſe ita oſtendunt, ut aberrare non ſinant. Quid? quod, non certam modo, apertam, directam, ſed munitam quoque viam hi duo reliquerunt, verba nempe, ſententias, præcepta inſtituti mei tam propria, tractandiſque rebus tam apta, ut ego iiſdem non ſolum verbis, atque ſententiis, ſed perpetua interdum oratione, parce ad materiam hanc meam detorta, non uti non poſſim: quod vel in hac ipſa Præfatione non latere vos, certo ſcio. Cujus a me facti non eſt expectanda deprecatio (quanquam quis hanc ultro confitenti negaret veniam?) ſed gratia potius habenda eſt, quod non commiſerim, ut vel minus idonea oratione, vel compellationum inepta, atque odioſa aſſiduitate uterer, in quorum alterutro peccandum alioquin erat, optimis videlicet occupatis. Nam ut inſtitutum animo complexus ſum meum, nullas paullo notiores aliarum quoque Artium Inſtitutiones omittenti, quin excuterem, & cum meis contenderem, brevi poſt tempore uſu venit, ut M. T. Ciceronis, & M. F. Quintiliani libros oratorios in manus ſumerem, & diligentius conſiderarem.

Di-

Dici non poteſt, quantum ipſe mihi ſim gratulatus, quantumque id gaviſus, quod in tantorum Præceptorum veſtigia incurriſſem; uterque enim (quod vos minime ignoratis) Oratorem omni ex parte perfectum inſtituunt, alter vero etiam ad ejus ſtudia prope ab incunabulis formanda, atque regenda ſe ſe demittit. Itaque cum in binis inſtituti mei capitibus eos Auctores nactus eſſem, quorum graviſſima auctoritate tueri illa poſſem, modo, atque ordine luculentiſſimo exponere, oratione autem locupletiſſima etiam ornare; tertium, quod relinquebatur, caput de Medico ad cuncta quæ in ipſum cadere poſſunt, officia informando, hoc vero adjectum ceteris videbatur tum eorum gratia, & ſuæ utilitatis admitti poſſe, tum eadem ratione tractari, quam in tradendis illis prioribus didiciſſem. Quod quidem & cœpi facere, & porro quantum mea valebit infirmitas, ſum facturus.

6. Expoſui quod primum pollicitus ſum, Auditores, quidquid generatim ad inſtitutum pertinet meum, nunc ſequitur, ut quale ſit, per ſingula rerum capita ediſſeram ſic quidem, ut quæ noſtri Alumni ſint partes antequam Medico Præceptor tradatur, poſtquam erit traditus, & ex quo eidem ægrotantes tradentur, oratione tripartita proponam: quæ ſi me intelligitis ut breviſſime poſſum, planiſſimeque præſtare, vos, quæſo, benigne, ut facitis, & diligenter attendite. Poſtquam principio demonſtravero, quæ puer animi, quæque corporis debeat bona præ ſe ferre, quo de puero ſpem Medici capere quam optimam poſſint, hanc vero tantam ſpem & expectationem neminem poſſe, niſi virum bonum, explere, illud primum conſequetur, ut puerum doceam fragendis cupiditatibus, & conformandis moribus operam dare, ſine ſibi propoſito, cujus cauſa nihil non faciat, & quo omnem rationem referat, DEO. Strictim deinde attingenda erit cum iſtis omnium communibus, contritiſque præceptis homine ingenuo, liberaliterque educato dignis prima illa puerilis inſtitutio, qua ſic ſatis græce, luculenter autem ſciat latine. Hic fere de Præceptorum electione ſermo erit aliquanto longior inſtituendus, deque eorum moribus, atque officiis, utque his mutuo diſcipulum deceat reſpondere. Non illos pudeat fateri neſcire quæ neſciant; pudeat potius quæ unos ſe exiſtiment ſcire, ea non candide communicare. Perſpicue doceant, atque diſtincte. Ingeniorum diſcrimina intelligant, & ut cujuſque natura feret, in hoc frenis, in eo calcaribus uti ſciant. Diſcipulos ſive domi, ſive in publico exerceant, jejuna concertatione verborum digladiari, nunquam ſinant, neque eos educent contentionis cupidiores, quam veritatis. Hæc, & alia hujuſmodi quæ in Præceptorum delectu ſpectari cupio, cum ſatis oſtendero, tum quæ ipſos Præceptores prima omnium præſtare diſcipulis malim, demonſtrabo. Quorum hæc fere ſumma eſt. Ut infantiæ falſas opiniones, & præjudicia ex animo evellant. Ut fallaciis ſenſuum detectis, & erroribus maxime omnium communibus & pervagatis, contra hos inpoſterum muniant. Ut nullius in verba, ne in ſua quidem, jurare doceant. Non vetuſtatem, non novitatem, non conſuetudinem admirari & ſequi, ſed unam, ubi ubi fuerit, veritatem. Hanc illos facile non aſſequi qui facile & e veſtigio pronunciant, quique potius argumenta numerant; quam expendunt. Attamen non eſſe homini turpe ſe deceptum fateri, turpe eſſe, cum monitus fuerit, non fateri. Sed cum multo quidem & ſæpius, & facilius promptiſſimi homines, & præfidentes labantur, quam dubitantes, & hæſitantes, eſſe tamen ubi in hanc quoque partem peccetur, vel nimia videlicet cunctatione, vel ſcientiæ omnis, & veritatis deſperatione.

7. His cum præceptis diſcipuli animus imbutus fuerit, tum auctor ero, ut ea tradantur axiomata, quæ poſſint pluribus addiſcendis poſtea Facultatibus inſervire. Quorum non pauca cum ſint penitus in media Matheſi retruſa atque abdita, ad hanc ut primus gradus fiat, hortabor. Cujus quidem elementa, arithmeticam deinde, & geometricam partem, mechanicam quoque, & ſtaticam, tum geographicam, hydroſtaticam, opticam, dioptricam, & aſtronomicam præ ceteris commendabo. His autem ſic erudiri puerum velim, ut quæ ad ipſas attinent, experimenta, quaſque

que haberi in ipſis obſervationes contin-get, illo ſemper comite, atque adjutore habeantur. Idemque in Chymicis, idem in Botanicis, atque Anatomicis etiam lau-dabo, quarum nempe elementa artium jam tum puero tradenda cenſeo, ejuſque avidæ, & prope vacuæ memoriæ eam vim nomi-num innumerabilem qua abſterreri ſolet adulta ætas, mature ingerendam. Et illa quidem puer ratione non obſervationes mo-do, & experimenta addiſcet, ſed quæ præ-terea in hiſce excogitandis ſolertia, in ca-piendis dexteritas, in confirmandis ſeduli-tas, in tradendis fides requiratur. His tot inſtructus adjumentis utilius multo, at-que facilius cognoſcet quæ ab acutiſſimis hominibus in tota ſunt naturali Philoſo-phia cogitata: quorum quæ probabilia ma-gis fuerint, verique ſimillima, ea demum ſub rerum hiſtoriis cumulatiſſimis, & ut fieri poteri, accuratis ita proponantur, ut liberum ſit probabiliora in dies, ut fit, oc-currentia reponere, neque tamen philoſo-phica illa commentatio idcirco invertatur, & commutetur univerſa. Neque inter-ea admovere aurem negligat divinarum Legum, & humanarum peritis: quos ſi pa-lam audire non audeat, quod eorum Fa-cultatibus noſtra hæc medendi vis ne mi-nima quidem ſocietate conjuncta eſſe vi-deatur; ſubauſcultando tamen mihi exci-piat eorum voces, & procul quid ajant, attendat; multos enim Medico incidere caſus in quibus id juvet non neglexiſſe, cum ante a me indicatum eſt, tum alio loco demonſtrabitur. Jam vero Diale-cticis, & Rhetoribus dare operam licebit: quas a me doctrinas neque inconſulto, nec ſine Auctore graviſſimo in hoc tempus differri, tum planum fiet, cum quam il-las emendatas velim, quam ſerias, quam actuoſas, declarabo. Sed ut homines labore aſſiduo, & quotidiano aſſueti cum feſtorum dierum cauſa, aut voluntate ſua ab opere interdum feriantur, ad pilam ſe, aut ad diſcum, aut ad metulas conferunt, aut etiam novum ſibi ipſi aliquem exco-gitant in otio non inertem ludum, ſic noſter cum ab ſeverioribus illis ſtudiis quaſi colligere ſe ſe volet atque reficere, ſubci-ſiva hæc tempora haud alia in re utilius poſuerit, quam in Philologia, & in Cri-tica Facultate.

8. Locus hic erit nonnullorum quere-lis, & monitionibus occurrendi: me jam jamque memoratum, quam multa & ma-gna, & difficilia ſint medentibus neceſſa-ria, horum induſtriam in plura ſtudia non bene diſtraxiſſe, vel ſi mea ratione ad alia iſta perſequenda ſatis ſpatii relinquatur, me tamen nimis duras leges primis ætati-bus impoſuiſſe ſic ut a me potius abſterri-tæ a Medicina cognoſcenda, quam exci-tatæ, voluntatem diſcendi ſimul cum ſpe perdiſcendi abjecturæ eſſe videantur. Qui-bus ego monitoribus ſic reſpondebo: qui vulgari iſta & quotidiana facultate ſit con-tentus, eum noſtras Inſtitutiones nihil one-rare, nihil diſtinere, nihil morari, quin quantum ex ipſis videbitur, ſibi ſumat, cætera eximio illi Medico & abſolutiſſimo quem informamus, relinquat. Hujus inter-eſſe maxime qua mentis acie medicam ra-tionem ſit aſpecturus, eadem rerum o-mnium vim naturamque prævidiſſe. In his tamen artibus non doceri a me tantum temporis, & laboris impendere, quantum ii qui ipſarum tractatione delectati nihil in vita ſint aliud acturi; ſed ex iis tan-tum arripere, & curſim guſtare, quantum illi ſatis ſit qui ad alium uſum ſit trans-laturus. Nec tempus illi nimis breve fu-turum, qui parce ipſum, ut nos docebi-mus, & ſapienter diſpenſaverit, præſertim neque tardi, neque ſegnis ingenii, qualem quidem inſtituimus, juveni, neque uno uten-ti, ſed pluribus eodem tempore Præceptori-bus. Nam illud quoque demonſtrabimus, non confundi animum, ac fatigari quibuſ-que in diverſum tendentibus diſciplinis, ſed ſicut in cibis, horum apta diverſitate refi-cimur, unius aſſiduitatem faſtidimus, ita in uno eodemque ſtudio ingenium langue-ſcere, plurium certa mutatione recreari.

9. Quæ cum ita eſſe, oſtenderimus, nihil, opinor, erit cauſæ cur non id quo-que Medico futuro præcipiamus, ut inter hæc ipſa diverſa ſtudia, jam nunc ea omnia ex ipſa Medicina prædiſcat quæcunque poterunt illis cum ſtudiis non difficile co-pulari. Nam cum illis quos ante diximus, Philologis, Mathematicis, Grammaticis operam dabit, quid prohibet, aut ab his libros utriuſque linguæ explicari qui ſint de re medica præclare, & eleganter con-ſcripti,

ſcripti, aut ab illis alteris in Opticis, atque Dioptricis quæ ad oculorum pertinent morbos, paulo uberius exponi, aut denique ab illis prioribus Antiquorum pondera, atque menſuras, balnea, artemque gymnaſticam potiſſimum indagari? Hæc ergo, & hujuſmodi alia quæ noſtro liceat quaſi aliud agenti de rebus Medicis prænoviſſe, a me diligenter indicabuntur.

10. Poſt quæ velut novum erit ſumendum exordium, & (quæ altera hujus orationis pars eſt) ad Medici officia tranſeundum, ac primum quando tradendus Medico Præceptori ſit adoleſcens, dicendum. Secundum hoc, breviter diſquiretur, an ſummo protinus optimoque ſit tradendus. Monebimus, ne quis ſe allici patiatur magnificis eorum Magiſtrorum pollicitationibus, qui intra ſex menſes, (quod olim Theſſalum illum Medicum, & huic propiorem memoriæ Paracelſum feciſſe, accepimus) medendi rationem ſe tradituros univerſam, promittant. Porro qui empiricam Artem, non rationalem, profiteantur, hos quoque minime tironibus eſſe audiendos. Quinam deinde Scriptores, & qua ſinguli ſint ratione prælegendi. Quis in unaquaque Artis dictanda regula, præceptiſque ſit modus; neque enim quaſi quaſdam leges immutabili neceſſitate conſtrictas medendi ſtudioſis eſſe ferendas; ſed ex quibus pro variis cauſis, temporibus, ætatibus, & cæteris quæ ſunt hujuſmodi, conditionibus aliqua mutare uſus, ſtudium, conſilium, & , quod eſt caput, prudentia poſſit. Illud vero etiam atque etiam monebimus, ut diligentiſſime Præceptor videat quo ſua quemque natura maxime impellere videatur; operæ namque pretium faciet, ſi ad cujuſque ingenium ita ſuam inſtitutionem accomodet, ut de præfidenti audacique animo tantum detrahat, quantum diffidenti, & nimis timidio adjiciat.

11. Hic tandem ad Inſtitutiones iſtas communes & pervagatas aggrediemur. Quæ quidem perquam breviter a me perſtringentur, non quo illa non probem quæ tot, tantique medendi Artifices, & Doctores reliquerunt; ſed cum illa pateant, in promptuque ſint omnibus (extant enim innumerabiles de iisdem libri neque abditi, neque obſcuri) neque ea tractatione mea aut copioſius explicari, aut planius exprimi poſſint, nemo a me expectabit, ut opinor, ut in re nota & pervulgata multus velim & ineptus audire. Siqua igitur in illis Inſtitutionibus aut addenda, aut mutanda, aut vero omittenda, præſertim de expertorum Magiſtrorum conſilio, videbuntur, hæc paulo uberius memorabimus, reliqua perbreviter attingemus. In quibus profecto erit Medicinæ etymon, & quid illa ſit, aut quis ejus finis, atque utilitas, ſitne ars, & ex quo genere, & quæ ſit ei ſubjecta materies. Sed plura aliquando verba faciemus de illius origine, factiſque progreſſibus, deque ſpe futurorum, de primis Auctoribus, & de Sectis, & qui in unaquaque familiam ducant.

12. Poſtea vero quam res illas, deque theoreticis methodis nonnulla tradiderimus, Artemque omnem Medicam in quinque diviſam eſſe partes, cum ex his primam percurremus, tum quædam ad Anatomen, utilitatemque ipſius ſpectantia non reticebimus. Hinc alteram, quæ de Morbis eſt, partem dialectice tradendam eſſe, negabimus; medice vero, & firme, & perſpicue ſic ut melius tertiæ, quæ eſt de Signis, inſervire poſſit, docebimus. Quartæ autem, quæ Servatrix eſt, parti cum hiſtoriam medicam ventorum accurate ſcriptam, tum de vita producenda libellum commode adjungenda commemorabimus. Sed in nulla tandiu quam in ea quæ Curatrix eſt, quinta parte immorabimur. In qua primum de medendi methodo verba faciemus, iis nempe capitibus unde omnia ad omnem curationem præſidia ducuntur. Tum de re herbaria, de pharmaceutica; de chymica: quo in loco non pauca hortabimur, & aliqua ex parte ſuſcipiemus: Ut tironibus præcepta, cautioneſque tradantur, quæ in quibus dandis medicamentis ſint attendenda, quæ proſpicienda, quæ vitanda; tum vero quæ quibus mixtis novæ, & inexpectatæ vires oriantur. Ut generé indicationum univerſo nova quadam methodo in ſpecies certas partito, ut nulla, quantum fieri licebit, aut omittatur, aut redundet, ſua ſingulis ſpeciebus remedia aſſignentur, & ſimplicia, & permixta, & prompta, & conquiſita, quanquam ſimplicia, & prompta magis, ſed tamen permixta

mixta etiam, & conquiſita, omnia autem uſu probata, ſic ut ſimul ac poſita ſit indicatio, habeant tirones quo ſe referant unde ſtatim poſſint medicamenta depromere. Ut neque de ſpecificis, quæ vocant, remediis, quæ utinam tot haberemus quot haberi dicuntur, neque de novis, & incognitis ſileatur, ſed viæ rationeſque tradantur quibus utrorumque natura & vires inveſtigentur. Poſtremo ut de medicamentorum numero, deque ponderum ratione finienda, hoc eſt, de formulis remediorum ſcribendis fideliter, ac dilucide præcipiatur.

13. Hæc in tradendis Inſtitutionibus proponemus. Erunt & quæ in tradendis cujuſque Morbi Curationibus proponamus. Et primum quem ordinem præſtet ſervare, & quam viam tenere. An longiorem hanc, ſed celebratam magis & tritam. An breviorem illam, & compendiariam, in qua plerifque morbis in certa genera contractis, ut puta Doloris, Inflammationis, Defluxionis, & hujuſmodi aliorum, tum communia in genus unumquodque, non vero in morbos ſingulos ſingula medendi genera præcipiuntur. Deinde negabimus, ullius morbi naturam, & cauſas ſine reſpondentibus cadaverum diſſectionibus, curationem vero ſine cautionibus, præceptiſque peculiaribus eſſe proponendam. Præterea diſpiciemus, facturi ne operæ pretium ſint qui ſeparatim tradere inſtituant de morbis, qui fluidas tantum afficiunt partes, quique tantum ſolidas, & qui utraſque; tum de acutis, & longis; tum de penitus alicui parti inſidentibus, & diſtantia ac diverſa membra in conſenſum trahentibus; tum de ingenitis, & in his hereditariis; de implicitis, & in his inter ſe pugnantibus; de ſe ſe in morbos alios vertentibus, de redeuntibus; de vernis, æſtivis, autumnalibus, hibernis; de ſenilibus tandem, virilibus, juvenilibus; nam pueriles quidem, itemque muliebres jamdiu ſeparatim tractari video; artificum autem morbos, & cuique vitæ generi peculiares ab reliquis neque ita pridem, & magna cum laude ſejunctos eſſe, cum uſpiam, tum vero hic potiſſimum non ignoratur. Nec dubium eſt, eos quoque morbos qui ab animi affectibus oriuntur, ſeorſum eſſe proponendos, omnes vero qui ad Chirurgiam pertinent, longe eſt evidentiſſimum. Sed ut de his morbis omnibus tradendum erit, ſic de rebus etiam duabus, quarum altera illos præcedere, altera ſubſequi non raro ſolet, minime erit reticendum, de parvis morborum initiis, horumque remediis, & de illis qui tarde ex morbis convaleſcunt, quam mature confirmandis.

14. Quoniam vero cuncta hæc medicinæ præcepta ſicut cognitioni ſunt neceſſaria, ita non ſatis ad vim medendi valent, niſi illis firma quædam facilitas, ſeu medicus habitus acceſſerit; hunc autem conſequimur legendo, audiendo, obſervando, colloquendo, cogitando, ſcribendo, imitando, &, quod unum tandem plurimum poteſt, medendo; idcirco de his omnibus ex ordine præcipiemus. Et primum qua in parte medicinæ quis præter cæteros ſeu vetuſtus, ſeu novus Auctor excellat: quid in hiſce ipſis cavendum; ut æquus animus, ut liber non minus ad lectionem, quam ad reliqua quæ percurremus, ſit afferendus. Hinc quos audire, quos ſectari conducat. Quid, & qua ratione, & quo etiam in loco obſervandum. Urbes namque celeberrimas malim pharmaceutis, chymiciſque tabernis inſtructiſſimas, & in quibus publice a medicis, non tantum pluribus, ſed alia aliis in facienda medicina ſequentibus, alia vitantibus, ægrotantium corpora manu, pharmacis, victus ratione curentur, denatorum cadavera incidantur. Neque his modo, etſi magna, & permulta ſunt, eſſe tamen contentus poterit ſummus ille quem formo, Medicus; niſi præterea longe lateque peregrinetur, in caſtris verſetur, & cum hæc omnia legerit, audiverit, obſervarit, doctis cum amicis, & æqualibus conferat, atque ita ſe exerceat, ut quæ ſibi mox agenda ſint ad ægrorum lectulos, jam nunc exercitatione quaſi ludicra prædiſcat, & meditetur. Cujus ita exercitationis præcepta dabo, ut eam maxime comprobem in qua ex Hippocraticis morborum popularium, aliiſque hujuſmodi accuratis hiſtoriis cujuſque ægrotantis caſum uno ſociorum articulatim proponente, medicam cæteri, ut mos eſt, conſultationem inſtituant, tum quæ ipſi præceperint, atque prædixerint, cum Auctoris

ctoris tandem curatione, & ægrotationis illius exitu ſtudioſe contendant: quod cum in morbis pleriſque omnibus, tum in his præcipue quorum vi ſubita ante æger confici, quam imparatus Medicus meditari ſat poſſit, etiam atque etiam commendabo. Dies præterea nullus ſit cujus certa pars in acerrima atque attentiſſima cogitatione non ponatur. Ea cogitatione pridie lecta, audita, obſervata, diſputata verſare atque agitare, ex verſatis autem atque agitatis dubia excipere, & memoranda oportebit, illa ulterius excutienda, hæc penitus memoriæ tradenda, utraque continuo in adverſaria conjicienda.

Poſt hæc de optimo medendi genere tantum dicere conabimur, quantum noſtro adoleſcenti ſatis ſit ad unum aliquem tum ex iis qui fuerunt, tum ex his qui ſunt adhuc, Medicis quem imitetur, eligendum. Quem tamen quoniam ita ſibi proponere ad imitandum debet, ut longe illum multumque ſuperare nitatur, idcirco protinus de cauta imitatione verba faciemus.

15. Quibus abſolutis, ac nonnullis hoc loco interjectis de Aſſiſtentis Medici officiis, de medendi Poteſtate, ac ejus Inſignibus promerendis, & de prudentia, cæteriſque virtutibus ad artis uſum neceſſariis, aliquando ad curandos ægros (quæ poſtrema hujus orationis pars erat) mittemus illum quem inſtituimus, Medicum. ſic tamen, ut certas quaſdam admonitiones, quaſi comites, adjungamus. Et illud primum videndum erit: quod ſit incipiendi medicinam facere tempus, ad medicum quidem quod attinet, num illud quod ætas denique affert, an illud potius quod ob ſtudium, & diligentiam interdum quoque præcurrit ætatem; quod autem ad morbos pertinet, illud certe quo morbi faciles, & tutiſſimi dominantur. Hinc quæ in ſuſcipiendis curationibus ſint obſervanda, quæ in excogitandis, quæ in adhibendis. Non ea mihi convellere adorietur quæ non poſſint removeri; levamen tantummodo hic promittet, & interitus prolationem. Non plures mihi ægrotantes ſuſcipiet, quam quibus ſingulis ſumma cura poſſit conſulere. Nihil in his paulo notabilius dimittet quod non ſuæ meditationi ſubjiciat, nihil quod in ephemeridem ſuam non referat. Nunquam ægrotantes, atque domeſticos aptis, cautiſve prædictionibus, Chirurgorum autem famulos, obſtetrices, pharmacopolas, cæteroſque miniſtros, artis, & muneris quemque ſui eminenti præſtantique peritia in officio non retinebit. Hæc præterea admonebitur. Ne quid noceat. Ut ab levioribus, quandocumque liceat, auxiliis ordiatur. Ut perraro ad remedia vehementia decurrat, annis præſertim primis; ſed quam poterit mitioribus, atque paucioribus ſit contentus. Ne ſtatim plerumque mutet, ſi quæ non ſtatim profuere; contra aliquando aliud continuo, atque aliud experiatur. Quonam quieſcere præſtet tempore; quonam movere. Quonam imitari, aut ſequi naturam; quonam morari, vel anteire. Quonam ſit, aut non ſit tritis Artis præceptionibus utendum. Quid agendum in novis morbis, quid in latentibus, & ad tempus incognitis. Quando denique, & qui ſint in conſilium adhibendi, & quemadmodum Conſultationes & coram, & per litteras inſtituendæ.

16. Hæc cum fuero exſecutus, non hic Medicum quem fingo, deferam, ſed per omnia quæ quidem cadere in ipſum poſſunt, munera atque officia deducam. Non de Medici Conducti, non de Archiatri, non de Collegiis adſcripti, non de Profeſſoris publici officio ac partibus reticebo. Quanquam ita hoc loco interpellari me poſſe intelligo, quaſi hæc omnia ut complexurum me verbis ſpero, ſic facultate eſſe jam complexum exiſtimarem. Ego vero, cujus tantum ab omni arrogantia ingenium, voluntaſque abhorrent, quantum debent; debent autem maxime; etſi ab nemine æquo, & intelligente homine ita interpellari me poſſe, ſcio propterea quod & quo, & quibus fretus adjumentis intendam, ſatis eſt ante declaratum; tamen ſi quis forte ſic interpellet, is ſibi hoc perſuadeat, velim, me non multo ſecus facturum, cum de Medico abſolutiſſimo, cunctiſque ejus partibus diſputabo, ac facerem, ſi eſſet mihi de Pictore dicendum: negarem enim, poſſe eum ſatisfacere in tabulis, niſi recte lineamenta deſcribere, niſi cui pigmento quod pigmentum deceat apponere, didiciſſet; neque ea cum dicerem,

ſem, me eſſe pictorem neceſſe eſſet, ſed fortaſſe non ſtultum alieni artificii exiſtimatorem. Similiter ea cum attigero, non quid ego, ſed quid ille poſſit eximius; quem cupio, Medicus, ſi modo quis eſſet, aut ſi etiam unquam fuiſſet, aut vero ſi eſſe poſſet, haud ſcio an feliciter, certe diligenter adumbrabo.

17. Nunc ad vos, Auditores æquiſſimi, doctiſſimique, & ad inſtitutum revertens meum; quoniam uſu Medicis non raro venit, ut non modo a privato quoque homine, ſed a Magiſtratibus utriuſque Fori conſulantur partim de ſuperſtitione, de miraculis, de faſcinatione, de mutilatis, de monſtris, de notis virginitatis, de jejunii, & ſacrarum precum ex formula recitandarum, vel audiendarum, & conjugalium tandem legum obſervandarum poteſtate; alias de aere, aquis, rebuſque cibariis, de peſte, & contagione, de legitimo partus tempore, de amentia, de ictibus, & vulneribus, de veneficiis, de morbis denique vel ſimulatis, vel redhibitioni locum facientibus, vel tormenta quæſtioneſque prohibentibus; quoniam, inquam, de his omnibus ſæpe Medici reſponſum quæritur, Noſtrum ego, ut ſcite illud dare, & prudenter poſſit, certis quibuſdam præceptionibus informabo: quas ſi ignoret, alterutrum, quandocumque conſultus fuerit, neceſſe erit, aut tempus habeat cognoſcendis non ſolum rebus quæ in quæſtione verſentur, ſed multis præterea, & variis, & ab noſtra penitus Facultate ſejunctis, aut videatur ſibi in novum terrarum orbem eſſe delatus.

18. Sed hæc omnia quæ noſtro hactenus laudavimus Medico, ut multa ſint, ut præclara, ut reipublicæ conducibilia, finibus tamen anguſtis ſane & exiguis continentur, ſi cum ea laude utilitateque conferantur quam ſcientia affert, digna, & profutura tradendi litteris, ac memoriæ cunctorum hominum ſempiternæ. Quamobrem non ante noſtris Inſtitutionibus finem faciemus, quam diligenter videamus, quæ ſint Medico potiſſimum, & quemadmodum ſcribenda. Illud autem primum ponemus: cum minime poſſit is quem ſæpe diximus, Medicus perfectus & abſolutus exiſtere, niſi Medicina, quantum valent hominum vires, ipſa perficiatur, illius maxime intereſſe, quæcumque egerit, nedum ſcripſerit, huc tendere & ſpectare univerſa, ut ea quæ Arti deſunt, cumulatiſſime adjiciantur. Namque, ut propoſitum non aſſequatur, falſa tamen deprehendendo, & vera detegendo, multa Arti, multa ſibi & ſubſidia addet, & ornamenta comparabit. Sed cum illi primum removenda ſint omnia quæcumque obſtant, & impediunt, hæc a me diligenter indicabuntur, & in his univerſalium, abſtractarumque ab rebus meditationum velut præcox, & multo major quam utile ſit rebus publicis, confectatio, propter quam laudabilis ille mos & aphoriſmos, & hiſtorias, & obſervationes ſimplices, ac nudas ſcribendi longo eſt intervallo prætermiſſus, tum imprudens illa ratio res longe abſtruſiores, aut etiam majores inveſtigandi, quam ut hominum poſſint ſenſu, aut cogitatione comprehendi, quarum utinam notitiam aliquam habere poſſemus, ſed domina Natura eſt. Porro cum ex hiſce rebus quarum tractationes deſideramus, non paucas ante indicaverimus, ubi de vulgatis Inſtitutionibus, deque Morborum Curationibus locuti ſumus; nonnullas hic addere ſatis erit, & primum rectam cauſarum quibus morbi continentur, inquiſitionem. Quæ quoniam nulla aptius via, quam morboſorum & cadaverum ſectionibus, & fluidorum obſervationibus indagantur, de his recte inſtituendis, ſeligendis, dirigendis verba faciemus: quas cum ad ceteras, tum vero inprimis ad dignoſcendas infantium ægrotationes commendabimus, ut quibus natura ſuos poſſe indicare morbos negavit, illos ars quaſi opportuna, & amica interpres, ne deficiat. Hæc præterea deſiderabimus. Ut Medicus quiſque det operam, ne in civium ſuorum morbis, patriæque idoneo medendi genere hoſpes ſit, & ſi qua valetudinum, ſi qua præſidiorum genera cum rara ſint, aut pene ignota ceteris gentibus, ſuæ tamen regioni ſint frequentiſſima, ea litteris prodat, & memoriæ poſteritatis propaget. Ut in ea quam inſtitui poſſe diximus, de longis morbis tractatione, in quibus quidem curandis multo plus ſane quid Medicus, quam quid va-

valeat fortuna; perſpicitur, quo in morbo quæ ſit aptior ægrotantibus regio, diligenter commemoretur. Ut non minus, de novis remediis, quam de novis morbis, deque his inclinatis, utque ſic dicam, feneſcentibus; de non ita bene tractatis, de neglectis, atque omiſſis, de abditis, & cognitu difficilibus non difficulter cognoſcendis; de illis demum qui vulgo inſanabiles exiſtimantur, & eorum tamen, quandocumque ſucceſſerint, curationibus tradatur. Quibus, atque aliis præterea hujuſmodi quæ in Inſtitutionibus enumerabimus, ſi diverſarum, & pugnantium, in Artis præſertim activa parte, ſententiarum conciliatio accedat, interea poſſit ferri tolerabilius cumulatæ Artis perfectionis deſiderium.

19. Sed quidquid Medicus ſcribere inſtituet, mihi quidem & latina, & eleganti, & preſſa moderate, non redundante ac ſuperfluente, oratione conſcribet; latina, ut pluribus longe lateque intelligatur; eleganti, ut vel faſtidii, vel melioris alieno ſub nomine paraphraſis; non ſuperfluente, ut vel tædii, vel epitomes metuenda Auctoribus pericula effugiat. Et hæc quidem generatim. Sigillatim vero trademus de ſcribendis Medico Præceptionibus, Meditationibus, Hiſtoriis, deque his ſæpe utili, aptaque delineatione Figurarum, de Criticis, & Apologeticis Scriptoris, de bonis libris ex peregrina, aut barbara in linguam latinam convertendis, de antiquis denique tum incertis dignoſcendis, tum mendoſis reſtituendis.

20. Poſtremo quod ceſſandi tempus capere, & quæ, hoc capto, præſtanti ſummoque Medico noviſſima ſtudia conveniant, in extrema Inſtitutionum noſtrarum parte diſputabitur. Sed, ut ego ante dicendi finem faciam, quam vos me benigne, attenteque audiendi, quid in tota hac parte ſim habiturus, malo in veſtris cogitationibus relinquere, quam in oratione mea ponere.

21. Atque de eximio Medico inſtituendo edidi quæ potui, non ut volui, ſed ut me temporis anguſtiæ coegerunt. Quæ tametſi ſtrictim, quaſi per tranſennam prætereuntes aſpexiſtis, primum nihilominus vos hortabor, diligentiſſimi Adoleſcentes, ut ſi illam præclaram, & eximiam ſpeciem Perfecti Medici adamaſtis, tantum illi conſequendæ, operæ ſtudiique navetis, quantum me ſedulitatis, & officiorum omni tempore in vos conferre, ſentietis. A vobis autem, quos & ſingulos, & univerſos præcipuo ſemper honore proſequar, Collegæ Sapientiſſimi, illud majorem in modum peto, ut, ſi arduum quod inſtitui, & perdifficile Opus, non improbatis, mecum ſuſcipere ne gravemini. Sin vos alios longa vita, & in ſtudiis conſumpta, partim uſus rerum maximarum docet, me ab impari onere abſterrere, veſtris monitis, conſiliiſque parebo, contentus, ideam Operis primis tantum lineis deſcriptam exhibuiſſe, quam alii olim me longe meliores, non (quod ego pollicere poſſem) paulo diſtinctius adumbrare, ſed implere, informare, & numeris omnibus abſolvere fortaſſe conentur. Quod ſupereſt, a TE etiam atque etiam quæſo, JOANNES CORRARI, Generis Splendore, & Virtutum omnium quæ in Virum Principem cadunt, Præſtantia Ornatiſſime, hujuſque Præclariſſimæ Urbis Præfecte, ac Proprætor Meritiſſime, ut pro Tua iſta patria, & domeſtica Humanitate orationi des veniam meæ, quod cum Tua tempora, tum publica, quibus ea tribuis, commoda paulo diutius ſit morata. DEUM vero Optimum Maximum precor, ut ſi Auguſtiſſimo VENETORUM SENATUI, Ampliſſimiſque Rei Litterariæ TRIUMVIRIS, a quibus hoc mihi eſt Munus honeſtiſſimum, graviſſimumque concreditum, ſi iis, inquam, me videt gratias quidem agere tantas non poſſe, quantas debeo, ſed tamen quantas maximas poſſum capere, & nunc habere, & eſſe habiturum, dum vivam; tum faxit, ut mihi dignæ Munere, dignæ TRIUMVIRIS, dignæ SENATU hæ, quas hodie cœpi, Perfecti Medici Inſtitutiones proveniant.

JO. BAPT. MORGAGNI
DE VIA ATQUE ORDINE AB SE IN TRADENDA PUBLICE MEDICINA ET ANATOME SERVATO
EPISTOLA.

Joannes Baptiſta Morgagnus Antonio Larber, nuperrime ad dignitatem Archiatri Baſſanenſis evecto, S. P. D.

QUando non ſatis tibi eſt, cariſſime Antoni, quæ ſive in Noſocomio, ſive in Theatro doceo, aſſidue annis ſuperioribus, cum hic degeres, audiviſſe, ſed & ea cognoſcere cupis quæ, antequam naſcereris, de Re Medica primum, tum de Anatomica hic publice tradere conſueſſem; utinam ſatis facere poſſem voluntati tuæ. Verum qui poſſim? cum ex tempore, ut probe, noſti, dicere ſolitus, vix ſumma quædam Exercitationum capita ſcriptis commiſerim. Dices, at viam ſaltem, atque ordinem quem tenebas, fac ſciam. Si hoc es contentus; paucis accipe.

Qui libri hic eſſent more Majorum a Theoricæ Medicinæ Doctoribus interpretandi, non ignoras. Prima Fen Primi Canonis Avicennæ, Galeni Ars Medica, Hippocratis Aphoriſmi. Duos ego primos non tam mihi eſſe traditos ad interpretandum, cenſebam, quam ad argumenta capienda eorum quæ ab homine veri, & auditorum utilitatis ſtudioſo tractanda eſſent, & expendenda. Itaque ubi illius, & hujus Auctoris ſententiam breviter, & quantum fieri per me poſſet, perſpicue expoſueram; continuo illuc tranſibam, ut fuſius inquirerem, de iiſdem quas olim Avicennas, aut Galenus ſcripſerat, rebus quid ille, aut hic alter eſſet poſt nova tot inventa, & experimenta ſenſurus,

ſi foret hoc noſtrum fato dilatus in ævum.

Sic mihi occaſio dabatur quæ poſteri ſecus, & cur docuiſſent, proponendi, & ex pluribus, variiſque inter ſe collatis ſententiis quæ veri ſimilior videretur, ingenue, modeſteque indicandi. Ex Avicennæ igitur libro argumenta hauriebam, ut ſingula Phyſiologiæ capita, ex Galeni autem libello, ut reliquas exponerem Inſtitutionum Medicarum Partes. In quibus memini, cum de Signis agerem, & de Urinis præſertim, ac Pulſibus, ſic me inſtruxiſſe diſcipulos, ut quæ ſunt ante illarum inſpectionem, aut horum explorationem ſcienda, & quæ dum inſpiciuntur, aut explorantur, animadvertenda, & quæ demum poſt inſpectionem, aut explorationem deducenda, partite, accurateque docerem. Sed neque in cæteris Inſtitutionum Partibus quod in ipſa potiſſimum Phyſiologia feceram; alios quoſdam, non longos quidem, ſed dilucidos, utileſque tractatus interſerere non omittebam. Itaque efficiebam, ut cum denique ad eum annum veniſſem, quo erant Aphoriſmi Hippocratis interpretandi, brevis eſſe poſſem in theoricis explicationibus, quippe ab iis quæ ſuper Galeno, & Avicenna jam tradideram, pendentibus, ut paucis indicare verbis, atque applicare ad Hippocratis doctrinam liceret: unde, cohærente docendi ordine, ſimul per illa hæc illuſtraretur, ſimulque per hanc illa confirmarentur.

Sed cum ſicuti in duos illos Auctores, ita in Hippocratem jam præfatus, de ſingulis tria oſtendiſſem, quis fuiſſet Scriptor, qualis eſſet liber, & qua ratione interpretandus; de hac præſertim, quod ad Hippocratem attineret, ſic ſtatueram, primum omnium videndum eſſe, quod ad ejus fieri poſſet, ut quæ revera ejus eſſent, aut non eſſent verba, variantibus interdum lectionibus, dignoſceremus. Qua in re non parum quidem, poſt Galenum, doctiſſimis illis Interpretibus tribuebam, qui avorum noſtrorum tempore floruere, ſed multo plus Cornelio Celſo, ut cui in Romanis Bibliothecis vetuſtiorum codicum fuiſ-

fuiſſet copia, nec diligentia in latine reddendis aphoriſmis quam plurimis defuiſſet, nemini tamen plus, quam ipſi Hippocrati, quotieſcumque aliis in libris (id quod ſæpe accidit) eadem quæ in hoc, & fuſius aliquando, clariuſque, propoſuiſſet. Quin etiam in hoc ipſo libro, nec raro, accidere cenſebam, ut Auctoris ſententia, alios cum aliis aphoriſmis conferendo, elucеret. Quam non modo ob cauſam, verum inſuper ut interpretatio brevior fieret, inſtitueram uno propoſito aphoriſmo, cæteros qui ad genus idem rerum ſpectarent, quaſi corollaria, ſubjicere. Quod faciendi ut Sectio ipſa Prima commode mihi occaſionem præbebat; ſic ex ejus aphoriſmis continuo tibi exempla dabo.

Cum enim ſecundus de alvi fluxibus ſit, & vomitibus; illo explicato, quicunque toto libro de illa, aut de hac evacuatione ſunt, primum ſpontanea, tum a Medico inſtituta, quo meliori poterant ordine a me diſpoſiti, proferebantur. Sic & tertius aphoriſmus, ut eſt ad miſſionem ſanguinis referendus, ita alios de effuſione ſanguinis non a Medicis ſolum, ſed etiam ab natura ipſa facta, ut porro proponerem, ſuadebat. Cum vero ad quartum perveneram, qui de tertio quaſi fonte remediorum, victus ratione, ſcriptus eſt; reliquos producebam ad eandem pertinentes. Nec deerant in ſecundo, & decimo tertio quæ de ætatibus, & quæ de anni temporibus mentionem injiciendo, ad Sectionis tertiæ aphoriſmos explicandos viam aperirent, ut neque in duodecimo quæ urinas, & ſudores memorandos, alios atque alios exponendi anſam præberent, & cum his jungendi qui ad criſes æſtimandas attinent, & qui ad prædicendas. Jam vero intelligis, cum in aphoriſmum inciderem, qui ad bona, aut mala in morbis indicia, aut ad morborum durationem, recidivam, ſucceſſiones, curationem, aut ad certum quoddam morborum genus ſpectaret, quid mihi de cæteris ejuſdemmodi aphoriſmis faciendum cenſerem. Reliqua addere omitto, quippe ad eandem normam.

Interea autem dum hæc in Gymnaſio, & domi auditores docerem meos, ſi quid forte daretur otii, aut illas, quas necdum vulgaveram, anatomicas obſervationes cum Veterum, & Recentiorum Scriptis conferre pergebam, aut Novæ (quod pariter promiſeram) Inſtitutionum Medicarum Ideæ non oblitus, quæ me ad earum libros perſcribendos juvare poſſent, colligebam, donec quarto anno in tradenda Medicina inſumpto, docere Anatomen juſſus ſum, vix menſium trium ſpatio dato, non tam ad me, quam ad alia, in primiſque ad Profectorem aſſidua exercitatione, meoque exemplo, ut plura quæ hic oſtendi, aut ſic oſtendi non conſueverant, adminiſtrare poſſet, diligenter parandum. Itaque procemium illud, a te aliquando apud me lectum, quo ſum prima die in Theatro uſus, non magis procemium fuit, quam veraciſſima excuſatio. Eamque continuo, & poſtridie demonſtrationes ſunt conſecutæ Elementorum Anatomes illas ob cauſas quas in Alteris Adverſariis (1) indicatas vides. Id inſtitutum ſemper deinceps retinui, ut quotannis, ſi non in Theatro, at domi, aut in Noſocomio antea oſtenderem, explicaremque Elementa illa, quam totius humani corporis anatomen docerem. Illis præterea poſt demonſtrata curſim oſſa, doctrinam de articulis addebam, & vaſorum, nervorumque, ut per collum, thoracem, ventrem feruntur, ſuis in ſedibus oſtenſionem, haud ignorans, quantum præſtet ſimul univerſa demonſtrare priuſquam aut truncata, & diviſa in partes, ſuis cum viſceribus proponantur, aut, ſi non diviſa, tabulæ, uti ſolebant, agglutinata, & ſicca, ut neque ſingulorum ſedes, neque ſitus, neque habitus inſpicientibus appareat. Sed hæc omnia, quippe a me ad hoc uſque tempus nunquam omiſſa, vidiſti ipſe, atque alia inſuper, nempe cum veritus, ne quædam ſatis poſſim in Theatro oſtendere, in Noſocomio præmonſtro.

Ordinem quoque in Anatome tradenda animadvertere potuiſti a me ferme conſervari Veslingianum. Accidit tamen prioribus illis annis aliquando, ut propter idonearum cadaverum inopiam coactus ſim, ne tempus lege præfinitum elaberetur, lon-ge

(1) Animadv. 1.

ge alium ordinem ſequi, ſic tamen, ut omnia connexa atque apta inter ſe viderentur. Itaque ab Oſſibus nonnunquam, interdum a Fœtu, non ſemel a Capite initium duxi. Quin ſecundo anno cum proſpicerem, tempus mihi ad docendum datum tot non ſuffecturum Exercitationibus, quot habere conſuevi; experiri volui, an breviori ordine poſſem omnia comprehendere. Igitur a Cerebro, & Spinali Medulla incipiens, per nervos ad ſingula tum organa ſenſuum, tum motus inſtrumenta ducebar, hæcque non externa ſolum, verum etiam interna, ut quæ edendæ voci, quæ ſanguini in gyrum agendo, quæ conficiendis, diducendiſque alimentis, quæ recrementis eliminandis, quæ hominum generi propagando inſerviunt; quid multis opus eſt? ad ſingulas partes, atque adeo particulas totius corporis novo hoc neque ineleganti, neque ita prolixo, ſed laborem non mediocrem, nimiamque animi attentionem requirente, hoc, inquam, ordine perveniebam. Quamobrem eo ſemel uſus, alterius illius qui a corde per arterias ad partes ſingulas ferret, periculum facere nunquam volui. Sed cum denique nec anguſtiæ temporis, nec cadaverum inopia me amplius prohibuerunt quem tum auditoribus faciliorem, tum mihi etiam commodiorem eſſe ordinem, cenſerem, eum ſequi; ab illo quem dixi, hic poſt Veslingium uſitatiore, non diſceſſi.

Neque eandem tamen in ejuſdem argumenti Exercitationibus rerum diſtributionem quotannis placuit inſtituere, neque eaſdem ex earundem Partium hiſtoria animadverſiones, eademque monita ſeu theorica, ſeu practica deducere; ſed quantum quidem potui, ſemper nova quaſi veſte hiſtoriam indui: hiſtoriamque ipſam auxi ſubinde, aut illuſtravi. Quæ ut præſtarem, magno mihi adjumento fuerunt non meæ dumtaxat obſervationes, verum etiam alienæ. Has enim, ex recens editis libris depromptas meis auditoribus proponere conſuevi, Auctoribus diſerte indicatis, atque laudatis, quamvis non omnes ſemper probare, aut accipere poſſem obſervationes, vel quod repetitæ non reſpondiſſent, vel quod necdum ſatis ſpatii ad repetendum habuiſſem. Aſſenſum autem cohibuiſſe, me nunquam pœnituit, cum annis inſequentibus tutius aut confirmare liceret, aut non meis tantum, ſed & aliorum iteratis fruſtra experimentis, deſerere.

Ex his omnibus intelligis, quî factum ſit, ut cum de eodem quotannis humano corpore idem ego, eodemque in Theatro ſepties jam, & quadrageſies ſermonem habuerim; frequens ſemper Theatrum fuerit, iis quoque, ut noſti, ad audiendum redeuntibus, quorum non pauci annis jam multis continenter interfuiſſent. Intelligis pariter, cur nunquam mihi grave, imo potius gratum fuerit, quod illorum plures, alii aliis annis, ſingula conati ſint verba ſcribere docentis; non, ut prudentiores, ſibi res tantummodo, ſententiamque adnotare. Nam etſi illorum ſedulitas hunc habuit exitum, ut cum perſæpe non a verbis modo, ſed ab ſententia quoque aberraſſent, eorum ſcripta, quæcunque mihi oblata ſunt, pro approbatione quam ſperaverant, ingenuum a me judicium illud retulerint, quod mea manu eorum chartis Virgilii verbis uſus, allinendum eſſe, cenſui,

Non ſum adeo informis; nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret mare;

etſi, inquam, res ipſis ex voluntate non ſucceſſit; omnibus tamen quæ alio anno ſcripta fuerant, cum ſcriptis cæterorum annorum conferentibus manifeſtum eſſe potuit, quanto aliter ſingulis annis meas habuerim Exercitationes.

Quod ut fieret, haud raro inſuper cauſæ accedebant quæ ex parte id poſcerent, ut puta, alia ac plerumque ſolet, viſcerum, muſculorum, vaſorum ſedes, aut alia forma, aliuſve numerus: in quæ nunquam incidebam, quin mihi, aut aliis an idem videre, an ſæpe, & quibus in corporibus accidiſſet, continuo referrem, & ſiquid forte deeſſet, unde id ſuppleri potuiſſet in viventibus. Neque aliter me gerebam, ſi non ab ortu, ſed a morbo aliquo, rariore præſertim, mutatæ Partes occurrebant. Verum hæc partim, cum adeſſes, audiviſti, partim in libris invenies meis. Alia autem fortaſſe in ſchedis

extant

extant, ut quæ præfanda, aut attexenda iis exercitationibus fuerunt quibus intereſſe placuit Ampliſſimis Viris qui pro Auguſta Venetorum Republica huic præerant Civitati. Ea vero, quantum memini, cum vix aliud ſint, quam meritæ aut laudationes, aut gratiarum actiones; minime ad id pertinent quod ex me quæris curioſene magis dicam, an amanter? quam nimirum viam in docendo tenuerim. Utcunque autem illæ ſcriptiunculæ ſe habent meæ; veniens huc aliquando poteris, ſi forte volueris, in magno, quem apud me ſæpe vidiſti, acervo chartarum quærere, in quibus videlicet quidquid pro re nata properanter ſcriptitavi, nec relegi unquam, nec amplius relegam. *Annus enim octogeſimus*, ut olim M. Varronem (1), ita nunc *admonet me*, *ut* longe alias *ſarcinas colligam ante quam proficiſcar e vita*. Quam dum tibi hac mea longiorem precor, ſimul precor & feliciorem. Vale.

Dabam Patavii Kal. Martiis CIƆ IƆCC LXI.

JO. BAPT. MORGAGNI QUÆDAM PRÆLECTIONUM ANATOMICARUM PROŒMIA.

Cum primum ad Anatomen tradendam in Theatrum veniſſet XII. Kal. Februarii CIƆ IƆCC XVI.

Antequam de Re Anatomica oſtendam ea, quæ ante omnia oſtendenda arbitror, ſatisfaciam iis, qui forte ex voce, vultu, geſtu, toto habitu corporis nunc mirantur, quid cauſæ ſit, quamobrem initio dicendi commovear etiam vehementius, quam mea ferre conſuetudo videatur.

Primum hæc novi loci nova ſpecies terret oculos, tum vero magis terret animum illa cogitatio, in eo me Gymnaſio ad Anatomen tradendam aggredi, quo in Gymnaſio Andreas Veſalius, Realdus Columbus, Gabriel Falloppius pene intermortuam apud omnes multis ante ſæculis Doctrinam Anatomicam non modo in priſtinam dignitatem reſtituerunt; ſed ad multo etiam ampliorem provexerunt: Ex ea ipſa ſede ingredi me dicere de Anatome, ex qua ſede Hieronymus Fabricius, Julius Caſſerius, Adrianus Spigelius Anatomici Nobiliſſimi non minus hoc Theatrum laudatiſſimis Diſſertationibus, quam univerſum terrarum orbem gloria magni nominis impleverunt; Ex ea, inquam, ſede, ex qua, forte adſunt aliquot grandes natu, qui Joannem Veslingium audiverint, at quem Virum! Ex qua denique; ut de intermediis Profeſſoribus Clariſſimis ſileam; audiverunt omnes eum qui me proxime anteceſſit, Michaelem Angelum Molinettum eruditiſſimum, ac diſertiſſimum Virum, & ad hunc locum apprime factum; ut plus voluptatis ex ſola ejus orationis ornatiſſimæ recordatione, quam ex omni meo ſermone, capi queat.

Porro me illud etiam perturbat, quod cum his tot, tantiſque, quibus ſuccedo, Anatomicis non modo ætate, ingenio, auctoritate, gratia, ſed ne ipſa quidem exercitatione ſim comparandus. In hac enim Re primum mediocriter ſum verſatus: deinde ſiquem uſum habui, dum intermiſſis diſſectionibus, medicinam aut apud Cives meos facio, aut hic doceo, tot me anni non minus quam ſcalpellorum meorum aciem, retuſum atque hebetem reddiderunt.

Accedit id quo gravius afficior, atque adeo vehementius angor, quæ res mihi, & ceteris ab omni alio adjumento deſtitutis, incredibili ſubſidio una ſolet eſſe, diligentia, nec ea quidem me juvari in præſentia poſſe. Nam cum diligentia, niſi tempus, & ſpatium datum ſit, nihil valeat; tum ego neque ſatis habui temporis,

&

(1) Rer. Ruſtic. l. 1. c. 1.

& quantulumcunque habui, id prope omne coactus ſum aliis atque aliis, & neceſſariis quidem, rebus tribuere.

Quibus ut omnibus valde ſolicitor, ſic illo demum conturbor maxime, Anatomen, non ut olim, eſſe adhuc paucarum ſcientiam Partium, atque magnarum, ut vel ſine aſſidua exercitatione, ſine juſta diligentia tradi poſſit; ſed ex illis certis & pervulgatis finibus noſtra potiſſimum, & patrum memoria, tenuiſſimis, ſed iiſdem utiliſſimis, incrementis quotidie adauctam, prope in immenſum excreviſſe; ut ſi Veſalius iterum, & Falloppius exiſtant, ſi Fabricius, ſi Caſſerius huc redeant; non poſſint tamen, niſi uſu quotidiano freti, datoque longo ad comparandum ſe tempore, tantam vim novarum & particularum, & utilitatum pro dignitate hujus loci, & recentioris Anatomes edocere.

Hæ omnes cauſæ ſi, ut notiſſimæ ſunt, ita mihi uni cognitæ; ceteris autem eſſent ignotæ; non modo perturbarer magis; ſed oratio me ipſa deficeret. Nunc illud me recreat, atque confirmat, quod & in hunc locum adduxit, hæc quæ expoſui, omnia omnibus nota, teſtata, manifeſta & eſſe, & fuiſſe. Itaque ſiqui nihilominus me hortati ſunt (hortati ſunt autem plures & Proceres Summi, & Profeſſores Graviſſimi) ut vel in his tantis anguſtiis temporis huc venire ne dubitarem; ſi nihilominus de hac re Ampliſſimi Litterarii Triumviri ad Senatum referre voluerunt; ſi nihilominus Auguſtus Senatus ita cenſuit; perſpicuum, opinor, eſt, non ea demum in præſentia a me expectari quæ deberem; ſed ea tantum quæ poſſim.

Quo magis æquum verumque eſt Benignitati erga me Publicæ, tribus intra quatuor hoſce annos honeſtiſſimis Senatus Conſultis, hoc autem præſertim noviſſimo teſtatæ, non modo immortales gratias & agendo, & habendo, ſed prompte, ut jubeor, alacriterque parendo, reſpondere.

Siquid tamen perturbationis reliquum eſt, id omne paulatim eximit præſentia eorum a quibus tam benigne, attenteque audior. Agnoſco enim (quod a principio haud ſatis poteram) agnoſco, inquam, magis magiſque ora, oculoſque ſingulorum. Intueor Viros, intueor Adoleſcentes & Cives, & Exteros qua ſanguine, qua dignitate, qua litteris, qua virtutibus ornatiſſimus. Hi quod in Gymnaſio hoc florentiſſimo aſſidue verſantur, homini favent, cujus, ſi minus reliquas facultates, at ſedulitatem certe, & officia in ſe perſpexere. Ceteros autem qui in hac Nobiliſſima, & Præſtantiſſima Urbe orti, educatique ſunt, & Viros, & Juvenes honeſtiſſimos eadem, ut accipio, eſſe voluntate & benevolentia in exterum, & prope adhuc ignotum hominem, nihil certe aliud cogit, niſi vis quædam, & conſenſus incredibilis inſitæ, vel potius innatæ benignitatis: quam ut ſponte ſua Patavini Cives erga me ſuſceperunt, ſi ut ſemper retineant, cunctis grati, & obſequentis animi ſignificationibus operam dabo.

Quod ſupereſt, Sapientiſſimum humani corporis Conditorem veneror Deum, ut ſi me non Novitatem, non Vetuſtatem, ſed unam, ubi ubi invenero, Veritatem ſecuturum; ſi rejectis inanibus, & hiſtorica divini ejus Operis enarratione indignis, verborum calamiſtris, perſpicua, & omnium, horumque in primis Juvenum captui accommodata oratione, & methodo uſurum; ſi neque in longis, & hic ſupervacuis controverſiis tempus contriturum, neque ulla alia in re quidquam oſtentationi, ſed omnia publicæ utilitati, quæ ex una fideli, & plana ſubtiliſſimi ejus Operis demonſtratione exiſtit, daturum; ſi ita, inquam, animatum me videt; tum faxit, ut quod nunc incipio, bene, fauſte, fortunate, feliciter abſolvam.

Proœmium ad Prælectionem de Oculo

eodem anno habitum poſtridie Idus Februarii coram Viris Ampliſſimis JOANNE A LEGE *Prætore &* JOANNE PISAURO *Equite Præfecto Patav.*

QUando ita erga me benefici eſtis, Moderatores Ampliſſimi, ut quod pro officio, cujus omnes partes in hac Nobiliſſima Civitate gubernanda ſancte, & diligenter expletis, præſtare aliis mei Ordinis hominibus conſueviſtis, id pro veſtra ſumma benignitate largiri mihi volueritis; oro, atque obſecro, ut quantum interſit inter me, atque eos ad quos audiendos alias in hoc Gymnaſium veniſtis, vobiſcum ipſi reputetis. Primum enim cum eorum nonnulli ætate, omnes ingenio, & eloquentia longe ſuperiores ſint; tum ego in eas anguſtias temporis compulſus ſum, tot ſimul, tantiſque aliis rebus, & iis quidem neceſſariis, diſtentus, noviſſime hoc tot dierum continenti labore defeſſus, ut ſi vel par illis eſſem, inferior tamen viderer, neceſſe foret. Accedit, quæ in eorum orationibus ſummopere placuerunt, ea mihi ne imitari quidem licere. Aliud enim eſt in Scientiam aliquam, Facultatemve præfari; aliud eſt eandem tradere. Illic decet genus orationis ornatum illud, & comptum, ad laudandum, ad hortandum, ad delectandum accommodatum. Illic ſive novum mavis, ſive elegans, ſive grave, ſive contractum, ſive amplum, id licet argumentum ſeligere. Hic vero ſi quis eadem conſectaretur; ineptis gratum fortaſſe faceret: ſani quidem homines longe alia requirerent, primum ne ab demandato officio diſcederet, tum ut lucido ordine, perſpicuis verbis, minus quoque interdum latinis, modo traditæ Scientiæ propriis, commendatis ſibi Adoleſcentibus inſerviret, poſtremo ut ſuam potius Facultatem novis obſervationibus, quam placendi artem novis rationibus augeret. Quæ quoniam vobis, Graviſſimi Senatores, quantum pro veſtro ingenti utilitatis publicæ ſtudio grata atque accepta, tantum pro veſtra eximia Sapientia cognita & perſpecta eſſe, ſcio; idcirco non confirmare verbis, ſed reipſa, quoad mediocritas quidem hæc mea poterit, præſtare conabor.

Igitur de Organo Viſus dicturus, ejus omnes partes in exteriores divido, & interiores, utque ordo, quem ſequor, diſſectionis poſtulat, incipio primum a primis.

Proœmium ad Prælectionem de Corde

habitum anno CIϽ IϽCC XVIII. *coram Viro Ampliſſimo* FRANCISCO GARZONIO *Præfecto, & Proprætore Patav.*

QUod Theatrum hoc Anatomicum præſentia tua, atque adeo illius, cujus geris perſonam, Principis majeſtate non indignum cenſueris, id Summo Viro Parenti tuo, Moderator Ampliſſime, acceptum refero. Ab illo enim, ut non modo Graviſſimus Senator eſt, verum etiam Hiſtoricus, ſi quis alius, hac noſtra ætate eruditiſſimus, haud ſemel acceperis; Pompejum quoque, & Tiberium, in ſua Republica principes, audire Athenienſes, & Rhodios Profeſſores, tum etiam Romanos Conſules Severum, atque Boethium adeſſe iis quæ a Galeno in Urbe habeban-

tur,

tur, diſſectionibus conſueviſſe. Quod autem eo potiſſimum die huc venire volueris, quo de Corde dicendum eſſet; hoc vero a tui animi magnitudine eſſe, video, qua domi foriſque, ut Veneti, ac Bergomenſes præclare norunt, ut hæc modo Nobiliſſima Civitas experitur, nihil unquam, niſi optimum, niſi eximium, niſi præſtantiſſimum, es confectatus. Et tanta quidem inter ceteras Partes Corporis præſtantia, atque utilitas cordis eſt, ut ſi illæ ſervari, ſi nutriri, ſi vivere, ſi denique ſuis quæque fungi muneribus debent; corde procul dubio carere non poſſint, a quo videlicet ſanguinem, jugiter compulſum, & in gyrum actum per vias ab ipſo corde *in omnes*, ut inquit Tullius, *partes corporis pertinentes* jugiter accipiant. Quem admirabilem circuitum, eximiamque adeo cordis utilitatem ut clarius breviuſque cognoſcas, illis de viis, hoc eſt de arteriis, & venis primum, tum de ipſo corde verba faciam.

Procœmium ad Prælectionem de Conformatione Fœtus

habitum anno CIↃ IↃCC XIX. *coram Viris Ampliſſimis DANIELE DELPHINO Equ. Prætore, & FRANCISCO MAUROCENO Equ. Præfecto Patav.*

QUod multum, ac ſæpe optaveram, ut quando Auguſto Venetorum Senatui pro ejus ſummis in me beneficiis coram, publiceque gratias agere non poſſem, at iis ſaltem quibus plurimum deberem, Senatoribus aliquando poſſem; id mihi cum Præſtantiſſimæ hujus Urbis felicitate, tum ipſorum benignitate incredibili contigiſſe, maxime lætor. Nam tuo primum, Daniel Delphine, Eques, Senator, ac Prætor Ampliſſime, conſilio, grátiæ, auctoritati non ea modo omnia debeo quæ Munificentiſſima veſtra Reſpublica in me contulit ex quo in Florentiſſimum hoc Gymnaſium vocavit; ſed hoc ipſum quoque debeo quod vocavit. Tibi vero, Franciſce Maurocene, Eques, Senator, ac Præfecte Ampliſſime, quantum debeam, hinc facile intelligitur, quod ex quatuor intra hos paucos annos Senatus Conſultis perhonorifice de me factis, cum poſtremum propter ſingularem, atque adeo inuſitatam munificantiam longe ſit omnium honorificentiſſimum; de eo faciendo ad Senatum retulit, quod per ſe eſt magnum, & antequam de re alia referret, quod eſt majus, & ſua ipſe ſponte, quod eſt maximum, Michael Maurocenus Frater tuus, Vir Graviſſimus, Triumvir Litterarius. Gratias igitur ago, quæ agi unæ poſſunt pro tantis in me beneficiis, publice, & quanta maxima poſſum voce prædicando, per quos acceperim: Quanquam id dum facio, non tam vobis gratias agere, quam gratificari mihi videor. Neque enim magna accepiſſe magnum eſt; ſed per Magnos, & magni judicii Viros accepiſſe, id vero magnum eſt. Quod quidem judicium, omnibus maxime verendum, ego præ ceteris, ut par eſt, in præſentia formidarem, ſi in me ornando augendoque ingenium, aut doctrinam, aut eloquentiam forte ſpectaſſent. Sed cum omnibus, mihique in primis manifeſtum ſit, nihil in me aliud, niſi id quod eſt, laborem, diligentiam, ſtudium, & promptam ſemper, ac ſupra vires paratiſſimam hiſce optimis Adoleſcentibus inſerviendi voluntatem Summos hujuſmodi Viros, Publici Commodi, ſiqui alii, ſtudioſiſſimos permovere potuiſſe; non eſt mihi dubitandum, quin ſatis ipſis facturus ſim hodierna, cui perbenigne intereſſe voluerunt de conformatione Fœtus Diſſertatione. In hoc enim longe omnium abditiſſimo, ac difficillimo argumento id unum a me ſpectari, & cunctis viribus quæri, perſpicient, ut quæ certa, quæ probabilia, quæ incerta, quæ falſa ſint, ea & ſcire, & diſtinguere in poſterum Adoleſcentes noſtros, tum perſpicua oratione, tum fideli

deli demonſtratione doceam.

Principio Diſſertationem hanc divido in partes tres. In quarum prima de initio, in altera de progreſſu, in tertia de complemento conformationis Fœtus loquar.

Proœmium ad Prælectionem de Aure

habitum anno CIↃ IↃCC XXVI. *coram Viro Ampliſſimo* DOMINICO RUZZINO *Prætore, & Propræfecto Patav.*

PRæſentia quidem tua, Moderator Ampliſſime, mihi ſemper jucundiſſima, atque honorificentiſſima, tantam lætitiæ voluptatem affert, quantam hæc tam benigna erga me voluntatis ſignificatio debet afferre. Sed hoc mecum doleo, quod inopinatus adventus tuus nullam mihi facultatem relinquat ea pro dignitate præſtandi quæ omnino debere me, ſentio. Primum ut tibi immortales gratias agam, quod adventu hoc tuo me, & Anatomicum Theatrum mirifice honeſtaveris. Deinde ut tuam iſtam eximiam adverſus omnes, & hoc præſertim Gymnaſium, clementiam, beneficentiamque maximopere dilaudem, qua nimirum proxime ad illum accedis Deum, quem non religione modo, verum etiam vitæ integritate, juſtitia in omnes, providentia, iſtiſque cæteris virtutibus colis, quæ cum antea in longe graviſſimis, ampliſſimiſque Reipublicæ adminiſtrationibus ſpectatæ, probatæque ſunt, tum modo in hac Præſtantiſſima Civitate gubernanda mirum quendam, &, niſi experiremur, incredibilem in modum elucent. Noviſſime, ut de Summo Viro, cujus ipſe imago es, Carolo Ruzzino Equite, atque Ædis D. Marci Procuratore, Patruo tuo illa non omittam vel quæ tot, ac tam variæ Nationes, apud quas in maxime illuſtribus legationibus fuit, unanimes fatentur, vel quæ Gymnaſium hoc noſtrum & ſæpe alias, & nunc feliciter ejus Prudentiæ, Sapientiæque commiſſum, una omnium voce deprædicat, vel quæ ipſe præ cæteris debeo, qui; ut alia, neque ea mediocria, ſileam; graviſſimo in primis ejus judicio in hac ſum nobiliſſima ſede collocatus. Cui ſi unquam judicio aliqua ex parte reſpondere me poſſe cupii, ſe audiente potiſſimum cupio, ſi non ingenio, eloquentia, doctrina, quæ omnia in me ſentio quam ſint exigua, at induſtria, ſtudio, diligentia huic mihi commendatæ ſtudioſiſſimæ Juventuti inſerviendo: cui quam heri pollicitus eram, elegantiſſimi, ejuſdemque utiliſſimi Organi Auditus anatomicam hiſtoriam, te annuente, ac auſpicia tua ſemper fauſta, & felicia præbente, protinus exponam.

Proœmium ad Prælectionem de Oculo

habitum anno CIↃ IↃCC XXVIII. *coram Viro Ampliſſimo* ANTONIO LAURETANO *Patav. Prætore & Propræfecto.*

M*Orientibus oculos operire, rurſuſque in rogo patefacere, Quiritium magno ritu ſacrum fuiſſe*, litteris a C. Plinio mandatum eſt: ejuſque ritus cauſas cum ipſe quaſdam indicavit, tum alias alii homines eruditiſſimi quæſiverunt, in primis autem Vir Nobiliſſimus, & domi foriſque maximis in magiſtratibus ſpectatiſſimus, idem-

demque Patriciorum nemini ſua tempeſtate doctrina, aut ingenio inferior, Avus tuus, Moderator Ampliſſime, Joannes Franciſcus Lauretanus, qui eas eſt cauſas juſta Academica Diſputatione perſecutus. Immortalis vero Reſpublica veſtra, quæ Romanæ quantum diuturnitate imperii, tantum ſapientia, & inſtitutorum gravitate antecellit, multo potioribus cauſis permota, ritum illum veterem ad communem, quam ipſa unice ſpectat, utilitatem traduxit, cum Rei Anatomicæ Profeſſoribus imperavit, ut quotannis publice in hoc ſuo celeberrimo Gymnaſio cum cæteris corporis partibus mortuorum oculos aperirent. Nulla in noſtro hoc ritu ſuperſtitio; imo vero omnia ejuſmodi, ut illius, quem ipſa unum ſui dominum agnoſcit, Dei religio ſanctiſſima confirmetur, cum tam exiguas in particulas tanta ſolertia, ac providentia tot, tamque admiranda concludere nemo, niſi Deus ipſe, potuerit. Summa autem in his cognoſcendis jucunditas, & par denique jucunditati conjunctum eſt emolumentum. Nam ſi cuique nihil eſt oculis carius, nihil utilius; certe ea perſpicere, quibus incognitis, neque a morbo defendi, neque curari oculi queant; id vero longe utiliſſimum cenſeatur, neceſſe eſt. Quæ omnia ita, an ſecus ſe habeant, facile erit ex noſtra hac Exercitatione dijudicare, ſive eæ ſpectentur exteriores partes, quas, referando oculos, primo; ſive interiores, quas, diſſecando, ſecundo loco demonſtrabimus.

Procœmium ad Prælectionem de Corde

habitum anno CIↃIↃCCXXIX. *coram Viris Ampliſſimis PAULO DONATO Prætore, & FRANCISCO CORRARIO Præfecto Patav.*

DEcimus ſeptimus eſt annus ex quo aggredienti mihi tum primum ad docendum in hoc Gymnaſio, benigne affuit, & Publica, ac ſua feliciſſima Auſpicia præbuit is qui Inclytæ huic Urbi Præfectus, Proprætorque tunc præerat, Senator Graviſſimus, atque omnibus, quæcunque in Virum principem cadunt, virtutibus ornatiſſimus, Socer idem, ac Frater veſter, Moderatores Ampliſſimi, Joannes Corrarius. Cujus ego ut eximiam atque incredibilem erga me benignitatem memori animo ſemper recolam, ſic acerbam omnino jacturam ut moderatius jam ferrem, hujus fecit fortuna Civitatis, vos Rectores nactæ, Summo illi Viro non tantum affinitate, & cognatione quam proximos, ſed Prudentia quoque, Juſtitia, Conſtantia, Religione, Magnanimitate quam ſimillimos, in hoc autem Gymnaſium, in ſtudioſam hanc Juventutem, in me ipſum, quod res oſtendit, ſic animatos, ut pro uno mihi duo revixiſſe Patroni, atque adeo Patres benigniſſimi videantur. Quo fidentius, atque alacrius exponam ea quæ de Corde audire voluiſtis, argumento vobis illo quidem auditoribus digniſſimo, ſi modo ipſe ejus gravitatem doctrina, utilitatem ingenio, pulchritudinem eloquentia adæquarem. De quo tamen ut ſaltem dilucide ſermonem habeam; principio hanc Exercitationem tres in partes diſtribuo. In quarum prima de natura cordis, in altera de ſtructura cordis, in tertia de effectu cordis verba faciam.

De natura cordis tres vetuſtiſſimas, eaſdemque maxime inter ſe diſcrepantes doctiſſimorum hominum ſententias invenio, Stoicorum, Medicorum, Anatomicorum. Stoici enim fere omnes, in primiſque Chryſippus, naturam cordis in eo poſitam eſſe, cenſebant, ut ipſum animus eſſet, aut certe animo ſedem præberet. Hos; ut de Græcis aliis ſileam; ſecuti Latini, ſapientes homines cordatos appellitabant, ut Ennius qui *Egregie* inquit, *cordatus homo catus Ælius Sextus*, inſipientes autem contra excordes, & vecordes, ut Tullius docuit Tuſculanarum Quæſtionum libro primo. *Aliis*, inquit, *cor ipſum animus videtur*;

detur : ex quo excordes , vecordes , concordeſque dicuntur . Hinc illud Juvenalis Satyra ſeptima - - - *læva in parte mamillæ Nil ſalit* . Hinc Cæſar acute, haruſpice triſtia , & ſine corde exta nunciante , negavit , ut apud Suetonium eſt , *pro oſtento habendum , ſi pecudi cor defuiſſet* . Verum adverſus hoſce , atque alios , quos ſciens prætereo , & res ipſa pugnat ; neque in corde , ſed in cerebro ea Medici , atque Anatomici animadvertimus , quæ ſedi conveniant mentis animi , & diu eſt , cum Hippocrates id a vero alienum eſſe , præmonuit in extremo libro qui inſcribitur de Morbo Sacro . *Dicunt quidam , quod corde ſapimus* . ---- *Verum hoc non ita ſe habet* . ---- *Cor quidem , & præcordia angorem* , & *gaudium maxime ſentiunt ; ſapientiæ tamen non participant ; ſed omnium horum cerebrum cauſa eſt* . Hæc Hippocrates , aut certe priſcus , ac gravis Auctor , & dignus qui pro Hippocrate habitus ſit .

Medici autem plerique omnes fere ad patrum noſtrorum memoriam , non animi, ſed vitalis caloris ſedem , & fontem cor eſſe , docuerunt , vere illi quidem in parte , ſi cordis effectum ſpectemus . Sed fateri cogimur , quamvis propemodum invitì , Galeno , incomparabili alioquin Magiſtro rerum complurium optimarum , plus æquo tribuiſſe ſcribenti , ſi in cor viventis beſtiæ digitus inſeratur , eximium quendam , atque adeo urentem calorem percipi , nec veteres Doctores modo , ſed etiam ex novis haud ita paucos , qui cætera ejus, confidentius perſæpe , dogmata contemnentes , flammulam tamen neſcio quam , aut fermentum quoddam , ſanguinis concitans ebullitionem , in cordis penetralibus commenti ſunt . Nam hæc de cordis natura inculcantes manifeſtiſſimo in errore deprehendit Joannes Alphonſus Borellus , non Galenum ingenio vincens , ſed certioribus, quibus Galenus uti non potuit , ad dimetiendum calorem inſtrumentis , thermometris . Hiſce enim in viventium animalium corda immiſſis , nihilo majorem ibi , quam in cæteris viſceribus , calorem invenit , quod teſtatur præclari Operis de Motu Animalium Parte altera Propoſitione 96. & 221.

Denique tertia eſt de natura cordis ſententia , ea quoque multo vetuſtiſſima , ut quæ primum fuit aut ab Hippocrate ipſo, aut a perantiquo illo ac diligenti Anatomico propoſita , cujus inter Hippocratis Scripta liber extat de Corde . *Cor* , inquit, *muſculus eſt valde fortis* , confirmata autem eſt ab Latinorum Hippocrate , Cornelio Celſo in contracta illa anatome , quam libro quarto de Medicina capite primo nobis reliquit . *Cor* , inquit , *eſt natura muſculoſum* . Ab hac diſcedere ſententia mea me Facultas non ſinit , Anatome .

Nam &c.

Proœmium ad Prælectionem de Aure

habitum anno CIƆIƆCCXXXII. *coram Viro Ampliſſimo ANDREA DELPHINO Prætore Patav. & Propræfecto* .

DIonyſium illum majorem , Syracuſanorum tyrannum , ferunt , latomiis , quas ad incluſorum civium cuſtodiam , & pœnam habebat maximas , ita ſuas ædes inædificandas curaſſe , ut cuniculus , auris inſtar ſingulari opere , artificioque perfectus , ex eo carcere in ſuum uſque cubiculum pertineret , ne qua vox , ne quis gemitus adeo ſubmiſſus edi a miſeris poſſet , quin continuo ipſe præclareque inaudiret , eodem ad hominum calamitates augendas elaboratiſſimo opificio abuſus , quod natura invenerat ad allevandas . Quanto aliter in dominatu utuntur qui ſe non tam dominos eſſe , quam patres , atque , ut Homerus loquitur , paſtores populorum , meminerunt ! Hi quando aure illa carent Syracuſana , per quam omnes miſerorum ærumnas audiant ; at aures ſuas perbenigne cunctorum inopum querelis præbent;

bent; ſic tamen præbent, ut adjuvare velint omnes, neminem lædere. Itaque, ut verius dicam, ita alteram aurem querenti præbent, ut alteram ei viciſſim de quo quis queritur, ſervent integram. Quem quoniam ſapientiſſimum aurium uſum ſi uſquam alibi, certe in hac tanta clementia, & manſuetudine Veneti Imperii, eximia ſemper cum juſtitia conjuncta, admiramur; lætor plurimum, Prætor, & Propræfecte Ampliſſime, Andrea Delphine, ſic accidiſſe, ut ejus potiſſimum præſtantiſſimi humani corporis organi, quo tu in primis in hujus Nobiliſſimæ Civitatis gubernatione; ſi quis unquam alius, egregie uteris, admirabilem pulcherrimamque ſtructuram, te pro tua ſumma erga me, & hoc Gymnaſium benignitate audiente, & ſpectante, demonſtrarem, & cæt.

HÆc de Organo in poſtrema quidem hujus mei curriculi Exercitatione propoſitio, inter pulcherrima tamen, atque utiliſſima non poſtremo, habui quæ dicerem. Cum autem multis jam annis humani corporis anatomen in hoc Theatro docuerim; jure videor poſſe contendere, nunquam felicius incepiſſe, quam anno quarto, nunquam felicius, quam hoc decimo ſeptimo, abſolviſſe. Nunc abſolventi ipſe pro tua eximia benignitate adeſſe voluiſti, Moderator Ampliſſime. Tunc incipienti, pro ſua erga me nihilo minori beneficentia adeſſe voluit Vir Summus, Parens tuus Daniel Delphinus: quem ſi ſapientiſſimum Senatorem, Equitem Splendidiſſimum, Legatum, & Oratorem eloquentiſſimum, Prætorem æquiſſimum, eundemque vigilantiſſimum fuiſſe, dixero; me multa tamen, & magna omiſiſſe, non modo nihil audienti tibi gratificatum eſſe, fateantur omnes qui aut ipſum viderunt, aut qualem in te imaginem ſui reliquerit, vident. Et quanquam ad hanc tu imaginem tam pulchram, tamque præſtantem, jam tum ornamenta maxima addideras, eaque tua, ſcientiæ illius ac *virtutis*, quæ, Tullio auctore, *præſtat cæteris omnibus*, ---- *Rei militaris*, cum bellator fortiſſimus, cum Præfectus navium conſtantiſſimus toties inclytam Patriam, atque adeo Italiam omnem, non conſilio tantum, ſed dextra quoque, & ſtrenuis factis juviſſes; tamen non tuam magis, quam Patris gloriam tuis ipſe laudibus, atque honoribus amplificaveras; ut dubium ſit, plus ſplendoris ex eo Parente in te Filium, an ex te Filio in eum Parentem redundaverit. Tanto igitur Viro, & de me, ſi quis alius, omni tempore præclare merito, dolebam tum pro ejus tot, tamque illuſtribus in me beneficiis pares agere gratias non poſſe. At quanto magis doluiſſem, ſi animo proſpexiſſem, quam nova, quam multa vel mortuo eſſem in dies magis, magiſque debiturus. Ut enim quæ ab illo accepi, ipſo terris erepto, debeo tibi, ſic quæ a te, illi.

Prooemium ad Prælectionem de Fœtu

habitum anno CIↃIↃCCXXXIV. *coram Viro Ampliſſimo* NICOLAO VENERIO *Præfecto Patav.* & *Proprætore.*

CUM multa, & magna ſunt quæ Anatomicæ Facultati debet genus humanum; tum illud fortaſſe eſt maximum, quod ſæpe fœtum, jam jam in mortua parente immoriturum, hujus ventre, uteroque, illa præmonſtrante, aperto, ſibi præter ſpem conſervatum, in communem vitæ ſocietatem acceperit. Vetuſtiſſimum, ut ego opinor, hoc Anatomes donum eſt, atque heroicis notum temporibus, quibus Æſculapium filium ex interemptæ Coronidis utero Apollo extraxiſſe ferebatur. Neque enim Medicum qui id primus præſtitiſſet, alium eſſe potuiſſe, quam Deum, in animum inducebant: quin etiam omnes ſic in lucem deinceps eductos eidem Numini conſecrabant, quod & erudite, ut ſolebat, Virgilius his verſibus ſignificavit,

> *Inde Lycum ferit, exectum jam matre*
> *perempta,*

Et

Et tibi, Phœbe, ſacrum, caſus evadere ferri
Quod licuit parvo,

& diſerte in eum locum confirmavit Servius: qui & illud addidit, *Cæſarum etiam familiam ideo ſacra retinuiſſe Apollinis, quia qui primus de eorum familia fuit, exeĉto matris ventre procreatus eſt; unde etiam Cæſar dictus eſt:* quanquam, quod Servius minime ignorabat, placuit aliis, & in his Sexto Pompejo Feſto, non inde *Cæſares* dictos eſſe, ſed *Cæſones*, utrolibet autem modo C. Plinio, qui duos ſummos Viros ea ratione ſervatos Romanæ Reipublicæ ſcripſit, *Scipionem Africanum priorem*, & *Manlium* qui Carthaginem cum exercitu *intravit*. Quod ſi priſci illi homines pro Deo habuerunt qui princeps viventem fœtum ex ſecto mortuæ parentis utero in lucem protraxit; quo tandem honore afficiendos cenſuiſſent qui extrahere vivum ex viva, & poſt cæſum uterum nihilominus victura, inſtituerunt! Factum id primum ſub initium ſæculi XVI. & deinceps, ut Franciſci Roſſeti, & Caſpari Bauhini conjuncta Scripta commonſtrant: & cum matri pariter, ac filio moriendum aliter fuſſet; utriuſque interdum, aut certe, idque ſæpius, alterius vitæ ea ratione conſultum eſt. Sic legi, Eduardum VI. Anglorum Regem ex viva parente fuiſſe exſectum, quem tamen non huic modo, quæ poſt duodecim interiit dies, ſed & patri Henrico fuiſſe ſuperſtitem, conſtat. Mirum! Sed id mirum magis, tam ſero humanitatis cauſa fuiſſe tentatum, quod immanitas tot ante ſæculis auſa fuerat. Namque ut mittam, monſtrum illud fœminæ quam Ariſtoteles in Ethicis memorat mulierum *gravidarum ventres reſcindere*, atque inde fœtus comedere *conſueviſſe*; certe non incognitum Lucano fuit, Veneficas id in Theſſalia factitaſſe quod his verſibus deſcripſit,

Vulnere ſic ventris, non qua natura vocabat,
Extrahitur partus, calidis ponendus in aris.

Quid? quod, ſicuti legiſſe memini, ejuſdem ſceleris apud Euſebium accuſatur Maxentius, nec minus impius Cæſar, Julianus apud Caſſiodorum, & Tribunus ille Pollentianus apud Marcellinum, qui omnes ſcilicet, diſſecto vivæ mulieris ventre, fœtuque extracto aut manes excire, aut in jecore infantis (horrendum hoſtiæ genus!) futura quærere, malis inſtigantibus geniis, conati ſunt. Sed nos quantum teterrimas artes deteſtari, atque execrari, tantum ſalutares commendare, atque excolere debemus: & ea fœtuum cadavera, quæ ab his ipſis, dum prodeſſe hominibus niterentur, accepimus, ita rimari, & ſcrutari ſingula, ut viciſſim optimas artes aut promovendo, aut certe illuſtrando, quantum in nobis eſt, adjuvemus. Quod cum ſæpe alias, tum in hac præſertim de Fœtu Diſſertatione dabo operam ut faciam, cui tu, Moderator Ampliſſime, pro tua ſingulari erga me, & hoc Gymnaſium benignitate intereſſe voluiſti.

HÆc habui quæ de Fœtus conformationis initio, progreſſu, & complemento proponerem. Quod argumentum etſi ob maximam difficultatem, & laborem, perraro in Theatris Anatomicis tractari ſoleat; ego tamen tuis fretus, Moderator Ampliſſime, auſpiciis ſemper fauſtis ac felicibus, non formidavi. Pro quibus, cæteriſque Benefactis in me tuis quantum debeam, non eſt, ut verbis explicare me poſſe, ſperem. Hoc tamen dicam. Ego, Hieronymi Venerii, Equitis, ac Templi Marci Procuratoris, Summi domi, foriſque Viri, Patrui tui eximiæ erga me cum ſemper, tum præſertim cum Litterarius Triumvir fuit, Benignitati, ac Munificentiæ tantum deberi a me, ſentiebam, ut nemini unquam me plus eſſe debiturum, putarem. Attamen ex quo tu ad hanc Præfecturam integerrime, magnificeque gerendam, ex quo ad hoc Gymnaſium fovendum, ornandumque, ex quo denique ad Theatrum hoc præſentia ipſa tua illuſtrandum veniſti; utri plus debeam, non video: hoc video, utrique me quoad vivam, tantum eſſe debiturum, quantum alii, prope dixerim, præterea nemini.

Proœmium ad Prælectionem de Anatomes Elementis.

CUm duæ ſint Methodi quibus Doctrinarum Magiſtri utuntur, Analytica, & Synthetica; illud inter omnes conſtat, in Doctrinis quidem inveniendis Analyticam, in tradendis Syntheticam eſſe adhibendam. Hoc uſque adeo verum eſt, ut vel hæc Facultas noſtra, quæ, ut nomen ipſum oſtendit, in reſolvendo verſatur; recte tamen, ut ego animadverti, atque ordine tradi nequeat, niſi a Compoſitûm Methodo initium ducamus. Nam ſi Partes humani corporis, ut ex fibrillis omnes conſtant, ita ex fibrillis ad unum eundemque modum diſpoſitis omnes conſtarent; non tamen antea quid Partes quæque eſſent, intelligi poſſet, quam quid ipſæ fibrillæ ſint, expoſitum eſſet. Quanto ergo minus quid ſint Partes intelligetur, cum fibrillæ haud una, ſed multiplici ratione diſponantur! Itaque ſive hanc ob cauſam, ſive ob eam quam anno illo propoſui quo primum ad Anatomen tradendam aggreſſus ſum, non prius de ulla humani corporis Parte, quam de Anatomicis Elementis, ideſt de Simplicioribus Particulis, dicendum eſt, quæ videlicet nihil aliud ſunt, niſi fibrillæ alio, atque alio modo diſpoſitæ.

Proœmium ad Prælectionem I. de Fœtu.

ETſi mos, atque adeo inſtitutum meum poſtularet, ut ab Anatomes Elementis initium ducerem; ne tamen humani Fœtus cadaver, fruſtra annis ſuperioribus perquiſitum, heſterna autem die ne opinanti quidem oblatum, interjecto aliquot dierum ſpatio forte putreſcat, ab ejusdem Fœtus anatome invitus propemodum incipio: Quanquam hoc initium ejuſmodi eſt, ut non modo non eſſe omnino præter rationem; ſed quodammodo etiam optandum fuiſſe videatur. Nam ſive Naturæ veſtigia ſectamur; inde laudabile eſt incipere, unde & ipſa incipit: ſive aliarum Doctrinarum reſpicimus methodum; nonnullæ, in primiſque Geographia, tunc recte atque ordine traduntur, cum quæ ſingula mox diligentius oſtendenda ſunt, ea principio in exiguam tabellam contracta ante oculos ſtatuuntur.

Sed cum Partium quæ ad Fœtum pertinent, aliæ ſint extra Fœtum, aliæ intra Fœtum; nos qui diſſectionis ordinem ſequimur, dicemus primum de primis. Atque utinam prægnantis mulieris uterum, & cum hoc integra humani Fœtus involucra diſſecare liceret; ſic enim longe facilius & mihi eſſet dicere, & vobis intelligere. Sed quando eo ſubſidio deſtituimur; juvabit ſaltem Veteres illos Facultatis noſtræ Parentes imitari, quos ex ipſis nominibus quæ Partibus, ad Fœtum extrinſecus attinentibus, impoſuere, ſatis conſtat, prægnantes animantium brutarum uteros, & nominatim ovillos, diſſecare conſueviſſe. Quod ita quidem faciemus, ut ſubinde tamen moneamus, quid inter hunc ovillum, & humanum conceptum interſit. Sic neque omnino ea deſiderabitis ad quorum normam cogitationes veſtras conformetis, nec tamen propterea cum iis errabitis qui multa in hac præſertim Anatomes parte temere a brutis ad homines tranſtulere.

Procœmium ad Prælectionem I. de Oſſibus.

SI qui ſunt qui forte mirentur, me ne hoc quidem anno a communibus corporis integumentis, ipſoque abdomine, unde cæteri Diſſectionum Magiſtri ſolent, tradendæ Anatomes initium ducere; ii, quæſo, tandem aliquando ſuam iſtam admirationem auferant, & idoneum, ſi poſſunt, cadaver præbeant. At ſi illud forte mirantur, me donec ejuſmodi cadaveris copia fiat, non potius domi ſedere, quam huc ad ea quæ poſſim, de Re Anatomica oſtendenda venire; ſane aut incredibilem eorum quæ demonſtranda ſunt, numerum, aut anguſtias temporis mihi ad docendum publice dati animadvertere non videntur. Ego vero hæc mecum aſſidue reputans, non mŏdo plura, quæ in hoc quidem loco quotannis omnia demonſtrare perdifficile eſt, & in his Anatomica Elementa Tironibus quibus neceſſaria omnino ſunt, ſuperiori menſe in meis ædibus præmonſtravi; verum inſuper quo primum die huc prodire mihi more inſtitutoque Majorum conceſſum eſt, hunc ipſum diem amittendum eſſe, non cenſui, ut ſi minus vobis, Auditores humaniſſimi, meam, quam vix mediocrem eſſe ſentio, facultatem probare poſſem, at promptiſſima ad inſerviendum voluntate ſatisfacerem. Igitur quæ Partes deeſſe Anatomico nunquam poſſunt, ab iis Partibus Oſſibus videlicet, initium capio, idque eo minus illibenter, quod hanc quoque viam tradendæ Anatomes neque utilitate, neque ratione, neque magnis potiſſimum exemplis carere, video. Siquidem nonnullis inter Recentiores, pleriſque autem inter Veteres Summis Anatomicis, & in his Deceſſoribus etiam meis Præſtantiſſimis, Andræ Veſalio, Realdo Columbo, &, ſi intime rem ſpectes, Adriano Spigelio eadem methodus, incipiendi nimirum ab his fulcris, & fundamentis reliquarum Partium uſque adeo placuit, ut ab ipſis ſuos quiſque libros anatomicos ſint exorſi.

Procœmium ad Prælectionem I.

LOnge aliud Anatomicis, atque Pictoribus, deſcribendi humani corporis initium eſt. Hi enim a capite; nos autem à corporis centro incipimus, a Ventre nimirum, in quo centrum corporis eſt ſtatuendum. Et Galenus quidem libro ſecundo de Hippocratis, & Platonis Decretis centrum corporis in umbilico agnoſcendum eſſe, cenſebat: quod & Latinorum Doctiſſimis videtur placuiſſe; nam Tullius Ennam urbem, quæ in centro Siciliæ eſt, Siciliæ umbilicum, & Plinius lacum Reatinum, qui in centro Italiæ eſt, Italiæ umbilicum nominarunt. Marcus tamen Varro libro ſexto de Lingua Latina centrum corporis ad pubem conſtituere malebat: recte, ut puto, omnes, ſi illos figuræ, Varronis autem affeclas gravitatis centrum ſpectaſſe, ponamus. Gravitatis centrum, in humano corpore experimento habito, pubem inter, & clunes ab Joanne Alphonſo Borello inventum eſt, ut tradit Parte prima egregii Operis de Motu Animalium. Figuræ autem centrum in homine, manibus pedibuſque expanſis, reſupino ab Joanne Riolano, ope magni circini in ipſo umbilico deprehenſum eſt. Utcunque id eſt; ſemper humani corporis centrum in ipſius Ventrem cadit, ut ex hujus finibus, & partitionibus quas a priore facie, & ab oppoſita exponam protinus, omnes planiſſime cognoſcetis.

Præ-

Procemium ad Prælectionem III.

QUibus verbis Lactantius undecimum ſuum de Opificio Dei caput, iisdem ego hodiernam Diſſertationem exordior. „ Sequitur neceſſario, ut de internis „ quoque viſceribus dicere incipiam: qui- „ bus non pulchritudo, quia ſunt abdita; „ ſed utilitas incredibilis attributa eſt. „ Hoc ideo exordio utor, ut ſi quis forte ex Tironibus novum hunc viſcerum aſpectum horreret; proponendæ utilitatis expectatione retineatur. Nam cibus, potuſque quo primum deſcendant, quo in loco ex iis chylus conficiatur, qua via demum, atque ratione aut hic confectus, aut quod ſupereſt, disjungantur, & ſeorſum meent; nimirum hæc omnia ex ventriculi, inteſtinorum, & meſenterii anatome perſpicue cognoſcentur.

Procemium ad Prælectionem I. A. CIↃIↃCCXLIV.

DIogenem ferunt, cum inhumatum ſe projici, juberet, Amici autem id eo ſe facturos negarent, ne ab avibus, feriſve laceraretur; at vos hunc baculum propter me ponite, dixiſſe, quo illas abigam, & cum illi at quî poteris? neque enim ſenties, tum ipſum, quid igitur mihi earum laniatus oberit, nihil ſentienti? Mihi vero etſi Diogenis propoſitum non durius modo, ut M. Tullio hæc referenti viſum eſt, ſed etiam inhumanum; jure tamen deriſus Amicorum timor videtur. Atque utinam metus ejuſcemodi e vulgi animis evelli poſſet, ne inepte adeo vel noſtis obſtaret divinam humani corporis fabricationem oſtenſuris, nec cogeret in his tantis anguſtiis temporis ob idonei cadaveris defectum, illius Partem initio proponere præcipuam quidem ex octo illis, in quas cum de Oſſibus univerſis in Noſocomio ageremus, non ita pridem diviſimus; ſed unam dumtaxat Partem, eamque, ſi daretur optio, in alium locum rejiciendam: Quanquam dabo operam, quantum potero, ne ordinis hæc neceſſaria mutatio Doctrinæ officiat, atque ideo hodierno die eadem unde, cum licet, incipere ſolitus ſum, vel in capite demonſtrabo communia totius corporis integumenta. Quæ meo quidem judicio omnino ſunt duo, Cutis, & Membrana Adipoſa. Nam quod Celeberrimus objecit Amicus, ne Cuticulam rejiciamus; id qua ratione diſſolvatur, alias a me vobis oſtenſum eſt.

Procemium ad Prælectionem de Cerebro A. eodem.

DIu multumque olim inter Philoſophos eſt diſputatum, quamnam potiſſimum corporis partem mens incoleret. Nam Xenocrates, Platonis diſcipulus, per totum corpus ſparſam diſcurrere, contendebat. Chryſippus autem in Corde habitare, cenſebat. Alii vero malebant in Cerebro, Platonem ſequentes. Hæc tamen diſputatio non ita demum abſtruſa, ac difficilis erat, ut ſi non verum, at veri certe ſimilitudinem, ſiquis paulo acrius attenderet, huic attingere non liceret. Itaque Lactantius Firmianus cum eorum qui pro Cerebro ſtabant, rationes expendiſſet, eamque potiſſimum „ quod ſenſus omnis, ideſt „ audiendi, & videndi, & odorandi mi-

„ nima membra in capite ſint locata, eorumque omnium viæ non ad pectus, ſed „ ad cerebrum ferant; hi, inquit, aut non „ multum, aut fortaſſe non errant. „ At longe difficilior eſt his temporibus inter Anatomicos alia hae de re diſputatio. Cum enim Cerebrum potiſſimum eſſe animæ locum, non negent; in quanam præſertim Cerebri particula is videatur ſtatuendus, diſquirunt. Et mihi quidem, non uni tamen, nec primo, in ea præ cæteris parte videtur poſſe ſtatui quam appellant Corpus Calloſum. Huic conjecturæ (neque enim; ut Lactantii ejusdem verbis utar; rem ſic „ eſſe affirmo, quod eſt inſipientis in re „ dubia facere „) huic, inquam, conjecturæ quantum tribuendum ſit exiſtimare omnes poteritis, ſi quæ de Cerebro, de Medulla, de Nervis continuo oſtendam, diligenter, ut veſtræ eſt conſuetudinis, attendatis.

Prooemium ad Prælectionem de Lingua &c. A. eodem.

GUſtandi facultatem multi, inprimiſque ex Veteribus, aliis ac Linguæ, Partibus, & nominatim Palato tribuerunt. Hinc illud Horatii,

Fervida quod ſubtile exſurdant vina palatum.

Hinc illud Ovidii,

Sic nova Dulichio lotos guſtata palato.

Hinc alia & Tullii, & aliorum, quæ non vacat referre. Sed contra is, cujus ſæpe verbis hoc anno utor, Lactantius. „ „ Quod attinet, inquit, ad ſaporem capiendum, fallitur quiſquis hunc ſenſum „ palato ineſſe, arbitratur. Lingua eſt enim „ qua ſapores ſentiuntur, nec tamen tota. „ Haud ſane potuit melius. Nam facili, at certo conſtat experimento, fruſtra ſal ipſum non modo palato, verum etiam inferiori linguæ faciei affricari; quod hujus ſuperiori faciei impoſitum, dummodo non ſicca ſit, continuo ſentitur. Erit igitur nobis in hac tantum linguæ facie guſtus organum inquirendum; ſi prius tamen, ut ſoliti ſumus, & par eſt, docuerimus &c.

Prooemium ad Prælectionem I.

CUm multæ, & magnæ hominibus ex Re Anatomica utilitates exiſtunt; tum nulla præſtantior, quam quod eſſe Deum, ejuſque providentiam, confirmat. Senſit id olim ille in primis qui ſæpius locos graves ex Philoſophia egregie tractavit M. Tullius. Itaque in altero eorum voluminum quæ inſcripta ſunt de Natura Deorum, Quinctum Lucilium induxit ſatis multa verba facientem de ea quæ tum nota erat, humani corporis fabricatione, quo ſic *facilius*, ut ait, *intelligeretur, a Diis immortalibus hominibus eſſe proviſum.* Idemque ſenſerunt alii alia ætate, ſed hac noſtra præſertim Eruditiſſimi Viri, qui ut longius provectam Anatomen invenerunt, ſic multo & plura, & mirabiliora indidem ſumpſerunt, per quæ apud ſuos quiſque cives male natas in quorundam intimis mentibus de Deo immortali, deque ejus providentia dubitationes evellerent. Cujuſmodi medicinæ etſi nulla, ut opinor, apud noſtram, pluresque Nationes alias neceſſitas eſt; vos tamen juvabit, optimi Juvenes, Anatomes cognitionem quaſi antidotum præcepiſſe, quo mature veſtros iſtos religioſos animos adverſus externa infandarum opinionum venena magis magiſque firmetis.

Principio, eximium opus humani corporis quibuſdam quaſi velis obtectum eſt. Quæ continuo ſic detrahentur, ut ſingulorum natura, atque utilitas oſtendatur, &c.

Proœ-

Procemium ad Prælectionem I.

SIqui forte adſunt qui ignorent, quot ab Summo Opifice Deo intra humanum corpus abdita ſint, aut quam mirifica ſtructura, & quam multiplici uſu præſtantia; ii nunc iſta ipſa quæ extrinſecus circumpoſuit, integumenta, eorumque fabricationem, & cauſas attendant: facile conjicient, quot, & quanta expectare in interioribus illis debeant, cum horum quæ extima ſunt, admirabilem cônſtructionem, & prope innumeras utilitates cognoverint, Hæc autem ſunt &c.

Procemium ad Prælectionem I.

SI quam frequenter Hippocratis doctrinam, & facta laudamus; tam diligenter utraque ſcrutari, imitarique vellemus; profecto in Re Medica ut nihil Studiis Anatomicis antehabendum agnoſceremus, ſic nullam horum partem eſſe negligendam, confiteremur. Nunc etſi Hippocrates in eo libro qui inſcribitur de locis in homine, diſerte docuit, *naturam corporis* eſſe *principium ſermonis in arte Medica*; fuerunt tamen qui ſcriberent, non ad ſtructuram, ſed ad temperaturam corporis id attinere; non mehercule ſcripturi, ſi vel ea ſolum attendiſſent quæ continuo ſubjecit Hippocrates. *Naturâ corporis*, inquit, *principium ſermonis in arte Medica, primum perforata eſt qua parte audimus. — Quidquid autem per membranam in cerebrum pervenerit, id liquido & clare auditur. — In naribus mollis laxitas, velut ſpongia. — In oculos venulæ tenues — ex cerebro per ambientem membranam feruntur. — Membranæ autem tres ſunt quæ oculos cuſtodiunt. Superna quidem craſſior, media tenuior, tertia tenuis.* Nolite expectare ut referam cætera quæ de cerebri meningibus, quæ de venis in omne corpus pertinentibus, quæ de tendinibus, quæ de oſſibus, quæ de articulis perpetua oratione perſequitur. Satis ea ſunt quæ retuli, ut intelligatis, ſtructuram corporis, Hippocrate auctore, eſſe principium ſermonis in arte Medica.

Verum, credo, in eo uno loco, & ea dumtaxat quæ indicavi, ex univerſa Re Anatomica nobis commendavit Hippocrates! Ipſe vero in libris de genitura, de natura pueri, de carnibus, de octimeſtri partu, de natura oſſium vel multo plura de Anatome tradidit, quam eæ inſcriptiones polliceantur. Atque ut libros alios ſciens prætercam; quid egit in libro de corde, quid in libello de corporum reſectione, niſi ut Anatomen ſæpe etiam diligentius, quam iis temporibus ſperandum videbatur, doceret? Quin etiam ſcripſit librum de glandulis, ut mirari non oporteat, cur duo ſummi noſtra memoria Medici, verique ejus imitatores Malpighius, & Boerhaavius *ſpongioſam*, quam ipſe tradiderat, glandularum *naturam* ſuis illuſtrare opuſculis, & confirmare perrexerint. Quod ſi Bellinus, vel potius Falloppius noſter, & Euſtachius, magni & ipſi Medici, glandiformes in renibus papillas propoſuerunt, nempe ſunt Hippocratem ſecuti, qui *habere etiam renes glandulas*, ſcripſerat. Nec vero is qui iterum, ac ſæpius mihi merito eſt laudandus, Malpighius, cum aut glanduloſam cerebri, aut veſiculoſam pulmonis, aut denique fibroſam lienis & celluloſam ſtructuram oſtendit, ſua potius, quam Hippocratis, inventa vulgavit. Hic enim cerebrum inter *alias glandulas* retulerat, pulmonem *antroſum*, & *veluti ſpumam* eſſe, dixerat, lienem vero eſſe *fibroſum*, & *ſpongiformem*, affirmaverat: & niſi in ſubtiliſſimis diſſectionibus ſuiſ-

fuiſſet verſatus; nunquam certe tanta aſſeveratione id quod verum eſſe in Elementorum Anatomes explicatione oſtendimus, docere potuiſſet, *minimam corporis partem omnia habere quæcunque & maxima*. Quid? ſi nunc de ovo incubato, ſi de comparata reliqua avium, atque etiam quadrupedum confectione, ſi de ipſa plantarum anatome eadem olim inchoaſſe Hippocratem demonſtrem quæ denique abſolvit Malpighius. Sed nimirum temperabo orationi meæ, quippe cui nihil aliud in præſentia propoſitum eſt, niſi ut appareat, nullam iis qui Hippocratis exemplum ſequuntur, Anatomes humani corporis partem eſſe prætermittendam, totque illos, tantoſque Medicos, qui nihil in ea ſibi negligendum putarunt, aut cum Hippocrate inſimulandos, aut cum Hippocrate eſſe laudandos.

In quorum ego, ut ſoleo, veſtigiis inſiſtens, Anatomicam Doctrinam, quod Superi bene vertant, tradere aggredior. Principio humanum corpus divido in partes octo, caput, collum, thoracem, ventrem, artuſque ſuperiores, & inferiores. Nec me moratur plerorumque conſuetudo, collum in diviſione corporis non ponentium, ſed capiti, aut thoraci tribuentium. Satis enim mihi eſt vetuſtiſſimos ſequi Anatomicos, & in his Hippocratem, & hunc imitatum Ariſtotelem, qui collum, ut ego, a capite, & thorace diviſerunt. Enumeratæ autem Partes cum alia ſingulæ peculiaria habeant, alia univerſæ communia; ego peculiaria in hac quidem prima ſchola non attingam; communia expediam. Communia ſunt præter ea quæ paulo ante commemorabam, Anatomes Elementa, vobis in Noſocomio præmonſtrata, iſta corporis totius involucra, Cutis, & Membrana Adipoſa. Cutis ipſa quoque *membrana* eſt, auctore Hippocrate libro de Carnibus. Facta autem eſt ad hunc modum &c.

Prooemium ad Prælectionem I.

PArtes ex quibus conſtructa ſunt animantium corpora, aut vivas, aut mortuas Anatomici diſſecamus; mortuas autem vel morbo vitiatas, vel ſecundum naturam ſe habentes. Vivas incidimus, cum in canibus lymphæ, & chyli vias oſtendimus, aut cum, ſecto nervo, illico perire in membris quæ adibat, movendi, ac ſentiendi facultatem, demonſtramus, aut alia agimus ejuſcemodi: Mortuas autem, & morbis vitiatas, ut cum in Noſocomio hoc ipſo menſe viri, fortiſſima apoplexia confecti, cerebrum vi effuſi, ut conjeceramus, ſanguinis dilaceratum patefecimus: Denique & ſecundum naturam ſe habentes: quod cum ibi in partibus quibuſdam fecimus corporis humani, tum hic faciemus in omnibus. Primi illius Anatomes generis utilitas eſt uſus, actioneſque Partium, & quod conſequitur, ſymptomatum in ægrotantibus ſignificationes deprehendere. Alterius morborum loca, cauſaſque ipſos continentes. Tertii hujus non ſolum vitæ, & ſanitatis ſedes ex mirifico Sapientiſſimi Conditoris opificio cognoſcere; verum inſuper doctrinam haurire, ſine qua duo illa ſuperiora Anatomes genera non poſſunt inſtitui: quis enim uſum, & actionem quærat earum quas ignoret, Partium? aut quis vitiatas eſſe, intelligat, qui ut ſecundum naturam ſint, non didicerit? Quamobrem ſi utilia ſunt duo illa priora genera, quæ certe ſunt perutilia; utiliſſimum hoc tertium erit, quo non prævio, nulla eorum eſſe poſſit utilitas. Quo magis omnes decet, eos autem qui Medicis ſtudiis ſe addixerunt, oportet attente ac diligenter quæ ad hoc attinent genus, accipere. Id quo facilius fieri a vobis poſſit, optimi, mihique cariſſimi Adoleſcentes; polliceor, me ordine omnia traditurum, & ex nimio, ut ſunt apud quoſdam, numero ad quam pauciora potero, contractururum. Itaque communia ipſa, a quibus continuo incipiendum eſt, univerſi corporis Integumenta cum haud pauci diſſectio-

num

num Magiſtri quatuor eſſe, docuerint, nonnulli etiam quinque; ipſe primo loco duo, haud amplius, eſſe oſtendam: tum de Cute dicam: poſtremo de Membrana Adipoſa.

Procœmium ad Prælectionem I.

ETſi ea quam tradere aggredior, Doctrina Partium humani corporis nullam afferret utilitatem, niſi ut morborum ſedes peculiares cognoſceremus; eſſet tamen a vobis in primis, optimi Juvenes, qui Chirurgicis, Medicis, Phyſicis ſtudiis operam datis maximopere expetenda. Nec vero abſterrere vos debet ingens noſcendarum Partium numerus. Namque ut hæ quamplurimæ ſint; non plures denique, imo pauciores ſunt, quam ipſi morbi; neque enim ulla unius, ſed unaquæque complurium morborum eſt ſedes. Quod ſi res etiam contra ſe haberet, Partiumque numerus vel ſtellarum quæ diſtincte hactenus cognitæ ſunt, numerum adæquaret; num propterea minus alacri animo vos eſſe deceret in iis addiſcendis quæ intra vos ſunt, quam Aſtronomiæ ſtudioſi in iis quæ longe adeo ſunt disjuncta? Illi vero comprehenſas animo ac memoria habent ſtellas; ut alias quæ poſt Flamſteedii Catalogum ſunt animadverſæ, omittamus; minimum ter mille, nullo alio ſubſidio adjuti, quam ordinis. Eorum enim Magiſtri omnem illum qui initio abſterrere poterat, ſtellarum numerum in errantes, & cælo infixas diviſerunt, tum has in quinquaginta quas vocant, conſtellationes tribuerunt, denique conſtellationes ipſas diſtinxerunt in partes, quarum ſingulis plures ſive primæ, ſive alterius magnitudinis ſtellas certa lege ac diſtributione aſſignarunt, tantum difficultatis detrahentes, quantum ordinis addiderunt. Quos ſi ego partiendo, ordinandoque imitabor; non dubito, quin vos quoque pari in multo minori rerum copia adjumento inſtructi, illorum auditores facile percipiendo, & fideliter retinendo æmulemini. Igitur, quod bene vertat, primum omnium humanum corpus divido in partes octo; &c.

Procœmium ad I. Prælectionem.

FAcultatem tradere aggredior, evidentia, utilitate, dignitate ipſa præſtantem. Nihil enim docet quod non oculis ſubjiciatur, quod non plurimum juvet ſive ad philoſophandum, ſive ad medendum, quod denique non Divini operis pars ſit longe elegantiſſimi, atque abſolutiſſimi, humani corporis. Hoc Sapientiſſimus ille Fabricator, vel in ipſa extima ſuperficie continuo agnoſcendus, involucris omne circumtexit iis, unde mihi protinus incipiendum eſt. Quæ vos ſingulari attentione, atque adeo ſumma admiratione eſſe digna, ob hanc etiam cauſam cenſebitis, quod cum homini non tegumentum modo præbeant, ſed commoda afferant inſuper re magna, genere varia, numero multiplicia; duo tamen, ut oſtendam, haud amplius, ſunt, Cutis, & Membrana Adipoſa.

Procemium ad I. Prælectionem.

ETſi vulgo ab indoctis, utinam ne ab nonnullis quoque Doctis, nihil requiri aliud video ad Anatomen perficiendam, niſi ut quæcunque in humano corpore adhuc latent, ea tandem omnia retegantur, in lucemque proferantur; tamen longe alia mihi ſententia eſt cogitanti, haud melius de hac Facultate eſſe meritos qui vera, & neceſſaria addiderunt, quam qui falſa, & ſupervacanea detraxerunt. Namque ut ad eam accedat quam optamus omnes, & quærimus abſolutionem perfectionemque; ſcilicet ad verum accedat oportet; ad verum autem perinde accedit, ſive aliquis adjiciat vera, ſeu demat falſa: quorum ut alterum ſæpenumero felicitatis eſt, alterum ſagacitatis, ſic utrumque ſingularis etiam induſtriæ eſt, ac diligentiæ. Sed nos rerum Inventores ſuis quemque laudibus poſtea ornabimus. Nunc utroſque, ſed eos primum qui a vero aliena, aut certe ſupervacua rejecerunt, in iſtis ipſis, unde initium nobis tradendæ Anatomes ducendum eſt, communibus revera totius corporis integumentis ſequamur. Hæc &c.

DE ANATOMICIS EUSTACHII TABULIS

AD ILLUSTRISSIMUM, ET CELEBERRIMUM VIRUM

D. JO. MARIAM LANCISIUM

Intimum Cubicularium, & Archiatrum Pontificium

JO. BAPTISTÆ MORGAGNI

EPISTOLA.

VEL triginta octo Tabularum conſpectu, quas ab Euſtachio olim promiſſas, nunc vero poſt multorum irritas perquiſitiones, CLEMENTIS XI. Pontif Max. Beneficio a tua ſolertia demum repertas, ad me (quæ tua eſt humanitas) mittis, vel quod eas tuis auctas, ornataſque Adnotationibus exituras eſſe, ſcribis in Bibliothecæ, quam ſelectiſſimorum voluminum copia in publicum commodum inſtruxiſti, imminente ſub proximas Kalendas dedicatione, magno me, Doctiſſime Lanciſi, gaudio, & incredibili quadam voluptate perfundis. Quod autem addis, cupere Te vehementer ut quæ in his Tabulis propria Euſtachii, & peculiaria (ſint licet ab aliis poſt ipſum prodita) extare cognovero, de his omnibus Te diligenter, nullaque interpoſita mora certiorem faciam, utrum difficilius ſit negare, an efficere, multum dubito. Nam & negare ei, quem plurimum colam, cuique me obſtrictiſſimum eſſe, confitear, ea præſertim cupienti, quæ, ſicuti ad Hiſtoriæ Anatomes ex hiſce Tabulis illuſtrationem, ita ad beneficii celebrationem pertineant, per ſe collati in publicum ab eo Principe, cujus non modo geminæ, ampliſſimæque poteſtati,

ſed

ſed & ſummæ erga me , meoſque omnes beneficentiæ longe plus debeam , quam hominem homini debere fas ſit , durum id mihi , & quod nequaquam poſſim , videtur : & id ſuſcipere in his temporis anguſtiis , atque in his tot , & domi urgentibus , & in publico impendentibus occupationibus , quod intra juſtum tempus , & otio affluens pro dignitate præſtare non poſſem , & præterea quæ hujus , aut illius Anatomici inventa creduntur , ea ad Euſtachium referre aggredi , hoc vero perdifficile eſſe ſentio , eique maxime , qui , cum non poſſit prodeſſe omnibus , neminem ſaltem velit offendere , & qui , ut jamdiu noſti , haud mediocriter vereatur

Laudes Egregii Principis , & tuas
Culpa deterere ingenii .

Quoniam tamen ſapienti cuique homini pulchrum potius , atque optandum videri debet , eadem quæ Euſtachius , ſublata omni plagii ſuſpicione , obſervaſſe , ac cum tanto Anatomico diviſam inventionis gloriam habere ; & quoniam veſtrum , Lanciſi Ornatiſſime , beneficium , ſi , qui digne poſſunt , his ſolis celebrare liceat , timendum eſt , ne , quod ab omnibus laudandum eſſet , id nullum habeat laudatorem ; idcirco ſtatim , ut jubes , morem gero , non omnia , quæ alias poſſem , ſed præcipua eorum , quæ haſce Tabulas inſpicienti in mentem nunc veniunt , ad Te ſcribens , nullam aliam habitura gratiam , niſi celeritatis .

Sed antequam incipio , quo tempore , & in quem potiſſimum finem hæ fuerint Tabulæ æri inciſæ , conſtituere neceſſe eſt . Hæc enim duo non modo ad eas intelligendas , verum etiam ad ea , quæ in ipſis peculiaria Euſtachii ſunt (ſicut Tu cupis) dignoſcenda plurimum adjuvant . Igitur quicumque ſunt in ejus Opuſculorum lectione verſati , ii certe non ignorant , id ſibi Euſtachium in omni ſive hominum , ſive brutorum diſſectione præ cæteris propoſuiſſe , ut oſtenderet , magis in Galeni Accuſatores , quam in Galenum ipſum reprehenſionem cadere , eo maxime tempore pervulgatam , quod non hominis , ſed brutorum anatomicam deſcriptionem tradidiſſet . Nimirum tunc omnium manibus terebantur Andreæ Veſalii de humani Corporis fabrica libri , accuſationem illam tertio quoque verbo non ſine acrimonia ingeminantes ; & in iis propoſitæ & deſcriptiones , & Tabulæ , ut eleganter traditæ , & affabre delineatæ , ſic paſſim diligenter quoque , & fideliter ad humani corporis normam exactæ judicabantur . Etſi vero poſt annos circiter viginti , ex quo Veſalii Tabulæ prodire cœperunt , extitit Romæ Realdus Columbus , qui nonnullos in eo ipſo , quod memoravimus , genere Veſalii errores in ſuis libris de Re Anatomica reprehendit , & paulo poſt Gabriel Falloppius , Gymnaſii hujus noſtri decus , & lumen , edito aureolo Obſervationum Anatomicarum libello multo plura Veſalii errata deprehendit ; ab neutro tamen eorum ullæ Tabulæ editæ ſunt , quæ pro fallacibus illius Tabulis ſufficerentur . Quæ cum ita ſint , quæcunque in Veſalii Tabulis , aut deſiderata , aut perperam efficta , in his Euſtachii Tabulis addita , & emendata invenimus , primæ horum omnium delineationis honorem eſſe ad Euſtachium referendum , neminem puto negaturum , ut qui duobus poſt editas Falloppii Obſervationes annis , atque adeo ante novas cujuſque Tabulas teſtatus eſt in Opuſculorum Anatomicorum Præfatione , has ſuas editioni paratas habere .

An vero , ut delineationis , ſic quoque inventionis eorum omnium primam liceat Euſtachio gloriam adjudicare , diligentius eſt inquirendum . Non enim propterea quia duobus , ut dictum eſt , annis poſt vulgatum egregium illum a Falloppio libellum teſtatus ſit , ſe ſuas Tabulas abſolviſſe , continuo credendum eſt , non abſolviſſe multo antea & illas , & Anatomica Scripta , ſive edita , ſive adhuc deſiderata . Nam quo anno Falloppius Obſervationes edidit , eodem Pinus ad librum de Renibus Adnotationes colligebat , & ſcripſiſſe Euſtachium *non modo de Renibus , verum etiam de cæteris aliis humani Corporis partibus* aſſerebat , ut in ejus ad lectorem Epiſtola , & initio ſtatim Adnotationum habemus . Præterea examen Oſſium , eique adnexum de motu Capitis Opuſculum , eo tempore fuiſſe perſcripta , quo necdum Falloppii Obſervationes videre Euſtachius potuiſſet , ex adſcripto die facile colligitur .

Sed quoniam Epiſtolam de Auditus Organis poſt Falloppii Obſervationes ſcriptam eſſe, non modo ex adſcripto item die, verum quoque ex non uno ejus loco, de Stapede videlicet, ac de Cochlea, ſatis conſtat; in libello autem de Dentibus (ut modo cap. 32. de Renibus prætermittam) atteſtante etiam Pino in Adnotationibus, Falloppii ſententiæ nec ſemel, nec obſcure impugnantur, & præterea Falloppius in Præfatione ad Obſervationes, has ante annos quatuor a ſe ſcriptas ad Petrum Mannam, teſtatur; his de cauſis unice ad annum, quo Tabulæ ſunt æri inciſæ, inquirendum veniamus; nam & de his potiſſimum quærimus, & ſi conſtabit, has ante ſcriptas a Falloppio Obſervationes fuiſſe paratas, plerorumque etiam, quæ & Scriptis, & Tabulis communia ſunt, inventorum gloria Euſtachio aſſeretur.

Itaque mitto quod in Præfatione ad Opuſcula hic affirmat, *ſex, & quadraginta Tabulas æreas multo prius* ſe editurum fuiſſe, niſi ab ætate, valetudine, & fortunarum imbecillitate fuiſſet prohibitus. Mitto etiam, quod in Præfatione ad ſuas in Erotianum Adnotationes, & ad Libellum de Multitudine ſcribit, ſe ſuas *Obſervationes, & inventiones Anatomicas jam pridem ære incidendas mandaviſſe*; edere autem ſuperſedere, quia nonnullos (ideſt Veſalium, ut liquet ex iis, quæ ſequuntur) Opuſculis *a ſe anno proximo ſuperiore publicatis* vehementer audiverit commotos fuiſſe, ideoque ſe aliquandiu expectare, donec ipſi, ſi quid velint, reſcribant, ne novas ſubinde appendices ſuis ſcriptis adjungat. Neque locum afferam ex Epiſtola de Auditus Organis, ubi de Stapedis inventore diſſerens, ſe inquit, neque edoctum, neque monitum ab aliquo, *multo antequam ipſi ſcribant*, id oſſiculum noviſſe, Romæque non paucis oſtendiſſe, *atque in æs incidendum curaſſe*. Qui autem id ſcripſerat, ex collatis utriuſque locis apparet, Falloppium fuiſſe in Obſervationibus, ubi negat, anno 1548. fuiſſe Romæ quemquam, qui Stapedis notitiam haberet. Igitur *multo ante* hunc annum altera ſaltem Tabularum, in quibus hoc Oſſiculum oſtenditur, fuiſſe videtur inciſa. Locum potius afferam, in quo & de Tabulis nuper inventis, & de his quidem univerſe Euſtachius ita loquatur, ut annum ſimul, quem quærimus, diſerte prodat. Is, quantum modo memini, unicus extat in libro de Renibus cap. 16. *Hujuſmodi*, inquit, *diſpenſatio, unioque venarum* (nempe venæ ſine pari cum emulgente altera, aut cum proxima aliqua vena) *qua ratione, quotve modis a me ſit obſervata, Tabulæ huic tractationi annexæ* (ideſt octo, quas tunc edidit) *apertiſſime oſtendent; & niſi fallor, non ſecus eas inſpicienti ante oculos ponent, ac ſi diſſectioni noſtræ intereſſet: in qua harum venarum conſenſum ita conſuevi oſtendere: quippe qui multis ante annis perſpectus mihi ſit, & cognitus, quemadmodum noſtræ Anatomicæ Tabulæ* (ideſt hæ, quæ ſunt nunc inventæ, & in his XXVI., & XXVII., nam ſi eaſdem illas, de quibus modo dixerat, innuiſſet, non noſtræ Anatomicæ, ſed eædem Tabulæ dixiſſet; hæ igitur) *anno ſalutis milleſimo quingenteſimo quinquageſimo ſecundo ære inciſæ patefaciunt: ut dicere audeam, non minus memet mihi in ea, quam præſentibus, ſpectantibuſque omnibus ſatisfacere*. Eſſe autem has nuper inventas Tabulas multo ante illas octo æri inciſas, petito ex XIII. Tabula argumento infra confirmabo. Si ergo anno 1552. hæ Tabulæ fuerunt inciſæ, prima laus Euſtachio deferri poteſt non tantum delineationis, ſed & inventionis eorum omnium, quæ in Veſalii ſupplementum, vel emendationem, ut in his Tabulis, ita in Falloppii Obſervationibus, immo & in Columbi libris, ad eundem modum occurrunt; ut quæ Opera aliquot annis poſt illas Tabulas perfecta ſunt, illæ quidem annis poſt quinque, hi vero ut minimum tribus, ut ex Columbi ad Paulum IV. Pont. Max. Epiſtola colligo.

Quod ſi aliquis ex Falloppi Præfatione argumentum capiat, nonnulla ejuſdem inventa, ut ad quamplurimos, ſic & ad Euſtachium potuiſſe multo ante illius Obſervationum editionem permanare; ego quoque ex Euſtachii Opuſculo de vena ſine pari Antigram. XI. argumentum viciſſim capiam, nonnulla hujus inventa perferri ad Falloppium potuiſſe, per eorum videlicet ſermones, aut ſcripta, quibus, ut Euſtachius inquit, *ſtudium erat aliorum in-*

venta pro ſuis edere .... exploratoribus (*apud tunc*) *etiam ſtipendio conductis*: ad quem locum recte intelligendum, haud ſcio, an juvet illud Antigramma conferre cum his, quæ in Falloppii Obſervationibus, & in harum Examine a Veſalio edito, occaſione Venæ ſine pari narrantur; illud quidem ſcio, hunc Veſalii locum Fabricio ab Aquapendente e memoria excidiſſe, cum in Opuſculo de Venarum Oſtiolis *mirari ſe*, ſcripſit, *quomodo hæc ad ſuam uſque ætatem tam priſcos, quam recentiores Anatomicos adeo latuiſſent, ut non ſolum nulla prorſus mentio de ipſis facta eſſet, ſed neque aliquis prius hæc vidiſset, quam A. D. 1574*. Sed hæc obiter. Ad Euſtachium noſtrum redeamus: cujus, ut vides, Lanciſi Ornatiſſime, ego gloriæ plurimum faveo; ſic tamen faveo, ut multa pro Falloppio noſtro reponi poſſe, non diffitear; primum quod, cum nemo negare poſſit, ejus obſervationes anno 1561. prodiiſſe, num Euſtachii Tabulis ante hoc tempus ſumma impoſita fuerit manus, illi ipſi poſſunt in dubitationem vocare, quibus mecum illi credere placeat, A. 1552. eaſdem inciſas fuiſſe; deinde quod ex Epiſtola Euſtachii de Auditus Organis proclive ſit conjicere, quod ab eo de Cochlea, & de Canalibus Semicircularibus in II. Figura XLV. Tabulæ pictum eſt, id poſt lectas Falloppii Obſervationes eidem Tabulæ, qua locus vacabat, adjectum eſſe. Verum cætera mittamus, & tandem aliquando ad has Tabulas inſpiciendas veniamus.

Quarum tres priores quoniam ſi quid habent, in quo moremur, id infra opportunius commemorabimus, idcirco has interim ſeponentes, ad XII. ſtatim pergamus. In qua cæteris Figuris prætermiſſis, iiſque præſertim (ut ſemper) quæ in octo Tabulis vulgatis occurrunt, III. potiſſimum, atque VII. contemplemur. Igitur in III. & veſiculas ſeminales, & deferentium vaſorum cum iiſdem conjunctionem, & duos ſeminis in capite, ut vocant, gallinaceo meatus, omnia perſpicue quidem, atque eleganter picta conſpicimus, quæ ſane fruſtra in Veſalii Tabulis perquiruntur, ut qui has veſiculas primum vidit in Falloppii Obſervationibus deſcriptas. Cæterum ad veſicularum ſedem oſtendendam ab anteriore quidem parte undecimam XI. Tabulæ Figuram, a poſtica autem VII. hujus Tabulæ Euſtachius inſtituit. In qua præterea Figura eas veſicæ fibras moſtrare voluit, quas cap. 19. de Renibus *conſpicuas*, *craſſas*, *ac fere carneas*, dixit, *quæque adeo variæ quoquoverſum diſtribuuntur, ut intuentibus multarum tunicarum ſpeciem habere videantur*. Sed & in Tabulæ X. Figura I. exteriore pariter ſublata ventriculi tunica, ita ejus circulares fibras oſtenderat, ut Williſii induſtriam in Tabula III. ventriculi concinnanda præverterit.

In Tabula vero proxima XIII. illud primum diſſimulare non poſſum, vaſis urinarii intra renem dexterum ramificationem tum dimenſionibus, tum figura non ita ad verum accedere, ut quæ in pervulgata Tab. V. delineatur: ex quo nimirum in ea opinione confirmor, longe prius has Tabulas eſſe inciſas, quam octo vulgatas: quarum ſi ejuſdem V. Tabulæ Figura I. idem oſtendi credis, quod XI. Tabulæ Figura X., hanc quoque multo rudiorem, atque ideo priorem eſſe confiteberis. Cæterum & his ramificationibus, ſive, ut alii vocant, pelvis tubulis, & renum canaliculis, & horum in papillas iis tubulis exceptas unione fuiſſe ab Euſtachio & Bellinum, & Malpighium occupatos, non eſt opus hic memorare. Illud potius addam: hæc eadem, quæ Euſtachius, Falloppium quoque in Obſervationibus attigiſſe. Clitoridem vero, & ejus crura, atque muſculos, quæ ſimiliter Falloppius in eodem libro deſcripſit, primum certe delineata, & in hac XIII. Tabula, & in ſequenti conſpicimus. Sed quod ad ligamenta uteri rotunda attinet, quæ Veſalius muſculos, Falloppius autem proceſſus nerveos eſſe docuerunt; Noſter in hac Tabula non modo ab utroque diſſidet, ſed Swammerdamii nihil fere aliud, niſi minutiſſimas arteriolas, & venulas illa eſſe tradentis, & Figuram, & explicationem prævenit, addens præterea ex cruralibus nonnullos ramuſculos, ut & in ſequentis Tabulæ Figura I. ad quam priuſquam tranſeo, in hac XIII. illud denique obſervandum judico: vel ſpermaticorum, & hypogaſtricorum vaſorum ad latera cervicis uteri unionem minime Noſtrum latuiſſe.

In Tabulæ XIV. Figura I. nequaquam partium exiguitas Euſtachium prohibuit, quin ſe illud quoque ſcire ſatis oſtenderet, ab ani ſphinctere fibras per cunni latera deduci verſus hujus ſummam partem, atque clitoridem. In Figuris autem III., & IV. cum ipſius caveæ uteri longe accuratior figura obſervanda eſt, quam ea, immo & conſequentia tempora propemodum ferrent; tum vero in primis manifeſtum Tubæ Falloppianæ in uterum tranſitum ſpectare oportet. Figuræ autem ad fœtum, & ejus involucra pertinentes, collatis homine, & brutis, Veſalii in his rebus lapſum evidenter coarguunt.

Verum his, aliiſque prætermiſſis, recta ad Tabulas XVII., & XVIII, veniamus. Et primum in illius Figura II. præter medullaris ſubſtantiæ per cerebellum in arboris, & ramorum modum diſpoſitionem, juvat obſervare duo ſaltem genera proceſſuum cum cerebello commiſſorum, nempe & eos inferiores, ex quibus Varolius poſtea a ſe primum, ut credebat, animadverſis, ſpinalem medullam ex parte componi, monſtravit, quod ex hac Tabula non latuiſſe Euſtachium, conſtat; & eos ſuperiores, qui a Teſtibus in cerebellum, ut Williſio videtur, protenduntur. Ad horum initium origo Patheticorum nervorum, de qua a Veſalio ignorata Falloppius quoque in Obſervationibus locutus eſt, hic evidenter conſpicitur. Eam noſter in examine oſſium, antequam Falloppium legere potuiſſet, jam ſcripto, Fabio Amico indicare voluerat, dum inter eorum commemorationem, quæ ut admirabilia ipſi oſtenderat, *excitare*, inquit, *te nervi etiam debebant, nam ut mittam nunc illos, qui prope cerebri nates oriuntur* (nempe hos, quos hic delineat, Patheticos) *&* *alios, qui juxta ſpinam procedunt, ac tres quoque propagines ſexti jugi nervorum cerebri a medulla ſpinali principium ſumentes* (quos porro eſſe in ſequenti Tabula delineatos, mox oſtendam) *nonne ſoluto*, *&c.* Denique in hac eadem II. Figura operæ pretium eſt obſervare, medullam ſpinalem, non ut a Veſalio, ſemper magis, atque magis quo magis a calvaria recedit, attenuatam proponi, ſed ibi craſſiorem, atque pleniorem, unde magni artuum oriuntur nervi: quod item a Falloppio animadverſum, & ante hunc in Caroli Stephani libris pictum, nunc paſſim in accuratiorum Recentiorum figuris ſpectatur. Figuram vero IV. dum inſpicimus, proderit ante oculos habere Anatomiæ Cerebri Clar. Ridley cap. 7., in quo plexum choroidem tradit *ab utroque latere eſse duplicem*, *quod hactenus a nemine fuerat obſervatum*; ponit ſcilicet (ut hic Euſtachius, qui hæc ad poſteriora reflexa pingit) alteram plexus partem a latere, alteram autem in medio inſtar latæ expanſionis nates, & teſtes, & glandulam pinealem obvolventem. Quod autem Ridleyus in eodem cap. præter venas a Williſio deſcriptas, duas ſemper ſe dicit reperiſſe *anterioribus* ejuſdem plexus extremitatibus occurrentes, fortaſſe id eſt, quod in III. hujus Tabulæ Figura monſtratur. Figuram vero VI. Tabulæ XVII. ſi videre homines potuiſſent, cum Varolius ſuum de circumductione, ſeu reflexione Opticorum nervorum, & vera eorundem origine inventum propoſuit, non id ad Fabricium ab Aquapendente pertinere, odioſe contendiſſent, ſed Euſtachio deberi evidenter oſtendiſſent.

Quid porro, Lanciſi Doctiſſime, de Tabulæ XVIII. Figuris omnibus dicemus, in quibus nihil fere eſt, quod non noſtra hæc potius, quam Euſtachii deceat tempora? Diligentiam ſane, qua ſunt paratæ, accuratiſſimam vel minimæ res teſtantur, & in his duæ illæ, ut Williſius appellat, candicantes glandulæ pone infundibulum conſtitutæ, quæ in nulla harum quinque Figurarum deſiderantur. In I. autem, & III. Figura (ut ſingulas conſideremus) occurrunt illæ, quas ſupra Euſtachium vocaſſe diximus *tres propagines ſexti jugi nervorum cerebri a medulla ſpinali principium ſumentes*, nos vero juxta communes his temporibus appellationes, quas in hac Epiſtola retinemus, radices vocamus nervi Spinalis ad par vagum acceſſorii: quem ante Williſium *jampridem* (inquit Ridleyus cap. 16.) obſervaverat, imo delineaverat, atque deſcripſerat Vidus Vidius. Cæterum ex his Euſtachii Figuris & cui debeatur, & Vieuſſenium in prima ejus origine deſcribenda magis, quam Williſium,

ſium, aut Ridleyum, ad Euſtachii obſervationes accedere, facile colligitur. quis autem ad verum magis accedat, hic qui-dem non judico. Ut vero mittam de nervorum, & in primis quinti paris ramificationibus, quæ in hac Tabula proponuntur, dicere; facere tamen non poſſum, ut in I. Figura prætercam non modo portionem duram paris Auditorii a Veſalio ignoratam, ſed & hujus primum poſt inflexionem, quam in Aquæ ductu ſubit, cum chorda tympani a pari quinto proveniente unionem, & demum cum hoc eodem pari conjunctionem (de qua alii aliter) delineari, de quibus pleriſque rebus ut noſter in Epiſtola de Auditus Organis verba fecerat, ſic quod ſpeciatim ad memoratæ chordæ originem, & finem attinet, multo quam Falloppius, diligentius propoſuerat. Nunc miſſis cæteris, in Figuræ II. conſideratione moremur, & in ea nervos vulgo intercoſtales dictos inſpiciamus, qui neſcio an ſint illi, qui, ut ſupra dictum eſt, *juxta ſpinam procedere* ab Euſtachio admirabiliores ſuas obſervationes Amicio commemorante dicebantur. Nam etſi iidem nervi ſuperioribus, & æqualibus Anatomicis non erant ignoti ad vertebrarum thoracis, & lumborum latera; ad latera tamen vertebrarum cervicis eoſdem Veſalius videre non potuerat; itaque ceu ab octavo pari infra cervicem enatos propoſuerat. Ipſe autem Falloppius etſi videtur ubi olivare ſuum corpus, ſive plexum deſcribit, aliquam majorem gemini prædicti nervi habuiſſe notitiam; non tamen ejus veram cognovit originem. Imo Williſius in Nervorum deſcriptione cap.5. *Origo, inquit, ejus nondum ſatis detecta fuit; nam a pleriſque Anatomicis pro ramo paris vagi perperam ſumitur*. Hæc autem origo ex ea ſaltem parte, quæ ad nervum ſexti paris attinet, manifeſtiſſime in hac Figura II. demonſtrata eſt. In qua præterea & plexus plures, & origines, ac diſtributiones nervorum obſervantur, quas ſane res non dico ex Veſalii ſolum Tabulis, ſed & aliorum, qui ſunt illum ad recentiorum uſque tempora conſecuti, partim nullo modo, partim non ſatis licebat addiſcere. Quæ ſigillatim recenſere nunc mitto, quoniam ſentio, in his duabus Tabulis conſiderandis (quæ alioquin omnium videntur conſideratione digniſſimæ) aliquanto, quam vellem, me prolixiorem fuiſſe.

Sed viciſſim breviorem multa eſſe me cogunt in ſequentibus uſque ad XXXVIII. Tabulis conſiderandis; primum quod in earum aliis nulla quidem nunc occurrunt ita digna conſideratione; deinde quod de aliis, & nominatim de illis duodecim, quæ muſculos exhibent, Te minus ſollititum eſſe ſcribis: denique quod earum aliqua haud pauca habet, quæ in octo jamdiu editis Tabulis etiam ſunt. Attamen ut intelligas, has quoque, de quibus nunc loquor, Tabulas me inſpexiſſe, pauca in paucis conſiderabo. Igitur in Tabulæ XXVII. Figuris II., & IV. eæ mutuæ vaſorum meſaraicorum ad modum arcuum communicationes ita perſpicue, & eleganter expreſſæ, ut nunquam meminerim melius, ſatis teſtantur Euſtachii in his quoque vaſis exercitationem, quam in Antigram. 8. de Vena ſine pari ſubindicaverat. Ad ea autem, quæ in pluribus ſuorum Opuſculorum locis de nonnullarum venarum, & in primis venæ ſine pari diſtributione, variiſque communicationibus tradidit, facilius intelligenda, & nonnullæ hujus Tabulæ Figuræ, quæ in octo prioribus Tabulis aut nullo modo, aut ob loci anguſtias decurtatæ proponuntur, & ipſa quoque ſuperior Tabula XXVI. vehementer utiles ſunt.

In Tabula autem XXIX. primus omnium Euſtachius Occipitales muſculos pinxit, ut quos Falloppius a reliquis omnibus Anatomicis ſcribit eſſe prætermiſſos. Eoſdem quoque pingit in XXXI.XXXII.&XXXIV., in quibus ut & in XXX. muſculos præterea exhibet, qui ſupra, & qui pone auriculam ſunt conſtituti, de quibus Falloppius idem pariter animadvertit.

Tabula XXXV. Maſtoidæos muſculos & duplicem ſingulos habere originem, & ſic in duos utrinque dividi poſſe, ut Euſtachius adverſus Veſalium in Opuſculo de Motu Capitis ſcripſerat, dilucide oſtendit; quemadmodum ea, quæ adverſus eundem de duobus Capitis muſculis, quos Complexos vocant, in proximis ſuperioribus periodis attulerat, a Tabula XXXVII. con-

confirmantur. In qua Tabula exiguus ille, qui ex anteriore ani ora dependet, muſculus num is ſit, qui muſculus urethræ ſine pari a nonnullis Recentioribus appellatur, alii viderint.

Porro Tabula XXXVIII. præterquam quod de muſculis intercoſtalibus interioribus illud oſtendit, quod Euſtachius Antigrammate ultimo de vena ſine pari indicavit, quod ſcilicet, *ad radices coſtarum non pertingant*; ſi cum Tabulæ XLI. Figuris VIII. & XIII., ut par eſt, conjungatur; ea præſertim demonſtrat, quæ de duplici utrinque muſculo, quem Longum colli vocitant, hujuſque in caput implantatione, & de duobus præterea, vel tribus prætermiſſis a Veſalio muſculorum paribus, quæ caput movent, poſt nuper indicatum Opuſculi de Motu Capitis locum ab Euſtachio tradita fuerunt. Quæ quidem omnia una cum his Tabulis, unaque cum illis, quæ paulo ſupra de capitis, & primarum vertebrarum ligamentis docuerat, conferri diligenter velim cum iis, quæ de duobus earundem partium ligamentis, & de quinque paribus muſculorum diverſis capitis motibus inſervientibus a Dupræo Chirurgo Gallo propoſita ſunt, quorum ſumma una cum Epicriſi, & quaſi Vindiciis Cl. Cowperi, & Figuris utriuſque in Actis Eruditorum Lipſienſibus A.1699. exhibetur. Sic enim ſcio fore, ut nonnulla ex iis, quæ ibi, ut ignota omnibus ſunt propoſita, Euſtachium non latuiſſe intelligatur.

Tabulæ XXXIX. inferiores Figuræ primum omnium Euſtachium emendaviſſe teſtantur id, quod a Veſalio in oculorum muſculis oſtendendis peccatum fuerat,

In XL. autem Tabula ea inprimis exhibentur, quæ Euſtachius in Examine Oſſium a ſe præſtita commemorabat. *Nonne*, inquit, *ſoluto prius oculo in ſingulas ſui membranas, quod vix animus capere poteſt, foramen nervi viſorii Tibi, & aliis, vel multis reclamantibus, ante oculos ſexcenties expoſui?* Oſtenditur quoque id, quod in libris de Multitudine cap.32. affirmaverat, nempe venas, & arterias *a cerebro per intimiorem nervi viſorii ſubſtantiam trajici, ac inde in retinam oculi tunicam diſpenſari, tum accuratam ſectionem, tum firmam rationem oſtendere*. Illud præterea in Figuris II. III. VI. XI. obſervandum eſt, vaſa per choroidem, non ut in retina anteriora verſus, ſed poſteriora verſus prorepentia; & fibroſam ipſius choroidis ſtructuram monſtrari.

Sed ad Tabulas XLI. & XLII. tranſeamus, in quarum pleriſque Figuris inſpiciendis dicere non poſſum, Lanciſi Ornatiſſime, quantam ceperim voluptatem, dum & eorum, quæ in priſtinam in Anatomica hiſtoria ſedem reſtituere, & eorum, quæ inter diverſas Anatomicorum deſcriptiones ſeligere ante hos ſeptem annos in meis primis Adverſariis Anatomicis conatus ſum; in quæcunque, inquam, eorum in duabus hiſce Tabulis Euſtachius incidit, idem mecum vel de rerum dignitate, vel de hiſtoriæ ſelectu cenſuiſſe evidenter intelligo. Atque utinam per magnarum rerum tunc adhuc inveniendarum copiam; & quarum magnam ipſe partem detexit; ad ea deſcendere tam accurato Anatomico licuiſſet, quæ nobis quaſi ex magna meſſe perpaucæ ſpicæ, non neglectæ quidem, ſed elapſæ, improboque adeo labore raris, & plerumque abſtruſis in locis legendæ, relicta ſunt: profecto non dubito, quin & iis quoque, quæ a me non tanquam reſtituta, aut relecta; ſed ut primum inventa propoſita ſunt, plura eſſent, quorum inventionis diviſam cum tanto Anatomico gloriam haberem. Nunc ex his, quæ deprehendiſſe viſus ſum, unum ex omnibus, & levius quidem, eſt illud, quod de veris hyothyroidum, & ſternothyroidum muſculorum terminis monui; quos paſſim fere ut in Veſalii Figura, in Tabula XLII. num. 3. ab Euſtachio, ut cum ſuis conferri poſſet, allata, pictos, deſcriptoſque animadverteram. Itaque meam & deſcriptionem, & Figuram cum Euſtachii V. & XII. in Tabula XLI. ſatis convenire, vehementer gaudeo. Cum autem mihi & cricoidis cartilaginis capitula, & medium epiglottidis ligamentum, & præſertim laryngis ventriculos, de quibus paſſim Recentiores ſilebant, & obſervare contigiſſet, & reſtituere placuiſſet; mirum nunc in modum gaudeo, a graviſſimo hoc Anatomico nihil horum eſſe prætermiſſum, ut qui prima in VII. XLII. Tabulæ, alterum

alterum in V. facile adumbrat: ventriculi autem dexteri orificium certe in XI. Figura demonſtrat. Cumque pariter inter diverſas Anatomicorum ſententias, & circa epiglottidis muſculos depreſſores, & circa cricoarytænoidæorum poſticorum ortum, atque tendentiam, & circa arytænoidæorum ſtructuram, & in primis circa Thyroidææ glandulæ duplicitatem id mihi ſeligendum viſum eſſet, quod diſſectiones propriæ docuiſſent; admodum lætor, Euſtachium mecum facere, qui in XLII. Tabulæ Figura I. nullos epiglottidis depreſſores agnoſcat, qui in eadem, & in II. cricoarytænoidæos, & arytænoidæos juxta meam deſcriptionem delineet, & qui demum in V. & VIII. Figura XLI. Tabulæ, non modo unam mecum thyroidæam proponat, ſed in cunctis ejus conditionibus ita conveniat, ut ne illam quidem appendicem omittat, quam ab ea ſurſum per thyroidis faciem perſæpe protendi adnotaveram. Ad quas Euſtachii figuras, ſuas, ſi adhuc viverent, emendare illi demum poſſent, qui ad meas emendare neglexerunt: quanquam plura, etiam ubi maxime diſſimulant, a me ſumpſerint, & plura ad mea Adverſaria emendaverint; ut eorum Anatomiæ utramque editionem conferentibus planum erit, quæ utinam ſemper bene intellexiſſent. Sed nolo cum umbris hominum, præſertim & laude aliquin dignorum, & mihi non omnino ingratorum luctari. Itaque præſtat in his ipſis V., & VIII. Euſtachii Figuris, quemadmodum & in XI. illud præterea obſervare, ut Veſalii in linguæ muſculis defectus egregie emendetur; utque præterea in ſequentis Tabulæ Figura V. linguæ glandulæ, ſicut in hujus VIII. nonnullæ tracheæ glandulæ non omittantur. Porro ſi Cl. Amiciſſimoque Valſalvæ & XI., & XIV. hujus Tabulæ Figuras, & præterea IV. & VI. ſequentis Tabulæ cum laudatiſſimis ſuis V. & VI. Tabulis comparare placuerit, non dubito, quin ſicut intelligat, præcipuum in his ſuum Uvulæ, & Pharyngis continuitatis inventum Euſtachio ipſi ignotum fuiſſe, ita agnoſcat lubens, nonnulla tamen ex reliquis eundem quoque non omnino latuiſſe; illam vero, quæ a me in Epiſtola ad ipſum data reſtituta ex Falloppio eſt, Stylopharyngæi muſculi in cornua oſſis hyoidis, & in ſupernam oram cartilaginis ſcutiformis implantationem in XLI. Tabulæ Figura XI. ſubindicari.

Porro quæ in proximis Tabulis ad ſceletorum pedes ex organo auditus oſtenduntur, eorum ab Euſtachio nonnulla inventa, fere omnia primum fuerunt delineata. Cæterum in ſceleto Tabulæ XLIII. *contextus ille elegantiſſimus, quem ſpuriarum coſtarum cartilagines invicem efficiunt, &* *quem* a Veſalio *oſcitanter prætermitti*, Euſtachius dixerat in Oſſium Examine, conſpici poteſt. Hic ipſe eſt, quem, quamvis paſſim ab aliis omiſſum, Verheyenius in altera Anatomiæ ſuæ editione diligenter memoravit, atque depinxit. Illud quoque in ſceleto hujus, & proximarum Tabularum obſervatione dignum eſt, quod os ſacrum, non ut a Veſalio, ſex partibus conſtans, & quinque ante, & retro foraminibus utrinque pertuſum pingitur; ſed quinque conſtans partibus, & quatuor utrinque foraminibus pervium, quale ſcilicet *magna ex parte in hominibus eſſe ſolet*, ut in eodem Opuſculo animadvertit Euſtachius. Hæc tamen, & ille, quem modo diximus, cartilaginum contextus in Tabulis etiam Caroli Stephani utcunque rudibus, & antiquis occurrunt.

De his tandem, quæ ſunt poſtremæ, duabus Tabulis, illud primum in univerſum cenſemus, pleraſque earum Figuras, ut & XIII. Tabulæ XLI. iis potiſſimum illuſtrandis inſervire, quæ in memorato nuper Opuſculo pro Galeno contra Veſalium ab Noſtro afferuntur: quod (ut cætera prætermittam) primo ſtatim aſpectu in ultima quidem Tabula Figura XVIII., treſque illi proximæ ſatis monſtrant; in quibus illæ, quæ in eodem Libello traduntur, oſſium ſterni, ejuſque cartilaginis varietates accurate exhibentur: in Tabula autem XLVI. idem plures illæ, diſſimileſque calvariæ atteſtantur. In quarum porro plerifque obſervo peculiare illud Foraminulum pro vena a Falloppio cum duræ matris ſinibus egregie deſcripta, quam nunc Occipitalem recte appellant, non deſiderari.

Hæc habebam, de quibus Te, Vir Doctiſſime, ſtatim ut juſſiſti, certiorem

fa-

facerem, Sus, ut ajunt, Minervam. Erant præterea in his Tabulis dubia quædam, & ſubobſcura, de quibus aliquid ſcribere fortaſſe poteram; ſed nolui divinare. De his vero, atque aliis, quæ aut ſcientes prætermiſmus, aut forte etiam in his tantis anguſtiis temporis haud ſatis vidimus, fortaſſe olim, ſi quid otii dabitur, in ea, quam concepimus, Anatomicorum Inventorum Hiſtoria ſcribemus. Quam quoniam ea ſcripta Euſtachii adjuvare plurimum poſſent, quæ adhuc latent, oro Te, obteſtorque, ut ſicuti has Tabulas, ita & ea ſcripta e latebris eruere, atque producere aggrediaris. Ea namque Euſtachius cum in Opuſculorum Præfatione *propediem ſe eſſe editurum* promiſiſſet, anno proximo in Præfatione ad ſuas in Erotianum Adnotationes, & in Libellum de Multitudine, *parata eſſe*, & in ejuſdem Libelli cap. 15. *jam abſoluta eſſe*, indicavit. Quæ vero de ipſis, deque ſua in illis diligentia ſperanda eſſent, cum iiſdem in locis, tum in Præfatione ad opuſcula docuit, his *multo* illa *utiliora* pronunciare non dubitans. Magnitudinem quoque Operis eodem in loco ſatis oſtendit, dum *ne tantum Opus multo prius aggrederetur ad imprimendum, a fortunarum ſuarum imbecillitate ſe deterritum* ſcribit: quod ſane de Tabulis potiſſimum non eſſe accipiendum, illud probat, quod oſtendimus, jam ante annos decem illas æri inciſas fuiſſe. Quanquam & ejus Operis magnitudinem, & ſervatam in eo ſcribendi rationem ex eo quoque æſtimare licet, quod ea Syngrammata, & Antigrammata, quæ de duabus tantum venis, ſine pari, & profunda brachii, edidit, non pauca quidem, ſed parvam tamen, ſi reliquis omnibus reſpondere debent corporis partibus, totius Anatomes particulam, ea, inquam, *ex eo libro, quem de Diſſenſionibus Anatomicis ſcripſerat, accepiſſe ſe*, dicit in ea, quam illis præfixit, Epiſtola. Eum autem Librum illa ipſa ſcripta eſſe, quæ nunc quærimus, memorati ſuperius loci aperte ſignificant. Neque aliquis credat, nihil in iis ſcriptis contineri, quod ab his Tabulis, quæ una videlicet prodire debebant, non oſtendatur. Non enim his Tabulis omnia Euſtachium complexum eſſe, quæ *ex infinitorum pene hominum atque animantium* ſectione didicerat, multa indicio eſſe poſſunt. In quanam earum, quæſo, extat *mirum* illud *naturæ artificium, ab aliis Anatomicis* (quod ſciret) *minime animadverſum, in pleriſque duræ cerebri membranæ finibus* ipſi notum, ut innuit cap. 14. lib. de Multitudine? In quanam ſatis extant *quædam corpora permixta, in multis animalis partibus, præſertim vero in cruribus occurrentia, quæ in aliquot nervorum, venarum, atque arteriarum ſurculos, detracta membrana eos ſuccingente, facile ſolvuntur*, quæ a ſe *in gratiam Galeni publice oſtenſa* ibidem ſcribit cap. 32.? In quanam *innumerabiles pene nervorum propagines: quæ quidem* ut *viſum ſibi eſse*, ibidem dicit cap. 33. *in corporibus ſecandis obſervaſse, in cutem non ita frequenter inſeruntur, ut quiſpiam fortaſse arbitratur; ſed ut plurimum in tenuiſsimas fibras diſſectæ, adipis ſubſtantia terminantur*? Quænam porro Tabula ſatis monſtrat quæ *de duplici peritonæo, & de vaſorum feminalium in ſcrotum ingreſsu* (longe aliter profecto atque Veſalius) *docuiſse ſe*, dicit in Oſſium Examine? Quænam denique, ut alia nunc omittam, aut *nervum viſorium in eo animali* (quod Malpighius poſtea manifeſtavit) *in innumeras rugas complicatum, & inciſa tunicula ambiente in amplam membranam totum explicatum*, aut thoracicum ductum luculenter in equo deſcriptum Antigram. 13. de vena ſine pari; quænam, inquam, Tabula (nam quædam earum etiam ex brutis nonnulla exhibent) hæc oſtendit? Eſt ergo ſperandum, ſi ea ſcripta tandem aliquando proferantur in lucem, multa alia in iis inveniri poſſe, quæ hæ Tabulæ non complectantur. Quæ cum ita ſint, Optime Lanciſi, perge porro, & quod præclare cœpiſti, feliciter perfice. Apud eoſdem Pini hæredes quemadmodum Tabulæ deliteſcebant, ita quoque hæc Scripta latere poſſe conjicio. Fuit enim ab Euſtachio Pinus ita *in ſocietatem laborum* vocatus, ut aliqua ex parte, quæ in iis etiam Scriptis conſignatæ erant, Obſervationes ad ipſum pertinerent. Itaque Pinus ut in Epiſtola ſuo in Hippocratem præmiſſa Indici eas Tabulas (quemadmodum ſolertiſſime obſervaſti) promittere potuit, quaſi ut ſuas; ſic in Adnotationibus ad

cap,

cap. 1. Libri de Renibus, vivente, & vidente Euſtachio, *nonnulla de renum ſinibus a nobis animadverſa*; aperte ſcribere non dubitavit. Sed ſive hæc, ſive alia placeat inquirendi via, quæ Tibi & ſpectatæ ſolertiæ, & non vulgaris eruditionis Viro vel multiplex deeſſe non poteſt, noli, quæſo, in aliud tempus differre; ſed quo die tuo, atque adeo meo CLEMENTISSIMO DOMINO tuam iſtam novam Bibliothecam ingredienti Euſtachii Tabulas offeres tuis Adnotationibus exornatas, ne dubita commune hoc alterum litteratorum hominum votum pro ea, qua eoſdem, & litteras, litteratiſſimus ipſe reſpicit, dignatione, & pro ea, qua Tu polles & gratia, & eloquentia, aperire. Ego, ſi Noſtrum novi DOMINUM, ſpe bona, certaque ſum plenus, ultro ipſum ſua auſpicia, & auctoritatem eſſe iterum promiſſurum. Quibus, ſi, ut nuper in Tabulis, ita nunc in Euſtachii Scriptis inveniendis feliciter, ſicut voveo, uteris, non plus ille, dum viveret, aut Divo Cardinali Borromæo, qui *ſuo favore non indignum putabat*, aut Ampliſſimo Urbini Cardinali, *cui inſerviebat, & cujus domi alebatur*, non plus, inquam, vivens illis debuit, quam SANCTISSIMO PONTIFICI, & ejuſdem Præſtantiſſimæ Urbis decori maximo, atque immortali, nunc mortuus erit debiturus. Vale.

Dabam Patavii XIII. Kal. Novembris M DCC XIII.

DE GLANDULIS EPISTOLA.

CLARISSIMO, ATQUE ERUDITISSIMO VIRO

PETRO ANTONIO MICHELOTTO

Joannes Baptiſta Morgagnus S. P. D.

QUod ſcribis, celebrem illam Expertiſſimi Littrii de Renum fabrica Obſervationem explicari ita poſſe, ut iis qui cum Malpighio *veſicularem* ſtructuram in Glandulis non agnoſcunt, minime adverſetur, ſi videlicet ovales illos membraneos ſacculos a quibus prima ſecretoria vaſcula exoriebantur, quippe quos ſanguine turgentes ipſe Littrius deſcribit, pro arteriarum extremis accipiamus; ea de re quid ego viciſſim ſentiam, vel potius alios ſentire putem, ſic habeto. Primum minima diverſi generis vaſcula, quod Littrius idem adnotavit, ad eos ſacculos perveniebant; igitur ipſæ quoque arteriolæ. Num igitur veri eſſe ſimilius, exiſtimabimus, minimarum arteriarum extrema multo ſuis ſurculis majora, hoc eſt ſacculos ipſos fuiſſe; an vero hoſce nihil fuiſſe aliud niſi ovales membraneas veſiculas, hoc eſt Glandulas, in quarum cavum in eo rerum ſtatu facile demum ſibi viam vi cruor feciſſet? Ponamus tamen, eos ſacculos reapſe extrema arteriolarum fuiſſe, incredibilem in modum dilatata. Nempe prima illa ſecretoria vaſcula ex arteriis, nulla interjecta veſicula, exoriebantur. Attamen cum illa in majores veſiculas confluerent, ex his autem alia vaſcula ad papillas pertinentia, atque ideo vere excretoria prodirent; illud ſemper relinquitur, inter excretoria Glandularum vaſa, atque arterias, veſiculas interponi. Hic fortaſſe inquies, Vir Clariſſime, id alii viderint qui negarunt; nos autem, hoc ſepoſito, illud unum attendamus: ſi vaſcula illa prima ſecretoria ex arteriarum extremis in iſtas veſiculas humorem convehunt;

hunt; igitur ſine veſicularum ope ſecretionem haberi. Ego vero ut iſtud concederem; non illud tamen continuo darem, ad Glandularum ſtructuram veſiculas non requiri. Movent enim me, ut par eſt, graviſſimi Anatomici Malpighii innumeræ, eædemque ſemper ſibi conſtantes obſervationes; movet iſta luculenta Cl. Littrii confirmatio, qui Glandulas ſine veſiculis non invenere. Hæ igitur in Glandulis requirantur, neceſſe eſt. Sive enim alios humores decuit non continenter, ſed per vices ex Glandulis excerni, quemadmodum lotium videmus haud jugiter e corpore expelli, ejuſque rei cauſa urinariam veſicam eſſe conſtructam; ſive alios oportuit intra Glandulas mora perfici, quamobrem videlicet multi cenſent, veſicam felleam creatam eſſe; nimirum interjectis, intra ipſas Glandulas, vaſa inter ſecretoria, atque excretoria veſiculis obtineri id facile potuit. At enim hæc ſtructuræ pars in glandulis eſt, inquies, ſecundaria, non potiſſima; non enim humores ſecernit; ſed ſecretorum aſſervationi, aut perfectioni ſubſervit. In hoc vero, ubi eos ſacculos reapſe id fuiſſe, crederemus, quod hujus diſputationis cauſa poſuimus, me, atque adeo etiam illos a quorum partibus hactenus locutus ſum, non difficile, ut opinor, aſtipulantes haberes. Hoc, inquis, mihi ſatis eſt. Ego autem gaudeo. Vale.

D. Patavii VIII. Kalendas Octobres CIↃ IↃCC XVIII.

DE LACRYMALIBUS DUCTIBUS ET EORUM OBSTRUCTIONE EPISTOLA.

J. B. Morgagnus S. D. Dominico Anelio Chirurgo Experientiſſimo.

QUod meam & amicitiam, & tuo ſuper libro ſententiam quæris; primum ſic habeto, me natura, & inſtitutione ita eſſe factum, ut honeſtos, ſolerteſque homines, in quibus te eſſe video, ultro & mea ſponte, non modo provocatus, amare ſoleam. Tum libri tui cum duæ potiſſimum ſint partes, altera in tollendæ Lacrymalis Fiſtulæ ratione poſita, altera in Ductuum Lacrymalium deſcriptione; ego vero ex iis ſum qui cum Hippocrate primam laudarent vel quando ſucceſſu caruiſſet; ita enim illa excogitata, & propoſita eſt, ut dum conatum agnoſcis veterem curandi rationem cum cæteris rebus, tum in primis lenitate vincendi, & inſtitutum probes, & prudentiam non deſideres. Nam quis eum non probet qui inſtituit, non viam quidem Naturæ ignotam, ut ſolent, & novam parare; ſed ab ipſa Natura apertam, a morbo autem obſtructam reſerare? Quis item ejus prudentiam non commendet qui id ipſum ſuadeat ubi intelligatur, huic eſſe inſtituto locum? Sunt enim præter eos quos excipis caſus, interdum eæ viæ ita occluſæ, ut ego in muliere olim viderim alterum de duobus meatibus in quos puncta lacrymalia producuntur, & eum quoque in quem ambo illi meatus deſinunt, majorem tubum conglutinatis a ſummo ad imum parietibus penitus clauſos, ut non jam ductus, ſed ſolida ligamenta eſſe viderentur.

Igitur tuam curandæ lacrymalis fiſtulæ rationem laudo. Deſcriptionem etiam lacrymalium ductuum laudarem tuam, niſi cum te laudarem, me ipſum laudare credi poſſem, qui ante hos ſeptem annos in Adverſariis Anatomicis, eandem, aut certe (quando omnia rurſus perquirere, & conferre non vacat) fere eandem propoſui. Imo quæ in datis ad te litteris non nemo ſcripſit, *Ductus lacrymales in homine, eorumque uſus, & operandi modum vel ipſi pridem Galeno perſpectos, & a priſcis pridem Italiæ Anatomicis deſcriptos, & a Recentioribus elucidatos fuiſſe: --- Galenum hujuſmodi canales, & puncta minime latuiſſe: --- Fuiſ-*

Fuiſse qui poſt Galenum longo tempore puncta illa, & canales lacrymales non obſervarint, ut crediderint a Stenonio primum inventa: --- In hiſce canalibus nullam eſſe valvulam, nullum impedimentum; eſse ita liberos in toto decurſu ſuo, ut collyria ab oculis in nares, imo & in oris cavitatem percolaſse; Galenus obſervaverit (licet exiguo, vel nullo id foret ad lacrymalium ulcera interna emolumento) fumumque ab oris cavitate, compreſſis naribus, ad canales lacrymales compelli, indeque per puncta lacrymalia emitti, præſertim a tabacciſugis, obſervent nonnulli: --- Ductum ad nares patentiorem, eſse anguſtiorem dumtaxat in ipſo ſuo extremo fine, & orificio; hæc nimirum pleraque omnia ex meis ſunt Adverſariis deſumpta.

In quibus poſtquam adſcriptis Galeni, & Falloppii verbis oſtenderam, neque illum puncta lacrymalia, & horum uſum, eumque aditum qui ab illis eſt ad nares uſque perpetuus, latuiſſe; & Falloppium præterea meatus ab illis punctis in communem ſinum convenientes, aperte, & nominatim propoſuiſſe, atque ideo non oportuiſſe, Stenonem vix plura tradentem, & eos qui illum ſequuntur, hæc inter noviter inventa connumerare; tum, quoniam neque hæc pleriſque Anatomicis ſatis viſa, & ab iis omnibus quos memoravimus, potius indicata, quam diligenter deſcripta eſſe, animadverteram; his de cauſis non verbis tantum, ſed & iconiſmo (quod ante me, quod ſciam, fecerat nemo) ita eorum deſcriptionem inſtitui, ut ſingillatim quæ de lacrymalibus punctis, quæ de duobus meatibus in quos ea producuntur (quos tu videlicet limacis cornua appellas) quæ de ampliore tubo in quem ambo deſinunt, & quæ demum de tubi ejusdem contracto fine, atque orificio (quod tu ductus lacrymalis punctum excretorium vocas) in pluribus cadaveribus obſervaveram, ea qua ſumma potui, brevitate, perſpicuitate, & fide exhibuerim. Præterea cum non modo errorem coarguiſſem eorum qui puncta lacrymalia omnino in cadaveribus ſenſum fugere, docuerunt; verum etiam tradidiſſem, præter extremorum anguſtias nullam valvulam eſſe qua per hanc omnem quæ a punctis lacrymalibus ad naſum eſt, viam ſurſum, deorſumve permeantia impediantur, quamobrem videlicet obſervationem Galeni de collyriis emunctis, aut exſcreatis, aliamque de tabacciſugis explicavi; hoc ſtatim adjeci monitum, *quarum rerum meminiſſe haud omnino inutile fortaſſe erit his, qui earum viarum affectionibus medicinam facere ſtuduerint*. Igitur vides, me tuam laudare non poſſe deſcriptionem, quin laudem meam.

Tollendæ vero fiſtulæ rationem laudo, ut quam tuam vere totam agnoſco. Illud ego quidem ex eadem anatome erueram monitum ex qua tu rationem tuam eruiſti. Sed præterquam quod libens fateor, me de ſpecillis, deque ſiphunculis curationis gratia immittendis nihil unquam cogitaſſe; neminis admonitione egeo, ut intelligam, niſi tu ſolertia, & dexteritate ſingulari, exemplo primus præiviſſes, moniti illius mei exiguum, vel nullum hactenus futurum uſum fuiſſe. Itaque tibi gratias ago tum meo nomine, cujus tu monitum non omnino fuiſſe inutile, oſtendiſti, tum eorum quoque omnium qui tenuiſſimarum particularum anatomen, etſi nonnulli recentioribus Medicis (quaſi vero a celeberrimis inter veteres Medicis, & nominatim, ut ſupra indicatum eſt, a Galeno, & a Falloppio exculta illa non fuiſſet) ceu inutilem objiciunt, &, ſi Superis placet, exprobrant, mecum tamen cenſent, vel ad opem ægris præſtandam non modicam utilitatem afferre. Quod reliquum eſt, velim tibi perſuadeas, ſignificationem benevolentiæ, & opinionis de me tuæ mihi fuiſſe jucundiſſimam, idque ut intelligas, me operam omni tempore daturum. Vale.

D. Patavii XIII. Kal. Februar. CIƆ-IƆCC XIV.

DE LUMBRICIS EPISTOLA.

Clariſſimo Doctiſſimoque Viro

ANTONIO VALLISNERIO

P. P. P.

Joannes Baptiſta Morgagnus S. P. D.

QUod ſerius ad Te mittam alteram Lancisii Illuſtriſſimi Viri de Lumbrico Lato Diſſertationem, duabus de cauſis factum eſt. Nam qui libenter apud te legerim illam ejus primam in rem eandem Diſſertationem, quæ cura eſt tui, imo noſtri Antonii Pacchioni Clariſſimi Hominis ad te allata, multo libentius hanc legi alteram, & relegi, quam mecum ipſe Auctor voluit, ut eſt erga me ſumme humanus, & perbenignus. Qua in Diſſertatione cum illa me tenuerunt, quæ in Scriptis cæteris Viri Celeberrimi tenere ſolent, quod in tantis ejus occupationibus ſic præclare tamen, ſic copioſe, & docte conſcripta ſit, tum illud mirifice me illexit, quod in ea ſuper Lati Vermis natura, non quod Medicorum prope omnium conſenſus docet, ſed quod anatome, quod ratio, & major veri ſimilitudo, confirmetur. Eo ſi more, inſtitutoque Majores uti voluiſſent in tot aliis, quæ de reliquis etiam Vermibus mirifica, & ſingularia tradidere; num putas, Ornatiſſime Antoni, Scriptorem ex illis gravem, & diligentem (ut modo cæteros prætermittam) ſerio fuiſſe teſtaturum (1), ſe quatuor lumbricos teretes ſpithamæ unius longitudine in ipſo trunco venæ Portæ comperiſſe, quo ſcilicet per anguſta venarum meſaraicarum orificia ex inteſtinis uſque olim, ut ipſe arbitrabatur, prorepſerant, eoſque ſe Clariſſimo Viro Præceptori ſuo monſtraſſe, hunc autem *poſtero die in publico Theatro anatomico omnibus Medicinæ Doctoribus, & Studioſis pro miraculo aſpiciendos propoſuiſse*? Tales ego vermes (ſi vermes forent) in nulla non vena, arteriave reperiſſem; quin & in præcordiis quorundam equorum multiplices lacertas vidiſſem; nam & videbantur, neque deerant qui de abdito equorum morbo, & ſubito interitu earum morſus cauſarentur. Quantum igitur Malpighio debemus, aliiſque ſolertibus, qui de Cordis polypo ſcripſerunt, Viris, vel quantum tibi, qui ſicuti es Naturalis Hiſtoriæ conſultiſſimus, quæ in quibus locis vivere animantia nequeant, docere ſoles, quod a falſis vaſorum ſanguinis vermibus non fallamur, tantum poſthac Lancisio debebimus, quod a vermiformibus inteſtinorum polypis non amplius decipiemur.

2. Neque vero nos ſolum Medici, qui rerum nempe naturam ex hac parte melius ſcrutati, poſſumus idcirco majores Medici, ut Celſus (2) quidem arbitratur, exiſtere; ſed ægri quoque Lancisio debent, quibus videlicet ob eam rem medicinam fieri multo aptius poſſe, ſcio, te, & Medicos pleroſque certis de cauſis non dubitare. Quibus animadverti cauſis hanc etiam addi rationem poſſe, quod ſiquis modo aliquam dejiciat ejuſmodi Faſciam, & nihil in ea ſit

(1) Spigel. de Lubr. Lato c. 5.

(2) De Medic. in Præfat.

ſit quod vermis caudam , vel caput , vel extremam certe utramque partem repræſentet ; nunc quidem non eſt profecto neceſſarium , ægrum propterea terreri , aut valentiore medicina vexari , qua ſcilicet relictæ intus lumbrici partes ejiciantur: quod utrumque fieri neceſſe erat , cum Faſcia certi generis animal , certæque formæ, non concreſcens fortuito corpus , eſſe credebatur . Quo etiam tempore Medici (1) non deerant nobiliſſimi , qui Faſciarum aliquot latitudine cum longitudine earum collata , ex ea quam invenerant , proportione , hujus poſtea exortæ Faſciæ , vel illius latitudine inſpecta , quanta pars intus reſtitiſſet , colligere docerent , ex hoc vero quanta pharmacorum vi eas oporteret reliquias ex inteſtinis deturbare , ſcite illi quidem , & ingenioſe , ſed non ſine ægrotantium periculo , certe non ſine moleſtia, quæ ut eſſe ſupervacanea , ut non habere uſum poſſit , nunc arguere ex tuis , & Lancifii Diſſertationibus licebit .

3. Hic inquies,tu ergo præter polypoſa ejuſmodi corpora alios Latos Vermes agnoſcis nullos ? vel nihil ea te movent , quæ paſſim apud Medicos Auctores ſuper Latis Vermibus ſcripta inveniuntur , quare non quidem inanimi , ſed motu , vitaque præditi credendi ſint ? Ego vero , Antoni Doctiſſime , primum illud ſcire me , fateor , ſuper natura Lati Lumbrici ſententias circumferri potiſſimum duas , vel quod is vermis unus ſit , vel quod ſeries ſit vermiculorum , catenatim inter ſe cohærentium : quarum ſententiarum ſicuti primam longe aliam eſſe , atque alteram , agnoſco ; ita longe aliud de hac quam de illa , & ipſe ſentio , & te arbitror ſentire . De Lato igitur uno Verme plures quidem extant obſervationes ; ſed quæ partim ab ejuſmodi Auctoribus habitæ ſunt , quorum imperiti oculi ſuperiorem uteri cervicem a vagina, & quæ ſunt ſimilia , diſcernere , nedum vermis unus ſit , an plurimorum ſeries , internoſcere non valent ; partim vero ita proponuntur , quantum ego quidem legi , & in præſentia memoria teneo , ut ex earum lectione id colligere neceſſe non ſit quod ab earum Scriptoribus intenditur , eos & vermes , & vermes ſimplices , non vero pluribus coagmentatos, extitiſſe. Multa enim eorum quæ afferri ſolent , quamobrem & vermes , & vermes ſimplices fuiſſe videantur , cum per Lanciſium oſtenduntur vel polypo , vel intermiſtis etiam polypo vermiculis convenire , tum vero idem proclive eſt & de illis confirmare , & de aliis inſuper oſtendere quæ in rem eandem proferri poſſent : quo in numero præſertim ſunt (2) ſonitus natantis quaſi piſcis , & cauda aquam diverberantis , eminus quoque de ventre ægrorum exauditus , manu autem ventri impoſita perceptus motus ſicuti fœtus in utero concluſi , exeuntis denique Faſciæ , jamque adeo dimidii cubiti longitudine extra inteſtina propendentis , facta eodem unde prodierat , reverſio , quod tamen factum quamvis Hippocrates indicaverit , vel potius quicunque ille fuit qui librum de Morbis quartum (3) conſcripſit, Spigelius (4) quidem tradidiſſet conſtanter, vellem , non vero alibi ab ſe viſum , alibi a quadam muliercula narratum . Earum itaque rerum cauſæ afferri tot poſſunt , & tam diverſæ , ſive intus concluſorum flatuum motui , ſive motui inverſo convulſorum inteſtinorum , ſive demum cohærentium vermiculorum ſeriei id omne placeat aſſignari , nihil ut cogat vel vivum propterea , vel unum certe lumbricum agnoſcere . Quod porro addit Spigelius (5) ejus Faſciæ partem acetario ſumpto dejectam eſſe , itemque ab eſu acetarii Faſciæ ejuſdem fruſtra depelli annis inſequentibus conſueviſſe ; id vero neceſſe non eſt factum dicere propterea quod acetum lumbricis , ut indicatum eſt a Majoribus , adverſetur, cum acidi liquoris ſpicula , calore præſertim acta , & concitata , polypoſa queant corpora perrumpere , atque diſſolvere , quod commodum ab Lancifio in hac quam mitto , Diſſertatione poſitum eſt .

4. Etſi vero ita ego ſentio , Latos pleroſque Lumbricos aut non veros , aut non ſimplices vermes exiſtere ; cave tamen credas , Vir Clariſſime , fieri meo judicio non poſſe , ut Latus aliquis Lumbricus qui verus ,

(1) Spigel. l. cit. (2) Idem ibid. c.7. & 15. (3) n.27.
(4) libro cit. Confert diligenter cum c.17. caput 15. & 7. in primis. (5) Ibid. c.15. & 14.

rus, idemque unus ſit, inveniatur. Nam neque eſt quidquam quod me ita cogat exiſtimare, & certos quosdam planos ac oblongos vermes aliquando in canibus adnotavi: quorum vermium quoniam te ſcio deſcriptionem expetere; hanc verbis quam potero pauciſſimis adſcribam. Itaque intra canum inteſtina corpora obſervavi quædam, ex ſubſtantia flexili quidem, ſed denſa, & compacta, lævia, albida, exanguia, palmum circiter longa, digiti auricularis dimidium lata, craſſa autem perparum, ſed qua etiam parte latiora ſunt, tenuia, plana, depreſſa. Sunt enim in medio latiora, utrinque autem magis magiſque quo propiora extremis fiunt, extenuantur ſic, ut in acumen quaſi deſinant. Lateris utriuſque ora crebris eſt, ac paribus utrinque inciſuris fulcata, relictis intervallis majoribus qua corpora latiora ſunt, minoribus qua extenuantur, idque tam certa lege atque ordine, ut cum quodvis corpus plurimorum quaſi triangulorum ſeries eſſe videatur, quorum ſit vertex ſingulorum proximæ ſingulorum baſi commiſſus, quodvis certiſſime triangulum quanto majus eſt, tanto latiori corporum parti, quanto minus, tanto extremis ſit propius. Quamobrem ſi per notam aliquam & vulgatam lumbricorum imaginem hæc velim corpora qualia ſint, monſtrare, & ob oculos ponere; non per aliam facere id aptius poſſim, ac per eam parvulam quam ex Cornelio Gemma Spigelius (1), ex Spigelio autem cum alia inſuper imagine, rebuſque perpluribus Sennertus (2) deſcripſit. Cum qua tamen imaguncula nolim putes ea corpora ex omni parte convenire, multo minus hæc ſeriem eſſe vermiculorum inter ſe cohærentium, aut eſſe denique non lumbricos, ſed polypos. Nam neque uſpiam mihi corpus quodquam tam eſſe unum viſum eſt, quam hæc corpora viſa ſunt: & quamvis viva, & ſe moventia invenire adhuc non potuerim; plures tamen, eæque graves, ſunt cauſæ, quamobrem eſſe polypos, non exiſtimem. Primum quod catellus in quo illa primo obſervavi, cum incredibili quadam ſiti, & fame correptus, iteratis demum ſubitis quibusdam paroxyſmis, & veluti deliquiis (quæ ſunt ſane omnia inter vermium notas) peremptus eſſet; mihi illius viſcera, & omne corpus quam potui diligenter ſcrutanti, præter ingentem eorum corporum in Tenuibus inteſtinis congeriem, aliud mali exhibuit nihil. Præterea conſtans ille ordo, atque certiſſimus, quo & inciſuræ, & intervalla diſponuntur, & in ſingulis corporibus peculiaris eadem conformatio non motui quidem inteſtinorum periſtaltico, non interioribus eorum anfractibus, quemadmodum incerta, rudis, & pene informis Faſciarum plurium adumbratio, ſatis recte, ſi quid ego hic judico, aſſignari poſſent. Quæ enim certa, & conſtantia ſunt, ea certam quoque, & conſtantem habeant cauſam, neceſſe eſt; cauſæ autem prolatæ duæ vel recrementis, præſertim durioribus, interlabentibus, vel polypoſis aliis corporibus interjectis, dici non poteſt, quam crebro queant fruſtrari, & quam facile prohiberi, quo minus eadem lege, atque ordine deſcribant & inciſuras, & intervalla, & definitum verſus corporum utrumque caput latitudinis decrementum, eaque non modo ab uno corporum latere, ſed pariter, & convenienter ab utroque, non modo aliquot in corporibus, ſed in univerſis, non modo uno in cane, ſed in cunctis; nam certe in cunctis, quotquot ſcilicet ea corpora ineſſe vidi, conſimillima obſervavi. Quibus omnibus de cauſis, aut ego quidem plurimum fallor, aut nihil vero propius eſt, quam quod ea corpora certa eadem, & præfinita ratione, qua lumbrici quoque cæteri, pronaſcantur.

5. Hæc ut rudia ſint, & imperfecta, tamen quoniam tibi placuit ut haberes, morem geſſi, & ſcriptitavi, eo quidem ſegnius, quo minus digna videbantur quæ in tuas manus pervenirent. Hæc enim (ut ad initium revertar) altera mihi cauſa extitit ſerius mittendi egregiam Lanciſii Diſſertationem, quacum ſcripſeras ſcilicet, te ſuper his rebus quas tecum Patavii locutus eram, longas a me litteras expectare. Tu primum da operam, ut valeas, deinde, ne Diſſertationes laudatiſſimi Viri, ne tuas Vermium expectatiſſimas Obſervationes diutius publicæ invidere utilitati videaris.

D. Ven. Poſtrid. Kal. Sept. CIƆIƆCC VIII.

(1) libro cit. (2) Pract. l.3. P.2. S.1. c.5.

DE ACU INTRA VESICAM INTRUSA, ET DE EXCRESCENTIA MEMBRANÆ ADIPOSÆ EPISTOLA.

Illuſtriſſimo atque Ampliſſimo Viro

D. D. LUCÆ SCHRÖCKIO

CESAREÆ NATURÆ CURIOSORUM ACADEMIÆ PRÆSIDI MERITISSIMO

Joannes Baptiſta Morgagnus S. P. D.

IMpoſitum nobis graviſſimum ex hac Prima Sede Anatomes tradendæ munus, non modo Novas Inſtitutiones Medicas, ſed ipſa quoque Adverſaria Anatomica altera, & quidquid ſcriptitare cœperamus, de manibus excuſſit. Hinc factum eſt, ut quamvis nuperrime per Melchiorem Otthum Scaphuſianum, & nunc item per Caſparem Mullerum Hamburgenſem, egregios Viros, meique amantiſſimos Auditores, quoſque adeo ambos, cum ille pro Syndico, hic autem pro Rectore, noſtro Gymnaſio præfuiſſent, manu mea Philoſophicis, & Medicis Inſignibus ornavi; ut quamvis, inquam, occaſio mihi oblata ſit aliquot ad te noſtras Obſervationes mittendi; ſeligendi tamen, ſcribendique tempus non habuerim. Attamen cum Mullerus, a quo tibi hæ reddentur Litteræ, aliique ex Inclyta hac mea Natione Germanica mihi in memoriam reduxerint Obſervationes duas, non ita pridem, nonnullis eorum inſpectantibus, a me habitas, atque ut has ſaltem ſcribam, hortati ſint; eas ex tempore huc adſcriptas habebis. Quas ſi æqui boníque facies, complures alias, cum plus otii dabitur, mittemus. Vale.

D. Patavii XVII. Kal. Aug. MDCCXVI.

OBSERVATIO

Acus intra veſicam intruſæ.

ANte hos duos annos Puella, tum primum pubeſcens, crinalem acum ex orichalco intra veſicam intruſerat. Hæc non, ut pleræque ſolent, commenta eſt, devoratam imprudenter acum eo deſcendiſſe, ſed quod erat, ſimpliciter faſſa eſt, incaſſum tamen, quia ſerius. Poſtea enim quam incredibili, præſertim in reddenda urina, dolore, & difficultate cruciata fuerat, tumor in altero Ilium acceſſerat, maturuerat, ruptus erat, jamque ſatis patentem fiſtulam reliquerat, per quam purulenta urina ita magis magiſque in dies ferebatur, ut demum fere nihil lotii de meatu urinario egrederetur. Itaque Puella extrema tabe conſumpta eſt.

Hæc

Hæc cum mihi, & Antonio Valliſnerio, Viro Clariſſimo, meique amiciſſimo, Puellæ Chrirurgus narraſſet, facile impetravit, ut ſibi Cadaver diſſecturo adeſſe vellemus. Diſciſſo abdomine cum nihil effuſi humoris in ventre appareret, ut veſica penitus in conſpectum daretur, juſſi, commiſſuram oſſium pubis diduci, & alterum ſpecillum per fiſtulam demitti, alterum per urethram ſubdi: utrique, & præſertim inferiori, quo minus veſicam ſubirent, prædurum corpus obſtabat. Quod, diſſecta veſica, grandem, & oblongum Calculum eſſe vidimus, hinc urethræ inhærentem eamque obſtruentem, inde veſicam, ut erat contracta, & ut videbatur, craſſefacta, propemodum opplentem. Nec tamen Calculo acus, ut ſolet, ſecundum longitudinem inerat; ſed eidem acumine, & tertia quaſi parte e tranſverſo infigebatur; reliquæ partes duæ cum præfixo capitulo intra fiſtulam, de qua ſupra dictum eſt, hiantem in latere veſicæ, deliteſcebant. Calculo exempto, animadverſum eſt, purulentam ſubeſſe materiam, hujuſque partem compreſſis viſceribus ſuperioribus in veſicam ex ureteribus defluere, ita dilatatis, ut Aortæ truncum facile æquarent. Eadem materia ureteres, eadem renes quoque redundantes diſſecando invenimus, & ſubnigro colore infectos, quo colore tum veſica, tum fiſtula intrinſecus fœdabantur.

Illud hic potiſſimum admirationem habere poteſt, quî factum ſit, ut cum altero acus extremo veſica pertundenda fuerit, non tenuiore, & acuminato, ſed craſſiore, atque adeo capitato pertuſa ſit. Crediderim, acum ad eumdem modum in hac Puella ſitam fuiſſe, ad quem in Dublinienſi illa, a Probyo curata (*), nimirum ut acumen ad os iſchium ſpectaret, quo oſſe obſtante, & renitente, capitulum per veſicæ ſe contrahentis latus, & proximi abdominis imam partem ſibi viam vi fecerit, eodem ferme loco, quo Probyus ad extrahendam acum ſectionem inſtituit. Quod ſi quis idem hic facere priuſquam accreviſſet calculus, aggreſſus eſſet, nullo is quidem negotio per ipſam fiſtulam acum educere potuiſſet; non facile tamen, ut opinor, Puellam ſervaſſet, cujus veſicam, ureteres, & Renes diutius, & ſæpius inter initia cohibitæ Urinæ copiam ea vi dilatando, diſtrahendoque laceraſſe, exiſtimo, ut ex illo tempore ſemper tabo, ac pure manaverint.

OBSERVATIO

Excreſcentiæ Membranæ Adipoſæ.

MUlieri quinquaginta, opinor, annos natæ, prægrandis tumor omoplatam dexteram occupabat. Is ante annos quatuordecim in ipſis communibus corporis integumentis ſine ulla manifeſta cauſa ex parvulo inceperat, & diu paulatimque ſic increverat, ut poſt abſciſſionem pondo librarum quaſi novem inventus ſit. Nec durus quidem erat, nec alio colore, ac reliquæ partes forent, niſi qua Venæ vehementer tumidæ ſub ipſa cute diſcurrebant. Quarum una cum noctu dirupta forte eſſet, magnam vim ſanguinis, dormiente Muliere profudit. Eo autem facilius dirupta eſt, quod proxima deorſum pendentis tumoris pars ima jam exulcerari ſponte cœperat. Cum igitur dolori, quo ad mediam tantum claviculam, tumore cutem deorſum trahente, fatigabatur, ulceris moleſtiæ, & puris, cujus defluxu minime tumor decreſcebat, graveolentia acceſſiſſent, Mulier Chirurgum, ut ſibi adjutrices manus præberet, exoravit. Hic vero cum non ignoraret fruſtra a quodam ante

(*) Vide Tranſact. Angl. Menſ. Januar. 1700. pag. 455. vel Acta Erudit. Lipſ. A. 1701 Menſ. Maj. pag. 230.

ante aliquot annos eundem tumorem alte apertum fuiſſe, ne gutta quidem humoris effluente, totum ſibi tumorem ad ipſam baſim excidendum eſſe, facile intellexit. Qua re non minus caute, quam feliciter perfecta, non ita longo pro pro ſectionis amplitudine interjecto tempore, cicatricem induxit.

Cum ad me, qui abſciſſionis auctor fueram, tumorem detuliſſet, vix baſi inſpecta, quod ante conjectura præſagiveram, oculis ipſis uſurpavi: nihil tumore, niſi adipoſos ſacculos, comprehendi. Cute craſſefacta, cum ſubnexis Vaſis ſanguiferis, detracta, undique in conſpectum venere membranei ſacculi, digiti pollicis craſſitudine nonnihil inflexi, ſed tamen ſecundum tumoris longitudinem poſiti, cylindri figuram, magnam partem referentes, & ab incluſa pinguedine ex albo flaventes, quorum parietes vaſcula ſanguifera perreptabant. Eos Sacculos proclive erat reſolutis digito membraneis vinculis ſejungere, itemque ſingulos in plures alios minores diducere, hos autem denique in minimos, intra quos exiguæ, & innumeræ veſiculæ adipe diſtentæ, adhibito præſertim microſcopio, facile apparebant. Hæc erat omnis tumoris ſtructura. Cujus cum partem ſuppoſito igne liquari juſſiſſem, perpaucis membranis colando abjectis, ejusdem rationis adipem habuimus, cujus ex ſaniſſimi cujuſque hominis Adipoſa membrana habere ſolemus.

Hæc cum ita ſint; haud difficile eſt intelligere, hunc tumorem ab Adipoſæ membranæ Sacculis excitatum eſſe, primum cedente (quæcunque ea cauſa fuerit) cute; laxatis, deinde juvante ipſo, quo diſtrahebantur pondere, mirum in modum diſtentis. Neque huic *Excreſcentiæ Adipoſæ Membranæ* admodum diſſimilem (ſi duritiem excipias) tumorem illum fuiſſe, crediderim, quem Scapulæ alterius Mulieris innatum Blaſius deſcribit in Obſervationum Medicarum Rariorum Parte I. Obſerv. III. vel quem Jo: Philippus Ingraſſias in calce libri ſui de Tumoribus ſe, inquit, *in Scapulis dumtaxat ortum vidiſſe, nec vere carnem, ſed adipem in eo contentam inſpexiſſe*. Ego tamen memoria teneo, A.1704. cum Bononiæ eſſem, ejuſdem generis, ac ſtructuræ tumorem vidiſſe, de nate Viri cujusdam a Cl. Valſalva exciſum. Figura is, & magnitudine pueri caput æquabat, nec lata quidem baſi, ſed arcto, ejusdemque tamen ſtructuræ petiolo cum Adipoſa membrana cohærebat.

DE CALCULIS FELLEIS EPISTOLA.

AD EUNDEM.

QUod munuſculum iſtud meum Tibi gratiſſimum fuiſſe, ſcribis, agnoſco tuam, Vir Ampliſſime, humanitatem, cum illa etiam ex meis Scriptis, quæ non a me quidem, ſed ab Amicis publica luce non indigna credita ſunt, minime contemnis, ſed qua ſoles benignitate excipis, eoque mihi animos addis ad nonnulla augenda, atque illuſtranda, quæ in duabus illis *Epiſtolis Anatomicis* edita fuerunt, ad Rem noſtram potiſſimum Naturalem, ac Medicam pertinentia; velut ea quæ in I. Epiſtola de calculis ſcripſi veſiculæ felleæ. Igitur ut præclarius intelligas, quanti referat id, quod monui, in experimentis circa ipſos capiundis non eſſe omittendum animadvertere, veteres ſint, an recentes; accipe quid ſemel, iterum, tertio acciderit mihi: inde enim patebit, non modo inter veteres, & recentes, ſed vel inter recentes, ac recentiſſimos magnum intercedere diſcrimen poſſe.

Ante hos duos annos III. Kal. Decembres in hujus Urbis Noſocomio Cadaver

Mulieris incidebamus egregii coloris, atque habitus quam ſexageſimum ferme annum agentem thoracis inflammatio ſuſtulerat. In fellea cyſti multo quam ſoleat, breviore, intra paucam, flavamque bilem lapilli inerant, minimum, triginta ſupra trecentos: ex quibus ſeptem & viginti majuſculi, ſic tamen ut maximus ſit infra Ciceris magnitudinem, reliqui minores, atque adeo plerique minimi. Majorum color is eſt qui ſaponis vilioris, cæterorum qui minus vilis, ut cum omnes ad ſubviridem inclinent colorem, eo magis ad atrum vergant, quo majores; eo magis ad pallidum, quo minores. Sed & quaſi unguinoſum quendam ceu confricati ſaponis lævorem; quantum in nullis aliis vidiſſe memini, ad hunc uſque diem retinent: ac bini, terni, quaterni, plures adhuc inter ſe leviter cohærentes ſpectantur. Quas ob res, aliaſque, ipſorum peculiares, non ita miratus ſum, quod vel tunc, bile adhuc madentes, vel paucis poſt diebus, vel tribus jam interpoſitis menſibus in aquam dejecti, continuo ad imum laberentur, neque inde ſe ſe attollerent. Menſe tamen fere jam quarto animadverti, ex majuſculis duos neque ſtatim, & multo tardiore motu a ſumma ad infimam aquæ partem delapſos. Anno exinde interjecto, placuit quinque ſeligere alios alia magnitudine, quos in aquam projicerem. Hi ſtatim ad fundum univerſi corruerunt. Inde protracti, cum poſt horas admodum duodeviginti idem tentarem, tres quidem, duo videlicet majores, & minimus confeſtim ſubſedere; ſed ex reliquis duobus, qui mediocri erant magnitudine, alter in ſummo pauliſper ſubſtitit, alter etiam paulo diutius, donec aqua digito commota protinus ad imum deſcendit, hos poſtremos ſingulos ſingulæ deorſum comitatæ ſunt bullulæ, quas eorum lateri adhærentes, vidi ex quo primum aquam tum attigerunt. Denique his ipſis diebus viſum eſt ex qualibet magnitudine alios in aquam projicere, alios nulla addita vi projectionis, leniter in ſumma aqua collocare. Ex his ne unus quidem inventus eſt qui deſcenderet; ſed omnes tandiu in eodem loco perſtiterunt, quamdiu ſicca fuit eorum ſuprema facies. Ubi vero digito depreſſos aqua ſemel operuerat, vel aquæ gutta, aut deſuper projecta, aut etiam ſine projectione admota ſupremam faciem attigerat, extemplo ad imum decidebant. Ex illis autem, quos in aquam dejeci, minimi omnes illico fundum petierunt, ſed majorum quidam poſteaquam aliquanto ſpatio deſcenderant, inde emiſſa bulla, cum hac ad ſummum recurrebant, mox vel ipſa evaneſcente, vel arcte ſemper cohærente ad fundum ruebant. Tunc etiam, ſi aquam manu in gyrum agerem, ita ut omnes dimoverentur, ex majoribus unus potiſſimum, cui paulo grandior bulla adhærebat, præ cæteris aſcendere nitebatur, & tardiſſime omnium ſubſidebat. Quæ ſi non cuncta, certe aliqua oſtendunt, eſſe inter veteres, ac recentes Calculos non leve diſcrimen poſſe.

Id vero manifeſtius cognoſces ex his, quæ protinus ſubjiciam. Nonnulli enim ex meis Diſcipulis ſuperiore anno XII. Kal. Januarii Virum diſſecantes nequaquam ictericum, ſed ob fractam cervicem femoris ante duos menſes in idem Noſocomium delatum, ibique ex ſuperveniente catarrho mortuum, cum in veſicula ipſius fellea, craſſioribus tunicis compacta, calculos quatuor deprehendiſſent, non ita parvos, eoſque prorſus nigricantes, niſi quod aliquot in locis, unde extima abſceſſiſſe quam tenuiſſima lamella videbatur, medius inter viridem & cæruleum, quem in aliis calculis vidiſſe non memini, apparebat color, cumque ad me domum poſtridie attuliſſent, integros duos, jam ruptos reliquos, ego vero illico in plenam aquæ pelvim jeciſſem; tunc quidem ſine mora ad fundum omnes collapſi ſunt. Verum menſibus inde vix tribus, cum integri illi duo forte ſub manum rediiſſent, eoſque in aquam conjeciſſem; eodem illo veſtigio temporis ſe in ſummum ambo reſtituerunt, ibidemque ad duodecimam horæ partem conſtiterunt: quo ſpatio bullulis emiſſis pluribus, tandem in imo ſubſederunt. Non eſt meæ fidei diſſimulare, inde tum extractos, horiſque interjectis fere viginti in aquam iterum projectos, quamvis nihilo tardius ſe in ſupremum locum retulerint, in hoc tamen longe bre-

vio-

viore , immo quam breviſſimo tempore ſubſtitiſſe . Verum illud eſt attendendum, cum in hoc quoque experimento & priuſquam fundum peterent, & dum peterent, bullas edidiſſent, mox de aqua protractos altas utrumque fiſſuras oſtendiſſe, ab altero etiam fragmentum abſceſſiſſe; ut quantumvis ſine ullo effervefcentiæ ſonitu, idem utrique accidiſſe videretur, quod lapidibus in calcem excoctis, cum in aquam dejiciuntur. Quod multo evidentius nuper fuit, cum eum videlicet qui unus reſtabat utcunque integer, ad alia, atque alia experimenta adhiberem. Nam cum ſummæ aquæ ita impoſuiſſem, ut facie qua fiſſus erat, aquam non attingeret, cumque ibi tandiu perſtitiſſet, donec re ſatis ſpectata, totum ipſe digito mergerem, ac tum demum ſubſediſſet, mox autem extractus, & vel aquæ ad eumdem modum impoſitus, vel poſtquam extrinſecus madorem abſterſeram, in illam projectus, ſemper ſine mora deſcendiſſet, bullaſque ex ima ad ſummam aquam emergentes dediſſet; animadverti in omnibus jam faciebus fiſſuras tot novas, ut qui antea paulo etiam rudiorem attrectationem ferebat, jam jamque ad levem attactum in fragmenta abiturus, ut reapſe mox abiit, videretur.

Sed poſtremo loco eam, Vir Clariſſime, obſervationem adſcribam, ex qua conſtet, quantum vel recentes calculi poſſint ab recentiſſimis differre. Anno eodem XVI. Kal. Aprilis in ſæpe memorato Noſocomio fœminam ſecabamus annos aliquot natam ſupra ſexageſimum. Ne hæc quidem, regio erat infecta morbo, neque undecim totos quos ibi egerat, dies ulla alia fuerat de re conqueſta, niſi de gravi capitis ictu, ob quem ipſum ex hac vita migravit. Cum ea quæ in *I. Epiſtola Anatomica*, cum aliis de rebus, tum præſertim de jecinore, ejuſque veſicula tradita erant, nova (id quod ſæpe fecimus) demonſtratione confirmaremus; in eadem veſicula, bile ſemiplena, quæ vivida quaſi auri pigmenti flavedine quæcunque attingeret inficiebat, lapillos invenimus decem alios aliis minores, ſed omnes ſic ſatis magnos: qui ibi continuo in aquam projecti, extemplo ad fundum univerſi deciderunt, in eoque permanſerunt. Neque id nobis permirum accidit, quippe qui ſingularem quendam in ipſis colorem ſpectabamus (qualem etiamnum oſtendunt, ubi quis eorum ſuperficiem madefaciat) ſubnigrum videlicet, aureis hic illic maculis, lineiſque diſtinctum, atque ita eleganter ſplendidum, ut nihil magis, quam res peculiari artificio pictas, & vernice, ut vocant, Sinarum perlitas repræſentarent. Illud potius mirum fuit, quod poſtridie ejus diei cum amplius non maderent variumque illum (niſi quod minime ſplendent) referrent colorem, quem in tegumentis videmus librorum, quos ita uti apud Gallos ſolent, compingunt, in aquam conjecti, nonnulli quidem non ſecus ac pridie, in imo manſerunt, plerique autem e veſtigio ad ſummum redierunt: neque tantum ibi conſiſtebant, verum etiam quantumvis manu ad imum compellerem, ſtatim atque amovebam manum, ſupremum locum repetebant: eoque id magis mirum erat, quod inter eos, qui innatabant, & qui ſubſidebant, nullum ſeu coloris, ſeu figuræ animadverti diſcrimen poterat, ſed ne magnitudinis quidem, cum in utriſque majores, minoreſque promiſcue conſpicerentur. Proximis diebus idem experiri non vacavit, donec poſt ſeptimum jam diem cum forte periculum facerem, ne unum quidem inveni calculum qui ad fundum uſque deſcenderet, ſed univerſi e medio ipſo deſcenſu victa projectionis vi, ſeſe in ſummum referebant: neque manu cogi poterant ut ſub aqua diutius eſſent, quam manus ipſa, qua ſublata, illico in priſtinum locum ſe agebant. Eadem anno poſt toto, eadem his ipſis diebus quotieſcunque experiri placuit, ſpectavi. Ex his calculis egredi bullas nunquam videram, cum diligentius, ac propius attendens in iis quæ anno exacto, & quæ noviſſime cepi, experimentis, longe plurimas, ſed viſum ob parvitatem ferme effugientes bullulas animadverti, calculorum ſuperficiei quæ ſub aqua natabat, adhærentes, interque has, nonnullas aliquanto majores. Quas tamen cum omnes abſterſiſſem, ſic ut nulla amplius bullula iterum mergendo conſpiceretur; non minus quam antea, in ſumma aqua perſtabant calculi, neque minus prompte,

cum manu deprimerentur, eodem redibant. Viſum tunc eſt eos omnes ſeu flaveſcentes; ſeu plumbeos, ſeu fuſcos, ſeu demum nigros, quos in *I. Epiſtola* commemoravimus, in aquam projicere. Et omnes quidem in ſummum ut ſemper alias, ſe ſe illico reſtituerunt, ibidemque permanſerunt; bullas tamen non omnes, ſed aliqui dumtaxat, eaſque longe pauciſſimas ſibi adhærentes oſtenderunt. Quæ etſi leviora videri poſſunt, tamen nolui prætermittere, ſi cuipiam forte pertinere exiſtimarentur, vel ad cauſas cur alii aliis calculis facilius, aut difficilius innatent, vel ad ſingulorum ſtructuras, & augeſcendi rationes penitus indagandas.

Has vero ipſas ob cauſas quidquid in propoſitis generibus tribus ſive extrinſecus, ſive intrinſecus ſpectando, ſive ad flammam admovendo obſervavi, reticendum eſſe, non puto, præſertim cum in hoc quoque experimento nonnulla aliter in recentibus, aliter in antiquis obſervaverim. Igitur de tot Calculis ne unus quidem formam habuit regularem, neque ad ovalem, aut ad ſphæricam acceſſit, ſed magna pars ad eam potius, quam in *Epiſtola* indicavi; immo ex minimis illis primi generis, quos fuiſſe plurimos, ſcripſi, plerique nil magis referunt, quam communis ſalis particulas, ſic, ut non longe abeſſe a cubi, nedum a cuboidis figura videantur. Ex iiſdem minimis, ut plures inter ſe leviter, cohærentes vidi, ita quærere placuit numer, an forte arctius conjuncti majuſculos illos, quos una reperi, compoſuiſſent: quæ res ad calculorum generationem, aut certe incrementum intelligendum prodeſſet. Verum majuſculis diſſectis, nulla ejuſmodi compoſitionis veſtigia deprehendi; quin immo hunc certum vidi ſtructuræ modum, ut ſub perpetuo, firmoque cortice obſcurioris coloris, ſtratum ſuccederet flavum, ipſum quoque perpetuum, niſi quod ex innumeris conſtabat, ac confertiſſimis lineolis, centrum verſus contendentibus, quod denique non durius aliquod corpuſculum, ſed nucleus non ita parvus occupabat ex concreta bile, quæ flavo quidem illo ſtrato obſcurior, non cortice erat, cortice autem mollior. Quod ſi lapilli majuſculi nihil niſi minimi fuiſſent inter ſe nexi; eam certe quam deſcripſi ſtructuram, hic illic interruptam vidiſſem faciebus, ac duro cortice minimorum: quem videlicet cum ſecarem, ſatis craſſum pro mole inveni, & facile; ut ſiccatus humor oculi cryſtallinus ſolet; in lamellas circumjectas nucleo diſſilientem; nucleum autem ipſum propter parvitatem non licuit, niſi ſubobſcure conſpicere, neque flavum illud ex lineolis ſtratum agnoſcere. Quæ tamen cum in aliis pluribus præclare viderim, ut in III. etiam *Adverſariis* (1) indicatum eſt, immo in iis quoque calculis quam luculentiſſime pateant quos ſupra tertio loco propoſui; illis enim ampliſſimum id ſtratum eſt, oblongiſque lineolis ab alba corticis lamina quæ extimæ ſubeſt ad nucleum uſque bilioſum pertinet, qualem in iis *Adverſariis* deſcripſi; profecto ob hanc, aliaſque præterea cauſas haud alienum eſt a veri ſimilitudine, eaſdem fortaſſe ne in minimis quidem calculis omnino deeſſe, præſertim cum in iis, quos inter majuſculos, & minimos media magnitudine inveni, calculis bilioſus jam ſeſe nucleus ſatis oſtendat, nonnullis hic illic quaſi punctis diſtinctus ſplendentibus, quibus ut majuſculi, & tertii generis calculi ſecus atque illi quos in *Adverſariis* commemoravi, ſuos quiſque nucleos habent diſtinctos. Huc illud addendum eſt, me in aliis omnibus, ſi nigros excipias, quos ad hanc diem ſecui, cyſtis felleæ calculis, bilioſum nucleum, ſingulorum moli reſpondentem, inveniſſe minorem in parvis, in grandioribus magnum, in mediis inter utroſque mediocrem, eumque (id quod magnopere eſt attendendum) molliorem, dum recentior eſſet, ac plane humidum.

Quæ omnia vereor, ne quem forte illuc impellant, ut cogitet, per cortices, quantumvis impervii videantur, bilis fortaſſe particulis ſatis patentes, atque adeo per eadem illa aut alia eorum non abſimilia, unde aer in bullas prodit, foramina novam uſque, & uſque bilem grandeſcente calculo, ſeſe immittere, ac corticem

(1) Animadverſ. 28.

cem primum, deinde inter lineolas illas trajectam, has quoque deinceps, noviſſime in centrum corrivatam, nucleum etiam ipſum, eodem univerſa tempore, in dies augere: neque enim fortaſſe corticis firmitatem, ac duritiem vel minimis in calculis deprehenſam, vetare, quominus hic novis ſe ſe inſinuantibus, ipſumque augentibus bilis particulis dilatetur, nucleoque magis, magiſque augeſcenti locum det, quando puerorum quoque, & adoleſcentum oſſa non teneriora illo ſunt, & novis tamen intruſis oſſeis additamentis ita laminas diſtendunt ſuas, ut creſcenti in dies medullæ ampliorem intra ſe caveam parent. Hæc etſi mihi, nihil hic, niſi quæ vidi, affirmanti, neque refutare, neque probare neceſſe eſt; hoc tamen dicam, mea quidem ſcripta ipſa per ſe ſatis indicio eſſe, me ex quo primum in felleis calculis laminas laminis circumjectas adnotavi, in eam opinionem veniſſe, has extrinſecus aliam poſt aliam ſuperinduci ab adhærentibus in dies novis ex bile particulis nucleo videlicet primum, laminis deinceps ſingulis, ut quælibet a nucleo ad ſuperficiem ex ordine conſequuntur: quam augeſcendi rationem ea nimirum indicabat, quæ, ut tute ſcis, Vir Doctiſſime, non abſimilis iis in calculis apparet, qui in aliis animantium cavis, ac nominatim ventriculo, veſicaque urinaria, circum vel herbæ cauliculum, vel intruſam, relictamque acum, aut turundam, aut aliud ejuſmodi lamellatim concrevere. Ab hac opinione etſi non ſum temere diſceſſurus; non tamen facile adduci poſſum, ut credam, cum intra hos ferme triginta annos tot calculos viderim e tot veſiculis felleis, ſive meis, ſive Amicorum manibus exemptos; fuiſſe omnes recens genitos, antiquum nullum: vel ſi alii antiqui fuerint, alii novi, neque ſint perviæ humori lamellæ ſingulæ, nec recentibus incrementis dilatabiles; non quærendum eſſe, quæ cauſa igitur alia ſit, qua nucleus in novis pariter, & antiquis calculis, mollis, atque adeo humidus conſervetur, & quare iis nucleis, qui magni ſint, plures pro rata portione, craſſioreſve laminæ accreſcant; iis vero pauciores, tenujoreſve qui parvi. Quod quidem an repetendum ex eo ſit, quod grandeſcentibus fortaſſe calculis lamellæ hic illic diffringantur (ut certe in majoribus non paucis, fere ad extimum uſque corticem diffractas vidi, concreta bile, qualis in nucleo eſt interſtitia fracturarum opplente) lamellæ autem diffractæ & bili vias ad augendum nucleum, & huic locum ad creſcendum amplificent, atque ea lamellarum infractio an bilis ipſius effectus ſit ſe ſe prius per lamellarum foraminula inſinuantis, & augere nucleum nitentis; non ante auſim conſtituere, quam occaſionem nactus ſim, ſæpius, ut ſoleo, in multis aliis præterea calculis, & grandioribus præſertim, quam quos ad hoc tempus inciderim, has omnes, aliaſque inſuper obſervationes iterandi, & quid conſtans, quid frequentius, quid rarius ſit, animadvertendi.

Nunc vero; ut illuc jam redeam unde videor divertiſſe, etſi paulo ante nigros calculos excepi, non ideo feci, quod non iiſdem ferme rationibus hos creſcere exiſtimem, ſed quod nucleum contineant, qui habitu, & colore minus evidenter bilioſus eſſe videatur: Nam ut alios olim, ita hos etiam quatuor, de quibus ſupra dictum eſt, ſub nigro cortice nihil niſi materiam complecti video raram, ac friabilem, ipſoque cortice in his ſaltem quatuor nigriorem, nonnulliſque hic illic punctis ſplendentibus diſtinctam. Quam una cum cortice recentem adhuc cum ad flammam appoſuiſſem, ardere quidem, & levius crepitare, ſed neque ſcintillare, neque in guttas liquari, neque flammam ſervare, & quod pennæ combuſtæ olent, redolere, animadverti: quæ ad eundem modum omnia his quoque diebus comperi, niſi quod concepta flamma, quam breviſſimum tamen ad tempus, ſervabatur. Ex iis autem calculis, quos primo loco deſcripſi, eadem hodieque & majores, & mediocres, & minimi obſervanda præbent, quæ unus ex majoribus olim præbuit, cum vix e veſicula extractus, a me flammæ eſſet admotus. Scilicet crebro cum crepitu ſcintillas edunt, reſinoſum haud ingratum odorem effundunt, toti in guttas colliqueſcunt; flammam tamen non concipiunt, neque in flamma ipſa ardent; quod in nullis aliis cyſtis felleæ calculis, non

re-

recentibus præſertim, ad hoc tempus obſervavi. Nam eorum quos tertio loco propoſui, fragmentum memini poſtridie quam de veſicula educti fuerant, quamvis ad flammam crepitando ſcintillaret, in guttaſque, ingrato cum odore, liquefieret, flammam tamen eo quidem tempore non concepiſſe. Verum cum hæc ſcriberem, quælibet illius ejuſdem calculi fragmenta alia, cum reliqua omnia, de quibus modo dixi, ad eundem adhuc modum præſtarent, non tantum flammam conceperunt, ſed præclariſſimam, ſi quod aliud unquam, & ad finem uſque conſtantiſſimam aluerunt.

Quæ ſi omnia perpendere, & conferre inter ſe voluerimus; nimirum magis, magiſque apparebit, uſque adeo verum eſſe quod in *I. Epiſtola* (1) ſcripſimus, ſub conſimili calculorum facie, & colore diſſimilem poſſe compoſitionem latere, ut hanc uni iidemque calculi ſpatio temporis interdum mutent. Sive enim aqueis particulis magna ex parte evaneſcentibus, ſive alia id nova internaque cauſa ferente, nigri illi certe aliquanto, hi autem poſtremi longe magis idonei facti ſunt tempore ad alendam flammam, eademque ratione minus etiam facti ſunt graves, ut nigri ſic ſatis diu, hi poſtremi ſemper in ejus aquæ ſummo innataverint, cujus olim continuo ad fundum ruebant. Hoc autem poſito, minus mirum eſt, illos contra, quos primo loco deſcripſimus, vel longiore interjecto ſpatio in aquam projectos, non æque innatare potuiſſe; cum flammam alere nunquam potuerint: quam certe nondum vidimus ab ullo calculo non ſervari, quem conſtanter in aqua natare videremus.

At cum ſint tamen innumeræ compoſitiones ut morboſæ bilis, ſic calculorum, qui ex ea gignuntur; nihil facile de hiſce in univerſum pronunciabimus: ſed quod ad hanc diem fecimus, id porro facere pergemus, ut quidquid in ſingulis obſervaverimus, hoc ſatis ſit nobis cum aliis communicare, ſperantes, fore ut ſic ipſi, eorumque natura magis, magiſque dignoſcantur, neque Medicis, qui hæc norint, accidat, ut ob unum, aut alterum, quod nonnunquam forte deſit, nec diu fortaſſe defuturum, indicium, quantumvis maxime celebratum, bilioſos aliquos, dejectos ex alvo calculos, temere negent eſſe bilioſos; ſed cæteras, idcirco a nobis ſemper adjectas, attendant notas, & nimis præceps judicium cohibeant. Hanc ſi ſpem noſtram haud prorſus inanem Tu, Vir Sapientiſſime, eſſe cenſueris; tum hæc in medium proferre poteris: ſin autem; apud Te premes, neque minus me tamen amabis, & valebis.

D. Patavii Idibus Decembris CIↃ IↃCC XXVIII.

(1) n. 43.

DE

DE VENÆ CAVÆ VARICIBUS EPISTOLA.

ERUDITISSIMO VIRO

ANTONIO COCCHIO

MEDICO EXPERIENTISSIMO

Joannes Baptiſta Morgagnus S. P. D.

UTinam is eſſem, Vir Doctiſſime, quem Tu pro ſingulari Tua humanitate facile putas, ut triſte Tibi, ac bonis omnibus Conſultiſſimi Lanciſii deſiderium meis poſſem reſponſis lenire. Haud equidem inficias iverim, me in quærendis per Anatomen ut bonæ, ita etiam adverſæ valetudinis cauſis non levem ab ineunte ætate operam poſuiſſe. Veruntamen hic noſter mediocris uſus neque eſt cum longa Experientiſſimi Viri exercitatione comparandus, & ſi vel maxime eſſet, non ea tamen nobis incredibilis vis ingenii, non ea ſumma eruditio, non denique tot alia ſuppetunt quæ ille ad habitas ab ſe obſervationes in abditis retruſiſque rebus veſtigandis adjungebat. Quæ ſane omnia, ſi qua alia, certe a te propoſita diſquiſitio poſtulat, atque adeo flagitat. Cavæ namque venæ penitiſſime latent, & cum dilatantur, eæ facile affectiones vel anteceſſere, vel (quod tu egregie obſervaſti) ſubſequuntur, ut minime omnibus proclive judicem ipſam illarum dilatationem aut in ægrotantibus per propria ac peculiaria ſigna ab reliquis internoſcere, aut in denatis inter tot alia, quæ Anatomici oculos, manuſque morantur, vitia animadvertere.

Quamobrem factum eſſe, exiſtimo, ut quamvis morbus iſte fortaſſe rarus adeo non ſit; perraræ tamen ejuſdem Obſervationes legantur: quæ cum præterea non ea diligentia qua opus eſſet, conſcriptæ ſint; vix nobis uſui eſſe poſſunt. Quo magis in tantis tenebris tuos, Vir Eruditiſſime, præclaros conatus admiror, atque commendo, auctorque ſum, ut obſervando, meditandoque rem tandiu obſcuram magis magiſque illuſtrare pergas. Fructum ſane capies iſtius operæ non contemnendum. Cum enim homines plerique in gulam, cæteraſque voluptates multo ſint brutis animantibus propenſiores, magniſque præterea curis, animique affectibus obnoxii; quas videlicet ob cauſas ſanguifera vaſa tum multo, & erodente ſanguine opplent, tum eodem ſæpius remorante diſtendunt; neque tamen circum extremos venarum Cavarum truncos tam validum circumvolutum habeant muſculum, quam bruta nonnulla, in quibus rubicundi inſigniſque ſphincteris inſtar eſſe, obſervavi; nihil hercules facilius fieri videtur poſſe, quam ut trunci illi, ad quos quidem (ut recte animadverſum abs te eſt) effœtus, crudiſque adhuc, & craſſioribus ſuccis onuſtus ſanguis appellit, in magnos interdum varices dilatentur. Quos ſi Medici perſanare nequeant; at eos ut dignoſcere ſaltem, & diutius a ruptione per inſtitutam, quoad licet, phlebotomiam, per blanda, & in his vulneraria, medicamenta, per aptamque in primis victus rationem tueri poſſint, maximopere optandum eſt.

Vides igitur, Experientiſſime Cocchi, quantæ ſuſceptum a te laborem utilitati fore, cenſeam, quantoque propterea ope-

re

re a te petam, ut quod egregie incepiſti, præclare abſolvas. Mihi ſane, quod me potiſſimum ſelegeris quicum tua iſta optima ſtudia communicares, gratiſſimum fuit: idque ut intelligas, omni erga te officio omni tempore curabo. Vale, & me, quod facis, ama.

D. Patavii Poſtridie Kal. Julias CIƆ IƆCC XX.

DE VESICÆ CALCULIS A FR. JACOBO BEAULIEU PATAVII EXSECTIS, ET DE CASU CORNELIÆ BANDIÆ EPISTOLA.

Clariſſimo Regiæ Pariſienſis Academiæ Scientiarum Sodali

SALVATORI MORANDO

Joannes Baptiſta Morgagnus S. P. D.

CUpienti mihi quacunque in re poſſim, præſtare me gratum non modo univerſis, ſed etiam ſingulis Regiæ iſtius Academiæ Sodalibus, nihil facere jucundius potuit Petrus Antonius Michelottus Medicus Doctiſſimus, meique amantiſſimus, quam mihi per litteras ſignificare quæ Tu, Vir Clariſſime, ſcire averes de veſicæ calculis, Patavii exſectis a Jacobo Beaulieu, quotnam videlicet, ac quo exitu, atque id genus alia. Proclive eſt mihi ex parte aliqua in re hac, utinam æque in cæteris, ſatisfacere. Memoria enim teneo, cum Venetiis eſſem anno 1708. veniſſe illuc Patavio Dominicum Gulielminum, quocum Præſtantiſſimo Viro magna mihi erat amicitia, eumque in ſermonibus, ut fit, narraſſe, reliquiſſe ſe graviter ex veſicæ calculo ægrotantem Variſcum Zambellium Patricium Venetum, affecta ætate hominem, febricitantem, attritis viribus, eoque corporis habitu, ut Thomas Alghiſius, nobilis ea tempeſtate apud Florentinos Lithotomus, curari poſſe, deſperaſſet. Alghiſio autem domum reverſo, adveniſſe nuper ex Inſubria Eremitam quendam Gallum, qui deſperatam ab Alghiſio curationem ſe ſuſcepturum promitteret. Num, inquam, ille eſt Eremita de quo Doctos Homines alios aliter ſcribentes legimus, nimirum hinc Joannem Meryum in peculiaribus Obſervationibus, inde vero Mauritium Reverhorſtium in Epiſtola quæ apud Ruyſchium inter Problematicas eſt XIV.? Qui hæc non ſecus atque ego, perlegiſſet, facile rediit in memoriam Gulielminus, pollicituſque eſt, ſi is eſſet quem ſuſpicarer, ubi Patavium rediiſſet (rediturus autem erat poſtridie) me continuo certiorem facturum. Quid quæris? Is ipſe erat. Quo diligentius quid ageret, & quo exitu ageret, inquirendum exiſtimavimus. Nam etſi Zambellii Conſanguinei, Amicique quis eſſet edocti, multoque etiam magis Medici vehementer timebant; contra Æger, dolorum, & vigiliarum pertæſus, animum obfirmaverat, ut Eremitæ manibus ſe ſe committeret. Curationis exitum, qui longe feliciſſimus fuit, probe memini. Cætera quæ tunc Gulielminus ad me ſcripſit, & coram poſtea confirmavit, longa dies facit, ne pariter queam ſingillatim meminiſſe.

Aloyſius tamen Martinius, quo Zambellius Pharmacopola utebatur, cum ſectioni interfuerit, & quæ Eremitæ medicamenta ſuppeditaverit, adſcripto quibuſque die, ex officinæ ſuæ libris præclare ſciat, priuſquam hæc ad te ſcriberem, a me diligenter interrogatus, pro certo affirmavit, Eremitam neque Ægrum vinxiſſe, neque dolore ullo, qui animadverſione dignus eſſet,

eſſet, cruciaſse, niſi cum antequam ſecaret, catheterem in veſicam demiſit. Sulcatus hic eſſet, an non, haud poteſt meminiſſe. Sed horum meminiſſe ſe, dicit, ad medium potius, & recta, quam ab latere, & oblique ſectionem factam majori ſcalpello ancipiti, & magna ex parte faſciola obducto, ſecundum catheteris ductum adhibito: ex eaque ſectione vix aliquid ſanguinis effluxiſſe: tum forcipe immiſſa, arreptum lapidem cito, nec ſine vi quadam, fuiſſe extractum, magnum, & cui firmiter caruncula quædam adhærebat: tamen intra quindecim circiter a ſectione dies vulnus ad cicatricem fuiſſe perductum, neque Ægrum amplius, quo ad vixit (vixit autem ad quinquennium) moleſtiæ, aut incommodi quidquam ad veſicam eſſe paſſum; ſed longe alio morbi genere deceſſiſſe. Quæ ut magis mireris; ſcias, ſupra ſexageſimum annum fuiſſe natum cum ei calculus exſectus eſt, colorem autem vulneris (id quod ad me Gulielminum ſcripſiſſe, memini) primis diebus ad lividum inclinaſſe, magno cum omnium metu.

Si forte quæ remedia adhibita ſint, quæris; accipe fideliter deſcripta ab die quo ſectio inſtituta eſt, qui dies fuit X. Kal. Junias ad diem uſque earundem Kalendarum; neque enim poſtea quidquam a Pharmacopola petitum eſt: quæ res ipſa curationis celeritatem confirmat. Sic igitur ejus libri habent.

Die 23. *Maji An.* 1708. *Ungu. roſat. Meſues* ℔j. *Terebinthinæ Ven.* ℔j. *Boli Armen. Orient. p.p.* ℥j. 5. *Spir. vin. rectif.* ℥x.

Die 24. *Ol. hyperic.* ℥ij.

Die 25. *Cerati Diachyl.* ℥iij. *Aloes, & Myrrhæ pulveris.* ℥iv. *Spir. vin. rectif.* ℥x.

Die 27. *Cerati Gratiæ Dei* ℥vj. *Ol. hyper.* ℥viij. *Terebinth. Ven.* ℥viij. *Aloes, & Myrrhæ pulveris.* ℥vj. *Ungu. roſ. Meſ.* ℔j.

Die 30. *Myrrhæ pulveris.* ℥j. 5. *Aloes pulveris.* ℥j.

Die 31. *Cerati Diachyl.* ℥iv.

Morgagni Opuſc. Pars I.

Die 1. *Jun. Cerati Diachyl.* ℥iij.

Quibus remediis Eremitam ad vulnus quoque uſum credo pauperis pueri circiter ſeptennis, quem biduo poſt Zambellium in hujus ædibus eadem omnino ratione ſecuiſſe, & mediocri educto calculo, pari felicitate perſanaſſe, & tunc audivi, & idem qui huic quoque alteri ſectioni interfuit, Pharmacopola confirmavit.

Præter has duas, aliam nullam, quod ſciam, in hac, aliiſve proximis habuit Urbibus, ut in quibus credo ob certam vinorum, & aquarum naturam rarius calculo homines laborant: quæ etiam cauſa fortaſſe fuit, cur cito hinc Eremita diſceſſerit. Habes de ipſo quæcunque ſcio.

Eſt viciſſim quod ſcire ipſe ex te velim. Thomas Bartholinus in primum Actorum Hafnienſium Volumen quandam conjecit Obſervationem ſub num. CXVIII. de fœmina Pariſienſi, quæ ex ſpiritus vini abuſu *flammam* ipſa per ſe *conceperit*, ex qua *tota in fumum, & cineres abierit, excepto cranio, & digitorum extremis*. Quod ego quidem eo difficilius credebam, quod is cujus verbis illud Bartholinus retulit, Matthæus Jacobæus pronior ad credulitatem videbatur, cum vel eas legebam quæ ſub ipſius nomine proximæ præcedunt, Obſervationes. Sed quoniam Eruditi ex noſtratibus Viri, qui Corneliæ Bandiæ, Cæſenatis Matronæ, nuperum caſum a primo incredibilem, re autem vera iſtius, ut videtur, non ita diſſimilem, vulgatis Opuſculis explicare ſunt conati, iſta Jacobæi Obſervatione, quaſi certiſſimo exemplo altero nituntur; quam gratiſſimum mihi feceris, ſi forte iſtic aliqua veſtratis caſus memoria ſupereſt, quidquid veri de ipſo inveneris (quod tuo commodo quærere poteris) reſcribendo (*). Nam aut verus fuit, aut ab iis qui Jacobæo narrarunt, confictus. Conficti novum mihi argumentum erit, ſi Docti omnes apud Vos Homines ignoraverint; neque enim ſimile veri eſt, rariſſimum, ne dicam incredibilem, ejuſmodi caſum in Litteratiſſima Civitate accidiſſe, & neminem animad-

 ver-

(*) *Et menſibus aliquot interjectis, diſerte reſcripſit, ab ſe tum gallicos libros pervolutando, tum, Eruditiſſimos Viros interrogando fruſtra eſſe quæſitum, & nihil prorſus quod Jacobæi aſtipularetur, invenire uſquam potuiſſe.*

verſione dignum, & quod conſequitur, litterarum monumento aliquo cenſuiſſe. Si contra verus; minus hunc noſtrum, quem ut verum fuiſſe, inter omnes conſtat, ſic quæ cauſa effecerit, non conſtat; minus, inquam, hunc noſtrum mirabor, quando abs te certior factus fuero, jam pridem apud Vos quoque non multarum horarum ſpatio incogniti cujuſdam ignis vi mulieris corpus ferme totum, atque adeo ipſa oſſa in cinerem fuiſſe converſa. Vale, Vir Clariſſime, & meis verbis Sodales omnes Præſtantiſſimos avere jube.

D. Patavii poſtridie Kalendas Januarias CIↃ IↃCC XXXII.

Cum hæc ſcripſiſſem; forte accepi, Eremitam in hoc Noſocomio Chirurgis junioribus exſecandi calculi rationem in cadavere virili oſtendiſſe. Ex eorum qui interfuerunt, numero ſpectatus nunc Chirurgus Philotheus Thomaſius, a me interrogatus, affirmat, ſulcatum catheterem immiſiſſe, & ſecundum hujus ſulci ductum rectam, & valde oblongam ſectionem cultello non ancipiti peregiſſe. Quam antequam inchoaret, cutem alterius lateris perinæi in medium vi protraxiſſe, & in ſic protracta ſectionem inſtituiſſe ita, ut poſtea remiſſa cute, & in ſuum locum redeunte, vulneris orificium fere ſeſquidigiti intervallo a medio perinæo diſtaret. Hoc quoque volui ne neſcires. Iterum Vale.

IN LOCUM VITRUVII MEDICUM EPISTOLA.

JO. BAPTISTA MORGAGNUS

S. P. D.

ORNATISSIMO DOCTISSIMOQUE VIRO MARCHIONI

JOANNI POLENO

MATHESEOS PROFESSORI CELEBERRIMO.

Mittis ad me, Vir Clariſſime, M. Vitruvii locum ex Libro I. *de Architectura* Cap. VI. in quo poſtquam plateas & angiportus improbavit ventorum flatibus ita patentes, ut apud multos, & Mitylenæos nominatim, animadverterat, tum nonnullis interjectis, hæc ſubjicit, ut ab Iocundo quidem edita habemus: *Vitia autem ſunt, quæ difficulter curantur, in regionibus quæ ſunt ſupra ſcriptæ, hæc, gravitudo, arthretis, tuſcis, pleuritis, phthiſis, ſanguinis ejectio, & cætera, quæ non detractionibus, ſed adjectionibus curantur.* Qua de lectione quid mihi videatur, quæris eo diligentius, quod aliter ſcripta plerorumque iſtorum vitiorum nomina in principe editione, atque adeo in codicibus calamo exaratis legiſti. Ego vero ut obſequar voluntati tuæ, quo nihil mihi eſſe poteſt jucundius, illud primum cenſeo, in quatuor poſtremis nominibus, unum modo, idque manifeſtum, typographi quidem eſſe erratum, quod *tuſcis* pro *tuſſis* deſcripſit. Sic etiam quod editio princeps habet *pleureſis*, *thiſis*, codices autem *tiphiſis*; nimirum evidentius eſt, quam ut cuiquam, non modo tibi Viro Eruditiſſimo, oſtendi debeat, hæc indoctis atque oſcitantibus librariis accepta eſſe referenda, ſive *phthiſis* cum Iocundo, ſive *ptyſis*, de

quo

quo mox videbimus, ſcribendum credas.

II. Verum ut in poſtremis nominibus Iocundum probo, aut certe non improbo; ſic contra vereor, ne cum *arthretis* reſcripſit, quantum a veſtigiis codicum, primæque editionis, tantum a Vitruvii ſententia receſſerit. Quid enim *arthretis*, ſive, ut ſcribere voluit, *arthritis* loci habeat inter vitia iſta cætera, ad thoracem, pulmones, aſperam arteriam, & proximam, ad ſummum, pituitariam membranam attinentia, eademque ſæpe inter ſe adeo connexa, ut Cœlius Aurelianus libro *Morborum Chronicorum* II. (1) *influxioni* ex ordine ſubjiciat *Tuſſiculam*, *Sanguinis fluorem*, & *Phthiſicam Paſſionem*? Influxionis autem nomine & *coryzam*, & *branchon*, & πτύσιν complectitur, hoc eſt & gravedinem, & raucitatem, & ad pulmones factam defluxionem; cum Aretæus (2) quidem πτύσεως nomine *ſpuitionem* acceperit, ut ſanguinis, guttatim, aut non ex partibus ſaltem quæ infra os ſunt, erumpentis: nam ſi ex his erumperet; tum ἀναγωγή, id eſt *rejectio* vocabatur. Quam ſanguinis ejectionem cum Vitruvius diſerte memoret; a veriſimilitudine non abhorret, ptyſin quoque, hoc eſt ejus exſpuitionem memoraviſſe, aut; ſi hanc vocem, ut Aurelianus, intelligas; ad pulmones factam defluxionem. Utravis certe non modo ante ſanguinis ejectionem melius ponitur, quam phthiſis; ſed præterea ejuſmodi eſt, ut in certis quibuſdam *regionibus difficulter curetur*; nam phthiſis, vel inter initia, utique in omnibus difficulter curatur: quamquam in iis multo difficilius quas Vitruvius deſcribit. Cave autem credas, ſi phthiſin ſcripſit, inveteratam confirmatamque *deſignaviſſe; quis enim, aut qua in regione curaret? Sed quamvis illis in civitatibus ea vitia *ideo difficulter medicari*, dixerit, *primum quod ex frigoribus concipiuntur: deinde quod defectis morbo viribus eorum, aer agitatus ex ventorum agitationibus extenuatur, unaque a vitioſis corporibus detrahit ſuccum, & efficit ea exiliora*; tamen defectas vires intellige non a phthiſi, ſed ab alio aliquo cæterorum morborum, qui, ut fit, & ſua ipſe enumeratione indicat, phthiſis initium anteverterit, diuque ægros maceraverit. Sane priores illos morbos quam non recentes intelligat, illud argumento eſt, quod eos, id eſt ipſam quoque pleuritidem, *non detractionibus* ait, *ſed adjectionibus curari*.

III. Cæterum ſive *ptyſis* reſcribas, ſive *phthiſis* cum Iocundo retineas; utralibet vox quam iſtum in locum conveniat, vides. Contra, articularis morbus, ſive ut is edidit, *arthretis* neque ita convenit, & a vulgata ante ipſum ſcriptura diſcrepat. Nam princeps editio ſic habebat: *gravitudo arteriarum, ac tuſſis*; codices vero alii quidem: *gravitudo arteriace*, *tuſſis*: alii *gravitudo arteriacæ tuſſis*. Erat autem *arteriace*, ſic ſine alio quopiam nomine poſitum, recentioribus quidem Medicis, arteriæ medicamentum, ut Galenus docet initio libri VII. *de compoſitione medicamentorum localium*, quo in libro plurimas ejuſmodi *Arteriacas* deſcribit: eaque ſignificatione ab latinis quoque Rei Medicæ Scriptoribus *Arteriace* uſurpata eſt, ut apud Scribonium (3), Celſum (4), Plinium (5), Marcellum (6) videmus. Quo quidem modo cum in propoſito Vitruvii loco non poſſe accipi, conſtet; quærendum eſſet, an pro raucitate poſſet, quo intellectu mirifice conveniret, ſi modo exemplum aliquod idonei Auctoris haberemus qui ſic accepiſſet. Verum ne *Arteriacon* quidem ſic a Paulo abſolute, ut ajunt, poſitum credo; tametſi Proſper Alpinus (7) Vir cæteroquin doctiſſimus id videatur ſignificare. *Si humor diſtillans ex capite* (*Paulo auctore*) *in nares decumbat*, *affectum facit*, *qui Græcis* κόρυζα, *& Latinis gravedo dicitur*: *ſi in fauces & palatum*, *Græcis* κατάῤῥουν, *& noſtris deſtillationem vocatam inducit*: *ſi guttur & aſperam arteriam*, *ut etiam membranam interiorem*, *quæ hanc integit*, *exaſperaverit*, βράγχον, inquit, *&* ἀρθηριακόν *Græcis itidem vocatum*, *atque Latinis vocis raucitatem*:

H 2

(1) Cap. 7. (2) De Cauſ. & Sign. Acut. Morb. l. 2. c. 2. (3) Compoſit. Medic. 74. & 75. (4) De Medicina l. 5. c. 25. n. 17. (5) Natur. Hiſt. l. 20. c. 19. & l. 33. c. 7. (6) De Medicam. c. 14. (7) De Medicina Method. l. 10. c. 12.

tatem: demum ſi in aſperam arteriam, & in pulmones fluxio irruat, tuſſim excitat. Favere utique Alpino videtur Andernacus, qui illa Pauli verba ex libro VII. *de Re Medica* cap. XXVIII. latine ſic reddidit: *rauca vox efficitur, vocaturque malum Græce* βράγχον, *&* ἀρτηριακον, *Latinis raucitas*. Janus tamen Cornarius, qui ſuam Pauli interpretationem poſt Andernacum emiſit, ſic potius credidit interpretanda: *raucoſa vox fit, & raucedo, & arteriaca affectio appellatur*. Ac certe Joannes Gorræus (1), & Joannes item Scapula (2), cum hunc eundem uterque locum ex Paulo indicent (hujus enim græco exemplari, cum hæc ad te continuo reſcriberem, carebam) neuter; ſine adjuncto nomine appellativo; ἀρτηριακὸν, ſed ambo pariter ad hunc modum ſcribunt ἀρτηριακὸν πάθος.

IV. Igitur ſi *arteriace*, aut *arteriaca* per ſe arteriæ aſperæ affectionem non ſignificat, ſed aut medicinam, aut indefinite rem quampiam, ad arteriam hanc attinentem; illud ſequitur ut videamus, an cum alterutra earum vocum conjuncta, quas inter in Vitruvii loco poſita eſt, commodam poſſit ſignificationem habere. Et primum, ſi legamus *arteriaca tuſſis*, aut *arteriacæ tuſſes*; erit ſententia haud aliena ab iis quæ olim quoque de tuſſis diſcriminibus Medici non ignorabant. Nam & tuſſire quibus a jecore aqua inter cutem incepit, animadvertit Hippocrates (3). Galenus autem (4), id repetendum eſſe, duxit ab *jecoris mole incidente præcordiis, ac faciente anguſtiam in pulmone*, & nonnulli fuerunt, eodem teſtante Galeno (5), qui *lumbricos inteſtinorum, cum ad oſtiolum ventriculi repentes, ipſum mordeant, aridas tuſſes excitare*, dicerent; ut vel hinc pateat, non omnino accipienda eſſe quæ ab Ettmüllero (6), multæ alioquin lectionis Viro, ſcripta ſunt, negante, *de Tuſſi ex ſtomacho orta ullum Practicorum aliquid habere, præter Lindanum*. Sed hæc alias; nunc vero quod dicere inſtitueram, cum veteres etiam Medicos, ex iis aliiſque ejuſmodi locis appareat, quaſdam cognoviſſe tuſſes, quarum præcipua cauſa in arteria aſpera non eſſet; apparet ſimul, quarum cauſam in illa arteria potiſſimum eſſe conſtaret, eas vero arteriacas tuſſes, ut ab hepaticis, ſtomachiciſque, atque aliis ejuſcemodi diſtinguerentur, vocari potuiſſe.

V. Quod ſi tibi hæc forte paulo ſubtiliora quam pro captu, non Medici, ſed Architecti, eſſe videantur; age *gravitudo arteriaca* lege, aut potius quod ipſa habet princeps editio, *gravitudo arteriarum*, id eſt gravedo aſperæ arteriæ. *Solent* enim, id quod Turnebus (7) admonuit, *& Latini quædam efferre interdum non inſcito ruſticoque ſermone numero multitudinis, quæ frequentius ſingularia ſunt*, ut arterias pro arteria aſpera *dicunt*, non tam, ut aliquis videtur credere, quia reapſe plures ſunt, cum mox truncus dividatur in ramos, quam quia ſic ipſi amant loqui, ut cum M. Cato (8), quem etiam Turnebus produxit, *ſi lienes*, inquit, *turgent, & ſi cor dolet, & ſi jecur*. Sed Latinos *arterias* pro *arteria aſpera* dixiſſe, prolatis Plinii locis oſtenderem, ut puta cum ſcripſit (9): mentam *arterias humidas ſiccare, ſiccas aſtringere*, niſi idem Turnebus occupaſſet productis ex Tranquillo (10), & ex eo quem duodecim in verſibus quater ſic locutum animadverti, Auctore ad Herennium (11) hiſce: *aſtante Phonaſco, qui moneret, parceret arteriis*: & *ictus fit, & vulnerantur arteriæ acuta atque attenuata nimis acclamatione*. Gravitudo autem idem, opinor, Vitruvio fuit quod gravedo, qui pariter cum acredinem fortaſſe & ſalſedinem dicere potuiſſet, maluiſſe videtur dicere (12) *acritudinem*, & (13) *ſalſitudinem*, quorum hoc deinde Plinio in iſto ipſo capite quo de menta verba fecit, illud vero placuit A. Gellio eo in loco quem mox producemus. Porro gravedinem non modo abſolute dictam invenio, ut apud Celſum (14), atque adeo apud optimos Scriptores latinos, verum etiam *gravedinem* ca-

(1) Defin. Med. ad Ἀρτηριακὸν. (2) Lexic. Græc. Lat. (3) Prognoſt. n: 8. (4) Comment. 2. in Progn. n. 3. (5) Comment. in l. 6. Epid. Sect. 2. n. 17. (6) Prax. l. 1. Sect. 14. c. 3. art. 3. (7) Adverſar. l. 10. c. 19. (8) De Re Ruſt. c. 157. n. 7. (9) Nat. Hiſt. l. 20. c. 14. (10) In Neron. c. 25. (11) L. 3. (12) L. 8. c. 3. (13) L. 1. c. 5. (14) De Medicina l. 4. c. 2. n. 4. & alibi.

capitis, *gravedines oris*, *gravedinem ventris* apud Marcellum (1) quidem, & iis in locis ubi nonnunquam ſenſum potius, ut fere apud Aurelianum (2), ponderis cujuſdam ſignificare videatur, non tamen ſemper; ut mirum admodum non eſſet, ſi arteriarum quoque gravitudinem, id eſt aſperæ arteriæ gravedinem Vitruvius ſcripſiſſet.

VI. Quod ſi hac ſententia non ſcripſit; alterutrum relinquitur, ut aut alia ſcripſerit, aut aliam vocem. Quanam autem alia gravitudinem ſignificatione dixerit, quam gravitatis? Hoc enim licuiſſe indicat A. Gellius (3). *Sicut*, inquit, *nihil quicquam intereſt*, *ſuavitudo dicas*, *an ſuavitas*, *ſanctitudo*, *an ſanctitas*, *acerbitudo*, *an acerbitas*, *acritudo*, *an* (*quod Accius in Neoptolemo ſcripſit*) *acritas*: *ita nihil rationis dici poteſt*, *qui neceſſitudo & neceſſitas ſeparentur*. Et ſane Apicius (4) *gravitudinem* dixiſſe videtur pro *gravitate*, cum rationem docuit qua *ſine ructu*, *& gravitudine teneriores ſentiantur cucumeres*, qui aliter, ut Plinius (5) ait, *vivunt hauſti in ſtomacho in poſterum diem*, *nec perfici queunt*. Attamen ut perſæpe de ſtomachi, aut capitis, interdum vero & de pectoris, ſive pulmonum gravitate ægrotantes queri audias; ita aut perraro, aut nunquam audies, legeſve de ipſius arteriæ aſperæ gravitate querentes. Quid, inquiet aliquis, ſi totius corporis gravitatem intelligamus? Minime id vero. Hæc enim inter ſigna potius futuræ ægrotationis a Medicis, & nominatim a Galeno (6), quam inter ægrotationes ipſa numeratur: aut ſi ægrotatio eſt; non ita diuturna eſt, nec difficilis curatu: denique a Galeno eodem (7) inter eas corporis affectiones refertur quæ vacuatione indigent. Vitruvius autem, ut ſupra memoratum eſt, ſermonem iſtic habet de morbis qui & *difficulter*, nec *detractionibus*, *ſed adjectionibus curantur*. Huc illud accedit quod ſi *gravitudo* pro totius corporis gravitate accipiatur; non amplius apparet, quid voce illa proxima faciamus *arteriace*, aut *arteriarum*.

VII. Igitur ad illud alterum redeundum eſt, ut quæramus, num forte non *gravitudo*, ſed vox alia quæpiam a Vitruvio poſita ſit, quam librarii depravarint. Petrus Victorius (8) cum *gravidinoſos* pro *gravedinoſos* apud Nonium, ut etiam in ſcriptis libris melioribus M. Tullii, in Catulli autem, *gravido* pro *gravedo* animadvertiſſet; *videtur*, inquit, *gravido dicta eſſe*, *ut libido*, *formido*, *cupido*. Quod ſi ita eſt, ſique etiam Vitruvius non *gravedo*, ſcripſit, ſed *gravido*; intelligis, quam proclive librariis fuerit, quid *gravido* eſſet, non aſſequentibus, reponere *gravitudo*.

VIII. Aut ſi neque hoc, neque omnino id totum placet *gravedo arteriarum*; videamus tandem, an ex iſta codicum, primæque editionis ſcriptura; *hæc*: *gravitudo arteriacæ*, aut *arteriarum*, extundi aliquid poſſit quod minus diſpliceat. Quid igitur, ſi ita legamus: *hæc*: *raucitudo arteriæ*, aut *arteriarum*? Quid, ſi: *hæc*: *ravitudo*, nulla propemodum ſcripturæ mutatione, eademque tamen ſententia? *Ravim* enim, ut Feſtus (9) eſt auctor, *dicebant pro raucitate*; *unde & verbum ravio*: quo Plautus in *Pœnulo* (10) uſus eſt: & *ravus* etiam, ut Barthius (11) in Sidonio interpretatur *ravos cantus*. Idem Barthius in Eligii verbis: *linguam meam ravidìtatis ligatam nexibus abſolvet*, legendum conjiciebat *raviditatis*: quanquam verum fortaſſe fuit *tarditatis*, præſertim cum illa antecedant: *more infantium balbutientium quaſi imperfecta verba formare*. Itaque, ut ad propoſitum redeam, *ravitudo arteriæ* idem Vitruvio eſſet quod Scribonio (12) *raucitas arteriæ*; ſi modo illam vocem *ravitudo* probare auderes ſine idonei Scriptores auctoritate: quanquam ut *mollire* habemus, & *mollitudo*: *parire* (nam & ſic Veteres; atque in iis Ennius, declinabant (13) & *paritudo*, ſic non eſt adeo fortaſſe abſonum, ut cum Plautinum verbum extet *ravire*, *ravitudo* quoque dici potuiſſe videatur: aut ſiquis malit, derivari a *molli*

(1) De Medicam. c. 1. 14. & 16. (2) Acutor. Morb. l. 2. c. 24. l. 3. c. 20. & Chronicor. l. 2. c. 14. l. 5. c. 10. (3) Noct. Attic. l. 13. c. 3. (4) De Re Culin. l. 3. c. 4. (5) Nat. Hiſt. l. 19. c. 5. (6) Art. Medicin. c. 82. (7) De curandi rat. per ſangu. miſſ. c. 4. (8) Var. Lect. l. 4. c. 8. (9) De verbor. veter. ſignific. l. 16. (10) Act. 3. Sc. 5. (11) Adverſar. l. 29. c. 4. (12) Compoſ. Med. 74. (13) Apud Priſcian. de octo partib. orat. l. 108.

molli mollitudinem, non ſecus atque a gravi gravitudinem, vel certe ab ampli amplitudinem, a magni magnitudinem; idem pariter ab ravi poterit ravitudinem derivare.

VIIII. Sed dum tibi, Vir Doctiſſime, obſequi ſtudeo, jam ſatis pro mediocritate hac mea in omnem partem videor propoſitum Vitruvii locum verſaſſe. Tu ſingula acerrimo examinabis judicio tuo. Ego, ſiquid forte in his inveneris quod non omnino diſpliceat, gaudebo. Vale, & me, ut amas, ama.

D. Forolivii Kalendis Sextilibus CIↃ IↃCC XXXVII.

DE IIS QUÆ A VALSALVA IN BONONIENSI ACADEMIA INSTITUTI SCIENTIARUM RECITATA FUERANT AD CELEBERRIMUM AC PRÆSTANTISSIMUM VIRUM A SECRETIS ACADEMIÆ EJUSDEM EPISTOLA.

Joannes Baptiſta Morgagnus Franciſco Mariæ Zanotto Suo S. P. D.

Quod & recens veſtrum (nec ſane id primum) perhonorificum de me judicium, & Valſalvam noſtrum obſervantia, ac potius pietas flagitabant, diligenter feci, mi Zanotte, ut mihi a vobis commiſſa præclariſſimi Viri Scripta perlegerem, & cum cæteris ejus ſchedis, cumque iis, quæ ipſe in hominum, beſtiarumque diſſectionibus obſervata habeo, ſemel, atque iterum, ac ſæpius conferrem. Id facienti haud una cauſa viſa eſt, quamobrem ea ſcripta nec ſine aliis ejusdem ſchedis, nec ſine multis adnotationibus, nec ſine expolitione aliqua divulganda eſſe, exiſtimarem. Quæ quoniam res quantum temporis & ſingulæ, & univerſæ poſtulent, vides; intelligis nimirum id unum reſtare, ut illud alterum interea conficiam mandatum veſtrum, ut quæ nunc perficere ſcripta non poſſum, eorum ſaltem brevem quamdam, & contractam epitomen ad vos mittam, quam in actis edatis.

Tres omnino ſunt Diſſertationes, quas apud vos habuit Valſalva. Prima in partes quatuor eſt diſtributa. Quarum cum prior ligamentorum coli inteſtini numerum, fines, naturam, uſus perſequatur; hæc autem aliorum etiam Anatomicorum, meaque præſertim opera ſatis hoc tempore vulgata ſint; protinus ad alteram partem tranſeo, qua; ut in reliquis; minus adhuc nota deſcribuntur, *ſinus* videlicet, *arteriæ magnæ*.

Hoc nomine Valſalva appellat certas quasdam illius arteriæ partes, quibus in partibus extrorſum magis ejus parietes curvari animadvertit. Hæ quatuor ſunt. Tres in ipſo arteriæ initio, ſingulæ ſingulis ſemilunaribus valvulis; quibus fere oppoſitæ ſunt, reſpondentes. Quarta his major, in toto illo tractu eſt, qui inter ſupremos priorum fines, & commune initium dexterarum arteriarum ſubclaviæ ac carotidis intercedit.

Tertio loco ea propoſuit, quibus trahebatur ad ſuſpicandum, nervos, quos cæteri credunt, & vocant *a ſpinali medulla ad par vagum Acceſſorios*, eſſe, & vocari oportere, *a parvi vago ad medullam ſpinalem Recurrentes*. Illa autem ſunt ab his petita, quæ ad eorum nervorum utroſque fines conſpexit: hinc videlicet continuatos eſſe cum pari vago; illinc vero eos eſſe ultimarum eorum propaginum (ſi cum ortis ex medulla nervis conferantur) naturam, figuram, inſertiones, ut hæ propagines rami potius, quam radices, eſſe videantur.

Noviſſime docet, eos, qui intra oculorum orbitam ſunt muſculos, omnes; ſi minorem obliquum demas; interiore extremo nervo optico ſic affigi, ut non modo in ipſum inferantur, ſed præterea ſuis inter ſe junctis, ac circumductis fibris anulum efforment, quo arcte eumdem nervum

ſix-

circumcirca complectantur. Eum *annulum* vocat, *nervi optici moderatorem*: ut alterum *nervi oculorum motorii annulum moderatorem* appellat; videlicet qui ab non-nullis ex iis muſculis factus huic alteri eſt nervo circumjectus; quamquam luculento ſtructuræ modo non eſt cum priore anulo comparandus.

Alteram Diſſertationem de quibusdam oculorum affectionibus ſcripſit & ſecundum, & præter naturam, ſed potiſſimum præter naturam. Primum quidem expoſuit, quæ ſibi viderentur cauſæ, cur ii de quibus modo dictum eſt, muſculi ſic nervo optico ſint affixi. Cum enim exteriores fibras recta in ipſum inſerant nervum, hujus, inquit, longitudinem contracti minuent, remiſſi augebunt, atque ita ipſum vel laxabunt, vel tendent, motumque ſpirituum vel languidiorem, ſegnioremque, vel contra vehementiorem efficient, & celeriorem. Cumque interioribus fibris, quaſi anulo quodam non modo tendineo, ſed etiam carneo eumdem nervum arcte comprehendant; ut anulo modo conſtricto, modo relaxato nervum magis, minuſve comprimunt; ſic minor, majorve Spirituum copia in nobiliſſimam irruet oculi tunicam. Quam etſi retinam appellant, fibris tamen non in retis modum implicitis, ſed radiorum inſtar a centro ad ambitum diſcurrentibus docet eſſe compactam. Pro varia autem illa Spirituum affluentia variam quoque eſſe retinæ tenſionem, & hanc variis conſpiciendarum rerum conditionibus accommodari oportere exiſtimat.

Quod ſi anulus nervi optici moderator communibus cæterorum muſculorum morbis tenetur, ut puta reſolutione, aut diſtentione; gravia inde in retinam vitia provenire, non dubitat, in his amauroſim, & rerum, quæ nuſquam ſunt, quaſi ante oculos obverſarentur, perceptionem. Utriuſque exemplum, & a diſtentione quidem, haberi cenſet in duabus, quas producit, obſervationibus.

Hinc eo tranſit, ut judicium interponat ſuum in celebri controverſia de natura, ac ſede ejus ſuffuſionis, quæ vulgo acu deprimi ſolet. Negat, ſe ullam unquam potuiſſe diſſecando invenire membranam, quæ pupillæ opponeretur. Præterea, ſi ejuſmodi membrana ſuffuſio eſſet; neque ita facile, nec ſine vehementi dolore, nec ſine magna oculi ipſius læſione acu deprimi poſſe, contendit, propterea quia iridi, ac ciliaribus adhæret proceſſibus: Sed & illud incommodi ut plurimum conſequi oporte-re, ut brevi iterum renaſceretur, ad eumdem videlicet modum, quo renaſci membraneas cæteras *excreſcentias* videmus, quarum omnes fibras proximis partibus adhærentes penitus exſtirpare non liceat. Denique haud ſatis intelligi, cur ſuffuſionis maturitas eſſet a Chirurgo expectanda, nam certe membrana quo plus temporis daretur, eo durior, atque compactior fieret, ac minus facile acui cederet.

Contra autem ſi humorem cryſtallinum morboſum factum ſuffuſionem eſſe ſtatuas; proclive eſſe intelligere, quanti referat maturitatem expectare. Nam ut alia morboſa facta atque inutilia ipſa denique natura a ſano ſeparat, ſic illum humorem omnino inutilem redditum, ſuis tandem nexibus ita ſolvere, ut acu facillime, tutiſſimeque dejici queat. Nimirum ſibi in ejuſmodi oculorum diſſectione aliquando accidiſſe, ut ad levem contrectationem cryſtallinus humor ſecederet. Minimo quoque negotio ſeceſſiſſe, cum oculum vel recte ſe habentem aliquot dies in aqua maceraſſet. Quæ cum ita ſint; ipſe quidem ſicuti in curatione auctor eſt, non modo ut maturitas expectetur, ſed ut pluribus ante depreſſionem diebus ſubinde oculos emollien-te aliquo latice foveatur; ſic in ſuffuſionis ſede conſtituenda cum iis facit, qui in cryſtallino humore omnino eſſe ponendam, cenſuerunt, præſertim cum ſuæ quoque obſervationes cum his, quæ illi deprehenderunt, conſentiant. Scilicet in viro, cui ſuffuſio leviſſima adhuc erat, nihil aliud vitii comperit, niſi leviſſimam humoris utriuſque cryſtallini cum flavo colore opacitatem conjunctam. In altero autem, cui dexteri oculi ſuffuſio ſatis deprimi non potuerat, eumdem humorem invenit a ſuperiore tantum parte ſolutum, opacum, & pallefcentis margaritæ colore, nullum autem in oculo ſiniſtro, in quo cum ſuffuſio nullo pacto deprimi potuiſſet, acu fuerat dirupta, hoc quidem exitu, ut ſiniſter oculus haud prorſus inutilis tandem fieret

fieret, quippe dirupto, dimotoque, ut po- tuit, humore illo opaco; contra oculo dextero, in quo is dimotus non fuerat, omnino inutili. Quoniam autem in hu- jus viri oculo dextero, & in prioris utro- que humorem cryſtallinum opacum qui- dem, & hoc vel illo colore infectum, du- riorem tamen non invenit, propterea ut in ejus opacitate, alienoque colore *ſuffu- ſionem*, ſic in duritie cum colore glauco, & opacitate conjuncta *glaucoma* eſſe ponen- dum, exiſtimabat.

Denique in tertia Diſſertatione conatus eſt rem diu ab omnibus Anatomicis fru- ſtra optatam, perquiſitamque, videlicet *Re- num ſuccenturiatorum excretorios ductus*, ho- rum finem, & quod conſequitur, illorum *uſum* retegere. In multis igitur avium ge- neribus, ſed luculentius in gallo tum gal- linaceo, tum indico reperiſſe ſe, ait, ſin- gula, quæ ſemen deferunt vaſa ante e ſin- gulis renibus ſuccenturiatis, quam e ſin- gulis teſtibus enaſci. In vipera autem, & fluviali teſtudine eos eſſe inter eosdem re- nes, & teſtes nexus membraneos, ut ve- riſimile ſit, per hos ſimilia decurrere va- ſcula ab illis renibus exorta. Sed & olim in virili quodam grandiore Cadavere, vi- diſſe ſe, & præſtantiſſimum Medicum Hip- polytum Franciſcum Albertinum propagi- nes quasdam a ſæpius memoratis renibus ad teſtes demiſſas, quæ neque nerveæ, ne- que ſanguiferæ, neque lymphaticæ, ſed po- tius alius cujusdam naturæ eſſe canales vi- debantur. Et hæc quidem in Maribus.

In eorum vero, quæ ſupra commemo- ravi, animantium, & murium fœminis non modo connexa inter ſe ovaria, & re- nes ſuccenturiatos ſe comperiſſe, verum inſuper, nexus hoſce in gallinis quidem, fluvialibus teſtudinibus, ac muribus inſtar filamentorum, propaginum, vel corporum vaſiformium vidiſſe. Itaque cenſere ſe, re- nes ſuccenturiatos inter generationis orga- na eſſe referendos. Huc autem pertinere tum quæ de lumborum, & naturalium conſenſu a Medicis ſunt adnotata, tum ha- bitum a ſe olim in Cane experimentum. Huic enim paucis ob ortu menſibus cum hinc teſtem dexterum, inde vero ſiniſtrum renem exſecuiſſet, aptamque vulnerum cu- rationem adhibuiſſet; laxum ſemper corpo- ris habitum fuiſſe; neque unquam catel- las iniiſſe, ſed ne catullientibus quidem blanditum eſſe animadvertit. Nimirum ut a dextris evulſus teſtis, ſic a ſiniſtris ren ſuccenturiatus, aut cum rene exſectus, aut certe in nervis, vel ſanguiferis, aut excre- toriis ductibus læſus, ut putabat, ſterilita- tem attulerat.

Hactenus, mi Suaviſſime, ac Doctiſſime Zanotte, priori parti ſatisfeci epiſtolæ tuæ. Nunc illud reſtat ut porro alteri ſatisfa- ciam, in qua amantiſſimis, & honorifi- centiſſimis æque ac in priore, verbis oſten- dis, quam gratum vobis futurum ſit, huic ſi epitomæ Diſſertationum Valſalvæ quid- piam addam de meo, quod pariter acto- rum veſtrorum libro inferatis. Ego ve- ro, niſi totus in eo eſſem, ut quidquid temporis a publicis, privatiſque occupatio- nibus eripio, id omne in Valſalvæ noſtri pene innumeris, ut noſti, iisdemque cum inter ſe maxime disjunctis, tum ſæpe man- cis, & perobſcuris ſchedis ſeligendis, dige- rendis, expoliendis, illuſtrandis collocarem; libentiſſime darem operam, ut tantæ iſti, ac tam benignæ voluntati veſtræ ſi minus doctrina, atque ingenio, at ſtudio certe, & diligentia, quibus quidquid poſſum, ſi quid tamen poſſum, me debere, fateor, reſponderem. Quod ſi hoc erga amicum mortuum ſupremum officium, aut minus eſſet per ſe honeſtum, aut non vobis quo- que gratiſſimum, aut non plures, quantum animo proſpicio, annos me eſſet occupa- turum; ſane vel ipſum intermittere, vel eo abſoluto, vobis ſatisfacere tamen poſ- ſem. Verum cum hæc omnia contra ſe habeant, neque aliud aut nunc inchoare, aut brevi polliceri mihi liceat; neceſſe eſt, ut quam olim, atque adeo peradoleſcens de pluribus Uvulæ & pharyngis muſculis ad Valſalvam epiſtolam ſcripſi, hanc (ne- que enim aliud iſtiuſmodi in præſens ha- beo) ad vos mittam, vel potius remit- tam. Hæc enim illa ipſa epiſtola eſt, quam cum prima Adverſaria apud vos recitarem, quam cum altera, quam cum tertia ſcri- berem, commemoravi, quam ſæpe a me haud pauci Anatomici cum Itali, tum ex- terni requiſiverunt, quam Valſalva unus habebat, &, ſi ſua perficere potuiſſet, cum ipſis erat editurus, quam denique, eo vi- ta

ta functo, mox inter ejus ſchedas diligenter quæſitam invenit vir egregius Fauſtus Stagnius J. C. Sororis ipſius filius, ac Joanni Antonio Stancario rei medicæ, atque anatomicæ profeſſori conſultiſſimo utriuſque, ut ego petieram, ſubſcripto nomine tradidit ad me mittendam. Eam ipſam igitur, qualiſcumque eſt, ad vos remitto, quam cum veſtris actis divulgetis, ſi tamen idem vobis de ea videbitur, ac Valſalvæ videbatur. Hoc unum te oro, ut omnes, quicumque eam epiſtolam, aut hanc epitomen lecturi ſunt, etiam, atque etiam moneas, ſi qua in alterutra, aut in utraque forte videantur vel non ſatis perſpicua, vel non ſatis abſoluta, ne ſtatim nos arguànt, ſed judicium in illud uſque tempus ſuſtineant, cum univerſa Valſalvæ Scripta, meis aucta neque paucis, neque brevibus adnotationibus, edentur. Sunt enim, & vero, ut probabimus, jam diu ſunt; quæ ipſi per nos addamus, ſunt quæ illuſtremus, ſunt quæ in medio relinquamus, ſunt etiam quæ revocemus. Quod reliquum eſt, abs te, mi Zanotte, majorem in modum peto, ut præclariſſimis, doctiſſimiſque Sodalibus, quantas maximas potes meo nomine gratias agas, & cum tibi perſuadeas, me ipſis, tibique pro iſtis veſtris erga me ſingularibus ſtudiis obſtrictiſſimum fore, dum vivam, tum omnibus confirmes, ſi meam obſervantiam, pietatemque conſtantiſſimam ad hunc diem perſpectam habent, ut paria, aut eo ampliora in reliquum tempus officia expectent. Vale.

D. Patavii VIII. Kalendas Februar. M DCC XXIV.

MORGAGNI EXPERIMENTA CIRCA AQUAM CALCIS VIVÆ

ut Volumine I. Commentariorum de Bononienſi Scientiarum Academia referuntur a Cel. Viro Franciſco Maria Zanotto.

Legerat Morgagnus commentarium Burleti, qui extat in Pariſienſis Academiæ actis anni milleſimi ſeptingenteſimi, ubi Burletus tradit, aquam calcis vivæ lacti admixtam, impedire, ne lac coaguletur. Animadverterat pariter, Ettmüllerum editionis Venetæ noviſſimæ, ubi de lapide calcario agit, contra ſic ſcribere: aquam calcis vivæ lacti infuſam brevi poſt hoc ipſum coagulare, atque ad grumeſcentiam diſponere. Placuit ergo ei in hac tanta ejuſmodi hominum diſſenſione rem ad experimenta revocare; præſertim quia Burletus ſummopere ægris commendat aquæ calcis potionem, quæ cum lactis æquali pondere commixta ſit. Immo in his ipſis, in quorum ſtomacho periculum eſt ne lac cogatur, caveri id docet, ſi lac eidem aquæ admixtum propinetur.

Itaque anno milleſimo ſeptingentiſimo ſexto menſe Januario aquam calcis ſibi diligenter parari juſſit, voluitque ut calx in aqua communi horas ad viginti relinqueretur, eaque eſſet harum proportio, quam Burletus aliquando, Batavi fere ſemper ſequuntur; ut quater aqua, aut quinquies calcem pondere ſuperaret. Triginta poſt diebus cyathos tres ſumpſit: in uno aquæ, quam dixi, pauxillum juſtæ vaccini lactis, ejuſque recentis, portioni adjecit, in altero pares ex utroque partes commiſcuit, in tertio denique lac merum conferendi poſtmodum gratia adſervavit. Hos cyathos horas tres ipſas immotos, atque in temperato aere tenuit. Poſt ſingulos invertit leniter, ſi quid grumefactum haberent: immo vel nullum prorſus diſcrimen obſervatum eſt, vel ſi quod eſt obſervatum, id certe fuit, quod cum Burleto maxime faceret; quippe illud lac liquidius viſum eſt, cui aqua calcis, & potiſſimum cui plus aquæ calcis admixtum fuerat. Cum id experimentum Morgagnus cepiſſet in ea, quam dixi, aquæ & calcis proportione,

ne, voluit idem rurſus capere etiam in proportione alia. Pridie ejus diei, cum experimentum quod diximus, ſumtum eſt, aquam calcis parari juſſerat ea proportione, ut ſepties aquæ pondus calcem ſuperaret, hanc namque proportionem ut plurimum Burletus tenet. Cum ergo hanc aquam haberet in manibus, protinus in uno cyatho æquas hujus lactis portiones commiſcuit, in altero unam lactis, & binas aquæ. Cumque experimentum eodem modo, ut ante feciſſet; res pariter ceſſit eodem modo.

Non his contentus Morgagnus, quoniam experimenta hæc ſumſerat in liquoribus, ut erant, frigidis, conſtituit periculum facere etiam in tepidis. Aquam ergo calcis utrumque genus cum paribus lactis portionibus tepidam cum tepido admiſcuit. Poſt unam & dimidiam horam cyathos invertens leviter, labentes inde liquores diligenter inſpexit. Idem qui ante, exitus. Nec vero cum mixta hæc ſingula in ſuos quæque cyathos poſt rurſum invertiſſet, diſcrimen in his ullum intra quatuor, immo neque intra duodeviginti horas animadvertere licuit Laurentio Bonazzolio præſtanti Anatomico, & Phyſico diligentiſſimo, apud quem tum adoleſcentem, ſibique amiciſſimum, experimenta hæc omnia Morgagnus ceperat.

Videbantur hæc vel diligenti cuivis Philoſopho poſſe ſatisfacere. Sed ut moroſi ſunt docti homines, & ipſi ſibi permoleſti; Morgagno non ſatisfaciebant, niſi experimentum ſumſiſſet etiam in aqua calcis eo modo parata, quem Ettmüllerus uno in loco proponit, ubi aquam calcis deſcribens, fieri eam dicit per calcis decoctionem. Paucis ergo interpoſitis diebus, calce in communi aqua, eouſque decocta, dum hæc, quæ ſeptupla affuſa erat, quintupla fere evaſiſſet; poſt horas circiter viginti quatuor recentis vaccini lactis, & aquæ hujus portiones æquas in una ampulla, in altera ejuſdem aquæ unam, lactis quatuor partes commiſcuit. Idem fuit qui ante exitus. Namque cum has ampullas in temperato aere collocaſſet, & horas fere quatuor immotas tenuiſſet; nullum coagulum obſervatum eſt, immo ne octo quidem ipſis poſt horis mutatio ulla facta, obſervantibus id præter Bonazzolium, duobus etiam Academicis aliis, qui pro ſingulari neceſſitudine aſſidue cum Morgagno erant, Heraclito Manfredio, & Beccario.

Morgagnum utique non fugit varium calcis, & aquæ, & lactis genus, & variam pariter miſcendorum proportionem; nec non, & ipſum diverſum aerem in cauſa eſſe poſſe, ut alia aliis obſerventur; ſed quis eſt tamen, qui in illorum, quæ diximus, experimentorum conſtantia tenere ſe poſſit, quin de Ettmülleri ſententia nonnihil dubitans, ad Burletum potius inclinetur? Cui cum Morgagno, ut cæteris de rebus convenit, ſic etiam de aquæ calcis ſapore, quem, ſingulas, quas adhibuit, aquas Morgagnus guſtans, primo acrem invenit, tum ſtypticum, poſtremo dulcem, quemadmodum Burletus ipſe tradiderat.

Non hic illud prætermittam, quod guſtanti Morgagno accidit, quodque ne ipſe quidem in eo ſermone quem ſuper hac re in Academia habuit, cenſuit prætermittendum; nam quamvis primum nullius fere momenti videatur, ſi diligenter tamen conſideretur, erit re ipſa non inutile. Cum primo digitum in aquam immerſum, uti fit, ad eam guſtandum ori admoviſſet, atque linxiſſet; nullum, aut ferme nullum ſaporem ſenſit, ſic ut aquam dilutam nimis atque inertem paratam eſſe, judicaverit. Sed cum negarent qui præparaverant, in ſuſpicionem veriſſimam adductus eſt, ideſt tantulam illam aquam, quæ extremo digito adhæreſceret, ſaliva fortaſſe ita dilui potuiſſe, ut ſapor ejus prorſus obtunderetur. Protinus ergo ex cochleari juſtam ejuſdem aquæ guſtavit portionem; continuo illi, quos dixi, ſapores & manifeſto, & valide ſe prodiderunt. Id Morgagnus illorum cauſa dictum voluit, qui in liquorum judicandis ſaporibus proclivi iſta, & conſueta in digito guſtandi ratione utuntur; quæ ratio & illos facile in errorem inducere poteſt, qui liquores deſcribunt, & illos, qui expoſitos ab aliis ſapores negant, & illos demum, qui in praxi variam liquorum vim, & efficaciam guſtu æſtimant. Videant ergo hi omnes, ne quid temere interdum judicent.

JOAN-

JOANNIS BAPTISTÆ MORGAGNI

ſuo, & Collegarum nomine ſcribentis

RESPONSUM MEDICO-LEGALE

circa Obſtetricum Judicium de Mulieris Virginitate.

QUæritur ex Nobis in univerſum, & pro veri dumtaxat ſtudio, ſit ne incertum admodum Obſtetricum judicium de Virginitate Fœminæ, cujus naturalia recognoverint vel poſt uſum Balnei aquæ calidæ.

Nos itaque, poſt maturam deliberationem, pro veritate reſpondentes, illud principio conſtituimus, ſecundum maxime communem a longo jam tempore inter Doctores noſtros Sententiam, nullum certum Virginitatis ſignum vel in ipſis Fœminarum locis inveniri. Nam *Paulus* quidem *Zacchias in Quæſtionibus Medico-Legalib.* ante hos centum annos editis cum *lib. 4. tit. 2. quæſt. prima, num.* 14. ſtatueret *Virginitatis nullas dari certas, & inſeparabiles notas*, jam tum affirmavit, *acceptiſſimam eſſe hanc concluſionem Recentioribus omnibus*; & cum plures nominatim, indicatis eorum locis, laudaſſet; *quamplurimos alios doctiſſimos Medicos data opera præterire ſe*, dixit. Eorum autem qui poſt Zacchiam floruerunt, quæ Sententia fuerit, ſatis oſtendit *Gaſpar a Rejes*, qui *in Elyſio Jucundarum Quæſtionum Campo quæſt.* 39. *num.* 39. eandem illam, quam & ipſe probavit, *Concluſionem omnium Medicorum Votis confirmatam* eſſe, ſcripſit. Denique ætate hac noſtra Jo: Bohnius, cujus verba profert *Martinus Schurigius in Congreſſus Muliebris Conſideratione Phyſico-Medico-Forenſi ſect. 2. cap. 1. n.* 23., cum vel recentiſſimos, quibus idem placuit, addidiſſet, *alios infinitos* ſe omittere profeſſus eſt, qui cum his ſentiant.

Et nobis liceret plures addere: Sed duorum, qui ante Zacchiam ſcripſerant, in eademque Sententia fuerant, malumus quædam tantummodo verba producere, præſertim cum ambo in Gymnaſio hoc noſtro ſumma cum laude Medicinam docuerint, alter vero non ſuo tantum, ſed & univerſi *Collegii Medicorum Patavini nomine*, in hac ipſa controverſia reſponderit. Igitur *Hieronymus Capivaccius* breviſſimum Tractatum, quem *de ſignis Virginitatis* inſcripſit, ita concluſit: *Quamobrem defloratio, vel natura tegi, vel arte ita occultari poteſt, ut interdum etiam Periti Medici, & Obſtetrices fallantur. Hieronymus autem Mercurialis* ſuo illi, atque adeo Collegii reſponſo, quod *in Conſultationum Medicinalium tom. 2. conſult.* 66. finem in hunc modum fecit: *Quamobrem omnino putamus, nulla uſque adeo certa utriuſque ſexus Virginitatis haberi indicia, quin poſſint tam Vir, quam Fœmina vitiata Virgines apparere tum concubentibus, tum Medicis, atque Obſtetricibus.* Utriuſque Sententiam, & ex parte rationes majori emphaſi ſecutus eſt alter, qui & ante Zacchiam ſcripſerat, graviſſimus apud Bononienſes Rei Medicæ Profeſſor Julius Cæſar Claudinus. Hic enim *in Reſponſionibus Medicinal.* inter ea, quæ interjecit quadrageſimæ, & quadrageſimæ primæ, diſerte pronunciavit, *tutam Virginitatem aſtruere tum Medicis, tum Mulieribus Obſtetricibus, niſi Divino Spiritu ſuffultis, fuiſſe denegatum*: Adeo per-

perſpicue illud probaverat, quod oſtendendum fuſceperat, nimirum iis Fœminas artificiis *circa Muliebres partes uti poſſe, quæ ſæpiſſime ſunt in cauſa, ut undequaque Periti Medici, ne diceret imperitæ Obſtetrices, nullis, niſi nugis innixæ, ea ratione decipiantur, ut eas, quæ deflorationem multis ab hinc menſibus* (*annis dici poterat*) *paſſæ fuerunt, hanc non ſubiiſſe deponant, atque hoc eo magis, quoniam malitioſis Mulierum artibus natura ipſa favere poteſt.*

Ex his, quæ hactenus prolata ſunt, illud evidentiſſime conficitur ſecundum auctoritatem quidem tot, tantorumque Doctorum, ſi certa Virginitatis ſigna nulla ſunt, neminem, & ne peritiſſimum quidem Medicum pro certo agnoſcere ipſam poſſe. Quanto ergo minus id poterunt Obſtetrices neque ſolertia, neque doctrina, neque anatomica exercitatione, neque uſu ipſo ullo pacto cum Medico iſtiuſmodi comparandæ? Nec enim idcirco uſu ſaltem præſtare credendæ ſunt, quod Fœminarum genitalia quotidie tractent. Tractant utique, ut laudatus Bohnius admonet (apud eumdem *Schurigium in Parthenologia ſect.* 3. *cap.* 7. *num.* 3. *ſed gravidarum, & parturientium tantum, & quidem negligenter ſatis, non Virginum, ut Excellentes Medici, in Re Anatomica, & Chirurgica exercitati. Quod ſi ne uſu quidem ſunt cum his conferendæ, tanto minus ſolertia ſunt & doctrina, quæ aut nihil unquam de incertitudine ſignorum Virginitatis legerunt, aut ſi quæ forte aliquid legerunt, quot tamen, & quam varias ob cauſas incerta, & fallacia ſint, propter ſcientiarum ignorationem ſatis aſſequi non potuerunt: & ne ipſa quidem fortaſſe, quæ duo præ cæteris laudantur, & inculcantur, ſigna ambo intelligere valuerunt.

Sunt autem hæc; anguſtia ad orificium vaginæ, & membrana, quæ peculiariter Hymen appellatur. Cauſæ vero ob quas eſſe hæc ſigna fallacia poſſint, a Nobis quidem in tria genera dividuntur. Aliæ enim ſunt ab arte, aliæ a morbo, aliæ a natura. Quæ ſingula genera dum exemplis illuſtrabimus, ſimul id, quod auctoritate probatum eſt, ratione, & obſervationibus confirmabitur; non poſſe a Medicis Virginitatem, ne per hæc quidem, quæ præcipua ſunt, duo ſigna cognoſci, ſimul alterum elucebit, multo minus ab Obſtetricibus, vel poſt uſum balnei aquæ calidæ.

Anguſtia igitur ad orificium vaginæ; ut primum de primo ſigno dicamus; ſublata etiam ab aliis cauſis, ut a partu, non modo a Virili concubitu, reſtitui arte poteſt, iis videlicet adhibitis, quæ vim habent adſtringendi. Quæ propterea cum *Ludovicus Mercatus* proponit *de Mulierum affection. lib.* 4. *cap.* 14., hoc caput ad hunc modum inſcribit: *De Virginali adſtrictione a partu comparanda. Avicenna* autem (nam & veteres, & recentiores puerperarum cauſa, multa ejuſcemodi oſtenderunt), inter alia, quæ proponit *lib.*3.*Canonis fen.* 20. *tract.* 1. *cap.* 47. unum habet, quod *facit*, inquit, *redire Virginitatem* conſtringendo. Nec vana eſſe pollicitos, obſervationes docent, *Philippi Hoechſtetteri* in primis, qui *Obſervationum Medicinalium Decade* 3. *in Scholio ad caſum* 5. teſtatur, cum Mulier inſcia, in aqua inſediſſet, in qua radix fuerat decocta ſymphyti majoris, ejus Maritum ipſam, *jam Matrem, ſubito Virginale Clauſtrum recepiſſe, miratum eſſe*. Quin *Zacchias Quæſt.* citatar. *lib.* 3. *tit.* 2. *quæſt.*7. *num.* 1., & alibi agnoſcit, ope ejuſmodi auxiliorum eam anguſtiam reſtitui, *quæ non modo naturalem cohærentiam ante violatam Virginitatem adæquet, ſed etiam longe exuperet*, cujus rei videmus apud *Rodericum a Caſtro de univerſa Muliebrium Morborum Medicina. part.* 1. *lib.* 1. *cap.* 3. *Nicolum* eſſe auctorem, *viſas nimirum jam eſſe Mulieres, quæ poſt partum, iis adhibitis remediis, ita clauſæ redditæ ſint, ut non potuerint coitum exercere.* Sed præter adſtringentia medicamenta, a Medicis accepta, auſa eſt quarumdam Fœminarum malitia id, quod ob ea, quæ infra dicentur, hic prætermitti non poteſt, aliis etiam uti, quæ non adſtringendo, ſed tumefaciendo coarctent. *Aliquæ*, inquit, *Fortunatus Fidelis in Medico-legalibus rebus* Auctor gravis *de Relat. Medicor.lib.* 3. *cap.* 1. *Aliquæ etiam Tithymalli lacte, aut alterius non abſimilis plantæ, panno lineo excepto, atque in cervicis uteri collum impoſito internam illius ſuperficiem adeo in tumorem attollunt, ut non ſolum arctas Ve-*

neris vias amatoribus præbeant, *ſed ſanguinem etiam educant*.

Sed & morbus; quod erat alterum cauſarum genus; dilatatum vaginæ orificium, adeo contrahit, ut vix, ac ne vix quidem a Viro amplius pervadi queat. *Severinus Pinæus de Virginitatis notis lib.* 1. *cap.* 5. *in pluribus*, ait, id ſe *vidiſſe* Mulierculis, propterea quia *rhagades*, *dura*, & *magna cicatrix*, *aut ſcirrhus* in ambitu vaginæ *orificii ſupervenerant*, *a quibus quidem hoc anguſtius redditum fuerat*. Quod ſane multo ante Pinæum, Medici viderant, & in his *Cornelius Celſus*, qui *lib.* 7. *de Medicina cap.* 28. Fœminarum *naturalia* nonnunquam, inquit, *inter ſe glutinatis oris concubitum* non admittunt. *Idque interdum evenit exulceratione in his partibus facta*, & *per malam curationem his oris ſaneſcendo junctis*. Exulcerationem autem hanc ſæpius his quidem ſæculis, ex venerea lue, alias ex variolis, combuſtione, vulneribus, urinæ, *aut muliebris fluoris acrimonia*, aliiſve ejuſmodi cauſis originem ducere, etſi male curetur, anguſtiores locos relinquere, neminem latet, qui Medicorum, Chirurgorumque aut munus objerit, aut ſaltem obſervationes verſaverit. Nihil autem prohibet, quominus anguſtia hæc ad ipſum vaginæ orificium contingat, & tanta dumtaxat relinquatur, quanta in virginibus ſolet, vixque, ac ne vix quidem ab ea, quæ naturalis eſt, internoſci queat. Hæc quadantenus indicat Hippocratis locus *lib.* 1. *de Morbis Muliebribus*, qui locus etſi de exulceratione ſit; quæ difficilem partum conſequitur, tamen & ad alias exulcerationes transferri jure optimo poteſt: *Si vero*, inquit, *puerperæ alicua pudendi pars obturata fuerit*: *Jam enim etiam hoc cognovi*: *ſi ulceratum fuerit os pudendi*, ubi ſane ulceratum fuerit, in partu a pueri exitu violatum; & ſic ad extremum concludit: *Ea ulcera ſanare oportet veluti in reliquo corpore*, & *ad cicatrices perducere*. *Locus autem levis*, & *concolor reddatur*.

Denique ſi quid aliud, natura ipſa, quod tertio loco oſtendendum eſt, multifariam ſane efficit, ne in vitiata Muliere vaginæ orificium dilatatum unquam fuiſſe videatur. Et primum per conſtitutionem a primordiis, ſive per ipſum quoque in hac controverſia attente ſpectandum, totius Corporis, uterive temperamentum. Sic enim in *Antarctico ſolo fœminas etiam poſt plurimos partus*, non modo poſt plurimos concubitus, *integrum virginaleque Corpus præſeferre*, *itaut puerperæ nulla re differant ab ipſis Virginibus*, ex *Americo Veſputio* refert *Riolanus Anthropographiæ lib.* 2. *cap.* 35., qui cum illud vix poſſet credere; *attamen*, inquit, *cum ex Toupinambutiorum regione* (ea quoque eſt in *Braſilia*, hoc eſt in eadem *America Meridionali*, quæ omnis *a Petro Bertio* in *Breviario totius Orbis Terrarum* vocatur *Antarctica*) cum ex ea igitur regione *Fœmina annos* 25. *nata valde impudica*, *quæ viros ad coitum invitaret*, *in hanc Urbem Pariſiorum adducta fuiſſet*, *poſt ejus obitum Pudendi orificium admodum anguſtum deprehendi*. Verum non de ſolis Americanis, ſed de Mulieribus in univerſum loquebatur *Zacchias*, cum diſſerte affirmavit *conſil.* 41. *numer.* 3., *nonnullas ex Fœminis utero tam anguſto*, & *exucco dotari*, *ut etiamſi millies in die exagitentur*, *tamen ne veſtigium quidem compreſſionis ſervare ſoleant*. *Marcus* autem *Antonius Ulmus* in Libro, qui inſcribitur: *Uterus Muliebris*, *ſect.* 1. *cap.* 11. generatim *inter notas Uteri calidi*, & *ſicci* non minus poſuit appetentiam Veneris, & quidem *acrem*, & *conceptionem non adeo facilem*, & *frigoſa*, hoc eſt, *gracilia*, *Corpora*, & alia hujuſmodi, quam *pudendum Calens*, *auguſtum*, *ſed non multæ Carnis*, *Breve*, *neque Humectum*. *Quod ſi igneo*, & *ſicco temperamento natura certam inſuper addat ætatem*, *tanto aptiores Fœminas reddit*, *ut vel ſæpius repetitæ Veneris veſtigia ne ſervent*. Ætas enim, quod idem *Ulmus ſect.* 2. *cap.* 5. *Guaineri* auctoritate confirmat, quemadmodum facit, cæteris paribus, ut *Puellæ*, ſive quæ ſunt in *prima menſtruationis ætate*, calidæ dicantur, & humidæ; eſto magis humidæ; ſic facit, ut *Adoleſcentiores*, & *Conſiſtentes*, ſive quæ ſunt in ſecunda, & tertia menſtruationis ætate, illæ quidem *calidæ*, & *ſiccæ*; *Calidæ tamen magis*; hæ vero *frigidæ*, & *ſiccæ*; *ſiccæ quamvis plus* habeantur; ut conſtet, temperamenti etiam uteri, ſiccitatem ſecundum dogmata in iis, quæ

quæ magis adoleverunt, intendi.

Hæc autem ſecundum recentiorum quoque Medicorum Doctrinam, fere omnia vera inveniuntur. Nam quo minus ſeri a primordiis in ſanguine redundat, eo minus deinceps illius reſtat, quo magis a plena adoleſcentia, & matura juventute particulæ explicantur activæ, & fervidæ, humidas aqueaſque diſſipantes. Quamobrem genitalia quoque non tenera, ſed firma, fibræque eorum non flaccidæ, aut laxæ, ſed robuſtæ magis, magiſque, & valentes, neque dilatationi facile cedunt, & ſi quando forte aliquantum ceſſerint, quiete poſtea interjecta, ad priſtinam redeunt contractionem. Conſtat autem ex Anatome, vaginæ orificium cingi fibris carneis illius muſculi, quem ab ejus conſtringendi officio ſphincterem vaginæ appellamus: qui quidem muſculus, etſi non in cunctis, adeo prævalidus ſit, ut quod Michael Alberti (apud *Schurigium Parthenolog. ſect. cit. cap.* 5. *num.* 8.) veraciter ſcripſit = *Fœminarum quædam illa facultate gaudeant, ut mediante muſculo ſphinctere vaginæ, ſub clitoride ſito, rigidius vaginam conſtringere poſſint; In adultis tamen, vividioribus præſertim atque ſiccioribus, ſatis utique, ut reliqui earum muſculi, validus eſt*: quin nulla fere mulier eſt; in qua niſi, aut plurimi, aut difficiles partus laxaverint, ita non vigeat, ut longi temporis quiete interpoſita, ſuas iterum in conſtringendo vaginæ orificio vires exerat. Poſt diuturnam enim á Venere abſtinentiam (id, quod in hac controverſia peculiari animadverſione dignum eſt) ita ſolet vaginam contrahere, ut propterea *Joannes Benedictus Sinibaldus Geneanthropeiæ lib.* 4. *Tract.* 1. *cap.* 14. diſerte hæc ſcribere potuerit = *Videre eſt Viduas, quæ fidem Viris poſt funera ſervant, adeo circa muliebria coarctari, ut ſi alteri deinde ſocientur, vas præ anguſtia, & ſimphyſi fere virgineum præſtent*. Quin *Zacchias citato conſil.* 41. *num. eod.* 3., non idem modo jam docuerat; ſed & ejuſmodi Viduarum quaſdam *non ſecus ac ſi tum primum devirginarentur, ſanguinem in coitu effundere* = non obſtante etiam, quod plures filios fuerint enixæ, haud temere affirmaverat, quando apud laudatum *Gaſparem a Rejes quæſt.* 41. *num.* 9. habemus, vel = *Poſt partum aliquibus evenire, ut deſinentibus lochiis rurſus virginalem arctitudinem etiam naturaliter acquirant*. Quod ſi hæc in iis, quæ filios ediderant, quanto facilius, ut infra commemorabimus, in iis, quæ nunquam pepererunt? Et ſi deſinentibus lochiis, hoc eſt paucas poſt hebdomadas, virginalis arctitudo reſtituta eſt; quanto magis poterit, menſibus, & annis poſt venereos congreſſus interjectis reſtitui?

Hactenus, quæ cauſæ, ſive ab arte, ſive a morbo, ſive a natura profectæ, fallax reddere poſſint primum virginitatis ſignum, quod ab anguſtia orificii vaginæ repetitur, oſtenſum eſt. Nunc ſignum alterum, quod ab Hymene deſumitur, quæ cauſæ efficere incertum poſſint, eo brevius indicaremus, quod hæ fere omnes ad unum genus, hoc eſt ad naturam referuntur, niſi prius quid non ſit Hymen, & quid ſit, tum deinceps quot, qualeſque ſecundum naturam varietates patiatur, neceſſario eſſet demonſtrandum. Neque enim cum Obſtetricibus errandum eſt, quæ pro Hymene, ut adverſus illas *Paræus* animadvertit *Operum lib.* 23. *cap.* 42., membranam habent quamdam (id quod ipſæ ignorant) præter naturam, cui ſedem *nonnullæ affigunt primo in pudendi limine, aliæ in media cervicis uteri via, aliæ in extrema ad uteri interius orificium*. Qui hæc illas primum docuerunt, videntur utique *Pauli Æginetæ* loco perperam intellecto, ſe atque illas mirum in modum decepiſſe. Nam cum initium *capitis* 72. *lib.* 6. ſic vertendum non dubitarent, quemadmodum poſtea *Andernacus* convertit: *Genitales Mulierum partes clauduntur interim ex natura, interim ex acceſſorio, morbo quodam præcedente, alias in ſummo ore, ſæpe etiam in medio ſpatio, idque aut ſecundum naturam, aut ex obſtructione. Quod autem foramen interſepit intercluditque, vel caro, vel membrana eſt*: Cum igitur ſic acciperent, neque de quibuſdam tantum Mulieribus, neque de morbo per chirurgiam curando Auctorem loqui, animadverterent; ex perpaucarum morbo ſtructuram omnium ſecundum naturam commenti ſunt, cum tamen *Paulus* non κατὰ φύσιν hoc eſt non ſecundum naturam, ſed κατὰ σύμ-

φυσιν

φυσιν, hoc eſt ex *concretione*, ſcripſiſſe videatur, ut *Cornarius* monuit in *Dolabell*. in hunc locum; aut ſi ſcripſit ſecundum naturam, haud aliud, quam a *nativitate* ſignificet, quemadmodum apud Aetium, ab eodem Cornario latine redditum, hæc eadem, quæ Paulus, docentem habemus *lib.* 4. *ſerm.* 4. *cap.* 96. Ea ut putamus, prima triplicis ejuſmodi erroris, tamdiu, & tam pervagati cauſa fuit.

Quamvis autem *Realdus Columbus*, Profeſſor exercitatiſſimus *de re Anatom. lib.* 11. *cap.* 15. monuerit, iſtiuſmodi membranam *raro adeſſe*, & *lib.* 15. inter ea, *quæ raro in Anatome reperiuntur*, *poſt innumera Corpora* cum alibi, tum in hac, & Piſana, Romanaque Academia a ſe diſſecta, *ter dumtaxat*, *illam inveniſſe* ſe, ſcripſerit. Quamvis Paræus Chirurgus celeberrimus, citato capite teſtatus ſit, ipſam ſemel tantum licuiſſe ſibi obſervare, quam alioquin fruſtra *in pleriſque virgunculis omnis fere ætatis a trimatu ad duodecimum uſque annum*, *quarum ſibi ex Noſocomio Pariſienſi plena copia erat*, *ſtudioſe exquiſiverat*: Quamvis *Andreas Laurentius Hiſt. Anatom.hum. Corporis lib.* 7. *cap.*12. & *quæſt.*13. prodiderit, *puellas ſe*, & *abortivos fœtus vidiſſe quamplurimos*, *in quibus membrana illa non aderat*, *quin etiam trimeſtres*, & *trium*, *quatuor*, *ſex*, *ſeptem annorum Virgines diligenter obſervaſſe*, & *ſpecillo ad Uteri os internum uſque immiſſo*, *nihil quod reſiſteret inveniſſe*: quamvis M. *Antonius Ulmus libro*, & *ſect. citatis cap.* 7. confirmaverit, cum in ejuſmodi abortivis fœminis, & in natis a partu uſque ad ſeptennium diligentiſſime quæſiviſſet, *ſe nullam unquam animadvertere potuiſſe Membranam hujuſmodi*, *Hymen vocatam*, *quin ejus neque veſtigium*: *grandiores etiam diſſecuiſſe Virgines*; *nihil promoviſſe*: denique ut alios brevitatis cauſá omittamus; quamvis *Jo. Bapt. Silvaticus* in egregio libro, quem inſcripſit *de iis*, *qui morbum ſimulant deprehendendis cap.* 9. memoriæ litterarum mandaverit, cum ad quamdam ejuſmodi graviſſimam in Principe Fœmina controverſiam dirimendam *ex pluribus Italiæ Urbibus plures accerſiti Illuſtres Medici eo deveniſſent*, *ut ſenſus tactus medio rem plane determinandam eſſe ſancirent Virginibus Xenodochio expoſitis diverſæ ætatis multis*, *propriis digitis exploratis*; *nequeunte in tanto Virginum numero rem plane non manifeſtari*, *abſente præſertim omni fraudis*, *ac malitiei ſuſpicione*, & *ex improviſo facta exploratione*; *ex hac nihil quicquam in iis omnibus Virginibus*, *earumve aliqua adeſſe*, *innotuiſſe*, *quod talem membranam*, *vel etiam obſcurius repræſentaret*: Quamvis igitur hæc omnia ita ſe habeant, & meridiana luce clarius ſit, ejuſmodi membranam, & in quam pauciſſimis inveniri, & cum invenitur, eſſe omnino præter naturam, & quod conſequitur, ſi Obſtetrices, illa quam jactare ſolent peritia, atque experientia eſſent in Virginum, quas numquam fere, & in Mulierum, quas raro extra partum inſpiciunt, naturalibus internoſcendis, turpes illos errores, primas omnium abjicere debuiſſe; tamen & apud Paræum *affirmabant*, *poſſe ſe certo Virginem a corrupta dignoſcere*, *hujus membranulæ integræ*, *vel ruptæ*, & *violatæ argumento*. Quamobrem citato ipſe capite hæc continuo ſubjecit: *harum obnunciationibus*, *dum nimium creduli Judices fidem adhibent*, *ſæpe in errorem impelluntur*: Et *Vincentius Alſarius Crucius de quæſitis per Epiſtolam in arte Medic. centur.* 4. cum poſt illos, quos modo laudavimus, ſcriberet, ne idem *Italæ Obſtetrices* facere pergerent, verebatur. Si, inquit, *Obſtetrices Mulieres ad hanc ſolam membranam vim proprii Judicii dirigunt*, *quam recte id faciant*, & *quanta ob id Judicibus ſit illis adhibenda fides*, *ex hucuſque diſcuſſis unicuique conſtat*.

Et ſane ſi Pariſienſes illæ, quæ tamen in obſtetricandi arte cenſentur doctiores, adeo in errore verſabantur; quid de Noſtratibus non erat timendum? Quarum de pleriſque jure meritoque illa dici poſſent, quæ leguntur apud *Schurigium* in laudatæ *Parthenologiæ ſect.* 3. *cap.* 7. *num.* 4, & 5. = *Antiquiores quidem Obſtetrices Medicæ fuerunt*, & *ſcientificæ*, *quæ non ſolum inſiſtebant in obſtetricatu*, *ſed omnes Mulierum curabant morbos*, & *Philoſophiam*, & *medicinam diſcebant*, & *libros intelligendi*, & *componendi compotes evaſerunt*. *Nunc autem ſolum ſciunt fœtum ab utero recipere*, *umbilicum abſcindere*, & *faſciis puerum involvere*, *quia ſic viderunt*. *Itaque*

nunc

nunc in Germania ob tantam Obſtetricum ignorantiam fidemque ideo ſuſpectam, ipſis ſolis numquam a Magiſtratu inſpectio Mulierum, atque relatio committitur, ſed tantummodo Medicis ideo aſſociantur, ut ipſorum juſſu partes pudendas dilatent, aliaque mandata faciant. Quod ſi pleraſque noſtratum Obſtetricum relationes legamus, aut potius, quoniam his ſæpe ab aliis aut correctis, aut dictatis utuntur, ſi cum pleriſque earum loquamur, & quid in ejuſmodi inſpectionibus obſervaverint, paulo attentius percuntemur; mirum quæ ſæpius monſtra, & portenta audiamus. Virginitatis quidem clauſtrum, parteſque ipſum conſtituentes integras, illibatas, intactas, cohærentes, connexas, unitas, clauſas inveniſſe ſe, dicunt. At ſi quid, aut ubi illud Clauſtrum, & quæ, qualeſque hæ partes ſint, roges; tunc enim vero aut nihil præterea reſpondent, aut ea reſpondent, unde aut veteres illos, aut alios, interdum etiam graviores, de natura, & ſede Hymenis errores ipſarum facile intelligas. Nam quæ antiqua illa ſomnia de clauſis Virginum locis, aut altius, aut inferius per panniculum, ſive illiuſmodi membranam nonnunquam inaudiverunt, aliæ quidem ex vaginæ tubo ſuperius concluſo Virgineum Clauſtrum comminiſcentes, hoc quemdam, ſi ſuperis placet, tubum ſive canalem eſſe ajunt; aliæ autem ſecundum pervulgata olim verba, quæ *Ulmus* citato cap. 7. retulit, & confutavit, *Nicoli Florentini*, *ante deflorationem Os Matricis eſt velatum Panniculo*, pannum, aut centonem, aut etiam velum quoddam eſſe, dictitant: quod velum aliquæ, ſive ut ſagaciores appareant, ſive ut aliquid Anatomicæ doctrinæ, (ſed commentitiæ, atque obſoletæ) audiviſſe videantur, *rarum eſſe inſtar retis* confirmant; neque enim aliter in hac tanta Anatomes luce adhuc intelligunt, *qui per illud Virginibus menſtrua penetrent*.

Quæ vero non ex auditu, ſed ex lectione ſibi magis ſapere videntur, quid Hymenis nomine, & quanto cum errore intelligant, ex *Zacch. colligere eſt lib. cit. 4. tit. 2. q. 2. n. 3. Hymenem*, inquit, *etiam ſe obſervaſſe aliquando teſtatur Mercurius in libro della Commare* 1. *cap.* 2., *qui tamen valde errat in ejus Membranæ deſcriptione; vult enim per illam Nymphas ſimul conjungi, quod adeo abſurdum eſt, ut nihil ſupra, quemadmodum ex Doctorum Anatomicorum ſcriptis facile legenti patere poteſt*. Et certe ſi hoc aliquando eſt; præter naturam omnino eſt. Huc tamen potius referenda crediderimus, quæ de annexis alligatiſque Clauſtro Virginali Membranis, ſive pelliculis, & de earum integritate, & unione ſæpe ſolent Obſtetrices dictitare, quam ad Membranulas, *Severini Pinæi Carunculas* conjungentes. Mercurium enim ſuum interdum legunt, italico ſermone hæc de *Nymphis*, aut *Hymeneo* capite indicato affirmantem: *mentre ſtanno congionte inſieme, ſono ſegno della Virginità, e quando nella congiunzione con l' homo ſi rompono, o ſeparano, ſpeſſe volte con molto ſangue, danno ſegno della Virginità perduta*. *Pinæi* autem librum *de Virginitatis Notis* nec viderunt, nec, ſi vidiſſent, intelligere potuiſſent: quamquam ne ipſius quidem de Hymene Sententia accuratiori reſpondet Anatomiæ; nam, ut noſtrum aliquis dilucide alias oſtendit, Caruncularum ad vaginæ orificium aliæ nullæ ſunt, antequam Hymen diſrumpatur, ut quæ ejus fortuitæ reliquiæ ſunt; aliæ vero ſunt quidem, ſed ultra Hymenem locatæ, ut ab hoc differant, ipſoque præſente ab extrinſecus inſpicientibus videri non poſſint. Verum; ut ad Obſtetrices redeamus; mirandum non eſt, ſi quæ non eſſe probavimus, ea pleræque videre ſe, ajant; nam & Zacchias *laudato conſilio* 41. *num.* 1. ſua etiam tempeſtate id conſueviſſe animadvertit. *Quo ad diſgregationem*, inquit, *pellicularum Uteri, ut illæ ajebant, certum eſt illa potius, ut ſecundum communem mulierculárum modum quid dicerent, quam ut quicquam in Virginia in rei veritate circa eas agnoſcerent, ſic fuiſſe loquutas; cum pateat, pelliculam illam Hymenem dictam, de qua multa Obſtetriculæ deblaterant, in Virginibus naturaliter conſtitutis nullo modo reperiri*.

At ſi illa, ut oſtenſum eſt, nullo modo ſecundum naturam reperitur, num forte nulla præterea alia reperitur? Reperitur vero; niſi quid vitiaverit; ſecundum ordinariam naturalis ſtructuræ normam in eo-

eodem ſemper loco, hoc eſt in ipſo vaginæ orificio, ex eademque interna duplicata ejuſdem Vaginæ tunica fere circumcirca ita ſe attollente, ut foramen, per quod ſanguis menſtruus, atque adeo craſſiora, prodeant, relinquatur, nec obducti panni, aut veli, ſed annuli fere, aut ſemilunulæ ſimilitudo repræſentetur. Ejuſmodi autem figura diſerte deſcripta, aut luculenter delineata eſt magno conſenſu a Summis Anatomicis, ab aliiſque, qui iiſdem lectis, aut inſpectis, accuratius quæſiverunt, primum videlicet a celeberrimis Scriptoribus, qui in hac noſtra Academia diligentiſſimi fuerunt diſſectionum Magiſtri, *Gabriele Falloppio* in *Obſervationibus Anatomicis*, *Julio Caſſerio* in Tabul. Anatomic., quæ ad uterum gravidum, & Fœtum ſpectant VIII. ad Litt. Q. *Adriano Spigelio de hum. Corpor. Fabrica libr.* 8. *cap.* 19., *Franciſco Plazzono de Partibus generationi inſervientib. lib.* 2. *cap.* 5. *Joanne Veslingio Syntagm. Anatom. cap.* 7.; aliiſque, deinde ab iis, qui horum obſervationes propriis confirmarunt, *Joanne Riolano Anthropograph. cap. cit. Dominico Panarolo Jatrologiſmor. Pentec.* 5. *Obſ.* 50. & in adjectis figuris ad litt. L. Q. & T. *Joanne Swammerdamio* in *Uteri Muliebr. Fabrica* adjectiſque Iconibus Diemerbroeckio Anatomiæ *lib.* 1. *cap.*26., atque aliis pluribus: noviſſime ab omnibus, quicumque, & hoc tempore, & paulo ante apud quaslibet eruditiores Nationes in re Anatomica magis claruerunt, ut apud Batavos a *Friderico Ruyſchio in Obſervat. Anat. Chir. Obſ.* 22, & 23., reſpondentibus Figuris ad litt. D. apud Anglos a *Guilelmo Cheſeldeno Anat. Of. the hum. body lib.* 4. *cap.* 2; apud Gallos ab *Jacobo Beniguo Winslowio Expoſit. Anatom. traité du bas Ventre num.* 653., apud Germanos a *Laurentio Heiſtero Compend. Anatom. num.* 234. & *Not.* 30., & denique apud Noſtrates; ut alios in præſentia ſileamus; ab Joanne Dominico Santorino *Obſervat. Anatom. Tab.* 2. *Fig.* 1. *ad litt. E.* Cum his noſtræ omnes, longo annorum curſu perſæpe, & diligenter habitæ, obſervationes conſentiunt.

Quæ igitur cauſa fuit, cur ab illis, quos antea memoraveramus, Doctiſſimis Viris non fuerit hic verus Hymen animadverſus? Non una videlicet cauſa, ſed plures, duæ autem præcipue, altera, quod non omnibus Virginibus, neque omni ætate, ut poſtea dicemus, æque aut magnitudine, aut firmitudine conſpicuus eſt; altera, quod pannum illi, & occludens velum quærebant; non annulum: cujuſmodi animi diſpoſitiones quanto impedimento ſint verum inquirentibus, nihil oſtendere magis poteſt, quam quod propterea accidit *Regnero Graafio Anatomico* alioquin ſolertiſſimo, ſtructuræque Muliebrium genitalium Scriptori celeberrimo. Cum enim animo imbibiſſet eorum Sententiam, qui Hymenem docuerant in ſola Orificii Vaginæ coarctatione conſiſtere, tametſi membraneus annulus, aut Semilunula in Virginibus, quas diſſecuit, non deſiderabatur; quandoquidem id ſatis ambæ ejus Tabulæ, huic rei dicatæ, commonſtrant II. quidem *ad litt. E. E. E. & IV. ad* b. b. b., & ipſi in Virgine fecundum naturam ſe habente *membranoſus quidam circulus tantum*, videndum ſe præbuit, tamen in eodem, in quo hoc ſcripſerat *cap.* 5. *Tractatus de Mulier. Organis generationi inſervientibus*, quod caput eſt de *Hymene*, ex ſuis ipſe Obſervationibus, & Tabulis concluſit, *præter Vaginæ Orificii coarctationem naturaliter nullum reperiri Virginitatis munimentum*: uſque adeo in obſervando inter ſe differunt videre, & agnoſcere! Quod ſi aliqui igitur Anatomici exercitatiſſimi verum Hymenem, ab aliis antea deſcriptum, ipſi vident, nec tamen præ opinione præjudicata eumdem agnoſcunt; num forte Obſtetrices, quæ nec deſcribentes legerunt, nec oſtendentes viderunt, verum ipſas Hymenem ſine ulla dubitatione agnituras cenſebimus? Quid ſi huc ea aliquando accedant, quæ etiam veri Hymenis præſentiam fallax reddere Virginitatis ſignum poſſint? Nonne laudati Crucii verba æquum erit noſtra facere: *Noſtra igitur Sententia eſt in caſu propoſito, nullam prorſus adhibendam eſſe fidem Mulierculis illis, quando licet Medici doctiſſimi idem ſentirent, lente nihilominus, & niſi magna cum præmeditatione eorum opinio amplectenda eſſet. Signa etenim, quæ ab arte eliciuntur, & per quæ aliquis Virginitatem ſeu præſentem, ſeu jam ablatam dignoſcere poſſet, adeo incerta ſunt,*

ſunt, *atque fallacia*; *ut qui ex illis ſolis quicquam certi aſſerere contendat*, *craſſæ ignorantiæ*, *ac temeritatis notam ſubiturus omnino ſit*.

Cauſæ autem cur vel Hymen ipſe fallere aliquando inſpicientes poſſit, & , quamvis Peritos in errorem inducere, ab alia ejus, quam paulo ante indicabamus, in aliis Fœminis ſecundum naturam magnitudine, aut firmitudine ſunt repetendæ. Namque ut primum de magnitudine dicamus; manifeſtum eſt, ut cæteræ partes corporis, partiumque foramina, naſi exempli cauſa, aut oris, non omnibus ad eumdem modum, ſed aliis anguſtiora, aliis latiora contigerunt, ſic & Hymenis foramen pluribus a natura amplius obtigiſſe. Illud quoque non minus evidens eſt, ut foramina cætera proportione, dum augetur corpus, & ipſa augeri, ita hoc etiam, de quo loquimur, ætate creſcente amplifiri: quæ res tum communi inſpectione anatomica, tum etiam Hymenis Iconibus ex Puellis, & maturis Virginibus accurate deſcriptis confirmatur. Sic in *laudatis Graafii Tabulis* videre eſt, quanto id foramen jam majus ſit in Puella ſexenni, quam in recens nata, & quanta poſtea amplitudine pateat in Virgine 24. annorum. Si igitur hæc utraque in quibuſdam Fœminis cauſa conveniat; fieri utique poterit, ut ſine Hymenis, aut ulla, aut notabili laceratione ineantur, præſertim ſi Viri penis non ſit ex craſſioribus, nec Vir ipſe in congreſſu ex violentioribus; qualia de hac ipſa re idem ſentientes, attenderunt *Claudinus*, *&* *Spigelius Reſponſ. & cap. citatis*, atque ante ipſos *Capivaccius Tractatu memorato*, ubi ait, *maxime ſi virile pudendum non admodum vaſtum, muliebre autem peramplum ſit*, & hunc ſequutus *Zacchias lib. & tit. citatis quæſt.* 1. *num.* 31. Accedere præterea poteſt alia amplitudinis cauſa, certum ab ortu, aut ab ætate temperamentum, quo Virgo acrius in Venerem feratur. Quam cauſam *capite citato* Graafius ſubindicat. Oſtenſurus enim, cur non *omnes Virgines primo coitu ſanguinem emittant*, hinc incipit, quod Vaginæ oſculum, hoc eſt, ut vidimus, non agniti ab ipſo, Hymenis foramen *præ avido coeundi*, *concipiendique deſiderio in grandioribus ſucceſſu temporis dehiſcat*. Amplitudo igitur faciet, ne laceretur, & quod conſequitur, ne ſanguinem, lacerationis ſignum, effundat. Sed & Riolanus *capite indicato*, ætate præſertim, atque aliis quæ paulo ante innuimus, ſpectatis, effuſuram ſanguinem tunc negavit, ſi *Virgo ſit paulo annoſior*, *utpote annum* 20. ſupergreſſa: quod ipſum ante docuerat Zacchias *ſæpius citata quæſt.* 1. *num.* 20. quæſtione autem proxima 3. *n.* 9, & 10., minus conſpicua eſſe in Virginibus concubitus ſigna poſt eum annum, aſſeveraverat.

Itaque etiam Gaſpar a Rejes *laudata quæſt.* 39. *num.* 22. *inter præcipuas* cauſas, cur ſanguis haud raro tunc a Virginibus non emittatur, primo loco *ætatem* poſuit, rationemque inſuper addidit, utpote *quæ* (ætas) *& partes illas laxiores reddit*, *& duriores*. Sed quando de laxitate, hoc eſt de foraminis amplitudine jam vidimus, de annuli ipſius, in quo foramen eſt, duritie, ſive firmitudine videamus. Quamquam eum ſupra oſtenderimus, quid naturalis conſtitutio, atque ætas valeant in circumjectis Orificio Vaginæ fibris, ſiccioribus, eoque firmioribus, & robuſtioribus reddendis, ea protulimus, unde intelligi ultro liceat, quantum eædem cauſæ facere ad majorem quoque annuli duritiem, & firmitudinem poſſint; ſeparatim tamen de cauſis iſtis ſingulis quædam adjiciamus. Et primum minime dubitandum eſt, quin ab naturali conſtitutione aliis firmior, aliis mollior, aliis craſſior, aliis tenuvior, ut cæteræ quoque partes, obtigerit. Quare non difficile eſt conciliare Falloppii, & aliorum diſſenſum. Ille enim membranam hanc *nerveam*, *non autem carneam eſſe in citat. obſerv.* docuit; Veſalius autem *de hum. corporis Fabrica lib.*5. *cap.*15., quem in primis ſequitur Riolanus *capite citato*, carneam eſſe, affirmaverat. Nimirum, & nos in aliis annulum ad nerveæ magis, quam ad carneæ Membranæ naturam accedentem, in aliis contra; itemque in aliis magis, in aliis minus compactum, craſſumque deprehendimus: in nonnullis etiam eſt adeo craſſus, atque compactus, ut vel Chirurgica ſectione, quemadmodum

apud

apud *Zacutum Luſitanum lib. 2. de Praxi Med. Admir. obſerv.* 143., & *Ruyſchium laudata Obſerv.* 22., atque alios, inſtante partu, ſit aperiendus, vel certe viris craſſiore præſertim pene inſtructis, non leve, antequam ſubeatur, negotium faceſſat. Igitur ſi quando & foramen amplum mediocre Viri genitale non difficile admittat, & annulus inſuper ex craſſiore, & compactiore ſubſtantia ſit, & quæ ad nerveam accedat; non facillime utique lacerationem patietur. Quorum utrumque, atque alia præterea complexus eſt *Mercurialis*, cujus verba ex *cit. Conſultatione*, hic juvat producere. *Contingere poteſt*, inquit, *ut foramen illius membranæ natura, ſive arte amplum effectum, penem ſaltem ſine ruptura, & ſanguinis profuſione admittat: quod Virgo ſimiliter facere poteſt adſtrictoriis medicamentis, quippe quæ membranam illam condenſantia, duram, & fractu difficilem præſtant. Quinimo haud inconvenit, ut ab ortu naturæ ejuſmodi velamen ſit denſum, atque contumax effectum.*

De ætate autem (quæ ſi quid aliud in tota hac quæſtione ſemper maximopere attendenda eſt) quod Hymenem craſſiorem faciat, & magis renitentem, cum ratione intelligitur, tum obſervatione oſtenditur, *Spigelii* in primis, qui *cit. cap. Hymenem ſe in maturis Virginibus craſſiorem reperiiſſe: in junioribus debiliorem, mollioremque*, teſtatur. Ejuſmodi, credimus, certiſſimæ obſervationes, & quod ex ipſis ultro conſequitur, jure meritoque fecerunt, ut quemadmodum Michael Bernardus Valentinus *in Novellis Medico-Legalib. caſu* 8. refert apud Schurigium *ſect.* 3. *Parthenologiæ cap.* 6. *in quodam caſu reſponderit Facultas Medica Lipſienſis, quod nonnulla quidem aut læſæ, aut integræ Virginitatis ſigna a Medicis allegentur; attamen cum eadem in Adultis valde dubia, & incerta ſint, hinc ad quæſtionem, an per inſpectionem infallibilia, vel ad minimum valde probabilia indicia inveniri poſſint? Nil certi determinari, & decidi poſſit.*

Quod ſi repetitis ſæpius congreſſibus tandem aliquando Hymen ex parte aliqua rumpatur; num forte ita ab ullo demonſtratum eſt, *numquam amplius reſarciendi ſpem remanere*, ut, velimus, nolimus, *Sinibaldo* hoc contendenti *cit. lib.* 4. *tract.* 2. *cap.* 2. manus dare neceſſe ſit? Certe id ipſe non probavit auctoritate ſive Hippocratis, diſciſſum nervum conſolidari; ſive Galeni, foramen membranæ coaleſcere, negantis. Nam neque hujus locus *lib.* 1. *de Semine cap.* 6. inſpiciendus, de membranis eſt diſruptis, ſed de naturaliter perforatis. Neque Hymen proprie nervus eſt: imo, ut ſupra indicavimus, membrana eſt ad carneam haud raro accedens naturam. Membranam autem, ſi qua alia, proprie dictam, quæ Tympani Auris nuncupatur, vel ipſam *Valſalvæ* experimentis conſtat *Tract. de Aure Hum. cap.* 5. *num.* 5., ſi perrumpatur, nullo adhibito medicamento, in *priſtinam integritatem reſtitui*, & *quidem ſine leviſſimo ductæ cicatricis ſigno.* Quanto ergo hanc magis, quæ Hymenis annulum efficit, coaleſcere poſſe, quis credat, cum videlicet, *Diemerbroeckio cap. citato* id docente, *fibris carnoſis* ſit *intertexta*, additis præſertim remediis, quibus *Silvaticus cap.* ſupra indicato *facillimum* exiſtimabat *partium illarum ſymphyſim, ſive coaleſcentiam recuperare*, ſive quibus *Agrippa*; ut in ſæpius memorato Capite Riolani legimus; ſcribit *cap.* 6. *Libri de Vanitate Scientiarum*, *Virginitatem reparari poſſe reſarcinato Hymenæo*, aut remedio adhibito omnium præſtantiſſimo, longa a venere abſtinentia; *Natura enim* (verba ſunt ipſius Sinibald. *tract.* 1. *cap.* 14.) *dum quieſcit, partium unitatem reſtituit.* Huic eidem remedio tantum tribuebat *Severinus Pinæus* præcitati Opuſculi *lib.* 1. *cap.* 6., ut hæc ſcriberet: *quia ſic accedit quies Partium, ſi earum quædam ab invicem recenter ſolutæ parum diſſideant, eadem procul dubio reuniuntur, & integritati priſtinæ reſtituuntur, itaut gravida eſſe poſſit, cui etiam virginitatis notæ iterum appareant.* Pinæo autem non modo aſtipulatur Zacchias *tit. cit. quæſt.* 3. *num.*5., verum etiam *ſanguine*, qui ex laceratis partibus effluit, *mediante adeo invicem temporis ſpatio denuo cohæreſcere*, *affirmavit*, *ut majorem interdum anguſtiam præ ſe ferant, quam ante amiſſam virginitatem facerent*. Et ſane qui *in Viduis, quæ longo poſt tempore ad ſecundas Nuptias accedunt*, ſi non majorem, at eamdem ſaltem cum *Gaſpare a* Re-

Rejes cit. quæſt. 41. *pudendarum partium clauſuram aliquando inveniri ponat;* multo is facilius, quam in illis, quæ etiam peperiſſe ſupra dicebantur, viduis tum credet, tum intelliget, qui fieri potuerit, ut in duabus aliis Mulieribus, quæ peperiſſe non dicuntur, & in quibus *dolus nullus ſubeſſe poterat*, hæc adnotaverit idem Zacchias ſuperiore *quæſt.* 1. *num.* 26. *Vidi ego*, inquit, *quæ a coitu diu ob Mariti abſentiam, vel infirmitatem abſtinens, cum de novo concumberet, ſanguinem effunderet; & pudiciſſimam Viduam novi, ſecundo nubentem, ſanguinem effudiſſe; cum primum ſecundo Viro conjungeretur: biennio autem viduiiatem, & cœlibem vitam ſervaverat:* ut veriſimile aliquibus videri poſſit, in his laceratum antea Hymenem firmiſſime tam longo intervallo, biennii præſertim, coaluiſſe. Verum hæc dicta volumus, ne Sinibaldi Sententiam quiſpiam, niſi antea diligenter examinaverit, temere, & pecudum more ſequatur.

Nam alioquin, ſatis nos ſupra oſtendiſſe, credimus, poſſe hymenem, aliquando veneris uſu non rumpi propterea quia a Natura amplius foramen annuli ſubſtantia renitens, & durior comprehendat. Quid vero, ſi cedens, & mollior? Ne ſic quidem ſemper neceſſe eſt, ut rumpatur. De quinque enim caſibus, in quibus ſine Hymenis diſruptione poſſe Virgines notitiam Virorum habere, *Plazzonus* noſter citato capite ſtatuebat, primum eo referri poſſe, cenſemus, ut annulus cedat. *Si Virgo membranam obtineat tranſverſe inciſam, non foramine rotundo præditam; tunc, inquit, non fit ruptio, ſed tantum dilatatio.* Nimirum quia ſic Membranæ (tunc minus quam ſolet, annuli ſimilis) partes ambæ, per rimam, dummodo hæc ſit longior, diviſæ, facilius peni permittunt tranſitum. Quod ſi etiam rima non in tranſverſum, ſed in longum ducta ſit; non minus idem accidere videtur poſſe: quin res inſuper confirmari *Obſervatis Anatomico Practicis Gerardi Blaſii*, qui cum Hymenem *qualem in deflorata non una obſervavit fig. IX. Tab. II.* exhibeat; in ea Membrana, non foramen rotundum, ſed oblongam rimam, repræſentat.

Sed quæcumque obſervationum *Blaſii* cauſa fuerit, illud certum eſt, quod maxime attendi volumus, in *deflorata non una* Hymenem ab ipſo inventum eſſe. Quod ſi Hymen, qualis ab eo delineatur ex hujuſmodi Mulieribus, comparetur cum Hymene, qualem *ex Nubili Virgine, & Infantibus Veslingius V., & VII.* figura indicati *cap.* propoſuerat; continuo apparebit, ne Peritum quidem Anatomicum, nedum rudem Obſtetricem, vitiatæ Mulieris Hymenem ab Hymene Virginis in ejuſmodi caſibus poſſe internoſcere. At enim *Blaſius* rem ſatis ſua illa figura non expreſſit: certe enim monuit, in defloratis *inæqualem admodum eſſe circulum Hymenis, & quaſi ſerratum;* quod ea figura non oſtendit. Vero. At ſi vel maxime inæqualem, ſerratumque delineaſſet; num forte magis inæqualem, magiſque ſerratum potuiſſet, quam in memoratis Graafii Tabulis delineatum videmus? Harum tamen Icones, ex Virgine, itemque ex Puellulis ſunt omnes, ut diximus, deſcriptæ. Manifeſtum eſt igitur, in defloratis quibuſdam Hymenem ſic remanere, ut poſſit, tum Medicos, tum Chirurgos, tum Obſtetrices decipere; niſi quis forte illis credat has Mulierculas anteferendas ob exercitationem, quam ſæpe jactare non dubitant ſuam in Virginum quoque ipſarum Naturalibus inſpiciendis; quaſi vero Medici, & Chirurgi non multo ſæpius, atque accuratius, & in viventibus ad curationem, & in mortuis præſertim ad anatomen illa inſpicerent. Sed quanta in Obſtetricibus hujuſmodi exercitatio, & peritia ſit, cum multa alia, tum illud in primis commonſtrat, quod Fœminei Sexus Fœtus pro maribus quotidie habent clitoridem pro pene, turpiſſimo errore, accipientes, quandocumque illi aut antea per abortum ejiciuntur, quam ex naturæ inſtituto prominere clitoris deſinat; aut quamvis maturi, hanc eamdem tamen etiam tum habent extantem, quos ipſos non dubitant (id, quod ob conſequentia gravius eſt, & ſæpius accidiſſe omnes ſciunt) in Sacro Baptiſmo Maſculorum nominibus appellandos, cum Fœminæ ſint, Eccleſiæ exhibere. Quod utique non contingeret, ſi vel levem particularum, ex quibus loci Fœminei conſtant, notitiam haberent.

Ve-

Verum, ut ad cæteros *Plazzoni* caſus redeamus, quos ſupra fere omnes attigimus; ultimus reſtat, qui ad mollitudinem attinet, lubricitatem, & laxitatem, qua ipſa Hymen in concubitu integer, illæſuſque ſervari poteſt, *tempore* videlicet *Menſtruorum*, *aut non longe poſt; tunc enim partes illæ relaxantur, & penis facile intromittitur*. Hunc autem modum a Pinæo olim, citato *cap. 6.* animadverſum, & duabus obſervationibus comprobatum, eorum videlicet, qui Virgines Uxores eo tempore ineuntes facillime, eaſdem, reſiccatis partibus, vix tandem poſt magnos, repetitoſque conatus inire potuerunt; hunc igitur modum, etſi facile eſſet aliis confirmare obſervationibus, *Zacuti* in primis memorata *obſerv.* 143. nec difficile rationibus illuſtrare; Nobis tamen hic ſatis fuerit indicaviſſe, cum quia notior eſt, *ut qui eventu frequentior eſſe ſoleat*, quemadmodum vere Zacchias loquitur *lib. & tit. ſæpius cit. quæſt. 3. num. 5.* tum præſertim quia æquo longiores eſſe nolumus, quando & plura hactenus ſcripſimus, & quædam alia neceſſario addere jam debemus.

Cum enim, vel hac dumtaxat indicata, aliiſque prætermiſſis, ſatis multas produxerimus cauſas, quibus duo præcipua Virginitatis ſigna, nimirum anguſtia ad orificium Vaginæ, & membrana Hymen, apud peritiſſimos etiam Medicos dubia, apud obſtetrices autem, quæ pleraſque illarum, ne audiverunt quidem unquam, fallaciſſima reddantur; oſtendendum adhuc ſupereſt, vel poſt uſum Balnei aquæ calidæ; de quo cum quod ſatis ſit in hanc Sententiam ſubjecerimus, ſcribendi finem faciemus. Nos quidem non præterit, quam antiquus ſit ejus balnei uſus ante mulierum Genitalium inſpectionem, & quem in finem inſtitutus. Neque id ignorari a quoquam poteſt, qui vel ſextam dumtaxat *Sac. Rotæ Romanæ Deciſionem* legerit in illa earum *Deciſionum Centuria*, quæ ob materiæ affinitatem in calce *Operum* Zacchiæ *Medico-legalium* addita eſt. Sub illius enim *Deciſionis num. 9.*, commemoratur, *Hoſtienſem voluiſſe, quod mulier debeat prius lavari cum aqua calida, & ibi diu retineri ad diſſolvendum medicamenta, quæ eſſent appoſita, ut ibi dicit Abbas.* In ea autem aqua, quid præterea ſit incoquendum ad locorum anguſtiam arte factam, vel facilius retegendam, alii poſtea docuerunt, & in his *Codronchius* in extremo *cap. 11. Methodi teſtificandi*, hiſce verbis: *Conniventia vero, & adſtrictio medicamentis facta, poterit deprehendi, ſi cum quibuſdam laxantibus, & calefacientibus muliebria loca foveantur.* Quibus in verbis Zacchias, qui Codronchium ſequitur, pro *calefacientibus* legiſſe videtur, nec ab re quidem, *emollientibus*, qualia etiam enumerat *lib. 3. tit. 2. quæſt. 7. num. 5. ut Malvam, Biſmalvam, Violas, Brancham Urſinam, Betam, Fœnugræcum, Semen Lini, Melilotum, & hujuſmodi*: recte quoque admonet, *animadvertendum eſſe, quod non illico a lotione, veritatis experimentum ſumendum eſt, ſed poſt convenientem locorum exſiccationem, quoniam immediate poſt fomenti adhibitionem, abſque dubio loca relaxata, & patentia comperientur: Sed ſi exſiccari permittantur, ſi Virgo Fœmina ſit, invicem cohærent, & naturalis conſtitutio evidenter apparet, ſin ſimulata ſit Virginitas, a collutione ariditas, contractio, & corrugatio locorum ceſſat, & ea patentia remanent manifeſte corruptionem demonſtrantia.* Illud tamen eſt de hoc *Zacchiæ* loco diligenter attendendum: quod ait, ſi Virgo Fœmina ſit; id ita non accipiendum eſſe, quaſi abſolute diceretur: alioquin egregius auctor ſibi non conſtaret, quippe qui poſtea *lib. 4. tit. 2. quæſt. 1.* præter illam *Concluſionem* quam initio laudavimus, hanc etiam conſtituit *num. 24. Quibuſcumque ſignis, quæ Virginitatem incorruptam atteſtari poſſunt, præſentibus, Virginem eſſe incorruptam, certo firmari non poteſt.* Illo igitur modo citata *quæſt. 7.* loquutus eſt, cum ad illud dumtaxat reſpiceret, de quo Sermonem ibi inſtituerat, *medicamentis adſtringentibus*, quantumvis *validis, ac potentibus* ad Virginalem anguſtiam emendam *non eam uſam eſſe Mulierem*, in qua poſt illud experimentum *loca invicem cohærent, & naturalis conſtitutio evidenter apparet.*

Et ſane nihil aliud oſtendi eo experimento poteſt, dummodo tamen, ne aqua, & illuc, & tandiu pervenire Muliebri aliqua non difficili fraude prohibeatur, quo

qui-

quidem niſi perveniat, atque id tandiu donec alte impactas diuturno, ſæpius iterato uſu, validiſſimorum medicamentorum adſtringentium particulas penitus ſolverit, atque eluerit,fruſtra id tentamen ſuſceptum ſit. Quid vero ſi paulo ante balneum uſa eſſet Mulier adſtrictoriis medicamentis, aut oleoſis, aut oleis quibusdam exceptis? Videmus enim *Sinibaldum* eodem, quod antea laudaveramus, *cap.14.tract.1.lib.4.* inter cætera, quæ ad Mulierum naturalia adſtringenda commendavit, *optima inſuper fore* dixiſſe *linimenta ex oleo maſtichis*, *cotoneorum*, *& myrtillorum*. Neque ignoramus, qua ratione certa, quædam unguenta, ſive ut vulgo appellantur *Mantechi* apparari poſſint, quæ loca, quibus adhibentur, reſtringant. Num forte adſtringentes particulas aqua, aut incocta aquæ emollientia auferre tunc poterunt, quas oleum protegat, & pinguedo? Sed, & Symphyti majoris eximias in coarctando vires, quas ex producta Hoechſtetteri obſervatione ſupra confirmavimus, ex eadem novimus, non aqua, ſed aceto fuiſſe victas. Quid? Quod non omnes adſtringentibus, ſed quædam etiam, ut ex *Fortunato Fideli* oſtendimus, tumefacientibus ſe coarctant, quorum vis non ſuperficie tenus ſe continet, ut prompte aqua poſſit elui. Verum faciamus cauſas omnes per quas ars conſtringit, tolli aqua poſſe; at certe illas per quas morbus conſtringit, ut ſcirrhum, aut duram, magnamque cicatricem, aqua non tollet. Nec vero eas anguſtias tollet, quas natura ipſa, vel tutata eſt, vel mox, aut longo ſaltem poſt intervallo reſtituit per ſiccius a primordiis, itemque ab ætate temperamentum, adjectaſve Spincteris vires ſive per ſe majores, ſive, quod frequentius, diuturna a veneris uſu abſtinentia corroboratas, nullo autem unquam partu laxatas. Denique nec Hymenis tollet integritatem, quam nec certum eſt longiſſima quiete non poſſe a natura, vel ſine ullo cicatricis veſtigio reparari; certum eſt autem, poſſe a natura in concubitu ipſo ſervari, propterea quod Hymen, ſive a peculiari Corporis conſtitutione, ſive ab ætate, ſive a temperamento, foramine ſit ampliori, atque etiam ex ſubſtantia ſit ob duritiem, denſitatem, craſſitiem magis reſiſtente, vel foramine ſit inſculpto ad modum oblongæ rimæ, ut propterea, aut etiam ob adjectam interdum lubricitatem cedendo, facilius ſine ruptura potuerit mediocrem penem tranſmittere. Quales enim in Virgine incorrupta, poſt ejuſmodi balneum, convenientemque exſiccationem, & Hymen, & anguſtia apparent, tales quoque in ea, quæ ſic quidem, ut diximus, corrupta ſit, eædem appareant, neceſſe eſt. Neutra enim eas habet ab adſtrictoriis medicamentis, ſed utraque ab ipſa natura.

Quæ omnia, cum ita ſint: primum illud plane intelligitur, quî factum ſit, ut obſtetrices, quippe horum pleraque, non modo non attendentes, ſed prorſus ignorantes, perſæpe in Virginitate dignoſcenda & olim deceptæ ſint, & adhuc decipiantur. Quapropter in Juris Pontificii libris *a Gaſpare a Rejes* laudata *quæſt. 39. num.31.* productis, illud diſerte ſcriptum eſt: *Sæpe fallitur oculus, & manus obſtetricum*. Sacra autem *Romana Rota* apud Zacchiam quæſtione illa ſæpius a Nobis citata 1. *ante num.1. obſtetricum judicium eſſe fallax*, teſtatur: atque; ut omittamus, quæ *de incertis fallacibuſque* ipſarum relationibus admonuerunt *Fidelis*, *& Paræus* locis cit., & hic inſuper in *Tractatu de renunciationibus*; Schurigius certe in ſæpius memoratæ *Parthenologiæ ſect.3. cap.7. num.5.* ex *Teichmeyero*, *& Augenio* certiſſima exempla profert tum *peritæ olim creditæ* obſtetricis, quæ Magiſtratui teſtata eſt *illibatam* illam *atque integram* eſſe Virginem, quæ poſt aliquot hebdomadas peperit, tum ſex *probatæ famæ* ſeu peritiæ obſtetricum, quæ *juvenculam quamdam*, *quæ ſeptem antea menſibus puerum pepererat*, *Virginem intactam judicarunt*.

Deinde ex illis omnibus, quæ ſupra a nobis producta ſunt, hoc *evidentiſſime* conſequitur, ut ſine ulla prorſus dubitatione, *unanimes cenſeamus*, *obſtetricum judicium de Virginitate Fœminæ*, *cujus naturalia*, *vel poſt uſum Balnei aquæ calidæ recognoverint*, *admodum incertum eſſe*.

JO.

JO. BAPT. MORGAGNI

Super ſeminis emittendi impotentia

RESPONSUM

MEDIÇO-LEGALE ALTERUM.

MAndatis obſequens Reverendiſſimi Prop ræſulis attente perlegi primum quidem *Poſitiones* Dom. Mariæ . . . . . , & *Reſponſiones* Dom. Hieronymi . . . ; deinde *Relationem* Præſtantium quatuor Medicorum, eamque accurate perpendi. Nunc reſtat, ut juratus ſententiam, qualis ea cunque ſit, aperiam meam *de impotentia Viri*, I. *an ipſa exiſtat*. II. *an perpetua, vel medicabilis*. Quod ſicuti faciam eo veri ſtudio, quo natura, & inſtitutione ſolitus ſum, & quod Deo, & Eccleſiæ ſemper, ac præſertim in graviſſima Cauſa, debeo; ita eo brevius rem expediam, quo copioſius Docti iſti Medici, omnia diligenter perſequentes, expoſuerunt.

Et ſane quod ad I. attinet, ex ipſis Viri quo de loquimur, *Reſponſionibus* adeo perſpicue oſtenderunt, neſcire ipſum, quid viris accidat cum ſemen emittunt, &, quod conſequitur, nunquam emiſiſſe, ut jure hinc conficere potuerint, abſolutam ſeminis emittendi *impotentiam* in ipſo *exiſtere*, eamque a natura. Quid enim reſponderi adhæc poſſit? Num ideo neſcire, quid cæteris accidat, quia ex illis ſit quibus ſemen *effluit cum nulla*, ut Zacchias loquitur, *voluptate?* At ex illis non eſſe, demonſtrat eorum deſcriptio apud eundem Auctorem Quæſt. Med. Leg. l.9. t.3. q.2. n.10. (negantem præterea, eum affectum *remediabilem ullo modo eſſe, ſi a natura ſit*). In illis enim *nulla erectio fit, aut modica, & quæ ad opus non ſufficiat, & cum qua ſemen, & quidem ex ſe effluit;* in noſtro autem illa non deficit; ſed nihil effluit, ne tot quidem, ut ipſe fatetur, *extra vas* adhibitis incitamentis. At enim de eo ambigit, an ſaltem effluxerit *intra vas*. Verum hoc minus facile fuiſſe, oſtendunt laudati Medici: quibuſcum facit Romanus Archiater, Sinibaldus Geneanthropiæ l.3. tr.3. cap.7. ego autem addo, me quidem legiſſe, eſſe aliquos, ut citata quæſt. n. 20. ipſe quoque refert Zacchias, *qui in venere exercenda ſemen emittere non poſſunt, quod tamen vel in ſomnis, vel in manſtupratione emittunt;* ſed contra de iis qui cum in prima poſſent, in ſecunda non poſſent, a me quidquam eſſe lectum, non meminiſſe.

Multo autem minus reſponderi poteſt, eſſe noſtrum ejus viri ſimilem, qui etſi nihil quod ſub ſenſus caderet, emittebat, ſeminis tamen partem maxime neceſſariam qua virginem gravidam feciſſe, opinabantur, hoc eſt ſpirituum ingentem vim copiamque emittebat. Namque, ut omittam, hanc opinationem, quam ingenii, credo, oſtentandi cauſa quidam poſtea aliqua defenſione non indignam putarunt, fuiſſe a Romano, Bononienſi, & Medio-lanenſi Medicorum Collegiis reprobatam; dicebatur vir ille poſt tantam ſpirituum emiſſionem *ſenſibus fere omnibus deſtitutus, humi concidere, & poſt unam venerem, per menſem libidinis incitamentis & carnis igniculis vacare conſueviſſe*, ut in memorato Sinibaldi Opere legitur l. 1. tr. 3. cap. 6.: quarum rerum nullam in noſtro caſu eſſe video.

Atque hæc non aliam ob cauſam attigi, niſi ut appareret, nihil ſolidi adverſus illa poſſe regeri, quæ ab laudatis quatuor Me-

Medicis aſſumpta ſunt, ut inde, & recte quidem, concluderent, abſolutam feminis emittendi impotentiam eſſe in iſto Viro, eamque a natura. Recte, inquam: neque enim ſi ea impotentia abſoluta, & a primordiis non eſſet, ſed *reſpectiva*, ut appellant, adventitia, & ex accidenti, fieri potuiſſet, nullo prævio ante pubertatem accidentis ejus indicio, ut ad annum uſque circiter trigeſimum nunquam ſemen vel poſt tot, ac tanta, ac tam diuturna incitamenta emiſiſſet.

Ex hac ipſa impotentiæ ejuſmodi confirmatione, de cujus *impotentiæ exiſtentia* I. loco videndum fuerat, illud quoque eluceſcit, quod II. loco ſequitur examinandum, ſitne ea futura *perpetua*, an *medicabilis*. Nam quæ ſpes nobis eſſe poſſit illam tollendi, quam tot anni, & variæ, ac meliores ætates, ac talia denique incitamenta, non dico tollere, ſed ne imminuere quidem ex parte aliqua potuerunt? Humores certe, & partium quoque ipſarum nonnulla debilitas temporis longitudine, ætatumque varietate, ac partium exercitatione mutantur. Non igitur in humoribus, aut in levi partium debilitate pervicax iſta, & conſtantiſſima impotentia conſiſtit. Reliquum eſt igitur, ut in partium aliquarum, aut ſaltem particularum, ipſis neceſſario inſervientium, defectu, aut prava figura, ſitu, occluſione, aut aliis ejuſmodi vitiis conſiſtat. Quæ ſi vitia ſub ſenſus caderent; alicujus, & occluſionis præſertim tollendæ ſpes eſſe poſſet. Sic qui ob pupillam imperviam, aut ob ſuffuſionem cæci naſcuntur, aut ſurdi ob auditorium meatum ea quæ demi poſſit, materia obſeſſum; hac ſolertis, & Rei Anatomicæ non ignari Chirurgi auxilio detracta, ſuffuſione autem deturbata, pupilla denique, id, quod in Anglia perfectum eſt, idoneo intra oculum immiſſo inſtrumento adaperta, audiendi, videndique ingenita impotentia ſolvuntur. Neque aliter qui podice, aut urethræ orificio occluſo in lucem eduntur, apta inciſione eam qua carebant, obtinent recrementa egerendi poteſtatem. In iſto autem Viro cum vitium nullum exterioribus in partibus occurrat; neceſſe eſt, interiores teneat, aut ſi exteriores, ad harum particulas ſpectet intimas illas, minimaſque, ſed eo magis officientes, quo minores ſunt; minimis enim, & ſenſum fugientibus ſtructuris maxima pleraque opera noſtris in corporibus perficiuntur. Eas autem ſtructuras mutare, aut partes quæ deſint, ſupplere unus eſt qui poſſit Præpotens noſtri Conditor Deus: Ars certe ulla non poteſt.

Et vero qui poſſit quæ ne ſtructuras quidem illas ultimas cognitas habeat, imo quæ neſciat, in qua potiſſimum de tot partibus, & quod vitium ſit unde iſta exiſtat impotentia? *Cujus autem rei non eſt certa notitia*, ut in Præfatione ad libros Medicinæ ſuos ajebat Cornelius Celſus, *ejus opinio certum reperire remedium non poteſt*: in iſto autem uſu ne probabile quidem, cum partes in quibus procul dubio res ea eſt, neque paucæ ſint, & pateant ſimul plures, paucioreſve tot vitiis, tamque inter ſe diſcrepantibus, in eoque tamen convenientibus, ut iſtam efferre impotentiam valeant, ideoque faciant, ut quæcunque conjectura veniat in mentem, continuo alia, atque alia ſe offerant, quarum cui plus tribuas, minime videas; illud videas, prudentis eſſe hominis, id quod Docti iſti Medici fecerunt, ſequi, ut aſſenſum omnem cohibeas.

Nec vero ſola ratio indicat, impotentiam iſtam eſſe inſanabilem, ſed & auctoritas idem confirmat Medicorum, paſſim, ut notiſſimum eſt, fatentium, *Organicos* morbos vel adventitios, nedum congenitos, vinci non poſſe. Quin imo graviſſimus in his rebus Auctor Paulus Zacchias in eadem quam ſemel atque iterum ſupra laudavimus, Quæſtione n. 13. de ipſo hoc morbo, de quo ſcribimus, verba faciens, diſerte docet, tunc etiam quando non ab organorum ſtructura, ſed a frigiditate pendet, *ſi quidem a natura ſit, in prima juventute, calore in vigorem properante, fortaſſe aliquod remedium, licet non ſine difficultate, eſſe admiſſurum; ſed poſt corporis totale augmentum ſi perſeveret, extra omnem ſpem ſanationis fore.*

Præterea ipſa quoque experientia, quantum ego novi, necdum oſtendit, hunc quo de agimus, morbum poſſe humana Arte ſuperari. Non pauca vidi, multa audivi, plurima legi: nec unquam tamen ac-

accidit, ut quæ a natura eſſet, emittendi ſemen impotentiam fuiſſe victam, cognoſcerem. Plura quidem ſcripta ſunt a Medicis exempla eorum qui emittere ſemen non poterant. Sed alii, ut ſupra quoque indicatum eſt, extra concubitum emittebant, quales a vetuſtioribus Medicis Aetio, Rhaſi, atque Avicenna, & ab eo inſuper qui hos citat, Marcello Donato de Medica Hiſtoria Mirab. l. 4. cap. 18. proponuntur. Alii in concubitu, ſi non ſemen, at flatus ſive per urethram, ſive per anum extrudebant, quorum hos Aetius, & Amatus Luſitanus deſcribunt, ab Donato ibidem laudati, illorum autem unum Zacutus de Praxi Medica Admirab. l. 2. Obſ.121. Alii, quos memorat Petrus Foreſtus Obſervationum Medicinal. l.26. Obſ. 18. in Schol. cum *nuper a nuptiis utrum nimis concalfacti, vel nimio amore incitati, ſemen minus ejaculari poſſent, poſtea animo ſedatiores, id optime fecerunt:* præterea autem neque hi, neque illi de quibus proxime dictum eſt, id impedimenti a natura habuiſſe ſcribuntur, &, ſi vera fateri volumus, non videntur.

Nec certe habuerunt alii, quos recenſent Paulus Ammannus Miſcellan. Nat. Cur. Dec.1. An.2. Obſ.185.; Frider. Chriſtianus Cregutus eorund. Miſcellan. Dec. 3. An. 5. & 6. Obſ.287.; & Nicolaus de Blegny Zodiac. Medic. Gallic. An. 2. M. Mart. Obſ.4. Nam Scriba de quo hic loquitur, *plurimos antea ſuſceperat liberos*, cum denique propter carunculam feminalem tumefactam, & induratam, ſemini, quod ipſum quoque poſtea induruit, omnino exitus præcluſus eſt. Scriba autem alter, de quo Ammannus, hanc impotentiam *per integrum annum* duntaxat pertulerat, cum ſemen ſuis in vaſis cohibitum, ſibi per tria foraminula exitum aperuit in ima dextera ventris parte, credo ex vaſe quod illac tranſit, ſemen ipſum a teſte ad Veſiculam defferente. Vir denique a Creguto propoſitus, cum in adoleſcentia ſemen emittere potuiſſet, id poſſe deſierat poſt immanem, quam ſæpiſſime perferre coactus fuerat, frigoris vehementiam. Nec tamen ab impotentia hac, quantumvis adventitia, eorum quiſquam potuit liberari; quanquam omnes per veneream palæſtram in qua erant aſſidui, aliquis etiam ultra annos undecim id conarentur, & ultimus, in prima adhuc virilitate, remediis inſuper; nam de cauſa externa conſtabat; uteretur. Sed minime hoc loco omittendum eſt ſapientis Medici Creguti judicium, qui *affectum* eſſe *incurabilem*, *quia per longas nimis moras invaluerat*, *ſtatim* pronunciaverat. Quod ſi hoc in adventitio; quanto in eo magis qui ſit a natura?

Adventitium pariter fuiſſe, exiſtimo in utroque illorum, qui a Caſparo Wolphio memorantur apud Schenckium Obſervation. Medic. l.4. ubi de Coitu Obſ.6. ſi *teſtium durities*, propter quam primus *ſemen nunquam excreverat*, poſt ortum; ſic enim ſe re ſolet; advenerat, ſique alterius *ſimili* in ea quoque duritie *caſus* fuit: quemadmodum & in eo de quo legiſſe olim vi deor in Diſquiſit. Corp. Hum. Jo. Maur. Hoffmanni, ob ſcirrhum teſtium confirmatum ne tantillum quidem ſeminis ejaculante. Verum ſive in aliquo horum durities teſtium a primordiis fuit, ſive non fuit; neminem ipſorum ab ſua iſta impotentia ſolutum legimus.

Una ex omnibus, quas vidiſſe meminerim, iſtius generis hiſtoria reſtat; nam altera quæ ex Felice Platero profertur Obſervation. l. 1. ubi de Actus Venerei Defectu, ne id quidem certum proponit, an verax eſſet querela uxoris de marito ſe *citra ſpermatis effuſionem* exercente. Una igitur illa eſt Georgii Wolffgangii Wedelii apud Thomam Bartholinum in Act. Medic. Hafn. Vol.2. Obſ.44. Textor erat in venereo congreſſu validus vel præter modum, *nulla* tamen, *licet maxime urgeret*, *ſubſequa ejaculatione*. Huic tandem *poſt* quendam *morbum interjecto quodam tempore*, & *poſt ingentem conatum* ea impotentia ſublata eſt. Igitur niſi ille morbus fortuito interveniſſet; ne hic quidem ſanatus eſſet. Nec tamen conſtat, impotenſne eſſet a natura, cum illud tantum conſtet, *per quinque annos ſic fuiſſe*.

Quæ cum ita ſint, exemplíſque omnibus, quæcunque mihi ad hoc tempus cognita ſunt, diligenter perpenſis, nullum occurrat, quo abſolutam, & quæ certe a natura eſſet, emittendi ſemen impotentiam, aut per ſe, aut Medicæ Artis ope vi-

victam fuiſſe, cognoſcamus; imo ſæpius etiam adventitiam, quæ ad longum duraſſet tempus, fuiſſe inſanabilem, perſpiciamus; profecto non video in caſu propoſito quæ ſpes eſſe poſſit ſanationis.

Quapropter, ut eandem concludam; ſicut ipſis Dom. Hieronymi *Reſponſionibus* innixus, ſemen emittendi *impotentiam*, eamque abſolutam, & a natura, in eo *exiſtere*, ita ratione, auctoritate, & experientia fretus, eandem *perpetuam* fore, *nec humana Arte medicabilem*, juratus reſpondeo, quatenus Medicæ Facultatis natura ſinit, & mea in hac Facultate mediocritas.

JO. BAPT. MORGAGNI

RESPONSUM

MEDICO-LEGALE TERTIUM

An poſt ſeptem a conceptione menſes infans naſci poſſit vitalis, & perfectus?

QUæritur ex me ſic in univerſum, num fieri nullo modo poſſit, ut poſt ſeptem a conceptione menſes infans naſcatur non vitalis modo, ſed & numeris omnibus abſolutus. Ego vero neque rationem, neque experientiam obſtare, reſpondeo, quin poſſe, affirmemus.

Non rationem. Neque enim in tanta horum temporum luce anxie attendunt ſapientiſſimi Medicorum aut numeros quoſdam Pythagoricos, a quibus *Antiquos illos celebres nimis falſos fuiſſe*, jam tum diſerte ajebat Fortunatus Fidelis, cum ſub initium præteriti ſæculi de ſeptimeſtri, & octimeſtri partu ſcriberet libro 3. de Relationibus Medicorum; aut ægrotationes neſcio quas certis geſtationis temporibus matribus, & fœtibus communes; aut, ne longum faciam, alia ejuſcemodi: quæ omnia cum alii antea, tum præſertim noſtra memoria nervoſe confutavit Vir Cel. Heiſterus in ampla Diſſertatione Medico-Forenſi, qua contra Zacchiam, & qui cum eo faciunt, oſtendit, hominis *partui* nullum certum tempus in univerſum tribui poſſe: quod a Vetuſtiſſimis traditum; & ab Augenio duobus libris de eodem argumento editis comprobatum. Gaſpar quoque a Rejes in Elyſio Jucundar. Quæſt. Campo quæſt. 90. n.9. & Diemerbroeckius Anatom. l.1. cap.25. Franciſcus Verde in Obſervationib. Phyſicolegal. Obſ.4. aliique cenſuerant.

Pro cauſa autem, atque ratione celerioris, aut ſerioris ſecundum naturam partus cum ſpectandum potiſſimum ſit celerius fœtus incrementum, & robur, & quod hujus varietatis cauſa præcipua eſt, parentum quoque, & matris inprimis vigor varius & conſtitutio; nihil prohibet, quin ſi parentes juventute, & viribus floreant, & multa vel extrinſecus faventia conveniant, ex tot fœtibus aliqui aliquando poſſint maturi jam eſſe partui poſt menſem ſeptimum, vivaceſque, & numeris omnibus abſoluti prodire. Et ſane Fidelis libro citato quid ipſe *diligenter obſervaſſet*, in medium proferens, *qui ſeptimo menſe utcunque nati ſunt, fere omnes*, inquit, *exiguo, & niſi bene valida formatrix facultas fuerit, quaſi imperfecto corpore eduntur, quique nondum juſtum naturæ robur aſſecuti fuiſſe videri poſſent*. Si fere omnes; non omnes igitur, ſed ii quibus non bene valida formatrix facultas fuit; non quibus fuit, hoc eſt, ut ſupra primus hic Medico-Legalis Doctrinæ Magiſter loquitur, non quibus *validum fuit parentum robur, certaque locorum fœcunditas*. Poſſim huc alios ſupra laudatos Auctores addere, iiſque adjungere quæ Mauriceau in Tract. *delle ma-*

malattie delle donne gravide, ubi & præcocium pro ſolis, & ſoli varietate fructuum exemplo utitur, & quæ edidit in Pandectis Medico-Legalibus Parte 1. Sect. 1. Caſu 26. Mich. Bern. Valentinus ſub litt. D. Sed ſatis eſt Gaſparem a Rejes cit. quæſt. n. 10. indicare; qui inſuper ex analogis cauſis repetendum, egregie ſentit, nec magis eſſe admirandum, quod aliqui interdum pueri ante conſuetum tempus gignere, & puellæ aliquæ tenellæ adhuc concipere potuerint.

Nec vero nobis magis obſtat, imo vel magis favet ipſa Experientia. Non me quidem fugit, Ariſtotelem ſolitum eſſe objici, quaſi, ut quidam, & in iis Zacchias Quæſt. Medico-Legalium l. 1. tit. 2. quæſt. 3. n. 64. mancos omnes, mutilos, imbecillos, aut certe ſignum aliquod habentes imperfectionis ſeptimeſtres naſci, docuiſſet. Sed nec vacat hic quærere, num omnes omnino comprehenderit, neque illi graviorem hac in re, & contrariam Hippocratis auctoritatem opponere, qui ſub initium libri *de Septimeſtri Partu*, eorum quosdam *omnium participes eſſe*, ſcripſit, *quorum etiam perfectiſſimi participes exiſtunt*, ſive, ut fideliſſimus ejus Interpres loquitur Proſper Martianus in adnotatione ad eum locum, *omnium ſunt pleniſſimi, & robuſtiſſimi*, ſed *ejuſmodi perfectionem etiam hi participant magis, qui ſuperſtites manent*, & *educantur*. Ultro concedam cum Heiſtero Diſſert. cit. cap. 3. n. 1. & 4. ſeptimeſtres plures eſſe imbecillos, quippe a matribus morbo affectis, pluresque imperfectos, quippe non eodem & proprio, & parentis robore auctos quo ii de quibus nobis ſermo eſt, expreſſoſque, & ejectos potius, quam editos: nec mirum, cum etiam ex novimeſtribus minime deſint ob easdem cauſas aut imbecilli, aut minus perfecti. Verum cum hæc conceſſero; viciſſim negari mihi non patiar id quod in præſentia ſatis eſt, & experientia convincit, eſſe tamen aliquos contrariis de cauſis poſt ſeptimum menſem & robuſtos, & undique abſolutos. Valentinus Sect. cit. Caſum producit 31. infantis, quem juvenis virgo nupta die 4. Novembris pepererat die 17. Junii inſequentis *partibus*, *& numeris abſolutum omnibus*. Quem tamen conſulta Facultas Medica Lipſienſis pronunciavit, *omnino pro ſobole legitima mariti*, *& in ſpecie pro partu ſeptimeſtri habendum eſſe*. Præterea Martinus Schurigius in *Embryologia Hiſtorico-Medica* Sect. 4. cap. 1. §. 18. profert Cl. Viri Goelickii *Medic. Forenſ. Specim.* locum, in quo pro certiſſimo refertur, *matronas honeſtiſſimas, famaque integerrimæ tempore puerperii de novo impregnatas*, ut nullus ſubeſſe poſſit in menſium computatione error, *ſeptimo menſe partum omnibus numeris abſolutum*, *& ſucceſſive ad virilem conſiſtentiam evectum*, *in lucem edidiſſe*. Huc adde quæ idem Schurigius ibidem protulerat ex Sylvii, & Valentini obſervationibus, fuiſſe familias, ipſis probe notas, *in quibus omnes liberi erant ſeptimeſtres*, & præſertim unam in qua *hoc in tertio gradu* Sylvius *obſervavit factum*. Quæ res in tertium gradum protrahi non videtur facile potuiſſe, niſi proles & robuſta, & perfecta edita eſſet. Sciens præterea alia vel multo antiquiora exempla, apud eundem, alioſque legenda. Nam ſatis mihi eſt, id non ſemel factum fuiſſe, quod oſtendendum ſuſcepi fieri poſſe.

Facilius autem poſſe fieri, intelligetur, quo diutius fœtus in utero manſerit, velut ii de quibus quæritur, poſt ſeptem menſes in lucem editi. Sive enim ſic accipiamus uti hactenus accepimus, ut ad finem ſeptimi menſis ſint nati, ſive, idque multo magis, inchoato jam octavo; minor, atque minor difficultas ſe objiciet, quo plus temporis cauſis datum fuerit fœtum perficientibus. Et ſane in citata Valentini Sectione Caſu 32. Reſponſum producitur Facultatis Medicæ Lipſienſis, in quo hæc leguntur; *unanimiter Medici tradunt*, *quod quo magis infans circa finem ſeptimi naſcatur*, *eo quoque* ſit *perfectior*. Præter cæteros autem diſerte id tradiderat Sennertus *Inſtitution. Medicinæ* lib. 1. cap. 10. cujus verba ſi diligentius perpendantur; præclare intelligetur, cum quosdam ſeptimeſtres vitales agnoſcit, nec eos tamen ex ipſis qui *quocunque modo aliquid imperfectionis* adhuc *obtineant*; ſequi igitur neceſſario, ut ipſe quoque nonnullos ſeptimeſtres admittat, in quibus nulla omnino perfectio, atque abſolutio deſideretur. Idem vel illis temporibus quantum jam ac-

cederet ad intelligendum, inanes cauſas proferri, cur octavo menſe editus infans vitalis eſſe non poſſet; ex iis quæ deinceps ſubjicit, manifeſto apparet. Noſtra autem ætate quantum id, olim pervulgatum, dogma apud Doctiſſimum quemque abjectum jaceat, laudati ſupra Auctores oſtendunt Diemerbroeckius, Valentinus, Heiſterus, Schurigius; ut nihil attineat aut contra ea quæ initio indicavimus, infirma ejus quoque dogmatis fundamenta indicare, aut magnum veterum, & recentium exemplorum numerum, quæ contraria experientia pro nobis ſufficeret, apud Augenium *de hominis partu* lib. 1. cap. 16. aut apud Schenckium *Obſervation. Medicar.* lib.4. ipſumque Diemerbroeckium, & Schurigium indicare, præſertim cum ſcribentibus nobis Tabellarii diſceſſus inſtet, nec plura liceat, in his tantis anguſtiis temporis hoc reſponſum a mediocritate noſtra Quærentibus adjicere.

JO. BAPTISTÆ MORGAGNI

IN

A. CORN. CELSUM,

E T

Q. SER. SAMONICUM

EPISTOLÆ DECEM

AD JO. BAPTISTAM VULPIUM

PUBLICUM IN PATAVINO GYMNASIO PROSECTOREM, ET DEINDE ANATOMES PROFESSOREM EMERITUM.

Doctiſſimo, atque Ornatiſſimo Viro

D. LAURENTIO HEISTERO

ANATOMICO NOBILISSIMO,

Antea in Altorfina, nunc vero in Regia atque Ducali Julia Helmſtadienſi Academia

PROFESSORI CELEBERRIMO

Joannes Baptiſta Morgagnus S. P. D.

VIDE, *amor quid poſſit*, PRÆSTANTISSIME LAURENTI. *Cum Jo. Baptiſta Vulpius duos, inter Latinos, vetuſtiſſimos, atque eruditiſſimos Medicinæ Scriptores, A. Cornelium Celſum, & Q. Serenum Samonicum quam emendatiſſime, ornatiſſimeque edere ſtatuiſſet; in animum induxit, ut in ea quoque re meis conſiliis, & monitis uteretur; quaſi vero quantum in Medicina, atque Anatome, in quibus fateor mediocriter me eſse verſatum, tantum pariter in Philologia, cujus excolendæ ne tempus quidem unquam habui, ſtudii, atque operæ poſuiſſem. Ego vero qui illum propter ſuaviſſimos mores, ſummam adverſus me pietatem, & eximios quos in Re Anatomica, & quæ ab hac, magna ex parte, pendent, Chirurgica, ac Medica habet progreſſus, quantum ipſe me amat, tantum redamo, ubi video, conceptam de me opinionem ex ejus animo evelli non poſſe, morem denique me geſturum, & quidquid per anguſtias temporis, cæteraſque occupationes meas poſſim, in duas Epiſtolas, ſingulas in Auctores illos ſingulos ſcriptas, & ad ipſum datas, conjecturum eſſe, polliceor. Quas poſtquam ipſe perlegit, ecce tibi altera amantiſſima illa quidem, ſed gravis* ta-

tamen, atque inexpectata, efflagitatio. Quæ enim ita ad illum ſcripſeram, ut ſiquid forte minus inutile judicaret, hoc uteretur, reliqua premeret; ille contra, omnia non dubitavit tanquam egregia (ſic enim pro ſuo in me ſtudio loqui ſolet) ac luce digniſſima prædicare; edi ut permitterem, inſtare; ſimul Jo. Antonium Fratrem ſuum Virum Cl. & ejuſmodi quidem rerum æſtimatorem elegantiſſimum, ſed tamen eodem erga me amore tranſverſum actum, adhibere. Quid verbis opus eſt? in eum denique locum adductus ſum, ut vel utrumque minus amare, hunc etiam non tanti facere, quanti merito ejus magno facio, viderer, vel ut manus ipſis dare, & quod flagitabant, promittere cogerer. Vix id promiſeram, cum Tuorum erga me Meritorum, VIR CELEBERRIME, *venit in mentem, quæ tanta nimirum, atque ita omnibus nota ſunt, ut ſiquid hoc tempore in manus hominum emitterem, quod in Tuo Nomine non appareret, ingratiſſimus omnium non injuria exiſtimarer. Itaque conſtitui, ut quando a Vulpio meas edi Epiſtolas illis cum Scriptoribus neceſſe eſſet; eæ ante a me, ſeorſum ederentur, Tuoque Inclyto Nomini inſcriberentur. Equidem ſcio, quantum, & quid a Te acceperim; quantulum autem, & quid Tibi referam, video. Verum cum ſubit, Te in primis ex iis eſſe qui mihi tantum tribuerint, quantum ipſe nunquam agnoſcam; facile in eam ſpem venio, ut quoniam me; quæ Tua Humanitas eſt; non minore, quam Vulpii Fratres, amore proſequeris, non minus amanter de his Epiſtolis; quales eæ cunque ſunt; judices, quam ipſi judicaverint. Vale,* VIR DOCTISSIME, *& veteris illius quem ne nominare quidem volo, Obtrectatoris ſecurus, Nobiliſſimam iſtam Academiam, atque adeo omnes omnium Medicorum, Chirurgorum, Anatomicorum Scholas egregiis, quod facis, voluminibus ornare perge.*

D. Patavio X. Kal. Quinctiles. MDCCXXI.

SUM-

SUMMO EIDEM VIRO

D. L. HEISTERO

SERENISS. BRUNSVIC. ET LUNEBURG. DUCIS CONSILIARIO AUL. ATQUE ARCHIATRO, ET MEDICINÆ, CHIR. AC BOTAN. PROFESSORI EXIMIO

Joannes Baptiſta Morgagnus S. P. D.

QUæ *me cauſæ ante hos undetriginta annos impulerunt, ut priores illas in A. Cornelium Celſum, & Q. Serenum Samonicum Epiſtolas ſcriberem, ſcriptaſque edi tandem ſinerem, antea vero quam cum iis Auctoribus prodirent, ſeorſum in Tuo Illuſtri Nomine apparere vellem; eædem cauſæ fecerunt nuper, ut Epiſtolas alias adderem, & quamvis non ut exirent; id quod ipſæ non uno loco oſtendunt; conſcriptas, vulgari tamen ad extremum vetare non poſſem: eædemque cauſæ nunc faciunt, ut quando in omnium manus hæ quoque Epiſtolæ venturæ ſunt, in Tuas prius venire velim,* VIR CELEBERRIME, *ne hoc alterum, quantumvis leve, publicum certe, & ingenuum deſit meæ conſtantiſſimæ amicitiæ, & Tuorum tot erga me Meritorum non immemoris animi teſtimonium. Igitur quam libenter olim primas; quæ Tua fuit Humanitas; accepiſti; nunc accipe univerſas. Hoc a Te: ab* DEO *autem Immortali illud peto, ut Te mihi Amicum Optimum, Cultoribus vero utiliſſimarum Facultatum, quas tantopere egregiis libris auxiſti, & augere pergis, eximium Magiſtrum quam diutiſſime ſervet incolumem.*

D. Patavio Poſtrid. Non. Quinctil. MDCCL.

IN A. CORN. CELSUM

EPISTOLA PRIMA.

Jo. Bapt. Morgagnus Jo. Bapt. Vulpio S. P. D.

QUanquam te deficere nihil, puto ad A. Cornel. Celſum, & Q. Serenum Samonicum pari induſtriæ, & diligentiæ laude edendos atque a V. Cl. Fratre tuo Corn. Nepos, & C. Valerius Flaccus non ita pridem editi ſunt; tamen quando meam quoque ſententiam, & monita aſſidue poſtulas, atque adeo flagitas, non committam, mi Vulpi, ut tanto iſti deſiderio tuo ipſe videar defuiſſe. Et primum quod ad Celſum attinet (nam de Sereno alias ſcribam) illud recte ſtatuiſti, ut eam præ cæteris editionem ſequaris quam Vir, dum viveret, Eruditiſſimus procuravit Th. J. Almeloveenius. Cujus mei hac de re judicii rationem afferam, ſi prius de iis quæ in illa editione propoſita ſunt, tum Vita, tum Elogiis Celſi pauca admonuero. Cum Joannes Rhodius, a quo Vita illa ſcripta eſt, ignorare non deberet, Epiſtolas duas, alteram ad J. Calliſtum, alteram ad P. Natalem immerito in Marcelli volumine, Corn. Celſi præferre nomen propterea quia prior certe Scribonii eſt, quod luculenter ab eodem ipſo Rhodio in alio (1) eſt libro demonſtratum; utraque autem vel ipſo (ut nunc cætera omittamus) dictionis genere ita a ſcriptis Celſi diſcrepat, ut id qui non videat, nihil ille prorſus videat; cum hæc, inquam, ita eſſent; non intelligere me, fateor, qua tandem ratione ſibi licere crediderit Rhodius, Vir alioqui pereruditus, illarum Epiſtolarum, perinde ac ſi Celſi eſſent, teſtimonio paſſim uti ad ea quæ de hujus vita proponit, comprobanda. Qua de Rhodii inconſtantia, atque adeo prolapſione tantum abeſt ut Almeloveenius Lectores monuerit; ne Amanuenſium quidem Rhodii, aut Typographorum Hafnienſium in illo Opuſculo deſcribendo gravia quædam ac manifeſta correxit errata, ut ubi Largii Deſignatiani (ejus videlicet cujus Epiſtolam Marcellus exhibet) nomen in *Largii deſignationi* non ſine totius ſententiæ incredibili depravatione mutavere, vel ubi Celſum Roma oriundum aperte monſtrare, ſcribunt ipſius lib. 5. cap. 21; in lib. autem 7. cap. 26. ipſum prodere, pharmacorum (eorum, inquam, pharmacorum quæ *præbuiſſe* dicitur) artificioſam miſtionem ſe accurate intellexiſſe: quæ nempe capita licet ita diligenter perlegas, ut ne littera quidem una te fugiat; quod tamen ad propoſitum faciat; reperies nihil. Hos autem locos, & præſertim poſtremum eo magis emendare oportebat, quod nullum præterea aliud verum ac luculentum Celſi ipſius teſtimonium protulit Rhodius, quo illud ſaltem, ipſum non legendo tantum (quod plures putarunt) atque exſcribendo, ſed obſervando etiam, ſuumque judicium interponendo, in re medica verſatum eſſe, probaret: mirum ſane in eo qui tot annos in relegendo Celſo conſumpſerit, cum Iſ. Caſaubonus tres ejuſmodi locos in Scholiis annotaverit ſuis, quæ Scholia edidit (2) Almeloveenius, aliosque ipſe animadverterim, de quibus totidem, exempli cauſa proponere ſatis eſt:

(1) *Not. in Scribon. pag.* 11. (2) *ad pag.* 118. *lin.* 22.

eſt: (1) *Ego ſic reſtitutum eſſe neminem meminí:* & (2) *Neque audiendi ſunt, qui oſſe nudato, diem tertium expectant, ut tunc excidant: ante inflammationem enim tutius omnia tractantur:* & (3) *In omni fiſſo fracłove oſſe, protinus antiquiores medici ad ferramenta veniebant, quibus id exciderent. Sed multo melius eſt ante emplaſtra experiri.*

Elogia autem, & Teſtimonia de Celſo nulla potius afferri oportuit, quam aut ita concepta, aut ita pauca, ut in iſta editione allata ſunt, tanquam illud quod E-gnatio (4) excidit, certiſſimum eſſet: *Cornelii Celſi Fabius, quod ſciam, ex veteribus tantum meminit.* Quid enim? An non Columellæ proferri plures poterant loci, unde intelligeretur, & quam late fuſa rerum ſcientia, & qua elegantia, & qua auctoritate, & qua fama, & quibus temporibus, & quot etiam, ex parte, volumina Celſus ſcripſiſſet? velut ubi (5) *Cornelium Celſum* vocat *non ſolum agricolationis, ſed univerſæ naturæ prudentem virum*, aut ubi (6) de Apibus negat *quicquam præcipi poſſe elegantius quam a Celſo jam dictum ſit*, aut ubi (7) his verbis utitur: *quamvis doctiſſimi Viri* (Celſi) *auctoritatem reverebar, tamen ambitione ſubmota, quid ipſe cenſerem, non omiſi:* aut his (8): *Julius Atticus, & Cornelius Celſus ætatis noſtræ celeberrimi auctores:* itemque (9); *Celſus, & Atticus, quos in re ruſtica maxime noſtra ætas probavit:* denique (10): *ut Carthaginenſem Magonem ruſticationis parentem maxime veneremur; nam hujus octo & viginti memorabilia illa volumina ex ſenatuſconſulto in latinum ſermonem conv erſa ſunt; non minorem tamen laudem meruerunt noſtrorum temporum viri Cornelius Celſus, & Julius Atticus. Quippe Cornelius totum corpus diſciplinæ quinque libris complexus eſt.*

Quos quidem libros quinque ad rei tantum ruſticæ diſciplinam pertinuiſſe, tum ea oſtendunt quæ antecedunt, ac ſubſequuntur, tum id confirmat quod in Vita Celſi tradidit Rhodius, videlicet antiquorum quæ calamo ſcripta ſunt, ejus de re medica exemplarium hanc communem eſſe inſcriptionem: *A. Cornelii Celſi Artium Liber VI.* quam quidem & in Gudiano obſervavit Vir Cl. Jo.Alb. Fabricius (11), & Manutii ſuis in editionibus fideliter repræſentarunt, quos nimirum ſecutus eſt H. Stephanus, ſed his verbis: *Operis ab eo ſcripti de artibus pars ſexta.* Et quintam quidem fuiſſe eos libros de re ruſtica, ex primis ipſis ſextæ verſibus ſatis intelligi, recte ab eruditis hominibus eſt adnotatum. Quo autem ordine eſſent partes reliquæ locatæ, & quot in libros diſtributæ, & num ſexta ultima eſſet, de his nihil videor legiſſe quod pro certo habere poſſimus. Conjectura enim eſſet, neque illa ſatis firma, ſi quis id jungens quod modo dictum eſt, cum ordine in pervulgato eo (12) Fabii loco obſervato: Corn.Celſus *rei militaris, & ruſticæ etiam, & medicinæ præcepta reliquit*, colligeret, quartam Operis partem fuiſſe de re militari. Conjectura quoque eſt docta hæc quidem, & quam cum altero (13) Fabii loco, de iis quæ Celſus ad *Scepticorum* exemplum *non parum multa* ſcripſit de Philoſophia, valde conſentire, animadverto; ſed tamen conjectura eſt, quam laudatus Fabricius propoſuit, cum (14) *de hoc noſtro Celſo videtur*, inquit, *accipiendum quod S. Auguſtinus præf. libri de hæreſibus ait, opiniones omnium Philoſophorum qui varias ſectas condiderunt uſque ad tempora ſua ſex non parvis voluminibus Celſum quendam abſolviſſe.* Ad quatuor autem quas nominavimus, partes de re ruſtica, medica, militari, & philoſophica, ut ſine dubitatione aliæ duæ doctis ab hominibus adduntur, de arte videlicet rhetorica, & de jure civili; ita ſuſpicari aliquos poſſe, video, an non aliæ inſuper adjici debeant. Neque hoc tamen dico ob librum de herbis jure ac merito longe alii Scriptori attributum, aut quod Celſum peculiares libros ſcripſiſſe cenſeam de arte veterinaria, quanquam Rhodius in ejus Vita poſtquam libros cæ-

 teros

(1) *lib. 7. cap. 7. p. 426. l. 16.* (2) *lib. 8. cap. 2. p. 509. l. 24.* (3) *Ib. c. 4. p. 517. l. 6.* (4) *in Epiſt. Dedic. Celſi.* (5) *de Re Ruſt. lib. 2. c. 2.* (6) *l. 9. cap. 2.* (7) *Ib. c. 6.* (8) *l. 3. c. 17.* (9) *l. 4. c. 8.* (10) *l. 1. c. 1.* (11) *Suppl. Biblioth. Lat. lib. 2. c. 4. & Bibl. Ibid.* (12) *Inſtitut. Orat. l. 12. c. 11.* (13) *Ibid. l. 10. c. 1.* (14) *loc. cit.*

teros memoravit, hæc habeat: *Veterinariam quoque conſcripſiſſe autor eſt Mercurialis lib. 4. cap. 2.* Moveret quidem me mei eruditiſſimi Civis auctoritas; ſi locum quem ad iſtum modum indicavit Rhodius, alium eſſe putarem ac illum qui in Prælectionibus Patavinis, lib. 4. cap. 2. ſic legitur: *Scripſerat enim Celſus de medicina brutorum.* Nam hoc negare poteſt nemo qui modo Celſi verba legerit (1): *amurca ad tertiam partem decocta, vel ſulphur pici liquidæ miſtum, ſicut de pecoribus propoſui, hominibus quoque ſcabie laborantibus opitulantur.* Quinetiam Columellam pluribus in locis (2) ad varios boum, oviumque morbos propoſita a *Celſo* remedia laudantem invenio. Veruntamen ut Robertus Conſtantinus (3), atque adeo noſter Almeloveenius (4) eo Celſi loco nihil aliud ſignificari, docuerunt, niſi quod tradiderat in libris de re ruſtica; ita ex his etiam Columellæ non video qui confici poſſit, peculiares alios de medicina veterinaria libros a Celſo fuiſſe conſcriptos, cum ea omnia inter rei ruſticæ præcepta (quod & ipſe Columella, & Cato fecerunt) opportune tradi potuerint; neque aliter accipere neceſſe ſit verba Mercurialis. Non veterinariam igitur peculiaribus libris complexum eſſe Celſum, ſuſpicor, ſed alias ex iis artibus quas indicat Quintilianus (5). *Marcus*, inquit, *Cenſorius Cato idem orator, idem hiſtoriæ conditor, idem juris, idem rerum ruſticarum peritiſſimus. -- Quam multa, imo pene omnia tradidit Varro? Quod inſtrumentum dicendi M. Tullio deſuit? Quid plura? cum etiam Cornelius Celſus mediocri vir ingenio, non ſolum de his omnibus conſcripſerit artibus, ſed amplius rei militaris, & ruſticæ etiam, & medicinæ precepta reliquerit.* Noſti quot, & quam varia argumenta tractata ſint a Varrone; nam etſi libri ejus plerique perierunt, inſcriptiones tamen ſunt nobis ab antiquis Scriptoribus conſervatæ, quas tanquam in tabella Cl. Fabricius (6) exhibuit: in primis, ut totius erat antiquitatis peritiſſimus, rem hiſtoricam eſſe Varronem perſecutum, nemo ignorat: quod Catonem quoque illum Cenſorium feciſſe, conſtat, & Quintilianus iſto in loco diſerte confirmat. Num ergo Celſum, etſi nihil præterea aliud ſcripſiſſet, Hiſtoriam ſaltem attigiſſe, non ſuſpicabimur? Sed ne diutius in his quæ minus ſunt certa, hæreamus; ad ea quæ certiſſima ſunt, reliqua de Celſo Columellæ Teſtimonia, atque Elogia redeo: quæ inter, eo magis quæ protinus afferam, omiſſa adhuc (quod ſciam) fuiſſe miror, quod deperditorum ejus de re ruſtica librorum Fragmenta quædam in nonnullis præſertim eorum videntur eſſe ſervata. Nam lib. 1. cap. 8. *Ejuſmodi*, inquit, *villicum* (illiteratum, ſed tenaciſſimæ memoriæ) *Cornelius Celſus ait, ſæpius numos domino, quam librum afferre, quia neſcius literarum vel ipſe minus poſſit rationes confingere, vel per alium propter conſcientiam fraudis timere.* Lib. 2. cap. 9. *Nam, quod ait Celſus, ubi mediocris eſt fructus, optimam quanque ſpicam legere oportet, ſeparatimque ex ea ſemen reponere.* Lib. 3. cap. 2. *Albuelis* (vitis) *utilior, ut ait Celſus, in colle, quam in campo: in arbore, quam in jugo: in ſumma arbore, quam in ima, ferax & materiæ frequentis, & uvæ:* atque iterum: *Prudentis magiſtri eſt -- illud in totum præcipere, quod & Celſus ait--: Nullum genus vitium conſerendum eſſe, niſi fama; nullum diutius conſervandum, niſi experimento probatum.* Lib. 7. cap. 2. *Igitur id pecus* (ovillum) *quamvis molliſſimum ſit, ut ait prudentiſſime Celſus, valetudinis tutiſſimæ eſt, minimeque peſtilentia laborat.* Capite autem 3. ejuſdem libri: *Nam melior eſt* (agnus) *autumnalis verno, ſicut ait veriſſime Celſus.* Lib. 8. cap. 13. *Anſer autem non ubique haberi poteſt, ut exiſtimat veriſſime Celſus, qui ſic ait: Anſer neque ſine aqua, nec ſine multa herba facile ſuſtinetur, neque utilis eſt locis conſitis, quia quicquid tenerum contingere poteſt, carpit. Sicubi vero flumen, aut lacus eſt, herbæque copia, nec minus juxta ſatæ fruges, id quoque genus nutriendum eſt: quod etiam nos facere cenſemus, non quia magni ſit fructus, ſed quia minimi oneris.* Lib. 9. cap. 1. *Quam rationem* (reparandi apes

(1) *l.* 5. *c.* 28. *p.* 338. *l.* 31. (2) *l.* 6. *c.* 5. 12. 14. & *l.* 7. *c.* 5. (3) *in Adnotat. ad Celſ.* (4) *in Scholiis in Celſ.* (5) *Inſtit. Orat. lib.* 12. *c.* 11. (6) *Biblioth. Lat. l.* 1. *cap.* 7.

apes ex juvenco perempto) *diligentius proſequi ſupervacuum puto, conſentiens Celſo, qui prudentiſſime ait, non tanto interitu pecus iſtud admitti (an amitti?) ut ſic requirendum ſit*. Sed cum ex aliis præterea Columellæ locis, ac præſertim ex fine memorati noviſſime capitis & ſententias Celſi, & quid de his Columella cenſuerit, cognoſcere poſſimus; tamen eos quos protuli, dignos præter cæteros judicavi qui minime in Almeloveenii editione omitterentur.

Porro neque Plinius ſilentio erat prætereundus, qui toties Celſum inter Auctores (& quidem non Externos) quos ſecutus eſt, retulit in primo Naturalis Hiſtoriæ libro, atque alibi etiam, ut libro 10. cap. 53. & (quod Almeloveenius non ignoraverit) in calce capitis quarti, libri 20. ubi ex Celſo diſerte nominato remedium adverſus podagram attulit, quod in libro hujus habemus quarto, cap. 24. Nam alium quendam Plinii locum ex lib. 14. c. 2. *Græcinus, qui alioqui Cornelium Celſum tranſcripſit*, non contemno quidem; ſed tamen non tanti, quanti facere Eruditi nonnulli Homines videntur, facio. Etſi enim Julium hunc Græcinum (hunc, inquam, ipſum Juſti etiam Lipſii (1), atque Henrici Savillii (2) judicio) & ab Seneca (3) haud ſemel laudatum, & a Corn. Tacito (4) inſigni illo elogio ornatum invenio: *pater Julii (Agricolæ) Julius Græcinus ſenatorii ordinis, ſtudio eloquentiæ, ſapientiæque notus, iiſque virtutibus iram Caji Cæſaris meritus; namque Marcum Sillanum accuſare juſſus, & quia abnuerat, interfectus eſt*; ut ad Celſi laudem non mediocriter pertineat quod ab ejuſmodi Viro credatur eſſe tranſcriptus; haud facile tamen cenſuerim, aliud voluiſſe Plinium ſignificare, niſi quod ſuper helvenaca, de qua ibi loquitur, vite Celſi ille judicium deſcripſerit. Neque enim, aliter ſi eſſet, aut Plinius ipſe (5) inter eos Scriptores quorum auctoritatem in libris 14. 15. 17. 18. ſecutus eſt, præter Celſum, Græcinum quoque nominaſſet; atque adeo in libri 16. Indice hunc, Celſo omiſſo, memoraſſet; aut Columella (6) ſæpe adeo ſententiam Julii Græcini nominatim laudaſſet, atque ipſa, ut videtur, verba, quæ pro Græcini Fragmentis habere fortaſſe poſſunt, plerunque retuliſſet; imo ipſum, non Julii Attici, quod facit, (7) ſed Cornelii Celſi *velut diſcipulum*, ſcripſiſſet, *duo volumina ſimilium præceptorum de vineis* edidiſſe. Utcunque id eſt; hæc veterum Auctorum teſtimonia antiquam Celſi famam, atque etiam (quod vel ex iis intelligi poteſt quæ de Græcino modo attigimus) ætatem ipſam indicantia, iſtic omnia prætermittuntur.

Unus Quintiliani locus, cum propoſiti plures poſſent, & in his aut ubi (8) Celſum de eloquentiæ præceptis *accurate* ſcripſiſſe, judicat; aut ubi (9) eundem *eruditum* appellat *virum*; aut ubi (10) inter *pauciſſimos eloquentes*, quos in philoſophia *literæ Romanæ tulerunt*, ipſum dilaudans, *ſcripſiſſe*, ait, *non parum multa, ſcepticos ſecutum, non ſine cultu, & nitore*; unus, inquam, profertur Quintiliani locus, iſque Celſo cum haud multum æquus, tum qui etiam quam revera ſit, multo paſſim iniquior videatur non attendentibus videlicet, *mediocri virum ingenio* ibi (11) Celſum dici, ubi contentione quaſi quadam facta, Scriptores omnium longe ingenioſiſſimi, & in his Homerus, Plato, Ariſtoteles, M. Tullius, collaudantur.

Quid vero de iis dicemus quæ multa ex Verderio ſine ulla animadverſione proponuntur? In aliquo Celſus Hippocratis verbo latine reddendo aliquid interdum humani paſſus ſit; num propterea continuo pronunciandum erat, *Hippocratem, & Græca pene omnia parum feliciter vertiſſe?* An non erat potius animadvertendum, quanto ille, quam nos, Hippocratis ætati propior fuit, tanto fidelioribus atque integrioribus Hippocratis exemplaribus uſum eſſe? ut

niſi

[*] *Hi numeri, & qui pariter in margine deinceps apponentur paginas, & lineas deſignant in Celſi editione Patavina, & cæteris quæ ex Almeloveeniana deſcriptæ ſunt.*

[1] & [2] *in Agricol. Taciti.* [3] *De Benef. l.* 2. 21. & *Epiſt.* 29. [4] *In Iul. Agricolæ Vita.*
[5] *Nat. Hiſt. l.* 1. [6] *de Re Ruſt. Vid. l.* 3. *c.* 2. 3. 12. & *l.* 4. *c.* 3. 28. [7] *Ib. l.* 1. *c.* 1.
[8] *Inſtitut. Orat. l.* 3. *c.* 1. [9] *l.* 9. *c.* 1. [10] *l.* 10. *c.* 1. [11] *l.* 12. *c.* 11.

niſi quid aliud omnino obſtet, non ex noſtris exemplaribus Celſi verſionem reprehendere, ſed ex Celſi verſione noſtra emendare exemplaria: iis præſertim in locis deceat, qui aliter in aliis antiquis codicibus ſcripti ſunt: quod me quidem, cum Hippocratem publice interpretarer, aliquando, & fortaſſe haud incommode, facientem annis ſuperioribus audiviſti. . . . Sed *denique apud Celſum*, inquit, *obſervationes quædam ſunt ludicræ*. Quæ tandem? *Si nimirum ægrotus ſummis digitis extrema parietum evellat, hoc eſt lapillos ex muro eradicet* (Celſus (1) ita habet: *ſi quæ minuta eminent, carpat*) *ſignum mortis eſſe*; quaſi vero iſtiuſmodi obſervationem aut Celſus de Hippocrate (*), de illo, inquam, Hippocrate, quem felicius (ſi Diis placet) vertiſſe oportebat, non accepiſſet; aut qua ratione, cauſaque vera eſſe poſſit, explicare Medici prorſus neſcirent. Sed jam ad ipſos Celſi libros veniamus.

Hos cum ego libros ante multos annos ruri diligenter perlegerem, exemplari uſus parvulo ex iis Lugdunenſibus quorum uno ipſum quoque Joſephum Scaligerum uſum eſſe, ex Lindenio cognoſces; memini me ducentos minimum locos ex iis quos corruptos eſſe, intelligebam, conjectura (neque enim aut ulli, calamo, aut alii, formis deſcripti, quos conferrem, ibi erant libri) conjectura, inquam, ductum emendare, vel ut verius dicam, quo emendari modo poſſent, inter legendum divinare voluiſſe. Quas divinationes cum poſtea aliquando cum excuſis libris conferrem, non ante ſenſi, me actum egiſſe, quam libellum a Lindenio procuratum in manus ſumerem. Hic enim Vir diligentiſſimus, & magnis ad Celſum reſtituendum ſubſidiis inſtructiſſimus quæ ego ſuſpicione attigeram, ea prope omnia ex veterum librorum auctoritate, & Virorum Summorum conjecturis, ſelectiſſimis repoſuerat. Quorſum hæc? inquies. Nempe ut intelligas, me Almeloveenii, qui Lindenium fere ſecutus eſt, editionem probantem, non temere, ſed facto periculo, atque inſtituta cum aliorum libris comparatione judicare. Et vero ut certis in locis, quorum aliquot in hac Epiſtola indicabo, minime de ea Lindenii editione Thomæ Bartholini (2) judicium improbem; in pleriſque tamen eorum qui a me ſunt diligenter perpenſi, non video eſſe cur verear ne non ſit cæteris anteferenda. Huc adde quæ Almeloveenii ſedulitas, ac ſolertia adjunxit, & in his quæ ad locos vel incertæ ſcripturæ commonſtrandos, vel obſcuros illuſtrandos, vel memorabiles indicandos, comprobandoſve in calce tum ſingularum pagellarum, tum libri univerſi adſcripſit. Quibus omnibus in rebus etſi hominis exercitatiſſimi eruditionem, diligentiam, egregiamque de ſtudioſis lectoribus bene merendi voluntatem jure laudo, atque commendo; noli tamen credere, ſic illum, meo quidem judicio, peregiſſe omnia, nihil ut reliquerit induſtriæ tuæ. Imo ſic habeas, velim: prope innumera adhuc ſupereſſe quæ adjici poſſint, hujuſque rei conjecturam facias ex iis quæ has mihi litteras alia inter ſtudia, atque occupationes ſcribenti in memoriam videris eſſe redacta.

Nam ut a poſtremis incipientes, ad priora demum revertamur; hæc memorabilia, ac digna ſunt certe quæ extenſo quaſi digito Lectoribus oſtendantur: jam tum Celſum lib. 3. cap. 19. primum fortaſſe ex omnibus quos nunc de re medica habemus, Scriptoribus (quæ enim huc Rubeus (3) profert ex Hippocrate, ne aliter accipienda ſint, vereor) primum, inquam, nutrientium, ut vocant, Clyſterum uſum, & opportunitatem litteris mandaviſſe; *Ultimum*, inquit, *auxilium eſt, in alvum ptiſanæ vel alicæ cremorem ex inferioribus partibus indere, ſiquidem id quoque vires tuetur*: Jam tum lib. 6. cap. 7. in *gravis auditus* curatione monuiſſe, *aurem ipſam conſiderare oportere*, ſi forte appareat *ſordium coitus*: haſque, ante, ubi opus ſit, emollitas, auriculari *ſpecillo eximendas eſſe*: Jam tum; idque paulo infra; ſcripſiſſe: *purgare aurem oportere, & ſpiritum continere, donec inde humore aliquis exſpumet*: Jam tum lib. 7. cap. 26. id in urethræ inciſione præcipiſſe, quod

[1] *l. 2. c. 6. p. 55. 9.* [*] *Præn. n. 4.* [2] *Differt. IV. de libris legend.* [3] *Annot. in Celſ.*

quod & alibi, velut in jugularium venarum ſectione, aliquando haud inutile eſſe poſſe, animadverto: ſcilicet primum cutem *quamplurimum attrahendam, deinde urethra inciſa, & hærente in ea calculo exempto, tum cutem remittendam; ſic enim fieri, ut inciſum colem integra pars cutis contegat, & urina naturaliter profluat*: Jam tum eodem in libro, capite autem 16. docuiſſe, tum craſſius inteſtinum perforatum *interdum glutinari, tum ſi anguſtius vulnus abdominis eſt, quam ut prolapſa inteſtina commode refundantur, incidendum eſſe, donec ſatis pateat*: quod quidem monitum meminiſti ut præ cæteris inculcaverit hac ætate nimium lentis, ac meticuloſis Chirurgis Experientiſſimus Vir Abr. Cyprianus (1). His locos adde quos Redius (2) confirmavit, atque illuſtravit ſive de Serpentum veneno, ſive de Hirundinibus, & chelidonia. Celſus namque in extremo ſexto capite libri ſexti earum quas ibi memorat, Avium *acies*, inquit, *extrinſecus læſa, interpoſito tempore in antiquum ſtatum redit, celerrimeque hirundinis. Unde etiam locus fabulæ factus eſt, per parentes id herba reſtitui, quod per ſe ſaneſcit.* Idemque lib.5. cap.27. *Venenum*, inquit, *ſerpentis -- non guſtu, ſed in vulnere nocet. -- Ergo quiſquis exemplum Pſylli ſecutus, id vulnus exuxerit, & ipſe tutus erit, & tutum hominem præſtabit. Illud interea ante debebit attendere, ne quod in gingivis, palatove, aliave parte oris ulcus habeat.* Neque tandem is prætermittendus eſt locus, quo nos uti conſuevimus, ut quid priſci Anatomici inteſtini cæci appellatione ſignificarint, Celſi etiam auctoritate oſtendamus. Nimirum lib. 4. cap. 1.
4, craſſius, inquit, inteſtinum *a dextera par-*
1. *te incipiens, in ſiniſteriorem pervium & longum eſt, in dexteriorem non eſt; ideoque cæcum nominatur.*

Atque hi quidam ſunt ex multis locis quos ut memorabiles indicare poterat Almeloveenius; nunc duos (haud amplius) ex non paucioribus adſcribam, quos quidem poterat declarare. Nam quod lib. 3. cap. 18. ſcriptum eſt: *Confert etiam aliquid* 153,
ad ſomnum ſilanus juxta cadens, quot tan- 6.
dem ex ſtudioſis Adoleſcentibus putas intellecturos quid ſit iſte *ſilanus*, cum eruditus Vir Jo. Cæſarius (3) vocis inſolentia permotus, ſe pro ipſa *ſaliens rivus* repoſiturum fuiſſe, fateatur, niſi in ea verba forte incidiſſet unde incipit Sex. Pomp. Feſti (4) liber ſecundum Aldi partitionem duodeviceſimus: *Tullios alii dixere eſſe ſilanos, alii rivos*: quæ & G. Valla viderat, ac Silanum pro rivo expoſuerat. Et Ronſſeus (5) quidem eadem quæ Cæſarius, habet: idemque ſenſerat, ac tradiderat Pantinus (6). Ego vero cum Feſti verba relego: *Tullios alii dixere eſſe ſilanos, alii rivos, alii vehementes projectiones ſanguinis artuatim* (Joſ. Scaliger, aliique legunt *arcuatim*) *fluentis, quales ſunt Tiburi in Aniene. Ennius in Ajace. Ajax miſſo ſanguine tepido Tullii efflantes volant*; ut ſuſpicor, quædam librariorum incuria eſſe omiſſa, aut ſaltem vel depravata, vel in non ſuum locum tranſpoſita; quid enim illa: *quales ſunt Tiburi in Aniene*, ad ſanguinem? ita minus miror, R. Conſtantinum (7) legere, non *Tullios alii dixere eſſe ſilanos*, ſed *Tubulos alii dixerunt eſſe ſalientes*, & *ſaliens* in Celſo ſcribendum credere pro *ſilanus*. Porro Joſephus Scaliger in ſuis in Feſtum Caſtigationibus hæc notat: *Silani*; *Gloſſario ſilvani*. *Silvanus*, Κρουνός, hoc eſt fons aquæ ſaliens: ac pariter in iis Notis quæ ex editione Feſti Romana, Caſtigationes Scaligeri conſequuntur, hæc habentur: *In antiquo Lexico Latino Græco*, Silvanus *exponitur* Κρουνός, & *ita fortaſſe legendum tum hic, tum apud Cornelium Celſum*: qua in opinione Jacobum quoque Cujacium (8), & Hieronymum Columnam (9) fuiſſe, non ignoro: & certe in Philoxeni Gloſſis: *Silvanus*, vel *Silbanus*, Κρουνός ſe etiam legiſſe, oſtendunt Gerardus Joannes Voſſius (10), & Robertus Keuchenius (11). Hæc etſi ita ſunt; tamen illa viciſſim haud ſunt igno-

(1) *Epiſt. ad Millington.* (2) Oſſerv. int. alle Vipere, & Eſper. int. a coſe natur. (3) *Comment. in Celſ.* (4) *de Verb. Signific.* (5) *Enarration. Celſi.* (6) *Annotation. in Celſ.* (7) *Adnot. in Celſ.* (8) *Obſervation. l. 11. c. 2.* (9) *in Ennii Frag. ex Ajace.* (10) *loco infra cit.* (11) *In Frontinum de Aqued. ad illa verba*: compluribus ſalientibus aquis inſtruxit urbem.

ignoranda; non modo hos duos quos noviſſime laudavimus, Viros, & præterea Jo. Jacobum Hofmannum (1) pariter cenſere, in Gloſſis, atque adeo in Feſto legendum eſſe *Silanus*, & *Silanos*; ſed & reapſe Turnebum (2) in Petri Danielis Aureliani latino Onomaſtico perantiquo, in membranis ſcripto, ſic inveniſſe: *Silanus tubus*; ac Lambinum (3) in Vocabulario Latino-græco cujus ipſi Puteanus copiam fecerat: *Silanus*, Κρουνός. Neque Conſtantinus (4) ipſe negat, *Tullios* etiam, & *ſilanos* in Feſto legi; imo hæc ſcriptura in omnibus quæ adhuc viderim, excuſis Feſti exemplaribus habetur. Huc adde ex iis Fabulis (5) quæ ſub C. Julii Hygini nomine circumferuntur: *cum* (fuſcinam) *eduxiſſet, tres Silani ſequuti ſunt, qui ex Amymones nomine Amymonius fons appellatus eſt*; quinetiam ex divina illa Athenienſis Peſtilentiæ deſcriptione Lucretiana (6).

Multa ſiti proſtrata viam per, proque voluta
Corpora ſilanos ad aquarum ſtrata jacebant
Interclusa anima nimia ab dulcedine aquaï;

ſic enim poſt Aldum, ut probe noſti, rejecta Marulli emendatione, & Pii ſcriptura, qui *ſic amnis*, & *ſola amneis* pro *ſilanos* poſuerant; vetuſtis, emendatiſque libris auctoribus, Viri Doctiſſimi edidere, ex quibus Lambinus (7), Gifanius (8), Creechius (9) hunc etiam ipſum de quo agimus, Celſi locum in eandem ſententiam produxerunt, nec Munckerus (10) in allatis Hygini verbis exponendis, aut Voſſius in Etymologico Linguæ Latinæ (11) (ubi, ut opere in longo, haud miror quod pro Mythologico Hygini citet P. *Aſtronomicon*) prætermiſit. Neque vero omiſſus eſt ab iis quos ſupra nominavi, Hofmanno (12), & Keuchenio (13), aut denique a Samuele Pitiſco (14): quinimo ab his duobus diſerte adſcriptum eſt; *ſilanum* eſſe hic a Celſo poſitum pro *rivulo ſuſurrante decidentium leniter aquarum*; ut mihi illud Virgilianum (15) in memoriam reduxerint:

— levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro,

multoque etiam magis illos Poëtarum aliorum locos ad quos Celſus potuit reſpexiſſe, ut hunc Horatii (16):

Fonteſque lymphis obſtrepunt manantibus
Somnos quod invitet leves,

illumque inprimis Ovidii (17), qui in Somni ipſius domo, ac penetralibus deſcribendis, nullo modo ſibi eſſe *rivum* prætermittendum exiſtimavit,

— per quem cum murmure labens
Invitet ſomnos crepitantibus unda lapillis.

Verum ante eos omnes a quibus ut nonnulla alia quæ ſupra indicavi, ita hunc Celſi locum in iſtiuſmodi ſententiam productum eſſe, comperi, produxiſſe invenio L. Gr. Gyraldum in eo *Dialogiſmo* (18), in quo a barbulejo ſuo ex ſe quæſitum eſſe, propoſuit, *quid ſibi vellet hæc inaudita vox Silanos*; ipſe vero *antiquam vocem eſſe Latinam*, & *tubos aquarum ſignificare*, & *fiſtulas*, oſtendit. Cæterum ad hujus vocis antiquitatem comprobandam fuit aliquando cum pertinere fortaſſe, crederem, *Silanorum* cognomen, Romæ in Junia Gente celeberrimum; ſed poſtea vidi, tum Antonium Auguſtinum (19) id ipſum deducere a *Silo*, Sergiorum, & Liciniorum cognomine, ſignificante, ut Feſtus (20) eſt auctor, naſum ſurſum verſus repandum, tum noſtræ hujus vocis originem ex arabica *Silan*, quod eſt *fluxus aquæ*, a Thoma Erpenio (21), quocum faciunt Hofmannus (22), & Voſſius (23), derivari. Quæ omnia cum ita ſint, neque aliquis; quod ſciam; in antiquis Celſi codicibus aliud quam *ſilanus*, legiſſe ſe, ſcripſerit, quam quidem vocem in primis, ac præterea

(1) *Lexic. Univerſal. ad vocem* Silani. (2) *Adverſ. l. 28. c. 6.* (3) *Comment. ad Luc. lib. 6.* (4) *loc. cit.* (5) *Fab. 169.* (6) *De Rer. Nat. l. 6.* (7) *loc. cit.* (8) *Conlectan. Lucret.* (9) *Not. ad Lucr. l. 6.* (10) *Not. ad Hygini Fab. 169.* (11) *ad vocem* Silanorum. (12) (13) *loc. cit.* (14) *Lexic. Antiquit. Roman. ad vocem* Silanus. (15) *Bucolic. Eclog. 1.* (16) *Epod. 2.* (17) *Metamorph. l. 11.* (18) *Dialogiſm. 18.* (19) *De Familiis Roman., in Junia.* (20) *De Verbor. Signif. l. 17.* (21) *Annot. in lexic. Arabic. Rapheleng.* (22) (23) *locis cit.*

terea in optimis quibuſque editionibus conſtanter video eſſe ſervatam ; ut nihil in Celſo mutandum , ita Lectores monendos cenſeo quid eruditiſſimi Homines de hoc vocabulo , ejuſque ſignificatione tradiderint .

Non ita difficile , nec tamen æque omnibus facile erit conjicere quid ſibi Celſus voluerit libro 5. in fine capitis
71, 21. quod eſt de Peſſis . *Si concidere* ,
15. inquit , *vitio locorum mulier ſolet , cochleæ cum teſtis ſuis comburendæ , conterendæque , deinde his mel adjiciendum eſt . Si non comprehendit , adeps leonina ex roſa mollienda eſt .* Si enim hæc ita juncta ; ut in pleriſque editionibus ; legantur , tanquam aut unum ad morbum , aut unum ad peſſum ſpectarent; cogitare poteſt quiſpiam num forte ea verba *ſi non comprehendit* hoc ſignificent : ſi mulier quæ vitio locorum concidit, nihil percipit ; vel an ſic etiam ſint accipienda : ſi mel contuſis cochleis adjectum eas non ſatis, ut alibi Celſus loquitur , cogit ; quo videlicet modo tum Scribonius (1) , *hæc omnia* , inquit , *ſive contuſa , ſive creta diligenter , melle Attico deſpumato comprehendantur* ; & alio in loco (2) , *deinde cæteris miſcentur , quæ & ipſa recipere debent tantum mellis , quantum ſatis erit ad comprehendenda & continenda ea* ; tum Vegetius (3) *quæ diutiſſime trita , melle optimo adjecto comprehendantur* : vel denique erit fortaſſe qui ſic opinetur : feciſſe hic Celſum quod ubi (4) præcepit de extrahendis calculis fœminarum , aperte fecit, ut ad Virgines etiam reſpiceret; his igitur non eos peſſos , quos nimirum *non comprehenderent* , ſed tantummodo e leonina adipe , roſa mollita , inunctiones , vel ſi mavis , quæ nunc vocitant *naſcalia* imperaviſſe . Ego vero ut duas illas priores explicationes multis de cauſis quas enumerare neceſſe non eſt , minime probare me poſſe, fateor ; ſic ne hanc quidem tertiam tueri velim , propterea quod ſi id Auctor

ſpectaſſet ; certe (ut alia ſileam) in ſuperioribus quoque peſſis nonnullis adverſus morbos cunctis fœminis pariter communes proponendis , Virginum rationem habuiſſet : neque vero habendam ipſi fuiſſe in toto hoc capite , is intelligat qui peſſorum nomine nihil hic ni-
ſi *naſcalia* præcipi , animadvertet . *Eo-* 170,
rum , inquit , *hæc proprietas eſt : medi-* 15.
camenta compoſita molli lana excipiuntur, eaque lana naturalibus conditur . Quoniam igitur ſic connexorum ut propoſuimus, Celſi verborum nulla ſatis placet ſententia ; an melior poſſit exiſtere videndum eſt ex iiſdem in duas , ut ab Lindenio , & Almeloveenio factum eſt, particulas ita ſejunctis , ut ſingulæ ad ſingulos tum morbos , tum peſſos indicandos pertineant . Cumque omnis vel in ſic disjunctis obſcuritas oriatur ex illo verbo *comprehendit* ; etſi hoc non ſatis illuſtratur ſynonymo quod in ora libri ſui adſcripſit R. Conſtantinus , συλλαμβάνεται , propterea quia non pauciora ferme ſignificat hoc apud Græcos , quam *comprehendit* apud Latinos ; mihi tamen cauſam præbuit ſuſpicandi , an ut apud illos non tantum ſignificat *complectitur* , *capit* , *percipit* , &c. verum etiam interdum *concipit* , qua videlicet ratione ab Ariſtotele poſitum invenitur lib. 2. de Generat. Animalium ; ſic Celſus , Græcos hic imitatus , eadem ſcribat ſignificatione , *comprehendit* ; ut hæc ejus ſententia ſit : Si mulier non concipit ; adeps leonina , oleo roſaceo emollita , ac lana molli excepta , ſubjicienda eſt : quæ ſane explicatio magis probabitur ab iis qui cum meminerint, non modo apud recentiores aliquos Auctores , pinguedinem leonis ad juvandam venerem commendari ; verum ipſum quoque Aetium (5) ex eodem oleo in fellis veſicula leonina ſervato peſſum, ſeu potius *naſcale* ad conceptionem adjuvandam propoſuiſſe : tum minime ignoraverint , æqualem ferme Celſo Scriptorem Columellam (6) in re quidem haud

N

(1) *Compoſ. Med. Comp.* 70. (2) *Comp.* 106. *Sic* & 88. & 227. (3) *Art. Veterin. l.* 4. *c.* 27. (4) *l.* 7. *c.* 26. *p.* 481 , 27. (5) *Tetrab.* 4. *Serm.* 4. *c.* 32. (6) *de Re Ruſtic. l.* 4. *c.* 29.

haud ita abſimili ſcripſiſſe: *brumæ temporibus aliquando inſita vitis comprehendit* : & vitis truncus inſitus *cum comprehendit* ; hoc eſt cum indito furculo coaluit intime ſic ut ipſum jam alat: quæ omnia eo fuſius expoſui quod ex iis quæ adhuc conſului, Lexicis, aliiſque ejuſdemmodi libris plane intelligerem, quoſdam hujus verbi ſignificatus ex iis eſſe quæ doctorum alioqui Hominum, & in his rebus verſatiſſimorum magnam quantumvis diligentiam fugerunt.

Jam vero ex innumeris prope locis quorum incertam ſcripturam commemorare poterat Almeloveenius, hos paucos habe. Lib. 2. cap. 29. in quo cibi, ac potiones quæ alvum movent, traduntur, me non præterit; Nicolai illius qui Florentiæ primus omnium quos non ego modo, ſed & Viri noverint longe Eruditiſſimi Thomas Bartholinus (1). Almeloveenius noſter, & Jo. Albertus Fabricius (2), primus, inquam, Celſum deſcripſit formis, atque etiam L. Ant. Juntæ, ac Manutiorum libros poſt mulſum, vinumque dulce, vel ſalſum hæc habere : *aqua : tenera omnia tepida* : *dulcia* : *pinguia* : hancque ſcri-
106, pturam hactenus probare Almeloveenium, ut cum Lindenio ſcribat : *aqua*,
29. *omnia tenera*, *tepida*, *dulcia*, *pinguia*. Attamen in proximo capite 30. quod propter Operarum incuriam apud Almeloveenium inſcribitur 25. in quo contra, quæ alvum adſtringunt, proponuntur, nunquam ego poſt aſperum & vi-
107, num, & defrutum legi : *aqua vel te-*
31. *pida vel præfrigida*, *dura*, *id eſt*, *ea quæ tarde puteſcit*, *ideoque pluviatilis potiſſimum*, *omnia dura*, *macra* : hæc, inquam, ſuperiori loco perſpicue oppoſita nunquam legi, quin vehementer dubitarem, an non magis in ipſo probanda eſſet altera ſcriptura, quam Cæſarius, Pantinus, Stephanus, Rubeus, atque alii ſequuntur: *aqua tenera*, *omnia tepida*, *dulcia*, *pinguia* ; ut aqua videlicet *tenera* opponatur *duræ*, ſicut a Rubeo (3) explicatum eſt; aut certe utramque ſcripturam; quod factum video a Conſtantino, & Ronſſeo; eſſe cenſerem proponendam. Initium quoque ſectionis 16. capitis 28. libri 5. cum hoc habeat Nicolaus: *Scabies vero eſt durior cutis rubicundus* ; Junta autem, Cæſarius, Pantinus, Stephanus, aliique tria poſtrema verba ita ſcribant: *durior cutis rubicundior* ; Manutii vero : *humor cutis rubicundus* ; Conſtantinus denique ad libri oram : *tumor durior cutis*. *Alii*, *durities cutis* ; Ronſſeus autem : al. *humor durior c.* v. al. *durities cutis* ; cum igitur uſque adeo hic varient codices; equidem haud improbaverim quod Almeloveenius, miſſis cæteris aut manifeſte vitioſam, aut minus probabilem ſententiam habentibus, ultimum cum Lindenio ſelegerit, & ſcribere maluerit: *Scabies vero eſt durities cutis rubicundior*. 3
ex qua puſtulæ oriuntur ; erat tamen de tanta iſta varietate Lector monendus tum ne pro certo crederet; Celſum ita ſcripſiſſe, tum ut inquireret, quo igitur modo ſcripſiſſet; an ſic, exempli cauſa : *Scabies vero eſt aſpritudo cutis rubicundior*, *ex qua puſtulæ oriuntur*. Ut enim mittam, verbi *aſpritudo* veſtigia quædam fortaſſe in illo *durior* relicta eſſe, quod pleræque, & in his vetuſtiſſima, editiones ſervarunt; certe in ejus quæ proxime antecedit, ſectionis principio cum hæc de puſtulis Celſus ſcripſiſſet : *Earum plura genera ſunt*. 3
Nam modo circa totum corpus partemve aſpredo (*aſpritudo* ex optimis, vetuſtiſque exemplaribus quæ Rhodius (4), & Conſtantinus (5) nominant, legendum eſt) *quædam fit*, *ſimilis his puſtulis* &c. *eæque modo rubent*, *modo colorem cutis non excedunt* ; cum, inquam, Celſus hæc ſcripſiſſet; a veri ſimilitudine non prorſus abhorret, jungere cum illa ſectione hanc quæ ſequitur, eo quod exempli cauſa propoſuimus, initio voluiſſe, eoque magis quod paulo poſt id initium, *Quo aſperior eſt*, inquit, *quoque prurit magis*, *eo difficilius tollitur*. 3
Verbis autem opus non eſt, ut intelligatur, aut libro 6. cap. 14. (quod per-

peram

(1) *Differt. IV. de libris legend.* (2) *Bibl. Lat. l. 2. c. 4.* (3) *Annot. in Celſ.* (4) *in Lexic. Scribon.* (5) *Adnot. in Celſ.*

peram Almeloveenii Operæ 16. fecere) in quo de Uvæ morbo ſermo eſt, omittere non decuiſſe; veterem librum a Conſtantino, & Ronſſeo in ſuorum margine deſcriptum, cujus auctoritate, proxima iis quæ afferemus protinus, verba in ſuam ſedem reſtituta ſunt; non *ſucco* habere, ſed *ſuccus* in hoc lo-
89, co: *Chelidoniæ quoque ſucco per cochlear*
o. *illita uva maxime prodeſt* : Aut libro eodem, cap. 6. in extrema fere ſectio-
59, ne 1. cum illis verbis: *In ipſum vero*
o. *oculum primo die, niſi immodica inflammatio eſt, nihil recte conjicitur*; alteram quoque librorum videlicet Nicolai, Juntæ, Manutiorum, Stephani, Conſtantini, ſcripturam, quæ a Ronſſeo, aliiſque præterea ſaltem in ora adſcripta eſt, proferre conveniſſe: *niſi modica inflammatio eſt*; præſertim cum hæc continuo ſequantur: *ſæpe enim potius concitatur eo pituita quam minuitur* : Aut lib. 7.
10, cap. 2. ad illa verba : *ſi ægrum fluens*
5. *alvus exercuit, neque per alimenta quicquam corpori accedit*; indicandum fuiſſe: Manutios tamen; quos cum dico, Egnatium quoque ipſum dico; pro *exercuit*, legiſſe *exhaurit*, Stephanum autem *exhauſit*; quam quidem ſcripturam, magis profecto cum proximis quæ modo allata ſunt, verbis ipſo loquendi genere congruentem, Conſtantinus quoque, ac Ronſſeus adnotavere: Aut eodem libro 7. cap. 12. ſect. 1. quæ eſt inſcripta *de Dentibus*, poſt ea verba quibus docemur tum cognoſcere, in eorumne evulſione aliquid ex oſſe cui inhærent, fractum ſit, tum fracti oſſis particulam, inciſa etiam, ſi opus ſit, gingiva, vulſellæ ope eſſe ex-
444, trahendam; quæ porro ſubjiciuntur: *Quod*
16. *ſi fractum ſtatim non eſt, ſed intumeſcit extrinſecus maxilla, ut os hiare non poſſit*; non ſine iis legi oportuiſſe quæ ipſorum loco ſunt tum in pervetuſto Nicolai libro, tum in illis quos Junta, & Cæſarius edidere; quorum quidem verborum præcipua pars eſt a Conſtantino, Ronſſeo, aliiſque in margine propoſita: *Quod ſi factum ſtatim non eſt, indureſcit extrinſecus maxilla, ut is hiare non poſſit*; hoc eſt, ſi fracti oſſis particula educta ſtatim non ſit: Aut deni-
que libro 8, cap. 10. ubi de membris, ut reponantur oſſa, extendendis, hæc habentur: *Sub qua (inflammatione) &* 532,
difficile, & periculoſe vis nervis adhibe- 15.
tur. nam diſtentionem nervorum vel cancer ſequitur; vel certe, cum mitiſſime agitur, pus; duo fuiſſe non omittenda, alterum, plerorumque libros non habere: *cum mitiſſime agitur*, ſed *ut diutiſſime alatur*, Manutiorum: *ut mitiſſime alatur*; Conſtantini ſcriptum calamo: *agatur*; ut proclive ſit ſuſpicari, ſcripſiſſe Celſum: *ut mitiſſime agatur*; alterum in iiſdem omnibus, imo ipſius quoque Lindenii libro non *diſtentionem nervorum* legi, ſed *diſtentio*.

Verum in hiſce aut omnibus, aut certe fere omnibus locis erunt fortaſſe qui minus neceſſarium fuiſſe judicent variantem ſcripturam indicare. Quid vero de iis cenſebunt quos protinus memorabo; in quibus, nulla alia commonſtrata ſcriptura, eam Lindenius, atque Almeloveenius ſine ulla dubitatione unam ediderunt quam aut nullo pacto aut minus profecto laudabiliter tueri poſſimus? Libro enim 3. ſic capitis 18. initium propoſuerunt: *Et ſe-* 148,
brium quidem curatio expoſita eſt. Su- 14.
perſunt vero alii corporis affectus, qui huic ſuperveniunt, ex quibus eos, qui certis partibus aſſignari poſſunt, protinus jungam. Incipiam ab inſania. Ego vero qui in aliis omnibus quæ adhuc videre licuit, Celſi exemplaribus conſtanter legerim: *eos qui certis partibus aſſignari non poſſunt*; vixque meminerim, Conſtantinum, atque Ronſſeum, nullo tamen antiquo codice citato, & in ipſo tantum margine ſuorum librorum, iſtud *non* eſſe delendum, indicaviſſe; qui Noſtri & reapſe deleverint, & deleviſſe, riticuerint, plurimum miror. Nam ſi quis forte dicat; quid ergo? Num inſania, lethargus, apoplexia, paralyſis, comitialis, cardiacus, aut regius morbus (de quibus videlicet ſermonem habendi ab iſtis verbis Corn. Celſus initium capit) affectus igitur ſunt qui certis partibus aſſignari non poſſunt? ego etſi illum ad Pantini Annotationes poſſem rejicere, ex quibus qua ratione id

id negare Celſo licuerit, intelligeret; non tamen faciam; ſed hoc unum reſpondebo, non quid aliis, & his noſtris potiſſimum, ſed quid Celſi, aliorumque latinorum rei medicæ Scriptorum temporibus apud ipſos in uſu eſſet, ac conſuetudine, eſſe ſpectandum. Serenus certe Samonicus (1) lethargi, & comitialis, ac regii morbi; Plinius autem Valerianus (2) & horum, & cæterorum qui ſunt paulo ſupra nominati, curationes ſeorſum, extraque aliorum qui certis partibus aſſignantur, ordinem propoſuerunt, quanquam uterque a capite orſus, & deinceps thoracem, imum ventrem, artuſque ipſos perluſtrans, ante poterat in ſuis quemque ſedibus, ſiquas eorum certas eſſe, cenſuiſſet, nullo negotio collocare. Quorum Scriptorum aliquis forte auctoritatem contemnat; ipſius autem Celſi contemnere qui poſſit? Hic vero ſi, ut Lindenius, atque Almeloveenius proponunt, eos de quibus loquimur, affectus certis partibus aſſignari poſſe, ſcripſiſſet; qua tandem ratione ſtatim atque ipſorum tractationem cum libro tertio abſolverat, hoc uti libri quarti initio (quod quidem omnes ad eundem pariter modum exhibent, & in his Lindenius etiam, ac
182, Almeloveenius) potuiſſet: *Hactenus re-*
7. *periuntur ea genera morborum, quæ in totis corporibus ita ſunt, ut iis certæ ſedes aſſignari non poſſint: nunc de his dicam, quæ ſunt in partibus.* Operæ quoque pretium eſt animadvertere quomodo ipſi eodem in libro quarto capitis
235, 21. finem ediderint: *Neque alienum eſt*
18. *fovere inferiores partes aqua, decocta ex verbenis comprimentibus, ex iiſdem aliqua catoplaſmata imo ventri inguinibuſque circundare; præcipueque ex aceto. Vitare autem oportet rutam, & ne ſupinus dormiat.* Nempe igitur Celſus in nimia feminis profuſione (de hac enim agit in eo capite) rutam, quam cæteri laudarunt Medici, ipſe improbaverit? Vi enim ſua; in Scholiis inquit Almeloveenius; nimium extinguere ſemen poſſet. At quanto veri ſimiliora ſcripſiſſet, ſi indicata plerorumque librorum ſcriptura: *præcipueque ex aceto rutam, vitare, etiam* (alii habent: *&*) *ne ſupinus obdormiat*; Lectores monuiſſet, paulo aliter dumtaxat interpungendo, & librarios potuiſſe hunc locum corrumpere, & nos poſſe reſtituere, ſi videlicet (quod factum eſſe, nuper vidi etiam in Conſtantini editione, & ad eundem fere modum in Ronſſei Enarratione) ſcribamus: *Neque alienum eſt cataplaſmata imo ventri inguinibuſque circumdare, præcipueque ex aceto rutam: vitare etiam, ne ſupinus obdormiat.* Non difficilius eſt, præſertim alia aliorum librorum ſcriptura animadverſa, locum reſtituere, quem libro 5. in capitis 27. initio comperies: *Sequitur, ut de his* (vulne- 307,
ribus) *dicam, quæ morſu fiunt, inter-* 6.
dum hominis, interdum ſimiæ, ſæpe canis, nonnunquam ferarum, aut aliorum animalium, aut ſerpentium. Omnis autem feræ morſus habent quoddam virus. Quæ poſtrema verba cum in libris editis ab Nicolao, itemque a Manutiis ad hunc modum ſcripta ſint: *Omnis autem fere morſus habet quoddam virus*, imo a Manutiis ſcriptum ſit *ferè*; miror, Almeloveenium hos potius non eſſe ſecutum, præſertim qui hic laudet Panaroli Pentec. 2. Obſervationem 32. (legendum eſt 42.) quæ eſt *de Mulieris morſu venenato*, cui addere ex Hildano (3) alias potuiſſet idem oſtendentes, morſum videlicet hominis aut eſſe virulentum, aut certe, ut Plinii (4) verbis utar; *inter aſperrimos* non injuria numerari. Quæ etiamſi non ita ſe haberent, neque Serenus Samonicus (5) qui reſpexiſſe ad hunc Celſi locum videtur, ſcripſiſſet:

Sive homo, ſeu ſimilis turpiſſima beſtia nobis
Vulnera dente dedit, virus ſimul intulit atrum;

Celſum tamen ipſe per ſe iſtam ſibi ſcri-

[1] *de Medicina Præc.* [2] *l. 2. c. 58. & ſeq. l. 3. c. 7. & ſeq.*
[3] *Cent. 1. Obſ. 84. 85 & Cent. 4. Obſ. 87.* [4] *Natur. Hiſt. l. 28. c. 4.*
[5] *De Medic. Præc. cap. de Hominis, ac Simiæ morſu.*

ſcripturam affereret. Cum enim poſt ea
de quibus agimus, verba*, hæc conti-
nuo ſubjecerit: *Itaque ſi vehemens vul-
nus eſt, cucurbitula admovenda eſt*; hæc-
que, ut tota reliqua prima ſectio, de
omnibus univerſe morſibus ſint neceſ-
ſario accipienda; neque enim alioqui
de hominis, ac ſimiæ morſibus, velut
eſt pollicitus, in toto hoc capite ver-
ba faceret; neceſſe profecto eſt, ut non
modo omnis feræ, ſed etiam omnium
animalium morſum fere virus quoddam
inferre, poſuerit, quod videlicet cucur-
bitula ſit extrahendum. Idem quoque
Celſus quid de duobus aliis locis cen-
ſendum ſit, ſatis, ſuperque demonſtrat.
Nam quod ab Noſtris editum eſt libro
505, 8. cap. 1. *Primo vero duo, radii & bra-
5. *chii, oſſa juncta paulatim dirimuntur,
rurſuſque ad manum coeunt, modo craſſi-
tudinis mutato. Siquidem ibi radius ple-
nior, cubitus admodum tenuis eſt*; non
ſine vitio eſſe iis omnibus apparebit
qui paulo ante, hæc ſcripta eſſe, ani-
504, madverterint: *Quæ res ſedem brachio*
29. *præſtat, quod conſtat ex oſſibus duobus*,
iis nimirum quæ illico nominat, ut in
eo quoque de quo ſermo eſt, loco, ac
deſcribit Celſus, *radio* videlicet, ac *cu-
bito*; ut manifeſtum ſit, cum brachium
ipſum conſtet ex radio, non oportuiſ-
ſe ſcribere: *duo radii, & brachii, oſſa*;
ſed vel ſatis fuiſſe: *duo brachii oſſa*, vel
ſi nominanda erant: *duo radii & cu-
biti, oſſa*, omnino ſcribere oportuiſſe:
utrum enim a Celſo reapſe ſcriptum ſit,
haud ſatis liquet ex ſcriptura, in aliis
omnibus quæ adhuc vidimus, exempla-
ribus in hunc unum modum depravata:
duobus radiis brachii oſſa. Alter locus
in eodem pariter libro occurret, capite
autem 5. quod de Naſo fracto eſt, ubi
& Lindenius, & Almeloveenius hæc
522, edidere; *Sin, quod intus inditum eſt,*
21. *lædit; ſicut maxime fit, ubi interior car-
tilago perfracta eſt, exercitatæ nares ea-
dem tantummodo habena continendæ ſunt.*
Ubi tamen, non *exercitatæ*, ſed *excita-
tæ nares*, ipſe Celſus indicat, eſſe le-
gendum, ut qui non modo alibi, atque
adeo etiam paulo infra eodem verbo
eadem ſignificatione eſt uſus, ſed &
paulo ſupra de fracta naſi cartilagine in
ſuam ſedem reponenda verba faciens, 523,
quicquid, inquit, e cartilagine concedit 20.
(libentius legerem: *concidit*, cum cæteri
quos conſului, libri conſtanter habeant: 522,
Quicquid in cartilaginem incidit) *excitan-* 1.
*dum leniter eſt, aut ſubjecto ſpecillo, aut
duobus digitis utrinque compreſſis*: mox quæ
in nares injicienda ſint, docet, quæ deſi-
dere cartilaginem, non ſinant, item
quæ extrinſecus habena circundanda ſit
quæ nares ſic excitatas, contineat:
poſt quæ videlicet ea continuo ſubjicit
de quibus loquimur, verba. Sed & in
cunctis quos ad hoc tempus inſpeximus
libris, non *exercitatæ*, ſed *excitatæ na-
res* ſcriptum eſt: quod utinam ſignifi-
caſſet Lectoribus Almeloveenius; hac
quippe ſcriptura commonſtrata aut il-
lam alteram rejeciſſent, aut ſaltem quid
Celſus revera ſcripſiſſet, amplius ſibi
in ejuſdem, ut nos fecimus, aut in
aliorum etiam ſcriptis ſtatuiſſent eſſe
quærendum. Quod quidem in locis non-
nullis facturos ſcio in quibus Vir ille
ad iſtum alterum modum ſe geſſit; ut
puta cum lib. 4. cap. 21. ad illa verba:
Id faciunt etiam albæ violæ, hæc adno- 234,
tavit: *Mercurialis Variar. Lect. L. 1.c.3.* 3.
videtur olivas *legiſſe*. Illud tantummodo
minus placet, quod hæc ita adnotet,
quaſi vero præter Mercurialem nemo
omnium id legiſſet: cum ego contra
in nullo adhuc libro: *albæ violæ*, ſed
in omnibus invenerim: *albæ olivæ*: quæ
quoniam; ut ibi oſtendit Mercurialis
meus tum ex ipſarum natura, tum ex
Medicorum auctoritate; adſtringendo
utiles ſunt; ſane hic videntur conve-
nire ubi & *gummi*, & *paſſum* laudan-
tur, quocum videlicet Celſus ipſe *oleas
albas* in eo capite (1) conjunxit in quo ea
quæ alvum adſtringunt, propoſuit. Multo-
que etiam minus dubito, quin doctus
Lector noſtri conjecturam non ſequatur
quam ad initium adſcripſit capitis 5. li-
bri 3. Cum enim Celſus de Diaria Fe-
bre ſermonem inſtituens, hæc habeat:
Igitur ſi (febris.) *ſemel tantum acceſ-* 123,
ſit, deinde deſiit, eaque vel ex inguine, 32.
vel

(1) *l.* 2. c. 30. p. 107. 27. 31.

vel ex laſſitudine , vel ex æſtu , aliave ſimili re fuit , ſic , ut interior nulla cauſa metum fecerit ; Almeloveenius , pro *inguine , malim* , inquit , ſanguine , *vel* ingluvie ; *quomodo enim ex inguine poſſet oriri febris ? dein* (Celſus) *enumerat cauſas externas , quas inter inguen cenſeri non poteſt* . Verum enimvero ſi has inter cenſeri inguen non poteſt ; qua , quæſo , ratione *ſanguinis* ipſe cenſeretur ? Certe autem inter cauſas externas cenſetur ictus ; vel alia ejuſmodi ipſi etiam pedi vis illata a qua & inguinis tumor , & hujus ſocia diaria febris exiſtit : ſic enim ex inguine diariam oriri febrem , ita manifeſtum eſt , ut minime oportuiſſet , Almeloveenium quærere , *quomodo ex inguine poſſet oriri febris ?* præſertim cum ipſe Hippocrates in Epidem. (1) ſcripſerit : *Ex bubonibus febres omnes malæ , præter diarias* : eandemque prorſus in Aphoriſmo (2) ſententiam retulerit , cujus poſtremam partem a Galeno (3), Oribaſio (4), Philotheo (5), Liebautio (6) , Heurnio (7) ad eundem atque a me modum explicatam eſſe , ſcio , per externas ſcilicet , evidenteſve cauſas , inguinis tumorem , ac diariam febrem excitantes. Recte igitur illud fecit Almeloveenius, quod in hoc loco nihil in Celſi verbis mutavit: quod utinam in pluribus aliis facere ; quamvis ipſo præeunte Lindenio; noluiſſet : dici enim haud poteſt , mi Vulpi , quoties , & quot Viri longe etiam doctiſſimi . & in reſtituendis Veterum ſcriptis exercitatiſſimi , cum medicinam afferre ſe crederent , quantum ex integro , ſanoque refecuerint .

Hoc autem quod in aliis improbo , ne ipſe admittam ; etſi poſtremo hoc loco dubitationes , quinetiam divinationes quaſdam communicare tecum ſtatui in aliquot Celſi locos , in quibus Almeloveenius nihil quidquam ſubeſſe vitii , judicare ſe , oſtendit ; hæc tamen velim ſic accipias , ut ad te , alioſque quibus præſertim codicum Celſi vetuſtiorum copia eſt , ad inquirendum , conferendumque excitandos , non ad aliquid in Celſo præmature immutandum a me adſcripta eſſe , exiſtimes . Et primum libri 3. caput 27. nunquam me perlegere potuiſſe , fateor , quin mirarer vehementer , in illud unum idemque caput , in quo de apoplexia , paralyſi , aliiſque nervorum affectionibus actum eſſet , ea quoque ad extremum conjici 181
quæ ad Suppurationes pertinent , quæ 6.
in aliqua interiori parte oriuntur , atque adeo ſuſpicarer , poſtrema hæc omnia aut alicunde avulſa , eodem eſſe reponenda , aut ſaltem in peculiare , ac penitus diviſum caput ſecernenda . Libris autem Celſi , editiſque in ipſum Commentariis , quæ adhuc licuit , conſultis omnibus , non modo veſtigium ullum antiquæ diviſionis , ſed ne unum quidem reperire Scriptorem potui qui in eadem dubitatione fuiſſet , præter Ronſſeum (8) , qui *addubito* , inquit , *vehementer num quæ hic ſubſequuntur , antedictis cohæreant : mihi certe fini 22. capitis annectenda videntur , quod eodem capite de tabidis , & pulmone ſuppuratis agit* . Neque minus propemodum dubito ; quamvis nec Ronſſeum , nec alium aliquem habeo præeuntem ; quin pariter in libri 4. caput 20. quod eſt *de Vulvæ* , hoc eſt de Uteri ; *Morbo* , temere a librariis contruſa fuerint quæ in illius calce leguntur de Nimia Urinæ Profuſione ; quaſi vero hoc mali viros nunquam , ſed mulieres tantum corriperet ; ut propterea inter peculiares earum morbos ita præſertim , nulla ſcilicet de viris mentione facta , a Celſo referri potuiſſet . Verum ad alia , ut puto , errata librariorum veniamus . In libri ejuſdem 4. capite 1. ſcriptum eſt:
atque hæc quidem juncta ſunt . Renes 183,
vero diviſi : qui lumbis ſub imis coxis 32.
inhærent , a parte earum reſimi , ab altera rotundi . Mitto , pro *diviſi* alios omnes quos inſpexi , libros ; & recte fortaſſis , habere *diverſi* ; duo vero quorum

[1] *l.* 2. *ſect.* 3. [2] *ſect.* 4. *aph.* 55. [3] *Commentar.* 2. *in Aph. Hipp.*
[4] *Comment. in Aph. H.* [5] *Comment. in Aph. H.* [6] *Schol. in Aph. H.*
[7] *Enarrat. Aph. H.* [8] *Enarrat. Celſ.*

rum primum vix tandem in Manutio-rum libris, alterum in nullo adhuc reperi, prætermittere non poſſum; ſic enim legendum credo: *qui lumbis ſub imis coſtis inhærent, a parte earum rotundi, ab alteri reſimi*: qua in lectione, tibi præſertim adeo in Anatome exercitato, probanda, non eſt ſane cur laborem; quid enim eſſe manifeſtius poteſt, quam Renes ne ima quidem ſui parte ſummas coxas, hoc eſt innominata oſſa, attingere; ſub imis autem coſtis poſitos eſſe: neque ea reſimos eſſe parte qua coxas, vel coſtas ſpectant, ſed rotundos; contra qua alter alteri obvertuntur, non rotundos eſſe, ſed reſimos? In capite ejuſdem libri quarto ſect. 2. ubi inter ea quæ aſthmati, atque orthopnœæ communia ſunt, hoc
98, primum legimus: *quod propter angu-*
14. *ſtias, per quas ſpiritum evadit, ſibilum elidit*, videndum cenſeo, an non potius oporteat legere: *ſibilum edit*. Nam quid ſit *ſpiritum elidit*, quomodo vel ipſe alibi (1) locutus eſt Celſus, ſatis idquidem; quid autem ſit *ſibilum elidit*, haud ſatis videor intelligere. Quod ſi igitur legamus: *ſibilum edit*; commentarii loco eſſe poterit quod Caſſius Medicus (2) in Problemate habet 22. *Cur*, inquit, *difficulter ſpirantes ſibilo non abſimilem vocem reddunt? Quoniam morbus ipſe eſt præcluſio, atque compreſſio inanium pulmonis fiſtularum: per anguſtum autem foramen dum fertur ſpiritus, talis redditur ſonus*. Velim etiam hæc attente conſideres in ejusdem libri capite 24.
237, *Quidam* (podagrici, chiragricive) *cum*
26. *toto anno a vino, mulſo, venere ſibi temperaſſent, ſecuritatem totius vitæ conſecuti ſunt, idque utique poſt primum dolorem ſervandum eſt, etiamſi quievit. Quod ſi jam conſuetudo ejus facta eſt, poteſt quidem aliquis eſſe ſecurior his temporibus, quibus dolor ſe remiſit: majorem vero curam adhibere debent hi, quibus id revertitur, quod fere vere autumnove fieri ſolet*. Quanam, quæſo, ratione poſtrema hæc accipiemus? Num *hi quibus id revertitur*, ii ſunt quibus dolor reverti ſolet? At quid attinebat his majorem curam imperare, quaſi ille aliquis quem ſecuriorem eſſe juſſit, non pariter ex iis eſſet quibus conſuevit reverti dolor? Certe de utriſque dicit: *ſi jam conſuetudo ejus facta eſt*. Num igitur *hi quibus id revertitur*, erunt ii quos jam nunc revertens dolor reapſe invadit? At multo minus id attinebat monere; nam quis, reapſe invadente dolore, majorem neſcit curam eſſe adhibendam? Quid ergo eſt? Una ego litterula omiſſa has tantas huic loco offuſas tenebras eſſe, puto. Si enim legamus, non *hi*, ſed *his*, aut etiam (nam *ii* lego in vetuſtiſſimo libro ab Nicolao typis deſcripto, quem porro ſecutus eſt Junta) *iis*, *quibus id revertitur*; perſpicua profecto, & Celſo digna, & cum ſuperioribus, ac conſequentibus verbis apta, & cohærens exiſtit ſententia; hæc videlicet: Quibus dolor primus deceſſit, ii ſibi diu, atque omnino temperent, neceſſe eſt, ut ne amplius revertatur. Quibus autem ſæpius dolor reverſus eſt, eorum aliquis minus quidem ſibi temperet, licet his anni temporibus quibus dolore ſolutus eſſe conſuevit; at contra iis temporibus quibus ſolet redire, id eſt vere ut plurimum, atque autumno, iis, inquam, temporibus ſibi podagrici omnes magis temperent, neceſſe eſt; nimirum quia niſi majori temperantia conſueto morbo occurratur, majus tunc periculum eſt ne redeat. Sed ut hoc in loco unam a librariis omiſſam litteram; ſic in altero unum, aut plura eſſe ab ipſis addita verba, crediderim.
Libro enim 5. cap.25. ubi legimus: *Quin* 279.
etiam ſilveſtris papaveris, cum jam ad 10.
excipiendam lachrymam maturum eſt, manipulus, qui manu comprehendi poteſt, in vas demittitur, & ſuperinfunditur aqua, quæ id contegat, atque ita coquitur: exiſtimaſſem forſitan, Celſum ita ſcripſiſſe, ut Scribonius Largus (3): *faſciculus, quantum manu comprehendi poteſt*; niſi continuo primum illud verbum rurſus poſuiſſet: *Ubi*, inquit, *jam bene manipulus is coctus eſt*. Itaque cum papaveris manipulus idem ſit ac quod manu comprehendi po-

(1) *l*.5. c.28. p.316. 10. (2) *Med. Quæſt. & Probl.* [3] *Compoſ.Med.Comp.*83.

poteſt, ideoque & Ovidius (1), & Plinius (2), & Palladius (3), ut manipulum ſignificarent, ille quidem dixerit:

Arentiſque roſæ quantum manus una prehendat;

alter vero: Mercurialis herbæ *quantum manus capiat*; poſtremus autem: *buxi folia, quantum manus ceperit*; videtur profecto Celſus poſt illa: *papaveris, cum jam ad excipiendam lachrymam maturum eſt*; vel ſcripſiſſe: *quantum manu comprehendi poteſt, in vas demittitur*, vel potius: *manipulus in vas demittitur*; ſic ut ea verba: *qu. manu comprehendi poteſt*, explicationis cauſa in ora alicujus veteris libri adſcripta, imperitia librariorum inter ipſius Celſi verba recepta ſint: quod quidem & in aliis deſcribendis Auctoribus haud raro accidiſſe, notum eſt, & ſæpe in noſtro hoc contigiſſe, cum Lindenius (4) animadvertit, tum Rhodius (5), nonnullis prolatis exemplis, indicavit. In loco autem quem protinus afferam ex ejusdem libri 5. capite 28. ſect. 2. quæ eſt de Carcinomate, nihil quidem aut additum, aut omiſſum eſt; & verborum tamen ſolum mutata diſtinctione, ſententia miſere depravata eſt. Poſtquam enim ejus de quo ibi agitur, morbi plura genera, vel plures, ſi mavis, gradus ſunt memorati, hæc ſubjiciuntur: *Tolli*
317, *nihil, niſi κακόηθες poteſt: reliqua curatio-*
31. *nibus irritantur. Et quo major vis adhibita eſt, eo magis quidam uſi ſunt medicamentis adurentibus*. Sic autem verba hæc diſtinguenda ſunt: *Tolli nihil, niſi κακόηθες poteſt: reliqua curationibus irritantur; & quo major vis adhibita eſt, eo magis. Quidam uſi ſunt medicamentis adurentibus*. Diſtinctionem hanc comprobant quæ continuo ſequuntur: *quidam ferro aduſſerunt: quidam ſcalpello exciderunt. neque ulli unquam medicina profuit: ſed aduſta protinus concitata ſunt, & increverunt, donec occiderent*: & reliqua, quæ eo nimirum omnia pertinent, ut oſtendant, vitia iſta curationibus, ſicuti poſitum eſt, præfertim vehementioribus, adhibitis exaſperari. Res ut perſpicua, ut facilis ſit, vides; tamen ex omnibus quos ad hunc diem hujus diſtinctionis confirmandæ gratia conſului, libris, vix unum, Roberti videlicet Conſtantini, invenire potui in quo ad eundem fere modum diſtincta ſint verba.

Haud multo gravior in deſcribendo Celſo plerorumque error hujus pariter ſententiam mutat in lib.7. cap. 18. ubi inter cæteras notas quibus Enterocelen dignoſcamus, hæ quoque ſic proponuntur: *frigore omni (tumor) contrahitur, calore diffunditur; eſtque tum ſcrotum &* 45;
rotundum & tactu leve. Hic vero eſſe 14.
ſcribendum: *tactu læve*, ipſe per ſe Auctor indicat, qui paulo ſupra iner ſigna quibus nos docuit Epiplocelen ab Enterocele diſtinguere, *tactu vero*, inquit, *tumor inæqualis eſt*. Hujuſmodi autem errorem haud notaſſem; ſed ut Operarum Almeloveenii, ſane vel in ipſa A. 1713. *editione*, quam *correctiorem* eſſe, in libri fronte confirmant, & qua mihi una ad hoc tempus datum eſt uti, non valde diligentium, ſicuti multis in locis collato Lindenii exemplari (quod a te ſedulo fieri, velim) animadverti; ut Operarum, inquam, Almeloveenii, fortuitum lapſum prætermiſiſſem, niſi etiam in Lindenii; Lindenii autem? imo vero Juntæ quoque, Manutiorum, Cæſarii, Stephani, Conſtantini, Ronſſei, aliorumque exemplaribus animadvertiſſem, cum tamen in primo illo, Nicolai videlicet, itemque in Pantiniano ſcriptum ſit: *læve*. Sed & in his, & in cæteris omnibus, quos modo memoravi, libris fruſtra quæſivi qua ratione intelligere melius poſſem quod legimus in proximo capite 19. *Miniſter au-* 460
tem ſiniſtra manu comprehenſo ſcroto, ſur- 30.
ſum verſus eum debet extendere, & quam maxime ab inguinibus abducere; omnes enim ii libri pariter habent: *eum*, vix Conſtantino, ſed in ora, ſcribente: *eam*, aut *id*, quam videlicet poſteriorem voculam, aut aliam nullam in vetuſtiorum librorum aliquo me invenire poſſe ſperaveram. In aliis autem verbis

[1] *de Medicam. Faciei*. [2] *Nat. Hiſt. l*.25. *c*.5. [3] *de Re Ruſt. l*.11. *tit*.14.
[4] *Epiſt. ad Lect*. [5] *in Scribon. Compoſ*.4. & 104.

bis quæ in ejuſdem 6. libri capite oc-
474, currunt 26. ſect. 1. *Nonnunquam etiam*
26. *prolapſus in ipſam fiſtulam* (id eſt urethram) *calculus qui ſubinde ea extenuatur, non longe ab exitu inhæreſcit*; in his, inquam, verbis ne Conſtantinus quidem id exhibuit quod quærebamus. Nam quod in margine ad vocem *ea* adnotavit: *urina, vel ſubaudi*, nimis id longe petitum videtur, cum vox *urina* non ita prope poſita ſit; neque præterea urina extenuat hærentem calculum, ſed auget; vel ſi extenuat, cur igitur extenuatus ſic inhæreſcit? Ego vero pro *qui* ſperabam vel *quia*, vel *quâ* in libro aliquo poſſe inveniri, ut Celſus hoc diceret: quia; vel qua parte ſubinde urethra extenuatur; propterea; vel ea in parte calculus inhæreſcit. Videndumque eſſe, cenſebam, num forte huc pertineret quod Aretæus (1) vidiſſe ſe, dicit; poſtquam enim ſcripſit: *Secunda porro calamitas eſt, cum per colem calculus tranſmittitur. Nam ſi amplior ſit, quam urinæ iter (Græci urethram vocant) capere poſſit; in eo multum temporis hæſitat, &c.*; tum hæc ſubjicit: *Ægerrime autem tortuoſi calculi exeunt: quoſdam enim & hamatos vidi, in meatibuſque adnatas quaſdam duritias.* Sed & ſecundum naturam ſolere utrethram contrahi in ipſo primo, ſive exteriore ſuo orificio in ipſis etiam, ut noſti fœminis obſervavimus (2): quod eo potiſſimum memoramus, quia ubi Celſus in proxima hujus capitis ſectione 4. de minori fœminarum calculo verba facit, cum cæteri quos inſpeximus, libri; niſi prorſus memoria nos fallit; omnes ſic habeant: *Ergo & per ſe ſæpe excidit, & ſi in primo quod eſt anguſtius inhæret, eodem tamen unco ſine ulla noxa educitur*; ibi Almeloveenii, ac Lindenii exemplaria, omnino abjecta (quam
481, bene alii viderint) illa voce: *primo*,
23. hæc exhibent: *& ſi in urinæ itinere, quod eſt anguſtius, inhæret.* Porro ambo; ut ad alium locum veniamus; in ejuſdem capitis ſectione 2. quæ eſt de calculis e veſica extrahendis, hæc in
ipſo fine habent: *Quocunque autem mo-* 480,
do cervix ea parte ſecta eſt, leniter ex- 6.
trahi, quod aſperum eſt, debet. Haud equidem diffiteor, hunc locum in aliis omnibus quos conſului, libris manifeſto eſſe vitiatum; ſic enim in cunctis legitur: *Quocunque autem modo cervix ea parte facta eſt*; Attamen cum proxime ſcriptum fuerit, non qua parte, ſed quo & ferro, & modo cervix veſicæ ſit aperienda; ſemper ego, potius in *ea parte*, quam in *facta* ſubeſſe vitium exiſtimavi, & hac propterea ratione eſſe tollendum: *Quocunque autem modo cervix patefacta eſt*; præſertim cum ſupra Auctor de ejuſdem cervicis ſectione ad hunc ipſum modum locutus ſit: *Cum vero patefacta eſt* (hoc eſt cervix; hæc enim proxime antecedunt: *rupta cervice, quam habuiſſet inciſa*) *in conſpectum calculus venit*. Non me præterit, Almeloveenium, quamvis omnibus quos vidi, libris, atque adeo ipſius etiam Lindenii, repugnantibus, qui nempe conſtantiſſime habent: *Cum vero patefacta eſt*; ſcribere eo in loco ma-
luiſſe: *Cum via perfecta eſt*; tamen & 478,
ipſe, idem locutionis genus in eadem 12.
re ante paucos verſus in Celſo ſervavit;
nam poſt illa: -- *plaga facienda eſt*, 477,
qua cervix aperiatur; donec urinæ iter 32.
pateat ſic, ut plaga paulo major, quam calculus ſit; continuo hæc ſubdit: *Nam qui metu fiſtulæ (quam illo loco* ουροῤῥυάδα *Græci vocant) parum patefaciunt; &c.*

Eſſent alii loci in quos meas; quales eæ cunque ſunt; divinationes proferre poſſem; ſed quia jamdudum ſentio, me juſtum longe eſſe prætergreſſum epiſtolæ modum; unum tantummodo, eumque ad rem noſtram anatomicam pertinentem, attingam, quem locum ne ipſi quidem Paawio (3), Anatomes, ut tute ſcis, haud ignobili Doctori ſuſpectum fuiſſe, mirum eſt. Libro igitur 8. cap. 1. in maxillæ inferioris deſcriptio-
ne hæc habentur: *Verum ipſius maxillæ* 501,
partes extremæ quaſi bicornes ſunt. Alter 7.

(1) *De Sign. Diut. Morb. l. 2. c. 3.* [2] *Adverſ. Anat. IV. Anim. 24.* [3] *Comment. in Celſ. l. 8.*

proceſſus intra latior, vertice ipſo tenuatur, longiuſque procedens ſub oſſe jugali ſubit, & ſuper id temporum muſculis illigatur. Alter brevior, & rotundior &c. Etſi in nullo eorum quæ ad hoc tempus vidi, exemplarium aliam quam hanc ipſam inveni ſcripturam; non poſſum tamen non credere, Celſum potius ita ſcripſiſſe: *Alter proceſſus infra latior, vertice ipſo tenuatur.* Si enim res id pateretur, ut ſcribere potuiſſet: *Alter proceſſus intra latior, extra tenuatur;* nihil immutandum eſſe, cenſerem; nunc igitur cum & res ipſa, & quod non obſcure oppoſitum eſt: *vertice ipſo tenuatur*, requirant, ut illud ante poſuerit: *infra latior*; non video cur unius litterulæ mutatione ut vitiari hic locus a librariis, ita a nobis reſtitui non poſſit. Hanc tamen, aliaſque omnes quas in hac epiſtola propoſuimus, ſive divinationes, ſive dubitationes, velim tibi perſuadeas, nihili nos & in preſentia facere, & ſemper eſſe facturos, niſi ab Doctiſſimis Viris, & longe magis quam nos Anatomici, in emendandis ſcriptis Veterum exercitatis probentur. Quod ſi forte unam modo, aut alteram haud prorſus cenſerent eſſe improbandam; ſatis magnum nobis videremur earum fructum cepiſſe, cum quæ de Xenophonte, cujus e libris quædam menda auferebat, Muretus (1); ea nos de Celſo etiam dicere, nequaquam dubitaremus: *Nihil eſt tam puſillum quod non avide accipi debeat, quod quidem ad tam politum, tamque utilem Scriptorem pertineat. Parvum eſt, quod afferimus; ſed magnus is, quem adjuvamus.* Vale.

Patavii Poſtrid. Idus Decembr. MDCCXX.

EPISTOLA ALTERA.

Jo. Bapt. Morgagnus Jo. Bapt. Vulpio S. P. D.

SI vales, bene eſt; ego quidem valeo. In hac vetuſta Alexandri Paduanii, Medici olim Doctiſſimi, Bibliotheca Celſi noſtri exemplar inveni, calamo in membranis deſcriptum. Quod ut paulo attentius inſpexi, cœpi ſuſpicari, haud veram fortaſſe eſſe additam illam ab Henrico Stephano inſcriptionem: *Aurelii Cornelii Celſi de re medica libri octo, operis ab eo ſcripti de artibus, pars ſexta.* In fine enim IV. libri in hoc quidem codice ſcriptum eſt: *Artium Aurelii Cornelii Celſi liber. VIIII. Idem medicinæ liber. IIII. explicit feliciter;* hiſque numeris proportione reſpondent qui ad plerorumque inſequentium librorum calcem adſcripti ſunt; ut ſi hanc rationem ſequamur, manifeſto appareat, octo hos de re medica libros, quos, ut alias ad te ſcripſi, quinque de re ruſtica antecedebant, non ſextam operis ab eo ſcripti de artibus, verum ſecundam omnino partem fuiſſe.

Ex illis autem quæ iisdem meis ad te litteris oſtendi, minus mihi in Almeloveenii editione probari, nonnulla ſunt in quibus hunc etiam codicem inveni ab ea diſcrepantem, mecumque facientem. Neque enim ut illa habet (*pag.* 148. *lin.* 17.) *aſſignari poſſunt*; ſed *aſſignari non poſſunt*: non (234, 3.) *albæ violæ*, ſed *albæ olivæ*: non (307. 11.) *feræ morſus habent*; ſed *fere morſus habet*: non (350, 30.) *niſi immodica inflammatio*; ſed *niſi modica inflammatio*: non (410, 5.) *fluens alvus exercuit*; ſed *fluens alvus exhaurit*: non (444, 16, 18.) *Quod ſi fractum -- ut os*; ſed *Quod ſi factum --- ut is*: non (474, 27.) *qui ſubinde ea extenuatur*; ſed

[1] *Var. Lect. l.* 3. *c.* 15.

ſed *quia ſubinde ea extenuatur* : nec de-nique (522, 23.) *exercitatæ nares*, ſed *excitatæ nares*.

Verum hæc omnia etſi minime con-temnenda ſunt; nullo tamen pacto vi-dentur mihi (cum eo uno quod conti-nuo exponam, comparanda. Memo-ria, opinor, tenes quod ad te ſcripſe-ram, non modo de Almeloveeniana, ſed de omnibus quas vidiſſem, Celſi editionibus verba faciens : minime vi-delicet a me dubitari, *quin in libri* 4. *caput* 20. *quod eſt* de Vulvæ, *hoc eſt de* Uteri, Morbo, *temere a librariis contru-ſa eſſent quæ in illius calce leguntur de nimia urinæ profuſione ; quaſi vero hoc mali viros nunquam, ſed mulieres tan-tum corriperet, ut propterea inter peculia-res earum morbos ita præſertim, nulla ſcilicet de viris mentione facta, a Celſo referri potuiſſet*. Accipe nunc quid ex hoc codice didicerim; intelliges enim, non ſolum conjecturam illam meam (quod levius eſt) veram fuiſſe, ſed hoc inſuper quod graviſſimum, & inex-pectatum omnino eſt, in his Celſi li-bris, quos nemo (quod ſciam) non integerrimos unquam putavit, unum aut alterum caput deeſſe. Igitur in eo quod diximus, capite, ubi Lindenii, & Al-meloveenii editiones hæc habent (*pag.* 234. *lin.* 1.) *Si maligna purgatio eſt, ſubjicienda ſunt* * *coercentia. Id faciunt etiam albæ violæ, nigrum &c.*; codex poſt illa verba, *ſubjicienda ſunt*, non modo ingentem habet lacunam quidquid reliqui eſt in ea pagina obtinentem, & in proximæ demum paginæ initio, *coe-untia. id faciunt etiam albæ olivæ: & nigrum &c.*; ſed contra eam lacunam eadem manu in ora ſcriptum eſt : *De-ſunt in vetuſtiſſimo exemplari duo folia*. Hic ex me quæres, in iis duobus foliis quid ſcriptum a Celſo fuiſſe, exiſtimem. Ego vero etſi nequaquam dubitarem, quin abſoluto primum quem inſtituerat, ſermone de morbis qui cum ad uterum ſpectent, ſunt mulierum peculiares, tum ad eos tractandos veniſſet quos ad pro-ximas, ſed utrique ſexui communes par-tes, & nominatim veſicam referret, de cujus videlicet doloribus omnes; quan-tum memini, editiones, iis dumtaxat quas Lindenius, & Almeloveenius pro-curarunt, exceptis, hic ipſum exhibent ante loquentem quam de nimia urinæ profuſione verba faciat; etſi, inquam, hæc conjectura aſſequerer; tamen hujus ipſius codicis adjumento comperi quæ eſſent hic a Celſo reapſe tractata. Cum enim libris ſingulis ſingulos peculiares Indices præponi, animadvertiſſem, capitum ar-gumenta ex ordine commonſtrantes, ſu-biit eum conſulere qui libro huic quar-to præfixus eſt, ſi forte in ea parte in-teger eſſet quæ pars in libro deſideratur. Hæc igitur, quam quidem ex minime interrupta numerorum ſerie integerrimam judicavi, ad hunc modum ſe habet.

CX. *Vulva exulcerata eſt*.

CXI. *De Veſica*.

CXII. *De calculis in veſica*.

CXIII. *In omni dolore veſicæ*.

Quæ cum ita ſint, cumque numerus CX. in ora codicis eo in loco adſcriba-tur, ut reſpondeat illis verbis (apud Almeloveenium pag. 233. lin. 26.) *Si vero vulva exulceraea eſt*; numerus au-tem CXIII. contra hæc ferme ſcriptus ſit (*p.*234. *l.*7.) *Præter hæc in omnibus veſicæ doloribus* (*veſicæ* enim in codice legitur; non, ut apud Almeloveenium, *vulvæ*) hinc præclare, quot, & quæ deſiderentur, intelligis, in eo loco, in quo aut nihil, aut unum, vel pauca certe verba deeſſe, Viri Exercitatiſſimi, atque Doctiſſimi exiſtimabant. Is enim qui primus Celſum formis deſcripſit, Ni-colaus, & Lucas Ant. Junta ſic edide-runt: *ſubjicienda ſunt coeuntia*; Joannes autem Cæſarius, Gulielmus Pantinus, Henricus Stephanus, & Balduinus Ronſ-ſeus : *ſubjicienda ſunt coercentia*. Vix Manutii in utraque editione, interjecta ad hunc modum lacuna, propoſuerunt: *ſubjicienda ſunt*, * *coe-untia*. Quæ lacuna ſic contracta deinde fuit a Roberro Conſtantino, ut non ali-quot, ſed unum fere verbum deſiderari, oſtenderet, hoc videlicet modo : *ſubji-cienda ſunt* * *coercentia*, præſer-tim cum hæc in libri margine appoſue-rit * *menſes evocantia*, quaſi ita nihil deeſſe, crederet, poſtremumque verbum

coeuntia, ab aliis in coercentia, ab ipſo in evocantia mutatum, ad ſermonem de uteri vitiis pertineret, quod reapſe ad caput pertinet vel de veſica doloribus, vel de calculis in veſica, enatiſque inde noxis per medicamenta videlicet, ac victus rationem, & frequentiora Chirurgiæ auxilia oppugnandis; nam quæ curatio aut iis a quibus urina non redditur, aut calculoſis, *cum aliter*, ut Celſus ipſe ait, *ſuccurri non poteſt*, a Chirurgo adhibenda ſit, libro docet 7. capite 26.

Nunc illud, opinor, expectabis, ut ſcribam, an conjecturam aliam aliquam meam ejusdem codicis auctoritate comprobaverim. Neque enim ignoras, præter ea quæ in mea ad te Epiſtola attigi ut inter ſcribendum ſuccurrerunt; plura adhuc eſſe quæ mihi quidem in Almeloveenii editione diſpliceant. Igitur cæteris in aliud tempus rejectis, unum in præſentia memorabo quod ſimul ad latinam linguam, ſimul ad rem noſtram anatomicam pertinet. Almeloveenius in libri octavi capite primo (*pag.* 504. *lin.*22.) Lindenium, ut ſolet, ſecutus, hæc edidit: *Superius autem humeri caput rotundius, quam cætera oſſa, de quibus adhuc dixi, verticillati ſcapularum oſſi inferitur, ac majore parte extra id ſitum nervis deligatur.* Manutii autem in utraque editione ad hunc modum propoſuerant: *verticillatis ſcapularum oſſibus parvo exceſſu inferitur: ac majore parte ex tranſitu nervis deligatur.* Cum his Conſtantinus fecit; quanquam in margine adnotavit: *parvo exceſſu* deeſſe in antiquo Codice, alioſque legere *inceſſu*. Et Joannes quidem Cæſarius, atque ante hunc Lucas Ant. Junta duas illas voces omiſerant, cætera ut Manutii, edentes; niſi quod pro *verticillatis* poſuerant, *verticulatis*. Qua in re ſocios habuerunt Gul. Pantinum, Henr. Stephanum, Bald. Ronſſeum, qui tamen *parvo exceſſu* non omiſerunt; etſi Ronſſeus in libri ora, eſſe qui omitterent, & qui non *verticulatis*, ſed *verticillatis* ſcriberent, indicavit. Ronſſei ſcripturam ſecutus eſt Paawius, qui in commentario ad hunc locum ſuo vocare Celſum, ait, *ſcapularum oſſa verticulata, aut quia cervicibus prædita: aut a verticillis exſtantium coracoidis & ſpinoſi proceſſuum*; verum enimvero quænam in his proceſſibus partes ſint quas *verticilla* vocemus, non docuit. Hanc ego tantam in eodem loco deſcribendo varietatem cum attenderem; pro ea qua ſolet peritia prudentiaque facere exiſtimavi V. Cl. Jacobum Facciolatum, cum ſe vehementer dubitare, mihi oſtenderet, eſſetne inter latinas voces facile recipienda *verticillatus*, quam nimirum qui Lixicis inſeruere, hoc uno Celſi loco incertiſſimæ procul dubio ſcripturæ niterentur. Cum vero idem miraretur, cur Almeloveenius *verticillati ſcapularum oſſi*; non *verticillato*, aut *verticillatis ſcapularum oſſibus* edidiſſet; ac præterea ex me quæreret, an potius *vertebratis* (quæ Pliniana vox eſt libro 11. c.37.) *ſcapularum oſſibus*; hic legendum eſſe, cenſerem; memini me in ea quæ paulo ſuperius (*pag.*503. *lin.* 23.) de ſcapularum oſſibus ſcripta ſunt a Celſo; hunc enim in manibus habebamus; continuo oculos conjeciſſe, & Viro Doctiſſimo reſpondiſſe, mihi vero omnino videri, *vertici lati ſcapularum oſſis* eſſe legendum. Hæc enim illis de oſſibus tradiderat Celſus: *a cervice duo lata oſſa utrinque ad ſcapulas tendunt: noſtri ſcutula operta; ὠμοπλάτας Græci nominant. Ea in ſummis verticibus ſinuata, ab his triangula, paulatimque lateſcentia ad ſpinam tendunt*: ex quibus licet intelligi, eam horum oſſium partem, quam Anatomici ſolent *ſcapulæ cervicem* vocitare, Corn. Celſum nomine *verticis* appellaviſſe, ſive quod eam *ſummam* eſſe illo in oſſe, crediderit; ſive quod ut in *triangulo* oſſe oppoſitam baſi, vel ut locum ſpectaverit in quo humeri caput vertitur, qua videlicet ratione Polorum uterque (quos alii pariter cardines vocant ab eorum ſimilitudine circa quos valvæ convertuntur) a Virgilio l. Georgic. *vertex* eſt dictus. Cum igitur ſcapulæ, ſive ut Celſus loqui mavult & in hoc capite (*pag.* 504. *l.* 3. *ac l.* 11.) & ad finem tum ſeptimi (*pag.* 526. *l.* 6.) tum octavi (*pag.*528. *l.*6.) & ſub initium tum unde-

decimi (*p.*542. *l.* 33.) tum quintidecimi (*pag* 548. *l.*22.) *lati ſcapularum oſſis* ſinuatam cervicem paulo ante appellaverit *verticem* ; quid veri eſſe ſimilius poſſit, quam ut porro traditurus, cui parti ejusdem oſſis, humeri caput inſeratur, ad hunc modum ſcripſerit : *vertici lati ſcapularum oſſis inſeritur* ; præſertim cum in eo librarii, dictata verba excipientes, perſæpe labi conſueverint, ut ex duabus vocibus unam facerent, & primam conſequentis vocis litteram ad præcedentis etiam poſtremam addentes, duplicarent, unde facillime nova hæc vox *verticillatis* effingi potuit. Nunc quam in codice ſcripturam offenderim, tibi fideliter deſcribam : *parvo exceſſu vertici latis ſcapularum oſſibus inſeritur. ac majore parte : & tranſitu nervis deligatur*. Illud quidem minime eſt diſſimulandum, in verſuum intercapide aliquem eſſe aliquem nonnulla addere, videlicet ſuper ultimam *vertici* litteram, litterulam *s*, & ſuper *&*, particulam alteram *ex* : quo de utroque additamento ſi forte quæris, quid ego ſuſpicer ; ſic habeto. Primum mihi tum codicem, ac ſupra deſcriptas & Almeloveenii, & cæterorum lectiones, tum ipſam anatomen reſpicienti veri ſimillimum videri, ita a Celſo ſcriptum fuiſſe : *vertici lati ſcapularum oſſis parvo exceſſu inſeritur, ac majore parte extra ſitum, nervis deligatur* ; neque enim (quod tu optime noſti) ſumma pars humeri ita in ſcapulæ cervicem, ut ſumma pars femoris in oſſis innominati acetabulum conditur ; ſed *parvo* tantum *exceſſu*, ideſt ejus capitis quod ab interiore latere extuberat, portione immiſſa, *majore parte extra ſita* eſt, quam etiam ob rem *nervis*, ideſt ligamentis atque tendinibus, ne facile excidat, *deligatur*. Cum ergo Librarii voces illas *extra ſitum* deſcribendo, ita vitiaſſent, ut alii *& tranſitu*, ut Scriptor codicis, alii *ex tranſitu*, ut plerique, quibuſcum facere codicis Emendator maluit, ſcriptum relinquerint ; nonnulli denique, in quibus Lindenius, & Almeloveenius, integro ea in parte exemplari uſi, priores voces reſtituerunt, niſi quod perſpicuitatis addendæ cauſa, minus, ut puto, neceſſariam voculam *id* interjecere. Verba autem illa, *parvo exceſſu* etſi ad rem fideliter tradendam, neceſſaria ſunt, iiſque perbelle reſpondent quæ ſequuntur, *majore ex parte* ; cum tamen aliquo in codice, ut ſupra diximus, omiſſa eſſent, minus mirandum eſt quod in hoc invenerim alium in locum tranſpoſita, unde Emendatori occaſio data eſt exiſtimandi, ea cum inſequenti voce *vertici* eſſe conjungenda, quam propterea in *verticis* mutare maluit, haud animadvertens, unde factum eſſet, ut pro *lati* ſcriptum eſſet *latis*, & ne vox hæc minime cohæreret cum voce *oſſis*, hanc in *oſſibus* eſſe mutatam; cum tamen non modo alii codices, quibus auctoribus Lindenius, & Almeloveenius ediderunt, *verticillati ſcapularum oſſi*, aliquando meliorem in parte indicare poſſent ſcripturam ; ſed ipſe etiam Celſus, cum videlicet non de utroque, ſed de alterutro oſſe humeri hic loquatur, inſitum ſcribere non *latis oſſibus*, ſed *lato oſſi*, vel ; quod eodem recidit ; vertici *lati* ſcapularum *oſſis*, debuerit. Verum meas haſce conjecturas tanti facies, quanti volueris ; illud mihi ſatis eſt a te diligenter attendi, in hoc codice non *verticillatis*, ſed evidentiſſima certiſſimaque diviſione legi *vertici latis*. Hac de re V. Cl. Iac. Facciolatum certiorem facito, & meis verbis ſalvere jubeto. Vale.

Dabam Kal. Sextilib. MDCCXXI.
Forolivii.

EPI-

EPISTOLA TERTIA.

Jo. Bapt. Morgagnus Jo. Bapt. Vulpio S. P. D.

QUæ nudiuſtertius duo tibi pollicitus ſum, alterum ut quæ nuper Venetiis animadverti, ſuperiorem Epiſtolam meam cum manu exarato Celſi exemplari conferendo, ſignificarem, alterum ut V. Cl. Jacobi Facciolati ad quoſdam Scriptoris ejusdem locos Animadverſiones XV. longe doctiſſimas cum meis nonnullis exiguis illis quidem, ſed tamen a te efflagitatis, additamentis mitterem; ea his ipſis litteris ambo præſtabo. Igitur exemplar id Celſi chartaceum eſt, illudque ipſum eſt quo apud Clericos Regulares (*Tolentinos* ibi vocant) ſe uſum eſſe, tradidit Rhodius (1); nam alterum, idque membraneum (2), quod ibidem in Divi Antonii Bibliotheca, plurimis vetuſtiſſimis codicibus inſtructa, verſaverat, in hujus incendio periit; quem caſum hoc ægrius fero quod quæ illo ex codice excerpſerat Rhodius, ea pariter cum Th. Bartholini (3) Bibliotheca conflagrarunt. Itaque cum Veneto hoc codice quidquid ex Forolivienſi adnotaveram, cum diligenter contenderem, etſi loca ſane haud ita pauca inveni diſcrepantia; ea tamen octo quæ ſuperioribus deſcripſi litteris, uſque adeo (ſi demas ſeptimum, cujus mihi lectio dubia fuit) mirifice vidi in his quidem verbis in quibus ab Almeloveenio diſſenſi, inter ſe congruentia, ut cum in poſtremo, quem non ſatis accurate exſcriptum forte ad te miſeram, pro *excitatæ* perperam in illo codice ſcriptum ſit *excitat*, ſic in Veneto quoque ſit ſcriptum; verba autem illa ad tertium locum pertinentia: *omnis autem fere morſus habet quoddam virus*, vetuſta quidem, ſed non eadem tamen manu, pariter (quod obſervatione dignum cenſeo) utroque in codice addita ſint.

Sed jam illuc tranſeo quo properare te, ſcio, ad eam videlicet ingentem lacunam libri IV. Quid quæris? Longe ea in Veneto codice major eſt. Nam inter illa: *Si maligna purgatio eſt*, *ſubjicienda ſunt*, atque hæc: *coeuntia. Id faciunt &c.* quæ nimirum verba tot Editiones conjunxere, albæ grandes paginæ relictæ ſunt quatuor cum dimidio. Et ne quis caſu intermiſſas putet; hic quoque in margine eadem qua cætera, manu ſcriptum eſt: *Deſunt in vetuſtiſſimo exemplari duo folia;* Indicis autem huic libro præpoſiti quæ pars lacunæ reſpondet, ac iis quæ proxime antecedunt, & conſequuntur, ita nimirum ſe habet.

CII. Vola (legendum *Vulva*, vel *Volva*) *exulcerata eſt*.
CIII. De Veſica.
CIIII. De Calculis in veſica.
CV. In omni dolore veſicæ.

Vides, mi Vulpi, in iis quæ præcipua hic ſunt, ut mirum in modum utrumque conveniat exemplar.

Reſtat locus ille de humeri, & ſcapularum oſſibus. Sic autem inveni ſcriptum: *parvo exceſſu vertici latis ſcapularum oſſibus inſeritur: ac majore parte extranſitu nervis deligatur*. Non eſt meæ fidei quidquam, tecum præſertim, diſſimulare; quin etiam Perhumanum ac Eruditum Virum, ampliſſimæ eorum Clericorum Bibliothecæ Præfectum, qui mihi hæc omnia inſpicienti deſcribentique officioſiſſime aderat, rogavi, ut id recognoſcere mecum vellet quod proti-

[1] *Vid. Catalog. Auctor. ad Rhodii Scribonium*. [2] *Ibid. & in Notis ad Compoſ.20. Scribon.*
[3] *Vid. Diſſert. Th. Bartholini de Bibliotheca Incendio*.

tinus ſubjiciam . Scilicet inter *vertici*, & *latis* ſubobſcurum quoddam (qualia in eo exemplari alibi quoque deprehenduntur) veteris lituræ veſtigium eſt, quaſi litterula fuiſſet eraſa ; eo tamen illud in loco eſt , ut littera *l* fuiſſe omnino non poſſit , ſed brevior quædam inſtar litteræ *s* , ut mihi *verticis* in hoc etiam codice ſcriptum facile fuiſſe ; *verticillatis* certe non fuiſſe videatur .

Venio nunc ad eas de quibus initio dixi, Animadverſiones , quæ quidem a Viro Doctiſſimo ſcriptæ ſunt cum ut aliquot Celſi loca illuſtrentur , tum vero maxime ut dictiones aliquæ expendantur , quas optimi latinitatis Magiſtri tanquam certas Celſo tribuunt , ejuſque auctoritate in linguam latinam inducunt. Has quoniam ante quatuor hos menſes mihi perlegerat, cum Forolivienſi , & Veneto codice pleraſque contuli , quot videlicet memoria comprehenderam , collaturus omnes , ſi quod nuper, atque adeo modo venit in mentem , id principio veniſſet , ut earum omnium exemplum ab Humaniſſimo Viro peterem , quod tecum in eorum commodum qui ſive Cornelii noſtri, ſive linguæ latinæ ſunt ſtudioſi , communicarem . Eas huc fideliter adſcribam , & fere ſingulis quæ mihi adnotata ſint in Codicibus , probatiſve Editionibus , aut Enarratoribus , ſubjiciam.

I. *Lib.* 1. *Præfat. pag.* 7. *l.* 11. Eorum poſituram , colorem , figuram , magnitudinem , ordinem , duritiem , mollitiem , lævorem , confractum . *Loquitur hic Celſus de partibus corporis humani : nec video , quem locum habeat* Confractus , *quæ vox , ſi Latina eſt , fracturam ſignificat . Quinque editiones longe optimæ , quæ apud me ſunt , Florentina princeps* 1478. *utraque Aldina* 1528, *&* 1547. *Gryphiana* 1542. *& Henrici Stephani* 1567. *habent* contactum , *quæ vox certiſſimæ Latinitatis eſt, & ſenſum reddit idoneum. Non dubito, quin Almeloveenius , præſtanti judicio vir, probatis codicibus uſus ſit : ſed hic aliquis diligentiam ſaltem illam deſiderabit, quæ variantes lectiones complectitur , & ceteroquin Tranſalpinis ingeniis familiariſſima eſt . Hanc ſiquis ex noſtris damnavit unquam , in quo accuſari ſolemus , ideo damnavit , quod ſæpe vertitur circa levia . Ceterum cum aliquid hujuſmodi contra vulgatas editiones in libros inducitur , tum vero non utilis modo , ſed prorſus neceſſaria eſt ; præſertim ſi quid inducatur ita novum , ut nullo præterea locupletis Auctoris teſtimonio confirmari poſſit . Talia enim non ad unum aliquem Scriptorem pertinent , ſed ad communem totius linguæ rationem , qua de agitur . Exemplo eſſe poſſunt cum aliæ voces , quas deinceps recenſebo , tum hæc ipſa* Confractus , *quæ Celſi auctoritate in egregium Baſilii Fabri Theſaurum allata eſt , & reliquis Latinis fidei non dubiæ adnumerata .*

Editiones aliæ quinque, ideſt Juntæ, Cæſarii , Pantini , Conſtantini , Ronſſei , habent *contactum* ; manifeſtum enim Operarum errorem puto quod in Juntina legatur *cortactum* . Illud mirum eſt, Ronſſeum in libri margine addidiſſe : *Per lævorem , & contactum , aſperitatem intelligit , & quod illi eſt contrarium ;* quando Conſtantinus hæc adnotaverat : *Contractum (lege Contactum) exponunt aſperitatem vel ſcabritiem . Sed quis unquam ita uſurpavit ? in manuſcripto legitur* contractum . *Itaque* confractum *pro aſpero & confragoſo (quod lævigato opponitur) repono* . Hieronymus autem Rubeus in ſuis ad Celſum Annotationibus , cum hæc ferme ipſa Conſtantini verba , Auctoris nomine diſſimulato , retuliſſet , iſtiuſmodi emendationem atque interpretationem *ſatis ſibi probabilem videri* , negavit , hæcque ſubjunxit : *Forte autem quia quod contractum eſt , explicato & ob id lævi opponitur , per* contractum *poterit aſperum intelligi* . Videtur igitur maluiſſe *contractum* , quam quidem vocem in Veneto etiam codice invenimus . Hæc tamen eo dumtaxat protulimus , ut tu , mi Vulpi , intelligeres , Conſtantinum non veterum exemplarium auctoritate , ſed conjectura ductum , ex *contractum* illam qua de agitur , vocem elicuiſſe , & huc primum induxiſſe , *confractum* .

II. *Lib.* 1. *c.* 3. *ſect.* 2. *pag.* 28. *l.* 15.

So-

Somnus plenus, & non multum nimis longus. *Celſi ipſius αὐτόγραφον producat oportet, qui velit nobis perſuadere, hoc genus conſtructionis latinum eſſe. Quinque Editiones modo allatæ ita habent;* ſomnus & plenus, & non nimis longus.

Idemque omnino habent aliæ præterea quinque Editiones quas ſupra memoravimus.

III. *Ibidem ſect. 7. pag. 31. l. 30.* Humidant autem corpus labor &c. *Hic quoque in quinque Editionibus meis aliter legitur:* Humidum autem corpus efficit labor, &c. *Miror autem, ex quo codice verbum hoc* Humido *exierit, & non modo in Celſum, ſed & in Baſil. Fabri Theſaurum irrepſerit ad augendum latinum ſermonem. Ego vel inter barbara, vel inter dubia referendum crediderim.*

In hoc etiam loco noſtræ Editiones nihil diſcrepant a quinque illis quæ in Animadverſione indicantur.

IV. *Lib. 3. c. 21. pag. 163. l. 34.* Utilis quotidianus, aut altero quoque die poſt cibum vomitus eſt. *Quinque Editiones meæ habent:* Alterno quoque die. *Itaque Petrus Danetius in ſuum Lexicon ad Uſum Delphini novam hanc vocis* Alternus *Conſtructionem inducit. Sed latino ingenio ſatis apparet legendum* altero, *undecumque tandem Almeloveenius acceperit.*

Ne hic quidem noſtræ diſcrepant Editiones. Conſtantinus tamen, atque Ronſſeus in libri ora adſcripſerant, *altero*. Idque receptum eſt a Lindenio, cujus nimirum Editionem cum pleriſque aliis in locis, tum in iis certe omnibus qui hiſce Animadverſionibus XV. expenduntur, fideliter expreſſit Almeloveenius.

V. *Eodem lib. 3. c. ult. ſect. 2. pag. 180. l. 1.* In lectulo leniter ſatis diu corpus perfricandum eſt; deinde retento ſpiritu in ipſa exercitatione potius ſuperiores partes movendæ. *In omnibus libris duo hæc membra ita dividuntur, ſed vereor, ut ſatis recte: nam* ſpiritus retentio *non videtur locum habere in ea exercitatione, qua ſuperiores partes moventur, cujuſmodi eſt pilæ ludus, & ſimilia, ut colligitur ex hoc eodem Celſi capite ſect. 3.* Pila, ſimilibuſque ſuperiores partes dimovendæ. *& ex lib. 1. cap. 6.* Opus eſt pila, ſimilibuſque ſuperiores partes exercere. *Igitur aliter dividendum puto, & ita legendum:* In lectulo leniter ſatis diu corpus perfricandum eſt, deinde retento ſpiritu: in ipſa exercitatione potius ſuperiores partes movendæ. *Id eſt lenis fricatio ſatis diu adhibenda eſt, deinde vehementior per ſpiritus retentionem, qua uti athletas conſueviſſe, cum fricantibus intercepto ſpiritu obnitebantur, ſcribit Plutarchus de tuend. Valet. Hujus fricationis meminit etiam Cælius Aurelianus de tard. paſſ. l. 3. c. 1.* In lenimento vero ſi paſſio tardaverit, erit adhibenda reſumptio geſtatione, vocis exercitio, deambulatione, unctione, fricatione corporis retento ſpiritu. *Etiam verba* In ipſa *laborant mendi ſuſpicione; nam in omnibus editionibus meis eſt* Ab ipſa; *quod genus conſtructionis aliquanto rarius eſt, ſed tamen latinum. Sic Cicero in Bruto c. 16.* Græcus ab omni laude felicior. *Idem ibid. c. 43.* A Philoſophia, a Jure Civili, ab Hiſtoria inſtructior. *Avienus fab. 31.* Auſus ab exiguo fallere dente bovem. *Senſus igitur eſt: per exercitationem, ſeu in ipſa exercitatione curandum eſſe, ut ſuperiores potius partes, quam inferiores agitentur. Porro autem ſuperiores partes, quæ pila exercentur, ſunt cervix & brachia. Hinc Athenæus δειπν. l. 1. c. 12. in hoc ludo maxime commendat τὸ κατὰ τοὺς τραχηλισμοὺς ῥωμαλέον, id eſt robur cervicis, quod acquiritur per multiplicem ejus flexionem.*

In verbis Celſi ſupra allatis ex ſect. 2. hujus capitis, in quo hactenus verſati ſumus, animadvertendum eſt verbum Dimoveo *pro ſimplici* moveo, agito, exerceo: *neque enim ſimilia exempla facile occurrent.*

Forolivienſis codex propoſita verba ſic dividit: *perfricandum eſt. deinde retento ſpiritu ab ipſa exercitatione &c.* Venetus autem ſic: *perficandum eſt: deinde retento ſpiritu ab ipſa exercitatione &c.* Illum Juntæ Editio repræſentat; hunc, Pantini. Sed quas Cæſarius, Conſtantinus, ac Ronſſeus procurarunt, eæ vero ſic habent: *perfricandum eſt, deinde* re-

retento ſpiritu, *ab ipſa exercitatione &c*; quod niſi caſu atque incuria factum eſt; dubium iis Viris fuiſſe, oſtendit, ad perfricationem, anne ad exercitationem illa eſſet retentio ſpiritus referenda. Quamvis enim Cælius Aurelianus in libro etiam 4. *Chronion*, c. 7. *fricationem cum retentione ſpiritus* imperet, imo noſter quoque Celſus, etiam in hoc ipſo libro 3. c. 21. (*pag.* 162. *lin.* 14.) *ſuperiores maxime partes ſic*, ajat, eſſe *perfricandas*, *ut* - *ſpiritum* æger *ipſe contineat*, in proximo autem capite 22. (*p.* 172. *l.* 1.) *ipſum ſe*, *ſuppreſſo ſpiritu perfricare*, jubeat; tamen & idem Cælius lib. 3. c. 2. non modo *unctionem ac defricationem*, ſed *&* *eos motus* imperat, *qui magis humeros valeant exercere*, *retento ſpiritu*, & idem Celſus lib. 4. c. 2. ſect. 3. (*p.* 190. *l.* 24.) *exerceri*, jubet, *retento ſpiritu*, capite autem 4. (*p.* 201. *l.* 8.) *ſpiritu retento currere*. Quid ergo eſt? Mihi quidem totum hunc locum, & quæ conſequuntur, perpendenti, vel ipſo (ut cætera prætermittam) aurium judicio multo magis placet ita dividere, uti in Animadverſione propoſitum eſt.

Voces autem illas, *ab ipſa*, non modo in Codicibus, ut oſtenſum eſt, verum etiam in meis omnibus Editionibus inveni. Ronſſeus quidem in margine admonuit, eſſe obliterandas, ſecutus, opinor, Conſtantinum, qui tamen id dumtaxat de præpoſitione *ab* monuiſſe videri poteſt. Sed *in ipſa*, nemo; quod ſciam; aut ſcripſit, aut ſcribendum eſſe, docuit ante Lindenium.

Cæterum quo rariora apud alios idoneos Scriptores exempla occurrunt verbi *dimoveo* pro ſimplici *moveo*, *agito*, *exerceo* uſurpati, eo crebriora apud Celſum videor inveniſſe. Nunc tria quæ ſuccurrunt, adſcribam; tu alia perquires. Lib. 1. c. 6. (*pag.* 37. *lin.* 20.) *neque ambulatione quamvis leni dimoveri*. Lib. 2. c. 14. (*p.* 90. *l.* 11.) *manus dimovendæ ſint*. L. 4. c. 7. (*p.* 212. *l.* 8.) ægrum *intra domum tantum dimovere*.

VI. Lib. 4. *c.* 16. *pag*: 226. *l.* 15. Quidquid aſſumptum eſt, inconfectum protinus reddunt. *Animadverſione digna* eſt vox Inconfectus, *quæ elegantem hoc loco ſignificationem habet*; *ſed tamen non debuit in Juncherianum Latinitatis Theatrum cum certis referri*; *nam nec alibi occurrit*, *&* *hic Editiones meæ magno conſenſu habent* Imperfectum. *Quæ quidem lectio non admodum mihi probatur*; *attamen eſt hujuſmodi*, *ut indubitata poſtulantibus negotium exhibere debeat*.

Meæ quoque omnes Editiones habent, *imperfectum*. Quod in Codicibus etiam vidi; non *inconfectum*.

VII. Lib. 7. *c.* 7. *ſect.* 1. *pag.* 422. *l.* 1. Superinungi collyrio debet ex iis aliquo, quo lippientes oculi ſuperinunguntur. *Ad verbum* Superungo *in Theatro Juncheriano*, *&* *Fabri Theſauro affertur locus hic*. *Revera codices variant*; *&* *ſiquidem Scribonius Largus compoſ.* 29. *ſcripſit* ſuperunctum, *non eſt temere huic verbo auferenda Romana Civitas*. *Tutius tamen adhibetur* ſuperinungo, *quod hic habent meliores libri*, *quod repetitur a Celſo l.* 6. *c.* 6. *ſect.* 1. *quod uſurpat etiam Largus compoſ.* 27. *Non eſt prætereundum*, *verba hæc Celſi*, *quæ duo membra complectuntur*, *in Theatro Juncheriano partim ad Celſum*, *partim ad Largum referri*, *ut verbum* Superungo *bina auctoritate nitatur*. *Sed vix credibile eſt*, *quam multa in lexicis excudendis peccentur ab Operis*.

Editiones omnes meæ & *ſuperungo*, & *ſuperinungo* exhibent in hoc uno loco. Sic enim proponunt: *ſuperungi collyrio debet ex iis aliquo*, *quo lippientes oculi ſuperinunguntur*. Juntina tamen, quam utraque Manutiorum imitata eſt, ſic habet, *ſuper ungi* - - *ſuper inunguntur*. Codices quos in altero forte loco inſpexi, quem Animadverſio quoque memorat (*l.* 6. *c.* 6. *ſect.* 1.) in eo quidem congruunt, quod ambas voces in unum iungunt; ſed hoc tamen diſcrepant quod Forolivienſis habet, *ſuperinungi*; Venetus, *ſuperungi*. Pariter apud Largum, ut non modo Compoſ. 27. lego *ſuperinungantur*, ſed etiam Compoſ. 26. *ſuperinungere*; ſic Compoſ. 29. in quatuor meis Editionibus, & his quidem Cratandri A. 1529; Manutiorum A. 1547; Stephani A. 1567; Rhodii A. 1655.

1655. conſtanter lego , *ſuperunctum* .

VIII. Eod. lib. 7. c. 7. ſect. 8. pag. 428. l. 1. Sub ipſis pilorum radicibus angulo immittenda eſt , ut ea tertiam partem palpebræ tranſvehat . *Non puto , vocem hanc ultimam retineri poſſe , quamvis etiam in Fabri Theſaurum poſtrema editione recepta fuerit . In Gryphiana , & aliis quibuſdam legitur tranſuat , quod conſonum eſt verbis paulo poſt ſequentibus :* Quidam ajunt , acu tranſui juxta pilos exteriorem partem palpebræ oportere . *Acus autem , & quodlibet inſtrumentum acui ſimile tranſuere dicitur , quoties perforat , tametſi filo careat . Siquis pro tranſvehat pugnare velit , is oſtendere debebit , verbum hoc neutrorum more uſurpari poſſe . In eodem Fabri Theſauro habetur &* Traveho , *quod firmatur Varronis auctoritate tanquam certa ex lib. 2. R. R. c. 7.* Flumen travehundum eſt . *Verum in Editione Veneta principe , & in Aldina leg.* Trajiciendum .

In Forolivienſi codice legimus, *tranſvehat* ; in Veneto , *tranſueat* . Illius ſcripturam habent Editiones Juntæ , Cæſarii , Stephani ; hujus ambæ Manutiorum . Pantinus tamen , Conſtantinus, Ronſſeus ediderunt , *tranſuat* ; hic etiam, in margine adſcripſit , *tranſeat* .

IX. Eod. lib. 7. c. 9. pag. 440. l. 8. Quod etſi in levi mutilatione &c. *Per hunc unum Celſi locum vox* mutilatio *inter latinas obrepſit , & in Juncheri Fabrique Theſauro ſine ulla controverſia ſedem poſuit . At mihi dubia erit , donec certiore auctoritate firmetur . Hic enim quinque Editiones meæ habent:* Quod in levi mutatione &c.

Idem habent quinque aliæ meæ ; quanquam Conſtantinus , atque Ronſſeus in libri ora ſcripſerunt , *mutilatione*. Quam ego vocem in neutro codice inveni ; ſed in utroque , *mutatione* .

X. Eod. lib. 7. c. 12. ſect. 2. pag. 445. l. 14. Ἀντιάδες autem a Græcis appellantur . *Græci dicunt* Ἀντιάδας (*vel* παρίσθμια , *ut eſt apud Pollucem lib. 2. c. 4. ſect. 201.*) *faucium tumores poſt hypoglottida utrinque prominentes , ab* ἀντιάζω , adverſus ſum , *quod hic morbus rebus glutiendis adverſetur , vel ut docent Grammatici , ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι ἀντίας ἀλλήλαις κατὰ τὴν διάνοιξιν τοῦ στόματος,* quod appareant invicem oppoſitæ aperto ore . *Baſilii Fabri Theſaurus recepit hanc vocem inter latinas , fortaſſe quod in Florentina Celſi Editione 1478. latinis literis ſcripta ſit. Verum Typographus ille Græcis typis carebat , ideoque non hanc ſolum , ſed omnes Græcas voces latinis formis expreſſit . Affertur etiam in eo lexico lex 14. tit. 1. lib. 21. Digeſt. Sed ibi quoque optimæ Editiones , imo omnes quas ego vidi , habent* ἀντιάδες *per Græcas litteras .*

Idem dicendum de voce Rhizagra , *quæ in ſuperiore hujus capitis ſectione græce ſcribitur , ſed in Fabri Theſauro latinam formam induit . Eſt autem* ῥίζαγρα *forceps ad evellendas dentium radices a* ῥίζα radix , & ἄγρα captura . *Cælius Aurelianus* dentiducum *appellat de tard. paſſ. cap. 4. prope finem . Quidam codices pro* ῥίζαγρα , *habent* ῥίζα .

Eadem , opinor , cauſa , quæ Nicolaum in Ed. Florentina , coegit Juntam in Veneta A. 1524. edere , *antidyades* , idque non ſine manifeſto errore , & *rizan* . Cæſarius tamen , Pantinus , Conſtantinus , Ronſſeus cum primam illam vocem græcis litteris propoſuiſſent, hanc latinis ſcripſere , *rhizan* , quanquam duo poſtremi in margine græcis litteris addiderunt , ῥίζαγραν .

XI. Eod. lib. 7. cap. 27. pag. 486. l. 6. Idemque humor clyſtere intus adigetur. *Hic & Auctor Theſauri linguæ latinæ, & Petrus Danetius cum legiſſent* adjicietur , *quemadmodum ſane habent quinque Editiones meæ , retulere inter latinas conſtructiones* Adjicere intus: *qui quidem modus indiget certiore auctoritate . Fortaſſe confirmari poteſt ex Columel. de Arbor. c. 24.* Truncum findito , & in fiſſuram cuneum pineæ tedæ adjicito . *Verum cum eandem ſententiam iiſdem pene verbis expreſſam repetat Columella l. 5. c. 10. moneo , Aldinos , & Gryphianos Codices in hoc ſecundo loco habere* adigito ; *quod placuit & Commelino . Attamen in Veneta principe 1472. utrobique legitur* adjicito .

In

In Juntæ, Cæſarii, & Pantini Editionibus eſt, *adjicietur*. Idemque eſt in ea quam procuravit Ronſſeus, qui tamen in margine appoſuit, *injicietur*. Hoc ante ipſum fecerat Conſtantinus, qui edidit, *adjiciatur*.

XII. Lib. 8. *c.* 1. *pag.* 504. *l.* 24. Verticillati ſcapularum oſſi inferitur. *Veneta princeps*, *&* *utraque Aldina habent:* Verticillatis ſcapularum oſſibus inferitur. *Gryphiana*, *&* *Henrici Stephani* Verticulatis, *aliæ* Vertibulatis. *Quam varietatem idcirco ſignificandam exiſtimo, quia* Verticillatus *affertur tanquam vox certæ fidei in Lexico ad Uſum Delph. & in Juncheriano Latinitatis Theatro. Hanc ego cum ferre non poſſem, nec tamen rationem ejus ablegandæ ſatis idoneam invenirem, adfuit opportune Jo. Baptiſta Morgagnus, Vir cum in Anatomicis, tum in omnibus litterarum ſtudiis præſtantiſſimus, mihique omnem ſollicitudinem exemit, morbo detecto, remedioque adhibito, de quo Vid. ejus II. in Celſum Epiſtolam.*

XIII. Eodem lib. 8. *c.* 3. *In capite hoc deſcribitur Terebra illa, quæ* Abaptiſta Terebella *dicitur ab Interprete Galeni. Hinc deceptus Auctor Calepini Paſſeratiani, & eo duce Andreas Stubelius, vir ceteroquin mirifice induſtrius, & de poſtrema Theſauri Fabri Editione meritus optime, duas has voces* Abaptiſtus, *&* Terebella *inter latinas receperunt. Uterque autem affert Celſum lib.* 3. *c.* 23. *ubi hac de re prorſus nihil.*

Ad hanc quidem XIII. Animadverſionem non eſt quod addam. Sed ex ſuperiore erat quod demerem, ſi aliis hæc miſſurus fuiſſem quam tibi qui ut eodem es animo adverſum me, ita quod Vir doctiſſimus, Amiciſſimuſque de me, benevolentia, opinor, deceptus, ſcripſit, non difficile approbabis. Equidem etſi talem eſſe me, valde cuperem, qualem vos creditis; æque tamen gratum eſt uſque adeo a vobis amari, ut is vobis eſſe videar. Sed ad rem ipſam redeamus.

XIV. Eodem lib. 8. *c.* 4. *pag.* 520. *l.* 3. Collocanduſque is loco intepido. *Si ita legendum eſſet, novam vocem* Intepidus *in latinis numerare oporteret, & quidem numeratur in Theſauro Fabri* 1717. *At Gryphii, & Stephani Editio præpoſitionem* in *ſeparat a* tepido. *Et ſane non video, quomodo qui calvariæ fractura laborat, collocandus ſit in loco non tepido, cum tepor fracturis omnibus, maxime vero iis, quæ caput lædunt, ſaluberrimus ſit. Qua de re legendus hic noſter hoc eodem libro cap.*10. *ſect.*7. *& Hippocrates aphor.*17. *&* 18. *ſect.*5. *Non eſt igitur tanta vis inferenda ſimul Medicinæ, ſimul latinæ linguæ, ſed reponendum cum Gryphio,* collocanduſque is loco in tepido; *vel cum Stephano,* collocanduſque in loco tepido.

Gryphio adde Cæſarium, Pantinum, Ronſſeum, Paawium, qui ad eundem modum ediderunt; Stephano autem Conſtantinum. Non me fugit, in Juntina, & Manutiorum utraque Editione legi, *intepido*. Sed non ratio modo, atque experientia, verum etiam Codices ambo adverſantur. Nam Forolivienſis habet, *is loco in tepido*; Venetus autem, *loco is in tepido*.

XV. Eod. lib. 8. *c.* 7. *pag.* 526. *l.* 2. Intra quod quæque oſſa confervent. *Verbum* Conferveo *quod alioqui latinum eſt, & uſurpatur a Palladio de re ruſt. lib.* 1. *tit.* 35. *apud Celſum tamen non ita bene habitat, ut oppugnatoribus careat. Hic enim quinque Editiones meæ habent* conferuntur. *Rurſus repetitur eodem libro c.* 10. *ſect.* 1. Quo os quodque conſervet. *Et ſect.* 7. Inter ſe oſſa confervere. *Sed hoc ſecundo loco alii legunt* cohærere, *alii* coaleſcere, *ut ipſe quoque Almeloveenius monet; in priore autem reliquæ Editiones meæ habent* confervet, *non ſine aliqua ceterorum verborum varietate. Ego quidem malo* confervet, *idque omnino retineo; ſed tamen locus non vacat turbis. Baſil. Faber in ſuo Theſauro cum poſuiſſet verbum* Conferveo *tanquam certum, verbis item certis confirmare conatus eſt ex eodem cap. ductis* Confervent oſſa mota aut ſoluta: *quæ quidem ipſiſſima in Celſo non ſunt; attamen apparet ex illis conflata eſſe, ſi* quando vero oſſa non conferbuerunt, quia ſæpe ſoluta, ſæpe mota ſunt. *Verum præteritum* conferbui, *& ſimilia non ma-*

magnam tribuunt auctoritatem ceteris temporibus eorum verborum, ex quibus oriuntur, cum fere ſola in uſu ſint, ut inchoativis inſerviant, cujuſmodi eſt Conferveſco, *& alia id genus.*

Cum quatuor Celſi loca in Animadverſione proponantur; accipe quemadmodum pleraque in Codicibus, omnia autem in meis Editionibus deprehenderim. In primo uterque Codex pro *confervent* habet *conſervantur*; Editiones meæ omnes *conſeruntur*, niſi quod Conſtantinus in libri ora hæc apponit: συμφύονται, *confervent l.* 2. *c.* 10. ubi legendum *l.* 8. Alter autem locus in Codicibus ita ſcriptus eſt: *quod quoque os conſervet*. In Juntina, & ambabus Manutiorum Editionibus ad eundem proponitur modum. Nec cæteræ diſcrepant, niſi quod ante *quoque* habent *os*, & Conſtantinus hæc in margine adnotat: *quo os quoque conſervet*; ubi legendum eſt, *confervet* (*ut & cap.* 10. *Si oſſa non conferbuerint*) *pro quo dixit c.* 7. *oſſa conferuntur, i quaſi ferrumine conglutinata coaleſcunt*. Porro tertius locus, quem in Codicibus inſpicere oblitus ſum, ab Junta quidem, a Manutiis ſemel atque iterum, ab Stephano ipſo ſic editus eſt, ut habeat, *confervere*; Cæſarius autem, ac Pantinus ſcripſerant, *cohærere*, quod a Ronſſeo quoque, & Conſtantino factum eſt. Sed cum Cæſarius ad oram adjecerit, *coaleſcere*, Ronſſeus etiam, *confervere*; Conſtantinus (id quod maxime eſt animadvertendum) ſic adjecit; *confervere*, *Cod*; ſignificans nimirum, ſe id in Codice aliquo comperiſſe. Locus denique ultimus non modo in cunctis Editionibus meis habet *conferbuerunt*, verum etiam in Codice Forolivienſi; nam in Veneto ſcriptum eſt, *confervêre*, in margine autem ſic omnino: *aliter*, *confrebruerunt*. Quem quidem ad locum nomen poſſes addere *ſpongiæ* illius, ut Plinius ait, *aquarum dulcium*, quam *Confervam* appellabant Latini propterea quia fractis oſſibus conferruminandis utiliſſimam experiebantur, ut idem Plinius conſcripſit lib. 27. c. 8. niſi quæ de verbo *Conferveſco* in Animadverſione admonita ſunt, utriuſque vocis originem dubiam redderent.

Habes ſedulitatis meæ ſpecimen, quale id cunque eſt, in hiſce levibus, & ex tempore fuſis Additamentis. Sed in XV. Animadverſionibus ſpecimen habes ſummæ peritiæ, atque ſolertiæ qua multo plures ejuſdemmodi Animadverſiones ad ſingulos fere Latinos Scriptores Vir Cl. confecit. Quo inſtituto ut nihil utilius eſt ad barbaras a latinis vocibus, dubias a certis diſtinguendas; ita ipſum hortari, orare, flagitare par eſt, ut Animadverſiones illas univerſas quamprimum edat: quod etſi cum modeſtiam ejus, & occupationes plurimas ſpecto, haud ita facile exiſtimo; attamen cum viciſſim incredibile juvandi ſtudium attendo quo incenſus & præclaras omnes Artes, & Latinam linguam, qua illæ ferme continentur, ſi quis alius, hac ætate exornavit, tum vero facillimum puto. Vale.

Patavii Prid. Nonas Dec. MDCCXXI.

EPISTOLA QUARTA.

Jo. Bapt. Morgagnus Jo. Bapt. Vulpio S. P. D.

Quod Horatius (1) patrono ſuo,

Spectatum ſatis , & donatum jam rude , quæris ,
Mæcenas , iterum antiquo me includere ludo .
Non eadem eſt ætas , non mens ;

idem ſi Amico dicerem tibi , undetrigeſimo poſt anno iterum a me flagitanti , ut ſuper Cornelio Celſo , & Sereno Samonico aliquid ſcribam ; ingnoſcere , mi Vulpi , huic ætati , hiſque occupationibus deberes meis . Nam quæ olim fudi , ſi forte laudata ſunt , ut ais, ab laudatiſſimis Viris , ſi alibi recuſa , ſi aliis addita illorum Auctorum editionibus ; nempe gratia habenda eſt eorum qui fecerunt , humanitati ; mihi autem ſatis eſſe oportet , in alienis magna ex parte ſtudiis periculo facto , rem quondam non prorſus infeliciter ceſſiſſe. Hæc igitur quæ commemoraſti , me tardant; non movent . Illud movet potius quod adjeciſti , ſi ſcribere nolim adiſciſcendæ laudis cauſa ; at cauſa ſcribam injuſtæ cujuſdam & tuæ , & meæ reprehenſionis depellendæ. Extitiſſe enim quoſdam eruditiſſimos quidem illos , ſed in re una apertiſſima clariſſimaque adeo caligantes Viros , ut reos nos faciant alienæ culpæ , & quæcunque in Celſo , & Samonico edendis , Almeloveenius , & Conſtantinus peccarunt , aut peccaſſe illis videntur , eorum omnium rationem a nobis repetant : quaſi vero aut tu in libri fronte quorum editionem repræſentares , ſiluiſſes , ſed cura , & ſtudio tuo de integro concinnatam promiſiſſes, aut ego hoc forte pollicitus eſſem , vel potius recepiſſem . Equidem , quod ad Celſum attinet ; nam de Samonico necdum vidi ; memini ipſe , magna , ut in re minime expectanda , admiratione obſtupefactum , duobus & viginti ab hinc annis in Exercitatione quadam Schulzii (2) hæc legere : *adſcribam ſingula loca , ut ſe in Celſi editionibus recentiſſimis , cura Almeloveenii , Wedelii , & Morgagni in lucem publicam datis ea offerunt.* Narrabo tibi : ſomniare primum mihi videbar , minime intelligens , quî poſſet a Viro docto id mihi tribui , quod omnes ſcirent non eſſe meum . Mox autem cum ita tribui , animadverterem , ut prolatis ex ſuperioribus editionibus iiſdem locis , non obſcure mihi quoque dica ſcriberetur , quæ Lindenio ſcribitur , cujus editionem ſecutus eſt Almeloveenius ; enimvero cenſui , rem tacite non eſſe ferendam , præſertim cum iis de locis quid mihi eſſet viſum , nuſquam aperuiſſem ; imo III. in Celſum Epiſtola (3) ante Schulzium , id reticentem, oſtendiſſem , quemadmodum in prioribus editionibus , atque adeo in manu ſcriptis codicibus ii loci legerentur , aliumque Plinii de Conferva , quem locum Schulzius (4) produxit poſtea , indicare non omiſiſſem . Veruntamen cum hæc ante omnium oculos proſtarent , nec fugere quenquam poſſet, quid tu in Epiſtola ad Lectorem tua , quid ipſe in I. ad te mea ſcripſiſſemus ; multo magis Schulzio , quam mihi cogitandum eſſe , intellexi , quid in ſua illa Exercitatione poſuiſſet , ſatiſque mihi eſſe duxi oblata forte occaſione (5) amice hominem commonefacere. Nunc vero quando

(1) *l.* 1. *Epiſt.* 1. (2) *de Oſſib. Conſerventib.* §. 1. (3) *n. XI.* [4] §. 22.
[5] *Epiſt. Anat.* 9. *n.* 30.

do tu ais, non defuiſſe poſt illum qui rationem Patavinæ editionis a me repoſceret, jamque a Celſo ad Samonicum quoque, non diſſimilem, noſtrum accuſationem eſſe traductam; faciam vel tua cauſa, vel mea quod facile alioquin non eram facturus, & de utroque Auctore ita ſcribam, ut nemo in poſterum diſſimulare jam queat, ſcire ſe, quid in nobis poſſit; & quid non poſſit jure improbari.

Atque ut a Celſo initium ducam; neſcio quo adverſo Rei Medicæ, & bonis litteris fato acciderit, ut cum tot homines doctiſſimi, & diligentiſſimi ſuos in eum labores contulerint; nemo unus adhuc extiterit a quo ejus editionem numeris omnibus abſolutam habemus. Quid Scaliger, Walæus, Mentelius, Holſtius, Vorſtius, Dacquetus aggreſſi eſſent, minime ignoras, qui ſingulos, ubi de promiſſis Celſi editionibus in Prolegomenis verba fiunt, ibi iterum commemorandos curaſti: neque te fugit, quid in ſuis, ibidem recuſis, Præfationibus tum Lindenius, tum Almeloveenius ſe præterea habere, ſignificaverint, quod Celſo addi poſſet, ſive obſervationum, ſive variantium lectionum, ſive Lexici præſertim, adeo ab omnibus deſiderati. His vetuſtiorem Paawium accenſe; qui, ut pauca edidit capita, ſic totum Celſum eadem *ratione explicatum, lociſque plurimis emendatum* ab ſe editum iri, ſpem fecerat (1), non ſecus ac Lommius (2), antea, cum librum Celſi primum Commentariis ornaſſet. Sed, ut Nicolaum Blancardum (3), eique ſurreptas adnotationes omittam; Rhodio præ cæteris addito, & Thomam Bartholinum, quos non ſine magno dolore propterea nominamus, quod incendio abſumptorum utriuſque laborum venit in mentem: qui cujuſmodi fuerint, ea ſatis indicant quæ hic in Diſſertatione *de Bibliothecæ Incendio*, ille autem in Præfatione attigit ad Scribonium, & vel magis quæ in calce ejus libri in Lexico Scriboniano, quod ſimilis in Celſum deſiderium refricat, ad plurimas voces adnotavit, ſive in Catalogo commemoravit reſtitutorum Auctorum (4), unde emendationes Celſi plures colligere is poterit qui jacturam illam tantam nobis reparandam ſuſcipiat. Suſceperant autem duo noſtra ætate egregii Viri, Jo. Henr. Schulzius, cui, ut ut meritus eſt de me, doctrinæ, & eruditionis laudem libens tribuo non vulgarem, & ante illum Jo. Jacobus Bajerus, qui edito in eam rem Schediaſmate ſex potiſſimum, in ejuſmodi editione ſummopere optanda, capita, in quibus ſibi eſſet elaborandum, propoſuit. Sed utroque e vivis erepto, quis illis in pulcherrimi, & utiliſſimi, ſed ejuſdem diuturni, & difficillimi, operis procuratione ſucceſſerit, adhuc ignoramus.

Quæ cum ita ſint; quanam interea Celſi editione uti poterunt ſtudioſi adoleſcentes? Num veterum illarum aliqua, ubi ſemibarbara ipſa litterarum forma, & vocum compendia creent legentibus difficultatem, creberrimi autem ſive librariorum, ſive typographicarum operarum errores tertia propemodum quaque linea obtruſerint ea quæ aut intelligi nequeant, aut, ſi intelligantur, nihil quod ad rem faciat, ſignificent? Atenim in iſtis ipſis erroribus veſtigia nonnunquam reſtant unde vera conjiciatur ſcriptura. Fateor: ſed a ſagacibus, & doctis, & ea in re exercitatis viris; non ab adoleſcentibus, de quibus eſt a nobis ſermo inſtitutus. His enim ſi loci occurrant in quibus, exempli cauſa; ne ab iis quos Schulzius protulit, omnino recedamus; habent priores editiones *os conſervet*, aut *oſſa cœperunt*; aqua ibi hæreat, neceſſe eſt, minime aſſequentibus, *os conſervet*, aut *oſſa conferbuerunt* eſſe legendum. Apparet igitur, fore ipſis longe utiliores editiones illas quæ nitide ac perſpicue exhibeant verba, ut ſunt ab hominibus eruditiſſimis reſtituta. Qui certe quo diutius, quo plures, quo majoribus ſubſidiis

[1] *Præf. in Comment. ad ea capita.* [2] & [3] *Vid. Fabric. Bibl. Lat. Supplem. P.1.l.2.c.4.* [4] *ad vocem C. Celſus.*

ſidiis inſtructi in id operam contulerint ſuam; eo credibilius eſt, propius ad verum acceſſiſſe. Atqui Lindenius præeuntibus tot Viris doctiſſimis qui longo annorum ſpatio, alii edendo, alii illuſtrando, alii emendando, omnes aliquid præſtiterant unde Celſi libri meliores fierent, ultimus ſucceſſit, eorumque omnium uſus laboribus, ad hos ſtrenue adjunxit ſuos. Quæ igitur eſſe cauſa poterat, cur tu aliam adoleſcentibus noſtris, quam Almeloveenii, editionem dares, qui Lindenianam non modo, ut diximus, ſecutus eſt; ſed & alia inſuper adjecit? Certe idem quod tibi, Germanis quoque conſilium fuit, qui ſemel, atque iterum, præfante Viro Cel. Georgio Wolfango Wedelio, idemque Batavis, qui non ſolum antea, ſed, ut audio, etiam poſtea quam tu feciſti, Almeloveenii exemplar, ut Helvetii quoque, recuderunt.

At Lindenius *nimis audax in Celſo refingendo*, conjecturas, *in textum temere intulit*, *ſana & belliſſima ſæpe veteri ſcriptura eliminata*: ſic enim Schulzius (1) *temerarias*, ut loquitur, Lindenii *mutationes* exagitat. De quo tandem homine hæc ſcribuntur? Nempe de illo qui; ut nunc mittam dicere, qua doctrina, diligentia, auctoritate fuerit; certe quot, & quibus in Celſo emendando ſive calamo exaratorum, ſive typis deſcriptorum codicum adjumentis uſus ſit, diſerte, & ſigillatim expoſuit, in quibus nec quæ Walæus paraverat, nec Scaligeri ipſius emendationes, adnotationeſque defuere. Quid igitur? ſi codices illi vetuſtiores eam quam repoſuit, ſcripturam habuere; num temere conjecturas intruſiſſe propterea cenſendus eſt, quod in ſex editionibus quas Schulzius conſuluit, aliter legatur? Atenim quæ Conſtantinus in margine ſuæ editionis adnotaverat *ſive ſcriptis codicibus*, *ſive conjectura ductus*, *ſive declarandi auctoris cauſa*, in *textum* recepta ſunt. Num omnia? an ea quæ codices alii confirmabant? Quod cum dico, non id volo, nunquam Lindenium nimis ſuis; aut doctorum hominum conjecturis indulſiſſe: ſed hoc volo, niſi codices quibus ille eſt uſus, antea inſpiciamus; idem ab eo factum eſſe in omnibus in quibus nobis forte videatur, locis pronunciari non oportere. Interea autem credere æquum eſt ſpectatiſſimo Viro profitenti, ſe quædam, *ſed admodum pauca*, idque cum res aperte poſtularet, *ex ingenio tentaviſſe*: *in cæteris*, *ubi ſui ſibi libri & ingenioſæ ſummorum virorum conjecturæ non præluce-rent* (vide, quæſo, ut conjecturas cum libris conjungit) nihil mutaſſe: *gloſſemata offendiſſe plura*; *nullum tamen præter unum*, *auſum eſſe de medio tollere*; *quia nullum huc præeuntem habebat librum*. Quod ſi dum Celſum *pluſquam bis mille locis*; ſic enim ad Patinum ſcripſit; *corrigeret*, in multis; aut, ſiquis malit, etiam in plurimis libri ipſum, & conjecturæ fefelliſſent; non erat tamen de audacia & temeritate libere adeo accuſandus. Sed quos locos egregie reſtituerat; bene multos autem, ut alias ad te ſcripſi, reſtituit; illi erant grato animo accipiendi: in quibus autem humani aliquid paſſus videretur; hos vero ſatis erat ſine contumelia indicare. Quod & nos alias fecimus ad te ſcribentes, & nunc faciemus, & ab aliis fieri cupimus; ut ſtudioſi juvenes interea ſciant, ubi minus tum Lindenii, tum Almeloveenii editionibus fidendum ſit, donec, collata multorum opera, illa tandem exiſtat abſolutiſſima, quam omnes optamus, & quam hiſce libenti animo præferemus.

Unum eſt utique in Lindenio minus probandum, quod fortaſſe ne ipſe quidem erat facturus, niſi parva coegiſſet, quam omnino voluit, libri forma. Scilicet aut nihil in Celſi contextu mutandum erat, ſed quid, & quomodo mutandum crederet, in ora dumtaxat libri adnotandum: aut ſaltem, ſi mutare mallet, in eadem ora, quid antea legeretur, ſignificandum. Quarum tu rationum longe meliorem, id eſt primam, in Patavina editione, flagitantibus nobis,

[1] *Exercit. cit.* §. 2. & 4.

bis, ſecutus es, etſi erant forte in noſtris Epiſtolis nonnulla quæ tibi pro tua erga nos benevolentia non indigna viderentur quæ in textum acciperes. Quod tuum, meumque adeo factum, & quidquid præterea in ea editione a te præſtitum Lectoribus indicaſti, & quæ ego in eas Epiſtolas conjeci, ſicui improbanda exiſtimentur; non dubito autem, quin multa in meis deprehendi poſſint jure improbanda; æquo animo feremus: noſtra enim ſunt illa; non editio, quæ ſive bona, ſive mala eſt, Almeloveenii certe eſt.

Nunc quando æquis, & iniquis ſatis eſſe factum, puto; ut non horum tantummodo cauſa, ſed tua in primis has Litteras aggreſſum eſſe ſcribere, intelligas; meam I. ad te Epiſtolam in manus ſumam, ejuſque conſervato ordine, primum quidem de Celſo ipſo nonnulla, deinde vero de his ejus libris multo plura adjiciam, quæ & tibi ſatis eſſe nunc poſſint, & evidentius oſtendere, num is ſim qui in Lindenii, aut Almeloveenii verba juraverim, an is potius qui antiquos codices ſeu calamo, ſeu formis deſcriptos obſervem, ubi cum ratione conſentiant.

Aurelius, an *Aulus* Cornelii noſtri prænomen fuerit; ſi veterem, neque ejus temporibus ita ut poſtea, facile neglectam, attendas Romanorum conſuetudinem, duarum gentium nomina in uno homine haud conjungentium, neque ex nomine prænomen facientium; haud difficile videbitur dijudicare. At ſi libros fere omnes ſive excuſos, ſive ſcriptos inſpicias; hærebis, cum *Aurelium* magno conſenſu habere videris. Nam quod Daniel Clericus (1) affirmat „ inveniri in omnibus manu ſcriptis hunc titulum, *A. Cornelii Celſi*, „ & unam dumtaxat eſſe editionem, „ eamque Aldi Manutii, quæ mutet „ *Aurelium* in *Aulum*;„ hæc neſcio quomodo Viro alioquin diligentiſſimo exciderint, Rhodium ibi præſertim laudanti in Scribon.Larg. Compoſ. XCIV. & in Celſi Vita. Etſi enim in hac, aliud ſpectans, Rhodius eſſe veterum codicum communem hanc inſcriptionem, ait, *A. Cornelii Celſi*, non ſecus ac modo vel magis in compendium illam contrahens, eſſe, dixerat, in vulgatis Lugdunenſibus omnibus *A.C.C.*, at certe ad Compoſitionem illam Scribonii diſerte hæc ſcripſit: Celſi libri *hactenus Aurelii nomen ubique præferunt: quod initio unica littera A: Prænominis nota ſignatum, diverſa ratione exprimi potuit. Inde quidam ad V. C. Caroli Moroni editionem Aldinam Celſi præfixit* Auli *appellationem*. --- *Quis vero ille fuerit, quave id factum auctoritate, incertum eſt. Aldum Manutium characteris indicio putat multiſcius noſter Leo Allatius:* cui pariter ſic emendandum, ut Joſepho quoque Scaligero, viſum eſſet. Itaque intelligis, quod Celſi librarii primum ſcripſiſſent *A.* ex hac littera poſteriores feciſſe *Aurelii*: nec Manutii editionem a typis, ſed ab Aldi manu in illo Moroni exemplo habuiſſe *Auli*. Hieronymus tamen Rubeus, qui ſuas in Celſum Adnotationes abſolverat anno 1607., hoc earum initium fecit: *Vetus codex Vaticanus manuſcriptus inſcriptionem libri ſexti ſic habet*. Auli Cornelii Celſi liber ſextus, idemque Medicinæ primus. *Quod Auli prænomen, eo magis in Cornelio Celſo placet, quod* Aurelii *Romanæ familiæ nomen fuit*, Aulus *autem Corneliæ prænomen*: quod ſicuti ex Livio in illuſtribus quibuſdam Corneliis oſtendit, ſic ex Faſtis producto L. Cornelio Celſo Conſule, ne Celſi quidem cognomen in gente Cornelia fuiſſe inuſitatum, commonſtrat. Vides igitur, quot, & quales auctores habeas, ſi *Auli* forte prænomen præferas. Nam quod nonnulli, præeunte Viro cæteroquin eruditiſſimo, legendum putant apud Caſſiodorum (2), non *Cœlii Aurelii de medicina*, ſed *Celſi Aurelii*; te ibi, credo, cum aliis potius, & nominatim cum Danielo Clerico (3), *Cœlii Aureliani* eſſe lecturum.

Etſi vero ex Romanis gentibus familiæ

(1) *Hiſt. de la Medec. P. 2. l. 4. S. 2. c. 4.*

(2) *Divin. Lect. c. 31.*

(3) *l. c. S. 1. c. 5.*

miliæ plures ab Urbe in Colonias migrarunt; ego tamen nihil prohibere, imo pleraque convenire, video, ut Celſum noſtrum Romæ potius, quam alibi, & natum eſſe, & vixiſſe, opiner. Sic autem loquor propterea quia ſi alterutrum petas ut ipſius, aut aliorum idoneo teſtimonio confirmem; non facile poſſim. At Romanum, id eſt non externum fuiſſe, non Plinii ſolum alias indicata auctoritate, aut geminata M. Fabii (1) teſtificatione, ſed & Celſi ipſius compluribus locis oſtendam, ut ubi (2) *noſtri*, inquit, *anginam vocant: apud Græcos nomen, prout ſpecies eſt*, aut ubi (3), *noſtri ſcutula operta; ὠμοπλάτας Græci nominant*. Idemque confirmant quæ initio poſuit cap. 18. l. 6. atque; ut alios alibi omittam; tres loci uno in capite pariter 18. lib. 7.

Non eodem autem ſæculo ſcripſiſſe quo vivebat Aſclepiades (floruit hic ætate Magni Pompeii (4), & ſuprema in ſenecta obiit (5)) illa indicant ex ex cap. 12. lib. 2.: *quod ab Aſclepiade quoque ſic vituperatum, ut tamen ſervatum ſit, video plerunque ſeculo noſtro præteriri*. Scripſiſſe tamen, ut tardiſſime, ante Claudii imperium, ex iis intelliges quæ alias (*) de Julio Græcino attigimus, qui Celſum tranſcripſerat, a Cajo autem Cæſare interfectus eſt. Quot autem ſcripſerit ante Claudium annis, conjicere poterunt qui forte ſciant, quo anno Gallio pater, ſive is ad quem ab L. Seneca fratre liber miſſus eſt *de Vita Beata*, ſive alius fuerit, ſua de eloquentia præcepta emiſerit; priorem enim *patre Gallione* ſua Celſum edidiſſe, auctor eſt M. Fabius (6), aut certe quo anno Medici nobiles Caſſius, & Themiſon, aut quo non mediocres Chirurgi Tryphon pater, & Evelpiſtus, & Meges, quos omnes Celſus (7) *nuper* extitiſſe ajebat, e vita migraverint. Quod vero Paawius (8), aliique, & in his aliqui etiam qui ætate noſtra ſcripſerunt, Celſum Neronis quoque temporibus vixiſſe, non dubitant; ut potuiſſe, concedam; non tamen, niſi antiquorum auctoritate probatum videam, pro certo affirmabo. Sed quod *major*, ut eſt apud Rhodium (9), *eruditorum pars uſque ad Trajani tempora vitam produxiſſe*, cenſent; veniam mihi dabunt Viri cæteroquin erudiſſimi, qui non plurimis ab hinc annis id ſine ulla dubitatione acceperunt, ſi dixero, M. Fabium (10), qui Domitiano imperante, ut ipſi egregie norunt, ſcribebat, ne inter ætatis quidem ſuæ Auctores, nedum inter *viventes*, quorum ſe *parcere*, ait, *nominibus*, Celſum poſuiſſe: ut verear, ne plus æquo dederim, cum Celſum potuiſſe in vivis eſſe Neronis temporibus, paulo ante non negavi.

Medicuſne fuerit, an non fuerit, adhuc apud aliquos dubium eſſe, video. Qui, ſi hoc volunt, non ita exercuiſſe medicinam, ut qui mercedis cauſa ſolent, ſed tamen ut in gravioribus caſibus ab amicis, & a pauperibus ſe pateretur adiri, & conſuli; Rubeum (11) ſecum, & Lindenium (12) facientes habebunt, atque adeo, velut ego animadverto, Celſum ipſum. Qui ſi quæſtum ſecutus, huc illuc curſare conſueſſet, non facile pronunciaſſet (13), *ab uno medico multos non poſſe curari, cumque, ſi artifex eſt, idoneum eſſe, qui non multum ab ægro recedit. Sed qui quæſtui ſerviunt, quoniam is major ex populo eſt, libenter amplecti ea præcepta, quæ ſedulitatem non exigunt*. Hæc ſi ponant; vix aliquid invenient cur Medicum fuiſſe, non credant. Quod enim tot alia, & tam varii argumenti ediderit; non inde conficitur, *univerſæ naturæ*, ut ipſum Columella (14) vocabat *prudentem Virum* Medicinam præ cæteris non adamaſſe: de qua profecto accurate adeo ſcripſit, ut cum cætera ejus

(1) *Inſtit. Orat. l. 3. c. 1. & l. 10. c. 1.* (2) *l. 4. c. 4. p. 196, 6.* (3) *l. 8. c. 1. p. 503, 24.*
(4) *Vid. Plin. Nat. Hiſt. l. 26. c. 3.* (5) *Ibid. l. 7. c. 37.* (*) *Epiſt. 1. p. 9, 6.*
(6) *cit. c. 1. l. 3.* (7) *Præf. p. 18, 23. & p. 4, 2. & l. 3. c. 4. p. 119, 18. & l. 7. Præf. p. 406, 7.*
(8) *ante cit. Comment. initium.* (9) *in Celſi Vita.* (10) *loc. cit.* (11) *loc. indic.*
(12) *Epiſt. ad Patin.* (13) *l. 3. c. 4. p. 120, 21.* (14) *de Re Ruſt. l. 2. cap. 2.*

ejus opera ætatem non tulerint ; hoc unum ſagax poſteritaritas ,conſervarit. Quin ex illa multiplici , variaque ſcriptione viſum Rubeo (1) eſt , reſponſionem eſſe petendam adverſus grave alterum eorum argumentum qui Medicum fuiſſe, inficiantur, permoti videlicet Plinii (2) auctoritate , qui in Auctoribus non externis etſi Medicos ſeorſum non ponit ; tamen cum Medici nomen adjungat pluribus , Cornelio Celſo nunquam adjungit. Scilicet ideo non adjunxiſſe, Rubeus credidit, quia non de Medicina tantum Celſus ſcripſiſſet . Quod ut non contemno , ſic illud potiſſimum addendum cenſeo , fortaſſis non tam Plinium ſpectaſſe quod quiſque ſcripſiſſet , quam quod , & quatenus exercuiſſet . Sic igitur cum (3) Opilium , exempli cauſa, & Granium, & Cæcilium *Medicos* dixit, Celſum autem , iiſdem locis nominatum , non magis dixit , quam Catonem Cenſorium ; non ideo fecerit quod hi rogati de medicina non reſponderent, ſed quod eam non , ut illi , vulgo exercerent qui propterea apud omnes Medici erant appellationem conſecuti . Sed neque hanc Plinius unquam addit iis quos ſæpe adeo ſimul nominat (4) , Sextio Nigro , & Julio Baſſo , quos tamen Auctores inter aſſeclas Aſclepiadis memorat Daniel Clericus (5) , qui nihil , quantum memini, habet de aliis illis tribus Medicis Scriptoribus Opilio , Granio , & Cæcilio . Quod ſive Plinius fecit , quia Niger , & Baſſus non magis quam Celſus , eſſent in medendo occupati; rationem veram invenerimus; cur Celſum non appellaverit Medicum; ſive caſu & incuria quadam fecit ; non eſt igitur, cur ex ſimili ejus ſilentio Celſum non fuiſſe Medicum , inferatur .

Quanquam ſilentium Plinii obſtare non poteſt , cum Celſus quis ipſe fuerit, per ſe loquatur . Diu eſt cum graviſſimi Viri , & in his Rubeus (6) , animadverterunt , inter diſcrepantes illuſtrium Medicorum ſententias ſuam , niſi Medicum , non potuiſſe interponere, qui non doctrina modo , ſed uſu & obſervatione excelleret . In eamque rem quoſdam Celſi locos produxit Rubeus , quorum aliquo uſus eſt etiam Caſaubonus in Scholiis quæ alias laudavimus. Tunc quoque alios addidimus : quorum primum quoniam occupaverat Clericus (7), cujus Hiſtoria non erat in manibus, cum ſcriberemus; idcirco pro uno apponemus plures (8). *Itaque iſtud* (de vomitu loquitur) *luxuriæ cauſa fieri non oportere , confiteor : interdum valetudinis cauſa recte fieri , experimentis credo . Commoneo tamen , ne quis , qui valere & ſeneſcere volet , hoc quotidianum habeat* (9) . *Neque ignoro , quoſdam dicere , omne auxilium neceſſarium eſſe increſcentibus morbis , non cum jam per ſe finiuntur . Quod non ita ſe habet. Poteſt enim &c.* Sic etiam in aliis controverſiis , ubi diffidentes cæterorum conſuetudines propoſuerat, hæc ſubjecit (10) : *Ego tum hoc puto tentandum , cum parum cibus , ſemel & poſt febrem datus prodeſt* (11) . *Tutius tamen eſt &c.* (12) . *Quid igitur eſt ? Multa in præcipiti periculo recte fiunt , alias omittenda .* (13) *Sed id ſupprimere ſanguinem poteſt ; ulcera ipſa ſanare non poteſt. Melius huic rei licium eſt.* (14) *Ego experimentis quemque in ſe credere debere exiſtimo, calida potius, an frigida utatur .* (15) *Sed nihil melius eſt , quam &c.* Quis ſanus hæc , atque alia iſtiuſmodi pronunciaret , quem lecturi ſcirent uſu & obſervatione non pollere ? Certe Medici quoque hæc ſunt : (16) *Alvi lumbricos interdum latos , qui pejores ſunt ; interdum teretes videmus .* (17) *Et plerique quidem eorum , quibus, ut loqui poſſint , linguæ frænum inciſum eſt , ubi conſanuerunt , loquuntur . Ego autem cognovi , qui , ſucciſa lingua , cum*

(1) *loc. cit.* (2) *Hiſt. cit. l.* 1. (3) *Ibid. ad l.* 28. & 29. (4) *Ibid. ad l.* 20. & *ſeqq.*
(5) *Hiſt. cit. P.* 2. *l.* 3. *c.* 11. (6) *loc. cit.* (7) P. 2. *l.* 4. S. 2. *c.* 4.
(8) *l.* 1. *c.* 3. *p.* 30, 9. (9) *l.* 2. *c.* 14. *p.* 89, 6. (10) *l.* 3. *c.* 11. *p.* 140, 23.
(11) *Ibid. c.* 14. *p.* 144, 4. (12) *Ibid. c.* 18. *p.* 150, 18. (13) *l.* 4. *c.* 4. *p.* 200, 10.
(14) *Ibid. c.* 19. *p.* 230, 15. (15) *l.* 6. *c.* 4. *p.* 345, 14. & *l.* 7. *c.* 7. *p.* 437, 32.
(16) *l.* 4. *c.* 17. *p.* 227, 21. (17) *l.* 7. *c.* 13. *p.* 446, 17.

eum abunde ſuper dentes eam promeret, non tamen loquendi facultatem conſecutus eſt. (1) *Si cutis integra eſt, & os læſum eſſe, ex dolore colligimus, &c.* & (2) *majore cura* in calvaria perterebranda *agendum eſt, --- ut quandocumque os perrumpitur, ſentiamus.* Quis enim *ſentiamus*, & *colligimus*, & alia ejusdemmodi, niſi Medicus, diceret? aut quis alius an lingua ſatis ſucciſa eſſet, ex facili, ſed certo, indicio cognoviſſet? aut latos interdum videre conſueſſet vermes, quos non pauci Medici, etiam valde exercitati, nunquam viderunt?

Hæc, atque alia de eodem genere (ut rerum aptiſſimum ordinem (3), & ſibi ubique conſentaneum ſcriptorem omittam) non illi, opinor, attenderunt qui nihil eſſe hos Celſi libros exiſtimant, niſi præcepta ex Græcis Medicis collecta, & ab ipſo, ut loquuntur, conſarcinata, decepti fortaſſe una vocula, qua nonnunquam uſus eſt, ut cum propoſiturus non omnes, quas poſſet, Compoſitiones, (4) *contentus his ero*, inquit, *quas accepi velut nobiliſſimas*, & alibi (5), ubi de obſcœnarum partium vitiis ſcripturus, *ut omnia, quæ ſalutaria accepi, comprehenderem*; quaſi vero *accipere* nunquam id quod *capere*, id eſt etiam *eligere*, ſignificare poſſet, aut qui ſuum inter varias aliorum ſententias interponere judicium ſoleret, nihil quidquam ab aliis deberet accipere! Quanto aliter egregii medendi Magiſtri de Celſo judicarunt! quorum plures in ejus Vita nominavit Rhodius, initio ducto a Minadoo, qui Celſum, *dedita opera, ab aliis prætermiſſa proferre ac illuſtrare voluiſſe*, cenſuit. Ad illos omnes, alios adde, in his Paawium (6), qui *præſtantem Medicum* fuiſſe, *Anatomicum, & Chirurgum*, *hos ejus libros teſtari abunde*, confirmat; Hildanum (7) autem in primis, qui ex ipſis Celſi accuratis, & perſpicuis deſcriptionibus ſatis apparere, non dubitat, vel eam quæ manu auxiliatur, medicinam exercuiſſe; fieri enim non poſſe, ut tam difficilia ad deſcribendum non ante perfecerit qui ſic deſcripſerit. Mihi vero etſi Celſum Chirurgorum operibus attente interfuiſſe, & credibilius videatur, & ſatis ſit; ex iſto tamen Hildani judicio mirari ſubit quandam aliorum de his Celſi libris opinionem, ab ea quidem quam modo rejeci, longe diverſam, ſed non minus a veri ſimilitudine abhorrentem. Cum enim ex iis quæ ſupra indicata ſunt, plane perſpexiſſent, non exſcriptoris, ſed Medici eximii hæc eſſe volumina; eo animum induxerunt ut dicerent, græce ab aliquo conſcripta, latine a Celſo fuiſſe reddita, minime animadvertentes, res difficillimas explicatu non niſi ab egregio doctrinæ ejusdem magiſtro, tam proprie ubique, tamque dilucide ex una in alteram linguam potuiſſe converti: ut quam ſcientiam tribuere Celſo nollent, nihilominus in ipſo agnoſcere cogantur. Quanquam tantus ille Medicus quem comminiſci malunt auctorem, quonam modo uni Celſo notus, cæteris incognitus eſſe potuiſſet eo tempore? neque enim priſcus aliquis, tot Medicorum qui modo vixerant, inſtituta, ſententiaſque nominatim commemoraſſet. Quod pariter adverſus illos dictum puta qui ab Latino quopiam Medico ſcriptum Opus ſibi Celſum ſubjeciſſe, vel magis illiberaliter exiſtimarent: quam fraudem ſtylus inſuper coarguiſſet diſſimilis ejus quo antea editos ſcripſerat libros, ut puta de Re Ruſtica, quorum quidem fragmenta eundem utrobique oſtendunt ſcriptorem. Denique iſtas omnes quas attigimus, opiniones una funditus convellit animadverſio, non potuiſſe videlicet in hominem ſanum cadere, ut ſe eorum, quæ facile conſtare poſſet non ſua eſſe, auctorem inſcriberet, non Medicus præſertim in Re Medica; de qua continuo ab doctis, indoctiſque, ut fit, interrogatus, ſuam ſimul inſcitiam, ſimul impudentiam retegeret.

Celſum *profeſſione fuiſſe Scepticum*, id-

(1) *l.8. c.8. p.528, 22.* (2) *Ibid. c.3. p.512, 11.* (3) *Vid. Lommii Præf. in Celſ.* (4) *l.5. c.17. p.248, 27.* (5) *l.6. c.18. p.393, 5.* (6) *loc. cit.* (7) *Præf. ad Lithotom.*

idque *dixiſſe Quintilianum*, Paawius (1) credidit. Sed Quintilianus eo loco (2) quem Paawius indicat, cum pauciſſimos illos memoraret qui latinis litteris eloquentér tractaverant Philoſophiam, ibi quidem *ſcripſiſſe*, ait, *non parum multa Cornelium Celſum, Scepticos ſecutum, non ſine cultu ac nitore*. Ubi autem quæ de Rhetorica ediderat Celſus, attingit, aut ubi hunc, dicit (3), *rei quoque militaris, & ruſticæ etiam, & medicinæ præcepta reliquiſſe*; hic vero nec quos ſecutus ſit, indicat, & Lindenius (4) vere in hos de Medicina libros melioга quæque cujuſque Sectæ, delectu habito, congeſſiſſe, &, quod conſequitur, Eclecticum egiſſe, cenſet. Sed neque in cæteris illis ſcriptis fuiſſe Scepticum, credo, cum rerum quas in iis tractavit, naturam, & capiendum ex præceptis fructum attendo, qui nullus in rhetores, aut duces, aut denique agricolas ex perpetua dubitatione proveniſſet, aut cum librorum Celſi fragmenta relego, qui ad rhetores, aut ad agricolas attinebant; nam in ea quæ ad duces ſpectabant, necdum incidi, legitima quidem & certa. Ut enim legitima ſint quæ in ſuos *de Re Militari* libros retuliſſe Vegetium, non dubito, quippe profeſſum (5), *fideliſſime ſe dicturum quæ Cato --- ſcripſit: quæ Cornelius Celſus, quæ Frontinus perſtringenda duxerunt*; tamen, ſicut aliquis hinc conjiciat, ſummatim illa attigiſſe Cornelium, ita quiſnam poſſit quæ Vegetius ex eo deſcripſerit, pro certo internoſcere? Incerta igitur prætermitto. Spuria autem nihil moror. Cujuſmodi in primis erat ille mutilus *de Arte dicendi* libellus, quem non tam miror viſum olim Sixto Popmæ, aliiſque poſtea, & in his Danieli Clerico (6) opuſculum eſſe Celſi noſtri, quam a Viro Eruditiſſimo, qui iterum edidit hoc ſæculo ſub ejusdem Celſi nomine, haud agnitum eſſe vel ex ipſis primis verbis non modo ad Celſum referri non poſſe, ſed illa eadem eſſe Julii Severiani *præcepta artis Rhetoricæ*, quæ modo ex editione Rhetorum Antiquorum Pithœi, ex aliiſque recenſuerat. Ea igitur fragmenta dico, qualia ex rhetoricis Celſi libris, exempli gratia, apud Fabium (7) ſunt, aut qualia, præter illud quod a Philargyro (8) ſervatum videbis, ipſe tibi apud Columellam alias (*) indicavi ad rem ruſticam pertinentia: cujus *diſciplinæ totum corpus* Celſum *quinque libris* complexum eſſe, tunc (**) ſatis oſtendi; ut nihil jam attineat longe aliam Clerici (9) interpretationem diſcutere. In veris igitur utrorumque Celſi librorum fragmentis nihil quod Scepticum oleat, a me adhuc inventum eſſe, confirmo. Invenio quidem in his *de Medicina* libris, præſertim autem in Præfatione, haud prorſus immemorem eorum quæ, Philoſophum agens, docuerat, hactenus a Scepticis ſtare, ut rerum obſcuras cauſas ſcientia comprehendi poſſe, neget: quæ res in Quintiliano eam quam paulo ante produxi, lectionem comprobat adverſus illos (10) qui, mendoſis codicibus uſi, legerunt ibi *Sextius* pro *Scepticos*. Sed in aliis, vel Præfationis ejusdem, locis, rationi, & ſenſibus Celſus fidens, adeo non dubitat; ut rerum
naturæ contemplatione *aptiores* fieri, *ma-* 13,
joreſque Medicos, arbitretur, mortuo- 11.
rum autem diſſectionem eſſe ipſis *neceſ-* 18.
ſariam, pronunciet; quarum utramque 20,
Empirici eſſe ſupervacuam, dictitabant. 6.
Quid autem magis Scepticum decuiſſet, quam illam Empiricorum dubitationem tueri, num interiora videlicet corporis per diſſectionem notiora ſint, *quia poſſit fieri, ut patefacta, & detecta mutentur?* Utor autem ipſis apud Ciceronem illorum verbis in eo libro qui inſcribitur *Lucullus*: quanquam & Celſus iſtam eorum, quam repudiavit, opinationem bono in lumine collocaverat, eadem fide, qua Medicos Rationales paulo ante induxerat ſummis laudibus Anatomen exornantes: quorum verba qui

(1) *loc. cit.* (2) *Inſtit. Orat. l.10. c.1.* (3) *Ibid. l.12.c.11.* (4) *in Præf. ad Celſ.* (5) *l.1. c.8.* (6) *c.4. cit.* (7) *Inſtit. cit. l.2. c.15.* (8) *ad Virgil. Georg. l.4.v.1.* [*] *Epiſt.I.p.7,26.* (**) *Ibid.p.4,24.* (9) *c.4.cit.* (10) *Vid. apud Burmann. ad eum Fabri locum.*

qui ætate hac protulit, ut quo in pretio apud Celſum eſſet Facultas noſtra, intelligeretur, His minime attendit, non ibi ſuam a Celſo, ſed in extrema demum Præfatione proponi ſententiam, ut Eclecticum decebat, utrinque ſeligentem ea quæ ſibi magis probarentur.

Eandemque rationem ſecutus, univerſam Medicinam, quæ ſeu victu, ſeu medicamentis, ſeu manu auxiliatur, primus omnium, quod Vir eruditiſſimus Lindenius (1) ſciret, *redegit in ſyſtema, & corpus methodo conſtitutum*, ſummo veri ſtudio, ſummaque prudentia, & æquitate. Veri amorem ſatis oſtendit laudata ab ipſo (2) in Hippocrate *ſimplex veri erroris confeſſio*, præcipueque in Re Medica, *ne qui decipiantur eadem ratione, qua quis ante deceptus eſt*: prudentiam autem, & æquitatem cum illa (3): *veriſimile eſt, id a quoque prætermiſſum, quod ipſe non cognoverat: a nullo id quod non viderat, fictum*, tum hæc (4): *oportet autem neque recentiores viros in his fraudare, quæ vel repererunt, vel recte ſecuti ſunt; & tamen ea, quæ apud antiquiores aliquos poſita ſunt, auctoribus ſuis reddere*. Omitto de eodem genere alia, ad conformandos cum legentium, tum ſcribentium mores ſpectantia; ne plura contra ac pollicitus ſum, de Celſo, quam de his ejus libris, videar ſcribere: quanquam intelligis, quæ de illo memoravi, non parva ex parte ad hos quoque pertinere.

Ex quibus cum alias obſervatus ordo poſtulet, ut jam de plurimis locos aliquos indicemus, peculiari ſive mentione, ſive illuſtratione dignos; id eo libentius faciendum eſt, quo minus illorum pœnitet quæ de duabus tunc (*) ſcripſimus vocibus, *ſilanus*, & *comprehendit*. De illa enim poſtea vidimus doctiſſimum etiam Virum Petrum Victorium [5] idem vel in Celſo ſtatuiſſe; Marcum autem Ciceronem quid altera non modo in ſtirpibus, ſed in ipſis quoque animalibus interdum ſignificet, ibi ſatis docuiſſe ubi [6] de ſemine utrorumque ſcripſit, *ſi inciderit in concipientem, comprehendentemque naturam*. Nunc, ſiquis alius, tum mentione, tum illuſtratione dignus occurrit ille Præfationis locus: *ætate noſtra quædam, ex naturalibus partibus carne prolapſa & arente*, 13, 29.
intra paucas horas expiravit; ſic ut nobiliſſimi medici neque genus mali, neque remedium noverint. Quid enim memorabilius, quam *morbus*, ut ipſe ait, *novus*, id eſt quem ſi alii ante Celſum Scriptores adnotaſſent, novus ejuſmodi Medicis non accidiſſet? Quid autem magis declarationem requirat, quam morbus hic, de quo apud Celſi Interpretes, quotquot vidiſſe meminerim, ſi unum excipias Rubeum, altum ſilentium eſt, apud reliquos autem Medicos varia, & diſcrepans explicatio? Cui diſſidio anſam fortaſſe dederit ſcriptum in nonnullis editionibus *quidam* pro *quædam*, & adnotatum a quibusdam in libri ora *hærente* pro *arente*, cum multo plures tamen, & antiquiores ex meis, & cum ipſis membraneus codex Forolivienſis haud aliter habeant atque ex Almeloveenio propoſui. Sed & naturales parte, ſive, ut alibi Celſus loquitur [7], *naturalia*, aut [8] *naturale*, ipſi quidem id qui fœminæ ſunt, ſignificant, rarius autem, ſed tamen aliquando [9] etiam viriles partes, nunquam vero, quod meminerim, ea loca per quæ non aliud ejicitur, quam alvi excrementa, ut neque Columellæ; in avibus enim hæc genitalibus quoque communia ſunt; & ſiquando in jumento [10] pro obſtructo Recto inteſtino *obſeſſos naturales exitus* dixit; non aliter, opinor, dixit, ac de obſtructis naribus dicere potuiſſet. Præterea, ſi per anum, aut per inguen aliqua inteſtini pars ſplendidæ illi perſonæ procidiſſet; neque novus, neque in

[1] *Epiſt. ad Patin.* (2) *l.8. c.4. p.515, 7.* [3] *l.7. c.14. p.448, 11.* (4) *l.2. c.14. p.88, 2.* (*) *Epiſt. I. p.14, 28. & p.18, 23.* (5) *Explic. ſuar. in Ciceron. Caſtig. ad Epiſt. l.3. ad Q. Fr. p.599.* [6] *De Nat. Deor. l.2.* (7) *l.4. c.20. p.233, 8. l.5. c.21. p.270, 17. l.7. c.26. p.481, 28. ibid c.28. p.488, 26.* (8) *ibid. c.26. p.474, 22.* (9) *l.4. c.21. p.235, 5. l.7. c.18. p.455, 21.* (10) *de Re Ruſt. l.6. c.30.*

incognitus fuiſſet morbus. Vides enim; ut alia prætercam; de procidente ano, & de inteſtini devolutione in ipſa inguina, & deorſum, tanquam de pervulgatis morbis, verba ſuo loco [1] a Celſo eſſe facta. Vides ſimul, ubi de ano prolapſo, ibi quoque de ore vulvæ procidente, & de utriuſque fungo eundem ſcripſiſſe; ut neque de ullo ani vitio, neque ita extrorſum prolapſi, ut carnis ſpecie appareret, inteſtini, neque de prolapſu uteri in vulgus cognito, neque de aliqua ejus vaginæ, ut appellant, excreſcentia propoſitus caſus, præſertim intra paucas horas funeſtus, poſſe accipi videatur. Quod ultimum Rubeo [2] quoque objicio, molam fuiſſe, cenſenti, multoque illud magis; ut alia ſileam; quod quem morbum ab Hippocrate, nec ſine curatione, ait, fuiſſe deſcriptum, hunc, ejuſque remedia prorſus ignorare nec Medici illi nobiliſſimi, nec Celſus potuiſſet, in Hippocratis lectione mirum in modum verſatus. Quid ergo eſt? Aut ego quidem plurimum fallor, aut non aliud fuit, quam uteri inverſio, quemadmodum olim hunc Celſi caſum a me, Anatomen docente, explicatum eſſe, memineris. Inverſus enim uterus, ex naturalibus prolapſus, nihil magis, quam carnem, refert: brevique, ob commemoratas ab Ruyſchio [3] cauſas, *gangrænam concipit*. Hoc fuit, cur aruiſſe, Celſus dixerit, qui in gangræna [4] *ſiccam & aridam carnem* deſcripſit. Gangrænam autem inverſi uteri *mors*, ut Ruyſchius ait, *ſtatim ſubſequitur*, id eſt, ut Boerhaavius [5] explicat, *intra tres horas* ab inverſione: quod cum eo convenit quod Celſus dixit, *intra paucas horas*. Remedium, ut noſti, unum eſt, ſi illico uterus ſuam in ſedem blande reponatur: neque ſic tamen omnes ſervantur. Quo magis fortunatam, quæ adhuc vivit, Matronam fuiſſe, cenſeo, cui ſtatim ab difficili partu cum ſe invertens uterus procidiſſet, Chirurgus autem qui adſtabat, tibi probe notus, incognitæ rei novitate perculſus, continuo ad me, conſilii cauſa, accurriſſet, ego vero ipſi oſtenſam illico Ruyſchianam inverſi uteri præclaram delineationem (6) audirem ſuo caſui tam ſimilem eſſe, quam ovum ovo; recurre, inquam, ſed quanto ocyus potes, ad mulierem, ſi forte ſervari adhuc poſſit, cauteque ad hunc modum age. Fecit ille, ut ſolet, diligentiſſime, & quamvis horulam circiter extra ſuam ſedem fuerit uterus, fœmina tamen generoſiſſima perſanata eſt. Non ſic felici eſſe licuit puerperæ, ab Lentilio (7) deſcriptæ; neque enim dubito, quin propendens ex naturalibus globoſum corpus ſanguinolentum uterus fuerit, quippe ſaccus ex carne ſpongioſa, ſeſquipollicem craſſa, glabra intus veſtitus tunica, id eſt membrana ſecundum naturam exteriore, quacum non miror ſi annexa uteri vincula non invenit, ut quæ in puerpera inferiora tenent, & quod conſequitur, inverſo utero, ſuperiora, quo uſque nec Chirurgi ferrum, nec digiti, prohibentibus mortuæ conſanguineis, potuerant pervenire. Nec vero mirandum eſt, quod doctus ille Vir; quanquam rem conjecit; aut quod alii Medici, nedum Chirurgi, ut Ruyſchius (8) narrat, id quod erat, continuo non agnoverint, ſed pro mola, aut tumore alio acceperint. Aſpectus enim inverſi uteri nimis eſt rarus. Quod ſi hæc in tanta Anatomes luce; quid Celſi tempore? Cujus meam interpretationem eo minus a vero alienam eſſe, putaverim, quod non aliam eſſe video quam nuper attigit Vir Illuſtris Albertus Hallerus (9).

Quanto longior fui in primo Celſi loco explicando, tanto ero brevior in altero, qui in extremo eſt capite quarto libri 8. *Omnibuſque pertuſæ calvariæ* 52 *locis cicatrix commode inducitur, excepta frontis ea parte, quæ paululum ſuper* 1 id

(1) *l.6.c.18.p.402, 31. l.7. c.17. p.456, 23. & ſeqq.* (2) *Annot. in hunc Celſi locum.* (3) *Obſ. Anat. Chir.10.* (4) *l.5. c.26. p.301, 8.* (5) *Prælect. ad Inſtit. Med. n.685.* (6) *Obſ. cit. Fig.12.* (7) *Eph. N. C. D.2. A.2. Obſ.151.* (8) *Obſ. cit.* (9) *ad cit. Boerh. n. not. bb.*

id eſt, quod inter ſupercilia eſt. Ibi enim vix fieri poteſt, ut non per omnem ætatem ſit exulceratio: quæ linteolo, medicamentum habente, contegenda erit. Almeloveenius, qui nihil ad ſuperiorem locum, ad hunc adnotavit, poſt *ut* deeſſe *non* in editione Pantini. Deeſt vero & in aliis noſtris, etiam antiquioribus. At minime deeſt in membraneo codice, quem quoties indicabo, tu Forolivienſem intelligito. Neque in illis, opinor, deerat unde accepit Lindenius: quem qui redarguunt, hic nobis commode ſine illa particula Celſum interpretentur. Cæterum illam hujus obſervationem Almeloveenius poterat lectoribus explicare, Paawio (1) ſaltem, quem alioquin ſæpius nominat, indicato. Cauſam enim vidiſſent recte ab hoc conferri in reſpondentes ei frontis loco Sinus Pituitarios: qui tamen cur id faciant, non recte declarat. Satis autem declaravit poſtea Verheyenius (2) propter aerem, cum ſpiritus ducitur, redditurque, illac ultro citroque meantem, aut certe illuc tendentem, præclaro etiam exemplo addito, quo infelix Celſi prædictio non confirmatur modo, ſed augetur.

Facta calvariæ, & Paawii mentio Celſi quoſdam locos quos Paawius (3) explicavit, in memoriam redigit, & eos primum qui attinent ad ſuturas. Harum, Celſus ait (4), *neque certum numerum eſſe, ſicut nec locum quidem.* Et de loco, præter quam quod Hippocratem (5) ſecutus eſt, diſerte id docentem, mox quoque ſuo peculiari exemplo (6) confirmat, Sagittalis videlicet; ſic enim vocant; aliquando ad naſum uſque productæ. De loco autem ſimul, & numero vel ea tantummodo ſatis oſtendunt, quæ indicavit Paawius, oſſicula prope occiput interdum conſpicua, peculiaribus ſuturis concluſa, Wormiana appellant; ſed antiquioribus adeo cognita, ut olim Euſtachius (7) delineaverit. Quæ cum ita ſint, cumque ne varietates quidem ſuturarum Celſum fugerint; quid fuiſſe dicemus cauſæ, cur in earum quæ ut plurimum ſunt, enumeratione, & deſcriptione obviam omnibus ſuturam Coronalem prorſus omiſerit? Ego, ſi quid judico, in Paawii ſententiam eundum arbitror, exiſtimantis, nonnulla hic periiſſe. Multo autem facilius fieri potuit, ut perpaucos verſus, poſt quartæ ſuturæ deſcriptionem, quintam proponentes, librarii temere tranſilierint, quam ut aliquot capita libri IIII. ut alias (*) oſtendi, tota interciderint injuria temporum. Sed ut Paawii judicio, de quo fuerant ab Almeloveenio admonendi lectores, facile in hoc loco aſſentior; ſic in aliis vellem pariter poſſe aſſentiri, velut in ſutura tertia. Hæc, Lambdoides nominata, ſic antea apud Celſum legebatur deſcripta (8): *tertia ad aures per verticem tendens, occipitium a ſummo capite diducit.* At Paawius, non *ad aures*, ſed *ad latera*, judicat eſſe legendum; poſt Lindenium aſtipulante Almeloveenio. Ego vero cum in meis reliquis decem editionibus, ſi unam Cæſarii excipias, in qua, errore operarum evidentiſſimo, legitur *ad nares*, idem inveniam quod in membraneo codice, *ad aures*; aſſenſum ſuſtineo: quem, etſi codex alius proferretur qui haberet *ad latera*, nihilominus ſuſtinerem. Neque enim alterum illud rejicere neceſſe eſt. Tendere enim ad aures ſutura dicitur; non pervenire; quemadmodum lata ſcapularum oſſa infra dicentur *ad ſpinam tendere*, 503,
quam certe, ut noſti, non aſſequuntur: 27.
& ſi tendere non aliud hic quam pervenire, ſignificaret; plura non deeſſent capita in quibus ea ſutura ubi ad temporum oſſa ventum eſt, ſe quaſi dividere, & in unguem exterius commiſſa, inter proceſſus Maſtoidis radicem, & os ſyncipitis ad auriculam pergere videatur. Is proceſſus; ut alterum longe aliter ac Paawius, interpreter Celſi 499,
locum; eſt *craſſiſſimum* illud *in capite* 25.

os

(1) *Comm. in Celſ. in fin.* (2) *Anat. corp. hum. l. 1. tr. 4. c. 16. ad fin.* (3) *Comm. ad c. 1. l. 8.*
(4) *l. 8. c. 1. p. 499. 12.* [5] *de Cap. Vuln. n. 2.* [6] *p. 409. 20.* [7] *Tab. 36. Fig. 3.*
[*] *Epiſt. II. §. Verum hæc.* [8] *p. 499. 15.*

os quod *poſt aurem eſt, qua capillus, ut veriſimile eſt ob idipſum non gignitur,* craſſitudine videlicet oſſis ſatis munien-te eam partem capitis, quæ, ut jam ad poſteriora accedit, ſic protegi magis de-buiſſet; quam anteriora. Verum, ut-cumque id eſt; ſcio enim, a priſcis etiam aliter; quod & Paawius indicat; potuiſſe explicari; illud in quo diſſen-tire ab ipſo cogor, hoc eſt quod os de quo Celſus loquitur, eam eſſe credit oſſis temporum partem, quæ *adeo tenuis eſt, etiam tranſparens uti ſit*; quaſi Cel-ſus, id quod Paawius miratur, craſſiſſi-mam non dixiſſet, tum ſine capillis, & poſt aurem.

Non obſcure quoque paulo infra mi-ratur Paawius. Ubi enim Celſus ait:
500, *Foramina, intra caput, maxima oculo-*
9. *rum ſunt; deinde narium; tum quæ in auribus habemus*; ille ad hæc ultima hoc adſcribit: *multo tamen capacius quod occiput oſtendit foramen*. Fateor. Sed Celſus, qui hanc oſſium deſcriptionem
498, non ob aliam cauſam ſuſcepit, niſi *quo*
28. *facilius accipi poſſent* quæ de agendis a Chirurgo circa oſſa erat protinus ſcri-pturus, alia hic foramina ſibi attenden-da, diſerteque memoranda eſſe, non cenſuit: diſerte, inquam: nam ſicuti quæ de futuris omnibus dixit, ſatis eſſe, credidit, ut inde oſſa, quæ non ſigilla-tim nominabat, intelligerentur; ita ex
502, eo quod de *ſpinæ medulla cerebro com-*
4. *miſſa* attingere mox debebat, foramen per quod e capite hæc intra vertebras deſcenderet, intellectum iri, non dubi-tavit. Atque ut perſpicere omnes poſ-ſent, quæ foramina prætermitteret, ea ſibi non eſſe incognita; idcirco fortaſſe
500, illa interjecit de *multis & tenuibus* in-
24. timorum oſſium capitis *foraminibus*, per quorum alia olfaciendi, per alia autem audiendi facultas eſt, eaque interjecit verborum vi, ut vetuſtius ſubviſorum canalium auris Semicircularium monu-mentum non habeamus, quemadmodum a me alibi (1) animadverſum eſt.

Sunt in thoracis etiam oſſibus quæ-dam alia adverſus Paawii ſive accuſatio-nes, ſive dubitationes explicanda. Os pectoris, quod στέρνον, Græcos (2) ſecuti, vocitamus, & quod Celſus aliis in lo-cis (3), græcam vim latine imitatus, *pectus* dixit; quanquam hanc pectoris ſignificationem necdum in Lexicis ad-notatam video; id igitur os cum Cel-ſus (4) ajat *a faucibus incipere*; ibi Paa-wius, *niſi legamus* a jugulo, *non video*, inquit, *qui erroris excuſari poſſit Celſus. quid enim ſterno cum faucibus intercedit? univerſa colli longitudo intermedia viſi-tur.* Non attendit profecto Paawius, fauces ad imam uſque laryngis cartila-ginem pervenire: quæ cartilago in eo qui ſecundum naturam frequentiſſimus, & prope aſſiduus eſt, capitis, & colli poſitu fere ſummæ reſpondet parti oſſis pectoris, aut certe non multo ſupra eſt. Non eſt igitur cur verba in quibus meæ cunctæ editiones, & codex omnino con-ſentiunt, propterea mutemus. Conſen-tiunt quoque in proximo loco ubi legi-
mus *a cervice duo lata oſſa utrinque ad* 50
ſcapulas tendunt, Paawius autem legen- 2;
dum propemodum cenſet *ad claviculas*, haud animadvertens, ſcapulas ibi acci-pi pro corporis regione: quas autem ſcapulas nunc vocitant Anatomici, duo illa eſſe lata oſſa, quorum deſcriptio-nem Celſus recte incipit a ſuperiore, non, ut Paawius facit, ab inferiore,
& reliqua illa parte qua *velut innatant*; 503
quoniam niſi in ſummo nulli oſſi inhære- 30.
ſcunt: quæ Celſi verba eo tibi liben-tius commemoro, quod peculiarem ho-rum fere dumtaxat oſſium proprietatem deſignant, quæ fundamenti inſtar ex parte iis eſt quæ de horum oſſium mo-tibus ſcite Recentiores expoſuere.

Noli tamen credere, me in illis pa-riter a Paawii ſententia recedere, quæ
in Celſo non injuria notavit, ut cum 505
poſteaquam metacarpo *quinque oſſa* tri- 29.
buit *ad digitos tendentia*, continuo ipſos digitos, ab illis ortos, *ex oſſibus ternis conſtare*, docuit, *omniumque eandem ra-tionem eſſe*. Scilicet hæc, atque alia ejuſ-

(1) *Epiſt. Anat. I. n. 92.* [2] *Vid. Ruff. Epheſ. de corp. hum. part. Appellat. lib. alter. 1. c. 11.* [3] *l. 8. c. 7. p. 526. 6. & c. 8. p. 528. 6.* [4] *Ibid. c. 1. p. 503. 13.*

ejuſmodi, etiam quæ Paawius non ad-
vertit, ut, exempli çauſa, cruris os quod
vocamus fibulam, altero quod tibiam
97, dicimus, *brevius* eſſe, hallucinationes
7. ſunt, magno Viro, & iis temporibus
ſcribenti, eo facilius condonandæ, quod
plurima ſimul recte tradidit, & in iis
quædam, velut obiter indicatum eſt ſu-
pra, non iis temporibus expectanda; ut
illud mihi ſatis cum Clerico (1) non
conveniat, nihil in hoc Celſi capite pri-
mo libri 8. niſi *generalia*, reperiri.

Quod caput tantummodo, indicari a
quibusdam, miror, ut rationem reddant,
cur Celſum inter Anatomicos Auctores
ponant; quaſi alterum, de interioribus,
caput non ſcripſiſſet, & nihil præterea
tradidiſſet de oculis, nihil de teſticulis:
quæ plerique ſilent, de anatomica illius
ſcientia verba facientes; qui autem me-
morant, quo in numero Enarratores
quoque ſunt, aut non ſatis explicant,
aut quædam, etiam immerito, ut opi-
nor, redarguunt, velut cum de teſtium
natura ſcribens (2), *dependere* hos, ait,
*ab inguinibus per ſingulos nervos, quos
κρεμαστῆρας Græci nominant*. Hic Ru-
beus (3) *animadvertendum eſt*, inquit,
*nervos non eſſe, e quibus ab inguinibus
teſtes dependent, ſed muſculos*. Confir-
mat Clericus (4) „ quem Celſus appel-
„ lat nervum, eſſe muſculum; „. Nem-
pe utrique impoſuit Anatomicorum po-
ſterior conſuetudo, tenuem quandam
muſculoſam expanſionem qua Vaginalis
tunica comprehenditur, cremaſterem te-
ſtis muſculum appellantium; cum Cel-
ſus, temporum ſuorum morem ſecutus,
non eum muſculum, ſed, niſi me o-
mnia fallunt, vas indicet ſemen defe-
rens, quod craſſiuſculo nervo ſimile,
intra illam tunicam cum arteriis & ve-
nis ad teſtem pertinet. Poſſum id non
una ratione oſtendere. Ruffus enim E-
pheſius, quem ſub Trajano vixiſſe, Cle-
ricus (5) agnoſcit, etiam tum ſcribebat
hæc (6) quæ a Craſſo noſtro in hunc
modum latine reddita ſunt: *nervus quo-
que cum arteria concavus ad teſtem per-
venit, qui Suſpenſor a noſtris dici poteſt:
Cremaſtera Græci nuncupant*. Quin Co-
lumella, qui ipſis temporibus Celſi flo-
ruit, cum memoravit (7) *teſtium nervos,
quos Græci κρεμαστῆρας ab eo appellant,
quod ex illis genitales partes dependent*,
niſi id quod nos diximus, intellexiſſet,
non juſſiſſet certe, in vitulorum caſtra-
tione *extremam partem* teſtium *adhæren-
tem prædictis nervis relinqui*; neque e-
nim teſtes, ut illis feminis vaſis, ita
cremaſteribus adhærent muſculis. Quid?
quod Celſus ipſe ſatis per ſe docet, quid
illo nomine ſignificet. Nam primum,
ni vaſa hæc voluit, quæro abs te, quo
ergo alio nomine hæc indicavit? omi-
ſiſſe enim haud potuit qui præter tuni-
cas, *vel multas* illas *membranulas* dili- 456,
genter propoſuit, quæ *venas, & arte-* 3.
rias, eoſque nervos comprehendunt. Dein-
de ea quæ de his nervis infra dicit;
multa autem dicit, & ſæpenumero, ut
tanto magis ſcire interſit de quo loqua-
tur; omnia cum explicatione conve-
niunt noſtra, plura autem evidentiſſime
diſcrepant ab aliena, ut puta cum *ſub
ima*, id eſt Vaginali, *tunica circa ipſum* 459,
teſticulum nervumque ejus, aut cum *in-* 2.
*ter imam tunicam & ipſum teſticulum,
nervumque ejus, ramicem*, ait (8) *oriri*,
aut denique cum (9) teſticulum, cura-
tionis cauſa, tantiſper e ſcroto, dum
ea perficitur, digito depromptum, mox
ubi de tunica & media, & ima tan-
tum ſit obſciſſum, quantum eſt opus,
eundem, inquam, teſticulum *purgatum*
docet *per ipſam plagam cum venis, &
arteriis, & nervo ſuo demittendum eſſe*
in priſtinam ſedem. De oculorum au-
tem anotome cum quædam explicare
conatus ſim in Epiſtolis Anatomicis (10),
in quibus nonnullos quoque attigi (11)
ex iis locis quibus mox Celſus quæ ſen-
tiret de inſanabili, aut ſanabili Suffu-
ſione, propoſuit; nihil eorum hic repe-

(1) *Hiſt. de la Medec.* P.2. *l*.4. S.2. *c*.5. (2) *l*.7. *c*.18. *p*.455, 29. (3) *Annot. in hunc loc.*
(4) *cap. cit. not*.25. (5) *Hiſt. cit.* P.3. *l*.2. *c*.3. (6) *Oper. cit. l*.1.*c*.32.
(7) *de Re Ruſt. l*.6. *c*.26. (8) *c*.22. *p*.470, 8. (9) *c*.19.*p*.461, 4. & 27. (10) *Epiſt*.17. *n*.23.
(11) *Epiſt*.18. *n*.33. & *Epiſt*.19. *n*.7.

tam. Sed protinus ad ea tranſibo quæ de humani corporis interioribus ab eodem tradita ſunt.

Quanquam illud initio dubium eſt, ex humanorum revera corporum, an ex beſtiarum diſſectione hæc quæ ſcribit (1), deprompta ſint. Ex hominum credas, ſi totum relegas quem in extre-
20, ma Præfatione indicavimus, locum. *In-*
6. *cidere mortuorum corpora*, inquit, *diſcentibus neceſſarium. Nam poſitum & ordinem noſſe debent. Quæ cadavera melius, quam vivus & vulneratus homo, repræſentant. Sed & cætera quæ in vivis cognoſci modo poſſunt, in ipſis curationibus vulneratorum --- uſus ipſe monſtrabit.* Nulla hic certe, neque ſupra, niſi de homine, mentio eſt, ne tum quidem cum de iis pariter ſermo eſt quæ in vivis dumtaxat quæri poſſunt: adeo illo tempore vereri Medici, quod aliqui hoc noſtro non ſunt veriti, videbantur, ne a diſſimilibus beſtiarum corporibus deciperentur. Sed contra, ubi morum ejus & inſequentium diu ſæculorum veniat in mentem averſorum adeo ab humani cadaveris inciſione; non facile exiſtimabis, quæ Celſus tradidit, ſi quidem ab intima non diſcrepent hominis ſtructura; aliunde quam ex vulneratorum inſpectione, multo autem magis ex Herophili, & Eraſiſtrati librorum, qui tunc extabant, lectione fuiſſe deſumpta. Si vero ex ipſis Celſi deſcriptionibus dignoſcere aveas, hominum, an belluarum interiora proponat; rurſus ibi, nec ſemel, hæreas. Hominis enim hæc, exempli cauſa, videntur:
183, lien *longitudinis craſſitudiniſque modicæ:*
28. & *vulva in mulieribus, niſi ubi gravi-*
185, *dæ ſunt, non multo major, quam ut*
32. *manu comprehendatur.* At bruti alicu-
183, jus animantis illa: jecur *in quatuor fi-*
24. *bras* dividitur: & *orbes* tenuioris inte-
184, ſtini *per membranulas ſinguli cum inte-*
24. *rioribus connectuntur:* neque enim, niſi ex obvia animante aliqua, canis ſimili, meſaræum ſpectaſſet, *membranulas* dixiſſet, aut certe adipem, unde craſ-

ſeſcerent, his innaſci, non ſiluiſſet, 18
qui id in omento non erat taciturus. 12
Apparet igitur, ex beſtiis quædam eſſe deprompta: quibuſcum tamen alia ex homine videntur admixta. Nam ſi ejuſdemmodi animalis cujus propoſuit meſaræum, lienem quoque propoſuiſſet; certe *modicæ* eſſe *longitudinis*, non ſcripſiſſet. Cujuſmodi animal reſpexerit oportet Balduinus Ronſſeus (2), qui ad eum Celſi locum hæc adnotavit: *Vide, ne non hic mendum ſit, atque legendum* latitudinis craſſitudiniſque modicæ. *ſiquidem cum ſplenis innata figura ſit oblonga, non dixeris eam longitudinis craſſitudiniſque modicæ.* Longior certe vel in homine eſt lien, quam latus: ſed tanto brevior, ſi cum quadrupedum pleriſque compares; ut laudandus, non emendandus, ſit Celſus, qui modicæ in homine longitudinis ſcripſit. Quod vero ad alterum attinet, quod produximus, uteri exemplum, etſi Cl. Vir Noortwykius (3) optaret, ut figuram Celſus deſcripſiſſet, quo certius ſciremus, humanum ab eo uterum fuiſſe propoſitum; non tamen, humanum propoſuiſſe, inficiatur. Doctiſſimi autem Viri, qui de egregio Noortwykii libro in Eruditorum Actis (4) retulere, ſatis indicii dant, quo eorum inclinet ſententia, in proximis Celſi verbis illa attendentes, vulva, *recta tenuataque cer-* 186,
vice, quam canalem vocant, --- ſuper 1.
rectum inteſtinum progreſſa. Quod enim cervix *tenuata* ſit, ajunt, *humanæ magis, quam brutorum, vaginæ convenire:* multo autem magis quod *ſuper*, non, ut in brutis, ſub recto inteſtino progrediatur: quanquam in brutis quoque idem poſſe dici, fateantur, ſi ſupino, ut fit in diſſectionibus, corporis ſitu ſpectentur: & Noortwykius admonuerit, non *tenuataque*, ut ab Almeloveenio editum eſt, ſed *continuataque* in tribus antiquioribus editionibus ſcriptum eſſe. Sane & in meis omnibus, & in codice ad hunc modum ſcriptum erat; ut is ſit unus ex iis locis in quibus

Lin-

[1] *l.* 4. *c.* 1. [2] *Enarrat. in Celſi libr.* [3] *Uteri hum. gravid. Anat. P.* 1. §. 36. [4] *A.* 1745. *M. Jun. P.* 1.

Lindenium decuiſſet variantem ſcriptu-
ram commemorare. Sed etſi mihi to-
tum hoc Celſi caput legenti pleraque
videntur potius ut in ſtante homine,
quam ut in ſupino, poſſe intelligi,
præſtat tamen ut ab his de quibus du-
bitare licet, jam ad certiora tranſeamus.

Et primum linguam noſtram ana-
tomicam vocibus aliquot augeamus,
quæ ea ſignificatione qua apud Cel-
ſum in hoc capite, aut alibi ſunt,
in meis quidem latinis Lexicis non re-
periuntur. Quam in mulierum geni-
talibus vaginam appellitamus, eam *ca-
nalem* vocatam eſſe, paulo ante vi-
ſum eſt. In virilibus autem quam
glandis coronam dicimus, hæc a Cel-
472, ſo lib. 7. c. 25. *circulus glandis* no-
5. & minabatur. Quod frenum ibidem voci-
17. tamus, recte a nobis dici, productis ex
472, eodem capite locis, proclive eſt demon-
26.& ſtrare, nec minus recte, incluſum in
32. utero fœtum poſſe qui velit, vocare
infantem, non Poeta, aut Scriptore a-
lio inferioris temporis, ſed Celſo ipſo
271, auctore cap. 21. lib. 5. & toto capite 29.
10. lib. 7. (1). Sed cum utrumque horum
in aliquod tandem Lexicon relatum eſ-
ſe, animadvertam; illud potius addam,
quem nos funiculum umbilicalem, Le-
xica autem quædam cum Tertulliano
umbilicalem nervum appellant, eum a
492, Celſo capite eodem 29. *umbilicum* no-
28. minari. *Siniſtra manu*, inquit, mortui
in utero infantis extractionem perficiens
Medicus *leniter trahere umbilicum debet
ita, ne abrumpat, dextraque eum ſequi
uſque ad Secundas*. Verum, ne longius
te abduci, dicas, a propoſito capite I.
libri quarti; alias voces alio differro,
& ad caput illud redeo, ut in eo quaſ-
dam conſideremus. Pulmone, corde,
184, jocinore, liene, renibus deſcriptis, *Ac*
2. *viſcerum quidem hæ ſedes ſunt*, inquit.
Stomachus vero &c. atque hinc incipit
ventriculi, inteſtinorum, veſicæ, & u-
teri deſcriptionem. Non igitur hæc;
ſed illa tantum viſcera ſunt? An poſt
viſcerum vox aliqua deeſt, ut puta *ſu-
periorum*? ſic enim alibi (2), *ſeptum id,
quod tranſverſum a ſuperioribus viſceri-
bus inteſtina diſcernit*. Sed num renes
viſcera ſunt ventriculo ſuperiora? Huc
adde, præter ea quibus in Præfatione
uſus eſt, verba: *qua parte quodque vi-* 7.
ſcus, *inteſtinumve ſit*; huc, inquam, 18.
adde, quod cum illarum quas primo lo-
co nominavimus, partium curationes
abſolvit (3), *A viſceribus ad inteſtina
veniendum eſt*, inquit, ſicque ad reli-
quarum curationes progreditur. Mani-
feſtum eſt igitur, has reliquas noluiſſe
Celſum accipere viſcerum nomine. Cur
autem noluit? Id vero eſt obſcurum,
niſi forte, ut alios olim, in ea quis
comminiſcatur fuiſſe ſententia, quam
ex vetere Scholiaſte protulit Riolanus,
(4) *exta vitalia eſſe ſeptem, linguam,
cor, hepar, lienem, pulmonem, & duos
renes*. De præcordiorum autem voca-
bulo; ſi nullum, niſi hoc, caput ſpe-
ctemus; ſatis in Lexicis, ſuperque di-
ctum videri poteſt. Sin pleroſque a-
lios Celſi locos; ſignificatio apud nos
frequentiſſima, & a Plinio Valeria-
no (5) diſerte expoſita, hypochondrio-
rum, aut plane deſideratur, aut mi-
nus dilucidis, quam Celſi, compro-
batur exemplis, ut cum ait (6): *ſi
præcordia ejus ſine ullo ſenſu doloris æ-
qualiter mollia in utraque parte ſunt:
quod ſi paulo tumidiora ſunt, tamen di-
gitis cedunt, & non dolent*: aut cum
(7) *ad ſpinam reducta præcordia*, aut
(8) *præcordia ſurſum contracta*, aut; ne
in re apertiſſima longior ſim; cum quæ
Hippocrates de hypochondriis ſcripſe-
rat, ea ipſe non obſcure in latinum
ſermonem convertens, de præcordiis
ſcribit.

Contra, ſi pleroſque alios Celſi lo-
cos attendamus; arterias ab ipſo quo-
que, ut fere a priſcis ſolebant, vena-
rum dumtaxat nomine deſignatas fuiſ-
ſe, exiſtimabimus: at ſi hoc, aliaque
ejuſdem capita, in primiſque quintum

 libri

(1) 490, 3, 31. & 491, 9, 17. 19, 27. & 492, 25, 31. (2) *l. 7. c. 4. p.* 412, 31. (3) *l. 4. c.* 11. *p.* 217, 27. (4) *Anthropogr. l. 2. c.* 21. (5) *de Re Med. l. 2. c.* 15. (6) *l. 2. c. 3. p.* 49, 22. (7) *l. 5. c. 26. p.* 286, 6. (8) *Ibid. p.* 288, 3.

libri 7. & decimum libri 2. perlegamus; non id ipſi magis, quam Hippocrati, perpetuum fuiſſe, perſpiciemus. Nam & in eo de quo ſatis vidimus,
182, capite *circa guttur venas grandes* memo-
17. rat, *itemque arterias*, & in illo quinto
416, magnopere cavendum dicit, *ne nervus*,
27. *ne vena major*, *ne arteria incidatur*, in
eo autem quod noviſſime indicavimus, decimo, cum de mittendo ſanguine ver-
81, ba faciat, *juncta eſt*, inquit, *vena ar-*
19. *teriis*, *his nervi*. Continuo autem cum graves ibi indicet noxas quæ compunctos nervos ſequuntur; *at arteria inciſa*, inquit, *neque coit*, *neque ſaneſcit*. Quo loco adnotandum eſt, nec Celſum tamen, nec quos inſequentibus libris commendat, tot Medicos, aut Chirurgos, quantum ex iiſdem libris apparet, aneuryſmatis injeciſſe mentionem, imo plus quam ipſe, Hippocratem non dixiſſe, ſi quidem *venam ſanguifluam* libro quem Almeloveenius hic laudat, I. de Morbis pro arteria accipiamus; nam in iis quos citat, Aphoriſmis neque de arteria, neque de vena quidquam eſt. Aretæus vero, qui idem quod Celſus, ſcripſiſſe dicitur ab erudito alioquin Medico, Jo. Bapt. Silvatico in ea quam inſcripſit de Aneuryſmate, Tractatione, non antiquior, ut ipſe putat, Celſo fuit, neque eo quod deſignatur, capite (1) de alia arteria, quam de Aſpera, locutus eſt, cum credere non poſſet, ſi in angina incideretur, poſſe coire. Quantum igitur ex ea Silvatici Tractatione, & ex Ingraſſiæ, Medici doctiſſimi, Jatropologia (2) perſpici poteſt, nemo ex iis qui ſuperſunt, ante Galenum Scriptoribus de aneuryſmate verba fecit. Quod vero ad venas attinet, quæ Celſo auctore, ſecari poſſunt, non illo uno loco ſtandum eſt quo paulo ante dixerat, *non ubique*
80, *mitti poſſe* ſanguinem, *ſed in tempori-*
30. *bus*, *in brachiis*, *juxta talos*. Nam alibi (3) jubet, *ex naribus*, alibi (4), *ex fronte*, alibi (5), *ex fronte*, *vel naribus*, alibi (6), ex *iis* quoque *venis*, *quæ ſub lingua ſunt*, ſanguinem mitti. Juſſiſſet fortaſſe, ex podicis etiam venis, ſi hirudines, ſive, ut loqui jam tum cœperant, ſanguiſugas probaſſet, quæ ut in legitimis Galeni ſcriptis, ſic pariter in Celſi (7), longe alia de cauſa, quam ut medicinæ inſtrumentum ſint, memorantur: quanquam Themiſoni, qui Celſum, nedum Galenum, ætate præceſſerat, multo aliter viſum eſſet, ut recte eſt a Clerico (8) animadverſum. Eſt etiam ubi Celſus docuit (9) *inter verticem ac frontem ---- venas incidere*, & *ſanguinem mittere*: qui locus ob id etiam erat a me adnotandus, quod antequam id doceret, jam tum probe ſcire ſe, oſtendit (10), ex venis ad oculos pertinentibus alias eſſe, *quæ inter calvariam & cutem ſunt*, alias, *quæ inter membranam cerebri & calvariam*: *ſuperiores* autem illas *per tempora oculos rigare*; *inferiores*, *per eas membranas*, *quæ ab oculis ad cerebrum tendunt*. Hanc autem non minus veram, quam ſubtilem, anatomicam obſervationem prorſus neceſſariam eſſe, cenſuit ad diſcrimen intelligendum eorum quibus utilis, & quibus inutilis futura eſſet ea curatio, non ſine errore quidem aliquo, præſertim niſi hic quoque venarum nomine arterias putes ſignificaſſe, at exemplo illuſtri in eo Auctore quem ſubtilibus diſſectionibus adverſari credunt, quanti hæc contra in exercenda medicina ab illis faciendæ ſint qui uti ſciant.

Habes aliquot, ut ſcribenti occurrerunt; locos ſive mentione, ſive explicatione, ſive utraque dignos. Nec me fugit, eſſe alios prope innumeros, qui ad vina, ad aquas, ad edulia, ad medicamenta, ad ferramenta, ad tela, ad morbos, ad Auctores, ad alia pertinent quæ in Celſi opere ſic memorantur, ut aliquam illuſtrationem requirerent. Sed ego

(1) *7. l. 1. de Acut. morb. curat.* (2) *l. 1. err. 4.* (3) *l. 4. c. 2. p. 188, 31.* (4) *l. 6. c. 6. p. 363, 13.* (5) *Ibid. p. 367, 28.* (6) *l. 4. c. 4. p. 197, 8.* (7) *l. 5. c. 27. p. 314, 13.* (8) *Hiſt. de la Medec. P. 2. l. 4. S. 1. c. 1.* (9) *l. 7. c. 7. p. 437, 22.* (10) *Ibid. p. 435, 27.*

ego epiſtolam, non librum, ſcribere aggreſſus ſum. Quæ quoniam ſentio quam præter opinionem excreverit; cætera quæ ad variantem ſcripturam, & ad meas de hac dubitationes, ac divinationes attinent, in alias Litteras conjiciam: quas propediem expectabis: & valebis.

Patavii MDCCXXXXVIIII. XVIII. Kal. Januar.

EPISTOLA QUINTA.

Jo. Bapt. Morgagnus Jo. Bapt. Vulpio S. P. D.

QUo magis memoria repeto, quot, & quam ſæpe, & quam aperte in Almeloveeniana Celſi editione minus probaverim Epiſtolis illis tribus quas duodetriginta ab hinc annis ſimul cum ea voluiſti in publicum prodire; eo magis miror, mi Vulpi, exiſtere aliquem potuiſſe qui perinde ac ſi a me curata, aut omni ex parte laudata eſſet, quidquid ſibi in ea diſpliceret, id mihi objiceret non obſcure, ne dicam, exprobraret. Ego vero, cum ſint illæ Epiſtolæ in omnium manibus, minime opus eſſe duco ſingula in quibus ab Almeloveenio diſſenſi, numerando perſenſere, præſertim cum tot ſint, ut nihil aliud illæ niſi quædam fere perpetua ab eo diſſenſio, eſſe videantur. Satis eſt duo quæ univerſe dixi, commemorare, alterum (1): *recte illud fecit Almeloveenius, quod in hoc loco nihil in Celſi verbis mutavit: quod utinam in pluribus aliis facere; quamvis ipſo præeunte Lindenio; noluiſſet*: alterum (2): *ex innumeris prope locis quorum incertam ſcripturam commemorare poterat Almeloveenius, hos paucos habe*. Quod ſi feciſſet; longe facilius mihi tunc fuiſſet, & nunc eſſet quas mutationes haud probarem, & quas tamen viciſſim probarem, invenire.

Scripſi enim alias id quod ſuperioribus etiam Litteris confirmavi, loca eſſe in ejus editione quæ bene ac ſapienter mutata ſint. Nunc, exempli cauſa, pauca alia proferam ex uno dumtaxat capite libri 8. Locus eſt cap. 1. de la- 503,
tis ſcapularum oſſibus, quæ, ut in meis 24.
omnibus editionibus (Lindenianam ſemper excipio, quam eſt ſecutus Almeloveenius) ſummo conſenſu legebatur, ab Romanis *ſcoptula operta* nominabantur: idque nomen, hujus unius loci auctoritate in latina Lexica invectum fuerat. Sed Caſaubonus, ut in Scholiis habes ad hunc locum, aperte admonuerat, *iſtam lectionem procul dubio mendoſam eſſe, cum nunquam alibi hæc vox* ſcoptulum *reperiatur*. Vocem autem *ſcutulum* apud idoneos Auctores inveniri, cum vel ex Lexicis ipſis conſtet, cumque duo iſta oſſa & forma ſic ſatis, & officio, ſcapulas videlicet protegendi, referant parva ſcuta ſub tegumentis, & muſculis quibuſdam quaſi latentia; Lindenius tum rationem quidem certe, tum optimos, quibus non carebat, calamo exaratos libros, ut opinor, ſecutus, *ſcutula operta* repoſuit. Atque ut intelligas, me non temere ſic opinari; in Forolivienſi codice *ſcutula* inveni; ille autem Venetus, quem apud Clericos Regulares noſti a me olim inſpectum eſſe, etſi minus antiqua manu ſcriptum nunc habet *ſcoptula*, ſic tamen habet, ut mihi quidem viſus ſit olim *ſcutula* habuiſſe. A qua voce num quondam ortam vulgarem illam quam memorat Paawius (3), horum oſſium appellationem cenſebimus, *ſcutorum cordis*, quippe

(1) *Epiſt. I. p. 31, 7.* (2) *Ib. p. 21, 8.* (3) *Comm. in hoc Celſi caput.*

pe vitalia a tergo munientium? Recte quoque Paawius (1), & ante ipſum Conſtantinus (2) admonuerant, cum aliæ editiones habeant *in ſinus*, aliæ *in ſinu*, legendum eſſe *in ſinum* eo loco primi hujus capitis quem propterea
505, ſic edidit Lindenius, *ex manu duo exi-*
27. *gui proceſſus in ſinum radii conjiciuntur.*
Neque enim radius, quod probe ſcis, niſi unum habet ſinum quo carpi quidem oſſicula duo excipiat. Nemine autem; quod ſciam; niſi evidentiſſima ratione, & optimo fortaſſe codice, præeunte, egregie reſcripta a Lindenio ſunt
507, in eodem capite verba hæc: *alterum*
5. *os ab exteriore parte ſuræ poſitum eſt:*
quod ipſum quoque ſura recte nominatur; cum editiones omnes, quotquot conſului, ſic proponerent: *quod ipſum quoque ſupra*, falſa omnino ſcriptura & inepta; nam neque ſupra, hujus oſſis nomen poſitum fuerat, nec *recte* a ſe poſitum Celſus ipſe dixiſſet; noxia præterea & noſtræ anatomicæ, & Latinæ linguæ. Ob hoc enim præſertim mendum Lexica, quæ ad hoc tempus inſpexi, fere omnia carent hoc ſuræ ſignificatu, quo ſuræ os, fibulam dictum, ipſum quoque recte a Latinis ſuram nominatum fuiſſe, conſtat. Conſtat, inquam: neque enim illa vox *quoque*, eo loco a Celſo poſita, aliud poſſe ibi reponi, quam *ſura*, oſtendit, una literula quæ temere irrepſerat, detracta. Confirmat hæc locus alter, minus, ut videtur, animadverſus, atque perpenſus,
542, libro eodem, cap. 11. recedit *in bra-*
33. *chio, radius a cubito; & in crure, tibia a ſura.*

Vides, ut uno in capite mutationes tres adnotaverim, quæ non poſſint, ut opinor, facile reprehendi. Erunt, præter eas quas ſcio, aliæ quoque ejuſdemmodi & in eo capite, & in cæteris, ſiquis inquirat: id quod mihi in præſentia faciendum non putavi, ne forte præter modum viderer addictus iis, quibus potius quæ in tam longo, tamque difficili opere humanitus exciderunt, ea mihi cum alias, tum modo præſertim adnotanda hinc illinc ſuſcepi, modeſte tamen, ut hominem decet ſuæ conſcium tenuitatis, nec aliud, niſi veri ſtudium, & adoleſcentum utilitatem, ſpectantem. Itaque ut magis appareat, & quo animo ad id aggrediar, nec vana dixiſſe paulo ante; dabis veniam, ut unam aliam eorum mutationum adjiciam, in qua ſimul pro merito poſſim laudare, ſimul gradum facere ad cætera quæ dixi, adnotanda. Eſt ea mutatio initio ipſo unius ex proximis ejuſdem libri octavi capitibus,
videlicet quarti: *Igitur, ubi calvaria* 5
percuſſa, protinus requirendum eſt, num 4
bilem is homo vomuerit; num oculi &c. Hic non modo antea legebatur, *ubi calvaria pertuſa*: ſed cum eſſent nonnulli qui legerent *percuſſa*; Paawius (3) exciterat qui repugnaret propterea quia iſta de quibus Celſus quærendum eſſe, dicit, non poſſunt de ejus ſententia,
ut proxima oſtendunt verba, niſi oſſe 5
fracto, evenire. Sed non attendit Paa- 9.
wius quæ paulo inferius ſubjiciuntur:
At ſi nihil horum ſecutus eſt, & jam 5
poteſt dubitari, an os fractum ſit &c. 16
quæ, ſi pertuſam poſuiſſet eſſe calvariam, non erat Celſus additurus. Quod cum perpenderet, ut opinor, Lindenius, ſciretque, admonente Conſtantino (4), haud deeſſe codicem qui doceret, legendum eſſe *percuſſa*; hanc vocem; ſiquid ego judico; ſapienter repoſuit. Almeloveenius autem vel ſapientius fecit, qui non ſolum eandem vocem accepit, ſed inſuper lectores monuit, cunctas editiones habere *pertuſa*. Hoc vero illud eſt quod ad mutationes omnes, multoque magis ad eas potuiſſe facere oportuiſſet, in quibus loci ſcriptura ſic varia eſſet, ut alii, aliter, non improbabili ratione adducti, conjicere poſſent eſſe legendum.

Namque; ut ab levioribus incipiamus; ſuboffendi aliquis fortaſſe poteſt,
cum apud Celſum legit libro 4. cap. 8. 21
aut lib. 3. cap. 21. *In initio*, aut *in ſe-* 4.
quentibus diebus; quæ operarum incu- 16
ria excidiſſe, crederem, niſi utrumque 21.
in

(1) *Ibid.* (2) *in libri ora ad hunc loc.* (3) *Comment. in hunc loc.* (4) *In ora ad hunc loc.*

in Lindenii quoque editione eſſet, hoc
vero ad eundem modum etiam poſtea
73, ſcriptum viderem capite 23. Si igitur
4. hæc non inconſulto ſunt facta; admo-
nendus tamen erat lector, in plurimis
editionibus ſcribi *Inſequentibus*, in o-
mnibus autem, & in codicibus, quan-
tum mihi licuit videre, *Initio*. Multo-
que erat magis admonendus, tametſi
illa Empiricorum verba in Præfatione
2. ſic edantur: *Ob hæc, ne mortuorum qui-*
6. *dem lacerationem neceſſariam eſſe. Quæ
etſi non crudelis, tamen fœda ſit, cum
aliter pleraque in mortuis ſe habeant,
&c;* non deeſſe tamen editiones in qui-
bus ita iſtud membrum legitur; *quæ
etſi non crudelis, tamen fœda ſit;* ut
inter præcedentia, & inſequentia inter-
jici, non cum his ultimis conjungi,
ſtatim ab omnibus intelligatur. Poteſt
etiam non planiſſima alioquin, utroli-
bet legatur modo, ibi magis obſcurari
ſententia injecto verbo alius apud alios
36, ſignificationis, *dimoveat*, ubi Celſus
22. lib. 1. cap. 5. eum qui gravedini ſit op-
portunus, vitare hanc poſſe, ad eum
modum docens inducitur, *ſi caput in
ſole protegit, ne incendatur, neve ſubi-
tum ex repentino nubilo frigus dimoveat.*
Hic autem & membraneus codex, &
omnes quæ apud me ſunt, editiones
maximo conſenſu habent *id moveat*.
Etſi vero eodem capite paulo ſuperius
codex, & editiones inter ſe non con-
ſentiunt; & ille tamen, & hæ diſcre-
pant ab eo quod edidit Almeloveenius,
36, *poſt cibum aut contentio, aut fatigatio*
15. *animi*. In codice enim eſt *agitatio ani-
mi*; in editionibus *cogitatio animi*. Quæ
ſi indicata eſſent; credo, non defutu-
rum fuiſſe qui codicem ſequi mallet.

In duobus autem quos continuo pro-
feram, locis ſi idem factum eſſet; tan-
to magis futurum fuiſſe qui ab Alme-
loveenii exemplari diſcederet, certo
ſcio. Eſt uterque locus libro 8. Alter
526, cap. 7. *niſi duæ partes ejus temporis,*
1. *intra quod quæque oſſa confervent, tran-
ſierint*. Alter cap. 10. *nonnumquam autem
recte quidem oſſa conferbuerunt, ſuperin-* 542,
crevit vero nimius callus. Igitur cum 11.
ad primum ego III. ad te Epiſtola (1)
adnotaſſem, in duobus codicibus pro
confervent legi *conſervantur*, in editio-
nibus autem meis omnibus *conferuntur*;
ſexto fere poſt anno extitit Schulzius (2),
qui actum agens, & vel quandam meam
typographorum Conſtantini emendatio-
nem tacitus deſcribens, eo tranſivit,
ut Lindenium acriter damnaret, quod
non retinuerit *conferuntur*, quo in ver-
bo *veteres in univerſum omnes conſen-
ſiſſent*, & quo Celſus *ſenſu non diſſi-
mili* uſus eſſet, cum de artubus lib. 4.
cap. 22. hæc ſcripſit: *articulis inter ſe* 235,
conferuntur. Ad me non attinet, cui 28.
hic nec feritur, nec metitur, illud ex-
cutere, an revera omnes veteres in eo
verbo conſenſerint, quando duo, quos
inſpexi, codices non ita conſentiebant,
neque an ſicuti oſſa in artubus, recte
dixit Celſus, inter ſe articulis conſeri,
nimirum mutuo ſe excipientia, & ſu-
beuntia, ſic non minus recte potuerit
dicere, ea conſeri, cum fracta, quodam
interjecto quaſi glutine, cohærent. Si
id agerem; quærere poſſem, ubinam
Celſus, ut hoc ſignificaret, eo verbo
uſus ſit? cum glutinari quidem, coire,
& præſertim confervere tunc oſſa, di-
xerit. Quin, ut idem quod propoſito
loco ſcripſerat, rurſus capite 10. enun-
ciaret; hæc, ſi codices, & editiones,
velut tibi eadem III. Epiſtola (3) expo-
ſui, inſpiciamus, hæc, inquam, habuit
verba, *donec duæ partes ejus temporis,
quod quoque os, vel quod os quoque con-
fervet, compleantur*. Quæ quidem ver-
ba ſi egregie præmonente Conſtantino,
& Schulzio ipſo (4) confitente, ſi egre-
gie, inquam, ſic a Lindenio intellecta
atque edita ſunt, ut nunc legamus *quo* 534,
os quodque confervet; quærere, ſi vive- 27.
ret, Lindenius poſſet, collato hoc loco
cum ſuperiore, cur ſi ubi codices ha-
bebant *confervet*, recte edidit *confervet*,
cur, inquam, ubi habebant *confervan-
tur*, non laude, non excuſatione; ſed
con-

(1) p. 64, 4. (2) *Exercit. de Oſſib. Confervent.* §. 1. & 2. (3) p. 64. 9.
(4) *Exerc. cit.* §. 3.

contumelia dignus ſit, quod ad eundem modum emendaverit? Sed Lindenium tueri in præſentia, ut dixi, ad me non attinet, qui illud exemplis oſtendendum ſuſceperim, quam præſtitiſſet, ut quidquid mutaret, de eo lectores admoneret, quo facilius quiſque poſſet quam lectionem mallet, eam ſequi. Itaque non improbo omnino diſſenſum Schulzii, multoque minus ejus laudabilem voluntatem id illuſtrandi quod a Celſo bis dictum retuli de expectando donec *duæ partes* tranſeant ejus temporis quo os quodque confervet. Quæri enim poſſe, duas quintas, an ſeptimas, paucis, quotas voluerit partes? Si igitur eſt qui duas tertias ſignificari, non intelligat; huic ex Hippocraticis monumentis (1) locum exhibet unde id colligat: qui locus ab Almeloveenio indicari potuiſſet. Libens quoque laudo; ut alia quæ infra memorabo, prætereaam; lectionem quam ſcite excogitavit alterius, ſupra deſcripti, loci, in quo apud Almeloveenium
542, legitur *oſſa conferbuerunt*, nulla adnota-
11. ta ex editionibus, & codicibus varietate. Schulzius autem cum in ſuis ſex editionibus; ad quas meas adde reliquas, & membraneum codicem; animadvertiſſet, ſcriptum eſſe *cœperunt*; ex hoc manifeſte vitiato hic verbo effici poſſe, cenſuit, *coierunt*, verbum a Celſo pro *conferbuerunt*, ſi alios ejus attendamus locos, hic veriſimiliter uſurpatum. *Conferbuerunt* autem non ideo rejicit, quod huc non conveniat; neque enim ignorat, ſcripſiſſe Celſum ſuperiore pagina
541, *oſſa non conferbuerunt*, & *inter ſe oſſa*
14. *confervere*: imo ob hoc ipſum rejicit;
& non eſt enim, inquit, ab elegantia
31. Celſi expectandum, ut unam eandemque loquendi formulam *tam exiguo intervallo, toties repetat*. Mallem, ſuam nobis lectionem probaſſet ex levi ſcripturæ diſſimilitudine inter *cœperunt*, & *coierunt*, quam ex accuratiori iſto formulas variandi ſtudio: quod ſæpe a Celſo, ut magnum decebat, & perſpicuitatis amantem Scriptorem, neglectum eſt: mirorque, Schulzium, cum exempla illa e decimo ipſo capite mox proferret, *os coire*, & *cum cæteris coeant*, 54
non attendiſſe, quatuor, nec totos, ver- 9.
ſiculos eſſe inter utrumque interjectos, &
cum ſexdecim, & quatuordecim inter- 14.
cedant in exiguo illo, ut ipſi viſum eſt, intervallo: ut ſileam, cum Celſus dixiſſet de oſſibus quæ interdum non recte *inter ſe confervent*, maxime proprium videri poſſe, ut eodem uſus verbo, hæc illis opponeret: *nonnunquam autem recte quidem oſſa conferbuerunt*.

Utcunque id eſt; optandum fuerat, ut qua felicitate & perſpicuitate Schulzius ex *cœperunt* fecit *coierunt*, eadem ex *contactum*, quod in cunctis quibus tunc utebar, editionibus, ſive ex *contractum*, quod in codicibus legi, III. ad te Epiſtola (2) adnotaveram, elicere potuiſſet vocem aliquam, Celſo uſitatam, & ad propoſitum facientem, quam in perdifficilem alioquin locum reciperemus. Ipſe autem *confrutum* nobis excogitavit. Intelligis, me de iis verbis dicere quæ, conjectura adductus, quod tunc oſtendi, Roberti Conſtantini, ſic in Præfatione edidit Almeloveenius, *duri-* 7,
tiem, mollitiem, lævorem, confractum: 12.
proceſſus deinde ſingulorum & receſſus, videlicet humanorum viſcerum ſecundum naturam ſe habentium. Igitur ut Schulzio (3) demus, quæ fortaſſe non omnes continuo darent, ſicuti a deferveo *defrutum*, ita a conferveo potuiſſe fieri *confrutum*: deinde ex iis quæ, ut erat doctiſſimus, e compluribus Græcis Scriptoribus operoſe congeſſit, illa effici quæ ipſi viſa ſunt, & huc redeunt tandem, ut Latini *confervere* dixerint non de oſſibus modo, ſed *de quavis parte ſolida, quæ appulſu fluidarum augetur, vel nutritur* propterea quod cum ea quoque *ſuccus nutritius conferveat*; ut hæc, inquam, omnia demus; non tamen idcirco *omnino*, ut ipſe, *perſuaſum* habebimus, hic a Celſo *confrutum* fuiſſe ſcriptum: quæ vox neque apud ullum

(1) *l. de Fract. n. 6.* (2) *p. 53, 12. & 33. Edit. Patav.*
(3) *Exercit. cit. §. 10. & ſeqq.*

ullum alium extat, quod ſciamus, La-
tinum Scriptorem, nedum apud Cel-
ſum uſquam, neque eo in loco intelli-
gitur quomodo ad rem faceret. Loqui-
tur enim Celſus; quod Schulzius (1)
agnoſcit; *non de præternaturali ſtatu, ſed
maxime naturali*: in hoc autem quid
ſit iſtud *confrutum*, peculiariter, ut cæ-
tera illa, ab Anatomicis adnotandum,
neque ipſe declarat, nec ego aſſequor.
Nam ſi eſt bona bene nutritorum vi-
ſcerum habitudo; ſatis illa ex *colore*,
magnitudine, aliiſque ibi a Celſo enu-
meratis cognoſcitur; ut præteream quod
aliis viſum eſt, eo in loco vocem de-
ſiderari quæ non minus ipſa *lævori*,
quam *mollities duritiei*, & *receſſus pro-
ceſſibus*, opponatur: quanquam in no-
ſtris, quæ recte ſe habeant, interiori-
bus non facile video quid aſperi obvium
ſit, ubi eam partem quæ in thorace
eſt, excipias arteriæ illius quæ propter-
ea aſpera nominatur.

Verum ut hic locus ob vitiatum for-
taſſe in codicibus verbum (2), anſam
præbuit doctis hominibus aliquid auden-
di, & inuſitatas voces excogitandi; ſic
alii in quibus nihil, quod ſciam, vitii
fuerat, cur Lindenio dederint mutandi
occaſionem, dicere non poſſim qui ejus
codices non inſpexerim: illud poſſum,
multo minus locos iſtos alios, niſi va-
riantibus lectionibus indicatis, fuiſſe
mutandos. Libro 8. cap. 4. ubi verba
fiunt de aſperitate quæ in percuſſa cal-
varia ſpecillo occurrit, dubitante Chi-
rurgo, a ſuturis, an a fracto oſſe illa
ſit, in meis omnibus editionibus, &
membraneo ipſo codice legebatur *os ape-
rire tutiſſimum eſt*. Ibi Lindenius, quaſi
veritus ne hoc quod de nudando oſſe
dicitur, acciperetur, ut Paawius (3) fa-
cere inceperat, de terebrando, ſic mu-
515, tavit, *os deoperire*. Idem profecto mox
17. voluerat Celſus, cum, aliquando poſt
515, vehemenriorem ictum, ſcripſit, *quamvis*
22. *ſpecillo nihil invenitur, tamen aperire
commodius eſt. At ſi ne tum quidem
rima manifeſta eſt &c.* Hic vero nihil
mutavit Lindenius. Quod ſi primo et-
iam loco feciſſet; in Lexica receptum
non eſſet verbum *deoperio*, ex hac qui-
dem Celſi, ſi modo Celſi eſt, auctori-
tate. Sed illud, ſi non æque priſca,
aliqua tamen tuetur auctoritas. Vox au-
tem *carpus* ita producitur, ut quæ ne-
minem præter Celſum auctorem habeat,
qui lib. 3. cap. 6. ſcripſerit, *ejus carpo* 129,
manum admovere. Non facile autem il- 23.
lam producturum fuiſſe, credo, qui &
codicem, & editiones meas omnes ha-
bere, ſciret, non *carpo*, ut Lindenia-
na, ſed *corpori*, & Conſtantini eſſe ex-
plicationem, non lectionem; quod in
ejus libri ora adjectum eſt *carpo: aut
thoraci*. Sane Celſus non carpum, ſed
primam palmæ partem dixit lib. 8. c. 1.
In manu vero prima palmæ pars ex mul- 505,
tis minutiſque oſſibus conſtat: qui locus 20.
illud quoque docet, non *manum* dum-
taxat *explicatam aut dilatatam*, ut tradi
video, *palmæ* vocabulo ſignificari. Etſi
vero pro latina voce *corpori* non lati-
nam *carpo* ſubſtitui, plerique difficilius
patientur; non tamen facillime ſinent,
in latinæ locum reponi alteram, quam-
vis latinam, & a Celſo ipſo alibi in
uſum vocatam, præſertim ſi illa quæ
extrudatur, ejuſmodi ſit, ut, niſi cavea-
mus, ejus interire paulatim memoria
queat. Urinæ in mulieribus iter Cel-
ſus, quod dixerat lib. 4. cap. 1. virili
eſſe *brevius & plenius*, id eſt minus an- 185,
guſtum, ut libro 7. cap. 26. ſimul eſ- 30.
ſe *rectius*, addit, ſic eadem uſus dili-
gentia, ne Chirurgi ad lotium manu
emoliendum fiſtulam in illud demiſſuri,
aliquando, ut noſtra ætate etiam con-
tigit, turpiter decipiantur, docet non
ſolum ubi ſemper, ſed inſuper quem
ſæpe in modum ſe oſtendat illius finis,
Mammulæ ſimile, inquit, *inter imas
oras ſuper naturale poſitum* eſt. Et ſic
quidem codex, & editiones omnes ha-
bent quæ apud me ſunt. Almelovee-
niana autem habet *carunculæ ſimile*, ea- 474,
dem certe ſententia, & voce non mi- 21.
nus latina. Sed vox *mammula* rurſus in
pe-

[1] §. 24. [2] *de quo tamen vid. Epiſt. VIII. infra medium.*
[3] *Comm. in hunc loc.*

periculum adducitur, ne quemadmodum
in Varronis libris (1) expuncta fuerat,
ni Viri doctiſſimi ex codicibus antiquis
reſtituiſſent, ita libris etiam Celſi eli-
minetur. Eodem quoque in eadem
editione ſententia redit lib. 8. cap. 10.
ubi poſtquam traditum eſt, in ſuppura-
530, tione eo dimettendum eſſe ferrum *qua*
20. *parte maxime tumebit locus*, hæc addun-
tur: *Si nuſquam tumor ſe oſtendit; ubi
maxime pus ſubſit, ſic intelligemus &c.*
Qui tamen noverint, in omnibus meis
editionibus, & codice quoque ſic legi:
Si nuſquam caput ſe oſtendit, iidem fortaſ-
ſe hoc malent, præſertim ſi ſciant, ad
Plinium (2) docentem, quæ furunculos
diſcutiant, *priuſquam capita faciant*,
five, ut alibi (3) loquitur, *ſi nondum
caput fecerint*, adnotaſſe Dalechampium
(4), videlicet *ſi nondum in acutum fa-
ſtigium ſublati fuerint, ſi nondum in a-
cuminatum verticem extuberaverint*. Ex
qua capitis apud Latinos ſignificatione
illa orta apud noſtrates videtur conſue-
tudo, ut tumores quibus id accidit, i-
pſi dicant *venire a capo*. Celſus eodem
intellectu alibi (5) ſcripſit ſuppura-
tiones *in exteriorem partem feruntur, &
acuuntur*.

Plinii facta mentio cujuſdam me ad-
monet; quem ipſe laudavit (6), loci
Cornelii noſtri. Is eſt lib. 2. cap. 33.
109, *herba muralis* (*parthenium vel perdi-*
15. *cium appellant*.) Quæ ſic, ut Almelo-
veenius, Editores, qui apud me ſunt,
cæteri propoſuere, uno excepto, Viro
apprime docto, Joanne Ruellio. Hic
enim Celſi libros, ab ſe emendatos,
typographo dedit qui Pariſiis A. 1529.
vulgavit ſimul cum Scribonio, ut gra-
tus in litteris fatetur, huic præpoſitis,
ad ipſum Ruellium ſcriptis. Ruellius
igitur iſta herbæ muralis nomina quæ
Almeloveenius inter uncos incluſit, non
latinis, ſed græcis & literis, & termi-
natione excudenda curavit. Quod cum
judicio adductum ſuo, tum libris cala-
mo exaratis, quibus abundaſſe legi, in
primis permotum, feciſſe, puto, quan-
do ego quoque in membraneo codice
non aliter ſcripta ea nomina animad-
verti. Accedit ipſius Celſi duplex in
eodem capite exemplum, qui latinis
herbæ ſanguinalis, & ſolani vocabulis
cum græcis litteris alia quæ apud Græcos
in uſu erant, adjecerit; non apparet, cur
in herba murali idem facere non debuerit,
præſertim cum alibi quoque eandem
ſervaverit conſuetudinem, ut capite 25;
ne alia quæram exempla; libri 5. in
herba ſolari, ſervaturus quoque, ut o- 311,
pinor, libro 6. cap. 10. in *radice ea* 17.
quam dulcem appellant, niſi ut erat u-
nicuique longe notiſſima, minime opus 383,
fuiſſet græco etiam nomine, præſertim 34.
quod ipſa ſignificationis vi nihil diſcre-
paret a latino, deſignare; quapropter
ex verbis illis apud Scribonium (7):
glycyrrhizæ ſucci (*eſt autem radix dul-
cis*) quatuor hæc ultima ideo neglexiſ-
ſe Marcellum, quod *gloſſa eſſet*, Rho-
dius (8) non dubitat; *neque enim res
adeo facilis*, inquit, *interpretationem po-
ſtulabat*. Si igitur græce hic illa nomi-
na adſcripſit Celſus; viderint, quo ju-
re faciant qui *parthenium* & *perdicium*
inter latinas voces referunt ex Celſi
quidem auctoritate, cum interea *herbam
muralem*, & *ſolarem*, & *radicem dul-
cem* ejuſdem, ut poſſent, exemplis non
confirment. Id viderint pariter qui hunc
locum ita ediderunt, uti deſcripſimus:
nam præter græcas litteras, & termi-
nationem, vox *Græci*, quæ in proxi-
mis exemplis non omittitur, deſidera-
tur. Sed altera ex parte objici po-
teſt is quem indicavi, Plinianus de Cel-
ſo locus. *Parthenium*, *alii leucanthen*,
alii tamnacum vocant. *Celſus apud nos,
perdicium & muralium*. Non eſt, mi
Vulpi, tempus ut hinc ad Rem Her-
bariam divertam, neque ut, Plinii ver-
ba emendare conatus, actum fortaſſe
agam. Sed quantum ex Dalechampii
editione, qua melior, cum hanc Epi-
ſtolam ſcriberem, non erat in mani-
bus

[1] *de Re Ruſt. l. 2. c. 3.* [2] *Nat. Hiſt. lib. 22. c. ult.* [3] *Ibid. l. 26. c. 12.* [4] *ad cap. 12. cit.* [5] *l. 2. c. 8. p. 67, 7.* [6] *Hiſt. cit. l. 21. c. 30.* (7) *Compoſ. Med. 86.* (8) *Not. ad citat. Compoſ.*

bus, & ex iis quæ in ejuſdem margine adſcripta huc ſunt, ego quidem poſſum conjicere; Plinius potius eſt ex Celſo, quam Celſus ex Plinio, emendandus: apud quem alibi quoque (1) cum alter ex hoc Celſi capite profertur locus, *ſtrichnon* latinis litteris deſcriptum video, quam vocem Celſi Editores, niſi ſiqui forte græcis carebant typis, græcis litteris ſcripſere. Quod ſi ad Plinium, quotieſcunque aliquid ex Celſo; quod non ſæpius tamen facit; nominatim producit, hujus adnotata fuiſſent verba ex iis videlicet qui extant, libris; interciderunt enim qui ad Rem Ruſticam attinebant, ad quos videntur referenda quæ producta ſunt lib. 10. cap. 53., aut ſi ad Celſum indicata ſemper eſſent loca quibus ejus ſententia a Plinio laudatur; fortaſſe alter ad alterius ſcripturam meliorem reddendam opis aliquid afferre potuiſſet.

Verum ad Almeloveenium, ut redeam, vel potius redire videar; neque enim reapſe digreſſus ſum, cum hæc attigi quæ de vocibus aliter ab Ruellio, aut apud Plinium ſcriptis, ad Celſum poterat adnotare; debebat certe de mutato primo verbo capitis 1. lib. 7. lectores admonere. Legebant ibi ante Lindenium omnes quos inſpeximus, *Luxata*: quam vocem, ut accipi quidem ſolet, res ipſa evidenter reſpuit; agitur enim de ſugillatis, & contuſis: tum Celſus, an quod vetuſtatem olere crederet? Catoni, ejuſque antiquorum verborum ſtudioſo Criſpo Salluſtio & *luxatum*, & *luxum* reliquit: & quanquam ii qui mox ſcripſerunt, *luxare*, & *luxatum* rurſus in uſum revocaverint; ipſe tamen fugit ſtudio tanto, ut libro 8. non modo initio capitis 2. ſed & capite 11. & quatuordecim quæ ſequuntur, cum de luxatis oſſibus ſemper ageret, nunquam hoc verbo, ſed aliis, & pluribus potius, ne eo uteretur, uſus ſit. Nam *de loco*, aut *ſedibus ſuis moveri*, *excidere*, *elabi*, *prolabi*, *loco ſuo non eſſe*, *expelli*, *propelli*, *procidere*, *delabi*, *incidere*, *recedere*, *promoveri*, *labi*, *prorumpere*, *prodire* oſſa, dixit, & pleraque horum verborum repetere etiam ſæpe maluit, idque exiguo intervallo, quam ſemel, oſſa luxari, ſcribere: ut niſi aliæ eſſent quæ alias (2) proferentur, hæc una animadverſo ſatis oſtenderet, non eſſe a Celſo inſcriptiones iſtorum capitum *De Oſſibus luxatis*: *De Maxilla luxata*, & cæteras ejuſdemmodi. Recte igitur videtur feciſſe Lindenius, quod primum illud ſuſtulit verbum *Luxata*: fortaſſe etiam hoc recte, quod pro illo reſcripſit *Vexata*, non modo quia leviſſima mutatione, ſed & quia Conſtantino, imo quodam Conſtantini codice non diſſentiente, id fecit. Ille enim huc adſcripſerat: *contuſa ſcriptum inveni: itemque vexata, quod plane non diſplicet, ſi pro contuſis ſumatur, ut apud Gell.* Hic vero loco quodam ſuarum *Noctium* (3), quem hic deſignari puto, ſic habet: *qui fertur, & raptatur, atque huc, atque illuc diſtrahitur, is vexari proprie dicitur*. Verum hinc ſequitur, vexationem poſſe quidem eſſe ſugillationis cauſam; non ipſam tamen eſſe ſugillationem. Nec quidquam de ſuo, quo hic uteremur, Macrobius (4) addidit, cum hæc, atque alia ex Gellio innominato deſcripſit. Celſo æqualis Auctor, Scribonius (5) rem magis illuſtraſſet, ſi quos *ex ictu*, *caſu*; — *contuſione* dolentes memorat, *nec minus arboré alta delapſos*, *vel ſcalis devolutos*, *excuſſos a rheda vel curriculo*, *atque ita tractos*, non illos *manifeſta cauſa vexatos*, ſed ſimpliciter *vexatos* dixiſſet, neque aliis *ex occulta cauſa laborantibus* oppoſuiſſet. Celſus autem ipſe, qui ſugillationem lib. 5. cap. 18. ſic deſignaverat, *ſi facie* 256, *contuſa*, *livor ſubcruentus eſt*, capite au- 27. tem 23. *colliſa corpora vel per ictus*, *vel* 274, *ubi ex alto deciderunt*, memoraverat, 33. & cap. 26., nec ſemel, eadem ſignifi- 284, catione *colliſum* ſcripſerat, aut *calliſa*; 20. & lib. 2. c. 10. *ſi ex ſuperiore parte aliquis decidit*, *ſi contuſus eſt* &c. cur 2, 8.

 non

[1] *l.* 27. *c.* 13. [2] *Epiſt. VII. §. Sed ut plenius.* [3] *l.* 2. *c.* 6. [4] *Saturn. l.* 6. *c.* 7. [5] *Compoſ. Med.* 101.

304, non hic *Contuſa*, aut *Colliſa* dixit; ſed
28. *Vexata*? Ob has igitur, atque alias quæ
79, in aliquorum animis inſidere poſſent,
30. dubitationes, ut ſi forte *luxata* hic cre-
derent Celſo aliud, quam apud alios ſo-
leat, ſignificare, tum etiam ne priuſ-
quam optimi non unius codicis aucto-
ritate res, quæ ratione non poſſet, con-
firmaretur, alii eſſent qui *vexata* pro
contuſis accipi jam poſſe; Celſo aucto-
re, non dubitarent; ob hæc, inquam,
omnia quid antea ſcriptum eſſet, non
videbatur reticendum. Sic etiam ad-
monendi erant lectores, apud omnes,
quantum nos quidem vidimus, lib. 4.
cap. 2. pro *capillitio* legi *capillo*, aut
ſicut in codice a Conſtantino inſpecto,
capillis; cum tamen noſter codex *ca-
pillo* habeat; in iis verbis, *ſub quo no-
mine*, capitis, *nunc ſignifico eam par-
tem*, *quæ capillitio tegitur*; ne ad u-
num quod ex Apulejo (1) proferri video,
exemplum inſuper Celſi addi poſſe, pro
certo exiſtimaretur. Sic & inferius
illos omnes habere, non *ſpongiam con-
cavam*, *ſubinde aqua frigida expreſſam*.
ſed *in aqua frigida expreſſam*, idque
melius aliquanto; nam verius fortaſſe
fuit *ex aqua*; ſic enim cap. 24. *ſpon-
gia impoſita*, *quæ ſubinde ex oleo*, *vel
aceto*, *vel aqua frigida exprimitur*: li-
bro autem 6. cap. 6. non *tanto finis
minus expeditior eſt*, ſed *minus expedi-
tus eſt*: & ſane comparativo aliquando
magis adjunctum legi; *minus* nec legiſ-
ſe memini, nec, ſi rationem attendas,
potui. Utrobique autem codex cum e-
ditionibus conſentit. Denique in eo
loco libri 7. cap. 19. *Neque tamen ni-
mium ex ea tunica rurſum relinquendum
eſt*, indicandum erat, editum fuiſſe ab
illis omnibus id quod in codice, *ſur-
ſum relinquendum eſt*. Nam etſi quæ
proxime præcedunt, *Sed non a ſumma
inguinis plaga*, *verum infra paululum
ea abſcindenda*, utrumlibet legere per-
mittunt, placetque ibi *rurſum* dici pro
e contrario; decebat tamen, non igno-
rari, Celſum fortaſſe ipſum quoque ita
ſurſum poſuiſſe, ut motum non ſignifi-
caret locum verſus.

Quin etiam ubi non tanti referebat,
quid antea legeretur commemorare, mi-
nime id erat prætermittendum, ut libro
modo citato 7. cap. 13. in his verbis,
Medio tumor una linea inciditur, ſcri-
ptum fuiſſe in meis omnibus libris (qui-
bus & codicem addes) *Medio tumore*,
Pinziano excepto, cujus lectionem *tu-
mor* qui in margine adnotarunt Con-
ſtantinus, & Ronſſeus, recte quidem
fecerunt, quippe cum Celſus alibi, ut
puta libri hujus cap. 2. ſcripſerit, *ma- 40
jores ſinus — duabus aut tribus lineis* 27
incidendi ſunt; ſed idem tamen cap.
9. etiam ſcripſit, *ab interioribus ejus an-* 44
gulis lineas tranſverſas incidere: Ut cap. 17
3. cum laudantur, puris jam redditis
ulceribus, *cibi potioneſque corpori facien-* 41
do aptæ, hanc utique lectionem dignam 30
eſſe quæ hic probetur, ubi de carne
producenda agitur; nec tamen extra
librorum marginem, quos duo iidem
Viri procurarunt, uſquam extare, quod
ſciam; ſed pro ea fuiſſe *corpori reficien-
do*: Ut in Præfatione ad librum eun-
dem hunc 7. ea verba: *ſed* Chirurgus 406
perinde faciet omnia, *ac ſi nullus ex va-* 21.
gitibus alterius affectus oriretur; apud
omnes, ſi Cæſarium, & Pantinum ex-
cipias, ſic legi, *perinde faciat*: & ſa-
ne his nullo alio interpoſito verbo, ea
præponuntur, *non ut clamore ægri mo-
tus*, *vel magis*, *quam res deſiderat*,
properet, *vel minus*, *quam neceſſe eſt*,
ſecet: Ut lib. 6. cap. 6. ubi nunc ſcri- 355
ptum vides, *alvum duci*, *longioremque* 5.
inediam induci, *neceſſarium eſt*, fuiſſe
olim ſcriptum in meis editionibus cun-
ctis id quod in codice, vel aurium
ipſarum judicio, melius, *inediam indi-
ci*: Ut lib. 4. cap. 4. pro illis *caput le-* 191
niter dolet, quæ Pinzius quoque, & 2.
Junta, & Cæſarius habent, reliquos,
ut codex, habere *leviter*, quemadmo-
dum & Celſus alibi apud Almelovee-
nium ipſum loquitur lib. 8. cap. 9. *is* 528,
locus leviter indoleſcit: Denique ut lib. 30.

3. cap.

[1] *Metam.* l. 2.

81, 3. cap. 27. ubi editum nunc eſt, *quic-*
6. *quid eſt puris, exeat*, in illis omnibus
exemplaribus pro *exeat* fuiſſe *excedat*,
ſi unum Ceſarii demas, in quo erat
excidat, errore fortaſſe operarum, faci-
li, nec hic quidem ſententiam mutan-
te, ut contra nonnullis aliis locis ani-
madverti, velut extremo capite 9. li-
531, bri 8. Ubi enim legitur, *ſi quid ex ver-*
7. *tebra excidit, aut aliquo modo fractum*
eſt, quaſi ibi ageretur etiam de Spinæ
luxatione, cum de fractura ſolum aga-
tur; ibi codex, & Pinzii, Juntæ, &
Manutiorum ambæ editiones ſic habent,
ſi id quod ex vertebra excedit, aliquo
modo fractum eſt; in cæteris eſt *excidit*,
in quarum aliquibus, ut Conſtantini,
& Ronſſei, deeſt *quod*, tametſi ex libri
ora conſtet, in veteri codice non de-
fuiſſe. Itaque mutato *excedit* in *excidit*,
inepta primum ſententia, deinde haud
intelligibilis facta eſt: quæ res Linde-
nium coegit, ut pro *id quod* ederet
quid, & particulam *aut* adjiceret; ſic
autem rurſus quidem intelligibilem ſen-
tentiam reddidit, ſed ab Auctoris men-
te, niſi ego fallor, plurimum diſcre-
pantem. Hoc enim voluiſſe Celſum,
arbitror, ſi aliquo modo fractus eſt ver-
tebræ alicujus proceſſus, is videlicet
qui magis eſt injuriis expoſitus, nimi-
rum poſterior. Proceſſum autem ut de-
ſignaret, hic dixit *id quod ex vertebra*
excedit, quemadmodum ultimo hujus
558, libri capite dixit *quod excedit*, ut ſi-
10. gnificaret nudi oſſis eminentem partem,
507, primo autem capite os calcis *quadam*
17. *parte ſinuari, quadam exceſſus*, id eſt
proceſſus, *habere*: quæ hoc libentius
adnotavi, quia iſto modo, & ſignifica-
tione in Lexicis non inveni.

Jam vero in eodem primo capite li-
bri 8. quædam juvat animadvertere.
500, Et primum ubi nunc legis, *Sed ea fo-*
19. *ramina, quæ a ſummis ad intimas na-*
res ſimplicia ſunt, magno antea pro-
bandoque conſenſu legi conſueverat, *a*
ſummis ad imas. Illa autem multo
506, inferius, *Ima vero ſpina in coxarum oſ-*
5. *ſe deſinit*, optime fortaſſe, ex conje-
ctura Conſtantini, edita ſunt, cum
ſcriptum ſit *deſidit* in cunctis editioni-
bus, ſi Manutiorum utramque excipias,
quæ, & membraneus codex habent *diſ-*
cedit. Conſtantinus tamen ſic adnota-
verat *deſidet* vel *deſinit*, minus a co-
dice recedens in *deſidet*: quanquam il-
la vox *diſcedit*, vel potius *deſidit*; ſi
quod ſupra dixerat Celſus, *parum deſi-* 502,
dentes ſinus, attendamus; indicare vi- 10.
dentur aliquid de Sacri oſſis concavita-
te, in qua, hactenus extuberans, ſpi-
na repente ſubſidit. Cujus omiſſionem
oſſis minus in Celſo notaſſet Paawius (1),
ſi hæc ſuſpicatus eſſet, aut etiam ſi in
deſcriptione oſſis coxarum Sacrum quo-
que comprehendi, animadvertiſſet; ex
dextero enim & ſiniſtro unum, idque
tranſverſum os Celſus non faceret, ſi,
ut pectinem, ita Sacrum etiam os ex-
cluderet. Superius vero ubi deſcri-
pti ſunt dentes, & recte puto ab Al-
meloveenio hæc ferme omnia eſſe pro-
poſita: *utrinque fere maxillares quini* 501,
ſunt, præterquam in iis, in quibus ge- 21.
nuini, qui ſero gigni ſolent, non incre-
verunt, & recte ſimul quæ Paawius ma-
luerat, eſſe indicata: qui cum *quaterni*,
ut omnes, legeret; mirum non eſt, ſi
non in *jam* mutaret, haud mutandum
amplius ex quo, antiqui apud Conſtan-
tinum codicis auctoritate, ab Lindenio
reſcriptum eſt *quini*. Legebant præte-
rea omnes *in quibus tres ultimi*, ubi
penultimam voculam primus, quod ſciam,
expunxit Paawius, egregie quidem, re
ipſa videlicet, ac membraneo, quod
laudare ſolitus ſum, exemplari conſen-
tientibus; in eo enim ſic inveni, *qui-*
bus hi ultimi: quam poſtremam, quæ
apud omnes eſt, vocem neſcio cur mu-
taverit Lindenius. Ad dentes quo-
que ea pertinent, *cum toto oſſe quod ſu-* 501,
periores dentes excipit. Sic enim Linde- 5.
nius, Conſtantini editionem, & quod
in margine alii habent, ſecutus, edi-
dit; nemine admonente, cæteros ta-
men habere *exigit*, quod in codice e-
tiam video; & Celſum ipſum non uno 502,
loco, ut non multo infra, *ab utroque* 3.
late-

[1] *Comment. ad locum prox. ſuper.*

latere proceſſus duos exigunt, & *mox*, *deorſum verſus proceſsus exigunt*, & lib.
502, 3. c. 28. *radices altius exigunt*; vim hu-
12. jus verbi, non ſatis fortaſſe in Lexicis
335, repræſentatam, expreſſiſſe: & quamvis
1. ad hunc ultimum Celſi locum adnotet in Scholiis Almeloveenius, tribus exceptis Editoribus, alios maluiſſe ex codicibus *adigunt*, ſe vero ex Columellæ conſuetudine *agunt*, vel *exſerunt*; tamen ſic habeto, præter illos tres, apud me ſeptem alios eſſe Editores, qui *exigunt* retinuere, vix duobus in margine commemorantibus *adigunt*, Columellam (1) autem vites ſcripſiſſe & *materiam*; & *uvas duplices*, & *complures exigere*. Sed quædam videtur nonnullorum eſſe quaſi conjuratio de verbo iſto *exigo* e Celſi libris exigendo. Nam ecce tibi etiam Paawius, qui in eo quem primum de tribus produximus, loco pro *exigunt*, lego, inquit, *exſerunt*, nullo, quem laudet, codice, nulla, quod ſciam, editione aſſentiente. Sed nimirum cum alter altero in loco retineat *exigunt*; non ſatis apparet, cur in utroque non debeant retinere. Jam vero in iis quæ continuo ſequuntur, quidquid a Paawio, aut ab Lindenio mutatum eſt,
502, videamus. Ea ſunt: *Vertebræ*, *mediæ*
4. *perforatæ*, *qua ſpinæ medulla cerebro com. miſſa deſcendit: latera quoque inter duos proceſſus tenuibus cavis pervia*, *per quæ a membrana cerebri ſimiles membranulæ deducuntur*. Codex vero, omneſque editiones meæ pro *latera quoque inter*, habent *circa quoque per*; pro *pervia* autem; quod ſic mutavit Paawius, habent *perviæ*. Sed; ut alia omittam; qui de particula *per* in alias, ut *inter*, aut, ſicuti Conſtantinus, & Ronſſeus in libri ora, *ſubter* mutanda cogitarunt, non videntur animadvertiſſe, quemadmodum, in cervice præſertim, per cavos a ſuperiore facie proceſſus meninges, & nervi exeant, ut neque, ſi hic ea particula mutanda ſit, capite quoque 14. mutari oportere, ubi ſummo omnium, atque adeo ipſorum etiam conſenſu ſcriptum eſt, vertebras non

[1] *de Re Ruſt. l.* 5. *c.* 6. & *l.* 3. *c.* 2. & 6.

poſſe excidere, *niſi & medulla*, *quæ* 5.
per medium, & *duabus membranulis*, 8.
quæ per duos a lateribus proceſsus feruntur, & *nervis qui continent*, *ruptis*. Interea juvat animadvertere, cum Celſus vincula, & tendines, ut ſolet, nervorum nomine hic deſignet, pro veris autem nervis nihil niſi membranas memoret, a cerebri videlicet membrana deductas; utroque loco cum iis facere videri qui his temporibus vim eorum quos nervos proprie appellamus, in horum meningibus, non in ſubſtantia ipſa nervea, agnoſcunt, præſertim cum de oculo quoque verba faciens lib.7. cap.7. tunicas quidem ſcleroticam, & choroidem ajat *extenuatas & in unum coactas* 432
per foramen, *quod inter oſſa eſt*, *ad mem-* 16.
branam cerebri pervenire, *eique inhæreſcere*; ſubſtantiam autem, quam conveſtiunt, nervi Optici, prorſus negligat. Sed ne eſſe nimius videar in exemplis, ad eam Facultatem quam profiteor, attinentibus; rurſus ad alia quæ alio pertineant, redeamus.

Utinam quod lib.7. cap.30. fecit Almeloveenius, id ſemper facere potuiſſet. Ibi enim cum ſermo ſit de podicis venis ſanguinem fundentibus, etſi edi-
dit *ut omnia vaſa quaſi capitula conſpi-* 494,
cua ſint; tamen cum monuerit, eſſe 19.
qui aliter legant, excitavit ad editiones alias, ipſoſque codices inſpiciendos. Quarum illæ, exceptis Manutianis, in quibus eſt *omnes venæ*, cum apud me habeant, non ſine manifeſto errore, *omnia vela*, codex autem *omnia vena*; proclive eſt attendenti, de iiſdem venis ſcripſiſſe Celſum cap. 18. ſuperioris
libri *ora venarum tanquam capitulis qui-* 401,
buſdam turgentia; proclive eſt, inquam, 22.
in Conſtantini inclinare ſententiam, qui pro *vela* adſcripſerat *venarum*, ut legatur *omnia venarum quaſi capitula*. Sed eodem libro 7. cap. 26. ubi poſt ſigna calculi veſicæ ſpinoſi in cervicem delapſi, cum Lindenio edidit Almeloveenius, *neque adhibenda manus*, *niſi id* 479,
conſiſtit, nec de varietate lectionis ad- 24.
monuit; quotus quiſque erit qui ſuſpi-

cetur,

cetur, in cunctis iiſdem editionibus, Manutianis quoque, & præterea in membraneo codice, &, quod probe memini, etiam in altero illo Veneto legi *niſi id conſtitit*: quam lectionem illud confirmat quod ſupra inculcatum fuerat,
77, *ne curandum quidem, niſi cum hoc, nem-*
5. *pe calculum deſcendiſſe in cervicem, indiciis ſuis cognitum eſt*. Quamvis autem infra ubi poſt ſectionem præcipitur, ut ſiquis exiguus ſuperſit calculus, potius relinquatur, hæc ſubjiciuntur, quia *longa inquiſitione veſica læditur, excitatque inflammationes mortiferas; adeo ut quidam non ſecti, cum diu fruſtraque per digitos veſica eſſet agitata, deceſſerint*; quamvis, inquam, noſter codex habeat *quidam non ſecuti*; non reticendum tamen fuerat, editiones, quotquot apud me ſunt, ad unam omnes negantem particulam haud habere; ut ſiqui mallent, id quod a primo poſtulare videtur locus, has ſequi, poſſent. Multo autem minus id fuerat ſupra negligendum, cum hæc propoſita
77, ſunt; *Manus ſiniſtra calculum compel-*
6. *lit deorſum digitis, donec ad cervicem pervenitur. In quam, ſi oblongus eſt, ſic compellendus eſt ut ne pronus exeat: ſi planus, ſic, ut tranſverſus ſit: ſi quadratus, ut duobus angulis ſedeat: ſi altera parte plenior, ſic, ut prius ea, qua tenujor ſit, evadat*. Namque ut hæc ſint ad eorum normam quæ in libri ora adſcripſerat Conſtantinus; tamen Conſtantinus ipſe edidit, uti plerique, *ſiniſtræ digiti deorſum eum compellunt*, uti omnes autem, *ut pronus exeat*: quæ duo ſic etiam in codice leguntur. Nec ratio quam attulit pro nova ſcriptura *ut ne pronus*, ſic placere omnibus videtur poſſe; ut Lindenio placuit. *Jacens ovum oblongum pronum eſt*, inquit Conſtantinus: *ſtans erectum*. *Pronus* calculus *minime, aut vix extrahi poſſet*. Imo ovi exemplum adverſatur; neque enim per id foramen per quod jacens traduci poteſt, traduci poterit erectum: itaque Celſus ovi ſimilem calculum, id eſt altera parte pleniorem, altera tenujorem, non erectum, ſed pronum educi, voluit, cum dari operam juſſit, ut prius ea parte qua tenujor ſit, evadat. In cæteris autem quæ his interjecta deſcripſimus, num recte omnia interpretetur Conſtantinus, alii viderint; res enim ſane digna eſt de qua quæratur. Nos vero, cum in iis nihil prorſus a communi ſcriptura alienum animadvertamus; ad alios Celſi locos in quibus ea mutata eſt, tranſimus.

Libri igitur octavi capite 10. ubi in oſſis artuum fractura cui carnis quoque vulnus acceſſerit, fragmentum eſſe, docet, manu in ſuam ſedem recondendum,
ac, ſi id manus facere non poteſt, vul- 539,
ſellam, quali fabri utuntur, injiciendam 34.
eſſe acutæ oſſis prominentis cuſpidi, ab ea parte, qua ſima eſt; ut ea parte, qua gibba eſt, eminens os in ſuam ſedem compellat; admonendum omnino fuerat, pro *acutæ oſſis prominentis cuſpidi*, quæ neſcio ex quo exemplari accepta ſint, longe aliud alios legere conſueviſſe. Codex enim, & Pinziana, & Juntina editio ibi habent *recte ſe habendi capiti*, id eſt *habenti*, ut plerique poſtea ediderunt; nam aliqui *habenti capite*, unus Cæſarius *habente capite* propoſuerunt. Recte autem ſe habens caput, videtur hic extremum oſſis, cujus oſſis fragmentum prominet, firmum, & idoneum ad ſuſtinendum vulſellæ illius quaſi vectem, ſignificare: quale non fore, ſi in acutam deſinat cuſpidem, tum ratio docet, tum Hippocrates (1) in re non ita diſſimili, his verbis confirmat: *Si vero ſuperna oſſis pars immutata fuerit, ac confracta, ut vecti adhibendo locus non ſit commodus; ſed acutum quid prominet; tunc oſſe ſcalpendo deraſo, ſecuram vecti ſedem facere oportet*. Acutam autem cuſpidem in fragmento quod reponi debet, intelligi hic non poſſe, ea quæ modo ſcripſerat Celſus, oſtendunt, ſi fragmentum *acutum eſt, ante acumen ejus, ſi longius eſt, præcidendum; ſi brevius, limandum, & utrumque ſcalpro lævandum*. Libri quoque ejuſdem caput 12. quod eſt de maxilia

[1] *l. de Fract. n.*35.

xilla luxata, cum ad comprobandum, quanti referat, poſt ejus repoſitionem
546, liquidiore cibo uti, ſic deſinat, *adeo ut*
18. *ſermo quoque frequens, motu oris tempo-rum nervos lædat*; non tamen ad eundem modum verba hæc in libris cæteris leguntur. Omnes enim, & codex pariter ſic habent, *adeo ut ſermo quoque frequenti motu oris per nervos lædat.* Quod qui ſciat, is fortaſſe ſuſpicetur, minus hæc eo pertinere quo indicavit Conſtantinus, cum ad marginem reſcripſit *motu, oris nervos perlædat*, non ſatis, ut videtur, animadvertens, num hoc verbum apud idoneos Scriptores legatur, aut qui ſint oris nervi, aut denique num eorum læſionem hic præcipue ſpectare conveniat; minus, inquam, hæc verba eo pertinere ſuſpicetur, quam ne articuli maxillæ, in ſuam ſedem nuper repoſitæ, cum quiete egeant, ſermone lædantur, quippe maxilla, inter loquendum, pro vario oris motu per ſuorum identidem muſculorum tendines coagitata. Sic fuiſſet ſuſpicionibus aliis
369, locus lib. 6. cap. 6. ſi, cum illa de lu-
4. ſcioſis propoſita ſunt, *inungi oportet ſanguine jocinoris* (*maxime hirnici*; *ſin minus caprini*) *ubi id aſſum coquitur, excepto*; indicatum ſimul eſſet, Manutios tamen pro *ſanguine* ſcripſiſſe *humore*, plures autem, in quibus Cæſarius, Conſtantinus, Ronſſeus, in libri ora edidiſſe alios *ſanie*, alios *humore*, alios utrumque. Extitiſſet enim profecto aliquis, cui alterutra harum vocum magis, quam *ſanguine*, placuiſſet, ſicque Pantinum, a quo Celſus propterea arguitur, eluſiſſet. Pantinus enim in ſua ad hunc locum Adnotatione, cum Dioſcoridem (1) produxiſſet, a quo adverſus ejuſmodi vitium *caprini jecoris aſſi ἰχῶρ commendatur*, & Plinium (2), *qui pro Dioſcoridis ichore ſaniem vertit* (quaſi Dioſcoridem ante Plinium ſcripſiſſe, conſtaret) *Celſus* vero, inquit, *minus bene, ſanguinem interpretatur*. Et mihi quidem Trallianum (3) quoque, ut Ronſſeus hic in Enarratione admonet, animadvertenti in eodem caſu laudantem, ſi ex hircino jocinore, *dum aſſatur, ichora colligamus, & inde lumina perungamus*, veniſſet in mentem, ut ex *humore*, quod verbum in codice quoque inveni, *ichore* in Celſo reſcriberem, ſi vox *ichor* ut in Lexicis ex ejus lib. 5. cap. 26. ſect. 20. producta eſt, ſic ibi latinis, non græcis, litteris ſcripta haberetur.

Loci duo ſunt libro 4. alter c. 9. alter 11. Ille ad hunc modum ab Almeloveenio proponitur: *oleæ ex muria du-* 215
ræ; *lactucæ intinctæ in aceto*. Omnia 25.
ex Lindenio ſunt præter illud *duræ*. Ediderat enim *dura*, ut omnes, qui ex Rei Ruſticæ Scriptoribus probe ſcirent, quid eſſet muria dura. Itaque operarum inſcitia id factum crederem; niſi certior fierem, in prima quoque Almeloveenii editione ſcriptum eſſe ad eundem modum. Sed & omnes, ut codex pariter, poſt *dura* habent *tinctæ in aceto lactucæ*: ut quamvis alibi ſcriptum eſſet *oleæ albæ ex dura muria, eædem* 103
aceto intinctæ; tamen nihil mutandum, 31.
non monito lectore, fuiſſe videatur, præſertim cum Lindenius ipſe lib. 8. cap. 4. in Celſo retineat, *ſpongia ſub-* 516
inde in aceto tincta. Locus alter eſt, 31.
Admovendumque naribus pulegium ex a- 218
ceto, vel polenta vino aſperſa, vel men- 27.
tha, vel quod ſecundum naturam eſt. Qui minime ignoret, in pleriſque editionibus legi *vel mentha*, *ſi nondum matura eſt*, adſcribente Conſtantino *nempe materia*, fortaſſe hoc malit. Qui vero animadvertat, non fuiſſe opus hoc addere, cum illa imperata ſint, *ſi adhuc ſubcruda ſunt, quæ vomuntur*, ſimulque ſciat, in codice, & in pervetuſta Pinzii editione, & Juntæ, & Manutiorum utraque ſcriptum eſſe, *vel menta ſecundum naturam eſt*, is, fieri poteſt, ut dictum accipiat de mentha, ut per ſe eſt, non ut pulegium ex aceto, neque ut polenta vino aſperſa. Ibi etiam ubi geſtationum leniſſima genera, & inſtrumenta propoſuerat Celſus lib. 2. cap. 15. dixeratque: *Si nihil horum* 91.
eſt, ſuſpendi lectus debet, & moveri; 25.
quod

[1] *l.* 2. *c.* 39. [2] *l.* 28. *c.* 11. [3] *De ſingul. corp. part. vitiis &c. l.* 1. *c.* 23.

quod auxilium erat libro proximo cap.
53, 18. in phreneticis , capite autem 27.
8. in iis qui reſolutam haberent partem
corporis , laudaturus ; cum illa conti-
79, nuo adjiciuntur : *Si ne id quidem eſt,*
2. *at certe uni pedi lecti fulcimentum ſubji-*
ciendum eſt , atque ita lectus huc & il-
luc manu impellendus ; ibi igitur ſi ad-
notatum eſſet , ab aliis ſcribi *uni pedi*
lecti funiculus ſubjiciendus eſt , tanto
conſenſu , ut neque in codice , neque
in editionibus meis omnibus aliter le-
gatur ; aliquis fortaſſe ſcripturam hanc
probare maluiſſet , tanquam magis poſt
illa quæ præcedere diximus , conguen-
tem , ut cum ſuſpenſus omnibus pedi-
bus haberi lectus non poſſet , at uno
haberetur. Cæterum fulcimentum quo-
que , uni pedi ſubjectum , cum pariter
præter illum quem ſecundum lineam
diagonalem habet oppoſitum , reliquos
pedes ſuſpenſos ſervet ; eundem præſta-
re uſum poteſt , præſertim ſi ejuſmodi
ſit quale cunis ſupponitur ut manu huc
& illuc agitentur . Quod ob lectorum
fulcra illa *mobilia* dico quæ ad eundem
uſum ab Antyllo , & Aetio memorata,
ad hunc ipſum modum interpretatur
Mercurialis meus (1) : qui cætera geſta-
tionum ſimilium genera apud priſcos
Medicos uſitata , omniumque utilitates
explicans , hoc quo *uni pedi lecti funi-*
culus ſubjiciebatur , ait Vir eruditiſſi-
mus , *primum (quod ipſe ſciat) inter*
Medicos Celſum monſtraviſſe . Libro
etiam 4. cap.4. cum in gravedinis , aut
diſtillationis initio hæc præcipiuntur ,
191, *Ambulatione tantum non acri , ſed recta*
24. *utendum eſt* , haud ab re fuiſſet mone-
re , hactenus omnes ſcripſiſſe *tantum*
acri , ſed tecta , niſi quod Ruellius , &
Stephanus *recta* ediderunt . Inſuper Ru-
beus (2) , cur acris , & tecta eſſe debeat,
oſtendit , & Celſi commemoravit loca,
quibus aeris inæqualitate maxime ea ipſa
22, concitari incommoda , docuit lib. 1. c.
16. 2. & 5. Attamen eodem cap.2. *melior,*
36, univerſe dicitur , *eſſe* ambulatio *ſub di-*
19. *vo , quam in porticu* , & *recta , quam*

flexuoſa , & cap. 4. quibus caput infir- 23,
mum eſt , iis commendatur *multum am-* 9.
bulare ; ſed , ſi licet , neque ſub tecto , 34,
neque in ſole . Neſcio , an quidquam , 29.
ſaltem ejuſcemodi , dici poſſit pro eo
loco libri 1. cap. 3. *Si aſſidua oſcitatio* 26,
urget ; cum ibi nemo ; quod ſciam ; id 27.
legerit , ſed omnes *fatigatio* , quam vo-
cem ut ea quæ præcedunt , ac ſequun-
tur , requirunt , ſic Thriverius (3) , &
Pantinus (4) non niſi ea poſita ſenten-
tiam Celſi explicarunt . Nam quod
lib.2. cap.7. nunc editum eſt ſecus atque
in iis quos vidi , omnibus , *Suppuratio* 64,
vero pluribus modis excitatur , pro *pluri-* 20.
bus morbis , quæ lectio ſatis cum proxi-
mo utrinque Auctoris ſermone congruit;
tamen Conſtantinus in margine adſcrip-
ſit , *legi* etiam *modis* . Et quamvis in
iis verbis lib.6. cap.18. *Sive autem hoc* 393,
modo cutis (de præputio ſermo eſt) 33.
victa erit , ſive nunquam repugnaverit ,
legendum potius *unquam* cum Pinzio ,
Junta , Cæſario , Ruellio videatur pro-
pterea quod ſupra poſitum eſt , *reduci* 393,
eam cutem , *aut rurſus induci non poſſe ;* 11.
tamen de hoc amplius videndum eſt, cum
reliqui , & codex habeant *nunquam* .

At tanto magis diſcrepant in loco
altero ejusdem capitis : *Quod ſi ex ictu* 399,
teſticulus ali quidem deſiit , fere quoque 12.
pus increſcit ; ut minus oporteat mira-
ri , editum eſſe ad hunc modum qui
repugnantia dici videntur . In codice
enim ſcriptum eſt , *ſi ex ictu alii deſit,*
in editionibus , *ſi ex ictu teſticulis ali-*
quid deſit ; ſed in horum aliis mox vo-
cula deſideratur *pus* , quæ in aliis , &
in codice eſt . Denique Conſtantinus ,
& qui hunc in libri oris plerunque ſe-
quitur , nuſquam nominat , Ronſſeus no-
vam lectionem , nec omnino contem-
nendam , adnotarunt , *ſi ex ictu teſticu-*
lis aliquid hæſit , fere quoque pus incre-
ſcit . Ad eoſdem teſticulos , tres atti-
nent loci cap.18. lib.7. hic minime præ-
termittendi . Primus eſt : *teſticuli ſimile* 455,
quiddam glandulis habent . nam ſangui- 25.
nem non emittunt , & omni ſenſu carent:

do-

(1) *Art. Gymn. l. 3. c. 12. & l. 6. c. 11.*
(2) *Annot. ad hunc loc.*
[3] (4) *Comment. in hunc loc.*

dolent autem in ictibus & inflammationibus tunicarum, quibus hi continentur.
Codex quidem, meique omnes libri pro
glandulis habent *medullis*; cui lectioni
plerique credent iſta ipſa favere quæ
vidiſti continuo ſequi. At duo quos no-
viſſime laudavi, in margine adſcripſe-
runt *glandulis*, Galeno aſtipulantes: cu-
jus etiam gratia Rubeus (1) hanc vo-
cem mavult. Verum mox gravior eſt
dubitatio: nam *ſi omni ſenſu carent te-
ſticuli*; quomodo in tunicarum ictibus
dolent? Certe hæc dubitatio in eam non
cadebat, quam omnes antea ſequeban-
tur, ſcripturam; *dolent autem ---- tu-
nicæ, quibus hi continentur*. Paulo in-
ferius hæc alia occurrunt: membranu-
456, *læ inter duas* teſtium *tunicas ſuperiori-*
5. *bus partibus tenues patulæque ſunt*. Hic
vero legebant cuncti *leves parvulæque
ſunt*. Quæres, cur id ita mutatum ſit?
Locus hoc oſtendet tertius, qui, non
ita multis interjectis verſiculis, ad hunc
modum proponitur: rupto in inguini-
456, bus peritonæo, *pondere eo devolvitur aut*
23. *omentum, aut etiam inteſtinum: atque
ibi reperta via, paulatim ab inguinibus
in inferiores quoque partes niſum, ſubin-
de nervoſas tunicas, & ob id, quod di-
xi, patentes diducit*. Verum hic quo-
que, ut Manutii ediderint *niſum*, &
Conſtantinus in margine *ob id* deleve-
rit; ipſe tamen, & cæteri ſic exhibue-
runt, *demiſſum, ſubinde nervoſas tuni-
cas, & ob id ejus rei patientes didu-
cit*. At in extremo proximo capite 19.
464, etſi in verbis illis, *Inflammatione* inciſi
22. ſcroti *finita, propter nervos propiore ca-
taplaſmate, dein cerato utendum eſt*;
etſi, inquam, antea legebatur *priore ca-
taplaſmate*, & ſane unum, atque alte-
rum paulo ſuperius propoſitum fuerat;
tamen, ne aliud dicam, is ſaltem, quem
tibi ſæpius nomino, Conſtantinus mo-
nuerat, *propiore* plane *legendum*, *ut
& vetus Codex oſtendit*. Sic idem ad
492, eum locum cap. 29. *At ſi pes alter in-*
37. *ter emortui fœtus, juxta repertus eſt,
alter retro cum corpore eſt, quicquid pro-
lapſum eſt, paulatim abſcindendum eſt*,

adnotavit, revera in vetere exemplari
eſſe *prolapſum*; cum in omnibus qui-
dem meis ſit *protractum*. Pariter ad
ejuſdem libri 7. caput 3. Conſtantinus
adſcripſerat, codicem habere *calloſæ* in
his verbis; *ſi, antequam ſinus carne im-* 411,
pleatur, oræ calloſæ fiunt, ubi apud me 5.
omnes habent *carnoſæ*, idque optime,
ut puto, cum ea continuo ſequantur,
illa quoque ipſa carne hebete, nec firma.
Hinc vero intelligis, quanti retuliſſet
in his etiam locis quorum alia alicubi
occurrebat ſcriptura, quid a cæteris
ſcribi conſueſſet, non omiſiſſe. Quan-
to igitur minus omitti hoc debuit, ubi
nuſquam quod ſciamus, ea quæ propo-
nitur, occurrebat? velut proximo ſu-
periore capite, *At ſi nervi juxta ſunt*, 409,
ignis alienus eſt; ne diſtendantur & mem- 12.
brum debilitent: aut capite 7. *deinde* 431,
melle inungendum a quarto die, vapore 1.
*aquæ calidæ fovendum, inungendumque
medicamentis ad cicatricem perducentibus*.
Hic enim etſi codex habeat *ut quarto*,
alii autem *& quarto*, alii, & melius, ut
videtur, *at quarto*; nemo tamen habet
a quarto. Ibi vero ut alii non re, ſed
verbis diſcrepent in eo quod eſt etiam
in codice, *ignis alienus eſt*; omnes certe
in hoc conveniunt, ut ſcribant, *ne vel
diſtendantur hi, vel membrum debilitent*;
præclare autem noſti, poſſe horum al-
terutrum ita fieri, ut alterum non ſe-
quatur.
Et, ne diutius in libro hoc uno 7.
hæreamus; vide, quæſo, libri 2. ca-
put 12. ubi catharticis, quia ſtoma-
chum fere lædunt, in febricitante im-
probatis, hæc ſubjiciuntur. *Plerunque* 85,
vero alvus lotionibus ducenda eſt. quod 6.
*ab Aſclepiade quoque ſic vituperatum,
ut tamen ſervatum ſit &c.* Aſclepiadem
cathartica quidem vituperaſſe; quod &
quo in volumine ab eo factum, Celſus 29,
quoque ſupra dixerat; indicatus ab Al- 7.
meloveenio Plinii locus (2) oſtendit,
*Arguit & medicamentorum potus ſtoma-
cho inimicos*; ſed clyſteres etiam vitu-
peraſſe, non oſtendit. Et quanquam
aliqui in Celſo hic legunt, *vituperatum*;
fere

(1) *Annot. in hunc loc.* (2) *Nat. Hiſt. l.* 26. *c.* 3.

fere omnes tamen legunt *temperatum*,
quod codex quoque habet, & quæ mox
adduntur, confirmant, *Eſt autem ea*
85, *moderatio; quam is ſecutus videtur, a-*
9. *ptiſſima, ut neque ſæpe &c.* Confirmat
pariter Celſi alter locus, quem huc at-
tinere, adſcriptis ad ejus oram nume-
118, ris Almeloveenius ſignificavit: *Aſcle-*
10. *piades medicamenta ſuſtulit; alvum non*
toties, ſed fere tamen in omni morbo ſub-
duxit. Alvum autem ducere, aut ſub-
ducere a Celſo hic dici pro eo quod
eſt per clyſterem exonerare, cum illud
84, indicat quod id oppoſuit, & opponit
14. propinatorum medicamentorum actioni,
27. non ſecus atque ubi ſcripſit, *vel alvi*
240, *ductione uti, vel lacte purgari;* tum præ-
12. ſertim Lindenius, & Almeloveenius non
dubitant, qui a prima memorati capi-
tis parte quæ *de Dejectione* per medi-
camenta eſt, totam hanc alteram ſepa-
rantes, huic inſcriptionem præpoſuerunt
De Alvi ductione. Quæ altera pars etſi
quædam habet quæ ad clyſteres dumta-
xat non videantur attinere, ſi hodier-
nam ſpectes frequentiorem conſuetudi-
nem, aut eos etiam, quibus interdum
86, vel tunc utebantur, *ex pura aqua*; cur
9. enim tot ſervanda quæ Celſus jubet?
tamen tota ad clyſteres pertinere ab Ru-
beo (1) exiſtimatur, nec minus ab Lin-
denio, & Almeloveenio, ut qui hujus
partis id quod deſcripſi, initium fece-
runt, *Plerunque vero alvus lotionibus*
ducenda eſt: quid enim aliud eſſe hic
ipſis lotiones poſſunt, niſi clyſteres,
quos plures Italorum hodieque, & Gal-
li haud abſimili ſolent nomine ſignifi-
care? Nollem vero, a græca vocabuli
clyſteris origine, nedum ab hac ſequio-
rum temporum in eo deſignando con-
ſuetudine illos fortaſſe adductos fuiſſe,
ut huc eam vocem inferrent *lotionibus*,
pro qua plures quidem ſcribebant *potio-*
nibus, ea quæ paulo ante animanverti-
mus, non attendentes; ſed Pinzius,
Junta, Ruellius, & in utraque editio-
ne Manutii idem quod in codice eſt,
potius, unde *potionibus* videtur factum,
ut hinc tandem ab Lindenio *lotionibus*.
Quam ego vocem, minime, quemad-
modum oſtendi, apud Lindenium neceſ-
ſariam, cum hic antea apud neminem
viderim, neque eo quidem ſignificatu,
niſi in aliquo forte Lexico, idque ex
hac Lindenii, & Almeloveenii lectione,
offendiſſe meminerim; idcirco potiſſi-
mum hunc locum diligentius conſide-
ravi. Sed quod ad alterum attinet,
quem Aſclepiadis facta mentio ad me-
moriam redegit ex libro eodem 2. ſub 57,
finem capitis 6. *quod Aſclepiades ſciens*, 12.
funeri obvius inclamavit, eum vivere,
qui efferebatur; ſatis eſt certiorem te
facere, neque in ullo meorum librorum
extare *ſciens*, & in cunctis pro *incla-*
mavit, eſſe *intellexit*; ut propemodum
credam, huc aliquid translatum ex il-
lis Apuleii (2) verbis, *confeſtim excla-*
mavit vivere hominem, in ejuſdem vi-
delicet caſus narratione, quem neſcio
cur duo eruditiſſimi Viri pro fabula ha-
bere videantur, cum ad illam Apuleii
narrationem, hoc Celſi, & geminum
Plinii (3), Aſclepiadi alioquin parum
æqui, teſtimonium accedat: & ut fraus
ſubeſſe potuerit, ſic nihil repugnet quo-
minus vel ſine ullo dolo id potuerit acci-
dere, præſertim cum Plinius ajat, illi *fune-*
ri Aſclepiadem *occurriſſe ignoto*, ſi qua
colluſionis ſuſpicio fuiſſet, non omiſſurus.

Sed ad Celſum ut redeam; capite et-
iam 10. libri ejuſdem conſtantem hanc
inter omnes ſcripturam invenio: *Quod*
ſi vehemens febris urget, in ipſo impetu
ejus ſanguinem mittere, hominem jugu-
lare eſt. Expectanda ergo remiſſio eſt.
Si non decreſcit, ſed creſcere deſiit, tunc
quoque, quamvis pejor, ſola tamen oc-
caſio non omittenda eſt. Plæclarus hic
ordo, & præclara ſententia; ut mirer,
ſic mutatam nunc eſſe, ut legamus, *Ex-* 80,
pectanda ergo intermiſſio eſt: ſi non de- 14.
cedit, cum creſcere deſiit: ſi neque remiſ-
ſio ſperatur, tunc quoque &c; quaſi re-
miſſio non ſatis opponeretur impetui,
& quaſi in febre quæ non decedat, non
ante videndum eſſet, an decreſcat,
T 2 quam

(1) *Annot. in hoc caput*. (2) *Florid. l. 4.* (3) *Nat. Hiſt. l. 7. c. 37. & l. 26. c. 3.*

quam an ſaltem creſcere deſinant.

Non diſpliceret lectio quæ proximo li-
140, bro 3. proponitur cap. 11. *ei febris re-*
29. *miſſioni credendum eſt, quæ etiam immo-*
ratur, & jactationem fervoremque cor-
poris, quem ζέσιν *Græci vocant, minuit;*
ſi modo editiones veteres, codiceſve
eandem haberent. Sed quotquot illarum
apud me ſunt, & codex quoque hic
mire inter ſe conveniunt, in omnibuſ-
que ſic legitur, *fœtoremque quendam*
oris, quem ὄζην *Græci vocant, minuit:*
quam græcam vocem ex hoc quidem
ipſo Celſi loco in Theſaurum ſuum (1)
retulit Henricus Stephanus; in ſuum-
que Lexicon (2) Joannes Scapula: ean-
demque Rhodius, ut ex iis quæ ad
Scribonium adnotavit (3), manifeſtum
eſt, procul omni dubitatione in Celſo
erat editurus.

Nec vero minus illa omnia exempla-
ria conveniunt in verbo *aqua* omitten-
318, do, quod lib. 5. cap. 28. nunc legimus
27. in eo loco, *adjiciendusque ei pulvis ex*
contrita teſta, ex aqua, qua faber fer-
rarius tingere candens ferrum ſolitus eſt,
aut in habendo *tum is locus* pro *tumens*
522, *locus* libro 8. cap. 5. aut denique ca-
26. pite 9. in vocula *ſed* prætermittenda,
ubi nunc legimus, *ſed abunde eſt ea-*
528, *dem, quæ ſupra ſcripta ſunt, facere;*
31. niſi quod codex ab editionibus in eo
diſcrepat, quod omiſſo *tum*, habet *is*
locus, & quod iſtud *ſed* non omittit.
Contra autem in eodem codice ne u-
num quidem eſt verbum ex his quæ
135, finem faciunt capitis 7. lib. 3. *Si quis*
31. *autem in hujuſmodi febre, ardente, le-*
niter tuſſit, is neque vehementi ſiti con-
flictari, neque bibere aquam frigidam
debet, ſed eo modo curandus eſt, quo in
cæteris febribus præcipitur. Quod ideo a
me adnotandum cenſui, quia Ronſſeus
cum ad hunc locum enarrandum per-
veniſſet, ſuſpicatus eſt, *periodon hanc*
a ſciolo quodam aſſutam potius, quam a
Celſo ita pronunciatam; præſertim quando Pinzianum exemplar eam omittat. Et certe in eo non eſt, neque in Florentino, ſi probe memini, neque in Juntino. Suſpicio autem Ronſſei ex illo ipſo Aphoriſmo (4) nata eſt, quem Almeloveenius quaſi cum deſcriptis verbis congruentem, in pagellæ ima ora indicavit, *quibus plurimum ſiccæ tuſſes leviter irritantes in febribus ardentibus fiunt, non multum ſiti infeſtantur.* Si igitur hoc verum eſt, ut Galenus quoque (5) explicando confirmat; *fruſtra Celſus moneret*, inquit Ronſeus, *hoſce non gravandos vehementi ſiti, nec propinandam frigidam, quod per ſe ipſi --- ſiticuloſi --- non ſint, & fauces affectæ frigidam non admittant.* Utcunque id eſt; hæc reticere non debebat Almeloveenius, ut neque eos qui illa Celſo verba adſcribunt, non ita ut ipſe edidit, proferre; ſed *leviter tuſſit* pro *leniter*, &, ſi Cæſarium excipias, pro *conflictari* ſcribere *conflictatur*, qua ratione ab Hippocratis aphoriſmo iſta non diſcreparet ſententia.

Non me præterit, ex his atque aliis quos producere poſſem, locis non paucos eſſe ejuſmodi, ut quemadmodum propoſiti ſunt ab Almeloveenio, ita pluribus ſint placituri. Verum neque ego ideo produxi quod omnes; ut quidam certe; diſpliceant mihi; ſed tantummodo ut cognita lectionum varietate intelligeres, quanto melius ille facturus fuiſſet, ſi eam plerunque lectoribus indicaſſet, quorum alii, ut varii ſunt hominum ſenſus, aliter fortaſſe legere maluiſſent. Præter eos tamen locos, ſunt alii in quibus non video, quomodo Almeloveenii ſcriptura ab ullo facile probari poſſit. Quos, ne hæc nimium longa Epiſtola fiat, in alteram differemus. Vale.

Patavii MDCCXLVIIII. XII. Kal. Januar.

EPI-

[1] [2] in ὄζη. [3] Not. ad Compoſ. 40. [4] 54. ſect. 4.
(5) Comment. in eum Aphor.

E P I S T O L A S E X T A.

Jo. Bapt. Morgagnus Jo. Bapt. Vulpio S. P. D.

ACcipe jam quos nudius quintus promiſi, locos. Quorum tanto magis referebat variantes lectiones ab Almeloveenio indicari, quanto illa quam ipſe potiſſimum ſecutus eſt, minus cæteris, niſi me fallit opinio, placere poteſt. Initio autem duo proferam quæ pro fortuitis ejus operarum hallucinationibus haberes, niſi ad eundem modum Lindenius utrumque edidiſſet, ſecundum vero Cæſarius quo-
66, que. Libro 2. cap. 8. *Ex veſica dolenti,*
24. *ſi purulenta urina proceſſit, inque eo læ-*
82, *ve & album ſubſedit* : & cap. 11. *In*
34. *æneum, linamentum ardens conjicitur*.
Dixerat autem modo Celſus de cucurbitula *ænea*, & *cornea*, & mox de *cornea* dicturus eſt iterum; ut manifeſtum ſit, non ad paulo ante poſitum genus *æneum*, & *corneum*, ſed ad proxima eſſe reſpiciendum: & ſane, una illa Cæſarii editione excepta, decem meæ reliquæ, & codex habent hic *æneam*, ut illic omnes *inque ea*. Sed ejuſmodi una in litterula typographorum errores, ab iis quas nominavi, editionibus in Almeloveenianam traducti, facile, ut fit, doctiſſimorum illorum hominum oculos effugere potuerunt. Neque ipſe aliam ob cauſam hic indicavi, niſi ut ab iis ad graviorem, eadem, ut puto, ratione illapſum, tranſirem. Eſt in brevi Præfatione, memorato lib. 2. antepoſita:
42, *Non quod non omni tempeſtatum genere,*
3. *omnis ætatis, omnis habitus homines &c.*
Duo hic verba *omni tempore*, poſt tria illa prima collocanda, in Juntæ, deinde in Cæſarii editionibus omiſſa, in Lindeniana pariter, & Almeloveeniana deſiderantur; ſed non in codice, cæteriſve meis editionibus. Quin mirum eſt, Almeloveenium, cum indicatum a Pantino (1) olim, & Conſtantino (2) Hippocratis Aphoriſmum (3), quem Celſus hic ſpectavit, adſcriberet, non ſenſiſſe, duo iſta potiſſimum requiri hic verba: quanquam ſatis id Celſus ipſe præmonſtraverat, qui, cum modo ſcri-
pſiſſet, ſibi exponendum, *quæ tempo-* 41,
ra anni, quæ tempeſtatum genera, quæ 33.
partes ætatis, qualia corpora quibus morbis ſint, aut non ſint opportuna, idque præſtet capite continuo inſequente, eadem quadripartita diviſione, eodemque ordine conſervatis; non poterat ſane in propoſitis, quæ ei diviſioni, & ordini reſpondere debebant, verbis, cum res poſteriores tres poneret, primam omittere. Ad eundem modum, ſed gravius propter obſcuratam ſententiam, pecca-
tum eſt lib. 8. cap. 1. in oſſiculorum 505,
carpi deſcriptione: *oblonga omnia, &* 23.
triangula, ſtructura quadam inter ſe connectuntur, cum invicem ſuperior alterius planities ſit. Quis, obſecro te, ſex ultima hæc verba quid ſibi velint, ſatis intelligat? Pleræque autem editiones, & codex quoque ſic habebant, *cum invicem ſuperior alterius angulus, alterius planities ſit*: Quo quidem modo cum Celſi apertiſſima ſententia fiat; credas facile, neminem hic, niſi Almeloveenii typographum, eſſe accuſandum, qui duo neceſſaria verba *alterius angulus* tranſilierit. Sed hunc abſolve, qui ab Lindenii typographo in errorem adductus eſt, iterum hunc etiam, qui a Pantini, & Pantini denique typographum, qui, niſi vetuſtius erratum eſt, a Cæ-

[1] *Comment. in hunc loc.* [2] *Adnot. in marg. ad eund. loc.* [3] S. III. 19.

a Cæſarii typographo deceptus fuit: hoc
unum mirare, tot, tamque doctos ho-
mines non ſenſiſſe.

Quis autem Lindenio, & Almelovee-
nio impoſuerit, neſcio, ut pluribus a-
liis quos continuo producam, locis ea
prætermitterent quæ minime erant præ-
termittenda, & in codice utique cun-
ctiſque meis undecim editionibus legun-
184, tur. Lib. 4. cap. 1. renes *&* *venoſi ſunt*,
1. *&* *tunicis ſuper conteguntur*. Poſt tria
prima, totidem omiſſa ſunt verba *&*
ventriculos habent; quaſi Hippocrates (1),
quem Celſus inferius quoque ſequitur,
185, ubi *a renibus ſingulas venas, colore al-*
14. *bas*, ſcribit, *ad veſicam ferri*, non ita
eſſet locutus, *etiam ipſi* renes *ventricu-*
los habent, & mox, *enaſcuntur ex* rene
ipſo venæ in veſicam. Nempe Anatomes
parentes Græci, ut alibi (2) de laryn-
gis ventriculis adnotavi, appellare ca-
veas ſæpenumero ſolebant ventrium, aut
ventriculorum nomine, quorum con-
ſuetudinem in corde, & cerebro adhuc
189, retinemus. Libro eodem cap. 2. Cyni-
23. cus ſpaſmus *cum acuta febre oritur*. Ni-
ſi poſt ſecundam vocem præterita eſſet
vox *fere*; minus a vero diſtaret ſenten-
284, tia. Libro autem 5. c. 26. *malum vul-*
8. *nus eſt, quodcunque in alis, vel femini-*
bus, vel inanibus locis, vel inter digi-
tos eſt. Si poſt verbum *locis* hæc quo-
que interjicerentur *vel in articulis*; non
miraretur lector, omnia perpendens quæ
infra (3) de difficultate bene curandi
articulos vulneratos traduntur, horum
vulnera non fuiſſe cum cæteris illis
commemorata. Nec, niſi quædam o-
miſſa eſſent, inferius miraretur, in hæc
309, incidens: *Hæ graviſſimorum vulnerum*
25. *curationes ſunt. Sed ne illa quidem ne-*
gligenda, ubi interior pars colliſa eſt:
quis enim monitore egeat, ut ſciat,
interiorum partium colliſiones haud
eſſe negligendas? At Celſum non vi-
ſcus aliquod, ſed partes quæ proxi-
me cuti ſubſunt, hic deſignaſſe, fa-
cillime intellexiſſent omnes qui ſic le-
giſſent, *ubi integra cute, interior pars*
colliſa eſt. Et quoniam hæc ad Chi-
rurgos ſpectant; duo quoque alia ejuſce-
modi loca ſubjiciamus. Libro 6. cap. 3
6. ubi oculorum ulcera *aut ſupercreſcen-* 2
tia, aut ſordida, aut certe vetera eſſe
conſueviſſe dicuntur; poſt *ſordida*, hæc
deſunt *aut cava*. Statim enim quomo-
do *ſupercreſcentia* reprimantur, *ſordida*
autem purgentur, Celſus docet: colly-
riis autem ad id utilibus propoſitis, an-
tequam dicat, qua ratione *vetuſtis ulce-*
ribus ſuccurrendum ſit, *cava ulcera* quî 36
commodiſſime impleantur, oſtendit. 32
Eodem libro cap. 18. ſi Celſus præcipit, 39
cum propter colis ulcera *glans excidit*, 13
ſub eo caſu cutem ipſam circumcidendam
eſſe, & niſi id fiat, quæ incommoda,
& pericula inſtent, diſerte mox docet;
apparet certe, inter hæc non poſſe le-
gi, ſub eo caſu cutem *eſſe ſervandam*;
imo deſiderari particulam *non*, quæ ſen-
tentiam ut in contrarium vertat, ſic
cum propoſito congruentem faciat.

Sed omitti aliquid incuria poteſt: ad-
di vero, niſi de induſtria, fere non po-
teſt; ut qui addit, nec quæ aliorum
ſcriptura eſſet, ignorare queat, & ſciat,
quanti referat eam indicare. Quod ſi
feciſſet Almeloveenius; haud dubito,
quin libro 2. cap. 24. ubi inter ea quæ
ſtomacho apta ſunt, ab ipſo, cum Lin-
denio, primum ponuntur *murices*, *pur-* 10
puræ, *cochleæ*, quaſi vix ſeptem verſi- 29
culis interjectis hæc eadem inter illa
non eſſet iterum poſiturus; haud, in-
quam, dubito quin ii qui ſcirent, in
omnibus quæ apud me ſunt, editioni-
bus, ſi unam Ruellii excipias, ipſoque
in codice, ſecundo dumtaxat loco iſta
legi, primum illud ſupervacuum addi-
tamentum repudiarent. Sed nec Ruel-
lius, nec codex, nec decem reliquæ edi-
tiones quidquam eorum habent quæ non
apparet quid coegerit his tribus aliis
locis adjicere. Libro eodem cap. 8. 67
Longe optimum eſt in tabe, *febrem omnino* 24
non eſſe: *ſecundum eſt, tantillam eſſe, ut*
neque tantulum cibum impediat, neque cre-
brum ſitim faciat. Iſtud *tantulum*, quod
adiectum eſt, ne Hippocrates quidem
indicat in ea prædictionum parte (4)
quæ

[1] *de Oſſ. nat. n. 8.* [2] *Adverſ. Anat. 5. Animad. 43.* [3] *Sect. 28. hujus cap.* [4] *l. 2. n. 12.*

quæ tota ibi, ipſo quoque ordine conſervato, a Celſo latine reddita eſt. Probat enim, in tabeſcente *febrem non invadere, ut ne a cœnis prohibeatur, neque ſitiat*. Libro 6. extremo capite 18.
3, *Si hac ratione* ulcus *non tollitur, vel*
16. *aliis medicamentis ſimilibus, vel vehementioribus; ferro adurendum eſt*. Legebatur antea *vel medicamentis vehementioribus, vel ferro adurendum eſt*. Quæ interjecta ſunt, *aliis ſimilibus*, cum ſuperflua ſunt; quid enim tunc a ſimilibus ſperandum eſt? tum Auctoris ſententiam mutant, qui, cum ei ulceri modo impoſuiſſet medicamenta quædam ex iis quæ inter *adurentia* commemoraverat (2); ſi hæc inutilia ſint, pergendum porro in aduſtione præcipit, ſed vel medicamentis ex eo genere validioribus, vel ferro candente. Libro 7. cap. 5. poſtquam traditum eſt, quatenus plaga aut amplianda ſit, aut facienda, ut telum, corpori inhærens, aut ab ea parte, qua venit, aut ab ea, in quam tetendit, extrahatur, hæc ſe-
16, quuntur: *In ſumma autem utraque par-*
26. *te iſta habenda cura eſt, ne nervus, ne vena major, ne arteria incidatur*. Sed num ſumma dumtaxat pars tunc inciditur? aut ejuſmodi nervus, & vaſa num in ſumma tantum ſunt parte? Certe ſi addita non eſſet iſta particula *In*;
66, neque hæc poſſent objici, & Celſi hic
13. eadem ac ſæpe alibi, locutio foret, *ma-*
51, *gna cura habita, ne venæ, quæ juxta*
13. *ſunt, violentur: magna cura habita, ne*
41, *qua vena incidatur: ſummaque cura quod*
20. *ita-ſutum eſt, tuendum &c.*

Verum alia quoque eorum quæ minus bene aut omiſſa, aut addita videantur, exempla habebis inter ea, ad quæ jam tranſeo, non feliciter mutatorum verborum. Quo in numero haud ſcio
337, an recenſeam quod libro 5. eſt cap. 28.
14. *Præter hæc, is, qui tam robuſtus eſt*. Nam etſi hæc ad verba illa continuo attexuntur, *ſi lactens puer ita affectus eſt*, unde patet, quæ graviora auxilia ſequuntur, requirere ut legamus *is, qui jam robuſtus eſt*; tamen litterulæ unius mutatio non tam conſilio, quam caſu, accidere potuit, idemque Cæſarii quoque, & Pantini typographis contigiſſe. Non æque facile crediderim, duas alias, quamvis unius pariter litteræ, mutationes fortuito eſſe factas libro 7. cap. 19. & 20. Prima eſt in *confectis* pro *conjectis*: altera in *ſiniſtro* pro *miniſtro*. Primus locus ita editus eſt: *tunicam ex-*
tra collocare oportet; *deinde eam --- in-* 462,
cidere ſic, ut intrare duo digiti, index 34.
& medius poſſint: his deinde confectis, incidenda reliqua pars tunicæ, & inter digitos ſcalpellus immittendus eſt. Vides, ut, niſi antea ſcriptum ſit, *conjectis* digitis, non poſſe præcipi, ut inter digitos ſcalpellus immittatur. Lo-
cus alter ſic proponitur: *eaque tunica* 466,
eodem modo duobus hamis excipitur ſic, 21.
ut a ſiniſtro teſticulus eatenus contineatur, ne per vulnus exeat. Certe autem ſi inciſo inguine, tunica excipienda ibi eſt duobus hamis eodem modo, id eſt ſi
juxta ipſas oras eſt *apprehendenda*; neu- 466,
ter hamus poterit teſticulum in ſua ſe- 6.
de continere, ne ſi inſtrumentum quidem eſſet ad eam rem idoneum. At Chirurgi miniſtrum, qui non raro his duobus ultimis libris, & ad aliquid præ-
ſertim ſimile præſtandum ſuperiore ca- 460,
pite memoratur, quis poſſe dubitet? Ap- 30.
paret igitur, quanto melius *conjectis*, & *miniſtro* legatur in codice, meiſque omnibus editionibus. In quibus pariter, niſi ſiquam nominatim excipiam, ea credito ſcripta eſſe, quæcunque recentibus mutationibus deincepſ oppo-
nam. Libro 6. cap. 19. *excipiuntur fico* 404,
pingui leviter cocta & melle. Legebatur 7.
ſummo conſenſu, *cocto ex melle*. Non improbo *cocta*: quanquamm in re controverſa tantum conſenſum veterum exemplarium indicatum fuiſſe, mallem. *Ex* vero in *&* mutatam non probo: quæri enim poteſt, quemadmodum, aut ex humore coctam ficum voluerit Celſus, niſi legas *ex melle*.

Hæc quæ modo notata ſunt, ſi ea quoque caſu mutata eſſe, credideris; non valde repugnabo. Utinam vero idem

(1) *l*.5. *c*.8.

idem credi poſſet de iis quæ ſequun-
22, tur. Libro 1. cap. 2. Exercitatio *ſem-*
34. *per antecedere cibum debet : in eo qui*
minus laboravit , & bene concoxit , re-
miſſior : in eo , qui aſſuetus eſt , & mi-
nus concoxit , amplior . Contra autem
antea legebatur, *in eo, qui minus labo-*
ravit , & bene concoxit , amplior : in eo,
qui fatigatus eſt , & minus concoxit , re-
miſſior . Utra lectio probanda ſit , pro-
ductis rationibus diſputare nihil attinet,
22, quando Celſus paulo ante docuit , *qui*
2. *parum* concoxit , *quieſcere debere .* Cel-
ſo eodem auctore , non difficile eſt ju-
dicare in iis quæ ſcripſit de gravedine
lib. 4. cap. 4. num recte edita ſint cum
alia , tum hæc præſertim : Gravedine le-
191, vata , *ſi nares magis pallent , balneo uten-*
31, *dum eſt ; --- deinde cum cibo pleniore*
vinum bibendum . Etſi ad hunc modum
& Cæſarius , & Ruellius , & codex ha-
bent ; manifeſtum eſt tamen , legendum
eſſe , ut in reliquis editionibus , *ſi na-*
res magis patent . His enim mox ea
192, opponit Celſus : *At ſi nares æque clau-*
1. *ſæ videntur .* Qui etiam cum *vinum bi-*
bendum præcepit levato vitio , & nari-
bus jam magis patentibus , ſatis oſten-
dit , in iis quæ paulo ante poſita ſunt,
192, incipiente gravedine , *protinus abſtinere*
21. *a ſole , a balneo , a venere debemus ;* poſt
balneo , male omiſſum eſſe *vino* , quod
in codice , cunctiſque legitur editioni-
bus . Sed & pluribus aliis locis utra
lectio retinenda ſit , Celſus ipſe com-
monſtrat . Ubi enim lib. 3. cap. 21. nunc
editum eſt , exigua hydropicis potio
162, *optima eſt , quæ urinam movet . Alvum*
29. *moliri cibo melius eſt , quam medicamen-*
to , cum ſcriptum eſſet olim non *Alvum*,
verum *Sed id ipſum ;* hoc , videlicet
ſed urinam movere , ea comprobant quæ
continuo ſequuntur : *Si tamen res coget,*
ex his aliquid , quæ id præſtant , erit de-
coquendum , eaque aqua potui danda . Vi-
dentur autem hanc facultatem habere iris,
nardum , crocum , cinnamomum , caſſia ,
id eſt caſia , *myrrha , balſamum , galba-*
num , atque alia , in quibus ut quædam
ſint quæ alvum etiam movent ; plera-
raque tamen non eam movent , ſed uri-
nam . Libro 5. cap. 26. Gangrænæ ul- 3
ceri *proxima cutis plerunque ſubnigris pu-* 8
ſtulis impletur ; deinde ei proxima , vel
pallida , vel livida , fereque æruginoſa &
ſine ſenſu eſt . Deterior in inflammatio-
ne eſt . Quanto melius antea legeretur;
mitto *rugoſa* pro *æruginoſa* ; at certe
Ulterior ; nam *Alterior* in Pinziana , &
Juntina editione mendum manifeſtum
eſt ; pro *Deterior* , præclare apparet ex
iis quæ Auctor ipſe ſtatim ſubjicit ,
omniaque ea ſimul ſerpunt : ulcus in lo-
cum puſtuloſum : puſtulæ in eum ; qui
pallet aut livet : pallor aut livor in id,
quod inflammatum eſt : inflammatio in id,
quod integrum eſt , tranſit . Libro 6. 367
cap. 6. Suffuſio , *oculi pupillæ , qua cer-* 24.
nit , ſe opponit . Olim vero ; ſi Cæſarium,
& Pantinum excipias , apud quos per-
peram erat *oculi pituitæ ;* longe melius
ſcribebant *oculi potentiæ ,* confirmante
Celſo lib. 7. cap. 7. ubi ſuffuſionem , ait, 433
interiori potentiæ ſe opponere : quod *poten-* 5.
tiæ vocabulum , hoc quidem ſignificatu,
miror in iis quæ apud me ſunt , Lexi-
cis non inveniri . Eodem capite 7. ubi
de humorum curſu ad oculos verba
fiunt per ea vaſa , quæ alia Epiſtola (1)
memoravimus aut *inter calvariam & cu-*
tem , aut *inter membranam cerebri & cal-*
variam repentia , legimus nunc , *Poteſt* 435
autem adhiberi remedium his , quæ ſupra 32.
os fluunt , non poteſt his quæ ab oſſe . At
legebant quondam , *non poteſt his quæ*
ſub oſſe , ut non præcedentia ſolum , quæ
modo commemorabamus , ſignificant ,
ſed & ea quæ mox addit Celſus , con-
firmant . Raſo enim capiti adhibitis
quæ humoris curſum ſuſpendunt , *ſi ſic-*
ci oculi eſſe cœperunt apparet , inquit , 436
per eas venas , quæ ſub cute ſunt , irri- 7.
gari : ſi nihilominus madent , manifeſtum
eſt , ſub oſſe deſcendere . In his autem
quæ continuo ſequuntur : *ſi eſt tumor ,*
ſed levior , duplex vitium eſt , id eſt per
viam utramque humor fertur ; in his ,
inquam , pro *eſt tumor* , de quo nulla
fuerat injecta mentio , *eſt humor* lege-
bant . Quam vocem infra quoque , uno
exce-

[r] *IV.* p.103. 31.

excepto Cæſario, habebant, ubi vigin-
ti interjectis verſiculis, nunc ita ſcri-
56, ptum eſt, *venas ex quibus ad oculos*
31. *tranſiret*; ut niſi ſcias, olim edi conſue-
viſſe, *ex quibus humor*; quid tranſiret,
nuſquam appareat. Vide inſuper eodem
capite num placere poſſint quæ in un-
guis oculi curatione ad hunc modum
24, proponuntur: Caruncula lachrymalis, *ſi*
4. *vehementius unguis ducitur, ſequitur quo-
que ac decidit. Si abſciſſa eſt, &c.* Quo
enim modo, ſi decidit, abſcindi adhuc
poteſt? Erat autem antea hæc ſcriptu-
ra, *ſequitur. Ideoque decipit: ac ſi ab-
ſciſsa eſt, &c.*

Sunt & alia capita hujus libri 7. in
quibus novæ mutationes vel proximis
pariter Celſi verbis improbantur. Ca-
pite 4. Linum, per ani fiſtulam bipa-
tentem trajectum, & utroque capite li-
14, gatum, *bis in die, ſoluto nodo, ducen-*
20. *dum eſt ſic, ut ſubeat fiſtulam pars, quæ
ſuperior fuit*. Sed quidnam cogit bis in
die nodum ſolvere? Num quod linum
aliter ſic duci non poſſit? At præce-
14, ptum modo fuerat, *ut laxe cutem, quæ*
4. *ſuper fiſtulam eſt, teneat*. Num ut an-
tequam putreſcat, recens aliud linum
alligari ad vetus poſſit, & pro hoc in
fiſtulam trahi? At ejus rei cauſa mox
14, ſcribitur, ſatis eſſe, ut *tertio quoque die*
23. *nodus reſolvatur*. Quid ergo eſt? Nem-
pe olim, non *ſoluto*, ſed *ſalvo nodo*
ſcriptum erat vel apud Pinzium, & Jun-
tam, etſi hi, per operarum incuriam,
ſalvo modo ediderunt. Capite etiam 2.
niſi quid me fallit in Celſi ſententia
atque ordine intelligendis; mutata ſunt
quædam præter rationem. Videtur e-
nim hæc velle, ut ex incipientibus ab-
ſceſſibus materia eo congeſta, inciſa cu-
te, & cucurbitula ter admota, extra-
hatur: fieri tamen nonnunquam poſſe,
ut cucurbitula nihil agat, propterea quod
eam materiam ſua illa tunica conclu-
dat, quam Meges quidem (haud mul-
to aliter ac plures hoc tempore de fol-
liculo cenſent cyſticorum tumorum)
non proprie tunicam vocari, ajebat,
quia nervoſa non eſt, ſed callus eſt qui
pus vetuſtius conſequitur; verum ali-
quando eſſe vel prius quam pus confi-
ciatur, eoque cucurbitulæ tunc obſtare
interjectu ſuo, ne ex incipiente abſceſſu
materiam educat. Quæ ſi ita ſunt;
non modo illa; quod quidem manife-
ſtius eſt; perperam ſunt poſita, *cucur-* 408,
bitulam accommodare oportet; quod quic- 5.
*quid illud malæ corruptæque materiæ coiit,
extrahat* pro *quæ quicquid illic*; ſed hæc
inſuper, *Neque tamen fas eſt, nihil a* 408,
cucurbitula agere. Interdum etiam fit, 10.
*ut quicquid abſcedit, velamento ſuo in-
cludatur*, loco eorum, *Neque tamen fas
non eſt nihil cucurbitula agere. Interdum
enim*: itemque hæc, *tum pure quoque* 408,
maturiore, hæc tunica *interdum eſſe con-* 23.
ſuevit, cum antea legerent, *maturior
hæc*, aut, quod eſt in codice, *maturius
hæc*: & quanquam in alio Conſtantinus
adnotet fuiſſe, ut tres quoque editio-
nes habent, *maturiore*; non hic tamen
agitur de pure celerius confecto, ſed
de materia ex qua conficeretur, extra-
henda, niſi celerius tunica perfecta eſt
qua illa concludatur.

Sed & capite 5. ejuſdem libri ſepti-
mi, & capite 26. alia ſunt, quorum
mutationes haud facile probes. In hoc,
Medicus *ſiniſtræ manus duos digitos, in-* 476,
dicem & medium, leniter prius unctos 27.
oleo, ſimul in anum ejus demittit. Scri-
bebant olim, *leniter prius unum, dein-
de alterum in anum ejus demittit*, &
longe quidem melius. Agitur enim de
puero cui calculus e veſica excidendus,
ſatis doloribus circa ea loca cruciato;
quos cur, duos *ſimul* digitos immitten-
do, Medicus plus æquo augeat, nulla
cauſa eſt. Cum vero ad nimiam ſan-
guinis profuſionem, quæ evulſo calcu-
lo interdum accidit, compeſcendam, ſi
inutilia ſint alia, *agglutinanda cucurbi-* 482,
tula proponitur *& in genibus, & coxis,* 20.
& ſuper pubem; ſcire licet, ſcriptum
antea fuiſſe, non *& in genibus*, ſed *&
inguinibus*: quin Celſus pariter adver-
ſus nimias mulierum purgationes *cucur-* 233,
bitulas, vel *cute inciſa, inguinibus ad-* 34,
moveri, voluiſſe; qua autem ratione,
& quatenus, Rorarium (1), & Ru-
beum (2) explicaſſe: quae ſiquis in eo

[1] *Contradict. Celſ.V.* (2) *Annot. ad eum locum.*

caſu non probet (quanquam de ſcriptura, non de ratione hic quærimus) is neque admotam genibus cucurbitulam in hoc probabit. Capite autem 5. cum legeretur. *Latum vero telum ſi conditum eſt*, eodem videlicet modo quo pau-
417, lo ante, *Nihil tam facile in corpus, quam*
4. *ſagitta conditur*; non apparet unde ſumptum ſit quod pluribus verbis nunc ita
417, editum videmus, *Latum vero telum ſi*
32. *aliquis intus in carne habuerit*; niſi forte ex libro aliquo in quem pro duobus Celſi verbis longum gloſſema e margine in contextum irrepſiſſet. Infra etiam ubi traditum eſt, qua ratione extrahendum ſit telum quod oſſi inhæſerit, cum illa adduntur; *ſi* nihilominus
418, *morabitur, excuti quoque cum aliquo fer-*
33. *ramento poterit*; non video, cur antiqua lectio mutata ſit, *ictum aliquo ferramento*. Minuſque video libro 6. cap.
353. 6. quid ſibi velint ea verba, *poſthæc ci-*
22. *bo paulo pleniore, quam ex operum conſuetudine uti*, cum hæc quæ prius erant, præclare intelligam, *ex eorum dierum conſuetudine*. Proximo capite 7. poſtquam præceptum eſt, quid agendum ſit, ubi cruſta, qualis ſuper ulcera innaſcitur, intra auris meatum conſpe-
376, cta eſt, hæc modo ſubjiciuntur: *At-*
8. *que ubi cruſta ex auricula procidit; eluenda eſt aqua tepida; quo facilius ea per ſe diducta oriculario ſpecillo protrahat*. Olim autem erant hæc, in quibus nihil diſpliceat: *Atque ubi cruſta a corpore jam recedit, eluenda auris aqua tepida eſt, quo facilius ea per ſe diducta, oriculario ſpecillo protrahatur*. Capite 18. levis quidem mutatio eſt in iis
394, verbis, *At Eraſiſtrati compoſitio, aut*
26. *Cratonis, recte ſuper purulenta naturalia imponitur*; una enim littera detracta ex *Aut* factum eſt *At*. Sed tamen cum ea quæ proxime præcedunt, ipſa quoque purulentis naturalibus imponenda proponantur; ſi *Aut* ita diſplicebat, ut alia particula ſubſtituenda videretur; non quæ adverſaretur, ſed quæ conjungeret, potius erat ſeligenda, qualem, exempli cauſa, in libri ora Conſtantinus, & Ronſſeus indicaverant, *Ac*, & optime quidem, niſi vocalis ſequeretur.

Verum in his, quæ continuo legimus: *Folia quoque oleæ ex novem cyathis co-* 39
quuntur, manifeſtum eſt, humoris vo- 28
cem deſiderari: quam alii omnes habent, *ex novem cyathis vini* ſcribentes, ſi Cæſarium excipias, cujus quoque operæ ex incuria, ut opinor, prætermiſerunt.

Sed non ob incuriam factum credo, ut lib. 4. cap. 22. nunc quidem ſic le-
gamus: *Ultimum eſt, & in uteri quo-* 23(
que morbis efficaciſſimum, tribus aut qua- 19
tuor locis ſuper coxam, cutem candentibus ferramentis exulcerare. Nam etſi non idem modo Cæſarius, ſed & ante ipſum Pinzius, & Junta hic habeant *uteri*; reliqui tamen, & codex habent *veteribus*. Loquitur autem hic Celſus de coxarum dolore, de quo proximo etiam capite 23. quo agit de dolore genuum,
hæc videtur docuiſſe, *Omnes autem ejuſ-* 23
modi dolores, ubi inveteraverunt, vix 10.
citra uſtionem finiuntur. Libro 5. cap. 26. inter ſigna vulnerati cordis hoc po-
nitur, *ſudores frigidi, malique odoris*, 28
tanquam in ægroto corpore oriuntur. Sed 25.
vox illa *ægroto*, quæ pleriſque ibi placere non poteſt, in nulla alia, quod ſciam, editione eſt. Vix a Conſtantino, & Ronſſeo in libri ora adnotatur, ſic tamen, ut hæc ſequantur, *melius irritato*, *nam in vetuſto cod. irrotato*. Unde factum eſt quod uterque eorum, & Cæſarius antea, & Ruellius, & Pantinus, aliique ediderunt, *in rotato*. Verum illa ipſa vox *irrotato* facile orta eſt, una haud intellecta litterula, ex vera, ſi quid ego judico; quæ in codice noſtro, & Manutiorum utraque, & Stephani editione eſt, *irrotato*, niſi forte mavis ex duabus, quas Pinziana, & Juntina habent, *in rorato*. Utrolibet autem modo corpus ſignificatur, levi tenuique ſudore, quaſi rore, aſperſum, qualis, ut puto, ſudor infra quoque inter notas percuſſi ventriculi indicatur,
ſudores tenues oriuntur, per quos extre- 28
mæ partes frigeſcunt. Ejuſdem libri 16.
caput 28. qua parte abſceſſuum curationes proponit, non unum habet examine dignum. Sed; ut modus aliquis ſit; hic quoque non omnia perſequemur.

27, mur. Satis hæc eſſe potuerunt, *Eadem*
aut hæc in minoribus quoque abſceſſibus
... recte fiunt. Eademque omnium cura-
tio: tantummodo diſtat. Crediderim qui-
dem, typographorum negligentia mu-
tatum eſſe *autem* in *aut*: eademque cre-
derem ex *tantum modo* factum eſſe *tan-*
tummodo, niſi duas illas voces in unum
pariter conjunctas viderem in Juntæ,
Cæſarii, Pantini, Conſtantini, & Ronſ-
ſei editionibus; niſi quod hi duo ulti-
mi in margine ſaltem disjunctas exhi-
buerunt, ut ratio poſtulat, & Codex,
& Pinzii, Manutiorum, Ruellii, Ste-
phani editiones proponunt.

Hic tamen diſcrepantia erat. Sed in
ea lectione quam mox laudabo, cum
quotquot mihi ſunt editiones, & codex
ipſe convenirent; haud ſane video, qua
cauſa permoti Lindenius, & Almelo-
veenius in alia omnia abierint. Li-
bro 3. cap. 5. locus eſt tanto dignior
quem diligenter conſideremus, quod vel
ex eo uno intelligi planiſſime poteſt,
Celſum, quamvis non vulgo, medici-
125, nam exercuiſſe. Diſſenſionem proponit
1. Medicorum de tempore alendi ægros,
ſi febris aſſidua ſit, nec levior unquam
fiat. Qui alunt matutino tempore, his
illud objicit, inſequi tempus meridia-
num, a quo omnis æger fere pejor fiat.
Tranſit deinde ad alia tempora his ver-
bis, apud Almeloveenium quidem: quæ,
etſi plura ſint, tamen omnia deſcribam,
125, neceſſe eſt. *Igitur alii veſpere tali ægro*
14. *cibum dant. Sed, cum eo tempore fere*
peſſimi ſint, qui ægrotant, verendum eſt,
ne, ſi quid tunc moverimus, fiat ali-
quid aſperius. Ob hæc alii differunt ad
mediam noctem, decurſo jam graviſſimo
tempore, eodemque longiſſime diſtante.
Securius vero datur antelucanis horis;
quibus omnes fere maxime dormiunt: de-
inde matutino tempore; quod natura ſua
leviſſimum eſt. Dicet hic aliquis, &
jure dicet, cum cibum dare matutino
tempore ob inſequens meridianum im-
probaverit paulo ſuperius; quomodo
nunc probat? Deinde, quomodo antelu-
canis præſertim horis? quibus cum o-
mnes fere maxime dormiant, experge-
faciendi eſſent importuniſſime, nec ſi-
ne detrimento. Accipe nunc cætero-
rum lectionem: longe aliam Celſi fuiſ-
ſe videbis ſententiam, quæ neque pro-
poſitis difficultatibus obnoxia ſit, &
medicinam ipſum exercuiſſe, evidenter
oſtendat. *Ob hæc ad mediam noctem de-*
curro, id eſt finito jam graviſſimo tem-
pore, eodemque longiſſime diſtante, ſecu-
turis vero antelucanis horis, quibus o-
mnes fere maxime dormiunt, deinde ma-
tutino tempore, quod natura ſua leviſſi-
mum eſt. Vides, ut ſibi conſtet excel-
lens Medicus, qui ea tempeſtate cum
rarius quam noſtra, cibum caperent ſa-
ni, multo autem rarius ægri, tempus
quidem ſpectabat quo cibum daret, ſed
illa ſimul quæ datum eſſent inſecutura.
Animadverterat enim; ut ejus verbis ex
ſuperiore capite utar; *non diduci tam* 123,
celeriter cibum *poſſe*, ut tempore pro- 3.
xime ſequenti, in ægris præſertim, jam
ſatis ductum eſſet. Secundum hæc
tradit, quid ſecus ac alii, ipſe facere
conſueviſſet. Quo ejus luculentiſſimo
teſtimonio, ut Medicum fuiſſe, oſten-
derem, in ea qua id quærebam, Epi-
ſtola (1) non ſum uſus, quia necdum,
quomodo hæc ejus verba oporteret le-
gere, demonſtraveram. Sed ſumma
quoque & codicis, & eorum quos lau-
davi, aut omnium, aut fere omnium
erat conſenſio in quibuſdam aliis locis
quos mutavit Lindenius. Qui, quoniam
ad ægros ſpectant juxta propoſitam nor-
mam alendos, hic indicabuntur. Ca-
pite igitur, quod modo deſignabam,
quarto libri 3. ſic edidit: *Interdum e-* 121,
nim pejores dies pares fiunt; & oppor- 18.
tunius poſt febrium acceſſiones cibus da-
tur. Omnes loco *febrium* habebant *eo-*
rum, aut *earum*. Recte habuiſſe, mens
Celſi oſtendit improbantis hic priſco-
rum conſuetudinem, ad hunc modum
paucis ante verſiculis propoſitam; *ſic* 121,
ægros nutriebant, ut dierum imparium 9.
acceſſiones expectarent: deinde poſtea ci-
bum, quaſi levioribus acceſſionibus in-
ſtantibus, darent: itaque niſi legamus

[1] W.p. 77, 11.

poſt eorum , id eſt dierum parium , *acceſſiones* ; ſententiam Celſi corrumpimus. Infra pariter ubi eodem capite nunc
123, ſcriptum eſt , *ſatius eſt* , *principia cibi*
5. *a decedente febre* , *quam reliquias ab incipiente excipi* . *Ita ſi longius tempus ſecuturum eſt* , *quam integerrimo dandus eſt* : *ſi etiam breve* , *antequam ex toto integer fiat* ; bene omnes pro *ſecuturum* ſcribebant *ſecundum* , id eſt felix & opportunum integritatis tempus , & ; ſi Juntam , & Cæſarium excipias ; *ſi breve* , *etiam antequam* pro *ſi etiam breve*, *antequam* .

Quoniam hactenus vix quidquam notavimus in libro 8. quidquid ex hac Epiſtola reliquum eſt , in eum impendamus. Qui cum maxima ex parte huc redeat, ut oſſa proponat aut vitiata , aut fracta , aut de loco mota ; in his ſingulis caſibus pertractandis verba aliqua comperiemus aut aliter , aut alibi fuiſſe ab Almeloveenio ſcribenda .

Quod ad vitiata igitur oſſa attinet ; ſunt capite 2. & 3. quædam ita nunc edita, ut dubitare poſſis , an ſint retinenda ; nonnulla autem ſic, ut pro certo ſcias ; eſſe mutanda . Quæ ut dignoſcamus ; Celſi ordinem ſervare juvat .
508, Vitiatum os , docet *primo fere pingue*
1. *fieri* , *deinde vel nigrum* , *vel carioſum* Quod autem pingue eſt , ſemel iterumve ſatis eſſe admoto ferramento adure-
508, re , *ut ex eo ſquama ſecedat* . Erat in
10. omnibus quæ aqud me ſunt , editionibus , *ut ex eo ſtatu ſecedat* : in codice evidenti mendo , pro *ſtatu* erat *ſtava* : Conſtantinus in margine adſcripſerat *recedat* . Lindenius ſic emendavit , ut primo loco poſuimus , multo probabiliore ſcriptura , non tamen certa ; nam & *teſta* Celſus ; ſic enim etiam ſolet ; poterat, non *ſquama* , ſcripſiſſe . Pergit deinde Celſus ad nigredinem , & cariem, curationem utriuſque in ſummo oſſe tradens , & notas ſubjiciens , per quas ſeorſum tum illius , tum hujus finem in oſſe cognoſcamus!, tunc etiam cum
508, *dubium eſt* , quam alte ultralibet deſcen-
30. derit ; quo loco , & quidem apud alios quoque , majori diviſionis ſigno appoſito poſt voculam illam *eſt* , ſpatioque inſuper relicto , male in duas ſententiam videbis fuiſſe disjectam . Et cariei quidem finem magis , minuſve profundum monſtrari, docet, a tenui ſpecillo magis , minuſve deſcendente . Cum expectas , ut de nigredine quoque doceat ; ecce continuo hæc legis , quaſi ad cariem ipſam ſpectantia : *Colligi i-* 509,
dem poteſt etiam ex dolore , *&* *ex febre*, 1.
quæ ubi mediocria ſunt , *illa alte deſcendiſſe non poteſt* . *Manifeſtior tamen adacta terebra fit* . *nam finis vitii eſt* , *ubi ſcobis nigra eſſe deſiit* . Sed nonne Au-
ctor , cum inferius ſcribit , *ſive autem* 511,
nigrities, *quam terebra detexit* , *ſive ca-* 31.
ries , *quam ſpecillum oſtendit &c.* ; ſatis indicat, hæc de terebra ad nigredinem attinere ? Eſt igitur omnino ea ſcriptura reſtituenda , quam in codice video, & in cunctis editionibus : *Nigrities colligi quidem poteſt etiam ex dolore &c.* Hanc in illam mutari juſſerat Paawius (1), *corruptiſſimam* judicans , quia nigritiem ex ſymptomatibus colligere non eſt opus , quippe quæ *conſpicitur* , *neque latere poteſt* ; haud animadvertens , non de nigredine quæ in ſummo oſſe eſt , ſed de profunda illa hic quæri, de qua, ut Celſus dixerat , *dubium eſt* . Verum ut hoc loco non erat Paawio obtemperandum ; ſic altero
quidem erat . Is in proximo eſt . *Sin* 509,
autem nigrities eſt , *aut ſi caries ad al-* 15.
teram quoque partem oſſis tranſit , *oportet excidi* . *Idem quoque in carie ad alteram partem oſſis penetrante fieri poteſt*. Etſi in his codex , & editiones cunctæ; niſi quod habent , *Atque idem in carie quoque* ; mire conveniunt ; ratio tamen clamat , huc ex libri ora gloſſema irrepſiſſe : neque ille tantus & calamo , & typis ſcriptorum librorum conſenſus aliud oſtendit , niſi jam diu eſſe cum irrepſit . Cur enim continuo , & inutiliter bis idem diceretur ? imo cur ſimul idem præciperetur , & Medici arbitrio relinqueretur ? neque enim , ut libri , ita hæc conveniunt inter ſe *oportet excidi*,

(1) *Comment. in hunc loc.*

cidi , & *fieri poteſt* . Itaque gloſſema
eſſe , non dubitarunt Conſtantinus , &
Ronſſeus, & poſt hos Paawius . Sed il-
li delendas eſſe quatuor illas voces *eſt,*
aut ſi caries : hic autem , iis relictis ,
totam alteram partem , *Idem quoque &c.*
tollendam cenſuit. Ego cum hoc fa-
cio.

Cæterum non , ut hic , ita etiam al-
tero in loco ratio codici , & editioni-
bus repugnabat , ubi ab Almeloveenio
de ſpecillo, cariem explorante, ſcriptum
11, eſt , *depreſſum in id foramen , quod in-*
3. *fra ſolidam ſedem habet , & renitens ali-*
quid invenit , & madens exit , omiſſis
ante *renitens* voculis duabus , quas ha-
bent omnes , *ob id* . Si cauſam quæris;
nempe Paawio viſæ erant *ſenſum turba-*
re , proptereaque cum precedente vocu-
la *&* delendæ . Ubi etſi mihi aliter
videtur ; tamen levius fero non ſecus
ac cum paulo ante in Paawio legendo
ſic hallucinatus eſt Almeloveenius , ut
pag. 511. quod ille recte admonuerat
de *ac ſi* linea 14, ipſe tranſtulerit ad
At ſi linea 4. Gravior interea , ut qui
ſententiam prorſus vitiet , in una dem-
pta litterula error eſt , qui in Cæſarii ,
& Ronſſei editiones , non in cæteras ,
ne Lindenii quidem , neque in codicem
irrepſit . Quem ut errorem planius
oſtendam ; alter qui præcedit , indican-
dus eſt : uterque autem poſtulat , ut hic
quoque Celſi ordinem commemoremus.
Os , cum altius vitiatum eſt , docuerat,
ut vidimus , eſſe excidendum . Excidi
autem , ſi vitium poteſt anguſto mo-
dioli ambitu comprehendi , circumacto
modiolo , docuit . Sin latius eſt ; tere-
bra , & ſcalpro . Terebra enim , ſe-
11, cundum Almeloveenii ſcripturam , *fo-*
ramen fit in ipſo fine vitioſi oſſis atque
integri : deinde alterum non ita longe ,
tertiumque , donec tactus is locus , qui
excidendus eſt , his cavis cinctus ſit . Quæ-
res hic , quid ſignificet iſta vox *tactus*?
Nempe incuriam operarum ſignificat ;
operarum , inquam , non Almeloveenii,
non Lindenii , tametſi hic quoque ſic
habet , ſed operarum Cæſarii , in cujus
editione anno ab hinc ducenteſimo , &
quod excurrit , ita ſcriptum eſt pro *to-*
tus quod & ſententia requirit , & codex
habet , & editiones reliquæ omnes quæ
apud me ſunt . *Tum* , pergit mox Al-
meloveenius , *exciſorius ſcalper ab alte-* 511,
ro foramine ad alterum malleolo adactus 11.
id , *quod inter utrumque medium eſt* ,
excidit ; *ac ſi ambitus ſimilis ei fit , qui*
in anguſtiorem orbem modiolo imprimitur.
Utro modo vero &c. Quibus verbis ſi
litterulam addas ; & pro *ac* ſi reſcribas
ac ſic ; plana fient omnia atque aperta.
Quem errorem ſi typographo pariter im-
putare velis ; facile aſſentiar : nec vero,
quamvis ſententiam , ut dixi , omnino
pervertat ; aut ipſum , aut qui eum præ-
cedit , hic eram memoraturus , niſi ab
una in alteram editionem animadver-
tiſſem aut tranſiiſſe , aut longo poſt
tempore ſe ſe iterum intruſiſſe . Haud
diſſimile quidpiam accidit paulo ſupe-
rius , capite eodem 3. ubi nunc legi-
mus : *Si nigrities eſt , angulo ſcalpri ſi-* 510,
nus exiguus ſit , qui clavum modioli *re-* 21.
cipiat , ut , eo inſiſtente , circumactus mo-
diolus delabi non poſſit : deinde his ha-
bena , quaſi terebra , convertitur . In his
enim verbis non modo per typographo-
rum negligentiam *ſit* factum eſt ex *fit* ,
quod omnes habebant ; ſed & *his* , quod
in Pinzianam , & Juntinam editionem
incuria intruſerat , reliquæ autem edi-
tiones , & in iis Lindeniana quoque ,
ſic emendatum protulerant *is* , modio-
lus videlicet ; *his* , inquam , rurſus in
Almeloveenianam ſe retulit . Quæ
de carie paulo ante attigimus , locum
alterum ad memoriam revocant , qui
tametſi non ad 8. ſed ad 5. attinet li-
brum , non eſt hic a nobis prætereun-
dus . Ibi igitur cap. 28. ubi de ſpecil-
lo in fiſtulam demiſſo , & os jam con-
tingente verba fiunt , hæc ſunt : *ſi di-* 329,
labitur ſpecillum , nondum caries eſt : ſi 21.
non dilabitur ſede , qua innititur , caries
quidem , verum adhuc levis eſt . Antea
ſcribebant omnes , *ſi non labitur , ſed*
æquali innititur , idque egregie . Nam
etſi Conſtantinus , & Ronſſeus in mar-
gine adſcripſerint *ſede qua* ; monſtrat ta-
men Celſus , utra verior ſcriptura ſit ,
cum ad deſcripta verba hæc continuo
attexit , *ſi inæquale quoque & aſperum*
ſub-

ſubeſt, *vehementius os exeſum eſt*. Scilicet voluit ſecundo loco, cariem quidem eſſe, ſed hactenus, ut ſpecillum labi non ſinat, cæterum levem adeo ut os æquale videatur.

Satis de vitiatis oſſibus. Nunc, ut pollicitus ſum, de fractis. Ad hæc pertinent ex libri, ad quem redeo, octavi capite quarto propemodum extremo verba illa de curatione fractæ calvariæ:
521, *Ubi bene res cedit, incipit ab ipſa mem-*
8. *brana, vel ſi os eo loco duplex eſt, inde quoque caro increſcens id, quod inter oſsa vacuum eſt, replet*. Non dubito, quin pro *caro inſcreſcens id*, *quod*, malis communem lectionem *caro increſcere*, *eaque id quod*. Capite autem 7. ubi
525, legis, *ſi maxilla tranſverſa fracta eſt*
9. (*ſub quo caſu fere dens ſuper proximum dentem excidit*) tametſi Cæſarii qnoque, & Ruellii editiones, atque adeo codex habent *excidit*; res tamen ipſa poſtulat, ut cæteris potius aſtipulemur, qui habent *excedit*. Sed hic neutiquam prætermittendus eſt locus, ad fracta artuum oſſa pertinens parte ultima capitis 10.
541, *Solent tamen interdum adverſa inter ſe*
30. *oſsa conſervere: eoque & brevius membrum, & indecorum fit*. Hic vero eſt ubi Schulzius (1) in illos aſperius invehitur, qui *temeraria mutatione*; ſic enim loquitur; *adverſa oſsa* ediderunt, ubi veteres *omnes* habebant *diverſa*. Omnes autem ei ſunt, qui ſex quas laudat, editiones procuraverant. Quinque ego alios addo; nec tamen an reliqui pariter, quibus nunc careo, omnes habeant *diverſa*, pro certo ſcio: eſſe poſſe qui non habeat, ex codice apparet, in quo lego *tranſverſa*, quemadmodum & alios, non nominat; ſed indicat Rubeus (2), legiſſe, non ignoro. Quid in ſuis codicibus Lindenius, illius mutationis auctor, legerit, neſcio. Attamen Schulzio libens aſſentior improbanti iſtam lectionem *adverſa*. Aſſentior quoque anteferenti alteram illam *diverſa*.

De ratione autem qua explicat, cur abjiciat primam, tueatur alteram, magna ex parte diſſentio. Nam diſcere cupientem quid Celſo ſint *adverſa oſſa*, rejicit ad caput 5. libri hujus. Ibi autem oſſa narium *adverſa fracta* illa in- 52
telligenda eſſe, patet, quæ ab adverſo, 30
non ab laterali, ictu fracta ſint; itaque oſſi opponuntur, quod *a latere fra-* ibi
ctum, *ictumve* ſit: quæ res quantum ad &
propoſitum faciant, non video. Scire 52
etiam aventem, quid ſint *diverſa*, at- 30.
tendere jubet, Celſum propoſita parte capitis 10. tradere inſtituiſſe *communes curationes*, *ad humeros*, *brachia*, *crura*, *femina*, *digitoſque confractos pertinentes*; *reſpexiſſe* igitur *ad illos caſus*, *ubi in cubito vel crure utrumque os fractum eſt*, *minuſque curioſe omnia in reponendis & continendis oſſibus facta ſunt*: *ex quo accidere poteſt*, *ut ulna cum radio*, *vel tibia cum fibula*, *hoc eſt oſſa diverſa coaleſcant*. Ego vero illud primum dico, qua parte propoſitum Celſi eſt communes etiam humeris & feminibus curationes docere, eâ parte peculiares brachii vel cruris, quas ſuperius abſolverat, iterum attingi, præſertim nec brachio, nec crure commemorato, non potuiſſe. Deinde dico, quos Schulzius ponit caſus me neque apud Tagaultium, neque apud Paræum, neque apud Fabricium noſtrum, neque; ut alios omittam; apud Cel. Heiſterum, ubi conſultiſſimi hi Viri, neque minus in Celſi lectione, quam in Chirurgia diutiſſime verſati, de oſſium brachii, aut cruris fractura agunt, legere meminiſſe: ut quamvis ex parte queant contingere; rari ſint, oporteat, cum Celſus non ita rarum deſignet ſuum; *Solent enim*, inquit, *interdum &c.* Quid ergo eſt? Non 5. hujus libri capite, ſed prima parte capitis hujus 10. qua plura quoque communia Celſus docuit, locus erat, cum eo quo de agimus, comparandus, ut ſimul quid ipſi eſſent oſſa *adverſa*, & eſſe poſſent *diverſa*, ſimul hic verba eſſe de crebro caſu, nec ſolum ad brachii, aut cruris oſſa attinente, perſpiceretur. *Si* fracta oſſa *non adverſa*, *ſed obliqua junguntur* (*quod* 53
fit ubi loco ſuo non ſunt) *membrum id* 4.
alte-

(1) Exerc. de Oſſib. conſervent. §. 4.

(2) *Annot. ad hunc loc.*

altero latere brevius eſt, & muſculi ejus tument. Loquebatur ibi de oſſibus necdum repoſitis, non modo necdum conferventibus. Si ergo accidat ut ſic conferveant, quod ſolitum interdum accidere ſive Chirurgi, ſive ægri culpa, vel nimis notum eſt; ſua quoque curatio, oblongis omnibus oſſibus communis, Celſo non erat hic omittenda.
41, Quam ita ſubjicit, *ut frangi rurſus oſ-*
4. *ſa, & dirigi debere*, dicat; non tranſferri: quemadmodum mox quoque dicit,
42, *ab ea parte, in quam os ſe inclinat, involutam lana regulam eſſe objiciendam*. Adverſa igitur inter ſe oſſa confervere non aliud Celſo eſt, niſi ita confervere, ut naturalem quodque directionem confervent, non ut fractarum partium aliam alio inclinent. Non ſcripſit igitur hic *adverſa*; ſed id quod adverſis oppoſitum eſt. Quod ut ſignificaret, *obliqua*, ut vidimus, ſupra dixerat. In codice hic, ut dictum eſt, non ſecus ac alii olim, *tranſverſa* reperi: quod & obliquitatem interdum non maximam ſignificat, ut cum febricitantes ſues Columella (1) ſcripſit, *obſtipas tranſverſa capita ferre*, quod poſtea ſic expreſſit Plinius (2), *index ſuis invalidæ --- caput obliquum in inceſſu*. Potuit tamen Lindenius in alio codice invenire *adverſa*, ſive quod inſcitiâ librariorum, præcedens negativa vocula deeſſet, ſive quod tenuis quæ eam repræſentaret, notula, atramento diffugiente, evanuiſſet: nec prohibet quidquam credere, potuiſſe hic Celſum ſcribere, ut alibi feciſſe vidimus, *non adverſa*. Veruntamen ſi plerique optimi codices inter ſe hic, ut editiones, conveniant, & *diverſa* habeant; hoc potius ita accipiemus, ut in longe aliam ac Schulzius, ſententiam euntes, aliam oſſium, quæ conferbuerint, partem alio verſam inclinatamque ſignificari, exiſtimemus.

Reſtat, ut de oſſibus loco ſuo motis verba faciamus. Capite 19. hujus, a
552, quo non recedimus, libri octavi pri-
31. mum quidem *in manuum digitis toti-* *dem fere luxationum caſus, eademque ſigna eſſe dicuntur, quæ in ipſis manibus*. Dictum autem fuerat cap. 17. ma-
num *in omnes quatuor partes prolabi*, 551,
id eſt in priorem, aut in poſteriorem 29.
partem, aut in utrumlibet latus, & quæ his ſingulis conveniant caſibus, curationes adjectæ. Cum eadem igitur in digitis quoque expectes; de eorum
curatione hæc ſolum invenis: *Super* 553,
menſam tantummodo intendi debent, qui 1.
vel in priorem vel in poſteriorem partem exciderunt; tumque palma compelli: ut ita in locum, unde lapſus eſt digitus, reſtituatur. At qui in latus alterutrum prociderunt, ii qua ratione curandi ſunt? Monſtrant editiones omnes meæ, quæ nimirum ſummo conſenſu pro novem iſtis ultimis verbis, hæc habent, *atque id quod in latus elapſum eſt, digitis reſtitui*, id eſt Chirurgi digitis, ut opinor, non palma: quamobrem ſuſpicatus ſum aliquando, Celſum non *atque*, ſed *at* ſcripſiſſe, certe in codice ſic eſt, *ad id quod in latus elapſum eſt*. Verum hoc levius. Nunc ad primum, unum, atque alterum dumtaxat exemplum addam, utrumque luculentum, utrumque ex capite 20. libri hujus; ſed alterum ex initio, ex ſine alterum.
Primum eſt: *Cum de humeris dixerim*; 553,
de his quoque, quæ in cruribus ſunt, 9.
videri poſſum dixiſſe: ſiquidem in hoc caſu quædam ſimilitudo eſt femori & humero, tibiæ & cubito, pedi & manui. Dixerat Celſus proximis ſuperioribus quinque capitibus de prolapſis humero, cubito, manu, & quæ in hac ſunt, palma, & digitis. Cur igitur de humeris, ajat dumtaxat, ſe dixiſſe? aut quomodo humeris non modo femora, ſed & tibiæ, & pedes reſpondeant? hæc enim omnia, ut diſerte explicat, *crurum* nomine hic accepit. Num igitur ut nominata hac una parte totos artus inferiores, quod neſcio an alibi uſquam fecerit, hic certe ſignificat; ſic etiam humerorum appellatione totos ſuperiores deſignavit? Sane hoc loco aliquid ejuſmodi comminiſceremur, neceſſe eſſet;

(1) de Re Ruſt. l. 7. c. 10.

(2) Nat. Hiſt. l. 8. c. 51.

ſet; quanquam non ad hunc modum
loqui ſolitum ſciremus, ut cum ſupra,
507, cap. I. *per omnia femur humero, crus*
1. *vero brachio ſimile eſſe*, ſcripſit; niſi
& codex, & editiones, quotquot apud
nos ſunt, ſic hujus 20. capitis initium
proponerent, *Cum de his dixerim; de
his quoque*, ſive, ut habet Stephanus,
*de iis quoque, quæ in cruribus ſunt,
videri poſſum dixiſſe*. Qua ratione ut
vocula *his* oſſa omnia artuum ſuperio-
rum, ſic vocula *iis* omnia pariter in-
feriorum comprehendit. Tandem ut
ex capite hoc extremo alterum exem-
plum proferamus; tres certe ultimi e-
555, jus verſiculi, *Poteſt tamen conditus, arti-*
15. *culus medius aut ſummus canaliculo ali-
quo contineri*, neutiquam poſſunt femo-
ris oſſi convenire, de quo uno in ſuam
ſedem reponendo, in eademque conti-
nendo verba facta ſunt eo capite. Et
vero neque codex, neque ex meis o-
mnibus editionibus ulla eſt, quæ tres
eos alibi verſiculos habeat, quam poſt
totidem ex quibus caput conſtat 24.
quod ad caput, quippe de luxatis digi-
tis pedis, attinere poſſunt verba de ar-
ticulo medio, aut ſummo. Sed cum
digiti qui in manu ſunt, ſinguli arti-
culos habeant ternos, quot non habent
ſinguli qui ſunt in pede, & quod præ-
ſertim attendendum eſt, his longiores
ſint, multoque illos crebrius, quam
hos, movere conſueverimus; mirari a-
liquis poſſit, cur eum canaliculum Cel-
ſus non illis potius quam his continen-
dis propoſuerit capite 19: quod ſi fe-
ciſſet; non fuiſſet opus hic iterare ubi
557, in digitis pedis *nihil ultra fieri*, præ-
4. cipit, *quam quod* præceperat in manus
digitis. Quærere inſuper aliquis poſſet,
quare cum cruri, aut femori continen-
dis, ſi fracta quidem, non ſi luxata
ſint, canalem adhiberi juſſerit parte 5.
capitis 10; in digito fracto canaliculum
non laudaverit particula illa proxima
6. brevi adeo, ut typographi in altera
Manutiana editione, prioris alioquin
conſimillima, pene accepiſſe videantur
pro inſcriptione partis 7. Quod ſi is
quæreret, quaſi ad breviſſimam hanc
particulam verba illa quæ propoſuimus,
ſuſpicaretur eſſe adjicienda; plura eſſent
per quæ ab ejuſmodi ſuſpicione poſſet
dimoveri: ſed unum ſatis eſt, quod ar-
ticulus medius aut ſummus *conditus* di-
citur, eadem videlicet ſignificatione,
qua capite 23. *condi* dicuntur luxata
plantarum oſſa; *iiſdem modis, quibus* 55
in manibus, prodeunt, iiſdemque con- 26.
duntur, id eſt reponuntur: articuli au-
tem nomine hinc junctura non accipi-
tur, ſed os quod jungitur; quæ ſigni-
ficatio in artu quidem, non in articu-
lo, a Lexicorum Scriptoribus memora-
tur. Quæ cum ita ſint; conjicere poſ-
ſe mihi videor, Lindenium a codice
fortaſſe aliquo admonitum, ad caput
potius 19. attexenda verba propoſita
credidiſſe, eoque a capite 24. disjunxiſ-
ſe, ejus autem amanuenſium incuriâ ad
caput 20. adjuncta eſſe.

Hæc, mi Vulpi, habui quæ duabus
Epiſtolis ad te ſcriberem ſuper locis
pluribus, quæ mihi Almeloveenianam
Celſi editionem inter ſcribendum vo-
lutanti, & cum libis ſeu typis, ſeu
calamo deſcriptis conferenti, hic illic
forte occurrebant digna in quibus alia
ſcriptura aut indicata eſſet, aut etiam
propoſita. Ut hæc, ſic alia, opinor,
nec pauca fortaſſe, deprehendere po-
tuiſſem, ſi minus fuiſſem aliis ſtudiis,
& occupationibus diſtentus. Sed vel ea
quæ notavi, ſatis ſuperque eſſe potue-
runt ſcire aventibus, quid ego de iſta
editione ſentiam. Neque tamen in Lin-
denium hanc culpam confero, quod
marte, ut dicitur, ſuo tot mutaverit,
multoque etiam minus, quod mutan-
do, plura vitiaverit, quam emendave-
rit. Me enim illa quam modo dice-
bam, collatio docuit, bene multa, quæ
ab ipſo primum invecta crederes, in
quibuſdam antea editionibus, aut codi-
cibus fuiſſe: plurima autem ne intelli-
gi quidem potuiſſe, niſi emendationi-
bus, quas ratio, & facilitas ipſa com-
mendat, ab eo ſæpius, ut videtur, ſe-
lectis, quam excogitatis, feliciter reſti-
tuta haberemus. In ejus igitur editio-
ne, ut ab Almeloveenio ornata eſt,
cum & plurima ſint, ut dico, & in
parte etiam oſtendi, bene emendata,
&

& plurima quoque, præter reſponden-tes Celſi locos, numeris ad latus ad-ſcriptis indicatos, tum pagellis pleriſ-que, tum volumini univerſo, non ſine legentium utilitate, ſubjecta: cumque in cæteris editionibus, ſi eadem truti-na examinarentur, non pauciora ſaltem; ne dicam multo plura; emendationem requirerent; quis merito arguere te poſ-ſit quod non aliam nunc Cominianis formis deſcribendam cures interea dum aliqua tandem melior exiſtat. Et ſane poſtquam ex eadem officina eandem e-miſiſti editionem, cum ſemel, iterum, tertio apud exteros Celſus prodierit; ſecundum Almeloveenii editionem ſem. per audio prodiiſſe. Utinam Viri docti, quibus codicum optimorum copia ſit, ea in medium conferant, unde lumen accendatur ad illam, aliis non temere detractis, aliis adjectis, aliis mutatis, aliquando perficiendam. Nam certe, quo magis conſidero, novæ mihi ſub-inde oriuntur dubitationes, quæ, ſi co-dicum ſubſidio abundarem, fortaſſe ad verum propius veſtigandum perducerent. Nunc per ſe vix uſui ſunt. Nam ut vi-tiatum ſuſpicer locum aliquem, faciunt; ut videam, quomodo reſtituere poſſim, non faciunt: & tametſi videre mihi a-liquid interdum videar quod a veri ſi-militudine non abhorreat; id tamen proponere vix audeo conjecturæ nomi-ne, aut divinationis, vel potius cona-tus divinandi. Cujuſmodi igitur futura eſſent intelligis, quæ promiſeram; ut ægre ferre non debeas, ſi jam ſatis lon-gam Epiſtolam nolui facere his quæ me-lius apud me latebunt, multo longio-rem. Vale: & librum, quem ad Sa-monicum, & ad me attinere, dixeras, quam primum mitte.

Patavii MDCCXXXXVIIII. VII. Kal. Januar.

EPISTOLA SEPTIMA.

Jo. Bapt. Morgagnus Jo. Bapt. Vulpio S. P. D.

NEgas, mi Vulpi, te prius librum, quem eras pollicitus, eſſe miſſu-rum, quam dubitationes acceperis, & divinationes, quas promiſeram. Accipe, quando ita vis, qualeſcunque ſunt, & quotquot, & quocunque ordine ſuccur-rent protinus ſcribenti. Sed cave, ne tot ſint, ut te pœniteat voluiſſe, neve, ſi juſtæ Epiſtolæ, tuique deſiderii mo-dum forte tranſivero, tu muſſitans, me ſimilem propemodum cantorum cen-ſeas (1).

Omnibus hoc vitium eſt cantoribus, inter amicos
Ut nunquam inducant animum can-tare, rogati:
Injuſſi, nunquam deſiſtant.

Hæreo primum in quodam loco lib. 2. cap. 7. *tum in ſuperioribus partibus* 65,
fit abſceſſus: ac ſi inter ipſa initia ſan- 1.
guis e naribus non fluit, circa aures e-rumpit. Cauſa dubitandi eſt, quia cum ea quæ hæc præcedunt, & quæ ſubſe-quuntur, ex uno eodemque loco Hip-pocratici Prænotionum libri (2), ipſo rerum conſervato ordine, ſumpta agno-ſcam, neque indidem accipi videam quæ illis interjecta hic deſcripſi, neque ſatis cum his convenire, intelligam; ut putant aliqui, certum quendam Coa-carum Prænotionum (3) locum, in quo de ſanguine quidem e naribus, ſed poſt parotidis eruptionem fluente, verba fi-unt; quærendum ſupereſt, unde igi-tur

(1) *Horat. Serm. l. 1. Sat. 3.* (2) *n. 6.* (3) *apud Holler. Sect. 2. l. 1. A. 21.*

tur ſumpſerit Celſus, & cur hoc loco interjecerit; niſi quidem huc temere e ſua ſede translata ſint, quæ ſententia Ronſſei (1) fuit. Verum id dum quærimus, ſcriptura ipſa noſtræ officit perquiſitioni. Verba enim illa, *ſanguis e naribus*, neque in noſtro codice, neque in ulla ex his quæ ante oculos ſunt, editionibus invenimus: & vix Conſtantinus, & Ronſſeus in libri ora ſcribunt *initia*, aut *viſcera*, cum in contextu omnes ſcribant *ipſa ulcera*; alii autem *non fluit*, alii *non fuit*, quod & vetuſtior ex meis editionibus, & codex habet, hicque inſuper *viſcera*; ut mihi aliquando in mentem venerit legere, *ac ſi inter ipſa viſcera non fit, circa aures erumpit*, abſceſſus videlicet. Quod etſi, quemadmodum poſtea animadverti, placuerit etiam Pantino (2); tamen, ut in loco aliter adeo ab aliis ſcripto, eſſe amplius perpendendum cenſeo.

Commemorata ſententia Ronſſei de eo loco paulo ſuperius transferendo, ad memoriam redigit dubitationem quandam meam, num alius ſit forte de ſede ſua deturbatus. Indicia enumerans Celſus lib. 3. cap. 6. ex quibus Medicus febricitare ægrum, cognoſcat, non videtur mihi omnium, ut nunc quidem legimus, ultimum illud facere potuiſſe,
130, *ſi venæ non æquis intervallis moventur;*
8. cum hæc continuo eſſet adjuncturus: *Ob quam cauſam medicus neque in tenebris, neque a capite ægri debet reſidere; ſed illuſtri loco adverſus eum, ut omnes notas ex vultu quoque cubantis perſpiciat*. Quod ſi illud ex arteriarum ictibus percipiendum ſignum perpaucis ante verſibus ſcriptum fuiſſe, concipiamus; nempe ultimæ erunt illæ notæ, poſt quas ſtatim poſſint illa recte ſubjici, *Ob quam cauſam*, & cætera quæ deſcripſimus.

Sed leve hoc præ iis quæ lib. 8. c. 1. in deſcriptione articulorum dubito ſuperiorum vertebrarum, ſive rei obſcuritas tantummodo, ſive & vitium quodpiam verborum eſt. Illuſtrare conemur locum, non perbrevem, hactenus ſaltem, ut minus difficile poſſit intelligi, an a verborum depravatione, id quod credibilius eſt, oriatur obſcuritas. 1.
Omneſque vertebræ (exceptis tribus ſum- 50,
mis) a ſuperiore parte in ipſis proceſſibus 8.
parum deſidentes ſinus habent: ab inferiore alios deorſum verſus proceſſus exigunt. 2. Summa igitur protinus caput ſuſtinet, per duos ſinus receptis exiguis ejus proceſſibus. 3. Quo fit, ut caput deorſum parvis tuberibus exaſperetur. 4. Secunda ſuperioris parti inferiori inſeritur. 5. Quod ad circuitum pertinet, pars ſumma anguſtiore orbe finitur. Itaque ſuperior ſecundæ circundata in latera quoque caput moveri ſinit. 6. Tertia eodem modo ſecundam excipit. & perpaucis de cervicis mobilitate interjectis, 7. *Jamque vertebra tertia tubercula, quæ inferiori inferantur, excipit. 8. Cæteræ proceſſibus deorſum ſpectantibus in inferiores inſinuantur, ac per ſinus, quos utrinque habent, ſuperiores accipiunt*. Locum omnem cum brevitatis, tum perſpicuitatis cauſa in octo particulas diviſi. In prima igitur, quæ verba uncis intercepta ſunt, num a Celſo eſſe, credemus? aut ſi a Celſo, ita prorſus ab eo ſcripta? Nam ſi vertebræ tres ſummæ ſuperioribus carent ſinibus, itemque proceſſibus inferioribus; quomodo prima vertebra ſinus habet, ut in 2. particula eſt, quibus capitis proceſſus recipiat? & quomodo tertia vertebra tubercula quæ inferiori inferantur, exigit? ſic enim oſtendam in particula 7. eſſe legendum. Jam vero particula 3. non ita uti ex Almeloveeniana deſcripſi, in cæteris exſtat editionibus, ſed ad hunc modum, *Quo fit, ut caput ſurſum deorſum verſus tuberibus exaſperetur*; niſi quod Juntæ editio, & Manutiorum utraque, & Ruellii habent *verſum*, quibuſcum & codex, & vetuſtior editio omnino conveniunt. Paawius (3), qui *verſus* legeret, perperam huc intruſam ratus voculam *ſurſum*, quia *deorſum verſus proceſſus ſolummodo exſerit caput*, hanc ſuſtulit. Sed retinenda eſt, opinor, legen-

(1) *in Enarr. hujus loci.* (2) *Comment. in hunc loc.* (3) *Comment. in hunc loc.*

legendumque cum vetuſtioribus *caput ſurſum deorſum verſum*, ut attollendi inclinandive capitis motus intelligatur: quem recte Celſus ſine articulis illis fieri non poſſe, indicat, quos proxime 2. particula memoraverat, ſicuti motus capitis in gyrum, ſive in latera cui ſtructuræ debeatur, mox 5. particula eſt traditurus. Veruntamen in hac, de qua loquimur, 3. num aliquid redundat, aut aliter legendum eſt? Nam ſi nihil aliud ſcripſiſſet, niſi *Quo fit, ut caput ſurſum deorſum vertatur*, aut *verti poſſit*; jam ſatis omnia expoſita eſſent; *tubera* enim, quibus, additum eſt, caput *exaſperari*, iidem nempe *exigui ejus proceſſus* ſunt, de quibus proxime dictum erat; ut minime opus fuiſſet, a Lindenio huc inſeri illam inſuper vocem *parvis*, quam aqud alios non invenio, & quam ſupervacuam Celſus fecerat, cum *exigui proceſſus* dixerat. Cæterum etſi alii fuerint, ut Conſtantinus, & Ronſſeus in libri ora indicant, quibus poſt *verſus* addere verbum placuit *moveatur*; ii tamen continuo *&* quoque addiderunt, & reliqua retinuerunt. Ego præter ea quæ antiquiores libri mutanda eſſe, docuerunt, nihil muto: quid dubitem, tantum indico.

In particula tamen 4. mutare nihil auſim, tametſi & codex, & editiones omnes meæ magno conſenſu ab ea diſcrepent. Habent enim: *Secunda ſuperiori parti inferiore. Quod ad &c.* ſcriptura, ut vides, aperte adeo mendoſa, ut Paawius (1) huc adſcripſerit, *quis ſenſus? nullus ſane. lego*, ſecunda ſuperiori parti inferioris. *ut mens ſit, ſecundam vertebram jungi ſuperiori parti inferioris vertebræ. nulla tum obſcuritas*. Nulla utique. Sed neque erat, cur id Celſus traderet, quod omnes haud aliter eſſe poſſe, per ſe intelligerent: neque erat, cur necdum abſoluto ſermone de vertebris duabus primis, mentionem injiceret de tertia, præſertim cum hæc quomodo ſecundam excipiat, mox eſſet 6. particula indicaturus. Præterea in Paawii lectione verbum deeſt, neque in iis quæ proxime antecedunt, aut ſubſequuntur, quidquam eſt unde illud ſubaudias. Quamobrem longe melius ab Lindenio videtur factum, qui litterulas illas Paawii duas *i*, & *ſ* ſejungens, reſcripſit *ſuperioris* parti *inferiori*, verboque *inferitur*, quod Conſtantinus in codice legi admonuerat, accepto, particulam hanc 4. complevit. Verum hinc oriri poteſt dubitatio, an quod hac 4. ſic dictum eſt, ſupervacuum ſit propter ea quæ ſtatim ſubjiciuntur particula 5. de vertebra prima circumdata ſecundæ, & , quod conſequitur, de ſecunda igitur ſuperiori inferta. Nec diſſimulare poſſum, aliquando mihi veniſſe in mentem ſuſpicari, an non 4. particula, mendoſe adeo, ut vidimus, ſcripta, e librorum margine in contextum irrepſiſſet; cum dici non poſſit, quam apte poſt tertiam quæ de capitis inclinatione, aut erectione eſt, ſtatim ſequeretur 5. quæ ad circumverſionem attinet ejuſdem capitis, addito uno, haud amplius, verbo, *ſecundæ* videlicet ante *pars ſumma*. Sed quid de particula dicemus 6? Traditur in 5. modus quo prima vertebra excipit ſecundam, nimirum hujus ſummæ parti circumdata, quæ in anguſtiorem dentiformem proceſſum finitur. Continuo autem in 6. additur, *Tertia eodem modo ſecundam excipit*. Num ſecunda igitur ab ima etiam parte alterum ejuſmodi proceſſum exigit, cui tertia ad eundem modum circumdetur vertebra? Multo quam hæc aut emendare, aut dilucide explicare, facilius videtur reſtituere particulam 7. *Jamque vertebra tertia tubercula, quæ inferiori inferantur, excipit*. Nam etſi plures, nec contemnendæ editiones ſic habent; vetuſtior tamen, & illæ pariter quas ſupra laudavi in particula 3. & præterea Henrici Stephani editio, & membraneus codex, & rei ipſius natura docent, pro *excipit*, reſcribendum eſſe *exigit*. Quo enim pacto fieri poſſit, ut tubercula inferenda vertebræ inferiori, id eſt quartæ, excipiantur a tertia, id eſt tertiæ inferantur?

X 2 Imo

(1) *Ibid.*

Imo hæc a tertia emittuntur in quar-
tam : idque adeo ex Anatome ; quod
præclare noſti ; manifeſtum eſt, ut quam-
vis particula 8. quam ob hanc unam
tantummodo cauſam protuli, indicare
videatur, a quarta vertebra incipere pro-
ceſſuum inferiorum in ſubjectas emiſ-
ſionem ; tamen (niſi etiam diſcrimen
forte aliquod Celſo fuiſſet inter proceſ-
ſus, & tubercula, per quod rem expli-
care quis poſſet) multo levior mihi re-
pugnantia hæc videretur, quam in uno
eodemque verſu dicere, eadem tubercu-
la & alio inferi, & hic excipi.

Expoſui fuſe dubitationes meas, ea-
rumque cauſas, in deſcriptione verte-
brarum. Nunc illas preſſius indicabo,
quæ ad clavicularum, ut Paawius ipſe
(1) exiſtimat, deſcriptionem ſpectant.
Locus eſt eodem 1. capite aliquanto
inferius, ubi latorum ſcapularum oſſium
figura, & adhæſione præpoſitis, hæc
503, ſcribuntur ; *At a ſumma coſta &c.* De-
34. ſcribitur hic os *quod ſuſtinet jugulum*,
ſive *in* quo jugulum *inſidit* exteriore *ca-
pite*. Non poteſt igitur eſſe clavicula ;
hanc enim Celſus non ſolum alibi, ut
526, hujus libri 8. capite 8. *jugulum* vocat,
23. ſed & hic, nec deſcribere tamen inci-
504, pit ante verba illa, *Id ipſum recurvum*
6. *&c.* Quodnam igitur os eſſe iſtud, di-
cemus, quod primo loco proponit? Ex-
terius certe juguli caput nullo alio oſ-
ſe, niſi eo quod nunc Scapulæ appel-
lant Spinam, ſuſtinetur. Si pergens igi-
tur latum os ſcapularum deſcribere, hic
de ejus Spina Auctor loquitur, cui Spi-
næ quidem pleraque ejus verborum con-
veniunt ; quomodo ait, *a ſumma coſta
fere media* hoc *os excreſcere*, primum
tenue, deinde eo plenius latiuſque, *quo
propius lato ſcapularum oſſi fit ?* Ut e-
nim pro *ſumma coſta* non accipias, quam
his duabus iiſdem vocibus non multo
503, ſuperius deſignavit, duodecim coſtarum
3. ſupremam ; ſed unam de tribus ſcapu-
503, læ lateribus ; nam *triangulam* eſſe, di-
26. xerat, certe a ſummo illorum, quod
coſtam ſuperiorem vocamus, Spina non
oritur, ſed a baſi, multoque ſuperius,
quam ubi hæc media eſt. Deinde Spi-
na, quæ a ſcapula oritur, & per ipſam
pergit, parſque ejus eſt, num propior
fieri ſcapulæ ipſi diceretur ? Scriptum
oportuit, *quo propius vertici lati ſcapu-
larum oſſis fit*, ut veram agnoſceremus
deſcriptionem. Sed & deſcriptio juguli
ipſius cum ſic finiatur *& cum lato oſſe* 50
ſcapularum, infra caput ejus, nervis & 10
cartilagine connectitur ; quid tandem ver-
bis illis deſignat, *infra caput ejus?* Nam
ſive caput, ſummum verticem ſignifi-
cat ſcapulæ, ſive ipſum juguli exterius
caput ; vox *infra* quomodo cum vero
conveniat, non eſt facile divinare. Et
ſunt quidem aliqua in his ſpinæ ſcapu-
læ, & claviculæ deſcriptionibus, quæ
aliter in Almeloveenii, aliter in cæte-
rorum editionibus, ipſoque codice le-
guntur. Sed nihil juvant ad has mihi
dubitationes eximendas.

Nec plus juvant varietates aliæ in
iis quæ paulo ſuperius, ut modo indi-
cabam, de coſtis ſcripta ſunt. *Infra* 50
cervicem vero ſumma coſta contra hume- 3.
*ros ſita eſt. Inde ſeptem inferiores uſque
ad imum pectus perveniunt*. Equidem
video, accipi non poſſe lectionem hanc,
cum, aliquot interjectis verſibus, hæc
ſequantur, *Sub coſtis vero ſuperioribus,* 50
quinque &c. Sic enim coſtæ cum ſum- 16.
ma illa uno in latere eſſent tredecim.
Verum haud ſatis video, quomodo ſi-
ne aliqua hæſitatione accipiam id quod
ante Lindenium legebant, *Inde unde-
cim inferiores*. Nam ſi univerſæ coſtæ
ibi continuo deſcribuntur ; cur de infe-
rioribus quinque mox ſcribitur, *ipſæ* 50
quoque paulatim in cartilaginem verſæ ? 18.
quod profecto ſupervacuum eſſet cum-
modo de omnibus ſcriptum eſſet, *pau-* 50
latim in cartilaginem degenerant. 10.

Sed non de oſſium fabrica tantum,
neque hæ tantum dubitationes fuere,
quas, vel codice, meiſque editionibus
inſpectis, mihi ex animo non potui
eximere. De plurimis huc aliquot adji-
ciam. Libro 3. cap. 22. poſtquam inter
levia phthiſis initia, cibi primo acres,
deinde lenes, tum in vicem modo hi,
mo-

(1) *Comment. in hunc alterum loc.*

modo illi propoſiti ſunt ; hæc ſequun-
70, tur , *adjiciendaque quædam ex media*
5. *materia , præcipue vero ex prima , cerebellum , vel piſciculus , & his ſimilia .* Quo referrem illud *ex prima* , cum minime appareret ; quid antea ibi legeretur , quæſivi . Omnes aut *ex apruna* , aut , ficuti Pantinus (1) admonuit , *ex aprugna* habent ; codex *ex pruna* . Sed quodnam *ex pruna* ; ſi tamen ſic affari, voluiſſet ; cerebellum indicaſſe Cornelium , dicas ? non aprugnum certe, quando lib. 2. cap. 18. aprum valentiſſimæ
96, materiæ eſſe, docuit, nec vulgo ea copia
28. aprini cerebri eſt , quæ cæterorum quos phthiſicis laudavit , ciborum . Suis quidem cerebellum minus valentis eſſe ma-
98, teriæ , *ex agno* autem , *hœdove totum*
27. *caput* , dixit , *in media materia poni poſſe* . Itaque ex quonam horum , aut his ſimilium cerebrum ſumendum eſſet , ſcripſiſſe , puto , idque nomen in mendo latere ; niſi forte malis , revera *ex pruna* ſcripſiſſe ; cerebellum autem cum ex media materia , quam ſupra explicaverat , accipiendum eſſe, diceret , animalis nomen adjicere ſupervacuum exiſtimaſſe : quanquam & codex , & editiones , cum ita habeant ; *præcipueque vel ex* , priori magis conjecturæ favere videantur . Libro 7. cap. 2. planiſſima
409, illa quidem ſunt de ſuppuratis : *Sed cæ-*
15. *tera etiam ſubcruda aperiri poſſunt ; inter nervos ultima expectanda maturitas eſt , quæ cutem extenuet , eique pus jungat , quo propius reperiatur .* Verum quæ continuo ſequuntur , non item . *Jamque alia rectam plagam deſiderant , ut in carne : alia vero vehementer cutem extenuant , in quibus tota ea ſuper pus excidenda eſt.* Si editiones inſpicio ; omnes habent *Itemque* pro *Jamque* , & *extenuat* pro *extenuant* : nulla *ut* . Sed pleræque habent *aliam rectam* , perpaucæ *alia rectam* . Codex cum his perpaucis convenit ; ſed in eo diſcrepat ab omnibus , quod pro *tota* habet *tuto* . Verum per has lectionum varietates nihil proficere mihi videor , ut neque per Conſtantini , adſcriptas in margine , conjecturas.

(1) *Annot. in hunc loc, qui ipſi eſt c. 23.*

Fieri enim poſſe , exiſtimo , ut Celſus poſtquam dixit de prorſus maturis , verba fecerit de ſubcrudis , & quod conſequitur , magis de carne , quam de cute incidenda : repetita autem eſſe per librariorum incuriam quæ de extenuata cute dixerat . De cute vero tota excidenda ſi hic quidquam præcepiſſet ; non videtur paucis poſt verſibus de eadem re ad hunc modum fuiſſe ſcripturus , *Eſt etiam in rerum natura , ut cu-* 409,
tis latius excidenda ſit . Quod ſi non *to-* 31.
ta , ſed *tuto ſuper pus* excidenda , imo forte incidenda ſcripſit : nimirum hoc quoque ad ultimam illam maturitatem pertinebat . Vides igitur , cujuſmodi ſint quæ huc intruſa putem pro illis quæ nequidquam in codice , & tot aliis exemplaribus quæſivi .

Nec felicior fui in ejuſdem libri 7. capite 26. Namque ubi emoliri manu urinam oportet , cum hæc legerem :
Homo tum reſupinus eo modo , quo in 474,
curatione calculi figuratur , ſuper ſubſel- 11.
lium aut lectum collocandus eſt ; non mediocriter miratus ſum , probe gnarus, quam moleſta , & ſimul ut minus hic neceſſaria ea figura ſit , quæ in calculi curatione a Celſo ipſo inferius propo-
nitur. Multo autem magis miratus ſum, 476,
ubi meis editionibus , & codice inſpe- 3.
ctis , ſummo conſenſu in omnibus pro *in curatione calculi* ſcriptum reperi *in curationi ani* : in qua alienam omnino a propoſito requiri figuram , manifeſtum eſt , neque eam a Celſo uſquam fuiſſe deſcriptam . Itaque aut nomen alterius curationis hic poſuit , aut ab ejus manu non ſunt iſta , *eo modo , quo in curatione ani figuratur* .

Libro etiam 8. cum in extremo capite 7. animadvertiſſem , iis quorum maxilla fracta eſt , non modo humidum cibum diu præſcribi , ſed hæc inſuper
addi ; *etiam , cum tempus proceſſit , in* 526,
lagano ſimilibuſque aliis perſeverandum 14.
eſſe , neque quicquam edendum , donec ex toto maxillam callus firmaverit ; alterutrum ſuſpicatus ſum , aut Celſum tria iſta verba *neque quicquam edendum*
non

non ſcripſiſſe, aut, ſi ſcripſit, aliud quodpiam interjeciſſe quod a librariis præteritum ſit, ut puta *durius*, aut aliud ejuſcemodi; nempe ad hunc modum, *neque quicquam durius edendum*. Nam laganum, ut tenue eſſet, quantum ex Acrone (1) intelligimus *comedebatur* certe; quod & ipſe Acron diſerte ait; non potabatur. Quonam igitur modo qui in lagano perſeverandum eſſe, diceret, idem negaret, quicquam edendum? Cum quotquot habeo editiones conſulerem; nulla omnino fuit in qua tria illa verba invenirem. Sed codex ita prorſus habet, uti Lindenius, quem commentum non eſſe quæ addidit, hic quoque locus indicio eſt. Quanquam igitur eo inclinat animus quo indicant editiones, præſertim cum Celſi ſententia, vel tribus iis verbis demptis, eadem ſit tamen cum Scriptoribus liceat interdum aliqua inculcare, verbaque illa non modo in noſtro, ſed ut appareret, in aliis etiam, quæ Lindenius viderit, ſcriptis exemplaribus legantur; me potius juvat pendere animi, quam fortaſſis contra fidem vetuſtiorum, quibus careo, meliorumque codicum quidpiam pronunciare.

Magis autem hæreo in ejuſdem libri capite 10. ubi de fracti humeri curatione verba fiunt. Neque enim hæc eſt ſine aliqua obſcuritate, quæ ſi a depravatis dumtaxat vocibus oriretur; aliquanto minus difficile eſſet eam diſcutere: ſed vereor, ne præterea quidpiam deſit, ut in faſciæ quæ ſecundo loco ponitur, deſcriptione, in aliiſque forſtaſſe. Fruſtra autem codicem, & libros formis deſcriptos inſpexi. Variat quidem ſcriptura; ſed non ibi ubi ſperabam. A tergo ægri miniſter ſub ea de qua modo dicebam, faſcia, *porrecto, ſi dexter*
535, *humerus ducendus eſt, dextro, ſi ſiniſter,*
16. *ſiniſtro brachio, demiſſum inter femina ejus, qui curatur, baculum tenet: medicus ſuper eam faſciam, de qua tertio loco dixi, plantam injicit dextram, ſi ſiniſter, ſiniſtram, ſi dexter humerus curatur &c;* medicus enim adverſus, humiliuſque ſedet, eaque tertia faſcia, amplexa imum ægri humerum, deorſum pendet capitibus ibi inter ſe vinctis. Pro *porrecto*, pro *plantam*, pro *humerus curatur*, in editionibus cunctis invenio *correpto*, in aliis autem *planam*, in aliis *palmam*, & rurſus in cunctis *humerus ſumatur*. Codex apud Conſtantinum pro hac ultima voce habet *ſinuatur*; noſter magis evidenti mendo *ſuratur*. Sed cum uterque habeat *planam*; noſter, qui manifeſto errore pro *correpto* habet *correcto*; habet contra pro *baculum*, quod ab omnibus ſcribitur, planiſſime *brachium*: quæ lectio tanto minus negligenda eſt, quod de baculo nullum antea, aut poſtea in hac curatione verbum eſt; *brachium* autem legi animadvertimus in hoc ipſo Celſi loco in Veſalii Chirurgiam (2) relato. Nec *plantam*, ab Lindenio hic poſitam, facile rejiciendam puto. Idcirco enim videtur tertia faſcia *deorſum* fuiſſe *demiſſa*, ut eam planta injecta *premat medicus*, ſicuti mox Celſus loquitur; potius, ni fallor, *trahat* dicturus, ſi manu voluiſſet. Manu autem ut poſſet utraque medicus fracti humeri partes in ſuam ſedem compellere, quemadmodum & res exigit, & ſuperius ipſe in univerſum docuerat; propterea planta uti 532
maluerit ad faſciam premendam. Sic 32.
etiam cap. 15. ut ambabus manibus reponi luxatus humerus poſſet; Medicum juſſit vel genu uti; ſi modo Lindenius recte illa edidit, *humerum genu ſub ala ejus* 548
cogere, quomodo in antiquo libro manu 25.
exarato legi, docuerat Conſtantinus. Qui tamen dum confirmari hanc lectionem credidit cap. 20. de luxato femore, an hallucinatus ſit, videas, ex verbis illis, *rotundum aliquid ſuper inguen* 555.
ponendum, ſubitoque ſuper id genu ad- 2.
ducendum eſt eodem modo eademque de cauſa, qua idem in brachio ſit; neque enim a Celſo ibi deſignari crediderim, ut Conſtantinus ibidem putat, caput hoc 15. de humero, ſed potius caput 16. quod proprie eſt de brachio, & in quo ſane hæc ſcripſerat, *rotundum ali-* 551
quid a lacerti parte ponendum eſt, & 11.
ſuper

(1) *in Horat. l. 1. Sat. 6.*

(2) *l. 2. c. 8.*

ſuper id repente cubitus ad humerum impellendus eſt; ut genu capite 20. ægri ſit, non medici, cujus quidem eſt in quadam repoſitione humeri apud Hippocratem (1), in qua medicus, præter manus, genibus quoque, & capite nititur. Verumtamen lectio, a Conſtantino producta; ejuſmodi eſt ſaltem ut intelligi facilius poſſit, quam quæ eſt in noſtro codice, ad eundemque prorſus modum in Pinzii, Juntæ, Manutiorum editionibus miſere depravata. Sed ad caput 15. ut redeam; etſi quæ de quibuſdam in eo verbis cenſeam, non reticui; quæ præterea tamen deſiderem, ſupra indicavi.

Proferam denique ex lib. 5. cap. 19.
62, num. 11. locum illum: *Sunt autem quædam*
4. *dam emplaſtra, quibus utriuſque rei facultas eſt. quæ, niſi ſingula habenda ſit, meliora ſunt*. Cum hærerem in ea voce *ſingula*, dubius, an Celſus, ſic præſertim, illa uti voluiſſet; vel magis hæſi, dum attentius legens quæ ſequuntur, eaque cum ſuperioribus, & mox adjectis contendens, non invenire viſus ſum ita preſſe, apteque ſcripta, ut Celſus ſolet. Et ſane editiones cæteras conſulens, deeſſe illa vidi quæ ſequuntur; ſed tamen & ipſas, & codicem vitio non carere. Habent enim, *quæ ſi ſingula habenda ſunt, meliora ſunt*, ſtatimque illuc tranſeunt, *ſed in copia &c.* Cui vitio ſi Conſtantinus mederi voluit ex ingenio per ea quæ in margine adnotavit, quorum parte uſus eſt poſtea Lindenius; morbum quidem magis cognoviſſe mihi videtur, quam ſuſtuliſſe: ſin codice aliquo uſi ſunt; vereor ut ejuſmodi fuerit, qualem ipſe verſare & ſcrutari vellem: quanquam vitia interdum adeo antiqua ſunt, ut ad ea tollenda ſatis opis ne a vetuſtiſſimis quidem, optimiſque exemplaribus habere liceat. Quod cum poſſem tibi non uno exemplo demonſtrare, eo quod ſequitur oſtendam.

Cum æſtate A. 1742. in Patriam ſeceſſiſſem meam, nec horas vellem pomeridianas illas fervidiſſimas perdere; Celſi codicem, quem alias, ut ſcis, nonnihil verſaveram, petii; ut quidquid a Pinziana editione diſcreparet, in hujus oris perſcriberem. Hæc editio, A. 1497. Venetiis habita, & qua nunc apud me nulla alia vetuſtior eſt, eo gratior in dies mihi fit, quo magis convenire ipſam in pleriſque cum principe Florentina, intelligo, cum plura quæ ex hac adhuc ſervo, excerpta confero: eſtque eadem *Celſus* ille *Pinzianus*, quem adeo laudabat Sculzius (2). Celſus autem Forolivienſis calamo in membranis ſcriptus eſt A. 1451; ut quanquam ab editione illa in non paucis differat, non tamen unquam miratus ſim; quod in difficilioribus locis non idem mihi auxilium tulerit, quod a multo antiquioribus libris ſperaſſem, ut neque tunc in quodam Præfationis loco, necdum mihi, ut verum fatear, ſatis perſpicuo, multo autem minus in Almeloveenii editione, in qua ſic legitur: *Nam ne* 11,
uterum quidem, ut nihilominus aerem 25.
contineat, ſpirante homine poſſe diduci. Certe enim venter, ſpirante animali (quod vel proxima verba non negant) imo diutius vitam trahente, in experimentis anatomicis aperitur; non ita quidem, ut aerem nihilominus contineat: ſed quis hoc requirat? aut ſic objiciat, quod per ſe omnibus manifeſtum eſt, fieri nullo pacto poſſe? Itaque in nulla ex meis editionibus ita is locus deſcriptus eſt; ſed in cunctis ad hunc modum, *Nam uterum quidem qui minus ad rem pertineat ſpirante homine poſſe diduci*. Verum ut communis hæc lectio neque inſequentibus verbis repugnet, nec vero, nec illud requirat, aut objiciat quod ſic non eſſet objiciendum; tamen id ponit quaſi minus ad propoſitam diſputationem pertinens, quod evidens eſt ad ipſam pariter valde attinere. Ea enim erat diſputatio quæ non minus ad hæc ſpectaret, quæ alvo, quam ad illa quæ thorace includuntur, vivo animali, examinanda. Cum propterea hæſitarem; fruſtra codicem illum cum Pinziana editione con-

(1) *l. de Artic. n. 2.* (2) *Epiſt. ad Thomaſium, præfixa Exercit. de Offib. conferv.*

contuli : id enim quod modo tibi deſcripſi, ut in hac, ita in illo pariter ſcriptum erat. Quid optabilius eſſe poterat, quam videre, quomodo legeretur is locus in eo codice, *quicum nullum inter omnes Italiæ membranas ætate vel emendatiori ſcriptione comparandum* eſſe, cenſuerat Jo. Rhodius (1)? Hujus voti me ultro compotem fecit Vir Humaniſſimus, idemque græce, latineque Doctiſſimus Antonius Cocchius Mugellanus in adjectis ad Etruſcam ſuam de Anatome Diſſertationem, ad me perbenigne miſſam: In illis enim, inter egregia cætera, lectiones aliquot proferens ex vetuſto illo Mediceo, quem Rhodius tantopere laudaverat, codice, eam quoque produxit quam præ omnibus optabam. Sed cum ea nihil prorſus diſcrepet a communi; jam æquum eſſet fortaſſe, ut me tardiorem in percipiendo, aut faſtidioſiorem in accipiendo faterer: quod & facerem libens, niſi animadverterem, pleriſque pariter Editoribus non planiſſimam eſſe viſam propoſitæ ſcripturæ ſententiam. Cujus rei indicium eſt, quod legendum credidere *quî minus*, & interrogandi notam ? in fine appoſuere; quaſi ita aliquanto captu facilior redderetur. Cum vero difficultatem ne ſic quidem tolli, exiſtimaret Conſtantinus; eo decurrit, ut in libri ora adſcriberet, *Nam ne uterum*. Quam adnotationem retinuit Ronſſeus, credo ob eandem cauſam, Lindenius autem in contextum recepit, aliaque mutavit ex codice aliquo, an ex ingenio? minus feliciter certe, ut oſtenſum eſt, ſed non obſcura ſignificatione difficultatis, quam offenderent in communi lectione ſatis commode intelligenda.

Cave tamen credas, optimos ejuſcemodi codices; etſi non omnibus in locis meliora quærenti reſpondeant; non magno alibi eſſe uſui ad veram lectionem aut ex quibuſdam quaſi veſtigiis indagandam, aut etiam plane aperteque reperiendam. Exemplis utrumque comprobabo, ab eodem Cocchio propoſitis. Legitur, ut Manutiorum aliorumque complurium, ſic etiam in Almeloveenii editione lib. 8. cap. 20. *Neque tot genera machinamentorum quoque, ad extendendum in hoc caſu fe-* 55 *mur, Hippocrates, Andreas, Nileus,* 8. *Nymphodorus, Protarchus, Heraclides, faber quoque quidam reperiſſent, ſi id fruſtra eſſet*. Quid cogebat Celſum, ut poſt tot, taleſque Viros, obſcurum fabrum memoraret? Nihil certe. Itaque laudanda videtur editio princeps, & Ruellii, & ante hanc, Pinzii, & Juntæ editiones, & ſiquæ aliæ nihil habent de fabro, cum cæteræ meæ omnes habeant, & codex Forolivienſis, & quinque alii Florentini, eodem ſæculo ſcripti XV. Sed fuitne in codicibus vetuſtioribus quidquam ex quo perperam lecto, iſtud extiterit de fabro commentum? In vetuſtiſſimo illo, inter *Heraclidem*, & *reperiſſent* hæc ſcripta fuerant *quid qua vi*. Admonet autem non minus opportune, quam docte, Cocchius, locum hunc Celſi videri ex loco expreſſum Heraclidis Tarentini, extante adhuc apud Galenum (2): quod eo facilius credo, quo ſæpius video, Heraclidem illum a Celſo memorari & quo ſimiliorem utriuſque loci ſententiam agnoſco. Heraclides vero cum Medicos clariſſimos nominet, in iiſque Hippocratem, Nileum, & Nymphodorum; de fabro nihil, ſed hujus loco, habet, ut Cocchius vertit, *aliique quidam*. Quibus ex vocibus, a Celſo veriſimiliter ſcriptis, neque ut fabrum, ſed ut claros alios Viros, quos Heraclides nominatim laudaverat, ſignificaret, num illæ ſint natæ *quid qua vi*, Criticorum erit exiſtimare.

Vidiſti, ut optimus codex indicia præbeat ad veram, aut certe veri ſimilem ſcripturam intagandam. Nunc accipe, quemadmodum plane eam aperteque exhibuerit. Libro 7. cap. 26. ubi Celſus docet, quî via ferro facienda ſit, per quam calculus e veſica eximatur, hæc

(1) *Præfat. in Scribon. & Diſſert. de Acia c. 6.*

(2) *in Hippocr. de Artic. Comment. l. 4. num. 42.*

hæc legebantur: *juxta anum incidi cu-*
77, *tis plaga lunata uſque ad cervicem ve-*
7. *ſicæ debet, cornibus ad coxam ſpectanti-*
bus paululum: deinde ea parte, qua ſtri-
ctior ima plaga eſt, etiamnum ſub cute,
altera tranſverſa plaga facienda eſt, qua
cervix aperiatur. Cumque omnia quæ
apud me ſunt, exemplaria in iis præ-
ſertim verbis conveniant, *qua ſtrictior*
ima plaga eſt; horum loco in pervetu-
ſto illo codice ſcriptum fuerat, *qua re-*
ſima plaga eſt. Noſti, qua ſignificatio-
ne, non ſatis fortaſſe in Lexicis ex-
preſſa, utatur Celſus voce illa *reſima*,
183, cum renes dicit lib. 4. cap. 1. *a parte*
34. *altera reſimos, ab altera rotundos*. Hic
autem vides de plaga *lunata* verba fie-
ri, novamque hanc, vel potius vetu-
ſtiſſimam omnium ſcripturam aperte do-
cere, tranſverſam plagam ad lunatam
illam ab ea parte eſſe addendam, a qua
extant ejuſdem cornua. Verſamur, ut
vides, in re gravi, & ad eam ratio-
nem extrahendi calculi pertinente, quam
inter cæteras præſtantiſſimam multis de
cauſis oſtendit idoneus, ſiquis alius,
harum rerum exiſtimator, Heiſterus (1):
qui præterea ex eadem ortam eſſe, non
dubitat (2), *Methodum*, ut vocant, *La-*
teralem, nunc maxime celebratam, con-
firmatque (3) teſtimonio Ravii, qui de
hac methodo, Raviana etiam dicta,
interrogatus, ſæpe reſpondit, *legite Cel-*
ſum.

Atque utinam Cl. Cocchius, ut has
variantes lectiones propoſuit, illamque
inſuper, quam & nos, admoniti a Fo-
rolivienſi codice, & cunctis editioni-
bus, & re ipſa, in extrema ſuperiore
Epiſtola (4) attigimus; utinam, inquam,
ſic etiam reliquas omnes adjungere po-
tuiſſet, quas, Celſum totum cum ſcri-
ptis libris conferendo, jam diu habet
adnotatas: magno certe beneficio cum
omnes politiſſimi, utiliſſimique Aucto-
ris ſtudioſos, tum me præſertim, qui
jam pridem ejus humanitati multum
debeo, hoc etiam nomine obſtrinxiſſet.
Nam ego uno quālicunque codice uſus,
vix audeo ex iis quæ animadverſa ha-
beo, quæpiam proferre, veritus, ne
aliter in aliis antiquioribus, & præſtan-
tioribus libris legatur. Exempli enim
cauſa, libro 1. cap. 2. ubi ambulatio
melior eſſe dicitur *in umbra, quam pa-* 23,
rietes aut viridaria efficiunt, quam quæ 11.
tecto ſubeſt, pro illa voce *viridaria*,
quæ in meis omnibus eſt editionibus,
in codice inveni *viridia*. Quod paulo
fidentius memoro, quia in alio quoque
codice ſic legi, ex mea Pantini editio-
ne intelligo, cujus libri duo primi, &
tertii priora capita cum olim, a quo
neſcio; collata fuerint cum veteri ali-
quo exemplari, & variantes lectiones
inde habeant in oris calamo deſcriptas;
inter has hic habent *paries, aut viri-*
dia. Differre autem, crediderim, viri-
dia a viridariis, quod hac voce non
niſi loca herbis & arboribus virentia;
illa vero loca eadem aliquando, alias
autem arbores plantæve ipſæ virentes
videntur ſignificari. Sic Catanæus (5)
in minoris Plinii verbis illis, *ambit*
hunc ambulatio preſſis varieque tonſis vi-
ridibus incluſa, accipiendum cenſuit
viridibus pro *arboribus ſemper virenti-*
bus. Nec certe Vitruvium (6) aliter exi-
ſtimes accipere potuiſſe, cum ſcripſit:
Media vero ſpatia, quæ erunt ſub di-
vo inter porticus, adornanda viridibus
videntur. Neque enim viridariis di-
cere voluit, quæ ipſa ſunt loca, ſeu
ſpatia; ſed arboribus, quibus *hype-*
thræ, id eſt ſubdiales, ambulationes in-
cluderentur, ut ſic *heberent* etiam a vi-
ridibus *ſalubritatem*, & in urbium ob-
ſidionibus, ut aliquando inferius ait,
ſuccisis arboribus apertæ, lignorum ne-
ceſſariam copiam ſufficerent civitati.
Quis autem Senecam (7), credat, cum
in Africani majoris villa *ciſternam* di-
xit *ædificiis ac viridibus ſubditam*, vi-
ridaria intellexiſſe? cum ciſterna, ut
ædificiis & arboribus poſſet, viridariis
ſubdita eſſe non poſſet; neque enim hæc
ſatis

(1) *Differt. de Lithot. Celſi præſtantia* (2) (3) *ibid. n.* 52. (4) *p.* 167. *l.* 35.
(5) *Comment. in l.* 5. *Epiſt.* 6, (6) *de Architect. l.* 5. *c.* 9.
(7) *Epiſt.* 86.

ſatis convenirent cum cæteris quæ mox ſubjiciuntur, *ſub hoc ille tecto tam ſordido ſtetit, hoc illum pavimentum tam vile ſuſtinuit*. At enim Macrobius (1) cum *viridia* non pro appoſito, ut in viridibus pratis, ſed pro poſitivo ponitur, ut in illis, *formoſa facies viridiorum*, docuit, & in genitivo caſu ſic finiri, & *ipſam loci viriditatem ſignificare*. Fateor, qui ſupra dixerim, non ſemper arbores virentes deſignare. At certe non viriditatem ipſam loci apud laudatos Auctores ſignificat; id quod propoſito meo eſt ſatis: ut minime mihi quærendum ſit, qua ſignificatione in Phædri (2) verſiculo ponatur,

Perambulante læta Domino viridia;

quanquam ubi de ambulando per Romanos xyſtos ſermo eſt, poſſet alicui in mentem venire, ut ſecundum Plinii, & Vitruvii productos locos explicaret. Multo autem minus hic quæram, ſintne *viridia* ad eundem modum accipienda in ſcriptis veterum Juriſconſultorum. Qua de re memini multa mecum olim erudite, ut ſolebat, verba feciſſe Herculem Franciſcum Dandinum Comitem (qui huic Gymnaſio, mihique in primis, moriens, magnum tot ejus virtutum deſiderium reliquit) cum differre, ipſe quoque, ſed alia ratione, *viridia*, & *viridaria* conjiceret, quamobrem alios fuiſſe *viridiarios*, alios *topiarios*, exiſtimabat, nec *viridaria* dicta etiam *viridiaria*, niſi ex imperitia librariorum, qui *viridia* non intelligentes, alias in *viridaria*, nonnunquam littera ultima *i* non deleta, in *viridiaria*, mutaſſent: quæ in eum quem ultimum edidit librum (3) fuſe retuliſſe, non dubito. Illud dubito, ne forte etiam in Celſo noſtro ob eandem cauſam ejuſdemmodi mutatio contigerit, & ex *viridia*, quæ ubi de ambulatione agitur, adeo convenire vidimus, factum ſit *viridaria*.

Ex iis quæ in Forolivienſi codice animadverti, hoc quoque eſt. Libro 2. cap. 12. ubi Almeloveenius hæc edidit, *immittenda in alvum eſt; ſi levi medicina contenti ſumus, pura aqua; ſi paulo valentiori, mulſa; ſi leni, aqua, in qua fœnum græcum, vel ptiſana, vel malva decocta ſit: ſi reprimendi cauſa, ex verbenis*; ſupra illa verba, *ſi leni, aqua* (quæ in eo codice, ut in meis omnibus editionibus, ita ſunt, *ſi leni, ex aqua*) ſupra illa igitur ſcriptum eſt *leniendi cauſa*, in margine autem *molliendi cauſa*. Quæ an gloſſemata, an variantes, ut ſæpenumero in eodem codice, ex aliis deſcriptæ lectiones ſint, non facile dixerim; ſed tamen dixerim, apte his reſpondere, quæ mox ſequuntur, *ſi reprimendi cauſa, ex verbenis*. Quo loco, ſi ex me quæras, quid Celſo verbenæ ſint; noli expectare, ut cum Almeloveenio reſpondeam *quævis herba*, quaſi fœnum græcum, vel malva non eſſent herbæ, vel herbæ omnes reprimerent; neque, ut cum aliis virgulta ſemper virentia, & jucundo odore, aut alia denique, magis ad Auctores alios, quam ad Celſum explicandum attinentia. Se ipſe Celſus interpretatur hoc eodem libro cap. 33. cum inter reprimentia ponit verbenarum contuſa cum teneris caulibus folia; *cujus generis*, inquit, *ſunt olea, cupreſſus, myrtus, lentiſcus, tamarix, liguſtrum, roſa, rubus, laurus, hedera, punicum malum*: & uno verſu interpoſito, *aqua calida, in qua verbenæ cocta ſunt, quas ſupra propoſui*. Eæ autem omnes num ſemper vireant, aut jucundo odore ſint, vides.

Sed, ut plenius deſiderio tuo ſatisfaciam, audendum jam eſt, & ſine cortice natandum, id eſt ſine ullo codicum adjumento, veræ ſimilior ſcriptura, ſi non divinanda, conjecturis ſaltem, aut certe ſuſpicionibus perquirenda. A faciliöribus incipiamus. Celſum quidem ipſum libros ſuos in quædam capita diviſiſſe, manifeſtum eſt illa ejus loca attendentibus (4), quæ in extrema ſua Præfatione indicavit Lindenius. Ita vero Celſum diviſiſſe, ut nunc videmus, aut eas quas legimus, inſcriptiones

(1) *Saturn. l. 1. c. 4.* (2) *l. 1. Fab. 5. v. 14.* (3) *Interpret. de Servit. Prædior.* (4) *pag. 387, 19. & 531, 14.*

nes capitibus præfixiſſe, ſi quis crederet;
is quæ ego, ſcripta exemplaria inſpi-
ciendo, eam protinus opinionem depo-
neret. Longe enim alias, eaſque haud
raro ineptas, & diviſiones, & inſcri-
ptiones animadvertens, a Celſo illas
eſſe non poſſe, ſtatim perſpiceret. Huc
adde, non easdem eſſe in cunctis codi-
cibus partitiones. Quarum rerum o-
mnium ſpecimen habebis in II. & III.
in Celſum Epiſtola ad te noſtra, ſi par-
ticulam illam Indicis quam in II. (*)
ex Forolivienſi codice deſcripſi, cum ea
contuleris quæ in III. (**) eſt ex Ve-
neto, utramque autem cum ea parte
quæ illis reſpondet in libro cujuſcunque
editionis quarto. Cum enim editiones
apparari cœptæ ſunt, tunc primum, ut
opinor, cogitatum eſt de aptiore & di-
viſione in capita, & lemmatum his
præponendorum ſententia aut ſeligenda,
ſiquo in codice minus forte inepta erat,
aut de integro excogitanda: itaque non
in cunctis editionibus eædem ubique di-
viſiones ſunt, eædemque inſcriptiones.
Hæc attigi, primum ut mecum laudes
Lindenium, ſi quid ſcite in lemmate
aliquo emendavit, velut in eo quod
antepoſitum capiti 1. libri 8. ſic in meis
editionibus legebatur, *De poſitu, & fi-
gura totius humani corporis*, quando non
hæc eo capite Celſus docuit, ſed ejus
498, *oſſium poſitus figuraſque*, ut ipſo capi-
29. tis initio promiſerat. Recte igitur Lin-
denius fecit, quod a Conſtantino ad-
ſcriptam in margine vocem *oſſium* illi
addidit inſcriptioni. Deinde illa atti-
gi, ne mireris, ſi fidentius dixero, e
lemmate capitis 27. libri 7. *De cancro,*
485, *qui exciſa veſica naſcitur*, quamvis &
11. codex, & omnes apud me editiones ſic
habeant, verbum eſſe tollendum *exciſa*,
aliudque, ut, exempli cauſa, *inciſa* ſub-
ſtituendum. Quis enim, niſi mortuo,
veſicam excidat, id eſt ſcalpelli ope
detrahat?

Faciles quoque, tametſi non in lem-
mate aliquo, ſed in ipſo Auctoris con-
textu, eæ mutationes videri poſſunt,
quæ una in litterula conſiſtunt, ut ſi

(*) pag.44, 1, Edit. Pat. (**) pag.51, 7.

libro 6. ſub finem capitis 6. in illis ver-
bis, quæ iisdem editionibus, & codici
ſunt communia, *recognitis omnibus, quæ* 370,
medici quoque prodiderant, pro *quoque* 7.
reſcribamus *quique*: neque enim ipſe
medicus non erat, nec remedia, quæ
tam longo capite tot, & tam varia
propoſuerat, fere omnia a medicis non
fuerant prodita.

Ubi vero ſub initium capitis 17. lib.
5. hæc edidit Almeloveenius: *In hoc
autem volumine eas* compoſitiones *expli-* 248,
cabo, quæ vel deſiderari in prioribus po- 27.
*tuerunt; vel ad eas curationes pertinent,
quas protinus hic comprehendam ſic, ut
tamen quæ magis communia ſunt, ſimul
jungam. Si qua ſingulis, vel etiam pau-
cis commodata ſunt, in ipſorum locum
differam*; recte quidem fecit, quod in
paucis ſequi maluit Lindenium, quam
cæteros qui magno conſenſu habent *par-
vis*, ne Pantino quidem; & Conſtan-
tino; & Ronſſeo exceptis, quorum ta-
men primus in Adnotationibus, hi au-
tem in libri ora Lindenio præluxerant;
ſed illud haud bene, quod ſcripſerit
commodata, qua in voce Almeloveenii
typographos erraſſe, crederem, niſi ean-
dem in Lindenii, & Pantini editioni-
bus, imo in hujus quoque Adnotationi-
bus offendiſſem, cum reliqui omnes edi-
derint *accommodata*, codex habeat *ac-
comoda*. Hic tamen, illique omnes
cum habeant *in ipſorum locum*; ego qui
hæc non videam alio poſſe, quam ad
curationes, referri, malim *in ipſarum
locum*.

Jam vero ad paulo majoris momenti
ſuſpiciones progrediamur. Libro 3. cap. 129,
6. hæc legimus. *Ac protinus quidem* 30.
*ſcire oportet, non febricitare eum, cujus
venæ naturaliter ordinatæ ſunt, teporque
talis eſt, qualis eſſe ſanis ſolet: nec pro-
tinus etiam ſub calore motuque febrem
ſe ſe concipere: ſed ita, ſi &c.* Et in
eo quidem ab Almeloveenio diſcrepant
pleræque editiones, & codex, quod ha-
bent *non protinus autem*; ſed in cæteris
mire omnes conveniunt, niſi quod Pan-
tinus, offenſus ultimis verbis in Adnota-

tionibus credit *ſe ſe* in *potuiſſe* mutandum, Conſtantinus autem & Ronſſeus leviori mutatione in margine adſcribunt *poſſe*. Mihi vel hac levior placeret, id eſt *eſſe*, legeremque *febrem eſſe*, *conci-*
185; *pere*, quomodo Celſus ipſe alibi dixit,
17. *urinam in veſicam deſtillare, concipiunt*,
406; & *ego eundem quidem hominem poſſe o-*
27. *mnia iſta præſtare*, *concipio* &c.

Libro 2. initium capitis 14. apud Al-
87, meloveenium eſt ad hunc modum. *De*
28. *frictione vero & geſtatione adeo multa Aſclepiades, tanquam inventor ejus, poſuit in eo volumine, quod Communium Auxiliorum inſcripſit, ut, cum trium tantum faceret mentionem, hujus & vini & geſtationis, tamen maximam partem in hoc conſumpſerit*, id eſt in frictione, ut vel ea demonſtrant quæ de hac una & continuo, & toto capite ſequuntur. Igitur cum Celſus dicat, *in hoc*, & *hujus*, & *inventor ejus*, nec de geſtatione verba facere incipiat, niſi capite 15; aut me omnia fallunt, aut duæ illæ voces *& geſtatione*, temere in primum verſum irrepſerunt, idque a longo jam tempore, cum in cunctis meis editionibus, & codice legantur. Ronſſeus in libri ora habet *equitatione*, ex eo, credo, quod in pleriſque erat editionibus, *hujus & equi, & geſtationis*, quaſi equitatio ad geſtationem non pertineret, ad quam diſerte retulit Plinius (1), melius tamen paucis, & in his Manutiis *aquæ* pro *equi* ſcribentibus; ſic enim ediderant, *vini*, *& aquæ*, *& geſtationis*, ſive ex codicibus quibusdam; nam Forolivienſis ita prorſus habet, ut in margine Ronſſeus, *vini. ſ. & aquæ, & geſtationis*, ſive etiam Plinium (2) reſpexerunt. Is enim de Aſcepiade hæc ſcripſerat, cum propoſito Celſi loco conferenda, *quinque res maxime communium auxiliorum profeſſus, abſtinentiam cibi, alias vini, fricationem corporis, ambulationem, geſtationes*. Quibus ex verbis etſi Muretus (3) delenda cenſuerat illa duo, *alias vini*, haud animadvertens, ſic illas res *quinque* non fore; tamen ob hanc ipſam cauſam nihil mutandum eſſe, credidit Dalechampius (4), niſi *alias* in *aliquando*; neque hoc ipſum neceſſario, ut opinor. Nam quod Plinius infra ſubjicit: *Trahebat præterea mentes artificio mirabili, vinum promittendo ægris, dandoque tempeſtive, tum frigidam aquam*, æque congruit cum ſuperioribus, ſive *alias* legas, ſive *aliquando*. Sed quomodo Plinium *quinque* communia Aſclepiadis auxilia, & Celſum *tria tantum* fuiſſe, dicentem conciliabimus? Fruſtra Plinianam Harduini editionem conſului, quam poſt miſſam ad te V. Epiſtolam, nactus, ut libenter vidi pleraque eorum quæ de collatione utriuſque Auctoris deſideraveram, non omittentem, ita ſperabam hujus quoque nodi ſolutionem præbituram. Quæ cum me ſpes fruſtrata eſſet ubi ad ea Plinii verba is quo de agimus, adnotatur Celſi locus; capita alia inſpexi in quibus aut de Aſclepiade, aut de frictione, & geſtatione ſermo eſt. Sed non modo nihil quod me juvaret; inveni; verum inſuper ad caput 4. libri 28. non prætereundam operarum hallucinationem offendi. Græcus enim Hippocratis locus, ut Galeni (5) ætate in libro κατ' ἰητρεῖον legebatur, qui locus ut ad frictionem attinet, ſic omnino erat iis Celſi verbis, quibus expreſſus eſt, ſubjungendus not. 5. Sect. 14; ad alia Celſi verba, quæ de geſtatione ſunt, not. 8. non ſecus ac ſi ille pariter ad geſtationem ſpectaret, adjunctus eſt. Nos vero eam quam propoſuimus, repugnantiam qua tandem ratione tollemus, ut cum Plinius quinque, Celſus tria tantum communia Aſclepiadis auxilia fuiſſe, ſcripſerit? Sic fortaſſe, ut dicamus, Celſum de illis quæ in memorato ab ipſo volumine poſuerat Aſclepiades, Plinium de cæteris quoque eidem uſitatis mentionem feciſſe. Utcunque id eſt; cum Celſus tria dumtaxat memoret, ex quibus unum frictionem fuiſſe, demonſtravimus, alterum autem geſtationem fuiſſe ex conſenſu omnium hanc diſerte in tribus illis

(1) *Nat. Hiſt. l.28. c.4.* (2) *Ibid. l.26. c.3.* (3) *Variar. Lect. l.14. c.16.* (4) *in marg. ad hunc loc.* (5) *Vid. de Sanit. tuen. l.2. c.3.*

illis enumerantium , veri ſimilius eſt ; ſatis perſpicue apparet , *hujus* , id eſt frictionis , optimam ſcripturam eſſe , bonam *geſtationis* , dubiam vero auxilii ejus quod inter utramque a Celſo poſitum eſt , ſic tamen ut vox *aquæ* prævaleat , ſi codicem , qui hanc habet , & editiones , in quibus aut eandem legimus , aut ex ea corruptam *equi* , attendere velimus ; vox autem *vini* ab iis qui fruſtra eadem quæ a Plinio , a Celſo quoque dicta vellent , in codices aliquos intruſa videatur .

Ut igitur voces illas duas & *geſtatione* in ejus capitis initium , ſic totidem ſuſpicor irrepſiſſe in proximum ca-
91, put 15. ubi nunc legimus : *Geſtationum*
21. *leniſſima eſt navi , vel in portu , vel in*
flumine ; vel lectica , aut ſcamno : acrior vehiculo : vehementior , in alto mari navi . Intelligis , me de iſtis poſtremis dicere duabus vocibus : quanquam de *navi* , pridem ab Almeloveenio ipſo notata , quin gloſſema ſit , dubium eſſe non poteſt . At ego ſuſpicor , non unum eſſe , neque Celſum , poſtquam *in alto* ſcripſerat , *mari* adjiciendum cenſuiſſe . Suſpicionem autem minus improbabis meam , ubi animadverteris , alio ordine in cæteris editionibus , ipſoque codice locum iſtum proponi conſueviſſe , ut geſtationes , quæ navi fiunt , minime disjungerentur , ſic videlicet : *Geſtationum leniſſima eſt navi vel in portu , vel in flumine : vehementior in alto mari navi* ; unde hæc duo ultima verba auferre non modo licet , ſed & juvat . Non me fugit , quid Lindenium moverit , ut antiquum ordinem mutaret , nimirum ne quæ ſequebatur geſtatio *vel lectica , aut ſcamno* , ea videretur non minus vehemens dici , quam quæ navi in alto . Verum ſi hoc attendendum ; illud quoque attendendum erat , eo quem ipſe maluit , ordine vehementiorem dici geſtationem navi in alto , quam vehiculo , quaſi vero geſtatione in alto tunc utendum fuiſſet cum mare ventorum vi maxime eſſet agitatum : itemque dici leniſſimam , ut navi in flumine , quæ vel lectica fiebat , vel ſella , quarum motus , quippe pluribus geſtantibus , creberrime inæqualis ſit & diſſimilis , neceſſe eſt . Non tamen negaverim , ut aliquid temere addi , ſic & omitti inter *alto* , & *lectica* potuiſſe . Verum minus mihi facile eſt conjicere quod omnino verbum omiſſum ſit , quam quæ ſint addita , ſuſpicari .

Sic & voces alias duas , & has quidem ex librariorum incuria redundare , crediderim ſub initium capitis 29. lib.
7. *Sed ante omnia vulvæ natura mirabi-* 489,
lis , cum in multis aliis , tum in hac re 28.
quoque facile cognoſcitur . *Oportet autem ante omnia &c.* Quis enim tantam in diſertiſſimo Scriptore inopiam verborum fuiſſe , exiſtimet , ut duo illa verba *ante omnia* , nulla adductus ratione , tam brevi intervallo iteraverit ? Ut bene illa conveniant ſecundo loco , ubi ordine præcipere Auctor incipit quidquid fieri oportet ad maturum partum , intus emortuum , manu educendum ; certe primo illo non apparet , cur ponantur . Cum enim difficultatem ejus operis propoſuerit ; continuo ſpem unam dat , eamque in uteri natura mirabili quæ occaſionem præbet cauto & perito Chirurgo primum unum digitum , deinde & alterum , & ſic deinceps totam manum per illas anguſtias inferendi . Namque ex intervallo ſubinde os uteri dehiſcit : qua occaſione utendum , ut magiſter quiſque obſtetricandi ſpectatiſſimus vel nunc præcipit , ſicque deinceps expectandum *donec iterum id os aperiatur* ; ita enim legere malo , quam cum Lindenio , adſcripta in margine a Conſtantino , & Ronſſeo ſequente , *os*
adaperiatur , cum ſit in codice *ad os* 490,
aperiatur , ut in omnibus quoque , mi- 8.
hi notis , editionibus , excepta principe Florentina , ex qua a me olim excerpta nunc inſpiciens , gaudeo , in his idem prorſus quod in mentem venerat , reperire .

Fortaſſe ob eandem veterum ſcribarum indiligentiam , quædam alia iterata ſunt verba in citati libri 7. ca- 477,
pite 26. *Cum jam eo calculus venit , ut* 26.
ſuper veſicæ cervicem ſit , juxta anum incidi cutis plaga lunata uſque ad cervicem veſicæ debet . Veterum dixi ; nam

hic

hic quoque tum in codice, tum in meis omnibus editionibus eadem illa repeti video, quamvis cætera paulo aliter, nempe ad hunc modum proponantur, *ut incidi ſuper veſicæ cervicem juxta anum cutis plaga lunata uſque ad cervicem veſicæ debeat*, niſi quod in codice eſt *debet*, quod in libri ora Conſtantinus, & Ronſſeus malunt, *ut* illud delentes, tanto melius hæc quidem quam Lindenius, quod ſi calculus ſuper veſicæ cervicem ſit, necdum ad eum pervenit locum, ut ſecundum inculcata hoc capite a Celſo præcepta aggredi Medicus ſectionem debeat. Ante hanc enim vel modo præceperat, ut calculus digitis compellatur deorſum donec ad cervicem perveniat, in eamque impellatur. Itaque ubi mox dicit, *Cum jam eo venit*, perſpicuum eſt, hoc velle, Cum jam in cervicem venit; ut abſonum ſit addere *ut ſuper veſicæ cervicem ſit*, ſupervacuum autem videri poſſit dicere, *ſuper veſicæ cervicem* eſſe incidendam cutem, quando plaga lunata juxta anum debere dicitur *uſque ad cervicem veſicæ* pervenire, aut ſi illud minus ſupervacuum ſit, vox faltem *veſicæ* ſecundo hoc loco ſit minime neceſſaria.

Utcunque id eſt; a non abſimili operarum ſocordia cum factum eſſe, conjeciſſem, ut in cunctis a me verſatis editionibus duo alibi verba eſſent repetita; meam conjecturam poſtea confirmatam vidi non illibenter. Locus eſt Lib.8. ſub initium capitis 7. ubi quædam de variis caſibus attinguntur, qui oſſi, dum frangitur, poſſunt incidere,
524, *Quinetiam aliquando plura fragmenta a*
34. *fragmento fiunt. Sed in aliis quidem oſſibus ex toto ſæpe fragmentum a fragmento recedit*. Vides, quibus de verbis dicam, nempe *a fragmento*, quæ ut ſecundo loco neceſſaria ſunt, ſic primo vel tunc redundare mihi viderentur, ſi *e fragmento*, ſcriptum eſſet, quod nuſquam legi. Et fuiſſe quidem alios antea quibus diſplicuiſſent, ex Conſtantini marginibus intelligebam, qui adnotatum habent, *Quidam ſegmento*; nec tamen quid iſti ſpectaſſent, percipiebam. Verum cum denique in Forolivienſi codice duo illa verba prorſus deeſſe primo quidem loco, animadverti; ſic enim ſcriptum eſt, *plura fragmenta fiunt*; tum vero ad meæ conjecturæ pleniorem confirmationem nihil aliud optandum cognovi, niſi ut cum eo codice plures alii, in primiſque optimi, conſentirent.

Quamobrem etſi alias duas ſuſpiciones meas ab eodem codice demum inveni confirmatas; nolui tamen eas magis quam ſuperiorem, ei codici acceptas referre non modo quia ipſæ quoque multo mihi antea in mentem venerant, quam ejus varietates codicis omnes adnotarem, verum etiam quia uni codici, neque ei optimo, non multum tribuo, in re præſertim quæ minus eſt in veteribus ejuſmodi libris attendenda, velut hæc de duabus prima, quæ nimirum pendet a diſtinctionum notulis, inter verba interjectis. Paulo ſupra finem ejuſdem capitis 7. in omnibus quæ apud me ſunt, editionibus ad hunc modum ſcriptum eſt, *coſtæ*, *ſpina* 526
coxarum, *os tali*, *calx*: ad eundemque 7.
modum iterum paulo ſupra finem inſe- 528
quentis capitis 8. eadem verba propo- 7.
nuntur, niſi quod eo capite 8. *coxarum* loco, quam vocem retinent Lindenius, & Almeloveenius, reliqui habent, codice non diſcrepante, *coſtarum*. A quibus hic duo vides poſſe requiri, coſtarum ſpina quid ſit? & quare a coſtis diſtinguatur? ſcribunt enim *coſtæ*, *ſpina coſtarum*: cum a duobus illis prioribus unum modo requiri poſſit, idque reliquis capite quidem 7. commune, ſpina coxarum quid ſit? neque enim Celſus cum libri hujus 8. capite 1. oſſa omnia ſigillatim propoſuit, in iiſque coſtas, & os coxarum; illis, aut huic ſpinam tribuit; ne quis forte quia poſteri ſummam hujus partem utrinque ſpinam vocarunt, eam, credat, capite 7. intellexiſſe. Quid ergo eſt? *Coxarum* ego utroque loco ſcribendum opinor; *ſpina coxarum* neutro. Sed verba ita diſtinguenda, *coſtæ*, *ſpina*, *coxarum os*, *tali*, *calx*; aut, ſi mavis, *coxarum os*, *os tali*; vel *coxarum os*, *talus*; ſic enim

enim ſingula hæc oſſa alibi nominat Celſus . Qui inter cætera oſſa , quæ ibi cap.8. memorat , fere immobilia , id eſt non æque mobilia , ac humeri , brachii , femoris , cruris , digitorum oſſa , de quorum curationibus eſt poſtea acturus , coxarum os prætermittere non debuit , nec vertebras ; has autem ſpinæ nomine , ut ſolet , hic quoque intellexiſſe , initium , & finis proximi , quod ſequitur , 9. capitis ſatis oſtendunt .

Hæc cum eſſem conjectura perſecutus ; codice inſpecto , diſtinctionis notas inveni , non inter *coxarum* , & *os* , ſed inter *ſpina* , & *coxarum* , & inter *os* , & *tali*, quemadmodum ſuſpicione præceperam .

Antequam alias hujus generis ſuſpiciones adjiciam ; alteram illam indicabo, quam a codice comprobatam vidi . Li-
99, bro 6. cap.18. *Anus quoque multa , te-*
9. *diique plena mala recipit , nec a ſe multum abhorrentes curationes habet*. Cum hæc primum legi ; credibile viſum eſt, non ita olim ſcriptum fuiſſe, ſed potius *nec inter ſe multum abhorrentes* , quomodo Livius (1), exempli cauſa , dixerat *abhorrent inter ſe orationes* . Et veſtigia quidem ejus ſcripturæ in cunctis meis editionibus deprehendi , in quibus videlicet legitur *nec in ſe* ; licet Conſtantinus , & Ronſſeus in libri margine adnotaverint *necnon in ſe multum abhorrendas* , lectione minime iis , quæ ſequuntur , curationibus conveniente , quas ſi perlegas , pleraſque agnoſcas nullam aſperitatem , multam ſimilitudinem inter ſe habere . Suſpicionem denique codex luculentiſſime confirmavit , in quo perſpicue ſcriptum reperi *inter ſe* .

Redeo nunc ad eos locos , in quibus ſuſpicor , ob pravam verborum diſtinctionem ſententiam eſſe corruptam . Libro 2. cap.29. inter ea quæ alvum mo-
106, vent , ponuntur *uvæ recentes pingues ,*
21. *minutæ aves , cochleæ &c.* Capite autem
inſequente inter ea quæ contra adſtrin-
107, gunt , recenſentur *dura ova ; magiſque,*
15. *ſi aſſa ſunt : minutæ aves , merula , pa-*
lumbes ; magiſque , ſi in poſca decocta eſt . Num eædem igitur minutæ aves alvum & adſtringunt , & movent ? Hæc repugnare , ſenſit Ronſſeus (2) , commentuſque eſt , primo loco teneras & nuper excluſas , elixaſque ; altero ſiccas, & adultas , & aſſas ; quaſi Celſus ſi ita intellexiſſet, per ſe declarare non conſueſſet. Quod & de Pantino (3) dictum volo , qui teneras , duraſque diſtinxit ; cum facilius poſſet , quam Ronſſeus , mutatis primo loco inter verba notulis, tollere , ut mihi videtur , repugnantiam, ad hunc modum , *uvæ recentes , pingues minutæ aves .* Dixi autem facilius , quam Ronſſeus ; hic enim ne dubitavit quidem , quin pingues uvæ eſſent intelligendæ , ſicque in Enarratione ſua explicavit . At Pantinus (4) utrum mallemus , optionem dederat , *pingues* de uvis , an de avibus dictum accipere . Ego vero non dubitandum crediderim, quin de avibus ſit accipiendum . Pinguedo enim proprie in animalibus dici-
tur , & *caro pinguis* mox diſerte a Cel- 106,
ſo in iis quæ alvum movent , comme- 27.
moratur . Cæterum cum alii ſic verba diſtinxerint , ut Almeloveenius , alii ambigue , ut Pantinus ; vix tandem unum Conſtantinum animadverti ita , uti ego conjeci , diſtincta edidiſſe .

Verum ne hunc quidem inveni qui alia quædam ita diſtingueret , quemadmodum mihi diſtinguenda videntur , libro 5. cap. 26. ubi Celſus ſub nomine cancri , vulneribus ſupervenientis , gangrænam fere & ſphacelum deſcribit . Nam quod Almeloveenius quæ Pantinus (5) , & Ronſſeus (6) huc adſcripſerant , magis attendens , quam quæ Conſtantinus ; indicat , quaſi huc attinentes, Galeni locum , & Hildani Obſervationem ; nempe uterque horum ibi de tumore verba faciunt , quem hodieque omnes cancrum appellant , non de affectionibus quas Celſus hoc quidem nomine complecti ſolet , nimiæ vulnerum inflammationi , aut conſtrictioni , ut ante-

(1) *Hiſt. l.38. haud. ita procul a fine.* (2) *Enarrat. in hos loc.* (3) *Comment. in primum loc.* (4) *Ibid.* (5) *Annot. in hunc loc.* (6) *Enarrat. in eund. loc.*

300, tequam deſcribat, ipſe ait, ſuccedenti-
15. bus; ſic enim cum ſæpe alibi, tum præ-
ſertim ibi locutus eſt, ubi generatim
vetuit nimis arctas fieri deligationes,
533, *ſiquidem id, quod adſtrictum eſt, alie-*
23. *natur, & cancro opportunum eſt*, & ubi
ſpeciatim in oſſis fractura quacum ſit
vulnus conjunctum, tanto laxiores fa-
539, ſcias laudavit, *quanto facilius & alie-*
7. *nari & occupari cancro vulnus poteſt*.

In illa igitur deſcriptione hæc etiam
300, ſunt, *ex nigro ulcere humor pallidus fer-*
29. *tur, malique odoris eſt, & caro intus corrupta: interdum etiam nervi ac membranæ reſolvuntur, ſpecillumque demiſſum deſcendit &c.* Nemo autem cæterorum eſt qui vel majoris diſtinctionis notam inter *corrupta*, & *interdum* non interponat; ſi Manutios, & Stephanum excipias: quanquam nemo ibi *caro intus corrupta* habet; habent vero *carunculæ corruptæ*, vel, ut codex, *carunculæque corruptæ*, quod ego melius exiſtimo, quia ante duos treſve verſiculos cum de hoc ulcere dictum eſſet *caro ejus corrupta eſt*; ineptum fuiſſet idem iterare. Sic igitur reſcribendum ſuſpicor, *ex nigro ulcere humor pallidus fertur, malique odoris eſt: carunculæque corruptæ, interdum etiam nervi ac membranæ reſolvuntur &c.* id eſt putrefactæ excidunt.

Eſt etiam ubi depravatam ſententiam credas non tam, quod verba non bene diſtincta ſint, quam quia tranſpoſita. De quo ut exiſtimare poſſis; ex lib. 3. cap. 6. non brevem locum deſcribam, neceſſe eſt, ad tempus attinentem quo potio febricitantibus eſt concedenda.
128, *Ac ne illud quidem ab Heraclide Ta-*
20. *rentino dictum, ratione caret: ubi aut bilis ægrum, aut cruditas male habet, expedire quoque per modicas potiones miſceri novam materiam corruptæ. Illud videndum eſt, ut, qualia tempora cibo leguntur, talia potioni quoque: ubi ſine illo datur, deligantur, cum ægrum dormire cupiemus: quod ſere ſitis prohibet. Satis autem convenit, cum omnibus febricitantibus nimius humor alienus ſit, tum præcipue eſſe fœminis, quæ ex partu in febres inciderunt.* Hic igitur manifeſtius eſt, quam ut admonitione mea egeat, non aliam, niſi minoris diſtinctionis notulam, inter *quoque*, & *ubi* fuiſſe ponendam. Illud aliquam attentionem requirit, ut ſuſpicemur, ſuo non eſſe loco ea verba, *cum ægrum dormire cupiemus: quod fere ſitis prohibet*. Hæc enim, ſive ad iſtum modum legantur, ſive ipſis particula, *aut*, ut in codice, meiſque libris omnibus, præponatur, non bene ibi collocata eſſe videbuntur iis qui animadverterint, tempora illa non tunc dumtaxat eſſe deligenda, cum ægrum dormire cupiemus, ſed tunc etiam cum materiam novam corruptæ miſceri, volemus. Quorum utrumlibet addita quidem iſta particula *aut* ſignificabit, ſed in alium translata locum ſimul cum verbis inſequentibus. Tantum igitur abeſt, ut eam particulam, quod Conſtantinus, & Ronſſeus in margine indicant, expungendam credam; ut ſententiam ſic reſtitui poſſe, exiſtimem; *Ac ne illud quidem, ab Heraclide Tarentino dictum, ratione caret: ubi aut bilis ægrum, aut cruditas male habet, expedire quoque per modicas potiones miſceri novam materiam corruptæ, aut cum ægrum dormire cupiemus; quod fere ſitis prohibet. Illud videndum eſt &c.* Quod ſi forte malis, nulla translatione verborum facta, mutare tantummodo *aut* in *ut*; etſi translationem magis probem; non pertinaciter repugnabo: ſatiſque mihi erit, locum, quemadmodum hactenus legebant, vitio non caruiſſe.

Age nunc veniamus ad alterum in quo manifeſtius eſſe videbitur vitium, neque, ut puto, ſine verborum tranſpoſitione facile tollendum. Libro 4. ſub initium capitis 13. hæc ſunt. *Sed prior,* 221
morbus videlicet Ileus, modo ſupra umbilicum, modo ſub umbilico dolorem movet. Fit in alterutro loco inflammatio: nec alvus, nec ſpiritus infra tranſmittitur. Si ſuperior pars affecta eſt, cibus: ſi inferior, ſtercus per os redditur: ſi utralibet, metus eſt. Adjicitur periculo, ſi vomitus bilioſus, mali odoris, aut varius, aut niger eſt. Vides num ubi ſtercus per os jam redditur, poſſit vomitus eſſe, niſi mali odoris? numve periculum,

quod

quod jam ſummum eſt, his adjectis augeatur? Certe Aphoriſmus ipſe, (1), quem, tanquam huc attinentem, indicat Almeloveenius; ſi rationem, & Galeni (2) interpretationem attendamus; periculum in Ileo prænunciat ex eo vomitu, non qui vomitum ſtercoris, aut ſtercori ſimilium excipiat, ſed qui hunc præcedat. In Ileis, inquit Galenus, *vomitus non ſemper adeſt, ſed quando exitiales ſunt: & ſi vehementius diſtorquentur, ſtercus eis aſcendit*: & mox, *Hæc vero mihi fieri videntur ab inteſtinis in quibus paſſio talis exiſtit, a ſe expellere ſtercus appetentibus, quando longitudine temporis cœpit moleſtare.* Quam alteram ex Galeno deſcripſi particulam ob eam etiam cauſam, ut intelligeres, quanto melius in producto Celſi loco, ubi nunc legitur, *ſi utralibet metus eſt*, legeretur antea ab omnibus, *ſi utrumlibet vetus eſt*, quod & codex habet.

Itaque locum ſic reſtitui poſſe, conjicio, ſi poſt *tranſmittitur*, continuo ſcribamus. *Adjicitur*, vel; quoniam in codice eſt, *accidit*; *Accedit periculo, ſi vomitus bilioſus, mali odoris, aut varius, aut niger eſt. Si ſuperior pars affecta eſt, cibus: ſi inferior, ſtercus per os redditur; ſi utrumlibet vetus eſt*; videlicet ſi in ſuperiore, aut in inferiore parte inveteravit affectio. Ad eundem enim modum Celſus de dyſenteria infra lo-
25, quitur cap. 15. *Si pluribus diebus nihil*
26. *remedia illa juverunt, vetuſque jam vitium eſt.* Verum ad alia veniamus, vel potius revertamur.

Cum enim ſupra mentionem facerem immobilium quorundam, id eſt minus inter ſe, ſecundum naturam, mobilium oſſium, quæ Cornelius noſter extremo capite 8. libri 8. nominaverat: in memoriam redii, quid eſſem olim ſuſpicatus in verbis illis, quibus inter initia capitis 11. ejuſdem libri, oſſium motus præter naturam, id eſt luxationes, ita
42, diſtinxit. *Moventur oſſa ſedibus ſuis*
30. *duobus modis. Nam modo quæ juncta ſunt, inter ſe dehiſcunt: ut cum latum os ſcapularum ab humero recedit; & in brachio, radius a cubito; & in crure, tibia a ſura: ---- modo articuli ſuis ſedibus excidunt.* Quem ſecundum modum ſigillatim, inſequentibus proponit capitibus, de maxilla luxata, &, quod ad ſuſceptum ſermonem maxime attinet, de luxato humero, aliiſque ejuſmodi. Hinc autem ſuſpicio oritur, in iis quæ produximus, verbis non *ab humero*, ſed *ab jugulo* potius eſſe legendum. Jugulum enim, id eſt clavicula, ita cum lato ſcapularum oſſe junctum eſt, ut cum tibia fibula, aut, ſi mavis, cum ulna radius, non ita ut cum lato eodem oſſe humerus, qui & per articulationem jungitur, maximos quoſque motus permittentem, & cum recedit ab illo oſſe, ſive, quod eodem redit, cum illud os ab ipſo recedit; non huc res attinet, ſed alio, videlicet ad caput, quod peculialiter extare dixi, de luxato humero. Quæ animadverſio non tantum ad id valet, ut vitiatam hic eſſe ſcripturam, opinemur (fruſtra explicante Conſtantino de acromio, quod oſſiculum perraro in adultis invenitur, nec inter oſſa a Celſo proponitur) ſed ad illud quoque, ut paulo inferius ab Lindenio egregie emendatam intelligamus. Cum enim & editiones omnes, & codex ipſe, ut *ab humero* habent, ſic perperam quoque haberent *mollibus*, vel etiam, ut in Conſtantini, & Ronſſei margine, *molibus*; nihil melius reſcribi potuit, quam *mobilibus* in iis verbis, 543,
Quorum vitandorum cauſa, facienda eadem ſunt, quæ in oſſibus mobilibus læſis. 10.
Quid enim huc oſſium *molibus*, vel *oſſibus mollibus*, aut *mollioribus*? nam hoc malebat Conſtantinus. Hic enim, ut fibulæ, & radii diſerte propoſita exempla oſtendunt, de oſſibus agitur immobilius, aut certe minus mobilibus: hiſque Celſus læſis, adhibenda eadem eſſe, docet quæ læſis mobilibus.

Simile vitium, ſimilique ratione emendandum, irrepſiſſe in primum caput libri hujus 8. ſuſpicaberis, ubi le-

(1) 10. *Sect. 7.* (2) *Comment. in hunc Aphor.*

501, geris, *Maxilla vero eſt molle os.* Nemo
1. enim hoc dicat, nedum Celſus, qui ſter-
num, duritie cum maxilla non confe-
503, rendum, os tamen eſſe *valens ac du-*
13. *rum*, iſto eodem capite dicturus eſt. Atenim codex, & editiones, quotquot inſpicimus, habent *molle*. Nimirum credo, ut *mollibus* habebant in loco ſuperiore, notula quæ compendium vocis *mobilibus* ſignificaret, a librariis olim non intellecta, aut minus animadverſa: cujuſmodi ob cauſam Veterum duo treſve ediderant infra, capite 4. ut Almeloveenius quoque ibi adnotavit, *membrana mollis ac ſui coloris*, ubi edendum
520, fuiſſe *membrana mobilis ac ſui coloris*,
31. ſatis illa oſtendunt quæ continuo his opponuntur, *membrana immobilis, nigra &c.* Unum eſt, quantum video, quod mihi pro *molle* hic *mobile os* repoſituro, objici poſſit, nempe tribus, nec totis, interjectis verſiculis, de ea-
501, dem maxilla hæc addi, *ſolaque ea mo-*
4. *vetur*; ſupervacuis verbis, ſi modo ea mobilis dicta eſſet. Attamen haud plane ſupervacua fortaſſe videbuntur, ſi quid continuo ſequatur, attenderis. Hoc enim ait Celſus, *ſolaque ea movetur. Nam malæ cum toto oſſe, quod ſuperiores dentes excipit, immobiles ſunt.* Aliud autem eſt dixiſſe, mobile os maxillam eſſe, ſtatim atque de ea ſermo fieri cœptus eſt, nempe cæteris illis capitis partibus quæ omnino immobilibus compinguntur oſſibus, ad eum uſque locum deſcriptis: aliud eſt, nonnullis de ea jam dictis, opportune admonere, maxillam de qua verba fiunt, illam eſſe quæ ſola movetur; ne quis forte rerum ignarus, maxillæ nomine deceptus, putaret, ſuperiorem quoque a Celſo mobilem dictam fuiſſe. Nam ſuperiorem etiam, a Romanis maxillam fuiſſe appellatam, ipſum malæ nomen indicio eſt, quod ex maxilla contractum eſſe, jam diu eſt cum docti homines de M. Tullio (1) didicerunt. Quod nomen etſi Plinius (2) tradidit, in homine tantum habere locum; non tamen ſcripſit, haud licitum eſſe in homine quoque ſuperiorem maxillam dicere: imo licere, exemplo docuit ſuo, cum remedia adverſus *maxillarum dolores, tumoreſve* propoſuit (3). Celſus igitur, ne quis dubitare poſſet, utram maxillam mobilem eſſe, dixiſſet; cum illud adddidit; tum ſuperiorem, niſi forte ſimul cum inferiore, nuſquam, quod meminerim, alio quam malarum, nomine deſignavit: quin a malis aperte, ut hic, maxillam, videlicet inferiorem, diſtinxit, quemadmodum capite 7. hujus libri videbis in illa certorum oſſium
enumeratione, *maxillæ, malæ, jugu-* 52
lum &c. quam conſtantem ejus conſue- 5.
tudinem haud ſcio, an alii ſatis adnotaverint.

Locus eodem capite primo brevis eſt, ſed in quo de pluribus dubitatur. *Super hos quoque muſculos, qui tempora contingunt, os medium, in exteriorem partem inclinatum, poſitum eſt.* Sic cum Lindenio Almeloveenius. Sed qui eos præceſſerant, quotquot inſpexi, & cum his non codex modo quem memorare ſolitus ſum, ſed & Venetus, ut quædam quæ olim ex eo excerpſi, mihi adhuc oſtendunt, habent ad hunc modum, *ſub his quoque muſculis, qui tempora connectunt*: in cæteris autem conveniunt codices, non editiones. Nam vel princeps, & Pinziana *inclinatam* habent, nedum reliquæ, præter editionem Ronſſei, in qua tamen aliud diſcrimen animadverto; ſcripſit enim *in interiorem partem inclinatum*, quam lectionem Paawius (4) ſequitur. Quibus de muſculis Celſus loquatur, manifeſtum eſt: quo de oſſe, ambiguum, eoque magis, quod varia adeo profertur ſcriptura. De qua etſi in muſculis minus controverſiæ eſt; ea ipſa tamen a vera fortaſſe longius abeſt, quam putant. Qua enim, quæſo, ſignificatione tempora *connectere* iſti dicuntur muſculi quos temporales vocitamus? Difficultas hæc, credo, Conſtantinum, & Ronſſeum impulit, ut in libri ora adſcriberent *contegunt*. Quam
tamen

(1) *In Oratore.* (2) *Nat. Hiſt. l. 11. c. 37.* (3) *Ibid. l. 21. c. 20. & l. 23. c. 2. & 7.* (4) *Comment. in hunc loc.*

tamen Paawius vocem reſpuit, tanquam
Celſo minus familiarem, oblitus; ut re-
num, & omenti deſcriptionem (1), &
locos alios prætercam, ab hoc capite
diſtantes; hujus ipſius initio ſcripſiſſe
498, illum, *cerebri membranam contegit*, in ea-
33, demque pagella paulo ſupra, *os conte-*
14, *gat*, & *erit contegendum*; ut intra duo-
& decim, aut tredecim verſus ter uſus
15. ſit. Eſt igitur Celſo maxime familia-
ris. Sed tamen dubito, num uſurpave-
rit hoc loco, an potius, quam *conte-*
gunt, ſcripſerit *continent*. Quo id au-
ctore? inquis. Nempe eodem Celſo,
quem animadverti, cum hos muſculos
indicaret hujus ipſius libri alio loco,
qui & in codice, & in editionibus ſi-
ne ulla cujuſquam dubitatione uno eo-
demque modo legitur, ita ſcripſiſſe,
517, *inter muſculos, qui tempora continent*.
4. Utinam Celſi ipſius auctoritate uti poſ-
ſem ad cætera pariter quæ in verbis
propoſitis dubia ſunt, veri ſimiliori ra-
tione dirimenda, quæ ab illo nimirum
pendent omnia, quod os intellexerit? Et
a primo quidem id eſſe videtur quod
latine a jugi ſimilitudine ſatis bene vo-
camus Jugale: quamvis enim hanc ju-
galis ſignificationem in Lexicis non vi-
500, deamus adnotatam; Celſus tamen *Jugule*
33. *appellari poſſe ab eadem ſimilitudine, a*
qua id Græci ζυγῶδες appellant, infra
docet, ubi id os memorat, ac deſcri-
bit. Quod attendens Paawius, negat,
propoſito loco de eo oſſe Celſum loqui,
de quo paulo poſt ex inſtituto ſit locutu-
rus, & quod præterea non *ſub* his mu-
ſculis ſit, ſed ipſis impoſitum. Cui ſe-
cundæ animadverſioni tantum videtur
tribuiſſe, Lindenius, qui de Jugali hic
dici, crederet, ut propterea fortaſſe,
pro *ſub his* ediderit *ſuper hos*, muta-
tione libris omnibus quos viderimus,
ut ſupra indicatum eſt, repugnante, &
minime ipſi neceſſaria, ſtante enim ho-
mine, eſt Jugule os infra totos ferme
eos muſculos. At Paawius proceſſum
petroſum opinatus eſt hoc loco indica-
ri: quam opinationem, cum Celſus ni-
hil uſquam attigerit eorum quæ non
niſi aperta calvaria, poſſunt de hac con-
ſpici; examinare non eſt operæ. De
Conſtantini autem opinione, quam ex
libri ora conjicimus, ubi pro *os medium*
poſuit *os malarum*, ſatis eſt, ſecundum
Paawii primam animadverſionem, hoc
quærere, quid attinuerit hic ſcribi quod
paulo poſt nihilominus erat ſcribendum?
Nam ſi *juxta* aurem *finiri* Jugale *os*
tradetur, *quod tranverſum a genis ten-* 500,
dit; inde ſatis intelligi poterat, *ſub* 30.
Temporalibus *muſculis os malarum, in*
exteriorem partem inclinatum, poſitum
eſſe. Quid igitur eſt? fortaſſe, nihil a
ſcriptis libris recedendo, vox illa *me-*
dium; quam quo referamus, ſi de oſſe
Jugali ſermo ſit, haud ſatis apparet;
de parte illa calvariæ accipienda eſt quæ,
ſub his muſculis latens, contra medium
fere ipſorum in exteriorem inclinatur
partem. Cum enim hic Celſus calva-
riæ latus deſcribat, ſuturam videlicet
ſquamoſam, & os quod proxime poſt
aurem craſſiſſimum eſt; a veri ſimili-
tudine non abhorret, cavere voluiſſe,
ne quis forte, ut æquatum exterius vi-
det ab his muſculis capitis latus, ſic
ob ignorationem eorum craſſitudinis pu-
tet, ſubjectam quoque calvariam ipſo-
rum eſſe ſuperficiei parallelam: itaque
illud caventem, ibi os extrorſum incli-
nari, ubi ſedem relinquat majori eo-
rum craſſitudini, docuiſſe: dixiſſe au-
tem, *ſub* his muſculis, quia hiſce ob-
tegitur, non ſecus atque alibi (1) cor,
dixit, *ſub ſiniſteriore mamma ſitum*. Ve-
rum ex his omnibus quæ ſuper uno iſto
loco a me ſcripta ſunt, noli aliud ma-
gis attendere, quam quod, Celſo au-
ctore, conjeci de verbo *continent* pro
connectunt ſubſtituendo.

Ejuſdem auctoritate ductus, nonnul-
las alias ſuſpiciones, dum infra lege-
rem hoc ipſum caput, ſubortas, mihi
jam demere conabor. Humerus, inquit,
extremis utrinque capitibus tumidus, mol- 504,
lis, ſine medulla, cartilaginoſus. Nulla 13.
hic mendi ſuſpicio. Nam quod duas il-

Z 2 las

(1) *l.* 4. *c.* 1. *p.* 184, 2. *&* *p.* 185, 10.

(2) *l.* 4. *c.* 1. *p.* 183, 11.

las voces *ſine medulla* Paawius (1) *omni- no delendas* eſſe, pronunciat, quia hoc os, ſicuti mox Celſus ipſe agnoſcit, *medulloſum* eſſe, conſtat; delendæ eſ- ſent aliæ quoque, id eſt *mollis*, & *car- tilaginoſus*, quia durum eſſe, manife- ſtum eſt, neque id Celſus negat. Sic enim pergit, *medius teres*, *durus*, *me- dulloſus*. At vero omnia ſunt retinen- da; prima, quia de *extremis capitibus*; cætera, quia de *medio* inter exrema oſ- ſe diſerte dicuntur: utraque autem, ſi eæ inter ſe conferantur oſſis partes, ſa- tis vera ſunt. Suſpicio autem oritur ex iis quæ continuo ſequuntur, *leniter cavus*, *in priorem & interiorem*; *gib- bus*, *in poſteriorem & exteriorem partem*. Certe intelligis, hæc, ſicuti Lindenius, & Almeloveenius edidere, cum ipſius oſſis figura non convenire. Sed neque conve- niunt quæ pro his omnibus meæ cun- ctæ habent editiones. In aliis enim ſic legas, *leniter gibbus*, *& in priorem & poſteriorem*, *interiorem*, *& exteriorem partem*: in aliis autem, quibuſcum Pin- ziana, & codex ipſe conſentiunt, *leni- ter gibbus* & *in priorem*, *& in exterio- rem partem*; quaſi vero aut ab nulla parte eſſet cavus, quod primæ indicant; tunc autem preſſius Celſus ſcripſiſſet, le- niter gibbus in omnem partem: aut præter priorem, & exteriorem, duæ partes reliquæ non eſſent hic comme- morandæ, quod cæteræ ſignificant edi- tiones; tunc autem Celſus hæc ſtatim non ſubjeciſſet, *Prior autem pars eſt*, *quæ a pectore eſt*: *poſterior*, *quæ ab ſca- pulis*: *interior*, *quæ ad latus tendit*: *ex- terior*, *quæ ab eo recedit*. Si Celſo igi- tur, & re ipſa ducibus, locus ille a librariorum facillima in ejuſmodi præ- ſertim verbis deſcribendis hallucinatio- ne eſt vindicandus; non inde, opinor, ejus initium unde Lindenius, ſed unde omnes reliqui faciendum eſt, reſcriben- dumque magna ex parte, ut primi illi, *leniter gibbus in priorem & poſteriorem & interiorem*; *cavus in exteriorem par- tem*;

Sed etſi tam varia, ut vidimus, a- pud varios ſcriptura vitium ipſa in eum locum irrepſiſſe, indicabat; non eſt ta- men cur alteri plurimum fidamus, in quo ſcribendo mire omnes conſentiunt. Eſt eodem capite primo, ubi femina, id eſt femorum oſſa, *ab exteriore parte* 50 *gibba* dicuntur. Sunt autem; idque pro- 20. cul omni dubitatione; a priore, ſi re ipſa, & verborum paulo ante propoſi- ta declaratione ſtandum eſt, quam Au- ctor *ad omnes articulos pertinere*, etiam 504 *in ulterioribus*, diſerte admonuit. Credi- 21. derim igitur, ſcripſiſſe, *a priore*, aut, ſi minus recedere a communi lectione velis, *ab anteriore*: aut ſi forte *ab ex- teriore* ſcripſit non tam quia inde quo- que, in nonnullis præſertim corporibus, nonnihil gibba ſint, quam ut Hippo- crati obſequeretur; non omiſiſſe tamen *a priore*, ut ſimul id quod multo evi- dentius eſt, ſimul ipſum ſequeretur Hip- pocratem (2), cujus hæc verba ſunt, *conſiderare oportet*, *quod femur gibboſum magis eſt ad externam partem*, *quam ad internam*, *& magis ad anteriorem*, *quam poſteriorem*.

Mendum quoque alterum mihi eſſe videtur in extrema eorundem feminum deſcriptione. *Atque in eo inferiora quo-* 505 *que capita media ſinuantur*, *quo facilius* 25. *excipi a cruribus poſſint*. Scire enim ve- lim, quorſum pertineant duæ iſtæ vo- culæ *in eo*. Nihil enim ſingulari nu- mero præcedit, quo referas. Noviſſima autem hæc fuerant, *tum infra introrſus leviter tendunt*, *quo æqualius ſuperiora membra ſuſtineant*. Igitur aut eæ vocu- læ inducendæ ſunt, ut modus quo præ- cedentia iſta dicuntur, in ſubſequentibus ſervetur, aut videndum eſt, an forte ex *ideo* deſcribentes fecerint *in eo*, po- tueritque Celſus ita ſcribere *ideo*, *quo*, ut notum eſt, eadem mente ſcriptum eſſe a M. Tullio (3) *eo*, *quo*, & *id- circo*, *quo*.

Verbum *ſinuantur*, quod in iſto ul- timo erat loco, locum alterum ad me- moriam reduxit ejuſdem capitis, ubi oſſa

(1) *Comment. ad hunc loc.* (2) *l. de Fractur. num.* 24.
(3) *ad Attic. l.* 8. *epiſt.* 9. *& l.* 1. *epiſt.* 16.

oſſa brachii proponuntur. Brachii autem nomine haud accipio humerum quoque, de quo jam vidimus; tametſi, Celſo ipſo auctore, non aliis modo, me poſſe, crederem, qui cum ſupra hic ſcri-
504, pſit, *paululum motu brachii moveri ju-*
10. *gulum*, non videtur humerum quoque non intelligere potuiſſe. Accipio, quod ipſe multo ſæpius, eam artus ſuperioris partem quæ inter humerum eſt, & manum. Ejus igitur partis oſſa deſcribens Celſus, cum radium propoſuiſſet ſuperius tenuem, cubitum autem ibi pleniorem, ampliuſque quam radius, cum extremo humero commiſſum, deinde radium a cubito paulatim direm-
505, ptum; *rurſus*, ait, *ad manum coeunt*,
7. *modo craſſitudinis mutato. Siquidem ibi radius plenior, cubitus admodum tenuis eſt. Dein radius in caput cartilaginoſum conſurgens, in cervicem ejus inſinuatur. Cubitus rotundus in extremo, parte altera paululum procedit.* Gravis ſuſpicio in ea cadit, *in cervicem ejus inſinuatur*. Nam primum quæ eſt cubiti cervix? aut ubi a Celſo indicata eſt? Deinde quomodo radius in imum cubitum inſinuatur, ſi cubitus ibi in radium, ut probe noſti, ſe inſinuat? Denique cum
504, ſummam radii partem *leniter cavam* eſ-
32. ſe, a Celſo non fuerit prætermiſſum; quomodo in ima tanto ampliorem omittere ſinum potuiſſet? aut ſi omiſiſſet; qui mox poſſet illum, ubi de manu verba facit, non ſecus ac ſi propoſitus antea eſſet, commemorare? Primam enim manus partem deſcribens, duo ejus pro-
505, ceſſus, inquit, *in ſinum radii conjiciun-*
27. *tur*. Augetur ſuſpicio editionibus inſpectis, quæ ante Lindenium, a quo notata illa verba accepit Almeloveenius, prodierant. Nam Cæſarius quidem, & Pantinus *in cervicem*, at cæteri *in verticem* (niſi quod Conſtantinus *in vertice*) *in verticem*, inquam, *ejus* ediderunt, quod in codice quoque eſt: in eodemque, ut in editionibus quæ apud me ſunt, [prorſus omnibus, verbum

ſequitur quod quærebam, nimirum pro *inſinuatur* habent *ſinuatur*. Quid tamen adhuc iſta faciemus voce *cervicem*, aut *verticem*, aut denique *vertice*? De cervice enim diximus, cur hic agnoſcere non poſſimus. Verticem autem ut pro infima radii parte dici potuiſſe, non negaremus, exemplo inducti, quod infra animadvertimus in oſſibus digitorum; 505,
illa tamen adjecta vox *ejus* non digna 32.
ibi Celſo videretur, ſive ad radium velles referre, ſive ad radii caput. Satis enim fuiſſet ſcribere, *in vertice ſinuatur*. Si quid ego ſuſpicer, quæris; a te peto, ut propoſitum locum attente relegas, & Celſi mentem in deſcribanda alterna illa ſuperius atque inferius radii, & cubiti mutatione, perpendas. Continuo idem quod ego, ſuſpicaberis, ut radium quem in ſummo tenuiorem, quam cubitum, dixerat, in imo dicit eſſe craſſiorem; ita quoque eundem quem illic oſtenderat multo minus, quam cubitum, ad juncturam pertinere, hic contra, unum ferme cum manu committi, oſtendere debuiſſe, &, quod conſequitur, tradere, cubiti loco radium ipſum ſinuari. Quod præclare fecerit, ſi, ut puto, ſcripſerit *in vicem ejus*, id eſt cubiti, *ſinuatur*. Ita autem ſcribere potuiſſe, cum aliorum, tum Celſi ipſius commonſtrant exempla. Quorum hoc, propoſito ſimillimum, & maxime geminum, eſt
libro 4. cap. 7. *Sed hic vinum ſorbere*, 211,
ut ſupra præcepimus, morbus ipſe non 5.
patitur: in vicem ejus, cremor ptiſanæ ſumendus eſt.

Suſpiciones alias; quaſi non nimis multas jam protuliſſem, huc additurum, opportune litteræ interpellant tuæ. Quæ quoniam non breves ſunt, & multa, ut video, de Celſo, nec levia, proponunt; cum perlectæ fuerint, reſpondebo. Has interim accipe, & quæ de Samonico expecto, fac mittas, & valeas.

Patavii Poſtrid. Kal. Januar. MDCCL.

EPISTOLA OCTAVA.

Jo. Bapt. Morgagnus Jo. Bapt. Vulpio S. P. D.

Litteras perlegi tuas, quibus ex me plura quæris: illud primum, & gravius, quid ſentiam de non ita paucis, quas deſcriptas miſiſti, in Corn. Celſum Adnotationibus. Dicam, ut ſolitus ſum, ingenue. Ab una eademque manu mihi profectæ non videntur. Sunt enim plures ex quibus aut acumen ingenii elucet, aut doctrina multiplex; atque eruditio, aut linguarum peritia non vulgaris, ut ſi has a magno quamlibet Viro eſſe, dicas, non difficile aſſentiar. At ſunt viciſſim aliæ ab illis adeo diſcrepantes, ut prope pœniteat legiſſe. Quod ne temere dictum ſuſpiceris; relege quas indicabo.

In Celſi Præfatione hæc de Medicis
6, Rationalibus verba ſunt, *eum mederi*
32. *poſſe arbitrantur, qui prius illa ipſa, qualiter eveniant, perceperit.* Pro hoc ultimo verbo ſubſtituitur in Adnotatione *præceperit*, hoc addito *Unde præcipere animo, præſumere;* quaſi Celſus ipſe nec præpoſuiſſet *prius*, neque ita ſatis ſignificaret, qui illa ante didicerit. Lib. 1.
30, cap. 3. *Qui vomere poſt cibum volet, ſi*
14. *ex facili facit, aquam tantum tepidam ante debet aſſumere*. Adnotantur hæc, *Non tantum, ut alii, reponendum. Nam hic græciſſat, proque ὡς tanquam ponit.* Credas fortaſſe, vetuſtiſſimas editiones habuiſſe *tanquam*; noviſſime autem aliquos fuiſſe qui mallent *tantum*. Et tamen, ſi ex inſpectis a me tot editionibus tres excipias; cæteræ omnes, & vetuſtiores in primis, & codex habent *tantum*, quæ vox an huc magis conveniat, oſtendunt quæ continuo ſequuntur, *ſi difficilius; aquæ vel ſalis, vel mellis parum adjicere*. Vides, ut *adjicere* opponatur illi *tantum*. Quin etiam, duobus verſiculis interjectis, hæc leges, *deinde aquam tepidam, ut ſupra ſcriptum eſt, bibere*. Sed gravius quiddam tentatur in verbis illis ex cap. 15.
lib. 3. *dandaque opera eſt, ne qua cruditas in quotidianam id malum vertat*, 14
20
quartanam videlicet febrem. Hæc enim apponitur Adnotatio, *ne qua cruditas quotidiana in malum vertat*, ut cum dicitur *Hoc tibi vertet in malum*; non *ſe vertet*. Utrum tandem iſta adverſus codicis, & editionum conſenſum propoſita mutatio eſt, quod Celſus ita loqui, ut Plautus, Virgilius, & Cicero ipſe, non poſſet? an quod ibi non deberet, ubi de quartana in quotidianam facile mutanda verba facit? Hæc enim continuo ſubjicit, *Nam quartana neminem jugulat: ſed ſi ex ea facta quotidiana eſt, in malis æger eſt*. Imo *ne qua cruditas quotidiana* iſto loco dicere non debebat, tum ne quis crederet, niſi quotidiana cruditas ſit, ex quartana fieri quotidianam non poſſe, tum quia ægrum, ſupra juſſerat, *tertio die* 146
abſtinere, hic vero quomodo in cibo 5.
aſſumendo ſe debeat gerere, non quotidie, ſed quo die febris expectatur, oſtendit. Libro 7. cap. 26. ubi is miniſter qui puerum, jam novem annos, nondum quatuordecim excedentem, ſic contineat, ut oportet, dum ei calculus extrahitur e veſica; ubi igitur is miniſter debere eſſe dicitur *homo præ-* 476
valens & peritus, verbum *prævalens* 2.
Adnotatio mutat in *prudens*. Quid ita? *Nam ſæpe al. in veteribus codicibus pro d legitur*. Fac, ſæpe ita legi. Num ſemper, num hic ita lectum eſſe, credemus? ubi non prudentia modo, quæ ſatis hic quidem voce illa *peritus* ſignificatur, verum etiam vires adeo requiruntur, ut mox admoneat Celſus, ſi pue-

ri qui curatur, robuſtius ſit corpus, tum
176, unius loco, miniſtros eſſe oportere *duos*
10. *valentes*, qui contineant, imo ſemper
176, a lateribus alios *duos valentes*, qui unum
12. illum, aut eos duos *labare non ſinant*.
Magis ſane quam in his qui puerum continent, in eo miniſtro prudentia requiritur, cujus manibus altera alteri impoſita mulieris venter premitur, ut infantis mortui caput ad os uteri compellatur. Neque tamen a Celſo inſequente cap. 29. aliis quam his, deſi-
192, gnatur verbis, *valens homo, non impe-*
10. *ritus*.

Aliæ autem ſunt Adnotationes, nec eæ paucæ, quibus non tam verba Celſi mutantur, ut in ſuperioribus, quam per cauſam gloſſematum omnino tollun-
19, tur, velut in ipſa Præfatione. *Nam fa-*
20. *mem facilius fert adoleſcens, quam puer: facilius in denſo cœlo, quam in tenui: facilius hieme, quam æſtate: facilius uno cibo, quam prandio quoque aſſuetus: facilius inexercitatus, quam exercitatus.* Quid hic gloſſematis? Nempe in duabus illis vocibus *quoque aſſuetus*, quæ *gloſſema eſſe ineptum* dicuntur. Verum ſi tollantur, quæ membri illius ſententia erit? Sic etiam lib. 3. cap. 5. cum
126, oportere, ait Celſus, *cibum quam ma-*
19. *xime ſemper ab acceſſione futura reducere: & , hoc ſalvo, dare quam integerrimo corpore*; illud, *hoc ſalvo*, non dubitatur quin *ſuperfluum ſit, & gloſſema.* Eſt vero adeo neceſſarium, ut, ſi demas, Auctoris præceptum longe aliud appareat. Neque enim id vult; nec fieri poteſt, ut febricitanti cibum ſemper demus; cum eſt integerrimo corpore, verum ut integerrimo quidem demus, ſed tunc dumtaxat, cum integritas tot horas manſura eſt, quot omnino ad cibi diductionem requiruntur, antequam nova incipiat acceſſio. Hoc enim, ut ſuperiore capite adverſus Aſclepiadem, & Themiſonem conſtituit, non illud, Celſo præcipuum eſt: itaque, hoc ſalvo, illud tunc denique non recuſat. Poſt hæc, duo leviora videbuntur: ſed cum in eundem librum cadant; alia hic potius, quam ipſa, omittam. Alterum ad caput attinet 13; alterum ad 18. In

primo legimus, *Si res inveteraverit*. In 143,
altero, *Si vero conſilium inſanientem* 13.
fallit. Ad primum hæc adnotantur, 155,
Abundat res. Sic tamen loquebantur Plau- 3.
ti tempore, ſed non Celſi. Ad alterum, *inſanientem* pronunciatur *gloſſema eſſe*. *Nam elegantiſſime dici*, (raro hoc fallit). Non eſt nobis quærendum in primo, num ſic amplius non loquerentur Celſi tempore, neque in ſecundo, an omiſſa voce *inſanientem*, hærerent lectores, paulìſper ſaltem. Celſus ipſe hoc eodem libro cap. 21. certe ſcripſit,
Neque eum res feſellit; niſi huc quo- 161,
que, adverſus codicis, & editionum fi- 22.
dem in ſententia obfirmati, duo contendemus irrepſiſſe gloſſemata: ſicque alia in alios, qui produci poſſent, Cornelii
noſtri locos, ut puta ubi ſub Operis fi- 557,
nem legitur, *cum jam vetus res eſt* pro 32.
vetus morbus eſt, aut alibi, *Ubi bene* 521,
res cedit, & *Balneum rarum res amat*, 8.
& *neque enim ſemper concoctionem res* 166,
expectat, &c. Sed quis tandem erit mo- 27.
dus? Si jam ſic in alienis ſcriptis ni- 79,
mis ingenioſi eſſe velimus; ad multo 29.
pauciora verba redibunt antiquorum libri, eorumque ſententiæ ex dilucidis ſæpe obſcuræ fient, & ex abſolutis aliquando imperfectæ.

Eſt viciſſim ubi Adnotationum Auctorem malles ingenium exercuiſſe ſuum, quam Celſum, quem aliqua tueri æqua interpretatione decebat, præpropera feſtinatione damnaviſſe, ut libro 4. capi- 220,
te 12. quod de morbo *ventriculi* ſcri- 6.
pſit, qui κοιλιακὸς *a Græcis nominatur*. Statim decurritur ad notam hanc apponendam: *Commiſcuit* colicum *cum* κοιλιακῷ *Celſus. Facilis enim eſt lapſus*. Quid? ſi proximo, quod ſequetur, capite diſerte non ſcripſiſſet, inteſtini ple-
nioris morbum (de quo eſt caput 14.) 221,
κολικὸν *nominari*. Altera additur nota, 22.
Hallucinans hæc ſcripſit, quia cum alvum nihil reddere dicat in hoc morbo (quod falſum eſt, & videtur de colico intelligendum) tamen paulo poſt aſtringentia præſcribit. Ex quo apparet, medicum non fuiſſe Celſum. Ego vero medicum non fuiſſe, opinor, qui hoc ipſi objecerit. Vidiſſet enim, poſtquam ven-

trem

trem tandiu *liquaverat*, quandiu in *lon-*
go morbo opus eſſet, debuiſſe tandem
ſub finem morbi juſtum robur ventri
220, ipſi reddere, idque *paulatim facto tran-*
34. *ſitu*, non ad valida aſtringentia, ſed
ad *aſſam carnem valentem*, & ad *plu-*
viatilem aquam decoctam, timentem vi-
delicet, niſi ventrem denique confir-
226, maret, *ne vitium contrarium oriretur*, ut
26. loquitur capite 16. Cæterum quo ma-
gis omnibus manifeſtum eſt, & ſemper
fuit, deſcriptum hic, & curatum a
Celſo morbum longe alium eſſe ac qui
ſolet a Medicis Cœliacâ paſſio nomina-
221, ri; eo æquius erat, exemplo adductos
20. quod inſequens caput proponit, Ilei,
primum inquirere, an forte qui ante
Celſum de Medicina ſcripſerant Græci
non eundem quem poſteriores, morbum
eodem nomine deſignaſſent; aut ſi eun-
dem, an interdum tamen alium quo-
que: deinde, ſi nunquam alium quam
poſteri, ſignificaſſent; tum vero cogi-
tare, an librarii, ut tot alia nomina,
græca præſertim, in deſcribendo vitia-
runt, ita aliud a Celſo fortaſſe ſcriptum,
in κοιλιακὸς mutaſſent. Rubeus (1) eſt
certe laudandus, qui cum alium omni-
no morbum ac quem alii hoc nomine
ſolent, a Celſo hic proponi, videret;
tum quis eſſe poſſet, quæſivit, tum ple-
roſque redarguit, qui *cum hoc non a-
nimadvertiſſent*, *injuria Celſum toto hoc
fere capite reprehenderunt*. Sed Adno-
tationum quas miſiſti, plures non ea
æquitate ſcriptæ ſunt. Itaque ad locum
lib. 2. cap. 4. quem ſtuduerant Inter-
pretes alii vel explicare, vel reſtituere,
de quibuſdam in urina *quaſi filis*, hoc
52, adnotatur, *Falſum eſſe Celſum ſatius*
22. *eſt dicere*. Qua ratione cito quidem
nodi inciduntur; non ſolvuntur.
Neque aliter cum Celſo agitur ad ca-
put 1. ejuſdem libri. Nam quod ſcri-
44, pſerit, *urinæ difficultas*, στραγγουρίαν
6. *quam appellant*, non quæritur, num
forte in codice vetuſtiſſimo cum græcæ
vocis prima ſyllaba δυς, atramento dif-
fugiente, intercidiſſet, ſciolus aliquis
longe aliam ac Celſus ſcripſiſſet, te-
mere ſuffecerit. Continuo ſic pronun-
ciatur, *Fallitur Celſus in* στραγγουρίας
interpretatione, quæ proprie Latinis ſub-
ſtillum, *non* ſtillicidium) adduntur que
in hanc ſententiam quæ apud Mercu-
rialem (2), & Meurſium (3) legeris ex
Feſto, & Catone, qui *omnium*, *qui*
nunc extant, *antiquiſſimus linguæ Lati-*
næ auctor dicitur ab Adnotationis Scri-
ptore. Quem ego potius oblitum cre-
dam addere *proſa oratione*, quam igno-
rare potuiſſe, Plautum, & Terentium,
extare, quorum uterque ante Catonem,
& primus quidem luſtris non ita pau-
cis eſt mortuus; ut æquior in eum ſim,
quam ipſe in Celſum fuit. Qui tamet-
ſi hic, & alibi illud fortaſſe magis
ſpectaſſet, ſtranguriam quam ibi ex
Hippocratis ſententia memoraret, ſine
urinæ difficultate non fieri; quamobrem
credo, quæ in Epidemiis (4) de ſtran-
guria poſita ſententia fuerat, eandem
in Aphoriſmis (5) legi de dyſuria; ta-
metſi igitur Celſus id magis ſpectaſſet,
quam ipſam vim, & naturam vocis;
hanc tamen vim certe quidem ita ex-
preſſit aliquando, & præſertim proxi-
mo capite ſeptimo, Aphoriſmum ver-
tens 80. Sect. 4. ut στραγγουρίην ſic red- 6
diderit, *ſi urina paulatim deſtillat*. Sed 8
magnus Vir, & qui multa adeo ex græ-
cis latina fecit, tam facile, in re quam
ignorare haud poterat, non fuiſſet, opi-
nor, damnatus; ſi qui damnavit, an-
tea, ut bonum interpretem decet, ejus
libros ſæpe, attenteque perlegiſſet: quod
non feciſſe, cum ex iis quæ ſubinde
ſcripta ſunt ſupra, tum magis ex his
quæ ſum additurus, intelliges.

Libro 3. cap. 6. *quando æger melior* 1
ſit, inquit Celſus, Hæc, inter cætera, 2
adnotantur, *Cicero*, meliuſcule mihi
eſt, *Celſus diceret*, ſum meliuſculus.
Vid. cap. XX. p. 159. l. 9. Ibi vero
iterum legitur, *ſi æger melior eſt*. Qui
magis Celſum verſaſſet; non hunc lo-
cum, ſed alterum indicaſſet ex cap. 22, 1
Qui meliuſculus eſſe cœpit. Libro 2. 3
cap.

(1) *Annot. in hoc cap.*
(2) *Prælect. Patav. l. 3. c. 32. & alibi.*
(3) *Not. in Caton. de Re Ruſt. c. 156.*
(4) *l. 2. S. 6.*
(5) *S. 6. Aph. 36.*

cap. 12. *ſi reprimendi cauſa, ex verbe-*
36. *nis*. Adnotatio ſic habet. *Tallos her-*
12, *barum intelligit Celſus per* verbenas:
ut videbis poſtea variis locis. Tu vero
an bene, an ſatis Celſi mens ita expli-
cetur, ex illo uno quidem, ſed præ
cæteris attendendo, loco ſcies, quem
Litteris protuli ſuperioribus (1).
Sic pariter ex alia Epiſtola (2) intelli-
ges, num probare liceat conjecturam
ad verba illa, quæ recte olim cap. 28.
329, lib. 5. legebantur, *ſi non labitur* ſpecil-
22. lum, *ſed æquali innititur*, ſic adnota-
tam, *Vel* labitur ſede quali *Conjectura*
eſt, quia ſedem poſtea in eo ſignificatu
ſumit; quaſi non continuo id Celſus
opponeret, quod, ut lectionem anti-
quam confirmat, ſic ejuſmodi conjectu-
ris refragatur, *ſi inæquale quoque & aſpe-*
rum ſubeſt. Sed hoc ea Epiſtola ſatis ex-
plicavimus. Itaque præſtat ad alteram
Adnotationem tranſire. Inter alia quæ
lib. 4. cap. 8. utilia hepaticis remedia
214, traduntur, *pini flos* legitur. *Pini flos*,
17. ſcribitur in Adnotatione, *i. e.* chamæ-
pitys, *quia non audet dicere* pinum *ſim-*
pliciter, ne intelligatur arbor. Propterea
Virgilius: Et ſemper florida pinus. *Ubi*
male P. Bembus πικρὶς *pro* pinus *corre-*
xerat in Culice in fine. Adde quod Dio-
ſcor. dicit ἡπατικοῖς *prodeſſe chamæpityn.*
Si alienas lites mihi facere placeret
meas; quærerem, ut priuſquam ita da-
mnaretur Bembus, quocum modeſtius
olim egerat Petrus Victorius (3), unde
iſta Virgilii interpretatio petita eſt;
quærerem, inquam, ut chamæpityn ſem-
per florere, oſtenderetur: nam Bembus
quidem, Theophraſti (4), aut certe Pli-
nii (5) teſtimonio, oſtendere poterat,
toto anno florere picridem ſuam. Sed
tamen ſi ibi Virgilium, ut in verſu
quoque illo altero (6)

Ipſe thymum, pinoſque ferens de
montibus altis,

ſi Virgilium, inquam, darem, pini vo-
cabulo deſignaſſe chamæpityn; quod vel
olim inter Viros doctiſſimos controver-
ſum, atque adeo a Salmaſio (7) pernega-
tum eſſe, ſcio; non hinc profecto ſequere-
tur, quam herbam Poeta vocaſſet pinum,
eandem Celſum, non jam pinum, ſed
pini florem vocare potuiſſe. At enim
Celſus non auſus eſt dicere pinum ſim-
pliciter, & humilis iſta pinus hepaticis
prodeſt. Audio. Sed mitto quærere, cur
non dixerit potius pinum humilem, aut
pinum florentem? Hoc unum quæro,
cur non auſus ſit dicere chamæpityn?
Certe ſi Adnotationum Auctor diligen-
tius Celſum verſaſſet; noviſſet præclare,
libro 5. cap. 4. non dubitaſſe ſcribere, 243,
pyrethrum, chamæpitys, uva taminia, 28.
quam vocem *chamæpitys*, ſive eam la-
tinis, ſive græcis potius, ut tot alias,
litteris ſcripſerit Celſus, cum omnia
habeant apud me exemplaria, ne illo
quidem excepto, quod calamo deſcri-
ptum eſt; ſuſpicari non oportet, obſcu-
ro *pini floris* nomine hic eandem her-
bam, quam perſpicuo poterat, ſignifi-
care voluiſſe. Nam quod hæc hepati-
cos juvet, ita verum eſt, ut tamen
ipſa quoque major pinus iiſdem utilis
ſit, auctore non ſolum Dioſcoride (8),
ſed inter alios, hoc vetuſtiores, apud
Cælium Aurelianum (9) Diocle ipſo,
quem inter priſcos maximoſque medicos
Celſus (10) poſuit. At hi, inquis, pi-
ni folia laudabant; non florem: quem
neque laudare poterant, quippe cum pi-
nus nullum ferat; ut propterea Con-
ſtantinus hic legendum cenſuerit *lini*
flos. Ego vero qui de lini flore, aut
foliis nihil ejuſmodi invenire adhuc po-
tui litterarum memoriæ mandatum; ſi
quid hic eſſet mutandum, multo mal-
lem *pini folia*, quam *lini flos*. Prius
autem quam mutemus, cogitandum eſt,
potuiſſe Celſum cum iis facere quos ex
Theophraſto (11) commemorat Cæſalpi-
nus (12), hæc ſcribens, *præter fructum,*
amentum fert pinus *deciduum, quem ali-*
qui florem putant. Quin Cæſalpinus

(1) *Epiſt. VII.* 4. (2) *VI.* (3) *Variar. Lect. l.* 25. *c.* 5. (4) *de Hiſt. Plant. l.* 7. *c.* 11.
(5) *Nat. Hiſt. l.* 21. *c.* 17. (6) *Georg. l.* 4. *v.* 111. (7) *Plinian. Exercit. in Solin. c.* 23.
(8) *de Med. Mat. l.* 1. *c.* 74. (9) *Morb. Chron. l.* 3. *c.* 4. (10) *l.* 7. *c.* 6. *p.* 418, 4.
(11) *Vid. Hiſt. cit. l.* 3. *c.* 6. (12) *de Plant. l.* 3. *c.* 52.

ipſe florem amentaceum ferre, non negat: Cælius autem (1) cum veteres Medicos, generatim ait, *viridis pini decoctionem* hepaticis dediſſe; certe amenta iſta non excepit. Verum hæc tu videris. Interea ad aliquando graviora veniamus.

50, Libro 2. cap. 3. *Pejor cita alvus eſt*,
13. inquit Celſus. *ſed ne hæc quidem terrere protinus debet, ſi matutinis temporibus coacta magis eſt, aut ſi procedente tempore paulatim contrahitur, & rufa eſt, neque fœditate odoris ſimilem alvum ſani hominis excedit.* Nihil huc aliud adnotatur, niſi quod ad vocem *coacta* pertinet. *Coacta. Martialis: Nec* (ſic) *deſiderio coacta ventris, Gutta pallia non fefellit ulla.* Quid hæc de catella (2), deſiderio exonerandi ventris impulſa, attinent ad minus liquida alvi recrementa? Hic enim manifeſtum eſt, reſpexiſſe Celſum ad locum illum ex Coacis Prænotionibus haud ita procul a fine, *Alvi egeſtio optima eſt mollis, cohærens ac compacta, ſubſulva, non valde graveolens*, ſive etiam ad alterum conſimilem ex libro Prænotionum (3): nec dubitare quiſquam poteſt quem non pigeat quæ de juſta copia, horaque conſueta egeſtionis, & de lumbricis ſimul ejectis in utroque loco ſubſequuntur, cum iis conferre quæ propoſita Celſi verba proxime antecedunt, aut ſequuntur ad tres iſtas easdem res ſpectantia, & eadem quidem ſententia. Igitur a Celſo, nihil hic niſi quæ egeruntur, attendente, *alvus coacta* opponitur *alvo liquidæ*.

229, Satiſque erat libri 4. caput 19. quod
12, de ventris fluxu eſt, perlegiſſe, ut pa-
27. teret, hic alvum coactam alvum minus liquidam ſignificare: quanquam hoc illis etiam verbis confirmatur quæ continuo ſequuntur, *aut ſi procedente tempore paulatim alvus contrahitur*: demonſtratur autem evidentiſſime loco altero
67, ex capite 8. hujus libri 2. *Alvus in hac*
27. *valetudine* (tabe adhuc ſanabili) *ea tuta eſt, quæ quotidie coacta, eaque convenientia his, quæ aſſumuntur, reddit.* Quod enim hic dicitur de ipſis recrementis, ibi, ut idem ſignificaretur, de alvo dictum eſt.

Hæc ſcripſeram, cum in aliam incidi Adnotationem, ex qua locum iſtum ultimum lectum quidem eſſe, nec melius tamen explicatum cognovi. Neque enim aliter exponitur ac primus ille, nempe ad hunc modum: Coacta *ergo alvus erit hic quæ* cogitur *excernere, ut infra* (eodem cap. 8.) *quæ vix excernit*: locus autem qui indicatur, revera de alvo eſt quæ cogitur excernere in iſchiadicis, *alvuſque niſi coacta non reddit, idque, quod excernitur, mucoſum eſt.* Sed quid hic ad priorem locum de tabeſcente? in quo alvus *coacta, eaque convenientia* reddere dicitur. Num *coacta* ad alvum referemus vi apertam? quando *convenientia* non niſi ad egeſta referri poſſunt; interjecta autem *eaque* prohibent alio *coacta* referre, quam quo *convenientia*. Verum quid verbis opus eſt? Utrumque locum ex libro 2. Prædictionum Celſum deſcripſiſſe, cætera oſtendunt. Is autem qui ad tabeſcentem attinet, ejuſmodi eſt (4), *Venter autem egerat quotidie, & id, quod egerit, ſit durum* (ἔςω σκληρὸν) *copia pro ratione ciborum ingeſtorum.* At qui de iſchiadicis eſt (5), *quibus alvus non egerit, niſi ad neceſſitatem coacta* (εἰ μὴ πρὸς ἀνάγκην) *& prodit ipſis multus ſtercoraceus mucus.* Celſo igitur aliud in alio loco latine reddendo ſpectandum fuiſſe, intelligimus, ideoque alterum ex altero loco non eſſe explicandum. Multo autem minus ex loco qui ad iſchiadicos ſpectat, illum interpretari decet quem primum ex cap. 3. produximus, & ex Coacis Prænotionibus, aut ex Prænotionum libro acceptum diximus. Nam *coacta* ex ξυνεςηκὸς, aut συνεςηκὸς videtur expreſſum, quod *cohærens* reddiderunt. Prætereaque manifeſtum eſt, Celſum de *cita* jugiter *alvo* loquentem, cum mane *coactam magis* dixit, minus quidem liquidam intelligere potuiſſe; adeo autem duram factam, ut cogi debeat ad egerendum, non potuiſſe.

Videamus porro, num alibi hæ Adnotationes Celſum felicius interpretentur: & primum in alio loco ubi ad Hippocratem pariter videtur reſpexiſſe.

(1) *cap. cit.* (2) *Vid. Martial. l. 1. Epigr. 110.* (3) *n. 9.* (4) *n. 12.* (5) *n. 45.*

9, ſe. Libro 1. cap. 3. *Ubi amari ru-*
1. *ctus cum dolore & gravitate præcordiorum ſunt, ad hunc* (vomitum) *protinus confugiendum eſt.* Hæc adnotantur, *Amari ructus i. e. acidi*, ὀξυρεγμίαν *Græci vocant. Lucil. exhalans acidos e pectore ructus.* Nullum eſt dubium, quin ructus acidi a Græcis ſic appellentur, imo *apud Hippocratem atque alios medicos nihil pene eſt notius*, ut vere ait Mercurialis (1), quam ſic vocari. Illud dubium eſt, qua ratione quos Celſus *amaros* dixit, nos *acidos* intelligamus, præſertim ſi, ut eidem Mercuriali (2), & Almeloveenio viſum eſt, ſpectaverit hic Aphoriſmum 17. Sect.4. quo Hippocrates vomitum præcipit *cordis morſum*, & *oris amaritudinem* patienti. Nec vero probabiliorem crediderim interpretationem alterius loci ex libro 3. cap. 20. Cum lethargicos alii excitare identidem ſtuderent admotis iis quæ ſternutamenta evocarent, aut fœdo moverent acrique odore; extiterat quidam Tharrias, inſequenti etiam capite nominatus, qui contenderet, expectandum eſſe dum lethargus cum febrili acceſſione remitteret; tunc enim, niſi æger expergiſceretur, eſſe ob has cauſas excitandum, ut excerneret ali-
159, quid, & ſumeret: *Itaque eos, qui ſu-*
3. *binde excitant, ſine uſu male habere.* Huc ea adſcribuntur, *Græciſmus eſt* ἀπείρως ἔχειν, *imperitos eſſe.* Mihi vero magis congruens cum iis quæ ſequuntur, & minus contumelioſa in cæteros Medicos placet interpretatio, ut intelligam, hoc Tharriam dixiſſe, qui identidem ægrum excitare conarentur, eos
159, hunc ſine utilitate vexare. *Neque enim,*
8. ut ibidem mox legimus, *vigilando melior fit; ſed per ſe, ſi melior eſt, vigilat.* Notius eſt autem, quam ut confirmari a me debeat, *uſum* perſæpe utilitatem ſignificare: nam *male habere* quin idem hic valeat, ac moleſtia & incommodo afficere, dubitare nemo poteſt, cui vel Celſi unius non ſit ignota conſuetudo, tot aliis locis quos ſciens prætereo, non aliter, quam libri ejuſdem 3. capite 6. ſcribentis, *qua mole* (ſatis multæ veſtis) *plerique ægros in* 130,
ipſo impetu febris, potiſſimeque ubi ar- 23.
dens ea eſt, male habent.

Eſt etiam ubi Adnotationes aliquæ obſcuræ mihi videantur, velut ea quæ ad vexatiſſimum illum Præfationis attinet locum (3), ubi, inter cætera, ab Anatomicis, ſpirante etiam tum animali, in hujus interioribus animadvertenda, occurrit vox illa *confractum*, ſi- 7,
ve, ut alii antea ediderant, *contactum*, 13.
ſive, ut Schulzius ſibi perſuaſit, *confrutum*, ſive demum, ut in aliqua editione, & in Conſtantini erat codice, & in Veneto, & Forolivienſi, *contractum*: quæ vox cur Rubeo placeret, alias ad te ſcribens (4), commemoravi. Auctori quoque placet Adnotationum. Sed cauſam, id eſt explicationem haud ſatis intelligo. Sic enim habet, *Ruell.* contractum. Ξύμπτωσιν *vocat Hippocr. Aph.* 3. *lib.* 1. *compreſſum*, *contracturam:* contractum *ergo legendum.* Quid enim ſibi vult per interiorum *compreſſum*, & *contracturam*, quod non ſatis complectantur duæ præcedentes, inter cæteras, voces *figuram*, *magnitudinem?* Reddunt quidem latine, ut noſti, plures Interpretes græcam illam aphoriſmi vocem *compreſſiones*, alii, ut Merculialis, quem, ut civem, libenter nomino, *collapſiones*, ſed omnes eadem quam aphoriſmus requirit, ſententia, ut effectum videlicet inſtitutæ a Medico evacuationis. Sed quid hæc ad Celſi propoſitum, de eo interiorum ſtatu qui maxime ſecundum naturam ſit, ibi ſermonem habentis? Obſcura igitur Adnotatio eſt. Quod ſi exemplum aliud aliquod quam concidentium ab evacuatione vaſorum, produxiſſet; conarer fortaſſe rem ad eum modum explicare, qui mihi, iſtam vocem *contractum* in codicibus reperienti, in mentem veneerat aliquando, nec forſitan præter rationem. Scilicet cum inter iſta omnia quæ Celſus, ſive potius apud Celſum Rationales Medici conſideranda eſſe, ajebant in vivi animalis interioribus, nihil de horum motibus inveniamus, cumque de eorundem Medicorum ſen-

[1] *Prælect. in Aph.* 1. *S.* 6. (2) *in Aph.* 17. *S.* 4. (3) *Vid. Epiſt.* III. & *V.* (4) *Epiſt.* III.

tentia modo oſtenſum eſſet, quanti re-
ferat ſcire, an concoctio fiat quod *at-*
6, *teratur cibus in ventre*, ut docebat Era-
11. ſiſtratus, an aliter, ut alii; item quæ
6, ad *ſpiritum trahendum* attinent, *& emit-*
1. *tendum*, ad *venas modo ſubmittentes ſe*,
6, *modo attollentes*, ad alia ejuſcemodi; ob
5. has cauſas non improbabile videri poſ-
ſit, *contractum* inter cætera poſitum eſſe ea mente, non ut interiora collapſa, ſed ut alternam eorum contractionem ſignificet, per quam cor ſanguinem in vaſa impellit, ſeptum tranſverſum ad ducendum ſpiritum juvat, ventriculus denique, & inteſtina, dum periſtaltico motu cientur, ſive, ut loquitur M. Cicero (1), *tum adſtringuntur, tum relaxantur*, etiam *terendo* ſic *cibo*, faciunt, ut *omnia cocta* ſint *atque confecta*. Sed hæc obiter. Ad minus obſcuras Adnotationes redeamus.

Apertiſſimæ illæ ſunt, quibus aliquis redarguitur, ut ea quam venæ, paulo ante pro arteriis poſitæ, ad memoriam redegerunt. *Male Conſtantinus pro* venæ *reponit* arteriæ.) Nihil mutavit Conſtantinus, ut qui probe ſciret, priſcis, & in his Celſo in more fuiſſe, ut ſæpius pro arteriis dicerent venas. Explicat tantum. *Venæ hic, i. arteriæ*. Si æque paucis poſſem; inquirerem hic, jure, an injuria Celſum quoque ipſum modo in remediorum materia, modo in aliis quæ pariter ad Medicum ſpectant, libere aperteque aliæ Adnotationes reprehendant. Verum ſatis ſit tibi quod ſupra in aliqua attigi de eo genere. Sed minus tamen dedecuiſſet, in iis rebus tantum Auctorem ab eo notari qui in iiſdem longe excelleret. Quod ne hîc facile credamus, nonnullæ ex his faciunt Adnotationes. Libro 5. cap. 18, in Cteſiphontis malagmate partem Cel-
258, ſus ponit *nitri quam ruberrimi*. Hoc ad-
20. notatur, *Mirum, qui dicat ruberrimum eſſe nitrum, cum viride ſit, & in ollas indatur, ad caules viridiores efficiendos*. Non mihi opus eſt quærere, quo colore eſſet nitrum quocum olera coquebantur, ut *ſmaragdina* fierent, quemadmodum loquitur Apicius (2); & Columella (3), Plinius (4), Martialis (5) indicant: illud certe erat album, quod teneris etiamtum braſſicæ plantis, tritum deſuper ſpargebat Palladius (6); *ut ſpeciem pruinæ candentis imitaretur*; ſic enim poſtea, *virore ſervato*, coquebantur. Satis eſt; ut de Plinio (7) nihil dicam, qui nitrum in Ægypto, ſcripſit, *& rufum exire a colore terræ*, aphronitrum autem probari, ut ſit *colore pene purpureo*; ſatis, inquam, eſt quid de nitro ipſo tradiderint Medici tres!, inter antiquos nobiliſſimi, & omnium manibus verſatiſſimi, commemorare. Hippocrates igitur libro de Internis Affectionibus (8) mentionem facit *nitri Ægyptii rubri torrefacti*; *nitri* item *rubri* libro de Natura Muliebri (9), & libro 2. de Morbis Muliebribus (10), &, ne alios perquiram locos, libro etiam de Fiſtulis (11), ubi *nitrum rubrum aſſari*, jubet. Dioſcorides de Medica Materia libro 5. cap. 89. non id modo quod Plinius, habet de optimi aphronitri *colore pene purpureo*; ſed quod ad nitrum ipſum attinet, *præferri* hoc, ait, *leve*, *roſeo colore, aut candido*. Galenus denique libris de Compoſitione Medicam. ſecund. loc. *nitrum rubrum* memorat in Compoſitionibus Ariſtarchi (12), Tryphonis Gortyniatæ (13), Critonis (14), & Andreæ (15). Nec plura quæro ex his tribus, aut ex aliis, qui poſtea floruerunt, Medicis: tametſi Oribaſium (16) memini de nitro eadem quæ Dioſcorides, ſcripſiſſe; Avicennam (17) *album, aut purpureum, aut roſeum*, prætuliſſe; Auctorem denique Hiſtoriæ Simplicium Medicamentorum (18), quæ ſub Serapionis nomine circumfertur, *alibi colore roſeo, rubrove, alibi candido, cinericioque* commemoraſſe: nec Recentiores (19) deeſſe, qui etiamnum in Ægypto

(1) *de Nat. Deor. l.2.* (2) *de Re Culin. l.3. c.1.* (3) *de Re Ruſt. lib.11. c.3.* (4) *Nat. Hiſt. l.31. c.10.* (5) *Epigr. l.13. 17.* (6) *de Re Ruſt. l.3. t.24.* (7) *Ibid.* (8) *n.29.* [9] *n.29.* [10] *n.120*, (11) *n.6.* (12) *l.5. c. 1.* (13) *l. 9. c. 2.* (14) *Ibid. c.3.* (15) *l.10. c.2.* (16) *Medic. Coll. l. 13.* (17) *Canon. l.2. tr.2. c.84.* (18) *l.6. c.53.* (19) *Vid. apud Ettmull. Not. ad Ludov. Diſſ.1. de Remed. &c.*

pto prope Nilum quasdam nitri *ſtrias* efloreſcere, confirment, *nunc rubeſcentes, nunc blande cæruleſcentes*, &c. (1) *nitrum nativum Alexandrinum roſei coloris eſſe, ejuſdem Neapolitanum*. Mirum eſt igitur, non jam apud Celſum memorari nitrum quam ruberrimum; ſed mirari aliquem, quod memoretur. Neque minus admiratione dignum eſt quod adſcribitur ad initium capitis 21. libri 4. ubi occaſione captata ex *nimia*, de qua Celſus loquitur, *ſeminis profuſione*, ſive gonorrhœa proprie dicta, hoc de altera illa adnotatur, qua ex lue venerea non ſemen, ſed pus, aut aquoſa quædam emittuntur, *Ea vero me auctore, vocari poteſt fiſtula*. Scilicet effluxus, qui fiſtulæ effectus eſt, hoc auctore, fiſtula eſſet: ipſa autem fiſtula, quæ gonorrhœas illas graviores aut neglectas, aut male curatas demum conſequitur aliquando, in omnibus eſſet ex ea lue gonorrhœis vel leviſſimis, ac recentiſſimis.

Quæ omnia cum ita ſint; reſcribere ad illum poſſes qui deſcriptas ad te iſtas Adnotationes miſit, quaſi *a viro divino profectas*, bene actum fuiſſe cum Celſo, quod earum Auctori, quicunque is tandem ſit, alias ejusdemmodi addere non libuerit. Neque enim, iſta quidem ratione, *huic Augiæ ſtabulo expurgando* magis ipſe par fuiſſet, quam cæteri, qui huic operi, ut ſcribis, ſatis licenter pronunciantur *minime pares*. Duos illos dico, qui, ut ais, nominantur, doctos & acutos Viros, quos cum hoc præmium referre video diuturnæ operæ, ut profeſſi erant, in Celſo poſitæ; dicere non poſſim, quam gaudeam, me aliis ſemper occupationibus ab eadem ſuſcipienda provincia fuiſſe avocatum, & dies vix paucos flagitanti tibi tribuere potuiſſe, quibus curſim nonnulla, ut hic illic forte occurrebant inter ſcribendum, attingerem; non ex propoſito, Celſi libros emendarem. Quod ſi mihi propoſuiſſem; alia atque alia, optimorum codicum præſertim, ſubſidia comparaſſem: atque, ut cæteris caruiſſem; at certe diligentius aliquanto caviſſem, ne quæ mutanda non eſſent, mutarem; ne quæ demenda non eſſent, demerem; ne Celſum damnarem potius, quam interpretarer, aut ſaltem excuſarem; ne eorum quæ alibi ſcripſit, aut in ſcribendo ſpectavit, oblitus, aliud quam quod præclare ſenſit, ipſi tribuerem; ne quid mihi vellem, eſſet obſcurum; denique ne Celſum iis in rebus accuſarem, in quibus ipſe quaſi hoſpes videri poſſem: aut ſi forte in horum aliquod prolaberer: ut modeſte id, & dubitanti ſimilis facerem; non præfidenti feſtinatione pronunciarem. Quæ vitia, ut oſtenſum eſt, cum alia in alias, tum ultimum præſertim in omnes fere cadit, quas perpendimus, Adnotationes. Invenies fortaſſe & alias alia aliqua animadverſione dignas: quanquam mihi feſtinanter, & ne omnes quidem, percurrenti, plures, ut initio dixi, viſæ ſunt iſtarum diſſimiles adeo, ut facile poſſint ad longe alium Auctorem attinere, eumque Lindenio fortaſſe antiquiorem: certe alteruter ab altero videri poteſt quædam ſumpſiſſe; cum iidem interdum loci ad eundem modum legantur in illius editione recte emendati. Sunt etiam nonnulla in his Adnotationibus aliam ob cauſam ſupervacua, ſive quia res per ſe clara ſatis eſt, ſive quia ad alios Scriptores magis, quam ad Celſum, attinent quæ adnotantur. Vides igitur, quo delectu eſſet opus, ſi miſſis ad me Adnotationibus uti velles.

Cætera quæ ex me quæris, brevi poſſunt reſponſione expediri. Scire enim aves, num alia præſtet ad Celſum addere præter ea quæ multa de ſimilibus Auctorum locis, pauca autem de variantibus lectionibus, paginis ſubjecit Almeloveenius, aut ex ſuis, aliorumve adnotationibus conjecit in Scholia. Ego vero ſcire ex te aveo, quot, quantiſve ſit voluminibus Celſi editionem Bibliopola adornaturus. Neque enim uno aut altero vel majoris formæ ea omnia comprehenderet quæ addi poſſunt. Noli autem

[1] *apud eund. in Schrod. Mi neralog. c. 23.*

tem credere; ut de ſimilibus Auctorum locis primum dicam, quæ non indicari, ſed fuſe produci, velles; modico hæc poſſe volumine contineri. At ea ſaltem, dices, proferantur quæ ex libris Hippocratis, aut qui ſub Hippocratis nomine extant, Celſus videtur accepiſſe. Cave exiſtimes, non plura eſſe, quam quæ collegit Henricus Stephanus. Ne Aphoriſmos qudiem omnes, huc attinentes, pervidit: itaque alii a Viris doctis additi ſunt, quos ipſe omiſerat. Præter Arhoriſmos autem quot alios tandem excuſſit libros? iſtoſque alios quam accurate? Quære, exempli cauſa, locos quos ſupra indicavi; num collegerit, facile intelliges.

De variantibus autem lectionibus ſic habeto, vel codices optimos, non modo vetuſtiſſimas editiones, crebris, & ſæpe manifeſtiſſimis ſcatere mendis: eſſe autem immenſi laboris ſeligere in ſingulis exemplaribus quæ utilia propo nas, cum in mendis ipſis indicia nonnunquam lateant verioris ſcripturae, ut ſi certa quædam menda omittas; doctos non ſatis adjuves: ſi nulla omittas; immani omnes inutilium verborum copia obruas.

Huc adde miras inter ſe varietates, & codicum numerum, & legendi, ob vetuſtam litterarum formam, & compendia vocum, difficultatem, & itinerum impendia ac moleſtias; niſi ſi velles alienis oculis, & diligentiæ credere, quæ in ipſarum quas in manibus habemus, editionum lectionibus ut ſæpenumero fallat, periculo a nobis facto, compertum eſt. Crederes autem non modo in hoc, ſed in delectu quoque illo ut plurimum oporteret, qui infirmiſſima ſis valetudine.

Reſtat ut dicam de Scholiis. Jam noſtri quæ ad Celſum explicandum, emendandumve olim ſcripſerint Cæſarius, Thriverius, Pantinus, Lommius, Rorarius, Conſtantinus, Ronſſeus, Rubeus, Paawius, Rhodius, alii. Si omnia omnium edantur; quæ libri moles? nam fuſius aliqui ſcripſerunt. Deinde quot inutilia admixta ex inanibus hypotheſibus? Seligendum igitur. At quos omittes? Num qui prolixiores fuerunt? At in his quoque ſunt ſua bona: nec qui brevitatem ſecuti ſunt, idcirco non plura habent prætermittenda, vel quia non bona, vel quia a Lindenio jam in contextum recepta. Itaque intelligis, aut ex omnibus eligenda utiliora, aut omnia quæ omnes ediderunt, eſſe recudenda. Quorum alterum eſt longi temporis, gravis laboris, peracris in primis judicii, quod ſine aſſidua animi contentione adhiberi non poteſt; alterum inutile magna ex parte, & mole ipſa odioſum ac permoleſtum.

Quid ergo mei conſilii eſt? Nempe quod initio fuit, ut typographo auctor ſis eandem quam prius, Almeloveenii editionem repræſentandi, imo omnia, quæ ab Almeloveenio non ſunt, omittendi. Num tuas etiam, inquis, Epiſtolas? Imo illas maxime, necui amplius anſam præbeant Patavinas mihi Almeloveenii editiones tribuendi. Satis, ſuperque illæ Epiſtolæ hic, atque alibi e typographorum officinis prodiere, non ad id ſcriptæ, ſed ut privatim poſtulationi ſatisfacerem tuæ. Neque aliud mihi fuit propoſitum has quoque alias fundenti potius, quam ſcribenti: aut ſiquando aliud fuit; tunc fuit, cum ſcirem necdum, quot in folia poſſent excreſcere, nec ſpes deeſſet recognoſcendi, quæ nunc vix eſt relegendi. De prolixitudine ipſe quid ſentiam, paulo ante dixi. Edentur alios ſeparatim, ſi tanti eſſe videbuntur, nec tempus deerit recenſendi, & ad pauciora redigendi; noſti enim, nulla re nos fieri in ſcribendo longiores, quam temporis anguſtiis. Peto igitur abs te, mi Vulpi, majoremque in modum contendo, ut has quinque Epiſtolas apud te premas. Quod ſi in Præfatione tamen dicendum cenſueris, & ſcriptas eſſe, & qua impellente juſtiſſima ratione ſint ſcriptæ, aut ſi certo quopiam earum loco, ſpeciminis cauſa, uti volueris; non repugnabo. Vale.

Patavii IV. Idus Jan. MDCCL.

IN

IN

Q. SERENUM SAMONICUM

EPISTOLA PRIMA.

Jo. Bapt. Morgagnus Jo. Bapt. Vulpio S. P. D.

QUoniam longiſſimas illas in Celſum litteras (*) quas ſuperioribus diebus ad te ſcripſimus, longas tibi videri, negas; multo etiam quam expectas, longiores in Samonicum nunc ſcribemus.

Quæremus autem, quænam ex hujus quas adhuc vidimus, editionibus dignior ſit quam potiſſimum ſequaris: aut ſi nullam ejuſmodi invenerimus; quid tibi faciendum cenſeamus, ſimpliciter candideque (quod & ſolemus ipſi, & tu flagitas, mi Vulpi) admonebimus. Qui Samonicum formis deſcripſerit ante Aldum majorem, vel potius; quoniam hic erat jampridem mortuus; ante Franciſcum Aſulanum, Andreæ ſoceri ejus filium, nec Keuchenius (1) invenit, nec ipſe vidi. Itaque mirandum non eſt, ſi ut in primis fere cunctis conatibus uſu venit, non pauca in illa editione deſiderentur. Neque vero hoc eo dico, quod aut illa omnium prima fuerit, aut ſex illi, & viginti verſus quos in calce exhibet, imponere amplius cuipiam poſſint. Nam hi in reliquis deinceps pleriſque editionibus, ut Samonico indigni, & jure quidem, notati ſunt; ab Humelbergio autem etiam omiſſi: & cum, ipſo confitente Aſulano, *in aliis impreſſis codicibus deſiderarentur*; apud alios igitur ante ipſum Typographos (qua de re videbimus poſtea) prodiiſſet Samonicus, neceſſe eſt. Sed tum eo dico, quod antea; ſi Egnatio (2) credimus, viro ſane peritiſſimo, & quem, ut in Celſo, ita in Sereno quoque emendando operam ſuam Aſulano commodaſſe, vix dubito quoties ejus in utrumque Auctorem ad Gonzagam Epiſtolam relego; uſque adeo negligenter editus fuerat Samonicus, ut *legi vix poſſet*; tum quod bene multa ab Aſulano in ipſo edendo facta eſſe, animadverti quæ aut nullos, aut paucos certe invenerunt imitatores. In ipſo enim Proœmio, Apollinis, atque Æſculapii invocationem ſuſcepti argumenti propoſitioni antepoſuit; in capite autem de *hydropiſi* pleroſque verſus longe alio dedit ordine diſpoſitos, ac paſſim habentur: quod & alibi, non tamen tot in verſibus, fecit, & nominatim, nec ſine cauſa, in cap. de *profluvio cujuſque ſanguinis*. Sed & verſus omiſit, aut certe non agnovit aliquot, ut in cap. de *hemitritæo*: *Coralium, atque* &c. & in cap. de *ſubitaneo dolore*: *Sic lacerat*, & duos qui continuo ſequuntur, verſus. Quibus quidem omnibus de rebus hic non judico; illud tantum animadverto, in hiſce verſibus ſine ulla admonitione omittendis ſocium, ut imitatorem (de extraneis nunc loquor; ſemper autem de iis ſolum quos ipſe viderim) ſocium, inquam, aut imitatorem nullum habuiſſe præter Cæſarium, niſi quod Humelbergius quoque

(*) *Epiſtolam videlicet I.* (1) *Prolegom. ad Samonic.*
(2) *Epiſt. Dedic. in illa ipſa editione A.* 1528.

que priorem illum verſum omiſit; in iis autem tranſponendis, nullum pariter, ſi Humelbergium excipias, qui tamen non ſemper ad eundem prorſus modum tranſpoſuit. Sed neminem invenit præter Sororis eoſdemque Aldi majoris Filios qui (id ſemel hoc in loco dixiſſe ſatis ſit) Avunculi editionem ſunt omnino ſecuti, qui verſus quoſdam, ab ipſo agnitos, reciperet, ut in fine cap. de *fellis vomitu*, ubi cæteri longe alium habent verſum,

> *Quæ capulas quoque producit medicina ſalubris*,

atque alterum in cap. de *vulneribus quibuſcunque* &c. cujus videlicet hoc dedit initium:

> *Cum magna humanæ ſint pondera conditionis:*
> *Tam multæ innumeri ſpecies mihi vulneris adſunt.*

Verum ut ad alia veniamus; cum hunc verſum in cap. de *ſubitaneo dolore*, *febre*, &c. Aſulanus ſic ediderit:

> *Nec ſpernendus adeps, dederit quem beſtia Melus;*

quamnam, quæſo, beſtiam eſſe *Melum*, dicemus? Melis quidem, vel Mæles quod animal ſit, ex Varronis (1), Gratii (2), Pliniique (3) verbis conjici poteſt. Quibus & quendam locum M. Val. Martialis (4), cum Scriverio, Gronovio, & Schrevelio is facile addet qui Raderi (5) cenſuram, & Rutgerſii (6), ac Salmaſii (7) obſervationes in eundem locum perpenderit. Nam indicata ab aliis Frontini verba, atque alterum Plinii locum de Mele invenire ſe, diſerte negavit Aldrovandus (8), & ante ipſum Geſnerus (9), qui *nec memini*, inquit, *authoris nomen*, *qui hæc tanquam ex illis citat*. Hic vero fuerat ille idem Pontifex Sypontinus (10), quem paulo ante (11) ſcripſerat, non primum, ut is Pontifex opinabatur, ſed poſt Aggregatorem (videlicet Jacobum de Dondis Patavinum) alioſque, docuiſſe, Melem id animal eſſe quod nunc *Taxum* vocant. Qua quidem in ſententia eſſe fere omnes eruditos homines, agnovit Salmaſius (12); quanquam ipſe ex verbis Varronis longe aliud cenſuit. Ego vero etſi animadverti, quid Salmaſio, cujus & nomen, & diſſenſionem modeſte diſſimulat, reſponderi poſſe, crediderit Janus Ulitius (13), ac præterea quomodo alter ſcrupulus qui ab Jano ipſo ob Plinii verba injectus eſt, haud difficile eximi poſſit, ſi non modo cum Aldrovando (14) Natalis Comitis (15), aliuſve Poëtæ verſiculos, ſed cum Geſnero eas quoque narrationes audiamus quibus Plinius, de quo agitur, potuit, ut tot aliis, ſive jure, ſive injuria fidem habere; tamen ne a propoſito longius abeam, huc redibo ut affirmem: *Melis* quodnam ſit animal, ex antiquorum Auctorum verbis conjici poſſe; eſſe autem animal, neminem qui aut illos, aut Caprum etiam Grammaticum (16); ne de Solino (17) quidquam dicam; vel curſim legerit, ignorare. At *Melus* non modo quale ſit, ſed ne id quidem quod animal ſit, neminem ex idoneis latinæ linguæ Scriptoribus legiſſe memini qui doceret. Itaque cæteri in eo verſu habent *Melis*, atque adeo Humelbergius (18) Melis, ſive Taxi adipem in quodam medico libello ad eundem iſtum de quo Serenus loquitur, uſum commendari affirmat, quod etiam in libro Æſculapii neſcio cujus proditum eſſe, teſtatur Geſnerus (19). Atque ego iſtiuſmodi errorem, ut fortuitum Operarum lapſum, neglexiſſem, niſi

(1) *Rei Ruſt. l. 3. c. 12.* (2) *Cynegetic. verſ. 402. & fortaſſe etiam 340.*
(3) *Nat. Hiſt. l. 8. c. 38.* (4) *Vid. Epigr. 37. lib. 10. ex Muſeo P. Scriverii, item ex edit. Corn. Schrevelii, & Not. in idem.* (5) *Comment. in idem Epigr. quod ipſi eſt 35.*
(6) *in Not. in idem Epigr. Edit. Schrevel.* (7) *in iiſd. Notis, & in Plinian. Exercit. in Solini caput 52.* (8) *De Quadruped. digit. vivip. l. 2. c. 11.*
(9) *Hiſt. Animal. l. 1. ubi de Mele ad litt. E.* (10) *Comment. linguæ lat.*
(11) *loc. cit. ad litt. A.* (12) *loc. cit. in Solinum.* (13) *Comment. ad cit. Gratii verſum 402.* (14) *loc. cit.* (15) *De Ven. l. 4.* (16) *De verbis dubiis.*
(17) *Polybiſt. c. 52. ex Edit. Salmaſ.* (18) *Comment. in Sereni c. 47.*
(19) *loc. cit. ad litt. G.*

niſi animadvertiſſem, in Filiorum Aldi editione retentum eſſe, & præterea alio in loco ubi *Melis* erat ſcribendum, uti quidem a Cæſario, Conſtantino, Keuchenio ſcriptum eſt, & a poſtremo (1) etiam ſic ſatis oſtenſum, eſſe ab Aſulano, iiſdemque Manutiis ſcriptum *pellis*, in cap. videlicet de *rejectione cibi* &c.

Ovorum cinis, aut cochlearum, aut denique pellis. Quid porro dicemus de Mithridatis Antidoto deſcripta in cap. de *venenis prohibendis*? Sic Aſulanus:

Antidotus vero multis mithridatia fertur
Conſociata modis: ſed Magnus ſcrinia regis
Cum raperet victor, vilem deprehendit in illis
Syntheſim, & vulgata ſatis medicamina riſit.
Bis denum rutæ folium, ſalis & breve granum,
Juglandeſque duas, terno cum corpore ficus
Hæc oriente die parco conſperſa lyæo
Sumebat, metuens dederat, quod pocula matri,

Mitto, ab Humelbergio ſcribi: *quæ pocula matri*; a cæteris: *quæ pocula mater*; in codice Conſtantini quod ipſe, & H. Stephanus ad oram adnotarunt: *quæ pocula tutor*. Mitto, poſtremam hanc ſcripturam ab iis præſertim probari oportere qui meminerint, apud Juſtinum (2) (quod & ab eodem Conſtantino (3) indicatur) ſcriptum eſſe, Mithridatis pueri Tutores *veneno eum appetiviſſe*; idque ipſum *metuentem*, *antidota ſæpius bibiſſe*. Illud tantummodo quod habet Aſulanus: *terno cum corpore ficus*, congruere nego cum iis quæ alii de iſta ipſa *Syntheſi* tradidere. Æmilius enim Macer (4), ubi de Rutæ virtutibus ſcribit,

Obſtat, inquit, *pota, mero: vel, cruda comeſta, venenis.*

Hoc Mithridates rex Ponti ſæpe probavit,
Qui rutæ foliis viginti cum ſale pauco,
Et magnis nucibus binis, cariciſque duabus
Jejunus veſci conſurgens mane ſolebat.

Hic vero nolim, exiſtimes, his verſibus, atque adeo ipſi de *Herbarum Virtutibus* Poëmati quod ſub Æmilii Macri nomine circumfertur, plus forte a me tribui, quam par ſit. Quinimo cum ſæpe alias ex me quæſiveris, de hoc Macro, ejuſque ætate quid ſentiam; dabo hic operam, quando in ejus Poëmatis mentionem incidimus, ut percontationi tuæ cumulatiſſime ſatisfaciam.

Et primum cave exiſtimes, ulla ex parte aſſentiri me poſſe Raphaeli Volaterrano (5), Georgio Pictorio (6), Thomæ Bartholino (7), qui Poëtæ illius eſſe crediderunt de quo Ovidius (8):

Sæpe ſuas volucres legit mihi grandior ævo,
Quæque nocet ſerpens: quæ juvat herba, Macer,

Nam *quod præſens opus non ſit Macri illius Ovidiani, vel ex eo elucere, quod hic noſter Plinium, multis ſæculis Ovidio juniorem, pleriſque in locis citat*, recte olim animadvertit Joannes Atrocianus (9); recte, inquam, ſi id unum excipias quod *multis ſæculis* Ovidio juniorem credidit Plinium, qui anno ab Ovidii morte ſexto, vel ſeptimo natus eſt; majorem enim Plinium, non quem Valerianum vocant (nam hunc a Macro citari, ajunt Daumius (10), & Fabricius (11)) intellexiſſe, cum ex eo apparet quod reapſe majoris Plinii ſcripta pleriſque in locis hujus Poëmatis laudantur, quod L. Gr. Gyraldus (12), Andreas Tiraquellus (13), & Ger. Jo. Voſſius (14) ex parte agnovere, ſæpius autem oſtendit Georgius Pictorius (15), tum hinc liquet maxime quod illo ipſo

(1) *Not. ad Samonic.* (2) *Hiſtor. l. 37.* (3) *Adnot. margin. ad Samonic.* (4) *De Herbar. virtutib.*
(5) *Comment. urban. l. 17.* (6) *Epiſt. ad Lect. Macro ab ipſo edito præfixa.*
(7) *Diſſert. de Medicis Poetis apud Broukhuſ. in Tibull. l. 2. El. 6. verſ. 1.*
(8) *Triſt. l. 4. El. 10.* (9) *Præf. ad ſua Comment. in Macrum.* (10) *Epiſtola ad Th. Reineſium, quæ eſt 4. inter Reineſii Epiſt.* (11) *Biblioth. Lat. l. 4. c. 12.*
(12) *De Poetar. Hiſtoria Dial. 4.* (13) *De Nobilit. c. 31. n. 230.* (14) *De Poet. Lat. c. 2.*
(15) *Scholiis in Macrum.*

ipſo in loco Atrocianus contendit, non ab eo qui aliquot poſt ſeniorem Plinium ſæculis, ſed ab eo qui cum ſeniore ipſo Plinio facile vixerit, hoc Poëma ſcriptum fuiſſe. Scilicet illius Macri eſſe, affirmat, ad quem minoris Plinii Epiſtola (1) extat, eo argumento permotus quod in hac Plinius *adhortatur illum ad ſimile quid elaborandum*. Qua rurſus in re Atrociano adſtipulari me poſſe, nego. Neque id eo dico quod eas Plinii litteras perlegens, *nihil tale*, ut Voſſius (2), *invenerim*; nam clauſulam quidem inveni, ab Atrociano ipſo productam, in qua Plinius illas ſuas litteras ſperat eum ad quem ſcribit, non tantum ad legendos libros Avunculi, *verum etiam ad ſimile aliquid elaborandum poſſe æmulationis ſtimulis excitare*: quod tamen infirmiſſimum eſſe argumentum, fateor; nec Voſſius fortaſſe aliud voluit. Neque eo potiſſimum dico quod illa ipſa Epiſtola, ut plerique habent libri, non ſit *Macro* inſcripta, ſed *Marco*, quem Antoninum fuiſſe, uti Catanæus (3) exiſtimat, licet ſuſpicari. Sed eo dico quod noſter hic Macer non Palladium (4) modo, aut Galenum (5), verum etiam, quod vel olim a Tiraquello (6) adnotatum eſt, Oribaſium (7) ipſum laudet, quem Juliani Cæſaris Medicum fuiſſe, conſtat. Quid? quod Strabi quem (ut Daumium (8) quoque obſervaſſe, video) diſerte nominat (9), Strabi, inquam, de *Liguſtico* ſententiam ita memorat, ut cum manifeſtum ſit de Monacho illo Strabo, Gallo, ut vocant; revera Germano (10), hoc eſt Walafrido Fuldenſi verba fieri a quo iſta ipſa propoſita eſt in brevi eo Poëmate (11) quod inſcribitur *Hortulus*; tum intelligatur facile, jam diu hunc Hortulum vulgatum fuiſſe, quando a noſtro ſcriptum eſt:

——————— *nec me legiſſe recordor*
Ullum, qui Strabi ſermonibus aſtipuletur.

Itaque ne iis quidem poſſum Eruditiſſimis Hominibus aſſentiri qui Macrum hunc noſtrum iis accenſent Scriptoribus qui inter ſecundi, & quinti ſæculi initium floruere, præſertim cum ipſi quoque cum Jo. Trithemio (12), Ger. Jo. Voſſio (13), Olao Borrichio (14), & Jo. Alberto Fabricio (15), nono ſæculo vixiſſe Strabum, & recte id quidem, agnoſcant; Nam quod Atrocianus (16), & Pictorius (17) hunc vixiſſe ajunt *ſub Ludovico Imperatore*, *anno* 1340. & quod hujus rei teſtem Atrocianus laudat Trithemium, nempe uterque in eo lapſus eſt ut pro Ludovico I. vel II. Ludovicum V. intelligeret; Trithemius certe etſi in eo eſt hallucinatus quod (18) Walafridum alium a Strabo eſſe, credidit; illum tamen circa A. 700. hunc vero alio in loco retulit ad A. 840, in alio autem ad 860. ut Voſſius (19) animadvertit, qui cur malit ad A. 860. cum alibi (20) ſtatuat deceſſiſſe A. 849. non ſatis video; illud contra video unde illa aut Trithemii, aut librariorum (eorum etiam dico quos ſecutus ipſe eſt) inconſtantia oriri facile potuerit, ſcribentium modo DCCCXL, alias autem DCCCLX, altera videlicet harum poſtremarum litterarum in alterius locum temere, ut fit, in deſcribendo tranſpoſita. Utcunque hoc eſt; paulo minus dedecuiſſet Pictorium falli cum Wolfgango Juſto (21) qui Strabum circa A. ſtatuit 1163. quam cum Trithemio perperam intellecto, Anno 1340. viventem agnoſcere eum Scriptorem quem ab ſuo iſto Ovidiano; ſi Diis placet; Macro laudatum eſſe, perſpiciebat. Errorem ſane haud multo graviorem admiſiſſet quam ubi (22) *Avicennam ſequi*, & (23) *Avicennæ ſubſcribere* hunc Macrum, docuit, quem

(1) *l. 3. Epiſt. 5.* (2) *loc. cit.* (3) *Comment. in eam Epiſt.*
(4) *ubi de Roſa.* (5) *ubi de Urtica, de Atriplice, de Coriandro, de Cepis, de Pæonia.*
(6) *loc. cit.* (7) *ubi de Sabina, & de Aloe.* (8) *Epiſt. ad Reines. cit.*
(9) *ubi de Liguſtico.* (10) *Vid. Tritbem. loco mox citando.* (11) *c. 12.*
(12) *De Eccleſiaſt. Scriptorib. c. 269.* (13) *De Poet. Lat. c. 6. De Hiſtoric. Lat. l. 2. c. 33*
(14) *De Poet. Lat. Diſſ. 2. n. 75.* (15) *Suppl. Bibliot. Lat. l. 4. c. 12.*
(16) *Comment. ad Macri caput de Liguſtico.* (17) *Schol. in id. c. quod eſt 25.*
(18) *Vid. Voſſ. de Hiſtoric. Lat. loc. cit.* (19) *De Poet. Lat. loc. cit.* (20) *De Hiſt. Lat. loc. cit*
(21) *Chronolog. Medic. apud Linden. de Script. Med.* (22) *Schol. in c. 3.* (23) *& 46.*

quem mille ante Avicennam fuiſſe annis, affirmare ipſe non dubitaverat. Quod ſiquis forte ad hæc omnia idem reſpondeat quod Atrocianus (1) *poſſe hunc librum immutatum eſſe in aliquot locis*; ego vero idem ab eo petam quod æque libenter ab illis peterem qui cum Hadriano Junio (2), Antonio Morillono (3), Iſraële Spachio (4), aliiſque, Trotulæ (ſic enim inſcribitur) *de Mulierum Paſſionibus* librum Erotis, Juliæ liberti medicique, opus eſſe, putant; tametſi non modo poſtremi capitis, quod unum videlicet ut noviſſime magna ex parte adjectum notavit Rhodius (5), ipſe *ſtilus Juliæ ætate multo poſteriorem demonſtret*, ſed vel in Prologo, primoque ipſo capite laudatus Galenus, capite 20. Trotula ipſa laudata, capite 61. *nobiles* illæ *Salernitanæ*, imo cum earum fuco ex *breſilio fruſtatim inciſo mulieres Sarracenæ* memoratæ, & denique; ne innumera, cum poſſim, tranſcribam; capite 62. *aquæ vitæ de vino meliore deſtillatæ* facta mentio longe aliam ætatem apertiſſime commonſtrent; ut multo malim credere Thomæ Bartholino (6), qui libri Auctorem non Erotem illum, ſed *Doctorem Salernitanum* fuiſſe, affirmat. Quem igitur ad modum ab illis veterem ut his omnibus in locis quos ſubdititios eſſe contendant, neceſſe eſt, alium revera atque in reliquo univerſo fere libro ſtylum oſtenderent; ſic in Macro quem quiſque locum additum ajat, eum ut ſtyli nota diſcrepare a cæteris, demonſtret, rogabo. Quod ſi facere non poſſit; non igitur quæcunque aut ob ea quæ dicta ſunt, aut ob ea quæ ſubjicere liceret de radicibus *Galangæ*, ac *Zedoar*, facile non ante Arabicæ Scholæ tempora medicamentorum numero adjectis, & ab noſtro (7) tamen inter

——ſpecies illas quas jam cunctis prope notas
Uſus medendi fecit,

nominatim propoſitis, aut ob rationem ſyllabarum male in carmine; idque non raro; ſervatam, ut hunc ne *ſincerum* quidem *verſificatorem* fuiſſe, J. C. Scaliger (8), cujus judicium probant Voſſius (9), & Broukhuſius (10), diſerte pronunciaverit, aut denique ob ipſius barbaras, ab eodem etiam Scaligero (11) notatas, voces; non, inquam, omnia quæ ob hæc atque ejuſmodi alia antiquiori cuipiam Macro tribuere nequeat, continuo ſuppoſita, aut adulterata eſſe, contendat. Sed cum mecum animadverterit id quod attendiſſe oportebat Pictorium (12) *phraſi quid donantem*, jactantemque, *neminem hactenus verborum lenocinio curatum* eſſe, cum, inquam, mecum animadverterit, primum illum celebrem Poetam Macrum *humilem* quidem, Fabio (13) judice, ſed tamen *elegantem in ſua materia* fuiſſe, tum ab iis qui in verborum certis ætatibus apud certos Populos uſitatorum cognitione verſati ſunt, quo demum tempore, & quo etiam in loco vixiſſe hic Macer videatur, barbaris productis vocabulis quibus vulgo hanc, vel illam appellari ait modo herbam, modo ægrotationem; ſciſcitetur. Et Daumius quidem in ſcripta ad Reineſium Epiſtola (14) *quando*, inquit, *Pſeudomacer hic vixerit, doceat Catalogus Sigeberti Gemblacenſis*. Ego vero (niſi forte iſte Catalogus alius eſt a *libello de Illuſtribus Viris*; quod hujus ipſius libelli caput 171. haud facile credere me ſinit) nequaquam video qua ratione docere id poſſit. Caput enim 13. in quo nihil niſi hoc legimus: *Macer ſcripſit metrico ſtilo de viribus herbarum*, cum ſubjiciatur capiti duodecimo quod eſt de *Epiphanio Scholaſtico*, præponatur autem quartodecimo quod eſt de *Paulino Nolano*, quos tamen, contra, hunc (15) quidem A. 420; illum (16) vero circa A. 570, vel ſaltem 540. claruiſſe, accepimus; certe nihil magis oſtendit, quam vere anim-

(1) *loc. cit.* (2) *Animadverſ. l. 6. c. 1.* (3) *Ibid.* (4) *Vid. apud Linden. de Script. Medic. in Append. ubi de Gynæcior. libris editis Argentor.* 1597. (5) *in Scribonium pag.* 11.
(6) *Differt. 6. de libris legend.* (7) *Vid. ubi de Pipere, de Galanga, de Zedoar.*
(8) *Hypercritic. c.* 5. (9) *De Poet. lat. c.* 2. (10) *in Tibull. l. 2. El. 6. verſ.* 1.
(11) *loc. cit.* (12) *Epiſt. cit. ad Lect.* (13) *Inſtitut. Orat. lib. 10. c.* 1.
(14) *quæ 4. eſt inter Reineſ. Epiſt. ad Daumium.* (15) *Vid. Trithem. de Scrip. Eccleſ. c.* 117.
(16) *Confer quæ ibi de hoc Epiphanio habet Sigebertus cum iis quæ de eod. ſcribebat Divin. Lect. c. 17. Caſſiodorus, & quidem* ſenex *ut in Præf. prope fin.*

madverſum eſſe a Voſſio (1), *temporum ſeriem ſæpius ab Sigeberto neglectam eſſe in ordine quo Scriptores ſuos collocat*. Itaque ſi quid hac in re docet ille Catalogus, id unum docet quod paulo poſt indicabo. Porro Olaus Borrichius (2) poſt editam illam Daumii Epiſtolam, & poſt annum ſcribens 1675, hunc, inquit, Macrum *ante V. ſæcula vixiſſe, exiſtimant*. Quod ego temporis intervallum multo facilius augendum, quam minuendum eſſe puto ex quo hæc apud Voſſium (3) legi: *Hunc Macrum variis in locis ſequi amat Schola Salernitana: imo quandoque integros ex eo verſus exſcribit: uti ex iis videre eſt quæ utrique prodita de abſynthio, hyſſopo & aliis*. Equidem in ejus Scholæ opuſculo peculiare de abſinthio caput non invenio; re tamen vera non modo eadem hemiſtichia, integroſque adeo, & plures quidem ſæpe verſus in iis capitibus reperio quæ utroque in libello inſcripta ſunt de Hyſſopo, Malva, Ruta, Violis, Urtica, Enula, Naſturtio, verum inſuper in his quæ de Cepis, Cerefolio, Pulegio, Chelidonia, Porro inſcribuntur, ne unum quidem verſiculum ab Salernitana Schola editum video qui totidem fere verbis apud hunc Macrum non legatur; ut mirum ſit, nihil de re hac apud eos quos habeo, ſive Macri Enarratores Atrocianum, atque Pictorium (nam Cornarium non vidi, multoque minus quos Daumius (4), & Reineſius (5) memorant, Simonem de Loviz, & Guillermum Gueroaldum) ſive Salernitani opuſculi interpretes Arnoldum Villanovanum, Joannem Curionem, Jacobum Crellium, nihil, inquam, de re hac; quod meminerim; me legiſſe. At vero Zacharias Sylvius, in cujus denique ejuſdem opuſculi editione animadverſum id vidi (6), præclare docet (7), *Joannem de Mediolano* iſtud ipſum opuſculum, nomine atque auctoritate omnium Salernitanæ Scholæ Magiſtrorum ornatum, comprobatumque, non ante undecimi ſæculi poſtremos annos ſcripſiſſe. Veri autem ſimilius eſſe, intelliges, hunc ex Macro, quam ex hoc Macrum mutuatum eſſe quidquam, ſi utriuſque libellum, eaque potiſſimum quæ primo nominavimus, capita inter ſe comparaveris. Quod ſi illud præterea animadverteris, Macri librum in Sigeberti Catalogo non modo haud longe ab initio, ſed & iis tantummodo quæ paulo ante exſcripta ſunt, verbis; non ut recentiorem decebat; fuiſſe memoratum; Sigebertum autem, quod ejus Chronicon (8) indicat, & qui huic additamenta adſcripſit, confirmat, annis poſt undecimum ſæculum ſane paucis eſſe mortuum; multo proclivius tibi erit exiſtimare, libellum Macri non modo ex opuſculo quod eo ſæculo exeunte ſcriptum eſt, quidquam accipere non potuiſſe, ſed facile ante idem ſæculum undecimum prodiiſſe. Quæ cum ita ſint, cumque hic Macri liber ob ea quæ de Zedoaria, & Galanga, præſertim autem de Strabo qui nono ſæculo jam medio deceſſerat, ea quam propoſuimus, ratione memorato, ſupra a nobis dicta ſunt, ante finem ſæculi ejuſdem noni facile ſcribi non potuerit; relinquitur ſane ut decimo fere ſæculo conſcriptus eſſe videatur. Cæterum ejuſne Scriptori nomen *Macro Florido*, ut Gueroaldus (9) indicat, an potius fuerit *Odoni*, ut ſe *in codice quodam antiquiſſimo vidiſſe*, teſtatur Gaudentius Merula (10), quem ſequuntur Paulus Colomeſius (11), & Janus Broukhuſius (12), an vero *Odobono*, quemadmodum is qui paucis, ut ſolet, verbis plura de Macro collecta habet, indicavit Fabricius (13), alii viderint. Mihi certe; ut in viam aliquando e diverticulo redeam multo quam initio putabam, longiore, quanquam quod tibi ſatisfaciendi cauſa facio, nimium mihi videtur nunquam; quicunque tandem Auctor

(1) *Vid. apud Blount Cenſur. Celebr. Authorum ubi de Sigeberto ex Baillet.*
(2) De Poet. Lat. *Diſſ. 2. n. 75.* (3) De Poet. Lat. *c. 2.* (4) *in Epiſtola ad Reineſ. quæ 9. eſt inter Reineſii Epiſt. ad Daumium.* (5) *Epiſt. 8. ad Daumium.*
(6) *Vid. ad cap. 58. & in marg. cap. 51. & ſeq.* (7) *Ibid. in Præfationis cap. 3.*
(8) *ad A. 1113.* (9) *Vid. Daumii Epiſt. cit. quæ 9. eſt &c.*
(10) De Gallor. *Ciſalpin. Antiquit. lib. 1. c. 11.*
(11) *Opuſcul.* Kεια'ia, *literar. c. 6. & Animadverſion. in Gyraldi Diolog. 4. de Poetar. Hiſtoria*
(12) *in Tibull. l. 2. El. 6. verſ. 1.* (13) *Bibl. Lat. l. 4. c. 12.*

Auctor hic fuerit, & quacunque ætate ſcripſerit; non is certe fuiſſe, neque eo videtur ſcripſiſſe tempore, ut ejus unius auctoritatem opponere deceat Aſulano, qui Serenum in celebri Mithridatis Antidoto deſcribenda edidit tres, non duas, caricas memorantem.

Itaque ſcire licet, Plinium quoque Valerianum (1) hæc habere: *Rutam venenis reſiſtere, -- docuit & Rex Ponticus Mithridates, qui cum fratris ſui timeret inſidias, rutæ folia viginti cum duabus nucibus juglandibus, & totidem caricis, admixto ſalis grano, quotidie jejunus accepit.* Sed & alio in loco (2) ſcripſerat: *Pompejus Magnus, Mithridate devicto, in ſcrinio ejus invenit ipſius manu ſcriptam compoſitionem, qua ipſe præſumpta adverſus omnia veneficia in totum diem tutum ſe incolumemque præſtabat, in qua nuces juglandes duæ, ficus ſiccæ duæ, rutæ folia viginti, ſalis granum unum, in unum contunduntur, & devorantur a jejuno.* Verum præſtat antiquioris Plinii (3) verba deſcribere, ad quæ videtur ipſe Samonicus in eo de quo agimus, loco reſpexiſſe: *In ſanctuariis Mithridatis maximi regis devicti, Cn. Pompejus invenit in peculiari commentario ipſius manu compoſitionem antidoti, e duabus nucibus ſiccis, item ficis totidem, & rutæ foliis viginti ſimul tritis, addito ſalis grano: & qui hoc jejunus ſumat, nullum venenum nociturum illo die.* Et ſane in cæteris quos inſpexi, Sereni exemplaribus pro *terno cum corpore ficus*, ſcriptum eſt, *totidem cum corpore ficus*: quam ſcripturam aliquis forte in eo minus probet quod præter *totidem ficus*, quod ſatis erat dixiſſe, illud quoque addat *cum corpore*, quod videtur redundare, atque adeo ſuſpicetur, ſic potius eſſe legendum: *gemino cum corpore ficus*; ſed quid faciamus? illam ipſam ſcripturam in optimis etiam libris vidit Keuchenius. Ne nimius ſim; unum, haud amplius, in Aſulani libro notabo. In capite enim de *ventre molliendo* ſic illi quatuor pene ultimi verſus eduntur:

Quodque ſatis melius verbis dicemus Horati.
„ *Mitulus, & viles pellent obſtantia conchæ:*
„ *Sed cochleas prius urtica, aut furfure paſci*
„ *Purior hinc guſtus noxa ſine moverit alvum.*

At vero in tertio verſu poſt *prius*, voculam *eſt*, quam in cæteris libris vidi, melior tum carminis, tum ſententiæ poſtulat ratio. Eidem autem, atque illi etiam qui conſequitur, verſui non video cur geminos iſtos ſemicirculos ad dextrum marginem, quaſi & ii Horatii eſſent, appoſuerit Aſulanus. Sed illud contra & video, & probo, cur in vero Horatii verſu ex optimorum hujus Poetæ exemplarium auctoritate (quorum quatuor indicat Cruquius (4), eandem ſequens cum Vetere Horatii Interprete (5), Lambino (6), Chabotio (7), aliiſque) ſcripſerit *Mitulus*, quo in loco Cæſarius, Conſtantinus, Stephanus, atque alii præterea, habent *Mugilis*.

Neque vero hic unus eſt Samonici locus qui melius in Aſulani quam in aliorum ſcriptus ſit libris. Nam in cap. de *podagra depellenda*, ubi Cæſarius ſine ulla dubitatione ſcribit:

Sunt quibus appoſita ſiccatur hirundine ſanguis,

Conſtantino, Stephano, aliiſque nonnullis vix in libri ora alteram, quæ vera eſt „ ſcripturam adnotantibus, Aſulanus certe, quem hic poſtea imitatus eſt Humelbergius, & laudavit Keuchenius, ſcripſit *hirudine*: quod quidem verbum & ſententia poſtulat, & Plinius (8) quem ſubinde Auctor ſequitur, ſatis indicat, cum, hirudines, inquit, *multi podagris quoque admittendas cenſuere*. Sic & in cap. de *ſerpentium morſibus* &c. ſcribit Cæſarius:

Quem nocuit ſerpens, fertur caput illius apte
Vulneribus jungi, ſanat quem ſauciat ipſa.
Utque Sariſſæa curatus Telephus haſta.

Pro-

(1) *De Re Med. l.4. c.3.* (2) *lib.3. c.53.* (3) *Natural. Hiſtor. l.23. c.8.*
(4) *Comment. in Horat. Satyr. l.2. Satyr.4. verſ.28.* (5), (6),
(7) *In Horatium ad eund. verſ.* (8) *Natur. Hiſt. l.32. c.10*

Proderit & caulem cum vino haurire ſabuci.

Atque illud quidem verbum *Wariſſæa* Conſtantinus, Stephanus, & Keuchenius eſſe corruptum, ſenſerunt; ſcripſerunt tamen, *Utque Lariſſæa*, quaſi vero aut alia antecesſiſſet ſimilitudo, aut cum inſequenti verſu hic eſſet jungendus, aut denique id pati in iſtiuſmodi carminum genere natura ſyllabarum poſſet. Aſulanus autem, quem merito poſtea hic deſcripſit Humelbergius, optime ſcripſerat: *Ut Lariſſæa*. Sed cum alia plurima afferri poſſent, hæc ad diligentiam Aſulani demonſtrandam ſatis ſit attuliſſe.

Nunc de Joanne Cæſario verba faciam, ſi prius tamen oſtendero, cur ante hunc de Aſulano verba fecerim. Me quidem non fugit, Epiſtolam quam Cæſarius editis ab ſe Celſo, & Sereno præpoſuit, datam eſſe *pridie Calendas Aprilis* A.1527, videlicet anno ante quam eosdem illos Auctores edidiſſet Aſulanus, cujus nimirum editio *Menſe Martio* A.1528. abſoluta eſt. Attamen cum prima Cæſarii editio hunc ipſum, non priorem illum annum præ ſe ferat; non potui hanc illis accenſere quæ ante Aſulani editionem habitæ ſunt, quarum duas, & ambas quidem Venetas, memorat Eruditiſſimus Vir Jo. Alb. Fabricius (1), alteram A. 1488, alteram 1502. Sed & cauſa inſuper accesſit, cur Aſulanum Cæſario hic anteponere maluerim. Cum enim & idem Fabricius (2), & Almeloveenius (3), & qui ante utrumque ſcripſit, Lindenius (4), & qui hunc emendavit, Mercklinus primam quæ *apud Aldum* habita eſt, Celſi editionem, & eam quidem *ex emendatione Bapt. Egnatii*, Anno ſtatuant 1524. *Venetiis in folio*; Epiſtola autem Egnatii emendato ab ſe Celſo præfixa, Serenum quoque, ut initio diximus, una cum Celſo eſſe editum ab Aſulano, hoc eſt apud Aldum, ſive in Ædibus Aldi, clariſſime oſtendat; alterutrum ſane fateamur, neceſſe eſt, vel Aſulanum eſſe Cæſario præponendum, vel Doctiſſimos illos Viros pro ea quam ſcripſerunt, alteram quam omiſerunt, Celſi editionem, & hanc quidem Anno 1524. *Venetiis in folio* habitam, videlicet apud *Lucam Ant. Juntam*, omnino ſcribere voluiſſe. Ego ſane, ut verum loquar, habitam iſto anno apud Aldum, non modo in hac litteratiſſima Civitate reperire ipſe non potui, ſed neque Venetiis potuit Medicus ſuo magno merito in primis Clarus Petrus Ant. Michelottus, neque Bononiæ Zanottus meus Philoſophiæ Profeſſor Elegantiſſimus, neque Florentiæ cum jampridem, Humaniſſimus Juvenis, optimis ſtudiis atque artibus inſtructus G. Joſephus Georgius, tum vero etiam nuper Eruditiſſimus Vir, idemque Conſultiſſimus Medicus Antonius Franc. Bertinus, neque Romæ Cæleſtinus Gallianus Abbas, & Profeſſor virtute, doctrinaque Ornatiſſimus, neque Neapoli per Amicos Jo. Bapt. Verna Eques Præclariſſimus, ſingulari in Medicina & facienda, & ornanda ſtudio, uſu, diligentia, neque Mediolani Vir Præſtantiſſimus, & in Re tum Medica, tum Hiſtorica apprime verſatus Bartholomæus Curtius, neque demum Auguſtæ Taurinorum Jacobus Cicogninus illa in Aula Medicus, & Conſiliarius Spectatiſſimus. Quid? quod Eximium Par Zenorum Fratrum, D. Petrus Catharinus C. R. S; & Apoſtolus CAROLI VI. Invictiſſimi Cæſaris Hiſtoricus, ac Poeta, Viri cum omni litterarum genere præditi, tum in perraris librorum editionibus, & Manutiorum inprimis, pernoſcendis exercitatiſſimi, hanc ſibi unquam notam fuiſſe, mihi per litteras quærenti, ſine ulla dubitatione pariter negarunt. Sed & ſibi cognitam negarunt illam quoque alteram Celſi editionem quam, inter cæteros Antiquos Medicos, Aldi Filii habuiſſe ſcribuntur A.1549, cum eam tamen quam hi biennio ante habuerant, æque mecum facile agnoſcant: & tu præterea, mi Vulpi, in ea qua uteris, ejuſdem Auctoris Anno 1657, Anno, inquam, 1657. ab Lindenio procurata, Samonicum noſtrum deeſſe, vides. Quid ergo eſt? Num qui ſecus ſtatuunt, aliquid humani, in tam difficile præſertim, immenſoque Opere paſſos eſſe, exiſtimabimus? Quid vero, ſi

(1) *Bibl. Lat. lib.3. c.5. & in Supplem. ad idem caput.* (2) *l.2. c.4.*
(3) *in Indice Editionum Celſi, ſuæ Celſi editioni addito.* (4) *De Scriptis Medic.*

ſi forte illi in manibus habuiſſent, vel etiam haberent quæ nos invenire non poſſumus? Ego ſane adhuc malui judicium ſuſtinere. Itaque in præſentia, non me quidem, ſed ipſis, quemadmodum oſtendi, auctoribus, Aſulano poſtpoſitum habes Cæſarium.

Qui ſi revera poſt Aſulanum ſuam in edendo Samonico operam poſuit; multo magis mirandum eſt, pluribus ipſum in locis, etiam ubi Aſulanus egregie ſe geſſerat, eſſe lapſum: quod cum ex his quæ hactenus dicta ſunt intelligitur, tum magis ex iis quæ ſequentur, intelligetur. Sed & præter ea quæ cum Aſulano omiſiſſe, aut certe non agnoviſſe, ſupra diximus, alia inſuper ſine ulla admonitione omiſit, ut in cap. de *hydropiſi* verſus quatuor, videlicet *Appoſituque* &c. *Qui ſubito* &c. *Aut hujus* &c. cum eo qui proxime conſequitur. Neque tamen non plura habet digna profecto quæ laudentur. Sed nos ſingula dumtaxat genera attingemus. Initium capitis de *uva faucibus* &c. ſic edidit Aſulanus:

Ægreſcunt teneræ fauces, cum frigoris atri
Vis ſubiit: vel cum ventris agitabilis aer
Vertitur: atque ipſas flatus gravis inficit undas.

Quid ad fauces, ſi ventus gravis inficit undas? Cæſarius igitur pro *undas*, *undis*, propoſuit: quem Humelbergius quadantenus ſecutus, ſcripſit *unda*, atque ita rem explicavit, ut primum a Poeta diceret indicari noxas quæ faucibus ab aquilonari aeris conſtitutione afferuntur, mox vero quæ ab auſtrina, ejuſque verba ad hunc modum eſſe interpretanda: „ *Ipſas*.) „ Scilicet fauces & partes vicinas. *Fla-* „ *tus*.) Ventus „ addere poterat *gravis*, & interpretari *auſtrinus*, quando ab Horatio (1) *plumbeus auſter* eſt dictus) „ In- „ ficit unda.) Hoc eſt, humiditate afficit & humectat. „ Mihi vero longe ſimplicior interpretatio huc videtur poſſe convenire, videlicet ut ſignificari intelligamus nocentem faucibus vim primum frigidioris aeris, deinde vero ejuſdem in quoslibet vehementiores, & propterea noxios ventos compulſi, ut *flatus gravis* ſit ipſe vehemens, & noxius ventus qui fauces afficiat, lædatque ſuis *undis*, hoc eſt crebris, undarum in modum, percuſſionibus ac pulſibus, ſive, ut Lucretius (2) loquitur, *impetibus crebris*, qui & ventos eodem in loco (3) cum fluminibus comparavit, atque alibi (4), *aeris magnum mare*, imo diſerte (5) *aerias undas* dixit: quæ hic eo memoro, ne forte alicui mirum ſit quod Poeta noſter aeri undas tribuerit, quas Virgilius cæteroqui haud obſcure & (6) fumo, & facile (7) Cytoro quoque monti tribuit, cum utrumque *undantem* dixit, quin diſerte, ſalutantium turbæ, cum (8) *ſalutantum undam* ſcripſit, atque adeo M. etiam Tullius ipſis comitiis, cum (9), *illæ*, inquit, *undæ comitiorum, ut mare profundum, & immenſum, ſic effervefcunt quodam quaſi æſtu, ut ad alios accedant, ab aliis autem recedant.* Quid multis opus eſt? cum vel Medicorum Scriptorum vetuſtiſſimus, idemque graviſſimus Hippocrates (10) jam olim Sereno præiverit, non minus diſerte, quam vere docens, *ventum aeris fluctum, & undam exiſtere*. Non ignoro, in libris Conſtantini, & Stephani pro *undas*, quod perperam habent, & pro *Vertitur*, ſubſtitui in ora *auras*, & *Verritur*, atque hanc ſcripturam ut repertam in *libris chirographis*, laudare Keuchenium. Veruntamen hanc, & Cæſarii ſcripturam a doctis, & intelligentibus Viris tum inter ſe, tum pluribus cum libris antiquiſſimis conferri velim: utram maluerint, & ego probabo. Illud interea ignorare te, nolo, cum hæc, atque adeo totam epiſtolam ſcripſiſſem, in eo Sereni exemplari quod Venetiis A.1488. ſupra diximus, eſſe vulgatum, omnium quæ deſcripta ſunt typis, facile primo, cujus mihi nec opinanti copia a Cajetano Fratre tuo Viro humaniſſimo eruditiſſimoque facta eſt, me eandem quam Cæſarius repræſentavit, hujus loci ſcripturam inveniſſe. Quod ſi que-

(1) *Satyr. l.2. Sat.6. verſ.18.* (2) *De Rer. Nat. l.1. verſ.294.* (3) *verſ.281.* (4) *l.5. v.277.* (5) *l.2. v.151.* (6) *Æneid. l.2. v.609.* (7) *Georgic. l.2. v.437. in quem Vid. Servii Comment. & Not. Farnab.* (8) *Ibid. verſ.462.* (9) *Pro Planc.* (10) *De Flatib. num.5. Vid. Edit. Marinell.*

quemadmodum pro *undas*, *undis*, ita etiam pro *inficit*, *afficit*, aut *impetit* inveniſſem; nihil præterea eſſet quod de propoſita a me interpretatione dubitarem.

Cæterum illud quoque in Cæſarii libro dignum eſt laude quod notulæ hic illic adjectæ ſint, quarum certe aliquæ & optimæ ſunt, & illuſtrandis ſubobſcuris Poetæ locis admodum utiles. Præterea Vita Samonici addita eſt, breviſſima illa quidem, ſed quam tamen poſtea & Conſtantinus, & Stephanus ſuo quiſque libro adjunxerunt. In hac quid deſideretur; quoniam Humelbergius quidquid in ipſa ſcriptum eſt, in Epiſtolam tranſtulit quam Sereno a ſe Commentariis ornato præfixit; idcirco quando temporis ordo poſtulat, ut de Humelbergio ipſo jam dicam, protinus indicabo.

Igitur Humelbergius, & ii quos modo laudabam, Doctiſſimi Viri non dubitant, Q. hunc noſtrum Serenum Samonicum illum eruditiſſimum fuiſſe Scriptorem quem libro Saturnal. III. (1) (addere poterant & II. (2)) laudat Macrobius, & de quo hæc habet Spartianus in Caracallo: *Cædes deinde in omnibus locis, & balneis factæ: occiſique nonnulli etiam cœnantes, inter quos etiam Sammonicus Serenus, cujus libri plurimi ad doctrinam extant.* Neque tamen cum hoc ponant, illud vident in controverſiam vocari poſſe quod pariter affirmant, eundem Gordiani Junioris, hoc eſt, Secundi præceptorem fuiſſe, de quo hæc ſcribit non Ælius quidem Spartianus, ut Humelbergius putat, ſed Julius Capitolinus (3): *Sereno Sammonico, qui patri ejus amiciſſimus, ſibi autem præceptor fuit, nimis acceptus, & charus uſque adeo ut omnes libros Sereni Sammonici patris ſui, qui cenſebantur ad LX. & duo millia, Gordiano minori moriens ille relinqueret: quod eum ad cælum tulit. Siquidem tantæ bibliothecæ copia & ſplendore donatus, in famam hominum, litterarum decore pervenit.* Quibus ex verbis ut conſtat, duos fuiſſe Serenos Samonicos, Patrem videlicet, ac Filium, quorum hic Gordiani Secundi præceptor fuit; ita illud dubium relinquitur, fueritne hic idem ac Scriptor Caracallæ juſſu interfectus. Siquidem qnin eſſe potuerit, ætas quidem Secundi Gordiani non repugnat, quem tunc annis plus viginti fuiſſe natum, ex hiſtoriarum monumentis ſubducta ratione haud difficile eſt demonſtrare. At tanta illa Bibliotheca, eruditiſſimo Scriptori conveniens, quæ ejus quidem patris fuiſſe dicitur, & quam ab homine inter cœnam repente occiſo cuipiam nominatim relictam eſſe, ita veriſimile non eſt, hæc vero an repugnent, eſt etiam atque etiam conſiderandum. Utcunque id eſt (nam quid ego de Samonico noſtro ſuſpicer, infra oſtendam) certe Iſ. Caſaubonus (4), Ger. Jo. Voſſius (5), Jo. Jacobus Hofmannus (6), Rob. Keuchenius (7), Ludov. Morerius (8), & Jo. Albertus Fabricius (9) non modo Samonicos; quod L. Greg. Gyraldus (10), Wolfg. Juſtus (11), Conr. Geſnerus (12), Ant. Riccobonus (13), Hermannus Conringius (14) non fecere; duos proponunt; ſed Filium præceptorem Gordiani, Patrem autem ut cæterorum quæ deperdita ſunt, Operum, ita hujus etiam Poematis auctorem fuiſſe, exiſtimant. Keuchenius inſuper (15) eos arguit qui Serenum Samonicum a Caracalla interemptum ab Sereno illo non diſtinguunt quem inter Poetas Lyricos haud obſcure poſuit D. Hieronymus (16), cum de Davide hæc ſcripſit: *David Simonides noſter, Pindarus, & Alcæus, Flaccus quoque, Catullus, & Serenus, Chriſtum lyra perſonat.* Et vero non facile eſſent hallucinati, ſi quomodo Servius in Commentariis utrumque laudans, illum atque hunc aliter appellaverit, animadvertiſſent; nam illum quidem *Samonicum*

(1) *cap.9.* (2) *c.12. 13.* (3) *in Gordianis.* (4) *Not. in Capitolini Gordianum Junior.*
(5) *De Hiſtoric. Lat. l.2. c.2. De Poet. Lat. c.4. De Philoſophia c.12.* (6) *Lexic. Univerſ.*
(7) *Prolegom. ad Samon.* [8) *Dictionaire Hiſtorique.* (9) *Biblioth. Lat. lib.3. c.5.*
(10) *De Poetar. Hiſtoria Dial.4.* (11) *Chronol. Medic. apud Linden. de Script. Medic.*
(12) *Biblioth. Epitom.* (13) *In Fragm. Vet. Hiſtoric. auct. ubi Samonici Vita; Vid apud Voſſ. de Hiſtoric. Lat. loc. cit. & Fabric. Bibl. Lat. loc. cit.* (14) *Introd. in Art. Medic. c.3. n.17.*
(15) *In Prolegom. citat.* (16) *In Epiſt. ad Paulinum quæ prima eſt in Tom.3. Edit. A.1565.*

cum (1), aut *Serenum Samonicum* (2), hunc vero *Serenum* (3), aut *Serenum Lyricum* (4), vocaſſe, video. Verum id non vidiſſe Humelbergium, mirandum non eſt, quando ne eos (5) quidem ſatis perſpexiſſe invenio, qui Auctorum quos Servius in Commentariis laudat, Indicem concinnarunt. Cæterum Humelbergius cum eundem illum Serenum Samonicum hunc Serenum pariter eſſe, putat, cujus, *opuſcula citant pluribus in locis multi*, *ceu Nonius Marcellus*, *Martianus Capella* (6), *&* *alii*, videlicet præter Servium, Fortunatianus (7), Diomedes (8), atque is quem Humelbergius ipſe diſerte nominat, Terentianus (9); cum id, inquam, putat; certe aut eundem, aut ei perſimilem errorem errat. Aut enim Septimium Afrum, & Lyricum hunc Serenum unum eundemque Poetam eſſe (qua de re mox dicam) ſuſpicari poſſumus, aut ſecus. Si eundem; nempe error quoque idem eſt. Si alterum; errorem poſſe etiam eſſe non abſimilem, ex eo intelligitur Sidonii loco (*), quem Doctiſſimus Fabricius (10) ſemel, atque iterum indicavit: *noverint*, - *ſententiam meam* - *ſine M. Varrone*, *ſine Sereno*, *non Septimio*, *ſed Sammonico*, - *non poſſe damnari.* Etſi enim me non fugit, hunc locum ita editum eſſe a Pio, vel certe ab Henrico Petro (11): - *ſine Sereno*, *ſine Septimi*, *ſine Sammonico* -; video tamen, & Petrum Colvium (12), & Joannem Savaronem (13) priorem illam ſcripturam poſtea probaſſe, imo omnes Colvii libros eandem habuiſſe: quam Sirmondus (14) quoque ſecutus eſt.

Porro ut Joannes Savaro (15), Septimium iſtum Serenum, Septimium Afrum eſſe, non dubitat; quem Terentianus (16) laudat non uno loco, præſertim vero his verſibus:

> *Dulcia Septimius qui ſcripſit opuſcula nuper*,
>
> &
>
> *Septimius docuit quo ruris opuſcula libro*;

ſic interdum ſuſpicatum eſſe me, fateor, Serenum illum cujus verba producit Nonius (17), eſſe fortaſſe eundem poſſe propterea quod illa nonnunquam (18) ex Sereni *ruralibus*, alias (19), ex Sereni *opuſculis* proferre ſe, dicit. Illud accedebat quod etſi Crinitus (20) ſingulas ſingulorum Vitas conſcripſit; perſimilia tamen de utroque prodidit. Hinc enim Aulum Serenum de veterum Grammaticorom ſententia *inter Lyricos* referri; inde Septimium Afrum vel propter eos verſus in Jani laudem, quos Terentianus (21) produxit, *imitatum eſſe Callimachum*, ſcripſit, qui videlicet Poëtæ Lyrici munus ſuſcepit in *hymnis Deorum*: hinc rurſus Aulum Serenum *Poëmata ſcripſiſſe vario*, *&* *multiplici carmine*; inde Septimium Afrum *vario*, *ac multiplici genere carminum uſum eſſe*. Neque prænomen adverſabatur, cum inter vetera *Epigrammata* (22), & *Poëmata* (23) nonnulla *A. Septimio Sereno* tribui, non ignorarem. Sed ne hæc nos a propoſito res abducat; eam, Crinito, & cæteris adſtipulantes, miſſam faciamus, ut illud pariter quod a L. Gregorio Gyraldo (24) ſcriptum eſt, qui cum præter Lyricum iſtum A. Serenum, ac Samonicum Serenum, Q. inſuper Serenum agnoſceret, hunc ipſum Q. Serenum (non Samonicum Serenum) hujus de Medicina Poëmatis ſtatuebat Auctorem: qua in re qui

[1] *Comment. in Virg. Georg. l.1. verſ.30.* [2] *Ibid. ad v.102. 103.*
[3] *Comm. in Æneid. l.4 v.291, l.9. v.762, l.12. v.923. &c.* (4) *Ibid. l.2. v.15.*
[5] *Vid. in Edit. Virgil. A. 1646. apud Abr. Commelinum hunc Indicem in* Serenus Sammonicus.
[6] *De Nupt. Philolog. & Mercur. l. 5. ubi de Elocutione.* [7] *Vid. apud Gyrald. Dial.cit. & Voſſ. de Poet. Lat. c. 8.* [8] *De Oratione l. 3.* [9] *De Literis &c. & Metris.*
[*] *In Epiſt. ad Polem. Carm. 13. ſubiecta.* [10] *Bibl. Lat. loc. cit. & Suppl. ad eund. locum.*
[11] *Vid. Edit. Baſil. A. 1542.* [12] *Vid. Edit. Pariſ. A. 1598. & Not. ad hunc locum.*
[13] *Vid. hujus Edit. 2. Pariſienſem A. 1609. & Comment. ad hunc locum.*
[14] *Vid. hujus Editionem 2. Sidonii A. 1652.* [15] *Vid. tum loc. cit tum Comment. ad Carm. 9. Sidonii.* [16] *in cit. Opere.* [17] *de Propriet. Sermon.*
[18] *ubi de Indiſcr. Generib. ad vocem* Mercatus. [19] *Ibid. ad vocem* Labium, *& ubi de Contrar. Gener. ad vocem* Vagas. [20] *De Poet. Lat. c. 78. 82.* [21] *in Opere cit.*
[22], [23] *Vid. Fabricii Bibl. Lat. l. 4. c. 1.* [24] *De Poetar. Hiſtoria Dial. 4.*

Gyraldum ſequatur, invenio neminem.

Igitur; ut de Poëmate ipſo verba faciamus; in hoc edendo Humelbergius non modo cum Aſulano ea tranſpoſuit, atque omiſit de quibus ſupra dictum eſt; ſed præterea in cap. de *rejectione cibi &c.* verſus ſine ullo monito prætermiſit duos: *Ovorum cinis* &c. cum eo qui proxime conſequitur, & totidem in cap. de *quartanæ typo*, videlicet *Aut facilem* &c., ac inſequentem. Sed & in ſcriptura quam ſequeretur, eligenda ita eſt aliquando hallucinatus, ut in cap. de *ictibus ſcorpii* &c. adverſus cunctos morſus parvorum animalium, inter quæ araneos & ipſe enumerat, hæc ediderit:

> *Exiguo piperis cerebrum conſpergito melis,*
> *Quo lita ſaneſcunt depulſo membra dolore;*

cum tamen non modo ante ipſum & Aſulanus, & Cæſarius non *melis*, ſed *galli* ſcripſiſſent, a qua ſcriptura ne unus quidem; quantum ego vidi; receſſit eorum qui poſtea Serenum vulgarunt; verum & Plinius (1), quem nimirum Auctorem cum alibi non obſcure, tum multo hic apertius deſcripſit Samonicus, idem indicaret, nec; quod magis mirandum eſt; hoc ipſe ignoraret Humelbergius, ut qui Plinii verba profert in commentario ad hunc locum ſuo: *Contra omnium* (araneorum) *morſus remedium eſt gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potum in poſca.*

Melius tamen multis in locis ſe geſſit. Illi enim capiti cujus inſcriptionem Aſulanus ſic edidit: *Felli vomitu, vel phthiſi arcendis*, Cæſarius autem, quem cæteri quos vidi, ſequuntur, ſic: *Felli, vomitui, vel phthiſi arcendis;* ita hanc ille emendatam præpoſuit: *Fellis vomitui, & phthiſi arcendis*, & recte quidem; neque enim ibi vomitum, niſi uno in verſiculo Serenus imperat, quod Aſulanus non attendit, neque vomitum quemcumque curandum ſuſcipit, quod cæteros attendiſſe oportebat; ſed bilis redundantiam, ſæpius, ut notum eſt, ventriculum afficientem & ad vomendum concitantem, tum dejectoriis, tum vomitoriis etiam medicamentis tollere in animo habet. Cum hac autem Humelbergii inſcriptione congruere animadverti antiquum Keuchenii librum, in quo primus hujus capitis verſus ſatis bene, ut mihi quidem videtur, ita erat ſcriptus:

> *Lutea ſi creſcunt, & fundis noxia fella;*

cum omnia quæ inſpexi, formis deſcripta exemplaria pro *fundis* habeant *cunctis*: quam communem ſcripturam ipſe etiam probat Keuchenius, quam bene, ii judicent qui & ea perpenderint quæ modo expoſuimus, & Poëtam in ſuperioris capitis fine, in hujuſque initio converſa ad Lectorem oratione hunc ipſum alloqui, animadverterint. Tres etiam capitis de *carbone* poſtremos verſus ita ſcriptos dederat Cæſarius, quem deinde omnes quos ego vidi, ſecuti ſunt:

> *Allia vel piperi parce commiſta linuntur*
> *Pythagoræ cognata levi condita cumino.*
> *Proderit & madida fermentum pollinæ turgens.*

Equidem Aſulanus qui diſtinctionis notam, non poſt *cumino* poſuerat, ſed poſt *Proderit*, facile hunc locum omni ex parte reſtituiſſet, ſi inter primum quoque, atque alterum verſum diſtinctionis notam ſtatuiſſet. Id autem ab Humelbergio, & jure quidem; ſi quid ego judico; factum eſt. Nam qui utrunque verſum conjungunt, Allia Pythagoræ cognata intelligant, neceſſe eſt, quod ultro confitetur Cæſarius, hac adſcripta notula: *cognata*, *id eſt, familiaria in cibo. Vide Laertium in Vita Pythagoræ.* Sed hi non videntur animadvertiſſe, Horatium ad quem hic reſpicit Poëta, cum facete ſcripſit (2):

> *O quando faba Pythagoræ cognata,*

id, veteri ejus Interprete [3] confirmante, cui Chabotius [4], aliique Enarratores, quotquot memini conſuluiſſe, aſſentiuntur; id inquam, propterea dixiſſe quod Pythagoras; ut Bondii [5], atque adeo Lambini [6] verbis utar, *a faba abſtinuit, quaſi ſibi cum ea cognatio aliqua eſſet, veritus ne in fabam aliquam animus paternus* im-

(1) *Natur. Hiſt. l. 29. c. 4.* (2) *Satyr. l. 2. Sat. 6. verſ. 63.* (3), (4), (5),
(6) *In Horat. ad eund. verſ.*

immigraſſet. Non me latet, Ariſtotelem [1], M. Tullium [2], Plinium [3], Laërtium [4]; ut propiores nobis Scriptores [5] omittam; alias etiam cauſas iſtius Pythagoræ conſuetudinis attuliſſe, imo a Gellio [6] contraria Ariſtoxeni verba producit tradentis, *nullo ſæpius legumento Pythagoram eſſe uſum, quam fabis, quoniam is cibus & ſubduceret ſenſim alvum, & lævigaret*. Attamen aut hæc non efficiunt; ut certe non efficiunt; quominus Horatio Poetarum more liberum fuerit eorum potius ſententiam ſequi (quorum etiam ab eodem Plinio [7] eſt facta mentio) qui a Pythagora damnatam fabam tradiderunt, *quoniam mortuorum animæ ſint in ea*; atque ita a Cæſario contra atque adnotavit, & ab reliquis oſtendendum eſt, aliis quoque ipſis Pythagoram, & quidem ob eandem cauſam, abſtinuiſſe: quo de cibo in tota ejus vita nihil quidquam habet Laërtius. Aut ſi Horatio magis placuiſſe, dicerent, ut ſequeretur Ariſtoxenum, & propterea fabam Pythagoræ cognatam dixiſſe, quod ea plurimum veſceretur; quanquam hæc inelegans eſſet, ut verum fatear, & ab Horatii urbanitate abhorrens ejus verborum interpretatio; meam tamen, atque adeo Humelbergii ſententiam æque ac ſuam probabilem eſſe, non confiteri non poſſent, qui eos de quibus agitur, Sereni verſus ita diſtinguimus:

Allia vel piperi parce commixta linuntur.
Pythagoræ cognata levi condita cumino
Proderit, & madido fermentum polline turgens;

ut perinde ſit *Pythagoræ cognata* dixiſſe, ac ſi dixiſſet: *Faba* proderit vel ad diſcutiendam, mitigandamve inflammationem, quæ Humelbergii interpretatio eſt, vel ad *reſeranda*, ut paulo ante Serenus ipſe ait, *adoperta*: quid multa? ut idem ſit ac illud quod ſcribit in cap. ſequenti:

Mollis odorato faba jungatur coriandro,
Proderit appoſitu, mollitque, aperitque tumorem.

Quod autem pro *faba* Serenus dixerit *Pythagoræ cognata*, minus ii mirabuntur qui ut fuerit Horatii ſtudioſus, & quam libenter ejus verba in hunc ſuum librum tranſtulerit, animadvertent. Nam quod in cap. de *jecoris, & lateris* vitiis poſuit;

Si latus immeritum morbo tentatur acuto,

ex illo videlicet Horatii [8] eſt:

Quod latus, aut renes morbo tententur acuto;

& quæ in cap. de *hydropiſi:*

—— acerbus
Creſcit hydrops. —
Unguine quo frangit vires languoris aquoſi,

ex illis [9]

Creſcit indulgens ſibi dirus hydrops.
—— & aquoſus albo
Corpore languor.

In capite autem de *ventre molliendo*, præter id quod ultro, ut vidimus, confitetur, illud:

— Potibus & duris reſtricta morabitur alvus,

ex illo [10] eſt:

—— ſi dura morabitur alvus;

& denique quod in cap. de *iſchia* &c.

Ennius ipſe pater, dum pocula ſiccat iniqua,

ex illis [11]:

Ennius ipſe pater nunquam, niſi potus, ad arma
Proſiluit dicenda. —

& [12]

Siccat inæquales calices:

Quæ duo poſtrema, ut tertium quoque, ante me Keuchenius animadverterat. Sed ad Humelbergium redeamus, qui in eo pariter laudandus eſt, quod primum verſum capitis de *ſerpentium morſibus* cum Aſulanus ita ſcripſiſſet:

 Cuſ-

(1) *Lib. de Fabis apud Laert. de Vita Philoſoph. l. 8. in Pythagora.* (2) *De Divin. l. 1.*
(3) *Natur. Hiſt. l. 18. c. 12.* (4) *loc. cit.* (5) *Windet. de vita funct. ſt.*
(6) *Noct. Attic. l. 4. c. 11.* (7) *loc. cit.* (8) *Satyr. l. 2. Sat. 3. verſ. 165.*
(9) *Carm. l. 2. Od. 2. verſ. 13. 15. 16.* (10) *Satyr. l. 2. Sat. 4. verſ. 27.*
(11) *Epiſt. l. 1. Epiſt. 19. verſ. 7.* (12) *Sat. l. 2. Sat. 6. verſ. 68.*

Cuſpide non quiſquam, longe neque cæde lariſſæ;

Cæſarius autem ſic reſcripſiſſet: *longæ neque cæde cariſſæ*; egregie ipſe pro *cariſſæ* (quod verbum qui ſciat cum Voſſio [1] quid Lucilio apud Feſtum [2], & quid in Philoxeni, & Iſidori Gloſſis ſignificet, nihil huc pertinere, ſciet) *ſariſſæ* edidit. Sed multo etiam magis laudandus eſt, quod ſuboſcurum ſæpe Scriptorem Commentariis illuſtravit, quod ad rem medicam attinet, ut erat captus temporum illorum ſane eruditis, neque cætera indoctis, utinam haud raro non ſupervacaneis, aut minus prolixis; vel quando eſſe prolixa voluit, variantes potius ſcripturas (quas, ut Aſulanus, ac Cæſarius, omiſit) quam dilucidi etiam cujuſque verbi interpretationem complectentibus.

Ab utroque hoc vitio longiſſime refugit Rob. Conſtantinus, qui & variantes ſcripturas, & breviſſimas ad plurimos locos notulas in ora editi ab ſe Samonici adſcripſit. In harum tamen nonnullis Vir alioqui Doctiſſimus eſt hallucinatus, ut cum ad eos verſus in cap. de *vulneribus ferro &c.*

Si vero infrenus manat de vulnere ſanguis,
Purpura torretur conchyli perlita fuco,
Hujus & atra cinis currentem detinet undam;

cum, inquam, ad tria poſtrema verba verſus poſtremi hæc adnotavit: *Hic affectus* διαβήτης *de quo Celſus lib. 4. cap.* 20. Perſpicuum namque ex ipſo primo verſu eſt per *currentem undam* nihil hic aliud a Poëta ſignificari quam quod paulo infra per *nimios reſerati vulneris amnes*, præſertim cum ea continuo ſequantur:

Verrucæ quoque deſectæ frenare cruorem
Dicitur ambuſtus tyrio de vellere pulvis.

Nihil igitur ad hunc locum in quo de ſanguinis profluvio agitur, urinæ pertinebat profluvium. Sed neque opus erat urinam in altera notula memorare, quam appoſuit ad eum locum ex cap. de *ſerpentium morſibus*:

Carduus eſt nondum doctis fullonibus aptus,
Ex illo radix &c.

Nam poſtquam illud egregie adnotavit: *Carduus fullonum; labrum veneris*, δίψακος; haud bene hæc ſubjecit: pro nondum doctis, *leg. nondum tactis, nempe Podagra. Plin. lib.* 28. *cap.* 6, *Virilis urina podagris medetur, argumento fullonum, quos ideo tentari eo morbo negant*; ſiquidem *nondum* haud cum *doctis*, ſed cum *aptus* jungendum eſt, ut intelligamus, non perfecti, aut ſicci, quali videlicet fullones utuntur, immaturi adhuc, & viridis illius cardui radicem eſſe adhibendam: quod & Humelbergius ſine ulla dubitatione intellexit: & præterea cur fullones *docti* dicantur, exponere ſe ſatis poſſe, exiſtimavit. Non erat igitur cur enarratione præſertim tam longe petita vulgatam ſcripturam Conſtantinus ſolicitaret. Sed multo illud gravius, quod in totius voluminis calce octo & ſeptuaginta verſus, quorum primus eſt:

Quod natum Phœbus docuit, quod Chiron Achillem;

poſtremus autem:

Quotque hic ſunt verſus, tot agant tua tempora Ianos;

quod hos, inquam, verſus cæteris Samonici adjungendos eſſe, indicavit; hanc enim ipſis inſcriptionem præpoſuit: *Vindiciano attributum Carmen, videtur eſſe Sereni Peroratio, finiſque Poematis*. Verum; ut alia prætermittam; duo certe in hoc carmine decebat ipſum animadvertere quæ ipſius judicio vehementer repugnant. Alterum, Carmen hoc de libro eſſe in quo multo plura quam in Sereni Poemate, & nominatim peregrina ac pretioſa, remedia copioſe proponuntur;

Denique reperies iſthic quod lucis in ortu
Indus, Arabs, Syrus, Perſes, diveſque Sabæus
Vicino ſub ſole legunt, quod præbet Orontes,
Eximium ignoto mittit quod Nilus ab ortu,
Decerptum foliis, ramo, cute, cortice, virga,

Quod-

(1) *Etymologic. Ling. Lat. ad vocem* Cariſſa.

(2) *De Verbor. Signific. l.* 3.

Quodque ab Edymis (leg. *ab Idumæis*) *vectum Seplaſia vendunt ;*
Et quicquid confert medicis Lalagea cataplus ;

cum contra Samonicus, qui, ut vere ait Turnebus (1), *medicinam morborum parabilem verſibus lepidis conſcripſit*, nihil libentius, aut ſæpius facere videatur quam ut remedia proponat, ſicut Plinius (2) loquitur, *parata vulgo, inventu facilia, & ex quibus vivimus*, atque adeo quæ *quotidie paupertimus quiſque cœnat* : & judicium in-ſuper hac de re, inſtitutumque ſuum non uno in loco profiteatur, ut cap. de *ventre molliendo* :

Multos præterea Medici componere ſuccos
Conſuerunt ; pretioſa tamen cum veneris emptum,
Falleris, fruſtraque immenſa nomiſmamata fundes ;

& cap. de *jecoris*, *& lateris vitiis* :

Quid referam multis compoſta Philonia rebus ?
Quid loquar antidotum variis ? quis iſta requirat ?
At nos pauperibus præcepta feramus amica.

Alterum quod a Conſtantino animadverſum eſſe oportebat, eſt, de vi carminum ad medendum quam diſpar huic, atque illi Auctori ſententia fuerit. Equidem non negaverim, vana haud raro, & riſu excipienda remedia Serenum propoſuiſſe, tranſverſum videlicet actum ab ea quæ ejus temporibus invaluerat, credulitate ac ſuperſtitione, vel potius ne ignoraviſſe, aut omiſiſſe videretur quæ tum maxime probabantur. Hoc etiam addam, me poſtquam ea legeram quæ ad pleraſque abigendas febres de collo ſuſpendenda eſſe, docuerat, olim eſſe ſuſpicatum, num hanc forte damnationis ipſius cauſam prætendiſſet Caracalla, a quo videlicet *damnatos eſſe & qui remedia quartanis, tertianiſque collo annexa geſtarent*, Spartianus (3) docuit ; quanquam hunc Hiſtoricum accuratius poſtea perlegenti, revera neque horum, illiuſque damnationis tempora congruere, & tanquam Genitæ fautor, Samonicus interemptus eſſe videatur. Attamen quid de vi carminum vere ipſe cenſeret, ſatis in fine capitis de *Quotidiana* demonſtravit :

Multaque præterea verborum monſtra ſilebo.
Nam febrem vario depelli carmine poſſe,
Vana ſup erſtitio credit, trœmulæque parentes.

Contra in iis verſibus quos hujus ipſius Poëmatis perorationem eſſe, exiſtimat Conſtantinus, quam fidenter, quam magnifice inania iſtiuſmodi anilia remedia celebrantur !

Gramine ſeu malis ægro præſtare medelam,
Carmine ſeu potius : namque eſt res certa ſaluti
Carmen, ab occultis tribuens miracula verbis.

Quod ſi ex me quæras, cujuſnam igitur Auctoris, & cujuſnam libri ſit iſta peroratio ; non Vindiciani, ſed ejus ipſius in cujus Operis calce legitur, Marcelli eſſe, reſpondebo, a quo videlicet illi ſuo de Medicamentis libro inſtar clauſulæ additam fuiſſe, eo minus dubito, quo magis ob multa vel pretioſa, vel ſuperſtitioſa remedia, magna in ipſo cum laude propoſita, eidem video convenire. Alii autem quod Vindiciani Comitis Archiatrorum Epiſtolam, a Marcello ante ſuum librum poſitam, continuo Marcelli ipſius liber cum poëtica iſta peroratione conſequitur, hæc propterea fortaſſe Vindiciani eſſe, putaverint, cum tamen ex Marcelli Epiſtola ad Filios, loco Præfationis univerſo Operi præfixa, proclive eſſet cognoſcere, & librum, & perorationem ipſam eſſe Marcelli, utpote qui apertiſſime hanc indicat, cum, *Verſiculis*, inquit, *quoque luſimus migmatum & ſpecierum digeſtione compoſitis. Non quod ſit dignum aliquid in carmine, ſed ut lectorem, ſcrutatoremque hujus operis & poema pelliciat, & exoptatio blanda conciliet, quod opuſculum in infima parte hujus codicis collocavi & ut ſermone noſtro opera hæc ſolertia noſtra compoſita claudantur, & nugas noſtras multiplex foliorum celet objectus.*

(1) *Adverſ. lib.* 17. *c.* 18. (2) *Natur. Hiſt. l.* 24. *c.* 1. (3) *In Caracalla.*

ctus. Hæc ideo pluribus verbis egi, quod animadverti, me hac de re non a Conſtantino ſolum diſſentire, verum etiam a Viro noſtræ ætatis eruditiſſimo, qui *Carmen*, inquit, *Sereni extrema parte truncum eſſe videtur, itaque pedibus eo in ſententiam Roberti Conſtantini, qui verſus in calce libri Marcelli Empirici de medicamentis, conjectura minime abſurda, ſed veriſimillima habet pro peroratione poëmatis Sereniani*. Ego vero ut de eo lubens Doctiſſimo Viro aſſentior, quod aliquid facile in extrema præſertim parte hujus Poëmatis deeſſe videatur; non propterea tamen video, cur hoc verſibus ſupplere debeamus quos Marcellus & ſuos eſſe, indicavit, & ita ſcripſit ut ſuo magis quam Sereni Operi conveniant. Sane quæ duo ab eodem quoque Celeberrimo Viro ante iſta verba ſunt poſita, alterum, *Sereni caramen Heroicum, præcepta de medicina parvo pretio parabili ad curandos præcipuos humani corporis morbos complecti*, alterum, quæ *in his ſuperſtitioſa nonnulla ex more illius ætatis* Serenus admiſcuit, ita admiſcuiſſe, ut *plura forte tranſcriberet, quam crederet*; hæc, inquam, duo num duobus cum locis conveniant quos ſupra ex ea Peroratione produxi, ipſe omnium optime pro eo quo pollet, acri judicio, & veri ſtudio exiſtimabit; ego quod ipſe exiſtimaverit, ſequar.

Verum etſi hoc, & quæ ſupra indicata ſunt, in Conſtantino minus probo; non ideo tamen egregiam quam in Sereno emendando, illuſtrandoque poſuit, operam meritis laudibus fraudabo. Certe in brevibus de quibus dictum eſt, notulis haud raro veram, Aſulano, Cæſario, Humelbergio incognitam, ſcripturam attigit, interdum etiam, iis qui vel Doctiſſimum Keuchenium fugere, Veterum locis eandem comprobavit, velut cum ad eos verſus ex cap. de *prurigine, papulis, & ſcabie*:

Ergo lutum prodeſt membris adhibere fricatis,
Quod facit ex aſino ſiccatus corporis humor;

hoc primum adnotavit: *ſiccatus*, Alii *ſaccatus*; egregie quidem, ut jam Turnebus (1) præſenſerat ex Arnobii (2), imo ex ipſius reſtitutis Lucretii (3) verbis, ubi de pueris in ſomniis lectum permingentibus:

Totius humorem ſaccatum ut corporis fundant.

Porro ab Sereno ſcriptum eſſe *ſaccatus*, cum alii indicant ipſius verſus in quibus vel Lucretii (4) verba libenter uſurpat, ut in cap. de *ſolutione ventris*:

Tam varii caſus mortalia ſæcla fatigant;

ut in cap. de *uva & faucibus*:

—— clamor fracto cum forte ſonore
Planum radit iter, &c.

vel Lucretium ſtudioſe admodum laudat, ut in cap. de *conceptione*:

Hoc poterit quartus magni monſtrare Lucreti;

tum veteres & Keuchenii, & aliorum libri manifeſte confirmant. Deinde Conſtantinus hanc ita comprobavit, illuſtravitque ſcripturam: *Plinius lib.* 28. *c.* 18. *tradit, aſininam urinam cum ſuo luto illitam, hominis ſcabiem ſanare*: qui Conſtantini, atque adeo Plinii locus Keuchenium fugerit, neceſſe eſt, non facile alioqui ad hos Samonici verſus ſcripturum: *De aſinino lotio nihil tale, quod ſciam, apud medicos*: quanquam etiam apud Plinium Valerianum (5) hoc legitur: *Urina aſini cum ſuo luto impoſita* (ſcabiem) *ſedat*.

Verum de Keuchenio ipſo mox plura. Nam de Henrico Stephano, de quo jam ex ordine dicendum eſt, hoc tantum ſatis eſt indicare, ita ipſum Conſtantini editionem in Samonici verbis, & variantibus lectionibus ad eundem modum proponendis eſſe ſecutum, ut ſi cæteras etiam in ora notulas adjeciſſet, lac lacti ſimilius non eſſet. Certe quam pauciſſima omnino fuere in quibus diſcrepare, animadverti. Ex his unum quod ſententiam plurimum mutat, neque apud ullum alium adeo fidenter receptum comperi, adnotabo. Initium capitis de *podagra* ſic habent Aſulanus, & Humelbergius:

Quæ

(1) *Adverſar. l.* 17. *c.* 18. (2) *Adverſus Gent. l.* 2. (3) *De Rer. nat. l.* 4. *verſ.* 1022.
(4) *Vid. l.* 1. *verſ.* 21. & *alibi paſſim, tum ejuſd. lib. verſ.* 645. & *l.* 4. *verſ.* 531. 532. 536. &c.
(5) *De Re Medica l.* 3. *c.* 38.

Quædam ſunt rabidæ medicamina ſumma podagræ ;

Cæſarius autem, & Conſtantinus haud magna, quod ad ſententiam attinet, varietate *digna* ſcribunt pro *ſumma*. Illud ſententiam omnino mutat quod ab eodem Conſtantino, ut varians ſcriptura, in margine adnotatum eſt : *Quædam haud ſunt* pro *Quædam ſunt*. Iſtam autem ipſam ſcripturam recipit Stephanus, ſcribitque unus; quod viderim; omnium :

Quædam haud ſunt rabidæ medicamina digna podagræ ;

ſive quod in libris calamo ſcriptis ſic invenerit, ſive quod aliter nullam eſſe Poëtæ ſententiam, judicaverit; nec fortaſſe injuria; hæc enim continuo ſequuntur :

Cui ter tricenas ſpecies Epidaurius ipſe
Dixit ineſſe Deus, requiem tamen indere morbo
Fas erit, & triſtem ſaltem mulcere dolorem ;

nam ſi quædam eſſe, dixiſſet ſive digna, ſive ſumma podagræ medicamenta; cur nihil aliud quam aliquam ſaltem doloris quietem, & mitigationem promitteret ? Quod ſicui forte Stephani ſcriptura minus placet; is igitur aut quomodo communem explicet, videat, aut aliam aliquam perquirat; ut exempli cauſa, ſi Poëta non *Quædam*, ſed *Quænam* ſcripſiſſet, atque ita quærendo, quænam vel digna, vel ſumma poſſint eſſe podagræ medicamenta, nulla videlicet iſtiuſmodi eſſe, indicaſſet. Cæterum quæ ſive in verbis, ſive in Vita Sereni deſcribendis tum in Stephano, tum in Conſtantino ipſo deſiderari poſſint, plura quæ cum de Aſulano, Cæſario, & Humelbergio diceremus, exempla attulimus ad illos quoque pertinentia; ſatis ſuperque præmonſtraverint.

Unus de quo ſcribam, reſtat Keuchenius Vir multum; ut verum fatear; in græcorum, latinorumque cujuſque generis Scriptorum lectione verſatus, antiquo etiam Sereni exemplari, calamo exarato, inſtructus, necnon illo quod Gryphianis formis deſcriptum eſt, aliiſque fortaſſe quibus nos caremus, nonnullis (hæc enim inter Sereni Editiones in Prolegomenis memorat) fere omnibus tamen eo tempore editis, ut videri a Conſtantino potuerint. Sed viciſſim quæ Conſtantinus Stephanus, Aldique Filii procurarunt, eo in loco ne nominat quidem; Humelbergii autem Commentarium ſe necdum vidère potuiſſe, diſerte fatetur : quinetiam quem primo loco memorat, apud Aldum, hoc eſt a Franciſco Aſulano, editum Samonici librum an viderit, aut certe an adhibuerit, non ſatis conſtat. Videtur enim vidiſſe ex iis quæ aliquando notat, ut ad caput de *veſica, & calculo*; num vero adhibuerit, ii judicent qui nobiſcum animadverterint, in Notis ad ſextum verſum ex cap. de *ictibus ſcorpii :*

Magna quod exiguis perimantur ſæpe venenis,

ſcribere ipſum, ſe *neſcire cur eruditi viri non auſi fuerint* membra *pro* ſæpe *reponere*; vel in quarto verſu ex cap. de *lumbis & renibus ſanandis :*

Aut pice cum melli --

recte quidem pro *melli*, *molli* reſcribendum eſſe, exiſtimare; ſed de hac emendatione hæc ſubjicere: *Nihil verius ea lectione, quam nos primi reſtituimus*; cum tamen Aſulanus & in verſu illo priore *membra*, & in hoc altero *molli* ad eundem prorſus modum ad quem Keuchenius emendat, revera ſcripſiſſet. Sed ſive Aſulani, aliorumque de quibus dictum eſt, librorum ope caruerit, ſive contra, uſus ſit; certe illis tot aliis eruditionis præſidiis ornatus Prolegomena ad Serenum copioſa ſcripſit, & bene docta, in quibus poſtquam ſuperſtitioſæ Medicinæ nugas, & deliramenta erudite detexit, atque exagitavit, tum de Sereni ipſius Vita longe melius quam cæteri, de quibus ſupra dictum eſt, loquitur; nam eorum omnes quos indicavimus, errores declinat, & Veterum de Sereno teſtimonia accurate & collecta, & deſcripta proponit. Neſcio tamen cur de ipſo dixerit: *Superſtitioſam* (medicinam) *paſſim, Tralliani, Aetii, Myrepſi, Marcelli, cæterorumque medicorum exemplo immiſcet*; quaſi vero qui aliis poſt ipſum ſæculis extitere, horum Serenus promoveri exemplo potuiſſet: quod eram fortaſſe præteriturus, niſi etiam in Notis ad caput de *Splene* hæc inveniſſem: *Forte antidoton ex iis remediis variam a Nicolao Myrepſo mutuavit Serenus;*

nus; ab homine videlicet qui cum Meſuen citet (1), ſeculo duodecimo florentem, novem ſaltem ab Sereni ætate interjectis ſæculis ſcripſerit, neceſſe eſt.

Neque item præclare video, quamobrem Keuchenius, non minus quam cæteri quos ſupra dixi, Sereni Vitam cum ejus Poëmate edidiſſe, illum omiſerit Lampridii locum in quo Alexandri Severi luculentum de Samonico apparet judicium: *Latina*, inquit Lampridius (2) (hic enim ſequor typis editorum exemplarium inſcriptionem; non ignarus alioqui eorum quæ hac de re Iſ. Caſaubonus (3), & Cl.Salmaſius (4) monuere) *Latina cum legeret* (Alexander) *non alia magis legebat quam De officiis Ciceronis, & De republica. Nonnunquam & oratores & poetas, in queis Serenum Sammonicum, quem ipſe noverat & dilexerat, & Horatium*. Quæ tamen verba cum ego diligenter perpendo, & cum iis confero quæ de eodem Alexandro aut ipſe habet Lampridius (5), *vixiſſe* videlicet *annis XXIX.*, aut etiam Herodianus (6), *tum duodecimum attigiſſe annum*, cum factus eſt Conſul cum Heliogabalo; ex his nimirum, aliiſque Hiſtoriæ monumentis comperio, quinquennem, aut etiam quadrimum fuiſſe Alexandrum, cum Geta, hujuſque partium ſtudioſus Samonicus a Caracalla interfecti ſunt. Num ergo id ætatis puerum, etiamſi conſtaret, in eodem loco ubi Samonicus, tum fuiſſe, jam tum eruditiſſimum illum Scriptorem & noviſſe, & dilexiſſe, credemus? An quando id minus veri ſimile eſt; conjiciemus potius, Poëtam iſtum Serenum Samonicum, de quo loquitur Lampridius, non Patrem; ut Iſ. Caſaubonus (7) videtur credere; ſed Filium fuiſſe, cum hunc annos aliquot paternæ cædi ſuperſtitem ponere, nihil vetet, & quæ Spartianus (8), Arnobius (9), Macrobius (10), Sidonius (11), Servius, (12) de libris Samonici, ut videtur, Patris aut memorant, aut proferunt, hæc quidem ſoluta oratione ſcripta ſint, illa vero ad doctum quidem atque eruditum Philologum, Hiſtoricum, aut etiam Mathematicum, non propterea tamen Poëtam, ſpectare videantur. Quod ut omni ex parte veri ſimile eſſe, intelligas; primum quæcunque Macrobius (13) ex Samonico & nominatim ex ejus libris Rerum Reconditarum produxit, ea cum verſibus comprehenſa non eſſe, conſtet; tum quod indicavit Arnobius (14), ad illos eoſdem libros pertinere, Voſſius (15) exiſtimat. Deinde cum ex cæterorum locis pleroſque in Prolegomenis Keuchenii, nonnullos in hac etiam Epiſtola habeas; ne ulli prætera ſuperſint quos ad perpendendum requiras, ex iis quos ille omiſit, duos inſuper, alterum Sidonii, quem Doctiſſimus Fabricius (16) indicat, Servii alterum quem nondum vidimus apud eos qui de Samonico locuti ſunt, adſcribemus. Et Sidonius quidem in Epiſtola (17) ad Leontium memorat *Julium Firmicum, Sammonicum, Saturninum in libris matheſeos peritiſſimos conditores*; quanquam Joannes Savaro (18) admonet, *MS. optimæ notæ hos non agnoſcere, ſed Julianum Vertacum, Follonium Saturninum*, qui quidem Mathematici quinam fuerint, & quomodo alterius nomen ſit emendandum, his, inquam, Savaro de rebus quid cenſeat, alibi (19) proponit. Servii (20) autem locus mihi quidem certior eſt: *Miracula*, inquit, *de hac inſula* (Thule) *feruntur; ſicut apud Græcos Cteſias, & Diogenes, apud Latinos Sammonicus dicit*. Quæ omnia cum ita ſe habeant; minus mirum eſt, ea quæ produximus, Lampridii verba a Keuchenio eſſe prætermiſſa, ut qui facile ad Samonicum non Patrem, ſed Filium pertinere, exiſtimaverit, quem Poëmatis de quo agebat, Auctorem non putabat.

(1) *De Compoſ. Medicam. Sect.* 32. *c.* 17. (2) *in Alex. Severo*. (3), (4) *in Notis ad hanc Vitam*. (5) *in ead. Vita*. (6) *Hiſtor. l.* 5. (7) *in Notis ad Spartiani Caracallum*. (8) *in Caracallo, & Geta*. (9) *Adverſ. Gent. l.* 6. (10) *Saturnal. l.* 2. *c.* 12. 13, *l.* 3. *c.* 9. (11) *in Epiſt. ad Polem. Carm.* 13. *ſubjecta &c.* (12) *Comment in Virgil. Georgic. l.* 1. *verſ.* 102. 103. *&c.* (13) *loc. cit.* (14) *loc. cit.* (15) *De Hiſtoric. Lat. l.* 2. *c.* 2. (16) *Bibl. Lat. l.* 3. *c.* 5. (17) *in qua eſt Carm.* 22. (18) *Comment. ad hunc Sidonii locum*. (19) *Comment. ad Sidonii Epiſt.* 11. *l.* 8. (20) *Comment. in Georgic. l.*1. *verſ.* 30.

tabat. Qua utraque in ſententia diſerte oſtenderunt ſé eſſe Jo. Jac. Hofmannus (1), & hunc ſecutus Lud. Morerius (2), in primis autem Ger. Jo. Voſſius (3). Hic tamen de Samonico, Filio, *ecquid*, ſcripſerit, *haut*, inquit (4), *ſat ſcio*. Sed Deſid. Eraſmus (5) Lyrica ſcripſiſſe, non dubitavit, atque adeo Serenum illum eſſe, cenſuit, quem inter Lyricos ab D. Hieronymo laudatum eſſe, ſupra dixi: cui ſententiæ ætatem quidem eorum a quibus Serenum Lyricum nominatum eſſe, ſcio, adverſari non opinor, quando Terentianus, quem eorum omnium antiquiſſimum eſſe, conſtaret, ſi Præfectus ille Syenes fuiſſet a M. Valerio Martiale (6) memoratus, iſne fuerit, an ille potius ad quem Longinus ſuum illum aureum librum (7) ſcripſit, vel apud Eruditiſſimum Fabricium (*) incertum eſt. Ego vero ut nihil in ejuſmodi re affirmaverim; ita ſuſpicor, quando Samonicum quidem Patrem fuiſſe Poëtam, non conſtat, Filium autem fuiſſe, ex producto Lampridii loco intelligi poteſt; ſuſpicor, inquam, hoc de Medicina Poëma Filii potius, quam Patris eſſe credendum. Non me præterit, ita ab aliis poſſe accipi Lampridii verba, ut *Serenum* referant non ad proximam vocem *poëtas*, ſed ad priorem illam *oratores*: neque tamen ignoro, L. Gr. Gyraldum, cum duobus in locis (8) iſtis ipſis Lampridii verbis uteretur, utrobique *orationes* (quam quidem vocem etiam in Pall. ambobus Codicibus vidit Gruterus (9)) *orationes*, inquam, non *oratores* legiſſe; ut non obſcure Ciceronis orationes intelligere, & ad hunc modum verba diſtinguere ſe, oſtenderit: *non alia magis legebat quam de officiis Ciceronis, & de republica, nonnunquam & orationes; & poetas in queis Serenum Sammonicum, quem ipſe noverat, & dilexerat, &c.* Verum hanc totam rem alii viderint; ego enim ita propono, ut judicium potius exquiram aliorum, quam interponam meum.

In Notis autem ſane eruditis quibus Samonicum ornavit, illuſtravitque Keuchenius, mallem aliquando ut minus ſuo tum ingenio, tum veteri exemplari indulſiſſet. Nam quod ad poſtremum verſum capitis de *fellis vomitu, & phthiſi*:

> *Carne aſinæ, ſevoque capræ medicina ſalubris;*

hæc adnotavit: *Scribo*; Lacte aſinæ. larte *diſertim in avito. nec enim aſinæ caro, ſed lac phthiſicis ab antiquis medicis præſcribitur*; primum illud attendiſſet, oportebat, in cæteris vetuſtis libris in quibus id verbum *aſinæ* eſt; quantum etiam ex Conſtantini, & Stephani ſilentio agnoſcimus; conſtanter ſcribi *Carne*: tum vero Plinium Valerianum (10) docuiſſe: *Carnes aſini ex jure ſumptas phthiſicis prodeſſe*: & ante hunc, majorem Plinium (11) hæc tradidiſſe: *Phthiſicis medentur, jecur lupi ex vino, macræ ſuis fœminæ herbis paſtæ lardum, carnes aſininæ ex jure ſumptæ: hoc genere maxime in Achaja curant id malum*; quem locum Plinii ſpectaſſe Samonicum, oſtendit etiam adipis ſuilli mentio in proxime ſuperiore verſu facta, in hoc autem ipſo ſevi caprini, quod videlicet pauciſſimis interjectis verbis a Plinio adverſus phthiſin memoratur. Ad eos etiam verſus capitis de *ſolutione ventris*:

> *Proderit & pueris quos dentis origo fatigat,*
> *Caſtaneas coxiſſe nuces, & ſorba vetuſta;*

hæc notat: *Forte legendum*: quos ventris origo fatigat. ventris *integre ſcriptum invenio in veteri avito*: & infra: *Scribo* -- *ex avito libro*: -- ſorba peruſta. *id eſt, in ſole ſiccata*. Verum in aliis; quod ſciam; antiquis exemplaribus neutrum invenitur. *Vetuſta* autem ſorba pro ſiccatis & a Sereno hic accipi, & ſatis intelligi, ignorare Keuchenius non potuit qui ad illum alium hujus capitis verſum:

> *Aut ceraſi victum longo jam tempore pomum;*

hæc ſcripſerat paulo ante: *Pomum ceraſi* longo tempore victum; *ille ſiccatum vocat,*

(1) *Lexic. Univerſal.* (2) *Dictionaire Hiſtor.* (3) *De Philoſophia c. 12.*
(4) *De Hiſtoric. Lat. l. 2. c. 2.* (5) *in Scholiis in Epiſt. ſupra cit. D. Hieron. ad Paulinum.*
(6) *Epigr. l. 1. 87, 86. Scriverio.* (7) *De Sublimi &c.* (*) *Biblioth. Lat. l. 4. c. 7.*
(8) *De Poetar. Hiſtoria Dial. 4. ubi de Sereno Samonico, & Dial. 5. ubi de Alexandro Mammææ.*
(9) *Not. in Lampridii Alex. Severum.* (10) *De Re Medica l. 1. c. 61.* (11) *Nat. Hiſt. l. 28. c. 17.*

eat, quod alvum adſtringat. Nam quod ad illam alteram lectionem attinet, ſcire luculentius vellem, quid ſit, aut quomodo ſit interpretanda *ventris origo*: niſi ipſe ultro ſubjeciſſet vulgatam ſcripturam *etiam poſſe defendi, nec debere immutari: quos dentis origo fatigat;* & ſic explicaſſet: *iis igitur, quibus jam primuli dentes ſuboriuntur, & quos dentium origo fatigat, præſcribuntur hic ad dyſenteriam & alvum ſiſtendam caſtaneæ coctæ &c.* Non tamen ediſſerit, cur in hoc capite in quo alioqui agitur de alvi fluxu, dentientes pueri memorentur. Memorantur autem, quia in peculiaribus eorum morbis qui; ut Hippocratis (1) verbis loquar; *jam dentire incipiunt, alvi profluvia* potiſſimum numerantur. Laceſſitis (2) enim ob gingivarum pruriginem, atque dolorem vicinis ſalivæ canaliculis, ac glandulis, tanta hujus copia provenit, & á puerulis, ut pote exſpuere neſcientibus, in ventriculum, & inteſtina demittitur, ut his propterea laxatis, ſæpius non *dyſenreria*, ſed diarrhœa ſeroſa oboriatur: quæ etſi illud affert commodi ut ſic plurimis ſtimulantibus particulis una ejectis, nervorum diſtentiones, & comitialis morbus facilius arceantur ſecundum ea quæ ab ipſo etiam Hippocrate (3) obſervata ſunt: *quibus in dentitione alvus amplius ſubducit, minus convelluntur, quam quibus parum;* attamen ſi omnem denique modum tranſeat, non eſt dubitandum (quod tu minime ignoras, & Paulus (4) indicat) quin ſit tantum a Medico minuenda, & cohibenda, quantum ſatis ſit ne vires ita dejiciat, ut vitam ipſam in diſcrimen adducat. Denique; ne longior ſim; ad verſus ex cap. de *nervis inciſis, & dolentibus, atque contractis*:

> *Aut Baccho madefacta Ceres cum fronde cupreſſi,*
> *Quo poteris potu recreare rigentia membra;*

illud quidem recte adnotavit: *perperam ſunt, qui τό potu ad compoſitionem referunt;* ut enim in ſuperioribus ſeptem verſibus non de potandis, ſed de extrinſecus adhibendis remediis ſermonem fieri, oſtendunt aut voces quibus Poeta uſus eſt, aut ipſorum remediorum natura, & Medicorum qui iiſdem ſunt uſi, conſuetudo; ita in his quoque fieri, tum duo hæc, tum nexus, tum Poeta ipſe commonſtrat, qui eaſdem prorſus res cum etiam (præeunte utrobique Plinio (5)) in cap. de *podagra* laudet, ſic proponit:

> *Trita cupreſſus ibi Baccho jungetur acerbo,*
> *Panibus & teneris, cohibebitque addita queſtus;*

addita enim illic idem eſt atque *impoſita*, qua ratione in cap. de *lumbis* &c. dictum eſt de ſacculis:

> *Quos vix paſſuris urentes addito membris,*

& in cap. de *fracturis*:

> *Conveniet cerebrum blandi canis addere fractis,*

hoc eſt oſſibus. Quæ cum ita ſint; tantum abeſt ut in his de quibus agimus, verſibus non ſcribendum ſit *fotu* pro *potu*, quod contendit tamen Keuchenius, quamvis illud ſit *in ora Gryphiani codicis*, & alterius parvuli quem nos habemus, Lugdunenſis *impreſſum*; ut nihil aptius poſſe fieri appareat, quam ſi illam ſcripturam cum Humelbergio recipiamus, præſertim cum & ingratum concurſum vocum *poteris potu* ſic vitemus, & quarto ante hunc verſu Serenus ſine controverſia ſcripſerit:

> -- *tali recreabis languida fotu.*

Nam in explicatione quidem quam ad retinendum *potu* profert Keuchenius: *non eo potu membra recreanda, ſed potu rigentia debere accipi, quod multos egit tranſverſos. ex potu enim rigor & vitium nervorum: nam nervis --- inimiciſſimum eſt vinum nimium potum;* magis ipſius ingenium laudo, quam Samonici genium, & veræ ſcripturæ ſpeciem agnoſco.

Neque hæc tamen ita accipias velim, quaſi in Keuchenii Notis plurima eſſe viciſſim bona atque egregia, & Eruditiſſimo Viro digna, negarem. Sunt enim: neque aliter pluribus in locis ſcripſiſſe Samonicum, credo, atque a Keuchenio conſti-

(1) *Aphoriſm.* Sect. 3. 25. (2) *Vid. etiam Ettmull. de Morb. Infant. Art.* 18. (3) *De Dentitione n.*2. (4) *De Re Medica l.*1. *c.*9. (5) *Natur. Hiſt. l.*24. *c.*5.

ſtituitur, velut in verſu capitis de *lumbricis* ſecundo cum ſcribendum ſtatuit:

-- *interno cum viſcere tænia ſerpens*;

non ut omnes libri typis editi habent, *tinea ſerpens*. Movet enim me liber ejus vetuſtus cum iis in hoc conveniens quorum ſcripturam in ora adnotarunt Conſtantinus, ac Stephanus, movetque præterea lex carminis, quæ *tænia* requirit, *tinea* reſpuit; nam qui ſecus ſentiunt, hoc certe ambiguæ, ut oſtenſum eſt, ſcripturæ loco antiquius non proferunt exemplum; quando conſtat, Horatium (1) contra ſcripſiſſe:

-- *aut tineas paſces taciturnus inertes*,

& (2)

Blattarum, ac tinearum epulæ. --

Vel cum ejus capitis quod inſcribitur: *Ægris ſomno adſciſcendo*, verſum ſextum a plerisque ita ſcriptum:

Proderit & magnum capiti ſubſternere fulcrum;

ſed cujus tamen aliæ quatuor circumferuntur lectiones, quarum unam ſequitur Aſulanus, reliquas in ora exhibet Conſtantinus, ipſe, ultima harum ſelecta, ſic reſtituit:

Proderit; ut Magi, capræ ſubſternere fella;

cum & vetuſtus ejus liber magna ex parte hanc repræſentaret ſcripturam, & locus Plinii (3), a Conſtantino quoque indicatus, eandem mirifice comprobet: *Magi, felle capræ -- ſub pulvino poſito, ſomnum allici, dicunt*. Verum & has, & ejuſmodi alias quas veras eſſe, agnoſcit, ſcripturas, in quibus illæ quoque ſunt de quibus ſupra oſtenſum eſt, *hirudine* pro *hirundine*: *ſaccatus* pro *ſiccatus*: *fariſſæ* pro *cariſſæ*, ſi in edito ab ſe Samonico nolebat exhibere; cum tamen certe aut in ora adſcribere, aut aliquo inter ipſa verba poſito ſigno ſuis quamque locis indicare debuiſſet, omnes ibi omnino prætermiſit magno ſane cum Lectorum incommodo, qui niſi cunctas non ita aut breves, aut paucas perlegerint Notas, poſt ipſum Poema, atque adeo Prolegomena, in ulteriore libri parte ſeorſum editas; quid Keuchenius in ea re egerit, aut ſenſerit, prorſus ignorent, neceſſe eſt.

Hæc cum ita ſint; vides profecto, mi Vulpi, Viros Doctiſſimos a quibus, hactenus a nobis recenſitæ, Sereni Editiones ſunt procuratæ, peculiaria ſingulos in ſingulis ut bona præſtitiſſe, ſic vitia quædam declinare non potuiſſe. Igitur, niſi forte aliam aliquam invenias ex iis quas nondum inſpexiſſe me, fateor, & in his Baſileenſem cum brevioribus Pictorii commentariis, Lugdunenſem a Molinio, Pariſienſem a Pithœo, Lipſienſem ab Rivino, Lugduno-batavam ab Lindenio (minus enim nobiles, etſi novi, imo aliquas etiam vidi, hic tamen memorandas peculiariter, non putavi) aut alio præterea aliquo quem ignorem, Docto ejuſmodi Viro accuratam, quæ; etſi tempus quo pleræque earum habitæ ſunt, & Conſtantini de Moliniana ipſa judicium id facile ſperare non ſinat; ad illam tamen quam quærimus, & optamus, perfectionem propius accedat; niſi, inquam, talem ex reliquis invenias; neceſſe nimirum eſt, ut ex ſingulis aliqua, ex nulla omnia petendo, iſta qua polles, tum ſolertia, tum diligentia non mediocrem operam ponas in Sereni Vita, Elogiis, Fragmentis, ac Poemate, itemque in Notulis quæ aut ſelectas variantes ſcripturas, aut neceſſarias interpretationes exhibeant, apparandis. Et Vitam quidem, Elogia, ac Fragmenta ex Keuchenii potiſſimum Prolegomenis, Notulas autem aliquas ex Cæſario, multo plures ex Humelbergio, & Keuchenio, non paucas tamen ex ipſo etiam Conſtantino ſumere poteris, a quo & variantes lectiones pleraſque mutuaberis: hujuſque brevitatem tibi ad imitandum propones. Cujus quidem librum quem Almeloveenius (4) ait eſſe *rariſſimum*, & propterea fortaſſe in Prolegomenis omiſit Keuchenius, niſi in veſtra iſta lectiſſima Bibliotheca habeatis, ex mea ſumes. Daboque inſuper, ſi volueris, pleraſque variantes Sereni lectiones, a me inter legendum, ex ipſo Conſtantini, & cæteris quæ vidiſſe me, dixi, exemplaribus collectas. Hæ

[1] *Epiſt. lib.1. Epiſt.20. verſ.12.* (2) *Satyr. l.2. Sat.3. verſ.123.* (3) *Nat. Hiſt. l.28. c.19.* (4) *in Præfat. ad C. Celſum.*

Hæ tibi in ipſo Poemate deſcribendo, & notulis addendis non erunt inutiles; ſed longe erit utilius ſingulos ex quibus collegi, libros inſpicere.

Quod ſi præterea ex me quæras, de certis quibuſdam Sereni locis ipſe quid ſentiam; illud primum admonebo quod & ex parte intelligitur ex iis quæ ſupra ſunt, & Keuchenius (1) his verbis teſtatus eſt: *Quædam ejus capitula in membranis aliter comparent, ac editionibus; quædam ipſo lemmate corrupta ſunt, ut paſſim docuimus. Verſus interdum omiſſi, vel amiſſi, ut ex aliis manuſcriptis apparet, quibus olim exeutiendis Pithœus, Barthius, cæterique doctiſſimi correctores præfuere. Voces etiam & ſyllabæ contra veterum auctoritatem contractæ, vel productæ.* Quinetiam paulo poſt ſubjicit, ſe *colligere, ex arbitrio deſcribentium literionum Autorem hunc corruptum, aut emendatum fuiſſe; quod & primam anſam dedit tot innumerorum errorum & incredibilium lectionum*. Huc adde quæ ſimilia memorat Doctiſſimus Fabricius (2): In Sereni Carmine, *quoniam pluries olim deſcriptum eſt & interpolatum, incredibilem lectionum varietatem offerunt MSti Codices, teſte Ritterſhuſio ad Oppianum, & Barthio XXVI. 27. Adverſar.* Equidem pertinaciter non contenderim, Samonicum, quamvis Eruditiſſimum Virum, aliquo in loco aut memoria labi, aut pati aliud humani potuiſſe, præſertim ſi ipſe idem fuit qui in Fragmento de piſce acipenſere quod nobis eſt a Macrobio (3) ſervatum, uſque adeo prolapſus eſt, ut minorem Plinium cum majore apertiſſime confuderit, quod Joſ. Scaliger (4) primus, quod ſciam, notavit. At labi tamen in parvo hoc Poemate ſæpe adeo, ac graviter potuiſſe ut ita hoc ſcripſerit, quemadmodum nobis imperitiſſimi librarii ſcriptum dedere, quis credat? Cum igitur peſſime ab his eſſe habitum, conſtet; experiri nos decet aliquanto etiam liberius quam in Celſo, aut alio qui ad nos minus depravatus pervenerit, faceremus, an forte illi adjumenti aliquid afferre poſſimus. Et ſane Franciſcum quoque Afulanum, atque adeo ipſum, ut credibile eſt, Egnatium nonnullos omiſiſſe verſus, plures autem alios alium in locum tranſtuliſſe, ſupra vidimus. Ego vero qui & Egnatium, & me novi, etſi nunquam tantum mihi ſumerem, id ut facerem; tamen ea in re quid ſuſpicer communicare tecum non dubitabo. Et primum duos illos verſus qui tum in cap. de *lumbricis* prius, tum etiam paulo poſt in cap. de *veſica*, &c. habentur.

> *Ergo cinis cornu cervini proderit hauſtus,*
> *Vel nepetæ tritum ex vino, vel lacte capellæ,*

alterutrum in locum eſſe ſuſpicor ab oſcitantibus librariis intruſos; neque enim ſolet Samonicus cum idem rurſus proponit remedium, iiſdem verbis, multoque minus iiſdem verſibus, ſed longe aliis proponere, cujus rei nonnulla exempla ſupra ſunt a nobis forte producta, cum de Humelbergii, Conſtantini, & Keuchenii Editionibus ſcriberemus. Hi autem duo verſus primo certe in loco egregie ſunt poſiti propterea quia quæcunque in ipſis laudantur, ſolida quidem ad pellendos, necandoſve lumbricos ex Scribonii (5), Plinii (6), & Dioſcoridis (7) auctoritate; fluida vero admixta, alterum ad necandos, alterum ad alliciendos ad necantia, lumbricos ex plerorumque Medicorum conſuetudine (quorum de opinionibus, & auctoritatibus in hac Epiſtola non judico) in uſum trahuntur. Veri ergo ſimile eſt, in alterum potius locum fuiſſe intruſos, idque eo credibilius eſt quod cum in priore conſtanter, ad eundemque modum a cunctis quos vidimus, libris exhibeantur; in altero ſane aliter a Cæſario, aliter ab Afulano proponuntur ſic tamen ut appareat magis emendandi conatus, quam emendatio; nam verba pleraque, & in his illud quod præcipue iſtuc convenire non videtur, retinent, hoc eſt *nepetæ*. Animadvertendum enim eſt, ſermonem iſtic haberi de urinæ profluvio, & incontinentia curandis:

Quon-

(1) *in Prolegom. ad Samonicum.* (2) *Biblioth. Lat. l.3. c.5.* (3) *Saturnal. l.2. c.12.* (4) *Animadverſion. in Chronologica Euſebii ad MMCXXV.* (5) *Compoſit. Med.Com.141.* (6) *Nat. Hiſt. l.28. c.14.* [7] *de Mat. Med. l.3. c.36.*

Quondam etiam nimio præceps urina fluento
Irrigat exuvias, obſcœnoque inficit hymbri;

Num igitur credibile eſt, continuo verſus conſequi in quibus nepeta proponatur, herba videlicet urinam ciens, ut ab ipſo Dioſcoride (1), quem Plinius Valerianus (2), aliique Rei Medicæ Auctores ſequuntur, olim ſcriptum eſt; an potius, iis ſublatis, hunc continuo ſequi oportere:

Tum leporis cerebrum ex vino potare decebit;

certe cum de nepeta nihil ejuſmodi ex priſcis auctoribus produci, meminerim; hoc apud Plinium (3) legi poteſt: *urinæ incontinentiam cohibet -- cerebrum leporis in vino.*

At verſus aliquot auferre, fortaſſe aliquibus videatur audacius; num ergo & transferre? Quod ſi hoc etiam videtur; ipſi igitur nobis ediſſerant, cur in cap. de *phreneſi*, *&* *capite purgando*, illum verſum:

Ceritum ſæpe horrendi medicantur odores,

hic protinus ſubſequatur:

Atque ideo ſanos etiam curarier eſt par;

quid enim ſanis cum Ceritis? de quibus Nonius Marcellus [4]: *Ceriti, & larvati male ſani*. Hæc minime cohærere, ſenſerunt qui pro *ſanos* reponendum eſſe *inſanos*, cenſuere; ſed ab his tamen erat animadvertendum, neminem dubitare quin curandi ſint inſani, neque adeo Samonicum ineptum eſſe potuiſſe, ut id ſibi probandum eſſe, exiſtimaret: præterea ſi inſanos *etiam* curandos legamus, haud obſcure conſequi id ipſum quod vitare voluerunt, hoc eſt ſanos quoque eſſe curandos. Hæc cum ita ſint; illud ego attendendum cenſeo, caput hoc, ut inſcriptio etiam oſtendit, in duas diviſum eſſe partes, quarum prima inſanos curare, altera caput purgare, ſive ſanos ab inſania defendere, hoc eſt, ut nunc vulgo loquuntur Medici, præſervare docet; itaque illum de Ceritis verſum ad primam partem, alterum in quo *ſanos* ſecundum magis communem lectionem retinendum puto, ad alteram partem exiſtimo pertinere, ſic tamen ut duo verſus qui caput hoc claudunt, inter utrumque collocentur, ut legamus videlicet:

Ceritum ſæpe horrendi medicantur odores.
Non ſemper præſens dolor eſt ſanabilis: ergo
Cura magis prodeſt venturis obvia morbis;
Atque ideo ſanos etiam curarier eſt par.
Purgatur cerebrum manſa radice pyrethri, &c.

Vides ut omnia nunc cohæreant, ut nihil incongruum, abſurdumve legatur. Sunt & alia in aliis capitibus, & nominatim in eo quod inſcriptum eſt: de *profluvio cujuſque ſanguinis*, quæ in melioren, ut puto, ordinem digeri poſtulant: ſed quoniam poſtulant, non flagitant; idcirco iis miſſis, id unum monebo, plura eſſe capita quæ a ſuis ſedibus avulſa alio temere eſſe translata videantur, & præſertim duo illa, inter ſe colligata, quorum primum inſcribitur: *Ægris ſomno aſciſcendo*, alterum: *Lethargiæ expellendæ*; quæ videlicet, nullo interjecto, ſubjici oportuiſſe poſtremo eorum capitum in quibus de Febribus actum eſt, ideſt capiti de *hemitritæo*, ipſum primi initium indicare videtur:

Non ſolum miſeros teterrima febris adurit,
Sed ſuper, optato pergit viduare ſopore.

Et de transferendis verſibus ſatis.

Nunc duo vel tres ex his qui depravati ſunt, locis quomodo legendi ſint, conjiciamus. In cap. *de conceptione, & partu* locus eſt qui ut vitiatus ſit, alia apud alios, neque ulla tamen ſatis aut perſpicua, aut recta ſcriptura oſtendet omnibus qui ſingulos conſuluerint. Eum ita edidit Humelbergius:

Ut menſes olim minus octo moratus in alvo
Irrumpat thalamos & nexus ſolvat inertes,
Pulegio admixto venit embryo nectus aceto.

Hunc

[1] *Ibid.* [2] *de Re Med. l.4. c.22.* [3] *Nat. Hiſt. l.28. c.15.*
[4] *De Propriet. Serm.*

Hunc autem locum ex Humelbergio potiſſimum deſcripſi; quod poſtremum verſum, ita apud reliquos non proſtantem, cum in ſuo veteri exemplari legi, doceat Keuchenius, & in ora a Gryphio, & Tornæſio adnotatum ſciam, & de promovendo ac faciliori reddendo fœtus exitu, qua de re in ſuperioribus, & conſequentibus verſibus ſermo eſt, diſerte agere, videam; non ita facile rejiciendum eſſe, arbitror. Sed ut hunc verſum ab Humelbergio accipiendum, ita priores duos ex aliorum librorum auctoritate, aliqua ex parte mutandos cenſeo; alioqui enim quæ tandem eſſet iſta ſententia: Ut veniat, venit? Cum ergo Cæſarii, ac Tornæſii libri in primo habeant: *At qui olim menſes*, & ad hanc proxime accedentem ſcripturam ſequantur Conſtantinus, Stephanus, Keuchenius, qui videlicet habent: *Aut qui olim menſes*; ſecundum autem verſum & hi omnes, & ipſe quoque Aſulanus ita ſcriptum exhibeant:

> *Irrumpit thalamos, & nexus ſolvit inertes:*

cum hæc, inquam, ita ſint; cur non conjiciamus, totum iſtum locum ad hunc fere modum poſſe reſtitui:

> *At qui olim menſes minus octo moratus in alvo,*
> *Dirupit thalamos, & nexus ſolvit inertes,*
> *Pulegio admixto venit embryo nectus aceto.*

Sic rationem ſuperioribus propoſitam verſibus qua vivi fœtus partus juvetur, conſequitur ratio qua & mortui: hæcque de veterum Auctorum ſcriptis, & nominatim Plinii, quem Samonicus, ut ſæpius diximus, ſectari ſolet, deprompta; Plinius (1) enim hæc de pulegio tradiderat: *ex melle & aceto, defunctos partus ejicit*. Tota autem ſententia hæc eſt: eo medicamine expelli fœtum qui ante juſtum tempus dirupit quidem ſua clauſtra, & ligamina, membranas videlicet circumjectas, harumque per placentam cum utero nexum, quod hæc omnia inertia, hoc eſt minus valida forent; ipſe tamen ab invalida matre cum paulo poſt pelli non potuerit, ſic intra uterum mori coactus eſt. Quod ſicui forte minus placeat *Irrumpit* in *Dirupit* mutare; ad eundem tamen modum explicare ſententiam poterit, ſi quidem *irrumpo* proprie ſignificet *penitus frango*, ut ab nonnullis Doctiſſimis Viris traditum eſt qui in hanc rem Lactantii (2) verba protulerunt: *ſummum igitur inter ſe hominum vinculum eſt humanitas: quod qui irruperit, nefarius & parricida exiſtimandus eſt*. Sed cum ego non modo in meo Lactantii exemplari quod quidem ex vetuſtis illis eſt quorum editionem Romæ procuravit Epiſcopus Alerienſis (3), verum & in duobus aliis quorum alterum ibidem ſexennio, alterum Venetiis biennio ante meum illud editum fuerat, non *irruperit* eo in loco legerim, ſed *diſruperit*; idcirco minus veritus ſum conjicere, *Irrumpit* (cujus verbi alioqui ambiguam apud Serenum ſcripturam libri illi veteres oſtendunt ex quibus Conſtantinus, & Stephanus in ora adnotarunt, *Erumpit*) aut in *Dirupit*, aut ſi quis forte ita malit, in *Perrumpit* eſſe mutandum: quanquam & iſtud ipſum *Erumpit* retineri fortaſſe poteſt propter illud M. Catonis (4) de Braſſica: *Eadem tumida concoquit, eadem erumpit*. In poſtremo etiam Sereni capite quod eſt de *hæmorrhoidibus*, cum ad eundem omnes modum priores duos verſus conſtanter proponant:

> *Excruciant turpes anum ſi forte papillæ,*
> *Agreſtis radix prodeſt ſuper addita porri;*

in tertio vehementer diſcrepant; nam Cæſarius ſic habebat:

> *Ni violet, ſanat juglandis fragmine clauſa.*

At vero Stephanus, & Conſtantinus ad oram ſcribunt:

> *Ni violent, ſanant juglandis fragmina clauſas;*

imo Conſtantinus, ſic, inquit, *lege*. Contra Keuchenius hanc quidem etiam profert ſcripturam; ſed & illud continuo ſubjicit: *Nihil mutandum*. Aſulanus vero, & Humelbergius etſi inter ſe, & multo magis ab his omnibus diffidentem ſcriptu-

[1] *Nat. Hiſt. l. 20. c. 14.* [2] *De Divin. Inſtit. l. 6. c. 10.* [3] *A. 1474.* [4] *De Re Ruſt. c. 157.*

pturam olim dederant, ita mihi quidem ad veram acceſſiſſe videntur, ut ex utroque aliquid ſumendo, omnino fortaſſe reſtituere hunc locum poſſimus. Igitur ita ſcripſit Humelbergius:

Ne violet ſanum, juglandis fragmine clauſa;

ut melior quam ex ſuperioribus, ſententia exiſtat, ſcilicet agreſtis porri radicem adverſus cæcas hæmorrhoides, quas turpes papillas vocat Serenus, aperiendo, prodeſſe, ſi apponatur, excepta tamen dimidiato juglandis nucis putamine, eoque cohibita ne proximas temere rodat partes, ſive, ut noſtri loquuntur, excoriet; ad quod videlicet exemplum alii etiam Medici, & in his Sennertus (1), monent: *cauſtica, - glandium calice, vel alia capſula, ne vicinæ partes ſimul adurantur, hæmorroidibus apponi debere*. Neque aliam fere quam Humelbergius, ſententiam Aſulanus ipſe propoſuerat, niſi perperam diſtinguendo verba, ſic obſcuraſſet:

Ne violet, ſana, in juglandis fragmine clauſum.

Utroque igitur inſpecto, ita hunc verſum reſcribendum eſſe, conjicio:

Ne violet ſana, in juglandis fragmine clauſa;

ſic enim ab illo *ſanat*, aut *ſanant*, quod cæterorum libri habent, minus quam Humelbergius, recedemus, & viciſſim ab illo *clauſa*, vel *clauſas*, minus quam Aſulanus. Et fuit quidem aliquando cum quærerem, an iſtud *clauſum*, quod habet Aſulanus, jungendum forte eſſet cum eo quod continuo ſequitur:

Sal niveum ſumes, -

eaque tota quam expoſui, de radice agreſtis porri ſententia accipienda potius eſſet de ſale hoc candido, quod *Bethicum*, ut Serenus ſubjicit, appellabant. Sed cum de iſto ſale Bethico, ſive Bætico (nam ſecundum Turnebi (2) judicium, & obſervationem idem eſt) cum, inquam, de iſto ſale Bætico inquirerem; vix hæc apud Plinium (3) reperiebam: *Ad medicinæ uſus, antiqui Tarentinum* (ſalem) *maxime laudabant: ab hoc quemcunque e marinis, ex eo genere ſpumeum præcipue: jumentorum vero & boum oculis, Tragaſæum, & Bæticum*. Nam quod Humelbergius ad hunc ipſum ſalem pertinere, tradidit, quæ apud Plinium (4) de illo extant, qui *glebis pene translucentibus* - cæditur, videlicet ei *jampridem palmam a plerisque Medicis inter omnia ſalis genera perhiberi*; nempe animadvertiſſe non videtur, ipſum vero *in Hiſpania citeriore Egelaſtæ cæſum* fuiſſe, ideoque eſſe Bæticum, hoc eſt qui ex ulteriore Hiſpania peteretur, non potuiſſe. Cum igitur in Bætico ſale exulcerandi facultatem non modo celebrari, ſed ne attingi quidem apud Auctores invenirem: contra autem, agreſte porrum ea vi pollere, & notum ſit, & Galenus ipſe (5) tradiderit; *adeo enim, inquit, eſt calidum, ut illitum cataplaſmatis modo, exulceret*; quin Serenus id potius monitum de radice ejuſdem porri adſcripſiſſet, vix amplius dubitavi. Denique etſi minus libri variant in his verſibus duobus ex cap. de *infantibus dentientibus*:

Aut teneris cerebrum gingivis illine porci.
Aut leporis niveum bibitur cum lacte caprino;

ſic enim a Cæſario, Humelbergio, Conſtantino, Stephano, Tornæſio, Keuchenio conſtanter ſcribuntur; tamen, niſi ego vehementer fallor, minus eſt inelegans quod ſcripſerat Aſulanus:

Aut leporis niveo bibitur cum lacte caprino;

quid enim? an porci de quo in priore verſu dicitur, album non eſt cerebrum? Si tamen quæras, an cenſeam, lac caprinum vocari *niveum* a Samonico potuiſſe, & revera hoc in loco fuiſſe vocatum; vocari quidem potuiſſe, inficias non ibo; hic autem revera vocatum eſſe, haud ita facile affirmabo. Cum enim tertio ante hos verſu humanos dentes niveos dixerit, caprinum etiam lac niveum dicere potuiſſe, neque tamen for-

taſſis;

[1] *Medic. Pract. l. 3. Part. 2. Sect. 2. c. 13.*
[2] *Adverſ. lib. 22. cap. 24.*
[3] *Natur. Hiſt. l. 31. c. 7.*
[4] *Ibid.*
[5] *De Simplic. Medic. Facult. l. 6. ad vocem* Ampeloprason.

taſſis; ne ſummam verborum inopiam in re minime neceſſaria oſtenderet: dixiſſe, contendam. Quod ſi *cerebrum*, quod aliter dicere non licebat, potius iteraſſet, ſcripſiſſetque: *Aut leporis cerebrum*; id ſane multo æquius videtur ferri potuiſſe.

Proxima etiam illa vox *bibitur* ejuſmodi eſt, ut de ipſa dubitare poſſimus. Haud equidem ignoro, Dioſcoridem (1), & hunc ſecutum Galenum (2) tradidiſſe, leporinum cerebrum *affrictu, aut cibo facilem infantibus dentitionem præſtare*; quorum utrumque poſtea etiam ab Oribaſio (3), poſtremum vero tantum ab Aëtio (4) memoratum eſt. Plinius (5) tamen, quem ſæpius noſter ſolet Poëta deſcribere, & quem revera hic deſcripſiſſe videntur indicare cum laudati ab utroque *dentes qui equis primum cadunt*, *adalligati*, tum vero maxime, conjuncta lactis caprini mentio; nihil aliud, quod ſciam, de illius cerebri uſu ad dentitionem adjuvandam docuit, niſi *lacte caprino, aut cerebro leporum perunctas gingivas, faciles dentitiones facere*: quem ita Plinius Valerianus (6) ſecutus eſt, ut ad dentitionem dixerit, *lacte caprino, & leporis cerebro gingivas perfricari*. Sed nec Sextus ipſe Platonicus (7), quem fuiſſe, putant, Chæronenſem illum M. Antonini doctorem, nec Paulus [8], nec Actuarius [9], neque, ut plures alios ſciens prætercam, noſtris ipſis temporibus Ettmullerus [10] aliter in pueris dentientibus leporini cerebri uſum laudarunt, quam ut ipſum gingivis illineretur, atque adeo hic poſtremus vel ſic adhibiti nimiam vehementiam timuit; & propterea quando, & quomodo illinendum ſit, docuit. Verum utcunque hoc eſt; ob illum certe Plinii locum ſæpius ſuſpicatus ſum, non *bibitur*, ſed *linitur*, aut *linito* a Samonico ſcriptum eſſe. Sed quoniam neque ſine veterum exemplarium auctoritate meæ mihi placent conjecturæ, & ſi tibi ſorte pro eo quo me proſequeris, ſtudio placerent; ſatis tamen multa ſcripſiſſe, imo omnes juſtæ Epiſtolæ terminos jam diu mihi prætergreſſus eſſe videor; plures alios qui depravati ſunt, locos omittam, & verbis Adriani Turnebi [11], Viri de antiquis Scriptoribus, & nominatim de noſtro Samonico egregie meriti, finem denique ſcribendi faciam: *Nos Medicum male habitum his vel fomentis lenire, vel medicamentis ſanare conabamur: ſunt & in eo multa alia ulcera, quibus vel Pæon, vel Chiron manum admoveat; majorem enim opem, quam noſtram, deſiderant. Interim quædam a nobis in eo reduvia curata erit, ſi modo curata dici poſſit; nam ne id quidem affirmare auſim.* Vale.

Patavii Nonis Januar. MDCCXXI.

EPI-

[1] *De Mat. Med. lib.* 2. *c.* 18. [2] *De Simpl. Med. Fac. lib.* 11. *ad voc.* Cerebrum leporis.
[3] *De loc. aff. cur. l.* 4. *cap.* 63. [4] *Tetrab.* 1. *Serm.* 4. *c.* 9.
[5] *Nat. Hiſt. l.* 28. *c.* 19. [6] *De Re Med. l.* 1. *c.* 42.
[7] *De Medic. ex Animal. c.* 2. [8] *De Re Med. l.* 1. *c.* 9.
[9] *Medic. l.* 6. *c.* 7. [10] *In Schroder. de Animal. Claſſ.* 1. *& de Morb. Infant. Artic.* 18.
[11] *Adverſ. l.* 17. *c.* 18.

EPISTOLA ALTERA.

Jo. Bapt. Morgagnus Jo. Bapt. Vulpio S. P. D.

Vidi his diebus quæ undeviginti ab hinc annis ad Samonicum præfatus eſt, adnotavitque Vir præclara eruditione, & famæ celebritate ornatiſſimus Petrus Burmannus (1). Quæ utinam ſicuti ad me nunc miſiſti, ita mittere potuiſſes, cum is viveret; non tam ut perpaucis, in quibus a me diſſenſit, ſatisfacerem, quam ut gratias agerem de reliquis plurimis, in quibus pro ſua humanitate mihi voluit aſſentiri. Noſti enim, quam multa, quam varia non de poemate ſolum, ſed de vita etiam, ſtudiis, fatiſque Samonici, de ejuſque editionibus longa illa, quam vulgari voluiſti, Epiſtola complexus ſim. Cum totam ille perlegerit, & pene totam in ſuis cum Præfatione, tum Adnotationibus articulatim commemoraverit; accipe, ad quam pauca redeant illa de quibus ipſi aliter ac mihi viſum eſt.

Igitur in Præfatione cum ad Samonici editiones ordine recenſendas pervenit; ab illa orſus, qua antiquiorem nec ipſe vidit, Veneta nimirum A. 1488. cujus mihi copiam factam eſſe ab egregio Viro Fratre tuo, in Epiſtola (2) non reticui, poſtquam duas, treſve alias memoravit, hæc habet: *Juntinam deinde Celſi, majoris formæ A. 1524. Morgagnus in Epiſtol. pag. 77. perperam pro Aldina Viros doctos accepiſſe credit, quaſi & illa Serenum comprehenderet, cum biennio poſt Aldi ſocer Aſulanus Celſo demum adjecerit Serenum.* Non hæc deſcripſi, quod hic ille a me diſſentiat; ait enim, crediſſe me, ab iis perperam acceptam eſſe: cui meæ ad ſic opinandum non obſcuriſſimæ propenſioni ne ipſe quidem refragatur. Sed, ut hæc planiſſime intelligas, Epiſtolæ paginam illam relege, quæ in Patavina editione (3) eſt 18.; nam Burmannus editionem tertiam indicat, qua utebatur, habitam apud ſuos Hagæ Comitum; illam igitur, & quæ proxima præcedit, & 2. quoque paginam relege (*): perſpicies continuo, nihil ea quæ Burmannus dicit, ab iis quæ ego dixeram, diſcrepare, niſi quod a me ſcriptum fuerat, non biennio poſt; ſed A. 1528. neque Aldi ſocerum; ſed Franciſcum Aſulanum, Andreæ *ſoceri ejus filium*, Serenum edidiſſe: neque me credere factum perperam a Viris illis doctis; ſed etſi ita videatur, me tamen an perperam factum ſit, *malle judicium ſuſtinere*. Quarum rerum neque eſt cur me pœniteat, neque ulla earum eſt quam impugnet Burmannus: quamvis caſu neſcio quo acciderit ipſi, ut cum ea vellet quæ ego ſenſeram, indicare, paulo aliter referret. Cur ergo, inquis, iſta ejus verba deſcripſiſti? Ob ea videlicet, quæ continuo ſubjecit: *Ibidem etiam contendit* Morgagnus, *Aldinam priorem Cæſarii Hagenoenſi editione debere haberi, cum tamen utramque in calce legas prodiiſſe A.* 1528. *menſe Martio. Joannis vero Cæſarii dedicatio, oblata Comiti a Stoelberg, notam temporis habet pridie Kal. Apriles A.* 1527 *ita ut certe Cæſarius hanc Colonia miſiſſe ad Typographum Hagenoenſem Johannem Soterium videatur, ante annum, quam per cunctationes Typographi exiret in lucem.* Ego vero neque iſta ignoravi; quin pagina illa 17. (**) diſerte protuli; ſed cum de editione, non de præpoſita epiſtola, ageretur, tempore ſtandum eſſe, credi-

[1] *in Edit. Poetar. Latin. Minor.* [2] *pag.* 267, 7.
[3] *illa quidem qua ſimul cum Samonico prodiit; in præſenti enim, ideſt Edit. Patav. II. eſt pag.* 263. [*] *hic* 246. [**] *hic* 262.

di quo illa abſoluta, non quo hæc ſcripta eſſet: neque tamen contendi, editionem Venetam eſſe priorem habendam Hagenoenſi, niſi ſi Veneta, ut Viri illi docti affirmaverant, jam A. 1524. prodiiſſet: imo ſic omnem ea de re ſermonem concluſi [1]: *Itaque in præſentia, non me quidem, ſed ipſis, quemadmodum oſtendi, auctoribus, Aſulano poſtpoſitum habes Cæſarium*. Quæ cum ita ſint, cumque, ut paulo ante vidimus, ego a Viris illis doctis diſcedere Burmanno viſus ſim; haud ſatis ſcio, cur eidem adverſus Cæſarium pro ipſis contendere videri potuerim.

Mox pergit ad alteram Cæſarii editionem. Primam *hanc editionem*, inquit, *deinde repetiit Jo. Soter Salingiaci A.* 1538. *quam male quoſdam conſuluiſſe, & pro ipſius Cæſarii editione habuiſſe, in notis ad cap. XLVI. v.* 830. *oſtendi*. Ibi autem me, alioſque, ait, non hanc alteram, ſed primam illam inſpicere debuiſſe; attendendas enim *illas* eſſe editiones, *quæ ab ipſis viris doctis ſint curatæ, antequam illis aliquid vitii adſcribamus*. Vera monet Vir præſtantiſſimus. Sed tamen quomodo primam illam curare ipſe potuit Cæſarius, quem faſſus eſt Colonia ad Hagenoenſem typographum miſiſſe, tanto locorum intervallo disjunctum? Deinde quomodo primam illam, cujus hic inſpiciendæ non eſt copia, potuiſſem ego conſulere, aut credere, aliter habere, qui ex Cæſarii editione quidquid alii proferrent, in ea pariter quam ego verſabam, ad eundem modum invenirem? Denique ſiqua gravioris momenti in editione hac notavi, non ejuſmodi certe ſunt, ut typographorum incuriæ facile imputanda eſſe videantur. Nec ſane mihi aliud diſerte objici a Burmanno, video, niſi quod, ut in aliis aliquot eſt editionibus, ſic in hac quoque animadverterim ſcriptum eſſe *cariſſæ* pro *ſariſſæ*, quod in prima, ait, legi editione. Crederes, hanc omni iſtiuſmodi vitio carere, niſi, quæ verba eodem in capite poſt verſus perpaucos notaveram [2], *Utque Sariſſæa*, hæc eadem Burmanni Adnotatio indicaret in prima ipſa Cæſarii editione retineri. *Ineptum vero eſt*, inquit, *Cæſarii & Pictorii*, utque ſariſſæa, *quod non intelligo*. Sed tu, mi Vulpi, vel hinc intelligis, non eſſe igitur primam Cæſarii optimam illam, quam in Epiſtola quærebamus, editionem. Propoſitum enim hoc erat noſtrum, quid boni, quid contra eſſet in ſingulis animadvertendo, diſpicere, [3], *quænam dignior eſſet editio, quam potiſſimum ſequereris*. Cujuſmodi nullam cum invenerimus; conſilium denique noſtrum fuit [4], ut *ex ſingulis aliqua, ex nulla omnia petendo*, novam apparares: quod niſi anguſtiæ illæ temporis permitterent; at ſi vires & valetudo poſtea ſuppeterent, ſuccedentibus annis faceres, & ſi rata fuiſſent hæc noſtra vota, jam feciſſes.

Meum autem illud conſilium hoc loco ideo commemoravi, quia Burmannus, qui Epiſtolam certe perlegerat meam, ejus rei prorſus oblitus videtur, ubi paulo infra ventum eſt ad Roberti Conſtantini, & Henrici Stephani editiones. *Certe*, inquit, *Conſtantini editionem* Henr. Stephanus *ita expreſſit, ut recte judicet Morgagnus, lac lacti ſimilius non eſſe, ſi unum vel alterum excipias locum. Quod cum recte viderit, mirari ſubit idem inſtitutum in ſua editione, quam nuper Patavii prodidit, ſecutum, & Conſtantini veſtigia tam diligenter ſervaſſe, ut ne quidem ab aberrationibus ejus ſibi caverit, cujus exemplum cap. XXX. v.* 577. *videri poterit, ita ut hæc repetita modo Conſtantini editio jure vocari poſſit*. Novam hercle, & difficilem obſervationem! quando tu, anguſtiis temporis excluſus, & notularum brevitate ac copia allectus, ex illa Patavinam editionem ita deſcribi voluiſti, ut aperte, & in fronte ſtatim ipſa liqueret omnibus, eſſe *ex editione Lugdunenſi A.* 1566. *Rob. Conſtantini, cum hujus Notis, variiſque lectionibus*, non ſecus ac Celſo conjunctim edito, præfigi juſſeras, deberi ipſum *curæ, & ſtudio Th. J. ab Almeloveen*. Tuque idem optime omnium noſti, num ullam ego editionis utriuslibet Auctoris Patavinæ lineolam, nedum pagellam antea, aut dum typographus excuderet,

[1] *pag.* 264, 35. [2] *pag.* 262, 5. [3] *pag.* 245, 8. [4] *pag.* 296, 20.

deret, non dico emendaverim, ſed viderim. Quin etiam ſcis, annuiſſe me, ut Epiſtolas in illos Auctores ſimul ederes meas, ea conditione ſi reciperes, etſi tibi forte propoſitæ aliquæ a me emendationes neceſſariæ viderentur, tamen in eorum contextu ne litterulam quidem te eſſe propterea mutaturum: quam fidem non modo ſervaſti, ſed etiam a te mihi datam in præpoſita editioni Epiſtola omnibus prædixiſti. Quam igitur meam ſomniant aut Celſi, aut Samonici editionem? Num quam procuraverat Conſtantinus, me daturum emendatam in ea Epiſtola promiſi, in qua tibi ne ejus quidem repetendæ conſilium dedi?

Satis etiam ſuperque oſtendit, ut opinor, Epiſtola eadem, in qua non ſemel indicandum a me fuit, quid carminum legibus repugnaret, oſtendit, inquam, num tandem, licet inter poetas nomen non profitear meum, adeo iis in legibus hoſpes ſim, ut quantum flagitii Conſtantini operæ commiſiſſent in his duobus verſibus, non ſentirem,

Pulegiumve potens, & agreſte jungatur anethum (1).

Græcos hyoſcyamon propria ſcito dicere lingua (2);

nec ſtatim reſcriberem *jugatur*. *Græcus*. *ſcit*; præſertim cum, etſi duo poſteriora membra in Henrici quoque Stephani, & Roberti Keuchenii editiones irrepſiſſent, primum autem etiam in plures, inter quas ipſo indicante Burmanno, illa eſt, quam male! non conſului, Cæſarii prima; aliæ tamen eſſent in manibus quæ tribus hiſce vitiis carerent. Quæ quanto evidentiora ſunt, tanto magis adducere ipſa Burmannum debebant ad ſuſpicandum ſaltem, Patavinam editionem non eſſe meam; non ad ſcribendum in primo: *quam ſcabiem nec* me *depuliſſe*, *ſecurum ſemper editionis Conſtantinianæ*, quaſi in tot ejus locis, qui ſe in Epiſtola conſiderandos forte obtulere, nihil unquam reprehendiſſem: in duobus autem alteris: ſe *de Keuchenio non mirari, ſed ſtupere, ipſum Conſtantinum, &* me, *qui eum exprimo ſemper, etiam in vitioſiſſimis locis, hic nec duplex vitium animadvertiſſe*. Relinquebatur, ut illa quoque objiceret mihi, quæ in Conſtantini editione cur minime notaverit, haud ſatis ſcio, nempe in verſu (3)

Sal niveum ſumes, Bæticum quod nomine dicunt,

ſecundam tertii pedis ſyllabam omnino ſine diphthongo ſcribendam fuiſſe: nam etſi, quocumque modo ſcribas, facile corripi non poſſit; certe ſi diphthongum habeat, jam nullum ſupereſſe diſputationi locum, neminemque fore cui dubium ſit, quin ſic, oporteat produci: Verſum autem (4)

Atque palato agitat retinenſque, vomenſque,

toto uno pede mutilum, evidentiſſime claudicare: quo quidem pede apud pleroſque non careat, adverbium *pariter* inter *agitat*, & *retinenſque* interjicientes, aut aliter, non mancum, edentes. Hæc certe, & ſi qua alia a Conſtantini typographis peccata ſunt, eadem ratione, qua ſuperiora, mihi poterat aſſignare Burmannus! Verum ut illa quæ immerito aſſignavit, hic mihi prætereunda non fuere, ne ſilentio agnoſcere & probare viderer; ſic id omne facile condonandum eſt Viro & meritiſſimo, & mortuo, &, quod caput eſt, erga me, ut cætera præclare oſtendunt, egregie animato.

Nam quod in Præfatione reliqua, de me addit ſive Keuchenii editioni in iis quæ bona habet, *laudem non exiguam* tribuente, ſive in neglectis quibuſdam neceſſariis ſubſidiis hominis *ſecuram ſupinitatem* notante, in hoc mecum facit vel magis quam ipſe vellem, qui multo, ut debebam, lenius id indicavi (5); in altero ſatis aſſentitur, cum bona illa Keuchenium ex avi ſchedis, qui ſpectatus Archiater fuerat, ait, deſcripſiſſe. In Adnotationibus autem, cum perſæpe proferat quid ipſe in Samonico legerim, expLicaverim, diſſeruerim; aut non improbat, aut diſerte probat, aut lectores ad meam Epiſtolam rejicit: & ſiquid forte aliter, ut in rebus ejuſmodi, aliquando ma-

[1] c. 30, v. 15. Burmanno autem 577. [2] c. 20, v. 20. [3] c. ult. v. 4. [4] c. 9. v. 13. [5] p. 285, 29.

mavult; ea ratione mavult qua mox videbis. Locos enim omnes in quibus a me nominatim diſcrepat, huc adſcribam. Qui cum pauci admodum ſint; alios addam in quibus mihi viciſſim nonnulla haud ſatis placent quæ ipſe propoſuit. Sic modeſta aut illius a me, aut mei ab illo diſſenſione Poeta noſter fortaſſe illuſtrabitur. Cujus hic ordinem ſervare præſtat, quam aut illum quo in Epiſtola uſus ſum, aut quo in his Litteris uti poſſem, ſi locos vellem in quibus aut a me Burmannus diſcrepat, aut ego ab illo, ſeparare.

Igitur capitis VI. quod inſcribitur *Prurigini, papulis, ac ſcabiei arcendis*, initium apud pleroſque omnes ad hunc modum ſe habet;

Illotus ſudor, vel copia nobilis eſcæ
Sæpe gravi ſcabie correptos aſperat artus.

Producit Burmannus Conſtantinum, qui indicaverat, pro *copia*, legi poſſe *inopia: ubi una producta inter tot breves more Græco:* item eſſe alios, a quibus *copia* retinetur, pro *nobilis* legentes *inutilis*. Producit deinde Keuchenii locum, qui cum hiſce ultimis faciebat. Denique Scaligerum, qui ad marginem codicis pro *nobilis* adleverat *noxilis*. Tum hæc ſubjicit: *Sed caret auctoritate vox illa* noxilis. *forte* nec copia nobilis eſcæ. *ut deficiente victu mundiore, ex vitioſo alimento ſcabiem oriri dicat.* Mihi vox *nobilis* videtur omino expungenda; neque enim mundiorem dumtaxat victum ſignificaret, ſed etiam exquiſitiorem, quomodo, exempli cauſa, a Plinio (1) dicitur *Turdus inter ſaxatiles piſces nobilis*, & *apud antiquos piſcium nobiliſſimus habitus acipenſer.* Pauperibus autem, pro quibus ſcribebat Samonicus [2], neque copia eſt ciborum hujuſmodi, nec quibus eſt, aut non eſt, idcirco ſcabies oritur; ut mihi æque *copia*, ac *inopia*, ſive *nec copia nobilis eſcæ* aliena hic eſſe videatur. Contra vero *copia inutilis eſcæ*; quod non carere vidimus doctis approbatoribus, quibus Henricus Stephanus addendus eſt, ut qui de duabus Conſtantini notulis priore omiſſa, alteram in libri ora appoſuit; huc quicre attinet, ſi eam vocis *inutilis* vim ſpectemus, qua apud idoneos latinos Scriptores haud raro invenitur. Neque enim tantummodo pro eo quod nulli uſui eſt, poſuerunt, ſed etiam pro noxio, & pravo: idque ex iiſdem conſtat exemplis quæ in iis ipſis Lexicis proferuntur, in quibus vis tamen hæc altera non traditur. Lege enim Plinium [3]; ut ejus complures alios omittam locos; ubi *ſtomacho* ſcripſit *inutiliſſimum*, aut Hirtium [4], ubi *inutiliter adminiſtrari*, aut Varronem [5], ubi *bibitur inutilius*; res ipſa oſtendet, ita dici, ut ab eodem Varrone [6] apum reguli plures dicuntur *inutiles fieri propter ſeditiones*, &, ne ab noſtris Medicis recedamus, ut a Cornelio Celſo [7] *cum omnibus inutilis eſſe dicitur poſt cibum aut contentio, aut fatigatio animi, tum his præcipue, qui vel capitis, vel arteriæ dolores habere conſueverunt*, itemque ubi remedium proponit [8], *ſi fungos inutiles quis aſſumpſit*. Copia igitur inutilis eſcæ copia erit ciborum pravorum, quales videlicet ſunt *falſi*, *acres*, *&c. qui facile corrumpuntur*; utor enim Sennerti [9] verbis, quibus hæc continuo ſubjecta ſunt: *hinc pauperes, qui pravis illis cibis utuntur, frequentius ſcabie infeſtantur.*

Ad proximum caput VII. de *Phreneſi*, ubi ſcriptum eſt verſu quarto *Sive meri guſtus*, cum adnotaſſet Burmannus hanc explicationem Pictorii, meri *hic pro ſtomacho accipitur;* non miror quod mox addidit: *Pictorii explicationem τȣ͂ meri non intelligo.* *Meri* enim eſt nomen, quo Arabes, & qui diu ſecuti ſunt Arabes barbaro, & ſemibarbaro ſermone Medici ſtomachum, id eſt gulam, ſignificabant. Alienum autem adeo eſt quod hic Pictorio venit in mentem, videlicet quod ab Samonico de vino dictum eſt, id de ſtomacho dictum eſſe, deinde vero ſi de ſtomacho dictum eſſet, Arabico nomine tunc dici aut potuiſſe, aut decuiſſe; ut excuſandus ſit Burmannus, ſi tam abſurdam expli-

[1] *Nat. Hiſt. l. 32. c. ultim. & l. 9. c. 17.* [2] *Vid. Epiſt. I. p. 279, 29.* [3] *Hiſt. cit. l. 22. c. 24.*
[4] *de Bello Alex. c. 65.* [5] *de Re Ruſt. l. 3 c. 5.* [6] *Ibid. c. 16.* [7] *De Medic. l. 1. c. 5.*
[8] *Ibid. l. 5. c. 27. n. 17.* [9] *Medic. Pract. l. 5. P. 1. c. 27.*

explicationem non eſt aſſecutus.

Sed nec ego ſatis aſſequi poſſum, quid ipſum Burmannum cogeret, ut de addenda vocula cogitaret in verſu tertio capitis XIIII. de *Dentium vitio*,

Cum Baccho violas decoxeris, ore teneto.

Adſcribit en, *An* in, *vel* ex Baccho, *ut ſolent loqui Medici*. Certe autem Scribonius in *Medicis Compoſitionibus* (1) non aliter atque hic Serenus, locutus eſt: *omnia contuſa cribrata, melle Attico decocta, & roſæ aridæ aqua decoctæ*: aut ne mihi ob ea quæ ſequuntur, aut antecedunt, nodus ibi in ſcirpo quæratur; mittamus, obſecro, alios Medicos, &, quemadmodum alibi locutus ſit hic ipſe noſter Poeta Medicus, videamus. Sic igitur capite de *Podagra* (2),

Aut nitidum ranæ decoctum viſcus olivo,

capite autem, quod inſcripſerunt *Vulneribus ex re dubia curandis* (3), modo prorſus gemino, nedum conſimili ejus in quo hæſitat Burmannus,

Aut hederam Baccho decoctam, & ſemen anethi.

Me quidem cui non animadverſam credebat in aliis verſibus multo evidentiſſimam inſcitiam operarum, plus nimio offenderet una ex illis intruſa voculis, ſi legeremus *Cum in Baccho*, aut *Cum ex Baccho*. Utcunque enim verſus conſtaret; aures tamen ferre non poſſent. At factum bene quod in verſu illo de *Podagra* ne locus quidem ſit quo contrudi poſſit alterutra.

Age nunc tranſeamus ad caput in quo paulo diutius moremur. Verſus enim habet quos in Epiſtola (4) conſideravi. Eſt proximum XV. cujus hoc initium eſt,

Ægreſcunt teneræ fauces, cum frigoris atri
Vis ſubiit, vel cum ventis agitabilis aer
Vertitur, atque ipſas flatus gravis inficit undas.

Burmanno primum illa diſplicent, *frigoris atri*. *Neſcio*, inquit, *quo modo non placet illud epitheton: nec quis* atrum *frigus dixerit, ſcio:* artum *vocari, ut adſtrictum, poſſe credo. ſed rectius* acris, *quod penetrabile alii Poetæ dicunt, præferrem. quum frigoris acris vis ſubiit. ita Lucretius IV. 261. acre ferit frigus.*) Hanc ego partem non agitaveram: nec ſane diſplicere ita poterat illud *atri*, appoſitum, ſi quod aliud, huic Poetæ perſæpe uſitatum, & frigori ſatis conveniens, ſive ut infeſtum, noxiumque ſpectetur, ſive ut eo acrius, quo cum atriore, latente videlicet ſole, conjunctum eſt die, ſive demum ut cutem livore inficit, quo intellectu *atrum* ab Horatio (5) dictum eſſe venenum, Viris doctis placet, ſicut a Virgilio quoque, nec ſemel, cujus hemiſtichium (6), *membris agit atra venena* Samonicus tranſtulit in poema hoc ſuum (7). Servius certe, ejuſdemmodi explicans Virgilii locos (8), ſic dixiſſe *atrum*, itemque *nigrum* venenum, ait, *ut pallida mors dicitur, vel triſtis ſenectus*, nimirum *quia nigri ſunt homines poſt venenum*.

At enim quis frigus *atrum* dixerit, non ſuccurrit. Sed neque, ut video, quis *artum*: quo de verbo hic quidem, nihil dico, ut neque de ingrato illo terminationis ejuſdem in tribus continuatis vocibus ſono, *frigoris acris vis*; quando Burmannus ipſe alio videtur inclinare; hæc enim continuo addit: *forte tamen Auctor ſcripſerit*, quum frigoris artus vis ſubiit, *cum vis frigoris ſubiit membra humana. ita cap. IX. & VI. ſed judicet lector*. Utor permiſſo, & fauces quas frigidus aer ſubjerit, hic aperte adeo ſignificari, dico, ut non oporteat huc artus induci, quos frigus pervaſerit, de quibus videlicet jam ſatis ſupra IX. illo capite actum erat. Nihil igitur hic muto.

Atque utinam ne in fine quidem tertii verſus quidquam mihi viſum eſſet in Aſulani, & quorundam aliorum ſcriptura mulandum. Nam etſi quam præferebam, ea tandum. Nam etſi quam præferebam, ea in aliis libris extabat; tamen diu eſt cum per me intellexi, longe melius eſſe cum primis *undas* legere, quam cum aliis, *undis*. Subpudet me; ut verum tibi fatear; tarditatis meæ, quæ in re apertiſſima adduxit

[1] 120. & 230. [2] XLII. v. 16. [3] LXIII. v. 8. [4] p. 265, 15.
[5] Carm. l. 1. Od. 37. [6] Georg. l. 2. v. 130. [7] c. XLVI. de ſerpent. morſ. v. 15.
(8) ad Æneid. l. 2. v. 221. & l. 4. v. 514.

duxit ut quærerem, *quid ad fauces, ſi ventus gravis inficit undas?* Ut excuſari me, cupio; ſic libens excuſatum volo Burmannum, qui non ita abſimili, ſi ſinem ſpectes, interrogatione utitur: *denique licet jam ventus inficeret mare* (*ut ita Lucret;* ſcribere autem voluit *Lucan*; *V.* 564. niger inficit horror terga maris) *an inde*, inquit, *faucibus hominum ægritudo naſceretur*? Scilicet oblitus uterque noſtrum, Samonicum pro pauperibus ſcripſiſſe, haud animadvertit id quod ipſis præ cæteris frigida tempeſtate accidit, quippe ſimul magis ex corporis labore incaleſcentibus, ſimul caventibus minus, qualem ſtatim non modo aerem hauriant, ſed & potionem. Res omnibus notiſſimas placet eloqui Ettmulleri (1) verbis, qui inter cauſas externas, quibus fiunt vel ipſæ faucium inflammationes, *ſunt*, inquit, *in ſpecie ſubitaneum frigus inſpiratum, aut potus nimis frigidus poſt nimiam ac intenſam corporis incaleſcentiam*. Serenus igitur cum primam faucium ægritudinis cauſam, hauſtum ore præfrigidum aerem indicaſſet; tum alteram memorat, præfrigidum potum: quem *undarum* nomine, quo aquam perſæpe ſolet, pauperum potionem, deſignat, undarum autem, quas *flatus gravis*, id eſt ventus nimio frigore noxius, hoc ipſo vitiat, cum propemodum gelidas reddit. Vel nimis igitur apparet, quid ad fauces ægras faciendas undæ attineant, quas ejuſmodi ventus infecerit, & quam longe a Poetæ ſententia abeſſent undæ illæ aut aeris, quas ego comminiſcebar, aut maris, quod alter; ut pro *undas* retineret *auras*; commemorabat, flatum huc denique neſcio quem *peſtilentem* inducens quo auræ inficiantur. Quæ tamen interpretatio ſi a doctis Viris probabitur; non eam difficilius huic meæ ſecundæ anteponam, quam ſecundam hanc antepoſui primæ. Cæterum pluribus, quas, ut ſemper alibi, ita hic quoque Burmannus valde laudabili, & perutili diligentia producit, variantibus lectionibus una addenda eſt, quam prope ducentos ab hinc annos, tanquam *vetuſtiorem*, & *magis probatam*, Medicus doctiſſimus ſequebatur Jo. Philippus Ingraſſias (2). Legebat enim pro *undas*, *uvas*, id eſt uvulam. Animadvertit tamen, non modo Celſum, Scribonium, aliosve, ſed & paulo inferius, hoc ipſo capite, Samonicum eadem ſignificatione non *uvas*, ſed *uvam* ſcripſiſſe; ut mihi quidem minime appareat, cur aliter primo loco ſcribere, aut emphaſim illam adjungere in pronomine *ipſas* debuiſſet, quod pronomen, ſi *undas*, ut vel tunc alii, legas; habeat locum: ſi *uvas*; non habeat.

Tertiam, quam Samonicus profert, cauſam faucium ægritudinis, *rabidum clamorem*, ipſe illuſtrat Hortenſii exemplo;

> *ſic eſt Hortenſius olim*
> *Abſumptus: cauſis etenim confectus agendis*
> *Obticuit, cum vox domino vivente periret,*
> *Et nondum extincti moreretur lingua diſerti.*

Hic Burmannus. *Erravit forte Serenus de verbis Ciceronis*, in libro videlicet qui inſcribitur Brutus, *ſic Hortenſii vox extincta fato ſuo eſt, noſtra publico*. Nam Cicero *de immaturo obitu ejus, quo eloquentiæ ejus finis eſt factus, potius agere videtur*, inquit; intempeſtivo autem dicere voluit, Rei nimirum Publicæ; neque enim *eſſe poteſt mors immatura ſeni*; Hortenſius autem *quarto & ſexageſimo anno* eſt mortuus, cum *perpaucis ante mortem diebus* Bruti *ſocerum defendiſſet Appium*: quæ omnia ex eodem M. Tullio (3) habemus. Hinc vero, ut laudatus a Burmanno indicaverat Baylius (4), ratio petitur qua coarguatur Serenus. Hortenſius enim, voce orbatus, quomodo *pro Appio Claudio dicere paulo ante mortem* (5) potuiſſet? Scilicet hæc quæ in uno eodemque Ciceronis libello ſunt, eruditus Vir Serenus non viderit! præſertim cum eorum quædam parvo intervallo ab iis verbis disjuncta ſint, quibus forte verbis ipſe deceptus exiſtimatur. Atqui non dixit, Hortenſium diu fuiſſe ſine voce; potuitque hic in ea ipſa Appii defenſione,

(1) *Prax. l.* 1. S. 18. *art.* 2. (2) *de Tumor. p. n. tr.* 1. *c.* 1. (3) *Philipp.* 2. *& in Bruto* (4) *Lexic. Critic. in Hortenſio.* (5) *Cic. in eod. Bruto.*

ne, non ſecus ac L. Craſſus in actione contra Philippum (1), morbum contrahere quo abſumptus eſt, & quem a vocis privatione inchoatum credere nihil vetat; ut dies aliquot ante mortem, quamvis cæteris vigeret facultatibus, loqui tamen, cauſaſque orare non poſſet. Qui dies ut perpauci fuerint, tot certe fuerint, neceſſe eſt, ut Appius poſtquam, in judicio etiam ambitus, abſolutus fuit, qua de re Tullius in duodecima ad ipſum Epiſtola (2) videndus eſt, potuerit, ut proxima docet Epiſtola, *non ſolum auctoritate orationis, ſententiaque ſua, ſed etiam opera, conſilio, domum veniendo, conveniendis* Amicis Tullii, *nullum onus officii cuiquam reliquum feciſſe*, cum de Supplicationibus eidem Tullio decernendis agi debuit, actumque eſt. Quas poſteaquam non ſine magna difficultate, & diligentibus prenſationibus decretas eſſe, Ciceroni ſcripſit M. Cœlius Epiſtola undecima (3), tum denique Epiſtola duodecima, *Hortenſium* tunc *animam agere*, ſignificavit. Quarum, & duarum, quas ad Appium miſſas diximus, Epiſtolarum non eſſe, ut aliarum alibi, pertubatum ordinem, attenta earum lectio oſtendit: quem contra perverſum eſſe in duabus agnoſcimus, ad Atticum ſcriptis (4). Cum enim ex ſeptima appareat, Ciceronem necdum Rhodum veniſſe, ex ſexta intelligitur, ei jam eſſe nunciatam Hortenſii mortem; de qua tamen ſibi, cum Rhodum veniſſet, allatum eſſe, initio ejus libri (5) ſcribit qui paulo ante citatus eſt. Sed hæc fortaſſe alias. Nunc enim ſatis eſt pro Sereno aliquid reſpondiſſe. Pro quo & illud addi licet, non tot demum ſæcula ab Hortenſii morte ad ipſum interceſſiſſe, ut veriſimile ſit, non potuiſſe etiam tum memoriam ſupereſſe inter Romanorum doctiſſimos, quo revera fato, & quomodo tantus Orator abſumptus eſſet.

Caput XIX. ut plura habet quæ in Epiſtola attigimus, ſic & plura obtulit Burmanno, quorum in aliis nobiſcum faciat, in aliis diſcrepet. Nobiſcum facit; ſi errorem operarum illius corrigas; in capitis inſcriptione ſic legenda, *Fellis vomitui, & phthiſi arcendis*.

In primo autem verſu diſcrepat: quem cum plerique ſic legerent,

Lutea ſi creſcunt, & cunctis noxia fella;

credidi, & credo ob eas cauſas quas tunc propoſui (6), longe melius fore, ſi ex libri antiqui fide pro *cunctis* reſcribamus *fundis*, id eſt rejicis. Non improbat hæc Burmannus. Addit hoc tantum: *mihi* præ cunctis noxia *non diſplicet*; ſic enim & aliqui legebant. Vides, hoc illi condonandum; qui Medicus non eſſet. Nam inter tot bilis genera, quorum viginti quatuor, & *famoſa*, quidem, numerat deſcribitque Sanctorius (7), luteam non eſſe præ cunctis noxiam, quis ex Medicis ignoret?

Sed ab initio capitis veniamus ad finem, qui ad phthiſim ſpectat, & pleriſque omnibus eſt ad hunc modum,

Proderit & veteris ſevi pila ſumpta ſuilli.
Carne aſinæ, ſevoque capræ medicina ſalubris.

Pro ultimo hoc verſu illum quem in Epiſtola (8) notavimus, unus ferme ediderat Aſulanus,

Quæ capulas quoque producit medicina ſalubri..

Quo in verſu cum libri calamo ſcripti (quorum inſpiciendorum nulla mihi, ut ſcis, copia fuerat) ſic variarent, ut alii *Quæ*, aut *Quas*, aut *Quo*, itemque alii *capulas*, aut *ſcapulas*, aut *ſcapulis*, aliique *producet*, aut *perducit*, alii denique *ſalubris*, *ſalubres*, *ſalutis* haberent; Burmannus ex conjectura a veri ſimilitudine non longius remota, adſcripſit, *forte* quæ ſcapulas quoque perducit medicina ſalubris: addiditque, *perducere* eſſe *ungere*, *tractare*, *fricare*. Sed cum Serenus (9) *corpus* quidem, *frontem*, *artus*, *locos*, ſæpe dixerit, *ſucco*, aliiſve eſſe *perducendos*, nonnunquam (10) & *lanam ſuccidam*, & ranæ *ſaniem*, aliudve *membris*, aut *corporibus*

(1) *Id. de Oratore l.3.* (2) *ad Familiar.l.3.* (3) *Ibid.l.8.* (4) *l.6.* (5) *Brut.* (6) *p.273 27.*
(7) *Comment.in 1.Fen.l.1. Can. Avic. qu.* 82. (8) *p.247, 18.* (9) *c.* 5. 39.34.46.49. 40.
(10) *c.* 25. 35. 43. 60

ribus eſſe *perducendum*, nunquam tamen, quod nunc meminerim, ſuccum ipſum, aliudve, dixerit, corpus, artuſve perducere; fortaſſe melius quis reſcriberet,

Quo ſcapulas quoque perduces, medicina ſalubris;

ut ad præcedentem verſum duo ultima hæc verba referrentur.

Et ſic quidem ubi hic verſus retinendus videatur. Sin autem is potius quem propoſuimus ſupra, ut pleræque habent editiones; tum vero non tam id quod Keuchenius reponendum crediderat; *Lacte aſinæ*, quam ea quæ pro lectione hac Burmannus addidit, ſunt a nobis conſideranda. Hic enim primum fatetur quidem, perperam negaviſſe Keuchenium, aſininam carnem phthiſicis olim fuiſſe a Medicis datam, ſiquidem hoc in Epiſtola (1) demonſtratum eſt: *non tamen extra veri ſpeciem eſſe*, ait, *Keuchenii lectionem; nihil enim hodie familiarius eſt Medicis;* quo loco præſtitiſſet teſtimonia proferre de priſcorum conſuetudine. Imo *quia*, inquit, *caro tam aſini, quam aſinæ prodeſt, hic vero* aſinæ *legatur*, lac *præferendum videtur;* quaſi vero cenſere non potuiſſet Samonicus, aſinæ carnem magis, quam aſini, convenire, eadem ratione qua aſinæ lac magis convenit, quam vaccæ. Certe libro 2. ex iis qui inter Hippocraticos inſcripti ſunt *de Victus Ratione*; poſtquam de plerorumque animalium, & in his, de aſininis quoque carnibus, ſigillatim (2) verba ſunt facta, generatim traditur (3), animalia *maſcula fœmineis* eſſe *ſicciora*: & notius eſt quam ut hic debeat memorari, paſſim in Medicorum præſcriptionibus inter hæc, atque illa diſcrimen attendi. Sed in Epiſtola (4) indicatum præterea a me fuiſſe, memineris, quare Samonicus hic eum Plinii ſpectaſſe locum videatur in quo de aſininis carnibus in phthiſi proficuis, non de lacte, ſermo eſt. Si tamen *lac* in hoc verſu, vel *lacte* nominandi caſu, ut vetuſtiores ſolebant, cum Burmanno legendum eſſet; alia inſuper mutatione opus foret; quam ex conjectura quadam minus difficilem reddit, quaſi cum *ſevomque* antiquo more fuiſſet ſcriptum, librarii hinc feciſſent *ſevoque*. Ego, etſi has conjecturas laudo; tamen *ſcabri quid in conſtructione*, in quibuſdam præſertim Auctoribus, malim, quam plura mutare.

Capita explicans duo, XXIV. & XXXIV. quorum alterum eſt de *Præcordiis ſanandis*, alterum de *Profluvio cujuſque ſanguinis*, in ſingulis ſingulas aliorum interpretationes Burmannus offendit, quæ ipſi dubitationem afferant. Prima interpretatio Pictorii eſt, qui ad verba illa quarti verſus (*) *nondumque tepentia*, adſcripſit, laudante Keuchenio, *id eſt tepido calidiora*. Hoc vero *an poſſint ſignificare*, *dubito*, inquit Burmannus, *cum* tepere *minus ſit τῷ calere*. Quod exemplis confirmari poſſe, indicat, minime; aut ego fallor; neceſſariis. Comparate enim illa, non ſimpliciter, efferuntur; itaque in tempore ipſo calor eſt, ſi cum frigore conferas. Sed hæc levia.

Dubitatio autem altera ejuſmodi eſt, quam Burmanno accidere poſſe, non crediſſem; certe nollem accidiſſe. Serenus ſcripſerat (5),

Menſtruus immenſo ſi profluit impete ſanguis,
Succida lana malos remoratur ſubdita curſus.

Ad verbum hoc *ſubdita* adnotavit Conſtantinus, *in peſſo*. Refert id Burmannus, & continuo hæc addit, *Neſcio, an non pertineat ad v.* 655. (6) *ut ſit pro* ex paſſo, *vel ad v. præced. pro* immenſo. *certe non capio hanc notam*. Verum, ut Medicus non eſſet; qualem tamen eſſe decebat Sereni interpretem; at certe quotus quiſque Philologus non perlegit Cornelium Celſum? qui toto eo, non breviſſimo, capite (7) quod inſcripſerunt *de Peſſis*, tum quid eſſent *ea*, docuit, *quæ fœminis ſubjiciunt. πεσσοὺς Græci vocant*, tum variis adjectis exemplis oſtendit. Quin etiam Philologi ipſi hæc attigerunt: neque in *Variis* Mureti *Lectionibus* caput (8) deeſt,

(1) *p.* 291, 1. (2) *n.* 9. (3) *n.* 12. (4) *p.* 291, 17. (*) *c.* 24.
(5) *v.* 13. *in cap.* 34. (6) *id eſt* 23. *ibid.* (7) 21. *in l.* 5. (8) 9. *in l.* 11.

deeſt, quo ſententia confutatur Marcelli Virgilii, hinc *peſſulum* in Eunucho Terentiana (1) dictum putantis, quod Poeta ad hos reſpexiſſet, de quibus loquimur, peſſos. Cæterum quid magis humanum eſt, eoque facilius excuſandum, quam non omnium quæ legerimus, meminiſſe, præſertim ſi quis tot, & tam varia legerit, ut Vir longe eruditiſſimus, Burmannus: qui ex ſua multiplici, aſſiduaque lectione benigne nimis conjecturam faciens de mea, credidit in adnotatione ad caput XLII. ipſa quoque, ſi Superis placet, Juriſconſultorum volumina, vel quæ apud Batavos ſuos prodeunt, a me verſari potuiſſe: qui ne illa quidem, niſi tu mitteres, eram viſurus quæ de mea in Samonicum Epiſtola ab hinc annos undeviginti ibi ediderat ipſe Burmannus. Sed adnotationem illam videamus.

Jam noſti, ut capitis modo memorati verſus primos quatuor perpendens,

Quædam ſunt rabidæ medicamina digna podagræ,
Cui ter tricenas ſpecies Epidaurius ipſe
Dixit ineſſe deus; requiem tamen indere morbo
Fas erit, & triſtem ſaltem mulcere dolorem;

noſti, inquam, ut primum verſum cum ultimis non cohærere, exiſtimaverim (2), neque immerito factum eſſe ab iis qui propterea legendum cenſuerunt, *Quædam haud ſunt*. Noſti etiam, ut ſicuti forte ſic legere minus placeret, huic alterutrum faciendum dixerim, ut aut priſtinam ſcripturam commode explicaret, aut novam aliam perquireret, *ut*, *exempli cauſa*, *ſi Poeta non* Quædam, *ſed* Quænam *ſcripſiſſet*, *atque ita quærendo*, *quænam vel digna*, *vel* (quod alii legebant) *ſumma poſſint eſſe podagræ medicamenta*, *nulla videlicet iſtiuſmodi eſſe*, *indicaſſet*. Burmannus quid ſuper exemplo hoc ſcripſerit, mox dicam: prius autem, quomodo ſcripturam priſtinam maluerit explicare. Primum igitur ait, *Serenum non videri ſibi negare*, *tolli poſſe omnem podagram*, *ſed tantum*, rabidæ (*id eſt* quæ ad ſummum venit) *eſſe quædam medicamina apta*, *quæ ſi non tollant*, *mulceant tamen &c.* Sed ipſius *rabidæ* cum remedia, Serenus, ajat, eſſe *digna*, ſive, ut codex, & Vetus editio, aliæque a me laudatæ habent, *ſumma*; quonam modo illuc ſtatim deſcendat, ut *tamen* (*tamen*, inquam) dicat, quietem *ſaltem*, & mitigationem ſperari poſſe? Hæc erant nimirum quæ videbantur, & adhuc videntur non cohærere. Senſit hoc, credo, ipſe Burmannus. Itaque *elegantiorem*, &, *ut putat*, *veriorem lectionem* ſubjicit, *qua omnes æſtus de hoc loco componantur*. Levi & ipſe mutatione legit, *Quædam ſint*, tumque interpretationem hanc eſſe poſſe, non dubitat, ut *dicat Poeta*, *licet quidam jactent circumforanei agyrtæ*, *eſſe quædam medicamina*, *quæ rabidam podagram tollere poſſint*, *putem ego*, *illa minime univerſum depellere poſſe morbum*, *nec tamen ideo deſtituere pedibus laborantem fas eſſe cenſeo*, *ſed poſſe quibuſdam remediis mulceri & leniri dolorem*. Nunc poſtquam hanc tibi, in qua ipſe nihil hæſitat, interpretationem deſcripſi, mirabėris fortaſſe magis, ſi dixero, cur hæc maluerit quam ea quæ, exempli dumtaxat cauſa, indicaveram. Ea, inquit, *aliquantulum coacta & dura mihi apparent*.

Quod dictum multo etiam magis miraberis, ubi non me, ſed Scaligerum, Viꝛumque alium eximium ſpectaſſe dixero, ut auctores exempli illius. Hæc enim modo ante judicium id ſuum ſcripſerat: *Scaliger olim in ora Codicis Voſſiani correxerat*, Quænam ſint. *Etiam Morgagnus in Epiſtola conjicit*, Quænam ſunt? *Quod neſcio*, *an debeat monitori alii: certe potuit videre Ampl. Bynkershoekii Obſervationes juris*, *in quarum libro III. cap. 1. vir Ampliſſ. legit per interrogationem*, *quæ negantis vim habet*, Quænam ſunt rabidæ medicamina digna podagræ? *Id eſt nulla ſunt*. Quam gaudeo, in eadem me, in quæ duo ejuſmodi Viri inciderant antea, forte incidiſſe; tam ægre fero, id cum ſcriberem, ignoraſſe: neque enim tantummodo, ut ſolitum me eſſe, omnes ſcitis, acceptum illis retuliſſem; ſed præterea non dubitanter, nec exempli cauſa, ut feci,

(1) *Act.* 3. *Sc.* 5. (2) *pag.* 284, 22.

feci, attigiſſem, imo ut eorum auctoritate confirmatum & amplexus ipſe quidem eſſem, & tibi fidenti animo propoſuiſſem. Cæterum eidem monitori, cui debuit Scaliger, & poſt Scaligerum Bynkershoekius, ego quoque, id quidquid eſt, debeo, nimirum attentæ propoſitorum verſuum conſiderationi: nec video, cum ſecundus quidquam debere non dicatur primo, cur ego ſuſpicione aſpergar, quaſi illud deberem ſecundo: cujus a me libros, perſancte jurare poſſem, nunquam eſſe viſos, ſi id tanti eſſet, aut me ipſe non probe noſſes.

Quod vero id quod illis verum, mihi non improbabile viſum eſt, id, inquam, coactum, & durum Burmanno videatur, haud aliter levem reprehenſionem hanc feram, quam cum legi ante annos aliquot in egregio Eruditiſſimi Gunzii de vulgo dicto Plinio Valeriano Libello inſcriptionem capitis IX. in eaque hæc, *De Macro error Barthii, Daumii, Fabricii, & Morgagnii*. Gratiam enim habui Gunzio, quod *in* ejus *me* erroris *ſocietatem, tanquam in equum Trojanum includere cum principibus*, ut Cicero (1) ait, voluiſſet: quanquam perlecto eo capite, magis quidem agnovi ejus erga me humanitatem: ſed quis meus fuiſſet error, ſatis cognoſcere non potui. Res ad eandem Epiſtolam attinet, de qua Burmannus, & expediri verbis poteſt non ita multis; quæ hic tibi deſcribam, Gunzii primum, deinde meis. Ille ſic: Daumius reſcripſit Reineſio, *citatum hunc auctorem* (Plinium Valerianum) *ſub Plinii nomine fuiſſe a ſpurio Macro, quod, licet non nominet, videtur tamen accepiſſe a Barthio, idem prædente, ſed, quod audacter dicam, ſine ulla veriſimilitudine. Quoties enim Plinium citat poeta* (ſpurius ille Macer) *utut quæſiveris, nihil, ſpondeo, ſimile in toto noſtri auctoris* (Plinii Valeriani) *opere inveneris. Mirum igitur eſt, Daumii, ut videtur, auctoritate imponi ſibi paſſos eſſe Fabricium, & Morgagnium Epiſt. in Celſ. & Seren. Samon.p.67.Hag.Com.*quæ pagina 7. eſt in Patavina editione (*). Ego vero, ut ibi oſtenderem, quo de Plinio locutus eſſet Atrocianus, cum a Macro illo Plinium *pleriſque in locis* citari, dixit; hæc ſcripſeram, *majorem enim Plinium, non quem Valerianum vocant* (*nam huncce Macro citari, ajunt Daumius, & Fabricius*) *intellexiſſe* Atrocianum, *ex eo apparet quod reapſe majoris Plinii ſcripta pleriſque in locis hujus Poematis* ſpurii Macri *laudantur*. Num igitur quod ait Daumius, ſecutus ſum? an potius evidenter ivi in alia omnia? Scilicet ne forte Plinii nomine falli crederer; quod Daumius, & Fabricius tradiderant, non erat mihi reticendum. Ne vero a propoſito aberrarem; ab eorum ſententia mihi erat diſcedendum: quod & feci, commemoraturus libenter vel iſtam ipſam, ſi tunc facta eſſet, Gunzii ſponſionem, ut quæ propoſitum non modo non infirmare, ſed & confirmare poſſet meum. Neque enim Atrocianus, & ego cum diximus *pleriſque in locis*, ad alia reſpeximus, in quibus forte Plinium Valerianum laudaret Macer: imo haud aliud dicere voluiſſe Atrocianum, &, quod conſequitur, me quoque ejuſdem verbis utentem, quam *multis in locis*, ex ipſo illius propoſito, quod mox in Epiſtola explicavi, tam planum eſt, quam quod planiſſimum. Quod vero ea vox *pleraque* non majorem ſemper partem, ſed & multa dumtaxat, aut non pauca ſignificet; oſtendi, ſi quis dubitaret, non uno liceret exemplo, illo præſertim Cornelii Nepotis (2), quem idoneum in primis fuiſſe latinitatis auctorem, nemo inficiabitur: *Timothei autem moderatæ ſapientiſque vitæ cum pleraque poſſimus proferre teſtimonia, uno erimus contenti*. Sed jam ad Burmannum revertamur.

Qui ex eodem capite de *podagra* hæc interpretans, (3)

Seminecifve hirci referato pectore calces
Inſere,

cum explicationes indicaſſet recte docentium, hoc velle Samonicum, ut in apertum hirci pectus ſtatim podagricus pedes immitat; hujuſmodi ſuſpicionem propoſuit. Sed, inquit, *ſuſpicionem movet Plin. Valer. III. 14. qui* pellibus vituli marini calceandos pedes *cenſet, cui conſentit Marcel-*

(1) *Philipp.*2. (*) *in illa alia quidem; in hac enim eſt p.*251. (2) *Vit. exc. Imp.*13. (3) *v.*9.

cellus, *an non* & *hic de pedibus non in ipſam pectoris hircini aperturam immitten- dis*, *ſed de calceandis poſſe capi*. *ſed tunc potius* indue, *quam* infere *dixiſſet*. Imo non dixiſſet *feminecis*, cujus vocis oblitus videtur Burmannus, cum locum dare cœ- pit iſtiuſmodi ſuſpicioni. Non tamen hic quidquam propter eam oblivionem muta- vit.

Sed capite XLIX. quod eſt de *Quarta- na*, miraberis & viciniorum vocum obli- tum, & ea de cauſá, magis communem, magiſque veram, ut opinor, lectionem facile mutantem. Verſus hi erant, (1)

Sume tribus digitis apprenſum ſemen anethi,
Tantundem marathri, *mulſum nec de- ſit aceti*,
In cujus cyatho prædicta ſalubriter hau- ris.

ipſe autem ultimi verſus initium ſic edi- dit, ut extabat apud pauciores, *Uno ſed cyatho*, hæc addens, *quod confirmat Pli- nii Valer. d. l.* (*id eſt III. 5.*) *certe il- lud* cujus *quo referas*, *non video*. At nos referimus ad iſtas ipſas proximas voces *mulſum aceti*, quemadmodum & rei natu- ra, & ipſe præmonſtrat Samonicus, cum aut capite de *fellis vomitu* (2) quædam alia bibenda dicit *cyatho diluta gari*, aut capite de *hydropiſi* (3)

In geminis calidi cyathis potanda Lyæi.

Quid? quod indicatus Plinii Valeriani li- ber capite, non 5. quod ad Tertianam fe- brem ſpectat, ſed 6. quod ad Quartanam, non magis repoſitam a Burmanno, quam illam quæ antea apud pleroſque erat, ſcri- pturam confirmat. In extremo enim eo capite hæc leges, quæ cum propoſitis Sa- monici verſibus prorſus conveniunt, *Se- men anethi tribus digitis comprehenſum*, & *fœniculi tantumdem*, & *aceti mulſi cyathus unus potui datur*. Sumpta autem ſunt in- didem, unde iſta Sereni, ex Tlepolemo, aut ex libro XX. majoris Plinii, capite 17. pariter extremo. *Tlepolemus ad quar- tanas trinis digitis ſeminis aniſi* & *fœni- culi uſus eſt*, *in aceto* & *mellis cyatho uno*: quæ verba etſi ut Kuchenius protulerat, ita refero, neque dubito, quin alterutro in libro ſit aliquid emendandum; tamen eodem quo dixi, ſpectare, ſatis intelliges, eoque magis, ſi quod ad Plinium adnota- vit Harduinus, attendas, Sereni *vetuſtio- res libros omnes manu exaratos* hic habere *aneſi*, ex quo fortaſſe amanuenſes fecerint *anethi*; facilius autem hoc credes, ſi ani- madvertas, in Kuchenii codice fuiſſe *aniſi*. Unde igitur factum dicemus, ut lectio- nem potiſſimum illam emphaticam *Uno ſed cyatho* a Plinio Valeriano confirmari, Burmannus crediderit? Certe quod ille ſcripſit *cyathus unus*, haud plus, minuſve ſcripſit quam Celſus (4), exempli cauſa, cum ait, *vini auſteri cyathus*; itaque ſa- tis apud Samonicum idem intelligebatur a legentibus *In cujus cyatho*.

Denique ad octavum verſum capitis LIII. quod de *fracturis* inſcribitur,

Aut veteri Bacco capræ fimus inde pe- tulcæ,

cum hæreat Burmannus, & *fimus neutro genere quis dixerit*, *ſe neſcire*, fateatur, imo ſic corruptum fuiſſe, agnoſcat, ver- ſum quoque vigeſimum ſecundum capite XXXII; mirari ſubit, cur non Scaligerum ſecutus ſit, a quo ita emendatum fuiſſe, ait, *fimum inde*. Nam quod ipſe addit, *ſed primæ ſyllabæ modus repugnat*, nihil eſt, nec Scaliger poterat ignorare. Neque id eo dico quod Samonicum meminerim *fimi primam ſyllabam alibi produxiſſe*, ut ad caput XXXII. adnotavit Keuchenius, quod nec meminiſſe Burmannum, credo, ibi hanc Keuchenii, quam profert, adno- tationem neque laudantem, neque rejicien- tem. Sed eo dico, quod non mutato il- lius ſyllabæ modo, Scaliger potuit reſcri- bere *fimum inde*, neglecta ecthlipſi, faci- le arbitratus, non dedecere in Sereno, qui Lucretii adeo, ut in Epiſtola (5) vi- dimus, ſtudioſus fuit, quod hic, neque ſemel, poſt Ennium, & Lucilium, feciſ- ſet, ut cum ſcripſit (6),

Nam quod fluvidum eſt, e lævibus atque rotundis.
(7) *Sed dum abeſt*, *quod avemus*, *id exſuperare videtur*.

(1)

(1) v.10. (2) cap.XIX. v.3. (3) cap.XXVII. v.7. (4) De Medic. l.4. c.4. p.201, 25. (5) p.283, 14. (6) de Rer. Nat. l.2. v.465. (7) Ibid. l.3. v.1095.

(1) *Semina, ſeque ſimul cum eo commiſcuit igni.*

Sed in re pervulgata opus non eſt exemplis pluribus.

Pauca hæc ſunt illa in quæ forte incidi, cum alia quærerem, id eſt locos omnes, in quibus a me Burmannus diſſentiret. Si tantum fuiſſet temporis, ut Adnotationes ſingulas poſſem attente perlegere; fortaſſe & alia animadvertiſſem, nec dubito, quin longe plura alterius generis, nempe non approbatione ſolum, ſed & ſumma laude digniſſima. Sereni in primis contextum univerſum, & quid in eo, & cur mutatum, perlibenter alias conſideraſſem. Nunc vero a cæteris, quibus diſtringor, ſtudiis gravioribus vix nactus pauxillum hoc laxamenti quod ſatis eſſet ad ea curſim adnotanda, & ſcribenda quæ hactenus legiſti, ſentio, mi Vulpi, animo me potius, quam opera, ſatisfacere potuiſſe voluntati tuæ. Habes igitur Epiſtolam in Samonicum earum non diſſimilem, quas in Celſum non ita pridem accepiſti. Qoamobrem ſi de hac feceris quod de illis rogavi ut faceres; erit id mihi quam gratiſſimum. Vale.

Patavi xiiii. Kal. Februar. MDCCL.

[1] *Ibid. l.6. v.275.*

PARTIS PRIMÆ FINIS.

JO. BAPTISTÆ MORGAGNI

P. P. P. P.

OPUSCULORUM MISCELLANEORUM

PARS ALTERA.

NEAPOLI MDCCLXIII.

EXPENSIS DOMINICI TERRES,

TYPIS JOSEPHI RAYMUNDI,

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

WELLCOME
LIBRARY
INSTITUTE

ILLUSTRI VIRO
FRANCISCO MARIÆ
ZANOTTO
IN BONONIENSI GYMNASIO
PROFESSORI DOCTISSIMO ET ELOQUENTISSIMO
INSTITUTO SCIENTIARUM A SECRETIS
FACULTATIBUS OMNIBUS QUAS TANTUM MUNUS POSTULAT
ORNATISSIMO

PROPTER IMMORTALIA IN EAS FACULTATES ET IN SE
MERITA

GRATO OBSEQUIOSOQUE ANIMO

D. D.

JOANNES BAPTISTA MORGAGNUS.

PARTE HAC SECUNDA

CONTINENTUR.

DE Proſpero Alpino Epiſtolæ duæ. pag. 1.
De Philologo Ravennate, & de Angelo Bolognino Epiſtola. pag. 4.
De Vita, & Scriptis Dominici Gulielmini Commentariolum. pag. 11.
De Vita, & Scriptis Antonii Mariæ Valſalvæ Commentariolum. pag. 14.
De genere mortis Cleopatræ Epiſtolæ duæ. pag. 28.
De Ordinario Frontini Conſulatu Epiſtolæ duæ. pag. 32.
De quadam librorum M. Varronis particula, ut legitur in Veteri Codice, Epiſtola. pag. 42.
In Vitruvii locum, ad tempus quo is ſcripſit, attinentem,

& in

& in alterum Veteris Auctoris Compendii Architecturæ Epiſtola. pag. 50.

Laudationes habitæ olim a Morgagno, cum Gymnaſiarchas, alioſque Doctoris Inſignibus exornaret. pag. 51.

In Scriptores Rei Ruſticæ Epiſtolæ quatuor. pag. 56.

DE PROS-

DE PROSPERO ALPINO EPISTOLÆ DUÆ.

EPISTOLA I.

CLARISSIMO VIRO

D. HIERONYMO DAVIDI GAUBIO

IN ACADEMIA LUGD. BAT. CHEMIÆ PRÆLECTORI DOCTISSIMO

Joannes Baptiſta Morgagnus S. P. D.

MUltorum ego Præſtantiſſimorum Virorum qui cum in aliis, tum præſertim in hoc Gymnaſio, ſcriptorum fama claruerunt, imagines mihi comparavi, quæ *non ſolum pictorum artificio*, ut ait M. Tullius (1), *delectent, ſed etiam commemoratione hominum, & cognitione formarum*. Et vero ſatis explicare verbis nequeo; ut me tibi indicem; quantum ad labores ſtudiorum inflammer, cum Jacobi Sylvii, Julii Cæſaris Arantii, Conſtantii Varolii, Caſpari Bauhini, Joannis Riolani, Marcelli Malpighii, &, ne ab Deceſſoribus meis longe abeam, cum Andreæ Veſalii, Realdi Columbi, Gabrielis Falloppii, Hieronymi Fabricii ab Aquapendente, Julii Caſſerii, Adriani Spigelii, Joannis Veslingii, Antonii Molinetti, Dominici de Marchettis oculos, ora, vultuſque intueor, aut cum Hieronymum Mercurialem, Hieronymum Capivaccium, Joannem Thomam Minadoum, Bernardinum Tomitanum, atque alios, aliis etiam Litterarum ſtudiis illuſtres Viros lineamentis quemque ſuis, & coloribus expreſſos, quaſi vivos, & præſentes, circumſpicio.

Sed tot inter tabulas quibus muſeum hoc ornatur meum, imago, quam requiris,

(1) In Verrem I. 4.

Proſperi Alpini deſideratur: nec mirum, quando is qui duodetriginta haud amplius annis a Proſperi obitu Vitam ejus inter *Illuſtrium Virorum Elogia* (1) Patavii edidit, Tomaſinus, nuſquam videtur eximii Profeſſoris imaginem inveniſſe; aliter inter cæteras quas plerorumque propoſuit, non omiſſurus. Haud me fugit, Paulum Freherum (2), cum Alpini Vitam ex Tomaſino, unde & Mercklinus (3), & noviſſime Vir Cl. Papadopolus noſter (4), aliique, repeteret, effigiem illius quandam protuliſſe; verum unde hanc tanto poſt tempore petierit, ignoramus.

Has mihi ob cauſas propemodum deſperanti, & Tuæ tamen honeſtiſſimæ voluntati inſervire maxime cupienti, fors fortuna hic tandem apud Sculptorem quendam obtulit quod ſedulo per Amicos in aliis etiam vicinis Urbibus inquirebam. Pictor nobilis Leander Baſſanus, ut non minus amicitia erat, quam vicinitate, cum Proſpero conjunctus, hunc ex Ægypto ad ſuos tunc primum revertentem, ad vivum pinxerat tanta quidem arte, & elegantia, quanta ſummo Artifici, ſummoque Amico ſummi Viri imaginem poſteris relicturo conveniebat. Hanc ipſam tabulam feliciter nactus, continuo ejus exemplum per Jo. Baptiſtam Cromer, quo ego diligentiſſimo Pictore in Anatomicis quoque Iconibus hic ſum uſus, fideliter deſcribendum curavi. Id cum his litteris accipies. Sed ne forte quæras, unde ſciam quæ de tabulæ Auctore, & de eo quo picta eſt, tempore ſupra affirmavi; en tibi quæ in tabulæ tergo majoribus litteris olim ſcripta, adhuc leguntur.

AN. A VIRGINIS PARTU MDLXXXVI.
MEN. FEBRUARIO
LEANDER BASSANUS PROSPERI
ALPINO MEDICO QUUM STATIM
EX ÆGYPTO BASSANUM
VENERIT GRATO ANIMO
EFFIGIEM ITA EGREGIE
GALIDAM OB AMICITIAM
PINXIT
AN. SUÆ ÆTATIS
XXXXI.

Deſcripta hæc habes cum ipſis, quæ inveni, mendis, & lituris, quos inter illa eſt attentione digna, quod cum Anno CIↃ D. LXXXVI. M. Februario ætas Proſpero tributa eſſet annorum XXXXI; merito primum illud X. deletum eſt, quando inter omnes conſtat, die 23. Novembris A. CIↃ D LIII. fuiſſe natum, & quod conſequitur, annum tunc vix compleviſſe 32. Verum ut a tergo quædam, ut diximus, deletæ, ita in ipſa tabula poſt illud tempus quædam litteræ additæ ſunt, videlicet inſcriptiones appictorum librorum, niſi forte illo jam tempore magna ex parte ſcriptos habuiſſe, credamus, quos aliquot certe poſt annis emiſit.

Et quoniam ut Alpini imaginem ſcio, ſic quoque de ejus Vita aliquid te editurum eſſe, credo; perpauca quæ in eam rem animadverſa habeo, ſubjiciam. An Mater ejus etiamtum viveret, cum de vitæ genere deliberavit, an Medicinam ipſe fecerit Melphis, an e vita exceſſerit die 5. Februarii A. CIↃ IↃC XVII. quorum alia ab aliis tradita video, non modo vehementer dubito; ſed unde horum pleraque per errorem accepta ſint, ſcio. Tomaſinus certe qui mortuum ſcripſerat A. ſuperiore, eodem quo natus fuerat, die, cum deinde in librum manu exaratum, quem & ego vidi, forte incidiſſet, quo in libro ponitur inſequenti anno mortuus eo quo dixi, Februarii die; ſive eorum oblitus quæ antea tradiderat, ſive ei libro, unde quamplurima ſumpſit, magis credens, hunc, cum de Gymnaſio Patavino (5) ſcriberet, ſecutus eſt. Utri Tomaſini loco major fides habenda eſſet, cum dubitarem, neque aliter facile liqueret; in mentem venit, ut volumina inſpicerentur, in quibus publice in hac Urbe quis quo die, qua ætate, quo morbo deceſſerit, ex ordine perſcribitur, ſi forte id inſtitutum ab initio uſque ſæculi XVII. receptum fuiſſet. Receptum fuerat. Inventum eſt igitur quod primum ſcripſerat Tomaſinus, Proſperum Alpinum, Rei Herbariæ Doctorem, die 23. Novembris A. CIↃ IↃCXVI. annos natum tres & ſexaginta, poſt ſemeſtrem ægrotationem obiiſſe. Itaque obortus

(1) Tom. 2. (2) Theatr. Viror. erudit. Cl. P. 3. (3) Linden. Renov.
(4) Hiſt. Gymn. Patav. Tom. 1. l. 3. S. 2. c. 23. n. 108. (5) l. 4.

tus in re graviſſima quod ad Alpini Vitam attinet, error, aut certe dubitatio omnis ſublata eſt. Cæterum Tomaſinus quæ in Elogiis omiſerat, poſteriore illo Scripto (1) ſupplevit, ut A. CIƆ IƆ LXXXXIII. Proſperum hic publice docere cœpiſſe, & noviſſime annuo præmio florenorum DCCL. docuiſſe, perhiberet.

Hæc habui quæ de Alpino Patre curſim ad Te ſcriberem, Vir Clariſſime, ſi forte hinc aliquid ſubſervire tibi poſſet novam laudatiſſimi ejus Operis editionem pro ſingulari tua ſolertia, eruditione, diligentia apparanti. Tu meam Tibi quem æque humanitas, ac doctrina commendat, inſerviendi voluntatem æqui bonique facies, & Viro Summo Hermanno Boerhaavio, cujus a Te benignam ſalutationem accepi, etiamſi proximis ipſe diebus reſcripſi, tamen meis verbis ſalutem plurimam dices. Vale.

D. Patavii Kalendis Octobris CIƆ IƆCC XXXII.

EPISTOLA II.

Eidem.

CUM Tuæ mihi Litteræ, ad quas noviſſime reſpondi, redditæ ſunt, Alpini imaginem requirentes; continuo Tomaſini Elogia in manus ſumpſi, ſperans fore, ut in quibus Alpini Vitam a me lectam eſſe, meminiſſem, in iis effigiem quoque invenirem. Cum hæc nuſquam eſſet, nullumque ejus appareret indicium; protinus Freheri Theatrum inſpexi, cumque in eo rudem quidem, ſed tamen quandam reperiſſem; vehementer mirabar, undenam illam, niſi ex Tomaſini Elogiis ex quibus Alpini Vitam excerpſerat, petiiſſet. Itaque eadem iterum Elogia a capite ad calcem pervolutavi, nec prius quærendi finem feci, quam mihi ſum viſus intelligere, in iis non modo non eſſe, ſed ne eſſe quidem poſſe. Cum enim imagines cæteræ in ipſis eſſent paginis impreſſæ, in quibus Elogia deſcripta ſunt, paginarum autem, nuſquam abruptus, conſtaret numerus; nulla profecto imago potuiſſe excidere videbatur. Igitur Alpini effigiem a Tomaſino inventam non eſſe, cum ego, & Amici crederemus; quæſivi ipſe, & tandem aliquando repertam alibi, cum ſuperiore epiſtola ad te miſi.

Vix miſeram: ecce Vir Doctus, familiaris meus, qui menſes aliquot hinc abfuerat, ex itinere ſalutatum me venit, cumque ex aliis, ut fit, ſermonibus in alios, & in eum denique incidiſſemus, ut inventam nuper Baſſani tabulam qua Alpinum ſibi amiciſſimum præclare pinxerat, commemorarem; quæſivit ille, num alia eſſet ab ea imagine quam propoſuiſſet Tomaſinus. Ubinam? inquam. Ille vero, in Elogiis. Tum ego meum horum exemplum, pro perfecto mihi a peritiſſimo Bibliopola venditum, nitidum adhuc, & pene novum, proferri juſſi, in quo cum ille neque inveniret, neque inveniri poſſe, cerneret; nihil unquam ſibi fuiſſe longius, dicere, quam ut domum rediret, ac in exemplo ſuo quæreret. Redit, quærit, invenit, ad me mittit. Exemplum, ut libri qui ſemel, haud amplius, editus ſit, prorſus, cætera quidem, mei ſimile, in eo autem diſſimile, quod imagines aliquot, ſerius, ut opinor, ab Auctore inventas, habet extra inſtitutum paginarum ordinem aſſutas. Ex iis effigies Alpini eſt, non, ut a me miſſa, ætate florentis, ſed ſenis, quam Freheri Sculptores deſcribentes, incredibilem in modum, ut alias plurimas, depravarunt in meo quidem Theatri exemplo; ſic enim loquar, neceſſe eſt, nequa iterum Bibliopolæ fraus, & fallacia eo me forte inducat, unde animus abhorret maxime, ut aut negligens, aut mendax fuiſſe videar. Quæ me cauſa impulit, ut ſtatim has alteras litteras ad Te

(1) l. 1. c. 34. & l. 3. c. 14.

darem, Vir Clariſſime, teſtes apud Te futuras meæ fidei, meæque, Tuo fortaſſe propoſito non inutilis, ſedulitatis. Vale, & hominem qui ſuos ultro agnoſcit, indicatque errores, vel hoc ipſo nomine amare perge.

D. Patavii Pridie Nonas Octobr. cIↄ Iↄcc xxxII.

DE PHILOLOGO RAVENNATE ET DE ANGELO BOLOGNINO EPISTOLA.

ORNATISSIMO DOCTISSIMOQUE VIRO

D. D. JOANNI ASTRUC

Medico, & Profeſſori Regio

Joannes Baptiſta Morgagnus S. P. D.

Litteras Tuas, Vir Præſtantiſſime, die 14. Februarii ad me datas, quis apud ſe diu retinuerit, pervolutaverit, novoque addito, italice inſcripto, integumento ad me demum miſerit, neſcio: illud ſcio, ante hos paucos dies mihi redditas, gratiſſimaſque fuiſſe; quippe datas a Medico, & Scriptore Nobiliſſimo, eodemque, quod vel ipſæ oſtendunt, longe humaniſſimo. Atque utinam is eſſem quem pro Tua iſta credis humanitate, & ſicuti Tractatus Tui de Morbis Venereis præclare laudes ad nos pervenerunt, ſic etiam ipſe Tractatus perveniſſet; tunc ſane ita uti ego non minus quam Tu, vellem, Tua omnia perſequi, & conficere Mandata poſſem. Nunc vix de Philologo quidem Ravennate quæ requiris, pleraque, de Angelo autem Bolognino perpauca licet ſignificare; nam de Jo. Antonio Roverello, & de Jacobo Cataneo non plura mihi ſunt nota, quam Tibi.

Philologi igitur illius de lue venerea Opuſculum, quod fruſtra a te adhuc quæſitum ſcribis, in Bibliotheca mea eſt, ita inſcriptum, ut ex *Lindenio Renovato* tu, & Cl. Mangetus (1) deſcripſiſtis, niſi quod pro *Hyſan*, *Hetechen*, *Caravalgii alter*, Philologus edidit *Huyſan*, *Hetechen*, *Caravalgii alvar*. Eſt autem editio hæc mea quæ apud Lindenium noviſſima indicatur, *Venetiis apud Petrum de Franciſciis*, *Tertia Impreſſio*. *MDLXXV.* in 8.º conſtatque ex foliis octo, & chartis duabus. Quam ab Auctore ipſo curatam non ſolum integumentum libri oſtendit, in quo aureis litteris ſignificatur, dono, ab eodem miſſum fuiſſe, ſed & ex Epiſtolis duabus, libro præfixis, altera commonſtrat, qua *Comiti Guidoni Rangonio* cujus ſe *Alumnum* profitetur, hanc *Impreſſionem Tertiam . . . . . cognominis gratia, reconſecrare voluit*.

Huic eidem Rangonio Dialogum olim dicaverat, quem ab nemine adhuc vidi inter Philologi libros commemoratum, *de optuma hominum felicitate contra Ariſtotelem, & Averoim, ceteros necnon philoſophos;* ipſe autem habeo *impreſſum Mutinæ per Antonium Rocociolum Anno Dominicæ Incarnationis M. D. XXI. Die XXXI. Octobris* in 4.º libellum ex tribus foliis cum dimidio. Huic quoque Dialogo Epiſtolæ præfixæ ſunt duæ, ad Rangonium prima, ad *munificentiſſimum Senatum* altera, *generoſum Collegium viginti quatuor, & duodecim viros urbis Ravennæ:* ex quibus, ut mandatis ſatisfaciam tuis, nonnulla juvabit adnotaviſſe. In altera *cariſſimam ſui genitricem antiquam Ravennam* fatetur, ſeque ab ipſa ad capeſſenda præclara ſtudia, auro adjutum videtur ſignifica-

(1) Biblioth. Scriptor. Medic.

ficare. In prima autem Rangonium in caſtra ſecutum ſe, indicat. *Me præſente*, inquit, ... *Firmum*, *&* *Reate Piceni nobiliſſimas urbes a gravi Yberorum obſidione non pluribus mille peditibus, equitibuſque trecentis, imo Reate ſolum quinquaginta equitibus liberaſti*. Hoc etiam addit: *Tu denique aſtrologiam, reliquaſque diſciplinas ita calles, ut nemini ſecundus locus admittatur*. Quibus ſi illud adjunxeris, quod cum huic Dialogo ita ſuum nomen præſcripſiſſet, *Thomæ philologi Janothi Ravennatis*; in quibuſdam poſtea emiſſis libellis, velut in eo qui inſcribitur *De Vita Principis*, *&* *Venetorum commoda ſemper*, *Conſilium*, ad hunc modum, quem infra vel poſt ejus mortem ſervatum oſtendam, ſe nominavit *Thomam Philologum Rangonum Ravennatem*; ex his videlicet proclive erit intelligere tum quod ipſi patrium cognomen fuerit, tum quod a Rangonio, ut videtur, acceperit, tum quare ejus ſe, ut diximus, *Alumnum*, & *cognominis gratia* Opuſculum ipſi de lue venerea *reconſecrare* profiteretur.

Quod cum fecit, jam Comes Rangonius perſenex erat, ut qui a Petro Bembo ſub initium libri XII. *Rerum Venet. Hiſtor.* ſtrenuum ejus A. 1511. militare facinus recenſente, *magni animi adoleſcens* vocatur. Ipſe autem Philologus qua ætate tunc eſſet, in prima quam eidem Opuſculo præponi, dixi, Epiſtola aperte docet. Auguſtino enim Gadaldino, cui latinam tot Galenicorum librorum interpretationem debemus, id ab eo Scriptum petenti, mittere ſe, ait quæ *longo ſuo fere octogenario ſecundo rerum uſu percepta* habebat. Quos ſi annos ex illius tertiæ editionis anno 1575. ſubducas; invenies natum annis circiter ſeptem ante finem ſæculi XV. Nec vero Opuſculum de quo loquimur (ſic anno illo iis certe auctum quæ in extremo ſunt, & Epiſtola ad Gadaldinum, alibique indicantur) Philologo ultimum fuit. Nam *Conſilium* quod paulo ante memoratum eſt, habeo *excuſſum Venetiis MDLXXVII. Die Martis XI. Junii*. Quam editionem ne forte poſt Auctoris mortem iteratam ſuſpiceris ſecundum eam quam apud Lindenium unam vides A. 1558; ſcire licet *Sereniſſimo* Venetorum *Principi D. D. Sebaſtiano Venerio* a Philologo ipſo oblatam, qui & *Auream Sacratiſſimam Roſam* commemorat, munus Gregorii XIII. Pont. Max. ad Venerium principatus initio delatum: quæ nempe in eum annum incidiſſe 1577. poſtquam III. Nonas Junii Mocenicus Princeps deceſſerat, confirmat Andreas Maurocenus libro XII. *Hiſtoriar. Venetar.*

Equidem hæc ſcio cum *Hiſtoria Gymnaſii* noſtri, ante hos tredecim annos edita (1) & apud Mangetum (2) exſcripta, non conſentire. Nam poſtquam annos circiter viginti Medicinam Venetiis feciſſet Philologus, Patavii ab A. 1496. ad belli uſque Cameracenſis initia, hoc eſt ad A. 1509. ſcribitur docuiſſe: ab A. autem 1520. (ſive potius, ſi Tomaſinum (3) ſequimur, 1521.) ſuffecto ipſi in tradenda publice Aſtrologia Friderico Delphino, quod reliquum vitæ fuit, exercendæ Patavii Medicinæ dediſſe, ubi octogenario major obiiſſe dicatur A. 1559. ſed verius eſſe, eum ſuperſtitem fuiſse ad A. 1556. neque ante annum ſequentem prope nonagenarium deceſſiſse. Quæ tamen an iis quæ a nobis producta ſunt, argumentis certiſſimis, apertiſſimiſque ſatis infirmentur, ipſe judicabis. Ego præterea ex ejus libris, non Patavii, ſed Venetiis ſenem Medicinam feciſſe, intelligere mihi videor, ubi & ſacram Ædem in celeberrimo loco, non *D. Julianæ*, ut nonnulli ſcribunt, *ædificavit an.* 1554; ſed D. Juliani, (4) conlata pecunia inſtauravit, nobili uſus Architecto Jacobo Sanſovinio, quod ad Ædis frontem attinet, in qua Philologi ſtatua ex ære viſitur, & hæc leguntur: *Thomas Philologus Ravennas Phyſicus; ære honeſtis laboribus parto, ædes primum Paduæ virtuti, poſt has, Senatus permiſſu, pietati erigi fecit. Illas animi, has etiam corporis monumentum. An. Mundi VI. MDCCLIIII. Non. Octobr. Jeſu Chriſti MDLIIII. Urbis MCXXXIIII.* Ex his liquet, ante eum annum 1554. ædificaviſse ædes Patavii, de quibus non uno loco meminit Tomaſinus (1), ad

(1) Tom. I. l. 3. 52. c. 10. (2) Bibliot. cit. (3) De Gymnaſ. Patav. l. 3. c. 39.
(4) Sanſovin. Venetia deſcr. l. 1.

(1), ad ſtudioſorum Juvenum uſum.

Ex aliis autem quæ in eodem illo Templo leguntur, ante finem certe ſæculi XVI. obiiſse, intelligimus; ſed quo anno, haud apparet. Deſcribam tibi, ut apud Franciſcum Sanſovinium (2) ſive diligenter, ſive, ut videtur, oſcitanter Typographi repræſentarunt. A dextris quidem Aræ majoris ſic: *D. O. M. Thomæ Philolog. Rang. Raven. Phyſ. Eccleſ. & Fab. Proe. Opt. merito* ℞. *Commentarii*. A ſiniſtris autem ſic: *MDIIC. In ſpem reſurr. futuræ, & immort. gloriæ perpetuum monumentum ex teſt. P.*

Cæteris tamen quæ de Philologo in eadem *Hiſtoria* leges *Gymnaſii Patavini*, his minime repugnantia, non eſt cur ipſe in præſentia repugnem. Hæc tantum addo: Numiſmata circumferri ejuſdem imagine ſignata (3), ipſumque Equitis ornamentis auctum fuiſſe; *Eques* enim in ejus quod ſemel atque iterum memoravimus, *Conſilii*, itemque in *Microcoſmi*, & Opuſculi de quo agimus, inſcriptionibus appellatur.

Nunc, quando ad ejus Vitam quæ attinebant, ut tu præoptabas, meaque ad præſens memoria tulit, ſatis attigimus; ad ipſum Opuſculum redeamus. Id decem primum habet Capita.

Primum eſt *de mali Galleci* (ſic enim ſemper, & in fronte quoque libri ſcribit, quod deſcribentes non attenderunt, *a Gallaicis, ſeu Gallecis Hiſpaniæ populis* nomen repetens) *ortu, & nomine*. Quo in Capite credit, hujus morbi deſcriptionem apud Veteres etiam Medicos inveniri. Tempus autem quo Capita hæc ſcripſit, aperte ſignificat, non poſt annum fuiſſe 1547. nec ante 1515. his verbis: *Chriſtianiſſimus autem nunc vivens Franciſcus primus*.

Capite II. *Mali Galleci Eſſentia, Cauſa, & Diffinitio* proponitur, quæ eſt ejuſmodi, *Gallecus morbus eſt compoſitus ſeu Diabolicus varia humorum corruptione:* qui cum per contagium communicatur, non ſolum concubitu, ſed & veſtibus, cibo, potu, oſculo, lacte, aeris ab infecto coinquinati inſpiratione contrahitur.

III. *Gallecæ Luis Signa*. Hæc ponuntur *quinque, ipſum ſemper, ſed non inſimul*, ſequentia, dolores videlicet, tubera, puſtulæ, ulcera, macies cum pallore quodam.

IV. *Prognoſticon*.

V. *Sanandi modi, aut cura*, & primum Diæta, & Chirurgia.

VI. *Primus Sanandi Modus, Evacuatio:* ubi Pharmacia, in qua improbat eos qui hunc morbum *vehementibus primo curant, quoniam*, ut modo dixerat, *Morbus hic perpaucos interimit*.

VII. *De ligno ſancto, ac Regio, an autem a Priſcis cognitum quæritur, &* Ebeni ſpeciem eſſe, ſtatuitur.

VIII. *De ligno Indiæ* eodem, ubi ejus deſcriptio, ſelectus, vires, & variæ ex eo formulæ, & præparationes.

VIIII. *Aqua Ligni fit hoc modo*, traditurque ratio conficiendi ejus Decoctum primum, & ſecundum.

X. *Præparatio ante Aquæ* modo dictæ *Potum*, ubi & regimen in ſumenda, multo ſeverius, quod ad alimenta attinet, quam ætate hac noſtra: nec ſolum tamen vere, & autumno, ſed & aliis anni temporibus *infinitos* a Philologo hac ratione fuiſſe curatos, legimus.

Hactenus in prima editione. Cum autem *ſuperveniſſet poſtea Galleci . . . ſignum 6. . . anno*, ut ait, *a Chriſto* 1538. *vel circa*, & *clariſſ. medicus* Veronenſis Gajonus *diminutum* Auctorem cenſuiſſet, *quod nihil dicere voluiſſet de caſu pilorum contingente in morbo iſto*, eorum *tempeſtate, propter ulteriorem aduſtionem acquiſitam in materia a qua Lues ipſa cauſatur, quod accidens tunc fere omnes infeſtare videbatur;* ideo Philologus 2. *impreſſione . . . librum perfecit* ſuum. Ac primum agens de *Depilativa*, linimentum, lixivium, unguentumque deſcripſit, tunc a Medicis ad præcavendum pilorum defluvium in uſum adducta; tum ubi pili cecidiſſent, quid faciendum, indicavit.

Quoniam vero *ſeptimam demum etiam* tunc *comparuerit ſignum, . . . dentium caſus* (*ut alia deinceps, ſi viximus diu nos ipſi*, inquit, *ſed rationabilius poſteri viſuri ſunt ſimpthomata*) idcirco *de Dentati-*

(1) Oper. cit. l. 1. c. 61. & l. 4. ad A. 1577.
(2) l. cit.
(3) Monument. Viror. Illuſtr. Galliæ Togatæ l. 2. c. 4.

tativa etiam addidit quod ſibi eſt viſum: & quia *dentes in adultis deperditi non renaſcuntur amplius*; attigit quæ ſunt facienda, ne cadant: ut illa quoque, *An vocis ſempiterna ac perpetua amiſſio octavum eſſe poſſit Galleci morbi ſignum: An Unguium caſus in pluribus Romæ contingens, Venetiis, ac ubique locorum multis, 9. valeat eſſe ſignum*. Denique An *Ulcera Meri*, hoc eſt Pharyngis, *Amigdalarum*, *Epiglottidiſque decimum*. Mirum eſt, quod Bubones vix ſemel, idque obiter cap. XIX Gonorrhœam autem nuſquam, quod animadverterim, ne anno quidem 1575. hunc tertio, ut diximus, libellum edens, memoraverit. Certe Falloppius duodecim ante annis librum conſcribens *de Morbo Gallico* (1), indicavit, hanc obſervari cœptam circa A. 1549. defluvium autem pilorum A. 1533., ut neque in hoc cum Philologo conveniat. *Agitur jam*, inquit Falloppius, 30. *annus quo hoc* pilorum *defluvium incepit*, *non ſunt* 15. *anni quibus obſervata eſt Gonorrhœa gallica*; nam Bubones quidem etſi a primis illis hujuſce Luis Scriptoribus commemoratos non memini, a pluribus qui ante Falloppium ſcripſerunt, propoſitos legi. Sed hæc, atque alia tu melius.

Secundum illa, Philologus *de Cina* ſermonem inſtituit, natale ſolum, delectum, vires, aliaque ejuſmodi proponens, & denique ejus aquæ, ſive decocti conficiendi modos plures, & regimen. Interjicit autem inventum, ut ait, ſuum tertiæ conficiendæ aquæ ſive ex China, ſive ex Sarſa, ſive ex ligno Indiæ, ſi poſtquam ſecunda parata eſt, tantundem aquæ, quantum in ſuperioribus, addatur, & ad quartæ dumtaxat partis conſumptionem decoquatur, eaque ad membrorum potiſſimum ablutionem ſervetur. Nec reticet alias formulas, & præparationes, interque has, ut in ligno Indico fecerat, docet, quibus, & quomodo pro aqua vinum ſit ad decoctionem adhibendum, aut addendum, aut China contuſis uvis adjicienda, aut denique ex decocto, aqua, aut vino parato, humor ſit per deſtillationem eliciendus. Hunc autem *Sublimatum* vocat. Ex his intelliges, quod cupiebas, quid ſibi illis velit, quæ in Opuſculi inſcriptione poſuit, verbis *aquæ*, *vini*, *ſublimati*.

Quibus abſolutis, hæc ſubjicit, unde cognoſcas, cur, & quando de China, deque Sarſa quæ ipſi nota erant, addiderit Opuſculo huic ſuo. *Accedit modo Clariſſ. Doctorum modeſta repetitio, qui labore inſigni authorum quorumcunque galleci morbi ſex & 40. Scripta impreſſa ſimul recollecta, cum Jordane typographo ornatiſſimo, aliiſque pluribus ingenioſiſſimis viris, Aloyſioque Luiſino rogantibus, ne quid egregio & magno huic volumini deeſſet: De* (ſic) *cinæ, ſpartæ parillæ, duarum ſtirpium, ultimo, præſenti tempore a medicis cognitarum hiſtoriam, vires, & operationes. . . . ederem, & ſententiam meam proderem. A quibuſdam licet viris doctiſſimis nonnulla de his fuerint ſcripta, & ultimo Falloppii eximii, & eminentiſſimi Fracanciani, ut ajunt, abſolutiſſima in lucem impreſſioni data, quibus plurimum tenetur ætas noſtra . . . . Verum enim cum feneſcentes addiſcamus, ſcientiæ & artes additione compleantur, & juniores ſemper ſint perſpicaciores, cumque præfatos lectione, & experimentis multis præceſſerim annis, quicquid ſenſerim ſcriptis meis jamdiu impreſſis De galleco morbo, ligno vel indico, cynna, & ſarſa pardiglia. Poſtea Hetechen. Ultimo, de caravalgio alvar, novis mirabilium virtutum planta* (ſic) *expromere, & lumini dare decrevi*.

Et continuo de Sarſa eadem, proportione, tradit quæ de ligno Indiæ, Chinaque tradiderat, niſi quod in aqua fere, hoc eſt confecto in aqua decocto, ſubſiſtit.

Tum *de Huyſan beata radice* hæc habet. *Species duæ. Aſſumuntur ambæ a graviſſimis diſpoſitionibus præter naturam, inſignique languore correptis. Infunditur horis vigintiquatuor Huyſan libra una, ſeu duæ. Eaque, humiditate virtutum plurimarum ſufficienter acquiſita, contundatur, & exprimatur ſuccus velut ſpuma alba; expreſſus vaſculi parvi* (ſic) *aurora, calidus, ac ſero potatus. Ex quibuſdam cum ſaccharo. Ex aliis cum melle. Ex quibuſdam ſolus ad placitum, ac pro temperie ca-*

(1) c. 23.

captus, *ventrem bis*, *vel ter in die commovet*, *humoremque requiſitum educit*. Hinc decocta Huyſan proponit tria, ſcilicet ad *medietatis*, ad *tertiæ partis*, ad nullam conſumptionem. Cæterum de hac radice in extremo libro illud indicat, *ab inſulis Indiæ occidentalibus*, *ab Hiſpanis nuper compertis*, afferri. Habes quod cupiebas de *Huyſan*. De reliquis, cum ad libri finem pervenerimus, accipies.

Nam poſtquam Auctor ſcriptis, ut videtur, ab initio Capitibus ea omnia interjecit quæ memoravimus, continuo redit ad Capita reliqua.

XI. Eſt *Tertius ſanandi modus*, *unctio*, videlicet *ex argento vivo*, *ſaliva hominis* extincto. Quæ melius, aut ſecus addantur, aliaque perſequitur.

XII. *Quartus ſanandi modus*, *Cerotum*, ſcilicet ex eodem argento.

XIII. *De Unctionis*, *ac Ceroti accidentibus*, quibus qua ratione occurrendum, docet.

XIV. *Quintus ſanandi modus Suffumigium* ex cinnabari, quod in quibus non tentandum, & quomodo interdum mane illo; ſero, in unctione uti conveniat, oſtendit.

XV. *Sextus ſanandi modus*, *præcipitatum*, cum priora inutilia fuerint, exhibendum.

XVI. *Reliqui ſanandi modi*, *inventi*, *ac futuri*, quorum neutros commonſtrat.

XVII. *De doloribus*, ideſt qua ratione in his ſuccurrendum.

XVIII. *Puſtularum cura*.

XIX. *Tubera*, *apoſtemata dura*, *vulgo gummas*, *reſolvemus*, *maturabimus*, *&* *aperiemus*.

XX. *Ulcerum cura*, in qua tamen Auctor monet, ſe *rectius antiquiſſima quoque Ulcera*, *ac nullo diutius medicamento curata*, *ſolo Mollitivo melle liquefacto roſeo*, imo etiam *abſque melle eo*, *tantum petiis cooperta cicatrizaviſſe*, *ac perfectæ ſaluti* per decocta exhibita *reſtituiſſe magno cum decore*.

XXI. *Delentur Maculæ*, quæ nimirum *Puſtulis*, *ac Tuberibus*, *Ulceribuſque cicatrizatis*, *remanent*.

XXII. *Modus vivendi poſt curationem ſani*.

Ad extremum addit *Empiricum illuſtre novum 1575. menſe Februarii acceptum*. Eſt autem decoctum corticis ligni ſancti in vino paratum, & ſine ſeveriori regimine exhibitum. Denique, ut pollicitus fuerat, *de Caravalgio Alvar*, *Planta quidem nova e Portugalia nuper allata*; cujus ſcobs unguento ex mercurio addenda ſit ſecundum formulam quam latine redditam proponit, verbum potius, quam verba facit. Sic etiam de *Semine Indo*, *Hetechenque decocto*, indidem unde Huyſan diximus, nuper advectis cum *Radice Mechoacan*, & *Yervæ planta eſcuerzonera*. Nam de illo Semine hoc tantum habet: *Semen Indum Anno 1754. Adeo laborioſum*, *ut vomitum ſimul ac ventris profluvium timoroſum ingenti cum vitæ diſcrimine promoveat*, *plureſque enecaverit*, *corpuſque totum adeo perturbet*, *ut qui ſolum granum unum voraverint*, *ferme perierint*. De Hetechen autem hæc: Eſt lignum, *quod quidem ſpinoſum eſt*, *mediocriter craſſum*, *phenicei coloris*, *quo Afri utuntur*, *ea Joanne Aphricano*, *ſuis in hiſtoriis*, *velut ſcribit Fracantianus medicus cl.* (cujus videlicet verba ex libro *de morbo Gallico* (1), tum præcedentia, tum inſequentia, ſine ulla fere, aut levi mutatione, ſua facit.) *Cum autem ad nos medicamenti uſus*, *aliorum velut ſuperiorum*, *non juſtius pervenerit*, *idcirco dum certi nihil afferre poſſim*, *ſicut nec de radicibus quibuſdam*, *quibus in Galleco*, *ſimili vel morbo utuntur mulieres in inſula ſancti Thomæ*; de his, aliiſque pluribus, inquit, ſi vixero, eadem methodo qua de ligno Indiæ, China, Sarſa, *Antimonio etiam prætermiſſo ſui inſigni diſcrimine*, *explicabo*; ut quod in libri fronte de Antimonio promittitur, non fuiſſe præſtitum, appareat.

Habes, Vir Clariſſime, ſi non accuratam illam Opuſculi analyſim quam requirebas, at certe unde obſcura, & tibi, ut ſcribis, plane ignota ejus vocabula declarentur. Nunc de Angelo Bolognino perpauca, ut promiſimus, ſubjiciemus magis ut veram ejus patriam, quam ut primam editionem cognoſcas ejus librorum *De Cura Ulcerum exteriorum*, & *De Unguentis*, *quæ communis habet uſus practicantium hodier-*

(1) C. 10.

diernus in ſolutæ continuitatis medela. Nam etſi alii aliud tum de ejus origine, atque adeo de ipſo cognomine, tum de anno quo primum iſta vulgavit, litteris mandaverunt; non ita mihi adhuc facile de hoc eſt, ut de illis utique eſt, certi aliquid conſtituere.

Wolfgangus Juſtus, quantum intelligo ex *Lindenio Renovato*, hæc olim de eo ſcripſerat A. 1556: *Angelus Boligninus Bononienſis. Docuit Chirurgiam ex Avicenna Bononiæ Anno Chriſti* 1506. Lindenium ſequitur, ut fere ſolet, Cl. Mangetus (1), niſi quod *Boligninus*, an *Bologninus* fuerit, incertus eſt, quemadmodum & in *Hiſtoria Chirurgiæ Antiqua* (2) incertus fuerat Vir Doctiſſimus Andreas Ottom. Goelickius. Sed Jo. Nicolaus Paſqualis Alidoſius in italico libro A. 1623. Bononiæ edito, inſcriptoque *I Dottori Bologneſi di Teologia, Filoſofia, Medicina &c.* hæc de illo habet: *Angelo Bolognini* 1508. *Fù lettore di Chirurgia fin' al* 1517. *Scriſſe* de cura ulcerum, & de unguentis communibus in ſolutione contin. Et de lue venerea *del* 1516. Bernardinus autem Scardeonius in eximio Opere *de Antiquitate Urbis Patavinæ* (3) ſicuti, quod ad cognomen attinet, idem quod Alidoſius, ita, quod ad Angeli Patriam, longe aliud quam ille, & cæteri quos laudavimus, jam docuerat, quippe anno ſcribens 1559. *Claruit*, inquit, *in hac ipſa arte Chirurgica & Angelus Bologninus ex Plebe Sacci municipio Patavino, vir magni ingenii, & in ea parte rei medicæ, quam ab opere manuum Chirurgiam Græco vocabulo appellamus, peritiſſimus. Is aliquandiu artem hanc publice Bononiæ docuit: ſed parvo contentus, & ocio patrio delectatus, in patriam ſe recipiens, intra municipii ſui fines poſtmodum ſe ſe continuit: & quamvis dignis ſtipendiis, & honoribus a multis civitatibus vocaretur, patrium tamen ſolum, quamvis tenue, cum quacumque nobili civitate commutare neglexit*. Non eſt dubium, quin graviſſimus Hiſtoricus vera ſcripſerit, præſertim cum Patavii (4) natus A. 1478. denatus autem A. 1574. eodem quo Angelus in propinquo oppidulo vivebat, tempore & ipſe vixerit; ut in his nec fallere, nec falli potuerit.

Quamobrem merito cæteri Scardeonio aſtipulati deinceps ſunt Patavini Scriptores, & in his Angelus Portinarius, cujus volumen *de Felicitate Patavii* (5) eadem lingua, eodemque anno vulgatum eſt quo librum ſuum Alidoſius emiſit, deceptus, opinor, ut plerique alii, *Bolognini* cognomine, quod Gentis nimirum eſt Bononiæ in primis nobilis, & pervetuſtæ. Quod ſiquis propterea Angeli Majores inde olim profectos, in his regionibus conſediſſe, ſuſpicetur; fortaſſe vera illa conjiciet: ſin Angelum Bononiæ natum eſſe contendat; ne initium quidem libri ejus de Unguentis ſatis attendiſſe videatur. *Cum in floventiſſimo Bononienſi Studio*, inquit, *a Senatu Bononienſium ſtipendio adductus fuerim*: quæ ſane verba Bononienſis civis non videntur; hic enim in patrio Gymnaſio patrii Senatus juſſu profiteri, neque eo *adductum* ſe, dixiſſet. Angeli autem noſtri, an conſanguinei potius alicujus ſoboles fuerit is Angelus J. C. qui Patavii quidem ſibi, & poſteris, in oppido autem ipſo Plebis Sacci Avo Sepulchrum ſic inſcribendum curavit, illud (6) *Futura conſiderans Angelus Bologninus Legum Doctor ex q. Evangeliſta Art. Doct. P. M. D. LXXV. ſibi & poſteris*, hoc vero (7) *Joan. avo Evang. fil. D. Bologninis Medic. Dotto. Angelus Bolog. Ju. Vr. Dot. poſuit* 1588. alii viderint: ego ob eam dumtaxat cauſam hæc protuli, ut quo ex municipio noſter fuiſſe a Scardeonio ſcriptus eſt, ex eodem poſtea videas alium extitiſſe Angelum *Bologninum*, non *Boligninum*. De noſtri igitur & cognomine, & Patria non ſolum, verum etiam quod in hac ante A. 1559. deceſſiſſe, & quo primum anno Bononiæ fuiſſe, quo ad ſuos rediiſſe videatur, ſi Scardeonio qui illa, & ſi Alidoſio qui hæc optime omnium noviſſe poterant, fidem habeamus, ſatis conſtat.

(1) Biblioth. cit. Script. Med. (2) n. 141. (3) l. 2. Claſſ. 9.
(4) Vid. Papadopol. Hiſt. Gymn. Patav. Tom. 2. l. 2. c. 25. n. 113. (5) l. 7. c. 6.
(6) Vid. Salomonii Urbis Patav. Inſcript. pag. 331. n. 37.
(7) Vid. ejuſd. Agri Patav. Inſcript. pag. 299. n. 32.

Utinam de primo etiam anno quo libros illos ſuos edidit, conſtaret. Verum Scardeonius, qui *edidiſſe opus non aſpernandum*, ſcripſit, eadem videlicet quæ ex Alidoſio commemoravimus, nominans, non aliud addidit; niſi ea *omnia primo Venetiis, poſtmodum & Baſileæ impreſſa fuiſſe anno Domini MDXXXVI.* In *Hiſtoria Gymnaſii* noſtri (1), ex qua alia malim accipias, velut Angelum *Medicæ artis adoream* in hoc *promeruiſſe*, & *annum ejus emortualem ignorari*; verba illa Scardeonii ita accipi videntur, ut ſi dixiſſet *Vivo ipſo edita ſunt an. MDXXXVI. non ſemel hæc opera*. Mihi autem ſecus videntur intelligenda. Nam neque eo anno aliam, quam Baſileenſem illam editionem invenio, quæ apud Lindenium commemoratur, & mihi alia in manibus eſt, de qua ab iis qui de Bolognino loquuntur, nullam mentionem factam memini, Venetiis anno ſuperiore habita per Jo. Patavinum, & Venturam de Ruffinellis in 8º Leoniceni quoque, Matthioli, Friſii, Hutteni, Almenarii Opuſcula complectens, quæ ad Luem Veneream attinent, ad ejuſve curationem. Sed hæc præter libros *de Cura Ulcerum*, & *de Unguentis*, peculiarem Bolognini librum non continet de ea Lue; niſi forte ejus nomine intelligunt caput illud extremum, cæterorum ſane multo longiſſimum, in quo de *mercurialibus* unguentis ſcripſit: neque alia contineri video iis editionibus quæ ab Lindenio, & qui eum ſequuntur, ſive propoſitæ ſunt, ſive omiſſæ: nam & illam ubi de Bolognini quidem ſcriptis verba faciunt, prætermiſerunt, quæ in *Theſauro Chirurgiæ*, collecto a Petro Uffenbachio, Francofurti habita eſt A. 1610. typis Nicolai Hoffmanni in fol.

Verum ut ad vetuſtiſſimas editiones redeamus; vidiſti ſupra, Vir Clariſſime, quandam ab Alidoſio indicari perfectam A. 1516. quæ eadem atque illa videtur eſſe quæ apud Lindenium primo loco ponitur, *Papiæ apud Bernhardinum de Garaldis* 1516. *in fol. cum diverſis varii argumenti Auctoribus*. Hanc tamen primam omnium fuiſſe, facilius crederem, ſi Bolognini unius ſcripta; ut fere in primis fit editionibus, non aliorum quoque, protuliſſet; neque indicia præterea quædam eſſent, illa antea, & ſeorſum quidem, prodiiſſe. Laudatum utique Goelickium (2) tradidiſſe, video, Bologninum *in Academia Bononienſi* Chirurgiam *publice docuiſſe, atque adeo circa annum* 1506. *ſcriptis ſuis innotuiſſe eruditis*. Libellus tamen *de Unguentis* poſtea exierit, neceſſe eſt, quando Auctor inter ejus initia oſtendit, ſe in illa Academia Chirurgiam profitentem, ſtudioſorum, ac Doctorum *ingeminatis in dies precibus* adductum, eum libellum conſcripſiſſe; hoc eſt poſt annum 1508. quo ipſum Bononiæ docere cœpiſſe, Alidoſius, ut vidimus, indicavit. Accedit, miſſum eſſe librum ad Franciſcum Caballum, qui, ut in præfixa Epiſtola cæteris laudibus eſt ornatus, ita Rem Medicam Patavii ex prima ſede tum exponere dictus eſſet, ſi fuiſſet ſcripta Epiſtola ante annum 1509. ex quo Brixiam in Patriam ſe recepiſſe Caballum, accepimus (3). Videtur igitur poſt initia Cameracenſis belli vulgatus, & ſeparatim quidem, atque adeo poſt editionem libri de Ulceribus, quippe carminibus peculiaribus illi adjectis, quibus id Angeli de *medicaminibus ſecundum opus* commendatur.

Libro autem de Ulceribus in editione eadem quam mihi in manibus eſſe, dixi, præpoſita Epiſtola eſt ad Franciſcum Gonzagam Mantuæ Principem, qua ex Epiſtola intelligitur, Auctorem, cum *ſuperioribus annis in maritima Venetorum claſſe primum, deinceps, in Epidauri urbe degeret, chirurgum publico ſtipendio gerens*, hunc librum inchoaſſe horis ſubſecivis, cumque eundem *nuper Venetiis abſolviſſet, & emittere deſtinaſſet*, Franciſcum ſibi *Principem invictiſſimum occurriſſe, cui illum .... dedicaret*. Hinc conſtat, prodiiſſe eum librum antequam Angelus in Bononienſem Academiam vocaretur, quippe unde, ut ex Scardeonio didicimus, in patriæ perpetuum otium ſeceſſit. Prodiit igitur ante annum 1508. Sed quo tandem anno, & quo in loco, mihi quidem adhuc incompertum eſt.

Ha-

(1) L. cit. 2. c. 15. n. 64. (2) loco ſupra cit.
(3) Vid. cit. Hiſt. Gymnaſ. Patav. Tom. 1. l. 3. S. 2. c. 20. n. 48.

Habes, Vir Doctiſſime, quæ de Thoma Philologo, & de Angelo Bolognino confeſtim potui reſcribere, gaviſurus plurimum, ſi non ex rebus, quæ paucæ, & tenues ſunt, ſed ex mea ad Tibi inſerviendum promptitudine, atque alacritate quanti Te merito faciam, quantumque me Tibi debere, ſentiam, pro Tua ſumma rei Medicæ Peritia, ac Doctrina, pro Tuaque perbenigna de me opinione, exiſtimaveris. Vale, & Facultatem noſtram utiliſſimis, iiſdemque eruditiſſimis ſcriptis ornare perge.

D. Patavii Poſtridie Kal. Quinctiles CIↃ IↃCC XXXVIIII.

DE VITA ET SCRIPTIS DOMINICI GULIELMINI COMMENTARIOLUM JOAN. BAPT. MORGAGNI.

MAjores Dominici Gulielmini Novariæ orti, Cravineam, quod in Valle Antigorii eſt oppidum, migraſſe perhibentur. Hinc certe Avum centum circiter annis ante tranſiiſſe Bononiam, conſtat, & in ea Urbe conſediſſe.

Bononiæ Dominicus natus eſt V. Kal. Octobr. A. D. MDCLV. Principio plura genera Doctrinarum attigit; tum vero ad quæ magis ſe ferri natura intellexit, ad illa duo totum ſe contulit, Mathematicam Scientiam, & Medicinam Artem, uſus in utraque nobiliſſimis Præceptoribus Geminiano Montanario, & Marcello Malpighio.

Annum agens XXI. Mathematica illuſtrare cœpit editis duabus *Volantis Flammæ Epitropeiis*. Quibus porro *de Cometarum Natura, & Ortu Diſſertationem*, ac *Obſervationem* addidit *Solaris Eclipſis*. Has duo ſunt conſecuta Volumina de *Aquarum Fluentium Menſura*, totidemque *Epiſtolæ Hydroſtaticæ*: quibus nunc tertia adjungenda eſt ex Berolinenſibus Miſcellaneis; & is demum quem Italice ſcripſit, *de Natura Fluminum* liber.

Quam vero iis ſcriptis de ſua in Mathematicis præſtantia opinionem excitaverat, opere (quod difficilius eſt) confirmavit. Joanni Dominico Caſſino, Aſtronomorum hujus ætatis facile Principi, in Bononienſi illa celebratiſſima Meridiana Linea inſtauranda comes fuit. Padum autem flumen (ut de reliquis ejus Operibus ſileamus) a Placentiæ Mœnibus, quibus magis magiſque imminebat in dies, objectis Molibus repulit.

Nec vero tanto Mathematico præmia, atque honores defuere. Nam Patria XXX. annos natum procurationi Fluminum, & totius Provinciæ aquariæ præfecit, paucifque interjectis annis in Publicos Mathematum Profeſſores retulit. Ipſum Kalendarium, ut ibi poſitum eſt in more, conficere, ipſum Hydrometriam primum omnium docere, in his denique cunctis, aliiſque præterea Muneribus ipſius abſentis rationem haberi, & conſervari perpetuo voluit, ex quo ſcilicet ab Ampliſſimo Venetorum Senatu Patavium honeſtiſſimis conditionibus evocatus, in Stephani Angeli Mathematici Perilluſtris locum ſuffectus eſt A. D. MDCXCVIII.

Itaque jam nulla in Italia fere tota paulo difficilior Mathematica Conſultatio accidebat, quin ejus ſententia a Magiſtratibus, Viriſque Principibus expeteretur. Hinc Mantuam, hinc Cremonam, hinc Mutinam, hinc alio ſæpe accerſebatur. Parmenſium autem Dux præſertim poſt illud, de quo antea dictum eſt, ad Placentiam Opus feliciter abſolutum, & plurimi fecit, & propria auro, gemmiſque exornata imagine donavit. Cum vero Ferdinandus de Abdua, & Franciſcus Barberinus Cardinales ab Innocentio XII. Pont. Max. legati eſſent, ut de illis cognoſcerent, quæ inter Bononienſes, & Ferrarienſes

jam diu ſunt, controverſiis circa Rheni in Padum derivationem; Dominicus non modo ſuorum apud illos cauſam egit, ſed ab utroque vehementer probatus; juſſus eſt pro ſua peritia, & fide de Aquis etiam Ferrarienſis Agri, & Ravennatis referre. Nec dubium eſt, quin ea quæ ſunt ab illo propoſita perplacuerint, quamquam ob graviſſimas quas his referre non attinet, cauſas illæ quidem nondum compoſitæ ſunt lites. Ab ſapientiſſima autem Venetorum Republica alias in *Illyricum* miſſus eſt ad Caſtri Novi munitiones inſtaurandas, alias in Forojulienſem Provinciam ut rapidum amnem, Palmæ proximum, & quaſi impendentem, a munitiſſimo oppido arceret. Quam ſæpe vero de rebus hujuſmodi conſuleretur, quamque item carus haberetur, dici facile non poteſt; nec Venetis quidem ſolum, quamquam his plurimum, ſed & Reipublicæ Lucenſi, & Hetruſcis Principibus, & optimo Ingeniorum Æſtimatori, ac Patrono Clementi XI. Pont. Max. ut a quibus omnibus, & præterea a ſuis Civibus magnis eodem tempore propoſitis præmiis, & honoribus paulo antequam e vita diſcederet, eſt vocatus.

Neque in eo Mathematicæ tantum Scientiæ, ſed & Medica Doctrina ſpectabatur. Emiſerat namque Italice ſcriptas *Conſiderationes ex Figuris Salium erutas*. Latine autem, *de Sanguinis Natura & Conſtitutione Exercitationem*, *pro Theoria Medica adverſus Empiricam Sectam Prælectionem*, *de Salibus Diſſertationem* & *de Idearum vitiis, correctione, & uſu ad ſtatuendam, & inquirendam Morborum naturam Exercitationem*: qui fere omnes Libri rurſus Batavorum Typis deſcripti ſunt. Annumerari his poſſent Epiſtolæ ſex ad *G. Deſnoues* Italico ſcriptæ ſermone, ſed Gallico tantum editæ. Annumerari autem omnino debet *Sympoſium Medicum*, *ſive Quæſtio Convivalis de uſu Mathematum in Arte Medica*; nam etſi *Joſephum Donzelinum Antonii Filium Coſſentinum* auctorem præfert, ego tamen certum compertumque habeo, tam illam eſſe Gulielmini, qui ſub ficto nomine latere tum voluit, quam quod maxime. His ut fere Contemplatricem Medicinæ Partem ornavit, ſic aliis viciſſim libris Activam erat ornaturus. Huc enim priores illi tendebant, nimirum ut viam quaſi munirent acceſſuris ad Libros *de Febribus*, & *de Methodo Medendi*, quos quidem affectos reliquit. Perfectæ autem plures ſuperſunt Diſſertationes, apud Filium aliæ, aliæ apud Alexandrum *Bonis* Medicum Venetum, optimis cum ſcientiis, tum moribus ornatiſſimum, hiſque nominibus Gulielmino cariſſimum, & in iis *de Materiæ Affectionibus* duæ. De *Principio* autem *Sulphureo* novem, & *de Æthere* unica, quas vivens adhuc emitti juſſerat, poſt ejus mortem prodiere, eodem Alexandro *Bonis* curante & ſe atque earum Scriptore dignam Præfationem addente.

Annum agens XXII. a præclariſſimis Philoſophorum, Medicorumque Bononienſium Collegiis Doctor renunciatus, Medicinam domi, foriſque cum laude fecit, eoque etiam nomine in comitatu Virorum Principum fuit.

In Anatomico Scholæ Bononienſis Theatro ſolemnem humani Corporis diſſectionem adoleſcens non ſine honore adminiſtraverat. Poſtea in cuſtodiendo præclaro Ulyſſis Aldrovandi Muſeo Ovidio Montalbano ſucceſſor eſt datus; Librorum quoque cum philoſophicorum, tum Medicorum factus eſt Cenſor. In Patavino autem Gymnaſio primarium Medici Theorici locum ab A. MDCCII. poſt diſceſſum Pompeii Sacci Parmenſis Medici clariſſimi pro ſua, & illius Gymnaſii dignitate, quæ eſt ampliſſima, tenuit.

Porro ejus conſilium ſæpe in Morbis difficillimis requirebatur: conſtatque, a Magno Hetruriæ Principe amplis, ut ſibi Medicus eſſet, fuiſſe præmiis, & honoribus invitatum.

Tanti autem Mathematici, & Medici famam non Italiæ modo, ſed Europæ univerſæ fines peragraſſe, ex eo præſertim agnoſci poteſt, quod non in Patrium tantum, ſed & in externos Cœtus Doctorum Hominum celeberrimos eſt lectus, Cæſareum N. C. Germanicum, Regioſque item Pariſienſem, Londinenſem, & Berolinenſem.

Acerrimo fuiſſe ingenio, & non deteriore judicio, etſi ſcripta ſatis oſtendunt; non alienum tamen eſt addere, qualem

in ſcriptis, talem quoque in omni ſermone ſe præbuiſſe. Negare ſolebat Montanarius, præclariore, aut promptiore ingenio noviſſe quenquam; Alter vero Præceptor Malpighius quanti ipſius judicium faceret, cum ſæpe alias, tum præſertim vita excedens oſtendit, Poſthumi Operis editione illi, & Sylveſtro Bonfiliolo Viro clariſſimo commendata.

Ad hæc, atque alia quæ Natura dederat, animi bona ſingularis induſtria, & labor aſſiduus acceſſerunt. Nunquam non illum inveniſſes aut legentem aliquid, aut commentantem, aut ſcribentem, aut domi, & in Publico docentem, idque ea diligentia, & copia, & acumine, & quod ſemper eſt caput, ordine, ut ex ejus Diſcipulis nominare poſſem plures, nihil a tanto Præceptore degenerantes, niſi cum plures nominaſſem, plures tamen ſuperfuturos eſſe, intelligerem. A publico docendi officio non illum poterat affecta valetudo, non ex recenti itinere languor avertere. Sed neque in graviſſimo, quo confectus eſt, morbo Amicorum monitis, precibuſve potuit adduci, ut Libros ſeponeret, quos pulvino ſubditos, illis diſcedentibus ſumebat in manus.

Cæterum in Amicos officioſus, in Præceptores pius, in bene de ſe meritos quoſque gratus, modeſtus præterea, æquus, unoque verbo moribus optimis, & honeſtiſſimis fuit, ut hac etiam de cauſa fieret, ut qui illo familiariter uterentur, hi longe cariſſimum haberent, quo ex numero, Patricii Veneti duo non ſunt nobis prætermittendi, Sebaſtianus Fuſcarenus Eques, ac ædis D. Marci Procurator, dum viveret, Ampliſſimus, Meritiſſimuſque, & Chriſtinus Martinellius Vir Doctiſſimus, & Bonorum omnium Fautor ſummus.

Statura fuit procera, amplo corpore, atque robuſto, ſed noviſſime, credo ob aſſiduas lucubrationes, nonnihil incurvo; Nigros habuit, vegetoſque oculos, nigra, denſa, magna, & contracta ſupercilia, colorem ſublividum, vultum vero natura adductum, & tamquam ad ſeveritatem compoſitum, ut primo aſpectu longe aliter atque erat, aſper auſteruſque putaretur. Valetudine uſus eſt proſpera, niſi quod adoleſcens pulmone ſanguinem rejecit, conſequente neque brevi, neque periculo vacua ægrotatione, ſupremis quoque annis lumborum, inprimiſque faucium rheumate frequenter laboravit.

Cauſamque adeo noviſſimæ ægrotationis ex gravedine contraxit, quæ poſtquam tribus interjectis menſibus remiſerat, iterum ineunte Majo recruduit. Huic cum febris non ſine quibuſdam Mentis alienationibus, aliiſque gravioribus ſymptomatibus acceſſiſſet, viſus tamen æger rurſus levari, & fortaſſe erat convaliturus. Sed vires a ſævo, longoque morbo infirmatas ſanguis e naribus eodem die ſemel, atque iterum profluens ſic dejecit, ut dum ad excipiendum ſanguinem pelvim poſceret, & ſe in cubitum reponere niteretur, extemplo deficeret IV. Idus Jul. A. D. MDCCX. ætatis LIV. ſuper menſes IX. ac dies XV.

Aliquot ante illum diebus quæcunque ex noſtris ritibus, quos ſemper caſte religioſeque ſervaverat, impendente morte fieri ſolent, ea omnia ſancte perfecerat. Nec vero ſupremum boni prudentiſque Patris familias neglexit officium, ſcripto herede Joſepho, quem ex Conſtantia Joannetta Cive Bononienſi Uxore obſequentiſſima tulerat, filio, eoque cum ipſa Uxore, communique altera Filiola & Matre, quam grandævam admodum reliquit, Viris graviſſimis, amiciſſimiſque commendato; nam duæ quas ex eadem Conſtantia tulerat, majores Filiæ inter ſacras Virgines ſe receperant.

Patavii, qua in urbe deceſſit, in Ædæ S. Maximi humatus fuit, quadrato impoſito lapide in quo inſcriptum eſt.

HIC JACET
DOMINICVS GVGLIELMINI
BONONIENSIS
IN PATAVINO GYMNASIO
PVBLICVS THEORICÆ MEDICINÆ
PROFESSOR PRIMARIUS.
OBIIT DIE XII. IVLII. ANNO MDCC.X.
ÆTATIS SUÆ LIV.

Felix autem Abbas VIALE VIR doctiſſimus, atque integerrimo, & quo erat Patavii cum Gulielmino conjunctior nemo, juſtum ex albo Marmore Monumentum in celeberrimo loco ſtatuit ad S. Antonii Templum, qua hoc fere Meridiem ſpectat.

DE

DE VITA, ET SCRIPTIS
ANTONII MARIÆ
VALSALVÆ
COMMENTARIOLUM
JO: BAPT. MORGAGNI.

ANtonius Maria Valſalva ; ſi magnos Anatomicos Inventis metimur ; nemini ſua ætate ſecundus fuit : ſi ſolertia, ſtudio, labore, eximiaque humani corporis ſcientia ; vix aliquos ſibi habuit pares. Nam quicunque in ejuſmodi judiciis, non, ut vulgus, fortunam, ſed induſtriam potiſſimum, & hac partam rerum doctrinam ſpectare ſolent, hi ſi Valſalvæ vitam cognoſcant, & ad ea quæ natura tribuerat, quot, quantaque a pueritia ad extremum tempus adjumenta addiderit aſſiduæ exercitationis ſciant, & quæ ſive meditando, ſive Medici, Chirurgique partes ſuſtinendo, præclara ediderit ſigna excellentis cujuſdam in Re Anatomica facultatis, non ignorent ; ſane illa tempeſtate anteferendum ipſi neminem, perpaucos comparandos putabunt. Sed ab initio eſt ordiendum.

Forum Cornelii, quod ſequioribus ſæculis *Imola* cœptum eſt nominari, in eo Ciſpadanæ Galliæ tractu quem nunc *Romandiolam* vocant, urbs eſt, impoſita Æmiliæ viæ : qua ex urbe tum ſuperioribus, tum noſtris temporibus Viri extitere generis nobilitate, virtute, doctrina ornatiſſimi. In ea Antonius eſt natus anno Æræ Chriſtianæ CIƆ IƆC LXVI. XV. Kal. Februarii, patre Pompejo Valſalva, matre Catharina Toſia. Familia Toſia, inter Forocornelienſes nobilis, in ea Matrona finem habuit. Paternæ autem ſtirpis initium olim, & agnomen fuerat ex Valſalva, quod ſupra Forum Cornelii erat caſtrum ad ſiniſtram Vatreni fluminis. Nam verum quidem ejus ſtirpis nomen eſt Finia. Certe cum Tuſſignani eſſet, quod propter eundem amnem, ſed aliquanto inferius, eſt oppidum, id nomen geſſiſſe, apparet ex diplomate, in membrana ſcripto, quo ſtrenuus Miles Joannes Baptiſta Finius (is ex majoribus Pompeji fuerat) Alidoſiæ gentis ſtemmate donatus eſt. Id ſtemma, ſiquod aliud, Forocornelienſibus notum propterea quia his Alidoſii centum annis amplius imperitaverant, in vetuſto apud ipſos Valſalvæ proavorum ſepulchro inſculptum viſitur. Quibus, poſteriſque eorum ſtirpis nomen, ut fit, obſolevit ; agnomen ſervatum eſt.

Antonii Parentes qua ipſi erant in Deum pietate, in homines comitate, eadem filium imbuerunt. Acceſſit cura & diligentia Virorum, ſimul in conformandis primæ ætatis moribus, ſimul in litteris præmonſtrandis excellentium, Patrum e Societate Jeſu, quorum beneficium, tanto pluris æſtimandum, quanto illi a gravioribus in quibus ſumma cum laude verſantur, ſtudiis ad id officii ſe demittunt, cum pauci admodum, poſtquam ex ephebis exceſſerunt, videantur agnoſcere ; memori ipſe quoad vixit, & grato animo eſt pro-

profecutus . Erat in puero ingenium doci-le, acutum, aptum ad quaslibet artes opti-mas ſic tamen, ut ad quam potiſſimum ferretur, non obſcure ſignificaret. Gaude-bat enim avicularum, aliorumque animal-culorum diſſectionibus, eorumque exta curioſius, quam pro illa ætate, rimaba-tur: quam ego præſignificationem, non in Veſalio (1) tantum, ſed in aliis quo-que pueris fuiſſe, ſcio, qui, cum adole-viſſent, Anatomiæ penitus ſe dediderunt.

Quibus rebus fiebat, ut de eo Paren-tes, Amicique bene ſperarent, atque adeo talem futurum confiderent, ubi Magiſtro-rum acceſſiſſent præcepta, qualem & no-ſtrates, & externæ Scholæ ſuſpexerunt. Hac mente Bononiam eſt miſſus. Quod in Gymnaſium ut venit, non magis vetu-ſtate, & fama illuſtre, quam Doctoribus nobile; haud diutius quærendum fuit ado-leſcentulo, mirabili diſcendi cupiditate fla-granti, quibus ſe traderet erudiendum. Longe enim præſtabat omnes in philoſo-phicis diſputationibus, in herbarumque co-gnitione Vir probitate antiqua præditus Lælius Trionfetti. Ab hoc utraſque do-ctus eſt. Ea autem quæ de Matheſi atti-git, a Petro Mengolo, acutiſſimo & ſub-tiliſſimo homine, itemque ab Geminiano Rondellio, qui faciliore fuit ingenio, & ad obſcura quæque Euclidis dilucide tra-denda facto. At Rei Medicæ, &, quod præcipue quærebat, Anatomicæ præcepto-rem habuit qui iis temporibus principatum hujus ſcientiæ tenebat, Marcellum Mal-pighium. Ad hunc quoniam ob graviſſi-mas quibus diſtinebatur, ſtudiorum occu-pationes, & diuturnos, quos eæ require-bant, ſeceſſus, non ſemper aditus patebat; aliis etiam doctoribus utebatur, in hiſque Paulo Salano Medico, præſertim vero Joanne Galeatio Manzio Medico & Chi-rurgo experientiſſimo, nec non cæteris qui in magnis illis Valetudinariis ſive medica-minibus, ſive manu, ſive etiam utriſque medicinam faciebant.

His omnibus operam dabat aſſiduus, impiger, laborioſus. Idem ubi de ſuperio-re loco a majoribus natu de iis quas me-moravi, Facultatibus ſermo haberetur, aut in contrarias partes diſputaretur, audiendi ſtudioſiſſimus. Idem in diſputationibus quæ inter æquales haberentur, alias reſponden-do, alias contra ea quæ propoſita eſſent, dicendo, exercitatiſſimus. Itaque tantum in illis omnibus progreſſum fecit, ut ma-gna cum laude anno CIↃ IↃC LXXXVII. ab Ampliſſimis Bononienſium tum Philoſopho-rum, tum Medicorum Collegiis in albo Doctorum conſcriptus fuerit.

Sed poſteaquam iſtam quam expoſui, ſtudiorum rationem animadvertit magna ex parte magis ad veri ſimilitudinem, quam ad verum perdiſcendum valere; ſe ipſe reprehendit, & obſervationibus potius, ut Malpighius monuerat, quam diſputa-tionibus, quærere abdita Naturæ conſti-tuit. Igitur ad eam exercitationem qua in ægrotantibus morborum notas, progreſ-ſum, exitum, & remediorum vires dili-genter attenteque adnotabat, alteram ad-junxit, ut in iiſdem mortuis quæ partes quod vitium haberent, accuratiſsime per-ſcrutaretur. Quoniam autem hæ quid ab recte ſe habentibus diſcreparent, intellige-re non poterat, niſi qua ratione ſint eæ-dem ſecundum naturam conſtitutæ, cogni-tum penitus & perſpectum haberet; per-ſecare, & rimari quæcunque viſcera, & membra cœpit, quæ ſana quidem eſſe conſtaret; neque hominum modo, ſed & cæterorum quæ noſtra terra fert, anima-lium, ſiquod forte, ut haud raro uſu ve-nit, occurreret in quo clarior aliqua, & apertior ſtructura eſſet. Ex ſtructura enim actiones Partium, atque utilitates, ex his autem ſignificationes eorum quæ in ægro-tantibus videmus, intelligi non dubitabat. Quamobrem ut facilius aſſequi illas poſ-ſet; vivas quoque ſibi diſſecandas eſſe be-ſtias, & multa ac varia in iis capienda experimenta, animadvertebat. Hæ fue-runt cauſæ cur iis potiſſimum ſtudiis ſe daret, ad quæ natura etiam, ut ſupra docui, propenſus erat.

Quanta autem induſtria, aſſiduitate, contentione ſe dederit, hæc ſunt teſtimo-nia. Illo ipſo anno CIↃ IↃC LXXXVII. jam renem cani exſecare ſciebat ſic ut hic vi-veret. Quot autem ſive in canibus, ſive in aliis animantibus, cum viverent, peri-cula fecerit, aut quæ in occiſis adnotave-rit:

(1) Vid. Freher Theatr. Viror. erud. clar. Part. 3.

rit, quot hominum cadavera inciderit, quot in Partibus aut quæ ſecundum naturam ſunt, aut quæ contra ſe habent, ſit rimatus, cum prope innumeris in chartis ſcripſerit, non minorem tamen numerum conſciis videtur prætermiſiſſe, perſæpe medicis occupationibus impeditus, nonnunquam morbis prohibitus: quos neque paucos, neque leves ex iſtis ipſis graveolentium corporum diſſectionibus eo facilius contrahebat, quod cum reliquis vigeret ſenſibus, ob incredibilem teterrimi odoris patientiam naribus tandem captus fuerat. Sed ea erat cupiditate eoque ſtudio per anatomen proficiendi, ut quamvis acutis propterea conflictatus ægrotationibus, extremo in diſcrimine fuerit primum anno CIↃ IↃC LXXXXII. iterum circa annum CIↃ IↃCC. quamvis antea ad tantam maciem, gracilis per ſe juvenis, redactus eſſet, ut accedente tuſſicula, & ſalſi ad fauces humoris defluxu, nemo eſſet Medicorum qui non tabidum mox fore, metueret, nemo Amicorum qui non rogaret, ſibi ut tandem parceret, inſtitutumque periculoſum dimitteret; tamen ne poſt hæc quidem diſſectionum finem fecerit: imo quotieſcumque occaſio data eſt, quo annis ſuperioribus, eodem & inſequentibus incredibili mentis ardore ad verum inquirendum actus, dies nocteſque inter cadavera eſt verſatus.

Atque hoc loco non eſt prætereundum quod vel tum fecerat, cum olfaciendi ſenſu apprime uteretur. Eſt enim ejuſmodi, ut ex eo uno conjici poſſint cætera quæ perpeti non dubitabat, ut ſuo ille ſtudio indulgeret. Ex ſummo cadaveris femore exſecuerat quidquid longi dirique morbi fuerat ſedes, exſectumque domum miſerat, ut fere ſolebat, quo diligentius examinaret. Cum totus in eo eſſet, pleriſque jam ſatis inſpectis, ſubito in proximam urbem ad Viri primarii curationem accerſitus, quod reliquum erat in aquam, ſubinde mutandam, conjicere, & in reditum differre cogitur. Serius quam ſperaverat, Bononiam reverſus, nihiloſecius quæ reliquerat in manus ſumpſit: neque antea poſuit quam plane intelligeret, fruſtra ſibi operam eſſe ſumptam, niſi is nervus qui omnium eſt craſſiſſimus, quomodo ſupra infraque exſectam partem ſe haberet, pro certo cognoſceret. Quid faceret? Erat æſtas ſumma, tempeſtas fervidiſſima, dies autem jam decimus tertius poſtquam cadaver ſepultum fuerat. Auſus eſt tamen de eo eruendo veſpillones appellare. Negantibus cæteris, vix unum blandis precibus, magnoque præſertim pretio exorat. Protrahitur luridum, informe, taboque diffluens cadaver. Graveolentia abſterritus intoleranda recedit veſpillo. Sed intrepidus accedit Valſalva: quæ vult inquirit ac perſequitur, nec abſiſtit prius, quam ſatis ſibi ſuperque faciat. Multa ego audivi, multa legi de Veſalio (1), de Ruyſchio (2), de aliis qui ſupra quam credi poſſit, Anatomen adamarunt. Incredibilia, cum eſſent juvenes, auſos illos, & perpeſſos, non nego. Hoc nego aut unquam, aut certe cum viri eſſent facti, nactique jam magnam in Anatomicis rebus, & Medicis, ac Chirurgicis ſcientiam, auctoritatemque, pertuliſſe.

Sic enim Valſalva diſſectionum fuerat ſtudio incenſus, ut cætera non omitteret quæ egregio in Medico, Chirurgove requiruntur. Quorum pleraque ſupra ſunt a nobis commemorata. Ad ea acceſſerat ſingularis cura in remediorum materia, eorumque natura, & facultatibus cognoſcendis: ob eamque cauſam quæ cautiores prodiderunt Chymici, non neglexerat. Quibus in rebus ut facile, multumque proficeret, intima amicitia fecerat, quam adoleſcens cum aliquanto adultiore conjunxerat Petro Molinellio, quem multo doctiſſimum fuiſſe rerum illarum, vere videor poſſe contendere, neque minus experientem Medicum, & in optimi cujuſque Medicinæ Scriptoris voluminibus noſcendis æque ac perlegendis verſatum. Utebatur etiam intime Hippolyto Franciſco Albertino, qui in medendo ut ſagax, diligens, cautuſque fuerit, cum ejus Opuſcula (3), quamvis perpaucula, ſatis oſtendant; hic nihil attinet docere. Hi, ſiqui alii, inter ſe, & cum Valſalva conjuncti, ut pleriſque hujus intererant diſſectionibus, ſic viciſſim ſuas

(1) Vid. ejus Epiſtolam de Rad. Chyn.

(2) Vid. ejus Adverſ. Anat. Dec. 2. in fin.

(3) Vid. cum Bonon. Inſt. Sc. Acad. Commentar.

ſuas cum eo animadverſiones, obſervatio-neſque communicabant; vel potius tres una eaſdem, iis quidem annis, inſtitue-bant, ſimul in Valetudinariis, ſimul domi illud omne tempus tribuentes ſtudiis optimis, quod alii plerique juvenes in pravis, aut inutilibus conſumebant.

Etſi hæc, ut diximus, ita ſe habebant; tamen cum inter cæteras Valſalvæ exercitationes illa præcipue emineret, qua jam plerifque præſtabat Medicis, Anatomia; effugere non potuit, primis illis temporibus, nonnullorum miſtas cum laudibus obtrectationes, ut præclaris Viris perſæpe accidit, qui aut Philologiæ, aut Matheſis, aut Rei Chymicæ, aut Herbariæ excellentem ſcientiam cum Medicina conjunxerunt, ſed Anatomes in primis: quod uſu evenit vel illi quem paulo ante nominavimus, Andreæ Veſalio, ad hunc modum deſcribenti *peſſimum*, ut loquitur Corn. Tacitus (1), *inimicorum genus*, *laudantes*. „ Si quem, inquit (2), aliqua ab „ ipſis ignorata cognoſcere animadvertant; „ illum quidem eorum peritum fatentur „ eſſe: cæterum (quod ipſi nomine tan-„ tum ſunt) medicum eſſe negant; qua-„ ſi is demum medicus foret, qui nihil „ minus quam medicus vere cenſendus „ ſit: & perinde ac ſi abſolutior in ali-„ qua medicinæ ſubſervientium diſciplina-„ rum diligentia, ad reliquam medicinæ „ cognitionem obeſſet. „ Quorum voculæ, non minus quid ipſi ignorent, quam in quo alii excellant, prodentes, cum parum cæteris, tum nihil Valſalvæ offecerunt: quin e contrario effecerunt, ut fama ejus magis in dies magiſque creſceret, diſſectionum autem accuratiſſimarum utilitas in Medico, Chirurgoque clarius eluceret.

Illis enim fretus, primus, Bononiæ, in membrorum amputationibus, ad ſanguinem compeſcendum, atrociſſimum ignis auxilium rejecit; arterias obligavit; primus ſurditatem poſſe interdum manu curari, oſtendit: primus chirurgica plura inſtrumenta, pluribuſque ex partibus conſtantia, ad multo pauciora, & ſimpliciora contraxit. Cumque non tam ex aliorum commentariis, quam ex proprio, in re præſenti, judicio Chirurgiam exerceret; hanc in ægrotantibus propemodum ſingulis, non ad certam quandam & immutabilem normam, ſed ad peculiarem cujuſque caſum accomodabat: atque, ut maximi erat tum conſilii, tum animi; celeriter quæ opus erant, & excogitabat, & perficiebat, manu æque promptus atque ingenio. Hinc illa quæ ſæpe alii, & præſtantes quidem Viri, fruſtra conati, in deſperatis relique-rant, nova ipſe arte, nec, poſtquam vidiſſes difficili, confecit ex ſententia; ut veriſſimum ei teſtimonium dederint Noſocomii Incurabilium Conſervatores, cum mortuo poſuerunt monumentum in quo ſcriptum eſt, apud eos quoque fuiſſe, & quidem *per V. luſtra, Chirurgum miris curationibus beneficentiſſimum*.

Magnus itaque in Re Chirurgica Valſalva fuit: nec minor in Medica. In hac ab illa; in utraque ab Anatomica ſummopere adjuvabatur. Quæ enim Medicus latentia curat, ſubinde haud alia ſunt, quam, quæ Chirurgus ante oculos poſita, tumores, inflammationes, abſceſſus, alia iſtiuſmodi. Vidiſſe perſæpe aperta juvat ad abdita melius intelligenda. Sedem vero, & ſiqua indicia abſtruſiora ſunt, quid certius doceat, quam Anatome, quæ in qua parte quod viſcus ſit, & poſt certa ſigna quod vitium inveniri ſoleat, oſtendit? Huic acceptum referre decet quod Valſalva de præſentibus veriſſime judicaret; de futuris non minus vere conjiceret. Nam quo in viſcere, quave in hujus parte quæ eſſet labes, ſæpius, ægro etiam tum vivo, pronunciavit; neque ea res illum fefellit. Sæpe etiam accidit, ut cum mortis cauſam in cadavere quæſituri, aperire pectus inſtituiſſent, ipſe interveniens, cum quæ in vivente fuiſſent notæ, accepiſſet, afferri ſerram continuo juſſerit, atque intra calvariam id oſtenderit, quod pectore includi, exiſtimaverant: contra, alias ut cum illam ſecare vellent, recludendum eſſe pectus, moneret; in hoc enim, ut reapſe mox invenerunt, ſuis ex receptaculis ſanguinem erupiſſe. Quarum prædictionum etſi Bononiæ illæ maxime pervulgatæ ſunt quæ in ſummorum Virorum diſſectionibus contigere; complures ta-

(1) Vit. Agric. (2) Epiſt. cit.

men pleroſque fugerunt, olim inter diſcipulos in Valetudinariis habitæ eadem ſcientia, minori gloria.

Quod ſi vera eſt, ut ſane in morbis ſanabilibus plerumque eſt, Hippocratis (1), aut certe vetuſtiſſimi Auctoris ſententia, *Medicum qui ſuffecerit ad cognoſcendum, ſufficere etiam ad ſanandum*; poſt ea quæ expoſui, non neceſſe habeo referre, quot illi fuerint quorum cum jam nulla ſpes ſalutis relinqueretur, Valſalva in tempore vocatus, partim in priſtinum reſtituerit; partim ſi ab interitu prorſus retrahere non potuit, at hoc certe retardato, quoad licuit, ſervarit; partim inſtanti periculo ſæpius depulſo, longe plures quam ſperavérant, annos in vivorum numero ſic retinuerit, ut quam minime multa veſtigia graviſſimorum morborum manerent. Dederat autem præcipuam operam, uti in chirurgicis, ſic in medicis (quod utinam omnes imitaremur) ut qui morbi vulgo inſanabiles habentur, eorum attentius primordia vel per anatomen obſervaret, ſi forte aliquos inveniret quorum aut initiis occurrere, aut augmenta intercipere, aut impetus tardare poſſet. Eaque in re quid præſtiterit, neque illuſtrius, neque felicius proferri a me poſſe exemplum credo, quam quod, ineunte ſæculo, princeps inſtituit, dilatationes intimarum arteriarum (ἀνευρύσματα vocitant) priuſquam majores fiant, curare ea ratione, quam Albertinus (2), ejus, ut ante dictum eſt, ſtudiorum conſcius, tandem propoſuit annis ſuperioribus, ipſeque, & alii apud Bononienſes Medici ſuis deinceps ad eundem modum reſpondentibus experimentis comprobarunt.

Talis cum eſſet; ſuis Valſalva dignam meritis famam eſt adeptus in doctiſſima Civitate. Jam tum juveni ſe, ſuorumque ſalutem crediderant Viri ſummi, alii litteris, alii dignitate, omnes genere, prudentiaque illuſtres. Ut crevit ætas, atque auctoritas; idem fecerunt multo plures, prioribus pares, nonnulli & majores, in his Thomas Ruffus, & Jacobus Boncompagnus S. R. E. Cardinales, quorum hic ſacris, ille etiam cæteris præerat Bononiæ rebus. Nobile erat Valſalvæ nomen, laus maxima: eaque erat omnium, Medicorum quoque, de illo opinio, ut magni ejus conſilium, magni ejus opera in rebus difficillimis æſtimaretur, nec ſolum inter Bononienſes, ſed etiam inter omnes quæ ejus opem expertæ ſunt, Civitates, Mantuam, Parmam, Placentiam, Ravennam, Forum Cornelii, & Livii, Faventiam, Ariminum, Fanum Fortunæ, Urbinum, atque alias, quo ad primarios viros, fœminaſque, ad Dynaſtas, ad Præſules, ad S. R. E. Cardinales, gravioribus implicitos morbis accerſebatur. Nam qui, atque unde conſultum venirent, aut ſibi per litteras auxilium peterent, nec facile, & poſt ea quæ retuli, ſupervacaneum eſt memorare.

Quas ob res, ob editumque de Aure Humana librum, quo de libro poſt dicemus, quam Bononienſibus charus, quam Exteris notus, quam utriſque admirabilis fuerit, indicio eſſe poſſunt quæ utrique & privatim, & publice in hunc contulerunt. Nihil ei detraxit inter illos viventi quod alienæ erat civitatis. Nam non modo, ut ſupra indicatum eſt, amplo Incurabilium Noſocomio Chirurgum præfecerunt, non modo Inclytæ Scientiarum Inſtituti Academiæ Præſidem iterum, ac tertium præpoſuerunt; ſed & multo antea alio in Cœtu ad aliud Munus admitti poſſe, magno omnes conſenſu cenſuerunt, non quod civis eſſet, ut lex jubebat, ſed quod ſcientia, & fama illuſtris eſſet, ut lex ſinebat: eſſe enim illud fortunæ; hoc virtutis. Quod vero non ad privatam, ſed ad publicam rem pertinebat; Civitatis ſalutem, & annonam ejus potiſſimum ſpectatæ fidei, peritiæque Senatus Ampliſſimus commendavit, illam ſub initium ferme ſæculi, cum litteræ, & merces ex regionibus afferrentur nomine peſtilentiæ ſuſpectis, ne niſi rite perpugatæ acciperentur; hanc duodecim poſt annis, quo tempore neceſſarium, ſiquod aliud, ad colendos agros animalium genus, boves communibus, & contagioſis morbis abſumebantur, ne latius horum vis ſerperet, & quoad ejus fieri poſſet, infringeretur. Neque tunc ſolum, quid de Valſalva ſentiret Summus Civitatis Ordo, præclare oſtendit, cum utrique illum rei præfecit, aut cum Honorarium

(1) De Arte n. 20.

(2) Vid. Opuſc. cit.

rium Anatomes Profeſſorem declaravit; ſed tunc præſertim cum anno CIↃ IↃC XCVII. tantum illi honorem habuit, ut unum ex omnibus delegerit qui in celeberrimo Gymnaſio & humanum corpus incideret, quod a plurimis antea quidem, & ab ipſo quoque, ſed nec quotannis, neque ex publico decreto factum, & ſingulas inciſas partes, cum vellet, ex peculiari officio oſtenderet, additis apud Theatrum Anatomicum, illique attributis ædibus ad id officium aptiſſimis; quæ ante ipſum conceſſa fuerant nemini.

Hæc Bononienſes. Cuncta autem Italia, atque adeo Europa quanti eum faceret, inde apparebat, quod ex eruditis Medicis Bononiam venientibus nemo erat qui ipſum videre, adire, alloqui præter-mitteret, nemo qui cum vidiſſet, non id in præcipuis ſuæ peregrinationis fructibus poneret. Ex cæteris qui ire illuc non poterant, ut quiſque erat ingenii, & ſtudiorum fama clarior, ita alii epiſtolis ſaltem colere, alii miſſis quos vulgaverant, libris, alii cum inter docendum, aut ſcribendum de ejus inventis ſermo incideret, honeſtiſſima commemoratione præclarum de eo judicium patefacere non omittebant. Itaque etſi Bononia nunquam ille pedem extulerat, niſi aut eo quo diximus, medendi cauſa profectus, aut cum ſemel Patavium venit, idque anno CIↃ IↃC XCVI. cognoſcendi cupidus, qua hic ratione eo tempore traderetur Anatomia, aut cum inſequenti anno Florentiam, anno autem CIↃ IↃCC XXI. Venetias ſe contulit, utroque Patriciorum Bononienſium gratia, quos ægrotantes conſiliis adjuvaret ſuis; nihilo tamen ſecius nulla erat uſquam docta Civitas, Gymnaſium nullum, in quo non æque ac Bononienſibus, eſſet notus, in quo ſine dubio magnus intelligentium omnium ſententia non haberetur. Qua conſtanti fama, & ſuo ipſa judicio, quod maxime facit auctoritatem, permota Regia Societas Londinenſis dignum ſe, & præceptore Malpighio Anatomicum in ſuum numerum adlegit.

Cum cæteri, cum etiam tam procul a nobis disjuncti hæc in Valſalvam conferrent; fieri non poterat, ut ipſum negligerent Forocornelienſes ſui. Nam etſi eſt hoc fere commune vitium in multis civitatibus, ut magna invidia magnæ gloriæ comes ſit; tamen quædam ſunt, & certe illæ noſtræ ſunt, fautrices ſuorum, ſeque eorum laude ornari, dignitate augeri, nec falſo, arbitrantur. Talem ſe Valſalvæ Patria præbuit, ſumma ipſum omni tempore exiſtimatione, ſummoque amore complexa. Itaque præcipuum ei honorem detulit, ut ex iis eſſet, qui nobili præſunt Magiſtratui Pacificorum. Neque hoc contenta, majora obtulit, & ſuper hæc, honorarium, publice dandum in annos ſingulos, ſi quidem ad ſuos remigraret. Ille etſi pius erat in Patriam, ut qui maxime, etſi talem de ſe opinionem civium ſuorum, benevolentiamque habebat chariſſimam; tamen, gratiis actis, eo beneficio uti noluit, non tam ne ſibi non conſtare videretur qui majoribus, & plura pollicentibus civitatibus negaverat, quam ne parum gratus adverſus illam a qua & doctrinam, & famam acceperat, & multis in ſe collatis honoribus ante fuerat occupatus. Credo etiam magis illud ſpectaſſe; ut ſapientem decebat Virum, & longe in poſterum proſpicientem; ſe charitati in Patriam inſervire melius poſſe, ſi in eo quidem morem Patriæ non gereret. Nam ſi paruiſſet; cives fortaſſe aliquos ex iis qui tum vivebant, ſervaſſet, paulo poſtea nihilominus interituros. Sed contra ea, ſi remaneret Bononiæ; ſe ſuæ videbat univerſæ Civitatis gloriam aucturum laude nominis, quoad ipſa, & litteræ eſſent, nunquam intermoritura. Idem majores, idem æquales Clariſſimos Viros intuitos eſſe, & conſecutos. Neque enim Joannem illum quem *ab Imola* vocitant Juris Conſulti, neque Alexandrum Tartagnum, neque poſt hos M. Antonium Flaminium, neque eum qui memoria noſtra floruit, Jo. Bapt. Zappium in Patria aut patronos, aut poetas agendo, ſed Patavii, ſed Bononiæ, ſed Romæ in magnis Gymnaſiis, magniſque in Urbibus docendo, ſcribendoque, illos in ſummis Legum Doctoribus, hos in eximiis Poetis, utroſque in maximis Fori Cornelii ornamentis eſſe habitos, atque haberi.

Itaque domicilium quod ſibi ad adoleſcentia Bononiæ conſtituerat, ad extremum

mum uſque tempus ſervavit, cum eoque facultatem ſtudiis obſequendi ſuis, quam in litteratiſſima, & frequentiſſima Civitate ſibi magnam dari, expertus fuerat. Bibliothecam quidem inſtructam habebat libris neque paucis, & ſelectis, qui præſertim ad Philoſophicam, ad Medicam, ad Chirurgicam, ad Anatomicam Rem attinerent. Tamen ſiqui forte eſſent præterea ſibi opus aliquando; erat ubi aut pretio, aut prece confeſtim, & facile compararet. Erant ibidem Amici & doctiſſimi, & conjunctiſſimi: quanquam juvenis amiſerat duos, Valerium Zanium, Comitem, & Patricium, eruditione, prudentiaque, ſua tempeſtate, cum paucis, & Marcellum Malpighium, Anatomicum, ut ante dictum eſt, cum nemine comparandum.

Zanius eum non ſecus dilexerat, ac filium: quod grato ipſe animo prædicabat, referens interdum pro re nata quæ a Sene graviſſimo acceperat, cum de Deo religioſe, de hiſtoria erudite, de moribus ſapienter, identidem ſecum pro intima familiaritate verba faceret. Malpighius autem, cujus perſæpe præcepta, & monita eodem animo commemorabat, alacritatem addiderat ornandi ſpartam medicam, atque anatomicam ſolertia illa, ac diligentia, quam in adoleſcentulo jam tum admiratus, quoad ſuperfuit, vel Romæ laudare nunquam deſtitit: quod ex ejus, & Pacchioni ad Valſalvam litteris perſpectum habemus. Sed illuc redeamus. Erant Valſalvæ apud Bononienſes, præter omne genus librorum, Amici plures erudiſſimi, atque experientiſſimi. Erat magnus, ut in urbe ampla, & tribus præſertim non mediocribus Valetudinariis inſtructa, ægrotantium, & cadaverum numerus; ut & novas inſtituere, & inchoatas poſſet obſervationes perficere. Cujus rei nullam unquam occaſionem prætermittebat, ſemper aliquid ejuſmodi mente agitans, nec obvia tamen deſpiciens; velut cum in Valetudinariis ambulans, quaſi aliud agens, jacentium decubitum aſpectumque adnotabat, ex hiſque tantummodo, eorum periculum, atque exitum conjiciens, mox interrogando, & cætera tum, & deinceps animadvertendo experiebatur, falſam, an veram (id quod ſæpius) conjecturam feciſſet. Qua facili, ſiqua alia, & in medio poſita, exercitatione ſe multum olim profeciſſe, confirmabat, ut ſæpe vel in iis de quibus Medici ſecuri fuiſſent, ſuſpicari primus, nonnunquam & prædicere potuiſſet quæ minime fuerant expectata. Ad hanc, atque ad alias diſcipulos hortabatur exemplo ſuo; quorum copia, a longinquis etiam civitatibus, nullo ipſi tempore Bononiæ defuit: quæ haud ſcio an una ex præcipuis ibi permanendi cauſis fuerit Viro, quamplurimos poſſet juvandi, & præclara ſtudia propagandi cupidiſſimo.

Et ſane ex ejus Schola, tanquam ex equo Trojano, complures prodierunt illuſtres Viri, quos nominare ſingulos & longum eſt, &, ſiquem forte invitus prætеream, odioſum. Illud ſatis fuerit dixiſſe; eorum alios floruiſſe, & florere in Medicina facienda, alios etiam in tradenda, alios Archiatros, alios Publicos Profeſſores, alios munere utroque nobiles, nonnullos denique editis ſcriptis, ſi non illuſtres, at certe non ignotos. Neque hos ſolum, & quos itidem Bononiam, tanquam ad mercaturam optimarum artium, profectos, aut Amici, aut primarii Viri commendaverant, libenti animo erudiebat; verum etiam ſiquos, cum paupertas premeret, ingenium, & docilitas ſublevabant.

Nec vero hoc ſemel fecit, ſed ſæpius; maxime in adoleſcentibus duobus, quos, laudatum in Fabricio ab Aquapendente exemplum (1) referens, cum famulos acceпiſſet, Chirurgos, nec vulgares, dimiſit. Sed & aliquot Obſtetrices iis præceptionibus informavit, quibus faciles partus ex difficilibus redderent, in qua ipſe facultate excellebat, nulla alia re impulſus, niſi ut per eas complures matres, filioſque ſervaret, utroſque corpore, hos etiam animo ſummum alioqui detrimentum facturos.

Magna quoque capiebatur miſeratione eorum qui morbis ſimul, & inopia conflictarentur, præſertim ſi honeſto eſſent loco nati. Hos, medicinæ cauſa accerſitus, quibus rebus indigebant, ex ſua re familiari, non modo ex ſua arte, adjuvabat, ſolitus alioquin & apud ditiores hanc eo, quo utinam omnes, ingenuo animo & libera-

(1) Vid. Tomaſin. Elog. illuſtr. Viror. Tom. 1. in Caſſerii Elogio.

berali exercere. Neque enim lucrum, ſed ſuam exiſtimationem ſpectabat, qua nihil, ſecundum Deum, habebat charius. Hanc in eo agi arbitrabatur, ſi quem morbum plane inſanabilem eſſe ſciret, ejus ut ſanabilis curationem ſuſciperet; item ſi in quo aliquid a remediis ſperaſſet, his nequicquam uſus, porro pergeret: quorum utrumque ſemper eſt abominatus; ſed ægris, vel potius quorum intererat, admonitis, ſe quidem, cum per eas licuit, continuo ſubduxit. Erat utique in Valſalva cum ſumma humanitas, tum mira comitas: at polliceri quod præſtare non poſſet, id vero non liberalis, ſed levis, atque adeo perfidioſi hominis exiſtimabat.

Idem in nitendo quod ſemel non ſine magna ratione admiſiſſet, tanta erat cura, atque conſtantia, nulli ut diligentiæ, & ſtudio parceret, nihilque intentatum relinqueret. Nam etſi, ut cautum Medicum decebat, ſemper illud, ſicuti in ejus quadam ad Principem Virum epiſtola eſt, Hippocraticum (1) ſpectabat, *ne quid noceret*, eoque ſimplicioribus, cum poterat, & tutioribus, & uſitatis, neque multis adeo remediis uti conſueverat; & plura tamen, & validiora auxilia non ignorabat, & in chirurgicis præſertim operibus magno, ut antea dictum eſt, erat animo, atque intrepido, nunquam tamen præcipite, aut incauto, ut qui omnia quæ incidere poſſent, ante proſpexerat: quanquam, etiam adverſus nec opinata quo animo eſſet, tunc ſatis oſtendit, cum in ſuis ædibus commentantem fulmen propemodum perſtrinxit. Tantum enim ab eo abfuit, ut animo caderet; continuo numquid forte alicui domeſticorum fulmen nocuiſſet, numquod incendii initium uſquam reliquiſſet, ſuperiores, inferiores, omnes partes ædium adeundo, ſic quæſivit, ut ſi ipſe, qui prope ambuſtus erat, nullo periculo fuiſſet, magis poſtea conſideratione diſcriminum quibus vita noſtra obnoxia eſt, quam re præſenti perturbatus.

Hæc Valſalvæ ſtudia, hunc animum facies commendabat, alta amplaque fronte, nigris oculis ac vividis, decenti naſo, ore parvo, labris rubentibus, cætera colore inter candidum, & rubicundum; ſereno vultu, ſed non ſine gravitate; ad hæc, congruentibus membris omnibus, ſtatura non magna, ſed figura venuſta: ſatis firmæ ad laborem ferendum vires; ſtabiles manus, eædemque, cum opus eſſet, promptæ atque expeditæ: corpus agile; niſi quod extremis ſex ſeptemve annis prægravante pinguedine tardabatur. Nam qui gracilis, ut ſupra indicatum eſt, ad virilem ætatem pervenerat, ſenſim deinde pingueſcens, honeſtam primum dignitatem, ſed poſtremo ultra modum obeſus, moleſtiam, morbos, ipſamque adeo, quam & præviderat, & prædixerat, mortem eſt nactus.

Principio, tuſſis qua annis quoque ſuperioribus, ſed remiſſius, vexatus fuerat, augeri, & cum tanta faucium ſiccitate ac ſiti conjungi, ut noctu præſertim, magnam aquæ vim abſumere cogeretur: hinc noctu vigiliis urgeri, interdiu dormitatione: ad hoc, qui non multi cibi, vini autem vel minus multi fuiſſet, jam illum pene ſine modo appetere, aquam autem, ut dixi, vel præter modum. Ex his, ut morbus morbum parere ſolet, aut augere, pinguedo creſcebat; ſtomachus infirmabatur; itaque anno ante quam decederet, ad cætera incommoda ciborum vomitus a prandio acceſſit, noctu autem vehemens nonnunquam dolor laxioris inteſtini quod κόλον nominant; ut noctibus quatuor continentibus quaternas horas torqueretur. Hoc tamen morbo & alias fuerat olim cruciatus: qua re magis, quam difficultate ejus ab renum dolore internoſcendi, factum cenſeo, ut ex his ſemel laborans, ex eodem ſe inteſtino laborare crediderit, donec arenoſa urina alium eſſe morbum oſtendit, ſed inter initia perſæpe adeo ſimilem prioris, ut Galenus (2) quoque cum altero tentaretur, alterum eſſe, exiſtimaverit, quoad uſque dejectio humoris quem vitreum dixerat Praxagoras, errorem ſuſtulit. Quo magis præceptum illud omnibus a Medicis ſervari debet; id quod Valſalvæ nocte intempeſta non licuit; ne ſuorum ipſi morborum ſint judices, cum duo ſummi Anatomici

(1) De Morbis Vulgar. l. 1. Sect. 2. V. d. & Galeni Comment. 2. in eund. l.
(2) De Loc. aff. l. 2. c. 5.

mici & Medici ſic cavere non potuerint, ne alter in alterum errorem inciderent; cujus ſimplicem confeſſionem ſibi uterque credidit convenire ſive Hippocratis more (2), aliorumque, ut Celſus (1) ait, *magnorum virorum, & fiduciam magnarum rerum habentium*, ſive etiam, quæ mea omni tempore ſententia fuit, quod longe majori laude ingenuitas digna ſit, quam hallucinatio, præſertim ejuſmodi, reprehenſione. Sed ad poſtremos Valſalvæ morbos revertamur.

Hi quorſum eſſent evaſuri, jam plura antea indicia fuerant. Nam etiam inter conſulendum Medici animadverterant ſomniculoſum, nonnunquam & ſtertentem, ſic tamen, ut cum reſponderet, non videretur dormiviſse. Mihi vero non tam id diſplicuit, cum forte anno eodem CIↃ IↃCC XXI. conſilia pro Fœminis primariis conferremus Venetiis primum, Faventiæ iterum, quam linguæ difficultas quædam in explicando ſermone, levis illa quidem, ſed mihi tamen, longo intervallo audienti, ſatis manifeſta; ut ex eo tempore & vereri ipſe, & Amicis prænunciare, quantumvis fruſtra, non deſtiterim quod anno accidit CIↃ IↃCC XXIII. poſtridie Kal. Februarias. Nam cœnato, ſecumque, ut ſolebat, commurmuranti, & quaſi aliquid commentanti repente os diſtortum quid immineret, domeſticis præmonſtravit.

Admonitus, tantum adhuc aberat a mentis læſione, ut eos qui aderant, ne animo deficerent, neu perturbarentur, ſed ſibi ut quam quiſque poſsent, opem ferrent, hortatus, accerſitis Medicis, & Sacerdotibus, illis quidem ut ſanguinis non una detractione contenti, rurſus mitterent, ſi videretur, ſignificaverit; his vero, Sacra miniſtrantibus, ea omnia religionis & pietatis ſigna dederit, quæ vitam anteactam decerent, donec graviore morbi vi, quem ἀποπληξίαν vocant, ingruente, eadem nocte vivere deſiit. Sic Valſalva vix major ſeptem & quinquaginta annis natus, quo morbo liberaverat plures, & quo de morbo præclara animadverterat, eo ipſe morbo ereptus fuit.

Elatus eſt, pro dignitate hominis, honeſto funere, condituſque in ſacra Æde quæ ab Divo Joanne in Monte Bononienſibus appellatur. Quanta omnium de vivo opinio, quantumque mortui deſiderium fuerit, vel ex monumentis cognoſci potuit, quæ ipſi intra eum quo deceſſit annum, aut certe non poſt multo, raro exemplo quinque ſunt poſita, ab aliis aliud, aliiſque verbis, ſed eadem omnia & laudis, & voluntatis ſignificatione: unum ſepulchro proximum, idque ab Æditimis, Canonicis Regul. Lateran., alterum, de quo ſupra commemoravi, in Noſocomio Incurabilium ab hujus Conſervatoribus; tertium, & quartum, adjecto ejus e nobili marmore ſimulacro, ſingulari opera atque arte perfecto, illud, Senatoribus auctoritate, & ſapientia præſtantibus quibus Inſtituti Scientiarum procuratio demandata eſt, id jubentibus, in magnificis ædibus eidem Inſtituto aſſignatis; hoc in celeberrimo Gymnaſii loco ab utraque Alma Univerſitate *Artiſtar.* quod potiſſimum, quoniam ita factum atque exornatum eſt, ut quatuor de quibus in hac Vita expoſuimus, Valſalvæ præcipua ſtudia non minus inſcriptis verbis, quam circum addita haud ineleganti pictura repræſentet; idcirco ære deſcribendum, & cum hoc noſtro Commentariolo conjungendum curavimus (*). Noviſſimum, nec ſine ſimulacro id quoque, Forocornelii in eo loco ſtatutum eſt, quem in locum, ſi quid ſibi in Patria accideret, Valſalva ſuum inferri corpus deſtinaverat, in Divi Dominici Templo, recens inſtaurato. Poſitum eſt autem ab uxore, Fœmina lectiſſima, Helena Linia, pene una ſuperſtite Familiæ ſuæ, apud Bononienſes veteris, & Senatoriæ.

Quæ quantum viro, dum hic viveret, obſequens fuerit, cura patefecit ejus voluntati vel poſt obitum ſatisfaciendi. Cum enim hoc illum ſciret in animo habuiſſe, ut, ſe mortuo, ſua chirurgica inſtrumenta omnia, quæ nec ita pauca erant, nec vulgari induſtria atque artificio fabrefacta, Noſocomio cederent Incurabilium; Academiæ autem Inſtituti Scientiarum ſuum Anatomicum Muſeum, cum ob alia, tum maxime ob admirabilem illam, pri-

(1) De Morbis Vulgar. l. 5. n. 14. (2) De Medicina l. 8. c. 4.
(*) Vid. in Veneta Operum Valſalvæ Editione.

primamque omnium, univerſi auditus organi una in aure præparationem, a Viris etiam Principibus expetitum; cum igitur id ſciret; nec prece, nec gratia, nec præmio adduci potuit, ut aliis quam quibus vir indicaverat; non juſſerat; cuncta illa traderentur: tanti apud eam, viri quoquo modo cognita voluntas fuit.

Hanc anno duxerat CIↃ IↃCC X. ex eaque liberos ſex procreaverat, mares duos, fœminas quatuor. Sed virilem ſexum non reliquit; in prima enim pueritia utrumque amiſerat filium. Filiarum quoque ultima non diu patri ſuperſtes fuit. Vivunt reliquæ. Quarum priorem nuptum dedit mater Ludovico M. Monteſanio Capraræ J. C. nobili civi Bononienſi: altera, & tertia ſolemniter vovere Deo virginitatem maluerunt. Has omnes Valſalva habuit hæredes non tam magni patrimonii, quam maximæ gloriæ. Illi enim augendo; etſi indiligens paterfamilias non fuit; multo minus operam dederat, quam ſcientiæ, & virtuti, &, quæ harum comes eſt, laudi nominis amplificandæ.

Inter omnes conſtat, qui ejus & mentem, & conſuetudinem probe cognitam habuerunt, multo eum maximam vitæ partem, ut verum inquireret, ac publica commoda promoveret, in diſſectionibus conſumpſiſſe. Namque in auris dumtaxat anatomia ſedecim ipſos annos fuit, diſſectis ejus rei cauſa humanis capitibus amplius mille. Hinc *Tractatus* extitit *de Aure Humana*, qui unus maxime apud Philoſophos, Medicos, atque Anatomicos Valſalvam illuſtravit, poſt Bononienſem editionem A. CIↃ IↃCCIV. apud Conſtantinum Piſarium, Trajecti ad Rhenum iterum A. CIↃ IↃCCVII. in officina Guilelmi Vandevvater, Genevæ autem tertium A. CIↃ IↃCC XVI. ſumptibus Crameri, & Perachonii, a typographis deſcriptus, & tamen a multis jam annis in tabernis librariis proſtans raro adeo ut nunc quartum prodire debuerit, cum tres poſthumæ Anatomicæ Diſſertationes, novum aſſidui Valſalvæ laboris, atque induſtriæ ſpecimen, primum ederentur. De quibus, & de eo Tractatu cum illa huc addidero, quæ nulla ratione omitti poſſunt; finem ſtatim ſcribendi faciam.

Diſſertationes Valſalva recitaverat in ea quam ſæpius memoravi, Inſtituti Scientiarum Academia, primam quidem anno CIↃ IↃCC XV. XVI. Kal. Jun. alteram vero anno CIↃ IↃCC XVII. circiter Idus Decembris; tertiam denique anno CIↃ IↃCC XIX. item pridie Idus Decembris. In prima ſermonem habuit de laxioris inteſtini Vinculis, de Sinibus arteriæ Magnæ, de nervis ab Spinæ Medulla ad par Vagum accedentibus, deque Annulis tum Viſoris, tum Motoris oculi nervi moderatoribus. In altera de quibuſdam oculorum affectionibus, & ſecundum, & præter naturam, inque his poſterioribus de Suffuſione. In noviſſima de excretoriis Ductibus, atque uſu Renum Succenturiatorum. Gratia erat in plerifque his rebus cum novitatis, tum vero etiam utilitatis. Itaque magno aſſenſu, & laude ab iis qui aderant, auditæ, mox fama apud cæteras Academias pervulgatæ ſummam omnibus editionis expectationem commoverunt.

Nec abnuebat Valſalva: ſed illis valetudinis tardabatur incommodis, quibus, ut ſupra demonſtratum eſt, iis ipſis annis tentari cœperat. Icones erant conficiendæ, quæ cum prima Diſſertatione proponerentur. Neque enim tertiam ſcripſerat, quæ curam eandem requirebat, cum de edendis obſervationibus illis ſuis cogitationem ſuſcepit, nonnunquam animi pendens, an adjectis ad eas aliis, longe alio pertinentibus, omnia reſcriberet, decemque in capita digereret: quæ res ipſa quoque afferebat moram. Sed tertia addita Diſſertatione, hoc conſilium prorſus abjecit: & Diſſertationes ut recitaverat, ita cum Academiæ, cui tradiderat, Commentariis edendas ſtatuit. Dum horum editio neceſſariis de cauſis diutius extrahitur; utrumque accidit eorum quæ in iiſdem ſunt a Viro Clariſſimo Franciſco M. Zanotto diſerte, ut ſolet, commemorata (1), ut ſuas Valſalva Diſſertationes, aliquid in his expoliendi, & perficiendi cauſa, ab Academia repeteret, utque antequam redderet, ſupremum obiret diem. Secuta ſunt illa quæ ab Zanotto protinus ſubjiciuntur, vere, cum narrat; perhumaniter, cum exiſtimat, omnia ſcribente, judicium de me

& Hæ-

(1) Vid. Titul. Anatomic.

& Hæredum Valſalvæ amicum, & tantæ Academiæ, honeſtiſſimum: miſſio ad me non modo earum Diſſertationum, ſed & chartarum Valſalvæ omnium, quæcunque ad ejus ſtudia attinerent, poſtquam & cunctæ ita ut ipſe omnino volui, numeratæ fuerant, & ſingulæ obſignatæ; ſic autem volui ob illas cauſas quæ in earum chartarum reſtitutione afferentur, nunc facile intelliguntur: denique confectio Epitomes Diſſertationum illarum, a me neque ita multo poſt, ad Academiam miſsæ, quæ cum ejus Commentariis (1) edita eſt.

Quoniam vero in ea ad Zanottum Epiſtola qua illam ſum quanta maxima potui, brevitate Epitomen complexus, eſſe cauſas ſcripſi, cur Diſſertationum editio mihi neceſſario eſſet in longinquum tempus differenda; quo in judicio utinam deceptus eſſem; hic fuſius exponendum eſt, quæ mihi, & quot difficultates obſtiterint non tam in re perficienda, quam in conſilio capiendo qua eam potiſſimum ratione perficerem. Chartæ fuerant ad me allatæ maximo numero, quædam inter ſe nexæ, fere omnes ſolutæ, aliæ ad aliam rem attinentes, pleræque autem ita ſcriptæ, ut ſibi ſcribere occupati homines, memoriæ dumtaxat cauſa, ſolent, imperfectis ſententiis, interdum & verbis, nec ſine compendiariis notis; nonnullæ etiam, diffugiente atramento, vix legendæ. Perlegi omnes labore improbo, quem tamen nota Valſalvæ manus & conſuetudo ſublevabat. Inter legendum, quæ prorſus inutiles viderentur, ſepoſui: cæteras, quæcunque aliquid haberent quod ad Diſſertationes, ad Tractatum, aut denique ad Anatomen quoquo modo attinere poſſet, certo ſingulas adſcripto numero mihi notatas, iterum ac ſæpius relegi donec quaſi indice ſeorſum confecto, quid in qua charta extaret, facile, cum vellem, & ſcire liceret, & reperire. Feci idem in Virorum Doctorum litteris, quæ erant plurimæ, ad Valſalvam ſcriptis, ſiquam vidi ad ejus aut obſervationes, aut vitam illuſtrandam ex parte aliqua eſſe utilem. Sic tandem etſi plurima inveni quæ ad eorum diſſectiones pertinent, qui ex vulneribus, aut ex certis aliis quibuſve morbis interierunt complures etiam obſervationes, & quædam experimenta, longe alio, magnam partem, quam quo voluiſſem, ſpectantia, quarum rerum omnium ex quæ nunc uſum nullum habuerunt (nam multæ habuerunt) ut alias habeant, ſi vita ſuppetet, operam dabo; tamen quæ potiſſimum quærebam, ea multo fuerunt mea ſpe, & voluntate pauciora.

Illud magis miratus ſum, vel quædam defuiſſe quæ olim mihi, atque aliis palam Valſalva dixerat ab ſe animadverſa, aut obſervata, ſive, quod malim credere, multa chartis committere prætermiſerat, ſive etiam interciderunt; ut certe exemplum intercidit ejus Tractatus ampliſſimis oris conſpicuum, in quibus videlicet poſſet, ſiquid addendum, detrahendum, aut mutandum videretur, commode adnotare. Cujus ego exempli hoc magis recordor, quod cum duo, haud amplius, ad eum modum facienda curaſſet, ſibi alterum ſervavit, mihi alterum continuo dedit; rogans ut idem in meo facerem, quod in ſuo ipſe eſſet facturus. Tale igitur ejus exemplum ut ſumma conquiri diligentia juberet, etiam atque etiam petere non deſtiti ab illius ſororis filio Fauſto Stagnio J. C. & Canonico Forocornelienſi, ſpectata in avunculum pietate Viro, qui & chartas ejus omnes magna cum cura ipſe collegit, & quæcunque de ejus vita minus cognita mihi erant, miſſo bene longo, italice ſcripto, commentario me docuit. Cum in Stagnio, ea de re viciſſim a me admonito, non minor eſset, quam in me, cupiditas exempli illius inveniendi: cum ſæpius non per alios modo, ſed per ſe ipſe quæſiviſſet, neque ullum pene quærendi finem feciſſet; illud nuſquam extitit. Qua de re hic commemorandum putavi, ut ſi unquam forte aliunde id prodeat, facile ab omnibus agnoſcatur, meuſque hic labor, Valſalvæ voluntate cognita, felicius ab aliquo ſuppleatur.

Nam voluiſse Valſalvam, ut in Diſſertationibus, ita etiam in Tractatu quædam mutare, alia tueri, vel ex ſchedis ipſius conſtat; quæ vero potiſſimum, & qua ratione, vix uſquam omnino conſtat. Una enim, haud amplius, charta eſt, in qua diſer-

(1) Vid. Opuſcula.

diſerte adnotaverat, quid & quemadmodum in prioribus dumtaxat paginis Diſſertationis tertiæ ſibi mutandum conſtituiſſet. Itaque magnum mihi onus laboris, atque officii ſuſcipiendum putavi, ut quibus de rebus in ejus Tractatu, & Diſsertationibus verba fiunt, iis de rebus primum quid alii, & ante, & poſt ipſum in eandem, aut in contrariam ſententiam prodidiſſent, deinde quid ipſe, quid ego obſervaſſemus, attento animo, & libero ab omni partium ſtudio conſiderarem, ut ſic denique conjicerem, quæ ipſe ſibi, ſi viveret; atque utinam viveret; tuenda, quæ mutanda poſset exiſtimare. Quæ omnia etſi neque brevis temporis fuerint, neque modicæ difficultatis; nihil tamen difficilius mihi accidiſse, fateor, quam aut poſtrema illa conjicere, aut cum conjeciſſem; quod tandem mihi conſilium capiendum, quidve faciendum, conſtituere. Nam cum alia eſſent, eaque plurima, quæ jure mihi laudari, & defendi poſſe; alia vero quæ aliquanto ſecus ſe habere viderentur: num propterea conſtare ſatis, crederem, illa eadem futura fuiſſe quæ Valſalva ſervaret; hæc eadem quæ deleret? Quid? ſi me aliquid fugeret; multa autem poſſe, confiteor. Quid? ſi obſervationes, quantumvis ſæpe a me iteratæ, non ad eundem ſemper modum reſponderent: id quod in aliis, neque ita raro, accidiſſe animadverti. Nam mihi nihiloſecius tantum ſumerem, ut quaſi ipſe Valſalva eſſem, quaſi omnia quæ ille, perſpecta haberem, quaſi aliter atque a me, res nunquam ab eo potuiſſent, aut ab aliis poſſent inveniri; in ejus Scriptis non omnia conſervarem; ſed alia mutarem, alia tollerem?

Contra ea, hæ ſubibant animum cogitationes. Quid? ſi ut mihi, ita forte aliis & videatur, & deprehendatur in his rebus. Quid? ſi has ipſas Valſalva fuerat mutaturus. Num his conſervatis, officio ipſi debito? num veri ſtudio? num publicæ utilitati ſatisfaciam? Simul veniebat in mentem, quam ipſe fuiſſet veri diligens, ut verum ſemper conſueſſet rebus aliis omnibus anteponere, quantum eſſet veritus quidquam quoque modo confirmare, quod, non dico num verum eſſet, dubitaret, ſed tantummodo non per ſe ſciret. Cujus animi ſpecimen non unum dedit; ſed hoc maxime, neque â me, neque hoc loco prætereundum. Cenſor fuerat ab Academia anno CIↃ IↃCC VI. conſtitutus cum Viro Clariſſimo Joanne Antonio Stancario, ut mea Prima *Adverſaria* Anatomica uterque ante editionem, quæ certis de cauſis differri non poterat, examinarent, &, ſi videretur, approbarent. Cum Euſtachius Manfredius, in cujus acerbo obitu magnam nuper Italia, non modo Academia, fecit jacturam, huic præeſſet, eumque Cenſores conveniſſent; hæc Valſalvæ ſententia fuit: ſe quidem non dubitare, quin meas obſervationes qua conſueſſem, diligentia, & fide in perlectis Adverſariis ſcripſiſſem; ſed illud tamen non intelligere, qui ſibi eas liceret approbatione ſua confirmare, niſi ante, ſingulas per anatomen, ad Partes ipſas exegiſſet, veraſque eſſe, comperiſſet; quæ res nec modici eſſet temporis, nec exigui laboris. Mirari hic Stancarius, obſtupeſcere Manfredius. Ille vero ſic ſum, inquit, ut videtis. Morgagnum diligo; ſed verum magis. Itaque mihi ſtat non approbare, niſi ſpatium detur per diſſectiones recognoſcendi. Quid verbis opus eſt? Vix ceſſit, vix dedit tandem permotus manus poſtquam ab utroque factus eſt certior, non illud a Cenſoribus leges Academiæ poſtulare; ſed hoc tantum, quod ultro fatebatur, non videri ſibi quidquam eſſe in eo libro quod aut falſum eſſe, ſciret, aut alienum ab Academiæ inſtitutis. Atque hoc Valſalvæ factum, Stancarii, ut oportuit, & Manfredii manu teſtatum, ſicut eo tempore prope ſubiratus, juvenili animo, tacite quidem, ſed non leviſſime tuli; ita nunc ſenex & probo, & laudibus effero: mentem enim unice oſtendit Viri, nihil, ſi opus fuiſſet, amicitiæ daturi, ſed huic verum, ut par eſt, conſtantiſſime antelaturi.

Cum hæc ita eſſent, diuque animum modo in hanc, modo in illam partem diſtraherent; vix tandem me ab ea ancipiti cogitandi cura expedivi ea ratione ut parti utrique ſatisfacerem; ſed magnum ipſe ſuſciperem ſcribendi onus: quod, etſi me annos jam multos preſſit, leve tamen exiſtimabo, ſi ab æquis & intelligentibus Vi-

ris meum hoc conſilium non improbatum eſſe, cognovero. Eſt autem hujuſmodi.

Primo loco *Tractatum de Aure Humana* non modo iiſdem archetypis Tabulis; quibus duæ poſteriores editiones caruerunt; ornatum; ſed talem omnino damus, qualis a Valſalva editus fuerat; niſi quod voculas aliquas, ſalva ſententia, interdum mutavimus, quæ contra ejus voluntatem, nobis longo uſu hac in parte probe cognitam, irrepſerant, quaſque adeo per ſe ipſe fuerat mutaturus. Sic etiam in contextum accepimus adnotatiunculam quandam ad num. VIII. Cap. V. jam tunc poſtquam hoc caput a typographis deſcriptum fuerat, ſub aſteriſco, quando aliter non poterat, ipſo jubente, in ora additam. Sic denique ſiquid præterea ab iiſdem operis manifeſto peccatum fuerat, emendare non omiſimus.

Tractatui poſthumas *Diſſertationes* ſubjecimus. In his ſententiam nunquam, at verba ſæpius, nec raro verborum quoque circuitum ea ratione commutavimus, quam vel olim Valſalvæ ipſi maxime placere in conficiendo Tractatu, cognoveramus (1), perſpicuam magis, quam cultam, orationem, nec tamen omnino incultam, probanti. Nihil addidimus, nihil prætermiſimus; ſi quiddam excipias ſub finem tertiæ Diſſertationis, idque non de noſtra tantum, ſed etiam de utriuſque Amicorum, hominum doctiſſimorum, ſententia: erat enim cogitatum inexplicabile, &, quod conſequitur, plane inutile. Contra, in Diſſertatione eadem quoſdam locos ita reſtituimus, quemadmodum ipſum cognovimus ex charta de qua ante dictum eſt, per ſe facere decreviſſe. Inſuper unamquamque Diſſertationem in plures quaſi articulos diſtribuimus, ſinguliſque articulis & ſuum numerum præſcripſimus, & ad oras ſummulam adſcripſimus eorum quæ in quoque articulo traduntur: non quod harum rerum in ejus chartis ulla nobis inventa ſit; ſed quod in Tractatu illas omnes voluiſſe, memineramus; ut non videatur in Diſſertationum editione fuiſſe omiſſurus.

Denique cura acceſſit conficiendarum Tabularum, earumque Explicationum. Reliquerat ille quidem Figuras novem, omnes ad Diſſertationem primam attinentes; ſed aliam fere in alia charta, non collectas in Tabulas, non adſcriptis litteris diſtinctas, non adjectis Explicationibus illuſtratas. In uno dumtaxat folio quid in illarum quibuſdam pingendum curaſſet, preſſe & continuata oratione, quaſi memoriæ cauſa, adnotaverat. Nos igitur in tres, quas Diſſertationibus interjectas edimus, novas Tabulas diſtribuimus, numeris, & litteris diſtinximus, hiſque reſpondentibus Explicationibus ad ejus mentem declaravimus. Atque ut ille ab eodem quo ad Tractatus Figuras uſus fuerat, egregio Pictore Angelo Michaele Cavazzono pari & hujus, & ſua diligentia atque induſtria has quoque delineandas curaverat; ita & nos ut ab eodem a quo primæ, laudato Scalptore Franciſco M. Francia in ære inſculperentur anno CIↃ IↃↃ XXV. curavimus, nullis neque ſumptibus, neque precibus, neque monitis parcentes, ut ſcalptura omni ex parte, ſummaque cum fide picturam ſequeretur: cujus certe voti, excepto uno aut altero, de quo in Explicationibus admonemus, loco, compotes fuimus.

Hactenus quo conſilio ſatis a nobis factum ſit primis illis rationibus, expoſitum eſt: nunc, quomodo alteris, indicabimus. Duodeviginti Epiſtolas ſcripſimus, quarum undecim ad Tractatum attinent; reliquæ ad Diſſertationes. In utraſque autem conjecimus tum quidquid ad ſingula ex ordine capita, & rerum argumenta, in Valſalvæ chartis ſpectare, deprehendimus, quod bono in lumine collocavimus; tum quidquid ex anatomicorum inventorum hiſtoria ad eaſdem res pertinere, intelleximus; tum quidquid de his iiſdem rebus aut ad eundem modum, aut ſecus ab Doctiſſimis Viris non modo olim, ſed ad hæc uſque ultima tempora ſcriptum eſſe, cognovimus. His omnibus noſtras, quales eæ cumque ſunt, non paucas certe, neque indiligenter habitas, obſervationes, & animadverſiones adjecimus. Secundum has, ubicunque id facere, & quatenus facere licitum fuit, ſimul verum, ſimul Valſalvam defendimus. Siquando autem credidimus, utrumque ſimul defendi non poſſe; idem

(1) Vid. ejuſd. Tractat. cap. 4. num. 8.

idem quod ipſe ibi facturus fuiſſet, ingenue eſt a nobis factum, ut Valſalva excuſato, & quoad potuimus, laudato, verum tueremur.

Has autem Epiſtolas etſi una cum Valſalvæ Scriptis emittimus; non omnibus tamen ſcriptas volumus. Sunt enim ita cum iis conjunctæ, ut facile a Bibliopola ſejungi queant. Itaque ſiqui eam de Valſalva opinionem habent, quam ſi ullo de homine habere liceret, de ipſo in primis habendam faterer, nulla ut defenſione egere, nulli ut ſuſpicioni erroris obnoxium credant; ii poterunt in ejus Scriptis acquieſcere, ſecuri cæterorum. Qui autem illa eo ſunt animo in manus ſumpturi, ut ſiquid forte minus placeat, id reprehendant; hos vero etiam atque etiam rogatos volo, ut ſe tantiſper ab eo judicio ſuſtineant, dum illi Valſalvæ loco reſpondentem in meis Epiſtolis locum perlegant. Sæpius enim aut ita defenſum, aut ita excuſatum invenient, ut aut nulla reprehenſione opus eſſe, intelligant, aut ſi qua forte; ea certe quæ cum aliqua tamen ſit laudatione conjuncta. Sicubi autem viderint, vero cogente, me ire in alia omnia; non continuo Valſalvam arguant; ſed ſic exiſtiment potius, idem illum facturum fuiſſe, ſi diutius vixiſſet, ſi ſpatio dato, plura obſervare, plura animadvertere, plura etiam legere potuiſſet; nam quamvis magnus illa tempeſtate Anatomicus fuerit; non ei tamen licebat quid a poſteris inveniendum eſſet, divinare. Simul eorum quæ ſupra dicta ſunt, veniat in mentem, fuiſſe ipſi in animo mutare quædam in Scriptis ſuis, fortaſſe illos eoſdem locos. Ad extremum, quidquid diſpliceat; me potius, & conſilium meum; non animum; reprehendant. Siquid autem forte a me felicius alicubi aut obſervatum, aut animadverſum, aut conſtitutum eſſe, crediderint; non mihi illud, ſed Valſalvæ ipſi acceptum referant: qui niſi me olim adoleſcentulum ad hæc ſtudia inſtituiſſet, niſi quærendo præiviſset, obſervando præluxiſſet; nihil a me horum ſuſceptum eſſet.

DE GENERE MORTIS CLEOPATRÆ

EPISTOLÆ DUÆ.

EPISTOLA I.

ILLUSTRISSIMO AC CELEBERRIMO VIRO

D. D. JOANNI MARIÆ LANCISIO

Ab intimo Cubiculo Pont. Max. & Archiatrorum Comiti Meritiſſimo

Joannes Baptiſta Morgagnus S. P. D.

QUod ſæpe alias ab Deo Opt. Max. ſum precatus, ut Sanctiſſimo Pontifici tempora aliquando feliciora concederet, idem ſuperioribus diebus etiam, atque etiam optavi, cum Michaelis Mercati Volumen abs Te mihi redditum eſt. Nam quid Ipſe in ſecundo rerum omnium curſu ad bonarum artium incrementum, earumque cultorum commoda non conferret, qui in difficillimis, graviſſimiſque temporibus tantum conferat? Vix enim Euſtachii Tabulis exoptatiſſimis Anatomicos donaverat, cum de vulganda Mercati Metallotheca conſilium cepit non minus ab omnibus rerum naturæ ſtudioſis deſiderata. Quod etſi per ſe donum erat eximium, mirum tamen in modum auxit, cum a Te, Vir Doctiſſime, recenſeri, adnotationibus illuſtrari, ſupplementis inſtrui, cum elegantiſſimis typis deſcribi, cum & amiſſas, & novas etiam Tabulas a peritiſſimis Artificibus addi juſſit. Quas inter, ut plures ſunt, quibus Statuarii, Pictoreſque juvari poſſunt, ſic aliqua etiam eſt, quæ ab eruditis Hiſtoriæ cultoribus haud inutiliter aſpicietur, illudque cum primis Cleopatræ morientis ſimulacrum antiquo opere, & ſummo artificio perfectum, quod nominatim juſſu Principis, earum quoque artium, totiuſque eruditionis Patroni, cæteris eſſe interjectum mones.

In ea enim ſtatua Aſpis eſt, non pectori admota (qua in re Pictores ſcilicet noſtri peccant, hiſtoriæ veritatem, ut Petrus Victorius animadvertit, deſerentes) ſed ita brachio alligata, ut ipſius vinculi conſtrictione irritari, & ad mordendum provocari videatur. Accedit in ſimulacro is corporis habitus, ut non tam morientem, quam placide dormientem ſpectare credas; quod pulchre nimirum cum iis conſentit, quæ a Plutarcho in Antonio traduntur: aſpidis morſum grato ſomno inducto ſine ullo dolore interimere; idque Cleopatram, facto in capite damnatis periculo, cognoviſſe, illudque propterea mortis genus potiſſimum elegiſſe. Quinimo Florus, ipſam *admotis ad venas ſerpentibus, ſic morte quaſi ſomno ſolutam* ſcribit. Neque alio habitu illam quoque Cleopatræ imaginem fuiſſe, crediderim, quam in Auguſti Triumpho geſtari Propertius vidit: *Brachia*, inquit, *ſpectavi ſacris* (Beroaldus autem legebat *fixis*) *admorſa colubris*,

Et trahere occultum membra ſoporis iter.

Non ignoro, quod Franciſcus Redius de ima-

imagine in triumpho geſtata, id de iſto quoque ſimulacro eos poſſe dicere, qui, ut Tu refers, non aſpidis ictu, ſed epoto veneno Reginam mortuam eſse, contenderent, nimirum aſpidem a Sculptoribus additam, quod nulla alia ratione ſignificare melius poſſent, quo illa ſe mortis genere interemiſſet. Sed præterquam quod nullus antiqui Scriptoris locus mihi in præſentia ſuccurrit, quo illi ſuam de epoto veneno ſententiam poſſint tueri, & ſerpentis præſertim, cujus venenum *non guſtu, ſed in vulnere nocere*, vel ipſe olim Celſus docuerat; certe adverſatur iis Plutarchus tum alia ſcribens, quæ prætermitto, tum illud adjiciens: *brachium Cleopatræ ajunt duas notas habuiſſe leviter impreſſas, & humidas*; neque video, ſi locus ictus non apparuiſſet, quomodo Auguſtus, ut Dion, & Suetonius tradunt, admovere Pſyllos potuiſſet, qui *venenum, ac virus exſugerent*. Itaque Redius non hanc ſententiam, ſed aliam quandam ſecutus eſt Auctoris libri de Theriaca ad Piſonem, & ejus, quem ſupra memoravimus, Dionis narrationibus conſentientem: brachium ipſam ſibi momordiſſe, aut pupugiſſe, & venenum vulneri inſtillaſſe. Verum quas affert hujus ſententiæ rationes non ita difficile ſolvi poſſunt. Nam quod primum ait, unius aſpidis morſu non potuiſſe Cleopatram ſecundum ea, quæ ipſe in viperis expertus eſt, duas primum ancillas, tum poſtea ſe quoque ipſam interficere; ut mittam, ex Plutarchi narratione apparere, Reginam primum, deinde ancillas, harum quoque alteram non ita celeriter occubuiſſe, illud quæram modo, qua illi ratione unam, eadem cur plures aſpides habere non licuerit? Addit, quod Plutarchus idem fatetur, aſpidem, ipſam ab nemine conſpectam eſſe. Sed omittit quod ille continuo ſubjicit: *tractus dumtaxat quoſdam in littore, qua domus ad mare ſpectabat, eſſe viſos*, indicio ſerpentes poſt ictus illatos, ab Ancillis projectos, ſe ſe illac ſubduxiſſe. Noviſſime pavidum natura fœminarum omnium animum memorat, ut ſerpentes ſine incredibili horrore non modo tractare, ſed ne aſpicere, quidem poſſint. Verum ſive ob eam, quæ, ut ab Æliano ſcriptum eſt, Egyptiis erat cum aſpidibus familiaritatem, habuit Cleopatra, cur minus expaveſceret, ſive potius atroci alioquin animo fœminæ deſperatione accedente, non magis ſerpentes horruit, quam paulo ante ferrum, quod ipſa ſibi, dum caperetur, intentaverat, horruiſſet; profecto ob hunc ipſum impavidum animum ab æquali fere Hiſtorico Vellejo commendata eſt, ubi *illata*, inquit, *aſpide, morſu ejus, ſane expers muliebris metus, ſpiritum reddidit*. Narrationibus autem Dionis, & Auctoris libri de Theriaca, eorumque omnium, qui aſpidis morſum in dubium traxere, teſtimonium oppono, quo neminem, quod ſciam, eſſe adhuc uſum, plurimum miror; nam Scriptoris eſt & omnium manibus tritiſſimi, & Auguſto perfamiliaris, & qui illud protulit iiſdem pene diebus, quibus Cleopatra mortua eſt, ut nec verum ignoraviſſe, neque Sculptorum licentiæ, aut aliorum ſcriptorum auctoritati ſervire potuiſſe credendus ſit. Is ergo eſt Horatius Flaccus, qui in eo ipſo Carmine (1) quod ut ejus initium apertiſſime indicat, ſtatim ab allato de iis rebus nuncio lætabundus ſcripſit, hæc primus omnium de morte Cleopatræ poſteris tradidit:

Quæ generoſius
Perire quærens, nec muliebriter
Expavit enſem, nec latentes
Claſſe cita reparavit oras.
Auſa & jacentem viſere Regiam
Vultu ſereno fortis, & aſperas
Tractare ſerpentes, ut atrum
Corpore combiberet venenum,
Deliberata morte ferocior &c.

Neminis ergo narrationes, multoque minus dubitationes, & conjecturas ejuſmodi teſtimonio, quod perantiqua etiam ſimulacra, iſtudque in primis Vaticanum confirmant, facile præferendas eſſe, crediderim. Sed ut tandem aliquando eo redeam, unde me iſta ipſa ſtatua abduxerat; plurimum omnes, quicunque bonas artes colimus, Pontificis Optimi liberalitati, & Munificentiæ, multumque etiam Tibi, qui hæc nobis munera tum conſiliis Tuis impetras, tum doctrina, atque eruditione adauges, Illuſtriſſime Lanciſi, debemus; ego

(1) Carmin. l. 1. Ode 37.

ego autem præ cæteris, qui ut aliis pridem ornamentis, ita ut hujus etiam Voluminis Dono a Maximo omnium Principe honeſtarer, curaviſti. Ad cujus ego ſanctiſſimos Pedes provolutus, dum Ipſi, atque adeo nobis, & Litteris fauſta omnia precor, illud prætermittere nullo pacto poſſum, ut Tu, qui Ejus valetudinem ſervas, recte, & diutiſſime valeas.

D. Patavii XVI. Kal. Majas MDCC XVII.

EPISTOLA II.

Ad Eundem.

CUm Tuæ mihi Litteræ gratæ, jucundæque ſemper fuerint, tum hæ, quas Tibure nuper ſcripſiſti, jucundiſſimæ fuerunt, ut quæ Te convaluiſse, non nunciarunt modo, ſed & certiſſime comprobarunt. In his enim docte, ut ſoles, copioſeque oſtendis, quid Tibi de veneni genere, quo ſibi Cleopatra mortem conſcivit, videatur. Qua in re etſi longe aliter, atque ego, ſentis; id tamen mihi ingratum eſse non poteſt, primum quod a Te eſt; deinde quod veri ſtudio diſsentis; noviſſime quod tuam ita ſententiam proponis, ut mihi meæ retinendæ locum relinquas: quanquam neque eo animo ſcripſi, ut vehementer tuerer, & id, quod Tibi, Vir Summe, non probari intelligo, nonniſi remiſse, & dubitanter tueri poſsum.

Aſpidis morſu periiſſe Reginam, ſcripſi, non quod ignorarem, id Dioni quidem, & Plutarcho incertum videri; ſed quod in Romana Hiſtoria plus latinis, quam Græcis, & in re antiqua plus æqualibus, quam poſteris credendum exiſtimavi. At enim Horatius, qui, ut æqualis, Poeta tamen eſſet, veri tantum ſimilitudinem ſumma cum libertate eſt ſecutus. Qui credam, quando in reliquis, quæ de Cleopatra eodem loco tradit, ſumma cum fide verum ſequitur? Quid quod Vellejus & fere æqualis, & hiſtoricus idem confirmat? At Suetonius pro certo non tradit. Fateor. Sed Vellejo poſterior. Sed eo teſte non de morſu aſpidis, ſed de Pſyllis admotis, non ad probandum, ſed ad conjiciendum ſum uſus: ut neque ad illud probandum, ſed ad indicium, quale idcumque eſt, diſſimulatum a Redio, commemorandum, Plutarchi locum adduxi de tractibus in littore animadverſis. Horatio igitur, & Vellejo teſtibus potiſſimum uſus ſum. His Florum, & ſtatuas vetuſtiſſimas addidi. Quibus adductus, ſi non certum, at minus ſane incertum eſſe credidi, Cleopatram morſu aſpidis, quam alia ratione extinctam eſſe.

Id vero eſt, quod Tibi, Vir Ampliſſime, ne veriſimile quidem videtur. Nam plures, inquis, aſpides præſto fuiſſent, neceſſe foret. Ego vero, etſi ei dubitationi in priore Epiſtola etiam alia videor ratione ſatisfeciſſe, hic quæram, cujuſnam experimentis conſtet, aſpidem uno morſu omne exhaurire venenum oportere? Redius enim, qui hæc in viperis expertus eſt contingere interdum vidit, ut non niſi tertio, alias non niſi quarto, aut ſexto morſu venenum omne exprimeretur. At enim a moribundis Ancillis occultari aſpides non potuiſſent. A moribundis fateor; a morſu ſtatim, quid prohibuit? Nam argumentis quidem a tenero, mollique fœminarum animo ductis jam pridem reſpondi. Quod autem addis: ictos a ſerpentibus neque ſtatim mori, neque ſine indiciis veneni, & in ſaucia parte, & in toto corpore manifeſtis; Aetius ſane aliud aſpidis genus intra horas ad ſummum tres, aliud præſentiſſima morte conficere tradit; maculas autem, vel alia iſtiuſmodi inter ſigna ejus veneni, quæ alioqui diligenter enumerat, minime ponit. Sed neque hæc ponit Actuarius. Ponit vero, *Aſpidis morſum* eſſe *acus punctura ſimilem*, *omnino exiguum ſine tumore*; quod quidem ſignum, atque adeo iſtam cum *punctura acus* ſimilitu-

litudinem ipſe olim Dioſcorides, quem Cleopatræ familiarem fuiſſe accepimus; litteris mandavit, Paulus deinde Ægineta, Avicennas, & quoſcunque de ictu aſpidis legiſſe memini, ad unum omnes inculcavere, præcipue autem idem Aetius, cujus in libris, quod Tu minime ignoras, plurimæ nobis Veterum nobilium Medicorum, eorumque etiam, quorum ſcripta interciderunt, obſervationes ſervatæ ſunt. Hic igitur *in iis, quos aſpides momorderunt*, non illud modo tradidit, *vulnera in demorſo loco, veluti ab acu puncta inveniri;* ſed hoc præterea ſubjecit, *bina quidem ex maſculi morſu, a quibus nihil effluit, niſi violentum animal ſit, quod morſum inflixit:* quæ omnia pulchre nimirum conveniunt cum duabus illis notis, quas Plutarchus memorat, exilibus videlicet, & ſubobſcuris; jam enim juvat Tuam potius, & Eruditiſſimi Aſſalti, quam Leonardi Aretini verſionem ſequi, præſertim quando græca Plutarchi exemplaria ad manum non habeo. Cæterum eundem Aretinum animadverto, unam Charmium inventam eſſe vivam, dicere: cui quare Pſylli non ſint admoti, & ſi ſint admoti, cur id hiſtorici litteris mandare neglexerint, etſi non difficile poteſt intelligi; mihi tamen ſatis eſt, ex Suetonii, & Dionis teſtimonio conſtare, Cleopatræ quidem fuiſſe Pſyllos admotos; hinc enim conſequitur, locum ictus apparuiſſe. Dabis ergo veniam, Humaniſſime Lanciſi, quod Cleopatram morſu aſpidis occiſam eſſe, non modo a veri ſimilitudine non alienum, ſed veriſimilius adhuc cenſeam. Nam quod potius veneno quodam præſentiſſimo deguſtato mortem objerit, ut Tu erudite, ingenioſeque adſtruis, tute ipſe confiteris, nullo veteris ſcriptoris loco confirmari facile poſſe, quando Plutarchi verba producis, quæ de veneno inflictum in vulnus inſtillando explicari æque, ne dicam credibilius, poſſint, cum id in novacula geſtatum fuerit, & cum præterea apud Auctorem libri de Theriaca, & apud Dionem hujus generis venenum a Cleopatra ſervatum eſſe inveniamus; ejus autem generis, cujus Tu exiſtimas, non inveniamus. At vero epoti veneni narcotici, & in Regina, & in Ancillis indicia fuerunt. Non nego. Sed Tu viciſſim pro tua eximia eruditione, & candore non negabis, iſta ipſa indicia aſpidis etiam morſum conſequi, ut non modo Plutarchus, ſed celeberrimi quique, de quibus ſupra dictum eſt, Medici, in primiſque Aetius, lucculentiſſime docuere.

Cum ergo ambigua ſigna habeamus, cur ab epoto a Cleopatra veneno, de quo apud Veteres Auctores nihil habemus, ea derivabimus; ab aſpidis autem morſu, quem contra tot habemus non modo memorantes, ut dubium, ſed affirmantes, ut certum, antiquos Scriptores, non derivabimus?

Hæc habui, Vir Doctiſſime, quæ ſtatim reſcriberem, cum & multis occupationibus diſtinerer, & corpore languerem, non ut ſententiam tuerer meam, multoque minus, ut Tuæ adverſarer, ſed ne nihil viderer reſpondiſſe. Meæ enim ſententiæ arbitrium tuum eſto. Tua certe magno ſemper apud me in pretio erit; nam quod argumentis utcunque opponerem Tuis, invenire fortaſſe potui; quod auctoritati opponam Tuæ, quæ cum apud omnes, tum vero apud me ſumma eſt, atque ampliſſima, invenire profecto non poſſum. Vale.

Patavii IV. Nonas Junii MDCCXVII.

Ad Epiſtolas haſce duæ plura alia nuper addita ſunt Epiſtola Anatomico - Medica LIX. ab artic. 37. ad finem uſque.

DE

DE ORDINARIO FRONTINI CONSULATU EPISTOLÆ DUÆ.

EPISTOLA I.

JO. BAPTISTA MORGAGNUS

DOCTISSIMO ORNATISSIMOQUE VIRO

JOANNI POLENO

Rei Mathematicæ profeſſori Celeberrimo

S. P. D.

ETſi tuæ me litteræ invenerunt nihil minus, quam Faſtos cogitantem; morem tamen geſſi: Falloppium, & Euſtachium depoſui; Noriſium, & Pagium in manus ſumpſi. Ille in Epiſtola Conſulari (1), ubi quærit, anno *Aeræ Chriſt.* 100. Fronto, an Frontinus Trajani III. Conſulis Collega fuerit ordinarius, cum plura quæ infra memorabuntur, erudite, ut ſolet, in medium affert, tum vero ut ad Frontinum potius inclinem, duabus efficit rationibus. Quarum altera a Faſtorum auctoritate, altera autem eſt a veterum Scriptorum teſtimoniis petita. Primum videlicet ut fatetur, Proſperi Faſtos, ſed omnium vitioſiſſimos, itemque Caſſiodori, ſed Proſperum deſcribentis, habere *Frontonem*; ita oſtendit, Faſtos Anonymi apud Cuſpinianum, qui omnium quidem procul dubio ſunt optimi, habere *Frontinum*. Deinde etſi paullo ante agnoverat, Proſperi ſuffragatorem videri Dionem (2), cum de Frontone Conſule, rerum potiente Nerva, mentionem faciat; propterea quia is quo de quærimus, Conſul, Plinio in Panegyrico (3) auctore, *nuper conſulatum alterum geſſerat* a Nerva *datum*; viciſſim tamen producit qui vel clarius illi Cuſpiniani Anonymo ſuffragetur, Martialem ſcilicet; de cujus quidem teſtimonii vi mox videbimus.

Pagius autem in *Crit. Baron.* (4) & Frontonem ipſe retinet, & docet, *Noriſium nuper ad ſe ſcripſiſſe, M. Julium Frontonem probabilius Collegam Trajani poni*. Vir omnino fuit Noriſius non modo dignitate, atque eruditione, verum etiam moribus eminentiſſimus, quod intelligere plane licet vel ex iſta ingenua mutatione ſententiæ. Attamen quod ne ipſe quidem fecit, ut majorem ſui, quam veri rationem haberet, non puto ab reliquis eſſe faciendum; ſed novæ ipſius ſententiæ rationes eo animo eſſe excutiendas, ut

(1) pag. 59. & ſeq. (2) in Nerva. (3) cap. 61.
(4) Tom. I. ad Ann. Chr. 100. n. 1.

ut ſi firmæ ſint, hæc probetur; ſin contra, prior illa retineatur. Excutiendi autem labor ipſe quidem meus; firmæ vero, an infirmæ ſint, tuum, Vir Doctiſſime, erit judicium, præſertim quando Scriptores nobiliſſimi Pagius (1), & Tillemontius (2) firmas jam videntur exiſtimaſſe.

Principio illud eſt animadvertendum, prioris ſententiæ rationem primam non modo a Noriſio, ut par erat, infirmatam non eſſe, ſed ne memoratam quidem; credo, quia facilius confirmari poterat, quam infirmari. Nam ut in Faſtis Idatianis (quod Noriſius (3) minime ignoravit) ſcriptum legimus: *Trajano III. & Pontino*; ita proclive admodum eſt aliis ex Faſtis ſuſpicari, iſtud *Pontini* nomen forte eſſe mendoſum, ac legendum eſſe *Frontino*. Id enim ſcripturæ vitium an facilius in *Frontino*, quam in *Frontone* ſcribendo oriri potuerit, etſi Tillemontius (4) in medio relinquit, haud tamen difficile eſt exiſtimare.

Sed quam Noriſius rationem non attigit, hanc, ſi tibi videtur, in præſentia ſeponamus: quas vero ad Pagium ſcripſit, eas omnes ex ordine attendamus. *Dio*, inquit, *in Nerva Frontonem tunc conſulem nominat*. Non modo hoc Noriſius cum ſcripſit Epiſtolam Conſularem (5), ut ſupra oſtendimus, non ignorabat, ſed ne illud quidem, Cuſpinianum vero *Frontinum* in Dione legendum putaſſe. Et ſane in Italorum nominibus perſæpe, & facile a Græcis Auctoribus, vel certe librariis peccatum eſſe, cum alii animadverterunt; tum præſertim Robortellus (6) admonuit, Plutarchum in Poplicola *Λαέρτην* (*Κλάραν* potius, vel *Λάρον* ut notavit Sigonius (7)) ſcripſiſſe pro *Lartem*; in Cicerone autem Clodiam illam *Quadrantariam* vocaſſe *Κυαδραντίαν*: a Dionyſio (8) quoque A. Verginium appellatum eſſe *Μοντανὸν* quem Latini dicebant *Cœlimontanum*. Quid multis opus eſt? In ipſis de quibus loquimur, *Frontini*, & *Frontonis* nominibus permutandis lapſos eſſe librarios Æliani Tactica deſcribentes, facile eſt ex Sixti Arcerii in hæc Notis (9) intelligere. Cum enim primum, idque recte, ſcripſiſſent *παρὰ Φροντίνῳ*, alio deinde in loco perperam ſcripſere *καὶ Φροντωνι*: quos ille cum reprehendere debuiſſet, in alium ſe errorem abripere paſſus eſt, ut unum atque eundem eſſe Virum, crederet, quem Ælianus, Martialis, Dio modo Frontinum, alias Frontonem vocaſſent. Sed facilior nimirum fuit Arcerius in iis quos diſtinguere oportebat, confundendis, velut ibidem cum illum quoque Frontinum, qui in Galeni libro ultimo Remediorum *κατὰ τόπους* ſemel, atque iterum nominatur, eundem ac noſtrum eſſe, cenſuit, haud animadvertens, Heram Medicum, cujus verba de Frontino iſchiadico profert Galenus (10), *natum eſſe ante Andromachum*, quod Galenus ſupra in VI. libro (11) teſtatur: qui quidem Andromachus, ſi dubites, ille ſenior fuerit, *inter Neronis*, ut idem Galenus alibi (12) docet, *Medicos primus*, an ejus filius; id unum præſtiterit attendiſſe, Cornelium quoque Celſum (13) Heræ medicamenta bis memoraſſe.

Verum nos Frontonem ponamus in Dione quidem eſſe legendum, & quando Noriſius illi hujus teſtimonio plus ponderis ineſſe, poſtea credidit; quale demum ſit, videamus. Etſi totus is locus ejuſmodi eſt, ut nonnulla habeat quæ aliter ab aliis intelligi poſſint; id tamen perſpicuum eſt, Frontonem conſulem inter ea memorari, quæ, ut Plinius (14) ad Quadratum ſcribit, *primis diebus redditæ libertatis* acciderunt, & prius certe, quam Nerva ipſe cum Virginio Rufo conſul narretur; ut permirum omnino eſſet, Panvinium in Commentariis in Faſtos (15) ſuis, ſcripſiſſe, Frontonem a Dione conſulem *anno poſt occiſum Domitianum fuiſſe referri*, niſi & id, & alia quæ ibidem peccat, facile eſſent in tanto & Scriptore, & Opere excuſanda. De ea re nullum certe verbum apud Dionem, multoque minus quod ille (16) Frontonis Conſulatus *ex Kal. Jul.* ince-

(1) Ibid. (2) Hiſt. des Empereurs & cæt. Tom. II. Trajan. Art. 10. (3) pag. 59.
(4) Tom. cit. Not. 8. ſur Trajan. (5) pag. 61. (6) De Romanor. Nominib.
(7) De Nominib. Romanor. (8) Antiquit. Romanar. l. 6. (9) ad pag. 93. 94. 98.
(10) lib. cit. c. 2. (11) c. 4. (12) De Antidot. l. 1. c. 1.
(13) De Medicina l. 5. c. 22. 3. & c. 28. 4. (14) l. 9. Epiſt. 13.
(15) l. 2. ad Ann. U. 850. (16) Panvin. Faſt. l. 2, ad Ann. cit.

inceperit ejus de quo modo dictum eſt, anni: qui quidem dies illuxit præterlapſo jam medio dominationis Nervæ tempore; non inter hujus initia; inter quæ initia, video Tillemontium (1) quoque ipſum agnoſcere, Frontonem conſulem a Dione memorari. Quorſum hæc? inquies. Nondum eo dico, quod velim, Caſſiodori *Chronicon*, alioqui, ut dictum eſt, vitioſiſſimum, in eo verum eſſe, quod Domitianum occiſum tradit Frontone conſule ſic, ut hic conſulatum ſub Nerva quidem potuerit gerere; non tamen a Nerva *datum*. Sed eo dico, ut illud certe alterum intelligatur: qui inter initia dominatus Nervæ conſul fuerit, de illo accipienda minus videri, quæ de eo, de quo quærimus, Trajani Collega Plinius pariter in Paneg. (2) indicavit: ita *nuper* conſulatum a Nerva datum geſſiſſe, ut *adhuc oculis paulo ante dimiſſi faſces oberrarent &c.* itemque illa: *modo prætextam exuerat, modo lictores abire juſſerat, modo gratulantes amici receſſerant:* qui enim convenit *modo*, & *paulo ante*, ſi interceſſerat plane triennium?

Et rationem quidem primam ſatis excuſſimus petitam ex teſtimonio Dionis, vel potius (ut verum loquamur) Joannis Xiphilini, qui ſæculo XI. in epitomen contraxit Dionem. Nunc alteram videamus. Fronto, inquit, *erat Conſul II.* Hoc vero aut demonſtrandum, aut non attingendum omnino fuerat. Quantum enim ex ſæpius laudato Panegyrico (3) certum eſt, eum quo de quæritur, Collegam Trajani, *conſulatum alterum* antea geſſiſſe; tantum inter omnes liquet, neminem adhuc id oſtendere potuiſſe de Frontone; poſſe autem omnes de Frontino, & verbis quidem Auctoris, non uno, imo non decem fere poſt ſæculis ſcribentis, ſed illis ipſis temporibus Romæ viventis, ſcribentiſque, Martialis. Nam hic diſerte *bis Frontinum conſulem*, neque ita pridem fuiſſe, latiſſime indicat in eo Libro (4) cujus nonnulla Epigrammata, anno 98. ſcripta eſſe, conſtat; ut hinc Noriſius in Epiſtola Conſulari (5) illud quoque alterum erui poſſe, crediderit, Frontinum Conſulem II. fuiſſe ſub Nerva. Verum ego quod, ob alias cauſas, non ſine controverſia inferri, oſtendique poſſet, remitto; illud autem quod negari non poteſt, urgeo: Frontonem bis Conſulem fuiſſe, nullius veteris Auctoris fide probari; Frontinum bis Conſulem fuiſſe, æqualis Scriptoris teſtimonio præclariſſimo demonſtrari.

Jam vero tertiam Noriſii rationem examinemus. Fronto, inquit, *erat vir togatus, non vero militaris, qualis Frontinus fuit*. Nimirum hic quoque ad Panegyricum Plinii reſpexit, qui de utroque in hunc annum Collega Trajani verba faciens, ſic ipſum alloquitur (6): *Tertii Conſulatus decus bellorum ſociis olim, periculorum conſortibus, parce tamen tribuebatur, quod tu ſingularibus viris, ac de te quidem bene ac fortiter præſtitiſti, ſed in toga meritis: utriuſque cura, utriuſque vigilantia obſtrictus es, Cæſar:* itemque infra: (7) *nempe enim hi ſunt, quos Senatus cum publicis ſumptibus minuendis optimum quemque præficeret, elegit quidem primos*. Ego tamen non video, quid tandem ex his omnibus non conveniat Frontino. Nam quod bellica laude plurimis ante annis floruerat, & Silurum gentem ſubegerat; num propterea inſequentibus, ſuos inter cives pacis artibus viciſſim excellere, & poſtremis denique annis, cura, ac vigilantia ſua bene, ac fortiter de Trajano mereri non potuit in toga? Non opinor, cum Plinius ad Severum (8) ſcripſit, ſe in Curiani cauſa *adhibuiſſe in conſilium duos quos tunc civitas ſpectatiſſimos habuit, Corellium, & Frontinum*, & ex eorum ſententia judicaſſe; vel cum ad Arrianum (9), *ſucceſſiſſe* ſe in Auguratu *Julio Frontino, principi viro;* non, inquam, opinor, tunc ſpectatiſſimum, & principem virum in ſago dixit, ſed in toga. Quid verbis opus eſt? Procuratio Aquarum (10), res *adminiſtrata per principes ſemper civitatis viros*, Officiumne erat, quod non a togato, ſed a militari omnino homine gereretur? Non contra vel ipſa Curatorum Tabula (11), a te, Vir Eruditiſſime, ut tot aliæ in tua iſta eximia Frontini editione, & dili-

(1) Tom. & Not. cit. (2) cap. cit. (3) eod. cap. 61. (4) l. 10. Epigr. 58. (5) pag. 62. (6) cap. 60 (7) cap. 62. (8) l. 5. Epiſt. 1. (9) lib. 4. Epiſt. 8. (10) Vid. Frontin. de Aquæd. Art. 1. (11) Tab. Q. Vid. etiam Not. Polen. ad Art. Frontin. 102.

diligenter concinnata, & docte illuſtrata, inter Curatores fuiſſe, oſtendit, qui Legum peritia, ſtudiiſque civilibus principem in civitate locum erant aſſecuti? Hanc autem Aquarum (1) Procurationem *ad uſum, tum ad ſalubritatem, atque etiam ſecuritatem Urbis pertinentem*, certe Frontinus, utpote ſibi a Nerva (2) injunctam, jam fere biennium geſſerat ſub Imperatore Trajano, eaque fide, ac ſolicitudine geſſerat, qua ex ipſius Commentario intelligitur, ut cum innumeras fraudes (3) vel *per offenſas* retexiſſet, magnoque cum Reipublicæ emolumento ſuſtuliſſet, videatur, ſi quis alius, tunc dignus fuiſse, ut & a Senatu publicis ſumptibus minuendis in primis præficeretur, & cura ac vigilantia ſua bene ac fortiter in toga de Trajano meritus diceretur. Certe Trajano tantundem a Frontone tunc præſtitum fuiſse in toga, non conſtat.

Quod ſi iſtud Plinii elogium Frontino ob eam cauſam non conveniret, quod olim militari munere functus eſſet; fortaſſe ne Frontoni quidem poſſet ob eandem cauſam convenire. Neque enim hic, pro quo diſputant, Fronto ille eſt M. Cornelius Fronto, Rhetor nobiliſſimus, quem haud ſemel Gellius (4), Capitolinus (5), Xiphilinus (6), nonnunquam etiam Eumenius (7), Macrobius (8), Auſonius (9), Hieronymus (10), aliique laudarunt, ut Catanæus (11), Panvinius (12), atque alii paſſim exiſtimabant, quorum opinionem ab Noriſio (13) & Tillemontio (14) firmiſſimis argumentis convulſam video. Neque item eſt Fronto Catius, Orator in Epiſtolis Plinii (15) laudatus, quem Catanæus (16), & Panvinius (17) eundem ac priorem credebant? Tillemontius (18) autem ne conſularem quidem ejuſmodi virum, ſed celebrem dumtaxat cauſarum patronum exiſtimat; ego vero non eum certe, quem quærimus, Conſulem fuiſse, puto propterea quia cum in Senatu pro Mario Priſco cauſam dixit, eo ipſo tempore Conſul fuiſset, ut ex alia Plinii Epiſtola ad Arrianum (19) proclive eſt intelligere, non fuiſse tamen, ex Plinii ſilentio apparet, qui in ea Epiſtola cum Julium Ferocem, & Cornutum Tertullum ita nominet, ut *Conſulis deſignati* titulum ſingulorum nomini adjungat, multo minus videtur fuiſse in Frontone Catio nominando Conſulis titulum præteriturus. Eſt ergo is pro quo propugnant adverſus hominem clariſſimum, a Tacito, Plinio, Martiale, Æliano celebratum, ac inter principes civitatis viros per ea tempora nemini ignotum, Frontinum, Fronto quidam, a Plinio in nulla, quod ſciam, ex tot Epiſtolis nominatus, a Martiale autem, & Tacito (nam de Æliano dictum eſt ſupra) vel non memoratus; quod vix de ſummo Viro, & III. ut contendunt, Conſule credibile eſt; vel ita memoratus, ut militarem hominem contra atque ponitur, fuiſse, conſtet. Nam Martialis in Libri I. Epigrammate 56. ad Frontonem ſcripto, ſic ipſum, laudans alloquitur:

Clarum militiæ, Fronto, togæque decus:

quem quidem hunc ipſum eſse poſse quo de agitur, M. Julium Frontonem, in ſæpius laudata Epiſtola (20) ſuſpicatur Noriſius. Cornelius autem Tacitus in I. Hiſtor. (21) hæc ſcribit: *Exauctorati per eos dies* (Galbæ ſcilicet extremos) *Tribuni, e prætorio Antonius Taurus, & Antonius Naſo: ex urbanis cohortibus Æmylius Pacenſis: e vigiliis Julius Fronto:* itemque in proximo Libro (22): *Vinctus* (a Vitellianis) *præfectus caſtrorum Julius Gratus, tanquam fratri apud Othonem militanti proditionem ageret, cum fratrem ejus Julium Frontonem tribunum Othoniani ſub eodem crimine vinxiſſent*. Et Raderus (23) quidem, a quo primus de duobus hiſce locis producitur, non dubitavit, illum ipſum

(1) Frontin. Art. 1. (2) Ibid. & Art. 102. (3) Art. 76. & alibi.
(4) Noct. Attic. l. 2. c. 26. l. 19. c. 8. & 10. (5) in M. Antonin. & in Vero.
(6) Adriano, & in M. Antonino. (7) Paneg. Conſtantii. c. 14.
(8) Saturnal. l. 5. c. 1. (9) Paneg. c. 14. (10) ad Ann. 163.
(11) in Plin. l. 2. Epiſt. 11. (12) Comment. in l. 2. Faſt. ad A. V. 850. & 853.
(13) Epiſt. Conſul. pag. 59. & ſeq. (14) Not. VIII. ſur. Trajan. (15) l. 6 Epiſt. ii.
(16) loc. cit. (17) Ibid. ad A. V. 853. (18) in ead. Not. (19) l. 2. Epiſt. ii.
(20) pag. 61. (21) cap. 20. (22) l. 2. Hiſt. c. 26.
(23) Comment. in cit. Epigr. Martial.

pſum Julium Frontonem, & eum ad quem ſcripſit Martialis, & hunc III. ut putant, Conſulem, unum eundemque fuiſſe: ſed & Juvenalem in I. Satyra (1) de hoc eodem locutum eſſe, cenſuit: quibus fere omnibus in rebus & præeuntem habuit Calderinum (2), & adſtipulantes Farnabium (3), atque Schrevelium (4). Quid? quod non alium eſſe illum quoque credidit, quem Joſephus libro VII. de Bello Judaico inter Titi Duces, Conſiliarios, Amicos bis memoravit, Frontonem. Verum ego, ut Titi Libertum (ſic enim idem Joſephus altero in loco vocat) ad conſulatum provectum eſſe, animum inducere non poſſum ut credam; ita ſuperiora illa reliqua ſatis eſſe puto, ut intelligatur, iſtum quo de ajunt, Frontonem vel obſcurum apud æquales fere omnes Scriptores fuiſſe, vel in militaribus etiam officiis contra atque urgent, fuiſſe verſatum.

Qua in re oſtendenda eam ob cauſam longior fui, quod quidquid deinde Pagius ait, ad ſe ſcripſiſſe Noriſium, non eo pertinet, ut Frontonem illo præſertim ipſo, quo quærimus, tempore fuiſſe Conſulem, ſed ut togatum fuiſſe virum, non militarem, credamus. *In Lib.* inquit 48. *Digeſt. L.* 5. *De pœnis recitatur reſcriptum Trajani ad Julium Frontonem. Ejus filius fuit Præfectus claſſis ſub Hadriano, Gruteri pag.* 573. Ad quæ ne illud quidem dicam, Catanæum (5), qui jam olim verba illa legis animadverterat, ſic legiſſe: *Divus Adrianus Julio Frontoni reſcripſit*, quod ego quoque in nonnullis vidi editionibus, cum aliæ tamen, eæque (ut verum fatear) laudatiores habeant, *Divus Trajanus*. Neque item dicam, cautius Tillemontium (6) facere, qui Julium Frontonem claſſis præfectum, prioris filium non affirmat fuiſſe, ſed tantummodo eſſe potuiſſe. Hæc, inquam, atque alia præterea omittam. Nam quanquam id, quod minime planum faciunt, ultro concederem, Frontonem, de quo ſermo eſt, ſic ſemper in toga floruiſſe, ut nullam unquam militaris officii partem attigiſſet; non tamen propterea ſequeretur, in Frontinum quoque non cadere laudes iſtas, quæ in Plinii Panegyrico illi, de quo quærimus, Conſuli tribuuntur, velut antea probatum eſt.

Quam ob cauſam de illa pariter Inſcriptione apud Gruterum (7), a Tillemontio (8) (ſed tamen poſt Noriſium in Conſulari Epiſtola (9)) animadverſa nihil adjiciam, niſi hoc unum: non apparere ex eo lapide, M. Julium Frontonem IIII. Virum viis curandis fuiſſe anno 103. quod Tillemontius (10) affirmat. Quod enim Trajanus ibi COS. V. ſcribatur, hinc illud tantum effici poteſt, non ante annum 103. Inſcriptionem inciſam eſſe: in quo tamen repugnat adſcripta TRIBUNIC. POTEST. V. quæ annum deſignat 102. vel etiam duos menſes ultimos anni 101. Itaque mirum non eſt, Reineſium legiſſe TRIBUNIC. POTEST. VIII. i. e. A. V. 858. ut in altera Gruteri Editione indicatur, vel potius, ut in Syntagmate (11) illius invenio, TRIB. POT. VIIII. A. V. 855. Veruntamen ut hoc in anno 855. apertiſſimum Typographi errorem omittam; reſpondet enim A. Chr. 102. cum reſpondere debeat A. 105. vel 106., certe ſi exemplari ſtandum eſt, quod emendatum ex Gudii, qui bis contulerat, codice in memorata Gruteri Editione habemus; non poſt numerum V. qui extremum ſiniſtrum occupat marginem, ſed potius ante, cum juſto aliquanto majus intervallum inter POTEST. & V. relinquatur, videtur eſſe ſupplendi locus. Accedit cognomen PARTHICI, quod in hoc etiam lapide adſcribi, non animadvertit Reineſius, mox (12) docens, Trajano haud ante Tribun. Poteſtatem XII. tributum eſſe, in hoc quoque a Fabretto (13) reprehenſus, negante (14), *in ullo vel marmore, vel nummo non ſuſpecto titulum* PARTHICI *ante* XIX. *Trib.* (Trajani) *Pot. reperiri*. Quam ego litem hic quidem non faciam meam, ut neque illam alteram, V. Trajani Conſulatum non in 103. (quod Tillemontio, & pleriſque aliis paulo ante negare nolui) ſed

(1) verſ. 12. (2), (3), (4) in id. Martial. Epigr. (5) loc. cit.
(6) Tom. cit. Trajan. Art. 10. (7) pag. 299. [8] Not. 8. ſur. Trajan.
[9] pag. 61. (10) Ibid. [11] Claſſ. II. 80. (12) Ibid.
(13) De Columana Trajan. c. 9. pag. 294. C. (14) Ibid. p. 292. D.

ſed in annum, ut Fabrettus [1] contendit, 104. inciḋiſſe. Hæc eo tantummodo attigi, ut intelligeretur, quænam aut ſuſpiciones in iſtum lapidem, aut dubitationes in iſtum annum poſſint cadere 103. qui illo dicitur indicari; præſertim cum ipſe Tillemontius alio in loco (2) ponat, anno primum 107. Parthici cognomen Trajanum mereri potuiſſe, quod ſibi anno demum 115. magis magiſque confirmavit. Quid? quod idem Tillemontius alibi (3) cenſuit, ad annum uſque 111. iſtius lapidis tempus poſſe produci. Et mihi quidem omnia, quæ hic memoravimus, reputanti ſic omnino viſum eſt, aut PARTHICI cognomen eſſe inducendum, augendumque numerum Tribun. Poteſt. aut ſi retinere illud liceat ſic tamen, ut hic maxime augeatur; neque Gruteri exemplar, ut oſtenſum eſt, neque notam COS. V. ullo modo pati ut ultra XV. augere poſſimus: quod ſi fiat; non annus 103. ſed poſtremi duo menſes anni 111. indicabuntur. Poſt quorum; non amplius; duorum menſium intervallum cum Trajanus Conſulatum inierit VI. hinc eſt, ut minus illa me moveant, quæ Virum Eruditiſſimum Joannem Maſſonium (4) permoverunt, ut hoc in lapide non modo Trib. Poteſtatis, quam ipſe quoque XV. legendam exiſtimat, ſed etiam Conſulatus numerum cenſeret eſſe mutandum, & pro V. legendum VI. Verum hæc ἐν παρόδῳ.

Jam enim ſupra ſatis mihi præſtitiſſe videor, quod receperam, ut Noriſii rationes excuterem. Quæ tamen firmæ, an infirmæ ſint, tu Vir Doctiſſime, pro eo quo polles, acri judicio exiſtimabis; ego vel firmiſſimas exiſtimanti pro eo, quo unice moveor, veri ſtudio facile aſſentiar. Hoc enim veri ſtudium ita mihi animos addidit ad Summorum Virorum huic tertio Frontini Conſulatui adverſantium rationes agitandas, ut tamen ipſe qui eſſem, & qui contra illi, non oblivіſcerer. Idem veri ſtudium ne illud quidem diſſimulare me, ſinit, quod altera ex parte nunc demum venit in mentem, videlicet tertio iſti Frontini Conſulatui obſtare facile poſſe illud idem Martialis Epigramma (5); quo demonſtratur ſecundus. Verſus enim extremi quatuor haud obſcure videntur oſtendere, Epigramma nondum reddita libertate, ideſt Domitiano adhuc rerum potiente, ſcriptum fuiſſe, & quod conſequitur, alterum Frontino Conſulatum ab Nerva quidem, ut oporteret, datum non eſſe. *Accedent*, inquit Martialis,

> *Accedent ſine felle joci, nec mane timenda*
> *Libertas: & nil quod tacuiſſe velis.*
> *De Praſino conviva meus, Venetoque loquatur,*
> *Nec facient quemquam pocula noſtra reum.*

Permirum eſt, in hac controverſia neminem, quod ſciam, verſus hoſce attendiſſe, qui illam videlicet de altero Frontini Conſulatu mentionem, & continuo quidem, ſequuntur; niſi forte in aliam omnino partem accipiendos crediderunt, ut Poeta hoc diceret: ſub civili, mitique Nervarum imperio jam non eſſe timendam, ut ſuperiore tempore ſub Domitiano, ſermonum ac jocorum libertatem vel in ipſam Venetam, Praſinamve Factionem. Huc autem pertinet, quod *de Factionibus aurigatorum, & ſtudiis Principis* in hunc locum adnotavit Farnabius: *periculoſum erat ſub Nerone, Vitellio, & Domitiano iis favere, a quibus alieni Principes. Praſinæ autem, & Venetæ maxime favebant.* Eodemque trahere fortaſſe quis malit ultima verba explicationis Raderi: *nullus erit, qui noſtros jocos inſidioſe excipiat, & deferat ad Cæſarem, noſque reos faciat, ut Domitiani temporibus contingebat.* Sed quanquam in priorem illam interpretationem propenſiorem eſſe me, fateor; tu tamen, Vir Præſtantiſſime, hoc etiam diſpicies, & quid ſit veri ſimilius, conſtitues. Vale, & me, quod facis, redama.

Patavii XIII. Kalend. Quinctiles. CIↃIↃCCXXII.

DE

(1) Ibid. p. 282. B. C. & ſeq.
(2) Trajan. Art. 20.
(3) Ibid. Art. 18.
(4) Not. in calce Gruter. pag. 324.
(5) l. 10. Epigr. 48.

DE ORDINARIO FRONTINI CONSULATU

EPISTOLA II.

CLARISSIMO DOCTISSIMOQUE VIRO

PETRO PLUVENIO

E SOCIETATE JESU

Joannes Baptiſta Morgagnus S. P. D.

MIrabar quid eſſet, quod quæ de Ordinario Frontini Conſulatu, Anatomicus ad Mathematicum, fuderam potius, quam ſcripſeram, ea Doctiſſimo Viro Joanni Poleno, Collegæ meo, editione, Sapientiſſimis *Actorum Eruditorum* Scriptoribus laude, Tibi denique, Vir Clariſſime, atque Eruditiſſime, Tua, neque illa brevi, conſideratione in tam gravi perſertim, illuſtrique Opere, non indigna viderentur. Sed cum hanc in ipſo Volumine (1), quo me liberaliter donaviſti, perlegerem; quod de illis ſuſpicabar, de Te perſpicue cognovi, hæc me omnia veſtræ debere humanitati, quæ non uno loco ex Tuis erga me perbenignis verbis elucet. Quod enim ad rem ipſam attinet; pro veri ſtudio, & publicæ utilitatis amore non obſcure a meis opinionibus, inſtitutoque diſsentis. Quæ utinam in mea illa Epiſtola ſatis exponere potuiſsem; fortaſse Tibi Æquiſſimo Viro aliquanto aliter viſum eſset.

Nam principio ſic habeas velim, optaſſe me ſemper primum ne opinione ab ullo, ſi fieri poſset, homine diſcreparem, deinde ne diſsenſum nominatim proferre cogerer. Sed Amicus ſummus tum rogando omnino cogebat, tum omnia, quæcunque rei declinandæ cauſa dicerem, vel tollendo, vel infirmando.

Dicebam, ſi mea Epiſtola vulgaretur; me pluribus viſum iri Noriſii ſententiæ adverſantem. At ſimul, reſpondebat ille, pro altera Noriſii ſententia ſtantem. Sed pro ſententia, ajebam, ab ipſo deſerta, & pro qua nihil facile mihi venire in mentem potuerit, quod ipſi non venerit, idemque inane viſum fuerit. Ille vero negabat, poſteriores curas neceſsario ſemper eſse ſapientiores: confirmabat, non Pictoriam modo, atque Poeticam Protogenes, & Torquatos, ſed cæteras Facultates omnes, excellentes interdum homines habuiſſe *quibus nimia diligentia nocuerit* (2), & quorum poſterior labor ad prioris laudem non pervenerit: nonnulla præterea a me certe fuiſse interjecta, quæ Noriſius non illa quidem ignoraviſse, ſed non ſatis fortaſse animadvertiſse videretur. Cum autem me, meæ tenuitatis conſcius, abjicerem, & quod in Epiſtola diſerte ſcripſeram, qui eſsem ipſe, & qui contra Noriſius, inculcarem; tum vero is graviter referre Tulliana illa (3) *non tam auctores in diſputando, quam, rationis momenta quærenda eſſe: quin etiam obeſſe plerumque iis qui diſcere volunt, auctoritatem eorum qui ſe docere profitentur; deſinere enim ſuum judi-*

(1) I Ceſari raccolti nel Muſeo Farneſe Tom. X. Tav. 3. Medagl. 8.
(2) Plin. Nat. Hiſt. l. 35. c. 10.
(3) De Nat. Deor. l. 1.

judicium adhibere, id habentes ratum quod ab eo quem probant, judicatum vident; ad hæc illud addere, quantam bonis Artibus, & quam diuturnam calamitatem tunc *opinio præjudicata* attulerit, *cum etiam ſine ratione valebat auctoritas* (1).

Etſi hæc me, atque alia id genus urgebant; tamen ſimpliciter illud fatebor, unde plane quo revera animo ſim, Vir Clariſſime, cognoſcas. Si Noriſius mutationem ſententiæ ſuæ, nulla addita ratione, propoſuiſſet; fortaſſe multo apud me magis tanti Viri auctoritas, quam quas produxit, rationes, valuiſſet. Tunc enim novum aliquid, magnique momenti inveniſſe hominem, exiſtimare potuiſſem, quo ad ſententiæ mutationem compulſus eſſet. Nunc vero cum ſuam ne ipſe quidem auctoritatem a nobis ſuſcipi, ſed rationes attendi, voluerit, quibus in ſententiam hanc novam traductus ſit; quid aliud facere potui quam quod in Epiſtola feci, ut novas haſce rationes; non antiquas; ex ordine perpenderem, aut ſi etiam antiquas; ut cum his novas compararem? Nec ſane quidquam erat cauſæ, cur primam ſuam ab Noriſio ſententiam deſertam eſſe, ægre ferrem, aut cur pro ipſa propugnator ſubirem, aut denique cur rem jam ſatis definitam in controverſiam revocarem, qui nunquam antea pro ſententia prima ſtetiſſem, qui novam quandam adverſus eandem, dubitationem in extrema Epiſtola pro veri ſtudio proponerem, qui tandem nulla ſatis certa momenta rationum animadverterem, quibus aliquis rem obſcuram adhuc, & incompertam extra omnem juſtæ dubitationis aleam revera ponere, & pro certo conſtituere potuiſſet; quando ne ipſe quidem Noriſius aliud denique pronunciavit, *quam Frontonem probabilius Collegam Trajani poni*. Hoc mihi igitur in ea Epiſtola propoſitum, hoc inſtitutum fuit, non ut quidquam ego de re hac, imo nec de novis ipſis Noriſii rationibus ſtatuerem; ſed has ut tantum perpenderem; judicium aliorum facerem.

In iis rationibus nulla erat ex Faſtis petita, nec vero eſſe poterat, quando Noriſius non vulgares, qui Frontonem habent, ſed illos Anonymi cenſebat eſſe *omnium optimos*, qui habent Frontinum. Erat autem hæc, *Conſulem II.* jam fuiſſe Frontonem. Verum id cum nullius veteris Scriptoris fide probetur, de Frontino autem conſtet; hinc mihi illud conſequi viſum eſt, non jam Frontonem non fuiſſe, aut omnino eſſe non potuiſſe, ſed precario dictum eſſe a Noriſio fuiſſe Conſulem II. qui Frontinum quidem fuiſſe Conſulem II. non precario in priore ſententia affirmaverat: eaque de cauſa quanto firmior eſſet ejuſmodi ratio ad illam ſententiam, tanto infirmiorem eſſe ad hanc novam.

At enim in Faſtis, a Goltzio, & Panvinio compoſitis, tempus adnotari videmus alterius Conſulatus Frontonis. Nihil hic mihi neceſſe eſt, quod ad Goltzium attinet, quam ſuſpecta ſæpe ejus ſive fides, ſive diligentia fuerit, commemorare. Malo tibi credere, Vir Doctiſſime, qui non uno in loco adverſus aliorum ſuſpiciones hominis exiſtimationem tueris. Sed tamen Goltzius, & Panvinius jure, an precario id ſuis in Faſtis ſcripſerunt? Si precario; cur attenderem? Sin jure; quibus ipſi ex fontibus hauſiſſent, videndum erat. Et Panvinius quidem (nam Goltzius nullo prorſus ſui facti laudato Auctore, nihil ibi aliud agit, niſi ut Panvinium deſcribat) Panvinius, inquam, unde ſumpſerit, confitetur, quod in Faſtis anno poſt interfectum Domitianum *ex Kal. Jul. M. Cornelium Frontonem II.* Conſulem ſcripſit. *Domitii*, inquit, *Apollinaris, Fabricii Vejentonis & cæt. conſulum hoc anno ſuffectorum Plinius junior l. 9. Epiſt. ad Quadratum; M. vero Cornelii Frontonis Dio in Nerva, & Hadriano, & Julius Capitolinus in Marco meminerunt. Quos anno poſt occiſum Domitianum fuiſſe referunt*. Quinam? obſecro. Non Capitolinus certe in Marco, non Dio in Hadriano, quibus in locis nihil de Frontone hoc noſtro; nihil de his rebus. Unus igitur relinquitur Dionis, ſive, ut verius loquamur, Xiphilini locus in Nerva, is ſcilicet locus quem ſemel atque iterum perpendit Noriſius, & quem ego quoque ex inſtituto in Epiſtola examinavi. Num vero eo loco *referat* Dio, Frontonem *anno poſt occiſum Domitianum fuiſſe* conſulem, & fuiſſe *ex Kal. Jul.* tu ipſe

(1) Ibid.

ipſe, Vir Eruditiſſime, ſatis oſtendis, qui cum eundem iſtum producas locum, non id referri ab Dione ſcribis; ſed pro Panvinii *aſſertione aliquam* dumtaxat *congruentiam* trahi ex eo loco *poſſe*, credis. Quod ſi conceſſero; hinc illud quidem conſequetur, Frontonem ex Kal. Jul. Conſulem eſſe potuiſse: certe autem fuiſse ſic ut in Faſtis ex Dionis auctoritate ſine ulla dubitatione *ex Kal. Jul.* Conſul ſcribendus fuerit, & ſtatuendus, non conſequetur. Id autem eſt quod mea in Panvinio ita notabat, ut tamen ſimul excuſaret, Epiſtola.

Et vero aliud eſt ad certiſſimam hiſtoriæ normam Faſtos conſcribere, aliud eſt eorum quæ ita eſse, ut non eſse, potuerint, conjecturas proferre. Quid enim prohibet quo minus Frontonem Conſulem ex Kal. Sept. fuiſse, credamus non tam dico anno poſt occiſum Domitianum (quod nunc quibuſdam placere ſic video, ut in Faſtos retulerint) quam eo ipſo anno quo Domitianus occiſus eſt? Num forte ille Dionis locus? Quid, ſi non modo non prohibeat; ſed plurimum faveat? Decet autem, atque adeo oportet quæ iſtum de Frontone locum proxime antecedunt, & ſubſequuntur, diligenter attendere. Poſtquam igitur narravit Hiſtoricus, poſt cædem Domitiani Nervam eſse Imperatorem deſignatum, & Deceſsoris ſtatuas ſublatas, triumphales arcus diſturbatos, poſt hæc, nquam, quæ ſtatim ab audita cæde Domitiani Romæ eſse facta, de Suetonio (1) intelligimus; continuo illa ſubjicit, *Nerva autem eos qui rei facti erant impietatis, abſolvit, exuleſque reſtituit. Servos vero, ac libertos, qui inſidias dominis, patroniſve ſuis fecerant, omnes interfici, juſſit, cavitque, ne iis liceret crimen ullius facinoris dominis inferre: neminem quoque impietatis, aut ritus Judaici accuſari permiſit. Tam multi enim per calumniam damnati fuerant, in quorum numero Seras philoſophus fuit, ob eamque rem ingens tumultus concitatus erat (omnes enim accuſabantur ab omnibus) ut ferant, Frontonem conſulem dixiſſe, malum quidem eſſe Imperatorem habere, ſub quo nemini licet quicquam facere: ſed multo pejus eſſe, cum omnia licent omnibus. Quibus cognitis rebus, Nerva talia fieri in reliquum tempus vetuit. Erat Nerva ſenectute, & languenti ſtomacho imbecillior*, aliiſque interjectis, tum demum hoc ſubdidit, *Virginium* Rufum, qui *ſæpe Imperator appellatus fuerat, non eſt gravatus collegam in conſulatu aſſumere* ex Kal. videlicet Januariis ejus qui Domitiani mortem infecutus eſt, anni. Sed hæc, atque alia etiam quæ ſequuntur, in præſentia mittamus; illa quæ præcedunt, ſpectemus, & cum iis quæ Plinius is qui primis dominationis Nervæ diebus interfuit, de illis ipſis ad Quadratum ſcripſit (2), comparemus.

Primum quidem, *occiſo Domitiano*, cur Publicium Certum ſibi accuſandum ſtatuiſſet, oſtendit; tum vero cur non continuo feciſset, hanc cauſam ſubjicit. *Ac primis quidem*, inquit, *diebus redditæ libertatis pro ſe quiſque inimicos ſuos, dumtaxat minores, incondito turbidoque clamore poſtulaverat ſimul, & oppreſſerat. Ego & modeſtius, & conſtantius arbitratus immaniſſimum reum non communi temporum invidia, ſed proprio crimine urgere, cum jam ſatis ille primus impetus deferbuiſſet, & languidior in dies ira ad juſtitiam rediiſſet, & cæt.* Quæ ergo Hiſtoricus dicit, *multos per calumniam damnatos fuiſſe, ob eamque rem ingentem tumultum concitatum eſſe*, cum *omnes accuſarentur ab omnibus*, eadem Plinius quoque his verbis indicat, *pro ſe quiſque inimicos ſuos --- incondito turbidoque clamore poſtulaverat ſimul, & oppreſſerat --- communi temporum invidia*. At hæc, ait *illo primo impetu*, & *primis diebus redditæ libertatis* contigiſse; Hiſtoricus autem, cum ea contigerunt, *Frontonem conſulem* fuiſse ſignificat. Igitur aut ego quidem plurimum fallor, aut Scriptore hoc utroque collato, intelligitur, primis illis diebus quibus per ipſam Domitiani mortem libertas reddita eſt, Conſulem fuiſse Frontonem.

Sed videamus, quæſo, num Vir Doctiſſimus Jo. M. Catanæus rem aliter atque ego, perceperit? Sane ad iſta Plinii verba hæc commentarii loco appoſuit. *Dion* ſcri-

(1) in Domitiano c. 23.

(2) l. 9. Epiſt. 13.

ſcribit ingentem tumultum exortum, quod Nerva principe facto ſtatim omnes ſuos inimicos accuſarunt, unde ferunt, Frontinum (ſic enim ipſe, non Frontonem, legebat) *dixiſſe, quod malum eſſet habere Imperatorem ſub quo nulli liceret aliquid facere, Domitianum ſane demonſtrans: ſed pejus ſub quo omnibus omnia.* Nec vero Tillemontius [1], Vir in Auctorum ſenſibus, rerumque temporibus inquirendis, ſi quis alius, diligentiſſimus, unquam aliter hos Dionis, Pliniique locos intellexit. Quin imo diſerte ſcripſit, ab Dione *inter initia* dominationis Nervæ Frontonem Conſulem memorari, a Plinio autem turbulentam illam communemque accuſationem accidiſſe narrari *primis diebus ex quo mors Domitiani (& electio Nervæ) libertatem reddiderant.*

Cum igitur ex Suetonio (2) conſtet, Domitianum *XIII. Kal. Octobris*, hoc eſt XVIII. Septembris die occiſum fuiſſe, neque dubium ſit, mox ei Nervam ſucceſſiſſe; ſi quis Frontonem ex Kal. Septembr. ejus anni, & quod conſequitur, tunc cum Domitianus cæſus eſt, & cum mox omnes primis redditæ libertatis diebus tumultuoſius accuſabantur ab omnibus, ſi quis, inquam, tunc Frontonem Conſulatum (num tamen II? certe autem ab Nerva non datum) geſſiſſe, poſuerit; is Dionem non modo non adverſantem, verum etiam plurimum facientem habebit.

Atque hæc non ad defenſionem, ſed ad ampliorem eorum expoſitionem ſcripta ſunto, quæ preſſius in Epiſtola attigi, cum aliquam ex novis Noriſii rationibus perpenderem. Nam quæ de reliquis adjeceram, ſatis ibi expoſita credo; certe a te, Vir Clariſſime, præterita video. Quod ſi nihilominus ea tibi ſententia fuerit, ſiquid a Noriſio, aut a Panvinio precario de Frontone traditum ſit, de illo amplius non eſse quærendum: eo me animo eſse, confirmo, ut facile poſſim exiſtimare, ea in re vidiſse aliquid tantos Viros, quod mihi videre non licuerit. Sed cum id ſiluerint ipſi; in eam partem meas dubitationes accipias velim, quaſi alios, & te in primis, cujus Ingenium, & Eruditionem ſuſpicio, & colo, etiam atque etiam rogem, ut quod illi reticuerunt, vos me, hominem veri ſtudioſiſſimum, & per illorum, veſtroſque labores, miſſis controverſiis omnibus, proficiendi cupidiſſimum, doceatis. Cum enim vos alibi animadvertam, ubi iidem non ſatis firma propoſuerint, aperte diſsentire; neceſse eſt ſuſpicer, hac una in re de qua ipſe dubitavi, ſubeſse aliquid fortaſse quod me quidem fugiat, a cæteris autem non ignoretur. Vale, Vir Doctiſſime, & mihi, quod facis, favere perge.

D. Patavii IV. Kal. Septembr. CIↃ IↃCC XXVIII.

(1) Tom. 2. P. 3. Not. 8, ſur Trajan, & Tom. 2. P. 1.

(2) l. cit. c. 17.

DE QUADAM LIBRORUM M. VARRONIS PARTICULA UT LEGITUR IN VETERI CODICE

E P I S T O L A.

ERUDITISSIMO AC PRÆSTANTISSIMO VIRO

JOANNI POLENO

Marchioni, Matheſeos Profeſſori Celeberrimo

Joannes Baptiſta Morgagnus S. P. D.

QUæ in vetuſto Codice Bibliothecæ Caſſinenſis, Frontini Commentario de Aquæductibus, continuo, nulloque præfixo titulo, quaſi ejuſdem Auctoris eſsent, ſubjiciuntur, ut paulo attentius cœpi legere, ſtatim particulam eſse agnovi libri IV. M. Varronis de Lingua Latina. Qua in particula ut loca Urbis plurima, ducto a Capitolio initio, diligenter indicantur, ſic mirum non eſt, hanc illi Frontini Opuſculo ſubjunctam eſſe, quod cum ad alia, tum vero *ad locorum Urbis notitiam valet*, ut vere Joannes quoque Ludovicus Vives (1) animadvertit. Neque enim aliud ſpectaſſe qui iſtud additamentum adſcripſit, hinc poteſt intelligi, quod illa, quæ proxime a Varrone ſunt tradita, ut pote alio pertinentia, omiſit, atque adeo in iſtis ipſis quæ deſcripſit, ob eandem, opinor, cauſam, de induſtria prætermiſit nomina Junii, Nævii, Lucilii, Volumnii, quos ibi Varro laudat Auctores. Etſi vero & hæc nomina conſulto, & perpauca alia fortuito omiſſa ſunt, neque deſunt, ut in pleriſque omnibus calamo ſcriptis exemplaribus quæ diligentius deſcripta velles; tamen cum particula iſta, illa ipſa tum ſatis antiqua, tum in Frontino præ cæteris fideli a te, Vir Doctiſſime, agnita manu, ſcripta ſit; non erit (credo) inutile iis, qui de nobiliſſimi Scriptoris, & præſtantiſſimi Operis emendatione ſoliciti ſunt, hoc etiam exemplar inſpexiſſe. Quod quidem intelliges vel ex iis dumtaxat locis, quæ mihi licuit, homini (ut noſti) longe alia agenti, neque multis editionibus Varronis inſtructo, his ſubſecivis horis ſeligere.

Antiqui Oppidi Saturniæ tertium illud (inquit Varro) etiam nunc manet veſtigium, *quod poſt ædem Saturni in ædificiorum legibus parietes poſtici muri ſunt ſcripti.*

De iſtis Legibus ædificiorum non modo ſilent Varronis Interpretes, quotquot memini legiſſe, verum ne in eo quidem Indice quem Henricus Stephanus addidit Scriptorum, & Legum quoque in his Varronianis libris memoratarum ulla mentio eſt, ut neque de lege prædiorum urbanorum, cujus verba paulo ſupra poſita ſunt. Credibile eſt, illas ad eundem fere modum fuiſſe, ad quem ex tabula marmorea P. Rutilio, Cn. Manlio Coſſ. ſcripta legitur apud Gruterum (2) *Operum. Lex. II. Parieti. Faciundo. in. Area. Quæ. eſt. ante. Ædem. Serapj. & cæt.* niſi quod leges quas Varro commemorat, non publicæ erant ſed privatæ, ſi Codici Caſſinenſi credimus, in quo ita ſcriptum eſt: *in ædificiorum legibus privatis*. Quod quidem ultimum

(1) De trad. diſcipl. l. 5.

(2) pag. 208.

mum verbum etſi in meis editis libris deeſt; non deerat tamen in iis pervetuſtis membranis quibus utebatur Turnebus (1).

Aventinum Montem olim paludibus fuiſſe ab reliquis diſcluſum ſic, ut ratibus adiri debuerit, ex iis quæ Tibullus (2), Propertius, (3), Ovidius (4) ſcribunt, intelligi ex parte licet. Ejus rei Varro hæc ait eſſe veſtigia, *quod qua tum itur Velabrum, & unde aſcendebant ad Rumam nova via locus ſacellum Labrum*. Sic Manutii. Henricus autem Stephanus, & qui Stephanum in iis quoque locis omnibus ſequitur, qui poſt proferentur, Dionyſius Gothofredus ad hunc modum: *quod ea, qua tum itur Velabrum, & unde aſcendebant ad Rumam nova via lucus eſt, & ſacellum larum*. Verum Joſephus Scaliger (5) ita hunc locum legendum eſſe cenſuit, nulla pene (quod ipſe ait) licentia: *quod qua nunc itur, Velabrum: & unde aſcendebant ad Rumiam, Nova Via: ubi lucus & ſacellum Larum*. Quem ita ſecutus eſt Auſonius Popma, ut in hunc ipſum fere modum ediderit. Non negaverim, ſic planam atque perſpicuam reddi Varronis ſententiam iis præſertim, qui horum Virorum interpretationem ſimul attenderint. Attamen cum in exemplari noſtro lego: *quod ea qua tum dicitur Velabrum, & unde aſcendebant ad ſimam novam viam, locus eſt qui dicitur Sacellum Labrum*; cumque animadverto in veteri etiam Turnebi (6) libro hanc fuiſſe ſcripturam: *quod ea qua tum dicitur Velabrum: &* mox *ad infimam novam viam locus Sacellus Labrum*, & huc illam quoque pertinere ſcripturam, quam Henr. Stephanus in ora adnotavit: *deſcendebant ad imam novam viam*, cum, inquam, hæc omnia attendo, ut in hiſce antiquis exemplaribus menda eſſe non nego, ita propoſita emendatio an undique probanda ſit, dubito. Equidem Rumiam, ſeu Ruminam, ut Varro noſter (7) alibi vocat, apud Romanos Deam fuiſſe cui facientes mulieres; non vino, ſed lacte hoſtias ſpargerent, de Plutarcho (8), & Nonio (9) didici, imo ex ipſo Varrone (10) ſcio huic Deæ ſacellum fuiſſe, apud quod *a Paſtoribus ſata ficus*. Num tamen id ſacellum in Urbe fuerit, vel ſi in Urbe, eo in loco, me adhuc fateor ignorare. Nam quod Ædicula Matris Rumæ in Regione VIII. a Panvinio (11), atque adeo ab Sexto Rufo (12) ſecundum exemplar a Panvinio editum collocatur; nempe hic exemplar id ſequitur, cujus de auctoritate quid habendum ſit, non obſcure docet Nardinus (13): nec fortaſſe a vero longiſſime abſit, qui ex hoc uno, cujus de vera ſcriptura quærimus, Varronis loco iſtam Matris Rumæ Ædiculam in illud exemplar irrepſiſſe, ſuſpicetur. Contra ſi *infimam novam viam* legamus; quin hæc certus eſſet Urbis locus, & in ea quidem vicinia agnoſcendus, dubitare nemo poſſit. Nam vel noſter Varro in divinarum libris ut teſtatur Gellius (14), *Ajus*, inquit, *Deus appellatur, araque ei ſtatuta eſt in infima nova via, quod eo in loco divinitus vox edita erat*. Hanc autem vocem de qua Livius (15) quoque ter meminit, *exauditam eſſe a luco Veſtæ, qui a Palatii radice in novam viam devexus erat*: aramque propterea Ajo loquenti, *adverſus eum locum conſecratam eſſe*, teſtem locupletem habemus Tullium (16). Atque utinam ut ex his cognoſcimus, ubi eſſet infima nova via, ita etiam ubi ſumma nova via fuerit, ſic intelligere poſſemus, ut locum illum Solini (17), *Habitavit .... Tarquinius Priſcus ad Mugoniam Portam ſupra ſummam novam viam* ab aliis veterum Scriptorum locis non ita fortaſſis diſcrepare, confiteremur. Sed hoc alii viderint; nos ad Varronem revertamur.

Reliqua, inquit, *Urbis loca olim diſcreta, cum argeorum Sacraria in ſeptem & XX. partes urbis loca ſint diſpoſita*. Sic Manutii. Henr. Stephanus, *ut Argeorum Sacraria in ſeptem & viginti partes urbis ſunt diſpoſita*. Auſon. Popma, *ſint diſpoſita*; cætera ut Stephanus, niſi quod in

F 2 Notis

(1) Adverſ. l. 20. c. 30. (2) l. 2. Eleg. 5. (3) l. 4. Eleg. 9. (4) Faſt. l. 6.
(5) Conjectan. in hos libr. Varron. (6) loc. cit.
(7) apud Nonium de Propr. Serm. c. 2. in *Rumam*. (8) Quæſt. Rom. 57. (9) loc. cit.
(10) De Re Ruſt. l. 2. (11) Reip. Rom. Comm. l. 1. (12) De Regionib. Urbis.
(13) Rom. Ant. l. 2. c. 5. (14) Noct. Attic. l. 16. c. 17.
(15) Hiſtor. l. 5. c. 32. 50. & 52. (16) De Divin. lib. 1. (17) Polyhiſt. c. 1.

Notis, *partes urbis ſint* eſſe cenſet *gloſſema*, eoque inducendum. Turnebi (1) vetus liber; *tum Argeorum Sacraria, in ſeptem & viginti partes, ubi ſunt diſpoſita*. Codex autem Caſſinenſis; *Reliqua Urbis loca olim diſcreta cum Argeorum Sacraria in ſeptem & viginti partes Urbis ſunt diſpoſita* ſinceriore (ut opinor) certe faciliore, & planiore Scriptura, ut videlicet intelligamus tunc loca illa diſcreta fuiſſe, cum Sacraria hæc fuere diſpoſita.

In Regione Eſquilina, *lucus fagutatalis, & larium. Querquetulanum Sacellum & lucum Martis, & Junonis Lucinæ, quorum anguſti fines: non mirum. Jamdiu enim late avaritia nunc eſt*. Sic editiones Manutiorum. At Stephanus, *lucus fagutalis, & lucus Mephitis, & lucus Junonis Lucinæ: quorum anguſti fines: non mirum. Jamdiu enim late avaritia una eſt*. Item *lucus Larum. Querquetulanum Sacellum*. Popma, *lucus Fagutalis, & Lanum* (leg. *Larum*; imo ex *Notis* in quibus Joſ. Scaligerum innominatum, ut ſæpe ſolet, ſequitur, *Virarum*) *Querquetulanum Sacellum, & lucus Martis, & Junonis Lucinæ: quorum anguſti fines non mirum: jamdiu enim late avaritia una eſt*. Turnebus (2) legit, *lucus dicitur fagutalis, & larum Querquetulanum Sacellum, & lucus Mephitis*, & mox: *Jamdiu enim latæ avaritia viæ eſt*; verum in hac emendatione non ſuam ſed antiqui libri fidem obſtrictam eſſe, vult. Illud etiam alibi (3) monet, libros veteres *meficis* habere, at ſe *Mephitis*, rectum putare, ut ante emendaverat Auguſtinus, & agnoverat Scaliger (4). Nunc Scripturam Caſſinenſem producamus: *lacus dicitur Facutalis, & Larum querquetulanum eſt, Sacellum & lucus Mefitis, & Junonis Lucinæ, quorum anguſti fines, non mirum, jamdiu enim late avaritia eſt*. Non eſt negandum, menda hic quoque, & quidem apertiſſima, occurrere. Sunt tamen & quædam fortaſſe probanda, in quibus *Sacellum* illud, & *lucus Mefitis*. Nam qui *lucus Martis* edidere, non facile proferent antiquorum Scriptorum locos, quibus iſtam ſuam lectionem confirment. Publius quidem Victor (5) inter cæteros Romæ Lucos *Lucum* etiam *Mavortis* proponit, ſed in recentiori Epilogi additamento, quod primum editum eſt a Panvinio, de cujus editionis additamentis non aliter habendum eſſe, ac de ipſius Sex. Rufo indicatum eſt, haud immerito monet Nardinus (6). Quod ſi etiam utrique illorum credamus; tamen neque Victor, qua in regione is lucus eſſet, oſtendit, & Rufus in longe alia Regione, videlicet IX. *Lucum Mavortianum* conſtituit; non in V. in qua *Ædiculam* quidem *Martis* memorat, ſed ita, ut ignores, in Eſquiliis, an in Colle Viminali ſtatuat, ut apud ipſum ibi conjunctis, ſic a Varrone in hoc loco omnino ſejunctis. De Sacello autem Mephitis, quod in Eſquilina Regione, atque adeo qua in hujus parte eſſet, luculentum in promptu eſt Sex. Pompeii (7) teſtimonium. *Eam*, inquit, *partem, Eſquiliarum, quæ jacet ad vicum Patricium verſus, in qua regione eſt ædis Mefitis*, Ciſpius Anagninus *tuitus eſt*. Quod ſi aliquid hac in parte tribuendum eſt illi Urbis topographiæ, quam majori in tabula edidit Marlianus (8); huic certe lateri Eſquiliarum, de quo Sextus loquitur, magis e directo reſpondebat, propiorque erat Eſquilinus Campus, ſive (ut Varro ſupra vocat) Puticulæ. *Extra, oppida*, inquit, *a puteis Puticulæ, quod ibi in Puteis obruebantur homines: niſi potius, ut Ælius ſcribit, Puticulæ, quod puteſcebant ibi cadavera projecta: qui locus publicus ultra Eſquilias*: cui idem Feſtus (9), & Porphyrio Horatii interpres (10) adſtipulantur. Quamobrem proclive eſt cum Alexandro Donato (11) intelligere eo potiſſimum in loco fuiſſe cultam Mephitim, *Deam*, ut Servius (12) ait, *odoris graviſſimi*, ne ex tetrio illo, & exitiali cadaverum puteſcentium odore homines detrimentum caperent: itaque alio translato *communi* iſto (ut Horatii (13) verbis loquar)

(1) l. cit. c. 35. (2) loc. cit. (3) Comment. in hos libr. Varr.
(4) Conjectan. cit. (5) De Regionib. Urb. (6) loc. cit.
(7) De Verb. Signif. l. 17. in *Septimontio*. (8) Topogr. Urb. Rom. c. 7.
(9) Oper. cit. l. 14. in *Puticulos*. (10) In od. 5. Epod. (11) Rom. Veter. l. 3. c. 10.
(12) in l. 7. Æneid. v. 84. (13) l. 1. Sat. 8. v. 10.

quat) *miſeræ plebis ſepulchro*, tum licuit, ut idem ait,

Eſquiliis habitare ſalubribus, atque
Aggere in aprico ſpatiari, quo modo triſtes
Albis informem ſpectabant oſſibus agrum.

Non me fugit, Nardinum (1), quem ut noviſſe hæc omnia video, ſic verbi illius Horatiani *modo* vim ſatis attendiſſe, nonnihil dubito, tum de tempore, quo id ſepulchrum translatum eſt, tum de ejus loco aliter ac cæteri, exiſtimare: cui nos aſſentiri in præſentia nihil vetat, cum ipſe (2) quoque Donato in eo quod diximus, nihilominus aſsentiatur. Neque aliam fortaſse ob cauſam Cremonenſe illud *Mephitis templum* de quo narrat Tacitus in III. libro Hiſtoriarum *ante mœnia* erat conſtitutum, niſi quod haud longe (*extra oppidum* videlicet, ut ait Varro) Cremonenſium erant Puticulæ. Quod ad Templum, vel ad ejus potius viciniam fieri poteſt, ut pertinuerit baſis illa marmorea, his verbis inſcripta.

MEFITI.
L. CAESIVS
ASIATICVS
VI. VIR. FLAVIALIS
ARAM. ET. MENSAM.
DEDIT. L. D. D. D.

Laude enim Pompeii, urbe nimirum Cremonæ vicina baſim hanc inſpectam fuiſse, a Grutero (3) traditum eſt: quem ad locum Gruteri quicunque hæc adſcripſit; *Mephitis templum ante mœnia Cremeræ Tacit. 13. Hiſt.* ille, vel (ut credere par eſt (ipſius potius Amanuenſes, atque Typographi & in urbis nomine, & in libro Taciti indicando, manifeſtiſſime a vero aberrarunt. Sed neque prætermiſſionis culpa vacat Jo: Gulielmus Stuckius, qui *univerſæ* ſuperſtitionis ethnicæ ritus ceremoniaſque complectens in ſua *Sacrorum Sacrificiorumque Deſcriptione*, cum multo etiam ignobiliores Deos, eorumque cultum commemoret, de Mephiti ne verbum quidem facit, quam templa araſque habuiſse, conſtat, & cui præterea peculiare fuiſse alicubi litationis genus, haud difficile intelligitur ab iis qui cum Plinium (4) legerint memorantem *in Hirpinis Amſancti ad Mephitis Ædem lacum*, (vel, ut legunt alii, *locum*) *quem qui intravere, moriuntur*, tum animadvertunt, Servium (5) de eodem Amſancti in Hirpinis loco, *aquas ſulphureas* habente, hæc tradere, *gravis odor juxta accedentes necat, adeo ut victimæ circa hunc locum non immolarentur, ſed odore perirent ad aquam applicatæ: & hoc erat litationis genus*. Num autem hæc Servii verba (ut Medicus eruditiſſimus, qui nonnulla iſtorum ante nos attigit, Leonardus a Capua (6) videtur exiſtimare) id ſignificent ut victimas *intra lacum ſinerent ſuffocari*, aquis nimirum ſubmerſas, alii diſpiciant; ergo jam redeo ad Varronem.

Hæc paulo infra ex Sacris Argeorum adſcribit, *Septimus mons quinticepſos lucum Pœtilium*. Ita Manutii. Stephanus, *Septimus mons quinticepſos lucum Pœtilium*; in libri ora *Petillium*. Popma, *Septimus mons quinticeps lucum Poetilium*, Caſſinenſis codex, *Sceptius mons quinticeps lacum poetelium*. Equidem non *lacum*, ut ſolet in hoc Codice, ſcribendum fuiſse, ſed *lucum*, non eſt cur dubitem; ſic enim Pub. Victoris vel antiquiora illa Panvinianο exemplaria in hac V. Regione habent, *Lucus Petilinus*; imo Livii quoque liber ſextus (7), *in Petelinum lucum extra Portam Flumentanam* (Nardinus (8), mavult *Nomentanam*) *unde conſpectus in Capitolium non eſſet*; item liber ſeptimus (9) *in luco Petelino*. An tamen *Septimius mons quinticepſos* ſcribendum fuerit, non *Sceptius mons quinticeps*, dubitari etiam atque etiam poteſt, nam primum Turnebus (10) quoque ad hunc locum hæc adnotarat, *Vetus liber* Sceptius mons: *quod, verius puto*. Deinde Joſephus Scaliger (11), *frequens mendum hic inolevit. Nam male* quinticepſos, ſexticepſos *ſcriptum eſt* pro quin-

(1) Oper. cit. l. 4. c. 3. (2) l. cit. c. 4. (3) pag. 96. 10.
(4) Nat. Hiſt. l. 1. c. 93. (5) in l. 7. Æneid. v. 563.
(6) Lez. I. intorno alla nat. delle Mofete. (7) c. 20. (8) Rom. Ant. l. 4. c. 4.
(9) c. 41. (10) Comment. cit. (11) Conjectan. cit.

quinticeps, ſexticeps, etcæt. *Neque enim primicepſos dixit*, *ſed* primiceps. Igitur cum utroque codex hic facit in hoc quidem loco; nam & alicubi intelligitur cum illo Turnebi (1) codice antiquiſſimo convenire, in quo pro *Quarticeps*, vel *Quarticepſis* ſcriptum erat *Quarticepſois*.

Sed non ſic tamen in pleriſque eorum, quæ non multis interjectis, rurſus ex Argeorum Sacrificiis habet, in hunc modum, *Collis Quirinalis Salutaris Quarticeps adverſum eſt pilonarvis ædem Salutis. Collis Muccialis Quinticeps*, & mox; *ſexticeps in Vico in Stegano Summo apud Auradum etc.* Longum eſset quæ ſinguli pro his ediderunt, aut edenda cenſuerunt, proferre, atque contendere. Non tamen reticebo, verbum *Quirinalis* ab omnibus quos ego viderim, omitti: etiam paulo ante, ſi excipias Manutios. Pro *Mucialis* vel *Mutialis* Scaligerum (2) ex Libro IX. (3) Dionyſii legendum cenſere *Martialis*, & ſic editum a Popma. Pro *vico in Stegano* Manutios *in ſtellario* (quod vetus etiam Turnebi (4) codex habebat) Stephanum autem, & Popmam, poſt Auguſtinum, *Muſtellario* edidiſse. Denique pro *Auradum* Manutios, & Stephanum ſcripſiſse *Turaculum*, Popmam *Auguraculum* ex Scaligeri (5) videlicet, ac Turnebi (6) conjectura, quorum ille in antiquitus excuſis, hic vero in calamo exaratis libris *Auraculum* legerat, quam ferme lectionem cum accuratiſſimum exemplum ſcripturæ attendo Caſſinenſis Codicis, a te, vir Doctiſſime, editum (7), in hoc pariter fortaſse agnoſci poſse, non nego. Hæ tamen omnes varietates ab emendatoribus Varronis eo diligentius ſunt penſitandæ, quod *Auguraculum*, exempli cauſa, a Publio quidem Victore illo antiquo in Regione X., ideſt in Palatio ſub *Auguratorii* nomine collocatur; non tamen aut hujus, aut alius veteris Auctoris locum produci video, a quo in Quirinalis montis parte, ſeu, ut Argeorum Sacra vocant, in Latiari Colle ponatur: imo ne in Capitolio quidem a Victore (quod Turnebus (8) pariter affirmat) ſtatui invenio. Ad eundemque modum de *Vico Muſtellario* teſtimonia Veterum proferri, non video; quamvis Panvinius (9) in Regione hac VI. addiderit, ut *Pilam* etiam *Honoris*. Quam ut ex *pilonoris* (verbo in hoc, quo de agimus, Varronis loco a Popma; non modo a Manutiis, edito) nonnulli fecerant, velut Scaligero (10), & Stephano (11) adnotatum eſt; ita cæteri quod precario factum videbant, abjecerunt, & meliora quæſiverunt. Itaque cum eſset quibuſdam in libris *Pila naris*, ut diſerte Popma (12) teſtatur; ac Stephanus edidit, non defuerunt qui ſic legi poſse crederent (13), Pilamque, Naris fluvii Statua ornatam intelligerent, precario hi quoque, non ſic tamen, ut convinci tam poſsent, quam conjectura illa a Turnebo (14) aliquando commodior exiſtimata, ut videlicet legeretur, *Pilam Horatiam*; hanc enim cum in foro fuiſse ſciret, non erat cur crederet, *potuiſſe e regione eſſe Montis Salutaris*. Fuit etiam cum idem (15) legendum putaret *ædem Honoris*; quamquam denique (16) illam cæteris conjecturam prætulit, ut reſcriberetur *Apollinaris*, & *Apollinaris collis intelligeretur in quo Apollinis ædes erat*. Hanc conjecturam Turnebi non ſecutus quidem eſt Joſepus Scaliger (17), quod ſcribit Gothofredus (18) (qui enim ſequi potuiſset illos Adverſariorum libros, qui poſt ſua edita Conjectanea prodiere?) ſed ita ipſam antevertit, ut tamen maluerit legere *Apolineris* antiquo declinatu pro *Apollinis*: quo in loco idem verbum intulit etiam in carmen Martii Vatis, non dubitans quin *hexametro in verſu vix facile locum habere poſſit nomen Apollinis*, & quin Livius (19) in eo carmine referendo *alienis verbis* uſus fuerit, *deterſo illo ſitu, & ſqualore vetuſtatis, ne ſimplex illa ruſticitas verſuum inquinaret delicias illas & lumen orationis ſuæ*. Quod quidem ſi Livio viſum eſset faciendum; longe aliter (opinor)

(1) Adverſar. l. 20. c. 35. (2) loc. cit. (3) Antiqui Rom. ad An. 288.
(4) Comment. cit. (5) [6] loc. cit. [7] in Frontin. Tabula T.
[8] Adverſar. loc. cit. [9] Reip. Rom. Comment. l. 1. [10] loc. cit.
[11] in marg. [12] in Notis cit. [13] Nardin. cit. l. 4. c. 6. [14] Comment. cit.
[15] Ibid. [16] & Adverſar. l. cit. [17] Conjectan. cit. [18] Not. in Varron.
[19] Hiſtor. l. 25. c. 12.

nor) id carmen propoſuiſset, non ad illud horridulum ut verum loquamur, & hiulcum exemplum, ad quod ferme etiam apud Macrobium (1) propoſitum eſt. Verum ut Scaliger in hoc divinaſset; certe cum in Varrone *Apolineris ædem* legendum cenſuit, non animadvertit, quod ipſe contra aliorum *ædem Honoris* objecerat, id contra ſuam *Apolineris ædem* multo magis objici poſſe. Sic enim ſcripſerat. *Subſtituerunt hic — alii* Pila Honoris, *alii* Honoris ædem *majore imprudentia. Non enim, niſi fallor, antiquior fuit Honoris ædes, ea quæ vota eſt a Cl. Marcello bello Gallico ad Claſtidium. Alia autem a C. Mario ex Cimbricis manubiis dedicata fuit. Tantum vero abeſt, ut utravis harum hic intelligatur ut Libri Argeorum non minus 300. annis præcedant Cl. Marcellum.* Fugit revera eruditiſſimum alioquin hominem locus M. Tullii, quem locum eo quoque omnes fugiſſe miror, quos ſive de Romanis Honoris Templis, ſive de M. Cl. Marcello, ſive de Q. Fabio Maximo Verruc›ſo ſcribentes, ad hunc diem meminі legiſſe. *Vides* (inquit Cicero in II. de naura Deorum) *Virtutis Templum, vides Honoris a M. Marcello renovatum, quod multis ante annis erat bello Liguſtico a Quinto Maximo dedicatum.* Hic tamen mitto locum hunc urgere Tullii adverſus Scaligerum. Multo etiam magis mitto quærere, anniſne dumtaxat ccc. Marcellum præceſſerint libri Argeorum. Illud unum dico, qui cenſuit, ſubſtitutam eſſe perperam *Honoris ædem* in iis libris, qui tot ante illam annis ſcripti fuiſſent, diſpicere eundem oportuiſſe, ne forte illam in Quirinali Colle ædem Apollinis quam in iis ipſis ſubſtituebat, multo pluribus annis libri Argeorum anteceſſiſſent. Quid enim, ſi ne ætate quidem L. Syllæ ulla adhuc in eo Colle Apollinis ædes conſtructa eſſet? Hoc autem videtur docere Aſconius Pedianus (2), qui *eam ſolam tum demum* (Sylla ſæviente) fuiſſe *Romæ Apollinis ædem* ſcribit, *quæ* erat *extra Portam Carmentalem, inter Forum Olitorium, & Circum Flaminium*, ut recentiores videantur, cum aliæ aliis in Regionibus ſitæ, tum nominatim ædes illa Apollinis, & Clatræ quam a Victore in Regione VI. poſitam eſse, non ignoro. Nam Apollinis quidem Medici nominatam ab Livio ædem etſi alibi a cæteris ſtatui video; non tamen video, qui firmis argumentis oſtendat, haud eandem fuiſse ac illam, quæ ab Aſconio extra portam Carmentalem, ac prope Forum Olitorium memoratur. Livius certe, qui *ædem Spei* (3) *extra Portam Carmentalem*, ac (4) *in Foro Olitorio* commemoraverat, cum de Porticibus quibuſdam narraret (5), *& poſt Spei*, inquit, *ad ædem Apollinis Medici.* Itaque Panvinius (6) has duas ædes nulla interjecta ſic propoſuit: *Ædes Spei in Foro Olitorio, Ædes Apollinis Medici.* Huc adde, cognomentum hoc ipſum *Medici* in illo potiſſimum Templo Apollini conveniſſe, quod huic graſſante peſtilentia, *pro valetudine populi votum eſſe*, Livius (7) eſt auctor; illud autem votum Apollini templum quicumque in Livii lectione ſunt verſati, & in his Nardinus (8), minime dubitant, non modo quin Romanorum omnium templorum Apollinis *antiquiſſimum* fuerit, verum etiam quin iſta ipſa ædes fuerit, quam ſolum tum Romæ habuiſſe Apollinem, teſtatur Pedianus. Quod ſi quis forte ex me quærat, cur unum igitur atque idem templum Livius uno dumtaxat in loco *ædem* vocaverit *Apollinis Medici*; in cæteris autem omnibus (9) *ædem Apollinis*, atque alia ejuſmodi paret, quæ objiciat; ille vero ad extremum ſic habeat; una, an duæ ædes fuerint, mihi demum perinde eſſe, illud quidem hic ſpectanti, ut oſtendam, aut hanc, aut rationem aliam aliquam excogitandam eſse, qua Pediani teſtimonium tueamur, ſed hoc tamen potiſſimum agenti, ut intelligatur, ne id quidem Apollinis Medici templum in Quirinali Colle fuiſse. Hoc autem ſi minus ex his, quæ pro Aſconio attigi, planum fiat; ſatis certe planum fieri ex eo poteſt, quod nemini adhuc, quod ſciam (ut

[1] Saturnal. l. 1. c. 17. [2] Comment. in Orat. Cicer. in toga cand.
[3] l. 24. c. 47. l. 25. c. 7. [4] l. 23. c. 62. [5] l. 40. c. 51. Vid. Edition. Jo. Dujatii.
[6] Reip. Rom. Comm. l. 1. [7] l. 4. c. 25. & 29. [8] l. 6. c. 2.
[9] l. 3. c. 63. l. 7. c. 20. l. 27. c. 37. l. 34. c. 43. l. 37. c. 50. l. 39. c. 4. l. 41. c. 21. & cæt.

(ut ne mihi quidem) venit in mentem ut templum illud procul a Tiberi collocaret, propterea quia fere omnes in Livio ſic legunt : *&* *poſt Spei ad Tiberim ædem Apollinis Medici*. Quæ omnia cum ita ſint ; etſi Turnebum ſecutus Auſonius Popma (1) magis in Varrone probat *Apollinaris*, collem intelligens *in quo Apollinis ædes erant*; in eo tamen videtur aliquanto magis laudandus, quod *Pilomnaris* legi etiam poſse conjecit, ut id cognomen eſset Salutis hoſtes pellentis, quemadmodum ob hanc ipſam cauſam in Saliari Carmine *Pilomnoe poploe* de Romanis dictum eſse, cenſuit Feſtus (2). Sed quoniam id precario conjecit Auſonius, idcirco tamdiu antiqui codices ſunt excutiendi, donec lectio aliqua eliciatur, quæ ſimul ab eorum ſcriptura non longe abſit, ſimul veterum auctoritate Scriptorum confirmetur. Qua vide, quæſo, Vir Doctiſſime, an comprobari forte poſſit quod ex Caſſinenſis Codicis ſcriptura *pilonarois* de *Pilumni areis* vel *aris* ſcribenti hæc mihi venit in mentem. Nam Pilumnus is, qui pluribus Virgilii verſibus (3), & in hos Servii Commentariis, imo duobus etiam Varronis noſtri adhuc extantibus locis celebratur, altero ex libro II. de Vita Populi Romani, altero ex libris Antiquit. Rer. Divin. & Jovis filius habitus eſt, & non modo a Piſtoribus, ſed ab aliis pariter eſt cultus inter Deos Conjugales, & fœtæ Mulieris cuſtodes. Ad ejuſque cultum magis, magiſque oſtendendum pertineret etiam Cumana Inſcriptio, ſi ut apud Gruterum (4) (non ut (5) apud Reineſium) legenda eſset, videlicet.

PILVMNO . SANCTISSIMO
GENIO . MVNICIPI . SACRVM. & cæt.

Sed ut apud Rutulos, ſi Virgilio credimus, lucum, & vallem habuit ſibi *ſacrata*; ita apud Romanos (qui abnepti (6) certe ipſius Juturnæ Ædem (7) ſtatuerunt) aras, vel areas, & in Quirinali quidem colle, habuiſſe, non facile, quantum nunc memini, invenire poterimus, niſi de Pilumni ætate, atque origine, non quod Virgilius fortaſſe omnino confinxit, ſed quod docent Viri quidam eruditiſſimi ponamus. Itaque Feſtum in duobus illis, quæ paulo ante ex Saliari Carmine produximus, verbis interpretandis hallucinatum eſſe, affirmat poſt Meurſium Andreas Dacerius (8); docentque ambo, accipienda illa eſſe de populo Pilumni ſic, ut Pilumnus ſit ipſe Romulus, quem ita Salii Pilumnum a pilo dixerint, ut Sabini a quiri (ideſt ab haſta) Quirinum. Hoc ſi poſuerimus; minus difficile erit ſuſpicionem meam (qualis ea cunque eſt) quadantenus comprobare. Nam primum a Livio (9) traditum eſt, *Regem* illum, ut Tullius (10) appellat, *doctiſſimum* Numam, qui Salios *canentes carmina* inſtituit, eundem (11) *Sacrificia locaque ſacris faciendis, quæ Argeos Pontifices vocant, dedicaviſſe*; ut non ſit mirandum, ſi quo nomine in *Saliari* (ut Horatius (12) loquitur) *Numæ carmine* appellatur Romulus, eodem quoque in Argeorum Sacrificiis aliquando appelletur. Romulum autem in Quirinali colle vel Numæ temporibus cultum fuiſſe, ex pluribus Veterum locis inter ſe collatis intelligi poteſt. Primum videlicet ex eorundem Sacrificiorum verbis mox producendis, in quibus notiore etiam nomine *Quirini Ædes* in hoc colle memoratur. Deinde ex Ovidii (13), & Plutarchi (14) teſtimoniis, quæ præclariſſime illuſtrat non modo Sex. Aurelius Victor (15), ſed Dionyſius quoque Halicarnaſſeus (16). Ille enim ſtatim ab Romuli exceſſu, *Ædem* ſcribit *in Colle Quirinali Romulo conſtitutam, ipſum pro Deo cultum*, *&* *Quirinum eſſe appellatum*. Hic vero, Numam ipſum voluiſſe, Romulum *templo*, *&* *alternis annis ſacrificio ſub Quirini cognomento coli*. Denique aras in Quirinali Monte habuiſſe Romulum, cum ex iſto ipſo ſacrificio con-

[1] Not. cit. [2] De Verbor. Signific. l. 14. in *Pilumnoe*.
[3] Æneid. l. 10. v. 76. 618. & l. 9. v. 3. 4. [4] Corp. Inſcript. p. 96. 4.
[5] Syntagm. Inſcript. Antiqu. Cl. 1. n. 296. [6] Virgil. Æneid. l. 10. 619.
[7] Ovid. Faſt. l. 1. v. 463. & P. Victor. Reg. IX. [8] Not. in Feſtum.
[9] l. 1. c. 20. [10] De Orat. l. 3. [11] Ibid. c. 21. [12] l. 2. Epiſt. 1.
[13] Faſt. l. 2. [14] in Romulo. [15] De Viris Illuſtr. c. 2. [16] Antiquit. Roman. l. 2.

conjici licet, tum ſatis aperte (ut mihi quidem videtur) oſtendit Varro, hæc poſt quatuor Quirinalis Collis partes ex Argeorum Sacris. hic nominatae ſubjiciens: *Horum Deorum aræ, a quibus cognomina habent, in ejus regionis partibus ſunt*. De prima autem earum partium in illis Sacris ita erat ſcriptum, quantum ex Codicibus quos ſecuti ſunt Manutii, & ex noſtro habemus: *Collis Quirinalis terticepſos* (vel *terticepſois*) *Ædem Quirino* (vel *Quirini*). Atque hæc in loco difficillimo ſuſpicari auſus ſum: quæ ſi tu magis confirmaveris, tunc ego quoque probare incipiam; ſin minus, de vera illius Scripturæ, quod quidem facio, fatebor amplius eſſe quærendum.

Sed ut hic locus facile emendationem deſiderat; ſic in alio fortaſſis ſupervacua eſt, quem corrigendum eſſe putavit Scaliger; præſertim ſi ut in Codice Caſſinenſi legatur. Manutii, aliique ſic propoſuerant, *Germalum a germanis Romulo, & Remo, quod ad ficum ruminalem & hi ibi inventi, quo aqua hyberna Tyberis eos detulerat in alveolo expoſitos*. Scaliger (1) autem hoc adnotavit: *Vera lectio quod ad ficum Ruminalem e Tyberi invecti*. At ſi hanc veram lectionem eſſe cenſuit, cur non illud quoque addidit: quæ ſequuntur *gloſſema* eſſe, ideoque inducenda? Nam ſi legendum *e Tybri invecti*; quid ſubjicere continuo oportet, *quo aqua hyberna Tyberis eos detulerat in alveolo expoſitos*? Hæc tamen in nullis (quod ſciam) aut impreſſis, aut ſcriptis libris omiſſa ſunt; certe in Caſſinenſi inveniuntur; quando illa contra, *& hi ibi*, unde Scaliger fecit *e Tybri* non ſunt pariter in omnibus. Nam Stephanus quidem ita edidit, *& hi inventi*, Popma *hi inventi*, Caſſinenſis Codex habet; *ibi inventi*: quam ego lectionem valde probandam eſſe, exiſtimo. Nam hoc ait Varro, illum Urbis locum Germalum eſſe dictum, quod *ibi* germani Romulus, & Remus inventi ſunt.

Denique extrema hujus particulæ verba Stephanus, & Popma in hunc modum propoſuere: *Ab hoc quoque quatuor partes Urbis Tribus dictæ: & ab locis Suburraria, Eſquilina, Collina, Palatina: quinta quod ſub Roma, Romilia. Sic reliquæ tribus ab iis rebus, de quibus in Tribuum libris ſcripſi*. Melius profecto, quam Manutii, a quibus (ut priora omittam) poſtrema ita propoſita fuerant, *ſic reliquæ tribus ab his, ut in tribuum libris ſcripſi*. Multoque etiam melius, quam in Codice Caſſinenſi, in quo hæc ita ſcripta ſunt: *Sic reliqua trita ab his rebus, quibus in Tribum libros ſcripſi*. Hæc tamen ſcriptura in ſuis ipſis mendis veſtigia fortaſſis ſervat verioris ſcripturæ. Nam in illo *trita* facile reliquiæ ſunt verbi *triginta* ſic, ut Varro poſtquam de quinque dixerat, reliquas triginta tribus complexus fuerit. Certe Turnebus (2), cujus cum antiquis Varronis exemplaribus ſæpius hoc noſtrum convenire, ſupra oſtenſum eſt, in libris *vetuſtate carioſis* ita ſe legiſſe, teſtatur: *Sic reliquæ triginta diebus ab his, quibus in tribuum libris dixi*. In illis autem *libros ſcripſi*, ſi quis veterum librariorum frequentiſſimum in primis errorem, hujuſque cauſam attendat; is ſuſpicari facile poſſit, latere hanc lectionem *libro ſcripſi*; niſi forte ex aliquo alio qui me adhuc fugit, aut Varronis ipſius, aut alterius priſci Scriptoris loco omnino conſtet, ab illo non librum, ſed libros Tribuum ſcriptos fuiſſe.

Qui tamen locus, aliique ejuſmodi, quos me requirere, ſupra indicavi; ſi tibi Vir Eruditiſſime, in promtu fuerint; eo gratius erit intelligere, quod ita Manutiis, Stephano, Popmæ, Scaligero, aliiſque ſummis Varronis emendatoribus, a quibus ſine erroris mei ſuſpicione diſſentire nunquam poſſim, libenter (ut ſoleo) adſtipulabor. Vale.

Patavii prid. Kal. Quinctil. CIↃ IↃCC XXII.

[1] Conjectan. cit.

[2] Adverſar. l. 20. c. 36.

IN VITRUVII LOCUM, AD TEMPUS QUO SCRIPSIT, ATTINENTEM, ET IN ALTERUM VETERIS AUCTORIS COMPENDII ARCHITECTURÆ EPISTOLA.

Ad eundem Marchionem Polenum.

HÆreo, niſi Tu forte, Vir Clariſſime, aliter legis, in Vitruvio. Dices ubi? Libro 2. cap. 9. Ibi enim poſtquam alnum, ſcripſit, *in paluſtribus locis infra fundamenta ædificiorum palationibus crebre fixam*, --- *permanere immortalem ad æternitatem*, *& ſuſtinere immania pondera ſtructuræ*, *& ſine vitiis conſervare*, *&c.* tum hæc ſubjicit. *Eſt autem maxime id conſiderare Ravennæ, quod ibi omnia opera & publica, & privata ſub fundamentis ejus generis habeant palos.* Quæ cum lego, & Strabonis ſimul venit in mentem, qui Tiberii ævo de eadem Urbe longe alia edidit libro 5.; ſic hærere me, fateor, ut propemodum ſuſpicari incipiam, aut ea quæ modo de Ravenna deſcripſi, non eſſe a Vitruvio, aut ſi forte ſint, non hunc libros ſuos Auguſto, ſed, contra ac plerique, nec ſine multiplici ratione, creditis, alicui obtuliſſe poſteriorum Imperatorum. Nam ſi, ut ſummus ille Geographus poſt Auguſti obitum mandavit litteris, *intra paludes urbs maxima Ravenna poſita*, *erat* adhuc *tota ligneis compacta ædificiis* (ξυλοπαγὴς ὅλη) quî fieri poteſt, ut in ea, vivente Auguſto, *omnia opera & publica*, *& privata* ejuſmodi eſſent palis, fundamentiſque ſuffulta, quæ non modo *ſuſtinerent immania pondera ſtructuræ*; ſed (quod diu antea exædificata opera ſignificat) *ſine vitiis* etiam *conſervarent?* Exemplum igitur ad confirmandam Vitruvii ſententiam ab Ravenna *maxime* petitum, non Scriptorem Auguſto coævum, ſed aliquem potius videtur indicare, qui poſtquam Claudius amplam illam, & marmoribus ornatiſſimam Portam, quam Auream vocabant poſteri, muroſque Ravennæ dederat, tunc demum viveret, ſive is Vitruvius, quod alii ejus librorum loci minus credibile mihi faciunt, ſive alius fuerit qui Ravennæ exemplum in ora addiderit codicis ſui, unde poſtea ſit inter Vitruvii verba translatum. Cujus ſi tu, Vir Solertiſſime, libros aliis interpolatos locis agnoveris; idem hic quoque accidiſſe, facilius credam.

Quod ſi forte quædam animadverteris a librariis inter deſcribendum non ſolum fuiſſe in Vitruvio addita, ſed interdum etiam omiſſa; pondus aliquod acceſſiſſe, putabo, alteri, leviculæ alioquin, dubitationi meæ: quam ubi perpaucis adſcripſero; has litterulas obſignabo.

Priſcus ille anonymus Scriptor Compendii Architecturæ, quod, cum rarius eſſet, nec ſine erroribus editum, in tuis nunc Vitruvianis Secundis Exercitationibus diligenter ex collatione etiam antiquorum codicum multo emendatius habemus, articulo 27. cum ceruſſæ conficiendæ rationem proponit, *Sarmenta*, inquit, *vitioſa vineæ*, *infuſo aceto in dolio ſub tabulis plumbeis deponantur*. Hic primum abs te peto, ut mecum reputes, an pro iſtis vocibus *Sarmenta vitioſa vineæ*, Anonymus forte ſcripſerit *Sarmenta vitis amineæ*. Hujus enim ſcripturæ veſtigia mihi videor internoſcere

in

in iis quæ fideliter ad hunc Anonymi locum profers cum ex Codice Romano I. *vitiſſa minea*, tum præſertim ex Vaſcoſani Editione *vitio aminea*. Amineæ autem vitis, ejuſque uvæ, & vini creberrima, ut noſti, apud Veteres mentio eſt non tam Græcos ut Dioſcoridem, Galenum, Heſychium, quam Latinos, Catonem dico, Varronem, Virgilium, Celſum, Scribonium, Plinium, Columellam, Samonicum, Palladium, & ſi quos alios Rhodius ad Scribonium, Keuchenius ad Samonicum, & Cl. Geſnerus ad Rei Ruſticæ Scriptores commemorarunt, quorum locos minime opus eſt a me tibi Viro Eruditiſſimo ſingillatim indicari. Quam ſi de vite aminea conjecturam non improbas; tunc hanc dubitationem expende meam, fortaſſe & Vitruvium, quem ſæpius, hic autem certe Anonymus ſequitur, in deſcribenda ceruſſæ confectione libro 7. cap. 12. ut ſarmenta ponit, ſic vitem quoque ex qua ſumi ſarmenta, vellet, poſuiſſe. Neque enim videtur quod Compendii Scriptor preſſe quantum poterat, ut ejus inſtituti poſtulabat ratio, non omiſit: id Auctor qui fuſius ſcriberet, prætermittere debuiſſe.

Hæc igitur omnia acerrimo perpendas velim judicio tuo. Nam ſi forte aliquid hic eſſe, cenſeas, quod probes, vel ſaltem quod ad meliora cogitanda excitet; per mihi jucundum erit illi non omnino diſplicuiſſe cujus præclaris adnotationibus alterum de duobus iſtis Scriptoribus illuſtratum habemus, alterum propediem expectamus. Sin contra; non ægre feram, ſi tecum dixeris, Amicus meus hodie cum ab ſuis feſſus occupationibus ſolatium quæreret, nec prorſus tamen otiari vellet, fecit quod in Cranio olim Diogenes; verſavit dolium. Vale, & me, quod facis, redama.

Pridie Idus Novembres CIↃ IↃCC LXI.

AB JO. BAPTISTA MORGAGNO

Laudationes habitæ olim, cum Gymnaſiarchas, alioſve Doctoris Inſignibus exornaret.

QUi ſibi proponi ad laudandum malunt plenam potius, & uberem, quam tenuem, jejunamque materiam, næ illi cito ſententiam mutarent, ſi in quo nunc ego, in eo ipſi loco verſarentur. In tuam enim laudationem, Vir Illuſtriſſime ac Generoſiſſime, nuper in hoc Gymnaſio Proſyndice meritiſſime, in tuam, inquam, laudationem, tanquam in viam latam quandam, atque patentem ingreſſuro, ab initio ſtatim hujus, hinc atque hinc aliæ, ac porro aliæ occurrunt viæ, ut quam potiſſimum inſiſtere, quam relinquere ſine reprehenſione poſſim, quo magis cogito, eo magis incertus ſim.

Nam principio illa tria ſe offerunt quaſi capita laudum tuarum, te optime tibi, te optime Nationi tuæ, te optime huic demum Academiæ præfuiſſe.

Jam vero ſi illud primum arripiam, & de te adhuc privato dicere ingrediar; vide, quot in partes meam orationem diducant multæ, eæque ſpectatæ omnibus, virtutes tuæ, hinc pietas, hinc temperantia, hinc manſuetudo, hinc humanitas, hinc candidus, & gratus animus, &, quod difficilius eſt, cum præclaro ingenio, acrique judicio incredibilis conjuncta modeſtia. Quid de illo dicam tuo inexplebili ſtudio, atque amore veritatis? a cujus perveſtigatione nullo te unquam tempore aut otium abſtraxit, aut voluptas avocavit, aut denique ſomnus retardavit. Quin etiam inſtar refectionis exiſtimans mutationem laboris, ab utriuſque Partis Medicinæ conſideratio-

ne ad ægros ipſos inviſendos, ab his rurſus ad rem botanicam, ad anatomicam, ad mathematicam, ab hac iterum ad Theoricam noſtram Medicinam redibas; redibas autem? quem ſi dicam, quotieſcunque ego ſive in Gymnaſio, ſive domi de illa per totos tres hoſce annos verba feci, toties affuiſſe; nihil tuæ ſim diligentiæ additurus, & latine ſim, non oratorie, locuturus. Nam quantos in eo ſtudio progreſſus habeas, & viderer mihi gratificari, ſi dicerem, neque ita cito tranſire poſsem ad laudum tuarum alterum caput quo me dudum tua vocat Inclyta Natio, cui egregie adeo præfuiſti.

Quanquam & hic pariter tuorum numero impedior ornamentorum, atque virtutum. Nam primum memini, non te læta, & proſpera tempore illius Muneris; ſed aſpera, & dura ad id capeſsendum impuliſse: tuis conſiliis, animique conſtantia, quam Ampliſſimorum hujus tum Gymnaſii, tum Urbis Moderatorum auctoritas confirmavit, veſtrum iſtum Cœtum ad priſtinam integritatem, ſplendoremque rediiſse: te mox ab ejuſmodi Cœtu, Ampliſſimis iiſdem Viris inde innuentibus, hinc, quod contigerat antea nemini, ſuffragia recenſentibus, incredibili conſenſu præfectum cæteris fuiſse. In quo quidem non tam accepiſti beneficium, quam dediſti. Quippe rem communem egregie procuraſti, auxiſti bibliothecam, & tuos (quod caput eſt) Germanos in optimis ſtudiis, cæteriſque virtutibus tui ſimiles aut ſervaſti, aut effeciſti. Dum te enim imitari, te ſubſequi ſtudent, ideo omnes mores eoſdem, quia omnes tuos habent. Quo uno factum eſt, ut cum & ipſis, & omnibus ſis cariſſimus, æternumque deſiderandus; non tamen, etſi Munere te abdicaſti, aut ab illis, aut ab hoc Gymnaſio deſidereris.

Cujus tu Magiſtratum (quod de tribus caput erat poſtremum) ut merueris, ut ceperis, ut geſſeris, quis poſſit digne oratione complecti? Ego ſane, cui ſicut ab initio dixi, tuæ laudationis difficilius eſt exitum, quam principium, invenire, ſatis habebo hæc quoque carptim, breviterque perſtringere, hic etiam commemorantis, quod vix poſſum, quam laudantis, quod pro meritis nullo modo poſſum, ſimilior. Magiſtratum ſic geſſiſti, ut unus ex Veteribus illis, & Priſcis, conſilio, diligentia, integritate, & difficillimis temporibus prudentia, ac dexteritate ſingulari. Magiſtratum ſic cepiſti, ut in novo Honore nihil præter nomen, & inſignia novum fuerit. Primus tu titulis, & faſcibus; at modeſtia, ſtudio, & erga Profeſſores tum ſingulos, tum univerſos reverentia par cæteris: & hoc tantum cæteris major, quod melior. Magiſtratum denique ſic meruiſti, ut qui maxime. Nam ſi, ut Plinius inquit, tunc veriſſime judicatur, meruerit quis Honorem, necne, cum adeptus eſt; quanto de te facilius judicium homines fecerunt, cum geſſeris! Fecerunt autem honeſtiſſimum de te judicium cum cæteri omnes, tum non ita pridem Viri Graviſſimi, Ampliſsimique hujus Gymnaſii Moderatores, hodie vero Celeberrimum hoc, Sapientiſsimumque Collegium. Illorum igitur perhonorificis Litteris, horum autem cunctis ſuffragiis, ceu auſpiciis optimis præeuntibus, injuncto mihi extra ordinem munere nunc fungor, *& Doctor. Pileo &c.*

Quod reliquum eſt, Deum O. M. veneror, ut te ſemper tui eſſe ſimilem, velit, utque his præclaris initiis reliquæ tuæ vitæ partes reſpondeant. Hoc majus precari nihil poſſum.

Quæ ab Deo O. M. diu multumque duo ſum precatus, alterum, ut Germanorum Inclyta Natio, quæ Academiæ huic noſtræ magno ſemper ornamento fuit, priſtinum ad numerum, ſplendoremque rediret, alterum, ut quorum ego amore, atque officiis auctus ornatuſque eſſem, iis aliquam referre gratiam poſſem; ejus utriuſque voti cum me eſſe compotem factum, vehementer gaudeo, tum vero per te eſſe factum, Illuſtriſſime, ac Generoſiſſime Proſyndice, magis gaudeo, & incredibilem in modum lætor.

Quod enim hoc anno Cœtus iſte veſter nobi-

nobiliſſimus frequentia lectiſſimorum Adoleſcentum, huc ex omnibus Germaniæ partibus confluentium, tanta floruerit, quantam intra plures annos fuiſſe, non memini; id nimirum non tam Magiſtratus tui felicitati, quam aſſiduitati, diligentiæ, nomini, cæteriſque virtutibus, & ornamentis tuis acceptum eſt referendum.

Dici enim non poteſt, ad illam rem quam utile fuerit, te nunquam hinc ſive commodi, ſive negotii cauſa receſſiſſe; contra aſſidue diligenterque præſto ſemper fuiſſe iis qui advenirent, benigne excipiendis, qui prætergreſſuri fortaſſe erant, blande retinendis, utriſque pariter fovendis, protegendis, juvandis.

Neque dubium eſt, quin huc aliquos ipſa tui nominis notitia adduxerit. Multi enim te noverint, neceſſe eſt, qui in Herbipolitana, Ingolſtadienſi, aliiſque Germaniæ Academiis tuæ iſtius indolis, quæ ſane eſt magna, & ingenii, quod erectum, atque acerrimum obtigit, ſpecimina edideris.

Aliis autem quibus minus forte per te ipſe notus eſſes, Amici, Affineſque tui Viri Ornatiſſimi, & non una in Civitate Spectatiſſimi, ignotum eſſe, non ſinebant.

His cum tu curis, atque ornamentis veſtrum iſtum Inclytum Cœtum ad priſtinam frequentiam, ſplendoremque revocaveris, cumque ego Germanos tuos, atque adeo noſtros cum cæteris virtutibus prædítos, tum vero in primis gratiſſimos expertus ſim; non eſt mihi dubitandum, quin ita ipſi omnes ſentiant, nihil ſibi jucundius, nihil optatius a me fieri in præſentia potuiſſe, quam ut laudibus tuis reliquis ſepoſitis, in hac una inſiſterem, & hanc præ cæteris celebrarem.

Id ipſum autem ut poſſem, a te mihi datum eſt, quando Honorum, tibi ab Sapientiſſimis hiſce, Graviſſimiſque Patribus ſummo conſenſu decretorum, Inſignia a me potiſſimum (quæ tua in me ſemper fuit Humanitas) tradi, concupiſti, Ampliſſimi autem, Præſtantiſſimique Rei Litterariæ Triumviri, ut tibi bene, & ex eorum ſententia geſti Magiſtratus teſtimonium darent, juſſerunt.

Injuncto ergo extra ordinem munere jam fungens, *Doctor. Pileo &c.* Faxit Deus, ut cujus opera tam bene de me merita Natio rurſus floruit, is ingenio, exiſtimatione, honoribus florere nunquam deſinat.

Quod poſui in ea Oratione quam in Florentiſſimo hoc Gymnaſio primam habui, non poſſe hominem, in Juris Prudentia rudem prorſus ac peregrinum, non poſſe, inquam, in Medica Facultate undique perfectum, & abſolutum exiſtere; id confirmatum nunc eſſe auctoritate, judicio, exemploque tuo, maxime lætor, Illuſtriſſime, & Generoſiſſime Prorector, & Syndice. Etſi enim de legitimo partus tempore, de notis virginitatis, de ictibus, & vulneribus, de veneficiis, de morbis vel ſimulatis, vel redhibitioni locum facientibus, vel tormenta quæſtioneſque prohibentibus, de aliiſque hujuſmodi ſexcentis & perſæpe Medicos a Magiſtratibus conſuli, & multo aptius, atque prudentius reſpondere eos, qui Legum non ſint ignari; etſi, inquam, id ita eſt per ſe certum, ut quod certiſſimum; nihil tamen novo iſto exemplo tuo accidere aut opportunius poterat ad commonendum, aut efficacius ad perſuadendum, aut denique illuſtrius ad excitandum.

Nam primum Itali quidem Medici illi Veteres, & Avorum noſtrorum æquales, in hac ipſa re ſibi eſſe elaborandum, exiſtimabant. Hinc Fortunati Fidelis de Relationibus Medicorum, hinc Baptiſtæ Codronchii, & Pauli Zacchiæ Methodus Teſtificandi, & Quæſtiones Medico-Legales extitere. Noſtra autem, & Patrum ætate hujus generis exempla ferme extra veſtram Litteratiſſimam Germaniam non reperio; Veſter enim Medicus fuit Joannes Danie Horſtius, qui Zacchiæ Quæſtiones adauxit; veſter eſt Michael Bernardus Valentinus, qui Pandectas Medico-Legales collegit, veſter eſt denique Joannes Bohnius, qui non ſolum de Vulnerum Renunciatione poſt veſtros Corbæum, Svevum, Sebizium egregie ſcripſit, ſed & omne Medici Forenſe offi-

officium complexus eſt. Hoc tu uſus Præceptore ita Rei Medicæ operam dediſti, ut Juris Scientiam non prætermiſeris. Cui rei teſtimonio eſt primum typis edita Diſputatio Medico-Legalis, quam in Celeberrima Lipſienſi Academia ante hos tres annos habuiſti, doctrinæ, & æquitatis pleniſſimam, deinde inter eos qui in hac noſtra Legum ſtudiis operam navant, ita geſtus a te Magiſtratus, ut magis Juris Prudentiam, an Medicam Facultatem amares, omnibus quidem dubium fuerit; quin utriuſque Inſignia tibi merito deberentur, nemo dubitaverit.

Quod ſi hoc exemplo per alium quemcumque hominem ex Germania, quo de Italia olim migraverat, tam opportune reducto æquos rerum æſtimatores permoveri convenit, te reducente! Cum enim tu iſto excellenti ingenio, iſto acri judicio, iſta ſingulari prudentia, iſta præclara eruditione inſtructus, domeſtica, atque adeo paterna inſtitutione expolitus, in Celebri non una Germaniæ Schola verſatus, exiſtimaveris tamen, eorum quæ in Medicum cadunt, officiorum te mancam quodammodo atque imperfectam cognitionem habiturum, cui Legum ſcientiam non adjunxiſſes; quiſnam in poſterum putet, ſe numeris omnibus abſolutum Medicum fore, qui omnem Juris notitiam neglexerit?

Eſt autem exemplum hoc tuum eo etiam magis efficax, quod illuſtrius. Nam primum in libera, & præſtantiſſima Urbe, nobili genere es natus, Patre Viro Clariſſimo, Doctiſsimoque, qui Rem Phyſicam, atque Poeticam magna cum laude in eo Gymnaſio profitetur, Conſanguineis Viris Amplisſimis ac Ornatiſſimis ex eorum Ordine qui Rem veſtram Publicam adminiſtrant. Quo niſi te loco natum ſcirem; ex moribus tamen facile agnoſcerem, ea enim humanitate, manſuetudine, gravitate, conſtantia, liberalitate, fide, innocentia Magiſtratum geſſiſti, ut te ad has Virtutes non doctum, ſed factum, non inſtitutum, ſed generatum eſſe, patefeceris. Itaque pluſne ornamenti Illuſtri huic Muneri attuleris, an acceperis, dubium reliquiſti. Illud vero eſt certiſſimum, te omnium de te opinioni ita reſpondiſſe, ut ſi unquam alias Gymnaſium hoc expotavit, licere, ut olim, bene de ſe meritis Prorectoribus ſtatuas ponere; nunc præſertim exoptet: ut Ampliſſimum hoc, Graviſſimumque Collegium nunquam libentius, nunquam majori conſenſu ſuffragia tulerit: ut Illuſtriſſimi atque Excellentiſſimi Rei Litterariæ Triumviri in iis quibus modo paremus, Litteris honeſtiſſimum de te judicium fecerint: ut denique Illuſtriſſimi atque Excellentiſſimi hujus Inclytæ Civitatis Moderatores cum pro eorum ſummo utilitatis publicæ ſtudio tuas alias omnes actiones probaverint, tum hodiernam hanc præſentia ſua honeſtare voluerint. Quibus etiam benigne annuentibus, atque auſpicia iſta ſua ſemper fauſta, ac felicia præbentibus, injuncto extra ordinem munere jam fungor, *& Dolor. Pileo &c.*

Deus O. M. qui cum Vir Clariſſimus Parens tuus iiſdem his Philoſophicis, & Medicis Inſignibus hoc ipſo loco ornaretur, Majorum noſtrorum votis annuit, is noſtra modo rata habeat, atque adeo faxit, ut ex te nova ſæpius tam opportuna, tam efficacia, tam illuſtria exempla proveniant.

Si quantum & locus hic ad laudandum ornatus, & tu laude dignus es, Vir Nobilis, atque ex Ampliſſimo hoc Collegio jam pridem Philoſophiæ, nunc etiam Medicinæ Doctor Meritiſſime; tantum mihi temporis ad commentandam laudationem dediſſes; hinc non pro meritis quidem laudatus, attamen haud omnino illaudatus diſcederes.

Sed cum nihil ex hoc loco, & nihil item de tuis laudibus, niſi aut perfectum ingenio, aut elaboratum induſtria dici conveniat, ego vero ſi quid in dicendo poſſum, non ingenio, ſed diligentia poſſim, hæc autem, niſi tempus datum ſit, nihil valeat; de tuis laudibus invitus ſileam, neceſſe eſt.

Neque hæc eo dico, quod verear, ne

forte

forte ægre hoc feras ſilentium meum, qui contra ſic exiſtimem, me idcirco a tua modeſtia in has anguſtias temporis eſſe concluſum, ne quidquam huc afferre ad laudandum poſſem, niſi laudandi voluntatem.

Sed eo dico, ut omnes intelligant, quid ſit quod ſilentio cogar prætermittere tuam iſtam ſingularem humanitatem, cæteroſque optimos ac probatiſſimos mores, ſtudia a puero in præſtantiſſimis diſciplinis, ipſaque in primis Philoſophia collocata, & cætera ornamenta omnia, ob quæ ante hos tres annos in hoc Ampliſſimum Collegium es cooptatus, eam ipſam denique operam, quam Rei Medicæ ſtudio dediſti, quæ quanta, & quam felix fuerit, vel hoc hodiernum horum omnium Doctiſſimorum Patrum honeſtiſſimum de te judicium ſatis oſtendit.

Nunc quando laudatione minime poſſum, at his ſaltem quibus poſſum, quibuſque adeo ſummo quodam, atque incredibili Sapientiſſimi hujus Cœtus conſenſu jubeor, te Medicæ Facultatis Inſignibus exorno, &c.

JO. BAPTISTÆ MORGAGNI
IN SCRIPTORES REI RUSTICÆ
EPISTOLÆ QUATUOR.

EPISTOLA I.

AD CELEBERRIMUM ET DOCTISSIMUM
VIRUM
JACOBUM FACCIOLATUM
JOANNES BAPTISTA MORGAGNUS.

QUæris ex me, Vir Doctiſſime, pluribus de locis Columellæ, ut in pleriſque hujus editionibus proponuntur, quid ſentiam. Ego vero & de iis, & de Palladii quibuſdam, & de nonnullis etiam Varronis quid ſuſpicer, ita ſcribam, ut judicium non interponam meum, ſed exquiram tuum. Neque enim in Re Anatomica, aut Medica, in quibus ob aſſiduum, opinor, ſtudium, ſuſceptoſque a puero labores uſum aliquem habere videor, ſed in media Philologia verſabimur, in qua ut pene adhuc hoſpitem, aut certe tironem eſſe me, fateor; ſic te eſſe principem, atque ſigniferum, negare non potes. Huc illud accedit, me præter ſex, ſeptemve illas, quas memorabo, eorum Auctorum editiones, aliam præterea vidiſſe nullam, cum tu in veſtra iſta ampliſſima Bibliotheca, quam utriuſque noſtrum Patronus Beneficentiſſimus Georgius Cardinalis Cornelius, ad ſcientias, bonaſque omnes artes fovendas, promovendas, ornandaſque natus, inſigni nuper acceſſio, ne locupletavit, multo plures facile habeas. Sed illud inprimis etiam inculcem neceſſe eſt, me nunquam hos Rei Ruſticæ Auctores in manus ſumſiſſe, ut emendarem; ſed cum aliud in alio inquirerem, ſubinde in certis, in quos incideram, locis hæſiſſe, itaque nunquid forte vitii, & quid ſubeſſet, ſic inter legendum quæſiviſſe, quod viſum fuerat, nonnunquam, ut fit, adnotaviſſe. Hæc igitur quæ ne relecturus quidem fueram, niſi pro tua humaniſſima de me opinione petiiſſes, nunc tibi ex ordine deſcribam, non alicujus adſciſcendæ laudis gratia, ſed tuæ ſententiæ requirendæ.

Et primum Columella (ab hoc enim incipiam de quo tu potiſſimum quæſiviſti: ejus autem verba, ut cæterorum quoque, adſcribam fere ſecundum Gryphianam editionem A. 1548.; hac enim, ut multo frequentiore, contigit ut initio uterer (*)) §. 1. Col. 1, 8, 8 & 11, 1, 21. Columella

(*) *Loci Columellæ hinc, & deinceps indicantur, ut cæterorum quoque Scriptorum Rei Ruſticæ, quemadmodum illi diſpoſiti ſunt in elegantiſſima horum Editione Lipſienſi Ann. 1735.*

la igitur poſtquam libro I. cap. 8, *Villicus*, inquit, *exhortandus eſt ad inſtrumentorum, ferramentorumque curam, ut duplicia, quam numerus ſervorum exigit, refecta, & repoſita cuſtodiat, ne quid a vicino petendum ſit;* continuo hujus rei cauſam ita ſubjicit: *quia plus in operis ſervorum, quam in pretio rerum ejuſmodi conſumitur*.

Quibus in verbis fieri poteſt ut nihil deſit; ſi cui tamen ſententia videretur paulo obſcurior, quam ferat perſpicui alioqui ſcriptoris conſuetudo; animadverti unde petere verbum poſſet quo ſuppleret, illuſtraretque ſententiam ex lib. videlicet XI. cap. 1. Ibi enim Columella ejuſdem præcepti eandem cauſam ita proponit: *quia plus in operis ſervorum avocandis, quam in pretio rerum ejuſmodi dependitur*. Cum autem utrobique continuo addat, quibus veſtibus adverſus frigora, & imbres familia munienda ſit; ſcribatque primo in loco: *pellibus manicatis, centonibus confectis, vel ſagis cucullis*; in altero *pellibus manicatis, & ſagatis cucullis*; ſcire ex te velim, utram magis probes ſcripturam, an utraque repudiata iis adſtipuleris qui ſic videntur legiſſe, *ſagis, aut cucullis*, vel potius Ferrario noſtro (de Re Veſt. Part. 2. lib. I. c. 22.), qui malebat, *ſagis cucullatis*. §. 2. Col. 1, 8, 19. Nam haud longe a fine ejuſdem capitis, ubi ſcriptum eſt: *Fœminis quoque fœcundioribus, quarum in ſobole certus fuerit numerus, honorari debet, otium nonnunquam, & libertatem dedimus;* non dubito quin concedas aliquid aut addendum eſſe, ut exempli cauſa particulam *ſi* ante *fuerit*, aut delendum, velut illud ipſum *fuerit*, quod quidem in Juntina editione non invenio, cum meæ reliquæ conſtanter ſic habeant, ut deſcripſi.

§. 3. Col. 2, 4, 9. Libro II. cap. 4. ubi præcipitur, quibus temporibus iterum, tertioque arare oporteat colles pinguis ſoli, cum ita legam: *de Aprili medio uſque in ſolſtitium iterandi, tertiandique. Septembri, circa æquinoctium, ac totidem operis, quot uliginoſi campi, excolitur jugerum talis agri:* fateor non videre me, qui fieri potuerit, ut neque Jucundus Veronenſis, neque is qui ab hoc emendatos Rei Ruſticæ Auctores Venetiis (Anno 1514.) edidit, Aldus Manutius, neque Nicolaus Angelius, cujus emendationem in iiſdem Auctoribus Florentiæ (An. 1521.) vulgandis ſecuti ſunt Hæredes Philippi Juntæ, neque Coloniæ (A. 1536.) Joannes Gymnicus, neque Pariſiis (A. 1543.) Robertus Stephanus, neque ſemel, iterumque Lugduni (A. 1537. & A. 1548.) Sebaſtianus Gryphius (horum enim utor Columellæ editionibus) fateor inquam, non videre me, qui potuerit fieri; ut ne unus quidem horum tot, tamque exercitatorum hominum animadverterit, niſi illa diſtinctionis nota quæ ante vocem *Septembri* eſt poſt *æquinoctium* transferretur, duas Columellæ depravari ſententias: quod non te modo, ſed quicunque in ejus, ac Palladii lectione vel mediocriter verſati ſint, ſtatim perſpecturos eſſe, confido §. 4. Col. 2, 8, 5. Sed ea tantum quæ ſunt ad finem capitis 8. legiſſe ſatis eſt, ut intelligatur in iſto loco: *Tremellius quidem aſſeverat priuſquam impleverit, ab avibus aut formicis ſata edi, ubi æſtivis ſerenitatibus ager aret;* non *impleverit* cum aliis quos modo nominavi, ſed *impluerit* cum Angelio, eſſe ſcribendum. §. 5. Col. 2, 11, 5. Verum ne hic quidem ſatis diligens fuit in eo loco de Medica herba deſcribendo quem habemus cap. 11.

Tardius meſſem primam ejus facere oportebit, cum jam ſeminum aliquam partem ejecerit. Poſteaquam voles teneram, cum proſiluerit, deſeces licet, & jumentis præbeas. Nam, ut cæteri, duo illa verba *Poſtea quam* in unum compulit non ſine ſententiæ obſcuritate. Id enim voluit Columella quod is, qui ipſum plerumque exſcripſit, cum idem præciperet de Medica, litteris mandavit, Palladius (de Re Ruſt. l. 5. tit. 1. ſ. 3.): *Prima meſſis ejus tardius fiet, ut aliquantum ſemen excutiat. Cæteræ vero meſſes quam volueris cito peragantur, & jumentis præbeantur*.

§. 6. Col. 3, 2, 18. Libro autem III. cap. 2, ubi de uvis apianis hæc legimus: *vini dulcis, ſed capiti, nervis, veniſque non aptæ, niſi mature lectæ: pluviis, ventiſque, & apibus afferunt prædam;* major iſta diſtinctionis nota, quæ ante *pluviis* eſt, ante *niſi* videtur transferenda.

Nam cum vina ob acida præſertim corpuſcula nervis officere credantur, acidio-

ra autem ſint, quo maturius leguntur uvæ; non apparet, nervis apianas non eſſe aptas, niſi mature legantur: contra autem præclare intelligitur, eaſdem pluviis, ventis, apibus eſſe obnoxias, niſi mature ſint lectæ, propterea quia ſunt *præcoquis fructus*, quod modo ab Auctore dictum fuerat.

§.7. Col.3, 10, 17. Sed hæc planiora illud; difficilius, quo emendari modo poſſit decimum caput, quod me fateor haud ſemel legiſſe cum propter alia', tum vero ob hæc, quæ ſane ſunt dicta & pulcherrime, & vere ſ. 9. *Videmus hominibus inſpiratam velut aurigam rectricemque membrorum animam, ſenſuſque injectos ad ea diſcernenda, quæ tactu, naribus, auribuſque, & oculis indagantur.*

Linguam videlicet omiſit non oſcitanter, ſed perite, quod ejus munus multo maniſeſtius, quam narium, aurium, & oculorum, in tactu quodam conſiſtat, quod noſtris temporibus per ipſam quoque Anatomen eſt comprobatum. Et paulo poſt: *Nec generandi quidem data eſt facultas manibus, aut plantis, ſed quod hominibus ignotum voluit eſſe genitor univerſi ventre protexit, ut divina præditus ratione rerum æternus opifex quaſi quibuſdam ſecretis corporis in arcano atque operto ſacra illa ſpiritus elementa cum terrenis primordiis miſceret, atque hanc animantis machinæ ſpeciem effingeret.* Jam vides, opinor, quæ me hominem philoſophum res induxerint ad Columellam pervolutandum; ſed & alias poſtea memorabo. Nunc mendum, quod huic capiti in meis quidem cunctis inſedit editionibus, videamus. Eos Auctor jubet in terram deponi malleolos, quos uvarum feraciſſimos eſſe, confitet; *tanto*, inquit ſ.17. *magis quod compertum habeamus, naturali quadam malignitate deſciſcere interdum, quamvis diligenter prolata ſemina*, idque nobis poeta velut *ſurdis veritatis indulget dicendo*: „ Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore

„ Degenerare tamen, ni vis humana quot-
„ annis
„ Maxima quæque manu legeret, ſic o-
„ mnia fatis
„ In pejus ruere ac retro ſublapſa refer-
„ ri. „

Quod non tantum de ſeminibus leguminum, ſed in totam agricolationis rationem dictum eſſe intelligendum eſt. Quid tandem, obſecro te, iſtis in verſibus *indulget* nobis Virgilius? atque adeo *ſurdis veritatis* quid eſt indulgendum? Non contra potius inclamandi hi ſunt, & clare, diſerteque admonendi? Quod quidem & facere Virgilium conſtat, & Columellam ſignificare credendum eſt. Itaque niſi tu, Vir Doctiſſime, diſſentis, ipſum non *indulget*, ſcripſiſſe, arbitror, ſed *inculcet*; quæ vox, ut vides, cum facile depravari ſic potuit, tum non ſolum toti iſti ſententiæ, ſed & modo quo iſtic Columella utitur, non indicativo, ut Grammatici loquuntur, ſed ſubjunctivo præclare convenit: Quin etiam fortaſſe eo verbo voluit quodammodo indicare, ſibi minime excidiſſe, in ſuperiore quoque libro (cap. 9. ſ. 12.) eandem ab ſe curam in eligendis ſeminibus commendatam, eoſdemque verſus quatuor eſſe propoſitos. §. 8. Col. 3, 11, 4. In proximo autem capite 11. aliquid deeſſe apparet iis in verbis: *totum ſolum ſicco fimo, aut ſi id non ſit, alterius generis quam recentiſſimo ſtercorari.* Etſi enim cum in libro 4. cap. 8. (ſect. 3.) hæc legimus: *aliquid fimi, vel ſi eſt commodius, columbini ſtercoris*; intelligere videmur, fimi nomine certum aliquod vel genus vel diſcrimen ſtercoris a Columella ſignificari; cum tamen priora illa omnia verba relegimus, ſententiam nihilominus imperfectam deprehendimus, niſi cujus animantis ſiccum illud fimum eſſe debeat, adjiciatur. §. 9. Col. 3. 21, 4. Etſi vero in cap. etiam 21. deſiderari quidpiam videtur in eo loco: *Nam & paterfamilias libentius ad ſpectaculum rei ſuæ, quanto eſt ea luculentior, deſcendit, & quod de ſacro numine poeta dicit*, *Et quocumque Deus circum caput egit honeſtum.* *Verum quocumque domini præſentis oculi frequenter acceſſere, in ea parte majorem in modum fructus exuberat*; tamen velim conſideres, poſsintne omnia videri integra, ſi ne una quidem litterula adjecta, ita ſcribamus, diſtinguamuſque: *honeſtum, verum; quocumque domini præſentis oculi frequenter acceſſere, in ea parte &c.* aut etiam ſic. *honeſtum; verum quocumque domini* præ-

præſentis oculi frequenter acceſſere ; in ea parte &c. nam poſt *verum* ſatis facile *eſt*, aut *eſt etiam*, *&* *enim* ante *parte* intelligitur.

§. 10. Col. 4, 10, 3. In Libro IV. cap. 10. ubi legimus : *Sed nec utique verno omnibus regionibus melior putatio eſt : nam ubi cœlum frigidum eſt*, *ea ſine dubio eligenda eſt*. *Ubi vero aprica loca ſunt*, *molleſque hyemes*, *optima & maxime naturalis eſt autumnalis ;* equidem non modo pertinaciter non negaverim, ſcriptum a Columella eſſe *verna*, ſed etiam hanc melius reſpondere agnoſcam voci quæ conſequitur, *autumnalis*. Attamen *verno* ſcribi nullo modo potuiſſe, non antea concedam, quam dilucide oſtenſum mihi ſit, perperam ſcriptum eſſe a Palladio (lib. 3. tit. 12. ſ. 7.) *ubi multæ ſunt vineæ dividantur*, *& pars earum*, *quæ Septentrionem reſpiciet*, *verno putetur*, *alia pars adverſa clementioribus plagis*, *recidatur autumno*. Nimirum videtur hic intellexiſſe *tempore* quod vel ibi fecit Columella, vel paucis quoque ante verſibus, ubi legitur : *Nobis neque anguſta putatione coercenda ſemina videntur*, *niſi ſi admodum invalida ſunt*, *neque utique verno recidenda ;* pro *verno* reſcribendum eſt *verna ;* nam vox quidem *tempora* longius abeſt, quam ut putem ad eam reſpexiſſe.

§. 11. Col. 4, 25, 1. Capiti autem 25. ſubjecta vinitoriæ falcis figura in pleriſque editionibus formæ non reſpondet, quæ in eo capite deſcripta eſt. *Securim* namque (ut hoc unum attingam) ita pingunt, non ut *ſemiformis lunæ ſpeciem*, ſed ut triangulum repræſentet. Una ad deſcriptionem videtur accedere Juntina; Aldina enim etſi non quantum aliæ ab Juntinæ forma diſcrepat ; in eo tamen loco *ſecurim* addit, ut hæc *roſtro* nullo modo *ſuperpoſita*, ſed omnino ſuppoſita ſit.

§. 12. Col. 4, 32, 5. Sed in extremo etiam capite 32. eadem Juntina cæteris videtur eſſe anteponenda. Neque enim de arundineto ſic verba illa exhibet: *cæditur deinde poſt brumam*. *Nam uſque in id tempus incrementum capit*, *ac tum compeſcitur*, *cum obrigant hiberno frigore*. *Fodiendum quoties & vineta ;* ſed ad hunc modum : *cum obriguit hiberno frigore*. *Fodiendum* &c. qua poſtrema diſtinctionis nota Robertum quoque Stephanum uti video.

§. 13. Col. 5, 7, 3. Etſi vero in Libro V, qui me loci, nec pauci ii quidem, morati ſunt, eodem omnes modo in meis cunctis editionibus leguntur ; vix tamen dubito, quin plerique ſaltem eorum ſint aliter ſcribendi, velut hic capite 7. *Cætera ſimili ratione*, *atque in arbuſto Italico adminiſtrantur*, *ut vites longis ſcrobibus deponantur*, *ut eadem diligentia curetur*, *atque in ramis deducatur ;* ſic potius *curentur*, *atque in ramis deducantur ;* quem videlicet ad modum cum *de Italico arbuſto præciperet*, paulo ante (cap. 6. pag. 190.) dixerat : *vitem in ramos diducere*.

§. 14. Col. 5, 8, 3. ſq. Longe difficilior mihi eſt alter locus ex cap. 8. *Olearum*, *ſicut vitium plura genera eſſe arbitror*, *ſed in meam notitiam decem modo pervenerunt*, *Pauſia*, *algiana*, *Liciniana*, *Sergia*, *Nevia*, *culminia*, *orchis*, *regia*, *circites*, *murtea*. *Ex quibus bacca jucundiſſima eſt pauſiæ*, *ſpecioſiſſima eſt regiæ*, *quæ potius eſcæ*, *quam oleo eſt idonea*. *Pauſiæ tamen oleum ſaporis egregii*, *dum viride eſt*, *vetuſtate corrumpitur*. *Orchis quoque*, *& radius melius ad eſcam*, *quam in liquorem ſtringitur*. *Oleum optimum Licinia dat*, *plurimum Sergia : omniſque olea & major fere ad eſcam*, *minor oleo eſt aptior*. Primum quæro an iſtud ultimum *&* inducendum ſit. Quæro deinde, cur *radius* inter decem illa genera non memoretur. Nam num forte ſcriptura vitiata ſit, & pro *radius* legendum ſit *regia*, ne ſuſpicari quidem poſſumus, tum quia de *regia* id iterare non oportebat, quod modo traditum fuerat, tum quia *radium* inter oleas non modo Cato (de Re Ruſt. cap. 6. ſ. 1.), Virgilius (Georgic. l. 2. verſ. 85.), Plinius (Natur. Hiſt. l. 15. c. 3.) Palladius (l. 3, 18, ſ. 4.), ſed & Columella ipſe diſerte numerat libro de Arboribus cap. 17. (ſ. 3.). *Optima eſt*, inquit, *olea Liciniana*, *pauſia ſecunda oleo*, *eſcæ orchis*. *Sunt & regiæ & radii*, *quæ neque ſpecie neque oleo ſunt tam gratæ*, *quam quas ſupra diximus*. Vides ut dilucide *regiam* ab *radio* diſtinguat.

Itaque ne ſolertem alioqui ſcriptorem uſque adeo immemori ingenio fuiſſe cogitemus, ut tanquam Curio ille pater cum decem modo propoſuiſſet genera, undecimum addere potuiſſet; relinquitur, ut horum alterutrum ſuſpicemur: ſcilicet aut inter illa decem genera Columella poſuit radium, ſed alio quodam nomine, ut puta algianæ, vel Neviæ; nam circitis quidem, & fortaſſe etiam murteæ eam eſſe figuram, vocabula ipſa indicant, ut idem ac radius eſſe non poſſint; reliqua autem ſex genera memini ſimul cum *radio* legiſſe memorata, ſic ut *radium* ab ipſis differre intelligeretur; Aut in eorum decem generum enumeratione genus aliud aliquod perperam a librariis duplicatum eſt, & ſic radii nomen (quod a Virgilio, Plinio, Palladio, Columella ipſo continuo poſt Orchitem ſubjici ſolet) ut denarius ille numerus conſtaret temere expunctum. Cujus ſuſpicionis anſam dant quæ Dalechampius notavit ad Plinii caput 3. lib. 15. *Columellæ*, inquit, *olivarum decem genera*, *Pauſia*, *Licinia*, *Sergia*, *ſive Regia*, *Radius*, *Nevia*, *Culminia*, *Corninia Plinio*, *Orchites*, *Algiana*, *Murtea*, *Circites*, *Contia Plinio*. Quod autem non ſine ulla ratione ſcripſerit *Sergia*, ſive *Regia*, oſtendunt hæc in eodem capite verba Plinii; *Licinia*, *Cominia*, *Contia*, *Sergia*, *quam Sabini regiam vocant*. Num tamen Sergia, quam Sabini regiam vocabant, a cæteris etiam ac præſertim a Columella eodem nomine appellaretur, plurimum dubito, quando hanc quidem inter *minimas* recenſet Plinius (loc. cit.), qui non multo poſt *grandiſſimas* eſſe, dicit, quæ regiæ vocantur, *ab aliis majorinæ*, *ab aliis phauliæ*. Denique illud potiſſimum quæro, quomodo locus is, quem ex libro de Arboribus protuli, ita diſcrepet a ſuperioris ſententia, ut quod in hoc genus eſſe omnium ſpecioſiſſimum dictum eſt, in eo *ſpeciei* ipſius gratia ſpectata, tribus generibus poſtponatur. Num quod Columella, non baccarum, ut in priore; ſed ipſius arboris ſpeciem, pulchritudinemque reſpexerit? An quod irrepſerit mendum aliquod? An quod liber de Arboribus non ſit Columellæ? qua de re nimirum ambigitur in illa ipſius vita, quæ a Gryphio, & Stephano cum ejus ſcriptis edita eſt. In qua tamen de eo viciſſim non ambigitur, quod multo minus certum eſt, Columellam videlicet ſcripſiſſe librum luſtrationum ſacrificiorumque priſcorum pro frugibus, quem tantummodo conſtat promiſiſſe (lib. 2. in fine) (2, 22, 5 & 6). Sed quanquam etiam Aldus major illa ipſa de re dubitaverit (Epiſt. ad Lector. ante Auctores Rei Ruſt.), neque ego audeam quidquam certi proponere; eo tamen facilius videor animum inclinare, ut ſuſpicer, ſcriptum principio fuiſſe hunc librum de Arboribus a Columella, ut eum locum obtineret, unde ipſum non immerito amovit Jucundus: deinde vero cum rem totam ornatius, pleniuſque tractandam exiſtimaſſet, pro illo uno hunc quem modo appellamus tertium, & quartum præterea, quintumque ſcripſiſſe. Quod quidem credibilius videbitur iis, qui libri ſecundi, nec non quarti & quinti, præſertim vero undecimi initio perlecto, plane intelligent, non ſimul univerſum hoc opus, ſed per ſingulos pene libros a Columella fuiſſe vulgatum, ſic ut lectorum judiciis, & poſtulationibus, ſuoque inſuper indulgens propoſito totius Rei Ruſticæ diſciplinæ, quoad ejus fieri poſſet, cumulatiſſime abſolvendæ, ſæpe in poſterioribus diſerte tueretur, nonnunquam etiam iteraret, illuſtraret, augeret, perficeret, quæ in ſuperioribus præceperat voluminibus. Verum ſive liber is Columellæ eſt fuſius reſcribere meditantis, ſive alterius qui hujus præceptiones fere deſcribere, & ſtrictim ſæpe, nonnunquam aliquanto pluribus verbis tradere inſtituerit; ſane cum pleraque præcepta atque adeo verba in eo libro, atque in hoc præſertim quinto, eadem eſſe, animadvertam; haud inutile fore, cenſeo, ut loci omnes qui ſibi in utroque reſpondeant, inter ſe comparentur, deturque opera, ut quæ forte alterutro in libro vitiata ſint, alterius ope reſtituantur. Ego aliquot exempla proferam; tu pro tua prudentia, quid ſit faciendum, conſtitues. §. 15. Col. 5, 10, 7. In libro hoc quinto cap. 10. ſic legimus: *Sed antequam arbuſculas transferas, nota quibus ventis antea fuerant conſtitutæ, poſtea manus admoveto, ut*

de

de clivo & ſicco in humidum agrum transferas. Quo in loco ſi qui ſunt qui exiſtiment, *clivo*, & *ſicco* non ſatis *humidum* agrum reſpondere, quærantque ideo quid deeſſe poſſit; inſpiciant hi comparem locum in lib. de Arboribus cap. 20. (ſ. 2.) *Priuſquam arbuſculas transferas, rubrica, vel alia qualibet re ſignato, ut iiſdem ventis, quibus ante ſteterunt, conſtituas eas, curamque adhibeto, ut ab ſuperiore & ſicciore, & exiliore in planiorem, humidiorem, pinguiorem agrum transferas.* Sane etiam Palladius, qui plurimum, ut ſupra dictum eſt, ſequi Columellam ſolet, ita de re hac ſcripſit (lib. 3. tit. 19. ſ. 2.): *Plantas ſimiliter notabimus, ut ipſis, quibus ſteterant cardinibus opponamus. De clivo, ſicco, & exili in planum, pinguem, & humidum transferemus:* quibus tamen in verbis an vox *agrum*, aut alia ejuſmodi deſideretur, videndum eſt. §. 16. Col. 5, 10, 12. Sed multo magis videndum eſt, quæ in eodem Columellæ cap. 10. non multo poſt habentur: *Nucem Græcam ſerito circa Cal. Februar. quæ prima gemmaſcit: agrum durum, calidum, ſiccum deſiderat;* non modo an aliter diſtinguenda ſint, verum etiam; idque maxime, an ex iis ſint emendanda, vel potius eſſe uſui debeant in iis emendandis, quæ libro de Arborib. leguntur cap. 22. (ſ. 1.) *Nucem Græcam ſerito Arcturi ſigno, vel circa Calend. Febr. quæ pruinam neſcit. Agrum calidum, durum, & ſiccum deſiderat.* Nam alterutro in loco ob literarum ſimilitudinem videntur librarii aut ex *pruinam neſcit* effeciſſe, *prima gemmaſcit*, vel ex *prima gemmaſcit*, *pruinam neſcit*. §. 17. Col. 5, 10, 13. In his autem verbis quæ paucis poſt verſibus utroque in loco ſequuntur, in primo quidem ſic: *Omnis autem nux unam radicem mittit, & ſimplici ſtylo prorepit. Cum ad ſcrobis ſolum radix pervenit, duritia humi coercita recurvatur, & ex ſummo duum ramorum ambas radices emittit;* in altero autem ad hunc modum: *Omnis nux unam radicem mittit, & ſimplici ſtylo prorepit. Cum ad ſcrobis ſolum radix pervenit, duritia humi coercita recurvatur, & extenſa in modum ramorum alias radices emittit.* Vix dubitare poſſe videor, quin hæc; *extenſa in modum ramorum alias*, ita a librariis priore in loco vitiata ſint, ut nata videlicet ſint iſta: *ex ſummo duum ramorum ambas.* §. 18. Col. 5, 10, 15. Eodemque in loco cum paulo infra de malis punicis ſic legam: *nos exiguum admodum laſeris vino diluimus, & ita cacumina arboris ſumma oblevimus. Ea res emendabit acrorem malorum*, eo facilius crediderim, legendum eſſe *emendavit*, quod in libro de Arboribus cap. 23. ſ. 1. eadem omnino verba comperio, niſi quod pro *emendabit* revera ſcriptum eſt *emendavit*; & pro *laſeris*, *laſer Cyrenaicum*. §. 19. Col. 5, 10, 17. In iis tamen, quæ mox ſubjiciuntur de piro, primo quidem in loco ſic: *juxta ipſam radicem truncum findito, & fiſſuram cuneo tedæ pineæ adigito, & ibi relinquito;* in libro autem de Arborib. cap. 24. paulo aliter: *juxta ipſam radicem truncum findito, & in fiſſuram cuneum pineum tedæ adjicito, & ibi relinquito;* vide an aliquid ex utroque loco ſumendo, utrumque præſtet ita reſcribere: *& in fiſſuram cuneum tedæ pineæ adigito.* §. 20. Col. 5, 10, 19.

Nam quod priore in loco paulo poſt ſequitur: *mala, ſorba, pruna poſt mediam meſſem uſque in Idus Febr. ſerito*, emendandum omnino eſſe ex libro de Arborib. cap. 25, 1. *Mala æſtiva, cydonea, ſorba, pruna, poſt mediam hiemen uſque in Idus Febr. ſerito*, eo credibilius eſt, quod Palladius (Jan. 15, 1. Febr. 25, 13 Sept. 14, 1 Nov. 7, 13) etſi pro alia locorum temperie alios etiam menſes memorat, quibus ſorba, mala, pruna ſerantur; id tamen tempus, quo meſſis habetur, aut ipſi proximum memorat nunquam. Quod ſi haud inutilem fuiſſe exiſtimas inter ſuperiores locos utriuſque libri comparationem inſtitutam; multo utiliorem fortaſſe exiſtimabis, quam inter duos, qui proxime conſequuntur, inſtituemus. §. 21. Col. 5, 11, 5. In ejuſdem enim libri 5. capite 11. ſcriptum eſt ad hunc modum: *Ea autem fine, qua adraſeris, ſurculos ſic inſerito, ut ſemipede, nec amplius de arbore extent, ſupra deinde muſcum imponito, & ita ligato, ne pluvia dilabatur.* Locus autem, qui in lib. de Ar-

Arborib. cap. 26, ſ. 4. huic ipſi, ut ſuperiora etiam, ac conſequentia manifeſto commonſtrant, loco reſpondet, ſic habet:

Ea autem fine, qua adraſeris, ſurculos demittito ita, ut ſex digitis de arbore extent. *In una autem arbore duos aut tres ramulos figito, dum ne minus quaternum digitorum inter eos ſit ſpatium.*

Pro arboris magnitudine, & corticis bonitate hæc facito. *Cum omnes ſurculos, quos arbor patietur, demiſeris, libro ulmi, vel vimine arborem aſtringito: poſtea paleato luto bene ſubacto oblinito totam plagam, & ſpatium, quod eſt inter ſurculos uſque eo, ut duobus digitis inſita extent: ſupra lutum muſcum imponito, & ita obligato, ne pluvia dilabatur.* Vides ut plura in hoc altero quam in priore loco tradantur: quæ ne conſulto ab Auctore omiſſa, ſed potius ab oſcitantibus librariis negligenter præterita eſſe, putemus, cum res ipſæ per ſe docent, tum vero id commonet, quo nihil facilius eſt factu, ut videlicet ab illo primo *extent* ad hoc ſecundum *extent* temere, ut fit, in deſcribendo delapſi, plures interjectos verſus iiſdem, aut fere iiſdem verbis eadem præcepta continentes, tranſilire, primo illo in loco potuerint. Sane in idem ferme erroris genus eoſdem incidiſse in libri etiam XI. capite 2. deſcribendo, ex vetuſtis codicibus intellexit Robertus Stephanus (in fine Oper. Columell.) ſed ne longius a propoſito loco deflectamus; Palladius quoque, Columellam, ut ſæpe diximus, plurimum ſequens, cum de hoc eodem inſitionis genere præciperet, hæc minime prætermiſit: (lib. 3. tit. 17. ſect. 2. ſq.)

— *ſtatim ſurculum mergimus una parte deciſum ſalva medulla, & cortice partis alterius, qui ſupra arborem ſex vel octo digitis emineat.* *Duos vel tres vel plures ſurculos pro trunci qualitate conſtituimus: quaternis digitis* (an *quaternos digitos?*) *vel amplius inter eos ſpatium relinquimus: tunc junco, aut ulmo: aut vimine ſtringimus, & ſupra lutum muſco tectum ponemus, ac ligabimus &c.* Illud unum diſſimulare non poſſum, dubitare me an integrum ſit verbum illud ultimum *dilabatur*. Cum enim veniebat in mentem, Columellam lib. IV. cap. 19. ſ. 8. de vitis inſitione ſcripſiſſe: *fiſſura diligenter ſubacto luto linitur, atque ſuperpoſito muſco ligatur, quod & calores & pluvias arceat*, non *dilabatur*, ſed *illabatur* ſcribendum eſſe, ſuſpicabar, præſertim cum etiam Cato poſt peractas inſitiones ſic præcipiat: (cap. 41. ſ. 4.) *inſuper lingua bubula obtegito, ſi pluat, ne aqua in librum permanet.*

Cum autem de eadem re in lib. de Arborib. cap. 8. ſect. 2. hæc legerem; *quidquid inſerueris viti, diligenter libro ligato, atque luto ſubacto paleato illinito, operitoque plagam, & ita alligato, ne aqua, ventuſve penetrare poſſit: deinde ſupra lutum muſcum imponito & ita religato; ea res præbet humorem nec inareſcere ſinit;* tum vero qua ratione ſervari quadantenus poſſet vulgata ſcriptura, intelligebam.

Sed de hoc tu, Vir Cl. conſtitues, ut de his quoque duobus locis, quos cum inter ſe utroque in libro comparaverimus, protinus ad VI. librum tranſibimus. Hæc igitur in V. §. 22 Col. 5, 11, 7. Paulo poſt conſequuntur: *medium truncum acuto ſcalpello permodice findito, ita ut fiſſura digitorum trium ſit in ea: deinde cuneum, quo diducatur, inſerito.* At quanto melius in libro de Arborib. cap. 26 ſ. 6: *medium truncum acuto ſcalpro modice findito, ita ut fiſſura trium digitorum ſit.*

In eam deinde cuneum, quoad patietur, inſerito. Pariter primi, atque alterius generis inſitionis deſcriptione abſoluta, cum de tertio nondum fieri cœpta ſint verba, illic quidem ita ſcriptum eſt:

Hoc tertium genus inſitionis, cum ſit ſubtiliſſimum, non omni generi arborum idoneum eſt; hic vero omiſsa, ut decebat, prima illa vocula: (ibid.) *Tertium genus inſitionis, cum ſit ſubtiliſſimum* &c.

§. 23. Col. 6, 2, 8. Libro VI. cap. 2. *curandum ne in domitura bos calce, aut cornu quenquam contingat: nam niſi hæc caveantur, nunquam ejuſmodi vitia, quamvis ſubacta, eximi poterunt.* Suſpicor legendum eſſe, *quamvis ſubacto*, hoc eſt domito; hic enim, ut eſt perſpicuum, docet quomodo juvencos, qui de grege feri comprehenduntur, *ſubigi* conveniat (ſ. 1.) §. 24. Col. 6, 5, 3. Videndum autem cenſeo, an unum, & fortaſſe etiam alterum verbum inducendum,

dum, aut quid aliud faciendum ſit in eo loco capitis 5. *Tum paribus caſiæ, myrrhæque, & thuris ponderibus, ac tantundem ſanguinis marinæ teſtudinis miſcetur potio, cum vini veteris ſextariis tribus, & ita per nares infunditur.* Atque utinam Vegetius, qui plura, ut noſti, ex Columella deſcripſit, non hæc diviſiſſet (Artis Veterin. l. 3. c. 2) facile ex illo conjiceremus, quid in his verbis agendum eſſet, ut certe conjicio quid agendum ſit in iis quæ proxime conſequuntur: *Sed ipſum medicamentum ponderis ſex unciæ diviſum, portione æqua per triduum cum vino dediſſe ſat erit.* Cum enim Vegetius de ſanguine marinæ teſtudinis cum *vino per os dando ſcripſiſſet*, hæc ſubjecit (ibid.) *Pulverem & caſiæ fiſtulæ, nec non etiam thuris pro æqua parte admiſces, ex eo unam ſemis unciam cum ſextario vini veteris in die per nares bovis infundis. Quod medicamentum per triduum facies*; unde proclive eſt colligere, ita ſcriptum eſſe a Columella vel numerorum notis indicatum: *pond. ſeſcunciæ*.

§. 25. Col. 6, 6, 4 Capite autem inſequenti voculam deeſſe ſuſpicor eo in loco: *Ubi nec medicina proceſſit.* Nam cum paulo etiam ſupra medicina alia propoſita ſit, deinde, nonnullis de chirurgico auxilio interjectis, hæc altera medicina, & poſt hanc porro tertia imperetur, videtur fuiſſe ſcriptum fortaſſis: *Ubi nec hæc medicina proceſſit.* Neque enim iſtarum minus profecto gratum duarum vocularum concurſum declinare voluiſſe credendus eſt, qui modo ſcripſerat: *Si nec hæc profuit res*, atque alibi etiam (l. 12. c. 1. ſ. 2): *ſed nec hæc tantum* &c. (lib. 12. c. 52. ſ. 1.) *ſi nec hæc fuerit* &c. Illud accedit, verba quæ apud Vegetium illis Columellæ reſpondent, hæc eſſe (ib. c. 3.) *ſi iſta non valent*: Vides, ut poſt illos ſuperiores hunc etiam aditum aperire coner ad Columellam emendandum. Neque enim inficior, verum eſſe quod Reineſius ad Daumium ſcripſit (ep. 121): *Vegetium Columellæ exſcriptorem eſſe, & ad eum eſſe exigendum*; imo cum hæc ponam, illud adjicio, eſſe tamen, ubi viciſſim Columella ad Vegetium exigi poſſit, quod fortaſſe in aliis capitibus luculentius oſtendam.

§. 26. Col. 6, 6, 5. Nam quæ in hoc ipſo 6. capite legimus: *Sunt & ante detractionem ſanguinis illa remedia, tribus heminis vini tres unciæ pinſiti allii permiſcentur, & poſt eam potionem (bos) currere cogitur. Vel ſalis ſextans cum cepis decem conteritur, & admiſto melle decocto* &c. apud Vegetium quidem ita propoſita inveniuntur (loc. cit.): *Ante detractionem tamen ſanguinis adhibentur iſta remedia: tribus heminis vini, quatuor unciæ contriti olei permiſcentur, poſtque potionem cogetur currere: duæ quoque unciæ ſalis cum decem unciis ceparum atteruntur: mel quoque decoctum admiſcetur* &c. Ego vero ita hic Vegetium ad Columellam exigendum eſſe, non dubito, ut pro *contriti olei*, *contriti allii* reponatur; imo etſi aliquos exiſtere poſſe video, qui viciſſim quærant, an apud Columellam non *cum cepis decem*, ſed *cum ceparum dextante* legendum ſit, librariis videlicet in numerorum notis intelligendis facile deceptis; ego tamen re ipſa, & verbis quæ apud Vegetium conſequuntur, perpenſis, hunc potius ex Columella emendandum in hac quoque parte, exiſtimaverim, ut pleriſque præterea in locis, quos collatis utriuſque tum his, tum inſequentibus paginis, nullo negotio proferre poſſem, niſi emendatos jam putarem ab his, qui Vegetium poſt A. 1528. (ejus enim anni tantummodo exemplar habeo) typographis tradidere. Itaque nunc tantum de Columella emaculando videamus. Quem ſi in iis tot locis, quos ſupra ex lib.V. & VI. produxi, quamvis in meis omnibus editionibus ad eundem modum ſcriptis mendis tamen inquinatum eſſe, credidi; quanto magis eſſe credam in extremo capite 8. (quod me fateor non intelligere) *Sed hæc his ſolum faſtidium eſt*; cum Juntina editio non *eſt* hic habeat, ſed *tollunt?*

§. 27. Col. 6, 10, 2. Minuſque pariter dubitabo, quin capite 10, ubi legimus: *Porri etiam ſuccum oleo, vel ipſa fibra cum ordeacea farina contrita remedio eſt*; reſcribendum ſit: *ſuccus cum oleo*, quando Rob. Stephanus ita ſcripſit: *ſuccus oleo*, præſertim cum Vegetius quoque hæc ita verba deſcripſerit (ibid. c. 4.)

Porri etiam ſuccus expreſſus cum oleo & ipſi febri cum hordeacea farina remedium præſtant : quo etiam ex loco erunt fortaſſe, qui cogitent, an alia in Columella emendanda ſint; ſed his ego non ita facile adſtipulabor. §. 28. Col. 6. 17, 1. Contra autem menda quæ initio capitis 17. in meis omnibus libris inſedere, experiar an poſſim tollere Vegetio adjutore. Id caput ſic incipit : *Eſt etiam mortifer iis* (bobus) *ſerpentis ictus, eſt & magnorum animalium noxium virus: nam & vipera, & cæcilia ſæpe cum in paſcua bos improvide ſupercubuit, laceſſita onere morſum imprimit. Muſque araneus, quem Græci σκυτάλην appellant, quamvis exiguis dentibus, non exiguam partem molitur.* Hæc ita Vegetius (ibid.)

Serpentis quoque ictus mortiferus eſt bobus, ſed & minorum animalium noxium virus. Nam vipera & celicia cum in paſcuis bos improvide ſupercumbit, ſtimulo morſus imprimunt. Araneus quoque, quem Græci migaltem appellant, parvi quidem corporis non parvam ſolet inferre perniciem. Hic ſi Vegetium ad Columellam rite exigere velimus; unum emendabimus verbum & pro *celicia* ſcribemus *cæcilia*. At ſi Columellam ad Vegetium; duo facile corrigemus. Nam pro *magnorum* reponemus *minorum*; neque enim magnum ullum hoc in capite virulentum animal memoratur: & pro σκυτάλην, quod quidem apud Græcos, non muris aranei, ſed ſerpentis nomen eſſe, ſcio, μυγάλην, quod apud ipſos, ut præclare noſti, muris aranei nomen eſt, vetuſtis inſuper libris, ut Rob. Stephanus obſervavit (in fine Oper. Columellæ) auctoribus, reſcribemus. Præter quæ an *in paſcua* ſic itidem mutare oporteat, *in paſcuis*, videndum eſt. §. 29. Col. 6, 17, 3. Sed & paulo infra juvat utriuſque Auctoris verba comparare. Columella: *Hujus herbæ ſuccus vino miſtus infunditur faucibus, atque ipſa folio cum ſale trita malagmatis more, ſcarificationi intenditur: vel ſi hanc herbam viridem tempus anni negat, ſemina ejus collecta, & levigata cum vino dantur potanda.* Vegetius (loc. cit.):
Hujus herbæ ſuccus cum vino faucibus infundatur, atque ipſa folia cum ſale trita imponantur in plagam. Quod ſi viridem minime reperiunt, ſemina ejus collecta & trita dantur ad potandum cum vino. An *folio -- intenditur* (Gymnicus ſcripſit *foliis*, cæteri, in quibus Gryphius etiam ipſe in priore editione, *folia -- intenditur*) omnino mutandum ſit in *folia intenduntur*, quæri poteſt; certe *vivo*, quod Aldi, Gymnici, Stephani, & Gryphii poſtremum quidem exemplar proponit, in *vino* mutandum eſt. §. 30. Col. 6, 17, 5. Mox etiam hæc Columella: *Vel ſi id non adeſt, humorque oſtendit injuriam dentium* (muris aranei) *cuminum conteritur, eique adjicitur exiguum picis liquidæ, & axungiæ, ut lentorem malagmatis habeat. Id impoſitum perniciem commovet. Vel ſi antequam tumor diſcutiatur, in ſuppurationem convertitur, optimum eſt ignea lamina converſionem reſecare, & quidquid vitioſi eſt, inurere* &c. Sic autem Vegetius (ibid.) *Quod ſi non fuerit contritum ciminum cum picula, & axungia, ut ſimilitudinem malagmæ habeat, impoſitum plagæ perniciem ſubmovet. Quod ſi antequam tumor diſcutiatur, ſuppuratio fuerit generata, optimum eſt ignea lamina vel cauterio collectionem aperire, quidquid vitioſum eſt, inurere* &c. Hic quæro abs te, Vir Doctiſſime, non illud, an Columellæ ſcriptura utcumque defendi poſſit? ſed illud tantum, maliſne credere, ſcriptum eſſe a Columella, *perniciem commovet*, quam *perniciem ſubmovet: converſionem reſecare*, quam *collectionem* (hæc enim vox tumorem etiam, ut noſti, ac vomicam Latinis ſcriptoribus ſignificat) *reſecare?* Sane Gymnicus; credo, quod ibi vocem iſtam *converſionem* haud probaret; quod reſecandum eſſet, intelligi maluit, quam ponere, ſcripſitque ideo, *lamina reſecare*. Eſt etiam aliquid, quod etſi a Vegetio non indicatur, minus tamen rectum eſſe, ſuſpicor in primis ipſis Columellæ noſtri verbis: *Vel ſi id non adeſt, humorque oſtendit injuriam dentium;* videtur enim legendum, *tumorque oſtendit*, tum quia id conſequitur: *antequam tumor diſcutiatur:* tum quia hæc antecedunt:
Cæciliæ morſus *tumorem, ſuppurationemque molitur. Idem facit etiam muris aranei.* §. 31. Col. 6, 24, 2. Levius eſt quod

quod in capite 24. notavimus; ſed & ſententiam magis corrumpit, & mirandum magis eſt, ne id quidem ab ullo eorum qui editiones has noſtras procurarunt, eſſe animadverſum, videlicet hæc verba: *quod ſi aut fœmina recuſat, aut non appetit taurus eadem ratione, qua faſtidientibus equis mox præcipiemus.* *Elicitur cupiditas* &c. ad hunc modum eſſe diſtinguenda: -- *præcipiemus, elicitur cupiditas* &c. §. 32. Col. 6, 26. 2. & 3. Cum autem ſæpius legerim capitis 26. illam partem; *apprehendere teſtium nervos, quos Græci κρεμαστῆρας ab eo appellant, quod ex illis genitales partes dependent, quibus comprehenſis ſtatim teſtes ferro reſecare, & expreſſos ita reſcindere, ut extrema pars eorum adhærens prædictis nervis relinquatur. Nam hoc modo nec eruptione ſanguinis periclitatur juvencus, nec in totum effœminatur ademta omni virilitate, formaque ſervata maris generandi vim depoſuit, quam tamen ipſam non protinus amittit. Nam ſi patiaris eum a recenti curatione fœminam inire, conſtat ex eo poſſe generari. Sed minime id permittendum, ne profluvio ſanguinis intereat: verum vulnera ejus ſarmentitio cinere cum argenti ſpuma linenda ſunt, abſtinenduſque eo die ab humore* &c.; cum ergo ſæpius hæc legerim, dubitare cœpi, non *a recenti curatione*, ſed *a recenti caſtratione* eſſe legendum, cum ob alia quæ vel nota ſunt, vel ex verbis conſequentibus apparent, tum quia Palladius, qui, ut alibi etiam diximus, fere ſolet Columellam exſcribere, illa eadem priora proponens, hæc ſubdit (l. 6. tit 7. ſ. 2.) *nec admittendum eſt, quod plerique faciunt, ut ſtatim caſtratos coire compellant, nam certum eſt ab eis generari, ſed ipſos fluxu ſanguinis interire. Vulnera vero caſtraturæ cinere ſarmentorum, & ſpuma linentur argenti -- Caſtratus abſtineatur a potu* &c. Sed & M. Varro (de Re Ruſt. l. 2. c. 5. ſ. 14.) *exemtis*, inquit, *teſticulis, ſi ſtatim admiſeris, concipere.* Quod ſi forte quæras, cur ſæpius illa, ut dixi, relegerim; memoria repete, quantum me Anatomes, & Chirurgiæ delectet hiſtoria, cujus videlicet gratia non hæc modo, quæ qualiacunque ſunt, inſtituto tamen ſubſerviunt meo, verum alia quoque magna cum voluptate apud Columellam me legiſſe confiteor, velut hæc proximo libro VII. cap. 9. (ſ. 5.) *Fœminis quoque* (Scrofis) *vulvæ ferro exulcerantur, & cicatricibus clauduntur, ne ſint genitales;* capite autem 11. (ſ. 2.) alteram illam ſpecioſiorem, ſed magis periculoſam caſtrationis ſuum rationem: *cum virilem partem unam ferro reſectam detraxeris, per impreſſum vulnus ſcalpellum inferito, & mediam quaſi cutem, quæ intervenit duobus membris genitalibus reſcindito: atque uncis digitis alterum quoque teſticulum educito, ſic fiet una cicatrix* &c. Vides, ut jam tum noſceret membranam inter utrumque teſtem in modum ſive communis ſepti, ut Recentiorum Anatomicorum quidam contendunt, ſive peculiaris ſacculi, ut alii docent, trajectam. Sed neque ignorabat peculiarem illam quam Chymici inculcant ad præparanda medicamenta fimi vim atque utilitatem: nam libro eodem capite 5. hæc ſcripſit (ſ. 8.) *oblitum vas in ſterquilinio defoditur, ac toto anno fimi vapore concoctum, mox promitur: tepefactumque medicamentum linitur* &c. Neque tandem cum in hoc ipſo libro VI. cap. 16. ſcripſiſſet (ſ. 2.) *ſolere neglecta ulcera ſcatere vermibus*, illud præcipere omiſit, quænam circum ulcera adhibenda ſint medicamenta, *ne infeſtentur a muſcis, quæ ubi*, inquit, *ulceribus inſederunt, vermes creant.* Sed nunc quidem, hiſce præteritis, ſuſpectos locos memorare pergamus.

§. 33. Col. 6, 27, 10. Capite 27. *ignobilis quoque vulgaris elicit cupiditatem* &c. Videtur & deeſſe, aut alia ejuſmodi vocula, quæ videlicet duo illa adjectiva colliget; ut cap. 37. [ſ. 9.] *degener, & vulgaris aſellus* itemque initio Libri VII. *vilis hic vulgariſque aſellus.*

§. 34. Col. 6, 30, 6. Capite 30. *& ne plus juſto exinaniatur, ſtercus ipſius jumenti fluentibus venis ad motum faſciis obligetur.* Etiamſi Vegetius (l. 2. c. 45.) hunc ipſum locum non ſic deſcripſiſſet: *quod ſi plus profluat* (ſanguis) *quam neceſſe ſit, ſtercus ipſius jumenti fluentibus imponitur venis & faſciis alligatur;* tamen mirum fuiſſet, neminem eorum qui mea Columellæ exemplaria edidere; ſi

Rob. Stephanum excipias; animadvertiſſe, ſcribendum eſſe *admotum*. Sed tamen magis mirum eſt quod protinus notabitur.

§. 35. Col. 7, 1, 2. Libro enim VII. cap. 1. in his verbis: *Hujus animalis tam exiguæ tutelæ plurima & neceſſaria opera ſupra portionem reſpondent, tum & facilem terram qualis in Bætica totaque Lybie ſit, levibus aratris proſcindat, & non nimio pondere vehicula trahat. Sæpe etiam* &c. ne Stephanus quidem animadvertit, non *tum & facilem*; ſed *cum & facilem* eſſe legendum. §. 36. Col. 7, 3, 3. Neque item cap. 3. in iis, quæ de maxime probato ariete conſcribuntur: *intortis cornibus, non quia magis hic ſit utilis (nam eſt melior mutilus aries) ſed quia minime nocent. Intorta potius, quam ſurrecta & patula cornua, quibuſdam tamen regionibus* &c. niſi quid aliud inſit vitii, hanc diſtinctionem convenire: --- *quia minime nocent intorta potius, quam ſurrecta, & patula cornua.* §. 37. Col. 7, 3, 4. Paulo autem infra, ubi ſcriptum eſt; --- *mutilum probabimus marem, quoniam eſt illud incommodum in cornuto, quid cum ſentiat ſe velut quodam naturæ loco capitis armatum, frequenter in pugnam procurrit;* mendum certe ineſt: quod qua ratione tollendum eſſet, difficile foret divinare, niſi Cl. Drackenborchius (ad Silii Italici Punic lib. 7. verſ. 566.) nuper monuiſſet, in veteri codice ita ſcriptum eſſe: *quodam naturali telo capitis armatum* &c. §. 38. Col. 7, 3, 15. Porro in eodem 3. capite deeſſe aliquid crediderim, ubi agitur de gregis numero ſupplendo. Quod ut melius poſſit intelligi, totus deſcibendus eſt locus: *nec committi debet, ut totus grex effœtus ſenectute dominum deſtituat: cum præſertim boni paſtoris vel prima cura ſit, annis omnibus in demortuarum vitioſarumque ovium locum totidem, vel etiam plura capita ſubſtituere, quoniam ſæpe frigoris atque hiemis ſævitia paſtorem decipit, & eas oves interimit, quas ille tempore autumni, ratus adhuc eſſe tolerabiles, non ſubmoverat: quo magis etiam propter hos caſus, niſi validiſſima, quæ non comprehendatur hieme, novaque progenie repletur numerus, quod qui faciet* &c. Scilicet deeſſe videtur particula *non* legendumque *non niſi validiſſima*. §. 38. Col. 7, 6, 7. Fidentius vero in his capitis 6. verbis: *Parit autem, ſi eſt generoſa proles, frequenter duos, nonnunquam trigeminos. Peſſima eſt fœtura, cum matres bimæ ternos hœdos efficiunt;* hic, inquam, fidentius non *bimæ*, ſed *binæ* ſcribendum eſſe, aſſeruerim, quod etſi quinque reliquæ editiones repugnent, at illam ſaltem mecum facere invenio, quæ ab Joanne Gymnico eſt procurata. §. 39. Col. 7, 6, 9. Illud tamen, quod in hac & ceteris paulo infra neglectum eſt, leve ſit licet, omittendum non putaverim, videlicet ut in iis, quæ de magiſtro caprini pecoris præcipiuntur: *per rupes, per ſolitudines, per vepres facile vadat, & non ut alterius generis paſtores ſequatur, ſed plerumque ut antecedat gregem;* nota aliqua diſtinctionis collocetur inter *paſtores* & *ſequatur*. §. 40. Col. 7, 8, 7, & 7, 12, 12. Sed in extremo capite 8. *Eſt etiam* (caſeus) *non ingrati ſaporis muria perduratus, atque ita maligni ligni, vel culmi fumo coloratus;* cum Juntinum exemplar, non *maligni* habeat, ſed *malini*, quæro ex te, utrum hanc omnino cenſeas accipiendam eſſe Scripturam. In hoc autem loco ex cap. 12. *ſemper & lac, & ſpiritus maternus longe magis ingenii, atque incrementa corporis auget;* putas ne omnia recta eſſe, & ne ullum quidem verbum in non ſuam ſedem eſſe tranſpoſitum?

§. 41. Col. 8, 2, 10. VIII. Libri capite 2. *Vaſta fœmina & frequenter horrentibus plumis hirta: robuſta crura, nec longa* &c. Permirum eſt, in nullo meorum exemplarium ſcriptum eſſe *femina*; *fœmina* enim modo deſcripta, nunc qualem gallinaceum marem probet Auctor oſtendit, Varronem ſecutus, cujus hæc ſunt (de Re Ruſt. l. 3. c. 9. ſ. 5.); *feminibus piloſis, cruribus brevibus.* Res ita perſpicua eſt, ut quocunque modo ſcripta vox illa neminem morari poſſe videatur.

Sed tamen Philippus Beroaldus ob ejuſmodi ſcripturæ incuriam in Apuleii, Scriptoris alioqui nocturna, diurnaque manu ab ipſo verſati, loco quodam proponendo incredibilem in modum deceptus eſt in ſuis Columellæ enarrationibus (ad vo-

cem

tem *Glaber.*) *Glabella*, inquit, *fœmina decenter dicitur Apulejo*, cujus *corpus eſt lævigatum*, *politum*, *nulloque pilo hiſpidum*; cum Apulejum (Metamorph. l. 2.) quidem non *glabella fœmina*, ut in Juntino (A. 1522. Florentiæ) etiam exemplari eſt, ſed *glabella femina* ſcripſiſſe, ex proximis verbis intelligatur, ut non Photidem, ſed ejus femina, vel id potius, qui fœmina erat, glabellum dixerit; quamobrem Elmenhorſtius (Emendation. ad l. 2. Metamorph. Apul. pag. 122. v. 11.) non conjecturam modo Lipſii, ſed & Florentini codicis auctoritatem ſequi ſe poſſe, exiſtimavit, & *glabellum* ibi *feminal* ſcribere. §. 42. Col. 8, 4, 1. & 8, 5, 5. ſq. Capite 4. *excreta tritici minute commode dantur*; An Juntinam ſequi editionem præſtat, & reponere *minuta?* Capite 5. *gallinæ incubare cupiunt*, *ad Idibus Januariis*, *quod facere non omnibus permittendum eſt*, *quoniam quidem novellæ magis edendis*, *quam excubandis ovis utiliores ſunt*: & mox iterum: *Aliæ melius excubant*, *aliæ editos pullos commodius educant*. *At e contrario quædam & ſua & aliena ova comminuunt*. An *incubandis* & *incubant* reſcribendum eſt? §. 43. Col. 8, 17, 4. Capite 17. quo loco agitur de marina aqua tum in piſcinam inducenda, tum ſubmovenda: *Nec dubium*, *quin quanto magis imo mari venit unda*, *tanto ſit frigidior*, *quod eſt aptiſſimum nantibus*. *Sin autem locus ubi vivarium conſtituere cenſemus*, *pari libra cum æquore maris eſt*, *in pedes novem defodiatur piſcina*, *& infra duos a ſumma parte cuniculus rivi perducatur*, *curandumque eſt*, *ut quam largiſſime veniant*, *quoniam modus ille aquæ jacentis infra libram maris non aliter exprimitur*, *quam si major recentis freti vis inceſſerit*, legemuſne: *ut quam largiſſime veniat?*

§. 44. Col. 9, 3, 2. Libro IX. cap. 3. Columella memorat *nonnullas* (apes) *minimas*, *gracileſque*, *& acuti alvei ex aureolo*. *varias* &c. Videtur antiquo more ſcribendum, *acuti alvi*, *ex aureolo varias* &c. & tamen noſtri omnes, præter Stephanum, ita diſtinguunt, ut primo propoſuimus; *alvei* vel ipſe Stephanus ſcribit. §. 45. Col. 9, 4, 4. Cap. 4. *At in hortenſi lira conſita nitent candida lilia*, *nec his ſordidiora leucoja*, *tum punicæ roſæ*, *luteolæque*, *& Sarranæ violæ*, *nec minus cœleſtis numinis hyacinthus*; quid ſi legamus, *cœleſtis luminis?* videtur enim hic Columella florum tantummodo colores ſpectare: idemque in libro inſequenti ſcribit (10, 97.): *Candida leucoja*, *& flaventia lumina calthæ*, & mox (v. 100.): *Nec non vel niveos*, *vel cæruleos hyacinthos*. §. 46. Col. 9, 7, 2. Cap. 7. *Singula* (alvearia) *binis parietibus anguſtis contineantur*, *liberæque frontes utrinque ſint*. *Nam & qua procedunt*, *nonnunquam patefaciendæ ſunt*, *& multo magis a tergo*, *quia ſubinde curantur examina*. Suſpicor legendum eſſe, *qua ſubinde*; nam cap. 15. (ſ. 5.) docet, quid faciendum ſit favos demeſſuro, *ubi a poſteriore parte nullum veſtibulum patefactum habuerit alveare*, tum hæc addit (ſ. 11.): *Caſtratæ deinde alvi*, *ſi quæ tranſverſos favos in aditu habebunt*, *convertendæ erunt*, *ut alterna vice poſteriores partes veſtibula fiant*: *Sic enim proxime cum caſtrabuntur*, *veteres potius favi*, *quam novi eximentur*, *ceræque novabuntur*, *quæ tanto deteriores ſunt*, *quanto vetuſtiores*. *Quodſi forte alvearia circumſtructa*, *& immobilia fuerint*, *curæ erit nobis*, *ut modo a poſteriore*, *modo a priore parte caſtrentur*: §. 47. Col. 9, 8, 8. Capite 8. *Primum quam longe ſint* (apes) *explorandum eſt*, *præparandumque in hanc rem liquida rubrica*, *qua cum feſtucis illitis contigeris apum terga fontem libantium* &c. Hic operæ pretium facturos nos arbitror, ſi Palladium hunc ipſum locum deſcribentem (L. 5. tit. 8. ſ. 2.) inſpexerimus. *Ac primo*, inquit, *quam longe ſint*, *exploremus*, *aut proxime rubricam liquidam brevi vaſculo infuſam geramus*, *& obſervemus fontes*, *aut aquas vicinas*: *tunc dorſa apum bibentium tangamus illo liquore tincta feſtucula* &c. Fortaſſe hæc Palladii verba ad hunc modum ſunt emendanda: *Ac primo ut quam longe ſint*, *exploremus*, *aut proxime*; *rubricam* &c. Fortaſſe omiſſa etiam particula *ut*, ſatis eſt aut ita, ut diſtinximus, legere, aut ſic --- *proxime*. *Rubricam*. Verum utcumque hoc eſt, illud ex iiſdem verbis

ſuſpicari proclive eſt, deeſse in Columella unam, aut alteram vocem, legendumque in hunc fere modum: *præparandumque in hanc rem vaſculum liquida rubrica*, aut *cum liquida rubrica*. §. 48. Col. 9, 9, 3.

Capite autem 9. in his quidem verbis: *quod ne fiat* (hoc eſt ne apes peregrinam regionem petant) *boni curatoris eſt, vernis temporibus obſervare alveos in octavam fere diei horam, poſtquam non temere ſe nova proripiunt agmina*; etſi ſatis per ſe apparet, reſcribendum eſse *poſt quam*, id eſt horam, juvabit tamen & Palladii (Jun. 7, 5.) reſpondentem huic locum tranſcribere: *Obſervabit autem cuſtos aſſiduus uſque in octavam, vel nonam horam, quia poſt hæc tempora non facile fugere conſueverunt*. §. 49. Col. 9, 9, 7. Paulo autem infra videas velim, deceatne vulgatam in Columella ſervare ſcripturam: *Itaque ſi conſtat principibus gratia, manet pax incruenta. Sin autem ſæpius aciem dimicanteis notaveris, duces ſeditionum interficere curabis*; an contra oporteat, *acie dimicanteis*, vel *acies dimicanteis* reſcribere. §. 50. Col. 9, 12, 2.

Capite 12. *Crepitaculis æreis --- terreatur fugiens juventus. Eaque quæ vel pavida cum repetierit alvum maternam, & in ejus aditu glomerata pependerit, vel ſtativo ſe ad proximam frondem contulerit, protinus cuſtos novum loculamentum in hoc præparatum perliniat intrinſecus prædictis herbis: deinde guttis mellis reſperſum admoveat*. Crediſne legendum, *eique*, an potius, *æque pavida cum vel repetierit* &c. §. 51. Col. 9, 13, 9. & 14. Capite 13. *Prodeſſe etiam putat apibus vetuſtate corruptis examen novum contribuere, quamvis periculum ſit, ne ſeditione conſumentur*. Legendum videtur *conſumantur*.

Ad extremum vero ejuſdem capitis, ubi apibus ob maximam florum copiam, magis mellificio, quam reparandæ ſoboli operam dantibus, *utiliſſimum eſſe* dicitur *tertio quoque die alveorum exitus præcludi, exiguis foraminibus relictis, per quæ non poſſunt apes exire, ut ab opere mellifico evocatæ, quoniam ſe non ſperent poſſe ceras omnes liquoribus ſtipare, fœtibus expleant*, aut eſt ſcribendum *avocatæ*, aut etiam in iis Tullii exemplaribus (Tuſculan. 1.) in quibus legimus: *a negotio omni evocamus animum*, minime neceſſe eſt reponere *avocamus*, vel *ſevocamus*. §. 52. Col. 9, 14, 6. Denique cap. 14. poſtquam rationem attigit Columella reparandi apes juvenco peremto, *Quam rationem*, inquit, *diligentius perſequi ſupervacuum puto, conſentiens Celſo, qui prudentiſſime ait, non tanto interitu pecus iſtud admitti, ut ſic requirendum ſit*. Hic vero ego in eadem opinione eſſe me, fateor, quam & alibi (Epiſt. in Corn. Cel.) indicavi, nimirum non *admitti*, ſed *amitti* eſſe legendum.

§. 53. Col. 10, 21. ſq. Libro autem X. non minus quam in iis locis, de quibus hactenus dictum eſt, meas omnes editiones peccare video in his verſibus: *Nec manibus mitis ferulas, nec cruribus æque Terga rubi, ſpiniſque ferat paliuron acutis*; niſi quod Juntina habet *æqua*: quod ut probandum videtur, ſic *miteis*, vel *mites* pro *mitis* reponendum. In his quoque *Tu quæ pallet humi, quæ frondes purpurat auro. Ponatur viola*; vix editio eadem: *Tum*; Stephani vero *Tunc* exhibet. §. 54. Col. 10, 121. Sed omnes iterum ſunt mendoſæ in hoc verſu: *Rutaque Palladiæ baccæ victura ſaporem*: quem propterea ita interpretatus eſt Junius Pompo. Fortunatus (comment. in hunc librum X. Columellæ) ut Palladiæ baccæ nomine *oleum* ſignificari, doceret, atque ita rem, ſi Diis placet, declarari poſſe, crederet: *Rutæ manipulus ſi liquamen, vel oleum deſierit, admixtus dapibus, & liquaminis, & olei vicem præſtat, ac eſcam ſapidiorem facit*. Vetus autem Codex a Cl. Drackenborchio (ad Silii Italici Punicor. l. 7. verſ. 354.) memoratus, non *victura* in eo verſu habet, ſed *jutura*, quem videlicet ad modum Palladium (l. 4. tit. 10. ſ. 36.) quoque ſcripſiſſe video, *humoribus juti*; ut ſententia ſit, Rutam ad juvandum, id eſt meliorem efficiendum olivarum ſaporem utilem eſſe. Quam ego ſcripturam eo magis probandam exiſtimo, quo magis ſententiam hanc confirmare poſſum, non modo ejuſdem Palladii, aut Catonis, ſed ipſius etiam Columellæ auctoritate. Mitto igitur Palladium

(l. 12.

(l. 12. tit. 22. ſ. 5.) qui ſic condire olivas docuit : *lectas baccas ex arbore ſtatim condias , rutam , & petroſelinum ſternes inter ſpatia ſtructionis , & ſubinde cinerati ſalis aſperſione cumulabis* &c. Mitto Catonem (cap. 119.) , qui Epityrum (id eſt conditurae olivarum genus , ut Columella noſter (l. 12. c. 47. ſ. 9.) docet , quod in Civitatibus Græcis plerumque uſurpabant) ſic faciendum præcepit : *Ex oleis albis , nigris , variiſque nucleos ejicito . Sic condito . Concidito ipſas , addito oleum , acetum , coriandrum , cuminum , fœniculum , rutam , mentam* &c. Certe ipſe Columella (ibid.) cum Epityrum deſcribit , *in ſingulos* , inquit , *modios olivæ triti ſalis cocti ſingulos ſextarios infundimus : itemque lentiſci ſemen , rutæque , ac fœniculi folia* &c. ; & in nigræ olivæ conditura (cap. 48. ſ. 5.) *olivam* , inquit , *in urceum , aut cacabum novum mittito ſubſtrato apio , & modica ruta ;* & alio in loco (c. 47. ſ. 5.) qui huc potiſſimum pertinet : *At hæc oliva per ſe parum jucunda eſt , ſed ad eas condituras , quæ lautioribus menſis adhibentur , idonea maxime eſt : nam cum res exigit , de amphora promitur , & contuſa recipit quamcunque volueris condituram . Plerique tamen ſectivum porrum , & rutam cum apio tenero , & mentam minute concidunt , & contuſis olivis miſcent* &c. §. 55. Col. 10 , 125. ſq. Proximi ſunt hi verſus : -- *& lactis guſtum quæ condiat herba Dejectura quidem fronti data ſigna fucarum , Vimque ſuam idcirco profitetur nomine Grajo .* In quibus ut Georgio Alexandrino (enarration. priſcar. voc. in libr. de Re Ruſt. ad vocem *Lactis* &c.) concedam , de Lepidio verba fieri , hujuſque vi cutis ſquamas , maculas , cicatrices , aliaque id genus vitia emendari etiam poſſe ; non tamen iſtic *fucarum* quid ſit , intelligam . Nam quod Fortunatus (comment. cit.) afferit , eſse hanc Columellæ ſententiam , *quod lepidium dejiciat ſigna & ulcera quæ mulieres ſibi ex fucis fecerunt* , videturque propterea *fucorum* legere ; nempe is ſyllabarum naturam , legeſque iſtiuſmodi carminis non attendit . Tu igitur , Vir Doctiſſime , hac etiam de re fac ſciam quid ſentias . §. 56. Col. 10 , 230. ſq. Sed Fortunatus cum aliis in verſibus haud multum vidit , tum vero in his : *Quare age quod ſequitur , parvo diſcrimine fulci Spargantur cæcis naſturtia dira colubris , Indomito male ſana cibo quas educat alvos , Et ſatureja thymi referens , thymbræque ſaporem ;* in his , inquam , interpretandis (ibid.) tam cæcus fuit , quam ſerpentes illi , quos humiditate fere cæcos erumpere , ait de terra ; illis enim , aſſeruit , Columellam hic docere *naſturtium adverſari ; ſaturejam autem eſſe male ſanam alvis quas alvos educat* . Scilicet non vidit , ſaturejam ad ſuperiorem verſum nihil attinere , in eoque *alvos* pro *alvus* ſcriptum eſſe , ut *equos* , *avos* ſæpe in antiquis monimentis nominandi caſu , quanquam in vetuſtis aliquibus Columellæ exemplaribus hic legi revera *alvus* , teſtatur Ro. Stephanus (in fine Oper. Columellæ) . Itaque Victorius (Caſtigation. in Columellam l. 10. ſive Hortulum pag. 141.) cum illud animadvertiſſet , reſcripſit *alvus* , & *cæcas colubras* interpretatus egregie eſt ventris lumbricos , quos etiam naſturtio pelli ab Dioſcoride (de Mat. Med. l. 2. c. 149.) traditum eſſe , non ignorabat . Illud addi poteſt , idcirco hos dixiſſe Columellam ab alvo educari male ſana , *indomito cibo* , quia probe ſciret , quod etiam ſupra (l. 6. c. 25. p. 230.) docuerat , *lumbricos fere naſci cruditatibus* . §. 57. Col. 10 , 248. ſq. Denique in his verſibus : *Quæque tuas audax imitatur Nyſie viteis , Nec metuit ſenteis , nam vepribus improba ſurgens Achrados , indomitaſque bionias alligat alnos .* mihi quidem *bryonias* videtur potius eſſe legendum , quod in antiquis etiam codicibus ab Stephano (loc. cit.) inventum eſſe ſcio .

§. 58. Liber XI. inſcribendus erat *Villicus* , quemadmodum duodecimus inſcriptus eſt *Villica* . Docet id ejuſdem libri duodecimi caput 18. (pag. 421.) ſic enim incipit : *Quamvis priore libro , qui inſcribitur Villicus* . §. 59. Col. 11 , 2 , 94. Cap. 2. *Nono Calendas Januarias Brumale ſolſtitium (ſicut Chaldæi obſervant) ſignificat* . Hic deſiderari puto quod ſignificatur . Neque enim ſic iſta verba accipienda eſſe , quaſi Columella , ipſe

ipſe confirmaret, id ſignificari quod tradunt Chaldæi, cum illud indicat quod ſuperiore capite (pag. 364.) ſcripſit, ſe Aſtrologorum *obſervationes, improbiſſimaſque Chaldæorum pollicitationes* alio opere confutaviſſe, tum hæc commonſtrant quæ duobus ante verſibus ſcripta ſunt, ſi cum eo loco, de quo agimus comparentur: *Sexto decimo Calendas Januarii ſol in Capricornum tranſitum facit, brumale ſolſtitium, ut Hipparcho placet, itaque tempeſtatem ſæpe ſignificat.* §. 60. Col. 11, 3, 37. Capit. 3. Poſtquam & locum, & rationem culturæ docuit atri oleris, *ſeritur*, inquit; *a Vulcanalibus uſque in Calendas Septembris, ſed etiam menſe Januario menta dulcem deſiderat uliginem, quam ob cauſam juxta fontem menſe Martio recte ponitur.* Videntur hæc verba melius diſtingui in editione Juntina, ſic videlicet --- *menſe Januario. Menta* &c. Niſi ita fiat; quo tempore atrum olus ſeri oporteat, Auctor præter morem, inſtitutumque ſuum omiſiſſe credendus eſt.

§. 61. Col. 11, 3, 39. Magis etiam apparet paulo poſt, verba aliter eſſe diſtinguenda: *Thymum & tranſmarina cunila, & ſerpillum, ſicut priore libro jam retuli, magis alvearia curantibus, quam olitoribus ſtudioſe conſeruntur. Sed nos ea condimentorum cauſa (nam ſunt quibuſdam eſculentis aptiſſima)* non alienum putamus etiam *in hortis habere locum neque pinguem, neque ſtercoratum, ſed apricum* deſiderant. Et tamen vix in Editione Stephani invenimus iſta diſtincta --- *etiam in hortis habere locum* &c. §. 62. Col. 11, 3, 43. Contra ſunt diſtincta in omnibus multo magis, quam oporteret, hæc verba: *Ea cum pingui, & ſtercoroſo ſolo poſt Idus Februarias ſic obrueris, ut quantum tres digiti ſeminis comprehendere queunt, ſingulis foſſulis deponas. Fere poſt quadrageſimum diem inter ſe implicantur;* perſpicuum namque eſt, ſic eſſe ſcibenda --- *deponas, fere poſt* &c. §. 63. Col. 11, 3, 64. In extremo denique hoc libro cum hæc legamus: *omnium librorum meorum argumenta ſubjeci, ut cum res exegiſſet, facile reperiri poſſit, quid in quoque quærendum, & qualiter quidque faciendum ſit;* non illud modo dubium eſt, ſcripſeritne Columella aliquanto aliter, ut puta *reperiri poſſet* &c. *faciendum eſſet;* verum hoc inſuper certum eſt, & illa argumenta periiſſe, & feciſſe hic ipſum ad eundem quadantenus modum, ad quem A. Gellius, qui noctes ſuas hac clauſula abſolvit: *Capita rerum, quæ cuique commentario inſunt, expoſuimus hic univerſa, ut jam ſtatim declaretur, quid, quove in libro quæri, invenirique poſſit:* & continuo ſingulorum capitum argumenta ex ordine ſubjecit. Non ignoro, poſſe aliquos credere, iſta omnia ab aliis fuiſſe iis Noctibus adjecta, permotos auctoritate Th. Bartholini, qui in Diſſert. VI. de legendis libris, *Capitum*, inquit, *ſeu ſectionum index nec novus eſt, nec antiquus. In primis editionibus tantum comparet. Neque enim antiquorum libri per capita fuerunt diſtincti, ſed Voluminibus. Ita Plinius, Herodotus, Thucydides, Livius, Salluſtius, & alii Græci pariter, & Latini Auctores totum opus ſine diſtinctione capitum pari tenore perſcripſerunt.* Sed velim, ut mihi reſpondeant, ſcripſeritne Celſus lib. VI. cap. 12. *Linguæ quoque ulcera non aliis medicamentis egent, quam quæ prima parte ſuperioris capitis expoſita ſunt;* itemque lib. VIII. cap. 9. *Medicamentis vero iiſdem opus eſt, quæ prima parte hujus capitis expoſita ſunt;* & hæc Celſi verba an utrobique res ipſa comprobet? Quæ cum urgeo, non propterea tamen contendo, aut pleroſque ſcriptores veteres idem feciſſe, aut aliena eſſe a vero, quæ porro ſubjicit Bartholinus: *cum a poſterioribus ſcribis per capita, & ſectiones Libri Auctorum dividerentur, ſæpe ſine cura, & conſilio, conjuncta fuiſſe ſeparata, & vice verſa, quod non raro lectorem in lectione turbat.* Quinimo fateor, id alicubi vel Celſi ipſius ſcriptis; non modo Columellæ; accidiſſe. Et de Celſo quidem alibi (epiſt. in Corn. Celſum) oſtendi. Columella autem ſive libros ſuos indiviſos reliquit, ſive in majores quaſdam partes, ſi non in capita, ipſe diſtribuit, ut illa in extremo ſexto videntur indicare: *ſicut prioribus hujus voluminis partibus tradidimus, quæ curam boum, equorumque continent;* certe nullo modo

modo

modo potuit ſic dividere, ut nunc habemus. Quidquid enim aut libri quarti initio in primum atque alterum caput diviſum videmus, aut initio ſecundi primum caput inſcribi, aut initio quinti, vel undecimi primum caput inchoare; vel præfationis loco ipſe reliquiſſet, vel ſi capitibus accenſere voluiſſet, ſexti quoque & noni, & duodecimi libri exordia pariter accenſuiſset. Neque item in eodem libro duodecimo caput 15. a 14; multoque minus tertii initium a fine ſecundi ſive eo in libro, ſive etiam in ſeptimo divulſiſset. Neque facile in libri ſexti caput 17, in quo de ſerpentibus, aliorumque noxiorum animalium ictibus agi videmus, quæ ad oculorum vitia pertinent, compegiſset: quam etiam partem quoties relego, excipique protinus animadverto capite 18, in quo iterum de noxio animalculo (hirudine videlicet, boum faucibus, ſtomacho, vel inteſtinis adhærente) verba fiunt; toties ſuſpicor, a librariis alicunde avulſam, huc temere fuiſse conjectam, nec tamen nuper; cum eundem locum tenere videam apud Vegetium (lib. 3. cap. 4.) ubi plura ex ſexto Columellæ volumine deſcripta ſunt. Sed quod aliter hæc tamen apud Vegetium, aliter apud Columellam in capita ſunt diviſa, id quoque videlicet indicio eſt, non hanc quam habemus, diviſionem a Columella fuiſse inſtitutam. Quid? quod hæc ipſa aliter in aliis editionibus occurrit. Ut enim illa omittam, quæ operarum potius negligentiam demonſtrant, ut in Aldina libri ſexti non modo octavum, ſed & nonum caput, iterum octavum; quinti autem libri non modo quintum, ſed & ſextum, iterum quintum; in editione item Gymnici, libri ejuſdem non modo ſextum, ſed & ſeptimum, iterum ſextum inſcribi, ſic ut omnia, quæ illa conſequuntur capita non ſuo propterea numero inſcripta ſint; ut, inquam, hæc prætermittam; Juntina certe editio librum ipſum primum in tredecim capita habet diſtributum, quem poſteriores, quibus utor, reliquæ habent in novem. Huc illud accedit, quod quæ non præcepta modo, ſed verba libro quinto in unum caput decimum collecta ſunt, eadem fere libro de Arboribus in octo capita ſunt tributa, ut præclare intelliget quicunque duodeviceſimum, & ſeptem, quæ inſequuntur, capita cum illo uno decimo comparaverit. Quod cum fecerit, minus, opinor, mirabitur eorundem librariorum aut inconſtantiam, aut imperitiam, qui cum tot alios paſſim verſus, quemadmodum in libro poſitum eſt, ſcripſerint, ſic ut verſus eſſe, vel oculorum judicio continuo quilibet agnoſcat; hos tamen (l. 2. c. 2. ſ. 18. Ibid. c. 8. ſ. 3. l. 5. c. 5. ſ. 7. l. 7. c. 3. ſ. 10. lib. 9. c. 3. ſ. 2. Ibid. c. 8. ſ. 13.) *& picis in morem digitos lenteſcit habendo. dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent. & quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet. cum tonſis illotus adhæſit ſudor: & hirſutis ſecuerunt corpora vepres. ardentes auro, & paribus lita corpora guttis. trita meliphylla, & cerinthe ignobile gramen*; hos, inquam, quaſi vero verſus non eſſent, omnes, ut hic deſcripſimus, cæteris cum verbis Columellæ permixtos, confuſoſque exhibuere. Sed jam his, atque aliis ejuſmodi prætermiſſis, nunc quod facere inſtituimus, eorundem in ſingulis verbis deſcribendis hallucinationes notemus.

§. 64. Col. 12, 4, 5. Libro igitur XII. verbum aliquod Librarios in extremo quarto capite omiſiſſe potius crediderim, quam Columellam, quæ ait de *aceti, & duræ muriæ uſu*, ea cum ſuperioribus connectere voluiſſe, perinde quaſi ſex ſeptemve verſus, qui nexum aut diſſolvunt, aut certe plurimum infirmant, non intercederent. §. 65. Col. 12, 7, 1. Sub initium autem capitis 7, ubi *colligi, & reponi jubet cymam, caulem, capparim — item ferulæ cum coliculo ſilentes*, aut *flores* deeſſe ſuſpicor; nam mox addit, *ſilentem florem vitis albæ & aſparagi*; aut ſicut Juntinum habet exemplar, legendum eſſe *ferulas*.

§. 66. Col. 12, 17, 2. Ad finem vero capitis 17, *poſtea in junceis fiſcellis, vel ſparteis faccis percolant*; legendum videtur *percolent*; non modo enim hæc antecedunt: *ſunt qui multitudini ſtudentes aquam ficis permiſceant* &c. verum & hæc continuo ſequuntur: *ligatumque acetum infervefaciant* &c. §. 67. Col. 12.

12, 19, 2. Sed quod legimus cap. 19. *Quæcunque vini nota ſine condimento valet perennari ;* etſi ita rarum eſt, ut in amplioribus Lexicis ne memoratum quidem inveniam , non tamen facile mutandum crediderim ab iis præſertim , qui in calce etiam 20. capitis (ſ. 8.) hæc animadverterint : *marmoris , vel gypſi , quod flos appellatur , uncias ſingulas , item ad tertias decocti defruti ſextarios binos ſingulis amphoris miſcere oportebit ; ea res etiamſi non in totum perennat , certe uſque in alteram vindemiam plerumque vini ſaporem ſervat .* §. 68. Col. 12 , 20 , 2. Contra etſi in eodem vigeſimo capite mea omnia , ſi Juntinum demas , exemplaria ſic habeant : *Deinde ſi natura tenue muſtum erit , cum ad tertiam partem fuerit decoctum , ignis ſubtrahendus eſt , & fornax protinus aqua refrigeranda : quod ſi fecerimus , nihilominus defrutum infra tertiam partem vaſis conſedit ;* tamen , ut in Juntino , legendum videtur *conſidet .*

§. 69. Col. 12 , 20 , 5. Aliquanto infra : *Ad prædictum autem modum muſti adjici debent ii odores , nardi folium , iris illyrica , &c. quorum ſingulorum libræ ſatisfacient . Item myrrhæ quincunx, calami pondo libram , caſiæ ſelibram , amomi pondo quadrans , croci quincunx , cripæ pampinaceæ libram . Hæc , ut dixi , arida contuſa , & cribrata debent adjici , &c.*

Hic velim videas , an librarii numerorum notas verbis reddentes in eo peccaverint , quod *libram* , & *ſelibram* ſcripſerint pro *libra* & *ſelibra* . §. 70. Col. 12 , 24 , 1. Itemque cap. 24. in his verbis : *quæ cum in tantum refrixerit , quantum ne contacta corpus urat , partem aliquam ejus , quæ ſatis videbitur prædictæ pici immiſcemus , & diligenter lignea ſpatha , vel etiam manu peragitabimus ;* vide an legendum potius ſit *immiſcebimus .*

§. 71. Col. 12 , 25 , 3. Pariter cap. 25. ubi hæc ſcribuntur : *deinde cum refrixerit , tum quantumcunque humoris eſt , tantum in amphoram muſti portionem adjici ;* an *tantam* ſcribendum ſit. §. 72, Col. 12 , 48 , 3. Capite autem 48. cum de olivarum conditura hæc traduntur : *Plerique tamen tres partes defruti , aut mellis , & unam miſcent aceti , & eo , quo condiunt , jure . Quidam &c.* legendum crediderim , *& eo codiunt jure* , ane *coque condiunt jure ;* jus enim eſt iſtud ipſum quod iiſdem verbis deſcribit ; neque enim neceſſe eſt , ut jus *liquor* eorum ſit , quæ coquuntur ; ſic capite ſuperiore 46. ſ. 2. *taleolas* , inquit , *radicum inulæ in umbra triduo , vel etiam quatriduo ſiccato ; deinde ſiccatas in vaſis* (an *in vaſa*) *ſine pice , interjecta cunila , conjicito , cunila impoſita , ſex partibus aceti una pars ſapæ miſceatur cum hemina ſalis cocti , ut hoc jure macerentur taleolæ , donec quam minimum amaritudinis reſipiant .* §. 73. Col. 12 , 55 , 1 , & 2. Sic capite etiam 55. quem locum aliam quoque ob cauſam huc tranſcribemus : *album acre acetum* (ſinapi) *adjicito* , & *piſtillo permiſceto , colatoque . Hoc jus ad rapa condienda optime facit . Cæterum , ſi velis ad uſum conviviorum præparare , cum exaniveris ſinapi , nucleos pineos quam recentiſſimos , & amygdalum adjicito &c.* Hic ego legendum crediderim , non *exaniveris* , ſed *exaniaveris* , ſive *exſaniaveris* , hoc eſt noxium humorem expreſſeris , aut abſtuleris ; modo enim dixerat *manibus expreſſum --- comprimito manu plana --- aquam nitratam ſuffundito , ut omnem amaritudinem ejus* (ſinapis) *& pallorem exaniet .*

Sed & capite 47. ſ. 9.) de oliva hæc ſcripſerat : *prælo ſupponitur , vehementerque premitur , ut exudet quantulumcunque habet amurcæ . Patimur autem nonnunquam tota nocte , & poſtero die pondere preſſam baccam velut exaniari :* & cap. 53. (ſ. 2.) *largum ſalem infarcito , compoſitiſque ſupra tabulatum tergoribus , aut fruſtis* (carnis ſuillæ) *vaſta pondera imponito , ut exanietur .* §. 74. Col. 12 , 57 , 5. Denique inſpicias velim poſtremi capitis verba extrema : *quod ſi etiam cum laſer non habueris , pro ſilphio mellis adjicies pondo ſemunciam ;* videaſque , an quidpiam in his quoque verbis a librariis peccatum ſit .

§. 75. Col. Arb. 10. lem. Reſtat Liber de Arboribus . In hoc caput X. ita inſcriptum eſt . *Vindemiam quomodo putes ;* cum inſcribendum , opinor , fuiſſet : *Poſt vindemiam quomodo putes ;* hoc enim ejus capitis initium eſt : *Vin-*

demia facta ſtatim putare incipito ferramentis quam optimis, & acutiſſimis, ita plagæ leves fient. Verum ut impoſitas a librariis inſcriptiones prætermittentes, verba ipſa Auctoris conſideremus; in hoc ipſo loco non credo *leves* ſcribendum eſſe, ſed *læves*; hæc enim continuo ſequuntur: *neque in vite aqua conſiſtere poterit, quæ ſimulatque immorata eſt, corrumpit vitem,* &c. Sed & libro IV. cap. 24. (ſ. 21. ſq.) cum iſtiuſmodi ferramentis putatorem uti juberet, inter alias eandem hujus præcepti cauſam ita propoſuit, quod ſi mollis, aut retuſa, & craſſa falx ſit, *plagæ aſperæ atque inæquales vites lacerent, unde fit, ut vitis laniata, ſcabrataque putreſcat humoribus, nec plagæ conſanentur.*

Cæterum hanc ego (ut alias ejuſmodi) animadverſionem omiſiſſem, niſi aut meæ omnes editiones in eo peccaſſent, aut hoc ad plures alios locos pertinuiſſet, quales ſunt libro IV. cap. 24. (ſ. 4.) *ferroque allevanda eſt, ut hibernas aquas reſpuat. Nam præſtat ex vulnere ſobolem repulleſcentem vellere, quam nodoſam & ſcabram plagam relinquere.* Libro V. cap. 6. (ſ. 13.) *ferra deſecari, & plagam falce allevari,* cap. 9. (ſ. 3.) *earum plagæ utraque parte falce leventur;* atque ut multos alios locos ſciens omittam, cap. 11. (ſ. 7.) *plagam diligenter levato:* quod & infra iteratur cap. 26. (ſ. 6.) in hoc ipſo libro de Arboribus.

§. 76. Col. A. 26, 7. Quocum libro, quoniam ſupra nobis utile fuit quintum comparare: nunc viciſſim experiamur, an utile ſit ipſum conferre cum quinto. Igitur quod hoc ipſo capite 26. ob unum fortaſſe omiſſum verbum ſubobſcurius videri poteſt: *Tertium genus inſitionis, cum ſit ſubtiliſſimum, non omni generi idoneum eſt: ET ſere eæ recipiunt talem inſitionem, quæ humidum, ſucc oſumque, & validum librum habent;* id in V. Lib. cap. 11. (ſ. 8.) admodum perſpicue dictum eſt: *Hoc tertium genus inſitionis, cum ſit ſubtiliſſimum, non omni generi arborum idoneum eſt, SED ſere recipiunt talem inſitionem, quæ humidum* &c. §. 77. Col. A. 26, 8. Porro in ipſa quæ ſubſequitur hujus tertii generis deſcriptione hic quidem poſtquam traditum eſt, quomodo gemma ex una arbore ſit detrahenda, hæc ſubduntur. *deinde ex qua arbore inſerere voles, in ea nitidiſſimum ramum eligito, & ejuſdem ſpatii corticem circumcidito, & materiem delibrato, & in eam partem, quam nudaveras, gemmam hanc, quam ex altera arbore ſumſeras, aptato ita ut emplaſtrum circumciſæ parti conveniat.* Hic vero *nudaveris* pro *nudaveras*, & potiſſimum *in qua arbore*, pro *ex qua arbore* eſſe reſcribendum, cum inde intelligitur quod paulo ante dictum fuerat: *Ex qua arbore inſerere voles*, & abſoluto de illa ſermone, nunc de ea, in qua inſerendum eſt, verba fiunt; tum ex lib. V. (cap. 11. ſ. 10.) confirmatur, in quo iſta eadem res ſic proponitur. *poſtea item alterius arboris, quam emplaſtraturus es, nitidiſſimum ramum eligito, & ejuſdem ſpatii corticem circumcidito, & materiam delibrato: deinde in eam partem quam nudaveris, præparatum emplaſtrum aptato, ita ut alteræ delibratæ parti conveniat.* Sic enim Palladius (l. 7. tit. 5. ſ. 3.) idem docens, *Item*, inquit, *ex ea arbore, cui velimus inſerere, ſimiliter cum gemma tolletur emplaſtrum, nitido tamen, atque uberi loco.* §. 78. Col. Ar. 28, 2. Sed & quæ capite 28. habentur: *Mulieres quidem ſi lactis inopia premuntur, cythiſum aridum in aquam macerari oportet, cum tota nocte permaduerit: poſtero die expreſſi ſucci ternas heminas permiſceri modico vino, atque ita potandum dari;* ſi hæc, inquam, cum iis comparentur, quæ libri V. capite ultimo (12, 2.) ſcripta ſunt; multo proclivius erit cognoſcere, poſt *oportet*, facili omiſſione voculam & eſſe prætermiſſam, atque totum locum ita ut ibi (pag. 204.) legitur, eſſe reſcribendum. *Mulieres quidem, ſi lactis inopia premuntur, cythiſum aridum in aquam macerari oportet, & cum tota nocte permaduerit, poſtero die* &c.

§. 79. Col. Arb. 30, 1, & 2. Atque utinam in libro V. ut de cythiſo, ita etiam de viola, & roſa Columella ſcripſiſſet; longe facilius eſſet conjicere, quid duobus de locis capitis 30. ſit ſtatuendum. Alter in ipſo eſt initio: *Violam qui facturus eſt.* Quæro enim, opor

oporteatne Scripturam hanc retinere, an potius *ſaturus* reponere, cum hæc ſequantur: *terram ſtercoratam & repaſtinatam minimum alte pedem in pulvinos redigat. Atque ita plantas hornotinas ſcrobiculis pedalibus factis ante Cal. Mart. diſpoſitas habeat.* Alter locus eſt paulo infra: *Roſam fruticibus ac ſurculis diſponi per ſurculos pedales convenit per idem tempus quo & viola;* ubi ego ſcribendum crediderim non per *ſurculos pedales*, ſed aut per *ſcrobiculos pedales*, ut paulo ante de Viola dictum eſt, aut potius, ut aliis quoque ante me viſum eſſe ſcio, per *ſulculos pedales;* certe Palladius (l. 3. tit. 21. pr.), qui ſolebat Columellam reſpicere: *roſaria*, inquit, *conſeremus, quæ ſulco breviſſimo aut ſcrobibus ponenda ſunt, vel virgultis, vel etiam ſemine.*

§. 80. Pall. 1, 24, 2, & 3. Hactenus de Columella: in quo cum plura, quam ab initio exiſtimabam, notata ſint; ideo non multa in Palladio notabuntur, quæ forte in ipſo, dum Columellæ penitus intelligendi cauſa inſpicerem, ſic aliud agens animadverti. Lib. I. tit. 24. *A muſtellis tutæ fient* (columbæ) *ſi inter eas frutex -- projiciatur --, non pereunt. Et neque locum deſerunt, ſi per omnes feneſtras* &c. An ſic potius diſtinguendum -- *Non pereunt, neque* &c. Ibidem: *Inducunt alias, ſi cumino paſcantur aſſidue, vel ſetoſi hirci alarum balſami liquore tangatur.* Si Palladium ſic revera ſcripſiſſe putamus: num ita intelligemus, ut *ſetoſi illi hirci* partes quædam ſint alarum balſami liquore tangendæ?

Quod autem mox bis *herbum* pro *ervum*, ut ex Columella (l. 8. c. 8. ſ. 6.) & Varrone (l. 3. c. 7. ſ. 8,) intelligitur, poſuit, an fecit, quod potius ab ὄροβος cum Feſto (De verb. ver. ſignific. l. 5.) quam ab eruendo, cum aliis, dictum ervum arbitraretur? §. 81. Pall. 1, 32. Tit. 32. *Fœni, palearum, ligni, cannarum repoſitiones nil refert, in qua parte fiant, dummodo ſiccæ ſint, atque perflabiles, & longe removeantur a villa propter caſum ſurripientis incendii*, an *ſurrepentis incendii?*

§. 82. Pall. Febr. 9, 8. Libro III. tit. 9. *Caput ſarmenti, cum deponitur, torquendum non eſt, nec aliquo modo vexandum, nec demerſa penitus fœcundiore parte, quod ſterili proximum eſt, ſupra terram relinquatur.* Legendum videtur, *ne demerſa*. Sequitur enim: *deinde quoniam ipſa tortura vexatio eſt, & pars ea, de qua radix futura præſumitur, injuriæ nulli ſubjicienda eſt, cum qua contendere cogatur ante, quam teneat;* itaque cum hæc ratio altera ſit, altera anteceſſerit, neceſſe eſt; ſane præceptum non eſſe, ſed rationem, quod de fœcundiore parte dicitur, luculentiſſime oſtendit Columellæ caput quod hic ſpectavit Palladius, duodeviceſimum Libri III. (ſ. 4.) demonſtrat enim, qui ſarmenti caput contorqueat, ea duplicatione conſequi, ut omnis fœcundior ejus pars obruatur, conſumaturque. §. 83. Pall. Febr. 15, 1, & 2. Tit. 15. *Novellam vitem Columella dicit a primo anno ad unam materiam eſſe formandam, nec recidendam totam, ſicut Italiæ conſuetudo eſt. Anno ſecundo expleto, quia vel intereant vites in totum reciſæ, vel infœcunda ſarmenta producant.* Hic vero ſic verba eſſe diſtinguenda, *nec recidendam totam, ſicut Italiæ conſuetudo eſt, anno ſecundo expleto, quia* &c. Locus quoque oſtendit, quem Palladius indicat ipſius Columellæ (l. 4. c. 11. ſ. 1.) in quo Virgilium, Saſernam, Stolones, Catones *non ſolum in eo erraviſſe*, ait, *quod primi anni capillamenta ſeminum* (vitis) *intacta patiebantur, ſed & poſt biennium cum viviradix recidenda erat, omnem ſuperficiem amputabant ſolo tenus*, &c. Deinde eaſdem, quas hic Palladius, affert rationes.

§. 84. Pall. Febr. 24, 3. Tit. 24. *Hoc etiam menſe cepullas ſeris, ſed conſtat & vere, & autumno eſſe ſeminandas. Si ſemen ejus ſeveris, in caput creſcit* &c. videtur legendum, *ſemen earum:* videturque pariter legendum eſſe *ſemen eorum*, uti in proximo libro IV. tit. 9. (ſ. 6.) hæc habentur: *ſemina ejus mulſo, & lacte per triduum maceranda ſunt;* illa enim antecedunt: *Nunc melones ſerendi rarius;* hæc autem ſequantur: *hinc ſuaves efficientur* §. 85. Pall. Feb. 24, 8. Infra eodem titulo 24. *Mihi etiam illud utile videtur, ac diligens, ut aſpa-*

aſparagi agreſtis radices plurimas in unum locum congeramus cultum, vel certe ſaxoſum. Scribendum crediderim *incultum*, præſertim cum id continuo ſequatur: *quæ ſtatim fructum dent ex loco, qui aliud nihil alebat.* §. 86. Feb. 25, 4. Tit. 25. *Si languida arbor eſt piri, vel ablaqueatæ radicem terebras, & ibi ligneum palum de primis, vel &c.* Sane hic perſpicuum eſt, ſcribendum eſſe *deprimis*, neque tamen ſcriptum video, niſi in editione Juntarum.

§. 87. Mart. 9, 3. Libro IV. tit. 9. *Singulis ſane annis a codice auferendæ ſunt plantæ, ut nec matres fatigentur, & ſoboles per alia ſpatia digerantur: cum aliqua tamen radices parte vellendæ ſunt.* Hic etiam, ſi Juntinam excipias, meas omnes editiones peccare exiſtimo, ſcribendumque *radicis*. Titulo autem 10. (ſ. 20.) ubi de Meſpilo: *ſi putatur, hinc arbor ſterilis fieri, fimus, & cinis vitium ſimul ſi radicibus infundantur, fertilem reddunt;* peſſime erratur non modo in Aldi, ſed & in Juntarum editione; ſic enim ſcribitur: *fieri. fimus;* quaſi vero Palladius diceret, arborem a putatione ſterilem fieri, cum hoc dicat, ſi ab adhibita viva calce de qua modo ſermo fuerat, timetur, ne arbor ſterileſcat, ideoque ita verba diſtinguenda ſint, uti a Rob. Stephano factum eſt: *ſi putatur hinc arbor ſterilis fieri, fimus &c.*

§. 88. Pall. Mai. 1, 1. Sed quid eſſe manifeſtius poteſt, quam in ipſo Lib. VI. initio: *Majo menſe locis frigidis, & humectis panicum ſeremus, & nullum more, quo dixi;* non ſcribendum eſſe *nullum*, ſed *milium*, quando ejus capitis inſcriptio hæc eſt; *De panico, & milio &c.*, & tamen cum in Juntino exemplari eſſet *milium*, cæteri, qui Palladium poſtea edidere, ſcripſerunt *nullum;* quinimo Seb. Gryphius cum in priore quidem editione ſcripſiſset milium, in altera reſcripſit *nullum*.

§. 89. Pall. Jun. 7, 2. Libro VII. tit. 7. *Fumus admovetur ex Galbano, & arido fimo bubulo, quem in pultario factis carbonibus convenit excitare.* Columella ſic (l. 9. c. 15. ſ. 5.) *fumum admovebimus factum galbano, vel arido fimo.* *Ea porro vaſe fictili prunis immiſta conduntur:* quæ verba cum confero, ſuſpicor, Palladium ſcripſiſse, *miſtis carbonibus*, aut *in pultarium jactis carbonibus;* nam illud *factis* minus placet.

§. 90. Pall. Jun. 7, 7. Sed utilius fortaſse erit, quæ infra ſcribuntur de apum regibus, comparare cum alio Columellæ loco; Palladius ſic: *pulchri coloris, & nitidi, leves ſine pilo, niſi forte pleniores quaſi capillum gerunt in ventre, quo tamen non utuntur ad vulnus.* Columella (l. 9. pag. 327.) autem ſic: *pulchri coloris, & nitidi, leveſque, ac ſine pilo, ſine ſpiculo, niſi quis forte pleniorem quaſi capillum, quem in ventre gerunt, aculeum putet, quo & ipſo tamen ad nocendum non utuntur;* quibus ex verbis facile eſt conjicere, nonnulla fortaſse verba Palladii librariorum incuria eſse prætermiſsa, aut ſaltem *pleniorem* ſcribendum eſse pro *pleniores*.

§. 91. Pall. Sept. 13, 2. Libro X. tit. 13. ubi capparim ſeri juſſit *ſolo ſicco, & gracili*, continuo hæc addit; *herbas ſponte perſequitur;* ſcribendum ſuſpicor: *herba ſponte perſequitur.* Neque enim id vult quod Columella (l. 11. c. 3. ſ. 55.) cum illam *noxium virus habere* docuit, *ſuccoque ſuo ſterile ſolum reddere;* nam hoc Palladius paulo ante dixerat iis verbis, *ſucco ſuo terris nocet.* ſed id facile vult, quod Columella (ibid.) pariter ad hunc modum tradidit: *cultu aut nullo, aut leviſſimo contenta eſt. Quippe quæ res etiam in deſertis agris citra ruſtici operam convaleſcit.* ſcilicet hoc opponit Palladius iis, quæ de origano proxime ſcripſit: *Nunc circa æquinoctium ſeres origanum: ſtercorari, ac rigari donec convaleſcat, appetit;* Capparim autem ſeras modo; ſponte ipſa proveniet, ac convaleſcet.

§. 92. Oct. 5, 1. Libro XI. tit. 5. non minus fortaſse proderit Columellam inſpicere, quem ſæpe adeo reſpiciebat Palladius. Ipſe igitur Palladius ſic: *Sed hæ radiculæ (vitis) non ad ſiccum debent recidi, ne aut plures inde naſcantur, aut &c.* Quid obſecro te, eſse dicemus in hoc loco *recidere ad ſiccum?* Neque enim ſiccum illud eſt, unde ſi amputentur

radiculæ, renaſci plures poſsunt: neque ſiccæ ſunt ipſæ, quæ præcidi debent, radiculæ; nam ideo præcidendæ ſunt, ne *ſi convaluerint*, ut duobus ante verſibus dictum eſt, *inferiores* radices faciant *interire*.

An illud ergo relinquitur, ut non *ad ſiccum* ſcribamus, ſed *ad truncum*, quod Columella (l. 4. c. 8. ſ. 2.) videtur indicare eadem præcipiens hiſce verbis: *minime applicandum eſt ferramentum ipſi materi, quoniam ſi juxta truncum radicem præcideris, aut ex cicatrice plures enaſcentur, aut* &c. §. 93. Pall. Oct. 19, 1. Tit. 19. *paſſum nunc fiet ante vindemiam, quod Africa ſuevit univerſa conficere pingue, atque jucundum, & quoad conditum, ſi utaris mellis vice, ab inflatione te vindices.* Traditur deinde ratio paſſi conficiendi, & ſic denique ſermo abſolvitur: *Hinc paſſum eſt quidquid effluxerit, & conditum vaſculo, mellis more ſervatur.* Quæro itaque, an legendum ſit: *& quod conditum, ſi utaris mellis vice, ab inflatione te vindicet*, aut etiam: *& quod conditum ſi utaris mellis vice, ab inflatione te vindices;* nam memini & Plautum, & Q. Scævolam, & M. Varronem, & alios verbum *utor* cum accuſandi caſu junxiſse.

§. 94. Pall. Nov. 13, 2. Libro XII. tit. 13. quæro ex te, Vir Clar. quid deeſse aut quid vitii eſse cenſeas in iis verbis: *Qui* (agni) *donec firmentur, intra ſtabulum furfuribus, vel medica herba, vel* (*ſi eſt copia*) *farina hordei paſcantur ingeſta, donec conceptum paulisper robur ætatis, paſcuum matribus poſſint habere commune.* Legemus ne -- *concepto paulisper robore ætatis;* aut nullo verbo mutato, tantummodo voculam *&* ante *paſcuum* addemus?

§. 95. Pall. Inſ. 158. ſq. Multo autem magis quæro, in Lib. XIV. ſive de Inſitionibus, ubi de Piſtaciis ſermo eſt, quomodo emendandum cenſeas verbum, quod nec ſententiæ convenit, & carminis legibus repugnat in horum verſuum altero:

Quin & amygdalios ſubeunt piſtacia ramos,
Et debitum majus de brevitate petunt.

Num pro *debitum* reponendum *pretium*? Nam ſupra quidem, ubi agitur de pomo, vix dubito, quin iis in verſibus: (v. 87. 88.)

Robora thyrſigero platani concordia Baccho,
Fœtibus inſtituit plena rubore novis;

pro *rubore* legendum cenſeas *rubere*, præſertim cum ante (v. 61. ſq.) de piro dictum ſit: *Phyllida quin etiam grandi miteſcere fructu Inſtituens.* -- Atque hæc in Palladio nunc habui, quæ notarem; nam ſupra alia etiam aliquot in eodem, cum de Columella ſcriberem, animadverti. §. 96. Varro 1, 55, 4. In Varrone autem, quem eaſdem ob cauſas ſubinde in manus ſumſi, rogo te, ut perpauca hæc mecum velis diligenter perpendere.

Libro I. cap. 55. *Olea, ut uva, per idem bivium redit in villam, alia ad cibum eligitur, alia ut eliqueſcat.* Hic Victorius (Explication. ſuarum Caſtigat. in Varron. pag. 68): *Alia ad cibum eligitur. Maculam habet optimus codex.*

Lædatur *enim hic ſcriptum eſt.*

Quomodo ex vetere lectione locus corrigi debeat, ſi pervulgata mendum continet, docti viri cogitabunt. Tu igitur, Doctiſſime Vir, cogita, ſit ne pro *eligitur* reſcribendum *laudatur*.

§. 97. Varro 2, 2, 20. Libro II. cap. 2. locus eſt, de quo miror, neminem adhuc, quod ſciam, dubitaſſe: *De ſanitate ſunt multa, ſed ea* (*ut dixi*) *in libro ſcripta magiſter pecoris habet.* Mihi vero ſcribendum videtur non, *ut dixi*, ſed *ut dixiſti*, vel ſi quis minus velit a vulgata ſcriptura recedere, *ut dixti*. Neque enim hic loquitur ſcriptor, ſed is, quem induxit, Atticus, neque Atticus illud dixerat, ſed Scrofa (L. 2, 1, 21.),

Quarta pars eſt de ſanitate; eamque partem his verbis abſolverat (ſ. 23.)

Item ad alios morbos aliæ cauſæ, etiam alia ſigna in omni pecore, quæ ſcripta habere oportet magiſtrum pecoris.

Itaque aut octogenarium iſtum ſenem Varronem multo magis obliviofum, ſuique inſtituti immemorem credamus neceſſe eſt, quam hi ipſi libri ſumma eruditione ac diligentia ſcripti patiuntur; aut potius cenſeamus, Atticum, qui ut Scrofæ roganti ſatisfaceret, ſuum hunc ſermonem ita inceperat, ut ipſi reſponderet (2, 2, 2.):

Ego, opinor, incipiam primus, quoniam in me videre conjeciſſe oculos ; ubi ad eam partem, quam Scrofa ſatis tractaverat, de ſanitate, pervenit, ipſum potiſſimum intuentem, alloquentemque, ſic ut indicavimus, loquentem induci: *De ſanitate ſunt multa, ſed ea, ut dixiſti, in libro ſcripta magiſter pecoris habet.*

§. 98. Varro 2, 4, 8. Cap. 4. *Verris octo menſium incipit ſalire: permanet, ut id recte facere poſſit, ad primum, deinde it retro, quoad perveniat ad lavium.* Sic Victorius antiquis libris auctoribus, emendavit. Sed ut fatetur, in his ſcriptum fuiſſe, *id retro*, & tamen ſe ſcripſiſſe *it retro*; ſic decebat ipſum pariter dubitare, num integra eſſet vox illa *primum*; quid enim ibi eſt *permanet ad primum?* Nam quod ipſe *annum* intellexit, vereor ne fecerit precario. Quid? quod res præterea repugnat. Nam Victorius ipſe Plinii verba profert, *non ultra trimatum generare verres*, docentis: quæ etſi conatur eludere ad hunc modum, *quamvis autem uſque ad trimatum generent, ad primum annum facere id recte poſſunt, ut credidit Varro: poſtea languidiores fiunt, nec tam bene munere illo funguntur*; tamen Columella (l. 7. c. 9. ſ. 2.) hoc tollit effugium, diſerte affirmans, *verres ab annicula ætate commode progenerare, dum quadrimatum agant.* Hæc dum ſcriberem, & qua ratione prorſus reſtitui hic locus poſſet, mecum ipſe cogitarem; ecce Vir Cl. Pontedera meus, atque adeo noſter, diu a me quæſitam Varronis editionem mittit, quam Auſonius Popma procuravit. In hac non *ad primum* lego, ſed *ad trimum*, idque, ut opinor, recte; ad eundem enim modum, fortaſſe huc reſpiciens, ſcripſit Palladius (l. 3. tit. 26.); *verres uſque ad quadrimos inire fœminas poſſunt*; ut Varronis (qui & infra cap. 7. ſ. 13. ait *poſt trimum*) loquendi modum, Columellæ autem ſententiam exprimeret: quæ tamen a Varronis ſententia multo propius abeſt, quam illa Victorii; niſi forte omnino conciliari etiam poteſt.

§. 99. Varro 2. Fruſtra autem quæſivi, quid infra ſenſerit idem Auſonius in eo loco: *Hujus ſuis (Æneæ) ac porcorum etiamnum veſtigia apparent Lavinii.* ſcilicet ad hunc ipſum modum ſcripſit, atque adeo deſcripſit Victorium: qui etſi confitetur, vetuſtam ſcripturam hanc fuiſſe, *apparent jamne*; tamen cum *oppidum ſignificari debere depravata illa voce*, intelligeret, *Lavinii* maluit ex ingenio reſcribere, quam litterarum veſtigiis firmius inhærendo, alicujus alterius oppidi nomen, ut puta *Interamnæ* eruditis Viris proponere, quod videlicet, ut abs te peto, perpenderent, atque in hiſtoriæ latinæ monumentis, an huc pertinere poſſet, inquirerent. Quod ſi minus litteras ſequi volebat; at certe cogitare illud poterat, non magis *Lavinii* in ea voce veſtigia eſſe, quam *Romæ*.

§. 100. Varro 2, 9, 4. Capite 9. vide, an forte verbum aliquod deſideretur in Canum deſcriptione. Quo enim modo hæc ſatis intelligam: *colore potiſſimum albo, quod in tenebris ſpecie leonina?* Quod ſi quidpiam deeſſe putes juvabit Columellam (l. 7. c. 12. ſ. 3.) inſpicere, qui cum in deſcriptione eadem, ad Varronem, ut haud raro ſolebat, reſpiceret, *paſtor*, inquit, *album* colorem in cane *probat, quoniam eſt feræ diſſimilis, magnoque opus interdum diſcrimine eſt in propulſandis lupis ſub obſcuro mane, vel etiam crepuſculo, ne ſi non ſit albo colore conſpicuus, pro lupo canem feriat.*

§. 101. Varro 3, 5, 9. Lib. III. cap. 5. *ubi confluit altera amnis*, ſic enim Rob. Stephanus, Seb. Gryphius, Auſonius Popma ſcribere malunt, quam *alter amnis*, uti in Juntarum, Aldi, Gymnici exemplaribus, imo in priore etiam ipſius Gryphii ſcriptum fuerat. Auctorem illi habent Victorium qui *annis*, inquit, *hic muliebri genere appellatur in fideliſſimis libris, quemadmodum ſæpe a vetuſtis auctoribus appellatam Nonius docet, qui etiam Varronis ipſius hoc exemplum adducit, περὶ πλῶτε libro primo: In hac civitate agros colunt arenoſos: propter hos fluit amnis, quam olim Albulam dicunt vocitatam.* Pompa (Not. ad hunc locum Varronis) Victorio, niſi quod Libri Varroniani inſcriptionem corrigit, ſic aſtipulatur: *ubi confluebat altera amnis. Sic enim Varro loquitur, ut Periplo lib. 1. Propter hos fluit amnis, quam olim Al-*

Albulam dicunt vocitatam. Equidem nihil ego eorum negaverim, quæ ab his duobus eruditiſſimis viris obſervata ſunt.

Altera amnis ſcriptum erat in fideliſſimis libris. Credo; ſed nihil librariis ſæpius accidit, præſertim dictante aliquo, ut plerumque ſolebant, codices antiquos deſcribentibus, quam ut inſequentis vocis litteras primas cum prioris extremis confunderent, & ſic aliquam interdum omitterent, alias duplicarent. *Amnem* ſæpe a vetuſtis auctoribus muliebri genere appellatam eſſe, Nonius (de Propriet. Serm. ubi de Indiſc. Gener.) docet. Fateor; ſed tamen a poetis; Nam Plautum, Nævium, Accium, auctores laudat.

At enim iis hunc quoque addit, de quo agitur, Varronem. Non inficior, neque tamen vereor, ne me audacem putes, ſi contra atque Auſonius, Victorius, Nonius ipſe ſine ulla dubitatione arbitrati ſunt, contendam; ex eo, quem producunt, Varronis loco minime conſtare, hunc *amnem* fœmineo genere dixiſſe. Quid enim? Num quia ſcriptum eſt a Salluſtio: *eſt locus in carcere, quod Tullianum appellant*; a Cicerone autem: *domicilia conjuncta, quas urbes dicimus*; denique (ne, ſi plura congeram, ad te præſertim ſcribens, ineptus videar) a Livio: *Anxur fuit, quæ nunc ſunt Terracinæ, urbs prona in paludem*, num, inquam, proptera Salluſtius *carcerem* neutro, & Cicero *domicilium*, aut Livius *Anxur* muliebri genere appellaviſſe dicendi ſunt?

Habes Vir Doctiſſime, de locis plurimis Columellæ, de quibuſdam Palladii, de nonnullis etiam Varronis, non quid ego ſtatuam, ſed quid ſuſpicer, atque adeo quid ex te quæram. Cum reſponderis, tum demum aliquid conſtituam. Geſtum enim feci, quod ajunt, præſente Roſcio, non ut apud Roſcium me jactarem, ſed ut per Roſcium proficerem. Vale.

Patavii ipſis Kalendis Quinctil. M DCC XXI.

E P I S T O L A II.

CLARISSIMO ET ERUDITISSIMO
V I R O
JULIO PONTEDERÆ
JOANNES BAPTISTA MORGAGNUS
S. P. D.

QUÆ in Auctores rei ruſticæ ſcripſi ad Amicum, & collegam noſtrum Clariſſimum Jacobum Facciolatum, non ut ipſe aliquid conſtituerem, ſed ut Doctiſſimi Viri ſententiam elicerem, eorum exemplum ad Te mitto, non modo ut eliciam tuam, verum inſuper ut annotationes exprimam, quas te bene multas in eoſdem illos auctores meditari, jamdudum ſcio. Quo enim modo ceſſare tu poteris, qui ad rei herbariæ excellentem ſcientiam, non mediocrem agriculturæ notitiam adjungis, cum me, unum ex Anatomicis, ſucciſivas aliquot horas tuis Auctoribus & dediſſe, & dare intellexeris? Quod ut planius cognoſcas, quæ poſt eam ſcriptam epiſtolam ad plura ex iis, quæ tunc attigi, loca adnotavi, tum aliis de quibus poſt dicemus ſubſidiis, tum quatuor uſus editionibus, quibus eo tempore carebam. Veneta quam Nicolaus Jenſon procuravit anno 1472, duabus Regienſibus anno 1496 & 1499, ac denique Heidelbergenſi illa a Clariſſ. Do. Alberto Fabricio (Biblioth. Lat.

l. 2

l. 2 c. 7) celebrata anno 1595 ex typographia Hieronymi Commelini.

§. 1. Col. 1, 8, 8. Et primum in Columellæ lib. 1 cap. 8. haud procul à fine de quatuor editionibus quas modo memoravi, priores tres, in extremo autem capite 32. lib. 4. & ipſas & Commelinianam cum Juntina, & mecum facere, deprehendi. Sed vinitoriæ falcis figuram fruſtra in vetuſtioribus illis quæſivi. Nimirum ejuſmodi imagines non ab ipſo Columella ſunt, niſi forte geometricas quaſdam formas excipias, de quarum una ſcripſit (lib. 5. c. 2. f. 6): *ſi triangulus diſparibus fuerit lateribus ager, tanquam in ſubjecta forma, quæ habet rectum angulum*. Sed ut in aliarum quoque diſciplinarum libris plerumque contigit, addita ſunt ab junioribus, haud inutili ſane conſilio, modo rebus, quæ ab Auctoribus deſcribuntur, ſatis reſpondeant.

Atque utinam ad ea quoque capita Columellæ, in quibus de certis vitium aut arborum partibus, aliiſque ejuſmodi verba facit, eruditi, iidemque rei ruſticæ periti Viri imagines adjunxiſſent: ego certe, ut de me ipſe confitear, non paucis præterea illius locis, quæ vitiata eſſe, ſubſentio, auſus eſſem medicas manus admovere, quæ nunc agriculationis ignarus, vobis in ea doctrina verſatis cogor omnia relinquere.

§. 2. Col. 5, 8, 3. ſq. Libr. 5. cap. 8. Cum in decem illis olearum generibus radium non invenirem, alterutrum ſuſpicatus ſum, aut poſitum quidem eſſe, ſed alio quodam nomine deſignatum, aut in eo loco deſcribendo librarios peccaviſſe.

Revera utrumque accidit. Nam hi cum græcis litteris κερκίτις ſcribere debuiſſent, *circites* ſcripſere, quæ vox apud latinæ linguæ idoneos auctores M. Terentium Varronem (de lingua lat. lib. 5.) & Sex. Pompejum Feſtum (de verbo. ver. ſignific. lib. 3.) non eam formam ſignificat, quam Columella ſpectaverat. Scripſerat enim κερκίτις, ut τῆς κερκίδος, id eſt radii ſimilitudinem ſignificaret. Auctore hæc ajo Fr. Sylburgio, qui in eo indice, quem in calce editionis Commelinianæ habemus, hoc poſuit: *Circitis olea, rectius κερκίτις, radius*. Nec plura in hanc rem addo, quod nuper cum tecum ſermonem haberem de oleis, probe ſenſi, te conjectura in iſtam ipſam emendationem incurrere, quæ a Sylburgio propoſita eſt. Illud potius ex te quæro, quid cenſeas ſuper illa repugnantia, quam inter locum, quo de agimus, atque alterum ex cap. 17. libri de Arboribus animadverti. In primo, *bacca jucundiſſima eſt pauſiæ, ſpecioſiſſima eſt regiæ, quæ* &c. In altero; *ſunt & regiæ, ut radii, quæ neque ſpecie, neque oleo ſunt tam gratæ, quam quas ſupra diximus*. Mihi quidem vel mendum aliquod ſubeſſe, vel Columella nunc baccæ, alias arboris magnitudinem attendiſſe videbatur.

Num hic quoque ſaltem de mendo divinavimus? Certe aliter uterque locus in tribus illis vetuſtioribus editionibus habetur: *bacca jucundiſſima eſt pauſia: ſpecioſiſſima eſt regia, etiam virga: quæ* &c. & : *Sunt & regiæ, & radii non ſine ſpecie neque oleo, neque ſunt tam gratæ, quam quas ſupra diximus*. Rectene undequaque? non affirmo. Aliter certe. §. 3. Col. 5, 11, 8. In eo autem loco, quem poſtremum expendimus in cap. 11. libri ejuſdem 5. equidem ſine ulla dubitatione affirmavero, illas ipſas editiones a vera ſcriptura aberrare; ſic enim habent: *Nos tertium genus inſitionis invenimus: quod cum ſit ſubtiliſſimum* &c. Neque Columella hoc tertium inſitionis genus, quod fit per emplaſtrum, ſed quarti, quod fit per terebram, novam tantummodo rationem invenit: quæ res perlegenti, vel iſtud ipſum caput, vel 26 & 8. libri de arboribus, itemque libri 4. caput 29. tam aperta eſt, quam quod apertiſſimum. Attamen & ipſa ſcripturæ varietas non injuria ſuſpectum mihi fuiſſe locum, oſtendit. §. 4. Ille autem inter hæc loca Libri de arboribus, & quæ modo ex Libris 4. & 5. indicavimus, conſenſus tantus ut gallicam terebram ab eodem appareat ad inferendum eſſe translatam, qui omnia illa loca conſcripſit, non leviter ſane confirmat, eundem quem librum 4. & 5. ſcripſiſſe liquet, Columellam librum quoque de Arboribus confeciſſe: qua de re nimirum doctiſſimi homines dubitaverant. De libris etiam quos ſe ſcripſiſſe Columella teſtatur, *de generibus ſurculorum*, an editi fue-

fuerint, an extent, & quinam ſint, ambigere adhuc nonnullos ſcio; etſi V. Cl. Jo. Albertus Fabricius (*) recte monuerit, haud diverſos eſſe videri a libro tertio, quarto, & quinto hujus ipſius de agricultura operis. Itaque placet Eruditiſſimi Viri judicium ex hoc ipſo quinto libro confirmare. Nam Columella qui lib. 2. cap. 11. pr. hæc ſcripſerat: *cætera pabula neque enumerare, ac minus ſerere dignamur, excepta tamen cythiſo, de qua dicemus in iis libris, quos de generibus ſurculorum conſcripſimus*; ſatis ipſe, quinam hi ſint libri, oſtendit in extremo capite 11. libri quinti: *At prius*, inquit, *quam finem libri faciamus, quoniam fere ſpecies ſurculorum omnium perſecuti ſumus prioribus libris, de cythiſo dicere nunc tempeſtivum eſt*, & continuo addit noviſſimum caput de Cythiſo.

§. 4. In hoc libro 5. plura eſſe, præterea animadverteram, quæ haud inutiliter cum libro de arboribus conferrentur, & viciſſim. Idem animadverteram in libro 6, ſi cum P. Vegetio compararemus: Verum illud ſtudiis gravioribus diſtentus, ipſe perficere non potui, quod quidem ſi quid forte otii tibi eſt, a te fieri, etiam atque etiam velim. Sed Vegetium ita contendi cum Columella, ut quædam in hoc, plurima in illo emendanda eſſe, deprehenderim. Ea omnia (uſque adeo & multa & grávia ſunt) in altera, ſi voles, epiſtola ſeorſum perſequar.

§. 5. Col. 7, 1, 2 &c. Nunc ad 7. librum veniamus. In capite 1, & 6. mecum faciunt tres illæ veteres editiones. In illo enim habent, *cum & facilem*; in hoc, *matres binæ*. Quod autem ad octavum attinet extremum caput, illæ quidem *malinis lignis*, Commeliniana autem habet, *malini ligni*.

Lib. 8. cap. 2. vix una Commeliniana inter corrigenda admonet, non *fœmina*, ſed *ſemina* eſſe legendum. Eadem pariter, ſed in Sylburgii indice, alteram animadverſionem confirmat meam in caput 5, ubi *de excubandis ovis*. Hæc enim adnotat: *excubandis* rectius *excludendis*, vet. ed. *vel incubandis*. Re tamen vera meæ quoque veteres editiones *excludendis* habent, & *excludant*: quem ad modum etiam paulo antea eodem capite, item ſemel atque iterum 11, & 14. locutum eſſe Columellam invenio.

§. 6. Libro etiam 9. Commelinus, uti Stephanus, & ego, verba diſtinguit, quæ ex 3. capite propoſui. In 4. autem capite quo loco cœleſtis numinis *hyacinthus* in cunctis ſcribitur editionibus, legi nuper Salmaſium (Plinian. exercit. in Solin. ad hujus pag. 62. E.) reſcribentem *nominis*, nec tam grave fuit multis modis intelligere, minus feliciter veniſſe mihi in mentem, qui mederi poſſem, quam gratum, me tamen morbum, & medendi genus vidiſſe. Fuit quoque in cap. 8. cur ſuſpectus mihi eſset locus iſte. *Præparandumque in hanc rem liquida rubrica*, quando antiquæ tres editiones habent, *præparandaque*, quod etiam Commeliniana ex vetere alia editione inter emendationes proponit. Illa autem Palladii verba, quæ his & proximis Columellæ reſpondent, ad eundem omnino modum eæ omnes quatuor editiones diſtinguunt, ad quem a nobis ſecundo loco diſtincta ſunt. §. 7. Col. 9, 9, 3. ſq. Cap. 9. tres priores editiones ſic habent: *in octavam fere diei: paſt quam horam*. Pariter cap. 13. noſtram emendationem confirmant; habent enim *conſumatur*. Imo Commelinus, inter corrigenda, probat *conſumantur*.

§. 8. Col. 10, v. 101. Libro 10. in eo verſu. *Tu quæ pallet humi, quæ frondens purpurat auro*, Commeliniana id habet, quod in Juntina, tres reliquæ, quod in Stephani editione probavimus. Illum autem verſum (121.): *Rutaque Palladiæ baccæ victura ſaporem*, cum in omnibus ſummo conſenſu ad hunc ipſum modum proponi, animadverterem; videndum aliquando putavi, an hac ipſa ſervata ſcriptura, interpretari ita poſſemus, ut ruta eſſe utilis diceretur in olivarum conditione ad eum quem ante hanc habent, ſaporem demendum, minuendumve.

Quæ hoc minus diſplicebat interpretatio, quod Columellam hic quoque potuiſſe in animo habere Virgilium ſuum videbam, cujus illa ſunt, & quidem in eo

(*) Supplem. ad Biblioth. Lat. l. 2. c. 7. p. 474.

eo Poemate, quod in hoc libro noſter imitatur, perſequitur, ut ipſe loquitur (in præfat. ad hunc librum 10.) explet (Georgic. l. 4. v. 101.): *Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum Et liquida, & durum Bacchi domitura ſaporem.* Attamen cum ad eam ſcripturam quam in veteri codice Cl. Drackenborgium inveniſſe, commemoraveram, proxime accedere audiam codicem celeberrimæ Bibliothecæ Divi Marci, tuum, mi Juli Eruditiſſime, de utraque cum lectione, tum interpretatione judicium eſto.

§. 9. Col. 10, 125. Proximis verſibus: *-- & lactis guſtum quæ condiat herba Dejectura quidem fronti data ſigna fucarum Vimque ſuam idcirco profitetur nomine Grajo.* eo libentius fateor, lepidium ſignificari, quod Joannes Ruellius (de natura Stirp. l. 2. c. 104.) admonet, Columellam, ubi oxygalæ faciendæ rationem propoſuit, docuiſſe, *alios recentia folia lepidii cum dulci lacte in olla miſcere*, alios autem ſiccata, & quidem *ſine condimentis*: quæ verba ſunt lib. 12. cap. 8. Sed cum ipſe quoque *fucarum* legit, me nihil hic fateor intelligere. Plinii quidem de lepidio verba agnoſco, quæ inter ſua, ut ſolet, profert Ruellius: *ſic in facie cutim emendat exulcerando, ut tamen cera, & roſaceo facile ſanetur: ſic lepras & pſoras tollit ſemper facile, & cicatricum ulcera* (alii *ulcerum cicatrices*) videoque hac ratione ad delenda etiam ſtigmata in fronte impreſſa, adhiberi potuiſſe, præſertim cum ſimiles tollendi hæc modos apud Scribonium (compoſ. med. 231.) Paulum (de re med. l. 4. c. 7.) Aetium (Tetrab. 2. Serm. 4. c. 12.) Actuarium (Meth. med. l. 6. c. 8.) aliosque legam, ſic ut vi deſquamandi cutem, ſive maculoſam, ſive a morbo, a vulnere, ab uſtione cicatricoſam, græco nomine λεπίδιον appellari potuerit. Hæc tamen omnia cum intelligam; *fucarum* quid iſtic ſit, non intelligo. Quod autem in quibuſdam editionibus *furcarum* eſt ſcriptum, nimirum id nimis aperte carminis legibus repugnat. Viderat hoc, qui in veteri codice, ab Joſepho Scaligero inſpecto, ita ſcripſerat, ut refert Rhodius (not. ad Scribon. Compoſ. 174.) *Deletura quidem furcæ fronti data ſigna*. Juſto autem Lipſio; quod Rhodius pariter memorat, placuit, ut pro *fucarum* reſcriberetur *focorum*: cujus ego emendationis auctorem, & probante quidem Turnebo (Adverſar. lib. 13. cap. 22.) Guilielmum Peliſſerium fuiſſe, video. Attamen ut cætera omittam, multo propius a magis communi ſcriptura emendatio abeſt reponentium, *fugarum*: quam quidem ejuſdem Rhodii, ut ab ipſo proponitur, eſſe credidi, donec & in Dalechampii commentariis in Plinium (l. c.) & inter ea inveni quæ Johannes Wowerius olim adnotaverat ad Petronium (Satyric.) *notum fugitivorum epigramma* memorantem, indicia videlicet, ut Cajus (Epitom. inſtit. t. 1.) loquitur, *aut igne aut ferro (in facie) impreſſa*, per quæ, ſi iterum fugerent, dignoſci, & deprehendi poſſent, exempli gratia hæc quam Rhodius alibi (Not. cit. ad Compoſ. 231.) commemorat, litterarum ſpecies F. H. E. L. T. quod eſt: *Fugitivus hic eſt Lucii Titii*. Idem nominat, ac mecum refellit, qui legendum eſſe *fucorum*, cum Fortunato contendebant. Qui etſi in eo quoque interpretando, quem continuo poſt hunc expendimus, de alvi colubris, id eſt, lumbricis eſt lapſus; noſtræ tamen fidei eſt, te admonere, ipſius verba in Regienſi editione anno 1499. ſic proponi; (v. 232.) *aliis quas alvos educat*, ut intelligatur, nonnullam errorum quos ipſi adſcripſimus partem, inſcitiæ, incuriæque operarum eſſe aſſignandam. Cæterum ibi in Columella *alvus* legit Commelinus, & infra *bryonius*: quas nos lectiones probaveramus.

§. 10. Col. 11, 3, 37, & 39. ſqq. Sed in libro etiam 11, quæ prima ex 3. capite duo loca propoſuimus, & ipſe, & qui tres antiquiores editiones curaverunt, ita diſtincta exhibuerant, ut nos indicavimus.

Nec in extremo capite 17. lib. 12. fine ratione aliquid mutandum eſſe, putavi, quando hæ omnes quatuor editiones non ut cæteræ habent, *infervefaciant*, ſed *infervefaciunt*; aut in capite 55. (ſ. 2.) pro *exaniveris*, legendum eſſe *exaniaveris*, quando hoc habet Commeliniana. In libro

libro etiam, qui reliquus eſt, *de Arboribus*, illa ipſa editio, inter *corrigenda*, ita emendaverat 10. capitis inſcriptionem, ut nos emendavimus. In iis autem verbis, quæ ex cap. 26. (ſ. 8.) ſecundo loco protulimus, tres veteres editiones non modo ut nos, habent *nudaveris*; verum inſuper commonſtrant, non immerito illa nobis diſplicuiſſe: *ex qua arbore inſerere voles*, cum ſic habeant: *quam arborem inſerere voles*. Sane etiam paulo ſupra ad eundem modum, itemque libro 5. cap. 11. (ſ. 3.) ſcriptum eſt: *Arborem quam inſerere voles*. Sed nimirum hic dum conſtantem cæterarum omnium editionum ſcripturam eſſe antiquam, putavi, in ejuſque propterea veſtigiis ſcrupuloſius omnino inſiſtendum; ab antiquæ non ſententia quidem, ſed locutionis genere aberrare coactus ſum. §. 11. Col. Arb. 30, 2. Quod mihi ut aliis nonnullis in locis, ſic in poſtremo quoque accidit, quem ex Columella propoſui: *Roſam fruticibus, ac ſurculis diſponi per ſurculos pedales convenit*. Etſi enim non unam indicavi rationem, cur *fulculos* pro *ſurculos* ſcribendum putarem; ubi tamen animadverti, non modo in Commeliniana, ſed & in duabus vetuſtioribus editionibus eſſe *fulcos*, in tertia autem harum, quæ videlicet ex ipſis recentior eſt, *furcos*, cœpi ſuſpicari, ex hoc fortuito typographi errore natum fortaſſe eſſe *ſurculos* in poſterioribus editionibus. Quod qui in *fulculos* mutandum eſſe ante me, cenſuerunt, illi quidem Columellæ ſententiam procul dubio reſtituerunt; verbum autem an reſtituerint ita dubium eſt, ut vox *fulculus*, quam hujus unius loci auctoritate in latina Lexica intulerunt, niſi productis aliis ſcriptorum exemplis confirmetur, ipſa quoque dubia & incerta eſse videatur. Illud hoc in loco non eſt omittendum, Jenſonianum exemplar non habere *fruticibus*, ſed *fructibus*: quæ ſcriptura ex iis quæ Palladius huc, ut ſolebat, reſpiciens tradidit, fortaſse poſset confirmari. Nam roſaria conſerenda ac ponenda eſse, docuit *vel virgultis vel etiam ſemine, quippe quæ baccas nutriant in breviſſimi piri ſimilitudinem, plenas ſeminibus*. Non negaverim: *fruticibus* in Columella reſpondere *virgultis* in Palladio. Attamen nihil in illo de *ſemine*: & quod de *ſurculis* dixit, fortaſſe etiam virgulta complectitur.

Neque enim ſurculus, ut vulgo credunt, id tantummodo eſt, quod *in ramis oritur*, ſed interdum etiam eſt frutex, ac virgultum, auctore ipſo, ni fallor, Columella (lib. 3. c. 11. ſ. 5.) ubi negat, *eſſe ullum tamdiu viduum ſolum virgultis, ut non aliquos ſurculos progeneret, tanquam piros ſylveſtres, & prunos, vel rubos certe*. Sed hæc tu melius.

§. 12. Palladius ſequitur, cujus nos loca non cum illis tantum editionibus quatuor, quas ſæpius commemoravimus, ſed cum libris inſuper Petri Creſcentienſis tum Latina tum noſtra hac lingua editis, & Palladii interpretatione quadam vernacula, atque calamo exarata, ac perantiqua, nuper contulimus. Petrus enim Creſcentienſis, ſive ut vulgo a noſtris appellatur, Creſcentius, qui ante annos trecentos ſcripſit de agricultura, non alius auctoris verbis ſæpius utitur, quam Palladii, ut cum, etiam ubi non nominat, ipſum haud raro deſcribat, manifeſta quæ in Creſcentium menda irrepſerunt, Palladii ope tollenda ſint, & viciſſim; id quod te jam pridem & animadvertiſse, & facere inſtituiſse, non ignoro. Vernacula autem illa Palladii interpretatio ab homine Florentino; quod ex Januario cap. 4. & aliunde planum eſt; ſcripta, quam antiqua ſit, ex ipſis verbis intelligimus.

Hanc V. Clariſs. Doctiſſimuſque Salvinus Salvinius anno ſuperiore ad Cajetanum Vulpium miſerat, qui ejus mihi copiam fecit, ſingulari homo in juvandis litteris ſtudio, ac diligentia. Quin etiam Apicii de arte coquinaria libros inſpexi: ſed ut nonnulla quæ pariter in Palladio ſunt, in ipſis agnoverim, nihil tamen invenerim, quod magnopere ad eum pertineret.

§. 13. Pall. 1, 24, 2, & 3. Iis igitur novis ſubſidiis inſtructus, inprimis quæ ex Palladio lib. 1. tit. 24. propoſueram, locis, in quibus agitur de columbis, cœpi vehementer ſuſpicari, aliena eſse verba illa: *frutex virgoſus ſine foliis aſper, vel*, & mox, *ſetoſi*. Nam primum verba hæc omnia in Jenſoniana, ſuperiora vero etiam in duabus aliis vetuſtis editionibus

nibus deſiderantur, in Commeliniana autem, quæ ad veteres membranas, quod ad Palladium attinet, exacta eſt, omnia hæc uncis ſunt intercluſa. Sed ne in vernaculis quidem Palladii, & Creſcentii interpretationibus ullum eorum veſtigium eſt. In illa tamen *birci alarum*, reddita ſunt *ſumma alarum* (*le ſommitadi dell' ale*) quæ Palladii verba an ita eſsent reſcribenda, *cirri alarum* interdum quidem dubitavi, nunquam tamen quidquam certi conſtitui.

§. 14. Pall. Feb. 15, 1. &c. Libro 3. initium tit. 15, ita ut ego cenſueram, diſtinctum inveni, cum apud Creſcentium (lib. 4. c. 14.) tum in vernacula interpretatione Palladii. Neque tit. 25. ſ. 4. editiones illæ quatuor aliter habent atque ego in Juntina probaveram.

Libro 4. tit. 9. (ſ. 3.) cum Juntina pariter mecumque eædem faciunt editiones, & ea de qua ſæpius dixi, interpretatio. Verum tit. 10. (ſ. 20.) ubi de Meſpilo, etſi hæ omnes, & præterea Creſcentius (l. 5. c. 16.) in eo quod præcipuum eſt, a me non diſſentiunt, in reliquis tamen vernacula quidem interpretatio, & Commeliniana editio conſentiunt; cæteræ autem ſic habent, ut legiſſe etiam ex parte videtur Creſcentius: *ſed putatur hinc arbor ſterilis fieri.* *Fimus* & cæt.

§. 15. Pall. Maj. 1, 1. &c. Libri 6. initio in iis omnibus (ſi Creſcentium demas, in quo locum non inveni, qui huic admodum reſponderet) ſcriptum eſt *milium*.

Libro autem 7. tit. 7. (ſ. 2.) fruſtra in his omnibus quæſivi, quid pro *factis carbonibus* ſit reſcribendum. Editiones enim hæc ipſa habent; Interpretatio ne carbones quidem memorat; Creſcentius (lib. 9. c. 103.) denique hunc locum tam negligenter deſcribit, ut pro *in pultario factis carbonibus*, habeat, *in pulmentario ſiccis carbonibus*. Quod tamen ἐπίθετον, ſi modo veſtigia ſervat ſcripturæ Palladii, permovere aliquem poſſit, ut conjiciat, ſcripſiſſe hunc, *in pultario ſitis carbonibus*. §. 16. Pall. Jun. 7, 7.

Neque diligentius exſcripſit, quæ Palladius de Apum Regibus ſubjecit, ſic enim habet (lib. 9. c. 102.). *Leves abſque pilo, niſi fronte pleniores, quaſi capillum gerunt in ventre;* itaque ex *forte*; quod a Columella Palladius deſcripſerat, factum eſt *fronte*: quos ſive Creſcentii, ſive operarum potius errores, ut eſſe veteres, intelligamus, is etiam ſervavit, qui ejus libros olim in vulgarem hanc linguam tranſtulit. Hic quæres fortaſſe, quemadmodum verba hæc Palladii Florentinus interpres reddiderit. Sic autem reddidit; *morbide ſenza pelo. & anno un capello, quaſi nel ventre di fuori come aguglione.* Nempe hic in vertendo quædam omittit, qui alibi, plura intruſit de ſuo, & præſertim libro 1, ubi agitur de aquæ ſalubritate agnoſcenda, quæ certe nec Palladii eſſe, nec eſſe potuiſſe, proclive eſt demonſtrare. Cæterum etſi hoc verum eſt, etſi præterea haud paucis in locis Auctoris ſententiam non eſt aſſecutus, eſt viciſſim ubi non inutile prorſus ſit hanc quoque interpretationem conſulere.

§. 17. Pall. Sept. 13, 2. &c. Quod in libro 10. ſuſpicatus eram, id velim etiam atque etiam conſideres. Nam ne mihi quidem ipſi undequaque nunc placet. Præterea illa interpretatio, atque editiones vetuſtæ adverſantur. §. 18. Pall. Oct. 5, 1. Contra lib. 11. tit. 5. non dubito quin pro ipſa ſteterim Palladii ſententia, cum iis in verbis: *Sed hæ radiculæ (vitis) non ad ſiccum debent recidi*, malle me, oſtendi, *truncum* legere, quam *ſiccum*. Ecce etiam Creſcentius (lib. 4 c. 15.) udi hæc ipſa verba exſcribit, eandem ſententiam confirmat, quanquam verbum aliud proponit: Sed *hæ radiculæ non ad ſtipitem recidi debent*. Vernacula autem Palladii interpretatio ſic idem docet, ut quo tamen verbo ſit ipſe uſus, *trunci* (quo ſæpius de vite loquens Columella) an vero *ſtipitis*, incertum relinquat; niſi forte *vitem* ſcripſiſſe indicet. Sic enim habet: *non tagliandole raſente la vite.* §. 19. Pall. Oct. 19, 1. Tit. 19. Minus placent quæ conjeceram ad illa verba: *Paſſum nunc fiet ante vindemiam, quod Africa ſuevit univerſa conficere pingue, atque jucundum, & quoad conditum, ſi utaris ab inflatione te vindices.* Multo ſimplicius emendabimus, ſi nulla detracta, aut mutata littera

legemus (ut in una, ſi probe memini, editione eſt Gymnici.) *quo ad conditum ſi utaris*, ſed media ſyllaba in *conditum* producta, non, ut mox in *conditum vaſculo*, correpta. Sic autem interpretabimur: quo paſſo ſi pro melle utaris ad vinum condiendum, non ſic infleris, ut a melle. Mel enim, ut noſti, *alvum inflare*, cum Dioſcoride (de Med. Mat. l. 2. c. 75.) Medici admonent. Quod autem cum Palladius ſcripſit, *ad conditum*, & proprio verbo, & id quod ego interpretor, ſignificante uſus ſit, te latere non poteſt. Nam latini cum dicebant *conditum*, Græci autem juniores, latinæ hujus vocis uſurpatione, κονδῖτον, vinum intelligebant, aromatum, imprimiſque piperis, & præterea mellis additamento confectum. Talia ſunt apud Apicium (de art. coquin. lib. 1. c. 1, 2.) *Conditum Paradoxum*, & *Conditum Melizomum*: & quanquam eo tempore jam multa addiderat aliorum & Heliogabali (vid. Lamprid. Heliogab.) præſertim luxuria; talia certe, & hoc quidem ipſo *Conditi* nomine appellata, tam longo ante tempore in uſu fuerant, ut hæc ejus vocis ſignificatio, in uberrimis latinis lexicis prætermiſſa vix uni Gloſſario Caroli du Freſne relinqui non debuerit. Major enim Plinius (Nat. Hiſt. l. 14. c. 16.) poſtquam plurium vinorum aromatitum compoſitiones indicavit, *Qualia*, inquit, (vina) *nunc quoque fiunt, pipere, & melle addito, quæ alii condita, alii piperata appellant*. Et de his fortaſſe verba etiam ſunt accipienda Corn. Celſi (de Medicina l. 1. c. 2.) *condita omnia duabus de cauſis inutilia ſunt, quoniam, & plus propter dulcedinem aſſumitur, & quod modo par eſt, tamen ægrius concoquitur;* neque enim iſta *dulcedo* condimentis omnibus de quibus ſic univerſe interpretantur Pantinus (Comment. in Celſ.) & Rubeus (Annot. in Cel.) ita conveniebat, ut *Conditis*, quorum cum varias compoſitiones ad quinquaginta apud Apicium (lib. citat. 1. c. 1, & ſeqq.) Paulum (de Re med. l. 7. c. 11.) Oribaſium (medicin. collect. l. 5. c. 33.) Aetium (Tetrab. 1. ſerm. 3. c. 62. & ſeqq. & Tetrab. 4. ſerm. 4. cap. 117. & ſeqq.) Nicolaum Myrepſum (de compoſ. medicam. ſect. 1. c. 194. & ſect. 27. c. 33. & ſeqq.) alioſque legerim; nullam memini legiſſe, in qua non ſatis mellis admiſceatur. Scilicet conditum omnino erat mulſi quoddam genus, ut Cælius Aurelianus (Morb. Chron. l. 5. c. 1.) ſcripſerit: *probat conditum bibendum, quod plerique latini mulſum vocant*. Ipſe etiam Palladius, qui libro 3. (t. 32.) *Conditum vel abſinthiatum, vel roſatum vel violatum* memoraverat, ubi roſatum vel ſexto (t. 17.) vel hoc ipſo libro (t. 15.) conficere docuit, utrobique mel adjecit. Non tamen ſemper inter conficiendum conditum, & nominatim roſatum, aut violatum, mel admiſcebant; ſed aliquando (id quod conſtat ex Apicio lib. cit. cap. 4.) eo tantum tempore, quo erant bibituri, videlicet ut liberum eſſet ſingulis convivis pro arbitrio plus minuſve addere. Quem ad morem hic Palladium reſpexiſſe crediderim, propterea quia paſſum iſtud, *quo ad conditum ſi utaris mellis vice, ab inflatione te vindices*, docuit, *conditum vaſculo, mellis more, ſervari*. Porro ut Palladius pro melle paſſum, ita Nicolaus Myrepſus (ſect. 27. c. 40. & 43.) ſaccharum aliquando poſſe adjici Conditis, monuit. Martialis (Xenior. 106.) autem paſſi, & mellis magnam, ut ſic dicam, propinquitatem ſignificavit in diſticho de paſſo: *Gnoſſia Minoæ genuit vindemia Cretæ, Hoc tibi, quod mulſum pauperis eſſe ſolet*. neque reticuerat Plinius (Nat. Hiſt. lib. 14. c. 9.) qui paſſum ait in adulterium mellis excogitatum. Sed eam ſæpius oſtenderat Celſus (de Medic. l. 2. c. 20, 22, 30, 32, 29, 18, 25, 28.) qui etſi inter ea, quæ boni ſucci ſunt, & quæ lenia, & quæ alvum adſtringunt, paſſum numeravit, cum mel inter ea, quæ acria ſunt, numeret, idemque crudum, ut mulſum quoque movere alvum, doceat, tamen pariter & valentiſſimæ eſſe materiæ, & aliena ſtomacho, & facile intus corrumpi paſſum, & mulſum pronuntiavit. Certe etiam Dioſcorides (de med. Mat. l. 5. c. 7.) iſtud ipſum paſſum Creticum de quo Martialis, & cui Plinius (loc. citat.) primatum dedit, *inflare tamen, & ſtomacho*

cho adverſari, docuit. Africum vero de quo verba facit Palladius, an hæc non faceret, aut minus quam mel faceret, meum non eſt in præſentia decernere; neque enim Palladii hallucinationes, ſi quæ forte eſſent, defendere, ſed verba tantum exponere inſtitui. §. 20. Veg. 1, 56. Quibus ita expoſitis haud difficile fuerit unum, aut alterum non modo intelligere, verum etiam reſtituere P. Vegetii locum. Libro enim 1. Artis Veterin. cap. 56. (ſ. 22.) *ſi hiems, inquit, fuerit; condita, cum ſemiuncia apii ſeminis triti, & olei tribus unciis calefacta per os ipſius* (equi) *oportet infundi. Si æſtas fuerit; abſinthium vel roſatum cum quatuor ſcrupulis croci, & duabus unciis olei frigidum per os ſimiliter debet accipere. Quorum ſi non ſuppetit copia, vinum ſimpliciter convenit præberi cum cæteris.* Hic Sambucus ex ſuis codicibus pro *vinum* in libri ora reponit *unum*, repugnante Vegetio, cujus hæc ſententia eſt: cum apii ſemine, & oleo, vel cum croco & oleo vinum ſimplex ab eo eſſe dandum, cui condita nulla ſint hieme, æſtate autem neque ſit abſinthiatum, neque roſatum: *abſinthiatum* enim eſſe legendum, indicant, quæ commemoravimus, Palladii verba: *Conditum vel abſinthiatum, vel roſatum.* Quibus addi poſſunt & illa Lampridii (in Heliogab.) *condito piſcinas, & folia temperavit, & roſato atque abſinthiato vulgus ad bibendum invitavit.* §. 21. Veg. 4, 8. Pariter libro Vegetii ultimo cap. 8, ubi editum eſt: *poſt curſum, ſive poſt laborem conditi bene piperati heminam adjicies, æſtate roris vel abſinthii tantundem, & per os dabis ad cornu;* legendum crediderim, *æſtate roſati vel abſinthiati tantundem;* non modo quia in illo priore loco ſine ulla controverſia eſt: *ſi æſtas fuerit, roſatum* convenire, ſed etiam quia in hoc ipſo loco Sambuci codices pro *roris*, habent *olei roſati*; ut mihi aliquando hiſce ambobus locis collatis in mentem venerit, hic eſſe ſcribendum *olei & roſati*. Etſi vero iidem, aliique Codices pro *conditi bene piperati* habent, *conditi bene præparati*, nihil tamen (quod ad hoc attinet) eſſe facile mutandum, oſtendunt, quæ ſupra de pipere memoravimus uſque: adeò conditis adjecto, ut hæc etiam *piperata* vocitarentur, quod non inficiabimur a Celſo (de Medicin. l. 4. cap. 19.) eſſe factum, ubi malum punicum *in piperatum conjici*, juſſit. Cæterum an de pluribus Vegetii locis in quibus *vinum candidum* ſcriptum eſt, nonnulla ſaltem ſic oporteat emendare, ut alibi *vinum calidum* alibi *vinum conditum* legamus, ipſe conſtitues; ego jam tranſeo ad Varronem. §. 22. Varro 2, 4, 8. De Varrone, ad ea quæ ſcripſeram, nihil hoc tempore eſt, quod addam, niſi quam ob rem in lib. 2. cap. 4. Auſonium Popmam laudaveram eam rem fuiſſe ante ab Joſepho Scaligero (conject. in Varron.) non animadverſam modo, ſed etiam probatam. Quod autem ſupra in extremo capite 2. oſtenderam, non bene ſcriptum eſſe, *ut dixi*, cum ſcribendum videlicet fuiſſet, *ut dixiſti*, id vero ſic a te accipi, velim, ut ſiquis Varronem malit, quam librarios erraviſſe, ipſe acrius non repugnem. Illud enim mihi propoſitum fuit, ut errorem ab aliis non animadverſum retegerem, ejuſque, ſi librariorum crederetur, emendationem proponerem. Equidem hos longe facilius, quam Varronem; hunc tamen falli ipſum quoque potuiſſe, confiteor, in re præſertim ejuſmodi, in qua ſi quis dicat, Marci etiam Tullii diligentiam aliquando deſiderari; illum ego refellere magis cupiam fortaſſe, quam poſſim. Hæſi nimirum, ne tecum quidquam, mi Juli, diſſimulem; cum in libro 5. de finibus cap. 8. hæc nuper relegerem: *quoniam igitur & de voluptate cum Torquato, & de honeſtate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone eſt diſputatum &c.* Quæ ſi ab ipſo Tullio dicerentur, aut certe ab aliquo, qui duabus illis ſuperioribus diſputationibus interfuiſſet; res plana eſſet atque expedita. Dicuntur autem a M. Piſone, qui non modo ipſe non interfuerat, ſed eas ne legiſſe quidem poterat, quippe quem epiſtolæ ad Atticum (lib. 13. epiſt. 19.) docent, antequam diſputationes illæ conficerentur, deceſſiſſe; ne ipſas dicam ſatis docere, nondum habitas confingi eo tempore, quo eas M. Piſo commemorabat. Neque minus hæreo, cum aut in

in 2. libro de natura Deorum ſic loquens, cum Vellejo inducitur Balbus : *velut a te ipſo heſterno die dictum eſt , anum fatidicam* πρόνοιαν *a Stoicis induci ;* aut cum in tertio ſic Cotta cum Balbo : *omniaque quæ a te nudius tertius dicta ſunt , cum docere velles Deos eſſe &c.* quaſi vero non id Vellejus in primo , neque hæc in ſecundo libro Balbus dixiſſet , & hi tres libri (quod ſingulorum oſtendunt initia) non unius diei ſermones complecterentur . Quid ergo eſt ? Num cuique (id quod Tullius in Bruto fatetur) *difficile eſt in longa oratione non aliquando aliquid ita dicere , ut ſibi ipſi non conveniat* , præſertim aliud alio tempore ſuis in ſcriptis mutanti , quod Ciceronem maxime in Dialogis feciſſe conſtat . Nam certe (vid. Epiſt. ad Atticum lib. 13. epiſt. 13. 15. 19.) Quæſtiones Academicas a Catulo , Lucullo , Hortenſio , ad Varronem tranſtulit , & ex duobus libris in quatuor contulit . Num igitur offenſus prolixitudine diſputationis de Natura Deorum , cum quod in ea de Legibus (vid. fin. lib. 2. de Legib. & lib. 3.) fecit , facere hic nequiret aut nollet , ut diei longitudinem inculcaret ; habuit in animo aliquando id facere quod in libris de oratore , aliiſque , ut eos ſermones in plures diſtribueret dies , neque tamen publicis occupationibus , & calamitatibus impeditus , perfecit . Num pariter libros de Finibus ſic primum informaverat , ut quemadmodum in iis de officiis , unus ipſe doceret , tractaretque omnia , quæ deinde cum in Dialogos conferret , illa obvenerint dicenda M. Piſoni , quæ ipſum dixiſſe Ciceronem decebat ? Quæ ſi ad hunc , aut alium aliquem non abſimilem modum contigiſſe arbitremur ; videlicet Varro etiam poterat eam primum omnem orationem aut Scrofæ aut Attico tribuiſſe , quam inter utrumque diviſerit poſtea . Certe nobiles quoque ex noſtris Poetæ , & in his Ludovicus Arioſtus , & Torquatus Taſſus , cum hic certam quandam rem deleviſſet , ille vero unum aut alterum verbum mutaſſet , obliti reſpondentia etiam alia tollere , ac commutare ; verſus præſertim duos (G. Liberata Cant. 16. St. 35. v. 4. O. Furioſo Cant. 23. St. 107. v. 8.) reliquere , quorum alterum non ſatis intelligi, alterius verba cum ſuperioris verbis minime cohærere , vel ſtudioſiſſimi eorum homines confitentur . Quod ſi idem Tullio , aut Varroni accidiſſe , nullo pacto fateri quis audeat ; Varronem quidem , ut tueri poſſit , docuimus , ut Tullium , ipſe viderit . Nobis enim non modo his diutius hic immorari non licet ; hæc epiſtola eſt concludenda . Summa ergo eſt , primum , ut inter legendum , quas ad Facciolatum ſcripſimus litteras , has quoque identidem inſpicias , neque propterea quod iis omnibus in locis , de quibus (ne fruſtra longi eſſemus) ſiluimus , cunctæ nobis editiones adverſantur , conjecturas noſtras continuo abjicias , immo , ſi neceſſariæ videantur , hoc ipſas magis quantulæcunque ſunt , probes , quod labeculas indicent ſub tot exemplarium auctoritate facile deliteſcentes . Deinde fac , illud memineris : ſi hæc noſtra erga tuos Auctores ſedulitas grata eſt , ſi ab hac porro alia atque alia expectas ; unam hanc in poſterum tibi fore & ſenſum tuum oſtendendi , & noſtra eliciendi facultatem , ſi tuas viciſſim ad illos annotationes perſcripſeris , & nobiſcum tandem aliquando communicaveris . Vale .

Patavii Poſtrid. Idus Mart. M DCC XXIII.

EPI-

E P I S T O L A III.

JOANNES BAPTISTA MORGAGNUS

JULIO PONTEDERÆ

S. P. D.

ETſi ex meis ad Rei Ruſticæ Auctores Adnotationibus nulla unquam alia eorum Studioſis exiſtet utilitas; hanc tamen, quod expreſſerint tuas, tantam eſſe, exiſtimabunt, ut non vulgarem ex meis cepiſſe ſe fructum, fateantur. Quo magis ea præſtare me, decet, quæ ſuperiore Epiſtola pollicitus ſum, ut neque tu, qua es modeſtia, ſuſpiceris, non ſatis mihi fortaſſe, quas adhuc miſeris, placuiſſe, & illi intelligant, quod alias atque alias addideris, id quoque huic noſtro, qualecunque eſt, exemplo, & adhortationibus ſe debere. Cum Pub. Vegetius in ſuos de Arte Veterinaria libros non pauca tranſtulit e ſexto libro Columellæ, tum ex hujus ſexto, & tredecim quæ inſequuntur, capitibus, tertii ſui libri tertium, & quartum caput evidentiſſime confecit. In hæc ego cum plurima paſſim menda Librariorum imperitia ſocordiaque irrepſiſſe, animadverterem, ſic ut haud paucis in locis aut alieniſſima ab re legantur, aut quæ nullo modo intelligi queant; vitia hæc exiſtimabam propria eſſe principis Editionis, non alterius etiam communia, quam anno 1574. procuravit Joannes Sambucus Vir Doctiſſimus, & pervetuſtis Codicibus ſane inſtructiſſimus. Superioribus tandem menſibus hujus mihi Editionis copia facta eſt. Quid quæris? Codicum, nonnunquam, ut verum fatear; haud inutilium ſæpius tamen in graviſſimis apertiſſimiſque mendis mirifice conſentientium, ratio habetur; Columella autem, unde illa ipſa capita certe fuerant primum deſcripta, ne memoratur quidem.

Non me fugit, quantum vetuſtorum Codicum auctoritati, atque conſenſui, quantum etiam Vegetii ipſius arbitrio, ætati, & in ſcribendo conſuetudini tribuendum ſit. Hic tamen ſæpe menda ſunt ita evidentia; emendationes autem occurrunt ita faciles, & neceſſariæ, ut niſi Vegetii ipſius αὐτόγραφον producatur; nemo ſit, qui perſuadere poſſit, Codices non eſſe corruptos, neque ea quæ a Columella præmonſtratur, ratione emendandos. Quid ergo eſt? Num in Vegetio relinquendum eſt nihil, niſi quod in Columella inveniatur? Imo plura ſunt fortaſſe etiam mendoſa, quæ tamen in præſentia quidem tentare non auſim. Nonnulla quoque ejuſmodi ſunt, ut Columellæ viciſſim emendando præclare inſerviant, de quo nunc potiſſimum laboramus. Quæ cum ita ſint, operæ pretium arbitror me eſſe facturum, ſi locos ſingulos, quorum alter alterius ope indiget, inter ſe conferam, atque ita ante oculos ſtatuam, ut Vegetii primum verba, tum Columellæ, quemadmodum edita ſunt, deinde utriuſque, quomodo alterum ex altero emendandum credam, uno obtutu conſpici poſſint. Ubi emendationem confirmare deceat, ei rei argumenta ſubjiciam. Incipiemus autem ab iis duobus, de quibus eſt dictum, capitibus. Tum ſi præterea alii erunt loci, quos comparare haud inutile ſit, eos quoque ad eundem modum ſubdemus.

Ve-

§. 1.

Vegetii 3, 3, 1.

Cruditas plurimum nocet, cujus hæc ſunt ſigna: crebri ructus, cibi faſtidium, ſonitus ventris. (1) intenſiones nervorum, oculi hebetes: propter quæ nec bos ruminat, neque linguam detergit, ut ſolet. Prodeſt itaque (2) ut duos congios (3) ubi bibi poſſit digerere per fauces. Poſt quos ſtatim braſſicas triginta caules modicas decoques, & ex aceto dabis.

Columellæ 6, 6, 1.

Cruditatis ſigna ſunt crebri ructus, ac ventris ſonitus, faſtidia cibi, nervorum intentio, hebetes oculi. Propter quæ bos neque ruminat, neque lingua ſe deterget. Remedio erunt aquæ calidæ duo congii, & mox triginta braſſicæ caules modice cocti, & ex aceto dati.

Vegetius emendatus.

nec bos ruminat, neque *lingua ſe* detergit, ut ſolet. *Prodeſit aquæ calidæ, ut* bibi poſſit, duos congios digerere per fauces. Poſt quos ſtatim *braſſicæ* triginta caules *modice* decoques, & ex aceto dabis.

Sambucus ex Codicib. in marg.
(1) *Contractiones* (2) *calide*.
(3) *ut* Idem *braſſicæ* habet, non *braſſicas*.

Calidæ ut bibi poſſit, non aliter eſt accipiendum, quam ſi dixiſſet, ita calidæ, ut tamen bibi poſſit, quemadmodum fere dixit altero hujus libri capite 3. *calidum ita, ut manus pati poſſit*. Hanc emendationem, ut vides, Sambuci codicibus ex parte debemus: Columellæ autem reliquas.

Cæterum velim propoſita cruditatis ſigna attendas, & ſi pleraque ejuſmodi eſſe, videas, non ut inde effici, ſed ut iis adjici potius queant illa duo, quæ continuo ſubjiciuntur, intermiſſa videlicet ruminatio, & ea quæ fit per linguam, deterſio; tum vero cogites, oporteatne in utroque Auctore reſcribere *præter*, *quæ*, ubi legitur ab omnibus *propter quæ*.

§. 2.

Veget. 3, 3, 2 & 3.

(1) Præterea lentiſci & oleaſtri cacuminum pondera 4 deterunt, & cum lib. mellis atque aquæ congio miſcent (& paulo infra) ab alio quoque cibo vel potione prohibentur. Nam ſi neglecta fuerit cruditas, ventris inflatio inteſtinorumque ſubſequitur, exprimit gemitus, ciboſque capere non ſinit, nec in loco conſiſtere, decumbere, & volutare cogit, caudamque frequenter commovet.

(1) *quibus lentiſci* Samb. in marg. ex Cod. Idem non habet *aquæ*.

Colum. 6, 6, 2 & 3.

Tum lentiſci, oleaſtrique cacuminum pondo IV. & libra mellis una trita permiſcent aquæ congio (& infra) aliaque potione prohibent. Hoc per triduum fieri, dum omnis cauſa languoris diſcutiatur. Nam ſi neglecta cruditas eſt, & inflatio ventris, & inteſtinorum major dolor inſequitur, qui nec capere cibos ſinit, gemitus exprimit, locoque ſtare non patitur, ſæpe decumbere, & agitare caput, caudamque crebrius agere.

Veget. emend.

decumbere & *volutari* cogit, caudamque frequenter commovere.

Colum. emend.

Tum lentiſci, oleaſtrique cacuminum pondo IV. & *libram* mellis, una trita, permiſcent aquæ congio (& infra) aliaque potione prohibent. Hoc per triduum fieri *debet*, dum omnis cauſa languoris diſcutiatur. Nam ſi neglecta cruditas eſt, & inflatio ventris, & inteſtinorum major dolor inſequitur, qui nec capere cibos ſinit, gemitus exprimit, locoque ſtare non patitur, ſæpe decumbere, & agitare caput, caudamque crebrius agere *cogit*.

Hic noli mirari, quod omnia in Vegetio non correxerim. Equidem nonnulla facile deeſſe, & quænam deſint, agnoſco; ſed quibus potiſſimum verbis reponenda

nenda ſint, pro certo non video. Quæ emendavi; ea minus dubia erant.

Pariter in Columella minus dubitavi reſcribere *libram mellis*, reputans quam facile librarii de duabus proximis litteris *m* una omiſſa, *libra* ſcribere potuerint perperam. Poſt *fieri* addidimus *debet;* nam & verbum ejuſcemodi deſiderabatur, & Columella hoc uti ſolet, velut cap. 9. *Quæ medicina ſub tecto fieri debet.*

& lib. 7. c. 5. *quod in omnibus morbis, ac peſtibus fieri debere cenſemus* &c. ad extremum etiam addidimus *cogit*, verbum non minus ibi deſideratum, & a Vegetio facile ex Columella deſcriptum, & præterea ab non recenti manu additum (ex ingenio an ex Codicibus?) in uno ex tuis Columellæ exemplaribus, in quo etiam ante *gemitus* conjunctio *&* ſatis eleganter eſt interjecta.

§. 3.

Veget. 3, 3, 4.	*Colum.* 6, 6, 4.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Si tardius proficit, tres partes lauri diu conteruntur, & cum duplici aquæ calidæ dantur. (1) Si iſta non valent, mirtæ foliorum ſylveſtris duæ lib. tunduntur in pila, & (2) duæ ex calida aqua miſcentur, ac per vas ligneum faucibus infunduntur.	Si nec hæc profuit res, caprifici aridæ conteruntur, & cum dodrante aquæ calidæ dantur. Ubi nec medicina proceſſit, myrti ſylveſtris foliorum duæ libræ deligantur, totidemque ſextarii calidæ aquæ miſti per vas ligneum faucibus infunduntur.	Si iſta non valent, *myrtæ ſylveſtris foliorum* duæ libræ tunduntur in pila &c.	Ubi nec *hæc* medicina proceſſit, myrti ſylveſtris foliorum duæ libræ *lævigantur*, totidemque &c.

(1) *ſi laurus non adeſt.*
(2) *dico* ſextarii, Samb. in marg. ex Cod.

Hic quoque intelligo, alia inſuper in alterutro Auctore eſſe poſſe depravata, præſertim ſi quæ Sambucus ex Codicibus adnotavit, ſic legenda cenſeas, *duo ſextarii*, eaque illuc pertinere, ut pro *duæ ex calida aqua*, intelligamus Vegetium ſcripſiſſe, duo *ſextarii* ex calida aqua: quæ cum Columella omnino conſentirent. Sed quoniam ſuo uti judicio atque arbitrio Vegetius potuit; idcirco in ipſo ne *myrtæ* quidem mutavimus, cum libro etiam 2.cap.12. *mirtam aridam conterendam* ſcripſerit, aut veteres ſecutus, qui pro myrto *murta* dixere, aut ſuæ vel tempeſtatis, vel regionis conſuetudine quadam abreptus, nam a ſuis quoque Gallis myrtum vocitari, *murtam*, Joannes Ruellius (de natura Stirp. lib. 1. c. 100.) teſtatus eſt.

In Columella cur addiderimus voculam *hæc* noſtra ad Cl. Facciolatum Epiſtola oſtendit. Certe etiam Lucano non uſque adeo ingratus viſus eſt harum vocularum concurſus, *nec hæc*, ut non ſcripſerit (Pharſal. lib. 3.) *nec hæc alius committat prælia miles;* neque Varroni (de re ruſtica 1, 55, 3.) qui *nec hæc*, inquit, *non minima cauſa.*

Quod autem pro *deligantur* ſubſtituerimus *lævigantur*, duæ fuerunt cauſæ, altera quod *deligantur* ab ſententia alienum eſt, altera quod *lævigantur* a Vegetio indicatur; *tunduntur*, inquit, *in pila.* Sic alibi etiam loquitur Columella (lib. 6. cap. 17.) *ſemina ejus collecta, & lævigata cum vino dantur potanda*, pro quibus hæc habet Vegetius (lib. 4. cap. 4.) *ſemina ejus collecta, & trita dantur ad potandum cum vino.* item (lib. 7. c. 5.) *galla cum auſtero vino lævigata:* (lib. 9. c. 13.) *omnia eadem æquis ponderibus in unum lævigata:* & (lib. 12. c. 41.) *quæ in collo ſubſiderunt, diligenter contrita lævigantur.* Quæ loca ſunt eo diligentius attendenda, quod in ampliſſimis Lexicis latinis hic verbi *lævigo* ſignificatus omittitur, qui hodieque, ut noſti, apud Medicos in uſu eſt, cum aliquid imperant non modo conteri, ſed ut ipſorum verbis (Amalth. Caſtello-Brunon. in *Lævis*) utar, inſuper redigi *in pulverem impalpabilem exquiſitiſſimæ lævitatis, qui & Alcool a quibuſdam dicitur, & fit quidem manu, vel tritura ſuper marmore cum porphyrite,*

vel in mortario cum piſtillo, ita ut quod contritum eſt, excutiatur per ſetaceum, vel linteum. Ita verbum *lævigo*, reſpondet græcis λεαίνω & λεαίνω, quibus non tantum complanare, & polire, verum etiam terere, molere, comminuere, & ex aſperis ac duris in lævem pulverem redigere ſignificabant, ut Ariſtoteles lib. 2. anim.

§. 4.

Veget. 3, 3, 5.	*Colum.* 6, 6, 5.	*Veget.* emend.
Ante detractionem tamen ſanguinis adhibentur iſta remedia: tribus heminis vini, quatuor unciæ contriti (1) olei permiſcentur, poſtque potionem cogetur currere: duæ quoque unciæ ſalis cum decem unciis ceparum atteruntur: mel quoque decoctum admiſcetur, ex quo facta collyria longiora non parum valida immittunt in anum, ut ventrem reſolvant.	Sunt & ante detractionem ſanguinis illa remedia, tribus heminis vini tres unciæ pinſiti allii permiſcentur, & poſt potionem currere cogitur. Vel ſalis ſextans cum cepis decem conteritur, & admiſto melle decocto collyria immittuntur alvo.	Ante detractionem tamen ſanguinis adhibentur iſta remedia: tribus heminis vini, quatuor unciæ contriti *allii* permiſcentur, poſtque potionem cogetur currere: duæ quoque unciæ ſalis cum *decem cepis* atteruntur &c.

(1) *allii* Samb. in marg. ex Cod. qui non habet *iſta*.

Ut ad Facciolatum noſtrum ſcripſi, ita hic Vegetium ex Columella duobus in locis emendo. Primam emendationem, & res ipſa, & Sambuci codices firmant. Alteram neceſſariam eſſe intelligent, quicunque iſta collyria & pro bove, & *longiora*, & *non parum valida* eſſe, attenderint; neque enim ſatis craſſa, & longa e dextante fient ceparum, ſaliſque ſextante, niſi multo inſuper melle adjecto, multo autem addito melle, qui eſſe poterunt *non parum valida*, cum acrem videlicet ceparum vim, ſaliſque ſtimulum nimia mellis copia obruet atque infringet. Quod ſiquis forte *valida* hic dictum accipiat, non ut lib. 4. c. 10. *confectio non minus valida*, ſed ut dura ſignificet, quando lib. 1. c. 42. hæc ſcribuntur: *Sal bene tritum, & mel coques, paſtilloſque longos, & duros facies, & in anum jumenti interius immittes.* is libri hujus tertii inſpiciat caput 57. hæc nimirum, & in ejuſdem modi quidem morbo propoſita, inveniet: *cepas decem veteres, ficus ſiccæ* ℈ 8. (Samb-Cod. *uncias quatuor*) *nitri ſcrupulos quinque, ſtercoris columbini ſcrupulos quatuor, ex quibus addita urina collyria facies, & bina vel terna in anum immittes.*

§. 5.

Veget. 3, 3, 7, & 8.	*Colum.* 6, 7, 1, & 2.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Sed interdum in (1) illa medicina convenit, ſequiturq; (2) omnium vitium, quorum ſignum eſt, ſi exuentum † mutoſumque ventrem ediderit, ſingulare remedium eſt cu-	Sed interdum nulla prodeſt medicina. Sequitur torminum vitium, quorum ſignum eſt cruenta & mucoſa ventris proluvies. Remedia ſunt cupreſſini quindecim coni, totidemque gallæ, & utrorumque ponderum vetu-	Sed interdum *nulla* medicina convenit, ſequiturque *torminum* vitium, quorum ſignum eſt, ſi *cruentum mucoſumque* ventrem ediderit. Singulare remedium eſt cupreſſinæ quindecim verbenæ, & quindecim	Remedio ſunt cupreſſini quindecim coni, totidemque gallæ, &

(1) *nulla*
(2) *torminum*.

(1) cupreſſinæ quindecim, verbenæ quindecim gallæ diligentiſſime tritæ, quantum utræque ponderantur tanti ponderis vetuſtiſſimus caſeus, quibus pariter detritis admiſcentur vini auſteri ſextarii 4, & in potu dantur, ita ut lentiſco mixtaque oleaſtri cacumina præbeantur. Si venter cœperit fluere, (2) & videris egere corpus, & vires † capito plerumque inutilem reddit, quia ex cibariis ad medelam bovis nil pervenit, quod ſic videris per ventrem projicit quam quod manducaverit. Quæ cum acciderint, &c.

tuſtiſſimus caſeus, quibus in unum tunſis admiſcentur auſteri vini quatuor ſextarii, qui pari menſura per quatriduum diſpenſati dantur: nec deſint lentiſci, myrtique, & oleaſtri cacumina viridis. Alvus corpus, ac vires carpit, operique inutilem reddit: quæ cum accident &c.

cim gallæ diligentiſſime tritæ, & quantum utræque ponderantur, tanti ponderis vetuſtiſſimus caſeus; quibus pariter detritis admiſcentur vini auſteri ſextarii 4 & in potu dantur, ita ut *lentiſci*, *myrtique* & oleaſtri cacumina præbeantur. Si venter cœperit fluete *viridis*, *& quale manducant egerere* corpus & vires *carpit*, *operique* inutilem reddit, quia ex cibariis ad *medullas* bovis nil pervenit.

& utrorumque *ponderis* vetuſtiſſimus caſeus, quibus &c.

(1) *cupreſſi baccas, & Gaubræ ana XV bene tritas, & tantundem vetuſtiſſimi caſei.*
(2) *viride quale manducant.* Samb. in marg. ex Cod.

Etſi plura menda ex Vegetio ſuſtulimus, & in his duo illa obelo notata, quæ pro deſperatis in prima Editione relicta erant, non tamen omnia ſublata eſſe, exiſtimamus. Fortaſſe ubi de torminibus ſermo incipit, ibi oratio prorſus eſt a ſuperiore disjungenda; nam in ipſo etiam Columella, inde hoc caput 7. videtur fuiſſe inchoandum, aut ille ex Vegetio emendandus, atque ita ambo intelligendi, ut dicant, adverſus cruditatem, & inteſtinorum dolores nullam interdum medicinam proficere, indeque tormina conſequi. Fortaſſe Vegetius paulo poſt ſcripſit, *ventre reddiderit* non *ventrem ediderit*. Fortaſſe medicamentum in quatriduum eſſe partiendum, non omiſit. Fortaſſe ut alia prætercam, extrema verba, quæ emendare, a Columella, & Codicibus deſtituti, auſi non ſumus, aut ad hunc fere modum ſcripſerat: *quod ſic videris; plus enim per ventrem projicit, quam quod manducaverit*; aut ad hunc alterum: *quod ſic viride per ventrem projicit, quam quod manducaverit;* neque enim, puto, in Vegetio te offenderit, *ſic viride --- quam*, memoria tenentem, ſcriptum eſſe a Propertio (lib. 2. Eleg. 5. al. 4.) *non ita --- variant --- quam*. Eorum autem quæ emendando reſcripſimus, partim ita evidentia ſunt, nulla ut egeant probatione, partim confirmari poſſunt facillime, velut hoc: *Si venter cœperit fluere viridis, & quale manducant, egerere*. Nam ſimul Editionum, ſimul Codicum veſtigia obſervavimus, ad eundemque modum locutum eſſe Celſum (de Medic. lib. 2. c. 8.) meminimus: *ſi nigra alvus profluxit, & nigra alvus ſanguini atro ſimilis;* ut ſuſpicati interdum ſimus, legendum eſſe in Columella, non *viridis*. *Alvus*; ſed *Viridis alvus*, præſertim cum in ſuperiore capite, lentiſci pariter, oleaſtrique cacumina imperans, *viridis* non adjecerit. Utcunque eſt; in Vegetio *venter viridis* ita intelligendus eſt, ut addita a nobis ex Sambuci Codicibus verba demonſtrant; & commentarii loco eſſe poterit initium ejus Celſi capitis (lib. 4. c. 16.) quod tractationem lævitatis inteſtinorum cum tractatione connectit torminum: *Ex torminibus interdum inteſtinorum lævitas oritur, quæ continere nihil poſſunt, & quidquid aſſumtum eſt, imperfectum protinus reddunt, &c.* Quod vero non *ad medelam bovis* ſcripſerim, ſed *ad me-*

medullas bovis, in cauſa fuit non modo ſic aptior ſententia, verum etiam Vegetii ipſius alter locus (lib. 3. c. 55.) huic mirum in modum reſpondens: *Animalia*, inquit, *ſtomachico* morbo affecta, *multum manducantia fame moriuntur. Omnis enim eſca quam ſumſerint, ad ſtercus, & omnis potus convertitur in urinam, nullus ex his ſuccus, nullum alimentum pervenit ad medullas.* Hæ emendationum cauſæ. Contra: *quod cupreſſinæ quindecim verbenæ* non mutaverim, Celſi locus (lib. 2. c. 33.) effecit de his, quæ reprimunt: *verbenarum contuſa cum teneris cauli-bus folia, cujus generis ſunt olea, cupreſſus* &c. Potuit enim Vegetius verbenis uti malle, quam conis. Quod ſi tibi ſecus videatur; prompta eſt ex Codicibus emendatio, *cupreſſi baccæ;* nam Scribonius (Compoſ. med. 53, 233.) quoque, & Plinius (Nat. Hiſtor. lib. 16. c. 33.) cupreſſi conos, *cupreſſi baccas* vocarunt.

In Columella, quod duo mutavimus, non modo fecimus frequentiore ejus loquendi conſuetudine impulſi, ſed Jenſonianæ etiam Editionis auctoritate permoti, quæ hoc in loco & *Remedio* habet, & *ponderis*.

§. 6.

Veget.	*Colum.* 6, 7. 3, & 4.	*Veget.* emend.
Pabulaque ſuperius præbent. Aliqui vero 2 lib. ex (1) vinaceis ad focum torrent & conterunt, & cum ſextario vini auſteri ad bibendum dant, & cum merata ſæpius cacumina objiciunt. (1) *binanceis*, Samb. in marg. ex Cod. qui pro *ſuperius* habet *ſæpius*.	Eademque pabula, ut ſupra diximus, objiciant. Quidam vinaceorum duas libras torrefaciunt, & ita conterunt, & cum totidem ſextariis vini auſteri, potandum medicamentum præbent, omnique alio humore prohibent, nec minus cacumina prædictarum arborum objiciunt.	Pabulaque, *quæ* ſuperius, præbent. Aliqui vero duas libras ex vinaceis, ad focum torrent, & conterunt, & cum 2 *ſextariis* vini *auſteri* ad bibendum dant, & *commemorata* ſæpius cacumina objiciunt.

Hic, ut opinor, haud miraberis, vel quod ad ſententiam perficiendam *quæ* addiderim; noſti enim quam facile Librariis fuerit de duabus proxime iteratis voculis unam tranſilire; vel quod pro *ſextario* reſcripſerim 2. *ſextariis;* vides enim ex duabus vinaceorum libris, & vini unciis non amplius viginti ſpiſſam nimis potionem confici. Sane & Columella hic duos addit vini ſextarios, & Vegetius modo ad lauri & abrotani libras duas, non minus totidem ſextariis addiderat.

§. 7.

Veget.	*Colum.* 6, 7, 4.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Quod ſi neque proluvies ventris erit, neque inteſtinorum dolor, recuſat tamen cibos, & prægravato capite erit: lachrymæ quoque oculis & pituita naribus currit, uſque ad oſſa frons media uratur, aureſque ferro diſcindantur, ſed uſturæ igneæ factæ, ut ſaneſcant &c.	Quod ſi neque ventris reſtiterit citata proluvies, neque inteſtinorum, ac ventris dolor, ciboſque reſpuet, & prægravato capite, ſi ſæpius quam conſuevit, lachrymæ ab oculis, & pituita a naribus profluent, uſque ad oſſa frons media uratur, aureſque ferro ſcindantur. Sed vulnera facta igne, dum ſaneſcunt &c.	Quod ſi neque proluvies ventris erit, neque inteſtinorum dolor, recuſat tamen cibos, & prægravato capite *eſt*, lachrymæ quoque oculis, & pituita naribus currit, uſque ad oſſa frons media uratur, aureſque ferro diſcindantur. Sed uſturæ *igne* factæ, ut ſaneſcant &c.	Quod ſi neque ventris *erit* citata proluvies, neque &c.

Vocat hic Vegetius *uſturas*, quas alibi *uſtiones*, ut Scribonius, aut *uſta*, ut Cel-

ſus

ſus, vocaverat (lib. 2. c. 14. 48. 49. 36.) & Celſus quidem *aduſta*, ſæpius dixit; aliquando (l. 5. c. 9.) tamen dixit *igne aduſta*, ut minus miremur, Vegetium ſcripſiſse, *uſturæ igne factæ*. Sunt enim etiam medicamenta, quæ adurant, & *cruſtas ulceribus tanquam igne aduſtis inducant*. Etiam Celſus etſi aduſta appellare *ulcera* conſuevit; nonnunquam tamen (id quod alii etiam fecerunt medici) *vulnera* appellavit, ut ubi (l. 5. c. 28. ſect. 1.) carbunculum docuit adurere.

Finis, inquit, *adurendi eſt, dum ex omni parte ſenſus doloris eſt*. . . *Tum deinde vulnus*, ſicut cætera aduſta, curandum eſt; unde intelligitur, licuiſse etiam Columellæ ſcribere, *vulnera facta igne*. In Columella tamen illud præcipuum mihi fuit, ut verbum iſtud *reſtiterit*, quod non ſatis mihi unquam placuit eo in loco, diligentius conſiderarem. Vidi nuper, Jenſonianam Editionem habere *creverit* pro *reſtiterit*, id quod meam de hoc verbo ſuſpicionem adauxit. Tum animadverti in proximo capite tranſitionem ſimilem: *Si neque ranæ fuerint, neque alvus citata, & nihilominus cibos non appetet*. Itaque in eam opinionem adductus ſum, ut cenſerem, abſoluto ſermone de torminibus, tranſire hic Columellam ad alium morbum, adverſus quem uſtionem videlicet frontis uſque ad oſſa imperet: auxilium certe in dyſenteria ab nemine, quod ſciam, propoſitum. His de cauſis verbum *erit*, quod facile ex Columella Vegetius deſcripſit, mihi placuit reſcribere; jure, an ſecus, ipſe arbitraberis. Hæc quoque diſpicias velim in principio, & fine inſequentis capitis, quæ non eſt, ut cum Vegetio ſatis conferre poſſimus: *Solent etiam faſtidia cibo afferre vitioſa incrementa linguæ*. Hic mihi videtur legendum *cibi* vel *ciborum*. Item: *ſed hæc his ſolum faſtidium eſt*. Hæc vero ſic fortaſſe ſunt reſcribenda: *Sed hæc, ſi ſolum faſtidium eſt*; ut ſententia ſit quæ ei loco maxime convenit: Sed hæc proderunt, ſi neque ranæ, neque alvus citata, ſed ſolum cibi faſtidium fuerit. Eandem ſententiam videtur ſpectaſſe, qui in Juntina Editione ſic emendaverat: *Sed hæc his ſolum faſtidium tollunt*. Verum neque id verbi in ulla præterea editione eſt, & *his* non cohæret cum proximo verbo appetet.

§. 8.

Veget. 3, 4, 1.	*Colum.* 6, 9, 1.	*Veget.* emend.
Interpoſita hora trigeſima (1) parvos aculeos decoques, & ex oleo ac liquamine per os digeres, eamque eſcam per dies quinque jejuno dabis. Præterea cacumina (2) lentium, vel olivarum, vel tenerrimum quemque frondem, ac pampinos, ſi eodem tempore ſunt, præbebis in cibo. Labra quoque ejus deterges ad (3) ſpongiam.	Interpoſita hora, modicæ magnitudinis coctos braſſicæ coliculos triginta ex oleo & garo ſalviati more demitti (convenit) eamque eſcam per quinque dies jejuno dari. Præterea cacumina lentiſci, aut oleæ, vel tenerrimam quamque frondem, aut pampinos vitis objici, tum etiam ſpongia labra detergeri.	Interpoſita hora, *triginta* parvos *coliculos* decoques, & ex oleo, ac liquamine per os digeres, eamq; eſcam per dies quinque jejuno dabis. Præterea cacumina *lentiſci*, vel olivarum, vel *tenerrimam quamque* frondem, ac pampinos, ſi eodem tempore ſunt, præbebis in cibo. Labra quoque ejus deterges ad ſpongiam.

(1) *Strignum ex ol. ac liq. coquas, & per* (2) *lentiſci*, (3) *ſpongia*. Samb. in marg. ex Cod.

Hoc in loco non cur cætera emendaverim (per ſe enim id liquet) ſed potius cur *ad ſpongiam* non emendaverim, dicendum eſt, præſertim cum in Codicibus Sambuci eſſet *ſpongia*. Nimirum idem eſſe Vegetio *ad ſpongiam*, & *ſpongia*, plura ejus commonſtrant loca. Sic in ſuperiore capite 3. etiam ſcripſit, *ad acutam cannam execes ranulam*, pro *acuta canna*, in ſecundo autem, *ad acum* vel acutum cuprinum pars auriculæ ſignatur pro *acu*, vel acuto cuprino, & paulo poſt, *perforas ad acum* pro *perforas acu* &c.

§. 9.

§. 9.

Veget. 3, 4, 4.

Si recens fuerit (tuſſis) ſextarius farinæ hordeaceæ, cum uno ovo crudo, & hemina paſſi per os datur jejuno: gramen quoque conciſum tunſumque admixta farina fabæ frixæ, & pollinis lentis (1) ſextario aquæ calidæ miſcetur.

Colum. 6, 10. 1.

Recens tuſſis optime ſalviato farinæ ordeaceæ diſcutitur. Interdum magis proſunt gramina conciſa; & his admiſta freſa faba. Lentes quoque valvulis exemtæ, & minutæ molitæ, miſcentur aquæ calidæ ſextarii duo.

(1) *ſine cortice ſextariis duobus aquæ* Samb. in marg. ex Cod.

Fabæ frixæ apud Galenum (de Alim. Facult. l. 1. c. 19.) quidem, Oribaſium (Euporiſt. lib. 1. c. 19.) alioſque veteres mentionem invenio. Sed qui fabam frixam adverſus tuſſim laudaverit, aut in farinam redigi, ſcripſerit, non memini inveniſſe. Plinius (Nat. Hiſt. l. 22. c. 25.) quoque, cum utrumque memorat, freſſam ad tuſſim laudat, non frixam. *Faba*, inquit, *ſolida fricta fervenſque in acre acetum conjecta, torminibus medetur. In cibo freſſa, & cum allio cocta, contra deploratas tuſſes, ſuppurationeſque pectorum quotidiano cibo ſumitur.* Quoniam tamen non modo Columella mox proponit *hordeum torrefactum, molitum*, adverſus tuſſim; ſed ad hanc ipſam capite 65. hujus libri laudat Vegetius *farinam fabæ frixæ*, capite autem 69. *lentem ac fœni græci, & lini ſemen frigere ſeparatim, & pulverem facere* profuturum tuſſientibus, jubet; idcirco, etſi in Sambuci Cod. erat *terere* pro *frigere*, in præſentia tamen nihil in his verbis mutare volui.

Inſequentia pariter conſulto non attigi, cum dubitarem, eſſentne omnia ſecundum Sambuci Codices reſtituenda, & ad Columellam exigenda, an vero contra in Columella etiam ſcribendum eſſet *ſextario* pro *ſextarii duo*: quod ni fiat; certe aliter verba ſunt diſtinguenda, ut ſcribamus *minute molitæ*. *Miſcentur*. Fuit etiam cum ſuſpicarer, pro *ſalviato farinæ hordeaceæ*, legendum eſſe ex Vegetio *ſextario farinæ hordeaceæ*. Sed de *Salviato* paulo infra.

§. 10.

Veget. 3, 4, 5.

Veterem tuſſim ſanant duæ libræ hyſſopi maceratæ ex aquæ ſextariis tribus, quod infuſum teritur, & cum duabus partibus (1) farinæ miſcetur, & per os datur, ſuper quod aqua hyſſopi, in (2) aqua decoctum, infuſum, decoctumque(3) etiam propinatur ad cornu.

Colum. 6, 10. 1.

Veterem tuſſim ſanant duæ libræ hyſſopi macerati ſextariis aquæ tribus. Nam id medicamentum teritur, & cum lentis minutæ, ut dixi, molitæ ſextariis quatuor more ſalviati datur, ac poſtea aqua hyſſopi per cornu infunditur.

Veget. emend.

Veterem tuſſim ſanant duæ libræ hyſſopi maceratæ ex aquæ ſextariis tribus, quod infuſum teritur, & cum duabus partibus farinæ *lentis* miſcetur, & per os datur, ſuper quod aqua hyſſopi, in *qua videlicet* infuſum, decoctumque etiam *eſt* propinatur ad cornu.

(1) *lentis* (2) *qua*, (3) *eſt* Samb. in marg. ex Cod.

Declarat Vegetius, quid nomine *aquæ hyſſopi* intelligendum ſit, eamque ipſam eſſe, dicit, ex qua hyſſopum juſſit macerari, & ex qua, ſi placet, coqui etiam poteſt. Igitur cum perperam vox *decoctum* iteretur; videas velim, num primo loco delere ipſam deceat, an mutare, quod feci, in *videlicet* an forte in, *ut dictum*, quod ut ab ipſa ſcriptura propius abeſt, ita repoſuiſſem, ſi decoquendum eſſe, ſupra dixiſſet. Quod autem ſcribit infundendam eſſe non *per cornu*, ut infra, atque

que alibi etiam, ſed *ad cornu*; nimirum ita loqui ſæpius ſolet, ut lib. 2. c. 28.

§. 11.

Veget. 3, 4, 6.	*Colum.* 6, 10, 2.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Porri etiam ſuccus expreſſus cum oleo & ipſi febri cum hordeacea farina remedium præſtant (& mox). Idem præſtat ervum, ſi in pabulis cum ptiſana hordei mollitum, & cum aqua tepida vel mulſa in fauces ſalivanti ore dimiſſum.	Porri etiam ſuccum oleo, vel ipſa fibra cum ordeacea farina contrita remedio eſt (& mox). Facit idem pari menſura ervum ſine valvulis cum torrefacto ordeo molitum, & ſalviati more in fauces demiſſum.	Porri etiam ſuccus expreſſus cum oleo, & *ipſa fibra* cum hordeacea farina remedium præſtant (& mox). Idem præſtat ervum *ſine valvulis* cum ptiſana hordei *molitum*, & cum aqua tepida, vel mulſa in fauces *ſalivati more* demiſſum.	Porri etiam ſuccus cum oleo &c.

Porrum ipſum quod & alii Auctores faciunt, capite hujus libri 65. ad tuſſim commendat Vegetius, quod viciſſim ad febrem commendare non memini. Quo minus dubitandum eſt, quin jure *ipſi febri*, de qua ſermo eſt ſupra abſolutus, in *ipſa fibra* mutaverimus, non ignari etiam Catonem (de Re Ruſt. c. 70.) ita eſſe locutum, *porri fibras III.* Quod autem & hic ervum, & paulo ante lens molenda eſſe dicuntur *ſine valvulis*, idcirco hoc fuit addendum, quia etiam cum valvulis molebant, teſte Scribonio (compoſ. med. 168.) qui ad *podagram caldam* imperat *fabam molitam cum ſuis valvulis*. Propterea Vegetius *ptiſanam hordei* hic ſcripſit, id eſt, hordeum tunſum, & decorticatum; hoc enim proprie ſignificat πτιϭάνη. Cæterum *ſalivati more* reſcripſi, non *ſalviati*, ut minimum ab hac ſcriptura recederem, *ſalivanti*: quæ hic nimirum confirmat quod Victorius (annotat. ad c. 9. Columellæ) docuit, in antiquis Columellæ exemplaribus ſcriptum eſſe *ſalivati*, ubi Editiones habent *ſalviati*. Et quanquam capite etiam 24. libri hujus habent *ſalviatum*; relictum eſt tamen capite 5. *ſalivandum* & 37. *ſalivandus*; imo Commelinus aliis quoque in locis reſcripſit *ſalivati*, quod Robertus etiam Stephanus faciendum monuerat.

Quorum uterque cum hoc loco pro *ſuccum oleo* ediderit, *ſuccus oleo*, eo facilius veterem meam ex Vegetio Columellæ emendationem confirmavi, *ſuccum cum oleo*. lib. 3. c. 12. 45, 54, 65, 67, 78. &c.

§. 12.

Veget. 3, 7, 4 ſq.	*Colum.* 6, 11, 1.	*Veget.* emend.
Sinus ipſe, qui eam (ſuppurationem) continebat, urina bubulina calida lavatur, ac linamentis, ac ſtuppis, ſive linteolis pice liquida & oleo infuſis curatur. Quod ſi colligari ea pars, ubi eſt ulcus, non poteſt, lana candente ſepum caprinum, aut bubulinum ſtillatur. (1) Aliquanti cum vitioſam partem inunxerint, tunc urina veteri humana lavant, atque ita æquis ponderibus pice liquida cum vetere axungia incoquunt & liniunt.	Sinus ipſe, qui eam (ſuppurationem) continebat, calida bubula urina eluitur, atque linamentis pice liquida, & oleo imbutis colligatur. Vel ſi collui ea pars non poteſt lamina candenti ſevum caprinum, aut bubulum inſtillatur. Quidam cum vitioſam partem inufferunt, urina vetere eluunt, atque ita æquis ponderibus incocta pice liquida cum vetere axungia linunt.	Sinus ipſe, qui eam (ſuppurationem) continebat, urina bubulina calida lavatur, ac linamentis, ac ſtuppis, ſive linteolis pice liquida, & oleo infuſis curatur. Quod ſi *collui* ea pars, ubi eſt ulcus, non poteſt, *lamina* candente ſepum caprinum aut bubulinum ſtillatur. *Quidam vero* cum vitioſam partem *inuſſerint*, tunc urina veteri humana lavant, atque ita æquis ponderibus, *picem liquidam* cum veteri axungia incoquunt, & liniunt.

(1) *Quidam vero* Samb. in marg. ex Cod.

Ut

Ut minime dubito, quin, ita ſententia poſtulante, recte Vegetium ex Columella emendaverim, reponens *collui* pro *colligari*; ſic contra non liquet, ſitne ex Vegetio Columella emendandus, ſcribendo *curatur* pro *colligatur*. Hinc enim linamenta, id eſt, penicilli, minime idonea videntur ad colligandum, & Columella ipſe huc reſpiciens in proximo cap. 12, *cum*, inquit, *maturuerit ſuppuratio, reſcinditur ferro, eaque emiſſa, ut ſupra docuimus, linamentis curatur*. In eodem tamen capite hæc etiam ſunt: *linamentis pes involutus ſpartea munitur;* nec deſunt, qui linamenta interdum quoque pro linteolis, quamvis non complicatis, accipienda eſſe, opinentur; denique vox *colligari* in Vegetio pariter, quanquam perperam, & certe non ſuo loco, hic legitur. Itaque etſi ſuſpicabar, addendam fortaſſe aliam aliquam vocem, ut *applicitis*, *demiſſis*, *impoſitis*; ob has tamen cauſas nihil adhuc mutare auſus ſum. Sed in Vegetio, etiam reliqua viſa ſunt neceſſario emendanda, præſertim vero *lana*, atque *inunxerint*. Quorum hoc neque ſententiæ, neque Columellæ, neque tandem reſpondet Vegetio (cap. 3.) qui paulo ante, non poſt inunctiones, ſed poſt ipſas *uſturas* veterem urinam adhiberi, imperaverat. Illud vero ejuſmodi eſt, ut quanquam capite etiam 55. ſuperioris libri ad eundem modum occurrat, nihilo tamen minus utrobique omnino ſit mutandum in *lamina*, pro qua mox dicet Vegetius, *ferro candenti;* ſic videlicet: *axungia veteri, & ſepo hircino, pari pondere ferro candenti ſtillantibus*. Quod autem *urina bubulina*, & *ſepum bubulinum* reliquerim, ea fuit cauſa, quod pro *bubulum*, ſolet Vegetius ſcribere *bubulinum*, ut infra hoc ipſo capite, & lib. 1. c. 13. lib. 2. c. 28. lib. 3. c. 8, & 47. lib. 4. c. 27.

§. 13.

Veget.	Colum. 6, 12, 1, & 2.	Veget. emend.
Sed ſi ſanguis adhuc ſuper ungulas in cruribus eſt, ad triduum triti ſalis perfricatione diſcutitur. Quod ſi tantum in ungues deſcenderit, cultello leniter inter duas ungues aperies, & mundabis deintus, & poſtea ſtuppam ſale atque aceto infuſam applicabis ad ſolum, ſparta opere calceatur, maxime quæ datur operantibus, & in aquam non mittat pedem, ſed ubi ſiccum eſt, ambulet.	Sed ſi ſanguis adhuc ſupra ungulas in cruribus eſt, fricatione aſſidua diſcutitur, vel cum ea nihil profuit, ſcarificatione demitur. At ſi jam in ungulis eſt, inter duos ungues cultello leviter aperies. Poſtea linamenta ſale, atque aceto imbuta applicantur, ac ſolea ſpartea pes induitur, maximeque datur opera, ne in aquam pedem mittat, & ut ſicce ſtabuletur.	Sed ſi ſanguis adhuc ſuper ungulas in cruribus eſt, ad triduum triti ſalis perfricatione diſcutitur. Quod ſi *jam* in ungues deſcenderit, cultello *leviter* inter *duos* ungues aperies, & mundabis deintus, & poſtea ſtuppam ſale atque aceto infuſam applicabis: *ac ſolea ſpartea pes* calceatur, *maximeque* datur *opera*, *bos*, *ut* in aquam *ne* mittat pedem, ſed *ut ſicce ſtabuletur*.

Plura quidem hoc loco in Vegetio emendavi, neque tamen pro certo affirmaverim, ſic menda omnia ſublata eſſe. Poteſt enim *ad triduum*, depravatio eſſe vocis *aſſidua* Columellæ. Poſſunt & quædam quæ apud hunc ſequuntur, verba in Vegetii exemplaribus intercidiſſe, & viciſſim poſſunt apud Columellam nunc deeſſe duæ illæ voculæ *triti ſalis;* ſolebat enim Columella frictiones ita imperare, ut medicamentum aliquod affricaretur. Sic jubet paulo poſt (ſ. 3.), *oleo, & ſale genua confricari;* ſic capite inſequenti (ſ. 1.) extenuari ſcabiem *trito allio defricto*, ſic 15, 2. ſuffragines *veteres axungia defricari*, imperat, ſic 31, 2. impetigines *aceto & alumine defricari;* ſic præſertim 32, 1. intertriginem *trito ſale cum adipe defricari*. Quin etiam ea ipſa, quæ in Vegetio emendavi, rectene omnia emendata eſſent, nonnunquam dubitavi, & potiſſimum *ad ſolum*, & *ambulet*.

Neque

Neque enim ignorabam *ſolum* poſſe interdum ſoleam, alias infimam pedis partem ſignificare, imo ſciebam, Vegetium alibi (lib. 1. c. 26. lib. 2. c. 55, 56.) *ſolum ungulæ*, & *ſolum calcis* ſcripſiſſe; ut hic ſi *ſolo ſparteo* legere nollem, & *applicabis ad ſolum*, poſſem. Neque me fugiebat, ut *ambulet*, improbarem, nimirum ſic læſo pede; propius tamen ab hac ſcriptura abeſſe *ſtabulet*, quam *ſtabuletur*, certe autem Virgilium (Æneid. l. 6. v. 286.) dixiſſe: *Centauri in foribus ſtabulant*. Attamen ſuccurrebat, Vegetium ſæpe (lib. 1. c. 29, 56. l. 2. c. 58. lib. 3. c. 41, 43.) *ſtabuletur* ſcripſiſſe; *ſtabulet*, quod meminiſſem, vix ſemel (lib. 1. c. 12.) tum vero ſive *ſolo ſparteo*, ſive *applicabis ad ſolum*, legiſsem; alia relinquebantur vel in litterarum veſtigiis, vel in ſententia, quæ minus placerent. Ob has cauſas Vegetium ad ea, quæ deſcripſerat, Columellæ verba exigere, hic multo denique tutius eſt viſum.

§. 14.

Veget. 3, 4, 11 ſq.	*Colum.* 6, 12, 2, & 3.
Qui ſanguis niſi emiſſus fuerit (1) ſaniem creabit. Quo ſuppuratio etiam (2) curabitur. Nam primo ferro circumciſus expurgatur ad vivum. Deinde pannis aceto, & oleo, & ſale madefactis impletur, mox axungia veteri & ſepo hircino pari pondere ferro candenti ſtillantibus curatur, & perducitur ad ſanitatem. Si ſanguis in interiori parte ungulæ eſt, nec aperturam facit, & tantum claudicat animal, extrema ipſius ungulæ ad vinum reſecantur, & ita remittitur.	Hic idem ſanguis niſi emiſſus fuerit, ſaniem creabit, qui ſi ſuppuraverit, tarde procurabitur: ac primo ferro circumciſus, & expurgatus, deinde pannis aceto, & ſale, & oleo madentibus inculcatis, mox axungia vetere, & ſevo hircino pari pondere decoctis, ad ſanitatem perducitur. Si ſanguis in inferiore parte ungulæ eſt, extrema pars ipſius unguis ad vivum reſecatur, & ita emittitur.

(1) *ramicem*. (2) *tarde* Samb. in marg. ex Cod.

Si crederem, hic nihil aliud in Columella eſse vitii, niſi forte *procurabitur* pro *percurabitur*, & *inferiore* pro *interiore*, Vegetium corrigere hic quoque conarer. At qui credam? Cum de ſanguine certe hæc dici non poſſint, *ferro circumciſus* --- *ad ſanitatem perducitur*, ut neque illa, *expurgatur ad vivum*, & *pannis aceto*, & *oleo*, & *ſale madefactis impletur*: quæ nimirum tumori potius cuidam, & ſinui videntur convenire. Sambuci Codices pro *ſaniem* habent *ramicem*: qua voce Nonius (de Propr. Serm.) pulmonem ſignificari, docuit in eo quidem Plauti (Mercator. Act. 1. Sc. 1.) verſu: *Tua cauſa rupi ramices, jamdudum ſputo ſanguinem*; ut notiorem ramicis ſignificatum, & huc minus pertinentem omittam. Quaſi vero, inquies, pulmo huc magis attineret. Fateor. Tu tamen vide Vegetii caput 56. lib. 2. quod eſt de *pulmunculo* ad ungulas *facto*. Hæc invenies: *Ungulam ſubradis, deinde --- ubicunque pulmunculus fuerit, radis ad vivum, & adjicies lanamentum* (lege *linamentum*, ut infra quoque & cap. 57.) *ex oleo, & aceto, & ſale* &c. Capite etiam ejuſdem libri 61. *pulmunculum natum in dorſo, ſi parvulus fuerit*, docet *aperire, ut ſanies, quam collegerat, egeratur, vel decuſſatim ferro ſecare & eximere, & oleum, acetum, & ſalem continuo addere in plagam*. Huc adde lib. 4. c. 19. tradere compoſitionem medicamenti traumatici, quod *abſumta putredine, vivam carnem ad ſanitatem reducit, quo*, inquit, *ad cancro-*

matas plagas, *ad famicem*, *& cicatrices reducendas uteris*; quibus ex verbis, ut alia aliter emendanda, ſic *famicem* fortaſse in *ramicem* eſse mutandum, ſuſpicaberis, eo magis quod in pulmunculi etiam ad ungulam nati curationem traumaticum medicamentum fuerat a Vegetio laudatum. Legemuſne igitur, inquies, pro *ſaniem*, *ramicem* & pro *Quo ſuppuratio*, *Quojus ſuppuratio*, id eſt, cujus ramicis ſuppuratio? Ego vero non ut quidquam affirmarem, ſed ut te ad quærendum incitarem, hæc ſcripſi.

§. 15.

Veget. 3, 4, 13.	*Colum.* 6, 12, 3, & 4.
Si claudicat ex dolore nervorum, oleo, & ſale, genua poplitesque, & crura confricanda ſunt, calido aceto, & lini ſemen aut milium detritum infuſumque aqua mulſa imponendum eſt.	Si dolore nervorum claudicat, oleo, & ſale genua, poplitesque, & crura confricanda ſunt, donec ſanetur. Si genua intumuerint, calido aceto fovenda ſunt, & lini ſemen, ut milium detritum, conſperſumque aqua mulſa imponendum.

Excidiſſe apud Vegetium verba, quæ his reſpondebant: *Si genua intumuerint* --- *fovenda ſunt*. tam certum videtur, quam quod certiſſimum.

§. 16.

Veget. 3, 4, 15.	*Colum.* 6, 12. 5.	*Veget.* emend.
Poteſt etiam radix lilii vel ſquilla cum ſale, vel herba ſanguinalis (quam palaganon græci appellant) vel marrubium ferro aperta ſanare. Omnis autem corporis dolor, ſi ſine vulnere eſt, recens fomentis (1) mellinis diſcutitur. Vetus autem uritur. Et ſupra vulnus vel butyrum, vel caprina inſtillatur axungia. (1) *melius* Samb. in marg. ex Cod.	Poſſunt etiam (ut Cornelius Celſus præcipit) lilii radix, aut ſcylla cum ſale, vel ſanguinalis herba, quam πολύγονον Græci appellant, vel marrubium ferro recluſa ſanare. Fere autem omnis dolor corporis, ſi ſine vulnere eſt, recens melius fomentis diſcutitur: vetus uritur, & ſupra uſtum, butyrum, vel caprinus inſtillatur adeps.	Poteſt etiam radix lilii vel ſquilla cum ſale, vel herba ſanguinalis (quam *polygonon* græci appellant) vel marrubium ferro aperta ſanare. Omnis autem corporis dolor, ſi ſine vulnere eſt, recens fomentis *melius* diſcutitur &c.

Hic vero quæ deſunt, Vegetii ipſius arbitrio potuerunt omitti: quem pariter potuiſse ſcribere *vulnus* pro *uſtum*, ex iis, quæ ſupra ad Columellæ caput 7. adnotata ſunt, intelligitur.

§. 17.

§. 17.

Veget. 3, 4, 16.	*Colum.* 6, 13, 1.	*Veget.* emend.
Scabies (1) anatis trita oleo defricata: Eodemque remedio rabioſi canis ſanatur morbus vel lupini vulnus illatum. Vetus quoquo ſalſamentum utramque perhibetur plagam curare. Ad ſcabiem quoque præſentior medicina iſta eſt: ſi cumulam † bubulam ſulphurque conteritur, admixtaque myrrha cum oleo atque aceto decoquitur, & cum tepeſcere cœperit, alumen ſciſſum tritum inſpergitur (2) quod medicamentum candentis olei illinitum prodeſt.	Scabies extenuatur trito allio defricto: eodemque remedio curatur rabioſæ canis, vel lupi morſus qui tamen & ipſe impoſito vulneri vetere ſalſamento, æque bene ſanatur, & ad ſcabiem præſentior alia medicina eſt, cunila bubula, & ſulphur conteruntur, admiſtaque amurca cum oleo, aqua, aceto incoquuntur. Deinde tepefactis ſciſſum alumen tritum ſpargitur. Id medicamentum candente ſole illitum maxime prodeſt.	Scabies *ſanatur trito allio* defricata: eodemque remedio rabioſi canis ſanatur *morſus*, vel lupini vulnus illatum. Vetus quoque ſalſamentum utramque perhibetur plagam curare. Ad ſcabiem quoque præſentior medicina iſta eſt: ſi *cunila bubula*, ſulphurque conteritur, admixtaque myrrha cum oleo atque aceto decoquitur, & cum tepeſcere cœperit, alumen ſciſſum tritum inſpergitur, quod medicamentum *candente ſole* illinitum prodeſt.

(1) *Scabioſa trita cum*. Samb. in marg. ex Cod. qui hæc ad (2) inter uncos interponit (*quo ungatur ad ſolem fortiter*).

Si forte videor timidius feciſse, quod *morſus lupini vulnus illatum* non mutaverim; vide an libentius legas *lupi*, aut *lupinum vulnus illatum*, aut etiam *lupi vulnus*. *Tamen*. Nam quod ſervaverim *oleo*, *atque aceto* pro *oleo*, *aqua*, *aceto*, non modo feci, quia Vegetius hic aquam potuit non probare; verum etiam quia librarii in his Columellæ ipſius verbis deſcribendis labi facile potuerunt. *Myrrha* quoque pro *amurca* ſervata eſt; nam quamvis amurca iterum a Columella (7, 5, 7.) adverſus ovium, a Cornelio autem Celſo (lib. 5. c. 28. ſect. 16.) adverſus & pecorum, & hominum ſcabiem proponatur; hic tamen etiam myrrham commendat, Dioſcorides (lib. 1. c. 67.) autem, & Scribonius (Compoſ. 254.) myrrham ex aceto ad impetigines, ſcabiemque, impoſitam laudant. Equidem fateor, longe parabilius præſertim ad pecora medicamentum eſse amurcam; Vegetius (lib. 4. c. 27.) tamen vel ſynchriſmata pro his habet ex myrrha compoſita. Verum, ut in hiſce timidior fuerim; nihil certe in cæteris dubitavi, & præſertim in *candentis olei*, & candente ſole mutandis. Non modo enim Columella hoc requirit capite etiam 31, & 32; Sed Vegetius ipſe (qui alibi lib. 3. c. 24. aere candente dixit) uno in capite 71. hujus libri, quod de ſcabie eſt, ſæpius diligenter inculcat. Quo in capite mendum eſt ex hoc loco corrigendum; ubi enim legitur *aluminis ſpiſſi*, legendum eſt *aluminis ſciſſi*; ſic enim etiam alibi tum Vegetius (lib. 1. c. 56. lib. 3. c. 7. lib. 4. c. 27.) tum Columella (lib. 9. c. 31. ſ. 2.) id alumen vocant, quod Celſus (lib. 5. c. 2. c. 18. ſect. 11. c. 19. ſect. 6, 15. c. 20. ſect. 1, 2, 3, 4. c. 22. ſect. 2, 3.) *ſciſſile*, Scribonius (Compoſ. 4. aliiſque paſſim) autem *fiſſum* appellat. Eodem in capite pro *faſciculus aricuſæ*, legendum crediderim, *faſciculæ anchuſæ*, herbæ videlicet, ut tu egregie noſti a Dioſcoride (de Med. Mat. lib. 4. c. 23.) & Plinio (Nat. Hiſt. lib. 22. c. 20.) ad lepras, & ulcera commendatæ: itemque *papulis* pro *pabulis* iis in verbis: *Cum ſpinam*, *vel lumbos*, *aut coxas pabulis æſtuans contagio pervaſerit* &c. denique *cedriæ* pro *cedrinæ*: quas duas poſtremas emendationes Columella confirmat in iis ipſis duobus capitibus, quæ paulo ante indicavimus.

N 2 §. 18.

§. 18.

Veget. 3, 4, 17.

(1) Infeſta peſtis eſt bubulum pecori (quam * maginium ruſtici vocant) cum pellis ita dorſo hæret, & apprehenſa manibus deduci non poſſit a coſtis : quæ res non aliter accidit, quam ſi bos ex languore aliquo ad maciem deductus eſt, aut ſudans in (2) corpore facientе refriguit, aut ſi lapſus ſub onere vehementer eſt infuſus in pluvia : quæ (3) quandoque perniciofa ſunt : cuſtodire debemus, ut cum ab opere redierint boves adhuc æſtuantes, anhelanteſque vino aſpergantur, & offula panis vino infuſa faucibus eorum inferatur.

Colum. 6, 13, 2.

Eſt & infeſta peſtis bubulo pecori, coriaginem ruſtici appellant, cum pellis ita tergori adhæret, ut apprehenſa manibus deduci a coſtis non poſſit. Ea res non aliter accidit, quam ſi bos aut ex languore aliquo ad maciem productus eſt, aut ſudans in opere faciendo refrixit, aut ſi ſub onere pluvia madefactus eſt. Quæ quoniam perniciofa ſunt, cuſtodiendum eſt, ut cum ab opere boves redierint, adhuc æſtuantes, anhelanteſque vino aſpergantur, & offæ adipis faucibus eorum inferantur.

Veget. emend.

Infeſta peſtis eſt *bubulo* pecori (quam *coriaginem* ruſtici vocant) cum pellis ita dorſo hæret, ut apprehenſa manibus deduci non poſſit a coſtis : quæ res non aliter accidit, quam ſi bos ex languore aliquo ad maciem deductus eſt, aut ſudans in *opere faciendo* refriguit, aut ſi lapſus ſub onere vehementer eſt infuſus in pluvia. Quæ *quoniam* perniciofa ſunt, cuſtodire debemus, ut cum ab opere redierint boves adhuc æſtuantes, anhelanteſque vino aſpergantur, & offula panis vino infuſa faucibus eorum *inferatur*.

(1) *peſſima*. (2) *opere*. (3) *quoniam* Samb. in marg. ex Cod.

Monſtrum illud verbi *maginium*, quod, ut deſperatæ emendationis, aſteriſco appoſito ediderant, Matthias autem Martinius nihilominus in ſuum lexicon receperat, Columellæ ope emendavimus. Affecta hoc morbo animalia *coriaginoſa* alibi (lib. 1. c. 44. lib. 2. c. 6.) appellat Vegetius, qui etiam caput hujus libri 54, de *Coriagine* conſcribit. Secundum ipſum Columellam reſcripſimus *quoniam* pro *quandoque*, Sambuci codicibus aſſentientibus, quod niſi fuiſſet, reſcripturi eramus *quandoquidem*. Quod ſi iidem Codices conſenſiſſent; libenter quoque illam vocem *lapſus* induxiſſem, aut in *laſſus* mutaviſſem, & pro *offula panis* repoſuiſſem *offula adipis*, nam etſi adjectum eſt *vino infuſa*; ſunt tamen etiam capite 70. offæ ex butyro & axungia confectæ, quæ dentur *in paſſo intinctæ*.

§. 19.

Veget. 3, 4, 19.

(1) Aliquanti feces vini & axungiæ commiſcent.

Colum. 6, 13 extr.

Quidam fraces vino & adipe commiſcent.

Veget. emend.

Aliquanti *fraces vino*, & axungia commiſcent.

(1) *M. S. non habet*. Ita Samb. in marg.

Non eſt dubium, quin ignorantes Librarii, quid eſſent *fraces*, & quam huc convenirent, ubi oleum, adepſque laudantur, ex *fraces vino* fecerint ipſi *feces vini*. Hæc autem verba non eſſe ſuppoſititia, cum princeps Editio oſtendit, quæ ex *pervetuſto codice* eſt, tum Columella, cujus ductum Vegetius ſequitur, aperte confirmat.

§. 20.

§. 20.

Veget. 3, 4, 20.

(1) Et cum gravis pernicies, ut cum pulmones exulcerantur, unde tuſſis & macies, ad ultimum vero phtiſis invadit, quæ mortem afferant, (2) radix confiliginis, ſuccus porri, omnium hemina per menſuram olei miſcetur, & bibendi ſunt, cum vini ſextario per dies plurimos.

(1) *Eſt etiam gravis pern.* Samb. in marg. ex Cod. qui ad (2) inter uncos interponit (*Cui*.)

Colum. 6, 14, 1.

Eſt etiam illa gravis pernicies cum pulmones exulcerantur, inde tuſſis, & macies, & ad ultimum phthiſis invadit. Quæ ne mortem afferant, radix coryli inuſta, ita ut ſupra docuimus, perforatæ auriculæ inſeritur, tum porri ſuccus inſtar heminæ pari olei menſuræ miſcetur, & cum vini ſextario potandus datur diebus compluribus,

Veget. emend.

Eſt *etiam* gravis pernicies cum pulmones exulcerantur, unde tuſſis, & macies ad ultimum vero phthiſis invadit. Quæ *ne* mortem afferant, radix confiliginis ——————

———————

ſuccus porri *inſtar heminæ pari menſuræ olei* miſcetur, & bibenda ſunt cum vini ſextario per dies plurimos.

Colum. emend.

Eſt etiam illa gravis pernicies, cum pulmones exulcerantur; inde tuſſis & macies, & ad ultimum phthiſis invadit. Quæ ne mortem afferant, radix *confiliginis* ita ut ſupra docuimus, perforatæ auriculæ inſeritur &c.

Hic quoque cum verba aliquot Vegetii, quorum ſententia ex Columella cognoſcitur, a vetuſtioribus Librariis oſcitanter omiſſa eſſent; ab recentioribus *radix confiliginis*, & ſuccus porri conjuncta ſunt perinde quaſi illa quoque ex oleo bibenda eſſet. Verum ita etiam lacer truncuſque Vegetius nos admonet, graviſſimum mendum in omnibus, quas ad hoc tempus vidimus, Columellæ Editionibus inhæſiſſe; ſiquidem *radix confiliginis*, in *radix coryli inuſta* eo turpius mutata eſt, quod Columella, qui ſe ſupra id docuiſſe teſtatur, nuſquam de coryli radice, ſed de radice confiliginis, eaque minime inuſta, perforatæ auriculæ inſerenda præcepit hujus libri capite 5. ſ. 3, & 4. idque adverſus peſtilentiam. Laudatque rurſus, ut hoc ita loco, in proximi libri capitibus 5, 14, & 10, 7. & adſtipulante quidem Plinio (Nat. Hiſt. l. 26. c. 7.) in pulmonariis etiam ovibus & ſuibus: quamobrem nonnulli Vegetii temporibus (lib. 3. c. 2.) hanc herbam *pulmonariam* (non *pulmonaceam*, ut lib. 1. c. 12.) vocabant, quam Columellæ lib. 6. c. 5. ſ. 3. & Plinii loc. cit. & lib. 25. c. 8. ætate, qua inventa eſt, *Paſtores* & *Veterinarii confiliginem* dicebant. Noſtro autem hoc ævo quod habeat nomen, niſi tu, mi Juli, conſtituas, non video inter rei herbariæ ſcriptores, quorum alii aliam fuiſſe exiſtimant, facile convenire.

§. 21.

Veget. 3, 4, 21.

Nonnunquam & tumor palati ciborum faſtidium facit, crebrumque ſuſpirium. Prodeſt palatum ferro aperire &c.

Colum. 6, 14, 2.

Interdum & tumore palati cibos reſpuit, crebrumque ſuſpirium facit, & hanc ſpeciem præbet, ut bos in latus pendere videatur, ferro palatum opus eſt ſauciare &c.

Vereor ne hic Columella minus integer Vegetio ſit. Neque id eo potiſſimum dico, quod Columellæ Editiones inter ſe non conſentiant, cum Jenſoniana habeat, *tumor palati*, & *bos lætus pendere*; ſed quod verba illa: *& hanc ſpeciem præbet*, *ut bos in latus pendere videatur*, neque intelligitur, de quo dicatur, & videntur aliquanto magis ad ea, quæ paulo poſt conſequuntur, pertinere: *Si cervix mota, & dejecta eſt, conſiderabimus quam in partem declinet*, ut fortaſſe eo rejicienda ſint,

ſint, legendumque: *Si cervix mota, & dejecta eſt, & hanc ſpeciem præbet, ut bos in latus pendere videatur, conſiderabimus quam in partem declinet.* Nam illa etiam ſubſequuntur: *Quod ſi cervix in neutram partem dejecta eſt.*

§. 22.

Veget. 3, 4, 22.

(1) Si in operibus contuderit collum, præſtantiſſimum remedium eſt, ſanguis ab aure emiſſus. At ſi id totum in tempore quæ vocatur † amati amati cum ſale tantum & imponito.

(1) *M. S. non habet.* Ita Samb. in marg.

Colum. 6, 14, 3.

Si in opere collum contuſum erit, præſtantiſſimum eſt remedium ſanguis de aure emiſſus: aut ſi id factum non erit, herba quæ vocatur avia, cum ſale trita & impoſita.

Veget. emend.

Si *in opere bos* contuderit collum, præſtantiſſimum remedium eſt ſanguis ab aure emiſſus: *aut*, ſi id *factum non erit*, *herba* quæ vocatur *avia cum* ſale *trita* & *impoſita*.

Vegetius in hoc ipſo capite, *operis*, *in opere*, & *ab opere* ſcripſit; non *operum*, & in *operibus*, cum idem, quod hic, vellet ſignificare. Itaque hoc, exegi ad Columellam, ut ea quoque *in tempore* quæ facta videntur ex pleriſque litteris earum vocum quas repoſui. Quod ſi has credideris penitus intercidiſſe, retinere poteris *in tempore*; potuit enim Vegetius hoc addere, atque ita ſcribere: *At ſi id factum in tempore non erit*, ut Celſus (de Medicina l. 7. c. 12. ſect. 1.): *Quod ſi factum ſtatim non eſt.* Sed hæc leviora, illud gravius, quod pro *amati amati*, verbis in prima Editione obelo confixis, *avia* repoſuerim ex Columella, qua tamen de herba nihil memini legiſſe. Sed de hac etiam infra erit dicendi locus.

§. 23.

Veget. 3, 4, 23 ſq.

Si cervix mota, & dejecta eſt, conſiderabimus in quam declinet, & ex diverſa parte ſanguinem detrahimus ex ea vena, quæ in aure videtur ampliſſima, quæ (1) ſarcocata prius verberanda eſt, & cum intumuerit, ferro aperiatur, effuſoque ſanguine poſtero die ex eo loco emittitur cruor, & biduo vacatio operis datur. Tertio vero die levis injungitur labor, & paulatim ad operis conſuetudinem revocatur.

(1) *ſarmento* Samb. in marg. ex Cod.

Colum. 6, 14, 3, & 4,

Si cervix mota, & dejecta eſt, conſiderabimus, quam in partem declinet, & ex diverſa auricula ſanguinem detrahemus. Ea porro vena, quæ in aure videtur eſſe ampliſſima, ſarmento prius verberatur: deinde cum ad ictum intumuit, cultello ſolvitur, & poſtero die iterum ex eodem loco ſanguis emittitur, ac biduo ab opere datur vacatio. Tertio deinde die levius injungitur labor, & paulatim ad juſta perducitur.

Veget. emend.

Si cervix mota, & dejecta eſt, conſiderabimus, in quam *partem* declinet, & ex diverſa ſanguinem *detrahemus* ex ea vena, quæ in aure videtur ampliſſima, quæ *ſarmento* prius verberanda eſt &c.

Colum. emend.

ac biduo ab opere datur vacatio. Tertio deinde die *levis* injungitur labor, & paulatim ad juſta perducitur.

Ut in Columella pro *levius* reſcriberem *levis*, & ſententia poſtulabat, & impellebat Vegetius, cum Jenſonii denique permovit Editio, quæ *levis* habet non *levius*.

§. 24.

§. 24.

Veget. 3, 4, 25.

Tali vitio comperimus aptum eſſe medicamentum ex pice liquida, & bubula medulla, hircino ſepo, & axungia veteri, oleo quoque veteri æquis ponderibus (1) impoſitum concoquitur, quo utendum eſt cum bos ab opere disjungitur, & in piſcina (2) in quolibet tumore cervix lavatur, confricaturque diligenter prædicto medicamento, deterſaque diluitur.

Colum. 6, 14, 5.

Tali vitio comperimus aureum eſſe medicamentum ex pice liquida, & bubula medulla, & hircino ſevo, & veteri oleo æquis ponderibus compoſitum, atque incoctum. Hac compoſitione ſic utendum eſt, cum disjungitur ab opere, in ea piſcina, ex qua bibit, tumor cervicis aqua madefactus ſubſiccatur, prædictoque medicamento defricatur & illinitur.

Veget. emend.

Tali vitio comperimus aptum eſſe medicamentum, *quod* ex pice liquida, & bubula medulla, hircino ſepo, & axungia veteri, oleo quoque veteri æquis ponderibus *compoſitum*, *incoquitur*: quo utendum eſt, cum bos ab opere disjungitur; in piſcina *in qua bibit*, tumor cervicis lavatur.

(1) *compoſitum*, (2) *qua bibit* Samb. in marg. ex Cod.

Poſtrema Vegetii verba ſic fere eſſe legenda, conjicio *deterſuſque confricatur diligenter prædicto medicamento*, & *illinitur.* Columellam quoque ſuſpicor ad hunc fere modum ſcripſiſſe: *hircino ſevo*; & *vetere axungia atque oleo*. In primis etiam ipſius verbis, *aureum*, an *aptum* legendum ſit, dubitavi, præſertim cum Jenſonii Editio non *aureum* habeat, ſed *autem*. *Aureum* tamen hic videtur idem eſſe, ac optimum, ſive ut Celſus (de Med. l. 5. c. 27. ſect. 5.) dixit, pulcherrimum medicamentum: *Scorpio ipſe ſibi pulcherrimum medicamentum eſt*.

§. 25.

Veget. 3, 4, 26.

Celſus quidem (1) jumenti cervici herbam quæ vocatur (2) ama (ut ſupra dixi) contundi & imponi jubet. Quæ (3) cervicem infeſtant minor eſt cura. Nam facile ſanantur per ardentem lucernam oleo inſtillato. Melius tamen eſt coſtodire ne naſcantur. Etiam colla calveſcant, quæ non aliter glabra fiunt, niſi cum ſudore aut pluvia cervix madefacta eſt in opere. Quod ſi acciderit, pulvere lateritio trito priuſquam dejungatur, bovis colla conſpergi oportet. Et cum exſiccati fuerint, exinde oleo iterum infundi.

Colum. 6, 14, 6, & 7.

Celſus quidem tumenti cervici herbam, quæ vocatur avia, ut ſupra dixi, contundi, & imponi jubet. Clavorum, qui fere cervicem infeſtant, minor moleſtia eſt: nam facile operanti lucerna inſtillatur. Potior tamen ratio eſt, cuſtodiendi, ne naſcantur, neve colla calveſcant, quæ non aliter glabra fiunt, niſi cum ſudore, aut pluvia cervix in opere madefacta eſt: itaque cum id accidit, veteri lateri later conteritur, eoque intrito priuſquam disjungantur, colla conſpergi oportet: deinde cum id ſiccum erit, ſubinde oleo imbui.

Veget. emend.

Celſus quidem *tumenti* cervici herbam, quæ vocatur *avia*, (ut ſupra dixi) contundi, & imponi jubet. *Clavorum*, qui cervicem infeſtant, minor eſt cura. Nam facile ſanantur per ardentem lucernam oleo inſtillato. Melius tamen eſt cuſtodire, ne naſcantur, *neve* etiam colla calveſcant, quæ non aliter glabra fiunt, niſi cum ſudore, aut pluvia cervix in opere madefacta eſt. Quod ſi acciderit, pulvere lateritio trito priuſquam *disjungantur boves*, colla conſpergi oportet. Et cum *ſiccati* fuerint, *ſubinde* oleo infundi.

(1) *tumenti*

(2) *avena* Samb. in marg. ex Cod. qui ad (3) hoc adnotat: *M. S. non habet*;)

Au-

Audacior fortaſſis hoc in loco tibi videar, niſi in memoriam redeas, communicaſſe te mecum litteras Humaniſſimi ac Solertiſſimi Viri Georgii noſtri, in quibus ex vetuſtiſſimo Codice Florentino hæc Vegetii particula deſcripta erat. Eas ſi relegas, continuo agnoſces, quod verba alia in meliorem ſedem reſtituerim, alia mutaverim, unum vero etiam deleverim, ejus codicis auctoritate eſſe factum cum Columella, cum Vegetio, cum re ipſa conſentientis. Non diffiteor, habere, ut ſolent Codices, etiam quæ diſcrepent, velut in extremis verbis, *cum ſiccati fuerint*, *vino & oleo infundi*. Et vero, quanquam ſuperius caput cum hoc comparantibus non diſplicere fortaſſe poſſit hæc ipſa ſcriptura; tamen ut vides, nolui huic uni Codici tantum tribuere in eo, in quo a cæteris, & a Columella diffidebat, ut *vino* in Vegetio ſcriberem. Sed contra, quod hic Codex *iterum* omittit, voce caret, quæ non modo in Columella non eſt, verum in ipſo, aut in Vegetio ne eſſe quidem poteſt, neuter enim ante dixerat, bobus ſudore, aut pluvia madentibus adhibendum eſſe oleum, ut hic *iterum* imperare liceat. Atque utinam ex eo Codice intelligi poſſet verum ejus herbæ nomen, quæ ut editum eſt in Vegetio, appellatur *ama*, ut eſt in Sambuci exemplaribus, *avena*; ut in Commeliniana Editione Columellæ, *habia*; ut vulgatior ejuſdem Auctoris ſcriptura fert, *avia*, quam ego, non quod haberem, cur hanc magis probarem, ſed ne in re incertiſſima a pleriſque diſſentirem, in præſentia ſecutus ſum. Sed tu pro tua in Re Herbaria doctrina atque eruditione id videris.

Illud quoque me in Columella dubium facit, quod iis verbis, *nam facile operanti lucerna inſtillatur*, neque ſatis reſpondent illa, quibus eſt uſus Vegetius, neque ſatis video quæ ſubſit ſententia, niſi forte apponi credam iis quæ anteceſſerunt: *ſi ex toto propter cervicis tumorem jugum recuſet*, aut ex Vegetio ita reſcribi poſſe, cenſeam: *nam facile ſanantur lucerna inſtillata*.

§. 26.

Veget. 3, 4, 28 ſq.	*Colum.* 6, 15, 2.	*Veget.* emend.
Si talum vel ungulam vomer læſerit, picem duram & axungiam cum ſulphure & lana ſuccida involvito, & candente ferro ſupra vulnus imponito (1) & ungito: quod remedium optimum facit, ſi clavum calcaverit, aut acuta vel teſta lapide ungula pertunditur: quæ tamen ſi altius vulnerata eſt, latius ferro circumciditur, ita inuritur, ut ſupra præcepi. Deinde ex parte calceata, per triduum aceto ſuffuſo curatur. Quod ſi (2) vomer intraverit, lactuca marina, quam Græci (3) cyniolam vocant, admixto ſale imponitur.	Si talum & ungulam vomer læſerit, picem duram & axungiam cum ſulphure, & lana ſuccida involutam candente ferro ſupra vulnus inurito. Quod idem remedium optime facit exemta ſtirpe, ſi forte ſurculum calcaverit, aut acuta teſta, vel lapide ungulam pertuderit, quæ tamen, ſi altius vulnerata eſt, latius ferro circumciditur, & ita inuritur, ut ſupra præcepi: deinde ſpartea calceata per triduum ſuffuſo aceto curatur. Item ſi vomer crus ſauciarit, marina lactuca, quam Græci τιθύμαλλον vocant admiſto ſale imponitur.	Si talum, vel ungulam vomer læſerit, picem duram, & axungiam cum ſulphure, & lana ſuccida involvito, & candente ferro ſupra vulnus imponito, & *inurito*. Quod remedium *optime* facit, ſi clavum calcaverit, aut acuta teſta vel lapide ungula pertunditur: quæ tamen ſi altius vulnerata eſt, latius ferro circumciditur, & ita inuritur, ut ſupra præcepi. Deinde *ſpartea* calceata, per triduum aceto ſuffuſo curatur. Quod ſi vomer *crus vulneravit*, lactuca marina, quam Græci *tithymallum* vocant, admixto ſale imponitur.

(1) *& ure* (2) *crus vulneraverit.* (3) *tithimallum* Samb. in marg. ex Cod.

Hanc

Hanc ultimam emendationem Celſi (lib. 5. c. 7.) etiam locus confirmat: *lac caprifici, vel lactucæ marinæ*, quæ τιθύμαλλος a Græcis nominatur.

§. 27.

Veget. 3, 4, 29.	*Colum.* 6, 15, 2.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Subtriti etiam pedes eluuntur calefacta bubulina urina. Deinde favilla ſarmentorum fervente calcare compellitur, & pice liquida cum oleo vel axungia (1) cornua ejus unguntur. Minus tamen claudicant, ſi ab opere disjunctis frigida pedes laventur. (1) *ſuperpone* Samb. in marg. ex Cod.	Subtriti pedes eluuntur calefacta bubula urina: deinde faſce ſarmentorum incenſo, cum jam ignis in favillam recidit, ferventibus cineribus cogitur inſiſtere, ac pice liquida cum oleo, vel axungia cornua ejus linuntur. Minus tamen claudicabunt armenta, ſi opere disjunctis multa frigida laventur pedes.	Subtriti etiam pedes eluuntur calefacta bubulina urina. Deinde *favillam* ſarmentorum *ferventem* calcare compellitur &c.	Minus tamen claudicabunt armenta, ſi *ab* opere disjunctis multa frigida laventur pedes.

In Vegetio, an Librarii extremis in verbis, armenta omiſerint, dubium eſt. Columellam vero non *opere disjunctis*, ut omnes, quantum memini, habent Editiones, ſed *ab opere disjunctis*, ut aliis in locis, ita in hoc quoque ſcripſiſſe, non videtur dubitandum. Illud in utroque auctore dubitationem affert legentibus; quod ſubtritis pedibus, eſſe *cornua* linenda dicuntur. Fuit cum ſuſpicarer, præſertim Sambuci Codicibus hic variantibus, non *cornua* fortaſſe, ſed *coronæ* eſſe legendum, de quibus videlicet continuo a Columella (& totidem fere verbis a Vegetio quoque) mentio fit: *& deinde ſuffragines, coronæ, ac diſcrimen ipſum, quo diviſa eſt bovis ungula, vetere axungia defricetur.* Mentio quoque de iiſdem eſt in Columellæ capite hujus libri 29, ubi equum probat *duris ungulis, & altis, & concavis, rotundiſque, quibus coronæ mediocres ſuperpoſitæ ſunt*; ut mirum ſit, in latinis, etiam ampliſſimis lexicis hanc coronarum ſignificationem prorſus deſiderari, niſi quod Martinius ſic attigit, quaſi in bobus dumtaxat, neque Columella, ſed Vegetio Auctore, dicerentur. Et Vegetius quidem multo pluribus in locis (lib. 1. c. 13, 25, 26, 38, 56. lib. 2. c. 55, 58. lib. 3. c. 22.) hoc ſignificatu *coronas*, & *coronam* memorat, & in iis lib. 2. cap. 54. quod in caput ſemel atque iterum mendum irrepſit perſimile ejus, quod hic ſubeſſe ſuſpicabar. Nam jumentis, quæ *contractionem nervorum patiuntur in pedibus*, ſic ut *planas ungulas in terram ponere non poſſint*, cataplaſma imponendum dicitur *in omnibus cruribus*, *ante acopo perunctis ab auriculis uſque ad genua*, eoque non proficiente, malagma *auriculis eſſe imponendum*; quod, inquit, *impones in alutam per dies plurimos omnibus pedibus*.

Nimirum evidens eſt, Librarios oſcitantes a pedibus ad caput tranſcendiſſe, & pro *articulis* (quo nomine peculiariter Vegetius lib. 4. c. 1, 2. crurum partes deſignat, genua inter, & ungulas poſitas, & ab his uncias 4. diſtantes) *auriculis* ſcripſiſſe. Verum ne hic quoque a *coronis* ad *cornua* eoſdem temere tranſiiſſe, affirmarem, verba fecerunt Catonis de Re Ruſt. c. 72.); quæ tamen quemadmodum accipienda ſint, ipſe videris: *Boves ne pedes ſubterant, priuſquam in viam quoquam ages, pice liquida cornua infima ungito*; nam cornua, præſertim infima, ipſæ fortaſſe ſunt ungulæ: quod Palladii, aliorumque locis illuſtrari poſſe non ignoras.

§. 28.

Veget. 3, 4, 30.	Colum. 6, 16, 1.	Veget. emend.	Colum. emend.
Frequenter etiam vel ab aſperitate itineris, vel in proſcindendo duritiam ſoli, aut obviis radicibus, obvolutatus convellit armos. Quod cum acciderit, ex prioribus cruribus ſanguis emittitur, ſi dextram ex ſiniſtro. Et ſi vehementius utramque vitiaverit, etiam in anterioribus cruribus venæ ſolvuntur.	Sæpe etiam vel gravitate longioris, vel cum in proſcindendo, aut duriori ſolo, aut obviæ radici obluctatus, convellit armos. Quod cum accidit, e prioribus cruribus ſanguis mittendus eſt, ſi dextrum armum læſit, in ſiniſtro: ſi lævum, in dextro: ſi vehementius utrumque vitiavit, item in poſterioribus cruribus venæ ſolventur.	Frequenter etiam vel ab aſperitate itineris, vel in proſcindendo, *duritia* ſoli, aut obviis radicibus *obluctatus*, convellit armos. Quod cum acciderit, ex prioribus cruribus ſanguis emittitur: ſi *dextrum armum* . . . ex ſiniſtro: ſi . . . . Et ſi vehementius *utrumque* vitiaverit, etiam in *poſterioribus* cruribus venæ ſolvuntur.	Sæpe etiam *bos* vel gravitate *longi laboris*, vel in proſcindendo, duriori ſolo, aut obviæ radici obluctatus, convellit armos &c.

Etſi ex Columella præclare intelligitur quid deſit apud Vegetium; tamen quia eadem potuit non iiſdem verbis dicere, idcirco lacunas malui conſulto relinquere, quam temere ſupplere, præſertim cum Sambuci Codices nihil adjuvarent. ex quibus ad finem uſque hujus Vegetii capitis ne unum quidem verbum in ora adſcriptum eſt. Attamen pro *anterioribus* cruribus non dubitavi reponere *poſterioribus*, cum jam de *prioribus* dictum eſset, ex tota autem hac ſententia liqueret, in neutro eorum crurum quæ læſis armis ſubjiciuntur, venæ ſectionem permitti. Cum autem prima hæc Columellæ verba ita, ut priore loco propoſui, in cæteris, quas inſpexiſse memini, Editionibus depravata ſint, niſi quod in Jenſoniana *longiore* eſt pro *longioris*; una autem Juntina emendatior hic eſſe videatur; hanc potius in emendatione placuit repræſentare, quam conjecturis meis indulgere. Hoc unum ex cæteris retinui, *obluctatus*, pro quo in Juntina eſt *obluctando*, cum apud Vegetium illius, non hujus veſtigia in *obvolutatus* animadverterem.

§. 29.

Veget. 3, 4, 31.	Colum. 6, 16, 2.	Veget. emend.	Colum. emend.
Perfractis vero cornibus, linteola ſale, atque aceto & oleo imbuta ponuntur, ſuperligatiſque per triduum eadem infunduntur. Quarta die tantum axungia cum pice arida & cortice pini pari pondere imponitur, & ad ultimum cum jam cicatricem producunt, ſubito infricatur.	Præfractis cornibus, linteola ſale, atque aceto, & oleo imbuta ſuperponuntur, ligatiſque per triduum eadem infunduntur. Quarto demum axungia pari pondere cum pice liquida, & cortice pineo, levigatoque imponitur. Et ad ultimum cum jam cicatricem ducunt, fuligo infricatur.	& ad ultimum cum jam cicatricem producunt, *fuligo* infricatur.	Præfractis cornibus linteola ſale, atque aceto, & oleo imbuta ſuperponuntur, ligatiſque per triduum eadem infunduntur. *Quarto* demum *die* axungia pari pondere cum pice liquida & cortice pineo *lævigato* imponitur, & &c.

Quod in Columellæ editionibus deerat, ex Vegetio addidimus, *die*; redundans autem *que* induximus, præſertim cum in Juntina legatur, & *cortici pineo levigato lita*. Quæ ſcriptura cæteroqui, ſi quid judico, ab Auctoris mente aliena eſt, id quod Vegetius quoque monſtrat. Neque enim Columella hoc dicit, axungiam, & picem, exceptas ſolido pini cortice, eſſe imponendas, ſed axungiam, picem, eumque corticem pari pondere commixta. *Lævigatum* enim hic non eſt *politum*, ſed, ut ſupra oſtenſum eſt, *diligentius contritum, & in tenuiſſimum pulverem redactum*.

ctum. Tritum autem corticem pineum & in uſu fuiſse, & prodeſse ad cicatricem inducendam, auctor eſt Dioſcorides (de Med. Mat. l. 1. c. 74.) & alibi (l. 2. c. 62.) quoque confirmat Vegetius. Libenter præterea mutaſsem *Præfractis* in *Perfractis* ex Vegetio, & in hoc viciſſim ex Columella *pice arida* in *pice liquida*; ſed nolui nimis fortaſse audere.

§. 30.

Veget. 3, 4, 33.

Serpentis quoque ictus mortiferus eſt bobus, ſed & minorum animalium noxium virus. Nam vipera & celicia cum in paſcuis bos improvide ſupercumbit, ſtimulo morſus imprimunt. Araneus, quoque quem Græci migaltem appellant, parvi quidem corporis, non parvam ſolet infere perniciem.

Colum. 6, 17, 1.

Eſt etiam mortifer iis ſerpentis ictus, eſt & magnorum animalium noxium virus: nam & vipera & cæcilia cum in paſcua bos improvide ſupercubuit, laceſſita onere morſum imprimit. Muſque araneus, quem Græci σκυτάλεν appellant, quamvis exiguis dentibus, non exiguam peſtem molitur.

Veget. emend.

Serpentis quoque ictus mortiferus eſt bobus, ſed & minorum animalium noxium virus. Nam vipera, & *cæcilia*, cum in paſcuis bos improvide ſupercumbit, ſtimulo morſus imprimunt. *Mus* araneus quoque, quem Græci *mygalen* appellant, parvi quidem corporis non parvam ſolet inferre perniciem.

Colum. emend.

Eſt etiam *mortiferus* ſerpentis ictus, eſt & *minorum* animalium noxium virus: nam & vipera, & cæcilia cum in paſcua bos improvide ſupercubuit, laceſſita onere morſum imprimit. Muſque araneus, quem Græci μυγαλὴν appellant, quamvis exiguis dentibus, non exiguam peſtem molitur.

De hiſce emendationibus ſatis a me ſcriptum eſt ad Cl. Facciolatum, niſi quod neſcio quo pacto non addiderim Rob. Stephano Petrum Victorium, (Annot. ad Colum.) qui ante ipſum, in veteribus Columellæ exemplaribus ſcriptum eſse μυγαλὴν, animadvertit, hancque eſse veram ſcripturam, oſtendit. Commeliniana quoque editio, quam eo tempore nondum videramus, ſic habet. Cæterum in tribus illis, quas poſtea conſuluimus, vetuſtioribus editionibus pro *mortifer iis* eſt *mortiferus*, quod & Vegetius retinuit. Sic ſane magis placet, neque illud *iis* erat quo referres. His de cauſis repoſitum eſt a nobis *mortiferus*.

§. 31.

Veget. 3, 4, 33 ſq.

Verum viperæ venenum depellit, ſupra tumorem, qui inflatur ex ictu, ſcarifica tio ferro facta, ita ut herba quam perſonariam vocant, imponatur trita cum ſale. Creditur radix ſi contuſa conatur, vel ſiler montanum reperiatur, & trifolium ſimonianum, quod fragoſis locis efficaciſſimum naſcitur, odoris gravis, bitumini ſimilis, propter quod a Græcis aſphalton appellatur, noſtri autem ptopter figuram acutum trifolium vocant.

Colum. 6, 17. 1, & 2.

Venena viperæ depellit ſuper ſcarificationēm ferro factam herba, quam vocant perſonatam, trita & cum ſale impoſita. Plus etiam ejuſdem radix contuſa prodeſt: vel ſymonianum trifolium, quod invenitur confragoſis locis efficaciſſimum traditur, odoris gravis, neque abſimilis bitumini, & idcirco Græci eam ἀσφάλτιον appellant, noſtri autem propter figuram vocant acutum trifolium.

Veget. emend.

Verum viperæ venenum depellit ſupra tumorem, qui inflatur ex ictu, ſcarificatio ferro facta, ita ut herba, quam *perſonatam* vocant, imponatur trita cum ſale. Creditur radix —— —— —— ſi contuſa *ponatur*, vel ſiler montanum reperiatur, & trifolium *ſymonianum*, quod fragoſis locis efficaciſſimum naſcitur, odoris gravis, bitumini ſimilis, propter quod a Græcis *aſphaltion* appellatur, noſtri autem propter figuram acutum trifolium vocant.

In

In Vegetio malui intelligi quid deeſset, quam aliis fortaſse ac ipſe ſcripſerat, verbis ſupplere. Non poſsum tamen animum inducere, ut credam, ita reliqua ſcripta eſse a Vegetio, ut ego, exigens ad Columellam, reſcripſi. Nam ne ipſum quidem Columellam integrum hoc in loco eſse, exiſtimo. Primum verba, ut nunc quidem diſtincta ſunt, inter ſe non cohærent. Sed fac, ita nos diſtinguere, *prodeſt*. *Vel ſymonianum trifolium*, *quod*, aut etiam ſic, *prodeſt*, *vel ſymonianum trifolium*. *Quod*. Jam quæro, *ſymonianum* iſtud quid ſit? nomenne quo id trifolium a Latinis appellabatur? Hi vero, ut mox ſubjicitur, & Scribonius (Compoſ. med. 163, 165.) ſuo ipſe exemplo confirmat, *acutum* vocabant, Græcos ſecuti, qui ut docet Dioſcorides (de Med. Mat. l. 3. c. 106.) aut certe idem Scribonius, ὀξυτρίφυλλον etiam dicebant.

At enim, ut apud Græcos, ſic quoque apud Latinos, plura potuit habere nomina, & fortaſse (quæ conjectura eſt Rhodii Not. ad Scribon. Compoſ. 163.) a Syme inſula, Straboni (de Situ Orb. l. 14.) & Plinio (Nat. Hiſtor. l. 5. c. 31.) non ignota, Symonianum eſt nuncupatum. Quaſi vero conſtaret, in ea inſula plurimum proveniſse, aut ejus facultates ibi primum eſse animadverſas. Quæ duo quando penitus ignorabantur, & ejus origo nominis ſic cujuſquemodi ratione quærebatur: mirum eſt, non fuiſse pariter repetitam, aut ab inventore aliquo Simone, aut ab eo Galilææ vico, quem Simoniada, ut auctor eſt Joſephus, (in vita ſua) dicebant, præſertim cum in Commeliniana editione ita ſit ſcriptum, *Simonianum*, aut denique a Simo illo Medico, quem cum ſæpe auctorem libro primo laudat Plinius, tum vero libro 21. cap. 21, de trifolio nominatim quædam indicat tradidiſse; niſi forte ibi pro *Simus quoque medicus*, legendum eſt *Scimus quoque ex Medicis*; certe alios qui, *ex Medicis*, alios qui, *e Medicis* legerent, fuiſse, video. Quodſi conjecturis eſt indulgendum; vide, quæſo, an Columella ſcribere ad hunc modum potuerit:

Plus etiam ejuſdem radix contuſa prodeſt, vel ſiler montanum. Trifolium, quod invenitur confragoſis locis, efficaciſſimum traditur, &c. Certe hic verborum ordo lectorem non moratur; quod autem *ſimonianum* reſolvatur in *ſiler montanum*, hæ ſunt cauſæ. Primum ſic eſse viſum accipio (vid. Martinii Lexic. Philol.) etiam Hadriano Junio eruditiſſimo viro. Deinde apud Vegetium, hunc ipſum Columellæ locum exſcribentem, eſt *ſiler montanum*. Denique *ſiler montanum*, auctore Dioſcoride (l. 3. c. 51.) prodeſt *contra ſerpentium ictus*, ſi modo λιγυστικὸν Dioſcoridis idem eſt quod ſiler montanum.

Sed quoniam cum pleriſque Rei Herbariæ Doctoribus hoc potes negare, imo cum Joanne Ruellio (de Nat. Stirp. P. 2. c. 146. l. 3. 42.) fortaſſis contendere, hoc nomen ipſum, *ſiler montanum* non ante natum, quam aliqui ſeſeli Maſſilienſe a *molli* Virgilii (Georg. l. 2. v. 12.) *ſilere* diſtinguere voluerunt, quod *arboris genus* eſse, tradidit Servius (in locum cit.); idcirco vide, præſtetne *ſil*, aut *ſile montanum* reſcribere. Silis enim mentionem faciunt inter alias, quas *aromaticas* noſtri vocant, herbas tum Scribonius (Comp. Med. 126.), tum Celſus (de Medic. l. 5. c. 25. Sect. 3. c. 23. Sect. 1, & 3.), & hic quidem ſemel, atque iterum in Antidotis, quanquam in Antidoto Mithridatis Almeloveenius ediderit *Sileris*; ut Plinium (Nat. Hiſt. l. 24. c. 19.) reticeam, qui *ſemen ſilis* ſecundum vulgatam quidem lectionem, & Feſtum (de Verb. Vet. Signif. l. 17.), qui *vinum ſili conditum* memoravit. Sed prætermittere non poſsum Apicium (de Arte Coquin. l. 4. c. 4. l. 5. c. 5. l. 1. c. 34. l. 3. c. 5.), in quo non modo *ſil frictum*, & *ſilis gallici*, ſed & diſerte *ſil montanum*, *ſilphium*, *mentham ſiccam* legunt Humelbergius, atque Liſterus. Huc adde Vegetium noſtrum hoc ipſo libro (c. 27, & 40.) *radicem panacis*, *ſil gallicum*, in medicaminibus ponentem, vel pariter *daucii*, *ſilis gallici*, *abrotani*, *ſpicæ nardi*, *ſinoantis* (fortaſse *Schoenianthi*, ut ex cap. 59. lib. 1. ubi *ſcinoanthos*) mentionem facientem, alibi (lib. 4. in fin.) etiam *porri ſectivi*, *porcla*, (leg. ex l. 1. c. 57. *portulacæ*) *ſil gallici*, *thus*, *apium*; ut eſt editum; ſcribentem. Illud conjecturæ noſtræ huic videtur repugnare, quod

in

in Vegetio ita ſcriptum eſt, *vel ſiler montanum reperiatur, vel trifolium ſimonianum;* ut ſi in Columella *ſil montanum* deeſse, contendere velimus, aliquid fortaſse agamus; ſi vero *ſimonianum* in *ſil montanum* eſse mutandum, hunc laborem fruſtra ſumamus. Equidem librarios ſcio haud raro voces paulo ante ſcriptas perperam iteraſse, quas deinde alii cum haud fruſtra poſitas crederent, eaſdem tamen eſse non poſse, intelligerent, mirandum in modum corruperunt. Id hic quoque accidere potuiſse, dicerem, vel potius aliquem ex jam depravatis Columellæ exemplaribus in ora adſcripſiſse *ſimonianum*, quod deinde inter ipſa Vegetii verba receptum ſit; hoc, inquam, dicerem, niſi conjecturam nollem alia conjectura confirmare. Itaque hæc omnia in eam partem accipias, qua ad veri ſimilitudinem magis accedere, exiſtimaveris. Vel potius ut ſcientiæ herbariæ es conſultiſſimus; ediſsere mihi quid iſtud ſit trifolium ſymonianum. Id ubi intellexero, continuo omnes conjecturas quam libenter abjiciam.

§. 32.

Veget. 3, 4, 35.	*Colum.* 6, 17, 3.	*Colum.* emend.
Hujus herbæ ſuccus cum vino faucibus infundatur, atque ipſa folia cum ſale trita imponantur in plagam. Quod ſi viridem minime reperiunt, ſemina ejus collecta & trita dantur ad potandum cum vino. Radices quoque ejus cum ſucco caulis tritæ, addita hordeacea farina & ſale, cum aqua mulſa ſcarificationi ſuperponuntur.	Hujus herbæ ſuccus vino miſtus infunditur faucibus, atque ipſa folio, cum ſale trita malagmatis more, ſcarificationi intenditur: vel ſi hanc herbam viridem tempus anni negat, ſemina ejus collecta & lævigata cum vino dantur potanda, radiceſque cum ſuo caule tritæ, & farina, & ſale commiſtæ ex aqua mulſa ſcarificationi ſuperponuntur.	Hujus herbæ ſuccus vino miſtus infunditur faucibus, atque ipſa *folia* cum ſale trita malagmatis more ſcarificationi *intenduntur*: vel ſi hanc herbam viridem tempus anni negat, ſemina ejus collecta, & lævigata cum *vino* dantur potanda.

Suſpicari licet, reſcribendum eſse in Vegetio pro *ſucco caulis* id quod in Columella eſt, *ſuo caule*, præſertim ſi recte apud hunc ſcriptum eſt *radiceſque*, ut hæc videlicet omnia tunc imperari intelligamus, cum *hanc herbam viridem tempus anni negat*.

In Columella quoque an deſit *hordeacea*, dubium eſt. Sane Celſus (de Medic. l. 5. c. 27. ſect. 8.) in Cherſydri & Ceraſtis ictu, hordeaceam farinam vulneri imponit, eandemque Paulus (de Re Med. l. 5. c. 12.) in ipſo de quo ſermo hic eſt, viperæ ictu, quod & Vegetius noſter iterum facit libri hujus capite 79, ubi pro *ſphalangii* (ut etiam cap. 77.) eſt legendum *phalangii*, quem errorem ex capite quidem 81. Sambuci ſuſtulerunt. Cæterum quæ emendavimus in noſtris ad Facciolatum literis memorantur. Pleræque, & in his vetuſtiores Editiones, ac Commeliniana, *folia* habent; hæ quoque, ſed cum paucioribus, *vino*; Jenſoniana, & vetuſtiores aliæ, *incendunt*, ut vel ipſa literarum veſtigia confirment *intenduntur*.

§. 33

§. 33.

Veget. 3, 4, 36.

Eſt etiam præſens remedium ſi fraxini cacumina tenera conteras cum ſextariis vini quatuor vel olei, expreſſumque ſuccum faucibus infundas. Itemque cacumina ejuſdem arboris cum ſale trita læſis naribus ſuperponas. Celiciæ enim morſus tumorem, ſuppuratumque generat. Idemque facit muris aranei.

Colum. 6, 17, 4.

Eſt etiam præſens remedium ſi conteras fraxini tenera cacumina quinque librarum cum totidem vini, & duobus ſextariis olei, expreſſumque ſuccum faucibus infundas. Itemque cacumina ejuſdem arboris cum ſale trita læſæ parti ſuperponas. Cæciliæ morſus tumorem ſuppurationemque molitur. Idem facit etiam muris aranei.

Veget. emend.

Itemque cacumina ejuſdem arboris cum ſale trita læſis *partibus* ſuperponas. *Cæciliæ* morſus &c.

Et quæ mutavimus, & quod delevimus, verbum, ſententia ipſa Vegetii, & Columellæ comparatio mutanda, delendumque oſtenderunt. Comparatio hæc ipſa ſuſpicionem injicit, alia eſſe in Vegetio partim mutanda, partim addenda. Fieri etiam poteſt, ut in Columella ſit legendum; *cacumina pond. quinque librarum*. Sed de his nihil in præſenti conſtituimus.

§. 34.

Veget. 3, 4, 36 ſq.

Sed celiciæ morſus ſanatur, ſi acu ærea locum læſum compungas, & creta cimolea ex aceto oblinis. Muris vero pernicies, ſi animal ipſum oleo merſum neces, & plagam dentium ex eodem confrices. Quod ſi non fuerit, contritum ciminum cum picula & axungia, ut ſimilitudinem malagmæ habeat, impoſitum plagæ perniciem ſubmovet. Quod ſi antequam tumor diſcutiatur ſuppuratio fuerit generata, optimum eſt ignea lamina vel cauterio collectionem aperire; quidquid vitioſum eſt, inurere, atque ita cum liquida pice & oleo inlinere. Quidam vivum murem araneum creta figulari circumdant, & colla boum ſuſpendunt, morſuſque ipſius beſtiæ ſubmovent.

Colum. 6, 17, 4, 5, & 6.

Sed illius ſanatur noxa ſubula ænea, ſi locum læſum compungas, cretaque cimolia ex aceto linas. Mus perniciem, quam intulit, ſuo corpore luit: nam animal ipſum oleo merſum necatur, & cum imputruit, conteritur; eoque medicamine morſus muris aranei linitur. Vel ſi id non adeſt, humorque oſtendit injuriam dentium, cuminum conteritur, eique adjicitur exiguum picis liquidæ, & axungiæ, ut lentorem malagmatis habeat. Id impoſitum perniciem commovet. Vel ſi antequam tumor diſcutiatur, in ſuppurationem convertitur, optimum eſt ignea lamina converſionem reſecare, & quicquid vitioſi eſt, inurere, atque ita liquida pice cum oleo linire: ſolet etiam ipſum animal vivum creta figulari circumdari: quæ cum ſiccata eſt, collo boum ſuſpenditur, ea res innoxium pecus a morſu muris aranei præbet.

Veget. emend.

Sed *cæciliæ* morſus ſanatur, ſi acu ærea locum læſum compungas, & creta *cimolia* ex aceto *oblinas*; Muris vero pernicies, ſi animal ipſum oleo merſum neces, & plagam dentium ex eodem confrices. Quod ſi non fuerit, contritum cyminum cum *pice liquida*, & axungia &c.

Sæpius malo, timidum me tibi, quam audacem videri, velut hic. Nihil enim adhuc mutare me vides in Columella, etſi ex mea ad Facciolatum epiſtola intelligis,

gis, me illuc ferri ut credam, pro *humorque oſtendit*, legendum eſſe, *tumorque oſtendit*; pro *perniciem commovet*, *perniciem ſubmovet*; pro *converſionem reſecare*, *collectionem reſecare*. Quid in Vegetio? Num cenſes, quæ non attigi, ea mihi omnia probari? Ipſe non ſinit Vegetius. Nam capite hujus libri 82, cum hæc adverſus murem araneum medicamenta ſic iteraverit, ut id, atque alia pariter iiſdem de rebus eodem in libro capita me interdum ſubdubitare coegerint, an hæc priora, de quibus agimus, Vegetii ſint; cum igitur hæc medicamenta iteraverit; primum docet, murem in eo oleo quo merſus eſt, *in putredinem verti* oportere; ut conjicere proclive ſit, neque id hoc in loco omiſiſſe, ubi apertius deſcribebat Columellam. Tum jubet, *cyminum tritum cum pice liquida axungiaque miſceri*, & *ad ſpiſſitudinem malagmatis coqui*, ut hic quoque ſuſpicari liceat, *ſimilitudinem malagmæ* in *ſpiſſitudinem malagmatis*, quam Columella vocat *lentorem*, eſſe mutanda: attamen Vegetius cum aliis libris (l. 2. c. 50, 51. l. 3. c. 20, 21.) tum quarto (c. 15, 17, 20, 21, 23, 24, 27.) ſæpe *malagmæ*, item (l. 4. c. 27.) *malagmam coEticam* ſcribit, ubi *coEtam* videtur legendum; nam ſupra (l. 4. c. 17, 23.) alias propoſuerat *crudas*. *Pice* autem *liquida* minus dubitavi reſcribere pro *picula*, & *cimolia* pro *cimolea*; ſæpius enim alibi (l. 1. c. 13. l. 2. c. 8, 29, 32. l. 3. c. 8.) ſic recte ſcribit, ut emendavi; itaque etiam in ſuperiore capite, ubi editum eſt: *Aures vero ſciſſæ picula oleoque curantur*; non modo *pice liquida* reponendum arbitror, verum etiam in reſpondentibus verbis Columellæ (l. 6. c. 7.): *At ferro reſciſſa melius pice, & oleo curantur*, ſuſpicor, *liquida* eſſe addendum: eademque illa emendatione utendum in quatuor præterea aliis Vegetii locis (l. 2. c. 24, 46. l. 3. c. 70, 71.) in quibus ſcriptum eſt *picula*. Deinde eodem illo capite 82. ſuppurationem *lamina ferrea candenti aperiendam eſſe*, ſcribit; ut hic videantur *ignea lamina*, *vel cauterio* non eſſe ſine gloſſemate. Denique cretam *ſuſpendendam in collum* dicit; ut niſi hic *collo boum* ad Columellæ exemplum reſcribere placeat, legi minus vitioſe poſſit *in colla boum*, ubi *colla boum* vitioſime legitur, neque res ſic plane, ut a Columella, traditur, cum ibi contra deſideres nihil.

§. 35.

Veget. 3, 4, 39. ſq.	*Colum.* 6, 17, 7, & 8.	*Veget.* emend.
Oculorum vitia plurima in illis ſanantur. Nam ſive intumuerunt, aqua mulſa triticea farina conſpergitur & imponitur, ſive album in oculo eſt, ſalis foſſilis Hiſpani, vel armeniaci, vel cum melle permixti vitium extenuant. Idem præſtat tritæ ſepiæ teſta, & per fiſtulam oculo ter in die inſufflata. Prodeſt etiam radix, quam Græci ſilpion vocant, noſtri autem laſerpitium, hujuſmodi quantum volueris ponderis cum decima parte ſalis armeniaci, & cum fiſtula oculo inſufflas. Quæ radix tunſa & cum oleo lentiſci mixta vitium expurgat. Si genæ humorem profundunt, lacrymiſque vi-	Oculorum vitia plerumque melle ſanantur: Nam ſive intumuerunt, aqua mulſa triticeæ farinæ conſpergitur, & imponitur, ſive album in oculo eſt, montanus ſal Hiſpanus, vel Ammoniacus, vel etiam Cappadocus minute tritus, & immiſtus melli vitium extenuat: facit idem trita ſepiæ teſta, & per fiſtulam ter die oculo inſpirata: facit & radix, quam Græci σίλφιον vocant, vulgus autem noſtra conſuetudine laſerpitium appellat: hujus quantocunque ponderi decem partes ſalis ammoniaci adjiciuntur, eaque pariter trita oculo ſimiliter infunduntur, vel eadem radix contuſa, & cum oleo len-	Oculorum vitia plurima in illis *melle* ſanantur. Nam ſive intumuerunt, aqua mulſa triticea farina conſpergitur, & imponitur: ſive album in oculo eſt, ſalis foſſilis Hiſpani, vel armeniaci, vel *Cappadocis* cum melle *permixti*. . . . . . . vitium extenuant. Idem præſtat *trita* ſepiæ teſta, & per fiſtulam oculo ter in die inſufflata. Prodeſt etiam radix, quam Græci *Silphion* vocant, noſtri autem laſerpitium: hujuſmodi quantum volueris ponderis cum decima parte ſalis armeniaci . . . & . . cum fiſtula oculo inſufflas. Quæ radix tunſa, & cum oleo lentiſci mixta, vitium expurgat.

gisus confunditur (quam epiphoram vocant) polenta ex hordeo mulſæ aquæ conſperſa ſuper genas ſuperciliaque impoſita reprimit humorem. Paſtinaca quoque agreſtis, quam armoneaceam vocant cum melle trita oculorum ſedat dolorem.

lentiſci inuncta vitium expurgat: epiphoram ſupprimit polenta conſperſa mulſa aqua, & in ſupercilia, genaſque impoſita, paſtinacæque agreſtis ſemina, & ſuccus armoraceæ, cum melle conlinita oculorum ſedat dolorem.

gat. Si genæ humorem profundunt, lachrymiſque viſus confunditur (quam epiphoram vocant) polenta ex hordeo *mulſa aqua* conſperſa, ſuper genas, ſuperciliaque impoſita, reprimit humorem. Paſtinaca quoque agreſtis, . . . quam *armoraceam* vocant cum melle trita, oculorum ſedat dolorem.

Hic quoque in Vegetio præſtare credidi, quæ deſiderentur, per lacunas indicare, quam audacter ſupplere. Quod *ſalis armeniaci* pro *ammoniaci* reliqui; conſulto feci, ne *ſalis armoniaci*; ſic enim ſæpius apud Vegetium eſt ſcriptum; reponerem, mendum videlicet pro mendo ſubſtituens. Prima inter verba *melle* addidi, quod flagitabat ſententia, quanquam pertinaciter non negaverim, quod nunc *in illis* ſcriptum eſt, ſcriptum fortaſſe ſic fuiſſe *vi mellis*. In proximis adjeci id quod manifeſto deſiderabatur, *Cappadocis*, ſcripturus *Cappadoci*, niſi Vegetius alibi (l. 1. c. 20.) ſcripſiſſet *ſalis capadoces*, vel potius *cappadocis*, ut a Sambuco editum eſt. Poſtrema autem inter verba lacunam reliqui propterea quia ut pro ſuo arbitrio Vegetius non omnia quæ Columella, tradere ad eundem modum voluerit; certe uſque adeo diſſentire in re manifeſta non potuit, ut paſtinacam agreſtem, quam ille ut ab *armoracea* diverſam poſuerat, *armoraceam* vocari, diceret; quando ſylveſtrem, non paſtinacam, ſed raphanum, tum Dioſcorides (de Med. Mat. l. 2. c. 106.) tum Plinius (Nat. Hiſt. l. 19. c. 5.) ipſe, *armoraciam* ab Romanis appellari, teſtantur. Neque minus diſerte Palladius (de Re Ruſt. l. 11. c. 11. ſ. 4.) *armoraceam*, inquit, *transferemus ad culta, ut melior fiat, nam hæc agreſtis eſt raphanus*. Itaque ſi nolimus, Vegetium omnino ad Columellam exigere; at illud tamen conjicere, æquum eſt, ipſum, *Paſtinaca quoque agreſtis, vel quam armoraceam vocant*, aut alia hujuſmodi ratione ſcripſiſſe, qua videlicet paſtinacam ab armoracea ſe diſcernere, oſtenderet.

In Columella fortaſſis *plerumque* eſt mutandum in *pleraque*. Fortaſſe & *decem partes ſalis ammoniaci adjiciuntur* in *decima pars ſalis ammoniaci adjicitur*. Certe Aetius (Tetrab. 2. Serm. 3. c. 38.) cum adverſus albugines plura commemoraſſet, ad extremum, ſal ammoniacum, tanquam *fortiſſimum pharmacum*, poſuit; Vegetius autem utramque hanc emendationem præmonſtrat.

§. 36.

Veget. 3, 4, 43.
Odor quoque cimini ſuper carbones impoſiti ubi ſanguiſugam afflaverit, evellet a vulnere.

Colum. 6, 18, 1.
Poteſt etiam per fiſtulam deuſti cimicis nidor immitti, qui ubi ſuperponitur igni, fumum emittit, & conceptum nidorem fiſtula uſque ad hirudinem perfert, iſque nidor depellit hærentem.

Veget. emend.
Odor quoque *cimicis* ſuper carbones impoſiti, ubi ſanguiſugam afflaverit, evellet a vulnere.

Ut de cymino nihil iſtiuſmodi legiſse memini, ſic viciſſim Dioſcoridem (l. 2. c. 33.), Plinium (l. 29. c. 4.), Galenum (de Simpl. Med. Facult. l. 11.), Avicennam (Canon. l. 2. tr. 2. c. 270. & l. 3. fen. 9. c. 7.) ſcio vim cimicum contra devoratas hirudines memorare, imo Avicennam, & Auctorem libri tertii de medicamentis quæ ad manum ſunt, cap. 103. laudare cimicum fumum ad ſanguiſugam hærentem gutturi, ut hic Columella, & Vegetius ponunt, excutiendam.

§. 37.

§. 37.

Veget. 3. 4, 44.

Machina quoque deſcribenda eſt fabrica, qua concluſa cujuſvis generis jumenta boveſque curantur, ut & tutus ad pecudem medendum acceſſus ſit, nec luctando quadrupes aut membra conueret, ac ſic remedia deſpuet. Roboreas aſſes conſtringis, ſolium, quod in longitudine novem pedes debet habere, in altitudinem pars poſterior duos ſemipedem: Pars vero quæ ad priora animalium pertinet quatuor pedes: texuntur ita ut velum in caudam ductum non poſſit exire. Sed a parte poſteriori paululum latiorem, a priore ſtrictiorem machinam compingi oportet. Cui tranſverſum trigillum ad modum jugi confirmandum eſt, ad quod equorum capita vel boum cornua religantur. Nam reliquum corpus ad temones ſocios vel funibus alligetur, ut juvamentum præſtetur ad medentis arbitrium.

Colum. 6, 19.

Sed & machina fabricanda eſt, qua clauſa jumenta boveſque curentur, ut & propior acceſſus ad pecudem medentibus ſit, nec in ipſa curatione quadrupes reluctando remedia reſpuat: eſt autem talis machinæ forma, roboreis axibus compingitur ſolum, quod habet in longitudinem pedes novem, & in latitudinem pars prior dupondium ſemiſſem, pars poſterior quatuor pedes: huic ſolo ſeptenum pedum ſtipites recti ab utroque latere quaterni applicantur: ii autem in ipſis quatuor angulis affixi ſunt, omneſque tranſverſis ſex temonibus quaſi vacerræ inter ſe ligantur, ita ut a poſteriore parte quæ latior eſt, velut in caveam quadrupes poſſit induci, nec exire alia parte prohibentibus adverſis axiculis: primis autem duobus ſtaturninibus imponitur firmum jugum, ad quod jumenta capiſtrantur, vel boum cornua religantur, ubi poſſunt etiam numelli fabricari, ut inſerto capite deſcendentibus per foramina regulis cervix teneatur: cæterum corpus laqueatum & diſtentum temonibus obligatur, ſicque immotum animal medentis arbitrio eſt expoſitum.

Veget. emend.

Machinæ quoque deſcribenda eſt fabrica, qua concluſa cujuſvis generis jumenta, boveſque curantur, ut & tutus ad pecudem medendum acceſſus ſit, nec luctando quadrupes aut membra *convexet*, *aut* remedia *reſpuat*. *Roboreis aſſibus compingis ſolum*, quod in *longitudinem* novem pedes debet habere, in *latitudinem* pars *prior* duos, ſemipedem, pars vero quæ ad *poſteriora* animalium pertinet, quatuor pedes - texuntur ita, ut *velut* in *caveam* ductum, non poſſit exire. Sed a parte poſteriori paululum *altiorem*, ut a priore ſtrictiorem machinam compingi oportet. Cui tranſverſum *tigillum* ad modum jugi &c.

Sicubi in emendando Vegetio audax fui, hic certe fui. Quamobrem acrius hæc omnia perpendas velim, antequam probes. Et primum quod *compingendum*, vel, ſi mavis, ex alio Columellæ loco in capite hujus libri tricefimo, *coſternendum* ajebat *ſolum*, *quod in longitudinem novem pedes debet habere, in altitudinem pars poſterior duos, ſemipedem, pars vero quæ ad priora animalium pertinet, quatuor pedes*, conferas, quæſo, cum Columella ſic definiente: *quod habet in longitudinem pedes novem, & in latitudinem pars prior dupondium ſemiſſem, pars poſterior quatuor pedes*. Continuo intelliges, quæ apud hunc de latitudine, apud illum de altitudine, & quæ apud hunc de priore parte, apud illum de poſteriore conſcribi. Eædem enim ſunt utrobique menſuræ; nam *dupondium*, etiamſi cum Jenſoniana editione hic mutare nolis in *dipondium*, noſti a Columella pro duobus pedibus uſurpari non modo, libro 4. cap. 1. ſ. 3. & lib. 3. cap. 13. ſ. 5. ut a Beroaldo (Enarrat. in Columell.), & Turnebo (Adverſ. lib. 3. cap. 18.) adnotatum eſt, verum etiam alibi, & præſertim haud ſemel lib. 11. cap. 2. nec mirum, quando libro 5. cap. 1. utitur paſſim quibuslibet aſſis partibus in geometricis dimenſionibus. Quæ cum ita ſint; aut

aut Columella ad Vegetium, aut hic ad illum eſt exigendus. Sed Columellam, cujus ſcripta multo integriora quam Vegetii, ad nos pervenere, ad hunc exigere, par non eſt, niſi ubi res ipſa, & apertiſſima menda flagitant: quod in hoc quidem loco minime accidit. Agitur enim de ſoli conſternendi menſuris, ut poſt longitudinem, latitudinem definire neceſſe ſit; non altitudinem, quæ hic non ad ſolum, ſed ad totam pertinet machinam, & paulo poſt a Columella definitur per ſtipites ſeptenum pedum: quæ deſcriptionis pars ibi in Vegetio deſideratur, ubi nos lacunam reliquimus, in qua & de iis ſtipitibus, & de temonibus, qui infra commemorantur, opportunus fuit dicendi locus.

Præterea fac, quæ Vegetii propoſuimus verba, ea emendationis non egere; quæro, ſatiſne alta machina ſit quæ a poſteriore parte ne ad tres quidem pedes extollatur? Certe Columella (7, 9, 10.) non jam de bobus, ſed de ſuibus ſermonem habens, *haras conſtruendas eſſe*, docuit *in altitudinem pedum quatuor, ne ſus tranſilire ſepta queat*. At enim de latitudine verba infra facit Vegetius. Ea videlicet, quæ (niſi ut a nobis, aut alia aliqua ejuſmodi ratione emendentur) tolli præſtet, quam relinqui. Neque enim ſatis menſuram definiunt, niſi forte ſic intelligas, ut machinam *paululum* quatuor pedibus ut a tergo *latiorem*, ſic a fronte *ſtrictiorem* ſignificent: quod num Columellæ, atque adeo Vegetii ſententiæ ſatisfaciat, tu videris. Cæterum poſtrema verba conſulto non attigi. Nam pro *ſocios vel funibus* reſcribere *loris, vel funibus* (ut eſt cap. 18. *lorum, vel funes*) non ita neceſſe eſt, ut eſt *ſocios* pro mendo agnoſcere. Fortaſſe etiam pro *juvamentum* reponendum eſt *jumentum*, vel *immotum*, vel utrumque.

In Columella crediderim pro *numelli* eſſe legendum *numellæ*; nam neque aliter ſe legere hic oſtenderunt Adrianus Turnebus (Adverſar. lib. 23. cap. 21.), & Georgius Alexandrinus (Enarrat. priſcar. voc. Auctor. R. R.), neque alium præterea locum proferri video, quo vox *numelli* confirmetur. Non ignoro, in Baſilii Fabri Theſauro caput quoque 8. libri 7. ſ. 6. Columellæ ſic indicari, ut videri poſſit in eo pariter ſcriptum eſſe *numelli*. Verum ita ibi ſcriptum eſt: *Nonnulli antequam pecus numellis inducant, virides pineas nuces in mulctram demittunt* &c.

Hactenus Vegetii tertium & quartum caput libri tertii cum ſexto, & tredecim inſequentibus libri ſexti Columellæ comparavimus. Nunc age, cum parte etiam triceſimi initium quadrageſimi quinti libri ſecundi comparemus.

§. 38.

Veget. 2, 45, 1.	*Colum.* 6, 30, 6.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Si (1) armus læſus erit, in medio crure (2) utræque ſolventur venæ, & pulverem thuris cum eo qui profluit ſanguine copioſiſſime immiſto armi lineantur. Quodſi plus profluet quam neceſſe ſit, ſtercus ipſius jumenti fluentibus imponitur venis & faſciis alligatur.	Si armos læſerit, aut ſanguinem demiſerit, medio fere in utroque crure venæ ſolvantur, & thuris polline cum eo, qui profluit, ſanguine immiſto armi linantur, & ne plus juſto exinaniatur, ſtercus ipſius jumenti fluentibus venis ad motum faſciis obligetur.	Si *armos læſerit*, in medio crure *utroque ſolvantur* venæ, & *pulvere* thuris cum eo qui profluit, ſanguine, copioſiſſime immiſto armi *liniantur* &c.	& ne plus juſto exinaniatur, ſtercus ipſius jumenti fluentibus venis *admotum* faſciis obligetur.

(1) *armos læſerit* (2) *utriuſque* Samb. in marg. ex Cod.

Secundam Vegetii emendationem illud etiam comprobat quod, ipſum cum 16. capite Columellæ conferentes, ſupra vidimus, ſecandas videlicet eſſe venas non in crure, ſed in cruribus, ubi non alter armus, ſed ambo læſi ſunt; quanquam id ibi in poſterioribus cruribus imperatur.

Columellæ autem, alias etiam indicata a nobis, emendatio uſque adeo neceſſaria, atque evidens eſt, ut minime opus ſit ejus con-

confirmandæ gratia ad Rob. Stephani Editionem trium præterea antiquarum, & Commelinianæ quoque auctoritatem adjungere.

§. 39.

Veget. 2, 45, 2.

Poſtero quoque die quaſi apoſerefis fit, & ex eiſdem locis ſanguis detrahitur (1) atque ſimilis in omnibus cura procedit. Ab hordeo abſtinebitur, fœno ſuſtentabitur exiguo per triduum. Deinde (2) porri tres cyathos olei heminam miſcebis, & per cornu faucibus infundes. Poſt (3) ſextum diem lente ingredi cogatur, & cum ambulaverit, mittatur in piſcinam vel flumen aut mare, ut natet, cum ſparcia & pannis vincto pede.

Colum. 6, 30, 7.

Poſtero quoque die ex iiſdem ſanguis detrahatur, eodemque modo curetur, ordeoque abſtineatur exiguo fœno dato. Poſtridie deinde uſque in diem ſextum porri ſuccus inſtar trium cyathorum miſtus cum olei hemina faucibus per cornu infundatur. Poſt ſextum diem lente ingredi cogatur, & cum ambulaverit, in piſcinam demitti eum conveniet, ita ut natet.

Veget. emend.

Poſtero quoque die quaſi *apophæreſis* fit, & ex iiſdem locis ſanguis detrahitur, atque ſimilis in omnibus cura procedit. Ab hordeo abſtinebitur, fœno ſuſtentabitur exiguo per triduum. Deinde *ſucci* porri tres cyathos, olei heminam miſcebis, & per cornu faucibus infundes. Poſt ſextum diem lente ingredi cogatur, & cum ambulaverit, mittatur in piſcinam, vel flumen, aut mare, ut natet, cum *ſpartea*, & pannis vincto pede.

Ubi (1) ibi habet (*ſucci*) ſic inter uncos Editio Sambuci, qui notat in margine ad (2) & (3) *M. S. non habet.*

Vegetius libro etiam tertio capite 25. ſ. 4. ita uti hoc in loco eſt locutus. Nam ubi hydropico *periconium* (leg. peritonæum) *ipſum pungere*, & per fiſtulam humoris partem extrahere juſſit, tum hæc ſubjicit: *Alia vel tertia die apoforeſim* (Samb. Cod. *apophæreſim*) *quaſi facturus, denuo fiſtulam appones, humorem ejicies, donec partes totas exiccet*, vel *per partes totum exiccetur*, ut Sambuci habent Codices. Cæterum dubitari licet, ſitne Vegetius ex Columella, an vero hic ex illo emendandus, ubi Vegetius habet: *fœno ſuſtentabitur exiguo per triduum. Deinde*; Columella autem ſic: *exiguo fœno dato. Poſtridie deinde*; Jenſoniana Editio, & Juntina ad hunc modum; *dato. Poſt triduum deinde.* Quæ Columella in hoc capite adjungit, ea Vegetius non perſequitur. Hoc ſi faceret, haud inutile fortaſſe eſſet hæc verba comparare: *Manus uncta inſeritur alvo, & obſeſſi naturales exitus adaperiuntur, exemtoque ſtercore poſita cunila bubula, & herba pedicularis cum ſale trita, & decocta melli miſcentur, atque ita facta collyria ſubjiciuntur.* Hic ego pro *poſita* arbitror *poſtea* eſſe reſcribendum.

Cum autem Vegetius in ſecundo capite libri tertii etſi non omnia, haud pauca tamen ex Columella deſcripſerit; duo hujus generis loca, quorum alterum Columella ex Catone (de Re Ruſt. c. 103.), alterum ex Celſo aſſumſit, conferamus.

Veget. 3, 2, 11.
Ad interna autem curanda præcipue amurca creditur ſalutaris, ſi tantundem aquæ miſceas, & animal bibere conſueſcat. Sed quia licet ſitiat, potum faſtidiat ignotum, primo cibi aſperguntur, deinde aqua exigua potio medicatur, ad ultimum pro menſura miſcetur, & uſque ad faturitatem ſitientibus datur.

§. 40.
Colum. 6, 4, 4.
Maxime tamen habetur ſalutaris amurca, ſi tantundem aquæ miſceas, & ea pecus inſueſcas: quæ protinus dari non poteſt: ſed primo cibi aſperguntur; deinde exigua portione medicatur aqua, mox pari menſura miſta datur ad ſatietatem.

Veget. emend.
Ad interna autem curanda præcipue amurca creditur ſalutaris, ſi tantundem aquæ miſceas, & animal bibere conſueſcat. Sed quia licet ſitiat, potum *faſtidit* ignotum; primo cibi aſperguntur, deinde aqua exigua *portione* medicatur, ad ultimum *pari* menſura miſcetur, & uſque ad ſaturitatem ſitientibus datur.

Veget. 3, 2, 29.
Uſci folia cum vino trita defunduntur in nares.

§. 41.
Colum. 6, 5, 5.
Cornelius Celſus etiam viſci folia cum vino trita per nares infundere jubet.
§. 42.

Veget. emend.
Viſci folia cum vino trita defunduntur in nares.

Locum pariter quem Columella libro eodem ſexto capite 29. ſ. 4. ſq. ex Varrone (de Re Ruſt. lib. 2. c. 7. ſ. 2. & 3.) Varro autem ex Ariſtotele (de Hiſt. Animal. lib. 6. cap. 22.), Plinius (Nat. Hiſt. lib. 11. c. 37.) deinde fortaſſe ex his omnibus, Palladius (de Re Ruſt. l. 4. tit. 13. ſ. 9.) denique ex Columella ita ſumſit, ut haud inutile eſſet hos omnes ſcriptores inter ſe comparare; cum Vegetius quoque libro quarto capite 5. ex Columella deſcripſerit; hos ſaltem duos inter ſe conferamus.

Veget. lib. 4. cap. 5.
Manifeſtum eſt autem notas corporis cum ætate mutari. Pullis enim bimis & ſex menſium medii dentes ſuperiores cadunt, quos lactantes vocant. Cum autem quartum annum agere cœperint, decidentibus his qui canini appellantur, alios ſupponent. Deinde intra ſextum annum molares cadunt. Sexto anno quos primo mutavit, exæquat. Septimo omnes explentur æqualiter, & ex eo cavatos habere incipiunt dentes, &c.

Colum. 6, 29, 4.
Annorum notæ cum corpore mutantur: nam dum bimus, & ſex menſium eſt, medii dentes ſuperiores cadunt: cum quartum agit annum, iis, qui canini appellantur, dejectis, alios affert: intra ſextum deinde annum molares ſuperiores cadunt. Sexto anno quos primo mutavit, exæquat. Septimo omnes explentur æqualiter, & ex eo cavatos gerit &c.

Veget. emend.
Manifeſtum eſt autem, notas *ætatis* cum *corpore* mutari. Pullis enim bimis & ſex menſium medii dentes ſuperiores cadunt, quos *lactentes* vocant. Cum autem quartum annum agere cœperint, decidentibus his qui canini appellantur, alios ſupponent. Deinde intra ſextum annum molares cadunt. Sexto anno quos primo *mutaverunt*, *exæquant*. Septimo omnes explentur æqualiter, & ex eo cavatos habere incipiunt dentes, &c.

Etſi minime ignorabam, in Vegetii libro 1. cap. 17. *catulum lactantem* legi; tamen ut ibi *lactentem* eſſe legendum, non dubito, ita hic quoque *lactentes* repoſui pro *lactantes*; nam in ipſo etiam Celſo (de Medic. lib. 2. cap. 28, 29.) memini *lactentia* pro *lactantia* Viros Doctiſſimos repoſuiſſe. Quod nihil addiderim, hæc

hæc cauſa fuit. Sciebam, Varronem (loc. cit.) Ariſtotelem ſecutum, ſcripſiſſe: *equus triginta menſium primum dentes medios dicitur amittere, duos ſuperiores, & totidem inferiores*. Sed viciſſim non ignorabam, Palladium (loc. cit.) facere cum Vegetio: *Bimo*, inquit, *& ſex menſium dentes medii ſuperiores cadunt*. Nimirum ita Palladius, & Vegetius Columellam deſcripſere, ut ſuo tamen interdum arbitrio uti potuerint, & quidpiam, ſi id licere videretur, omittere. In eo tamen Palladius Columellam prorſus ſequitur quod ait: *infra*, ſeu mavis, *intra ſextum annum molares ſuperiores cadunt*; Vegetius quod ad *ſuperiores* attinet, haud ſequitur, judicio proprio, an Librariorum incuria, illi arbitrari melius poterunt qui hæc callebunt; ſemper autem, quod ſupra etiam dicebam, reſpondentes hoſce diverſorum Auctorum locos utile erit comparare. Atque utinam Magonis extarent octo & viginti illa volumina ex S. C. in latinum ſermonem converſa (vid. Columell. lib. 1. cap. 1. ſ. 13.), unde Columella, ut tot alios, ſic illum pariter accepit locum quem alias aliam ob cauſam expendi, aut ſaltem hunc quoque ex Columella ut Palladius, ita & Vegetius deſcripſiſſet; fortaſſe id ſubſidii quod conferendo cum Palladio, non poſſum, poſſem, conferendo cum Vegetio, nanciſci, ut novam quandam ſuſpicionem meam aut prorſus abjicerem, aut ſatis firmarem. In Vitulorum caſtratione hæc, de Magonis ſententia, ſexto hoc libro (c. 26. ſ. 2.) Columella præcepit: *prius, quam ferrum admoveas, duabus anguſtis ligneis regulis (veluti forcipibus) apprehendere teſtium nervos ---, quibus comprehenſis, ſtatim teſtes ferro reſecare, & expreſſos ita reſcindere, ut extrema pars eorum adhærens prædictis nervis relinquatur*. Hæc Palladius (lib. 6. tit. 7. ſ. 1, & 2.) ita deſcribit: *duabus anguſtis regulis ſtagneis* (an *fagineis*, an *ligneis*, ut infra) *ſicut forcipibus ipſos nervos apprehendunt*; ---. *His comprehenſis, tentos teſticulos ferro reſecant*, & *ita recidunt, ut aliquid de his, capitibus nervorum ſuorum dimittatur hærere*. Mihi tamen cum utriuſque Auctoris verborum ſeriem, tum rem ipſam attendenti ſuſpicio incidit, in Columella pro *reſecare* legendum eſſe *reſerare*, in Palladio autem pro *reſecant* pariter *reſerant*. Sed quoniam me Vegetius noſter in hoc, atque aliis Columellæ, ut viciſſim Columella in pluribus aliis Vegetii locis emendandis deſtituit, hic ego, niſi tu aliter cenſes, finem audendi, & ſcribendi faciam. Vale.

Patavii Pridie Kal. April. MDCCXXIII.

E P I S T O L A IV.

JO. BAPTISTA MORGAGNUS

JULIO PONTEDERÆ

S. P. D.

NEgas, mi Juli, videri æquum, in eos Auctores me finem facere ſcribendi, in quos te horter ut pergas ſcribere, neque dubitas, poſſe me iterum Columellam, & Vegetium in iis quoque locis emendare, in quibus alter alteri lucem non afferat. Ego vero ut alias fortaſſe poſſem, nunc certe vix poſſum, cum ſim, ut noſti, occupatiſſimus. Experiar tamen; ne hoc negare tibi videar; ſed

ſed ita experiar, ut in uno, eoque breviſſimo, Columellæ capite, in iis autem quæ verbis fere quam pauciſſimis expediri queant, Vegetii locis omnis hæc verſetur epiſtola.

Sed ne forte credas, hæc me duntaxat polliceri eo conſilio, ut facillima quæque perſequar, difficiliora declinem, id nimirum Columellæ caput expendam, in quo, ut omnes quidem a me inſpectæ habent Editiones, quædam ſunt quæ non ego modo, ſed Doctiſſimi etiam Viri intelligere ſe poſſe negent. Eſt autem libri duodecimi caput 34. quod operæ pretium eſt videre an revera mendoſum ſit, & qua ratione emendari aptius poſſit.

Primum autem id caput huc tranſcribamus.

§. 1. Col. 12, 34. *De aceto Scyllitico.* *Qui Scylliticum acetum facere volunt, decem bambatæ in tres amphoras muſti mitis aceti acris congium, aut duplum, ſi non eſt acre, & in ollam, quæ fert amphoras tres, decoquis ad palmum, id eſt, ad quartas, aut ſi non dulce muſtum, ad tertias diſpumetur: ſed muſtum deſubmaſſa, & limpidum ſit.*

Cum plura ſunt in his pauciſſimis verbis, quæ negotium faceſſunt legentibus, tum duo potiſſimum ſunt intellectu difficillima, *bambatæ*, & *deſubmaſſa*: itaque meminiſſe potes, Virum totius latinæ linguæ ſi quis alius, peritiſſimum Facciolatum noſtrum, cum forte vobiſcum in eum ſermonem veniſſem, ut duas eſſe in Columella obſcuriſſimas, & niſi fallerer, depravatiſſimas voces, dicerem, continuo ipſum quibus de loquerer, divinaſſe, & iſtas ipſas pronunciaſſe. Nos tamen quæ de iis ſcripta ſint, videamus.

Ph. Beroaldus (Enarrat. in Columell.) *lego*, inquit, *bambatas, vel bammatas, hoc eſt ſcyllas decem liquefactas, redactaſque ad intinctum, vel ſalſuram, quod Græca voce dicitur* βάμμα. Adrianus Turnebus (Adverſ. lib. 17. cap. 13.) *Bambatarum nomine intelliguntur ſcyllæ, quæ aliquo intinctu conditæ ſunt. Romani autem cum Syracuſanorum ſermone hac in re, ut & in multis aliis, uterentur, potius bambatas quam bammatas nominant: quod Siculi* βάμβα *pro* βάμμα *dicere ſolerent.* In hujus ſententiam pedibus ivit Matthias Martinius (Lexic. Philol.), quem ii deſcripſere, a quibus poſt Paſſeratium, olim Calepini Lexicon auctum eſt; Heſychii tantummodo addidit teſtimonium, quo intelligeretur, βάμβα Syracuſis dictum eſſe, quod alibi ἔμβαμμα dicebatur. Ego vero neque ſic locutos eſſe Syracuſanos, negaverim, & libens conceſſerim, βάμματα idem quoque ſignificare quod ἐμβάμματα, id eſt, *liquamina multiformia, quibus intingimus buccellas eſcarum, gulæ prorſus irritamenta, vulgo ſapores appellant, Plinius autem intinctus vocabat*, ut Beroaldus poſt Georgium Alexandrinum (Enarration. priſcar. voc. Auct. de R. R.) adnotavit ad verba illa capitis 55. hujus libri Columellæ: *Cæterum ſi velis (ſinapi) ad uſum conviviorum præparare, cum exaniaveris ſinapi, nucleos pineos quam recentiſſimos, & amygdalum adjicito, diligenterque conterito, infuſo aceto.*

Hoc ſinapi ad embammata non ſolum idoneo, ſed etiam ſpecioſo uteris: nam eſt candoris eximii, ſi ſit curioſe factum. Verum hæc omnia ubi conceſſero; non tamen intelligam, qui *bambatæ* latine dici potuerint, & ſcyllas potius quam res quaſcunque alias intinctu conditas ſignificare.

Huc adde, neque Dioſcoridem (de Med. Mat. l. 5. c. 21.), neque Plinium (Nat. Hiſt. l. 20. c. 9.), neque Paulum (de Re Med. l. 7. c. 11.), neque Aetium (Tetrab. 3. ſerm. 1. c. 27.), neque Actuarium (de Meth. Med. l. 5. c. 7.), neque Nicolaum Myrepſum (de Compoſ. Medicam. ſect. 37. c. 13, 14, 15.), neque Marcellum (de Medicam. c. 20.), neque Auctores alterius libri de Dynamidiis (tit. de Præcordior. Paſſionib.), & tertii de medicamentis facile parandis (num. 205.) neque vero ipſum qui ſequi Columellam ſolet, Palladium (l. 8. tit. 8.) ad acetum ſcylliticum conficiendum ſcyllas requirere *aliquo intinctu conditas*, niſi quis forte Aetii, & Nicolai, eo in loco Aetium deſcribentis, verba illa: *Squillæ repurgatæ, & diſſolutæ*, aliud ſignificare putet, atque aliorum: *Scillæ repurgatæ & conciſæ*, ſive ut Columella noſter paulo ante eſt locutus, *ſectæ quam tenuiſſime*. Has igitur omnes ob

cauſas

cauſas factum credo, ut Mercurialis (Var. Lect. l. 1. c. 14.) negaverit, adſtipulari ſe poſſe Turnebo, *Bambatæ vocem non mutandam levibus quibuſdam rationibus contendenti*; Salmaſius (Plinian. Exercit. in Solin. ad hujus pag. 39. B.) autem omnino *corrigendum in hac voce Columellam* cenſuerit. *Lege*, inquit, *qui ſcylliticum acetum facere volunt ad embammata. In tres amphoras muſti mittis aceti acris congium.* Tum hæc ſubjicit: *Scyllino aceto ad embammata utebantur. Sic loquitur* Columella *infra*: *vinum myrtiten ad tormina. Vinum ſcylliten ad coquendum, & corpus reficiendum.* Equidem fateor, ſic aliquid incipere me in hoc loco intelligere. Optandum tamen fuiſſet, ut tria a Viro Doctiſſimo omiſsa ne eſsent. Primum ut doceret, qui hæc cohæreant: *Qui ſcylliticum acetum facere volunt ad embammata. In tres amphoras muſti mittis* &c. Alterum, ut qua erat eruditione, demonſtraret, vere antiquos *ſcyllino aceto ad embammata uſos fuiſſe*. Rhodius (Not. ad Scribon. compoſ. 76.) enim, etſi locum hunc ingenioſe correctum a Salmaſio affirmat; non obſcure tamen indicat, haud ſatis probari ſibi, acetum Scylliticum *inter embammata reponi*, quod medicamenti loco Veteres quoque habere conſueverint; niſi forte ejuſmodi embammata iis parata eſse, putemus, quibus valetudinis cauſa aceto ſcyllite opus eſset. Nam ut ego animadverti, & Paulus (loc. cit.), & Nicolaus (loc. cit.) quandam etiam aceti ſcylliticí compoſitionem (ab hac tamen longe diſcrepantem) proponunt, quo *auxilio* uti *ſolitos*, Paulus ſcribit, *& cum cibo ad intinctus*; Nicolaus autem docet, potuiſse *uti pro arbitrio ut intincto, aut ut ſapa*.

Tertium denique illud præſtari ab Salmaſio oportuiſset, ut oſtenderet, re ipſa Columellam, facere ſcyllinum acetum, in hoc capite docere, in quo Scyllas ne memorat quidem, aceti autem exiguam omnino portionem magna cum muſti copia admiſcet: certe in tot ſcyllitici aceti compoſitionibus quot ſupra me vidiſſe, indicavi, qui muſto uteretur, vidi neminem.

Paulus modo ad acetum mel, & ſapam addidit in ea compoſitione de qua noviſſime indicatum eſt, uſui *& cum cibo ad intinctus* fuiſſe, quam *acetum mulſum ſcylliticum* appellabat. Hæcque eo magis præſtare omnia Salmaſium decebat, quod ignorare haud poterat, fuiſſe qui crederent, in hoc capite non aceti ſcyllitici, ſed embammatis conficiendi modum a Columella eſſe propoſitum: idque non ſine magna, ut opinor, ratione. Nam illud præterea animadverto, extremam capitis ſuperioris particulam vel ſecundum vulgatam lectionem, vel etiam ſecundum Salmaſii emendationem, cum cæteris quæ eodem capite traduntur, non congruere.

Rationes enim primum traduntur duæ vini ſcyllitis conficiendi (id quod ejus capitis inſcriptio poſtulat: *Vinum ſcylliten*) ſcylla videlicet aut minore, aut majore pondere in muſtum adjecta: qui ergo convenit quaſi tertiam quandam rationem, eam extremo loco ſubjicere, quam ſi ſequaris, ſcylla non in muſtum, ſed in acetum conjecta, non vinum conficias, ſed acetum?

Igitur longe alia opus eſt emendatione, qua adhibita, omnia congruant, nihilque ſuperſit quod objicias. Primum omnium, ſuperiori capiti non peculiare, ut nunc eſt, ſed commune hoc argumentum cenſeo præſcribi oportere: quomodo condias *Vinum*, *& Acetum Scylliten*. Deinde, Latino Latinio, & Hieronymo Mercuriale (loc. cit.) auctoribus, extrema ejuſdem capitis verba, prima autem ejus de quo agimus, hunc in modum diſtinguenda eſſe, atque emendanda: *Alii hoc ipſum ſcyllæ pondus, quod ſupra dixi, in aceti duas urnas adjiciunt, & per XL. dies ineſſe patiuntur, qui ſcylliticum acetum facere volunt.*

De Embammate Cap. XXXIV. *In tres amphoras muſti mittis aceti acris congium, aut duplum, ſi non eſt acre, & in ollam quæ* &c. Vides quam facili emendatione omnia explicata & plana fiant, habitaque multo etiam majore quam a Salmaſio, tum rerum, tum ſcripturæ ipſius ratione, monſtrum illud verbi tollatur, quod ab non intellecto a Librariis, & cum verbis a ſuperiore capite diſtractis confuſo hujus argumento ortum erat, *decem bambatæ*. Illud a Salmaſio, quod ipſe facile

facile a Turnebo; ſumimus, ut pro *mitis* ſcribamus *mittis*; ne verbum deſit ſententiæ, ac proximæ etiam locutioni congruens: & quanquam ea quæ ſequuntur, *aut ſi non dulce muſtum*, videantur *mitis* poſtulare; re tamen vera non flagitant. Unum video poſſe ex me quæri: cenſeamne, ſatis hujus capitis verba naturæ embammatis convenire, multiformis, ut ſupra dictum eſt, rei; & ad quam alibi Columella ipſe ſinapi adjungit. Ego vero uſitatius hic, & a Villica parabilius embamma proponi, credo; non omnia. Certe aceto ſolitos eſſe antiquos uti ad embammata, tum ex Nicandri Scholiaſte intelligitur tradente, βάμμα, ſi ſolum ſcribatur, ſignificare acetum, tum ex iis Lexicis Græcis in quibus *bammon* eſſe dicitur vaſculum aceti appoſitum ad intingendum in menſa, tum vero ex Apicio (de Arte Coquin. l. 8. c. 2.), qui jus quoddam, cui acetum addit, vocat *embamma*, tum denique ex Ulpiano docente; *embamma fuiſſe loco aceti*, ut refert Mercurialis (loc. cit.): quæ res, inquit, *valde deſcriptioni Embammatis Columellæ quadrat, cui magna aceti portio admiſcetur*. Verum ego, quanquam aceti id quod ſatis eſt, admiſceri, video; *magnam* tamen ejus *portionem* admiſceri, non video; nam muſti quatuor & viginti partibus adjicitur una aut altera aceti: *In tres amphoras muſti mittis aceti acris congium, aut duplum, ſi non eſt acre.*

§. 2. Col. 12, 34. Nunc verba reliqua conſideremus: *& in ollam, quæ fert amphoras tres, decoquis ad palmum, id eſt, ad quartas, aut ſi non dulce muſtum, ad tertias diſpumetur.* Primum hoc verbum *diſpumetur* disjungi oportere ab reliquis, ut recte in Commeliniana Editione factum eſt, perſpicient omnes qui attenderint, illa *ad tertias* eſſe ad *decoquis* referenda. Cum autem *decoquere ad tertias*, qua locutione aliis quoque in locis utitur Columella; decoquere interdum ad unius, alias ad duarum de tribus partibus conſumtionem ſignificet, ut ab Rhodio (Lexic. Scribonian.) adnotatum eſt; hic certe priore modo eſt accipiendum propterea quia aliter accipere non ſinunt quæ de dulci, ideoque minus coquendo muſto antecedunt, *& in ollam, quæ fert amphoras tres, decoquis ad palmum, id eſt, ad quartas.* Quæ ipſa verba cum diligentius attendo, illud præterea intelligo, ſatis cauſæ non eſſe, cur in amphorarum numero mendum aliquod ſubeſſe credamus. Etſi enim *tres amphoras muſti*, & *aceti congium*, aut *duplum* decoquere in *olla* ſimul uno tempore non poſſimus, *quæ fert amphoras tres*, non amplius; tamen; ut omittam, neque *non amplius*, neque *ſimul uno tempore* Columellam addidiſſe; certe minime neceſſe eſt verbis illis hoc dictum intelligi, ut in ejuſmodi olla id omne quod dixit, decoquamus, ſed illud potius, ut ſciamus, ſatis id eſſe decoctum, ſi in olla, exempli cauſa, quæ ferat amphoras tres, humor ad palmum decreverit. Igitur ut exemplo, & ratione facili tum ad æſtimandum, tum ad vaſis etiam aliquanto majoribus proportione accomodandum, verbo autem minime ambiguo Villicæ ad intelligendum uteretur, ſcripſiſſe, credibile eſt, *in ollam, quæ fert amphoras tres decoquis ad palmum*. Hic velim videas, ſcripſeritne *in ollam*, ut hoc ipſum, quod ego exiſtimo, manifeſtius ſignificaret, non ita fortaſſis abſimili ratione ac Cato (de Re Ruſt. cap. 114.) *in vinum muſtum veratri atri manipulum conjicito in amphoram*, & Plinius (Nat. Hiſt. lib. 14. c. 16.) *manipulos binos tundunt in cadum muſti*, & (ibid.) *in XL. ſextarios muſti abſinthii Pontici libra decocta ad tertias partes*; quanquam hæc duo Plinii loca non omnes eundem modum legunt. Hoc inquam, videas velim; an potius id Librariorum incuriæ ſit tribuendum, qui *in olla* ſcribere debuiſſent; niſi forte reapſe Auctor ſcriptum reliquit *in ollam* pro *in olla*, ut Plautus (Amphitr. A. 1. S. 1.) *mihi in mentem fuit*, & Cicero (Pro lege Manil.) ut eſt apud Gellium (Noct. Attic. l. 1. c. 7.), *in prædonum fuiſſe poteſtatem* pro *in mente* & *in poteſtate*: quod contra Ovidius (Metamorph. l. 2.), *utinamque in pectore poſſes inſerere*, & (Faſt. lib. 4.) *Venerem gradibus multis in gente receptam* pro *in pectus*, & *in gentem*; niſi tamen primo loco legendum *in pectora*, alter vero eſt aliter exponendus. Quæ atque alia

alia ejuſmodi cum mecum reputo, & revoco in memoriam *antiquam* illam *circa communes præpoſitiones licentiam*, de qua Servius admonet ad illud Virgilii (Æneid. l. 1.), *rapuitque in ſomite flammam*; neque in hoc Columellæ loco aliquid pro certo audeo conſtituere, neque in ſimilibus aliis, quorum aliquot attigi in Epiſtola ad V. Cl. Facciolatum, ut (l. 6. c. 17.) *in paſcua ſupercubuit*, ut (l. 12. c. 46.) *in vaſis conjicito*, ut (ibid. c. 21.) *conjicitur in urceo fictili*, & ſi qua ſunt alia ejuſmodi (qualia quoque ſunt apud Scribonium Compoſ. Med. 157, 220, 271.) multoque etiam minus ubi ſemel atque iterum ſcriptum eſt (l. 6. c. 12. & l. de Arb. c. 28.): *cythiſum in aquam macerari oportet*, fortaſſe ad imitandum Catonem (de Re Ruſt. c. 156.), qui *braſſicam*, inquit, *in aquam macerari oportet*. Quibus in verbis utriuſque Auctoris excipiendis etſi video quam facile Librarii *m* litteram geminare, & ex *aqua* facere *aquam* potuerint; tamen ob ea quæ modo dicebam, ego quidem mutare nihil auſim.

§. 3. Col. 12, 34. Sed ab his levioribus ad illud denique alterum veniamus quod initio dixi eſſe in hoc capite difficillimum. Turnebus (Adverſ. l. 17. c. 13.) autem *monſtrum eſſe in ultimas terras deportandum*, pronunciavit. *Diſpumetur: ſed muſtum deſubmaſſa, & limpidum ſit*. Et ipſe quidem legendum credidit: *ſed muſtum deſpuma, ut limpidum ſit*. Non inconcinne; ſi id tamen addidiſſet, quid illo verbo *Diſpumetur* faciamus. Nam ſi retineas; bis idem ſcriptum fatearis, neceſſe eſt. Sin autem inducas, nimium fortaſſe a Codicum atque Editionum ſcriptura recedas. Quid ergo eſt? Nullo, ſi fieri poteſt, verbo ſublato, videndum eſt, liceatne aliter illud unum emendare *deſubmaſſa*, vel, ut quædam habent Editiones, *de ſubmaſſa*. Neque enim eſt, cur putemus, poſſe ullo modo retineri. Nam verbum *maſſo*, quod tanquam Lucretii (de Rer. Nat. l. 1. v. 667.) auctoritate in latina Lexica receptum erat, in Lucretio certe ab eruditiſſimis hominibus non agnoſcitur; qui in eo videlicet legunt, *mutareque corpus*, non *maſſareque corpus*. Quod vero Theodorus Priſcianus eodem verbo uſus dicitur; neque ſic accepit, ut pertinere huc poſſit, & nihil is ſcriptor ad Columellam. *Maſſas* autem *ferri* candentes, ut in vinum vapidum, quo acetum fieret, demitti, in quinto hujus libri capite Columella docuerat; ita fortaſſe in muſtum quoque immiſſas fuiſſe, & de ejuſmodi muſto hic verba fieri, Amico quidem noſtro doctiſſimo in mentem venerat, ſic tamen, ut mecum confiteretur, non eſſe Columellam ejus generis Auctorem, ut, quemadmodum P. Vegetius (Art. Veterin. l. 2. c. 19, 41, 53.), *de ſub oculo*, *de ſub cirro*, *de ſub ipſis dolorum locis* potuiſſe ſcribere videatur. Quamobrem etſi capite etiam 38. in vini myrtitis confectione in ipſum *muſtum demitti* imperavit *maſſulas* quaſdam ex myrti baccis confectas, quinimo etſi Palladius (de Re Ruſt. l. 11. tit. 21.), ubi de *fermento muſteorum ſervando* verba fecit, hæc ſua illa ætate ſcribere non dubitavit: *ex muſto de ſub pedibus rapto*; &, quod mirabilius eſt, Florus (lib. 2. c. 3.) *de ſub Alpibus*, *id eſt*, *de ſub ipſis Italiæ faucibus*; non tamen hæc memoro, ut aliud oſtendam quam illud, quæſiviſſe, & tentaſſe me omnia, ſi forte id verbum ab omni prorſus mendæ ſuſpicione liberare poſſem, aut in ſententiam aliquam idoneam detorquere, neque tamen inveniſſe. Quæ cum ita ſint, neque is ego ſim (quod tu præ cæteris noſti) qui in emendando multum audeam; facerem quod in deſperatis ægris Medici ſolemus, ut quod vitium tollere me poſſe diffiderem, huic manum ne admoverem; niſi in G. Joſephi Georgii datis ad te litteris aliquid nuper inveniſſem, quod ſi tibi non diſpliceret, mihi quidem, ut in re ejuſmodi, placere poſſet. Scribit enim Vir ille humanitate, diligentia, ingenioque ornatiſſimus, cum in duobus Columellæ Codicibus Florentinis manu exaratis legatur *de ſubmaſſa*, tertium tamen eſſe in *Laurentiana* illa Bibliotheca, eumque membranaceum, ante annos circiter ducentos & ſeptuaginta ſcriptum, & qui (id quod in Columella minime omittendum eſt) Poggii fuit, quo in Codice legitur *de ſummo*. Igitur ſi hujus Codicis auctoritatem ſecuti,

ti, ſcribamus: *Deſpumetur: ſed muſtum de ſummo, & limpidum ſit;* exiſtet, opinor, neque obſcura, neque ab re aliena ſententia, qua videlicet moneatur quidem Villica, ut in Embammate decoquendo, *omnem*, ut alibi Auctor loquitur, *ſpurcitiem* ſupernatantem ſubinde expurget; hujus tamen ipſius multo minus fore, ſi muſtum ex quo Embamma factura eſt, & de ſumma parte hauſerit, & poſtquam fæces ita ſubſederint, ut limpidum ſit.

§. 4. Veg. 1, 10, 4. In unum Columellæ caput, ſicut opus fuit, plura ſcripſimus. Nunc in plurima Vegetii loca, quam pauciſſima ſcribamus, de induſtria prætermittentes non modo quæ in ſingulis ſuperioribus epiſtolis emendare conati ſumus, verum etiam quæ Viri erudítiſſimi Sambucus, & Rhodius jam ſatis emendavere.

Lib. 1. c. 10. *Radicem quoque laſeris tonſam.* Lego *tunſam*, ut alibi recte ſcriptum eſt: quod etiam comprobant quæ continuo ſequuntur: *& per fiſtulam vento naribus inſitam, ut ſternutum provocet.* Ad eundem modum emendanda, cap. 13. (ſ. 4.) *tondes diligenter*, & lib. 2. cap. 57. (ſ. 3.) *contonde*, & lib. 3. cap. 3. *contondes*, denique cap. 65. (ſ. 12.) *herba paretaria* (leg. *parietaria*) *bene tonſa*.

§. 5. Veg. 1, 16, 5. Cap. 16. *Mirræ trigonitis*, vel ex Sambuci Codicibus *troglitæ*. Scribendum, *Myrrhæ troglodytis*, ut capite etiam 68. lib. 3. ubi *myrrhæ trigloditis*.

Mox, *tenſedoni uncias 6.* Si conferas hanc compoſitionem cum ea quæ lib. 4. cap. 11. proponitur; intelliges, eandem eſſe, & cum de aliis fortaſſe alterutro in loco mutandis dubitabis, tum præclare videbis, pro monſtro illo vocis *tenſedoni* ſcribendum eſſe *peucedani*: id quod ea quoque non abſimilis potio confirmat quæ hujus libri c. 13. conſcripta eſt. Me non præterit, Sambuci Codices hic habere *peucedeni*. Tamen cum hi ſæpe mendoſiſſimi ſint, Vir autem Doctiſſimus Matthias Martinius nihilominus dubitaverit, nec niſi ut conjecturam id propoſuerit; majus addere pondus volui ſimilium collatione locorum ex qua diu ante inſpectam Sambuci Editionem & Martinii Lexicon hoc didiceram. Sic in proximo quoque capite 19. non *Origanum*, *aſium*, ſed *Origanum*, *allium* ſcribi oportere, collato extremo capite ſecundo libri 3. cognoveram.

§. 6. Veg. 1, 17, 13. Cap. 17. *Yringii radices --- (yringion autem herba --- cardo ſylveſtri pene ſimilis.)* Legendum eſſe *eryngii*, *eryngion*, *carduo*, manifeſtius eſt, quam ut ex eodem 2. capite libri 3. confirmari oporteat, ubi hæc eadem, & melius quidem, ſunt ſcripta.

§. 7. Veg. 1, 20. Cap. 20. Compoſitio habetur *ſuffimentorum* eadem quæ lib. 4. cap. 12, niſi quod ſunt quædam diſcrimina, quæ utile erit inter ſe comparare, hæc præfertim: Primum, *yreos crudi ana uncias 6.* Lib. 4. *ciceris* (vel ut ex Cod. eſt in ora, *æris*) *crudi ſelibram*.

Tum, *lapidis gagatis maſculi*, *lapidis gagatis fœminæ ana uncias 3.* Libro 4. *gagatis fœminæ unc. 3*, *lapidis gagatis unc. 3*, melius ex Cod. Samb. *lapidis gagatis fœminæ & maris ana unc. 3.*

Item, *caballiones marinos numero ſeptem, caudas marinas.* Lib. 4. *caballiones marinos 7*, *ſtellas marinas 4*, *pallas marinas 7*, *caudas marinas.* Videntur Librarii primo loco a *ſeptem* ad *ſeptem*, interjectis verbis omiſſis, tranſcurriſſe.

Denique, *medullæ cervinæ*, *cedrei*, *picis liquidæ ana pondera tria.* Libro 4. *medullæ tedæ pineæ pondera 3*, *cedriæ pond. 3*, *picis liquidæ pondera 3.* Ex his videtur, primo loco *cedri*, vel potius *cedriæ* (ſic enim a Scribonio Compoſ. Med. 58, 267, Columella l. 6. c. 32, Plinio Nat. Hiſt. l. 24. c. 5, aliiſque Græcos ſecutis, vocatur *reſina cedri*) eſſe legendum. Attamen hæc extant apud Vitruvium de Archit. l. 2. cap. 9. *quemadmodum ex cupreſſu, & pinu reſina, ſic ex cedro oleum quod cedreum dicitur, naſcitur;* & Plinius (l. 16. c. 11.) *primus*, inquit, tædæ in furnis ferventis *ſudor aquæ modo fluit in canali: hoc in Syria Cedrium vocatur.*

§. 8. Veg. 1, 22, 13. Cap. 22. *Vino quoque, & oleo in ſole perungendi ſunt diligenter, & confricandi, ut corpora eorum calefacta aut repellant, aut perferant perfricationis injuriam.* Lego, non ut in Samb. Cod. *perſtrictionis*, ſed, ut ſen-

tentia poſtulat, *perfrictionis injuriam*, qua nimirum voce (ne de Plinio hic quæram) certe & ipſe Vegetius alibi (l. 1. c. 10, 42, 56. l. 3. c. 15, 28, 33, 63.), & Cælius Aurelianus (Acut. Morb. l. 2. c. 13. l. 3. c. 4, 17. Chron. l. 1. c. 1. l. 2. c. 7. l. 5. c. 1.), & Scribonius Largus (Compoſ. 57, 257, 268, 270, 271.) nocivam refrigerationem ſignificant.

Ad eundem modum neceſſe eſt emendare Vegetium cap. 35, 38. atque etiam 40, quo in capite legitur *præſtrictione*; nam etſi Sambucus ex ſuis Codicibus plerumque, etiam ubi *perfrictione* recte legitur, reſcribat ad oram *perfocatione*, aut *præfocatione*; repugnat tamen ſententia Auctoris, & flagitat *perfrictione*.

§. 9. Veg. 1, 26, 3. Cap. 26. *Spartiam calciare curabis*. Samb. Cod. *Spatio*, lego *Spartio*. Attamen quomodo hunc locum, atque item alterum lib. 2. cap. 57. ſ. 3, ubi ediderunt *ſpartiam veterem*, corrigamus, oſtendit alibi Vegetius, ut libro 3. cap. 18. ſ. 2. quo in loco ſcripſit, *ſpartea calceabis*.

§. 10. Veg. 1, 27, 3. Cap. 27. *Venas mèdias ſagitta percuties, poſt decurſionem ſanguinis cretam impones, ſed caute, propter vicinam miſturam nervorum*. Reſcribo: *venas medias ſagitta percuties, ſed caute, propter vicinam miſturam nervorum: poſt decurſionem ſanguinis cretam impones*. Cum ipſa rerum natura hunc ordinem flagitat, tum ipſum mox obſervat Vegetius: *quas*, inquit, venas *medias propter vicinam mixturam nervorum caute tranſverſo phlebotomo percuties, & poſt decurſionem faſciola ligabis*.

§. 11. Veg. 1, 29, 1. Cap. 29. *Quæcunque paſſiones plus jumentis periculi inferre conſueverunt, & difficilioribus obſcurioribuſque indigent curis, has primo amplectimur libro, ut & facilius reperiantur quæ in exordiis ipſis occurrent, & legentibus faſtidium non poſſint adferre. De curis quæ prima ſunt. Febrientibus itaque animalibus quam primum convenit ſubvenire*. Sic diſtinguo: *& legentibus faſtidium non poſſint adferre de curis quæ prima ſunt. Febrientibus* &c.

Cap. 38. ſ. 5. *Ideo autem ſigna paſſionum cauſaſque diviſimus, ne ingratus error noceret, & facilius evidens doctrina curaret*. Non *ingratus* lego, (quid enim huc *ingratus*?) ſed *ignoratus error noceret*, cui reſpondet, *evidens doctrina curaret*.

§. 12. Veg. 1, 38, ext. In extremo hoc capite: *mollia de ſiccato ſtercore vel de paleis ſtrata præbere*. Samb. Cod. *& ſupponere ei mollia, ut paleam*. Verum capite etiam 56. ſ. 11. hæc ſunt: *locum arido ſtercore, vel paleis mollibus adopertum, in quo ante potum animalia volutentur*. & lib. 2. c. 9. ſ. 4. *ſubſternes etiam ſtercora ſicca vel paleas, ut provocet ipſa mollities ad cubandum*. & c. 12. ſ. 7. *obrui ſtercore, ut ſudent, & dormiant*.

Fieri poteſt, ut fallar; ſed tamen libentius legerem *ſtramine*, & *ſtramina*. Sic Columella ægris jumentis *vetus fœnum*, *vel molle ſtramentum ſubſterni*, *jubet*.

§. 13. Veg. 1, 42, 5. Capite 42. *Clyſteriabis*, vel, ut Samb. Cod., *clyſterizabis etiam ex aqua calida, & oleo, quod cum ſale, & melle afro, & nitro, ovoque miſcebis*. De *melle afro* non memini alibi apud Vegetium legiſſe; ſed libro quidem 3. capite altero, 3. & 24, & 48. & lib. 4. cap. 27. uti ipſum memini *afro nitro*; imo proximo cap. 52. pariter ut hic in graviſſimo ventris dolore, hæc ſcribere: *clyſterizabis cum calida, & afronitro, & ſale*. Igitur hic quoque lego: *cum ſale, & melle, & aphronitro*.

§. 14. Veg. 1, 54. Cap. 54. *Succum itaque viridis coriandri, vel ſi defuerit, porri ſativi*. Hæc verba ſi in hoc capite ſervanda ſunt; lego, *porri ſectivi*. Sic enim eadem in ſequenti ſunt ſcripta; & præterea libro 3. cap. 4, & libro item extremo quarto *porri ſectivi* mentionem invenio, non ſativi.

§. 15. Veg. 2, 15. pr. Libro II. cap. 15. *Quodcunque jumentum in oculis tritiacem patietur, id eſt, ut pili aliam palpebram urentes, lachrymas moveant*. Hic vero manifeſtius eſt, quam ut egeat confirmatione, ſcribendum eſſe, non *tritiacem*, neque ex Samb. Cod. *tyriacem*, ſed *trichiaſim*. Vocat id vitii Scribonius (Compoſ. Med. 230.) *palpebram piloſam*, vel potius ſic vocat alterum de duobus quæ Celſus (de Medic. l. 7. c. 7. ſeu

ſeu 8.) propoſuit, ejus generibus, quorum primi (φαλάγγωσιν Paulus de Re Med. l. 6. c. 8, & Aetius Tetrab. 2. ſerm. 3. c. 66. appellant) tres curationes tradit Vegetius, duas in hoc capite, tertiam, ut ego animadverti, in ſequenti, quo videlicet temere Librariorum contruſit incuria.. Cum enim de tribus in eo agat generibus Suffuſionis; nihil ad hæc pertinent, quæ inter primi, atque alterius tractationem leguntur: *Adverſus infeſtantes pilos tertia cura eſt* &c.; quæ contra ſi ad finem capitis 15. adjiciantur, tam ibi conveniunt quam quod maxime.

§. 16. Veg. 2, 22, 9. ſq. Cap. 22. *Sandaricæ unciæ* 2. An hic, & cap. 67. ſ. 3. libri 3. ubi ſcriptum eſt *Sandarici uncias* 3. ſcribendum ſit *Sandarachæ*, videndum eſt. Sed multo magis videndum eſt, an quæ mox ſequitur, Collyrii nardini compoſitio ex altera ſit emendanda quæ extat libro 4. cap. 27. ſ. 4. Prima ſic habet: *opopanacis ſcrupulos* 2, *violæ uncias* 2, *ſpicæ nardi*, *caſſiæ*, *marrubii ana ſemiunciam*, *croci ſiculi unciam ſemis*, *olei ſemiunciam*, & *ſcrupulos* 4, *piperis albi uncias* (Samb. Cod. *ſcrupulos*) *ſex*, *gummi ſcrupulos* 5. Altera autem ſic: *Violæ unc.* 1, *ſpicæ nardi uncia ſemis*, *caſſiæ*, *myrrhæ unc.* 3, *croci unc.* 3, *olei cyprini unc.* 6, *piperis albi unc.* 2, *cymini unc.* 3. Mihi quidem altera ex altera videtur invicem corrigenda; ut alia omittam; in *oleo*, in *marrubio*, in *cymino*. *Oleo* Scribonius (Compoſ. 37.) in collyrii compoſitione quadam utitur, ſed *veteri*: quod ipſum Vegetius alibi (lib. 3. c. 47. ſ. 10.) oleo *cyprino* ſubſtituit: *cum oleo*, inquit, *cyprino*, *vel communi*, *ſed veteri*. Credibile ergo eſt, in prima etiam compoſitione ſcribendum eſſe *olei cyprini*. De *marrubio* autem, & *cymino* equidem non ignoro, hoc adverſus oculorum epiphoras, illius ſuccum ad ipſorum acuendam aciem laudari cum ab aliis, tum a Ruellio (de Nat. Stirp. l. 3. c. 44, 58.). Attamen in collyrio nardino non memini poſita, etſi plures hujus compoſitiones perlegerim, quarum alias ex aliis Auctoribus deſcripſit Aetius (Tetrab. 2. ſerm. 4. c. 113.). Contra in his omnibus & myrrha, & gummi ponuntur, quæ duo in collyriis quoque cæteris frequentiſſima ſunt; & *gummi* præſertim cur addi ſoleat, Cornelius Celſus (de Medic. l. 6. c. 6. ſect. 3.) oſtendit. Quin etiam Scribonius (Compoſ. 36.) in eo collyrio quod huic conſimillimum habet ex croco, nardi ſpica, caſia, pipere albo, neque *myrrhæ* obliviſcitur, neque *commis*; ſic enim Græcam ſcripturam ſecutus, ſcribere ſolet pro *cummis*, vel *gummis*, qua ex ſcriptura *cummis*, ut in Celſo Librarios perperam feciſſe *cumini*, arbitratur Rhodius (Lexic. Scribon. ad *Commis*) ita ego in Vegetio idem fere accidiſſe, ſuſpicor. In hujus igitur prima compoſitione pro *marrubii* ſcribendum *myrrhæ*, in altera pro *cymini* ſcribendum *gummis*, eſſe, puto; puto tamen, non cenſeo.

§. 17. Veg. 2, 24, extr. & 2, 25, 2. Cap. 24. Aut ego quidem plurimum fallor, aut Librarii idem commiſere quod capite 15, ut quæ ad ejus finem pertinebant, intruderent in caput proximum 25. In hoc enim cum de collectione agatur oris maturanda, ſcalpelloque aperienda; non video quem locum illa habeant: *Plerique etiam cum ferro exemtæ fuerint glandulæ*, *propter ſanguinis fluxum loca uri debere*, *præcipiunt*, &c. quæ viciſſim ubi cum extremo hoc capite 24. conjungantur, ſuam in ſedem videntur eſſe reſtituta. Sic enim hoc caput nunc finitur: *Plerique urenda* (loca videlicet glandularum, vel potius, ut quæ continuo ſequuntur, verba flagitant, ipſas glandulas, ut malim legere *urendas*) *Plerique urendas dixerunt*. *Sed ſi parvæ ſint prodeſt*, *cæterum majores execandæ ſunt ferro*.

§. 18. Veg. 2, 26, 3. Cap. 26. *Fiſtulare autem collyrium hac ratione conficies*: *aniſi uncinam* 1, *ferulæ unciam* 1, *æruginis æris unciam* 1, *battituræ calcetis unciam* 1, *cimini ſemis unciam* 1, *teres cum aceto* &c. Hoc in loco & plura ſubeſſe vitia, & unde pleriſque medicina quæri poſſit, animadvertimus, nimirum ex cap. 16. lib. 4, ubi collyrium fiſtulare iterum proponitur ad hunc modum. *Miſi libram*, *ferulæ lib*. *æruginis lib*. *calcitis libram*, *cymini uncias ſex*, *teres cum aceto* &c. Primum igitur pro vegetabili metallicum repono medicamentum, pro *aniſi* videlicet *myſi*,

myſi ; vel potius myſis , quod in alterum quoque collyrium fiſtulare recipitur, eodem cap. 16. ſubjunctum: *Miſi*, *æruginis* , *calcitis* &c. Tum pro *ferulæ* lego *feculæ*, de qua erudite, ut ſolet, Rhodius loquitur in Lexico Scriboniano. Sequuntur illa: *æruginis æris unciam* 1 , *battituræ calcetis unciam* 1. Si verbum *battituræ* a Vegetio eſſet ; ſatis doceret Lexicon Medicum , quid ſignificaret : *Battitura i. e. ſquama v. g. Battitura æris*. Tum legerem ad hunc modum : *æruginis unciam* 1 , *æris battituræ unciam* 1 , *chalcitis unciam* 1. Sic neque ſupervacuo hic ſcriberemus *æruginis æris* (quanquam ſic alibi lib.2. c.22. etiam apud hunc Auctorem invenio) & propius tum ad alia duo propoſita ejuſdem loca , tum ad totidem Celſi (l. 5. c. 28. ſect. 12. l. eod. c. 6, & 7.) accederemus, in quorum altero, collyrio adverſus fiſtulas addit *vel ſquamam æris* , *vel æruginem* ; in altero autem *ærugo*, *chalcitis*, *miſy*, *ſquama æris* inter rodentia , ut mox etiam inter exedentia reponuntur. Denique pro *cimini ſemis* (ut Sambucus edidit *ſeminis*) *unciam* 1 , lego , ut ratio ponderum compoſitionis ſecundæ monſtrat , *cymini ſemiunciam* ; ſi tamen hic magis cuminum retinendum eſt quam aniſum , pro cumino autem quid fortaſſe poſſet reſcribi , oſtendunt ea quæ ad caput 22. adnotavimus. Ex hiſce omnibus mendis unum Rhodius (Not. ad Scribon Compoſ. 82. vel potius in Auctorum Catalogo) animadverterat , *ferulæ* , quocum ut libens hic facio ; ſic adſtipulari nequeo , ubi (Not. ad Compoſ. 142.) in extremo ſuperiore capite 23 : *fiſtula ſi evenerit* , *ut ſupra demonſtratum eſt* , *papyro & collyrio poterit perſanari*, legendum conjicit , *collyrio ex papyro*. Nam primum papyrum , deinde exemta papyro, collyrium , quale hic deſcribitur, immitti in fiſtulas Vegetium jubere , non modo ex hoc, aliiſque indicatis ab Rhodio ipſo capitibus , verum ex eodem quoque capite 23. ſatis poterat intelligere ; atque adeo ex verbis ipſis quæ emendanda eſſe , conjiciebat. Hæc enim , ut modo propoſuimus, ita ſe habent : *fiſtula ſi evenerit* , *ut ſupra demonſtratum eſt* , *papyro & collyrio poterit perſanari* ; demonſtratum autem id fuerat, capite 13, ubi papyro prius fiſtulam dilatandam , deinde papyri loco collyrium indendum eſſe *ex fiſtulari medicamento* , traditum fuerat.

§. 19. Veg. 2 , 17 , 2. Cap. 27. *Alii enim ſcalpello* (fiſtulam) *reſecari & aperiri jubent* , *& ſtringotomio decarnari*. Niſi ex Sambuci Cod. legendum ſit *cum raſorio* ; & vox *ſtringotomio* alicubi inter hæc verba ſervanda ſit, ex ipſis litteris apparet, reſcribendum eſſe *ſyringotomo* ; ſic enim cum Galeno (Meth. Med. l. 6. c. 4.) Græce vocant cultellum incidendis fiſtulis accommodatum, συριγγοτόμον ,

§. 20. Veg. 28, 5. Cap. 28. *Et fuſte tranſverſum* , *ut apertum os habeat* , *debet accipere*. Ita manifeſtum eſt , legendum eſſe *fuſtem*, ut tanquam fortuitum errorem operarum fuiſſem præteriturus, niſi in Sambuci Editione ad illum eundem modum legiſſem, in qua ne hi quidem errores emendati ſunt cap. 6. *polygreſto* , pro *polychreſto* , & libro ſuperiore cap. 59. *glicericæ* pro *glycyrrhizæ* , paſſim vero *ariſtologiæ* pro *ariſtolochiæ* &c.

§. 21. Veg. 30. Cap. 30. *Stechatoma eſt tuber quod in ſe adipem vel pinguedinem continet.* --- *Aneutriſma eſt tuber in quo ſanguis &c. Atheroma &c.* Quanquam Sambuci Codices habent *Staphiloma* , & *Aneveſma* ; nihil tamen eſt dubii , quin ſit reponendum , *Steatoma* , *Aneuryſma* , *Atheroma*.

§. 22. Veg. 2, 43, 3. Cap. 43. *Quo* (medicamento) *uteris ad conſumtionem medelæ* . Legendum crediderim , ad *conſummationem*. Sic enim videtur dici ut cap. 48. *donec ſanetur* , & lib. 3. c. 21. *uſque dum ſanetur*, & c. 8. *quouſque ſanitas ſubſequatur*, & c. 9. *donec liberetur* &c.

§. 23. Veg. 2 , 47 , 3. Cap. 47. *Primo fracturam recompones* , *& faſcies* , *mundis ſciſſilibus infuſis ex vino & oleo conligatis*. Videtur legendum , *& faſciis mundis*.

§. 24. Veg. 2 , 48 , 3. Cap. 48. *Præterea locum*, *quem curare volueris* , *inducto philotro decalvas*. Lego *pſilothro*. Mox : *& phlegmon effundi* , *licineo quoque intorto cum axungia* , *& aceto*, *& oleo loca* , *de quibus muſcus ejectus fuerit*, *ſatiare*. Vide an pro *muſcus* ſcribamus *mucus* ; certe pro *licineo* ſcribendum *licinio*, ſic cap. 22. *aceto & oleo linteolis vel lici-*

ſicinio addito, *locum ipſum comples*.

Cap. 53. *atramenti ſutoricii*. Samb. Cod. *veteris*. Manifeſtum eſt, eſſe reſcribendum *ſutorii*, ut ſcriptum eſt cap. 49.

§. 25. Veg. 3, pr. 4. Lib. III. Prolog. *Quid de diverſorum onerum comparatione referamus*. Videtur legendum *comportatione*; verba enim fiunt de boum utilitatibus, & in his etiam de ea quam præſtant vehiculis trahendis, & gravioribus oneribus ea ratione quocunque volumus, adducendis.

Paulo infra: *Poſtremo ut ad providentiſſimorum virorum ſcripta redeamus, quorum firmatur auctoritas, juſticiam jumentorum cæde violenta derelictis terris ad ſyderum remeaſſe conſortem*. *Quid poteſt laudabilius reperiri, quam ut nomen æquiſſimum, boum fugaretur interitu? quod dum homicidia fierent, permanebat in terris*. Num ita emendabimus: *horum firmatur auctoritate, Juſtitiam -- ad ſyderum remeaſſe conſortium*. Certe pro *nomen æquiſſimum* legendum eſt *numen æquiſſimum*.

§. 26. Veg. 3, 1, 10. Cap. 1. *Aquam quidem iſtius generis animal non requirit nitidiſſimam &c.* *Sed tamen bubulci diligentius eſt procurare, ut mundam ſemper & optimam bibant*. Sambuci Codices pro *diligentius* habent *diligentiſſime*. Magis tamen mihi placeret *diligentis*.

§. 27. Veg. 3, 2, 4. Cap. 2. *Tres ſemis uncias ſquillæ minutatim conciſas, præterea radices teneræ propinum effoſſas & diligenter lotas contondes in pila, & tria ex his pondera addito ſextario ſalis in vini ſeptem ſextarios mittes*. Haud inutile eſt conferre hæc cum iis quæ cap. 75. ejuſdem rei gratia proponuntur: *Radix ſcyllæ, radices populi, quæ Græce appellatur rhamnos (nam eſt fuſcior & nubellula) & ſales communes quantum ſufficit mittes in aquam*.

Non inficior, eſſe utroque in loco alia quæ emendationem deſiderent, tamen ex ſecundo intelligitur, recte in primo Sambuci Codices habere *populi* pro *popinum*, qui tamen Codices in ſecundo ſibi non conſtant. Viciſſim ex primo ſubit, in ſecundo eſſe pro *ſales communes* legendum *ſalis communis*. Cæterum *nubellula* facile videtur mutandum in *rubella*.

§. 28. Veg. 3, 2, 12, & c. 85. Eodem capite 2. quædam ſunt cum poſtremo hujus libri capite comparanda; utroque enim in loco agitur de remediis adverſus ſumtum inter pabula, gallinæ fimum, & tormina hinc orta. Primo igitur in loco habemus hæc: *Apii ſeminis uncias 3, cimini ſextarium ſemis, & duas libras mellis commiſces, & tepidum per os infundes*. In altero autem hæc: *apii ſeminis deteris uncias 2, & cum vini veteris ſextario, & hemina mellis temperas, & per os defundis*. Me non præterit, cuminum ad tormina a Dioſcoride [l. 3. c. 59.] laudari; ne tamen hic quoque, ut alibi indicavimus, *cimini* ſcriptum ſit mendoſe, videndum eſt; *vini* enim *veteris* in altero eſt loco. Mox primo in loco hæc ſequuntur: *Giſni quoque cum vino deterere, & per os dare creditur ſalutare remedium*. *Lixivium quoque ex arbore ulmi, vel cujuſcunque generis ligni cinerem, dummodo bene coctum, cum oleo miſcebis*. Quibus in altero illa reſpondent. *Tres pilulas gipſi cum vino veteri deterere, & tepidum per os dare, eadem optime ſanare firmatur*. *Lixivium quoque de arbore ulmi, vel cujuſcunque generis ligni cinerem, dummodo bene cretum cum oleo miſcere*. Equidem *giſni* quid ſit, ignoro; ſed illud ſcio, gypſum ingeſtum vel interficere, ut ſuo confirmavit exemplo C. Proculejus [Plin. Nat. Hiſt. l. 36. c. 24.), vel dolorem ventris ut Scribonius (Compoſ. 162.) docet, aliaque etiam graviora mala afferre, itemque Scribonium, & Dioſcoridem (l. 6. c. 24.) adverſus gypſum, ejuſdem generis auxilium laudare, cujus generis poſt gypſum, quaſi idem poſſet, hic ſubdit Vegetius, videlicet lixivium e cinere ſarmentorum. Itaque *gypſi* non facile quidem legerim, præſertim cum pilulas (ut cupreſſi poſt Plinium Nat. Hiſt. l. 17. c. 10. l. 24. c. 5. ſolet) non videam qua ratione gypſi dicere Vegetius potuerit. Idem lib. 4. c. 8. ad *jumenta a morbis vindicanda*, *& cuſtodienda* inter cætera proponit *giſni reſoluti paſtillum unum*. Aliquando fuit, cum ſuſpicarer, Librarios pro *gita* ſcripſiſſe *githi* vel *githni*, aut ipſum quoque Vegetium ſcriptum reliquiſſe *gicti* (nam *vulgo*, ut Soſipater Inſtit. Gramm. l. 1. auctor eſt, *hoc gicti dicebant*) & pro hujus pilulis me-

melanthii capitula ſeminibus fœta eſſe intelligenda. Sed tu melius, cui non modo loca omnia perſpecta ſunt Celſi, Scribonii, Columellæ, Plinii, Palladii, Marcelli, & ſi qui alii Latinorum de ſuo Gith, ſive Git mentionem fecere, verum etiam alia quæ huc fortaſſe magis pertinent, pro tua Rei botanicæ, & pharmaceuticæ ſingulari ſcientia, ſunt longe notiſſima. Quod autem primo loco *cinerem, dummodo bene coctum*, ſecundo autem *dummodo bene cretum, cum oleo miſcendum* legimus; facile primo etiam loco *bene cretum* legere oportet, præſertim cum Sambuci Codices utrobique habeant *bene cribratum*, & cap. 46. hæc, conſentientibus Codicibus, edita ſint: *Lixivium quoque cineris diligentiſſime cretum cum oleo optimo temperabis*.

§. 29. Veg. 3, 2, 21. Porro quæ infra leguntur: *Panacem ſupplaſſariis comparas*, fortaſſe ita legenda ſunt: *Panacem de ſeplaſiariis comparas*. Denique in illis: *Sed & totum* (animal) *ſuffimentare percommodum eſt, ut ab eodem morbo pernicies expellatur*; videtur ſcribendum, *morbi pernicies expellatur*.

§. 30. Veg. 3, 8, 2. Cap. 8. *Alii Authores aqua calida teſtes cum dolent fovendos eſſe duxerunt, ſuffumigandos etiam viridibus foliis, cypreſſique arboris ſpecialiter mederi teſtibus creditur. Sed ſi defuerit teſtes ardentes nihilominus in aqua calida mitti, & inde ſuffumigari*. Hic vero, ut cætera nunc omittam; aut *tædas ardentes*, aut *teſtas candentes* reſcribendum eſſe, arbitror. Sic a Columella (l. 7. c. 5.) *vetus hominis urina teſtis candentibus inuſta* proponitur. Sic ipſe Vegetius *teſta candenti* ſcripſit libr. 2. cap. 55; capite autem 28. *candentes lapides*, ut & hujus libri capite 49. adhibet haud abſimili ratione ad ſuffumigia; quin ipſo capite ſuperiore hæc habet: *lotium vetus & putridum in vaſe ſupponitur, & lapides molares ferventes mittuntur, animal ſagis diligentiſſime uſque ad ungulas operiatur, ut vapore lotii venæ teſtium ſudent*.

§. 31. Veg. 3, 9. Cap. 9. *Potiones dabis, ſtercus ſuillum quotidie ex vino, aut in aqua dulci, donec liberetur*. Si extrinſecus adhibendum juberet ſtercus ſuillum; nihil mirarer; ſic enim imperat cap. 77. Per hos autem dare qui poſſit, præſertim *quotidie*, cum poſt Columellam (l. 6. c. 5.) adeo pernicioſum bobus eſſe docuerit capite 2, diſerteque dixerit (ſ. 14.): *ſi porcinum ſtercus bos devoraverit, ſtatim peſtilentiam contagionis illius mallei ſuſtinere morbi*. Legemuſne igitur *ſtercus ovillum*? Hujus certe vel libram ingerit, capite 16.

§. 32. Veg. 3, 10, 1. Cap. 10. *Aphodilli herbæ* in *Aſphodeli herbæ* mutare facile eſt; at *taſcedeas* emendare, difficile. *Super renes*, inquit, *hoc anacollima oportet imponi; bulbos taſcedeas vivas contuſas, allia quinque, anagallici libram, quæ omnia pariter bene trita commiſcis*. Sic enim Librarii capite etiam 15. perperam ſcripſerunt: *& commiſcis bonis vini cotylas quatuor* pro *commiſces*. Simile anacollema proponitur cap. 18. quod juvat inſpicere: *Bulbos rufos triginta, cochleas vivas triginta, anagallici libram 1, &c.* Non ignoro, hic Codices Sambuci pro *cochleas vivas* habere *cochlearia vini*; vitioſe tamen, ut puto. Nam anacollema quoque Abſyrti, de quo libr. 4. cap. 22. habet *cochleas contuſas X*, *bulbos XX*. Sed & potio libr. 1. cap. 56. tradita, libro autem 4. cap. 8. repetita, & ad Chironem Auctorem relata, primo quidem loco habet *hyſſopi faſces duas* (leg. *duos*) *cochleas germanas XV*, *bulbos XV*; ſecundo autem *hyſſopi faſces duos*, *cochleas germanas purgatas quindecim*, *bulbos quindecim*. Quæ cum ita ſint; facile addu- cor ut credam, ubi *taſcedeas* legitur, *cochleas* eſſe reſcribendum. Fortaſſe etiam in tribus prioribus ejus verbi litteris numerorum veſtigia relicta ſunt; ut legendum ſit, exempli cauſa, *bulbos triginta*, 5. *cochleas vivas contuſas* &c.

§. 33. Veg. 3, 12, 1. Cap. 12. *Animalibus otioſis & pigris contingit expletura ſanguinem mingere*. Reſcribendum eſt, *contingit ex plethora*. Soliti autem ſunt Vegetii Librarii ſcribere *pletura* pro *plethora*, ut lib. 1. c. 25, 26. lib. 2. c. 29. l. 3. c. 44. &c. ut contra *ſtoracis* pro *ſtyracis*; ſed hic magis etiam perperam ſcripſerunt *ſteracis*.

§. 38. Veg. 3, 15, 2. ſq. Cap. 15.

Et

Et ſi difficulter mingit, dyſuria appellatur. Sed quando guttas per veretrum mittit cum labore, ſtranguria dicitur. Quum in totum non poteſt mingere, dyſuria appellatur. Manifeſtum eſt, in poſtremis verbis mendum eſſe, & *iſchuria* pro *dyſuria* reponendum.

Cui hac ratione ſuccurris: de pectore venas pungis, & ſanguinem quantum videbitur detrahis, & ſic accipitur lavamentum. Præterea manum tepidam cum oleo in anum mittis, & ſi qua ſtercora inveneris intus, quia impedimentum præſtant, attrahis. Videtur ſcribendum *levamentum*, & *extrahis*. Sic cap. 65. *ex qua compoſitione recens cauſa ſanabitur, vetus ſentiet levamentum*; & cap. 59. *manum unctam in anum mittes, & ſtercus extrahes*, & lib. 1. c. 35. *per anum injecta manu ſtercus extrahatur.*

Beſtiolæ quæ appellantur vulpeſtres, araniæ ſimiles, cum devoratæ fuerint, animal præfocant. Cum hæc inter ea recenſeantur quæ ſumta urinam ſupprimunt; proclive eſt cum Matthia Martinio (Lexic. Philolog.) intelligere, ſcribendum eſſe *bupreſtes*, præſertim cum Sambuci Codices habeant *bulpreſtræ*. Melius iidem Codices habent *bupreſtem* in capitis 78. inſcriptione, ubi editum fuerat; quemadmodum initio quoque ejuſdem capitis ir e nendatum extat; *buſtrepem*. Quod autem bupreſtes ſcribuntur eſſe *araniæ*, ſeu potius *araneæ* ſimiles, reſcribendum alicui fortaſſe videatur *cantharidis*. Sed ego nimirum nolo nimis audere.

§. 35. Veg. 3, 16, 2. Cap. 16. *Ceræ uncias 2, lardi libram unam, piperis unciam ſemis, piculæ ſemiunciam diligentiſſime tundes.* Hoc in loco pro *piculæ* legere, ut in aliis fecimus, *picis liquidæ* vel id videtur prohibere quod diligentiſſime tundenda dicitur. Quid ergo legemus? Animadverti ad ſolutam alvum adſtringendam, cujus rei gratia hæc impetrantur, Vegetium lib. 2. c. 6. ſemel, atque iterum lenticulam commendare: quod ante fecerat Corn. Celſus (de Medic. l. 4. c. 19.). Itaque haud multum ab eo abſum, ut legam *lenticulæ*.

§. 36. Veg. 3, 17. Cap. 17. *Lino ſubtili conſtringuntur ipſæ Verrucæ, in cauſticum crudum imponitur & ſponte decidunt.* Videtur legendum, *hinc cauſticum.*

§. 37. Veg. 3, 18, 3, & 5. Cap. 18. *In criſma etiam perunges in ſole.* Reſcribo, *Synchriſma etiam.* Vid. libr. 4. c. 27, & 18. quod ita inſcribitur: *Compoſitio ſynchriſmæ.*

Tunc animal (claudum) *capiſtro trahunt, & ſenſim currunt, alius lorum vel funes tenet, laſſus ſequitur, & ſubito dum animal currit, recta ad ſe coxas ipſe cum impetu trahit, ſi ſonuerit, ſcias loco ſuo rediſſe.* Conjicio, ſic eſſe emendandum: *alius lorum, vel funes tenens laxos, ſequitur.*

§. 38. Veg. 3, 23, 2. Cap. 23. *Malleus* (morbus vocatur) *quod peſtilentiæ internocivum contagium facit.* Etſi in Sambuci Cod. eſt *internæ cauſa cibi*, tamen nihilominus videtur legendum *internecinum*.

Potionem componis hujuſmodi: Gallici lib. unam, hyſopi libram 1, abrotani libram ſemis, ariſtologiæ rotundæ lib. ſemis, mannæ ſuccari uncias 3, trixaginis uncias 3. Vix dubitandum videtur quin ante *Gallici* vox aliqua interciderit; quænam autem ea fuerit, difficile eſt divinare. *Silis Gallici*, ut alias ad te ſcripſimus, alibi invenitur mentio apud Vegetium. *Nardi* autem *Gallici* (Scribonius Compoſ. Med. 177. nardum celticam vocat) apud Celſum (l. 5. c. 25. ſect. 6.), Columellam (l. 12. c. 20.), Plinium (Nat. Hiſt. l. 12. c. 12. l. 21. c. 20.), alioſque eſt mentio. Ad hunc locum tamen videtur id magis pertinere, quod proximo cap. 24. cum iiſdem fere legitur medicaminibus quæ hic leguntur: *agallici, caſtorei, abrotani uncias ſingulas, trixaginis uncias duas, mannæ croci unciam unam, ſuccari unciam, hyſſopi unciam unam.* Illud perincommode accidit, ut *agallici* ſcriptura non integra eſſe videatur. Quid enim, quæſo, *Agallicum* eſt? Venit aliquando in mentem ut legerem *agarici*, vel potius *agallochi*. Verum; ut alia mittam; cum Sambuci Codices in eo quo de quærimus, loco capitis 23. habeant *Anagallici*; hic quoque proclive eſt credere ſcriptum fuiſſe *anagallici*: quæ tamen vox, ut apud Vegetium frequentiſſi-

ma eſt, ita quid ſignificet, eſt uſque adeo obſcurum, ut credibile ſit, ipſam quoque mendo non vacare. Certe loca quædam ſunt in quibus *anagallici* legere maluiſſem, niſi in Rhodium (Not. in Scribon. Compoſ. 83.) incidiſſem, qui docte, ut ſolet, *ali gallici* legendum oſtendit capite quidem 54, & 56. libri primi. Et ſane iis in locis convenit radix ſymphiti, quam *alum gallicum* a quibuſdam vocari, docet Scribonius (Comp. 83.): idque confirmare animadverto Sambuci Codices qui in primo eorum locorum pro *anagallici* habent *conſolidi majoris*, capite autem 11. ejuſdem libri *alligalici*. Equidem ad eundem modum emendari oportere, crediderim, libri 2. caput 6. & fortaſſe etiam 9; item libri 3. capita 10, 18, 65, 69, 70, & facile inſuper 68, neque minus libri 4. capita 9, 27, & 8. præſertim cum in hoc, ut etiam in 69. libri 3. Sambuci Exemplaria habeant *ſymphiti*. In hiſce enim omnibus locis *aligallici* idoneus eſſe uſus poteſt, quemadmodum etiam in libri 3. capite 67. in quo Editio princeps habet *argallico*, eodem nempe errore quo apud Cælium Aurelianum (Morb. Chron. l. 5. c. 2. & l. 2. c. 12. (legitur *admixta radice argallici, quod Græci σύμφυτον vocant*, itemque *argallici radicem, atque foliorum ejus ſuccum*, videlicet pro *ali gallici*, ut Viri Doctiſſimi eſſe emendandum, admonuerunt. (*) Sed cum hæc fatear; illud viciſſim a te peto, ut etiam atque etiam videas, num aliis nonnullis Vegetii locis, in quibus pariter *anagallicum* legitur, eadem conveniat emendatio. Atque ut omittam non modo libri 1. caput 43, verum etiam ipſum caput 49. libri tertii, videas in primis velim loca duo, de quibus hic potiſſimum agimus, capitis videlicet 23, ubi Sambuci Codices habent, ut dictum eſt, *anagallici*, & capitis 24, ubi idem videri poteſt eſſe legendum. Num hic quoque probabimus *ali gallici*, an aliud aliquid eorum quæ venerant mihi in mentem, an vero legemus *allii gallici*? Nam, ut Rhodio aſſentiamur recte arbitranti, in Marcelli (de Medicam.) capite 17. non *allium gallicum* ſed *alum gallicum* eſſe ſcribendum, nimirum ubi Marcellus Scribonii verba deſcribit; non tamen video neceſſe eſſe, ut nuſquam *allium gallicum* ſcribi poſſe, credamus. Neque hoc tantum dico ob alium locum Marcelli capite 20; verum etiam, idque potiſſimum, ob Vegetii caput 18. lib. 1, cujus capitis hoc eſt initium: *Pro phyſico autem & anniverſario remedio tradidit* (Chiron) *ulpicum beticum vel allium majus, quod quidam gallicum vocant, capitella ſingula* &c.

§. 39. Veg. 3, 27, 5. Cap. 27. quod eſt *de tympaniticis*: *Præterea hyſſopi uncias 4, alei viridis manum plenam*. Videtur legendum *allii viridis*; quemadmodum cap. 43. pro *alei purgati grana viginti & unum*, reſcribendum *allii*; nam Plinius quoque Valerianus (de Re Med. l. 1. c. 8.) ita eſt locutus, *tria grana allii*. An vero capite etiam 50. pro *altei uncias 2*, legere oporteat *allii uncias 2*, diligentius videndum eſt.

§. 40. Veg. 3, 28, 4. Cap. 28. *Medullæ cervinæ libram unam, mannæ thuris uncias quatuor, depli uncias tres* &c.

Hic *bdellii uncias tres* facile eſſe reſcribendum iis omnibus videbitur, qui cum hunc omnem locum inſpexerint, tum vero cum libri 4. capitibus 14, 15, 20, 23. atque aliis in quibus bdellium inter ejuſdemmodi remedia proponitur, vel perfunctorie comparaverint.

§. 41. Veg. 3, 38. Cap. 38. *Quod ſi permanſerit bulimus, ſimilæ heminas cum ſextario vini infundes, & per cornu digeres*. *Quod iter agerit* (Samb. Cod. egerit) *inciderit bulimus, ubi neceſſaria deſunt, terram faucibus infundes* &c.

Vel deeſt ſimilæ heminarum numerus, vel, ut Sambucus edidit, eſt reſcribendum heminam. Cætera ſic malim reſcribere: *Quod ſi iter agenti inciderit bulimus* &c. *vel ſi iter egerit, & inciderit bulimus*.

§. 42. Veg. 3, 48, 2. Cap. 48. *Camomillam illyricam (idem nos trace) & herbam artemiſiam in aqua decoquis*, &c. Reſcriberem, *chamomillam illyricam, item noſtratem*; ſi chamæmelum illyricum a Medicis interdum laudari, memini-

(*) Add. quod 3, 23, 4. in Corbejenſi ſuit *ſal Gallicum*.

miniſſem ; ut irim illyricam ſæpiſſime, memini. Quod ſi quæras, cur igitur ita non emendem: *chamomillam*, *illyricam iridem* & *noſtratem*; id nimirum obſtat quod hæc potio lethargico jumento paratur; omnes autem irides ſomnum accerſunt, non auferunt: quod tute ſcis Dioſcoridem (de Med. Mat. l. 1. c. 1.), aliosque docuiſſe. Verum ut alia ſunt in hoc capite quæ emendationem deſiderant; ita mirum non eſſet, ſi quod alibi accidiſſe haud ſemel, oſtendimus, illud hic quoque contigiſſet; ut Librarii quidpiam ad ſuperiora pertinens capita, in hoc oſcitanter contruſiſſent.

§. 43. Veg. 3, 55, 8. Cap. 55. *Cum ſucco ptiſanæ in qua (atro) decoctum eſt.* In ora adſcriptum eſt: alias (acyo). Facile ſic emendandum crediderim: *in qua acron decoctus eſt.* Nam lib. 1. cap. 56. (f. 18.) cum ptiſanæ ſextario aliiſque *acronem falſum porci pinguis, vel ſi porcina defuerint, caput hædinum depilatum cum pedibus ſuis* &c. *decoqui* jubet *in aqua ciſternina, donec acron ille, vel certe caput hædi liqueſcat, & diſſolvatur ab oſſibus*; quod iterat lib. 4. cap. 8. Libro etiam hoc tertio cap. 66. *pinguis*, inquit, *porcinus acro decoquitur, donec omnis, caro ſolvatur, abjectiſque oſſibus univerſis* &c. In Hippiatria, ἄκρων χοίρειος. Apud Celſum (de Medic. l. 2. c. 20. l. 4. c. 7.), *trunculique ſuum, & ſumma trunculorum*.

§. 44. Veg. 3, 64. Cap. 64. *Poſt alumen, axungiam, ſalem in vino conteres, offas facies & ex melle dejicies, ita ut aqua calida (fomentetur) & ſi facultas ſuppetit, cum ejus decocto aſſidue fomentare non deſinas.* Ita Sambuci Codices. Ego vero malim quomodo primum editum fuerat, *ita ut aqua calida, & ſi facultas ſuppetit, cum eviſco decocta aſſidue fomentare non deſinas.* Quid enim hic eſt *ejus decoctum*? Eviſcum autem (etſi ita frequens herba eſt, ut mirum ſit de hac dici, *ſi facultas ſuppetit*) certe aliis quoque locis, ut libr. 4. cap. 14, & 27; memoratur a Vegetio, qui videlicet maluit Galenum (de Simpl. Fac. l. 6.) aliosve Græcos imitari ſcribentes ἐβίσκος, quam cum Latinis ſcribere *hibiſcum*: quanquam non modo Scribonius (Compoſ. Med. 80, 82.) *ebiſcum*, ſed & Plinius Valerianus, & qui Macri nomine circumfertur, Verſificator, *eviſcum* dixere, ut ab Rhodio (Not. in Scribon. Comp. 80.) quem miror hæc verſatiſſimi ab ipſo Auctoris Vegetii loca omiſiſſe, adnotatum eſt. Non negaverim tamen, lib. 4. cap. 14. extr. pro *eviſci uncias* 3, legendum fortaſse *viſci uncias* 3; cum illo ipſo capite *viſci itali uncias* 3, & *viſci pondera* 2. diſerte editum habeamus.

§. 45. Veg. 3, 66, 1. Cap. 66. *Radicis tracontiæ unciam* 1, *gentianæ unciam* 1. Sambuci Codices habent *radicis tragonteæ*: Lego, *radicis dracontiæ*. Cujus nomine *radicis draconteæ*, & *dracontii* (Samb. Cod. *draganteæ*) pariter cum gentiana, & centaurea mentionem facit Vegetius lib. 1. c. 59, & 60. Adderem etiam II; niſi ibi Sambuci Codices haberent *draganti* pro *dracontii*.

§. 49. Veg. 3, 84, 3. Cap. 84. *Hac enim ſola ratione nec hydrophobus fiet, & imminens crimen evadet.* Reſcribendum *imminens diſcrimen*, præſertim cum ea antecedant: *Canis rabioſi morſus & jumentis, & hominibus exitium inferre conſuevit*; & alibi (l. 3. c. 15.) ſcriptum ſit: *Veſicæ indignatio urinæ difficultatem, immo præſens diſcrimen importat.*

Samſuci quoque grana, vel ſuccum de foliis, aut de cortice exprimes, & cum vino veteri dabis in potu. Sed tunc efficax eſt hæc potio, ſi de eo ſamſuco dederis, quæ non in terra, ſed in alia arbore fuerit innata. Sambucos innatas ſalicibus vidiſse te, ſcio; quo magis credo aſſenſurum mihi ſic emendanti, *Sambuci quoque grana, & de ea Sambuco*. Dioſcorides (l. 4. c. 168.) quoque, & Plinius (Nat. Hiſt. l. 24. c. 8.) adverſus canum morſus commendant ſambucum: neque video qui poſſit de ſampſuchi cortice ſuccus exprimi, ſive parthenium, ſive marum, ſive amaracum ſampſuchi nomine intelligamus, aut etiam; ut cætera omittam; qui *in alia arbore* enaſci, quaſi ipſæ quoque arbuſculæ eſsent, humiles iſtiuſmodi herbæ dicerentur.

§. 47. Veg. 4, 6, 7. Lib. IV. cap. 6. Perſici equi *folius ambulaturæ quadam*

dam gratia diſcernuntur a cæteris, gradus eſt minutus & creber, & qui ſedentem delectet & erigat, nec arte doceatur, ſed naturæ veluti jure præſtetur. Inter colatorios enim, & eos quos totonarios vulgus appellat, ambulatura eorum media eſt, & cum neutri ſint ſimiles, habere aliquid creduntur ab utriſque. Certum eſt, legendum hic eſſe, cum neutris ſint ſimiles, an autem colatorios, & totonarios emendare neceſſe ſit, & potiſſimum qua ratione emendare deceat, incertum eſt. Primam tamen harum vocum facile crederem mutandam eſſe in tolutarios, modo hi a tonariis ſic ſatis differrent. De hac altera videndum eſt caput 56. libri primi; ſi tamen is locus integer eſt: *Parthi ipſos equos, quos vulgo Trepidiarios, militari verbo Tottonarios vocant, ita edomant ad levitatem, & quædam blandimenta vecturæ, ut Aſturconibus ſimiles videantur.* Hic Carolus du Freſne (Gloſſar.) *Trepidarios* legit, recte, ut opinor; deinde conjicit legendum eſſe *Trottonarios*, vel *Trotarios*, qua de re amplius videndum eſt.

§. 48. Veg. 4, 9, 6. Cap. 9. *Præterea fœni græci ſextarium bene purgatum fervere facies, primamque aquam inter initia fervores effundes, addeſque aquæ ſextarios V.* Apparet, ſcribendum omnino eſſe, *inter initia fervoris*. Eadem libro 3. cap. 70. ſic traduntur: *Præterea fœni græci ſextarium ſeparatim mittis in cacabum, & cum fervere cœperit, primum aquam fundes, poſt addis aquæ ſextar. V.*

§. 49. Veg. 4, 10, 2. Cap. 10. *Vini tenetani vel alterius auſteri ſextarios* 2. Vinum eo nomine, quod meminerim, nunquam legi. Hæc legi quidem apud Galenum (Meth. Med. l. 7. c. 6.) *Nobile* (vinum) *voco, quod auſterum eſt, non Sabinum modo, verum etiam Adrianum, & Albanum, & Arſinium, & Titacazenum, omniaque id genus.* Sed Titacazenum hic reponendum non affirmaverim. Litteris quidem huc tria magis accedunt, quæ a Martiale (Epigr. l. 1, 106. l. 10, 48. l. 13, 119. l. 1, 27. l. 7, 52. l. 2, 53. l. 3, 49.), aliiſque memorantur, Nomentanum, Laletanum, Vejentanum; an vero horum aliquod vi etiam, atque natura, in præſentia non decerno.

§. 50. Veg. 4, 11, 1. Cap. 11. *Cathimiæ butrotis ſelibram, reſinæ uſtæ ſelibram.* Videntur hæc ad eam quæ hic proponitur, *confectionem* non attinere. Certe lib. 1. c. 16. ubi eadem confectio tradita eſt, non reperiuntur. Verum quocunque ea pertineant; non *cathimiæ brutrotis*, neque, ut Sambuci Codices habent, *caſmiæ*, *butyri*, ſed facile *cadmiæ botryitidis* legendum eſt, ut nunc eſt apud Celſum (l. 6. c. 6. ſect. 6,) vel *botryodis*, ut olim erat, vel *botryitidos*, ut alicubi apud Scribonium (Comp. Med. 24.) Hæc illa eſt quæ judicio Dioſcoridis (l. 5. c. 46.), Plinii (Nat. Hiſt. l. 34. c. 10.), Aetii (Tetrab. 1. Serm. 2. c. 57.) optima exiſtimatur.

§. 51. Veg. 4, 13, 3. Cap. 13. *Scieni, piperis nigri, piperis longi, mannæ croci, betonicæ, catiæ nigræ.* Cum alia ſunt in hoc capite quæ emendationem deſiderant; tum vero hæc ſunt, in quibus pro *ſcieno* lego *ſchœni*, quod cum aliis aromatibus quæ ad hunc quoque pulverem requiruntur, memoratur a Columella (l. 12. c. 20.). Pro *catiæ* autem *nigræ* lego *caſiæ nigræ*, vel potius *acaciæ nigræ*, quæ videlicet ex maturo conficitur ſemine, ut Dioſcorides (l. 1. c. 115.) etiam adnotavit. Vegetius *acaciam nigram* libro quoque 2. memorat cap. 34; & nonnulla alia quæ cum acacia ſatis congruunt, in aliis etiam hujus Quadrigarii Pulveris deſcriptionibus reperiuntur.

§. 52. Veg. 4, 14, 1. Cap. 14. *Humectata ſiccat, laxata conſtringit, luxata parat, læſa confirmat.* Scribo, *luxata reparat.*

In Cauſtico Pelagonii, bituminis libram, armonici uncias 6, coſti uncias 6. Legendum *armoniaci* (id eſt ammoniaci) *uncias 6.* Hæc enim continuo ſequuntur: *Verum cætera decoquis in cacabo fictili novo, qui cum refrixerit, addis aſphaltum, & armoniacum, & coſtum pro menſura qua ſcriptum eſt.* Sic cap. 27, ubi Synchriſma primum deſcribitur, pro *armoniæ pond.* 3, lego *armoniaci*, vel *guttæ armoniacæ*, ſive *armeniacæ* (rectius *ammoniacæ*) pond. 3. Nam *guttæ armo-*

niacæ editum eſt apud Vegetium hoc ipſo cap. 14, & *guttæ armeniacæ* l. 3. c. 68. &c. *Guttam* autem *ammoniacam*, vel *ammoniaci* Scribonius Largus, Plinius Valerianus, Theodorus Priſcianus, aliique Medici Scriptores Latini ſæpenumero vocarunt id quod major Plinius (l. 12. c. 23. l. 24. c. 6.) *Hammoniaci lacrymam*, vulgo autem Ammoniacum, vel Gummi Ammoniacum appellitant.

Mox in Pelagonii ejuſdem Malagmate (f. 4.) *viſci pondera* 2, *glutis uncias* 3. Reſcribendum videtur *glutinis uncias* 3. Nam libro etiam 3. cap. 66. cum eſſet ſcriptum: *in cacabum mittis glutis taurini ſemiunciam, aceti acerrimi hemina dimidia conjungitur, & fervet ut quilon* (fortaſſe *chylos*) *fiat*; Joannes Rhodius (Lexic. Scribon. ad *Gluten*) emendavit, *glutinis taurini*, ut eſt apud Scribonium: quanquam Celſus (lib. 5. c. 2. &c.) (id quod neque Rhodium fugit, & magis huc pertinet) *gluten* ſimpliciter ſcripſit. Non ſum neſcius, Matthiam Martinium, & qui olim in Calepini Lexico augendo Martinium exſcripſere, hæc ex Soſipatro producere: *Hæc glus glutis, alii gluten dixerunt*. Quæ ſi certa ſunt, neque Rhodii neque noſtra emendatio neceſſaria eſt. Omnes tamen a nobis inſpectæ Soſipatri Editiones, videlicet princeps Neapolitana, Baſileenſis, & Hanovienſis, *glus glutinis* habent, non *glus glutis*.

§. 53. Veg. 4. 17. Cap. 17. *Calcis vivæ libras* 2, *ſinopidis Alexandrini libram, ficus ſiccæ uncias* 6, *axungiæ quantum ſufficit*. Lego *ſinapis Alexandrini* in hoc malagmate, quemadmodum in alio, quod ſemel atque iterum eſt apud Galenum (de Compoſ. Medic. Local. l. 9. c. 2.) invenio, *ſinapis Alexandrini, naſturtii, utriuſque ſextantem*. Plinius (l. 19. c. 8. l. 12. c. 7.) quoque *ſinapis ſemen optimum Ægyptium* dicit, qui etiam diſerte de *Alexandrino ſinapi* loquitur. Sed & apud Vegetium noſtrum idem memorari video libro 3. cap. 46, & præſertim hoc libro 4. cap. 27. in Traumatico *ad flegmonas tollendas*, in quo ponit, *ſinapis Alexandrini unc.* 6, *fici afræ unc.* 3, *axungiæ veteris uncias* 6, *aceti crup.* 3; ut libro 2. cap. 49. ab ipſo adhibentur *ficus ſiccæ cum ſinapi contuſæ mixto aceto*, ſolemni videlicet, atque antiqua Medicorum conſuetudine ab Dioſcoride (l. 2. c. 48.) etiam, Plinioque (l. 20. c. 22.) inculcata. Eſt viciſſim ubi pro *ſinapis* facile *ſinopidis* legendum ſit, ut libro 3. cap. 6. f. 2. Quod enim ibi legitur *ſinapis pontici*, videtur ſcriptum eſſe a Vegetio *ſinopidis ponticæ*, de qua Plinius (l. 35. c. 5.) *ſinopis inventa eſt primum in Ponto: inde nomen a Sinope urbe*, & de qua ipſe etiam Vegetius lib. 4. cap. 10. ubi *ſinopidis pontici paſtillos tres* addit potioni contra vermes, quod egregie conſentit cum iis quæ ab Aetio (Tetrab. 1. ſerm. 2. c. 5.) traduntur: *Lumbricos etiam pota detrahit* (rubrica). *Primas omnium habet Sinopica appellata*. Præterea libro quoque 1. cap. 44. duabus potionibus adverſus lumbricos, alteri *ſinopidis pontici paſtillos* totidem, alteri unciam Vegetius addiderat, quo in capite ut recte indicavit Rhodius (Not. ad Scribon. Compoſ. 42.) *ſinopidis ponticæ* eſſe legendum, ita in capite etiam 10. libri 4. faciendum eſt.

§. 54. Veg. 4, 22, 2. Cap. 22. *Propulei unc.* 3, *olei veteris uncias* 6, *axungiæ veteris libram, olei ſavirenſis lib. Olei ſavirenſis* mentionem apud alios; quod meminerim; inveni nunquam; *ſabini* ſæpiſſime. Num Vegetius ſcripſit *ſavinenſis*? certe ſcribere ſolet *ſavinæ*, ut lib. 1. c. 17. lib. 3. c. 1. lib. 4. c. 13, & 27. Cæterum non *propulei* legendum hic eſſe, ſed *propoleos*, indicio etiam ſunt Codices Sambuci, in quibus capite 14. non eſt, ut in Editionibus, *propulei*, ſed *propoleos*, quomodo legendum eſſe etiam capite 27, & ſemel atque iterum capite 23; quanquam in hoc Sambuci editio habet *populei*, non multum credo dubitaturos qui loca hæc omnia inter ſe comparaverint.

§. 55. Veg. 4, 27, 9. Cap. 27. *Aliud iterum verumque commonentes, ut diligenti cura paſſionum occurratur exordiis. Nam etiam incurabiles ægritudines, ſi præſentes fuerint vi, medentis arte vincuntur. Inveteratas cauſas etiam faciles, curari ſæpe non poſſe legi*. Videtur reſcribendum *ſi recentes fuerint*. Facile etiam pro *Aliud iterum verumque commonentes*, legendum

dum eſt, *Illud iterum iterumque commonentes*. Sic Quintilianus (Inſtit. Orat. l. 2. c. 13.) *id maxime præcipiam, ac repetens iterum iterumque monebo*; imo ſic Virgilius (Æneid. l.3. v.435.): *Unum illud tibi, nate Dea, præque omnibus unum Prædicam & repetens iterumque iterumque monebo*.

§. 56. Veg. 4, 28, 19. *Cauſticum ad nervorum dolores* conficiunt etiam *picis britiæ pond. 1. & ſemis, vini (inei) pond. 1. ſemis*. Legendum *picis brutiæ*, & ; niſi plurimum fallor ; *vini amminei*. Sambuci Codices cap. 14. f. 1, 15, 23. f. 2, 25. quibus omnibus in locis *picis britæ* editum eſt, recte habent *picis brutiæ* a Scribonio, Columella, Plinio, Dioſcoride, Galeno memoratæ. Iidem Codices lib. 2. cap. 22. ubi editum eſt, *vini amenii veteris ſextarii tres*, habent *vini aminæi*, qua ratione ſcriptum eſt apud Celſum lib.6. c.6. (ſect. 22.), aliiſque in locis a Rhodio (Not. in Scribon. Compoſ. 257.) adnotatis, in quibus ipſe ſcribendum cenſet *aminei*, ut pariter in Scribonio, ubi editum erat *aminæi*. Contra Keuchenius (Not. ad Samonici caput de Solut. Ventris) ex græcis latiniſque monumentis plura profert quibus, improbata a Rhodio, ſcriptura ſervetur. Sed cum utramque probari poſſe, Turnebus (Adverſ. l. 29. c. 26.) oſtenderit, videlicet *aminæi*, & *amminei*; nos qui hujus veſtigia in propoſito loco invenimus, eandem hic nobis ſervandam exiſtimavimus.

Malagma ad nervos claudos. *Sepi hircini libram, mollicidenæ ſelibram, reſinæ libram, æruginis ſelibram*. Lego *molibdænæ*, ſive *molybdænæ*.

Erant alia plura verborum monſtra, nedum leviora errata, quæ in Vegetio emendari poſſent. Sed hæc mihi ob occupationes properanti in præſentia ſatis; utinam ne tibi nimium multa. Vale.

Patavii XI. Kal. Majas M DCC XXIII.

PARTIS SECUNDÆ FINIS.

JO. BAPTISTÆ
MORGAGNI
P. P. P. P.
OPUSCULORUM
MISCELLANEORUM
PARS TERTIA.

NEAPOLI MDCCLXIII.
EXPENSIS DOMINICI TERRES,
TYPIS JOSEPHI RAYMUNDI,
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

— Vade, liber: ſi veneris unde, requirent
Æmiliæ, dices, de Regione viæ.

Martial. lib. 3. Epigr. 4.

WELLCOME LIBRARY INSTITUTE

ILLUSTRISSIMIS ET NOBILISSIMIS VIRIS

VEXILLIFERO

AC CÆTERIS FOROLIVII

CONSERVATORIBUS

OMNIQUE

SENATUI FOROLIVIENSI

Joannes Baptiſta Morgagnus S. P. D.

QUOD in extrema illa Epiſtola poſui, qua Adverſaria Anatomica Sexta Veſtris, PATRES ILLUSTRISSIMI, Deceſſoribus ante hos tres & quadraginta annos dedicavi, ſi bonorum omnium largitor DEUS vitam mihi, vireſque ſuffeciſſet, futurum fortaſſe olim qui me, nullis aliis ſubſidiis, quam labore, & diligentia, inſtructum, nonnihil tamen in Re Anatomica egiſſe, nec fuiſſe omnium poſtremum, exiſtimaret; id nunc relegens, gratus quidem agnoſco, ab Divina Beneficentia datum eſſe mihi virium ſatis, vitæ autem vel plus quam ſatis; an aliquid tamen dignum Civitate noſtra adhuc præſtiterim, neque ſcio, nec, ſi ſciam, dicere auſim. Hoc ſcio, nihil me unquam ne ſubſecivis quidem horis ab Anatomes ſtudio abſtraxiſſe, niſi forte aut Eruditis Amicis, alia interdum ex me

quærentibus, non reſpondere non poſſem, aut fervida æſtas a cadaveribus perſcrutandis avocaret. Quo anni tempore cum haud ſemel iſtuc ſecederem; ipſe me cariſſimæ Patriæ, & vicinarum Urbium aſpectus hortari videbatur, ut quidquid daretur otii in ulteriori earum rerum inveſtigatione conſumerem, quibus de rebus jam duas Patavii Epiſtolas ſcripſeram. Itaque duodecim alias apud Vos ſcripſi, vel potius fudi, ſperans, datum iri tempus recenſendi, ſiquando, uti conſtitueram, ad Vos redirem, ut ubi primos egiſſem annos, ibi poſtremos abſolverem. Nunc vero cum me, præter jam ſummam ſenectam, affectamque valetudinem, haud una, minime Vobis ignota, cauſa conſilium mutare coegerit; pro me Epiſtolas ſaltem ipſas ad Vos remitto, quales eæ cunque ſunt. Nam, præter unam, aut alteram, non relegi qui ſcirem, niſi iſtic perfici non poſſe, alia videlicet, atque alia, in quibus hæſitabam, cum de proximis, tum de noſtra præſertim Urbe perquirendo, & ſciſcitando. Sed Docti, & hiſtoriarum, ac locorum periti tum noſtrates, tum ex reliqua Æmilia Viri quod mihi non licuit, ipſi præſtabunt tanto, opinor, libentius, quod me cognoſcent nuſquam plus Patriæ, quam vero, quantum mihi notum eſſe potuit, tribuiſſe. Neque enim falſas laudes, ſed veras tribuere, ea demum germana in Patriam pietas eſt. Quam ſi in aliis etiam, quibuſcunque permiſſum eſt, rebus me & præſentem, & abſentem præſtitiſſe, perſpectum habetis; quæſo a Vobis, PATRES ILLUSTRISSIMI, ut extremum hoc grati, obſequioſique erga Vos animi teſtimonium, benigne accipere, & qua me ſemper Humanitate, eadem meos quoque poſteros complecti velitis. Valete.

D. Patavii Poſtridie Idus Octobris CIƆ IƆCC LXII.

Epi-

Epiſtolæ hæ quatuordecim Hiſtorico-Criticæ nunc primum prodeunt, Æmilianæ dictæ, non modo quia pleræque olim ſcriptæ fuerant in Æmilia; ſed & quia omnes ad Antiquitates & Geographiam attinent partis non modicæ illius Provinciæ, ſicuti ſubjecta hic ſingularum argumenta, & ſumma capita ſtatim oſtendent.

I. NOVUS *Accuſator Flavii Blondi ſuper Patria Cornelii Galli refellitur. artic.* 1, *&* *ſeqq.* *Accuſatoris errores oſtenduntur.* 10, *&* *ſeqq.* *Inter hæc, de verſibus agitur, Gallo ſuppoſitis.* 12, *&* *ſeqq.* *Quo Lycoris tempore Antonium in Galliam ſecuta ſit.* 15. *Quo anno Gallus ſit natus.* 16. *Et cur Forojulienſis eſſe non potuiſſe videatur.* 17. *Lycoris quæ fuerit.* 18, *&* *ſeqq.* *De ea Ciceronis loci, & Plutarchi adverſus Interpretes quoſdam illuſtrantur.* 19, *&* *ſeqq.* *Galli genus quale.* 24.

II. *Scribendi hanc Epiſtolam cauſa.* 1. *Errant qui Bedeſim, & Vitim eundem amnem fuiſſe, putant.* 2. *De duobus Forolivienſium fluminibus uter Bedeſis fuerit, quomodo inquirendum.* 3. *Nec Polentani, nec Veneti Ravennam his fluviis cinxerunt.* 4. *Neque horum infra Ravennam confluentes Plinii tempore, & pluribus inſequentibus ſæculis eſſe potuerunt. Ibid. &* *ſeqq.* *Inter hæc, Agnelli Ravennatis duo loci emendandi, & errores quidam Cluverii indicantur.* 6. *Montonum fuiſſe Bedeſim Plinio, Ronchum autem Vitim, conjicitur.* 7. *Et circa hunc hallucinationes Alberti, Ferrarii, Baudrandi oſtenduntur. Ibid.* *Cur Plinius Montonum omiſiſſe videri poſſit.* 8. *Ronchum ipſi fuiſſe Vitim, confirmatur.* 9, *&* *ſeqq.* *Quæ inter, error Cluverii, & Aſſeclarum de antiqua Solona evidentiſſime retegitur.* 10. *Geographi plerique, & eorum Tabulæ in duobus illis fluviis graviter peccant.* 11. *Vitis in Plinio ſit legendum, an Utis.* 12, *&* *ſeq.* *Quod art.* 7. *conjectum fuerat, confirmatur.* 14, *&* *ſeq.*

III. *Hujus, & ſequentium Epiſtolarum argumentum*. 1, & *ſeqq.* *De quinque fluviis in Ravennæ æſtuaria olim influentibus primum Padus conſideratur. Unus de Padi alveis per mediam Ravennam ferebatur, non tamen, ut quidam Interpretes Dantis credunt, hujus ætate*. 3. *Unde is alveus inciperet, & Auguſta, non anguſta, Foſſa dicendus*. 4. *Hujus amplitudo quomodo contracta, ut nulla jam ſit, non ſine errore Geographorum*. 5. 6. *Agnelli de hac Foſſa loci illuſtrantur*. 7, & *ſeqq.* *Inter hæc, quædam de porphyretico Theoderici ſepulchro ab Agnello tradita, cum poſterorum autem Scriptis difficile concilianda, attinguntur*. 10. *Et Butrium ubi fuerit, conjicitur*. 12.

IV. *De ſecundo, & tertio flumine agitur, Anemone, & Bedeſi. De Anemone errores quidam Geographorum indicantur*. 2. *Errant qui italice* Amone *credunt, non* Lamone *eſſe dicendum, & quomodo vox illa prima nata ſit*. 3. 4. & *unde alia Anemonis nomina*. *Ibid.* *Circa ejus finem errores Geographorum*. 5. *Bedeſis. In duobus amniculis ex quibus oritur, error in Dante intelligendo: tum errores alii in Tabulis Geographicis*. 6. *Quo primum tempore ſupra urbem fuerint unum in alveum corrivati*. 7, & *ſeqq.* *Et quales huic, & quando pontes impoſiti*. 10. *De antiqua utriuſque amniculi per urbem via, & quæ hinc conſequantur*. 11. *Agnelli loci qui ad Bedeſim videntur ſpectare, conſiderati*. 12. 13. *Alia de Bedeſi*. 14.

V. *De quarto, & quincto flumine, Viti, & Sapi. Vitis nomen confirmatur*. 1. *Ronchi nomen ab Roncho caſtello deductum: de ponte alio alio tempore illi impoſito: & vetus Inſcriptio ad pontem quomodo legenda*. 2. *Unde Aquæductus ſit etiam vocatus, inquiritur: ubi de Templo, & rure ejuſdem nominis*. 3. *An ab Aquæductu Theoderici*. 4. *aut Romanorum potius: ubi alia de Aquæductu Ravennate*. 5. *Quæ Galeatæ ad Theoderici Palatium, & Aquæductum ſpectare poſſent, quæſita*. 6. *In marmoribus ad Templum de quo art.* 3, & *haud ita procul ſitis, fruſtra quæ ad Aquæductum ſpectarent, quæſita: ubi & de columella ad illud Templum conſpicienda agitur; indicaturque quid fuerit, & cur gemina Inſcriptione litteris inter ſe adverſis inſculpta*. 7. *Boccaccii de Fluminibus locus expenditur, indeque aliquid contra Cluverium deducitur*. 8. *Aliorum errores in aliis Ronchi nominibus*. 9. *Sapis. De hoc recentium Geographorum errata*

errata, an ob verſum Lucani. 10. *De eo verſu plura. Ibid. & ſeqq.* *Inter hæc aliæ aliorum hallucinationes notatæ.* 11. 12: *ubi & de Cruſtumio oppido, apud Anaſtaſium Bibliothecarium memorato.* *Sapis quo tempore a Claſſenſi portu, ſi unquam tamen in eum influxit, averſus fuiſſe videatur.* 14, *& ſeqq.*

VI. *Ravennæ æſtuaria quibus limitibus circumſcriberentur ad mare præſertim, & primum orientem verſus.* 1. *Claſſenſis portus amplitudo, & auctor.* 2. *Num Plinius, ut plurimi ajunt, ſcripſerit, Pharum portus hujus fuiſſe maximum omnium Rom. Imperii: & num ſacra turris S. Mariæ in Portu is Pharus fuerit: cujus Templi qui conditores credantur, & quo tempore.* 3. *Claſſenſis Phari fundamenta, quæ alibi reperta dicuntur.* 4. *Muſivum opus, in quo is Pharus repræſentari creditus eſt, deſcribitur. Claſſis oppidi, & Cæſareæ limites indicantur.* 5. *Claſſis oppidum cur exſtructum: & quod uſque ad tempus apud illud fuerit claſſis Romanorum.* 6, *& ſeqq.* *Inter hæc quæritur, ad quem de tribus Valentinianis Vegetius libros miſerit de Re Militari; niſi potius ad Theodoſium II. miſit.* 7. *Claſſenſe oppidum ad quod uſque tempus perſtiterit.* 9. *De Cæſarea & via, & oppido.* 10. *De ponte Candiani, & num fluvius ullus fuerit eo nomine, iſque aquis præſertim copioſiſſimis.* 11, *& ſeqq.* *Inter hæc, errores notantur Geographorum, aliorumque.* 12. 13. *Quis fluvius in veteri Inſcriptione videatur intelligendus nomine Badrini.* 14, *& ſeqq.* *De Vatreno flumine, & quomodo legendus, accipienduſque ſit Martialis locus.* 15. 16. *De Vatreni influxu in Padum non ſemel mutato.* 17.

VII. *De littore Ravennate ad occidentem.* 1. 2. *Conſiderantur quidam Agnelli loci.* 3, *& ſeqq.* *De portu Ravennate.* 6, *& ſeqq.* *Qualis locus ubi Ravenna primum condita eſt: & quomodo, & qua de cauſa non ipſa a mari; ſed mare ab ipſa receſſerit.* 8, *& ſeqq.* *& quibus ſeculis.* 11. *Cauſæ mutationum portuum Ravennæ. Ibid., & ſeqq.* *Qualis Ravennam miſſa fuerit Inſcriptio quæ ſub Pontificis Statua inſculperetur.* 18.

VIII. *Argumentum ſequentium Epiſtolarum.* 1. *In Padi primis duobus alveis errores Geographorum.* 2. *& in Vatreno.* 3. *& in Silva Lucana.* 4. *De Cotignolæ oppidi Conditoribus.*

Ibid.

Ibid. *Errata Geographorum in Anemone fluvio*. 5. *Mutiliana an Caſtrum Mutilum Livii*. 6, *&* *ſeqq.* *Antiqua Solona ubi perperam quæſita*. 9. *Ubi fortaſſe quærenda ſit*. 10. *Errores Geographorum in fluviis Forolivienſibus*. 11.

IX. *Forum Livii quando conditum*. 1. *Neque obſtat Strabonis, & Melæ ſilentium*. 2. *Quatenus Livia dictum ſit, ubi de duabus Inſcriptionibus*. 3. *Cur paucæ ſuperſint*. *In his duæ celebres ob adſcripta Conſulum nomina*. 4. *Conditum Forum inter amniculos duos*. 5. *Ejus antiqua tum longitudo, tum latitudo modica; ditio autem olim ampla*. 6. 7. *Cur ejus viæ quatuor majores vocentur Suburbia*. 8. *De pontibus, alteri amniculorum impoſitis, & reſtitutis cum Inſcriptione, quæ quomodo legenda*. 9. *Peculiarium nominum quibus ſingula Suburbia, & Portæ appellantur, cauſæ inquiruntur*. 10. *Portæ olim plures quatuor*. *Muri, foſſæ, & tres Arces quibus urbs muniretur, quando incipi, aut reſtitui potuiſſe videantur*. 11. *De urbis foro antiquo, & novo, hujuſque ornamentis, & de multis in urbe turribus*. 12. *Cœnobia quædam pro tempore exædificata*. 13. *Epiſcoporum quatuor Forolivienſium nomina indicantur, Epiſcoporum Catalogo, in quo deſunt, addenda*. 14. *Quomodo eorum Chronologia reddi exactior poſſit*. 15. *& Prætorum Forolivienſium ſæculo XIII. nomina ad duodecim noſci queant*. *Ibid.* *Cauſæ recenſentur, quare antiquiora Civitatis Documenta interciderint, incendia præſertim, quorum maxima ſuo quoque tempore indicantur*. *Ibid.*

X. *De Cornelio Gallo Poeta, & primo Ægypti Præfecto rurſus agitur, & primum quomodo diſtinguendus ab aliis qui cum eo confuſi fuerant*. 1. 2. *Geſta aliorum, perperam ipſi tributa, & vera ipſius diſtinguuntur*. 3, *&* *ſeqq.* *Credibilior ejus mortis cauſa*. 6. *& modus certus*. 7. *Ejus Scripta quæ ſuppoſita, quæ dubia, quæ certa, & hæc quod uſque ad tempus ſervata*. 8. 9. *Quo in pretio fuerit apud alios Poetas*. *Ibid.* *&* 10. *Ad ea quæ de Cytheride, & de tempore quo Antonium ſecuta ſit, in I. Epiſtola ſcripta ſunt, adjungenda*. 11. *Alia de Gallo tum dubia, tum certa*. 12. *In ejus Patria definienda difficultates*. 13. *Eorum qui Forojulienſem fuiſſe, contendunt, rationes, & ad has reſponſio*. 14, *&* *ſeqq.* *Inter hæc, de multiplici vocis Forojulienſis ſignificatione*. 17, *&* 18, 19.

plu-

plura de Foro Julii Narbonenſi. Ratio, cur Forolivienſis potius credendus ſit Gallus. 20. 21.

XI. *De Blondo primum agitur: ejuſque nomen Flavium fuiſſe, confirmatur, & quod nomen Avo fuerit, oſtenditur, unde quædam deducuntur. 1. Blondi probitas: & quidpiam quod in Recineti Epiſcopum dixit, de Deceſſore, non de optimo ejus Succeſſore Nicolao Haſteo, omnino eſſe intelligendum. 2. Scriptum quoddam Blondi, quod ineditum Oxonii extare dicitur, eſſe Italiam ejus Illuſtratam videri: Hujus, & Romæ Inſtauratæ libri quam difficiles ſcriptu, & quam utiles eo tempore. Ibid. Quot occupationibus diſtentus, illos, & Hiſtorias ſcripſerit: Quanti, & a quibus ejus Scripta, & diligentia fierent; non pari tamen æquitate ab aliis quibuſdam. 3. 4. Patriam non plus quam æquum eſſe videretur, amaſſe oſtenditur. 5. Ejus fides in illa quoque Inſcriptione defenditur, quæ attinet ad Rubiconem. 6. 7. Quid cenſendum ſit, quæritur de tegula quadam Forolivienſi, ad Sextum Rufum Hiſtoricum ſpectare credita. 8, & ſeqq. De Hieronymi Mercurialis Vita, Meritis, & Scriptis editis, & ineditis plura, & circa hæc, illamve non paucæ quorundam hallucinationes notatæ. 11, & ſeqq. De Jacobo a Turre, aliiſque Forolivienſibus Philoſophis, Medicis, &c. 16, & ſeqq. De Cardinalibus, & Epiſcopis. 12.*

XII. *Reditur ad fluvios Forolivienſes. Agitur de Viti, oppidiſque ipſi adjacentibus, notatis erroribus Geographorum. 1. 2. Galeatæ varia nomina, quam fuiſſe olim Municipium, Mevaniolam dictum, confirmatur. Ibid., & ſeqq. Errata Geographorum. 6. 7. Arcis Meldulenſis Inſcriptiones tum editæ notatis erroribus, tum ineditæ cum adnotationibus proponuntur. 7, & ſeqq.*

XIII. *Primum de Pineto Ravennate, tum de Foro Popilii, & Bertinorio verba fiunt, erroribus ſive Geographorum, ſive aliorum adnotatis. 1, & ſeqq. Inter hæc, de poſitu illius Fori, & vicinarum urbium ſcribitur. 3. & de antiqui Ravennatis Anonymi Coſmographia. 4. tum de Inſcriptione, perperam ad Forum Popilii ſpectare credita. 5. Bertinorii priſcum nomen aliter ab aliis propoſitum. 7. 8. Nomen Petræ Honorii, illi datum, in quam gravem errorem quoſdam olim, & nuper induxerit. 9, & ſeqq.*

XIV. *Denique de Sapi fluvio, adjectiſque ipſi urbibus ſermo habetur, & primum de Sarſina.* 1, *& ſeqq. ubi errata notantur tum in ejus nomine ſcribendo, tum in ipſo, & Bobio intelligendo. Quid Sapina Tribus.* 5. *Cæſenæ nomen, erroreſque circa ipſum.* 6. *Cur dicta Curva, & Flavia Papia.* 7. 8. *De vinis Cæſenatibus.* 9. *Cervia nec pervetuſta, nec tamen valde recens urbs eſt.* 11. 12. *Quid locus fuerit dictus Ad Novas, & de vico ad Portum Cæſenatem.* 13, *& ſeqq. Ubi & dubitationes quædam ſuper controverſia de vero Antiquorum Rubicone.* 15, *& ſeqq.*

EPISTOLA ÆMILIANA I.

Joannes Baptiſta Morgagnus Georgio Viviano Marcheſio Equiti, Viro Clariſſimo atque Eruditiſſimo S. P. D.

EXpectanti mihi jam diu certum hominem , per quem *Eruditas* E. M. A. G. *Epiſtolas* , ut Amici Auctoris a me petierant , ejus nomine ad Te mitterem , ſero, atque adeo tertio ante hunc factum eſt die , ut librum ipſum in faſciculum complicanti in oculos forte incurreret nomen , quod in illarum poſtrema crebro repetitum eſt , noſtræ Civitatis . Chartas explico , attente inſpicio , paginam unam , aut alteram perlego . Quid quæris ? Dicam grandem invenio impactam Blondo noſtro , quod in iis qui *Italiæ Illuſtratæ* inſcribuntur , libris Cornelium Gallum fuiſſe docuerit Forolivienſem . Ea me res tamen vix mediocriter affeciſſet , niſi iis verbis actam vidiſſem, quæ non opinionem , ſed fidem Blondi , tanquam in manifeſta fraude , atque fallaciis deprehenſi , vehementer etiam atque etiam incuſarent . Nam civis noſter fuerit, an non fuerit Gallus , vos Hiſtorici videritis ; nos in re iſtiuſmodi , nec primum modo , aut nudiuſtertius controverſa , utrum ſtatueritis , haud ita ægre laturi ſumus. Blondum vero , quem noſtrum fuiſſe quiſquam , quod ſciam nec unquam negavit , neque ullo modo negare poteſt , quis eripi nobis , æquo animo patiatur ? Eripitur autem, cum ſciens in hiſtoriis eſſe mentitus, cum fucum omnibus facere voluiſſe , cum dolo malo codices Bibliothecæ Vaticanæ corrupiſſe dicitur , ut fallacias iſtas ſuas , atque mendacia comprobaret . Quis enim , obſecro , eſt Blondus ? Hiſtoricus certe eſt , Hiſtoriæque Inſtaurator nobiliſſimus . Quis eſt autem Hiſtoricus ? Nonne is , cui ſi fidem adimas, nihil omnino, niſi infamiam, relinquas ? *Mendaci* enim *homini* , quod ait Tullius (1) , *ne verum quidem dicenti credere ſolemus* . Nobis igitur Blondum eripit qui talia de Blondo affirmare , atque inculcare non dubitat . Neque modo ſummi Hiſtorici gloriam eripit ; mendacis , & flagitioſi nebulonis , ſi Superis placet , ignominiam relinquit .

2. Multa ſane , ac varia de Blondo multorum judicia collegit Blountius (2) . In iis tamen nemo unus eſt , qui fallacem hominis animum diſerte arguat , & iſtiuſmodi facinora objiciat . Non *deſunt* , inquit,

[1] De Divinat. l. 2.

[2] Cenſura Cel. Author. pag. 465.

inquit, quod te non fugit, Sabinus, *qui ab eo veritatis fidem multis in locis requirant*. Num ab ſciente, & per fraudem ſimulante? Nihil ejuſmodi. Imo qui libere ſe loqui, profitetur, Gifanius *Omnia*, inquit, *ut libere dicam quæ ſentio, meliore fide tradidit, quam eventu: ut pote is, qui nonnulla, quibus ea perquirenda dederat, temere crediderit. Nam per ſe omnia videre potuiſſe, abſurdum eſt credere: cum nec ex autore uno, ſed pene innumeris, atque illis ipſis ambiguis & variantibus, multa quærenda eſſent*.

3. At enim Euſebii codices minime variant; ſed *omnes*, quod ſe oſtendiſſe, ait Epiſtolæ Auctor, *omnes*, inquam, ſive typis, ſive calamo exarati in eo conveniunt, ut *Forojulienſem* Gallum habeant. Impoſuit igitur nobis Blondus, cum *Forolivienſem* Euſebio dici, affirmavit. Verum, ut typis exſcriptos Euſebii codices, quos Blondus (id quod oſtendemus infra (*)) videre non potuit, ſeponamus; qua tandem ratione demonſtrare Accuſator queat, in nullo eorum qui calamo ſcripti ſunt, *Forolivienſem* legi? cum tu, Vir Cl. (1), in optimo illo qui Cæſenæ in celeberrima, vetuſtaque Bibliotheca aſſervatur, inveneris *Forolivien.* idemque luculenter ſcriptum viderit Parens tuus Vir Præſtantiſſimus, & de patria hiſtoria non ſecus ac tu, egregie meritus (2), in aliis præterea duodecim, antiquis omnibus, aliis alio tempore, ab aliiſque Scriptoribus exaratis, quos Romæ inſpexit, ſex quidem in Bibliotheca Vaticana, duos in Urbinate, quatuor in Palatina, præter eos quos in Pariſienſi, in aliiſque ſcriptos extare, indicaverat Præſul, & J. C. Eruditiſſimus Peregrinus Maſerius (3). Quorum codicum etſi nullus extaret; non tamen hinc fieret, quin eorum qui Blondi temporibus extare potuerunt, & quibus ipſe potiſſimum uſus ſit, plures ad iſtum ipſum modum ſe habuerint. Quinimo ſi omnes aliter ſe habuiſſent; tunc rogatus Blondus eſſet ab Doctis omnibus, ut exemplaria proferret quorum auctoritate id docuiſſet; ipſi vero nullum quod oſtenderet, in promptu fuiſſet: quod Virum prudentiſſimum non vidiſſe, aut ſi ipſe non vidiſſet, ne Doctos quidem cæteros homines jam tum continuo viſuros fuiſſe, quis adduci poſſit, ut credat?

4. Quid? quod indicia minime deſunt, Eruditos homines ante Blondum noſtrum in Euſebii ſcriptis idem legiſſe. Ne longius quæram; bina in tuis probatiſſimis Libris (4) invenio. Alterum, a Franciſco Petrarcha, ut tute in emendatiſſima ejus Editione animadvertiſti, Gallum dictum eſſe *Forolivienſem*. Alterum, *Forolivienſem* quoque fuiſſe appellatum in Chronico quod Ferrariæ extat, Auctore quidem incognito, ſed anno 1304. ſcribendi finem faciente. Tertium vero indicium ipſe nobis Accuſator ſuggerit, *Forolivienſem* item legi in Guilelmi Paſtrengi libello, Venetiis quidem typis edito, ſed Petrarchæ temporibus ſcripto. Nam quod ille ſubjicit, nullam ei libello habendam fidem propterea quia graviſſimis ſcateat mendis; profecto id minime efficit, ut is ipſe, de quo diſceptatur, locus in mendo cubet.

5. Sed faciamus (quod facile tamen non eſt faciendum) faciamus, inquam, eorum culpa qui ſive typis, ſive calamo Paſtrengum, Petrarcham, & incognitum illum Auctorem deſcripſere, *Forolivienſem* eſſe ſcriptum qui ſcribi debuerat *Forojulienſis*, perfacili ſane, ſed in utramque tamen partem, errore, quem haud ſemel accidiſſe, non unus animadvertit, & Accuſator non ignorat; num forte ante Blondi ætatem eundem homines errorem admittere non potuerunt? At ſi potuerunt; quî fieri igitur poſſit, ut conſtet, omnes Blondi tempeſtate Euſebii codices *Forojulienſem* habuiſſe? Hoc vero niſi liquido conſtet; neque illud ſane conſtare poteſt, Blondum quidem ſic inveniſſe; ſed *primum*, quod Accuſator affirmat, ex *Forojulienſi Forolivienſem* Gallum feciſſe, in eumque finem Euſebii ſcripturam manifeſto adulteraviſſe.

6. Sed tam gravis in talem Virum editæ accuſationis, atque adeo condemnationis quænam præterea ſunt argumenta? Enimvero hæc, tanquam ejus *fraudis indicia* certiſſima, ſive ut diſerte vocantur, *infallibilia*, adjiciuntur. Romæ in Ottoboni Cardinalis Ampliſſimi Bibliotheca calamo

[*] n. 7. [1] Vit. Viror. Illuſtr. Foroliv. l. 2. c. 5. [2] Supplem. Iſtor. di Forlì l. 1.
[3] Ibid. [4] Vit. cit. c. eod. 5.

lamo exaratos Euſebii codices habere *Foro-julienſis* : quoſdam autem in Vaticana qui poſt Blondi ætatem ſunt ſcripti , binoſque item antiquiores habere *Forolivienſis* , in quibus tamen perſpicue apparet , vocem abraſam fuiſſe *Forojulienſis* , ut littera L alium in locum transferretur , & *Forolivienſis* legeretur. Hoc vero , inquit Accuſator , a Blondo , ut qui apud Pium II. Pontificem gratia florebat, *malitioſe* factum eſt ; infeliciter tamen : nam qui ut omnibus imponeret , omnia Euſebii ſive typis , ſive calamo ſcripta exemplaria corrumpere magna cum cura debuiſſet ; is ne in paucis quidem codicibus adulterandis ea uti potuit induſtria , ut in his ipſis *pravæ ſuæ voluntatis* , *auſique minime laudandi* veſtigia non relinqueret.

7. Permirum tibi videri , non dubito, hæc Erudito Viro excidiſſe . Neque id eo dico , quod nihil attinebat typis exſcripta Euſebiani codicis exemplaria hoc loco memorare , quæ non niſi circa annum 1475. (hoc eſt a Blondi obitu qui in annum incidit 1463. (1) , duodecimum) primum exiiſſe , Vir docet cum in aliis , tum præſertim in rebus ejuſmodi verſatiſſimus Joannes Albertus Fabricius (2) . Neque vero dico propterea quod a veri ſimilitudine alienum eſt , Blondo qui jam diu apud tres Pii Deceſſores eodem loco fuiſſet , non niſi poſtremis iis annis in mentem veniſſe , ut Pontificios vitiaret codices , nec potius ante , quam ex auctoritate Euſebii ſcriberet *Italiæ Illuſtratæ Regione VI.* Gallum fuiſſe Forolivienſem : hoc enim octo annis ante ſcripſiſſe , quam Pius Pontifex crearetur, qui anno eſt creatus 1458. non unus ejuſdem *Italiæ Illuſtratæ* locus indicat , ſed hi in primis duo , quorum alter *Regione III.* eſt , alter IX. Hic Veneti , inquit , *Veronam annos jam XLV. obtinent* , qua quidem anno 1405. eſſe potitos , ex ipſis Venetorum Hiſtoriis conſtat . In illo autem altero loco , *quartum præſenti anno celebratur Jubileus* , quem nemo neſcit anno 1450. fuiſſe celebratum . Quid ergo potiſſimum mirandum eſt ? Illud nimirum , quod in ejuſmodi in tantum præſertim Virum criminatione nihil penſi videtur habuiſſe Accuſator , ut quæreret ; certe nihil habuit , ut lectores doceret ; præter illos , quos dixit , duos , num ſint alii in Bibliotheca Vaticana Euſebii codices Blondo antiquiores , & qua in his ratione locus quo de agitur , ſcriptus ſit : num duo illi , Blondi ætate , qua Bibliotheca Vaticana longe minus libris inſtructa erat , in ea fuerint ; an poſtea , cum magnæ factæ ſunt acceſſiones, & unde illati : num ea tantum vox in iis codicibus , an aliæ quoque ; hæ autem eodem , an alio modo reſcriptæ inveniantur : præſertim vero ea mutatio num Blondi ætate recentior , an vetuſtior eſſe videatur: quod poſtremum ſi haud facile conſtitui poſſe , exiſtimet ; multo difficilius eſſe , fateatur , id conſtituere quod ipſe tamen ſine ulla dubitatione conſtituit , illam ſive doctæ manus emendationem , ſive imperitæ depravationem , Blondi malitioſæ calliditati eſſe imputandam : quanquam cujus fuiſſet calliditatis flagitium tantum ſic admittere , ut qua re inauditum antea , ut Accuſator contendit , mendacium ſtatim atque propoſitum foret , tuendum eſset , ea ipſa re mendacium magis eo quidem tempore ſe proderet ?

8. Nam quod ait , ingenioſiſſimos , præſtantiſſimoſque homines facile ſuperbia obcæcati , ut nonnunquam audeant quæ nemo præter ipſos auderet , idque ad Blondum transferre non dubitat ; in hoc vero cogor perſpectam alibi ejus æquitatem deſiderare . Cum enim ex eo quem libello adjecit , Indice ſupra defendiſſe Triſſinum viderem ; inſpicere placuit , num ſuis æque ac alienis , infenſus foret . Hæc igitur inter alia inveni , Triſſinum quiddam , ſi minime verum eſſet , ſcripturum non fuiſſe ; neque enim tantum Virum decere potuiſſe id ſcribere in quo mendacii convinci poſſet : aliquot autem ante paginis , *præſumptionibus non eſſe judicandum* , *ſed clariſſimis argumentis* , *& probationibus l. fin. C. de probat.* Merito quidem , & recte hæc omnia . Illud non recte , quod pro Vicetino valeant , pro Forolivienſi non valeant: pro illo valeant , ne cujuſdam inventi laudem amittat ; pro hoc non valeant , ut flagitii turpiſſimi , & ab ejus genere , dignitate ,

[1] Ibid. c. 4. [2] Confer Biblioth. Græc. Tom. 6. & Biblioth. Eccleſiaſt. in cap. 81. Hieron. de Vir. Illuſtr.

tate, moribus omnino abhorrentis, damnetur.

9. Quid enim magis alienum ab homine (1) vetuſta atque inclyta ſtirpe nato, & cujus fidem ita Patria ſpectatam habebat, ut adoleſcentem adhuc Mediolanum ad publica tractanda negotia legaverit; ita autem Prudentiſſima Venetorum Reſpublica, ut ſuos inter cives, atque Adminiſtros retulerit; ita Eugenius IV. Pont. Max. ut ad eandem, & Florentinam Rempublicam graviſſimis de rebus legatum miſerit, & ſibi ad vitæ uſque exitum a ſecretis habuerit; ita porro deinceps Nicolaus V. Calliſtus III. Pius II. ut hoc idem omnes tantum, & tam circumſpiciendum Munus eidem concredere non dubitaverint; ita demum quicunque cum eo vixerant, ejuſque integerrimos perſpexerant mores, ut eo jam mortuo, tum videlicet cum liberiora hominum ſunt judicia, vitam ejus Campanus vitæ Catonis eſſe crediderit comparandam. Quid, inquam, magis alienum ab ejuſmodi homine, qui toto longiſſimæ vitæ ſpatio tot, tam variis, tamque perſpicacibus Dominis in ejus generis officiis atque negotiis fidem ſemper probavit ſuam, quam per fraudem, atque fallacias univerſis hominibus in hiſtoria imponere, ejuſque rei gratia ſanctiſſimæ Bibliothecæ codices adulterare?

10. Quid ergo eſt? Accuſatorem, qui non minori hæc aſſeveratione affirmat, & toties inculcat, ac ſi intimis Blondi cogitationibus interfuiſſet, codiceſque adulterantem vidiſſet, ipſum, inquam, Accuſatorem facile ſenſurum fuiſſe, exiſtimo, quantum hæc ejus criminatio a veri ſimilitudine abhorreret, & quanto gravioribus opus fuiſſet argumentis ad talis tantique Viri famam, exiſtimationemque honeſtiſſimam labefactandam, ſi aliquanto magis quam videtur feciſſe, ad ea quæ in iſtam conjiciebat Epiſtolam, attendere animum voluiſſet. Quód ne temere, aut remaledicendi voluntate, a qua longiſſime abſum, dixiſſe me, putes; quæſo a te, ut ſaltem Dionem Caſſium graviſſimum Hiſtoricum in manus ſumas, & quæ de Cornelio Gallo ſcripſit, attente relegas, tum vero cum his ea quæ de eodem Gallo in iſta affirmantur Epiſtola, conferas.

11. Hunc igitur ſe interemiſſe *tertio & quadrageſimo ſuæ ætatis anno*, affirmatur traditum *etiam ab Dione, & Ammiano Marcellino*. Verum cur neutrius teſtimonia proferuntur, aut loci indicantur? præſertim cum Voſſii, cum Gyraldi, cum Criniti, cum Jacobi Philippi Bergomenſis, cum Joannis Jacobi Hoffmanni ſolicite indicentur, & proferantur, qui ætate, & auctoritate tanto inferiores ſunt Marcellino, multoque magis Dione, qui Euſebium ipſum anteceſſit, quem tamen Auctorem hi juniores, fere omnes, ad Galli annos *hiſtoriarum lumine illuſtrandos* producti, unum videntur exſcripſiſſe. Quid quæris? Nihil quidquam de Galli annis invenio, mitto apud Marcellinum, qui ejus mortem ſic in tranſitu attingit (2), ſed ne apud Dionem quidem, ex inſtituto de hac ſcribentem (3). Quid ergo Auctori Epiſtolæ impoſuit? Quantum ex iis quæ alio in loco affert, conjicio; verba impoſuerunt Lil. Greg. Gyraldi, in eandem ſententiam tradentis, Gallum *tertio & quadrageſimo ſuæ ætatis anno ſua ſibimet manu, teſte Dione, Euſebio, & Ammiano, mortem accerſiiſſe*. Verum hos quos ipſe quoque laudare voluit Auctores, ſi attente, ut par erat, diligenterque inſpexiſſet; Gallum ſibi quidem manus attuliſſe, ab his omnibus traditum vidiſſet, quo autem vitæ anno, hoc vero neque ab Dione, neque ab Ammiano traditum inveniſſet, gravemque hunc Gyraldi errorem (ſi tamen ipſius Gyraldi eſt; neque enim ſic legitur in nitidiſſima, eademque accuratiſſima ejus Editione) convincere multo facilius potuiſſet, quam aliquanto leviorem alterum, quem paulo infra convincere magno labore conatus eſt.

12. Nimirum Gyraldus *a pleriſque credi*, ſcripſerat; non ipſe affirmate aſſeveraverat; credi, inquam, Galli id epigramma, quod *de Virgilii morte ad Auguſtum legitur*,

Temporibus lætis triſtamur, maxime Cæſar,
Hoc uno amiſſo, quem fleo, Virgilium &c.

Auctor vero Epiſtolæ, ut Galli non eſſe, evin-

[1] Vit. Supra laud. l. 2. c. 4. [2] Rer. Geſtar, l. 17. [3] Rom. Hiſt, l. 53.

evincat, ſibi chronologicis accurate ſubductis rationibus conſtituendum exiſtimat, quo Virgilius anno, & quo item Gallus deſierint vivere. Sed ut quærere omittam, utrum in poſtremo hoc anno conſtituendo ſibi ſatis ipſe conſtiterit, qui infra conjici tantum, non conſtitui hunc poſse, fateatur propterea quod ob variantes Chronologorum opiniones incertus ſit; ſane multo expeditius fuiſset commemorare, Dionem (1), qui Galli mortem proponit *Auguſto VIII. Statilio Tauro Conſulibus*, eundem triennio poſt, ſive *Auguſto XI. Conſule cum Calpurnio Piſone*, mortem proponere, & nobile funus Marcelli, Octaviæ filii, quarum rerum Virgilium (2) quoque luculentam videmus mentionem feciſse, & quod conſequitur, Gallo ſuperſtitem fuiſse. Aut ſi ne hoc quidem ſatis expeditum videretur; mirum certe eſt, multo expeditiſſimam ejus epigrammatis Gallo abjudicandi rationem Auctorem Epiſtolæ non attendiſse, qui ſemel, iterum, ſæpius ex multorum, ſed ex Donati præſertim auctoritate, cui Servii (3) quoque auctoritas addi potuiſset, inculcaverit, quartum Georgicorum librum, quà a medio uſque ad finem laudes Galli continebat, jubente poſtea Auguſto, fuiſse a Virgilio in Ariſtæi fabulam commutatum. Cur enim id juſſit Auguſtus? Nimirum quia Gallo, ut Veteres illi indicant, & Auctor fatetur, Auguſtus ex amico jam factus erat inimicus, quæ & mox Gallo cauſa moriendi fuerat. Quid igitur aut jam mortuus de Virgilii obitu, aut inter inimicos habitus, amice ad Auguſtum ſcribere potuiſset, ac cætera quidem læta, id ſibi unum triſte accidiſse, ſignificare, quod Virgilius migraſset e vita?

13. In ea quoque Elegia quæ nomine inſcripta Cornelii Galli ab juniore Aldo edita eſt, perlegenda, & cum Dione, aliiſque Hiſtoricis conferenda ſi paulum modo attentum animum adhibuiſset; Galli eſse illam poſse, nullo modo judicaſset, Nam primum omnium, ipſum Elegiæ repugnat initium, quod ne exſcribere quidem poſsum, quin continuo fucum ſententiam, & alterius, unde ſumptum eſt, initii, Epiſtolæ videlicet M. Cœlii (4), veniat in mentem. Sic enim ea incipit Epiſtola, *Tanti non fuit Arſacen capere, Seleuciam expugnare*; Elegia autem ſic,

> *Non fuit Arſacidum tanti expugnare Seleucen,*
> *Italaque ultori ſigna referre Jovi:*

At vero annis aliquot poſt Galli mortem interjectis, hoc eſt *M. Apulejo, P. Silio Conſulibus*, tum demum a Dione (5) de ſignis ſcribitur a Parthis ad Auguſtum remiſſis; remiſſis, inquam, non per bellum unquam, aut *expugnationem* relatis; imo Parthorum Rege *verito, ne bello ab Auguſto impeteretur*, Auguſto autem *hanc rem magnæ ſibi laudi ducente, quod præliis prius amiſſas res citra ullum certamen recepiſſet*.

14. Neque magis cætera conveniunt quæ in eadem Elegia memorantur,

> *Pingit & Euphratis currentes mollius undas,*
> *Victriceſque Aquilas ſub Duce Ventidio.*
> *Qui nunc Craſſorum manes, direptaque ſigna*
> *Vindicat Auguſti Cæſaris auſpiciis.*
> *Parthe tumens animis, & noſtra clade ſuperbe,*
> *Hic quoque Romano ſtratus ab hoſte jaces.*

Quæro hic, ecquando Ventidius *Auguſti auſpicis* Patthos profligaverit? Neque enim tum dici poteſt, cum aut Labieno, aut Pharnapate, aut Pacoro ipſos ducentibus, aut ducentibus, profligavit. Nam tunc Ventidius, homo Antonianarum ſemper partium, ideoque cum M. Antonio a Cicerone (quem Romæ comprehendere voluiſſe', docet Appianus (6)) in Philippicis (7) profciſſus, & ab Senatu hoſtis eo tempore judicatus (8), deinde vero auſus Cæſaris, tunc Triumviri, milites Alpium tranſitu prohibere (9), & a Planco deſertos Antonianos poſt Peruſiam captam colligere (10), tum, inquam, in Antonii ejuſdem provincia, atque adeo, ut diſerte in

[1] Ibid. [2] Æneid. l. 6. [3] Comment. in Bucol. Virgil. Ecleg. 10.
[4] inter Familiar. Cicer. l. 8. Epiſt. 14. [5] Rom. Hiſt. l. 54.
[6] De Bell. Civ. l. 3. [7] XII. XIII. XIV. [8] Vid. A. Gell. Noct. Attic. l. 15. c. 4.
[9] Vid. Dion. l. 48. [10] Vid. Appian. de Bell. Civ. l. 5.

in Liviana Epitome (1), & L. Flori (2) libris, & Appiani (3) poſitum eſt, *Antonii legatus*, hujus, non Cæſaris, auſpiciis Parthos ſuperavit; quamobrem Antonio, non Cæſari, ob eas Ventidii victorias decretas eſſe ſupplicationes, & triumphum, ab Dione (4) traditum eſt. Reliquum eſt igitur, ut quis dicat, mortuo Antonio, Cæſare autem (quod verſus iſte ſignificat) Auguſti appellatione ornato, novam hanc Ventidium, Seleucia expugnata, relatiſque Craſſi, & Antonii ſignis de Parthis victoriam reportaſſe. Verum, ut Dione etiam ſepoſito, Paterculum (5), Plutarchum, (6) Juſtinum (7), Appianum (8), A. Gellium (9), Julium Frontinum (10), L. Florum (11), Sext. Ruffum (12), Oroſium (13), Eutropium (14), atque alios, quos ſciens prætereo, inſpiciamus qui de Ventidio mentionem fecere, ut prima illa prælia commemorari videmus, ſic de hoc poſtremo nihil invenimus; ſed ne invenire quidem poſſumus, cum de ſignis ab Rege Parthorum, non vi, & præliis, imo potius belli metu compulſo, ad Auguſtum remiſſis, ab Dione cæteri, quos nos quidem legiſſe meminimus, Hiſtorici non diſſentiant. Quod ſi id inveniri etiam poſſet; nihil tamen ad Gallum Elegia iſta pertineret, quippe qui ab Antonii morte Ægypto præfuit; non ſub Ventidio militavit, quod de ſe indicat, vel potius fingit quicumque Elegiæ auctor eſt, parum, ni peſſime fallor, in Romana Hiſtoria verſatus, qui iſtam Gallo Elegiam ſuppoſuit.

15. Et tamen hæc quæ de Ventidio in iſta attinguntur, non dubitat Epiſtolæ Auctor iis ipſis convenire temporibus quibus Gallus Lycoridem maxime deperibat: quæ tempora cum ea nimirum ſint quæ Virgilius X. Ecloga deſignavit,

--- *indigno cum Gallus amore periret;*

certe ſi eam ipſe attente Eclogam perlegiſſet; non id facile cenſuiſſet. Nam etſi ejus initium, & finis Eclogæ poſt alias omnes, atque ideo poſt C. Aſinii Pollionis Conſulatum, cujus quarta meminit, ſcriptam ſignificant; tamen quibus de temporibus in ipſa agatur, ſatis illa erudito homini indicant,

Galle, quid inſanis? inquit, tua cura Lycoris
Perque nives alium, perque horrida caſtra ſecuta eſt,

itemque illa, quæ cum proximis *verſus Galli eſſe de ipſius translatos carminibus*, in Commentario Servius docet;

Alpinas ab dura nives, & frigora Rheni
Me ſine ſola vides: ab te ne frigora lædant.
Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas.

Quæ ſicuti cum proximis verſibus poeticum ſimul & amatorium Galli ingenium longe melius, fideliuſque nobis exhibent, quam quæ ſub ejus nomine circumferuntur; ita iis temporibus oſtendunt (mitto, num Lycoris, quod Elegia iſta obtrudit, *deſiderio curaque* Galli ægrotaret) num quidquam negotii Parthis cum Ventidio eſſe poſſet. Cur enim iſtum *alium*, de quo Virgilius, teſtetur Servius, fuiſſe *Antonium euntem ad Gallias;* nullum poterit iſti rei tempus aptius inveniri, quam cum Antonius Quæſtor creatus, ad Julium Cæſarem in Galliam ulteriorem ab Urbe reverſus eſt: quo de reditu hæc in Ciceronis Philippica II. *Quæſtor es factus: deinde continuo ſine S. C. ſine ſorte, ſine lege ad Cæſarem cucurriſti: id enim unum in terris egeſtati, æri alieno, nequitiæ, perditis vitæ rationibus perfugium eſſe, ducebas.* Nam quo primum tempore in Galliam Antonius ad Cæſarem iverat, non ex Urbe, ſe *ex Ægypto* (quod eadem Philippica docet) profectus erat. Ex quo autem Romam venerat e Gallia ad Quæſturam petendam, hujuſque voti compos factus, ad Cæſarem redierat, inde Romam niſi confecto bello Gallico, reverſum non eſſe, ex duobus poſtremis de Bello hoc libris intelligitur, ex quibus cum in Aleſiæ

[1] l. 127. & 128. [2] De Geſt. Rom. l. 4. c. 9. [3] l. de Bell. Parth.
[4] l. 48. & 49. [5] Hiſt. l. 2. c. 78. [6] in Anton.
[7] Epit. l. 42. c. 4. [8] l. cit. [9] c. 4. cit.
[10] Strategm. l. 1. c. 1. & l. 2. c. 2, & 5. [11] c. cit.
[12] De Hiſt. Rom. [13] Hiſt. l. 6, c. 16. [14] Hiſt. Rom. l. 7.

ſiæ obſidione, tum deinceps in proximis hibernis, annoque inſequenti in vaſtandis Eburonum finibus, in Bellovacis in officio continendis, denique rurſus in hibernis uſque ad Comii Atrebatis deditionem, quod ultimum Gallici belli opus fuit, fideli, & aſſidua Antonii opera eſſe uſum Cæſarem, cognoſcimus. Porro annus in quem incidit Aleſiæ obſidio, is fuit, quod libri VII. initium oſtendit, quo propter P. Clodii cædem Cn. Pompejus Magnus Conſul. III. creatus eſt: paulo autem ante eam cædem Antonium Romæ Quæſturam petiiſſe, ex laudatæ Philippicæ duobus locis perſpicue apparet, ſi cum ejus Orationis loco quam Tullius edidit pro Milone, conjungantur. In hac enim legimus, *nuper* a M. Antonio eundem quem Milo tunc occiderat, Clodium *nuper*, inquam, eo compulſum fuiſſe, ut *ſe, fugiens, in ſcalarum tenebras abderet*. In illa vero, *cum tu*, M. Antoni, Clodium *in foro, ſpectante populo R. gladio ſtricto inſecutus es, negotiumque tranſegiſſes, niſi ille ſe ſub ſcalas tabernæ librariæ conjeciſſet:* deinde, aliquot interjectis paginis, *tu a me obſervatus in petitione quæſturæ: quo quidem tempore P. Clodium, approbante populo R. in foro es conatus occidere.*

16. Noli mirari quod fuſius hæc perſequar, Vir Cl. Neque enim eo dumtaxat pertinent, ut intelligatur, ubi fuerit, & quid egerit Antonius iſto temporis intervallo quod Plutarchus in ejus Vita tranſilivit, aut (quod ad ſuſceptum ſermonem attinet) quo Gallus tempore maxime Lycoridem deperibat, eo tempore nihil Ventidio cum Parthis fuiſſe, quorum hi tunc ferme Craſsos cæciderunt, & Romana ſigna, ademerunt, Ventidius autem, ut Gellius (1) docet, cum Julio Cæſare in Galliis eſt verſatus. Sed eo etiam pertinent, ut magis magiſque ſuſpicemur, Gallum, cum ſe ipſe interfecit, aliquanto majorem natu fuiſse, quam plerique exiſtimant, & Epiſtolæ Auctor contendit. Ab eo namque anno quo Pompejus Conſul III. fuit, numerandi initio facto, fine autem in eo quo Conſul VIII. fuit Auguſtus, quo nimirum tempore Galli mortem ab Dione proponi, ſupra memoratum eſt; anni certe ſunt ſeptem & viginti. Hos igitur ſi de tribus & quadraginta, quam Gallo ætatem tribuunt, detrahamus; relinquetur nempe, ut natus annos circiter ſexdecim, non modo jam totus eſset in amoribus; horumque cauſa uſque adeo inſaniret; ſed, quod multo minus credibile eſt, tantum poeticis ſtudiis jam excelleret, *ut divinus poeta* a Virgilio ipſo vocari poſset, atque Apollo induci qui cum illo colloqueretur. Quæ atque alia ejuſdemmodi ſiquis forte malit ſic intelligere, ut illi conveniant tempori quo Virgilius ſcripſit, non tempori iſti de quo ſcripſit; haud ſatis ſcio, quantum in omnibus id liceat, præſertim cum Gallus iſto ipſo tempore ſic loquens inducatur,

> *Ibo & Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu*
> *Carmina, paſtoris Siculi modulabor avena.*

Verum hæc ſatis ſit attigiſſe, cum Veterum nemo, ut ſupra oſtendimus, proferatur qui Galli ætatem definiverit præter Euſebium; hujus autem exemplaria, quod Auctor Epiſtolæ confitetur, inter ſe non conſentiant, eaque fortaſſe cauſa fuerit, quod alii XLIIII. alii LXIII. plerique XLIII. annos tribuant: quibus tamen in numeris deſcribendis quam facile potuerint librarii peccare, frequentiſſimi eorum in ejuſmodi rebus errores demonſtrant.

17. Quanquam ſive major, ſive minor placeat iſtorum numerorum, cum major eo nos ducat, ut Cn. Pompejo Strabone, L. Porcio Catone Coſſ. minor vero, ut Q. Hortenſio, Q. Cæcilio Metello Coſſ. natum Gallum inveniamus, Julius autem Cæſar non niſi poſt Conſulatum ſuum Primum, hoc eſt undecimo poſt hos, uno & triceſimo poſt illos Conſules anno, in Galliis, & Illyrico cum imperio fuerit; apparet certe, planius fuiſſe declarandum ab iis qui Corn. Gallum, non *Forolivienſem*, ſed *Forojulienſem* maluerunt, quid ſibi vellent, aut qua ratione rem intelligerent; ab iis, inquam, qui cum Auctore Epiſto-

[1] Supra cit. l. 15. c. 4.

læ confitentur, *utrumque Forum Julii ab Julio Cæſare fuiſſe fundatum*. Sed hæc tu melius perſequi poteris, Vir Cl. atque item quærere, an *Gallus Cornelius*, quem Aſinius Pollio, in litteris ad M. Tullium (1), *familiarem ſuum* dicit, & quem Sebaſtianus Corradus, ac Bernardinus Rutilius Cornelium Gallum fuiſſe, putant (2) de quo Aſinius idem in litteris ſuperioribus, *quod familiarem meum in tuorum numero habes, opinione tua mihi gratius eſt: invideo illi tamen, quod ambulat, & jocatur tecum;* quærere, inquam, poteris, an Poeta is fuerit, de quo in præſentia ſermo eſt: certe nec tempora prohibent, & doctiſſimis hominibus ejuſmodi Virorum amicitiæ conveniunt.

18. Jam enim mihi, his omiſſis, illud viciſſim oſtendendum eſt, quam alia, atque alia in propoſita Elegia ei non conveniant Lycoridi quam Gallus adamabat. Nam hæc certe, quod Servius docet ſuis tum in laudatam Virgilii Eclogam X. tum in VI. Commentariis, in Theatro cantabat, nec ſecus atque Origo, & Arbuſcula, quæ nobiles eodem tempore meretrices erant, & mimæ, ipſa quoque ſcortum, & mima erat, Cytheridis cognomine in Urbe, & per Italiam notiſſima. Erat eadem præterea, quod ibidem tradidit Servius, Volumnii liberta, illius, opinor, Volumnii, ad quem, & de quo nonnullæ extant Ciceronis Epiſtolæ, illa in primis quæ huc maxime pertinet, ad Papirium Pætum (3). *Accubueram hora nona. Dices ubi? Apud Volumnium Eutrapelum: & quidem ſupra me Atticus, infra Verrius, familiares mei. Miraris, tam exhilaratam eſſe ſeveritatem noſtram? — Audi reliqua. Infra Eutrapelum Cytheris accubuit. In eo igitur, inquis, convivio Cicero ille, Quem adſpectabant, cujus ob os Graii ora obvertebant ſua? Non mehercule ſuſpicatus eram, illam affore: ſed tamen ne Ariſtippus quidem ille Socraticus erubuit, quum eſſet objectum, habere eum Laida. Habeo, inquit, non habeor a Laide.* Hunc Volumnium ipſum quoque mimum fuiſſe, inveniemus, ſi cum Petro Victorio (4) eundem eſſe, cenſebimus, quem in Philippis captum in Antonii, & Cæſaris caſtris, Bruti milites occiderunt. Sic enim de eo Plutarchus (5), *Inter hos viri quidam erant Volumnius mimus, & Sacculio hiſtrio captivi*. Sane intimum fuiſſe Antonio, cum propter Cytheridem veriſimile eſt, tum vero ex M. Tullio ſatis conſtat ſive in Philippicis, ut mox apparebit, ſive ubi ad Atticum ſcribit (6), *Quod autem aditus* ad Antonium *difficilior eſſe dicitur; ſcripſi ad Eutrapelum, ut is ei meas litteras redderet*. Neque eſt cur miretur aliquis, M. Tullium apud mimum accubuiſſe, aut ad mimum ejuſmodi Epiſtolas, quales in extremo libro ſeptimo (7) videmus, ſcripſiſſe. Nam & mimus eſſe potuit litteris inſtructus, ſalibus vero etiam magis debuit, & iis temporibus quibus id factum, ſcriptumque in parte per ſe ipſæ Epiſtolæ oſtendunt, Volumnii Amicis qui tum ſane plurimum poterant, ipſique propterea Volumnio Cicero blandiebatur, aliter poſt cædem Julii Cæſaris, & in illa rerum Antonii inclinatione ſentiens, alioque in numero hominem habens, ut in Philippica XIII. *Addite illa naufragia Cæſaris amicorum Barbas, Caſſios, Barbatios, Polliones: addite Antonii colluſores, & ſodales, Eutrapelum, Melam, Cœlium, Pontium, Craſſicium, Tironem, Muſtelam, Petiſſium, Craſſicum, Tironem, Muſtelam, Petiſſium, comitatum relinquo: duces nomino*. Erat autem *præfectus fabrum Antonii* P. Volumnius (ſi modo hic Eutrapelus eſt) quem Cornelius Nepos in Vita Attici iterum, ac tertio memoravit, & quantum familiaritate ac potentia Antonii (id quod timuerat Cicero) in proſcriptione abuſus ſit, exemplo oſtendit L. Julii Calidii, quem *multo elegantiſſimum poetam, — neque minus virum bonum, optimiſque artibus eruditum, — propter magnas ejus Africanas poſſeſſiones, in proſcriptorum numerum* P. Volumnius *abſentem retulit*.

19. Cæterum ſive Volumnii Eutrapeli, mimi videlicet mima, Cytheris liberta fuit, ſive conliberta; profecto cum Volumnii

[1] in Epiſt. Famil. Cicer. l. 10. Epiſt. 32. [2] Adnot. in ejuſd. l. Epiſt. 31.
[3] l. 9. Epiſt. 26. [4] In l. 7. Epiſt. 33. [5] in M. Bruto.
[6] l. 15. Epiſt. 8. [7] Epiſt. Famil. cit. 33. & prox. præced.

lumnii alicujus liberta fuerit ; nomen illi ab nomine patroni Volumniam fuiſſe , de eaque illud intelligendum cenſeo , quod in II. Philippica exprobratur Antonio , *aperta lectica , Mima portabatur : quam ex oppidis municipales homines honeſti , obviam neceſſario prodeuntes , non noto illo , & mimico nomine* (id eſt Cytheridem) *ſed Volumniam conſalutabant : ſequebatur rheda cum lenonibus , comites nequiſſimi : rejecta Mater amicam impuri filii , tanquam nurum , ſequebatur .* Quin imo ſic eſſe omnino intelligendum , Ciceronis optimus interpres ipſe Cicero docet , hæc ſcribens ad Atticum (1) , *Hic tamen Cytheridem ſecum lectica aperta portat : altera uxorem . Septem præterea conjunctæ lecticæ amicarum; hæ ſunt amicorum ? Vide quam turpi letho pereamus !* Eodemque pertinent quæ ad eundem in Epiſtolis proximis, (2) *Tu Antonii leones pertimeſcas , cave . Nihil eſt illo homine jucundius :* & (3) *Hoc quidem melius , quam collega noſter* (in Auguratu videlicet) *Antonius ; cujus inter lictores lectica Mima portatur .*

20. Nec vero eſt (ut quando cœpimus, nonnullos Ciceronis locos de Antonii vita, & Cytheridis conditione magis illuſtremus) non eſt , inquam , cur in eo multum hæreamus, quod in Philippica *mater* , in Epiſtolis *uxor* ; in illa *lenones* , in his *leones* commemorentur . Neque enim hæc ejuſmodi ſunt , ut alterum ab altero excludatur : eſſe una omnia potuere ; modo uxorem intelligamus , non Fulviam P. Clodii (ut Paulus Manutius (4)) cujus nimirum alter vir Curio etiamtum vivebat, & quæ cum Cleopatram abſentem non tulerit , multo minus Cytheridem præſentem pellicem tuliſſet ; ſed faciliorem aliam aliquam de prioribus Antonii uxoribus , ſive Fadiam (5) ex qua liberos ſuſcepit , Q. Fadii libertini hominis filiam , ſive Antoniam illam de qua in II. Philippica, *filiam ejus* (id eſt *patrui* tui) *ſororem* tuam ejeciſti , alia conditione quæſita , & ante *perſpecta* ; quem ad locum haud ſatis video cur hæc adnotaverit Lambinus „ ſororem tuam) *immo* uxorem tuam *legendum , Octaviam ſcilicet , quam exegit Antonius , Fulvia domum intromiſſa* „ nam ſi filia patrui ; ſoror igitur patruelis : itaque mox iterum de eadem Cicero , *ſorori & uxori tuæ* : item ſi filia patrui ; filia igitur alterius Antonii ; Antonia igitur certe : num vero etiam Octavia appellata ? quam vereor , ne quis Lambinum , pereruditum alioquin hominem , ſuſpicetur , uxores Antonii , & tempora confudiſſe ! Nam certe Antonius Octaviam exegit ; ſed C. Octavii , non C. Antonii patrui , filiam , neque ut Fulviam domum intromitteret , qua videlicet jam mortua , aut , quod nonnulli tradunt , dimiſſa , Octaviam duxerat (6) . Fuit tamen aliquando cum ita cogitarem , poſſe aliquem fortaſſis prima illa ex Epiſtolis verba ad hunc modum legere , *Cytheridem ſecum lectica aperta portat alteram uxorem* ; ut perinde ſit , ac ſi uxor eſſet , aut loco uxoris , quomodo alibi idem ſcripſit non tantum (7) me — *ſicut alterum parentem — obſervat* , verum etiam (8) *qui alterum ſe Verrem — putaret , & , dixiſſet , — non ſe decumanum eſſe Apronium , ſed Verrem alterum* . Eam autem lectionem , videbantur commendare quæ II. Philippica non objicit ſolum , ut eo quem produximus , loco , *Mater amicam impuri filii , tanquam nurum , ſequebatur* ; verum etiam exaggerat , ut his , *aliquid enim ſalis ab uxore Mima trahere potuiſti : & frugi factus eſt . Mimam illam ſuam ſuas res ſibi habere , juſſit : ex duodecim tabulis cauſam addidit : exegit . Quam porro ſpectatus civis , quam probatus , cujus ex omni vita nihil eſt honeſtius , quam quod cum Mima fecit divortium .* Huc illud addebam , quid id in Philippica de Matre exprobraſſet , eum multo minus de Uxore ſuam ipſa pellicem ſequi coacta , ibi fuiſſe taciturum .

21. Quod vero ad *leones* attinet ; non me fugit , ex eo Epiſtolarum loco ſuſpicatum eſſe Petrum Victorium (9) id quod

[1] l. 10. Epiſt. 12. [2] Epiſt. 15. [3] Epiſt. 18.
[4] Comment. in hunc locum . [5] Philippic. II. III. XIII.
[6] Vid. Plutarch. in Anton. , Dion. l. 48. & 50. , & Livian. Epit. l. 127.
[7] l. 5. Epiſt. Famil. Epiſt. 8. [8] In Verr. l. 5. & 3.
[9] Explic. ſuar. in Cicer. Caſtig. in l. 10. Epiſt. ad Attic.

poſtea adverſus Hieronymum Ferrarium defendit (1), etiam in Philippica II. legendum eſſe *rhedam cum leonibus*. Illud miror, cum ei defenſioni duo Veterum Scriptorum teſtimonia obſtare viderentur, alterum Plinii majoris, Plutarchi alterum; hujus Virum Doctiſſimum non meminiſſe, illi vero in hunc modum ſatisfeciſſe ut diceret: *id negligentiæ illius ſcriptoris aſſignandum, qui in temporibus lapſus ſit, ut in multis aliis rebus ſæpe peccat: & certe majorem fidem Ciceroni habendam eſſe rerum, quæ ipſius ætate factæ ſunt, quam Plinio, qui multis poſtea ſæculis vixit;* quaſi vero non conſtaret ex Suetonio (2), & Xiphilino (3), eam Veſevi montis conflagrationem, qua Plinius, ut Sororis Filius (4) docet, ſex & quinquaginta annos natus occubuit, ſub Tito contigiſſe, Ciceronem vero eodem quo Panſa, atque Hirtius Conſules, anno interfectum fuiſſe, ex Dione (5), aliiſque non liqueret: ex quibus intelligi poſſet, inter Ciceronis finem, & Plinii vivendi initium ne ſeptuaginta quidem annos interceſſiſse. Sed *multa, multa*, inquam, *ſæcula* num ſic forte ibi accepiſse Victorium putabimus, ut in II. de Officiis (6) (neque id, ſi recte legamus, neceſsario) accipiebat (*) Muretus? Cæterum hæc Plinii (7) erant verba, poſterius, quam is Philippicæ locus ferat, tempus deſignantia. *Jugo ſubdidit leones, primuſque Romæ ad currum junxit M. Antonius, & quidem civili bello, cum dimicatum eſſet in Pharſalicis campis, non ſine quodam oſtento temporum, generoſos ſpiritus jugum ſubire illo prodigio ſignificante; nam quod ita vectus eſt cum mima Cytheride, ſupra monſtra etiam illarum calamitatum fuit.* Plutarchus quoque (8) non niſi poſt Pharſalicam pugnam hæc narrat de Antonio: cujus Auctoris verba primo loco proferam, ut latine ab Leonardo Aretino reddita ſunt, qui ut vitioſiſſimis uteretur Plutarchi codicibus; tamen vel ex Cicerone intelligere poterat, quam falleretur ſic vertens. *Erat inter maxime familiares* Antonii *Sergius mimus, & Citheris quidam ex eadem palæſtra mulierculam amans. Hoc comitatu Antonius peragrabat Italiam lectica delatus, quam haud pauciores quam matris ejus comitati ſequebantur. — Ducebantur & leones ad rhedam ligati.* Quanto melius qui poſtea (9) ſic reddidere. *Erat Sergius mimus unus ex iis qui plurimum apud* Antonium *poterant, & Cytheris ex eadem palæſtra, quam mulierculam adamabat. Hanc, urbes peragrans, circumducebat lectica. Lecticam ejus non minor comitatus, quam matris ipſius, ſequebatur. — Leonibus juncti currus.* Jam vero ſiquis malit Victorio quadantenus adſtipulari; per me licet, ſic tamen ut Plinium non plus dicere concedamus, quam dicat. Scilicet hoc ait quidem, poſt Pharſalicum prælium id primum Antonium feciſse Romæ; at extra Urbem tamen idem feciſse, aut certe attentaſse anno ante, neque ipſe, neque vero Plutarchus negat. Cicero viciſſim, ut id factum indicat anno ante; ſic poſt Pharſalicam pugnam non modo iterum factum non negat; ſed dat nobis tanquam anſam ad idem conjiciendum, cum in Philippica II. poſtquam illam ſuperioris anni itinerum Antonii cum Cytheride peragrationem deſcripſit, quam pauciſſimis interjectis verſibus, in quibus pugnam illam deſignat, hæc ſubjicit. *Victor e Theſſalia Brundiſium cum legionibus revertiſti. — Veniſti Brundiſium, in ſinum quidem, & in complexum tuæ Mimulæ. —* Italiæ rurſus percurſatio, eadem comite *Mima*; ut cætera quæ paulo antea, atque adeo modo dixerat, etſi ipſe faſtidii vitandi cauſa fortaſse reticeat, nobis tamen proclive ſit ſuſpicari.

22. Cæterum illas Antonii cum Cytheride percurſationes primas cum inter ea poſuerit Tullius, *quæ notiora omnibus eſſent, qui in Italia tum fuere, quam ſibi, qui non fuit;* fuerit tamen & ipſe, ut Epiſtolæ ad Atticum oſtendunt, cum menſe Majo ejus anni qui annus prælium Pharſalicum anteceſſit, per Campaniam fierent; hinc licet intelligi, reliquis menſibus per cæteras Italiæ regiones productas eſse: ut revera Antonius *horum flagitiorum*

[1] Variar. Lect. l. 16. c. 3. [2] [3] In Tito. [4] l. 3. Epiſt. 5. & l. 6. Epiſt. 16.
[5] l. 47. [6] c. 17. [*] Var. lect. l. 10. c. 8. [7] Nat. Hiſt. l. 8. c. 16.
[8] In Antonio. [9] Ex Edit. Xylandri, & Cruſer.

rum veſtigiis omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam impreſſerit. Alteræ autem percurſationes, aut certe famoſæ Antonii cum iſta meretricula volutationes non ante deſiere, quam (1) ab Julio Cæſare, a bello Africano in Urbem reverſo, caſtigatus, tandem aliquando *turpi* iſta *vita relicta*, *uxorem accepit Fulviam*, cui, diſerte narrat Plutarchus, per ludum ſervili ipſum veſte litteras illas amatorias reddidiſse, quæ in II. Philippica exagitantur, quarum erat litterarum caput, *ſibi cum illa Mima poſthac nihil futurum: omnem ſe amorem abjeciſſe illinc, atque in hanc transfudiſſe:* quanquam fidem non religioſiſſime præſtitiſse, ſignificare videtur Cicero, qui poſt Cæſaris cædem cum ad Atticum fictis, ut ſæpius ſolet, nominibus ſcribit, (2) *Hic autem noſter Cytherius, niſi victorem, neminem victurum;* a Petro quidem Victorio cum aliqua, a Paulo autem Manutio ſine ulla dubitatione dicitur (3) ſic *a Cytheride mima Antonium appellare*.

23. Quorſum a nobis hæc omnia ſatis ſuperque de Cytheride congeſta ſunt? Nimirum ut tanto clarius appareat, num iſti ultimæ ſortis, & inquinatiſſimæ fœminæ ullo modo conveniant quæ in ſuppoſita Gallo Elegia quaſi de ingenua puella, & Auguſto jam rerum potito, adhuc intacta, pudicaque ſcribuntur,

> *Æqua tamen matris cauſa eſt; cupit illa paternam*
> *Impleat ut pulchra filia prole domum.*

& infra,

> *Quid loquor ab demens? roſeæ nec flore juventæ,*
> *Nec capitur miſſis lux mea muneribus*

Et tamen Lycoridem cum meretricem tum certe Volumnii fuiſse libertam, Epiſtolæ Auctor non ignorabat. Sed ut parum attente Elegiam iſtam legerit, illud quoque indicio eſt, quod in ipſa de Lycoride eſse dictum, non dubitat, quod de lena, ut proxime ſuperiora cætera, tam aperte dictum eſt, quam quod apertiſſime,

> *Multa quoque affingit, mentitur & omnia.*

Sed nimis multa de verſibus.

24. Nunc quæ de Galli tum genere, tum Præfectura, tum criminibus ſcribit, ex parte ſaltem aliqua cum vetuſtis Hiſtoricis, præſertim vero cum Dione conferamus. Igitur etſi apud Petrum Crinitum legerat, *fortuna* Gallum *tenui fuiſſe, peneque infima;* nihilo tamen minus *nobiliſſimum* cenſet, nonnullis ductus argumentis, quæ hic expendere longius foret. Mihi vero Suetonii verba, ex quo Crinitum ſumpſiſse id video, cum Dione conferenti, non levis hæret dubitatio. Siquidem cum ille hæc ſcripſerit (4). Auguſtus *Salvidienum Rufum ad conſulatum uſque, & Cornelium Gallum ad præfecturam Ægypti, ex infima utrumque fortuna provexerat;* Dio in Salvidieno quid *infima fortuna* fuerit, his verbis oſtendit (5). *Salvidieno, obſcuriſſimo genere nato, paſcenti gregem, flamma e capite emicuit.*

25. Verum de Galli genere cum certiora non ſuppetant; de Præfectura videamus.

Quærit Epiſtolæ Auctor, cur Auguſtus Corn. Gallum neque Conſularem, neque Prætorium Virum, neque adeo Senatorem Ægypto præfecerit. Cujus exempli ut novitatem animadverſam, ita cauſam indicatam ab ſummo Noriſii Cardinalis ingenio fuiſſe, arbitratus, Viri hujus longe Eruditiſſimi verba profert, eique adſtipulans plaudit. Verum ſi de Gallo ſcripturus, eum Hiſtoricum ex quo plura, eaque certiora de Gallo habemus, ſibi paulo attentius inſpiciendum exiſtimaſſet; alibi, & jure quidem meritoque, peracre Noriſii ingenium laudaſſet, hic autem ſatis ſibi eſſe, crediidiſſet, Dionem, cujus Noriſius ipſa fere verba, non modo ſententiam ſequitur, hæc ſcribentem (6) producere. *Ægypto autem tributariæ factæ Cornelium Gallum* Auguſtus *præfecit. Multitudo ſane hominum, urbium, ac agrorum, ac mores ejus gentis leves, tum copia annonæ, & pecuniæ efficiebant, ut non modo committere provinciam Senatori nulli auderet, ſed & proficiſcendi in Ægyptum poteſtatem, niſi ipſe nominatim alicui permiſiſſet, omnibus adimebat: adeo enim ſuſpectos Æ-*gy-

[1] Vid. Philippic. II. & Plutarch. Vit. cit.
[3] Explic. & Comment. cit. in hunc locum.
[5] l. 48.
[6] l. 51.
[2] l. 15. Epiſt. 22.
[4] In Auguſto c. 66.

gyptios ſtudii novarum rerum habebat, *&c.*

26. Attamen hic recte credidit Noriſio. Quid? ubi male de Galli criminibus Gyraldo credidit, illa affirmanti: *ſcribit & Dion hiſtoricus lib. LIII. Proculejum, cum aliquando Cornelio Gallo occurreret, naſum & os manu compreſſiſſe, id ſcilicet ſignificantem, non alicui tutum eſſe, illo præſente, nec loqui, nec reſpirare; tantæ namque fuit Gallus inſolentiæ. Alius quoque, licet ignotus, ad eum cum teſtibus quibuſdam acceſſit*, *&c.* Profecto neque hæc Epiſtolæ Auctor inter Galli crimina retuliſſet, neque ad ejus *ambitionem* pertinere, exiſtimaſſet, neque hinc argumenta trahi poſſe, cenſuiſſet, e quibus intelligeretur, Gallum ex ulteriore Gallia fuiſſe; ſi laudatum a Gyraldo Hiſtoricum potius, quam Gyraldum, hunc perperam deſcribentem, ſibi legendum, atque attendendum putaſſet. Nam apud Dionem tantum abeſt, ut illa de Gallo ſcripta ſint; de proditore, & accuſatore Galli Valerio Largo ob iſtam ipſam Galli ſocii, & convictoris ſui delationem ſcribuntur (1). Ea enim Largi adverſus Gallum perfidia expoſita, hæc ab Dione ſubjiciuntur. *Certe Proculejus ita de Largo ſenſit, ut obviam eo forte facto, nares ſuas, oſque manu compreſſerit, iis qui ſecum erant, ſignificans, ne reſpirare quidem, Largo præſente, quenquam tuto poſſe. Alius quidam Largum accedens, adhibitis arbitris, Largo ipſe ignotus, percontatus eſt, notuſne ei eſſet, & abnegante id Largo, rem in tabulis adſignavit: quaſi vero homo improbus non poſſit etiam ignotum calumniis impetere.*

27. Erant alia quæ iſtam curſim legens Epiſtolam, animadverteram, unde conſtaret, minus diligenter, minuſque attente ſcriptam eſſe, ut ubi Joannem Gobellinum Auctor redarguit, quaſi Blondi mortem quinquennio maturius poſuiſſet, quando eo reapſe anno quo mortuus eſt, 1463. poſuiſſe, adverſus Voſſium admonuerant Viri Eruditiſſimi a quibus *Litteratorum Italiæ* Ephemerides (2) conſcribuntur: vel ubi ex eo quod Henricus Palladius Corn. Gallum ſine ulla dubitatione Aquilejenſem fecerit, ex eo, inquam, continuo infert, *recte eos ſcripſiſſe qui Gallum Forojulienſem; perperam qui Vicetinum, Forolivienſem, aut Tuſcum vocarint*, præſertim cum ipſe mox neget, hanc ſe *probare Palladii opinionem poſſe nullius veteris Scriptoris auctoritate ſubnixam*: aut ubi ex Q. Æmiliani Cimbriaci facto qui Forijulii Civitatem quam vulgo appellant, ipſe *Julium* appellabat, *indicium evidens* eſſe, pronunciat, *Forumjuli nihil eſſe aliud quam iſtam ipſam Civitatem*; cum tamen continuo hoc addat, *ſe vero Julium, & Forum julium diverſas eſſe urbes cenſere*: ex quo intelligitur, dicendum fuiſſe, illud Æmiliano ſic eſſe viſum non ſic eſſe. Erant hæc, atque ejuſdemmodi alia, quæ a me præterita ſunt libenter, cum temporis anguſtiæ plura perſequi prohiberent, & ea quæ attigi, ſatis eſſent mihi in primis, non inſectandi cauſa hæc proferenti, ſed dumtaxat demonſtrandi, non ea animi attentione iſtam ab Erudito Viro conſcriptam Epiſtolam fuiſſe, ut mirari plurimum oporteat, quod in Blondi noſtri exiſtimationem, & fidem nonnulla exciderint, quæ, ſi ſe ipſe collegiſſet, ſi in quem ſcriberet, quid ſcriberet, quibus argumentis ſcriberet, ſecum reputare voluiſſet; nunquam facile, iſta præſertim ratione fuiſſet ſcripturus. Teſtatur hoc probus Viri animus, & honeſte ac liberaliter inſtitutus, eaque in primi modeſtia, atque docilitas teſtantur, quibus finem ita facit Epiſtolæ ſuæ, ut ſiquid humani in ea ſcribenda paſſus ſit, non id ſe pertinaciter defenſurum, imo libenter verum, ſiquis forte oſtendat, agniturum profiteatur. Ego vero, ut ipſi de eruditione, cæteriſque ornamentis omnibus concedam: in eo certe me ab ipſo vinci nunquam patiar quod ad honeſtiſſimum veri ſtudium, & facilem demonſtrati erroris confeſſionem attinebit. Quamobrem tibi, Vir Cl. tuique ſimilibus Viris de his quæ, ut potui, properanter dictavi, cum judicium libenter permitto, tum polliceor, quod a vobis judicatum fuerit, eo me libentiſſime ſtaturum. Vale.

D. Patavii VII. Kal. Jun. CIƆ IƆCC XXVIIII.

EPI-

[1] l. 53. [2] Tom. 12. pag. 277.

EPISTOLA ÆMILIANA II.

Joannes Baptiſta Morgagnus Simoni Mariæ Poggio e Soc. Jeſ. Viro Clariſſimo Eruditiſſimoque S. P. D.

SUperiore autumno cum forte eſſem Forolivii, meque inde ſecum JULIUS ALBERONIUS Cardinalis Ampliſſimus, Flaminiæ Legatus, Ravennam duxiſſet, novumque illorum Fluminum alveum, Cataractam, Pontem, & navigabilem Foſſam mihi ipſe (quæ ſumma ejus eſt benignitas) commonſtraſſet; primum quidem tanta ſubiit admiratio, quantam utique hinc tot Operum magnitudo, hinc temporis quo præſertim Pons ejuſcemodi perfectus fuerat, brevitas incredibilis poſtulabat. Ut vero admirationem illam non ſuſtulit quidem, ſed minuit ejus qui curaverat, Legati eximia ſolertia, providentia, mentiſque præſtantia in multo maximis rebus ſpectata; alio paulatim, ut fit, atque alio animum cœpi & cogitationem convertere, interque hæc ad fluviorum quibus erat Pons impoſitus, antiqua nomina, quæ ſtatutis nuper ad caput utrumque Pontis marmoribus inſcripta legebam, *Bedeſis*, & *Vitis*. Eorum enim veniebat in mentem, quæ multa, & varia, atque adeo inter ſe pugnantia de illorum vocabulis perſæpe in Scriptorum monumentis jam olim, cum aliud agerem, animadvertiſse mihi videbar: pigebatque eo tempore, ac propemodùm ſubpudebat, longe aliis, quibus diſtentus ſemper fueram, occupationibus factum eſse, ut, ſiquis forte ex me quæreret, necdum reſpondere pro certo poſsem, quemadmodum Latini eos appellare amnes conſueſsent, quos ego primos omnium aſpexiſsem, ut qui meam quoque Patriam, ut probe noſti, quamvis laxius in parte, quam Ravennam, intercipiunt. Quæ me cura magis ſolicitum habuit, cum mox Patavium redeunti negotium ab Legato Ampliſſimo datum eſt, ut quoniam CLEMENTI XII. P. M. tot, tantorumque, de quibus ſupra dictum eſt, Operum Auctori Munificentiſſimo Statua quamprimum Ravennæ in foro ponenda erat, de verbis ei Statuæ ſubſcribendis cogitarem, ageremque etiam; ſi mihi videretur; cum Joanne Poleno Marchione, & Jacobo Facciolato Viris Clariſſimis, mihique & publice docendi officio, & amicitia conjunctiſſimis. Hæ fuerunt cauſæ, cur meorum Anatomicorum libris pauliſper ſepoſitis, Geographos, & Hiſtoricos in manus ſumpſerim, hiſque diligenter inſpectis, plura quidem, commodius olim, & cum plus otii fuerit examinanda (*), in medio reliquerim; nonnulla autem de priſcis memoratorum fluminum appellationibus, quantum quidem licuit per anguſtias temporis, quantumque eſset rei præſenti ſatis, conſtituerim. Quæ quando abs te, Vir Eruditiſſime, atque Humaniſſime, requiri, certior fio, protinus, qualia ea cunque ſunt, ſimul inſerviendi, ſimul tui exquirendi judicii cauſa, libentiſſime exponam.

2. Apud Græcos Scriptores fruſtra nomina quæſivi noſtrorum amnium. Ex Latinis autem qui utrumque nominaverit, præter Plinium reperio neminem. Ejus hæc verba ſunt (1). *Ab eo* (Rubicone) *Sapis*, *&* *Vitis*, *&* *Anemo*; *Ravenna Sabinorum oppidum cum amne Bedeſe*. Quibus ex verbis illud contra quorundam opinionem, plane efficitur, de quo a te ſcio primo loco eſſe quæſitum, alium Vitim eſſe, alium Bedeſim.

3. Uter autem, quod ſecundo loco quærebas; is ſit quem nunc *Ronchum*, uter quem

[*] Videantur nunc Epiſtolæ ſequentes.

[1] Natur. Hiſt. l. 3. c. 15.

quem *Montonum* vocitamus, id vero longe difficilius mihi quidem videtur poſſe conſtitui. Neque enim locus eſt ullus, quod ſciam, Latinorum Scriptorum, unde alterutrum perſpicue appareat: quo fit, ut minus ſit nobis mirandum, poſterorum alios in alias, atque inter ſe adverſas, iviſſe ſententias. Siquid tamen video; in hac tanta difficultate is omnium optimus conjector fuerit, qui invenire poſſit, Ronchus an Montonus Plinii ætate propius Ravennam afflueret. Quid enim tunc propius affluebat, eum Bedeſim a Plino vocatum eſſe, intelligitur.

4. Non me fugit, Blondo civi meo longe aliam de Bedeſi ſententiam fuiſſe. *Cingunt*, inquit, (1) *Ravennam amnes duo Bediſum facientes: quorum qui ad dexteram, Montonus: qui ad ſiniſtram, olim Vitis, nunc Aquæductus dicitur:* & alio in loco (2), *amnem, quem juncti ſub urbis mœnibus ii torrentes efficiunt, Bedeſum veteres appellant Scriptores*. Quibus ex verbis duo conſequuntur, quorum ut alterum probari, ſic alterum facile improbari non poteſt. Nam ſi primi omnium Polentani; quod poſtremo a te quærebatur, aut Veneti iis fluviis Ravennam cinxiſſent; Blondus certe, qui intra centeſimum annum ex quo primi imperare cœperant Ravennatibus, in vicina urbe natus erat, Venetis autem imperantibus, ſcribebat, rem adeo ignorare non potuiſſet, ut vel Plinii tempore ad eundem modum ſe habuiſſe, exiſtimaret. Verum ut in illo errare non facile poterat, ita in hoc erraviſſe, complura indicant, quæ hic a nobis haud unam ob cauſam attendi juvat.

5. Primum quidem cum Strabonis ætate (id quod minime ignoras) (3) *intra paludes ita Ravenna poſita eſſet*, ut *aquis diffuſa, pontibus, ac lembis peragraretur;* veri non eſt ſimile, intra ſeptuaginta circiter annos rerum faciem uſque adeo fuiſſe mutatam, ut non modo fluviorum alveis duobus, ut nunc, cingeretur, ſed & tertius infra urbem extaret alveus in quem uterque confluerent, & ſic ad mare, ut adhuc conſpicimns, pervenirent, quando, Strabone quidem ſcribente (4), *cum a mari fierent inundationes non mediocrem* urbs ipſa *acciperet maris partem, adeo ut univerſa cœnoſitas, hinc fluctu marino, hinc fluminibus alluentibus, tetrum medicaretur odorem*. Certe is qui paulo poſt Plinium, Ravennæ fuit, Martialis non ita locorum mutatam faciem ſignificat, cum & *æquoream* Ravennam vocat (5), & dulcis illic aquæ penuriam non uno joco ſatis indicat (6). Sed neque is qui anno prope quadringenteſimo a Plinii morte, Ravenna tranſiens, Sidonius reticuit (7) *ſe ſe hinc ſalſum portis pelagus impingens, hinc cloacalem pultem foſſarum*, ut *in medio undarum ſitiret: quia nuſquam vel aquæductuum liquor integer, vel ciſterna defæcabilis, vel fons irriguus, vel puteus inlimis*. Porro inſequenti etiam ſæculo & Caſſiodorus, & Procopius, quorum hic ſe Ravennæ cum Beliſario fuiſſe, teſtatur (8), ille autem ibi & natus eſt & diu vixit, haud multo aliter urbis ejus ſitum propoſuerunt. Caſſiodorus enim, quantum ex Jornande intelligimus, qui ejus *Chronica de Gothis* in compendium redegit (9), urbem illam *inter paludes & pelagus* deſcripſit (10) *in modum inſulæ, influentium aquarum redundatione concluſam*. Procopius autem ab illa, inquit (11), *pedeſtrem exercitum excludunt aquæ, quibus Padus amnis, quem & Eridanum vocant, e montibus Gallicis eo decurrens, aliique fluvii navigabiles, & lacus urbem illam undique ambiunt;* tum illas quotidianas marini æſtus reciprocationes deſcribit, quas antea Claudians (12) indicaverat, utque *acceſſum muris expectarent* qui *res vitæ uſibus accommodatas* e mari *in urbem commercii gratia, aliamve ob cauſam inferre volebant*.

6. Quæ ſi omnia diligenter attenderimus; fluvios quidem in æſtuaria, ſive, ut Silius (13) loquitur, in *ſtagna paludoſæ Ravennæ* ſe ſe effudiſſe, intelligemus; cer-

[1] Ital. Illuſtr. Reg. 6. [2] Hiſt. Dec. 3. l. 8. [3] De Situ Orbis l. 5.
[4] Ibid. [5] l. 13. Epigr. 21. [6] l. 3. Epigr. 55. 56. [7] l. 1. Epiſt. 5.
[8] De Bello Goth. l. 2. c.29. [9] Præf. ad Hiſt de Reb. Goth. [10] c. 29.
[11] l. 1. c. 1. [12] Panegyr. de VI. Conſul. Honor.
[13] De Bello Punic. Sec. l. 8.

certos autem, ut nunc, alveos habuiſſe, quibus ejus cingerent mœnia, & tertium præterea infra urbem, in quem, ut adhuc videmus, confluentes, ad mare tenderent, qui Bedeſis vocaretur, non facile exiſtimabimus (*), præſertim cum Padus accederet, iſque, ſi quis alius, proxime Ravennam ambiret. Audi enim Sidonium (1). Ravennæ *oppidum duplex pars interluit Padi, cætera pars alluit: Qui ab alveo principali molium publicarum diſcerptus objectu, & per eaſdem, derivatis tramitibus exhauſtus, ſic dividua fluenta partitur, ut præbeant, mœnibus circumfuſa, præſidium, infuſa commercium.* Padum autem, hoc eſt Padi aquarum certam partem etiam eo quo Plinius ſcribebat, tempore Ravennam perveniſſe, hæc ejuſdem verba docent (2). Padus *Auguſta foſſa Ravennam trahitur, ubi Paduſa vocatur, quondam Meſſanicus appellatus* (**). Quibus in verbis etſi quædam ſunt ab aliis aliter & deſcripta, & intellecta, aliis in hac Foſſa, & circumjectis ſtagnis, aliis in eo unde hæc deducebatur, Spinetico Padi alveo Paduſam agnoſcentibus, de qua Virgilius (3), & Servius (4), & apud hunc Valgius, tum etiam Vibius Sequeſter (5), Claudianus (6), aliique meminerunt; tamen quod nobis hic ſatis eſt, ab nemine video in controverſiam vocari, præſertim cum Padum Ravennam perveniſſe, & alii poſtea, quos ſupra laudavimus, ſuis ipſi oculis conſpexerint, & Jornandes ex Caſſiodoro idem vel fuſius doceat (7); cujus verba operæ pretium fuerit perpendiſſe. Nam primum *a ſeptemtrionali plaga*, inquit, *ramus illi* (Ravennæ urbi) *ex Pado eſt, qui foſſa vocatur Aſconis*. Unde corrigendus, aut certe explicandus fuerat, ab Rubeo (8) etiam dico, duplex Ravennatis Agnelli locus (9), videlicet *extra portam S. Victoris non longe a ſtuvio, qui vocatur Foſſa-Sconti:* & *extra civitatem in loco, qui dicitur Foſſa-Sconii, juxta fluvium*. Deinde Jornandes continuo hæc ſubjicit. *A meridie idem ipſe Padus, quem ſolum fluviorum regem dicunt, cognomento Eridanus, ab Auguſto Imperatore altiſſima*, ſive, ut alii habent codices, *latiſſima foſſa demiſſus, qui ſeptima ſui alvei parte mediam influit civitatem. Ad oſtia ſua amœniſſimum portum præbens, claſſem CCXL*, ſive, ut in aliis libris, *CCL. navium, Dione referente, tutiſſima dudum credebatur recipere ſtatione*. Non ego quidem, ut Cluverius (10), Jornandem, vel potius Caſſiodorum, Virum doctiſſimum, quaſi *barbarum, & omnis abſtruſioris antiquitatis ignarum*, hic reprehenderim. Neque enim, ut Cluverius, intelligo inducentem Padum in urbem a meridie; ſed poſtquam eam interluerat, jam a meridie ſpectandum proponentem in ea videlicet Foſſa, quam Cluverius ipſe (11), fretus pervulgato ab ea ferme plaga *Fluminis veteris* cognomento, ab Auguſto conjicit in Claſſenſem, uſque Portum fuiſſe productam. Itaque (niſi quid præterea a librariis forte peccatum eſt) paulo aliter Jornandis verba interpungerem; unde is facilius, quem propoſui, intellectus exiſteret. Inducto autem a ſeptemtrionibus in urbem Pado, in oppoſitam autem plagam uſque ad Claſſem perducto eâ aquarum copiâ quæ tanto Portui eſſet utilis, non video ſane, quî per Padum traduci exiguæ præſertim, ut perſæpe ſunt, aquæ, alveique noſtrorum fluminum poſſent, ut Ravennam primum, quod nunc faciunt, a ſeptemtrionibus, & a meridie ambirent, deinde in communem alveum coirent, qui Bedeſis appellaretur; nedum qui *portum conſtitueret*, ut Rubeus (12) loquitur, *quem Plinius Beſedum appellavit*: Quanquam nec *Beſedum* in optimis quidem exemplaribus, ſed *Bedeſim*, & hunc non portum, ſed *amnem* Plinius memoravit: & qui ante Auguſtum ad Ravennam, neque exiguus, fuerat portus, is aut commune univerſi illius ſtagni, non peculiare certi amnis, oſtium fuit, aut ſi certi amnis, cur fuiſſe eorum fluminum potius, quæ ſæpenume-

ro,

[*] Videri nunc poteſt etiam Epiſt. IV. n. 14.
[**] De hac Foſſa videri nunc poteſt Epiſt. III.
[1] Epiſt. cit. 5.
[2] l. 3. c. 16.
[3] Æneid. l. 11.
[4] in eum locum.
[5] De Flumin.
[6] Panegyr. cit.
[7] c. 29. cit.
[8] Hiſtor. Ravenn. l. 3
[9] Lib. Pontific. P. 2. in Vita S. Maximiani c. 1. & 5.
[10] Ital. Antiq. l. 1. c.35.
[11] Ibid. c. 28.
[12] Hiſt. cit. l.1.

ro, ut torrentes ſolent, nullam propemodum aquam convehunt, quam illius Foſſæ cenſebitur, quæ multo, ut credunt, Auguſto antiquior, apud Plinium tamen Auguſtæ Foſſæ nomen tulit? Hæc enim, ſive, ut pleriſque placet, pro oſtio primo Padi a Plinio propoſita fuit, ſive non fuit; certe aquam jugiter, quippe ex Pado acceptam, vehebat. Cæterum in tanta rerum vetuſtate, ac tot mutationibus illius oræ, per mihi mirum videtur, non dubitaſſe Cluverium tradere (1), vel IϽC *annis ante Chriſtum natum*, imo etiam prius, *oſtium* eam *Foſſam habuiſſe idem, quod* Montonem & Ronchum *amneis apud Ravennam in mare effundebat: qui nunc*, inquit, *Ravennatium dicitur portus, vulgo porto di Ravenna*: quando ex Rubeo (2) ſcire poterat, anno 1563. id eſt annis ante vix LX *cum portus Ravennas ad Orientem hibernum poſitus, oblimatus arena, naves non exciperet, alio facto Viti, Montonique fluminibus alveo, ad Orientem æſtivum traductum eſſe*: tantum abeſt, ut quod ante duo & viginti ſæcula fuiſſet, pro certo poſſet conſtituere! Mihi vero ea omnia quæ diximus, perpendenti, ne Plinii quidem ætate hæc videntur flumina ſuum ſibi communem alveum infra urbem, oſtiumve habere potuiſſe.

7. Quem ergo, inquis, fluvium deſignare voluit Plinius, cum ſcripſit *Ravenna cum amne Bedeſe*? Illum videlicet, ut ſupra dixi, qui de fluviis duobus noſtris in paludes propius Ravennam tunc influebat. Uter autem eo tempore propius influeret Montonus, an Ronchus, quædam poſſunt conjecturæ indicare. Mitto illam quæ ex Rubeo capi fortaſſe poteſt, ſcribente (3), *primum* Ravennæ *baptiſmatis fontem in ea urbis parte conſtitutum ferri, quæ ad Arietem dicebatur, a fluvio, cui proxime accedit, nomen ſortita: quem nunc fluvium vulgari vocabulo Montonem appellamus*. Mitto alias, quæ ab Ronchi longe majori, quam Montoni, Ronchi, inquam, & Claſſenſis Portus; in quem aquam inferre oportebat, vicinitate trahi conjecturæ poſſunt, ut illuc potius quam Ravennam deflexiſſe Ronchum, putemus: & ſane Deſiderius Spretus (4) qui in ea Civitate ante extremum ſæculum XV. florebat, cum de Claſſenſi Portu vel ſuo tempore jam prorſus inutili, atque adeo nullo verba faceret, hujuſque rei cauſam, de qua in parte amplius videndum eſt (*), Blondum (5), ſecutus, fuiſſe, non dubitaret, *Sapis fluvii, & aliorum qui portum illum facere conſueverant, averſionem; nam aliud*, inquit, *in mare oſtium, quod Gervaſium dicitur multis ante ſæculis ſibi Sapis fluvius effecit: alii vero ad Urbem declinantes, Adriaticum mare aliud per oſtium influunt*; his quidem verbis etſi Ronchum pariter, Montonumque indicare voluit; qui tamen curſum utriuſque per ſuperiora loca perſpectum habeat, is intelliget, olim Montonum Ravennæ propiorem, quam Ronchum, fuiſſe. Sed his, aliiſque præteritis, ea potius conjectura in præſentia utemur, quam *Aquæductus* nomen ſuppediat; quo Ronchum accolæ, non Montonum, vocitarunt. Nam etſi Leander Albertus, qui, ut plures alii, mirum in modum quæ hos ad fluvios attinent, confundit, utrumque Aquæductum appellari, ſcribit (6); tamen & Blondus (7), & Rubeus (8), qui, non de alienis, ut illi, ſed de propriis loquebantur fluminibus, ut Forolivienſes quoque Hiſtorici (9), oſtenderunt, id nomen Roncho fuiſse peculiare. Itaque vel Albertus ipſe, non de Montono, ſed de Roncho diſerte hæc tradidit, quæ latine hic reddam. *Apud ipſum Ronchum (quem Ravennates Aquæductum appellant propterea quia hic ejuſdem fluminis alveus artificum manu factus fuit ad multa paſſuum millia, ſicuti etiam perſpicue apparet) tribus a Ravenna mill. paſſ. aſpera illa & cruenta contigit pugna ſacratiſſimo die Paſchatis Reſurrectionis Chriſti anno 1522. (ſic) inter Gallos & Hiſpanos &c.* Certum eſt, apud Ronchum anno 1512. (non apud Montonum anno 1513. ut ſcribunt (10) Ferrarius, & Baudrandus, qui in anno tamen non errat) pugnam

[1] c. 35. cit. [2] Hiſt. cit. l. 10. [3] Ibid. l. 1.
[4] De Urbis Raven. amplitud. l. 1. [*] Videri nunc poteſt Epiſt. V. n. 16.
[5] Ital. Illuſtr. Reg. 6. [6] Deſcrit. di tutta Italia Reg. 14. [7] Reg. cit. 6
[8] Hiſtor. Raven. l. 1. [9] Bonoli Iſtor. di Forlì l. 1.
[10] Lexic. Geogr. ad vocem Vitis.

gnam illam eſse pugnatam. Haud equidem inficias iverim, Montonum olim *per Gatinellam villam ſecundo ferme ab urbe Raven*na *lapide, in paludes influxiſſe*, quando Rubeus (1) *ejus rei cum vetuſta ipſa monumenta ſane multa fidem facere*, teſtatus eſt, *quæ* ipſe *anno a partu Virginis MCCLIIII. ſcripta, in Divi Vitalis Tabulario legit, tum fluminis ſepta, & molas frumentarias, juxta Divi Michaelis viam, ſecundo ab urbe milliario, dum ad coquendos lateres fornax ab illis Monachis effoderetur, repertas*. Non ideo tamen neceſse eſt, ut fluvius, cujus violentiam ex Forolivienſibus Hiſtoriis (2) ſcimus, alias etiam, & nominatim anno 1461. ruptis aggeribus, novum ſibi alveum feciſse, agroſque vel prope Ravennam inundaſſe; non, inquam, neceſſe eſt, ut quo monumenta illa indicant, eodem antea quoque influxerit, totus præſertim; neque enim facile Blondus, ut ſupra a nobis poſitum eſt, novum tantæ deductionis opus ignorare potuiſſet: aut ſi eodem totus influxit; non ei tamen alveus *ad multa paſſuum millia*, ut Roncho, parari debuit, nec certe ipſe, ut hic, Aquæductus vocatus eſt. Hæc de utriuſque fluminis ad Ravennam antiquiore curſu, quæ etiam abs te quærebantur, mihi ad hoc tempus comperta, faciunt, ut Bedeſim Plinio Montonum potius, quam Ronchum, dictum fuiſſe, conjiciam. Quod ſi ille Bedeſis; hic igitur Vitis Plinio fuerit.

8. Illud hoc loco me interrogari poſſe, ſcio, cur Plinius igitur, cum (*) *Sapim, & Vitim, & Anemonem* ordine memoraret, non Bedeſim Viti, & Anemoni interjecerit, quando Montonum inter hos duos fluere, neque ipſis minorem, videmus; ſed a Viti continuo ad Anemonem; ab Anemone autem Ravennam, & ad Bedeſim tranſiliverit? Ego vero id a Plinio ob eam rem eſſe factum, cenſeo, quæ ut Montono, non Roncho, peculiaris eſt, ita Montonum, non Ronchum, Bedeſim a Plinio nominatum eſſe, confirmat. Scire licet, Montonum fieri ex amniculis duobus, quorum nomina quæ apud Maginum (3) leguntur, neque vulgus, neque noſtri agnoſcunt Hiſtorici. Sed dexterum, Dantis (4) ætate, dictum *Acqua cheta* eſſe, conſtat; ſiniſter, id eſt Roncho propior, olim *Acqua viva* appellatus eſt (5). Hi non, ut modo videmus, ita & quondam ſupra Æmiliam viam, ſed infra hanc confluebant. Dexter enim dexterum; ſiniſter ſiniſtrum vetuſti Fori Livii perſtringebat latus; unde videlicet factum eſt, ut quæ utrinque additæ ſunt poſtea, urbis partes Suburbia vocatæ ſint, hodieque vocitentur, alterum quidem *Sclavoniæ*, alterum *Gottognorum*; quarum appellationum cauſas, in vulgus editas, hic referri nihil attinet, præſertim cum minus ſint fortaſſe probandæ. Sed de his alias (**): nunc ad ammiculos redeamus. Quorum ſiniſtrum ſecundum dexterum latus olim fluxiſſe ejus campi, qui ampliſſimum nunc eſt urbis noſtræ Forum, cum Paulus Bonolus (6) oſtendit prolatis verbis ex antiquo *Sermone* qui ſub nomine S. Petri Damiani circumfertur, nempe S. Mercurialis corpus *ſepultum eſt non longe a Livienſi Urbe ultra Amnem in optimo Mauſolæo, ubi ad laudem ſui nominis Baſilica eſt conſtructa*; tum illud idem ex vetuſtis monumentis conſtare, docuit Generoſus Eques, utrique, dum viveret, Minervæ deditus, Sigiſmundus Marcheſius (7), qui & unum produxit, unde non obſcure qui loca probe norunt, intelligant, eundem *fluvium* tunc *vocatum* fuiſſe *Beſeze*, quæ in voce antiquiſſimi nominis veſtigia mihi quidem apparere videntur, *Bedeſe*. Dexterum autem amniculum ea tranſiiſſe, qua depreſſus locus, & fortaſſe etiam nomen indicat Monaſterii S. Mariæ *della Ripa*, præclare pons demonſtrat antiqui operis, qui a proximis olim ædibus Gentis nobiliſſimæ, Moratinorum nomen ſervat, ab Romanis quondam, cum Æmiliam viam munirent, impoſitus, ut magni lapides, iique in vetuſtiſſimum fornicem commiſſi, oſtendunt, nunc, quamvis in eadem via, plane inutilis, aggeſtaque humo, & adjunctis ædificiis pene obrutus, ut vix nobis civibus ſit notus. Cum ergo priſcum

D 2 Livii

[1] l. 1. cit. [2] Marcheſi Supplem. Iſtor. l. 8. [*] Vid. ſupra, n. 2.
[3] Italia. Tav. 36. [4] Dante, Inferno Cant. 16. [5] Bonoli l. 1. cit.
[**] Videri nunc poteſt Epiſt. IX. n. 10. [6] l. eod. 1. [7] Supplem. cit. l. 3.

Livii. Forum inter amniculum utrumque non multo aliter ac uſque adhuc Ravennam vidimus inter duos amnes, jaceret; non ſecus ipſi ac Ravennæ, contigit, ut incolæ ab redundantibus utrinque aquis pericula ſubinde veriti, detrimenta aliquando experti, de utroque ſuperius conjungendo; amovendoque cogitarent. Itaque ergo qui antea infra Æmiliam viam confluebant, jam ſupra hanc unum in alveum, urbis portam quæ ad occidentem ſolem ſpectat, ut nunc videmus, prætergredientem ante aliquot ſæcula coacti ſunt, cujus facti memoriam ut olim ſupra urbem locus ſervabat, ab novo alveo *Flumen novum*, quod ex antiquis apparet monumentis, vocatus, ſic infra urbem locus qua ſiniſter amniculus antea ferebatur, hodieque retinet, quem *Flumen mortuum* appellitamus. Hæc cum ita ſint; plane intelligis, quî Plinius, cum aliquanto majora flumina, quæcunque in eo tractu Æmiliam interſecabant viam, ordine memoraret, duos illos, ut qui, ſi cum iis conferrentur, parvi erant amniculi, potuerit, ut ſolebat, omittere; eoſdemque poſteaquam in unum, cæteris æqualem, amnem confluxerant, cum propius Ravennam in ea ſtagna influentes videret, ibi denique commemorare. Quod cum ita proprium Montoni fuerit, ut Roncho nunquam convenerit; ſane & nobis hæc peculiaris cauſa eſt, cur Montonum potius, quam Ronchum, Bedeſis nomine a Plinio eſſe deſignatum, exiſtimemus. Quid vero Geographum eruditum Abrahamum Ortelium permoverit, ut conſtanter, ſiquis alius, in hac maneret ſententia, plane ignoramus. Sed certe ipſe cum diſerte ſcripſiſſet (1), *Bedeſis fluvius prope Ravennam, Plinio. Montone H. Rubeus vocat*, cumque multis poſt annis, ſecundis curis (2) plura in perdifficili Opere mutaviſſet; in his quidem verbis nihil mutavit.

9. Igitur ut Montonus Bedeſis, ita Ronchus Plinio Vitis fuerit, præſertim cum ad cæteras conjecturas accedat ſervatum apud ſuperiores Ronchi accolas Vitis nomen. Quod enim Bonolus (3) ſua ætate a Meldulenſibus etiam tum fieri, adnotavit, ut Ronchum ipſi Vitis nomine deſignarent, idem vel ulterioribus in locis hoc quoque tempore ſervari, ſum certior factus ab Joſepho Verlicchio, Docto Medico, meique amantiſſimo. Cum enim is in præſentia Galeatæ verſetur, quam Mevaniolam (*) Romanorum Municipium fuiſſe, non dubito, ad Ronchi ripam, neque ita procul ab ejus fontibus, poſitum; quærenti mihi per litteras, quibus vocabulis non modo ejus loci incolæ, ſed & agricolæ id ſoleant flumen appellare, continuo reſpondit, *vulgo vel ab agricolis ipſis vocari* Bidente, *&* Viti, *ab nonnullis autem Etruſcis* Ubbidiente. Cum vero *Bidentis* nomen & ipſi, & mihi inde ortum videatur, quod ad confluentes ejus fluminis fontium ſitum, atque adeo interjectum erat Bledæ oppidulum, de quo plura quæ hujus loci non ſunt, Foroliviensſes Hiſtorici attigere, *Pieda*, aut *Bida* in communiore accolarum ſermone dictum; non eſt cur id vocabulum, aut alterum in quod eſt corruptum, hic nos moretur, in iis *Bedeſis*, quod plures faciunt, veſtigia incaſſum quærentes. Reliquum eſt igitur Vitis nomen, quod unde natum ſit apud agreſtes præſertim homines, niſi a vetuſta illa, quaſi per manus tradita, Vitis appellatione, haud facile reperies.

10. Sed ne forte credas, me hodiernis vocabulis plus æquo tribuere ad res antiquiſſimas inquirendas, non cogitantem fortaſſe, quam ſæpe ejuſmodi ratio minus cautos homines in errorem conjecerit; ſic habeas velim, non modo id me cogitare, ſed & vereri maximopere conſueviſſe ex quo animadverti, fucum inde eſſe factum Viris graviſſimis, & in Re Geographica exercitatiſſimis Cluverio (4), Sanſonio (5), Cellario (6), & cæteris qui hos ſequuntur. Ne enim longius abeamus ab iis fluminibus de quibus nobis ſermo eſt; *Solona*, inquit Cluverius, *a qua oppidani* Solonates *haud dubie id fuit oppidum, quod IIII. millia ſupra Forum Livii in ſiniſtra - Montonis amnis ripa, vulgo hodie*

[1] Synonym. Geogr. ad vocem Bedeſis.
[2] Theſaur. Geogr. ad eand. vocem.
[3] l. 1. cit.
[*] Vid. Epiſt. XII. n. 4. & ſeqq.
[4] Ital. Antiq. l. 1. c. 28.
[5] Tab. inſcripta Italia Antiq.
[6] Notitia Orbis Antiq. l. 2. c. 9. n. 89.

die adpellatur Città del Sole; *quidpe pleraque per Italiam oppida, quorum nomini vox* Città, *ſive* Cività, *id eſt* Civitas *adpoſita eſt, eâ ipſâ antiquitatis ſuæ indicium faciunt. Et fuiſſe hoc tractu* Solonam *circa Sarſinam, & Ariminum, antiquus quoque teſtatur lapis*. Teſtatur certe, ideoque a nobis propius has urbes quæſita eſt, ut alias dicemus (*); ibi vero ubi Cluverius, recenti nomine deceptus, *haud dubie* inveniſſe credidit, nullo modo quærenda fuit. Nam quod nos a Majoribus accepimus, idem confirmatum leges ab Hiſtorico non ignobili Scipione Admirato (1), qui ubi narrat, Coſmum Magnum Etruriæ Ducem anno 1565. conſtituiſſe novum ædificare oppidum, quod ſibi propugnaculi loco eſſet, prope Salſubium ad ſines Agri Foroliviensis, hæc ſubjicit, quæ in latinum ſermonem vertam: *cujus oppidi cum primus lapis ſecundum conſuetos Eccleſiæ ritus a Sacerdote ponendus eſſet, repente autem cœlum undique nubibus eſſet opertum; ea tantum pars, ubi novum oppidum fundandum erat, Solis radiis aperta relicta eſt. Quod ſignum cum fauſti loco ominis haberetur; inde illa* Civitas Solis *eſt nuncupata*. Itaque oppidum non e ruinis excitatum, ſed in nudo agro tunc primum conditum annis vix quindecim antequam Cluverius naſceretur, tantum huic nominis fallaciâ impoſuit, ut pro vetuſtiſſima *Solona* habendum eſſe, non dubitaret. Quod minus tamen eſt mirum, quam ejuſmodi hallucinationem intra annos centum, & quod excurrit, necdum fuiſſe animadverſam, cum in Scriptis & Tabulis vel recentiſſimis Virorum alioqui Eruditiſſimorum retineri videamus: quos, & eos quos ſupra nominavi, ſilentium ſaltem admonere debuerat Leandri Alberti, & præſertim Blondi, qui ei loco adeo vicinus erat. Cum enim vel exigua quæque Italiæ oppidula, & ea in primis quæ antiquiora eſſe, ſuſpicabantur, com alibi, tum in ea vicinia, ut Caſtrum Mutilum, de quo alias (*) fortaſſe videbimus, perſenſerent; veri ſimile non erat, Solonam, ſiqua ejus rudera, aut ſi modo nomen ibi eorum ætate ſupereſſet, nedum ſi tunc Civitas iſta Solis extaret, fuiſſe omnino prætergrituros. At ſi in agnoſcenda Solona tantos Viros nominis decepit ſimilitudo; quanto magis mihi cavendum eſt, ne in antiquo Vii internoſcendo præſens mihi Vitis nomen imponat. Igitur ita aliquid tribuo præſenti nomini, ut cæteris conjecturis plus tribuam: quanquam multis ante ſæculis idem nomen eidem flumini datum video in Vita SS. Hilari, & Olybrii, Rubeo (2) nota. Hi enim Theoderici regis ætate prope Galigatam (nam ſic etiam aliquando ea quam ſupra memoravi, Galeata dicta eſt) vixiſſe ſcribuntur (3) *in excelſo atque edito monte, ſub quo Vitis amnis defluit, ab incolis, ut aliqui arbitrantur, Bidens adpellatus*. Non ſum neſcius, hæc a Cluverio (4) exagitari. *Haud procul inde*, inquit, *eſt fons fluvii, qui ſupra Æmiliam viam & oppidum Faventiam* (*Forum Livii* voluit ſcribere, ut ante me animadvertit Holſtenius (5)) *vulgo* Ronco, *infra vero* Bedeſo *vocatur. Hunc imperiti illi geographiæ antiquæ barbari* Bidentem *adpellarunt, eundemque opinati ſunt eſſe, qui apud Plinium vitiato jam tum vocabulo legebatur* Vitis: *quum diſertiſſimis verbis Plinius longe diverſum faciat ab hoc Bedeſim*. Quod ultimum ſicut ultro fateor; ita Ronchum *Bedeſo* ab accolis uſquam appellari, neſcio. Verum ut qui eam Vitam ſcripſerunt, barbari fuerint; non inde tamen conficitur, quin eo jam tempore ei flumini *Vitis* nomen tribueretur. Quod ſi illi barbari; num & Blondus (6), & Guicciardinus (7), & Jovius (8), & Rubeus (9); ut plures alios ſciens prætercam a quibus idem factum eſt; imperiti, & barbari fuerunt? Cum his noſtri Hiſtorici ſummo conſenſu fecerunt, & faciunt: nec memini in doctum aliquem ex noſtratibus Virum incidiſſe, qui non idem cenſeret.

11. Nec tamen nego, fuiſſe ex Italis, atque

[*] Videri nunc poteſt Epiſt. VIII. n. 9. & ſeq. [1] Iſtor. Fiorent. P. 2. l. 35.
[2] Hiſt. Ravenn. l. 3. [3] apud Cluver. c. 28. cit. [4] Ibid.
[5] Annotat. in Ital. Antiq. Cluverii ad hunc loc.
[6] Ital. Illuſtr. Reg. 6. & Hiſt. Dec. 3. l. 5. [7] Iſtor. d' Ital. l. 10.
[8] Vit. Leon. X. l. 2. [9] Hiſt. Rav. l. 1. l. 8. &c.

atque Externis, ſed ex his præſertim, complures quibus contra ac nobis viſum ſit; ut Montonum Vitis, aut certe Ronchum Bedeſis nomine deſignaverint. Quorum plerorumque auctoritas ut in cæteris apud me habet, ita in hoc quoque magnum pondus haberet, ſi in his fluviis deſignandis, deſcribendis, delineandis eoſdem ſibi probe cognitos fuiſſe, oſtenderent. Verum ex quo Leander *in eorum deſcriptione*, ſi Rubei (1) verbis uti licet, *cecutivit*, dici non poteſt in quanta plerique alii rerum confuſione verſentur, cum recentia ipſa, atque inter accolas certa, & pervulgata fluviorum vocabula, ac loca unde originem capiunt, aut qua fluunt, incredibilem in modum permiſceant, & pugnantia inter ſe loquantur (*). Quid vero de Tabulis dicam? quarum in aliis Ronchus, in aliis Montonus, in quibuſdam Anemo prorſus omittitur. Nempe ex harum inſpectione videtur factum, ut Vir cæteroquin Eruditiſſimus Montonum fuiſſe Anemonem crediderit, Ronchum Bedeſim, ignobilem autem torrentem Vitim. Sunt qui Anemonem Ravennæ a meridie appingant: ſunt qui in Anemonem Montonum pingunt deſinentem: ſunt qui Sapim fuiſſe Vitim, exiſtimare videantur. Quidam Ronchum ſic delineant, ut ab oriente ſole perſtringat Bertinorium: quod ut Forum Druentinorum eſſe potuerit; ſic cum Procopii *Petra Pertuſa*, quam nunc *Furlo* vocitamus; in hac tanta Geographiæ luce, qua Leonardus Aretinus carebat, confundi poſſe (**), non putabam. Nonnulli, & Præſtantiſſimi quidem Viri, eundem proponunt Ronchum, Ravennam a ſeptemtrionibus alluentem. Neque minus Illuſtres ſunt, qui Montonum Ravennæ appingunt ad meridiem, non minori profecto hallucinatione, quam cum Vatrenum, & Anemonem ſuæ quemque urbi ab occidente ſole. Denique alii Ronchum adeo ad Forum Livii admovent, ut Sapim ad Cæſenam: alii idem Forum inter Ronchum, & Montonum pari intervallo medium faciunt: alii Montoni confluentes Solonæ illi commentitiæ propiores, quam ei Foro: ne quidquam de iis dicam, qui Forum ipſum Ravennæ, quam Faventiæ, vicinius delineant. Ab his ego, aut ab aliis qui eoſdem ſequuntur, alia omnia diligentius perveſtigata eſſe, credam quam antiqua nomina eorum fluminum, quorum præſentia vocabula, origines, curſum, poſitum uſque adeo intelligam negligenter eſſe quæſita, cum hæc tamen ſint in propatulo; illa jaceant in obſcuro: hæc ipſis auribus, atque oculis percipiantur; ad illa non niſi per conjecturas accedere poſſimus. Quarum ut noſtras accepiſti, ita ſi eorum viciſſim quæras; multum vereor, apud eorum quidem pleroſque, ullas ut poſſis invenire. Nam aut nullas proferunt, aut iis ferme videntur niti, quæ ex illis quæ ſupra dicta ſunt, facile convellantur.

12. Sed quoniam Philippus Cluverius eorum ſententiæ eſt conſtantiſſime patrocinatus, neque is in præſentibus rebus inquirendis eadem quam in pleriſque aliis notavimus, negligentia fuit; quid tandem proferat Geographus certe, ſiquis alius his poſtremis ſæculis, doctiſſimus, & in veteribus monumentis verſandis exercitatiſſimus, a quo dudum in hac controverſia pendent cæteri, præſertim qui ſunt inter ipſos doctiores, atque illuſtriores, videamus. Quod ita faciemus, ut ſimul vox *Vitis* ſitne in Plinio retinenda, an vero in *Utis*, ut Cluverio placet, mutanda, diſpiciamus. *Inter hunc amnem (* Anemonem *)* & *Sapim duo ſunt flumina memoratu digna* (inquit Cluverius (2), qui hæc ne relegiſſe quidem videri poteſt) *uno ore in mare exeuntes apud Ravennam: quam utrinque cingunt, ab occaſu, vulgari vocabulo* Montone, *ab ortu* Bedeſo; *ſed qui ſuperiore ſui parte* Ronco *vocatur. Hic quum ſit ille Plinii* Bedeſis; *ſine controverſia alter erit is, qui in omnibus exemplaribus hactenus vitiato vocabulo legitur* Vitis: *quod haud dubie ipſe Plinius ſcripſit* Utis: *unde obliquus caſus fiebat* Utentis; *ut in Bruto agro* Trais Traentis *erat; qui nunc eſt vulgo* Tronto; & *in Trojano Aſiæ agro Simois* Simoentis; *nempe Græca formatione*. Duo hic præcipua affirmat Cluverius, alterum, Ronchum eſſe Plinii *Bedeſim*; alterum, Plinium non ſcripſiſſe *Vitis*

[1] l. eod. 1. [*] De his, & ſequentib. videri paſſim poterunt quæ ſequuntur Epiſtolæ.
[**] Vid. Epiſt. XIII. n. 9. & ſeqq. [2] Ital. Antiq. l. 1, c. 28.

eis, ſed *Utis*. Ab hoc incipiamus.

13. Locus eſt Livii (1), ut præclare noſti, ubi Gallorum tranſitu aliorum alio tempore, in aliaſque inter Alpes & Padum Italiæ partes expoſito, tum Bojorum Lingonumque, qui *cum jam inter Padum, atque Alpes omnia tenerentur, Pado rati-bus trajecto, non Etruſcos modo, ſed etiam Umbros agro pepulere; intra Apenninum tamen ſe ſe tenuere*; ad extremum hæc in vulgationibus libris addebantur. *Tum Senones, recentiſſimi advenarum, ab Uſente flumine uſque ad Atheſim fines habuere*. Cum duo hæc ultima fluviorum nomina cum iis minime convenirent, quæ cæteri Hiſtorici, neque cum his quæ Livius ipſe aut modo docuerat, aut mox erat traditurus; Sigonius (2) extitit qui id princeps animadverteret, profiteretúrque, *ſibi dubium non eſſe, quin eſſet legendum pro* Atheſim, Æſim; hunc enim Senonum extremum fuiſſe terminum, Veteres Scriptores prodidiſſe. De altero autem flumine in quo Livius citeriores ſtatuit Senonum fines, hoc eſt inter ipſos, & Bojos Lingoneſque, qui jam Etruſcos, atque Umbros ultra Apenninum expulerant, ſic cenſuit Sigonius. *De Uſente in iis locis flumine nihil adhuc comperi. Veteres libri habent* Utente, *mira inter ſe conſenſione, ut* Vite *legendum eſſe videatur*. Vitis *autem amnis meminit Plinius in iis locis. Uſens eſt in Campania*. Neque in aliis præterea Scriptis, ſiquando hæc aut de Livii ſententia, aut de ſua attigit, aliter, quod ſciam, ſcribendum putavit. Nam & Livium docere, ait (3), Senones *ab Vite flumine uſque ad Æſim fines habuiſſe*, & ipſe ita ſcripſit (4), *Boii quidem a Tarnaro amne uſque ad Vitim; Senones autem a Viti uſque ad Æſim*, & (5) *Ultra Æſim tenuerunt Galli Senones, ut opinor, uſque ad Vitim*. Igitur Sigonius quidem apud Livium potius *Utente* mutandum eſſe cenſuit in *Vite*, quam apud Plinium *Vitis* in *Utis*. Cluverius contra, *haud dubie ipſum Plinium ſcripſiſſe* Utis, affirmare non dubitat. Vidimus antea cum pariter affirmaret, Solonam *haud dubie* ibi fuiſſe, ubi nunquam fuit. At enim *antiqua* Livii *exemplaria mira conſenſione habent* ab Utente: quod præter Sigonium, & Cluverium, confirmat is qui Livium, *MSS. Codicum collatione recognitum* Oxonii edidit, Th. Hearnius. Ego vero cum id non omnino (*) diffitear; Plinii tamen Codices & vetuſtos, & recentes vel multo majori conſenſione habere *Vitis*, mihi contendere poſſe videor, quando præter Cluverii ipſius confeſſionem, *in omnibus exemplaribus* ita *legi*; non modo olim Dalecampius, qui *cum manuſcriptis codicibus attentiſſime* Plinium contulit, & Gelenius item, ac Pintianus, qui idem ſe feciſſe profeſſi ſunt, ſed neque Joannes Harduinus, incredibili Vir eruditione, & diligentia præditus, qui Plinium noſtra ætate accuratiſſime recenſuit, variantem ullam lectionem ad eam vocem adnotavit. Quin ne conjecturæ quidem Cluverii tantum tribuit, ut ipſam memoraret. Itaque neminem, quod ſciam, ad hoc tempus habemus, qui Plinium ediderit aliter, ac *Vitis* ſcribentem. At id vocabulum, inquit Cluverius, *in omnibus hactenus exemplaribus vitiatum eſt*. Sic tamen in longe etiam vetuſtiſſimis legebatur, quippe cum in perantiqua illa SS. Hilari, & Olybrii Vita ſupra viderimus diſerte fuiſſe ſcriptum, *monte, ſub quo Vitis amnis defluit*, indicio manifeſtiſſimo, quemadmodum apud Plinium vel iis ſæculis id vocabulum legeretur. At *apud Plinium vitiato jam tum vocabulo legebatur* Vitis. Hæ nimirum ſunt Cluverii reſponſiones, atque rationes, cur Plinianus *Vitis* in *Utis* mutandus ſit; quaſi vero nemini viciſſim liceret haud diſſimili ratione ſuſpicari, vitium fortaſſe in Liviano *Utente* deliteſcere, præſertim poſtquam Sigonius, non medio-cri Vir judicio, ibi *Vite* eſſe legendum exiſtimavit. Quid ergo eſt? Etſi cum Cluverio pro eo ac meretur, liberaliter agere mihi placet, ultroque hoc addere, multo facilius ab oſcitantibus librariis *Utis* in *Vitis*, quam *Vite* in *Utente* mutari potuiſſe; tamen ejus ſententiam ſi quis conjecturæ loco proponat; non improbabo: ſi ut monitum neceſſario ſervandum; non ac-

quie-

[1] Hiſtor. Dec. 1. l. 5. [2] in Scholiis ad eum Livii locum.
[3] De antiquo Jure Ital. l. 1. c. 16. [4] Hiſt. Bonon. l. 1.
[5] De ant. Jure Ital. c. cit. [*] Vid. Epiſt. V. n. 8. in fin.

quieſcam. Nam quid Plinius ipſe haud dubie ſcripſerit, neſcio; quid in omnibus ejus codicibus legatur, video.

14. Nunc ad alterum, quod Cluverius pariter affirmat, veniamus, illum Plinii *Bedeſim* eſſe Ronchum. Quid ita? Quia Ronchus ad Ravennam vulgari vocabulo *Bedeſo* appellatur. Quod Cluverius ex Leandri Alberti Deſcriptione (1) videtur ſumpſiſſe. Rubeus (2) tamen, qui certe, ut dixi, Ravennas erat, neque ita multo poſt Leandrum ſcribebat, id ignorabat; nam *Ronchum* quidem, vel, ut ab aliis, *Aquæductum* vocari, dixit; *Bedeſum* non dixit: imo Leandrum ea in parte *cæcutiviſſe*, ut ante etiam retuli, pronunciavit. Verum fac, *Bedeſum*; quod nec ipſe tamen unquam audivi; ad Ravennam appellitari. Si quis propterea eſſe *Bedeſim* Plinii, affirmet; at ego ex contrario eſſe Plinii *Vitim*, contendam propterea quia ab ſuperioribus accolis revera, ut oſtenſum eſt ſupra, dicitur *Viti*. Igitur cum iſta Cluverii ratio facile concidat, qua una, ut videtur, permotus, Ronchum eſſe Plinii *Bedeſim*, affirmavit; ſimul & hoc concidit, & illud quod hinc colligebat, alterum flumen eſſe Vitim, ſive, ut ipſe malebat, Utentem illum, quo a Boiis Senones dividebantur: niſi forte ex hoc ipſo poſſe alteram duci rationem multo firmiorem, putabat, cur Montonus Vitis, &, quod conſequeretur, Ronchus eſſet Bedeſis exiſtimandus. Ego vero ut Livii Utentem fateor Bojos a Senonibus diviſiſſe; ita ex hoc non video ſequi, Utentem in Montono potius, quam in Roncho, eſſe agnoſcendum. Quin veri ſimilius putaverim, quando quidem nihil eſt in Veterum Scriptorum locis quod aliter hic rem ſe habuiſſe, præclare oſtendat; veri ſimilius, inquam, putaverim, fuiſſe ejuſmodi fines ex conventione inter amicam utramque gentem conſtitutos in paulo majori flumine, quale eſt Ronchus, quam in minori, quale videlicet magna ex parte eſt, fuitque Montonus, quippe ab oſtio confluentes uſque par Roncho, inde vero ad ſummum uſque Apennini jugum in duos illos amniculos diviſus. At enim ſi in Roncho eos fines conſtituimus; Ravennam Boiis, eumque agrum in quo Forum Livii eſt, aſſignabimus: quæ Cluverius adjudicavit Senonibus. Nos vero, ſi non Cluverium; at Ptolemæum fortaſſis ſequemur, tanto clariorem Geographum, tantoque vetuſtiorem, quem Cluverius ipſe (3) fatetur, *hæc ex Veterum monumentis deſumpſiſſe*, videlicet *Senonum; Æſis fluminis oſtium, Sena Gallica, Fanum Fortunæ, Piſaurum, Ariminum. Bojorum Gallorum; Rubiconis amnis oſtium, Ravenna, Padi fluminis oſtium*. Quo in loco ſi Ptolemæus illos Bojorum fines ſpectavit, qui, deletis Senonibus, fuerunt; non inde tamen liquet, Ravennam quoque non ad Bojos antea, ſed ad Senones attinuiſse; quando Livius, cujus verba produximus ſupra, ante Senonum adventum, docuit, Bojos Lingoneſque, *Pado ratibus trajecto, non Etruſcos modo, ſed etiam Umbros*, quorum fuiſſe Ravennam conſtat, *agro pepuliſſe*. Sin Ptolemæus eos attendit Bojorum terminos, qui, florentibus Senonibus, fuerant, quod potius ejus ſermone videtur ſignificari; tum vero Livianum Utentem propius Rubiconem eſſe quærendum, apparet de Ptolemæi quidem ſententia: qua ſane quicunque ſtandum cenſeret, is minime probaret; ſi Cluverio plus æquo obſequentes, ex fluvii nomine qui ab Ravenna longius abeſſet, de Ravennatium fluviorum nominibus ita, ut ipſe, ſtatuiſſemus; aut in Plinio cenſuiſſemus, haud dubie *Vitis* in *Utis* eſſe mutandum: Quanquam ſi Ravennam, & Forum Livii Boiis potius, quam Senonibus, tribuerimus; non Ptolemæum tantummodo, verum etiam ipſum Cluverium ſequemur. Neque enim hic ſemper in contraria videtur perſtitiſſe ſententia, quippe qui alibi (4) Boiis, non Senonibus, *Forum Livii* diſerte attribuit, Senoneſque non ſemel ait (5) *inter Ravennam & Anconam urbes incoluiſſe*.

15. In hac tanta rerum antiquitate, atque obſcuritate non imprudenter ab Italis Doctiſſimis factum cenſeo, ut poſtquam Cluverium perlegiſſent, in noſtris tamen flu-

[1] Deſcrizione di tutta Italia Reg. 14.

[2] Hiſt. Ravenn. l. 1.

[3] Ital. Antiq l. 1. c. 28.

[4] Introduct. in Geograph. l. 3. c. 25.

[5] Ital. Ant. l. 1. c. 17. & 18.

fluviis latine appellandis eam quam a Majoribus quaſi per manus acceperant, conſuetudinem non deſererent, aut ſi forte novitate capti; deſeruiſſent, ad eandem poſtmodum ſe referrent. Sic Cæſenatum Hiſtoricus, Vir in primis doctus atque eruditus, Scipio Claramontius, qui Montonum *Vitim*, Ronchum *Bedeſim* in quibuſdam quidem Scriptis (1), contra autem in aliis (2), ut nos ſolemus, nominaverat, Simeoni filio procul dubio auctor fuit, ut in Apologia quadam pro ſe ſcribenda (3) conſuetudinem Rubei, Ronchum cum Blondo *Vitim* vocitantis, non improbaret. Sic; ut alios prætercam; Vir ætate hac noſtra ſingulari eruditione, doctrinaque ornatiſſimus Benedictus Bacchinius, cum in iis quæ ad Agnellum Ravennatem adnotavit (4), Ronchi meminiſſet, Rubeumque laudaſſet, ſine ulla addita animadverſione, Ronchus, inquit, *qui Vitis Antiquorum creditur*.

16. Hæc igitur omnia cum ita eſſent; mihi, atque his quos in conſilium adhibui, Clariſſimis Viris præſtare viſum eſt, ut quid Cluverius cenſuiſſet, Iis quidem quibus par erat, commemoraretur, at ſub Statua tamen quæ Ravennæ in Foro ponenda erat, ita, ſi iiſdem videretur, utriuſque fluminis nomina perſcriberentur, ut communior apud noſtrates ſententia fert, utque jam gemino in lapide ad Pontis capita legebantur, ne forte qui alia in Foro, alia ad Pontem animadverteret, non de iiſdem utrobique fluminibus agi, exiſtimaret. Tu vero, Vir Eruditiſſime, ſi præter ea de quibus quæſiveras, multo plura in his Litteris invenies; pro tua Humanitate ſic reputabis, me propter occupationes cæteras, & anguſtias temporis non ſatis ſpatii habuiſſe, ut, ſeligendo, brevior eſſem, tum illud ſpectaſſe, ut qua es Prudentia, & Eruditione, quanto plura eſſent quæ tecum communicarem, tanto plura forent, de quibus judicium acciperem tuum. Vale.

D. Patavii XVIII. Kal. Quinctiles CIↃ IↃCC XXXVIII.

EPISTOLA ÆMILIANA III.

AD AMICUM.

Ægre tuli, te qui ſæpius in Patria eſse ſoleas, hoc potiſſimum tempore abeſse. Huc enim veneram ea mente, ut ſuper iis rebus longos ſermones conferremus quas annis ab hinc quatuor nunquam ex me quærere deſtitiſti. Ex quo enim me inter Academicos noſtros hic diſſerentem audiveras ſecundum ea quæ duabus Epiſtolis, tecum poſtmodum communicatis, altera ad Marcheſium (5), altera autem ad Poggium (6) ſcripſeram; primum coram, tum deinde per litteras ſæpenumero petiiſti, ut quidquid in ſingulis prætermittens, in aliud tempus rejeciſſem, id tecum omne communicarem. Igitur quod gravioribus aſſidue diſtentus occupationibus, facere antea non potui, habebam in animo nunc facere, cum hic videlicet otii aliquid futurum eſſet, tuaque me doctrina, & eruditio non mediocriter in ejuſmodi perquiſitionibus, ſicuti ſperabam, juvare poſſet. Verum quando ſic accidit, ut quæ per colloquia non liceat, ea per epiſtolas ſint tractanda; noli tu committere, ut ſi meis ipſe partibus non defuero, tu deſis tuis; ſed poſtquam omnia

[1] Cæſen. Hiſt. l. 8. & 12. & 14. [2] Apparat. Hiſt. P. 2.
[3] Content. Apolog. de Cæſena Triumph. l. 1. [4] Obſervat. ad Vitam S. Apollinar.
[5] Epiſt. I. [6] Epiſt. II.

omnia perſcripſero, tu viciſſim de ſingulis quid ſentias, candide, ut ſoles, diligenterque reſcribito.

2. In Epiſtola ad Poggium; in ea enim præſertim ſunt plura, quæ fuſius alias examinanda reliquimus; illud præcipue occurrit cum per ſe dignum quod inquiratur, tum ad cætera ordine perſequenda ſatis commodum, quæ olim facies rerum eſſet late undique circum Ravennam. Etſi enim in illa Epiſtola attigimus quæ tunc propoſito ſatis eſſent; tamen & quædam accuratius poterant, & ſingula fuſius perquiri. dgitur cum recte ab Rubeo (1) ſcriptum ſit, fuiſſe eam urbem *inter marinas undas, & in æſtuariis ſitam, & quinque fluminibus, Pado ſcilicet, Anemone, Montone, Viti, & Sapi, circa eam olim confluentibus, cinctam;* nunc juvabit hæc ſingula expendere, & a fluminibus, atque adeo a Pado initium ducere.

3. Plinius (2) ubi illud ſcripſit, Padus, *quia largius vomit, ſeptem maria dictus facere;* ibi continuo, quaſi ejus ſeptem oſtia enumeraturus, hæc ſubjicit. *Auguſta foſſa Ravennam trahitur, ubi Paduſa vocatur, quondam Meſſanicus appellatus. Proximum inde oſtium magnitudinem portus habet, qui Vatreni dicitur. --- Hoc ante Eridanum oſtium dictum eſt, aliis Spineticum ab urbe Spina, quæ fuit juxta. --- Auget ibi Padum Vatrenus amnis ex Forocornelienſi agro. Proximum inde oſtium Capraſiæ, dein Sagis, dein Volane. --- Inde oſtia plena. Carbonaria, ac foſſiones Philiſtinæ, quod alii Tartharum vocant.* Niſi in ea voce *plena*, de qua nonnunquam dubitavi, ſubeſſe mendum, ſuſpicemur, ſexti oſtii nomine ſic depravato; neceſſe eſt, ut, ſicuti indicavit Sabellicus (3), & diſertius Volaterranus (4), unum Padi oſtium fuiſſe agnoſcamus ad Ravennam; quo ſeptem illorum oſtiorum conſtet numerus. Hæc ſententia poſtea Hondii (5) fuit, & ante hunc Cluverii (6), qui huc traxit non modo quod in Itinerario eſt, Antonino adſcripto, *ab Arimino recto itinere Ravennam M. P. XXXIII. Inde navigantur ſeptem maria*, ſed & illa quæ in Epiſtola ad Poggium (7) produximus, Jornandis verba, de Ravenna loquentis, Padus *SEPTIMA ſui alvei parte mediam influit civitatem.* Quin etiam ii qui apud Rubeum (8) indicantur, verſuum Dantis Interpretes, quibus verſibus Franciſcam illam Guidonis Polentani, Ravennæ domini, filiam, ſuam Patriam ſic deſcribentem induxit (9).

Siede la terra, dove nata fui,
Sù la marina dove il Pò diſcende,
Per aver pace, co' ſeguaci ſui,

plerique exiſtimabant, Dantem *ſequutum fuiſſe veterem curſum, quo Ravennam circumdabat, atque interfluebat Padus:* quanquam, ut facile videre potes, minus neceſſaria hæc erat interpretatio, nec Franciſcæ conveniens, cum hujus ætate Dantes, quippe Ravennæ verſatus, ibique, non multo pluribus, quam triginta, annis poſt ipſam mortuus, egregie ſciret, non amplius Padum Ravennam interfluxiſſe; Montonum enim, ut alias ad te ſcribentes (10) demonſtrabimus, non in Padum eo tempore, ſed in mare influxiſſe, Dantis alii verſus oſtendunt. Neque tamen vel priſcis temporibus neceſſarium eſt, ampliorem quandam, ſi cum cæteris Padi conferas, hujus partem illuc ſe inferentem intelligere; quando Plinius haud aliud ſcripſit, quam Padum *Auguſta foſſa Ravennam trahi.* Quæ primum foſſa quanta fuerit, deinde vero quanto contractior facta ſit, ac demum ut nulla, videamus.

4. Ex Spinetico, qui diu fuit omnium maximus, Padi alveo foſſam de qua Plinius loquitur, initium cepiſſe infra Vatreni fluminis confluentes, ex ipſo propoſito (11) Plinii loco manifeſtum eſt. Ille enim alveus ordine erat ex ſex reliquis Ravennæ propior, augebaturque Vaterno amne ex Forocornelienſi agro, quod minime fieri potuiſſet, ſi foſſam poneres ſupra confluxum incepiſſe ejuſdem amnis. Neque enim amplius ei confluxui fuiſſet locus, interjecta hac inter Vatrenum, & Padum foſſa. Itaque in ſtagna, non in Pa-

[1] Hiſt. Raven. l. 1. [2] Nat. Hiſt. l. 3. c. 16. [3] Rer. Venet. Dec. 4. l. 1.
[4] Comment. Urban. l. 4. Reg. Tranſpad. [5] Ital. hodiern. Deſcript.
[6] Ital. Antiq. l. 1. c. 28. & 35. [7] n. 4. [8] Hiſt. cit. l. 6. ad A. 128.
[9] InfernoCant. 5. [10] Epiſt. IV. n. 6. [11] ſupra, n. 3.

Padum, influxiſſet Vatrenus haud ſecus ac proximi, quos poſtea memorabimus, fluvii ex Faventino agro, & Forolivienſi: quos quidem in Padum haud confluxiſſe, non modo ſilentium Plinii indicat, de Vatreno fluvio, non adeo his majori, cæteroquin loquentis, imo illius alvei Padi oſtium *portum Vatreni dictum* eſſe, ſcribentis; ſed etiam Forolivienſis agri longior ab eo alveo diſtantia, & declivior in ſtagna Ravennatia ſitus confirmant. Inde igitur, unde indicavimus, deducta foſſa Ravennam fuit; non *a Ferraria uſque*, unde, niſi benignius interpreteris, deducere videtur Philippus Ferrarius (1). *Paduſa*, inquit, *Padoa Polybio*, Canal di S. Alberto, *foſſa Padi, quæ & Meſſanicus fluvius, & Foſſa anguſta, teſte Plinio, vocatur, qua a Ferraria Ravennam uſque navigatur*. Et alia ſunt in his verbis quæ aliter dicta vellem; ſed illud præſertim, quod hic perpendendum eſt; *Foſſa anguſta*. Nam qualis ea cunque fuerit ante Auguſtum; tamen ne ducentis quidem ante hunc annis anguſta eſſe potuit, ſi vel tunc pro uno Padi alveo, & oſtio acceptam fuiſſe, recte conjicit Cluverius (2). At Plinii tempore, quod cum Ferrario ſpectamus, pro ejuſmodi alveo, & oſtio acceptam, *largius* certe *vomuiſſe*, & unum ex *ſeptem* illis *maribus* fuiſſe, intelligis: quo igitur modo *anguſta* fuerit, ſive ad Ravennam in Adriaticum Sinum ſe effunderet, ſive potius ſecundum Cluverii conjecturam ex Jornandis loco, a nobis alias (3) deſcripto, ad Claſſenſem illum ampliſſimum portum efficiendum ab Auguſto producta eſset? Ab hujus igitur nomine totam fuiſse deinde Foſsam *Auguſtam* vocatam, nec niſi oſcitantia librariorum mutata aliquando in Plinio litterula, *anguſtam* ſcribi cœptam eſse, multo veri ſimilius eſt, præſertim cum ignorarent illi, quam latos alveos effoſsos Latini ſæpe foſſarum nomine deſignaſsent, ut alibi cum *Foſſam Marianam*, *Druſianam*, *Papirianam*, *Clodiam* dixere; imo hic etiam in Padi alveis, cum unum, qui nunc eſt omnium maximus, *Foſſiones Philiſtinas*, ut propoſitus Plinii oſtendit locus, vocarunt. Cæterum plures Docti etiam Viri, qui ſæculis ſcripſere huic noſtro propioribus, *anguſtam* legere perrexerunt, iis quas ipſi videbant, & ego infra commemorabo, hujus Foſsæ anguſtiis, ut opinor, in errorem inducti.

5. Igitur neque rem incredibilem in modum amplifico, ut Foſsam hanc unum quendam ex latiſſimis Padi alveis fuiſse, credam, neque contra uſque adeo exiguo, ut cum Rubeo (4) ipſis Virgilii, Pliniique temporibus fuiſſe cenſeam *modicum rivum*, & *foſſam*, *atque amniculum*, *quo Padi aqua Ravennam derivabatur*, *olim Meſſanicum appellatum*, ſic ut; quod etiam ſcribit (5); *neque ea in mare foſſa influeret*, *ſed per paludem*, *in qua ſita Ravenna --- erat*, *funderetur*, *diſpergereturque*. Scilicet quid priſcis illis eſſet, fieretque temporibus, minime ex iis erat quæ deinceps acciderunt, exiſtimandum. Limus enim ſimul cum aqua tum ex Spinetico Padi alveo, tum ex Anemone demum, & Bedeſi in foſſam hanc ſenſim quidem, ſed per ſæcula invectus, primum fecit qualem Rubeus, vel initio fuiſſe, credidit, pro uno ex ſeptem Padi alveis non agnoſcendam, tum deinde ſæculis aliis additis, effecit denique ineptam illi navigationi, cujus tandiu præbuerat uſum. Nam certe ſub ipſa ferme Auguſti tempora hæc ab Strabone (6) ſcripta ſunt. Ex Placentia *Ravennam per Padum navigatio eſt dierum duorum*, *noctiumque totidem*. Sæculo autem V. quo Sidonius (7) navigationem pariter per Padum deſcripſit ſuam, etſi ex certo hujus verbo, de quo diſputare hic nolo, viſa eſt Rubeo (8) illa arctior foſſa, & fortaſſe in parte facta jam erat; tamen & Padum ea ratione qua a me alibi (9) ſcriptum eſt, memoravit, qui interlueret, allueretque Ravennam, & quam expedito itinere ad hanc appulerit, non obſcure oſtendit. *Brixillum oppidum*, inquit, *dum ſuccedenti Æmiliano nautæ decedit Venetus remex, tantum ut exiremus, intravimus; Ravennam paulopoſt curſu dexteriore ſubeuntes*.

E 2 Sub

[1] Lexic. Geogr. ad vocem Paduſa. [2] Ital. Ant. c. 35. cit. [3] Epiſt. II. n. 6. [4] Hiſt. cit. l. 1. [5] l. 6. [6] De Situ Orb. l. 5. [7] l. 1. Epiſt. 5. [8] l. 6. cit. [9] Epiſt. II. n. 6.

Sub initium quidem Sæculi IX. foſſam hanc Rubeo (1) crediderim jam *navigari niſi minoribus navigiis*, non potuiſſe, ſic tamen ut rurſus *multo quam eſſet antea*, ſæculis videlicet proximis, *navigabilior* facta ſit. Certe Liutprandum (2) ſæculo X. ſcripſiſſe, video, Othonem I. Cæſarem *Papiæ navim conſcendiſſe, ac per Eridani alveum Ravennam uſque perveniſſe*. Sed non ſic facile eidem Rubeo (3) credam, ſæculo XIV. *oſtium* hujus foſſæ, *in quod Padus influebat, obſtructum* fuiſse, & jam tum *alveum remanſiſſe paluſtris aquæ plenum, quod & nunc*, inquit, *cernimus*. Namque ut minime hic quæram, num id revera ſignificent verba, quibus nititur, Joannis Boccaccii in libello de Fluminibus; neque iis alia opponam ex ejuſdem Philocopo (4) ubi Phileni iter narrans, Ravenna, ait, per Padum Mantuam veniſse; Blondus (5) utique, & Spretus (6), quorum alter poſt medium ſæculum XV. eſt mortuus, alter ante extremum idem ſæculum Ravennæ florebat, Rubeo non obſcure adverſantur, cum Blondus hanc foſsam *in Padum* tunc ſcripſerit *navigia perferre*, Spretus autem *in fluvium Eridanum derivare*.

6. Cæterum jam ante Blondi ætatem non negavero tum limo uſque & uſque convecto, tum ob aquarum in Spinetico alveo imminutionem, aquæ etiam quæ in foſsam hanc influebat, copia magis magiſque imminuta, foſsæ & altitudinem, & latitudinem uſque adeo decreviſse, ut pro uno Padi alveo amplius agnoſci non potuerit. Nec tamen propterea ab eodem Blondo (7) ſcriptum oportuit, conſtare, *a Pado ſemper duodecimo milliario abfuiſſe* Ravennam, & hoc nomine arguendum Procopium, quod eam urbem tradiderit *a Pado mediam fuiſſe diviſam*. Nam neque is, ſed ut alias (8) utriuſque prolatis verbis oſtendimus, Sidonius, & Jornandes hoc tradiderunt, & vere quidem: nec cum Procopius (9) Ravennam decurrere Padum, ſcripſit; aliud quam quod ipſe, & tot veteres Auctores conſpexerant, ſcripſit; quamvis Blondus ob tantam rerum mutationem nec videre amplius poſset, neque agnoſcere. Hujus tamen ætate *Ravennæ mœnia ſecus Montonum amnem* illa etiamtum foſsa *attingebat* (10): quo poſt initium quoque ſeculi XVI. propemodum perveniſse, ex ipſo Rubeo (11) apparet. Tunc enim cum Ravenna immeritiſſimo direpta eſt, *ad Hadrianam ferme urbis portam* fuiſse *Ferrarienſes naves*, commemorat, *quæ a Pado per Foſſam Meſſaniam commeatum Gallo exercitui Ferraria devehebant*; ut ne tum quidem obſtructum fuiſse ad Padum ejus foſsæ oſtium videatur. Idemque *ad* eandem illam *portam ſua ætate* eam *foſſam perveniſſe*, confirmat (12) quæ tamen tunc cum ſcriberet, jam *diſtabat ſecundo ferme ab urbe lapide*. Verum ante medium illud ſæculum XVI. cum eadem foſsa *ob cœnum fundo inhærens*, *jam eſſet navigationi inepta — per foſſam percolam — uſque a D. Petri in armentario, inde per — paludes breviore via novam* fuiſse *perductam*, idem Rubeus (13) docuit. Quem ſi diligenter ii qui ab eo tempore ad hunc diem ſcripſerunt, Geographi perlegiſsent Ortelius (14), Merula (15), Cluverius (16), Hondius (17), Ferrarius (18), Baudrandus (19), Cellarius (20): ut alios, & in his recentiſſimos præſertim omittam; haud commiſiſsent, ut qua via, ſua quiſque ætate *Canalem S. Alberti* duci, cernebant, eadem quoque ductam illam vetuſtiſſimam Foſsam credidiſse viderentur. Sed & is Canalis, quem jam *ſtagnantem*, *vadoſum*, *arctumque* adeo, ut *remis non pateret locus*, nonnulli eorum conſpexerant, is, inquam, obſtructo ad Padum oſtio, denique eo redactus eſt, ut ne ipſe quidem, etſi ab recentiſſimis ponitur, occurrat amplius, vix aliquo ſui, ut ſuperiore menſe vidi, alicubi veſtigio relicto.

7. Miraris fortaſse, me ſuper hac Foſsa nullum

[1] Hiſt. cit. l. 5. [2] Hiſt. l. 6. c. 6. [3] Hiſt. cit. l. 1. [4] l. 4.
[5] Hiſtor. Dec. 3. l. 8. [6] De Urb. Ravenn. amplit. &c. l. 1.
[7] Hiſt. Dec. 1. l. 4. [8] Epiſt. II. n. 5. 6. [9] De Bello Goth. l. 4. c. 1.
[10] Italiæ Illuſt. Reg. 6. [11] Hiſt. Ravenn. l. 8. [12] l. 1. [13] l. 9.
[14] Synon. Geogr. in Paduſa [15] Coſmogr. P. 2. l. 4. c. 11.
[16] Ital. Illuſtr. l. 1. c. 35. [17] Ital. univerſal. Deſcript.
[18] [19] Lexic. Geogr. in Paduſa &c. [20] Notit. Orb. ant. l. 2. c. 9. n. 226.

nullum produxiſse locum Ravennatis Auctoris, qui IX. ſcribebat ſæculo, eamque Foſsam, nec ſemel, commemoravit, ut a me in alia Epiſtola (1) indicatum eſt. Ego vero de induſtria huc diſtuli, ne ſeriem temporum longius abrumperem, ſi antea locos illius proferrem, hoſque illuſtrare, quo ad ejus poſsem, conarer. Is fuit Abbas S. Mariæ ad Blachernas, cujus Liber Pontificalis a Viro Doctiſſimo ætate noſtra editus, & Præfationibus, atque Obſervationibus ornatus eſt; Agnellus, qui & Andreas appellatus. Nam & ipſe de ſe in Vita S. Maximini ſcripſit, *nomine Agnellus, qui Andreas vocabatur*, & Scholaſticus quidam in verſibus ei libro præfixis,

nomine dictus
A puero Agnellus fuit, Andreaſque juventa.

Quod ne factum credas cum in ſacram Monachorum Familiam adſcriberetur; animadverte quod de ipſo, Viri Eruditiſſimi tradiderunt, *fuiſſe Ravennatem, & Presbyterum, non Monachum, etſi Abbatis titulum geſſit*. Vide igitur, num attinere id forte poſſit ad aliquam Ravennatis Eccleſiæ conſuetudinem; non ad eam tamen quam ex ſæpius laudato Rubeo (2) didici ad ſua uſque tempora viguiſse, ut *alterum infanti nomen imponeretur, cum ſacro tingebatur lavacro —, altero nomine appellaretur, cum inducebatur in templum, adhuc ante fores exiſtens: ſic ut omnibus eſſent Ravennatibus duo nomina, cum tamen eo deinde ſolo uterentur, quo appellabantur ad baptiſmatis lavacrum. Hoc ritu me*, inquit, Rubeus, *qui dum Divino beneficio ſacro fonte abluerer, Hieronymi nomine ſum vocatus, ad ipſas templi fores, Euſebii — nomine appellarunt.* Nunc quando is vetus Scriptor quis fuerit, vidimus; quid de fluviis ſcripſerit Ravennæ proximis, videamus. Plura ſunt in Vita Felicis (3), in quibus ante hoc decennium Cl. Weſselingius (4) non illaudabilem operam poſuit. Illa cum Blondus (5) olim legiſset, recte quidem in parte cenſuit, *magnam oſtendere fluviorum, populorum, & locorum regionis mutationem*; ſed illud in primis non recte, *Padum Bononiæ tunc propinquum ea Agnelli deſcriptione plane oſtendi*. Scilicet Blondum illa in errorem adduxerunt verba, *Coriandri campos, & loca omnia circa phalanges armatæ, Bononienſes tranſmiſſo Eridano parte Lionis ſervent*, ſive, ut cum Weſſelingio malumus legere, *portum*, de quo alibi (6), *Leonis*. Apparet autem minime neceſſe eſſe, ut propterea Padus tunc eſſet Bononiæ vicinior, quando & Sarſinates, procul diſſita in montibus civitas, paulo ante juſſi fuerant ad *littora* & *portus*, ſive ad *Cerviam*, ut Weſſelingius mavult, urbem maritimam, *excubare*. Contra apparet ex aliis etiam Agnelli verbis in eo capite, & proximo ſuperiore, Padum fuiſſe non procul Ravenna: ad cujus defenſionem tot populi acciti fuerant adverſus Theodorum patricium, & Siculæ claſſis præfectum, ut vel ex Blondo eodem (7) conſtat, & Bernardo Juſtiniano (8). Hunc Theodorum, *ignotum quendam* ex ſilentio, opinor, Agnelli, hujus Editor, alioquin Eruditiſſimus, vocat (9). Qui egregie huc adnotat (10), ex memoratis ab Agnello excubiis omnibus *fortaſſis agnoſci poſſe, qui per ea tempora* (poſt initium ſcilicet ſæculi VIII.) *eſſent Exarchatus fines, a Sarſina videlicet Ravennam uſque. Faciem præterea circumpoſiti Ravennatis agri agnoſcere proclive, & Eridanum non longe ab urbe fluxiſſe intermedio campo, quem Coriandri vocabant, ad cujus fluminis Oſtia Portum extitiſſe, ubi merces, militeſque exponi ſolebant*. Sed de his, & de aliis quæ in Felicis Vita ſunt, alibi (11) erit opportunior ſcribendi locus.

8. Nunc quæ in Joannis, qui Felici ſucceſſit, Vita (12) ab Agnello ſcripta ſunt, diligentius expendamus. Simul enim quædam ex modo indicatis, ſimul plura alia illuſtrabuntur, ad propoſitum attinentia. Primo capite mentio fit *Portæ*, *quæ dici-*

[1] II. n. 6. [2] Hiſt. Raven. l. 11. [3] P. 2. c. 3.
[4] Adnot. ad Veter. Rom. Itinerar. ad Iter ab Urbe Mediol. [5] Hiſt. Dec. 1. l. 10.
[6] Epiſt. VII. n. 7. [7] l. modo cit. [8] De Orig. Urb. Vener. &c. l. 9.
[9] Obſ. ad Felic. Vit. n. 3. [10] Ibid. n. 4. [11] Epiſt. VII. n. 7.
[12] P. 2.

tur Vicus ſalutaris, *quæ erat juxta fluvium Pantheum*, mox vero & alterius *Portæ*, *quæ pergit ad Vicum Leproſum*, *ubi eſt pons ex baſibus factivis*, ſive, ut habet Codex, *factus*. Altero autem capite hæc, a nobis magis attendenda, ſcribit Agnellus. *Ravenniani egreſſi ſunt ad eum* (Ducem quendam Græcum) *more præliandi in campum Coriandri*. *Qui ſimulata fuga terga dantes*, *cum perveniſſent ad ſtadium Tabulæ*, *ubi pro ſigno terminus lapideus fixus eſt*, *reverſi &c.* Tum narrat, ut Græci revera ipſi *cœperint fugere*, *infra dromonibus putantes ſe liberare*. *Tunc* noſtri, inquit, *circumdederunt eos cum cymbis & carabis*, *& irruentes ſuper Byzantios*, *omnes interfecerunt*, *& corpora eorum in Eridanum præcipitaverunt*; *& ſic fuit*, *ut per annos VI. ex Patheremo* (vel ut Codex habet, *Pathereno*) *nullus inde unquam piſcem comederet*. Unus, an plures, & qui fluvii utroque capite ſint ab Agnello deſignati, & prope, an procul Ravenna, & ad quam plagam hæc quæ narrantur, acciderint, tunc conjiciemus, cum prius quid huc adnotaverit Doctiſſimus Editor (1), modeſte, & pro veri dumtaxat ſtudio in rebus perobſcuris expenderimus. *Fluvius*, inquit, *qui hic non longe a Padi oſtiis fluxiſſe indicatur*, *primum quidem Pantheon corrupte*, *ſecundo Patheremus dicitur*. *Foſſam fuiſſe cenſeo ex vicino Paduſæ ſtagno fluentem*, *quæ piſcoſa Ravennatibus*, *uti Paduſa ipſa*, *de qua Virgilius* „ *piſcoſove amne Paduſæ*. „

9. Quam ad plagam eſſet fluvius Pantheus, a Porta juxta quam erat, intelligendum eſt. Ea duxiſſe videtur ad Vicum Salutarem, ut altera, ubi pons erat, ducebat ad Vicum Leproſum, ſeu Leproſorum. Agnelli Editor non ignoravit, *dubitaviſſe notarum marginalium* (in Codice) *Auctorem an* ea quæ ibi dicuntur, *intelligi deberent de Civitate Claſſis*, *quæ per eam occaſionem ſubverſa ſit*; *ob id fortaſſis*, *quod porta Vicus Leproſi ad Claſſenſem urbem* ingreſſum *præberet*, nec Editor negat, *potuiſſe tum Claſſem primum occupari*; Ravennam deinde. Ego vero etſi ex Agnelli contextu video, duas illas Portas unius fuiſſe ejuſdemque urbis; nandum omnes cives concurrerent ad defendendam primam illam Portam quæ ad Vicum ſpectabat Salutarem, alteram quæ ducebat ad Vicum Leproſorum, aperuit proditor; tamen in hoc arguendo non immorabor; imo duos illos Vicos ad urbem Claſſenſem attinuiſſe, comprobabo. Nam primum hæc apud Rubeum (2) lego, *ſe ad Claſſenſe oppidum conferret*, *in vicum*, *cui Leproſorum cognomentum erat*, tum illa quoque (3) *Sepultus* (S. Severus) *eſt in Claſſe oppido*, *haud procul a regione*, *quam ſalutarem vocabant*, *quo loco inſequentibus temporibus ejus nomini erectum templum eſt*. Ipſe autem Agnellus in Vita S. Severi (4) hujus *Eccleſiam* memorat *ſitam in civitate dudum Claſſis*, *non longe a regione quæ dicitur Salutaris uſque in præſentem diem*, ſive, ut alio in loco (5) *in regione*, *quæ vocatur Vico Salutaris*. Itaque ex his qui producti ſunt, Rubei, atque adeo Agnelli locis ſatis comprobatum vides, illas quas ex ipſo memoravimus, Portas, &, quod conſequitur, fluvium Pantheum, quem juxta alteram eſſe, dixit, ad eam ſpectaſſe plagam a qua Claſſenſe oppidum poſitum erat. Igitur ſi Patheremum, locúmque pugnæ, ab Agnello indicatum, ad diverſam plagam fuiſse, oſtendero; dubitabis continuo, num ex corrupta Patheremi voce factus ſit Pantheus, & num uterque unus idemque fuerit fluvius.

10. Id vero ex aliquot conficiam Agnelli locis, cum eo de quo hic quærimus, collatis, in quibus, veluti in eo, *Coriandri campus*, & *ſtadium Tabulæ* memorentur, ſimul autem indicetur Porta, aut Ædes aliqua, aut fluvius denique, cujus poſitum ad diverſam fuiſse Ravennæ partem, non ignoremus. Igitur cum in Vita S. Liberii III. (6) legamus *extra Portam Artemetoris non longe ad ſtadium Tabulæ prope campum Corianthri*; patet, id quod quærimus, planum fore, ſi conſtet, quo Porta illa pertineret. Conſtabit autem ex Vita S. Johannis I. (7). In hac enim poſtquam Agnellus de Theoderico rege multa narravit, quæ hujus loci non ſunt, in

[1] Obſ. ad Johan. Vit. n. 5. [2] Hiſt. Ravenn. l. 1. [3] l. 2.
[4] P. 1. c. 2. [5] in Vita Petri Sen. P. 2. c. 1. [6] P. 1. [7] Ibid. c. 3.

in iiſque quod *ejus temporibus a parte Aquilonis ab omnibus viſum fuerit cælum ardere*, quæ Borealis, ut opinor, Aurora videſis num inter cæteras connumeretur, ex hiſtoriis non ita pridem collectas; tum illum ſubjicit, *ſepultum eſſe in Mauſolæum, quod ipſe ædificare juſſit extra portas Artemetoris, quod uſque hodie vocamus ad Farum, ubi eſt Monaſterium S. Mariæ, quæ dicitur ad memoriam Regis Theuderici*. Igitur liquet, portam Artemetoris ad tam diverſam a Claſsenſi urbe partem ſpectaſse, quam illa diverſa eſt, ubi Ædem ſacram videmus *Rotundam* vulgo appellatam, illam videlicet cui pro tecto ſaxum unum impoſitum eſt ea amplitudine, & craſſitudine, ut quamvis in ejus dimenſionibus recentes Scriptores non mediocriter inter ſe diſcrepare, animadvertamus; mirum tamen omnibus ſit, illuc attolli potuiſse. Ex iiſdem Scriptoribus etiam eſt qui „ credibile eſse, ajat, hanc Ædem fuiſse „ olim Mauſolæum, & probabiliter Theodorici „ an oblitus, id pro certo eſse ab Agnello traditum? an huic fidem non adhibens? quem tamen antiquum Auctorem rudem quidem, ſed diligentem, ac fidelem, in patriis præſertim rebus, ab Eruditis hominibus haberi, conſtat. Ille idem quoque cenſuit recens Scriptor, magnum illud vas *porphyreticum* quod apud Ravennates habitum ſemper eſt, hodieque habetur pro loculo in quo ejus Regis corpus conditum fuerit „ non ſatis firma ratione pro eo ha„ beri; cum perſimile labri ſit cujuſdam „ fontis „. De hoc tamen vaſe poſt ea quæ paulo ante deſcripſimus, continuo hæc ſubjecit Agnellus. *Sed, ut mihi videtur eſſe, ſepulchro projectus eſt* Theudericus, *& ipſa urna, ubi jacuit, ex lapide porphyretico valde mirabilis, ante ipſius Monaſterii aditum poſita eſt*. Quod ego tum factum crederem, cum Mauſolæo illo pro ſacra Æde Catholici uti voluerunt, ſepulchro videlicet impii hominis extra ipſam aſportato; ut minus intelligam, a quibus, aut quando poſt Agnelli tempora, imo poſt annum 1286. quo vivebat Auctor *Chronicæ*, Agnello adjectæ, quippe eadem quæ Agnellus, de loco ubi tunc erat id ſepulchrum, confirmans; a quibus, inquam, evectum id fuerit in ſummum verticem ejuſdem Ædis, præſertim cum in eo vertice ne antea quidem Agnellus fuiſſe dicat. Et tamen non modo Rubeus (1), ab Agnelli Editore (2) propterea notatus, ſcripſit, anno 1509. tormenti ictu ex eo vertice dejectum eſse; ſed & Thomajus (3), Rubeo ætate major, id „ ſuo propemodum tempore „ accidiſſe, teſtatus eſt, in hoc uno diſcrepans, quod ille caſu, hic militum avaritia factum, ajat, & æris, quo illud affabre elaborato opertum erat, cupiditate. Addit hic ſepulchri dimenſiones, docetque, a quibus, cum ibi jaceret humi, in forum poſtea translatum ſit. Nunc autem haud procul a S. Apollinaris Templo quod in urbe eſt, ſpectatur ad imam veteris cujuſdam palatii partem quod Theoderici ipſius fuiſſe, dictitant, adjecta eadem Inſcriptione quam Thomajus, cum primus eſſet inter ſuæ Civitatis *Sapientes*, de horum conſilio in marmore inſculpendam curaverat. Sed omnes, quaſi ſic in tranſitu attigi, de ſepulchro Theoderici dubitationes, tibi diſcutiendas relinquo, & cæteris qui forte Rubeum, a quo certe Agnellus perlectus fuerat, nihilominus tueri velint.

11. Portam autem (ut illuc redeam) Artemetoris circa eum locum fuiſſe, liquet, ubi fuit, & adhuc eſt Porta Anaſtaſia. Hæc enim apud Spretum (4) lego. *In Mariæ, ut appellant, in rotundo, eidem portæ Anaſtaſiæ ſatis propinquo*. Hanc Hadrianæ, ſive (ut idem (5) mavult dictam ab antiqua Familia) Andrianæ portæ proximam, poſtea, ut nunc etiam, *Clauſam*; tametſi iterum reclufit Julius II. Pont. Max. unde Julia quoque dicta eſt, vocitatam eſſe, ſcio (6). Sed num in voce *Artemetoris* mendum latet, legendumque eſt *S. Victoris*? Suſpicionem hanc mihi ingerit ad primum propoſitum maxime faciens Agnelli locus (7) *morabatur extra portam S. Victoris non longe a fluvio, qui vocatur Foſſa Sconti in Baſilica B. Euſebii in Epiſcopio, quod Vuimundus Epiſcopus* tem-

[1] Hiſt. Rav. l. 8. [2] Obſ. ad Vit. S. Joh. I. [3] Hiſt. di Ravenna P. 2. c. 1.
[4] De Urbis Ravenn. Amplit. l. 2. [5] Ibid. [6] ex Rubeo Hiſt. Rav. l. 7.
[7] P. 2. in Vita S. Maximian. §. 3.

temporibus Theodorici Regis ædificavit. Ædes autem hæc B. Euſebii erat prope eum quem ſupra memoravimus, Coriandri Campum: itaque in Litteris Pontific. A. 1262. inter cæteras ad Ravennatem Eccleſiam ſpectantes hæc quoque ita nominata eſt *S. Euſebii prope Campum Coriandri*, ut apud Rubeum (1) legiſſe memini. Quam ne aliam forte eſſe credas, quam quæ modo ex Agnello memorata eſt; hæc ejuſdem cum prioribus verba confer (2) *Eccleſiam S. Euſebii* --- , *quæ ſita eſt non longe a Campo Coriandri extra urbem* --- , *quam ædificavit Vvimundus Epiſcopus anno* 13. *Theodorici regis*.

Sed non tam laboro de porta *Artemetoris* fortaſſe in *S. Victoris* mutanda, quam de fluvio qui vocabatur *Foſſa-Sconti* pro *Faſſa Aſconis*, ut indicavi alias (3), accipiendo, aut etiam in hanc commutando, præſertim cum alter Agnelli locus (4), quamvis aliqua fortaſſe verborum mutilatione, aut tranſpoſitione vitiatus, in eo certe quo de agimus, magis ad propoſitam a me lectionem accedat: hæreticos *ejecerunt extra civitatem* (Ravennæ) *in loco, qui dicitur Foſſa-Sconii, juxta fluvium, lapidibus obruerunt &c.* Foſſa autem illa, Auguſta olim apud Plinium vocata, cujus gratia tot Agnelli verba perpendenda ſuſcepimus, poſtea dicta etiam eſt Foſſa Aſconis, ut primum, quantum novimus, ex eo apparet Jornandis loco quem alibi (5) produximus. Quod nomen a Geographis creberrime uſurpatum, ſervare malumus, quam ex noviſſime prolatis Agnelli verbis conjicere in *Foſſa Aſconii* eſſe mutandum, aut quam ſuſpicari, factum eſſe ex corrupta apud eos qui Plinium quondam deſcripſerint, voce *Meſſanicus*. Scripſit enim, ut initio (6) poſuimus, Padus *Auguſta foſſa Ravennam trahitur, ubi Paduſa vocatur, quondam Meſſanicus appellatus*: ſive autem hoc nomen Spinetico Padi alveo tribuit, ut contendit Cluverius (7), ſive Auguſtæ eidem foſſæ, ut plures intellexerant, hodieque intelligunt; nihil prohibet quo minus credamus, ut hi alteri ſequioribus ſæculis, ita alios ſuperioribus accipere, & librarios poſtea vitiare potuiſſe. Sed hæc tu videris: nos hic, ut diximus, maxime uſitatum nomen ſervare malumus Foſſæ Aſconis; quanquam Foſſa illa, quocunque modo apud Jornandem, & Agnellum legamus, eadem videtur eſſe apud utrumque cum ob ſcripturam non ita abſimilem, tum ob locum præſertim in quo ab utroque deſignatur. Jornandes enim ſic indicat, *A ſeptentrionali plaga ramus illi* (Ravennæ) *ex Pado eſt, qui foſſa vocatur Aſconis*. Agnellus autem ponit, ut vidimus, *non longe a campo Coriandri*, quem ut *ſtadium Tabulæ*, fuiſſe *extra portam artemetoris*, hanc autem eodem quo illa quæ nunc *Clauſa* dicitur, & quod conſequitur, ad ſeptem triones ſpectaſſe, oſtendimus.

12. Itaque & locus pugnæ illius quæ ab Agnello narrata eſt (8), ad eandem attinebat plagam. Nam Ravennates egreſſi ſunt ad præliandum in *campum Coriandri*, & mox, ſimulata fuga, *ad ſtadium Tabulæ* pervenerunt. Quem igitur fluvium ibi dicemus illum fuiſse, quem Patheremum Agnellus vocavit? Editor *foſſam fuiſſe* cenſet *ex vicino Paduſæ ſtagno*, & quidem *non longe a Padi oſtiis, fluentem*. Quam ego conjecturam minime video cum Agnelli narratione conſentire. Ravennates enim ait a ſtadio Tabulæ reverſos, in hoſtes irruiſſe, omneſque interfeciſſe, & *corpora eorum in Eridanum præcipitaviſſe, & ſic fuiſſe, ut per annos VI. ex Patheremo nullus inde uſquam piſcem comederet*. Si corpora dixiſſet in Padulæ ſtagnum, aut in foſſam ex hoc deductam præcipitaſſe; pateret utique, cur piſces in hac captos abominarentur. Sed præcipitaſſe in Eridanum, dixit; igitur abominatio illa in piſces cadit, qui in Eridano caperentur. Itaque ne diutius te morer; Foſſam ego Auguſtam, ſive Aſconis, quam in iſto loco fuiſſe, vidimus, tum *Eridanum*, tum *Patheremum* ab Agnello hic dictam eſſe, credo, Eridianum quidem; nam Padi erat alveus, ut ſupra (9) demonſtratum eſt; Patheremum autem, ſive, ut in Codice eſt, Patheremum, ut voce uteretur, apud Ra-

[1] Hiſt. cit. l. 6. [2] P. 2. in Vita S. Agnelli c. 2. (3) Epiſt. 2. n. 6. (4) in cit. Vita S. Maxim. c. 5. (5) Epiſt. 2. n eod. 6. (6) n. 3. (7) Ital. Antiq. l. 1. c. 35. (8) Vid. ſupra, n. 8. (9) n. 3. & ſeq.

Ravennates ſuos magis tunc nota, ut opinor, atque uſitata, certe nunc quoque haud omnino obſoleta, cum in recentiſſima topographica ipſorum Tabula (1) hujus Foſſæ veſtigia inſcripta videam utroque nomine *Foſſa Auguſta*, *&* *Badareno*. In hac autem voce erunt fortaſſe qui tum Padi, tum Ravennæ, quæ Zoſimo auctore (2) *Rhene* dicta eſt, utrumque vocabulum ſibi videantur invenire, *Paderhenum* quaſi Padum Ravennatem interpretantes; aut ſi *Paderemum* legas, quaſi Padum per eremum traductum. Nam & templum V. an VI. ab Ravenna lapide S. Petro ædificatum ſæculo IV. ideo *in Eremitario* dictum fuit, ut Rubeus (3) ſcribit, quod *locus ille* --- *prope foſſam*, qua de loquimur, *Meſſaniam*, *ſolitudo*, *&* *eremus quidam eſt*. Nec tamen eremum ſemper fuiſſe, oſtenderunt urnæ ſepulchrales viginti duæ, & antiquæ Inſcriptiones amplius ſexdecim, quas ſuo tempore, anno videlicet 1665. haud ita procul ab loco ubi ſacra illa Ædes fuerat, effoſſas ſcribit Seraphinus Paſolinus (4), tum luculentius demonſtraverant *multa ibi marmorum veſtigia*, *pontiumque*, *&* *intercolumniorum ſub aquis* ab Rubeo (5) *olim conſpecta*, *unde a pene immemorabili ævo ſubmerſam illic regionem populoſiſſimam* credebat ſignificari. Quem Rubei locum ſi Cluverius (6) animadvertiſſet; hæc fortaſse attinere exiſtimaſset ad Butrium: quod ut fretus ipſe Tabula Itineraria, ibi ponit VI. ab Ravenna lapide, & ad Aſconis Foſſam appingit; ſic velim ſcire, quibus Auctoribus recentiſſimus Scriptor nitatur, qui „ etiam„ num Butrium illud extare contendit, oppidulum agri Ravennatis. „ Unum igitur fluvium; ut illuc revertamur; in loco prælii, ab Agnello narrati, fuiſſe, diximus, & quo nomine, & quam ad Ravennæ plagam; ut nihil reſtet aliud, niſi ut procul, an prope urbem fuerit, conjiciamus. Non procul autem fuiſſe, credimus primum ex duobus illis Agnelli locis (7) inter ſe comparatis, altero de Theodorici Mauſolæo *extra portam Artemetoris*, altero de ſtadio tabulæ prope Campum Coriandri *extra portam Artemetoris*: nam ſi eadem utrobique locutione uſus, *extra portam* in primo ſignificat Mauſolæum portæ vicinum; cur in altero illud ſtadium, & illum Campum procul diſſita ſignificaverit? Deinde cum dixit in prælii narratione *ad ſtadium Tabulæ*, *ubi pro ſigno terminus lapideus fixus eſt*, ſive ſeptem hæc ultima verba ab Agnello ipſo ſcripta ſunt, ſive ex codicis ora in qua olim, explicationis cauſa, adjecta eſſent, in textum irrepſerunt; mihi videtur ſtadii unius ab urbe intervallum ſignificaſſe: in eoque, & in illo alio loco ubi *ad ſtadium Tabulæ* nunc legimus, malim legere *ad ſtadii Tabulam*, hoc eſt ad marmoream tabulam, ſtadium (ut lapides in viis ſolebant millia paſſuum) indicantem.

13. Nunc illud abs te interrogari me poſſe, ſcio, fluvius ille Pantheus, quem Agnelli Editor (8) ab hac ipſa parte fuiſſe, cenſuit, nos autem ab omnino diverſa, id eſt a Claſſis parte, fuiſſe, oſtendimus, quis igitur eſſe videatur, Nempe idem fortaſſe, ſicut ille credidit? Patherenus, cujus nomen librariorum culpa in *Pantheus*, ſi ita velis, mutatum ſit; ſed non ea tamen ſui alvei parte prope quam prælium, & victoria Ravennatum ab Agnello deſcripta ſunt; imo illa ulteriore alvei parte qua, poſtquam per mediam urbem fluvius traductus fuerat, ad diverſam omnino plagam pergebat, quemadmodum ſupra (9) a nobis commemoratum, alia autem Epiſtola (10) Sidonio, & Jornande auctoribus, oſtenſum eſt. Qui fluminis per urbem tranſitus Agnelli quoque auctoritate videtur poſſe confirmari, ubi in Vita S. Neonis (11) deſcribens triclinium *infra* (hoc eſt, ut intelligere ſolet *intra*) *Epiſcopium Urſianæ Eccleſiæ*, ait, *in pariete*, *parte Eccleſiæ pingere juſſit*, *&* *in alio pariete ſuper amnem poſito* *&c*. Eodemque fortaſſe attinet quod in Vita legimus S. Barbatiani Confeſſoris Ravennatis, cum Agnello ex antiquo *Lectionario* edita, *non longe a fluminis ponte*. Adibat autem tunc Barbatianus illud Templum quod ipſius *rogatu*, *Placidia D. Joanni*

(1) Ragguaglio Iſtor. delle Diverſ. de due Fiumi Tav. 1. (2) apud Rubeum Hiſt. Ravenn. l. 1. (3) Ibid. l. 2. (4) Luſtri Ravennati P. 6. (5) Hiſt. cit. l. 5. (6) Ital. Ant. l. 1. c. 28. (7) Vid. ſupra, n. 9. (8) Vid. ſupra, n. 8. & 9. (9) n. 4. & 6. (10) II. n. 4. (11) P. 1. c. 1.

ni Baptiſtæ --- juxta domum ſuam, extruendum curaverat, ut Rubeus (1) ad annum 438. idem factum paulo aliter narrans, ſignificat. Verum quia etiam S. Neonis obitus tribus ante ſæculis accidit, quam id acciderit cujus occaſione fluvius ille Pantheus eſt ab Agnello memoratus, & ſæculis pariter fere tribus antea Sidonius Ravenna tranſierat, ante duo autem, ut creditur, Jornandes ſcripſerat; idcirco ad interrogationem tuam dubitanter reſpondi. Nam quod alicui videri poteſt huc attinere Rubei locus (2). Anno 1208. *urbis Ravennæ fluvios defodientes, atque expurgantes, illum præſertim, qui ante ædes, quæ fuerant Joannis Ducis, ad pontem Caurellum, ante domum Bonhomi erat, uſque ad portæ Urſicinæ Gatulum*; vereor, ne malint alii hæc de Bedeſi, Vitique accipere, qui, magis magiſque tot ſæculorum intervallo æſtuariis ac ſtagnis quæ circum erant, imminutis, jam producti eſſent ad Ravennam intercipiendam; & quibuſdam etiam locis, ab additis poſtea ſuburbiis, aut ſuburbanis ædibus ſejungendam.

14. Sequitur, ut de Anemone, cæteriſque amnibus, olim in ea ſtagna influentibus, ſermonem habeamus. Hunc vero in proximas Litteras rejiciemus. Vale.

EPISTOLA ÆMILIANA IV.

DE quinque fluminibus, ſuperioris Epiſtolæ initio propoſitis, quæ priſcis temporibus circa Ravennam confluebant, primo, quod ex Pado erat, eadem Epiſtola, quod ad ejus licuit, expoſito, proximum eſt, ut de Anemone, Montono, Roncho, & Sapi verba faciamus.

2. Anemonis Tullium meminiſſe libro III. de Natura Deorum, ſcripſit Ortelius (3), quod ad oram quoque Lexici Geographici Philippi Ferrari (4) adſcriptum video: ſed in Tullio non invenio. Sic cum Leander (5) Anemonem affirmaſſet Antonino dictum; Paulus quidem Merula (6) confirmavit; nec tamen in Itinerario quod vulgo Antonini vocitant; ſed in Tabula Itineraria *Animo* legitur. Plinius (7) poſt Sapim, & Vitim revera Anemonem memoravit. Sed non omnes, ut nos, & plerique, pro Faventino; quidam certe pro Forolivienſi amne acceperunt, eo videlicet quem *Montone* appellitamus, ſive quod Pliniani vocabuli Anemonis veſtigia ſibi in ea Italica voce invenire videantur, quaſi non magis extarent in hac altera *Lamone*, qua Faventinum fluvium vocamus; ſive quod in nonnullis Tabulis veterem Italiam repræſentantibus, ut in quadam Ortelii (8), in aliaque a P. Bertio (9) edita Cluverii nomine nullum ad Faventiam appictum flumen conſpexerint; ſive tandem quod alius alium, & Exteri præſertim hac in re Italos ſequuntur. Sic Jo. Harduinus (10) Vir cæteroquin Eruditiſſimus, credere potuit Coronellio (11), hic autem Malateſtæ Portæ (12): quem tamen jure meritoque ob id fuiſſe reprehenſum a Scipione Claramontio (13), nihil poteſt magis oſtendere, quam inepta, ut in manifeſtis defendendis erroribus neceſſario accidit, Jacobi Villanii (14) reſponſio ad illam Claramontii reprehenſionem. Hunc autem ideo manifeſtis erroribus accenſeo, quia ſi id ponas; conſequatur neceſſe eſt, a Plinio amnem cæteris quos ibi nominat, haud minorem, Faventinum videlicet, omiſſum eſſe. Quæ una poterat animadverſio recentiſſimo Scriptori dubitatio-

(1) Hiſt. Ravenn. l. 2. (2) Ibid. l. 6. (3) Theſaur. Geogr.
(4) ad *Anemo*. (5) Deſcr. d' Ital. Reg. 14. (6) Coſmogr. P. 2. l. 4. c. 23.
(7) Nat. Hiſt. l. 3. c. 15. (8) in Theatr. Orb. (9) Theatr. Geogr. veter. T. 2.
(10) ad cit. Plin. loc. not. 12.
(11) Teatro delle Città &c. Tav. intitol. Pianta di Ravenna colle le propoſ. &c.
(12) Epiſt. ad Clementin. (13) Apparat. Hiſt. P. 2. (14) Ariminen. Rubic.

tionem eximere, nihil, ut videtur, inter propoſitam paucorum opinionem, & eam quæ pleriſque communis eſt, ſtatuenti.

3. Sed ut plerique Plinianum Anemonem agnoſcere in Faventino fluvio non dubitant; ſic eorum qui in utralibet ſententia ſunt, alii quidem italicum nomen ejuſdem fluminis eſſe *Lamone*, ſine ulla hæſitatione cenſent; alii vero, & præſertim; id quod in vocabulo mireris noſtro; Externi ſentiunt aliter, & *Amone* omnino eſſe, contendunt. Quorum pleriſque impoſuiſſe credo majorem vocis hujus, & Anemonis ſimilitudinem; ut L litteram non ad ipſam, ſed ad italicum ſpectare articulum, exiſtimarent. Verum ea littera, quantum video, longe aliam ob cauſam addita eſt. Scilicet ſequioribus ſæculis regionis hujus homines pro Anemone dicere cœperunt *Alamonem*. Conſtat id ex Faventinorum, & Forolivienſium *Chronicis* manu exaratis. Nam in una illarum, ad ſæculum XIII. attinente, hæc verba produci video a Franc. M. Salicto (1) *fecit ædificare unum aliud caſtrum ab alia parte fluminis Alamonis:* in altera autem, quæ ex noſtris eſt, & ob Auctorem vulgo appellitatur *Chronica Moratina*, inter ea quæ ad illud idem ſæculum ſpectant, hæc lego; *Cluſa Communis Faventiæ, quæ erat in flumine Alamonis*, & rurſus infra, *fluminis Alamonis*. Vides igitur, ut ex corrupta latina facta ſit ab noſtratibus vox *Lamone*. Quod cum dico, non illud nego, me in eadem Moratina Chronica mox legiſſe *in valle amonis*, & Julium Cæſarem Tondutium (2) tradere, Jo. Galeatium *primum ex Manfredis Comitem Vallis Amonis, & Faventiæ Vicarium inſcribi cœpiſſe*. At ſimul ajo, eundem Tondutium (3) docere, in latine exaratis Faventinorum monumentis pro *Anemo* ſcriptum eſſe per compendium, aut ſyncopen *Amo*: neque propterea in communi uſu fuiſſe video, ut italice dicerent *Valle d'Amone*, ſed *Val di Lamone* (4): quin eos video qui e re finitimorum eſſe exiſtimarunt, ut hæc Vallis primo potius, quam altero, nomine vocaretur, non illud ab Anemone fluvio, ſed ab Lybico, ſi Superis placet, Hamone repetendum eſſe, contendiſſe (5).

4. Cæterum hujus fluvii apud nos vocabulum ſiquis forte Italis nonnullis credidit eſſe *Amone*; is minime attendit, Ferrarium (6), Maginum (7), Coronellium (8), & ſi quis eſt alius ejuſcemodi, ſua, quod haud inficior, laude dignus; eum tamen neque ſingulari linguæ noſtræ, neque peculiari hujus, hujus, inquam, Italiæ partis notitia, neque auctoritate, cum his qui *Lamone* ſcripſerunt, eſſe comparandum. Princeps eſt Dantes, Vir ſuo ſæculo doctiſſimus, & linguæ noſtræ in primis parens, & in hac regione verſatus, cujus verſus ita ſcriptus eſt, ut ſuſpicari non poſſis, operarum culpa articulum voci temere adhæſiſſe (9)

La città di Lamone, e di Santerno,

pariterque ſcripta eſt præclari ejus Interpretis Chriſtophori Landini expoſitio, *Intende Faenza, appreſſo della quale corre il fiume Lamone: & Imola, ove corre Santerno:* nec aliter ſcripſit Interpres alter Alexander Vellutellius. Quod ſi Geographos quæris; Raphaelem Volaterranum (10) lege, ac Leandrum Albertum (11); & vide, num, quod aliquis videtur obtrudere, *Amone* ſcripſerint, an potius *Lamone*: quos cum Abr. Ortelius (12), & Paulus Merula (13) ſecuti ſint; Cluverius (14) quoque, & Cellarius (15), & his recentiores Exteri ſequi potuiſſent; non ſcribere, Anemonem *vulgo nunc Armone*, *Ammone*, & *Amone* dici. Hiſtorici denique noſtrates, & ii præſertim, quibus in his maxime ſtandum eſt, Faventini Cavina (16), & Tondutius (17) non alio paſſim eum amnem appellant nomine, quam *Lamone*. Quos ſi Cluverius, quippe pa-

F 2

(1) Neoter. Hiſt. Favent. Script. Confut.
(2) Favent. Hiſt. Breviar.
(3) Hiſt. di Faenza.
(4) Vid. Repliche del Cavina in difeſa &c.
(5) Vid. Salict. cit.
(6) Lexic. Geogr. cit.
(7) Italia. Tav. Romagna.
(8) Corſo Geogr. Univerſ. Tav. Territor. di Ravenna.
(9) Inferno Canto 27. dell'ediz. dell'Accad. della Cruſca.
(10) Comment. Urban. l. 4.
(11) Deſcriz. d'Ital. Reg. 14.
(12) Synon. Geogr. & Theſaur.
(13) Coſmogr. P. 2. l. 4. c. 23.
(14) Ital. Ant. l. 1. c. 28. & 36.
(15) Notit. Orb. Ant. l. 2. c. 9. n. 92.
(16) (17) locis cit.

poſteriores, vidiſse non poterat; at Rubeum poterat, gravem ſane vicinæ Civitatis, & totius pene Æmiliæ Hiſtoricum. Hic autem diſerte ſcripſit (1) *Anemo, quem Fantinum, Lamonem, Rafanarium, & Santernum vocant*. Unus eſse error primum videtur in ultimo nomine, ut omnes jamdiu ſuſpicari vel ex iis potuerunt, quæ apud Dantem, ejuſque Interpretes legi, diximus. Cætera nomina ſine ulla dubitatione vera ſunt, alterum, uti oſtendimus, in regione univerſa notum, duo reliqua in agro potiſſimum in quem is amnis defluit, Ravennate, primum quidem, quaſi Faventinum per ſyncopen dicerent, tertium autem a Rafanaria, ut opinor, deductum, caſtello Ravennatum proximo finibus Faventinorum, quod non ſemel ab his captum, & incenſum, ab illis autem reſtitutum, & ab his denique dirutum Tondutius (2) memorat ſæculo XI. & XII. Id caſtellum ad Anemonem fuiſse, indicat Blondus (3), cum, *trajecerat*, inquit, *Anemonis vada, quæ vocant Rafanaria, ſexto* (a Zagonaria) *milliario diſtantia*, ab Ravenna autem decimo. Nam & Rubeus ipſe (4) *Anemonem fluvium*, ait, *eo loco Rafanarii nomen accipere*, qui eſt *decimum circiter lapidem ab urbe* (Ravenna) *remotus*. Ad idem autem exemplum opinari licet, factum eſse Anemoni ultimum nomen in ea ſaltem parte agri Ravennatis, qua rus præterfluebat *Santerna* dictum. Id rus in Magini Tabula (*) indicatum videbis.

5. In ſtagna autem quæ erant circa Ravennam, influxiſse Anemonem Plinii tempore, ſuperiore Epiſtola (5) mihi videor oſtendiſſe. Secunda autem (6) propoſitum de hoc & proximis amnibus Plinii locum ſic illuſtraſse, ut cum jam liqueat, cur ipſe Bedeſim non inter alios, ſed ſeorſum memoraverit ad Ravennam; credere non poſſim, te Cluverio (7) adſtipulaturum, qui eum locum cenſuit *paullo incurioſius a Plinio conſignatum*, multoque minus cauſam, quam protulit judicii ſui, probaturum, nimirum quod *Anemo non in mare Hadriaticum inter Ariminum, & Ravennam, ut reliqua iſta flumina, ſed ultra Ravennam in Padum defluat*. Scilicet quid fieret Plinii ætate, ex eo exiſtimabat, quod fieri videbat ſua, non ſecus ac quia Anemo noſtro tempore in mare influit, non defuerunt Viri Docti qui, feneſcente Romano Imperio, in mare pinxerint defluentem. Ille vero etiam Blondi (8) temporibus *nec Adriaticum mare, nec Padum attingens, in eam primus delabebatur paludem*, quæ ſupra Auguſtam Ravennatem Foſſam incipiebat: & vix denique *avorum* Rubei (9) *ætate in Padum eſt traductus*. Atque ut intelligas quo ipſum loci natura ferret; vel poſtea ruptis aggeribus, in eandem iterum paludem effluxit, unde *paulo ante* Rubei ipſius (10) *tempora denuo* in ſuum alveum, & in Padum retrahendus *fuit*. Quin denique natura vicit, Padoque prorſus relicto, Anemo ubi paludes fuerant, illac ad mare via facta, in hoc influxit, & adhuc influit oſtio antea paulo minus, nunc autem, idque Artis opera (11), magis a Ravenna diſſito; ut ſi Dantes ad nos rediret, id quod ceu peculiare Montoni ſcripſerat (12), ſibi intelligeret eſſe mutandum, & ad Anemonem transferendum.

6. Ejus enim tempore jam per ſe in mare contendebat Montonus, quod non petiiſſe cum Plinius viveret, ſed Bedeſis nomine in ſtagna influxiſſe, & propius quidem urbem Ravennam quam fluvios cæteros, proxime ante ipſum ab eodem Plinio memoratos, non hic a nobis eſt repetendum. Confirmanda potius ea ſunt, & magis magiſque illuſtranda quæ de hujus amnis duplici origine, & ſingularum nominibus ac progreſſu, & in unum alveum tum vetere, tum recentiore conſluxu, de aliiſque ejuſcemodi Secunda Epiſtola poſita ſunt. Quorum aliqua tametſi per ſe ipſa leviora videri poſſunt, non ſunt tamen cum a Forolivienſi ad Forolivienſem ſcribantur, patriarum antiquitatum

(1) Hiſt. Rav. l. 1. (2) Hiſt. cit. (3) Hiſt. Dec. 3. l. 2.
(4) Hiſt. cit. l. 7. (*) Tav. cit. (5) n. 4. (6) n. 2. & ſeqq.
(7) Ital Ant. l. 1. c. 36. (8) Ital. Illuſtr. Reg. 6. (9) Hiſt. Rav. l. 1.
(10) Ibid. (11) Ragguaglio della Diverſ. dei due Fiumi. (12) Vid. n. ſeq.

tum ſtudioſum. Igitur verſus, quos paulo ante indicabamus, Dantis hi ſunt. (1)

Come quel fiume c' hà proprio camino
Prima da monte Veſo in ver levante
Dalla ſiniſtra coſta d' Apennino,
Che ſi chiama Acqua cheta ſuſo avante
Che ſi divalli giù nel baſſo letto,
Et a Forlì di quel nome è vacante,
Rimbomba là ſopra San Benedetto
Dell' Alpe, per cadere ad una ſceſa;

& quæ ſequuntur. Quibus in verſibus cum quidquam quod improbarent; nec Guicciardinus (2), nec Bonolus (3), nec alii, quod ſciam, offenderint, haud ſatis intelligo, præſertim poſtquam ne quis hoc loco ſic erraret olim admonuerat Landinus (4); haud ſatis, inquam, intelligo, quî Viro, alioquin Docto, veri diſſimilitudo, atque adeo falſitas ineſſe viſa ſit, quaſi Dantes hujus originem fluminis poneret in monte Veſo, id eſt Veſulo, qui mons ultra Auguſtam Taurinorum eſt; cum aliud non ſignificet, niſi hoc unum, ſi quis ab eo monte incipiens, ſpectare pergat fluvios omnes, quicunque inde ad nos uſque ex ſiniſtro Apennini latere naſcuntur, fore ut inveniat, hunc de quo loquimur, primum eſſe qui non per Padum, neque per Paduſam, ſed proprio alveo ferretur in mare, Dantis quidem tempore. Hic igitur fluvius, qui ſuperiore illa parte, haud procul a montano olim S. Benedicti Cœnobio, *Acqua cheta*, facile per ironiam, ut ex productis verſibus mihi videtur, appellatus, cum ad urbem noſtram acceſſerat, non eodem amplius, ſed alio, Montoni videlicet, nomine deſignabatur. Infra hanc autem cum altero olim confluebat, quem *Acqua viva* dictum fuiſſe, ab noſtris Hiſtoricis (5) traditum eſt, & tum denique ex duobus iſtis amniculis juſtum flumen efficiebatur. Nunc vero eorum ſingulis alia eſſe nomina, primo quidem *Fagnone*, alteri *Fiumana*; ut Magini quidem Tabula (6) indicat, Geographos video non dubitare. Sic Cluverius (7), ſic Baudrandus (8), ſic alii præterea utuntur altero eorum nominum. Sic recentiſſimus Scriptor utroque utitur, diſerte Maginum ſequens. Nobis vero unde hic ea vocabula acceperit, ignotum eſt, quando neque Majoribus ex eorum ſcriptis; neque montanis accolis ex ipſorum reſponſionibus cognita eſſe, nedum uſitata, deprehendimus. Quæ de *Fagnone* potiſſimum dicta volumus. Nam *Fiumana* vici ſaltem eſſe nomen, propter quem primus labitur amniculus, nemo ignorat Forolivienſium. Quem ad vicum an olim caſtellum, ſive oppidum attineret; quod in tabulis teſtamenti nobilis Dynaſtæ Franciſci Paulucci (9) ſic memoratur *Salti di fiumana di Raibi*, tu videris. In iis enim tabulis ſequuntur *Flumanæ* proxima *Caſtella S. Caſſiano in Pennino, Pietra d' Appio, &c.*, ſimulque videris, num forte conjici inde liceat, quid eſſet *aqua Rabi*, amniculus videlicet de quo loquimur, an potius canalis ex eo deductus, in quo uno excipitur, anno 1212. a Prætore, & Senatu Forolivienſi, ne frumentariæ molæ ponantur a Monachis S. Mercurialis (10).

Bini enim Canales, ut noſti, ſinguli ex ſingulis illis amniculis molendi potiſſimum cauſa a Forolivienſibus deducti ſunt, alter, iſque multo longior, ut per urbem traductus, ad Ronchum uſque flumen pertineat ab *Aqua viva*, alter vero brevis ab *Aqua cheta* in Montonum derivatus: quorum hunc etſi Alexander Paduanius (11) inchoatum ajat anno 1443., tamen intelligere ex eodem (12) poſſis, tunc utiliorem potius redditum eſſe aqua altius deducta, & certe antea fuiſſe; cum anno 1356. ab Ægidio Cardinali ſcribat caſtra eſſe poſita inter eum Canalem, & flumen. Sed breviore hoc Canali ſepoſito, de altero dumtaxat longiore verba fieri, intelligito, cum infra, Canalem nominabimus. In quo recentiſſimus ille Geographus deceptus eſt, cum aquam accipere ſcripſit a duobus amniculis, *Fagnone*, & *Fiumana*;

(1) Inferno Canto 16. (2) Iſtor. di Italia l. 10. (3) Iſtor. di Forlì l. 1.
(4) Comm. ſopra queſto luogo di Dante. (5) Vid. Epiſt. II. n. 8. (6) Ital. Tav. 36.
(7) Ital. Ant. l. 2. c. 4. (8) Lexic. in Civit. Solis.
(9) Vid. Vecchiatzan. Hiſt. di Forlimpop. P. 2. l. 3. (10) Vid. in eor. Codice Gambero p.51.
(11) Croniche di Forlì M. S. (12) Supplem. alle ſteſſe.

na ; ſed in his magis, cum poſtquam infra Civitatem Solis inter ſe communica-runt, ſe cedere iterum, ait; ut rurſus inter ſe accedant ad Forum Livii. Illi enim amniculi ſemel, haud amplius, inter ſe accedunt, communicant, & in unum confluunt, idque paſſibus, ut noſti, ſupra hanc urbem circiter quingentis; non, ut in illa Magini Tabula, bis mille quingentis. Quæ Tabula cum eandem perperam & Canalis, & communis amniculorum alvei latitudinem proponat, alveus autem ad Canalem accedat; facile impoſuit, in eumque errorem adduxit, a quo veracior Coronellii Tabula (1), vel obiter inſpecta, opportune abducere potuiſset.

7. In communem autem alveum, non illum dico, quem infra urbem antiquiſſimis temporibus fuiſſe, alias (2) demonſtravi; ſed hunc quem videmus, ut artis opera corrivatos amniculos fuiſse, conſtat; ſic quo tempore id factum ſit, repugnantibus inter ſe Majorum monumentis, non liquet. Nam Bonolus (3) quidem id factum ſcripſit ante annum 1057. a Scarpetta I. Ordelaffo, non Domino illo ſcilicet, ſed *Capitaneo* Forolivii, qui & Canalem eadem fere via qua fluviolus *Aquaviva* antea perrexerat, in civium commodum perduxerit; eique Canali pontes impoſuerit duos, alterum a Pane, alterum ab Equitibus nomen ferentes. Et ſane in antiquis Chronicis, quæ, cum hæc ſcribe-rem, in manibus habebam, ab ipſo Alexandro Paduanio deſcripta (4), eadem quæ tradidit Bonolus, illi Ordelaffo tribuuntur, niſi quod pontes ii duo ita memorantur, ut antea fuiſse, & ſub ipſis flumen tranſiiſse videatur. Cæterum in tabulis teſtamenti cujuſdam, ab eodem Bonolo (5) indicatis, mentio fit anno 1178. Fluminis novi, & Molendinorum *Calanchi* : & ipſe in Tabulario Reverendiſſim. Canonicorum Forolivienſium Documenta eſse, ſcio; Canalem commemorantia A. 1193. & 1194. prope Molendinum, quod in urbe adhuc eſt, Ripæ nuncupatum. Sed his omnibus, atque aliis ejuſcemodi, quæ poſtea indicabuntur, plura ſunt quæ adverſari videantur. Primum in antiquis Cæſenæ Chronicis hæc legimus, *Anno Dom. MCCV. ductum eſt canale aquæ per medium Civitatis forlivii*. Quæ ſecutus eſt Claramontius (6): Alexander autem Paduanius (7) non modo aliis ex Chronicis hoc deſcripſerat, *A. Dom.* 1205. *derivatio ex flumine ducta per urbem forlivii* ; ſed & in propriis Chronicis ſcripſerat, eo ipſo anno id factum, deducta aqua ex flumine *Calancho*, ſic videlicet eundem appellans amniculum, quem *Aquaviva* fuiſse olim, diximus, & in collectis quoque ab eo Chronicis nuncupatum videmus. Sed præter hanc tantam, quam & Bonolus (8) animadvertit, & diſcutere conatus eſt, in Canalis deductione diſcrepantiam, plura extant Documenta quæ poſt annum illum 1057. in urbe fluvium commemorant, ut in Tabulario Monaſterii S. Mercurialis quoddam eſt quo anno 1092. mentio fit de *fluvio percurrente* a latere domus *poſitæ in hac Civit. Livi* : *quæ vocantur figline* : qua in ultima voce etſi tanto magis hæreo, quod & infra habetur, *in Civitate Figline quæ vocatur Livia* ; tamen nullum eſt dubium, quin utroque loco ſit Forum Livii intelligendum : itemque alterum, quod anno 1202. diſerte memorat *duas domos poſitas in Forlivio in Burgo noſtro ſuper flumen conſtituto*. Mitto alia ſciens, quæ vel ſerius in urbe fluvium deſignant, ut teſtificationes, & ſententiam latam die 22. Octobris A. 1231. (9) ex quibus intelligas, tunc flumen haud ita procul fuiſse diſſitum ab ſacra Ædæ, non S. Thomæ Apoſtoli, quemadmodum alter ex Hiſtoricis noſtris credidit, ſed, ut ibi diſerte ſcriptum eſt, *S. Thomæ Cantuarienſis*, condita circa A. 1208. a Tederico Malgenero, inſtaurata autem poſtea, ut nunc videmus, eodem illo urbis noſtræ loco. Quonam igitur modo credibile ſit, ante annos 174. illud ipſum flumen ſupra urbem fuiſſe alio corrivatum, quod flumen etiamtum per urbem flueret, ſuumque primum ſervaret alveum? cui, nec ſane plurimis ante illam ſententiam annis, novum pontem impoſuiſſet Prætor Forolivienſis,

(1) Territor. di Forlì. (2) Epiſt. II. n. 8. (3) Iſtor. di Forlì l. 3. (4) Raccolta di Croniche &c. (5) Iſtor. cit. l. 3. (6) Ceſen. Hiſt. l. 8. (7) Raccolta cit. (8) l. 3. cit. (9) in Tabulario Canonicor. Foroliv.

vienſis, non ita dignum, ſi non flumini, ſed Canali fuiſſet impoſitus, marmoreo adjecto monumento, & iis quidem verbis, de quibus alias (1) ad te ſcribam.

8. In diſſidio tamen hoc tanto cum illud inter plures conſtet, quod paulo ante (2) indicatum eſt, Canalem fuiſſe, ſi non circa A. 1057. at certe A. 1205. per mediam, ut videmus, urbem perductum; ſatius eſt, ut conjecturis quæ in contrariam ſententiam rapiunt, minus tribuentes, inde illud primum eliciamus, flumen igitur abductum alio fuiſſe aut eodem anno 1205. aut antea potius; cur enim Canali opus eſſet in ea urbe per quam pergeret amnis fluere? aut quanam fieri ratione poſſet, ut eundem per hanc alveum, & Canalis, & amnis haberent? Tum deinde videndum eſt, quo liceat modo diſſidium tollere, conciliatis inter ſe diſcrepantibus monumentis. Quid igitur; ſi dicamus, vel poſtquam abductum fuerat flumen, ei tamen unde abductum fuerat, loco, ob diuturnam conſuetudinem manſiſſe, ut fit, nihilominus fluminis nomen? Quid, ſi Canalem ipſum fuiſse nomine fluminis vocitatum? Sic animadverti, vicinum quondam noſtrum Matthæum Vecchiazzanum (3) in Documento quodam ſcripto anno 1214. quo ſuburbia, aliæque partes Fori Popilii deſcribuntur, verba hæc *juxta aquam fluminis, & uſque ad flumen* de canali eſſe interpretatum, non ſecus atque in Brevibus, ut vocant, Litteris Honorii Pontificis anno datis 1223. Quin etiam cum illam eandem ſententiam referat (4) quam in Forolivienſi Æde S. Thomæ latam diximus (5) anno 1231. non flumen ipſe memorat, ſed canalem.

9. Re igitur utro volueris modo explicata, facile diſſolves pleraque omnia, quæ me olim retinebant, ne amniculum *Acquaviva* crederem ante annum 1231. in alterum qui ſuperiore parte Danti fuit *Acqua cheta*, eſſe derivatum. Hoc vero factum eſſe ante annum 1205. ex iis quæ mox ſubjicientur, teſtimoniis intelliges, unde & quædam altera tolli poſſit dubitatio. Erit enim qui forte quæret, num fluvius hic in quem ſupra urbem fuerat corrivatus amniculus *Acquaviva* primis quidem poſt eam corrivationem temporibus eodem perrexerit alveo fluere, & ſub Romano ponte, quem Moratinorum vocant, ſubire; an continuo in novum effoſſum alveum, quem videlicet etiam nunc cernimus, exceptus, ab eoque ponte abductus fuerit. Dubitandi cauſam hinc affert Bonolus (6), qui olim quidem unum modo amniculum, poſtea autem utrumque ſub eo ponte fluxiſſe, affirmat; inde vero tollit illa ipſa ratio, quæ una movere potuit ad corrivationem alterius amniculi in alterum efficiendam, metus videlicet, ne in urbem aqua redundaret. Quod enim fuiſſet conſilium, quam metuerent duos in alveos diviſam, eam omnem, unum in alveum conjunctam, per urbem traducere? Accedit non facilis in urbe alvei dilatatio, nec ſana ſpes utriuſque fluvioli aquas poſſe tranſire ſub illo uno fornice, qui olim ab ſapientiſſimis hominibus conſtructus eſſet ad alterius tantummodo tranſmittendas. Certe ex ipſo Canali quem ab altero derivatum diximus, effuſa aqua anno 1595. omnem inundavit urbem (7): ex communi autem amniculi utriuſque alveo, extra ipſam quidem, ſed nimis prope ipſam perducto, nonnunquam adeo redundavit, ut per proximam urbis portam ingreſſa, plures uſque ad illum pontem diruerit domos anno 1384. (8) anno autem 1461. uſque ad ſacras Ædes pervenerit S. Hieronymi, & S. Blaſii. (9)

10. Igitur ex illo ipſo facto unde primam conjunctorum amniculorum notitiam habemus, alvei quoque habemus utrumque extra urbem perducentis. Anno 1201. inquit Rubeus (10) *ſe ſe Faventini magno impetu in Forolivianos pedem referentes ad amnem Montonem, qui ante ſuburbium Sclavoniæ fluit, intulerunt*. Hoc autem factum cum referant non una vetera monumenta, ab Alexandro Paduanio collecta (11), & hic quoque in propriis Chronicis, & Claramontius (12), & Tondutius (13) in ſuis

(1) Epiſt. IX. n. 9. (2) n. 7. (3) Hiſt. di Forlimpop. P. 1. l. 11.
(4) Ibid. l. 12. (5) n. 7. (6) Iſtor. cit. l. 1. (7) Marcheſ. Suppl. l. 11.
(8) Chronic. M. S. Paduan. (9) Marcheſi Supplem. cit. l. 8. (10) Hiſt. Rav. l. 6.
(11) Raccolta di Croniche &c. (12) Cæſen. Hiſt. l. 8 (13) Hiſt. di Faenza P. 2.

ſuis quiſque Hiſtoriis commemorenti, nemo ipſorum eſt qui Montonum ibi non ponat anno illo eodem 1201. Eo igitur anno jam Montoni alveus extra urbem erat, ubi donec ſinguli amniculi ſuos intra urbem ſervarunt alveos, certe eſſe non poterat. Antea igitur in unum corrivati fuerant alveum, & hic extra urbem perductus. Quod ſi pontibus opus fuerat qui ſingulis antea imponerentur; tanto magis ponte opus fuit qui utrique. Sed quo hic primum tempore exſtructus fuerit, non liquet. Illud tantum liquet, jam anno 1384. lateritium fuiſſe; cum tanta aquæ vis, quantam eo anno, Paduanio auctore, fuiſſe, diximus (1), lateritium Montoni pontem, ut idem ſcribit (2), dejecit. Pro eo autem ligneum pontem A. 1389. eſſe factum, confirmat. Qui cum ſæpe eadem cauſa abreptus, ut A. 1433. & A. 1483. & ſæpe quoque refectus eſſet; de lateritio rurſus exſtruendo cogitatum eſt ante A. 1513. Sed & hunc qui, uno fornicè nixus, pulcherrimus, commodiſſimuſque perfectus fuerat, vis aquæ abſtulit A. 1557. Denique is quem nunc cernimus, magis fortaſſe pulcher, & commodus, trino autem fornice ſubnixus, architecto Cæſare Mengolo Ravennate, cum A. 1610. inchoatus fuiſſet, A. 1613. abſolutus eſt. Quæ ſingula ex eodem Paduanio (3) excerpere, & hic univerſa commemorare neque ab re alienum eſſe, & tibi certe pergratum fore viſum eſt.

11. Antequam hæc de qua diximus, utriuſque amniculi in unum alveum corrivatio ſupra urbem artis opera efficeretur, alter fuerat eorum confluxus, a natura, ut videtur, nec multo infra urbem, effectus. Jam enim in ipſa urbe alterum ad alterum valde convergere cœpiſſe, indicia ſunt, ſi hinc quidem paulo infra ampliſſimum urbis noſtræ forum Canalis flexum occaſum verſus ſpectemus, quem Canalem magna ex parte deductum ajunt qua amniculus *Aquaviva* defluxerat, inde vero ſitum illius pontis quem alteri amniculo ab Romanis fuiſſe impoſitum, cum Æmiliam munirent viam, Fabius Oliva (4), Alexander Paduanius (5), & quotquot ex noſtratibus inſpexerunt, nunquam dubitarunt. Quem ego pontem, quantum pars finit quæ adhuc extra humum exſtat; cum attente inſpicerem, magnoſque; ex quibus conſtructus eſt, lapides valde inter ſe diſpares cernerem, & minus affabre commiſſos, ſi latus pontis excipias quod ſpectat ad ſeptemtriones, animadverti, fornicem non recta, ſed valde oblique poſitum, eoque ſimul converſum, & alveum cui impoſitus fuerat, evidenter oſtendat ab occidente ſole ad orientem inclinaſſe, & quod conſequitur, non ante, ſed pone veтuſtam Ædem, quæ proxima eſt, Divinæ Triadi ſacratam, perrexiſſe. Qua ex animadverſione tria proclive eſt deducere. Primum, cum Moratina, ut & noſtrates appellant, Chronica hæc habeant, *ſepultus fuit* (S. Mercurialis primus Forolivienſium Epiſcopus) *in Eccleſia S. Trinitatis de Forolivio, quæ tunc erat Eccleſia Cathedralis, & extra ac juxta civitatem prope flumen, & ſtratam Flamineam*; contra autem Paduanius (6) ſcribat, amnem inter ſuburbium, & Templum illud Cathedrale fluxiſſe, ſicque id Templum intra antiquam urbem fuiſſe; videri in hoc diſſidio illis potius Chronicis, quam Paduanio, aſſentiendum. Alterum, quod ex primo ſequitur, *Ædis* S. Mariæ *Ripæ* appellationem, non a proxima, ut quondam ſuſpicabamur (7) ripa fluminis eſſe ortam, quippe quod ab ea vel magis diſtaret, quam a fronte vicini Sacroſanctæ Triadis Templi, ſed ut Paduanius (8) docet, illuc id nominis ſecum Moniales attuliſſe, quæ antea degerent ad Canalis ripam, ubi vel olim Ædes fuerat, S. Joannis, ut apud Marcheſium (9) *in flumine*; vel, ut in Canonicorum Tabulario eſt ad A. 1123. *ſuper flumine* quondam vocitata, ſive fluminis nomine Canalem accipias, ut ſupra (10) indicavimus, ſive amniculum, de quo loquimur; nam etſi ante A. 1205. ex plurium conſenſu deduximus, extra urbem fluxiſſe; tamen ſi cuidam ſingillatim monumento habere fidem velimus, nullum profecto extare novimus, quo freti id multo

(1) n. 9. (2) Chronic. cit.
(3) Ibid. & Supplem.
(4) Vita M. S. di Catterina Sforza.
(5) Chronic. M. S. cit. (6) Chron. cit.
(7) Epiſt. II. n. 11. (8) Chron. cit.
(9) Supplem. l. 9. (10) n. 82.

to ante A. 1178. (1) indicari, affirmemus. Tertium eſt denique, eundem fluviolum, quantum ex memorato pontis ejus poſitu æſtimare licet, eam ipſam Ædem verſus, quam modo dicebam, S. Joannis contendiſſe; non, opinor, ut ibi cum altero conflueret; neque enim Canalis quem illuc ab oppoſita plaga ferri videmus, toto tractu ſecundum *Aquavivæ* amniculi alveum perductus dicitur; ſed dumtaxat ut ad hunc alterum convergeret, mox non ita multo infra urbem, ut inveteratum ibi nomen indicat, *fluminis mortui* (2) confluxurus.

12. Cum duo igitur amniculorum confluxus fuerint, priſcus infra urbem, novus autem ſupra, quem adhuc videmus; ab utro, an ab neutro ſit deductum Montoni nomen, videndum eſt. Paulus enim Bonolus (3) ex novo repetit, duobus videlicet amniculis, tanquam duobus arietis cornibus, in unum alveum convergentibus; quaſi vero non idem de priſco quoque confluxu dici poſſet, aut confluxus ejuſmodi non pluribus aliis quorum nullus ſic vocatur, amnibus communes forent, quando hæc videlicet cauſa fuit, ut Bonolus quidem exiſtimat, quamobrem Priſci pleroſque Fluvios bicornes finxerint. Mihi igitur id nomen ex neutro confluxu repetendum videtur, ex novo autem multo minus, ſi quidem hæc Agnelli (4) verba, S. Apollinaris *in Baſilica Beatæ Euphemiæ, quæ vocatur ad arietem, primitus baptiſmum fecit*, ſecundum ea ſint quæ Rubeus, (5) ſcribit, intelligenda. *Primum baptiſmatis fontem*, inquit Rubeus, *in ea urbis parte conſtitutum ferunt, quæ ad Arietem dicebatur. a fluvio, cui proxime accedit, nomen ſortita: quem nunc fluvium vulgari vocabulo Montonem appellamus, in ipſius Tribuni domo, quam S. Apollinaris templum fecit ac conſecravit*, & infra, *Tribuni domum ad Arietem amnem, jam diu a ſe templum conſecratam, Divæ Euphemiæ* (Aquilejenſi) *dicavit.* — *Is autem locus extra urbem dicebatur, quod urbs ab ea parte nequaquam mœnibus erat circumdata.* Facile qui hæc cum iis conferant quæ de primo Forolivienſium Templo Divinæ Triadi ſacro paulo ante (6) dicta ſunt, extra urbem, & ad flumen extructo, tanto veriora exiſtimabunt, quod utrobique primos illos Epiſcopos cernent urbium frequentiam vitaſſe, fluminum autem vicinitatem, baptiſmatis ritui, qui tunc erat, maxime opportunam, eſſe ſecutos. Verum antea præſtat Eruditiſſimum Agnelli Interpretem (7) audire, qui adverſus Rubeum animadvertit, tunc S. Apollinarem latere oportuiſse, itaque non templa, nec baſilicas extruxiſse; ſed Agnellum *locum, ubi primum Fideles baptizati ſunt, exprimere, Eccleſiamque, quod ſolet, poſt evoluta tempora ibi erectam indicare intendiſſe, & nil præterea*. Quid igitur? ſi nos quoque, Doctiſſimi Interpretis exemplum ſecuti, animadvertamus, non ea quæ Rubeus habet, Agnellum ſcripſiſſe, nec de amne, prope eum locum, tempore S. Apollinaris, fluente, nec de nomine quod amni, aut ei loco eſset illo quidem tempore: potuiſse autem & flumen, quod tunc ſatis abſuiſse, oſtendimus (8), propioribus Agnello temporibus ad eum locum accedere (quanquam ne id quidem Agnellus dicit) & id nominis utrumque accipere: itaque Agnellum, ut eum omnibus indicaret locum; non quo S. Apollinaris ætate, ſed quo ſua vocabatur, nomen poſuiſſe. Nec vero dicas, quo igitur modo ibi baptizabat, ſi id aberat flumen? ideo enim aberat, quod alterius fluminis, id eſt Padi, aquæ tunc paſſim Ravennam circumfluebant (9). Et ſane eum ipſum locum diu poſt ſæculum illud primum aquis fuiſſe circumfuſum, Agnellus indicat in Vita Martini (10) qui poſt initium vivebat ſæculi IX. *Munivit*, inquit, *hic Antiſtes Eccleſiam B. Euphemiæ, quæ vocatur ad Arietem, quam olim aqua dominabatur*. Quibus ex verbis *diſcimus*, inquit Agnelli Interpres (11), *Eccleſiam hanc antiquitus aquis circumfuſis inædificatam, quæ Martini ævo in ſicco erat, quod jam tum ex alluvionibus excreſcente ſolo mare diſta-*

(1) Vid. ſupra, n. 7. (2) Vid. Bonol. Iſtor. di Forlì l. 2. (3) Ibid. l. 1.
(4) Lib. Pontif. P. 1. c. 1. (5) Hiſt. Rav. l. 1.
(6) n. 11. (7) Obſ. ad cit. Agnelli locum n. 3. (8) Epiſt. II. n. 7.
(9) Ibid. n. 6. (10) P. 2. c. 1. (11) Obſ. ad Martin. Vit. n. 1.

diſtaret. Sed huic mare fuiſſe vicinum, haud crediderim; neque enim ut ab hac diſtinguerent alteram Beatæ Euphemiæ *Eccleſiam*, potuiſſent a mari diſcrimen accipere, ut factum videmus ex Vita S. Probi (1): *juxta Ardicam Beatæ Euphemiæ, quæ vocatur ad mare*. Qua de altera Ædicula Rubeum (2) quoque video meminiſſe.

13. Sed gravior mihi oritur dubitatio ſuper interpretatione prioris illius Agnelli loci. Neque enim tantummodo *ad Arietem*, ſed & *in Bedente fluvio, & in mare* S. Apollinarem, ait *multos baptizaviſſe*. Ibi autem Interpres duplici nomine unum eundemque fluvium non dubitat indicari; *quod fere cum Montonis Italica ſignificatione & Arietis, & Bedentis, ſeu Bidentis vocabula conveniant:* quanquam ex Rubeo (3) ſciat, *Bidentem ab incolis dictum alterum fluvium, Ronchi nomine aliis indigitatum*. Verum ne hoc quidem animadvertit Vir alter Doctiſſimus, qui de Bedente alia Agnelli verba in Vita Felicis (4) interpretans, *Bedentem veterem amnem appellat*, inquit, *qui Plinio Bedeſis, Bidens recentioribus:* & infra, *Bidens eſt, quem vulgus Montonem nominat; cur autem „ vetus amnis ? „ Arbitrer deficere vocem „ Utentem „ : quem enim medio ævo Bedentem, & dein Montonem, quod ejuſdem ſignificationis vocabulum, dicebant, eum veterem fuiſſe Utentem, a Sigonio & Cluverio felici opera Livio L. V. c. 35. redditum, exiſtimabant, ſicuti ex Actis S. Hilarii & Olybrii cognitiſſimum eſt*. Scilicet *Bedeſim*, & *Utentem*, quem in Plinio pro Viti contendit reponendum eſſe Cluverius (5), & quem tamen alium ac Bedeſim, recte ex Plinii ipſius verbis (quod & nos evidentiſſimum ducimus) eſſe, non dubitat, Bedeſim, inquam, & Utentem eundem, ſi Superis placet, fuiſſe amnem ponamus, neceſſe eſt, ſi Montonum Bidentem eſſe, & huc attinere Acta velimus Sanctorum illorum: in quibus nimirum ſic memoratur *Vitis amnis, ab incolis, ut aliqui arbitrantur*, & mox ab ipſo Actorum Scriptore *Bidens adpellatus*, ut nemini qui ſciat, quid *Galigata* ſit, quæ ibidem ei fluvio proxima dicitur, dubium eſſe poſſit, quin ibi Ronchus, non Montonus, ſignificetur. Sed & Blondus (6) Ronchum Bidentis nomine diſerte deſignavit, illum Scriptorem, aut potius montanos accolas ſecutus, quos propter vicinitatem vel magis quam Rubeus (7), audiviſſe poterat utentes, ut etiamnunc, eo vocabulo, apud ipſos, ut opinor, nato ob eam facile cauſam quæ a me alias (8) indicata eſt. Quo ut quemquam non memini eſſe uſum cum iis Auctoribus ſive antiquitate, ſive auctoritate comparandum, ut Montonum ſignificaret; ſic etiam quod Agnellus ait, S. Apollinarem *in Bedente fluvio baptizaſſe*, non de Montono ipſe quidem auſim intelligere; ſed de Roncho potius, ut quem eo tempore Ravennam pedibus adiri potuiſſe, conjicio, ut alio loco (9) declarabo.

14. Montonum autem propius Ravennam quidem tunc defluxiſſe, ut Plinii Bedeſis fuerit, in ſtagna tamen exceptum & per hæc ab urbe diviſum, & alias (10), oſtendimus, & continuo, ſcrupulis, ſiqui forte reſtant, exemptis, confirmabimus. Suſpicari enim fortaſſe potes, Montonum, & Ronchum, tametſi in æſtuaria influerent, Ravennæ circumjecta, ſuum vel per hæc alveum ſingulos, ſuumque iter ſervaſſe, non ſecus ac per Veneta æſtuaria Medoacus; cujus fuiſſe alveum affirmant, qui magni Canalis nomine mediam Venetiarum urbem interfluit, ejuſque demum portum efficit: Sic igitur olim Ravennam quoque, ut annis ſuperioribus cernebamus, intercipi utroque amne potuiſſe, & infra illam ex utriuſque confluxu Bedeſim fieri, & vetuſtiſſimum Ravennæ portum, ut Blondus (11) opinabatur, adſtipulante magna ex parte Cluverio (12) ubi *oſtium*, ſcribit, *Aſconis foſſam habuiſſe idem, quod Utentem, & Bedentem amneis (vulgo nunc ſunt Montone & Ronco) apud Ravennam in mare effundebat*, aut ubi (13) hos fluvios in ipſis æſtuariis delineat in mare contendentes. Ego vero

(1) P. 1. (2) l. cit. (3) Ibid. (4) P. 2. c. 3.
(5) Vid. Epiſt. noſtr. II. n. 12. & ſeqq. (6) Hiſt. Dec. 3. l. 1. (7) Hiſt. Rav. l. 3.
(8) Epiſt. II. n. 9. (9) Epiſt. V. n. 16. (10) Epiſt. II. n. 6.
(11) Ibid. n. 4. (12) Ital. Ant. l. 1. c. 35. (13) Tab. Gall. Circumpad.

vero ut in Medoaco, aliiſque fluminibus perenni aquarum copia præditis id facile agnoſcam; non idem tamen de illis dicam, quæ, ut noſtra hæc, torrentium in modum nonnunquam ſint plena, ſæpius autem, æſtate præfertim, perexilia, & pene ſicca; ut arenæ, æſtu maris in ſtagna invectæ, ipſorum alveos prius oppleant, quam nova tandem aliquando a fluviis importata aquarum copia eandem queat per æſtuaria tenere viam. Quod ſi certos illos per æſtuaria alveos hi noſtri ſervaſſent Plinii tempore; cur, quæſo, alterum dumtaxat ad Ravennam, non utrumque memoraſſet? aut ſi Bedeſis nomine, ut Blondus cenſuit, neutrum, ſed cæcum quendam, & ſub æſtuariis latentem utriuſque alveum deſignavit, alveumque ejuſmodi, quod difficile creditu, *amnem* appellavit; cur igitur inter Sapim, & Anemonem alterum tantummodo recenſuiſſet noſtrorum amnium? Nec vero hoc factum putes propterea quod Montonus fortaſſe tunc influeret in Anemonem, quemadmodum Tabula quadam pingitur, hoc ſæculo edita, quæ Italiam *medii ævi* repræſentare dicitur, aut quod influeret in Spineticum Padi alveum, ut in ea Cellarii (1) Tabula quæ inſcribitur *Italia Propria*, delineatur. Hoc enim ſatis, ut opinor, a me ſupra (2) rejectum eſt; illud vero nullius, quod ſciam, auctoritate Scriptoris, nulloque monumento nititur, quod noſtrates Hiſtorici, aut Faventini, aut Ravennates commemoraverint. Quin me tunc quidem cum Forolivienſes A. 1217. (3) inimicitias, ut ſæpe olim, cum Faventinis exercentes, disjectis Montoni aggeribus, hujus curſum in hoſtium agrum avertiſſent, in Anemonem influxiſſe, reperio; ſed ut declivitas ſoli ferebat, magnam ejus agri partem ſeptem ipſos annos late inundaſſe, & denique, ſi huc ſpectant, ut arbitror, multa illa monumenta quæ ſe Rubeus (4) legiſſe, ſcribit; *per Gattimellam villam ſecundo ferme ab urbe* Ravenna *lapide, in paludes influxiſſe*. Sic etiam A. 1461. (5) cum ſibi ob ingentem aquæ vim novum alveum feciſſet; multa, ferme Ravennam uſque, rura obruit, neque in Anemonem tamen deflexit. Igitur, ne Plinium ſine cauſa damnemus, reliquum eſt, ut ad illa redeamus, ſecundum quæ alias (6) oſtendimus, Montonum, propius Ravennam in æſtuaria excipiendum, Bedeſim ab ipſo fuiſſe nominatum.

15. Tunc autem ſimul oſtenſum eſt (7), non eadem cadere in Ronchum, quem cæteroquin haud ignoramus a multis creditum eſse Bedeſim, Montonum autem Vitim, ſive, ut alii malunt, Utentem; ſic tamen ut aliqui inconſtantia ipſa ſua dubitare videantur, in quibus præter Coronellium (8), eum quoque invenies qui annis ſuperioribus *de vero Rubicone* librum emiſit, ſi quæ ſcribit nomina cap. 14. (9) & 17. (10) cum iis conferas quæ cap. 1. (11) & quæ ter habet cap. 20. (12), & quæ in Tabula inſcripſit quam exhibet cap. 8. Scio quoque, inter illos haud deeſſe qui Ortelii (13) non ſcripturam, neque ſententiam; utraque enim pro nobis eſt; ſed tria quæ is habebat (14), Plinii exemplaria ſecuti, *Bedeſis* ſcribant. Verum ut Cluverius, qui antea (15) ſcripſerat ad eundem modum, poſtea meliores, puto, codices nactus, *Bedeſis* paſſim (16) ſcriptum reliquit; ſic facere alios video fere omnes; ſunt enim adhuc qui Gaudentium Merulam (17) mendoſo, ut videtur, codice uſum, in Tabula ſequuntur non ita pridem vulgata *Italiæ Antiquæ*, Roncho nomen *Hedeſis* inſcribentes. Sed quæ ad Ronchum, & Sapim attinent, proximis Litteris habebis. Vale.

(1) Notitia Orb. Antiq. (2) n. 5. (3) Raccolta di Cron. M. S. &c.
(4) Hiſt. Rav. l. 1. (5) Cron. M. S. del Padovani: e Marcheſi Supplem. l. 8.
(6) Epiſt. II. n. 7. (7) Ibid.
(8) Ravenna con le propoſte Diverſ. &c. e Deſcriz. di Forlì. (9) n. 4. (10) n. 11.
(11) n. 7. (12) n. 13. (13) Synonim. Geogr. (14) Theſaur.
(15) in Tab. Ital. edita in Theatro Geogr. Vet. P. Bertii T. 2. (16) Ital. Antiq.
(17) De Gallor. Ciſalpin. Antiq. l. 2. c. 18.

EPISTOLA ÆMILIANA V.

ETſi Ronchum flumen, de quo, & Sapi has tibi Litteras pollicitus ſum, a pluribus ſcio, & præſtantiſſimis quidem Viris, qui Montonum fuiſse Vitim, exiſtimant, Bedeſim appellitari; cauſæ tamen quæ ſuperioribus Epiſtolis propoſitæ ſunt, illis me aſsentiri, non ſinunt. Itaque Bedeſis nomen, ut in proximis etiam extremis Litteris conſtituimus, Montono relinquentes; jam, quod conſequitur, Ronchum a Plinio vocatum fuiſse Vitim, non dubitabimus, hac ipſa conſecutione, ac rationibus alias productis, & Illuſtrium etiam Virorum, quos videlicet, ſi opus ſit, illis opponamus, conſuetudine, & auctoritate permoti. Blondus enim, Jovius, Guicciardinus, Rubeus, Claramontius, Bacchinius in his fuere alias (1) a nobis laudati. Quibus ut præluxerat antiquus Actorum Scriptor Sanctorum Hilari, & Olybrii (2), ſic Blondo præterea aſtipulati ſunt ſuo quiſque tempore alii aut noſtræ, aut vicinarum Civitatum Hiſtorici, Fabius Oliva (3), Alexander Paduanius (4), Paulus Bonolus (5), Sigiſmundus Marcheſius (6) noſtrates, Ariminenſes autem Malateſta Porta (7), & Jacobus Villanius (8), & Foropopilienſis Matthæus Vecchiazzanus (9). Qui omnes, ut laudati Rubeus, & Claramontius, Ravennatum, & Cæſenatum Hiſtorici, tanto facilius, ut opinor, exemplum Forolivienſis Blondi ſecuti ſunt, quod & ipſi Ronchum ſcirent Galeatæ, & Meldulæ non ab oppidanis modo, ſed & ab agricolis *Vitim* appellari. Ut vero ſupra Galeatam monticolæ illi vel in Actis Publicis *Bidentem* vocant, ſic inde vulgo nominari *Vitim* etiamnunc, ſcio, non ſecus atque in agro Forolivienſi, & Ravennate, & in Civitate utraque nunc dicitur Ronchus, aut Ronchi flumen, Blondi (10) autem ætate, & poſtea quoque (11) Aquæductus vocitabatur.

2. Ronchi nomen Rubeus (12) ab oppido deductum tradit, quod is fluvius alluebat, ab rure autem ipſi attiguo Bonolus (13). Utrumlibet ego veri ſimilius exiſtimo, quam ipſum flumen ei ruri, aut oppido nomen dediſse. Ipſum enim fluvium multo ſæpius noſtrates ſolent *flumen Ronchi* appellitare, quam Ronchum, quo nomine rus potius attiguum deſignant, aut tumulum terreum ſatis grandem, in quo ſacra Ædes ejus ruris exſtructa eſt, olim autem erat, non oppidum, quod ſciam, ſed militare caſtellum A. 1283. ut Marcheſius (14) ſcribit, ædificatum, quod ut apud ipſum, ita apud Alexandrum Paduanium (15) ad A. 1331. *la baſtia al ponte del Ronco* video nominari, parvam quidem arcem, ſed opportuno loco poſitam. Scilicet ibi ſecundo, ut noſti, ab urbe lapide is fluvius interſecat Æmiliam viam, ut ponte fuerit jungenda. Primam impoſiti pontis notitiam Chronicis antiquis deberemus Cæſenatibus, libro cum ad alia noſtratibus utili, tum ad multorum nomina cognoſcenda qui Forolivienſium *Capitanei* ſæculo XII. & duobus inſequentibus fuere; in iis enim, & in Prætoribus recenſendis minus ſolicitos Hiſtoricos fuiſse noſtros, quam Faventinos, videor animadvertiſse; huic igitur libro notitiam deberemus illius pontis exſtructi A. 1263; niſi lapis id docens, qui Paduanii (16) ætate latebat, rurſus exſtitiſset antequam Bonoli prodirent Hiſtoriæ (17). Quæ ſcripta ſunt

(1) Epiſt. II. n. 10. (2) Ibid. & n. 13. (3) Vita M. S. di Catterina Sforza.
(4) Supplem. alle Croniche M. S. (5) Iſtor. di Forlì l. 1.
(6) Supplem. delle ſteſſe l. 1. (7) Vid. Clementin. Raccolt. Iſtor. l. 1.
(8) Ariminenſ. Rubic. (9) Hiſt. di Forlimpop. P. 1. l. 2. (10) Ital. Illuſtr. Reg. 6.
(11) Epiſt. II. n. 7. (12) Hiſt. Ravenn. l. 1. (13) Iſt. cit. l. 1. (14) Supplem. cit. l. 4.
(15) Cron. M. S. (16) Ibid. (17) Iſt. cit. l. 4.

ſunt in eo lapide, ad te mitterem, niſi mallem, a te, cum in Patriam redieris, legi; in pariete enim extat contra illam ſacram Ædem, neque a me qui peratten- te olim, & nuper inſpexi, verbum ulti- mum lineæ ſextæ, quæ de Capitaneo eſt populi Forolivienſis, viſum fuit eſse, ut Bonolus habet, Gratiani, multoque mi- nus, ut Chronica illa Cæſenatia, & ex iis Paduanius, Grardnoj; ſed evidenter GRAIDANI. Quod cum tu quoque per- ſpexeris; a te petam, ut ſiquid forte de illa nobili, ut opinor, Stirpe, aut de ejus Patria notum habeas, mihi ſignificare ne graveris. Cæterum eum tunc pontem lateritium fuiſse, idem tradidit Paduanius (1), quod ex eo lapide non apparet. Quin Paduanius ipſe (2) ſcribit, A. 1432. la- teritia pilarum fundamenta jacta eſse, quibus pilis ligneus pons imponeretur: quod porro iterum factum eſse, perhibet, A. 1584. (*) cum uſus defiit ratis qua tranſeuntes ultro citroque tranſvehebantur. Pons enim tum A. 1483. (3), tum A. 1491. (4), eoque anno bis, ut ligneum tunc fuiſse, facilius credas, aquarum vi disjectus fuerat. Quod periculum cum A. 1619. immineret (5); Forolivienſes late- ritium fecerunt, quo adhuc utimur, com- modiſſimum, & prælongum pontem, quip- pe fornicibus ſeptem ſubnixum, quorum tres medii ampliſſimi ſunt. En tibi colle- cta quæ apud Hiſtoricos diſperſa legi ad pontem Ronchi attinentia; Ronchi, in- quam; nam Ronconis nomen, quo appel- lari hunc amnem, Ortelius (6) prodidit, Forolivienſibus ignotum eſt.

3. Aquæductum vero, quod idem habet, Blondi temporibus fuiſse vocatum, & cer- tum eſt, & nos quoque diximus paulo ante (7). Sed quando, & quam ob cau- ſam ita cœperit appellari, operæ pretium eſt inquirere. Ante annum 897. ita fuiſ- ſe nominatum, credat aliquis fortaſse ex Documento Donationis Dominici Archie- piſcopi Ravennatis (8), in quo fundus quidam a quarto latere dicitur terminatus Aquæducto (sic). Qua de re nobis pro- nunciare nihil licet, cum tres cæteri, qui nominantur, termini hoc tempore ſint ignoti. Nec minus, vel potius magis an- tiquum uſum ejus nominis alii exiſtima- bunt, qui pervetus Templum ſciant, Ron- cho flumini ſatis propinquum, Sanctæ Mariæ Aquæductus a multis jam ſæculis vocitatum fuiſse, hodieque cum toto illo rure, quod tertio circiter lapide ab urbe abeſt, Forolivienſibus vocitari. Nam in Canonicorum Tabulario præter Documen- ta plura quæ A. 1100. & 1101. id Tem- plum ſub eo nomine commemorant, mem- branæ extant ſcriptæ quidem A. 1220. ſed in quibus Luttifredus Archipresbyter Ple- bis Aquæductus ſe Documenta antiquiſſima vidiſſe, teſtatur, quæ oſtenderent, annis amplius quingentis Plebem Aquæductus ad Canonicos ſpectaviſſe. Verum eſſe poſſunt qui Aquæductus appellationem, non a pro- pinquo flumine, ſed aliunde ortam eſſe, con- tendant. Primum namque, animadverto, Alexandrum Paduanium (9), iter deſcri- bentem Pontificii Exercitus paulo ante cla- dem Ravennatem, tradere, Forolivio di- greſſum, caſtra metatum eſſe ad flumen Ronchi, qua „ rivus influit, dictus Aquæ- „ ductus, indeque ad rus uſque Durazani „ ſe extendiſſe „ iterumque annis poſt quinque iter Ducis Urbinatis narrantem, ſcribere, „ motis caſtris trajeciſſe Ronchi „ flumen prope aquæductum „ & rus pe- tiiſſe quod vocamus Fornò. Itaque ex nar- ratione utraque patet, majorem quandam foſſam quæ in fluvium aquam infert ex ea parte ruris Aquæductus quæ ad extremam viam attinet quam Baronzole nuncupamus, Aquæductum vocitatam eſſe, & facile ei ruri nomen tunc dare potuiſſe, cum vel multo amplior fortaſſe, & profundior olim eſſet, quam nunc videamus. Sed & aliam eſſe video cauſam multo vetuſtio- rem, multoque digniorem, unde iſta non ejus dumtaxat Templi, ſed & ipſius flu- minis appellatio duci potuerit: in cujus cauſæ diſquiſitione ſi paulo fuſius, & dili- gentius hic morer; id tibi non modo non moleſtum, ſed gratum potius futurum ſpe- ro.

4. Cluverius (10) ex Vita, ſæpius a no- bis

(1) Cron. cit. (2) Supplem. ejuſd. (*) Cron. cit. (3) (4) (5) Ibid.
(6) Synonim. Geogr. (7) n. 1. (8) in Tabulario S. Mercurial.
(9) Cron. cit. (10) Ital. Antiq. l. 1. cap. 28.

bis commemorata , Sanctorum Hilari , & Olybrii *confeſſorum* , ut inquit , *Ravennatium* hæc profert . *Præſidente Symmacho Romæ , Olybrius quidam Ravennas — monachus factus , in Galigatenſi cœnobio vigebat : per hos enim dies adoleſcens Etruſcus, Hilarus nomine , diligentius Deo operam & ſtudium navaturus, paſſibus mille juxta Galigatam, Ravennatis diœceſis, in excelſo atque edito monte , ſub quo Vitis amnis defluit , ab incolis , ut aliqui arbitrantur, Bidens adpellatus, ſe ſe conſtituit.* Et inſra. *Verum tanta ſolitudinis ab Hilaro atque Olybrio plurimum expetitæ quies ab Throderico rege perturbata eſt : qui ad eas radices Apennini , unde, ut aliqui putant , Ravennam aquam adduxerat , juxta Bidentem amnem ædeis ſibi magnificas , quo ſuccedere* (ſic) *interdum ſolebat , conſtruxit : cœpit enim frequentari Hilari cœnobium* . Antiquum hoc ſane eſt cum rerum aliarum , tum aquæ a Theoderico Ravennam ductæ monumentum . Nam quod Cluverius , cujus opinionibus *Vitis* nomen hic refragatur , ex his ipſis verbis *apparere*, ait , *haud perinde antiquum eſſe auctorem, qui hæc conſcripſit : quippe qui diu poſt Theodericum regem fuerit* ; non aliunde , opinor, hoc potuit arguere, niſi ex iis verbis, *ut aliqui putant* , diu poſt ea tempora ſcribentem ſignificantibus . Quid vero? ſi ea verba , ſicut illa quoque *ut aliqui arbitrantur* , diu poſtquam cætera ſcripta fuerant, ab aliquo ſecus opinante adſcripta, ex ora, ut fit , inter ipſa Auctoris verba translata ſint. Quæ ſi tibi ſuſpicio, propoſitum veteris hujus Scriptoris locum relegenti , non improbanda videatur ; nihil jam hoc quidem loco prohibebit, quo minus eam Vitam a Paulo, Hilari diſcipulo, ſcriptam putes, ſicuti ab Rubeo (1) traditum eſt. Qui cum ſimul confirmet , anno 502. Theodericum *aquam Ravennam deduxiſſe , cujus formam* (*hoc nomine* , inquit, *aquæductum appellabant*) *ſuo ſumptu inſtauraſſet , quæ longis ante temporibus ſolo æquata fuerat* ; nimirum nobis ad memoriam reducit vetuſtius hujus æquæductus teſtimonium , quippe Caſſiodori (2) , vivente Theoderico , atque adeo , ut ex formula *D. N.* apparet, regnante , hæc ſcribentis . *His Coſſ.* (Avieno Jun. & Probo) *D. N. rex Theodericus aquam Ravennam perduxit , cujus formam ſumptu proprio inſtauravit , quæ longis ante fuerat ad ſolum redacta temporibus* .

5. Verum ſi hic aquæductum inſtauravit ; quis antea Ravennam perduxerat ? Auguſtus? an Tiberius Claudius? qui eam urbem muro cinxit, ut ex litteris ad portam auream inciſis Flavii Blondi (3) , & Bernardi Juſtiniani (4) temporibus , & poſtea apparebat . Namque ut Ravenna ſtagnantibus circum aquis obſideretur ; ea erat Romana potentia , eæ opes , ut vel per paludes fundamenta jacere fornicum non dubitarent , quibus niti aquæductus poſſent : quin priuſquam Julius Cæſar Rempublicam invaderet , via aliqua fuerit, neceſſe eſt , qua videlicet Ravenna ipſe diſcedens , *e convivio* , ut Appianus (5) ſcribit , *&* *curru* invectus , ſive *mulis*, quod ait Suetonius (6) , *e proximo piſtrino ad vehiculum junctis* profectus eſt . Quod ſi illi , aut ſucceſſorum alius aquæductum Ravennam perduxerant ; at hic Martialis ætate collapſus aliqua ex parte jam eſſet, oportet, illic non ſemel , ut alias (7) commemoravimus ; dulcis aquæ penuriam ſignificantis : Sin eo tempore necdum aqua illuc fuerat deducta ; at fuit certe inter illius , & Sidonii ævum , imo ante Sidonium diu , quippe qui Anthemio Romæ imperante ; ut ex iis quæ de nuptiis Ricimeris attingit libro I. Epiſtola V. colligere preclive eſt ; Ravenna tranſierat , hoc eſt ſex circiter luſtris priuſquam Theodericus aquæductum inſtauraret *longis* antea , ut dixi (8) collapſum *temporibus* . Et ſane quam Sidonius dulcis aquæ inopiam Ravennæ invenerit , eadem , alias quoque (9) a nobis laudata , oſtendit Epiſtola , & iis quidem verbis , quæ tunc male habitum poſſint aquæductum ſignificare . *Nuſquam* , inquit , *vel aquæductuum liquor integer , vel ciſterna defæcabilis , vel fons irriguus , vel puteus illimis* . Sed poſt Theodericum quam diu aquæductus Ravennæ manſerit , aut

(1) Hiſt. Rav. l. 3. (2) Chronic. (3) Hiſt. Dec. 1. l. 3.
(4) De Orig. Venet. l. 5. (5) De Bell. Civil. Rom. l. 2.
(6) De duodec. Cæſar. l. 1. (7) Epiſt. II. n. 5. (8) n. 4. (9) Epiſt. II. n. 5.

aut rurſus inſtaurari potuerit, ex Inſcriptione intelligi poſset Ravennate (1), ſi SMARAGDUM, cujus nomen in ea legitur, Smaragdum Exarchum fuiſse, conſtaret, quod propter lapidis, in quo cæteroquin hæc ſunt AD NECESSARIAM IN-AQUÆ DVCTUM EJUSD. CIVI. , non unum ob temporis injurias defectum ſcire non licet. Animadverti quoque, ab Agnello (2) in cujuſdam funeris deſcriptione hæc narrari. *Puer mortuus eſt in villa, quæ dicitur Aureliacus, longe ab urbe (Ravenna) milliaria XII. juxta Aquæductus prope Herculem. - Herculenſes antecedebant - & ibant - per viam Aquæductus -, & pervenerunt uſque ad pontem Odionis. - Tunc exeuntes omnes de civitate &c. Tunc collo levatus virorum, perductus in Monaſterium S. Euphemiæ in S. Calinico, ibi ſepelierunt eum. Tunc ingreſſa in civitatem turba plorante &c.* Sed ubi eſset *Aureliacus*, ubi *Hercules*, ubi *pons Odionis*, & ubi *Monaſterium* illud *S. Euphemiæ*, cum Interpres omnino ſileat, nec alii quos hactenus conſului, libri indicent; haud aliud mihi videor hinc poſſe diſcere quod ad rem facere queat, niſi illam Aquæductus partem XII. ſaltem lapide ab Ravenna fuiſse diſſitam, & fuiſse in Ravennate agro viam, Aquæductus nuncupatam. Quæ ſi ad propoſitum ſpectat, ut opinor; eo minus contemnenda ſunt, quod non modo hac noſtra, ſed & Blondi (3) ipſius ætate *nullum* Ravennatis Aquæductus *extabat veſtigium*, quod ſæculo IX. quo Agnellus ſcripſit, videtur extitiſse, & ſi non a Galeata uſque, quod oppidum, ſi rectam lineam ducas, XXVII. lapide ab Ravenna abeſt; certe ſatis longe ab hac urbe deductum fuiſse.

6. Et ſane ſi a fonte aliquo; non a flumine; ducenda Ravennam aqua fuit; non eſt dubium, quin longo intervallo fuerit petenda: quæ enim montium radices ab Ravenna propius abſunt, eæ recta pariter linea ducta, lapide abſunt, minimum, XVII. Quærenti autem mihi, an indicia ulla prope Galeatam extarent aquæ inde uſque deductæ, Verlicchius meus, jure meritoque in alia Epiſtola (4) laudatus, dum Medicum olim ibi ageret, cum alia reſpondit ad S. Hilari Cœnobium, & Theoderici Palatium juxta eum locum attinentia, tum præſertim plura, unde pronum ſit de aquæ illinc deductione exiſtimare. Eorum omnium ſumma huc redit. Galeatæ oppido mons imminet ad occidentem ſolem, in cujus vertice Templum eſt, S. Hilari dictum, cujus ibi corpus jacet. Sed Cœnobium nullum ſupereſt, inde olim fortaſſe ad radices ejus montis translatum meridiem verſus, ubi ſupra Galeatam locus eſt Monaſterium adhuc vocatus, unde marmora, columnæ, baſes, & ejuſmodi alia ædificii magni indicia eruta ſunt. Porro infra Galeatam ad ſeptemtriones locus eſt alius quem vocant *Sagittam*, ex quo etiamnum inter craſſiſſima fundamenta, nobilium marmorum laminæ; & teſſelati operis fragmenta educuntur, quo loco nemo incolarum eſt, quin conſtanter ajat, Palatium fuiſſe Theoderici regis: & vero multo minus quam locus quem Monaſterium appellant, a Galeata diſtat, & ab Roncho fluvio, quem ibi Bidentem, aut Vitim vocitant; ab hoc enim, ad orientem ſolem adſito, centum circiter abeſt paſſibus, ab illa autem ducentis: quæ ſedes videlicet perbelle congruit cum iis quæ de eo Palatio in Vita S. Hilari, itemque in perantiquo lapide ſcripta ſunt, qui in ædicula viſitur, ab hujus Templo non multum diſſita, quo in lapide illud, quod REX THEODERICVS condidit PALAVIUM JVXTA FLVVM (ſic) BIDENTEM GALIGATE (ſic) PARTIBVS, diſerte memoratur. In eo igitur loco quem *Sagittam* diximus appellitari, marmoreum non mediocris magnitudinis labrum, & plumbeos etiam tubos, ſed diametro ſenis circiter digitis tranſverſis non majori, annis ſuperioribus repererunt.

Aquæ autem ductus, quali opus fuiſſet ad aquam Ravennam uſque deducendam, nulla aut ibi, aut circa ea loca extant veſtigia, nec unquam extitiſſe, meminerunt. Et plures quidem in iis regionibus ſcaturigines ſunt optimarum aquarum; ſed deductioni recto tramite Ravennam verſus ſaxei interjecti montes obſtant, per quos, ſi forte

(1) Vid. Maffei Offer v. Letter. Tom. 4.
(2) Libr. Pontific. P. 2. in Vita Johannis VII.
(3) Hiſt. Dec. 1. l. 3.
(4) Epiſt. II. n. 9.

te immanibus ſumptibus via fuiſſet aquæ excavata; perdifficile foret, ne in longis adeo tractibus cuniculi, ſic diutiſſime duraturi, uſquam eſſent animadverſi. Quæ cum ita ſint; reliquum eſt, ut ſi Theodericus quas ſibi ſalubres Galeatæ aquas expertus erat, eas voluit Ravennam verſus deducere, & in veterem, ab ſe inſtauratum, Aquæductum inferre, eaſdem lateritio opere concluſas ſecundum declivem fluminis curſum ad priſcum uſque Aquæductus initium perduxerit, quod ad radices montium, ut diximus, eſſe oportuiſſe, manifeſtum eſt, ſi a fontibus ipſis aqua arceſſebatur. Nam ſi a fluvio; ne illud quidem opus erat, ut ad XII. ab Ravenna lapidem Aquæductus perveniret.

7. In hac tanta rei perantiquæ obſcuritate ſicuti quidquam pro certo affirmare non licet; ſic viciſſim liberum cuique eſt conjicere, Aquæductum ad magnos ſaltem tractus ſecundum Ronchi fluminis ripam, ubi magis recta eſt, potrahi potuiſſe, eoque murum craſſiſſimum fortaſſe attinuiſse, quem in ejus ripa ſecundo, an tertio ab Ravenna lapide vi aquæ nuper eſse retectum, accepimus. Conjicere quoque licet, inde huic nomen flumini Aquæductus eſſe factum: pariterque illi de quo ſupra (1) diximus, S. Mariæ Templo Aquæductus Appellationem adjunctam fuiſse, quod juxta illud aqua duceretur, aut in amplum quodpiam caſtellum, Aquæductui inſerviens, reciperetur. Quæ conjectura an forte comprobari poſset inſpectis, lectiſque marmoribus quæ ibi, aut non ita procul extare audiveram, cum aliquando ſcire averem, & ea loca adiiſsem, etſi nihil ad illam rem deprehendi; tamen quæ viderim, hic tibi non reticebo. Apud Templum illud marmorea columna eſt: quam ſtatim ac conſpexi, inter milliares referri poſse, exiſtimavi. Neque enim quod paſſuum numerus haud appareat, propterea non illarum ſimillima eſt: qui fuiſse poteſt is numerus aut temporum, aut hominum injuriis ſublatus; utrarumque autem manifeſta non deſunt indicia; prætereaque inferior columnæ pars inter ſaxa abdita eſt, ut inſpici nequeat tota. Nec quia Imperatorum nomina inſculpta habuit, ideo non milliaris credenda eſt; imo vero ob id magis. Solebant enim ejus generis columnis eorum Imperatorum nomina inſcribere, qui aut illac tranſituri eſsent, aut vias inſtaurandas, aut collapſos vetuſtate milliares lapides reſtituendos, ut ex Antiquitatis monumentis conſtat, mandaſsent. Quod ſi noſtrates Hiſtorici, & ii qui ab ipſis laudantur, videre tot ejuſmodi lapides potuiſsent, quot ætate hac noſtra in publicum Veronenſe Muſeum importati ſunt; neutiquam mirati eſsent, cur in columna de qua loquor, ad ſingula extrema ſingulæ extarent Inſcriptiones litteris in altera alteri adverſis, ut quæ nunc inferior eſt, & Imperatoris Conſtantii nomen perſpicue adhuc inſculptum ſervat, non, ut ſuperior, recte poſitas litteras legenti offerat, ſed inverſas: neque id Sculptoris ludibundo ingenio, aut ſæculi ignorantiæ tribuiſſent: neque oblitteratum in ſuperiore Inſcriptione nomen idem fuiſse, quod inferior habet, Conſtantii, exiſtimaſſent, imo alterius, & facile ejus qui ipſi, aut Magno Conſtantino patri inimicus fuiſset, puta Magnentii, aut Maxentii. Scilicet victis qui antea regnabant, eorum nomina aut eradebantur e milliari lapide, aut hic ſaltem invertebatur, defoſsaque ea quæ ſuperior fuerat, parte, ut legi illa non poſsent, in oppoſita, quæ extabat, parte nomen inſcribebatur victoris. Sic in Muſeo Veronenſi columella ſpectatur quæ prius in Maxentii honorem ſculpta, converſa poſtea fuerat ad Criſpi, & Conſtantini gerenda nomina; quemadmodum legere poteris apud Virum Cl. Amicum meum Joſephum Bartolum (2) nunc Regium Auguſtæ Taurinorum profeſsorem, qui ut de aliis ad illud Muſeum attinentibus, ſic perudite de his quoque rebus ſcripſit. Tu cum in Patriam redieris, fac noſtram inſpicias columnam, ſi forte in tertio ejus, quæ nunc contra ac deberet, ſuperior eſt, Inſcriptionis verſu facilius ſit tibi, quam mihi fuit, LIBERTATIS legere, non LIBERALITATIS, quo in verbo, ſicuti & in columnæ longitudine, minus probo alterum noſtrorum Hiſtoricorum, quem in verbis aliis quibuſdam magis fortaſse probare poſſim, in aliis neútrum. Hæc de co-

(1) n. 3.

(2) Differtaz. I. P. 2.

columna. De marmoribus autem per Templi proximi pavimentum disjectis certior factus ſum, nullas uſquam in iis litteras apparere. Porro ſi flumen tranſgreſsus, rus adieris non paulo longius ab urbe noſtra diſſitum, S. Petri, ut appellant, *Quinti*; majores quidem columnas e græco marmore videbis, quæ hinc & hinc foresornant ædium Nobilis Monſignanæ Gentis, quibus in ædibus menſas etiam ſpectavi, e craſſiſſimo porphyretico marmore non ita pridem exſectas, quod marmor antea non bene cognitum, ideoque impolitum, neglectumque in via jacebat, ut columnæ illæ quoque prope Templum jacuerant ejuſdem ruris. Sed nuſquam litterarum quidquam invenies, ne in Templi quidem limine eam C. CLODI PAVLINI ſepulchralem Inſcriptionem, quam apud Marcheſium (1) habemus. Ex quo enim ibi pridem conſpexeram, poſtea Ravennæ, quo translata fuerat, inter tot alias agnovi quæ parietes atrii cujuſdam ornant Palatii illius Archiepiſcopalis. Sed etſi marmora alia quædam ex eo rure Forum Livii translata eſse novimus (2) ſub finem ſæculi XV. ex quibus in Cathedrali Templo ſacræ aquæ vaſa ab excellentibus Sculptoribus efformarentur: nulla tamen eorum, præter Clodianum illud, litterata ibi fuiſse, ſcimus, & quod conſequitur, nihil inde erui a nobis potuiſse, quo conjecturam illam noſtram confirmaremus.

8. Cæterum ea conjectura, de cauſa videlicet, unde Aquæductus nomen Roncho flumini impoſitum fuerit, non ea denique cenſenda eſt, ut facile ejuſmodi cauſa ſit illi cauſæ anteferenda, quam ab Ravennatibus, ut videtur, acceptam, Leander tanquam manifeſtam produxit, noſque alias (3) probavimus, & adhuc probamus, nimirum quia ejus *fluminis alveus artificum manu factus fuit ad multa paſſuum millia*, ſicuti etiam Leandri ipſius ætate *perſpicue apparebat*, idcirco Aquæductum eſſe appellatum. Alveum autem ideo parandum fuiſse, credimus vel ut Ronchus a Claſſenſi portu averteretur, vel ut ſtagna, Ravennæ circumjecta, in quæ ſe antea effuderat, multo facilius ſiccarentur. In Montonum igitur deductus infra, ſed propius Ravennam, hinc cum eo diu ad mare defluxit donec minus urbi periculoſum creditum eſt, ſi longiore infra hanc intervallo confluerent: id quod anno 1647. præſtitum legimus (4). Nec vero ab his quæ modo ſcripſi, me illa retrahunt, quæ Amicorum aliquis interdum objecit, verba Joannis Boccaccii (5). *Ufens fluvius eſt Galliæ ciſalpinæ: inter quem & Atheſim fluvium hiſeſones* (ſic) *habitavere: qui Romanos apud Alliam expugnare* (ſic), *qui ex alpibus cadens fluit in Padum. Ufens alter a ſuperiori fluvius eſt Volſcorum haud longe a Terracina in Tyrrhenum defluens*. Quæ objiciens verba, ut minime obſcurum eſſe ex Livio, & Sigonio, in alia Epiſtola (6) a me laudatis, qua ratione videantur hæc emendanda; ita ex illa Epiſtola eadem (7) conſtare, ajebat, Ufentem de quo Boccaccius primo loco dicit, Ronchum eſſe debere, aut ſi cum Cluverio facias, Montonum: &, quod conſequitur, a Boccaccio dici, non in mare, non in circumjecta Ravennæ ſtagna, ſed *fluere in Padum* alterutrum noſtrorum fluminum, contra atque a me ſuperioribus etiam Litteris (8) ſtatutum eſſet. Hæc igitur objicienti ſic reſpondi: verba illa Boccaccii *qui ex alpibus cadens fluit in Padum*, ad Atheſim, ut illis temporibus, a me credi eſſe referenda: at ſi illi ſecus videretur; me Boccaccii quidem auctoritatem ejuſmodi in rebus magni eſſe faciendam, non minus fateri, quam Rubeus [9] cum illum dixit *horum locorum fuiſſe maxime peritum, & frequentare conſueviſſe urbem Ravennæ*: Boccaccium tamen quis dicere auderet, harum rerum fuiſſe Dante peritiorem, qui Ravennæ domicilium conſtituit? Dantem autem, ut demonſtraſſem [10], Montonum recta & per ſe in mare influentem deſcripſiſſe. Qui fieri igitur poſſet, ut Boccaccii ætate, qui annis duobus & quinquaginta poſt Dantem eſt mortuus, adhuc in Padum Montonus flueret? aut

(1) Supplem. Iſtor. l. 1.
(2) Vid. Vecchiazzan. Hiſt. di Forlimpop. P. 2. l. 15.
(3) Epiſt. II. n. 7.
(4) Ragguaglio della Diverſ. de' due Fiumi.
(5) Tract. de Flumin.
(6) II. n. 13.
(7) Ibid.
(8) IV. n. 6.
(9) Hiſt. Rav. l. 1.
(10) Epiſt. IV. n. 6.

aut ſi in mare hic fluebat, qui inter Padum, & Ronchum eſt interjectus, quî fluere in Padum tunc poſſet Ronchus?

Cæterum etſi in producto Boccaccii loco, quod ad nomina attinet, quædam a librariis vitiata ſint, ut cum pro *Senones* ſcripſerunt *hiſeſones*; non ipſos tamen, ſed vetuſtos quibus ille utebatur; Livii codices culpandos eſſe, manifeſtum eſt, in quibus niſi pro *Æſim Atheſim*, & pro *Utente Uſente* legiſſet, non illa de Pado, neque illa de Volſcorum Uſente ſcripſiſſet. Cum enim ait *Uſens alter a ſuperiori*, ſuperius quoque *Uſens* dixerit, neceſſe eſt. Unde nimirum diſcamus licet, non omnes igitur antiquos Livii codices *ab Utente flumine* habuiſſe, ut illi ponunt qui miro eorum conſenſu freti, propterea in Plinio *Utis*, non *Vitis*, contendunt (1) eſſe legendum.

9. Sicuti autem vetuſtius id nomen *Vitis* apud Foroliviensſes quidem, & Ravennates olim intercidit, ſic etiam alterum *Aquæductus* quacunque de cauſa, & quandocunque impoſitum fuerit, denique prorſus obſolevit; ut jam diu ex his, aut illis nemo ſit qui alio quam recentiore vocabulo, Ronchi videlicet, non utatur. Itaque haud unam ob cauſam diſplicet Clementinii (2) locus, *Acquedotto, già chiamato Ronco, Fiume, e dagli Antichi Riſo*. A quibus enim, quæſo, *Riſum* unquam dictum eſſe, inveniſti, aut a quo noſtratum ſuperiore etiam ſæculo *Aquæductum* potius, quam *Ronchum*? Quod ſi ita Clementinius; minus utique mirandum eſſet, quod ab externis Clariſſimis Viris hoc tempore ſcribatur „ vocari nunc *Fiume Acquedotto* „ niſi Auctorem laudarent Maginum [3], qui certe in ea Tabula qua ipſi nituntur, inſcripta *Romagna*, huic ita flumini nomen adſcripſit *Bedeſe, o Ronco già fiume acquedotto*. Sed de Roncho, ut nunc quidem, ſatis.

10. De Sapi, qui poſtremus eſt quinque amnium, circa Ravennam olim, ut Rubeus [4] ſcripſit, confluentium, hæc nuper tradiderunt iidem Clariſſimi, quos modo indicabam, Viri „ . *Sapis*, Italiæ flumen „ prope urbem *Iſaurum*: nomen illius „ nunc eſt *Savio*, & quoniam hoc flumen „ Cæſenam tranſit, vocatur quoque *Rio* „ *di Ceſena*. „ Sed nulla præter Sarſinam, & Cæſenam urbs eſt prope quam hic amnis fluat: neque ulla in Italia urbs quæ Iſaurum appelletur. Quod ſi Piſaurum ſcribere voluerunt, cujus flumen, Piſaurum pariter nuncupatum, Iſaurum dictum legimus apud Lucanum [5]; nimis longo ab ea urbe intervallo, pluribuſque interjectis fluviis, hic Sapis diſtat. Num fucum fecit vexatiſſimus ille ejus Poetæ verſus [6].

Cruſtumiumque rapax, & junctis Iſapis Iſauro?

Quo de verſu cum meam alias ſententiam quæſiveris; hic ita aperiam, ut quamvis nonnulla alio attinentia videri poſſim interjicere; fere omnia tamen ad rei pleniorem explicationem faciant, pleraque autem ad Sapim ſpectent, de quo dicere inſtituimus. Iſapim pro Sapi apud Strabonem [7] legi, negari non poteſt. Dubium tamen eſt, num ita ille ſcripſerit, an potius I littera temere ab librariis præfixa ſit, uti videtur Caſaubono (8). Cluverius (9) certe dubitat, ut qui non modo in Itineraria Tabula *Sabim* legat, ſed neminem præterea Veterum videat qui *Sapim* non ſcripſerit. Sic enim Plinius (10), Silius [11], Lucanus ipſe [12]. Nam in propoſito verſu non omnes Codices habent *Iſapis*, ſed aliquot *Sapis*, ut duo certe qui ab Hugone Grotio (13) laudantur, propterea non ita ut vulgo, quod aliqui videntur credere, ſed *juncto Sapis Iſauro* hic legente, & auribus quidem minus ægre ferentibus, quem *Iſapis Iſauro*; minus, inquam; nam in lectione etiam Grotii, aut Cluverii [14] *junctus Sapis Iſauro*, ingratus reſtat duarum ultimarum vocum concurſus non ſecus atque in ea quæ mox proferetur, Blondi, *junctus Idaſpis Iſauro*. Itaque; ut me prorſus aperiam tibi, ſuſpicatus ſæpius ſum, deſcribentium culpa concurſum hunc natum eſſe, cum Lu-

(1) Epiſt. II. n. 13. (2) Raccolt. Hiſt. di Rimin. l. 5. (3) Italia. (4) Vid. Epiſt. III. n. 2. (5) Pharſal. l. 2. (6) Ibid. v. 406. (7) De Situ Orb. l. 5. (8) apud Braſch. de vero Rubic. c. 2. (9) Ital. Ant. l. 1. c. 28. (10) Nat. Hiſt. l. 3. c. 15. (11) De Bello Punico l. 8. (12) verſ. cit. (13) Not. in Lucan. (14) c. 28. cit.

Lucanus fortaſſe ſcripſiſſet, ea tamen ratione, quam infra dicam *Piſauro*. Hoc enim verum, & certum nomen eſt, non urbis modo, ſed & fluminis, ut paulo ante indicabam; urbem illam prætertluentis, quod ex Plinio, Vibio, & Siculo Flacco liquet, ab Ortelio (1) laudatis, itemque ex Ageno, quem addit Cluverius (2). Sed Iſaurum quoque dici, apud unum, quod ſciam, ex Antiquis eſt, Vibium [3], idque ex uno hoc Lucani loco: quem ne propterea ita ſcripſiſſe, contendas, tum adnotatio faciet Franciſci Heſſelii (4) admonentis, in membraneo optimo Vibii Codice, qui Revii fuerat, id ipſum deeſſe, tum animadverſio inſuper noſtra, non alibi facile apud Vibium adeo interrumpi ſententiam, ut ibi; ſi id additamentum Auctoris ſit, non aliorum, a quibus hunc Heſſelius cenſet [5] multis eſſe in locis interpolatum. Quod ſi tu mecum ſuſpicaris, Lucanum *Piſauro* ſcripſiſſe, neque cum Cluverio [6], quem tamen aliqui ſequuntur, inducere in animum potes, *metri cauſa* dixiſſe Iſauro; ſuſpiceris quoque neceſſe eſt, alium quam *Sapis*, aut *Iſapis*, aut *Idaſpis*, proxime ſcripſiſſe vocem, ut puta & *juncta Apruſa Piſauro*. Exempli gratia hoc dico; non quod mihi exemplum hoc placeat [non una enim de cauſa diſplicet] ſed ut veri ſimiliora tu excogites. Namque hæc eo dumtaxat pertinent, ut vel magis quam apud alios hactenus fuerit, dubiam tibi reddant propoſiti verſus lectionem.

11. Veruntamen fac, certum eſſe, atque ita omnino, ut vulgo hic legitur, ſcripſiſſe Lucanum; qua tandem ratione explicabis, cur disjunctos adeo conjungat fluvios Iſaurum, & Iſapim? Neque enim hic circa Piſaurum eſt, nec *circa Ariminum*, quod Ortelio [7] excidit, propterea apud Ferrarium [8] notato; ſed juxta Cæſenam: neque Iſaurus *haud longe a Cæſena* eſt, ut ſcripſit Boccaccius [9]; ſed millia paſſuum circiter XXXV. quod ait Porta [10], vel potius aliquanto plura: ne XXXXV. cum Braſchio [11] dicamus; hæc flumina diſtant inter ſe, & interjecta habent alia plura, nempe ut nulla niſi celebriora, & a Plinio [12] memorata ſpectemus, Rubiconem, Apruſam, Ariminum, & ipſum, quod Lucanus in eodem verſu recte disjungit, ut mox dicemus, Cruſtumium. Nec vero te ſatis mihi facere poſſe, exiſtima, ſi Lucanum dicas in fluviis nominandis qui in mare influunt ſive hoc ſuperum, ſive inferum, quaſi de induſtria, ut Poetam fere decet, ordinem quo natura diſpoſiti ſunt, neglexiſſe: Virgilium quoque, ut animadvertit ſummus alioquin ejus admirator Macrobius [13], *nullum in commemorandis regionibus ordinem ſervaſſe, ſed locorum ſeriem ſaltibus laceraſſe*: quin illum pariter quem Vir Doctus excipit, Silium anxiæ iſtiuſmodi obſervationis ſecurum in iis ipſis fuiſſe verſibus [14] qui e contrario indicantur quaſi ex ordine flumina Umbrorum deſcribentes; niſi forte cum ait, *Hos Æſis, Sapiſque lavant*, & mox interjectum Metaurum nominat, ordinem ſervaſſe credendus eſt, aut cum ab his ad ea quæ in Tyberim influunt, tranſgreſſus, ad Rubiconem redit, & hinc revertitur ad Tyberim. Nam ut vera hæc eſſe, fatear, mirumque propterea non eſſe, ſi Lucanus quoque ab illis Italiæ fluviis qui ſunt ad orientem ſolem, ad eos qui ad occidentem ſunt, interpoſitos tranſiliendo, decucurrerit, & mox ad eos quos diverſa omnino parte prætermiſerat, ad eos, inquam, quamvis non omnes, etiam haud ignobiles, reſiliverit; illud tamen adhuc mirabor, & abs te quæram, cur in tanto numero non alios quam Iſapim, & Iſaurum *junctos* eſſe, diſerte ſcripſerit: qua voce ſi quod Porta [15] credidit, nihil aliud, niſi *etiam*, *pariter*, *ſimiliter*, *necnon*, ſignificare voluiſſet, hoc eſt non ſecus unum quam alterum, ex Apennino oriri, & in Hadriaticum mare deſcendere; quærendum adhuc reſtaret, cur de his duobus potiſſimum id dixiſſet, quod commune eſt cæteris ad idem mare pertinen-

(1) Theſaur. Geogr. (2) Ital. Ant. l. 2. c. 5. (3) De Fluminib.
(4) ad hunc locum in ſua Vibii Edit. (5) Ibid. in Præfat. (6) loc. cit.
(7) Theſaur. cit. & Synonym. Geogr. (8) Lexic. Geogr. ad *Iſapis*.
(9) Tract. de Fluminib. (10) apud Clement. Raccol. cit. l. 1.
(11) De vero Rubic. c. 11. n. 16. (12) Nat. Hiſt. l. 3. c. 15. (13) Saturnal. l. 5. c. 15.
(14) De Bello Punico l. 8. (15) loc. cit.

nentibus. Quæ omnia cum Blondus [1], opinor, videret, in hoc autem verſu, ut diximus, *Idaſpis* legeret; hoc eſſe cenſuit torrentis nomen qui e regione Montis Abbatis *Iſauro* revera *jungitur*. Leander [2] vero ſententiam eandem ſecutus eſt, niſi quod cum *Sapis* legeret in Lucano, cum autem torrentem qui contra Montem Abbatis Iſaurum ſubit, *Albs* vocari audiret; huic quoque *Sapis*, non *Idaſpis*, fuiſſe nomen, commentus eſt; cum melius fortaſſe, quando aliquid comminiſci volebat, *Salbis* fuiſſe, aut *Salpis* dicere potuiſſet, idque a librariis in notius ſibi vocabulum *Sapis* poſtea mutatum. Verum utriuſque, & Leandri in primis opinionem vel nuper notatam fuiſſe, video ab aliis quidem propterea quod Sapis, qui Cæſenam alluit, non influit in Iſaurum, quaſi vero non de alio Sapi qui in eum influeret, Leander diceret; ab aliis vero quia *flumen Maceratæ quod eſt Ufens* (Chiento *nunc*) *Sapim Lucani interpretetur*, quod non *intrat Iſaurum*, quaſi ea quam ibi, Leander nominat, Macerata urbs eſset ad *Chientum* ſita; non oppidum, Macerata quidem & ipſum dictum, ſed, ut diſerte Leander loquitur, *Macerata montis Feretrani*. Ipſi vero fluvium qui in Iſaurum influat, *quærendum* eſſe, admonentes, *Amnis eſt*, inquiunt, *oriens ex monte*, *Urbinum prope*, *boream verſus excurrens*, *&* *Iſaurum ingrediens*, *ut in tabulis præfertim Magini* 46. *Ducat. Urbini*. *Anonymus eſt: cur non is antiquitus Sapis dictus*, *vel Iſapis?* Quid vero, ſi hic idem confluxus indicaretur, quem tanto antea Blondus, atque adeo reprehenſus ab ipſis Leander propoſuerant? Eundem autem eſſe, invenies, ſi in illa ipſa Tabula minorem fluviolum ſecutus qui prope Urbinum Hortenſe natus, inde Boream verſus deſcendit, animadvertas, quo loco in majus denique influat, & multo altius ortum flumen, Iſauri videlicet nomine infra deſignatum. Confluxus igitur locum eundem eſſe quem Blondus, & Leander indicaverant, eſſe, perſpicies, nempe contra Montem Abbatis, ut nominatim docet non ea modo, ſed & altera Magini Tabula, quæ inſcribitur Picenum. Dixi autem Urbinum Hortenſe, ut latine id quod *Urbino* vulgo nunc vocant, ſignificarem; alterum enim fuit Metaurenſe, Hortenſi ſuperius ultra Metaurum: quod cave, ne tibi, ut Cellario (3), aliiſque, eſſe videatur *Caſtellum Durante*. Hoc enim Clementinius (4) docet, anno demum 1284. ædificari cœptum eſſe a Gulielmo Durante, quem Juriſconſulti *Speculatorem* appellant, ut eo traduceret incolas Caſtelli Riparum, quod ante biennium ab hoſtibus Pontificis Maximi dirutum fuerat.

12. Nolim tamen, quæ pro Leandro dixi, immerito accuſato, in eam partem accipias, quaſi ejus, aut Blondi ſententiam probarem. Cur enim Lucanus, qui nobiles Amnes, ut diximus, prætermiſiſſet, de torrente ejuſmodi, vel fluviolo ſolicitus eſſet? aut unum hunc Iſauro immiſſum indicaret, qui fluvios in majores alios influentes in omni iſta ipſorum enumeratione nuſquam memoraſſet? neque enim veri ſimile eſt, cum Rutubam poſuit, aliam quam Liguſticam, a Plinio (5) quoque commemoratam, quæ per ſe in mare delabitur, voluiſſe, quando altera quæ in Tyberim defluere credita eſt, uno, quod ſciam, inter Veteres auctore nititur Vibio, iſque ubi hanc *in Tyberim fluere*, ſi vulgatis libris credimus, ſcripſit, ibi a Simlero *in Tyrrhenum* legitur, quod ex Heſselio (6) didici. Credas fortaſse, Lucani Interpretes Sulpicium Verulanum, & Omnibonum Vicentinum aliquod lumen ad propoſitum verſum recte explicandum attuliſse. Ego vero neutrum conſului, cum certior factus eſsem, Sapim, primo fluvium credi Mitionem ab Auximo defluentem, alteri autem Cæſenæ flumen: eidemque Cruſtumium, unde is verſus incipit, *fluvium* dici, *qui præterlabitur Ariminum*. Hic vero non Cruſtumium eſt, ſed Ariminus. Cruſtumium autem non eſt quidem *inter Anconam*, *&* *Piſaurum*, ſicuti quodam loco Cluverio (7) excidit, ſed

(1) Ital. Illuſtr. Reg. 5. (2) Deſcrit. di tutta Italia Reg. 13.
(3) Notitia Orbis Antiq. l. 2. c. 9. n. 233. (4) Raccolt. Iſtor. cit. l. 3.
(5) Nat. Hiſt. l. 3. c. 5. (6) in cit. Vibii Edit. Adnot. ad hunc locum.
(7) Ital. Ant. l. 1. c. 28.

ſed inter Piſaurum, & Ariminum, a quorum illo ſecundum Magini Tabulam (1) millia paſsuum abeſt circiter novem, ab hoc duodecim, & quemadmodum utrique huic urbi ſuum eſt flumen, ſingularum nomen retinens apud Latinos, ſic Cruſtumium quoque dicitur idem cum appoſito olim oppido habuiſse nomen, nec latine ſolum, verum etiam italice, ut Concha utrumque appellaretur. Sed Cluverius (2) etſi Cruſtumium oppidum noverat a Vibio, & ab Sulpicio, de quo modo dictum eſt, diſerte poni, veretur tamen, ne iſta Piſauri, & Arimini ſimilitudine decepti, ex ſuſpicione id potius, quam ex vero, ſcripſerint, *quum nulla*, inquit, *hujus rei apud hiſtoricos, geographos, itinerarios, alioſve auctores ne leviſſima quidem extet ſuſpicio*. Veteres autem, opinor, intelligit. Nam Boccaccium (3) ; quanquam hic ſæpius deſcribere Vibium ſolet; Blondumque (4), & Leandrum (5) illud agnoviſse oppidum, non poterat ignorare: imo utrumque horum tradidiſse, *abſorptum mari oppidum Concham eminentes aquis muros, turreſque per æquoris tranquillitatem oſtendere:* quæ Blondus cum ſcriberet, in Monte, ut mox ait, Scutolo degebat, ne decimo quidem lapide illinc diſſito; ut vere, an ſecus hæc dicerentur, perfacile poſset ſciſcitando cognoſcere. Omitto Franciſcum Berlinghierium, qui in Geographia ſua [6] etruſcis verſibus deſcripta, & anno, ſicut audio, edita 1470. hæc habet

Hor vedi Concha rio, che ſi dilegua,
Il quale hà Concha ſommerſa nell' onde.

Omitto alios multo his recentiores, & nominatim Maginum (7), qui Concham in mari proximo exſtantem paululum appinxit his adſcriptis verbis *Conca Città profondata*. Hoc autem is minus mirabitur qui aliis urbibus idem accidiſse, non ignoret, neque Italis ſolum, ſed & exteris, ſicuti vel ex hoc apparet Ovidii loco (8)

Si quæris Helicen, & Buran Achaidas urbes,
Invenies ſub aquis: & adhuc oſtendere nautæ
Inclinata ſolent cum mœnibus oppida merſis.

Sed ſi Cluverio, ut diximus, non ſatis antiquus auctor videbatur Blondus, cui extitiſse id oppidum, crederet; at erat certe longe vetuſtior Blondo Anaſtaſius Bibliothecarius (9), qui *Ravennam*, *Ariminum*, *Piſaurum*, *Concam*, *Fanum* commemorat in optimis quidem Codicibus (10)? quanquam & in iis qui habent (11) *Piſaurum*, *Concaſſano*, aut (12) *Penſaurum*, *Conſanum*, aut ejuſmodi aliud, quid legendum ſit, ex prioribus obſcurum eſse non poteſt.

Qua autem ratione, & cauſa id oppidum, ſive priſcis, ſive, ut ex Plinii ſilentio arguitur, ſequiore conditum ætate, ita aquis dirutum, & opertum ſit, nulla ut ejus veſtigia nunc maneant, incertum eſt. Mare enim, ut ad Ravennam patet, ſuperioribus ſaltem ſæculis ab littore potius receſſiſse, veriſimile eſt, quam hoc, oppidumque occupaſse: ut reliquum ſit, vel terræ magno aliquo motu littus ſubſediſse, vel etiam incurrente fluminis vi oppidum ſenſim dejectum eſse, atque abſumptum. Cruſtumium enim non ſine cauſa ab Lucano *rapax* dictum eſt, quippe ob multiplices, & ſæpe mutatos alveos latum, & tranſeuntibus periculoſum, quandocunque in ſubitum, & rapidiſſimum curſum imbribus incitatur, in vicinos, unde oritur, montes ſe effundentibus. Nec longius inde abeſt præaltus ille ampluſque mons, a Carpegno oppido, ut Blondus (13) ſcribit, nominatus, prope quod, ſed diverſa ex parte ſitum idem memorat *Monaſterium Sextini*, ubi quæ dicit *multa extare vetuſtatis monumenta*, ſcias velim, non omnia periiſſe, cum apud me videre poſſis tredecim latinarum Inſcriptionum exempla, non ita pridem ex marmoribus ejus oppiduli ſingulari diligentia deſcripta. Quæ ab Docto, & elegantis ingenii Medico Camillo Brunorio eo libentius accepi, quod cum Inſcriptionum illarum quædam ſub hujus initium ſæculi fuerint effoſsæ; non omnes adhuc eſse editas, puto. Cæterum Carpegnum oppidum id fuit, unde Guido

(1) Romagna. (2) Ibid. l. 2. c. 5. (3) Tract. de Flumin. (4) Ital. Illuſtr. Reg. 6.
(5) Deſcrit. di tutta Ital. Reg. 14. (6) l. 3. c. 4. (7) Tav. cit. Romagna.
(8) Metamorph. l. 15. (9) Vit. Pontif. in Stephano III.
(10) Reg. Maz. & Thu. Ambroſian. 2. & 3. (11) Ambroſian. 4. (12) Ambroſian. 1.
(13) Ital. Illuſtr. Reg. 6.

Guido ille dictus eſt, quem nobilem, & liberalem Virum non „ Areoſtus quidem „ in ſuo XIV. de Purgatorio Cantu „ ut Externi quidam Viri Clariſſimi ſcribunt; ſed Dantes, Poematis ejus auctor, lauda-vit. Jam vero illuc revertamur.

13. Nam de flumine Cruſtumio, in-quies, ſatis explicaſti Lucani verſum; de Iſapi autem, ſe cum Iſauro conjungente, necdum quid ſentias, aperuiſti. Ego vero cum oſtenderim, cur nulla mihi ejus conjunctionis placere poſſit expoſitio, eo re-deam neceſse eſt, ut in verſu quem ſatis incertæ lectionis, ſupra (1) demonſtravi, non id ſcripſiſse Lucanum, credam; aut ſi forte ſcripſit, idem hic illi accidiſse, ajam, quod alio in fluvio, Timavo videlicet, ac-cidiſse, nunc inter doctiſſimos quoſque conſtat. Et ſane ſi quæ de Timavo hinc ab Hiſtoricis, & Geographis, inde vero a Poetis ſcriptum habemus, quorum plera-que omnia olim collegerat Leander (2), attente perpendamus; facile intelligemus, non ut Virgilium (3), ſic & Lucanum (4) explicari, & defendi poſse, ut qui ni-mis diſerte cum Aponi fontibus Timavum conjunxit, C. mill. paſs. intervallo disjun-ctum, non ſecus ac ſi proximus fuiſset Medoacus: quibus in rebus alios poſt ſe tum Poetas, tum Geographos in errorem induxit; hos autem vel poſtquam admo-nuerat Boccaccius (5), id *falſum eſſe*. Quæ animadverſio cautiores facere debebat eos præſertim qui hinc „ Poetarum geo-„ graphiam haud ſemper eſse valde exa-„ ctam „ non ignorant, ne propter Lucanum facile Iſapim, & Iſaurum conjungerent, ſive Sapim tum prope Piſaurum, tum ju-xta Cæſenam fluere, exiſtimarent.

14. Nolim hic quidem expectes, ut de Sapis origine, & ſuperiore alveo, unde Sapiniæ Tribui nomen eſt ortum, aut de lateritio ponte, ipſi olim apud Cæſenam impoſito, ſermonem habeam; hæc enim in noſtris dumtaxat fluviis ſpectavimus. De Sapi igitur illud reliquum eſt, ut quo ipſe olim, & alii vicini amnes influe-rent, videamus. Sapim autem illuc olim influxiſse, ut ampliſſimum illum, & celeberrimum faceret Claſſenſem por-tum, a Blondo noſtro traditum eſt. Cur enim hunc peranguſtum, & nullum pro-pemodum ſua ætate factum videret; *hu-jus rei cauſam eſſe, non dubitabat, Sapi fluvii, qui illum facere conſueviſſet, aver-ſionem*, quippe qui *decem ab eo portu paſ-ſuum millia aliud in mare oſtium quod Gervaſium dicitur, multis ante ſæculis ſib effeciſſet*, quemadmodum ſcripſit in Hi-ſtoriis (6). In Italia autem Illuſtrata (7) ſæculorum eorum numerum definivit, cum Sapis, inquit, *ad annum nunc plus minus ſexcenteſimum ipſam illabebatur Can-diani vallem, efficiebatque portum in pri-mis Italiæ celeberrimum*. Quod volumen cum circa medium ſæculum XV. conſcri-pſerit, ut alias (8) demonſtravimus; appa-ret, annum indicaſſe circiter 850. ſive me-dium ſæculum IX. Quod tempus nimis am-plificaverit, an potius contraxerit Blondus, videndum eſt.

15. Rideas procul dubio, ſi ſcribam, in aliquem me incidiſſe, qui de Sapis aver-ſione a Candiani valle acciperet hunc Ru-bei (9) locum. Anno 1504. *Aloyſius Die-dus Patricius Venetus deducto Sapi, qua Cervienſem, Ravennatemque agrum inter-fluit, moliſque frumentariis prope rus Ca-nutium, pari civitatum, atque accolarum commodo, ſuo ſumptu extructis, ædem etiam pro tempore excitavit*. Manifeſtum eſt, de Sapis aqua in canalem deducta, qua molæ frumentariæ agerentur, hic verba fieri. Sa-pim enim ipſum inter Cervienſem, Ra-vennatemque agrum diu antea fluxiſſe, præ-ter Blondi, aliorumque teſtimonium, vel Ru-beus (10) indicare poterat, cum A. 1116. donatos memoravit *agros illos omnes* -- , *ubi D. Gervaſii Hoſpitium ædificatum erat, om-niaque illa quæ cum eſſent juris Eccleſiæ Cervienſis -- a vado Buccamezzo ad portum fluminis Sapis* pertinebant, *termino horum prædiorum -- uſque ad medium Sapis* ad-ſcripto. Sed huius curſum a Candiani val-le fuiſſe ad mare jam averſum vel prius quam Blondus ſtatuerit, ex Agnello pro-bare me poſſe, credo. Hic enim cum in Vita Felicis (11) qui anno obiit 716. hæc juſſa

(1) n. 10. (2) Deſcriz. cit. Reg. 18. (3) Æneid. l. 1. v. 244.
(4) Pharſal. l. 7. v. 192. & ſeqq. (5) Tract. de Flumin. (6) Dec. 1. l. 4. (7) Reg. 6.
(8) Epiſt. 1. n. 7. (9) Hiſt. Rav. l. 8. (10) Ibid. l. 5. (11) Lib. Pontif. P. 2. c. 3.

uſſa ponat, *Popilienſes viri adhæreant Sa-*
pis portu -- . Coloni decumani ſpeculentur
juxta portus Candiani ; profecto indicat, jam tunc alium Candiani, alium Sapis fuiſſe portum. Quod ſi ob hujus fluminis averſionem jam tum portus Claſſenſis tantum acceperat detrimenti; imo vero ſi circa medium ſæculum VI. vel potius ante ejus initium eo redactus erat, ut qui *aliquando portus fuerat*, *ſpatioſiſſimos hortos oſtenderet arboribus plenos*, *verum de quibus*, *ut Fabius ait*, *non penderent vela*, *ſed poma*; credendum videtur, jam tunc inde Sapim averſum fuiſſe, cum hæc ſcripta ſunt verba; ſcripta autem ſunt eo quo indicabam, tempore non tam ab Jornande (1), quam a Caſſiodoro, cujus Chronica de Gothis ſic ille in compendium redigebat. At ſi hæc quæ deſcripſimus, non a Caſſiodoro fuiſſe ſcripta, ſed ab Jornande interjecta, ſuſpicaris propterea quod apud Procopium (2) legeris, Beliſarium *claſſem frumento*, *aliiſque rebus ad victum commodis onuſtam celeriter navigare juſſiſſe ad portum Claſſis*; *ita autem Romanos vocare Ravennæ Suburbia*, *ubi portus eſt*; animadvertas velim, inter annum 536. in quem is cadit Procopii locus, & annum 552. quo ſcripſiſſe Jornandem, cenſent, non ſatis quidem intervalli eſſe, ut credi poſſit, tantam illam rerum mutationem accidiſſe: itaque ad ejuſmodi locos qui ad annos etiam ſpectent non paulo poſteriores, ſatius fortaſſe dici poſſe, tantam etiamtum partem ampliſſimi ejus portus ſuperfuiſſe, ut claſſi mediocri excipiendæ par eſſet, etſi pars reliqua multo major poſt averſum alio Sapis curſum in hortos mutata eſſet. Ne vero hæc a me temere dicta putes; Itinerarium, quæſo, inſpice Hieroſolymitanum, ſive *iter Burdegala Hieroſolymam A. 333. factum deſcribens*, ut ex Cl. Ceillierio memoratur in Actis Eruditorum Lipſienſibus (3), ſive quod *ſcriptum videtur circa poſtremos Imperii M. Conſtantini annos*, quæ ſententia eſt Cl. Weſſelingii (4), ſatis ad priorem accedens; Magnus enim Conſtantinus anno obiit 337; in eo certe Itinerario hæc invenies. *Ravenna*, *Sapis XI. Ad Novas XI. Rubico fl. III.* Quæ ſi conferas cum recentiore Cluverii (5) per idem littus, *Ravenna*, *Claſſe III. Ponte di Savio VIII. Santa Maria del Pino III. Cervia II. Porto Ceſenatico V. Fiumicino III*; reperies nimirum, quinque ante quam Blondus poſuerit, ſæculis ibi Sapim fuiſſe ubi nunc videmus, & quod conſequitur jam tum a Claſſis portu ad mare inter Claſſem, & Cerviam, ſeu locum mavis, ubi Cervis poſtea condita eſt, curſum avertiſſe.

16. Eo rem adduxiſſe videor, ut non modo fatearis, contractum nimis a Blondo fuiſſe tempus, ex quo Sapis deſierit in Candiani vallem influere. Claſſenſem portum facturus; verum etiam, ut fortaſſe ſuſpiceris, num unquam influxerit, & ad portum illum pertinuerit, præſertim cum ante Blondum id nemo, quod ſciamus, docuerit, diſtetque adeo ab illo portu ejus oſtium fluvii, tantumque abſit, ut ejus portus gratia illuc is fuerit deducendus, ut avertendus potius inde fuerit, ſi natura eo deſcendiſſet, quippe qui, ut ejuſmodi amnes, & proximi certe quique ſolent, arenæ terræque tantum invehere potuiſſet, ut portum denique totum oppleret. Nec tamen eæ ſunt hæ rationes, ut ſuſpicioni iſti plurimum credam tribuendum. Namque ut ab noviſſima incipiamus; innumera ſunt in rebus ejuſmodi, quæ utilia antea viſa, ob idque effecta, experientia demum inutilia, atque adeo noxia deprehenduntur. Itaque hujus etiam fluminis in illum portum deductio ex eo cenſu eſſe potuit, ut noxa, temporis decurſu dumtaxat agnita, poſteros permoverit, ut inde eum amnem averterent, quo decepta ſpes Majorum induxerat, &, quod conſequitur, non averſio, ut creditur, ſed inductio ejuſdem illum portum labefactarit. Quod vero nunc Sapis oſtium ab loco ubi is portus fuerat, intervallo tanto diſtet, minime licet inficiari; ſed perbreve intervallum eſt, nec paſſuum 1300. ſi Coronellii inſpicias Tabulam (6) qua Ravennatem agrum proponit, quo intervallo Sapis alveus a *Maſulli*, ut nunc appellant, Valle diſterminatur, in quam influeret, ſi eadem

(1) Hiſt. de Reb. Getic. c. 29.
(2) De Bello Goth. l. 2. c. 29.
(3) Supplem. Nov. Tom. 2. Sect. 5.
(4) in differt. illi Itinerario præfixa.
(5) Ital. Antiq. l. 1, c. 28.
(6) Corſo Geogr. Univ.

eadem linea pergeret, nec mare verſus ſe ſe infleċteret; ejus autem Vallis extremum alterum a Templo S. Apollinaris in Claſſe 800. paſſibus non diſtat; ut pronum ſit intelligere, Sapim olim in ſtagna, Ravennæ circumjecta, facile influere, & per ea ad Claſſenſem portum deduci potuiſſe. Poſtremo quod ad Veterum attinet teſtimonia, nulla quidem produci video; ſed quondam tamen priſca non defuiſſe monumenta, arbitror, unde id didicerit Blondus, & quibus permoti ſint, ut cum eo facerent, tot Clari Viri, in quibus Volaterranus (1), & Leander (2) fuere, & ex Ravennatibus Thomajus (3), & hoc major Spretus (4), cujus verba ita Blondo adſtipulatum oſtendunt, ut inſuper docuerit, non *Sapim dumtaxat fluvium, ſed & alios portum Claſſenſem feciſſe*, ab hoc autem averſos peſsumdediſse, cum *aliud in mare oſtium -- ſibi Sapis fluvius effecit, alii vero ad urbem declinantes, Adriaticum mare aliud per oſtium influere* cœperunt. Quod ego de Roncho potiſſimum dictum accipio, ut quem & propiorem Claſſi eſse ſcimus, & ſi in laudata Coronellii Tabula ſpectemus, defluxurum fuiſſe, cernimus, juxta memoratum S. Apollinaris Templum, ſi eodem, quo ſuperius, curſu mare verſus perrexiſſet, neque inflexus per alveum, ut ſupra (5) dictum eſt, manu paratum, Ravennam deductus eſset. Itaque ſi olim e re eſse, crediderunt, ut Sapim in Claſsenſem portum inducerent; e re quoque credere debuerunt, ut & Ronchum in eundem immitterent: quem propterea, quippe per oppidum Claſſis; aut juxta illud traductum, Ravenna pedibus adiri potuiſse, conjicimus. Neque ab hac conjectura abhorruiſſe videtur Ortelius (6), cum ei flumini quod Roncho reſpondet, ad Cæſaream, hoc eſt inter Claſsem, & Ravennam, impoſitum Candidium pontem indicavit. Quo de Ponte, quem alii Candiani fluminis fuiſse, ajunt, ſimulque de cæteris quæ in illo eodem littore olim ſpectabantur, proximis Litteris videbimus. Vale.

EPISTOLA ÆMILIANA VI.

DE quinque Fluminibus quæ circa Ravennam olim confluebant, Epiſtolis tribus ſuperioribus tantum ſcripſimus, quantum tibi ſatis fore, exiſtimavimus. Stagna autem, & æſtuaria, in quæ ſe illa primis temporibus effundebant, & in quibus, interque ipſas marinas undas ea fuerat urbs condita, quibus limitibus continerentur ab ea quidem plaga quæ nunc Faventiam, Forum Livii, & Cæſenam ſpectaret, non eſt facile conſtituere; quanquam *tanto ſpatio, quantum expeditus viator uno die conficiat*, maris æſtu affluente, ſe extendiſſe tum etiam cum Procopius (7) ſcripſit; ni forte mendum aliquod ſubeſt, videantur. A plaga autem oppoſita, quæ ad mare videlicet converſa erat, etſi veri ſimile eſt, non multo aliter ſe rem habuiſſe, quam in iis littoribus quæ inter Veneta æſtuaria, & mare interjecta cernuntur; pauca tamen pro certo affirmari poſſunt, eaque ferme ad Cæſarum tempora, & quæ deinceps conſecuta ſunt, pertinentia. Sic proxima oſtenſum Epiſtola eſt (8), Julii Cæſaris ætate viam fuiſſe per quam curru vectus Ravenna diſcederet ad R. P. opprimendam. Quæ quoniam via ad Rubiconem ducebat; proclive eſt intelligere, per littus fuiſſe ductam, ubi Claſſis poſtea, & inter hanc, & Ravennam Cæſarea conditæ ſunt. De eo igitur littore quod inter mare, & eam ſtagni partem interjectum erat, quæ Sapi flumi-

(1) Comment. Urb. l. 4. (2) Deſcrit. cit. Reg. 14. (3) Hiſt. di Rav. P. 1. c. 3.
(4) De Urb. Rav. Amplit. l. 1. (5) n. 8.
(6) Theatr. Orb. Terr. in Tab. alias inſcripta Italia Gallica. (7) De Bello Goth. l. 1. c. 1.
(8) n. 5.

flumini erat propior, primum ut ſe habe- ret cum duobus illis oppidis, & celeberri- mo portu ornatum eſt, deinde ut poſtea, & nunc ſe habeat, ſermonem inſtituemus; ut initio inde ſumpto, deinceps ad Ra- vennam ipſam, & ad illa quæ huic ab oppoſita plaga adjacebant, aut adjacent, tranſeamus.

2. Et primum de Claſſenſi portu, ut qui non modo ante duo illa oppida factus eſt, ſed cauſa fuit cur ipſa poſtea conde- rentur, verba facturus, principio illud po- no quod ex Jornande (1) habemus, *Erida- num ab Auguſto Imperatore altiſſima*, ſive, ut in aliis eſt codicibus, *latiſſima foſſa demiſſum, qua ſeptima ſui alvei parte me- diam influeret Ravennæ civitatem, ad oſtia ſua amœniſſimum portum præbuiſſe, claſſem CCXL.* ſive, ut alii habent codices, *CCL. navium, Dione referente tutiſſima dudum creditum recipere ſtatione*. Hæc autem cur Auguſtus, jam rerum potitus, fecerit, li- cet ex Suetonio (2) intelligere. *Claſſem Miſeni, & alteram Ravennæ*, inquit, *ad tutelam ſuperi & inferi maris, collocavit*. Nam etſi Cluverio (3) concederemus, quæ ipſe ex M. Tullio, Vegetio, & Tacito produxit, eam vim habere, ut adverſus Suetonium oſtenderent, non id primum ab Auguſto fuiſſe inſtitutum, ut claſſis in ſtatione eſſet apud Ravennam: etſi ipſi cum Rubeo (4) ex Appiano (5) addamus, Auguſtum, cum adhuc in eo eſſet, ut Sexto Pompejo obſiſteret a fœdere diſce- denti, *naves longas ex Ravennis* accerſi- viſſe; non inde tamen ſequeretur, aut hinc ſequitur, Ravennatum quoque veterem portum eum fuiſſe, ut poſſet tot ſimul, quot diximus navibus, quandocunque opus eſſet, aut ſi non tot, multis ſaltem, æque commodam, ac tutam ſtationem præ- bere. Et Lucas quidem Holſtenius (6) ubi Horatius (7) ſcripſit

Debemur morti nos noſtraque, ſive receptus
Terra Neptunus claſſes aquilonibus ar- cet,

cenſuit, *ſine dubio intellexiſſe portum Ra- vennatium ab Auguſto extructum ad tute- lam Claſſis Superi maris*, cum vetus Scho- liaſtes Oſtienſem portum intellexiſſet, a Cluverio (8), ab ipſoque Holſtenio re- dargutus, ab illo quidem propterea quod Oſtienſis portus ab aliis poſt Auguſtum Imperatoribus extructus fuit; ab Holſte- nio autem quod non aquilonibus, ſed au- ſtro potius objectus eſt, *Ravennas* vero *directe* oppoſitus eſt *ſeptemtrioni*. Verum, ut Holſtenio tamen reſpondere Scholiaſtes poſſet, aquilones Poetam pro quocunque vento dixiſſe; ita ſcire ex te aveo, an ſe pariter tueri iis liceat qui de Claſſenſi portu loquentes, nimis, quaſi Plinio aucto- re, id ædificium extollunt quod ad ejuſ- dem oſtia extructum fuerat ad ſalutem non eorum qui in portu erant, ſed illo- rum qui ipſum petebant.

3. Scilicet ex quo Blondo (9) excidit, nimis, ut opinor, fidenti memoriæ ſuæ, *ſcripſiſſe Plinium, in hujus portus oſtiis turrim fuiſſe phaream omnium maximam, quas Romanum ubique habuit Imperium*, idque in Hiſtoriis quoque (10) iteravit; hoc ipſum ex Plinii auctoritate Deſiderius Spretus (11), Bernardus Juſtinianus (12), Thomas Thomajus (13), Hieronymus Ru- beus (14), aliique confirmarunt: ut noſtro etiam tempore non deſuerint qui affirma- rent, *ſuperaſſe ergo* hanc turrim *Pharum Alexandriæ, cui locus fuit inter ſeptem mi- rabilia Orbis terrarum*. Nunc tu ſi de Pharo hoc Ravennate quidpiam in Plinio eſſe, inveneris præter hæc (15) *Uſus ejus*, id eſt Phariæ turris, *nocturno navium curſui ignes oſtendere ad prænuncianda vada, por- tuſque introitum: ſicut jam tales compluribus locis flagrant* (an flagrant) *ut Puteolis, ac Ravennæ*; fac ſciam. Sed Rubeus cum de- nique in Hiſtoriarum ſuarum Indice (16) hæc ſcripſit; *Pharos ad Candiani ſocem quomodo eſſet exſtructa, cognoſci ex Hero- diano poteſt*: illudque addidit, *cum ſacra turris D. Mariæ in portu Ravennati, ea fere ædificata ratione videatur, quam de- ſcri-*

(1) Hiſt. de Reb. Get. c. 29. (2) in Auguſt. c. 49. (3) Ital. Ant. l. 1. c. 28. (4) Hiſt. Rav. l. 1. (5) De Bello Civil. l. 5. (6) Annot. in Ital. Ant. Cluver. (7) Art. Poet. (8) Ital. Ant. l. 3. c. 3. (9) Ital. Ill. Reg. 6. (10) Dec. 1. l. 4. (11) De Urb. Rav. Amplit. l. 1. (12) De orig. Urb. Venet. l. 5. (13) Hiſt. di Raven. P. 1. c. 3. (14) Hiſt. cit. l. 1. (15) Nat. Hiſtor. l. 36. c. 12. (16) ad vocem Pharos.

ſcribit Herodianus, *facilè adducor*, *ut conjiciam*, *Pharon eſſe potuiſſe*; tunc ſane videtur oblitus, ſe iiſdem in Hiſtoriis (1) Plinium de Pharea turri ad ejuſdem portus oſtia teſtem laudaſſe, tanta videlicet *ut majorem ullam Imperium Romanum non haberet*. Quid enim turris ejus Templi ad illam Alexandriæ, cujus magnitudo ab Luciani Scholiaſte (2) cum Ægypti pyramidibus comparatur, eaque fuiſſe dicitur, ut cum incredibili eſſet altitudine, inferioris tamen partis latitudinem haberet, quæ dimidium altitudinis æquaret? Videſis hanc ſacram turrim a Coronellio (3) delineatam, qui & ipſe; ut recentiores alios omittam; ad antiquiſſimum Pharon re„ fert ab Romanis ad portus Candiani „ oſtia exſtructum, ſicut Herodianus de„ ſcribit „ intelliges ſane ubi ejus magnitudinem turris ex appicto Templo æſtimaveris, haud eſſe dignam, non dico quæ cum Alexandrina illa conferatur, ſed quæ ad celeberrimum Claſſenſem portum attinuiſſe exiſtimetur. Certe ne illius quidem proportionem dimenſionum oſtendit, quæ proportio modo commemorata eſt. At enim ad Pharorum formam accedit, ab Herodiano (4) deſcriptam, qualem in pleriſque nummis conſpicimus ad Cæſarum conſecrationem attinentibus, ut imo ſuggeſto ampliori alia deinceps, atque alia imponantur eo anguſtiora ſemper, quo ſuperiora. Accedat ſane; quanquam ex duobus, haud amplius, ſuggeſtis id ſatis æſtimari non poteſt; & Pharos quoque, ſi vis, fuerit. Sed num Claſſenſis? an ejus potius ad quem Templum illud exſtructum eſt, portus, unde ipſum videlicet cum adjuncto Cœnobio *Portuenſis* nomen accepit? Utrumque autem, nimirum & Cœnobium, & Templum circa initium ſæculi XII. ædificatum eſſe *in portu Ravennati*, ex Rubeo (5) conſtat, qui Petri conditoris obitum ponit A. 1119. hunc a S. Petro Damiani R. E. Cardinali diſtinguens contra, ac fecerat Thomajus (6): Dantem [7], ſed non omnino, ſecutus: cujus Poetæ interpretes Landinus, & Vellutellius obliti videntur, non ſemel *peccatoris* cognomen virtutis cauſa ſibi ſanctiſſimos Viros ſumpſiſſe. Num idem quod Thomajus, voluiſſet antea Spretus (8), cum *Templum Mariæ in portu* ſcripſit *Petrum quendam peccatorem Romanæ Eccleſiæ Cardinalem erexiſſe*, an quod poſtea Hieronymus Fabbri (9) qui Petrum de Honeſtis conditorem hujus Templi poſuit, *a Petrarcha* [quod ipſe ait, ego in iis quæ hic laudat, *de Vita Solitaria* Scriptis invenire necdum potui] *etiam celebrati*, denique an minori ibi extructa ædicula Andreas Septemcaſtellius Sancto illi Cardinali, quod Thomajus ſcribit, præiverit, an cum Petro de Honeſtis, quod ajunt alii, ſe *peccatorem* nominante, majorem Ædem inchoaverit, non hic mihi neceſſe eſt quærere, cum de tempore quod indicavi, nemo repugnet, quod ſciam, Thomajus autem aperte conveniat. Quo ſane tempore Claſſenſem portum eo demum redactum fuiſſe, ut portus nomine poſito, minime ipſe intelligeretur, cum ex iis conjici poteſt quæ Litteris ſuperioribus [10] ſcripta ſunt, tum ex iis magis poterit quæ his ipſis [11] ſcribentur.

4. Huc illud accedit, alium hujus portus qui Templo de quo dicebamus, nomen dedit [12], alium fuiſſe Claſſenſis locum. Itaque Blondus [13], & Juſtinianus [14] Phari Claſſenſis *nulla fundamenta*, *nullas reliquias extare*, *ſed cum omnibus veſtigiis interiiſſe*, ſcripſerunt, cum eo videlicet loco quærerent, ubi eum fuiſſe oportebat. Quo loco tamen Deſiderius Spretus [15] ejus Phari *fundamenta nuper reperta* memoravit, quemadmodum & *molem quandam* etiamtum conſpici, affirmabat *miræ magnitudinis*, *ac ſtructuræ*, quæ, ut apparebat, pro portu olim *aquarum fluctibus objecta fuerat*. Quæ etſi, ut optandum fuerat, minime docuit, quo intervallo a S. Apollinaris Templo, & quam ad plagam diſtarent; tamen fuiſſe *in claſſenſi loco* ſignificavit, confirmavitque cum de muſivo anti-

(1) l. cit. (2) M. S. cit. ab Jo. Voſſio ad Pomp. Mel.
(3) Ravenna Ant. e Mod. (4) Hiſt. l. 4. (5) Hiſt. cit. Rav. l. 5.
(6) Hiſt. cit. P. 1. c. 4. (7) Paradiſo C. 21. (8) l. 1. cit.
[9] Sagre Memorie di Ravenna. [10] n. 15. [11] n. 12. [12] Vid. Epiſt. VII. n. 12.
[13] [14] Hiſtor. loc. cit. [15] l. 1. cit.

antiquo opere quod Ravennæ in S. Marti- ni in cælo aureo nunc etiam viſitur, ſer- monem habens, in eo, ſimul cum Claſſis oppido, & portu, maximam illam turrim phaream *evidentiſſime oſtendi*, non dubita- vit [1]. Quam etſi ego non facile, ad in- dicatam autem ab Herodiano formam, ibi nullam prorſus agnoſco; tamen haud ita procul a Claſſenſi oppido ab Spreto fuiſſe intellectam, manifeſtum eſt.

5. Nunc quando in muſivi hujus operis mentionem incidimus, non a Spreto dum- taxat, ſed a Blondo quoque [2] tantopere laudati, ut *elegantiſſimum omnium vete- rum, aut novorum in Italia* eſſe, dicat; quale haud ita pridem ſpectaverim, non reticebo, cum ad Claſſis portum, de quo loquor, & oppidum, de quo ſum mox locuturus, attinere exiſtimetur; ut quorum nulla veſtigia nunc extant, imagines ſal- tem eorum, tunc cum utrumque extabat, deſcriptas, non neglexiſſe videamur. Igi- tur id quod noviſſime dixi. Templum, quod nunc S. Apollinaris in urbe vocant, ingreſſis; & ad lævam ſuſpicientibus occur- rit ſtatim illud quod dicebam, muſivum opus, ſane pervetus, ſed coloribus, aureo præſertim, ſatis vividis. Portam a ſiniſtris altam exprimit, parallelogrammi forma, quaſi auro clauſam. Attigua ei portæ a dextris ſunt mœnia oppidi, ut videtur, cujuſdam, & ad horum dexteram eſt ma- re, non valde patens in latitudinem, quip- pe quod inter illa mœnia, & columnam, vel potius pilam quaſi quandam apparet, qua picturæ latus dexterum abſolvitur. Eam pilam, etſi ab longi temporis injuriis nonnihil detrimenti retulit, ad lineam ta- men vides aſcendere, nec quodquam o- ſtendere indicium Phari, pro quo, ut opinor a Spreto accepta eſt. Cæterum in mari illo tres oblongæ naves in tranſver- ſum poſitæ ſpectantur; *dromones*, & *trire- mes* appellat Blondus quas in portu pictu- ra indicet, qua *& Claſſenſe oppidum quale fuerit* indicetur, idque *tantis*, ut idem ait, *ædificiis ornatum*, *ut ſtupendum ſit*, *nulla ipſius fundamenta*, *nullam par- tem præter ædem S. Apollinaris*, *quæ ad- huc extat*, *inſignis*, *alicubi nunc inveniri*: quanquam hanc S. Apollinaris Ædem, de qua, ceu de Claſſis parte, Leander (3), Cluverius, (4), Baudrandus (5), aliique paſſim ad eundem modum loquuntur, ex- tra muros Claſſis fuiſſe, ex Rubeo, qui & corpus S. Apollinaris docuit (6) extra eoſdem muros ſepultum eſſe, intelligi po- teſt, ut contra, S. Severi corpus conditum eſſe, ejuſque Templum exſtructum intra Claſſis muros, vel ex iis patet, quæ in alia Epiſtola (7) a nobis producta ſunt. Quod S. Severi Templum cum diſtare vi- deamus (8) a Templo S. Apollinaris *per- ticis* Ravennatibus circiter trecentis; hinc licet intelligere ſimul, ubi certa pars Claſ- ſis eſſet ſimul quam ad plagam pars reli- qua extenderetur ejuſdem oppidi, ſcilicet meridiem verſus, cum ejus ſpatii quod ad oppoſitam plagam inter Ædem S. Severi, & Ravennam intereſt, videlicet quingen- tarum perticarum, magna pars relinquen- da Cæſareæ ſit, quam inter Claſſem, & Ravennam fuiſſe, conſtat. Sed de Cæſa- rea dicemus poſtea.

6. Jam vero ut cætera quæ ad oppidum Claſſis attinent, abſolvamus, porta, & mœnibus inſtructum fuiſſe, cum muſivum illud opus oſtendit, tum cauſa propter quam exſtructum fuit, confirmat. *Caſtra* enim *hiberna Claſſiariorum*, ut Pighius (9) loquitur, paranda fuerant in perpe- tuum tempus; itaque & tutelæ, & diſci- plinæ cauſa muro cingenda. Nec dubito, quin Navalia etiam fuerint muro compre- henſa, eaque, ut pro tanta claſſe, non modica, quo videlicet & infirmæ naves ſubduci, ac refici, & novæ conſtrui, & ubi armamenta parari, & ſervari poſſent. Ad naves autem conſtruendas opportuna adeo erat Pineti vicinitas, ut tunc pri- mum aut conſitum, aut excultum fuiſſe credi poſſit: qua de re videbimus alias (10). Ad milites igitur, ad turmas, ad ſo- cios navales, ad fabros maximæ claſſis ex- cipiendos, locumque his præbendum ido- neum quo ſuum exercerent munus, iis ca-

I 2 ſtris

[1] l. cit. [2] Hiſt. l. 4. cit. [3] Deſcrit. di tutta Ital. Reg. 14.
[4] Ital. Ant. l. 1. c. 28. [5] Lexic. Geogr. in Claſſ. [6] Hiſt.Rav. l. 4.
[7] III. n. 9. [8] Ragguaglio della Diverſ. dei due Fiumi Tav. 1.
[9] Herсul. Prodic [10] Epiſt. XIII, n. 12.

ſtris opus fuit quæ oppidi magnitudinem æquarent. Fuiſſe autem *apud Miſenum, & Ravennam* cum claſſibus *ſingulas legiones, & ad præfectum claſſis Ravennatium* quot *tribuni*, & *navarchi* pertinerent, atque ut hi aſſidui eſſent in *gubernatoribus, atque remigibus, & militibus exercendis*, Vegetius (1) docet: extantque Inſcriptiones adhuc multæ ad claſſem Ravennatem, & ad eos qui in ipſa militabant, aut munera gerebant, ſpectantes, quemadmodum quæ ad Miſeni claſſem attinent, apud Capaccium (2) leguntur. Sed illarum, cum eſſem Ravennæ, non paucas vidiſſe memini, ſi cum iis conferas, quas Spretus (3) edidit non diligenter deſcriptas, ut puta quæ L. Licinii memoriam ſervat, in qua ut mendas omittam cæteras, exempli gratia ut qui vixerit *Ann.* XXXV. (idem militaverit *Ann.* XXV., certe *Tr. Claſſ. Patr. Raven.* fuiſſe non poteſt, qui continuo natione Dalmata dicatur, ſed Claſſis Prætoriæ Ravennatis; ut facile ſcriptum fuerit quod in alia vidi CLASS. PR.

Sed de Ravennatibus hujus generis Inſcriptionibus ſi plura cupis, Maffeii Litterarias Obſervationes (4) lege. Porro ut Miſenatum, ſic & Ravennatum militum caſtra fuiſſe etiam Romæ, ſive ut in Urbem aliqua de cauſa venientes haberent ubi diſciplinam ſervarent, ſive ut tironibus, ad ſupplendam alterutram claſſem conſcriptis, præſto eſſet locus in quo degerent, donec Miſenum, aut Ravennam mitterentur, invenies unde credas apud Famianum Nardinum (5). Cæterum de claſſe ipſa Ravennate cum ſæpius meminerit Corn. Tacitus (6); hic juvat unum, aut alterum ex ultimis duntaxat locis proferre. *Lucilius Baſſus claſſis Ravennatis præfectus, ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatæ, Pannoniique erant, quæ provinciæ Veſpaſiano tenebantur, partibus ejus aggregaverat*: & mox, *Trierarchi magno tumultu Vitellii imagines invadunt, &c.* Denique poſt multa ac varia interjecta, *ad has copias e claſſicis Ravennatibus legionariam* pro Veſpaſiano *militiam poſcentibus optimus quiſque adſciti Claſſem Dalmatæ ſupplevere.* A tempore autem Veſpaſiani ad Severi uſque ætatem minime dubium eſt, quin ibidem claſſis fuerit, hæc ſcribente Spartiano (7), *dum hæc egit Julianus, Severus claſſem Ravennatem occupat*. Sed ab eo anno, qui fuit 193. ad quem uſque annum perſtiterit, minus facile dixero, quam ante annum 455. jam prorſus deſiiſſe. Quod ut oſtendam, quo tempore libros de Re Militari Vegetius ſcripſerit, mihi antea videndum eſt.

7. Cum enim hos miſerit ad *Valentianum* Auguſtum, hoc eſt ad Valentinianum (Valentianus enim Auguſtus nullus eſt) Valentiniani autem tres fuerint, quorum primus anno eſt mortuus 375. alter anno 392. tertius anno 455.; mentionem autem Vegetius (8) faciat *Divi Gratiani*, mortui videlicet, hujus autem mors contigerit circa annum 383. recte propterea cum Cellario (9) negant, Valentiniano primo ſcripſiſſe Vegetium. Sed *alteri*, ajunt, eoque ponunt ante annum 400. Mihi vero conjecturæ ſunt, non alteri ſcripſiſſe, ſed tertio, qui anno imperare cœpit 425. Nam ſi ſecundo ſcripſiſſet; non ejuſmodi in loco (10) Gratianum nominaſſet, quippe hujus fratrem; erant enim eodem Valentiniano I. patre, alia matre; ſed nomine Gratiani omiſſo, tempus, vel potius rem dumtaxat indicaſſet; oſtendit enim, quanto detrimento a Gratiano id peditibus quod poſtulabant, indultum ſit, ut ferreos thoraces, galeaſque deponerent; nam ſic *congreſſi contra Gothos, multitudine ſagittariorum* fuerant, ut ait, *ſæpe deleti*, & *tot clades contigerant, quæ uſque ad tantarum urbium excidia pervenerant*. Non videtur autem illud militibus a Gratiano permiſſum, niſi poſt annum 378. quando Valente patruo, quocum imperaverat, mortuo, ipſe cum Valentiniano II. tum ſeptenni, Imperator eſſe perrexit. Valente enim imperante, milites in ejus exercitu *armorum gravatos ſarcinis* oſtendit Ammianus Marcellinus (11), eundemque exer-

[1] De Re Milit. l. 5. c. 1. &c. [2] cit. ab Holſten. in Annot. ad Ital. Ant. Cluver.
[3] cum libris de Ravenn. Amplit. [4] Rom. 2. [5] Roma Antica l. 3. c. 10. & l.7. c.11.
[6] Annal. l. 4. l. 18. l. 19. [7] in Didio Juliano. [8] l. 1. c. 20.
[9] Prolegom, ad Cur. Poſt. de Barbariſm. [10] c. cit. [11] Geſtar. rerum l. 31.

exercitum A. 378. munitum *vallo*, *ſudibus foſſaque firmato*. Quibus ex rebus duabus in dicia duo exiſtunt, ad Valentinianum II. minime ſcripſiſſe Vegetium, ut qui ajat (1), *multos annos eſſe quibus nullus foſſa, vel ag- gere, valloque manſurum circumdet exercitum*, & infra, hæc *ex libris diſcenda* quæ *uſu an- tea ſervabantur*, *ſed omiſſa diu nemo quæ- ſivit*. Vide enim, num hæc illi narrare poſſet qui anno ſit mortuus 392. Alterum autem indicium petendum eſt ex illis *tot cladibus* exercituum, & *tantarum urbium excidiis* per Gothos illatis, quæ ſi ab anno 378. ad annum 392. accidiſſe, non legis, legis autem poſtea ſub Honorii imperio quæ Radagaiſus, quæ Alaricus, quæ Athaulfus, Gothorum reges, Italiæ, & Romæ detrimenta, clades, excidia at- tulerint; nimirum intelligis, ſignificari a Vegetio non quæ ante Valentiniani II. mortem, ſed quæ ante Valentiniani III. imperium fuere. Huc illud accedit, poſt Gratiani mortem, nihil fere de Va- lentiniano II. legi, niſi fugam, reſtitutio- nem, & necem; ad III. autem Valenti- niani imperium, ut gravia quædam, ſic læta etiam ſpectare, ut præſertim victo- riam de Attila Hunnorum rege in bello adverſus hunc primo, aliaque in Italia, in Gallia, in Perſia proſpere geſta. Utrum igitur a Vegetio (2) dictum credemus *continuis victoriis ac triumphis* — *domito- rem omnium gentium barbararum*, & (3) *cunctos Imperatores felicitate* — *præ- cellere* Valentinianum II. an III.? Ut enim aliquid adulandi conſuetudini da- tum velis; tantum tamen datum eſ- ſe, non credes, ut mendaciis apertiſſi- mis rideri potius Imperator videretur, quam laudari. Quin ego, ne tecum quid- quam diſſimulem; cum præter *felicitatem*, præcellentem *moderationem*, *caſtimoniam*, *indulgentiam*, *ſtudiorum amorem* illi ad quem ſcribitur, tribui (4) videam; ſuſpi- catus interdum ſum, an non potius allo- cutus Vegetius ſit Theodoſium II. qui cum Valentiniano III. annos imperavit viginti quinque, laudemque promeritus eſt clementiæ, religionis, ſapientiæ, ſacræque doctrinæ. Et ſane P. Scriverius (5) te- ſtatur, Palatinum Vegetii codicem opti- mæ notæ habere, non *ad Valentinianum*, ſed *ad Theodoſium*. Ad quem ſi malles Vegetium ſcripſiſſe; non tamen id primis illis factum eſſe temporibus crederes, cum anno 408. cœpit cum Honorio imperare, ſed annis poſterioribus, in quos magis ea cadunt omnia quæ commemorata ſunt. Igitur, ut concludam denique; ad utrum- libet Vegetius ſcripſerit, non ante annum ſcripſiſſe videtur 400. ſed annis potius poſt id tempus non ita paucis, nec tot tamen, ut ultra Martium excurratur anni 455. quo menſe Valentinianus, quincto poſt Theodoſium anno, mortuus eſt.

8. Vegetius autem non modo illud ſcri- pſit (*) *de navalis belli artibus ideo pau- ciora dicenda ſunt*, *quia jamdudum pacato mari*, *cum barbaris nationibus agitur terre- ſtre certamen*; ſed hoc etiam (6) vel ma- gis a nobis attendendum, *Apud Miſenum ergo*, & *Ravennam ſingulæ legiones cum claſſibus ſtabant*. Cur enim non dixiſſet *ſtant*, ſed *ſtabant*, niſi jam ſtare deſiiſ- ſent? deſierant autem, quia *jamdudum pa- cato mari*, in promptu habere expeditas claſſes, & diligenter exercitatas non erat opus. Itaque & cætera quæ ad naves ſpectabant, quibus præerant præfecti utriuſ- que claſſis, ſic poſuit omnia, ut dixerit (7) *pertinebant*, *erant*, *habebant*, *exhibe- bant*; ut appareat, non quæ tum eſſent, ſed quæ antea fuiſſent, memoraſſe. Quan- do autem eſſe deſiiſſent, pro certo non conſtat: etſi producta Vegetii verba jam diu indicant deſiiſſe ante Valentiniani III. tempora; nam quid paulo dumtaxat ante hujus ætatem fieri conſueſſet, non opus alioquin fuiſſet ſignificare. Sed quan- documque deſierint; ab eo uſque tempore veri ſimile eſt in conſervando portu, & ſive amnium, ſive Auguſtæ Foſſæ ad eum pertinentium influxu minorem adhiberi cu- ram & diligentiam cœptam eſſe, ut ſen- ſim minus capax claſſium fieret, & deni- que eo redigeretur, ut Blondi (8) ætate *nec ſcapham piſcatoriam*, *lembumve perfer- ret*. Quamvis autem ante initium ſæculi

VI.

[1] l. 3. c. 10. [2] Prolog. l. 2. [3] Prolog. l. 4. [4] Ibid.
[5] Animadv. 1. ad Vegetium. [*] Prolog. l. 5. [6] l. 5. c. 1.
[7] Ibid. c. 2. [8] Hiſtor. Dec. 1. l. 4.

VI. ut alibi oſtendimus (1), magna portus ejus pars videatur *in ſpatioſiſſimos hortos* fuiſſe mutata; ibidem tamen indicatum eſt, tantam ejus ſuperfuiſſe partem, ut eo ipſo ſæculo, ſi non ingentes, aliquas tamen claſſes, ut a Beliſario miſſam, exciperet: quod & muſivum confirmat opus de quo ſupra (2) dictum eſt, triremes, & dromones, ut Blondus (3) loquitur, in Claſſenſi portu oſtendens, ſi *factum* quidem eſt, ſicut idem tradit, & Spretus (4) conjicit, *tempore Theodati regis Gotthorum, adverſus quem a Juſtiniano Beliſarius eſt miſſus*. Nam Thomajus (5) ipſum, in quo eſt, Templum ab Juſtiniano conditum ſcribit, cujus imaginem ſupra Templi portam interius ad ingredientium dexteram, Uxoris autem ad ſiniſtram, muſivo pariter opere expreſſam memorat, ſed vel tum brevi, ut verebatur, perituram: Juſtiniani tamen faciem adhuc extare, certior factus ſum, cernique poſſe ab iis qui podium Muſicorum, ſupra eandem portam nunc conſtructum, aſcendant. Idem quoque Thomajus fuiſſe indicat, qui ſacram illam Ædem a Theoderico Gotthorum rege ædificatam cenſerent: quibuſcum ipſe facere non videtur. Ego in re incerta nihil definio, niſi quod ob Juſtiniani, & Uxoris imagines, muſivo pariter opere effictas, minus longe a veri ſimilitudine abire credo qui in proximo pariete, eodem picturæ genere expreſſum Claſſenſe oppidum quoque, & portum, Juſtiniano imperante, fuiſſe ajat. Siqui tamen eſſe malint, aut poſt hujus tempora additum; aut Theoderico regnante, pictum; ut hi in tempus non multo anterius retrahent, ideſt ante ſæculi VI. initium, ſic illi retrahent in tanto poſterius eo quod cum Blondo diximus, quanto magis ab Juſtiniani ætate ad inferiorem accedent.

9. Claſſenſis tamen oppidi imaginem ex vero deſcribi poſt annum 722. non potuiſſe, certum eſt. Manſit illud quidem vel poſtea quam Romana claſſis in eo portu ſtare deſiit. Quin etſi hujus claſſis cauſa, ut ſupra (6) indicavi, oppidum portui additum eſſe, non dubito; tamen, ut verum fatear, nullum, quod meminerim, apud veteres Scriptores de oppido teſtimonium extat, donec Romani in eo portu claſſem habuerunt. Nam quod nonnulli Clariſſimi Viri, Ortelium (7) ſecuti, Spartianum laudant, quaſi in Didii Juliani Vita id oppidum memoraſſet; profecto Spartiani verba, quæ ſuperius quoque (8) producta ſunt, Severum *Claſſem Ravennatem occupaſſe*, non oppidum, ſed naves ſignificant: neque enim ita oppidi unius occupatio ad ſummam rerum attinebat, ut in tanta brevitate a Spartiano, qui urbes ibi provinciaſque omnes ſilet a Severo occupatas (9), commemorari debuiſſet. Sed poſt illa tempora, manentis oppidi plures meminerunt. Sic Rubeus (10) Auctores habuit, ut ſcriberet, Alaricum initio ſæculi V. inter Ravennam, & Claſſem oppidum caſtra locaſſe. Sic Procopius, cujus locum ſuperiore Epiſtola (11) protulimus, ſæculo VI. *Claſſem vocari*, dixit, *Ravennæ ſuburbia ubi portus eſt*. Eodemque ſæculo Jornandes ſcribens (12), de tribus tum manentibus Ravennæ partibus ultimam eſſe *Claſſem*, docuit. Agathius (13) autem quæ illo ipſo contigerant ſæculo deſcribens, Aligernum *ad Claſſes caſtellum in Ravennati agro ſitum, ubi Narſetem morari, didicerat*, venientem proponit. Poſtea vero, ſed eodem ſæculo, a Clephi, Longobardorum rege, Claſſenſe oppidum captum, & majori ex parte ſpoliatum, ut ea gens tenuerit vel poſt Clephis mortem duce Feroaldo, memorat Blondus (14), qui & Claſſem ſcripſit (15) *cum antea, tum maxime beati Gregorii temporibus* Epiſcopum habuiſse. Eodemque auctore (16) novimus, alterum Feroaldum Spoletanorum ducem, idem oppidum furto cepiſſe, Liuthprandi autem juſsu illæſum dimiſiſse. Sed poſtea (17) Liuthprandum ipſum aggreſsum oppidum Claſsenſe, civium inter ſe diffidentium proditione occupaſse, diripuiſse, & diruiſſe.

[1] Epiſt. V. n. 15. [2] n. 5. [3] l. cit. [4] De Rav. Amplit. l. 1.
[5] Hiſt. di Rav. P. 1. c. 4. [6] n. 6 [7] Synonym. Geogr.
[8] n. 6. [9] Vid. eund. Spartianum in Severo. [10] Hiſt. Rav. l. 2.
[11] n. 15. [12] Hiſt. de Reb. Get. c. 29. [13] De Bello Goth. l. 1.
[14] Hiſt. Dec. 1. l. 8. [15] Ital. Illuſtr. Reg. 6. [16] Dec. 1. cit. l. 10. [17] Ibid.

ſe. Id vero factum eſse A. 722. Cluverius (1) agnoſcit, apud quem laudatos non uno loco Auctores invenies, unde ſua acceperat Blondus; cui in præſentia malùimus credere, quam illos pervolutare. Illuc tamen & Anaſtaſii (2), ſi recte legatur, locus attinet. *Luitprandus — Ravennam progreſſus — caſtrum pervadens claſſes captas abſtulit plures:* ubi Cl. Veſſelingius (3) legendum cenſet *Claſſe capta*; ſed quid, ſi ſic, *caſtrum pervadens Claſſis, captos abſtulit plures*. Quin etiam vox illa *pervadens* ex alia aliqua male deſcripta nata eſse credenda eſt, ut puta *pervertens*, quando cum iis quos laudavimus, non dubitamus tunc evertiſse. Itaque Guido Presbyter Ravennas, aut quicunque is fuit qui *Geographiam* illam conſarcinavit, quæ nunc ſub Anonymi Ravennatis nomine circumfertur, vel revera ſcripſit ſæculo VII. vel ſi IX. aut poſt IX. ut aliis videtur, alienis additamentis corruptus eſt, cum quaſi ſuo tempore extantes ponat (4) *Civitatem Cæſaream*, & *Claſſis*. Agnellus enim, qui ſæculo ſcripſit IX. *væ tibi*, inquit (5) *Ravenna miſera vicina deſtructæ Claſſis*, idemque ſignificans, ait (6) *in civitate dudum Claſſis*.

10. Ab eodem autem Liuthprando peſſundata eodem tempore Cæſarea eſt, ſicuti tradit Thomajus (7). Quam ut *Civitatem* ab Anonymo fuiſse poſitam, modo dicebamus. *De hac*, inquit Rubeus (8) *magnum invenio apud omnes ſcriptores ſilentium*. Antiquiſſimos, opinor, intelligit. Sed nec eos qui Claſsenſe oppidum memorarunt, antiquiſſimos fuiſse, oſtendimus (9). Quin Sidonius, qui ante Procopium, & Jornandem ſcripſerat, cum de Ravenna loquens, ait (10) *veterem civitatem, novumque portum*, hoc eſt Claſsenſem, *media via Cæſaris, ambigas utrum connectat, an ſeparet*; ideo videtur mihi verbo uſus illo *connectat*, quod non via nuda eſset, ſed crebris utrinque in urbis modum ædibus ornata. Certe pro Ravennæ urbis parte Cæſaream poſuit Jornandes (11). *Trino*, inquit, *urbs ipſa vocabulo gloriatur, trigeminaque poſitione exultat, ideſt, prima Ravenna, ultima Claſſis, media Cæſarea*. Nec vero in hoc hallucinari potuit, ut Ortelius (12) cenſuit, quod *ex tribus unicam faceret; hæc enim potius* Ravennæ *ſuburbia fuiſſe*. Nam Caſſiodorum deſcribebat Ravennatem: quanquam id nobis ſatis eſt quod dat Ortelius, ſuburbium fuiſse; ſuburbium enim via profecto nuda non eſt. Sed nec diu nuda eſse utique potuit, cum domus, tabernæque haud procul a Claſſenſi portu, & oppido parandæ fuerint, quibus exciperentur ſuis cum mercibus mercatores incolæ, advenæque, & qui victui opportuna militibus venditarent; neque enim propolis, & mercatoribus in Romanorum caſtris, ſed extra ipſa erat locus.

Porro Cæſaream a Longino Exarcho fuiſse *foſſa, valloque ſeptam*, ex Blondi auctoritate Pighius (13) ſcripſit, tunc opinor, cum ſub rege Clephi Longobardi, ut diximus, Claſsenſe oppidum tenentes, Exarchum, ut Blondus (14) ait, *in prope contigua civitate Cæſarea — dies noctesque agitabant*: quam & Feroaldo duce agitare perrexerunt. Deſiderius autem Spretus (15) Ravennates ſcribit Cæſareum *caſtellum, parum ab urbe diſtans, cond.d ſſe: quod poſtea etiam muris cinxerunt, quorum adhuc fundamenta viſuntur*. Certe cum Alberonius Cardinalis Ampliſſimus annis ſuperioribus novo amniæm alveo inter Ravennam, & Claſsem ducto pontem imponendum curaret, jaciendiſque fundamentis altius humus effoderetur, ſaxeum ſtratum inventum eſt quaſi antiquæ cujuſdam viæ, Cæſareæ fortaſſis illius, de qua Sidonii verba produximus. Minus autem dubitaremus, ſi eadem omnibus de ejus, & Cæſarei oppidi loco ſententia eſſet. At Pighius (16), ut Claſſenſe oppidum fuiſſe, cenſet, *in ſuperiore portus ac faucium cornu e regione Ravennæ*, ita *in medio portus vertice verſus mediterranea Cæſaream oppidulum*; ut *continuis fere trium oppidorum ædificiis ſemicirculari forma portus* claſ-

[1] Ital. Ant. l. 1. c. 48. [2] Vit. Pontif. in Gregor. II.
[3] Adnot. in Itinerar. ubi de Ravenna. [4] l. 4.
[5] Lib. Pontific. P. 1. in Vita S. Severi. [6] Ibid. [7] Hiſt. di Rav. P. 1. c. 3.
[8] Hiſt. Rav. l. 4. [9] n. 9. [10] l. 1. Epiſt. 5.
[11] Hiſt. de Reb. Get. c. 29. [12] Synonym. Geogr. [13] Hercul. Prodic.
[14] Hiſt. Dec. 1. l. 8. [15] De Ravenn. Amplitud. l. 3. [16] l. cit.

Claſſenſis *locupletiſſime coronaretur*. Blondus vero, & Leander, ſi Ortelio (1) credimus, & Rubeus quoque, ſi Ortelio, & Ferrario (2), Cæſaream fuiſſe, ajunt, ubi nunc S. Maria in *Portico*, nimirum S. Maria in *Portu*; in *Portico* enim apud Leandrum eſt per errorem, quem Ortelius, & Ferrarius, & Maginus (3) retinuerunt. De Cæſarea autem Cellarius mentionem non fecit, quod viderim.

11. Nunc quando de Claſſenſi portu, & de oppidis duobus quæ in littore erant ad eum portum attinente, ſatis dictum eſt; de fluminibus quæ ad idem littus pertinebant, nonnulla adjiciamus. De Sapi autem & de Roncho, & de foſſa a Pado in portum illum producta, cum ſatis jam videamur dixiſſe (4); reliquum eſt, ut de aliis qui in eo littore ponuntur, amnibus verba faciamus. Et pontem quidem in littore illo fuiſſe a pluribus memoratum Scriptoribus, certum eſt. Eorum primus eſt Caſſiodorus (5), qui Odoacrem *cum Erulis Ravenna egreſſum nocturnis horis ad pontem Candidum* a Theoderico memorabili certamine ſuperatum eſſe, tradidit. Sed Jornandes (6) etſi poſt illum ſcripſit; eum tamen pontem fuiſſe ante annos octoginta, ideſt initio ſæculi V. indicavit, cum Alaricum *nullo penitus obſiſtente, ad pontem*, ait, *applicuiſſe Candidiani, qui tertio milliario ab urbe aberat Ravennæ*. De eodem ponte utrumque locutum eſſe, non videtur dubitandum ob aliquam nominis varietatem. Libariorum enim culpa factum eſt, ut aliis in exemplis aliter legamus, ut & *Candidium* in Caſſiodoro, & *Condiniani* in Jornande. Certe Rubeus (7) qui hanc ſcripturæ varietatem animadvertit, eundem eſſe pontem, non dubitavit, *inter Ravennam, & Claſſem oppidum*. Blondus autem (8) de iiſdem rebus loquens, eundem locum deſignaverat, Halaricum videlicet *Ravennam inter, & Claſſem oppidum in loco qui dicitur Candianum, conſediſſe*, pariterque (9) Theodericum *in patentibus Candiani campis bis prælio* Odoacrem *ſuperaſſe*, & paulo ante, Theoderici caſtra *ſecundum littus ad orientalem plagam* fuiſſe *in loco cui Candiano eſt, eratque tunc nomen*. Et ſane vel nunc idem nomen ſervat locus, & ſæculo ſaltem IX. haud aliter vocatum eſſe, ex Agnello (10) conſtat, qui Theodericum memorat *in campo, qui vocatur Candiani*, & alibi (11) nominat *portus Candiani*; ut evidens mendum ſit apud Ortelium (12), Ferrarium (13), & recentiſſimos quoſdam, ſcribentes ex vitioſo aliquo Blondi exemplari *Cardiano* pro *Candiano*. Quæ cum ita ſint; facile ego quidem Cluverio (14) dabo, Caſſiodorum quoque ſcripſiſſe *Candianum*, Jornandem autem *Candiani*. Sed non propterea aut illi, aut aliis continuo aſſentiar, Candianum fuiſſe fluvium, indeque Pontem, & Portum, & Campum Candiani dictum. Nam Candianum ut eſt, ſic Blondo auctore, etiam erat, non fluvius, ſed locus: quem autem *campum* vulgo dicimus aut Padi, aut Tiberis, aut alterius fluminis? Portum vero ſæpius a loco, & pontem quoque aliquando nominamus. Itaque & quod ex portu Claſſenſi ſupererat, Candiani portum, & pontem qui aut Sapi, aut Roncho, aut Auguſtæ Foſſæ prope Claſſem eſſet impoſitus, Candiani pontem dicere potuerunt.

12. At enim *fluvius hodieque apud Claſſem*, inquit Cluverius (15) *vulgo vocatur Candiano, aquis copioſiſſimis, non tam e fonte ſuo, quam e circumjectis paludibus collectis, in portum Auguſti defluens*. Permirum eſſet, ſi portus Auguſti, quem Blondi temporibus jam nullum fuiſſe, vidimus (16), centeſimo & quinquageſimo poſt anno iterum per ſe extitiſſet, ut videri a Cluverio poſſet, itemque cum Blondus (17) *parva Candiani ſive vallis, ſive ſtagni oſtia* eſſe, dixerit, in eamque vallem *influere parvos torrentes, Avelam* (ſive, ut paulo infra, *Avexam*) *& Bevanum appellatos*, hoſque parvos eſſe, Leander

[1] Synonym. cit. [2] Lexic. Geogr. [3] Italia. Tav. Romagna. [4] Epiſt. V. n. 14. & ſeqq. & ſupra, n. 2. & Epiſt. III. [5] Chronic. [6] Hiſt. de reb. Get. c. 29. [7] Hiſt. Rav. l. 2. & 3. [8] Hiſt. Dec. 1. l. 1. [9] l. 3. [10] Lib. Pontif. P. 1. in Vita S. Jo. I. c. 3. [11] P. 2. in Vita Felic. c. 3. [12] Theſaur Geogr. in Claſſis. [13] Lexic. cit. in Claſſis. [14] Ital. Ant. l. 1. c. 28. [15] Ibid. [16] ſupra, n. 8. [17] Ital. Illuſtr. Reg. 6.

ander quoque (1), & Rubeus (2), & quicunque viderunt, ſumma, ut in re evidentiſſima, conſenſione affirmaverint; Cluverium tamen ibi flumen *aquis copioſiſſimus* conſpexiſſe. Quid? quod Avexa, ſive ut vulgo appellitant, Aveſa illuc non pervenit. Deſcendens enim ex agro Bertinorienſi, Æmiliam quidem viam, ut recte Blondus (3) indicat, & Leander (4) diſerte tradit, interſecat, Forum Popilii ad orientem ſolem perſtringens; inde vero contra atque ipſi docuere, ne paſſus quidem ter mille emenſa, in Ronchum influit duodecim, minimum paſſ. mill. ſupra Candianum, ut vel melius a Coronellio (5), quam a Magino (6) oſtenditur, qui tamen & ipſe in Ronchum, ſed paulo inferius, immittit. Male igitur hac etiam de cauſa quis credat Paulo Merulæ (7) ſic oram illam maritimam deſcribenti, *Candiani Amnis, nunc Paludis, oſtium ſequitur. Inde Torrens eſt Aveſa, mox Bedeſis fluvius*, aut Jodoco Hondio (8) qui ſic, *Candianus, Aveſa, Bedeſis*. Unde vero Blondi errorem extitiſſe, dicemus? Ex eo fortaſſe, quod de duobus parvis torrentibus quos in Candiani vallem videbat influere, cum alterum Avellam ab accolis vocari, audiret, hunc, nominis ſimilitudine, ut fit, deceptus, haud alium eſſe, quam notam ſibi in Æmilia via Aveſam exiſtimaverit. Ravennatem Rubeum (9) audiamus. *Candiani palus*, inquit, *ſenſim ipſa quoque in continentem degenerat. Quanquam enim Bevanus, & Avella, ſeu, ut ajunt, Bevanella, parvi torrentes, aliquot aliis in ſe exceptis torrentibus, in hanc confluant, & vicini in eam agri aquas emittant --- ; tamen --- exigua palus reliqua eſt, quæ in dies minuitur*, ſemperque magis minuta eſt. Quod certe, ſi *copioſiſſime*, ut brevi poſt Rubeum tempore ſcripſit Cluverius, per eam *aquæ* defluerent, non facile accidere potuiſſet. Vides præterea, nullum ab Rubeo Candianum fluvium, qui illac tranſeat, memorari; nullum a Coronellio (10) appingi;

Morg. Opuſc. Pars III.

ſed *Bevanum* tantummodo, & *Bevanellam*. Quin hanc animadvertes a Coronellio *Foſſo*, illum *Condotto* nominari; quanquam Maginus (11), qui ex parte aquarum utriuſque Candianum fecit; omnibus *f* litteram, quaſi fluvii eſſent, adſcripſit. Sed cum Bevanus ipſe torrens ſit parvulus; quid Bevanellam eſſe, credes?

13. Verum cum littera illa *f*, a Magino adſcripta, facile impoſuerit Joanni Harduino Viro quidem Eruditiſſimo, ſed regionum harum non ſatis perito, ut cum Plinium (12) explicaturus, quæreret (13), quis poſt Sapim verſus occidentem ſolem fluvius proxime ſequatur, apud Maginum autem forte videret proximum a Sapi Bevanum pro fluvio propoſitum; ſcribere non dubitaverit *Vitis eſt Bevano*. Quam ejus opinionem cum ab recentiſſimis Scriptoribus referri, videam; non expendi; operæ pretium eſſe, duco; ut tibi quod æque ac mihi, nec ſemel, perſpectum fuerit, ad memoriam revocem. Scilicet Bevanus ex agro Bertinorienſi, non ſecus atque Aveſa, ortus, ſed hac anguſtior, & plerumque etiam ſiccior, minorique ponticulo obductus qua Æmiliam ſecat viam, ſcrobis potius paulo grandioris, quam torrentis in modum, ſe offert iis qui Foro Popilii a tergo relicto, Cæſenam verſus contendunt; ut niſi quis admoneatur, ne attendat quidem; tantum abſit, ut a Plinio qui Aveſam proximam, aliquanto majorem neglexerit, pro eo flumine propoſitum cenſeat, quod Utentis nomine apud Livium a Boiis Senones dividebat.

14. Igitur ſi Bevanus, & multo magis, ut conſequitur, Bevanella parvi adeo torrentes, neque tamen a Blondo, Leandro, Rubeo ſunt omiſſi; quanto minus fluvium, ſiquis fuiſſet, *copioſiſſimis aquis* Candianum eodem in littore prætermiſiſſent! Et tamen, ſi Cluverium (14) audimus, ibi præter Candianum, fluvius erat inſuper, & eſt alter, neque is mediocris. *In Candianum*, inquit, *confluebat Badrinus amnis;*

K qui

[1] Deſcrit. di tutta Ital. Reg. 14. [2] Hiſt. Rav. l. 1. [3] [4] locis cit.
[5] Corſo Geogr. Univ. Tav. Territ. di Forlì. [6] Italia. Tav. Romagna.
[7] Coſmogr. P. 2. l. 4. c. 11. [8] Ital. hodiern. Deſcr. [9] Hiſt. cit. l. 1.
[10] Corſo cit. Tav. Territ. di Ravenna. [11] Tav. cit. [12] Nat. Hiſt. l. 3. c. 15.
[13] Ad hunc loc. Not. 12. [14] Ital. Ant. l. 1. c. 28.

qui & ipſe uberrimis aquis , Claſſem monaſterium præfluens , vulgo nunc adpellatur Foſſato grande ; *atque in oſtium Candiani protinus infra Claſſem influit* . Ego vero, ſi forte hujus foſſæ ſub alio nomine illi meminerint quos modo nominavi; quantula fuerit , jam dixi . Sin alia , ut apud Magnum (1) , res eſt ; hoc ipſum , quod ab illis omiſſa eſt , non antiquam eſſe, oſtendit , aut ſi forte antiqua , minoris quam duo torrentes quos nominarunt , faciendam . At enim antiqua res eſt , inquit Cluverius . In ea enim foſſa , ſive potius in eo amne , quem *Badrinum* tunc appellabant , circa annum 580. Droctulfus claſſe cum Langobardis confligens, magno adjumento fuit , ut hi ex Claſſenſi oppido pellerentur . Quod ex Paulo Diacono (2) conſtare , ait , & præſertim ex Droctulfi epitaphio ,

Inde etiam , retinet dum Claſſem fraude Faroaldus ,
Vindicet ut Claſſem , claſſibus arma parat .
Puppibus exiguis decertans amne Badrino ,
Bardorum innumeras vicit & ipſe manus .

Pro vero quidem Cluverius contenderet , ſi Langobardorum ; qui tunc Claſſem oppidum retinebant , vires nulla alia pugna frangi potuiſſent , niſi quæ in amne fieret prope illud oppidum fluente . Sed cum fluvii qui in ea vicinia ſunt noti , alio omnes nomine , quam Badrini , vocarentur, alios autem comminiſci , ut eſt a me oſtenſum , non liceat ; mihi ſane ex quo illud epitaphium legi , certum fuit , non prope Claſſem id flumen , ſed diverſa in parte eſſe quærendum.

15. Itaque in mentem veniebat quærere , an pro *Badrino* legendum eſſet *Butrino* , an *Bodinco* : ut ſi primum legerem, Aſconis Foſſam intelligerem , quam Poeta qua Butrium olim (3) præterfluebat , amnem Butrinum vocaſſet ; nam & Butrii incolas *Butrinos* eſſe dictos ex Stephani Epitome oſtendit Cluverius (4) : ſin *Bodinco* legerem , ipſum intelligerem Padum , eo quoque nomine , ut apud Plinium (5) eſt , appellatum . Verum cum Auctorem quærerem , quo alterutram conjecturam firmarem ; in Blondi (6) locum incidi quo ſimul Droctulfi iſtius , Suevi ducis quem ipſe Dotrulam appellitat , navalem illam pugnam cum Feroaldo , & Longobardis deſcribit , ſimul flumen indicat in quo pugnatum ; unde veriorem elicere illius conjecturam nominis proclive eſt . Narrat enim , Dotrulam , cum Brexillo oppido , quod ſuis conſervaverat copiis , ſecundo Pado claſſem duceret , & ad Spineticum hujus oſtium properaret , obvium habuiſſe ſua cum claſſe Feroaldum , qua tunc Vatrenus amnis in Padum influebat . Qui cum ſe ad Vatreni oſtium continens , quotidie prælio decertaret , hoc multo ſuperior , quod dromonibus vehebatur , cum ſuos Dotrula *lintribus ſcaphiſque impoſuiſſet ; obtinuit tamen in Vatreno* Dotrula , repulſumque Feroaldum mari ad Claſſenſe oppidum , cujus deinde facta eſt deditio, perſecutus eſt . Sed & Rubeus (7) de hoc duce verba faciens qui auxilium tulit Zmaragdo Exarcho , Claſſis oppidum obſidenti , & mox navibus qua mari alluebatur, admotis recuperanti , navale illius prælium cum Longobardis attingit ad Spineticum Padi oſtium : quanquam epitaphium longe aliter ſe habens producit , in quo nulla fluminis mentio eſt , mire hic variantibus Pauli Diaconi codicibus , ut alii habeant ſicut Rubeus protulit , in aliis pro *Badrino* legatur manifeſto errore *Brandino* , alii autem quos Lindenbrogii editio repræſentat , ita omnino habeant , ut ſupra cum Cluverio deſcripſimus . Verum quando in neminem incidi qui hoc tempore ajat id ſe epitaphium vidiſſe , quod Ravennæ olim ante limina Templi S. Vitalis poſitum fuerat , ut quid revera in eo legatur , ſcire poſſimus ; alterutrum , ſi vis , ponamus , aut nullam in eo fluminis fuiſſe mentionem , ſicque non erit Cluverio cauſa , ut hinc amnem comminiſcatur Badrinum , qui in Candianum influeret , aut revera in eo epitaphio fuiſſe , ut Cluverius ponit , *amne Badrino* , ſicque tam ex Blondi ,

[1] Tav. cit. [2] Langobard. rer. l. 3. c. 19. [3] Vid. Epiſt. III. n. 12.
[4] c. 28. cit. [5] Nat. Hiſt. l. 3. c. 16. [6] Hiſt. Dec. I. l. 8.
[7] Hiſt. Rav. l. 4. & 6.

di, quam ex Rubei narratione longe alibi id flumen ſtatuemus, legentes videlicet, aut certe ob facilem apud Veteres V in B, T in D, E in I mutationem intelligentes *amne Vatreno*. Quod facientes, ſimul quandam Cluverii (1) ſuſpicionem magis infirmari, animadvertemus. Cum enim in antiqua Tabula Itineraria *Saternus* legatur pro *Vatrenus*; hanc in Plinio (2) vocem corruptam ſuſpicabatur, idque eo magis quod vel nunc Itali Vatrenum appellamus *Santerno*. Sed quæcunque cauſa fuerit, cur in ea Tabula legatur *Saternus*, quod forte ab recentiore manu eſt; certe ſi VI. ſæculo, ut latine Vatrenum ſcriberent, *Badrinum* ſcribebant; num Saternum, an Vatrenum illa haberent, quibus tum utebantur, id eſt vetuſtiſſima, Plinii exemplaria, manifeſtum eſt. Cluverius tamen ipſe eam ſibi ſuſpicionem magna ex parte exemerat Martialis verſibus: quos quoniam ea explicatione illuſtravit, quæ ad propoſitam Blondi narrationem tuendam fortaſſe conducat, nos quoque hoc loco recenſebimus.

16. In eo libro quem Martialis in Gallia noſtra Togata ab ſe ſcriptum fuiſſe, diſerte monet (3), indeque, ideſt Foro Cornelii (4) ubi ſcripſerat, Romam miſſum, ut plura ſunt quæ ad urbem Ravennam attinent (5), ubi etiam *nuper* (6) fuerat eo tempore, ſic quoque Epigramma (7) eſt, quod, ſi non ſecus ac Cluverius, legamus, viam oſtendat per quam Poeta ex Forocornelienſi agro tranſibat Ravennam. Nautas enim quibus utebatur, dicit

Vatreno, *Eridanoque pigriores*,
Quorum per vada tarda navigantes,
Lentos figerent *ad celeuma remos*,
& ſicuti mox pergit,
tam placidas vagi per undas
Tota luderent *otium carina*.

Verum quidem eſt, vitiatos eſſe in his verſibus antiquos codices, præſertim autem pro *Vatreno*, *Eridanoque* habere *Veterno*, *reſinaque*. Sed verum quoque eſt, verba hæc metro ipſi, nedum ſententiæ repugnare, cui certe illa etiam repugnant, quæ Viri Doctiſſimi (8) ſubſtituenda olim cenſuerant, *Vejentone*, *aſinaque*, haud animadvertentes, ſequi hæc *Quorum per vada tarda navigantes*; nam quod in codicibus quibuſdam *Quorſum* legatur, non *Quorum*, ſic neque ſententia perſpicua eſt, & in eo quem ante oculos habeo, vetuſto, & manu exarato libro planiſſime ſcriptum eſt *Quorum*. Illud vero animadverterunt alii, qui aut *Æternoque*, *Sapique*, aut *Æternoque*, *Vitique* maluerunt. Sed ut bene fluviorum nomina viderunt hic eſſe reponenda; ſic illud non bene, quod iſti neque omnes ſunt navigabiles, & ſiqui ſint, non uno tamen, ut Epigramma requirit, eodemque die ſunt navigabiles propter immanem inter Aternum, & alterutrum reliquorum diſtantiam, denique ſiquando ob auctam aquarum copiam navigabiles ſint, non tardo, lentoque ſunt motu, nec *tam placida* lenitate. Horum autem omnium cum objici nihil poſſit iis qui cum Cluverio reſcribendum cenſeant *Vatreno*, *Eridandoque*, imo iidem illis quoque adjuventur codicibus, in quibus *Vatro*, aut *Vatrina*, aut *Vaterno* legebatur; cur non propoſitam lectionem ſequamur? convenientem præſertim locis in quibus tunc verſabatur Martialis, neque, ob velociorem, ſicuti verentur aliqui, Vatreni, aut Eridani curſum, Epigrammatis ſententiæ repugnantem. Neque enim Martialis propius Forum Cornelii navem conſcenderit, neceſſe eſt, ubi Vatreni aqua concitatiore fertur motu; quippe quæ montibus unde is amnis deſcendit, adhuc propinquior, eoque minus ut plurimum alta eſt; ſed juſto infra illud Forum interjecto ſpatio, ubi videlicet tum lentior, tum altior eſſet. Neque Eridani vox hic ferme aliter accipienda eſt atque Epiſtola III. (9) expoſuimus, ubi de Auguſta Foſſa verba fecimus, id eſt de primo illo Padi alveo Ravennam ducto quem Liutprandi temporibus, quemadmodum ibi (10) dictum eſt, etiamtum ſic deſignabant, ut Ottonem I. ſcripſerit *per Eridani alveum Ravennam uſque perveniſſe*. Nec tamen Paduſæ quoque nomine indicare deſtiterant, quam Val-

[1] Ital. Ant. l. 1. c. 35. [2] Nat. Hiſt. l. 1. c. 16. [3] l. 3. Epigr. 1.
[4] Epig. 4. [5] Epigr. 5. 6. 90. [6] Epigr. 6. [7] Epigr. 66.
[8] Vid. apud Farnab. in Comm. ad hoc Epigr. [9] n. 3. & ſeqq. [10] n. 5.

Valgius, ut Cluverius ait, non alia ac Martialis in iſto Epigrammate, voce uſus, *placidam* vocabat.

17. Igitur cum ex Martialis verſibus ita ut legendi videntur, lectis, explicatiſque intelligatur, olim per Vatrenum lintribus, & ſcaphis navigari conſueviſſe; mirum accidere non debet, ſi eo in fluvio Dotrulæ milites, ejuſmodi naviculis impoſiti, adverſus Longobardos pugnaverint, eoſque in fugam conjecerint, ut a Blondo (1) narratum eſt. Quod ſi forte id minus veri ſimile videatur propterea quia dromones quibus Longobardos invectos dixit, Vatrenum ſubire non potuerint; aut ſic intelligas in Vatreno pugnatum, ut in hujus oſtio, ubi ob Padi confluxum altiores aquæ erant, majores naves conſtiterint, aut etiam Vatreni nomine dictum accipies ipſum Spineticum Padi oſtium, quod nunc Primarium vocitant; ut ibi prælium conſertum ſit, ubi Rubeus (2) indicavit. Plinius ſane, ut alias (3) vidimus, poſtquam Auguſtæ Foſſæ oſtium propoſuerat, alia Padi oſtia ordine recenſens, *proximum inde oſtium*, inquit, *magnitudinem portus habet, qui Vatreni dicitur*, & mox, quaſi ejus nominis rationem prolaturus, hæc ſubjicit. *Auget ibi Padum Vatrenus amnis ex Forocornelienſi agro*. Scilicet hæc cauſa fuit, cur poſt Vitim, & Anemonem, proximum ex non minoribus quidem fluviis Vatrenum ſuperiore capite (4) non memoraverit, quippe non eo quo illi, ſed in Padum influentem. In hunc autem ad illud ipſum oſtium influxiſſe, Blondus quidem (5) ob ea Plinii verba non dubitabat; ut ſic minus ejus narratio ab Rubei narratione diſtaret; quanquam ſuo tempore fatebatur, Vatrenum *averſo pene viginti mill. curſu novi nominis oſtia in paduſam, & Padum habere, Zaniolum appellata*. Sed me illa quæ alibi (6) indicata eſt, cauſa credere omnino cogit, inter Spineticum Padi oſtium, & confluxum Vatreni, intervallum aliquod fuiſſe jam Plinii tempore; qui ubi illa ſcripſit, & Padum ſcripſit *Auguſta foſſa Ravennam trahi*; ut quod dixit *ibi*, non in oſtio ſignificare cenſeam, ſed propius oſtium quam nunc putemus. Et in oſtium quidem ipſum longe antiquiſſimis temporibus influxiſſe Vatrenum, eoque nomen *Vatreni portus* attuliſſe, non negaverim, qui advecto uſque, & uſque limo, & arena, Padi alveum ſibi ſemper ulteriores ripas in mare produxiſſe, eoque oſtium a Vatreni confluente abduxiſſe facile exiſtimem. Sed & Vatrenum ab oſtio receſſiſſe ipſum quoque, putaverim, ſive obſtaculo aliquo objecto, ſibi viam ſuperius in Padi alveum paraverit, ſive homines fecerint: qui nunc contra ut inferius confluat, effecerunt. Cum enim Blondi ævo tantum a Padi oſtio diſtaret, quantum paulo ante dictum eſt, nec Magini (7) ætate is mutatus eſſet confluxus locus; nunc certe cum per eum Padi alveum ſuperioribus menſibus navigaremus, oſtium quo annis proximis Vatrenus in Padum influxerat, multo inferius quam in Tabula Magini, fuiſſe vidimus, novum autem quo nunc influit, vel inferius aliquanto apertum ſpectavimus. Sed de antiquo Vatreni portu hæc attigiſſe ſatis ſit. Jam vero de portu Ravennate ſcribendum eſt. Quod proximis Litteris faciemus. Vale.

EPI-

(1) ſupra, n. 15. (2) Vid. ibid. (3) Epiſt. III. n. 2.
(4) c. 15. l. 3. (5) Ital. Illuſtr. Reg. 6. (6) Epiſt. III. n. 4.
(7) Italia Tav. Romagna.

EPISTOLA ÆMILIANA VII.

Badrinus amnis, quem Cluverius Claſſenſi oppido proximum credidit, nos autem in extremo ad oſtium Spineticum Padi alveo, aut in Vatreno flumine, illuc, aut non multo ſuperius influente agnoſcendum eſſe, oſtendimus, a Claſſenſi littore, & ab huic proxima Ravenna nos ad diverſam omnino plagam abduxit. Quamobrem juvat de eo primum littore verba facere quod ab illo Padi alveo Ravennam verſus ſe extendens, ſtagna atque æſtuaria ex ea quidem parte a mari dividebat; ut denique in portu Ravennate, inter Claſſenſe, & hoc littus comprehenſo ſcribendi finem faciamus.

2. Pauca autem de hoc littore nobis attingere licebit propterea quod illa quæ in ipſo, aut prope ipſum fuerunt, fere omnia a nobis ſunt antea conſiderata, Butrium videlicet, de quo conjecturam propoſuimus noſtram (1), & Auguſta Foſſa de qua bene multa ad te ſcripſimus (2), ſimul de Coriandri Campo, & de ſtadio Tabulæ (3), ab Agnello memoratis, verba facientes. Reliquum eſt igitur, ut de Theoderici Palatio, & de Æde S. Mariæ ad Blachernas nonnulla ſcribamus eo diligentius, quod utriuſque loci cognitio videri poteſt utilis ad ea quæ de portu ſequuntur, accuratius diſquirenda.

3. Vir Doctiſſimus a quo Agnelli primam editionem habemus, ſcripſit (4), *Eccleſiam S. Mariæ ad Blachernas extra Ravennæ Pomœrium fuiſſe eo loci, ubi cum Palatium non admodum ingens Odoacris regis extitiſſet, Palatioli vocabulum uſque in recentiora tempora perduravit*. Quæ ſi ita ſunt; ſatis eſt alterius noviſſe locum, ut amborum ſciamus. Verum ſi ea perlegantur quæ de utroque ſcripta ſunt ab Agnello, qui, ut alias (5) dixi, Abbas fuit, & quidem, ut mox confirmabitur, S. Mariæ ad Blachernas; vereor, ne aliud alio loco fuiſſe, opinemur. De eo enim palatio hæc tradidit (6) *& abiit ad Ariminum, & venit exinde cum Dromonibus in Portu Lione, ubi poſtea palatium modicum ædificare juſſit in Inſula non longe a littore Maris, ubi nunc Monaſterium S. Mariæ eſſe videtur infra balneum non longe ab Ravenna milliario VI.* Quæ etſi de Odoacre dicta eſſe, ſcripturam magis quam ſententiam attendentibus videri poſſunt; tamen de Theoderico accipienda eſſe, adeo certum eſt, ut non Blondus modo (7), & Rubeus (8), & Weſſelingius (9) ſic intellexerint, ſed & ipſe Agnelli Editor (10), quaſi eorum oblitus quæ ſupra poſuerat. De Templo autem S. Mariæ ad Blachernas hæc ab Agnello indicata ſunt (11). *Dum in Monaſterio meo Beatæ & ſemper Virginis Mariæ, quæ vocatur ad Blachernas, reſiderem, quod eſt fundatum non longe a Guandelaria.* Conſer, quæſo, utrumque locum, & num de uno eodemque Monaſterio loquatur, exiſtima. Huc adde alterum ipſius locum (12). Exarchus *quotidie concurrebat ad Monaſterium S. Mariæ, quod vocatur ad Blachernas.* Nonne quotidiana hæc ventitatio ſuburbanum potius indicat Templum, quam diſſitum pluribus paſſuum millibus? Nonne idem confirmatur quadantenus ipſo Blachernarum nomine quo Græci hoc Templum vocabant ad illius exemplum, quod, ut apud Procopium alioſque legiſſe videor, prope mœnia Conſtantinopolis in littore maris Juſtinianus Deiparæ extruxerat eo loco

(1) Epiſt. III. n. 12. (2) Ibid. n. 3. & ſeq. (3) Ibid. n. 12.
(4) in Præfat. n. 10. [5] Epiſt. III. n. 7.
[6] Lib. Pontif. P. 1. in Vita S. Jo. I. c. 3. [7] Hiſt. Dec. 1. l. 3.
[8] Hiſt. Rav. l. 3. [9] in Adnot. ad Itinerar. ab Urbe Mediolanum.
[10] in Obſerv. ad cit. Vitam n. 7. [11] Ibid. in Vita S. Petri I. c. 2.
[12] Ibid. P. 2. in Vita S. Theod. c. 2.

loco quem Blachernas dicebant. Denique idem oſtendunt antiqui de Agnello verſus, ipſius libro præfixi.

Talis & iſte ſedens tectis nimiumque ſuperbis
Quæ Genitor procerus ceſſit ſibi jure paterno.
Sede ſuburbanis Ravennæ, quæ vocitatur
Antiquo Blacherna locis de nomine ſtructa,
In Genitricis honore Dei, Dominique Mariæ.

Quos ad verſus facilius intelligendos vide, an faciant quæ Agnellus poſt primum illum quem produximus, locum, in quo ſermo eſt de Theoderici palatio, continuo ſubjecit. *Et nunc in noſtris temporibus prædictum palatium ſervos meos demolire juſſi, & Ravennam perduxi in ædificio domus meæ, quam a fundamentis ædificavi jure materno*. Reſcriberem fortaſſe *paterno*, ut ſecundi verſus ſcriptura, & lex carminis indicant. Viderem quoque, num vox proxima, quæ tertio in verſu prima eſt, *Sede*, an *Æde* legenda ſit. Hæc, inquam, facerem, niſi incertum mihi eſſet, ad idem, an ad aliud ædificium Agnelli verba, & verſus illi ſpectarent. Sed quocunque ſpectent; ii ſane verſus Blachernarum locum *ſuburbanum* fuiſſe, oſtendunt.

4. Veruntamen Eruditiſſimum Agnelli Editorem iſta fortaſſe illius verba permoverunt, ut S. Mariam de Palatiolo, & S. Mariam ad Blachernas idem Monaſterium fuiſſe, crederet, quod Agnello, niſi Abbas illius fuiſſet, ut certe hujus fuit, non facile licuiſſet, quod reſtabat de proximo Theoderici palatio demoliri, ejuſque ruderibus uti ad propriam domum ædificandam. Itaque S. Mariam de Palatiolo, quam *ſæculo X. fuiſſe juris*, ſcripſit (1), *Abbatis S. Pauli de Urbe*, nunc autem (2) *S. Vitalis Caſinenſium Monaſterio unitam, haud magno ſpatio Ravenna diſtantem*, non dubitavit fuiſſe S. Mariam ad Blachernas, idque haud obſcure ex Johannis Angeloptis Vita indicaſſe Agnellum ipſum cap. 3. Sed quod ad illam palatii demoliendi facultatem attinet, eam potuit ab iis qui tum Ravenna imperitabant, obtinere: quod vero ad iſtum quo nititur, Agnelli locum; relegeſis; idem enim eſt quem primo loco (3) produxi; & *non longe* quidem *ab Ravenna* fuiſſe illud S. Mariæ Monaſterium, videbis, *milliario* tamen *VI.* num ergo ſuburbano, ut illud S. Mariæ ad Blachernas fuiſſe, oſtendimus, erat loco? At tu duplex forſan mendum in iis Agnelli verbis latere, ſuſpicaberis, alterum ubi legimus *infra balneum* fortaſſis pro eo quod ſcriptum fuerit, *in Blachernis*, alterum in numero illo *VI.* qui multo minor fortaſſe fuerit ab Agnello adſcriptus, nimirum *IV.* Neque tamen, numerum vel ad hunc modum reſcribendo, efficeres, ut S. Maria in Palatiolo eadem fuiſſet, quæ S. Maria ad Blachernas. Quid ita? inquies. Nempe quia Palatiolum non eſt ſuburbanum. Neque enim magna attentione digna ſunt quæ de ipſo apud recentiſſimos quoſdam Scriptores leguntur, hoc eſt „ Palatiolum nunc eſſe „ Ravennæ ſuburbium ingenti amplitudi„ ne „ quod ita cum vero convenit, ut cum eo ipſo quod modo dixerant „ Cæſaream, Claſſem, & Palatiolum bellorum „ injuriis eſſe deſtructa. „ Palatiolum quidem deſtructum fuit, ſed non ab hoſtibus, idque Agnelli tempore, ut paulo ante (4) dictum eſt: & Templum quoque S. Mariæ in Palatiolo, ipſum quidem vi belli, dirutum fuiſſe a Piccinino, ex Hieronymo Fabbri (5) diſcimus, tunc videlicet cum ille anno 1438. in eam Inſulam quam a Palatiolo & Fabbri, & Rubeus (6) Palatiolam vocant, tranſivit ea ratione quam hic, & Blondus (7) expoſuere. Sed loci tamen ubi illa in Inſula ea eſſet ſacra Ædes, ita adhuc memoria ſupereſt, ut Coronellius (8) hanc diſerte adſcripto nomine *S. Maria in Palazzolo* deſignaverit quarto circiter ab Ravenna lapide. Igitur etſi in propoſitis Agnelli verbis pro *milliario VI.* facili errore in unius ſiglæ traſpoſitione legendum, ut ſupra dixi, crederes *IV.*, non tamen conficeres, Ædem hanc adeo ſuburbanam fuiſſe, ut fuiſſe alteram S. Ma-

[1] in Præfat. n. cit. [2] in Obſerv. ad Vitam Mauri Schiſm. n. 2.
[3] n. 3. [4] Ibid. [5] Sagre Memor. di Rav. [6] Hiſt. Rav. l. 7.
[7] Hiſt. Dec. 3. l. 8. [8] Corſo Geogr. Univ. Tav. Territor. di Rav.

S. Mariæ ad Blachernas, oſtenſum eſt.

5. Nunc ut intelligas, quantum hujus utriuſque Ædis locum noviſſe proſit ad ea quæ de portu Ravennate diſquirenda reſtant; ille eſt a nobis locus Agnelli (1) proferendus, cujus particulas quaſdam Epiſtolis ſuperioribus (2) conſideravimus. *Sint tuta*, inquit, *littora*, *& per omnes vigiliæ portus. Sarxena excubet, Cervia æquoris ad novas Papia armis Flavia. Inſtet, quæ curva vocatur, Cæſena. Popilienſes viri adhæreant Sapis portu juxta conſcendunt fluctus marinos. Coloni decumani ſpeculentur juxta portus Candiani. Livienſes accolæ inſtent in littore curvo. Bedente vetere amne caſtra Faventina ſcrutentur poſt Lacbernum portum, & Eridani ora. Cornelienſis acies luſtret Coriandri campos & loca omnia circa phalanges armatæ. Bononienſes tranſmiſſo Eridano parte Lionis ſervent*. Hic eſt locus univerſus: in quo ut evidens eſt, littora de quibus agimus, omneſque portus eodem ordine quem ſecuti hactenus ſumus, commemorari; ſic & menda eſſe, complura, manifeſtum eſt. Et horum quidem aliqua tolli poſſe, propemodum deſpero. Nonnulla tamen egregie ſuſtulit Cl. Weſſelingius (3), qui ut probabiliter, ſicut alibi (4) dictum eſt, reſcripſit *Sarxena excubet Cerviæ*, ſic optime emendavit quod ſequitur, legens videlicet *Æquoris ad Novas Papia armis Flavia*. Quibus tamen cum verbis continuatem ipſe *inſtet*, *quæ curva vocatur*, *Cæſena*. Sic enim & ſententia abſolvitur, & ab ſuis adjunctis cognominibus Cæſena non disjungitur: quod oſtenderem (5), ſi hunc vacaret a propoſito longius divertere: quamobrem nec quæram hic (6), quis locus ille eſſet *ad Novas* dictus. Sequuntur illa quæ cum de Sapi, & Claſſenſi portu, & Candiano ſcriberem (7), ſatis jam attigi: & probabiliter a Weſſelingio leguntur *Popilienſes viri adhæreant Sapis portui, juxtaque conſcendant fluctus marinos. Coloni decumani ſpeculentur juxta portus Candiani*. In his tamen vocibus, quas minime ille explicat, *Coloni decumani* ſubeſſe mendum, ſuſpicor: quas ego antequam vitiarentur, ut fit, deſcribentium inſcitia, aut incuria, ad incolas Comacli attinuiſſe, ex eo conjecerim, quod, ſi illas excipias, non facile alias invenias in hoc univerſo Agnelli loco, quæ ad eos ſpectare potuerint; ſpectaſse autem aliquas, apparet ex Blondi (8), Juſtiniani (9), Thomaii (10) & Rubei (11) lectione, qui, Ravennatum adjutores in eo ipſo periculo de quo Agnellus hic loquitur, memorantes, magno omnes conſenſu Comaclenſes diſerte connumerant. Quin Blondus apertiſſime oſtendit, ſe hunc quem conſideramus, Agnelli locum in iis nominandis eſse ſecutum. Hæc enim, inquit, *deſcriptio ab Agnello, qui propinquus illis temporibus fuit, accuratiſſime facta, magnam oſtendit fluviorum, populorum, & locorum regionis mutationem. Cervienſes enim, & Comaclenſes, nunc pene nulli, copioſæ fuerunt manus*. Quæ cum de Cervienſibus etiam lego, Cerviamque a tribus præterea quos laudavi, Hiſtoricis inter eas quæ Ravennatibus auxilio fuerunt, civitates primo pariter loco memoratam animadverto; facile adducor ut credam, aliquid ibi deeſſe, ubi ſupra Weſselingius legit, *Sarxena excubet Cerviæ*, probabiliter quidem, ut dixi, ſi alios quam codices ab Doctiſſimo Editore Agnelli repræſentatos, non ſpectemus. Sed Hiſtorici illi aliter ſcriptis, & fidelioribus, ut puto, codicibus utebantur. Quos inter is, facile vetuſtiſſimus, fuit quem perlegiſse, & quæ e re ſua eſsent, inde excerpſiſse videtur Rubeus (12), & quem poſtea queſtus eſt, *ſuperioribus annis ab* Ravenn. *Archiepiſcopatus Bibliotheca ſublatum*, *nullibi inveniri*. Quæ de noſtratibus proxima ſunt apud Agnellum, *Livienſes accolæ inſtent in littore curvo*, nec Weſselingio, nec mihi ea eſse videntur, ut mutationem requirant. Secus quæ de Faventinis ſequuntur. Hæc ille ita reſcribenda eſse, cenſuit, *Bedentem veterem Utentem amnem caſtra Faventina ſcrutentur*. Quæ ſi de Roncho dicta acci-

[1] P. 2. in Vita Felic. c. 3. [2] Epiſt. III. n. 7. Ep. IV. n. 13. Ep. V. n. 15. Ep. VI. n. 11.
[3] Adnot. ad Itinerar. [4] Epiſt. III. n. 7. [5] Vid. Epiſt. XIV. n. 7. & ſeq.
[6] Vid. ibid. n. 13. & ſeqq. [7] Epiſt. VI. [8] Hiſt. Dec. 1. l. 10.
[9] De Orig. Venet. l. 9. [10] Hiſt. di Rav. P. 1. c. 8. [11] Hiſt. Rav. l. 4.
[12] Ibid. l. 5.

accipias ; poſſim fortaſse non improbare : non poſſim autem, ſi de Montono, ut fuſius alibi (1) inclinatum eſt. Hactenus hæc, quæ, ut vides, ad littus attinent quod ſuperiore Epiſtola ſpectavimus : ideo autem hic attigimus, ut luculentius appareret, eodem quo nos, ordine Agnellum hinc ad diverſam plagam tranſiliiſse ; ab ea autem per littus alterum ad Ravennatem demum portum veniſse. Attendas igitur quæ porro adjecit de littore hoc altero ; ea enim ſunt quæ ad portus attinent reliquos, & ad quæ recte intelligenda utile eſt noviſse ubi duæ illæ eſsent Ædes ſacræ, S. Mariæ ab Blanchernas, & S. Mariæ in Palatiolo.

6. Ea autem ad hunc modum legenda eſse, cenſuit Weſselingius. *Poſt ; Saternum portum , & Eridani ora Cornelienſis acies luſtret . Coriandri campos , & loca omnia circa phalanges armatæ , Bononienſes Eridano tranſmiſſo portum Lionis ſervent.* Mihi vero magis placeret, ſi inter duas illas voces *circa*, & *phalanges* majori diſtinctionis nota interpoſita ; minori autem inter *luſtret* , & *Coriandri* , aciei Cornelienſi præter Vatreni portum , & Auguſtæ Foſſæ initium luſtrandos inſuper daremus in proximo littore Coriandri campos, & loca omnia circa ; phalangibus autem Bononienſibus, trans Auguſtam Foſsam traductis, locum præcipuæ curæ ſervandum aſſignaremus, portum Ravennatem . Sed Weſselingius, cui *Saternum* , id eſt Vatreni portum primo quidem placuerat hic legere pro *Lachernum* , maluit poſtea *Blachernum* reſcribere, ſive *Blachernarum* , qui videlicet portus cognomen traxiſset a Sacrario Virginis Mariæ ad Blachernas . Et negari quidem non poteſt , ſic minus a voce quæ legebatur, *Lachernum* receſſiſse. Sed ut Vatrenus, ſeu Vatreni portus notiſſimus eſt (2) ; ſic *Blachernus* omnino ignotus : qui ſi quis fuit, cum haud minus quam Blachernæ, ſuburbanus fuerit ; non videtur a portu Ravennate aut diverſus fuiſse, aut longe abfuiſse ; ut puta ſi forte eas Foſsæ Auguſtæ oras quæ Ravennam attingebant, uſu dumtaxat ſpectato , portum vocaſsent minus propria ſignificatione , ſed vulgari conſuetudine , ut nunc Romani ripas Tiberis duobus in Urbe locis portus vocitant. Vides quo deſcendam, ut ratione aliqua tuear Viri Clariſſimi cogitatum . Namque ab Ravennate portu, ut propoſita requirit partitio , non diverſum fuiſse qui crederem, cum alterum Blachernum portum, alterum autem portum Leonis in iſta una, eademque enumeratione dictum ab Agnello viderem, & alterius cuſtodiam Cornelienſibus, alterius Bononienſibus aſſignatam! Non puto autem, a te illud ex me requiri, ut portum Leonis eundem ac portum Ravennatem fuiſse, oſtendam. Satis id ex Rubeo, cum Agnello, aliiſque Hiſtoricis collato, omnibus, tibique in primis eſse manifeſtum, cenſeo. Noſti enim, Rubeum (3) ubi Odoacrem narrat a Theoderico Ravennæ obſeſsum, hunc ſcribere *Arimino naves aliquot caſtellis munitas, Dromones Græci vocant, advehi in Ravennatem portum imperaviſſe, quo ab ea etiam parte obſidio acrius inſtrueretur.* Hoc autem illud ipſum eſt quod Agnellus, ut initio diximus (4), de Theoderico narravit ; *& abiit ad Ariminum*, inquit, *& venit exinde cum Dromonibus in Portu Lione.* Neque obſtant quæ continuo ſubjecit, *ubi poſtea palatium modicum ædificare juſſit in Inſula non longe a littore maris, ubi nunc Monaſterium S. Mariæ eſſe videtur infra balneum non longe ab Ravenna milliario VI.* Nam etſi hæc a nobis de Platiolo, & de Æde S. Mariæ in Palatiolo ita ut par erat, explicata ſunt (5), utrumque autem multo majori ab Ravenna intervallo diſtare, oſtenſum eſt ; quam tunc portus Ravennas diſtare poſſet ; tamen illa Agnelli vox *ubi* ſi quod a primo videtur, ſignificaret, in ipſo portu indicaret fuiſſe palatium ædificatum , quod nec veri ſimile eſſet, & Agnello repugnaret ibidem *in Inſula* ædificatum dicenti, quam Rubeus (6) deſcribit, ubi etiam, ut dictum eſt (7), Palatiolam vocat.

7. Sed quoniam Vir Cl. Agnelli Editor (8) ad propoſita illius verba adnotavit , *loci faciem adeo immutatam eſſe , ut diffi-*

[1] Epiſt. IV. n. 13. [2] Vid. Epiſt. III. n. 3. & Epiſt. VI. n. 17.
[3] Hiſt. Rav. l. 3. [4] ſupra, n. 3. [5] Ibid. & n. 4.
[6] Hiſt. cit. l. 7. [7] ſupra, n. 4. [8] in Obſerv. ad Vit. S. Jo. I. n. 7.

difficillime conjici poſſit, *ubi Palatium Theoderici*, *Portuſve Leonis fuerit*; me quoque juvat admonere, non illum ipſum locum in quo utrumque fuit, digito indicari nunc poſſe; ſed tamen ſatis eſſe, ſi palatium prope Ædem S. Mariæ in Palatiolo fuiſſe dicatur, Portus autem Leonis ibi, ubi tunc Ravennæ erat portus: quem urbi proximum fuiſſe exiſtimo Theoderici temporibus, nec fortaſſe ita procul ab ejus Mauſolæo, Rotunda nunc vocitato, ſi in verbis quidem Agnelli, alias (1) a nobis de eo productis, *quod ipſe ædificare juſſit extra portas Artemetoris*, *quod uſque hodie vocamus ad Farum*, ſi, inquam, duo illa ultima verba *ad Farum* ſic accipienda credis, quaſi turrim quandam Phaream ſignificarent. Utcunque id eſt; ſatis, ut dixi, in præſentia eſt, Portum Leonis illum tunc fuiſſe, ex quo uno urbs, alioquin undique obſeſſa, advectam mari annonam accipere potuiſſet, niſi dromonibus fuiſſet clauſus. Itaque Blondus (2) quanta id factum rerum in urbe penúria confecuta ſit, narrat, ſimulque *Ravennatem* portum *tunc portellionem* fuiſſe *dictum*; *nam apud Claſſem urbem tunc erat major portus*; ut apud Agnellum, quem in ea narratione auctorem laudat, non legiſſe *Portu Lione*, aut *parte Lionis*, vitiato ibi, ut opinor, codice, videatur: quanquam unde id Lionis nomen provenerit, & num tuto nunc reſcribatur *Leonis*, pro certo dicere non auſim. Vides interim, unde Blondus Portellionem tunc appellatum crediderit: quod, aut Portilii nomen, ab illo acceptum Leander (3), & deinceps alii, inter quos Rubeus (4), & Coronellius (5) iterarunt. Sed Paulus Merula (6) cum Ravennatem portum affirmat vel *nunc Portellionem vulgo dici* --- *quod* Claſſenſi *illo multo minor*, æque vera tradit, ac cum ibidem, Sidonii verbis abuſus, alibi (7) a nobis deſcriptis, Claſſenſem fuiſſe, ait, veterem portum, *novum* autem hunc Ravennatem; quaſi vero hic ante Claſſenſem, ſi non tantis claſſibus, at alicui certe ſtationem, ut in aliis poſui Litteris (8), non præbuiſſet.

8. Cum vero hunc Ravennatem portum dico; cave, aliter a me dictum credas, ac paulo ante declaravi. Quæ utinam declaratione Cluverius (9), aliique uſi eſſent, qui cum de vetere loquuntur Ravennæ portu, ibi videntur ubi ſequioribus fuit ſæculis, indicare, quaſi tunc obliti eſſent, eam urbem primum inter marinas undas, & æſtuaria conditam, a mari autem deinde magis magiſque recedente remotam, portùm primo propiorem, mox ſemper magis atque magis diſſitum habuiſſe. Nam quodcunque fuerit tempus quo Ravenna eſſe cœpit, & quicunque populi qui eam condiderint, quarum controverſiarum neutram hic a me agitari, neceſſe eſt; illud certe inter omnes conſtat, antiquiſſimis conditam fuiſſe temporibus: locus autem in quo condita eſt, *in mediis undis* videlicet, *cœnoſoque fundo*, *ac rerum omnium egeno*, quemadmodum Tondutius (10) loquitur, ut *neceſſitatis potius fuiſſe* videtur, *quam electionis*; ita conditores ſignificat, libertatis, ac vitæ amore impulſos, cum cederent numero ſive Etruſcorum, ſive novi alicujus populi, ſuas in ſedes irruentis, illuc confugiſſe, ibique tutam ſibi ſedem paraviſſe qua parvæ inſulæ inter undas nonnihil exſtabant; ſiquidem vel Procopii (11) tempore animadverto, Ravennam etiamtum *clementer edito ſitam fuiſſe loco*. Qualis autem primis temporibus fuiſſet, ex ea licet deſcriptione conjicere, quæ Tiberii ævo edita eſt. *Intra paludes*, inquit Strabo (12), *urbs maxima Ravenna poſita eſt*, *tota ligneis compacta ædificiis*, *aquis diffuſa*, *pontibuſque*, *ac lembis peragrata*. *Cum a mari fiunt inundationes*, *non mediocrem accipit maris partem*. Quod ſi vel tunc erat ad iſtum modum; ſane intelligis, haud in eo laudandum eſſe Cluverium (13), quod in Tabula qua *Umbriæ Antiquæ Deſcriptionem* propoſuit, terræ aliquid inter Ravennam, & mare interjectæ appinxit. Serius omnino hoc accidit, ut Sidonii, Procopii, Jornandis deſcriptiones oſtendunt. Sidonius enim;

[1] Epiſt. III. n. 10. [2] Hiſt. Dec. 1. l. 3. [3] Deſcrit. di tutta Ital. Reg. 14.
[4] Hiſt. cit. l. 1. [5] Ravenna Ant. [6] Coſmogr. P. 2. l. 4. c. 23.
[7] Epiſt. VI. n. 10. [8] Ibid. n. 2. [9] Ital. Ant. l. 1. c. 28. & 35.
[10] Favent. Hiſt. Breviar. [11] De Bello Goth. l. 1. c. 1. [12] De Situ Orb. l. 5.
[13] Ital. Ant.

enim ; ut alios ejus locos omittam ; ea de urbe ſermonem habet in hunc modum (1), *in qua palude indeſinenter rerum omnium lege perverſa, muri cadunt, aquæ ſtant : turres fluunt, naves ſedent : -- ſitiunt vivi, natant ſepulti :* quæ poſtrema duo verba, cum in omnibus quæ præcedunt, & ſubſequuntur, contraria poni, animadverterem, aliquando ſuſpicatus ſum ita eſſe legenda *potant ſepulti*. At certe anno 467. ſuum illac iter ſerio deſcribens, (2), *ſe ſe hinc ſalſum portis pelagus impingens* memoravit. Procopius autem ut ſe res haberent anno 536. proponens (3), *ſtadiis duobus interpolatam* Ravennam ait, *quo minus maritima eſſet* (id eſt, ut Rubeus (4) explicat, fuiſſe *a mari procul circiter* 250. *paſſus*) & nihilominus (5) *quotidie -- diluculo mare, in morem fluminis, tanto ſpatio, quantum expeditus viator uno die conficiat, in terram effundere ſe ſe, & naves pati in media continente :* itaque navigia ad urbem ipſam perferri. Jornandes denique (6) cum anno, ut credendum videtur, 552. Ravennæ ſitum deſcriberet (neque hunc *ex Dionis deperdito loco*, quod Cellario (7) excidit, forte ut fit in longis Operibus, minus attendenti, de Claſſenſi dumtaxat portu Dionem ab Jornande laudari) urbem illam dixit *inter paludes, & pelagus, interque Padi fluenta uno tantum patere acceſſu : -- ſuper mare Jonium conſtitutam, in modum inſulæ influentium aquarum redundatione concludi : habere ab oriente mare, --ab occidente vero habere paludes, per quas unus anguſtiſſimus introitus, ut porta, relictus eſt ;* lego enim ex parte, ut in Ambroſ. Cod. ex parte, ut Cluverio (8) quoque legendum eſſe viſum eſt. Cernis, ut hoc primum tempore de uno tantum introitu, eoque anguſtiſſimo, per paludes ad occidentem ſolem relicto, verba fiant. Procopius (9) certe *pedeſtrem exercitum*, inquit, ab Ravenna *excludunt aquæ, quibus Padus amnis, e montibus Gallicis eo decurrens, aliique fluvii navigabiles, & lacus, urbem illam undique ambiunt.*

9. Unde autem factum dicemus, ut anguſtiſſimus ille trames per medias paludes apparere inceperit, & mare quoque ad 250. paſſus ab urbe removeri? Scilicet flumina quæ in eas diximus paludes confluere, limo ſenſim, ſed ſemper invecto, partem tandem ſoli aliquam minus profundam extulerant. Eadem quoque in mare denique limum importantia, illius oras longius protulerunt, & mare ipſum, procellis præſertim agitatum, dum ad eaſdem arenam impulit, magis magiſque littus extulit, ipſumque ulterius produxit. His potiſſimum de cauſis accidit quod Pythagoras ſe quoque vidiſſe ajebat apud Ovidium (10).

vidi factas ex æquore terras. --

Eque paludoſa ſiccis humus aret arenis.

Sic Herodotus (11) Ægyptum eſſe dicebat Nili donum. Atque, ut ad maria redeamus Italica, ſic Lanciſius (12) intra annos non totos 150. littus ad Tiberis oſtium *paſſibus plus mille* in mare ſe produxiſſe, certa obſervatione demonſtrat : & ne longius ab Adriatico noſtro abeamus, & pervetuſta exempla Patavinæ oræ omittamus adeo auctæ, ut *vicus* oſtendit (13), *qui nunc corrupto nomine Auriacus appellatur, dictus a majoribus ora lacus, quod ad eum uſque locum -- paludes ſtagnarent ;* Braſchius (14) teſtatur, non modo *antiquam Turrim* vicini *Portus Caſenatici, quæ anno* 1302. -- *conſtructa fuit ad ejuſdem tutelam in margine littoris maris, ab hoc jam nunc diſtare fere per mille paſſus ;* ſed & (15) *Turrim alteram, poſtea excitatam, & ipſam jam diſtare ab oſtio Portus* 400. *fere paſſus*. Quod ſi quo propiora ſunt magnorum fluminum oſtia, eo plus littoribus additur limi ; animadvertas velim, oræ maris Ravennati proximum fuiſſe Spineticum Padi oſtium, id eſt, ut non ſemel diximus, illius alvei qui inter cæteros Padi longo ſæculorum ſpatio maximus fuit, eamque convexit limi copiam, ut ſi verum Strabonis (16) ætate tradebatur, Spina, quam olim

[1] l. 1. Epiſt. 8. [2] l. cit. Epiſt. 5. [3] c. cit.
[4] Hiſt. Rav. l. 3. [5] ſecund. verſ. Maltreti. [6] Hiſt. de Reb. Get. c. 29.
[7] Notit. Orb. Ant. l. 2. c. 9. n. 90. [8] Ital. Ant. l. 1. c. 28.
[9] c. cit. [10] Metamorph. l. 15. [11] in Euterpe.
[12] Animad. in Plin. Villam. [13] Vid. Juſtinian. de Orig. Vener. l. 4.
[14] De vero Rubic. c. 14. n. 19. [15] c. 6. n. 10. [16] De Situ Orb. l. 5.

olim urbem ad illius oſtium alvei conſtructam unda maris alluerat, tunc XC. *a mari ſtad. diſtans, in mediterranea jaceret*. Fac igitur cogites, limi ab eo alveo advecti partem eo motu Ravennam verſus fuiſſe compulſam, quo perſpectum eſt, Adriatici Sinus aquas, ſecundum littora Illyrica ab oriente occaſum verſus tendentes, in reditu ſecundum Italiæ littora ab occaſu ferri orientem verſus. Sed ut limum nullum præter eum ſpectemus quem Montonus, & Ronchus ſequioribus ſæculis importarunt, quid ei acceptum ferendum ſit, & Magini, & cæterorum deinceps Tabulæ præclare oſtendunt, quarum pleræque ad commune utriuſque oſtium, aut contra ipſum & brevia, & tumulos, nonnullæ quoſdam etiam quaſi aggeres utrinque in mare longius productos commonſtrant. Denique his omnibus ſi redundantium fluviorum alluviones addantur, quæ crebro iiſdem ſæculis circa Ravennam contigere, ſatis multæ erunt cauſæ unde intelligamus, non productum modo ulterius in mare littus, ſed ita ſolum fuiſſe altius factum, ut quod in urbe anno 536. etiamtum, ut dixi (1), paulo magis quam circumjectum, exſtabat, annis ſuperioribus effodiendo inventum ſit (2) *unum circiter Bononienſem pedem depreſſius ſuperficie maris in mediocri & quotidiano æſtu*, quod vetuſtius pavimentum planiſſime oſtendit Metropolitanæ Baſilicæ, circa annum 400. ædificatæ. Et quamvis urbanum ſolum ruderibus ſubinde per tot ſæcula ſuperjectis multo altius hanc præſertim ob cauſam fieri debuiſſe, non negem; tamen & urbi circumjectum ſolum tanto magis quam olim fuerat ſe extuliſſe, manifeſtum eſt, quanto minus hoc tempore eſt ſpatium quod in quotidiano maris æſtu aquæ occupant, quam illud eſſet, quod Procopii tempore diximus (3) occupaſſe.

10. Igitur uti eæ quæ propoſitæ ſunt, cauſæ ſenſim quidem, ſed aliæ interdum, aliæ ſemper, aliæ minus, aliæ magis ſuas vires exeruere, ita ſenſim ſemper, ſed nonnunquam tardius, alias citius mare viſum eſt ab urbe recedere donec revera tanto intervallo diſtare cœpit, ut crediderint aliqui, non mare ab ipſa, ſed ipſam, aut certe magnam ejus partem a mari receſſiſſe, introrſum videlicet, nova, ut non paucis contigit urbibus, ædificatione retractam. Quorum opinionem a vero eſſe prorſus alienam, perfacile eſt demonſtrare. Porta enim illa quam ob operis magnificentiam, & marmorum nobilitatem Auream dicebant (nam (4) ex duabus maximis conſtabat portis, quibus minores utrinque adſtabant, marmoribus autem ornabatur ejuſmodi, ut multa ob pretium, & raritatem Federicus II. Cæſar digna crediderit quæ, inde abſtracta, Panormum mitterentur (5)) illa igitur Porta, quam eandem eſſe quæ a Tiberio Claudio anno æræ, cujus eſt mihi uſus, vulgar. 42. Ravennæ cum muris data fuerat, inſcriptæ litteræ teſtabantur, præclare omnibus oſtendit ad annum uſque quo penitus diruta ea Porta eſt, 1582. non alio urbem translatam eſſe. Cluverius autem (6) cum duo poneret, alterum, Foſſam Auguſtam mediam Ravennam diviſiſſe, alterum, ejus Foſſæ alveum ibi fuiſſe ubi nomen adhuc ſuperſit *Fluminis veteris*; ex his *adparere*, non dubitabat, *magnam tum urbis partem ab orientali fuiſſe prædicti Fluminis veteris parte infra confluenteis nunc Bedeſis & Utentis: quo etiam illud Procopii jam recte congruat, ubi tradit, eam „ duum ſtadiorum intervallo „ remotam fuiſſe, quo minus eſſet littorea „*. Verum, ne hic quæramus, num quod Jornandes (7) dixerat, Padum *mediam civitatem influere*, Sidonius autem (8) *interluere*, ſignificet in duas æquales partes dividere, numve qua nomen ſupereſt Fluminis veteris, illac Foſſa Auguſta tranſiiſſet; magnæ iſtius, quam tanto propius mare fuiſſe, Cluverius dicit, Ravennæ partis, & portionis item illius non parvæ, quam inter eas confluentes duorum fluminum, & præſentem urbem ponat, neceſſe eſt, cur ædificium, imo veſtigium ſuperfuit nullum, cum alia diu ſuperfuerint, & quædam adhuc ſuperſint quæ aut multo ante Sidonii, & Jornandis tempora,

[1] n. 8 [2] Acad. Inſt. Sc. Bonon. T. 2. P. 2. Opuſc. 1. [3] n. 8.
[4] Vid. Rubei Hiſt. Rav. l. 11. [5] Ragguaglio della Diverſ. de' due Fiumi.
[6] Ital. Ant. l. 1. c. 28. [7] Hiſt. de Reb. Get. c. 29. [8] l. 1. Epiſt. 5.

pora, aut paulo poſt ipſa in præſenti urbe, aut extra ipſam condita fuerant, ut puta Porta, de qua dictum eſt, Aurea, Ædes S. Martini in cœlo aureo, Ædes S. Vitalis, Mauſolæum Theoderici, Claſſenſis Ædes S. Apollinaris. & alia id genus? Illud præterea quo Cluverius credit opinionem confirmari ſuam, hanc, ſi recte attendamus, omnino convellit. Si veterem urbem eo perveniſſe, ponamus; intervallum inter eum locum, & mare idem eſt, inquit, quod erat Procopii tempore. Ego vero ajo, ſi Cæſenas littus, Ravennæ proximum, intra quatuor ſæcula tantum excrevit, & in mare productum eſt, quantum ſuperius (1) oſtendimus; credi non poſſe, Ravennæ littus intra decem ſecula; tantum enim, imo plus temporis inter Procopii, & Cluverii ætatem interceſſit; nihil omnino creviſſe: neque credi igitur poſſe, Ravennam eo perveniſſe Procopii tempore, quo nimirum ſi perveniſſet, nihil omnino intra decem ſæcula littus creviſſet.

11. Cum igitur conſtet, Ravennam ubi nunc videmus, ibi etiam olim fuiſſe, & quæ, Tiberio imperante, aquis diffuſa, pontibus lembiſque peragrabatur, ſub Juſtiniani imperio jam mare diſſitum habuiſſe ad paſſus 250. nunc autem habere ad paſſus amplius 4000; ex me quæres, extentne Majorum teſtimonia, unde ſcire liceat, a Tiberio ad Juſtinianum, & ab Juſtiniano ad hanc ætatem quæ littoris acceſſiones, & quæ portus mutationes quo tempore ad Ravennam ſint factæ. Mihi vero alia quidem incerta ſunt; alia certa. Incertum exempli gratia eſt quod ſcribit Claramontius (2), Honorio imperante (imperavit autem ab anno 395. ad 421.) Ravennam fuiſſe *inſtar Venetiarum nunc, totam lembis, & pontibus (ut dicit Suetonius) peragratam*. Undecunque id hauſerit Claramontius; Suetonius certe nihil habet horum, nec habere quidquam potuit de Honorii temporibus is qui anno floreret 117. At enim hæc de Ravenna tradiderat Strabo. Vero: & nos hujus locum ſupra (3) produximus. Sed creditu difficile eſt, qui ſtatus Ravennæ fuerat ſub Tiberio, eundem fuiſſe ſub Honorio, præſertim cum Ulpiani, imo Celſi J. C. ætate jam in ea urbe hortos haberent homines etiam neque prædivites, neque primarii. Conſtat enim ex *Digeſtorum* libro 17. (4), referrente Ulpiano, Celſum reſpondiſſe ſuper ædificiis quæ, mandante Aurelio Quieto, *hoſpes* hujus *Medicus* fecerat *in hortis*, *quos* Medicus ipſe *habebat Ravennæ*, *in quos omnibus annis* valetudinis cauſa *ſecedere ſolebat* Aurelius. Quod ſi forte dubitas, an is Celſus fuerit P. Juventinus Celſus, quem ſub Trajano, & Hadriano alii floruiſse docent, alii autem multo juniorem faciunt fortaſse quia Spartianus (5) non illum, ſed *Julium Celſum* nominat inter Juriſconſultos qui in conſilio ab Hadriano habebantur; ſatis eſt ponas id quod manifeſtum eſt, illud ejus reſponſum ab Ulpiano fuiſse relatum, cujus eximii Juriſconſulti ignorari ætas non poteſt. Etſi enim anno 221. quod Viris excidit alioquin Eruditiſſimis, occiſus non eſt a Caracalla, qui anno 217. ipſe occiſus fuerat, imo ab ejus ſucceſsore Alexandro tanti factus eſt, ut, quod Lampridius (6) ſcripſit, *ideo ſummus Imperator fuerit*, *quod ejus conſiliis præcipue rempublicam rexit*; tamen ſi vel Alexandro ſuperſtes fuit, qui eum *ſæpe a militum ira objectu purpuræ ſummæ defenderat*; non videtur mox effugere potuiſſe Maximini crudeles manus, *qui*, teſte Capitolino (7), *omnes Alexandri miniſtros variis modis interemit*; ut ad annum 236. quo Maximinus trucidatus eſt, non perveniſse putem Ulpianum. Et certum quidem eſt quod ex producto conſequitur loco gravis hujus Auctoris. Attamen longo poſt ea tempora intervallo illud quoque certum eſt, *omnibus Venetis monumentis teſtantibus* apud Bernardum Juſtinianum (8), ſimul Paulum Exarchum Ravennam a terra oppugnaſſe, ſimul Venetorum claſſem a mari adortam, & *ad urbis mœnia applicitam* eſſe, ut *majorum navium mali*, *atque antennæ armatis oneratæ*, *muriſque pontibus injectis incubuerint*. Quod, Rubeo (9) pariter confirmante, cum anno acciderit

725.

[1] n. 9. [2] Cæſen. Hiſt. l. 4. [3] n. 8. [4] tit. 1. lege 16.
[5] in Hadriano. [6] in Alexandro Severo. [7] in Maximinis.
[8] De Orig. Venet. l. 10. [9] Hiſt. Rav. l. 4.

725. non ſatis poteſt cum Procopii (1) deſcriptionibus conciliari, niſi effoſſum poſt annum 536. amplum, profundumque a portu ad ipſa uſque urbis mœnia canalem dicas, per quem graviſſimæ naves tuto poſſent ad hæc uſque perduci, & ſi res poſceret, inde reduci. Veri autem ſimile eſt, ejuſmodi canalem illum ipſum alveum fuiſſe qui aquam Foſſæ Auguſtæ per urbem traductæ vel omnem olim, vel ex parte ſaltem aliqua, ex quo ea Foſſa ad Claſſenſem portum producta fuerat, ad Ravennatem portum perducere ſolebat, Procopii tempore fortaſſe oblimatus. Honorio enim, de quo paulo ante diximus, VI. Conſule, ideſt Anno 404. ejus iter Ravenna Romam ſic deſcribere incepit Claudianus (2)

antiquæ muros egreſſa Ravennæ
Signa movet, jamque ora Padi, portuſque relinquit
Flumineos, certis ubi legibus advena Nereus
Æſtuat, & pronas puppes nunc amne ſecundo,
Nunc redeunte vehit, nudataque littora fluctu
Deſerit, Oceani lunaribus æmula damnis;
Lætior hinc Fano recipit fortuna vetuſto.

Quæ certe commodius non poſſis explicare, quam ſi ponas, primum illud Padi alveum, videlicet eam Auguſtam Foſſam in qua primum Padi oſtium agnovimus (3), etiam tum portibus inſervientem, Ravenna egreſſis, & pedeſtri itinere Romam verſus tendentibus occurriſſe. Veri quoque ſimile eſt, poſteaquam eadem Foſſa ad illam tandem aquæ inopiam redacta eſt, ut neutri jam inſerviret portui, ſed naviculas dumtaxat ex Spinetico Padi alveo Ravennam uſque perferret, tunc in reliquum ejus Foſſæ alveum, qui videlicet inter Ravennam, & mare interjiciebatur, hinc Montoni, inde Ronchi aquam fuiſſe inductam ea ſpe, ut circumjecta urbi ſtagna, in quæ illa antea effundebatur, ſiccarentur, ut quod munimentum urbi adimeretur ſtagnis exſiccatis, circumductis circa mœnia amnibus ſuppleretur, denique ut ſuus Ravennæ portus, hujuſque cum urbe communicatio aliqua conſervaretur.

12. Sed quo hæc tempore facta ſint, æque incertum eſt, ac pro primum tempore turris illa pharea; ſi pharea tamen fuit; ad Ravennatem portum exſtructa ſit, quam ſacræ turris uſum Ædi S. Mariæ, *in portu* dictæ, nunc præbere alibi (4) memoravimus. Ea ſacra Ædes ab urbe abeſt perticis Ravennatibus quingentis viginti, a mari autem quingentis; ut cum circa initium ſæculi XII. ſicut oſtendimus (5) condita ſit; ubi tunc eſſet Ravennæ portus, ex ejuſdem Ædis cognomento præclare appareat. Quod ut certum eſt, ita certum quoque eſſet, aliquot ante ſæculis ibidem illum fuiſſe portum, ſi turrim illam revera pharеam fuiſſe, conſtaret. Neque enim exſtructa eſſet poſtea quam Ravennæ antiqua dignitas, frequentia, mercatura jam valde erant imminutæ. Illa enim quæ lignea, ut diximus (6), tota fuerat Tiberii temporibus, a Claudio poſtea muris & marmorea ſpecioſiſſima Porta, a Galla autem Placidia, & ejus filio Valentiniano, a Theoderico, ab Exarchis, aliiſque Græcis, magnificis Templis, Ædibuſque, atque auro in iis, & non uno celebri muſivo opere, ac marmoreis præſertim quantivis pretii columnis ornata, quas Blondus (7) Conſtantinopoli, & Roma ex palatio Pinciano advectas fuiſſe, tradit, eadem ex quo neque Imperatoribus neque Regibus, neque Exarchis ſedem amplius præbere cœpit, ornamenta quidem illa retinuit, ſed non hominum frequentiam illam tantam, quæ navigationi aſſiduæ, & mercaturæ occaſionem afferebat, præſertim cum auctæ interea Venetiæ *ad ſe rem nauticam fere omnem*, ut Rubei ipſius (8) verbis utar, *& mercaturam, navigationemque traduxiſſent*, quippe ad emporium multo commodius tum *ad transvehenda Orientis aromata in Pannonias, Germaniamve*, tum ad accipienda; neque enim *brevibus*, *quæ* circa Ra-

[1] De bello Goth. l. 1. c. 1. [2] De VI. Honor. Conſul. [3] Epiſt. III. n. 3.
[4] Epiſt. VI. n. 3. [5] Ibid. [6] ſupra, n. 8.
[7] Hiſt. Dec. 1. l. 3. [8] Hiſt. Rav. l. 5.

Ravennæ littus, Procopio auctore (1) *in mare ad XXX. ſaltem procurrunt ſtadia*, majores a Veneto littore arcentur naves, neque poſtquam portum ſubjere, quo minus in mediam pergant urbem prohibentur, quod Ravennæ poſt imminutam aquarum profunditatem amplius non licebat; ne quid de aeris minori tunc facta certis præſertim anni temporibus ſalubritate dicam poſtquam maris æſtus ob auctam littoris altitudinem ad circumjecta urbi ſtagna haud amplius perveniebat, neque *fluxu aquarum, ac refluxu agitabatur aer, atque expurgabatur*, nec *quidquid erat corruptius, in mare procul aſportabatur*, ut antea fieri conſueverat, quemadmodum, de Vitruvii ſententia, loquitur Rubeus (2), qui inſuper *maris ſalſedinem* addit, quæ quid Venetiis præſtet, Ludovicus Teſtius (3) Amicus, dum viveret, noſter oſtendit. Ob has igitur aut omnes, aut pleraſque cauſas cum Ravennæ opes, & mercatura decreſcere cœpiſſent circa annum 816. ut idem fatetur Rubeus (4), turris pharea neque tunc potuit, neque poſtea, ſed ſuperioribus temporibus omnino debuit ædificari.

13. Ravennatis portus quæ olim fuerit ab urbe diſtantia, ex antiquis Scriptoribus, & monumentis clarius oſtendere non licuit, quam hactenus facere conatus ſum. Nec vero id mirum adeo in tanta rerum antiquitate. Illud mirum, ubi ad propiora nobis ſæcula ventum eſt, de ea diſtantia videri neque inter Auctores convenire, neque interdum unum, eundemque ſatis ſecum conſentire Scriptorem. Nam Blondus (5) cum circa annum ſcriberet, ut alibi (6) oſtendimus, 1450. *diſtare* a portu *ſecundo milliario Ravennam*, tradidit. Bernardus autem Juſtinianus (7) qui Hiſtoriam non ita multis poſt annis condebat ſuam, quippe ipſa necdum abſoluta anno mortuus 1489. hanc urbem ait *ab aquis recedere paſſuum plus quam tribus millibus*. Rubeus denique cum ſuas Ravennates Hiſtorias iterum anno ederet 1589. *diſtare*, ait (8) *altero tunc fere milliario Ravennam a mari; ſuorum autem patrum ætate multo minus* fuiſſe *diſtantem*. Alio autem loco (9) ſupra dixerat, *eam* tunc *a mari, qua parte Septemtriones reſpicit, bina paſſuum millia; ad Orientem vero hibernum, quatuor abeſſe*; verum mox *abeſſe*, inquit, *a mari ſupero quod ad Orientem Solem ſpectat, millia paſſuum duo*. Scilicet videndum eſt, an intelligere hic potuerit ad Orientem æſtivum; Blondus autem, & Juſtinianus an alius aliam ſpectaverint plagam; multo enim magis in mare producitur littus qua ab urbe ad mare lineam contra Orientem æquinoctialem ſic ducas, ut neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram partem obliqua feratur, quam ſi utrolibet, & præſertim ad Orientem æſtivum, magis aliquanto inclinetur. Quod non accideret, ſi littus ipſum parallelam Ravennæ lineam ſervaret; illud vero diu convectis a communi Ronchi, & Montoni alveo arenis, ibi quo lineam ducendam dixi, in duos quaſi aggeres ulterius procurrit, de quibus ſupra quoque (10) memoratum eſt. Itaque ibi nunc extrema ora ab urbe diſtat mille, & quadringentas circiter perticas Ravennates, quarum ducentas quinquaginta æquare paſſus mille facile intelliges libro inſpecto qui *Ragguaglio Iſtorico* inſcribitur *della Diverſione dei due Fiumi il Ronco, ed il Montone dalla Città di Ravenna* (11).

14. Quod ſi arenæ, ab duobus illis amnibus importatæ, ſemper omnes ad latera in eos aggeres ita ſeceſſiſſent ut & ſatis ſpatii relictum eſſet ad naves excipiendas, nec arenis ipſis ad fundum labentibus hic altior fuiſſet factus; ſane eorum nihil accidiſſet quæ homines denique coegere, ut alium ad veteris latus alveum, portumque effoderent; ut confluxus utriuſque amnis mutarent locum; ut ab urbe ad mare pararent Foſſam mercibus tranſvehendis; poſtremo ut amnium alveos tum peculiares, tum communem longius ab Ravennæ muris amoverent. Quibus de ſingulis rebus cum pauca ſubjecero; finem continuo ſcribendi faciam. Igitur vetu

Raven

[1] c. 1. cit. [2] Hiſt. cit. l. 1. [3] Diſinganni int. all' aria di Venez.
[4] Hiſt. cit. l. 5. [5] Ital. Illuſtr. Reg. 6. [6] Epiſt. I. n. 7.
[7] De Orig. Venet. l. 1. [8] l. 6. [9] l. 1. [10] n. 9.
[11] pag. 75. Vid. & Tab. 1.

Ravennæ portus ſi non eam capacitatem ſervaverat, ob quam anno 1177. (1) de claſſe Friderici Imperatoris a Venetis victa *triremes quatuor in portum ſe Ravennatem recepere*; at is ſaltem erat etiamtum anno 1512. (2) ut duæ naves poſt infandam illam Ravennæ direptionem *ſpoliis nobilioribus onuſtæ -- dum e Ravennati portu enavigare contenderent una cum celoce remorum quadraginta*, a Venetis duabus navibus caperentur: quod Petrus Bembus (3), quem Rubeus laudat auctorem, factum ait *in Ravennæ portu*. Sed poſtea hic idem portus, qui *ad Orientem hibernum poſitus* erat, *cum oblimatus arena* (ſicut Rubeus (4) tradit) *naves non exciperet, alio facto Viti Montonique fluminibus alveo, ad Orientem æſtivum traductus eſt anno* 1563.

15. Verum limo arenaque ſenſim quidem, ſed crebro depoſitis cum fundus hujus quoque novi portus, & alvei altior factus eſſet; accidit denique miſeranda illa Ravennæ inundatio ſub finem Maii A. 1636. Cumque inter cætera ad ejuſmodi infortunium in poſterum præcavendum auxilia, confluxus utriuſque amnis mutatio propoſita eſſet; hæc anno 1647. ut alias (5) diximus perfecta eſt. Scilicet ex quo illi ad cingenda utrinque urbis mœnia perducti fuerant; *ſub* ipſis *mœnibus*, ut Blondus (6) loquitur, five *paulo infra urbem*, ut ait Rubeus (7), *jungebantur*. Tunc autem Montoni alveus longius ab Ravenna productus, bis mille propemodum paſſuum ab hac intervallo in communem cum Roncho alveum deductus eſt.

16. Ut vero portus qualiſcunque Ravennæ conſervaretur, ſimulque via minoribus navigiis pateret qua a portu ad urbem traherentur; anno 1654. (8) Foſſa ducta eſt, quæ ab Ravenna ad portum Candiani pertineret, Panfilius Canalis ab Innocentii X. qui tunc erat Pontifex Maximus, cognomine appellata. Is portus qui jam Blondi tempore (9) ex tanta illa amplitudine eo redactus fuerat, ut *nec ſcapham piſcatoriam, lembumve perferret*, a Magino (10) autem nec immerito, prorſus omiſſus, tunc iterum, ut ſunt rerum viciſſitudines, portus nomen recuperaſſe viſus eſt.

17. Sed cum remotus ab Ravenna Montoni, & Ronchi confluxus novæ inundationis metum, qui ſæpenumero intentabatur, nequaquam arceret, Candiani autem portus qualiſcunque, arena aggeſta minus in dies, minuſque utilis redderetur; aliud in rem utramque auxilium quæri cœptum eſt. Itaque cum vel poſtquam anno 1721. communis utriuſque fluminis alveus brevior aliquanto redditus fuerat, periculum nihilominus inundationum urgeret; ad illud tandem auxilium quod olim anno 1563. (11), & ſæpius deinde agitatum fuerat, Ravennates redierunt, ut flu-vii procul a mœnibus averterentur. Igitur nihil ſpei amplius, ut antea, poſitum eſt aut in confluentis infra urbem, aut in communis alvei mutatione, qui a confluente ad mare pertinens, Blondo, & nonnullis qui aquarum, undique Ravennam olim cingentium, immemores, ſecuti ipſum fuerant, Plinianus Bedeſis videbatur (12). Sed ſupra urbem inchoato opere, Euſtachio Manfredio, & Bernardino Zendrino Mathematicis Præſtantiſſimis docentibus, novus alveus effoſſus eſt, qui primum per firmiſſimam Cataractam omnes Montoni aquas, præter eas quæ in canalem derivarentur ad frumentarias molas agitandas; tum deinde omnes quoque Ronchi aquas excipiens, urbe procul a ſiniſtris relicta, eo pergeret, ut inter veterem, & Candiani portus in mare influeret. Qui quoniam alveus tum Romanam viam, tum Panfiliam Foſſam, minus alioqui, ut dictum eſt, utilem factam, interſecaret; Romanæ quidem viæ proſpectum eſt lateritio Ponte, ſeptem fornicibus nixo, incredibili celeritate perfecto; pro Foſſa autem Panfilia, nova Foſſa denique excavata eſt quæ ab urbis mœnibus incipiens, & a ſiniſtris alvei fluminum veteris

(1) Vid. Rub. Hiſt. Rav. l. 6. (2) Ibid. l. 8. (3) Hiſt. Venet. l. 12.
(4) Hiſt. Rav. l. 10. (5) Epiſt. V. n. 8. (6) Hiſt. Dec. 3. l. 8.
(7) Hiſt. cit. l. 1. (8) Bonoli Iſt. di Forlì l. 12. (9) Vid. Epiſt. VI. n. 8.
(10) Italia Tav. Romagna. (11) Rubei Hiſt. cit. l. 10.
(12) Vid. Epiſt. II. n. 6. & IV. n. 14.

veteris ad mare perducta , mercibus ultro citroque tranſvehendis inſerviret , ad oſtium autem ſuum neceſſariam portus utilitatem præberet , ut in præſenti rerum ſtatu , non contemnendam ; ſi cum antiquo conferas , modicam . Hinc enim olim fuerat Claſſenſis ille ampliſſimus portus , inde autem Vatreni , uterque per Auguſtam Foſſam cum Ravenna conjunctus , medius quoque inter utrumque Ravennas antiquus portus , quem eadem pariter Auguſta Foſſa cum urbe jungebat . Nunc vero hinc Candiani portus , inde Pirotoli exiguus uterque , & ab Ravenna disjunctus , ut niſi media inter utrumque hæc nova Foſſa urbem cum mari conjungeret ; Ravenna tot olim , tantiſque portubus prædita , ne tenue quidem hoc cum mari commercium eſſet habitura .

18. Hæc de portu Ravennate habui quæ ad te ſcriberem . Inter quæ ea quoque commemoravi , quæ omnibus , non modo tibi , notiſſima annis ſuperioribus accidere . Neque enim prorſus omittere illa debui , quæ mihi primam tot Litteras ſcribendi occaſionem præbuerunt . Scilicet cum latina quærerem nomina Montoni ; & Ronchi, quæ Ravennæ in foro ſub Pontificis beneficentiſſimi ſtatua ſcriberenrur ; in plura alia incidi quæ ad fluvios illos , alioſque proximos , & ad urbes ſingulis adſitas , Ravennam in primis , & Forum quoque Livii attinerent , nec viderentur pleraque prorſus indigna de quibus ad Amicos Doctiſſimos ſcriberem , ut in obſcuris propter vetuſtatem , dubiiſque rebus ſuo me , quandocunque poſſent , judicio adjuvarent : id quod a te præſertim & quæſivi , & expecto , alia quæ ſuperſunt , ſi id non negaveris , fortaſſe additurus . Nunc vero quæ ex me quæris , verba ſubjiciam qualia tunc miſi Ravennam Pontificiæ ſtatuæ ſubſcribenda : faciamque id tanto libentius quod omnia quæ noviſſime commemoravimus , ita comprehendunt , ut novi alvei , & Foſſæ longitudinem (quippe in utroque , & in alveo præſertim M. P. VII. majorem) non omittendam fuiſſe , indicent , eamque per ſiglas uſitatiore apud Latinos more ſignificandam ; non inſcitiæ Sculptorum quæ non ea tantum in re ſe prodidit omnibus, relinquendam . Hoc quoque nolui neſcires . Vale.

CLEMENTI XI. PONT. M.

QVOD AD AVERTENDAS AB RAVENNA EIVSQ. AGRO INVNDATIONES
BEDESIM FLVVIVM CATARACTA MVLTIPLICIS VSVS EXTRVCTA
IN NOVVM ALVEVM M. P. . . . . ,.
DEDVXIT
IN EVMDEMQ. VITIM
IMMISIT
QVOD ROMANAM VIAM EO ALVEO INTERRVPTAM MAGNIFICI
OPERIS PONTE
COMMISIT
QVOD AB VRBE AD MARE PER M. P. . . . . . . FOSSAM
PERDVXIT
IN EAMQ. CORRIVATIS AQVIS FACILIORI MERCIVM TRANSVECTIONI
PROSPEXIT
S. P. Q. R.
PROVIDENTISSIMI PRINCIPIS MVNIFICENTIAE DEVOTVS
STATVAM P.
A. S. CIƆ IƆCC XXXVIII.

INCHOATA CATARACTA ET ALVEVS BARTH. MASSAEO
ABSOLVTA OMNIA IVLIO ALBERONIO
S. R. E. CARDINALIB. FLAMINIAE LEGATIS.

EPISTOLA ÆMILIANA VIII.

QUod ſcribis, eorum quæ hactenus ad te miſi, alia eſſe ejuſmodi, ut addi nihil poſſit, alia, de quibus amplius quærendum putes; in altero tuam agnoſco humanitatem, in altero ingenuitatem: & cum de utroque gratias agam; ago, mihi crede, de hoc majores, acturus maximas, ſi me ut dubitantem laudas, ita adjuves quærentem. Hac ſpe mittam cætera quæ requiris, inde initio ducto, unde cepi Epiſtola III. a Pado videlicet, ac Paduſa, ut proximos ordine Æmiliæ fluvios deinceps ſequens, ab iis qui occidenti ſoli propiores ſunt, ad eos perveniam qui orienti ſunt viciniores ex iis quidem de quibus ad te ſcribens egi, aut certe non multo pluribus. Sic enim de urbibus quoque, & oppidis quæ eorum pleriſque adjacent, potero ex ordine tantum dicere, nihil ut ferme reliquum ſit in iis quas ad Poggium, & ad Marcheſium, & ad te quoque Epiſtolas ſcripſi, quod pro mea hac mediocritate, & rerum magna ſæpe difficultate, ſæpe obſcuritate non illuſtraverim.

2. Padi alveum quem olim omnium fuiſſe maximum, conſtat, mirum eſt, in ea Cellarii (1) Tabula, quæ inſcribitur *Italia Antiqua*, in aliiſque non pleniorem pingi cæteris alveis. De eo alveo loquor cui nunc Primarii nomen eſt, & quem Cellarius adſcriptis litteris *Paduſam* / *s. Spineticum* vocat. Non leviorem, quamvis in re minoris momenti, Magini Tabulæ (2) errorem habent, vicum S. Alberti ad illam ejuſdem alvei oram proponentes, quæ a Comacli parte eſt, niſi forte, ut aliquando inaudivimus, ibi tunc erat: nunc certe ad oram oppoſitam, ad quam bene Coronellius (3) exhibet, eſſe videmus illum vicum, a nobis, aliiſque memoratum, cum de Auguſta Foſſa, inde Ravennam perducta verba fierent (4). Hanc Foſſam, ſive hunc Plinio, ut oſtendimus (5), primum de ſeptem Padi alveum, omitti video in illa Cellarii Tabula qua antiqua oſtenditur *Gallia Ciſalpina*. In ea autem quæ hac ætate vulgata eſt Tabula, Italiæ faciem exhibente, ut inclinante ſe Romano Imperio, fuiſſe creditur, neutrum quidem eorum deeſt quæ apud Cellarium deſiderantur. Nam & Padi alveus qui in Spineticum oſtium definit, maximus eſt pictus, & Foſſa addita, quamvis nullo adſcripto nomine, quæ ab eo alveo ad Ravennam pertinet. Sed circa hanc urbem nullum apparet ſtagnum, nulla æſtuaria, contra atque rem etiamtum ſe habuiſſe, alias (6) a nobis oſtenſum eſt.

3. De Vatreno aliis Litteris (7) ſatis mihi videor ſcripſiſse, niſi, quod Geographorum quoſdam in eo lapſus qua Cornelii Forum præterfluit, aperte non indicavi. In illa igitur Cellarii Tabula quam ſecundo loco (8) memoravi, flumen ei Foro nullum appingitur. In ea autem qua Vir Cl. de l' Isle præſentem expreſſit Italiæ faciem, appictum Imolæ cernimus, non, ut eſt, ad orientem ſolem, ſed ad occidentem; ut omittam, non denique in Padum, ut debebat, ſed in paludem quandam induci. Geographi autem alii recentiſſimi, ut recte illud fecerunt quod de ejus altiore in Padum Influxu viſi ſunt diſſidere Magini Tabulis, ſic utinam quem hæ delineant, Imolæ canalem non pro altero duorum in quos ſe Vatrenus divideret, alveo accepiſſent, cum foſſa tenuis ſit, manu facta, in quam Forocornelienſes tantum aquæ ex flumine derivant, quantum ſatis ſit ad frumentarias molas agitandas. Sic enim verior eorum deſcriptio eſſet: nec aliquis facile ſcripſiſſet, Imolam in parvæ eſſe

(1) Notit. Orb. Ant.
(2) Italia Tav. Romagna, e Duc. di Ferrara.
(3) Corſo Geogr. Tav. Territ. di Ravenna.
(4) Epiſt. III.
(5) Ibid. n. 3.
(6) Epiſt. VII. n. 8.
(7) Epiſt. VI. n. 15. & ſeqq.
(8) ſupra, n. 2.

eſse inſula, quam inſulam faciat Vatrenus.

4. Ab illis vero iiſdem Geographis minus mirum eſt fuiſse minoris proximi amnis ſuo loco mentionem omiſsam, quando Vatrenum ipſum in Cellarii Tabula omnino præteritum eſse, vidimus (1). Is tamen minor amnis in vetuſta Peutingeriana Tabula, in qua Vatrenus deſideratur, non eſt prætermiſsus, cum inter Forum Cornelii, & Faventiam *Sinnum* ſit *flumen* indicatum. Senium alii vocant cum noſtratibus. Circa hujus finem Paulus Merula (2) *Silvam* eſse, ait, *Lucanam*, deinde & *Padaneas Silvas*, de quibus *videndus* eſt, inquit, *Solinus in Polyhiſt. cap.* 23. Sed eo capite Solinus agit de tranſalpina Gallia, non de ciſpadana, nec ibi quidquam de iis ſilvis, ut neque capite 7. quo de Italia verba facit. Verum tamen eſt, haud ita procul a Senio eſſe Luci, ſive, ut nunc vocitant Lugi oppidum non ignobile. Ad ipſam autem Senii oram quæ ab occidentis parte eſt, oppidulum eſt, *Cotignola* dictum, unde Sfortiæ illi extitere, qui militari virtute inclyti, poſt Vicecomites Mediolanenſibus imperarunt. Id oppidulum A. 1276. conditum fuiſſe a Forolivienſibus, ſicque a Forolivienſi Cotoniorum Suburbio appellatum, Hiſtorici ajunt noſtri; negant Faventini, freti Documentis, ut Kavina (3) loquitur, antiquiſſimis, fundum in quo illud poſtea ædificatum eſt, eodem nomine deſignantibus, itemque Chronicis, a Toloſano ſuo ad A. uſque 1226. quo mortuus eſt, perſcriptis, in quibus ad A. 1217. inter oppida, & loca a Faventinis munita Cotignola quoque nominatur. Huc illud inſuper accedere, animadverti, quod in Monumentis Hiſtoricis legi Alidoſiæ Gentis (4), Joannem Antonium Flaminium in Forocornelienſium Annalibus, manu exaratis, memoriæ mandaſſe, cum circa A. 1260. ab Ravennatibus, & Faventinis Cotignola obſideretur, Silvium Alidoſium, ſuorum auxiliis in eam partem ductis, obſidionem ſolviſſe. Quæ etſi ita ſint, aliamque inſuper ejus nominis cauſam fuiſſe, oſtendant, non tamen ſatis fortaſſe convincunt, ante A. 1276. oppidum illud extitiſſe, cum Toloſanus non oppida ſolum, ſed & loca memoret opportuna, quæ tunc munierint Faventini, potueritque, ut illis temporibus, turris aliqua paucis adjectis munimentis & defendi, & obſideri. Quo ſpectare quædam videntur verba quæ in Collectione Hiſtoriarum, manu Alexandri Paduanii conſcripta, legiſſe memini ex vetuſtis Chronicis excerpta, in hanc ſententiam. A. 1277. aliis 1276. Faventinorum, & Forolivienſium exercitum ſubſtitiſſe rure Cotignolæ (*nella villa di Cotignola*) ibique aggeribus, & foſſis locum egregie muniviſſe. Ut ut eſt; non oportuit, a Kavina (5) vicinos inſimulari, quaſi illa in re *fabulas* ipſi *confinxiſſent*, a Tondutio autem (6) nominatim Bonolum accuſari. Leander enim Albertus (7) tanto antea diſerte tradiderat, „Cotignolam ædificatam eſſe A. 1276. „a Forolivienſibus, & Faventinis„. Hieronymus autem Rubeus (8) *Forolivianam Rempublicam*, ſcripſit, *extrui oppidum Cotignolam juſſiſſe* A. 1276. Atque; ut alios ſciens omittam; Matthæus Vecchiazzanus (9) Forolivienſes ait „Faventinis petenti„bus, oppidum ædificaſſe, & incolis im„pleviſſe Forelivio miſſis, iiſque majori „ex parte e ſuburbio Cotoniorum, unde „Cotoniolæ nomen„. Quorum certe Hiſtoricorum nemo fuit Forolivienſis, omnes autem ante Bonolum ſcripſerunt, qui non plura dixit, quam Vecchiazzanus. Sed ut magis magiſque intelligas, non hæc Bonolum eſſe commentum; ſcias licet, in Chronicis Jacobi Moratini, antiquo charactere ſcriptis, & ab A. 1058. ad A. 1473. perductis hæc me legiſſe ad A. pertinentia MCCLXXVI. *Dominus Guido de Montefeltro, & Comes Rogerius, & Commune Forlivii, & Faventini -- obſident Bagnacavallum, & juſſu Communis Forlivii, & Comitis Guidonis præfati conſtruitur oppidum Cotignolæ ad injuriam illorum de bagnacavallo, & defenſionem diſtrictus Faventini*: quas cauſas etiam Leander attigerat. Alexan-

(1) ſupra, n. 3. (2) Coſmogr. P. 2. l. 4. c. 8. (3) Repliche in difeſa &c. XXVIII.
(4) Memorie Stor. della Famiglia Alidoſi. n. 23. (5) Replic. cit.
(6) Prelud. alle Hiſt. di Faenza. (7) Deſcrit. di tutta Ital. Reg. 14.
[8] Hiſt. Rav. l. 6. [9] Hiſt. di Forlimpop. P. 1. l. 14.

xander autem Paduanius, qui cum plura inſpexiſſet, excerpſiſſetque Majorum Scripta, Chronica propria ante Bonolum confecerat, cum ad eum annum perveniſſet, non ea tantum ſcripſit quæ modo retuli, ſed hæc inſuper, quæ latine reddita adſcribam „ Comes Guido præſidio oppidi „ reliquit Petrum de Farris, militum du„ cem Forolivienſem; qui cum domum „ haberet ſuam non ſecus ac multi ex „ præcipuis ejus militibus in Cotonorium „ Suburbio, idcirco oppidum appellavit „ Cotignolam. „ Sed de his ut volueris, ipſe exiſtimabis.

5. Nunc a Senio ad flumen Anemonem tranſeunti, qui ab ea parte unde ſol oritur, Faventiam perſtringens, ipſam ab adjecto ſuburbio dividit, prætereundum non videtur, perperam igitur ad oppoſitam plagam Faventiæ appingi in iis quas ſupra (1) memoravi, Tabulis Cellarii, & de l' Isle. Quod vero idem flumen in Tabula quæ, inſcripta *Italiæ Veteris* Specimen, in Ortelii Theatro proponitur Orbis Terrarum, eo perductum ſit, ut ab Oriente perſtringat Ravennam, id abſurdum eſt adeo, ut verbis ſatis non poſſit exprimi. Verum; ut ad Cellarium redeam; illud quoque in ejus pictura deſideres, fluminis originem multo altius fuiſſe delineatam; non in planitie, procul a montibus, & Faventiam propius. Et quoniam de diſtantiis mentionem injecimus; hoc quoque improbabis, Faventiam pingi multo magis diſſitam a Foro Livii, quam a Foro Cornelii, mirum in eo qui (2) ex Antonini Itinerario hæc ponat, *Forum Livii Faventiam M. P. X. Forum Cornelii M. P. X.* quæ etſi plerique ajant; noſtratibus tamen, quibus ut tota ea via frequentior eſt; ſic proclivius eſt intervallum utrumque inter ſe comparare, aliquanto illud videtur brevius quod inter Patriam noſtram, & Faventiam intereſt, quam quod inter hanc, & Cornelii Forum; ut inter Faventiam, & Forum Livii ne tota quidem M. P. X. eſſe, agnoſcamus; tantum abeſt ut recentiſſimos probemus Geographos qui M. P. circiter XI. eſſe, referunt. Quos etiam miramur in verbo *Faventia* nullam de Hiſpanorum Faventia mentionem injicere, cum tamen veteres Inſcriptiones in quibus Faventini commemorantur, ſæpius ad Hiſpanos illos ſpectent, quam ad hos Italos.

6. Indicatum eſt paulo ante, Anemonem ex Apenninis montibus alte oriri, unde Anemonem aucturus Martianus quoque torrens defluit, prope quem Mutiliana eſt, quemadmodum ad Anemonem eſt Marradium, utrumque oppidum ad orientem ſolem, utrumque ad montes pertinens, ſed multo altius ſecundum, de quo obiter mentio fiet; cum ob quoſdam Livii locos, aliaſque aliorum opiniones non pauca ſint facienda verba de primo. Hoc a nuperrimis Geographis urbs parva dicitur duodecimo circiter a Faventia lapide. Sed decimo, non duodecimo, neque urbem, ſed oppidum, ut eſt, nobile, & antiquum eſſe ſcribitur ab Hiſtorico Faventino Tondutio (3). Antiquum dicit, reſpiciens ad Livii 31. librum, & 33. in quibus *caſtrum* Bojorum *Mutilum* memoratur, quod alii Mutilianam ipſam fuiſſe, credunt, aliis ex illius ruinis Mutilianam exſtructam putantibus. In primis invenio Flavium Blondum (4), Raphaelem Volaterranum (5), Leandrum Albertum (6), & qui ante hos duos, paulo videlicet poſt Blondum, ſcripſit, Franciſcum Berlinghierium (7), cujus rudes quantumvis verſus ob id etiam tibi deſcribam, ut vera eſſe quæ de Italica Anemonis appellatione alias (8) ad te ſcripſi, ex his pariter intelligatur.

> *Vedeſi Modigliana, al tempo antico*
> *Detta Mutillo, poſta nella valle*
> *Che Anemon face, & Lamone hor l' eſplico:*
> *Quel divide Faenza.*

Ad eoſdem acceſſit Abrahamus Ortelius (9), Paulus Merula (10), Scipio Claramontius (11), Philippus Ferrarius (12), a quo diſſentire non videtur Baudrandus (13), denique; ut alios omittam; Anonymus Me-

[1] n. 3. [2] l. 2. c. 9. n. 89. [3] Prelud. cit. [4] Ital. Illuſtr. Reg. 6.
[5] Comment. Urb. l. 3. [6] Reg. cit. 14. [7] Geograf in terza rima l. 3. c. 9.
[8] Epiſt. IV. n. 3. & ſeq. [9] Synonym. Geogr. [10] Coſmogr. P. 2. l. 4. c. 23.
[11] Cæſen. Hiſt. l. 3. [12] [13] Lexic. Geogr.

Mediolanenſis (1). Ex iis autem qui in ſecunda fuerunt ſententia, ſatis eſt nominare Philippum Antoninium (2), cujus hæc ſunt verba, latine reddita: „ Mutiliana, prope quam Mutilum fuit antiquus „ locus. „ Contra alter Faventinorum Hiſtoricus Petrus M. Kavina (3) Mutilianam fuiſſe Mutilum, negat, quia ne anno quidem 1195. erat Mutilum in via quæ juxta Mutilianam ducta in Etruriam tendebat, ut neque olim ex Antonini Itinerario. In hoc enim ſub lemmate *Iter a Faventia Lucam*, tantummodo ad M. P. XXV. *Caſtellum* occurrit. Sic enim Iter illud incipit *In Caſtellum M. P. XXV. Annejanum M. P. XXV. Florentiam M. P. XX.* Utrum tandem vult Kavina, ſub finem ſæculi XII. Mutilianam necdum extitiſſe? an extitiſſe? Si extitiſſe; ea nempe olim Mutilum fuiſſe potuit. Si non extitiſſe; oblivíſcitur teſtimoniorum ex quibus conſtat, Mutilianam jam ſæculo fuiſſe X. Blondus (4) enim docuit, Mutilianam *fuiſſe ante quingentos annos*, id autem, ut alias (5) oſtendi, anno ſcribebat 1450; *fuiſſe*, inquam, *nobilis familiæ Comitum, qui Guido cognomine per Flaminiam & Etruriam floruerunt*. Claramontius (6) autem *in primo*, inquit, *Othonis adventu* (incidit hic in annum 951.) *inter ejus proceres, imo propinquos fuit Vido illi affinitate junctus. Hic ab Othone Mutilianæ comitatu donatus -- in Italia conſedit familiæ -- Guidiorum author*. Quin Rubeus (7) non modo ad A. 967. ſcripſit, Widonem *Mutilianæ Comitem* fuiſſe ab Othone confirmatum; ſed & circa A. 923. *Mutilianum* oppidum memoravit: & ne quæ Rubei de eo oppido ſententiâ fuerit, dubitemus; ad A. 1166. ad hunc modum locutus eſt (8) *in Flaminia prope Mutilum, Comitis Guidonis oppidum*. Ipſe denique Tondutius (9) agnoſcit, A. 925. Mutilianam in Guidiorum poteſtatem veniſse. Quod vero ad Itinerarium attinet, Antonini dictum, quod ea in parte vitiis non carere, Cluverio (10) certum eſt; non quæram, an *Caſtellum* illud, quod Kavinæ fortaſſe Caſtrum Mutilum fuiſse videbatur, *fuerit id oppidum, quod fere in ruinis jacens, vulgo dicitur Marradi*, ut opinabatur idem Cluverius; certe Marradium, nunc in ruinis minime jacens, M. P. XX. eſt ſupra Faventiam; multoque minus an fuerit *Caſtellenſe municipium*, quod a Frontino de Coloniis memoratum, cum hoc *Caſtello* componit Goeſius *haud ſane bene*, ut cenſuit Cl. Weſselingius (11), qui in Piceno illud municipium fuiſse, oſtendit. Illud potius dicam, cum ea Itinerarii pars ſcripta eſt, tunc Caſtrum Mutilum aut in vicum eſse potuiſse redactum, aut in ipſa via non eſſe. Certe Livius neque non exiguum, neque in via illiuſmodi fuiſse, indicavit: ut plane indicavit, ad illud patuiſse iter per Tribum Sapiniam, quam in valle per quam Sapis fluit, extitiſse, nemo negat, & nos cum de Sapi amne locus erit verba faciendi (12), hac de Tribu iterum dicemus.

7. Qua ex re ſumi ratio poteſt qua Cluverio (13) fortaſse ſatis fiat, qui Mutilum, non in Mutiliam, ſed in Medolo, oppido in montibus ſupra Mutinam ſito, ſibi ponendum exiſtimavit, aſtipulantibus Cellario (14), & recentiſſimis Geographis, qui eum quoque locum in Italiæ urbem mutarunt. Quod ſi nominum ſpectantes ſimilitudinem, illud fecerunt; facilius certe fuerat Mutilum in Mutiliana, quam in Medolo, invenire, ut fuiſset quoque in caſtro quodam Mutilene, ſi forte noviſſent, in agro proximo Regii Lepidi caſtrum hoc nomine extitiſse initio ſæculi XII. (15). Sed alia illi magis ſpectarunt, ut puta in his Livii (16) verbis de L. Furio conſule, *per tribum Sapiniam in Boios venit. Jam caſtro Mutilo appropinquabat, cum veritus, ne intercluderetur ſimul a Boiis, Liguribuſque, eadem via qua adduxerat, reduxit*; ſpectarunt, inquam, Ligurum vicinitatem; nam alioquin non eſſet veritus, Conſul, ne ab Liguribus intercluderetur

[1] Differt. de Ital. med. ævi Sect. 16. n. 83.
[2] Delle Antich. di Sarſina Diſc. 1.
[3] Faventia Rediviva.
[4] Ital. Reg. 6. cit.
[5] Epiſt. I. n. 7.
[6] Hiſt. cit. l. 5.
[7] Hiſt. Rav. l. 5.
[8] l. 6.
[9] Prelud. cit.
[10] Ital. Ant. l. 1. c. 28.
[11] in Adnot. ad vetera Roman. Itinerar.
[12] Epiſt. XIV. n. 5.
[13] c. 28 cit.
[14] Notit. Orb. Ant. l. 1. c. 9. n. 61.
[15] Vid. Affaroſi Mem. dal. Monaſt. di S. Proſp. di Reggio P. 1. n. 38.
[16] l. 33.

tercluderetur ; quaſi vero Ligurum fines, vel ipſis fatentibus, non uſque ad Arnum extenderentur, poſsentque ideo Ligures per viam de qua paulo ante (1) dictum eſt per Anemonis vallem Mutilianam verſus deſcendere. Spectanda vero ſimul erat Sapinia Tribus per quam venerat in Bojos Conſul, via multo Mutilianæ, quam Medolo, propiore ſpectandumque ſimul, num tuto ut Mutilianæ, ita Medolo appropinquare Conſul poſset, quando Bononia, inter hoc, & Sapiniam Tribum interjecta, a Bojis adhuc tenebatur, ut ea oſtendunt quæ Livius continuo ſubjicit; conjunctos mox utriuſque Conſulis exercitus *primum Bojorum agrum uſque ad Felſinam oppidum populantes peragraviſſe: eamque urbem, cæteraque caſtella, & Bojos fere omnes --- in deditionem veniſſe*. Sed hæc tu melius, atque alia quæ Cluverius congerit, examinabis: neque enim mihi, quamvis non omnia quæ ponit, facile probanti, tempus nunc eſt ea perſequendi, præſertim cum de Mutilo illo Bojorum Caſtro diſputare etiamnum malim, quam aliquid pro certo conſtituere.

8. Illud potius ſtatuam, Mutilam neque cum Medolo, neque cum Mutiliana, quacum a quibuſdam confuſam video, ullo modo poſse confundi. Nam quæ Mutila mons eſt in Sabinis, uti ex Frontino de qual. agr. adnotavit Holſtenius (2), ut ad neutrum illorum referri poſſit, ſatis per ſe patet. Idem vero patet de Mutila, quod Iſtriæ oppidum fuiſse, mox oſtendemus: (3) id de quo diximus, *Flaminiæ in Italia oppidum* Mutilianam, ſive ut noſtratum vulgus appellitat, Modianam, eſse *Mutilam*, *Obſequenti*, non dubitat, ut neque Ferrarius (4), neque Merula (5), idem ropetentes: Sed Julius Obſequens nullam, quod ſciam, de Mutila facit mentionem. Facit vero Conr. Lycoſthenes, qui de Prodigiis ea ſupplevit quæ deerant apud Obſequentem, Dionyſium, Eutropium, Oroſium, aliosque, & in his Livium ſecutus, quanquam non omnia ex hos excerpſit quæ poterat, & quæ, qualiacunque revera eſsent, ejus poſtulabat inſtitutum, ut puta cap. 31. ubi de Romanorum ad Thraſymenum cæde prodigia omittuntur Flaminio Conſuli inter movendum facta, in primiſque in ſigno quod evelli non poterat. Cum igitur Lycoſthenes ſcribat (6), *Mutilam*, *& Faveriam vi captas*, *& deletas*; nollem, qui Lycoſthenem ab Obſequente non diſtinxere, pro Faveria, ut ſit, inter celeriter legendum, Faventiam forte legiſsent. Verum præterquam quod ibi de Iſtris a Lycoſthene verba fiunt; perſpicuum eſt ex iis quæ nominat, & oppidis, & Conſulibus, eum locum ex Livio (7) excerpſiſse, cujus ipſe contextus oſtendit, Mutilam, ſive ut ipſe vocat, Mutiliam *vi captam*, *& deletam* a C. Claudio Pulchro Conſule fuiſſe in Iſtria: quod & ea Livii verba aperte confirmant, ubi poſt narratam Neſactii, & Mutilæ, & Faveriæ expugnationem, *Iſtria tota*, inquit, *trium oppidorum excidio*, *& morte regis pacata eſt*. Bene igitur Cellarius (8), & ante ipſum Cluverius (9), qui Mutilam in Iſtria ponunt, ſed incerta ſede: quanquam Cluverius, cum ſcripſerit, *quibus locis* (Mutila, & Faveria in Iſtria) *fuerint*, *plane ignoro*; *niſi oppidum* Medolino Mutilæ -- *vocabulum ferre credas*, mirandi occaſionem dedit, cur igitur Mutilam mediam fere inter Polam & Neſactium in Iſtriæ ora maritima delineaverit (10). Geographi recentiſſimi ne memorant quidem. Cellarius in Tabulis non Mutilam modo, ſed utrumque etiam de quo dictum eſt, Mutilum omittit: cum Mutinenſe Cluverius, & Sanſonius poſuerint, alter in Tabula Galliæ Circumpadanæ, alter in Tabula Italiæ Antiquæ, prætermiſsum ab iis qui Tabulam qua facies refertur Italiæ ſub inclinationem Romani imperii, propoſuerunt. Sed hi eam ſunt, in qua erant, ſententiam ſecuti, Mutilum noſtrum, non Mutinenſe, Livii Mutilum fuiſse. Itaque noſtrum dumtaxat pinxerunt, ſed medium, quod ſatis probare nequeas, inter Montonum, & Anemonem, *apud quem* ut non ſit,

[1] n. 6. [2] Adnot. in Theſaur. Geogr. Ortel. [3] Theſaur. Geogr.
[4] Lexic. Geogr. [5] Coſmogr. P. 2. l. 4. c. 23. [6] c. 63.
[7] l. 41. [8] Notit. Orb. Ant. l. 2. c. 9. n. 155. [9] Ital. Ant. l. 1. c. 21.
(10) Ibid. Tab. Venet. Hiſtr. &c.

ſit, veluti Ferrarius (1) ſcribit, Anemoni certe eſt, quam Montono, propior; minus tamen improbandi, quam Cluverius, ſi ejus Tabula eſt quæ inter *Geographiæ Veteris Tabulas aliquot* Abrahami Ortelii, illius fert nomen. In hac enim ut Faventiæ nullus appingitur fluvius, ſic denique ſupra originem Ronchi, qui ibi perperam vocatur Beſedis, Mutilum ponitur.

9. Sed in illa alia quam modo memorabamus, Tabula non modo Mutilum, ſed & Solonæ oppidum medium locatur inter Anemonem, & Montonum, ut in Sanſoniana quoque, in hac tamen ſic, ut Montono magis aliquanto ſit propinquum, cum omnino ponendum eſset ad hujus ripam, quemadmodum ab Anonymo Mediolanenſi pictum eſt, a Cluverio (2) auctem, Cellarioque (3) deſcriptum.. Vocant hi, non Solonium, ut ille, neque, ut Sanſonius, Soloniam; ſed cum pleriſque Solonam; quippe veterem, de qua mox dicetur, Inſcriptionem reſpicientes, in qua *Curatori* legebatur *Solonatium*, ut aliqui reſpiciunt etiam Plinii (4) locum, *Regienſes a Lepido, Solonates, ſaltuſque Galliani*: quibus in verbis ut ſint quæ aliter, & recte, ſicut alias (5) videbimus, ab aliis legantur; tamen niſi quod Baudrandus (6) legit *Solinates*, cæteri legunt *Solonates*, nemo, quod ſciam, *Soloniates*. Et ſane huc nihil attinet Solonium urbs Etruſcorum, ex qua validum miſsum eſse Romulo auxilium, Dionyſius ſcribit Halicarnaſſæus (7), neque Solonius, qui, ut Cicero (8) explicat, erat *campus agri Lanuvini*, neque demum σολώνιον urbs Allobrogum Dioni (9), quanquam eadem in Epitome Livii (10) Solon appellatur; longius enim abſunt hæc omnia ab eo de quo ſcribimus, tracta. In quo tamen nec illi fuiſſe videntur, ut verum fateamur, Plinii Solonates, ſi quos inter populos ipſe memoret, attendamus. Inſcriptio autem ad populos multo propiores ei de qua hic agimus, regioni attinere non modo viſa eſt Cluverio, aliiſque, ſed & omnibus videbitur, quicunque & fuiſſe Arimini ſciant, & ſic habuiſſe.

C. GALERIO C. F. ANI. IVLIANO
EQ. R. QVAESTORI DVVMVIRO
CVRATORI SASSINATIVM
CVRATORI SOLONATIVM
FLAMINI PATR. COL. AVG
ARIMIN. ADVOC. PVBLIC
AMANTISSIMO DECVRION
AMANTISSIMO CIVIVM
SPLENDIDISSIMVS ORDO ARI
MINENSIVM MERITIS FIDEI
BONITATIS INNOCEN
TIAEQVE EIVS.

Deſcripſi autem qualem Antoninius (11) Vir diligens propoſuit, ut ab Ariminenſibus Illuſtribus uno, itemque altero, accuratiſſimo antiquitatum Obſervatore, acceperat; namque ut poſtea a Clementinio (12), & a Garuffio (13) exhibita eſt, mancam eſſe, animadverti, nedum, quod ultro apparet, ut a Cluverio (14). Qui tamen cum Saſſinates non omiſerit; Solonates haud ita procul a Saſſinatibus, & Ariminenſibus quæſivit, ut in hoc laudandus, ſic laude majori dignus; ſi vel propius utriſque eorum, Solonates quæſiviſſet. Verum fallaci quadam nominis ſimilitudine deceptus, non ſatis acceſſit. Ad ripam enim ſubſtitit noſtri fluminis Montoni, ſive, ut proprie loquamur, ſiniſtri de duobus amniculis qui confluunt in Montonum, ad eamque ripam infra Salſubium, non dubitavit, ſe inveniſſe Solonam. Salſubium dictum fuiſſe olim oppidum quod nunc appellant *Caſtrum Carum*, poſt Blondum (15) tradunt Berlingherius (16), Leander (17), aliique plures, idque a falſis aquis ibi, aut in vicinia exiſtentibus: ego Salſubii nomen, niſi quod Holſtenius (18) Ligorium indicat, ex lapide veteri id proferentem, legiſſe non memini apud antiquiorem Anaſtaſio Bibliothecario (19), ſi tamen

(1) Lexic. Geogr. (2) l. 1. cit. c. 28. [3] c. 9. cit. n. 89.
[4] Nat. Hiſt. l. 3. c. 15. [5] Epiſt. XII. n. 2. [6] Lexic. Geogr.
[7] Orig. l. 2. [8] De Divinat. l. 1. [9] Rom. Hiſt. l. 37. (10) l. 103.
(11) Delle Antich. di Sarſina Diſc. 1. P. 1. c. 5. in fin. (12) Raccolt. Iſtor. di Rimin. l. 1.
(13) Lucern. Lapidar. c. 1. (14) c. 28. cit. [15] Ital. Illuſt. Reg. 6.
[16] Geogr. l. 3. c. 9. [17] Deſcrit. di tutta Italia Reg. 14.
[18] Annot. in Theſ. Geogr. Ortelii. [19] Vit. Pontif in Steph. III.

tamen emendatione ſtandum eſt in ora Regii Codicis adnotata; legere enim ſolent *Forum Pompilii*, *Forum Livii*, *cum caſtro Suſſubio*; ut lectiones omittam alias, *Saſſuſio*, *Saſſubrio*, *Suſubio*, *Sulubrio*. Ut ut eſt, Caſtrum Carum, ſive, ut Claramontius (1) vocat, Caſtrocarium oppidum eſt quod cum Bonifacius IX. pretio XI. mill. florenorum ſub finem ſæculi XIV. vendidiſſet Florentinis, hi tamen tunc quidem habere non potuerunt, obſiſtentibus, cum Bononienſibus, Forolivienſibus noſtris, quorum agri erat, & a quorum mœnibus non diſtat ſex, ut recentes ſcribunt Geographi paſs. millibus, quando recte iidem diſtare ad quatuor Forolivio docent Civitatem Solis, quæ arx eſt infra Caſtrum Carum poſita intervallo paſſuum vix octingentorum. Arx hæc ſicuti Civitatis vocabulo, præter rem, meritumque impoſito (parvo enim ſemper fuit, & adhuc eſt ambitu, neque incolas inquilinoſque habuit, cum ſcribebat Cluverius, quadringentos, nunc autem vix plures habet ducentis, neque Epiſcopum habet proprium, ut quæ ſemper noſtro ſubjecta fuerit) ſicuti, inquam, Civitatis vocabulo Baudrandum (2), alioſque decepit, qui *urbem Italiæ* eſſe, ſcripſerunt, ita appellatione *Solis* appoſita in errorem traxit Cluverium, qui veterem Solonam eſſe, non dubitavit. Hic ſi verum conjeciſſet, ut præter alios Præſtantiſſimos Viros quos in Epiſtola ad Poggium (3) nominavi, ipſe quoque credidit Harduinus (4), nedum Anonymus Mediolanenſis (5), atque alii recentes Scriprores; omnino erat, ut diximus, in eorum Tabulis qui in eadem fuerunt ſententia, ad amnis quem memoravimus, ripam Solonæ oppidum appingendum. Sed quando in Epiſtola illa (6) perſpicue demonſtravimus, Civitatem Solis nec antiquam eſſe, & Solis vocabulo appellatam ab eo quod forte accidit dum conderetur anno 1565. & quod conſequitur, veterem Solonam eſſe non poſſe; videndum eſt porro, num hujus ſedem conjicere liceat alio potius loco qui cum Inſcriptione illa magis conveniat.

10. Philippus Antoninius (7), quem ſupra laudavimus, Vir doctus, & regionum harum de quibus loquimur, peritiſſimus, ſuſpicatus eſt, Solonates fortaſſis ibi fuiſſe, ubi nunc Solianum eſt, nobile, cum ipſe ſcriberet, oppidum Malateſtarum, in finibus ſitum Diœceſis Ariminenſis. Videbis in iis Magini Tabulis (8) quibus aut Romandiola, aut Urbini Ditio propoſita eſt, in montibus pictum qui inter Sarſinam, & Ariminum interjiciuntur; ut ſi rectam lineam ab illa ad hanc urbem ducas, inter utramque medium invenias. Nec dubitari quidem poteſt, quin cum Inſcriptione illa in qua Solonates ſimul cum Sarſinatibus, & Arimienſibus memorantur, id oppidum valde conveniat quod inter hos medium ſit. Et ſi idem poterat, ſicuti Antoninius ait, plurium ſimul Civitatum eſſe Curator; quanto magis poterat vicinarum inter ſe? Nec vero quod in Civitate Solis, id in Soliano objici poteſt, recens eſſe oppidum, & ab recenti caſu aliquo eam appellationem nactum. Non valde quidem antiqua eſt ejus inſtauratio. Cum enim eſſet *oppidum & ipſum per ſe inſigne, & præaltis turribus, & prætorio egregie munitum A. 1312. ſolo æquatum eſt*; ut verbis utar Rubei (9), apud quem pro *Soliano* ſcriptum eſſe *Salianum* errore operarum eo diligentius cavendo, quod & Salianum, longe aliud oppidum, in Cæſenate agro ab ipſo alibi (10) memoratur. Hiſtorici alii oſtendunt, idem excidium narrantes, in quibus ſunt Claramontius (11); & productus ab ipſo Auctor Chronici Cæſenatis, & Cæſar Clementininus (12); hi enim omnes diſerte; non de Saliano, ſed de Soliano id referunt; quamvis ultimus anno proponat 1311. A quo tempore cum eſſet inſtauratum, anno iterum 1358. idem, aut maximum certe detrimentum retulit a Comitis Landi militibus, quod a Tritemio Abbate traditum eſſe, in Collectaneis legi de Cæſenæ Civitate, manu ſcriptis Antonii Ragoneſii; ut mirum non ſit, cum A. 1312. capax eſſet domuum trecentarum, aut eo amplius, ut eſt apud Clementinium

patrem

[1] Cæſen. Hiſt. l. 15.
[2] Lexic. Geogr.
[3] Epiſt. II. n. 10.
[4] ad Plin. l. 3. c. 15. not. 26.
[5] Diſſert. de Italia med. ævi Sect. 16. n. 83.
[6] n. eod. 10.
[7] Delle Antich. di Sarſ. Diſc. 1. P. 1. c. 6.
[8] Italia.
[9] Hiſt. Rav. l. 6.
[10] Vid. in ear. fin. Indic. Scripturar.
[11] Cæſen. Hiſt. l. 12.
[12] Raccolt. Iſtor. di Rimin. l. 5.

patrem (1), poſtea in deſcriptione oppidorum Ariminenſium, quam Clementinius filius (2) exhibet inſtitutam ante A. 1384. domos non haberet plures una & ſeptuaginta. Vel ſic tamen ad A. 1495. ab Rubeo (3) hoc oppidum, imo ad A. 1498. etiam a Bembo (4) cum ejus agro memoratum eſt Solliani nomine. Verum ut ejus inſtauratio non ſit pervetuſta, nec antiquiora de ipſo inveniam teſtimonia, quam apud Clementinium patrem (5) qui ſub A. 1186. Documentum commemorat in quo Solianum nominatur, anno autem 1215. ex Chronicorum omnium conſenſu refert, Soliani Dominam Joanni Malateſtæ nupſiſſe, ex eoque tempore Solianum fuiſſe Malateſtarum; tamen ob id ipſum quod anteriora de hoc oppido ignoramus, nihil prohibet perantiquum ejus initium, nomenque ſuſpicari: certe donec quiſpiam nobis felicior ſit in anno quo conditum fuerit, & in cauſa alia nominis reperienda, ut veterem Solonam fuiſſe, pro certo non affirmabimus, ſic neque cogemur Antoninii conjecturam prorſus abjicere, ubi hoc oppidum nunc eſt, ibi olim forſitan fuiſſe Solonates.

11. Nunc a Soliano, quo nos traduxerat Solonatium perquiſitio, ad Civitatem Solis, ſive ad ſiniſtrum de duobus amniculis qui in Montonum confluunt, redeuntibus, perpauca de hoc addenda reſtant ad ea quæ fuſe alias (6) de iis amniculis, de eorumque antiquo confluxus loco, & de Montoni ipſius reliquo alveo ſcripta accepiſti. Sunt igitur errores præterea aliquot in Geographorum Tabulis indicandi, ut in Cluverianis (7) duobus, quarum altera inſcribitur *Umbriæ Antiquæ Deſcriptio*, altera *Galliæ Circumpadanæ*, Montoni origo non ex amniculis binis, ſed ſimplex, cum duplex Anemonis in eadem ſecunda Tabula non omittatur: ut in Kavinæ (8), & Braſchii (9) Tabulis amniculorum confluxus non modo ſupra urbem noſtram, ſed vel multo ſuperius quam nunc ſit; nedum quam antiquis ſæculis, cum ſupra eſſet nullus; mirum in iis Scriptoribus qui Foro Livii adeo vicini fuerint; ut in Tabula Italiæ Medii Ævi ab Anonymo Mediolanenſi propoſita, Montoni alveus Faventiæ propior, quam noſtro, quod perſtringere ad occidentem ſolem deberet Foro, aliquanto graviori errato quam in Sanſonii Tabula quæ inſcribitur *Italia Antiqua*, ubi idem Forum pingitur medium inter Montonum, & Ronchum. Non unus vero notandus eſt error in illa Ortelii Tabula qua *Italia Gallica ſive Gallia Ciſalpina* deſcribitur. Nam præterquam quod Forum ipſum Livii vicinius ponitur Ravennæ, quam Faventiæ, & hæc longe propior Foro Cornelii, quam Foro Livii, Forum hoc ultimum Montonus perſtringit ab oriente ſole. Bis quoque in fluminibus noſtris Tabula peccat, qua Vir Cl. de l' Isle Italiæ faciem, ut ſuo erat tempore, delineandam ſuſcepit. Neque enim Ronchum uſquam ponit, quaſi in rerum natura non eſſet, Montonum autem eo perducit, ut non ad illud ad quod debebat, ſed ad oppoſitum demum fluat Ravennæ latus. De Montoni autem origine, & fine quæ Ferrarius (10) memorat, niſi æquos inveniant Lectores, longius a vero aberrare videri poſſunt. *Ex Apennini mont. radicibus emiſſus. In Theſ. Ling. Lat. fluv. Sabinorum longiſſime hinc diſtantium ſcribitur.* Sed in Theſauro illo fluvii finis ſpectari potuit ſecundum ea Plinii (11) verba, *Ravenna Sabinorum oppidum cum amne Bedeſe.* Necdum enim Cluverius (12) opinionem propoſuerat ſuam, legendum ibi eſſe *Theſſalorum*, non *Sabinorum*: quenquam ut qui Ravennam condiderint, incertum eſt, ſic contra non unius ſemper fuiſſe olim populi oppidum, ſed modo hujus, modo illius, ut alius alium pervicerat, ejeceratque, negare poterit nemo. Quod vero dicatur Montonus ex *Apennini radicibus emiſſus*, cum revera ex altiori ejus parte utramque originem ducat, id ita fortaſſe tueri licet, ut de alveo in quem bini fluvioli confluunt, di-

[1] Ibid. [2] l. 6. [3] Hiſt. cit. l. 7. (4) Hiſt. Rer. Venet. l. 4.
(5) Raccolt. cit. l. 4. [6] Epiſt. IV. n. 6. & ſeqq. [7] Ital. Antiq.
[8] Faventia Rediviva. [9] De vero Rubic. Tab. cap. 8.
[10] Lexic. Geogr. in Bedeſis. [11] Nat. Hiſt. l. 3. c. 15.
[12] Ital. Antiq. l. 1. c. 28.

ſtum putemus; neque enim ab eo confluxu permagno nunc intervallo diſtant Apennini radices; non de altiſſimo fluviolorum initio. De quorum ſiniſtro cum ſatis ſcripſerimus, ſi quid autem de altero addendum ſupereſt, id ad antiquum Livii pertineat Forum; propterea in Epiſtolam proximam, qua de Foro ipſo videndum eſt, differemus. Vale.

EPISTOLA ÆMILIANA IX.

FOrum Livii ſuo ipſum nomine a quo ſit conditum, oſtendit, ab Livio nimirum aliquo, ut Forum Lepidi, Forum Sempronii, & ne longius ab noſtro abeamus, Forum Cornelii, & Forum Popilii a Lepido, a Sempronio, a Cornelio, a Popilio quopiam condita ſunt, a Viris, inquam, inter Romanos illuſtribus, dum Conſulis, Proconſulis, aut alterius poteſtatis nomine cum imperio ibi degerent, ubi ea Fora condiderunt. Ex iis Viris nonnulli qui fuerint, & quod conſequitur, quo ſæculo ea eſſe Fora inceperint, ſatis conſtat; de reliquis non item; ſed per conjecturam eſt inquirendum. Itaque cum Galliæ noſtræ qui Livii cum imperio præfuerint, præter Salinatores duos, Marcum videlicet, & Cajum; nuſquam appareat, quorum alteri anno ante æram vulgarem 207. alteri 188. in Conſulatu provinciam obtigiſſe Galliam, ex certiſſimis liquet Hiſtoriarum monumentis (1); ab alterutro hoc conditum fuiſſe Forum, & præſertim a Cajo, ſub quo provincia quieta fuit, videtur eſſe conjiciendum.

2. Nec vero conjecturæ huic obſtat Strabonis (2) ſilentium, cum Foro Cornelii, Faventia, Cæſena minime Forum quoque Livii commemorantis, etſi inchoata jam æra vulgari, quippe ſub Tiberio, ſcriberet. Scilicet non id ſibi propoſuerat Strabo, quemadmodum ejus libros verſantibus proclive eſt animadvertere, ut ſingula nominaret loca, non Orbis dico, ſed Italiæ. Certe non ita diſſitum a nobis Piſaurum ne ibi quidem, ubi Ariminum, Senam, & Fanum Fortunæ, memorat. Piſaurum tamen, ut luculentus auctor Livius (3) memoriæ prodidit, anno ante æram vulgarem 184. colonia deducta jam fuerat. Sic multo minus illius qui paucis poſt Strabonem luſtris Italiam deſcripſit, Pomponii Melæ (4) ſilentium obſtat, ut qui tametſi loca enumeret quamplurima, tamen in littoribus ferme ſubſiſtens, adeo in mediterraneis preſſus eſt, ut de Æmilia noſtra quidquid inter parvum Rhenum, & Ariminum fluvios intercedit, præter Bononiam; nam Ravenna ipſi in maritimis eſt; prorſus omittat. Quod ſi non modo quo tempore hic floruit, nimirum Claudio imperante, ſed vel diu antea Forum Livii non extitiſſet; qui fieri mox potuiſſet, ut ſub Claudii Succeſſore Nerone ſcribens (5) M. Valeribus Probus (6) haberet has notas FR. L. & I. FO. L. earumque alteram interpretaretur *Forum Livium*, alteram vero *In Foro Livii*? Apparet igitur, Strabonem, ſi Italus fuiſſet, non ſecus ac Plinius (7), fuiſſe ſcripturum *Cæſena*, *Claterna*, *Forum Clodii*, *Livii*, *Popilii*, *Truentinorum*, *Cornelii*, *Licinii*, *Faventini &c.* nec vel in tanta ſua brevitate de octo quatuor; ſi tamen quatuor, ut Forum Livii, tunc erant; præteriturum.

3. Hactenus, ut vides, a Forolivienſibus Scriptoribus non receſſi. Quibuſcum in iis quoque libenter facerem quæ de Livia quaſi altero noſtræ urbis, aut partis ipſius nomine tradiderunt. Sed antiquiſſimis temporibus id nomen fuiſſe in uſu, nec ipſi probant, neque ego apud idoneos Aucto-

[1] Liv. Hiſt. l. 27. & l. 38.
[2] De Situ Orbis l. 5.
[3] Hiſt. l. 39.
[4] De Situ Orbis l. 2. c. 2.
(5) Vid. Euſeb. in Chronic.
(6) De Not. Roman.
(7) Nat. Hiſt. l. 3. c. 15.

Auctores invenio. Ab iis tamen non diſſentio, qui a Poetis, etiam olim, eſſe illam appellationem uſurpatam interdum, ajunt, ſaltem adjectivi inſtar, velut in antiquo eo lapide quem ab Aldo in *Orthographiæ Ratione* (1) laudatum, Galeatæ adhuc in majori Templo extantem, me petente, non ſemel inſpexit, & diligenter deſcripſit Verlicchius meus. Sub tympano, ut vocant, ad cujus latera ſingula ſinguli ſunt ſculpti delphini, & in quo ſolemnes illæ ſiglæ extant D. M. grandibus, & pulchris litteris leguntur nomen, & cognomen Rubriæ Tertullæ, anni, menſes, dies quos Juvenis illa vixit, tum prænomen, nomen, cognomen mariti, qui lapidem poſuit, quanquam prænomen dubium reddiderunt injuriæ temporis. Sequuntur deinique, ſed minoribus litteris, hendecaſyllabi ſex verſus, quorum penultimi initium non apparet quomodo legerint *Et tantum*, cum *Inanium*, perperam quidem, ſed unde verior a te excogitetur ſcriptura, inſculptum eſſe vel repetita inſpectione videatur. Habet autem idem verſus, non, ut minus bene ediderunt, *linquit*, ſed *liquit*. Cæterum quod ad propoſitum noſtrum attinet, verſus primus ſine ulla dubitatione ſic legitur

Livia me tellus aluit, geminamque ſororem.

Hic me fortaſſe interpellabis, quærendo, cur non illam potius Inſcriptionem memoraverim, in agro Forolivienſi circa A. 1678. effoſſam, quæ in ſtylobate, cujus in altero latere patera, in altero quædam quaſi tabella apparebat, ſculpta erat in hunc prorſus modum

D. M. LIVIA. PO
LA. SEX. F. D
O. LIV. PAR
CABVS. M
E

quæ ſic interpretatus dicitur Vir harum rerum peritiſſimus, *Diis Manibus Livia Pola Sexti Filia Domo Livia Parcabus Monumentum Erexit*. Ego vero cur non meMoraverim, dicam, cum tu mihi dixeris primum, an valde probes illud *Parcabus*, quod in nulla memini Inſcriptione vidiſſe, qui in multis certe viderim *Parcis*, deinde hoc potius, quomodo, ſi interpretationem iſtam ſequaris, ſiglas duas primas cum poſtremis duabus, utraſque autem cum *Parcabus* ipſis concilies, demum, idque multo magis, an ipſe inſpexeris, & hoc ſaltem, nihil inter deſcribendum in litera aliqua peccatum eſſe, confirmaveris.

4. Sed ut ſint dubitationes hæ, atque aliæ inanes meæ; certe nullum præter hæc duo ſervatum antiquum marmor eſſe, ſcio, quod ad noſtræ urbis appellationem attinere viſum ſit. Minus autem id mirum eſſet, ſi ex locis Caſſiodori a Kavina (2) indicatis, liqueret, ut ipſe exiſtimabat, quadratos inutiliter Faventiæ jacentes lapides, Theoderici juſſu, ad Ravennæ ædificia conſtruenda fuiſſe tranſvectos; cur enim non item qui apud nos jacerent? Verum ſi eos Caſſiodori locos (3), quod nos fecimus, inſpicias; ne unum quidem reperies, qui ex vicinis Ravennæ urbibus tranſvectos ſignificet; ſed contra, non unum qui diſerte ex longe diſſitis, & per mare deportandos, imo & aliquem, non ad Ravennatia, ſed ad Tridentinæ regionis ædificia ſpectantem. Temporum igitur, & minus eruditorum fæculorum viciſſitudines culpandas credo, ſi alia marmora ruinis, & humo obruta, alia in fundamentis defoſſa, aut intra parietes abſcondita, alia in alios uſus converſa nos lateant, caſu aliquo feris nepotibus revelanda, ſicuti plura, apud proavos occulta, avis noſtris, & parentibus ſe ſe obtulerunt, quæ omnia tandem noſtrates Hiſtorici, & præfertim Sigiſm. Marcheſius (4) vulgarunt, nonnulla in urbe, cætera in agro adinventa. Ex quibus Numina quæ hic ethnicorum tempore colebantur, & gentium aliquot nomina ſive indigenarum, ſive inter Romanas nobilium, quæ traductæ huc fuerant, cognoſcuntur, quamvis ad earum libertos, aut ſervos, ut pleraque etiam alibi ſolent, nonnulla attinent, ut ſiglæ, aut verba ipſa oſtendunt, velut in eo quod hominum, & temporum injuriis

N 2 male

(1) ad vocem Genitrix.
(2) Faventia Rediviva.
(3) Variar. l. 2. Epiſt. 7. l. 3. Epiſt. 9. & 10. & l. 5. Epiſt. 8.
(4) Supplem. Iſtor. l. 1. e l'Aggiunta in fine.

male habitum, vix amplius legi poteſt, integrius fortaſſe cum olim ab Smetio (1) inſpectum eſt; nam ſive, ut ab ipſo, ſive ut ab noſtratibus proponitur, ſpectes; *Felicitati a Contubernal.* poſitum fuiſſe, non dubites, conſervæ igitur. Duo vero inter cætera præſtant, cum habeant illorum nomina qui Conſules erant eo tempore, unde annum, ut in altero etiam diem, ſcire liceat quo poſita ſunt. Hoc *Materno* & *Bradua*, Primum vero *M. Cornelio Caetego C. Erucio Claro Coſ.* Quorum marmorum utrumque, & præfertim hoc Primum quanti faceret præclarus veterum inſcriptionum Judex Sertorius Urſatus, ex Poſthumo ejuſdem Opere (2) ſatis perſpicitur. Quin ad Vulgares Faſtos emendandos ad A. Chriſti 170. poſt Urſatum uſus eſt Doctiſſimus Cardinalis Noriſius (3) diſerte citata hac *Inſcriptione Forolivienſi*, cujus ope ad alias etiam circa eorum Collegium Conſulum dubitationes tollendas proceſſit, ex ea reſcribens *M. Cornelius Cethegus. C. Erucius Clarus.* Sed a Pagio quoque eandem hanc Inſcriptionem fuiſſe laudatam, adnotavit Eruditus Caſinenſis Abbas, Collega, dum viveret, meus Jo. Antonius Urſatus ad Opus, quod modo indicabamus, Avi ſui. De aliis autem marmoribus vetuſtis Forolivienſibus mox loquendi occaſionem habebimus.

5. Etſi ex antiquis Civitatis noſtræ Chronicis apparet, Majores non dubitaſſe, quin magna ad Livii Forum acceſſio facta ab iis eſſet qui olim incoluiſſent locum paſſibus ſupra hoc mille quingentis ad meridiem videlicet, ſimulque ad occidentem ſolem, ut ibi retecta ſæpe fundamenta priſca murorum; ſepulchra, & templorum ruinæ indicare videbantur (quanquam, ne de ſepulchris hic quidquam dicam, templa quorundam Numinum Ethnici in agro potius, quam intra urbes, ædificabant) ab nemine tamen, quod meminerim, negatum legi, Forum ipſum Livii inter amniculos duos fuiſſe conditum, quos Epiſtola II. (4) & IV. (5) italis vocabulis *Acqua cheta*, & *Acqua viva*, ſingulorum veterem deſcribens curſum, memoravi. Inter illum igitur, ſive ſiniſtrum ad occidentem ſolem, & inter hunc, ſive dexterum ad orientem Romani illi ſapientes Viri Forum conſtruxerunt, ſalubritatem aeris, & munditiem a præterfluente utrinque aqua, & hujus optimæ copiam, & naturalis cujuſdam adverſus hoſtium irruptiones munimenti opportunitatem ſecuti. Ibi autem conſtruxiſſe, marmora indicant vetuſta, quibus in nulla urbis noſtræ parte majora, eademque magis ornata, ſunt effoſſa, quam in ea quæ inter amniculos illos duos erat interjecta. Effoſſa ea ſunt patrum noſtrorum ætate, & multa quoque ſimul erant quæ effodi potuiſſent, niſi ædium fundamenta, illis impoſita, prohibuiſſent. Candida ſunt, & affabre elaborata duo quæ ex iis marmoribus in publico, extant, alterum epiſtylium, alterum arcus portio, utrumque ea magnitudine, arcus autem portio in tanta magnitudine ea curvaturæ parvitate, ut immanis arcus, & ampliſſimi ædificii partes cuncti qui inſpicant, fuiſſe agnoſcant. Haud ita procul reperta eſt a foſſoribus Inſcriptio, in qua verbum AEDIF. legitur, ſed dimidiata, ſic tamen dimidiata, ut Aurelio Antonino, & Lucio Vero Imperatoribus, id eſt anno æræ vulgaris ſecundum diligentes Chronologos, ut tardiſſime, 169. eorumque juſſu a Præfecto, aut Milite aliquo *Legionis XXII. Primigeniæ* Ædificium fuiſſe extructum, ut ab noſtratibus (6) explicatum eſt, non difficulter intelligatur. Num vero ad eandem quæ hic diutius conſederit, an ad aliam Legionem ſpectent marmora duo ſepulchralia, quæ ut noviſſime tunc reperta, in Supplementi ſui calce Marcheſius propoſuit, alterum ad juniorem militem, natione Dalmatam, alterum, magnitudine, & ornamentis inſigne, ad Primipilum Legionis pertinens, cum Legionis in neutro numerus, aut nomen appareat, divinare nemo poteſt. Sed horum alterum in agro, alterum extra antiqui, de quo loquimur, Fori terminos inventum ſuit, nimirum ubi Monaſterium eſt Sanctæ Claræ.

6. Quamvis enim legamus, priuſquam urbis noſtræ proferretur pomerium, foſſam olim, & mœnia fuiſſe ubi Templum nunc eſt

(1) apud Gruter. p. 975. 4. (2) Marmi Erud. Lett. 6. (3) Epiſt. Conſular.
(4) n. 8. (5) n. 6. & ſeqq. (6) Vid. Supplem. cit. l. 2.

eſt Sancti Blaſii, ab oppoſita autem plaga ubi Sacram modo videmus Ædem Sancti Antonii in Ravaldino, quæ antea fuerat Sanctæ Mariæ Majoris; tamen fortaſſe ne illuc quidem priſcis temporibus Fori perveniebat latitudo, a ſeptemtrionibus videlicet ad meridiem. Ab occidente autem ad orientem ſolem terminos duo illi quos ſupra (1) nominavi, definiebant amnicul. Cum enim dexter per latus ſiniſtrum flueret ejus campi, qui nunc urbis Forum eſt, & adverſo in latere Templum habet in quo corpus S. Epiſcopi Mercurialis, facile II. conditum eſt; in antiquo Sermone cujus verba Epiſtola II. (2) retulimus, ſacrum illud corpus *ſepultum eſſe* dicitur *non longe a Livienſi Urbe ultra Amnem*; igitur extra urbem. Siniſter autem amniculus ab oppoſita plaga urbem terminabat. Etenim cum ſicuti oſtenſum eſt Epiſtola IV. (3) pone ſacram Ædem flueret, Triadi Sanctiſſimæ dicatam, quæ Ædes Cathedralis tunc erat, & in qua propterea corpus S. Mercurialis I. Forolivienſium Epiſcopi primum fuerat ſepulturæ mandatum; cum igitur pone illam Ædem flueret, ipſa Ædes in vetuſtis, quæ ibidem laudavimus, Chronicis fuiſſe dicitur *extra, ac juxta civitatem prope flumen*.

7. Dum vero de antiquis urbis noſtræ terminis tum in latitudinem, tum in longitudinem hæc ſcribo, me abs te non puto reprehenſum iri, quaſi inter nimis anguſtos fines ipſam coarctarem. Neque enim ignoras quod Dionyſius tradidit Halicarnaſſæus (4), *urbes parvas morem fuiſſe condendi Priſcis*; credo, quia multo eſſent publici dominii, quam propriæ quiſque domus, & quod conſequitur urbis amplificandæ cupidiores, ut quam tanto facilius adverſus hoſtem tueri poſſent, quanto arctiore haberent gyro comprehenſam. Noſtri autem cives ut ditionem extenderint ſuam five per ſe, cum Rei Publicæ formam ſervarent, five per eos ex ſuis fere civibus qui ipſis præfuerunt, & quinque olim, aut ſex urbibus, oppidis autem amplius quadraginta imperitaverint, cum Tabula oſtendat, Bononi Hiſtoriis id confirmantibus, præfixa; hic commemorare non eſt opus. Sed potius quibus denique additamentis parvam olim urbem amplificaverint, videndum eſt.

8. Igitur cum ejus longitudo duobus, ut dixi, amniculis definiretur, id eſt non major eſſet, quam illa pars Æmiliæ viæ, quæ inter pontes duos interjicitur, quorum alter a Moratinis, alter a Pane accepit nomen, ſinguli ſingulis impoſiti amniculis, tam celebrem viam interſecantibus; adjectum utrinque magnum eſt additamentum. Scilicet hinc præter illum, quem paulo ante (5) diximus, campum, nunc Forum non modo urbis noſtræ, ſed totius propemodum Italiæ ampliſſimum, quidquid ad Portam uſque extenditur quæ orientem ſpectat; inde vero quidquid ad Portam uſque pertinet occaſum reſpicientem, veteri urbi paulatim additum eſt. Unde cauſa apparet, quare ædificia quæ a ſingulis iis pontibus ad ſingulas illas Portas Æmiliam continent viam, Suburbia dicta fuerint, & adhuc dicantur. Ad horumque ſimilitudinem, quæ duas alias ipſas quoque bene amplas longaſque vias comprehendunt, a Foro ad totidem Portas ducentes, quæ videlicet ad meridiem eſt, & quæ ad ſeptemtriones converſa, Suburbia a Forolivienſibus vocantur; quando alia via, Equitum olim dicta, quamvis a Foro ipſa pariter incipiat, & ſiqua alia, ampla ſit, nec minus longa, quam Æmiliæ pars illa, ipſi ferme parallela, quam dixi inter duos pontes contineri, nunquam Suburbium appellata eſt, aut appellatur, nimirum quia non addita fuit veteri urbi, ſed ab eadem fuerat comprehenſa.

9. Nunc priuſquam cauſas peculiarium nominum Suburbiorum quatuor perquiram; de altero quem paulo ante memorabam, amniculorum ponte nonnulla ex me quæri poſſe, ſcio. Nam qui alias (6) de altero illo ſatis ſcripſerim, & ab Romanis, cum Æmiliam munirent viam, impoſitum eſſe, confirmaverim; cur non ab iiſdem eodem tempore, eandemque ob cauſam hunc quoque alterum impoſitum fuiſſe putem? Ego vero id quidem puto, nec tamen pro certo affirmo, ut qui neque ullis in manu exaratis Chronicis, nedum per typos editis libris

(1) n. 5. (2) n. 8. (3) n. 11. (4) Origin. five Antiqu. Roman. l. 1.
(5) n. 6. (6) Epiſt. II. n. 8. & Epiſt. IV. n. 11.

libris ejus rei mentionem, aut indicium offenderim, neque cum paulo ante ætatem meam ad Pontem hunc ipſum Panis illud exſtructum ſit Publici Palatii latus quod meridiem ſpectat, ab iis qui tunc vivebant, & mecum diu vixerunt poſtea, audivi unquam, in jaciendis altis ejus ædificii fundamentis lapides repertos eſſe, quales, ut in altero illo Ponte videmus, procul dubio debuiſſent, ſi pons, aut fundamenta pontis, ab Romanis conſtructi, ibi olim ſubfuiſſent. Quin legere potes apud Bonolum (1), Pontem Panis ab Scarpetta illo I. Ordelaffio ædificatum; & alveo amniculi tunc videlicet cum in Canalem converſus fuerat (vel potius antea) impoſitum, corruiſſe, itaque A. 1214. a Forolivienſi Prætore eſſe reſtitutum, ut lapis oſtendit Palatii proximo parieti affixus. Qui tametſi id factum doceat *ad honorem & publicam* Civitatis *utilitatem*, non tamen marmoreum pontem fuiſſe, perhibet, nec vero credibile eſt, ſed veriſimilius lateritium tum quando ab Ordelaffo fuit ædificatum, tum quando poſtquam corruerat, a Prætore eſt reſtitutus; ut omnibus, & conditione in primis eorum temporum penſitatis, ligneum ante Ordelaffum fuiſſe, credam. Porro in eo lapide ſculpta Inſeriptio cum uti a Bonolo (2) deſcripta eſt, Prætorem illum ſic proponeret, ut qua ex domo eſſet, intelligeret nemo; denique cum huc ſeceſſiſſem æſtate anni 1742. & alia quærerem, forte accidit, ut in hunc lapidem conjicerem oculos, & cum propter antiquam litterarum formam, verborumque compendia fieri non poſſe perſpicerem, ut ſiglas notaſque in lapide altius poſito ſatis dignoſcerem; ectypum mihi exemplum molli gypſo appreſſo, & mox ſiccato parandum curarem. Quid quæris? Vix inſpexeram, cum præclare cognovi, Prætorem illum *Guarinum*, ut legerant, *de Scovicale*, fuiſſe legendum *de Sancto Vitale*, id eſt de nobiliſſima Gente quæ etiamnum Parmæ ornamentis omnibus conſpicua floret, cognomento italico *Sanvitali*. Quod autem mihi, idem cunctis viſum eſt Litteratis tum qui ſimul aderant, Amicis, tum qui poſtea apud me inſpexerunt; ut propterea mirabundi in libello quodam, hic perpaucis poſt annis edito; traditum viderint, ad illud uſque tempus quo is libellus prodiit, perperam noſtrates in eo lapide legiſſe *de Scovicale*, cum legere *de Sancto Vitale* (id nimirum quod ſe mecum antea legiſſe, & pervulgaſſe, ſciebant) debuiſſent. Verum ne propter iſtiuſmodi nugas a propoſito digrediamur; tu, cum redieris, exemplum, quod dixi, meis in ædibus aſſervatum, fac inſpicias, & ſiquid præterea quod me fugerit, qua es peritia, & diligentia, animadverteris, me doceas. Tunc etiam videas, velim, an recte cenſeam, Pontem de quo loquimur, lateritium tunc fuiſſe, ut lateritium illum quoque alterum fuiſſe; non eſt cur dubitem, quem olim eidem amniculi alveo ibi impoſuerunt; ubi a Foro initium capit Equitum via, Equitum propterea Pontem in Chronicis appellatum, in Documento autem, ad annum 1294. ſpectante, quod in Tabulario extat Monaſterii S. Mercuriali, *Arcum* etiam *Fluminis* dictum; Bonamicus enim quidam nominatur *contratæ S. Thomæ Apoſtoli prope Arcum Fluminis*, cujus Apoſtoli Templum, nunc S. Caroli ſcis vocari, & quam proximum eſſe illius initio viæ. Arcum igitur, ſeu Pontem hunc lateritium fuiſſe, commonſtrare videtur fornicata illa quaſi ſubſtructio, ex lateribus conſtans; cui paries impoſitus eſt dexter ad initium ipſum ejuſdem viæ. Veri enim ſimile eſt, huic quoque Ponti, aut magnæ ſaltem ejus parti idem quod alteri, longo temporis decurſu accidiſſe, ut corrueret, nec tamen iis qui reſtituerunt, viſum eſſe in priſtinam altitudinem reſtituendum, tum quia operæ pretium non eſſet, tum ne hic, ut in Panis Ponte reſtituendo contigerat, via acclivis fieret, & ſe in minime neceſſarium culmen attolleret.

10. De Suburbiorum autem, Portarumque ad quas ſingula eorum pertinent, appellationibus ſic exiſtimo, duarum cauſas paulo facilius credi poſſe, quam reliquarum. Nam qui Ravaldini Portam, &, quod conſequitur Suburbium ſic dicta velint quod ad Ravaldinum caſtellum ducerent, haud diſſimilem apud alias quoque Civitates in ſuis quibuſdam Portis appellandis conſuetudinem ſpectare videbuntur. Et

(1) Iſtor. di Forlì l. 3. (2) Ibid.

Et Suburbium S. Petri ſiquis forte id nominis traxiſſe, mecum ſuſpicaretur, ab adſito S. Petri Templo quod vocant in Scoto; noli propterea quod nunc Ædiculam eſſe, videas, minus credere ejuſmodi ſuſpicioni. Ex antiquis enim Documentis (1) conſtat, anno 1170. cum aliis Templis *Parochialibus* fuiſſe recenſitum, quin ejus, ut videtur, Rectorem nomen ſuum ad hunc modum olim adſcripſiſſe, *Presbyter Tedericus baſilicæ S. Petri in Scoti inter-fui, & ſubſcripſi*. Non me fugit, Viros in perantiquis Chartis verſandis exercitatiſſimos animadvertiſſe, in iis *ſplendidum baſilicæ nomen nonnunquam tenuibus quoque fanis tribui*. Quod etſi quis contenderet in iſto quoque accidiſſe; non ille tamen certa inficiari ratione poſſet, *Parochiali* dignitate quam ad annum uſque retinuit 1464. (2), vel iis temporibus fuiſſe præditum circa quæ contigerit, ut Suburbium illud urbi adderetur, & ab ipſo quo nullum propius tunc habebat, Templo nomen acciperet. Sed quas caufas proferunt, cur Sclavoniæ, & Gottognorum Suburbia ad hunc modum ſint appellata, quanam ratione tueamur, ſi quis forte ajat, videri ſibi non eas eſſe quæ pari facilitate admittantur propterea quod primæ ad retruſa adeo pertineant tempora, ut nullius æqualis Scriptoris teſtimonio, nullo idoneo veterum Documentorum indicio poſſint comprobari; alteræ autem cum aliæ ab aliis adducantur, vel ob hanc ipſam varietatem dubiæ fiant? Et ſane; ut primas libentiſſimi ſeponamus, nihil ex ea in qua ſunt, opinione detrahentes, & ſecundas tantummodo perpendamus; ſi noſtrates eam appellationem inde eſſe ortam volunt quod Gothorum pars locum illum incoluerint, tunc videlicet cum Ravennæ degebant eorum Reges, & fuiſſe ab eo uſque tempore, id eſt a ſæculo V. aut VI. ad noſtra ſervatam, & propterea *Gottognorum* Suburbium ſcribunt; non poſſunt iidem cum de Cotignolæ ædificatione agitur, id oppidum, ut alias (3) retulimus, dicere, ſic fuiſſe nominatum, quia Forolivienſes illuc miſſi anno 1276. ex ſuburbio hoc eſſent, quod ubi ea de re loquuntur, ſcribunt *Cotognorum*. Sed & hæc extra controverſiam non eſſe, tunc pro veri ſtudio faſſi ſumus, ut illam a Gothis denominationem *Gottognorum* per tot ſæcula conſervatam eſſe, ex vetuſtioribus tabulis non apparere, aut nobis certe, in iis quærentibus, nuſquam occurriſſe, ingenue fatemur. Illud occurrit potius quod mihi occaſionem præbuit longe aliam ſuſpicandi originem nominis Cotognorum. Quam ſuſpicionem, qualis ea cunque eſt, ut pridem cum Academicis noſtris, ſic tecum modo communicabo, ſperans, non minus facilem, ſimplicemque, &, quod conſequitur, veriſimilem tibi fortaſſe videri poſſe, quam paulo ante communicatam, ut cum illis pariter, de cauſa nominis Suburbii S. Petri. Scilicet Documenta extant plura, in quibus mentio fit de *fundo, qui vocatur Cotonieto*, de *fundo dicto Cotogneto*, vel *Cotogneti*, & de *Codigneto*. Tria leges in Marcheſii Supplemento (4) quorum primum ad annum attinet 962. alterum ad 1160. tertium ad 1189. Et erat quidem is fundus extra urbem; ſed extra eam campus etiam erat qui nunc eſt Forum, nedum qui non ita procul ab eo campo ſiti erant fundi ad eam plagam de qua nunc loquimur, nempe ad orientem ſolem. Quos inter fundos cum eum quoque fuiſſe, conſtet, qui dicebatur *Plegadicius*, intra urbem poſtea concluſus, ut Templum olim, & Xenodochium ſignificabant dicta S. Mariæ *in fundo Plegadicio* (5), & vel magis quod ipſe in antiquis Chartis legiſſe memini, *S. Maria de Pace fundi Plegadizi*, huic autem fundo contiguum fuiſſe fundum *Cotonietum*, ex primo illorum quæ indicavi, Documentorum appareat; procli-ve eſt ſuſpicari, ab hoc fundo intra urbem ſimul comprehenſo, & fortaſſe magnam novi Suburbii partem faciente, Suburbii nomen eſſe ortum *Cotognorum*, ut italice cydonias malos, quarum plurimis ille fundus eſſet conſitus, appellamus, & quemadmodum *cotonea* mala, Plinio teſtante (6) Latini vocabant, ita nos quoque *cotogni* vocamus earum poma.

11. Ve-

(1) Marcheſi Supplem. l. 3. & l. 2. in fin. (2) Ibid. l. 8. (3) Epiſt. VIII. n. 4.
(4) l. 3. (5) Vid. Supplem. cit. l. 4. ad A. 1294. & l. 11. ad A. 1541.
(6) Nat. Hiſt. l. 15. c. 11.

11. Verum ut Suburbia hæc quatuor neque omnia, cum veteri ſunt urbi addita, eodem tempore ad eam quam nunc videmus, longitudinem producta ſunt, nec quæ inter Suburbium & Suburbium comprehenſæ ſunt areæ ſimul, ſed deinceps, domuum, Templorumque ædificationibus excoli potuerunt; ſic alius alio tempore ambitus eſſe debuit totius urbis. Attamen cum anguſtiore fuit ambitu, pluribus inſtructa erat Portis, quam cum, ut modo eſt, ampliore. Etſi enim Merloniam quam vocabant Portam non adnumeres, quippe quam, cum Ravaldini Suburbium in longitudinem auctum eſt, in Ravaldiniam Portam mutarunt; Valeriana tamen, & quæ Sancti Blaſii primum, deinde cum ampla quæ ad eam pertinebat, via producta, & ipſa ulterius translata eſt, Sanctæ Claræ dicta (ut de alia ſileam, quæ *della Rotta* appellabatur) occluſæ poſtea ſunt, ut ne veſtigium quidem ſuperſit.

Qui vero muri, aut quod vallum, & foſſa urbem ad ſeptemtriones, & ad meridiem tunc munirent, cum amniculi ad orientem, & occidentem ſolem muniebant, incertum eſt. Vix memini in Documentis ad annum ſpectantibus 1189. hæc legiſſe, *ab uno muro Civitatis uſque ad alium*, *ſicut Civitas antiquitus fuit conſtructa*, in aliis autem mentionem *Foſſati Veteris*. Poſtea vero quam abductis alio amniculis urbs amplificata eſt, & muris cinctam, & perducta extra hos foſſa inſtructam fuiſſe, conſtat. Neque enim niſi hæc omnia jam fuiſſent; certe muri dirui, vallum demi, foſſæ expleri ante finem ſæculi XIII. jubente Pontifice, qui Italus haud erat, non potuiſſent: quam calamitatem Cæſena quoque (1) tum ferre coacta eſt. Et Forolivienſes quidem ineunte ſæculo XIV. reſtituere muros cœperunt. Sed aut alio ex alio impedimento ſuborto, non perfecerunt, aut, quod credibilius eſt, eorum partem ſic diruerunt longi temporis injuriæ, ut anno 1472. cum ex dimidio circiter deeſſent, a Pino Ordelaffo, additis inſuper propugnaculis refecti ſint: quanquam ne tunc quidem ab omni parte perfecti eſſe credendi ſunt, ſi poſt duos & viginti annos refici ad æqualem, ne dicam ad majorem, tractum, & pinnis inſtrui debuerunt; utrumque enim lego in libris Chronicis. Pinus autem Arcem Ravaldiniam, a Petro Cardinali Bituricenſe ante centum annos jam inchoatam, ſicut Bonolus quidem (2) ſcripſerat (nam quomodo idem confirmare Marcheſius (3) potuerit, minime video, qui tradiderat (4), ab Ægidio Cardinali Sabinenſe duodecim ante annis non inchoatam, ſed & impenſis non modicis fuiſſe perfectam) eam, inquam, Arcem Pinus ſic amplifiavit, & longe magis quam erat, munitam reddidit, ut inter primas Pontificiæ ditionis iis temporibus cenſeretur. Antea vero quam illa inchoaretur, Arx jam erat altera ad Portam S. Petri, cum Ægidio Cardinali, Pontificis Legato, ſe Foroliavienſes dediderunt A. 1359. Tertiam autem poſtea ad Sclavoniæ Portam ædificavit Balthaſar Cardinalis Coſſa A. 1407. His duabus Arcibus partim hominum, partim etiam temporis injuriæ; Ravaldiniæ vero non niſi temporis obfuere intra hos annos ducentos quinquaginta. Quam ob rem, & ob ejus amplitudinem factum eſt, ut ab illis vel Arcis nomine amiſſo, hanc unam Arcis vocabulo adhuc appellemus.

12. Priuſquam urbs amplificaretur, & magna murorum corona, atque Arcibus muniretur, forum quidem habuit amplum, quod nunc campum vocitant Cathedralis Baſilicæ: quo in campo fuiſſe Prætoris Palatium vel anno 1276. ex ſummo Chronicorum librorum conſenſu liquet. Sed multo amplius, quo nunc utimur, Forum extra urbem, ut ſupra (5) indicatum eſt, in modum patebat agreſtis campi, qui dicebatur Vinea Abbatis propterea quod ad Monaſterium attinebat S. Mercurialis, cujus Præſul ſive Monachis præeſſet, ut ante finem IX. ſæculi ex vetuſtiſſimo Documento præfuiſſe conſtat, iiſque Cluniacenſibus, ſive, ut diu poſtea priuſquam ibi conviverent Vallis Umbroſæ Monachi, non præeſſet, Abbas ſemper eſt appellatus. Itaque Sacra ejus Monaſterii Baſilica, huicque addita circa annum 1180. ea Turris quæ non ob ſummam dumtaxat altitudinem

(1) Marcheſ. Supplem. cit. l. 4.
(2) Iſtor. di Forlì l. 7.
(3) Supplem. cit. l. 6. ad A. 1372.
(4) l. 5. ad A. 1360.
(5) n. 6.

nem, verum etiam ob externæ, internæque ſtructuræ elegantiam vel his temporibus ſpectabilis eſt, ut campum antea, ſic poſtea Forum exornarunt. Cui ab oppoſito latere ornamento fuit Palatium Publicum, ab Ordelaffis præſertim exædificatum ſæculo XV. non ſine altis porticibus, quarum columnæ ut lateritiæ ſint, artificio tamen commendantur. Palatii turrim quis primus extruxerit, legiſſe, in præſentia non memini. Sed ante ea tempora extiterit, neceſſe eſt, ſi anno 1385. ut in Paduanii Chronicis vidi, & confirmat Bonolus (1), horologium in ea collocatum fuit. Turribus præterea, nonnullis etiam prææaltis, domus quoque potentium civium paſſim inſtructæ, ſiqua in alia, in noſtra urbe olim conſpiciebantur, nedum Sacræ Ædes. Harum vero Turres ſuo quæque elaborato in coni modum pinnaculo ornabantur, ut in paulo vetuſtioribus adhuc videmus. Nam quod in quibuſdam nunc deſit, caſu aliquo factum eſt, qualem de ſua ad A. 1433. in Chronicis indicavit Magiſter Hieronymus de Burſellis ex Prædicatorum Familia.

13. Præter maximum de quo dictum eſt, Forum, areas urbs noſtra habuit, habetque complures. Nam præter eam quam ad Cathedrale Templum commemoravi, alias adhuc, & præſertim quatuor ante Cœnobia totidem, a ſæculo uſque XIII. patentes, videmus. Cœnobia ea ſunt Eremitarum S. Auguſtini, Servorum S. Mariæ Virginis, & Familiarum tum S. Franciſci, tum S. Dominici: quamquam Eremitæ illi exeunte eo ſæculo, & quos poſt illos nominavi, haud multis, quod ſciam, ante luſtris urbem incoluerunt, cum ex Familiis quas poſtremo dixi, altera eodem ſæculo non ita multum progreſſo, altera autem, id eſt S. Franciſci, medium facile prætergreſſo in urbe fuerint. Sic autem loquor propterea quia etſi Breves quas vocant Litteras, eaſque autographas, legerim Innocentii IV. datas Lugduni XII. Kal. Maii Pontificatus anno VII. quibus Litteris facultatem ei Familiæ confirmat jam antea ab Apoſtolico Legato conceſſam, *habitationem*, quæ *extra* Civitatem *Forolivienſem* erat, *transferendi intra Civitatem eandem*; tamen cum authenticum Documentum attendo, a Marcheſio (2) memoratum, ex quo apparet, anno 1266. necdum fuiſſe id Cœnobium exædificatum; non difficile intelligo, jure a Bonolo (3) diſſentire Marcheſium, cum longe aliud ſit poſſe, aliud efficere. Cæterum quod in areis quæ ante Cœnobia ſunt Familiarum iſtarum, deeſt, in reliquis minime deſideratur, ut Palatiis denique, ſicut aliæ plures urbis partes, & magnificis Ædibus ſint exornatæ.

14. Sed inter majores areas quæ intra amplificata mœnia relictæ fuerant, non omittenda eſt quæ Epiſcopi Vinea olim dicebatur, ubi Epiſcopales Ædes, quas alibi alio tempore fuiſſe, legimus, denique, ut adhuc videmus, exſtructæ ſunt. Verum præ his quæ in Canonicorum Tabulario, in aliiſque poteris invenire, dignum illud quod inquiras exiſtimabis; neque enim ego niſi in Excerptis quibuſdam ex eo Tabulario vidi; ſcilicet in Documento ad annum ſpectante 1193. mentionem fieri trium Forolivii Epiſcoporum, quorum nomina in horum Catalogo ante Alexandrum I. qui poſt eos extitit, nuſquam reperiuntur; ſunt autem Rainerius, Tedericus, & Oddo. Cujus Oddonis, & quidem ut Forolivienſis Epiſcopi, A. 1021. nomen in Excerptis aliis video ex Tabulario Archiepiſcopalis Eccleſiæ Ravennatis (4). Quin etiam in iiſdem (5) Rodulphum legi Forolivi Epiſcopum qui Ravennati interfuit Synodo ſub Arnaldo Archiepiſcopo A. 1016. Nunc ſi in Epiſcoporum noſtrorum Catalogo, quem Marcheſius exhibet in calce Supplementi ſui, mecum animadverteris, inter Ubertum qui A. 962. & Joannem qui A. 1072. Eccleſiæ noſtræ præerant, neminem ſcribi; facile intelliges, Rodulphum, & Oddonem in longo illo intervallo eſſe addendos: num vero etiam Raineriium, & Tedericum, in medio relinquo. Sunt enim & alia intervalla ſupra Ubertum, & infra Joannem ad Alexandrum uſque, ad quæ referri ab iis poſſint qui ſciant, quo anno Epiſcopi fuerint; nam fuiſſe, prima Excerpta oſtendunt; inter-

(1) Iſtor. cit. l. 7. (2) Supplem. cit. l. 4. (3) Iſtor. cit. l. 3.
(4) N. 3243. (5) F. 2333.

valla autem ut alia interdum breviora eſſe poſſint, alia longiora, & ratio monſtrat, & res ipſa confirmat: vides enim in Catalogi ea parte perlegenda quæ ad propiora nobis attinet ſæcula, eoque minus erroribus obnoxia eſt, accidiſſe, ut modo tres intra annos, imo intra duos, Epiſcopos tres haberemus, alias ut eundem ad triginta annos, aut eo amplius. Quod ſi Deus noſtrum omnium annuat votis; multo ſerius nos deſeret is qui Forolivienſi Eccleſiæ nunc præeſt (1) ea probitate, eaque ſimul Prudentia quæ ex doctrina exiſtit, & ex prævia in graviſſimis rebus exercitatione, ornatus, ut cum jam diutius, quam Deceſſorum, quod ſciamus, quiſquam, præfuerit, nemo tamen ſit cui videatur ſatis longo tempore præfuiſſe.

15. Excerpta illa Ravennatia, quæ ſummæ erga me Humanitati debeo Caſinenſis Præſulis Eruditiſſimi Zinannii, non illud ſolum quod ad Epiſcopos eos noſtros attinet, me docuerunt, cum Catalogo de quo dixi, eorum nomina, & tempora conferentem, verum etiam quædam unde Catalogi chronologia fortaſse poſset exactior reddi. Huc adde, Prætorum nomina Forolivienſium, in quibus perquirendis minus ſoliciti fuiſse videntur noſtrates, me ad duodecim in iiſdem Excerptis animadvertiſse omnia inter annum primum, & nonageſimum ſecundum ſæculi XIII. ſuo quodque anno adnotata: quæ tibi alias, ſi volueris, libenter ſingula deſcribam. Sed noſtratibus, mihique adeo ipſi ignoſcendum eſt, ſi propter plura urbis, nonnunquam pene totius, incendia, pleraque abſumpta Majorum monumenta ad Hiſtoricos noſtros, multoque minus ad me pervenire non potuerunt. Namque ut illud omittam incendium quod A. 1089. creditur accidiſſe; aliud ex vetuſtis Documentis contigiſſe intelligitur A. 1126. aliudque A. 1383. Memorabile autem præ cæteris fuit quod inter hæc duo, anno videlicet 1173. impiorum hominum ſcelere excitatum, adeo ſe extendit, ut Templa ferme omnia, nedum proximas domus comprehenderit, &, quod ad propoſitum noſtrum vel magis attinet, Epiſcopi Ædes, & Monaſterium S. Mercurialis, ut Chartas antiquiſſimas, quæ utrobique, & in Monaſterio præſertim, aſſervabantur, conſumpſerit. Sed anno quoque 1276. igne ab Ordelaffis, & Orgoglioſis injecto, Publicum Prætoris Palatium conflagravit. Quin poſteaquam Ordelaffi, qui jam tum Civitatis imperium aucupabantur, eo denique potiti eſſent, inſequenti ſæculo cum Franciſcus ex ea Gente dominaretur, tabulas quas poſt graviſſimum illud incendium Monaſterium, ut potuit, rurſus coegerat, rurſus ipſe combuſſit; ut, quod Paduanius in Chronicis ad A. 1359. adnotavit, Legatus Pontificis, recepta Civitate, mox cogere debuerit, ſiqui forte aliquarum ex iis tabulis exempla haberent, ut ii Monaſterio traderent. Ad incendia caſus acceſſerunt prope innumeri, cum cives alii aliis partibus addicti, eoque inter ſe diu, ac ſæpius dimicantes, modo has, modo illas domus funditus evertebant, modo alio emigrabant: vel cum tabellionum hæredes quas diligenter ſervare debuiſſent tabulas aut inſcitia, aut dolo, aut longi temporis oblivione intercidere ſinebant; neque enim ante annum denique 1588. Tabularium Publicum inſtitutum eſt, quo tabulæ omnes inferrentur. Itaque jam diu ſublatis cauſis fere omnibus propter quas antiquiores Chartæ perierunt, multo facilius erit Poſteris ea cognoſcere quæ his poſtremis ſæculis acciderint, quam ſuperioribus fuerit Hiſtoricis noſtratibus illa reperire quæ vetuſtiſſimis temporibus hic contigerunt. Quorum utrumque in ſcribendis ad te propediem Litteris experiar, de quibuſdam excellentibus noſtris Civibus tum magis, tum minus antiquis nonnulla additurus. Vale.

(1) Thomas Taurellus Forolivienſis.

EPI-

EPISTOLA ÆMILIANA X.

NUnc Epiſtolam (1), quam ad Marcheſium Equitem, Sigiſmundi Equitis, & Hiſtorici filium, anno miſi 1729. in manum ſumens, & quæ de Cornelio Gallo, & de Flavio Blondo, te audiente, inter Academicos noſtros non ſemel diſſerui, memoria repetens, accipe quæ de utroque ad eam Epiſtolam ſum additurus. Quod tanto preſſius faciam, quanto plura eorum quæ tunc ſcripſi, aut diſſerui, interea contigit, ut a Viris Eruditiſſimis confirmarentur.

2. Primum omnium, ut quo de Gallo in Academia verba facerem, omnes intelligerent, dedi operam, ut cum Galli circa eadem tempora plures fuerint ab Antiquis Scriptoribus memorati, cæteri ab noſtro, qui Poeta eximius, & primus Ægypti Præfectus fuit, non difficile internoſcerentur. Viri enim Doctiſſimi nominis ſimilitudine decepti ſunt. In quibus eſſet primo loco ponendus Servius, ſi, de noſtro loquens, hæc verba in Eclogam X. Virgilii ſcripſiſſet, *Hic eſt Cajus Aſinius orator, Aſinii Pollionis filius*. Sex enim hæc poſtrema verba eo libentius credidero, ab imperita manu in Servii contextum fuiſſe intruſa, quod Voſſius (2) in ſuo exemplari defuiſſe, teſtatur. Nec ſane Servius is erat, qui aliam eſſe Corneliam Gentem, aliam Aſiniam, poſſet ignorare, & Aſinium hunc, non Auguſto, ſed Tiberio imperante, ut eſt apud Tacitum (3), mortem obiiſſe. Contra autem Paſſeratius, cum de Cornelio quodam Gallo quem in Peruſino bello periiſſe ſciebat, interpretaretur Propertium (4), neſcio quomodo verſus & ejuſdem Poetæ, & Ovidii, manifeſto ad noſtrum pertinentes, ita protulerit, quaſi ad illum mortuum in Peruſino bello attinerent; quando, ut alia omittamus, conſtat, Peruſinum bellum decem annis ante quam Ægypti potiretur Auguſtus, eique Gallum præficeret, contigiſſe. Neque magis ſcio, quomodo ibidem cum de Gallo Ægypti Præfecto Servium laudaſſet, hæc continuo ſubjecerit, *Fuit & alter Gallus Cornelius Ægypti præfectus*, & de hoc eadem retulerit quæ Servius de ſuo. Nonne hic de uno duos, ut paulo ante de duobus Corneliis Gallis unum, videtur feciſſe? Niſi enim quem Propertius ibi, & quem Servius nominant, pro uno accepiſſet; non potuiſſet illud continuo adjicere, *fuiſſe & Alterum Gallum*, id eſt ſecundum; nam mox cum alium proponat, *Tertium* dicit. Cum hæc igitur ne quis cum Paſſeratio falleretur, attigiſſem; tum alia addidi ne quem Caſauboni auctoritas in errorem traheret, qui in ſuis tum in Strabonem, tum in Suetonium Adnotationibus de duobus pariter, id eſt de noſtro Cornelio Gallo, & de Ælio Gallo unum fecerat eo faciliori errore, quod uterque Ægypti Præfectus fuit; ſed Cornelius Gallus omnium primus, Ælius vero Gallus tertius, cum ſecundus fuerit inter eos interjectus Petronius. Quæ ſeries ipſa, cum peculiaribus ſingulorum geſtis, a Strabone (5) uno eodemque loco propoſita, ſi ab eo Strabonis Iterprete paulo attentius fuiſſet inſpecta, Cornelium, & Ælium unum eundemque non credidiſſet, ut neque alii Claro Scriptori in mentem veniſſet ſuſpicari, ab iis qui Strabonem olim deſcripſerant, forte, aut incaute truncatum Cornelii nomen in Ælii nomen tranſiiſſe. Cur enim tot aliis locis qui ad Ælium attinent, cum truncaſſent; illo uno qui revera ad Cornelium ſpectat, integrum deſcripſiſſent? Imo cur librarii cæteri in iis qui pertinent ad Cornelium, numquam mutilaſſent; in iis au-

O 2 tem

(1) Epiſt. I. (2) De Hiſtoric. Græc. l. 2. (3) Annal. l. 5.
(4) in Eleg. 21. l. 1. (5) De ſitu Orbis l. 17.

tem qui ad Ælium ſive apud Plinium (1) latine, ſive apud Joſephum (2), & Dionem (3) græce, ſemper Ælius, Αἴλιος ſcripſiſſent? Quæ cum attendo, non miror, præter unum Jo: Albertum Fabricium (4), alium neminem, quod meminerim, Doctorum Virorum qui poſt Caſaubonum res has attigerunt, ipſi eſſe adſtipulatum: quin Voſſius ipſe, qui rem primum (5) in medio reliquerat, a Caſaubono poſtea (6) non obſcure diſſenſit. Apertiſſime autem diſſenſere Henricus Valeſius, uterque Gronovius, Scherpezeelius, Spanhemius, Grævius, Burmannus, alii, quorum tunc libros ſingulorum diſerte indicavi.

3. Sic Gallo noſtro ab iis quibuſcum facilius confundi poterat, aut confuſus fuerat, ſejuncto (quis enim qui illius exitum ſciat, aut a Gallo Luperci fratre (7), aut ab illo Plinii (8) Cornelio Gallo, quorum alter in caſtris cecidit, alter vero in venere obiit, non continuo diſtinguet?) proclive deinde fuit quæ perperam noſtro, aut quæ recte tribuerentur, demonſtrare. Tributum autem fuerat, quod primus Romana arma in Arabiam intuliſſet, & quod primum ejus auſpiciis, aut certe eo Ægypti præfecto, ex Muris portu centum & viginti mercatoriæ naves ad Indiæ tractus enavigarint. Hæc autem ad Ælium Gallum, non ad Cornelium, referenda eſſe, ex Strabone (9) liquet: quin etiam quod ad Arabicam illam Ælii Galli expeditionem attinet, ex Plinio (10) quidem, & Dione (11) confirmare licet; nam quod ex Galeni quoque libro de Antidotis addebat Valeſius (12), majorem Viri Doctiſſimi diligentiam deſidero, cum in eo libro (13) Galenus utique *antidotum* deſcribat *Ælii Galli, qua Cæſarem liberavit*; ſed cujus Ælii, non modo an illius qui Arabiam primus invaſerit, toto eo libro ne verbum quidem. Contra vero jure meritoque Cornelio Gallo tribuitur quod *Heroum urbem quæ defecerat, cum paucis* copiis ipſe *recepérit*, & quod *in Thebaide ſeditionem propter tributa, exortam facile compeſcuerit*; utrumque enim Strabo (14) diſerte teſtatur. Cujus hæc verba ultima ut minime favent iis qui Thebas illas, unde Thebaidis nomen eſt ortum, ab eodem Gallo funditus everſas eſſe, non dubitant, ſic neque alia tantum favent, quantum putant, ubi paulo ſuperius, tunc *vicatim habitari* eam urbem (Thebas) dixit, & *nonnulla ejus veſtigia ſervari*; continuo enim addit quæ magnitudinem declarant, *longitudinem quidem LXXX. fere ſtadiorum, & eſſe in ea templa quam plurima, magna ex parte a Cambyſe mutilata*. Cur enim qui antiquius excidium memorat, recentius omiſiſſet? & ſi, Cornelio præfecto, immani iſta fuiſſet amplitudine, quæ olim, ut eſt apud Tacitum (15) ſeptingentis millibus hominum qui arma ferre poſſent, conveniebat; quomodo tam facile diruta eſſet? Malim igitur Strabonem ſecundum ea quæ Ammianus (16) ſcripſit, interpretari, a Pœnis primum oppreſſam, deinde poſtquam reparata fuerat, a Cambyſe (quod vel melius mox oſtendam ex Plinio) peſſumdatam, antiquiſſimæ ſuæ magnitudinis veſtigia quidem ſervaſſe, cives autem inter hæc, & circum, longe minori ſemper numero, quaſi per vicos habitaviſſe, itaque ipſos magis fortunis, quam urbem ædibus, everſos fuiſſe a Cornelio Gallo, quem proprie ibi locutus Ammianus *exhauſiſſe*, ait, *civitatem, plurimis* (ſi credere hoc tamen licet (17)) *interceptis*; ut propterea *furtorum arceſſeretur*. Ad Cambyſem igitur refero quod alii ad Gallum ex Juvenale (18)

> *Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis*;

ad Gallum vero quod iidem ex Pauſania (19) ita proferunt, quaſi ſcripſiſſet, Thebas *ad nihilum redactas*; cum ego ex Loeſcheri interpretatione ſic legam, *Quæ vero opibus olim valebant, Thebæ Ægyptiæ, & Minya, tum Orchomenus, jam minus habent ad felicitatem, quam qui re eſt mediocri homo privatus*.

4. Nec

(1) Nat. Hiſt. l. 6. c. 28. (2) Antiquit. Judaic. l. 15. (3) Rom. Hiſt. l. 53.
(4) Biblioth. Lat. l. 1. c. 14. (5) l. 2. cit. c. 6. (6) De Poetis Latinis.
(7) apud Propert. (8) Hiſt. cit. l. 7. c. 55. (9) l. cit. 17. & 2.
(10) Hiſt. cit. l. 6. c. 28. (11) l. cit. 53.
(12) apud. Gronov. ad Amm. Marcellin. l. 17. c. 4. (13) c. 1. (14) l. cit. 17.
(15) Annal. l. 2. (16) Geſtar. Rer. l. 17. (17) Vid. infra, n. 6.
(18) Satyr. 15. (19) De tota Græcia l. 8.

4. Nec vero facilius crediderim quod Cornelio Gallo tributum legi ab nonnullis ſequiorum ſæculorum Scriptoribus, obeliſcos everſarum Thebarum ab eo Romam eſſe miſſos. Proclivius eſſet aſſentiri, niſi Strabonis ipſius, id eſt Tiberii ætate inter vetera *Thebarum magna veſtigia manſiſſent ſtructis molibus litteræ Ægyptiæ*, ſicut a Tacito, Germanici iter deſcibente (1), traditum eſt. Quin manebant etiam Veſpaſiani tempore, cum Plinius (2) de obeliſcis verba faciens, a Thebaicis initium duxit. *Obeliſcus eſt Thebis*, inquit; ſequor enim libentius qui ſic legerunt, lectionem comprobante quod paulo poſt dicit, *Sunt & alii duo*, & quod de primo ait, *admiratione ejus effectum eſſe, ut cum oppidum id expugnaret Cambyſes rex, ventumque eſſet incendio ad crepidines obeliſci, extingui ignem juberet molis reverentia, qui urbis nullam habuerat*. Ammianus (3) autem, qui ſæculo, ut noſtri, ſcribebat IV. ſe Thebis *obeliſcos vidiſſe plures*, teſtatur, *alioſque jacentes, & comminutos*. Quod ſi præter eos quos memoravimus, alii, ut in tanta urbe, fuiſſent, qui a Gallo miſſi eſſent Romam; vix credi poſſet, Plinium, de obeliſcis qui jam tum Romæ erant, ita ſcribentem (4) ut a quo, & unde advecti eſſent fere ſinguli, non omitteret, ipſamque Ammianum ferme idem facientem, & maximum omnium, ſuo tempore importatum, addentem, & Thebas, ut diximus, & Gallum eodem loco, nec verbis pauciſſimis, commemorantem, nullam mittentis Galli, nullam a Thebarum urbe avecti obeliſci injecturos fuiſſe mentionem.

5. Contra vero ſunt quæ Cornelio Gallo negare poſſit nemo, ut quod accepto a Pinario Scarpo exercitu Parætonium ſubito occupaverit: quod M. Antonium ad Parætonii murum accedentem cum magnis & navalibus, & terreſtribus copiis primum ne ſuos blanda oratione corrumperet, tubarum cantu opportune imperato, ut Antonium audire nemo poſſet, deinde eruptione facta, inde repulerit; quod illius naves in portum illexerit, moxque per latentes antea ſub aquis, attractas catenas intra por, tum concluſerit; ibique partim incenderit, partim ſubmerſerit. Hæc certe omnia quemadmodum ut Auguſtus pervinceret, maximo adjumento fuerunt, ſic diſerte ab Dione (5) tradita ſunt. Nec Plutarchus (6) reticet, quomodo partitis cum Proculejo officiis effecerit, ut Cleopatra ſuis cum theſauris viva in Auguſti, id ſummopere cupientis, poteſtatem veniret.

6. Et hæc quidem fortis, ſagaciſque ducis pro Imperatore ſuo facta ita certa ſunt, ut quæ maxime. Qua autem potiſſimum culpa in ejuſdem offenſionem inciderit, cum poſt vulgatam Auguſti indignationem, multæ, ut fit, & Dio (7) commemorat, in Gallum conjectæ fuerint, incertum eſt. Illam tamen credere malim quæ una poſt ejus mortem ab Ovidio (8) ad Auguſtum ipſum ſcribente, memorata eſt, nempe quod *linguam nimio non tenuerit mero*. Dignior enim ejuſmodi culpa fuit ea commiſeratione ob quam Auguſtus, re melius poſtquam Gallus a Senatu damnatus, ſe occiderat, penſitata, *& illacrymaverit, & vicem ſuam conqueſtus ſit, quod ſibi ſoli non liceret amicis, quatenus vellet, iraſci*, ſicut ab Suetonio (9) traditum eſt. Quod autem non Suetonius modo, & Servius in Eclogam Virgilii X. Gallum in Auguſti *amicis*, ſed Auguſtus ipſe, cujus verba iſta refert Suetonius, diſerte poſuerit, confirmare nos debet in laudabili Ovidiani loci (10) interpretatione retinenda,

Tu quoque, ſi falſum eſt temerati crimen amici,
Sanguinis, atque animæ prodige Galle tuæ.

Cum enim tum Largus, qui temulenti Galli verba, tanquam ingrati, & malevoli in Auguſtum animi indicia, ad hunc detulerat (11), tum Auguſtus in Galli amicis fuerint, vocem illam *temerati* num ad Largum potius proditæ amicitiæ ſcelere pollutum, quam ad Auguſtum, ſi vera fuiſſet Largi delatio, a Gallo violatum referemus? Nempe, ſi frequentiorem reſpiciamus Latinorum conſuetudinem, ad Auguſtum. *Teme-*

(1) l. 2. cit. (2) Nat. Hiſt. l. 36. c. 9. (3) l. 17. cit.
(4) c. cit. 9. & 11. (5) Rom. Hiſt. l. 51. (6) in Antonio.
(7) l. 53. (8) Triſt. l. 2. (9) in Auguſt. c. 67.
(10) Amor. l. 3. Eleg. 8. aliis 9. (11) Dion, l. cit. 53.

Temeratum enim de eo fere cui injuria illata ſit, non de eo qui intulerit, quantumvis ſceleſto temeratore, dictum invenimus. Sic Livius (1) *ſepulcra majorum temerata & violata*. Sic Virgilius (2) *templa & temerata Minervæ*. Sic ille quem hic interpretamur, Ovidius (3) *hoſpitii temerata ſacra*. Quod tanto minus improbabis, ſi Auguſto, tanquam ſacro, *aras* adhuc *præſenti* fuiſſe *poſitas* (4) memineris.

7. Ille autem alter Ovidii verſus

Sanguinis, atque animæ prodige Galle tuæ,

quippe a contemporaneo Poeta ſcriptus, ſupervacaneam reddit ad eos reſponſionem, qui videntur Gallum credere ab alio potius, quam ab ſe ipſo, interfectum fuiſſe. An vero uno ſe vulnere interemerit, quod Ammianus (5) ſignificat iis verbis, *ſtricto incubuit ferro*, antiquioris, imo Galli æqualis, & paulo poſt ejus mortem ſcribentis Auctoris Propertii dubitationem injiciunt hi verſus duo (6)

Et modo formoſa quam multa Lycoride Gallus
Mortuus inferna vulnera lavit aqua;

niſi forte, ut Poeta, de multis loquitur vulneribus Galli animo ab amata Lycoride inflictis: quanquam in hoc diſticho, ſive hac, ſive alia ratione explicato, mihi ſemper aliquid deſiderari poſſe viſum eſt, unde dilucidius fiat.

8. Hactenus quæ Gallus revera geſſerit, aut pertulerit, præcipua attigimus. Nunc quæ ſcripſerit, videamus, a certis pariter incerta, & multo magis ſuppoſita ſecernentes. Neque enim dubium eſt amplius, quin omnia quæ Cornelii Galli inſcripto nomine circumferuntur, ſuppoſita ipſi fuerint. ſive illa amatoria ſint carmina, ſive alterius ſint argumenti, ut de Elegiis præſertim, & de illo in Virgilii obitum Epigrammate a nobis quoque ad Marcheſium ſcribentibus (7) peculiari non una ratione demonſtratum eſt. Sed incerta ſunt alia, etiam quæ nonnullis videntur certa, ut Ciris, Virgilio alioquin a pleriſque adſcriptum Poema, & in Pollionem Oratio, de qua miror eſſe qui non dubitent, quando is unus, qui ex Veteribus eam memoravit, Quintilianus (8) non obſcure dubitabat. Sic enim ait, *in Oratione Labieni, ſive illa Cornelii Galli eſt, in Pollionem*. At quæ certo ſcimus a Gallo fuiſſe ſcripta, a longo jam tempore interciderunt. Nam præter unum verſiculum, a Vibio Sequeſtre (9) nobis ſervatum, & verſus illos quos in Virgilii Ecloga X. indicavit Servius *Galli eſſe, de ipſius translatos carminibus*, cum alios habeamus nullos; fieri non poſſe videtur, quin ſi poſt Vibii, & Servii ætatem paulo diutius Galli Scripta ſuperfuiſſent, de tot qui conſecuti ſunt, Auctoribus aliquis ſe eximium Poetam legiſſe, ſignificaſſet, ejus verſu, aut ſententia ſaltem quapiam producta. Diu autem eſt ex quo uterque illorum extiterunt. Nam Servium illum ipſum contemporaneum fuiſſe Macrobii, ſatis ex hujus Saturnaliorum libris Pancratius Maſvicius (10) oſtendit. Macrobio autem, qui ſæculo floruit IV. poſterior non videtur fuiſſe Vibius, ut qui juniorem Lucano Poetam non citet, quemadmodum adnotavit Heſſelius (11). Illum autem Galli verſum de Hypane flumine Vibium ex aliquo de ejus libris Amorum ſumpſiſſe non æque affirmaverim, ac Virgilium illos quos indicat Servius, teneros adeo & patheticos, ut inde quod ſcripſit Fabius (12), in Elegiis Tibullo, & Propertio Gallum fuiſſe *duriorem*, de verſuum ſtructura potius, quam de teneris affectibus, intelligendum videatur.

9. Porro eodem Auctore Servio (13) pro certo ſcimus, Gallum *& Euphorionem tranſtuliſſe in Latinum ſermonem, & Amorum ſuorum de Cytheride ſcripſiſſe libros quatuor*. Ad translatum autem Euphorionem non modo, judice etiam Quintiliano (14), ea ſpectant quæ Gallus in illa X. Virgilii Ecloga dicens inducitur,

Ibo, & Chalcidico quæ ſunt mihi condita

(1) Hiſt. l. 16. (2) Æneid. l. 6. v. 841. (3) Heroid. 17. v. 3.
(4) Horat. Epiſt. l. 2. Epiſt. 1. v. 15. (5) l. 17. cit. (6) l. 2. Eleg. 23.
(7) Epiſt. 1. n. 12. & ſeqq. (8) Inſtit. Orat. l. 1. c. 5.
(9) De Fluminibs ad Hypanis. (10) Præfat ad ſuam Virgil. Edition.
(11) in ſua Vibii Edit. (12) Inſtit. cit. l. 10. c. 1. (13) in Eclog. Virgil. 10.
(14) Inſtit. c. 1. cit.

dita verſu
Carmina, paſtoris Siculi modulabor avena;

Sed & alia in Ecloga VI. ad quæ hæc adnotavit Servius, *Hoc autem Euphorionis continent carmina, quæ Gallus tranſtulit in ſermonem Latinum*. Quod quidem non ita accepturum te ſcio, quaſi verbum verbo reddidiſſet, ſed potius ut Euphorionem, eadem fere argumenta tractando, & ſcribentis *colorem*, ut loquitur Probus Grammaticus, ſequendo, non magis imitatus ſit, quam æmulatus. Neque enim, niſi ita eſſet; eam ibi translationem ſpectans Virgilius, laudes in Gallum contuliſſet illas quæ ſummo conveniunt Poetæ, cui *Phœbi chorus adſurrexerit omnis*, id eſt omnes Muſæ. Sed & Amorum libros quanti faceret, Virgilius oſtendit, cum ex iis verſus in ſuam, ut diximus, tranſtulit Eclogam. De aliis autem non modo qui centum poſt annis floruerunt, Poetis, ut puta Martialis (1), ſed & qui eodem quo ille, vixerunt tempore, nihil attinet dicere, præſertim cum de Propertio ſupra indicatum ſit. Ovidii autem tot extent loci quibus eos libros dilaudavit, ut propterea fortaſſe Blondo (2) acciderit, inter eos qui de Gallo mentionem fecerunt, cum Ovidium in animo haberet, Horatium nominare. Nam præter locos quos ex Triſtium libro II. & ex Amorum III. ſupra attulimus, ſunt alii, ut bini libro III. de Arte Amandi, tertius libro II. de Remedio Amoris, quartus Amorum libro I. quintus Triſtium libro IV. in quorum pleriſque cum Galli amatorias Elegias aut laudaverit, aut per univerſum terrarum orbem celebres dixerit; in poſtremo præluxiſſe illum cæteris ejuſmodi carminum Latinis Scriptoribus, oſtendit. Nam cum de Tibullo verba faciens, dixiſſet,

Succeſſor fuit hic tibi, Galle,

hæc ſubjecit,

Propertius illi,

Quartus ab his ſerie temporis ipſe fui.

Quæ omnia tanto pluris facienda ſunt, quod Ovidius, & Propertius poſt Galli mortem, & Auguſto dominante, ſcripſerunt: de cujus intimis animi ſenſibus, niſi magni quidam eodem tempore alii Poetæ cautius forſitan dubitaſſent; credibile eſt, ipſos quoque Gallum laudaturos fuiſſe. Quæ potius cauſa reddenda fuerat, cur Græcus quidam Scriptor, Auguſti æqualis, inter cæteros Poetas Gallum omiſerit, quam, ut nuper vidi, excogitanda altera a vero prorſus abhorrens, quod necdum ejus carmina, quippe adhuc viventis, & Ægypto præfecti, innotuiſſent; certe enim tunc vivebat, neque adhuc ab Auguſto provectus fuerat, cum ejus carmina in manibus erant omnium, & Virgilii Eclogis inſerta.

10. Quod ſi necdum innotuiſſent, vivente Gallo; num credimus, Parthenium, Græcum ipſum quoque Scriptorem, illi, ut Jo. Albrtus Fabricius (3) commemoravit, *Erotica ſua inſcripturum fuiſſe?* Intelligo *Elegias* ſuas *in Venerem*, de quibus Suidas (4) inter multa alia a Parthenio ſcripta, fecit mentionem; cum ipſum tradidit, debellato Mithridate, a Cinna captum, & *poſtea manumiſſum propter doctrinam*, *vixiſſe uſque ad Tiberium Cæſarem*; ut permirum ſit, ab Doctis Viris qui hoc minime ignorarent, videri cum Parthenio illo confuſum, de quo, cum eſſet cubiculo Domitiani præpoſitus (5), Epigramma extat Martialis (6). Pertinet autem ad Cornelii noſtri laudem ſcire, quæ eſſet Parthenii poetæ exiſtimatio. Hæc autem non vulgaris fuerit, oportet. Neque enim Tiberius, qui, ut ab Suetonio (7) traditum eſt, *artes liberales utriuſque generis ſtudioſiſſime coluit*, & *fecit Græca poemata*, non ſolum in his *imitatus eſſet Euphorionem*, de quo ſupra diximus, & *Rhianum*, de quo Suidas (8), & hunc de quo loquimur, *Parthenium*; verum etiam horum Poetarum *ſcripta*, & *imagines*, *publicis bibliothecis inter veteres & præcipuos auctores* non *dedicaſſet*. Quin idem Parthenius, ſi de hoc melius, quam illud Martialis Epigramma, Viri Docti locum Macrobii (9) indicarunt; videri poteſt præceptor Virgilii ipſius fuiſſe. Macro-

(1) l. 9. Epigr. 73. (2) Ital. Illuſt. Reg. 6. (3) Biblioth. Lat. l. 1. c. 14.
(4) Hiſtoricin Parthenius. (5) Vid. Sueton. in Domitiano c. 16.
(6) l. 4. Epigr. 45. (7) in Tiberio c. 70. (8) Hiſtoric. cit. in Rhianus.
(9) Saturnal. l. 5 c. 17.

crobius enim hujus verſum cum græco quodam altero conferens, hic *verſus eſt*, inquit, *Parthenii, quo grammatico in Græcis Vergilius uſus eſt*.

11. De Cytheride autem, quam Lycoridis nomine, in Amorum libris celebravit Cornelius, cum ad Marcheſium plura ſcripſerimus (1); pauca ſuperſunt quæ in eorum confirmationem addamus. Igitur quod in illa Ciceronis Epiſtola ad Atticum (2) pro *altera uxore* legere malebam (3) *alteram uxorem*, nunc magis placet, cum in Lipſii inciderim locum (4) ubi eandem Paulo Manutio lectionem propoſuit, ſed VIII. ex librariorum, opinor, errore Epiſtolam indicans, & vix ullam ſic legendi rationem afferens; ut non unam me haud pœniteat protuliſſe. Pariter nec me prorſus pœnitet, tempus quo Cytherides, relicto Gallo, M. Antonium in Galliam ſecuta eſt, non poſt Mutinenſem Octaviani victoriam, ſed paulo ante Clodii cædem ſtatuiſſe (5). Video quidem, ſic a me Gallum, annis, ſi non ita multis, at certe pluribus ante quam plerique credant, jam natum eſſe ponendum. Sed & alii ſunt qui antea natum exiſtimaverint, & in deſcribendis numerorum ſiglis tum facile peccari poteſt, tum ſæpe alias peccatum eſt, & qui ſecus putant, non videntur ſatis attendiſſe, de duobus illis temporibus quibus Cytherides Antonium potuit in Galliam ſequi, utrum credibilius ſit. Num quando apud Mutinam *proſtrato, fuſo, occiſo* illius exercitu, *cum admodum paucis, nocte tectus, metu perterritus*, ut Tullius loquitur (6), *fugit*, neque in Galliam illam penitiſſimam, quam hæc ſignificant ex Galli carminibus (7)

frigora Rheni
Me ſine ſola vides;

ſed in Galliæ partes, Italiæ proximas, ambigua ſpe, ſi Lepidus, & Plancus, ibi cum legionibus degentes, quod Patriæ debebant, præſtare vellent, iiſque præterea incommodis, quæ Plutarchus (8) narrat, graviſſimis conflictatus, quippe in *turpi ac nuda fuga*, ut Paterculus (9) eam vocat. Et ſi tunc a Mutienſibus caſtris fugientem ſecuta eſt; ecquando in illa veniſſe, dicemus? Num forte cum Antonius Roma proficiſcens ad D. Brutum e provincia expellendum, in hanc venit, eumque, ſe Mutinæ tuentem muris, obſedit? an poſtea? Utrumlibet dicamus; non tamen ea provincia erat Gallia quam Cornelii producta carmina indicant; ſed hæc citerior: neque ad obſidentem tranſire poterat, Conſulum, & Octaviani copiis inter Mutinam, Romamque interjectis: & ſiqua tranſiiſſet; nec quod Cornelius ſciebat, & in Elegiis querebatur, id Fulviam latere potuiſſet, quæ, ut zelotypa uxor erat, nequaquam eo ipſo tempore pro Antonii indemnitate aſſiduis precibus Senatores fatigaſſet, *ad eorumque pedes cum fletu, & ejulatibus*, ut narrat Appianus (10) *ſe proſternere* voluiſſet. Contra vero, ſi mecum ponas, Antonium paulo ante quam Clodius a Milone occideretur, in Galliam redeuntem, ſecutam eſſe Cytheridem; nihil quidquam ex illis obſtat. Tranſalpina Gallia, ex qua iterum ut in Germaniam tranſiret, Cæſar pontem circa ea tempora flumini Rheno impoſuerat, ab Antonio illius Quæſtore adibatur. Nihil eunti impedimento erat, ne Fulvia quidem: necdum enim uxorem hanc duxerat. Hæc fecerunt olim, & adhuc faciunt, ut Galli querimoniæ de Cytheride Antonium ſecuta, in hoc quod modo indicabam, tempus aptius cadere mihi quidem videantur, &, quod conſequitur, de Galli ætate fortaſſis aliter, quam plerique credunt, exiſtimandum. Certe autem hallucinati ſunt ii qui cum Cytheride fugiſſe Antonium in Galliam ſcribunt L. Antonio, & P. Servilio Iſaurico Coſſ. Eodem enim anno quo Panſa, & Hirtius Coſſ. obierunt, & profugit, & Triumvir mox factus eſt M. Antonius; Lucius autem, ejus frater, non modo inſequenti anno quo Plancus, & Lepidus Conſulatum geſſere, Conſul non fuit, ut neque Servilius Iſauricus; ſed anno poſt hos

(1) Epiſt. I. n. 18. & ſeqq. (2) l. 10. Epiſt. 12. (3) n. 29. (4) Epiſtolic. Quæſt. l. 4. Epiſt. 21. in fin. (5) n. 15. & ſeqq. (6) Philippic. 14. (7) in Ecloga Virgil. 10. (8) in Antonio. (9) Hiſt. Rom. l. 2. c. 61. (10) De Civil. Rom. Bell. l. 3.

hos proximo.

12. Cæterum Cornelium noſtrum fuiſſe Gallum illum Cornelium, quem, ut familiarem ſuum, Aſinius Pollio, ſicut ad Marcheſium ſcribens (1) memoravi, Ciceroni commendaſſe videtur, eo mihi credebilius fit, quod etiam poſtea cum Pollione illum conjunctum invenio ad eam quæ Triumvirum juſſu veteranis fiebat militibus agrorum diviſionem, ut in Virgilii ea quæ Donato tribuitur, Vita legitur, ſive, ut ait Servius (2) *ad exigendas pecunias ab his municipiis, quorum agri in Tranſpadana regione non dividebantur*. Ad utrumlibet enim munus a Pollione, qui apud Triumviros plurimum poterat, commendatum eſſe, non difficile conjici poteſt. Et fieri quoque poteſt, ut chartæ quædam ſpecies ideo vocaretur Corneliana, quod noſtro Gallo Ægypti præfecto, ibi primum confecta ſit, ut Iſidorus tradit apud Fabricium (3); nam etſi Plinius (4) ubi tot alia memorat chartarum genera, id nomen ſilet, potuit eandem alio vocabulo deſignaſſe. Prænomen Cornelii Cajus, an Cneus fuerit, cum alii hoc, alii illud voluerint, ſicut adnotavit Fabricius (5), & facilis in ejuſmodi prænominibus deſcribendis error ſit; plerique tamen Cajus maluerunt. Cognomen autem Gallus ab regione in qua ortus, an aliunde traxerit, dubitantes ſatis eſt animadvertant, ſi a patria regione traxiſſet, cum id cognomen multis adeo in utravis Gallia natis eſſet commune; futurum non fuiſſe, ut Poetæ eo uno vocabulo, tanquam ipſius peculiari, ad Cornelium hunc ſignicandum uterentur. Sed ubi ubi natus ſit; qua de re mox videbimus; credemuſne illis qui ex perperam intellecto Propertio, Gallo Majores tribuunt antiqua nobilitate præſtantes? an aliis qui, id rejicientes, ex equeſtri tamen ordine Gallum fuiſſe, oſtendi poſſe, contendunt Dione, & Tacito auctoribus, ubi de Ægypti Præfectis loquuntur? Ego certe in Dione (6) legiſſe me-

mini, ſicut alibi (7) etiam ſcripſi, Auguſtum, qui Ægypti Præfectos inſtituit, id lege caviſſe, necui Senatori, imò, ut lego in Tacito (8), necui Equiti Romano illuſtri liceret, niſi permiſſu, Alexandriam introire: tantum abeſt, ut Equites vellet eſſe Præfectos. Quod ſi voluiſſet; poterat tamen Gallum, non equeſtri loco natum, jubere Equitem fieri, ut Ovidius (9) loquitur, *fortunæ munere*, quando ad officium illud ampliſſimum provehebat, & *ex infima* quidem *fortuna*, non ſecus ac Salvidienum, qui *obſcuriſſimo genere natus, paverat gregem*, quorum illud ſcis ex Suetonio (10), hoc autem ex Dione (11) me alia Epiſtola (12) oſtendiſſe.

13. Sed tamen hic ſive per Majores, ſive quod apud Sapientes præſtantius eſt, per ſe nobilis Cornelius quam urbem ortu nobilitavit ſuo? Multæ ſane, graveſque ſunt cauſæ, cur id perdifficile ſit conſtituere. Illa prima: cum ex Antiquis nemo præter Euſebium proferatur qui de ejus Patria quidquam ſcripſerit; ſintne revera ex Euſebio (13) hæc *Cornelius Gallus Forolivienſis poeta &c.* Dubitandi autem cauſa eſt, quod in græco Euſebii textu, ab Scaligero vulgato, vox illa quæ ad Patriam attinet, omnino deeſt. At ſi illam non habet Euſebii textus; habet, inquis, Sancti Hieronymi latina verſio, ſive in ejus græco extaret Codice, ſive ab ipſo addita ſit; admonuit enim in Præfatione ad verſionem hanc ſuam, plurima ſe addidiſſe quæ intermiſſa videbantur, in Romana maxime hiſtoria, in qua cum eſſet ipſe quoque verſatus, & poſt Euſebium quidem, ſed eodem tamen ſæculo ſcriberet; perinde eſt ac ſi ab Euſebio haberemus quod ab S. Hieronymo additum ſit. Verum altera eſt dubitandi cauſa, num *Forolivenſis* Sanctus Vir ſcripſerit, an *Forojulienſis*? facilis enim in altera voce pro altera deſcribenda librariorum lapſus: & ſane alia in aliis codicibus occurrit, nec ſi omnes codices eandem haberent; inter Forojulienſes, & noſtra-

P tes

(1) Epiſt. l. n. 17. (2) ad Eclog. Virgil. 6. (3) Biblioth. Lat. Supplem. P. 1. l. 1. c. 14. (4) Nat. Hiſt. l. 13. c. 12. (5) Bibl. Lat. l. 1. c. 14. (6) Rom. Hiſt. l. 51. (7) Epiſt. I. n. 25. (8) Annal. l. 2. (9) Triſt. l. 4. Eleg. 10. (10) in Auguſto c. 66. (11) Hiſt. cit. l. 48. (12) l. n. 24. (13) Chronic.

tes controverſia de Galli Patria eſſet exorta. Quid igitur primi ajant, primum attendamus.

14. Is qui fuſius quam cæteri ex illis ſuper hac controverſia ſcripſit Præſul Eruditiſſimus, cujus librum anno poſt ejus mortem ſexto Romæ editum, id eſt anno 1742. modo acceptum ab Amicis, legebam, negat, ullum Euſebii extare codicem qui ante medium ſæculi XV. ſive ante Blondi Italiam Illuſtratam ſcriptus ſit, nec habeat *Forojulienſis*, idemque negat de optimis quæ e typographorum officinis prodire tandem cœperunt editionibus, tum de præſtantioribus, qui ante id quod diximus tempus, aut poſtea quidpiam circa hanc rem attigerunt, Scriptoribus. Quin videri, ait, non potuiſſe S. Hieronymum ſcribere *Forolivienſis* propterea quia vox hæc ad ſignificandos Forolivii cives tunc erat ignota, cum hi ad ſæcula uſque Blondo proxima *Livienſes* dicerentur.

15. Verum ut ab hoc quod poſtremo retulimus, incipiamus; quidquid ſequioribus ſæculis fieri cœperit, efficiet nunquam, ut quod melioribus fiebat Sanctus ille Vir, latinæ linguæ ſcientiſſimus, facere non debuerit. Neque enim ignorabat, cum Latini, ut ex Plinio ſatis conſtat, Forocornelienſes, Foroſempronienſes, Foropopulienſes, Forovibienſes, Foroneronienſes, Forojulienſes dixiſſent, ad eandem normam Forolivienſes quoque eſſe dicendos. Scripſerit, exempli cauſa, ſuo IX. ſæculo Agnellus (1) *Livienſes accolæ inſtent in littore curvo*, & mox *Cornelienſis acies luſtret Coriandri campos*. Nunc certe ſi quis meliora imitari vellet ſæcula, ut *Forocornelienſis*, ita ſcribere deberet *Forolivenſes*. De Scriptoribus autem qui ſive priuſquam Blondus primus, quod illi ajunt, in Euſebio legeret *Forolivenſis*, anno videlicet 1450. ſive poſt eum annum hanc rem attingendi occaſionem habuerunt, plures quidem ſecum facientes producunt. At certe nec ſibi defuerunt noſtrates, Petrarcham, Paſtrengum, Bergomatem, & alios, atque alios pro ſe adducentes: eſſe autem qui his poſſint adjici, vel ipſi fatentur qui ſecus ſentiunt; ut nos pariter fatemur, & alios eſſe qui addi poſſint pro ipſis. Quin, de editionibus quoque, imo & de codicibus hæc eadem dicimus, ad quos denique veniendum eſt; nam ex codicibus editiones, & aſſenſus, aut diſſenſus hac in re Doctorum hominum pendet. Ut enim quiſque legit, ita ejuſmodi quidem in re & judicat, & edit; facillimus autem eſt, ut ante diximus, & per ſe patet, & ſæpius reapſe contigit, hac in voce deſcribentium error, iſque in utramque partem. At enim univerſi codices, ante annum 1450. ſcripti, habent *Forojulienſis*. Sed quid ſi in vetuſtiſſimum aliquem codicem, ex quo, ut non raro accidit, cæteri deſcripti ſint, ſe jam is error intruſiſſet? aut potius quid, ſi in plures quidem, ſed non in omnes? Fatentur enim denique, eſſe & Romæ, & alibi ad duodecim, in quibus legitur *Forolivienſis*. At illud addunt, eſſe eos omnes poſt id tempus quod diximus, ſcriptos. Unum enim deſcriptum fuiſſe A. 1448. alterum eſſe ejuſdem ætatis, reliquos ex ſcripturæ judicio eſſe poſteriores. Quam vereor, ne judicium iſtiuſmodi nonnullos aliquando fallat: ſane codices qui annum habere abſcriptum dicuntur, deſcripti non fuerant poſtquam Blondus Italiam edidiſſet ſuam, ut quam A. 1450. ut alibi (2) demonſtravi, adhuc ſcribebat, in eaque ſuam hanc Euſebii lectionem. Huc adde, Vaticanis, quos octo eſſe fatentur, codicibus Amicum noſtrum, qui nuper inſpexit, duos præterea quos illi inter num. 242. & 246. prætermiſerunt, eſſe adjiciendos, animadvertiſſe. Extare enim n. 243. & n. 245. membraneos codices qui certe habent *Forolivienſis*, in calce vero hæc adſcripta alter quidem *Tranſcripta, & completa ſumma diligentia pridie Kal. April. An. Dom. 1441.* primus autem *Antonius Marii Florentinus Civis, & Notarius tranſcripſit Florentiæ Anno Domini 1435. 13. Kal. Decemb.* Quem Antonium eſſe eundem illum *Antonium Marii filium Florentinum*, a quo deſcriptum codicem fuiſſe, dicunt, A. 1448. etſi dubitandum non videtur, & de his quæ mihi conferre non licuit, liberum tibi ſit, ut volueris, exiſtimare; tamen

(1) Lib. Pontiſ.. P. 2. in Vita S. Felicis c. 3.

(2) Epiſt. I. n. 8.

men ubi omnia penſitaveris, dubium mihi non eſt, quin ſaltem interea, cautius locutum eſſe, dicas, Præſulem alterum, prioris illius civem, & ipſum quoque Eruditiſſimum, cum Euſebii codices *Forojulienſis* habere, affirmavit, non omnes quidem, ſed eos quos ut magnæ auctoritatis laudabat. Sed & noſtrates ſi multos verſandi antiquos codices facultatem, longa itinera ſuſcipiendo, ſibi compararent; fortaſſe alios non imparis auctoritatis codices qui pro ſe facerent, invenirent: & præter alios quos produxerunt, non eſt, opinor, Chronicum illud contemnendum, Ferrariæ extans, cujus verba protulit Marcheſius filius (1), ut ipſe alibi (2), ſed nimis preſſe, memoravi. Cum enim ab Orbe condito incipiens, non ultra annum perveniat 1324. & cætera quæ Euſebius habet de Gallo referens, hunc Forolivienſem faciat; certe diu ante Blondum ſic in Euſebio videtur lectum fuiſſe.

16. Non alienum hic fuerit animadvertere, qua ratione iſti qui ab noſtratibus diſſentiunt, factum credant, ut librarii, & typographi ſæpe adeo peccaverint *Forolivienſem* pro *Forojulienſi* ſcribendo. Credere autem ſe, dicunt, id factum, quia ab ſuo illo magis, quam ab noſtro Foro diſſiti, & hoc Viris ornatiſſimo non tam dignitate, quam litterarum copia illuſtribus, ad hoc potius, quam ad illud certa quædam inter deſcribendum ſpectare, exiſtimarint. Eſt ſic loquentium Humanitati (qua utinam erga noſtrates quoſdam mortuos uti voluiſſent) eſt, inquam, habenda gratia, imo etiam referenda; nam & ipſorum, aliorumque tum dignitate, tum eruditione perornatum eſt Julii Forum; ut non immerito fortaſſe alio loco dicant, ſuum inter cætera omnia quæ ab Julio habent nomen, celeberrimum eſſe, ac notiſſimum. Sed hoc ipſum (ut omittamus, ampliſſimam certe Forojulienſem Regionem vel typographis longe magis eſſe notam, quam unam urbem Forolivienſem, debere) hoc ipſum igitur quod dicunt, hic pro Forolivienſibus facit. Sic enim librarii; ut pro centenis, quæ in promptu ſunt, bina, haud amplius, afferamus exempla; ſic, inquam, librarii, cum eum deſcriberent Jornandis (3) locum in quo Ataulſum narrat uxorem duxiſſe Placidiam Forolivii, non dubitarunt in Codice Ambroſiano ſcribere *Forojulii*, tametſi evidens eſſet error; Jornandis enim verba ſunt hæc *in Forolivii Æmiliæ civitate*; ut potuerit quidem Garetius, quemadmodum ipſi viſum eſt, reſcribere *Forocornelii*; ſed *Forojulii* nemo poſſit. Sic quoque in Itinerario quod Antonino adſcribitur, etſi manifeſtum eſt, inter Ariminum, & Derthonam Livii quidem eſſe Forum, Julii autem eſſe non poſſe; librarii tamen (4) *Foro Julii* ſcripſerant (5). Quod ſi ubi Auctorum verba ipſa, & propoſitum admonere debebant, ne ſic in Civitatem noſtram peccarent, abrepti alterius celebri nomine peccarunt; quanto facilius in Euſebio, cujus verbis convinci nequirent, idem facere potuerint, non eſt dubitandum.

17. Sed fac pauliſper, quod necdum conſtat eſse faciendum, fac, inquam, in Euſebio non peccaſse, & legendum eſse *Forojulienſis*; num liquet continuo quod quærimus, nempe qua in urbe natus ſit Gallus? Non liquet ſane. Primum enim animo occurrunt populi quos Plinius (6) nominat *Forojulienſes Tranſpadanos*. Quos ſi pro iis omnibus accipiamus qui Regionem quam nunc Forojulienſem dicimus, late incolerent; cui potiſſimum eorum aut urbi, aut oppido Gallum tribuamus, addubitantes, num Aquilejæ negare omnino, præciſeque poterimus? Jam Q. Fabio Labeone, M. Claudio Marcello Coſſ. (7) eo colonia deducta fuerat, non civium quidem Romanorum; ſed Latinæ, at Corneliam tamen Gentem ibi floruiſſe, conſtare dicitur ex antiquis lapidibus; tametſi quo ſæculo, non dicatur, & alii non deſint lapides in Æmilia quoque, unde & ibi probari idem poſſit. Mirari igitur non oportet, quod Viri Docti haud defuerint qui Aquilejæ quoque Gallum attri-

P 2

(1) Vit. Virer. Illuſtr. Foroliv. l. 2. c. 5.

(2) Epiſt. I. n. 4.

(3) De R-b. Getic. c. 31. cum Notis Garetii

(4) ſub titulo Iter ab Arimino Derthonam.

(5) Vid. Weſſeling. ad hunc locum.

(6) Nat. Hiſt. l. 3. c. 19.

(7) Livii Hiſt. l. 39. verſ fin.

tribuerent. Quibuſcum etiam qui faciant, vellem animadvertiſſet is qui pro Foro ſuo contra noſtrates fuſius, quam contra quoſque alios, diſputans, Tondutium (1) potius, & Kavinam laudat, quaſi emunctæ naris judices, quippe vicinis Forolivienſibus Gallum negantes. Utriuſque autem, etſi neutrum contemno, ut ne hic cæteros errores arguam, ſatis eſt duos indicare, illius quidem ubi Horatii damnat Interpretes, quod in Staberii cujuſdam (2) (quem eundem fuiſſe, exiſtimat ac Staberium qui in quodam antiquo marmore ex cognomine ipſi videtur Faventinus fuiſſe) in Staberii igitur teſtamento perperàm expoſuerint

Frumenti quantum metit Africa,

minime cogitantes, ab nemine id dari poſſe; ſed poſſe, & ſic exponendum fuiſſe, quantum metitur in fundo quodam, Faventinæ urbi proximo qui Africa nuncupatur: quaſi vero non per eandem manifeſtam hyperbolem id Horatius dixiſſet per quam alibi (3)

Quidquid de Lybicis vertitur areis.

Kavina autem (4) ut Municipium quoddam Flaminium fuiſſe, probet, ad vetuſtum marmor provocat Foroſempronienſe, poſitum C. Hedio Vero: quo in marmore cum inter cæteros Hedii titulos hi quoque legantur *Patrono. Municipi. Flamini*, quaſi quid Flamen eſſet, oblitus, ex Hedii ſacra dignitate nomen fecit Municipii. Quo de errore, ut ab noſtratibus jam redarguto, hic alia non addo. Sed illuc redeo. Ut Gallum Tondutius Aquilejenſibus tribuit, ſic Kavina generatim Forojulienſibus; ut Regioni univerſæ, an Civitati aſſignaverit, incertum ſit.

18. Sed etſi Civitati aſſignaſſet; eſſet tamen dubium, quam Civitatem intellexiſſet non modo in tota ea Regione, ſed & extra ipſam. Nam, ut Aquilejam ſeponamus, & Julium Carnorum, cujus a Plinio (5) indicati oppidi, ſolim nobilis, nunc vici, & locum, & antiqua, nec ſpernenda, veſtigia videtur primus, cum ipſe quæreret, agnoviſſe æque generoſus, ac doctus Hiſtoricus Bernardus Juſtinianus (6); ut hæc igitur ſeponamus, & ea tantum quæ Fora vocantur Julii, ſpectemus; Plinius non modo extra Forojulienſem Regionem, ſed & extra Italiam commorat. Extra illam Regionem, cum inter Umbros enumerat (7) *Forojulienſes cognomine Concubienſes*. Extra Italiam vero, cum in Narbonenſis provinciæ ora (8) *Forum Julii* proponit, *Octavanorum coloniam, quæ Pacenſis appellatur, & claſſica*. Quem Plinii locum æqualis propemodum Scriptor illuſtrat Tacitus (9), ubi Italiæ *proximum, Galliæ littus roſtratas naves præfediſſe*, ſcribit, *quas Actiaca victoria captas Auguſtus in oppidum Forojulienſe miſerat, valido cum remige*; ut Auguſto auctore, & victoriæ illius ſpectato tempore, jure meritoque in Vita Cn. Julii Agricolæ, ſoceri ſui, dicere hunc potuerit *vetere, & illuſtri Forojulienſium colonia ortum*. Pomponius Mela (10) an ad Auguſtum reſpiciens, ſcripſerit *Octavianorum*, an ad Legionem VIII. Pacenſem, *Octavanorum*, mihi quidem incertum eſt. At certe *Forum Julii* ſcripſit; ut anno ab Julii Cæſaris morte circiter nonageſimo idem quod poſtea, ut diximus, & Plinius, & Tacitus, & Galliæ ad hoc uſque tempus, nomen retineret Julio Cæſare viventе impoſitum, ut ex Munatii Planci unis & alteris ad Ciceronem Epiſtolis (11) intelligitur, altero ab illius obitu anno datis. Antea autem quam illud conderetur Forum, ibi aliud, alio fortaſſe nomine, oppidum nullum fuiſſe, ex Scriptorum, & præſertim ex Cæſaris ipſius ſilentio apparet, ſive ubi de Bello Gallico, ſive ubi de Maſſiliæ oppugnatione verba faciens, non unam ejuſmodi loci commemorandi occaſionem habuiſſet. Verum ut ad Italiæ Regionem Forojulienſem revertamur; illud præcipue in ea Forum ſpectandum eſt, quod præ cæteris ad ſe Gallum pertinere, contendit, & de ſe Euſebium, aut hujus Interpretem, non de ullo alio Julii

(1) Hiſt di Faenza P. 1.
(2) Horat. Serm. l. 2. Sat. 3.
(3) Carmin. l. 1. Ode 1.
(4) Faventia Rediv.
(5) c. 19. cit.
(6) De orig. Urb. Venet. l. 7.
(7) l. 3. c. 14.
(8) Ibid. c. 4.
(9) Annal. l. 4.
(10) De Situ Orb. l. 2. c 3.
(11) inter Epiſtolas Cicer. ad Familiar. l. 10. Epiſt. 15 & 17.

Julii Foro, locutum eſſe, non dubitat propterea quia ſi de alio aliquo eſſet locutus, diſcriminis aliquam notam appoſuiſſet; *Urbes enim minus claræ, ne cum clarioribus ejuſdem nominis miſceantur, diſtinctis cognominibus indigent: non perinde clariores, quæ ſplendore ſuo minorum nomina obruunt*. Non ad me, ſed ad alia, de quibus dictum eſt, Julii Fora, & præſertim ad Narbonenſe attinet, videre, an quando Euſebii Chronicon ſcriptum, aut latine redditum fuit, id eſt antequam inſequentibus ſæculis Aquileja a barbaris dirueretur, videre, inquam, an tunc in Carnis hoc Julii Forum cætera ejuſdem nominis obrueret ſplendore ſuo. Meum eſt tantummodo animadvertere, necdum mihi accidiſſe, ut certum de Foro hoc teſtimonium antiquius legerem, quam quod VIII. denique ſæculo perhibuit Paulus Diaconus (1) hiſce verbis. *Hujus Venetiæ Aquileja civitas extitit caput, pro qua nunc Forum Julii, ita dictum, quod Julius Cæſar negotiationis forum ibi ſtatuerat, habetur*.

19. Cum igitur plura ſint Julii Fora; certum eſſe non poſſet, cui Gallum, etſi *Forojulienſis* in Euſebii Chronico legendus eſſet, tribueremus. Quantumvis obſcurum illud ſit Concubienſe; obſcuris etiam ex locis Viri poſſunt Clariſſimi exiſtere, cujus rei non pauca produci poſſent exempla. Sed tamen ſi obſcuro placeat illuſtrem locum præferre; num jure licet, ut Concubienſe, ita Narbonenſe Forum deſpicere? primum *illuſtre*, ut paulo ante cum Tacito dicebamus, deinde in quo, ut Julia erat, ſic & Cornelia Gens eſſe poterat, denique aptum adeo ad alendos Viros & militari virtute, & litterarum cultu, qualem fuiſſe Gallum, conſtat, longe excellentes; ut tantum ducem, quantus Agricola erat, & tam diſertum Scriptorem, quam Agricolæ filius fuit Julius Græcinus, produxerit. Colonia enim illuc miſſa fuerat militaris, & Foro illi proxima erat Maſſilia, græcis florens ſtudiis, ibique propterea, ut Agricolam ſcimus Philoſophiæ, ita Græcinum quoque eloquentiæ operam dediſſe, conjicimus. Noli putare, hæc a me dici, ut Gallum Italiæ eripiam; cum haud aliam ob caufam dicam, niſi ut oſtendam quod ſuſceperam, ſi Gallum Forojulienſem eſſe, credamus; in graves nos dubitationes incidere de certa ejus Patria ſtatuenda.

20. Contra ſi in Euſebio Forolivienſis legatur; non modo populus; civitas eſt nulla, quod ſciam, præter noſtram, quæ Forum Livii dicta ſit, aut dicatur. Nullo hic adjuncto eſt opus; ut Forum a Foro diſtinguatur: nulla hic concertatione, utrum ſit alteri alterum præponendum. Quid? quod jam anno 1729. in Litteris ad Marcheſium (2) argumentum illud propoſui, quod noſtros inter Academicos poſtea, ut res tulit, me repetentem audiviſti, nempe cum in Euſebio legere non liceat *Forojulienſis*; reliquum eſſe, ut legatur *Forolivienſis*. Illud autem non licere, demonſtravi propterea quod ſi vel minorem illam quam plerique ponunt, Gallo cum ſe interemit, ætatem, nedum ſi majorem tribuamus, & ſi Julii Cæſaris ætatem, ac Munerum quæ idem geſſit locum, tempuſque ſpectemus, fieri non poſſe, patebit, ut ullum, cum Gallus eſt natus, Forum uſquam eſſet, cui Julii nomen impoſitum foret, & quod conſequitur, unde ex Patria Gallus dici poſſet *Forojulienſis*.

21. Cujus argumenti vim eo majorem eſſe, fateberis, ſi ſcias, quid, ut illam effugerent qui ab noſtratibus diſſentiunt, coacti ſint excogitare. *Livius*, inquiunt, *lib. XXIX. cap. XLV. A. V. DLXIX. M. Claudio Marcello, & Q. Fabio Labeone Coſſ. L. Julio Prætori creato Galliam* (ciſalpinam ſcilicet) *eveniſſe, tradit, ad quam juſſus eſt maturare, quum Galli tranſalpini per ſaltus ignotæ antea viæ in Italiam tranſgreſſi, oppidum in agro, qui nunc Aquilejenſis eſt, ædificarent: Gallia ergo tunc regio hæc noſtra appellabatur: inque hac Forum ab ſe dictum prætor L. Julius anno ante Chriſtum natum 183. condidit; quumque poſtea C. Julius Cæſar præ L. Julio clarus alia Fora condiderit, hujuſce conditor vulgo habitus eſt*. Quis hæc legens ſine ulla hæſitatione affeveranter prolata, credere poſſet, de Foro ab L. Julio prætore condito Livium ne unum quidem verbum habere? Sed tu Livium

(1) De Geſtis Langobardor. l. 2. c. 14.

(2) Epiſt. I. n. 17.

inſpice, non libro quidem XXIX. (ſic enim, aliiſque in numeris deſignandis ſæpicule peccant) ſed XXXIX. nec ſolum capite XLV. pro quo alios indicare video XXX. verum etiam propius libri finem, ubi ad Gallos illos Auctor redit in Italiam tranſgreſſos. Neutro loco diſerte ſcribitur, L. Julium revera in eam regionem perveniſſe; nedum ibi Forum condidiſſe, ullo modo indicatur. Cum ſic eſſe ut dico, inveneris; miraturum te, ſcio, id ab iis eſſe affirmatum, qui non ſemel hæc inculcaverint, quidquid juniores *antiquis Scriptoribus indictum produnt, id omne comminiſci*, & *de rebus antiquis, nullo antiquorum teſtimonio prolato, differentes a viris emunctæ naris contemni*: mitto cætera quæ nonnunquam ad elevandam aliorum fidem pronunciarunt. Sed ego illud præterea miror, pro C. Julio Cæſare, in Re & Bellica, & Litteraria immortalis nominis Viro, ſui Fori conditorem maluiſſe L. quendam Julium, de quo nihil aliud, niſi prætorem creatum, & fortis beneficio in Galliam miſſum fuiſſe, ſcimus. Nimirum comminiſci aliquid oportuit, ut quo anno Gallus natus eſt, Forum iſtud Julii extitiſſe videretur.

22. Hæc de Gallo habui quæ ad te ſcriberem, ſi quid forte in rebus adeo antiquis hallucinatus ſim, non minus errores quorum convincar, nunc agniturus, quam olim in extrema ad Marcheſium Epiſtola (1) ſpopondi. In illa enim id mihi potiſſimum propoſueram (2) ut Blondi fidem non ut Gallum civem fuiſſe noſtrum, defenderem. Quid ergo, inquis, tot de Gallo & tunc, & hoc tempore ſcripſiſti? Ego vero ſcripſi, quia ſive ex hac, ſive ex alia Patria fuerit, dignus certe eſt de cujus & veris, & falſis tum geſtis, tum carminibus quid ſentiendum ſit, inquiratur. Neque enim Forojulienſes illos imitari velim, qui ſuum Gallum fuiſſe civem, *dubitari poſſe, non credunt*. Sed eoſdem in pleriſque laudo quæ de illo copioſe eruditeque ſcripſerunt. Laudo etiam vel magis, quod Blondum vitiaſſe Euſebianos codices, nuſquam diſerte affirmarunt. Quo de Viro, ſicut initio pollicitus ſum, de aliiſque nonnullis qui inter noſtrates præſtiterunt, cum quædam in proximis Litteris attigero; ad ea revertar quæ noſtrarum ſolent Epiſtolarum eſſe argumentum. Vale.

EPISTOLA ÆMILIANA XI.

FLavio Blondo, a quo propter ejus mentionem ſuperioribus Litteris non ſemel injectam, has juvat incipere, idem apud Voſſium (3) accidit quod ipſe Cornelio Gallo in Euſebii Chronico non dubitabat accidiſſe, nimirum ut deſcribentium culpa ex Forolivienſi perſæpe fieret Forojulienſis; adeo facilis hic error eſt; ſed ex Blondi ipſius Scriptis facillime emendandus. Ex quibus tamen cum pariter haud difficile eſſet rationem petere componendi ortam de ejus nomine controverſiam nihilominus diu plerique contra ac verum fuerat, non Flavium, ſed Blondum ejus eſſe nomen, exiſtimarunt; quaſi ipſe id quod vix tandem animadverſum in hanc rem eſt, non ſcripſiſſet (4) *in quinque Blondis natis noſtris, qui litteris omnes pro ætate ſunt pleni*, itemque *Abbas Matthæus Blondus, nobis frater germanus*. Quin illud quoque ab nemine, quod ſciam, antea adnotatum, cum inter Academicos noſtros publice ſermonem haberem, audiviſſe memineris, mihi ejus Hiſtorias (5) verſanti hæc verba occurriſſe, *Avumque ego meum Gaſparem Blondum ſæpenumero dicentem audivi*. Quæ ideo verba hic repeto, quia non modo ad id confirmandum quod dicebam, verum etiam ad cognoſcendum valent, quam a vero aliena eſſet

(1) Ibid. n. 27. (2) n. 1. (3) De Hiſtoric. Lat. l. 3.
(4) Ital. Illuſt. Reg. 6. (5) Dec. 2. l. 10.

eſſet Viri olim Eruditiſſimi (1) conjectura credentis, eſſe hoc potuiſſe Blondi nomen *Flavio di Antonio di Biondo Ravaldini*. Namque, ut Patri nomen Antonio fuerit, quod ex quadam apparere accepi Blondi ſubſcriptione in Concilio, opinor, Florentino; Avo certe, non Blondo, ſed Gaſpari fuit, quem eundem eſse, puto qui ad A. 1385. in quodam catalogo apud Bonolum (2) *Gaſparinus Blondus* nominatur. Sed amplius quam aliqui ex noſtratibus credunt, quærendum putaverim, num Blondorum Gens ad Ravaldiniam attineret. Nam quod in altera hac Gente unus quidam extiterit qui Blondus Ravaldinius vocaretur, ſic vocari potuit, etſi nihil ei cum Blondis eſset: certe autem cum is viveret (3) anno 1423. Familiæ originem præbere non potuit Blondi noſtri, cujus Avus anno circiter 1345. ſeptennis erat, ut ex Hiſtoriis Nepotis (4) proclive eſt intelligere. Quod ſi in Chronicis Alexandri Paduanii ad A. 1493. itemque in Collectione aliorum Chronicorum, manu ejuſdem Alexandri ſcripta, Præſul ille diu in Romana Aula verſatus, & dum Cæſena Romam rediret, interemptus, vocatur Caſpar quondam Blondi de Ravaldiniis Foroliviensis; videndum tamen eſt, an non potius quam Flavii noſtri, filius fuerit Blondi illius Ravaldinii, quem vixiſſe diximus anno 1423. præſertim cum Paduanius in Supplemento ad ſua Chronica ſæpe Blondum noſtrum memorans ad A. 1434. & inſequentem, Blondum ſemper nominet nullo alio adjuncto cognomine, & honorifico quidem, ſed minus honorifico quam quo Blondum illum de Ravaldiniis præfixo titulo ſemel atque iterum nominavit. Fieri tamen poſſe, fateor, ut ex aliis quæ ipſe non viderim, Chronicis mea hæc dubitatio tolli queat. Verum ego non alia mente hæc ſcripſi, niſi ut rationes appareant ob quas mihi interea videri dixerim hac de re amplius eſſe quærendum.

2. Nec tamen propterea quidquam de Flavii noſtri prænobili genere, quod aliunde cognoſcimus, detractum volo. Sed quantumvis antea illuſtre fuerit, multo illuſtrius ſuis ipſe tum moribus, tum ſcriptis fecit. Quorum de utriſque, aut certe de illis cum alias (5) preſſe quidem, ſed plura ſcripſerimus; ſatis hic erit nonnulla adjeciſſe. Qua fide in primis, & qua in graviſſimis rebus prudentia fuerit, cum Munera a tot continenter Pontificibus Maximis ipſi concredita, & commiſsæ ab illis, nedum a Patria, legationes oſtendant; de harum una, quam Eugenio IV. mandante, geſſit ſimul cum Epiſcopo *Recanatenſi*, eſt quod admonendum cenſeam. Scilicet ne quis iterum fallatur, Epiſcopi ejus loco Nicolaum Haſteum intelligens; animadvertendum eſt, Haſteum non modo ut civem, verum etiam ut affinem a *litteris*, *moribus*, & *bonitate conſpicuum*, non ſemel a Blondo (6) jure meritoque laudatum, Recineti quidem fuiſſe Epiſcopum, ſed non eo tempore quo illa fuit geſta legatio. Necdum enim Eugenius Florentiam venerat ubi Haſteum Recineti, & Maceratæ creavit Epiſcopum anno 1440. cum ea ad Florentinos ab Deceſſore quodam Haſtei legatio ſuſcepta eſt, Succeſſoris adeo diſſimili, ut de illo cum loqueretur Blondus ſcripſerit (7) *ut attollit indignos fortuna*. Ex Blondi autem Scriptis quæ inedita adhuc creduntur, cum videam illud quod Oxonii eſſe dicitur calamo exaratum, inſcriptumque *de Coſmographia Italiæ* memorari; ſuſpicionem tibi aperire auſim meam, an forte exemplar quoddam ſit, antequam typographia inſtitueretur, deſcriptum, Operis quod ipſe Auctor edidit, omneſque habemus, *Italiæ Illuſtratæ*. Hujus enim *regiones*, *urbes*, *oppida*, *lacus*, *flumina*, *monteſque* ſecundum priſca ſingulorum nomina, id quod ibi Blondus facit, recenſere; quid aliud eſt quam hujus Orbis partem deſcribere? Sic etiam *de Roma Inſtaurata* libri ab aliquo inſcribi poterant *Topographia Romæ*. Utcunque id eſt; quanti laboris, & quantæ ſimul utilitatis ea Blondi Scripta fuerint eo tempore, haud facile eſt niſi illis exiſtimare qui cogitent, neque ipſi alios qui idem tentaſſent per ea ſæcula præluxiſſe, neque antiquos intelligi

(1) Differt. Voſſian. 5. (2) Iſtor. di Forlì l. 7. (3) Marcheſi Suppl. l. 6. all' A. 1423.
(4) l. 10. cit. (5) Epiſt. l. n. 9. (6) Ital. Illuſtr. Reg. 5. & 6.
(7) Hiſt. Dec. 3. l. 6.

telligi potuiſſe Scriptores, niſi traderetur, quibus nominibus quas Italiæ partes, & quæ Urbis loca deſignaſſent. Quotus autem quiſque tum fuiſſet qui poſſet intermortuam Hiſtoriam reſtituere, & ab inclinatione Romani Imperii ad ætatem uſque ſuam, quod ille præſtitit per unum & triginta libros, deducere?

3. Nunc ſi hos, alioſque libros ab homine, ſiquis alius, ab adoleſcentia uſque ut plurimum occupatiſſimo editos eſſe, cogitabimus; tanto major erit admiratio. Modo Mediolani, modo Romæ, modo Venetiis, modo Florentiæ, modo Ferrariæ, modo alibi graviſſimis negotiis diſtri-ctus, alias etiam Arcibus pro Eugenio recipiendis, aut conſilio militum Ductoribus adjuvandis intentus (1), nonnunquam adverſus hoſtiles incurſiones e munitis locis egreſſus, ut Brixiæ (2) cum Petrum Lauretanum, Virum artibus belli, paciſque clariſſimum, repentino hoſtium incurſu audito, e porta, ut erat inermis, erumpentem, impavide eſt comitatus, homo igitur ejuſmodi quanam ratione dare interea operam lectioni, & ſtudiis poterat, ut cum tandem aliquando otii aliquid nactus eſſet, ſecederet ad libros conſcribendos? Et tamen ita dabat, ut neſcias, magiſne propter libros, an propter integerrimos ſemper mores gratia floruerit magnorum Principum, & amicitiis ſummorum Virorum.

4. Sed ut de Scriptis dumtaxat dicamus; quid de ejus *Italia Illuſtrata* Franciſcus Barbarus, ea Vir doctrina, & exiſtimatione, quid autem de *Hiſtoriis* Doctiſſimus Pontifex Pius II. judicaret, inde manifeſtum eſt, quod ille (3) Præfationem ſcriptam reliquit in Italiam Illuſtratam ad Neapolitanum Regem Alphonſum, cujus illam juſſu Blondus ſcripſerat; Pius autem ipſe Blondi Hiſtorias, ut notum eſt, in compendium redegit. Poſt hæc ſupervacuum eſſe puto Blondi Operum editiones, & e latina in italicam linguam verſionem commemorare. At enim aliqui majorem in eo diligentiam, aliqui id quod graviſſimum eſt, fidem deſiderarunt. Quorum utriſque reſpondendum eſt. Primi igitur, ſi ut æquum fuerat, animadvertiſſent, quot, ut ſupra dicebamus, & quam variis diſtentus occupationibus, quot, & quo tempore edidiſſet; *plura* enim *in Hiſtoria ſcripſit*, ut Gifanius (4) ait, *quam recentiorum quiſquam, omnemque nobis*, ut laudatus Pontifex (5) loquitur, *vetuſtatem aperuit*, idque illo *rudi adhuc ſæculo*, quod merito addit Jovius (6); ſi hæc, inquam, animadvertiſſent, Blondi potius diligentiam laudaſſent, quam inevitabiles occupatiſſimo homini quoſdam lapſus, eo potiſſimum tempore, & in tanto quærendarum ejuſmodi rerum numero, mirati eſſent. Negligentiam certe ſi in illo offendiſſent peritiſſimi Hiſtoriarum Auctores, nunquam Bernardus Juſtinianus (7) ſcripſiſſet, *Blondus olim familiaris meus, ſcriptor ſane cætera diligens*, neque M. Antonius Sabellicus (8) *Blondum diligentiſſimum temporum computatorem* dixiſſet. Verum his, aliiſque opponunt duos, quorum alterius Annales, ſi operæ pretium fuiſſet edere, a Blondi ætate ad hanc uſque in pluteis non laterent; alterius autem edita ſuperiore ſæculo Defenſio Procopii rariſſima eſt; ut neque illos, neque hanc inſpicere poſſimus. Bonolus tamen noſter (9) & Defenſionem hanc viderat, & reſponſionem promiſerat: quanquam ei qui Blondum legerit, an Procopii librum, an hujus in latinum verſionem culpare oporteret, aperte, candideque ambigentem (10), nulla pro ipſo reſponſio neceſſaria videri poſſit.

5. Attamen ſi duobus iis libris errores quidam Blondi, vel potius temporis (quales interdum agnovimus nos ipſi quoque) accuſari dicerentur; minus graviter, imo facile id eſſet ferendum, neque propterea dubitandum eſſet, jure, an ſecus ab Hieronymo Rubeo (11), qui judex in hiſtoria ſane erat idoneus, Flavius noſter ornatus fuerit nomine *graviſſimi hiſtoriarum ſcriptoris*. Verum ad ejus elevandam fidem libris illis niti aliqui ſe poſſe, credunt, quaſi non ſolum quæ confiſta eſſent ab aliis, retuliſſet, ſed & ipſe confinxiſſet. Enim-

(1) Hiſt. Dec. 3. l. 5. (2) Ibid. l. 3. (3) Vid. Diatrib. Card. Quirini ad Barbari Epiſt. (4) Obſerv. in Lingu. Lat. (5) in Europæ Hiſt. (6) in Viror. Illuſtr. Elog. (7) De Orig. Urbis Venet. l. 15. (8) Hiſtor. Rer. Venet. Dec. 1. l. 10. (9) Iſtor. di Forlì l. 9. (10) Hiſt. Dec. 1. l. 4. (11) Hiſt. Ravenn. l. 7.

Enimvero non ſunt ejuſmodi accuſationes in Illuſtres præſertim Viros ſine evidentiſſimis probationibus intentandæ. Cujuſmodi probationes afferri non potuiſſe ab eo qui Blondum vitiaſſe Euſebii Codices, ut Gallum fingeret Forolivienſem, aſſeverabat, ego olim in Epiſtola oſtendi ad Marcheſium miſſa (1): oſtendique ſimul id quod nec raro incautis accuſatoribus ſolet accidere, quot ipſe errores inter accuſandum admiſiſſet. Sic etiam nuper cum alterum quendam legerem diſerte, & ſine ulla dubitatione ſcribentem, Blondum voluiſſe Patriam ſuam illuſtrare corrupto Euſebii loco; pro argumentis quo crimen iſtud convinceretur, errores offendi, in his illum, Servium in Virgilium tradidiſſe, Gallum fuiſſe Forojulienſem. Nimirum ibi memoria incautum accuſatorem fefellit: nec tamen id valde miratus ſum, cum recordarer, eundem alibi, dum pariter accuſaret, adeo memoria lapſum eſſe, ut Amicum & meum, & ſuum Dominicum Gulielminum, qui, ut norunt omnes e Bononienſi Gymnaſio Patavium conceſſerat, ubi & vivendi finem fecit, ipſe qui alio in libro hæc quæ dico, ſcripſerat, contra ajat, poſtquam Patavii Matheſim, & Medicinam docuerat, ad Matheſim tradendam Bononiam tranſiviſſe. Sed ad Blondum redeo, a Patriæ amore tranſverſum actum ad corrumpendos, ſi Superis placet, Euſebii Codices. Scilicet ut falſum Patriæ honorem adderet, verum ſibi dedecus parere voluiſſet! Ut ingenuus erat, noluiſſe; ut prudentiſſimus, etiamſi vellet, id ſibi ſuccedere non poſse, perſpexiſse, alias (2) a me ſatis oſtenſum eſt. Quod ſi in ſcribendo ad augendam Patriam Illuſtrium Virorum Natalibus fuiſset intentus; neque in Italia Illuſtrata (3) Pontificem Romanum Paſchalem II. (ſic enim, non I. legere oportet) Bledæ, quæ prope Sutrium in Etruria eſt, tribuiſset, neque in Hiſtoriis (4) *Paulum Diaconum*, *Aquilejenſem*, neque Berengarium I. Imperatorem, Ducem Forojulienſem, *Roma oriundum* ſcripſiſset; ſed alienam horum trium originem ſaltem, quod poterat, ſiluiſset. Ut enim de duobus tantum, illo videlicet Pontifice, & hoc Imperatore, nihil ipſe pronuncians, dicam; ignorare non poterat Blondus quæ de hoc, ut cive ſuo, Forolivienſes ex vetuſtiſſimarum tabularum teſtimonio, aſsentientibus inſuper quibuſdam exteris Scriptoribus, vel olim contenderent; De Paſchali autem idem expectarent quod ipſe de Plauto, & Camaldulenſi Ambroſio ſcripſit (5), eum quoque Pontificem in vetuſto Patriæ noſtræ agro fuiſse genitum, Bledæ videlicet, in Etruriæ quidem finibus, ſed non prope Sutrium, imo prope Galeatam quærendæ: neque enim, niſi ex veteribus Documentis, indicatum videri Panvinio, & Ciaconio fuiſse, ut de Paſchali hoc II. ſcribentes, ea traderent quæ apud Marcheſium filium (6) legeris, Panvinius quidem, *Bledenſis Tuſcus*, *alias ex vico Provinciæ Flaminiæ Galleata*, Ciaconius vero, *In Tuſcia natus*, *alias Flaminia*, *quod Galliatæ Comitatus oppidum eſt*, Bledæ videlicet. Ex cujus oppidi veſtigiis, ad fontium Vitis, ut ad Poggium (7) ſcripſi, confluentes adhuc agnoſcendis, & vel magis ex tabulis quas idem Marcheſius (8) diſerte indicat, non diu antequam Blondus naſceretur, imo ex parte eodem fere quo natus eſt, anno obſignatis Bledam hanc & revera extitiſse, & ipſi ignotam eſse non potuiſse, manifeſtum eſt.

6. Quod ſi Blondus alia quæ ejus animum magis fortaſse moverent, ut veri amantes Hiſtorici debent, ſecutus, ne hæc quidem, etſi poſtea ab Exteris etiam quibuſdam non improbata eſse, vidimus, opinioni ſuæ Civitatis conceſſit, credemuſne, quidquam, ut aliis faveret Civitatibus, confinxiſse? Intelligis, me de vexatiſſima illa ad Rubiconem Inſcriptione jam loqui. Blondus Forolivienſis, inquiunt, & quaſi ad ejus exiſtimationem imminuendam Patria faceret! Blondus, mox iterum inquiunt, Forolivienſis, ut primus Scriptor eſt qui hanc edidit Inſcriptionem, ita continuo dubium oritur, an non ab ipſo conficta ſit. Væ poſthac Scriptori cuique a quo primum aliquod antiquum, de quo poſte-

Morg. opuſc. Pars III. Q

(1) Epiſt. I. (2) Ibid. (3) Reg. 2. (4) Dec. 2. l. 2.
(5) Ital. Illuſtr. Reg. 6. (6) Vit. Viror. Illuſtr. Foroliv. l. 1. c. 4.
(7) Epiſt. II. n. 9. (8) c. 4. cit.

poſteri ambigant, referatur monumentum; ſi iſtiuſmodi inferendi ratio pro legitima admittatur. Equidem nec ſcio, nec ſcire cupio, a quo primum iſta prolata fuerit dubitatio. Quæ ſi cum Blondus viveret, orta eſſet; proclive ipſi fuerat ubi id vidiſſet marmor, dicere; nam *etiam nunc*, inquit (1), *viſitur*. Sed certe non ſine injuria ſuſpiciones in mortuum conjiciuntur, qui ſe non poteſt defendere. Barbara, inepta, ab Auctoribus qui de Cæſare trajiciente Rubiconem ſcripſerunt, non memorata, in cæteris provinciarum limitibus inuſitata, denique omnino ſpuria ſit illa Inſcriptio, ut Cluverius cenſuit Italiæ Antiquæ libro 1. capite non 18. ſed 28; ex ipſo enim hæc repeti video: & ex Auguſtinii, & Gruteri judicio; quorum pariter cenſuram recoquunt; quantum volunt falſa & conficta ſit: num propterea confinxit Blondus? num alius confinxiſſe, & marmori inſculpendam curaſſe non potuit, quod Blondus vidit? De hujus enim fide, & probitate hic agimus; non de exacto iis temporibus in veris a falſis monumentis internoſcendis judicio. Quamobrem non hic quærimus, an alii hoc ipſo tam illuſtri ſæculo in ejuſmodi rebus, in aliiſque ad hoc, ut putant, propoſitum attinentibus, interdum non fallantur; imo, ut demonſtrare facile poſſemus, in Suetonii verbis quæ ad Cæſarem pertinent, & M. Tullii quæ ad eundem pertinere credunt, ſententiis intelligendis. Sed alia potius de Inſcriptione hac fine cujuſquam offenſione animadvertemus.

7. Non videtur ad amnem Piſatellum fuiſſe, cum Blondus inſpexit, id marmor; nam *loco motum* dicit (2), *in quo ab initio fuerat poſitum*. Certe autem non erat, cum centeſimo anno poſtquam Italiam Illuſtratam ſcripſerat Blondus, ſuam Italiæ Deſcriptionem edidit Leander Albertus (3), qui cum illac ſæpe tranſiiſſet, & diligenter quæſiviſſet, nunquam tamen videre potuiſſe, teſtatur; ideoque conjicit, aut alio translatam, aut humo fuiſſe obrutam. Quo magis mirum eſt, ſi Jo. Sulpitius, & Phil. Beroaldus Comm. in Lucanum marmor adverterint, pauciora quidem verba, ſed eandem quam illa Inſcriptio, ſententiam habens, ad Luſi fluminis ripas, qua pariter Leander, Beroaldi utriuſque ætate vivens, tranſierat; ſed nullam de eo marmore mentionem fecit. Hujus alterius marmoris verba profert idem qui ab duobus illis animadverſum dicit, Ariminenſis Bibliothecæ Cuſtos Joſephus Malateſta Garuffius (4). Quin etiam addit, olim in Palatio publico extitiſſe Inſcriptionem multo longiorem, neque eandem modo ſententiam, ſed perpaucis mutatis, aut omiſſis, eadem verba (quæ deſcripta exhibet) continentem quæ in illa altera ad Piſatellum ut barbara, ineptaque reprehenduntur. Garuffii liber paulo ante finem prodiit ſæculi ſuperioris. Itaque facile naſciſci poteris, & quomodo hæc omnia ita uti ſcribit, eſſe potuerint; ſi tanti hæc facis; inquirere, nec minus ubi, & quando illa quæ nunc ad Piſatellum Inſcriptio eſt, neque ab Leandro videri potuit, reperta fuerit. Ego enim ad aliam tranſeo, de qua aliquid fortaſſe a me expectas.

8. Scilicet non ignoras, Hiſtoricos noſtros ſepulchralem Inſcriptionem producere, haud procul ab urbe ad Montonum flumen effoſsam, hæc tantummodo habentem

T. PAPIR. ET S. R. HISTORICO.

nec dubitare, quin Gentis inter Romanas nobiliſſimæ Papiriæ ſoboles aliquando inter nos fuerit, Sextus autem Rufus; ſic enim ſiglas illas duas S. R. interpretantur; ſi Forolivienſis non fuerit, ſaltem Forolivii ſit mortuus. Nimirum vox illa *Hiſtorico* permovere homines potuit ad duas eas ſiglas ita, ut dixi, intelligendas. Etſi enim ſcirent, ut opinor, apud eos qui de Notis Romanorum ſcripſerunt, ejus prænominis, & nominis ex ſimplici R. & S. interpretationem facile non inveniri; tamen cum inter Hiſtoricos referri ſcirent Sextum Rufum, Virum Conſularem, cujus ad Valentinianum Auguſtum Epitome extat Romanæ Hiſtoriæ; ad eum ſpectare ſiglas, quas dixi, cenſuerunt. Cum Bonolus (5) inventum hunc lapidem ſcribat, dum pons Montono impoſitus ædificaretur (id quod fieri

(1) Ital. Reg. 6. cit. (2) Ibid. (3) Region. 15. ubi de via Æmilia.
(4) Lucerna Lapidar. c. 2. (5) Iſt. di Forlì l. 1.

fieri cœptum eſt, ut alibi (1) indicavi, anno 1610.) retectis in fluminis ripa veſtigiis parvi templi; itemque urna cum cineribus, eoque lapide, horum autem utrumque in bibliotheca Paduaniorum ſervari; hæc legenti mihi ſubiit bibliothecam illam adire, & quidquid huc faceret, diligenter inſpicere. Fictilem quidem urnam ſepulchralem vidi, nullis in labro, ut ſolent aliquæ, notis, aut litteris inſcriptam; ſed pro lapide tegulam antiquam, non parvam, ejuſque in parte ſimilem, quam Urſatus (2) exhibet figuli nomine inſculpto, non impreſſo, L. BLAN. In ea autem de qua loquor, antequam fornaci committeretur, impreſſæ fuerant litteræ per ſigillum oblongum (cujuſmodi, ſed breviora, idem quem modo laudabam, habet Urſatus (3)) regulæ inſtar quæ latitudine eſſet circiter pollicis: itaque ex impreſſo cavo modice extant litteræ ſic ſatis pulchræ, quamvis aliæ de induſtria aliis longiores, nullo, ſi cautius inſpicias, puncto, ſed certis tantummodo locis per intervalla in ſiglas potius, & notas, quam in verba, diſtinctæ. Et nullum quidem eſt dubium quin legendum ſit T PAPIR, &, ſi vis, etiam ET. Sed deinde ſequitur ſigla S, & poſt hanc intervallum ſine cujuſquam litteræ quæ olim ibi fuerit, indicio ullo, tum nota ſequitur quæ a primo ex litteris XII conſtare videatur; reapſe tamen, ſi attentius inſpexeris, non eſſe X cognoſces, quippe cum ſiniſtra deſit hujus litteræ pars ſuperior, & nihil in ipſa nota ſit quod eam ſuppleat partem, ſicuti nihil eſt quod faciat ut ſi non X, litteram R repræſentet. Denique poſt intervallum, notam hanc ab inſequentibus omnino disjungens, legitur IST, vix apparentibus in tegula, oblique ibi olim fracta, ſupremis partibus litterarum proximarum, quæ ut OR eſſe potuerint, ſic etiam non eſſe potuerunt. Itaque intelligis, num in tegula hac legere *Sexto Rufo Hiſtorico* nobis liceat.

9. Quæ cum ita eſſent, & tanto minus ad Rufum illum Hiſtoricum Inſcriptionem hanc ſpectare poſſe, animadverterem, ſi, quod Fabricius (4), aliique malunt, Epitomes Auctor non Sextus Rufus vocatus eſſet, ſed Rufus Feſtus, cujus nominis in ea tegula nullum prorſus extaret veſtigium; cogitare cœpi, an iſtæ litteræ ad nomen potius attinerent Figuli, aut Figlinæ in qua tegula fuiſſet facta. Imprimi enim ſolita fuiſſe ejuſmodi nomina, neque una de cauſa & lateribus, & tegulis, legiſſe memineram in erudita Octavii Falconerii ad Carolum Datum Epiſtola (5), & in ſæpius a me laudatis Patavinis Sertorii Urſati Monumentis. Sed prima illa verba *T. Papir.* cum ad Figulum non magis ſpectaſſe, ſuſpicarer, quam vox *Servilia* in tegula quadam apud Urſatum (6), nec cætera ad Figlinam deſignandam facere viderentur; tegulam, præſertim cum ejuſmodi urna conjunctam, eodem referri poſſe, cogitabam, quo ſuam iſtam Urſatus, ad ſepulchri videlicet locum, & conditi in eo nomen indicandum. Neque illud obſtabat quod non videretur e re Figuli ſigillum faciendum curaſſe ad unam tegulam inſcribendam; nam Serviliæ quoque nomen, cum ejus tegulam attente conſidero, per ſigillum fuiſſe impreſſum, agnoſco, & ad ſepulchrorum quorundam tectum non paucis tegulis opus fuiſſe, credibile eſt, aut fieri etiam poteſt, ut ſervus qui Familiæ cuſtodiret majora quædam ſigilla, ad Figulum cum his mitteretur, ut molles adhuc tegulas obſignaret.

10. Cum primum quidem hæc, atque alia in mentem veniſſent; illud mox ſubiit, ut Paduaniorum ſcripta verſarem, ſi forte, ut tegulam, urnamque erant nacti, ita aliquid adnotatum de his reliquiſſent. Non pœnituit illa verſaſſe. Nam primum de Sexto Rufo nihil quidquam; ut videantur, quod & ego facio, voluiſſe, liberum eſſe omnibus ita ut quiſque melius crederet, Inſcriptionem hanc legere, atque explicare. Deinde etſi neque de T. Papirio quidquam dicunt; ea tamen narrant, per quæ hallucinationem Bonoli, quod ad hanc Inſcriptionem attinet, primum de medio tollamus, tum alia quæ in conjiciendo ſpectari hic poſſint, adjiciamus. Alexander

(1) Epiſt. IV. n. 19. (2) Monum. Patav. l. 1. S. 4. (3) Ibid.
(4) Bibliot. Lat. (5) Lettera ſopra l'Iſcriz. d'un mattone &c.
(6) l. 1. cit. S. 5.

der igitur Paduanius ſuis in Chronicis refert, cum forte Montoni ripa certo quem indicat, loco octingentis circiter ab urbe paſſibus corruiſſet; in ruinis tegulam de qua ſermo eſt, repertam eſſe, & cum ea urnas duas, cineres continentes, quarum altera tunc fracta ſtimulum ferreum in fundo habebat, altera autem integra vigeſimo quinto poſt anno ab eo qui invenerat, Alexandro ipſi donata eſt, ut tegula Patri ſuo, qui in bibliotheca locavit, ab eodem antea donata fuerat. Idem autem Alexander, qui anno vivebat 1636. occaſionem habuit quæ modo diximus, narrandi ab re perſimili, de qua in Chronicis iiſdem ſuis ſcribebat, ad XV. ſæculum pertinente. Scilicet anno 1461. cum alte fodiendum eſſet prope ipſa urbis mœnia, & fluvium Montonum; nec tamen in hujus ripa, foſſores multas antiquitatis reliquias inveniſſe, interque eas templi pavimentum, muſivo opere eleganti ſſime factum; ad hæc, ſepulchra complura ſuis cum Inſcriptionibus, ibidemque numiſmata magno numero aurea, argentea, ærea, ab egregiis magiſtris perfecta. Inter eas autem Inſcriptiones fuiſſe quæ iſtam ipſam ſcripturam haberet quam altera cum duobus illis urnis ex ripa ejuſdem fluminis, ſed alio & loco, & ſæculo, fortuito, ut dixi, delapſa. Vides igitur, nec tempus, nec locum recte a Bonolo (1) fuiſſe inventæ hujus Inſcriptionis propoſitum, & cum binæ eodem prorſus exemplo repertæ ſint, unam eſſe memoratam. Atque utinam ex Documentis unde Alexander didicit, primum illam fuiſſe conſpectam, ſimul didiciſſet, aut certe deſcripſiſſet, in marmore eſſet ſculpta, an lateri impreſſa; ne de cæteris dicam quæ multæ cum illa erant; quanquam pavimenti, & numiſmatum elegantia ſatis indicat, ad perantiqua ſæcula attinuiſſe. Optandum tamen fuerat, ut illud ſaltem quod modo dicebam, adnotare potuiſset. Nam eadem inſculpta marmori Inſcriptio illam de Figuli nomine in tegula ſuſpicionem exemiſset; at pariter impreſsa tegulæ auxiſset, eoque magis quod ejuſdem hominis eſse duo ſepulchra non poſsunt. Quod ſi dicas, alterum fortaſse patris fuiſse, alterum filii; eodem enim & prænomine, & nomine utrumque eſse nihil prohibet, imo & cognomine, ut, exempli cauſa, hæc tria eadem in M. Tullio Cicerone tum parente, tum filio fuerunt: id, inquam, ſi dicas; continuo quæram, cætera quæ poſt *T. Papir.* ſequuntur, aut alterum ſimul hominem conditum, aut alia quædam ſignificantia, quomodo & patris, & filii ſepulchris potuerint eſſe communia? Nempe ad commenta confugiamus, neceſſe eſt: ad quæ tamen, aliqua ſaltem ex parte, etſi altera in marmore, altera in tegula fuiſſet Inſcriptio, nihilominus erat, ut video, confugiendum. Quapropter in tegula utramque fuiſſe, tu facile, credo, exiſtimabis; & ad figulos potius, quam ad ſepultos, attinuiſſe. Qua de re ut melius conjicias, ſi forte conferre quidquam poſſit, quomodo Inſcriptio in Paduaniorum Collectione, & Chronicis ſit deſcripta, cognoſcere; utrobique enim deſcripta eſt; ſic habeto, eam partem in qua legenda incerti eſſe poſſumus (ut ex iis quæ perattente inſpiciens ſupra (2) adnotari, proclive eſt intelligere) ſic ab illis repræſentari S. X. HISTOR. Et de hac Inſcriptione hactenus. Nunc ad eos qui certe & noſtri excellentes fuerunt cives, & propiores nobis tempore, jam redeamus.

11. Hieronymi Mercurialis eximia de Re tum Medica, tum Litteraria merita Patriam, non ſolum dum ipſe viveret, ſed etiam longo adeo ab ejus obitu annorum ſpatio illuſtrarunt, illuſtrabuntque donec in pretio erunt optimæ Litteræ. Erant hæ quidem, cum ipſe eſt natus, extra eas tenebras, in quibus invenerat Blondus; ſed tamen iis adhuc magna ex parte carebant homines ſubſidiis, quibus nunc abundant ad quodcunque velint antiquitatis, & ſive humaniorum, ſive graviorum ſtudiorum genus facile excolendum. Itaque fuerunt Mercuriali ſingula propemodum per ſe veſtiganda, quæ in Græcorum, Latinorumque monumentis erant diſperſa, ut immortalibus, præſertim Artis Gymnaſticæ, & Variarum Lectionum, editis libris Medicos, Eruditoſque omnes juvaret. Quapropter non modo inter Italos, ſed inter Exteros quoque multi Viri non minus grati, quam docti, extiterunt qui de Mercurialis Vita, & Scri-

(1) Vid. ſupra, n. 8. (2) Ibid.

& Scriptis, alii alio tempore, plura tradiderint, atque adeo ætate hac noſtra præ cæteris duo, alter Gallus, alter Germanus. Ille Cl. Niceronius eſt, qui ut de Viris aliis Illuſtribus, ſic de Mercuriali Commentariolum (1) Pariſiis edidit anno 1734; hic vero Fridericus Boernerus Profeſſor Vitembergenſis meritiſſimus, qui anno 1751. Brunſuigæ emiſit ſingularem *Commentationem de Vita, Moribus, Meritis, & Scriptis Hieronymi Mercurialis Forolivienſis*. Horum ego utrique, ut de noſtro Inclyto Cive egregie ſunt meriti, non mediocriter obſtrictum me ſentio, & quando nihil eſt per quod eorum benefactis reſpondeam, niſi pauca quædam indicando, quæ, ſi forte rurſus ſua illa ſcripta ſint edituri, adjicere libenter poſſint; tu interea videas, velim, an hæc quæ continuo ſubjiciam, non indigna ſint quæ, ubi mittendi occaſio detur, ad ipſos mittantur; mihi certe ad perficiendam quam propoſuerunt, hiſtoriam videntur attinere.

12. Cl. Boernerus (hujus enim Commentatio in manibus eſt; Niceronii autem libri jam diu eſt cum fuerunt) primum omnium rogandus eſt, ut ſiquando alias ſcripturus ſit *Forum Livii ſatis celebrem in Umbria urbem*, pro Umbria Æmiliam ſubſtituat; deinde vero ut quæ ab Italis hoc ſæculo de Mercuriali ſunt edita (quæ facile ob locorum diſtantiam ipſi nota eſſe non poterant) pleraque inſpiciat. Edita autem fuerant quædam anno 1726. ab duobus quorum neuter alterum potuerat legere, Collega meo Papadopolo in Hiſtoria Gymnaſii Patavini (2), & Cive meo Marcheſio filio in Vitis Virorum Illuſtrium Forolivienſium (3), tum nonnulla a me quoque ſcripta, alioque miſſa Aprili menſe anni ejuſdem priuſquam legere eos poſſem, quamvis non ante annum 1728. Lugduni Batavorum vulgata, in Epiſtola Anatomica Prima (4), denique etiam illa quæ a Collega, eodemque Amico meo ſummo tradita ſunt, Marchione Celeberrimo Joanne Poleno in Præfatione (4) ad nova Supplementa utriuſque Theſauri Antiquitatum Romanarum, Græcarumque. His igitur Scriptis Italorum inſpectis, Mercurialem Philoſophiæ, & Medicinæ Doctorem eſſe creatum, idque die 18. Aprilis A. 1555. non Patavii, ut præeunte Tomaſino (6) crediffe omnes videntur, ſed Venetiis in Almo illo Medicorum Phyſicorum Collegio, ex Marcheſio, qui primus omnium, quod ſciam, id ſcriptis mandavit inſpecto *Privilegio* ejus *Doctorali*, cognoſcet: quod confirmare, ſi opus ſit, ipſe poſſum, quocum pridem, quippe ab anno uſque 1718. in idem Collegium perbenigne cooptato, Acta illa communicavit is qui ex eodem eſt, ejuſque ſimul Tabularius, Vir Doctus Nicolaus Pollarolus. Sic ubi ab Ampliſſimo Venetorum Senatu huc vocatus Mercurialis ſcribitur anno 1569. ut in prima Medicinæ Practicæ Schola Trincavellio ſuccederet, an Fracantiano, die autem 21. Octobris id munus eſſe auſpicatus; ex Papadopolo ſcire licebit, vocatum, ut ſuccederet Fracantiano, quanquam antea par erat credere Antonio Riccobono (7) collegæ Merculiaris, & Tomaſino (8), qui conſtanter non uno loco idem ſcripſit, nec ſibi repugnaſſe, crediderim, cum primo loco annum adſcripſit 1569. altero autem annum 1570. Secundo enim loco de tempore quo docere incepit; primo autem de tempore quo conductus eſt, mihi videtur eſſe locutus. In eo potius typographi, quam ejus, errorem eſſe, exiſtimo, quod primo loco legamus 1569. 21. Octobris, cum S. C. extet eo quidem anno, ſed 5. Octobris, nec Senatus cogi ſoleat 21. Octobris, nec veri ſimile ſit, eum qui Romæ eſſet, cito adeo de S. C. certiorem fieri, ſe ad longum iter parare, & hoc conficere, & pauliſper quieſcere potuiſſe, ut docere Patavii inciperet 21. Octobris die. Utinam ad eundem modum & ibidem, & in Elogiis excuſare poſſem Tomaſinum. Namque ibidem ait, Mercurialem ad ſanandum Maximilianum II. Imperatorem iviſſe anno 1583. qui annus erat ſeptimus a Maximiliani morte! Pro illo igitur anno, ut recte cenſuit Boernerus, ſcribendum fuiſse

(1) Memoires pour ſervir à l'Hiſt. des hommes illuſtr. T. 26.
(2) l. 3. S. 2. c. 22. n. 104. (3) l. 2. c. 3. (4) n. 81. (5) n. 36.
(6) Elog. Viror. Illuſtr. T. 1. (7) Comment, de Cymnaſ. Patav. l. 2. c. 30.
(8) Cymnaſ. Patav. l. 3. c. 10. & l. 4. ad A. 1570.

fuiſſe 1573. vel ex Cæſareo conſtat Diplomate, quod cum magnis præmiis Mercurialis retulit, anno hoc, non illo, Viennæ datum 10. Octobris, ut teſtatur Marcheſius. Culpa tamen in Tomaſini typographum non poteſt conjici, quæ potius in operas cadit. Riccoboni, cum hic ignorare non poſſet, Collegam ſuum anno 1583. quem annum ejus expreſſit typographus, illud iter non ſuſcepiſſe. Operarum igitur error, ut fit, in Tomaſini librum octogeſimo poſt anno ſcribentis, facile tranſivit, ex eoque libro in alios plures, & nominatim etiam in Papadopoli Hiſtoriam. Sed neque in Elogiis facile eſt a Tomaſino culpam omnem in operas rejicere, cum dies quo vivere Mercurialis deſiit, ad hunc modum indicatur *anno CIↃ. IↃ. CVI. XIII. Idibus Novembris*. Quis enim ejus quidem anni, & menſis diem IX. ſive mavis V. Idus intelligat? aut quomodo calamo, vel typis deſcribentes pervertere adeo potuerint? Scilicet non videtur Auctor relegiſſe. Cui parcendum, ſi alios nobis, & noſtratibus parcere velimus. Quorum alicui id excidit, quod nollemus, & a nobis tamen ſatius eſt, quam ab Exteris, ut de illo factum eſt, emendari. Bononiæ *annos duodecim commoratus* certe non eſt Mercurialis, neque inde *an.* 1599. *Piſas conductus eſt*. Satis erat; ut alios prætercam; Alidoſium (1) inſpexiſſe, qui Externos recenſens Bononienſis Gymnaſii Profeſſores, & quamdiu in eo docuerint, adnotans, Mercurialem incepiſſe, tradit anno 1587. & ad annum uſque 1593. perrexiſſe. De anno autem quo Piſas tranſierit, magis mirum eſt, nonnullos jam antea eundem errorem erraviſſe. Qui cum inter Hieronymi Mercurialis Opera *Prælectiones Piſanas*, a Cornacchino, ejus per illos annos auditore, recenſerent; vel hinc intelligere debebant, quam a vero alienum eſſet quod affirmabant, *tandem anno* 1599. Auctorem *contuliſſe ſe Piſas*.

13. Sed ad Boernerum ut redeam, qui & de hoc, & de Hieronymi obitu meliores eſt Auctores ſecutus; ex Marcheſio qui plura de eodem ſcripſit ab aliis omiſſa, ſcire potuiſſet, quæ hujus conjux, quot filii, & filiæ, quæ tabulæ teſtamenti fuerint, alia id genus; præſertim vero quod ad ejus edita, aut inedita Scripta attinet. Ineditum Codicem extare, Marcheſius indicat, Ravennæ in Camaldulenſium Monachorum Bibliotheca, Hieronymi ipſius manu ſcriptum, continentem *Problemata quædam Plutarchi e græco in latinum ab illo converſa*, hiſque *Appendicis loco* annexam *Conſtitutionem Anni MDLVII. incipientem a Vere circa æquinoctium uſque ad Aprilem menſem ſequentis Anni MDLVIII. cum peſtis deſæviret Patavii*, ubi Mercurialis Conſtitutionem *dietim* ſcripſit. Manifeſtum eſt, inter deſcribendum, errores in annorum numeros irrepſiſſe, cum Mercurialem iis annis Patavii fuiſſe, non modo non conſtat; imo vel ex ipſius de Peſtilentia Lectionibus conſtet, hunc morbum anno 1576. Patavii maxime ſæviiſſe. Quod vero inter illa quæ ab ipſo edita ſunt, ponere videtur Marcheſius quam Jacobus Gronovius (2) tradiderit a Mercuriali eſſe elucubratam *de Potionibus, & Eduliis Antiquorum Mantiſſam*; credo equidem, illi qui Marcheſio id retulit, fucum eſſe factum ab aliquo librorum Indice. Gronovius enim Mantiſſam illam, ut diſerte fatetur, ipſe compoſuit *ex Variis* Mercurialis *Lectionibus*. Scilicet quatuordecim capita ex l. II. IV. & VI. earum Lectionum libris ſelegit, eaque, ut ſibi liberum erat, interdum ne ordine quidem librorum, nedum capitum, ſervato, diſpoſuit. Sed an certo Gronovius ordine diſpoſuerit, an omnia quæ ad propoſitum ſibi argumentum attinerent in libris illis, acceperit, & contra an caput aliquod, minus ad eam rem pertinens, ſumpſerit, non eſt hic quærendi locus. Satis eſt indicaſſe, iſta omnia a Mercuriali olim fuiſſe edita. Qui libellum ante iſta etiam vulgaverat; imo priuſquam duos & viginti annos exegiſſet, cum Patavii litterarum ſtudiis operam daret, libellum, inquam, vulgaverat paginarum omnino triginta, inſcriptum *Nomothelaſmus, ſeu Ratio lactandi Infantes Authore Hieronymo Mercuriali Forolivienſi. Patavii M. D. LII.* præfixa Epiſtola, data ibidem, eodemque anno *ſexta Auguſti die*, ſicuti alias

(1) Li Dottori Foreſt. che in Bologna hanno letto Filoſ. &c.

(2) Theſaur. Antiquit. Græcar. Edit. Venet. T. 9.

alias (1) ſcripſi, rariſſimum hoc opuſculum in bibliotheca mea aſſervari, dicens, ex qua Marcheſius, & Polenus citarunt. Eſt forma, ut vocant, octava: & typographi quidem nomine, ſed non ſigno carens, ex quo *Typographiam* agnoſcamus. In libro enim medico Gaſparis Gabrielii Patavini *in Quæſtionem Hieron. Boniperti* ſub eodem ſigno hæc verba inveni *Patavii In Officina Fabriana Jacobus Excudebat M. D. L.* Quæ addere huc volui, non quod hoc Mercurialis opuſculum cum iis ſit quæ poſtea edidit, comparandum; ſed quod primi omnium, & raritatis gratiam habeat, propter quam non eſt, cur miremur, a Majoribus nullo modo, a Boernero autem ſic eſſe memoratum, ut inter Auctoris *Opera affecta vel incerta* reponeret his verbis, *Ratio lactandi infantes. Vid. Schenck. cujus teſtimonio extat MS. in Bibliotheca Martiana.*

14. Sed neque calamo, neque typis deſcriptum Mercurialis *Galenum Græco-Latinum ad veterum librorum fidem reſtitutum, ac notis illuſtratum* uſquam extare, magis crediderim; quam Boernerus, qui hæc Erythræi verba de Mercurialis Hippocrate accipienda eſſe, non dubitat, pro quo Galenum is ſcripſerit. Sic tamen cum intelligere non poſſem Riccobonum, qui inter edita a Mercuriali cum recte ponat *Hippocratis Opera omnia Græce, & Latine*, eaque *Scholiis illuſtrata*; continuo hæc adjicit: *Galeni opera latine converſa, ab eodem emendata*; quærere inceperam, an aliquot Galeni Opera, jam ab aliis latine reddita, ipſe quoque, ut Gadaldinus, aliique Medici fecerunt, emendaſſet, cum in Petrum Caſtellanum (2) incidi, qui ſeque Riccobonum profeſſus, hunc ita deſcripſit, *Galeni opera Latine converſa, & emendata*; neque aliter in Elogiis habet Tomaſinus: quin Papadopolus ante cætera Hieronymi Scripta diſerte hæc ponit *Galeni Opera omnia latine reddita, & emendata*. Mihi vero cum Juntarum illam Galeni Editionem, quæ præcedentium omnium abſolutiſſima cenſetur, nonam verſarem, vix hæc contigit animadvertere quæ ad Mercurialem pertinerent, in Prolegomenis quidem *Epiſtolam ad Lucam Antonium Juntam*, in *qua de Ordine Librorum Galeni*, in Claſſe autem Quincta *Judicium de Libro Theriaces ad Piſonem*, denique in Fragmentis hoc unum quod ad rem proprie faceret, *Fragmentum Comm. Galeni in II. Lib. Epidem. Hippocratis, Hieronymo Mercuriali interprete*. Quæ ſi quis velit ad cætera hujus Scripta addere; per me licet: Sin ad ea probanda quæ paulo antea nominati retulerunt; neſcio adhuc, qui poſſint aſtipulari.

15. Cæterum præter ea quæ Eruditi Viri, & in his Boernerus, ex Lindenio adnotarunt, an alia Mercurialis ſuperſint inedita, ſi forte ex me quæras; inficiari non auſim. Oſtendit enim mihi Petrus Scanellius, Forolivienſis Patricius optimarum litterarum ſtudiis deditus, eoque etiam nomine utriuſque noſtrum amiciſſimus, Conſilia Medica, latina alia, alia italica, Mercurialis manu ſcripta, gemino Volumine comprehenſa, ex quibus nulla eſſe quæ non ſint edita, ſine diligenti examine aſſeverare non poſſem. Hoc memini, dum curſim verſarem, in Epiſtolam incidiſſe; qua venenum, &, quod conſequitur, peſtem non poſſe per epiſtolas communicari; adverſus communiorem, &, ſi vere loquendum eſt, tutiorem ſententiam contendit. Hoc etiam memini ab Amico altero non ſemel audiviſſe, Forolivii in Tabulario Monachorum Vallis Umbroſæ librum extare ſignatum littera R, quo Index contineatur Bibliothecæ Hieronymi Mercurialis. Denique cum duo videam de Summo hoc Viro eſſe vulgata, alterum a Papadopolo, alterum ab Erythræo, quæ ut illi perhonorifica ſint, cum vero tamen, quod unice in hiſtoria ſpectandum eſt, non omnino conveniant; mihi haud reticenda eſſe, cenſeo. Papadopolus ſcribit, *plurimum impendiſſe* Hieronymum *in extruendo baſilice templo Divi Mercurialis*, memoria videlicet lapſus, ut ea quæ legerat de *Sacello qua picturis, qua ſtatuis exornato* ad Sancti illius Epiſcopi honorem ab Hieronymi pietate, & liberalitate magnifice extructo, ad peramplam totam Baſilicam S. Mercurialis transferret, qua Sacellum illud continetur, priuſquam Hieronymus exiſteret, ædificatam. Erythræus

(1) Epiſt. Anat. I. n. 81

(2) Vit. Illuſt. Medicor.

thræus autem cum ejus Elogium his verbis concluſit, *mortuo cives ſui ſtatuam faciendam locavere; qui honor habitus eſt ante ipſum nemini;* id ſaltem audiverat, quod ita verum eſt, ut Bonolus (1) ſuas in Hiſtorias retulerit, nempe ad illum inviſendum, cum inſuperabili morbo detineretur, ipſos Patriæ Magiſtratus adiiſſe, ejuſque ſtatuam in Foro ponendi facultatem detuliſſe: qui certe honor propter excellentiam in litteris, civium ulli neque ante, neque poſt ipſum eſt habitus. Attamen hæredes ſive negligentia, ſive, quod malim credere, modeſtia, ſive alia (certe non anguſtiæ rei familiaris, quam ille mirifice amplificaverat) cauſa prohibiti, ea facultate non ſunt uſi.

16. Statuæ injecta mentio alterum ad memoriam revocat de duobus Forolivienſibus, qui ſæculo XIV. non Patavium dumtaxat, ubi docebant, ſed Europam omnem fama ſui nominis impleverunt, Raynerio Arſendo J. C. Bartoli Magiſtro, & Jacobo a Turre Philoſopho, & Medico, qui anno demum obiens 1413. tantum ei Gymnaſio ingenii ſui deſiderium reliquit, ut lege juſſum ſit, ut publice a Profeſſoribus non modo *ordo* ejus *Quæſtionum* (2) in Medica Galeni Arte interpretanda ſervaretur, ſed etiam (3) *Expoſitio* ipſa Jacobi *cum Quæſtionibus* prælegeretur. Jacobi igitur hujus, cum ſuperiora illa ſciberem, venit in mentem, cujus ut noſtrates Hiſtorici, ſic etiam Salomonius in *Urbis Patavinæ Inſcriptionibus* memoravit *magnificum ſepulchrum cum ſtatua marmorea e ſugeſtu legentis*. Quæ ſi, ut illi ajunt, facienda curavit Paulus cognomento Venetus is qui excellenti Philoſophiæ, & Theologiæ ſcientia Ordinem illuſtravit Eremitarum S. Auguſtini; non ſine animi dolore nunc miraretur, ei monumento quo Amicum, & fortaſſe Magiſtrum, ſuum honeſtaſſet, contra accidiſſe quam ipſe ſperabat, cum Ciceronem (4) ſcribentem legeret, *ut cætera extingui ſolent, ſic ſepulchra fieri ſanctiora vetuſtate*. Monumentum autem quod ſibi ſuis ipſe ſcriptis Jacobus conſtruxit, tot locis, & toties poſt ejus mortem recuſis, durat adhuc, & quando, ut mortalia omnia, ipſum quoque interierit; tamen vel poſtea ejus nomen in libris diu ſuperſtes erit diligentium Virorum, qui aliquam ſaltem Jacobi obſervationem litteris commendarunt. Videſis, exempli cauſa, Marcellum Donatum (5) inter cæteros qui calculos olim conſpexerunt ſub lingua concretos, hunc noſtrum laudantem. *Jacobus de Forlivio*, inquit, *& ipſe affirmat, ſe vidiſſe ſub lingua lapidem genitum in quodam D. Nicolao de ſumma Ripa*. Scilicet Obſervationes diutius quam cætera, in Medicorum, Phyſicorumque Scriptis ſervantur. Sic apud eundem Marcellum (6) nomen vivit Joannis Juliani Medici Forolivienſis, qui annis minimum centum priuſquam Jacobus decederet, lapidem quem alibi fortaſſe deſcribam, vomitu ejectum vidit.

17. Quod ſi alii ex noſtratibus Medicis, aut Philoſophis peculiare aliquid ab ſe pariter animadverſum, aut viſum (quod non uni eorum non accidiſſe vix poteſt) ſive cum aliis, ut Joannes ille, communicaſſent qui litteris prodidiſsent, ſive ipſi per ſe ſcripſiſsent; non dubito quin de illorum pluribus honorifica ad hoc tempus extaret mentio, quemadmodum eorum extat, quos aut hac, aut alia olim Epiſtola (7) merito laudavi. Nam multos præterea, & doctos quidem, Patria noſtra habuit vel XIV. & XV. ſæculo, quorum vix nomen ſcimus, ut in Bononienſi dumtaxat Gymnaſio cum undeviginti nominet Alidoſius (8) noſtrates Liberalium Artium Profeſsores; ſi Jacobum a Turre, & Mercurialem excipias, & duobus hiſce interjectum Nicolaum Haſteum, qui poſtea, ut de Blondo agentes ſcripſimus (9), Epiſcopus fuit; cæteri quid præterea egerint, ignoremus; & plerique tamen Philoſophica, aut Medica docuerunt. Sic enim, ob temporis longinquitatem, fere nominantur, ut Profeſſor ille in Hiſtoria Ferra-

(1) Iſtor. di Forlì l. 12. (2) Statut. Artiſt. l. 4. c. 18. (3) l. 2. c. 16
(4) Philipp. 9. (5) De Medic. Hiſt. Mirab. l. 4. c. 30. (6) Ibid.
(7) Epiſt. præfixa Adverſ. Anat. VI. (8) Li Dottori Foreſt. che in Bologna hanno letto Filoſ. &c.
(9) ſupra, n. 2.

Ferrarienſis Gymnaſii (1) ad annum 1494. *Franciſcus de Forolivio, Phil. & Med. Doctor.*

18. Quam Hiſtoriam cum haud ita pridem verſarem, in eum locum forte incidi (2) quo inſignis Pictor Marcus *delli Ambroſi*, *Melozzo* dictus, non Forolivienſis, ut *communiter* appellatur, ſed Ferrarienſis fuiſſe ſcribitur teſtimonio unius Leonardi Piſaurenſis, quaſi, ut ejuſdem ætatis, facile hallucinari non potuerit, præſertim cum *parum Piſaurum Forolivio diſtet*. Non eſt opus dicere, Piſaurum inter, & Forum Livii millia paſſuum eſſe ad ſexaginta, & Ariminum, ac Cæſenam interjici, quando extat præter cætera a Marcheſio (3) indicata, ſepulchri titulus, qui eximium hunc Pictorem Melocium Forolivienſem fuiſſe, apertiſſime commonſtrat. Quæ Vir Eruditus, ut Marcheſii librum in ſua non ſemel laudat Hiſtoria, ſic vellem antea perpendiſſet, quam Piſaurenſi illo uno teſte niteretur.

19. Non miraberis, opinor, de Pictore hic me feciſſe mentionem; cum excellentes in ea quoque Arte Viros merito poſuerim in iis Litteris, quibus, omnes aut ſingillatim, aut generatim complexus ſeu pacis, ſeu belli Artibus egregie de Patria meritos Cives, Patriæ ipſi Anatomica Adverſaria Sexta dedicavi. Sed ut eo tempore ex iis qui viverent, fere neminem, niſi qui S. R. E. Cardinales, aut qui eſſent Epiſcopi, nominavi, ita nunc pro certo habeas, velim, ſi aliquando a me iterum (id quod facile accidere poteſt) idem forte eſſet faciendum, nihil mihi gratius fore, quam de cæteris dicere tum quos interea, dignos ſingulari laude, amiſimus; tum præſertim quos diutiſſime ad decus magis magiſque augendum Civitatis noſtræ ſervari, optamus CAMILLUM PAULUCCIUM, & LUDOVICUM MERLINUM eximiis utrumque meritis inter Cardinales relatum, Epiſcopos autem Guidonem Urſellum, poſt noſtratem pariter Joannem Baptiſtam Urſium, Cæſenati Eccleſiæ, Franciſcum Columbanum Bertinorienſi, & Franciſcum Caſtellinum Tiburtinæ præfectos. Sed longe aliud mihi in hac Epiſtola propoſitum fuit, nempe ut ſiqua de noſtris Majoribus tradita occurriſſent minus cum hiſtorica veritate congruentia, ea tibi ſignificarem. Quod ut potui, hactenus præſtiti, alias, ſi in alia incidero, his additurus. Quin continuo accipe, quale id cunque eſt, quod facta modo Cardinalium mentio in memoriam reduxit. Volumina hoc tempore omnium manibus verſantur Geographica, & Critica, in quibus ut ut digna laude ſint, quoſdam non ſemel errores indicavimus. Iis hunc adjice. Chriſtophorus Cardinalis Numajus, qui Patriam noſtram magnis ſuis tum virtutibus, tum dignitatibus illuſtravit, fuiſſe ſcribitur ſub Urbano VIII. ſcilicet anno propemodum poſtquam objerat, centeſimo! Ab Leone enim X. purpura ornatus anno 1517. deceſſit anno 1528. Vale.

EPISTOLA ÆMILIANA XII.

Finem tandem de Patria, Civibuſque noſtris ſcribendi faciamus. Foro igitur Livii egreſſis, & Orientem verſus pergentibus primum omnium Ronchus fluvius occurrit. Ejus fluvii fontes amniculi ſunt duo, qui pluribus capitibus ex altiore Apennino orti, poſtquam inde alter quatuordecim, alter undecim millia paſſuum obliquo decurſu emenſi, Bledam, ſuperiore Epiſtola (4) memoratam, olim oppidulum, an viculum, nunc Piedam dictum, & vix modo unam Ædem ſacram, unamque, haud amplius, domum obtinentem, denique pervenerunt, eumque intercepe-

(1) P. 2. l. 1. (2) Ibid. l. 5. (3) Vit. Viror. Illuſt. Forol. l. 2. c. 7. (4) n. 5.

runt, in unum confluunt alveum, & flumen efficiunt, quod accolæ, ut alias (1) ſcripſi, Bidentem ibi, & paulo infra etiam, Vitim appellitant; ego, cum idem ſit quod noſtratibus Ronchus dicitur, perſpicuitatis gratia Ronchum vocabo. Infra eum confluxum, ad occidentalem fluminis ripam Maginus (2) oppida hæc omnia ex ordine poſuit Sanctam Sophiam, Galeatam, Civitellam, Meldulam; cum tamen primum, & tertium, in quo & Bonoli Tabella (3) peccat, ad oppoſitam ripam ſint; Galeata autem dumtaxat, & Meldula ad occidentalem. Quibus de oppidis duobus antiquitatis ſtudium quædam ad te ſcribere hortatur, & primum de primo.

2. Galeatæ, vel potius Galigatæ vocabulum, ita præſertim ut noſtratum vulgus pronunciat, in *Galliatæ*, imo *Galliadæ* mutatum, eo plures olim Eruditorum adduxerat, ut *Gallianos*, aut *Galliani*, ſicut in Plinio (4) legebant, *Saltus* ibi fuiſſe, exiſtimarent, Leandro, nec ſolo, præeunte (5), Paulo autem Merula (6), Ferrario (7), & Abrahamo Ortelio (8) ſequentibus, aut certe non repugnantibus. Leander autem, quod Ortelius memorat, huc duos alios, a Galeata non ita diſſitos, adjecerat pagos, ſeu mavis oppidula, Civitellam, & Cuſerculum. Sed Cluverius (9) in ea Tabula qua m *Galliæ* inſcripſit *Circumpadanæ*, ſupra Mutinam tranſtulit, poſuitque ad Gabelli orientalem ripam oppidum adſcripto hoc nomine *Saltus Gallianus*. *Saltus* quoque *Galliani* ſupra Mutinam leguntur in Tabula, quam Sanſonius edidit *Italiæ Antiquæ*: ut ibidem in alia, quæ eodem titulo prodiit ætate hac noſtra, legitur *Saltus Gallianus*, fruſtra admonente Cellario (10) *Cluverium* quidem *ad Gabellum ponere* Saltum Gallianum, *quaſi oppidum a Plinio lib. 3. cap. 15. notatum: verum Harduinum e MSS. legere* Saltes Galliani, qui cognominantur Aquinates; *non enim oppidorum ibi, aut nemorum, ſed populorum nomina recenſeri*. Quibus in verbis illud unum poteſt deſiderari, ut quemadmodum Cluverii Tabula notata eſt, ita ejuſdem ſententia laudata eſſet, qua eodem in Opere (11) eundem Plinii locum ita e quibuſdam exemplaribus emendandum, & ex Auctoris propoſito accipiendum cenſuerat, ut poſtea agnovit Vir Doctiſſimus Harduinus: quamvis huic recentiſſimi quoque Geographi idem tribuant quod Cellarius, Cluverii, ut videtur, obliti. Mihi vero de Gallianis Saltibus minus ſolicito eſſe licet, quando vetuſtiſſimum oppidi, ſeu mavis, ut nunc eſt, pagi Galeatæ nomen longe aliud olim fuiſſe, credo, quam ut ex ipſo Galliani Saltes in mentem debeant venire.

3. Namque, ut a minus veteribus ad antiquiſſimam illius appellationem procedamus; invenio apud Rubeum (12) in Litteris Honorii III. Pont. Max. anno 1224. *Monaſterium Galliatenſe*, & in Litteris Gelaſii II. anno 1119. (13) *Monaſterium S. Hilari in Galliata*, & in duobus Teſtamentis (14), altero, anno 1052. altero, anno 1039. *Civitella de Galliada*, & *totum quod habemus in Galliada reſtituatur Sancto Hilaro*: anno autem 996. (15) in Litteris Gregorii V. *Cœnobium D. Hilari in agro, cognomento Gallicata*: qua ex voce emendatio repetenda videri poteſt loci cujuſdam (16) Agnelli Ravennatis, qui, ut ſcis, IX. ſcribebat ſæculo, *de valle, quæ dicitur Calle Collata, quæ ruſtico more Galliata dicitur*. Ibi enim facile pro *Galligata* librarii ineptiſſimi ſcripſerint *Calle Collata*; quando etiam in Vita S. Hilari, a Paulo ejus diſcipulo, ut ajunt, litteris tradita ſæculo VI. habemus *in Galigatenſi Cœnobio*, & *juxta vicum Galigatam*. Ex his quæ retro pergentes ad ſæculum uſque VI. perduximus, necdum quidem ad antiquiſſimum nomen perventum eſt; duo tamen colligi poſſunt, alterum, etſi noviſſime a Præclaris Geographis ſcriptum eſt,, Galliatam nomen eſſe Latinum „ *Abbatiæ* cujuſdam Italiæ ad Æmiliæ fi„ nes„ tamen neque *Abbatiam*, ſed pagum

(1) Epiſt. II. n. 9. (2) Italia Tav. Romagna. (3) præfixa ejus Hiſtoriis, (4) Nat. Hiſt. l. 3. c. 15. (5) Deſcrit. di tutta Italia Reg. 14. (6) Coſmogr. P. 2. l. 4. (7) Lexic. Geogr. (8) Synonym. & Theſaur. Geogr. (9) Ital. Antiq. (10) Notit. Orb. Antiq. l. 2. c. 9. n. 81. (11) l. 1. c. 28. (12) Hiſt. Rav. l. 6. (13) Ibid l. 5. (14) Ibid. (15) Ibid. (16) Libr. Pontific. in Vita Sergii c. 3.

gum juxta quem *Abbatia* erat, ſignificare, neque latinum eſſe nomen, quia *Galigata*, qua ex voce ruſtici Galliatam fecere, ne ipſa quidem latina eſt: alterum, etſi Blondus (1); Rubeus (2), Doctique alii Viri *Galeatam* ipſi quidem ſcribere conſueverunt, quaſi latinum hoc nomen in *Galliatam* converſum eſſet; tamen ubi ad ſæculum X. & proxima ſuperiora retrocedimus: non *Galliatæ*, ſed *Gallicatæ*, aut *Caligatæ* vocabulum inveniri, quod ſiqua ex voce latina detortum eſt, ex *Caligata* detortum eſſe videri poſſit, quæcunque ejus nominis cauſa fuerit, ut puta ſi inſignis aliqua ſtatua, *caligis* inſtructa, in eo quondam loco viſeretur.

4. Sunt autem adhuc tum ibi, tum in vicinia non obſcura indicia locatarum olim vel grandiorum ſtatuarum. Cum enim de his quærerem ex eo quem merito alias laudavi, Verlicchio quo tempore Medicum agebat Galeatenſium; reſcripſit is, non ſolum in pago, paſsus illinc diſſito circiter octingentos, Planetum vocant, ſed & Galeatæ marmoreas baſes ſupereſse, magnitudine ſuâ ſtatuarum quæ impoſitæ olim fuerant, magnitudinem oſtendentes. Nam quæ baſis Galeatæ eſt in præcipua ſacra Æde, Baptiſmi fontem nunc ſuffulciens, altitudine propemodum æquat ulnas grandiores duas, craſſitudine autem dimidium ſuperat altitudinis. Baſis altera, quæ Planeti eſt in Templo S. Martini, priorem ſuperat craſſitudine, etſi ea minus alta eſt digitos circiter quatuor. Utraque ſtatuæ, ut ſatis apparet, ſubjecta fuerat. Sed cui ſtatuæ, ex ſecunda quidem ſcire non licet, cum eam faciem quæ litteras gerere debuerat, poſteri altius excavaverint: ex priore autem non ſolum diſcitur, cujus ſtatuam haberet impoſitam, verum etiam id quod quærimus, vetuſtiſſimum loci nomen, ejuſque ſimul dignitas, id eſt Mevaniolæ Municipium. Inſcriptio enim quæ ea in baſi legitur, illa eſt quam Cluverius (3), & Harduinus (4) commemorarunt, poſita cum *ſtatua* Q. Velcennæ Decurioni *Mevaniolæ*, Patrono C.C. M.M, hoc eſt Collegii Centonariorum *Municipii Mevaniolæ*. Quæ quoniam Inſcriptio ut apud Urſatum (5) legitur, & fortaſse ut apud eos quoque unde ille ſumpſit, non ſatis tum diſpoſitione, tum litteris cum ea convenit, quam ex ipſo marmore, perattente, nec ſemel inſpecto, Verlicchius deſcripſit; operam non perditurum me credidi, ſi quomodo ſe habet, ſic tibi exhiberem.

Q. VELCENNAE
L. F. STEL
PROCVLO DECVRIONI
MEVANIOLAE
C. C. M̄. M̄. PATRONO
HONORE CONTENTVS
IMPENDIVM REMISIT. ET
DEDICATIONE STATVAE
NVMER. COLL. IPSORVM
SPORTVL. DEDIT
SINGVL. DENARIOS BINOS
L. D. D. D.

5. Nos igitur Cluverio aſsentimur, ex hac Inſcriptione Mevaniolam ibi fuiſse cenſenti. Nam quod objicere aliquis poſſet, aliunde eſse illuc fortaſse advectam, adnotata a nobis marmoris magnitudo, & quod conſequitur, pondus ſatis repugnant. Loca enim circum ſunt montoſa, & anguſtarum viarum; ut non ſine magno impendio, & ſingulari cauſa ex longinquo illuc trahi potuerit. Nec tamen hodiernis Galeatæ terminis vetus illud Municipium circumſcribo. Nam etſi Mevaniolæ appellatio parvum fuiſſe indicet, ſi cum Mevania conferretur; tamen quæ antiquitatis monumenta ex contiguis locis eruta dixi Epiſtola alia (6), ex loco videlicet quem Monaſterium vocitant, & ex altero quem Sagittam, quorum ille inter Planetum, & Galeatam eſt interjectus, hic infra Galeatam eſt ad paſſus ducentos, eo me facile adducunt, ut intra Mevaniolam credam utrumque locum fuiſſe. Cæterum qui præter Mevaniam extitiſſe etiam Mevaniolam, ſciunt, iis proclive eſt Cluverio aſſentiri in Plinii loco (7), ut erat olim in manu ſcriptis

(1) Hiſtor. Dec. 3. l. 6. & Ital. Illuſtr. Reg. 6. (2) Hiſt. cit. l. 9.
(3) Ital. Antiq. l. 2. c. 6. & 7. (4) loco mox indicando.
(5) De Not. Rom. ad C. C. M. M. (6) V. n. 6. (7) Nat. Hiſt. l. 3. c. 14.

codicibus, intelligendo, & ſimul fortaſſe emendando, *Mevanates*, *Mevanionenſes*, *Matelicates &c.* mutata una in ſecunda voce litterula, ut *Mevaniolenſes* legatur. Qui enim *Mevanienſes* potius legendum credunt, iis non tam *Mevanienſes* dici poſſe, quod Holſtenio (1) facile annuimus, oſtendendum eſt, quam Mevanienſes alios eſſe, quod Holſtenius idem negat, ac modo dicti Mevanates. Harduinus tamen (2), qui nihil horum ignorabat, maluit in Plinio nihil mutatam veterem ſcripturam retinere, his adnotatis, *Mevanionenſes a Mevanione, ſeu minore Mevania*; neque enim *auſus eſt*, ut fatetur, propoſitam *Inſcriptionem ſequi*, in qua illæ voces ſunt *Decurioni Mevaniolæ*, an quod commentitiam crederet? illa vero, ut diximus, reapſe ibi extat, neque ullam habet notam, cur non pro vetere, legitimaque accipiatur. Utinam ſicuti *Mevaniolæ* nomen in ea legimus, ita alia proferretur Inſcriptio, aut vetus aliquis liber in quo legeremus *Mevanionis*.

6. Neutrum vocabulum apud Baudrandum, Cellariumve, aut apud eos qui nuper Geographiam univerſam multis Voluminibus ſunt complexi, mihi adhuc licuit invenire. Sed Mevaniolam Sanſonius pinxerat in Tabula inſcripta *Italia Antiqua:* cujus tamen bina inſpiciens exempla, neutrubi ejus ſedem ſatis accurate indicatam offendi. In altero enim indicatur nimis alte ad Ronchi initia; in altero infra hæc quidem ſatis, ſed diſſita adeo ab ejus ripa, ut inter ipſam, & Montonum fluvium media conſpiciatur. Melius alii qui eodem titulo Tabulam annis ſuperioribus vulgavere. Ferrario (3) Mevaniola pro Galeata quidem habetur; ſed Galeata eſſe dicitur *in agro Forolivienſi, Meldulæ oppido, & Civitellæ oppidulo ad 2. mill. paſſ. vicina.* Erant certe olim hæc omnia, & multo plura alia in agro, aut in ditione Forolivienſi: nunc Galeata eſt in Etruſca, Civitella autem, & Meldula in Pontificia quidem ſunt; ſed alia ad alios attinet: alia autem alio intervallo diſtat a Galeata, Civitella videlicet millia paſſuum III. Meldula autem XIII. quæ ut non ſit ſupra Forum Livii ad millia paſſuum X. ut recentiſſimi ajunt Geographi; eſt tamen ad VII. Non abeſt igitur Galeata, ut Ferrarius idem ait, *a Foro Livii* 10. *m. paſſ.*, ſed 20.

7. De Meldula non ignobili oppido, quod ab Italo quodam Geographo rus dici, miror, nihil haberem quod antiquitatis ſtudio, ut ſum pollicitus, ad te ſcriberem, niſi Arx illius priſcis Inſcriptionibus abundaret. Harum plures; ne omnes dicam; non ante illuc importatas crediderim, quam Leo X. P. M. ut Paulus Merula (4) tradit, *conceſſiſſet Alberto Pio Comiti Carpenſi* Meldulam, unaque, ut apud Leandrum (5) legimus, Sarſinam. Ejus rei illud mihi indicio eſt, quod in earum non paucis *Carpi* alicujus nomen legitur; ut eo vocabulo quod ſuam Carpum referret, Comites illi delectati, eo intuliſſe videantur. Sed has, aliaſque unde acceperint; nonnullas certe aut ipſi, aut alii Meldulæ ſimul, & Sarſinæ Domini Sarſina advexere. Antoninius (6) de tribus diſerte id docuit, quas etiam protulit, Gigenniæ Verecundæ, M. Valerii Fauſti, L. Deſtimi Epigoni. In his ſi Antoninium ſecutus eſſet Gruterus (7), neque ſecundam omiſiſſet, putans fortaſſe, eandem eſſe, ac Romanam illam quam pag. 1145. 8. deſcripſit; in illa enim *Valeria Donata* eſt, in Meldulenſi vero eſt *Vetilia Euterpe* quæ eam *M. Valerio Fauſto* poſuit *Conjugi Optumo:* neque primam, & tertiam quemadmodum dedit, protuliſſet. Primam enim cum dediſſet pag. 416. 5. ſatis, ſi unam excipias litteram, fideliter deſcriptam, non iteraſſet poſtea pag. 872. 14. iis ſubtus additis verbis *Heu Mors Invida*, neque ſub his quædam exhibuiſſet quaſi veſtigia lineolæ duplicis eraſæ, quarum rerum neutram unquam fuiſſe, mecum qui id marmor ſæpius inſpexi, omnes aſſeverabunt qui viderint. In poſtrema autem, quam pag. edidit 402. 2. non *L. Deſtinio*, ſed *L. De-*

(1) Annot. in hunc. Cluverii locum.
(2) ad Plinii hunc locum n. 27. Vid. in fin. l.3. n. LXXV.
(3) Lexic. Geogr. in Mevaniola, & Galliani Saltus.
(4) Coſmogr. p. 2. l. 4. c. 12.
(5) Deſcrit. di tutta Italia Reg. 14.
(6) Delle Antichità di Sarſina Diſc. 1. c. 5.
(7) Inſcript. Antiq.

L. *Deſtimi* ſcripſiſſet, ut ſuperior, quæ adhuc ſupereſt, Inſcriptionis pars perſpicue habet. Neque inſuper adnotaſſet, aliam, quam ab eodem Lucio poſitam filio puero profert pag. 680. 8. eam quoque, Sarſina translatam, in Arce eſſe Meldulenſi. Spectabilem enim ob tria quæ in ſummo habet, carmina Inſcriptionem Antoninius non omiſiſſet, neque ea me in quocunque Arcis illius angulo ſemel, iterum, ſæpius quærentem, & quærendam curantem fugere omnino potuiſſet. Nam fruſtra per laudatum alias (1) Meldulenſem Medicum Camillum Brunorium, fruſtra per Arcis incolas nullo non loco indagatam, fruſtra ipſe quoque perquiſivi, cum haud ſemel ibi apud Nobiles Viros Comites Columbanios, qui pro Principe multos jam annos Meldulæ præſunt, ob eorum erga me comitatem, meamque cum eorum Fratribus affinitatem verſarer.

8. Sed non fruſtra eodem tempore lapides cæteros quibus Arx ornatur, perlegi. Nam præter eos quos modo adnotabam, animadverti eſſe plures, eoſque nec apud Antoninium, nec apud Gruterum, nec apud Reineſium, quantum memini, a me viſos. Eos tibi hic omnes propterea deſcriptos dabo, quia ſi forte quoſdam ſaltem nec ab illis, nec ab aliis adhuc editos eſſe, comperias, id tibi pergratum fore, ſcio.

D. M
L. SCRIBONIO SECVND
ET SCRIBONIAEVHODIA
EFL. SCRIBONIOPIO. ERA
L. SCRIBONIVSFRONTIN
ET. SCRIBONIAFVSTA
. PARENTIBVSPIENTISSIMIS
. FEC

Minime dubium eſt, quin ad tot alia Scriboniæ Gentis hoc monumentum addendum ſit. Sed ad bene intelligendum, præter alias, difficultas accedit in legendo. Vitiatum enim eſt marmor injuriis temporis nonnullis locis, ut in ultima etiam littera quarti verſus, & quinti. Et quanquam alibi nimia vicinitas, alibi ambigua forma litterarum, cum parvitate ſerme ubique conjuncta, ad ſuſpicandum moveant tum alicubi alia, tum in verſus quarti fine legendumne ſit FRA, in ſexte autem IVSTA; nam FAVSTA, aut FVSCA ſculptum non fuiſſe, evidens eſt; illa tamen ſupereſt dubitatio, quomodo hæc Scribonia, & Scribonius Frontinus ejus frater, ſi Scribonio etiam Pio Fratri hoc monumentum feciſſent, adſcribere potuiſſent *Parentibus*; aut ſi ille non frater, ſed parens fuit, tres Parentes habuiſſent; niſi forte exiſtimas, Scriboniam quidem illam primam utriuſque horum qui fecerunt, fuiſſe matrem, Scribonii autem Frontini fuiſſe patrem Scribonium Secundum, & ſororis Frontini Scribonium Pium.

9. Verum ad planiora veniamus, quale monumentum eſt quod parens Voluſius filiæ poſuit nondum ſexenni.

CLODIAE
PRIMIGENIAE
V. A. V. M. VI.
L. VOLVSIVS
ANTIGONVS. F.
CARISSIMAE
FECIT

aut hoc quod Vir Vxori,

D. M
T. FL. CHRE
SIMVS FE
CITRVTILI
AESECVN
DAE CON
IVGIRARIS
. SIMAEBEN
MERENTI
FECIT

Socordiam Sculptoris tantam alias animadvertiſſe, non memini, ut FECIT bis poneret in lapidis præſertim ſpatio; ut tibi vel coarctatio litterarum oſtendit, anguſto. Si quid diſcrepent in lapidibus T. & TI. cogitaveris; non idem hic ſignificari videbitur *Ti. Fl. Chreſimo*; qui Flaviæ libertæ monumentum poſuit, ut eſt apud Gruterum pag. 1151. 3. etiamſi non

(1) Epiſt.V. n. 12.

non addas, quid differant *Chreſimo*, & *Chreſimus*, & Hiſpania, ubi illud eſt, & Italia. Ad Chreſimum alterum, at ſervum, hoc marmor attinet in Arce eadem.

CHRESIMUS ATRIENS	CAPTVS A. CORINTHIS

Quænam *Atrienſis* inter Servos eſſent officia, æque ac ego, ex Latinis Scriptoribus noſti, & ex eorum Interpretibus, & eruditis aliis Viris, in primiſque ex Pignorio (1), & Pitiſco (2). Sed & alia legeris marmora ad Atrienſes ſpectantia tum apud Reineſium (3), tum apud Gruterum, qui pag. 579. 5. in eodem lapide proponit cum Batonio *Atrienſi* Lajum *a Corinthis* non diſſimili modo ac in noſtro factum vides. Sic autem qui Corinthia vaſa aſſervabant, deſignabantur, ut legeris apud laudatum Pignorium (4), qui illam, aliamque Inſcriptionem habet extantem apud Gruterum. Hic inter cæteras illam quoque habet ibidem n. 10. quam hanc Meldulenſem omnino eſſe, crederes, niſi & Romæ eſſe diceretur, nec *Captus* haberet, ſed *C. Aptus*. Sed quanquam Gruterus plures *Aptos* profert, nullum *Captum*; proferri ab aliis fortaſſe poteſt, & certe in lapide hoc Meldulenſi nec ullum veſtigium puncti eſt, nec ſpatiolum ullum inter C & A. Haud procul eſt aliud marmor huic ſimile, & ſimili ſubobſcura interjecta lineola inter libertos duos, ſubdiviſum,

L. CORNELIVS CALLISTVS	L. CORNELIVS GETA

Libertos dixi; certe a L. Cornelio manumiſſum utrumque fuiſſe, prænomen, & nomen Patroni indicat utrique commune; proprium autem quod antea, cum ſervi eſſent, nomen erat, cognomen nunc factum, Calliſtus videlicet, & Geta; ſervile autem utrumque hoc nomen fuiſſe, & Veterum libri, & Inſcriptiones crebræ confirmant. Ad Libertum quoque, & ad Cajæ Libertas lapis attinet.

P. OCTAVIVS. CHRYSEROS
OSTORIAE. Ɔ. L. AVXINI
CONIVGI. SVAE. ET
OSTORIAE. Ɔ. L. CHIAE

Harum pariter Libertarum alteri nomen fuerat *Auxini*, quod aliis in lapidibus legiſſe, non memini, alteri autem *Chiæ*, quod in quibuſdam legi. Neque unus modo occurrit, aut alter cui cognomen fuerit Chryſeros. Multi vero Hermetes, & Sympheruſæ, quæ nomina erant Conſervis de quibus hoc marmor Meldulenſe,

HERMETICONSER
SVO BENEMEREN
SYMPHERVSA
FECIT

10. Denique ad eos lapides in quibus diximus *Carpi* nomen inſculptum eſſe, veniamus. Id nomen ſervile fuiſſe, vel ea oſtendunt quæ de ſervo obſoniorum ſciſſore apud Petronium (5) legeris in cœna Trimalcionis. *Vides*, inquit, *illum qui obſonium carpit? Carpus vocatur; itaque quotieſcunque dicit, Carpe eodem verbo & vocat, & imperat*. Inſcriptiones autem plures profert Gruterus, in quibus aut diſerte ſcriptum eſt *Carpus Aug. Lib.* & *Carpus Cæſaris Lib.* aut ſigla L ſubjungitur, aut ſi prænomina, & nomina Gentium nobilium cognomini *Carpi* præpoſita attendas, adjectave alia conſideres; manumiſſos eos Carpos fuiſſe, facile intelliges. Hujuſmodi unam Romæ extantem indicat idem pag. 775. 7. *in Palat. Carpenſi* ob eandem fortaſſe cauſam propter quam tot Meldulæ quoque conſpici, ſupra a nobis dictum eſt. Quarum una ſic habet,

FLO-

(1) Comment. de Servis Edit. 2. pag. 221. & ſeqq. (2) in Atrienſis. (3) Cl. XI. n. 39. (4) pag. 104 (5) Satyric.

FLORAE
L. LAELIO. CARPO
TERPSIS. MATRI. ET. VIRO
SVIS. PIISSIMIS. POSVIT

Altera autem ſic,

CARPVS. LAINI
SORORI. ET
SALVIO. PIST

Sororis nomen ita uti vides, ſcriptum eſt. Num ut aliquando AI pro AE poſitum videmus, puta in *Aimilio* pro *Aemilio*, hic legemus LAENI? Invenitur certe in lapidibus LAENIA quædam. In ſuperiore vero marmore ne ſuſpiceris, litteram deeſſe propterea quia apud Gruterum pag. 787. 6. ſcriptum videris *Geminiæ Therpſidi*; in noſtro certe eſt, ut deſcripſimus, TERPSIS. Cæterum *Salvius Piſtor* fortaſſe Carpi erat conſervus, ut in eo lapide quem habet Reineſius Cl. XI. n. 31. ab Elaphione poſitum *ſibi*, & *Primo Conſervo ſuo Piſtori Marcellæ*. De Servis autem Piſtoribus nonnulla attigit Pignorius (1). Et ad Piſtores Inſcriptiones ſpectantes produxit Gruterus, quibus & modo deſcriptam adjunges. Cogitabis autem, quomodo legendus ſit verſus ſecundus in hac tertia.

CARPVS
SOCIOR. VICENS
SIBI. ET. HERACLAE
FRATRI FECIT

Num *Sextum*? num *Sexies* non dico *Cenſorem*, aut *Cenſitorem*; ſed num *Cenſualem Sociorum*? Neque intelligo ut in libris Juriſconſultorum; ſed ut inter Servos aliquid indicat ubi de Diſpenſatore agit (2) ſæpe laudatus Pignorius. Quo ſenſu num legemus *Sociorum Sex*? Verum nolo ineptire. Divinare quoque oporteret, ſi quis ſupplere vellet Inſcriptionem quartam, cujus nimirum dimidia, aut tertia pars deeſt.

M
CARPVS
CARPO
NTISSIMOFECIT
IC LA. LOCO SIBI
ET GEMINIAEPAN
M. LVCCEIΩHER

Lapis hic ſepulchralis Carpo quidem poſitus fuiſſe videtur. Nec difficile eſt conjicere, initium quarti verſus fuiſse fortaſse *Filio*, aut *Fratri Innocentiſſimo*, aut *Pientiſſimo*. Videntur autem verſus reliqui non ad illum Carpum, ſed ad alios pertinuiſſe, ut puta ſi qui, empto *loco*, *fecit* monumentum, hoc *ſibi* quoque, aliiſque ſervaſset, & in his *Geminiæ Pannychi*, ſi placet ita ſupplere, fortaſse uxori, & *M. Lucceio Heredi*, cujus nominis ultima littera a Sculptore pro latina ſic græca poſita eſt. Nec tamen hæc, aliaque conſtant, multoque minus prænomina, & nomina utriuſque Carpi quæ fuerint; imo neque hoc ipſum cognomen ejus qui fecit, fuiſſe Carpum. Fuiſse enim dicerem, ſpectato filii cognomine; ſi tamen is & filius, & Carpus fuit; ſed cum verſuum initia deſint; pro certo non ſcio, fueritne uterque Carpus, an Eucarpus. Nam & Eucarpi in marmoribus quæ Gruterus exhibet, plures leguntur. Quin ultimum quod in Meldulenſi Arce ſpectavi, cæteris & grandius, & ornatius, ad Eucarpum attinet. Hæc enim habet,

D. M
C. MARIO. EV
CARPO. FECI
T. CYPRESSEN
A. SERVANDA. COIV

Nomen quidem *Servandæ* in lapidibus non ſemel legi; Cypreſsenæ vero non recordor. Eſt autem in hoc lapide non unum indicium jam inclinantium bonarum artium, ut litterarum forma, & magis ipſa, quam vides, earum diſtributio in marmoris mole alioquin, ut dixi, grandiori, ſed cujus modica pars inſcribendis verbis eſt data, multo maxima ornamentis, his quoque non ſatis affabre ſculptis. Quæ tamen ſint, dicam. In tympano, ut vocant, aves

(1) Commentar. cit. de Servis pag. 45. & 248.

(2) Ibid. pag. 155.

aves ſunt duæ, an turtures? quarum altera demiſso capite videtur paſci. Infra tympanum, ab ſingulis Inſcriptionis lateribus ſingula prominent bovis, an capri cornuta capita. Ab his utrinque incipiens, magnus deorſum pendet, quaſi ex hederæ foliis, bacciſque lemniſcus: quem inter, & Inſcriptionem imaguncula apparet tanquam nudæ fœminæ in tranſverſum porrectæ, quæ velum, deſuper in tranſverſum pariter ductum, ita manibus arripiat, ut velle caput operire videatur. Denique ad ſingulos inferiores marmoris angulos aves aliæ ſingulæ ſpectantur, ſuperioribus majores, & quas, ſi ex roſtro judices; de rapacium genere eſse, credas.

11. Ex his omnibus quas deſcripſi, aut commemoravi, Inſcriptionibus nullas pulchrioribus, meliuſque diſtributis litteris eſſe, ſcias, quam ex deſcriptis Cladianam, ex commemoratis autem Valerianam, & quod ex Deſtimiana reſtat. Ne vero in his tanto poſt tempore tibi affirmandis falli poſsem, non tam memoria, adnotationeſque fecerunt meæ ex quo primum inſpexi, aut poſtea contuli, quam ejus quem tibi merito laudavi, & laudo, Meldulenſis Medici Camilli Brunorii ſumma erga me humanitas, & incredibilis diligentia, qua, ut ante oculos habere etiamnum poſsem jam ab anno uſque 1722. ita uti eſse videram, & poſtea etiam vidi anno 1728. & 1733. deſcripta marmora hæc omnia, litterarum forma, & diſpoſitione ſervata, & proprio cujuſque loco, ac dimenſionibus adjectis, ad me miſit. Proximis Litteris e diverticulo, tibi, ut opinor, minime injucundo, in viam redibimus. Vale.

EPISTOLA ÆMILIANA XIII.

IIs quæ Roncho adjacent ab occidente ſole, expeditis, priuſquam ad ea aggrediar quæ ab oriente appoſita ſunt, aliquid de nobili, quam illud denique flumen interfluit, pinea Silva attingendum eſt. Medicus Ravennas Thomajus (1) cum memorat „ pulchram ſilvam duorum Pine- „ torum „ an ad fluvium hunc, intercurrentem, eoque in duas dividentem, reſpexit? Qui cum interfluat a longo jam tempore Montono conjunctus; error irrepſerit, neceſse eſt, in libros Geographi recentiſſimi, ubi Pinetum „ inter duo flumina „ vi- „ detur deſcribi „ Montonum videlicet, „ ac Ronchum ;, Nec leviter in eo quoque peccatum eſt, quod in Pineti deſcriptione, magnum eſse tractum refertur „ in- „ ter Ravennam, & Ferrariam, qui pinis „ totus conſitus ſit „ idque admiratione magis dignum eſt, cum eodem in Opere Pinetum dicatur „ ab Anemone ad Sa- „ pim uſque fluvium extendi prope maris „ Adriatici littus ;, Quod aut verum, aut propemodum verum eſt. Namque & ante oſtium Anemonis, ut nunc ſe habent res, incipit, & ultra Sapim ad tria paſſuum millia a Cluverio (2) producitur ad Templum uſque vulgo propterea dictum *S. Maria del Pino*. Interea autem idem Cluverius ut a Claſſenſi portu illuc uſque Pinetum extendit, ſic oblitus videtur alterius partis quæ ad Anemonem, aut ultra Anemonem pertinet, Paulumque Merulam (3) ſecutus, qui *nemore hoc vaſtiſſimo, pinis miræ altitudinis frequenti*, a Sapi Ravennam verſus deſcripto, ſemel, iterumque ad hunc modum pergit. *Extra Pinetum, Candiani Amnis, nunc Paludis, oſtium ſequitur*.

2. Pinetum olim tractum illum omnem, quem nunc, occupaſſe, nemo dixerit, qui Ravennam mare perveniſse, non ignoret. Eam tamen littoris partem, quæ hinc ultra Claſsenſem portum, inde vero inter mare, & Auguſtam Foſsam extendebatur, tenere potuiſse non inficiabitur. Ibi vero ab Romanis conſitum fuiſse (quæ nonnul-

(1) Hiſt, di Ravenna P. 1. c. 1. (2) Ital. Antiq. l. 1. c. 28. (3) Coſmogr. c. 10. & 12.

nullorum opinio eſt) ut materiam conſtruendis ad claſsem navigiis in promptu a poſteris haberetur, a veri ſimilitudine non adeo alienum eſt, ut Faventini putant Hiſtorici Kavina (1), & Tondutius (2). Nam quod Silius (3), qui ſub Trajano vivebat, ſcripſerit,

undique ſolers
Arva coronantem nutrire Faventia pinum,

de Ravenna autem

Quippe gravi remo limoſis ſegniter undis
Lenta paludoſæ perſcindunt ſtagna Ravennæ;

certe neque ſtagna ibi etiamtum fuiſse, ſignificat, ubi hinc & hinc propter littus pinos conſeri potuiſse, diximus, & ex proximo Faventino agro in quo arbores illæ frequentiſſimæ erant eo tempore, facultatem ſummam fuiſse, indicat, accipiendi aut nuces pineas, quotquot vellent, aut teneras adhuc pinos, in idque littus transferendi. Huc adde rem Silium potuiſſe; ne dicam debuiſſe; ſpectare, non ut erat, cum ſcriberet, ſed ut fuiſſe, audiverat, cum bellum Punicum ſecundum, cujus repræſentabat tempora, gereretur: nec denique (4) ſilentium ipſius, aut aliorum qui ante Odoacris, & Theoderici pugnas ſcripſerunt, firmum apud Criticos argumentum eſſe, ut ea quæ illi reticuerint, putemus non extitiſſe. Quod ſi cum Odoacris, & Theoderici caſtra prope Ravennam poſita memorantur, ibi Jornandes (5), Paulus Diaconus (6), ut plerique credunt, aliique *Pineta*, aut *Pinetum* hoc fuiſſe tunc, ſcribunt, ea autem contigerunt ante finem ſæculi V. nec poteſt, niſi longiſſimo tempore, ejuſmodi pinea ſilva creſcere; jam ſatis vides, num recte exiſtimaverit Tondutius (7), Pinetum Ravennas adeo antiquum non eſſe, ut fuerit priuſquam ethnici eſſe deſinerent. Quod cum dico, non tamen judico, quid de Inſcriptione cenſendum ſit, vetuſta, ut Rubeus (8) ſcribit, & Romæ effoſſa, qua *ſylvam hanc Claſſis Ravennatis* Neptuno, & Iſidi ſacraſſe legebatur L. Antidius Ferox L. F. Præfectus illius Claſſis: multoque minus aſtipulor Vecchiazzano (9), precariis rationibus ſtatuenti, Ferocem illum, Oliæ Tertullæ Foropopilienſis maritum fuiſſe, primumque ei Claſſi Præfectum ab Auguſto datum, Pinetum continuo ſeviſſe. Sed ut hæc nullo certo fundamento ſunt nixa; ita illud extra dubitationem poſitum eſt, ex quo Pinetum eſse cœpit, viguiſse adeo, ut quamvis anno 1224. quemadmodum tradit Rubeus (10), ſive anno 1234. quemadmodum Clementius (11); præ inſolita immanique vi frigoris totum, aut maximam partem exaruerit; redivivum convaluerit poſtea, exindeque ad hoc uſque tempus perennaverit.

3. Nunc age, ad ea tranſeamus quæ Ronchum flumen tranſgreſſis, & ad orientem ſolem pergentibus occurrunt, alterum in Æmilia via, alterum aliquanto ſuperius, Forum Popilii, & Bertinorium. Abeſt utrunque ab Roncho illud ad millia paſsuum duo, hoc totidem, aut aliquanto amplius. Neque alius eſt amnis qui inter illa, & Livii Forum defluat præter Ronchum, qui ab hoc Foro, ut noſti, millia paſsuum diſtat duo. Ex his proclive eſt intelligere, quot errores in Tabulas plurium Geographorum irrepſerint. Nam ſi Vir Cl. de l'Isle, ut in alia Epiſtola (12) adnotatum eſt, nullum omnino Ronchum, qui tamen non ita parvus eſt fluvius, delineavit; contra Ortelius (13) & Cluverius (14) pro uno duos amnes pinxerunt. Nam præter unum, qui ab oriente (id quod omnino falſum eſt) Livii Forum perſtringit, alter eſt apud Cluverium perſtringens ab occidente Forum Popilii, apud Ortelium autem ab oppoſita plaga perſtringens Bertinorium; Forum enim Popilii pingitur, ſi Superis placet, ultra Rubiconem. Cellarius (15) unum quidem propo-

(1) Faventia Rediviva. (2) Hiſtor. di Faenza, Prelud. (3) De Bello Punico l. 8.
(4) Vid. Tonduz. Hiſt. P. 1. (5) Hiſt. de Reb. Getic. c. 57.
(6) Hiſt. Miſcel. l. 15. (7) P. 1. cit. (8) Hiſt. Raven. l. 3.
(9) Hiſt. di Forlimpop. P. 1. l. 3. (10) Hiſt. cit. l. 6.
(11) Raccolto Iſtor. di Rimino l. 4. (12) VIII. n. 11.
(13) Tabula inſcripta Italia Gallica.
(14) Tabula quæ inter Ortelii Geogr. Vet. Tabulas Italiam repræſentat.
(15) Notit. Orb. Ant. Tabula inſcr. Gallia Ciſalpina.

nit ; ſed non modo procul ab Apennino in planitie ortum, noſtroque adſitum Foro ab oriente, Ravennæ autem ab occidente; ſed ita ductum, ut Bertinorium medium ferme ſit inter illum, & Sapim, Forum autem Popilii magis quidem ab hoc, quam ab illo, diſſitum; ſed Ravennæ multo vicinius, quam Forum Livii. Quod minus in eo mirandum eſt, qui (1) ab hoc Foro docuit *ad mare vergere Forum Popilii*. Equidem in recenti Braſchii Præſulis Tabula (2) viam Æmiliam video ab noſtro Foro vergentem oblique mare verſus ſecundum lineam quæ producta incideret propemodum in Cæſenatem portum, itaque Forum Popilii magis, quam Livii, & multo magis Cæſenam, quam Forum Popilii, mari vicinam delineari. Quin etiam alia in Tabula quæ præfixa eſt Diſſertationi *de Italia medii ævi* pictum video *Forum Pupillu*; ſic enim inſcribitur; longe propius mare, quam Cæſenam, &, quod non levius erratum eſt, in eadem in qua hanc, ripa Sapis orientali. Nos maris quidem littus quo longius ab noſtro Foro pergimus Cæſenam verſus, propius ſenſim fieri Apennini radicibus, non negamus ſic, ut minus a mari Cæſena diſtet, quam Forum Livii, ſed & quam Popilii. Hæc tamen ita accipi, nolumus, quaſi illa magis quam hæc Fora, in boream vergeret. Cum enim turrim quæ in urbe noſtra omnium altiſſima eſt, aliquando conſcendiſsemus, & hinc Forum Popilii, & Cæſenam, inde autem Faventiam ſpectaremus, perattente ſingulorum poſitum conſiderantes, in recta quidem eadem linea Faventiam, Forum Livii, ac Popilii eſse, perſpeximus, ſic tamen ut Faventia magis in boream, Forum Livii magis in auſtrum, & vel hoc magis vergeret Forum Popilii, & aliquanto magis quam hoc, Cæſena; ut ſi hanc ultimam urbem excipias, noſtra obſervatio ſatis cum Cl. Viri de l'Isle delineatione (3) conveniat.

4. Etſi Barbarus (4) aſſeverat, in bonis Plinii codicibus legi *Forum Pompilii*, in nonnulliſque horum *Forum Popillii*, nec deſunt qui, ut Ortelius (5), & Ferrarius (6), inter utrumque nomen ambigant; Blondus tamen in Hiſtoriis (7) ſcribere maluerat *Foropopilli*, & *Foropopilio*, & Sigonius (8) *Foro Popillii*, & Cluverius (9) denique, ac Cellarius (10) ſcripſerunt *Forum Popilii*. Sed & ante hos duos Paulus Merula (11) eodem inclinare ſe, oſtendit, ideoque ob vulgarem appellationem *Forlimpopoli*. Hanc autem multis jam ſæculis alia præceſſerat, quæ pariter ex Popilii potius quam Pompilii, corrupto nomine videtur initium duxiſſe, *Forum Populi*. Apud Clementinium (12) tam in Litteris Valentiniani A. 426. quam in Litteris Gregorii Magni A. 595. *Forumpopuli* memini legiſſe. Produci etiam poſſent Tabula Peutingeriana, & Iter Hieroſolymitanum, in quibus *Foro populi* ſcriptum videmus, niſi cum Cluverio (13) dubitaremus, ea librariorum eſſe peccata; nec mirum, cum in ipſis locorum intervallis deſignandis ibi apertiſſime erraverint. Quorum vel manifeſtior inſcitia eſt in Ravennatis Anonimi Coſmographia, ubi (14) ſcripſerunt, *Foro Corneli*, *Faventia*, *Forum Julii*, *Forum Populi*, *&* *deſuper Beſania*, *Ceſina*, *&* *deſuper Seſena*, *Monte Feletre*, *Orbino &c.* Ut enim Anonymus iſte, quem *Guidonem* Blondus (15) aliique nominant *Presbyterum Ravennatem*, ſe *idiotam* prædicet (16); tamen cum ibidem Ravennatem ſe dicat, quis cenſeat, ignorare potuiſſe proximæ urbis nomen haud eſſe *Forum Julii*, ſed Forum Livii, aut ſcribere *Ceſina* pro Cæſena, & *Monte Feletre* pro Mons Feretranus; niſi malis, ibi reſcriptum fuiſſe a quopiam italice *Monte Feltro*: quæ ſcripturæ menda tam certa miror, ne in recenti quidem Editione (17) fuiſſe notata. Quin etiam ſuſpicor, illa *deſuper Beſania*, quam vocem ibi non intelligere me, fateor, & *deſuper Seſena*, irrepſiſſe in textum ex libri ora, in quam alii cautiores librarii, deſcribentes, quid ſupra *Forum Populi*, & *Ceſina* ab aliquo inter lineas ſcriptum eſſet, addita,

(1) Ibid. l. 2. c. 9. n. 89. (2) De vero Rubic. c. 9. (3) Tab. inſcr. l' Italie. (4) Correct. Plin. (5) Theſaur. Geogr. (6) Lexic. Geogr. (7) Dec. 3. l. 1. (8) Hiſt. Bonon. l. 1. (9) Ital. Antiq. l. 1. c. 28. (10) n. 89. cit. (11) Coſmogr. P. 2. l. 4. c. 12. (12) Raccolto Iſtor. di Rimin. l. 2. (13) c. 28. cit. (14) l. 4. n. 33. (15) Ital. Illuſtr. Reg. 1. (16) n. 31. (17) Lugd. Bat. 1722.

addita, ut hoc ſignificarent, voce *deſuper*, recte olim tranſtuliſſent. Sed ſi Presbyter is Ravennas IX. ſæculo; nam alii VII. alii poſt IX. ſcripſiſſe, malunt; *Forum Populi*, quod ſuperiores quoque feciſſe, vidimus, non *Forum Popilii* nominabat; tanto magis laudandus in eo eſt Ravennas Abbas Agnellus, IX. ſæculi ſcriptor, quod (1) inter Cæſenates, & Livienſes, *Popilienſes viros* nominaverit, cives videlicet Fori non Pompilii, ſed *Popilii*: quod Cl. Weſſelingius (2) poterat ad hunc, quem produxit, Agnelli locum adnotare. Cæterum etſi non Agnellus dumtaxat, ſed & Paulus Diaconus non ita multo antea, ut mox indicabitur (3), haud aliter locutus fuerat; ſæculo tamen XII. ad conſuetudinem redierant ſæculi V. & VI. Itaque ipſa Ravennas Eccleſia, ſicut in Documento eſt, quod in hoc Tabulario Monaſterii S. Mercurialis ſervatur, ad annum ſpectante 1165. non *Popilienſis*, ſed *Populienſis* ſcribebat, inter cæteros, qui aderant, vicinos Epiſcopos mentionem faciens *Henrici*, *Populienſis Eccleſiæ Epiſcopi*.

5. Fora alia ſimili, vel potius, ſi Cluverium (4) ſequimur, eodem cognomento, longe alibi ſita, occaſionem Geographis, aliiſque dedere hoc noſtrum cum illis confundendi. Ortelius, qui in Theſauro, eorum plura commemoravit, antea in Synonymia Geographica hoc a Campano illo Halicarnaſſæi non diſcreverat. Sed in Theſauro *Foropopulienſes*, tanquam Plinio dictos, memorat, & *Forum Populi numeratum a Frontino inter Colonias Romanas*, in eo laudandus, quod hoc, & illos ab iis ſejunxit de quibus hic loquimur; ſecus in eo quod ſcripſit *Foropopulienſes*, & *Forum Populi*. Ferrarius (5) cum bene ſcripſerit *Populi Foropopulienſes Plinio*, qui tamen haud ſatis ſcio, an eorum injiciat mentionem; ſe credere, oſtendit, non alios eſſe, ac Popilienſes noſtros. Cujus in ſententiam pedibus ivit nuperrime Cl. Geographus, ſine ulla dubitatione affirmans „ eſſe hoc *Forum Popilii*, quod nomen „ dederat Populis *Foropopilienſibus* Plinii.„ Forum autem illud Popilii, quod apud Frontinum legitur, ut dixi, corrupto vocabulo *Forum Populi*, neque a Cluverio aliud cenſetur, quam Campanum, de quo paulo ante indicatum eſt, anſam præbuit Vecchiazzano Popilienſium noſtrorum Hiſtorico (6), non modo idem ac ſuum fuiſſe, credendi; verum inſuper, ut id confirmaret, in apertiſſimum errorem labendi. Cum enim locum Frontini proferat in quo de Foro illo Populi locutus, *Pedes XV. limitibus Auguſti* aſſignat, huc omnino pertinere cenſet marmor; quod apud ſuos extat ad Publici Palatii portam, ſic inſcriptum, ut ipſe quidem refert,

MATRI
IN FOR. P. XV.
IN AGR. P. XV.

Quæ cum legerem; continuo ſenſi, a ſepulchrali Inſcriptione, cujus ea verba pars olim fuiſſent, fucum homini eſſe factum, neque ad Forum, ſed ad ſepulchri frontem, id eſt ad proximam anteriorem aream, neque ad Matrem Magnam quam colerent Popilienſes, ſed ad ejus Matrem, qui poſuerat, illa ſpectare. Itaque cum a Vincentio Galbanio, Cive, & Auditore olim meo ſtudioſiſſimo, qui tunc ibi medicinam, merito conductus, faciebat, petiiſsem, ut marmor diligenter inſpiceret; reſcripſit is, quod expectabam, non IN FOR. legi; ſed IN FRO. Vix reſcripſerat, cum in Kavinæ (7) locum incidi, ex quo cognovi, idem quod ego, ipſum quoque *diu ſuſpicatum*, ſuis *tandem oculis* non aliter, quam Galbanius, *vidiſſe*.

6. A quo Popilio conditum fuerit hoc Forum, Sigonio ipſo (8) fatente, incertum eſt. Qua autem amplitudine, quibuſve ornamentis, magis procul dubio conſtaret, ni tantas clades ſemel, atque iterum perpeſsum eſset. Nam primum Grimoaldus *Forum Popilii* invadens, maxima ſtrage facta, ſic *eandem urbem dejecit, ut uſque hodie pauciſſimi in ea commaneant habitatores*. Verbis utor Pauli Diaconi (9), qui mortuus cenſetur extremo ſæculo VIII. Ea autem clades illata fuerat anno 674. ut an-

S 2

(1) Lib. Pontific. P. 2. c. 3. (2) in Not. ad Vet. Rom. Itiner. ubi de Itin. ab Urbe Mediolan. (3) n. 6. (4) c. 28. cit. (5) Lexic. Geogr. (6) Hiſt. di Forlimpop. P. 1. l. 1. e La Verità difeſa contra Bertinoro. (7) Faventia Rediviva. (8) Hiſt. Bonon. l. 1. cit. (9) De Geſtis Longobardor.

annos ipſos tercentum ſeptuaginta urbs jacuerit in ruinis; ſi non niſi anno 1045. a Forolivienſibus inſtaurata eſt, ut in Patriæ noſtræ Chronicis legitur, manu exaratis Alexandri Paduanii. Multo quidem breviori tempore iterum jacuit, cum exciſa ab Ægidio Cardinali anno 1359. ab Sinibaldo Ordelaffo, Forolivii Domino, rurſus ædificata eſt anno 1380. ut in iiſdem habetur Chronicis. Sed nunquam tamen in priſtinum decus eſt reſtituta. Nam neque ſacrum recuperavit corpus S. Rufilli, primi ejus Epiſcopi, quod anno 1367. e ruinis illis fuerat in urbem noſtram translatum, neque Epiſcopalis ſedis honorem, quæ, Ægidio jubente, Bertinorium traducta fuerat.

7. De Bertinorio igitur perperam hoc ſcripſit Cluverius (1), *epiſcopalis dignitas loci antiquitatem indicat*, mirum in eo qui dixerit, eſse oppidum *nunc* epiſcopale. Nec tamen ſcite contra ejus antiquitatem prolata hæc ſunt ab Liceto (2), *Forum Truentinorum*, *vulgo* Bertinoro, *tempeſtate Landini*, *caſtrum fuit*, & *obſervatu Leandri recens Urbis nomen aſſumpſit anno Domini MCCCLXX. ab Ægidio Carilla &c. Nec ævo Strabonis*, *aut Ptolemæi Truentinorum ulla mentio fuit*. Nam Plinius (3), qui ante Ptolemæum certe floruerat, in Regione hac noſtra ſic habet, *Forum Clodii*, *Livii*, *Popilii*, *Truentinorum*, *Cornelii*. Landinus autem, qui centum, aut eo amplius, annis ſcripſit poſtquam Bertinorium (id quod Licetus agnovit) Urbis nomen aſſumpſerat, equidem neſcio, quomodo illa ſua loquendi ratione aptum præbere eidem Liceto argumentum potuerit. Ad paulo ſuperiora ſæcula redire oportebat. Sic enim apud Rubeum (4), exempli cauſa, Documentum repertum eſſet anno 1142. memorans *Caſtrum Britonorii*, anno autem 1052. Teſtamentum Girardi *Comitis Caſtri Britonorii*. Ex Britonorio deinde factum eſt *Brettinorium*, quamobrem Dantes (5), ut in vetuſtis ejus Editionibus, & manu exarato Codice vidimus, dixit, *O Brettinoro*, & *Bretenorium*, ut apud Blondum (6) eſt, & *Brectonorum*, ut apud Volaterranum (7). Nonnullis, ut Blondo, vetus nomen dici *Britanorum*; ajunt Paulus Merula (8), & Abrahamus Ortelius (9), ſuſpicantes, ex vulgari appellatione latinam illos eſſe commentos. Ego vero, Blondum in Italia Illuſtrata (10) video ſcripſiſſe, a Plinio *inter quatuor Fora enumerari* hoc *Forum Brintanorum*; non *Britanorum*; nam id nomen repetit ab Umbriæ apud Ravennam ultimo oppido, quod modo ab eodem Plinio *Brintum* vocatum eſſe, dixerat, *Brintum* autem illud Forum Brintanorum, hoc eſt Bertinorium, Plinio fuiſſe. Itaque apparet, optimum virum a peſſimis Plinii codicibus eſſe deceptum, quod Ortelius quoque in verbo *Brintum* accidiſſe veretur. Mihi vero, quid imponere potuerit, cogitanti credibile fit, *Brintum* ibi in Blondi codice Pliniano per incuriam ſcriptum fuiſſe, ubi nunc legimus (11), *nec procul a mari*, *Umbrorum Butrium*, de quo inter Ravennam, & Spineticum Padi alveum agnoſcendo Epiſtola alia (12) ſatis dictum eſt: ubi autem loco ſuperius producto, cum Volaterrano, Leandro (13), Ortelio (14), P. Merula (15), Cluverio (16), Liceto (17), Harduino (18) inter Fora illa alia Forum legimus *Truentinorum*, ibi a Blondo inventum eſſe *Brintanorum*. Quod quidem minus mirum eſt, quando non modo ſub Blondi tempus Berlinghierius (19) idem oſtendit, ſe inveniſſe; verum noſtra quoque ætate non defuit qui in tribus codicibus, *Truentinorum* non invenerit; ſed *Brentanorum*. Nec vero inficias iverim, Plinium memorare *Forobrentanos*. Sed primum dixerim, id facere capite ſuperiore 14. non hoc, de cujus agimus loco, 15. Deinde dixerim, Blondum ipſum non ſemper legiſſe *Brintanorum*; ſed aliquando *Trienniorum*. Hæc enim habet Hiſtoriar. Dec. 1. lib. 1. *Eſtque is Pollentiæ vicus vetuſto Trienniorum Foro*, *quod nunc dicitur Bretenorium*, *ad paſſus II. mill.*

(1) Ital. Antiq. l. 1. c. 28. (2) Apolog. pro Cæſen. Antiqu.
(3) Nat. Hiſt. l. 3. c. 15. (4) Hiſt. Raven. l. 5. (5) Purgat. c. 14.
(6) Ital. Illuſtr. Reg. 6. & Hiſt. Dec. 1. l. 1. & Dec. 3. l. 1. (7) Comment. Urb. l. 2.
(8) Coſmogr. P. 2. c. 12. (9) Theſaur. Geogr. (10) Reg. 6. cit.
(11) c. 15. cit. (12) III. n. 12. (13) Deſcrit. di tutta Ital. Reg. 14.
(14) Theſ. cit. (15) c. 12. cit. (16) c. 28. cit. (17) Apolog. cit.
(18) in ſua Plinii Edit. (19) Geogr. in terza rima l. 3. c. 6.

mill. propinquūs. Utraque hac Blondi lectione *Brintanorum*, & *Trienniorum* mirifice abuſus eſt Gaudentius Merula (1). Primum namque cum alteram Blondus in altero Opere ſecutus eſſet, ut Scriptori licet, tempore, & novis perquiſitionibus interjectis, ſententiam mutare; utramque Merula lectionem in uno eodemque Opere ita retinuit, ut ſummæ aut inconſtantiæ, aut oblivionis notam effugere nequeat. Ad hæc utroque loco errores admiſit non ferendos. Ubi enim ſcribit (2), *In Apennini colle, Brintanorum Forum viſitur: quod alii Forum Pompilii nominant, nunc Bretonorium vulgus appellat. ---- Hanc noviſſime urbem Longobardi vaſtarunt*; vides, ut Forum Pompilii, & Bertinorium non diſcernat. Quod cum hic vocet Forum *Brintanorum*, oblitus eſt ſane, fuiſſe ſuperius ab ſe ſcriptum (3), *A Pollentia abeſt duob. fere mill. paſſ. vetuſtiſſimum Triennorum forum: quod hac ætate Bertinorium vocamus*. Sed gravius in eo peccat, quod Pollentiam quam eſſe, fatetur, inter Alexandriam, & Aſtam, Bertinorio dicit eſſe vicinam; qui enim illud ajat; quonam is modo inducere in animum poſſit, non differre Pollentiam illam ab hoc vico, cujus nomen Blondo impoſuerat? Eſt ſane Bertinorio proximus collis, cujus ſummum reliquiæ tenent oppidi olim exigui, quod Polentam adhuc appellant, unde originem, nomenque traxere Polentani illi qui Ravennæ centum quinquaginta annos imperarunt. Sed quid hoc ad oppidum illud prope Tanarum amnem ſitum?

8. Cæterum cum reliqui, a me ſupra (4) laudati ſine ulla hæſitatione in Plinio legant *Truentinorum*, cum iiſque ita faciat Kavina (5), ut in cunctis quos inſpexit, codicibus haud aliter ab ſe inventum affimet; credibile eſt, in illa ipſa voce *Triennorum* veſtigia latere corruptæ vocis legitimæ *Truentinorum*. Sed Kavina, & Ferrarius (6), alius alia ratione adducti, non credunt tamen, Forum Truentinorum eſſe Bertinorium. Et Kavina quidem hoc objicit, Truentum a Plinio, non in hac noſtra, ſed in quinta Regione collocari. Quod non modo non negamus, ſed ea inſuper agnoſcimus quæ Cluverius (7), & Harduinus (8) ex Epiſtola apud Ciceronem, Strabone, & Mela de caſtro memurant, aut oppido Truentino. At Truentinum tamen Forum, aut Forum Truentinorum ibi non memorant. Quod ſiquis adhuc ſcrupulus reſtat, iis eximi facilius poteſt, qui ex vetuſto lapide ab Ortelio, Paulo Merula, Cluverio, Harduino, ubi de Bertinorio hos agere diximus, commemorato, in quo legitur CUR. REIP. FORODR. non ſecus ac in altero PATR. MUNICIPIORUM FORODRUENT. &c. arguant cum (9) veriorem Truentinorum, de quibus loquimur, *orthographiam* eſſe per D. qua ratione hos a Truentinis illis Regionis quintæ ſatis differre, intelligatur. Quæres fortaſſe, ubi extet uterque lapis, ſuſpicans, ad Truentinos illos alios ſpectare, aut ad Forum aliquod propter flumen Druentiam ſitum, eoque dictum Druentinorum. Sed hanc ſecundam ſuſpicionem deponito. Neuter enim lapis in Gallia eſt, neque Fori ullius eo nomine apud Druentiam notitiam habemus. Quin in quadam, ab eodem Cellario (10) indicata quæ ad Druentiam attinet, Inſcriptione poſitum videmus PATRONO NAUTARUM DRUENTICORUM; non DRUENTINORUM. Cæterum alter lapis non ita diſſitus erat a Bertinorio: alter, ut longe abſit; tamen multo longius abeſt a Truento, quam a Bertinorio. Eſt Parmæ, & ad Parmenſem quoque Coloniam ſpectat (11): Arimini autem extabat alter, ſimulque ad Arimini Coloniam attinebat. Vicoſque ejus ſeptem; aliud autem Coloniam Ariminenſem fuiſſe, aliud Vicos eos ſeptem, in quos diſtributam ipſam urbem fuiſſe Cluverius (12) credidit, cum in agro potius aliis extitiſſe videantur, Inſcriptio iſta ipſa oſtendit, Coloniam, Vicoſque illos aperte diſtinguens: *Cur. Reip. Forodr. Patr. Col. Arim. Item quæ Vicanorum Vicorum VII.* Aliter autem ac Kavina,

(1) De Gallor. Ciſalp. Antiq. (2) l. 2. c. 18. (3) l. 1. c. 2. (4) n. 7.
(5) Faventia Rediv. (6) Lexic. Geogr. (7) Ital. Antiq. l. 1. c. 11.
(8) ad id Plinii caput. (9) Notit. Orbis Antiq. l. 2. c. 9. n. 89.
(10) Ibid. (11) Vid. Cluver. Ital. Ant. l. 1. c. 28.
(12) l. 2. c. 5.

na, ab iis quæ propoſita ſunt, diſſentit Ferrarius (1). Neque enim hic negat, Forum Truentinorum in hac Regione extitiſſe; at ipſum fuiſſe Bertinorium, negat. *Forum Truentinorum*, inquit, *oppidum Æmiliæ exciſum, apud Britinorium, & Forum Popilii, ab eo 3. mill. paſſ. diſtans, a Britinorio 1. Cujus locus adhuc* Tro *incolis nominatur*. Equidem quo auctore hæc dicat, ignoro. Illud ſcio, partem illam agrorum, quam *Trò* appellitant, ab Roncho fluvio non totos mille paſſus diſtam, nulla prorſus antiquitatis, aut ruinarum ſervare veſtigia, nec antea, quod loci periti, interrogati a me, noſſent, ullum ejuſmodi rerum indicium exhibuiſſe. Num igitur leviſſimæ iſti ſuſpicioni, quæ ab nomine *Trò* videtur pendere, multoque inſuper levior fit, ſi ejus Fori nomen ab littera D, non T, incipiebat, tantum tribuemus, ut adverſus notiorem plerorumque hominum Doctorum ſententiam, in iis potius agris, quam in Bertinorio, vetus illud Forum agnoſcamus? Certe nec Clariſſimis Viris qui nuper Geographiam pertractantes, Ferrarii opinionem primo loco propoſuerunt, huic aſſentiendum viſum eſt, cum ſententiam oppoſitam continuo ſubjicientes, nihil in utramlibet pronunciarint. Illi autem qui annis ſuperioribus *Italiæ Antiquæ Tabulam* ediderunt, quid ſenſerint, ex eorum quidem Tabula diſci non poteſt, cum in iis ſedibus nihil ſcripſerint, in quorum alterutra Forum Truentinorum, aut ſiquod aliud magis placebat, nomen fuerat adnotandum.

9. Non valde quidem vetus, ſed vetus tamen ea videtur appellatio, quæ quo primum tempore, quo auctore, & qua de cauſa impoſita Bertinorio fuerit, incertum eſt, *Petra Honorii*, quam Ferrarius (2), Baudrandus (3), ac his recentiores commemorant. Illud certum eſt, hoc *Petræ* nomen tum olim, tum hac quoque ætate Viros cæteroquin Doctos in errorem graviſſimum impuliſſe. Leonardus Aretinus (*) primus fuit qui Totilam ſcriberet *Cæſenam, & Petram oppidum quod hodie corrupto in vulgus nomine Bretinorium appellant, obſeſſe*, nunquam ſcripturus, ſi Procopii integros codices nactus eſſet. Hunc enim potiſſimum Auctorem, quamvis eorum ex quibus ſumpſit, diſſimulaverit nomina, ſibi deſcribendum propoſuiſſe, & res indicat; & æqualis Blondus (**) confirmat: ex quo ſimul intelliges, non ex aliis ipſum quoque Blondum codicibus ea quæ ex Procopio in ſuas tranſtulit Hiſtorias, hauſiſſe; mutilis videlicet ſupra quam poſſit is credere qui eorum libros cum Procopii integrioribus libris non contenderit, jam diu autem eſt ex quo Rhenanus (4), laudatuſque ab hoc Egnatius ſuſpicati erant, in manca Procopii græca exemplaria Interpretem Belli Gothici incidiſſe. Aretinus igitur cum illud quidem ſciret, quod eſt ex Procopio (5) *Totilam Cæſenam, ac Petram caſtella cepiſſe*; quæ autem alibi de hac Petra Auctor ſcripſiſſet, ignoraret; illa duo, ut ſimul nominantur, inter ſe proxima fuiſſe, credens, Bertinorium, Cæſenæ vicinum, Petram fuiſſe, eo facilius exiſtimavit, quod illud Petræ Honorii nomine vocari, ſciret. Sed Procopius; ut alia prætercam; jam antea (6) ſuam illam Petram ita deſcripſerat, ut nemini cui Bertinorii natura, & ſedes paululum modo ſint cognitæ, venire unquam poſſit in mentem, eam Bertinorio deſcriptionem convenire. Petræ enim proxima *via admodum præceps, a dextera alluebatur fluvio ita rapido, ut cum nemo tranſire poſſet; a læva vicinam habebat rupem præruptam, editamque adeo, ut ſi qui forte in vertice ſtetiſſent, iis qui ab imo ſuſpicerent, non excedere viderentur minutiſſimarum avium magnitudinem*. Bertinorio autem proxima via neque præceps eſt, neque habet imminentem altiſſimam rupem, eamque præruptam, neque alluitur altera ex parte fluvio ullo, nedum ita rapido, ut eum tranſire poſſit nemo. Nam etſi non prorſus vera ſint quæ recentiſſimi ſcripſere Geographi, ſitum eſſe Bertinorium „apud parvum „Ronchi amnem„; neque enim anguſtius eſt Ronchi alveus; tamen rapidus non eſt fluvius, nec, niſi cum aquis præter conſuetudinem tumet, perfacile tranſiri a quovis pedite non

(1) (2) (3) Lexic. Geog.
(**) Hiſtor. Dec. 1. l. 4.
(5) De Bello Gotthico l. 3. c. 6.
(*) De Bello Ital. adv. Gotth. l. 3.
(4) Præfat. ad Procop. Edit. Baſil. 1531.
(6) l. 2. c. 11.

non poteſt: & quod maxime attendendum eſt, a Bertinorio abeſt ad duo paſſuum mil-lia, aut certe non multo minus, ab eoque tum valle, per quam Aveſa fertur parvus torrens, & ſæpe ſiccus, tum colli-bus fructiferis qui eam claudunt vallem, ſeparatur; tantum abeſt, ut quod Procopius addit de ſua Petra, prærupta illa altiſſima rupes *ad ipſum unquam pertigerit fluminis alveum*. Huc illud accedit, quod Petra erat *in Piceno*, interque Ariminum, & Romam, ut recenſita a Procopio exercituum oſtendunt itinera; Bertinorium autem nec in Piceno, & citra Ariminum, imo citra Cæſenam eſt, quippe cum in monte ſit ad auſtrum Foro Popilii, huicque propemodum reſpondens intervallo paſſuum bis mille; ut melius ſcripſerit Cluverius (1), *haud procul eſſe a Foro Popilii verſus meridiem*, quam Cellarius (2) *inter Cæſenam, & Forum Popilii in occaſum vergere*.

10. Quæ de Bertinorio cum ignorare pleraque ob vicinitatem non poſſet Scipio Claramontius; mirum eſt, ipſum quoque (3) tradidiſſe, *ſcribere Procopium*, *Cæſenam*, & *Petram* (*nunc* Bertinoro) *loca munita capta*. Sed fortaſſe ne hic quidem illius Petræ deſcriptionem viderat, aut non diligenter attenderat. At Diſſertationis Auctor *de Italia medii ævi* quomodo excuſari poſſit, non video. Qui de *Petra Honorii*, *Lexicographis Bertinoro*, verba faciens, (4) hæc habet, *exacte deſcribit hunc locum Petræ Procopius B. Gotth. l. 2. cap. 11. ſub finem*. Quid? quod in ea Procopii deſcriptione illud additur quod ſatis eſſe debuerat omnibus qui illam perpenderent, non modo ne Bertinorium deſcribi crederent, verum etiam ut qui locus revera deſcriberetur, continuo intelligerent. Per viam; Petræ proximam, *progredienti*, inquit Procopius, *nullus olim patebat tranſitus; quoniam extrema rupes ad ipſum pertingebat fluminis alveum, eo deductis impervia. Quare Veteres, ea ibi perfoſſa, exiguam portam moliti ſunt, &c.* Sane cum hæc primum legi; de Forulo, id eſt ut nunc loquuntur, *del Furlo* hæc verba ſtatim accepi, loco ob viam per ſaxeum montem ſcalpris apertam, a tot Auctoribus memorato, quorum nomina, & locos Cluverius (5) ea diligentia protulit, ut Cellario, aliiſque inſequentibus fere deſcribendi potius, quam quidquam addendi facultatem reliquerit. Idem menſuras Operis, Veſpaſiano digni, & alteram de duabus quæ ibi olim fuerant, Inſcriptionibus adhuc ſuperſtitem ſatis accurate protulit, unde intelligitur, quo tempore is Imperator rupem excavandam curaverit, ſi tertium videlicet Inſcriptionis verſum perpendamus; nam quod nonnulli quartum attendentes, id curaſſe, ajunt, dum eſſet Cenſor, nihilo plus docent, quam ſi ex ſecundo verſu dicerent, dum eſſet Pontifex Maximus. Utraque enim hæc dignitas, ut probe noſti, ex quo Auguſti nomen, ac jus quis habebat, in omnes quoad viveret, annos perſtabat. Denique idem Cluverius vetera ejuſdem loci vocabula non reticuerat, nempe *Intercîſa*, id eſt Saxa, & *Petra Pertuſa* ex re ipſa, & operis difficultate impoſita, non ſine maximis impendiis in publicum commodum perfecti; ut pro dignitate non reſpondeat recentiſſima Foruli deſcriptio „ antiquus Italiæ lo„ cus in Urbini Ducatu Foruli conſpicitur „ profunda caverna in ſaxo exciſa. „

Sed ad Procopium ut redeam, quem merito inter Veteres, qui Petram hanc celebrarunt, Cluverius, & cæteri ponunt; ne ſcrupulus ullus vel tenuiſſimus reſtitet, num hanc deſignaverit: minime reticendum eſt, cum eam nominavit libro quarto (6), ipſo *Petræ Pertuſa* nomine, uſum eſſe; nam Πέτρας τῆς Περτούσης καλουμένας ſcripſit. Quæ cum ita ſint; permirum eſt, Paulum Merulam (7), & Ortelium (8) quid de Procopii Petra Leonardo Aretino viſum ſit, retuliſse, neque tamen refutaſse, cum Bertinorium ſcirent non eſse *in Piceno*; ubi contra eſse *Petram Pertuſam*, ignorare non poterant, quod neque Auctor Diſsertationis *de Italia medii ævi* ignorabat.

11. Hæc cum ſcripſiſsem, & forte verſarem Fori Popilii Hiſtoriam, a Matthæo Vecchiazzano italice ſcriptam, ubi mi-

(1) c. 28. cit. (2) n. 89. cit. (3) Cæſen. Hiſt. l. 4.
(4) Sect. 16. (5) Ital. Ant. l. 2. c. 6. (6) c. 28.
(7) Coſmogr. P. 2. l. 4. c. 12. (8) Synonym. & Theſaur. Geograph.

minus putabam, ibi (1) inveni, fuiſse qui ante me hunc ſibi laborem ſumpſerit. Is fuit Bernardinus Baldus, cujus etſi ego librum in quo id agat, non legi; tamen ea inde Vecchiazzanus profert, ut credere debeam: nec me pœnitet hæc ad te fuſius ſcripſiſse, tum quia eo Baldi libro te quoque carere ſcio, tum quia Baldi labore perfici potuiſse, non video, ne iterum noſtra ætate id erroris in ſcripta irreperet hominum Eruditorum. Quibus ſi forte ex eo fucus eſset factus, quod ut Procopianum Petræ caſtellum fuiſse ſciebant permunitum, ita Bertinorii arcem legiſsent fuiſſe munitiſſimam; nullo negotio eam ſibi poterant hallucinationem diſcutere quærendo, num arx illa extaret Procopii tempore. Inveniſsent enim ex noſtratibus qui referrent id quod ego ex Forolivienſibus Chronicis didici Alexandri Paduanii, Almericum, Romandiolæ pro Romana Eccleſia Comitem ,, anno 1319. ædificaſse ,, admirabilem Bertinorii arcem ,, admirabilem quidem iis temporibus; his enim noſtris ſcribi, miramur, Bertinorium ,, Ur- ,, bem eſse cum Arce bona ,, quando hæc ne muro quidem undique cingitur, & jam diu eſt ex quo, arcis nomine non uſu, ſervato, in Epiſcopi Ædes converſa eſt. Vale.

EPISTOLA ÆMILIANA XIV.

A Spinetico Padi alveo ad Senium, Anemonem, Bedeſim, & Vitim progreſſis, iiſque urbibus, ac oppidis quæ ſingulis illis fluviis appoſita, aut interjecta ſunt, quo ad propoſiti noſtri fuit, peragratis, unus reſtat Sapis, ad cujus utrumque latus cum poſitas urbes ſpectaverimus, ſcribendi finem faciemus.

2. Ad illud igitur Sapis fluminis latus quod Vitim, ſive occidentem ſolem reſpicit, urbs locata eſt exigua nunc, & infrequens, temporibus autem antiquiſſimis ampla, & civibus abundans Sarſina, ut longo tractu latus fluminis utrumque occuparet, quemadmodum ex ædificiis, ruderibus, & inter hæc obrutis marmoribus intelligi, docuit Antoninius (2). Cum ſit inter montes poſita haud multo diſſitos ab ſummo Apennini vertice; mirum eſt, apud Geographos recentiſſimos legi, urbem hanc ,, ad pedem eſseApennini, & milliariis ali- ,, quot ab Arimino diſtare ,, maritima urbe, & longo præterea millium paſsuum quinque circiter & viginti intervallo non modo in ſeptemtriones, ſed etiam ad orientem ſolem disjuncta a Sarſina: quam ibidem miror, ſemel atque iterum *Sarcinam* dici, quaſi hoc tempore ſic vocaremus, quo certe ab noſtratum nemine aliter quam *Sarſina* appellatur; ut neque alteri eximio Viro relata fuerint veriora, ſcribenti, *nunc etiam Saſſinam* nominari. Antiquiſſimis ſane temporibus hoc erat verum hujus urbis nomen, ut tot marmora & ibi eruta, & alibi extantia præclare docent, Capitolina præſertim, apud Antoninium, & Geographos eruditiores videnda, quæ triumphos memorant *de Saſſinatibus*. Neque enim in marmoribus ita corrumpi ſcriptura potuit, ut in Græcorum, Latinorumque codicibus, Polybii dico, & Strabonis, tum Plauti, Plinii, Silii, Martialis, Feſti, quorum loci cum apud Geographos eoſdem occurrant, non eſt cur hic a me repetantur. Scilicet poſtquam accidit Saſſinæ idem quod Maſſiliæ nomini, ut pro prima S littera poneretur R, uti Marſiliam, ita & Sarſinam dicere homines aſſueverunt adeo, ut librarii quoque ipſi crederent quaſi errorem in codicibus emendare, ſi pro *Saſſina* ſcriberent *Sarſina*. Quod tamen ut in uno quidem epigrammate (3) Martialis fecerint; in altero (4) facere obliti ſunt; certe editio quæ in manibus eſt, veterem ſcri-

(1) l. 5.
(2) Delle Antich. di Sarſina Diſc. 1. c. 1.
(3) 59. l. IX.
(4) 57. l. III.

ſcripturam ſervat, quam planiſſime in meo quoque, antiqua manu exarato, codice reperio, *ſaſſinate de ſilva*; in illo autem alio loco idem codex ſcriptum habet *ſaxcina*, qua de ſcriptura mox dicam. Interim enim ſatis eſt, ut vel hinc arguas, quam parum hic liceat codicibus fidere, cum unus idemque codex in eodem vocabulo inconſtans ſit. Nec dicas, marmorum quoque ſcripturam eſſe inconſtantem, illud mihi objiciens quod a Geographis memoratum videris, in quo legitur CVRATORI SARSINATIVM. Si enim idem, ut puto, eſt quod, cum ſermo eſſet de Solonatibus, alia tibi Epiſtola (1) exhibui, indicans, a quibus fuerit, & qua diligentia deſcriptum; fac relegas, & SASSINATIVM invenies; non SARSINATIUM. Fuit & tempus inter hujus noſtri Italici ſermonis initia, cum exiſtimantes noſtrates populi, nomen Saſſinæ a ſaxeis in quibus illa eſt locis fuiſſe deductum, quæ *ſaſſi* appellamus, facile in temporum eorum tenebris *Saxenam* dicendam eſſe, putarunt, aut *Saxinam*. Et *Saxenatis* quidem, aut *Saxxenatis* exempla in Documentis, & Sigillis apud Antoninium habentur ab XI. ſæculi initio ad initium ſæculi XV: *Saxinæ* autem in veteſta Hiſtoriarum Blondi (2) Editione eſt, ubi *Saxinam* legimus *Plauti Comici patriam*, *Forolivii ad ſextumdecimum lapidem vicinam*. Cum enim Blondus in Sarſinæ ſcribendo nomine antiqua marmora ſequeretur, quod locus oſtendit *Italiæ* ab ipſo *Illuſtratæ* (3), quo loco inter oppida *vetuſti Patriæ noſtræ agri*, *jus a Forolivienſi Prætore patrum ſuorum memoria petere ſoliti*, ponit *Saſſinam*; typographi hanc in Blondi Hiſtoriis vocem ab ſe emendari crediderunt *Saxinam* ſcribendo. Itaque proclive jam eſt intelligere, cur in altero illo Martialis loco meus quidem codex eam habeat ſcripturam quæ ad hanc accedit, *Saxcina*. Sed de vero, & antiquiſſimo hujus urbis nomine, quam Sarſinam uſitato nunc more in hac Epiſtola vocare pergemus, nihil addendum ſupereſſet, niſi de illius, & quarundam aliarum ejus appellationum origine aliquid, ut opinor, hic expectares.

3. *Saſſinæ* igitur vocabuli originem ab Umbris, an a Gallis repetendam putabimus? In eum enim tractum, ut multo inferius quoque, ſe extenderant Umbri priuſquam a Gallis pellerentur: qui tractus ad eoſdem illos rurſus attinuit poſtquam hi a Romanis expulſi ſunt. Itaque S. Hieronymus (4) ad Olympiadem 145. hæc ſcripſit, *Plautus ex Umbria Sarſinas Romæ moritur*. Quin etiam Feſtus (5), *Poetæ Accius, quia Umber Sarſinas erat, a pedum planitie initio Plotus, poſtea Plautus eſt dictus*. Mitto Plauti ipſius jocum in Moſtellaria (6), quo ad Patriam reſpexiſſe videtur ſuam, & quæ dicimus, confirmaſſe, quando hæc omnia, ut Martialis quoque, & Silii verſus, & Strabonis locus Sarſinam Umbris diſerte tribuentis, notiſſima ſunt. Ab Umbris igitur potius, quippe eum tractum prius, & diutius incolentibus, ſic eam urbem appellatam crediderim, quam a Gallis, quos in Italiam tranſgreſſos, Polybius (7) tradidit, *habitaviſſe vicatim ſine muris*. De duobus autem nominibus quæ eidem tractui conſtat fuiſſe impoſita, *Bobium* videlicet, & *Sapinia Tribus*, ſi primum diceres a Boiis Gallis aut datum, aut poſtea deductum; non unum conjecturæ, qualis ea cunque ſit, laudare poſſes Auctorem, Blondum puta, Leandrum, Antoninium, alios, quibus ea ſcriptura favet, qua Blondus ipſe, & noſtrates alii olim utebantur, nimirum *Boibi*; ſic enim in Chronicis quoque, nec ſemel, legi, Alexandri Paduanii manu ſcriptis, ſive ubi inter multa loca, Forolivienſibus quondam ſubjecta, recenſet *Sarſina*, *S. Arcangelo*, *il Boibo*, ſive ubi ad annum 1433. mentionem injicit *d'un caſtelletto in Boibo*, *chiamato Turrite*.

4. Num ergo aliud, inquis, Sarſina erat, aliud Bobium? Utique; ſed non ſecus ac aliud pars eſt, aliud totum. Indicavit id Blondus, cum ſcripſit (8), *Fuerunt quoque oppida Boibi numero ad viginti a Boiis olim dicta*, *quorum Sarſina*, *Plauti patria*, *eſt caput*. Secuti ſunt Antoninius, aliique, & in his Archiepiſcopus Niſibenus Jo. Baptiſta

Morg. Opuſc. Pars III. T

(1) VIII. n. 9. (2) Dec. 3. l. 1. (3) Reg. 6. (4) Chronic.
(5) De verbor. ſignific. l. 14. (6) Act. 3. Sc. 2. v. 83.
(7) Hiſtoriar. l. 2. (8) Hiſt. Dec. 2. l. 1.

ptiſta Braſchius (1), cujus, ut proximi, quippe Cæſenatis, & nuper ſcribentis, verba hic proferenda ſunt. *Eum regionis tractum*, qui, ut ante dixerat, Sapi interſecante, pluſquam centum caſtra complectitur, in circuitu Sarſinæ poſita, *eum* igitur *tractum*, *una cum civitate* Sarſinæ *nunc vulgo Bobium vocant*, *tamquam Bojum*, *ſeu Bojorum agrum*. Sed pluribus negotium faceſſunt Litteræ illæ Caroli Magni, a Rubeo (2) productæ, in quibus Epiſcopatus *Sarſenæ*, *Bobii*, *Cæſenatenſis* memorantur; ut Sarſina non poſſe accipi pro Bobii parte videatur: itaque Rubeus (*) extare modo Bobium, negavit, propterea a Cæſare Clementinio (3) redargutus, qui Bobium idem ac Sarſinam eſſe, non dubitans, haud multum Litteris illis tribuebat. Quas alios quoque nuper legi qui ſpurias eſſe, ſuſpicarentur, judicium tamen cohibentes donec Antoninium quem necdum reperire potuerant, tandem invenirent; erat enim priuſquam Lugduni Batavorum recuderetur, ejus liber rarior, ut ne Sertorius quidem Urſatus (4) apud ſe haberet. Verum Antoninius pariter legitimas crediſſe non videtur, minime alioquin diſſimulaturus; neque enim credibile eſt, Rubeum, alicubi certe ab ipſo laudatum, non perlegiſſe qui in urbe haud adeo diſſita paucis ante luſtris Hiſtorias ſcripſerat, ad noſtram omnem Regionem, &, quod conſequitur, ad Antoninii quoque propoſitum attinentes. Niſi igitur ſpurias credis has Litteras; at mecum ſaltem ſuſpicare, vocem illam *Sarſenæ* ex ora irrepſiſſe, in qua tunc addita fuerit, cum Bobio alteri quod in finibus eſt Inſubriæ, & Liguriæ, Epiſcopus datus eſt; poteratque ideo alterum pro altero ab iis qui legerent, perperam accipi. Vetuſtiore autem ævo cum id accidere non poſſet; qui Serſinæ erat Epiſcopus, is ſæpe *Bobienſis*, aut Bobii dicebatur Epiſcopus, ut ex nominibus apparet quæ Romanis adſcripta ſunt Synodis apud Cl. Auctorem legenda Diſſertationis de Italia medii ævi (5), qui Acta quoque memorat S. Vicinii, Bobii Epiſcopi, cujus reliquias ſcimus Sarſinæ coli, docentia, tempore S. Silveſtri PP. veniſſe *ad Urbem Saſſinatem*, *vulgo Bobium vocatam*, quippe, ut paulo ante cum Blondo explicavimus, Bobii caput. Nec reticet Laurentium, cujus nomen in Synodis Romanis V. & VI. ſub Pontifice Symmacho coactis legitur, ut *Epiſcopi Bobienſis*, in I. ſub eodem Pontifice legi, ut *Bojanenſis*, creditque propterea, Bobium vocatum etiam eſſe *Bojanum*: quod ſi ponis; illam quæ de origine vocis Bobii ſupra (6) indicata eſt, conjecturam magis aliquanto comprobabis. Sed de altero etiam illo nomine, id eſt *Tribus Sapiniæ*, aliquid attingamus.

5. Braſchius Archiepiſcopus, de quo paulo ſupra dictum eſt, Sarſinæ Epiſcopos, ſcribit, (7) fuiſſe olim non modo *Bobienſes*, verum etiam interdum *Sapinenſes* appellatos, ut Joannes ille Epiſcopus *Sapinenſis*, quem a Luitprando, ait, Hiſt. l. *6.* c. *6.* memorari in conventu Vaticano. Nec dubitat, quin Sapinenſis diceretur a Tribu Sapinia, quo tractu *Diœceſis Sarſinas*, *&* *Comitatus Bobii* continetur. Sapiniam autem ab interfluente Sapi flumine dictam eſſe, vix quenquam reperi qui negaret. Quo poſito, cum evidens ſit, Sapiniam, non *Sappiniam* eſſe ſcribendum; evidens quoque eſt, attinere hunc non poſſe, ut noſtratum aliquis cenſuit, fragmentum lapidis haud ita procul Foro Livii repertum, & ſic, ut ille quidem edidit, inſcriptum

BONO
C. SAPPINIUS C. LI.:::::::::
SAPPINIO FAVSTINO.....

An vero alter attineat lapis quem ex Fabretto producit Braſchius (8), bis habentem L. F. SAPINA, ſecundum quam ſcripturam intelligis, potuiſſe *Sapinenſem*, ut modo retulimus, Epiſcopum ſcribi pro Sapinienſi, malim, te inquirere, quam ipſe conſtituere, ne controverſia implicer, in qua Eruditorum alii Tribum iſtam fuiſſe, ſcripſerunt, unam ex 120. Tribubus Gallorum Bojorum; alii autem, qui multo plures ſunt, inter Romanas Tribus referen-

(1) De vero Rubicone c. 30. n. 7. (2) Hiſt. Raven. l. 5. (*) Ibid. l. 3.
(3) Racc. Iſtor. di Rimino l. 2. [4] Epiſt. ad Tondutium in hujus Breviario Favent. Hiſt.
[5] Sect. 16. n. 82. [6] n. 3. [7] c. cit. 30. n. 8. [8] Ibid. n. 5.

rendam eſſe, exiſtimarunt, quæ aut nomen poſtea mutaverint, aut non uno appellarentur nomine, aut ad ferenda ſuffragia ſimul cum aliqua magis notarum admitterentur. Igitur cum pro ea Tribu intelligi poſſint tam populi, qui ab Silio ſunt ſecundo loco deſignati (1)

cavis venientes montibus Umbri.
Hos Æſis, Sapiſque lavant,

quam tractus ipſe quem incolebant; hunc mihi ſcire ſatis eſt a Priſcis Scriptoribus Sapiniam Tribum fuiſſe vocatum. Sic Livius (2), P. Ælius Conſul in Gallia C. Oppium præfectum *tumultuaria manu per Umbriam (quam Tribum Sapiniam vocant) agrum Bojorum invadere juſſit*. Sic idem (3), L. Furius Purpureo Conſul *per Tribum Sapinium in Boſos venit*. Sed hæc alias quoque (4) cum ageretur de Caſtro Mutilo, memoravimus. A Sapinia autem Tribu nomen accepiſſe caſtrum quod in agro Sarſinate vocant *Sapigno*, Sarſinæ ipſi quam proximum, eique, interfluente Sapi, reſpondens, ſuſpicatus eſt Antoninius (5), quem alii deinceps ſecuti ſunt. Erat Antoninius Sarſinas, in eaque urbe Epiſcopi vice functus erat, & cum ea ſcriberet, duodecim jam annos peculiariter illi eidem caſtro, quod *Sapinium*, inquit, dicunt, in Sacris præfuerat. Ex Collectaneis autem Cæſenatibus, Antonii Ragoneſii manu ſcriptis, ut Cæſenæ portam in colle Garampæ fuiſſe, didici, quæ vocabatur *di Sapigni*; ſic an inde illi impoſitum eſſet id nomen, quod Sapinium ſpectaret, illucque duceret, quæri poſſe, credo: certe ab eodem Sapis latere a quo ſuperius Sapinium, inferius Cæſena poſita eſt. Qua de urbe nunc pauca dicam.

6. Abrahamus Ortelius (6) tametſi ipſe *Cæſena* ſcribit, & græce καίσαινα; admonet tamen, docere Aldum, *Cæſenam* eſſe ſcribendum, quin etiam (7) antiquum ibi marmor extitiſſe, in quo *Ceſena* legebatur. Docti autem Viri Cæſenates Claramontius, Faccinus Brixii interpres, & qui ſub Elchrei Dinundæ anagrammate latere voluit, Amicus, & Collega meus deſideratiſſimus Hercules Dandinus ſummo omnes conſenſu Aldi orthographiam ſequuntur. Cur autem Cæſena dicta ſit, fuiſſe ſcio qui exiſtimaverint (8), quod *exiguo intus amne cæſa, hoc eſt diviſa ſit*: & ſane torrente interciſa eſt quem *Ceſolæ* vocant, parvo quidem, ſed tanta aliquando aquarum copia tumido, ut exundans, magna, nec ſemel, attulerit detrimenta, quemadmodum ab Ragoneſio (9) memoriæ mandatum eſt. Verum cum Cæſenæ vocabulum antiquum ſit, ut apud Q. Ciceronem (10) occurrat, Cæſena autem primis temporibus, quemadmodum ex vetuſtis Annalibus proclive eſt intelligere, in colle Garampæ ſita fuerit, ut torrente illo interſcindi non poſſet; apparet, nomen Cæſenæ aliunde eſſe repetendum. Quod vero Paulus Merula (11) urbem hanc, ſcribit, *hodie pleriſque* Cæſenam dici, *aliis* Ceſnadigo, *tertiis denique* Ceſnam *diſſyllabicῶs*; nempe hæc omnia ſunt ex Ortelio (12), qui cum addit, tertiam hanc apud accolas appellationem ſe *non ſemel ipſo in loco obſervaſſe*; inde facile deceptus videtur, quod *Ceſna* dici debere, non dubitaret ab iis quos *Ceſnadigo* dicentes audiret. Sed ut hoc vulgo, ſic illud ab accolarum nemine pronunciatum audivi unquam: neque tamen vox *Ceſnadigo* urbem, ut ipſe tradidit, ſed vicum procul ad mare diſſitum illis ſignificat, de quo poſtea. Nunc ad veteres Cæſenæ appellationes redeamus.

7. *Curvam Cæſenam* ad ſæculum uſque XII. vocatam eſſe, ex Vita liquet Sancti ejus Epiſcopi Mauri, ſi hanc cum Claramontio (13) tribuamus Sancto Petro Damiani. Idemque in uſu fuiſſe IX. ſæculo, ex Agnello nos alibi (14) memoravimus. Fuitque etiam ſæculo VI. ſi priſco Auctori credimus Vitæ Sancti alterius Epiſcopi Cæſenatis Severi, quam produxit Claramontius (15). Conſtaretque, ſæculo quoque II. eam uſitatam fuiſſe appellationem, ſi Itinerarium quod Antonino Auguſto tri-

[1] De Bello Punic. l. 8. v. 449. [2] Hiſt. l. 31. [3] l. 33.
[4] Epiſt. VIII. n. 7. [5] Diſc. cit. 1. c. 2. [6] Synonym. Geogr.
[7] Theſaur. Geogr. [8] Vid. Sipontin Cornucop. [9] Collectan. M. S.
[10] l. Epiſt. 16. [11] Coſmograph. P. 2. l. 4. c. 12.
[12] Vid. cit. Synonym. & Theſaur. [13] Hiſt. Cæſen. l. 4. [14] Epiſt. VII. n. 5.
[15] in fin. cit. l. 4.

bui ſolet, ejuſdem eſſe, aut interpolatum non fuiſſe, certum eſſet. In eo enim (1), ut in Peutingeriana etiam Tabula, *Curvam* legimus *Cæſenam*. Hanc tamen appellationem ex quo inſtitui cœpiſſe, ponunt, neque omnibus, nec ſemper in uſu fuiſſe, manifeſtum eſt ſive Procopium (2), ſive illud ipſum quod modo diximus, Itinerarium (3) verſantibus. Unde autem iſta petita ſit appellatio, cum ignorare ſe, fateantur Cluverius (4), & Cellarius (5); Cæſenatibus quos ſupra laudavimus, viſum eſt, ab ſuæ urbis ſitu, adſtipulante Fortunio Liceto (6), præmonſtrante autem quadantenus Dante (7), cujus de ipſa verſum latine ſic reddidit Faccinus,

Ut pars illius jacet, ac pars ſurgit
in altum.

Nimirum ut nunc civium pauciſſimi Garampæ montem incolunt, cæterorum domus in adſita planitie ſunt; ita olim hanc, illumque occupabant, ut tota urbs curvam, gibbamve referret formam: ex qua Dandinus (8) Sidonii jocum interpretabatur, Candidianum vocantis (9) *Cæſenatis furni potius, quam oppidi, vernam*. In eandem cauſam nominis *Curvæ*, in eandemque joci Sidonii interpretationem videbis incidiſſe poſtea Cl. Weſſelingium (10). Quæ ut ego non improbem; haud ſatis tamen intelligo, cur epitheton iſtud *Curvæ* ad Cæſenæ appellationem addere neceſſe fuerit. Nam & aliæ urbes, ad eundem, aliumve modum curvæ, non propterea iſto nominis additamento in communi quidem ſermone auctæ ſunt. Sic Brundiſium, quo exemplo utitur Weſſelingius, a poeta quidem Lucano (11) dici potuit curvum,

curvique tenens Minoja tecta
Brundiſi;

neque tamen in Itinerariis, aliiſve ejuſmodi Scriptis *Curvi* appellatione deſignatum eſt: & ſimplici Cæſenæ nomine tum antea apud Q. Ciceronem, Strabonem, Plinium, alioſque etiam poſtquam *Curva* dici cœpta erat, certe non ſecus ac modo, ſatis Cæſena intelligebatur. Recentiſſimis autem Geographis venit in mentem ſuſpicari, pro una quam modo videmus, duas olim inter ſe proximas fuiſſe Cæſenas, veterem nimirum, & novam, quarum ut alteram ab altera diſtinguerent, eam quæ curva forma eſſet, *Curvam Cæſenam* vocaſſe. Quam ſuſpicionem confirmari putant Anonymi Ravennatis Coſmographia (12), ubi nunc legitur *Ceſina*, *& deſuper Seſena*, illam in planitie, hanc autem in monte poſitam intelligentes. Verum & ſuperiore Epiſtola (13) indicatum eſt, videri iſtum Anonymi locum ab librariis vitiatum eſſe, interlineare gloſſema in textum, ut ſæpius ſolebant facere, inferentibus, neque in Cæſenatum recentibus Scriptis, aut vetuſtis, quæ verſavi, Collectaneis ullum extat indicium, duas unquam fuiſſe Cæſenas, cum eadem urbs & colli, & planitiei inſidens agnoſcatur: ne illud quoque dicam, etſi duæ fuiſſent urbes; non tamen fuiſſe neceſſarium in Itinerariis alteram ab altera diſtinguere, cum intervalla, quorum deſignandorum cauſa ii libelli inſtituti ſunt, eadem futura fuiſſent inter Cæſenam, urbeſque ipſi proximas, ſive illa una eſſet, ſive duplex, ſed altera alteri adeo propinqua. Quod ſicui forte placeat Curvæ epitheton Cæſenæ datum conjicere, ut a Cæſena altera diſtingueretur, non propingua, ſed in longe diſſita alia aliqua regione poſita; is non modo indicare debet ubi extiterit, ſed etiam ſecum reputare, tractum ipſum per quem iter quodque conficiendum proponitur, ſatis per ſe docere, non poſſe ibi urbem intelligi, quæ ut ſit eodem nomine prædita, ſedem tamen in longe alia regione habeat.

8. Sed num æque incertas cauſas quoque illas eſſe, credemus, quare Cæſena non ſolum *Curva*, verum etiam *Flavia Curva Papia* vocata ſit? Ita enim legitur in Vita illa S. Severi, quem Claramontius (14) mortuum dicit anno 571. Cum ille Cæſenam venit, hæc *alio tunc vocabatur nomine*

[1] Iter. ab Arimino Derton. [2] De Bello Gotth. l. 3. c. 6.
[3] Iter a Mediol. per Picen. [4] Ital. Ant. l. 1. c. 28.
[5] Notit. Orb. Ant. l. 2. c. 9. n. 89. [6] Apolog. pro Cæſen. Antiq. [7] Inf. C. 20.
[8] Adnot. XI. in Brixii Deſcript. Cæſen. [9] l. 1. Epiſt. 8.
[10] Adnot ad Itiner. Antonin. loc. cit. [11] Pharſal. l. 5. v. 406. [12] l. 4. c. 33.
[13] n. 4. [14] l. 4. cit.

næ *Flavia Curva Papia* : atque ut alia ejuſmodi Documenta omittamus ; certe ſic habet Agnellus (1) *Sarxena excubet, Cervia æquoris ad novas Papia armis Flavia. Inſtet, quæ curva vocatur, Cæſena.* Quæ verba niſi ita reſcribas *Papia armis Flavia inſtet, quæ curva vocatur, Cæſena;* Agnelli ſententia, ut alibi (2) admonui, non intelligitur. Unde autem *Flaviam Papiam* dictam putant? Ut commentum mittamus, quod ita Claramontius (3) refert, ut ſuam non oppignoret fidem, nempe de Colonia Cæſenam miſſa a Flavio Papio Tuſcorum Rege, & ad ſequiora veniamus tempora, quibus Cæſenæ addita cognomenta iſta fuiſſe, apparet; non improbabilis videtur Brixii (4) conjecturа, *Flaviam eo forſan tempore dictam fuiſſe, quo Longobardorum Reges ipſam obtinebant, qui cognomento Flavii dicebantur.* Nam primum Longobardis ſubjectam fuiſſe Cæſenam, & Luithprandum, *cum cætera de Æmilia, & de Ravennatibus capta redderet, tertiam Cæſenatis oppidi partem excepiſſe, quam editiori in tumulo ſitam in arcis præſidiique locum ſibi reſervavit*, vel ex noſtro Blondo (5) licet cognoſcere. Ex Paulo autem Diacono (6), cum Langobardi Autharim Clephonis filium regem ſibi ſtatuerunt, eum *etiam ob dignitatem Flavium appellaviſſe, quo prænomine*, inquit, *omnes, qui poſtea fuerunt, Langobardorum reges feliciter uſi ſunt.* Porro ab aliis quidem antea, ut puta a Veſpaſiano, ejuſque Filiis Gentis ſuæ Flaviæ nomen, a Valerio autem Conſtantio, magni Conſtantini parente, deincepſque a Conſtantino ipſo, & qui eidem in Imperio ſucceſſere, non modo ad Theodoſios ipſos uſque, ſed & poſtea ſæpe eſt Flavii prænomen uſurpatum, indeque urbes quædam, & nominatim a Flavio Theodoſio, Theodoſii filio, dictæ ſunt Flaviæ, ſed Cæſenam jam eorum tempore *Flaviam* cognominatam eſſe, non conſtat: & ſi fuiſſet; tamen cur *Papia* quoque ſimul diceretur, non appareret: imo appareret, non potuiſſe ſive quos memorat Gaudentius Merula (7), ſequi placeat, qui Papiæ urbis nomen ab Regina quadam Langobardorum deducunt, ſive qui non ante annum 476. impoſitum perhibent. At ſi *Flaviam* ab Langobardorum Regibus vocatam eſſe Cæſenam, credas; ſimul cur *Papiam* dixerint, facile ſuſpicaberis, qui videlicet Papiæ ſedem habere conſueſſent, quaſi alteram Papiam Cæſenam ſibi fore, ſignificarent. Sed hæc quibus Brixii conjecturam de *Flaviæ* cognomento illuſtrare viſum eſt, meamque ſimul de *Papiæ* addere, tanti facies, quanti volueris non ſecus ac quod de vinis agri Cæſenatis continuo ſubjiciam.

9. Plinius (8) de vinis generoſis verba faciens, memoravit *a ſupero mari Prætutia, atque Ancone naſcentia. In mediterraneo vero Cæſenatia, ac Mecœnatiana. In Veronenſi item Rhætica.* Docti, quos ſupra laudavi, ex Cæſena Viri non dubitant, quin eadem ſint Mecœnatiana, & Cæſenatia. Ego vero, ſi licet ab illis omnibus diſſentire, nunquam iſtum relego Plinii locum, quin duabus iſtis vocibus duo videar intelligere vina laudari Cæſenatia, & Mecœnatiana: neque ita ſcripturum fuiſſe Plinium, ſi eadem eſſe voluiſſet, ſed ad alium modum, ut puta *Cæſenatia quæ vocant Mecœnatiana*. Quod cum dico, nihil vinis Cæſenatibus detractum volo, ut neque ſi dixero, Varronis locum (9); in quo tamen de uberi dumtaxat uvarum proventu verba fiunt; non ita fortaſſe legendum, ut Baccius (10) produxit, *Ager Gallicus Romanus vocatur, qui viritim Cæſenatibus datus eſt*; quando vetuſti etiam codices ſunt qui pro *Cæſenatibus* habent vel *a Cæſare*, aut, ſicuti nunc editum (11) video, *cis Ariminum*. Cæſenæ igitur vina quæ Plinius, & Baccius merito celebrant; ſi quis cum Cæſenatibus non generoſa modo; ſed delicata adeo eſſe, dicat, ut Mecœnatem exquiſiti palati hominem delectare potuerint, & quod ei gratiſſima eſſent, ab ejus nomine appellationem referre; minime adverſabor. Sed non propterea Mecœnatiana apud Plinium eadem

[1] Lib. Pontif. P. 2. in Vita Felic. c. 3. [2] Epiſt. VII. n. 5. [3] l. 4. cit.
[4] Urbis Cæſen. Deſcript. [5] Hiſtor. Dec. 1, 10. [6] De Geſtis Langobard.
[7] De Gallor. Antiquit. l. 1. c. 8. [8] Nat. Hiſt. l. 14. c. 6.
[9] De Re Ruſt. l. 1. c. 2. [10] De Vinis Ital. 15. [11] in Lipſienſi Edit. Geſneri.

eadem ac Cæſenatia eſſe, fatebor. Quin etiam num Plinius *Mecœnatiana* ſcripſerit, dubitabo. Primum namque iſtam vocem neque apud Plinium alibi, neque apud alium idoneum linguæ Latinæ Auctorem legiſſe memini: & Gyraldus (1) vina *Mecœnatica* dicta ait, quibus Mecœnas delectaretur. Porro cum Plinii locum perpendo, & vinorum vocabula non ab homine, ſed ab regione paſſim deſumpta animadverto; poſt *Cæſenatia* aliam vocem, ac *Mecœnatiana*, poſitam fuiſſe, ſuſpicor. Denique Harduinum ipſum video hic inter *Mecœnatiana*, & *Mevanatiana* ambigentem. Ego, qui nihil huc attinens in Plinio inveniam, niſi (2) *Irtiola vitis Umbriæ. Mevanatique, & Piceno agro peculiaris eſt*, nihil definio, dumtaxat dubito.

10. Antequam de Sapi, & Cæſena, quæ occidentali ejus ripæ attigua eſt, verba facere deſinamus, nolumus ſilentio quaſi probare hallucinationes Geographorum in Tabulis apparandis. In illa igitur quam Cellarius propoſuit inſcriptam *Italia Media*, *ſive Propria*, Sapis qui ab occidente ſole, ut modo indicavi, Cæſenam perſtringere deberet, perſtringit ab oriente. In ea autem *Italiæ Antiquæ Tabula*, quæ Mediolani prodiit non ita pridem, cum tanto majorem diligentiam expectes, quod illius Auctores Cellarium, & quem is fere ſequebatur, Cluverium minus diligentes in mediterraneis deſcribendis regionibus fuiſſe, pronunciaverant, aut omiſſus videtur Sapis, aut cum Utente; ſic enim ad originem inſcribunt; confuſus; ſed cum eo Utente, quem nuſquam invenias, nempe a quo non minori intervallo Cæſena diſtet, quam a flumine, ut Cæſenates intelligunt, Rubicone. Denique in Tabula quam Ortelius edidit ſub titulo *Italiæ Gallicæ*, *ſive Galliæ Ciſalpinæ*, nullus omnino Sapis eſt; Rubiconi autem, inter quem, & Forum Popilii Sapis deberet interponi, illud ipſum aſſidet Forum, idque non ab occidente ſole, ſed ab oriente. Verum his miſſis, de parva urbe Cervia, quæ propter mare inter Sapim interjicitur, & Rubiconem, aliquid attingamus, mox de Rubicone iterum, cum de Cæſenate Portu dicemus, nonnulla fortaſſe additur.

11. Cerviam & qui pervetuſtam, & qui recentiorem eſſe urbem tradiderunt, a vero pariter aberrarunt. Primos enim græcum ejus nomen Phycocle non ſatis adjuvat, quod ſi ipſi a Theſſalis illis, ſive Pelaſgis repeterent, quos ut Dionyſius Halicarnaſſæus (3) in loca Ravennæ proxima tranſgreſſos docuit, ita Strabonem (4) ſecuti, & Cluverium (5), Ravennam condidiſſe, arbitrantur; poſſent alii majore veri ſimilitudine tunc denique a Græcis nomen illud impoſitum Cerviæ exiſtimare (id quod diſerte a pluribus factum video) cum ab anno 568. ad annum uſque 752. Revennæ, & vicinæ regioni imperarunt: quanquam Cluverius Sigonium, imo Anaſtaſium reſpiciens, quorum alter legit *Ficoclæ*, alter habet *Ficuclas*, non græco, ſed barbaro vecabulo Cerviam ſic eſse dictam, autumat. Sed neque hanc urbem tunc extitiſse, cum Gallia Ciſalpina Rubicone finiebatur, ex Appiano liquere, cenſet, qui poſtremam ejus Galliæ urbem ſcripſit fuiſſe Ravennam. Reliquum eſt igitur, ut primi illi ſententiam quadantenus tueri conentur ſuam Inſcriptione quam ex Ligorio deſcripſit Rubeus (6), ut in Fori Trajani ruinis repertam, unde ejus ſaltem Imperatoris ætate fuiſſe Cerviam, oſtendant. Illi enim Principi Inſcriptionem poſuerunt *Ravennati*, *Cæreviani*, *Cæſennati Cur. Viar. Tra.* Verum quis Trajani ævo non concidiſſe adeo Latinam linguam, ignoret, ut Ravennates, Cæſenateſque ſua recte inſcribere nomina, jam neſcirent? Itaque merito Inſcriptionem iſtam abjicit Weſſelingius (7): & fuiſſe mirarer qui nuper ea uteretur ad viam *Trajanalem* confirmandam, quam tres iſti populi muniendam curaſſent; niſi crederem ab eo exemplum aliquod aliud lectum, quod qui deſcripſiſſent, ut veri ſimilius redderent, ſic refinxiſſent, ut ipſe indicat, *Ravennates*, *Cæſenates*, *&* *Cerviani*. Sed nihilominus ipſum Cerviæ nomen recentius multo eſt, quam ut eſſe in uſu poſſet eo tempore, ſicuti vel ex ſententiæ eorum examine qui in

[1] De Poet. Dial. 4.
[2] l. 14. c. 3.
[3] Originum &c. l. 1.
[4] De Situ Orbis l. 5.
[5] Ital. Ant. l. 1. c. 28.
[6] Hiſt. Raven. l. 2.
[7] Adnot. ad Veter. Itinerar.

in aliud cucurrerunt extremum ; continuo intelliges.

12. Paulus enim Merula (1) antiquam eſſe Cerviam negat, *quum primus omnium, ni fallitur, mentionem ejus faciat Blondus lib. X. Hiſt.* Blondus tamen eo libro (Decad. videlicet I.) laudat Agnellum, qui IX. ſæculo ſcribens, Cerviam memoraverat, quemadmodum ex ejus verbis ſemel iterumque a me productis (2) cognoſcere potuiſti, & in re quidem, ut Doctiſſimus Agnelli Editor (3) cenſet, quæ non multo poſt annum acciderat 710. ut tunc urbs illa, ſeu Cerviam appellarent, ſeu Phycoclen, extiterit, neceſſe ſit. At quanto, inquis, antea condita? Certe non ſero adeo, ut Cluverius (4) credidit ex verbis Anaſtaſii, *pervenerunt juxta civitatem Ravennatem, in locum qui dicitur Ficuelas, duodecimo milliario a civitate*. Non urbem, inquit, ſed *ſimpliciter locum tantummodo adpellat*, idque *in Vita Theodori, qui Papa factus eſt anno Jeſu Chriſti 641.*; imo cum ipſe qui ſcribit, *circa annum Chriſti viveret 860.*; tamen utitur verbo *dicitur*, non *dicebatur*. Verum jam ſæculo VII. imo & VI. & V. jam urbem fuiſſe, hæc oſtendunt. Privilegium, ut vocant, quod ex Rubeo, & Ughellio refert Tondutius (5), in quo S. Gregorius Magnus ſic loquitur. *Confirmamus Epiſcopatus totius Æmiliæ Provinciæ, & Civitatum omnium Deo amabilium Epiſcoporum creationes, & conſecrationes, ideſt Saſſinatis, Cæſenatis, Foripopilii, Forolivii, Faventiæ, Fori Cornelii, Bononiæ, Mutinæ, Regii, Parmæ, Placentiæ, Brixilli, Vicohabentiæ, Adrienſis, Comaclenſis, Ficoclenſis.* Tum idem Pontifex, ut animadvertit Holſtenius (6), Ravennatam Eccleſiam vacantem *Ficulino* (in M. S. Vatic. *Ficuclino*) *Epiſcopo* commendavit libro 4. Epiſtola 20. cujus Epiſcopi etiam ſequenti Epiſtola 21. meminit. Epiſtola autem illa 20. S. Gregorii, adnotante Cl. Agnelli Editore (7), ad annum ſpectat 595. Denique Rubeus (8) ad ultimum ſæculi V. annum, in iis, inquit, *Geruntius Ficoclenſis, quem nunc Cervienſem dicimus*, Epiſcopis *fuit, haud ita diu poſt ob Chriſti Dei fidem, capitali ſupplicio affectus*. Trecentis igitur & ſexaginta annis priuſquam Cluverius putabat, urbem fuiſſe Cerviam, vides. Sed num etiam antea? Non toto, opinor, ſæculo. Privilegium enim Clementinius (9) memorat Valentiniani (nimirum Tertii; datum eſt enim anno 426.) quo in Privilegio cum inter cæteras Eccleſias Ravennati ſubjectas Ficoclenſis non nominetur; proclive eſt intelligere, inter eum annum, & annum 500. quo Epiſcopum habuiſſe, vidimus, Cerviam eſſe urbem factam. Nec pluribus ante ſæculis cœpiſſe ibi eſſe oppiduli, aut vici inſtar, licebit tibi ex eadem altera animadverſione arguere, ex qua Cluverius (10) recte confecit, pervetuſtam urbem non fuiſſe. Itinerarium enim illud vetus quod circa poſtremos annos Magni Conſtantini, id eſt circa annum 337. abſolutum eſſe, alibi (11) indicavimus, Ficoclem non habet inter Sapim, & Rubiconem, cum habeat in eodem tractu locum, *Ad Novas* dictum: quem ne Cerviam fuiſſe ſuſpiceris, intervallum vetat inter ipſum, & Ravennam adſcriptum, nempe duo & viginti millia paſſuum. Intra annos igitur illos 163. qui inter annum 337. & annum 500. intercedunt, initia Cerviæ fuiſſe, apparet, ſuique oblitum eſſe Cluverium, cum in Tabula, ſi recte memini, Umbriæ Antiquæ, Ficoclas poſuit. Cæterum quod, illac tranſeunte S. Baſſiano, factum eſſe, refert idem Cluverius (12), Rubeus autem (13) propoſuerat circa annum 384. ea quidem parte accipere licet, qua Phycoclo tunc fuiſſe dicitur; ſed non ea qua fuiſſe dicitur urbs pervetuſta, nec qua poſt factum illud traditur, ut jam deinde non amplius Phycocle vocaretur, ſed Cervia. Hoc enim vocabulum non inveniri ante annum 710. ſupra oſtenſum eſt. Quin etiam poſtquam Cervia dici cœpta eſt, diu promiſcue utrumque nomen uſurpatum reperies. Sic exempli gratia, apud Rubeum

(*)

[1] Coſmogr. P. 2. l. 4. c. 12. [2] ſupra, n. 8. & Epiſt. VIII. n. 5.
[3] Obſerv. ad Vit. S. Felic. [4] c. 28 cit. [5] Prelud. all' Hiſt. di Faenza
[6] Adnot. in Theſ. Geogr. Ortel. & in Ital. Ant. Cluver. [7] Obſerv. ad Vitam Marinani.
[8] Hiſt. cit. l. 3 [9] Raccolto Iſtor. di Rimin. l. 2. [10] c. 28. cit.
[11] Epiſt. V. n. 15. [12] c. cit. [13] Hiſt. cit. l. 2.

(*) Documentum memorari videas A. 1116. quo nominatur *Eccleſia Cervienſis*, & apud eundem A. 1119. Litteras Gelaſii II. Pont. Max. quibus Epiſcopatus *Ficoclii* inter cæteros Æmiliæ recenſetur, nec ipſe ignoro, in hoc Monaſterii S. Mercurialis Tabulario ſub A. 1165. ſententiam legi; quæ lata eſt præſentibus Epiſcopis quatuor, in hiſque *Alberto Ficoclenſis Eccleſiæ Epiſcopo*.

13. Quæres fortaſſe, quis locus ille eſſet, quem in Itinerario appellari, diximus, *Ad Novas*, in iſto quidem tractu; nam extra Italiam loca alia, atque adeo urbes fuiſſe, quæ Novæ aut ad Novas dicerentur, ex Itinerario conſtat, & ex recentiſſimis quoque Geographis, qui has noſtras tamen non memorant. Poſt Itinerarium illud, unus, quod ſciam, ex Veteribus eſt qui mentionem hujus loci fecerit, Agnellus. Hic igitur quid fuerit, docet (1). Egreſſus Ravenna, inquit, *ut properaret Romam, & veniens non longe a Ravenna quaſi milliarios* (Cl. Weſſelingius (2) legit *milliario*) *XV. ad Novas, ubi olim fuit civitas nunc dirupta, infra Eccleſiam B. Stephani per dies XV. ibi commoratus eſt*. Hanc tamen urbem non fuiſſe perantiquam, licet indidem cognoſcere, unde perantiquam non fuiſſe Cerviam, intelleximus (3), nempe ex Appiano, quem ſecutus Sulpicius, Lucani interpres, *ultima Italiæ urbs Ariminum eſt*, inquit, *prima Galliæ Ravenna*. Ne vero urbem iſtam *diruptam*, ſive dirutam, Phycoclem fuiſſe, ſuſpiceris, locus alter faciet Agnelli ſic, uti & ſupra (4), & alias (5) indicatum eſt a nobis, legendus, *Sarxena excubet Cerviæ. Æquoris ad Novas Papia armis Flavia inſtet, quæ Curva vocatur, Cæſena*. Cur enim Agnellus eandem urbem quam modo Cerviæ nomine memoraſſet, continuo iterum memoraret? Erat igitur urbs, vel potius oppidulum (neque enim ejus Epiſcopos uſquam legiſſe nunc memini) quæ dicebatur *Ad Novas*, erat, inquam, ut Itineraria docent, ſæculo IV. & videtur etiam ſæculis poſtea duobus fortaſſe, aut tribus, ſed non pluribus extitiſſe, ex illo altero Agnelli loco, qui cum ajat, *olim* fuiſſe, apparet, jam ante ſæculum quo ipſe ſcribebat, IX. fuiſſe dirutam. Quamvis autem in iſta ſua littoralium Locorum commemoratione ab oriente pergat ad occidentem ſolem; continuo enim ſubjicit Sapim, Candianum, Bedentem amnem, Lachernum portum, & Eridani ora, & quod conſequitur, oppidulum quo de loquimur, indicare videatur, paulo quam Cerviam, Ravennæ fuiſſe vicinius, & ab hac non plus abfuiſſe, dixerit, quam millia paſſuum *quaſi XV.* quando in Itinerario ſic habemus, *Ravenna, Sabis XI. Ad Novas XI. Rubico fl. III. Arimino XI.*; tamen Itinerarium potius ſequi me juvat, cum alias (6) oſtenderim, quam verear, ne Agnelli vetuſtiſſimus codex ab recentioribus hoc loco diſcrepet, præter ea quæ in eodem emendata ſunt.

14. Locum igitur *Ad Novas*, ſi Itinerarium, & Cluverium (7) ſequamur, ibi nimirum fuiſſe, credemus, ubi nunc *Cæſenaticum vicum*, ut Bembus (8) loquitur, eſſe conſpicimus, eum videlicet qui adjacet Cæſenæ portui, de quo etiam aliquid ſcribere polliciti ſumus. Hic enim vicus hinc ab Ravenna, & hinc ab Rubicone tantundem diſtat, quantum in Itinerario utrinque diſtat locus *Ad Novas* inſcriptus. Nam quod ab illa is vicus diſtare nunc dicitur XXI. paſſuum millia, non ſicuti Itinerarium indicat, XXII. admonet Cluverius, longiora eſſe adeo millia iſta XXI. ut merito pro XXII. haberi poſſint: ab Rubicone autem, ut Cæſenates intelligunt, non abeſſe amplius III. inter omnes convenit. Noli tamen credere, hæc a nobis ita dici, quaſi Cæſenates cum oppidulum iſtud novum extruxere, illud inſtauraſſent. Neque enim Hiſtorici noſtrates, cum iſtud extructum, portumque effoſſum eſſe, ſcribunt, ſive anno id fuerit 1302. ſive, ut alii, 1314. ullam dirutorum olim ædificiorum mentionem injiciunt, quibus Cæſenates uſi ſint, muros, & propugnacula ædificantes, in quibus turrim quoque illam fuiſse, non dubitat Braſchius (9), quæ in ipſo littore extructa anno

[*] Ibid. l. 5. [1] Lib. Pontif. in Vita Martini c. 1.
[2] Adnot. ad Veter. Itinerar. [3] ſupra, n. 11. [4] n. 8. [5] Epiſt. VII. n. 5.
[6] Ibid. [7] c. 28. cit. [8] Rer. Venet. Hiſt. l. 11. [9] De vero Rubic. c. 14. n. 19.

anno 1302. nunc paſsus illinc diſtat, ſicut alias (1) memoravimus, propemodum mille: quanquam Claramontius (2) tradiderat, cum poſt eum annum dirutum fuiſset oppidulum, Cæſenates iterum anno 1314. ædificaſse, & licet nullis mœnibus, foſsaque cinxerint, *antiqua tamen arce, & nova turri eſſe munitum*: ſed Braſchius fortaſse turrim hanc novam pro altera accepit, quam *poſtea excitatam* eſse, dicit (*), jamque *& ipſam diſtare ab oſtio portus* 400. *fere paſſus*: alii autem (3) tum everſionem illam, & nominatim turris quoque, tum inſtaurationem ad annum retulerunt 1328.

15. Sed neque credas velim, quod Cluverium ſequentes diximus, id a nobis ſatis firmum putari. Ut enim illud ſeponamus quod ipſe vidit, non idem hoc tempore inter vicum Cæſenaticum, & Ravennam intervallum poni, quod inter hanc, & locum Ad Novas olim ponebatur; alia ſunt quæ minus animadvertit, neque animadvertere ex parte potuit. Scilicet latebant Agnelli Scripta, quæ, ut paulo ante (4) indicatum eſt, neque locorum ordine, & ſerie, neque intervallis cum Itinerarii hac parte conveniunt. Sed non latebant Blondi libri, quem Cluverius (5) cum errorum, quos hic non vacat examinare, complurium arguat, hujus præſertim arguit, quod ſcripſerit (6), *ubi Rubico mare ingreditur, eſſe Cæſenæ portum*. Credo autem ideo arguiſſe, quod videret, non poſſe igitur locum qui Ad Novas appellabatur, vicum eſſe Cæſenaticum, ſi ad hunc eſſet Rubicon, quem Itinerarium ab loco illo diſſitum ponebat III. millia paſſuum. Verum non ſatis animadvertit; minime eſſe veri ſimile, Blondum, cujus Patriam haud multum ab Rubicone abfuiſſe, adeo non ignorabat, ut hinc occaſionem tanto magis redarguendi caperet, Blondum, inquam, neſciviſſe quo loco is fluvius in mare influeret, aut ſi forte ille id neſciviſſet, Cæſenates quoque ipſos ignoraſſe: quorum ſilentium argumento eſſe Cluverio, oportebat, ea in re Blondum a vero non receſſiſſe. Certe autem eorum qui tunc vivebant poſteri tantum abeſt ut a Majoribus acceperint, in eo eſſe Blondum hallucinatum, ut Claramontius, & Braſchius ejus hac in re teſtimonio utantur, idemque confirment. Ille enim (7), Rubicon *antea*, inquit, *oſtio ipſe ſuo in mare excurrebat, ut ex Statuto noſtro elicitur, & tempeſtate id ſua accidiſſe, memorat Blondus, in eoque tum oſtio Portum fuiſſe noſtrum, aſſeverat*. Braſchius autem (8) ad Blondi verba Documenta addit certiſſima annis 1473. & 1475. perſcripta, quibus inſpectis, & teſtibus auditis ante finem XVI. ſæculi Romani duodecim Judices univerſi pronunciarunt, non poſſe in dubium revocari, quin olim is fluvius ad mare defluxerit *prope Tagliatam*, &, quod conſequitur, prope Cæſenæ Portum: perinde autem eſſe, quantum ad ſuſceptum ſermonem attinet, ſive per Portum, ſive prope Portum, in mare influeret, manifeſtum eſt. Inſuper ut magis magiſque res comprobetur, cauſam Braſchius adjicit, quamobrem inde Rubicon averſus fuerit, videlicet crebras antea ex illo inundationes, quibus ſalis confectio vitiabatur: itaque Cæſenates ære ſuo novum alveum paraviſſe, veterem autem finitimorum agrorum dominis vendidiſſe. Nec Documenta indicare omittit, unde hæc pro certo cognoſci queant. Utinam autem ſua illi pariter indicaſſent, qui aliorum ære, non Cæſenatum, alveum novum paratum dicunt, cum Rubicon antea in paludem ſupra Cæſenaticum vicum influeret: quanquam cum iis quæ de crebris inundationibus modo attigimus, componi facile poſſunt quæ iſti tradunt de palude: & quod hic præcipuum eſt, alvei mutationem hi quoque ponunt. Quæ mutatio quo tempore facta ſit, intelligi ex comparatione licet eorum quæ Blondus (9) circa medium ſæculum XV. ſcripſit, cum iis quæ Sabellicus, ut legimus apud Claramontium (10), ad finem ejuſdem ſæculi teſtatus eſt. Cum enim ambo, ut res ſe haberet ſuo quiſque tempore tradide-

[1] Epiſt. VII. n. 9. [2] Hiſt. Cæſen. l. 11. [*] c. 6. n. 13.
[3] Vedi Vecchiazzan. Hiſt. di Forlimpop. P. 1. l. 20. Padovani Supplem. alle Croniche di Forlì &c.
[4] n. 13. [5] c. 28. cit. [6] Ital. Illuſtr. Reg. 6.
[7] Apparat. Hiſt. P. 2. [8] c. 6. cit. n. 3. & ſeqq. [9] Reg. 6. cit.
[10] P. 2. cit.

diderint ; ille Rubiconem ad Cæſenæ Portum in mare, hic vero, ut nunc videmus, in flumen alterum influentem proponit, cujus oſtium III. ab eo Portu paſſuum millibus in mare patet. Quæ cum ita ſint, conſtare vides, Rubiconem ante medium ſæculi XV. proximum vico Cæſenatico fuiſſe, itaque hunc eſſe non potuiſſe oppidulum, ab Rubicone diſtans III. paſſuum millia, quod Ad Novas dicebatur, ut Cluverius cenſuit, & qui ipſi aſtipulatur, Braſchius (1). Quem miror, cum ea quæ modo ſunt dicta, non ignoraret, imo ipſe proferret, confirmaretque, non attendiſſe quam repugnarent Cluverii ſententiæ, & ſuæ, neque pro hac tuenda ſuſpicionem ſaltem aliquam injeciſſe, an eo tempore quo Itinerarium illud perſcriptum eſt, Rubicon longe ab eo loco, ferme ut nunc videmus, in mare influeret. Igitur ad cætera illa quæ ſupra indicavimus, hoc quoque accedit, ut eam ſententiam non ſatis firmam credamus, ad quam retinendam tot conjecturis opus ſit.

16. Etſi vero me extrema hac Epiſtola nolim controverſia illa nec facili, nec brevi implicare, quæ Cæſenates inter, & Ariminenſes diu, multumque agitata eſt, an Rubicon Veterum id ſit de quo hactenus locutus ſum, flumen, *Piſatellum* nunc vocitatum, an quod, vel magis ab Ravenna diſſitum, nunc *Luſum* nominant ; tamen quæ de antiquo oppidulo Ad Novas ſupra memorata ſunt, eo me ducunt, ut de controverſia illa, non prununcianti, ſed dubitanti ſimilior, aliquid attingam. Si enim priſci Itinerarii Rubicon III. paſſuum millia ab eo oppidulo diſtabat, hoc autem ab Ravenna, ſi Itinerarium illud attendas, XXII ; tu ipſe cogita, num intervallum haud amplius paſſuum XXV. millibus inter Rubiconem, & Ravennam melius Luſo, magis diſſito, an propiori Piſatello conveniat, præſertim cum Agnellus, ut vidimus (2), vel eo minus intervallum proponat ; & locum Ad Novas Cerviæ proximum fuiſse, ſignificet. Vide jam cæteros, & vetuſtiores quidem Auctores, qui de Rubicone aliquid attigerunt. Strabo (3), Cæſena, inquit, *Iſapi fluvio propinqua, & Rubiconi*. Sapis (primam enim litteram temere ab librariis additam eſſe, etiam Caſaubono, ut alias (4) ſcripſimus, viſum eſt) quam prope Cæſenam ſit, conſtat. Num ergo Rubiconem, qui ſimul Cæſenæ eſſe propinquus dicitur, Luſum potius eſse, credes, qui XII. paſſuum millia diſtat, an Piſatellum, qui II? Lucanus (5) *parvum* dixit Rubiconem, & *fonte cadere modico, parvīſque impelli undis*, & Cæſar apud Suetonium (6) pontem Rubiconis *ponticulum* vocavit. Credemuſne igitur, Luſum, qui aliquanto uberior, ampliorque eſt fluvius, ipſum potius, quam exilem Piſatellum, fuiſse Rubiconem? Ego quidem miror, Cluverium (7), qui cum vidiſset, per hæc ſententiam confirmari ſuam, quæſiverit tamen quæ his repugnent, & ex coufluxu duorum aliorum amnium paulo ſupra ejus de quo loquimur, oſtium, inde ſaltem contenderit, aquas eſse *copioſiſſimas*, & *æſtate etiam ſatis copioſas*. At enim, inquis, idem Lucanus (8) Rubiconem dixit *alpinum*, itemque *puniceum*. Fateor. Sed num Luſus ipſe puniceus eſt? aut e ſummo Apennino vertice initium ducit? Nimirum poetæ ſatis eſt, naſci Rubiconem ex Apennino, quod utrique fluvio commune eſt, & nomine videri rubri aliquid ſignificare. At puniceum colorem, inquis, in ejus glareis agnovit Sidonius (9). *Ravenna progreſſis ad Rubiconem ventum : qui originem nomini de glarearum puniceo colore mutuatur*. Sic vero illo tempore fuiſſe, ſatis eſt : abſumique potuit longo ſæculorum curſu ea pars telluris adſitæ, unde ejuſmodi glareæ exiſtebant ; ut non ita neceſſarium fuerit eo colore glareas ad oſtium de quo dictum eſt, a Cluverio quæri, & inveniri. Multo autem minus neceſſe erat ibidem quærere arundinetum, quaſi, ni hoc fuiſſet ad Rubiconem, nemo ibi *arundine canere* (10) potuiſset ; ſi tamen, Cæſare ibi hæſitante, revera aliquis cecinit, nec fabula id, aut præſtigia fuit, vel techna potius

[1] c. 3. n. 9. & c. 6. n. 7. & ſeq. [2] ſupra, n. 13.
[3] De Situ Orbis l. 5. [4] Epiſt. V. n. 10. [5] Pharſal. l. 1.
[6] in Cæſare c. 31. [7] Ital. Ant. l. 1. c. 28. [8] l. 1. cit.
[9] l. 1. Epiſt. 5. (10) c. 32.

tius callide a Cæſare ante parata, ut jactare apud milites poſset ſuum illud *Eatur quo Deorum oſtenta vocant*.

17. Pro Luſo autem illud certe præcipuum eſt, quod propius quam Piſatellus, ab Arimino abſit: quam Appianus (1) urbem *circa auroram*, Plutarchus autem (2) *nondum illuceſcente die occupatam* ait a Cæſare, cum Rubiconem tranſire non potuiſset, niſi valde appropinquante jam die, ſi, quod cæteri præter Braſchium (3) ponunt, ſub ejuſdem noctis initia Ravenna exierat. Quem ad diſsolvendum nodum videas velim, an ſatis ſint quæ, præter illam qua Cæſar conficere omnia ſolitus erat, incredibilem celeritatem, Viri inter Cæſetates ingenioſiſſimi animadverterunt. Scilicet Claramontius (4) ex Cæſaris tum Commentariis, tum Epiſtolis quæ inter eas extant quas Cicero ad Atticum ſcripſit, ex hiſque ipſis Ciceronis, aliiſque Pompeii inter eaſdem ſervatis, apparere poſse, cenſuit, diem quo Rubiconem trajecit Cæſar, in medium circiter Januarium incidiſse. Non eſt mihi tempus inquirendi, an ratione habita, quam ſe habuiſse, ait Claramontius, anni poſtea emendati, rem bene ipſe conſtituerit, ut neque obſtet quod Sulpicium, Lucani interpretem ſcripſiſse, ajunt, cum is Rubicōnis tranſitus accidit, *appropinquabat Januarii finis*, nec quod Plutarchum tradidiſse; ipſe quidem Claramontius dicit, eo tempore, ſcilicet necdum anno emendato, ſolſtitium, id eſt brumam, circa eum diem fuiſse. Certe & Lucanus (5) tunc hybernum tempus indicavit. *Tunc vires, inquit, præbebat hyems*. Attamen, ut dixi, hæc velim a te perpendi, quando Braſchio (6) ob anni correctiones viſum eſt, eum incidiſſe diem circa medium Novembrem: ſimulque illud attendas, velim, an eo poſito, quod Claramontius ſtatuit, anni tempore, *nox in hac regione fuerit*, ut ipſe ait, *horarum* 15. *& minut.* 20. *crepuſcula autem tum horæ unius, & minutorum quinquaginta*. Quod ſi huc acceſſiſſet ſolis eclipſis, quam Eruditus Vir memoria noſtra ex auctore Dione retulit Rubiconem tranſeunte Cæſare, accidiſse; quanquam nec apud Dionem legiſse id memini, ſed hoc dumtaxat apud Lucanum (7), qui, ut poeta, confingere potuit, exoriente mox die, *mœſtam tenuiſſe nubila lucem*; aucta ea quoque ratione illius noctis longitudo videri potuiſset. Sed iſta dumtaxat quam Claramontius indicavit, poſita & noctis, & crepuſculorum longitudine, Dandinus (8) ſatis componi inter ſe poſse, cenſuit, tum quod Lucanus (9) de Cæſare ſuperato modo Rubicone ſcripſit, *Sic fatus, noctis tenebris*, tum quæ ab Appiano tradita diximus de Arimino *circa auroram*, a Plutarcho autem *nondum illuceſcente die*, occupato, tum quod difficilius eſt, ab Suetonio (10) autem ſcriptum de duce a quo Cæſar ad Rubiconem perduceretur, *tandem ad lucem reperto*. Præterea qui pro Cæſenatum Rubicone ſunt, alii alio loco trajectum a Cæſare eſſe, contendunt; ut ejus tum ab Ravenna illuc, tum inde Ariminum itineris longitudo, &, quod conſequitur, etiam temporis minuatur.

18. Sed & alia proferri hic poſſent quæ pro alterutro flumine diſputantur, in iiſque ad Pliniani loci (11) interpretationem ſpectantia, qui locus initium octavæ Italiæ Regionis ad hunc modum proponit. *In ora fluvius Cruſtumium, Ariminum colonia cum amnibus Arimino, Apruſa. Fluvius hinc Rubico, quondam finis Italiæ. Ab eo Sapis, & Vitis, &c.* Nam Cæſenates hoc Plinii ordine ſpectato, poſt amnem Ariminum, nunc vulgo *Marecchia* dictum, Apruſam cum Blondo (12), & Leandro (13) in Luſo flumine ſtatuentes, hoc igitur eſſe non poſſe Rubiconem, contendunt. Ariminenſes vero, aſtipulante hac in parte Cluverio (14), qui cæteroquin haud alium, quam Cæſenates, Rubiconem agnoſcit, Apruſam eſſe volunt *Auſam*, qua urbs ſua ita ab oriente ſole perſtringitur,

(1) De Bellis Civilib. Roman. l. 2. [2] in Cæſare. [3] c. 9. [4] Apparat. Hiſt. P. 2. [5] l. 1. cit. [6] c. 8. [7] l. 1. cit. [8] Adnot. 3. ad Brixii. Deſcript. Cæſen. [9] l. 1. cit. [10] in Cæſare c. 31. [11] Nat. Hiſt. l. 3. c. 15. [12] Ital. Illuſtr. Reg. 6. [13] Deſcrit. di tutta Ital. Reg. 14. (14) Ital. Ant. l. 2. c. 5.

tur, ut *Marecchia* ab occidente: conſueviſſe enim Plinium, cum propinquos urbi cuipiam fluvios memeraret, ad eundem modum ad quem iſto loco, ſcribere, *Ravenna cum amne*, *Piſaurum cum amne*, *Truentum cum amne*: nec quod Apruſam poſt flumen Ariminum nominaverit, id aliam ob cauſam factum videri, quam quia hoc illa multo nobilius eſt. Verum etſi illud potius adnotari licebat, non ſemper a Plinio exacte ſervatum eſſe ordinem in fluviis nominandis, ut apparet; ne longius abeamus; ex capite (1) quod paululo præcedit locum de quo ſermo eſt; ibi enim legimus *flumina Albulates*, *Suinum*, *Helvinum*, quando hoc in Cluverii Tabula Albulati continuo ſuccedit, tribuſque aliis interjectis, denique cernitur Suinum; tamen cum multo omnibus notius eſt, tum in hac ipſa noſtra octava Regione manifeſtiſſimum, a Plinio, ubi aliud peculiaris cauſa aliqua non requirat, ejuſmodi amniculos prætermitti, quos inter *Auſa* habet locum; niſi me hic forte memoria fallit; interque torrentes ponenda eſt, quemadmodum *Auſæ* ponuntur, ſive *Aveſæ* aliæ duæ, quarum altera a me fuit juxta Popilii Forum memorata (2) altera autem Bononiam ſecat; ut ſæpe venerit mihi in mentem quærere, unde in Regione hac originem habuerit hoc *Auſæ*, ſive *Aveſæ* nomen, quod in eadem animadvertebam crebro adeo repetitum. Verum; ne a propoſito divertamus; illud denique non eſt omittendum quod pro Luſo contra Piſatellum inculcari ſolet, parvo huic amni minus convenire, quam Luſo, fuiſſe limitem Gallorum, quos diu ab Italis diſterminavit. Hæc tamen licet animadvertere, primum non videri pacis conficiendæ, & diutiſſime ſervandæ cauſa fuiſſe hunc limitem electum; ſed caſu potius, ut belli tulit fortuna, inter validas utrinque gentes relictum: deinde ex iis quæ ſupra (3) attigimus, ſatis conſtare, parvum fuiſſe Rubiconem; ut minime liceat, quacunque is ratione limes fuerit, parvitatem objicere: noviſſime ut paucis præditus aquis fuerit; tamen & ſatis altum initium, & proprium olim in mari finem, ſicut antea (4) oſtenſum eſt; non cum aliis communem, neque in palude; nam hoc quoque nonnulli objiciunt; habuiſſe: quamquam palus obſtare non poterat ei de qua loquimur, terrarum diſterminationi.

19. Verum quæ de Rubicone curſim attigi, velim, ut initio (5) dixi, ſic accipias. Neque revera hic aliud feci, niſi ut ingenue faterer, in quibus hæſitaverim locis, cum pleraque utriuſque Partis Scripta legerem, ad hunc uſque annum edita 1744. (6). Fateor quoque, me non fugere, quot, & qui Viri cum Ariminenſibus faciant; tametſi aliqui ex recentiſſimis, quaſi ſui obliti, modo illis, modo Cæſenatibus aſtipulentur. Ego vero qui apud utroſque Amicos & habui, & habeo non minus quam ipſe, veritatis cultores, ſi quæ poſt hæc quæ utrinque jam diu inculcata ſunt, nova, ut fore audio, proferentur, in eam libenter ſententiam tranſibo, per quam planius tolli dubitationes intelligam. Vale.

[1] l. 3. c. 13. (2) Epiſt. VI. n. 12. [3] n. 16. (4) n. 15. [5] ſupra, n. 16.

(6) *Ab eo anno otium Auctori occupatiſſimo non fuit, ut poſſet, quemadmodum optabat, non hanc modo, ſed & ſuperiores Epiſtolas tredecim, vix una, aut altera excepta, recenſere: id quod voluit hic adnotari.*

EPISTOLARUM ÆMILIANARUM FINIS.

JO. BAPTISTÆ MORGAGNI

P. P. P. P.

EPISTOLÆ ANATOMICÆ DUÆ

NOVAS OBSERVATIONES,

ET

ANIMADVERSIONES

COMPLECTENTES,

Quibus Anatome augetur, Anatomicorum Inventorum Hiſtoria evolvitur utraque ab erroribus vindicatur.

ADJECTUS EST

INDEX RERUM, ET NOMINUM ACCURATISSIMUS.

NEAPOLI MDCCLXIII.

EXPENSIS DOMINICI TERRES,

TYPIS JOSEPHI RAYMUNDI,

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

WELLCOME LIBRARY INSTITUTE

EDITORES

Auctori Hiſtoriæ Hepaticæ.

SI tua tantummodo, Blance, quid auctoritas poſtularet, ſpectare voluiſſemus; feciſſemus id, quod Morgagno noſtro omnino placebat, ut te, cujus novæ in ipſum inſultationes tibi quidem plurimum, nihil ipſi nocere poſſent, ſine ulla prorſus refutatione deſpectum potius, quam caſtigatum, dimitteremus. Sed cum tua iſta facta non tam huic optimo, nobiſque omnibus chariſſimo Viro, quam Ampliſſimo Præſuli, noſtrumque, dum viveret, Amico ſummo Joanni M. Lanciſio, qui inter vos pacis Arbiter, & ſequeſter fuit, injuria eſſe, animadvertimus: cum quorum illi poſt conſtitutum ſolemniter pacis fœdus, æternam es, honeſtorum hominum more, oblivionem pollicitus, ea ipſa, contra ſanctiſſima inſtituta, a te retractari omnia ac refricari repente novimus: cum denique νεκρὸν οὐ δάκνειν, quod Theodotus ille Chius (1) ajebat, mortuum ſuo per ſe Honori conſulere, ac te pro eo ac meritus es, tractare non poſſe, vidimus; tunc enimvero tua iſta nobis confidentia viſa eſt eſſe frangenda, & publico ſcripto comprimenda; ut magis inpoſterum conſideratum, minus inconſtantem eſſe diſceres, & ſin minus viventes, at mortuos ſaltem Celeberrimos Viros ea qua par eſt, fide, ac reverentia proſequereris. Neque vero diu fuit nobis cogitandum qua id potiſſimum ratione præſtaremus, in manibus commodum habentibus duas ejuſdem Morgagni Epiſtolas, non illas quidem ut vulgarentur ſcriptas, ſed quæ vulgarentur maxime dignas, ad noſtrum autem propoſitum plane accommodatas. Nam ſimul novarum in Re Anatomica Obſervationum, atque Animadverſionum plenæ ſunt; ſimul tua non in hanc ſolum Facultatem, ſed in Morgagnum ipſum, atque Lanciſium peccata convincunt. Hæc ultima, quæ ſuo ipſo genere graviſſima ſunt, in ſecundæ Epiſtolæ Articulo 102. cunctiſque ſequentibus manifeſto quidem, ſed nimis ſero recognoſces. Has enim Epiſtolas ita nos edendas curavimus, ut in ſuos ſin-

(1) Plutarch. in Pompejo.

ſingulæ Articulos partirentur, quo facilius tibi non omnia quidem (quis enim id poſſet?) ſed majora, ſed evidentiora, ſed talia, ut neque negare, neque ullo modo tueri queas, tua tibi errata, vel potius erratorum genera hinc ſtatim ab ipſo limine indicaremus.

Hiſtoriam Hepaticam in libri titulo, & Præfationis initio polliceris *numeris tandem omnibus abſolutam*. Credat aliquis fortaſſe qui te a quatuordecim annis hanc cœpiſſe, hanc agitaſſe, hanc molitum eſſe rem ſciat, eamque maxima ex parte a tot Præſtantiſſimis Scriptoribus jam tractatam, atque illuſtratam. Sed longe aliter judicabit qui haſce Epiſtolas inſpexerit. Nam quicunque Anatomicam, ac Medicam cujuſcunque Partis Hiſtoriam mandare litteris perfectam inſtituat, hunc primum oportet in utriuſque Facultatis ſcriptoribus; ne quid forte eorum quæ jam ſunt tradita, prætermittat; diligentiſſime eſſe verſatum: deinde vero ipſum egregium Anatomicum, ac Medicum eſſe, ut quæ adhuc deſiderantur, addere, atque abſolvere de ſuo poſſit; noviſſime iis, quæ in Hiſtoricis omnibus communiter requiruntur, ſcribendi facultate, memoria, diligentia, judicio, fide pollere. In te vero, Blance, quid tandem horum eſſe, dicemus? Num (ut a levioribus incipiamus) ſcribendi aliquam facultatem? Hæc quidem quanta ſit, demonſtrabunt *Doctorales Orationes* tuæ, quæ cum *Indice ſelectæ latinitatis* alias a nobis, ſi ipſe volueris, recudentur; eſt tamen ubi Morgagnum omnino coegeris, quamvis aliud agentem, nonnulla obiter de hoc genere notare Epiſtola II. Art. 14. 60. 65. præſertim vero 32. 41. 54. 63. & cæt. unde luculenter patebit, ne anatomicis quidem, mediciſve vocabulis, ſine intolerandis erroribus, ſcire te uti. Memoria vero *ea parte animi quæ*, ut præclare ait M. Tullius (1), *cuſtos eſt cæterarum ingenii partium*, quam debilis ſis atque infirmus, eadem II. Epiſtola oſtendit non modo Art. 67. ſed etiam 8. 32. 49. 57. 62. 68. 71. 81. 94. 99. & cæt. Epiſtola autem I. Art. 8. 16. 33. 38. 40. 48. 49. 82. 88. 97. 94. & cæt. in his enim omnibus locis quam oblitus eorum quæ alibi poſueras, quam inter ſe repugnantia ſcripſeris, demonſtratur. Sed quoniam tam obliviosus in ſcripto eſſe nemo poteſt, niſi qui & negligenter ſcribat, & oſcitanter ſcripta relegat; hinc etiam diligentia apparet tua, quæ tamen cujuſmodi ſit, cum ex aliis innumeris locis conſtat, tum ex eo præſertim intelligitur, quod quorum niteris auctoritate ſcriptorum, eorum libros non inſpexeris; nam ſi inſpe-

(1) De Cl. Orat.

ſpexiſſes, quas aut non habent, aut non ita habent, obſervationes, ſententias, Icones minime citaviſſes: quod a te factum Epiſtola convincit II. Art. 26. 32. 37. 38. 39. 47. 49. 51. 52. 54. 67. 95. &c. ſed potiſſimum 96: quanquam negligentiæ tuæ nullum gravius quæri teſtimonium poteſt, quam tui ipſius, conſitentis, te ad ea perneganda quæ Nobiles Anatomici certe docuerant, tuæ *uni aut alteri obſervationi impenſius ſiſum fuiſſe*, tua vero *properanter ſcripſiſſe*, quæ confeſſiones tuæ Art. 28. & 9. ejuſd. II. Epiſtolæ, ac 53. I. notatæ ſunt. Judició autem ut ſis acri, & intelligente, etſi loca alia plura commonſtrant; ex Epiſtolæ tamen I. Art. 78. 70. & ex II. Art. 33. 69. 82. & ſequentibus apertiſſime cognoſcetur. Reſtat fides, qua una demta, quid tandem eſt quod in Hiſtoria quæramus? Ipſe autem quam verax ſis, quam ea ſcribere metuas, in quibus deprehendi manifeſto ac teneri poſſis, ſatis ſuperque monſtrat II. Epiſtola Art. 19. 20. 30. 38. 44. 45. 49. 51. 53. 58. 59. 61. 64. 68. 69. 70. 73. 81. 93. 95. 100. & cæt. præſertim autem 105. 109. & 114.

Porro cum Res Medica, atque Anatomica diligentia, & judicio in obſervando, memoria autem, & fide in referendo, docendoque uſque adeo contineantur, ut una qualibet de quatuor iis dotibus (linguam enim ἐπιδιδόντες hic omittemus) ſublata, nemo egregius eſſe Medicinæ, aut Anatomes Auctor poſſit; jam finge, judicium tibi, memoriam, fidem ſupereſſe, diligentiam tantum deeſſe, tuoſque errores uni omnes eſſe negligentiæ imputandos; quid tuis tamen ſcriptis faciemus; cum Lectoribus perinde ſit, ſive Auctoris dolo, ſive oblivione, ſive inſcitia, ſive incuria decipiantur? Quod ſi ſpeciatim nos malis de tua in Medicina, & Anatome præſtantia loqui; quanquam Morgagnus, qui utrumque pariter tractare poterat, non multa in his quidem Epiſtolis voluit de rebus medicis adnotare; ſatis tamen ex his quæ attigit I. Art. 45. 49. 50. 51. & II. Art. 94. ac quinque inſequentibus, conjecturam capere de reliquis licet. Nam quod ad Anatomiam attinet ſive beſtiarum, ſive ipſius humani corporis, in illa quam excellas, patet ex Epiſtola I. Art. 32. 64. & ex II. Art. 34. 36. 37. 91. 93; in ipſa autem Anatome humana, præſertim quidem ex tota ferme Epiſtola I. cujus nullum propterea Articulum hic ſigillatim indicamus; ſed ex multis tamen II. etiam locis, ut ex Art. 12. 23. 42. 58. 61. 62. 69. 71. ac potiſſimum ex 28. 29. 31. 65. in quibus quid alii quoque Anatomici tum

 Itali,

Itali, tum exteri de te cenſuerint, demonſtratur.

Eſto: quæ Hiſtoricis communia ſunt, & quæ item præcellentis Medici, & Anatomici propria ſunt ac peculiaria, non habes. At habes, credimus, illud primum, ut in perlegendis utriuſque Doctrinæ ſcriptoribus ſis diu, ut par eſt, multumque verſatus, & *in anatomicorum* præſertim *librorum lectionibus* (quod de te ipſe diſerte prædicas pag. 1019.) *jam prope conſenueris*. Eſt tamen hoc aliquid: tametſi non eſt ſatis; neque enim ad *Hiſtoriam numeris tandem omnibus abſolvendam* ſatis eſt illo eſſe ſubſidio inſtructum, quo fretus nihil eorum ignores, quæ ante te ab aliis prodita ſint; ſed tu inſuper quæ deſint, ſupplere, omnia autem recte atque ordine exequi poſſis, neceſſe eſt. Veruntamen tua iſta, quam jactas, in anatomicis libris legendis diuturna exercitatio, quæ, & quanta ſit, utraque Epiſtola præclare docet, I. quidem 7. 8. 18. 53. 66. 77. 78. 83. 84. 86. & decem proximis Articulis; II. vero Art. 39. 40. 47. 51. 52. 80. & cæt. Itaque cum aliis in rebus, tum maxime in Hiſtoria ipſa Hepatica quot ignoraveris, aut omiſeris, vel ex his poteris exiſtimare, quæ ſic quaſi ἐν παρόδῳ indicantur Epiſtola II. Art. 3. 39. 40. 77. & cæt. & I. Art. 7. 21. 27. 31. 33. 39. 44. 49. 50. 53. 63. 65. & cæt.

Cum igitur omnia te deficiant quæ ad ejuſmodi ſcribendas Hiſtorias requiruntur; cur eas, Blance, ſcribere inſtituis? aut cum ſcribere tamen velis, cur modeſtia ſaltem, & circumſpectione non uteris, ne quem forte eorum offendas, qui tua tibi exprobrare peccata facile poſſint? Tu vero qua modeſtia, & circumſpectione uſus ſis, Epiſtola docebit I. Art. 45. 80. 81. & cæt. II. autem Art. 28. 43. 47. 51. 54. 55. 71. 72. 75. 79. 88. 91. 107. 108. & cæt. Quod ſi tibi alios, atque alios vellicare & lædere placebat, quod turbulenti, imprudentiſque animi eſt; at eam ſaltem amicitiam quam, te inſtante, atque rogante, Ampliſſimus Præſul Lanciſius tam ſolemniter reconciliaverat, violare iterum, ac reſcindere non debebas, quæ culpa multo omnium graviſſima eſt. Num quia Lanciſius vivere deſiit; Morgagnus autem nunc totus eſt in Poſthumis Præſtantiſſimi Fautoris alterius tui (quod te morari ipſum debebat) Valſalvæ ſcriptis ad editionem apparandis; num propterea id tibi impune fore, ſperaſti? Credimus; nam ſæpe etiam (id quod Epiſt. notat II. Art. 80. & I. Art. 8. 58. 68. 69. 70. 72. 74. 76.) occaſiones quæris in Lanciſium ipſum inſurgendi, & mortuo, quod ajunt, Leoni barbam vellendi, quandoquidem (1)

καὶ

(1) Ex Græc. Epigr.

καὶ αὐτοὶ
Νεκρȣ̃ σῶμα λέοντος ἐφυβρίζουσι λαγωί.

Sed primum decebat te meminiſſe, ut Lanciſius deceſſerit, plurimos tamen ejus Amicos, tui diſſimillimos, eſſe ſuperſtites; Deinde vero quam pulchre tibi priores illæ in Morgagnum inſultationes proceſſerint, reputare. Nam ſiquis tibi falſus Amicus illud initio conſilium dedit, iſtum quidem voti compotem feciſti ſui. Deſpectum, exagitatum, convictum, ad extremum ſupplicem, culpamque publice deprecantem videre te voluit: vidit. Sin autem nullum præter te illius conſilii auctorem habuiſti; quam tua te ſpes fefellerit, & ſenſiſti jam, & in dies amplius ſenties. Neque enim ſuſceptis inimicitiis clareſcere potuiſti, qui ita refutatus ſis, & adhuc refutere, ut nihil tibi, tanquam Adverſario, reſpondeatur; ſed errores omnibus demonſtrentur tui; novis obſervationibus Res Anatomica amplificetur.

Reſpice te aliquando, Blance: quid ſperaveris, quid conſecutus ſis, vide. Tibi plurimum, nihil Morgagno obfuiſti; imo ut probatiſſimis, utiliſſimiſque editis ſcriptis magis, magiſque clareret, occaſionem præbuiſti. Si tecum ipſe certare non vult; invenies fortaſſe alios qui velint. Noli nos tandem cogere, ut quod ſemel, atque iterum ſua ipſe ſcribendi ratione indicavit, quodque jam diu intelligere tu debueras, apertiſſime dicamus. Sed de te tu ipſe videris; nos de nobis ipſis profitebimur. Viventem Lanciſium amavimus; mortuum non deſeremus. Per Morgagnum, quem graviores diu res diſtinebunt, liberum tibi fortaſſe erit quidquid in ſe voles inpoſterum ſcribere; per nos non erit. Quinetiam ſi pertinax ipſe fueris; multo nos conſtantiores invenies. Nam certe æquum eſt, ut cum (1) *priores Volſci arma ſumpſerint, poſterioros ea ROMANI deponant*; neque minus eſt æquum, ut te tamen alias ſic tractemus, ut Epiſtolæ II. poſtremus Articulus poſtulat, & ſi qua omiſſa, aut condonata ſunt modo; multa autem ſunt condonata; ea demum, non per nos quidem, ſed per inductam, quæ ſit te digna, perſonam deinceps omnia proferantur. Atque hoc idcirco dicimus tibi,

Ne temere facias, neque tu haud dicas tibi non prædictum: cave. (2).

(1) Plutarch. in Coriol. (2) Terent. Andr.

RERUM, & NOMINUM
INDEX.

Romani numeri Epiſtolas; barbari autem Articulos denotant.

A.

Achillinus Alexand. num primus fuerit Oſſiculorum Mallei, & Incudis inventor. I. 92
Actorum Lipſien. Scriptores laudati. II. 55. 65. 75. 107. 111.
Albertus Salom. quaſdam venarum valvulas delineatas primus edidit. I. 95
Oblongiores quaſdam alias, ante Recentiores, deſcripſit. I. 95
Albinus Chriſt. Bern. laudatus. I. 62
Almeloveenii Th. Janſſ. lapſus. I. 96
Anellius Dominic. Chirurg. Gall. laudatus. II. 21.
Animalium quædam nova diviſio examinatur. II. 37
Arachnoidea. Vid. Cerebri.
Ariſtoteles non modo Euſtachianam Tubam cognovit, ſed etiam quæ, ea poſita conſequuntur. I. 93
Arteria hepatica ad membranam quoque pertinet jecoris. I. 21. II. 78
Duplex nonnunquam obſervata. I. 71
De eadem arteria. II. 11
Arteriæ Emulgentes ex Magna prodire ſolent ad angulos, non rectos, ſed inæquales. I. 76
Avium corpus Tubuloſum vocatum, num ipſarum Pancreas ſit. II. 37
Auris Canales Semicirculares non omnino videntur ignoti Corn. Celſo. I. 92
Cochlea non prorſus incognita Empedocli. I. 92
Cochleæ Spiralis Lamina fuit ab Euſtac. deſcripta. I. 92.
Mallei, & Incudis inventor. Vid. Achillinus.
Mallei tertium muſculum quis propoſuerit. I. 93
Auris Tympanum quinam inter Veteres deſcripſerint primi. I. 92
Tuba Euſtachiana. Vid. Tuba.

B.

Bartholini Th. lapſus. I. 2. 10. II. 12
Bellini Laur. experimenta per quæ urinæ compoſitio indagatur, defenduntur. II. 88
Berengarius Jac. Renum Papillas propoſuit. I. 86
Auris Tympanum, poſt Hippocratem, docuit. I. 92
Bidloi God. lapſus. I. 8.
Bilarii Ductus. Vid. Cyſticus. Communis. Hepaticus. Cyſt-hepatici. Hepaticyſtici Ductus.
Bilariorum Ductuum in reticulo interno varietates. I. 52
De eorum glandulis quid obſervatum. I. 56
Bilis ex hepatico, & communi ductu, non deſcendit, ſed aſcendit, ſi cyſticum eſt ſubitura. I. 23
Num quæ per hepaticum ductum defluit, pene tota divertat in cyſtim. I. 23. II. 33. 34
De cauſis a quibus e cyſti extruditur. II. 35. 36. 37
De Bilis Secretione. Vid. Secretio. & ſpeciatim. I. 27. II. 64. 66. 67. 81
De Bilis Uſibus. II. 49. 50. 51. 52. 53
DE Bile in ventriculum influente. II. 51. 52
De Bile artificio paranda. II. 67
Bilis num ſit naturaliter in urina. II. 88
Boerhaavius Her. Pr. Lugdunobat. laudatus. II. 38. 58. 107
Bronchiales venæ. Vid. Venæ.
Brunnerus Joh. Conr. Archiat. Palat. laudatus. II. 56.

C

Calculi cyſtis felleæ qua ſint figura. I. 44. 45. 49

Qua

Qua ſubſtantia. I. 47
Haud raro inſunt ſine ictèrico colore, aliave ulla peculiari noxa. I. 50. 51
Horum, & urinariorum affinitas, & diſcrepantia. I. 48. 45
Quidam per experimenta inventi ab aliis ejuſdem cyſtis diſcrepantes, & cur. I. 43
Calculi cyſtis felleæ Flavi qua ſint ſtructura. I. 47. 48.
Hi, vel antiqui, æque flammam conceperunt, ac recentes. I. 49.
In aquam conjecti, ſtatim fundum non petunt, ne fracti quidem. I. 45. 46
Integri, ne triduum quidem in aqua macerati, ad fundum deſcenderunt; ſed fracti, paulo poſt deſcenderunt, & cur. I. 46. 47
Hæc ipſa de aliis pluribus calculis etiam non flavis obſervata. I. 46
Calculi cyſtis felleæ Nigri qua ſint ſtructura. I. 48
Hi in aquam conjecti num ſemper ſtatim fundum petant. I. 43. 45
Horum nonnulli inter ipſas cyſtis tunicas inventi. I. 56
Calculi Ductus Hepatici per experimenta tentati. I. 43
Diſcrimina quædam inter hos, & cyſticos, ut perpetua, propoſita, experimentis rejiciuntur. I. 49
Calculi qui in Vena Portæ olim inventi dicuntur, videntur potius fuiſſe in annexis ramis Ductus Hepatici. I. 49. 66
Caldeſius Joannes laudatus. II. 18
Calvus P. Bernard. Chirurg. Taurin. laudatus. II. 21
Cantius Arant laudatus. I. 14. 32. II. 12.
Capſula Portæ Ven. Vid. Hepatis.
Caſſerius num extrema in liene vaſcula inſtar pernicillorum eſſe, revera cognoverit. I. 83.
Arachnoideam Cerebri tunicam delineavit primus. I. 91
Celſo A. Corn. Canales Auris Semicirculares non videntur omnino ignot. I. 92
Cerebri novum quoddam rete mirabile Varolio notum. I. 91
Protuberantiæ Annularis tractus ipſi, ſive ſtriæ a Varolio primum deſcriptæ ſunt. I. 91
Tranſitus a tertio ad quartum ventriculum num paulo vetuſtioribus Anatomicis fuerit ignotus. I. 91
Tunica Arachnoidea deſcripta a Varolio fuit, & a Caſſerio delineata. I. 91
Chyli Vaſa, & Receptaculum qui primi in homine oſtenderint, & delinearint. I. 83
Qui primi in illis tum in beſtiis, tum in homine valvulas animadverterint. I. 96
De Chyli Receptaculo: II 12. 38
Cicogninus Jac. Med. & Conſil. Taur. laud. II. 67. 81. 104.
Columbi Reald. lapſus. I. 49. 66
Columella primus in beſtiis Scroti Septum indicavit. I. 87
Communis bilarii Ductus finis, & orificium quale. I. 31
Valvula, huic orificio ſuperpoſita, qualis. I. 31
Frenuli, eidem ſubjecti, in variis varietates. I. 31.
Hujus Uſus inquiruntur. I. 31
Ductus ejuſdem dilatatio obſervata. I. 43
Cordis fibrarum cochlearem ductum qui primi obſervaverint. I. 90
Coſchwitzius Geor. Dan. Prof. Hal. & Phyſ. Reg. laud. II. 107
Cremaſteres muſculi unde oriantur. II. 58
Curtius Bartholom. Med. Mediolan. laudatus. I. 79. 80
Cyſt-hepatici Ductus num in homine ſint demonſtrati. I. 38. 39. 40. 41. 42. II. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 77.
Cyſticus Ductus ad quem angulum confluat cum Hepatico. I. 23. II. 44. 45. 46. 47. 78
Deſcendit, non aſcendit, in eo confluxu, & quid hinc ſequatur. I. 23
Ejus dilatationes obſervatæ, & unde ortæ. I. 43
Valvularum varietas. I. 53
Harum Uſus jam olim a Riolano, & Highmoro propoſitus. I. 53
Annulus quidam, ad hujus initium introrſum extans, num plane ſit nullus. I. 54
Cyſtis fellea cur ſit in hepatis ſinu ſemirecondita. I. 15
Cur ſæpe imâ parte ſit undique libera. I. 15
Nonnunquam parva tantum parte cum hepate connectitur. I. 42

Ejuſ-

Ejuſdem diviſio in collum, cervicem, & fundum refutatur. II. 39. & ſeq. 42. 43
Valde parva inventa. I. 43
Valde amplificata. I. 43
Num ſæpe in cadaveribus diſrupta inveniatur. II. 96
Excreſcentia carnea intra ipſam obſervata. I. 43
Calculi. Vid. Calculi.
Cyſtis felleæ Sinus quidam, a pluribus obſervatus. I. 53
Internum Reticulum quale. I. 52. 55
Quidam hujus uſus rejectus. I. 55
Carunculæ quædam num intus extent, & quid eſſe aliquando poſſint. I. 40. 56
De glandulis quid obſervatum. I. 56. 63
De iiſdem. II. 72. 73.
De harum uſu. I. 56. II. 71. 73. 74. 75
De tunicis quædam. I. 57
Celluloſa tunica addi poſſet. I. 62
Cyſtis fellea eſt in Gliribus noſtratib.; & qualis. II. 36

D.

Diaphragma ſæpe a dextris altius thoracem ſubit, quam a ſiniſtris. I. 13
Tribus nonnunquam foraminibus pro Venis dumtaxat, in centro pertuſum. I. 26
Quomodo utile promovendæ ſecretioni, & motui bilis in toto hepate. II. 60. 90
Diaphragma tributum inter Aves Veſpertilioni. I. 32
Ductus Thoracicus. Vid. Thoracicus.

E.

Empedocli Auris Cochlea non videtur ignota. I. 92
Epididymidum canalicularem ſtructuram quis propoſuerit. I. 87
Euſtachii Figuræ quædam conſideratæ, & explicatæ. I. 2. 8. 10. 12. 14. 15. 19. 21. 23. 33. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 75. 93. II. 69
Euſtachius delineavit Lobulum hepatis, nunc Spigelii dictum. I. 19
Item arteriæ hepaticæ, & ductus bilarii ramos, intra hepar ramos venæ Portæ ſtipantes. I. 69
Item vaſcula ſanguifera in Uteri Ligamentis Rotundis. I. 89

F.

Facciolatus, Jac. Prof. Patav. laudatus. I. 87
Falloppius uteri vaſa ſuperiora, & inferiora, dextra, & ſiniſtra inter ſe communicare, docuit. I. 89
Fantonus Jo. Med. Reg. & Prof. Taurin. emer. laudatus. I. 7. 9. II. 58. 59. 67. 81
Faucium glandulæ Antiquis notæ. I. 84
Fontenellius Bernard. a ſecr. Reg. Acad. Sc. Par. laud. II. 21. 65
Foreſtus, Petrus defenſus. II. 92

G.

Galenus docuit excarnare hepar ad ejus vaſa perſequenda. I. 69
Gerbezius Marc. Poliar. Labac. laudatus. I. 51
Glandulæ conglobatæ ad cavum hepatis. De his. I. 22. 30. II. 3. 4.
Glandulæ ipſius hepatis. Vid. Malpighii.
Cyſtis felleæ. Vid. Cyſtis.
Veſicæ urinariæ. Vid. Veſicæ.
Glires, ſaltem apud nos, cyſti fellea non carent. II. 36
Graafii lapſus. I. 31

H.

Heiſterus Laur. Prof. Helmſtad. laudatus. I. 25. 53. 56. 58. 63. 90. 94. II. 18. 28. 29. 31. 55. 58. 65. 107
Hepar in Vipera quomodo, & ubi ſe habeat. I. 64. II. 91
In Multis Piſcibus. II. 93
Hepar hominum an diſtet a diaphragmate. I. 2
In nonnullis connatum cum diaphragmate. I. 2. 9
Quem habeat ſitum. I. 11. 13
De ejus regionibus, ſive faciebus. I. 14. 24
Figuram ſæpe habet in variis variam. I. 12. 13. 15. 19.
Quid de ejus Fibris, ſeu Lobis, & variis apud Veteres horum appellationibus habendum ſit. I. 18
Recte dividi poteſt in lobos. I. 17
Hepatis Lobus dexter ſæpe ſurſum impenſe protuberat. I. 13
Siniſter dextero eſt multo minor. I. 21
Lobulus Spigelii notus fuit Euſtachio, & Vidio. I. 19

Quam

Quam varia hic Lobulus figura ſit. I. 19
Ejus utilitas. I. 34
Hepatis fiſſura, & ſinus pro vena Umbilicali, ejuſque ſinus iſthmus, & ligamentum. I. 33
Sinus, ſeu fovea pro vena Cava ubi, & quanta ſit. I. 14. 26
De ejus foveæ iſthmo. I. 33
Sinus pro Cyſti. Vide Cyſtis.
Sinus reliqui, ſive foveæ. I. 34
Fiſſuræ naturales majores, minoreſque, & ipſarum utilitas. I. 35
Rete quoddam, etiam externum. I. 65
Capſula Portæ venæ, Gliſſonii dicta, jam nota fuerat Walæo. I. 66
Hujus Capſulæ Septum a Gliſſonio prop. fuerat. I. 66.
De carneis Capſulæ fibris, & glandulis. I. 66. II 58. 59. 60
Hepatis Malpighiana ſtructura. De hac. II. 82. 83. 84. 85. 86. 87
Excarnatio ad vaſa perveſtiganda, a Galeno propoſita eſt. I. 69
Uſus num ſit etiam præſtare diverticulum ſanguini, nimis vel copioſo, vel turgenti. II. 94
Hepatis Arteria. Vid. Arteria.
Cyſtis. Vid. Cyſtis.
Ductus bilarii. Vid. Bilarii Ductus.
Ligamenta. Vid. Ligamentum.
Lymphæductus. Vid. Lymphæductus.
Nervi. Vid. Nervi.
Venæ. Vid. Venæ.
Hepatis ſubitaneæ phlegmones, & celeres quædam obſtructiones unde videantur repetendæ. II. 94
Hepatici Ductus rami non connivere in hepate, ſed patuli ſervari videntur. I. 27
Sinus non eſt perpetuus. I. 66
Dilatatio obſervata. I. 43
Calculi. Vid. Calculi.
Hepati-cyſtici Ductus num in homine ſint demonſtrati. I. 38. 39. 40. 41. 42. 56. 83. II. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 77.
Highmori lapſus. I. 96
Hippocrates primus Seminales Veſiculas indicavit. I. 83
Hoffmannus Frid. Prof. Halenſ. & Conſil. Reg. laud. II. 107

I.

JEcur. Vid. Hepar.
Injectionum humoris, aeriſve ad Anatomen augendam rudimenta apud Berengarium, & Euſtachium. I. 69. 86
Inteſtinorum glandulas qui docuerint. I. 83. 84

L.

LActea Vaſa. Vid. Chyli vaſa.
Lanciſius Archiat. olim Pontif. defenſus. I. 8. 68. 69. 70. 72. 73. 74. 75. 76
Laurentii Andr. lapſus. I. 34. II. 80
Defenſio. II. 39
Lentilius Roſin. Archiat. Wrtenb. laudatus. I. 49. II. 96
Lienis ligamenta num ſint ſolæ, & diſperſæ fibrillæ. I. 9
Fiſſuræ naturales, & harum utilitas. I. 35
Vaſorum extrema inſtar penicillorum num revera Caſſerius noverit. I. 83
Ligamenta hepatis quatenus unum dumtaxat dici poſſint. I. 9
Ligamentum hepatis dexterum, ejuſque in variis hominibus varietates. I. 6
Num perpetuum ſit. I. 7
A quibus Auctoribus ſit propoſitum. I. 8
In beſtiis quibuſdam deeſt. I. 7
Ligamentum hepatis ſiniſtrum. I. 6
Num ſit perpetuum. I. 7
A quibus Auctoribus propoſitum ſit. I. 7. 8
In quibuſdam beſtiis deſideratur. I. 7
Ligamentum hepatis Suſpenſorium latius eſt, quam vulgo creditur. I. 2
Eo minus tamen, quo poſterius. I. 2
Pervenit uſque ad umbilicum. I. 3
Quatenus verum ſit, ipſum inſtar zonæ hepar amplecti. I. 9
Num in ſe habeat quaſdam teretes productiones. I. 4
Habet vaſcula ſanguifera, & in his quædam nondum adnotata. I. 4
Num per membranam hepatis in hujus parenchyma reapſe penetret. I. 5
Num præter hoc ſit aliud Ligamentum hepatis ad cartilaginem enſiformem. I. 6
Ligamenra Lienis. Vid. Lienis.

Li-

Ligamenta Uteri Rotunda ex ſanguiferis vaſculis magnam partem conſtantia primus pinxit Euſtachius. I. 89

Loſpichlerus Jo. Ad. Archiat. Saliſburg. laudatus. I. 51

Lymphæductus qui primi viderint. I. 96

Qui primus in homine viderit, & delinearit. I. 83

Eorum valvulas qui primi animadverterint, & luculentiſſime demonſtrarint. I. 96

De ipſorum origine. I. 30. II. 5. 8

Lymphæductus hepatis. De his. I. 28. 29. II. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 77. 78

Num cum glandulis vicinis non communicent. II. 3. 4

M.

MAlpighii de ſtructura hepatis ſententiæ illuſtratæ, & a nova quadam alieniſſima interpretatione vindicatæ. II. 82. 83. 84. 85. 86. 87

Mammæ. De harum in Areolis Tuberculis. II. 10

Mangetus, Jo. Jac. Archiat. Pruſſ. laudatus. II. 3. 11. 17. & alibi paſſim.

Marſilius Lud. Ferd. Comes laudatus. II. 107.

Mead Rich. Med. Londin. laudatus. II. 107

Mediavia Nicol. Publ. Inciſ. in Th. Anat. Patav. laud. I. 56

Mercurialis, Hieron. De ejus vita, & primo ab ipſo edito, nunc ignoto, & rariſſimo libello quædam. I. 81

Meſaraicæ venæ. Vid. Venæ.

Michelottus Petr. Ant. Med. Ven. laudatus. II. 7

Muſculi exiles, & dubii in quibus potiſſimum cadaveribus examinandi. I. 59

Muſculi Mallei. Vid. Auris.

Veſicæ. Vid. Veſicæ.

Urethræ. Vid. Urethræ.

Cremaſteres. Vid. Cremaſteres.

N.

NArium Turbinata oſſa qui primi deſcripſerint. I. 94.

Nervi quatenus inter vaſa referri poſſint. II. 15

De Nervis ad hepar pertinentibus. I. 36. 37. 70. II. 13. 14

O.

OMentum num coctionem juvet. II. 92

Oſſa duriora num fieri molliſſima poſſint ſine ullo vitio fluidi univerſalis. II. 95

Oſſa Turbinata. Vid. Narium.

Oſſicula Tympani. Vid. Auris.

Ova vera mulierum num ſint adhuc bene perſpecta. I. 89

P.

PAncreatis lobi inferioris, in cane prælongi, inchoamentum in nobis non deeſt. I. 30

De ejus Ductu quædam. I. 84. 85

Papadopoli Nicol. Comn. Prof. Primar. Patavinus laud. I. 80.

Partes noſtri corporis num aliæ ab aliis oriantur. I. 9

Internæ in variis variant fere ut externæ, & quid hinc ſequatur. I. 12

Paſcolus Alexand. Prof. Rom. laudatus. I. 7

Pauli Jo. Guil. Prof. Lipſ. laudatus. I. 96

Peritonæum an, & quomodo viſceribus ventris tunicas præbeat. I. 9

Platnerus Jo. Zachar. Prof. Lipſ. laudatus. II. 65

Polenus Jo. Marchio, & Prof. Patav. laudatus. II. 104

Portæ venæ. Vid. Vena.

Poſthii Jo. lapſus. I. 36

R.

REnum Papillæ notæ fuerunt Berengario, & aliis. I. 86

Reverhorſtius Maurit. Med. Batav. defenſus. I. 33. II. 2. 3. 6. 77

Riolani Jo. fil. lapſus. I. 31. 34

Defenſio. II. 92

Ruyſchius Frid. Prof. Amſtel. laudatus. I. 7. 21. 52. 56. 90. II. 18. 33. 47. 69. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 101. 107

S.

SAlivalium glandularum, & ductuum quorundam Inventores. I. 77. 83

Saltzmannus Jo. Prof. Argentor. laudatus. I. 3. II. 12

a Sancta Sophia Marſilius. De hoc quædam. I. 80

Sanguinis Circuitum qui primi docuerint.

rint. I. 82
Santorinus Jo. Dominic. Protomed. Venet. laudatus. I. 31. 32. 56. 88. II. 29. 31. 58. 65. 71.
Schrockius Luc. Cæſ. N. C. Acad. Præſ. laudatus. II. 107
Scroti Septum in beſtiis primus indicavit Columella. I. 87
Secretio animalis. De hac. II. 61. 62. 63. 64. 66. 67. 68. 69. 70. 81.
Semicirculares Labyrinthi Canales non omnino videntur ignoti Corn. Celſo. I. 92
Sievertus Paul. Godfr. Med. Magdeb. laudatus. I. 82
Spermaticæ Venæ. Vid. Venæ.
Splen. Vid. Lienis.
Stahlius, Georg. Erneſt. Conſil. & Archiat. Pruſſ. laud. I. 27
Stephanus Carol. Urethræ muſculos Tranſverſales novit, & primus delineavit. I. 88

T.

Teichmeyerus Herm. Frid. Prof. Jenenſ. laudatus. II. 58
Terraneus num Urethræ glandulas illuſtraverit. I. 88
Teſticuli canalicularem ſtructuram qui primi docuerint. I. 77
Quis primus corpus, Highmori dictum. I. 87
Thoracicus Ductus cur inſulas habeat. I. 10
Non fuit a Mundino indicatus. I. 78
Tozzii lapſus. I. 80
Tubas Euſtachianas non modo novit Ariſtoteles, ſed etiam quæ, illis poſitis, conſequuntur. I. 93
Tubas Falloppianas quis primus in beſtiis deſcripſerit. I. 89
Tympanum quinam inter Veteres deſcripſerint primi. I. 92

V.

Vallisnerius Anton. Prof. olim Primar. Patav. & Cæſar. Med. Cubicul. laudatus. I. 1. II. 36. 51. 104
Valvulæ. Vid. Venar. Lymphatic. Chyli vas. Cyſticus ductus.
Varolius primus Arachnoideam cerebri tunicam deſcripſit. I. 91
Item novum quoddam Rete mirabile. I. 91
Item Tractus, ſive ſtrias Protuberantiæ Annularis. I. 91
Vaterus Abr. Prof. Witenberg. laudatus. I. 31. II. 17. 107.
Venæ Bronchiales a quibus obſervatæ. I. 90
Vena Cava ab emulgentibus ad cor non recto aſcendit, ſed bis inflectitur. I. 10
Harum inflexionum utilitas. I. 10
Venæ Hep. omnes quomodo perveſtigandæ, docuit Gal. I. 69
Hæ omnes, etiam minimæ, num decuſſentur. II. 79. 80. 81
Hæ omnes ſenſibiles, nunquam convenire poſſunt, ſed ſemper patulæ ſervantur. I. 27
Ejus rei cauſæ inquiruntur. I. 27
Venæ Hepaticæ, ad Cavam pertinentes, majores, & minores. I. 26
Venæ Lacteæ. Vid. Chyli vaſa.
Venæ Meſeraicæ cur inſulas habeant. I. 10
Vena Portæ num in ſiniſtrum latus jecoris inſeratur. I. 24. 25
Ejus Sinus ſedes, poſitus, figura. I. 25. 75
Ejuſdem Sinus habitudo ubi excipit venam umbilicalem. I. 75
Venæ Portæ ramos intra hepar arteria, & bilario ductu ſtipatos jam olim pinxit Euſtachius. I. 69
Ejus Calculi. Vid. Calculi.
Venæ Spermaticæ cur inſulas habeant. I. 10
Venarum valvulas qui primi cognoverint, & delineaverint. I. 95
Oblongiores quædam valvulæ ante Recentiores deſcriptæ. I. 95
Ventriculus. De hujus tunica celluloſa. I. 62
Ventriculus in Vipera qualis. Vid. Vipera.
Verheyenii lapſus. I. 2
Veſalii lapſus. I. 31. 49
Veſicæ urinariæ figura non rotunda, neque inſtar inverſi pyri obſervata, ſed potius contra. I. 61
Eadem retrorſum magis, quam antrorſum impenſe protuberat. I. 61
A lateribus anguſtior eſt, quam a fronte. I. 61
De Veſicæ glandulis quid obſervatum. I. 63
Ejus fibras carneas eſſe ſuper extimam tunicam, a vero alieniſſimum oſtenditur. I. 58. II. 29
Eaſdem intermedium tenere locum, & plane interdum rubere, demonſtra-

ſtratur. I. 58. 59. 60
Quænam circa ipſas in pluribus veſicis ſint obſervata. I. 60
De Veſicæ Sphinctere muſculo quid obſervatum ſit, & animadverſum. I. 60. 61.
De Veſicæ muſculis quibuſdam Elevatoribus, & Depreſſoribus. I. 88. II. 91
Veſicæ nova quædam diviſio in collum, cervicem, & fundum refutata. II. 39. & ſeq. 42. 43
Veſicula fellis. Vid. Cyſtis.
Veſiculas Seminales primus indicavit Hippocrates. I. 83
Veslingii lapſus. I. 2. 10
Veſpertiliones non carent diaphragmate. I. 32
Vidius memoravit Lobulum hepatis, nunc Spigelii dictum. I. 19
Viperæ ventriculus qualis. I. 64
Hepar num ad Duodenum inteſtinum pertingat. I. 64. II. 93
Urethræ, & veſicæ urinariæ finibus innata excreſcentia. I. 43
Urethræ muſculos Tranſverſales novit, & primus delineavit Car. Stephanus. I. 88
Num hi ſint quidam veſicæ Depreſſores muſculi. I. 88. II. 31
Urinæ ſecretio. Vid. Secretio, & ſpeciatim. II. 68. 69. 70
Naturalis color num vocandus ſit croceus. II. 89
Ad ejus compoſitionem indagandam Bellini experimenta num minimi momenti ſint. II. 88
Uteri Ligamenta. Vid. Ligamenta.
Vaſa ſuperiora, & inferiora, dextra, & ſiniſtra inter ſe communicare, Falloppius docuit. I. 89
Diviſio quædam in collum, cervicem, & fundum quos Auctores habuerit. II. 40
Eadem non eſt admittenda. II. 39. 40. 41. 42. 43
Vulpius Jo. Anton. laudatus. II. 106
Vulpius Jo. Bapt. Prof. Patav. Emeritus laud. I. 43. 56. II. 106

W.

WAlæus Capſulam hepaticam ante Gliſſonium indicavit. I. 66
Winslowius Jac. Benign: ex Acad. Sc. Pariſ. laudatus. II. 107
Wirſungus. De hoc, & ejus morte quædam. I. 85
Wolfartus Petrus Prof. Marburg. laudatus. I. 7. 35

Z.

ZAnottus Franc. M. Prof. Bonon. laudatus. II. 10

JO.

JO. BAPTISTÆ MORGAGNI AD AMICUM

EPISTOLA ANATOMICA PRIMA.

QUOD Te mihi de Epiſtola purgas, eo facilius excuſationem accipio, quod a ntequam ſcriberes, ab Amico audiveram, qui tecum eſſent, cum illam reddidit, & qui continuo inter vos ſermones coorti ſint. Verum ſi me amas, quantum ab ipſis amaris; ſuſcipere debes partes meas, & eum te eſſe fingere qui ego ſum. Placeretne tibi; Vir Doctiſſime, id in publicum emitti quod tu horis ſubceſivis dictaſſes potius, quam ſcripſiſſes? quod non emendare, ſi opus eſſet, quod vix relegere potuiſſes? in quo nonnulla fuſius, multa ſtrictius reſcribenda, &, quod caput eſt, plura diligenter etiam atque etiam expendenda eſse, ſcires? An tu nolles diutius conſiderare non ſolum quid in alium dici, verum etiam quid a te dici deceret? neque tantum ne levioribus verbis uterere, quam cauſa poſtularet, quantum ne gravioribus, quam tua natura pateretur? Huc illud accedit, quod Epiſtolam meam vel nullius, vel alicujus ponderis eſse, putatis. Si nullius, cur edendam cenſetis? Sin alicujus; cum eo ſpectet univerſa, ut neque debere, neque oportere ullum a me Provocatori reſponſum dari, idque omnibus manifeſtiſſimum eſse, confirmet; cur videri vultis omnium ingeniis diffidere, de tam perſpicuis rebus tam longam Epiſtolam emittendo? Atenim iſtis qui vulgari eam velint, ſuas viciſſim cauſas eſse, & rationes, ſcribis; ſed quæ

ſint, non ſcribis. Illud contra, quod minime ignorabam; inculcas, eos eſse iſtos, qui apud utrumque noſtrum debeant & neceſſitudine „ & beneficiis, „ & dignitate plurimum poſſe: quorum „ ego neque benevolentiam erga me „ ignorare, nec auctoritatem aſpernari, „ nec voluntatem negligere debeam. „

Vera prædicas, & quæ neque inficiari poſſem, ſi vellem, neque vellem, ſi poſſem. Sed quorum voluntati obſtare nequimus, fac, obſecro te, ut eorum voluntatem flectamus, ut partes lenitatis quas me natura ipſa docuit, ſinant me agere libenter; iſtam vero ſeveritatis perſonam, a me nunquam appetitam (niſi ſi veſtrûm omnium judicio & graviſſima cauſa urgere, neque mea improbanda eſſe Epiſtola videatur) mihi iterum non imponant. Atque ut intelligant, quanto libentius lenitati indulgeam, quam ſeveritati; huc alterius abſcribam Epiſtolæ exemplum, quam ante iſtam quæ in manibus veſtris eſt, ad Provocatorem mittendam paraveram.

Hanc; etſi affecta eſt, non perfecta; habeant, oſtendant, in vulgus edant; minime ego moleſte feram: imò non levem voluptatem capiam, ſi hoc alterum a me exemplum publice extiterit, quemadmodum inter Amicos litterariæ controverſiæ ſint exercendæ. Hujus Epiſtolæ, ſi quæris, cauſa mihi ad hunc modum ſe obtulit. Cum *Hiſtoriæ Hepaticæ* novam Editionem accepi, nolui ipſe primus legere, ne in propria cauſa fortaſſe fallerer; ſed ad certos quoſdam mihi amiciſſimos Viros afferendam curavi, qui ſi quid forte invenirent, unde meus animus offendi poſſet, iis notatis locis, librum remitterent, ut ego, quoad vellem, declinare illa poſſem; reliqua legere, & ad primam ſaltem lectionem, nullam præjudicatam opinionem afferre. Sic, poſt aliquot menſes, remiſſo ad me libro iis ipſis diebus quibus Anatomen in publico docebam, ſubceſivis quibuſdam temporibus, animi cauſa verſare Tabulas præſertim, earumque Explicationes, nonnullas etiam Orationes, interdum quoque ſi quid mihi dubium videretur, adnotare cœpi. Ita mihi enata Epiſtola eſt. Quam tamen ne abſolverem, imo ut alteram iſtam aliquanto longiorem eo qui inſecutus eſt, menſe ad te perferendam dictarem; fortuito contigit. Cum enim alium quærerem neſcio quem locum; in eam Animadverſionem forte incidi quam potiſſimum eo tempore vitare ſtatueram.

Tum enimvero incredibili re commotus, cum illam, tum reliquas a capite ad calcem Animadverſiones perlegi, illamque ad te Epiſtolam effudi, quam unuſquiſque, opinor, in pari cauſa effudiſſet. Nunc quando rerum ordinem habes; jam quæ ex Anatome alias, ſi tu velles, me eſſe ſcripturum, in ea Epiſtola promiſi, eorum pleraque omnia in hac habebis. Ita autem conſcripta erat:

I. MUlto antea Tibi, Vir Cl., quas modo ago, gratias egiſſem, ſi vel nihil, niſi gratias agere voluiſſem, vel Celeberrimus Collega meus Antonius Valliſnerius, qui non niſi poſt Kalendas Novembris (*) redire huc potuit, tuum mihi librum eo tempore attuliſſet, quo non tam aſſiduis laboribus, & occupationibus diſtinerer. Nunc autem ob eas, aliaſque probe ipſi cognitas cauſas, vix aliud quam Tabulas atque Orationes nonnullas inſpicere mihi licuit, ex quibus argumentum caperem ita tibi gratias agendi, ut fortaſſe ex parte aliqua etiam referrem. Cogitanti enim mihi quo potiſſimum grati, amicique animi teſtimonio tuæ erga me liberalitati reſponderem; nullum aptius viſum eſt, noſtrave amicitia dignius, quam eas tecum dubitationes ingenue communicare, quas mecum ipſe communicari pariter vellem, ſi forte interdum in Amicorum mea Scripta legentium, animis ejuſmodi dubitationes exorirentur. Nam aut a recte dubitantibus verum diſcerem, meque ipſe emendarem; aut viciſſim ipſi a me acciperent unde ſuos ſibi ſcrupulos evellerent: quorum

(*) Ann. 1725.

rum alterum mihi utile, alterum ipſis non inutile, utrumque utriſque jucundum; publico autem rei litterariæ incremento conducibile plurimum foret.

2. In I. ergo Tabula, nitide & perſpicue, ut reliquæ, delineata, plura ſunt in Ligamento potiſſimum Jecoris Suſpenſorio, quæ non leves mihi dubitationes injiciant. Nam primum ubi id latiſſimum pingis, duos tranſverſos digitos non excedis. Ego vero ſolitus ſum in iſto ipſo qui ſupra hepatis fiſſuram eſt, loco id Ligamentum digitos interdum quatuor, alias tres latum deprehendere, quamvis neque jecur, neque cadaver magna ſint.
Hiſt. pat. 381. Quod niſi tu *Ichnographiam* tuam *Hepaticam* eſſe *ad vivum inciſam*, teſtareris, ſic ut *omnia*, quod alibi confirmas, *magnitudinem naturalem ſervent*; aut niſi Fernelius, Piccolhominus,
38 Spigelius, Highmorus tranſverſi fere digiti intervallo jecur ab diaphragmate, ne hujus obeſſet motui, diſtare, docuiſſent, contra autem Diemerbroeckius (1), Spigelium, & ante illum Riolanus (2) *omnes*, ut ait, *Anatomicos* in eo ipſo redarguiſſent, ac jecur *ſtricte*, & *ſine ulla vel levi diſtantia*, *tota* ſuperiore parte diaphragmati *affigi*, tradidiſſent; minus illud mihi attendendum exiſtimaſſem. Neque tamen credas, a me negari, quod ipſe nonnunquam vidi, & Bohnius (3) confirmat, poſſe jecur ita ut Riolanus ſcribit, ſepto tranſverſo affigi ſine hujus actionis incommodo; hic enim non quod aliquando, ſed quæ ſæpius viderim, propono; hiſque inhærens, hepar ſtante homine, & ventriculo, ac inteſtinis inanibus, ab diaphragmate pluſquam fortaſſe credatur, diſtare aliqua ſaltem ſui parte, conjicio, ſi modo Suſpenſorium Vinculum non oblique, ſed ad lineam a ſepto tranſverſo ad jecur undequaque ſe ſe demittit. Dixi autem *aliqua ſui parte* non ignarus aut eorum quæ de jecinoris figura infra addam, aut eo magis ejus Vinculi latitudinem contrahi, quo magis ex eo de quo ſupra dictum eſt, loco ad poſteriora accedit: id quod a te, Vir cl. egregie pictum eſſe lætor, ut habeant iterum Anatomici quam Verheyenii Figuræ (4) opponant id non magnopere obſervantis, & præterea hoc Vinculum extra fiſſuram, ut videtur, pingentis, itemque aliis apud Veſlingium (5), & Bartholinum (6) Figuris, in quibus omnibus illud quoque vitii eſt, ut ad hepatis imam partem cum Vinculum amplius eſſe oporteret, anguſtius exhibeatur. Quanto aliter Euſtachius! cujus ſi convexæ jecoris faciei delineationem (7) inſpexeris, facilius, opinor, feres tum quæ de hujus Ligamenti latitudine a me obſervata indicavi, tum quæ de ejuſdem longitudine continuo ſubjiciam.

3. Tu igitur hoc Ligamentum proponis ad unum, aut alterum infra hepar digitum deſcendens, non ultra videlicet eum locum ubi illud *concurrens cum umbilicali vena* repræſentas, per cujus *interventum ad lineam albam hoc eodem loco firme pariter adnectatur*. 884 Mihi vero ſemper ad hoc uſque tempus contra obſervare, atque oſtendere datum eſt, non ibi, ut putant ſuum imum terminum habere, ſed ad umbilicum uſque demitti inter lineæ albæ regionem, & venam umbilicalem ſic, ut non hujus interventu Vinculum, ſed Vinculi interventu ea vena cum alba linea committatur. Qua quidem de re, deque ejus, ſive in utero, ſive extra uterum utilitate, ac de iis perpaucis Anatomicis qui id prorſus ignoraviſſe non videntur, cum fuſius in meis illis Obſervationibus ſcripſerim quas cum Celeberrimi Valſalvæ noſtri Operibus Poſtumis vulgabo, non hic plura adjiciam: ſed abs te illud dumtaxat petam, ut cum jecur ſuis e ſedibus eximes, dare operam velis, ne quidpiam de hoc Ligamento relinquas ad ſeptum tranſverſum,

(1) Anat. l. 1. c. 14. (2) Antrop. l. 2. c. 21. & Animadv. in Laur. c. 19. l. 6.
(3) Circ. Anat. Prog. 17. (4) 3. in Tab. XI. l. 1. Anat.
(5) Synt. Tab. c. 4. Fig. 4. (6) Anat. quart. renov. l. 1. Tab. 23. Fig. 1.
(7) Fig. 3. Tab. XI.

ſum, albæque lineæ regionem; vel etiam prius quam cultrum Vinculo admoveas, leniter manibus hinc umbilicalem venam, inde, jam diviſos ad ſiniſtrum albæ lineæ latus, abdominis dextros muſculos trahendo, tuiſmet oculis credas, hoc Vinculum ſupra hepatis fiſſuram, & tribus, aut quatuor infra hanc digitis totidem æquans digitorum latitudinem, magis quidem, magiſque deinceps contrahi, quo magis ad umbilicum accedit, ſed non antea ceſſare, quam ad hunc umbilicalem venam perduxerit, quam intra duplicaturam ſuam hinc uſque ad Sinum venæ Portæ tuetur, ac fulcit ſic, ut ultra interius ejuſdem umbilicalis venæ latus ſæpe, in mulieribus præſertim, & pinguibus viris, adipe fartum promineat. Sed quamvis adipe ſæpe farciatur; haud tamen propterea non perpetua & continens cum Ligamento Suſpenſorio membrana eſt; quinimo non ita pridem cum in macilenta alioqui Anu a pinguedine flaventem invenerim, adeo firmam valentemque deprehendi, ut hanc digito perrumpere difficilius potuerim, quam ipſum diaphragmati, & jecori interjectum Vinculum Suſpenſorium.

4. Hic quæres fortaſſe, an hoc in Vinculo eas viderim quas delineas, atque deſcribis, geminas *compactas*, & *teretes* --- *inſtar tendinis productiones* venæ umbilicalis. Verum tibi ingenue fatebor: neque unquam vidiſſe memini, & fruſtra nuper, quatuor, aut quinque continenter ſectis jecinoribus, perquiſivi; quamvis omnia tam ſedulo, objecta etiam adverſo lumini, exploraverim, ut inter adipis ſtrias, ſæpe a primo non ſatis conſpicuas, quæ inter diaphragma, & hepar interdum haud ineleganter diſpoſitæ ſunt, vaſcula etiam multa ſanguifera viderim, quorum exiles caudices ad jecur pertinebant; ramuli diaphragma verſus ferebantur, nonnulli etiam paulo majuſculi, qui fere ex jecoris fiſſura exiſtebant, deorſum per eam quam ſupra deſcripſi, membranam umbilicum verſus pergebant; cum his nonnunquam alia vidi quæ communicarent, vaſcula, a peritonæo prope umbilicum prodeuntia, & obviam prioribus aſcendentia. Quæ omnia commemoravi cum quia vaſcula hæc ultima, atque illa prima neque picta, neque deſcripta vidiſſe memini, cum ſecunda, atque alia, ad vincula hæc pertinentia, viderim; tum vero ut intelligas, qui ejuſmodi res perſpexerim, longe facilius iſtas conſpicere *durioris denſioriſque corpulentiæ productiones*, ſi in iis fuiſſent cadaveribus, potuiſſe.

5. Ne autem credas, ea dumtaxat quæ a te proponuntur, a me inveniri non poſſe; ne aliud quidem, a Gliſſonio propoſitum, mihi adhuc licuit invenire. Tradidit (id quod tu minime ignoras) Auctor ille Experientiſſimus (1), *Ligamentum hoc*, quo de loquimur, Suſpenſorium *non ſolum extimæ hepatis membranæ affigi, ſed etiam parenchyma ejus penetrare, & communi vaginæ ſive involucro rami venæ Portæ (quâ vena umbilicalis eidem continua eſt) valide annecti*. Fruſtra hoc olim invenire conatus, eo me primum ſolabar, quod Verheyenio (2) quoque, exercitatiſſimo Anatomico, idem accidiſſe videretur. Neque enim rem ita ſe habere, ſcripſit; ut ſcripturus fuerat, ſi vidiſſet; ſed ad hunc modum: quod ligamentum D. *Gliſſonius dicit capſulæ venam portæ & ductum hepaticum involventi continuatum*. Deinde autem mihi illa Gliſſonii verba iterum conſideranti, locumque propoſitæ connexionis attendenti, *qua vena umbilicalis ramo venæ Portæ continua eſt*, ſubiit dubitare, an iſta penetratio per hepaticam dumtaxat fiſſuram, qua umblicalis vena ad ramum venæ Portæ traducitur, ſit fortaſſe intelligenda. Hac in dubitatione cum adhuc eſſem, te, Vir cl. legi ſine ulla hæſitatione affirmantem, hoc Ligamento *ſubſtantiam viſceris ad tranſverſum fere digitum penetrari*: hoc Ligamentum á *tunica* hepar *inveſtiente per totum ſuum tractum diſtingui; quam ſcilicet tunicam non jam producit, ſed ſcin-*

(1) Anat. Hep. c. 2.

(2) Anat. l. 1. tr. 2. c. 17.

ſcindit, & perforat in trajectu ſuo, ut hepatis ſubſtantiam factâ hâc ſciſſione trajiciens penetret, eique ideo firmiores ſui radices internas implantet. Tunc enimvero, mea ſepoſita dubitatione, tibique magis, quam mihi credens, ſcalpellum iterum in manum ſumpſi, in tribuſque jecinoribus quod fruſtra olim perquiſiveram, invenire conatus ſum. Verum mihi pro tua humanitate veniam dabis; ſi ne nunc quidem inveniſſe fatebor, quanquam & ſcalpelli, & oculorum acie connixus, nihil intentatum reliquerim, ut invenirem. Modo enim cultro a ſummo Ligamenti limbo deorſum per Ligamentum, ipſamque hepatis ſubſtantiam in tranſverſum ducto, utramque ſectionem præclaro ſub lumine intentis oculis inſpectavi, ſi forte pergere intra hepar Vinculum, quod ſubinde leniter alternatim trahebam, laxabamque, conſpicerem. Modo cultrum ſecundum alterutrum Vinculi ipſius latus, lenta ac ſuſpenſa manu leviter ſenſimque abradendo, in ſubjectam jecoris ſubſtantiam deprimebam. Quid verbis opus eſt? his, atque aliis ejuſcemodi tentaminibus cum magnum tractum convexæ hepatis faciei ſupra fiſſuram diſſecuerim, non modo Vinculum ſe per hepatis membranam trajiciens non vidi, ſed contra luculenter vidi, cum prima illa inſtituta ſectione, Vinculum, ut dixi, traherem, hoc ſe ſe utrinque in jecoris membranam dividens, in eamque faceſſens; cum autem alteram ſecundum ipſum Ligamenti latus ſuſpenſa manu ſectionem incepiſſem, tracto inter diſſecandum in alterum latus Vinculo, perſpexi albas, validas, parallelas fibras ex hoc in hepatis membranam paſſim dimiſſas. Quæ cum ita ſint; niſi tu doceas, quemadmodum membranam hanc videam per trajiciens Ligamentum diſciſſam, in priorem illam dubitationem relabar neceſſe eſt, an forte Gliſſonii verba, quæ certe non ad totum Ligamenti ambitum tractumque pertinent, ſed ad unum illum contrahuntur locum quo vena umblicalis venæ Portæ ramo continua eſt, de *parenchymatis* jam ab ipſa natura per fiſſuram diviſi *penetratione* ſint accipienda. Hanc enim Ligamentum fiſſuram ſubit, & quanquam cum hujus pariete cohæret ſæpe dextero, nonnunquam, ut vidi, ſiniſtro, mox tamen ab eo pariete ſolutum, cum vena umbilicali ad illum uſque ramum pergit venæ Portæ, ut ibi cum capſula, quemadmodum Gliſſonius docuit, connectatur.

6. Quod ad reliqua hepatis Ligamenta attinet, primum illud placet 885 quod peculiare ad cartilaginem enſiformem Vinculum non agnoſcis. Et mihi ſane accidit, ut quotieſcumque id quæſivi, ſic invenerim, ut quidam Anatomici univerſe docent, tu autem *in nonnullis* eſſe dicis, ut *idem corpus ligamenti lati, abſque diſtincta*, quam tu delineas, *productione, cartilagini immediate adnecteretur*; niſi quod ſemel, idque in fœtu, ne hoc quidem illi nexum cartilagini vidiſſe memini. Illud quoque placet quod Siniſtrum, & Dexterum jecinoris Vinculum non omittas. Illud enim quotieſcumque quæſivi, ſemper inveni, ab ipſis convexæ, & ſimæ faciei jecoris poſticis finibus exortum, quod cum aliquando diligentius inſpicerem, longius fere quam latum eſſe vidi trianguli forma cujus totum latus ſuperius, tres digitos tranſverſos longum, a baſi ad verticem uſque peritonæo, diaphragma ſuccingenti, necteretur, donec vertex ipſe haud procul a ſuperiore lienis ſede ceſſaret. Dexterum quoque ſemper Vinculum deprehendi, membraneum pariter, firmum, nec ſane anguſtum, niſi quod ſemel in ſani alioqui hominis cadavere invenire non potui, cui gibba hepatis facies magno ad poſteriora ſpatio cum ſepto tranſverſo, connatis utriuſque membranis, arctiſſime a dextris connexa erat. Sed latus ipſum dexterum 886 utriuſque hepatis faciei, omneſque illi fines quocunque vinculo nexuque carebant; ut in eo certe *limbus dexter lobi majoris hepatis ad interna latera ſpuriarum coſtarum, medio pariter amiciente Peritonæo, per ſpatium ſat latum* ab Ligamento *colligatus* non eſſet.

Quin-

Quinimo etſi haud raro vidi hoc Vinculum peritonæo affixum non modo alicujus dexteræ ad ipſos hepatis fines ſpuriæ coſtæ, ſed & muſculorum, his coſtis ſubjectorum, latera conveſtienti; haud raro tamen etiam vidi affixum peritonæo diaphragma amicienti, videlicet huic quoque, aut huic tantum regioni, ſæpius a latere, nonnunquam prope vertebras ſolum, atque unum modo, interdum quaſi duplex, aut triplex, ſæpe a limbo ipſo profectum hepatis dextero, aliquando tamen potius a facie ſima, aut etiam convexa, modo ſummæ & poſticæ, modo imæ & anticæ jecoris parti amplius annexum. Quæ cum ita ſint; ut facile agnoſco, variis in variis hominibus locis dexterum hoc Ligamentum affigi; ſic haud facile intelligo quomodo iſtud quod tu, Vir cl. in I. Tabula delineas, eo potuerit ubi diaphragma interjectum non eſſet, extendi, & *ad interna latera ſpuriarum coſtarum, medio pariter amiciente Peritonæo, per ſpatium ſat latum*, ut tu quidem ſcribis, *colligari*.

7. Quod autem addis, te Ligamentum utrumque hoc jecoris, ſiniſtrum, & dexterum, *non tam in homine, quam in quocumque aliorum animalium genere majus, aut minus, anguſtius, aut vaſtius compertum ſemper habuiſſe*; ego quidem, ſi beſtias ſeponamus, quarum tot nempe ſunt genera, ut nihil de ipſis univerſe affirmare audeam, imo in earum quibuſdam neutrum Ligamentum vidiſſe me, ſciam; ad tuas libenter obſervationes adjungam meas, ex quibus paulo ante indicatis colligere potes, mihi vix ſemel accidiſſe, ut Ligamentum dexterum in homine non invenerim. Cenſeo tamen, æquum eſſe, ut ambo aliis Anatomicis etiam credamus, ut Gerardo Blaſio (1) qui duo hæc Vincula *non perpetua eſſe*, docuit, ut Isbr. Diemerbroeckio (2) qui ſiniſtrum *non ſemel defuiſſe, vidit*, ut Doctiſſimo Fantono (3) qui haud aliter de ſiniſtro videtur innuere, ut præſertim Gabrieli Fallopio (4) cujus nobiliſſimi Profectoris verba, ob aliam quoque rem conſideratione, aut certe examine non indigna, hæc ſunt: *Aliquando reperiuntur rami venarum a portæ trunco per hepar diſſeminati, qui ab extremo apice ſiniſtræ fibræ ex hoc viſcere egrediuntur, & per ligamentum, quo in illo latere hepar ALIQUANDO ſepto tranſverſo jungitur, repentes, atque ipſi ſepto communicati, deſcendunt per poſteriora ad dorſum uſque, ibique junguntur ſub pancreo cum quibuſdam aliis venis ab eodem portarum trunco extra hepar obortis, & cæt.* Atque horum obſervationes a noſtris diſcrepantes, apud eos ſaltem qui præter perpetua, vix ulla attendunt, ejus rei, opinor, cauſa fuerunt, quam *valde ipſe demiraris, tam modicam apud nuperos Anatomicos de hoc ligamento* dextero (*ut pariter de ſiniſtro*) *quo ad uſum, & ambitum valde notabili, mentionem inſtitui.* Quanquam, ut verum loquar, de ſiniſtro non tam crebro quidem a noſtris Anatomicis mentionem factam eſſe, video, quam ab iis qui ante demonſtratum circuitum ſanguinis ſcribebant, & nominatim; ut Columbum, & Piccolhominum prætermittam, qui ipſi quoque ut perpetuum commemoravere: a Veſalio (5), Valverdo, Vidio, Platero, Bauhino, totque aliis qui Veſalii deſcriptiones, aut certe plures Iconiſmos retulerunt, in quibus ſiniſtrum jecoris Ligamentum proponitur, atque indicatur. Attamen neque poſt Harveum plures defuerunt Anatomici qui hoc Ligamentum diſerte verbis, aut non obſcure Iconibus propoſuerint, videlicet præter eos quos ipſe nominas, Bartholinum, & Verheyenium; Nathanael Highmorus (6) Daniel Tauvryus (7); & Cl. Alexander Paſcolus (8), ex quorum numero haud omnino expungendi ſunt ii quos ſupra laudavi, Blaſius, Diemerbroec-

(1) Comm. in Veſling. c. 4. (2) Anat. l. 1. c. 14. (3) Anat. diſſ. 6.
(4) Obſ. Anat. (5) De hum. corp. fabr. l. 5. c. 7. & Fig. 18. aliiſque ejuſd. & 3. libri.
(6) Corp. hum. Diſquiſ. l. 1. P. 3. c. 1. (7) Anat. Ration. c. 9.
(8) Il Corpo Um. l. 1. P. 4. c. 5.

broeckius, Fantonus, multoque minus aut Cel. Ruyſchius (1) qui & in ſua quadam Tabula pinxit, & ceu perpetuum ſic indicavit: *Ligamentum Hepatis tertium, quo, ſuo in loco, continetur Hepar*, aut Cl. P. Wolfartus (2) qui nomine *Ligamenti Hepatis validioris, imo & principalioris, quo mediante Diaphragmati annectitur*, ſemel, atque iterum poſt Ruyſchium in iis delineavit Iconibus, in quarum prima, qua tu quoque alibi uteris, vereor, ne
85 forte litteræ I, & K ſic inter ſe locum permutarint, ut Auctoris obſervationem, remque ipſam vehementer obſcurent.

Sed hoc omiſſo, ſi horum omnium verba, & picturas diligenter inſpexeris: cum in quibuſdam notabis fortaſſe nonnulla quæ ne ipſe quidem undequaque probo, tum Diemerbroeckium animadvertes longe aliter ac tu, docentem, hoc vinculum *in brutis plerumque non inveniri, unde nonnulli Zootomici, qui cadavera humana rarius inſpexerunt, ex illa brutorum ſectione putarint, illud in homine etiam frequentiſſime deeſſe:* cum hoc autem conſentientem invenies Cl. Paſcolum, qui idem Vinculum ordinario deeſſe *in Brutis*, confirmat.

8. De Ligamento autem dextero res non ad eundem modum ſe habet.
87 Nam quod tibi videtur *cum Galenus metipſe lib. 4. de uſu partium c. 14. ligamentum hujuſmodi præciſe adnotaviſſe aſſerendo:* „ *Hepar coſtis etiam* „ *mendoſis jungi* „ tum *Euſtachius* ſuis in Tabulis *idem ligamentum ampliſſime demonſtraviſſe*; primum Galeni verba hæc eſſe invenies, quæ, ut par eſt, & Andreas Lacuna (3) ipſe diſtinxit, proferam: *Magno præterea alio vinculo hepar phrenibus: atque aliis quibuſdam membranoſis & parvis, coſtis nothis connexum eſt*; in hæc autem Caſp. Hofmanni commentarium leges: *Vulgo dicunt*, hepar *duo habere vincula, dextrum (quod ſuſpenſorium dicitur) & ſiniſtrum, quibus mediantibus diaphragmati, & ex parte coſtis ſpuriis connectitur*. *Horum Gal. meminit illis verbis* „ *Uno quidem & maximo & cæt.* „ „ *Et mox Magno præterea alio & cæt.*„ ex quibus conjunctis præterea cum iis quæ Bauhinus (4), aliique de connexionibus hepatis cum ſpuriarum coſtarum cartilaginibus ſcripſere, intelliges facile, non poſſe videri omnibus iſta Galeni verba de eo quod tu ais, Ligamento dextero eſſe *præciſe* accipienda.

Quod vero ad Tabulas Euſtachii attinet, hoc eſt ad Figuram illam IV. Tabulæ XI. qua Figura non modo hoc Ligamentum *ſedule*, ſed & ſiniſtrum *præcipue* videndum præberi, non dubitas; equidem ultro fatebor, me quoque olim primo aſpectu idem credidiſſe; verum ubi paulo attentius conſiderare Figuram cœpi, vidique prope ea quæ credebam, vincula, præſertim autem prope dexterum, non obſcura indicia ſublatæ hepatis membranæ, vehementer ſuſpicatus ſum, & adhuc ſuſpicor, niſi illa quidem indicia eo forte ſpectent ut intelligamus, id hepar iis in locis cum diaphragmate connatum fuiſſe, non illa fortaſſe, Ligamenta, ſed elevatæ membranæ jecoris eſſe partes ad eundem videlicet modum ad quem hanc a te in tua Tabula iſta I. ad litt. R, & extimam ventriculi tunicam in ſuperiore proxima Tabula ab Euſtachio videmus ſejunctam fuiſſe atque elevatam, imo ad quem in iſta ipſa de qua loquimur, Euſtachii Figura IV. exterior veſiculæ tunica ſeparata videri poteſt, & in latus dexterum reducta.

Quæ ſi tuum animum ſuſpiciones occupaſſent; non dubito quin pleraque iſtic omiſſurus fuiſſes, ubi Euſtachiani Interpretis, Summi Viri, & Fautoris utriuſque noſtrum, dum viveret, amantiſſimi Jo. M. Lanciſii diligentiam deſideras in duobus iſtis Vinculis indicandis, præſertim cum uſque adeo occupatum fuiſſe, atque illas Adnotationes in maximis temporis anguſtiis effundere coactum eſſe, non ignorares. Veruntamen ut Ligamentum jecinoris dexterum Euſtachio fuiſſe notum, ex ea Figura pro certo adhuc non affirmo, ſic ex libro

(1) Theſ. IX. Tab. 4. Fig. 1. G.
(2) Eph. N. C. Cent. V. Obſ. 1.
(3) Epit. Gal. Oper.
(4) Theatr. Anat. l. 1. c. 44.

bro quem poſtea emiſit *de Renibus*, ſine ulla dubitatione ſtatuo; cum in eo (1) hæc ſcripſerit: *alligatur autem dexter renis tum ſepto tranſverſo, tum jecori: illi prope eam regionem, in qua jecori connaſcitur, nec procul ab eo vinculo, quo hepar in dextra parte, eidem ſepto annectitur*. Neque idem Viculum ignoraviſſe videtur Picolhominus (2), qui *ab hac*, inquit, membrana jecoris *duæ aliæ membranæ, pullulantes, altera dextra, altera ſiniſtra, jecoris partes dextram & ſiniſtram vincientes, diaphragmati committunt, ut utraque jecoris latera ſuffulta ſuſtineantur*. Gerardus autem Blaſius (3) etſi hoc Ligamentum, ut ſupra dictum eſt, non perpetuum eſſe, tradidit; diſerte tamen ſic propoſuit: *Ligamentum membranoſum dextram hepatis partem cum dextri lateris coſtis ſpuriis ſeu parte Diaphragmatis dextri lateris connectens*. Neque vero omittendus eſt Bidlous (4), qui mihi quidem videtur Vinculum hoc dexterum pictura expreſſiſſe, quamvis & ſcalptores Figuram inverterint, & ipſe in Explicatione illud eo pertinere, ſcripſerit, quo ſane haud video quî potuerit pertinere. A Verheyenio (5) autem, quem ais *unum fortaſſe ad hæc tempora aliquam ligamenti hujuſmodi dextri obiter inſtituiſſe mentionem*, certe in loco, hoc eſt inter reliqua hepatis Vincula, neque pauca prorſus, ſi cum iis quæ de illis aliis ſcripſit, comparentur, de hoc Ligamento verba ſunt facta. *A dextris*, inquit, *ſub coſtis ſpuriis* hepar *eidem ſepto* tranſverſo *alligatur per ligamentum aliud latum & tenue, ab externa hepatis membrana, vel ſi mavis a peritonæo ubi diaphragmati applicatur productum, quod aliquando geminum reperi. Tertium huic ſimile eſt quo ad ſubſtantiam, & robur*. Obſecro te, Vir cl. ut videas, num tu poſt Verheyenium, in I. Editione *Hiſtoriæ* tuæ (*) plura dixeris? Sane hepatis connexionem tantum memoraſti, *dextrorſum cum variis peritonæi areis per plura, ſed brevia ſtamina ab ipſamet ſuccingente tunica producta*. Sed in Editione quoque hac nova iſtis verbis hæc tantum addis: ea ſtamina eſſe *in unum coadunata*, & hoc ligamentum dexterum, ſeu quartum, *aliis quidem brevius eſſe, ſed latius*, & cum ſit *in omnibus animalibus obvium, & neceſſarium, a nemine hucuſque adnotatum te legiſſe*. Quæ quidem omnia cum ſecundum ea quæ ſupra ſunt ſcripta, amplius examine digna credam, tum vero præſertim iſtud ultimum non video quemadmodum cum iis conſentiat non modo quæ ego, & tu ipſe adnotavimus, ſed ne cum eo quidem quod in utraque Editione eodem in loco ſcribis, *ipſorum* antiquorum *deſcriptionibus nos debere* etiam *quadruplicem* hepatis *connexionem cum attiguis partibus*, quo in numero iſtam ipſam ponis quæ habetur *dextrorſum*. Quin etiam infra cum ſcribis: *Anatomicorum aliquos geminum interdum ligamentum hujuſmodi dexterum, interdum etiam multiplex eſſe tradidiſſe*, neceſſe eſt, ut vel præter Verheyenium qui *geminum*, alios agnoſcas Anatomicos qui *etiam multiplex* eſſe docuerint.

9 Suſpenſorio autem Ligamento, quod & Bidlous (6) ait *Venæ Portæ vaginali Tunicæ a latere quo ei Umbilicalis Vena adjacet, canalique Venoſo Ligamenti munus ſubeunti, validiſſime connecti*, hepar quaſi *validâ zonâ* præcingi, fateor, ſed multo in ſima facie, quam in convexa, anguſtiore, *integrâ* quoque, niſi *capſulæ interventus* obſtaret. Cum eodem pariter Ligamento Ligamenta alia, ne *excepto* quidem toto, ut ego intelligo, *Ligamento umbilicali*, continua inveniri, ſcio, ut propterea quodammodo verum ſit quod Riolanus (7), ut tu etiam animadvertis, cenſebat, fere *tantum unicum* Ligamentum jecoris *apparere*. Hanc tamen *a ſuſpenſorio ligamento, tamquam a prima origine, eorum propagationem* eſſe, in variiſque hominibus *non variare*, hæc vero ejuſmodi ſunt, ut ſine aliqua hæſitatione pro-

(1) c. 13. (2) Anat. Prælect. l. 2. l. 17. (3) Comment. in Vesl. c. 4.
(4) Anat. hum. corp. Tab. 37. Fig. 1. lit. F. (5) Anat. l. 1. tr. 2. c. 17.
(*) Part. I. c. 6. (6) loc. cit. (7) Animadv. in Bartholini l. 1. c. 14.

probare non poſſim . Primum namque
iſta poſteriora , quæ ut tu recte ani-
95 madvertiſti , Cel. Fantonus , aliique
memorant , jecoris Ligamenta aliquan-
do an ſint , nedum an cum ſuſpenſorio
Ligamento continua ſint , non licet af-
firmare cum videlicet totos iſtos in
quibus eſſe conſueverunt , convexæ &
ſimæ faciei jecinoris fines , longe late-
que diaphragmati connatos deprehendi-
mus , quod in nonnullis , neque , ut
videbatur , a morbo , obſervavimus .

Deinde ut cum Vinculo Suſpenſorio
continua ſint ; num ex illo tamen hæc
Vincula , an ex his illud propagetur ,
ita incertum eſt , ut quamvis alteru-
trum facilioris doctrinæ gratia & de
his , & de aliis haud diſſimilibus conti-
nuis membranis dicamus , utrumlibet
tamen , imo ſi verius loqui velimus ,
neutrum tueri nobis liceat , quando vi-
delicet poſt Hippocratem (1) qui olim
docuerat : *principium corporis nullum
eſſe , ſed omnia ſimiliter principium , &
omnia finem ; circulo enim ſcripto prin-
cipium non reperiri* , facile hac ætate
ponimus , non modo , quod tu ais ,
890 *membranas omnes majoris uſus in ani-
mali* , ſed membranas cunctas *in pro-
mordiis æque fuiſſe* congenitas , quam-
vis non æque iiſdem temporibus expli-
catas . Igitur cui membranæ quæ
membrana continua ſit , ſcire & licet ,
& oportet , & interdum etiam utile
eſt . Hoc autem intelligentes , quærere
poſſumus , an ventris viſceribus tunicam
extimam peritonæum largiatur , ſive
immediate , ut in urinaria veſica , reni-
buſque videmus , ſive ad ea per vaſa
perductum , ſive etiam per ligamenta
continuatum ; quæ ligamenta , quod ad
ſplenem attinet , num *ſolæ* , *eæque di-
ſperſæ fibrillæ* ſint , ut tu ſcribis , *um-
889 bratilem cum peritonæo connexionem* effi-
cientes ; amplius cenſeo eſſe quæren-
dum ; mihi certe aliquot in cadaveribus
in quibus diligentius quæſivi , *ſolæ fi-
brillæ* viſæ non ſunt .

10 Illuc jam venio , ubi *obliquæ* ,
891 *non rectæ* in Hepatis Iconibus *trunci
cavæ habitudinis genuinam rationem* , hactenus fortaſſe non inveſtigatam exporrigis . Primum non dubitas , quin is truncus *ab iliacis ad uſque latus dextrum auriculæ dextræ cordis directe , & in homine verticaliter aſcendat , facto vix quodam flexu ante introitum in auriculam : cæterum directe progredi per hepar , & diaphragma , neminem præterire ; conſtare* autem *hanc directam productionem , ſi truncum hujuſmodi venoſum cum dicta auricula , & corde a ventris viſceribus , & jecore præcipue , expeditum , tabulæ apponamus , & demonſtremus* . Me vero , quod pace tua dixerim , iſta *præterit* Venæ Cavæ *directa progreſſio* , non quod cum *expeditam* Anatomici in tabula collocant , non ipſis proclive ſit ab Iliacis venis ad cor uſque directam oſtendere , ſed quod ego iſtiuſmodi habitudines vaſorum numquam cenſuerim e ſuis ſedibus depoſitorum , in tabulis ; ſed ſuis in ſedibus hærentium , in cadaveribus eſſe quærendas . Itaque cum iſtam de qua ſermo eſt , nuper diligentius inquirerem , mihi certe accidit , ut venam Cavam deprehenderem ab eo fere loco ubi emulgentes excipit venas , in dexterum latus deflectere , in idque magis magiſque , donec hepar attingeret , inclinare ſic ut non minus priorem ſuam directionem , quam magnæ arteriæ ſocietatem omnino deſereret , mox autem in obtuſum angulum ſi non in ipſo jam diaphragmatis trajectu , certe haud ita procul ab hoc inflexam , ſiniſtrorſum ad auriculam cordis dexteram inclinari .

Quæ cum perſpicerem , mirabar , illorum neminem , quod ego quidem meminiſſem , qui de circuitu ſanguinis , aut poſt hunc inventum ſcripſere , has maximæ venæ inflexiones commemoraſſe , adeo , ut ego opinor , ad eum circuitum juvandum pertinentes . Quod enim in ductus thoracici , imo in ſpermaticarum , & meſaraicarum venarum inſulis , quas vocant , efficiendis ab Sapientiſſimo Conditore ſpectatum credimus , ut chyli ; ac ſanguinis aſcenſus per *plana* , ut loquuntur , *inclinata* facilior foret , idem in hac quoque vena ſe-

(1) De loc. in hom.

ſemel, atque iterum inflectenda videtur eſſe ſpectatum eo potiſſimum in loco ubi amplitudine jam ſua, ingentique copia ſanguinis ſurſum convehenda laborat. Sic enim huic & facilius eſt aſcendere, ut indicatum eſt, neque tam directe premitur aut ipſe ab eo qui jam aſcendit, aut ab ipſo is qui ex inferiore trunco eſt aſcenſurus. Verum ut hæ cauſæ recentioribus faciles, & apertæ ſunt; ita res ipſa minus, quam vetuſtioribus Anatomicis videtur cognita, aut certe perpenſa. Quamvis enim Verheyenius in quibuſdam Figuris, in eaque (1) præſertim qua venæ Cavæ diſtributionem propoſuit, id inter A, & D D ſic ſatis delinearit; non tamen memini, quod ibi pictura indicavit, ubi verbis expoſuerit. Thomas autem Bartholinus (2) ne id quidem pinxit, ſed retenta non ſine additis erroribus (ut ubi venæ ſine pari in Cavam fines multiplicavit) Veslingii Figura (3), iſtam nobis quam tu, Vir cl. inculcas, ab iliacis venis in thoracem uſque directionem, iſtumque verticalem aſcenſum venæ Cavæ propoſuit. Contra, antiquiores Anatomici, iique præſertim qui in hoc Patavino Gymnaſio ante Veslingium docuerant, ac nominatim Andreas Veſalius (4), & Hieron. Fabricius (5), totque præterea Clari Viri qui Veſalii Iconibus ſunt uſi, ejuſdem venæ curvaturam evidentius multo, quam Verheyenius, delinearunt, pluresque eorum de hac illius obliquitate non omnino ſiluerunt, ut Veſalius idem (6), Platerus (7), Bauhinus (8), atque alii quos ſciens omitto. Sed inter eos qui propriis delineationibus Rem Anatomicam illuſtrantes, hanc obliquitatem pinxerunt, procul dubio Euſtachius præſtitit Tabula XXV. qua cum ipſam præclare oſtendit, tum hæc ſuis eſſe in ſedibus ſpectanda, docuit; non *expedita*, *tabulæ* eſſe *apponenda*, quæ res facile Veslingio, & qui ſunt eum ſecuti, impoſuit, multoque iis magis qui, ut vulgo in adminiſtranda anatome fieri ſolet, iſtum qui flexuoſus eſt, venæ tractum dum plura in ſegmenta dividunt, ſeorſum ſingula cum renibus, cum jecore, cum corde ſervanda, hoc ipſo faciunt, ut quos integer, ſuaque in ſede flexus oſtenderet, non modo hinc detractus, ſed in fruſta conciſus, oſtendere amplius non poſſit. Et quamvis illud ſegmentum quod cum hepate relinquitur, oblique poſitum ſpectetur; tamen neque primam illam inclinationem a ſiniſtris ad dexteras, ſed oppoſitam dumtaxat, ideoque nullum angulum, nullam curvaturam oſtendit; neque adeo prohibuit, quominus ingenioſus, ut es, Anatomicus rectam nihilominus, & *verticalem* venæ Cavæ eſſe habitudinem, cenſeres, credens nimirum, illam quam unam ibi videmus, 89
venæ obliquitatem, hepate quidem, ut, in tabulis fieri ſolet, in tranſverſum diſpoſito, nobis apparere, ſed eodem in naturali ſede poſituque locato, nullam eſſe, hoc eſt venam Cavam *in viſcere* ſecundum naturam *obliquo*, non oblique ipſam, ſed *recte eſſe diſpoſitam*. Quanquam, ut verum dicam, quantacumque iſta hepatis ſecundum naturam obliquitas eſſet; tanta certe eſſe vix poterat, ut venæ Cavæ truncum a te ipſo delineatum, ſi nullo prorſus addito flexu in directum deorſum produceres, non in dextrum potius incidere ventris latus, quam in reliquum truncum venæ Cavæ, lumborum vertebris inſidentem, videres.

11. Sed de naturali jecoris poſitu, & ſede, neque a præſenti inſtituto alienum, neque inutile eſt pauca adjicere. Tu quidem *Tabulæ V. Tom.* 89
I. Anat. corp. hum. ult. edit. Cl. Verheyenii, ut *in hac hepatis depromenda naturali ſede accuratiſſimæ*, *te totum defers*. Me autem, ne id prorſus faciam, morantur plura. Primum quæ Verheyenius ipſe ſub ejus Tabulæ Explicationem Lectores monuit, illudque po-

(1) Tab. 39. Fig. 1. (2) Anat. quart. renov. libell. 1. (3) Tab. 2. c. x. Fig. 1.
(4) De corp. hum. fabr. l. 3. ante c. 6. (5) De Ven. Oſtiol. (6) loc. cit. c. 9.
(7) De corp. hum. ſtruct. ubi de Vaſis. (8) Theatr. l. 1. c. 20.

potiſſimum : *ligamentum hepatis umbilicale in eadem Tabula eſſe ſolito longius*; unde conſequitur, hepatis limbum ad fiſſuram quam id ligamentum ſubit, plus ſolito ab umbilico diſtantem repræſentari. Deinde aliorum ante Verheyenium excellentium Anatomicorum Tabulæ, quarum pleræque eaſdem partes oſtendentium jecur ſurſum verſus minus obliquatum commonſtrant. Noviſſime inſpectiones meæ, quæ ut minime ſinunt iis aſſentiri qui hepar vix oblique poſitum pinxere (vidi enim ſemper, cum animum adverti, ſic poſitum, ut ima ejus ora oblique a dextris ad ſiniſtras manifeſtiſſime aſcenderet) ita viciſſim faciunt, ne mihi iſtam Verheyenii Tabulam pro Polycleti regula habere liceat, quando; ut eam ligamenti umbilicalis longitudinem omittam, & hoc tantum dicam; haud raro cadavera inſpexi in quibus hepar vix pauxillum infra coſtas a dextris ſe oſtenderet; nonnulla etiam vidi in quibus ſub enſiformi cartilagine dumtaxat appareret. Quod autem iſtius, a Verheyenio pictæ *multum obliquæ locationis* hanc cauſam proponis, *quod viſcus hoc præcipuam diaphragmatis concamerationem implendo, lobus ejuſdem minor, ſeu ſiniſter verſus ſummitatem fornicis, ſeu centri diaphragmatis notabiliter elevatur, ideoque multo altius conſidet, quam lobus major, ſeu dexter*; id eſſe quidem præcipue aſſentiar, ubi & diaphragma ad eum ſe habeat modum ad quem paſſim ſe habere, putant, & dexteri jecinoris Lobi convexa facies multum extuberet; non æque autem, ſi contra. Quæ ut plane intelligi ambo poſſint; de altero primum dicam.

12 Magna quidem in externis noſtrorum corporum partibus occurrit varietas; ſed internæ quoque, ſi diligentius animadvertamus, haud raro non exigua inter ſe diſcrepant varietate; unde ut Naturæ in iiſdem alioqui partibus non omnino ſimiliter procreandis immenſam ubertatem magis admirari, ita, hinc etiam, minus mirari eam tantam licet, quæ inter varios ſive ſanos, ſive ægros homines propenſionum, virium, actionum, paſſionum diverſitas obſervatur. Sed quid varietatis in aliis viſceribus, & partibus a nobis obſervatum ſit, & alibi ſcriptum eſt, & alias proferetur. Nunc de varia dumtaxat figura jecoris illud ex parte confirmabimus quod generatim Riolanus (1) ſcripſit, ubi *non diffiteor*, inquit, *Hepatis figuram in plurimis variare*. Inſpice iſtas, quæſo, quas ſupra etiam memoravimus, Euſtachianas jecoris Figuras (2). Nonne, ſi ambitum ſpectemus, quoddam quaſi triangulum referunt, cujus baſis ad eum limbum ſit quem a dextris ſurſum ad ſiniſtras ferri, diximus? Aliorum deinde inſpice, ut Verheyenii, atque adeo tuas; nonne ad ellipſis potius quam ad trianguli formam accedunt? Egregie omnes; nam omnes quod vidiſtis, delineaſtis. Etſi enim jecur ea ſæpe figura eſt qua a plerifque pingitur; ſæpe tamen ea quoque vidi quæ ad IV. Euſtachii Iconiſmum accederet, ſemel etiam ea qua in III. Iconiſmo eſt, aut ſaltem apparet. Sed quod nulla, quantum memini, delineatione ſatis adhuc expreſſum vidi, illud eſt quod maxime ad propoſitum hoc noſtrum attinet, nimirum etſi convexa hepatis facies in quibuſdam ſegmentum illud ovi referat quod a Gliſſonio (3) deſcribitur, ac delineatur; ſæpe tamen utrumque lobum non in eandem ovalem ſuperficiem conformari, ſed majorem lobum in cujuſdam quaſi hemiſphærii modum plurimum attolli, ac protuberare, cujus ſuperficies ubi ad ſuſpenſorium Ligamentum pervenit, repente in longe humiliorem, atque planiorem minoris lobi ſuperficiem ſubſidat, ac deprimatur. Sic nuper de quinque in quibus id paulo attentius obſervare volui, ſanis jecinoribus, unum quod Gliſſonius; tria quod ego propoſui, repræſentarunt; quintum media quadam inter utramque conformationem ratione ſe habuit. Erat autem illa hemiſphærica, & quaſi natiformis majoris lobi protuberantia eo manifeſtior,

(1) Animadv. in Laur. c. 19. l. 6. (2) Tab. XI. Fig. 3. 4. (3) Anat. Hep. c. 10.

ſtior , quo magis hepar ab ſuo illo antico limbo recedebat , eratque eadem tanta, ut ad eam quæ ſemper eſſe vulgo creditur, diaphragmatis figuram minime ſe poſſet accommodare.

13. Itaque in quo illam homine maximam vidi (fuit autem vir apoplexia ſublatus) depoſito diligenter hepate , animadverti diaphragma qua protuberantia hepatis ſita fuerat , in foveam inſignem conformatum ei protuberantiæ figura , & magnitudine reſpondentem , ut ibi a dextris ipſum diaphragma altius eſſet, quam in medio , nedum in tota ſiniſtra parte : quamobrem etſi hepatis lobus major uſque adeo extuberabat ; tamen ejus limbus non modo infra coſtarum cartilagines non apparebat , ſed paulo ſupra infimam earumoram poſitus erat. Neque vero morboſi aliquid occurrit aut in hapatis nexibus, aut in ſubjectis ipſi viſceribus, quorum videlicet mole , aut diſtentione , quæ nullæ erant , eo fuiſſet vi compulſum , ubi a nobis inventum eſt . Quæ cum ſedulo obſervaſſem , tum recordari cœpi , me alias quoque ſeptum transverſum vidiſſe altius a dextris quam a ſiniſtris, in thoracem curvari, tum hujus rei cauſam, quandocumque eſt , in illiuſmodi figura , & ſede jecinoris ponendam eſſe , conjicere. Et quanquam legiſſe haud memini qui idem in ſepto tranſverſo adnotaverit , præter Cl. Cantium (1) , qui ſe diaphragma *in dextro latere non ſemel obſervaviſſe* , ſcripſit , *paulo magis Pectus introtruſum quam in oppoſito ſiniſtro latere* ; tamen non dubito, quin tu quoque, Vir cl. ſi animum adverteris, tuis poſſis utriuſque noſtrum obſervationes confirmare , ſimulque videre , num lobus hepatis minor ſemper tanto *altius conſideat , quam lobus major*. Hæc cum ſua in ſede obſervabis, tum alia animadverti a te velim ; de quibus protinus verba faciam.

14. Hepar a diaphragmate per ſua Ligamenta *ea ratione ſuſpendi , ut cava*
906 *hujus viſceris pars potius inferius , quam poſterius reſpiciat*, & per anatomen notum eſt , & diſerte a te confirmatur.

Velim tamen videas, num anticus hepatis limbus ita ipſe poſitus ſit, ut quæ ei proxima eſt cavi jecoris particula , non poſteriora potius ſpectet , quam inferiora . Nam ſi poſteriora potius ſpectat , illa certe in poſtica hepatis facie cenſenda erit , atque illla eadem cum ipſius hepatis pars ima ſit , ideſt qua nulla inferior eſt ; conſequetur ſane , ut cum aliquid *in regione*, aut *facie ima* , & *poſtica* hepatis eſſe , dicemus, de ea particula intelligamur . In hac vero num fovea pro venæ Cavæ trajectu excavata ſit , tute vides. Quod ſi pro *poſtica* hepatis *regione* , ſeu *facie* illam dumtaxat partem hepatis velimus intelligi quæ dorſo , quam pectori vicinior eſt, illam, inquam, cujus Veſalius (2) voluit delineationem proponere , & cui altera , hepatis, ſive antica pars opponitur, quæ , reſecta , ut apparere melius poſſet , diaphragmatis portione ab Euſtachio (3) picta eſt ; ſi illam , inquam , partem velimus intelligi ; tum vero a te ſeu rem ipſam , ſeu Figuras inſpiciente , etiam atque etiam peto, ut hæc duo componas : *Sanguis aſportatur* e ramis *in truncum cavæ , traji-* 26
cientis per hepatis foveam , ad hoc ideo opus in regione ejus ima , & poſtica ex-
preſſe excavatam, &: *Introitus in hepar* 27
ramorum cavæ ad poſticam , & ſuperiorem ejuſdem viſceris faciem conſpicitur . Si enim hoc alterum verum eſt ; quomodo fovea *ad hoc opus* excavata , in *regione* illa hepatis *ima* , non etiam ſuperiore , excavata eſt ? aut ſi in ſuperiore etiam excavata eſt ; cur in *ima* , non etiam ſuperiore excavata eſſe dicitur ? Animadvertas hic oportet , quo tua iſta verba ſpectarent , *cum poſticam , & ſuperiorem* hepatis *faciem* ſcripſiſti ; ſic facile jam quid mihi velim intelliges , neque te de ea regione foveæ , quæ *ſal-*
tem ſupra imam regionem foveæ ſit , ſed 90
de ea regione hepatis ibi ſcripſiſſe cognoſces quam ſupra iis verbis deſcripſeras: *duas regiones* hepatis , *gibbam ſcilicet ſeu convexam , & cavam ſeu concavam , primam ſuperiorem , & dia-*
phragmati contiguam , alteram inferiorem, 17
quæ

(1) Impet. I. Anat. Tab. IV. (2) l. 5. Fig. 18. (3) Tab. IX.

quæ ventriculo, aliiſque abdominis viſceribus obvertitur. Itaque has duas regiones inter ſe oppoſuiſti, cum ea ſcri-
7 beres de quibus loquimur: *Quoniam autem introitus in hepar ramorum cavæ ad poſticam, & ſuperiorem ejuſdem viſceris faciem conſpicitur; Ingreſſus autem portæ, ejuſque propaginum ad ejus ſiniſtrum latus, ſeu concavæ regionis centrum; — ſequitur neceſſario* ramorum utriuſque venæ intra hepar decuſſatio. Sed de illa fovea, & hiſce venis infra fortaſſe etiam ſcribam. Nunc ad alias figuræ hepatis varietates redeamus.

2 15 Veſiculæ fellis particulam hepar a convexa facie inſpicientibus, non (quod tu credere videris) ſemper apparere, & Verheyenius (1) admonuit, & III. illa quæ ſupra memorata eſt, Figura (2) Euſtachii confirmat. Quod autem plerumque appareat; non modo ipſius longitudini, verum etiam limbo hepatis tribuendum eſt, qui ad eum locum plerumque ſurſum ſinuatur, & deficit minus in his, in aliis magis ſic, ut in quodam cadavere alteram fiſſuram in convexa facie repræſentaret, ejus perſimilem quam proxime vena umbilicalis ſubibat, in alio autem limbi curvaturæ non ibi ſolum, ſed alibi etiam conſpicerentur. Cæterum quæ ad eum locum, ut dixi, plerumque eſt, eodem pertinere, crediderim, quo ſinus ad excipiendam Veſiculam in cava jecoris facie excavatus, videlicet ne illa quo tempore a ſubjectis viſceribus jecinori apprimitur, plus fellis quam plerique opus habeant, in inteſtinum eructaret, ſi nimis undequaque comprimeretur.

16 Quod denique ſcribis, *correſpon-*
3 *dere hanc Tabulam I. Cap. VI. Part. I. Hiſtoriæ tuæ*; optandum quidem hoc eſſet; ſed illi Capiti, præſertim quod ad Ligamenta attinet, ſive in nova, ſive potiſſimum in prima Editione legatur, vereor, ut hæc Tabula ſatis reſpondeat. Nam ut de Ligamento dextero ſileamus; certe ibi peculiare *cum*
7 *xiphoide cartilagine* Ligamentum probas, neque præter hoc, ullum aliud agnoſcis per quod hepar *ſiniſtrorſum* nectatur.

17 Sentio, me ſuper I. Tabula & plura, & fuſius ſcripſiſſe quam mihi ab initio propoſitum fuerat. Quare de ſequentibus Tabulis vel pauciora, vel preſſius ſcribam. Et primum in II. illud probo quod eos ſequaris qui humanum etiam hepar in lobos dividunt. Etſi enim non uſque adeo ſejunctos habet, ut beſtiæ plures; tamen ſic ſatis habet diſtinctos: & ſi cerebri ſingula hemiſphæria in lobos dividimus, quamvis ſuperiore facie nullam exhibeant diſtinctionem loborum; quanto id magis ſervare poſſumus in jecinore in quo ea diſtinctio, facie etiam ſuperiore, ſemper a ſuſpenſorio Vinculo, ſæpe etiam a magis, ut diximus, extuberante lobo dextero indicatur. Num tamen facies hepatis inferior tam alte in lobos tota diviſa ſit, & *aperta*, ut in hac Tabula, aliiſque oſtenditur, ibi videbimus, ubi loquemur de IV.

18 Quod ad *extantias*, ſeu *eminentias* attinet in hac inferiore facie hepatis occurrentes, primum dubito, num iſtam cui littera E inſcripta eſt, *antiqui vocarint hepatis portas*. Hippo- 894
crates enim, vel potius vetuſtiſſimus Auctor libelli *de corporum reſectione*, non unam, ſed duas indicat prominentias quas antiqui *portas* vocabant: *Hepar, inquit, apices habet duos, quos portas appellant, in dextris locis ſitas*.

Deinde magis etiam dubito, num illa *productio* quam littera G impoſita indicas, ea ſit quæ „ apud Antiquos ab „ aliqua figuræ ſimilitudine nominibus „ variis inſignita eſt, nunc *gladii*, aut „ *cultri*, nunc *aurigæ* „ pariterque num *minores* iſtæ *protuberantiæ* per litteras KK a te, Vir cl. definitæ, illæ ſint 895
„ ab Antiquis ob aliquam figuræ ſimi- „ litudinem nominibus *foci*, *menſæ*, & „ *unguis* confuſim indicatæ. „ Nam ejuſmodi nomina ſive Haruſpices, ut Ruffus Epheſius (3), ſive Medicum aliquem, ut Theophilus (4) ſcripſit, au-

(1) Anat. l. 1. tr. 2. c. 17.
(3) De corp. hum. Part. appell. l. 1. c. 28.

(2) Tab. XI.
(4) De corp. hum. fabr. l. 2. c. 11.

auctores habeant, multiplicibus jecoris fibris, hoc eſt lobis, ut multis in beſtiis ad ſacrificia olim, & ad anatomen adhibitis occurrunt, diviſis fuerunt impoſita, quod laudatorum Scriptorum verba indicant; & Veſalius (1) cenſet: neque a figuræ ſimilitudine petita, ſed vel ab attributis hepati facultatibus, ut diſerte apud Theophilum explicatum eſt, vel fortaſſe etiam, idque apud Haruſpices, ab iiſdem commentis ſecundum quæ de capitibus (ſic enim appellabant) duobus jecoris domeſticum unum, hoſtile alterum vocabatur, quod memorat Riolanus (2), & prolato Lucani loco, exponit Stuckius (3). Quid? quod Riolanus idem, *unguis* nomen, ut librariorum mendum expungit. Quid? quod non ejuſdem lobi, ut docet Theophilus, *culter*, & *auriga* nomen erant. Quid demum? quod vel Ruffi ipſius ætate quæ loca in humano jecore hoc, vel illo iſtiuſmodi nominum vocanda eſſent, definiri non poterat: *in homine quoque, ſed obſcura*, inquit, *& incerta reperiuntur: ad nullumque medicinæ profectum neceſſario nominantur*. Veruntamen ut ego dubitationum mearum cauſas profero, ſic minime improbo quod hæc quoque nomina memoraveris, ne quid eorum quæ ad argumentum ſpectabant tuum, prætermitteres. Quæ cum attendo, nequaquam vereor, ne tanquam minuta, aut inutilia ulla horum quæ ſcribo, contemnas, quippe quæ ad tuum argumentum omnia videas pertinere.

19 Spigelii Lobulum (ſic enim ego quoque appellabo, etſi non ignoro, ante Spigelium fuiſſe a Vidio (4) ſaltem deſcriptum nomine *parvulæ fibræ*, *quaſi nucis & cæt.* ante Vidium autem ab Euſtachio delineatum) Spigelii, inquam, Lobulum recte doces varia ſæpe figura inveniri: quem haud raro valde diſſimilem illius comperi cujus magna ex parte perſimilem alias deprehenderam, accuratæ Euſtachii (5) delineationis, ut mirum tibi videri non debeat, ſi ingenue confitear, me non ſatis meminiſſe, an unquam ullius iſtorum quos in hac, aliiſque Tabulis exhibes, conſimilem viderim. Etſi enim aliquando vidi ejus ſimilem quem Tabula IV. proponis; tamen hic etiam, quamvis non ita, ut reliqui, extuberans totus, haud multo aliter quam ipſi, finitur. Ego vero ita ſolitus ſum invenire, ut a dextris in iſthmum plerumque deſineret (nonnunquam enim ne veſtigium quidem iſthmi fuit) iſthmum autem neque ita craſſum, neque ita deorſum obliquatum, ut tuæ omnes Tabulæ oſtendunt, ſed ad Euſtachii delineationem propius ſane quam ſæpe accederet reliquus lobulus, accedentem; tantum abeſt, ut ſecundum meas quidem obſervationes, iſta ejus quam exhibes, *habitudo communior ſit*. A ſiniſtris vero invenire conſuevi in angulum fere deſinentem qui interdum triangularis pyramidis verticem refert, alias magis compreſſus eſt; ſolet autem ab reliquo hepatis corpore liber & ſolutus antrorſum verſus extare.

20 De Ligamentis ſupra a nobis ſcriptum eſt ſatis. Hic illud tantum addemus, Siniſtri poſitum una eademque opera in II. hac Tabula indicari potuiſſe, ſi non ita ſurſum, ſed in transverſum fuiſſet diſpoſitum. Nam inferius quidem Ligamentum quod vena olim fuerat umbilicalis, in adulto apertum pingi non debuiſſe, ita manifeſtum eſt, ut omnes, non modo ego, hoc inter Operarum errata ſint relaturi: cui ſimilia in alias quoque Tabulas irrepſerunt, ut cum in III. *introitus in cavam* Venoſi Canaliculi *h*, in VIII. autem Tabulæ Figura II. illud idem umbilicale Ligamentum F aperta ſunt delineata. Nimirum omnia non poſſunt animadverti: quemadmodum; ne a vena umbilicali recedam; cum ſupra ſcripſiſti; hanc a vena portæ *fere in medio hepatis excipi*; aut minime ipſe animadvertiſti, niſi aliquid adderes, unde conſtaret qua ratione iſtud *medium* intelligeres, poſſe ita intelligi, ut verum ſcribere non videreris; aut illud addidiſti tu quidem, ſed a Typographo omiſſum eſt.

21

(1) De corp. hum. fabr. l. 5. c. 7. (2) Anthrop. l. 2. c. 21. (3) Sacror. Deſcript.
(4) De Anat. corp. hum. l. 5. c. 7. & Tab. 64. Fig. 12. (5) Tab. XI. Fig. 4.

21 De Canali Venoſo nihil dico, niſi quod ut in adulto, æquo craſſior videtur. De Venâ autem Portæ, & Cava ſuper aliis Tabulis ſermo erit. Nunc de Arteria Hepatica ſcire aveo, quinam ejus rami multo maximæ iſtius jecoris parti inſervirent? Lobus enim ſiniſter hepatis cum dextero comparatus, ſane parvus eſt & craſſitudine, & ambitu, ut interdum, vel in Euſtachianis Iconibus aliquanto minorem deſideraverim. Tu igitur, Vir cl. qui id minime ignoras, qua, obſecro, cauſa cum utrumque iſtius Arteriæ ramum, & omnes fere propagines monſtres verſus ſiniſtrum lobum directas; vix harum unius partem, eamque exiguam oſtendis ſe dextrorſum verſus inſinuantem, tantæ iſti moli majoris lobi proſpecturam? Hoc certe ne cum tua quidem convenit Tabula IV. in qua totum dexterum Arteriæ ramum, ſiniſtro ſane majorem, in lobum dexterum immittis. Porro illa de qua modo dicebam, propago quomodo certo in loco qui haud procul eſt ab 2, ita repente dilatatur, ut origine ſua multo amplior ſit? Poſtremo quod *omnes* Arteriæ hepaticæ ſurculi *denique* in venæ Portæ, *ductuumque biliariorum tunicis, & capſulæ ſubſtantia deſinant*, libenter crederem, niſi ego, ut alias ſcripſi, quod Cl. Ruyſchius, vidiſſem, ejus videlicet Arteriæ ramuſculos ad membranam quoque inveſtientem hepar pertingentes, per eamque repentes: quarum ſimiles obſervationes habuiſſe audivi Joannem Loquet, qui atro humore injecto, ejuſdem Arteriæ finem non modo in ea membrana, ſed & in hepatis Ligamentis invenit. Ejus *Diſputationem*, quæ de *Arteria* quidem *Hepatica* inſcribitur, ſed alia quoque complectitur æque ad argumentum tuum pertinentia, minus miror me nondum vidiſſe, cum tibi ipſi neque in I. neque in nova hac *Hiſtoriæ Hepaticæ* Editione notam fuiſſe, animadvertam.

22 Glandulas conglobatas, cavo hepatis adhærentes, ſcribis, *capillamenta venoſa propria in ramum portæ magis attiguum tranſmittere*. Si ſcriberes *in radicem portæ*, ut intelligere poſſemus de ſurculo quopiam ad venas cyſticas pertinente; res ſane eſſet expedita. Sed *in ramum* qui arteriæ videlicet vices gerat, venoſas radiculas influere, & in eum canalem ex quo ſanguis in capillamenta urgeri debet, ſanguinem ex quibuſdam capillamentis inferri, atque admitti, videtur ſane vel apud te, Vir cl. ſine dubitatione ſcribi non poſſe, qui hoc *ſpeciale privilegium* venis cyſticis, 1087
quæ in ramum tamen venæ Portæ non influunt, ſervaſti. Veruntamen quod injectiones ſine ambiguitate docebunt, hoc ſequar.

23 Cyſtis felleæ, ſedes, ut tot alia in hepate vidimus, varia ſit in variis, neceſſe eſt. Ne enim alias obſervationes memorem; Euſtachius (1) certe qui illam ſemel, atque iterum pingit, utrobique magis a fiſſura hepatis diſtantem exhibuit, quam tu in ulla de tot Tabulis exhibueris. Sed hoc mitto. Neque magis mihi in præſentia quidem diſpiciendum exiſtimo, quem ad angulum Meatus cyſticus cum hepatico Ductu confluat; quanquam ego ad acutum angulum a parte hepatis ſolitus ſum invenire, nec fere video, ſi VII. tuæ Tabulæ Figura II. in quodcumque cavum hepar de tot quæ pingis, transferretur, quænam apta ei Veſiculæ ſedes contingeret. Verum aut illo ipſo, aut quocumque alio ex tot quæ delineas, cyſtici, & hepatici canalis confluxibus in quodcumque a te pictum cavum jecur translato, jam attendere illa præſtat quæ in hujus II. Tabulæ Ex- 899
plicatione, & recte quidem, doces, *Ductum communem a te exhiberi, naturalem in hac figura ad duodenum inclinationem, & directionem quidem præ ſe ferentem, ſed ſiniſtrorſum reflexum*. Jam igitur fingamus, Ductum Communem, & Cyſticum a ſiniſtris quo tu reflexiſti, eo quo debent, reduci, ſimulque eorum memores, quæ ſupra conſtituimus, cavam hanc hepatis faciem in eum quem ſecundum naturam poſitum habet, reſtitutam intelligamus. Particula quidem

(1) Tab. X. Fig. 2. & Tab. XI. Fig. 4.

dem jecoris quæ proxima limbo eſt , qua fere videlicet fundum excipitur Cyſtis , poſteriora fortaſſe reſpiciet magis, quam inferiora ; reliqua autem hepatis cava facies , ideoque illa etiam ex qua Cyſtis cervix , & meatus Cyſticus pendent, inferiora magis , quam poſteriora ſpectabit . Hæc ubi ſemel vel ex tuis hiſce Tabulis probe animo conceperint quibus cadaverum copia non eſt , non poterunt ſane non intelligere , Cyſticum ductum , ad confluxum illum ſuum tendentem, non aſcendere quidem , ſed deſcendere , & præterea ſecundum curvaturam in Figura illa IV. (1) ab Euſtachio , in tuis autem fere omnibus a te pictam , & a Bauhino (2) etiam memoratam , ſic reflecti , ut ejus orificium non defluenti ex Canali Hepatico bili , ſed retrocedenti ab inteſtino per Communem , obvertatur . Non eſt opus , ut Piccolhomini , ut Vidii , ut Hornii vel deſcriptiones , vel picturas , quibus hæc firmentur , proferamus , quando ſatis eſt Summi Anatomes Doctoris qui iis , aliiſque facem prætulit , Gabrielis Fallopii (3) verba producere : *Cervix* , inquit , veſiculæ *prope portas quaſi duplicata reflectitur , atque ipſius pars altera , quæ cum meatu* hepatico *conjuncta eſt , non ſurſum ad portas , ſed deorſum ad duodenum reſpicit* . Quorſum hæc ? inquies Vir cl. Eo nimirum, ut monſtres , quemadmodum componi
201 hæc queant cum iis quæ de *indubitabili* ſcribis *digreſſione in cyſtim totius pene liquidi ab hepate verſus inteſtina per porum biliarium excurrentis . Manifeſtum hoc trahis ex naturali hepatis , ductus ejuſdem excretorii , & ipſius folliculi poſitione* . Hanc autem ita deſcribis: *Folliculus imum cavæ regionis inhabitans perpendicularem ſituationem ſervat ; cujus collum ſeu anguſtior cavitas ſuperius ponitur ; fundum ſeu amplior pars ad inferiora jacet . --- Producto hinc verticaliter a cervicis apice canali cyſtico ; ſeu potius eodem veſiculæ collo ad ductus fellei inſertionem aſcenſo ; patet , ut ſupra , bilem ex ductu hepatico ad hoc bivium deventam , facilius in ductum cyſticum , longitudini perpendiculari proximum a gravitate ſua deturbari poſſe & cæt.* Supra autem ſcripſeras , cyſticum ductum *hiare oſculo ſat amplo in tubi biliferi baſim ; --- indeque ab eo quaſi perpendiculariter propendere ; --- ut ideo tamquam vorago viam occupans , trajicientem ibidem placide verſus duodenum bilem , hujuſque veluti præcipitii neſciam deglutiat , & per propriam cavitatem raptet* . Nos vero bilis a meatus Communis fine in Hepaticum retrocedentis partem quidem aſcendere per Cyſticum poſſe , & ſic in Veſiculam poſtremo deſcendere , nunquam negavimus . Sed *totam pene* bilem quæ ab Hepatico in Communem defluit , inter defluendum, *a gravitate ſua deturbari* in Cyſticum , ut qui ab Hepatico *quaſi perpendiculariter propendeat* , hæc vero in præſentia intelligis cur probare pariter non poſſimus .

24 Intelliges quoque , cur nobis probari nondum queat , *ingreſſum venæ Portæ eſſe ad Hepatis ſiniſtrum latus ſeu concavæ regionis centrum* , ſi nimirum animadverteris , foveam hepatis C C, ejus regionis *centrum* non *eſſe cenſendam* , niſi jam jam prope D. quo uſque *elongari ad latus dextrorſum* illam foveam docuiſti *pro ingreſſu , ſinu , ac primis diſtributionibus trunci venæ portæ* ; quem quidem locum jam jam prope D. non eſſe *ad Hepatis ſiniſtrum latus* iidem oculi per ſe judicant , qui ejus faciei hepatis centrum eſſe , judicant . Nam quod mones , *Truncum venæ Portæ (in hac icone ad dextra , & ſuperiora revera inflexum , ſed in his , quæ ſubſequentur , figuris propria in ſede perſpiciendum) hanc foveam , ſeu centrum cavæ hepatis tranſmittentem , ſiniſtrum pariter ejuſdem cavæ regionis latus neceſſario occupare* ; primum hic quæritur ut de ramis venæ Cavæ quærebatur , de *introitu in hepar* , hoc eſt de ipſo fine trunci venæ Portæ , non de ſede trunci ante introitum , ſive ante finem ; quæ nimirum ſedes ſiniſtro quidem eſſet in latere , ſed non in centro tamen cavæ hepatis regionis . Deinde ſi in hac ipſa

I

(1) Tab. XI. (2) Theatr. Anat. l. 1. c. 45. (3) Obſ. Anat.

II. Tabula truncum venæ Portæ propriam in ſedem reſtitutum intelligamus, nunquam ſane illuc trahi poſſe, perſpiciemus, ut locum occupet quem in *ſubſequente* Tabula III. eidem aſſignas : qua de re, aliiſque eadem Tabnla exhibitis protinus, quæſo, videamus.

25 In III. igitur Tabula (in nulla enim alia ex *his*, *quæ ſubſequuntur*, *Figuris* id agi a te, video) *Truncum venæ Portæ propria in ſede perſpiciendum* proponis. Qua de re ut vere exiſtimare poſſimus ; neceſſe eſt ut ſedem, poſitum, figuram Sinus ejuſdem venæ, & quam in Sinus hujuſce partem truncus venæ ipſius deſinat, cognoſcamus. Quod ad me attinet, eum Sinum oblongum, & a dextero hepatis lobo ad ſiniſtrum in tranſverſum porrectum obſervare ſolitus ſum ita uti cum ad eum pervenit locum ad quem umbilicalem excipit venam, ſe ſe, aut amplum quaſi ramum, huic eidem venæ obviam mittat. Porro ut Sinum, ad extremum ſiniſtrum, vena adit umbilicalis, ſic prope extremum dexterum, ſubire truncum video venæ Poetæ : hoc autem Sinus extremum dexterum extremam foveæ hepatis dexteriorem partem ſic tenere, uti haud raro non totum oculis pateat, ſed hepatis ſubſtantia, quæ iſthmo lobuli Spigeliani proxima eſt, obductum, niſi hæc auferatur, deducaturve, ex toto conſpici non poſſit. Quamobrem ſicuti haud raro mihi accidit, ut truncum venæ Portæ in eam Sinus partem influere viderim quæ iſthmum contingebat (id quod in IV. illa Figura (1) ſatis indicavit Euſtachius) ſic nunquam accidiſſe memini, ut eo influentem viderem quo tua III. Tabula oſtendit, nec, quod conſequitur, ut Sinus ramos dexteros ; ne de aliis nunc loquar ; jam diviſos, atque ita patentes tanto ab dextera foveæ ora intervallo conſpicerem. Quæ omnia ſi velis diligenter attendere ; facile intelliges, obſervationes meas longe magis ad illa accedere quæ Tabula II. indicas, quam ad hæc quæ III. proponis.

Neque tamen credas, me negare in aliquo interdum cadavere rem ad hunc modum poſſe inveniri. Nam Gliſſonium (2) quoque video trunci venæ Portæ ingreſſum in Sinum ſuum non a dextris delineaſſe. Verum cum te animadverto in aliis pariter duabus Figuris (3) quibus hunc eundem ingreſſum, quamvis vena ab hepate exempta, pingis, a dextris non pingere, idemque ſervare in Tabula hac III. in qua id agis, ut Truncam Venæ Portæ propria in ſede perſpiciendum proponas ; peto abs te illud primum, ut ſaltem moneas, non ita rem ſe ſemper habere, deinde hoc quoque, ut amplius quæras, ſitne crebrius in naturæ conſuetudine poſitum, ut res ſe habeat ſecundum hanc tuam delineationem, an ſecundum meas illas obſervationes, præſertim cum mecum faciant præter Euſtachium de quo paulo ante indicatum eſt, duo Experientiſſimi, & Celeberrimi Anatomici Kerckringius (4), & Heiſterus (5), qui venæ Portæ ſuum in Sinum ingreſſum pingentes, hunc prope Sinus extremum dexterum commonſtrarunt.

26 Nunc a vena Portæ ad Cavam tranſeamus. Scribis, *Cavæ truncum* 904 *poſtquam inſculptam in ejus gratiam hepatis foveam ad quatuor circiter digitos protenſam emenſus eſt, ab eadem emergere, relictoque jecore, ad lumborum vertebras juxta aortam protendi.* Etſi mallem, hujus etiam venæ progreſſum ſecundum ſanguinis motum, non contra hunc, memoraſſes ; ea tamen re omiſſa, hoc dicam, non videri mihi, illius foveæ longitudinem ſine aliqua ejus varietatum commemoratione definiri poſſe. Nam certe in quibuſdam, etiam magnis, jecinoribus multo infra iſtam menſuram vidi, ut vix duos tranſverſos pollices æquaret, ima etiam parte computata, quæ potius quam fovea, leve jam jam deficientis foveæ veſtigium erat. Tu vero cum iſtam foveam, vel immiſſam foveæ partem venæ Cavæ ter pingas ; longitudine ſemper exhibes mul-

(1) Tab.XI. (2) Anat.Hep. c.33. (3) Tab.VIII.Fig.1.& 2. (4) Spicileg.Tab.XXIX. Fig.1. (5) Eph. N. C. Cent. VI. Obſ. 27. & Compend. Anat. Tab. III. Fig. 12.

to majori, & quæ cum tua iſta *qua-
tuor circiter digitorum menſura* conve-
niat. Quod vero ad ramos attinet ex
hepate in eam venam influentes, pri-
897 mum in II. Tabula *inferiores* oſtendis,
ſeu *poſtremos*, ut tu loqueris, *quos ca-
va ſuo per foveam trajectu a lateralibus
hepatis partibus excipit*, deinde in hac
III. Tabula *tres principales*, ſeu *majo-
903 res*. Verum hos majores nunquam, ut
abs te, Vir cl. delineantur, vidiſſe me-
mini. Equidem recordor, ipſorum
904 orificia tam alte intra venam Cavam
mihi nonnunquam ſe obtuliſſe, ut in
hoc Theatro diaphragma oſtenderim tri-
bus, inter ſe proximis, foraminibus
pertuſum, medio uno, multoque am-
pliore quo vena illa Cava tranſmitte-
batur, duobus quæ huic adjacebant,
minoribus per quæ hepaticæ hæ venæ
trajiciebantur, ſtatim ſupra diaphragma
Cavam aditura. Sed contra haud ſubit,
earundem orificia intra Cavam uſque
adeo infra ſeptum tranſverſum vidiſſe,
ut ſummum omnium ab fine Venoſi
Canaliculi duorum pollicum intervallo;
reliqua trium, quatuorve diſtarent,
quemadmodum a te oſtenduntur. Imo
ea obſervare ſolitus ſum in illa ipſa
parte venæ Cavæ quæ diaphragma ver-
ſus ex jecinore emergit, aut jam jam
eſt emerſura, neque fere plura duobus,
ſic tamen, ut in unum ex iis orificiis
binos ex majoribus ramis confluere, in-
terdum diligentius attendens, animad-
verterim. Ramos autem illos mino-
res nulla certa aut loci, aut ordinis,
aut numeri, aut denique amplitudinis
ratione in ſubjectam proximam venæ
partem deſinentes inveni. Sic etiam
nuper de tribus jecinoribus primum vix
unum oſculum exhibuit, idque ſatis par-
vum, tranſverſi digiti infra majora in-
tervallo; alterum duo, vel tria medio-
cria orificia; tertium nihil ejuſmodi,
ſed minuta tantummodo hic illic fora-
minula oſtendit. Quin te ipſum quo-
que aut multo his minora foraminula,
aut nullum certe infra majora, ſatis
notabile oſculum interdum vidiſſe, non
modo hæc III., ſed & IV. Tabula
confirmat. In qua etſi, vena Cava
exempta, nudam hujus foveam oſten-
dis; ramulorum tamen in venam in-
fluentium hiantia oſcula ſupereſſent;
nam non concidere, nec connivere,
maxime venarum hepatis proprium eſt.

27 Qua de re quantum per ſe ultro
obvia, atque conſpicua, tantum ab Ana-
tomicis ſileri ſolita, equidem optaſſem,
ut tu, Vir cl. in Hiſtoria Hepatiæ men-
tionem injeciſſes, & cur inſtituta illa
ſit, quæſiviſſes. Nam certe quam-
cumque jecinoris partem in fruſta, ut
libet, conſcindamus, quæcumque ejus
venæ vel majores, vel parvulæ, in trans-
verſum diſſectæ, ſectiones omnes ſuas
offerunt patulas atque hiantes, indicio
manifeſtiſſimo, exteriorem omnem tum
propaginum venæ Cavæ, tum Capſulæ
Portæ ſuperficiem cum hepatica ſubſtan-
tia, cum Capſula autem venam Portæ
ſic cohærere, ut harum omnium vena-
rum quæ quidem magis ſub ſenſum ca-
dunt, parietes nunquam, ut alibi poſ-
ſint concidere, ſed propter ejus cum quo
undequaque cohærent, corporis ſtabilem
conſiſtentiam, ut loquuntur, & firmi-
tudinem, explicatos extenſoſque ſervari
neceſſe ſit. Idque non in hominis
modo, ſed in aliorum quoque anima-
lium jecinore Natura præſtitit, quan-
tum ex ſuis, bovis, & hujuſmodi qua-
drupedum, ac nonnullorum piſcium,
aliorumque animantium diſſectione co-
gnovi. Hoc autem eo pertinere, ut
progreſſus ſanguinis per vaſa hepatis
promptiſſime fieri poſſit, tradi video in
quadam Medica Diſſertatione, in qua
una, quantum in præſentia memini,
hanc obſervationem commemoratam in-
venio. Ea Diſſertatio, non uno no-
mine ad tuum ſpectans argumentum,
ſub præſidio Medici Nobiliſſimi G. E.
Stahlii habita eſt, inſcriptaque *De Ve-
na Portæ Porta Malorum*. Cæterum
an illa ejus rei cauſa ſit, quod a pri-
mo ratio ipſa videtur confirmare, ne
ſanguini, lento ac debili impetu per je-
cur propulſo, ſuperandi concidentium
venarum obices opponantur; an vero
illa ipſa res ex parte tamen inſerviat
ad opportunam in hepate tarditatem
ſanguinis conſervandam, quatenus huic
cir-

circumjectæ vaſorum tunicæ, ut diſtendi, ac diſtrahi, ſic reſilire, & contrahi ad urgendum ſanguinem haud ſatis queant, indagari fortaſſe poſſet. Utcunque eſt; excretorii etiam bilis canaliculi (non modo arteriæ, quæ, & alibi id ſolent) mihi in diſcindendo hepate, hoc nonnunquam attendenti, ſic ſatis, quamvis non æque manifeſto, patulas ſectiones exhibere viſi ſunt. Hæc autem omnis diſquiſitio ad quarundam etiam aliarum partium ſanguifera vaſa transferri poteſt quorum tranſverſas ſectiones ſic ſatis patentes animadverti, & nominatim pulmonum, ac renum, dum hos ſecundum longitudinem a dorſo ad ſinum, illos autem tranſverſos diſcinderem. Sed nunc ad hepatis lymphæ ductus tranſeamus.

28 Horum *germanos icones* tibi in promptu eſſe, indicaveras A. 1711. Hic autem ea vaſcula exhiberi a te dicis *qualia jam anno* 1706. *in juvene aſcitico*, & *melius anno* 1714. *in homine, hydropica pariter ægritudine denato* obſervaſti. Sed minimorum, qualia lymphatica ſunt vaſculorum tot, tantæque in variis cadaveribus varietates ſpectantur, ut ex una, aut altera obſervatione *germanas* (tua pace dixerim) & quæ id ſaltem quod plerumque eſt, exprimant, eorum delineationes ſperare non poſſimus. Accedit manifeſtus Pictoris error, qui quomodo toties errare eundem errorem potuerit, quot internodia lymphæ ductuum inverſa deſcripſit, cum te *neſcire* fatearis, tanto minus intelligere aliis licebit, præſertim animadvertentibus, recte eundem Pictorem internodia expreſſiſſe in pleriſque ex iis lymphæ ductibus qui per fellis veſiculam obvii ſunt: quæ diſcrepantia etiam facit, ut te in univerſum monente: lymphaticorum *internodia inverſa in hoc iconiſmo exhiberi*, noſtri turbentur Tirones, qui hoc ut de omnibus dictum vident, ſic in omnibus non queunt agnoſcere. Sed vide, quæſo, ne alia ſint, eaque graviora, quibus Tirones perturbentur. Hoc certe Iconiſmo, quo *capſulam Gliſſonianam in ſitu* oſtendis *ſinum portæ circumcingentem*, commonſtras quoque, *occaſione ortus*, *progreſſus*, & *termini Lymphaticorum hepatis*, *partem Pancreatis*, & *receptaculum chylare in ſitu cum ductu Thoracico*; *tum membranaceas productiones*, *quæ pancreaticas*, & *chylares has partes cum hepatis corpore communicant*, & *ſupradicta lymphatica ad extremos fines deferunt*. Cum autem Sinum venæ Portæ Capſula conveſtitum *in ſitu* oſtendere non poſſis, quin facies hepatis, quæ inferiora ſpectat, conſpiciatur, per hanc autem faciem Thoracicus ductus non modo non feratur, verum neque eidem faciei hepatis, ſed poſticæ, quam a Veſalio delineatam eſſe, diximus, reſpondeat, haud inutile, opinor, fuiſſet, ſi alicubi in tam longa præſertim Explicatione Tirones monuiſſes, ne, præter ſententiam tuam, ſibi forte imponi a pictura paterentur, ſed hepar ſecundum naturam ita poſitum meminiſſent, ut ejus ſuperior in Figura limbus ad poſteriora, inferior ad anteriora, & quod conſequitur, hic quidem ad eam regionem pertineat quæ a chyli Receptaculo, *in ſitu* collocato, longe abſit, ille vero ad eam quæ Thoracico ductui, ſuæ ad corpora vertebrarum ſedi affixo, propior ſit, ita tamen propior, ut diaphragma inter hepar, eumque ductum intercedat, alterumque ab altero ſic dirimat, ut illud in ventris cavea, hic intra ipſos thoracis parietes contineatur.

29 His igitur ita, ut par eſt, conſtitutis, animoque probe conceptis, de iſtis ſingulis quas commonſtras, Partibus videamus. Et primum, ſi limbum hepatis qui in Figura ſuperior eſt, ſic ad poſteriora deorſum trahi, intelligamus, ut picta hepatis cava facies naturalem obtineat locum, ventriſque infeſiora reſpiciat; non ſatis video qui illa ductus Thoracici *inſula* quâ littera H comprehenditur, neque inferiore hepatis plano ſuperior ſit, neque ab hujus partibus quæ tres, aut quatuor tranſverſos digitos a poſtico hepatis limbo diſtent, ſatis remota, ut lymphæ ductus qui H litteram contingit, & qui item fere eidem H ſubjectus eſt, ab iis partibus eam inſulam adituri, deſcendere debeant,

beant, & tam brevi tractu, quam numerus internodiorum oſtendit, ad ipſam pervenire jam poſſint.

906 30 Mitto libenter hic quærere, num „ Glandulæ ad cavam hepatis conglobatæ --- omnes a plurimis communi „ nomine *muſcoſæ* vocatæ ſint „ itemque illud, num lymphaticorum „ exortum jam non eſſe glanduloſum, ex „ iis lymphaticis, quæ in hac figura „ diligenter Archetypo collata, ab externa jecinoris tunica propagantur, „ liquido pateat „ quod enim pro *exortu* ipſe delineas, omnes viderunt, neque tamen omnes verum propterea lymphaticorum exortum *liquido* ſibi *patere*, crediderunt. Hæc, inquam, libenter mitto, & ad *partem* illam *Pancreatis*, *& receptaculum chylare* pergo, quæ *in ſitu* oſtendere te, dicis *cum ductu Thoracico*, *tum membranaceas productiones*, *quæ pancreaticas*, *& chylares has partes cum hepatis corpore communicant*. Binæ iſtæ membranaceæ Productiones P. P. & SS. a te, Vir cl. ſic exhibentur, quaſi *pancreaticas*, *& chylares has partes* cum antica & convexa facie imi hepatis limbi *communicarent*: quod num verum ſit, ipſe vides, videntque omnes qui eum limbum in cadaveribus inſpexere. Porro cum ais: *in hac figura Chylarem ciſternam ſitum exacte ſuum*, *ſuamque cum jecore naturalem babitudi-*
908 *nem ſervare; hic nempe productionem illam membranaceam SS. conſiderandam eſſe a T. ad R. non jam verticaliter*, *ſed pene horizontaliter protenſam; diſtantiam ideo in homine ab hepate ad ciſternam horizontaliter menſurare;* hinc dubitationes magis magiſque ſuccreſcunt; nam & *menſura* iſta a T ad R longe brevior ſpatio eſt quod a T ad R *horizontaliter* ſecundum naturam intercedit, & ſi membrana ab imo hepate ad chyli Receptaculum *pene horizontaliter protenditur*, quonam modo (id quod ſupra quærebamus) ab inferiore hepatis facie lymphæ illi ductus & deſcendent, & breviſſimum emetientur ſpatium ut partem Thoracici ductus adeant ſex, ſeptemve tranſverſis digitis ſummo Receptaculo altiorem? Denique; ut alia prætercam; ſi chyli Receptaculum *ſitum exacte ſuum* hic ſervat; quonam modo pars iſta Pancreatis *in ſitu* eſt? Si enim illud *in ſiniſtro latere ſuperiorum vertebrarum lumborum jacet;* eam certe Pancreatis partem a ſiniſtris habere non poteſt, quam extremam dexteram eſſe, cum craſſitudo oſtendit Pancreatici ductus, hujuſque ramorum vel longe major quam in *elaborata*, ut fateris, *Figura Graafii*, tum Lobulus comprobat in quem Pancreatis ima ora 9(
quaſi in appendicem ſolet prope inteſtinum excreſcere eo ipſo in loco ubi in cane, aliiſque ejuſmodi animantibus eadem ora quaſi in alterum producitur Pancreas: cujus in nobis Lobulus iſte leve quoddam eſt rudimentum.

31 Quoniam de Pancreate ſermo eſt, cujus ductum, & Communem, quem vocant, bilis Meatum in hac Tabula disjunctos proponis, maluiſſem ut in alia quadam utriuſque confluxum, & commune (ſic enim ſæpius ſe habere res ſolet) in inteſtino oſculum demonſtraſſes, vel ſaltem quod Gliſſonius fecit in *Anatomia Hepatis* ſua (*), tu quoque in tua feciſſes, ut ſine illius oſculi, & eorum quæ ad ipſum pertinent, accurata deſcriptione *Hiſtoriam Hepaticam* omnino perfectam atque abſolutam non crederes. Tu vero *coalitum*, & *communem*, *unamque amborum* Ductuum *in inteſtinum inſertionem* vis interim ab Lectoribus *videri in eleganti*, *elaborataque*, de qua modo diximus, *figura Graafii*. Utinam hæc quæ inteſtino aperto obvia ſunt omnibus, ſatis oſtenderet. Neque enim quæro, ut nobis demonſtret quid de *novo Bilis Diverticulo* ſentiendum ſit, de quo non niſi ante hos ſex annos ſcriptum eſt a Præcl. Abr. Vatero in Diſſertatione de eodem inſcripta, ad tuumque inſtitutum pluribus locis pertinente. Non inquam, hæc quæro. Illa quæro, ut quæ ſine ullo apparatu ultro in omnium oculos incurrunt, exhibeat. Primum, commune illud oſculum non in cylindro ſic intra inteſtinum

(*) C. 16.

num quaſi recta ſe conjiciente, & toto, ut videtur, corpore libere intra ejus cavum ſic proſtante, ſed in cylindro ſecundum inteſtini longitudinem inter hujus tunicas ad tractum interdum tranſverſi pollicis ſe demittente, ut altera cylindri facies intra parietem inteſtini deliteſcat, altera, hujus tunicas attollens, intra inteſtini cavum promineat, hæcque magis quam extrema ima cylindri pars quam carunculam vocitant, oppoſitum inteſtini parietem reſpiciat. Hunc enim haud ſemper caruncula reſpicit; ſed ſæpe omnino deorſum cum inſculpto oſculo converſa eſt; ut propterea in multis id oſculum non in medio quodam monticulo, inſtar umbilici, eſſe videatur. Porro oſculo ac toti cylindri protuberantiæ cum alias, tum nuper in ſex continenter ſectis cadaveribus ſuperinductam valvulam, eamque longe conſpicuam, vidi; ut mirer qui hanc omittant, & magis qui hanc negent, inveniri, Riolanum (1) credo, exercitatiſſimum alioqui Profectorem, ſequentes, qui nullum, niſi quod ad Ureterum eſt fines, hic voluit artificium agnoſcere. Equidem non *duas membranulas*, a Veſalio (2), atque aliis propoſitas, *quæ utrinque ad orificii latus laxe propendeant*, imo ne unam quidem membranulam, quam huic officio præfectam alii commemorarunt, agnoſco, niſi forte unius membranulæ nomen pro peculiari membrana haud ſumpſerint, ſed idem quod Diemerbroeckius (3), & Verheyenius (4) intellexerint. Nam ego quoque nihil aliud invenio, niſi intimas inteſtini tunicas ſupra cylindri protuberantiam corrugatas, duplicataſque in modum valvulæ deorſum pendentis, & clitoridis præputium quodammodo referentis, ut facile ſurſum verſus duci poſſit ad carunculam cum cylindro retegendam, & facile viciſſim reduci ad eandem operiendam. Quod quidem conſpicuum, in eodemque conſtans loco Naturæ artificium præclare intelligitur eo ſpectare ut quæ in ventriculo ſunt confecta, dum ad hunc locum delabuntur, ipſa in valvulam incurrendo, hanc deorſum verſus extendant, ſibique aditum in carunculæ orificium præpediant. Sed qua viciſſim induſtria cautum ſit, ne qua ſurſum, ut interdum contingit, ex inteſtino revertentia, in illud ſe oſculum intrudant, non ſatis adhuc mihi cognitum eſſe, fateor. Nam ſi cum valvulæ ora commiſſam quandam columellam carneam viderem, hac pro re nata deorſum trahi, tractamque ſervari poſſe, intelligerem. Nunc vero non valvulam, ſed imam cylindri, ſeu carunculæ oram quæ cum inteſtini pariete cohæret, in alterum corpuſculum, ſtabilis firmæque rugæ inſtar, produci video, deorſum pariter ſecundum longitudinem inteſtini pretenſum, huicque tota altera facie affixum, altera intra inteſtini cavum prominens in his magis, in illis minus. Nonnumquam enim craſſiuſculum vidi, nonnunquam imo fine bifidum, ſæpius autem exile, ſimplex, & quo magis deſcenderet, eo magis extenuatum: fuit quoque cum vix levem obſcuramque ejus quaſi adumbrationem inveni. Longitudine etiam, aliquando tranſverſos digitos fere duos, interdum pollicem, alias minorem digitum adæquabat. Nemo adhuc, quod meminerim, id deſcripſit præter Virum Præclariſſimum Amiciſſimumque Jo. Dominicum Santorinum (5) apud Venetos Protomedicum, & in præſentia Anatomes Profeſſorem, qui *frenulum*, *ſeu ligamentum* hujus orificii nuncupavit. Ego ut quodammodo iis reſpondere Corporibus video quæ olim ſub ureterum oſculis in veſicæ collo deſcripſi, ita candide fatebor, me ut de illorum, ſic de hujus quoque vero certoque uſu dubium hærere. Venit quidem in mentem aliquando inquirere, poſſitne, ubi contrahatur, carunculæ oſculum, quod alioqui proximo cylindri, ideſt Communis ductus cavo aliquanto anguſtius eſt, coarctare, atque ita, opportune aditum ſurſum recurrentibus ex inteſtino ſuccis intercludere. Verum hoc frænulum deorſum trahendo,

(1) Antrop. l. 2. c. 22. (2) De corp. hum. fabr. l. 5. c. 8.
(3) Anat. l. 1. c. 15. (4) Anat. l. 1. tr. 2. c. 17. (5) Obſ. Anat. c. 9.

do, ut nunquam valvulam moveri vidi, ita carunculæ orificium viſum quidem interdum eſt contrahi, & anguſtius fieri, ſed interdum contra viſum eſt, ſic deorſum tracta infima ipſius ora, magis aperiri, interdum denique nec contrahi, nec aperiri, ſed ut per ſe erat, quantumvis traherem, permanere.

32. Proximum eſſet ut quæ de numero, figura, & ſede Receptaculi, & quod item de Thoracico ductu in iſtum modum flexuoſo ſcribis, aut pingis, non modo cum tibi notis Cowperi, & Henningeri, verum etiam cum aliorum pariter Celeberrimorum Virorum Saltzmanni, Cantii, Stantorini Iconibus, aut deſcriptionibus, atque aliis quæ nobis in promptu ſunt, obſervationibus conferremus. Verum & tu idem in parte facere per te poteris, & nos ſuper hac III. Tabula jam plura ſcripſimus. Itaque his, aliiſque omiſſis, vel quæ olim fortaſſe inter Bilſii Aſſeclas ſine ulla dubitatione accipi potuiſſent, vel quæ ut oppido perrara, ita certa quadam alia ratione ſunt enarranda, duo tantum ex te, cl. Vir, quæram. Alterum, ut quid intelligas per uteri *lactifera vaſa chyloſis ſuis uberrimis identidem copiis imbibita* diſerte exponas, atque ita exponas, ut quod tu videris facere, nos quoque dubitare cogamur, ne in mammas quidem per arteriarum ſemitam chylum importari. Alterum, ut ſi commodum eſt, iſtarum *avium rapacium* nomen indicare ne graveris,
910 in quibus nimirum conſpexeris *non tantum lactea vaſa, --- ex inteſtinis agminatim erumpentia, --- ſed ulterius producta ad omnia abdominis viſcera, imo & ad ipſa præcordia, penetrato diaphragmate, immediate repentia*. Nam ego qui non paucas aves, & in his ex rapacibus etiam quaſdam ſecui; ut iſta *lactea vaſa*, iſtamque horum productionem *ad omnia abdominis viſcera* prætermittam; nunquam certe, niſi in Veſpertilionibus, *diaphragma* vidiſſe memini. Hæc ergo omnia ſi in bono lumine collocabis; non tu quidem *quaſi adverſaria*, ſed iis dumtaxat præclarum egregiumque Opus *conſtruxeris*.

33 Sequitur ut Tabulam IV. inſpiciamus. Et primum id probo, quod *ad conciliandam figuræ perſpicuitatem*, arteriam hepaticam, & choledochum meatum *aliquatenus in propriis ramificationibus invicem diducta repræſentes*. Si tamen hunc rurſus ad illam adductum fingamus; ne ſic quidem ſatis intelligere poterimus, quomodo hæc Figura cum iis conſentiat quæ de utroque hoc vaſe alibi ſcripſeras, affirmans, *pari utrumque paſſu, paribuſque diramationibus excurrere*. Deinde ea quoque libens confirmo quæ de Iſthmo oſtendis, ac tradis, quo foveæ pro vena Cava paratæ ſumma latera ſæpenumero conjunguntur. At illud miror, cur Iſthmum alterum quo foveæ, ſeu majvis ſinus venæ Umbilicali attributi latera non abſimiliter committuntur, nec uſquam in *Hiſtoria Hepatica* memoraveris, neque in ulla de tot Tabulis oſtenderis; ſed totum hunc ſinum ſemper omnino apertum delineaveris. Attamen ita ego ſolitus ſum rem aliter invenire, ut vel nuper de octo jecinoribus continenter inſpectis, nullum prorſus fuerit in quo ſinus hic totus per ſe pateret. In tribus enim peculiare vidi Ligamentum, modo tenue, ac teres, modo latum, & craſſum, ſemper autem firmum ac validam quo ſinus latera haud procul a magna quam tu vocas, hepatis fovea nectebantur ita uti illud diſſecare opus fuerit, ut venæ Umbilicalis ſumma pars, ejuſve cum Sinu Portæ connexio in conſpectum veniret. Præter id Ligamentum, in uno hepate ipſam quoque ejuſdem viſceris ſubſtantiam cum eo Vinculo in Iſthmi formam conjungi, eaque latera committere, animadverti. In reliquis autem quatuor jecinoribus nullo hæc alio vinculo, niſi ipſa hepatica ſubſtantia ibidem committebantur, in Iſthmum conformata interdum minimi tranſverſi digiti, nonnunquam pollicis craſſitudine, quo Iſthmo in nonnullis ad duorum digitorum, in aliis ad minorem tractum Sinus cavea operiebatur. Quæ quamvis ab nemine, quod ſciam, deſcripta, cum ita ſe habeant tamen; poteras, opi-

opinor, te æquiorem præbere Doctiſſimo Reverhorſtio ubi in quadam ejus Figura Jecinoris, quæ in Theatro Anatomico Cl. Mangeti 3. eſt Tabulæ LXII, quæſiviſti: *Quid tandem ſit fiſ-*
4 *ſura illa C. quæ quidem cum magna hepatis fovea haudquaquam communicat, ut hinc inter minorem hanc, majoremque aliam hepatis foveam, nova lobi ſpecies inter umbilicalem venam D. & felleam cyſtidem K. hic efficta repræſentetur, quæ quidem nuſpiam in hominibus viſa eſt. Quo autem pacto umbilicalis vena D. ſejunctam minorem hanc foveam C. trajiciens, ad ſinum portæ in majori fovea, quæ in hac figura ſatis longinqua eſt, degentem concurret?* Iſthmus enim a Præſtantiſſimo Viro haud procul ab *o* non omiſſus, operit, non tollit, fiſſuræ C. continuationem, ut vena Umbilicalis D. in eo poſitu, ſub Iſthmo, tanquam ſub ponte trajiciat ad ſuperiorem quæ a latere *f* adumbratur, fiſſuræ partem; atque ita cum ſiniſtro extremo Sinus venæ Portæ quod illuc demitti diximus, concurrat. Quod ſi oculos ad eam dumtaxat tranſtuliſſes Bidloi Figuram quæ ſupra iſtam ipſam Reverhorſtii in eadem Tabula proponitur, aut ad illos diligentiſſimi Euſtachii Iconiſmos (1), quibus cava jecoris pars commonſtratur; ut in his cunctis Iconibus eum Iſthmum, quantumvis minorem, non prætermiſſum conſpexiſſes, ſic Reverhorſtii factum probandum magis, quam improbandum eſſe, agnoviſſes.

34 Quoniam de hepatis foveis ſermo incidit, quas in nulla Tabula æque ac in præſenti detectas pingis; haud alienum eſt de iiſdem pauca ſubjicere. Si ergo ipſas, quemadmodum a te, Vir cl. in hac, & proximis duabus ſuperioribus exhibentur Tabulis, cum pleriſque jecinoribus conferamus; ſane dubito, ne tam profundas amplaſque, quam tuæ iſtæ apparent, inveniamus. Et ſupra quidem de venæ Cavæ fovea dictum eſt, quam Spigeliani lobuli, hujus quoque rei gratia efformati, ſummum latus dexterum magna ex parte efficit, in multiſque etiam magis, dum ſe in notum, quem tu delineas, ejuſdem foveæ Iſthmum producit. De reliquis autem foveis illud univerſe dicam, vel non adeo amplas, niſi earum oræ diſtrahantur, vel non adeo profundas, ſi hæ diſtrahantur, apparere conſueviſſe. Quid mihi velim, quod ad mediam tranſverſam foveam attinet, hæc, & III. potiſſimum Tabulæ; quod ad foveas reliquas, II. Tabula ſatis oſtendit: quarum inſuper fovearum fundum non ſemper ejuſmodi eſt, ſed interdum ex ipſis lateribus efficitur illuc ad angulum convenientibus. Non me quidem præterit, Jo. Riolanum (2) ſcripſiſſe: *Jecur parte ſima adeo excavatum eſſe, ut manum excipere queat, & ab eo ſpecu quatuor, aut quinque canales, qui digitum reciperent, huc & illuc ferri per Hepatis ſubſtantiam.* Sed primum, hæc ſic exaggerantur contra Laurentium, in alterum extremum decurrentem, *inque Hepate cavitatem nullam* eſſe, ſcribentem. Deinde Riolanus cum de ſpecu dixit manum excipiente, facile hepar ſpectavit ex ſepto tranſverſo in ſe pendens, non in tabula reſupinatum. Poſtremo nos quoque noſtris credere oculis par eſt de iſto hepatis ſpecu, vel ut tu Riolano, opinor, indulgens loqueris, *hepatis antro*: quod 1053
nuper vel in maximo ſecundum natu- 1054
ram jecinore tantum abeſt ut manus capax deprehenderim; multo minus amplum, minuſque profundum quam tu delineas, inveni, ſeu Portæ Sinu ſine ulla diſtractione ſublato, inſpicerem; ſive priuſquam Sinum prorſus auferrem: cujus certe, Capſula adhuc obducti parietes non modo ab foveæ oris dexteris non tantum ſupra, infraque diſtabant, quantum III. tua Tabula oſtendit; ſed pleraſque earum certiſſime contingebant.

35. Verum ut in hiſce hepaticis foveis delineandis tui, credo, Pictores nimis liberales ſe præſtitere, ſic viciſſim nimium fortaſſe fuerunt parci in iis rimis deſcribendis, quibus ſæpenumero fiſſam jecoris ſuperficiem deprehendimus. Diffi-

(1) Tab. X. Fig. 2. & Tab. XI. Fig. 4.
(2) Animadv. in Laur. c. 19. l. 6.

Difficile enim eſt , ut vel ipſi in tot jecinoribus pingendis nullam viderint, vel tu aliquod data opera non quæſiveris ex quo illæ deſcribi poſſent . Cum enim ex iis octo quæ continenter me inſpexiſſe , ſupra demonſtratum eſt , quinque ſaltem fuiſſe , meminerim , in quibus ſine ullo aut præſentis aut prægreſſi morbi indicio aut rimas , aut ſulcos animadverti ; non videtur dubitandum ; ejuſmodi res quas ut morboſos effectus neſcio cui ingenti ſiccitati olim acceptas referebant , ad hepar ſecundum naturam pertinere , ideoque in abſoluta ejus Hiſtoria omitti non poſſe . Sane Verheyenius (1) vel in contracta hepatis deſciptione hæc ſcribere non prætermiſit : *Adſunt inſuper aliquando in jecoris ſuperficie foſſulæ , quædam longiores , quaſi fiſſuræ , nullo certo numero aut loco circumſcribendæ* . Itaque aliquam ipſarum mentionem tu quoque in deſcriptione tua videris feciſſe , ubi inter ea quæ Veteres exacte deſcripſerunt, præter fiſſuram pro vena umbilicali , *alias* memoraſti *minoris momenti fiſſuras*
18 *& ſinulos* . Et recte quidem diſtinxiſti . Aliæ enim ſunt rimarum inſtar , aliquando ſatis profundæ , & ubi oras diducamus extremi pollicis ferme capaces, quales in facie ſima haud procul a cyſti ſemel , atque iterum nuper conſpexi . Aliæ vero oblongos potius ſinus , & ſulcos referunt , intra quos inderdum totus fere condi minimus digitus poſſet , Tales in tribus ex illis octo jecinoribus vidi , in ſumma convexa facie lobi dexteri inſculptos , & Suſpenſorio Vinculo parallelos .

Sed multo etiam proportione longiorem , ac profundiorem , ideoque rariorem oſtendit Cl. Wolfartus (2) in illo hepatis Iconiſmo quem ſupra commemoravimus , *Crenam* vocans *ſatis conſiderabilem* , *mentientem diviſionem partis dextræ hepatis in duos lobos* . Hos ego omnes ſulcos , illaſque rimas eadem vidi qua reliquum jecur membrana , non peculiari quadam , ut videtur credidiſſe Gliſſonius (3) , *pellicula* obduci , multoque minus quales adverſus Tulpium Riolanus (4) in læſo fortaſſe jecinore , bis , aut ter vidiſſe ſe , ſcribit , quibus ut in olla ſciſſa ſeroſitas quædam exſudaret . Itaque ut majores has , non perpetuas ; ſic minores , minimaſve ; ſiquis diligentius attendat , fortaſſe *perpetuas* , omnes autem , quas ego quidem conſpexi , *naturæ filias* , cum Malpighio (5) eſſe crediderim . Et hic quidem ad diviſiones illas retulit , ac rimulas quas ipſe inter hepatis lobulos perſpexit . Ego vero eo quoque pertinere cenſuerim , ut in quibus aut crebriores ſunt , aut majores , in iis jecur ad ſepti tranſverſi motus , & ſubjectorum viſcerum turgentiam , ac compreſſionem flexilius ſit . Ita etiam Splenem fiſſuris, & rimis quibuſdam ad oras præſertim ſciſſum, nonnullis autem haud raro & profundis , & ad medium uſque alterutrius faciei pertinentibus obſervamus , quas illud pariter præſtare , non dubito , ut viſcus inter diaphragma , & ventriculum altius , interiuſque quam plures Medici videntur credere , interpoſitum , ibi pro renata facilius cedere , & flecti queat.

36 Nunc propius ad tuam IV. Tabulam revertens , in pauca rem conferam . Nam etſi Ligamentum Siniſtrum multo ampliorem , inferioremque quam ſolet , cum hepate nexum habere video, etſi etiam quod ad nervos attinet , quædam conſpicio quæ non ſic vidiſſe me , memini ; haud tamen me fugit , quam varia in rebus præſertim ejuſmodi Natura ſit . Igitur ſatis erit ex te , Vir cl. dumtaxat hæc quærere . Primum , cur *truncum* iſtum *nervi intercoſtalis* ex Vieuſſenii (6) potius Tabula XXIII, quam ex XI. Williſii (7) in Tabulam tranſcripſeris tuam ? Deinde , quando illum potius ſequi maluiſti , funiculum nerveum *a a* ex illo trunco in *antro Thoracis* , non cum Williſio (8) , *Thoracis cavitate emenſa* , *e regione fundi ventri-*

(1) Anat. corp. hum. l. 1. tr. 2. c. 17.
(2) Eph N. C. Cent. V. Tab. I. Fig. 2.
(3) Anat. Hep c. 9.
(4) Add. ad pag 132. Enchir. Anat.
(5) Exerc. de Hep. c. 2.
(6) Nevrogr.
(7) Nervor. Deſcr.
(8) Ibid. c. 25.

triculi, deducens; eundem tamen funiculum & *ſurculum b* infimum longe breviores, & quod conſequitur, *Plexum Glanglioformem* G, *hepaticum* a Williſio, *ſemilunarem* a Vieuſſenio appellatum, longe altiorem; aut certe origini illorum funiculi, & ſurculi propiorem multo quam Vieuſſenius, propoſueris? Ad hæc, atque iſtiuſmodi alia quæ ſciens omitto, reſpondebis fortaſſe, te in iſtis rebus proponendis, non quid Vieuſſenius, aut Williſius, ſed quid ipſe videris, attendiſſe. Verum illud etiam attendas velim, num hac tibi reſponſione uti liberum ſit, qui docueris ſcilicet, idque laudaveris „ ſex ab iiſdem (Williſio, &
22 „ Vieuſſenio) graphice deſcribi fibras „ nerveas *a plexus intercoſtalis ſemilunari ad diaphragmatis perforationem* „ *diramatas & cæt.* „ cumque ego animadvertiſſem (1) Auctores illos *de nervis hepaticis neque iſta eadem prorſus, neque iſta eadem ambos unanimi-*
37 *ter tradidiſſe*, nunc contendas, *utriuſque Viri eſſe conſonas, ſibique invicem reſpondentes ſententias*, neque *in hujus Tabulæ explicatione --- a Williſii, & Vieuſſenii deſcriptionibus* tuam *differre*. Sed Williſio, & Vieuſſenio pauliſper ſepoſitis, quæ oſtendis reliqua, explicaſque, attendamus.
32. 37 *Funiculi* ſequuntur d. d. d. d. & cæt. *quos nervus intercoſtalis juxtim ſingula vertebrarum internodia, ſpinalibus nervis ſuppeditat*, & e. e. e. e. & cæt. *Funiculi alii, quos nervi ſpinales, æqualibus ad ſuperiorum* d. d. *diſtributionem, intervallis nervo intercoſtali ſuggerunt, & cæt.* Verum ſi iſta, ut his verbis explicas, ita ſe habent; binorum & binorum ſive hujus, ſive illius generis funiculorum intervalla, videntur eſſe oportere ut altitudines ſingularum vertebrarum, & quod conſequitur, illa eſſe multo ampliora quæ lumborum, quam quæ dorſi vertebris reſpondent. Quid ergo eſt cauſæ cur tua in Tabula tria exempli gratia infima intervalla ſimul ſumpta tribus ſupremis intervallis ſimul ſumptis non ita ampliora inveniamus? Num quod intervalla tua infima lumborum vertebris non reſpondeant? At vel reſpondeant neceſſe eſt, vel Plexus Semilunaris G ſit a te perperam collocatus.

Sin autem reſpondent; cur ad iſta infima intervalla Nervum Intercoſtalem pingis nullo modo in plexus illos hordeiformes excreſcentem, quos Vieuſſenius (2) *circa internodia vertebrarum lumborum* in ipſo non tantum pinxit, verum etiam deſcripſit? Præterea cur ad iſta eadem intervalla funiculos d. d. pergis delineare, quos idem Auctor diligentiſſimus infra ea intervalla quæ dorſalibus reſpondent nervis, ab Intercoſtali emergentes neque deſcribit, quod ſciam, nec certe pingit? Sed tu aliter, opinor, ac Vieuſſenius, inveniſti. Cur igitur de novis tuis ejuſmodi rerum obſervationibus Lectores in Explicatione Tabulæ non monuiſti? Et ſane erant quædam in quibus ab illo poſſes diſſentire in iſtis ipſis origine, & termino, quæ, eundem ſecutus, Funiculis omnibus d. d., & e. e. ſine ulla dubitatione aſſignaſti. Nulla enim, ut alibi etiam indicavi, ſatis firma ratio apparet, cur non utroſque ab Spinalibus ad Intercoſtalem nervum, aut cur non viciſſim primos funiculos ab iis ad hunc, alteros ab hoc ad illos tranſmitti, pro certo habeamus. Verum; ut omiſſo nervo Intercoſtali, duo, non plura, de iis Nervulis ſubjiciam, quos ab Semilunari Plexu deductos pingis; primum hoc quæro: cum nervulos h. h. eo deſinentes oſtendas ubi in proxima ſuperiore Tabula chyli Receptaculi ſedem collocaſti, quod quidem ſitum
eſſe dixiſti *in ſiniſtro latere ſuperiorum* 908
vetebrarum lumborum; quonam modo hic doceas, per eoſdem nervulos *cieri communicationes hepatici plexus --- cum plexu renali vicino, ſeu dextro*? Deinde illud quæro, cum alios nervulos m. m. *vaſorum biliferorum, arteriarumque*
diviſiones per totam hepatis intimiorem 933
ſubſtantiam, capſulæ ductu, ſubſequi, doceas; quonam modo per *totam* hepatis ſubſtantiam ſis eoſdem perſecutus, aut

(1) Adv. III. pag. 38. (2) Nevrog. Tab. 23. & l. 3. c. 5.

aut quomodo cum *arteriarum diviſiones ſubſequi* affirmes, ne unum quidem oſtendas qui arteriarum ramis dextri lobi jecoris partem maximam petentibus comitem adjungere ſe poſſe videatur?

940 38 De Tabula autem V. qua *ductus Hepati-cyſticos, & Cyſtepaticos in homine oſtendere* conaris, vellem quidem, ut quod ego judico, id omnes judicarent, nimirum ſic tibi viſam rem ſe ſe habere, ut pinxiſti. Sed in tanta, quantam ipſe noſti, ejuſmodi in rebus ad errandum proclivitate vel ob arteriolas, vel ob ipſa etiam bilaria vaſcula ut ad reliquas hepatis partes, ſic ad eam pariter quæ Cyſtim proxime contingit, pertinentia; profecto niſi homines videant aut certam aliquam facilemque, quam tu omittis, anatomicam adminiſtrationem propoſitam, ſecundum quam & ipſi eadem poſſint invenire, aut omnes ſaltem dubitandi cauſas ita amotas eſſe perſpiciant, ut undequaque conſentiens veri lumen affulgeat, niſi, inquam, hæc probe videant; vereor ut qui præſertim in anatomicis ſectionibus, aut etiam lectionibus ſunt verſati, ii continuo prompteque aſſentiantur. Nunc enim conſpicient hepatis ſubſtantiam *profundius abraſam* ſic ut exempli cauſa ſinus pro vena umbilicali alte inſculpti fundum ipſum, & quæ fundo ſuberat, ſubſtantiæ pars ſublata ſint; & tamen ad G intactum perſtans *fundum majoris ſinus hepatis*, multo adhuc profundius quam modo dicta ſublata pars,

941 ſubſidere videbunt. Legent, *non ſolum ab hac figura truncum cavæ, ejuſque omnes propagines ablatas eſſe, ſed & ulterius integram portam, & arteriam hepaticam, earumque omnes diſtributiones*: quarum quidem pleraſque, & præſertim minores, longe facilius eſſe ſciunt Pictori omittere, quam Anatomico, ſalvo ſitu, & integritate conjunctorum bilis vaſculorum, *omnes* auferre. Legent, *poſtrema* illa duo ſanguifera *vaſa licet per totam hepatis ſubſtantiam cum vaſis biliferis interventu capſulæ ſociata progrediantur, non eaſdem tamen cum iſtis porum bilarium exacte diſtributiones inire, ut horum vaſorum diviſiones & curſus variis modis locifque non diſcrepent*. Intelligent profecto, quorſum hæc ſpectent, videlicet ne dubitatio ulla exoriatur conferentibus hanc tuam Pori bilarii delineationem cum tuis aliis vel Portæ venæ, vel arteriæ comitis delineationibus, & *diviſiones, & curſus* longe diſcrepantes animadvertentibus. Attamen haud ſatis ſcio, quonam poſſint modo illum ſibi ſcrupulum penitus ex animis evellere, cum ſciant, obſervaviſſe Gliſſonium (1), Portæ venam, Porumque bilarium in hepate *pari paſſu una progredi, & ſimiliter iterum iterumque uſque ad ultima capillaria dividi*; imo cum te ipſum videant non ſemel in deſcriptione tua hæc confirmaſſe, inculcantem: *Ramos omnes pori bilarii, non minus majores, quam minores, & ultimo gracileſcentes --- portæ ſurculis inalterabiliter parallelos, communem directionem proſequi; pari paſſu, paribus diviſionibus excurrere*. Vim hujus dubitationis te porro aliter declinare conatum eſſe, animadvertent, hæc illis prioribus hic ſubjicientem: *Adde ulterius, quod diſtributio capſulæ, & in conſequens vaſorum, quæ ipſa complectitur, eadem non eſt in ſubjectis omnibus; ut ideo habitudo bilariorum canalium in hac figurâ non tam exquiſite videatur concurrere cum habitudine portæ, per alias figuras noſtras exhibita*. Verum utinam ſolum *non tam exquiſite* videretur convenire. Certe optandum fuerat, Vir cl. ut in ſubjectum potius incidiſſes in quo tanta iſta diſcrepantia non fuiſſet, quam ut huic tot ejuſmodi defenſiones præparare deberes.

39 Sed fac, homines iſtas dubitationes depoſuiſſe. Ecce aliæ, atque aliæ exoriuntur. Nam primum animadvertent, te quatuor aliis in Tabulis primas ductus Hepatici diviſiones exhibentem, ne ſemel quidem ad eum modum exhibuiſſe, ut ſaltem hæ quas hic pingis, primæ, majoreſque ductus ejuſdem diviſiones cum alia de tot delineationibus ſic ſatis conveniant. Deinde ſi majoribus omiſſis ramis, ultimos ſpe-

(1) Anat. Hep. c. 27.

ſpectent quos in hac Tabula verſus imum limbum dexterum pingis, cum iiſque conferant quos ultimos pariter haud procul ab eodem loco in Tadula III. delineaſti; invenient illos, quamvis, ob adjunctas venæ propagines, non omnino patentes, tamen multo quam hic oſtendas, craſſiores; ut dubitent, num ſatis ſit ad hanc tantam varietatem tuendam quod ab Schelhamero (1) in Programmate, in quo alia etiam comperies ad tuum argumentum ſpectantia, traditum eſt, videlicet *in hepate aliquando perexilem eſſe, aliquando magnum hepaticum ductum: quod in pathologicis uſum habet*; vel ſi hoc ſatis eſſe, credant; mirentur, cur non majorem Hepaticum ductum ad hanc potiſſimum demonſtrationem ſelegeris. Porro hæc etiam quærent: quem ad ramuſculum duo illi ſpectent ſurculi quibus a ſuperiore parte eſt vicina littera L? cum alii omnes quo ſpectent, intelligatur: unde autem exiſtat, & prodeat is ramuſculus cui ſuperius reſpondet littera D? fundi enim foveæ D. ſuperficiem contingit, ſuperne integram, & quæ neque ſupra illius ramuſculi initium protuberat, neque qua proxime infra eſt abraſa, ſecundum naturam protuberabat: præſertim vero quærent, quî fiat, ut ex primis atque majoribus Ductûs ramis ille qui dexterior erat, cum omnium ultimus ſit, tanto tamen craſſior ſit quam Ductus Communis M, qui & meatum Cyſticum jam excepit, & alios omnes Hepaticos ramos, atque adeo iſtum ipſum craſſiorem? Ut enim eadem ratio non ſit inter bilariorum Ductuum truncum, & ramos, quæ in aliis eſt vaſis; tamen illius unius rami major craſſitudo eſt, quam ut, rebus ſecundum naturam ſe habentibus, defendi ſic poſſe videatur. Utinam illud ſaltem addidiſſes, quod de glandulis iſtis addis intra Ductum appictis, ſic tibi *in hoc ſubjecto videre contigiſſe*. Etſi enim de iis glandulis mihi certe, ut infra dicam, ad eundem modum non eſt obſervatum; dubitationi tamen quæ ex obſervatione minus uſitata exoritur, ſic quadantenus occurritur. Poteras etiam fortaſſe id, atque alia nonnulla quæ ſupra attigimus, Pictoris incuriæ adſcribere, qui certe in fundi veſiculæ interna facie, qua hæc dextrorſum reflectitur, ejus reticulatam ſtructuram omiſit. Attamen præſtabat, ut ſupra dixi, in Tabula ad ejuſmodi demonſtrationem parata omnem penitus cujuſcumque dubitationis cauſam vitare.

40 Id enim conaris oſtendere quod Experientiſſimi Anatomici ſatis luculenter potuiſſe adhuc demonſtrari, negant, tum majores, ut vocant, radices Cyſtis quæ ad cervicem pertinent, tum minimas quæ ad fundum, manifeſto in ipſis hominibus cum Hepatico ductu communicare: quarum illas *Cyſt-hepaticas*, has *Hepati-cyſticas* nominas vaſa. Verum utraque prope Cyſtim uſque adeo tenuia pingis, & præſertim ſecunda, ut his addita inſuper *majori per cyſtis* 943
involucra, trajectu ſuo obliquitate, magnopere verear, ne maxima difficultas inveniendi ad ea quæ ſupra commemoravimus adjuncta, magis magiſque augeat dubitationem. Sed rem indicas quæ inveniendi difficultatem poſſit minuere; nam horum ductuum *Hepati-cyſticorum* extrema in bilis folliculo foraminula *admodum quidem minuta* eſſe confiteris, *ſed per quandam tamen circumpoſitæ carunculæ eminentiam in pluribus ſubjectis ſatis conſpicua*. Et ſane carunculas appingis decem, ſatis proſtantes, atque conſpicuas, ut lenticulares glandulæ eſſe videantur. Sed veniam dabis ingenuitati meæ, ſi candide confitebor, me iſtiuſmodi carunculas in nulla unqam Veſicula, quod meminerim, vidiſſe, etſi plurimas, & in his quaſdam interdum valde amplificatas, diſſecui. Veruntamen in rebus ejuſmodi quas tu & pingis, & *in plurimis ſubjectis ſatis conſpicuas* eſſe, affirmas, meæ non memoriæ modo, verum etiam diligentiæ diffiſus, nuper Veſiculas quinque, quanto maximo ſtudio potui, perluſtravi; nec mihi adhuc contigit, ut unam ſaltem iſtarum carunculárum vide-

(1) Progr. Anat. n. 23.

viderem. Quid ergo eſt? In quibuſdam Veſiculis carunculas iſtas interdum apparere poſſe, non negabo; attamen num carunculæ ſint, an potius diſtentæ glandulæ, iis qui viderint, decernendum relinquam. Sed fac, quod ego non video, adeſſe; quomodo per has carunculas in tua vaſcula traducemus, non dico ſpecilla, ſed tenuiſſimas ſetas, ſi non modo foramina *admodum minuta* eſſe, confiteris, ſed nonnulla vaſcula quacumque ſeta delineas tenuiora? Quæ res, & illorum fere omnium tenuitas minor ad Pori bilarii ramuſculos, quam ad Cyſtim delineata, non ſatis præterea videntur convenire cum his quæ a te, Vir cl. diſerte ſcribuntur: *hepati-cyſtici*
944 canales *ampliores ſunt* ad *proprias in cyſtim extremitates*, *anguſtiores, in ſuis ad poros biliarios radicibus*. Imo qui tuam delinationem attendent, cum rem contra pingi, animadvertent; non iſtos eſſe canales *hepati cyſticos* exiſtimabunt, ſive ab ductu Hepatico ad Cyſtim vehentes, ſed *Hepaticos*, hoc eſt, ab ea hepatis ſubſtantia quæ Cyſtim contingit, ad ductum Hepaticum referentes, nec a cæteris quos in vicinia ſimiles pingis, origine, & munere diſcrepantes.

41 Neque vero de iis aliis vaſis quæ *Cyſt-hepaticorum* nomine a te pinguntur, multo aliter exiſtimabunt. Longe enim tua differt delineatio a deſcriptione Gliſſonii, qui propterea longe etiam aliud munus vaſi adſcripſit, cujus finem in cervice Veſiculæ obſervavit. Namque ille (1) *radicum vaſorum bilariorum inſignem*, *integrumque truncum* deſcribit *veſiculam ingredientem*; tu contra, ex pluribus qui ſunt ad Veſiculam diviſi, *ramis* coaleſcentem oſtendis truncum qui Hepaticum ductum ingreditur. Ille ſuum truncum ait, *ramuſculos aliquot*, *& vaſa capillaria in hepatis cavum diſtribuere*; tu a truncis bene longis ne unum quidem proponis ramuſculum, aut vas capillare quod in jecur ipſum ſpargatur, ad idque pertineat. Ille in Veſicula docet *vix veſtigium foraminis* ſui trunci *apparere*, ejuſque inſertionem comparat cum *inſertione ureterum*, aut *ductus communis*, non ſine quadam, inſtar huius, ſed *exigua protuberantia*; tu nullam hic protuberantiam pingis, imo doces, hanc *ut plurimum* deeſſe, & hæc vaſa *folliculi tunicas plerumque tranſmittere directius*, *quam vaſa alia primi generis*, orificia autem ipſorum ſatis manifeſta, & patentia delineas. Poſtremo Gliſſonius qui monuit, *ut in certam trunci hujus* ſui, *ejuſdemque diſtributionis atque inſertionis notitiam deveniamus*, *hepar ipſum ſua carne exuendum eſſe*, & toties ſane ipſe exuit; non modo nullum ejus trunci cum Hæpatico ductu commercium memoravit, ſed certe, ut diximus, truncum ad Veſiculam docuit pertinere. Tu vero ita rem proponis, quaſi Gliſſonius exiliores quidem vaſis partes, ſeu ramos, craſſiorem autem, ſeu truncum videre non potuiſſet! duos enim truncos delineas cum trunco Hepatici ductus connexos, imo ſatis amplis cum hoc orificiis communicantes.

42 Hæc omnia cum ita eſſent; tamen ego tibi tantum tribui, ut tot dubitandi cauſis neglectis, tua iſta in Cyſtis cervice tot, & ſic patentia foramina, tum vero iſta etiam ſatis ampla in trunco Hepatico orificia diligenter inquirerem. Verum neceſſe eſt ut in cadavera inciderim quæ, quamvis viderentur, minime tamen eſſent ad hanc perquiſitionem idonea. Tibi enim pro certo affirmare queo, me neutra in parte quæ a te pinguntur, adhuc videre potuiſſe. Quod vero ad ipſos attinet ductus; cum aut Hepatici canalis ramos perſequerer qui in vicinia Cyſtis diſcurrunt, aut cum Cyſtim lenta ac ſuſpenſa manu a jecinore ſepararem, ſurculos quidem conſpexi quoſdam qui cum ſanguifera eſſent, aut bilaria etiam vaſcula, ſed Veſiculam denique non ſubeuntia, ductus *hepati-cyſticos* facile, ſiquis non caveret mentiri poſſe viderentur: quinetiam interdum nonnulla vidi quæ me poſt multas perquiſitiones dubium incertumque relinquerent; nulla tamen unquam quæ manifeſto peſpicerem intra Veſiculæ fundum hiare.

Quod

(1) Anat. Hep. c. 23.

Quod ſi alias unquam me perſpecturum, ſperavi; certe quidem ſperavi nuper, cum videlicet jecur diſſecarem: quocum Cyſtis non niſi modica fundi parte jam prope ejus limbum cohærebat, toto autem reliquo ſuperiore fundo, totaque cervice ſic laxe adhærebat, ut ſine cultro, ſine ulla vi ab hepate disjungi poſſet. Multa enim eo toto intervallo jecur inter, & Cyſtim intercedebat pinguedo. Cum igitur lente disjungerem; ſanguis quidem paucus, ſed nihil quidquam effluxit bilis, neque ullum prorſus *Cyſt-hepaticorum* canalium indicium fuit. Reſtabat illa dumtaxat pars infima ab arcto hepatis nexu dividenda: quod intra modicum omnino ſpatium cum tot collecta vaſa tum *Cyſt-hepatica*, tum *Hepati-cyſtica* eſſe oporteret; non difficile fore ſperabam, ut aliquod ſaltem luculenter mihi in conſpectum ſe daret, ſive ad Veſiculæ exteriorem faciem id quærerem, ſive oſcula ad internam ſuperficiem inveſtigarem. Et ſedulo utrumque feci; ſed fruſtra. Nam neque extra, certi aliquid inveni, neque intus ullam prorſus carunculam, aut foramen ullum; cum tamen jecur recens, & quam ſaniſſimum foret, Veſicula autem optime conſtituta; iſque homo probe nutrito, atque adeo obeſo corpore prope ad ſexageſimum, cum apoplexia ſublatus eſt, annum perveniſſet.

43 Tabula VI. mihi meas quaſdam ad memoriam revocat obſervationes, in hiſque duas; in quarum altera Cyſtim tam brevem, tamque anguſtam inveni, ut imo fundo ab jecoris limbo ſatis diſtaret, majorem autem oleam tota continere vix poſſet. Bilis inerat perpauca ex viridi pallida. Hepaticus truncus duplo erat amplior quam par fuiſſet, rugoſaque intus ſuperficie, ſed non in retis formam diſpoſita. Nimirum credo, quæ bilis in Cyſtim divertere debuiſſet, eam magna ex parte in eo trunco ſubſiſtere coactam, hunc olim dilataſſe. Ut hanc obſervationem in Anu, ſic alteram in Sene habui, cujus cadavere ante aliquot annos ad publicam Anatomen uſus ſum. Huic Seni Communis, Cyſticus, & Hepaticus ductus intra hepar uſque, dilatati erant adeo, ut perimetrum duobus tranſverſis digitis æqualem haberent. Orificium tamen ductus Communis naturalem fere, in ſua caruncula, anguſtiam ſervabat; ut proclive eſſet intelligere, ſubſiſtere ibi calculum potuiſſe, bilique exitum intercludere, cujus propterea tanta collecta vis fuerit, ut non modo eos omnes ductus ſic diſtendere, ſed cyſtim inſuper potuerit ad digitorum tranſverſorum octo longitudinem amplificare. Erant autem calculi vel intra jecur in ductu Hepatico, hujuſque præſertim majoribus ramis paſſim obvii. Sed in Cyſti nonnullis cum calculis erat bilis ejuſcemodi ac ſi admiſtam haberet aquam in qua caro recens lota eſſet. Subcruentus is color acceptus referendus videbatur ſanguini, & ichori qui ex carnea quadam excreſcentia deſtillarent inæquali, flaccida, ſubrubicunda, ad ceraſi magnitudinem ex imis Veſiculæ ipſius internis parietibus extante. Cui non abſimilis altera ad urethræ initium inventa eſt quæ veſicæ orificium fere obſtrueret, urinæque exitum difficilem redderet. Sed calculi qui in ejuſmodi ſubcruenta aquoſaque bile concreverant, ut quo plerumque invenire ſoleo, colore non erant, ſic; ut fieri poſſe prædixeram; non ea quæ plerumqne ſoliti ſunt, præſtiterunt. In aquam enim conjecti, etſi ad fundum non ruerunt; non æque tamen ac ſolent, eos vidimus ſupernatare. Flammam autem non ſervaverunt, neque ad flammam in guttas liquati ſunt, neque crepitus edidere; nec quod gratum eſſet, oluere. Quæ omnia accidere poſſe, prædixeram ob ea quæ de nigris calculis non modo in III. *Adverſariis* ſcripſeram; verum inſuper eodem quo illa edebantur, tempore animadverteram. Cum enim Jo. Bapt. Vulpius Vir Cl. meuſque nunc Collega meritiſſimus, tunc quoſdam ad me calculos attuliſſet, ab ſe olim de Veſica fellea extractos, nonnulliſque eorum diſruptis vidiſſem ſub tenui cruſta ex viridi ſubflava nullam niſi nigram atque friabilem latere ſubſtantiam, eoſdem-

que flammæ admotos illa omnia quæ nigros ſcripſeram, omnino præſtare; tum vero ipſos in aquam conjectos primum quidem ad ſummum redire animadverti, ſed mox emiſſis bullulis paulo poſt ad fundum prolabi. Quæ cum obſervaſſem, deliberare mecum cœpi, an ad calcem eorum *Adverſariorum* hoc quoque nigrorum calculorum diſcrimen adjicerem.

Nec feci tamen, primum quia non eſt meæ conſuetudinis ex una obſervatione quidquam magnopere affirmare. Deinde quia ne id quidem; ut infra oſtendam; iis quæ in *Adverſariis* ſcripſeram, plane adverſabatur. Noviſſime quia ſi id a me ſcriptis adverſaretur; Fernelii quoque, & Bidloi obſervationibus repugnaſſet. Ille (1) enim ſcripſit: *calculum in cyſti fellea plerunque concreſcere nigrum, ſed tamen levem, & qui aquæ immerſus innatat*. Bidlous (2) autem: *calculos ex bile oriundos, aquis innatare, atque igne, cujuſcumque ſint coloris, figuræ, & magnitudinis comburendos exiſtere*. Quorum Virorum obſervationes pro falſis habere, ac prorſus repudiare ego ſane non auderem, ne ſi plurimas quidem omnino adverſas ipſe vidiſſem; propterea quia variæ eſſe poſſunt in nigris calculis ſubſtantiæ, varioque modo compactæ, ut non omnes ad fundum ruere neceſſe ſit. Atque adeo ut ad illam meam, publice in Gymnaſio habitam obſervationem revertar; cum de calculis quos in Hepatici ductus ramis fuiſſe plurimos dixi, plures vel in aquam projicerentur, vel flammæ admoverentur; alii quidem quæ plerique ſolent bilioſi calculi, præſtiterunt; alii vero, etſi pariter flavi erant, non modo eadem non præſtiterunt, ſed quæ ex illo eodem Sene cyſtici, ut dictum eſt, nobis præbuerant, obſervanda omnino præbuerunt; ut neceſſe ſit ſub eadem facie, & colore non eandem compoſitionem fuiſſe. Quæ omnia haud alio propoſito memoro, ac cætera illa in *Adverſariis* memoravi; ut quid ego obſervaverim, conſtet; non quod aliter ab aliis, in rebus præſertim hujuſmodi, obſervari poſſe, negem.

44. Idemque te, Vir Cl., ut pro amicitia noſtra ſimpliciter dicam; in re eadem factarum ſperavi. Sed quando tibi aliter videtur placuiſſe, in mearumque illarum obſervationum examen plures tibi ſocios, cum Bononiæ eſſes, adjunxiſti, in iiſque, quod tunc multis mirum eſt, Virum Præſtantiſſimum, mihique non uno nomine conjunctiſſimum Antonium M. Valſalvam; tantum abeſt, id ut graviter feram, ut hujus, incredibili Rei Anatomicæ detrimento mortui, memoriam majori propterea quam alias feciſſem, meo labore, & contentione ornandam ſuſceperim; vos autem qui eſtis ſuperſtites (& diu, precor, ſitis) quocumque poſſim, ac mihi liceat, officio ſim libens proſecuturus. Neque enim alia quam veri quærendi cauſa id factum a vobis eſſe, dubito, ut ego viciſſim pro eodem veri ſtudio nunc a te quæſo, ut quæ ſcripſiſti, mecum recognoſcere, & cum meis conferre obſervationibus ne graveris. *Calculi*, inquis, *veſicæ felleæ duplicis generis ſunt; alii nigri, flaveſcentes alii: & cæt. Nigri nunquam perfecte cuboidei viſi ſunt, ſeu ſex lateribus præditi, quidquid aliqui aſſeverent*. Ego (3) quoque meas obſervationes in duo capita diviſeram, in eas quæ ad nigros, & in eas quæ ad cæteros (quos ego quidem ſæpius inveni) calculos pertinerent. In hoc ſiles. De figura autem non ſiles, in qua me lapſum eſſe, putas. Verum ego de figura *perfecte cuboidea* nunquam *aſſeveravi*, qui ſcripſerim, obſervatos a me calculos *varia* fuiſſe *figura, quanquam omnes, uti ferme ſolent, a cuboidæa longiſſime non aberant*.

Hoc tu in *pauciſſimis* nigrorum agnoſcis, ſed eorum reliquos *ut plurimum deprehendi* aſſeveras *quatuor triangulis æquilateribus, & æqualibus circumſcriptos; Flaveſcentes* autem calculos *ſphæricam plerumque aut ovalem affectare figuram; --- quod ſi angulоſam nanciſcantur ſuperficiem, pentagonum ut plurimum corpus, ſeu dodecaedrum, duodecim æqualibus, æquilateribus, atque æquiangulis pentagonis contentum imitari*.

(1) Pathol. l. 6. c. 5.

(2) Vindic.

(3) Adv. III. Animadv. 28.

ri. Ego vero cum te animadverto
iſtam facierum ſimilitudinem, & æqua-
litatem uſque adeo inculcare, ut; quaſi
timeres, ne non ſatis quid tibi velles
aſſequeremur, pentagona dicens *æqualia*,
& *æquilatera*; adjiciendum inſuper cen-
ſeas *æquiangula*; non poſſum interdum
non ſorti meæ ſubiraſci, qui cum cal-
culos non paucos nigros, longe autem
plurimos flaveſcentes invenerim; neque
ex his quos multos aſſervo, neque ex
ullis quos unquam viderim, in unum
incidere potuerim qui tantam iſtam om-
nium ſeu triangulorum, ſeu pentagono-
rum æqualitatem, & ſimilitudinem ex-
hiberet. Sed hoc me interea ſolatur,
quod etſi a te ut plurimum id viſum
credo; perraro tamen ab aliis conſpe-
ctum animadvertam; atque ita perraro,
ut vix unum Bartholinum producas, qui
tamen inter *infinitos* calculos *figurâ ſe-*
minum cnici præditos, quinque, haud
amplius, memorat *figurâ mathematico-*
rum corpora pentagona repræſentante, qui-
bus ipſis verbis ut corpora ſignificantur
quinque angulis, ut pyramis cujus ba-
ſis quadrilatera ſit, non viginti, ut do-
decaedrum, inſtructa, ita certe in il-
liuſmodi corporibus nulla omnium an-
gulorum, aut laterum æqualitas poteſt
ſignificari. Magis fortaſſe ad tetrae-
drum pertinet Veſalii (1) locus, quem
poteras attuliſſe: Bilis Veſicula *decem &*
octo lapilli continebantur perquam læves
ac trianguli imagine æquis undique co-
ſtis ac ſuperficiebus formati. Re tamen
vera ex nigris non erant, ſed *colore vi-*
rides, & quaſi nigreſcentes. at quum
exiccati eſſent, magis videbantur cineri-
cei. Quod ſi tu viciſſim ex me quæ-
ras, ut Auctorem producam qui cubi-
ca hos calculos figura obſervaverit; pri-
7 mum is in promptu eſt quem ipſe *ac-*
curatiſſimum vocas, Exercitatiſſimus cer-
te, & Præclariſſimus Vir Mangetus (2).
Hic enim ſcribit, ſe *aliquando repe-*
riſſe veſiculam biliariam ad abſolutam
turgeſcentiam infarctam bile nigerrima
& cæt. aliquando præterea vidiſſe ean-
dem veſiculam calculis ad formam &
magnitudinem teſſerarum luſoriarum ef-
formatis completam. Deinde tantum
abeſt ut ego perfectam (quod tu facis)
aliquam figuram hiſce calculis adſcripſe-
rim, ut juvet hic mea paulo ante pro-
ducta verba iterare quibus hoc tantum
ſcripſi, *ferme ſolere a cuboidæa longiſſi-*
me non abeſſe. Et ſane eorum quos ego
vidi, pleroſque memini a propoſitis a
te figuris multo longius quam a cuboi-
dæa abfuiſſe. Atque adeo ex iis quos
forte aſſervo, pleroſque videre eſt factos
magnam partem ex duabus quarum al-
tera alteri baſim utcunque obvertit,
triangularibus pyramidibus, inæqualibus,
& inæqualiter junctis, atque inæquali-
bus facierum tum ſpatiis, tum angulis,
horumque perpaucis, quales in dodecae-
dris eſſe omnes debent, obtuſis: quæ
omnia videlicet faciunt, ut exiſtant cor-
pora nulla *regulari*, ut vocant, figura
prædita, ideoque non cubica, imo ne-
que (nam ne id quidem ſcripſi) cu-
boidæa, ſed ab hac ultima tamen figu-
ra longe minus quam a certis illis, a
te propoſitis, uſque adeo regularibus,
remota.

45 Etſi vero has meas de felleorum
calculorum figura a tuis adeo diſcrepan-
tes obſervationes omnibus qui apud me
inſpicere velint, facile poſſum demon-
ſtrare; non tamen tuas propterea re-
prehendo, neque ſcribo: *numquam per-*
fecte tetraedrici calculi, aut dodecaedri-
ci viſi ſunt, quidquid aliqui aſſeverent.
Quinimo etſi egomet tanto ante quam
tuas legerem obſervationes, in quoſdam
ut ſupra oſtenſum eſt, tum nigros, tum
flavos calculos incidi qui in aquam con-
jecti, deorſum laberentur; non tamen
tecum poſſum pro *ſemper inconcuſſo* ſta-
tuere: Ex *flavis ejuſcemodi calculis plu-* 476
rimos aquæ immerſos ſubmergi, ex ni-
gris vero prorſus omnes. Quam enim
tibi, Vir cl. fidem habeo, eandem
Fernelio, & Bidloo me habere, par eſt,
quorum illa, ut vidimus, diſerte de ni-
gris, hic de *cujuſcunque coloris* calculis
contrarium affirmavit. Horum autem
doctorum fides, & quod neque ego, neque
tu pro certo unquam aſſeverare poterimus,
nos de nigris, cujuſcunque generis in-
veni-

(1) Epiſt. ad Roel.

(2) Theatr. Anat. Tom. I. p. 382.

veniri poſſint, experimenta cepiſſe, hæc, inquam, cogunt me aſſenſum ſuſtinere, cum te aut illa quæ protuli, aut hæc
475 etiam ſcribentem lego: *nigros felleæ cyſtidis calculos in aquam projectos ſtatim immergi, & fundum petere, extra omne dubium eſt.* Quid? quod ſi me mihi ipſi æquum eſt credere; ex nigris habeo qui in ſummo innatent; nigros autem illos alios calculos *immergi* vidi quidem, & *fundum petere;* non tamen *ſtatim*. Nam, ut ſupra expoſitum eſt, in aquam projecti, primum ad ſummum redierunt, deinde emiſſis bullulis paulo poſt ad fundum deſcenderunt.

Quod quidem ſatis eſt, ut vere ſcribi poſſit: hos *aquæ immerſos, non ut ii qui de urinaria veſica extrahuntur, in imo ſubſidere, ſed innatare.* Urinarii enim quos ego quidem hic habeo, calculi, in aquam projecti, neque ſurſum redeunt, neque in ſummo vel punctum temporis conſiſtunt, aut innatant, ſed recta ad fundum continuo ruunt. Qua in re ſatis ab ipſis diſcrepare flaveſcentes Cyſtis calculos confitearis, neceſſe eſt, qui ſcribas, *ex his --- plurimos --- aquæ immiſſos eidem primum ſupernatare; hinc poſt aliquam in aqua macerationem, cum eandem imbiberint, ſponte non minus ſubmergi, & fundum petere, --- te ſummâ cum voluptate obſervaſſe.*

Tu vero ad hanc potiſſimum obſervationem habendam tot tibi Bononiæ ſocios adjunctos narras, & in his Cel. Valſalvam, cujus etiam *in ædibus* eandem *ſemel, atque iterum* cum ipſo ſimul a vobis *tentatam* ſcribis. Tanti erat videlicet, ut illud confici, & concludi adverſus me poſſet: „jam animo excu„tiendam eſſe, velnti non veram, bo„næque obſervationis expertem, pro„poſitionem illam in genere: *Fellei „folliculi calculos aquæ immerſos, non „ut ii, qui de urinaria veſica extrahun„tur, in imo ſubſidere, ſed innatare;* „Quam quidem poſt Bidloum, Ferne„lium, Riolanum, alioſque, Moder„niorum aliqui nimis fidenter, minuſ„que experti receperunt, propriiſque in „Operibus exſcripſerunt.„ Sed vide, quæſo, hac in re quantum inter meum interſit, tuumque judicium. Tu propter veſtram iſtam obſervationem mea illa verba damnanda cenſes; Ego, ut paulo ante oſtendi, iſta ipſa obſervatione judico mea illa verba ſatis comprobari potuiſſe, ſi forte ea (quod non eſt meæ conſuetudinis) *nimis fidenter, minuſque expertus* ex Fernelio, & Riolano *exſcripſiſſem*. Quid enim tandem ea ſibi verba aliud volunt, niſi felleis, & urinariis calculis in aquam conjectis, non idem pariter utriſque accidere, ſed hos in imo ſubſidentes conſpici, illos autem innatantes? Aut quis eſt qui ſignificari omnino iis verbis contendat, felleos vel *poſt aliquam in aqua macerationem*, & poſtquam hanc ſatis *imbiberint*, adhuc eſſe innataturos? ut propterea ad me arguendum, ſibi inſuper, ſi Diis placet, eos calculos cogendos exiſtimet, quod vos feciſtis, atque adeo *per manum mergendos, ut citius aquam imbibant, citiuſque etiam fundum petant.* Ego vero neque id unquam volui, neque mea verba ex Bidloo, Fernelio, Riolano omnia exſcripſi, neque etſi omnia exſcripſiſſem, horum loca, & nomina laudare omiſi, neque demum ut *minus expertus* ipſe (quanquam iis minus expertum libenter me fateor) eos Scriptores memoravi, ſed ut ſuum omnibus redderetur, & tu in poſterum, aliique Cl. Viri non ad Bidloum dumtaxat, ſed ad illos potiſſimum qui Bidloum præceſſerunt, Auctores iſtam eandem obſervationem referretis: quibus ſane omnibus poſteros magis gratias agere quam obtrectare, par videlicet, æquumque eſt.

46. Verum me idcirco, opinor, *minus expertum* putaſti, quod me *aliquoties expertum* id *eſſe*, ſcripſeram. Sed ego toties ea quæ propono, experiri ſolitus ſum, ut cum *aliquoties* dico, ſæpe *pluries* dicam quam alii plerique ſoliti ſint obſervare. Idque adeo hæc ipſa res oſtendit. Neque enim quæ tu obſervaſti, iis adverſantur quæ me expertum eſſe, ſcripſi; ſed iis quæ te expertum eſſe, ſcribis, quæ ego obſervavi, adverſantur. Nimirum tu ſcribis, atque pronuncias, ex flaveſcentibus

tibus calculis *plurimos* ad fundum mox labi ; aliquos dumtaxat excipis , quos noviſſime videris obſervaſſe , *non ita pridem ab amico quodam dono acceptos , tum nonnullos a te ex fellea hydropici cujuſdam veſicula extractos .* Hos *curioſe inter cæteros reſervas .* Hos concedis *aquæ vel diutius immerſos , eâque quantum velis imbibitos , nunquam in imo ſubſidere .* Sed *annotandum* cenſes : *valde adhuc molles eſſe ,* & cum illis fluvialibus tophis comparandos, qui *leviſſima digitorum preſſione in arenulas omnino diſſiliunt .* Contra ego ex iis quos variis temporibus , variiſque de cadaveribus flaveſcentes Cyſtis calculos extraxi , longe plurimos inveni qui in aquam projecti , ad fundum minime deſcenderent . Quinimo repetitis nuper , atque adeo hiſce ipſis diebus in iis omnibus qui ad manum erant , cyſticis calculis experimentis , ut ſi forte contra atque alias, ſuccederent , id tibi ingenue fateri poſſem ; ne unus quidem fuit qui poſt horam , poſt horam autem ? poſt unum , atque alterum diem fundum peteret . Quid verbis opus eſt ? Totum triduum in aqua reliqui . Omnes tamen totum triduum in ſummo innatantes perſtiterunt . Neque ullum prorſus indicium dederunt , aliter futurum fuiſſe , ſi vel aliquanto diutius reliquiſſem . Quos enim fregi, ſiccos intus , non humidos deprehendi ; ut nihil aquæ viderentur imbibiſſe . Neque hæc ideo acciderunt quod *molles* eſſent , aut *leviſſima digitorum preſſione* in fragmina diſſilirent ; duri enim ſatis ſunt , nec levi digitorum preſſione frangendi . Imo vero, quantum ego judicare potui , idcirco ſic contigit , quod bene compacto , firmoque cortice muniti , imbibere aquam non potuerunt . Itaque fracti, & in aquam iterum conjecti primum quidem in ſummo natarunt , mox vero quædam citius , alia ſerius omnia ſane fragmenta brevi ad fundum corruerunt ; inde autem extracta , & in minora fragmina diffracta , intime aqua imbuta apparuerunt . Inter calculos autem qui aqua triduum innatarunt , præter plures ex flaveſcentibus , fuerunt plumbeo colore quidam , aliqui etiam valde fuſco , nonnulli nigro , ad ſummam omnes quicumque , nullo habito delectu , a me in aquam projecti ſunt . Hi omnes olim (recentibus enim quos ipſos alias vidi innatare aquæ , nunc carebam) hi , inquam , omnes alii ex aliis Veſiculis felleis extracti fuerant : quod hic omittendum non putavi , cum tu quidem quos calculos *poſt aliquam in aqua macerationem* ter vidiſſe ſubmerſos narras , hi ex una omnes Cyſti , an ex pluribus ; recentes , an veteres fuerint , non adnotaveris .

47 Cum autem ea quæ iſtis calculis ſive adeo fuſcis , ſive nigris contigiſſe , modo ſcribebam , attendo , illudque præterea quod obſervaſſe alias memini in nigris calculis quibuſdam non uno ex cadavere extractis , præſertim vero in viginti varia magnitudine præditis quos in Peripneumonici fellea Cyſti deprehenderam , rara videlicet ac friabili carbonis inſtar fuiſſe ſubſtantia ; cum hæc , inquam , omnia attendo ; certe in univerſum *liquere* non puto , *nigrorum horumce calculorum ſubſtantiam magis eſſe compactam , --- ut flaveſcentes nigris leviores ſint* , neque inde horum, illorumve calculorum in aqua citiorem, aut tardiorem deſcenſum potius eſſe repetendum , quam ex eo quod aquæ particulæ citius , aut tardius ea copia intra calculos ſe inſinuent quæ horum ponderi addita , efficiat , ne ab aqua amplius ſuſtineri jam poſſint . Cæterum quod ad calculorum ſtructuram attinet ; illud primum a te ſcribi animadverto : *revera calculos hujuſmodi flaveſcentes ex ſuperpoſitis invicem , numero pluribus , aut paucioribus ſtratis , veluti ſupercretis corticibus --- creſcere , & conſtrui , diligenti inſpectione deprehendi .* Neminem videlicet hic deſignas.
Sed paulo inferius cum addis : *Illam* 477
tamen in hujuſmodi calculorum ſtratis concinnitatem , & regularem elegantiam non cerni , ut ſi , ad exemplum , primum ſtratum ex albo flavum ſit , alterum ſit viride , tertium rurſus ex albo flavum , quartum denuo viride &c. ;

hic vero nonnullos continuo notas, *veluti*, inquis, *ab aliquibus prædicatur*. Et tamen idem ego & probatam a te, Vir cl. ſtructuram illam ex ſtratis, & hunc a te improbatum eorum ordinem deſcripſeram, neque tamen hunc quidem *prædicaveram*; ſed in *nonnullis* dumtaxat mulieris cujuſdam calculis fuiſſe, ſcripſeram. Tu vero cur improbas? *Nunquam*, inquis, *ego certe in tot inſpectis cyſticis calculis hunc ordinem deprehendi*. Sed hinc profecto non efficitur, me in illis calculis non deprehendiſſe, in quibus ad hunc uſque diem ſervatis, poſſum omnibus iſtum ipſum quem deſcripſi ordinem luculentiſſime demonſtrare. Fortaſſe ne alia quidem vidiſti de quibus ſiles; a me non jam in nonnullis unius, ſed in multis plurium Veſicularum calculis deſcripta, ut ſtrata illa *tot quaſi lineolis ad centrum tendentibus diſtincta*, ut *flavam bilem* (*primis diebus mollem*, *poſt in nucleum ex obſcuro croceum concretam*) *manifeſto* in media calculorum ſingulorum parte *concluſam*. Ego tamen vidi, & videre adhuc omnes apud me poſſunt, atque ita videre, ut in his quidem haud paucis flaveſcentibus variorum hominum calculis locum non habere agnoſcant, quæ tu de flaveſcentibus in univerſum pronuncias: *Minimum nucleum*, *ſeu potius ſolidiorem quandam arenulam centrum occupare*. *Huic vero ſolidiuſculo principio* bilis corpuſcula *hærentia*, *indeque indurata*, *molem paulatim amplificare*, *veluti foliis ad folia ſuperſtructis*. Nam neque *minimum*, ſed amplum pro mole calculorum *nucleum*, neque *arenoſum*, ſed bilioſum, neque demum *veluti foliis ad folia ſuperſtructis*, ſed ſimili prorſus bile adauctum videbunt, donec ſtrata incipiant ipſum complectentia, firmioremque calculorum partem efficientia. Sed alia quoque conſpicient ab iis quæ tu pariter doces, magnopere diſcrepantia.

48 Tu enim univerſe pronuncias: *calculos hujuſmodi bifariam*, *ſeu in æquales partes ſectos*, *aggerrimos exhibere elegantiſſimos circulos*, *quorum minores a parallelis majoribus uſque ad externam faciem continentur*. Hi vero ſaltem de quibus dicebam, calculi, ſic diſſecti, non *elegantiſſimos circulos*, ſed ſtratorum lineas exhibent ei figuræ quam ſupra in iiſdem deſcripſi, reſpondentes; quanquam vel in tuis ipſis calculis non ſatis intelligo, quomodo, ſi *dodecaedri* forma ſint, illa quoque ultima quæ *ad externam faciem ſunt*, ſive externam faciem componunt, ſtrata *elegantiſſimi circuli* videantur, aut quomodo, ſi *ſphæricam aut ovalem affectent figuram*, vel neceſſe ſit, vel ſatis ſit *in æquales* partes ſecari, ut iſtos exhibeant *circulos*; nam ſphærici ſectione quacunque, ovales omni quæ majorem axem ad perpendiculum ſecet, circulos exhibebunt; iidem autem ovales, ſi per eundem majorem axem non ad perpendiculum ſectio ducatur, quamvis *in æquales partes ſecti* eſſe poſſint, non *circulos* exhibebunt, ſed ellipſes. Non me præterit, inter Anatomicos, & *ovalem feneſtram* dici foramen quod ellipticum ſit, & *cubiforme* os vocari quod cubica revera non ſit figura, atque alia ejuſdemmodi inter noſtros ad mathematicam loquendi normam ſolicite exigi non conſueviſſe. Verum tuos iſtos *circulos* ad eandem non eſſe exactos, qui credam? cum mea illa certe exegeris verba quibus horum calculorum figuram vel cautius aliquanto quam Anatomici ſoleant, ſic ut potui, indicavi: *ferme eſſe ſolitos a cuboidæa longiſſime non abeſſe*. Eadem animadverſio facit, ut cum de nigris calculis ſcribis: *Id maxime dignum adhuc obſervatione eſſe*, *quod calculis hujuſmodi in cuiuslibet magnitudinis fragmina fortuito abruptis*, *hæc tetraedricam adhuc affectant figuram*; ſilere hic non debeam, neque iſta fragmina ſi, ut mihi accidit, ita *fortuito* abrumpantur, ſectio vel plures planas facies, vel unam quidem, ſed aut curvam, aut ſi planam, parallelam annexæ baſi repræſentet, *tetraedricam ſatis affectare figuram* poſſe, neque cum affectant, id calculorum, ſed tetraedri naturæ & proprietatibus acceptum eſſe refe-

referendum. Cæterum quod hos nigros calculos *arbitraris* compingi *abſque* areñoſo illo *nucleo*; huic opinioni, a me olim habitæ obſervationes non adverſantur. Sed eum nucleum & in plumbeis nonnullis fruſtra quæſivi, & in valde fuſcis, quorum illi ferme ad cuboidæam, horum plures ad pyramidis figuram accedebant triangularis, ſed ita inæqualibus faciebus, ut a vero tetraedro longiſſime abeſſet. Nolim tamen exiſtimes, me iſtum arenoſum nucleum credere ne in iis quidem quos ego non viderim, calculis inveniri, aut, ſi crederem, a cæteris propterea diſſentire quæ ex Medicis colligis de *calculorum felleæ cyſtis*, & *urinariorum excipulorum affinitate*. Imo vero quantum hæc probem, Doctiſſimi illi, & Celeberrimi Viri ſciunt, qui meum, ante hos quinque annos ſcriptum, Conſilium legerunt pro Fœmina Principe quam renum calculi & dolores quibus ſubinde obnoxia vixerat, tum denique amplius non vexarent ex quo aliis corripi doloribus cœperat quorum ſemper ſub dextris coſtis ſpuriis initium erat. Sed & olim in Illuſtriſſimo Præſule Anguiſciola, Pontificis Max. ad Inclytam Venetorum Rempublicam Legato, qui urinariis etiam morbis laborare conſueverat, tres aut quatuor in fellea Cyſti calculos vidimus. Ampliſſimus autem Vir, & omnibus quæcumque in Principem cadunt, Virtutibus Ornatiſſimus Georgius Cardinalis Cornelius, Antiſtes Patavinus, ut renes abnormi magnitudine, & ramoſis farctos lapidibus, ſic incredibilem in modum flaccidam, omniſque humoris expertem habuit Veſiculam fellis, unum, ſed inſignem, calculum complectentem. Verum hæc, & alia fortaſſe ejuſdemmodi fuſius alias perſequemur.

49 Nunc ad illa tranſeo quæ olim primus, ut puto, ſcripſi de iis quæ inter comburendum utrumque felleorum calculorum genus obſervantur. Neminem hic pariter deſignas, ubi nihil credis eſſe quod arguas. Eaſdem propoſitionis obſervationes, ac quædam addis quæ utinam ego omnia poſſem accipere; velut iſtud: flavos calculos illa obſervandæ præbere *qui præcipue molliores*, *aut recentiores ſunt*. Plures enim calculos habeo neque molles, neque recentes, in his etiam ex iis quoſdam in quibus illa primum Bononiæ vidi. Hi autem (nec cæteri diſcrepant) poſt hos totos viginti annos nihilo difficilius flammam concipiunt, ſervantque, aut reliqua præſtant, quam olim vel recentiſſimi. Illud etiam, quod, *ut ad praxim appriме faciens*; *annotandum* cenſuiſti, *multo ſcilicet in genere difficilius flammam concipere calculos cyſticos*, *quam qui biliferis duntaxat poris inſederant*, quomodo verum ſic in univerſum eſſe credam, qui, nigris, pauciſque aliis exceptis calculis, cyſticos omnes in quibus id quidem expertus ſum, facillime inflammari vidi; ex Hepatici autem ductus calculis quoſdam, ut ſupra indicatum eſt, deprehendi, qui etſi flavi erant, minime tamen flammam ſervabant? Nec vero quæ addis alia cyſticorum, atque hepaticorum calculorum diſcrimina priore certiora exiſtimo. *Ut ductuum*, inquis, *hepaticorum calculi oblongi ſemper ſunt* ---: *cyſtici ex adverſo ad rotundam plerumque*, & *conglobatam figuram accedunt*; *Ita minores calculi hujuſmodi ductibus inhabitare quidem*; *majores vero felleum folliculum duntaxat occupare poſſunt*. Verum, ſi tu ipſe jam ſupra ſcripſeras, tot illos calculos a Cl. Lentilio obſervatos, *ſedes ſuas figere forſan potuiſſe*, *non tantum in cyſti fellea*, *quam etiam per hepaticum ductum*, & *melius per poros altiores bilarios*, *ubi molis rotunditatem*, & *parvitatem aſſumpſerint*; *inſtar calculorum in iiſdem fiſtulis nidulantium*, *a Cl. Reverhorſtio obſervatorum*; quonam hic pacto, *ductuum hepaticorum calculos oblongos ſemper eſſe*, pronuncias? Vel quomodo *cyſticos ex adverſo ad rotundam plerumque*, & *conglobatam figuram accedere*, fatebor, quando; ut te ipſum docere, ſileam, ex cyſticis nigros eſſe *tetraedros*, vel utcumque *cuboideos*, flaveſcentes autem non omnes *ſphæricam*, aut *ovalem affectare figuram*, ſed ex iis eſſe qui *anguloſam* etiam *nanciſcantur ſuperficiem*;

480

190

ciem ; certe mihi alia plerumque quam rotunda , & conglobata figura occurriſſe , ſatis antea oſtenſum eſt ? Poſtremo quî credam , a minoribus calculis hepaticos ductus , a *majoribus vero felleum folliculum duntaxat occupari poſſe?* cum legerim , atque adeo viderim , Hepaticum ipſum ductum ad eam interdum amplitudinem dilatari , ut non minores quam quos plerumque in Cyſti invenimus , calculos poſſit continere . Quo magis ſuſpicor, in eodem, ejuſve ramis illos, minoris fortaſſe magnitudinis, calculos , ſi modo bilioſi fuerint , delituiſſe , quos alibi , ut hic memoras , ſcri-
191 bis , *in vena portæ* S. Ignatii a Columbo *repertos* eſſe . Nam ; ut recenti adhuc re , atque adeo ſexto ab illius obitu die Polancus is qui a ſecretis viventi fuerat , ad Socios ſcripſit (1) ; hepar *durum* , *& intra hoc quidam lapides* inventi ſunt ; Intra hepar autem tam arctus nexus , tamque ſimilis intra eandem Capſulæ vaginam, venæ Portæ, & bilarii ductus inceſſus eſt, ut proclive Columbo fuerit in ejuſmodi præſertim extiſpicio quod honoris cauſa expedite , ut fit , non diſciplinæ gratia diligenter habebatur, id in venæ ramis eſſe credere quod fortaſſe in conjuncti meatus ramis hærebat ; Quorum quidem perpetuam cum ea vena conjunctionem num Columbus idem probe noſſet, dubito, cum alibi (2) ipſum animadverto eoſdem, *inter venæ Cavæ , portæque ramos* , deſcribentem *per jecinoris ſubſtantiam diſperſos* . Nec ſane meliora Veſalius (3) docuerat , eos *in dictorum utriuſque* venæ *ramorum medio* proponens , & *aliquibus* dumtaxat *in locis*. Quod ſi hæc Summi Anatomici ; tanto magis excuſandi Medici eſſent , ſi qui forte per ea tempora ob eandem illarum rerum ignorationem ad eundem eſſent modum hallucinati . Hoc autem dico propter Jacobum Camenicenum (4), cujus obſervatio non unâ ratione ad *Hiſtoriam* pertinebat tuam , atque aptius certe quam iſta Columbi , ad propoſitum illud tuum de bile *ante ſecretionem hepaticam a toto ſanguineo in vena portæ diſtincta , & ſecreta* ſpectare poſſe videbatur . In viro enim diu primum icterico , deinde hydropico , ſcripſit , *hepatis venas in parte ejus cava , priuſquam in communem illum caudicem portæ deſinunt* , *omnes obſtructas fuiſſe , lapillis eas diſtendentibus foris nigris , intus flaventibus* . Quos ego lapillos quanto magis bilioſos fuiſſe , credo ; tanto magis ſuſpicor in ramis hæſiſſe ductus Hepatici , omnes venæ Portæ ramos arcte comitantibus , præſertim cum legam , Communem quoque bilis meatum , cujus finis coaluerat , *lapide ejuſmodi obſtructum fuiſſe* , verique minus ſimile videatur , hunc eo ex Cyſti fellea , in qua bilis quidem plurima , at nulli morantur calculi , quam ex ramis illis deſcendiſſe canalis Hepatici , cujus truncus *liberrimus erat* . Quod ſi non hujus , ſed venæ Portæ rami lapillis *omnes* ad eum locum *obſtructi fuiſſent* ; haud ſatis video , qua via ſanguis in truncum ejus venæ tot ex partibus comportatus, inde cavam verſus porro pergere, & quomodo hepar ipſum *grande* , *colore nigricante* , *& fere tali qualem in ſplene alias conſpicimus* , eſſe potuiſſet .

Verum ut hunc in quem forte incidi , de venæ Portæ calculis ſermonem abſolvam ; mihi certe horum obſervationes tanto magis ſuſpectæ videbuntur , quanto difficilius eſt in venis calculos , quam in hepaticis ductibus concreſcere; niſi forte cautus , & ſedis horum ductuum , ac meæ ſuſpicionis probe gnarus Anatomicus qui ejuſmodi in poſterum hiſtorias ſcribat , idem ſe quod Columbus & Camenicenus tradunt , omni ſublata dubitatione luculenter perſpexiſſe teſtetur .

50 Illud nunc reſtat ut de calculis in Cyſti ipſa cognoſcendis tantum addam, quantum illæ meæ obſervationes requirunt . Cum enim minime me præteriret , haud raro cum iis calculis conjunctum regium morbum fuiſſe obſervatum , imo nonnullos Medicos eſſe audirem , qui ſemper conjungi arbitrati , ipſum

(1) Bartoli Vita di S. Ignat. l. 4. n. 31.
(3) De corp. hum. fabr. l. 5. c. 7.
(2) L. xı. c. 8.
(4) Vid. inter Epiſt. Matthioli l. 5. Epiſt. 2.

ipſum in eorum calculorum notis quas graviſſimi, cautiſſimique Doctores ambiguas, obſcuras, incertaſque cenſuerunt, ſine ulla dubitatione ſemper crederent eſſe ponendum; ob hanc ipſam cauſam ne hæc magis magiſque in Medentium animis opinatio inoleſceret, in illarum obſervationum calce non omittendum exiſtimavi: *mihi* vero *forte contigiſſe*, *ut ex* illis calculis ad eam uſque diem a me compertis *nullam unquam peculiarem noxam*, *ſed ne ictericum quidem colorem iis in quibus compereram*, *inductum eſſe*, *obſervarem*. Sive enim calculi a me reperti, nondum ea fuerant magnitudine, aut pondere, aut figura qua ſatis lædi Cyſtis poſſet, ſive eo numquam compulſi fuerant, ut bilis exitum prohiberent; illud certe mihi obſervare contigerat, argumento evidentiſſimo, eſſe igitur in Cyſti lapillos poſſe, neque ullam tamen peculiarem, quæ quidem manifeſta ſit, noxam, ſed ne ictericum quidem colorem inducere.

Tu contra, Vir cl. pronuncias: *Qui*
2 *calculo hepatico*, *aut cyſtico*, *ut ut exitiori*, *mitiorique detinentur*, *malo ſemper*, *ictericoque plus minus corporis habitu perfuſos deprehendi*. At quonam pacto id evincere te poſſe, ſperas? Num forte rationibus? Scilicet his magis credam, quam ſenſibus,

(1) *Qui niſi ſint veri*, *ratio quoque falſa fit omnis?*

An tuis, atque aliorum obſervationibus? Quaſi vero illud hic ageretur, an ſæpe Icterus cum cyſticis calculis jungatur, quod cum veſtræ confirmant obſervationes, tum ego certe negavi nunquam. Hoc autem agitur, an *ſemper* jungatur, id quod tu affirmas, ſed nullis, ne innumeris quidem, obſervationibus probari unquam poterit, quando ego; ego autem? tot etiam alii contrarium toties obſervatum eſſe, non ignorant. Neque eos tantum dico Doctiſſimos Viros qui eas mecum obſervationes ſummâ tum in cadaveribus inſpiciendis, tum in viventibus adhuc, vel eorum notis atque domeſticis interrogandis, diligentiâ habuerunt; ſed omnes præterea dico quicumque aut Andream Lacunam (2) legerunt nobilem præſertim fœminam memorantem, *cujus veſica fellis duobus vel corpulentiſſimis inſtar glandium lapidibus occupabatur*, *quum ne minimum quidem regii morbi antea medicis ſuſpicionem dediſſet*, aut Joannem Scultetum (3) de Veneta ſcribentem, cujus ipſe *reperit veſiculam felleam calculo inſtar cryſtalli pellucido repletam*, *neque tamen icterica*, *ut ex hac alteraque hiſtoria colligat*, *quod ad obſtructum porum bilarium*, *& cyſticum*, *non ſemper ſequatur icteritia*; aut Jo. Jacobum Wepferum (4) affirmantem, *ſe aliquando lapidem inſignis magnitudinis in fœmina*, *in alia plures inveniſſe in veſicula bilaria*, *quarum neutra Icterica erat*, aut denique; ne nunc plures quæram; Theophilum Bonetum (5) qui, præter ſuperiorem Sculteti, alias producit obſervationes, ſuam videlicet, ac Medici Florentini, hujus quidem, calculorum cyſtis *XVIII. numero*, *nucis Ponticæ magnitudine in Conſtantia Acciarolia*, *& Elizabetha Capponia repertorum*, quarum *neutram* tamen *arguatus morbus infecerat*; ſuam vero in muliere, *in cujus veſica fellea reperti* 44. *lapilli*, *quorum maximus fabam æquabat*, *reliqui piſi*, *& lentis erant magnitudine*: *Vultus tamen Ictero nequaquam fœdatus fuit*.

Mirum videri poteſt, hæc tot exempla omnia in fœminis fuiſſe. Verum in maribus quoque idem promiſcue obſervavi, ut ſic fortuito acciderit, hæc de mulieribus fuiſſe litteris mandata, ut mihi *forte* (id quod dixi) ad illud uſque tempus *contigerat* eos lapides cum icterico colore vidiſſe nunquam.

51 Hæc cum ita eſſent, neque meæ modo, ſed ne a Boneto quidem, cujus locum indicas, productæ obſervationes te, Vir cl. laterent; tuum illud nimis certe patens pronunciatum mox tibi neceſſario contrahendum eſſe, intellexiſti. Itaque hæc repente ſubjeciſti: ex ejuſmodi calculoſis *illos dumtaxat non eva-* 483
dere ictericos, *in quibus præpedita bilis in*

(1) Lucr. de rer. nat. l. 4. (2) Anat. Meth. (3) Armam. Chir. Obſ. 61.
(4) De Cic. Aqu. (5) Sepulchret, l. 3. Sect. 18. Obſ. 8.

in aliquod determinatum viſcus , *ad ſæ-
vum* , *& plerumque lethalem peculiarem
procreandum morbum decumbit* . Quæ
cum ſcripſeris , non illud tantummodo
falſus es , non eos igitur *malo ſemper* ,
*ictericoque plus minus corporis habitu
perfuſos deprehendi* ; ſed hoc inſuper fa-
teri debes : illis etiam qui neque icte-
rici ſint , neque ejuſmodi decubitu affe-
cti , poſſe tamen calculos in fellis veſi-
cula inſidere . Nam ſi ii decubitus
fiunt ob *præpeditam* a calculis *bilem* ;
ſunt igitur jam calculi tum ſine ictero,
ut concedis , tum antequam decubitus
illi fiant . Quid ? ſi præterea poſſunt
eſſe eodem tempore ſine *ulla*, quæ qui-
dem ſub ſenſus cadat , *peculiari noxa* .
Te quidem non fugit , præter nos
481 „ Gerbeſium , & Loſpichlerum in Ob-
„ ſervationibus *Nat. curioſ. Germ.* alioſ-
„ que alibi , memoriæ tradidiſſe : *Ho-
„ mines vel a numeroſiſſimis cyſticis cal-
„ culis , quorum aliqui ad piſorum ,
„ alii ad mediocrium caſtanearum mo-
„ lem excreviſſent , obſeſſos , citra que-
„ relam diu ſanos vixiſſe , propriaque
„ naturalia munia obire incolumes va-
„ luiſſe* . „ At reſpondes , te quomodo
id ſcripſerint , *non intelligere* . *Nam vi-
tiatus* , inquis , *plus minus cutaneus co-
lor* , *aut profundæ quædam* , *lentæque pri-
marum* , *ut dicitur* , *viarum affectiones
ab his forte* , *atque ab ipſiſmet patienti-
bus fuere non ſatis perpenſæ* . Ego ve-
ro non intelligo, cur ejuſmodi Viris id
ſcribentibus non ſatis credas , qui alibi
1142 ſine ulla dubitatione credis Chirurgo nar-
ranti , virum , cujus *muſculi omnes ſe ſe
contraxerant* , *ita ut homo ſtaturæ juſtæ*,
& elegantis formæ , *in homunculum re-
dactus* , *ſtaturam infantis duorum* , *ſed
non trium annorum vix attingeret* , cujus
*thorax ad formam thoracis gallinæ ſe ſe
coegerat* , hunc , inquam , credis , *interea
temporis uſum fuiſſe cibo* , & *potu* , *ſom-
no* , *& vigilia prout uti ſolebat in IN-
TEGRA SANITATE* , *OMNESQUE
functiones animi* , *& corporis ſatis libe-
ras exercuiſſe excepto motu* , atque ita
credis , ut hinc inferas , *ex probis omni-
bus corporis* , *& animi functionibus in-
columem tunc temporis extitiſſe liquido-
rum craſim jure conjiciendum eſſe* . Nul-
læne eſſe in hoc poterant *profundæ* ſal-
tem , *lentæque affectiones* , *ab eo forte*
Chirurgo , *atque ab ipſomet patiente non
ſatis perpenſæ* ? Sed in hoc ne fuerint ;
In illis qui fuerint ? Eas , inquis , *ne-
ceſſario interfuiſſe docuerunt ipſimet om-
nium* illorum *allatorum hominum impro-
viſi obitus* . Quaſi vero hic illud quæ-
ramus ; num *improviſi obitus* ſine præ-
viis contingere affectionibus poſſint , non
illud dumtaxat , num ſiquæ præviæ ſint
affectiones , hæ ſemper ſatis ſub ſenſus
cadant aut eorum hominum , aut Me-
dicorum , & ſi etiam cadant , num
peculiares noxæ eæ ſint , hoc eſt propria
cyſticorum calculorum indicia . Sed ut
tandem aliquando hanc omnem de iis
calculis diſputationem abſolvam ; tu qui-
dem pro tuis pronunciatis non dubitas
ſcribere : *Hæc nos cum accuratioribus a-
micis* , *longa obſervationum ſerie perſpe-
ximus* : *An viderint alii* , *an noverint* ,
id certe nobis non referet . Ego contra,
cum in meis illis vulgandis obſervatio-
nibus haud minor tua mihi *fuerit adju-
vandis hominibus animi ſollicitudo* , mea
non parvi referre cenſeo , quid de ipſis
homines judicent , & an ſuis , aliorum-
que accuratis obſervationibus reſponden-
tes , cum iiſque conſentientes inveniant,
doliturus , ſiqua forte pronunciaſſem quæ
cum univerſe nimis prolata eſſe videri
poſſent , tum eadem Fernelii , Riolani ,
Bidloi , Lacunæ , Sculteti , Wepferi ,
Boneti , Gerbezii , Loſpichleri , aliorum-
que Præſtantiſſimorum Virorum non fa-
cile refutandis obſervationibus repugna-
rent .

52 Nunc quando illa ſunt a nobis
expedita , in quorum mentionem a Ta-
bula VI. deducti ſumus ; jam omiſſis
omnibus quæ in eadem Tabula , quæ
tua non eſt , poſſent fortaſſe perpendi ,
ad VII. tranſeamus . Figurâ I. *reticu-
latam* intimæ faciei Veſiculæ fellis ſtru-
cturam demonſtras , quam *per cyſticum
ulterius* , *ipſumque choledochum* , *& he-
paticum ductum* , *quantumvis leviorem* ,
produci , *atque conſpici* , affirmas . Quid
ergo eſt , quod non *leviorem* , ſed craſ-
ſiorem multo denſioremque in iis ducti-
bus

bus quam in Cyſti delineas? Equidem in aliis rete ductuum eſſe craſſius, in aliis autem exilius, & rarius quam Veſiculæ, a me quoque obſervatum eſt. Tamen quæ hic dicis, aliquanto magis Explicationi Tabulæ V. quam hujus Figuræ conveniebant. Cæterum cum ductuum rete bis pingas, & alio Iconiſmo aliter pingas; mirari ſubit, cum Cyſtis rete quater oſtendas, cur nulla in Figura ſic tenue, atque ita factum commonſtres, ut Cel. Ruyſchius (1) exhibuit. Mihi quidem accidit nuper, ut cum Veſiculas quinque, continenter apertas, cum tuis omnibus, & cum una illius delineatione conferrem, cunctarum rete multo ad hanc propius quam ad illas, accedens invenirem.

53. Figura II. apertum cum Veſicula canalem Cyſticum tertio proponis. Numquam tamen hujus Valvulas pingis in cochleæ modum eleganter circumductas, ut a Præſtantiſſimo Heiſtero (2); a meque ipſo nonnumquam ſunt obſervatæ, & hæ quidem valde extantes, neque ingreſſurum, aut egreſſurum ſpe-
3 cillum admittentes. Non miror tamen; quando tales *non bene te hactenus conſpexiſſe*, *fateris*, ſed nulla certa norma *ut plurimum* diſpoſitas, quales mihi quoque ſæpe occurrerunt, eadem ſpecillo impedimenta afferentes, alias vero tenuiores. Alia miror, & in his illud primum, te ſupra declinantem obſervationes Doctiſſimi Heiſteri, *ſinum* dixiſ-
3 ſe *hucuſque inviſum* quem, ad finem cujuſdam Veſiculæ, ductuſque Cyſtici initium, is obſervavit, & pinxit (3); cum Jaſolinus (4) olim, itemque Bauhinus (5), quaſi rem obſervari ſolitam, iſtum ſinum ad eum locum verbis, & Icone propoſuerint. Deinde hoc miror, te in prima, atque adeo in hac etiam altera Editione ſtatuentem, *ima-*
8 *ginarias* eſſe *quorumdam antiquorum valvulas colli*, *& cervicis cavum in cyſti fellea occupantes*, nulla alia propria,
4 niſi *una*, *aut altera*, ut fateris, *obſer-vatione* in re ejuſmodi innixum eſſe, *in quibus ſcilicet illud facile contigerat*, ---- *veſicâ felleâ digito vel leviter preſſâ*, *bilis a cyſti in choledochum per cyſticum ductum liberum ſurſum ac deorſum effluvium*. Nam ut tibi ſemel, aut iterum id contigiſſet; æquum fuerat exiſtimare, multo ſæpius Adriano Spigelio (6) contra accidiſſe, alioqui non ſic præcepturo: *Has valvulas ſi videre cupias, expreſſam ex veſicula bilem in meatum digitis reprime. nam circa Valvulas immobilem conſiſtere advertes.*

Sed nihil adeo poſſum mitari, quin magis in eo te, Vir. Cl. probem, ac laudem, quod Valvulas a te tandiu pro *imaginariis* habitas, ac ſemel, atque iterum publice impugnatas, hoc tandem in loco ingenue agnoſcas. Uſum quoque laudo quem iiſdem adſcribendum eſſe putas, nempe ut his obicibus, *bilis* 971
neque tam libere, *rapideque a biliario poro in cyſtim deſcendat*; *neque tam facile*, *ſubitoque a cyſti in hepaticum*, *atque choledochum erumpat*. Quo in uſu magnum te in parte Auctorem habere animadverti, Jo. Riolanum (7).

Hic enim ſcripſit quidem: *intra cyſticum ramum bilarium juxta corpus Veſiculæ*, *valvulas contineri*: --- *eſſe potius rugoſitates*, *quæ bilis ſemel elapſæ refluxum impediunt*; at ſupra, facere eaſdem, ſcripſerat, Highmoro (8) adſtipulante, *ne tam facilis & lubricus eſſet deſcenſus bilis*: itemque alibi (9), *ut feſtinum bilis prolapſum utcumque ſiſtant & moderentur*: atque ut bilis *per anguſtiorem meatum ſenſim exſtillet*, *& vacuetur*.

54 Verum ut te impugnatas Valvulas candide agnoſcentem laudo, ſic non minus probo alia ingenue *retractantem*. Cum enim ſupra id quod in prima Editione poſueras, in hac quoque his 104
verbis confirmaſſes: *Quod certum eſt; Nos in cujuſcumque generis animalium cyſti fellea non niſi ad cervicis finem*, *& colli principium anguſtiam quandam* ab

(1) Tab. ad Epiſt. Probl. V. Fig. 3.
(2) Eph. N. C. Cent. VI. Obſ. 28.
(3) Ibid.
(4) De poris cholid. c. 5.
(5) Theatr. Anat. l. 1. c. 45. & Tab. 38. Fig. 1.
(6) De hum. corp. fabr. l. 8. c. [illegible].
(7) Antrop. l. 2. c. 22.
(8) Corp. hum. Diſq. l. 1. P. 3. c. 2.
(9) Animadv. in Laur. c. 20. l. 6.

ab annulo muſculari obvoluto productam vidimus ; in quo concurrimus cum cl.
972 *Gliſſonio ;* nihilominus hic fateris , te *reſpectu ad muſcularem hanc faſciam , ſeu ſphincterem folliculo proprium , ea ipſa moderari , imo retractare, quæ* ibi ſcripſeras *Gliſſonii authoritati non parum fidens & cæt.* Fortaſſe tamen *retractationem* iſtam tuam aliquanto magis contrahere potuiſſes, ibique præſertim ubi nimis, niſi fallor, univerſe ſcribis: *ad initia Canalis cyſtici nullum eſſe interſertum ſpecialem annulum , muſcularem , aut diſtincte membranaceum , vel interius a canalis ſuperficie , inſtar pylori , circumquaque eminentem , ... ſumus nunc adeo poſt innumeras obſervationes certiores redditi .* Cum enim memoria tenerem , me in quibuſdam certe Veſiculis quà cervix in Cyſticum ductum ſe contrahit , *ſpecialem annulum membranaceum interius* vidiſſe *inſtar pylori circumquaque eminentem ;* de hoc etiam in iis quinque quas nuper a me inciſas eſſe dixi , Veſiculis quærendum exiſtimavi . Vidi autem in quatuor ſaltem , interiores ſummæ cervicis tunicas ſic ibidem introrſus , & ſurſum verſus duplicari , ut inſignem quandam valvulam infimam omnium efficerent , circumcirca extantem, atque ita ad ſuperiora converſam , ut ingreſſuro potius , quam egreſſuro , appreſſo ad latera , ſpecillo obſiſteret.

55 Hæc dum quærerem , in nonnullis ſaltem animadverti, Cyſtis rete jam ad colli ſummum minus extare , quam infra: id quod a te quoque adnotatum
975 eſt. Verum ut hoc libenter confirmo ; ſic illud vellem probare poſſe quod
976 de his Cyſtis retibus in univerſum ſubjicis: *ad lentam ſtabulantem bilem forte quaſſandam , ſuoque modo a concretione inhibendam facere, non improbabile a te duci ſi validas ventriculorum cordis reticulatas aſperitates ad attenuandum , atque in inſitis ramoſis particulis veluti diſcerpendum trajicientem ſanguinem , multam præſtare operam cogites.* Quid enim, te obſecro, ſimile ? Craſſiſſimus cordis , & validiſſimus muſculus alternis jugiter parietes contra adverſos parietes urgens, & Veſicula, *ad* quam *vix quidpiam muſcularis naturæ percipi*, te ipſum *tradidiſſe* , in proxima pagina fateris, & *potius muſcularia extare rudimenta* , confirmas ; Veſicula , inquam , illa , in qua ſtatuiſti *ex nulla contractionis naturalis exiſtentia, & impoſſibilitatem ſuperaddita per vim propriam contractionis.* Huc retia adde ex vel *majoribus illis valvularibus extantiis per ductum cyſticum, & interdum communem, atque biliarium porum diſſeminatis*, quibus tamen in ductibus ſic *lenta* non *ſtabulatur* bilis.

56 De Glandulis autem tum Cyſtis, tum eorum Ductuum illud a te veriſſime ſcriptum eſt, *in aliis* quidem *puſillas adeo eſſe, & immerſas, ut quacumque ut plurimum induſtria utentis viſum adhuc effungiant :* quod tamen num ideo in Cyſtico hujus II. Figuræ meatu accidat, quod *crebrioribus valvuloſis complexibus forte admodum obſcurentur*, ipſe videris , qui in I. Figuræ Cyſtico ductu, crebrioribus craſſis retibus magis impedito , eas glandulas luculente delineaſti . Verum utcunque hoc eſt ; ejuſmodi glandulas crediderim te artificio aliquo anatomico retegere conſueviſſe. Nam cum Veſiculas quatuor diſſectas proponas; in omnibus , vel in Veſiculis ipſis , vel in Ductibus ejuſmodi glandulas demonſtras, quas ego quidem nullo , niſi oculorum , & cultri auxilio, uſus vix in ullis aut Veſiculis, aut Ductibus vidiſſe memini. Quinetiam Malpighius (1), qui *poſt diutinos labores* ejuſdemmodi glandulas in *ſuilla , & ovilla* Cyſti deprehendit, non modo de humana, qua de hic agimus , ſiluit , ſed ne in earum quidem animantium *poro biliario* ex obſervatione , ſed ex conjectura poſuit. Ruyſchius (2) autem Anatomicus Diligentiſſimus in homine quidem oſtendit , ſed cum minores, rariores , minuſque luculentas atque extantes quam tu , Vir cl. repræſentavit, tum inſuper monuit, *aliquanto majores a ſe eſſe delineatas , ut melius conſpici poſſint ; præterea in omni* ve-

(1) De Lien. c. 6.

(2) Ad Epiſt. Probl. V.

veſicula humana non æque diſtincte conſpici; quam quidem in ſuilla, aut bovina. Quid? quod Præſtantiſſimus Heiſterus (1) ſe *in veſicula fellis boum ſæpius parvas glandulas flavas, cerumiʼnoſis in meatu auditorio haud abſimiles, vidiſſe*, teſtatur; *In humana vero quandoque tantum videre potuiſſe. Vide*, inquit, *Ephem. Nat. Curioſ. Cent. V. & VI. pag. 243. Tab. VI. fig. I. & II.* ubi tamen in una, neque ea tota, Veſicula, imo potius in parva ejus Appendice, quam tu quoque *in rariorum cenſum arrogandam eſſe*, non dubitas, *plura* quidem oſtendit *corpuſcula glandulis ſimilia*, ſed Ruyſchianis, atque adeo tuis fere omnibus tanto majora, ut veri ſimile ſit, dilatata fuiſſe ac diſtenta; quæ *exiguis foraminulis in cavitatem hiantibus prædita* erant.

Denique ante hos duos annos, Eruditiſſimus idemque Exercitatiſſimus Santorinus (2) cum Cyſtis glandulas *a plurimis nullo detegi vel optico auxilio*, animadvertiſſet; ad has confirmandas, non quomodo ab omnibus in Cyſti ſecundum naturam ſe habente conſpici poſſent, ſed quomodo ipſe in quadam *turgente nimium*, obſtructaque Veſicula conſpexiſſet, edocuit nimirum ſe, & qui aderant, in ea *probe purgata Cyſti aliquot potiſſimum ſub interiore membrana conditas lenticulares glandulas luculenter* vidiſſe, quarum cum *diſpar eſſet moles, maxima quæ fundo inerat, lenticulam pene æquabat; ex harumque ſingulis, in quibus conſpicuum oſculum erat, non difficile fuiſſe id exprimere quod continebatur, bili prorſus ſimile, ex quo maxime pellucente, & glandulæ figura, & magnitudo internoſcebatur, eo prorſus modo ac in plurimis disjectis inteſtinorum glandulis evenit*. Ego vero, qui neque glandulas, neque certa & vera foramina videre potui in illa amplificata Veſicula, dilatatiſque bilariis ductibus de quibus ſupra commemoravi; nuper cum id minus ſperarem, nonnulla, huc maxime, ut puto, ſpectantia, vidi in Veſicula alterius Senis, cujus viſceribus quibuſdam ad hanc publicam Anatomen uſus ſum. Illa igitur, quæ ſuo cum jecinore, bilariiſque meatibus ſana, & recte conſtituta apparuit ſive extra, ſive intus examinaretur; quinque, aut ſex foramina mihi præbuit obſervanda, quæ per faciem ipſius intimam tam ab ea parte qua hepati adhærebat, quam ab oppoſita, omnia a medio deorſum disjecta erant. Singula erant tum circuli figura, tum atro colore conſpicua quem ſubniger annulus cingebat, ut lenticulares glandulas repræſentarent atra quadam materia plenas, in ambitu translucente, per foramen autem ſe ſe manifeſto oſtendente. Cum ſpecillum, quod foramina admittebant, tenue illud quidem, ſed non tenuiſſimum, facile indidiſſem ſingulis, non humorem, ſed ſolidum ſubeſſe corpuſculum, ſenſi; erat autem ater calculus: quo educto, liberum ſpecillo fuit intra cellulam qua is continebatur, quoquoverſum in gyrum agi. Singulæ cellulæ, non perexiguæ, membranei inſtar ſubrotundi folliculi erant, inter Cyſtis tunicas locati: quibuſcum cellulis an ulla ex annexo adhuc hepate bilaria vaſcula communicarent, cum ſumma adhibita diligentia quæſitum eſſet, non a me modo, aut ab Nicolao Mediavia Philoſ. & Medicinæ Doctore cujus egregia opera jam aliquot annos in publicis utor diſſectionibus, verum etiam ab Experientiſſimo, qui forte aderat, collega meo Vulpio (ſum enim ſolitus in controverſis præſertim rebus obſervandis, meis ipſe oculis diffidere, & eos quos mecum magis habeam exercitatos, ut ipſi quoque obſervent, rogare) cum, inquam, id ab omnibus eſſet quæſitum; nihil ejuſmodi inventum eſt. Id autem ideo quæſivi, & quæri volui, quod mihi ſuſpicio inciderat, ejuſmodi cellulas humore farctas atque diſtentas poſſe fortaſſis ita extare aliquando, ut carunculas, a te eodem in loco in V. Tabula delineatas mentiantur. Veri autem ſimillimum cenſeo, has cellulas fuiſſe quaſdam ex cyſticis glandulis a ſubſiſtente ob additum fortaſſe len-

Morg. Epiſt. Anat. I. F

(1) Comp. Anat. n. 391.

(2) Obſ. Anat. c. 9. n. 11.

lentorem ea quam ſecernunt, materia, in calculumque concreta ad eum modum dilatatas: quam quidem materiem bilem eſſe quandam, id ipſum videtur indicare quod in ejuſmodi nigros calculos, ut bilis haud raro ſolet, concreverat. Nam quod vereri aliquis poſſet, ne ſe bilis ex Veſicula per cellularum foramina illuc conjeciſſet, minus in hac noſtra obſervatione credibile eſt, cum in ea Cyſti nec ejuſmodi bilem, neque ullos calculos invenerimus. Utcunque id eſt; ſicut has cellulas fuiſſe cyſticas dilatatas glandulas, credo; ita hinc potes intelligere, me eas quidem glandulas ſecundum naturam in Cyſti eſſe, & continuatis etiam non ita abſimili ſtructura Ductibus, exiſtimare; ſed adeo parvas, ut per ſe, nullo adhibito artificio, multo rarius conſpiciendas ſe præbeant, quam tuæ iſtæ omnes Figuræ videntur ſignificare.

57 Quod quidem artificium ſi in ulla, certe in Figura III. generatim ſaltem a te fuiſſe commemorandum, cenſeo, aut illud ſane non omittendum, ut Lectores moneres, haud ſemper ita res inveniri, & oſtendi poſſe, ut a te iſtic proponuntur. Nam ut Cyſtis tunicarum numerum prætermittam, quem, ut quiſque aut cultro indulget, aut contra timet, ne lacerare magis, quam ſeparare videatur, ita augere facile poſſit, aut imminuere; illud mihi per anatomen compertum eſt, iſtam alteram tunicam *vaſculoſam* non ſemper ſaltem ita inveniri, ut *cumulatiſſimam*, quam pingis, *elegantiſſimamque ſanguineorum vaſorum ſylvam undequaque ſuſtentet*, ſed ne ſubjectam quidem tertiam, quam vocas *glanduloſam*, iſtis pariter haud inelegantibus *plurimis ſanguiducorum vaſculorum plexibus* ita *inſtratam*.

Verum ut hæc etiam omnia ſileam, & de prima, ac tertia tunica illa dumtaxat de quibus a te plura verba fiunt, attendam; *muſculares fibras*, quas tamen *potius muſcularia rudimenta* mox vocas, *diligenti anatomico cultro ab extima, cui incumbunt, & annectuntur, tunica non difficile ſolvi, ac ſeparari*, doces. Nimirum in ſellea illud iteras quod in urinaria Veſica, me vix credente, atque adeo diſſentiente, indicaveras (1), exteriorem ipſam tunicam *plano ulterius obtegi muſculari*. Imo; quantum intelligo, proximas aliquot paginas curſim hic illic inſpiciendo; ita in ea adhuc es opinione, ut me potius in eo in quo a te diſſenſi, loco (2) in multos, graveſque errores prolapſum eſſe, non dubites.

58 Ego vero te longe aliter ſenſurum exiſtimo, ſi iterum, ſed magis quieto animo, quæ ibi ſcripſi, & quo ſpectent ſingula, reputaveris, ac præſertim ſi, quod rei caput eſt, Veſicæ urinariæ examen, omni præjudicata opinione pauliſper ſepoſita, inſtitueris. Quod ſi feceris; primus ipſe pro veri ſtudio tolles de medio iſtud, Anatomicis inauditum, diſcrimen quod inter ventriculum, aut inteſtina, & urinariam Veſicam excogitaſti, ut muſcularis tunica in illis ſit *extimæ revera intimæque tunicæ intermedia*, ſive (quod eodem recidit) in ventriculo quidem & inteſtinis *peritonæum ipſum extimum ſit*; ſed non in Veſica, quippe in qua tantum abeſt ut muſculare planum intermedium agnoſcas, ipſam *externam tunicam propaginem peritonæi, muſculari plano obtectam* ſcribis. Nam quid, te obſecro, cauſæ eſt, quod in ejuſdem Veſicæ anatome mihi, & cæteris ſupra extimam membranam fibræ iſtæ muſculares occurrant nunquam; imo ſæpe ne illa quidem ſublata, omnino, & undequaque in conſpectum veniant, adipe videlicet hic illic intercedente, cujus cauſa Gravis Anatomicus Heiſterus (3) *in veſica humana tunicam celluloſam ſtatui poſſe credit, nimirum quia manifeſto inter extimam & muſcularem tunicam plerumque, ſi non ſemper, pinguedo, eaque ſæpe copioſa, ibidem reperitur, in peculiaribus cellulis adipoſis ſecreta, collecta atque aſſervata*. Igitur externa, imo etiam ſecundum Heiſteri rationem altera quæ externæ ſubjicitur, de-

(1) Theatr. Anatom. Manget. Tom. I, pag. 416. (2) Adv. III. pag. 76.
(3) Comp. Anat. Not. 13.

detracta tunica; tum demum nobis ſub hac altera conſpicuum prorſus fit illud *muſculare*, ut vocas, *planum*, quo tu, Vir cl. ipſam extimam *obtegi tunicam*, contendis. Neceſſe ergo eſt, ut iſtud non minus in Veſica, quam in ventriculo, & inteſtinis locum teneat intermedium. Si hoc autem neceſſe eſt; tu videris, quonam modo tuum iſtud tuearis diſcrimen, & *quo pacto probes*, --- *a nemine negari ullo modo poſſe*, *urinariam veſicam ſolum extrinſecus rubere*, *interius vero*, *&* *præſertim in media ejus tunica inſigniter albeſcere*; ut alia prætercam quæ tibi minus forſaſſe attendenti iſtic crediderim excidiſſe. Nam quod in iſta pariter media ſede fibras ego locari ſcripſi æmulantes fibras trium faſciolarum Coli inteſtini, cum id, ut teſtatus ſum, *conferendo perſpexi*, nec unus ſane perſpexi; tum in meis ad Poſthuma Cel. Valſalvæ, Scripta Adnotationibus quidquid & eo tempore, & inſequentibus annis de iiſdem rebus obſervavi, jam pridem candide in utramque partem ad eum modum expoſitum eſt, ut facile omnibus futurum ſit intelligere, an præſtet Virum Summum, & de utroque noſtrum egregie meritum Lanciſium (1) ſequi, cujus judicio apud noſtrates, Coli *muſculares faſciæ* appellari cœptæ ſunt, an tecum potius *communi*, *conſultoque*, ut tu ais, *nomine uti debeamus Ligamentorum inteſtini coli* propterea, quia illarum fibræ *tum leves*, *&* *candidiſſimæ ſint*, *tum nulla fabrica*, *uſuve muſculari ſint præditæ*: quod ut te alibi eſſe explanaturum promittis, ſic nos ibi ſatis ſuperque examinaviſſe, patebit.

59 Nunc enim quando in media Veſicæ tunica tu nullum alium, niſi *inſigniter albeſcentem* colorem agnoſcis, & ne *ſubalbidum* quidem fers, quem tamen negare in parte nemo poteſt, & qui primi eam tunicam diligentius inſpexere, diſerte memorarunt; quid dices, ſi *ſubalbido* eo colore non contentus, rubentem quoque in eadem tunica, quibuſdam præſertim in cadaveribus, & conſpectum eſſe, & conſpici, affirmem? Nam quid ſibi aliud tandem volebat aut Adrianus Spigelius (2), cum illam tunicam eſſe ſcripſit *nonnihil fibris carneis conſperſam*, *quæ ſe ſe egregie*, *facta aliqua ſanguinis affuſione*, *in conſpectum proferunt*, aut Caſparus Bauhinus (3) cum eaſdem docuit *nonnunquam ex ſanguinis affluxu ita fieri conſpicuas*, *ut membranam carnoſam diceres*, aut ante eorum utrumque Archangelus Piccolhominus (4), quem ab ipſis laudari auctorem par erat, cum de exteriore propria Veſicæ tunica, hoc eſt de illa de qua hic loquimur, media, *ſub communi a peritonæo deducta*, invenienda hæc literis mandavit: *exterior paulo craſſior*, *&* *fibris carnoſis tota conſperſa*. *Quæ tametſi rubrum vividum carnis calorem non promant*, *quia inter membranas candidas conſertæ*, *albicare nituntur*, *tamen carnoſæ ſunt*, *&* *cum ſanguinis appulſu &* *confluxione increverint*, *colorem vere rubrum expromunt*. *Quinetiam uberiore ſanguinis in veſicam confluxu*, *interdum ita grandeſcunt*, *&* *conſpicuæ fiunt*, *ut totam illam exteriorem membranam*, *quaſi membranam carnoſam diceres*. *Vidi equidem ſuperioribus annis puellam*, *undecim annos natam*, *cujus veſica ob exeſionem*, *&* *acrimoniam humorum ſpoliata erat interiore tunica*: *Exterioris vero fibræ carnoſæ*, *adeo erant inflammatione vexatæ*, *ut totam eam carnoſam judicares*. Sed hæc, inquies, conſtitutio morboſa erat. Fateor. Illud tamen primum dico, ſanguinis appulſum illum quem ſine inflammatione Archangelus memorat, fere idem videri quod in hanc ipſam rem noſtram Bohnius (5) indicavit, ſcribens, *preprimis ſi cum ſtagnatione ſanguinis animal perierit*, atque adeo cum illo ſanguinis appulſu comparandum, quem Anatomici ad melius perſpiciendos examinandoſque nonnullos muſculos quærunt, ex iis, exempli cauſa,

(1) Ad Euſtach. Tab. x. Fig. 2.
(2) De hum. corp. fabr. l. 4. c. 12.
(3) Theatr. Anat. l. 1. c. 31.
(4) Anat. Prælect. l. 2. Lect. 24.
(5) Circ. Anat. Prog. 14.

ſæ, qui ad officula auris pertinent: quem certe ob appulſum, muſculi naturam manifeſtari potius quam fingi, exiſtimamus. Deinde ajo: ut ejuſmodi conſtitutio qualis in puella fuit, in parte, alia ſit ac quæ ſecundum naturam deprehenditur; maxime tamen ipſa erudiri Anatomicum, aptioremque fieri ad eorum plura in cæteris Veſicis quærenda, & melius dignoſcenda quæ ſpectant ad fibras earum muſculoſas. Sic ego etſi ſæpe alias, ut mox apparebit, in harum examine verſatus fueram; numquam tamen rem melius intelligere viſus ſum quam in accurata anatome viri apoplectici qui urinariis morbis obnoxius vixerat.

60 Cum enim extimam Veſicæ tunicam; in qua nullæ carneæ erant fibræ; eique adhærentes magna copia adipoſas cellulas facile abſtuliſſem muſculus in conſpectum venit in tunicam conformatus, muſculus, inquam; nam quo alio appellem nomine firmum, craſſum, rubicundum ſtratum ex firmis, craſſis, rubicundis compactum fibris? Eo detracto, ſubalbidi, & in retis fere modum impliciti alii fibrarum faſces, & intima, quam nervoſam vocant, ſucceſſit tunica. Media igitur inter extimam, atque intimam illa erat tunica muſculoſa: cujus fibræ eadem qua circum veſicam craſſitudine, rubedine, directione ſuper faciem, anticam præſertim, glandulæ Proſtatæ pergebant, ut ibi quidem hæc glandula vero, ac longe evidentiſſimo obducta muſculo dici poſſet. Verum hæc, atque alia fuſius alibi perſequemur. Nunc quæ ad Veſicam dumtaxat pertinent, exponamus. Erat ejus tunica muſculoſa anterius craſſior, quam poſterius, ex fibris autem ubique facta ſecundum longitudinem poſitis, ut nullam ne ad infimam quidem cervicem ſatis perſpicere potuerim quæ curva eſſet, aut in tranſverſum ferretur. Non tamen propterea continuo adſtipulabor Viro alioqui, dum viveret, Diligentiſſimo Johanni Bohnio (1). Nam quod hic ſcripſit: *unicum tantum, eumque longitudinalium, licet cernere hujus tunicæ fibrarum ordinem, reliquos fictos crederem*; ſic quidem ingenuo, & Celeberrimo Scriptori viſum haud dubito; mihi tamen tum aliorum Præſtantium Hominum, tum meæ obſervationes aliquanto aliter oſtenderunt; ut verear, ne nimia in illa, a me deſcripta, Veſica muſcularium fibrarum conſtipatio nonnulla obſcurarit, quæ in aliis vidi, ut eadem certe, intenſuſque rubor quædam viciſſim illuſtrarunt, quæ in aliis perſpicere ſatis non potui. Nam vidi nonnumquam in Veſicæ antica, & poſtica facie fibras per medium recta primum ferri ſecundum Veſicæ longitudinem. Sed vix ullæ apparebant quæ hanc totam emenſæ, ſummum Veſicæ fundum attingerent. Pleræque enim, aliæ non multo, aliæ majore a Proſtata glandula intervallo hinc, & hinc ad latera curvabantur, nec quid deinde his accideret, nec quæ rectis aliæ in medio ſubeſſent, erat manifeſtum. Nam ſive cultro, ſive unguibus adniterere; nil proficiebas, imo rem magis obſcurabas. Sin oculis dumtaxat fideres; nihil præterea perſpiciebas: tantum ad imam cervicem plures quam alibi, fibræ eſſe videbantur; ſed qua directione, non apparebat. Contra alias fuit cum fibras pleraſque recta ſummum petere, & aſſequi perſpicerem, unde in oppoſitam faciem ſe demittebant. Quaſdam propter imam cervicem videre viſus ſum in modum arcuum, cornua ſurſum convertentium. Verum alias viciſſim nihil tale videre potui; ſed fibras ibi potius tranſverſas, ut alias videram, eaſque plures. Rectæ autem, quæ per poſteriorem Veſicæ faciem occurrebant paucæ, minuſque diſtinctæ, ſatis multæ erant in anteriore, quas ubi divellerem, earum aliquas in ſubjectas tranſverſas inflecti, & degenerare, intelligebam. Has omnes fibras, quarum poſitum, quantum ad hoc tempus obſervare licuit, ſignificavi, ſub detracta, cum pinguedine, extima tunica deprehendi, & muſculoſi generis eſſe,

(1) Ibid.

eſſe, cognovi, quanquam non ita rubicundo, ſed pallido colore apparebant. Quoniam autem has fere omnes obſervationes in Veſicis habui, ut par eſt, aere diſtentis, nonnunquam etiam poſt id ſiccatis; ut ea ſemper figura eſſent quam plenæ lotio obtinuerant; quædam mihi contigit animadvertere ad eandem figuram, & Veſicæ Sphincterem muſculum pertinentia, quæ ubi adſcripſero, protinus ad illam a qua tecum digreſſus ſum, Veſicam fellis redibo.

61 Veſicæ urinariæ rotundam, imo inverſi pyri figuram aſſignari paſſim, ex Anatomicorum deſcriptionibus, & Iconiſmis notius eſt, quam ut hic a me inculcari oporteat. Mihi tamen inflatas, quales Anatomici pingunt, Veſicas accuratius inſpicienti, præſertim vero quinque, aut ſex quas continenter e cadaveribus extraxi virorum, mulierumve urinæ vitiis minime laborantium, imo nonnullorum etiam qui dum ſaniſſimi viderentur, vulneribus, aut apoplexia repente occubuerant, contigit non ſine admiratione longe aliam figuram ſpectare. Nam ſiqua erat pyri ſimilitudo, non inverſi illa erat, ſed baſi innixi; ut inferior Veſicæ pars fere media, nedum ſuperiore, latior eſſet, ac inverſi potius, ut vulgo loquuntur, cordis quam pyri imaginem tota Veſica repræſentaret. Ac ſane cordis in eo quoque ſimilior erat, quod neque tam longa, quam delineare plerunque ſolent, pro latitudine apparebat, & ſatis amplior a fronte inſpecta, quam a lateribus, inveniebatur. Glandula autem Proſtata cum imo Veſicæ orificio, non Veſicæ baſis centro ſubjiciebatur; ſed ita erat in medio quidem, verum anticæ faciei magis ſubjecta, quam poſticæ, ut cum Veſica a fronte vel ad baſim ipſam ſpectata, non ultra Proſtatæ anteriorem faciem promineret, contra a tergo ultra ejus glandulæ poſteriora ad tres nonnunquam, aut quatuor tranſverſos digitos protuberaret, hujuſque protuberantiæ, atque adeo Veſicæ ipſius poſticæ baſi annexæ veſiculæ ſeminales totæ ſubeſſent. Erat autem intra Veſicam eadem baſis, hoc eſt Veſicæ ipſius cervix, inſtar plani ad imum orificium verſus leniter declivis, non in anguſti, oblongique coni modum extenuata, circum quem poſſimus muſculi Sphincteris fibras circumductas eſſe, intelligere. Quamobrem etſi plures ad cervicem muſculoſas fibras perſpexi, velut antea dictum eſt; non tamen video qui poſſint in diſtenta præſertim Veſica orificium a quo pleræque earum ſic diſtant, contractum ſervare; ut id muneris iis tantum quæ orificium proxime cingunt, ideoque non multis ſane fibris adſcribendum videatur. Sed hæc, atque alia ad hæc pertinentia poſteaquam cum multo pluribus tum cadaveribus, tum Scriptis Anatomicorum collata fuerint, a me fuſius alibi fortaſſe exponentur.

62 Nunc ad fellis Veſiculam, exterioremque ipſius tunicam rediens, caute illud abs te, Vir cl. factum cenſeo quod nullas in *extima* Veſiculæ, hoc 98a
eſt exterioris ejus tunicæ *facie* fibras carneas delineaveris. Quod autem ſcribis, *in obeſioribus eandem* tunicam *adipoſis* 997
acervulis, hinc inde obtegi; mihi quidem, contra videntur adipoſi acervuli hac tunica obtegi, *exteriore*, *ſeu communi dicta*. Sane Verheyenius (1) quoque adnotat, *communi immediate ſubjectam* tunicam quæ utrique veſtrum eſt *vaſculoſa*, *in obeſis continere multum pinguedinis*, *parvoque labore in diverſas lamellas ſeparari*; ut permirum mihi videatur, neminem adhuc, quod ſciam, extitiſſe qui celluloſam tunicam, ut alibi, & nominatim in inteſtinis, veſicaque urinaria, ſic in fellea Veſica ſub communi tunica ſtatueret, aliarumque numero ſuperadderet, præſertim cum non modo in habitioribus fœminis ſæpe pinguedinem viderim ubique, aut fere ubique ſub extima Cyſtis tunica collectam, aut in obeſo, neque tamen plurimum, viro multam ibi craſſamque pinguedinem maxima ex parte circumfuſam, verum in aliis etiam, carnoſis quidem, ſed non pinguibus, viris ibidem ſatis, ſiquis attenderet, conſpicuam non

(1) Anat. corp. hum. l. 1. tr. 2. c. 17.

non uno in loco deprehenderim. Igitur hujuſmodi tunicam celluloſam facile agnoſco eodem hic poſſe, quo in urinaria veſica, jure conſtitui, potiore autem, quam in tenuibus inteſtinis, ſi ſub horum communi tunica ſecundum Cl. ac Solertiſſimi Albini (1) obſervationes, certos dumtaxat ad tractus ſtatui debet, quod & in ventriculo fortaſſe locum habere, ſuſpicor, cum in obeſis præſertim, celluloſam, pinguedinis plenam, ſubſtantiam ejus vaſa video quadantenus, ſub extima tunica, comitantem. Verum utcunque hoc eſt; cellulas quidem, atque pinguedinem ſub communi utriuſque Veſicæ tunica nullo negotio demonſtrari poſſe, conſtat; Glandulas autem ſub intima utriuſque tunica poſſe pariter oſtendi, non liquet.

63 Neque hoc eo dico quod glandulas negem iis ineſſe, aut ſub intima ineſſe tunica. Tibi enim, mihi, aliiſque credo qui hæc viderunt. Nam quod ad felleæ Cyſtis attinet glandulas; ubi eas ego, & Cl. Santorinus perſpeximus, ſatis ſupra indicatum eſt. Neque aliter ſenſiſſe videtur Malpighius (2), cum glandulas ejuſdemmodi in poro bilario, quem *veluti coarctatam*, & *ramificatam veſicam* ſpectabat, *ſub ipſius tunica* quærendas eſſe, indicavit. Quod ſi alii in tunica interna locavere; non tamen continuo neceſſe eſt, ut eos omnes erraviſſe, credamus, cum videlicet uno ejus tunicæ nomine plures fortaſſe lamellas comprehenderint, quas ſingulas tunicarum vocabulo non dignarentur. Idemque pariter de his ajo qui in Veſicæ urinariæ interna tunica, tot in laminas a Borrichio (3) diviſa, glandulas conſtituerint: quas tamen Bidlous (4) diſerte in tertia ſtatuerat tunica, cui deinde *villoſum adhærere tegmen*, hoc eſt, intimam membranam, docuit; ut mallem, a te minus univerſe ſcriptum (5), in tunica intima illas non eſſe, *ut hucuſque putatum*. Cum igitur in utriuſque Veſicæ glandulis, harumque ſedibus agnoſcendis inter nos conveniat; quid jam eſt in quo diſcrepemus? Magnitudo nimirum, propter quam paſſim obviæ ſint ac manifeſtæ. Tu enim illas eſſe affirmas (6) in Veſica urinaria *patenter obvias*. At Amicus alter meus Experientiſſimus Heiſterus (7), etſi id a te pronunciatum ſciebat, ſcripſit tamen, *maxime prope collum, attamen raro conſpicuas eſſe*. Ego vero ſemel iis qui mihi ſecanti aderant, firma, albida, ſubrotunda, disjecta granula oſtendi; alias autem ejuſdem figuræ veſiculas, magnitudine inæquales, ſed omnes parvulas, & ex fuſco ſubflavas, quæ illo expreſſo quo diſtendebantur, humore, evaneſcebant: hæ ſub tenui intima Veſicæ lamella conſitæ erant. Verum neque illorum granulorum, neque harum veſicularum ulla oſcula videre potui, neque aliquid iſtiuſmodi alio in loco, quam in cervice, neque in aliis demum Veſicis præter illas, quæ certe ſecundum naturam non prorſus ſe habebant; intus enim vel rubebant, vel erodi etiam alicubi cœperant. In Veſicis autem recte ſe habentibus fruſtra omnino oculorum aciem intendi, ſi forte ullas conſpicerem glandulas; fruſtra etiam nonnumquam, dum intimam tunicam ſepararem, an huic ſubeſſent, in illiſve quas memoras, *areolis* conſitæ eſſent, quæſivi. Itaque nihil præter rationem facere mihi videor, cum hinc non jam illud infero, eas glandulas nullas eſſe, neque ipſis, ut tibi videor, *indicere bellum intendo*; ſed hoc unum infero, non ea eſſe magnitudine, ut paſſim, ac manifeſto ſe ſe offerant, ſive ut *patenter obviæ* ſint. Neque magis indico bellum Veſicæ bilariæ glandulis; velut ex iis quæ ſupra ſcripta ſunt, conſtat. Hoc tamen miror, tibi adeo eſſe patentes, ut earum nonnullas vel per tunicam ſecundam, ſeu vaſculoſam tranſpicias, quantum ex Figura hac III. mihi videor intelligere, cum litteris

B,

(1) Vid. Act. Lipſ. A. 1725. M. Sept. (2) De Liene c.6.
(3) Vid. Bartholin. Anat. quart. ren. l. 1. c. 20. (4) Anat. hum. corp. Tab.44 Fig. 2.
(5) Mangeti Theatr. Anat. Tom. I. pag. 416. (6) Ibid.
(7) Comp. Anat. n. 391.

B; & E interjectum ejus tunicæ tractum diligenter inſpecto: contra autem mihi in iis quarum tunicas accuratius ſeparavi; Veſiculis nondum ne unam quidem ulla in tunica ejuſmodi glandulam ſe ſe obtuliſſe, ſed aereas tantum, id quod manifeſto deprehendi, ſpumoſas bullulas, iſtiuſmodi glandularum corpuſcula mentientes. Quod reliquum eſt; ſane gaudeo, te meis *Adverſariis*, quaſi ſinceris quibuſdam monitoribus, hic; atque alibi uſum, tandem induxiſſe animum ad illa tuæ *Hepaticæ Hiſtoriæ* addenda quæ ad ipſius complementum pertinere videbantur; at magis gauderem, ſi quemadmodum Cyſtis, ita biliariorum quoque Ductuum tunicas ſingulas, harumque deſcriptiones aut ſigillatim adjeciſſes, aut quæ eſſe poſſent, hic generatim indicaſſes, aut ſaltem minime prætermiſiſſes quid de iis quas alii vel ante hos totos tres & triginta annos propoſuerunt, habendum eſſet. Hæc omnia cum ad *Hiſtoriam* pertinebant tuam *numeris tandem omnibus abſolutam*; tum longe minus erant in vulgus nota, quam *in intermedia* meſenterii *tunica*, *ſeu cellulosa*, ejus *glandulas ſitas eſſe*, quod tu hic nobis *autopſia ſatis edoctus confirmas*.

64 De Figura IV. qua Salamandræ cujuſdam nonnulla viſcera repræſentas, crederem me fortaſſe aliqua poſſe adjicere, ſi vel ejus beſtiolæ mihi in præſentia copia eſſet, vel quorum tandem *errorem longe, lateque patentem* redderes, in *hujuſmodi*, opinor, *inſecti* (ſic enim vocas) anatome, intelligerem. Sed quoniam neque in Joh. Pauli Wrff-bainii *Salamandrologia*, neque alibi quidquam inveniſſe memini quod iſtiuſmodi controverſiæ anſam daret; totam eam rem mitto, ut illud quoque, an Salamandra, quod Eruditus ille Auctor (1) negat, recte vocari *inſectum* poſſit. Ad humanam ergo anatomen redeamus; vel ſi de brutis animantibus ſermo a nobis habendus eſt; non Salamandræ, cujus de viſceribus nulla mihi dubitatio fuit, ſed Viperæ de qua fuit, jecur, & ventriculus quo ſe modo habeant, videamus. Affirmaveras, *in Vipera* --- *hepar eſſe non tantum ſupra*, & *circa ventriculum protenſum*, *ſed uſque ad duodenum; ad ultimam ſcilicet chilificationis opellam ibidem adjuvandam incubatu ſuo*. Ego vero qui ſi aliorum Tabulis, meique ipſius non recenti memoriæ omnino credere voluiſſem, oppoſitum affirmare potuiſſem; malui non minorem tibi, quam mihi, aliiſque, fidem habere, & rem propterea in dubio relinquere. Itaque ſcripſi (2): id *num ita ſit*, *dubito*. Verum emiſſis *Adverſariis*, cum tempus rediiſſet habendis, ſecandiſque Viperis opportunum, ſubiit quærere pro veri ſtudio, quemadmodum res ſe haberet. Comperi igitur, me mea memoria non falli. Nam pluribus Viperis diligenter inſpectis, nullam invenire potui in qua hæc tria non luculentiſſime obſervarem. Primum: jecur, ventriculum, & ingentem illam veſicam in quam degenerat pulmo, ut ſecundum Viperarum longitudinem ſtatuta ſunt, ita eſſe in eum modum diſpoſita, ut veſica aere diſtenta ventriculum ab jecore, hujuſque *incubatu* diducere potius videatur, quam adducere. Alterum: etſi veſica ei rei minime officeret; hepar tamen ne totum quidem ventriculi unum latus ſtipare, imo quæ præcipua ventriculi pars videtur, hanc fere non attingere. Tertium: jecoris finem ab inteſtini duodeni initio non exiguo intervallo diſtare. Quæ duo poſtrema ut præclarius intelligantur; ſcire licet, ventriculum Viperarum ſolere formam referre duorum conorum qui inter ſe baſibus juncti ſint. Superior conus in quem imus œſophagus ipſe expanditur, hujus ſtructuræ ſimilior eſt. Inferior autem manifeſto craſſior eſt, ob intimam tunicam non modo in crebrioros ſere, altioreſque rugas ſecundum longitudinem, complicatam, verum etiam cruſta quadam inſtructam ſubflavi obſoleti coloris, ex plurimis, quod in ſupremo limbo præſertim apparet, minutis particulis compacta, ipſaque ſpecie atque habitu glanduloſa: quanquam præterea non ſemel vidi huc illuc per cru-

(1) c. 5. n. 4.

(2) Adv. III. pag. 61.

cruſtam disjecta albida quædam, ovalia, aut ſubrotunda, ſed compreſſa, corpuſcula parvarum inſtar lenticularium glandularum, quorum ſemel nonnulla quidem in ſuperiore etiam cono animadverti, ſed qua inferiori vicinior erat, & perpauciſſima, cum in hoc longe plura conſpicerentur. Ejuſmodi autem cruſta ad hujus inferioris coni verticem non extenditur; ſed duorum fere tranſverſorum digitorum emenſo ſpatio, deſinit. Mox coni vertex non perficitur, ſed in tubum ſe ſe arctat cylindri forma, donec exiguo, ſed minima tamen ſæpe diligentia conſpiciendo annulo, ita poſito ut regreſſui magis quam egreſſui obſiſtat, ſeu pyloro, intercedente, ſuaque albida, compactaque facie in ſubrubentem, ac mollem converſa, aliquanto amplius inteſtinum fiat, in quod ſub ipſo annulo bilarius canalis influens bilem viridem importat. Eſt autem inter pylorum, & ſupremum deſcriptæ in ventriculo cruſtæ limbum intervallum tranſverſorum digitorum circiter trium, idemque fere eſt a pyloro ad finem jecoris intervallum. Jecur enim inſigni ſanguifero vaſe quaſi in duos ſecundum longitudinem diremptum lobos, qui ad finem extenuari ſolent, & alter altero paulo inferius extendi, vix aliquando extremam ac tenuem laciniam infra illum cruſtæ ſupremum limbum, neque tamen niſi ad exiguum tractum, demittit. Itaque cum jecur longitudine ſex fere æquet tranſverſos digitos; ſuperiore quidem parte quæ prope cor incipit, & deinceps reliqua quæ ut craſſior, ita ad *incubandum* aptior eſt, œſophagum; inferiore autem, quæ jam tenujor eſſe ſolet, eam ventriculi regionem quæ œſophagi ſimilior eſt; quantum pulmonaris veſica permittit; comitatur, & ſtipat; regionem autem ventriculi alteram, quæ, ut ex deſcriptione etiam intelligitur, potiſſima eſt, hanc, inquam, vel potius ſummam ejus dumtaxat partem vix tenui extrema lacinia attingit, ſic ut propoſitum trium fere digitorum intervallum inter hepatis finem, & inteſtini duodeni initium ſervetur. Cum hæc omnia in pluribus illis quas eo tempore diligenter ſecui, Viperis ad hunc omnino modum ſe habuerint; non me tunc pœnituit quod aſſenſum ſuſtinuiſſem, te contra docente, *heper* in Vipera *protenſum eſſe uſque ad duodenum: ad ultimam ſcilicet chilificationis opellam ibidem adjuvandam incubatu ſuo*: neque vero in præſentia pœnitet, quamvis tu dubitationi meæ opponas *tuam*, *omniumque* (ſic enim ais) *accuratiorum Anatomicorum autopſiam*, qua videlicet *ſuaderi luculenter poſſim*. Nam etſi omnes a me adhuc viſæ Anatomicorum Tabulæ non tibi; quod conſtat; ſed mihi adverſarentur; in re tamen quæ non dexteritatem, neque artificium, ſed oculos tantum requirit, me meis oculis non minus ſaltem, quam veſtris, credere æquum eſſe, exiſtimarem.

65 Poſtrema hujus VII. Tabulæ Figura, ut *extra ordinem* addita eſt, ſic oſtendit, quam præter expectationem tibi, Vir cl. acciderit aliquid intueri de illo genere quod tandiu Malpighii Aſſeclis negaviſti. Verum hoc in præſentia omitto quod tibi permirum viſum eſt. Illud ego viciſſim miror, te id rete intra ſuillum jecur pingentem, nuſquam in tot Iconiſmis delineaviſſe, nec, quod ſciam, in tam longo Opere memoraviſſe rete illud quod ultro, ac ſine ulla prorſus ſectione, nedum præparatione, in externa facie humani, & plerarumque beſtiarum jecinoris ſæpe vel luculentius obſervamus, quam intra ipſum humanum, ſuillum, & aliarum animantium jecur, nulla pariter adhibita præparatione, ſpectemus. Sed de hoc fuſius alibi ſcripſimus.

66 Ad Tabulam denique veniamus VIII. in cujus Figura I. *Sinum Ductus hepatici* non ſecus proponis, atque indicas, ac ſi in omnibus cadaveribus iſta occurreret peculiaris dilatatio. Video quidem, a Gliſſonio (1) tranſverſam quandam in eo ductu amplitudinem pingi in quam rami omnes corrivantur. Sed neque perpetuæ hæc res ſunt, ut ſive inanes, ſive immiſſo aere diſtentos ductus

(1) Anat. Hep. c. 27.

ductus obſervando, comperi, & quibus ſunt, eorum nunnullis an potius a bile majore copia congeſta, & diutius ſæpe reſiſtante accidiſſent, quam ab ortu paratæ jam eſſent, dubitavi. In ramorum autem ejuſdem Ductus numero, habitudine, finibus quantum iſta vel a tuis reliquis Iconiſmis, te ſilente, diſcrepet delineatio, manifeſtius eſt, quam ut animadverti a me debeat. Verum ſi qua in re te, Vir cl. ſilere non oportebat; in iis certe non oportebat tot, tamque conſpicuis *faſciculis muſcularibus* quibus Gliſſonianam Capſulam *robuſte inſtructam* repræſentas; neque enim ad iſtum modum perpetui magis occurrunt, quam adeo manifeſtæ Glandulæ in ipſa occurrant. Quod autem *Septum capſulare primum opinaris*
55 *Cl. Bohnium obſervaviſſe*; opinio plane te fallit tua. Ejus enim quæ profers, verba: *vaginam craſſiorem eſſe illa ſui parte, qua portam, ac qua porum biliarum involvit; imo binis his vaſis proceſſus ejuſdem involucri vices intermedii ſepimenti præſtare*, miror, te non vidiſſe fere ſecundum vulgatiſſimam Anatomiam Hepatis, Franciſci Gliſſonii conſcripta eſſe. In ea nimirum hæc legimus (1): *Capſula communis, ubi vas iſtud biliarum obtegit, minus, quam alibi craſſa eſt; quippe pars ejus magna inter Portam, & vas iſthoc intervenit*: & mox: *Præterea, toto vaſis hujus tractu, capſula communis, prominentia quadam tereti, duraque extuberat*: & infra (2): *Cum Capſula ea ſui parte, qua Portam tegit, craſſior ſit, quam illa qua ramos biliarios obducit, ſeptuploque minimum latior reperiatur; cumque nonnulla ejus portio inter Portam & porum biliarium (præſertim in majoribus eorum ramis) manifeſte intercedat; & cæt.* Sed ut id Septum Gliſſonio eſt reſtituendum; ſic ipſam Capſulam; quanquam, ut a Gliſſonio diligentius deſcriptam, eoque nomine inſignitam, Gliſſonianam Capſulam communi more nos quoque appellare conſuevimus; aliis Inventoribus acceptam eſſe referendam, non ignoramus. Quamobrem tibi minime poſſumus adſtipulari ſcribenti, eam *primum* 27
detexiſſe laudatum Virum Gliſſonium. Etſi enim ipſe quoque id opinabatur, cum hæc verba (3) edidit A. 1654. *Mihi primum (niſi fallor) contigit, partem hanc detegere; cum ante duodecim annos, ex mandato Collegii Medicorum Londinenſium, mihi publice prælegendi munus incumberet*; tamen; ut de Euſtachio ex conjectura nil dicam; ſane Joannes Walæus in altera *de motu chyli & cæt.* ad Bartholinum Epiſtola, ſcripta A. 1640. diſerte hæc poſuerat: *in ipſo hepate, tot rami arteriæ cœliacæ ſunt, quot ſunt rami venæ portæ, & totidem quoque ſunt rami ductus cholidochi, quæ omnia hactenus ab Anatomicis pro venis portæ habita ſunt, quod COMMUNI TUNICÆ tria illa vaſorum genera in hepate includantur*: quibus inſuper Walæi verbis ſuſpiciones illas meas de calculis a Columbo, & Cameniceno, haud in Portæ vena, ſed in bilario ductu inventis confirmari maxime vides. Denique cum ais, *Concurſum* Ductus *cyſtici, ac hepatici eſſe in hoc exemplari quaſi ad angulum rectum*; id quidem omitto; nam tuam tibi Figuram adverſari ſatis video, quæ a parte jecoris acutum, ab altera obtuſum angulum quam luculentiſſime oſtendit. Sed cum eundem illum *concurſum* ibi delinees, ubi revera eſſe potuiſſe non videtur; obſecro te, ut diligenter, conſideres num etiamſi ductus Hepatici Sinum *in naturalem ſedem*, ex qua *deduxiſti, atque elevaviſti*, repoſitum intelligamus, ille tamen *concurſus* eo non cadat, ut intra Capſulam delituiſſe, neceſſe fuerit.

67. Etſi tum veteres, tum recentiores Anatomici plures nobis totius venæ Portæ delineationes reliquerint; tamen tua quoque, Vir cl. induſtria probanda eſt, qui novam adhuc, eamque majorem in II. Figura inſuper addere voluiſti. Verum optandum fuerat, ut id aliquanto felicius præſtares. Nam ſi nihil proportione eſt pulchrius, ſi contra nihil ad perturbandos Tirones aptius, quam

(1) Cit. cap. 27. (2) C. 28.

(3) Ibid.

quam partium in una eademque Icone minime ſervata proportio ; quid tanti fuit , ut *gaſtricas omnes venas adeo*
1065 *contraheres ſuiſque in extenſionibus in hac Figura abbreviares , ut anguſtiſſimus hic admodum infra naturalem magnitudinem repræſentaretur ventriculus ? ut repræſentati ventriculi ſedem juſto altiorem efficeres ? ut truncum Portæ juſto longiorem delineari curares ?* Nimirum *ne ſubjectæ venæ occultarentur* , atque *ut vaſa hepatis ventriculo ſuperimpoſiti diſtinctim oſtenderentur* . Sed aut ego quidem plurimum fallor , aut potius quam uſque adeo a proportione recederes , decebat idem in gaſtricis facere quod in tot aliis venis feciſti , ut nihil niſi fines oſtenderes , vel ſi reliquum addere placebat , ut craſſiorum dumtaxat trunculorum ductum , & ſedem per lineas e punctis factas indicares; cætera autem , ſi velles , ſeorſum peculiari Icone perſequereris . Huc illud accedit quod Tirones magis perturbet , te ſupra pollicitum in tuis Figuris
988 *omnia magnitudinem naturalem ſervantia* , venæ Portæ truncum in III. Tabula aliquanto , in hujus vero Figura I. multo longiorem , quam in hac qua de loquimur, II. pinxiſſe , in qua tamen *truncum Portæ juſto longiorem delineari curaviſſe* te , dicis ; ut vel in ſuperiore Figura errorem , vel in hac minorem hominis magnitudinem (quanquam huic cogitationi , præter ſilentium tuum , Sinus , & ramorum venæ in utraque Figura comparata dimenſio obſtat) vehementer ſuſpicari cogantur.

Sed in eo quoque minus felix fuiſti , quod in ſubjectum incidiſſe videris nimium diſcrepans a cæteris ex quibus ſuperiores Icones deſcriptæ ſunt . Nam ſi a Tironibus dextera , ut par eſt , earum pars cum hujus ſiniſtra , & viciſſim conferatur , vel ſi tantummodo in hujus Tabulæ Figuris duabus primis ramorum ortus , ſedes , primæque partitiones inter ſe comparentur; vereor , ne hæc magis diffideant , quam verba
1062 ſignificant tua quæ in eorum dumtaxat *diſtributione ramorum ad varias jecoris regiones nonnihil varias per homines varios habitudines* eſſe , indicant . Huc adde quod Tirones magis magiſque perturbet , te qui recte alibi , & in hujus quoque Explicationis initio venam Portæ in radices, truncum , ramoſque dividendam eſſe , agnoveris , ipſeque diviſeris , ſæpe deinde in hujus Explicationis progreſſu , ejus oblitum diviſionis videri . Quæ enim venæ tanquam minores radices ab aliis ventris partibus in radices majores , & truncum convenire dicendæ erant , eæ contra a majoribus radicibus , & trunco *egredi* , *emergere , germinari , oriri* , & ad illas ventris partes *produci* , *dividi* , *propagari* , *ramos diſſeminare* dicuntur . Alia prætermitto ; ſed unum tamen , ad hanc , aliaſque in quibus venæ Portæ Sinum delineas , Figuras pertinens , ante ſubjiciam , quam de proxima finem ſcribendi faciam .

68. Proximæ igitur Figuræ III. quæ Tabulæ Euſtachii XXVII. (in Theatro Mangeti XI.) Prima eſt , cum Ampliſſimi Lanciſii interpretatione productæ , altera a te adjicitur. Interpretatio in *Animadverſione* videlicet quæ inſcripta eſt : *De vero in hac Figura Authoris Bartholomæi Euſtachii ſenſu* . In quo aſſequendo utinam longe feliciſſimus fuiſſes . Sic enim operæ pretium apparuiſſet , cur iſtam ultro , & ſponte tua interpretationem ſuſcepiſſes neque facilem , neque ejuſmodi ut confici ſic poſſet ſine multiplici reprehenſione Viri de utroque noſtrum egregie meriti .

Ego vero præſenti coactus inſtituto , tertiam quidem interpretationem afferre conabor , ſed earum dumtaxat partium de quibus & dubitatio ſit , & ſententiam meam firme , ac luculenter probare poſſim . Sic enim ratio apparebit cur aut revelare Euſtachii mentem aggreſſus ſim , quam alioqui multis in Figuris , ut in hujus quoque nonnullis partibus , me nondum ſatis aſſecutum confiteor , aut quædam ab Lanciſio non ſcripta adjicere , quem minime dubito hæc quæ proponam , per ſe , & longe quidem facilius , viſurum fuiſſe , niſi innumeras illas ſuas rerum difficillimarum Explicationes intra eas

eas temporis anguſtias, interque illa tot, ac tanta quibus diſtinebatur, negotia effundere debuiſſet. Illud principio eſt ſtatuendum quod ex inſpectione Figuræ illius I. ac proximarum II, & IV. apertiſſime colligitur: cùm Euſtachius vellet univerſam venam Portæ ſociis ubique ſtipatam arteriis ſive cœliacis, ſive menſentericis ab anteriore facie demonſtrare; in I. venæ illius ramos; & radicum fines; in II. & IV. ramorum initium, & radices; in omnibus interjectum ramis, ac radicibus truncum propoſuiſſe. Ex quo conſequitur, ut ſiquid forte dubitationis in Figura I. explicanda occurrat, magno adjumento eſſe debeat vel II. vel IV. quippe quæ, ſi varium, a Lanciſio animadverſum, *vaſorum numerum*, ac prætetea variam inſertionem excipias ejus venæ quæ inferiorem arteriam meſentericam ſociam habet, & ſiqua ſunt alia iſtiuſmodi; in reliquis certe partibus eædem ſunt, in eoque præſertim, ut continuationes ſint trunci venæ Portæ, in hiſce ambabus, ut diximus, Primaque Figura delineati. Hoc quod poſuimus, exemplo aliquo illuſtremus.

Amanuenſium Lanciſii culpa ingens error in Figuræ I. Explicationem irrepſit, cum *Majores venæ portæ rami ſubſtantiam hepatis penetrantes* ad 13. $\frac{1}{1}$ 12. indicati ſunt, ſive ad litteram *c* in Theatro, & apud te quoque, Vir cl. quem minus gravia notantem, tale erratum tua Animadverſione non emendaviſſe, plurimum miror. Atqui illos non eſſe ramos *ſubſtantiam hepatis penetrantes*, ſed radices in truncum Portæ confluentes, ſi ex anatome non conſtaret, ſatis ſuperque intelligi poſſet ex ambobus trunci illius extremis in triplici propoſito Iconiſmo inſpectis, atque collatis. Cum igitur res ad hunc modum ſe habeant; in propoſitis ſuper Figura I. dubitationibus dirimendis, recte atque ordine facere videbimur, ſi proximis illis Figuris pro re nata ſubinde utamur.

69 Illud primum animadvertis, *illam ubicumque duplicatam, quam ad quoslibet majores, minoreſque Portæ ramos, conſtanter delineatam intuemur, parallelam diſtributionem*, illam, inquam, *Lanciſiana explicatione adnotatam non perſpici*. Eſto, Lanciſius breviſſimis Explicationibus illis ſuis majora potiſſimum adnotare ſolitus, duplicem iſtam diſtributionem diſerte non memoraverit; quanquam incuria, opinor, Pictorum, Scalptorumque Euſtachianorum non *ubicumque*, neque ad *quoslibet minores ramos* illa *conſtanter delineata* eſt; Poteras tamen Lanciſio ignoſcere, quod diſerte duplicem non adnotaverit; cum tu qui triplicem adnotare debebas, duplicem dumtaxat notes. Nam eſſe triplicem, vel ſola comparatio ſatis docet Figuræ hujus I. cum proximis illis duabus; in quibus duplicitas ternis in ſingulis ramis parallelis lineis, non quaternis, ut in hac fere ubique, deſignatur. Quo poſito, fallaris neceſſe eſt, cum per iſtam parallelam diſtributionem *nil aliud indi-* 1099
care voluiſſe accuratiſſimum Auctorem Euſtachium, doces, *præter quam parallelam per totum jecoris corpus vaſorum Portæ, ac biliarium Ductuum, ſe ſe perpetuo comitantium, diſtributionem*.

Nam ſi vel duplex tantum parallelum vas Euſtachius delineaſſet; *nil aliud indicare voluiſſe* præter ramum venæ Portæ, & bilarium ductum, negare tamen poſſem, præſertim cum id tu ex Figura ipſa non probes; ipſe autem pro eo ductu, hepaticæ arteriæ ramuſculum pariter indicare potuiſſet; Quanto ergo magis negare potero, *nil aliud indicare voluiſſe*, cum vas, non duplex, ſed triplex eadem diſtributione delineaverit? Quid verbis opus eſt? cum ex hac ipſa Figura mox ſim luculenter oſtenſurus, in ea Euſtachium conjunctos cum ſingulis venæ Portæ ramis binos demonſtraſſe ramuſculos, arteriæ videlicet, ac ductus hepatici, ad ultima uſque, quantum ipſi perſpicere datum eſt, illius venæ extrema deductos. Nec mirum; quando olim Galenus (1) non modo *excarnare*, ut nunc loquimur, hepar, docuit, & ſingu-

(1) De Anat. Admin. l. 6. c. 11.

gulos venæ Portæ majores ramos *in ramos* minores, & hos *in ſurculos*, & hos denique *in germina* diviſos perſequi; verum inſuper tradidit, *ſi animal amplæ magnitudinis extiterit*, *UNA CUM his VENIS*, *& meatus*, *qui bilem recipiunt*, *& arterias ipſius*, *dum in jecore*, *ſicut oſtenſum eſt*, *detegis*, *conſervare eſſe integrum*: *Sin autem parvum fuerit*, *non adeo AD FIBRÆ CUJUSQUE EXTREMUM tria vaſorum genera poſſe ſalva relinqui*. Igitur Euſtachius in Galeni lectione, ſiquis alius, exercitatiſſimus, ab hoc propoſitam *excarnandi* hepatis rationem amplexus, eadem quærere aggreſſus eſt. Et ſive aperta Capſula qua terna illa vaſa in unum faſciculum junguntur, ſingula quoad potuit, ſcalpello eſt perſecutus, reliquum immiſſo, ut jam tum ſolebat (1), aere, aliove humore, perſpexit; ſive flavus illi color, ductus hepatici, hiantes autem, ut in arteriis, ſectiones, arteriæ indicium; ut nobis etiam, in valde ulterioribus hiſce ramuſculis; nonnunquam dederunt; certe nihil eſſe manifeſtius poteſt, quam ipſum olim, cum Summi alii Anatomici, ut ſupra vidimus, hiſce in rebus cæcutirent, hunc trium vaſorum faſciculum, & quod facile conſequitur, Capſulam ea concludentem perſpexiſſe & Poſterorum in his retegendis induſtriam tanto antea tempore præveniſſe.

70 Sed priuſquam id oſtendo: neceſſe eſt cuidam occurram dubitationi tuæ. Nam *præterea valde ambigere te*, ſcribis, *pro binis illis trunculis d. d. duos arteriarum ramuſculos*, *ut interpretatur clariſſimus Commentator* Lanciſius, *noſtrum intellexiſſe Bartholomæum*. Te autem *cogitaviſſe*, ſubjicis, *incomparabilem illum Anatomicum per binos hoc trunculos*, *arteriam*, *ſimulque nerveum aliquem majorem ramum indicare potius diſtinctim voluiſſe*. *Ita*, concludis, *Euſtachianæ figuræ neceſſariam partem*, *ſeu nerveam*, *quæ quidem in memorata explicatione deſideratur*, *jure reſtituimus*. Ego vero de eo primum ambigo, num Lanciſius, cum duos illos ramuſculos arterioſos per 12. 11. deſignavit, de ambobus trunculis intellexerit, quibus nunc pariter litteras *d. d.* appoſitas eſſe, video, an de ramuſculis duobus qui ex ſiniſtro trunculo cooriuntur. Hoc enim ſi voluiſſet; Euſtachii mentem præclare mihi videretur aſſecutus. Ab hac autem, quod pace tua dixiſſe liceat, te longe cenſeo receſſiſſe, cum in alterutro eorum trunculorom (utrum enim dicas, ſiniſtrum, an dexterum, non definis) *nerveum aliquem majorem ramum*, eumque tamquam *figuræ neceſſariam partem* agnoſcendum eſſe, arbitraris. Volo enim, tuis ex Tabulis, tuoque ex arbitrio judicemus: optionem tibi do, ut de duobus illis trunculis utrum velis ſeligas, quem pro ramo nerveo, & quem pro arterioſo Euſtachius pinxerit. Utrumlibet pro nervo accipias; nonne reliquus, pro arteria videlicet accipiendus, æqualis nervo illi erit, vel fere æqualis? Nunc igitur ex tua ipſa Tabula IV. in qua hepaticos nervos omnes cum arteria demonſtras, ex ramis nerveis illis omnibus unum mihi, ſi potes, indica, qui non ipſo hepaticæ arteriæ trunco plurimis partibus minor ſit. Fatearis igitur neceſſe eſt, de iis trunculis neutrum pro nerveo ramo ab Euſtachio eſſe delineatum, præſertim ſi illud inſuper attenderis, neque conſuetudinis ipſius fuiſſe, ut cum viſcerum ſingulorum vaſis, nervos commonſtraret, &, ſi maxime fuiſſet, in nullis tamen ejus Tabulæ Figuris, illiſque potiſſimum proximis quæ hujus continuationes ſunt, id feciſſe, &, ſi etiam feciſſet, in hac certe Figura, hiſque trunculis non feciſſe, quorum videlicet ſectiones ambas ad eundem modum repræſentarit: tantum abeſt, ut nervus vel in *memorata explicatione* Lanciſii, merito *deſideretur*, vel ut abs te, ceu *Figuræ neceſſaria pars* ſit *jure reſtitutus*.

71 Verum ut de iis trunculis *d. d.* neutrum eſſe nervum, contendo; ſic non utrumque, ſed alterum dumtaxat eſſe

(1) De Renib. c. 42.

eſſe arteriam', agnoſco. Nec me tamen plane permovent quas in hanc rem producis, rationes: *neque Linos arteriarum truncos ex cæliaca in hepar proficiſci ; neque unquam ſuper Portæ truncum ad jecoris oſtium arteriam hepaticam in ramuſculos, præcipue æquales, & parallelos, jam diſtributam obſervari*. Nam bini nonnunquam earum arteriarum ſunt trunci, quod in noſtro quidem Theatro publice ante hos novem annos demonſtratum eſt; tunc autem ramuſculos eſſe æquales, & parallelos, nil prohibet; *numquam vero ſuper Portæ truncum ad jecoris oſtium jam ortos obſervari*, quis concedat? Me igitur magis moveri fateor ab duabus illis Figuris proximis, quas hujus eſſe continuationes, ſæpe diximus. Nam per iſtam ipſam faciem trunci venæ Portæ unum trunculum, non duos, commonſtrant ex cœliacæ arteriæ ramo ſurſum contendentem, cujus trunculi ſedem, magnitudinem, partitionem ſi diligenter attenderimus, ac ſimul hæc omnia cum trunculis in Figura hac pictis contulerimus; facile intelligemus, unum arterioſum eſſe trunculum, eumque ſiniſteriorem de duobus quos hic Euſtachius delineavit.

Reliquus vero trunculus, ſive dexterior, cum arteria non ſit, nervus autem eſſe nequeat, velut ſupra oſtenſum eſt; relinquitur, ut bilarius ſit Ductus; neque enim alius iſtiuſmodi truncus ſupereſt qui propter truncum venæ Portæ cum hac in ramos dividatur. Quod ſi Figuram diligentius inſpiciamus; hæc magis magiſque confirmabimus. Siniſtri enim trunculi ramus dexter mox ramuſculum emittit, venas cyſticas ita comitantem, ut pari cum ipſis paſſu incedat, ac pariter dividatur: quæ res profecto neque bilariis ductibus, neque cyſticis nervis convenit, ſed arteriis.

100 Itaque tu ipſe in calce *Animadverſionis* hoc agnoſcis, ubi de venis *cyſticis* verba facis *cum trunco ex iiſdem producto, ſociâque arterioſa propagine, quæ quidem omnia*, inquis, *per figuram Auctoris elegantiſſime diſtinguuntur*. Neceſſe ergo eſt, ut trunculus, unde ramus oritur, ex quo *arterioſa* iſta *propago* enaſcitur, arteria ſit. At ille idem ramus ulterius progreſſus, alios manifeſto ramuſculos præbet qui ſocios ſe dant ramis venæ Portæ, pictæque ab Euſtachio illius triplicis *parallelæ diſtributionis* unam efficiunt partem. Igitur palam eſt, arteriæ hepaticæ cum vena Portæ progreſſum per hepar, ac conjunctionem ab ipſo fuiſſe cognita, & hic delineata, neque ea diſtributione *nil aliud indicare voluiſſe præter quam —— vaſorum Portæ, ac biliarium Ductuum* perpetuam conjunctionem: quod certe ſcripſiſſes nunquam, ſi ſemel attente quem deſcripſimus, ejus rami progreſſum, ac partitiones in ipſa autographa Euſtachii Tabula, non in ea quæ oſcitanter hac præſertim parte a tuis Scalptoribus deſcripta eſt, Icone inſpexiſſes. In eademque Euſtachii Tabula alterius trunculi ramum dexterum ulterius quam in tua Icone pergentem, ac dexterum venæ Portæ ramum jam comitantem vidiſſes.

Quacum re ſi cætera, quæ in eodem ſpectantur trunculo, conjunxiſſes, illudque præſertim quod qua parte Cyſtis felleæ ſedem reſpicit, Cyſtici in ſe influentis, & hinc abſciſſi meatus adjunctam adhuc particulam ſervat; non ſane video, cur de nervo potius quam de bilario Ductu cogitare debuiſſes. Huc illud denique accedat quod & perſpicuitatis ratio, & ſervata ab Euſtachio in Figuris illis proximis, totaque adeo illa Tabula conſuetudo plane poſtulat. Cum enim quorumcunque vaſorum conjunctam parallelam diſtributionem propoſuit; nunquam trunculos ad quos ea pertinent, prætermiſit; ut videlicet vaſorum origines, fineſque ſciremus, & ex truncis naturam, ac nomen cujuſque rami, & viciſſim, facile poſſemus cognoſcere. Hoc cum ita ſit, qui fieri potuit, Vir cl. ut qui de duobus trunculis alterum arteriam eſſe, arbitrareris; *nil aliud* in ramorum diſtributione *indicatum* credideris ab Euſtachio *præter quam biliares Ductus*; & viciſſim ut qui ramos, *biliares Ductus* cenſeres, trunculum al-

alterum non hiſce Ductibus , ſed nervis tribueris ?

72. Hactenus quæ Euſtachiani Iconiſmi partes diligentia noſtra explicari poterant , ſatis , ut opinor , dilucide , & firme explicatæ ſunt ; ut planum jam ſit , Ductus bilarii , & Arteriæ hepaticæ perpetuam intra hepar cum vena Portæ conjunctionem minime Euſtachium latuiſſe . Nunc eæ ſequuntur partes , quæ potius quid non eſſe videantur , quam quid ſint , affirmare poſſim.

Nam quod tu *intelligendum ducis* , Euſtachium *per illum ramum.* f. (Lanciſio 8. $\frac{1}{1}$ 12.) *non quidem venam umbilicalem arcuatam delineare intendiſſe* , *ut explicat cl. Lanciſius ; ſed potius ſiniſtram ſinus Portæ productionem* : quod deinde addis ; *ramum illum* rami f extremo ſiniſtro ſuperimpoſitum , *quem tu peculiariter adnotas ſuperaddita Littera* . g. (*ſed a doctiſſimo Interprete non adnotatur*) —— *ab Euſtachio* ——, *ut tubum metipſum* fœtus *venoſum procul dubio adumbratum fuiſſe* ; quod denique *concipi poſſe* , negas , *Euſtachium*
1100 *vas illud. e.* (Lanciſio 11. 14. $\frac{1}{1}$) *pro vena ipſa umbilicali delineaſſe* . —— *Cautius igitur juvare decernere* , *cl. Euſtachium canalem hujuſmodi* . *e. in ramos diffiſſum* , *non jam pro vena umbilicali adumbraſſe* , *ſed totum pro ulteriori ſinus Portæ ſiniſtra productione* ; quod , inquam , hæc tu omnia pronuncias ; ego ut rationes haud improbo tuas , propter quas ea non eſſe videri ais , quæ interpretabatur Lanciſius , ita viciſſim ſpero , te non improbaturum meas , quibus adductus , neque illa eſſe videri ajo , quæ ipſe nobis interpretaris . Nam ; ut ab ultimis incipiam ; fateor quidem , canalem e non videri eſſe venam umbilicalem , cum ejus attendimus ramos , quos certe in ea vena nos adhuc conſpicere non potuimus.

Non tamen Sinus venæ Portæ ea videtur eſſe productio , quæ cum eo Sinu non communicet , ſed cum ulteriore demum ramo , non ſolum ex Sinu jam profecto , ſed in alios etiam ramos diviſo . Quid ? quod non modo Sinûs, ſed ne productio quidem eſſe videtur iſtius rami venæ Portæ , cum & multis partibus craſſior ſit curvo illo ramuſculo f. per quem a latere cum ramo illo continuatur ; & ſuos ipſe ramos contra obverſos habeat , ac rami illius productio haberet . Quid ergo eſt ? Num forte major aliquis ex iis ramis quos aliquando Falloppius (1) (ut ejus verba , ſupra a nobis ex parte allata , demonſtrant) hinc communicare vidit cum intima ſiniſtri hepatis lobi ſubſtantia , inde vero aut *ſub pancreo cum quibuſdam aliis venis ab eodem portarum trunco extra hepar obortis* , aut *in liene* cum hujus *ipſius ſubſtantia* .

Non hoc dico ; neque enim delineatio hæc cum Falloppii deſcriptione ſatis convenit , quamvis ad id rerum genus quadantenus videri poſſit accedere . Hoc tantum dico , Lanciſium in vena umbilicali deſignanda attendiſſe locum *e.* ejuſque canalis craſſitudinem venæ umbilicali convenientem . Atenim , hic urges , *cui unquam vere anatomico contigiſſet perſpicere* , *umbilicalem venam ſuo per hepar itinere in ramos faceſſere?* Hoc Lanciſius vel quibuſdam crediderit Scriptoribus , vel potius in tanta rerum copia ſatis fortaſſe non attenderit . Sed, tu viciſſim (quod pace tua dixiſſe liceat) non vidiſti , quærere ex te , ſi viveret , Lanciſium poſſe , *cui unquam vere anatomico contigerit perſpicere* , Sinum venæ Portæ , poſteaquam in majorem ramum , deinde in ramuſculum contractus eſt , mox repente in ampliorem , & tam longum ramum expandi , cujus præterea ſurculi contra atque oporteret , non ſecundum motum ſanguinis a Sinu venientis , ſed contra eundem converſi ſint , nimirum ut ob hæc tandem omnia ; quæ non umbilicalis eſſe vena , ea *cautius* , ſi Diis placet , Sinus illius eſſe productio ipſa videri debeat .

73. Sed hæc fortaſſe pro ſe Lanciſius . Ego vero pro ipſo ad alterum reſpondebo quod in ejus perbrevi Explicatione deſideras , ut ramum videlicet *g.* adnotaſſet , quem tu ab Euſtachio pro *tubo*

(1) Obſ. Anat.

tubo metipſo venoſo fœtus *procul dubio adumbratum fuiſſe*, pronuncias. Scilicet hoc ipſum Lanciſio dubium viſum fuerit, neque injuria viſum. Nam ſi Anatomen, atque adeo tuam ipſam, quam iſtic memoras, II. Tabulam conſulamus; certe neque ſedes, neque initium, neque finis ejuſmodi ſolet eſſe, tubuli venoſi. Totus enim a ſiniſtro latere Trunci venæ Cavæ; non ad hujus anteriorem faciem poſitus eſt: Ex Sinu autem oritur venæ Portæ; non ab ramis de quibus antea dictum eſt: Denique in Cavam deſinit ex hepate jam emergentem, hoc eſt ad *a*; non ad *g*. multoque minus ubi delineat Euſtachius, cujus Autographum Scalptores tui neſcio cur hac ipſa in re non ſecuti, hujus rami finem tum aliquanto altius produxerunt, tum bifidum non expreſſerunt, quæ res videlicet ipſa quoque iſti repugnaſſet interpretationi tuæ. Cui tamen interpretationi ne illud quidem ſatis eſſet, nec quod in ullos alios ſurculus ramus idem *g*. toto itinere non dividatur, quando Euſtachius a dextris cyſticæ venæ dexteræ alterum vel longiorem pinxit ramum venæ Portæ qui nullos carculos de ſe emittit.

74 De ramo autem *f*. quod *Sinus Portæ productio* eſſe non videatur, ex iis quæ ſupra ſunt dicta, intelligitur. Quod ſi ex me forte viciſſim quæras, quid fuiſſem ipſe facturus, ſi trium iſtorum ramorum *e*. *f*. *g*. interpretationem aggredi debuiſſem; ſic habeto: me utrinque rationes fuiſſe propoſiturum, cur vena umbilicalis, productio Sinus venæ Portæ, tubulus venoſus tum eſſe, tum non eſſe videri poſſent: iiſque propoſitis, rem in medio relicturum, ut ſiqui vel alia veſtigare, & credere mallent, vel hæc quidem, ſed ita uti Euſtachius aut humani aliquid paſſus eſſet, aut ex quam rariſſimo exemplari, aut ex non humano rem deſcripſiſſet, aut ejus Pictores, Scalptoreſque non ſatis fideliter expreſſiſſent; hæc per me omnibus ſive meliora ſtatuendi, ſive divinandi facultas libera eſſet. Itaque multum cenſeo laudandum eſſe conſilium tuum, ubi ratione illa propoſita quod vena umbilicalis ad hepar in ramos non findatur, nihil ipſe de alia quadam Euſtachii delineatione conſtituere videris, ſed ita ſcribis: *Ob ſimilem rationem, an Euſtachius in fig. 3. Tab. II. ex Tabulis ſuis, quæ inſertæ ſunt Theatro Anatomico* (*&* *II. eſt Tab. X. Romanæ editionis*) *pro triſido vaſe illo. h* (Lanciſio 6. 27.) *ſeu in tres ramos ad ingreſſum in hepar diviſo, venam umbilicalem ſignificare voluerit, Probi Anatomici viderint.* Quanquam in ea Figura; ne tecum quidquam diſſimulem; res aliquanto minus difficilis videri poteſt. Nam illud primum, quod Lanciſium, opinor, movit, ex anatome perſpicuum eſt, nullum eo loco vas ejuſmodi craſſitudinis ſubire jecur, præter venam umbilicalem. Neque aliud voluiſse Euſtachium, altera ejus Figura commonſtrat, quæ in proxima ipſius Tabula ſequitur, ac numero IV. deſignatur. Si enim hanc eodem quo illa poſitu, locatam fingamus, ſique jecoris fiſsuram, ſi iſthmum, ſummæ fiſsuræ latera committentem, in utraque attendamus; ut in hac ibi nullum aliud vas, niſi umbilicalem venam, membraneo ligamento annexam, oſtendiſse videbimus, ſic in illa quoque nullum aliud ibidem vas, niſi eamdem venam, ab ligamento jam liberatam, voluiſse Euſtachium oſtendere, non difficile conjiciemus. Cur autem in vena illa, ſic liberata, & fortaſse etiam verſus jecinoris limbum aliquantum protracta, ſupremam partem pinxerit triſidam, ſive ſingulos ſe minores ramos ab ſingulis lateribus in hepar mittentem; certam quandam mihi poſse videor ex anatome conjecturam afferre.

75 Quod ut faciam; neceſse eſt ad memoriam revocem, imo paulo fuſius exponam quod ſupra ad tuam III. Tabulam adnotavi: ſolitum me eſſe invenire, Sinum venæ Portæ, cum a dextero jecinoris lobo ad ſiniſtrum ſe extendens, contra interjectam utrique lobo fiſſuram pervenit, ſe ipſum, aut potius quendam quaſi ramum ex ima ſui parte deorſum mittere, qui obviam ſcandentem umbilicalem venam mox

infi-

infimo ſuo extremo ſic excipiat , ut non facillimum ſæpe ſit utriuſque fines ſtatuere , præſertim cum venæ ſumma pars (quod nonnunquam obſervavi) non prorſus adhuc in adultis occluſa eſt . Ex ejuſmodi igitur ramo , in quem ipſa umbilicalis vena recta producitur , & quidem prope hujus venæ finem , cum alii minores rami ab anteriore , ſeu ſuperiore facie oriuntur , tum duo præcipui ab lateribus recedunt, ſinguli ab ſingulis ; ut haud raro , extrinſecus inſpiciendo , non abſimilem effici figuram viderim ac ſi vena umbilicalis in fine trifida eſſet , quemadmodum ab Euſtachio in eo Iconiſmo videtur repræſentari . Etſi vero ramum illum Sinus , duobus ramis interjectum præ his invenire ſolitus ſum craſſiorem, quam Euſtachius delineavit ; ab ſingulis autem lateribus non ſingulos ſemper præcipuos ramos , ſed binos interdum comperi ; ſæpe vero non ſurſum , ſed deorſum potius oblique ductos inveni ; nunquam tamen hæc quæſivi (quæſivi autem in adultorum jecinoribus ſaltem decem) quin ſi extrinſecus ſpectarem , illa ſe ſe mihi ſpecies offerret venæ umbilicalis quæ in ſummo hinc , & hinc ramos emitteret ; ſi vero intrinſecus ſcrutarer , Sinus caveam deprehenderem ſe ſe manifeſto demittentem in occurſum illius venæ , iiſque ramis initium præbentem . Itaque etiam atque etiam miratus ſum , te eum Sinum toties delineantem , vix ſemel aliquid pinxiſſe quod ad ea quæ ſunt a me decies continenter perſpecta , accedere videri poſſet , in Tabula nimirum II. ad litteram *q.* non ſecus ac ſi id ipſum pro re *ſingulari* æque habuiſſes ac diviſiones illas de quibus ibi verba feciſti in explicatione litterarum *r. r. r.* Sed longe aliter viſum iri iis ſpero qui di-
897 ducta jecoris fiſſura , hujuſque iſthmo, ne ulla ex parte obſtet, diſſecto , umbilicalem venam ad ſuum uſque finem perſequentes , qui rami denique hinc, & hinc in ſummæ fiſſuræ latera , eamve viciniam immittantur , inquirant ; mox autem trunco venæ Portæ , & continuato Sinu a ſiniſtris aperto , ſectionem ad venam uſque umbilicalem deducant, eorum quos diximus , ramorum oſcula perquirentes. Hi igitur ſi in iſtiuſmodi perquiſitionibus fuerint diligenter verſati , cum facile mecum conjicient quid Euſtachius per trifidum illud vas ſignificare voluerit , tum percipient , cur ejuſdem vaſis truncum Lanciſius venam umbilicalem appellarit .

76 Verum ; ut ab hac ad quam tecum digreſſus ſum , Euſtachiana Figura ad priorem illam revertar ; non erat denique cur tuam in Ampliſſimum Lanciſium Animadverſionem ita concluderes, ut ſcriberes : *cur ipſe venulas cyſticas gemellas ----ſeparatim ab aliis vaſis , per propriam hepatis ſubſtantiam diſperſis non indicaverit , id eſt ulterius , quod certe haudquaquam intelligo .* Multo enim æquius fuerat, ſi negaſſes , te intelligere , quomodo affecta Vir ætate, ac valetudine , idemque tot, tantiſque negotiis diſtentiſſimus, in reſcribendo autem ad innumerabiles Amicorum litteras , de ipſiſque bene merendo (quod nos ambo ſæpe experti ſumus) diligentiſſimus , tantum tamen ſomno , aliiſque neceſſariis vitæ ſubſidiis detraheret temporis , ut tot , tam copioſa , tam utilia, tam diverſa tam brevi commentari , ſcribere , vulgare poſſet ; hoc , inquam, multo æquius te intelligere , negaſſes , quam ſi in eo Opere quo ipſe princeps viam cæteris , aditumque patefaceret : quo in tot alienis, antiquiſque delineationibus ſine ullo adjecto Auctoris Scripto nuperrime inventis , quæ hujus mens eſſe potuiſſet , conjicere ac divinare cogeretur : quo demum preſſis illis ſuis , brevibuſque interpretationibus quas pro anguſtiis temporis effudit , innumera , & maxima evolveret ; ſi in eo , inquam Opere minutum aliquid forte prætermitteret , vel potius non ſatis diſerte ac *ſeparatim* indicaret . Sed hæc melius pro tua æquitate , tuoque adverſus Summi Viri , Optimique Amici , ac Fautoris memoriam grato animo ipſe videris . Ego enim, his jam omiſſis, priuſquam de Euſtachii Tabulis finem ſcribendi facio , nobis haud inutile eſſe cen-

cenſeo, ut ex ipſis cum alia, tum illud præſertim addiſcamus, Arteriarum 32 Aortæ, & *emulgentis angulum* magna ex parte non eſſe *rectum angulum ex longitudinalis atque tranſverſæ fiſtulæ concurſu productum*, qualem videlicet tu ſcribis, & plerique paſſim Anatomici videntur exiſtimare. Hic nimirum error ex non ſatis accuratis delineationibus olim ortus, perque tot alias non abſimiles etiam apud Summos Anatomiæ Scriptores ad hanc uſque diem propagatus, eo magis diſcentium animis inolevit, quod qui in Theatris exemptos cum vaſis magnis Renes in tabula ſpectandos diſponunt, quam in plerisque editis Figuris vident, eam ſolent partium diſpoſitionem imitari. At ſi rem diligentius in cadaveribus, non in picturis, aut ſi in picturis, in Euſtachianis præſertim, perpaucisque aliis inquirerent; ſæpius Renes aliquanto inferiores, vaſiſque magnis viciniores ſtatuerent, & quod conſequitur, emulgentia vaſa ſic diſponerent, ut cum magnis non rectos angulos, ſed ſupra obtuſum, infra autem acutum efficerent.

77 Tuas reliquas Tabulas, quod anatomicæ non ſunt, in præſentia quidem prætereo: ad aliaque potius tranſeo quæ unam, aut alteram ex tuis *Orationibus*, hic illic inſpiciens, adnotavi, ad Anatomes ipſius, ac Medicinæ hiſtoriam pertinentia. In I. Oratione Arantium
9 pronuncias *Canaliculorum ſeminalium in teſtibus inventorem; licet a Graafio, Higmoro, Slado, Coupero aliiſque collecta fuerit inventionis Laureola*. Ibidem Alexandrum Achillinum affirmas *primum glandularum maxillarium inferiorum excretorios Canales juxta linguam dehiſcentes inveniſſe, primumque ſalivæ fontes perſpexiſſe, primumque foramen Uveæ, ſeu pupillam ipſam ad lumen mediocre mediocriter dilatari, magis ad minus, maxime ad minimum, aut nullum, ad majus, aut maximum viciſſim conſtringi evulgaviſſe; Quod deinceps nobiliſſimum inventum velut arcanum Fabritius ab Aquapendente cujuſdam Amici ſui inveſtigationibus retulit*. Sed Bononienſibus noſtris, apud quos illam Orationem habebas, cum aliis in locis, tum in iſtis potiſſimum meum tamen nomen ad memoriam redibat. Meminerant nempe, ante illos totos tredecim annos hæc quæ in I. *Adverſaris* (1) edita ſunt, ex me audiviſſe: *Minimam teſticulorum ſtructuram (quam tamen antiquioribus aliis adſcribi non ignoro) ab* Arantio veſtro *viſam comperio, ſicut poſtea a Cabrolio perſtrictam, fuſius vero a Riolano expoſitam ſcio; tametſi ab nemine; ut in conſimilibus erat captus temporum eorum; probe intellecta, & cum illa, cum qua debebant, paraſtata connexa eſt: quæ nempe laus diligentiſſimo Graafio reſervabatur:* itemque illa (2): glandularum *maxillarium* canales, *uti Eruditis notum eſt, neque aliis antiquis Anatomicis fuerunt ignoti, & in his Achillino veſtro, homini, ut illis temporibus, bene docto, cujus in ſcriptis unum quoque ex iis arcanis reperio quæ Fabricius poſtea ſuo cuidam Amico obſervata primo eſſe, arbitratus eſt;* videlicet: *Uvea & cæt.* Utram tandem laudationem; ut ſincere, quemadmodum Amicos decet, inter nos loquamur; utram, inquam, laudationem fuiſſe Bononienſibus gratiorem putas? meam? qui veritus ſum ignota credere Doctiſſimis Viris aut verba Theophili (3), *vaſcula multa capillacea aranealique tenuitate* in ipſis teſtibus memorantis, aut aliorum Veterum, quos ex parte indicavi, cum Avicenna (4) docentium, *ſub* lingua *eſſe duo orificia quæ ambo ingreditur ſtilus, & ſunt fontes ſalivæ, quæ ad carnem proveniunt glandoſam*, ac propterea Arantio, & Achillino his in rebus tantum tribui quantum licuit; An tuam qui plus æquo tribuens, ſine ulla dubitatione ambos harum rerum inventores pronunciaſti? atque ita quidem pronunciaſti, ut nihil Graafio relinqueres: quocum Sladum, & Cowperum quare ad eum modum conjungas, Claudium autem Uberium ſileas, neſcio;

(1) N. 19. (2) N. 26. (3) De corp. hum. fabr. l. 5. c. 27.
(4) Can. l. 3. Fen. 6. c. 1.

ſcio; qui Patavio Piſas evocatus, nomine Vauclii Dathirii Bonglari (1) *totum teſtem eſſe totum vas*, decem ante Graafium annis & pictura, & verbis oſtenderat.

78 De Mundino autem in eadem Oratione cum diceres, putaſne, Bononienſes ipſos non intellexiſſe: qua ratione quæcunque tibi liberet Mundino inventa tribueres, ea ipſa ratione contendi poſſe, Arabes, & cæteros qui ante Mundinum ſcripſere, nihil prorſus ex tota Anatome ignoraviſſe? Rem, ſi
18 placet, exemplo illuſtremus. *Nonne*, inquis, Mundinus *per venam chylin videri poſſet chyloſa itinera quodammodo indicaſſe? Tanto enim ductore* —— *Euſtachius* —— *lacteam venam ſuam meditatus eſt, ut ab Euſtachio in clariora lacteorum indicia properabat Aſelius, & ab Aſelio Pecquetus*. Quid ſimile? Ex accurata Euſtachii (2) deſcriptione inter omnes conſtat, ipſum revera Thoracicum ductum vidiſſe, atque ante Pecquetum propoſuiſſe. Mundinus autem cum *venam chylin* ſcribebat; quid, quæſo, aliud, quam venam Cavam intelligebat? Eſtne aliquis cui ulla unquam hac de re dubitatio fuerit, atque adeo eſſe potuerit, quando Mundinus (3) ei capiti quod inſcriptum eſt de *Anatomia Venæ Chilis*, hoc initium fecit: *Quibus omnibus elevatis tibi apparebit vena magna, quæ eſt ramus venæ chilis deſcendens, & arteria magna, quæ eſt ramus aborti deſcendens, & quando illa vena chilis eſt in directo renum, ab ipſa ramificantur duæ venæ, quæ vocantur emulgentes, quarum una vadit ad renem dextrum, & altera ad ſiniſtrum*. Mitto alia Mundini loca, omnia non minus perſpicue comprobantia, venam cavam fuiſſe ab ipſo *venam chilin* vocitatam, idemque apud Mundinum ſignificari per *illam venam*, *chilin*, quod apud Ciceronem (4), eoſque fere omnes qui latinis litteris anatomen attigerunt, per *venam illam cavam*. Nec mirum, quando Græcis idem eſt κοῖλος, quod Latinis *cavus*. Sic Fernelius (5) diſerte: vena κοίλη, *id eſt cava dicta*. Sic Maſſa (6) *quam venam græci chilim, latini cavam vocant*. Sic Falloppius (7): *cavam venam appellavimus, aliorum anatomicorum more, Latino nomine: Græcis vero κοίλη dicitur*. Sed in re minime neceſſaria cæteros prætermitto. Jam enim ſatis ſuperque patet, non modo rem, ſed ne nomen quidem quo uſus Mundinus eſt, *venæ chilis*, vel ut Matthæus Curtius edidit, *cylis*, vel potius *cilis*, excitare Euſtachium potuiſſe ad cogitandum de venis chyliferis, niſi forte exiſtimamus, Virum græce doctiſſimum aut ea quæ diximus, ignoraviſſe, aut quantum eſſet diſcrimen, neſciviſſe inter vocem *cilos* (κοῖλος) qua *cavus*, ut diximus, & vocem *chylos* (χυλὸς) qua ſuccus, & apud Medicos is peculiariter qui *chylus* dicitur, ſignificatur.

Quid? quod Euſtachius (8) cum Thoracicum invenit ductum, non alium uſum habere *credidit*, quam ſanguiferæ venæ, neque unquam oſtendit, ſuſpicari ſe, an chyli via eſſe poſſet; ut quanquam uſque adeo rerum, & verborum imperitus fuiſſet, ut per Mundini venam *chylin*, venam chyliferam ſignificari putaſſet, manifeſtum ſit tamen, in chylifero Ductu inveniendo *ductore* Mundino non eſſe uſum.

79 Quod ſi verba pariter Jacobi Berengarii indicaſſes quibus inductus es ad pronunciandum, *primum detexiſſe ipſum ductus ſalivales conſpicuos, tum ſcaturigines effluxuum ſub nervis opticis per cavernas oſſis baſilaris ad aures, & palatum; quorum primas Steno, alteras Nuckius, velut in propria inventa, ſibi inde arrogarint*; vereor ne facile hæc demonſtrare potuiſſes. Sed ne forte credas, me Bononienſium Anatomicorum laudibus refragari; ſic habeto: neminem plus ipſis tribuere poſſe, quam ego tribuam, ſemperque tribuerim; imo vero tanti eoſdem a me fieri, ut cum propriis laudibus & plurimis, & maximis celebrari illos poſſe videam, propterea ſatis æquo animo ferre nequeam, tantos Ana-

(1) Teſt. exam. (2) De Vena ſine pari Antigr. 13. (3) Anatom. (4) De Nat. Deor. l. 2. (5) Phyſiol. l. 1. c. 11. (6) Lib. Introd. Anat. c. 17. (7) Inſtit. Anat. c. de Ven.& cæt. (8) Antigr. cit.

Anatomicos, quaſi propriis quibus redundant, omnino carerent, alienis encomiis exornari. Bononienſem ipſam Academiam, Cives ipſos Bononienſes, quorum illam, ut Parentem amantiſſimam, hos, ut Viros amiciſſimos colo, ſiquis veris laudibus extollere cupiat, nunquam tam copioſa uti oratione poterit, ut cum plurima dixerit, non multo plura mihi videatur omiſiſſe. Idem tamen ſi in eandem orationem conjici videam quæ minus certâ fide ſubnixa, cætera quæ longe veriſſima ſint, ſecum trahere in dubium, atque infirmare vehementer poſſint; Oratorem, quod nunc facio, etiam atque etiam rogem, ut vera alia, atque alia, quæ in tam ubere materia non deſunt, conquirat; inania illa prætermittat. Hæc ſi forte quæ ſint, requiras; ea
7 nempe ſunt: *Bononiam poſt ſex ſupra triginta ſæcula ſcientiarum Genetricem eſſe: Academiam Bononienſem ipſam primos inter vetuſtiſſimos Hetruſcos flo-*
1 *ruiſſe: Hetruſcis debellatis, Galliſque Bojis regnantibus, muſas excolendas didiſſe: Gallis inde Bononiæ hoſpitibus, & reſtauratoribus perditis, ſub Romana Republica principem ſtudiorum ſedem non amiſiſſe*: quæ profecto ne cum iis quidem valde cohærent quæ paulo ante
8 poſueras: *compertum eſſe antiquarum rerum Cultoribus genuinam Medicæ Academiæ Originem aſſequi Epocha ad Augu-ſti Regnum inducta*: quanquam hoc ipſum num ſatis compertum eſſet, poteras de Viri Cl. Curti noſtri (1) eruditiſſimo libro intelligere. Quem ſane, & Lipſ. Actorum Supplementa (2) ſi diligentius verſaſſes; ne illa quidem ſine ulla hæſitatione ſcripſiſſes quæ *de-*
2 *clinante Imperio*, quæ *Barbaris Italiam deprædantibus* de *ſervata dignitate* ejus Academiæ *ſæculis omnibus* aſſeveras.

80 Sed ut melius videas quam difficile ſit probare quæ remotiſſimis, vel obſcuriſſimis ſæculis ſuere; iis prætermiſſis, ad propiora veniamus. Af-
14 firmas, *in prima finitimarum, Scholarum OMNIUM erectione ex* Bononienſi *Liceo in operam invocatos eſſe Præceptores, & Duces*, —— *ſimiliterque contigiſſe in ortu, aut reſtauratione Romanæ, Piſanæ, Pariſienſis, Monſpellienſis, aliarumque plurium, quibus omnibus* Bononienſe *Archigymnaſium propagare valuit doctrinæ germina, & VELUTI SOL PLANETIS MINORIBUS, mutuam dare lucem, & radios*. Hæc etſi ſcio Bononienſibus ipſis noſtris, Viris Æquiſſimis, Modeſtiſſimiſque, in hunc modum dicta, placere non poſſe; tamen pro meo in Academiam illam, & Civitatem longe Præſtantiſſimam grato animo demonſtrari omnibus, & plana fieri, vehementer cupio. Tu igitur quomodo id præſtas? *Ioannem* producis *a Concurezio*, & *Marſilium a Sancta Sophia*, Mediolanenſem illum, hunc Patavinum, atque alium prætérea neminem; quaſi vero quæ dixiſti omnia aut ad Ticinenſem dumtaxat Academiam inchoandam, inſtaurandamque pertinerent, aut ex Bononienſibus ipſis nemo unquam *in* ejuſmodi *operam invocatus* fuiſſet. Sed tamen id ipſum quod de Ticinenſis Academiæ initiis affirmas, videamus. *Sæculo*, inquis, *decimo quarto ad primum Papienſis Academiæ fundandum lapidem, ut alter medicinæ Lycurgus operam & decus inſtrueret, advocabatur Marſilius a Sancta Sophia* Bononienſi *in ſtudio celebratiſſimus anteceſſor*. Equidem hunc Marſilium (quem Lucas Tozzius Vir alioqui Doctiſſimus, cum Sanctorii noſtri *Commentaria in primam Sectionem Aphoriſmorum Hippocratis* non uno in loco diſſimulanter deſcriberet, atque aliquid tamen vel iis in locis addere de ſuo vellet, cum Marſilio Cagnato, qui ſcribebat ſæculo XVI. ad finem properante, confudit (3)) hunc, inquam, Marſilium a Sancta Sophia ego quidem ex Alidoſio (4) non ignoro A. 1402. fuiſſe Bononiæ Profeſſorem Medicinæ ad diem uſque qua ibidem mortuus eſt. *Evenit ſe* autem *ei*, *ut extra Patriam* Patavium *moreretur*, *quod Carrar. Principi parum gratus habere-tur*,

(1) Notizie Iſtor. & cæt. (2) Tom. VI. Sect. X.
(3) Comment. in Aph. l. 1. Aph. 3. (4) Dottori Foreſt. & cæt.

tur, quaſi ſecutus partes Galeatii Principis Mediolanenſ. quum Patavii imperaret, præter alios, docet Jacobus Salomonius (1), qui cum Venetis, ac Patavinis Hiſtoricis, id imperium cœpiſſe, oſtendit (2) A. 1388.; deſiiſſe autem A. 1390. Atqui Ticinenſis Academia *fundata, apertaque eſt* A. 1362. quod laudatus Curtius (3) demonſtrat. Igitur uti certum eſt (4), Marſilium & Patavinum, & Nicolai filium fuiſſe, qui *præſtantiſſimus Medicinæ Profeſſor uſque ad annum* 1350. in Patria Academia vivebat; ita non ex hac, ſed ex Bononienſi profectum fuiſſe eundem Marſilium ad Ticinenſem inchoandam, adhuc oſtendendum eſt, præſertim cum ex Albis vetuſtiſſimis (*) Profeſſorum Gymnaſii noſtri liqueat, ipſum inter hos plurimis ante annis docuiſſe, quam ab Alidoſio inter Bononienſes referatur.

81 Locus hic eſt, ut ſuperiora quædam verba attendamus, quibus de Car-
13 dano, & Mercuriale *ad Cathedras Bononienſes munifice conductis* ſermonem habens, *primum*, ais, *ſuis erga Urbem Bononienſem expletis officiis, Romam ad ſummos a Pontifice atque Optimatibus colligendos honores ſe contuliſſe: Alterum Patavini Gymnaſii inſtauratorem fuiſſe, & jubar.* Nempe videris ſic in tranſitu ſignificare, Mercurialem a Bononienſi Gymnaſio ad hoc Patavinum *inſtaurandum* veniſſe. Quod ſi verum eſſet; cuinam magis placere poſſet quam mihi, qui tanto Cive jure ac merito gloriari ſoleam? Sed ut de altera Parente mea Bononienſi Academia, ita de ipſa quoque Patria, quam ſumma proſequar pietate neceſſe eſt, ſic exiſtimo: ſatis utramque habere verarum laudum; ut inanes debeat reſpuere. Mercurialis noſter Patavini Gymnaſii *jubar* fuit; *inſtaurator* non fuit. *Studium* Patavinum *hoc anno* 1570. *non parum luminis accepit ex adventu doctiſſimi Viri D. Hieronymi Mercurialis, qui ad lecturam Practicæ ordinariam in locum Fracanziani defuncti, ROMA advocatus eſt.* Sic Tomaſinus [5]: ex quo (6) ſcire licet, eo ipſo tempore in hoc Gymnaſio res ad Medicinam ſpectantes tradidiſſe Bernardinum Paternum, Paulum Craſſum, Hieronymum Capivacceum, Hieronymum Fabricium ab Aquapendente, Melchiorem Guilandinum, Albertinum Bottonum, alioſque Homines Celeberrimos, Collegas autem in cæteris Diſciplinis habuiſſe Franciſcum Piccolomineum, Archangelum Mercenarium, Bernardinum Petrellam, Joſephum Moletium, Jacobum Menochium, Marcum Mantuam, Tiberium Decianum, Joannem Cephalum, Guidonem Pancirolum, Franciſcum Manticam, alioſque in ſua quemque Facultate uſque adeo illuſtres Viros, ut eorum ſinguli ad alias potius inſtaurandas Academias mitti, quam in qua univerſi eſſent, opus ullo *inſtauratore* eſſe poſſet. Summa igitur Mercurialis mei, & prope divina laus fuit quod inter tot ejuſmodi Profeſſores advocatus, *non parum luminis* tanto, & tam præclaro Gymnaſio addiderit adventu ſuo. Huic autem Gymnaſio eo charior fuit, & glorioſior novi ejus luminis acceſſio, quod Mercurialis non aliunde id attulit, ſed eodem unde acceperat, retulit. In hac enim ipſa Academia, Oddo de Oddis, Baſſiano Lando, Victore Trincavellio, Gabriele Falloppio, M. Antonio Genua, Bernardino Tomitano, Franciſco Robortello docentibus, medicis, philoſophicis, & humanioribus ſtudiis eam operam dederat, ut annos duos & viginti natus hic ſcriberet, typiſque committeret opuſculum ſuum primum, quod *Nomothelaſmus, ſeu Ratio lactandi infantes* inſcribitur, aliudque opus *propediem in lucem edendum parare, die, noctuque laboraret*, ut ipſe ad civem ſuum nobiliſſi-

[1] Inſcript. Urb. Patav. [2] Ibid. in Faſt. Prætor. [3] Libro cit.
[4] Vid. Tomaſin. Gymn. Patav. l. 3. c. 1.
[*] Ex his Excerpta, a Salomonio conſcripta, Patavii ſunt apud Anteceſſorem Doctiſſimum, Celeberrimumque Nicol. Comnenum Papadopoli, quem audio iiſdem niti in ampliſſima *Hiſtoria Gymnaſii Patavini*, quæ nunc ſub prælo eſt, propediem vulgabitur.
[5] Ibid. l. 4. [6] L. 3. & l. 2.

liſſimum, Franciſcum Pauluccium ſcripſit in Epiſtola illi Opuſculo præfixa; & Patavii data *M. D. LII. Sexta Auguſti die*: cujus libelli, iis qui vel de Mercurialis Vita, vel de Medicorum Scriptis egere, quantum video, incogniti, rariſſimum apud me exemplar aſſervo. Hinc (1) Philoſophica, & Medica corona meritiſſimo donatus, in Patriam rediit, a qua Romam ad Pium IV. Pontificem Max. legatus, ibi apud Alexandrum Cardinalem Farneſium tandiu fuit, donec in hanc altriçem ſuam Patavinam Academiam vocaretur. In qua (2) cum duodeviginti annos docuiſſet, tum vero in Bononienſem maximis ſtipendiis accerſitus eſt, ubi quinquennium moratus, Piſas tranſiit, unde ſenio, morboque confectus in Patriam demum reverſus, quantam huic vivens gloriam pepererat, tantam moriens triſtitiam reliquit. Hæc Summi, atque Eruditiſſimi Medici initia, hi progreſſus, hic exitus fuit, digni certe qui Patavini Gymnaſii *instaurator* eſſet, ſi egens inſtauratione inveniſſet: quod ea tamen quam hinc hauſerat, & quam hinc alio, non aliunde huc importavit, doctrina, atque eruditione perfeciſſet.

82 Num vero *ſæculo decimo ſexto*,
1 an decimo ſeptimo, *expertiſſimus Julius Cæſar Claudinus ingreſſuum ad Inſirmos, conſultationum, præſidiorum omnium, praxeos, uno verbo, felicioris regimina pervulgarit*; num *Garzonius*, *Nicolai V. Medicus*, num *Varolius*, *Gregorii XIII.* ille *Bernardinus*, hic
5 *Conſtantinus* nomen habuerint, an *Bernardus*, atque *Conſtantius*, hæc, inquam, ac alia iſtiuſmodi ipſe videris; In his illud quod in eadem I. Oratione ſcripſiſti; *Sanguis*, *te*, Bononienſis
5 Academia, *monſtrante*, *circumactus in orbem*, quomodo cum his conveniant quæ in IV. Oratione ſcribis: *Colum-*
2 *bus minorem*, *ſive per ſolos Pulmones inductam ſanguinis circulationem primus invenit*, *Cæſalpinus majorem*, *&c. cæt.* hic enim Piſis, ille vero Patavii, Piſis, & Romæ docuerat. Verum ut intelligas, Vir cl. me non de hujus, aut illius Academiæ laudibus, ſed de vero in Medicinæ, & Anatomes hiſtoria laborare; ſic habeto: non Columbum, quem quidem Virum in ſerie illa incomparabili repono Summorum Anatomicorum qui Patavii docuerunt; non Columbum, inquam, ſed nihil ad te, aut ad me attinentem, imo ab utroque noſtrûm ob inſana cemmenta damnandum quæ in Religionem invehere conatus eſt, Hiſpanum Medicum Michaelem Servetum ſex & viginti annis ante Columbum minorem illum circuitum ſanguinis diſerte tradidiſſe: quod ex ejus verbis liquet per Cl. Sievertum (3), alioſque ante hos annos duodecim evulgatis, ab ipſo autem Serveto editis A. 1533.

83 Sed eorum quæ in eadem VI. Oratione ſubjicis de Inventoribus Anatomicis, ſi non omnia, pleraque falſitatem in præſentia pro veri ſtudio confideremus. *Œſophagi*, *ventriculi*, *inte-* 43
ſtinorum ſtructuras, *atque tunicas a Williſio detectas* dicis, *proditas* autem *a Kerkringio*. *Conniventes Valvulas*. His ego objicio quæ in I. (4) & III. (5) *Adverſariis* jam ſatis indicavi. Deinde quæro, ſi de *Mappa hominis Anatomica*, ſi de *humani corporis imagine* hic verba facis, cur Williſianam Œſophagi ſtructuram, ex beſtiis deſcriptam; huc trahas? cur *patefactos ab Aſellio Chyliferos Ductus*; *referatam a Pecqueto nutritii laticis ciſternam*; —— *enodatas a Bohnio Hepatico-cyſticas ſiſtulas* hic commemores? Certe horum nemo in humanis corporibus ea patefecit. Sed quæ chylifera vaſa in beſtiis Aſellius, & ante hunc olim, ut ipſe (6) candide fatetur, *vidit omnino*, ſed non agnovit Eraſiſtratus, illa in hominibus *primum omnium Venetiis privatim ac publice* ſe oſtendiſſe, teſtatus eſt Cæcilius Folius (7) in libello edito A. 1639.: quod eodem anno a ſe ipſo, imo

[1] Vid. Tomaſin. Elog. Tom. I. [2] Vid. Erythr. Pinacoth. I.
[3] Differt. de Morbis & cæt. n. 61. [4] N. 23. [5] Animad. 4. & 7.
[6] De Lactib. c. 13. [1] Sanguinis a dextro & cæt.

imo biennio ante ab alio Medico, factum eſſe, duodecim poſt annis ſcripſit Highmorus (1). Pecqueti autem cavum Receptaculum, ut vaſa quoque Lymphatica, videtur primus in homine conſpexiſſe, & delineaſſe Olaus Rudbeckius (2). Vaſa denique Hepaticyſtica, niſi tu, Vir cl. omnibus ſublatis dubitationibus, certius demonſtres, nondum aliquem habemus a quo ſatis in humanis cadaveribus perſpecta eſſe, ſciamus. Quod ſi promiſcue (id quod tua ſuperiora verba credere non ſinunt) ſive in homine, ſive in beſtiis inventa, hic enumeranda ſuſceperas; cur *proditas* a *Pejero* inteſtinorum *Glandulas* dicis; quas nimirum in brutis animantibus a Pechlino (3) ante *proditas* eſſe, conſtat? Quod vero ais *evoluta ab Euſtachio Coli inteſtini ligamenta*; quæro, num tertium quoque? & ſi omnia, num ut initium, ſic omnium finem evolverit? Nam *in Hepate* num *panſa à Gliſſonio* fuerit *Muſcularis capſa*, ſatis viſum eſt ſupra. *Explicata* autem *in Liene* ab recentiſſimo Summoque Anatomico *penicillaria Vaſa* num ita vis nos accipere, ut nihil diſcrepans intelligamus ab eo quod in I. Oratione
18 ſcripſeras, eundem Anatomicum *diſtributionem pentcillorum in lienaribus vaſis* —— *a Caſſerio recepiſſe videri*? Scilicet Caſſerius id invenerit; hic dumtaxat *explicarit*? Sed quoniam ad ea probanda quæ in hac, vel illa Oratione a te de inventis Anatomicis pronunciantur, nulla Auctorum loca proferre ſoles; ſi forte id Caſſerio adjudicas propter eam Iconem quæ ad VIII. Spigelii librum Tab. IX. n. IV. adjecta eſt; animadvertere te decet, ad eundem modum picta eſſe a Caſſerio vaſa tum Jecoris in Fig. II. Tabulæ proximæ, tum Placentæ in Tab. VI. *de Formato Fœtu*: ideoque non a Caſſerio, ſed ab ſuo ſingulari artificio eum didiciſſe qui cum una in Tabula *Ramorum lienalium*, *hepaticorum*, ac *Placentæ uterinæ* figuras repræſentaſſet, monuit (4): *hiſce rite perſpectis facile fore judicare, vaſorum ſanguineorum extrema ſummopere inter ſe differre*, itemque nominatim vaſorum *extremitates* in Arteria ſplenica *penicilla detrita repræſentantes*, non in *placenta uterina* —— *locum habere*.

84 Ais deinde, fuiſſe *Pancreaticum Ductum, ceu fontem ſalivalem inferiorem*, *ab Hoffmanno*, & *Wirſungo propoſitum*, *ut ſalivarias ſuperiores ſcatebras detegere datum eſſe Stenonio*, *Whartono*, *Nuckio*, & *Caſp. Bartholino*, *atque dudum Achillino*. Non eſt mihi in animo urgere hic multum Galeni (5) loca, ne dicam Herophili, & Eudemi, & Marini, quæ Eruditis Medicis ſatis cognita eſſe, ſcio: *ex glandulis quæ ad radicem linguæ ſunt*, *ſaliva eodem* (in fauces) *fertur*. *Jam vero in inteſtina reliquiæ ex ventriculo*, *bilioſus vero humor ex jecore*; *ex glandulis item quibuſdam aliis quæ hic quoque ſitæ ſunt*, *lenta humiditas ſalivæ perquam ſimilis deſcendit*. & infra: glandulas *raras* & *humidas quibus conceptacula ipſa committuntur*, —— *humorem quendam quaſi pituitoſum gignere*, *quo interior inteſtinorum tunica ſublinitur*. *nam quod quæ ſalivam gignunt glandulæ*, *ipſam in os evidentibus venulis ſtillatim effundant*, *quodque totæ etiam fauces a glandulis ejuſdem utilitatis cauſa humectentur*, *nemo eſt amplius qui neſciat*. *jam enim inter omnes diſſectionis profeſſores maxime conſtat*. Non, inquam, hæc volo hoc in loco multum urgere, quæ etiam paulo ante cum de inteſtinorum glandulis ſermo eſſet, prætermiſi, neque vero alia iterare quæ ſupra ſunt cum de Achillino diceremus, commemorata. Hic ſatis erit quærere, cur ubi de homine agitur, inter *ſalivariarum ſcatebrarum* Inventores *Nuckius*, & *Caſp. Bartholinus* qui ſuas in beſtiis detexerunt, ponantur, cum his autem Rivinus ne memoretur quidem? aut cur in Pancreatico ductu retegendo cum Wirſun-

go

[1] Corp. hum. Diſq. l. 1. P. 2. c. 7. [2] Exercit. de Duct. Aquoſ. Tab. 10.
[3] De Purg. Med. Fac. c. 36. [4] Theſaur. Anat. II. Aſſ. 4. n. 2. & 4.
[5] De Sem. l. 2. c. 6.

go. *Hoffmannus* laudetur, qui (1) eum ductum non in hominibus, ſed in *gallo indico* monſtravit?

85. Quoniam ad Wirſungum ventum eſt; non dubito, te Vir. cl. de ejus morte ſæpius legiſſe quæ a Graaſio, Kerchringio, aliiſque conſcripta ſunt. Tradit ille (2) id quod verum eſt: Wirſungum A. 1642. *Patavii primum reperiſſe Ductum Pancreaticum, quem in Reip. Medicæ bonum æri inciſum publici juris fecit*. Sed hæc addit: *a quo plura potuiſſemus ſperare, niſi ab invidis nefarie in ædibus ſuis, eo forſan nomine, fuiſſet ſclopeto interemptus*. Kerckringius (3) autem de eodem: *a quo ne plura acciperemus, invidiæ, eum in flore ætatis ſclopeto, dum ſupra omnes anteceſſores ſuos in glorioſa Medicinæ cathedra quotidie de ignorantia ageret triumphos, perimenti, ferimus acceptum*: quæ (neque hæc tantum) Kerckringii verba, ſua deinde fecit Munnickius (4). Hæc atque alia ejuſdemmodi quis commentus ſit, ad eoſque Clariſſimos, Honeſtiſſimoſque Scriptores detulerit, neſcio. Illud ſcio, cum Inclytæ Nationi Germanicæ quæ pulcherrimarum Artium ſtudio in noſtra Academia degens, meæ fidei commendata eſt, annis ſuperioribus auctor eſſem, ut Tabulam ipſam æream in qua Wirſungus retectum a ſe Ductum naturali magnitudine ſculpendum curavit, ſculptumque eidem Nationi donavit, ceu rarum Immortalis nominis Viri, & Sodalis quondam ſui tum Virtutis, tum Amoris teſtimonium, diligentiori cuſtodia in propriæ Bibliothecæ Ærario aſſervandam decerneret, atque ingreſſi eſſemus in eum ſermonem, a quo, & qua cauſa Egregius ille Anatomicus hic interfectus fuiſſet, cumque alii, ut fit, alia dicerent; illud, inquam, ſcio, veniſſe in mentem mihi, ut Acta inſpicerentur quæ a pluribus ſæculis, in ſingulos annos, ſumma fide ipſa Natio conſcribit, & conſcripta, diligenter aſſervat. Ibi homines mei amantiſſimi, cum Acta ſuperioris ſæculi protuliſſent; non quærendi modo, ſed etiam deſcribendi quæ ad Wirſungum ſuum pertinerent, mihi libentiſſime copiam fecerunt. Hæc igitur Tomo IV. pag. 80. Anno ipſo 1643. quo anno mortuus Wirſungus eſt, de ejus fato ab ejuſdem Civibus, atque Sodalibus conſcripta invenimus: 22. *Auguſti illuxit fatalis dies Nob. Excellentiſſ. & Clariſſ. Viro D. Joh. Georgio Wirſung Philoſophiæ ac Medicinæ Doctori, Inclytæ Nationis noſtræ Aſſeſſori honorando, qui circa 24. noctis horam, ex ſolito, ſub propria domus janua, familiariter cum aliquibus Dominis Concivibus eodem contubernio utentibus converſatus, a D. Jacobo Cambier, ob neſcio quod odium privatum, ſclopeto majori, quod Carabinet vulgo dicunt, petitus, globoque transjectus cum ſanguinis copia ſimul & animam fudit, hæc verba identidem repetens „ ſon morto io, o Cambier, o Cambier. „* Hunc autem *Cambier* fuiſſe Dalmatam quendam, cum rei ſummula indicat, ad libri oram ex inſtituto ſic adſcripta: *Quidam Dalmata interficit ſclopo longo noſtrum Concivem ſub propriæ Domus Januæ*; tum illa confirmant quæ in Actis ſubjiciuntur: *Interea facti hujus Author, ſuo Cognato Nicaſio Cambier, ut & alio quodam Dalmata comitatus, in hoc facinore comitibus, hoſpitio ſuo in quo pernoctarat, exiens, Pataviumque relinquens, fuga ſibi conſuluit*. Porro Wirſungus quo anno Patavium veniſſet, ex Albo conſtat laudatæ Nationis, in quo, more inſtitutoque Majorum, ſua ſe manu inſcripſit, *Anno*, ut ipſe vidi, 1629 *die* 8. *Novembris*. Hoc autem toto annorum ferme quatuordecim ſpatio nullum docendi munus geſſit; tantummodo a Veslingio noſtro (5) inter diſcipulos, qui *maxime profecerant*, ſelectus eſt qui ſibi *miniſter*, *vel inciſor*, *ut dicunt*, foret (6) quo in miniſterio *meritæ* ipſum *dilingentiæ laude* celebravit. Itaque male natas illas de cauſis ipſius

[1] Vid. Bartholin. Anat. quart. renov. l. 1. c. 13.
[2] De Succo Pancr. c. 1.
[3] Spicil. Anat. Proœm.
[4] Anat. Præf.
[5] Præf. Edit. 2. Syntagm.
[6] Vid. etiam Molinett. Diſſert. Anat. l. 6. c. 5.

ipſius mortis ſuſpiciones evelli ex animis penitus, decet, quando ex tam antiquo, fideli, ac ſimplici teſtimonio conſtat, Wirſungum ob privatum quorundam Dalmatarum odium, non ob invidiam qua ejus Inventum, aut ejus Prælectiones (quæ, ut diximus, nullæ fuerunt) quiſpiam Patavii proſequeretur, ſic interiiſſe, ut hic plures alii ea tempeſtate, crebris in maximo Juvenum Exterorum numero inter ſe diſſenſionibus interierunt.

86 Ad Orationem tuam jam redeo, Vir cl. in qua porro, *Renales Papillas ab Euſtachio revelatas* ; —— *expoſitos a Bellino Urinarios Tubulos* fuiſſe, dicis. Sed de his ut Falloppium, atque Euſtachium videndos alibi (1) indicavi; ſic viciſſim Renales Papillas jam ante Euſtachium *revelatas* fuiſſe, manifeſtum eſt. Nam, ut omittam quod tradidit Joannes Poſthius (2): *in renibus proceſſus mamillares primum obſervaviſſe D. Rondeletium, in cadavere D. Fontanoni, Collegæ ſui*; certe cum Fontanonus adhuc viveret A. 1542. (3); ſex ante annis Nicolaus Maſſa (4) diſerte ſcripſerat: in rene *verſus cavitatem, ubi ſunt pori uritides, videbis quaſdam carunculas habentes figuras papillæ uberum, -- & dicunt, aquoſitatem -- per extremum papillæ mitti ad porum uritidem*. Sed verbum iſtud quo utitur, *dicunt*, non obſcure ſignificat, alios quoque priuſquam Maſſa hæc ſcriberet, papillas in renibus vidiſſe. Et ſunt revera qui has Berengario acceptas referant; ſed nec verba proferunt, nec locum ipſum ſatis deſignant. Verum tamen ſcribunt. Nam in *Iſagog.* ubi agit *de Renibus*, hæc invenio: *Prædicta lacuna* (quam nunc *pelvim* vocitant) *habet circa ſe panniculum ſolidum perforatum ultra decem foraminibus magnis: per quæ mediante certa Renis ſubſtantia parva ſimili papillis mamillarum mulierum in prædictam concavitatem natura emulget urinam*. Sed & in *Commentariis* quæ ſuperiore anno 1521. ediderat in Mundini Anatomiam *Comment. XIII.* ubi *de Renibus* ſcripſit, & de Injectionibus *per ſyringam aqua calida plenam* jam tum ab ſe in eorum vaſa inſtitutis, hæc tradidit: *in illa lacuna ſive in illo vacuo quod facit porus uritides, ſunt certæ carnes: quæ aſſimilantur papillis mamillarum mulierum: ſunt tamen minores: —— & prædictæ carnes papillares habent baſim verſus partem in qua terminantur rami venæ emulgentis & cuſpidem verſus lacunam pori uritidis. Et porus uritides nerveus eſt: perforatus foramine notabili ubi eſt cuſpis talis carnis papillaris, forte ut tale foramen non clauditur*. Foramina autem hæc pertinent ad eos quos nunc vocitamus *pelvis tubulos*. Vel hinc igitur vides quæ Bononienſi huic Profeſſori poterant in I. Oratione certiora fortaſſe anatomica Inventa tribui, quam quæ ſupra examinavimus.

87 Quæ porro ſubjicis: *Septum ſcroti deſcripſit Maſſa; Teſtium, ac Paraſtatæ ſyphunculos exhibuere Arantius, & Graafius; Highmorus centro poſitum eorum fulcimen*; hæc quoque ejuſmodi ſunt, ut non ſine examine omitti poſſint. Nam *Teſtium Syphunculos* fuiſſe ante Arantium indicatos, ſupra oſtendimus; *Paraſtatæ* autem *ſyphunculos* neque ab Arantio deſcriptos meminimus, & ante Graafium ab Highmoro (5), ante hunc autem ab Riolano, ut alibi demonſtravimus (6), propoſitos eſſe, conſtat. Ibidem pariter indicavimus, ab eodem Riolano *exhibitum* eſſe ante Highmorum id quod iſti ejus *fulcimini* in humanis teſtibus reſpondet. Nam quod tu, Vir cl. hoc *centro poſitum* eſſe, ſcribis; id vero in beſtiis quibuſdam, non in hominibus ſic inveniri, Graafius (7) monuit. Hinc intelligis, iſtud *fulcimen*, ut ab Highmoro exhibitum eſt, ad tuum inſtitutum non pertinere; vel ſi pertineat, nihil eſſe cauſæ cur Maſſam quaſi primum Septi Scroti Inventorem, producas.

At-

[1] Epiſt. in Euſt. Tab. pag. xxii. [2] Obſ. Anat. [3] Vid. Linden. de Scrip. Med. [4] Lib. Introd. Anat. c. 18. [5] Corp. hum. Diſq. l. 1. P. 4. c. 2. [6] Adv. I. ad n. 18. [7] Tract. de Viror. Org.

Atque olim quidem cum Maſſam ipſe memoravi [1] ; qui ante hunc , illud indicaſſet Septum , ignorabam ; ſperabam tamen , fore ut *vetuſtiora Majorum teſtimonia comperirem in Epiſtola quam Cl. Joh. Jacobum Ravium de Inventoribus Septi Scroti conſcripſiſſe* , intellexeram . Et quanquam antiquiora iis quæ ego protuleram, in ea Epiſtola non inveni ; ipſe tamen poſtea incidi in Columellæ locum , ut in mea I. in Auctores Rei Ruſticæ Epiſtola ad Cel. Virum Jacobum Facciolatum ſcripſi ; quo in loco (2) *media quaſi cutis, quæ intervenit duobus membris genitalibus* , hoc eſt , teſticulis , ea ratione memoratur, ut planum ſit , Columellæ minime ignotam fuiſſe membranam quæ teſtibus ſive inſtar communis utrique Septi (neque enim adhuc ſine ulla dubitatione ſtatuere id licet) ſive peculiaris ſingulorum Sacculi interjecta eſt . Si ergo quod in beſtiis Highmorus vidit , ad propoſitum pertinet tuum , ad idem pertineat neceſſe eſt quod Columella agens de Suum caſtratione commemoravit . Cujus ſi hunc unum attendas locum , aliquid fortaſſe mutatum cupias in I. Oratione ; ubi videlicet hæc de Anatome in univerſum ſcripſiſti : *poſt inventores Ægyptios exculta hæc ab Empedocle , Alcmeone , Democrito , Hippocrate , & Galeno , Romanis inde Profeſſoribus Celſo , Paulo Eginetæ , Aetio , Cælio Aureliano , Antonio Muſæ, Columellæ , aliiſque omnibus obſcura jacuit* . Quanquam , ne quid tecum diſſimulem , alia ſunt his in verbis , quæ magis flagitant mutationem . Nam; ut Ariſtotelem , Herophilum , Eraſiſtratum , Marinum , aliosque e Græcis illuſtres Anatomiæ Cultores , Auctoreſque reticeam , quos , inter Hippocratem , & Galenum memorari , decuiſſet ; quid *Romanis Profeſſoribus* annumeras ; mitto Columellam , & Cælium Aurelianum , quorum ille etſi neque Medicus fuit , & veterinariam medicinam , aliud agens , modica ſui Operis parte attigit , hic vero num medicinam Romæ , an apud Afros ſuos fecerit , neminem legiſſe memini qui doceret ; latine uterque ſcripſerunt tamen ; ſed quid *Romanis Profeſſoribus* accenſes Paulum Æginetam , & Aetium Amidenum , qui neque Patria , ut ex adjecto patet cognomine , neque incolatu, quod ſciam , neque vero , ut longe omnibus notiſſimum eſt , qua in ſcribendo uſi ſunt , lingua , Romani Profeſſores fuerunt , imo inter Græcos Medicos relati ſunt ſemper , hodieque referuntur?

88 *Seminales veſiculas primum indicaviſſe Ingraſſiam , ſecundum alios Rondeletium* , ſcribis . Sed mirum eſt , te , Vir cl. qui in nova *Hiſtoriæ* tuæ Editione tam ſæpe Hippocratem cites , incidiſſe nunquam in illa verba quibus Eruditiſſimorum non hujus modo , ſed ſuperioris etiam ſæculi Virorum judicio , ſatis ipſe eas Veſiculas indicavit (3): *Semen porro velut favus ab utraque veſicæ parte eſt* : quæ ſane , atque alia ejuſdemmodi in Hippocraticis libris obvia , *ſub quibus* nunc *te* 212
totum reponis , tibi longe notiſſima credidiſsem , niſi Hippocratem *talem tantumque Virum* , & quem vel tu ipſe , ut paulo ante vidimus , inter eos certe a quibus Anatome *exculta* eſt , reponis, *ex anatomicis diſquiſitionibus* , *pro temporum ſuperſtitione* , *& incuriâ* , *vix quidpiam ſibi comparaſſe* , nuperrime pronunciaviſſes (*) . Quæ autem addis : *Alghiſium Urethræ compoſitionem — illuſtraviſſe ; — Terraneum* ejuſdem glandulas *internas* ; *ejuſque tranſverſales* , *ſeu potius urinariæ veſicæ depreſſores muſculos Bidloum* ; hæc omnia tu ipſe *illuſtres* , neceſse eſt ; Primum quid tandem in perpauciſſimis Alghiſii verbis ſit , unde *Urhetræ compoſitio* , quæ videlicet ignota , credo , aut obſcura eſſet antea , *illuſtretur*? Deinde quomodo eas Terraneus *illuſtraverit* glandulas de quibus tu uſque adeo ejus familiaris , ſive , ut Præſtantiſſimus Santorinus (4) loquitur , *ejuſdem Amicus* , *cui is ſua communicaverat* , tu , inquam , ipſo jam

[1] Adv. I. n. 18. [2] De Re Ruſt. l. 7. c. xI. [3] De Off. nat.
[*] Præfat. nova Hiſt. Hep. [4] Obſ. Anat. c. 10. n. 9.

jam mortuo, ſcripſeris (1): *nec datum adhuc fuiſſe* tibi *glandulas illas diſgregatas diſtincte conſpicere, quas pro ductuum hujuſmodi* (urethræ) *principiis ſtabiliebat laudatus Terraneus*, imo oſtenderis, neſcire te, ubi eædam, ſcilicet *vel in intimiori urethræ ſubſtantia, vel in corpore ſpongiformi, urethræ circumpoſito, vel alibi ultra eam ſupponendæ* ſint. Denique tranſverſales urethræ Muſculos qui *potius urinariæ veſicæ depreſſores muſculos* credas, cum hoc nomine (2) ipſe nobis rem profecto longe aliam deſcripſeris? Cæterum non modo *Suſpenſorii majoris virilis Mentulæ Ligamenti*, ſed & Tranſverſalium urethræ Muſculorum tum Auctores, tum Illuſtratores cum ipſe olim in *Adverſariis* (3) laudaverim; hic illud addam, hos tamen muſculos videri mihi vel olim non fuiſſe ignotos Carolo Stephano (4), imo ab eo pictos eſſe in *Parergo* Tabulæ, capiti 20. libri II. ſubjectæ, & ad litt. D in hunc modum deſignatos: *Alii duo muſculi ad virgæ latera minimi.*

44 89 Porro *muliebria Ova enucleaviſſe Stenonem*, *genuinam rotundorum Uteri Ligamentorum fabricam Hornium*, *oviductus Falloppium*, *Noveſium cervicis uteri veſiculas*, *Swamerdamium uterina vaſa*, tu dubitari non poſſe, exiſtimas.

Verum quod ad *muliebria Ova* attinet; me quidem non præterit, A. 1667. ante omnes ſcripſiſſe Stenonem (5): *ſe non amplius dubitare, quin mulierum teſtes ovario analogi ſint, quocunque demum modo ex teſtibus in uterum, ſive ipſa ova, ſive ovis contenta materia tranſmittatur:* idque *alibi ſe ex profeſſo oſtenſurum*. Sed in *Obſervationibus* (6) quas A. 1675. edidit, *ſpectantibus ova viviparorum*, cum muliebrium ovorum nomine nihil ſe, præter notas jam diu Anatomicis veſiculas teſtium, cum aliis intelligere ſe ſe, oſtenderit; has autem non videri eſſe ova ſecundum Malpighii & ſententiam, & anatomiam, atque adeo ex ipſius Graafii obſervationibus petita ratione, in *Adverſariis* IV. (7) non obſcure indicaverim, cumque Celeberrimi Viri qui poſtea ſcripſerunt, eandem ſententiam, atqne rationem copioſe, & docte confirmaverint; vehementer dubito non modo ne Steno, ſed ne alius quiſpiam vera adhuc *muliebria ova* viderit, nedum *enucleaverit.*

Num autem *genuinam rotundorum Uteri Ligamentorum fabricam enucleaverit Hornius*, etſi ex iis quæ ad Poſthuma Valſalvæ Scripta adnotavimus, alias judicare melius poteris; tamen ſatis erit in præſentia, ut judices ex animadverſione Graafii (8) de omiſſis in illorum fabrica venis Hornium, & merito quidem, arguentis, quando vel olim Euſtachius (9), qui princeps ejuſmodi *fabricam* obſervavit, venas in ſuis Tabulis non omiſerat. Quod vero *Oviductus*, hoc eſt, Tubas Uteri *euncleaſſe Falloppium*, non dubites, valde miror, cum Riolanus [10], Lindenius (11), aliique Graviſſimi Viri cenſuerint, *eleganter* illas ab Ruffo Epheſio fuiſſe *deſcriptas*, ubi (12) adverſus Herophilum, *fœminas varicoſis aſſeſſoribus carere*, exiſtamantem, ſe vero conſpexiſſe, affirmat, *e teſtibus enata vaſcula, atque utrinque varicis inſtar revoluta*, quæ *in uteri cavum perforata ſubibant: e quibus mucoſus quidam humor, ſiquis exprimeret, emanabat.* Nonnulla enim quæ pro Falloppio reponi poſſent, illudque in primis quod hæc Ruffus non in mulieris, ſed *in pecudis utero* vidiſſe ſe, ſcribat; haud ſatis intelligo cui tibi uſui eſſe queant, qui Mundinum *uterinas tubas* vel ſolo *ſeminariorum vaſorum nomine indigitaſſe* ante Falloppium, non dubitas (*), atque, ut ſæpius vidimus, ſeu quis in beſtiis, ſive in hominibus rem primus invenerit, non laboras.

Quod

[1] Manget. Theatr. Anat. Tom. II. pag. 32. [2] Ibid. Tom. I. pag. 423.
[3] Adv. I. n. 18. & IV. Anim. 21. [4] De diſſect. part. corp hum.
[5] Hiſt. Diſſ. Piſc. ex Can.gen. [6] In Bartholin. Act. Hafn. Tom. II. Obſ. 88.
[7] Animadv. 28. [8] Part. Genit. Defenſ. [9] Tab. XIII. & XIV. Fig. 1.
[10] Anthrop.l. 2. c. 35. [11] Medic. Phyſ. c. 7.
[12] De corp. hum. part. appell. l. 1. c. 29. [*] Orat. I. pag. 17.

Quod autem *Noveſium* ſcribis *cervicis uteri veſiculas*, *Swamerdamium uterina vaſa enucleaſſe*; primas velim animadvertas a Viro illo cl. ne nominari quidem, non modo ſatis non deſcribi, ante autem quam ipſe ſuas vulgaret obſervationes, non unum fuiſſe qui in uteri cervice diſerte veſiculas memoraverit, quod ex noſtris I. Adverſariis (1) intelligi poteſt. *Uterina* autem *vaſa*, arterias videlicet, itemque venas tum ſuperiores, tum inferiores, tum dexteras, tum ſiniſtras inter ſe jungi, cum ante Arantium, cui hæc quidam tribuunt, Falloppius (2) docuit; ſane Swvammerdamii, aliorumque in iis vaſis *enucleandis* induſtriam magna ex parte ab eo uſque tempore occupavit.

90 Atque hæc de ventris tantum organis; nunc pauciora quædam de peculiaribus ſive thoracis, ſive capitis, & de communibus totius corporis partibus videamus. Lowero *primum compertam heliceam muſcularem cordis ſtructuram*, ſcribis. At Jo. Alphonſus Borellus (3), ſpiris fibrarum cordis propoſitis, *hanc*, inquit, *mirabilem ſtructuram primum mihi videre contigit Piſis, adſtante clariſſimo Malpighio anno 1657. poſtea novi alios eadem adnotaſſe; tandem Clariſſ. Louverus, & Laurentius Bellinus exactam cordis contexturam indagarunt & cæt.* qua de re ipſe quoque Malpighius [4] videri poteſt. Sed & biennio ante Lowerum, Anno videlicet 1667. Nicolaus Steno (5), *Modernos ſpiralem fibrarum ductum in corde detexiſſe*, *jam* ſcripſerat, ſive Piſanas illas, ut in Etruria tunc erat, deſignans obſervationes, ſive alias etiam quæ ipſas anteceſſiſſent. Nam Lindanum a Th. Bartholino (6) laudari, video, qui in elixato corde obſervarit, *a baſi fibras deorſum cochleato prorſus ductu circumductas*. Quanquam ejuſmodi, in corde, fibræ, non fugiſſe omnino videntur Andream Veſalium [7], qui eas quoque fibras in illius viſceris deſcriptione commemorat, *quæ quidem orbiculatim cor ventriculoſque ampleEtuntur*, *at oblique ſecundum cordis longitudinem procedunt*. Porro *Bronchialia Sanguiduca vaſa Ruiſchium expoſuiſſe*; *bronchiales glandulas oſtendiſſe Borrichium*, dicis. Ego vero qui alibi de utriſque ſcripſi, hic tantum dicam, primum quod ad Bronchialia vaſa attinet; niſi adhuc verum eſt quod ſua tempeſtate ajebat Galenus (8), *a magna vena*, *quæ ſpinæ incumbit*, *venam aliquam in pulmonem tranſire*, *neque nos unquam vidiſſe*, *neque diſſectorum quemquam ſcripſiſſe*; niſi *pneumonicam*, ut Rolfincius (9) appellabat, venam, quam nunc *bronchialem* vocitant, *in pulmonem infertam*, *& ſparſam* ab Nicolao Sammichelio primum (10), deinde a Fabricio ab Aquapendente demonſtratam eſſe, negamus; niſi demum ſpernimus quæ de eadem, vel iiſdem (numero enim, ac trunci inſertione, ut bronchialis arteria, diſcrepant) a Williſio, Bourdonio, Vetheyenio, Cowpero, Heiſtero, aliiſque ejuſmodi Exercitatiſſimis Anatomicis, ſicut omnibus eſt notum, litteris mandata ſunt; ſed ſi contra venam aliquam bronchialem agnoſcimus; neceſſe profecto eſt, ut Cel. Ruyſchio non hanc tribuamus, quam ipſe (11) *negat adhuc ſibi videre licuiſſe*, *neque autem hic magis neceſſariam eſſe*, putat, *quam in hepate* venam aliquam arteriæ hepaticæ ſociam; tribuemus autem, ſi non bronchialem dumtaxat arteriam, ſed in univerſum *Bronchialia Sanguiduca vaſa* ab ipſo *expoſita* eſſe, affirmabimus. De *Bronchialibus* vero *glandulis* hoc unum dicam, tot, atque ejuſmodi, præter Borrichium, fuiſſe Auctores a me in *Adverſariis* V. [12] commemoratos qui illas propoſuerint, ut minime proclive ſit, Borrichium ſic ſine ulla dubitatione quaſi primum earum Inventorem laudare. Gaudeo tamen, illo meorum

I 2 *Ad-*

[1] N 32. [2] Obſ. Anat. [3] De Mot. Animal. P. 2. Prop. 37.
[4] Op. Poſth. [5] Elem. Myol. Specim. [6] Anat. quart. renov. l. 2. c. 6.
[7] De corp. hum. fabr. l. 6. c. 10. [8] De loc. aff. l. 5. c. 3.
[9] Differt. Anat. l. 5. c. 29. [10] Ibid. [11] Ad Epiſt. Probl. VI.
[12] Animadv. 41.

Adverſariorum loco illud ſaltem videri eſſe effectum, ut tu, Vir cl. ſententiam mutaveris, neque amplius Verheyenium, qui ſane poſt illos omnes Auctores ſcripſit, *primum harumce* glandularum *Promulgatorem*, & *Indagatorem* (1) appelles. Quo libentius tecum has quoque meas dubitationes communico, ſi forte alia aliqua tibi placere, & quadantenus prodeſſe poſſit. Nam & pro amicitia id cupio, & pro tua iſta erga quaſdam meas, in uvula ſaltem, & larynge habitas, obſervationes humanitate etiam debeo.

91 Itaque illud non ſatis aſſequi me, fateor, cur *extricatum* ajas *a Sylvio*
45 *quartum cum tertio cerebri ventriculo communicantem Aquæductum*. A quo, obſecro, Sylvio dicis? Jacobo illo vetere; an Franciſco de le Boe? Si a Jacobo dicis; jam major Magiſtro Diſcipulus (ut antiquiores Anatomicos prætermittam) Andreas Veſalius (2) ſatis clare ante ipſum deſcripſerat, imo & pictura indicaverat nomine *Meatus ex tertio cerebri ventriculo in quartum ſub cerebri natibus tendentis*. Sin a Franciſco; quid, quæſo; præterea hic extricavit? A *Tertio*, inquit, *Ventriculo ſub Ponte noſtro, Teſtibus & Natibus in quatuor ipſius extremis eminentibus ornato, Canalis vel Aquæductus eſt verſum Quartum Cerebelli Ventriculum* (3). Sed hæc ipſa ſunt quæ Veſalii deſcriptio, & Figura docent. Neque ea ipſa nomina *canalis vel Aquæductus* ante hunc Sylvium fuiſſe incognita, vel unus ſatis ſuperque oſtendit Arantius (4), cum diſerte ſcripſit: *canalis, vel aquæductus quidam eſt potius cenſendus, qui a centro cerebri, tertio ſcilicet vocato ventriculo, inter cerebellum, atque ipſam jam efformatam ſpinæ medullam, ad occiput deſcendens, confectos animæ ſpiritus in cerebri ciſternam, aut ſinum deferat*.

De *Arachnoidea* autem Cerebri *Tunica* quod videris indicare, hanc *Slado* & *Blaſio* acceptam eſſe referendam; certe Præſtantiſſimus Ruyſchius (5) inter *primos* illius *inventores* hos ponit, ſed æque tamen *Quinam* etiam, ac *Swammerdamium*, qui nempe omnes *conſortum quoddam inter ſe fovebant A.* 2665. & 1666. Ego vero hic opus eſſe diſtinctione quadam, exiſtimo. Nam quod ad ſuperiorem ejus tunicæ partem attinet, nihil in præſentia eſt quod adverſari huic Recentiorum Anatomicorum Invento, ſciam. Quod autem pars ejuſdem inferior, quæ videlicet tum Oblongatam Medullam operit, tum Spinalem comitata, intra vertebrarum cavum ſe ſe demittit, aut ab iis Cl. Viris, aut a *Tulpio primum detecta ſit*, quod Bohnius (6), & Ridleyus (7) putabant; certæ quædam cauſæ ſunt quæ me longe aliter cogant exiſtimare. Julium enim Caſſerium (8) video illam præclare delineaſſe tum qua Oblongatam Medullam, & ab hac prodeuntes nervos late obducit, tum qua intra vertebras ſe ſe immittit. Cum hæc animadverto, tum Varolium (9) invenio qui ante Caſſerium hæc ſcripſerit: *Firmatur autem tota ſpinalis medulla intra calvariam in propria ſede reſpectu cerebri & cerebelli a quadam membrana tenui, lucida, atque robuſta; qua mediante anterior pars medullæ annectitur cerebro, & poſterior cerebello: ad quam poſteriorem membranam extra ſpinalem medullam definit ſpatium, quod quartum ventriculum vocant*. Infra etiam de hac membrana fuſius loquitur. Sed ego non plura proferam quam quæ ſatis ſint, ut ſimul intelligatur, alia inſuper quæ ætate hac noſtra obſervata primum creduntur, a Varolio fuiſſe perſpecta: Ubi igitur docuit, Infundibuli *foramen exiſtere in medio* illius *membranæ*, hæc ſubjecit: *Hac itaque membrana ablata, ſub ipſa quidam vaſorum ſe mutuo intercuſſantium plexus apparet, quem ſi cuidam arrideret vocare rete mirabile, nihil*

[1] Manget. Theatr. Anat. Tom. II. pag. 261.
[2] De corp. hum. fabr. l. 7. c. 6. & Fig. 10.
[3] Diſput. Med. 4. n. 21.
[4] Anat. Obſ. c. 7.
[5] Ad Epiſt. Probl. IX.
[6] Circ. Anat. Prog. 21.
[7] Anat. Cer. c.2.
[8] Ad Spigel. l.10. Tab.9. & 7. Fig.2.
[9] De Nerv. Opt. Epiſt. I.

hil curo. *Removeo deinde hæc omnia vaſa*, *unde tanto magis conſpicua evadit reflexio ſpinalis medullæ in anteriora*, *atque progreſſus ad ſuperiora* : *ſi vero talis membrana removeatur etiam a ſubjecta ſpinali medulla verſus poſteriora* (*quam remotionem cæteri vel vanam*, *vel impoſſibilem exiſtimarunt*) *detegitur ſeries quædam fibrarum tranſverſalium cum eminentia*, & *diſtinctione a fibris rectis ſpinalis medullæ* ; *eſt autem ille proceſſus cerebelli*, *quem pontem appello*; hoc eſt, quem *Protuberantiam Annularem* nunc vocant, cujus *tractus*, ſive *ſtrias*, præter novum illud *rete mirabile*, vide ut Varolius perſpectas habuerit.

92 *Aurium Tympanum*, & *Labyrinthum protuliſſe in medium Caſſerium*, *atque Coiterum* ; *Achillinum Incudem*, & *Malleum*, ipſe pronuncias. Sed, ut monuit Euſtachius (1), ne ipſe quidem Achillinus *ſibi tantum ſumpſit*, *ut inventionis ſibi palmam vendicaret* : ex quo intelligere debemus, etſi Achillinus primus omnium quos legerimus, iis de oſſiculis ſcripſiſſet, videri tamen ab alio aliquo fuiſſe inventa, primumque demonſtrata. Nam *Tympanum*, & *Labyrinthum* neque a Caſſerio, neque a Coitero primum fuiſſe propoſita, ſatis ſuperque *ex Anatomicis* Falloppii *Obſervationibus* intelligitur. Neque tamen quidquid nunc vocamus *Labyrinthum*; nedum *Tympani* cavitatem Falloppius princeps deprehendit. Ariſtoteles (2) enim hæc ſcripſerat : *Pars auris interior forma anfractui cochleæ ſimilis*. Et ante hunc Empedocles *audire nos*, cenſuerat, *aëre partem intimam aurium impellente*, *eam ſiquidem in modum cocleæ obvolutam*, *ac tanquam tintinnabulum edito in loco ſuſpenſam*, *irruentis aeris pulſus omnes agnoſcere* : quod in libro extat Galeno adſcripto *de Hiſtoria Philoſophica* (3). Quod ſi nos haud ſatis hæc movent quæ ab Euſtachio (4) etiam, aliiſque ſunt animadverſa; Corn. Celſi (5) verba inſuper adjiciamus : *In aure quoque primo rectum* & *ſimplex iter procedendo flexuoſum fit*. *Quod juxta cerebrum in multa* & *tenuia foramina diducitur*, *per quæ facultas audiendi eſt* : quæ quidem niſi conſpecti jam eſſent quadantenus Canales Semicirculares, ſcribi potuiſſe non videntur ; & ſane de his quoque Rubeus (6) hunc Celſi locum interpretandum eſſe, cenſuit. Quod ad *Tympanum* autem attinet ; res quidem multo clarior eſt. Nam ſiquis etiam illa velit minus attendere quæ inter Hippocraticos occurrunt libros (7) : *Foramina aurium ad os durum*, & *ſiccum lapidi ſimile pertingunt*. *Jam vero ad ipſum os eſt cavitas antroſa*. -- *Pellicula vero in aure juxta os durum tenuis eſt*, *velut aranei tela* ; at aliorum negligere verba non poterit, qui Tympanum, ante Falloppium, manifeſto propoſuerunt, ut Berengarii (8) qui expoſuit nomine *certæ vacuitatis*, *quam claudit quidam panniculus ſubtilis*, & *ſolidus* --- *Et huic panniculo intra prædictam vacuitatem adjacent*, inquit, *duo oſſicula parva* : quam *vacuitatem* alibi vocat (9) *concavitatem anfractuoſam*, & *cavernam*; vel etiam ut Maſſæ (10), qui *eſſe cavitatem* dixit *quandam rotundam*, *quantitatis unius ungulæ*, & *iſtam cavitatem tegi a quadam membrana ſubtili dura*, --- *ſupra quam membranam intus ſunt duo oſſicula ad modum malleorum timpani* & *cæt*.

Cum vero de *cochleæ ſpirali lamina* ſic loquaris, ut minime liqueat, veliſne hanc a Præcl. Verneyo *inventam*, an *oculis* tantum *accuratius ſubjectam*; æquum eſt, hoc alterum potius a me credi, quam ea quæ Euſtachius (11) de eadem ſcripſit, tibi incognita exiſtimari.

93 Quod autem *Euſtachium* Auris *Tubam revelaviſſe*, diſerte ſubjicis ; magis vulgata Ariſtotelis (12) verba ſunt.

[1] Epiſt. de Audit. Org. [2] Hiſt. Animal. l. 1. c. 11.
[3] Tit. de auditu. [4] Loc. cit. [5] De Medic. l. 8. c. 1.
[6] Annot. in hunc loc. [7] De Carn. [8] Iſag. ubi de Aurib.
[9] Comment. 37. in Mundin. [10] Lib. Introd. Anat. c.41.
[11] Loc. cit. [12] Hiſt. Animal. l. 1. c. 11.

ſunt, quam ut diſſimulari a me queant: *A parte auris interiore meatus ad cerebrum nullus eſt, at in oris palatum uſque ſemita pertendit.* Quid? quod ad Problemata quædam de auditu, ejuſve organo ſolvenda, mihi quidem videtur iſta eadem *ſemita* ad eundem modum eſſe uſus ad quem Recentiores Anatomici uti ſolent, ejuſque viæ cum via reſpirati aeris communicationem, & quam ad audiendum requiratur ut illa pateat, nullaque turbetur ratione, non ignoraſſe: ut cum ſciſcitanti (1), *cur nonnulli cum ſuas inſcalpunt aures, tuſſiant?* reſpondet: *An quia ſenſus audiendi foramen cum pulmone, canalique ab aſperitudine cognominato ſortitur? indicium, quod his ipſis repletis, obſeptiſque, homo ſurdeſcit;* vel cum quærenti (2): *qua de cauſa, oſcitantes, minus audire poſſimus?* ſatis ſic facit: *An quod multum ſpiritus effluentis inter oſcitandum aures etiam intrinſecus ſubit? --- Igitur cum interior renititur exteriori illi occurrenti, efficitur, ut motus interioris ſtrepitus motum exterioris retorqueat, atque offuſcet.* Valſalvam autem noſtrum cum de aliis multis, tum de hac potiſſimum Anatomes parte egregie meritum, cur *tertium mallei muſculum revelaviſſe*, pronuncies, non ſane video. Neque enim ipſe *novum* eſſe, dixit; imo ut de propoſito ab aliis muſculo eſt locutus, cum videlicet in libri ora adnotavit (3), cur *aliqui hunc non admitterent.* Et revera is muſculus *Externi* nomine deſcriptus fuerat a Verneyo (4) qui Caſſerii muſculum, aliquanto potiori jure Externum appellandum, omiſit. Hunc Caſſerii *Muſculum Proceſſus Minoris Mallei*, illum vero *Proceſſus Minimi* Valſalva dixit, ut *Proceſſus Majoris* Internum longioremque illum vocavit qui ab Euſtachio olim inventus fuerat. Poſtremo ſcribis, *Euſtachium durum* acuſticum *Nervum affabre proſequutum eſſe; Falloppium huic traditum canalem oſſeum, ſeu Aquæductum expoſuiſſe;* quaſi vero Falloppius idem in quo libello (5) duri Nervi canalem, in eodem vel fuſius, ac operoſius quam ipſum canalem, ejus nervi inceſſum perſecutus non eſſet. Certe Euſtachius cum poſt Falloppium ſcriberet, non modo cum hoc in eo contendere non eſt aggreſſus, ſed *de* eodem *inceſſu* dixit (6), ſibi *loqui non eſſe opportunum.* Quod ſi non deſcriptiones, ſed delineationes attendimus; neque certum eſt, Euſtachium, antequam Falloppium legeret, nervi illius inceſſum pinxiſſe; neque tamen hunc tantum pinxit, ſed canalem quoque ipſum oſſeum (*), niſi ego quidem plurimum fallor, delineavit.

94 Verum illud magis miror quod ais, *Turbinata oſſa Schneiderum edocuiſſe.* Nam ſi de re ipſa ſermo ſit; hanc vetuſtiſſimis Anatomicis non ignotam fuiſſe, Galenus (7) indicat, ſcribens, *ſatius fuiſſe ipſa (oſſa hæc admodum foraminulenta, & cavernoſa) non magis ἰθμοειδῆ appellaſſe, quam a ſpongiæ ſimilitudine σπογγοειδῆ, quemadmodum Hippocrates ea comparavit.* Atque ut ad minus antiqua tempora deſcendamus; certe Ingraſſias præſertim (8) haud brevem mentionem fecit de *hujuſmodi ſpongiarum, pumicumve inſtar aſperis oſſiculis, ſeptum naſi verſus oblique ſæpenumero contortis, & gibboſis*, quæ *viatoriam perulam referre*, dixit. Illud quoque minime prætermittendum eſt quod, ut a Fernelio acceptum, ſcribit Riolanus (9): *ſpongioſa oſſa conſtrui, & componi ex tribus oſſiculis cavernoſis ſeriatim contextis, ita ut unum alteri ſuperjectum ſit.* At ſi & de re multo diligentius deſcripta, & de nomine ſimul loquamur; utrumque certe in eo Caſſerii noſtri Capite reperitur quod diſerte *de Turbinatis Oſſibus* inſcriptum eſt (10). Quo ex Capite cum verba pleraque, Caſſerio nominatim

[1] Probl. Sect. 32. 6. [2] Ibid. Sect. XI. 29.
[3] De Aure Hum. c. 2. n. 7. [4] De Aud. Org. Part. I.
[5] Obſ. Anat. [6] Epiſt. de Aud. Org. [*] Tab. 44. Fig. 2.
[7] De uſu Part. l. 8. c. 7. [8] In Gal. de Off. c. 1. comm. 8.
[9] In Gal. de Off. Comm. c. 8. [10] Pentaeſt. l. 3. c. 6.

tim laudato, Schneiderus in librum (1) tranſtulerit ſuum; atque adeo cum tu ipſe, Vir cl. alibi, (2); ſcripſeris: „ quæ a plurimis *oſſa* vocantur *ſpongio-* „ *ſa*, --- a te cum *Caſſerio*, aliiſque „ accuratioribus Anatomicis vocari *oſſa-* „ *turbinata*; „ non injuria, opinor, mirari me, dixi, cur hic pronuncies, *Turbinata oſſa Schneiderum edocuiſſe*. Veniam quoque dabis, ſi candide fatebor, me non ſatis aſſequi quod ſubjicis: *Malpighium reticulare corpus* in lingua, *Heiſterum vaginales tunicas evulgaſſe*. Neque enim Amicus hic meus Eruditiſſimus (3) tegumenta linguæ proponere ſe dixit, ut nunquam deſcripta, ſed dumtaxat ut *nuſquam adhuc delineata*. Quinetiam ait in *Programmate de Inventis Anatom.* ſe linguæ *tunicam reticularem*, *quam ab aliis recte delineatam non novit*, ea *figura illuſtraviſſe*; ut non intelligam, cur non hanc quoque alteram tunicam (ſive reticulare corpus) *evulgatam* ab eo dicas, quando primam dicis; nam certe utraque cum jam diu nota eſſet, ab ipſo pariter fuit eadem delineatione illuſtrata.

95 In illis autem verbis: *Qui non --- excoluit --- in Venarum valvulis Aquapendens?* viciſſim eſt unde, Vir cl. te laudem. Neque enim, ſi vera fateri volumus; Venarum Valvulas primus ipſe vidit, aut memoravit, quamvis ſcripſerit (4), *ad ſuam uſque etatem tam priſcos, quam recentiores Anatomicos adeo latuiſſe*; *ut non ſolum nulla prorſus mentio de ipſis facta ſit, ſed neque aliquis prius viderit quam A. D. 1574.* quo videlicet ipſe anno obſervavit, etſi anno tantum edidit 1603. Nec tamen hæc dico aut propter Jo. Poſthium (5), qui *femorarias venas circa diviſionem ipſarum inſignes habere valvulas*, tradidit, aut propter Archangelum Piccolhominum (6), qui docuit, *in mediis venis reconditas eſſe innumerabiles pene valvulas*, *quemadmodum in orificiis vaſorum cordis*, --- *idque ex parvis venarum intervallis*, *alias ſurſum*, *alias deorſum ſpectantes*, harum exemplo prolato *ubi vena cava diducitur in jugularem externam*, & *internam*, illarum vero *in inferioribus venis*. Quamvis enim neuter horum imitatus ſit Andream Laurentium (7) qui ejuſmodi *oſtiola* non ſe quidem, ſed *recentiores quoſdam obſervaſſe*, confeſſus eſt; imo Archangelus rem hanc *magni momenti*, *ab omnibus prætermiſſam* ſe *comperiſſe*, affirmaverit; Salomon tamen Albertus (8), qui ipſe quoque ante Fabricium de his Valvulis plura edidit, imo duobus, quos primos omnium habemus, Iconiſmis propoſitis, earum aliquas monſtravit; quo erat candore, minime ſiluit quod audiverat, ante ſe, id eſt *anno* LXXIX. (Sæculi XVI.) *ineunte Hieronymum Fabricium ab Aquapendente anatomicum*, & *chirurgum clariſſimum*, *Patavii ſpectantium oculis ſubjeciſſe oſtiola in venis*. Veruntamen multis antequam Fabricius vidiſſet hæc, annis tum Veſalio (9), ut alias indicavi, Cananus dixerat, *ſe in venæ conjuge carentis initio*, & *in ſectionum venarum renes adeuntium*, & *in ſectionum venæ juxta elatiorem ſacri oſſis ſedem occurrentium orificiis*, *membranas ejuſmodi obſervare*, *quales in venæ arterialis*, & *magnæ arteriæ occurrunt principiis*; tum vero Jacobus Sylvius (10) (quæ loca etiam Riolano, aliiſque, nunc video, eſſe animadverſa;) tradiderat: *Membranæ quoque epiphyſim eſſe in ore venæ azygi*, *vaſorumque aliorum magnorum ſæpe*, *ut jugularium*, *brachialium*, *cruralium*, *trunco cavæ ex hepate proſilientis*, *uſus ejuſdem cum membranis ora vaſorum cordis claudentibus*. At his quæ addiderit, & quæ item in his emendarit Fabricius, manifeſtum eſt. Itaque cum quæris: *quid non excoluit in Venarum valvulis Aquapendens?* recte quidem, & docte *excolendi* verbo uteris. Sunt tamen

[1] De Oſſe Cribrif. [2] Duct. Lacr. Part. I.
[3] Comp. Anat. Expl. Fig. 20. [4] De Venar. Oſtiol. [5] Obſ. Anat.
[6] Anat. Prælect. l. XI. Lect. 3. [7] Hiſt. Anat. l. 4. c. 7.
[8] Obſ. Anat. [9] Exam. Obſ. Fallop. [10] Iſagog. l. 1. c. 4.

tamen quædam in iis Valvulis quæ Poſteris *excolenda* reliquit. Exemplo ſint quæ Kerkcringius addidit (1) de valvulis *ternis ſæpe a ſe repertis in venis hominum*, itemque de valvulis, *quæ affixæ ſunt venis, ubi ramos majores emittunt, quæ differunt longe figura ab aliis venarum valvulis: non enim*, inquit, *lunæ creſcentis, ſed pyri oblongioris formam referunt*. Quanquam hoc videtur non modo obſervatione alterius Celeberrimi Anatomici, verum etiam iis quas olim Salomon Albertus (2) ediderat, confirmare potuiſſe. Hic enim ſcripſit: *ad exortus emulgentium* (venarum) *in bobus viſam eſſe membranam triquetram, oſtio emulgentium ſubter ita prætenſam, ut una cum eo repræſentaret quaſi corpus terræ umbram in plano abs ſe projicientis. Nam emulgentis orificium, orbis forma eſt, ipſa vero membrana, trigoni ſpecie. Ejuſmodi membranas paſſim occurrere tam in cavæ trunco majore, dum per dorſi declive defertur, quam in cruribus, ramorum minorum oſtiis inferius præfectas. Majores enim ramos alteras illas, de quibus mox dicetur, σιγμοειδεῖς membranas adipiſci*. Quæ tametſi cum Kerckringii obſervatione, atque adeo cum vero (quod ad hominem certe attinet) non cuncta conveniunt; figura tamen ab Alberto deſcripta mirifice cum iis convenit, quæ a Kerckringio in vena cava equina, humanaque delineantur.

96 Quæ autem addis: *Habere nos lymphatica vaſa a Jolivio, Rudbeckio, & Bartholino deprompta, depromptas a Ruiſchio eorum valvulas*; vide, quæſo, num æque proprie ac ſuperiora illa, dicantur. Hic enim Summus Anatomicus Opuſculum illud ſuum quo vere eas valvulas, ſiquis alius, evidentiſſime demonſtravit, inſcripſit ipſe *Dilucidationem Valvularum in Vaſis Lymphaticis, & Lacteis*, profeſſus (3) *& alios*, quos candide nominat, *ante ſe* (*quanquam non ita dilucide*) *in Lymphaticis valvulas obſervaſſe*. Et ſane Rudbeckius præſertim (4) ea vaſa ſi deſcripſerat: *Sunt ex membranis conflata, intus infinitas habentia valvulas exterius nodoſa & cæt.* Quod ſi Vir Candidiſſimus tunc noviſſet quæ, Opuſculo illo ſuo, *paucas ante ſeptimanas edito*, protulit Blaſius (5); omnino ne ipſe quidem reticuiſſet; *jam Anno 1664. 28. Junii Lugd. Batavorum præſente D. Nicolao Stenonis* Swammerdamium in vaſis lymphaticis flatu diſtentis, exſiccatis, & denique ſecundum longitudinem apertis, ut III. apud Blaſium Figura oſtendit, illas ipſas valvulas oculis penitus ſubjeciſſe: quibus de rebus haud inutile tamen erit Swammerdamium ipſum conſulere, idem tempus, ſed alium locum, alioſque teſtes memorantem in *Tractatu de Reſpiratione* (6). Cæterum in lacteis venis ſi non luculentiſſime demonſtratæ, & ſub oculos ipſos poſitæ; ſtatim certe fuerunt valvulæ animadverſæ, nec perpauciſſimis verbis deſcriptæ; ut non intelligam, cur Almeloveenius, Vir alioqui Eruditiſſimus, in eo libro quem inſcripſit *Inventa Nov-antiqua* (7) omnino adnotandum exiſtimaverit, ſe *primam valvularum in lacteis venis mentionem factam legiſſe apud Cæcilium Folium*. Nam quo in libro primum venæ lacteæ deſcriptæ fuerant, in eodem ipſarum valvulæ propoſitæ ſunt. *In his* canalibus, ipſe inquit Aſellius (8) *illud admiratione dignum, quod pluribus valvulis, ſive oſtiolis interſtincti ſunt, ſive interciſi, quas ego valvulas, ſæpius vaneſcente jam chylo, inſtar minutiſſimorum veluti marſupiolorum, aut concretarum guttularum, ſtillarumve, dependere ex illis, non modo, qua comitantur inteſtinis, ſed etiam in reliquo ductu animadverti.* —— Hæ valvulæ *intus foras ſpectant*: & alibi (9): Harum valvularum *uſus eſt impedire, ne quod ſemel hauſtum eſt materiæ, inani, atque*

[1] Spicil. Anat. Obſ. 4. [2] Loc. cit. [3] Præfat.
[4] Exerc. de Duct. Hep. c. 7. [5] Append. ad Vesling. Part. 23.
[6] Sect. 3. c. 1. n. 6. [7] §. 23. [8] De Lactib. c. 18. [9] C. 28.

que irrito labore, remeet viciſſim, ac reſtagnet in partem, unde hauſtum eſt. Id, quod adeo exacte hic præſtant, ut nec digitorum compreſſu, nec alio niſu ullo retro cogere unquam, ſemel conceptum in iis liquorem, etſi varie id conatus, potuerim. Quæ cum duodecim annis ante quam Folius ſcriberet, edita eſſent, non eſt igitur apud hunc *prima* earum valvularum *mentio*, niſi forte (id quod neque ibi quærebat, neque attendit Almeloveenius) in lacteis hominum vaſis, quemadmodum ſupra indicatum eſt. Scilicet Viros, quantumvis doctos atque eruditos, nonnunquam memoria fallit.

Sic Highmorus (1) dum venas lacteas a Falloppio viſas, atque adeo *perluſtratas* eſſe, demonſtrare contendit, hæc ejus verba protulit: *In ſima hepatis parte ſunt meatus quidam minimi, qui deſinunt, & terminantur in Pancreas, & in glandulas ibi proximas; qui minimi meatus ſuccum quendam oleaginoſum, album, & ad aliquam amaritudinem tendentem, deferunt.*

Sed Falloppius (2) eum ſuccum, non *album*, *ſed flavum* eſſe, ſcripſit, quod & Aſellius, & Riolanus confirmant, qui de ea Falloppii obſervatione ante Highmorum meminere, omneſque cognoſcent, qui cum Falloppii libro verba illa, ab Highmoro haud ſatis accurate producta, contendent. Quod ſi Highmorus cum ea ſcriberet, non lactea ſolum, verum etiam lymphatica vaſa perſpecta habuiſſet; vix dubito, quin potius conjeciſſet, meatus a Falloppio deſcriptos, illos ipſos eſſe quos in duabus proximis Tabulis (3) inter ſimam hepatis faciem, & pancreatis interiora ductos, pro vaſis lacteis, cum lymphatica revera eſſent, Highmorus ipſe demonſtravit. Huc illa faciunt quæ litteris mandavere cum Gliſſonius (4) de cauſa cur lymphæ ductus ex hepate prodeuntes, *ſerius innotuerint*, inde videlicet petita quod *ſimillimum vero ſit*, hoſce cum aliis vaſis intra pancreas *ſæpe abſcondi*, tum præſertim Franciſcus Sylvius [5] de folliculi fellis vaſis hyphaticis, quæ, *ſicut Hepatica, liquorem flaveſcentem vehere* — ſe *ſæpius animadvertiſſe, & aliis quoque — oſtendiſſe*, teſtatur. Eadem enim Falloppio accidiſſe, nihil prohibet. Itaque etiam Th. Bartholinus Anatomicus Eruditiſſimus (6), quem inter lymphæductuum *Depromptores* merito nominas, minime negavit, meatus illos Falloppii, ſua *vaſa lymphatica* fuiſſe. Verum ut Falloppius, multoque magis Aſellius, Highmorus, & quotquot lacteas venas, in hepar tendentes, ſe vidiſſe, ſcripſerunt, lymphæ ductus, quamvis non agnitos, conſpexerunt; ſic viciſſim ſe & vidiſſe, & agnoviſse tribus ante cæteros luſtris, affirmavit Schneiderus [7], cujus huc verba, a paucis animadverſa, tranſcribam, quanquam ab Doctiſſimo etiam Profeſsore Joh. Guilielmo Pauli (8), ut Walæi quoque ſupra adductum locum, indicata eſse, nunc video: *Extant in corpore etiam Aquæ ductus, eo nomine eos appellabam, cum anno 1636. in Academia Jenenſi notarem. Locupletiſſimus teſtis præſto eſt. Eum nominatim ciere quid attinet? Illorum poſitionem, ordinem, figuram, ac reliquas conditiones exactius perſequi diſtuli, iter in peregrinas oras capiens. Vaſa Lymphatica poſtmodum perquam commode cognominata fuere.* Sed Rudbechii, Jolivii, aut Bartholini Fautores, ſiqua alia in re, in hac certe locupletiſſimum teſtem *nominatim ciere* attinuiſse, contendent. Quod vero.....

Hactenus ad Amicum; ſic enim credebam; ea ſcripſeram, quæ, Vir Doctiſſime, legiſti. Reſtabat, ut quædam adjicerem non de iis modo quæ in VI. illa Oratione ponuntur, ſed de iis etiam quæ omittuntur. Cum enim eorum

[1] Corp. hum. Diſqu. l. 1. P. 2. c. 7. [2] Obſ. de Venis, Obſ. 3.
[3] Tab. II. & III. [4] Anat. Hep. c. 31.
[5] Diſq. Med. 6. n. XI. & de Meth. Med. l. 1. c. 10. n. 2.
[6] Anat. quart. renov. l. 1. c. 13. [7] Lib. de Catarrhis ſpecialiſſ. in ipſo fine.
[8] Annot. in Horn. Microc. §. 30. & 28.

eorum ſuſcepta eſset commemoratio qui a Mundini ætate ad annum uſque 1723. Rem Anatomicam auxerunt; cur Alexander Benedictus, Carolus Stephanus, alteruter Sylvius, Jo. Baptiſta Carcanus, Vidus Vidius, Archangelus Piccolhominus, Jo. Riolanus, Adrianus Spigelius, Caſp. Bauhinus; cur, ut multos alios prætercam, Redius, Dodartius, Lanciſius, Meryus, Ravius, cur horum ſimiles qui apud cultiores fere cunctas Nationes adhuc vivunt, tot alii de Anatome egregie meriti Scriptores omiſſi ſunt? Verum ne hæc, atque alia adderem, omniaque (id quod paucis perfeciſſem diebus) emendata, multiſque etiam in locis magis emollita, extremâ denique impoſitâ manu, cum illo tantum cujus gratia conſcripta fuerant, communicarem, ea nimirum cauſa factum eſt quam a principio demonſtravi. Tu, ſi me amas, his qualeſcunque ſunt, litteris ad eam potiſſimnm rem uteris, cujus rei gratia ad te mittuntur. Hoc in præſentia mihi optatius facere nihil potes. Vale.

D. Patavio Idib. April. CIↃ IↃCCXXVI.

EPI-

EPISTOLA

ANATOMICA II.

AD ea quæ curſim, & aliud agens in *Hiſtoria Hepatica* notaveram, invenit tandem poſt annos ſeptem Auctor ejus cl. quid reponeret, cumque plurimum, ut qui me nondum bene videtur noſſe, ne ſecum ejuſmodi contentionis ſerram reciprocarem, vereretur, & ne ipſi gloriam hanc fortaſſe inviderem, ut ſicut primus, ita & poſtremus in laceſſendo foret; in id omnes intendit nervos, &, ne quid diſſimulem, egregie denique, ac ſe ipſe, ſi dicere fas eſt, ſuperans, etiam effecit, ut, non modo mihi, ſed & omnibus nullæ ad ipſum reſpondendi partes neceſſariæ amplius videantur.

Hiſt. Hep. pag. 99.& 900. 2. Nam (ut a primis ejus Animadverſionibus incipiens ex ordine venias ad extremas) videbis in duabus primis, Vir Doctiſſime, nihil eſſe omnino ad quod oporteat reſpondere, niſi forte quiſpiam, vel quod eſſet *cavæ totius regionis Hepatis centrum*, vel quæ *regio ejus ima, & poſtica*, prorſus ignoraret. Veruntamen de his, ſi voles, alibi (1).

912 3 Ad tertiam autem Animadverſionem, multo minus eſt cur quidquam reponam. Nam primum, quod ipſe nondum intellexit, ſatis ſuperque intelligunt omnes, me cum ipſo nunquam, ſed cum Præcl. Mangeto, & ibi quidem *ad hominem*, ut loquuntur, diſputaſſe. Deinde me huic Malpighii, Nuckii, Reverhorſtii loca, & *contraria*, & quæ *ſupra*, aut *infra*, in *Theatro* probaret ſuo, diſerte objicientem, non iſta profecto quæ mihi Animadverſio ſupponit, intelligere potuiſſe: videlicet non verba ex Malpighii exercitatione *de Hepate*, quam Mangetus 913 omiſit, ſed ex Epiſtola *de Gland.* quam propoſuit; non XI aut XV. Nuckii Figuras (2) ad aliarum partium glandulas attinentes, ſed illam quam Animadverſio tranſilit, XIV. quæ tamen una, ut ex Nuckii deſcriptione omnes ſciunt, ad rem pertinebat, nimirum ad *Glandulas ad concava Hepatis portæ adſitas*; non denique II. Re- 915 verhorſtii Figuram (3) neque cavam hepatis faciem, neque glandulas exhibentem, ſed dumtaxat III. in hac autem quod contra cl. Provocatorem evidenter eſt, expectabimus dum homines ipſius gratia credant *ſolo mentis luſu fuiſſe præſtitum* a Reverhorſtio graviſſi- 914 mo Viro: neque tamen hoc faceret quo minus illud a Præcl. quocum diſputabamus, Mangeto probatum jam eſſet. Nihil enim ad nos, ſi vel *intolerandis*, ut alibi Provocator dictitat, *erroribus* ambo illi Iconiſmi ſcaterent, quamquam in altero id quod plurimum reprehendit, & ceu *nuſpiam in hominibus viſum* miratur, mirari nos poſſumus ab Auctore tantum *Hiſtoriæ Hepaticæ numeris tandem omnibus abſolutæ* adhuc ignorari, de quo quidem aliiſque ejuſcemodi opportuniore loco agemus (4): in altero autem Iconiſmo id tanquam certiſſimum arripitur ad reprehendendum, de quo ejus Explicatio prorſus ſilet, contra vero *id prorſus ignotum eſſe* dicitur, quod eadem Explicatio aperte docet ad litteras *h. h.* ſed de hoc in proxima Animadverſione.

4. Hic illud minime eſt prætermittendum quod omnem reſponſionis neceſſitatem tollit: hanc pro nobis Animadverſionem pugnare, cum Bartholi- 916

[1] Vid. ſupra Epiſt. I. Artic. 24. 25. & 14.
[2] In Mangeti Theatr. Anat. Tab. LIII.
[3] Ibid. Tab. LXII.
[4] Vid. Epiſt. I. 33.

num laudat, qui ſi *non ſemper*, at *modo*, cum Rudbeckium exhibet, qui ſi non omnes, at *perplurimos ac interdum omnes* hos hepatis lymphæ ductus *glandulas*, aut *glandulam quandam ingredi* vidit, cum denique ipſum producit cl. Provocatorem *non revera negantem*, *dari etiam in ipſo homine* hoc *poſſe*. Erat enim hæc noſtra diſſenſio: Ipſe in ſumma ſuarum ab aliis diſcrepantium obſervationum ſine ulla dubitatione ita
201 ſcripſerat: *in omnibus animalibus præſentia ſunt hepatis limphatica: In quibus autem obſervabiles ſunt hæ glandulæ, eaſdem ſolum ſuperſcandi a limphaticis, non intime penetrari, manifeſte adnotavimus.* Ego vero *credere* me, ſcripſi, (1) Mangetum ipſum *dubitaturum*, *huic ne potius uni*, quam tot aliis; at quibus Viris! aliter docentibus *crederet*.

De eo igitur quod ex illius obſertionibus contra tot aliorum obſervationes colligebatur, dubitare non liceret? Imo, ipſo auctore, jam licet. Neque enim, iis quidem in verbis, illa erat noſtra diſſenſio, an illam *penetrationem* agnoſcere *neceſſario oporteret*, multoque minus an illi ductus ab iis *glandulis orirentur*, nullo autem modo (nam hoc quoque *obtrudere* Animadverſio videtur) *de his* erat dumtaxat *humanis cadaveribus*, ſed erat de his *omnibus animalibus*, *quæ ipſi obſervabiles præbuerant has glandulas*: quamquam jam ſupra quod olim obſervaverat, & hic *confirmat*, in dubium traxit, imo qua ſolet conſtantia, in *ſubjectis* etiam humanis, longe aliter habere ſe, docuit, ubi videlicet ſcripſit:
906 *has* glandulas *Lymphatica hepatis trajiciunt*, *vel earum dorſo prorepentia*, *vel per intimum etiam corpus interdum tranſmiſſa*.

5. Quarta Animadverſione Provocator cl. tria tentat, ad quæ nihil atti-
917 net reſpondere. Non ad primum, niſi quis forte ſit aut tam ineptus, ut de incertiſſimo aliquo pronunciato dubitanti *incumbere putet* contrarium *oſtendere*, aut tam *facilis*, ut exiſtimet, prima lymphæductuum initia, quæ ſub ſenſum cadere vel nullo modo, vel difficillime poſſunt, ea ſic poſſe demonſtrari, ut *non ſolum autopſia*, *ſed etiam ratione conſtet*, cum demonſtrata initia, prima illa eſſe, tum *nullum* de innumeris *vas lymphaticum in partibus*, *animalis omnibus* non ſic naſci, præſertim; ut nunc cætera omittantur; cum *Nuckius*, *accuratiſſimus ille Nuckius*, ex iis quæ in vitulino ſplene, aliiſque humanis partibus obſervaverat, ſe conjeciſſe, profeſſus ſit, *Vaſorum Lymphaticorum principia ab arteriarum ſurculis emanare*, *idque aliquando intermediâ veſiculâ*, *aliquando deficiente veſicula*, *immediate ab ipſa arteria*, *venave*.

6. Ad ſecundum autem ſane reſpondere neceſſe eſſet, ſi vel levem aliquam veri ſpeciem haberent quæ fidenter nimis non ſecus ac ſi veriſſima forent, in Animadverſione *obtruduntur*.

Verum enimvero, ubi quis illum perlegerit ad quem Animadverſio provocat §. V. in quo de cavæ, de convexæ hepatis partis, de cyſtis felleæ lymphaticis vaſis verba fiunt, prima autem *omnia* (in hac enim una voce, a me notatus, error eſt) prima, inquam, *omnia* videbit ex eo unde ego retuli, loco prodire ſcribi, cum meam non deſiderabit fidem; tum vehementer mirabitur, primum hanc temere inſimulari, deinde laudatam in Animadverſione Tab. III. a meis ipſam partibus ſtare, ut quæ lymphatica vaſcula non omnia ex eo loco prodeuntia demonſtrat. Sed ubi alteram (2) ex illis de quibus ſupra dictum eſt, Reverhorſtii Figuris, ejuſque Explicationem inſpexerit; tum vero majorem in modum mirabitur novum iſtud genus admirationis, quo ſe cl. Provocator perculſum oſtendit, quaſi ego Lectoribus, ſi Diis placet, impoſuiſſem, cum ſcripſi nimirum, ipſum quidem tradere, lymphatica vaſa, quæ *ſuper convexam hepatis partem ſerpunt*, *iter habere per ſuſpenſorium ligamentum uſque* (quam vocem

[1] Adv. III. pag. 38. [2] Manget. Theatr. Anat. Tab. LXII. Fig. 2.

vocem hic *ſuaviter mutilatam omittit*, *& ſilet*) *uſque ad glandulas lumbares*; Reverhorſtium autem in illa Figura *aliud oſtendere*, *& docere*. Ipſe autem hic illud arripiens, de quo nulla unquam eſse potuit dubitatio contendit lymphæductus in ea Figura per ſuſpenſorium Ligamentum reptantes oſtendi, idemque Explicatione confirmari *ad litt. gg.* & *ad litt. ii.* ac verba his, iisque litteris reſpondentia producit. Sed interjectas utriſque litteras *hh.* interea *ſuaviter* tranſilit, & reſpondentia ipſis hæc verba, quaſi nunquam ſcripta eſſent, aut huc una maxime non pertinerent, omittit: *Eadem vaſa* (lymphatica ſuſpenſorium ligamentum perreptantia) *reſecta*, *ubi Diaphragma perforando ejus lymphaticis uniuntur*. Et ſane Figura ipſa ita in ſuperiore Ligamenti ejus limbo reſecta vaſa lymphatica commonſtrat, ut ne unum quidem ſuperſit quod per idem Ligamentum pergere non modo *uſque ad*, ſed ne verſus quidem *lumbares glandulas* oſtendatur. Nunc intelligo, cur in ſuperiore Animadverſione de iſta ipſa Figuræ parte mature Lectoribus *obtruſum* ſit: *Quo vero illa pergant lymphatica*, *tam directe ſupra ligamenti aciem prætenſa*, *id prorſus ignotum eſt*: quaſi hoc Reverhorſtius ſiluiſſet, & hoc ejus ſilentium inter ejus eſſet *intolerandos* illos *errores* recenſendum.

7 Denique Tertium Animadverſionis caput neque in eo reſponſionem requirit, quod verum id eſse confitetur, quo ex anatome poſito, noſtra oriebatur dubitatio, neque in eo quod id tamen ipſum in *Hiſtoria* etiam *Hepat.* traditum intelligi debuiſse, contendit. Quicumque enim memoratum illum §. V. legerint, omnino perſpicient primum iter tradi lymphæductuum cavæ hepatis partis, deinde vero convexæ, & horum quidem iter per ligamentum ſuſpenſorium: poſt hoc autem continuo hæc ſubdi: *lymphæductus cyſtis felleæ prædicti HUIC etiam categoriæ adnumerandi veniunt*. Quænam autem ſit *hæc categoria*, niſi de qua continuo dictum eſt? Atenim, inquit, *cum id dixi*, *intelligo quidem eorum diſtributionem*, *& greſſum in genere ad lumbares pariter glandulas*, *ſeu chyloſa receptacula*. Sed neque Lectores intelligere aliter poſsunt ac verba ſignificant, non commune quidpiam, ſed *hanc categoriam* deſignantia; & tam ineptum ibi erat id dumtaxat docere, quod nunc ediſseritur, ut ſimplex erroris confeſſio decere magis poſset, quam iſtiuſmodi interpretatio.

8 Idemque judicium, vel me ſilente, laturos omnes exiſtimo de iis quoque binis interpretationibus, quas Animadverſio quinta producit. In duobus capitibus (1) vaſa hepatis deſcribere anatomica fide inſtituerat. In poſteriore ſine ulla dubitatione, non aliena, ſed ſua auctoritate id ipſum docuit, quod in priore ſe videre potuiſſe, negaverat. Manifeſtiſſimæ inconſtantiæ accuſavi. Reſpondet, in poſteriore capite id docuiſse, non quod ſic viderit, ſed quod ſic conjecerit. Quanto erat melius inconſtantiæ non ſatis a ſe animadverſæ culpam deprecari, quam homines non obſcure monere, ut ſibi ſemper in ejus anatomicis deſcriptionibus caveant, ne cum hiſtorice loqui maxime putent, ibi ex conjectura dumtaxat loquatur. At *conjeci*, inquit, *tuto* — *& toto jure auguratus ſum*. Non vidit tamen; & nihilominus (id quod argui (2)) *ſine ulla dubitatione*, *quaſi vidiſſet*, *hiſtorica aſſeveratione affirmavit*. Sed *quis*, inquit, *inficiari poſſet*; *nos ad uſque ULTIMA hepaticorum lymphaticorum ſtamina perveniſſe*, — *cum ulteriores horumce productiones non viderimus*? Id vero ſi non inficiari, at certe pro maxime dubio habere poteſt quicumque novit, eandem ſubtilitatis naturæ, & viſus noſtri menſuram non eſse. Atenim inquit, *an forte nobis* — *ad extremas fere viſceris oras deventis putare non liceret*, *poſtrema lymphaticorum ſtamina attigiſſe*? quaſi vero iſtud *putare* eſset videre, & *extremæ fere* eſſent extremæ oræ. Et ſane tempus jam eſset,

[1] Part. I. cap. 7. §. 3. & cap. 8. §. 6.

[2] Adv. III. pag. 38.-39.

eſſet, ut non alii modo, ſed ipſe tandem didiciſset, quam ſæpe ſuæ ſe conjecturæ deceperint. Teſtantur id potiſſimum duæ illæ poſtremæ hujuſce *Hiſtoriæ* paginæ, aliæque de quibus alibi commemorabimus, tum duo hæc
30 loca inter ſe comparata. Hæc affirmans ſcribit in prmo ; *Rami omnes pori biliarii, non minus majores, quam minores, & ultimo gracileſcentes — portæ ſurculis inalterabiliter paralleli, communem directionem proſequuntur ; pari paſſu, paribus diviſionibus excurrunt ; immediate ubicumque accumbentes ; communique cum eadem amictu per totum hepar arcte, & inſeparabiliter devincti.*

941 Hæc vero, negans, ſcribit in altero : *quæ quidem poſtrema vaſa* (*portæ & arteria hepatica*) *licet per totam hepatis ſubſtantiam cum vaſis biliferis interventu capſulæ ſociata progrediantur, non eaſdem tamen cum iſtis porus biliarius exacte diſtributiones init, ut horum vaſorum diviſiones & curſus variis modis, lociſque non diſcrepent.* Qui, quæſo, hanc tantam, tamque manifeſtam inconſtantiam defendat ? Prima, inquiet, ſcripſi ex conjectura ; ſecunda ex inſpectione. Sic igitur *tutæ* ſunt conjecturæ, & ſic ſunt decentes interpretationes !

9 Neque vero decentior eſt interpretatio altera quam ad non leviorem alteram inconſtantiam defendendam excogitavit. Cum enim lymphæductus qui ad *capſulam* ſunt, primum docuiſſet
20 *extimam ſolum ejuſdem capſulæ ſuperficiem perambulare*, deinde autem ſcripſiſſet, *communi* (capſulæ) *tegmine tanquam vagina quaquaverſum involvi*, in
27 manifeſtiſſima inconſtantia deprehenſus, non modo negat, ſe in utroque loco de iiſdem vaſculis verba feciſse, ſed ne dubitat quidem, me contra affirmantem redarguere quaſi verba *ſuperaddentem quæ aliam ſtatim intrudant revera ſignificationem*. Dixi, inquit ; *prædicta* ; tu autem dicis *iſta ipſa*. Sed quid, ſi *prædicta* alia eſse non poſsunt, quam *iſta ipſa*? Non licebat igitur mihi non ipſius quidem, ut omnes recognoſcere poſsunt (1), ſed meis verbis id affirmare ? Nam ſi de ullis quæ ad capſulam ſint, lymphaticis vaſis ſupra ipſe docuit, alibi quam extra capſulam intra hepar perreptare ; nihil eſt cauſæ quin me hallucinatum eſse confitear. Sed ſi res ipſa apertiſſime contra eſt, ſi ſcopus confutandi Courtialem ne poſſe quidem id docere permiſit, ſi denique Index primæ Editionis univerſe hæc, diſerteque inculcat : *Limphaticæ in hepate, capſulæ non immerguntur, ſed eam deſuper repunt* ; certe qui *prædicta* ſcripſit, nulla alia quam *iſta ipſa* ſignificavit. Verum hæc minime neceſsaria reſponſio eſt. Continuo enim in Animadverſione, ea ſubjicit, quæ non oſcitanti Lectori oſtendant, illiuſmodi interpretationem ne Auctori quidem ſuo ſatisfacere. Quorſum enim illa tandem aliquando expreſsa, confeſſio, ſibi *properanter ſcribenti — contingere interdum humanum aliquid pati*? Utinam *interdum* ſolum, & ſolum *properanter ſcribenti*, dicerem ; niſi illud adderet, in mea quoque *elimatiſſima ſcripta irrepſiſſe non raro quidpiam* ejuſdemmodi. Utinam eſsent *elimatiſſima* ; & fuiſsent fortaſse, ſi poſt ſeptennium, ut ipſe, emiſiſsem ; nunc talia ſunt, qualia anguſtiæ temporis, & aſſiduæ ægrotationes conceſsere. Qualiacumque tamen ſunt ; *nihil enim humani a me alienum puto* ; talia ſaltem ſunt, ut quod alios facere poſse, fateor, ipſe ad hoc tempus certe non fecerit, ut jure in iis aliquid redargueret.

10 Etſi enim ſcribit, *mittere ſe centena*, quæ in iis invenit, *aſſertis memoratis his ſuis obſcuriora ſatis*, *ſibique minus conſtantia* ; tamen quæ de tam multis, ex noſtris omnibus ſcriptis ſeligendo, tanquam inſigniora ſpecimina hic producit, ne ipſe quidem, opinor, exiſtimat eſse cum ullo de tot quæ in libello illo *Hiſtoriæ* ſuæ deprehendimus, comparanda. Quid vero ſi in iſtis ipſis ſpeciminibus omnes perſpiciunt, non me, ſed ipſum eſse, nec ſane leviter, arguendum ? Nam primum profert, & alia quidem litterarum forma, ac ſi mea

[1] Ibidem pag. 40.

mea ipſa eſsent verba; quod nullo modo ferendum eſt; nonnulla, revera iis quæ in I. *Adverſariis* ſcripſeram, omnino contraria. Ibi enim eos, quos Bidlous perinde ac ſi perpetui eſsent, in tuberculis Areolarum pilos depinxit, uſque ad id tempus me *nunquam vidiſſe*, monui. Verba autem quæ nunc mihi, tanquam ex *Adverſ.* V. fideliter deſcripta, ſupponuntur, hæc ſunt: *concedit Bidloo, ſemel atque iterum illos ipſos pilos, ut ut tenuiſſimos, vidiſſe, etiam antequam primam illam ſententiam evulgaſſet*. Sic autem omnino ſcripſi: (1) *ut cum antequam illa* (Prima) *Adverſaria ederem, & poſtquam edidi, innumeras non muliebrium modo, ſed virilium etiam cadaverum Areolas diligentiſſime inſpexerim, ſemel tamen, atque iterum tenuiſſimos, & viſum ferme eludentes pilos, ſemel ex aliquot, alias ex perpauciſſimis, cum plurima quidem eſſent, ejuſmodi Tuberculis, & quidem e ſumma eorum mediaque parte erumpentes videre potuerim*. Itaque omnes, non modo ſine ulla ex iſtiuſmodi ſuperioribus; ſed ſine ulla prorſus interpretatione, ſatis ſuperque per ſe vident, me hoc certe dicere: etiam antequam Prima Adverſaria ederem, innumeras Areolas me inſpexiſſe; eos autem *pilos etiam antequam* Prima illa Adverſaria ederem, *vidiſſe*, hoc vero me quidem non dicere. Eâdem fide, eâdemque litterarum forma, alia atque alia tanquam in *Adverſariis* a me ſcripta ſubjiciuntur, quæ me nego ad eum modum unquam ſcripſiſse: & quamquam graviter fero, quæ mea non ſunt, mihi ſupponi; tamen aliqua ex parte etiam lætor, cum video, poſt ſeptuennes in ſex meis *Adverſariis* aſſiduas perquiſitiones, ne colorem quidem inconſtantiæ objici mihi potuiſse, niſi quæ a meis ſcriptis, & ex parte etiam ſententiis diſcreparent, pro meis denique venditarentur: Et quoniam de quatuor, primi tantum loci ſedes indicatur, videlicet *Animadverſio VII. Adv. V*; peto a te, Vir Doctiſſime, ut videas, num in illa tota Animadverſione hæc ipſa verba legantur: *Tuberculorum in areolis intimam partem efformari ex lactiferis ductibus*, an vero hoc ita bis indicetur, ut *tuberculorum intimam PROFUNDAMQUE partem efformare — Ductus Lactiferi* dicantur, & *tuberculorum efformatio eorum ductuum & dilatationi*, & *ultra areolæ planum prominentiæ MAXIMA EX PARTE deberi* affirmetur, &, quod gravius eſt, iſti ipſi qui nunc quaſi a me non animadverſus objicitur, inconſtantiæ colori diſerte ibidem occurratur.

Quid? quod hæc mea ipſa, quæ modo protuli, verba quibus ajo, tubercula ductibus *maxima ex parte* deberi, videtur Provocator cl. in hunc modum deformaſſe, in quem ſcribit, *alio loco* me docere: *totum hujuſmodi tuberculorum corpus conſtitui ab inflatione veluti varicoſa contenti vaſis lactiferi*: quæ verba me numquam ſcripſiſſe, numquam de *toto* illo corpore id docuiſſe, confirmo. Quid? quod *ſuperius adduxiſſe ſe*, dicit, argumentum *Verheyenii — illic* a me *rejectum*, *hic approbatum*, cum in ſuperioribus Animadverſionibus neque Verheyenium, neque ejus argumentum ullo modo memoraverit. Denique *mittere ſe illud*, ait, *in polyporum cordis*, & *aortæ Diſputatione in ſe projectum*: (*Animadv.* 41. *Adverſ. II.*) „ *Hic vides* „ *ut obliviſcatur, polyps per ve-* „ *nas e corde productis redeuntis ſan-* „ *guinis motum obſtare*: „ *veluti ſi lentiſſimus ſanguinis per cavam ad cor redeuntis motus, qui polypis, cum producebantur, obſtare non poterat, poſſet iiſdem jam productis obſtare*. Interea autem ſilet, mea quæ hic producit, verba iis continuo fuiſſe ſubjecta: *expanſionis* (Aortæ) *ſucceſſiva productio ſic explicatur. Polyporum in cordis caveis inchoatorum productiones directo quidem tramite Cavam, VENAMQUE, & arteriam PNEUMONICAS* „ *TOTA LIBERTATE* „ *percurrebant; ſed quæ Aortam pervadebat, ea cum parvo ab egreſſu e corde intervallo in flexum canalis, ſeu arcum* „ *impingeret; hinc in* „ *ELONGATIONE ULTERIORI val-*

„ *de*

[1] Adv. V. pag. 4.

„ *de impedita* „ *ſubſidebat* , *ibidemque adaugebatur* . Ex quibus nimirum cognoſcent omnes, me de iiſdem, de quibus ibi ipſe, polypis verba facientem, neque de *jam productis*, ſive jam abſolutis dicere, ſed de iis quorum *productiones*, ſive *elongationes ulteriores* e corde per vaſa fieri, aut non fieri *tota libertate* adhuc poſſint, &, ſi de *jam productis* dicerem, hoc ad hominem, ut loquuntur, dicere, ad oblitum videlicet, iis polypis, quos ipſe; non ego; *tota libertate* ponit *productos*, obſtare ſanguinis motum, quamlibet lentiſſimum (etſi in vena, quam ipſe hic omittit, *pneumonica* lentiſſimus certe non eſt) quo minus *tota libertate producti* ponantur. Atque hæc ſunt ſelecta illa ſpecimina, per quæ magno ſtudio collecta, & ſumma induſtria adornata cl. Provocator ſperavit, fore qui crederent, me *centena* ſcripſiſſe loca ſuperioribus ſuis, *obſcuriora ſatis*, *ſibique minus conſtantia*.

11 Sexta Animadverſione cum Provocator cl. nihil aliud iteret, atque ingeminet, niſi hæc duo verba, *non intelligo*; minime mihi id inficiari ne-
925 ceſſe eſt. Nam etſi ipſe *non intelligit* quid mihi velim, ſic in tranſitu notando quod ille docuit, *arteriæ ramum* „ *pergrandem*, & *ſatis notabilem* „ *jecur ſubire*; intelligent tamen omnes, ramum qui etiam aliquanto major eſſet quam ipſe pingat, haud recte in tanto viſcere, quantum eſt hepar, *pergrandem* dici. Certe Galenus (1) *par-*
926 *vam quidem plane arteriam* hepaticam dixit. *Non intelligit præterea*, *quo pacto* nonnullis aliis quæ per præteritionem ſubjicio, *confirmare putem* ſua: quod quidem neque unquam mihi venit in mentem, & miror admodum ipſi veniſse, illud præſertim ponenti, quod nunquam facile concedam, me ſuum *Adverſarium* eſſe. At cæteri omnes præclare intelligent, me cum Præſt. Mangeto diſputantem, illa impugnare, noſtrum vero cl. Provocatorem nihil reſpondere, imo alieniſſima agere cum incredibili quadam facilitate.

[1] De Uſ. Part. 4. c. 13.

jam totus in eo eſt ut mihi, quaſi ea quærenti, argumenta ſuggerat, quibus ſua poſſim, ut putat, *præclarius* confirmare. *Demum non intelligit*, quid obſtent ſibi quæ Mangetus ex Malpighio, & Litrio protulit. Verum ubi releget poſtremas illas duas novæ ſuæ Editionis paginas, ut tandem vel ipſe intelliget, *exhibitas* ab ipſis *glandulas* — *ab intortis ſimul hepaticis concurrentibus vaſis debere diſtingui*, nedum *poſſe*; ſic etiam intelliget, quid magis *cautum* fuerit, *honeſtumque*, num ſe illas *acriter* negaſſe, quas agnoſcere nunc cogitur, an me neganti non aſſenſiſſe; tum quænam *tricæ*, & *gerræ* fuerint, num quæ ſtructuræ ſunt a me laudatæ, an illæ quas ipſe *nugas* appellare tandem aliquando coactus eſt.

12 Septimæ Animadverſionis hoc eſt argumentum. Cl. Provocator, enumerans ex ordine & in univerſum chyli vias, ita ſcripſerat: *Lacteas duplicis generis*, *glandulas lumbares*, *ductumque thoracicum*. Ego omiſſum videns receptaculum chyli, jure metitoque redargui, quod *glandulas lumbares pro chyli receptaculo ſe habere*, *non obſcure oſtendiſſet*. Quid poterat honeſtius facere, quam confiteri, ſe plus æquo Bartholini auctoritati tribuiſſe, qui ut invenit nonnunquam, ita ſe rem ſemper habere credens, lumbares glandulas idem eſſe in hominibus docuit, quod in beſtiis ciſterna, ſeu receptaculum chyli, quod tamen poſtea cavum, ut in beſtiis, atque membraneum, ſed mole, & ſæpe etiam numero diſcrepans, in ipſis hominibus Cowperus, Henningerus, Cantius, aliique Solertiſſimi Viri invenerunt, quos inter numerandus præſertim eſt Doctiſſimus, & erga me Humaniſſimus Saltzmannus, qui etſi uno in ſubjecto idem vidit quod Bartholinus, huic tamen id univerſe ſtatuenti non aſſentitur. Noſter vero quaſi hoc etiam tempore, cum receptaculum chyli nominatur, non cavum membraneum, ſed ſolidæ glandulæ per quas vaſa lactea

laſtea traducantur, intelligerentur, ſperat id ſibi negotii dumtaxat impoſitum videri poſſe, ut Lumbares glandulas de *Lactearum* genere eſſe, oſtendat.

Lacteas eſſe, inquit, *cl. Thomas Bartholinus fatetur*. Verum ſi hoc ſatis eſt; jam chyli *Receptacula* tot erunt, quot glandulæ Meſaræi. Addit: „ cl. „ Petrus Wium in ſua figura relata in „ Actis Lipſienſibus, chylari receptacu„ lo immediate adjacentes adeo delineat „ (Glandulas Lumbares) ut *iiſdem* „ *Lactea vaſa, non minus quam rece*„ *ptacula, adhæreant, & competant*. „ Quis non crederet, hæc verba, ſic aliâ characterum formâ propoſita, omnino eſse illius Auctoris? Qui tamen cum hujus Explicatione conferet, ſic inveniet: *Lactea vaſa abſciſſa receptaculis, & glandulis adhærentia*. Scribit autem *receptaculis*, quia duo prorſus disjuncta, & diſſita proponit in *delineatione illa Ductus thoracici*, qua Noſter hic niti-
39 tur, ſupra autem, ut eſt, ita *ſingularem & prorſus extraordinariam* vocaverat. Quæ omnia ut animadverteret nemo; certe ſperare non debuit, ne hoc ſaltem animadverterent omnes; ut glandulæ *receptaculo immediate adjaceant*, non eſſe tamen id ipſum cui adjacent, & quod nunc paſſim Anatomici intelligunt, cavum evidenter, & membraneum receptaculum. Me quoque poſtremo (quis crederet?) *in ſuam ipſam deſcendere ſententiam*, & *me mihi ipſi manifeſte opponere*, dictitat, atque ut inconſtantiæ hujus nota major appareat, *non longe*, inquit, *ab illo inſimulationis loco*. Et tamen totis duodeviginti grandibus paginis ab hoc (1) diſtat is alter locus (2), in quo me mihi *manifeſte* adverſari, contendit.

Nam ſupra antequam ad *Hepat. Hiſtoriam* accederem, in homine ſcripſeram, *tale eſſe Receptaculum quale vel Cowperus vel Henningerus propoſuit*; non, ut ipſe aliis, ut ſolet, characteribus refert, „ *tale eſſe Receptaculum* „ [*Chylare*] *quale Cowperus propo*„ *ſuit*. „ Sed vel ita ſcripſerim; quo unquam modo ipſe mihi adverſatus ſum? Num forte Cowperus chyli Receptaculum non cavum membraneum, ſed ipſas lumbares glandulas eſſe docuit? Non, inquit; ſed tamen Cowperus in Explicatione cujuſdam Figuræ tradidit, 930
ad lumbares glandulas *tendere*, & *deſinere* vaſa *partium inferiorum* lymphatica: ergo *in primis meſenterii*: hæc autem ipſa, ſecundum *Adverſaria* ſunt lactea; igitur lumbares glandulæ ſecundum *Adverſaria*, *chylaris etiam excipuli neceſſario munera præſtare* debent. Quamquam ex iis quæ paulo ante dicta ſunt, patet, quam ad rem faciat iſtiuſmodi argumentum; tamen cum profeſſus ſit, hanc Animadverſionem ſe habere *in Tyronum gratiam*, facere non poſſum quin addam, vel ipſos Tirones ex illa eadem Figura Cowperi, quæ in Actis quoque eſt Lipſienſibus (3) per ſe eſſe cognituros, *deſinere* quidem in lumbarem glandulam dexteram lymphatica illa vaſa inferiora, ex eadem tamen magnum vas lymphaticum prodire quo lympha deinde in receptaculum chyli tranſvehatur: tum ex ejuſdem & antecedentis Figuræ quæ eaſdem partes ſuis in ſedibus commonſtrat, explicationibus perſpecturos, Cowperum hic lactea a lymphaticis illis vaſis inferiorum partium diſtinguere, & diſerte tradere litteris *ss* inſcriptis in iiſdem illorum faſciculis, ea ipſa vaſa lymphatica *a glandulis inguinalibus* pronaſci, *ac ab aliis glandulis quæ circa vaſa iliaca occurrunt, & lympham a partibus inferioribus revehunt*: & ſane is dumtaxat unde faſciculi *ss* aſcendunt, inferior locus, ſatis oſtendit, num ſint illa lymphatica *in primis meſenterii*, multoque magis, num illa *ab hepatis partibus agminatim aſcendentia*; ut Tirones docentur in iſta ſingulari Animadverſione.

13 Venio ad octavam, in qua hæc de ipſo a me ſcripta cl. Provocator 934
Lectoribus judicanda proponit: *Williſius, & Vieuſſenius de nervis hepaticis neque iſta eadem prorſus, neque iſta eadem ambo unanimiter tradidere, quæ hic ab ipſo tradidiſſe narrantur*. A Lectoribus igitur videnda ſunt primum omnia, quæ illi ab ipſo tradidiſſe narrantur, deinde omnia quæ tradidere:

[1] Adv. III. p. 50. [2] Ibid. p. 32. [3] A. 1699. M. Febr.

hæc ni videant ; inter ſe conferre , &
judicare qui poſſint ? Verum etſi Ani-
madverſio multis , longiſque textibus le-
gentes obruit ; in ea tamen plures ex
iis rebus non videmus , quæ præ cæte-
ris videndæ hic fuerant . Lectores id
ſentient ubi illa omnia per ſe confe-
rent . Tunc enim videbunt primum,
in *Hiſtoria Hepat.* ſic narrari : *SEX*
22 *ab eiſdem* (Williſio , & Vieuſſenio)
graphice deſcribuntur fibræ nerveæ: quot
quidem apud ſecundum videbunt , non
apud primum , qui etſi in Animadver-
ſione dicitur *ſimilem nervearum fibra-*
935 *rum — numerum oſtendere in Tabula*
XI. *Nervorum deſcript. & cæt. ſub no-*
tis ♂ & ☿ ; tamen neutra ſub nota
ſex , ſed plures oſtendit , ſuæ conſen-
tiens deſcriptioni , ſuæque ſub nota *o* ,
magis huc quam ☿ , pertinente , Ex-
plicationi in quarum illa *maximum* me-
morat *fibrarum nervearum faſciculum* ,
in hac *magnam nervorum conjugatio-*
nem . Videbunt deinde , narrari qui-
dem de ambobus , ſed Vieuſſenium
tantum , non Williſium , docere : ea-
rum ſex fibrarum *TRES veſiculæ felleæ*
ramiſque ductus biliarii impertiri .
Videbunt tertio, cum ambo pariter di-
cantur tradere : ex cæterarum fibrarum
ac fibrillarum octavi paris dextri con-
curſu plexum efformari hepaticum ; ab
uno tamen Vieuſſenio hæc tradita eſſe,
non a Williſio , qui tantum abeſt ut
id doceat ; nullum alium hepaticum
plexum agnoſcit , quam qui a Vieuſſe-
nio vocatur *Plexus ganglioformis ſemi-*
lunaris nervi intercoſtalis , ideſt gan-
glium ex quo fibræ effectur hepati-
cum Vieuſſenii plexum proficiſcuntur,
non reticulum ex harum , & fibrilla-
rum octavi paris dextri concurſu for-
matum ; quod quidem reticulum a
Vieuſſenio pro hepatico Plexu habe-
tur .

14 Cum hæc Lectores tria viderint ,
ſicque perſpexerint , num *iſta eadem*
ambo Auctores *unanimiter tradiderint*,
quæ tradidiſſe narrantur ; videbunt por-
ro , num *iſta eadem prorſus* quæ ibi-
dem ſubjiciuntur , tradiderint . Nam
quarto narrari invenient , hepaticum
plexum *ad totum inde jecur* eſſe *diſtri-*
butum , quod neuter illorum diſerte do-
cet . Quinto denique (ne longior
ſim) narratum legent , hepaticum ple-
xum *fibrarum faſciculis quaquaverſum*
expanſis cum plexu lineari , meſenterico
aliiſque abdominis communicare . Sed ,
miſſis nunc cæteris, plexus iſte *linearis*,
quem utraque *Hiſtoria Hepat.* Editio
fideliter, & primo quidem loco , quaſi
evidentius communicantem , inculcat ,
cum alius eſſe non poſſit quam *liena-*
ris, ut in ea quoque Parte legitur ejuſ-
dem *Hiſtoriæ* quæ in Theatro Anato-
mico edita eſt ; certe cum hepatico
non communicat ſecundum Williſium,
neque vero ſecundum ipſum Vieuſſe-
nium . Non ſecundum hunc , ut ejus
deſcriptio, ac delineatio commonſtrant ;
non ſecundum Williſium , qui cum id
docet , ac pingit , non de plexu hepati-
co reticulari de quo in *Hiſtoria Hepat.*
ſermo eſt , ſed de longe alio plexu in-
telligit ganglioformi , quem ipſe hepa-
ticum vocat , ut ſupra diximus . Quæ
omnia cum ita ſint ; quid reliquum
eſt , niſi quod fidenter nimis Animad-
verſio concludit , ut *videant nunc inge-* 9
nui Lectores , ac judicent inter me ne-
gantem , a duobus illis ſcriptoribus illa
eadem prorſus , atque unanimiter tradita
eſſe , atque inter Provocatorem dictitan-
tem adhuc , amborum *tam conſonas ſi-*
bique invicem reſpondentes eſſe *ſenten-*
tias , ut locum habeant , quæ non du-
bitat illo ſuo attico lepore ſubjicere ,
hæcque præſertim : *Videant tandem in-*
quit Lectores , ſi ,, *monendus ipſe plu-*
,, *ra fuiſſem , imprimiſque ut loqui an-*
te diſcerem ,, : *cum neque monendus*
plura ſit neque loqui ediſcendus , qui
aliorum verbis fideliſſime loquitur ; quaſi
ego ipſum eſſe *loqui ediſcendum* , non
loqui edocendum , monuiſſem .

15 Cum reliquæ omnes , tum vero
potiſſimum nona Animadverſio nullam
a me poſtulat reſponſionem . Cl. qui-
dem Provocator , quod de ipſo hacte-
nus demonſtravi ; id mihi non dubitat
affingere , quod verba *plurumque per-* 9
humaniter aſſoleam mutilare . Sed
cum eodem in loco fateatur , me ubi
ma-

maxime conduxiſſet, id minime feciſſe, hoc ipſo omnibus ſatis oſtendit, in ejuſmodi re ignarum prorſus, & inexpertum me eſſe. Contendit deinde, ſe *vel ipſos nervos hepatis*, *vaſa hepatis appellare nervoſa cum pleriſque Medicorum* potuiſſe, non *proprie* quidem, & *in ſpecie*, *ſed ipſum nervoſarum partium genus*, *quod certe liquidum non eſt*, *redigendo in genere ad canales*, videlicet ſecundum *genericam* Partium diviſionem *in liquida*, *&* *canales*.

Sed etſi ſecundum hanc ipſam rationem *Membranas vaſa membranoſa*, Oſſa, & Cartilagines, *oſſea*, *&* *cartilaginea vaſa* appellare liceret; cum videant tamen omnes quam abnorme eſſet hiſce uti appellationibus *proprie*, & *in ſpecie* loquendo, quæ contra ubi illa inſtitueretur *generica* diviſio, in ejuſmodi ſermone ſuum certe locum haberent; illud profecto hic unice quærendum exiſtimabunt, cum ipſe *vaſa* hepatis *nervoſa* dixit, illamne ibi diviſionem *genericam* inſtituiſſet, an contra locus requireret, ut *proprie*, & *in ſpecie* loqui crederetur. Invenient igitur id dixiſſe, non obſcure, & ex conſequenti, in neſcio quibus, ut Animadverſio *obtrudit*, ſuorum Capitum inſcriptionibus, quas certe eſſe in Theatro quod examinabam, Anatomico, invenire non potuiſſem, ſed perſpicue atque diſerte ubi mea Adverſaria ſatis indicant, videlicet ubi venâ portæ, arteriâ, ductuque hepaticis, & venæ cavæ portione deſcriptis, vaſis hepatis *proprie* & *in ſpecie* vocatis, ad capſulæ pleraque eorum involventis deſcriptio-
27 nem pergit. *Vaſa*, inquit, *hæc omnia*, *prædictaque limphatica*, *&* *nervoſa*, *exceptis venoſis ductibus & cæt.* Hæc cum perpenderint, tum intelligent, in quem illud iterum cadat (1).

Dic aliquem ſodes, *dic*, *Quintiliane*, *colorem*.

16 Animadverſionis decimæ propoſi-
944 tum duplex eſt. Alterum, ut *evertat omnes in ſuos Hepati-cyſticos*, *&* *Cyſt-hepaticos ductus effictas objectiones*. Alterum, ut hi ductus *a quolibet dubitandi loco expediantur*. Et primum quidem facile obtinet Provocator cl. nam plerumque *objectiones* a ſe ipſo *effictas*, non a me productas, *evertit*. Ego enim de ipſius, non de aliorum plerorumque ductibus dubitavi. Alii in beſtiis quibuſdam craſſiores bilis canales hinc cum hepaticis ductibus, inde cum veſicula communicantes tradiderunt: Num de his dubitavi, qui, ingenti ſpectato animalium numero, ſcripſerim (2): id *in perpaucis tantum brutis locum habere*? Ipſe vero tradidit, etiam illos quos paſſim minimas Cyſtis radiculas vocant, tradidit, inquam; *mi-
nutos etiam hoſce ultimos canaliculos*, 112
non minus ac priores, *ex ipſiſmet pori bilarii ramis exoriri*: qua de re me dubitaſſe, profiteor. Alii humanæ etiam veſiculæ adhærere radices ejuſmodi, imo craſſiuſculos ductus in eam influentes, neque tamen cum hepaticis canalibus manifeſte communicantes, docuerunt. Num hæc omnino negavi, qui ſim ad hunc modum locutus (3): *quamvis iu humanâ etiam veſiculâ certa quædam oſcula*, *aliquam ſtyli portionem admittentia interdum ſaltem videamus*; *graviſſimos tamen Anatomicos & in his Cowperum*, *dubios hærere*, *an ſemper occurrant*, *multoque magis*, *an cum hepatico ductu cummunicent?* Quod ſi Provocator hanc communicationem vel in ipſo homine, ſicut nunc facit, contendit eſſe manifeſtam; de hoc certe dubitavi, quanquam *fieri poſſe* tamen addiderim, *ut hæc omnia in cæteris etiam animantibus*, *ipſoque adeo homine retegantur*.

17 Quæ cuncta cum ita ſint; *effictam* igitur eſſe omnes vident objectio-
nem primam, in qua plurimis Aucto- 945
ribus, quorum ego obſervationes in dubium nunquam revocavi; nominatis, hæc ſubdit: *Poſt tantorum hominum teſtimonia*; *quis credere potuiſſet inveniri ſcriptorem*; *qui ut adverſus mea omnia opera videretur luctari*, *vel hujuſmodi ductus revocare in dubium ſtuderet?* *&* *tamen cl. quidam Anatomicus*, *cum his explorandis nunquam forte operam inſum-*

L 2

[1] Juven. Sat. 6. [2] Adv. III. pag. 57. [3] Ibid.

ſumpſerit, *firme aſſerit*,, *etſi fieri poteſt* ,, *& cæt.* ,, Effictum eſt, me *his explorandis nunquam forte operam inſumpſiſſe*, qui quæ viderim, ea probaverim, atque indicaverim; effictum eſt, me illa ſcripſiſſe, *ut adverſus ſua omnia opera viderer luctari*, quæ niſi Præcl. Mangetus, quocum diſputabam, probaviſſet, non facile unquam, in publico ſcripto, vel minimo attingere digitulo voluiſſem. Effictum eſt, me quæ fere omnes unanimiter doceant, ea de his ductibus *revocare adhuc in dubium ſtuduiſſe*; quaſi vero falſum omnino eſſet; quod non ita pridem in Diſſertatione de *novo Bilis Diverticulo* ſcripſit Profeſſor Eruditiſſimus Abrahamus Vaterus: *plurimos ex recentioribus horum vaſorum exiſtentiam in homine negare*, *& tubulos illos*, *quos pro hepati-cyſticis reputarunt quidam*, *nil niſi ramulos ſanguineos ex arteria & vena cyſtica oriundos eſſe*, *demonſtrare*.

18 Quod ſi Provocator cl. non id ipſe feciſſet, quod mox præter rationem mihi imputat, ut quæ de his ductibus vel in ipſo homine non negavi, *perhumaniter mutilaret*, continuo vidiſſent omnes, me tantum de his agnoſcere, quantum plures alii agnoſcere hac tempeſtate noluerunt, etſi nondum, ut in beſtiis quibuſdam, ſic in homine exploratum eſſe, dixerim, illos cum hepatico ductu communicare: quod ſane neque Bidlous, neque Bohnius, neque, quantum ſcio, Cheſeldenius, neque vero Caldeſius aut ipſi explorarunt, aut ab aliis exploratum eſſe; docuerunt: *quos* tamen, ſcribere non dubitat, a me *conſuli potuiſſe*. Quid, ſi magis quam ipſe conſului? Nam illa quam in Theatro laudat Bidloi Figura, nonne illa ipſa eſt in qua id omiſſum notavi (1), quod poſtremo loco ibidem repræſentari ab ea, dicit? nonne illa ipſa eſt, ad quam reſpiciens Incomparabilis Profeſſor Ruyſchius (2), *nullas radices e Veſiculæ fundo emergere* docuit, *quantumvis eæ in figuris ab exercitatiſſimo Highmoro*, *& poſt eum a cl. Profeſſore Bidloo repræſententur?* nonne illa ipſa eſt, ob quam *præjudicio potius*, *quam experientiæ* obſecutum eſſe Bidloum, ſuſpicatur *Schroerus*, a Ruyſchio laudatus, qui denique illas radices id eſſe quod ſupra ex Vatero indicavimus, ſine ulla dubitatione conſtituit. Bohnium vero an magis quam ipſe conſuluerim, cum illa oſtendunt quæ agnovi alias ex Bohnio fuiſſe a Provocatore ſumma cum diſſimulatione deſumpta, tum hoc præcipue commonſtrabit, quod cum ipſe *obtrudat*, Bohnium ſcribere,, oſcula hu- ,, juſmodi ductuum ad fellei folliculi ,, cervicem patentia, — *in homine* — ,, *ſtylum* interea æque *ac in bovino* ,, *ſubjecto* æque *recipientia*;,, recordor, multo aliter Bohnium (3) ſcripſiſſe, videlicet *ſtylum interdum æque ac in bovino ſubjecto recipientia*. Heiſterum autem non ſolum *Accuratiſſimum*, ſed etiam Prudentiſſimum Anatomicum magis quam ipſe, de Cheſeldenio conſului; nam cum Provocator cl. illud dumtaxat attenderit, quod Heiſterus *enunciavit*, *Cheſeldenium Anglum radices felleas in homine delineaſſe*, ego illud etiam attendo quod nihilominus Heiſterus idem, qui Cheſeldenium conſuluit, ibidem (4) rurſus pronunciavit: *Radices felleas in bobus non in homine adeſſe*. Denique cl. Caldeſium uter noſtrum aut diligentius conſuluerit, aut fidelius expreſſerit, tu Vir Doctiſſime, judicabis. Provocator ſine ulla dubitatione affirmat: *Caldeſium vaſa hominis hepati-cyſtica deſcripſiſſe*, *atque delineaviſſe*. Ego id a Caldeſio factum, diſerte nego: ac plurimum miror, Provocatorem cl. ſcribere, Caldeſium *in* ea *delineatione ſecum non omnino convenire*; nam ut mitiſſime loquar, is qui paulo poſt non veretur ſcribere, me *fortaſſe non parum eſſe excuſandum quod res ſuas non ſatis intellexerim*, minime ipſe intellexit, Caldeſium (5) Tab. II. Fig. VI. non communicantes cum veſicula, ſed ab hac antepoſita

[1] Ibid. p. 64. [2] Ad Epiſt. Probl. V. [3] Circ. Anat. Prog. 17.
[4] Com. Anat. 2. Edit. n. 217. [5] Oſſerv. int. alle Tartarughe.

poſita fortuito opertos in medio excurſu aliquot hepatici ductus ramos delineaſſe: uſque adeo (ut ipſum quibus alias, verbis excuſem.) uſque adeo *proclive eſt hominibus ea videre, quæ non ſunt, quando ea quærunt, quæ ut ſibi animo confinxere, ita cupiunt invenire.*

19. Vellem non minus excuſare, ipſum poſſe in iis quæ ad *alteram objectionem* reſpondet, inde petitam quod *bruta* quidem, *in quibus ſe ſe exercuit, memoraſſet, humanum autem jecur ne in tota horum ductuum deſcriptione memoraret, diligenter caviſſet.* Et ſane quis non miraretur, ne verbum quidem ipſum feciſſe unde intelligi liceret, hos ductus, ut nunc contendit, jam tum in hominibus vidiſſe. Re autem vera ne verbum quidem de hoc feciſſe, id ſatis ſuperque demonſtrat; quod unum reſpondet, videlicet ſe memoraviſſe ductum *exacte jam — a Gliſſonio,*
6 *aliiſque deſcriptum, a ductu hepatico paululum ante cyſtici inſertionem emergentem & cæt.* Fateor. Sed num propterea *humanum jecur* memoravit? *Cum,* inquit, *Gliſſonius in homine hæc vaſa deſcribat; jam ergo — humanum jecur — ampliſſime memoro: imo per illud „aliiſque deſcriptum„ Bohnium inprimis indigitare intenderam, qui nempe ductum illum majorem cyſticum, prius a Gliſſonio deſcriptum, in binis humanis cadaveribus ſatis conſpicuum offendiſſe memorat.* Scilicet hoc erat, unde liqueret, *quantæ eſſet fidei propoſitio* mea, Provocatorem *humanum jecur ne memoraret, diligenter caviſſe!* Ne ſi illud quidem diſerte feciſset, quod *intendiſſe* ſe dicit, ut Bohnii nomen adjungeret; meam poſset *fidem* redarguere: quid enim? num propterea quia nominavit Gliſsonii ductum; *humanum jecur* memoravit? num forte is ductus non etiam eſt in brutis animantibus? imo neque Gliſsonius, neque Bohnius, neque alii, quos ſciamus, illum in homine *a ductu hepatico paululum ante cyſtici inſertionem emergentem* deſcripſerunt; igitur qui ductum hujuſmodi ceu ab *aliis jam exacte deſcriptum* memoravit, ille non modo *humanum jecur,* ne humanum quidem ductum eo tempore memoravit. Quid? ſi hominem fateri cogerem, ſe non potuiſse tunc, ut dicit, *intendere Bohnium inprimis indigitare.* Attende, quæſo, diligenter, Vir Doctiſſime. Rem enim magni momenti, incredibilem, inauditam, aggredior; hanc cum oſtendero, tum recte judicare poteris, quam Provocatorem noſtrum deceat in hoc aliiſque innumeris locis meam fidem immerito inſimulare. Hic certe, ubi ſibi commodum eſse exiſtimat, ſe tunc in animo habuiſse affirmat, Bohnium ob duas illas in humanis cadaveribus obſervationes, indicare. Alibi pariter, ubi ipſum cogo fateri, apud Veſalium nequaquam eſse quod apud Veſalium
eſse, tunc ſcripſerat, ad Bohnium con- 1047
fugit. *Fateor,* inquit, *me caſum illum ex honoratiſſimo Bohnio, inconſulto tunc Veſalio (quem quidem præ manibus non habebam) deſumpſiſſe.* En illius *locum in Circul. Anat. Progymnaſm. x, de Chylificat. fol. edit. Lipſ. 153. ubi & cæt.* & loco Bohnii producto, *An tanto,* inquit, *Viro, ut Bohnius eſt, adhibenda fides non fuerat?* Quod ſi cogo hominem confiteri, neque illum primum, neque hunc alterum Bohnii locum tunc reſpicere, aut ex Bohnio deſumere potuiſse? Quî facies? inquis.

Ego vero faciam nullo negotio; proferens dumtaxat longe alia ejuſdem Provocatoris verba, ex hac eadem, quod
incredibile videtur, Animadverſione de- 959
ſumpta. *Bohnius cæterum, ille eſt, cujus quidem Opera nuſquam ante primam meæ hujus Hiſtoriæ editionem legeram: ſed, poſtquam cl. Adverſarius mihi eum, veluti contrariæ noſtris ſententiæ fautorem, objicere dignatus eſt, natâ mihi in animum curioſitate conſului; eoque libentius inde perlegi, quo ipſa mihi rebuſque meis, ut ſi propria inventa, rationes, & experimenta ad mutuas aures nobis invicem communicaſſemus, adeo adamuſſim facientia undequaque reperiebam.* Me ipſum hominis, utcumque de me meritus ſit, miſeret; nam; ut ego ſileam; quis hæc per ſe non deprehendat, ipſique videat, hanc infelicem optio-

optionem eſſe reliquam, vel ut Bohnium *nuſquam ante primam ſuæ hujus Hiſtoriæ editionem legiſſe*, defendat, quo poſito jam fateatur neceſſe eſt ſe in, ea prima editione neque ad Bohnii obſervationes illas reſpicere, neque ex eo loca deſumere, contra ac ſemel atque iterum affirmavit, potuiſſe; vel ut hæc ante editionem illam primam ex Bohnio hauſiſſe, ex Bohnio deſumpſiſſe, contendat, quo utcumque poſito, quis amplius credat, non eodem modo tot alia ex eodem, ut ego objeceram, Bohnio, innominato deſumpſiſſe, idque cum fecerit, hic tamen nobis ut permirum aliquid venditaviſſe, ſe ita in eadem cum Bohnio incidiſſe, *ut ſi propria inventa, rationes, & experimenta ad mutuas aures ſibi invicem communicaſſent*. Poſt hæc, quæ ejus in libro recognoſcere omnes poterunt, ſemel bene cognita, atque deprehenſa dictitet, quantum velit, magnas *ulterius in ambages* me *ruere*, me *verba, atque verſiculos ſuos mutilare & hinc inde diruto ordine tranſponere*; ne multis; me ea omnia quæ ipſe fecit, facere, dictitet; quis erit qui jure cenſeat ullam a me ipſi reſponſionem deberi? præſertim cum omnes vel ex ejus Animadverſionum argumentis, vel ex iſta ipſa pagina cum meis *Adverſariis*, quæ *Hiſtoriæ Hepat.* ordinem plus etiam quam oportebat, ſequuntur, diligenter collata, facile percipiant quam ipſe ordinem invertat, ex proxima autem pagina quanto detrimento verba mutilet, ſint æque percepturi; quæ ſi ego aliquando melioris ordinis, aut brevitatis cauſa vel tranſpoſui, vel ex parte omiſi, nihil inde tale conſequitur, ut omnibus in locis poterunt æqui Lectores cognoſcere. Sed tamen tantæ iſtæ *ambages*, in quas *ruere* in tertia *objectione* me, dicit, *efficta* ſunt. Non ego ibi (1) de ejus *ſententia* loquor, aut huic dico Verhe-
947 yenium eſſe contrarium; imo ex eo quod huic Verheyenius præivit, infero, non verum igitur de aliorum ſententiis cl. Provocatorem narraſſe, dictitantem *horum omnium canalium uſum ad UNICAM bilis in recipiens ſuum deportationem decantatum fuiſſe*.

20 Quarta *objectio* etiam manifeſtius *efficta* eſt. Neque enim ego ſcripſi, ut diverſa characterum forma obtrudit, *familiare illud Verheyenii argumentum: Ita in brutis; ergo & in homine, fallax eſſe*; ſed ita ſcripſi (2) *quam ſæpenumero fallax ſit, liquet*. Hæc autem hæc vera *mutilatio* eſt, quæ ſententiam ſic mutat meam, ut nihil ſit opus ad id quod ſubjicitur, reſpondere, præſertim cum altero illo in loco (3) ſatis mihi conſtiterim qui eo argumento non ad demonſtrandum, ſed dumtaxat ad revocandum in dubium rem quidem longe alterius ordinis, uſus ſim, nihil ipſe pronuncians, ſed pronunciantem dumtaxat monens, non *objurgans*. Nunc viciſſim in quinta *objectione* quænam tandem noſtra illa fuerit mutilatio videamus, de qua tantopere conqueritur, ac ſi revera *conati eſſemus ſic amplam illam horum vaſorum oſtenſionem, quæ a ſe, aliiſque plurimis Anatomicis* (de quibus jam vidimus) *in quolibet majori bruto, ipſoque homine creberrime*, ut ait, *inſtituitur, obſcurare, & invertere*. Quis non exiſtimaret me aliquid de inſigni aliqua ejus oſtenſione, & quidem in homine, prætermiſiſſe? Nihil ejuſmodi. Queritur enim, me *verba illa præcipuam*, ut ait, *textus ſui ſignificationem aperientia mutilaviſſe*, hæc videlicet: *Varium amborum canalium numerum in ſubjectis variis attingebam*. Sed in quibus tandem? Hominem nunquam nominaverat, ſed *animalia quamplurima, Boves, equos, ſues, & etiam Moloſſos*. Cur hic ubi res agitur, non dicit in quibus? ut experiri etiam alii, & credere poſſint. Deinde quid eſt *varium canalium numerum attingebam*? Non de numero quærimus, ſed de origine. De hac diſſerte loqui oportet, ut credere poſſimus. Utrumque demum fecit. Hepar ſuillum unum, & in hoc vaſa de quibus a me quærebatur, duo cum eorum origine, ne dicam qualicumque nexu, commemoravit. Itaque ego, non

[1] Adv. III. pag. 57. [2] Ibid. [3] Adv. II. pag. 77.

non mutilatis, ſed præteritis, ut incertiſſimis, & ad rem diſerte non pertinentibus, neque propterea fidem facientibus indefinitis ſuperioribus illis verbis, ab iis dumtaxat incepi, quæ de certo ſubjecto eſſent, ad propſitum pertinerent, & fidem aliquam facere poſſent. Ex iis, quibus ipſe uſus ſum verbis, mens ſatis elucet mea; neque enim univerſe dixi: *At quid affert?* ſed ſic [1]: *At quid affert quo id credere poſſimus? In hepate, inquit, ſuillo & cæt.* Itaque non mutilavi qui illud reliqui *quo id credere* non *poſſemus*, illud autem omne protuli *quo* dumtaxat *id credere poſſe* videremur; certe ex iis quæ protuli, nulla verba intermedia ſubtraxi (ut illa ipſe, *quam ſæpenumero*) quibus ſubtractis, ſententia continuo mutaretur.

21 Antequam ad *objectionem* ſextam tranſimus, hic duæ pariter non leves ſententiæ noſtræ mutationes occurrunt.

Ait, *Verheyenium*, (cujus de *lapſibus*, & multo tamen majoribus laudibus dicetur alibi), „ *peritiâ & diligentiâ mihi ſpectabilem modo* „ *a me renunciari*. Ego vero haud paulo aliter quam ipſe animadvertere videatur, de Verheyenio ibi (2) ſcripſeram, ſic videlicet, *cujus peritia, ac diligentia nobis aliquanto magis ſpectata ſit, quam iſtius* Provocatoris. Ait quoque, *magnificas* quaſdam *laudes D. Calvo diſcipulo ſuo* a me *profuſe impenſas*. — *magnis* hunc *laudibus* a me *exundatum eſſe*, dictitat. Num igitur cenſet, qui fui diſcipuli fuerint, eos a me laudibus ornandos non eſſe, præſertim ſi in re non levi, ſed graviſſima, multo diligentiores Magiſtro ſe præbere videantur? Sed inſpiciamus, obſecro divinum iſtud, & inuſitatum laudum genus, quibus a me *profuſe* illum ait eſſe *exundatum*. Quid quæris? error ejus ſimilis eſt ſuperioris. Ea enim ipſi incomparabilis, quæ mihi mediocris laus videtur, quod ego ex Epiſtola Chirurgi Peritiſſimi Calvi, a Præcl. Anelſio vulgata, & ex iis quæ, eodem Calvo communicante, edidit Eximius Vir Fontenellius, crediderim (3) eam qua de agebatur. Hiſtoriam *multo accuratius* a Calvo *traditam*, quam extet in litteris illis Cl. Provocatoris, quas ipſe *curſim ad cl. Mangetum conſcriptas* fatetur. Non igitur Calvum credidi, ut Animadverſio obtrudit, *res* Noſtro *ignotas*, ſed res ut diſerte ſcripſi, a Noſtro *parvipenſas* evulgaſſe. Neque aliam in Calvum laudem ullam contuli, niſi forte pro nova quadam & inaudita laude habet, quod pervulgarum contritumque hac tempeſtate *Peritiſſimi Chirurgi* titulum addidi, non modo ne humaniſſimo horum temporum mori in iis qui vivant, non ſine aliqua laude nominandis deeſſem, verum etiam quia *Peritiſſimus Chirurgus* fuerit, neceſſe eſt, qui *juſſu* cl. Provocatoris *fœtum a viventis matris umbilico extraxerit*. Utcumque id eſt; ſi ego propterea *magnificis*, *magniſque profuſe laudibus exundaſſe* Calvum dicendus ſum; quid de Præſtantiſſimo, ad quem ſcribebam, Mangeto, qui (4) eundem Calvum, non modo ut ego, ipſum imitatus, *Peritiſſimum*, verum inſuper *magni nominis Chirurgum* vocaverat; quid item de Auctore Folii cujuſdam dicemus typis editi A. 1720. inſcriptique: *Requiſiti del Dottore di Medicina Giambattiſta Bianchi*. Cum enim is Auctor celeberrimus in celebri illo Opere, ſive Folio, ſcribat de Noſtro: *Fanno menzione delle di lui già ſtampate Fatiche — i più celebri Autori*, tum vero inter hos ponit *il Sig. Dottore Calvo, già Scuolaro del Sig. Bianchi, nella ſua operetta Italiana*: „ *Del* „ *feto fuori dell' utero*. „ quæ nimirum illa eſſe videtur, quam hic cl. Provocator memorat *ſcriptam ſub oculis ſuis, italico ſermone, relationem cum publico* a Calvo *communicatam*.

Ejuſdem quoque Folii Auctor, a quo incredibilem etiam illam, & cujus infra erit uſus, primo loco notitiam habemus, videlicet Provocatorem noſtrum, qui ſibi adeo ſenior videtur, eſſe natum (haud multis denique ante nos mem-

[1] Adv. III. pag. 57. [2] Ibid. pag. 58. [3] Adv. IIII. pag. 83.
[4] Theatr. Anat. Tom. II. pag. 143.

menſibus) A. 1681. idem, inquam, Auctor inter edita a noſtro *Opera Medica* Opus etiam commemorat; ut a Mangeto evulgatnm eſt; quinque & triginta, haud amplius, verſiculorum, *De fœtu a ventre viventis Matris extracto*: quod Opus hic noſter ſic extenuat, ut epiſtolam; quod ſupra diximus; vocet, *curſim ad cl. Mangetum conſcriptam*.

22 Sed ad ſextam *objectionem* veniamus. *Redeamus*, inquit, *ad Verheyenium, cujus propoſitum locum ſi demonſtrem noſtras horum ductuum oſtenſiones egregie firmare, neque ideo a cenſore noſtro fuiſſe hunc authorem intellectum, de cauſæ noſtræ bonitate apertum aliquando lectores judicium prolaturos fore confidam*. Æquum poſtulat, ſi promiſſa *demonſtret*; ſed quid, ſi *propoſitus* Verheyenii *locus*, contraria utrique promiſſo luculentiſſime *demonſtrat*? Igitur *propoſitus* Verheyenii *locus*, ut *Adverſarior*. *III.* (1) perſpectis diligenter oris quiſque intelligit, eſt *l. 1. tr. 2. c. 17. quod in I.Edit. eſt c.15*. In eo capite an quæ ego ajo, *ſic obſervaverit*, *atque deſcripſerit* Verheyenius, videndum eſt; ego enim *Ibidem* indicavi, Verheyenium *ſic obſervaviſſe*, *atque deſcripſiſſe*. Figuram quidem, quæ ex ipſo in Theatro proponitur, etiam memoravi, ſed cum *obſervationibus*, *atque deſcriptionibus* ita conjunxi, ut ſiqua forte in ea Figura, haud infrequenti, ut toties oſtenderam, ſcalptorum vitio, non ſatis aut perſpicue, aut fideliter expreſſa eſſent, nemini illa, niſi volenti, obeſſe jam poſſent. Quis enim, cum de Anatomico aliquo intelligendo agitur, & res a Figura, quæ præſertim, ut hæc, ſit apographa, dubia ſit; non illum potius conſulat, quam ſcalptores, aut credat hos, homines Anatomes imperitiſſimos, melius Auctorem, ſi Diis placet, quam ſe, ſuaſque obſervationes Auctorem ipſum intellexiſſe? Verheyenii Figura exigua, & confuſa eſt. At Verheyenii verba (hæc autem *locus* ille Verheyenii ſunt) ad eam declarandam Figuram in medio illo Capite de induſtria ſecundum ejus litteras, & numeros, quos inter verba repræſentat, conſcripta, plura ſane, & perſpicua ſunt.

Attamen Provocator cl. *propoſitum* Verheyenii *locum* conſideraturus, hunc deſerit, & quaſi ego Figuram dumtaxat memoraſſem, ad illam decurrit, & qui de inverſo a me ſuorum verborum ordine queritur, mea ſic invertit, ut ea *e limine* arripiat, quæ poſtremo loco erant examinanda. Multus autem ipſe eſt, ut homines ſolent in mala cauſa, quem ego in optima non imitabor. Certum quendam ductum ſcripſi *Verheyenium vidiſſe maximo quidem orificio 3, hiantem, ſed minus conſpicuo, quia non, ut duo illa orificia priora, tuberculo prominebat*. Provocator, qui hæc quam ſibi adverſa ſint; videt, Figuræ apographæ, imo propriis etiam quibuſdam cogitationibus inhærens, *falſum* in ea dictitat, *orificium 3. maximum eſſe; falſum, minus conſpicuum eſſe, falſam* denique eſſe meam ex eadem ut ipſe ait, Figura *illationem*, *quod nempe Verheyenius hic intenderit potius orificia 1. & 2. quam orificium 3. tuberculo munita exhibere, quia ſcilicet prominentia magis vidiſſet*. Quid opus hic eſt cogitationibus, & *illationibus*, ut omnes cognoſcant, uter noſtrum intellexerit Verheyenium, cum verba illa mea ex his ipſis Verheyenii deſumpta videant, qui de illorum trium orificiorum ſitu, & intervallis cum ex ordine docuiſſet, *prout*, inquit, *in Figura per numerum 1. 2. 3. expreſſum eſt*. *Quod magnitudinem ſpectat, ſupremum erat minimum, ſecundum majus, tertium longe maximum; licet hoc, quia tuberculo non prominebat, minus foret conſpicuum*; de illis autem duobus aliis orificiis ſupra dixerat, *duo alia offendi orificia exiguis tuberculis in veſiculæ cavitatem eminentia 1. 2.* Quæ ego Verheyenium *vidiſſe* affirmavi, Verheyenius ipſe diſerte ſe vidiſſe, confirmat: & erit qui alienis ſcalptoribus magis, quam Verheyenio ipſi credat, hujuſque *locum* a me *propoſitum* deſerat, quem tamen

[1] Pag. 58. 57.

tamen *locum* neque à nobis intelligi, & pro ſe facere, ſuſceperit demonſtrandum? Deſerat autem? imo, ei *loco*, qui facta certe & obſervationes continet, quaſdam ſuas facile, ſi opus eſſet, infirmandas, cogitationes longe ante-
0 ponat. Nam Verheyenius diſerte docet, Ductum *e* 3. (qui D. Medius eſt) *deſinere* 3. *oſculo*: *alium ductum inferius* (qui eſt D. inferior) *cum primo* (qui D medius eſt) *circa inſertionem* concurrere, denique Ductum *c.* 1. 2. qui D. ſuperior eſt ſive ille gemino quaſi crure inſtructus) definere in *duo* illa *orificia exiguis tuberculis in veſiculæ cavitatem eminentia* 1. 2. Cum hæc omnia ſint ita certa, & perſpicua, ut quicumque legerint Verheyenium, aliter ac nos retulimus, intelligere non poſſint, Provocator, quaſi Verheyenius *in deſcriptione confuſe* (ſic enim ait) *aliqua* dumtaxat *de his inſertionibus proferret*, non modo contendere non dubitat, ſed *probaviſſe* ſe, cre-
1 dit, Ductui inferiori D *attribuendum eſſe* oſculum 2, oſcula autem 1. & 3. *cruribus canalis ſuperioris D —— referri debere*; perinde ac ſi ipſe, non Verheyenius, iſtas ipſas a Verheyenio diligenter habitas, obſervationes habuiſſet. Si hæc quæ minime ſunt ferenda, invenire poſſet qui ferrent, invenire quoque poſſet quibus probaret, non quod ipſe, ut ſibi commodum eſt, comminiſcitur, ſed quod ego ex ipſis Verheyenii obſervationibus, & deſcriptionibus objeci, id *effictum* eſſe, & *ſat inconſulte contortum*. Eiſdem quoque probaret, ex hac Verheyenii Figura oſtendi illa de quibus me dubitare, profeſſus ſum: quaſi vero aut ea ex bove non eſſet, aut *minutas etiam* illas, *ultimaſque* Cyſtis radiculas commonſtraret *ex ipſiſmet pori biliarii ramis exoriri*.

23 Neque fui diſſimilis eſt in ſeptimæ *objectionis* examine. Ego quod
52 objicio id Verheyenium dico *ex parte deſcriptione*, *ex parte Figurâ eâdem luculenter oſtendere*. Ipſe ſic *feſtinat* ad *Figuram*, ut *deſcriptionem*, non ſine cauſa a me inculcatam, omnino

Morg.Epiſt.Anat.II.

[1] Tab. LXIII. Fig. 16.

tranſiliat. Nam in Ductu illo D medio, *qui a* Provocatore *non minus quam Ductus D infimus*, *cyſt-hepaticus appellatur*, cum tamen ante tres, haud, plures verſiculos aliud omnino ſentiens, eundem *infimum ductum D.* ſe *hepati-cyſticum dicere*, docuiſſet; in Ductu, inquam illo D medio, id quod Figura haud ſatis oſtendit, Verheyenius præclare deſcripſit verbis illis: *Hic ductus per totum tractum inter ramum & cæt.* Quæ ad verba; ſi, ut par erat, retuliſſet; nihil ipſum habiturum fuiſſe quod reſponderet, oſtendunt ea quæ reſpondet ad illam Figuræ partem quam ſibi manifeſto adverſari, negare non poteſt. Nam poſt- 953
quam *ſpinarum piſcium* ſimilitudine producta eandem, hoc eſt Verheyenium, non obſcure deriſit (quod quidem longe aliud eſt, quam ejus *lapſus* modeſte adnotare) ſatis eſſe credit ad objectionem declinandam quod in altero Ductus ſuperioris D crure *contrariæ rivulorum inſertiones* exhibeantur, nimirum perexigua una aut altera lineola, quæ tamen neque in Lipſienſi Verheyenii Editione A. 1705. neque in Colonienſi A. 1712. invenitur. Sed quoniam has ejus Auctoris Editiones, in aliis quoque ab exhibita in Theatro Anatomico Figura (1) diſcrepantes, ſupra haud memoravi, & hic prætexibo, illudque unum inculcabo, de altero tamen crure illius ductus ſibi multo certius, atque evidentius oppoſito nihil ipſum, ut neque de maxime adverſa deſcriptione reſpondere.

24 Quo minus mihi reſpondendum cenſeo de illo, ut ſemel atque iterum vocat, *Paradoxo*, *contra omnes humorum in animali circuituum leges*, quod 954
ipſe ait, excogitato; quaſi id ipſum, & quod præterea fieri, ſed *interdum*, & a *cauſa quapiam nova*, credidimus, venularum innumerarum obſervatio non indicaret; niſi forte hoc numquam *celeberrimus* Profector animadvertit, quando ne illud quidem videtur animadvertiſſe, majus eſſe pelvis cavum ureteris cavo; neque enim *a minoribus in majores*

jores cavitates ſcripſiſſet *CUJUSLIBET excrementii laticis curſum dirigi* .

Multoque etiam minus reſpondendum cenſeo aut de meis quibuſdam verbis , aut de octava *objectione* , quorum neutra quorſum pertinerent , ipſe intellexit , cum tamen omnes , niſi ad ea quæ ex Verheyenio objeceramus , reſpondeat , quantum hac prematur , in-
956 telligant . Quid , ſi alia præterea attuliſſemus ? cum ad ea quæ attulimus, nondum , ut oſtendimus reſponſum ſit : ex quo patet , num *inutiliter* , ut ipſe dictitat , *atramentum profuderimus* , & an *effictas* ipſe , ſed non a nobis, *objectiones everterit* , quod primo loco in iſta longiſſima Animadverſione faciendum ſuſceperat .

25 Nunc alterum ſequitur , ut illos ſuos , de quibus nos dubitavimus , Ductus *inſignibus ulterius obſervationibus , atque experimentis firmet , & a quoli-*
957 *bet dubitandi loco expediat* . Quid quæris? A Galeno incipit *de HIS non quidem in Brutis, at in ipſo* , ut ait , *homine aſſeverante* , quaſi inter Doctos conſtaret , Galenum homines diſſecuiſſe, non quæ in beſtiis viderat , ad homines tranſtuliſſe . Sed tamen num *de his* de quibus ego dubitavi , ductibus , Galenus *aſſeveraverit* , alia ejuſdem verba clarius oſtendunt non in libris *de loc. affect.* ſed in libris huc aliquanto magis pertinentibus *de uſu part.* (1): ea inquit , *quæ ad jecur eſt cyſtis , inviſibilibus atque anguſtis prorſus finibus vaſorum a ſe ipſa in viſcus immiſſorum* bilem *attrahit* . Ego vero non de radiculis cyſtis an eſſent , ſed de earum finibus quærebam an ipſi quoque cum pori biliarii ramis manifeſto communicarent . Galenus *inviſibiles* pronunciat . Continuo autem a *priſcis illis ætatibus* ad hanc noſtram tranſcurritur , & a
963 Galeno ad Collegam illum , qui ſuum *erga* cl. Provocatorem *ſtudium officiumque* commemorat . Hic etſi mihi propter ætatem ignotus eſt , neque obſervationis ſuæ teſtes nominatim ullos appellat , aut ex Præceptoribus ſuis , aut ex Collegis ; quos ego quidem præclare noſſem ; malo tamen cum officioſo homine officiis certare , eique , ut par eſt , majorem fidem , quam Tabulæ ſub ejus nomine propoſitæ habere . Nam ipſe quidem *biliferos ductus* , *Hepaticum* , inquit , *cyſticum* , *& choledochum* , *ſed præſertim iſtum & primum — uſque adeo dilatatos inveniſſe* ſe, ſcribit , *ut ipſummet venæ portæ truncum amplitudine , ſeu diametro ſuperarent* . Tabula autem primum ex parte, ultimum multo maxima ex parte, Cyſticum vero totum anguſtiores illo trunco , & præſertim Cyſticum repræſentat . Contra , affirmat ipſe, *eam fuiſſe cavitatem* veſiculæ fellis, *ut vel ab unico parvæ olivæ nucleo tota facile occupari poſſet* . At multo ampliorem Tabula iſtam ipſam *cavitatem* oſtendit . Porro deſcribit ipſe *ad ejus fundum tuberculum quoddam* . Sed nullum Tabula verum oſtendit prominenſque tuberculum . Quæ etſi ita ſunt, non ego tamen ſic ejus Amicum imitabor , ut plus ſcalptorum negligentiæ credam , quam Auctoris verbis , quem vel mihi ignotum cum ob ejus Patriam , mihi grato in primis homini longe chariſſimam , tum ob meam erga omnes , quicumque præſertim anatomicam rem amant , voluntatem , & obſervantiam facile diligo . Unum eſt in quo ipſum rogo , ut pro ſua humanitate , & communi veri ſtudio excuſatum me habeat , aſſenſumque ſuſtinere me , ſinat ; nam ſi vel ipſi mihi idem quod illi , contigiſſet , aſſenſum tamen ſuſtinerem ; neque enim ſpecilli , quantumvis *facilis* , trajectio , cum per *ſpongioſam* , & *raram* , ut illam fuiſſe fatetur , *ſubſtantiam* accidit , naturales potius , quam manufactas indicat vias. Quod ſi nihilominus ſe illas demonſtraſſe ſine ulla dubitatione contendat , ejus voluntati non repugnabo ; neque enim ego inveniri has unquam poſſe , præſertim vi morbi dilatatis vaſis , negavi ; imo vero ultro ſcripſi , *fieri poſſe , ut hæc omnia in ipſo homine retegantur* . Longe autem aliam agendi rationem cum longe aliter agente cl. Provocatore ſequar,

[1] L. 5. c. 6.

quar, neceſſe eſt. Deſcriptionem hic non memorat, ſed *nitidam* dumtaxat *figuram* --- *egregie ulterius hæc vaſa oſtendentem*. Lectores igitur, vel me tacente, iſtam inſpicient Figuram, & cum hæc vaſa neque ad veſiculam pervenire, neque, quod caput eſt, cum pictis in ea foraminibus communicare, perſpicient, tum illud primum intelligent, quam facile quæ ſibi conducunt, cl. Provocator affirmet, deinde vero ſi hanc magnam Tabulam ſollicite adjunxit tanquam *egregie ulterius hæc vaſa oſtendentem*, hæc autem, vel dilatatis impenſe vaſis, ne illa quidem oſtendit, quæ ejus ſuperior Tabula, vaſis ſecundum naturam ſe habentibus, aliquanto clarius propoſuit; quid cautius de toto hoc negotio interea habendum ſit, per ſe facile exiſtimabunt.

26 Neque id minus exiſtimabunt, cum ea quæ ſubjiciuntur, diligenter contulerint. Nam miſſis Amſtelodamenſium *amplis*, ut vocat, harum viarum *iconiſmis*, qui tamen uno, quod ſciam, eoque perexiguo, plures non ſunt, miſſis etiam pleriſque eorum quæ in beſtiis pariter, de quibus nunquam dubitavi, Verheyenius, & Bohnius tradidere, mox quædam deprehendent quæ eidem Bohnio nimis fidenter adſcribun-
8 tur. Velut illud: *per ſtyli, & liquefactæ ceræ introductionem enunciat attigiſſe anaſtomoſes canalium cyſtidis, non tantum cum majoribus hepaticis ramis, ſed inſuper cum minimis*; nam *minimos* non memorat Bohnius. Velut illud: *compreſſo folliculo fellis & cæt.* quæ verba quidem Bohnii ſunt, ſed ad notiſſimos omnibus hepatici ductus ramos, non ad eos de quibus Provocator agit, pertinentia. Velut illud in primis: *In his omnibus* (ideſt *in HUMANIS* etiam *cadaveribus*) Bohnius *non tantum cyſtica hæc peculiaria vaſa, cyſtidi, ac hepatico ducti intermedia, manifeſte patefacit, ſed DUPLICATUM vaſorum genus, ſeu cyſt-hepatica, atque hepati-cyſtica non obſcure deſignat, diſcriminatque*. Nam quomodo ea Bohnius in homine *manifeſte patefacit*, qui dumtaxat, ut infra aſſeritur, *augu-*
ratur, quod & nos fecimus, *quoſdam* 961
intrinſecus latitare canales intermedios, qui ipſi hepatis ſubſtantiæ immerſi, inter hepaticum porum, & veſiculæ cervicem mutuum aſſervent commercium; vel quomodo *duplicatum vaſorum genus non obſcure* diſcriminat, qui *inſertionem* in *minimos* ductus hepatici *ramos*, ut hic aſſeritur, non memorat, neque *multiformem* illam *anaſtomoſim*, ut in uno eodemque ſubjecto, ſed ut in variis proponit, neque demum (ne perſequar cætera perperam a Provocatore ſuppoſita) *orificia* eſſe, tradit, quod ſciam, *aut recte, aut oblique in folliculum producta*, ſed de omnibus univerſe ſcribit *obliquo ſatis tractu tunicas penetrantia*, diſerteque negat, *ſuſpicari convenire*, alium bilis eſſe motum, quam ab hepate; non igitur contrarium ad hepar motum agnoſcit, aut probat; recte, an ſecus, nihil ad me qui in nullius unquam verba juravi; certe contra cl. Provocatorem, qui hic illum quaſi ſibi adſtipulantem *obtrudit*; mihi illud ſa- 959
tis, ut quibus in locis tamquam ipſi adverſantem objeci, in iis ne adſtipuletur.

27 Ventum eſt ad *inſignia* illa, quæ titulus hujus Animadverſionis pollicetur, *experimenta*. Sed cum pleraque jam vel apud unum Bohnium legebantur; tum omnia ejuſmodi ſunt, ut quicumque novit, vel ut ex cunctis hepatis particulis, & quod conſequitur, ex iis etiam quæ veſiculam fellis contingunt, radiculæ hepatici ductus proveniant, vel quam facile, imo, ut noſter alibi ſcripſit, *ordinarium* ſit, bilem vel per ſe 101
e tunicis veſiculæ exſudare, & vicina inficere, is eorum omnium quæ in homine, plerorumque etiam quæ in beſtiis habita ſunt, experimentorum vim non ſolum eludere, verum etiam, idque jure, in dubium revocare poſſit. Verum quid in his omnibus tempus trivit quæ hactenus oſtenſum eſt quam vel dubia, vel non ad controverſiam noſtram ſint pertinentia; aut quid ex ſuppoſita nobis, ut in loco oſtendemus, alieniſſima ſententia, conatur *obtrudere*, nos iſta ipſa quæ negamus, *aperte*, *ac* 961

neceſſario fateri? quid, inquam, ſic tempus trivit, cum perpauciſſimis verbis, ſi vera ſunt quæ demum ſubdit, obtinere omnium aſsenſum valeat. *Hos canales*, inquit, *ſæpius in homine ſe exploraviſſe, & oſtendiſſe.* Viros igitur nominet peritia, diligentia, auctoritate dignos quibus fidem habeamus, & quibus ipſe (ut mea cum Præcl. Mangeto diſputatio requirebat) ante primam *Hepaticæ Hiſtoriæ* editionem oſtenderit.

Nam quod ſe unum, & annum memorat 1720; nihil agit. Ipſe quidem, ut ſæpe, ut graviter aliis in Figuris aut alios, aut ſe ipſum fefellerit, a me alibi demonſtratum eſt; neque hæc ego vaſa unquam negavi, imo aperte ſcripſi (1), inveniri inpoſterum poſſe; quanquam in hac ipſa Figura quæ me dubium faciant, alio in loco (*) clarius oſtendam. Attamen ſi vere *ſæpius* hæc *exploravit*; cur me, aliosque dubitare, adhuc ſinit? Satis erat, ut adminiſtrationem anatomicam proponeret, quam ſequentes, nos quoque illa explorare poſſemus; præſertim cum ejus tradendæ *munus indeclinabile eſſe*, alias (2) pronunciaverit, *Anatomici, qui primus partem aliquam demonſtret?* Nam quod *iiſdem ac in brutis adhibuerat, tentamentis uſum* ſe, dicit; vel iſta *tentamenta* eadem ſunt, quæ aliis ſunt nota; his autem cæteri, & in his ſummi, ac diligentiſſimi Anatomici nihil ſe in homine profeciſſe faſſi ſunt; vel nova quædam ſunt atque aliis incognita; hæc autem ſecundum ea quæ ipſe pronunciaverat, effugere non poteſt quin recte atque ordine proponat.

Cum propoſuerit, tum ut alias ejus adminiſtrationes, atque utinam meliore eventu, experiemur. Neque enim ſperet, ut illi Cheſeldenii obſervationi de qua ſupra vidimus, acquieſcamus, aut aliis duabus, quæ ut multo minus huc attinerent, ne ipſe quidem ignoravit.

28 Undecima ſequitur Animadverſio, cui ſimiles ſi plures ſcripſiſſet, majorem certe laudem ſibi erat pariturus. Non modo enim, quod ait, verum eſt, *ingenuum, honeſtumque pudere Hominem non poſſe pro veritatis ditione mutare conſilium;* verum inſuper hæc peculiaris laus eſt quam ſibi vindicare poteſt qui erravit. Scilicet in hac Animadverſione, *ea ipſa moderatur, imo retractat*, quæ cum in prima, tum vero etiam in hac Editione docuerat ſive muſculoſum veſiculæ fellis ſphincterem affirmando, quem hic negat, ſive ejuſdem valvulas negando, quas hîc affirmat. Rem præterea ex parte fatetur quam ego in Adverſ. V. (3) neque tunc primum, animadverteram, *paucas ipſum, nec ſatis diu pertentatas obſervationes conſueviſſe in medium adducere.* Hic enim diſerte ſcribit, *uni aut alteri obſervationi, a ſe in felleis folliculis, cyſticiſque ductibus, valvuloſâ forte fortunâ habitudine deſtitutis inſtitutæ impenſius fiſum fuiſſe.* Laudo, quod vera hæc fateatur, non minus laudaturus, ſi alia pariter vera fatebitur, nonnullaque in primis his conſimillima, de ſphinctere ſcilicet quem in fine Ilei eſſe, affirmavit, & de valvula, quam ibidem negavit. Quod ſi mihi forte hanc, nunquam tamen a me quæſitam, laureolam non vult concedere; at Graviſſimo Profeſſori Heiſtero concedat, a quo non duobus verbis, ut de his valvulis cyſticis, quas Provocator *imaginarias* vocaverat, ſed tota *de Valvula Coli* Diſsertatione monitus eſt. Hunc enim, tametſi ſupra in hac ipſa Editione (quod in me dictum gloriæ ducerem; in ejuſmodi Profeſsorem, ac utriuſque noſtrum Amicum, ferre non poſſum) *quam maximæ expectationis Virum* non veritus eſt appellare, quaſi Anatomicum adhuc præ ſe adoleſcentem; tamen; ut alia nunc omittamus; quicumque ex iis quæ ſupra a nobis ſcripta ſunt, colligent, noſtrum iſtum, ſeniorem adeo. ut ſibi videtur, Anatomicum vix uno ante Præſtantiſſimum Heiſterum anno eſſe natum, neque præterea ignorabunt, anno adhuc 1722. ut inter Ordinarios Profeſſores tandem aliquando recenſeretur,

[1] Adv. III. pag. 57. [*] Vid. Epiſt. I. Art. 38. & ſeq. [2] Duct. Lacr.
[3] Pag. 5.

tur, laborare debuiſſe, cum tot ante annis inter Ordinarios Profeſſores jure meritoque Heiſterus eſſet evocatus; nihil Noſtrum facere indignum ſe judicabunt, ſi ut in hoc, ita aliis in locis *hujus Auctoris diligentiæ lubenter ſe referet*.

29 Verum in proxima duodecima Animadverſione id tantum abeſt ut faciat; quædam ab Heiſtero, imo ab aliis etiam Anatomicis non probata, inculcare adhuc, & tueri connititur. Primum namque cum adverſus omnes, quantum quidem in præſentia memini, omnium ætatum Anatomicos ipſe tradere non dubitaſſet, muſculoſam veſicæ urinariæ tunicam, non mediam eſſe, ſed extimam, atque ita extimam, ut peritonæum hanc compingens, *plano ulterius obtegatur muſculari*; cumque ego id a veto alieniſſimum eſſe, oſtendiſſem; Solertiſſimus Heiſterus, utroque noſtrum perlecto, ne tranſverſum quidem unguem in altera Compendii ſui editione a communi receſſit ſententia; Egregius autem alter Anatomicus Santorinus, cum errores alios cl. Provocatoris redarguat, huic errato habere tantum honorem noluit, ut iterum confutaret, ſed *ceu nulla animadverſione dignum*, *miſſum facere* ſe dixit (1), iſto veſicam *plano ulterius obtegi muſculari*. Hæc cum ita ſint; Noſter primo errore non contentus, alios non leviores quaſi in ejuſdem defenſionem addit, eumque in primis, quod *humani* quoque *uteri* (quem inter *veſicas* cum
0 *ſingulis inteſtinis* recenſet!) *extimam faciem præcipue occupent muſculares faſciculi*: neque ſatis intellectum, ut ſolet, Malpighium, in ſuas trahere partes conatur: & quaſi peritonæi, uterum in-
1 veſtientis, lævem illam extimam faciem numquam vidiſſet; *muſcularibus lacertis*, hoc eſt, ut definiiſſe *muſcularem ſubſtantiam* videtur, *fibris ſuperficie aſperis*, *ſcabris ac veluti nodoſis*, uterum, aliaque *ejuſmodi promptuaria* af-
3 firmat *ditari inprimis extrinſecus poſitis*, *ſeu liberioribus*, *veluti qui per unam ſaltem faciem ab alio nectenti involucro non implicantur*. His; atque aliis ejuſdemmodi de urinaria etiam veſica poſitis, tanquam certiſſimis planiſſimiſ- 984
que, non dubitat ſcribere, *quam inanes noſtræ objectiones ſint*, *quemque cordatum poſſe vel ſolum legendo dignoſcere*. Ego vero non dubito, ne ipſum quidem dubitare, fore ullum tam excordem, quin ſentiat, me in illis cunctis objectionibus nihil aliud egiſſe, niſi ut homines intelligerent, maluiſſe me alia omnia credere quibus ipſe forte deceptus eſſet, quam id ipſum tam abnorme quod nunc confirmat ſublata omni fortuiti erroris excuſatione, ab eo revera Anatomicis *obtruſum* fuiſſe.

Itaque ſi meas illas objectiones *inanes* eſſe vult; ſunto, ſic tamen ut omnes intelligant, meas non tam objectiones, quam graviſſimi ejus errati excuſationes *inanes* eſſe. Quæ cum ita ſint; non ero amplius tam ineptus, ut pro meis illis objectionibus propugnando, *invitum*, ut ait Flaccus, *ſervare laborem*. Hæc tantum addam: me non *finxiſſe illud non intelligere*; quod ſic quidem, ut ipſe ſcripſerat, non poſſe intelligi, demonſtravi: me 985
non *in rei veritatem remis veliſque* quod *obtrudit* ipſe, *niti*, cum illa oſtendere quæ tunc candide ſcripſi, tum vero alia quotieſcumque tu, Vir Doctiſſime jubeas, a me de veſicæ anatome producenda (2): me pro rubicundo *ſubalbidum colorem in muſculis non videri poſſe inſtituere*, neque *ut ad ſubalbidum colorem mediam veſicæ tunicam quoquomodo conducam*, *inviſum omnibus colorem eidem tunicæ accommodare*, qui de fibris carneis, quantum ad veſicam *ſæpius*, & in parte attinet loquar, & Falloppii (3) Incomparabilis Anatomici verba proferam in illa veſicæ tunica *non ita rubicundam carnem*, *qualem in muſculis*; *ſed SUBALBIDAM* (quomodo Bauhinus (4) quoque loquitur) diſerte ponentis; ad me neceſſario non attinuiſſe verba facere de tunica *univerſe atque uniuſmodi & æqualiter*, *unde*-

qua-

[1] Obſ. Anat. c. x. [2] Vid. Epiſt. I. Artic. 57. & ſeq.
[3] Obſ. Anat. [4] Theatr. Anat. l. 1, c. 31.

quaque ſubrubente, qui *cutaneum muſculum* refutarem, *qui tanquam rete eſſet*, *non tamen ex æqualibus fibrarum faſciculis compoſitum*, *ſed ſummâ quaquaverſum irregularitate diſtributis*, *coeuntibus*, *aut interſectis*; *quibus membranoſa peritonæi expanſio in fulcimentum inſeruit*; ſic enim tunc ſcripſerat, qui nunc ea, qua ſolet, conſtantia, *æqualiter*, & *undequaque* ſcribit *rubere extimam urinariæ veſicæ tunicam*, &
981 quidem a fibris *in quoſdam determinatos ordines*, *atque faſciculos diſpoſitis*: contra, meorum *verborum* nullam eſſe
986 *diſcordiam*, niſi apud illum, qui vel ex eo quod *extimæ veſicæ tunicæ* nondum *culter admotus ſit*, arbitratur, *conſequens* eſſe, *ſanguinolentas alias partes ad ipſius contactum apponi* non potuiſſe, vel de duobus ruboribus, diverſas inter ſe cauſas habentibus, non intelligit me verba feciſſe.

30 Nam de cæteris quæ ſequuntur quid dicam? „ Judicabunt, inquit, Le„ ctores, ſi *in fibris carneis ſtatuendis* „ *rubori tribuendum non ſit*. „ Imo vero judicabunt quam deceat aliorum verba, alia præſertim litterarum forma producendo, ſic mutilare, ut abſurda eſſe videantur; neque enim ego ita ſcripſeram; ſed ad hunc modum (*): *omnino enim in fibris carneis ſtatuendis NIMIUM tribuere rubori videtur*. Sed niſi iſtud *nimium* abſtuliſſet; ea quæ ſubjicit, contra nos addere non potuiſſet. Cætera quæ de veſica, & ligamentis Coli inteſtini ſubjiciuntur, alio in loco (1) examinabimus; quæ vero de Auctorum toties inculcatis *Lapſibus*, infra expendemus. Poſtremo de meis quibuſdam, quæ cum haud ſatis unus ipſe intelligat verbis, *valde obſcura*, & *intricatiſſima* eſſe exiſtimans, *lepidum*
987 nobis *luſum inſtituit*, quaſi *herculeas* neſcio quas *rationes*, iiſque *anatomicas inauditas res* docere contenderem; de
984 iis, inquam, verbis, *humaniſſimo* illo ſuo, ſupra dato, reſponſo utar, nimirum *meos ego deprecabor Lectores ut eidem locum illum meum explicare faveant*. Ubi id fecerint, tandem aliquando cognoſcet, neque in nos cadere, quæ duobus ſubjectis exemplis, putat, & ut melius eſt latine nihil ſcribere, quam ea ſcribere, quæ intelligere nemo poſſit,, ſic melius eſſe nihil ad latine objecta reſpondere, quam ab aliis omnibus intellecta, in reſpondendo non intelligere. Iidem Lectores docere poterunt, quanto gravius, & graviore quidem in genere, mox labatur, qua de re ego quoque aliquid in extrema hac Epiſtola coactas attingam.

31 Illud unum hoc in loco non prætermittam, quod; ut ad hujus Animadverſionis initium redeam; non mihi modo, verum etiam Profeſſori Experientiſſimo, cui melius fuerat hic quoque cedere, Laurentio Heiſtero, aliiſque Anatomicis adverſarur. Heiſterus namque utriuſque noſtrum perlectis ſcriptis, judicium hoc tulit (2): *Bianchus in Mangeti Theatro anatomico novos veſicæ muſculos, elevatores & depreſſores, deſcribit, pag.* 414. *& ſeq. eoſque duabus Tabulis delineat. Verum a Morgagnio in Adverſ. Anat. III. pag.* 75. *uſque ad finem, refutatur*, vel, ut alibi (3) apertius loquitur, *nervoſe refutatur*. Atque Anatomicus alter exercitatiſſimus, Doctiſſimuſque Jo. Dominicus Santorinus (4) de iiſdem Provocatoris Muſculis diſerte hæc ſcripſit, *ſe in nulla unquam incidiſſe cadavera* (*etſi plurima præ cæteris ſelectiora, atque ad Anatomen aptiſſima, ob hanc potiſſimum rem diſſecuerit*) *quæ iſtiuſmodi muſculos obtulerint*. Contra autem cl. Provocator affirmat, ſe eoſdem muſculos *& Bononiæ ſemel, iterumque in Noſocomio Mortis Publicis illius almi Archigymnaſii Præclariſſimis Profeſſoribus plurimis, atque ſtudioſorum coronæ ampliſſimos oſtendiſſe, & in ſuæ R. T. Univerſitatis Theatro publice quotannis oſtendere*. Melius in rebus quas nemo adhuc niſi ipſe, potuit invenire, feciſſet, ſi ex alterutra *Univer-*

[*] Adv. III. pag. 76.
[1] Vid. Epiſt. I. loc. cit.
[2] Comp. Anat. ad n. 347.
[3] Progr. de Inv. Anat. Edit. in 4.
[4] Obſ. Anat. C. X.

verſitate eos qui non oſtenſioni tantum, ſed fideli, luculentæque Anatomicæ adminiſtrationi interfuiſſent, *Præclariſſimos* Profeſſores nominaſſet. Nam ut Profeſſoribus oſtendiſſe, credamus; æquum tamen eſt, ut ſciamus, & quomodo, & quibus oſtenderit, ut puta, ſi de Bononienſibus ſermo ſit, *Honorariis* ne an *Ordinariis*. Etſi enim in utriſque Viri Peritiſſimi eſſe poſſunt; longe tamen magis alii ab aliis in ea Nobiliſſima, ingentique Profeſſorum numero abundantiſſima Academia differunt, quam Provocatoris Typographus videtur credere, qui ipſum ex *Honorario* dumtaxat, creavit repente (1), ſi Diis placet, *ORDINARIUM in Bononienſi Archigymnaſio Theoricæ Medicinæ Profeſſorem*. Igitur cum aliquos nominaverit, tunc ea quæ Præſtantiſſimus, Graviſſimuſque ex Bononienſibus Profeſſor negat, ipſique adeo per litteras vidiſſe negavit, tunc inquam, ex aliis etiam univerſa, & ſingula, quæ ad totam illam adminiſtrationem pertinent, ſciſcitari poterimus; in his illud quoque, num Depreſſores veſicæ muſculos oſtenderit, ut in impugnata a nobis deſcrptione, an ut poſtea in VI. Anatomica Oratione indicavit. In hac enim ſcribit: *Urethræ Tranſverſales, ſeu potius urinariæ veſicæ depreſſores muſculos Bidlous* illuſtravit. Deſcriptionem autem illam quicumque cum Bidloi Tab. XLVII. Figura 5. hujuſque explicatione comparaverint, cum quantum hi ab illis differant muſculis, intelligent, tum vero magis magiſque de refutatis a nobis univerſis cl. Provocatoris muſculis dubitabunt.

32 Hæ tamen, atque aliæ a nobis merito confutatæ res illæ ſunt quas in proxima jactat XIII. Animadverſione. *Ego vero* inquit, *qui rebus non verbis ſtudens, non ad hunc locum ſolummodo, ſed univerſe alibi, quodlibet, quod velit, oratoriæ declamationis privilegium Cenſori noſtro cl. ample dimitto, & concedo & cæt.*; quaſi vero non ipſe eſſet, qui in notatis ibidem (2) a me locis bili haud obſcure mentem affingeret, ac Antiquorum Codicum infelicitatem deplorans, ipſos induceret contra *Recentiores noſtros, turpiſſima*, ut ait, *ignorantia obcæcatos*, opportuniſſime in Anatomico ac Medico libro *Stylo hiſtorico*, ut pollicitus erat, conſcripto, declamantes, vel quaſi ego, non ipſe, uſque adeo aut vires exiguas, aut alias occupationes ignorarem meas, ut Oratoris titulum aucuparer. Egone tantum mihi ſumerem, ut *Orationes* ſcribere, & *Orationum* magnifico titulo mea qualiacumque ſcripta ornare auderem? Utinam muneri par eſſem meo, & in anatomicis deſcriptionibus, quæ *omni ornatu orationis quaſi veſte detracta* nudæ eſſe debent, *puram* illam aſſequerer, & *illuſtrem brevitatem*, qua Tullio (3) opinor, auctore, *nihil eſt in hiſtoria dulcius*. Nam quod eos Anatomicos *qui volunt hanc calamiſtris inurere*, ego quoque *ineptos* putaverim, illa ipſa verba ſatis oſtendunt, quibus ego non in deſcribendo, ſed in aliena deſcendentis bilis deſcriptione notanda, aliiſque ejuſmodi uſus ſum. Itaque nec ſe mecum facere; nec in quem diceret, animadvertit cl. Provocator, ubi (4) tot deſcriptionum oblitus ſuarum, in eos declamavit Anatomicos, qui idem facerent quod ipſe fecit, in eo, inquam, loco quem verba hæc excipiunt (5) *Redeo ad te, humane Cadaver*, neque poſt multo ea ſubſequuntur: *vobiſque cordi ſit illud Celſi*: „ *Ne fluctues ſemper in me*„ *dicis conjecturis, firma te Anato*„ *me*: „ quæ verba ita Celſi dici poſſunt, ut *humanus Cadaver*. Quorſum hæc? eo nimirum ut intelligatur, aſſentiri nos quidem cl. Provocatori, in nova Præfatione eos *medicos ſcriptores* jure meritoque improbanti, *qui ſeligendis vocibus tam avide incumberent, ut neque literulam ſcribere latine auderent, quam in Calepinis & Nizoliis* (*quos ſemper in manibus verſarent*)
non conſuluiſſent, & qui alia quæ ibi- 216
dem,

[1] Vid. Orat'onum Titul. [2] Adv. III. pag. 52. [3] De Cl. Orat. [4] Orat. III. pag. 23. [5] Ibid. pag. 24. & 25.

dem, atque alibi recenſet, tandiu, ac tam aſſidue facerent, ut *quod ſtudium Medicis diſquiſitionibus vertendum eſt*, *idem totum aut plurimum elimandæ, voluntandæque diutius elocutioni, ac ſeligendis voculis impenderent*: Neque tamen a nobis iiſdem qui ejuſmodi homines improbaremus, probari viciſſim poſſe Anatomicum, aut Medicum qui latine ſcribere auderet priuſquam ſaltem ſubjectum ſuum ut puta Anatomicus *humanum Cadaver* recte dicere latine didiciſſet (1), ac non modo *in locutionem Ciceronis*, *Ceſaris*, *Terentii*, *Livii*, ne iis quidem annis qui hiſce, ut fieri ſolet, ſtudiis ab aliis tributi ſunt, *inquiſiviſſet*, ſed nunquam Celſum, latinum Hippocratem, cujus ſententiis in ſcribendo uti vellet, tandiu ſaltem inſpexiſſet, ne pro ejus elegantiſſimis verbis verba neſcio cujus afferre poſſet.

Neque enim horum alterutrum eſt *leve quidpiam & fere inane*, qualia ego quoque *prudentiæ eſſe* fateor *detractioni*, *& invidiæ*, non timendis tamen a quocumque ſcriptore malis, *concedere*; Sed tam grave eſt, quam juſtæ erga Lectores reverentiæ, quam *prudentiæ* ipſi deeſſe, præſertim ſi ita ſcripta *Orationes* inſcribantur, & de his illud diſerte jactetur (2): *Hæ nempe mutæ litteræ diutiſſime loquentur*. *Rebus*, inquit, *non verbis ſtudeo*. Quid? Hippocrates, Celſus, Galenus, ſummique alii Medicinæ ſcriptores in ſua quiſque lingua probatiſſimi num rebus forte non ſtudebant, aut cum rebus ſtuderent, idcirco in verbis arbitrati ſunt licere ſibi eſſe, non dicam ita negligentibus, ne tantam elegantiſſimis Scriptoribus injuriam faciam, ſed parum duntaxat diligentibus? Verum enimvero ſic ut plurimum rem ſe habere animadverti, ut qui nihil omnino quemadmodum ſcribant, laborent, iidem non multum laborent quid ſcribant. Itaque ſi ex Provocatore cl. *Res*, *Res*, inquam, illas, quibus unice *ſtuduiſſe* ſe affirmat, quæramus; reſpondet quidem (3), *certe non exigua*, *& non pauca — in Humani corporis provinciis — aſſequutum ſe fuiſſe*, *& lineam aliquam*, *eamque non minimam ad Humanæ hujus Mappæ expoliendam formam adjeciſſe*. At ſi per nos ipſos tot iſtas, & tantas *Res* in cadaveribus inquiramus; tum vero facile apparet, non multo plus ipſum *rebus*, quam verbis *ſtuduiſſe*. Verum id & alias ſatis oſtendimus, & quandocumque nobis placeat, oſtendere magis magiſque poterimus. Sed fortaſſe *Res* iſtæ ſuæ neque *minimæ* neque *exiguæ*, neque *paucæ* illæ ſunt quas eſt editurus, ſecundum ea quæ in præfatione editionis I. magnifice quidem ſpoponderat: *curſus*, inquit, *mei Anatomico-pathologici — triginta ſectiones — dabunt præcipue Cerebri*, *— Lienis*, *& Thymi ſtructuras*, *uſuſque germanos*, *— miniſteria glandulæ Thyroideæ*, *& aliarum bronchialium*, *earumque vaſa excretoria*. *— Venient poſtmodum a tergo opuſcula varia — de morbis vernis*, *æſtivis*, *autumnalibus*, *& hyemalibus & cæt.* Verum poſt annos duodecim *Anatomicam* habens *Orationem* (4), priora illa quæ ſe deprehendiſſe, tunc jactaverat, *ſuam hactenus qualemcumque operam*, *& diligentiam effugiſſe*, confeſſus eſt. *Quid enim*, inquit, *vero*, *proximum*, *quid denſâ illâ circumjectâ caligine ſatis deterſum proferrem de ſtructura Cerebri*, de *Thymi*, *lienis*, *— Thyroideæ glandulæ*, *ac plurimarum conglobatarum*, *aliorumque membrorum poteſtatibus*, *— quid tandem de tot aliis*, *ignotis hactenus*, *diuque fortaſſe ignorandis*, *Humani corporis partibus?* Quod vero ad morbos illos attinet; quæ res longe facilior eſt; ſibi nunc quidem *videtur ſuam ſatis fidem liberaſſe — de Morbis*, *vernis*, *æſtivis*, *autumnalibus*, *& hyemalibus*; & tamen quos *duntaxat* morbos ſpectaverit, quoſve omiſerit, hæc verba indicant ei tractationi præpoſita: *Sed quoniam biliosas duntaxat epidemias exarare ſtatuimus*, *ideo prætermiſſis hyemalibus morbis*

(1) Huc adde ex pag. 970. Hiſt. Hepat: *Porro ex cadaveribus*, *QUOS - Bononiæ dum degerem*, *in Mortis Xenodochio diſſecabamus & cæt.*

[2] in Epiſt. ante Orat. I.

[3] Orat. VI. pag. 46.

[4] Ibid. pag. 47.

bis & cæt. Quo igitur modo in univerſum *de morbis*, ſpeciatim autem *de hyemalibus*, *ſuam ſatis fidem liberaſſe* ſe, exiſtimat, vel quomodo tot illa alia, & tanta, quæ poſtea ſe juxta cum omnibus ignorare confeſſus eſt, in ea Præfatione promiſit, niſi utrobique ſtuduit, non *rebus*, ſed *verbis*: quibus quidem alibi quoque ipſum vehementer ſtuduiſſe, nobis quam facillimum eſſet oſtendere, niſi planum facere præſtaret, idem prorſus egiſſe in hac etiam XIII. Animadverſione, ubi incaſſum pro eo propugnat quod ſcripſerat: *indubitabilem eſſe digreſſionem in cyſtim totius pene liquidi, ab hepate verſus inteſtina per porum biliarium excurrentis?*

33 Nam certe quæ nunc argumenta addit, ne ipſum quidem puto exiſtimare ad rem pertinere. Quid enim mihi *Salamandra*, quid *Rana piſcatrix*, quid *Xiphia*, quid *Vipera*, quid aliæ narrantur vexatæ inprimis & dilaceratæ viventes beſtiæ, qui de homine potiſſimum, & ſecundum naturam diſputaverim? præfertim vero quid *Columbi*, quaſi hæc quæ producuntur, ſed minime intelliguntur, Galeni verba: *Columbi veſicam jecinori adjunctam perinde ac aliæ quædam animantes non habent*; veſicam fellis Columbis tribuerent, non; ut anatome oſtendit, & quod mirandum eſt, Provocator cl. alibi confirmat; adimerent. Deinde quid hæc omnia, atque tot alia cunctis notiſſima, & in his rariores quoque illæ cyſtis fundi in nonnullis interdum hominibus a jecinore disjuncti Ruyſchianæ obſervationes? quid hæc, inquam, omnia ſibi volunt, niſi id quod Cel. Ruyſchii verbis dicitur: *veſiculæ contentum maxima ex parte per ductum cyſticum advenire?* Hoc vero neque mihi unquam in mentem venit ut negarem, neque illud eſt quod Provocator cl. probare debet. Longe enim aliud eſt, veſiculæ bilem pene totam ex hepatico meatu per cyſticum advenire; ac bilem per hepaticum meatum ad inteſtinum deſcendentem, *pene totam diverte re in cyſtim*. Hoc ipſe *indubitabile* eſſe, affimavit; negavi ego; illud alterum docui ſemper, & adhuc doceo; ut vehementer mirer, cur mihi oppoſitam ſententiam affingat, nec vero hic ſolum, ſed ubicumque venit ipſi in mentem de efficto, ut ſibi commodum eſt, quem ipſe appellat, Adverſario ſuos illos imaginarios triumphos agere. Nam ut omittam quandam ejus latinam ad Amicum Diſſertationem A. 1720. a me viſam, in qua etiam aliis quibuſdam Amicis ſuis ita ſe venditabat, ut eorum quæ Ampliſſimo Lanciſio promiſerat, ſatis memor non videretur; 961

nonne ſupra (ubi de hepaticyſticis ductibus) nonne infra (ubi de cyſtis ipſius glandulis) me conviciſſe prorſus, 1090

ſomniat, propterea quod *bilis ingreſſum in cyſtidem per cyſticum ductum omnino denegem*; idque in *Adverſ. III. Animad.* 25.; in qua tamen, ut omnes, vel ſilente me, vident, ſemel, iterum, ſæpius inculco, *indubitabile* non videri mihi, non jam bilem ex hepatico per cyſticum ductum veſiculam ingredi, ſed *bilem ab hepate ad inteſtinum deſcendentem PENE TOTAM divertere in cyſtim*. Neque ego, quod ſciam, 994

valvuloſam cyſtici ductus conſtitutionem, neque contra eum quem agnoſco, bilis moderatum motum, illa alia de quibus tamen in loco videbimus, commemoravi. Illud quidem nunc miror, eum qui tandem aliquando iſtam *valvuloſam* 974

cyſtici ductus conſtitutionem non eſſe, ut ſcripſerat, *imaginariam*, agnoſcat, eum qui *per* iſtam fateatur in *non paucis* veſiculis *multo majus plerumque accidiſſe* 970

impedimentum ſive ſtyli, ſive aquæ tranſmiſſioni a bilario *poro in folliculum*, *quam a folliculo in porum*, eum tandem qui *per* iſtam fieri contendat, *ut bilis neque tam libere, rapideque a biliario poro in cyſtim deſcendat; neque* 971

tam facile ſubitoque a cyſti in hepaticum, atque choledochum erumpat; neque enim expedire, folliculum felleum tam cito repleri; neque tam cito vacuari; eum, inquam, qui hæc omnia jam agnoſcat, & ſcribat, miror, illud adhuc ſine *omni dubio* defendere, quod cum ea omnia ignoraret, aut negaret, poſuerat, *bilem videlicet per hepaticum* 990

991 *ductum verſus inteſtina continenter derivatam, digredi pene totam per cyſticum ductum in folliculum felleum.* Ecto enim, hoc *indubitabile* tunc crediderit, cum bilem in folliculo *libere*
110 *congregari*, arbitrabatur. At quomodo *indubitabile* nunc credit, quando hujus rei iſtud *multo majus* in *non paucis* veſiculis *plerumque impedimentum* agnoſcit? Eodem opinor modo, quo cætera iſta quæ nunc contendit, cum iis cohærent quæ alibi affirmavit: per ductus
107 cyſtici *amplitudinem non pedetentim, & ſucceſſive veſiculæ exonerationem fieri, ſed ſubito & impetu quodam, per leges mechanicas patere.* Sed hæc ipſe viderit. Ego ſane ut quæ non ſcripſi, tueri non debeo, ſic quæ ſcripſi; & agnoſcere, & tueri non dubito.

34. Nam *pene totius* bilis in veſiculam deſcenſum eſſe *indubitabilem*, ad idque *convincendum* eſſe *nervoſiſſimas*, quas memoraverat, obſervationes, hæc vero me negaviſſe, & adhuc negare, confiteor. Nam in prima obſervatione, quantæ ſint vires obliquæ inſertionis,
995 & carunculæ ductus Communis, neque pro certo definiri ſatis poteſt, & ipſe ſatis eſſe exiguas, indicat, qui res aut
996 eaſdem, aut, quod omnino effugere non poteſt, ſimiles, ſed certe, ut ipſe poſuit, minimorum ductuum orificiis præpoſitas, idem, aut ſimile quid præſtare, non concedit. Secundam obſervationem non eſſe perpetuam, nunc aperte fatetur, mutatis, neque hic ſolum, contra atque in Præfatione pollicetur, verbis: præterea ad primum quod animadvertimus, ſua illa interrogatione reſpondet nihil; ad alterum etſi ita reſpondet, ut de alio ac loquebamur, inteſtino jam loqui videatur; tamen utcunque ipſe intelligat, numquam ego negavi, quo minus, vi fortaſſe etiam morbi, per communem ductum, bilis in inteſtinum poſſit effundi, eo plus in veſiculam divertere cogi, ſed num hinc ſequitur *indubitabile* eſſe bilem *pene totam* ſecundum naturam eo divertere?
997 De tertia obſervatione quod nondum in homine ſit luculenter confirmata, ſatis ſupra dictum eſt; & quando erit, ad bilem pertinebit ſane per alios ac cyſticum, de quo diſputabatur, ductum in veſiculam comportatam. Ad Quartam denique, & quintam obſervationem, cum ipſe contendat, his illud oſtendi quod numquam a nobis eſt negatum, nihil profecto eſt cur quidquam iterum notemus, præſertim cum ea quæ Cl. Provocator reſpondet, hic quoque, ut ubique, talia ſint, ut eorum infirmitatem Lector quiſque per ſe poſſit animadvertere. Nam quartam certe obſervationem ego dixeram *judicio graviſſimi ejus* Auctoris Bohnii, *nihil aliud probare, niſi a ductu hepatico aliquid bilis folliculo infundi.* Provocator autem fidenter Lectorem rogat, ut Bohnium conſulat; quaſi vero Bohnius (1) in laudato ab utroque noſtrum Progymnaſmate XVII. diſerte ſcriberet: per eam obſervationem *omne dubium tolli*, quod per canalem hepaticum deſcendens bilis pene tota in folliculum divertat, non, ut ego fideliter retuli quod *a ductu hepatico ALIQUID fellis folliculo infundatur:* quam ſententiam Bohnius, tanquam ſummam omnium illarum obſervationum, ad oram quoque ſic iteravit: *A ductu hepatico ALIQUID bilis veſicula recipit.* Quintæ autem obſervationi quorundam videlicet animalium, veſiculam ab hepate prorſus disjunctam habentium, cum ego aliorum viciſſim obſervationem oppoſuerim, quorum ductus cyſticus, & hepaticus ſeorſum pergunt, & ſeorſum inteſtinum pertundunt; ipſe quidem ignorare ſe, oſtendit, tum quænam hæc ſint animalia, tum quantam hæc vim habeat objectio. Sed eruditi Lectores ea quænam ſint, ex Blaſio, Malpighio, Redio, aliiſque, & in his ex eodem Bohnio in eodem laudato Progymnaſmate non ignorant neque neſciunt in quibus cyſticus ductus omnino ſejunctus ſit ab hepatico, in iis certum eſſe, bilem ex hepatico per cyſticum in veſiculam non ire; in iis autem quorum veſicula ab hepate prorſus ſejuncta eſt, in iis tamen non eſſe *indubitabile*, *potiſſimam hepa-*

(1) Circ. Anat.

hepatici ductus biliarem ſarcinam ad eandem veſiculam deferri neceſſe eſſe, præſertim ſi *difficilis*, *longa*, *acclivis*, vel *retroverſa*, & una denique ad hanc via ſit; contra facilis, neque raro multiplex ad inteſtinum, quæ res nimirum non illud indicant, de quo nunquam diſputavi, eſſe præterea aliam ad folliculum viam, ſed hoc quo de agebatur, atque agitur, ſatis indicant facilius eſſe majorem bilis partem in inteſtinum eorum animalium, quam in folliculum ire. Hoc enim eſt quod ipſum urget, hoc quod ejus *rebus refragatur*, utcumque tergiverſetur, & *ſe fatiget*, ac *clamitet*. Nam contrarium ipſe *indubitabile* eſſe, aſſeruerat, & per iſtiuſmodi *nervoſiſſimas* obſervationes magnifica Geometrarum formula, probatum eſſe, pronunciaverat, ut adhuc, vel in *homine* ipſo, pronunciat. Quod ſi id forte in iis animantibus probare potuiſſet; num continuo in *homine* in quo longe alia biliofarum viarum eſt diſpoſitio, probaſſet? Certe ego ab ea viarum diſpoſitione quæ in objectis a me animantibus obſervatur, non deduco, ut ipſe interpretatur perperam, ſimilem eſſe oportere ſtructuram, ſimilemque bilis curſum in iis quæ ipſe memoraverat, animalibus, imo illud in quo objectionis vis potiſſima eſt, deduco: tantum abeſſe, ut ex animalium, quæ ab humana ſtructura diſcrepent, obſervatione propoſitus iſte in homine bilis curſus *indubitabiliter*, & *nervoſiſſime* ſit arguendus; ut vel in ipſis animantibus alia ſint in quibus oppoſitum prorſus bilis curſum agnoſcere neceſſe ſit. Cur igitur qui merito tunc me increparet, ſi, ex variæ ſtructuræ animantibus eundem eſſe bilis curſum in aliis animantibus, intuliſſem; non meritiſſimo ſe ipſum increpat, qui ex viperis aliiſque ab homine tam diſcrepantis ſtructuræ ſerpentibus, eundem revera in homine bilis curſum eſſe, intulit. Sed quid ſe increpet, qui me illa quæ de cyſtis & de bilis ductuum ſtructura omiſerat, notantem, non dubitat ad *Lectoris qui ſuam hanc videt*, *perpenditque Hiſtoriam*, *judicium* trahere, perinde ac ſi Lector de his, aliiſque ejuſmodi rebus etiam alibi tam fidenter appellatus, utramque illius Editionem *Hiſtoriæ* conferre non poſſet, ac quæ in prima vere omiſſa, in hac me admonente, tandem addita fuiſſe, agnoſcere.

35 In XIV. Animadverſione ſunt alia quæ, etiam tacentibus nobis, per ſe facile perſpicere Lectores queant. Illud præ cæteris grave mihi, atque intolerandum, de quo ne pluribus aliis in locis querar, in hoc uno queri licet. Quæ enim ratio alia facilior, eademque acerbior male mihi faciendi excogitari poterat, quam ipſa mihi Cl. Provocatoris verba tribuere? Id ejus ſæpe facit Typographus, ſublatis ex meorum *Adverſariorum* locis a Provocatore adductis, omnibus indiciis & notulis, quibus ego caveram, ne hujus verba quæ ut impugno, ſic inter mea fideliter affero, pro meis unquam ab incauto aliquo Lectore acciperentur. Quæ ſi reſtituantur verborum diſcrimina, hoc eſt, ſi (quod cauti omnes Lectores facient) objectiones meæ in meo, non in Provocatoris libro legantur; id unum videlicet ſatis erit, ut omnes intelligant, multa multis in locis, & in hoc præſertim ipſum ſcripſiſſe, quæ nullam a me poſtulent reſponſionem. Quod enim primum *obtrudit*, me *huic ſuæ*, *communique ſententiæ* (de cyſtis bile ab adjacenris ventriculi turgentia ad exitum compulſa) *de more iraſci*; ego neque iraſcor, qui ab iracundia natura, & inſtitutione alieniſſimus ſum, neque iſtam ſententiam omnino improbo; quæ cauſa fuit ut quibus illa *firmatur*, *rationes* a me excuti, non oportuerit. Sed in his tribus dumtaxat hæreo, I. quod *pervulgatam*, ut ego ſcripſi, ſive, ut nunc ipſe confitetur, *communem* ſententiam ſe dixerit *inveniſſe*. II. quod turgentiam illam ventriculi *ſine ulla dubitatione etiam* „ *a fermentativa rareſcentia* „ *quadam* „ *deduxerit*, de qua ſane plures Viri Graviſſimi dubitant. III. quod tres quas ut ei faventes ſententiæ produxit, obſervationes tam *conſpicuæ* in eo ſint, quam ipſe exiſtimare ſe, oſten-

oſtenderit. Et continuo cauſas cur illæ obſervationes non *ita conſpicuæ* videri poſſint plures ſubjicio, alias quidem ab aliis, ut in tranſitu ipſe indico, leviores, gravioreſve cenſendas, ſed univerſas tamen, & ſingulas ſane ejuſmodi, ut rebus quæ *conſpicuæ* eſſent, tot, & talia ne videri quidem adverſari debuiſſent. De his tribus primum ipſe, ut diximus, hic diſerte confitetur: alterum alibi diſcuſſurum ſe, dictitat; quamquam niſi alia atque oſtendit, incedat via, non magnopere profecturus videtur: in tertio conatur inſiſtere; ſed quaſi nihil hic aliud ageretur niſi ut objecta a nobis, utcunque diſcuteret, ita in vi trium ſuarum obſervationum tuenda prolixus eſt, ut hoc ipſo ſatis ſuperque comprobet, me non ſine cauſa dubitaſſe, an *ita conſpicua* eſſent, quæ vix tot verbis tantoque labore videri fortaſſe poſſit, utcunque defendiſſe. Quamobrem cum ita quod mihi ſatis eſt, habeam; idque præcipuum mihi propoſitum fuiſſe, illis qui mea quidem *Adverſaria* legerint ex eo verbo „ non „ ita *conſpicuum* „ alia characterum forma ſæpe inculcato; luculentiſſime appareat; nihil eſt cauſæ cur omnem iſtam defenſionem refellere aggrediar.

36 Quædam tamen quæ nullo modo prætermitti poſſunt, attingam. Nam quod in prima obſervatione *plurima omittere, & mutilare* me queritur, *potiſſimam in obſervatione nervi partem*
1000 *facientia;* minus inepta hæc eſſet querela, niſi poſt ejus verba *in aliis autem*, de meo continuo (1) adderem *contra*, qua una vocula & quod pluribus ipſe verbis, ſatis ſignifico, & tamen ut meam, extra commata ipſam ſcribendo, indicium Lectoribus ultro facio, ut ſi ejus prolixitatem deſiderent, ipſum conſulant. Quod vero in iis quæ objicio *obſcuritates, atque confuſas interjectiones* (*an arte*, inquit, *poſitas?*) eſſe, dictitat; ſane qui eadem apud me, ſuis diſcriminibus inter mea, ipſiuſque verba appoſitis diſtincta, non ut hic apud ipſum, diſcriminibus (an arte?) ſublatis, confuſa, non omnino oſcitanter; preſſe enim ſunt ſcripta; perleget, judicare is poterit, num egeant, cl. præſertim Provocatoris, benigna opera, ut, a *tenebris patienter expediantur, & evolvantur, bonamque in lucem quantum liceat, revocentur.*

Quantis autem a tenebris revera expedire, me admonente, conetur, & in lucem, quantum tamen licet, revocare quæ ipſe ambiguis verbis, & parum inter ſe conſentientibus ſcripſerat, & nihilominus *conſpicua* eſſe, affirmaverat, Lectores videbunt, præſertim cum adhuc memoret *analogiam hepaticorum ductuum cum ſeminalibus ductibus* a ſe *inſtitutam*, quo loco certe hæc ſcripſerat, quæ adhuc ſcribit: *Hinc quia ſemen non ſemper in urethram derivari debet, ſed ſolo coitûs momento; ſic non ſolum vas deferens oblique immergitur in urethræ tunicas, ſed inſuper ad vaſis ejuſdem oſculum in urethræ ſinum annulus jacet muſcularis quidam, ſeu caruncula, continuam illius percolationem impediens: Quæ jam bene quadrant cum caruncula, & obliquitatis machina ad excurſum & inſertionem canalis hepatici in inteſtinum poſitis, ac nullo alio naturaliter, præterquam chiloſeos tempore, bilioſæ ibidem quantitatis influxum permittentibus.* Hæc enim qui ſcribat, quis eum unquam putare poſſit aſſiduum bilis influxum in inteſtina non negare? aliter namque illa ſuperiora de ſemine quomodo *bene quadrare cum* his poſſent? Non negat tamen; imo iſtis ipſis verbis illum aſſiduum bilis influxum docuiſſe ſe, dicit, & *ſolum* aſſiduum *nimiæ quantitatis fluxum* negaſſe; quaſi aut *nimiæ* ibidem ſcripſiſſet, aut per inſtitutam cum iis quæ de ſemine protulerat, comparationem ibidem ſcribere potuiſſet. Quid? quod paulo ante, Deum fidem implorare non dubitavit, quod ego *tam indebite* (ſic enim ait) *ſiluiſſem atque diſſimulaſſem* rem *toti pene humano generi vulgatiſſimam*; quæ denique hæc eſt: *quidpiam hepaticæ genuinæ bilis per choledochum ductum in inteſtinum ſemper illabi*, perinde ac ſi Docti omnes Viri tanquam cer-

[1] Adv. III. pag. 55.

certiſſimum, ac neceſſarium agnoſcerent aſſiduum iſtum in inteſtina bilis defluxum, neque; ut Veteres omittam; Gliſſonius (1) teſtaretur, *ſæpe ſe inteſtinum e regione hujus inſertionis aperuiſſe, ſemperque ductum hunc occluſum deprehendiſſe, & propterea manifeſtum eſſe, humorem bilioſum haud perenni curſu emigrare;* neque; ut alios Recentiores ſileam; Gulielmus Cole (2), ex quo noſter, quantumvis diſſimulans, plura videtur ſumpſiſſe, diſerte traderet, *prius impleri* —— *neceſſe habere veſiculam, quam* bilis hepatica *in inteſtinum erumpere poſſit* : & infra : *per ſat longum tempus occludendam eſſe, ut illud præſtetur, ductus communis in inteſtinum aperturam, quo intervallo nil bilioſi lacticis chylo affundi poteſt*. Verum ſi iſtum bilis defluxum cl. Provocator aſſiduum eſſe, contendit; quomodo *conſpicuam* eſſe vim, tuetur ſecundæ obſervationis in qua tanquam peculiare *Cervi*, *Equi*, *aliorumque* dumtaxat *quæ pene continuo devorant brutorum*, ponit quod *profluat indeſinenter per ductum hepaticum* —— *bilis ad inteſtinum*, *ibidem ad continuam pene functionem*
04 *neceſſaria?* Cum enim ipſe nunc fateatur, *uſum inſertionis & carunculæ eſſe pariter in iiſdem illum, quem ſupra* (hoc eſt in homine & aliis pleriſque animantibus) *deſcripſit; nempe „ liberum „ bilis, ejuſque quantitatis „ ſeu copiæ, curſum quidem inhibere, leniorem vero continuum minime inhibere*; certe, in defluxu hoc bilis quem in omnibus & *continuum*, & *leniorem* agnoſcit, non magis *conſpicuum* eſt, quid peculiare tandem habeant Cervi, Equi *aliaque animalia cyſti deſtituta*, quam *conſpicuum* ſit cur inter hæc nunc annumeret; ne de aliis quæram; glires ſine ulla exceptione, aut dubitatione, & *chamæleontem*, cum hujus certe felleam cyſtim & deſcriptam, & pictam videamus tum a Præſtantiſſimis Viris Pariſienſibus, tum a Celeberrimo, eodemque Diligentiſſimo Rerum Naturæ Contemplatore Antonio Valliſnerio (3), in gliribus autem (quantum quidem noſtris in regionibus obſervatur) eandem cyſtim haud deeſſe, non ego modo animadverterim, qui parvam potius, ſed ante me experientiſſimus Redius (4) qui magnam, longeque craſſiſſimam invenit. Hos novos igitur cum addat errores, quis putet veteres deleviſſe?

37 Itaque poſtquam illa protulit quæ adverſus tertiam obſervationem a nobis ſcripta fuerant non tantum hæc, & quæcumque prioribus objeceramus, ita ſe credit, ut opus erat, diſcutere, ſed contendit, objecta noſtra *illa ipſa eſſe*, 1005
quæ ſuum ſummopere inſtitutum adjuvent, atque tueantur, & a quolibet impoſterum dubitandi loco firmiſſime vindicent. Hic autem eſt ubi antiquos errores confirmat, & manifeſtiores omnibus facit. Nam longiſſimo quem hinc orditur, ſermoni quaſi fundamenti loco præſtruit quandam, ſecundum variam *capiendi digerendique cibi rationem*, inſtitutam diviſionem animalium. Ex herbivoris autem, *dirimit non ruminantia, ut equos, mulos, cervos & cæt. a ruminantibus, ſeu bobus, ovibus & cæt.* Hancque rationem ſecutus, denique ſuum illum ſermonem his verbis concludit : *Interea herbivoris rumi-* 1011
nantibus brutis fellea cyſtis conceditur, ut bobus, ovibus & cæt. non ruminantibus vero plerumque denegatur, ut cervo, equo & cæt. idque ob ſuperius adductas rationes in §. *III. Cap. XIX. Partis I. hujuſce Hiſtoriæ*. Præclaras vero atque *conſpicuas* rationes quæ id quod neque eſt, neque unquam fuit, confirment : cervum videlicet inter non ruminantia cum equis poni, qui omnino inter legitima ruminantia cum bobus, ovibus, capris ponendus fuerat. Quis enim inficietur. *Ruminantium biſulcorum eſſe genera quatuor ſumma*, ut (5) Peyeri verbis utar, *triſſima, bubulum, cervarium, ovillum, caprinum?* Neque magis *conſpicuæ* ſint opor-

[1] Anat. hep. c. 19. [2] De ſecret. Anim. c. 14.
[3] Hiſtoria del Camaleonte §. 64. & T. 3. Fig. 2. [4] Opere Tom.4. pag. 135.
[5] Merycol. l. 1. c. 5.

oportet rationes illæ ob quas *brutis non*
1006 *maſticantibus*, *ſeu avibus* cl. Provocator ſtatuit inditum eſſe *membranaceum* ventriculum *ad finem colli ſeu ſuper cor*, *atque pulmones locatum*, quem *avium ingluviem dicimus*; nam neque cunctis avibus inditus eſt, & eſt quidem *ad finem colli*, ſed non ita *ſuper cor*, *atque pulmones locatus*, ut id præterea addi oporteat, niſi velimus, Tirones credere intra thoracem eſſe conditum. Quid? ubi illum quem alii ſecundum ventriculum, alii corpus tuboloſum, alii aliter, vocitant, *verum* ipſe *horumce animalium pancreas eſſe*
1008 *putat*, num ibi *conſpicuum* eſt, an meminerit, ſuum iiſdem animalibus eſſe pancreas, idque, ut alii jure meritoque cenſent, legitimum, veriſſimumque; vel ſi hoc meminit, quodnam denique eidem munus atque uſum aſſignet? Mitto *œſophagejas* illas *glandulas* quas pulli Gallinacei videtur credere eſſe proprias, mitto iſtiuſmodi deſcriptiones harum omnium, omnibus, & mihi
1009 certe qui illas, non ut ipſe *ſuperioribus diebus*, ſed jamdiu obſervatas, deſcriptaſque habeo, notiſſimarum partium.

Illa tantum mihi ſatis eſt a Lectoribus clariſſime perſpici, in quibus me hærere profeſſus ſum: Num eſſet ita *conſpicua* producta cauſa, cur quædam animantes fellis veſicula careant, vide-
1010 licet *perpetua ſtomachi turgeſcentia*, quando is qui tot tantiſque conatibus meam *explodere* ſe credit *inſtantiam*, hanc confirmat, mecum fatendo, *ſane nullam in avibus hujuſmodi turgentiam eſſe* poſſe, cum tamen quædam aves non deſint ea veſicula carentes: Num in univerſum ejuſdem *ſtomachi turgeſcentiæ* in tribus illis propoſitis obſervationibus, totoque illo capite unice ſpectatæ, vis ita conſpicua eſſet, quando nunc non ad meas modo; ſed ad alio-
1015 rum objectiones, ut dicitur, *delendas*, revera prima illa ſententia *deletur*, vel certe plurimum mutatur, addita inteſtini duodeni turgentia, imo hujus, & ventriculi concuſſionibus: Num denique illam *inveniſſet* ſententiam, qui nunc tres ſaltem laudat Auctores qui in eadem ante ſe fuerint; quanquam Bohnius (1), ille Bohnius quem nunquam nominatum ab ipſo eſſe, præſtitiſſet, non pro illa ut ait, *propugnat*, nec ea quæ ex eodem profert, *aſſerit*, ſed tantum, *non adeo præfracte negare ſe*, ſcribit, neque poſtremo illud *adjicit*, aut iis verbis, quamvis, ceu fideliter deſcripta, aliis litteris edantur, *adjicit* experimentum, aut *ex hoc ipſo* id quod Provocator ait, *probare intelligit*; ſed ante duodecim bene longas paginas jam propoſitum, & paucioribus quidem verbis propoſitum, contra Backii & Sylvii hypotheſim diſerte torquet. Hæc omnia ubi Lectores animadverterint, tum cenſebunt an jure poſſem hic *mihi jam de victoria plaudere*, ſi ego tam faciles unquam victorias adamaviſſem.

38 Porro in his etiam quæ ſequuntur, quam facilis victoria eſſet quis animadvertere non poſſit? Agitur enim de Animadverſione jam ſupra a nobis confutata. Agitur de glandulis lumbaribus, quibus olim alio in loco a Provocatore cl. chyli ciſterna *vicina* eſſe dicta eſt, nunc *in unum idemque corpus compoſita* cum ipſis dicitur. Agitur de Th. Bartholini ſuper hiſce ipſis rebus ab Anatomicis nunc paſſim rejecta, ne dicam pene deſerta, ſententia; & Lectores ad eundem, de cujus ſententiæ veritate quæritur, Th. Bartholinum amandantur. Agitur, inquam, de hiſce rebus; atque ut de his verum *protinus dignoſcatur*, conſulendus proponitur tum „ Tit. *de Chyli in venas* „ *propulſione* num. 78. „ in Medicis Cel. Boerhaavii Inſtitutionibus, qui tamen Titulus ſive ſub eo, ſive ſub aliis numeris in earum ſaltem (nam primam nondum vidi) ſecunda, tertiave Editione, nunc unice attendenda, non occurrit, tum Bohnii *Circul. Anat. Progymnaſm. VII. & XIV.* quorum tamen illud *de Nutritione* eſt, hoc vero *de Urinæ ſecretione*, *atque Excretione*; ut vel ex hiſce penes quem ſit *verborum artificium*, non difficile intelligatur. Quid? quod nullum *quemlibet*, vel

[1] Circ. Anat. Prog. 17.

vel in anatome verſatiſſimum , ſimilia alia in humano corpore ejuſdem mechanicæ functionis exempla invenire poſſe, confidit cl. Provocator , non videns nimirum , quam ſua illa prior tum ſenſim aucta , tum perſtans ſingulis vicibus, turgentia ventriculi , & repentina, atque alterna Arteriæ magnæ turgentia diſſimiles ſint , præſertim cum in hac ſit magis percuſſionis vis, quam turgentiæ , ſpectanda : neque contra videns, quam ſint inter ſe ſimiles pulſatio trunci ejuſdem Arteriæ in chylo per vicinum thoracicum ductum evehendo , & pulſatio inferiorum arteriarum in ſanguine per venas proximas attollendo . Nam quod nihilominus quærere non dubitat : *Quorſum igitur inſulſa exſibilatio?* ut de certis quibuſdam ſane non *inſulſis exſibilationibus* in præſentia quidem ſileamus ; certe quænam revera ſit *inſulſa* interrogatio, ex iis quæ mox quærit , omnes intelligent , qui quidem inter docentem , & in loco ridentem quid interſit , non ignorent . Illa vero altera interrogatio : „ Quid autem „ de *inconſtanti* noſtra ſuper *fibroſum* „ cyſtis *annulum* aſſertione Clariſſimus „ noſter effingit ? „ in quemnam Clariſſimum recidat , manifeſto cognoſcent, ubi uter noſtrum *effingat*, animadverterint . Nam ego ut illam inconſtantiam oſtenderem , cum loco in quo Provocator affirmat, eum annulum , *potens ex ſe ſatis retinaculum eſſe* , alterum comparaveram locum in quo ab eodem annulo ſcripſerat *nullimode vetari* deſcenſum bilis in cyſtim ideo delabentis non quod a magna aliqua potentia urgeatur : ſed quod tota libere in inteſtinum illabi nequeat : quem quidem locum fuiſſe a me ad comparationem aſſumptum , luculentiſſime demonſtrat Theatri pagina 379., quam , ad illam comparationem , in libri ora (1) indicavi . *Clariſſimus* autem *noſter* , quaſi non illam ibi , ſed paginam 380. indicaſſem , *effingit* , longe alium ex hac locum a me ad comparandum aſſumptum eſſe . Itaque cum in ipſum recidit illa ſua interrogatio, tum hæc quoque altera : *Quo igitur Conſcientiæ conſilio ſcribere hæc potuit cl. Cenſor ?* atque huic ſubjecta concluſio : *Fictæ igitur , ac prorſus inanes ſunt mihi iſtæ res imputatæ* . Poſtremo num biles ego , an ipſum potius *confundam* , omnes poterunt exiſtimare , qui ad meam quandam objectionem hæc reſpondere coactum videant : *quaſi quod in cervo , equo , aliiſque herbivoris brutis , tenerrimas , facillimeque ſolubiles ſubſtantias paſcentibus ; eadem opus foret ad acuendam bilem præparatione , quæ quidem in homine , aliiſque carnivoris animalibus requiritur* . Qua nimirum reſponſione hæc duo affirmat , alterum diſerte : equos qui , ut omnes norunt , totam certe hyemem ſiccis , aſperis , duris aluntur cibis ; ſi cum homine comparentur *tenerrimis , facillimeque ſolubilibus ſubſtantiis* veſci ; alterum non diſerte quidem , ſed ſic tamen ut ex iis quæ dicit , conſequatur : *præparatione* ſita bilis , hoc eſt ea quam in veſicula quieſcendo nanciſcitur , non opus eſſe aliis beſtiis , quæ iiſdem quibus equi alimentis veſcantur ; in quibus tamen beſtiis ut ea quæ in equo deeſt , veſicula , non deeſt ; ſic neque ea deeſt quæ in equo , bilis quieſcentis præparatio .

39 Sed hæc levia ſunt præ iis ad quæ in XV. Animadverſione affirmanda compellitur . Scripſerat in Hiſtoria ſua , veſiculam fellis *dividi communiter in collum cervicem* , *& fundum* , colli 100
nomine cyſtico ductui aſſignato . Ego vero notavi hunc locum , ſcribendo : imo *Recentiores* veſiculæ *cervicem* , *&* *collum idem eſſe , communiter docere* . Qui ſuam manifeſtiſſimam deprecari hallucinationem honeſtius poterat , eandem , ut infra patebit , videri volet hic defendiſſe . Sed quomodo ſperare id poteſt, qui continuo id verum fateri quod ego ſcripſi , cogatur, videlicet inter Recentiores Anatomicos in veſicarum omnium deſcriptionibus *colli* , *&* *cervicis vocabulis* 1019
veluti ſynonimis uti *communem* eſſe *morem* . Attamen quid agitet , attendamus . Initium ab longe alia contro-

[1] Adv. III. pag. 65.

troverſia ducit : deceatne atque oportet, hunc morem ab Anatomicis retineri, id quod conſtat me affirmaviſſe, an vero contra deſerere *neceſſario debeant; collum* veſicarum *ipſum ab ipſa diſtinguendo cervice*, id quod Provocator hoc in loco vehementiſſime contendit. Lis eſt, quod Vir Doctiſſime intelligis, de nominibus; ejuſmodi autem lites & ipſe averſari ſoleo, & ſapientes video non probare, niſi forte aliquis (id quod ego facio) mutationi valde obfuturæ, neque aptæ, neque neceſſariæ vocabulorum ſe opponat. Verum noſter *ab graviſſima quadam cauſa* ad hanc ipſam mutationem ſe *fuiſſe permotum*, aſſerit, ut qui *hoc ævo in tanto Anatomiæ lumine collocato vitam ducat, atque in anatomicis diſſectionibus, atque anatomicorum librorum lectionibus jam prope cenſenuerit*; quaſi unus ipſe hoc ævo Anatomicus viveret unuſque in Anatomicis exercitationibus, atque lectionibus conſenuiſſe videri poſſet, qui neque adhuc ſenex eſt, & cum hanc primum mutationem invehere conatus eſt, ea adhuc ætate erat, quam ceu *juvenilem*, ut infra videbi-
1050 mus, excuſat. Sed utcumque eſt, fructum iſtarum tam aſſiduarum, ac diuturnarum lectionum inſpiciamus. Primum controverſia noſtra erat in bilis, & urinæ veſica; ipſe vero ad Uterum tranſilit, quem *inſigniorem animalium veſicam eſſe, ac quolibet veſicarum privilegio exquiſite gaudere*; nulla tamen eorum quos ſe adeo legiſſe dictitat, Anatomicorum auctoritate producta, ſine ulla ponit dubitatione. Deinde duo *Principis Anatomicorum Galeni* profert loca, quorum alterum eſſe ait in *extraordin. Comment. V. Aphor.* 46., alterum in libro *Anat. vivor.* quaſi ipſe aſſiduis ſuis lectionibus inveniſſet, revera a Galeno ſcriptum eſſe hunc librum, quem inter *ſpurios* Viri Eruditiſſimi rejecere, aut alium eſſe Galeni in Aphoriſmos Commentarium, quem *ordinarium* vocaremus. Hæc autem loca; ut quæ mox commemorabimus, omnia, ad Uterum non ad eas quibus de agitur, veſicas pertinent, neque ex iis tamen conſtat, *cervicis*, & *colli* vocabulis diverſas uteri partes Galenum, aut alterum illum, quicumque is fuit, ſcriptorem indicaviſse, ſed *os uteri* quam nos cervicem, *collum uteri* quam nos vaginam, iis quidem in locis appellaviſse, aut appellandas cenſuiſse. Poſt hos Falloppius dicitur ſcribere, quam nunc uteri *cervicem* vocamus, *cervicem jam fuiſſe a Veteribus vocatam, ut a Galeno, Sorano & cæt.*

Si Falloppium, quem id ſcribere dicit, at ubi ſcribat, non dicit, in *Obſervationibus Anatomicis* forte legit, quam parum accurate legerit, hæc vera ejus verba indicant: *ab antiquis anatomicis Galeno ſcilicet, atque præcipue a Sorano in tract. de utero vocatur* (vagina) αἰδοῖον γυναικεῖον, *nec non etiam* κόλπος γυναικεῖος; *nunquam autem cervix*. Producitur deinde Laurentius; qui tantum abeſt, ut *colli*, & *cervicis* nominibus varias uteri partes diſtinguat, vaginam *collum uteri aut cervicem dici*, & ſcribit, & ipſe dicit. Quamobrem is ipſe qui pro ſe produxerat, cl. Provocator celeberrimum Doctorem reprehendit, & qui tam ſæpe exprobrare nobis haud dubitat quod Auctorum *lapſus* non ſine cauſa adnotaverimus, Laurentium ipſe *in gravem quandam confuſionem cecidiſſe*, immerito affirmat; nimirum quod *cervicis nomen* (id quod eſt in noſtra quæſtione) *cum collo ſeu vagina confuderit*, & „ hanc quam ſuperius *tertiam* eſſe uteri partem conſtituerat, nunc *ſecundam* pronuntiet „ cum tamen neque *tertiam* eſſe dixerit, ſed quam tertio loco, ab ſummo ad imum deſcendendo, nominaverat, ab imo ad ſummum ſecundum *ſecantium* quem diſerte profitetur ordinem, redeundo, *ſecundam* a pudendo invenerit, atque, ut par erat, deſcripſerit. Noviſſime *Diemerbrockium* laudat; & *Bartholinum*, quo nomine cum tres intelligi poſſint Scriptores Anatomici, non eſt mihi tamen neceſſe quem intelligat, quærere, neque eorum aut Diemerbroeckii libros adire, quando ex ipſis utriuſque productis verbis conſtat, hunc vaginam *collum uteri* ma-

majus, illum cervicem *collum breve*, ſeu *minus* appellaviſſe; neque enim quidquam adjunxiſſent, ſi *colli* vocabulo unam tantum uteri partem licere intelligi, crediſſent. Atque huc tandem redeunt tot illæ, & tam diuturnæ, in quibus noſter *conſenuit*, Anatomicorum lectiones, ut ne unum quidem cum maxime cupiat, proferre Auctorem valeat, qui *colli*, & *cervicis* appellationibus diverſas uteri partes deſignaverit.

40 Et tamen tres ſaltem erant qui id fecerunt; & ad eum ſane prorſus modum qui ab ipſo laudatur, unus qui ante hos ſexaginta annos vivebat, & cujus liber in omnium adhuc eſt manibus, reliqui autem duo Veteres illi quidem, & Græci, ſed quorum quod ſupereſt non ſemel editum, & latine redditum, ab iis ignorari non poteſt qui anatomica Oribaſii volumina, aut Veſalii de humani corporis fabrica editionem Venetam, aut, ne longus ſim, ſaltem Riolani Anthropographiam, ſaltem Bauhini Theatrum Anatomicum mediocri ſtudio verſaverint. Quinam ſunt igitur? Libenter dicam, ut qui ſæpe adeo meam accuſare fidem non dubitavit, quaſi ejus verba, contradicendi cauſa, mutilare, ſi Diis placet, ſolitus eſſem, tandem aliquando intelligat, eo me veri ſtudio agi, ut quæ maxime pro ipſo faciunt, cum diſſimulare poſſem, ultro propoſuerim. Nimirum ille eſt Jo. Hornius, hi vero Moſchio, & Soranus. At quamvis hi duo ſic feciſse neque obſcure videantur, & certiſſime dicantur; tamen multis de cauſis quas nunc ſingillatim recenſere neceſse non eſt, nunquam propterea exiſtimavi, decere atque oportere eos ſequi potius, quam cæteros aut ætate, aut inſtituto, aut auctoritate longe ipſis anteferendos. Nam ut de ipſo Hippocrate nihil dicam, quem *uterorum cervicis* nomine interdum ſaltem ipſam vaginam appellaviſse, non videtur dubitandum; Ruffus Epheſius Vir Doctiſſimus, cujus inſtitutum fuit libris tribus corporis humani partium appellationes proponere, quam nunc uteri cervicem dicimus, promiſcue *Cervicem*, *atque Collum* vocari, docuit (1). Hunc alii apud Veteres Viri Eruditiſſimi ſecuti ſunt. A Galeno autem, quem unum cum dico, quidquid fere apud Veteres fuit hac in re auctoritatis mihi ſane complecti videor, vaginam *communiter* αὐχένα τῆς μήτρας (hoc eſt cervicem uteri) *nonnunquam* τράχηλον, *collum vocari*, pluribus ejus productis locis oſtendere occupavit Caſp. Bauhinus (2). Quæ cum ita ſint etſi hic de quo dixi Moſchio, & hic Soranus ita *cervicis*, & *colli* vocibus ſint uſi, ut apud Anatomicos varias indicare partes crediderint; haud licere tamen nobis eorum judicium ſequi, non dubito, niſi velimus oſtendere, alterutrum nos ignorare, vel ſi ante Ruffum, & Galenum ſcripſerunt, ab his tanto ipſis majoribus Viris eorum ſententiam fuiſſe improbatam, vel ſi poſt ipſos, non poſse igitur vetuſtioribus illis omnibus veriſque Anatomicæ Facultatis Principibus ſic anteponi, ut quorum nominum promiſcuum illi uſum eſse, voluerunt, nos horum auctoritate permoti, longe alium facere contendamus, præſertim cum Hornius qui id, ut opinor, tentavit, ſi forte iſtorum morem atque inſtitutum longo intervallo referre poſſet, neminem, quod nunc ſuccurrat, de tot Præſtantiſſimis Anatomicis invenerit, qui ſibi licere non ignobilis ſcriptoris, & aliquot ipſorum Magiſtri exemplum ſequi arbitraretur: quinimo Hornius ipſe (3) qui in *Microcoſmo* ſuo uterum, ut indicatum eſt, in *fundum*, *cervicem*, *collum* & *ſinum pudoris* diviſerat, in *Microtechne* (4) poſtea illuc rediit, ut quod *collum* dixerat, *vaginam* appellitaret.

41 Itaque ego, qui ejus diviſionis, ut Hornium mittam; Moſchionem, & Soranum Auctores haberem, non tamen cenſeo quod ipſi fecerunt, idem fecere nos poſſe. Cl. autem Provocator, qui nulla, niſi ea quæ ſupra vidimus, Anatomicorum loca produxit, nequaquam dubitat, quaſi rem confeſ-

[1] l. 1. c. 31. [2] Theatr. Anat. l. 1. c. 39. §. 65. [4] §. 26. 28.

1021 ciſſet, pronunciare: *jam luce clarius eſſe, uterum cum memoratis Anatomiæ Antiſtibus* (ita enim ſcribit) *dividendum eſſe in fundum, cervicem, & collum:* & cum ita ſcribat, de vi tamen vocum judicium ferre non veretur, & Chymicorum *matracia*, ac *retortas*, quaſi inſtrumenta Latinis notiſſima, eorumque partium appellationes in medium adducere. Atque utinam de his tantummodo verba feciſſet; neque, de animalibus loquendo, ſcripliſſet: *collum anterius nemo unquam cervicem denominat.* Nam primum Latinorum omnium Medicorum Magiſter, Cornelius Celſus cum aliis in locis, tum maxime lib. 7. cap. 13. collum anterius *cervicis* vocabulo aperte ſignificat, hoc illi capiti initium faciens: *At in cervice, inter cutem & aſperam arteriam, tumor increſcit.* Deinde ſi quod Provocator contendit, anterior colli pars *proprie collum nuncupatur;* cur ipſe ſcribit *collum anterius?* Nimirum ſentit, *colli* vocabulo, niſi aliud addas, cervicem quoque comprehendi; in uteri igitur appellationibus quómodo *colli* audito vocabulo, cervicem excludi intelligemus? At cervix, inquit, *proprie* dicta, *capiti immediate connexa eſt.* Quid? reliquum collum num capiti *immediate* connexum non eſt? Quomodo ergo in utero *collum* id eſſe intelligemus, quod inter, & fundum media ſit cervix interpoſita? At ani-
1022 malis, inquit, colli cervix *ſuperior regio* eſt, reliquum collum *inferior, longiorque productio:* ſicque in utero pars *ſuperius poſita* cervix, pars *inferius ſita, & longius producta*, hoc eſt vagina, collum dicenda eſt. Quid vero ſi in animalis collo cervix illa ita collo reliquo ſuperior eſt, ut cum *ad poſteriora locum teneat*, huic collo ſuperimpoſita non ſit, ſed poſtpoſita. Quomodo igitur in utero *collum* eſſe intelligemus non quod antepoſitum ſit cervici, ſed quod ſuppoſitum? Quid tandem, ſi in animalis collo ita magis producitur ad inferiora collum anterius, ut tamen hoc totum longitudine cervicem non æquet, imo, ſecundum Elsholtii (1) menſuram, ultra dimidium ipſa cervice brevius ſit; quomodo in utero *collum* eſſe, intelligemus, quod cervice ultra dimidium longius ſit?

42 Sed quis hæc non videt, & cum hæc videat, non intelligit, quot, & quibus de cauſis propoſitæ a cl. Provocatore uteri partium appellationes ad obſcuritatem, & *confuſionem* inducendam aptiſſimæ ſint? Ipſe tamen clamat, his eſſe utendum, *niſi velimus in novas confuſiones elabi, eaſque Tironibus noſtris oggerere:* increpat *incautum hactenus Anatomicorum morem confundendi in veſicis cervicem cum collo:* prædicat, *ſe anatomicas res clarius, & facilius edocere*. Sed quando ejus *claritas*, atque facilitas quanta ſit, vidimus; æquum eſt, ut quænam cæterorum ſint *confuſiones*, & quinam *incautus hactenus mos*, videamus. Nonne ipſe fatetur, *apud pleroſque recentiores cervicis nomen* ei parti uteri quæ inter fundum, & vaginam eſt, eſſe *unice, & conſtanter ſervatum:* ſubjectum autem cervici tubum *vaginam dici plerumque conſueſcere?* Eſt ergo hoc tempore communis, hoc eſt, plerorumque Anatomicorum mos Uterum in *fundum, cervicem, & vaginam* dividere. Plerorumque pariter eſt mos Veſicam urinariam cum toto ſuo excretorio ductu ſpectatam in *fundum, cervicem*, & *urethram* partiri; omnium vero, quantum quidem in præſentia memini, Veſiculam fellis ſimiliter acceptam in *fundum, cervicem*, & *cyſticum ductum* tribuere; ſemper autem in Veſicarum diviſionibus *cervicis* & *colli* nomine promiſcue uti. Atque adeo Hornius ipſe, qui uterum in *fundum, cervicem, collum & cæt.* diviſerat hoc poſtea ut ſupra dictum eſt, *vaginam* maluit vocitare, neque unquam in urinariæ, aut felleæ veſicæ diviſionibus a plerorumque more, modo propoſito, receſſit, & quam in *Microcoſmo* (2) Veſicæ urinariæ *cervicem* dixerat, in *Microtechne* ejuſdem *collum* appellitavit (3). Quid tandem Provocator invenit in communi hoc more dignum

[1] Anthropometr, c. 20. [2] §. 44. [3] §. 21.

dignum ut vocetur *incautus*? Quas *confuſiones* ex hoc exiſtere, ut ſit omnino deferendus? Num quia Veteres quod nos vaginam, & quod nos initium urethræ, vocarunt *collum*; nos aliter vocantes, *incauti confuſiones* inducimus? Hoc ſi eſt; ipſi quoque commune eſt; nam utrumque Veteres *cervicem* etiam appellavere, quod contra, ipſe faciendum pernegat. *Confuſiones* autem hoc ipſo quot, & quantas *incautus* inferat, paulo ante oſtenſum eſt; ſed illam præterea *confuſionem* quæ ex ipſa præſentis conſuetudinis mutatione orirètur, certe invehit is, qui pro mutatione pugnat, avertunt ii qui mutationi adverſantur, hac præſertim ratione permoti quod ſi in eo nominum utilitas eſt, ut loquentes intelligamur, ſane illa quæ magis noſtra ætate communia ſunt, tanquam utiliora ſervanda ſunt. Si qua autem maxime ſunt communia, ea ſunt profecto quæ paulo ante in cyſtis felleæ diviſione commemoravimus, ut non modo hac, ſed ne ſuperioribus quidem ætatibus plures exiſtimem fuiſſe qui, iiſdem auditis nominibus, eaſdem partes non intelligerent. Attamen cl. Provocator perinde quaſi tot, ac tam variis, & tam controverſis fuiſſent vocabulis hæ deſignatæ, quot, & qualibus uteri partes vocatæ ſunt, non dubitat quas in utero appellationes eo quo vidimus jure, conſtituit, eaſdem ad hanc aliaſque veſicas traducere; propterea quia *eandem*, inquit, *omnimode uteri partium habitudinem ſervant*, *nempe ex fundo ſenſim gracileſcentes in cervicem, ex cervice in longum collum*, *ſive excretorium ductum elongatæ*. Quod ipſum quam a vero alienum ſit, cum ipſa Anatome oſtendit, tum noſtra illa, quam Provocator a ſuis partibus ſtare credit, Virginei uteri Figura commonſtrat. Namque uterus ita creatus eſt, ut fundi ejus cavum jam prope cervicem anguſtius ſit, quam ipſius cervicis; cervicis autem cavum poſtquam in oſculo ſe ſe iterum contraxit, in latiſſimum canalem deſinat: quarum *habitudinum* in veſicis neutra eſt.

43 Hæc autem omnia quæ ſunt hactenus a me diſcuſſa, ſi in unum colligamus; patebit, quod ad litem attinet de appellationibus partium Veſicarum adhibendis, nihil a Provocatore actum eſſe, tum quia a Veſicis ad Uterum tranſilivit, qui neque veſica eſt, neque eandem quam veſicæ, partium habitudinem ſervat, tum quia ne in ipſo quidem Utero licet commendatas ab ipſo appellationes accipere; niſi multas, magnaſque velimus in anatomen confuſionis cauſas invehere, nulla cogente neceſſitate, nullo ſuadente, quod quidem ipſe protulerit, non modo Anatomiæ Principum, ſed ne unius quidem Anatomici exemplo. Quæ cum ita ſint; ut non video, quomodo hæc ejus Animadverſio *e veſtigio deleat* quod ego in ea controverſia ſenſeram, quæ eſt de appellationibus partium Veſicarum adhibendis, ſic minime intelligo, quomodo id *deleat*, aut *delere* ullo modo poſſit quod in illa altera controverſia ſcripſeram, quæ eſt de appellationibus partium dumtaxat Cyſtis felleæ a Recentioribus noſtris reapſe *communiter* adhibitis. Nam quod ipſe tanquam notiſſimum affirmaverat: hanc cyſtim *dividi communiter in collum*, *cervicem*, *& fundum*, negavi ego, propterea quia contra, notiſſimum eſt, *ejus cervicem*, *& collum idem eſſe*, *communiter docere* Recentiores. Quid reſponderi ad hoc poſſet, niſi *erravi*: *hallucinatus ſum*. Vide quid reſpondeat, & ex uno hoc loco quid de homine ſit exiſtimandum, cognoſces: „Cum ego, inquit, dico
„de fellei folliculi corpore, *dividitur* 1023
„*communiter in collum*, *cervicem*, *&*
„*fundum*, illud *communiter* de his in-
„telligo, qui Anatomiæ Principum
„ſenſa percipiunt, ut ſupra, & digno-
„ſcunt; non vero de *ignorantiâ obcæ-*
„*catis*, cyſtim ideo in collum, cervi-
„cem, & fundum revera non dividen-
„tibus; qui tamen, ni *cæcitatem* cum
„pervicacia conſocient, per ſuperius
„expoſita, magiſque in vindiciis eo-
„rum, quæ ad urinariam veſicam in-
„venimus, atque alias evulgavimus,
„ſuo loco exponenda illuminari facile

„ poterunt. „ Pene exclamavi, cum hæc legerem: (1)

Nihil eſt audacius illis
Deprenſis, iram atque animos a crimine ſumunt.

Jam *ſupra* vidimus, quænam Anatomiæ Principum, & nominatim Galeni quem merito *Principem Anatomicorum* univerſe dixit, *ſenſa* fuerint, utque ipſi omnino contraria. Faciamus tamen, non modo me, ſed ipſum Bauhinum Galeni *ſenſa* non *percepiſſe*, neque *dignoviſſe*; & eos qui ipſa *perceperint*, & *dignoverint*, attendamus. Quoſnam ut me convinceret, tandem produxit? Quoſnam, non dico, ex vetuſtioribus tantum, ſed ex paulo etiam minus recentibus, imo ex recentiſſimis Anatomicis nominavit, qui ita ut ipſe, intellexerint, & aliud *cervicem* in cyſti fellea, aliud *collum* eſſe, ſcripſerint? Profecto, cum maxime cuperet, ne unum quidem. Reliquum eſt igitur, ut illud *communiter* de ſe uno intelligat, qui *Anatomiæ Principum ſenſa perceperit*, *ut ſupra*, & *dignoverit*, cæteros autem quicunque poſt eos fuerunt, aut ſunt, Anatomicos, omnes dicat (quod alias de Medicis Recentioribus tantum dixerat.) *turpiſſima potius ignorantia obcæcari maluiſſe*, & *malle*, quam a Veterum Codicibus, aut ab ipſo, unico, ſi Superis placet, eorum Interprete *illuminari*, ac verum diſcere. Et erit quiſquam (niſi forte vera *ignorantia obcæcatus*) qui oportere credat, me quidquam huic homini reſpondere, aut has, aut illas quarum tam nervoſum hic præbuit ſpecimen, aut alias ejus ſeu *vindictas*, ſeu provocationes attendere! Velut hanc, quæ ſequitur, proximam.

44 „ Quod, inquit, ſpectat ad con„ curſum canalis cyſtici cum felleo du„ ctu, Quis dixit *canalem cyſticum a* „ *cervicis apice ad ductus fellei inſer*„ *tionem verticaliter produci?* en textum „ meum utriuſque editionis. „ Ita meam fidem, qui idipſum, ut ab eo dictum, notaveram, tam ſecura interrogatione in dubium trahit, eoque me non leviter provocat. Nonne omnes, niſi jam omnes ipſum noſſent, fieri non poſſe, faterentur, ut verba illa eadem de quibus ad hunc modum interrogat, ipſe ſcripſiſſet. Attamen ſcripſit; non in texu quidem quem produxit, ſed in eo quem debebat producere. Textum enim producit, ad quem, niſi id revera facerem quod ſæpius objicit, ut videlicet ordinem inverterem, reſpicere certe non potui, ut qui, diſcuſſam modo illam cyſtis *communem* diviſionem præcedit. Textum autem omittit ad quem ut poſt eam diviſionem poſitum, procul dubio reſpexi, hunc ſcilicet: *Producto hinc verticaliter a cervicis apice canali cyſtico; ſeu potius eodem veſiculæ collo ad ductus fellei inſertionem aſcenſo*, hoc eſt, ut declarare ipſe debui, *aſcendente*: quod certe verbum, *aſcenſo*, pro *aſcendente* uſurpatum, a me fideliter in *Adverſariis* (2) adductum & miſerationis cauſa declaratum, cum omnes debet, tum Provocatorem ipſum cl. debuit admonere, me verba ipſius produxiſſe, non de meo effinxiſſe. Quid? ſi reipſa admonuit, nec permovit tamen, ut iſtam diſſimulationem prorſus tolleret, ut iſtam, facile adeo confutandam, interrogationem deleret. Certe enim vidit hunc locum, qui mox verba profert, uno tantum interjecto verſiculo ab iſto *aſcenſo* diſtantia, in quibus inconſtanter, ut ſolet, neſcio quid videri poteſt ab eo quod modo affirmaverat, ipſe diffidere. Sed non propterea, quod affirmaverat, obliteravit; imo poſtea confirmavit, certe ſæpius contra atque ibi diffidere videbatur, ſenſit, ſcribendo, canalem cyſticum eſſe *ductum verticaliter aſcendentem*: *altitudinem colli veſicæ* eſſe *perpendicularem*: bilem ex folliculo *verticaliter aſcendere*: & canales thoracicum, ac cyſticum, *ductus* eſſe *verticales*. Etſi enim aliud eſt ductum cyſticum ad perpendiculum aſcendere, aliud, ad perpendiculum in hepaticum meatum influere; tamen ubi videri vult a prima illa ſententia diſſenſiſſe, nihil aliud ſcripſit, niſi *ductum cyſticum longitudini perpendiculari* eſſe pro-

[1] Juven. Sat. 6.

[2] Adv. III. pag. 53.

proximum ; ut aut ibi non diſſenſerit, aut ſi ibi, ut vult, diſſenſit, tot aliis in locis eandem illam ſententiam confirmarit.

45 Sed hæc levia ſunt ; ad graviora 4 veniamus. *Demus*, inquit, *quod abſolute verticalem ſeu ad normalem lineam, eſſe dixerim concurſum cyſtici tubi in hepaticum ductum: An verticaliter non producitur ductus cyſticus D. in hepaticum ductum E. Fig. II. noſtræ hujus Tabulæ VII.* ? Nos quoque *demus*, id quod continuo ſubjicit, hanc ipſum Figuram *diligentiſſime effingi ex Archetypo curaviſſe*, quanquam res oſtendit e ſua naturali ſede depoſitas, eaſque res, ut una ipſarum paulo mota loco id omne quod in controverſia eſt, continuo mutet. Id, inquam, demus. Num illud cadaver regula Polycleti erat, ut ex illo (quemadmodum *Canones* Medicis ſcribere non dubitavit) Canonem Anatomicis faciat ? Neque enim de uno, ſed de pleriſque cadaveribus controverſia noſtra erat ; neque tametſi 4. (quod alibi dixerat) *hunc iconiſmum cum Archetypis plurimis concordare curaviſſet* ; ipſi tamen uni, in cauſa præſertim propria, plus quam cæteris credere æquum eſſet. Quid ? ſi cæteræ omnes ejus Figuræ illi Canoni apertiſſime repugnant. Octies enim, cum horum ductuum concurſum proponat ; ſemel *verticalem*, *ſeu ad normalem lineam*, ut ipſe loquitur, ſive potius ad æquales angulos, ut multo cautiores loquuntur ; ſepties ad angulos inæquales repræſentat ; ut ſi velit, illam unam Figuram id quod plerumque eſt, exhibere, fateatur oporteat, reliquas omnes id quod raro eſt, demonſtrare ; ex quo ſequeretur, pleraſque ejus Figuras minus eſſe attendendas propterea quia cum perpauciſſimis archetypis contuliſſet : quanquam quis credat, in una Figura conficienda in cadaver, ut pleræque ſunt, conſtitutum incidiſſe ; in reliquis, ſemper in cadavera, raro quodam modo diſpoſita, incurriſſe ? Quid ? quod, cum maxime cuperet, ne unum quidem invenire Anatomicum valuit, qui cum ſuo illo Canone conveniret. Sentio, me rem incredibilem dicere, cum ipſe diſerte provocet ad plures plurium Iconiſmos, tanquam maxime cum ſuo conſentientes. Sed quo res minus credibilis eſt, eo magis omnibus facile eſt, vera ſit, an falſa cognoſcere, inde vero qua fide uterque noſtrum ſit, conſtituere. Provocat primum ad duas Figuras Bidloi, quarum una eſt 4. *Tabulæ* LXII. *Theatri Anat.* altera *in ſequenti Tabula*, eſt 3. ; ambæ autem ſunt in Bidloi ipſius Tab. XXXVIII. illa 5. ; hæc pariter 3. In illa Provocator teſtatur, *nullum certe manifeſtum obſervari diſcrimen inter angulum, qui ab his concurrentibus ductibus O, & P, illumque, qui ab O, & Q. ſeu meatu cyſtico, ductuque communi procreatur*. Ego contra teſtor, *certe manifeſtum obſervari diſcrimen* inter duos illos angulos, ut primus ſit acutus, alter obtuſus ; quemadmodum Bellinus docet. Idemque vel magis affirmo in altera Figura, in qua Provocator negat, eos angulos *acutam ad partes jecoris*, *obtuſam ad partes inteſtinorum notabilem habitudinem exhibere*. Num poſſumus magis contraria teſtari, quam teſtamur ? Num poſſunt ii quibus vel Theatri, vel Bidloi copia ſit, quidquam facilius internoſcere, quam uter noſtrum verum, falſumve teſtetur ? Inſpiciant igitur, & judicent, uter noſtrum *omnium admirationi magis* obnoxius ſit, an ille qui quaſi nemo has eſſet Figuras inſpecturus non tantum ad eaſdem provocat, ſed ſecum ipſe *apprime concordes eſſe*, jactitans, in me quædam, in eum merito recaſura, etiam hic jacere non dubitat, an ego, ſi modo quidquam ad tam facile confutandum Provocatorem reſpondeam.

46 Poſt duos Iconiſmos Bidloi, ad 1025 totidem Gliſſonii provocat, *principis hepaticarum rerum ſcriptoris*. Hic vero artificium eſt nimis facile retegendum. Hos enim *principales ejus operis iconiſmos* eſſe, affirmat, ſi forte incautus aliquis propterea crederet, ad eam qua de agimus, rem demonſtrandam fuiſſe potiſſimum elaboratos, qui vere ad ipſam vix, ac ne vix quidem pertineant.

tineant. Nam ſi magnitudinem, ſi laborem, ſi rem propter quam præcipue parati ſunt, attendamus; certe *principales ejus operis* ſunt. Quid autem ad controverſiam noſtram hæc omnia? cum illi Iconiſmi, ut res per ſe loquitur, & Auctor confirmat, oſtendendo *excarnato hepati adſcripti* ſint, eaque præparatio hepar *percoctum*, & *bacillis deruncinatum*, & *ſubinde aquæ immerſum* requirat: quæ dum fiunt, certe veſicula a ſua naturali ſede diſſolvitur, ductuſque de quibus loquimur, ſæpe, & vehementer contrahantur, diſtrahantur, vexenturque neceſſe eſt. Tamen, præſertim ſi in libro ab ipſo Gliſſonio edito iſtæ Figuræ inſpiciantur, non prorſus utrinque æquales illi anguli invenientur, de quibus alioquin ibi oſtendendis non valde Gliſſonius laborabat, ut qui ſuperioribus Figuris omnibus, in quibus eos canales pingit, ſatis demonſtraverat, iiſque præſertim quæ vere huc pertinebant, & *principales*, quod ad hanc rem attinet, *ejus operis* Figuræ ſunt. Earum prima Capite exhibetur 16. ubi Experientiſſimus Auctor hæc ſine ulla exceptione docet, & diſerte ſcribit: *meatus vero cyſticus B C. oblique inter utrumque incidens, angulum cum poro bilario acutum, cum ductu autem communi obtuſum conſtituit: quemadmodum in ſchemate videre eſt*. Figura altera in proximo capite 17. prima occurrit, ubi de iiſdem canalibus ſcribit; *quippe vaſa illa HAUD ALITER conſtructa ſunt, quam in oppoſita figura videre eſt*; in ipſa autem illos angulos, & quidem ſingulos in ſuo genere eximios, oſtendi, *omnes*, ut verbis ejuſdem Gliſſonii utar, *fateantur neceſſe eſt*, *niſi oculis ſuis fidem abrogare velint*. Atque has oportebat Gliſſonii *icones conſulere*, ſi, quid in re hac ſolitus eſſet Gliſſonius obſervare, oſtendi volebat, non eas *principales* dicere quæ hujus rei cauſa inſtitui non potuere; neque alio ſimili artificio conari eas quæ vere *principales* ſunt, eludere. Cum enim has, quas nos memoravimus, per ſe incurſuras in Lectorum oculos, dubium non eſſet; nonnullis interjectis de quibus mox dicemus, hæc obtenduntur: *Non interea diffiteor, interdum & impenſe obliquam ejuſcemodi cyſtici ductus productionem, cum illis diſparibus angulis, in aliquibus humanis folliculis animadverti; ut ideo & ipſe Gliſſonius, & ipſe Bidlous, aliique non pauci figuras varias cyſticas cum ductu nunc directe, nunc oblique productio proponant*. Quamvis & Bidlous, & Gliſſonius, & alii, qui tamen non memorantur, Figuram aliquam ſine illiuſmodi angulis edidiſſent; qualem neque Bidlous, neque, ſi diligentius quæramus, Gliſſonius ullam edidere; tamen ſi in hac re præcipuas, ſi pleraſque cum illiuſmodi angulis propoſuiſſent; color iſte quo Provocator utitur, locum profecto habere non poſſet. Quid enim? Gliſſonius in hepatis anatome diu, multumque verſatus (nam de Bidloo ſupra vidimus) peculiares in hanc rem proponit Figuras, & diſerte docet, eos ductus *haud aliter* ſe habere: idem cum ſexies omnino eoſdem delineet, quater illis cum angulis, ſingulis in ſuo genere eximiis, bis dumtaxat, idque iis de cauſis quæ fugere neminem poſſint, cum illis angulis, minime, ut noſter contendit, *diſtinctis* exhibet: & erit aliquis tamen qui quod idem Gliſſonius vix interdum, & aliud agens, videri poteſt ſubindicare, id plerumque: quod autem plerumque, & *ex profeſſo*, ut loquuntur, maniſeſtiſſime commonſtrat, & docet, id vero *interdum*, & *in aliquibus* dumtaxat *animadverti*, nobis obtrudat?

47 Duos quos cl. Provocator, tanquam a ſuis partibus ſtantes, nominatim laudaverat Anatomicos, palam adverſari ipſi, vidimus; quid de cæteris quos haud nominat, ſed omnes a ſe eſſe jactitat, exiſtimabimus? num hos ſaltem ſine illis angulis cyſtici ductus inſertionem pinxiſſe, credemus? *Miſſos*, inquit, *facimus alios omnes primi ſubſellii Anatomicos, ejuſcemodi cyſtici canalis directum in felleos poros concurſum in homine aperientes*. Ego vero Veſalium, Euſtachium, Vidium, Caſſerium,

rium , Veslingium , alioſque ejuſdem notæ Anatomicos dico , atque affirmo , ad eum *concurſum* a parte jecinoris tam acutum angulum pinxiſſe , ut nihil evidentius ; nihil Provocatoris Canoni , illique concurſui *verticali* eſſe magis adverſum poſſit , a parte autem inteſtini tam obtuſum , ut in plerorumque ipſorum Figuris , quod & in Gliſſonii nonnullis animadverti , ne angulus quidem eſſe videatur , id quod ubi ad omnium maxime obtuſum angulum ventum eſt , fieri oportere , nemo ignorat . Quæ ut eſt omnibus videre facillimum , ſic quoque eſt inter me , & Provocatorem judicare : qui hæc , opinor , perſpiciens omnia , eo denique redit quo ſupra ipſum vidimus evaſiſſe , cum illud ſuum *communiter* , apertiſſime falſum , nihilominus tueri vellet : *ut ſuper hac re non meditantes ſcriptores , ſed cultro utentes in veritatis teſtimonium advocet .* Perinde enim eſt ac ſi diceret : quid mihi Bellinum objeciſti ? quid mihi alios objicis ? *meditabantur* tui iſti ſcriptores , non ut ego , *cultro utebantur .* Sic vicerit ; neque enim mihi opus eſt cum ejuſmodi homine , qui ſe unicum Anatomicum putat , diſputare . Afferrem enim obſervationes meas cum egregio Profeſtore Bellino conſentientes . Tu quoque , reſponderet , *meditaris* , non *cultro uteris* . Ad ſummam ; poſſetne mecum humanius agere quam cum Incomparabili Anatomico Friderico Ruyſchio ea ætate , ea aſſidua in pene innumeris cadaveribus , diligentique exer-
26 citatione Viro ? *Quod ipſe affert , ego inquit , prorſus denego : Namque in tercentis fortaſſe , quos vidi , & examinavi , folliculis felleis nunquam felicem adeo me reddidi , ut* id *deprehenderim .* At deprehendi ego , dicerem , & vere deprehendi . Tu *tercentos* reſponderet , non ſecuiſti . Quod etſi neque nego ; neque , ne diſputationis vim intelligere non videar , hic affirmo ; tamen ejuſmodi hominibus melius eſt obſequi , quam adverſari , præſertim quando ea mihi diſputatio non cum illo fuit , ſed cum Cl. Mangeto , qui objecta a me Cel. Ruyſchii verba ipſe pro-
poſuerat . Affirmet igitur cl. Provocator , ſe *plane oſtendiſſe , non erraſſe qui etiam dixerit , canalem cyſticum a folliculi cervicis apice ad ductus fellei inſertionem verticaliter produci , & aſcendere .* Ego etſi ſcio , controverſiæ genus fuiſſe , non utrum etiam hoc aliquando fit , ſed an plerumque , hoc autem *plerumque* ut continuo ſubjicit , ſcio non eſſe ; non repugnabo . Scribat, 99
eundem canalem *ſolum non rectilineum , ſed aliqualiter ad ſimilitudinem colli cigni , inflexum* eſſe , & *incurvatum* , quod contra ſuam primam ſententiam eſt : deinde , ut ſibi videtur commodum , ajat , *ſæpe* fuiſſe a ſe ſcriptum , a *Tipographis* autem *deformatum in ſed* , quod ob *ſæpe* , & *ſed* diſſimilitudinem non ita videtur veriſimile ; non adverſabor . Addat noviſſime : ea deformatione *ſignificationem immutari* , idque *perpetuo videri conſtitui , quod ſolum aliquando contigit* : quod cum *ſæpe* illo quod a ſe contendit eſſe ſcriptum , valde profecto non convenit ; ſilebo : neque enim expedit cum iis diſputare , qui ut quidlibet tueri volunt , ita quidlibet non dubitant reſpondere .

48 Quod quidem in XVI. Animadverſione etiam fieri , manifeſtum eſt . Pollicitus eximium quendam , & ſingularem uſum bilis , continuo de ſaliva , quaſi hujus promiſiſſet uſum , tam prolixe diſſeruerat ; ut nihil magis . Negavi id quod adhuc nego , tam longum de ſaliva ſermonem in eo loco , conveniſſe . Reſpondet Diſputator *exi-* 1028
mius , ibi ſe de *ſaliva mediocrem inſtituiſſe mentionem .* Mediocrem vero mentionem , quæ plures impleat paginas , quam promiſſus bilis uſus ; mediocrem , inquam , de qua ipſe per ſe tunc ſcripſerit : *ſed indignantem nimis ſalivam movet EXUBERANS hic rerum ſalivalium ſermo !* Non eſt ſatis . Quaſi non ipſum , ſed me læderent ejus errata , eoque magis , quo majora ; non modo hic , quod pleriſque in locis , fecit , ut reprehenſa a me retineret ; ſed quem ipſe *exuberantem* cognoverat , *longum hunc in illo capite de ſaliva —— ſermonem longius adhuc* in nova Edi-

Editione *protraxiſſe* ſe, jactat. Quid? quod me accuſare non dubitat, quod *longas vel diſparati argumenti in meis operibus digreſſiones intertexuerim. Vide*, inquit, *totam Animadv.* 28. *Adverſar. Anat. III.* In qua videlicet de Cyſtis felleæ calculis verba faciens, digreſſus quidem ab ipſo ſum, quocum contendere nunquam volui, ſed non a cl. Mangeto, quocum unice diſputavi.

Hujus ego, non ipſius, *ordinem ſcribendi me conſervaturum*, in Præfatione pollicitus eram. Non igitur a primo diverti propoſito, qui quo in loco Præſt. Mangetus laudavit Bidloum *obſervantem, ejuſmodi calculos aquis innatare*, eodem in loco de cyſticis calculis loquutus ſum, meiſque obſervationibus illud quoque confirmavi, hos *aquæ immerſos, non ut ii qui de urinaria veſica extrahuntur, in imo ſubſidere, ſed innatare*. Qua de re, aliiſque ad eoſdem calculos pertinentibus ſic iterum alibi (1) verba faciam, ut quæ ex eo tempore de ipſis præterea obſervata habeo, proponam. Hic illud dumtaxat adſcribam, cum alibi, tum ibi potiſſimum a Provocatore cl. auras eſſe diverberatas, ubi *nimis fidenter*
75 pronunciavit *non vera, bonæque obſervationis expertia* verba illa noſtra, propterea quia *plurimos* calculos vidit *aquæ immiſſos eidem primum ſupernatare; hinc poſt aliquam in aqua macerationem, cum eandem imbibiſſent, ſponte* —— *ſubmergi?* neque enim præter ipſum qui ſibi, ut ſolet, adverſarios effingit, de quibus ſuos illos triumphos utcunque agere videri poſſit, aliquis facile invenietur, qui mea illa verba ad maceratos quoque, & imbutos aqua calculos extendenda eſſe, comminiſcatur.

Verum; ne a propoſita Animadverſione nimium digredi videamur; quomodo in hac tota, quæ de bilis uſu magnifice ſcripſerat, tueatur, ex ordine ſpectemus.

49 Initium duxit ab Hippocrate (2) bonam valetudinem repetente a ſanguine, & pituita, & bile duplici, flava nempe, & nigra tunc videlicet, *cum hæc moderata inter ſe, tum facultate; tum copiâ temperationem habuerint; idque præſertim ſi permixta fuerint*. Neque vero dubitat, *Hippocraticam bilem ipſum eſſe* (cujus de uſu agitur) *jam in hepate elaboratum, atque ſecretum humorem*, quando Hippocrates loquitur de bile cum ſanguine *permixta*, ipſe autem negat, bilem in hepate ſecretam ſecundum naturam in ſanguinem redire. Addit, Galenum propoſuiſſe *bilis in tenui inteſtino, & VENTRICULO pituitæ viſcoſæ crudioris, aliorumque mucorum abſterſivam facultatem*. Nec veretur libri 5. de uſu part. caput 4. indicare in quo (tantum abeſt ut in ventriculo id Galenus ſtatuerit) diſerte docuit, *cur in ventriculum* Natura meatus bilioſi *portionem aliquam non infixerit*, quia videlicet conſtat, *bilem omne ventriculi officium, ſi ad eum confluxerit*, eſſe *everſuram*. Sed quorſum hæ atque aliæ Hippocratis, Galeni, Avicennæ de pluribus, iiſque non contemnendis utilitatibus bilis congeruntur ſententiæ ab eo, qui in *Hiſtoria Hepatica* univerſe jam ſcripſerat: *Bili igitur jure gratulamur ab injuria illa noſtris temporibus vindicatæ, qua ab ANTIQUIS Medicinæ Proceribus inter ſecundæ coctionis quiſquilias conſcripta, ſtatim, ab ejus in inteſtinum depluvio exulabat per alvum a corpore turpis, omnique uſu, præter deſidendi proritationem, exauctorata.* Quæ quidem verba quam parum conveniant cum iſtis quas nunc producit, Antiquorum ſententiis, vel ipſe tacitus ſenſit, qui in Nova Editione illud *antiquis* delevit, ex qua aliiſque diſſi- 8
mulatis mutationibus intelligi poteſt, 8
quam verax nupera Præfatio ſit, ubi jactat; *vix quædam antea editæ Hiſtoriæ ampliata eſſe ſolemniora loca;* — *reliqua vel in ipſis ortographiæ mendis fuiſſe ſibi religioſe relicta*. Quanquam ne ea quidem mutatione ſatis ſibi cavit, ut qui iis quæ diximus, & Fernelii, aliorumque ad hæc uſque tempora Medicinæ ſcriptorum locis, nemini ignotis, & hic dumtaxat augendæ, ut ſolet,

(1) Vid. Epiſt. I. Art. 43. & ſeq.

(2) De Nat. hom.

ſolet, voluminis moli ∗utilibus, larga manu per multas paginas congeſtis, illud denique vellet, ſi alicui forte poſ-
108 ſet, obtrudere, *ſe ex OMNIUM cum veteris, tum recentis medicæ ſcholæ Antiſtitum, & ſcriptorum ſententia in abſterſivam, ac ſaponariam bilis virtutem manu ductum:* ſe *catholicam ejuſcemodi*, atque, ut infra etiam inculcat,
101 *ſæculis omnibus, omnibuſque Medicinæ Patribus tam egregie probatam, — ſententiam amplexum*, nec potuiſſe *cum tam eximiis Ductoribus a recto tramite aberrare*, nec, quod conſequitur, a me ſine *omnium* reprehenſione non probari. Verum enimvero ſi ea igitur *omnes* tradidere; quinam ſunt illi, aut *antiqui*, aut non antiqui *Medicinæ Proceres*, qui nihil bili *præter deſidendi provitationem* relinquebant? Certe obli-
109 tus eſt, ſe antequam Fernelium, *alioſque paucos* ſupra exciperet, diſerte ſcripſiſſe, *fere omnibus Medicinæ Antiſtitum aſſeclis per plura ſæcula ad uſque nuperos dies increbuiſſe ſententiam, bilem ab hepate in inteſtinum defluam, inutile excrementum eſſe* —— *vix ad inſtar naturalis clyſteris propriâ acrimoniâ, & mordacitate irritans inteſtina*. Huc adde non modo Moebium (1) qui, *an pituita ſemper & in omni corporis conſtitutione (in prima coctione) generetur, illâque bilis inciſione, & abſterſione opus habeat*, *merito dubitandum* eſſe, monebat, ſed & Verheyenium (2) docentem: *quantum ad mucum inteſtinalem, illum non egere ea inciſione, niſi debito craſſior ſit*. Non igitur *omnes* reprehendi, cum ipſum non probavi. Quid? ſi ipſum non probando, laudavi, & defendi cæteros. Neque enim quos hic Duces ſecutum eſſe ſe, dictitat, eos revera ſecutus eſt, imo apertiſſime deſeruit, ut quæ hîc producit, eorum loca cum *Hiſt. Hepat.* Part. I. capitis XI. (quod nunc eſt XVI.) §. quarto (nunc tertio) conferentibus patebit. Nam ut cætera prætermittam; certe ibi in prima Editione ſcripſerat: *ſi bilis obviantem in duodeno chylum fluidiorem, ſubtilioremque reddat, ſoluta ejuſdem partium cohæſione;* —— *per ſalinam partem inteſtinorum mucoſitates abſtergat, craſſiores ejuſdem chiloſi laticis ſubſtantias ſcindat, tamquam totidem cuneis penetrantibus armata*, hæc, aliaque ejuſmodi ſe quidem *Phiſiologis ruſpatoribus decantanda relinquere*. Se vero *ſimpliciora amplecti; uſumque bilis ire expoſiturum tam clarum, tam patulum, tam ſimplicem; ut idem futurum ſit ingenuo, & ſapienti legere, & probare*. Sic ibi. Quid igitur hic *obtrudit*, ſe uſum bilis proponentem, *tradidiſſe, bilioſi humoris particulas lixivioſas ac ſaponarias in inteſtino, inſtar totidem vividorum cuneolorum, viſcidiores chymi partes ſcindere, ſubtiliare, atque in fluenti naturam inducere?* Vel enim hæc ad eundem modum ab aliis tradita eſſe, fatetur; vel negat. Si negat; cur hîc aliorum auctoritates obtendit? Si fatetur; cur ibi, ∗aliis omnibus relictis, & non obſcure improbatis, *ſimpliciora* ſe prolaturum, tam magnifice profeſſus eſt? Video quam nollet illa ſcripſiſſe. In ſecunda enim Editione tacite, ut ſolet, non modo *inteſtinorum mucoſitates* in *mucilagines* mutavit, ſed magnificum illud promiſſum in hæc extenuavit verba: *Uſumque bilis ibimus* 87
expoſituri qui rerum animalium concentui magis forſan accedat; pro verbis autem quæ hinc detraxit, alia poſuit quibus opportune efficiatur, ut Lectores ad prolixiorem illum de ſaliva ſermonem quadantenus præparentur, neque, ut in prima Editione, qui de bile ſe acturum ſpoponderat, is, loco bilis, continuo ad ſalivam tranſiliiſſe videatur. Non mihi ſane diſplicet, hæc illum ex me didiciſſe; illud diſplicet quod indicatas a me haſce emendationes ſic in Prefatione diſſimulaverit, ut ſcribere non ſit veritus: *loca ab Adverſariis impugnata, neque immutatâ literulâ, recognoſci undequaque poſſe; atque obtrudendi locum non eſſe, ſe vocuſlas Hiſtoriæ mutando, ſenſa etiam quoquomodo immutaſſe*. Contra ego omnes moneo, ne mea *Adverſaria* ad novam hanc *Hep. Hiſtoriæ* editionem exigant,

Morg. Epiſt. Anat. II. P

[1] Diſput. de Bil. nat.

[2] Anatom. l. 2. tr. 1. c. 18.

gant, imo hanc ad id inutilem habeant, ne meam fidem ibi aliquando deſiderent, ubi alterius eſt deſideranda, velut hîc. Numquam enim mihi venit in mentem, ut omnes omnium de bilis uſibus ſententias non probarem, imo illud venit, ne credere ipſum ſinerem, ſe recte feciſſe quod, non probatis aliorum omnium uſibus, profeſſus eſſet, ſe vero *uſum bilis ire expoſiturum tam clarum, tam patulum, tam ſimplicem, ut idem futurum eſſet ingenuo, & ſapienti legere, & probare*, præſertim cum ipſe hunc tandem uſum in hæc
95 verba contraheret: *Ecce uno verbo totus* bilis *uſus; prout per ductum ſuum ſuper inteſtini parietem depluens, eumque madidans, acredine inde ſua ulteriorem ſuper eum ſuſque deque ſemitam facile fodicat ſibi; adglutinatam hoc ritu divellens cibariam ſubſtantiam.* Nunc vero ſi ex me didicit demiſſius ſentire de hoc uſu, ſi eundem non *totum* amplius, ſed *primarium* dumtaxat; de quo mox videbimus; bilis uſum vocare, ſi alios, ut vidimus, aliorum uſus ad ſuum adjungere; cur hæc omnia ſic diſſimulat, ut me pro aliis ſtantem, atque ipſum dumtaxat, & recte quidem, monentem *contendere*, dictitet, *tam ſolemnem, acceptamque cordatis omnibus, atque probatam bilis functionem evertere*.
104 Quis enim, præter ipſum, docuerat, hunc eſſe *totum* bilis uſum inteſtina petentis, ut agglutinatum horum parietibus chymum divellat?

50 Quid? ſi ne primarius quidem ad quem nunc redit, is bilis uſus cenſeri facile poteſt. Quid? ſi quæ adverſus eum uſum objecimus, ſatis diſſolvere nondum valuit. Quæſivimus enim, cur idem chymus qui ventriculi, aut ſuperioribus duodeni parietibus, etſi nulla intercedat bilis, non agglutinatur, reliquis inteſtinorum parietibus agglutinari deberet? Addidimus: *ſane harum partium omnium parietes aſſidue de ſe deſtillante humore ſic madere, ut naturaliter conſtitutus chymus, accedente præſertim periſtaltico earundem motu, non facile ipſis agglutinari poſſe videatur*. Ad primum nihil ipſe, quod ſatis ſaltem perſpicuum ſit, reſpondet. Ad alterum vero quid reſpondeat; video; ſed quid proficiat, non video. Sermo enim eſt de chymo *naturaliter conſtituto*. Ipſe vero hunc mihi cum *ſebo*, & *adipe*, cum *ſulphureis tenaci-* 10
bus hærentibus ſubſtantiis, & cum *reſiniformibus corporibus* comparat, atque *in hypochondriacis, in oppilatis, in cachecticis, in diutine ictericis, in chloroſi detentis, aliiſque* ejuſmodi *ægris*, in quibus certe chymum *naturaliter conſtitutum* non eſſe, *omnes bonæ praxeos veritates* evincunt, *impactos* iis *partibus chymoſos mucores* mihi narrat, quamvis, inquit, iis in ægris *adhuc inteſtinorum parietes aſſidue de ſe deſtillante humore, fortaſſe & uberiori, madeant, tum periſtalticus vigeat motus*: quibus duabus de rebus cum dubitare ſæpe liceat *ſanctiorem praxim* conſulentibus, tum de illo præſertim licet, num in memoratis ægrotantibus is aqueus, & leviter ſubſalſus inteſtinorum humor ſecundum naturam ſe habeat, an potius *mucoſus apprime ſit, & viſcidus*, qualem nimirum quia Provocator cl. aut ob morbum vidit, aut ob mortem, ideo fortaſſe talem quoque *naturaliter* eſſe, videtur non dubitare. Nam quod denique *periſtalticum inteſtinorum motum* ait, *non in impactis, & canalis ſuperficiei hærentibus —— vim ſuam exercere*, tunc 10
examinare oporteret, cum naturalem chymum ſic impingi, & hærere, demonſtraſſet.

51 Videamus nunc quomodo cætera quæ addidimus, diſſolvat. Negavimus (1) quæ ad ſuum peculiarem uſum bilis comprobandum protulit, *ejuſmodi eſſe, ut ab aliis ad alios longe uſus potius comprobandos adhiberi non poſſint*. Subjecimus: *imo quædam ejuſmodi eſſe, ut jure meritoque poſſint redargui*. Ipſe vero illud primum ita diſſimulat, ut ſi nos omnia præter illa, quæ nominatim redarguimus, probaſſemus. Hæc autem nunc quaſi contemptim *ad complementum* dumtaxat *quoddam commemorare*

(1) Adv. III. pag. 51.

re ſibi *placuiſſe*, dictitat, perinde ac ſi, diſerte non eo proferre ſe, ſcripſiſſet, ut inde propoſitum *multo evidentius pateret*. Veruntamen quæ nos redargui poſſe, affirmavimus, ipſe autem redargui poſſe, hic negat, quæ ſunt? Scripſerat: *in Struthiocamelo bilem exonerari IMMEDIATE in ventriculo*. Animadverti ego, vel Præcl. ipſum Mangetum *in adſcripta notula diſſenſiſſe*, & Cel. Vallisnerii noſtri *anatomen accuratiſſime iteratam objeciſſe*. Verane hæc ſunt, an falſa? Certe Mangetus hæc adnotavit (1): *Pernegat Præclariſſimus Vallisnerius hunc IMMEDIATUM bilis in Struthiocameli ventriculum ingreſſum — inque ea pernegatione — innititur — diſſectione — accuratiſſime iteratâ*. Vallisnerius autem nonne tradidit, *ductum biliferum*, non in ventriculum, ſed *in duodenum ſex lineis tantum infra pylorum inferi*? Quem
45 mihi igitur Provocator *intellectus errorem* imputat? Quid plurimis Vallisnerii verbis ſui libri molem auget? Profecto facere nunquam poterit, ut Mangetus, ut Vallisnerius id quod ego dixi, ne ſcripſerint. At enim Vallisnerius ſcripſit, magnam tamen bilis partem *directe intra pylorum excurrere*. Non tamen ſcripſit; id quod ego redargui; *immediate*, neque ſecundum ea quæ ſemel, iterumque obſervavit, id *probare*, *ac firmare unquam potuit*. At Vallisnerius quoque bilem cenſuit *deferri in ventriculum Struthiocameli*, *ut ejus digeſtiva facultas validiſſima fieret*; quaſi vero hoc a vi bilis *abſterſiva*, atque ad eundem ac Provocator conten- dit, modum agente repetendum, cenſuiſſet, aut ego Vallisnerii opinionem, non obſervationes objeciſſem. Nam quod (omittam enim *clementer*, alia Provocatoris errata inculcare quæ omnes intelligunt, etſi ipſe *fatetur ingenue ſe hactenus non intellexiſſe*) Nam quod, inquam, *hic denuo demirari* ſe dicit, *me in hanc ſpartam*, *veluti ſingularem fautorem meum*, *illuſtriſſimum Vallisnerium advocaſſe*, *eundemque ſine ullo temporis*, *locive intervallo*, *ſeu in eadem arena tam dure aggredi*, *ut ejuſdem ſententiæ ſtatim & aperte inimicum me proferam*; quis hæc legens, non putaret, a me Collegæ & Amici Doctiſſimi opinionem productam eſſe, eandemque dure, acerbe, infenſo animo atque inimico eſſe impugnatam? Ego vero hæc dumtaxat ſcripſi (2): Mangetum *Cl. Vallisnerii noſtri anatomen accuratiſſime iteratam*. Provocatori *objeciſſe*; quæ autem de bilis in Struthiocameli ventriculo uſu Vallisnerii opinio eſſet, neque ibi Mangetus, neque ego memoravi; atque ut verum fatear, ne memineram quidem; neque tamen aliud ſcripſi (3) niſi *illud quærendum reſtare*, *num tanta illa vis digeſtiva bili in ventriculum admiſſæ accepta ſit referenda*. *Nam & in Comite*, *a Cabrolio diſſecto*, *porum choledochum ita prope pylorum egreſſum* habuiſſe, *ut non minus ventriculo quam inteſtinis*, *bilem tranſmitteret*: *ſed hanc cauſam illi fuiſſe*, *non cur melius*, *citiuſque digereret*, *verum*, *ut inquit Cabrolius*, *cur ſæpius nauſearet*, *vomeretque*. Hæc nimirum tota eſt illa *dura*, *aperta*, & *inimica* a me inſtituta, ut cl. Provocator dictitat, in Cel. Vallisnerium aggreſſio, quod ſecundum obſervationem & judicium Cabrolii, non de Vallisnerii, de cujus ſententia ne verbum quidem, ſed de Provocatoris opinione dubitaverim. Neque hæc eo dico quod inter Amicos licere, non cenſeam, alterum de alterius opinione modeſte dubitare, ſed ut iſtæ penitus artes pateant cl. Provocatoris, id quod ipſe ſolet, ego vero nunquam licere, credidi, aliis affingentis, ut dure, inclementerque Amicorum præſertim opiniones impetantur. Quid in me præterea dicere, aut acrius exprobrare potuiſſet, ſi ego id facere auſus eſſem quod ipſe adverſus illuſtriſſimum virum fecit, eundemque vere *ſingularem fautorem ſuum*, cujus ſummam ſpectatamque Prudentiam ipſe quoque celebrat; ut nempe ſcriberet: *abunde liquet*, *li-*

[1] Theatr. Anat. Tom. I. pag. 377.
[3] Ibid.

[2] Adv. III. pag. 51.

gamenti hepatici privilegium venæ umbilicali *non eſſe denegandum*, *ut quidam Vir*
885 *inconſiderate denegat*. Verum ipſe qui nihil niſi conſiderate negat, cur adverſus Cabrolii, atque adeo Galeni judicium, ſcribit: *in comite a Cabrolio diſſecto non fuiſſe incommodam, atque vitiorum digeſtionis altricem apertionem illam choledochi pori prope pylorum*, *evidens eſt*. Cur inquam hoc ſcribit? Quia *ille Comes*, *ſi ita fuiſſet*, *ad illam*, inquit, *ætatem pervenire haudquaquam valuiſſet*. Ad quam, quæſo, ætatem? de qua ipſe Cabrolius (1) ita ſilet, ut adoleſcens, an vir, an ſenex ille Comes objerit mortem, prorſus ignoremus. Quid, quæſo, eſt *inconſiderate* ſcribere, ſi hoc non eſt? Nam quod addit: *ſi nauſeæ & vomitus ab illa choledochi ductus introductione principium duxiſſent ſuum*, *ille certe non ſæpius*, *ſed ſemper nauſeaſſet atque vomuiſſet*; nimirum hoc tanti non eſt, ut propterea res, quod ait, *evidens ſit*. Quid enim, ſi illud *ſæpius* Cabrolii ſignificaret *quotidie*, ut *frequenter* apud Riolanum in ejuſmodi caſibus *quotidie* ſignificat? *Probabile eſt*, inquit Riolanus (2) *Galenum in brutis canalem*, *qui bilem in ventriculum eructat*, *obſervaſſe*: *inde conjectura quadam ſimilem ſtructuram in hominibus quibuſdam adeſſe ſibi perſuaſit*, *cum videret homines pituitoſos meram bilem FREQUENTER vomere*, *ut demonſtrat in Arte parva exemplo cujuſdam*, *qui cum habitu corporis eſſet pituitoſus*, *QUOTIDIE tamen bilem pallidam evomebat*. Imo iſtud idem *ſæpius* Cabrolii ſignificabat *perpetuo* eidem Riolano, ſcribenti (3): *Affirmat quoque Cabrolius*, *ſe vidiſſe porum choledochum in ſtomachum protenſum*, *qui PERPETUO vomitus bilioſos in homine dum viveret*, *excitavit*. Verum ut mittam Riolanum; certe bilis cyſtica, quæ nimirum irritare ventriculum maxime poterat, cum non *ſemper*, ſed tumente a cibis ventriculo, fere exprimatur, neque *ſemper* in ventriculo adeſſe, & cum adeſſet, interdum a cibis ipſis ventriculum opplentibus vel temperari, vel repelli etiam poterat, præſertim cum ductus non intra pylorum, ſed *prope pilorum* hiaret.

Potuit quoque illa bilis non parem *ſemper* ad irritandum acrimoniam habere: potuit ventriculus diuturno uſu, & vexatione quadantenus hebeſcere, atque occalleſcere ſic ut nonniſi acriore, vel multa bile percelleretur: potuit nonnunquam ea copia viſcidæ lentæque materiæ ventriculo ineſſe, ut bilem tunc influentem dilueret. Sexcenta ſunt quæ ſatis eſt interdum eſſe potuiſſe; ut intelligatur, non eſſe igitur *evidens*, ut Provocator contendit, in eo judicio erraviſſe Cabrolium. Quæ illum non vidiſſe, mirandum non eſt, qui *quale negotium ſuis rebus faceſſat nova*, *quam* continuo ibidem *ſubdidi*, *objectio*, *plane non videat*.

52 Scripſerat ille id quod mirum eſt, in hac ipſa poſtrema Editione retinere non dubitaſſe: *Et multo evidentius patet* propoſitum, *ſi naturaliter per du-* 95
ctum ſuum in ventriculi cavitatem eructetur bilis. — *Sic ex choledochi inſertione in Remigis ventriculi fundo apud celebrem Anatomicum* (*Veſalium*) *ſumma in hoc viro aderat voracitas*, *& chiloſeos promptitudo*. Quid ſive ad ejus negligentiam demonſtrandam, ſive ad probationem iſtam confutandam proferri aptius poterat, quam apud Veſalium de illius Remigis *voracitate*, & *chyloſi* ne verbum quidem eſſe? Protuli. Et hic, *quale* id ſibi *negotium faceſſat*, *plane non videt!* Quid igitur videbit, ſi hoc non videt? Neque ſane id modo non vidit, verum neque in quem laqueum ſe indueret (id quod ſupra demonſtravimus) cum ſe illa ex Bohnio, Veſalio minime conſulto, deſumpſiſſe confeſſus eſt, neque etſi Veſalius dixiſſet, eum Remigem *calidi*, *ſiccique* 10
temperamenti fuiſſe; ut *fuiſſe videri*, dixit, & *validæ* præterea *vocis*, *longiſſimi ſpiritus*, *robuſtiſſimumque*; ex 10
nullo tamen horum effici, ut *ſummam in hoc viro adfuiſſe voracitatem*, *& chyloſeos promptitudinem*, dixerit, vel ut hæc adfuiſſe, *jure* aſſeramus, cum in multis

[1] Obſ. 6. [2] Antroph. l. 2. c. 22. [3] Ibid.

multis illa omnia ; neque tamen *ſummam veracitatem* ſpectemus . At tamen ſcriptitare non veretur , *a me ipſo Veſalium in hac re minus adhuc conſultum eſſe* . Cur? quæſo . „ Nam „ ſi Veſalium , inquit , conſuluiſſet , „ eumque advertiſſet dicentem , *nun„ quam Remigem illum vomuiſſe* , *ne„ que a qualibet validiſſima cauſa po„ tuiſſe ad nauſeas concitari* , profecto „ non ſenſiſſet ſuperius cum Cabrolio „ & cæt. „ Quid ſi Veſalium non tunc modo , quod coactus fatetur ; ſed ne nunc quidem ſatis ipſe conſuluit? Mitto enim , Veſalium iſta quæ alia forma litterarum , ut ipſius ipſiſſima Veſalii verba , proferuntur , non ſcripſiſſe , ſed tantum (1), illius *familiares* aſſeruiſſe, *ſe nunquam illum vomentem , ac ne in maximis etiam procellis nauſeabundum vidiſſe*; Hoc, inquam, mitto , & duo tantummodo adnoto . Alterum : Veſalium quæſiviſſe , *num vomitu bilioſo* , *quem hujuſmodi hominibus FREQUENTEM Galenus eſſe teſtatur , vexari conſueviſſet* . Alterum : etſi id non invenerit ; non auſum tamen eſſe (id quod in aliis paſſim fecit) a Galeno in ejuſmodi re diſcrepare : imo paulo infra , hæc ſubjeciſſe : *bilem haudquaquam ventriculi fundo innoxie immitti potuiſſe* . *Nam ;* ut alia quæ hujus rei probandæ cauſa affert , omittam ; *ſi ventriculo* , inquit , *bilis influeret , tum ille (uti Galenus recte affirmat) hujus mordacitate perpetuo ad excernendum irritaretur : neque tantiſper , dum cibus probe confectus eſſet , retentrice ſua facultate fungeretur : & bilem illam reſpuens , ejuſque occaſione nauſeabundus , quod ſibi offerretur , minus quam decet , ambiret , amplecteretturque* . Quæ ſi Provocator diligenter animadvertiſſet ; hæc intelligere potuiſſet : primum , Veſalii , atque adeo Galeni , non meo dumtaxat , aut Cabrolii judicio , a bile in ventriculum influente , etſi hic *perpetuo* ad excernendum irritaretur , non tamen perpetuum , ſed *frequentem* vomitum induci , ſatis eſſe : deinde a perpetua illa ad excernendum irritatione ; non *ſummam voracitatem* , *& chyloſeos promptitudinem* , ſed , Magnis illis Viris auctoribus , nauſeam & impedimentum afferri probæ confectioni ciborum , ut qui ante juſtum tempus a ventriculo in inteſtina excernantur : noviſſime id quod rei caput eſt ; tantum abeſſe ut unum *hocce* Veſalii *exemplum plane convincat* , *immediatam bilis e propriis ductibus in ventriculum tranſmiſſionem haudquaquam* nauſeas , *&* vomitus , *ſed promptiorem potius chyloſin inducere* ; ut ipſe Veſalius a contrariis ſtet partibus , neque immerito , quippe qui unum quidem exemplum ſciret ad dubitandum ſecundum rationem ſatis eſſe , ad id vero quod adverſus rationem ſit , quantum quidem ſummis iiſdem Magiſtris videbatur , adſtruendum ſatis non eſſe . Fieri etiam fortaſſe potuit , ut Veſalius , aut Remigum , viliſſimorum hominum , verba non ſatis digna cenſeret quibus haberetur fides , aut ſi id cenſeret , peculiare tamen aliquid ſubfuiſſe , ſuſpicaretur , cur vomitus , ac nauſeæ in illo homine non contingerent , quem etiam *aliis quibuſdam organis* , *& præcipue circa thoracis coſtas* , *& muſculos ab aliorum hominum fabrica variantem* deprehendiſſet . Et certe is Remex aut non ut alii homines , conſtructus , aut non ſaniſſimus fuerit , neceſſe eſt ; nam ſi noſtra ſtructura ferret , ut bilis in ventriculum immiſſa , non modo non vomitum & nauſeam , ſed ſine ullo detrimento , *promtiorem potius chyloſin induceret* , ſapientiſſimus hominum Conditor non in ejus tantum , ſed in omnium hominum ventriculum bilis meatum perduxiſſet .

53 Verum ſunt alia quæ Provocator cl. videre ſe , negat . „ Certe inquit , „ non video , quibus *contrariis* Bohnii „ *rationibus ſatisfeciſſe* expediret ante„ quam *bilem ſenſiles inteſtinorum tu„ nicas ad dejectionem proritare enun„ ciaſſem* . „ At *probi Lectores* , ad quos ſubinde , quaſi aut ego , aut ipſi 1049
nihil viderent , fidenter ſatis provocare non dubitat , non modo quænam ſint iſtæ Bohnii rationes , *viderint* , ſed etiam

[1] De corp. hum. fabr. l. 5. c. 8.

jam eo in loco eſſe *viderint*, ut vel ipſius Provocatoris oculos effugere nullo modo potuerint. Ut enim Bohnii (1) verba quæ ex 17. Progymn. exſcribit, prætermittamus, quanquam illa non ad *eundem vellicandi modum* pertinent qui videlicet ab acrimonia bilis fit, ſed ad eum qui fit a copia; atque illa tantum verba, quæ ex XI. Progymn. affert, in hujus calce quæramus: *Neque bili ejuſmodi acrimonia ſubeſt, per quam magis tunicam inteſtinorum nerveam quam cyſtis ſuæ propriam irritare queat*; profecto quæ inter alia verba, ſcripta ea ſint, non videre non poterimus. Sunt autem hæc; quæ tametſi iis etiam quæ ſupra a nobis pro Cabrolio, Galeno, Veſalio ſcripta ſunt, adverſari videantur, tamen in præſentia examinari non oportet, quando Provocator ipſe irritantem illam in bile acrimoniam agnoſcit, quam Bohnius ſic negat: *Ita ut non opus ſit ſtimulum a bile hujuſque acrimonià petere, eandemque ideo clyſterem naturalem appellare: quatenus quicquid hæc ſcybalis commodius eliminandis forſan confert, illorum viſciditatem corrigendo ac ſolvendo præſtat. Neque bili ejuſmodi acrimonia ſubeſt, per quam magis tunicam inteſtinorum nerveam, quam cyſtis ſuæ propriam, irritare queat: cum quamvis linguæ deguſtantis, ratione amaroris, notabilem ſui perceptionem imprimat, minime tamen ideo tali acrimonia vel ejuſmodi particulis gaudeat, quæ tactus ſenſoria afficiant, atque ſtimulent; præprimis cum fæculentias inteſtinorum ſecundum naturam ſe habentes, nunquam acres & vellicantes, ſed vel inſipidas, vel ſubdulces deprehendere liceat.* Et
1057 poſt hæc Provocator audebit aliis, ut vide-
1060 bimus, imputare, quod *Scriptorum auctoritates mancas offerant*, ipſiſque *a vero alienum ſenſum imponant!* Negat Bohnius hoc toto loco, eam bili acrimoniam ineſſe qua vel inteſtina, vel ſuam irritare veſiculam poſſit, & rationes cur id neget, producit. Provocator autem ex hoc ipſo loco pauca dumtaxat verba ab aliis divellit, quæ ſic divulſa ſibi utcunque favere videantur; reliqua ſibi prorſus contraria non modo omittit, verum etiam reperire ſe poſſe, negat. „ Vir graviſſimus, inquit, hoc eſt „ Bohnius, mecum eſt, qui ſane non „ majorem bilis in inteſtino, quam in „ cyſti, *irritantem acrimoniam* inquiro. „ Neque alias *contrarias rationes* per „ Bohnii Opera reperire contingit.„

54 Hoc igitur æque verum eſt, ac quod ſubjicitur: „ Sed illud verbum „ *acore ſuo* non eſt neque *latinum*, neque „ *medicum*, inſtat Cenſor cl. „ Scripſerat cl. Provocator, bilem *ſenſiles inteſtinorum tunicas proritare ad dejectionem acore ſuo*. Quæ verba cum neque me fides mea mutare ſineret, neque ipſa, & quod conſequitur, quid mihi vellem, plane intelligere Lectores poſſent, ad illa, fideliter exſcripta, hæc continuo adſcribere coactus ſum (2): *ſic enim, quaſi bilis acida eſſet, contra non Latinorum modo, ſed & Medicorum conſuetudinem ejus acrimoniam vocare ſolet.* Liquet igitur, me neque uſque adeo ineptum fuiſſe, ut in eo *inſtarem*, quod in tranſitu admonere ſatis eſſet, neque *acorem* ſive *latinum*, ſive *medicum* eſſe verbum, negaviſſe, imo ſecundum & Latinorum & Medicorum conſuetudinem eo acidum, non acrem ſaporem ſignificari indicaviſſe. At hoc ipſum negat cl. Provocator. *Et ego* inquit, *non eſſe* medicum *denego; cum plurimis medicis Auctoribus non raro uſui ſit*, acorem *pro* acrimonia *deſumere*. Ægre omnino ferendum eſt, quod iſtos *plurimos medicos Auctores* non indicaverit, incognitos certe eruditiſſimis illis Viris qui *Lexicon Medicum* collegerunt, & non unis curis adauxerunt; quamquam hi fortaſſe aliquos eorum viderunt, ſed pro *Auctoribus* in eo habendos eſſe, non putaverunt, in quo manifeſtiſſime errarent; improbandus enim imperitorum abuſus eſt, doctorum *conſuetudo* ſervanda. At enim Doctos etiam atque eruditos Medicos ſic loqui potuiſſe, Provocator contendit. „ *Acorem*, in- „ quit, non eſſe *latinum*, ſeu *gram-* „ *maticum* etiam plane nego. acor „ enim

[1] Circ. Anat.

[2] Adv. III. pag. 52.

„ enim apud *Latinos*, atque *Gramma-* „ *ticos* non ſolam ſignificat *aciditatem*, „ ſed etiam & *acrimoniam*. *Conf.* *Ca-* „ *lepinus* in verbo *acor* quod redditur „ italice, *acuità*, *aſprezza*. „ Itaque non dubitat, ſe viciſſe, ut qui ſibi perſuaſit (*), Medicos qui latine ſcribere velint, totos *a Calepinis*, *&* *Nizoliis quos ſemper in manibus verſent*, pendere. Illi vero, ſi quando opus eſt ut Lexicographos hoſce conſulant, tantum ipſis credunt, quantum probant, velut hac in voce, *acor*: quam etiamſi traderent, id quod non faciunt, *acrimoniam* ſignificare; niſi tamen id certo idonei Auctoris producto loco demonſtrarent, neminem qui quidem mediocriter peritus eſſet, impellerent ad credendum. At producunt, inquit; „ „ exemplum videlicet ex *Col.* lib. V. „ *ea res emendabit acorem malorum*, „ quo certe caſu ridiculum, inquit, eſ- „ ſet intelligere non quidem malorum „ (ut decet) *aſperitatem*, ſed potius „ ſtricto modo *aciditatem*. „ Sed utrum horum *ridiculum ſit* intelligere, non ego, ſed ipſe doceat Columella. Qui cum de *Malo punico* eo in loco (1) verba faciat, *ſi*, inquit, *ACIDUM*, *aut minus dulcem fructum feret*, *hoc modo emendabitur*; traditaque una, itemque altera emendandi ratione, *ea res* inquit, *emendabit ACOREM malorum*. Igitur, *ridiculum eſſe* credere, *acorem malorum* aliud quam *acidum* eorum ſaporem ſignificare, non ego, ſed Columella ipſe docet, ne forte *ajat perhumaniter ille* Provocator *præclariſſimus*; *ſed bone Deus*, *quam demiſſe hæc Pædagogium olent!* minime videlicet attendens, in quem hoc cadat, ignaruſque ſententiæ, hac quoque ætate veriſſimæ, M. Tullii (2): *non tam præclarum eſſe ſcire latine*, *quam turpe neſcire*, eum nimirum qui latina lingua vel grandia, ſi Diis placet, volumina ſcribere audeat. Non enim hic agitur de *invaleſcente* (3) *noſtræ hujus ætatis pro latina elegantia prurigine*, de qua *tertius hic e cælo* delapſus Cato cum ſæculo rixatur: *de hac* ipſum ſcimus undequaque ſapientiſſimum Virum *tam dulci litteratorum Hominum mentis ægritudine non laborare*. Non de *pompa* (4) *verborum inutili*, non de *eloquentiæ fuco*, non de *artificioſo illo orationis genere*, non de *elocutionis lenociniis*, non de *verborum volubilitate* illa, *quæ neque ſcienti*, *neque ignoranti unquam profuit*, non inquam, de ullo iſtiuſmodi declamatorio, non medico ornamento agitur. Sed de re agitur ſine qua *improvidis juvenum ſenſibus imponitur*, ſine qua fruſtra *utiliora* illa, ſiqua ſint, *Poſterorum memoriæ committuntur*, ſine qua *genuina* illa *ſimplexque ratio Medici ſcriptoris non attingitur*, ut ſaltem de lingua latina ſcriptor tantum ſciat, quantum ſatis ſit ne cum negare credat, affirmet; cum affirmare, neget; ne unum cum velit, alterum omnino ſcribat; ne cum bilis naturalem conſtitutionem deſignare ſe, putet, morboſam exprimat; ne cum acrem fellis ſaporem indicare cupiat, acidum ſignificet. Id ſi neſcit cur latine ſcribit? imo cur latine provocat? cur provocatos, ſi ipſum neceſſario doceant, invidioſo *Cenſorum* nomine appellitat? cur recte monentibus refregatur? Silere potius decet, vel alia, ſiquam forte melius calleat, lingua ſcribere, vel iis quorum manus perſæpe in ejus ultimis ſcriptis omnes agnoſcunt, omnia, non ita inæqualiter emendanda, augenda, interpolanda; ſed a capite ad calcem reſcribenda permittere, ſiquos tamen inpoſterum invenire poſſit, quibus pro moleſtiſſimæ operæ pretio illa grati animi ſenſa ad extremum perſolvat: ipſos *noſtræ hujus ætatis pro latina elegantia prurigine*, & *hac tam dulci literatorum Hominum mentis ægritudine laborare*.

55 Qui loquendi modi longe humaniſſimi in hujus novæ Editionis nova Præfatione in noſtræ ætatis ſcriptores Medicos jacti, illam ipſi excuſationem adimunt quam mox ei loco prætendit in quo Borelli, Nuckii, Reverhorſtii, aliorumque Hominum Celeberrimorum ſen-

[*] Præfat. novæ Hiſt. Hep.
[1] De Re Ruſt. l. 5. c. 10.
[2] De Cl. Orat.
[3] Præfat. cit. Hiſt. Hep.
[4] Orat. Anat. III. pag. 23.

97 ſententiam *Modernorum aliqualium in-ſomnia* nuncupaverat. Fatetur nam-
1050 que, *juvenilem in hac dicendi formula ante hos 14. annos diſploſiſſe igniculum.* Nunc autem poſt annos 14. cum multo graviora jaciat; cum in eadem Præfatione dictitet, *recentiores prope omnes* Medicinæ *ſcriptores* --- *ad propria aucloranda commenta, pro innata libidine,* Naturam *diſtraxiſſe, ac veluti in alios mores coegiſſe; cum fatalem quandam propriæ æſtimationis cupiditatem ſcriptorum animos plerumque adortam* affirmet *ad famoſiora venditanda commenta etiam atque etiam accendiſſe; cum in tam portentoſa medicarum Hæreſium multitudinem pudere ſe* ſcribat, *innumera alia vigilantium inſomnia recenſere;* cum *Medicinæ præſentium in primis temporum tenebras & infortunia* --- *jure* --- *delere ſe,* confirmet; cum *ad Hepatis & Bilis morbos* --- *a Nuperorum commentis vindicandos, improbo ſatis, diuturnoque labore ſe convertiſſe,* aſſeveret; cum hæc, inquam, aliaque ejuſdemmodi nunc addat, credemuſne, priora illa juvenili imprudentiæ, an utraque peculiari cuidam confidentiæ, & dicacitati eſſe adſcribenda? Cui certe adſcribo quod meos de eximiis ſcriptoribus loquendi modos cum ſuis *conferri* poſtulet, *indeque judicari, uter noſtrum impenſius humanum aliquid paſſus ſit.* Quid enim ſimile? *Lapſus*, illos, inquam, quos tertia quaque pagina exprobrat, *lapſus* in *primæ Claſſis Medicis, & Anatomicis ſcriptoribus* adnotavi. Num uſquam *inſomnia* dixi? num, ut ipſe de Bachio, &
101 Sylvio, *deliramenta?* num *ridiculas confabulationes?* num *vaniloquia?* num *fabellas?* Ego vero, niſi mite, niſi moderatum, niſi inter homines communis imbecillitatis conſcios facile ferendum iſtud *lapſuum* vocabulum exiſtimarem; ita me Deus amet, ut quodcumque aliud multo libentius uſurpaviſſem; quamquam hunc eundem loquendi modum is ipſe, qui uſque adeo in me damnat, non ita horruit, quin de Laurentio, ut ſupra vidimus, hæc pronunciaverit: *celeber iſte Anatomicus in gravem quandam confuſionem* CECIDIT; & de Verheyenio: *in ejus ligamenti deſcribenda origine* LABITUR. Atenim ego *in triginta quinque, mortuis vero omnibus;* adnotavi. Fortaſſe & in pluribus, qui multa, & de univerſa ferme Re Anatomica ſcripſerim, adnotavi; nil tamen niſi *lapſus*. Quod ſi *quinque* dumtaxat ac *triginta* ſunt; falſum eſt igitur, quod alibi *obtruſum* eſt, me *Lapſus Auctoribus aliis* OMNIBUS, uno excepto Bohnio, *communes reddidiſſe.* Quod ſi *mortuorum* tantum *lapſus* notavi; conſulto feci, cum Eruditi cujuſdam inter Gallos ſcriptoris documentum non ignorarem, quod utinam alii animadvertiſſent: *ſic tolli ſuſpicionem quandam invidiæ, nec locum eſſe ſecretæ cuidam audaciæ, quæ ſæpius alterum alteri ex numero viventium opponit.* Atenim *lapſus* adnotavi *ducentos ſexaginta ſex* (ut ſedulitati cl. Provocatoris credamus, qui ſummam omnium anxie ſubduxit) in *primæ Claſſis Medicis, & Anatomicis ſcriptoribus*, ex iis vero *ſignate centum & unum in ſolo famigeratiſſimo, accuratiſſimoque Verheyenio.* Mirum videlicet quod non in ſcriptore quoque infimi ſubſellii adnotaverim, qui non alia niſi illa multo honeſtiſſima, utiliſſimaque cauſa id fecerim, quam de Verheyenio præſertim loquens propoſui (1), *ne propter Viri alioqui de Re Anatomica præclare meriti auctoritatem Juniores deciperentur:* quod ferme ſpectavit etiam laudatiſſimus Heiſterus qui ejuſdem Auctoris lapſus, neque in tranſitu, ſed ex inſtituto, in longa, ac perutili Præfatione bene multos collegit. Neque enim mirum eſt, quod Viro qui de tota Anatomica Facultate duo juſta Volumina ſcripſerit, non pauci quidem errores exciderint, ſed non tot denique, aut tanti, quot, quantoſve parvo in libello *Hepaticæ* dumtaxat *Hiſtoriæ* cl. Provocator admiſit. Quod ſi hunc *clariſſimum* nihilominus voco; quanto magis potero Verheyenium vocare, & *ſingulari hominem*

[1] Adv. V. pag. 5.

minem diligentia, ſi non in cunctis, quod mortalium nemini datum eſt, at in pleriſque, & quidem libenter, dicere, præſertim cum eo me honore ſenex ipſe, & in primis clarus, adoleſcentem adhuc, neque ita multis notum, affecerit, quo tot alios fama, atque ætate majores non eſt dignatus, ut plura ex meis I. *Adverſariis* ſumpta, & aliquando ſatis prolixa loca deſcripta in ſuis adeo celebratis Operibus proponeret, eaque, & me non minus quam alios, me longe majores, ſolebat, probaret. Quæ cum ita ſint, meiſque in *Adverſariis* potiſſimum IV. Animad. 19. & hæc Verheyenii erga me agendi ratio, & mea viciſſim *Illuſtris* ejus *Anatomici* honorifica commemoratio omnibus occurrant, conſtet autem, me neque in I. neque in cæteris *Adverſariis* ullius qui viveret, lapſus nominatim, niſi provocaſſet, adnotaviſſe; profecto ita abnorme, imo ridiculum eſt quod a Provocatore nonnulli dicuntur dixiſſe, ut quamvis hos, ſiqui ſunt, qui id ſe dixiſſe faterentur, diſerte nominaſſet, vix tamen ſperare potuiſſet, ut ſanus aliquis crederet, id a ſanis hominibus dictum eſſe. Itaque neque eos nominavit, & credere ſe, negavit; id tamen peſſimo exemplo ſcripſit. Nam væ ipſi ſi nos eodem animo eſſemus, neque id imitari turpe nobis duceremus. Quid enim proclivius eſt, quam, nullo producto auctore, illud in aliquem dictum eſſe, dicere, quod te credere quidem neges, ſed interim dicas? præſertim ſi de abditis ipſis hominum cogitationibus loqui audeas. Cur ipſe in Amicum, atque adeo paulo ante laudatum Anellium ſcripſit? Cur in nos, non minus Amicos, neque minus laudatos, repente ſtilum diſtrinxit? Quam in partem accipi voluit ambiguum illud Malpighii, atque adeo Bononienſium omnium Doctorum laudationis genus: *Famigeratiſſimus apud Nationes omnes DOCTOR BONONIENSIS?* Sexcenta ſunt in quibus ipſum larga manu pari exemplo ulciſci poſſemus. Sed in hoc uno malumus vinci, & cogitationibus omiſſis, ad facta redire. • Meum igitur unum, maximum, novum, & ante hoc tempus inauditum crimen eſt, quod tot ante me Viri etiam modeſtiſſimi, non ſine bonorum aſſenſione, veteri conſuetudine, inſtitutoque admiſerunt, ut Majorum, quos nemo facile me unquam magis obſervavit, & coluit, ſiqua forte eſſent errata in quæ inter ſcribendum neceſſario incurrerem, hæc, officio erga Tirones adductus, & veri, ac publicæ utilitatis ſtudio permotus, ſic adnotarem, ut *lapſus*, hoc eſt communis humanitatis inevitabilia quædam indicia, eſſe dicerem, atque hos tamen in viventium nemine, niſi ſi quis forte me provocaſſet, nominatim retegerem. Ille vero qui hoc mihi crimini dat, & ſæpe adeo, hac inculcata accuſatione, prope capitalis facinoris loco ponit, ut ipſe adverſus Majores ſeſe geſſerit, ſupra diximus.

Nil pepercit. non puduiſſe verberare homines ſenes! (1)

Non *lapſus* ille, ſiqua graviora ipſorum errata credidit, niſi forte ſemel, aut iterum, vocare auſus eſt. Nimis hanc inhumanam, atque immodeſtam eſſe vocem, duxit. Mitioribus uſus eſt. *Fabellas*, *ridiculas confabulationes*, *vaniloquia*, *deliramenta* appellavit. Et quoniam nobis multorum adnotatos *lapſus* objecit; perpaucos ipſe dumtaxat redarguere auſus eſt. Ita- 7
que, nemine excepto, *inania veterum commenta* dixit, & ne Viventibus fortaſſe parcere crederemus, *Recentiores*, inquit, *noſtri turpiſſima potius igno-* 174
rantia obcæcari malunt. Igitur tantum intereſt inter hoc ejus crimen, & meum, ut ego id quod feci, iterum quotieſcumque publica requiret utilitas, me profitear eſſe facturum; hanc enim, omni remota injuria, & contumelia, ſecutus ſum: ipſe vero quod fecit, *damnet*, ac merito quidem; nihil enim Lectoribus proſunt quæ ipſi vehementer obſunt, jactæ in immeritos contumeliæ: quas tamen ſi penitus dam-

[1] Terent. Adelph.

damnaſſet , in nova Editione omnes , una excepta , non reliquiſſet , neque alias inſuper illas addidiſſet de quibus Supra dictum eſt , aut alias dicetur .

Atque ut intelligi melius poſſit , quantum inter ejus , meumque factum , non ego , aut ipſe , ſed Graviſſimi , Doctiſſimique Viri diſcrimen agnoſcant, cum contumelioſas quibus ipſe uſus eſt, reprehenſiones qui probet , inveniri poſſit nemo ; contra meum , quod ipſe unus improbat , *lapſus* nobilium ſcriptorum modeſte adnotandi inſtitutum , ſapientiſſimi , etiam apud exteros , Homines diſerte laudarunt . Sic qui Lipſiæ Celeberrimi Viri *Acta Eruditorum* conſcribunt , me *optime de publico mereri pergere* , pronuntiarunt (1) , *quodquamplurimos* M. *lapſus in quinque Adverſariis Anatomicis palam facere tali conſtituerim ratione , ut data occaſione , laudanda non minus una probarem , ac aliorum etiam Errores notarem* . Sic Eximius Anatomicus Heiſterus (2) mea Adverſaria quibus *errores indicantur , atque emendantur* , cenſet , *in incrementum anatomes , utilitatemque publicam* eſſe inſtituta , quia videlicet *ita anatomen a multis erroribus , qui tam in* M. *quam Verheyeno , aliiſque adhuc occurrunt , liberatum iri* , *certus confidit* .

1051 56 Quod reliquum eſt ; ut recte Provocator facit , quod *Ingenioſiſſimi illius Viri publicæ æſtimationi ſe pariter ſubſcribit* , qui vel poſt editam *Hiſtoriam Hepaticam* , quæ ſententiæ *inſomnia* in hac dicta fuerant , eas nihilominus ſecutus eſt ; ita extra chorum , ut ſolet , ſaltat , cum a me *nitide oſtendi , atque demonſtrari* poſtulat , quæ a me nunquam ſunt affirmata . Utrum *in inteſtinorum cavitatem* , quod ipſe verbo negaverat , *hient venæ meſeraicæ* , a Præcl. Mangeto *in medio relictum eſſe* , ſcripſi (3) . Num ergo relictum non eſt , cum denique hic faſſus ſit : *ex hiſce tamen omnibus ſe non concludere , omnem prorſus chylo in eas venas denegari tranſitum ?* Cl. vero Brunnerum *experimento plane demonſtratum id cenſuiſſe* , addidi (4) . Num forte non cenſuit , qui *Rem* hanc *plane demonſtrare experimentum* , ſcripſit ? Hæc ſane ita ſe habere ; & vana eſſe effugia a Provocatore quæſita , illi omnes intelligent , qui utriuſque Auctoris indicata alias (5) a nobis loca tota perſpexerint .

57 Abſoluta hic eſſet iſtius nimis longæ Animadverſionis confutatio , niſi qui ſuum a nobis ſcribendi ordinem toties inverſum eſſe , queritur , a calce noſtræ Animadverſionis 24. ad ejuſdem caput repente tranſiret . In quo poſtquam faſſus eſt , plura eſſe quibus nunc ſatisfacere ne conatur quidem , & hæc tamen *ſingula* , & *ſimilia alia* (neque enim ad omnia reſpondet quæ objecimus) ad ſuam ſe jactavit *Anatomicam Univerſalem Hiſtoriam diſcutienda* ſervare , nobis *ſpecimen* non invidet *binum* ſuæ illius futuræ *diſcuſſionis* , atque adeo ſuæ illius *Univerſalis Hiſtoriæ* . Videamus , quæſo , *ſpecimen* primum . Vias omnes lacteas , abſente chylo , *ſolum a ſalivis pancreaticis , & proprie dictis* percurri , & pervias ſervari , affirmaverat . Ego vero admonui , ſic ipſum , *non modo ſucci qui a ventriculi , & inteſtinorum tubulis , & glandulis deſtillans , tenuiorem ſui partem immittere in lactea vaſa poteſt , obliviſci ; ſed tot lymphatica vaſa quæ in chyli receptaculum , ductumque thoracicum lympham invehunt , ignorare prorſus videri* . Attendamus inſigne *diſcuſſionis* ſpecimen . Succi ventriculi , & inteſtinorum ſi illi vere ſunt , & ſi hi aliqua ex parte ſubtiliores ſunt , *ſalivales* , inquit , *ſunt* . Nimirum ut objectæ culpam declinet oblivionis , in aliam incurrit ; obliviſcitur namque , ſe ibi non niſi de *ſalivis pancreaticis , & proprie dictis* ſermonem habuiſſe . De vaſis autem lymphaticis hæc reſpondet : *quaſi quod ſucci , qui a lymphaticis vaſis in chyli excipulum , atque thoracicum ductum importantur , valerent retrogredi , atque ex his partibus in implen-*

da

[1] Suppl. Tom. 7. Sect. 5. [2] Compend. Anat. Præf.
[3] Adv. III. pag. 52. [4] Ibid. [5] Ibid. in marg.

da lactea primi, & ſecundi generis — deſcendere. Novum hunc nihil obſtantibus valvulis mechaniſmum obiter Lectores expendant. Imo novum hoc potius reſponſionis expendent genus; quaſi vero hîc illud ageretur, quod ne in mentem quidem venire cuiquam poterat hoc tempore, an lympha a chyli receptaculo, ductuque thoracico relabi retrorſum queat, cum illud agatur, an quando inter omnes conſtat, lympham in id receptaculum, eumque ductum comportari, hæ duæ inter lacteas præcipuæ viæ a ſalivis dumtaxat, abſente chylo, percurrantur, perviæque ſerventur; ut ſcribi ſine ulla dubitatione potuerit: *in chyli abſentia vias has omnes lacteas*; ſcilicet non modo *lactea duplicis generis prædicta*, verum etiam prædictas pariter *glandulas lumbares, ductumque thoracicum; limpido ſolum liquore, hujuſmodi videlicet ſalivari ſubtiliori turgidulas ſe ſe offerre viſui*. Ita ſe habet *ſpecimen* pri-
92 mum. Attendamus alterum. *Primum & ultimum chylificationis inſtrumentum in ore, ventriculo, & inteſtinis ſalivam* pronunciaverat. Hæc adſcripſi: *oblitus videlicet, ut nunc alia prætermittam, virium aeris quem deglutimus una cum cibis, atque adeo cum ſaliva ipſa, fortaſſe ad ejus particulas implicandas, & ad ventriculum ſecum rapiendas viſciditate quadam donata*.

Quæ quidem ſicut eo pertinent, ut intelligatur, non eſſe igitur unicum chylificationis inſtrumentum ſalivam ſine ulla hæſitatione ſtatuendam; ita illuc viciſſim nullo modo trahi poſſunt, quo Provocator *obtrudit* aſſerens a me „ maximum condi *chylificationis inſtru*„ *mentum*„ *in viribus aeris, quem deglutimus una cum cibis & cæt.* Tantum enim aeri *quem deglutimus*, hoc eſt, in nobis, tribui poſtulo quantum decet, non quantum ipſi *obtrudere* commodum eſt, perinde ac ſi aerem aut ſalivæ ipſi præferrem, aut in omni animantium genere idem prorſus præſtare, contenderem; quanquam in piſcibus ad quos connititur id quod de nobis dixi, transferre, haud omnino aerem deſiderari qui cum ſaliva in eorum pluribus miſceatur, ii non ignorant, qui ſciunt, quo in loco hiare natatoria ipſorum veſica ſoleat. Itaque ex binis hiſce exemplis quæ ſpeciminis loco ſelecta propoſuit, quid de cæteris reſponſionibus habendum ſit quas in ſua illa *Univerſali Hiſtoria* proponet, jam nunc omnes poterunt exiſtimare.

58 Neque XVII. Animadverſio ab iis quas hactenus *exploſimus*, diſcrepat; ut ex hac quoque, etiam ſilentibus nobis, proclive omnibus ſit judicare, quinam *rebus omnibus contradicendi partes complexus, — contra ipſam verita-* 1056 *tem remis veliſque contendere inſudet*.

Nam quæritur primum cl. Provocator, *plerumque* me ſuæ *Hiſtoriæ membra in centones divellere*. De qua qui- 1057 dem injuſta querimonia cum ſupra vidimus, tum mox videbimus. Ipſe vero interea; ut ſolet, ſui præſentis, non primi, atque ideo neque noſtri ordinis rationem habere; ab locis quæ ſunt in Animadverſione noſtra XXIV. retrorſum labitur ad locum qui eſt in XXIII. De me autem queritur quod ad examinandum locum qui ex ordine ſequebatur de Gliſſoniana Venæ Portæ Capſula, producam, & conferam alterum locum qui de eadem præceſſerat; quaſi vero ſcriptoris inconſtantia, niſi pluribus collatis locis, poſſet convinci, aut quicunque ejus rei cauſa idem neceſſario facere coguntur, ordinem invertere, & ſcripta in centones divellere dicerentur. In illo igitur altero loco, in quo ejus partes fuerant exacte nobis, quantum ipſe noſſet, eam Capſulam deſcribendi, hæc, haud plura verba conſcripſerat: *Indumentum hoc commune, ex tunica hepatis a peritonæo oriunda prognatum, primus detexit laudatus Vir* Gliſſonius; *Capſulamque ideo communem hepatis vocavit; quam vete muſculari compoſitam volunt Moderniores aliqui*. Ipſe autem, qui certe *ex tunica hepatis a peritonæo oriunda prognatam* affirmavit, de hoc *rete muſculari* quid docuit? Affirmavit? an negavit? Ne unum quidem addidit *verbulum*. Qua tandem igitur 1058 ego

ego *induſtria* uſus ſum, cum ejus loci ſententiam proferens, ſcripſi (1): „ „ Capſulam Gliſſonianam ſupra in de- „ ſcriptione *ex tunica hepatis* a *perito- „ næo oriunda prognatam* ſtatuerat, vix „ addens: *rete muſculari compoſitam „ volunt Moderniores aliqui?* „ Et ta- men contendere non veretur: „ repel- „ lendo jam igitur illud *vix*, quod „ multa quidem induſtria fuit a cl. „ Cenſore in hunc textum intruſum, „ jam plane (in eo loco) ſe dicere, „ capſulam hujuſmodi eſſe muſculari „ rete compoſitam, *ut volunt moder- „ niores aliqui*, quo pacto alios can- „ dide excludat, qui revera iſtud non „ *volunt*. „ Verum enimvero num il- lud *vix* ego *in textum intruſi*, qui i- mo de induſtria ab ejus verbis certo diſcrimine ſeparavi? Num plus ipſe dixerat, quam ego retuli? Num ſal- tem ſignum ullum ibi dederat, a ſe *Moderniores* illos *aliquos* probari, qui alibi, ut vidimus, ſcripſit: *quantum ferunt modernorum aliqualium inſomnia?* Utrius igitur noſtrum in hæc Lectori- bus obtrudendo *multa* eſt *induſtria?* Mea certe non eſt, qui rem ut erat ita reliqui. Illius potius eſt, qui contra id quod in Præfatione affirma- vit, in hac nova Editione minime veritus eſt, ſuis illis verbis hæc con-
27 tinuo attexere: *Imo legitimum muſcu- lum*, & quæ, prioribus plura, ſequ- untur. Nam cum priora, id quod ego argui, non ita bene cum altero loco convenirent, in quo cum ad uſus ventum eſſet, bilem in hepate expri- mi, jam ſine ulla hæſitatione affirma- bat non ſolum *per naturalem membra- narum* glandulas cingentium *contractio- nem*, ſed *&* per *ſuperadditam inſuper capſulæ Gliſſonianæ immediate adjacen- tis & advolutæ, quæ ſecundum accura- tiorum indagines verus eſt muſculus*; nunc iſto novo facto; ſecundum mea, quantumvis diſſimulet, monita; per- opportuno additamento, minus jam iſta ambo loca, ſi iterum conferantur, videbuntur inter ſe diffidere. Lon- ge enim aliud eſt, Capſulam *ex tuni- ca hepatis a peritonæo oriunda progna- tam RETE MUSCULARI COMPO- SITAM velle Moderniores aliquos:* & Capſulam ipſam, *ſecundum accuratio- rum indagines*, *VERUM*, ſive *LE- GITIMUM MUSCULUM* pronuncia- ri, imo quaſi id ſupra ſatis conſtitu- tum jam eſſet, poni, atque aſſumi.

Nam ſi hæc duo apud Anatomi- cos idem eſſent, *legitimum* eſse *muſcu- lum*, & *rete muſculari componi*, ut modo incautis vellet *obtrudere*; quid igitur opus erat, ut prioribus illis ver- bis *rete muſculari compoſitum*, hæc in nova Editione adderet, *imo legitimum muſculum?* Non eſt igitur amplius ut ſperet, ſe cuiquam poſse *obtrudere* que- rimoniam illam alteram de me ſuam, quaſi *arte factas contradictiones* in ipſo redarguerem, qui quam parum ſibi ipſe conſtaret, iſto additamento patefecit.

Poſt hæc, opinor, jam *bene in- telliget*, quid mihi voluerim, cum ipſi qui in deſcriptione Capſulæ hanc *ex tunica* quidem *a peritonæo oriunda prognatam* ſtatuerat, *rete* autem *muſcu- lari componi*, nedum *legitimum* eſse *muſculum*, non ſtatuerat, non conve- niſse indicavi, ut cum ad uſus ven- tum eſset, repente pro *vero muſculo* eandem acciperet. Neque enim il- lud unquam mihi venit in mentem ut contenderem, peritonæi productionem fieri in progreſsu muſculoſam non poſ- ſe: quanquam ſi tam ineptus fuiſsem ut id contenderem, haud ſatis ſcio, an ipſe eo quod producit, exemplo me convincere valeret. Nam „ „ cremaſteres ipſos muſculos ab i- „ pſo peritonæo eſse *oriundos*, *pro- „ gnatos*, *productos*, nemo, inquit, „ eſt qui in dubium revocet. „ Quid ergo? Ipſi qui *in anatomicis diſſectioni- bus*, *atque anatomicorum librorum le- ctionibus jam prope conſenuit*, nondum accidit, ut quod ego ſæpius vidi, ob- ſervaret, Cremaſteres ab inferiore ipſo- rum Abdominis Muſculorum parte pro- naſci? neque ut videret, Falloppium (2) Veſaii deſcriptionem, ut canibus, non hominibus convenientem, propter- ea

[1] Adv. III. pag. 48.

[2] Inſt. Anat.

ea arguere, quod Cremaſteres enaſci a peritonæo, docuiſſet; neque vero ut animadverteret, hos a Peritonæo non deduxiſſe Vidium (1), non Spigelium (2); non Riolanum (3), non Veslingium (4), non Highmorum (5), non Marchettum (6), non Th. Bartholinum (7), non Diemerbroeckium (8), non Blaſium (9), non Graaſium (10), non Dioniſium (11), non Munnickium (12), non Verheyenium (13), non Fantonum (14), non Boerhaavium (15), non Cowperum (16), non Heiſterum (17), non Teichmeyerum (18), non Santorinum (19), non alios tum veteres, tum recentiores, quorum omnium avide congeſtis auctoritatibus bene multas, ut ſolet, Provocator paginas impleret; Ego autem cui valde diſpar mos in ſcribendo, & propoſitum eſt, ſatis ſuperque eſſe, credo, hos qui longe aliud docent nominaviſſe, ut ab omnibus, num *nemo ſit qui in dubium id revocet*, intelligatur. Quoniam autem Provocator cl. Capſulam *ſecundum accuratiorum indagines* verum eſſe muſculum, in propoſito altero loco pronunciaverat, negavi ego *ſecundum accuratiorum indagines* id pronunciare potuiſſe, niſi Cowperum eximium illum, & diligentiſſimum Anatomicum, qui aperte diſſenſit, ab *accuratiorum* numero expungere auderet. Ille vero hoc loco facillimam ſibi eſſe reſponſionem, putat, propterea quia cum ego Cowperum *in plurimos*, quod ipſe ait, *graviſſimoſque errores* lapſum eſſe, judicaverim, ſibi quoque ipſi licere credit me *imitari*, & hac in re Cowperum lapſum dicere. Verum non ſentit, aliud hic agi, videlicet non an Cowperus hic lapſus ſit, de quo poſt videbimus, ſed num ab *Accuratiorum* numero Anatomicorum ſit expungendus; neque enim ob perpauciſſimos (ſi cum pluribus variiſque illius ſcriptis, ac cum multorum longe pluribus erroribus conferantur) & facile in tanto Viro excuſandos lapſus, *Accuratioris*, imo neque *Accuratiſſimi* Profeſſoris nomen debet amittere. Sic Hippocrates (20) *ego, inquit, etiam eum medicum vehementer laudarim, qui parum delinquat*. Sic Horatius (21)

Vitiis nemo ſine naſcitur; Optimus
ille eſt
Qui minimis urgetur.

Itaque non modo alibi, ac multo ſæpius, magnis Cowperum laudibus ſum proſecutus, ſed iis ipſis in locis in quibus ob eas quas ſupra expoſui, cauſas, nonnulla notare coactus ſum in quibus Cowperus aliquid humani paſſus videtur; ſemel, atque iterum (22) (id quod cl. Provocator omittit) illum *accuratiſſimum alioqui*, eaque ipſa in parte *in multis laudem promeritum* diſſerte cenſui; tantum a vero abeſt id quod obtrudere his, *multa quidem induſtria*, conſcriptis verbis conatur, ut *ad propriam firmandam ſententiam ibi loci (ut mihi commodum erat) iſtum ſcriptorem inter* accuratiores *Anatomicos habendum eſſe videar jubere, & alibi ſpiſſiſſimorum* lapſuum *notam eidem inuram*.

59 Eâdem, ne quid gravius dicam, induſtria obtruditur, me ſcripſiſſe, *Bellinum non demonſtraſſe Gliſſonianam capſulam eſſe muſcularem*. Mea verba hæc ſunt, multum hic, infraque attendenda (23): „ *quaſi* illud revera, ut tu, „ Mangete, adnotas, Bellinus *demon-* „ *ſtraſſet*; quod, ut de me ſileam, cer- „ te

[1] De Anat. l. 4. c. 10.
[2] De hum. corp. fabr. l. 4. c. 12.
[3] Anthropogr. l. 5. c. 36.
[4] Synt. Anat. c. 6.
[5] Corp. hum. Diſqu. l. 1. P. 4. c. 3.
[6] Anat. c. 6.
[7] Anat. quart. renov. l. 1. c. 22.
[8] Anat. l. 1. c. 22.
[9] Comment. in Vesling. locum cit.
[10] De Viror. Organ.
[11] L'Anatom. de l'homme Demonſtr. 4.
[12] Anat. nov.
[13] Anat. corp. hum. l. 1. tr. 2. c. 21.
[14] Anat. corp. hum. Diſ. 8.
[15] Inſt. Med. n 641.
[16] Myot. Ref. chap. 2.
[17] Comp Anat. n. 343.
[18] Elem. Antropol. c. 31.
[19] Obſ. Anat. c. 9.
[20] De Vet. med.
[21] Serm. l. 1. S. 3.
[22] Adv. II. pag. 31. 43.
[23] Adv. III. pag. 48.

„ te Doctiſſimo Fantono non videtur. „

Quid aliis non videatur , ajo ; quid mihi, *ſileo* ; & erit qui *obtrudat* , me illud dixiſſe quod ſilui ! & is qui *a vero alienum hujuſmodi ſenſum* mihi *imponit* , hic clamabit tamen , me *a vero alienum ſenſum prudentiſſimo* Fantono *imponere* ! Num igitur Graviſſi-
1060 mus , & Perſpicaciſſimus Vir Fantonus (1) ex propriis ſuper Capſula cum meditationibus , tum obſervationibus hoc diſerte non collegit : *Quamobrem Bellino eruditiſſimo aſſentiri non poſſumus , cum biliari trunco intra jecur , ejuſdemque ramis advolutum eſſe muſculum ſtatuit , quo directionem motus bilis firmius , atque elegantius demonſtret* . Quid ergo eſt , illud a Bellino ut Mangetus adnotat , demonſtratum , demonſtratum non videri Fantono , ſi hoc non eſt ? Cur hæc verba, & ſenſum Fantoni is omittit , qui inter ſuas illas de me querimonias hanc quoque injuſtiſſimam poſuit : a me *ſcriptorum auctoritates mancas offerri* ? Atenim Fantonus *dubium ſe adhuc* teſtatur , cum paulo poſt ſubjicit : *rem hanc in humano & bubulo jecore animum eſſe ultro inveſtigare* . Fateor . Sed quid hinc ſequitur ? Num illud dumtaxat quod Provocator ait , nihilque ad me pertinet : „ Ergo falſum eſt hactenus ,
1061 „ *Doctiſſimo* revera *videri Fantono* , *il-* „ *lud Bellinum non demonſtraſſe* . „ An hoc quoque : Ergo verum eſt hactenus , *Doctiſſimo Fantono non videri* , *illud Bellinum demonſtraſſe* . Nam ſi videretur ; *dubium ſe adhuc* non teſtaretur , neque in animo haberet hanc rem ulterius inveſtigare . Utriuſque hujus conſequentiæ vim , & diſcrimen qui attenderit , is intelliget , quomodo in prima alienus a vero ſenſus , imo aliena verba *ſuaviter* mihi *impoſita* ſint, atque ideo in quem cadat illa altera querimonia, quod *acutiſſimi ingenii modis* , *& luſibus controverſia ineatur* .

Non igitur ego *mancam* Doctiſſimi Fantoni auctoritatem produxi , qui nihil dixi quod non quantumvis etiam dubitanti conveniat . Provocator autem cl. num *mancam* non attulit , qui primum apertiſſima illa de Bellino , quo de agebatur , verba omiſit , cum alia quædam in quibus eadem ſententia narratur , non impugnatur , protulerit ? qui deinde ſiluit , quid de Needhamii , ſupra a ſe prorſus non omiſſa , opinatione Fantonus dixerit : ſiluit , Fantonum *nunquam non fuiſſe arbitratum* , hanc capſulam ab aliis *diverſam vix eſſe* quæ ad munienda magis , quam comprimenda vaſa , ut ratione , atque obſervatione oſtendit , videntur eſſe factæ : ſiluit, Fantonum *cum diligentius in homine* rem examinaret , *obſervaviſſe , ramos aliquot venæ portæ ſociari quidem ramis arterioſis , atque biliaribus , ſed tenuiſſima vagina obduci : Triplex inſuper genus hoc vaſorum non perpetuo in vaginali propagine ſimul decurrere : Porro faſciculos fibroſos , qui forte haberi pro carneis poſſunt, circa portæ venæ ſaccum exterius conſpicuum , ubi in jecoris ſinu vena recipitur , ac potiſſimum juxta minimum jecoris lobum occurriſſe* : hæc, inquam , ſiluit , Fantonum obſervaviſſe, quaſi nihil niſi *aliquot ingenioſas meditationes* , ut ait , *exeruiſſet* , qui ex propoſitis obſervationibus illud deduxit , quo poſito , *Bellino* ſe *aſſentiri poſſe*, apertiſſime negavit .

60 Quæ omnia cum ita ſint ; patet, in quem tandem omnes illæ querimoniæ jure ac merito recidant quod ſcripta *in centones divellantur* , quod *ſcriptorum auctoritates mancæ offerantur* , quod *declamationibus* , *arte factis contradictionibus* , *Scommatibus* , *aliiſque ſimilibus acutiſſimi ingenii modis* , *& luſibus controverſia ineatur* . Quæ ſane quærimoniæ a me erant eo gravius ferendæ quod prima earum origo ex iis extitit , quæ ſub initium hujus Animadverſionis a cl. Provocatore de me non ita obſcure dicta notavi : quaſi ego *rebus omnibus* ipſius *contradicendi partes aliquando complexus* , *hinc hujuſmodi capſulam* , *abſque ullo muſculari artificio* , *eſſe dumtaxat membranaceam dictitans* , *contra ipſam veritatem remis veliſque contendere inſudaverim* . Nam

quid

[1] Anatom. corp. hum. Diſſ. 6.

quid reſpondere poſſit, ſi univerſa, & ſingula hæc negem? Quomodo probare poſſit, me *omnia*, quæ ipſe affirmarit, refellenda ſuſcepiſſe, qui nihil unquam eorum, niſi a Præcl. Mangeto propoſitum eſſet, attingere voluiſſem? aut me Gliſſonii capſulam, *abſque ullo muſculari artificio*, *eſſe dumtaxat membranaceam* ſcripſiſſe, qui hac de re judicium non interpoſuerim meum? aut me (quod graviſſimum & a vero alieniſſimum eſt) *contra ipſam veritatem velis remiſque contendere inſudaviſſe*, qui mearum cogitationum cognitorem unum habeam Deum? Verum ut ipſi *declamationes*, & *ſcommata* relinquam ſua, & de Capſulæ dumtaxat ſtructura quidquid in Animadverſione hac conſulto omiſi, paucis expendam: primum nego, in ſuis ipſum Tabulis ea *demonſtraſſe*, ex quibus illud conſequatur, ut credit, Capſulam „ idcirco *veri ubi-* „ *cumque muſculi* nomine excipiendam „ eſſe. „ Nam ut daremus, ita rem ſemper ſe ſe habere, ut in ejus Tabulis; certe ipſe Capſulam in ulterioribus partibus, & *ubicumque* non oſtendit. Atque ut in ulterioribus cunctis partibus id oſtendi poſſet quod in primis illis dumtaxat, ac majoribus oſtendit Tab. VIII. Fig. I. quis tamen eſſet qui membranam, ſuperadditis fibris quidem carneis, ſed disjectis uſque adeo, atque disjunctis, hic illic præditam, *verum* propterea *muſculum* eſſe, & *veri ubicumque muſculi nomine excipiendam* jure concederet? Id ſi liceret, *verorum* univerſi corporis *Muſculorum*, catalogus mirum quantum excreſceret. Deinde vero quod Auctores producit fibras carneas, vel muſculoſam ex parte ſtructuram in iſta membrana agnoſcentes, ea in re tempus, ut ſolet, terit; neque enim mihi incogniti erant, aut eos aliter docuiſſe, unquam ſcripſeram.

Neque ego unquam, quod meminerim, contendi, Provocatorem cl. erraviſſe *eo* dumtaxat *quod* vel Bellinus, vel Lanciſius contrarium ſenſerint, ſed ubi vel perſpicuæ rationes, vel faciles, ſi opus eſſet, anatomicæ oſtenſiones in promptu eſſe poſſent, eorum quoque Ampliſſimorum ſcriptorum judicio, ac teſtimonio uſus ſum, præſertim cum diſputatio mihi eſſet (id quod Provocator nunquam attendit) non cum ipſo, ſed cum Præcl. Mangeto, qui Cel. Lanciſii ad cl. Provocatorem Epiſtolam, ſine ulla cenſura in ſuum Theatrum receperat. Non ego igitur *in Præclariſſimorum Authorum æſtimatione varius*, *aut inſtabilis*, ſed in ſeligendis firmioribus eorum locis, & quæ ſi quis mihi forte negare vellet, poſſem facile reſiſtere, non ita fortaſſe imprudens.

Quid enim ſimile? Gliſſonii Capſula ubicunque eſt verus muſculus; & Ductus Cyſticus oblique confluit cum Hepatico. Hoc poſſis facile neganti oſtendere; illud non poſſis. Quanti autem ego Bellinum fecerim, & faciam, illud teſtimonio ſit, quod cum multa dicere in hac re poſſem; malui tamen primum *ſilere*, neque modo quidquam præter id dicere quod ſatis eſſet. De Lanciſio vero, cujus ego nomen haud minus mortui colo, quam viventis coluerim, longe alia res eſt. Neque enim omnes fibras carneas Gliſſonii capſulæ nego, &, ſi negarem, ſatis tamen Lanciſio erat *muſculus adjunctus*, cujus vices, quod ad jecur pertinet, proximum præſtare Diaphragma fortaſſe poſſet. Hæc ego dicerem. Ille vero quocum iſtic cl. Provocator contendit, *metipſe* quidam ſane quid diceret, ignoro. Nam *ipſemet* quid ſit, omnes 106 E
ſciunt; *metipſe* autem quid ſit, neque ego ſcio, neque adhuc inveni qui noſſet.

61 Animadverſio XIX.; nam XVIII. nihil ad me pertinet; ad ſeria nos revocat. Extollit Provocator cl. *labores* tot ſuos, *tot tantaſque ad Tironum progreſſus*, *& commoda contentiones*, *& ſtudia* in ſecretionis cauſis exponendis; 107 I
ut magnam, ſi Diis placet, in nos concitet invidiam, quod *ſtrenue horriſono-que bello* in tam præclara, tamque univerſo terrarum orbi utilia ſua cogitata *irrumpere* auſi ſimus. Verum ſi illa tam præclara, tamque utilia erant, quæ

quæ in prima Editione, nec primus tamen (1), propoſuerat; cur in hac altera tot addit, tamque omnia confundit, & miſcet, ut contra magnifica illa novæ Præfationis pollicita, non facile videam, quî *loca ab Adverſariis impugnata, neque immutata literula recogneſci undequaque poſſint*. Nulla alia, opinor, de cauſa niſi ut qui priore illa Editione carerent, iis minus vereretur obtrudere, me *nihil penitus*
1072 *probare adverſus* ipſum, *multum adverſus me ipſum probare*. Quonam id modo? *Quandoquidem*, inquit, *probare ipſe nitens* „ *neque viam a corde ad* „ *jecur eſſe omnium longiſſimam, neque* „ *viam a corde ad renes eſſe omnium* „ *breviſſimam & cæt.* „ *gravem ſub quadam FALLACIA larvatum errorem pro re certa intrudere laborat*. De ſe ipſo putat, an de me loqui? De me, inquit. Ubinam ergo *fallacia* hæc mea? Num ego, quod ipſe continuo ſub quadam apertiſſima *fallacia* obtrudere laborat, *breviorem eſſe*, *aut longiorem a corde* ad hepar, aut renes *viam ab apparenti dumtaxat inter utramque partem ſeu ad oculum menſurabili intervallo computavi*, aut *computaviſſe* ipſum, dixi? Si dixi; verba proferat, locum demonſtret. Ipſe vero qui de non ſervato a me ordine toties queritur; niſi meum, imo ſuum priorem ſcribendi ordinem hoc in loco perturbaſſet; non prius examinare debebat ea quæ a me ſuperiore pagina (2) ſcripta erant ſuper illis verbis ſuis de ſanguine ex quo bilis ſecernenda eſt, *per tot arcus portæ longoſque meandros uſque ad ejus truncum* ferendo, *& rurſus ab ejus trunco per novas & longas in ipſo hepate ramorum divaricationes?* At ſi hæc, ante, ut par erat, a me producta, ipſe quoque prius produxiſſet; cui tandem niſi ſtipiti, aut trunco obtrudere ſe poſſe, ſperaſſet, me viam illam *ab apparenti dumtaxat intervallo* inter cor, & jecur per *fallaciam* computaviſſe, aut ab ipſo *computatam* indicaviſſe? Quid ergo dixi, niſi hoc (3): *Quis eſt qui non videat, neque viam a corde ad jecur eſſe omnium longiſſimam, neque viam a corde ad renes eſſe omnium breviſſimam?* Num per hæc obtrudere id volui, unde aliquis *ſtatim* diceret, *longe breviorem eſſe viam a corde ad hepar, quam a corde ad renes?* an hoc potius, ut via a corde ad jecur ſit per *ambages*, non tamen *omnium longiſſimam* eſſe? Extendat enim, quantum ipſi libet, omnes illas *ambages*; certe nunquam nos adducet, ut ſecum exclamemus: *Quot ulnarum MILLIARIIS, vaſa a corde ad hepar concurrentia longitudine æquiparanda?* Hoc nimirum proprium ipſius eſt, *artificioſum*, in quod alibi (4) declamavit, *orationis genus*, *quod minima in maxima transformare poſſe, non vera in veriſimilia ſibi impune ſuaſit*.

Hæc tamen *tot ulnarum milliaria* dum demonſtret expectabimus; atque interea ab his *non veris*, quæ fruſtra *in veriſimilia transformare* conatur; ad ea tranſibimus *minima*, quæ *in maxima* transformare allaborat.

62 Dixeram: *eodem fere a corde intervallo & tenuiora, & craſſiora ſecerni, veluti pericardii humorem, & circumjectum cordi adipem, velut urinam, & circumjectam renibus pinguedinem, velut denique* (*nam ad ſalivam ipſe provocarat*, hoc eſt noviſſime ſalivæ exemplo nixus erat) *in eodem ore & craſſiorem, & tenuiorem ſalivam*. Quid ipſe ad hæc tria exemplorum paria? Ad primum, immemor, nullam mihi ſecum, ſed omnem cum Præſt. Mangeto diſputationem fuiſſe, qui (5) ſecretionem humoris pericardii non ſine *folliculis glanduloſis* fieri, agnovit, relictis ipſe Malpighii, & Littrii obſervationibus, de tribus, ab his diſcrepantibus, cogitatis neſcit plane quod amplectatur; & tamen hæc ipſa tria ſibi *acceptiora* eſſe, dictitat. Neque tempus modo mihi eſt, neque voluptas unquam erit cum ipſo diſputandi, ut hæc

[1] Vid. Michelotti Diſſ. de ſepar. Fluid. pag. 251. & ſeq. [2] Adv. III. pag. 46.
[3] Ibid. pag. 47. [4] Orat. III. pag. 24.
[5] Theatr. Anat. Tom. I. pag. 183. 184.

hæc omnia poſſim, aut velim exami-
nare. Sed quid ſi illud ipſum arripe-
rem cogitatum cui magis confidere vi-
detur, ut quod primo loco poſuit, hu-
morem videl. pericardii *ab internis hu-*
jus foraminibus ſcatere cum ejuſdem
arteriarum, ſine ullo flexuoſo artificio di-
ſtributarum, apicibus facile communican-
tibus? Quid enim putat? Certe hoc co-
gitatum oſtendere, multo brevius inter-
vallum eſſe a corde ad fontes aquæ pe-
ricardii, quam ſit a corde ad cellulas
cordis adipoſas. Nam ad illos, quam-
vis Diligentiſſimi Ruyſchi (1) repugnet
Icon, *ſine ullo*, inquit, *flexuoſo artifi-*
cio feruntur arteriæ; ad has autem ar-
teriæ pertinent *in innumeros*, quod ipſe
ait, *gyros, & flexus diſperſæ, & in-*
tortæ, hinc in intricatiſſimos reticulos
divaricatæ. Vides, ut *ambagibus* hic
quoque indulgeat ſuis, ſi forte viam
hanc in *minutiſſimis*, quod ipſe incul-
cat, *capillamentis, & fixibus* arteria-
rum ferme deliteſcentem *transformare*
in maximam poſſit, & quæ aliquot *ul-*
narum milliaria longitudine adæquet.
Verum ſi his flexibus non plus fortaſſe
quam par eſt, tribuamus; iſti ipſi fle-
xus, & quidquid præterea his addit,
non in ſui, ut credit, ſed in mei ipſius
commodum cedunt. Unde enim ſunt
hæc flexuoſa adeo capillamenta? Cer-
te ex arteriis, ut fatetur, corona-
riis, quarum origo minime omnium
a corde remota eſt. Illæ autem peri-
cardii arteriæ, *ſine ullo fluxuoſo artifi-*
cio diſpoſitæ, quarum ad hoc tempus
cognita origo eſt, nonne ſunt, ut Ruyſ-
chius (2) confirmat, vel ex mediaſti-
nis, vel ex mammariis, vel ex inter-
coſtalibus, vel ex phrenicis, quæ om-
nes quanto amplius quam coronariæ di-
ſtent a corde nemo ignorat? Itaque ſuæ
in iis capillamentis *ambages*, arteria-
rum quæ pericardio proſpiciunt, longi-
tudinem penſantes, ad illud *idem fere*
intervallum a corde efficiendum perti-
nent, quod ipſe negat, non affirmavi-
mus. In altero autem *urinæ*, & *pin-*
guedinis circumjecta renibus exemplo non
minus hic obliviſcitur quocum mihi res
foret: qua de re cum infra iterum ſer-
mo futurus ſit; idcirco ad tertium
exemplum tranſeo *craſſioris*, & *tenuio-*
ris ſalivæ, in quo non jam aliorum,
ſed ſui ipſius oblitum miror. Neque
enim *noſtra cum venia*, ſed cum ſua
ſcribere debebat, *abſolute ſe negare*, 1074
illa *craſſiora liquida*, illa, inquam,
quæ a faucialibus — glandulis ſcatu-
riunt, *ſalivas revera eſſe*: & *idcirco ſe*
glandulas cibarii tubi in ſalivales, *&*
mucoſas diſtinguere; quando ipſe non
modo in prioris, ſed in hujus quoque
Editionis I. Parte, non tantum ut hic, 92.93
palatinas, *labiales*, *bucceales* *& cæt.*
ſed diſerte *fauciales* etiam glandulas,
inter *ſalivares*, inter eas quæ *ſalivæ ri-*
vulos inſtillant, ſine ullo ab aliis di-
ſcrimine, proponit.

63 Neſcio deinde, cur quandam,
quam & ipſe *nimiam* eſſe, ſubſenſit,
de adipe digreſſionem inſtituerit; niſi
forte idcirco fecit, ut ex III. ad II.
Adverſaria, ſervantiſſimus ipſe ordinis;
ſuarumque immemor querimoniarum,
tranſiliens, clamitare poſſet, *ex dua-* 1070
bus meis *propoſitionibus*, *ſi utravis ve-*
ra cenſetur, *alteram eſſe manifeſte fal-*
ſam. Nam certe nulla alia facere de
cauſa potuit, ut continuo oſtendemus,
poſtquam de *duabus* illis *propoſitioni-*
bus. Altera eſt: *veriſimile eſſe cen-*
ſeo, — *pinguedinem quoque aſſiduo quo-*
dam circuitu circumferri: Altera: Adi-
poſæ membranæ *ſacculi pinguiferis glo-*
bulis, *quaſi glanduloſis acinis*, *referti*
ſunt, *ad quas vaſa pertigunt ſangui-*
fera. Cur igitur ſi vera prima eſt;
ſecunda ſit falſa, neceſſe eſt? Quia,
ut præpoſita a Provocatore verba de-
clarant, hanc eſſe accipiendam non du-
bitat ſecundum eorum ſententiam, qui
adipem in propriis cellulis viventis ani-
malis depoſitum, cenſent, *veluti con-*
gelari in duriuſculos, *ſaltem non amplius*
fluentis, *pinguedinoſos globulos*. Jam
miſſa omnia alia facio quæ meam il-
lam Animadverſionem (3) legentibus
ultro oſtendunt, me *globulorum* nomine

[1] Reſp. ad Epiſt. Probl. 2. (2) Ibid. (3) 6. in Adv. II.

nil niſi ſubrotundas, incluſas ſacculis, membraneas cellulas poſse intelligere, quæ, ut ſacculi glandularum lobulis, ſic ipſæ lobulorum acinis reſpondeant.

Hoc tantum ajo: non *pinguedinoſos* me, ſive ex pinguedine globulos, ſed certe *pinguiferos* ſcripſiſſe, ut nemo niſi qui forte credat ſanguineos globulos, & ſanguifera receptacula idem eſſe, credere me poſſit, cum *globulos pinguiferos* dixi, contentam pinguedinem, non continentes cellulas ſignificaſſe. Nemo, inquam, non jam eorum dico, qui *noſtræ hujus ætatis pro latina elegantia prurigine*, aut qui *hac tam dulci literatorum Hominum mentis ægritudine laborent*, ſed eorum dico, qui hoc dumtaxat latine ſciant, non eſſe idem *pinguedinem ferre*, & *pinguedinem eſſe*. Quod ſi quis forte id neſcit; num verum æquumque eſt, ut pro ejus imperitia ego plectar, & *falſum manifeſte* ſcripſiſſe dicar? Nulla igitur ob id cauſa erat, ut iſta de Adipe digreſſio interjiceretur. Sed nulla quoque, ut *ego admonerer*, *ut viderem an forte allucinatus non fuerim*, *adipem inter craſſiores animalis humores recenſens*. Nam neque contrarium ſatis oſtenditur, neque ego illud ſcripſi, neque *bile ipſa craſſiorem* adipem reputavi.

Hoc tantum indicavi, quod adhuc confirmo: *circumjectum cordi adipem*, *circumjectam renibus pinguedinem* præ humore pericardii, & præ urina eſſe *craſſiora*. *Admonendus* potius eſt cl. Provocator, ut videat, ſi adeps inter *tenuiora* recenſendus ſit, quorſum igitur ſuæ illæ *ambages*, flexuſque pertineant quibus via a corde ad hujus cellulas adipoſas uſque adeo augeatur: itemque ut videat, ſive inter *craſſiora*, ſive inter *tenuiora* pinguedo ſit recenſenda, cum hæc in omni fere corporis parte, & quod conſequitur in omni a corde diſtantia ſecernatur; alterutrum inde effici, vel falſam igitur eſſe illam pro qua propugnat, ſententiam, vel ſi mordicus retineri velit, in vaſculis ſanguiferis, pinguedinis ſecretioni dicatis, in ſingulis propemodum corporis partibus, majores, minoreſve flexus eſſe confingendos certo ordine auctos, aut imminutos; quo tamen maxime precario commento uti, videat an ſatis ſibi liberum ſit, qui ſupra quidem ejus generis vaſcula *ad adipoſam renum tunicam* ſcripſit eſſe *flexuoſiſſima*, ſed tamen ad *cordis* quoque *baſim* in ejuſdem generis vaſculis *innumeros gyros*, *&* *flexus* agnovit.

64 Verum hujuſmodi commenta jure ac merito *effugia* vocavi, & eſſe, probavi: ubi ſcripſi (1): *Neque effugium variorum angulorum*, *&* *flexuum*, *aut variæ* (*quam tamen Viri bene multi Doctiſſimi*, *&* *experientiſſimi*, *nullam agnoſcunt*) *in ſanguine fermentationis uſque adeo prodeſſe poteſt*, *quando is ſanguis qui a corde ad meatum auditorium fertur*, *non modo non ita longa*, *ſed neque ita flexuoſa*, *neque ita ad remorandum apta fertur via*, *ut is qui ad jecur deducitur*; *&* *tamen ex utroque materia lenta*, *flava*, *amara ſeparatur*, *imo*, *velut infra agnoſcit*, *ex illo magis SPISSESCENS bilis ſeparatur*, *quam ex iſto*, *contra atque fieri de ejus ſententia oporteret*. Quæ verba deſcripſi, ut intelligatur, quam vera ſint quæ ipſe dictitat: „ *Angulorum*, „ *&* *flexuum* habitudines *effugium* eſſe „ pronunciat, ſed quid unquam? Cur „ neque verbulum ad hanc propoſiti „ *effugii* firmandam rationem adjicit? „ Illud vero quod in tranſitu innui adverſus ſanguinis fermentationem, abjicere quidem a ſe cuperet, ſcriptitans, me *forte mihi perſuaſiſſe*, *tenere ſe in ſanguine Williſianam fermentationem*, *muſto*, *ac panificio analogam*. Sed quî ſatis poſſit? qui ut alia prætaeream, certe in illo ipſo quod examinabam, capite (2) ſanguinem *cum liquoribus vinoſis* diſerte comparaverat, *qui ſpontanea ſolum fermentatione a mixtis impuritatibus defæcantur*. Nam etſi ab hac *defæcatione inhiberi* ſanguinem, mox indicavit, *quouſque motu cietur locali ſenſibili*; non multo poſt tamen ſcripſit, ſanguinem ad hepar adventantem *ex receſſu hoc notabili*, *&* *diſtantia a motus loca-*

[1] Adv. III. pag. 47. [2] Edit. I. c. 10.

localis impulſu, magis magiſque inde in curſu ſuo tardigradum fieri, liberiuſque inde, & vegetius vacantem fermentationi ſuæ, faciliuſque inde bilioſas extricantem ſordes, & tanquam eructantem e plexu ſuo: idque *ad alias* deinde *omnes animalis ſecretiones* tranſtulit, repetens *præcipue ex majori inde aut minori in eodem devecto ſanguine, depurativæ fermentationis libertate, varias hinc ſolutiones in ſanguine, ut diverſorum hinc generum liquida aut tenuiora, aut craſſiora ſejungantur in itinere a tota maſſa.* Quod legitimæ fermentationis genus etſi ex illis eſt quæ ab Doctiſſimis, & Experientiſſimis viris in ſanguine negari, dixi, & merito quidem; neque enim ſanguis tantum uſquam removeatur, quantum ei rei ſatis ſit, neque unquam ex ſanguine, ut ex aliis quæ fermentationem ſubierint, liquidis inflammabilem ſpiritum elicere potuerunt; tamen ſi hoc quoque *effugii* genus cl. Provocatori permittamus, non facile poterit illud nobis expedire quod de bile *magis ſpiſſeſcente*, ſecretaque in meatu auditorio objeceramus. Si enim reliquæ bili ſcernendæ via illa ad hepar non modo longiſſima, verum etiam, ut addit, flexuoſiſſima, & in qua ſanguis *depurativæ fermentationi liberius vacet*, aptiſſima, neceſſaria eſt; quanto magis hæc omnia neceſſaria erunt ad ſpiſſiorem illam bilem in Auditorio meatu ſecernendam? Sed neque longiorem, neque magis flexuoſam, neque vero magis aptam in qua ſanguis fermenteſcat, hanc poteſt dicere, imo multis partibus ne tantum quidem.

Novum igitur quærit effugium, & qui jam antea in *ambages* ſe conjecerat, nunc in *anguſtias* ſe conjicit, ex quibus evadere an poſſit, vehementer du-

1077 bito. *Hæc*, inquit bilis *potius in aure, quam in hepate ſecernitur, non quia longior ad illlam via, magiſque flexuoſa ſit* (vides, ut adamatam deſerere cogatur ſententiam) *ſed quia anguſtior, tum anguſtiſſimis devehentium vaſorum apicibus adhuc apponitur glanduloſus intricatiſſimus tubulorum flexus.* Hæ autem veræ ſunt *anguſtiæ*, eo confugere quod non modo ea qua accipi debet, ratione precarium ſit, verum etiam multis aliis partibus in quibus tamen ejuſmodi bilis non ſecernitur, commune. Sed nimirum anguſtiæ quæ in hac quidem Animadverſione tam ſæpe, & tantopere inculcantur, inter illa autem quæ nos ad examen vocavimus, cogitata inculcatæ non fuerant, novum, ut diximus, effugium ſunt, quod aliis additum, mirificam Ideæ illius ſecretionis ſimplicitatem, & vim magis magiſque patefacit, tum inſuper cum aliis illis effugiis maximopere conſentit; in anguſtiſſimis enim vaſis aptior, ut opinor, locus eſt, & juſtum ſpatium in quo motus fermentationis a ſanguineis particulis ſatis libere perfici poſſint, ita ut exempli cauſa, ea de qua dicere cœperamus, ſpiſſior bilis a ſanguine ſeparetur! Quid multis opus eſt? Ne ipſe quidem Provocator cl. novo huic effugio ſatis confidit. Nam ubi *ſpiſſeſcentem illam ultra ſtatum ſuum hepaticum bilem* meatus videl. auditorii memoravit, *non intellexi*, inquit, *bilem illam ſpiſſeſcentem eſſe in ſanguine hepatica revera craſſiorem*. Quid ſi non extaret Editio prior? in hac enim poſtrema multo cautius, quam fidelius eum locum vel omiſit, vel illuc tranſtulit, atque retruſit, ut non poſſim invenire. In illa autem Editione (1) cum oſtendendum propoſuiſſet, bilem a ſanguine non in hepate, ſed alibi ſeparari, *cum alium in* conſiſtentia *induit genium, vel ſcilicet liquidius*, ſic enim ait, vel *craſſius*, poſtquam in renibus exemplum protulit ſecretionis *bilis bile hepatica ordinaria ſubtilioris*, continuo exemplum ſubjecit craſſioris, illis verbis: *non minus ac ſpiſſeſcens ultra ſtatum hepaticum ſuum; dicto valedicens colatorio*, id eſt hepati, *per glandulas philtratur ovales meatus auditorii*.

Quæ omnia cum ita ſint; & quid tunc intellexerit, & quo nunc modo evadere, quantumvis conetur, haud, poſſit, manifeſto liquet.

65 Eâdem fide mox ſcribit: „ in

R 2 „ hoc

[1] Pag. 40. 41.

„ hoc loco Cenſor cl. valde (niſi fal-„ lor) intempeſtive pronunciat, *a me* „ *ipſum ad ſalivam provocari*. „Nam neque ubi de bile auditorii meatus, ſed antea, ut vidimus, opportune ſcripſi quod ipſum niti ſalivæ exemplo ſignificaret; neque *me* ad ſalivam provocari, ſcripſi, ſed hoc prorſus modo (1): *velut denique (nam ad ſalivam ipſe provocat) in eodem ore & craſſiorem, & tenuiorem ſalviam.* Quamquam autem id eadem ſententia dictum eſt, qua ſæpe alia eodem modo, ut *Prevocet jam iſte ad Doctiſſimum Bellinum: quando ad lotrices provocavit & cæt.*; ipſe quo jure quave injuria in certiſſimæ contumeliæ locum trahit, & ad ea non veretur *intempeſtive* tranſilire quæ nunquam ab ipſo dici oportebat, ut in calce hujus Epiſtolæ demonſtrabitur.

Nunc enim de iſto, ut ipſe vocat, *Epiſodio* fere tantum attingemus, quantum huic loco ſatis ſit, ut *animus*,
1078 ſicut ipſe ait, *reficiatur*. Nam quod ipſe dictitat, adverſus *Hiſtoriam* ſuam *Herculeum*, & *inſigne* productum eſſe *argumentum*, ideſt „ famoſum illud *ceci-* „ *nebant* „ non id argumenti loco, ſed *Epiſodii*, ut *reficeretur animus*, productum eſt. Quod quando aliorum, ut ait, erratum tam mirifico ac recondito artificio defendit, ut *b* pro *r*, ſimillimam nimirum litteram, irrepſiſſe dicat, cum videlicet non *canebant*, ut fit, & proximo Epigrammati ſubſcriptum *dabant* ſatis indicat, ſed *cecinerant* ſcriptum eſſet; cur, quæſo, tot alia quæ ſua certe ſunt, neque iſto *cecinebant* leviora, tueri ad eundem modum non connititur? Sed fortaſſe timuit, ne ipſum viciſſim Typographi aliquanto verius recriminarentur, ſi omnem in eos culpam transferret.

Quid ergo fecit? Multo faciliorem, atque breviorem defenſionem excogitavit, ut ipſe qui latine tamen ſcribere vellet, latinæ linguæ curam inter inutilia, atque adeo inter *mentis ægritudines* aperte reponeret, ſecurus judicii cum Summi Scriptoris Fontenelii (2) cenſentis, *libenter homines inutile id dicere quod ignorat, & hoc eſſe quoddam ultionis genus*, tum vero etiam ipſius Hippocratis (3), aut ejus certe vetuſti Auctoris, cujus Epiſtolæ Hippocratis eſſe creduntur: *Excellentia*, is inquit, *morbi opinionem de ſe præbet propter judicantium imperitiam. Unuſquiſque enim ex his quæ ipſe non habet, judicat id quod in alio abundat, ſuperfluum eſſe.* Cujus utriuſque ſcriptoris ut ſententiam tam veram, quam inanem Provocatoris reprehenſionem eſſe, demonſtrem; idcirco quod aliis ignoſcerem, in hoc uno diſſimulare non poſſum, ſed ejus *imperitiam* linguæ, cujus inutilem curam dictitat, iis in quæ ſubinde incurro, prolatis exemplis patefacio.

Nunc autem ad *famoſum* illud *cecinebant*, ſive ad propoſitum *Epiſodium* revertamur, cui quidem hic addit quod novi *Epiſodii* loco eſſe poſſit. Perinde enim ac ſi vetus illud *Epiſodium* in meo; imo vero etiam in ſuo libro non omnibus proſtaret; miratur quo unquam modo contigerit, ut *Viri alii ingenioſiſſimi*, *eruditiſſimique* id ſcire, aut eodem poſtea uti, ad ſuos pariter *reficiendos* Lectores, potuerint. Nimirum hic ejus oblíviſcitur quod in proverbio eſt: Pulchrum omnibus placere. Sed multo etiam magis obliviſcitur primum num ipſe *Viris* illis *aliis*, eorumve ſtudiis, atque dogmatibus ulla unquam Præfatione, ullis unquam Theſibus inſultare conatus ſit, deinde quid illi, ſi ſunt, ut vere ſunt, *ingenioſiſſimi*, *eruditiſſimique*, ipſi per ſe poſſint, noviſſime illos quoque tot alia, & *herculea* quidem, atque *inſignia argumenta* objeciſſe, ad quæ ſi diſerte, reſpondere ſe poſſe, ſperaſſet, nunquam certe ad iſtiuſmodi *Epiſodia* confugiſſet. Atenim inter illa, iſta etiam quæ in *Adverſariis* jam legebantur, objecere. Scilicet vera iſta etiam, ac partim opportuna, partim ſatis firma cenſuere. Neque vero illorum dumtaxat, quantumvis ipſe diſſimulet, ſed & aliorum Præſtantiſſimorum

[1] Adv. III. pag. 47.
(3) Epiſt. ad Dionyſ.

[2] Hiſt. de l'Acad. des Sc. 1699. Præf.

rum Virorum idem inter me, & ipſum judicium fuit. Quoties id Cel. Heiſterus oſtendit! quoties Præcl. Santorinus! quoties is qui de *Fiſtula Lacrymali* poſtremo ſcripſit, Doctiſſ. Platnerus, cujus hæc verba ſunt: Morgagnus *vero hæc omnia* (*Bianchi* – *inventa*) *haud immerito in dubium vocat*. --- & *hæc Bianchi inventa nos nunquam vidiſſe, ingenue fatemur!* quoties denique illi, qui inſtar omnium eſſe poſſunt, Graviſſimi Viri a quibus Lipſiæ *Acta Eruditorum* ſcribuntur, quorum ut multa alia verba prætercam, certe illa quæ huc maxime pertinent, præterire non poſſum (1): *Bianchi*, inquiunt, *Hiſtoria Hepatica* ---- *manca*, *obſcura*, *contradictoria*, *falſa*; *in celeberrimi Malpighii manes injuria* & *cæt.* a Morgagno *ample oſtenditur*. Si igitur quæ hi jam ſatis indicaverant, alii poſtea, præter modo memoratos, Præclariſſimi Viri, quorum judicium, doctrina, eloquentia ſatis ſuperque omnibus ſpectata eſt, urgere voluerunt; num ego; an is potius qui erraverat, hoſque laceſſiverat, in cauſa eſt? (2) *Ego iſthæc moveo, aut curo? non tu tuum malum æque animo feres?* Verum hæc in præſentia obſcure ad ea quæ muſſitat, ſatis ſunt.

Nam *aliud eſt maledicere, ut ait* Tullius (3), *aliud accuſare: accuſatio crimen deſiderat, rem ut definiat, hominem ut notet, argumento probet, teſte confirmet; maledictio autem nihil habet propoſiti præter contumeliam*. Ubi igitur quis accuſare voluerit, non maledicere; videt quid ſibi, ſi ullo modo poſſit, faciendum ſit; nos quomodo ejuſmodi inanem, futilem, atque, ut omnia uno verbo complectamur, vel ab ipſo Provocatore defertam, accuſationem certiſſimis, ubi opus ſit, documentis penitus refellamus, & confutemus, jam vidimus.

079 66 Nunc omni miſſo Epiſodio, ad reliqua pergamus; imo vero cum Provocatore cl. qui ordinem mirifice obſervat, ad ea quæ, ut ante a me ſcripta, ſic prius examinanda ab ipſo fuerant, retrogradiamur. Quanquam quid dixi *a me ſcripta*? Alia quidem litterarum forma perinde ac ſi mea eſſent, verba exſcripta video, ſed pro meis non agnoſco. In *Adverſariis*, ut ſupra admonui, in primaque *Hiſtoriæ Hepat.* Editione quid ambo ſcripſerimus, quærendum; tum vero utri noſtrum *difficilius fuerit exſcribere, quam confutare*, eſt judicandum. Quod ſi *ſenſa obiter duntaxat* volebat *perſtringere*; primum verba aliis characteribus ſcribere non debebat, deinde ſic totam rem enunciare: Tradideram ego in I. mea *Hiſtoriæ Hepaticæ* Editione (4) id quod in II. ab *Adverſariis* monitus, ut abſonum, ex parte omiſi, ex parte ita diſcerpſi, atque interpolavi, ut amplius vix agnoſcatur: tradideram, inquam, ad ſolvendas ab reliquo ſanguine bilis particulas, utpote quæ cæteris ſint magis implicitæ, multiplicata fuiſſe inſtrumenta ſolventia „ ſcilicet angulos & latera „ vaſorum; ad hæc enim in conum graciteſcentia, & præcipue ad angulos ex ramorum partitione reſultantes allifas ſanguinis particulas ſolvi, paulo ante docueram. Illud vero ut oſtenderem, ſcripſi, ſanguinem ex quo bilis ſecernenda eſt, non modo per vaſa arterioſa, ut reliquum, ferri, ſed inſuper per venam portæ; ut ſpectata hæc „ longiſſima omnium via, „ ideo inferretur, ad tantos angulorum „ & laterum vaſcularium occurſus in „ tanto circuitu abundanter „ alliſionem illam fieri, & ſolutionem. In *Adverſariis* autem animadverſum eſt, hoc additamentum venæ portæ ad illud propoſitum nihil pertinere, propterea quia a venæ portæ radicibus ad truncum inverſa illa figura eſt, quæ in arteriis ad allidendum ita opportuna a me diceba- tur; a trunco autem ad ultimos in hepate ramos etſi illa figura reſtituitur; maxime tamen, ut in tota illa vena, debilis eſt ea vis a qua ſanguis allidatur. Verum ſi hæc omnia ſua, & mea ſenſa, ita perſpicue, integre, fideliter propoſuiſſet; quomodo *brevi ma-nu*

(1) A. 1720. M. Oct. (2) Terent. Andr. (3) Pro M. Cælio.
(4) C. x. §. 3. 4.

nu potuiſſet noſtra *refellere*, ejuſmodi videlicet reſponſione in qua nihil diſerte de angulis, nihil de contracta in co-
108 onum figura, nihil de alliſione, ſed de alia prorſus re verba fiunt? vel quomodo unquam ſperaſſet, alicui ſe *obtruſurum*, id quod mox conatur, ab iſtis ſuis propoſitis ſenſis non ea penitus diſcrepare,
1081 quæ alibi, aut hic expoſuit? videlicet figuram venæ Portæ tum a radicibus ad truncum, tum a trunco ad extremos
144 ramos ad ſanguinem magis implicandum facere: viam autem hujus ſanguinis per arterias figura ſua facere ad ſanguinem in genere ſolvendum, non ad ſolvendas peculiariter bilis particulas. Nam qui hæc contendat, poteſtne idem cum de peculiari bilis ſeparatione ageret, & hujus cauſam in via ſanguinis eſſe, traderet, per illas arterias, & totam venam portæ, poteſtne, inquam, omni ejus viæ longitudine deſcripta, & *ſuper alias omnes* inculcata, hæc ſcripſiſſe: *Nonne ideo inferes, ad tantos angulorum, & laterum vaſcularium occurſus in tanto circuitu, abundanter, & quantum ferat exigentia illidi in radice liquidorum hanc maſſam, & in componentibus etiam intricatioribus diſſolvi, & abrumpi.* Nam ſi hæc hujuſmodi illiſio, & diſſolutio in Vena Portæ non eſt, ut certe non eſt; non erat igitur cur *ex longiſſima ſuper alias omnes via* illud eſſet *inferendum*: & ſi ea illiſio, & diſſolutio quæ in arteriis eſt, peculiariter pro bile non eſt, imo hujus obſtat ſeparationi, quæ requirit ut *congeneres particulæ a progreſſivo motu non diſtractæ veniant commodius in intimiores contactus, & cohæſiones*; qui ergo debebat qui peculiarem ſeparationis bilis cauſam proponeret, hanc in *multiplicatione inſtrumentorum ſolventium* collocare, *in multiplicatione ſcilicet angulorum, & laterum?* Lectores igitur qui hæc omnia in I. de qua agebatur, Editione, non in hac altera, de induſtria, quanquam Præfatio neget, maxime mutata, & interpolata, quæſiverint, facile conſtituent, uter noſtrum res *confuderit*, & quid de illis Provocatoris cl. verbis cenſendum ſit: *jam dubito Cenſorem noſtrum cl. non intellexiſſe, aut potius, ut in contradictionem niteretur, finxiſſe non intelligere*: quibus de verbis, aliiſque iſtiuſmodi quibus uti non veretur, in extrema hac Epiſtola mentio fiet.

67. Nunc enim ne præteriiſſe omnino videamur id, quod ipſe obtrudit, me, quaſi *magnis* mihi viderer *ſuffultus rationibus*, objeciſſe; rogandus eſt Lector, ut *Adverſariis* inſpectis, animadvertat, ſic a me ſcriptum eſſe (1): *Prætereo admiſſam in ſanguine ſine ulla dubitatione fermentationem; prætereo admiſſam obſervationem notabilis in ſanguine portæ præ alio venoſo amaritudinis, quam alii, ut Verheyenius, non admittunt, & eorum qui admittunt, nonnulli malunt, inde reditum bilis ex inteſtinis, quam extricationem biliofarum particularum comprobari.* Intelligent enim, ea a me præteriri, non objici, ut non ſit opus hic pluribus verbis tueri. Intelligent, illud a me non prorſus probari, quod ea quæ haud omnibus certa videri poſſent, *ſine ulla dubitatione* admitterentur, imo ne plurium quidem Scriptorum anctoritate confirmarentur, quæ nunc demum ob meum hoc monitum in poſtrema Editione addita eſt. Intelligent denique, me non unum Verheyenium negantem, ut cl. Provocator obtrudit, ſed & *alios* reſpexiſſe: reſpicere autem ex iis quæ ſupra dicta ſunt, me Verheyenium potuiſſe, cognoſcent, non minus certe quam cl. Provocator potuit, Reverhorſtii, cujus alibi eſſe *intolerandos* errores dictitat, in illarum earundem rerum altera auctori- 6
tatem ſequi, in altera hanc ipſam inter *inſomnia* collocare. Quod ſi noſtrum 9
alteruter hîc vere *obliviſcitur*; num forte obliviſcor ego, qui de bilis circuitu conſtituere nihil volui? an ipſe potius qui ſe credit *ſatis ſuis locis demonſtraviſſe*, bilis circuitum inter *moderno-* 9
rum inſomnia eſſe ponendum, *nil contra circuitus leges, & animalem machinam deformius excogitari poſſe illioſo hoc motu circulari, ut vel Medicinæ initiatis patet*, imo vel *per lacteorum oſcil-* 9
la

(1) Adv. III. pag. 46.

la eſſe diſſonam, non poſſibilem, morboſam circulationem bilis; cum ipſe tamen in Oratione VI. (1) inter *eximia quæ in liquidis omnibus animalis partibus, earumque itineribus oggerere valuit modernorum ſolertia; circuitum univerſalem* diſerte laudaverit ipſius *Bilis*, hæc etiam ſubjiciens: *ut ſane cultiorum Medicorum neminem ad nitidos hos dies prætereat, nullum Humorum Hominis immotum degere; quemlibet a propriis fontibus circumvagum ad unam aut plures partes corrivari; ab hiſce ad fontes reſtitui, novoſque gyros aggreſſum, motuum perennitate recreari*. Quod tamen *ad expletam* attinet *bilis ſecretionem a ſanguine etiam ante adventum ſuum in*
50 *hepar*, haud ſatis ſcio an quod Gladbachii verbis exponitur, *idem* alii quoque *obſervaverint*. Certe laudatus Th. Cornelius (2) neque ea, quod ſciam, ſe ipſum obſervaſſe, ſcripſit, neque aliud ſcripſit, niſi *ſanguinem juxta portas jecoris eſſe ſubamarum*. De hujus autem rei *veritate* & ſe *dubitaſſe* Præcl. Fantonus (3), ſignificat, & Ampliſſ. Lanciſium haud aliter ſibi dubitationem ſuſtuliſſe, quam indicando, oportere venam cavam ſupra jecur in vivo cane obligare, ut duas circiter poſt horas ſanguis in vena portæ *obſcure amaricans* inveniatur; ni hæc fiant (quæ num ſecundum naturam noſtris in corporibus fiant, omnes vident) *tantam bilis quantitatem, quæ lingua diſtinguatur, haberi non poſſe*. Atenim Provocator cl. rem fortaſſe extra omnem dubitationis
91 aleam poſuiſſe ſe, credet, *obſervatione Realdi Columbi qui Romæ in ipſamet vena portæ Cadaveris Sancti Ignatii tres calculos bilioſos invenit; ut habetur ex vita ejuſdem Sancti*. Verum quaſi una dumtaxat haberetur, quo Auctore non addit; cum ego præcipuis inſpectis quatuor quæ vel accuratius, vel certe copioſius a Petro Ribadenera, Jo. Petro Maffejo, Daniele Bartholo, & Vigilio Nolarco ſcriptæ ſunt, in nulla tamen, iſtos calculos *bilioſos* fuiſſe invenerim, neque in ipſius Columbi libris (4) alia unquam legiſſe meminerim, niſi hæc: *Lapides autem innumerabiles pene hiſce manibus extraxi, inventos in renibus, colore vario, in pulmonibus, in jecore, in vena portæ, ut tu tuis oculis vidiſti, Jacobe Bone, in Venerabili Egnatio Generali Congregationis Jeſu*. Quid? quod num reapſe in vena Portæ fuerint, non immerito dubitari, adhuc poteſt (5)? Verumtamen hæc non eo pertinent ut oppugnem quæ in Adverſariis me præterire, profeſſus ſum; ſed eo dumtaxat ut intelligatur, quam facile Provocator cl. quæcunque ſibi favere, aut ad id de quo ſcribit, pertinere, credit, ſine dubitatione arripiat, & ſine diligenti examine pro certis, atque exploratis
ſcribat; velut illud quod, tanquam 51
ſibi ab Amiciſſimo, & Præſtantiſſimo Viro Jacobo Cicognino Regio Medico, & Conſiliario narratum, litteris mandavit: *innotuiſſe præceptori quondam ſuo Bononienſi Bilem artificialem naturali ſimillimam fabricare ex multo oleo communi cum quadam portione cineris cujuſdam, & quodam acido*. Et tamen ego qui iiſdem olim cum Doctiſſimo Viro Bononiæ Præceptoribus uſus ſum, ex illo ipſo Doctore una audivi, non *ex oleo communi*, non ex *cinere*, ſed ex oleoſo quodam, ex acri quodam, ex acido quodam, ſingulis ad certum quoddam pondus commixtis, poſſe illud confici; id quod depoſito quovis pignore contendam, noſtrum quoque ex Cicognino audiviſſe quanquam multo aliter atque audivit, deinde edidit; quantum enim alterius vel in loquendo diligentiam, tantum alterius vel in ſcribendo negligentiam ſpectatam habeo; neque injuriam homini facio qui ſupra ſe *properanter ſcribere*, confeſſus
ſit. Quid? quod in iis quæ per ſe 924
vidit, & rebus quidem anatomicis, ſcribendis, in iis, inquam, ipſis uſque adeo negligens eſt, ut ingentem in Nobili Cive meo (Georgio Marcheſio) Meſenterii tumorem pro tumore Omenti
deſcribat. *Similem*, inquit, *ipſe deſcripto* 377
cur-

(1) Pag. 47. (2) Prog. 6. (3) Anat. Diſſ. 6.
(4) De Re Anat. l. 15. (5) Vid. Epiſt. I. Art. 49. & 66.

carcinomatoſum Omenti affectum in Nobili Forolivienſi cum cl. piæ memoriæ Valſalva Bononiæ videbam & cæt. At vero in accurata, quam Valſalvæ ipſius Præſtantiſſimi manu exaratam habeo, ejuſdem affectus deſcriptione hæc lego: *Ma ciò che aveva lo ſconcerto, era il Meſenterio, dalla corporatura del quale tutta detta mole pendeva. Era queſta coperta in tutta la parte antica del baſſo ventre dall' Omento, il quale eraſi attenuato, ed in molti luoghi lacero. Separato l' Omento, reſtò alquanto più in viſta il tumore, la di cui mole circondata nel miglior modo che ſi potè, moſtrava di potere aſcendere al peſo di venticinque libre:* cætera in Poſthumis, in quibus apparandis nunc totus ſum Valſalvæ Obſervationibus adjiciam. Sed quid majorem oſtendere negligentiam poteſt, quam *Epiſtolicæ Diſſertationi* hæc adſcribere: *Taurinorum Auguſtæ Pri-*
138 *die Nonas Februarii* 1719: & in ea tamen de Ampliſſ. Lanciſio jam mortuo verba facere, quem non niſi proximo inſequente anno amiſimus? Hoc certe iterum ad memoriam revocat Curionem illum (2) cujus M. Brutus vix credebat *tantam fuiſſe oblivionem in ſcripto præſertim, ut ne legens quidem unquam ſenſerit* ſibi aliquid, huic ſimile, excidiſſe; & *ne in ſcripto quidem meminerit quid paulo ante potuiſſet.*

68 Reliquum eſt; nam cætera expendimus ſupra; ut quid Provocator re-
1082 ponat ad ea videamus quæ a nobis animadverſa ſunt in illis verbis; unde *luculentam confirmationem* habere dicebat ſuæ de ſecretione ſententiæ: *Breviſſima omnium;* ſic enim ſcripſerat; *via eſt a corde ad renales glandulas; ac nullis pene flexuoſitatibus, anguliſve præter majuſculum unum, emulgenti, & Aortæ interpoſitum, externe divaricata, interne autem ſeu in viſceris corpore compendioſa eſt, & directa, uſque ad ſecretionis locum, ac vix in aliquot ramulos diſpertita.* Primum in nova Editione *ſuaviter* eximit illud *omnium* ex loco ob hoc potiſſimum verbum a me *im-*

(1) Vid. Cic. de Cl. Orat.

pugnato, contra atque in Præfatione 6
magnificè jactat. Id vero omnibus argumento eſſe debet, ipſum quoque ex iis quæ objecimus, & ſupra jam ſatis vidimus, errorem ſuum cognoviſſe; quanquam, ut ſolet, hic dictitat, ſe *ſuperius & alibi contrarium ſatis demonſtrare.* Et ſane, ut flexus prædicet coronariarum arteriarum; nunquam perſuaderi mihi poteſt, vel ipſum credere, ſe inventurum aliquem qui ipſi credat, eos flexus ad cellulas adipoſas, (ut brevitatis ſtudio de his tantum dicam) in ipſa cordis baſi prope initium coronariarum ſitas, tot tantoſque eſſe, ut viam omnem ſuperent, quæ ab eadem baſi per Arteriæ magnæ truncum primum aſcendentem, deinde deorſum inflexum ad emulgentes uſque, imo ad ipſas uſque *renales glandulas* intercedit.

Sed quoniam hanc *breviſſimam* eſſe *omnium*, haud amplius contendit, verbo *omnium* diſſimulanter deleto; verba reliqua nondum deleta, ſed in alia, opinor, Editione delenda, quî tueatur, videamus. Hanc totam eandem viam a corde ad renales glandulas *nullis pene flexuoſitatibus, anguliſve præter majuſculum unum emulgenti, & Aortæ interpoſitum externæ divaricatam* eſſe, dixerat. Ego vero primum objeci: *angulum hunc eſſe fere ex maximis.* Quod objectum *quid hic faciat*, ſe *certe* ait *non intelligere*; quaſi non eſſet longe manifeſtiſſimum, hîc facere, 1(
ut omnes intelligunt, qui angulus *ſit fere ex maximis*, eum non fuiſſe ita extenuandum, ut *majuſculus* dumtaxat diceretur. Neque vero magis intellexit (ne; ut ipſe diceret; ego quoque dicam, *finxiſſe non intelligere*) quo pertineret id quod a me ſecundo loco objectum eſt. Objeci autem, alibi ipſum agnoviſſe, & ſcripſiſſe: *reſiſtentiam eo notabilem eſſe in trunco Aortæ ſuper aliam quamcunque arteriæ partem, quo arcus ejuſdem canalis non longe a corde notabiliter auctus fluentum ſanguineum ſubito, & violenter inflectit.* Ipſe vero hanc tantam flexuram non modo non negat, imo ipſam, ejuſque vim

vim in *obſiſtendo impingentis liquidi velocitati* hoc in loco extollit: quæ omnia mirifice pro me faciunt. Cum enim hæc *in acutiſſimum*, ut hic ait, *angulum flexura*, cum hæc tanta *ſuper aliam quamcunque arteriæ partem reſiſtentia* non ſint cum illo ad emulgentes angulo comparandæ; ſint autem profecto in illa ipſa qua de agimus, *a corde ad renales glandulas* via; quo unquam modo ipſe potuit, eandem illam viam dicere *nullis pene flexuoſitatibus, anguliſve, præter majuſculum unum, emulgenti, & Aortæ interpoſitum, externe* eſſe *divaricatam?*

69 Sic ea defendit quæ de iſta via extra renes ſcripſerat. Videamus, num tueatur melius quæ de eadem intra renes affirmaverat: *compendioſam* videl. *eſſe ac directam uſque ad ſecretionis locum, ac vix in aliquot ramulos diſpertitam.* Oppoſui omnino adverſantem anatomen Malpighianam, ut a Præcl. quocum diſputabam, Mangeto *infra*, quod ibidem diſerte dixi, propoſitam. Quid Provocator? *Ego*, inquit, *fateor hæc Mangetum, a cl. Malpighio in Anatomico Theatro exſcribere*. Satis hoc mihi eſt; nunquam enim cum alio diſputatio mihi fuit quam cum ejuſdem Theatri Cel. Auctore, qui quod ego oppoſui, idem ipſe pro vero proponebat. Cum tamen Figuras quoque Præcellentium aliorum Virorum, ac nominatim Ruyſchii; & Euſtachii ſubjecerit, in iiſque Pro-
1084 vocator cl. effugium quæritet; num ſic evadat, quæſo, attendamus. Primum in Cel. Ruyſchii Figuris, quæ Tab. LXIV. repræſentantur dictitat, *renalium omnium in homine arteriarum tum externas, tum internas occurrere diſtributiones*: quod quidem tam a vero alienum eſſe, quam quod alieniſſimum, conſtat; neque enim Ruyſchius in animo habuit, aut habere potuit alias iis in Figuris arterias oſtendere, quam quæ in renum ſuperficie, aut ea in ſectione apparere poſſent. Quomodo ergo *omnes* oſtendit? aut quomodo illam hic oſtendere diſtributionem potuit, quæ ut appareret, alia diſſectione opus erat; quo videlicet modo arteriæ humanos renes ſubeuntes, intra hos dividi primum incipiant, deinde aliis ramis obviam euntes, in arcum curventur, tum ab hoc arcu prodeuntes, in rete quoddam implicentur, & non intra lobulos, ut bene apparere hic poſſint, ſed inter lobulos, ad renum uſque ſuperficiem excurrant. Hæc tamen diſtributio illa eſt quam Malpighius obſervavit, noſque objecimus. Ruyſchius autem, ut de hac ſibi laborandum non putavit, ſic eam porro diſtributionem oſtendere dumtaxat aggreſſus eſt, quam in arteriolis jam ad ſuperficiem renum a Malpighio deductis, dum ulterius pergerent, animadvertit. Has Malpighius dixerat, quod & nos poſtremo loco objecimus, *ab extima ſuperficie aliqualiter ad latera reflexas, tandem interius terminari, & harum ſpecioſam ſobolem immiſſum atramentum perbelle deſcribere.* Huic autem deſcriptioni Figuræ non repugnant Ruyſchii, quæ & per eam ſuperficiem, & ab hac introrſum illas ad latera reflexas, ſive ſerpentino inceſſu eleganter pergentes exprimunt; imo longæ illi, & implicitæ priori Malpighii diſtributioni, quam minime, ut indicavimus, tollunt, ea addunt quæ contra Provocatorem cl. vehementer pugnent, dum ob oculos ponunt, uſque adeo arterias in renum ſuperficie inflecti, ab hac introrſum ſic retorqueri, & per non modicum adhuc tractum ita convolvi, ut exercitatiſſimus, ſi quis alius, in arteriolarum inceſſibus explorandis ipſe Ruyſchius, de his ſuis Figuris verba faciens (1) teſtetur, *vaſa ſanguinea tam mirifice hic eſſe contorta, & circumvoluta, ut nuſquam reperire ſit in toto corpore, ut hic Fig. 2. & 3. exhibetur.* Et tamen Provocator (qui cum hiſce Experien- 1073
tiſſimi Viri verbis nunquam, opinor, ſua illa de renum, & adipoſæ eorum tunicæ vaſis comparavit) quaſi hæ ipſæ ſibi plurimum faverent Figuræ, non dubitat ſcribere: in Fig. 6. (quæ eadem ac illa 3. eſt, ut conſtat etiam

(1) Theſ. Anat. III. n. 41.

ex Prodromo Theſauri VI.) in illa, inquam, *præcipue obſervare eſſe, inſignem illam a centro ad uſque ſuperficiem hujus viſceris ſanguineorum vaſorum directionem, atque breviſſimum trajectum*: quibus in verbis quid magis mirer, haud facile reperio, num peritiam in exiſtimando, *a centro ad ſuperficiem* eas arterias deduci, quæ manifeſte, ut decreſcens earum craſſities quo magis ad centrum accedunt; demonſtrat, a ſuperficie ad centrum feruntur; an veri ſtudium in affirmando contra ipſius Figuræ fidem, *inſignem directionem, atque breviſſimum trajectum* in illis ipſis arteriis quas cogitur mox confiteri *vermicularem illam*, hoc eſt uſque adeo contortam, *ſervare habitudinem*. Quid? quod cum in ead. Theatri Tabula, Figura 4. extaret, a Ruyſchio idcirco addita (quod diſerte ab ipſo moniti ſumus, itemque a Theatro monemur) *ut reptatus vaſorum, præſertim ſanguineorum, luculentius quam in præcedenti Figura, videri poſſet*; non hanc *præcipue*, ut par erat, Provocator cl. ſpectari juſſit, quæ dici non poteſt quam inflexas arteriolas monſtret, & quam contortas; ſed contra illam ſelegit in qua, ob aliam rem oſtendendam, ſibi primum ſatisfacere Ruyſchius non potuerat, & in qua inſuper ſcalptores Theatri ne tot quidem flexus, quot Ruyſchius pinxerat, deſcripſere. Sic igitur ipſi favent hujus Figuræ. Quid autem de illa dicemus, in qua Euſtachius, quantum ejus ferebant tempora, ita illam alteram de qua primo loco diximus, arteriarum diſtributionem a centro ad ſuperficiem uſque renis adumbravit, ut neque diviſiones plures, neque dum ſibi mutuo obviam eunt, arcus illos Malpighianos prætermiſerit, additurus pro ſua diligentia etiam reliqua, ſi ita injiciendo, ac vitra adhibendo, ut Malpighius fecit, ea retegere potuiſſet.

Quæ certe omnia quicunque attenderit, atque inſuper Provocatoris verba non ignoraverit, extollentis alibi (1) tanquam *nobiliorem* Euſtachii *inventorum partem*, *vaſorum renalium arcuationes & mirificos plexus*; idem non poterit alia ipſius Provocatoris verba non mirari, hic jactantis, in ea Euſtachiana Figura „ non tantos *arcus*, *retia*, at„ que ad *latera flexuras* in his ſangui„ ducis vaſis exporrigi, ſed plurimam „ a truncis ad totum viſceris ambitum „ directionem, atque breviſſimum iter; „ quaſi vero aut *arcus* illi non ultro in oculos eam Figuram inſpicientium incurrerent, qui alicubi vel tres, alius alii ſuccedentes, cernuntur, illam *anfractuum & arcuum cumulatiſſimam rationem*, adeo in meſentericis arteriis inculcatam, æmulantes; aut reliqua ab iis temporibus requiri deberent quæ auxiliis ad ea retegenda opportunis deſtituebantur; aut rectiſſima, & breviſſima omnino via picta eſſet, quam Euſtachius ipſe in ejuſdem Figuræ explicatione in quatuor vel quinque ſciſſam *ramos* eſſe, ait, *qui in multos alios rurſus diviſi, — vario modo diſpenſantur, ac invicem permixti uniuntur, & denique in tenuiſſimos, viſumque propemodum fugientes ſurculos ceſſant*; aut tandem ibi ad ſuperficiem revera ceſſarent, non per eam mirifice intorquerentur, introrſum deinde reflecterentur, atque ita inflexi, convolutique verſus illam unde venerant, partem redirent; quemadmodum in iis ſaltem ad quas ipſe modo provocaverat, Ruyſchii Figuris oſtenditur.

Quæ omnia cum ita eſſe, omnes perſpiciant, non eſt profecto opus ut doceam, quam Ruyſchii, Euſtachiique, a Præcl. Mangeto additæ, Figuræ illi faveant qui, ad ſententiam confirmandam ſuam, affirmare non dubitaverat: arterioſam intra renes viam *compendioſam* eſſe, *ac directam uſque ad ſecretionis locum*, *ac vix in aliquot ramulos diſpertitam*.

70 Quanto autem minus conjecturis, quam obſervationibus fidendum eſt, tanto minus movere nos debet quod porro conjicere nititur ex quodam experimento, præſertim cum Mangetus (2), quocum noſtra erat diſputatio, con-

(1) Orat. I. pag. 18.

(2) Theatr. Anat. Tom. I. pag. 400.

contraria prorſus Malpighii experimenta ſine ulla dubitatione propoſuerit; Thomas autem Bartholinus libro I. *Anatomes quartum renovatæ* capite 17. ſcribat: *flatum aut aquam immiſſam, per emulgentes quidem fluere, per tubulos autem* (*ureterum*) *non effluere;* ſic enim Auctores, eorumque loca indicantur, non, ut ipſe ſolet, & hic facit ſic: *Bartholinus conſpexit*, ut neque de quo Bartholino dicat, neque de quo Opere, aut libro, intelligas, ſi forte velis quæ omnino contraria ex Bartholino profert, conferre: quanquam id minus in hoc loco neceſſarium eſt, tum ob ea quæ dicta ſunt, tum quia non unum eſſet quod poſſet ad contraria illa, etiam conceſſa, reſponderi.

085 Poſtremo *optaret* cl. Provocator, ab iis qui forte Adverſaria non legiſſent, credi, me nihil prorſus attuliſſe unde id quod jure indicavi de ipſius *in re botanica uſu*, intelligi poſſet, cum ea tamen ipſius protulerim (1) verba,
38 quæ in nova Editione, contra ac Præfatio pollicetur, *ſuaviter* mutare debuerit. Multo autem magis *optaret*, ſe nunquam ſcripſiſſe alia, quæ uſque adeo, monentibus nobis, falſa eſſe intellexit, ut illa amplius in ejus *Hiſtoria* invenire non poſſimus. In illis exemplum eſt, quo ſuam *hipotheſim luculenter firmari*, prædicabat (2). *Vides*, ajebat, *lactea vaſcula tranſverſe ad angulos rectos, aut rectis parum diſſonos, cum fiſtula inteſtinali concurrere.* Vidi ego, quo ipſe modo deciperetur extimum videlicet primumque illorum *concurſum* pro intimo atque ultimo, qui unus ad rem faciebat, perperam attendendo. Nunc autem *vellet* obtrudere, ſe concurſum intimum ultimumque attendiſſe, hac ſpe fretus quod ego rem ſub ſenſus non cadentem, *diſſimilem* atque ipſe dixit, *oſtendere* non poſſim. Neque interim videt, ut uno ſe ex laqueo expediat, in alterum ſe, & multo quidem omnibus manifeſtiorem, induere. Nam ſi *concurſum* illum intimum, ultimum, & ſub ſenſum non cadentem intelligebat; cur igitur, *Vides* ajebat? cur *luculenter* ſuam eo exemplo ſententiam *firmari*, pronunciabat, eo, inquam, exemplo „ ſecretionis, quæ cum *ſenſibilibus* celebretur inſtrumentis, genuinum & modum *inſenſibilis* ſecretionis, hepaticæ indigitare poſſet nobis? „ Non igitur illos certos angulos ad *concurſum* intimum reprehendi, *quaſi quod diſſimiles oſtendere ipſe poſſem*; ſed ob hoc ipſum quod oſtendi non poſſint, eoſdem tanquam *ſenſibiles*, *luculentos*, *videndoſque* ab omnibus in medium, *exempli*, imo *confirmationis* cauſa, productos reprehendi. Quæ omnia ejus effugia cum *tam facile comprimantur*; intelligere, etiam me tacito, per ſe poſſunt *cordati*, *ſolidæque rei anatomicæ Cultores*, me jure meritoque in *Adverſariorum* ora adſcripſiſſe: *Commenta quædam de ſecretione animali, & ſpeciatim bilis, confutantur*. Neque ſane dubito, quin pari a nobis jure illud quoque adſcriptum intelligant: *Hepatis commentitia ſtructura confutatur*; qua de re infra videbimus. Interim de utraque quid cenſuerit Vir Celeberrimus Petrus Antonius Michelottus, cognoſcere omnes poterunt qui ejus doctiſſimam *de Separatione Fluidorum in Corpore Animali* Diſſertationem (3) inſpicient.

71 Animadverſionis XX. dimidium ferme perlegeram, priuſquam intelligere poſſem, quid hæc tandem ad me
pertineret. Quid enim ad me, quod 1087
cyſticæ venæ non invehant, ſed avehant ſanguinem a folliculo fellis? Nunquam ſane mihi venit in mentem ut id negarem; imo cum id agnoſcerem, non facile unquam, & ſic ſine ulla dubitatione *decreviſſem*, infra harum influxum, Venam Portæ habendam jam eſſe pro arteria, quod cl. Provocator ſua, *ut moris eſt*, *poteſtate* decernit, eademque iis unis venis *ſpeciale privilegium* concedit, ut in Venam Portæ, non amplius Venæ, ſed Arteriæ munus gerentem, ſanguinem infe-

(1) Adv. III. pag. 47. (2) Edit. I. pag. 37.
(3) pag. 225. & ſeq. 253. 325. & cæt.

inferant. Hoc nimirum eſt contra *decretum*, & *Canonem* continuo peccare; ut quidpiam admirandum, quidpiam ſingulare, quidpiam *non* levis *momenti*, — *quod hucuſque ab Anatomicis alto fuerit ſilentio repoſitum*, videri poſſit inventum; quod tamen qui mutationem officii in Vena Portæ paulo altius incipere ſtatuant, in nihilum confeſtim redigant, nec fortaſſe injuria; quid enim tanti eſt, ut quidquam ab naturæ conſuetudine alienum potius admittamus, quam iſtos ambiguos fines tantillo altius conſtituamus; nam aut in primum fere ſinus initium, aut infra hoc, in truncum ipſum Venæ Portæ, Cyſticæ confluunt? Quid porro ad me illud alterum quod non minore conatu, neque paucioribus
1088 verbis agitur: *bilem ab arterioſo ſanguine in folliculi glandulis non ſecerni*? Quonam in loco *Adverſariorum* hoc affirmavi? qui nihil de me, ſed de Malpighio, & Ruyſchio diſerte ſcripſi (1): *portionem aliquam ejus bilis quæ in veſicula continetur, ab iis Glandulis prodire, exiſtimarunt*. Quod igitur *gravem hanc*, ut vocat, *allucinationem facile delere ſe poſſe confidat*; per me licet; num vero etiam per alios, haud ſatis ſcio. Nam quod primum ait *arterioſum ſanguinem ad biliariam ſecretionem non deſignari, apud cordatos omnes in confeſſo eſſe*; vereor, ne, quantum ad hanc controverſiam attinet, ſe ipſum e numero *cordatorum* invitus expungat, qui, ut ſupra vidimus, docuerit, portionem quandam, & *amaræ* quidem, ac *magis ſpiſſeſcentis* bilis a meatus auditorii glandulis, &, quod conſequitur, ex arterioſo ſanguine ſeparari: qua ex re illud potius expectandum videbatur, ut argumentum peteret ad conjiciendum, non diſſimilis bilis portionem a cyſticis pariter glandulis ex non diſſimili ſanguine ſecerni, quæ reliquæ in folliculo bili affuſa, hanc hepatica *craſſiorem* quemadmodum *ut plurimum* eſſe, confitetur, *&* *amariorem* efficeret.
942 Quod autem addit, *ligatis arteriis omnibus cyſticis* & cæt. veſiculam tamen *nova multaque bile ſcatere*, hos vero maximam bilis partem per eas glandulas non ſecerni oſtendit; nullam omnino portionem, non oſtendit. Atenim hæ glandulæ, inquit, *mucoſum illud, ſeu lymphatico aqueum duntaxat emungunt ab arteriarum ſanguine, quod intimam cyſtis ſuperficiem obtegere, atque oblinire valet*. Id vero eſt quod non dicere, & multo minus *innuere*, ſed demonſtrare eo magis oportet, quod a pluribus & experientiſſimis quidem Anatomicis minime agnoſcitur. Nam Ruyſchius (2); ut infra objicitur; *qualis earum glandularum humor ſit, cujus ſaporis & conſiſtentiæ*, negat expiſcari poſſe; Santorinus (3) autem cum in nobiliſſima fœmina id exprimeret, quod illæ continebant, *bili proſſus ſimile* ait ſe inveniſſe. Ac neutrum quidem horum fugiebat iſta apud multos pervulgata, & protrita earum glandularum cum iis quæ in urinaria veſica ſunt, comparatio, qua tantum nititur Provocator cl., ut affirmet, *jam luce clarius, vel per ſolam rationem oſtendi, glandulas folliculi fellei bilis ſecretioni nullam operam impendere*. Attamen cum iſtam comparationem uterque commemorarint, in hanc tamen *luce clariorem* non ivere ſententiam; credo, quod neuter eorum uſque adeo perſpicax eſſe potuerit, ut *ALBIDAM illam in utriuſque (BILIS, & urinæ) veſicis mucoſam cruſtam* videret, *ALBIDAM*, inquam, illam cruſtam quam Provocator intra bilis cyſtim non dubitat ponere, cum mox agnoſcat, vel quæ extra cyſtim ſunt, proxima inteſtina *bile valde ſuffuſa, atque ideo flaveſcentia plerumque viſi*. Quod ſi contra bilis *acredinem* (non amplius *acorem*) mucoſa intus cruſta veſiculam contendit debuiſſe muniri; quam, quæſo, mucoſam cruſtam in exteriore facie eorundem inteſtinorum, *aliarumque finitimarum partium* contra iſtas bilis injurias opponet? quas quidem non cunctos pariter timere, ex verbis conſtat Graviſſimi Bohnii, ſupra etiam

(1) Adv. III. pag. 65.
(2) Reſp. ad Epiſt. Probl. V.
(3) Obſ. Anat. c. 9. n. XI.

etiam ad XVI. Animadverſionem productis: *quamvis linguæ deguſtantis, ratione amaroris, notabilem ſui perceptionem imprimat* bilis; *minime tamen ideo tali acrimonia, vel ejuſmodi particulis gaudet, quæ tactus ſenſoria afficiant, atque ſtimulent*. Poſtremo etſi *majores & crebriores per totum hepaticum ductum*, quam in folliculo, *glandulas hujuſmodi* eſſe, confirmat; non tamen hinc ſequitur, contra Malpighianam (1) conjecturam bilem ab ipſis non ſeparari; nihil enim quod hoc prohibeat, profert; imo potius ſequitur, non *illud duntaxat* (ut dicit, ſed non demonſtrat) *mucilagineum linimentum* ſecerni. Cur enim plus linimenti, ubi a minus amara, neque ita immorante bile, minus incommodi timendum eſſet? Certe ipſe paulo ante ſcripſerat, *in uninaria veſica --- ſubſidens lotium, ſuoſque idcirco commodius aculeos exerens, majus etiam ad excipuli faciem munimentum*, quam in ureteribus, *depoſtulare*. Quæ omnia cum ita ſint; haud ſatis videre me, fateor, cur in Viros tot Præſtantiſſimos, qui in contraria ſententia ſunt, *juvenilem* etiam hac ætate *diſplodat igniculum*, hac interrogatione longum ſuum concludendo
90 ſermonem: *cur tam inſulſe, tantoque Tironum præjudicio quis adhuc pronunciaret, in glandulis fundi folliculi fellei bilem, non illam, neceſſariam mucilaginem, ſecerni?*

72. Sed hæc alii viderint: ego ad ea jam tranſeo quæ ad me pertinent, vel ut melius dicam, quæ ad me pertinere, uſque adeo cl. Provocator exiſtimat; ut hæc fidenter quaſi in ſummas me coegiſſet anguſtias, ſubjiciat: *Ex his quæ nos hactenus diſcuſſimus, perpendat*, inquit, *pauliſper, ſi lubet, divinetque candidus, doctuſque Lector, quonam itinere bilem in felleum humanum folliculum importare valeat Cenſor noſter cl.* Mihi vero inanis hæc divinandi in re apertiſſima ſolicitudo ſimillima videtur comicæ illius ſolicitudinis, & admirationis quam in Demiphone, opinor, expreſſit Terentius (2).

— *quid mihi dicent, aut quam cauſam reperient?*

Demiror, ad quæ Geta hæc continuo reponit:

— *atqui repperi jam. aliud cura.*

Quis enim Lectorum eſt, non jam dico *doctus*, ſed qui dumtaxat latine ſciat, qui jam non norit quod ſupra etiam ad Animadverſionem XIII. oſtenſum eſt, *graviſſime hallucinari* Provocatorem cl., non dubitantem, me in Adverſ. III. Animad. 25. *denegare, bilem ex hepatico ductu per cyſticum in folliculum deſcendere*, cum id tantum ſcripſerim (3). Recentiores „ bilem ab hepate ad inteſtinum deſcendentem *pene totam* divertere in cyſtim ita *indubitabile*, ut ipſe poſtea dicit, non exiſtimare. „ Longe enim aliud eſt, negare, eſſe *indubitabile*, quidquid bilis ab hepate verſus inteſtinum deſcendit, id *pene totum* in cyſtim digredi; & *denegare bilem ex hepatico ductu per cyſticum in folliculum deſcendere*. Itaque tempus, chartas & *atramentum conſumpſit*, & perdidit, qui hæc non intelligens, magno hactenus conatu annifus eſt *refugium illud* (ſic enim putat) & *aſylum* ad cyſtis glandulas mihi præcludere, quaſi *oratorio*, cujus ipſe optimus artifex, & judex eſt, *ſtylo* illud a me unquam eſſet petitum, aut ſi eſſet, omnino id ipſe jam præſtitiſſet quod jactat: *Jam igitur biliaris cyſticarum glandularum ſe-*
cretionis commentum (ex quolibet hoc 1092
fautore proficiſcatur, & qualibet ſit fautorum Auctoritas, qua niti Cenſor cl. ſtudet) ſatis ſuperque exploſimus.

Io triumphe! de quo alii, ut diximus, viderint, quemadmodum & de iſto alio, qui continuo canitur, at de quo Viro? de Experientiſſimo, Diligentiſſimo, Celeberrimo Sene, & Profeſſore Ruyſchio: *hoc jam de titulo*, inquit,
figura Ruyſchii nullo pacto æquiparanda 1084
eſt cum mea. Supra autem, poſtquam renalium ſanguiferorum vaſorum Icones Euſtachii, & Ruyſchii perpenderat, nonne pariter hæc adſcripſerat: *Ex quibus quidem omnibus, donec in univerſali noſtra Anatomica Hiſtoria genuinam rena-*

(1) De Lien. c. 6.

(2) Phorm.

(3) Adv. III. pag. 52.

venalium ſanguineorum canalium diſtributionem aperire aliquando ſtudeamus, *ſatis abunde liquet & cæt.*

73 Sed quorſum hæc de eo potiſſimum Auctore cujus ex Figuris *plurima*, & in iis quædam difficiliora, etiamſi non faſſus eſſet, ipſum tranſtuliſſe internoſceremus ad ſuam illam maximam exornandam? Nimirum quia ego ſcripſeram (1): *Ex* ea Cyſtis *Figura*, *ejuſque Explicatione intelligere omnes poſſe*, *de iis glandulis*, *quas olim Malpighius in ſuilla*, *& ovilla veſicula obſervaverat*, *quid Ruyſchio videatur*. Verum quid neceſſe erat iſtam Figuram uſque adeo abjicere atque contemnere; quando ex ea, qualitercunque in ea glandulæ oſtendantur, ſemper tamen intelligitur, quales ipſæ viſæ Ruyſchio ſint, certeque viſum huic eſſe id quod ego viſum eſſe contendebam, illas glandulas eſſe ponendas. Hæc enim continuo ſubjiciebam: *Nimirum ab ſummis duobus hiſce Anatomicis* (Malpighio, & Ruyſchio) *vel aliud agentibus*, *ea glandulæ jam olim fuerant luculenter propoſitæ*, *de quibus Hiſtoriæ Hepaticæ Auctor in prolixo*, *& eâ inſcriptione ornato opere vix obiter fecit mentionem*, *& iis quidem verbis*, *ut cum utrum ipſe admittat*, *ignores*, *tum illud certe ſatis intelligas quod addit*: „ *Bilem per* „ *haſce glandulas ſecerni*, *ridicula eſt* „ *aliquorum confabulatio*. „ Quid ipſe ad hæc? Meam fidem haud obſcure in dubium vocare non veretur: „ Vide- „ rit, inquit, ingenuus Lector, „ an ipſe *in prolixo meo Hepaticæ Hiſtoriæ opere vix obiter* de his glandulis *mentionem fecerim*, *& iis quidem verbis*, *ut*, *utrum admittam ignores*. Faciamus igitur quod ipſum facere ad me convincendum oportebat, neque *tædeat ſua ipſa ſuper hac re verba omnia hîc exſcribere*. Num alia in prima Editione ſunt quam hæc, quæ & in hac nova retinuit illic, ubi de cyſtis tunicis ſer-
101 monem habet? *Qui* (moderniores) *quartam* (tunicam) *addunt*, *inter nerveam*, *& muſcularem collocant*, *eamque glanduloſam vocant*, *glandulis ſcilicet numeroſiſſimis obſitam*, *per quas muccoſum illud tranſcoletur*, *intimam inde hujus burſulæ faciem totam inveſtiens*. *Bilem per haſce glandulas ſecerni*, *ridicula eſt aliquorum confabulatio*.

Ipſe vero qui hanc *ridiculam* eſſe *confabulationem* pronunciat, de his glandulis utrum ſint, quales, & quantæ ſint, & quid vere agant, ipſe, inquam, ibi quid cenſet? Quid addit de ſuo, unde intelligamus, num *modernioribus* illis has ponentibus, & muci ſecernendi officium aſſignantibus, adſtipuletur, an repugnet? quid, inquam, addit? Ne verbum quidem. Sed *de hiſce omnibus*, aliiſque *ulteriora non afferre ſe*, dicit, *prout largiſſime ab anatomes Hiſtoricis VENDITATA*; *ideoque hîc ſupervacanea*. Itaque ſermone omiſſo, in quem obiter inciderat, de harum glandularum *exiſtentia*, & officio, protinus ad tunicas de quibus loqui inceperat, redit. Quid igitur aliud eſt *vix obiter de his glandulis mentionem facere*, *& iis quidem verbis ut utrum admittantur*, *ignores*, ſi hoc non eſt? Contra, Malpighius, & Ruyſchius non in prolixa aliqua Hepatica Hiſtoria, ſed aliud agentes, ille videlicet in Exercitatione de Liene (2), hic in Figura, & Explicatione, ſubjectis Reſponſioni ad Epiſtolam Problematicam V. in qua plura, & varia a Frentzio quæruntur, eas jam olim glandulas luculenter propoſuerant. Quid ad hæc? *In Explicatione*, inquit, *illius Figuræ Ruyſchius nullam prorſus biliaris in his glandulis ſecretionis mentionem inſtituit*. De hoc poſtea videbimus; nunc illud primum agitur, an iis quas nos conjunctas objecimus, *Figura ejuſque Explicatione* eas glandulas Ruyſchius luculenter propoſuerit. De ipſis ita, ut par eſt, conjunctis ſilet.

De Malpighio vero quid reponit? Illud primum *ab ingenuo Lectore* videndum dicit, *an ſatis a Malpighio* ibi *probatum ſit* „ *portionem aliquam ejus* „ *bilis*, *quæ in veſicula continetur*, *ab* „ *hujus glandulis prodire*. „ Ita eadem ſemper chorda oberramus. Non hoc

(1) Ibid. pag. 64.

(2) cap. cit. 6.

hoc, inquam, primo hoc loco agitur; ſed an Malpighius eas glandulas lucu- lenter propoſuerit. Verum ne illud qui- dem ſibi videndum *ingenuus Lector* co- gnoſcit, an *ſatis a Malpighio probatum ſit*; neque enim unquam id dixi, ſed hoc dumtaxat (1): Malpighium *por- tionem aliquam ejus bilis quæ in veſicu- la continetur, ab iis glandulis prodire, exiſtimaviſſe, ex ejus de Liene Diſſer- tatione ſatis conſtare*. Quid ergo vi- dendam rem *ſuaviter* mutat? Cur hoc exiſtimaviſſe Malpighium, ex ea Diſ- ſertatione ſatis conſtare, non probat? niſi forte id credit ibi ſe probare, ubi addit: „ hinc demum modeſtus Auctor
3 „ *vix tantum probabilia* adducere fate- „ tur. „ quo in loco vere ego poſſum dicere, quod immerito ipſe alibi ſcripſit
8 „ illud *vix* multa quidem induſtria fuiſ- „ ſe a noſtro cl. *Provocatore* in hunc „ textum intruſum. „ Nam Malpi- ghius ibi quoque, ut ſolebat, ea *mo- deſtia*, quam omnes laudare video, paucos imitari, quæ exiſtimabat ipſe,
6 ut *probabilia* propoſuit; non tamen ut *VIX TANTUM probabilia*, quarum duas priores voces etſi, ut Malpighii, alia litterarum forma ſcriptas conſpicio, apud ipſum tamen in toto eo loco non invenio; imo hæc diſerte, & aſſeve- rantius quam ſoleret, ſcripta invenio: *Altera portio conſtitutiva bilis, craſſiuſ- cula tamen, NISI VERIUS DICERE VELIMUS alteram bilis ſpeciem, ex his, quæ poſt diutinos labores deprehendi in ſuilla, & ovilla veſica probabiliter evo- mitur a minimis glandulis miliaribus per tunicam biliariæ veſicæ diſperſis, ad quam arteriæ deſinunt*.

74 Atenim experimenta, inquit a Malpighio producta id *non probant*; ---- *ſed ſolum aperiunt, hepaticam bilem in folliculum translatam, ibidemque ſtabu- lantem longæque moræ potitam, novis inductis internis motibus, aqueis evapo- ratis ſubſtantiis, atque aſperioribus ex- altatis particulis, ex dilutiori (ut fue- rat in hepaticis ductibus) pallidiori, ac ſuaviori craſſiorem, colore ſaturatiorem, amariorem, atque acriorem evadere, quod quidem ab omnibus admittitur*. *Imo* . . . . Sed alia non eſt opus exſcribere, tum ne in multo longiorem divertamus ſermonem, quærentes, num is qui im- probat, ſatis ipſe perceperit, cur illa a Malpighio eo in loco addantur; tum quia neque illa, neque iſta quæ ex- ſcripſimus, ad controverſiam noſtram faciunt, quæ minime illa eſt, an jure id Malpighius exiſtimaverit, ſed hæc dumtaxat, an id exiſtimaverit. Cur igitur iſta exſcripſimus? Ut ſic in tranſi- tu conferri poſſent cum aliis quibuſdam quæ idem Provocator cl. ſupra ſcripſerat: videlicet ſe *in juvenis mulieris; febri a- cutâ denatæ cadavere bilem cyſticam — tum* 942 *multo tenuem, ſeu hepatica non craſſio- rem deprehendiſſe; tum nullo modo a- maram, imo ad quendam dulcorem diſ- poſitam, hepaticâ interim ſatis amari- cante bile*. *Breviori* autem *forſitan fol- liculari moræ fuiſſe hoc phænomenon im- putandum*. Nimirum ipſe qui illatio- nes Malpighii improbat, non intelligit, *breviorem* in folliculo *moram*, ne ama- rior bilis hepatica evadat, præſtare for- ſitan poſſe; ſed ex *ſatis amaricante* ut *nullo modo amara, imo ad quendam dulcorem diſpoſita evadat*, facere non poſſe. Quid ergo præſtitiſſet dicere? Non *breviorem* dumtaxat *moram*, ſed commixtionem fortaſſe cum multo ex illo ſuo *lymphatico aqueo* glandularum cyſtis humore, vi morbi minus muco- ſo reddito, in ejus *phænomeni* cauſa fuiſſe. Sic aliquid ſaltem commentus eſſet quod cum aliis ſuis, qualia hæc cumque ſint, placitis magis cohæreret. Sed ad graviora, & in viam redeamus. Neque, inquit, Malpighius, *ut Ruyſ- chius per ſuam figuram inſtituit, me- moratas glandulas in homine, ſed in ſuilla, & ovilla veſica fellea duntaxat proponit; ut ideo falſum ſit „ ab ſum- „ mis duobus hiſce Anatomicis, vel a- „ liud agentibus, eas (ſeu eaſdem) „ glandulas jam olim fuiſſe luculenter propoſitas*. „ Tandem aliquando obje- cit aliquid, quod ſi minus ad rem fa- ceret, at ſaltem facere videretur. Videretur, inquam, nam cum diſerte ipſe-

(1) Adv. III. pag. 65.

ipſemet dixerim (1) eas glandulas *Malpighium in ſuilla, & ovilla veſicula obſervaviſſe*; quo unquam modo ſuſpicari poteram, fore, qui *obtruderet*, me ab ambobus illis Anatomicis *eaſdem* glandulas dixiſſe propoſitas. *Eas*, inquit, *ſeu eaſdem*. Ego vero multo potiori jure, quam ipſe alibi illa *iſta ipſa*, affirmare poſſum ,, bina hæc ver-
923 ,, bula *ſeu eaſdem* ab *ipſo Viro* hic lo-
,, ci creata eſſe, & verbulo *eas* ad cenſuræ locum ſuperaddita: & ut ſuper hoc *ſeu eaſdem* tota objectionis ratio ſita eſt, ita hoc idem *ſeu eaſdem* in illa mea *Animadverſione* me ponere, neque per ſomnium cogitaviſſe, ut videre eſt. ,, Quod ſi pro *eas* nihilominus velit ipſe *eaſdem* accipere; non *eaſdem* humanas, ſed *eaſdem* cyſticas intelligat, quas ſi alii, vel in beſtiis dumtaxat cognitas, aliud agentes, propoſuerunt, quanto magis in homine jam notas, ipſe diſerte agnoſcere, & proponere debuiſſet, qui *Hiſtoriam Hepaticam* perſcribebat.

75 Illud ſequitur multum me *aberrare a vero, putantem Sylvii ſectatores aſſerere, Bilem per cyſticas glandulas ſecerni*. Verum me id *putaſſe*, mea certe ſcripta non oſtendunt. Scripſerat cl. Provocator, quod ſupra vidimus:
101 *Bilem per haſce glandulas ſecerni, ridicula eſt aliquorum confabulatio*. Adſcripſi ego (2), *Qui humaniſſimus* (ne vero nomine appellarem, quod gravius tuliſſet, quam nihilominus hoc ferre videatur (*Qui humaniſſimus*, inquam, *loquendi modus quam gratus ſit futurus, haud ſcio, non modo Sylvii ſectatoribus, de quo fortaſſe ille intellexit, verum etiam æquis æſtimatoribus Malpighii & Ruyſchii, quibus illa eadem verba non ſatis cavent*. Quid igitur aſſererent *Sylvii ſectatores*, non dixi, imo vero ne quid Sylvius quidem: hoc dixi, ipſum *de Sylvio fortaſſe intellexiſſe*; id autem dixi, propterea quod non multis poſt illum *loquendi modum* interjectis verſibus hæc ſubjici, animadverti: *Quod autem in membranarum* Cyſtis *poroſitatibus machina ſedeat (ut ſupra) ſecretoria bilis a ſanguine ---- nonne ſunt vaniloquia, homini cæterum venerando jam ſuperius commemorato imparia? fabellæ, inquam, & cæt.?* Scilicet cum illud *ut ſupra* cum primo illo *loquendi modo* conferrem, hos autem alteros conſimillimos *loquendi modos*, ut libri ora diſerte ſignificabat, erga *Sylvium* adhiberi cognoſcerem, Provocatorem quem non nimis ſane diligentem eſſe in iis legendis Auctoribus quos redargueret, ſciebam, *de Sylvio fortaſſe* in priore quoque loco *intellexiſſe*, viſus ſum mihi haud injuria poſſe ſuſpicari. Nunc ille negat; ego mihi gratulor, non affirmaviſſe, ſed *fortaſſe*, ut videbatur, dixiſſe; ipſi profecto non gratulor, qui fateatur neceſſe eſt, non in eundem dumtaxat, ut ego ſuſpicabar, Sylvium, ſed & in Sylvium, & in alios præterea Celeberrimos Doctores iſtiuſmodi *loquendi modis* inſurgere ſe voluiſſe.

Et ſane tunc ipſe animadverti, priorem *loquendi*, qui plures reſpiceret, *modum* Malpighio, & Ruyſchio *non ſatis cavere, ut qui licet a Sylvii opinione* (quam ſine Doctore jam ſatis noram) *longiſſime abjerint, portionem tamen aliquam ejus bilis quæ in veſicula continetur*, non a quibuſcumque hujus poris, ſed *ab iis*, de quibus ibi mentio erat, *glandulis prodire, exiſtimarunt, ut ex Adnotatione* a Præcl. Mangeto *exhibita, & Malpighiana de Liene Diſſertatione ſatis conſtat*. Nunc ipſe de Malpighio ne conatur quidem; neque enim ullo modo poſſet; negare; Ruyſchio autem videri vellet *ſatis caviſſe*. Utinam poſſet; nam certe non minus dignus erat, quem obſervaret, nedum cui ab iſtiuſmodi loquendi modis omnino caveret. Quo magis ægre fero, in eum me locum eſſe adductum ut connivere, quod mallem, & continuo credere non liceat, niſi ipſe videri velim ſine ulla prorſus ratione quæ paulo ante retuli, verba ſcripſiſſe. Atque ut intelligere omnes poſſint, me invitum in hoc loco verſari; conjecturas duas, quæ ipſi excuſationis loco ſunt, quamvis facillime poſ-

(1) Ibid. pag. 64.

(2) Ibid. pag. 65.

poſſem , non excutiam , non urgebo , non extorquebo : illud tantum dicam , Viros Graviſſimos , & in Auctorum ſenſibus intelligendis , ſiqui alii , Exercitatiſſimos , *Actorum Eruditorum* , quæ Lipſiæ eduntur , Scriptores (1) cum non hæc , aut illa Cel. Ruyſchii verba ſeorſum ſpectata , ſed omnia quæ Mangetus in illa Adnotatione etiam profert, conjuncta , ut par eſt , quid demum ſignificent , pro eorum nunquam ſatis laudando inſtituto paucis referrent , hæc ſcripſiſſe : *Explicationem viæ , qua bilis ad veſiculam felleam deſcendat , jungit , eamque appellat cum celeberrimo Bohnio ductum cyſticum , glandulas tunicæ interioris veſiculæ EIDEM SCOPO INSERVIENTES adjiciens , quas in collo plures , circa fundum rariores delineatas exhibet .*

76 Verum , ſepoſito Cel. Ruyſchio , ad Provocatorem cl. redeamus hæc ſubjicientem : „ An autem *ſtructuram intimæ* „ ſuperficiei veſiculæ , imo & meatus „ cyſtici , ductuumque hepatici , & „ communis , ne memoraverim quidem, „ qui legerint , judices ſint . „ Hæc ego omnia negavi , atque iterum nego. Ipſe qui contra ad Lectores provocat , cur loca non indicat in quibus ea memoraverit ? Sæpius , etiam ubi nihil opus eſt , qua in *Parte* , quo in *Capite* , quo in §. aliquid ſcripſerit , magna nobis ſedulitate inculcat . Cur hic illud facit quod iis fere in rebus ipſum facere animadverti , quas ſe ſcripſiſſe , aut ſic , ut contendit , ſcripſiſſe , probare non poteſt , ut neque §. , neque *Caput* , neque adeo *Partem* unquam ſignificet ? Quid ergo eſt ? ſiqui ſunt qui illud poſſint facere , quod nos tunc fecimus , ut univerſum *Hiſtoriæ Hepaticæ* librum perlegant , ſed primæ Editionis (ſenſit enim in nova apparanda , quam nos vera diceremus ; & quam neceſſaria requireremus , ideoque ſaltem in calce multa quæ omiſerat , aut vix attigerat, ſupplere conatus eſt) ſi qui igitur illud poſſint facere , & qua de ſtructura nos in *Adverſariis* , diximus , attendentes , hanc in toto eo libro perquiſiverint ; iis confirmo , me nondum ſcire ubi ſint ipſam inventuri . Sed quoniam is labor multo gravior eſt , quam ut multi ſubire velint ; conjecturam faciant ex eo quod continuo ſubjicitur , & longe facilius expediri poteſt . Pari enim fiducia ad eoſdem provocat qui legerint , ut „ hi inſuper judicent , an *Aliæ hujus Tabulæ* (ſeu memoratæ LXIII. Theatr. Anat.) *Figuræ diſcrepent ab Hiſtoriæ Hepaticæ* ſive *diſquiſitionibus* , ut ipſe ait , ſive *commentis* , ut a me probatum eſt . Et quamvis ego cum *alias Figuras* dixi (2) , non de omnibus aliis dixerim , ſed de iis tantum , de quibus *ſupra indicatum erat* ; tantos ipſe ſibi ſpiritus ſumit , ut omnes inſpici velit , & cum ſuis placitis comparari . Morem , quando ita vult , geramus .

77 Ex I. Figura quædam aſſumit , cætera omittit . Inter ea quæ aſſumit, nihil eſt de quo controverſum ſit , niſi *interni hepatis lobelli* , de quibus , ut a Malpighio *in medium adductis* , cum mentionem injeciſſet , mox cenſuerat , 28 Malpighium *nil in hepate innovaſſe præter novi vocabuli introductionem* : & tamen hic eos lobulos , ut veros a Figura repræſentatos , *apprime cum ſua Hiſtoria convenire* , dictitat . Omittit interea oſtenſas in eadem Figura Malpighianas ſubrotundas glandulas , & *fibroſam* , ac *membranaceam* lobulorum *connexionem* , quarum hanc neſcio , ubinam in ſua *Hiſtoria* memoraverit , illas contempſiſſe , vel ex iis quæ modo dicta ſunt , omnes ſciunt . II. Figura , inquit , *Apicum Portæ Venæ* , & *Cavæ anaſtomoſes* , *nobis ſane acceptiſſimas* , *repræſentat* . Imo Auctor Figuræ Bidlous diſerte monet (id quod Mangetus in Explicatione non omiſit) illas venas *mutua anaſtomoſi nunquam jungi*; ut conſtet , reprehendendos eſſe Sculptores qui uno aut altero forte in loco erraverunt . Videtur enim Bidlous hanc Figuram apparaviſſe , ut intelligeremus , minutos ramuſculos earum Venarum neque jungi inter ſe , neque (id quod Provocatori maxime adverſum

(1) A. 1697. M. Jan.

(2) Adv. III. pag. 65.

ſum univerſa Figura indicat) decuſſari. III. Figura quantùm ipſi adverſetur, ſatis ſupra ad Animad. XV. indicavimus. De IV. etiam Figura quid habendum ſit, ex iis quæ ad Animadverſ. IX. adnotavimus, ſatis liquet. Nam; ut omittamus, quid de ea ſummus Anatomicus Ruyſchius, aliique, ibi laudati, cenſuerint; nihil profecto, niſi *Radices Cyſticas*; ut Bidloi, Auctoris Figuræ, verbis utar; oſtendit *per Hepatis corpus diſperſas*, *earumque truncum majuſculum*, quæ certe nunquam omnino negavi; communicationem vero ipſarum cum ductu hepatico, de qua præcipuum dubium erat, nullo modo oſtendit; ut non intelligam quo jure cl. Provocator ſcribat: Hæc IV. Figura *ductus noſtros hepaticyſticos, & cyſt-hepaticos melius, atque optabilius exhibere, atque firmare non poſſet*; Hoc enim ſi verum eſſet; nihil erat cauſæ cur Tabulam ſuam V. excogitaret, cum ad hanc Bidloi Figuram, qua nihil ad id, *melius, atque optabilius*, rejicere Lectores poſſet. VII. Figura (V. enim, & VI. deſiderantur) *internam ſuperficiem fellei folliculi a nobis in Tab. VII. expoſitam, apprime*, inquit, *dilucidat*. Melius dixiſſet *emendat*, ut alibi indicabo. (*) Hic enim ſatis eſt animadvertere, ipſum *ſuaviter*, quod deinceps quoque facit, tranſilire ab *Hiſtoria Hepaticæ* prima Editione, de qua dumtaxat eo tempore loqui poteram, ad Tabulas, novæ huic Editioni nuper adjunctas, de quibus tunc lis eſſe non poterat. Dixiſſe igitur debebat, non *in Tab. ſed in Hiſtoria expoſitam*. Sed in hac, ut ex ſupra dictis colligitur cum eam ſtructuram ne memoraverit quidem; idcirco neque illud ipſe poteſt nunc dicere; & nos intelligere debemus, quantum igitur hæc Figura quæ illam in Veſicula & tribus bilis canalibus diligenter exponit, ab ea Hiſtoria diſcrepet in qua iſtæ horum omnium ſtructuræ, tanquam in rerum natura non eſſent, omnino prætermittuntur. VIII. inquit, Figura
1009 *arteriarum & lymphæ ductuum per felleam humanam veſiculam diſtributiones depingens ea confirmat, quæ nos in Tab. II. & III. de his vaſis delineavimus, & in Hiſtoria deſcripſimus*. Ecce iterum Tabulæ de quibus ſermo tunc eſſe non poterat, in medium proferuntur, quibuſcum tamen num prorſus conſentiant quæ in VIII. hac Figura ab Diligentiſſimo Ruyſchio pinguntur, vaſorum inceſſus, diviſiones, & ulteriores præſertim, aut aliunde etiam accedentium arteriarum propagationes, omnes qui conferent, ſatis intelligent.

Sed quoniam hæc in *Hiſtoria* quoque *deſcripſiſſe* ſe, dicit; ſed quo in loco; non dicit; ſcire licet in primæ quidem Editionis deſcriptionibus hæc nuſquam a nobis quæ ad arterias has pertinent, inveniri; quæ vero ad lymphæ ductus, cum ſua ipſa Tabula III. non ſatis congruere. Atque ut hæc omittamus, illud certe non eſt omittendum, ipſum interea ſilere, quam iis quæ ſcripſerat, adverſetur in VIII. Figura *Ductus Cy-* 10
ſticus tortuoſus. In IX. quoque Figura extra chorum ſaltat, dum hac ait *luculenter confirmari ea quæ ſane* ſuis in *Tabulis exprimit*; quaſi vero aut ego de his loqui poſſem eo tempore, aut non potuiſſet ipſe ex ea Figura quædam in ſuas transferre, aut demum quæ transtulit, ea diligenter tranſtuliſſet. Cui rei exemplo ſit illud unum, quod vere in ſua quoque *Hiſtoria* ſcripſerat, videlicet *lymphaticorum vaſorum in ſuſpenſorio hepatis ligamento diſtributio, atque reptatus*. Scripſerat enim id quod & pingere voluit, *per ſuſpenſorium ligamentum* ire ea vaſa *uſque ad glandulas lumbares*. Reverhorſtius autem cujus nos Figuram objecimus, non eo verſus ire contendit, ut ad IV. Animadverſionem docuimus. Ecce vero Incomparabilis Anatomicus Ruyſchius, qui in hac Figura IX. repentia per ſuſpenſorium ligamentum vaſa lymphatica non verſus lumbares glandulas euntia (quod Provocator) ſed verſus Diaphragma (quod Reverhorſtius) depingit. Quid efficere magis Provocatoris rebus poterat? & tamen

(*) Vid. Epiſt. I. Art. 52.

tamen has ait per hanc ipſam Figuram *luculenter confirmari* ! Sed quem Ico- niſmum ſibi fatebitur officere , ſi vel X. Figuram *rebus ſuis non officere*, contendit ? Quid vero ? *rebus* igitur *ſuis non officit Colli Veſicæ* , *ut & Ductus Cyſtici reptatus ſerpentinus* ? Quid magis poſſet adverſari ? At hoc , inquit, *a nobis inter rariora ſuperius repoſitum eſt*. Id videlicet, quod Figuræ Auctor Experientiſſimus Frid. Ruyſchius in ipſius Explicatione , *in plurimis Veſiculis Felleis humanis locum habere*, teſtatur, Utri magis credendum ſit, non eſt hic ambigendi locus. Satis eſt inſtituto huic noſtro , hanc Tabulæ LXIII. Figuram , ejuſque Explicationem tam *diſcrepare* ab Hiſtoria Hepatica, quam quod maxime.

78 Figuræ autem *XI. XII. XIII. & XIV. quæ quidem cum arterioſa ac lymphatica vaſa per hepatis tunicam repentia*, *tum Portæ* , *& Cavæ per humanum* , *& vitulinum hepar ramificationes exporrigunt* , *noſtras denuo tabulas*, *confirmant*, inquit , *& amplectuntur*. Ad Tabulas *denuo* provocat ſuas, quas me tædet ſæpius dicere locum in mea illa diſputatione nullum habere potuiſſe. Quid ? quod ab ipſis ejus Tabulis Figuræ hæ omnes, nedum ab *Hiſtoria Hepatica*, plurimum *diſcrepant*. XI. enim Figura primum lymphatica vaſa (ut numerum mittam quem tamen minime omittendum cenſet ; urgetque Figurarum harum Auctor Ruyſchius (1)) longe alio ordine oſtendit atque cl. Provocator pinxit , & quendam faſciculum eorum imum, longe aliud iter affectantem , quam quod lymphæ ductibus hujus faciei hepatis in deſcriptione aſſignavit. Deinde *arterio-las ex Arteria Hepatica oriundas* , *& per* hepatis *membranam reptantes* plurimas hæc Figura commonſtrat , quarum nullam in eadem membrana aut Provocatoris Tabulæ oſtendunt , aut *Hiſtoria* deſcribit , imo hæc (id quod a nobis (2) per hanc ipſam Figuram , noſtramque obſervationem ſ reprehenſum eſt) illius Arteriæ *ramationes univerſas in vaſa ſolum hepatis*, & per *ſolas* horum *tunicas* deduci, inculcat. Reliquis autem Figuris tribus quid cum *Hiſtoria Hepatica* , aut etiam cum hujus Tabulis commune ſit , videre non poſſum. Nam cum illæ ſingulæ ſingula , & prorſus diviſa vaſa demonſtrent ; *confirmare* certe non poſſunt decuſſationes illas quas *Hiſtoria* comminiſcitur , cumque omnes ſummo artificio confertiſſimos ramuſculos minimos commonſtrent , quod , quæſo , in *Hiſtoriæ* Tabulis ſanguiferum vas eſt, niſi forte ex Ruyſchio deſcriptum , quod pari cura , atque elegantia expreſſum ſit ? Quis porro crederet , *Hiſtoriæ Hepaticæ* favere Figuram quoque XV. quæ *portionem hepatis hydropici* , *per morbum veſiculoſi facti*, *depingit* ? Quidni ? In diſputationem ejus loci , & temporis meam , quaſi aut ibi aliud quam naturales ſtructuras ſpectarem , aut quæ nuper addita ſunt , tunc redarguere potuiſſem , trahitur II. atque adeo , ſi ſuperis placet , III. inſuper noviſſima ejuſdem *Hiſtoriæ* Pars, & de *morbis hepatis ab obſtructione progenitis* mentio inducitur. At quanto congruentius erat perpendere , hepar *ab obſtructione* ſic *veſiculoſum factum*, magnum indicium præbere earum quas negabat *Hiſtoria*, Malpighii glandularum, quas reſtitans materia dilatando patefecerit? XVI. Figura illa Verheyenii eſt , quæ tametſi adeo a ſcalptoribus depravata ſit, tamen ut *Hiſtoriæ* illi adhuc repugnet, ſatis ſuperque ad IX. Animadverſionem indicatum eſt. In Figura denique ex eodem Auctore XVII. illuc cl. Provocator relabitur , ut ad Tabulas provocet ſuas . *Si* , inquit , *vel primo intuitu*, *cum prima noſtræ hujus Tabulæ VIII. conferatur* , *quid aliud concors magis* , *& veritati unanimiter accedens deprehendi poſſet* ? Attamen ne *primo* quidem *intuitu* tanta iſta *concordia* deprehenditur. Ubi enim in Verheyenii Figura ſunt ; ut alia omittam ; aut ſi- nus iſte Ductus Hepatici, aut tot , tamque iſtæ fibræ , & glandulæ quæ in Capſula a Provocatoris Figura oſten-

(1) Reſp. ad Epiſt. Probl. V.

(2) Adv. III. pag. 39.

duntur? aut contra ubi in hac eſt tortuoſus ille Cyſtici Ductus ineeſſus; qui etſi multo minus quam in aliis iſtius Verheyenii Figuræ Editionibus, in Theatro repræſentatur, non prorſus tamen omitti videtur? Quod ſi etiam Figura hæc cum illa Provocatoris Figura undequaque conveniret; num convenit pariter cum ea, quam ad ductus cyſtici, hepaticique confluxum *Hepatica* nobis deſcribebat *Hiſtoria*? Angulos certe illos quam manifeſtiſſime repræſentat, de quibus alibi dictum eſt, a parte jecoris acutum, obtuſum a parte inteſtinorum.

79 Quæ omnia cum ita ſint, ac nulla prorſus de tot LXIII. Tabulæ, Figura inveniatur, quæ cum *Hepatica Hiſtoria* conſentiat; tamenne clamabit Provocator cl. „ Ubinam ergo ſitæ ſunt „ Figuræ illæ hujus Tabulæ, quæ *diſ-*
1096 „ *crepant ab Hepaticæ Hiſtoriæ commentis*? „ aut quaſi nullæ ejuſmodi in hac Tabula omnino eſſent, in ea quæ proxime præcedit, fortaſſe quærendas eſſe, dictitabit? in qua *utinam pro fauſtis ejus rebus* nullæ eſſent quæ *diſcreparent*. At omnes in ea quoque *ſat longe diſcrepant* duæ videlicet Reverhorſtii, totidemque Bidloi. Etſi vero duæ illæ *quam intolerandis erroribus ſcateant* (ſic loquitur qui *lapſuum* a me adhibitam vocem exprobat) *ſat ſuperque demonſtraviſſe ſe*, ſcribit; in quo tamen diſcrepare, dixi, in eo, nonnulliſque aliis in rebus quam parum ſit *demonſtrationibus* iſtis fidendum, ex parte ſupra, atque adeo etiam paulo ante docui; ex parte alibi, ſi tu, Vir Optime, voles, docebo (1). De duabus autem reliquis affirmat quidem, *jam non eſſe ſuſpiciendum*, *quidpiam a ſua Hepaticæ Hiſtoria diſcrepare*. Sed ut harum Figurarum primam, de qua alibi (*) pariter mentio fiet, nunc, quod ipſe facit, omittamus, & in alterâ illa ipſa, quæ pro ſe ſtare contendit, quæramus; hæc illi adverſari *Hiſtoriæ* inveniemus. Nam influxus Cyſtici in Ductum Hepaticum talis pingitur, qualis jam a nobis ad XIV. Animadverſionem de hac Bidloi Figura loquentibus dictus eſt; *laudatæ* vero *illæ toties* a cl. Provocatore *Portæ venæ*, & *Cavæ decuſſationes* ſi præſertim in iis in quibus opus eſt, ramis quærantur, *minoribus* videlicet, ut inculcaverat, (2) & *minimis*, num *in quacunque hepatis parte ultimo aſſignabili* ab hoc ſchemate *perbelle*, ut dictitat, oſtendantur, omnium qui non ſunt oculis capti, judicium eſto. Neque enim neceſſe eſt, ut hanc, aut ullas ex meis reſponſionibus quis divinet, quæ ubique, vel me tacente, omnibus in mentem ipſæ veniunt, ut illud quoque, utri noſtrum *melius*, *atque laudabilius fuiſſet* (qua de re in extrema Epiſtola tamen ſcribemus) *promiſſum exequi*, & cætera illa quæ ad *ſcribendi genus* pertinent, obſervare, de quibus ipſe *hic*, & alibi *tam ſecure ad proborum Hominum judicium* provocat.

80 Quoniam vero Animadverſio XXI. non contra nos, ſed contra Ampliſſimum (quis crederet?) Lanciſium ſcripta eſt, de Provocatore cl., ſiquis alius, optime meritum; alio in loco eandem examinabimus (3). Interea autem nonnulla quæ nos reſpiciunt, eidem Animadverſioni præpoſita, expendemus. Hæc ad duo capita revocantur. Alterum eſt, Euſtachii Tabulæ XXVII. Figuram I. *intactam ſe deſumpſiſſe*, *ut — fidem omnem præberet perpetuæ per hepatis ſubſtantiam interſectionis*, *atque decuſſationis majorum*, *minorum*, *minimorumque ramorum Portæ & Cavæ a ſe in prima hujus Hiſtoriæ editione expoſitæ*, *ductiſque inde ratiociniis elucidatæ*, *a quibuſdam*, *fortaſſe* „ *in odium auctoris*, *contradictæ*. „ Alterum caput eſt, ſe tamen ei decuſſationi non tantum, quantum ego ſcripſerim, tribuiſſe, imo eandem jam quaſi abrogaviſſe, *antequam quiſpiam in hanc ſuam hypotheſim inſurgere cogitaſſet*. Primum igitur de primo capite videamus. Et Euſtachii quidem Figuram, num ipſe *intactam*, ut profitetur, *deſumpſerit*, facile

(1) Vid. Epiſt. I. Art. 33.
(*) Vid. Ibid.
(2) Edit. I. pag. 28, 29.
(3) Vid. Epiſt. I. Art. 68. & ſeq.

ciſe omnes intelligent, qui præter auctam, de quo ſilet, totius Figuræ magnitudinem, videbunt, nec Venæ Cavæ truncum, nec quoſdam aliorum vaſorum ramos ita ab Euſtachio pictos fuiſſe, ut exempli cauſa rami illius *g*, maxime attendendum, finem neque tam altum, neque unum in acumen contractum: trunculi autem *d* qui in Figura ſiniſter eſt, ramum dexterum non ceſſantem paulo poſt, ſed ulterius deductum, qua ex re quid ſequatur, alias oſtendemus (1): demum; ne plura adjiciantur; ramum illum oblongum, exilem, & ſingularem Venæ Portæ qui ad Cyſticarum latus demittitur, nullo cum ſubjecti paralleli rami additamento, ut reliquos, ab Euſtachio fuiſſe delineatum. Num vero hæc Figura Euſtachii, *fidem omnem præbeat perpetuæ* illius *per hepatis ſubſtantiam*, Venarum *decuſſationis*; quod ad *majores* ramos attinet, oſtendit pars Figuræ ſuperior, ad quam nulli Venæ Portæ rami deducuntur: quod ad *minores*, pars ima dextra commonſtrat, in qua minores iam facti Cavæ rami omnes minoribus Portæ ramis fere paralleli deſcendunt: quod denique ad *minimos*, eadem pars, extrema ipſa eorundem minorum ramorum omnino disjuncta demonſtrat. Et quanquam palam eſt, Euſtachium in vere minimis (de quibus videlicet lis noſtra erat) harum Venarum ſurculis perſequendis, commonſtrandiſque non eo acceſſiſſe, quo recentiora tempora pervenere; tamen ſi eam qua de agimus, decuſſationem in hac Figura oſtendere voluiſſet, id ſaltem quod in ejuſdem Tabulæ Figura XIII. forte ſpectamus, præſtitiſſet, ut nulla fere pars eſſet, in qua magis decuſſatos minores, minimoſque quos poterat, ramos non exhiberet. Non erat igitur cur Provocator illam I. Euſtachii Figuram *accuratiſſimam* prædicaret, cum illud præſertim accedat; quod mirum eſt, ipſum non vidiſſe; ut ſi hæc *accuratiſſima* ſit, ſua Venæ Portæ in ramos diviſionis, horumque diſtributionis delineatio ne accurata quidem credi poſſit, cum uſque adeo ab *accuratiſſima* illa diſcrepet. Neque erat cur teſtaretur, ſe, cum ſcripſit, illam, utpote in tenebris adhuc latentem, videre non potuiſſe. Nam primum quod illa exhibet, vel magnis Figura Piccolhomini (2) oſtendit, quæ ab longo jam tempore in omnium manibus verſatur, præſertim cum a Bauhino in Theatrum ſuum (3), & ante hunc, a Laurentio (4) pro *nova* (quod miror) & ab ſe *addita* in ſuam Hiſtoriam Anatomicam tranſcripta fuerit; Deinde Gliſſonius (5) diſerte ſcripſerat: *radices venæ cavæ, Portæ ramis fere decuſſatim incumbere: quoniam vena Portæ hepar circa cavi ipſius centrum ingreditur, radices autem Cavæ neceſſario in medio ſuperioris ac poſticæ hepatis partis ſe ſe exonerant, ubi ſolum truncus venæ cavæ (in quem radices illæ deplendæ erant) hepati appropinquat*: quæ quidem Provocator, ſed minus caute, ut alibi oſtendimus, ſua fecit; Noviſſime quæ ipſe Provocator de minimis præſertim ramis omnibus huc addiderat, atque huic additamento *tanto* olim *cum ſtrepitu* ſuperſtruxerat, hæc denique eſt ab *Adverſariis* noſtris coactus, ut falſa, & commentitia, in nova hac Editione abjicere. Quod quoniam non modo, ut ſolet, diſſimulare, verum etiam negare in hoc loco aperte conatur; age, Vir Doctiſſime caput hoc alterum examinemus.

81 Primum negat, *in prima ſuæ Hiſtoriæ editione — in inſenſili illorum vaſorum ordine, quem a ſenſibili per rationem deduxerat, tam ſolemne, ut ego ſcriptito, bilioſæ ſecretionis fundamentum fuiſſe a ſe jactum*. Quid ergo eſt quod Sapientiſſimus Vir Lanciſus priuſquam ego ejus *Hiſtoriam* examinarem, ad ipſum de hac ſcripſit: Duo illa a te propoſita, in quibus *TOTAM explicandæ rei* (bilis ſecretionis) *rationem poſuiſti, mihi nullo pacto probari poſſunt*.

(1) Vid. Ibid. Art. 71.
(2) Anat. Prælect. I. 2. Lect. 17.
(3) L. 1. Tab. 35. Fig. 4.
(4) Præf. & Tab. 7. Fig. 1.
(5) Anat. Hep. c. 26.

ſun. *Primum, quod radices venæ Cavæ in QUACUMQUE hepatici parenchymatis portione cum ramis Portæ ſe ſe ad angulos rectos interſecent, & cæt.* Verum quid ego ad Lanciſianam Epiſtolam provoco, qui ad illam *primam* Hepaticæ *Hiſtoriæ Editionem* recta poſſim provocare? Nonne ſtatim atque iſtam, de qua loquimur, decuſſationem propoſuit, hæc continuo ſubjecit (1): *Hæc diſpoſitio in hepate, ramorum Cavæ cum porta MULTUM res noſtras elucidabit; ut mox videbimus?* Nonne *mox*, in illa inſiſtens *diſpoſitione*, concludit (2), *ideo deventam* eſſe *jam mentem ad compoſitionem* illam hepaticæ *glandulæ*, quam neque Gliſſonius, neque Malpighius ipſe potuerant invenire? Nonne hoc *applicari proportionaliter poſſe*, pronunciavit, *cæteris animalis glandulis conglomeratis*? Nonne ſic *cognita glandulæ hepaticæ ſtructura*, *adſum jam*, inquit (3), *modum expoſiturus, quo ibidem a ſanguineo latice liquidum exterminatur biliofum?* Nonne revera in eo modo explicando, ſtructuræ illi atque diſpoſitioni ſic inhæſit, ut ubi poſt multas ambages ad rem ipſam ventum eſt, ad *ultimum* videlicet *ſecretionis actum unico feliciter intuitu conſpiciendum*, his verbis niteretur: *Cum etenim rectus ſit concurſus finis portæ eum ductus excretorii exordio; deflexus autem cum cavæ radice (ut etiam ſuperius demonſtravimus) evidens eſt*, particulam biliofam *viæ rectitudinem multo facilius ſervare poſſe, quam mutata itineris directione in cavæ originem tranſverſe detorqueri*. Nonne huc tot illa, & tam prolixa ſpectabant, lacteorum vaſorum, nutritionis, cribri coquinarii ſimilia, ut dictitabat, exempla, & illud *oppoſitum*, ut ipſe quidem ajebat, Renum ſtructuræ? Nonne his productis, cum ad *bilis conſiſtentiam* tranſiret, continuo ſubjecit: *quæ eſt altera jecorariæ ſecretionis cauſa?* adeo ſibi perſuaſum habebat, primam ejuſdem eſſe cauſam, ſtructuram, diſpoſitionemque de qua hactenus tot verba fecerat? Nonne poſtremo hæc omnia *inſervire proportionaliter poſſe*, dixit, *apud cordatos, ſolidæque rei anatomicæ cultores, ad ſecretiones alias animalis omnes explicandas?* Tot igitur, *tantoque*, ut mox ipſe confeſſus eſt (4), cum *ſtrepitu* ei vaſorum diſpoſitioni ſuperſtruxit; & hic ſcribere non veretur; quaſi ego Lectoribus impoſuiſſem; *nequaquam in ea tam ſolemne, ut Cenſor cl. ſcriptitat, biliofæ ſecretionis fundamentum fuiſſe a ſe jactum!* At niſi ego fundamentum hoc convulſiſſem, ipſum adhuc, eique ſuperſtructum magnificum in ſpeciem ædificium ſuſpiceret ac adamaret ſuum, ut poſt Graviſſimi Viri Lanciſii ſincera monita adhuc facere pergebat: id quod ex Reſponſo ad ejus Epiſtolam patet, in prima Editione appoſito, in hac; quamvis a me redarguto; contra promiſſa Præfationis ſublato. Quod quidem fundamentum, eique inædificata ipſe tandem aliquando ſic disjecit, atque ſubmovit, ut in Editione hac neque omnia quæ modo ex prima indicavimus, loca inveniri queant, & quæ inveniuntur, pleraque ſic mutata, interpolata, atque adeo emendata deprehendantur, ut quæ ego *commenta* jure appellaveram, ipſe quoque *nugas* jam vocet: *Sed, quid*, inquit, *in nugis hujuſmodi inſiſtemus, diramationes, & concurſus adducentium, & abducentium vaſorum hepatis inaniter perquirentes?* Quid præclarius ad candidi, ac docilis animi laudem ex errore agnito, atque emendato referendam? Verum hanc quoque laudem amittere maluit, quando una hæc edidit, quæ in præſentia examinamus. Primum namque negavit, ut vidimus, tantum huic ſe fundamento innixum eſſe, quantum oſtendimus, imo ait, pro *conjecturali dumtaxat re* habuiſſe; quaſi vero in I. Editione (5) non ſcripſiſſet, *uniformem*, de quo loquimur, *ſtatum LEGITIMO JURE affirmare DEBEMUS in inſenſibilibus, ultimiſque venarum earundem Capillamentis*: ut paulo poſt: *hinc lege contra-*

(1) Part. I. c. 8. (2) C. 9. (3) C. 10. (4) C. XI.
(5) C. 9.

trariorum innixi aſſerere COGIMUR & *cæt.* tum vero quæ paulo ante etiam produximus (1) : *cum etenim rectus ſit concurſus finis portæ cum ductus excreto-rii exordio ; deflexus autem cum cavæ ra-dice* (*ut etiam ſuperius DEMONSTRA-VIMUS*) *evidens eſt & cat.* Quorum quidem trium locorum poſtremum nunc, quantum video , ſuſtulit ; reliqua au-tem duo ſic novam in Editionem retu-lit , ut dicat in primo *conjectabamus* , in altero *niſi conjecturis in prima hujus hiſtoriæ editione productis ſuffulti aſſere-re velimus* . Sed qui utrumque præce-debat locum , multo evidentius huic no-vo colori repugnantem , ne mutare qui-dem una litterula auſus eſt : *Sequitur* (ſcripſerat ; & adhuc ſcribit neſcio quan-to cum cæteris mutationibus , & novo hoc colore conſenſu) *ſequitur NECES-SARIO ; quod Cavæ radices in qua-cunque hepatici parenchimatis portione , cum ramis portæ ea habitudine concurre-re debeant , ut ſe ſe invicem tranſver-ſim , ſeu ad rectos Angulos , aut ſaltem in decuſſim quamdam interſecent .* Ve-rum enimvero vel vult , vel non vult iſtiuſmodi commenta abjicere. Si non vult ; cur *nugas* , ut vidimus , appel-lat ? Sin autem vult ; cur ſupra , ut pariter vidimus , in extrema Animad-verſione XIX. *cordatos* Lectores *depre-catur* , *ut videant* , *an bene egerim* , *quum ipſo* , *modo illo* , *quem porrigit hæc Hiſtoria* , *Hepatis ſtructuram deſcri-bente* , *ego tamen tam facile poſuerim :* „ *Hepatis commentitia ſtructura confuta-* „ *tur* . „ Ego enim certe ſtructuram illam , ut commentitiam confutavi , quam ipſe quoque in *hac* Hiſtoria *nu-gas* appellat . Num forte ipſum cujus judicii non pudet , cum a ſe eſt : ejuſ-dem pudet, cum a me eſt ? ſic opinor.

Nam illud deinde hic addit , ſe-metipſum longe aliter de ea ſtructura ſenſiſſe , & judicium hoc ſuum *in nova primarum duarum partium hujus Hiſto-riæ impreſſione* , *quæ quidem ad perfi-ciendam tertiam hanc* , *atque noviſſimam Editionem* , *antequam quiſpiam in hanc ſuam hypotheſin inſurgere cogitaſſet* , ex *Genevenſibus prælis præſtita eſt* , *jam ſcripſiſſe* , *publicique juris feciſſe* .

At quomodo *publici juris fecerat* , qui 1098 mox fatetur , *has ipſas primas Partes nunc ſolum cum Tertia* , *& reliquo He-patico opere evulgari ? Has* quidem *ipſas*, inquit , *ab anno* 1717. *jam typis fuiſſe redditas* , *amplam fidem præſtare poterunt optimi Viri Johannes Fantonus* , *& Ja-cobus Cicogninius* , *quibus ego tunc tem-poris earum copiam jam feceram* . Sed aliud eſt *publici juris feciſſe* , aliud A-micis duobus oſtendiſſe , tot præſertim graviſſimis occupationibus diſtentis , ut haud facile fieri poſſit , ut poſt annos ſeptem pro certo meminerint , an *has ipſas* tunc inſpexerint , ſic ut nullum folium , nullam paginam tam longo in-tervallo teſtari poſſint eſſe mutatam. Quid ? quod anno illo eodem 1717. no-ſtra de quibus agitur ; III. Adverſaria edita ſunt ? Verum quid ego in re a-pertiſſima argumentor ? Primum in ma-nibus meis ſunt utriuſque eorum ipſo-rum litteræ A. 1718. ſcriptæ ex quibus conſtat , extremo jam menſe Aprili ejuſ-dem anni , anni , inquam , non 1717 , ſed 1718. Præclariſſimum Fantonum , me-dio autem Junio Præſtantiſſimum Cico-gninum adhuc ignoraviſſe , an Genevæ ea nova Editio inchoata eſſet , hunc vero nihil de ipſa niſi Auguſto demum menſe vidiſſe . Quas litteras edendi facultatem ab Amiciſſimis Viris petiiſ-ſem , niſi ipſius Provocatoris cl. teſti-monium , typis editum , in omnium manibus jam extaret , Epiſtola videli-cet meis IV. *Adverſariis* præfixa , in qua ipſe ad Ampliſs. Lanciſium hæc ſcripſit : *Dum novam operum meorum Anatomico-Practicorum* , *quæ nuper au-xi* , *& illuſtravi* , *editionem Geneven-ſibus typis APPARAREM* , *ad ma-nus meas pervenere Adverſaria II. & III. Cl. Morgagni* . Si ergo cum mea III. Adverſaria vidit , novam hanc edi-tionem adhuc *apparabat* , ideſt (ut italice primum ad Lanciſium ſcripſerat in eo quod apud me ſervatur , auto-grapho , dato A. 1718. menſe Junio) *già già ſe ne alleſtiva la ſtampa ;* quo-nam

(1) C. 10.

nam hæc modo, *antequam quiſpiam in hanc ſuam hypotheſim inſurgere cogitaſſet, ex Genevenſibus prælis præſtita erat?* Permira hæc tibi videri ſcio, Vir Doctiſſime; ſed in calce tamen hujus Epiſtolæ quæ longe magis mira videantur, producemus.

82 Animadverſio XXII. ei quæ proxime præcedit, omnino reſpondet. Nam ut in ea *verum in* memorata *Figura Auctoris Bartholomæi Euſtachii ſenſum* adverſus Ampliſſimum Lanciſium ſe credidit demonſtraſſe; ita in hac verum in glanduloſæ ſtructuræ hepatis deſcriptione Marcelli Malpighii ſenſum, non modo adverſus me, ſed adverſus omnes ſe credit revelare ſic, ut *liqui-*
1122 *do conſtet, neminem hactenus ante ſe ſuper hâc re illuſtrem iſtum Scriptorem, quantum quidem luculentiſſimam veritatem deceat, fuiſſe interpretatum.* O cor Euſtachii! medullam Malpighii! Sed nos primum feliciſſimi interpretis *textum* in *Hiſtoria Hepatica* videamus, ubi de Malpighio, ejuſque hepaticis Inventis ſermonem habens, rem in quatuor hæc
28 verba contraxit: *lobulis licet ſuis in medium adductis, totumque hepatis corpus complentibus, qui in acinos inde diſpertiantur exagonos, conflatos tandem ex ſubovalibus glandulis, quas intrent omnis generis capillamenta vaſorum.*

In hac interpretatione Malpighii ſententiam minime fuiſſe intellectam, cenſui, & adhuc cenſeo. Itaque in his quatuor verbis eſſe tres non ferendos errores, animadverti (1): Interpres negat. Ego ajo. Videamus de primo. Erat hic in acinis a glandulis hepaticis diſtinguendis, quas Malpighius nimirum eſſe ipſas acinos, voluit. Qua quidem re cunctis qui in Malpighii lectione vel mediocriter ſint verſati, nulla eſſe manifeſtior poteſt. Contra Interpres, illam veram eſſe contendit Malpighii ſen-
1120 tentiam exiſtimandam, ut *Hepatis ſubſtantia ex lobulis conſletur, lobuli ex acinis, acini vero tandem ex glandulis.* Quid hoc eſt aliud, niſi vim illius; adeo Malpighii familiaris; ſimilitudinis non percipere, qua videlicet ſolebat glanduloſos lobulos cum exiguis uvæ racemis, glandulas ipſas cum uvæ acinis comparare, unde & *acinorum* nomen traxit, quo folliculos ipſos, ſive glandulas ſignificaret? Ut enim in racemi diviſione ubi ad uvarum acinos ventum eſt, nulli præterea ſuperſunt globuli in quos acinos ipſos dividas; ſic in glanduloſi lobuli diviſione ubi ad ejus acinos veneris, ibi ſubſiſtas, neceſſe eſt. Itaque in hepate deſcribendo ſemper in acinis, ut ultimis particulis, Malpighius (2) ſubſtitit. Incepit (3) a Cochlearum jecinore. Diviſit in lobulos. Deinde hæc addidit: *nec ſat eſt naturæ hanc paraſſe diviſionem, ſed minimorum valde amica, ulteriorem, ſoloque microſcopio conſpicuam, molita eſt; nam ſinguli mox expoſiti lobuli, velut exigui uvæ racemi conglobatis ſubrotundis corporibus, acinorum inſtar conflantur.* Nam ulterius in dividendo proceſſit? Nullo modo. Sic in lacertis *ſingulos lobulos memoravit, qui glanduloſis acinis conſtant*, & in his ſubſtitit. Sic in piſcium lobulis *glanduloſos acinos deprehendi*, ſcripſit, nihilque præterea addidit. Sic in Sciuro cum *elegantem & claram eſſe jecoris compoſitionem*, dixiſſet, quid tamen ultra lobulos, ut extremum, poſuit, niſi acinos? *& TANDEM*, inquit, *emergunt glanduloſi illi acini extra aſſurgentes.* Verum quid ego ulterius pergo oſtenſurus in tota illa hepatis deſcriptione ſemper Malpighium in acinis, ut in ultimis particulis, ſubſtitiſſe, quando ipſe in proxima *de Cerebri Cortice* Exercitatione (4) quidquid de Hepatis glanduloſa ſtructura modo docuerat, in ſummam ad hunc modum contraxit: *An cerebrum ſit inſtar hepatis jam expoſiti, quod totum quandoque in multiplices lobos diviſum, coagmentatur exiguis aliis minoribus, veluti glanduloſis portionibus, quæ & ipſæ ulterius in minimos acinos ſubdividuntur, in quos ULTIMO DESINUNT vaſa, dubitari poteſt.* Quid ergo Malpighio eſſe poſſunt hepatis glan-

(1) Adv. III. pag. 42.
(2) Exerc. de Hepate.
(3) c. 2.
(4) c. 1.

glandulæ, quando vaſa *ultimo deſinere* in acinos, dixit, niſi hi ipſi, quos ab uvarum ſimilitudine ſic vocavit, *acini?* Conferamus, quæſo, duo Poſthumi Operis loca. In altero quam in hepate ſtructuram invenerit, & docuerit, narrat: *Hepar*, inquit, *innumeris fere glandulis, velut tot uvæ acinis, integrari, habui, quibus ſanguinea vaſa, venæ ſcilicet portæ, EXTREMI FINES, arteria pariter, & porus biliarius, tanquam proprium excretorium vas, appendantur*. In altero hæc ſcribit: *lobuli* hepatis *coagmentantur minimis glandulis, in quas DESINUNT EXTREMITATES pori biliari, & vaſa ſanguinea*. Cum igitur his in locis quid alias docuerit, exponat, hîc autem deſinere vaſa dicat in minimas glandulas; profecto acini in quos alias deſinere vaſa dixerat, nihil ſint, niſi ipſæ minimæ glandulæ, neceſſe eſt.

83 Quæ cum ita ſint; nemo erit plane qui non miretur illam Interpretis cl. interrogationem: *Ubinam, quæſo, Malpighius aperuit, acinos hepaticos eſſe ipſaſmet glandulas hepaticas?* A quo viciſſim ſi quæramus, ubinam Malpighius *aperuerit*, acinos hepaticos eas glandulas non eſſe; ad hæc confugere videbimus quæ protinus examinabimus. Primum: peculiarem circumſcriptionem, & figuram acinorum Malpighium propoſuiſſe; igitur acinorum nomine hepaticas glandulas noluiſſe ſignificare, *cum ultra omne dubium ſit, non poſſe Malpighium, nec alium quemlibet Anatomicum ſenſibilem, maniſeſtamque circumſcriptionem, atque figuram proponere in hepaticis glandulis, quæ quidem ſenſui obviæ non ſunt*. Ad hæc, atque alia quæ in eandem ſententiam addit Interpres cl., mirum eſt, ipſum non vidiſſe duas paratas eſſe reſponſiones: alteram, ſi hæc vera ſint, cur igitur ipſe acinos contendat de Malpighii ſententia ex *ſubovalibus glandulis* eſſe conflatos? alteram, cur neque a Malpighio, nec ab alio quolibet Anatomico præſtari poſſe tam ſecure pronunciet, quod ipſe, ipſe, inquam, præſtitit tum Figura Tabulæ VII. extra ordinem addita, tum ejus Explicatione. Pinxit enim *figuram, & capacitatem*, 1150 qua ſunt hepatici *folliculi, ſeu ſacculi, ſubtiliſſimâ tunicâ conditi*, faſſuſque ſe eſt tandem aliquando *multa ratione convictum, ex his ſacculis ortum ducere canales felleos hepaticos; tum cum iiſdem* (ſacculis) *apices, ſeu fines Portæ, Cavæque venæ radices communicare*. Qui igitur ſcripſerat id quod in *Adverſariis* (1) reprehenſum, & hiſce Animadverſionibus indefenſum, in hac quoque nova Editione retinuit: *hepatis pa-* 29 *renchima glandulæ conglomeratæ nomine donatum nuper, non niſi ex vaſorum Capillamentis glomeramen eſſe: & oſtendere ſe, nil alio donari jecoris corpus,* 26 *præter vaſcularem texturam:* qui infra etiam jactat, *ingerentium atque egerentium vaſorum apicibus ubique glandulo-* 1130 *ſum folliculum interpoſitum ſe explodere ſatis, ut putat, valuiſſe*, ille denique incipit ſe in hepate *convictum* fateri.

Et quanquam ad illud, ad quod ſolent, confugiat, *hoſce folliculos glandulas non eſſe*, hæc tamen longe alia lis eſt, neque ita facile, ut ipſe putat, niſi de glandulæ definitione inter omnes conveniat, dirimenda: hîc autem, iſta controverſia ſepoſita, de glandulis certè loquimur, ut Malpighius intelligebat; eas vero Malpighius eſſe ipſos folliculos, non dubitabat. Quos ſi cl. Provocator veros vidit, ſi inter illa ſua *præparata archetypa* veros *tenet*, neque in his (ut in aliis quibuſdam interdum accidit, ob chartarum videlicet, chordarumque fidium ſimilitudinem) ullum haud ſatis anatomicum artificium ſuſpicionem cautis ſpectatoribus de ſe præbet; non video ſane, cur id *non potuerit Malpighius, nec alius quilibet Anatomicus*, quod vel ipſe tandem poteſt; multoque minus video, cur inter illas ſuas *inviſas hactenus fabricas* hoſce 1160 hepaticos folliculos reponere, eoſque *ſuum inventum* diſerte appellare non dubitet, quaſi non eſſent illi ipſi, Malpighii Aſſeclis notiſſimi, loculi quos Malpighium acinos vocaſſe, nos dicimus

Morg. Epiſt. Anat. II.

(1) III. Pag. 43.

mus; ipſe vero, ex quibus Malpighius conſtare acinos, docuerit.

84 Cujus ſuæ interpretationis hoc alterum profert argumentum. Malpighius in Epiſtola *de ſtructura Glandu-*
1121 *larum & cæt.* hæc ſcripſit: *in cancris loco acinorum, & folliculorum conglobatorum cæcales ſacculi occurrunt, quibus ſeparatur, & coacervatur bilis;* Igitur Malpighius „ diſtinguit in brutis hepaticos *acinos* a *folliculis*, ſeu a glandulis.„ Sed mihi videtur munus Interpretis hoc fuiſſe, cum ex tot aliis, ut vidimus, locis res ſic intelligi non poſſet, ſaltem pauliſper conſiderare, an illud & eſſet pro *ſeu* a Malpighio uſurpatum, ſic ut non divideret, ſed conjungeret *acinos* ac *folliculos*, præſertim cum ibi utriſque illis non duo diſtincta rerum genera, ſed unum dumtaxat reſponderet *cæcales ſacculi*. Conſuetudinem autem ſcribendi Malpighii in ea ipſa Epiſtola ſi attendiſſet, hæc certe inveniſſet, *arearum, & ſpatiorum. primus exortus, & origo. hiant, & aperiuntur. glanduloſis cribris, & porulis. perpolitæ, læveſque. determinatis meatibus, & porulis. congeriem fiſtularum, & tubulorum*, aliaque ejuſmodi in quibus omnibus locis quis pertinaciter negare poſſet, fuiſſe & pro *ſeu* collocatum? Quid vero, ſi Auctor ipſe in eadem Epiſtola, atque adeo paulo ante locum ab Interprete productum, iſtum ipſum locum ſic ut nos contendimus, accipiendum eſſe, præmonſtraviſſet? At præmonſtravit. Cum enim ad viſcerum, & nominatim ad hepatis ſtructuram iſtam confirmandam tranſiret, diſerte ſcripſit: *Huc uſque ex luſtratis conglobatis glandulis videtur Natura una, ſimplicique incedere methodo, dum ſcilicet excretorio vaſi appendit unum, modo plures FOLLICULOS, SEU ACINOS membranoſos, quibus mediantibus a vaſis peculiarem ſeparat humorem, eumque recollectum foras eructat. EODEM pariter artificio in compangendis viſceribus Naturam uſam, alias indicavimus, monentes, JECUR, cerebrum, & renes glandulas eſſe & cæt.* Quid clarius poſſet deſiderari cum ad paulo poſt ſubjectum locum intelligendum, tum vero ad demonſtrandum, Malpighium *folliculos*, ſeu *glandulas* idem atque *acinos* eſſe voluiſſe?

85 Hinc quoque infirmitas cognoſci poteſt ultimi quo Interpres nititur, argumenti. Oblitus enim eorum omnium quæ paulo ante in primo argumento uſque adeo inculcaverat, Malpighium videlicet neque potuiſſe, neque voluiſſe hepaticis glandulis figuram ullam aſſignare, hic repente affirmat, contenditque, aliam his glandulis, aliam acinis figuram aſſignaviſſe, ideoque aliud glandulas, aliud acinos eſſe, voluiſſe. Igitur glandulas ait *globoſas eſſe*, *aut a globoſis non valde diſpares*, tradidiſſe, idque ex producto de cancris loco patere: *acinorum, & folliculorum conglobatorum.* Verum cum hæc ſic eſſe accipienda oſtenderimus ut ſi ſcriptum eſſet *acinorum, ſeu folliculorum conglobatorum;* liquet, quidquid ibi de folliculis dixerit, de acinis pariter eſſe intelligendum. Addit locum alterum petitum ab ipſa Exercitatione *de Hepate*, in quo ait, Auctorem „ de humano jecore verba facientem hæc „ ſcribere: *Totum jecur conſtat multiplicibus lobulis, qui coagmentantur glanduloſis globulis.* „ Hunc ego locum ibi invenio, ubi Malpighius (1) de imperfecto adhuc hepate ſecundum Harveii (2) non in *humano* fœtu, ſed in avium ovis obſervationes verba faciens, de pluribus ab Harveio indicatis ſimilitudinibus illam ſeligit, quæ ſibi, ut ſupra diximus, acceptior erat, *uvarum*, & *recemi*, eamque ſic explicat. *Sicuti enim ſingulis racemi fibris, & vaſorum finibus conglobata quædam moles appenditur, quæ ab excurrentibus per racemum vaſis, ſibique continuis humorem recipit, cribrat, & per alia diverſa, novaque vaſa contento ſemini, ſeu plantulæ communicat, ita omnibus venæ portæ EXTREMIS ramulis glanduloſos ACINOS addidiſſe naturam, probabile eſt, ut appulſo humori ſubſervirent; & ſicut totus uvæ racemus exiguis quaſi botris vaſorum communione, & nexu*

(1) C. 3.

(2) De Generat. Exerc. 19.

& nexu conflatur, qui & ipſi appenſis acinis, conglobantur, ita totum jecur conſtat multiplicibus lobulis, qui coagmentantur glanduloſis globulis. Quis ex hoc toto, ut par eſt, perlecto loco non intelligeret, cum in acinis, qui extremis venæ portæ ramulis addantur, Malpighii diviſionem ſubſiſtere, tum vero ex vi ipſa ſimilitudinis, magno uvæ racemo totum hepar, exiguis racemi *botris* lobulos, uvarum denique acinis glanduloſos acinos, ſeu glanduloſos globulos reſpondere; quid enim acini ſunt, niſi extremi globuli, & quid extremi globuli, niſi acini? Igitur hic quoque quidquid de hepaticis glandulis Auctor dicit, de acinis etiam dicit. Quid igitur nobis Interpres comminiſcitur, aliud in hepate eſſe acinos, aliud globulos? præſertim cum Auctor, quem amplius atque attentius antequam ipſum interpretaretur, legere oportuiſſet, in Exercitatione *de Renibus* (1) diſerte ſcripſerit: *in HEPATE, cerebro, aliiſque glandulis hoc eſſe perpetuum, ut ſinguli quique glandularum ACINI, SEU GLOBULI proprium ramum excretorium, præter arterias, & venas, promant.* Negaverat, Malpighio folliculos, & *acinos* idem eſſe. Malpighius autem ipſe ſcripſerat; *folliculos, ſeu acinos.* Negat, Malpighio acinos, & globulos idem eſſe. Malpighius autem ſcripſit *acinos, ſeu globulos.* Atenim, inquit „ cum ſcribat
122„ Malpighius, *hepaticas glandulas eſſe* „ *globoſas*, ſcribatque ſimul *hepaticos* „ *acinos eſſe exagonos*, jam plane he„ paticos *acinos* ab hepaticis *glandulis* ipſe diſtinguit. „ Videamus quæſo, num ita ſcribat, & num *ſimul*. Verba quibus Interpres nititur, *glanduloſos globulos*, ea qua diximus occaſione, ſcribit cap. 3. Capite autem 2. jam ſcripſerat, glanduloſorum acinorum *figuram*, non ſemper, non abſolute *exagonam*; quid ergo? dumtaxat *ut plurimum exagonam*, *vel plurium laterum eſſe*; quo videlicet intelligeremus, de tot quæ ſe inſpexiſſe, commemoraverat, tam variis animantibus, in pleriſque ſane, & præſertim *piſcibus* fortaſſe, & *imperfectioribus* quæ continuo nominat, glanduloſos acinos eſſe exagonos; in aliis autem non eſſe. Sic antequam id ſcriberet; *lobulos* pariter, *conicam ut plurimum ſervare figuram*, tradiderat; & tamen ipſe mox ſubjecit, *non eandem omnino in omnium animalium jecoribus ſimilem eſſe lobulorum figuram, ſed ut plurimum variari.* Sic videri in quibuſdam piſcibus *trifolium referre. Sic in aliis animalibus lobulorum figuram piſum æmulari, & in ſele ſex, aliquando plura latera obſervari, in homine idem adamuſſim reperiri.*

Quod exemplum cum eſſet ita propinquum, atque adeo continens cum iis verbis quibus pariter *ut plurimum* acinorum figuram tradidit eſſe *exagonam*; perfacile profecto erat animadvertere, quo hæc poſſent modo ſic accipi, ut tot aliis, a nobis prolatis, Auctoris ejuſdem locis minime adverſarentur, potius, quam ea ratione intelligere, cui non tantum illa eadem loca repugnarent, ſed iſtud ipſum *ut plurimum*, inter hæc verba interjectum, non undequaque conſentiret. Quæ cum ita eſſe, omnes intelligant, ſemperque, ut puto, intellexerint; *liquido ſane conſtat, neminem hactenus ante* cl. Provocatorem *ſuper hac re illuſtrem iſtum ſcriptorem* ſic *fuiſſe interpretatum*; an vero etiam, ut addit, *quantum luculentiſſimam veritatem deceat*, non modo id non conſtat; ſed oppoſitum; niſi ego plurimum fallor; *liquido conſtat.*

86 Primo Interpretis errore oſtenſo, qui in eo erat, Malpighium *acinos a glandulis hepaticis diſtinxiſſe*; plura verba facere non eſt opus, ut alter oſtendatur error, qui in eo eſt: Malpighium *acinos ex ſubovalibus glandulis conflari*, *dixiſſe*. Nam ſi a me modo probatum eſt, Malpighium *acinos*, & *glandulas hepaticas* idem eſſe voluiſſe; conſequitur, pariter eſſe probatum, *acinos* qui eædem glandulæ ſint, ex his ipſis conflari, noluiſſe; nihil enim ex ſe ipſo conflatur. Sed Provoca-

(1) C. 3.

vocator cl. qui ſibi eſſet conſcius, ſe illam vocem *ſubovalibus* ex Malpighio non deſcripſiſſe, in ea a me notatum
1123 errorem fuiſſe, opinatus eſt. *Hic cæterum*, inquit, *alter ille eſt* „ *intolerandus* „ *error*, *in Hiſtoria noſtra ab illo Cenſore effictus*, *in quem ſane ruere quemlibet ſcriptorem poſſe putarem*, *ſi aliam*, *præterquam ovalem*, *hepaticis glandulis ex Malpighiana doctrina accomodare figuram contenderet*. Ego vero qui neminem unquam timui, ne *in me rueret*, præter ipſum, atque adeo ne ipſum quidem, verum in re notavi errorem, non *effictum* in vocula: quam non melius tamen quam rem tuetur, etſi *evidenter* hanc, a ſe *effictam*, objectionem *uno quidem ictu everſurum* ſe, ſpondeat. Profert enim ex ſupra laudata Malpighii Epiſtola (1) quendam locum, in quo ſane ſcriptum eſt, *naturam folliculos rotundos*, *interdum ovales*, *non raro oblongos cæci inſtar efformare*. Sed hinc non ita *luculenter*, ut ipſe putat, *confirmatur a Malpighio*, hepatis glandulas eſſe *rotundas*, & interdum *ovales*; nedum *ſubovales*, quod erat unice probandum. Illa enim verba inter ea interjecta ſunt quæ de pancreate & facere inceperat, & facere continuo pergit; ut *luculenter* ad hepar non pertineant, & ſiquo modo magis pertineant, id eatenus ſit (ut prædicta, & ſequentia ibidem oſtendunt) quatenus hujus quoque folliculi glanduloſi in quibuſdam animantibus inſtar oblongorum cæcorum inveniantur, quæ neque *ſubovalia*, neque ita in homine, aut in pleriſque eſſe animantibus, quiſquam dixerit. *Unus* ille igitur primus *ictus* aut incaſſum, aut certe non *evidenter* cecidit. Multo minus alter quem cl. Provocator ingeminat. Cum enim inter initia ejuſdem Epiſtolæ, bene ac ſapienter, ut methodi ratio poſtulabat, *omnium ſimpliciſſimam* glandulam proponat Malpighius, eamque *ovali*, *interdum rotundâ*, *quandoque lenticulari*, *vel oblongâ conſtare formâ*, doceat; hinc Interpres cl. *non melius hujuſmodi ſcriptoris conſilium interpretari me poſſe*, *mihi*, inquit, *viſus ſum*, *quam ſubovalem figuram*, *ſeu ovali*, & *rotundæ mediam in hepaticis glandulis ex his ejus locis recognoſcendo*. At quibus ex locis? Ex ſuperiore ſcilicet, atque ex hoc ultimo, in quibus modo rotunda, modo ovalis, modo oblonga folliculorum figura eſſe dicitur, nunquam *ſubovalis*, non modo abſolute, aut ſemper *ſubovalis*. Quid? quod ſuperior locus, ut oſtendimus, non certe, ac luculenter ad jecur ſpeciatim pertinet; hic vero alter certe, & manifeſto ad jecur ſpeciatim non pertinet. Neque enim *Malpighius per hunc textum de conglomeratis*, ut Interpres ait, *glandulis ſermonem inſtituit*, ſed de *diſgregatis*, ſive ſolitariis, unoque loculo conſtantibus, quarum videlicet plures in inteſtinis videmus. Sed unicus Malpighii Interpres, cum ejus Auctor ibidem loqui ſe, dicat de glandulis œſophagi, inteſtinorum, & *conſimilium partium*; acute hinc infert, in his certe *conſi*„ *milibus partibus* pancreatis, atque „ hepatis viſcera cum inteſtinis com„ mercium ducentia ab auctore compre„ hendi veriſimillimum eſſe; „ quaſi vero Malpighius ibi vellet, atque adeo poſſet in proponenda *ſimpliciſſimæ glandulæ idea*, non quo in loco hæc eſſet, ſed quæ viſcera cum eo loco haberent commercium, ſpectare, & has quoque glandulas, quamvis maxime compoſitas, in illud ſuum exemplum adducere. Ille vero, ut par erat, & omnibus qui eam Epiſtolam vix legere inceperint, planum eſt, ab iis glandulis initium duxit, quæ uno, ut dixi, & manifeſtiore conſtarent folliculo, proceſſurus deinde ad eas quæ pluribus conſtarent, hinc ad eas quæ multo pluribus, & obſcurioribus, ut ſic deinceps per multos gradus ad eas perveniret quæ tum ex plurimis, tum ex minus in noſtro corpore manifeſtis folliculis compingerentur, quo in genere illa demum nominatim *viſcera pancreatis*, *atque hepatis* collocavit; tantum abeſt, ut de peculiaribus horum folliculis *inter initia* verba fecerit, vel quod

(1) De ſtruct. Gland.

quod pariter Interpres ſecure affirmat, *nullo alio loco de hepaticarum glandularum figurâ apertius ſe explicaverit*.

87 Tertius reſtat in Interprete notatus error, quem idem credit *ex ſe ipſo citra ullam animadverſionem corruere*. A Malpighio traditum eſſe, docuerat, hepaticas ſuas *ſubovales glandulas intrare omnis generis capillamenta vaſorum*. Gravem ego errorem animadverti, negavique, a Malpighio unquam fuiſſe traditum, *omnis generis capillamenta vaſorum, hoc eſt etiam lymphaticorum* ad eas glandulas *pervenire*. Num forte Interpres cl. aliquem Auctoris ſui locum profert in quo lymphæ etiam ductus eo pervenire, docuerit? Tantum abeſt, ut id conetur; plus etiam mihi videtur concedere quam objeceram. Scribit enim, Malpighium *in memorata exercitatione de hepat. de vaſorum diſtributione per hepatis lobulos mentionem inducentem, —— intelligendum certe eſſe de ſolis Cavæ, Portæ, & pori biliarii ramis*. Sed cum Malpighii Interpres, noſtro, opinor, aliquanto melior; ipſe Malpighius id non concedat; tanta alterius liberalitate uti fas, non arbitror. Ille enim in Poſthumo Opere, ubi quæ ſibi fuerit in laudata Exercitatione ſententia, exponit, hæc verba quæ ſupra etiam deſcripſimus, ſed hic iterare neceſſe eſt, diſerte conſcribit: Hepar *innumeris fere glandulis, velut tot uvæ acinis, integrari, habui, quibus ſanguinea vaſa, venæ ſcilicet portæ, & cavæ extremi fines, ARTERIA pariter, & porus biliarius — appendantur & cæt.* Cum igitur ex his verbis liqueat, num Auctor *intelligendus CERTE ſit de SOLIS Cavæ, Portæ, & pori biliarii ramis*; de arteria quidem, neque tunc quidquam objeci, neque nunc eſt, ut objiciam. Satis ſuperque eſſe, putabo, ſi mihi de lymphæ ductibus ſatis fiat, ſi hos quoque mihi oſtendatur Malpighium ad hepaticas illas *ſubovales* glandulas pertingere, docuiſſe. Sed tu attende, quæſo, Vir Doctiſſime, non quomodo id oſtendatur; ſed novum prorſus, atque inopinatum defenſionis genus: *Cum ego*, inquit cl. Provocator, *præ aliis omnibus ille idem ſim, qui acriter oſtendo, neque arterias, neque lymphatica vaſa intimos hepaticorum vaſorum concurſus, ſeu glandulosos, ut ajunt alii, folliculos penetrare, idque vix paucis lineis ante memoratum locum inculcem, quis jam a noſtro Cenſore tam belle ſuaderi poſſet, ut crederet, me, cum ſcribo „ ſubovales „ les hepatis glandulas intrare omnis „ generis capillamenta vaſorum „ intelligere etiam arterias, etiam lymphatica intrare?* Verum enim vero ſi quæ indicavit de arteria (de qua non agimus) 26
non tertia ab hac pagina, quæ autem de lymphæductibus non octava ab hac pagina, ſed *vix paucis*, ut dictitat, 21
lineis ante memoratum locum, inculcaſſet; ſi præterea in illo ipſo, de quo agimus, loco, non Malpighii ſententiam, ſed ſuam expoſuiſſet; nulla tamen iſta defenſio eſſet, in eo præſertim, quem uſque adeo inconſtantem, & obliviosum oſtendiſſemus. Quanto igitur minus firma, minuſque adeo ad rem erit, cum longe aliter ſe habeant omnia, & quod caput eſt, cum eo in loco non de ſe amplius, ſuiſque placitis, ſed de Malpighio, & hujus obſervationibus verba facere, haſque, ſecundum ipſius Malpighii ſententiam Lectori exponere inſtituerit? Quod ut longe manifeſtiſſimum eſt, ita certiſſimum quoque eſt, non hic a nobis actum, quæſitumque fuiſſe, quid ipſe *intelligeret* in propria, ſed quid *intelligere* deberet in aliena ſententia referenda.

Quod ſi id etiam ponamus, quod ipſe poſtulat, & quod nullo modo ponendum eſt, ipſum in Malpighii ſenſibus exponendis ad ſuos proprios reſpicere debuiſſe, atque ideo cum dixit *omnis generis capillamenta vaſorum*, non *etiam arterias*; non *etiam lymphatica intellexiſſe*; contrarius quidem, ſed non facilius ferendus, ex ejus interpretatione exiſtat error, neceſſe eſt, Malpighium videlicet non lymphæ dumtaxat vaſcula, ſed *etiam arterias* ad hepaticas glandulas pertingere, negaviſſe. Quod quantum vero adverſetur, non modo ex productis *Poſthumi Operis* verbis,

bis, verum etiam ex iis cognoſcitur, quæ in Exercitatione *de Liene* (1) idem Auctor edidit eodem tempore quo Exercitationem *de Hepate* evulgavit: Materiæ, inquit, bilis *major copia, quæ fluidior eſt, erumpit a glandulis hepatis, in ipſas delata a venæ portæ ramulis, & non improbabiliter etiam ab extremis ARTERIARUM finibus, quæ a ductu hepatico excidentes, tandem in HEPATIS GLANDULAS TERMINANTUR*. ... Tribus igitur Interpretis erroribus demonſtratis, tanto minus in eo ferendis, quanto magis *de Malpighio, quem ne intelligere quidem valuit, libera*, ut alias diximus, idem *nobis judicia tulit*; æquum ſane eſt, ut huc illa ipſa verba adſcribamus, quibus iſtam ſuam animadverſionem concludere non dubitavit: *Quis noſtrum igitur Authores INTELLIGERE melius didicerit; An ego Malpighium, an Cenſor noſter Hiſtoriam noſtram, Lectores ipſi viderint.*

88 Etſi vero in proxima etiam Animadverſione XXIII. ſatis libere de Celeberrimis aliis Auctoribus videtur loqui; ego tamen non neceſſe habeo, quæ minus ad me pertinent, examinare. *Helmontii*, inquit, *aliorumque ſi-*
1125 *milium edentulæ nimium ſunt — objectiones, imo ex ſe ipſis regeruntur. — a Bohnio* vero, *atque Bellino prolatas — non difficilius comprimimus. — Quæ adverſus urinarum a bile tincturam pro-*
1126 *ponit Bellinus* de urinis *Part. I. mini-mi pariter momenti ſunt*. Hæc omnia alii viderint. Nos illud dumtaxat perpendamus, quid ad eam quam ex aliis omnibus in iſtiuſmodi controverſia argumentis ſelegimus, objecimuſque, *Bellinianam urinæ evaporationem* reſpondeat.
1127 *Non eſt neceſſe*, inquit, *ut ad probandam in lotio bilis tingentis præſentiam ſuperſtes ab evaporata urina ſedimentum cum flavum, tum amarum deprehendatur, veluti ejuſdem authoris* (Bellini) *eſt animus. Quippe pluri-mæ amaræ res ab igne valide tentatæ, torrefactæque, ut hoc pacto naturalem amittant conformationem, amaritiem ſuam deponunt; multæque vel quolibet ſaturato colore pollentes, hac conditione eodem facile exuuntur. — Re enim vera in evaporatione volatiliora, acutioraque ſalia, & ſulphura, quibus quidem ratio ſaporum, atque colorum eſt, abſumuntur, atteruntur, aut invertuntur, ut ſapidus aut coloratus eorum effectus non difficile pereat. —* Quod igitur *ſedimentum evaporationis urinæ nigrum appareat, — probare hoc ſolum, reſidua ab evaporatione ſolidiuſcula urinæ contenta corpora ab igne fuiſſe torrefacta; in nigrum idcirco neceſſarie colorem vergere.* Verum iſta omnia quam fruſtra dicantur, hæc oſtendunt. Primum num *urinæ ſolidiuſcula corpora* in propoſita a Bellino evaporatione ab igne tam *valide tententur, & torrefiant*, inde poterat intelligi; quod ſedimentum non ad ſiccitatem uſque deducitur, ſed ad *viſciditatem* dumtaxat. Deinde id ſedimentum *ſi totum ſimul aſpiciatur, nigrum* quidem *judicatur*, non tamen revera eſt, ut eſſet, *ſi ab igne fuiſſet torrefactum*. Denique; ut iſta, atque alia plura mittamus; ſi eo colore ſedimentum apparet, *ſalſiſſimi* autem *invenitur ſaporis, nulla unquam*, hoc eſt ne tum quidem cum torrefactum nondum dici poteſt, *contracta amaritudine*, ſi tale, inquam, eſt propterea quia *ſolidiuſcula urinæ corpora ab igne ſunt torrefacta, ut hoc pacto naturalem amiſerint conformationem*, ſive *abſumpta, attrita, aut inverſa* ſint; ſi ad hunc modum, inquam, res ſe habet; qui fieri igitur poteſt, ut affuſa eidem ſedimento nulla alia re, niſi *aqua communi ad eam quantitatem, quam evaporaſſe diſcimus per ponderationem*, continuo redeat prior illa *citrea flavedo*, & priſtinus ille *ſapor naturalis urinæ? Num torrefactionis* effectus tam facile tolli? Num *corpuſculorum naturalis amiſſa conformatio* tam facile reſtitui? Num *abſumpta, attrita, aut inverſa ſulphura, & ſales* tam facile reparari, augeri, refici poſſunt? Non mihi videtur legiſſe Bellinum, qui has ejus obſervationes in propoſita controverſia *minimi mo-*

(1) C. 6.

momenti eſſe , neque difficile comprimi poſſe , ſcripſit . Hoc mihi ſatis attigiſſe ; cætera quæ adverſus Bellinum , & Bohnium congerit , alii viderint . Nam neque ad me pertinent , & quamvis pertinerent , nonnulla ejuſmodi ſunt, ut malim certe aliis credere , quam ipſe experiri . Bilem exempli gratia in urinis ictericorum , cl. Provocator affirmat , *ſenſibilem interdum amaritiem,*
8 *quæ quidem ipſius ſalſedinis ſuperat ſenſum , deguſtanti cuilibet porrigere , ut plurimi , ſe præſente , ſæpius in praxi experti ſunt .* Factum male quod ex iſtis *plurimis* ne unum quidem alias inveniret . Neque enim in alio hujus *Hiſtoriæ* loco ſcripſiſſet : *icterici urinam, — totam ſinceræ bilis perſonam referentem , forſan eadem quoque ſapiditate præditam inveniſſemus , ſi fœdis hiſce obſervationibus daretur immiſceri .* Nunc vero non modo *plurimos* invenit, qui *ſæpius in praxi fœdis hiſce obſervationibus immiſcerentur ;* ſed ſe ipſum *immiſcuiſſe* videri poteſt . Nam contra eam , quam paſſim & communiter credimus , quam a Bellino , ac Bohnio videmus ſine ulla dubitatione poſitam obſervationem , neſcio quam ſibi videtur in urina amaritudinem inveniſſe . *Nos,* inquit , *plane affirmamus , in quacumque urina naturali — ſub ſalſedine notabilem etiam amarorem guſtu percipi , — ut cuilibet attendenti liquere facile poterit .* Verum iſtum *notabilem amarorem* , qui velit , *guſtu percipiat* . & num a peculiari urinæ ſalſedine diſtinguendus , & ad illam ipſam qua de agitur , bilis amaritudinem ſit referendus , *attendat* ; ego ad alia , quæ viſu, non *guſtu percipi* poſſunt , & quæ ad me pertinent, tranſibo , ut ex his quæ mihi experiri etiam licet , intelligam quid de illis , quæ experiri nolo , ſit judicandum.

89 *Croceum naturaliter urinæ colorem* eſſe , ipſe litteris mandaverat (1) in eo loco , qui , ut de iis ſolet quæ clam delevit , ubi nunc ſit quærendus , non dicit ; ego certe in nova hac Editione nondum potui invenire . Sapienter fecit ; ſi noſtro monito uſus eſt , illumque delevit ; urinæ enim color , ut in *Adverſariis* (2) admonuimus , *naturaliter croceus non eſt , ſed dilute flavus .* Num vero pariter ſapienter faciat , quod hic nihilominus , *colorem etiam dilute flavum* contendat *croceum prædicari* poſſe , *imo debere* , attendamus . *Si croci* , inquit , *granum unum in aquæ communis cyatho diſſolvimus , hæc ſtatim eundem , qui naturalis ſanorum urinæ eſt , colorem induit , ſive dilute flavum.*

Quid tum poſtea ? ut enim laudo quod confiteatur , *naturalem ſanorum urinæ colorem eſſe dilute flavum ;* ſic non video , quomodo quem *dilute flavum* fatetur , eundem *croceum prædicari debere* , poſſit nobis demonſtrare . *Croceum* , inquit , *eſſe* dico *ſeu illius inſtar , qui a pauca quadam croci aquæ ſociata quantitate dilutus , ac veluti citrinus progignitur ;* quaſi vero iſtiuſmodi colorum nomina non a rebus , quas referrent , ſed a rebus ex quibus exiſterent , impoſita eſſent . Quod ipſum ſi concederem ; nullo autem modo eſt concedendum ; ſequeretur ſane , naturalem urinæ colorem *aqueum* potius , quam *croceum* eſſe vocandum , propterea quia ex multo majore aquæ copia , quam croci , ejus ſimilitudo conficitur . Sequeretur pariter , ut ſi crocus (id quod multæ res faciunt) colorem dare poſſet , quem ipſe evidenter non haberet , cœruleum puta ; color hic non cœruleus eſſet appellandus , ſed croceus, quippe qui a croco fuiſſet inductus . Denique , ne a propoſito recedamus exemplo , ſequeretur , ut ſi croci granum unum diſſolveretur non in aquæ communis cyatho , ſed in tanta copia , quanta ex uno croci grano aliquod vel dilutiſſimæ flavedinis ſervare veſtigium poſſet , hic tamen color *croceus prædicari deberet* . Quid igitur eſt , cur Medici , de quibus potiſſimum ſermo erat noſter , id cum *deberent* , minime faciant , idemque cl. Provocator hunc ipſis *Canonem* inter illos ſuos non præſcripſerit ? Tunc fortaſſe facere inciperent . Hactenus vero quid fecerint , ex eo palam eſt , quod cum ipſe confiteatur,

(1) Edit. I. pag. 41.

(2) Adv. III. pag. 48.

tur, *a Practicis croceum urinæ colorem ſolere plerumque vocari, quum — adeo tinguntur urinoſi latices, ut ſaturatam imitentur aquæ ex majori immixti croci menſura tincturam*; nullum tamen exemplum profert; cum iſtud *plerumque* plura non deeſſe ſignificet; ex quo conſtet; eruditos, & recte loquentes Medicos naturalem urinæ colorem *croceum* quoque nuncupaſſe. Cum igitur neque hoc, neque *Bellinianæ* evaporationis *infirmitatem* probaverit; *videbit certe* in poſterum, *quem in ſe uſum habere po-*
1129 *tuerit* noſtra *illa objectio*. Et *profecto* etiam *intelliget quid ſibi velit* altera *memoranda objectio* quam *eodem loco idem ingenioſiſſimus* (ſic enim *humaniſſime* loquitur) *objurgator oggerit*; cum videlicet ſi illa non ſatis ſunt quæ ex illis ambobus locis deſcripta, & inter ſe collata legit, reliqua perleget, numque de illa re quam primo in loco pronunciat, in altero, quamvis *ſuo*, ut dixerat, *loco* quidpiam attigerit, incaſſum quæret, imo haſce inveniet non *ſubtilioris* bilis quæ *hepar declinaverit*, ſed tantum *legitimæ bilis Hepaticæ tincturas eſſe, voluiſſe*.

90 Uſque adeo XXIV. Animadverſionis lectionem averſor, & horreo, ut veniam petam a te, Vir Doctiſſime, ad XXV., quæ ultima eſt, tranſeundi, qua perpenſa ad iſtam, inviti quantumvis, ægreque, ut decet, ferentes, extremo loco redibimus. Quæ igitur, tot alios *Hepaticæ Hiſtoriæ* errores adnotando defatigatus, poſt ipſos, profeſſus ſum (1) me *indicando potius, quam notando*, ſcripturum, num *ejuſmodi ſint*, quod Provocator noſter cl.
1134 dictitat, *ut vel ipſe Lector legendo repellat*, & *deleat*, videamus, an vero potius ejuſmodi, ut quemadmodum, in cunctis ſuperioribus Animadverſionibus, ita in hac quoque, etiam me tacente, ipſe per ſe Lector *repelli*, ac *deleri*, non ſinat. Et primum cum meum iſtud quam breviſſime ibidem ſcribendi inſtitutum Provocator ipſe commemoret, cur non ad hoc potius, ſi quid forte ſibi videretur obſcurum, retulit, quam illuc, ut *per mutilata exſcripta verba, effictumque hoc pacto centonem imponere fortaſſe ſtuduerim?* præſertim cum *exſcripta* a me iſta *verba* ita apud ipſum proxima ſint, ut a me relatum eſt. Atenim *ſolum comparate ad biliares ductus* in medium attuliſſe ſe dicit, *brevem venæ Cavæ a motus impulſu diſtantiam*. Num illud ipſe negavi, aut nego? cui quidem ſatis ſit hæc illos perpendere qui cum Malpighio cenſent, cœliacæ arteriæ, *primi*, ut cl. Provocator ſcripſit, *aortæ emiſſarii* hepaticum ramum cum glandulis quæ bilis ductuum initia ſunt, communicare: hepaticum quoque bilis ductum cum eodem certe *PERGRANDI ſatis, & notabili* arteriæ ramo concludi intra capſulam illam, *quæ ſecundum accuratiorum indagines verus eſt muſculus*, ſive quæ *faſciculis muſcularibus ROBUSTE inſtructa* eſt, *imo legitimus eſt muſculus ad omnes portæ, & ductûs fellei diramationes, itinera, & concurſus elongatus, & advolutus; ut non tantum momentis ſiſtalticis ſuis, ſed & contractilibus muſcularibus ſuppleret defectui pulſationis in porta; truſiones ideo promovendo in concurſibus, & canali excretorio, reſpectu ad liquida contenta, ſecreta, & per diverſas hinc vias promovenda*. Quæ omnia, atque alia ejuſmodi, alibi, ut vidimus, a Provocatore propoſita, vel etiam inculcata, *probi Lectores* opponent primum *nulli* iſti *competenter amplæ, & pulſantis arteriæ attiguitati*, deinde & *nulli* iſti *tunicarum cingentium oſcillationi, aut muſcularium adjacentium, præter debilis capſulæ, præſſuræ*. *Debilis*, inquam, *capſulæ*. Cum aliis enim minoris momenti iſta vox *debilis*, ut pote ſuperioribus Animadverſionibus nimis aperte repugnans, ſublata hic eſt ex eo textu, qui cæteroqui ſic profertur: *En textum, qui, neque litterula a prima Editione immutatâ, nunc habetur in* §. *III. & cæt.* Et ego ille ſum qui *per mutilata exſcripta verba imponere fortaſſe ſtudeo!* Huc illud accedit, quod ſi contendere voluiſſem,

(1) Ibid. pag. 61.

ſem , non *comparate* ibi , ſed *abſolute* ab eo ſcriptam eſſe *brevem* venæ Cavæ *a motus impulſu diſtantiam ;* jure fortaſſe potuiſſem . Nam *comparate* quidem tunc loquitur, cum ait : *bilis ductus longe minus turgere ſuccis ſuis , quam Cavam contento ſanguine .* At vero cum ſeorſum *momenta* enumerat hinc in Cava , inde in iis ductibus *ad fluxum urgentia* , & quaſi de Coronariis arteriis , non de Cava loqueretur , in hac ſtatuit *brevem a motus impulſu diſtantiam ;* non omnes certe ita facile concedent minus *abſolute* hoc dici , quam id quod continuo præcedit , & *abſolute* verum eſt, *vaſis amplitudinem.*

Secundo loco cum hepati *proximi diaphragmatis alternum motum non nihil valere , non nihil poſſe* ad ipſam quoque hepatis *concavam* partem , indicavi (1) hoc nimirum volui , deprimi alternis a diaphragmate hepar non poſſe, quin hujus corpus univerſum , ipſique ideo biliarii ductus , & quod his ineſt , concutiatur , imo quin concava ipſa jecinoris facies contiguis partibus quadantenus apprimatur. Nihil igitur eorum volui , quæ egregius Interpres obtrudit , *me intellexiſſe* , ut *veritati* , ſi Diis placet, aut *mihi jam ipſi videar adverſari .* Tertio . Si *modus quo Boylæus , & Papinius* ,, grandiora ,, cujuslibet Animalis ,, *oſſa in liquidam ſubſtantiam ſolvunt* , revera apud Taurinenſes uſque adeo familiaris erat, ut nunc eſſe, *affirmat ;* cur igitur verbis illis neſcio quid reconditi promittentibus , ipſum deſcribere aggreſſus fuerat : *Modum edocent curioſiſſimi Auctores* , huncque ita Lectoribus qui ex Boylæo , & Papinio poterant jam noviſſe , deſcripſerat , quem *vel coquis ipſis , ipſiſque mulierculis familiariſſimum* eſſe ſciebat? Sed mirum non eſt, quid Auguſtæ Taurinorum coqui , & mulierculæ gerant , nos ignorare , cum ipſe ita quid Patavii Anatomici egerint , aut non egerint , ignoret , ut ex
c9 uno eodemque , adhuc vivente , Anatomico duos fecerit . Quartæ meæ
136 objectionis ſententiam totam , non mo-

do verba ipſa , non refert , quamvis alia characterum forma perinde ac ſi mea eſſent , deſcripta produeat. At tamen ne ſic quidem ſatis reſpondet . Primum namque confiteri cogitur , ſe non exacte, ſed *ſuo modo*, ventriculum circumjectis viſceribus ſtipatum *cum machina Papiniana conferre ;* quaſi diſerte non ſcripſiſſet , ventriculum *in ſuperiori orificio ab iis viſceribus premi adeo,* 121
& conſtringi , ut tanquam operculis ſtricte appoſitis occluſus , TRANSPIRARE NON SINAT activiores — particulas , ac ſpiritus . Nam quod huc alia , tanquam ab ſe *eodem loco* inculcata , trahit ; neque *eodem loco* ſcripta ſunt , quæ altera ab iſta pagina ſubjiciuntur , neque in illa de qua una agebam , comparatione producta ſunt , quæ poſt alteram prolixe deſcriptam comparationem adduntur . Quod autem ait, eo ſe Lienem *non in primis advocaſſe , ſed Hepar* , ſuiſque prolatis verbis , quaſi id ego diſſimulaſſem , confirmat ; neque hæc opus erat producere , quæ ipſe produxi (2) , & Lienem tamen de duobus iſtis *operculis eo ſtricte appoſitis*, unum fecerat , quorum alterum ſi paululum amoveri ſinit , reliquo dumtaxat, illud intercipere orificium qui poterit? De meo autem *aere* non laboro qui *halitus* illos *humidos per ventriculi parietes* non induco ; ipſe qui inducit , videat ut ſuis *ſpiritibus* ſatis caveat . Poſtremo quod ad *majora chyloſæ functionis principia* refugit , recte facit ; nam hæc minora non ſatis firme tueri ſe poſſe , videt .

91 Quæ in quinta objectione , probanda eſſe de Viperis , dixi (3) , minime probantur ; ſed probationis loco , quandam denique in Viros Doctiſſimos, atque Experientiſſimos inſultationem invenio . Probandum erat primo loco, Viperis *ſumme energeticum eſſe ſtomachi munus* , ut, vel poſt *Mures* , & *Canes* , quaſi hos voracitate vincerent , ipſas inter *voraciora animalia* recenſendo, ſcriptum fuerat . Quid ad hæc probanda allatum eſt? Affirmatum eſt tantum , ſed non probatum , *viperam , ſa-* per

(1) Ibid. (2) Ibid. (3) Ibid.

per alia voracia bruta, *ingeſta ſolidiora quælibet* (credo etiam ferrum, ut ſuper voracem Struthiocamelum fit) *vel ipſa etiam viva*, *& integra non exilia*
1137 *animalia ut aves bufones & cæt.* (non eſt ſatis; nam *ſuper voraces* piſces eſſe debet) *animalia ſe majora ſibi in eſcam comparare*, *devorare*, *& digerere*.

Equidem de paſſerculis, & parvis bufonibus nonnunquam a vipera devoratis non ignorabam, ut ex iis quæ alibi ſcripſi, olim apparebit: ſed de *animalibus* revera ipſa vipera *majoribus*, de *ſolidioribus quibuslibet*, *ſuper alia voracia bruta* a vipera ingeſtis, Redium aliquem qui teſtaretur, libenter ſane productum vidiſſem. Quod ſi ego mihi deeſſe nolui, cum Redium teſtem produxi in re, *quæ*, *præterquam Redo*, ut Noſter ait, *omnibus nota eſt*; cur Provocator cl. ſibi deeſt, nullum producendo teſtem in rebus quæ certe non *omnibus* notæ ſunt? Attamen ſi mihi concedit, omnibus eſſe *notum* id quod Redius (1) ut ſummum in viperis obſervavit, has *ad decimum uſque menſem inediam* ferre, & ſi huc addit quod vere *omnibus notum* eſt, eaſdem *longis jejuniis ſe accomodare*, non modo *aliquando*, ut ipſe fatetur, ſed quam ſæpiſſime, ut in captis & aſſervatis, quotidie videmus, ne quidquam dicam de hyeme, quo anni tempore, *ſolent plerumque*, & quidem *ſecundum naturam* (ut ejuſdem Redii (2), ſi per cl. Provocatorem licet, verbis utar) *aut nullo modo*, *aut quam minime*, *rariſſimeque alimentum capere*; haud ſatis video quomodo ipſas, non dico *ſuper alia voracia bruta* voraces jure ſtatuamus, ſed *murium* dumtaxat voracitati, earum voracitatem anteponamus, cum illos Redius (3), ſæpius expertus, nunquam ad tres ſolidos dies ſine cibo ſervare vivos potuerit? Atenim viperæ modicos paſſeres, & bufones nonnunquam devorant. Num propterea voraciſſimas, ideſt inexplebili edendi aviditate præditas *ſuper alia voracia bruta* cenſebimus? Deinde iſtos paſſerculos, iſta *ingeſta ſolidiora quælibet* a viperis *ſuper alia voracia bruta concoqui*, *& ſolvi*, quem teſtem habemus? præſertim cum a quibuſdam produci videam Libavium, qui illa animalcula a viperis *reddi* ſcripſit *exſiccata diu*, *nil comminuta per membrum ſui ſeceſſus*, vel Plinium, qui *a ſerpentibus* prodidit *rejici ſuetas avium devoratarum plumas*, *& oſſa*. Quæ certe omnia ſeu falſa, ſeu parte ex aliqua vera ſint, ab eo videnda erant, ac diſcutienda, a quo *ſumme energeticum* in viperis *ſtomachi munus* erat probandum. Ab eodem autem quomodo alterum probetur, *hepar* videlicet in viperis *non tantum ſupra*, *& circa ventriculum eſſe protenſum*, *ſed uſque ad duodenum*, videamus. *Alterum*, inquit, *num ita ſit*, *quis poſſet ingenuus dubitare*, *qui nempe noſtrâ omniumque accuratiorum Anatomicorum autopſiâ ſuaderi luculenter poteſt?* Quid ergo? inter *accuratiores Anatomicos* non eſt Eduardus Tyſon ponendus? Hic (4) tamen hepar, jam contra ventriculum, extenuatum, ne ad pylorum quidem, non modo ad *duodenum*, perducit. Præterea Baldus Angelus Abbatius, M. Aurelius Severinus, Gerardus Blaſius, Michael Bernardus Valentinus *ingenui* homines non erant, aut non ſunt? Quis *ingenuus* hoc dixerit? Hi tamen omnes num de ea re dubitaverint, ex Tabula III. Abbatii; (5) liquet, quam cæteri in zootomias, & Amphitheatrum ſuum ſine ulla unquam dubitatione tranſtulerunt. In ea vero Tabula num Viperæ jecur ad totum ventriculum, nedum *ad duodenum*, *protendatur*, omnes ſatis vident.

Parcius iſta Viris tamen objicienda memento. (*)

His ergo omnibus, & propria quadantenus memoria aliter docentibus, & *ingenui*, & non imprudentis hominis fuit de oppoſito ſaltem (id quod nos fecimus) *dubitare*, donec viperis iterum, & ſæpius diſſectis, alio in loco poſſemus (id quod nunc poſſu-

(1) Degli Anim. Viv. (2) Ibid.
(3) Ibid.
(4) Act. Lipſ. A. 1684. Tab. 5. Fig. 1.
(5) De adm. Viperæ nat.
(*) Virgil. Ecl. 3.

poſſumus (1)) nos quoque ipſos aliter vidiſſe, affirmare: quanquam; ut tunc illud omitteretur; nimis ſane ultra inanem, ut plerumque obſervaſſe memineramus, viperarum ventriculum, jecur circumfundi, & protendi oportebat, qui illum etiam poſt comeſta *animalia*, ipſa vipera *majora*, diſtentum & fovere poſſet, & ad duodenum adhuc pertingere *ad ultimam ſcilicet chilificationis opellam ibidem adjuvandam incubatu ſuo*.

92 In ſexta objectione; cum Provocator negaſſet, quidquam *clarius illuſtrare poſſe* hoc hepatis munus, quam *notabilem indigeſtionis habitum omenti disjunctioni a fiſtulæ inteſtinalis incubatu ſuccedentem*; contrarias Riolani, & Foreſti obſervationes memoravimus (2).

Ipſe autem regerit Galeni, aliorumque obſervationes, quaſi vero aut Riolanus, aut Foreſtus, aut ego eaſdem ignoraſſemus, cum neque illi ambo ſuas fortaſſe fuiſſent ſcripturi, niſi illas, quas diſerte commemorant, tanquam pro *Canone* ad ſuam uſque ætatem paſſim eſſe habitas, noviſſent, neque ego eorum obſervationes objecturus, niſi vidiſſem, ceu de re undequaque certiſſima ſine ulla dubitatione ad-
3 huc ſcribi: *quid clarius & cæt.?* Itaque cum illi Galenicas obſervationes probe ſcirent, Anatomen autem, & Chirurgiam callerent; quis ob illas audeat cum Provocatore pronunciare: *Riolanum parvam omenti portionem pro magna reputaſſe cenſendum eſt. Id pariter de Foreſti omento intelligi volo. Quid enim omenti niſi paucum, & modicum, in communibus abdominis plagis, atque herniarum operationibus plerumque reſcinditur?* Quid hæc aliud ſignificant, niſi qui hæc pronunciat, neque primum attendiſſe quis Riolanus fuerit, ut tam facile, quaſi imperitus Anatomiæ, & Chirurgiæ, *parvam omenti portionem pro magna reputaret*, aut communibus & quotidianis in iſtiuſmodi re uteretur exemplis: neque deinde illam Foreſti, de qua judicium ferre vult, obſervationem (3) unquam legiſſe, quæ de *communibus* certe non eſt, & in qua tantum abeſt, ut *quid omenti paucum, & modicum* duntaxat ſcribatur exciſum; *paulatim totum omentum extractum* proponitur. Qui ergo illam attente perlegerint, num *nihil inde* ipſi *in contrarium oggeratur*, intelligent. Difficile enim concedent, in ejuſmodi caſu nihil, niſi eam, quæ neque in omnibus illuc uſque extenſa invenitur, omenti portionem ablatam eſſe, quæ *ad ilei inteſtini inferiores* dumtaxat *flexus propenderet*, reliquam autem omnem, *ſuperioribus inteſtinis accumbentem*, relictam eſſe; ad quam nunc videlicet confugere cogitur, & de hac tantum affirmare *quod incubatu ſuo vere coctionem adjuvet*, ilei inteſtini *inferioribus flexibus* excluſis, quando univerſe de *fiſtula inteſtinali* in *Hiſto- 123
ria* ſcripſerat. Nam quod certam quandam ſuam *juvenilem* obſervationem 138
Graviſſimorum eorum Hominum obſervationibus opponit; ne ipſe quidem, opinor, contendet; facilius ipſis fuiſſe *parvam omenti portionem pro magna reputare*, quam ſibi, adhuc præſertim juveni, aut vaſa quædam ſanguifera ventriculo inſervientia, quæ liganda non fuiſſent, non ligare, aut ſi ita, ut ait; *diligenter* omnia peregit, in non brevi illa operatione ita moloſſum non vexare, aut ita ejus viſcera ab aeris injuriis tueri, ut quod ſemel obſervavit, aliunde eſſe non potuerit, ſed tanquam multarum *obſervationum ſummæ* quædam, nobis pro *Canone* eſſe debeat ad noſtram, atque adeo Riolani *imperfectam*, ſi Superis placet, *objectionem* corrigendam.

93 In unam ſeptimam objectionem multas contrahit. Prima illa fuerat: *Cœliaca primum aortæ emiſſarium eſſe dicitur, quod evidentiſſime falſum eſt*. Nunc *evidentiſſime* quidem id eſſe *falſum*, ipſe confirmat, cum ſcribit, tot alia ſupra Cœliacam emiſſaria Arteriæ 139
magnæ neminem *vel anatomiæ ignarum latere* poſſe. Quod autem addit, *nega-*

(1) Vid. Epiſt. I. Art. 64. (2) Adv. III. pag. 62.
(3) Obſ. Chir. l. 6. Obſ. 7.

re neminem poſſe, cœliacam *primum eſſe aortæ ſub diaphragmate emiſſarium;* ita verum eſt; ut ſi ipſe quod hic demum facit, tunc ibi feciſſet, ut *ſub diaphragmate* non omitteret; nihil ego objecturus fuiſſem. Nam quod intelligi id debuerit, propterea quia *de viſcere in abdomine degente, ſeu de Hepate conſtans* ſuæ *Hiſtoriæ ſermo ſit,* neque hoc verum eſt cum tot alia viſcera, & partes in medium paſſim, & præſertim ubi egit de viis ſanguinis ad varia ſecretionum organa, attulerit, & poteſt, ut in nervis conſpicimus, etiam vas aliquod ſanguiferum non intra eam caveam cui proſpicit, exoriri, imo certe carotides ex. gr. arteriæ intra thoracem incipiunt, & cranii caveæ noviſſime inſerviunt. Ad ſecundam objectionem ſic reſpondet: *ego tertiam circiter totius ſanguinis in homine degentis partem in Portæ trunco atque ramificationibus continuo reſidere, citato*
123 *loco ſatis probaſſe videor.* Si hoc, non dico, præſtitit, ſed vel uno verbo præſtare aggreſſus eſt; nihil cauſæ eſt, cur ego ejus *probationes* infirmas eſſe, ſeu *rem eſſe*, ut ait, *adverſam, probare* non debuerim. Verum ſi nihil aliud ibi fecit præterquam ejuſmodi rem *ſine ulla dubitatione pronunciare;* quis eſt qui id legens, mecum jure meritoque non cenſeat, rem *ſaltem maxime in certam eſſe?* Et ipſe tamen ſcribit: *id citato loco ſatis probaſſe videor?* Perlegat quicunque velit non modo *citatum locum*, ſed univerſum in quo eſt, Partis I. poſtremum caput. Spondeo fore, ut errores quidem, a me in eo capite indicatos, alioſque præterea inveniat, ullam vero quæ ad illud probandum ſpectet, litterulam non inveniat.

Atque ut in tranſitu hîc duo oſtendam; alterum, num verum ſit quod infra ipſe credi vellet, me ejus errata
1145 *ſummo ſtudio* notaviſſe, cum reapſe, aliud agens, ea tantum quæ ſcribenti ſuccurrebant, notaverim; alterum, quantum in probando inter me, & ipſum diſcrimen ſit; protinus id quod modo dicebam: eſſe alios præter eos quos in *Adverſariis* indicavi, in eo ipſo poſtremo capite errores, ex his uno exempli cauſa producto, apertiſſime demonſtrabo. Scriptum eſt in illo capite: *animalium aquatilium hepata terreſtrium jecinoribus eſſe minora.* Hoc ejuſmodi eſſe, ajo, ut nemini illorum probari poſſit qui ingens multorum piſcium jecur, quod interdum vel in duos ampliſſimos lobos diviſum, a ſumma ad imam fere ventris partem extendi, mirati ſumus, cum pleriſque aliis eorundem viſceribus comparaverint. Quid? quod in nullo ex tot Piſcibus quorum diſſectiones ad ſuum uſque ævum editas collegit Blaſius (1) quidquam de hepatis parvitate adnotatum invenire adhuc potui, cum ex adverſo viderim, (2) in Acu Marino memorari *hepar pro animalis magnitudine ſatis grande*, (3) in Piſce ex Canum genere, una cum viſceribus ſuis 26. libras æquante; ſine viſceribus 15. excedente, *hepatis pondus quinque libras ſuperans* (4), in Crocodilo *hepar bifidum binis lobis inſigne*, (5) in Galæo lævi *hepar in duas conſpicuas fibras, & oblongos lobos diviſum, velut inſignes lineas abdominis longum percurrentes*, (6) in Lucio *hepar oblongum inſtar linguæ ad ſecundas pinnas extenſum*, (7) in Orbe *Hepar maximum in ſiniſtro latere* (quod & nos in aliquot piſcibus obſervaſſe meminimus) *in dextro minorem lobum*, (8) in Phoca *hepar bene farctum ſex majoribus lobis diſciſſum*, (9) in Phocena *hepar ampliſſimum, & totam, quæ eſt inter diaphragma, & ventriculum, abdominis cavitatem fere occupans*, (10) in Salamandra *hepar ingentis magnitudinis*, (11) in Xiphia denique *hepar grande ſatis: & exſangue*. Sed jam illuc unde digreſſi ſumus, & quo tamen hoc etiam de *minore* piſcium jecore pertinet, revertamur.

94 Ex iis quæ improbavimus, volebat

(1) Anat. Animal. Part.III. (2) C. 1. (3) C. 11. (4) C. 14. (5) C 15. (6) C. 20. (7) C. 22. (8) C. 25. (9) C. 26. (10) C. 29. (11) C. 36.

bat Provocator oſtendere, alterum eſſe hepatis uſum, ut ſanguinis copiâ, vel repentinâ etiam rarefactione turgentis *diverticulum ſit una cum liene*. De liene quidem, ob ejus ſtructuræ modum nolui unquam ab aliis etiam, id proponentibus, magnopere diſſentire; hepatis vero *ſubſtantiam prom; te, ac pro re nata ad modum laxiorum membranarum valde cedere, atque extendi poſſe*, negavi. (1) Contra, Provocator cl. hoc *compertiſſimum fieri, luculenter evinci*, de hoc nos *plane convinci*, aſſeverat. Si probationes quæris; duas omnino affert. Nam primum ait, *Portæ ramos, qui potiſſimam* hepatis *partem conſtituunt, — in jugulatis, aut improviſe denatis — longe ultra naturalem ſtatum ampliores, & ſanguine turgidiores deprehendi: in picrocholis vero, lentoque morbo demortuis gracilio-*
30*res admodum, atque inaniores*. Etſi in *Erratis* monemur, ut hic pro *jugulatis* intelligamus *præfocatis*, non tamen erratum adhuc ſatis ab Auctore correctum eſt; quot enim ſunt *improviſe denati* ob magni alicujus vaſis rupturam, quorum ſanguis magnam partem in aliquam caveam invenitur effuſus? quot *præfocati*, iidemque *lento* extenuati jam *morbo*? num in his etiam, quod ipſe mox negat, aut in illis, contra ac videmus, *longe ultra naturalem ſtatum* rami illi Portæ venæ *ſanguine ſunt turgidiores*? Verum ut eſſent; nonne id magis in Pulmonaribus interdum vaſis, in Auricula cordis dextera, & potiſſimum in Venæ Cavæ Truncis quam ſæpiſſime, & luculentiſſime deprehenditur? imo in his tanto magis, quanto minus circumprimuntur, cum contra, Portæ venæ rami ab arctiſſime, confertiſſimeque intra eandem hepatis membranam concluſis tot ramis aliis, & vaſis, & folliculis, & humoribus undequaque premantur.

Quæ cum ita ſint; ſatis planum eſt, num *hepatis ſubſtantia, quomodocumque Cenſor velit, valde cedere, atque extendi poſſit*, itemque num quia venæ Portæ rami ſanguine interdum pleniores inveniuntur, ob hanc rem, aliis etiam partibus, veniſque commune, imo longe magis facilem, continuo peculiare ſanguinis diverticulum in jecore potiſſimum ſtatuendum ſit.

Quid? quod veri ſimillimum eſt, illam idcirco plenitudinem inveniri, quod ulteriorum *fiſtularum hepatis cavitates* ita *ampliabiles* non ſunt, ut Provocatoris diverticulum poſtulabat; Earum videlicet anguſtias, ceſſante arteriarum & diaphragmatis impulſu, preſſione dumtaxat incumbentium partium, & vi elaſtica vaſorum promotus ſanguis, ſuperare non poteſt, ideoque in craſſioribus ramis ſubſiſtit, quos quanto magis diſtendit, tanto minus ulteriores ab hac diſtentione compreſſos, & quod conſequitur, tenuiſſimos illos ex quibus magna hepatis pars conſtruitur, poteſt *dilatare*. In hominibus autem adhuc viventibus, vel eas libere ſuperare anguſtias valet, & ſic tanta iſta in craſſioribus ramis plenitudo neque fit, neque fieri poteſt, tenuiſſimis & ipſis tum Portæ venæ, tum Cavæ ſurculis ſanguine plenis, ideoque locum non cedentibus; vel eas libere ſuperare non poteſt, & ſic a tergo plenitudines fiunt, unde *ſubitaneæ* illæ *hujus viſceris phlegmones, & celeres quædam ejuſdem ob-* 1140
ſtructionum ſpecies, quæ non ita facile contingerent, ſi penitiſſima ſubſtantia hepatis ſic a natura eſſet compacta, ut diverticuli inſtar prompte cedere, & dare locum, non obſtare, majori ſanguinis copiæ poſſet: Tantum abeſt, ut ab illis phlegmonibus, & obſtructionibus de oppoſito *plane convincamur*, ut Scriptor noſter cl. putat, hinc alteram ſuam repetens probationem! Sic fuerat a nobis animadverſum (2) quod *perhumaniter* hîc ipſe diſſimulat, quam facilis idem ſit in *demonſtratione*, imo *plena demonſtratione* ſtatuenda. Hoc enim primum volebamus: tum vero deinde alterum, de quo ad Medicos judicium detulimus. Nam etſi inter omnes conſtaret, quod certe non conſtat, *hæmorrhagias narium in LEVIBUS etiam hepatis, & lienis obſtructionibus* OR-

(1) Adv. III. pag. 62.

(2) Ibid.

ORDINARIO accedere ; non tamen continuo id quoque conſtaret, quod ipſe *plene demonſtratum* pronunciat . Sic longe aliud ex ea obſervatione conſequi cenſebat Tozzius (1), qui tamen non a *leviter* obſtructo , ſed *ab obſtructo*, *tumidoque* jam hepate contingere id ſcripſit , Volcherus autem , quem laudat , Coiterus (2) ab *hepatis MAGNA obſtructione* , *præcipue* cum *ex hac in hydropem incidunt* : ut duorum jam *Practicorum* , *& revera medentium judicium* , quale ſe *etiam* profitetur *amplecti* , Noſtro non favere , videamus . Ejuſmodi hominum judicio ea quoque commiſimus , quæ octavo loco indicavimus (3). Neque adhuc, ut Provocator cl. dictitat , hoc *pendet judicium*.

Nam uter noſtrum *lacerationibus* ſit uſus , judicium non obſcure jam editum eſſe, infra apparebit . Uter vero *toties allucinatus ſit* , judicatum a pluribus eſt , ut ex iis quæ ad ſuperiores Animadverſiones , & nominatim XII. ac XIX. ſunt ſcripta , intelligitur . Num vero *facilius quam hactenus fuerit*, *ipſe morbos hepatis OMNES internoſcat inter ſe ſe*, qui poſſit adhuc *pendere judicium* , quando ejus confeſſio
209 jam extat , *jecoris ad attiguas partes adnaſcentias morboſas* , *varices* , *aneuriſmata* , *ductuum excretoriorum dilatationes præter naturam* , *tandem & hydatides* , —— *has* , *ut & alias hepatis nunc memoratas affectiones — revera per ſola extiſpicia palam fieri* . Denique an in I. de qua ſermo erat , Editione *in hepatis morborum ſignis nihil immoratus ſit* ; quomodo *judicium* nunc *pendeat* , cum ipſe in priore Præfatione jam edixerit , a ſe *omnia ſtylo explicari hiſtorico* ; *ſicque — nihil in ſignis* , *& curationibus exponendis immorante* . Illam enim , quamvis ſæpe a me redargutam, Præfationem in nova Editione omittere quidem potuit ; horum autem nullo modo inter ſe cohærentium , ob idque etiam a me (4) notatorum verborum, memoriam delere non potuit .

95 Multo autem minus *delere* poteſt ea quæ porro *ſic per tranſennam* , ut diximus , *indicavimus* in II. *Hiſtoriæ* Parte quam eâdem Præcl. Mangetus *ſapientiâ* omiſit , qua alias pariter , etiam *anatomicas* , Provocatoris minas (5) in I. Parte prætermiſerat . Nos primo loco , cum plura congeſta videremus ad *manifeſte evincendum* id quod hic etiam affirmatur : *dari morbos a ſolido non dependentes a fluido* ; ne infiniti eſſemus , ideoque *ſapienter* ; alia omiſimus ; illud unum notavimus (6): *oſſa QUÆDAM duriora ad tantam redigi mollitiem POSSE* , *ut inſtar ceræ verſari facillime poſſint in omnem ſenſum in ſano quo ad cætera homine*, *hoc eſt ſine ullo vitio fluidi univerſalis* . Quid ergo queritur cl. Provocator , me ejus locum *mutilaviſſe* ? Num alia omiſi , niſi quæ ibi nolui redarguere ? Quod autem redargui , nonne ab ipſo affirmatum eſt ? Atenim *in aliquo* dumtaxat *caſu* , inquit , id volui affirmare? Num ego in omnibus affirmaſſe , dixi? Certe voces illæ *quædam* , & *poſſe*, quæ in ſupra ſcriptis , & ſic a me editis, leguntur , hoc nemini in mentem venire ſinunt . Nunc viciſſim attendamus , an qui immerito de nobis queritur , de eo nos merito hic queri poſſimus . Igitur inter Auctores quos pro ſe laudat , & quorum fere omnium ut nomina exiguo labore ex una Obſervatione Miſcellan. N. C. (7) exſcribere potuit, ſic pleraſque obſervationes non ſatis ad rem facere, animadvertere potuiſſet ; tres quibus *in primis* nititur , mihi objecit *Olaum Wormium* , *Fernelium* , *& Danielem Pruttenium in Miſcellan. Curioſ. ex relatione Abrahami Baudæ Chirurgi Regii* . Si quo in loco , quæras ; nihil, ut fere ſolet , præterea addit ; propemodum ut hic quoque, quod paſſim feci , ipſe debeam divinare , cum ego contra meis in ſcriptis , aliquo ſedulitatis , magno certe fidei teſtimonio , neminem fere , in rebus præſertim ejuſmodi ,

(1) Medic. Part. Pract. c. de Hep. & cæt.
(2) Obſ. Anat.
(3) Adv. III. pag. 62.
(4) Ibid.
(5) Vid. Adv. III. pag. 38.
(6) Ibid. pag. 62.
(7) A. I. 37.

modi, laudare Auctorem ſolitus ſim, cujus locum, ſummo cum Lectorum, & Provocatoris in primis cl. commodo, diligenter non indicaverim. Non eſt tamen cur de Wormii, aut Fernelii verbis hic multum laboremus, primum quia Provocator nihil aliud urget, niſi utrumque eorum *nullam concomitantium* eam quæ in oſſibus mollities erat, *in liquidis morborum mentionem injſtituiſſe*, quaſi vero propterea ullum *in liquidis morbum* fuiſſe, negaſſent, aut non ſatis eſſet, ſi forte ii morbi præceſſiſſent. Sic Fernelius, cujus locus eſt *de abditis rerum cauſis* l. 2. c. 9., *ex morbo tam mollia*, & *flexibilia evaſiſſe* oſſa, ſcribit; quem morbum nihil vetat, quominus fuiſſe in humoribus, ſi lubet, credamus. Deinde Wormius; quantum conjicio ex eo quem paulo ante indicavi, loco Miſcell. N. C.; oſſium mollitiem in puella *a nativitate* videtur obſervaviſſe; nos autem hic quærimus de *oſſibus durioribus*, *ad mollitiem redactis*, non de cartilaginibus, fortaſſe nunquam induratis. Prutteniii vero, vel potius Baudæ obſervationem; quam Provocator ſatis ſuperque indicaviſſe ſe exiſtimat, cum *Miſcellanea N. C.* (quaſi hæc uno perpuſillo libello continerentur) nominavit; ut nondum in ipſis neque memoriæ, neque tot Indicum ope mihi datum eſt invenire, ſic facile in iis in quibus olim me vidiſſe memineram Th. Bartholini *Actis* inveni, quæ *Hafnienſia* inſcribuntur (1). Animadverti autem, ex hac obſervatione quidquid pro ſe facere videretur, id Provocatorem exſcripſiſſe; quidquid contra non modo oppugnare, ſed penitus convellere ſuam ſententiam poſſet, id omiſiſſe, vel *ſuaviter* ut ipſe diceret, *mutilaviſſe*. Mitto *dolores* vel *maximos*, mitto *impotentiam omnium articulorum*, cum oſſa adhuc *ſuam duritiem*, & *ſoliditatem conſervarent*, prægreſſam. Alia etiam mitto. Sed quæ ſubjiciuntur, pretermittere nullo modo poſſum: *Multi*, inquit Obſervator, *cauſam tam portentoſi morbi inquirentes*, *ſcorbuticam ſaburram accuſarunt*; *alii alias cauſas rimati ſunt*. *Ego virus Venereum credo cauſatum eſſe hunc morbum*, *eo magis*, *quod certus factus fuerim*, *ægrum olim ante tredecim annos Gonorrhæa virulenta per aliquot hebdomadas laboraſſe*, & *procul dubio male curatum fuiſſe*. Hæc igitur præceſſerant; & nobis tamen hoc exemplum præ cæteris fuſe, & diſerte producitur ad *manifeſte evincendum*, morbum *locari in ſolido independenter a fluido*, — *conceptibilem videlicet abſque concurſu fluidi?* Hoc enim 127
in *Hiſtoria Hepatica* propoſitum erat, neque hic negatur, cum *compertiſſimum* 143
eſſe, *dari morbos a ſolido non dependentes a fluido*, ibi *iſtâ* etiam *obſervationum* ſpecie *firmatum*, & *oſtenſum* fuiſſe dicitur. Atenim *quid*, inquit, *vitii liquorum aderat in illo Foreſti Homine?* Infantem voluit dicere natum *cum brachio dextro a cubito uſque ad humerum non tantum reſoluto*, *ſed omnino oſſe non coagulato*, *ut brachium inſtar lori in omnem partem flexile flaccidumque concideret ita*, *ut in brachio a cubito uſque ad humerum os abeſſe videretur*. Ad quem ſic natum Infantem accitus Foreſtus cum eſſet, *intra tres ſeptimanas* curationem abſolvit (2). Hic vero Infans quomodo ad rem pertinet? Num quia, ut cl. Provocator ait, *dextro excepto humero*, *cæteræ omnes*, *non ſolum liquidæ*, *ſed* & *ſolidæ partes* in eo *ſanæ erant*, & *ab omni vitio immunes?* Atqui Foreſtus de *ſolidis* cæteris *partibus*, excepto capite, nihil; de *liquidis* autem prorſus nihil memoriæ tradidit. Num vero quia, ut *ejuſcemodi oſſium affectiones ſæpe*, ita hæc quoque *ſanata fuit per impoſitas ferulas*, *aut faſcias*, *aut aluminoſa balnea*, *aliave remedia*, *non quidem liquidorum ſed oſſium vitium dumtaxat reſpicientia?* Verum neque ſuum iſtud *ſæpe* a Provocatore probatur, neque, ſi ex Foreſti curatione judicandum eſt, opportuna ſaltem victus ratio excludenda eſt, quæ in humoribus emendan-

(1) Vol. III. Obſ. 24.

(2) Obſ. Med. l. 17. Obſ. 5.

dandis plurimum poteſt. Mater ipſa, inquit Foreſtus, (1) jam *recte habens & bene valens puellum optime lactavit, & commoda victus ratione uſa fuit, cibiſque boni ſucci & optimi nutrimenti, iiſque quæ & lac augmentare ſolent, UNDE quoque magno cum ſucceſſu, etiam adhibitis remediis ad hoc aptis, puellus citius ſanitatem conſequutus fuit*. Denique hiſce omnibus prætermiſſis, num infantis hujus os ex *duriore* ad illam *tantam redactum mollitiem* fuerat? an potius ex quo mater inter initia geſtationis *in dextrum cubitum verſus humerum* prolapſa erat, indurari amplius non potuerat? Atqui diſputatio non de hoc, ſed de illo eſt.

96 Porro in eo quoque, quod ſecundo loco notaveramus (2), diſputationem *perhumaniter* mutat. Contendit enim id quod nemo unquam negavit, *prolabente hepate*, hoc eſt *verſus umbilicum deſcendente, umbilicale* ejus *ligamentum — neceſſario pariter relaxari oportere*. At nos hæc ejus verba notaveramus: ligamentorum hepatis *omnium relaxationi debetur hæc affectio*.

135 Aliud autem eſt, ligamenti umbilicalis relaxationi prolapſum hepatis *deberi*; Aliud in ipſo hepatis prolapſu illius quoque ligamenti relaxationem conſequi *oportere*. Tunc ea relaxatio pro cauſa; nunc pro effectu habenda eſt. Primum notavi. De altero cur loquerer, nihil erat. Si ergo ullus eſſe Anatomicus poterit, qui ligamenti umbilicalis *relaxationi deberi* hepatis prolapſum, merito cenſeat; tunc illud quoque eſſe poterit quod Provocator affirmat, ut noſtram *ſecundam objectionem Anatomicus quilibet e limine comprimat*. Tertium quod notaveram, illud erat, felleæ veſiculæ perruptionem

140 *ſæpe in cadaveribus occurrere*. Provo-

1026 cator cl. ſi *tercentos fortaſſe*, ut ſupra

472 dixerat, *vidit & examinavit folliculos felleos*, cum unum, haud amplius, quantum hactenus invenire poſſum, eumque eroſione perruptum deprehenderit; præclare ſiquis alius, ſciat neceſſe eſt, ejuſdem folliculi perruptionem non niſi rariſſime in cadaveribus occurrere. Contrarium tamen defendit, vel potius ad hoc defendendum *ſat eſſe* putat *repetere e quibus citato loco varias ruptionum veſiculæ felleæ obſervationes eruerit, Bonetum, Hoffmannum, Benivenium, Salmuthum, Job. a Meekren, Fabricium Hildanum, Bertinum; tum qui in Tertia parte ſuo etiam loco adducuntur in cenſum*. Hic quoque divinemus oportet, non modo in Auctorum eorum locis, qui in II. Parte laudati ſunt, verum etiam in *ſuo* illo inveniendo *loco*, qui in III. Parte eſſe dicitur. Sed quis erit in III. Parte *ſuus locus*, quando ipſe confitetur, ſe in hac ſcribenda, non in eum quem in II. ordinem, ut videbatur expectandum, ſed *in alium, variumque, —— abruptum, & miſcellaneum — perrexiſſe*? Rerum Indicem verſemus; nihil de *Cyſtis felleæ abruptione* invenimus, niſi quod in II Parte eſt. Ad *Elenchum totius Operis* redire oportet, ut tandem aliquando (quis crederet?) inter *Fluxum Hepaticum*, & *Bilioſam Phrenitidem*, *ſuum* iſtum de perruptione Cyſtis *locum* inveniamus. At ſi inde expungimus Georgium *Bertinum*, & Philippum *Salmuthum*, in II. jam Parte laudatos; duo tantummodo ſuperadditi Auctores reſtant. Primus eſt Joh. Matth. Faber, qui *Dec. II. Ann. IX. N. C. ex fellei folliculi ruptura ſæpius repentinam mortem fuiſſe conſecutam enunciare* dicitur.

Sed revera unam dumtaxat, ejus *rupturæ* obſervationem (3) producit, quam ab alio videtur accepiſſe, & hoc addit: *Ab ejus* (*Cyſtidis*) *ruptura pariter lethum extemporaneum vid. ap. Schenk. p. mihi* 460. Hoc nimirum eſt illud *ſæpius*; Schenkius autem nullum, quod ſciam, ejus diſruptionis profert exemplum præter illud idem (4), quod tamen ad repentinam mortem non pertinet, Georgii Bertini: Alter ex ſuperadditis Auctor, *fol.* 190. quærendus, Cl. eſt Lentilius, qui tamen, neque ſe obſervaſſe id

(1) Ibid. in Schol. (2) Adv III. pag. 63. (3) Pag. 466.
(4) Obſ. Med. l. 3. ubi de Veſica Fell.

id ſcribit , & per conjecturam id pro-
ponit ex quo demum Provocator , Cy-
ſtis felleæ rupturam infert . Ille enim,
ſaltem in *appendicibus anni* 5. *&* 6.
ephemer. germ.(adde omiſſam a Provo-
catore *Dec. III.* & *pag.* 128.) per con-
jecturam loqui ſe , oſtendit . Itaque
tota hæc acceſſio quæ in III. Parte fa-
cta eſt , ad unam redit obſervationem,
quæ , a quo habita ſit , neſcimus .
In II. autem Parte plures quidem lau-
dantur Scriptores , ſed apud Bertinum
una tantum obſervatio eſt , cujus Au-
ctorem , quantum verba indicant a
Schenkio (1) , & Boneto (2) producta,
ignoramus , ut illud etiam , quod cl.
Provocator affirmat , an id *a calculis*
fuerit *ductum opplentibus*. Neque pa-
rirer plura uno exempla , aut Obſerva-
toris nomen habetur apud *Hoffmannum*,
ſi ille tamen eſt , ut opinor , cujus a
Boneto (3) verba afferuntur ; Noſter
enim , quaſi unus , & unius tantum
Hoffmanni liber extaret , nihil præter
cognomen proponit. *Salmuthus* autem
(4) , & *Job. a Meek'ren* (5) habitas
quidem a ſe ipſis obſervationes , ſed ſin-
guli ſingulas tradiderunt . De *Boneto*
denique , *Benivenio* , & *Fabr. Hildano*
hoc dumtaxat habeo quod dicam: Apud
primum ; quando perinde ac ſi non
plura quam Benivenius ediſiſſet , locus
non additur ; in *Sepulchreto* ſaltem ,
non alia adhuc inveniſſe me exempla
veſiculæ *a percuſſione* , *aut alliſu* diſ-
ruptæ , quam duo illa , *Salmuthi* , &
Hoffmanni : At nullum prorſus apud
Benivenium , & Hildanum ; quamvis
apud hunc *parte* 4. *obſ.* 45. *caſui* ſuo
ſimilem extare ſcribat Job. a Meek'ren
(6) ; apud illum vero cap. 110. *ſimile
quid* legi narratæ a ſe obſervationi , in-
dicet laudatus Hoffmannus (7) . Quo-
rum hæc verba quomodo accipere opor-
teret , Provocator cl. intellexiſſet , ſi
Benivenium , & Hildanum , ut par
erat , antequam laudaret , inſpexiſſet .
Nunc autem cum veſiculæ *a percuſſio-
ne* , *aut alliſu* diſruptæ *exemplum eſſe*
ſcripſerit apud *Benivenium* ; reapſe in
indicato hujus capite veſicula ne me-
moratur quidem , imo ne diſſectio qui-
dem cadaveris ; *pugnus* tantum , quo
*ſtomacho cujuſdam juvenis violentius im-
petito* , *homo interemptus eſt* , memora-
tur . Pariter cum Provocator ſcripſe-
rit , ob *impedimentum effluxûs bilis* ,
*vel a ductûs Choledochi intus ſuſceptio-
ne in cyſtim ipſam* , *exhibitum*; ex *quo
dicti Canalis ſtrangulatio* , diſruptæ ve-
ſiculæ *caſum afferri* a *Fabr. Hildano* ;
hic revera in memorata obſervatione
inteſtina-quidem , *& inprimis tenujora
undique tam flava* commemorat , *ac ſi
croco infecta fuiſſent* ; at *veſiculam fel-
lis* non ruptam , ſed *omnino* dumtaxat
vacuam , *cholidochum* autem , non *ſtran-
gulatum* , imo *præter modum laxum &
apertum fuiſſe* , dicit . Quibus ex om-
nibus primum Lectoribus apparet , quan-
tum auctoritatibus a Provocatore tam
ſecure , & fidenter adductis credendum
ſit , cum Auctores , quorum nomina in
magnifico illo Indice *Hiſtoriæ* præfigit
ſuæ , ego vel aliud agens , & quaſi præ-
teriens , oſtenderim ab ipſo inſpectos
non fuiſſe : Deinde quod ad rem præ-
ſentem attinet , conſtat , omnia quæ-
cumque aliquo modo indicata huc ſum-
mo ſtudio congeſſit , diſruptæ veſiculæ
exempla , ubi examinentur ad quinque
admodum obſervationes redire , quarum
tres quos auctores habuerint , ignora-
mus . Quem ſane nimis exiguum nu-
merum ſi cum ſcriptis omnium ad hunc
uſque diem apertorum cadaverum hiſto-
riis , quarum immanis , atque incredi-
bilis copia eſt , comparemus ; non vi-
deo , qua ratione *quiſque videat* „ *an
„ ruptio veſiculæ felleæ SÆPE in ca-* 472
„ *daveribus non occurrat* . „ Addamus
enim quam alibi ſcribit aut a ſe ex e-
roſione , ut diximus , aut ab aliis ex
vulnere obſervatam , inſuper quam nos
apud Bonetum (8) animadvertimus ; ne 452
ſic quidem effici poteſt , ut res oppido
quam rariſſima , & a pleriſque exerci-
tatiſſimis Anatomicis nunquam viſa ,
quaſi

(1) Ibid. (2) Sepulchret. l. 3. S. 8. Ob. 35. (3) Ibid. l. 2. S. XI. Obſ. 42.
(4) Ibid. l. 3. S. 16. Obſ. 10. (5) Obſ. Med. Chir. c. 46.
(6) Ibid. (7) Loc. cit. (8) Sepulchr. l. 3. S. 14. Obſ. 5. n. 4.

quaſi tertio quoque die inveniretur, dici poſſet *ſæpe in cadaveribus occurrere*.

97 In ea autem inconſtantia, quam jure, quarto loco notaveram (1), defendenda nullis non artibus utitur cl.
1144 Provocator. Nam primum *ad ſpirandi ſtrangulationem crudeliter deductum hominem* ab hepatis tumore, atque adeo *brevi etiam ſuffucandum* pingit, ut *in hoc caſu*, morte videlicet alioqui imminente, *apertionis lateris* demonſtret *neceſſitatem*, perinde ac ſi omnino eadem vel tunc fuiſſet, cum *ſæpius* ipſe *in incremento tumoris ad hujuſmodi ineundam operationem exſtimulabat Chirurgum*. Deinde hujus ait *intempeſtivam formidinem* non a ſe, verum *ab ipſa in cadavere inſpectione aperturæ, ab ipſomet naturæ conatu tentatæ ad exantlandum humorem*, fuiſſe redargutam, quaſi vero illa inſpectio per ſe voces emiſiſſet, non ejus qui ſcriberet, hæc verba eſſent. Tum vero *a natura ple-*
154 *nam & certam externæ apertionis indicationem oſtenſam eſſe per aperta ſponte tumoris clauſtra*; quaſi ad meliceridis locum, *ad hepatis verticem*, Chirurgi ferrum adigi potuiſſet, atque adeo debuiſſet, per quem Natura ipſa non ſine ægri pernicie, morboſæ materiæ exitum molita eſt: quod ſi *medicum aliud auxilium excogitari non poterat*; certe illud quod diximus, non *auxilium*, ſed pernicies ægro fuiſſet. Cæterum quod ad ſuam inconſtantiam attinet; poterat certe ex iis *quæ in ge-*
1145 *nere præcipue indixerat* contra iſtiuſmodi auxilium, aliquid *in ſingulari caſu, & ſecundum circumſtantias varias excipere*. Verum enim vero num *excepit*, qui quaſi nihil unquam contra præcepiſſet, nihil præſentanei periculi fuiſſet, tam cupide iſtius tumoris inciſionem urſiſſe ſe oſtendit? Atque adeo num excipere potuit, cum meliceridem *ad hepatis verticem* fuiſſe, fateatur, cum exterior quidem *intumeſcentia* etiam foret, vel potius appareret,
363 ſed non *parva admodum*, *non in acutum faſtigiata*, non *pus candidum* datura, non tandem ita cum latere conglutinata, ut, incidendo, materia *per abdominis cavum effuſa contenta viſcera* non *præfocaret*, quæ verba; quamvis illa quæ profert: *Cito lethalia ſunt hujus generis apoſtemata, & ſubitaneam ſæpe necem afferentia & cæt.* continuo ſequantur; tamen ab ipſo *tacentur*, a me autem non omittuntur, ut intelligat, me *in practicis rebus* ita *delectari*, ut nunquam tamen Celſi (2) monitum contemnam: *eſſe prudentis hominis —— non ſubire ſpeciem ejus, ut occiſi, quem ſors ipſius interemit*.

Nam *abſceſſus jecoris eo ritu curati* non tot denique viſi ſunt, quot ipſe exiſtimat; certe *Nic. Tulpii*, a quo in primis id viſum eſſe dixerat, afferre locum potuiſſet, quem ego invenire nec dum potui. Atque ut melius intelligat quibus ego *in practicis rebus delecter*; ſic habeat: longe pluris a me fieri Medicos qui eſſe malint, quam videri; & rogari, quam ambire: qui plus in diligenter obſervando ægrotos operæ, quam in *Canones* præſcribendo conſumant: qui Hippocratem re magis, quam verbis imitentur: quibus *uſui frequentius ſint* ſimplicia illa medicamenta, non uno in juſculo tredecim, quinimo duo & viginti, ſi Diis placet, incoquere remedia ſoleant: qui in aliorum obſervationibus producendis tantam fidem, ac diligentiam adhibeant, ut vel ex hac quantam in propriis habendis, & conſcribendis præſtiterint, ſatis perſpicere poſſimus; qui tametſi Hippocrati jure meritoque plurimum tribuant, non tamen contendant, (*) Medicinam *nihil ab Hippocratis ævo ad nos uſque profeciſſe*, præſertim cum paulo poſt, non ſine manifeſtiſſimæ inconſtantiæ nota, *ſuſpicere* cogantur, *Mercurialem, Martianum, Baglivium, Sydenhamium, Duretum, Mercatum, Cratonem*, quos inter; ut alios, cunctis longe notiſſimos, ſileam; cur Hollerium, Jacotium, Ballonium omittant, non video, ſane aliquo ex memoratis majores, neque ab iis, quorum ſimiam inepte

(1) Adv. III. pag. 63.
(*) Præfat. nov. Edit. Hiſt. Hep.
(2) De Med. I. 5. c. 26.

inepte agunt , prætermiſſos. Sunt alia præterea multa quæ in vero Medico requiram , quæ ſiquando a me impetrare potero ut III. *Hiſtoriæ Hepaticæ* Partem perlegam , ſciſcitanti , provocantique indicabo . Neque me pro vero propugnantem iſtud jure abſterrere poterit , quod ei Parti præfixit , Hippocraticum, initium libri *de Arte* , *poſt* quod , tanquam poſt Ajacis *clypeum* , latere ſe poſſe ſperat . Quid vero ? ſi forte ex eo clypeo mox in extrema E-piſtola gladium efficerem , proferens in medium Hippocratis verba , quæ ab ipſo ibidem omittuntur , per eaque inſuper , ſi eſſet opus , oſtendens : *ſiquis verborum inboneſtorum arte ad ea quæ ab aliis inventa ſunt , confundenda promptus fuerit , nihil quidem jure corrigendo* , ſi quis , inquam , id fecerit ; eum *qui in* —— *artes hoc modo irruerit , ab aliis quibus hæ curæ ſunt , quorumque id intererat ,& præſtare hoc poterant* , fuiſſe , auctore ipſo Hippocrate, *prohibendum* . Sed nunc , hiſce omiſſis , ad reliqua , olim in II. Parte notata , redeamus .

98 Tandem aliquando ad *objectionem* pervenimus, *cui ſuas ineſſe vires*, Provocator cl. *non diffitetur* . Hæc quinta eſt ; in qua palmarem illum errorem perſtrinximus (1) , quo *Atheromatis* , & *Steatomatis* definitiones inter ſe fuerant permutatæ. Quid queris ? In miſeros *amanuenſes* , qui ſuam dicere cauſam non poſſunt , graviſſimum hoc erratum transfertur, quaſi hic de verbo pro verbo , non de definitione pro definitione perperam inter alienum tum nomen , tum exemplum conſcripta ageretur . Quæ excuſatio tam ab omni veri ſimilitudine ipſi qui utitur , viſa eſt eſſe remota , ut parum huic fidens novam quandam & inexpectatam comminiſcatur defenſionem , ſibique ab uno ad alterum graviorem ,ut fit, errorem transitum paret . *Interea* , inquit, *neque hunc errorem in nova hac noſtræ Hiſtoriæ editione emendare curavimus* . Cur, quæſo ? *Primum* , inquit , *ut intacta illa omnia candidorum Lectorum arbitriis plane dijudicanda ſuperſint , quæ a noſtro Cenſore ſummo ſtudio petuntur, atque objurgantur* . Sed quomodo hoc vere ſpectare potuiſſet , niſi contra atque contendit alibi , has duas Partes nondum typis habuiſſet deſcriptas , priuſquam noſtram *Cenſuram* videret ? quæ 1097
num *ſummo ſtudio* parata ſit , alia demonſtrant quæ in iſtius ipſius Animadverſionis examine , minus olim animadverſa , vetera ejuſdem errata notavimus: nam vero ipſe *intacta illa omnia*, ut hic quoque confirmat , reliquerit , & ſatis antea viſum eſt, & infra videbitur . Sed alteram cur hunc ſaltem locum non emendaverit , cauſam attendamus . *Secundo* , inquit , *quoniam error hujuſmodi eſt , ut vel ſibi plane relictus lecturis tironibus , aut Clinicis* 1146
officere vix queat : Quum revera in praxi hactenus recenſendus ſit nemo , qui Atheroma , & Steatoma , tumores ambo folliculatos — ipſa curationis ratione haudquaquam diſpares ,— recte , & dilucide internoſcere didicerit , aut edocuerit . Scilicet hoc relinquebatur , ut, ne ſe iſto ſaltem in loco erraviſſe , conſiteretur ; miſcere omnia , & turbare contenderet , ac tot Medicinæ lumina , Galenum , Paulum , Aetium , Tagaultium , Ingraſſiam , Falloppium , Paræum, Foreſtum , Fabricium ab Aquapendente , Barbettum , atque alios , quorum neque nomina , neque loca indicare neceſſe eſt , cum omnibus notiſſima ſint, aut deceptos ipſos eſſe , aut nos decepiſſe , *obtruderet* , cum de duobus iſtis tumoribus vel internoſcendis , vel diſpari modo curandis diſerte docuere . Non me quidem præterit , ante illos omnes, Celſum (2) ſcripſiſſe, hos tumores *mediocres differentias habere* , — *neque diverſo genere curari* ; *tum quid intus habeant , ut conjectura præſagiri poſſe ; ſic ex toto cognoſci , niſi cum ejecta ſunt, non poſſe* ; tamen ipſe quoque aliter Chirurgum rem gerere oportere monuit in ſteatomatis curatione , neque ſigna quibus hoc conjiceretur , omiſit , nec, quod caput eſt , nomina tamen ita miſcuit , ut quod alii omnes *Steatoma* , id *Athe-*

(1) Adv. III. pag. 63.

(2) De Medic. l. 7. c. 6.

Atheroma, & quod *Atheroma*, id *Steatoma* ſine maxima rerum perturbatione, atque *etymologiæ* ignoratione, vocari poſſe, innueret.

99 Quod autem ſexto loco notaveram (1): *In generalibus viſcerum abdominis obſtructionibus, quemvis legitime affirmare poſſe, primogenitam fuiſſe obſtructionem hepatis*; id me jure notaviſſe, ipſe probat, cum eodem in
160 loco ſcribat, hoc *ordinario* contingere, & *difficillime* rem aliter evenire. Ex hiſce enim ſequitur, interdum igitur id *legitime affirmari* non poſſe. Septimo loco illud reprehenderam: *præcipuam ad vitam animalis facientem ſecretionem bilioſam eſſe*. Ipſe vero *quid mihi velim*, *intelligere* ſe, negat, *quum nullum*, inquit, *vel minimum animal, terreſtre, aquaticum, amphibium, volatile, inſectum & cæt. hepate, bile, ejuſque pro vitæ muniis præcipuis, ſecretione deſtituatur*. Verum ego qui non omnia animalia diſſecuiſſe me, fateor, neque in *vel minimis* hæc ſatis videre potuiſſe, iſtis univerſalibus, ſecuriſſimis pronunciatis ipſi perlibenter relictis, gravem ipſi auctoritatem hoc quoque loco opponam, ſuam. Alibi enim affirmat: *bilis, ſuccique pancreatici in œconomia animali uſus* a ſe *ſimplices aſſignatos, commodos quidem eſſe*
98 *ad vitam, non autem neceſſarios*: & paulo poſt: *ex forti obſtructione, Scirrho, aut alio vitio quocumque, jacente in animali jecore tanquam ſi non adeſſet, ſeu impedita in eodem bilis ſecretione, indeque & diſpenſatione ad duodenum, affectos ſæpe hoc ritu homines vitam aliquamdiu, imo apparentem & ſanitatem protrahere*. Deinde adverſus objectionem ultimam advocet jam quantum poteſt, *flatum furioſum*, & *flatulentum ambulonem*, & ſi quid eſt nominum horribiliorum; non facile illud vetuſtum flatibus *in animalibus imperium* reſtituet, *ut libere per univerſi corporis ambages celerrimeque expatiari poſſint*.

100 Reſtant quæ ex Lanciſiana ad Provocatorem ipſum Epiſtola animadvertimus. Ea, inquit, *commentitia pleraque eſſe*. Quæ reſponſio an vere *commentitia* ipſa ſit; quæ continuo ſubjiciuntur, commonſtrant. Se *non invenire* ait *in illa Epiſtola* ,, *virum graviſſimum Hiſtoria Hepatica perlecta* ,, *diſerte ea ipſa affirmare quæ in hac* ,, *negantur*. ,, Non eſt opus ambages quærere; ea quæ ſint, ſatis ſuperque ſignificavi; indicavi paginas, columnas quas vocant, non omiſi; ut, ſi ipſe cl. Provocator nolit, at alii omnes; tum ea, tum cætera quæcumque dico, & quatenus dico, poſſint *videre* atque *invenire*. Illud vero in iſta II. Editione ego quidem neque *video*, neque *invenio*, quod tamen ut a me notatum, ſecundum ea quæ ſæpius jactantur, nullo modo prætermitti debebat, Reſponſum videlicet Lanciſianæ Epiſtolæ in prima editione tum ſubjectum, tum ex parte antepoſitum. Illud ipſum cum iis quæ in *Adverſariis* in eaque Editione ſcripta ſunt, deinde cum iis quæ ad XXI. Animadverſionem, vel potius ad huic præpoſita ſupra adnotavimus, conferri volumus. Sic enim patebit, num a Cel. Lanciſio improbata tueri potuerit, an potius tum in eo Reſponſo, tum præſertim *Cap. IX. & XV. Part. I.* hujus Editionis *coactus* ſit unum ex potiſſimis ſuis *commentis* extenuare, atque invertere, & denique *nugas* appellare, atque *ab hoc impoſterum excutiendo miſterio ſe abſtenturum* polliceri. Sic opinor, agens, *non obſcuram ab* Lanciſio *approbationem nactus* fuerit. At ſi perperam Reſponſum illud omiſit; recte fecit quod Ampliſſimi Viri Epiſtolam non omiſit, quacum ea quæ nos animadvertimus, ipſe autem hic negat, conferri facile poſſint. Nam *Lanciſius a placitis*, inquit, *noſtris dubitanter recedit*, imo *vix adverſus duo — dubita-* 11
re videtur. Lanciſius autem diſerte ſcripſit: *duo illa, a te propoſita, in quibus totam explicandæ rei rationem poſuiſti, mihi NULLO PACTO probari poſſunt*: & paulo infra: in hoc *ſane diligentem ſolertemque anatomicum hære-*

(1) Adv. III. p. 63.

re minime decet, qui non artefactis ico-
nibus, ſed naturæ exemplaribus duci de-
bet. Præterea cl. Provocator videre ſe,
18 negat; „ in Lanciſii Epiſtola, *Malpi-*
„ *ghii*, aut *Lymphaticorum vaſculorum*,
„ *non in extima ſolum ſuperficie capſu-*
„ *læ ſubſiſtentium*, ullam mentionem
„ inſtitui. „ Ego vero ſic in *Adverſariis*
animadverteram (1): „ Non credit
„ Lanciſius, nihil in hepate Malpi-
„ ghium niſi nomen glandulæ innovaſ-
„ ſe, ſed veras *glandulas*, veros *glan-*
„ *dularum folliculos* adhuc agnoſcit. „
Videamus an agnoverit. Certe in-
ter ea quæ paulo ante protulimus
Epiſtolæ verba, diſerte & ſine ulla du-
bitatione locutus eſt de *hepatici corpo-*
ris glandula, — de *communi*, inquam
loculo, *ſeu glandularum folliculo*, *qui*
ad ſphæroidem, *vel ovalem figuram ac-*
cedit. Qui ſic loquitur, num hos
folliculos non agnoſcit, & ſi hos folli-
culos agnoſcit, num præſtantiam, &
veritatem, contemptæ a Provocatore,
Malpighianæ hepatis anatomiæ non fa-
tetur? Illud deinde animadverti: *Non*
credére Lanciſium *lymphatica vaſcula* „
„ *in extima ſolum ſuperficie capſulæ* „
ſubſiſtere, *ſed cenſere lympham*, *quæ*
antea bilis particulis intermixta erat,
abſorbere. Hoc vero cenſeat, an non,
alia haud procul inſequentia ejuſdem
153 Epiſtolæ verba ſatis indicant: *partes*,
inquit, *bilis ſibi mutuo adhæreſcere co-*
guntur, *cum ſubtilis lympha*, *quæ illas*
in vena porta ſolvebat, *agitabatque*,
tam per inſenſibilem tranſpirationem,
quam per ſenſilem in rorifera vaſa de-
rivationem, *ab iiſdem recedit*, *ubi in*
ductus biliarios confluunt, *atque aggre-*
gantur. Si ex hoc igitur loco rece-
dere a bilis partibus lympham in rori-
fera vaſa, cenſuit; certe hæc *in extima*
ſolum ſuperficie capſulæ ſubſiſtere, ne-
quaquam credidit. Itaque in iis quæ
ex Lanciſiana Epiſtola adverſus cl. Pro-
vocatorem animadvertimus, nulla; non
modo non, quod ipſe ſcriptitaverat,
pleraque; *commentitia ſunt*; ne illud
quidem quod illam *incredibili*, *ut Lan-*
ciſius ſolebat, *humanitate ſcriptam* di-
ximus; ſatis ſuperque hoc comprobant
loca quæ Provocator ex ea producere
non omiſit, hæc facile nimirum *inve-*
niens, ac *videns*, qui reliqua illa *inve-*
nire, ac *videre ſe*, negat. Verum ei
ſummæ atque adeo, ut vere diximus,
incredibili Tanti Viri erga ſe *Humani-*
tati ut reſponderit, mox videbimus.

101 Nunc pauca quæ in calce hujus
Animadverſionis cl. Provocator ſubjicit, ſ- 157
unt inſpicienda. Et primum in meam
cum Præcl. Mangeto diſputationem ſe
intrudit; ſed fruſtra. Nam tametſi
Hepaticæ Tabulæ, huic novæ Editioni
adjectæ, ejuſmodi eſſent, ut unæ pro
omnibus, iiſque in primis quas ab In-
comparabili Ruyſchio Mangetus ſum-
pſit, poni potuiſſent; non hinc tamen
ſequeretur, eam de qua tunc loquebar,
Hepaticæ Hiſtoriæ Editionem, cujus vi-
tia atque defectus alienis Tabulis, &
quæ ex Tabulis eliciuntur, obſervatio-
nibus, ipſe Mangetus neceſſario corri-
gere, ac ſupplere debuit, talem fuiſſe,
ut idem ſcribere jure meritoque potue-
rit, *omnia in ipſa ſumma ἀκριβείᾳ con-*
fecta nobis occurrere, *nec eſſe quod ali-*
quid pro Hepatis plena deſcriptione poſt
eandem *deſideraretur*. Quod autem Pro-
vocator cl. ſibi gratulatur, ſe *de Hepa-*
tica Re jam ad unguem perduxiſſe Vin-
dicias, ut *jam* alias *omnes*, quæ *reli-*
quis Operibus ſuis *medeantur*, — *exe-*
qui protinus poſſit, *atque evulgare*;
duobus omnino monitis videtur egere,
altero ut ſi melius cæteris quam *Hiſto-*
riæ Hepaticæ mederi non poſſit; videat,
ne ſi, ut Celſus ait, (2) *eſt prudentis*
hominis, *eum*, *qui ſervari non poteſt*,
non attingere, imprudentiſſimi ſit, mor-
bum inſuper medicamentis augere: al-
tero ut prius tamen has primas *de He-*
patica Re vindicias revera *ad unguem*
perducat, deinde ad reliquas aggredia-
tur. Neque enim quæ *vindicanda* ſu-
ſcepit, *vindicare* potuit; ſed novis er-
roribus cumulavit, & multa præterea
ſunt quæ ne vindicare quidem conatus
eſt, ſed vel convictus abjecit, vel qua-
ſi facile *defendenda* Lectoribus reliquit,
vel etiam *ſuaviter* diſſimulavit: ut quæ
de

(1) Ibid.

(2) De Medic. l. 5. c. 26.

de venæ portæ muniis duo perperam dicta notavimus *Adverſ. III.* pag. 39. ut tot illa quæ XXI. Animadverſione perſtrinximus: ut pleraque pag. 43. 44. 45. redarguta: ut nonnulla quæ pag. 48. attinguntur: ut alia demum, quæ reprehendimus pag. 49. & 50. ex quibus tamen ultimis cum ipſe quædam alias ſe *vindicaturum* promiſerit, vel nobis ſilentibus, omnes perſpiciunt, num *Hiſtoriæ Hepaticæ* Vindicias, *ad unguem perduxerit*, ſicuti ex primo hoc in re ſelecta, & ab ipſo diu verſatiſſima, toties inter ſuos jactato, ac promiſſo conatu quid de reliquis exiſtimandum ſit, vident, & eo magis vident, quod quæ reliquarum Vindiciarum ſpecimina ſubinde elegit, quæ huc potiſſimum afferret, ea quam levia, infirma, vitioſa ſint, non difficile eſt judicare.

102 Quod reliquum eſt, minime video, qui *confidat illa omnia, & ſingula, quæ in his — ſcripta hactenus ſunt, neque ultra ſuæ hujus Hepaticæ Hiſtoriæ inſtitutum, neque ultra ingenuam, & honeſtam ejuſdem defenſionem prolata eſſe, probos quoslibet, atque prudentes Viros intellecturos fore.* Ne enim hic memorem quæ de Utero, atque Urinaria Veſica *ultra inſtitutum* admiſcuit, & tandem aliquando, quantumvis invitus, ad ſuperiorem, quam huc diſtuli, XXIV. Animadverſionem tranſeam; quid tandem iſta ad *Hepaticæ Hiſtoriæ inſtitutum* pertinebat? Quid enim addit? quid defendit? quid docet? Nonne crambem recoquit pri-
1129 mum; & *in importuna* non modo ſatis ſuperque propoſitarum meditationum, ſed toto præterea cælo a priore illa quæ unice adverſus Animadverſiones meas defendenda erat, ſententiâ ſuâ
1130 diſcrepantium, *recenſione* verſatur? Deinde ſi priores illas *paleas*, & *tricas* ſuas, *aridas* quidem, ſed tamen a Præcl. Mangeto propoſitas, ſic *trituravi*, ut hoc ſaltem *Litterariæ Reipublicæ emolumentum emerſerit*, ut non modo omnes, ſed Auctor ipſe *nugas* eſſe confiteatur; num propterea in aliis, atque aliis, quas non jam Præſtantiſſimus Mangetus, ſed ipſe proponit, *triturandis* me bonas horas perditurum, ſperare potuit, eoque deſcenſurum, ut ſecum, quod nondum feci, *metiri ulnas* poſt hæc præſertim *meditarer*? Si ergo neque hoc adeo facile ſperare debuit, & illud primum cum alienum a priore diſputatione eſt, tum prorſus ſupervacaneum; quonam, quæſo, animadverſio iſta redit, aut quid in ea conſcribenda ſpectatum eſt, niſi id quod neque ad *Hepaticæ Hiſtoriæ inſtitutum*, neque ad *ingenuam, & honeſtam* pertinet *ejuſdem defenſionem*? Horreſco id referens, quod ipſe non horruit facere. Quis enim honeſtus, ac bene inſtitutus homo ignorat, *quam rigide, ſalubriterque Honoris diſciplina cautum ſit, ne præteritarum rerum memoria iterum evolvatur, poſtquam fœdere pacis inito, ſancta eas preſſit oblivio?* Ipſe vero *iterum evolvere* non reformidat, atque ita *evolvere*, ut ſcripta, ut facta, ut rerum ordinem invertere conetur, & quas ob res mihi olim ultro ſatis fecerit, ob eaſdem me, ſi Diis placet, objurgare, & criminari non dubitet. Hoc vult, hoc agit, huc iſta apertiſſime ſpectat Animadverſio. At ſi in cæteris, ut hactenus oſtendi, omnia quæ ſcripſit, ejuſmodi ſunt, ut me docti cujuſque judicio reſpondere neceſſe non ſit, in hac certe ea ſcribere non dubitavit, ut jam, honeſti cujuſque judicio, nihil ipſi debeam ullo in genere amplius reſpondere. Atque adeo hîc ego ſcribendi finem facerem, niſi ad te, hoc eſt primum ad me alterum ſcribere m, deinde ad Virum cum cæterarum, tum præſertim Diſciplinæ Honoris conſultiſſimum, quocum omnia idcirco communicem neceſſe eſt, ut ſiquid forte in mea cauſa ipſe fallerer, tu pro Tua ſumma & Prudentia, & Benevolentia me docilem, ut noſti, hominem, & meo in gravioribus præſertim rebus conſilio diffidentem, tuo regere, & juvare poſſis. Id ut facilius præſtare queas, rem Tibi, quemadmodum geſta eſt, ſumma cum fide ex ordine exponam. Quamquam enim tibi jam magna ex parte nota eſt, mihi

hi autem qui in omne tempus de ea me taciturum receperam, gravis ſupra quam credi poſſit ac difficilis eſt ad narrandum; tamen neque tu optimum, ut ſolitus es, mihi dare conſilium poſſes, ſi quid fortè in re de qua conſuleris, adhuc ignorares, & ego (quod tu planius infra perſpicies) jam omni promiſſo, receptoque ſolutus ſum.

103 Cum *Hepaticæ Hiſtoriæ* Auctor ad me datis A. 1711. litteris amicitiam quæſiviſſet meam, cumque ego ipſum, ut Amicum decet, diligerem, atque adeo colerem; in me fecit quod neque ego, neque tu in ignotum hominem faceremus. Quot ad illud tempus Anatomicas Figuras edideram, in tot, ne una quidem vel minima excepta, cenſuras ſuas, me inſcio, imo ne ſuſpicante quidem, in magno atque expectatiſſimo Præcl. Mangeti Theatro edendas, Genevam miſit. Negatne ipſe horum quidquam? Nihil prorſus.
31 At hoc dicit: *ſane putavi ſemper, & putabo, liberum eſſe cuilibet in anatomicas res inſudanti, ea quæ non tam diverſe ab aliorum deſcriptionibus, quam tute, & conſtanter obſervaverit, in publicam utilitatem ſincere producere.* Quam neque *tute*, neque *conſtanter* ipſe obſervaverit, non eſt hic oſtendendi locus; ſatis hoc eſt in *Adverſariis* demonſtratum. Sed hic fingamus, & *tute*, & *conſtanter* obſervaviſſe; cur me pro amicitia non ante admonuit, quam ederet? cur in cenſuræ modum edidit? cur nihil tale in tot aliorum Figuras quas illo in Theatro ſciebat eſſe proponendas, edidit? Ita enim tandem *liberum eſt cuilibet*, diſcrepantes ſuas obſervationes edere, dum non in Amicum, nihil ejuſmodi promeritum, nec opinantem, aut ſi in Amicum, certe non in cenſuræ modum, aut ſi in cenſuræ modum, certe non eo loco, ut omnibus parcere, in Amicum dumtaxat inſurgere videatur. Quid aliud eſt amicitiæ injuriam facere, ſi hoc non eſt? Quanto autem magis eſt, ſi quæ in neminem honeſtum hominem licet, ea in Amicum edantur, & cenſuræ in Amicum ſuſceptæ, in litteraria provocatione non ſubſiſtant; ſed in longe aliud provocationis genus excurrant? Quod cum in ejus adverſus me tam ſolemniter editis Animadverſionibus omnes perſpicerent, ut neque diſſimulare poſſem, neque negligere; enim vero, quamvis ægre ferens, & prope invitus, neceſſario coactus ſum mihi ipſe non deeſſe, eaque in Alteris, Tertiiſque *Adverſariis*, ut noſti, ſcribere quæ iſtiuſmodi provocatio poſtulabat, in proximis autem; ſic enim rerum ferebat ordo; illa me continuo editurum polliceri quibus ſigillatim omnia, quæcunque non in meas dumtaxat, quod levius eſt, obſervationes, ſed in meam quoque, quod multo graviſſimum eſt, fidem, & exiſtimationem intorta fuerant, evidentiſſime refellerentur.

104 Jamque ego omnia ad editionem parata habebam, cum tandem aliquando expergiſci homo, & ad ſe redire viſus eſt. *Fateri* jam cœpit, *juſtam mihi eſſe cauſam, ob quam de ſe quererer; quandoquidem ipſe in ſuis animadverſionibus quibuſdam eſſet uſus loquendi formulis, neque mihi debitis, neque ſane a ſe bene animadverſis:* quod editæ hæ eſſent, *ſe ægerrime tuliſſe*: imo etſi Illuſtriſſimo Lanciſio *videri* poſſe ſperaret, me *abunde mihi de ſe in meis Adverſariis ſatisfeciſſe*; inſuper tamen memoratos *animi ſenſus*, *quibus mihi ſatisfieri poſſet*, ad Ampliſſimum eundem Præſulem ſcripſit, ut hic eos *vellet mihi afferre*, & *ſi referre exiſtimaret*, *typis etiam vulgandos permittere* in ea Epiſtola in qua ad ipſum *confugiens*, rogavit, *ut ſuam cognoſcere cauſam non gravaretur, in qua illum, quod ad ſe attineret, pleniſſima auctoritate arbitrum conſtituebat.* Cognovit Arbiter cauſam; tantumque abfuit, ut ego *abunde mihi de* Provocatore *in meis Adverſariis ſatisfeciſſe*, Arbitro *viderer*; non modo mihi eandem miſit Epiſtolam, ut ante *Adverſaria* IV., quemadmodum factum eſt, eam typis vulgarem, ſed ut omnes intelligerent, quid ipſe in ejuſmodi cauſa cenſuiſſet, ſuas ibidem vulgari a me inſuper voluit Epiſtolas duas, in quarum

rum altera, ad Provocatorem ſcripta, hæc poſuit: *Nemo, amiciſſime Blanchi, Te perpetuam cum optimo Viro pacem voluiſſe crederet, ſi A C T A cæteroquin I M P R O B A N D A defenderes*; in altera autem, ad me data, diſerte ſcripſit, *jam pro certo ſe habere, me conſueta benignitate, J U S T A S licet, S E V E R I O R I S Apologiæ cauſas magnanimo ſilentio prætermiſſurum*. Itaque ego, quem nunquam, ut Tullius (1) ait, *pœnitebit mortales inimicitias, ſempiternas amicitias habere*, Viro Ampliſſimo, & de me, ſiquis alius, optime merito, enixe petenti, ut par erat, continuo annui; atque ita *ſeverioris Apologiæ cauſas* cæteroqui *juſtas prætermiſi*, *ut omnia loca ad iſtas formulas ſpectantia, quaſi eæ nunquam ſcriptæ eſſent*, ex tunc *edendis Adverſariis deleverim*, meaque præterea ſponte hæc (2) *a Cel. etiam Viro, cujus ut nomen, & doctrina, ita integritas, ac prudentia omnibus, in primis autem* mihi, *eidemque Illuſtriſſimo Lanciſio probe cognita erat, ac ſpectata, diligentiſſime expendi voluerim, ne mihi forte*, tunc *ægro præſertim, aliquid contra ac recepiſſem, atque omnino vellem, elaberetur*.

Quod conſilium magis ipſi, ut video, quam mihi neceſſarium, ſi Provocator ut minime ignorabat, ita ſequi voluiſſet, neque communium Amicorum ſincera de hoc monita, ridere maluiſſet; non eo præcipitem ruiſſe, omnes mirarentur, unde ſe recipere nunquam poſſit. Sed hæc ipſe viderit. Mea certe illa de quibus cœperam dicere, tria poſtrema *Adverſaria* cum Lanciſius denique edita conſideraſſet, in litteris quarum initium eſt: *Cum primum* XI. *Kal. Auguſti & cæt.* ad me datis A. 1719. III. Non. Sept. hæc ſcripſit: *De Tuis vero Adverſariis dicturo multa ſimul, omniaque egregia, & ſingularia, poſtremis potiſſimum tribus, mihi offeruntur. — Video admirorque — magnam in utroque Adverſario refellendo, tuiſque doctrinis propugnandis animi moderationem. Perdifficile ſiquidem eſt, amiciſſime Morgagni, dum bonam cauſam adverſus oppugnatores tuemur, id neque cum acri contentione efficere, neque a recta ſapientiæ via quidquam deflectere; rarum quippe eſt, laceſſitum lenem, humanumque ſe præbere. — De humanitate vero, ac moderatione Tua in poſtremis potiſſimum Adverſariis, non eſt ut quidquam addam, quandoquidem vel obiter eadem perluſtranti ubique obverſantur lenitatis, ac modeſtiæ tuæ argumenta*. En quomodo ego Arbitri, ab ipſo Provocatore electi, judicio ſteterim. En quomodo, fœdere pacis inito, ſuperiora omnia, quibus acrius laceſſitus fueram, altæ, ut honeſtum hominem decet, oblivioni mandaverim. Neque hoc ſatis mihi fuit; Amici etiam, & benevolentis erga Provocatorem officia præſtiti. Teſtantur id ejuſdem Arbitri verba in litteris quæ incipiunt: *Tenendo io*, die XI. Nov. 1719. ad *ſpontaneam* commendationem meam ſic reſcripta: *Lodo intanto, che V.S. Illuſtriſſima lo ajuti* (*il Sig. Dott. Bianchi*) *quanto più può, ed io non mancherò alle mie parti, eziandio per incontrare il di lei buon genio*. Ab eo autem tempore quemadmodum meam fidem, Amicique officia præſtiterim, ut cætera omittam, primum ſcripta alia oſtendunt mea, quæ nullam præteritorum memoriam redolentia, Lanciſio jam mortuo, tum emiſi, tum per Virum Præſtatiſſimum Jacobum Cicogninum Regium Medicum, & Conſiliarium amiciſſimis verbis meo nomine Provocatori reddenda curavi. Deinde Præſtantiſſimus idem Vir, itemque; ut duos pro omnibus memorem; Celeberrimi Collegæ mei Antonius Valliſnerius, Cæſareus Medicus Cubicularius, & Joannes Polenus, Marchio, ex aſſiduis ille epiſtolis, hi autem ſermonibus meis ſatis ſuperque perſpicere potuerunt quam mihi jugiter, fideique conſtiterim.

105 Ipſe contra quo plerumque animo adverſus me fuerit, non obſcure indicavit, eo præſertim e vivis ſublato, cujus reverentia, & metu in officio contineri videbatur, Lanciſio. Non eſt opus

(1) Pro C. Rab. Poſt.

(2) Vid. Præf. I. B. Vulp. ad IV. Adv.

opus quæ aut Bononiæ , aut Auguſtæ Taurinorum de me dixerit , ſcripſerit , credere ſe , oſtenderit , commemorare , quando Bononiæ A. 1720. in ea , quam ibi unam publice habuit , ſed non ſic edidit , Oratione ſe cohibere non potuit , quin me nihil ejuſmodi meritum, indigne ferentibus bonis omnibus , obliquè perſtringeret. Verum hiſce in præſentia omiſſis , ad majora de quibus cœperam dicere , confeſtim veniamus .

Jam illa ipſa non dubitat commemorando renovare , quorum omnino memoriam omnem ſublatam funditus , ac deletam eſſe oportebat . De illis ipſis audet apertiſſime verba facere , atque ita facere , ut res prorſus mutet ac rerum ordinem invertat . Principio , *in*
31 *illis ſuis Animadverſionibus , injurio dicendi genere numquam* , ſi ipſum audiamus , *uſus eſt* . Sibi tantummodò excidit *in unica ex his animadverſionibus lepidum unum , aut alterum verbum , ex quadam revera juvenilis tunc animi hilaritate .* Quid , ſi ipſe in ea quam edidimus , Epiſtola , cum ſuam Lanciſio *cauſam exponeret* , ultro *faſſus* non eſſet , me a ſe *provocatum fuiſſe illis formulis , iiſque præſertim , quæ in PLURIBUS locis ejus animadverſionis occurrunt , quam in III. meam Tabulam ſcripſit* ? Nunc nihil eſt , niſi *unum* , *aut alterum verbum* , idque non *injurium* , ſed *lepidum ex quadam juvenilis tunc animi hilaritate* . Utinam res ad hunc ſe modum habuiſſet. Dici non poteſt, quanto melior ejus cauſa fuiſſet , ſi nihil debuiſſet apud Lanciſium niſi *leporem* , & *juvenilem tunc* , cum ſcripſit , *hilaritatem* defendere . At cur de *lepore* , & *hilaritate* in ea Epiſtola ne verbum quidem ? præſertim cum de ea qua ſcripſit , ætate aliquid innuere conatus eſſet , videlicet *ex quo primum mea I. Adverſaria in illam Urbem allata ſunt, res illas in ſuum dumtaxat uſum adnotaviſſe . Eas animadverſiones cum ita ſcripſiſſet , nunquam deinde amplius inſpexiſſe . Pluribus exinde annis elapſis,*

---- *ne relectas quidem* , Genevam *miſiſſe* . Quæ tamen quam vera ſint , cum alia commonſtrare poſſint , quæ nunc prætereo , tum illa demonſtrant ; quod in ejus animadverſionibus ſemel atque iterum (1) de Terraneo , ut jam mortuo , verba fiunt , qui anno ſaltem 1714. adhuc vivebat (2) : quod *poſtquam* illa *cuncta jam ſcripſerat* de Veſica urinaria quæ in ejus Epiſtola leguntur *die 1. Novembr. ann.* 1715. ad Præcl. Mangetum data , & ab hoc ſui Theatri Tomo I. edita , *inviſa adhuc* ſibi eſſe teſtabatur (3) ea *Adverſarior. I. folia* , atque adeo illam ipſam paginam (4) , in qua de Linguæ Foramine ea ſcripſeram quæ in ejus Animadverſionibus (5) carpuntur ; quod in his diſerte ſcribitur (6) : *Sed hæc omnia evidentius demonſtrantur (in ſuum* videlicet *dumtaxat uſum* hæc , atque alia ejuſdemmodi *adnotabat* ! illudque præſertim quod in alia Animadverſione eſt (7) : *præſtat jam noſtras hujus anni ſuper hâc re obſervationes quâdam etiam extenſione evulgare .) Sed hæc omnia evidentius demonſtrantur per nuperrime evulgatam Diſſertationem Epiſtolicam , cui titulus ,, Ductus Lachrymales Novi. ,,* eam autem Diſſertationem evulgavit vergente A. 1715. Ex hiſce igitur cunctis præclare conſtat , quo demum tempore aut *ſcriptæ* , aut certe auctæ , non modo *inſpectæ* , & *relectæ* , fuerint illæ Animadverſiones , A. 1716. editæ . Si autem eo quod indico , tempore quo maxime amicitia noſtra vigebat , quartum jam ſupra triceſimum agebat annum ; quis locus *juvenili tunc* nimiæ *hilaritati* in eo præſertim homine eſſe poterat
qui ſibi nunc *in anatomicis diſſectioni-* 1019
bus , atque anatomicorum librorum lectionibus jam prope conſenuiſſe videatur ? Vel ſi ſua nihil aliud quam *lepida verba* eſſe contendit , *juvenili tunc hilaritati* condonanda ; cur non eadem mecum indulgentia utitur , quem præ ſe adeò putat juniorem , quod anno inſequenti tum eundem fere agens annum , tum pro-

(1) Vid. Mangeti Theatr. Anat. Tom. II. pag. 32.
(2) Vid. Anel. Suite & cet. pag. 226.
(3) Pag. 421.
(4) 4. I. Edit. Adverſ. I.
(5) Theatr. cit. Tom. II. pag. 436
(6) Ibid. pag. 379.
(7) Ibid. pag. 174.

provocatus , quod *fatetur* , II. & III. Adverſaria conſcripſerim ?

106 At qui ſibi parcit, triſtem mecum ſeveriſſimi Patrui perſonam induit. Mea verba , ſi ipſum audiamus , *in-*
1131 *decentes* ſunt *rerum* , *atque verborum translationes* , indecentia , inquam , *inter maturos* , *honeſtos* , *atque in dignitate* (utcunque , tandem aliquando)
1131 *repoſitos Viros ſcenica Dicta* , — *offenſiones* , *atque nimis abſona dicteria* , — *ſonora convicia* , — aſperrima *dicteria* — *cum quibus* nullo videlicet modo *æquiparandæ illæ ſint adhibitæ a ſe loquendi formulæ* , ſive *lepidum* illud *unum* , *aut alterum verbum ex quadam juvenilis tunc animi hilaritate* . Miſerum me , qui obſtrictam Lanciſio fidem , quamvis poſt ejuſmodi alterius facta ſolutum , liberumque me cenſeam , ſervare tamen quoad poſſim , vehementer velim , neque eas formulas proferre , quas nunquam me ſpopondi commemoraturum ; miſerum , inquam , me , ſi illæ Animadverſiones non extarent , aut quibus me *formulis* potiſſimum provocatum eſſe , cenſuerim , non aliqua ex parte intelligerent omnes , tum ex pene ultimo verſu meæ in II. *Adverſaria* Præfationis , tum ex Reſponſionis ad Lanciſium meæ , quam *Adverſariis* IV. præfixi , capite ſecundo , & tertio ! Uſque adeo , ſine ulla prorſus cauſa , ab eo qui mihi ſe amiciſſimum profiteretur , repente provocatus , quid demum continuo in II. & III. *Adverſariis* repoſui , quod ex æquo illis omnibus *formulis* reſponderet ? Quatuor quæ ſibi graviſſima viſa ſunt , ſelegit Provocator ipſe ſpecimina , quorum tamen num ullum ſit quod mores , hoc eſt voluntatem ipſius aperte lædat , tu pro Tua eximia in ejuſmodi judiciis Prudentia , ſatis vides , præſertim cum primum ubi ipſe indicat , non inveniatur ; ubi ubi autem ſit , non unam habeat interpretationem ; alterum , hoc eſt *Archipoetam* non ipſum quidem eſſe dixerim , ſed eas *locutiones Poetam magis* , *vel potius Archipoetam quam Anatomicum decere* ; tertium in ipſum dictum eſſe, convincere nemo poſſit ; quartum denique *non meo* , *ſed amicorum judicio fuiſſe poſitum* , ſic ab omnibus *intelligatur*, ut ita *intelligi* , ſine ulla dubitatione confirmare ego quoque potuerim , *confiteri* autem ; qua ſatis impropria *formula* Provocator nunc utitur ; neque potuerim , neque debuerim , neque adeo unquam voluerim. Quæ cum ita ſint; idem *confidenter* admodum , qua ſatis propria hic formula utitur , profecto ſcribit : *Quale de hoc mordaci acerbiſſimoque ſtilo apud Tranſalpinas ſapientiſſimas Academias , totque exteros prudentiſſimos , doctiſſimos Viros judicium fore putabimus ? Num iſtis in hoc decantata illa per omnes ætates Italorum ſcriptorum gravitas , num moderatio , num ſaltem publica utilitas elucebit ?* Verum enimvero (1)

Quis tulerit Gracchos de ſeditione querentes ?

Scilicet ſapientiſſimi illi Viri ignorant, quæ nos pueri ex Terentii Prologis edidicimus (2)

— *ſiquis eſt , qui dictum in ſe inclementius*
Exiſtimavit eſſe , ſic exiſtimet ,
Reſponſum , non dictum eſſe ; quia læſit prior . ——
(3) *Hic reſpondere voluit , non laceſſere .*
Benedictis ſi certaſſet , audiſſet bene .
Quod ab illo allatum eſt , ſibi id eſſe rellatum putet .

At benedictis , inquit , certavi , cum *quibus locis de me amplius conqueritur Cenſor , his ſane plures ingenue laudes eidem intexerim .* Quid aliud hoc eſt , niſi eidem homini ſiniſtra blandiri , cum dextera vulnus infligas , & deinde ob blanditias illas contendere , ne inflicti vulneris dolorem oſtendat , eidemque ne medeatur ? Imo vero , ſi vir ſit , non modo *ingenuas* ejuſmodi blanditias non credet , ſed hoc magis conqueretur , quod ſibi quaſi puero per blanditias præterea imponere , & fucum facere impune ſperaveris . Quid autem minus ferendum eſſet , quam ſi qui ſic vulnus inflixiſſet , quereretur ipſe , quod blan-

ditiis

(1) Juven. Sat. 2.

(2) Eunuch.

(3) Phorm.

ditiis ſuis non ſatis grate reſponſum eſſet? Non in eo reponendus eſſet

—— *hominum numero, qui ita putant*
Sibi fieri injuriam, ultro ſi quam fecere ipſi, expoſtulant
Et ultro accuſant? (1)

Hoc vero ipſum eſt, quod ſupra alio in loco facere Provocator non veretur, mihi propterea minus *grati animi*, ſi Diis placet, notam imponens, quod in eodem *Theatro*, ſuis tum ingenioli mei laudibus, tum in meam fidem, & veracitatem vulneribus una propoſitis, de horum potius juſta medicina ſollicitus, quam illarum memor fuerim, quaſi hæ, ut paulo ante oſtenſum eſt, non mihi potius augere dolorem debuiſſent, & certo tamen in loco (2) illi de qua loquitur, Diſſertationi reſpondente, ego quoque *Ingenium* ejus *libenter* non *agnoviſſem*. Utinam tam in me alia vigerent, ſi qua ſunt, bona, quam gratus, candidus atque pacificus, natura, & inſtitutione animus profecto viget. Nam ſi non hunc, quid in me aliud ament tot, & tam clari tum apud nos, tum apud exteros Viri, quorum conſtantiſſimis amicitiis ornor, certe non video. Alia enim omnia quæ pro ſuo erga me amore tribuunt, fortaſſe cupio magis, quam habeo; grati autem, candidi, & lenis animi laudem facile agnoſco. Hanc unam de multis probo, quæ pro incredibili eorum erga me benevolentia congeſtæ in me ſunt ſive ſolutâ oratione, a Cl. Collega meo Jo. Bapt. Vulpio (3), ſive in elegantiſſima carmina conſtrictâ, a Præſtantiſſimo Viro, qui Scientiarum Academiæ Bononienſi a ſecretis merito eſt Franciſco Zanotto (4), cujus Elegias aliquot, *quas ipſum Catullum ſcripſiſſe non puderet*, hic nuper cum ſuorum laudatiſſimorum Carminum libris edidit Vir Præcl. Jo. Antonius Vulpius.

107 Sed queniam Provocator quid de meo potiſſimum *mordaci*, ſic enim ipſe ait, *acerbiſſimoque ſtilo Tranſalpinæ ſapientiſſimæ Academiæ*, totque exteri *prudentiſſimi, doctiſſimi Viri judicium* ferant, tantopere ſcire avet; miror, non ipſum attendiſſe, neminem unquam, quod ſciam, vel apud Exteros, de meo ſtylo conqueſtum eſſe, imo apud eos quoque præclara de hujus *candore*, & *modeſtia* extare teſtimonia: de quibus duo noviſſima dumtaxat ſeligam, alterum Graviſſimorum Virorum, a quibus Lipſiæ *Eruditorum Acta* conſcribuntur, alterum Cel. Viri Georgii Danielis Coſchwitzii in Alma Fridericiana Halenſi Academia Prof. Publ. Ordin. & Potentiſſ. Poruſſ. Regis, Phyſici Meritiſſimi. Hic enim quod nobilem Diſſertationem ſuam, quæ *Ductus ſalivalis Novus* inſcribitur, mihi etiam, nunquam antea officiis ullis, aut epiſtolis noto, pro eximia ejus Humanitate dicatam eſſe voluerit, hanc cauſam edidit, ex qua ipſe, ut ex aliis quoque mox neceſſario a me proferendis, aut indicandis de me locis, nihil niſi quod ad meos attinet mores, agnoſco, reliqua ut magno & perliberali Laudantium animo paria eſſe, video; ſic mea eſſe fateor mediocritate longe majora. Ita igitur Vir Præclariſſimus: *Te denique quod publice compellem, inter Anatomicos noſtri ævi ſumme Morgagne haud mireris: tanta enim apud me Nominis Tui ab eo quo tempore Adverſaria tua Anatomica cognita mihi fuere, fuit, & manet æſtimatio ut excuſationis ob temeritatem meam abs Te expetendæ fundamentum in Magni Tui Nominis æſtimatione TUOQUE CANDORE E SCRIPTIS TUIS elegantiſſimis UBIQUE ELUCENTE, reponam*. Nobiliſſimi autem Doctiſſimique Lipſienſes de mea in Serenum Samonicum Epiſtola ſic perbenigne loquuntur (5): *In hac judicium ſuum juſtus rerum æſtimator interponit de editionibus pluribus, & quid in ſingulis vel probandum cenſeat, vel improbandum, INGENUE MODESTEQUE enuntiat*, & paulo poſt: *UBIQUE autem MODESTIÆ ita litat; ut dubites, utra viri virtus major ſit, MO-*

(1) Terent. Adelph.
(2) Adv. III. pag. 97.
(3) In Epiſt. Dedic. Celſi.
(4) Eleg. 5. & 6.
(5) A. 1724. M. Jul.

DESTIA, an eruditio. Sed de ipſis II. & III. *Adverſariis* cum Provocatoris Animadverſionibus, ut par eſt, collatis, *Tranſalpinorum* judicia attendamus. Et primum iidem Prudentiſſimi Viri Lipſienſes cum quæ nunquam antea edita Cl. Mangetus Theatro Anatomico inſeruiſſet ſuo, & in his cætera Provocatoris ſcripta diligenter commemorarent (1), nullam hujus in me Animadverſionum mentionem injecerunt. Contra, de illis ſingulis *Adverſariis* meis non modo ſingulas, eaſque præclaras relationes habuerunt, ſed (2) me *temere laceſſitum*, & *optime tamen de publico mereri pergere* in iis *Adverſariis*, pronunciaverunt. Inſuper cum in IV. *Adverſariis* recenſendis, ſcripſerunt (3), hæc me *temperatiori ſtylo cum reliquis* edidiſſe, *quod Blancus celeberrimi Lanciſii --- interpoſitione poſt ingenuam culpæ confeſſionem ex Præfatione Vulpii quatuorque Epiſtolis præpoſitis mihi videatur reconciliatus*; profecto neque *temperatum* II. & III. *Adverſariorum ſtylum* fuiſſe, negaverunt, & cur non æque temperatus eſſe debuerit, præclariſſime indicaverunt. Certe Provocatoris cum *ingenuam culpæ confeſſionem* dixere; non *lepidum unum, aut alterum verbum*, vel *quandam juvenilem tunc animi hilaritatem* deſignaverunt, imo infra aperte declaraverunt, meam illam *Tabulam* III. *INIQUIUS ſugillatam pomum Eridos præbuiſſe*.
Et cum hæc tam luculenta de utriuſque ſtylo teſtimonia Virorum inter Tranſalpinos ſpectatiſſimorum extarent; Provocator tamen *Tranſalpinarum ſapientiſſimarum Academiarum*, & *exterorum prudentiſſimorum*, *doctiſſimorum Virorum judicium*, quaſi ſecundum ſe eſſet, memorare non dubitavit! Verum aliorum, credo, judiciis nititur, quorum nullum tamen pro ſe, aut adverſus me ab ipſo adhuc proferri video, niſi forte Prudentiſſimi, ejuſdemque Doctiſſimi inter exteros Anatomicos Viri, Heiſteri ſententiam ſibi propitiam eſſe, putaret. Sed hæc hiſce graviſſimis verbis concepta eſt (4): *Bianchus in Mangeti Theatro Anatomico Morgagnum ACRITER AGGRESSUS EST*. En *lepidum* illud *unum*, *aut alterum verbum*; en illam *quandam juvenilis tunc animi hilaritatem*; *Morganum*, inquit, *acriter aggreſſus eſt*, *valvulam coli negavit*, *atque ſimul novos veſicæ muſculos ibidem delineavit*. Morgagnus autem quid tum fecit? *Hæc vero omnia* (pergit judicium ferre Heiſterus) *a Morgagno in Adverſariis ſuis examinantur, atque excutiuntur*. Num *mordaci acerbiſſimoque ſtilo*? Nihil ejuſmodi? Num *acriter*? Ne id quidem. Quid ergo? Cum alia in Editione (5) Vir Graviſſimus eandem hanc iiſdem verbis ſententiam poſuerit; ultima dumtaxat ſic leguntur: *quæ vero omnia a Morgagno in Adverſariis ſuis nervoſe refutantur*. Sed cur ille *acriter*; hic tantum *nervoſe*? Nimirum quia ille *aggreſſus eſt*; hic *refutavit*. Cur ille *iniquius* dicitur *ſugillaſſe*; hic *temperato ſtilo* non negatur ſcripſiſſe, imo ſcripſiſſe dicitur *candore ubique elucente*? Videlicet quia ille *culpam* admiſerat, & *pomum Eridos præbuerat*; hic autem *temere laceſſitus* fuerat. Norunt enim Doctiſſimi Viri, quid natura doceat, quid Prudentiſſimus Princeps Veſpaſianus pronunciaverit (6): *Non oportere maledici -- remaledici civile faſque eſſe*. Eſſe igitur in his quoque rebus (7)

> *Duo cum idem faciunt, ſæpe ut poſſis dicere,*
> *Hoc licet impune facere huic, illi non licet:*
> *Non quod diſſimilis res ſit, ſed quod qui facit.*

Imo (8) *ut in ſeminibus eſt cauſa arborum, & ſtirpium*, ſic acris, ſi eſt, defenſionis meæ in *acri aggreſſione* cauſa fuit, ut *omnia denique, ſi recte ratiocinemur, uni* debeamus *accepta referre* Provocatori. Atenim mihi quoque *acerbus*, ut dictitat, *ſtylus* fuit. Fuerit fortaſſe, quando ita vult, fuerit; ſed

(1) A. 1717. M. Maji.
(2) Suppl. Tom. 7. Sect. 5.
(3) A. 1720. M. Mart.
(4) Progr. de Invent. Anat.
(5) In 4.
(6) Sueton. l. 8. c. 9.
(7) Terent. Adelph.
(8) Ex Cic. Phil. 2.

ſed certe in refellendo, non in provocando fuit; (1)

ſed hic ſtylus haud patet ultro
Quenquam animantem: & me veluti cuſtodiet enſis
Vagina tectus: quem cur diſtringere coner
Tutus ab infeſtis mucronibus? *o pater, & rex*
Jupiter, ut pereat poſitum rubigine telum:
Nec quiſquam noceat, cupido mihi pacis, at ille
Qui me commôrit (*melius non tangere clamo*)
Flebit.

Quod ſi hæc Flaccus ſine *italicæ gravitatis*, & *moderationis* nota edixit, nec ſine *publica utilitate* etiam fecit; ſiquidem (2) — *avidos vicinum funus ut ægros*

Exanimat, mortiſque metu ſibi parcere cogit;
Sic teneros animos aliena opprobria ſæpe
Abſterrent vitiis;

quid *lepidorum verborum*, & *juvenilis hilaritatis* Patronus, novus repente Cato nobis efficitur, & a *decantata illa per omnes ætates Italorum ſcriptorum gravitate, moderatione, publica* demum *utilitate* idcirco defeciſſe me, indicat, quod mea ſponte lenis in alios, neceſſario ſeverus in ipſum fuerim? quaſi vero non omnis ætas Italos etiam Scriptores vidiſſet eo ſeverius qui provocaverat, refellentes, quo graviores ipſi erant, quo in reliquos moderatiores, quo publicæ utilitatis cupidiores. Quod ſi quia me ſic ut par erat defendi, idcirco dedecoraſſe Italorum Scriptorum opinionem, & publicæ obfuiſſe utilitati, vel apud noſtrates, vel apud exteros cenſendus ſum; quid ergo eſt, quod poſt illa emiſſa *Adverſaria*, major in me Prudentiſſimi Principis Liberalitas, major tum noſtræ, tum Exterarum Nationum erga me benignitas, & favor extitit? Non eſt opus quæ nota ſunt omnibus, commemorare, neque vero pudoris mei eſt omnia recenſere. Tamen cum hic locus ſit non gloriolæ aucupandæ, ſed contumeliæ repellendæ, coactus faciam, quod & paulo ante facere debui, ut nonnullos de tot erga me benigniſſimis Tranſalpinis ſaltem nominem, quorum judicio, mea neque Italiæ decori, neque publicæ utilitati obfuiſſe *Adverſaria* conſtet. Conſummatiſſimi apud Amſtelodamenſes Profeſſoris Ruyſchii *Adverſaria Prima*, Eximii in Lugdunenſi apud Batavos Academia Medici Boerhaavii *Inſtitutiones*, & ad Ruyſchium *Epiſtola*, Præſtantiſſimi jampridem in Altorfino nunc in Helmſtadienſi Lyceo Magiſtri, Heiſteri *Compendium*, Illuſtris in Pariſienſi Regia Scientiarum Academia Anatomici Winslowii non una *Commentaria*, Ampliſſimi Cæſareæ N. C. Academiæ Præſidis Schrockii *Obſervatio L. Cent. VIII.*, Nobiliſſimi Halæ Magdeburgicæ Profeſſoris, & Regii Conſiliarii Friderici Hoffmanni *Medicina Rationalis*, Præclariſſimi apud Wittenbergenſes Profeſſoris Abr. Vateri *Diſſertatio de Ductu Salivali*, Celeberrimi ex Regio Londinenſium Medicorum Collegio Viri Richardi Mead ad magnificentiſſime editam, Cowperi Myotomiam (quam hæc dum ſcribebrem, a Munificentia accepi Viri ſummi Aloyſii Ferd. Com. Marſilii) *de motu Muſculorum Introductio* inſpiciantur, præſertim vero Regiæ Scient. Societatis Anglicæ humaniſſimum de me judicium ſpectetur; & tum denique quid de meis *Adverſariis* quæ certe omnia apud Lugdunobatavos recuſa ſunt, *Tranſalpinæ ſapientiſſimæ Academiæ*, *totque exteri prudentiſſimi, doctiſſimi Viri judicium* tulerint, exiſtimetur.

108 Verum hæc omnia ita, an ſecus ſe habeant, quid tandem attinet diſputare, quando electus ab ipſo Provocatore *pleniſſima cum authoritate Arbiter*, ſapientiſſimus Vir Lanciſius tantum abeſt, ut *moderationem* in II. & III. *Adverſariis* non eſſe a me ſervatam cenſuerit; *juſtas* adhuc mihi ſupereſſe *Apologiæ ſeverioris cauſas*, ideoque mihi publice ſatis adhuc faciendum eſſe,

(1) Horat. Serm. l. 2. S. 1.

(2) Id. l. 1. S. 4.

eſſe, ut ſupra vidimus, judicavit, & ita quidem ſatisfaciendum, ut ex vulganda Provocatoris Epiſtola omnis de ipſius provocationis genere, de meæ refutationis moderatione ambiguitas, omnis de Exterorum judicio ſermo tolleretur. Nam cum ad Ampliſſimum Præſulem, impetrandæ a me pacis cauſa, Provocator ultro confugiſſet Epiſtola primum italice ſcriptâ die 12. Junii 1718. in qua cum alia quæ Lanciſius minime tulit, tum hæc ponebantur: I. *per avere io nelle mie animadverſioni uſate eſpreſſioni, a lui, dirò così, non dovute.* — II. *e non ſembra a VS. Illma che il Sign. Morgagni ſiaſi preſa una abbondante ſoddisfazione, e direi anche, eccedente?* — III. *Così non avranno gli Stranieri di che deridere, o condannare nelle noſtre Conteſe;* Lanciſius eadem italica Epiſtola jam conſtitutus *Arbitro autorevoliſſimo*, litteris pariter italicis ad Provocatorem datis die 9. Jul. 1718. quarum initium eſt: *Ha VS. Eccellentiſſima & cæt.* hunc ita monuit: I. *queſto*,, *dirò così*,, *va levato affatto, perchè diſtrugge tutta la ſoddisfazione*; & infra: *ella ha da deteſtare con ſenſi chiari, e non punto ambigui.* Certe *lepidum unum aut alterum verbum* oportere *deteſtari*, nunquam dixiſſet. II. *io toglierei quell'*,, *eccedente*,, *ſe vogliamo l'aggiuſtamento:* & ſupra: *il riſpondere con aſprezza a chi vi tratta ſenza dolcezza, è accordato infin da libri ſacri, non che da Veſpaſiano.* III. *Andrebbe parimente traſandato quel luogo*,, *così non avranno gli*,, *ſtranieri & cæt.*,, *perchè ritorna ad alterare gli animi loro.* Hæc diſerte præſcribebat Arbiter, hæc aperte monebat. Hæc in vulganda Epiſtola Provocator, ut mihi ſecundum Arbitri judicium ſatisfaceret, obſervare debuit, & reapſe cum eandem latine redditam Idibus Octobris 1718. ad Lanciſium remiſit, certe obſervavit. Hæc ipſa nunc, ut ſupra vidimus, minime obſervat. Quid faceret Ampliſſimus Arbiter, idemque Honeſtiſſimus pacis ſequeſter, ſi viveret, non eſt obſcurum, cum ex inexpectata qua ſua Provocator monita excepit, mora, & tergiverſatione, cæteriſque tricis, de quibus poſtea dicemus, quaſi hæc quæ nunc acciderunt, animo præſentiret, in meis manibus eſſe voluerit & Provocatoris autographa, & exempla ſuarum ad eum litterarum, quæcunque tum eo tempore ad ſuam mihi probandam fidem, ac ſinceram agendi rationem, tum olim, ſi hæc quæ Vir Prudentiſſimus jam tunc vereri videbatur, acciderent, ad Provocatorem undique convincendum magis idonea exiſtimavit. Iis in præſentia utor, Tibi atque omnibus, quotieſcunque oportuerit, oſtendendis, & facile ab omnibus quicunque aut cum Provocatore, aut cum Arbitro litterarum commercium habuerint, pro legitimis ſine ulla dubitatione continuo agnoſcendis. Quod ſi Provocator noviſſet; fortaſſe aliquanto cautior fuiſſet iis ſcribendis, quæ protinus examinabimus.

109 Nam quaſi ſuas in me *formulas* non jure, & merito, neque ita cenſente Arbitro, deteſtari debuiſſet, ſed ex animi liberalitate, ſed Ampliſſimo atque Amiciſſimo Viro rogante, atque adeo deprecante, ut huic gratum faceret, damnare voluiſſet; Lectoribus hæc narrare non dubitat: ſe illas *formulas* ,,11: *ita avente, ac deprecante ampliſſimo illo Viro piæ recordationis amiciſſimo Lanciſio (cui nempe, veluti qui ſuper ſe, ſuamque omnem voluntatem perpetuum valuit, nihil unquam renuere potuiſſet) per epiſtolam publici juris redditam, omnibus, ut ille juſſit, atque jubere potuit, manſuetioribus, & amicioribus ſenſis cumulatam, generoſo, atque incredibili pene modo condemnaviſſe.* Non eſt ſatis. Attende quæ addat, & quid moliatur. *Namque ut comperta*, inquit, *ſit omnibus mea in illa ſcribenda Epiſtola (II. ad initia Adv. Anat. IV.) erga graviſſimi Præſulis vota obſervantia, animique mei liberalitas, & tanta profecto, ut melius hanc fore ab Adverſariis noſtris remunerandam toto corde cenſuiſſem (de quo videbimus poſtea) liceat obiter innuere, quibus hanc a me Epiſtolæ formam efflagitaverit*

Lanciſius, & quibus ea, tandem poſt longum elapſum tempus, plurimoſque Epiſtolarum itus, ac reditus, a me obtenta, plauſerit ille ſibi, mihique voluptatis ſuæ, gratique animi argumentum protulerit. Ita igitur ad me rogans, de Epiſtola ſcribebat Lanciſius „ *Caro* „ *Signore D. Bianchi fa d'uopo devol-* „ *vere qualche coſa al giudizio ancor* „ *mio & cæt. VS.. ſe ſi arrende a* „ *queſta condeſcendenza, conſola me &* „ *cæt. Ella dunque ſi degni darmi* „ *queſta conſolazione & cæt. Aſpet-* „ *to una breve riſpoſta di reciproca* „ *quiete, e contento: Me la dia per* „ *obbligarmi ſempre più, & cæt.* „ *Acc-cepta vero aliquando noſtrâ illa Epiſto-*
33 *la* (quæ an proprie nuncupata *Confeſſio* ſit, infra videbimus) *ſuam ſtatim lætitiam ornatiſſimus Lanciſius datis ad me latinis his litteris ſignificabat.* „ *Viro Doctiſſimo & cæt. Maximam, Clariſſime Bianchi, ex noviſſi-* „ *mis tuis litteris VI. Kal. Aprilis ad* „ *me datis voluptatem cepi, quod* „ *quem ſperaram, atque optaram, nun-* „ *cium attulerint, ſcilicet Te in meam* „ *tandem ſententiam veniſſe: qua diſ-* „ *ſenſiones omnes inter litteratos Viros,* „ *præſertim vero amicos, penitus abi-* „ *gendas eſſe arbitrabar. & cæt. quare* „ *tibi, Vir optime, vehementer gratu-* „ *lor, mihique gaudeo, quod meis con-* „ *ſiliis adductus cum Præſtantiſſimo* „ *Morgagnio, prioribus ſcriptis tuis of-* „ *fenſo, poſterioribus tuis erga illum* „ *obſervantiam teſtantibus, priſtinam* „ *amicitiam redintegrare ſtudueris. &* „ *cæt.* „ Incipiamus, quæſo, ab his latinis Lanciſii Litteris, quibus hunc Provocator ait ſuam *ſtatim* lætitiam ob acceptam illam, ut dicit, Epiſtolam ſignificaviſſe. Quo die, obſecro, datæ ſunt? Non apparet dies. At quo anno? Ne is quidem. Illæ vero aliæ italice ſcriptæ *rogantes*, atque edeo *deprecantes*, illamque, ut ait, Epiſtolam *efflagitantes*, quo tandem tempore miſſæ ſunt? Harum quoque tempus ſiletur. Quid, ſi hæ miſſæ fuiſſent *die* XI. *Martii* 1719. illæ vero latinæ *ipſo Sabbato Sancto VIII. Idus Aprilis* *MDCCXIX.* ut nos luculenter omnibus qui velint apud nos inſpicere quæ Lanciſius ad nos ſcripſit, & quæ litterarum exempla miſit, oſtendere continuo poſſumus? Num ad illam quam ait, Epiſtolam pertinerent, quæ jam ſic emendata ut a nobis edita eſt, ad Lanciſium miſſa fuerat; quod ſupra etiam diximus, & ipſa oſtendit; *Id. Octobris* 1718? Certe nullo modo.

Quì enim poſſet Lanciſius pro nobis *efflagitare* id quod anno ſuperiore ante menſes ferme quinque acceperat, & ad nos ſic omnino edendum, continuo tunc miſerat? Provocatorem ſane paulo magis oportebat eſſe memorem. Nam iſtæ ipſæ quas producit, lætabundæ Lanciſii litteræ, ſi non in fine, unde illud quo ſcriptæ ſunt, tempus ademptum eſt, at certe ipſo initio diſerte ſignificant omnibus, eam voluptatem ab Lanciſio captam eſſe *ex noviſſimis* Provocatoris *litteris VI. Kal. Aprilis ad ſe datis*; non igitur ex ea Epiſtola quæ *Id. Octobris* data fuerat. Quid ergo eſt? Nempe iſtæ ambæ quas producit, Lanciſii Litteræ ad longe aliam rem, ad longe aliam Epiſtolam pertinent, de qua infra dicam, ubi oſtendero, ut non eas de quibus in iſtis litteris, ſic nullas Lanciſii preces ad juſtam illam obtinendam vulgatæ a nobis Epiſtolæ emendationem intercedere debuiſſe.

110 Ex quo enim a Provocatore die 12. Jun. 1718. ultro ad ſe *confugiente* illam, ut ſupra oſtendimus, multiplici emendatione dignam Epiſtolam Lanciſius acceperat, ad *Idus* uſque *Octobris* ejuſdem anni 1718. quo tempore emendatam recepit, reſcripſit primum die 9. Julii anni ejuſdem tum illa tria quæ ſupra retulimus monita, tum hæc quoque: *dicendole apertamente, che --- a volere una vera pace, e ritornare all'antica litteraria amorevole corriſpondenza, biſogna nella diſcolpa non ſtare attacca-to a certe parole, e non porre alcune voci, che diſtruggono tutto l'aggiuſta-mento*: & infra: „ *Illos ferre non poſ-* „ *ſum* „ *dice pur bene Cicerone* „ *qui* „ *dum ſe pacem velle ſimulant, acta* „ *de-*

„ *defendunt* : „ & paulo poſt : *Il confeſſare i proprj falli non è vergogna è prudenza*. In his ergo litteris hæc quidem invenio, quæ monentis, an deprecantis ſint, patet: verba autem *rogo*, aut *deprecor* omnino non invenio. Et ſane cur eum qui ad ſe ultro confugiſſet, ſeque Arbitrum conſtituiſſet, rogaret, nulla niſi forte humanitatis, & ejus, qui ad ſe confugiſſet, utilitatis cauſa erat. Ad has autem litteras cum reſpondiſſet ille die 26. Auguſti 1718. Epiſtola quæ incipit: *Per la maggior & cæt.* qua ſe eſſe, & fore in Monentis arbitrio *conſtantiſſime* confirmavit his verbis quibus Epiſtolam concluſit ſuam: *Monſignore: Intiera le replico la mia in ogni modo conſtantiſſima ſommiſſione, e tutto nel ſaggio di lei aribitrio l' onor mio depongo*; poſt hæc profecto non video, qui locus amplius Lanciſii precibus eſſe debuerit.

Hæ igitur fuerunt Lanciſii *deprecationes* illæ, *efflagitationes rogationes*, hi *plurimi* illi *Epiſtolarum itus, ac reditus*, hæc illa tanta, & tam *generoſa, atque incredibilis* Provocatoris erga nos provocatos *animi liberalitas!* Quam certe non intelligo quomodo cum tot illis *deprecationibus, & efflagitationibus*, cum *plurimis* illis *Epiſtolis*, cum illo *tandem longo elapſo tempore* componi & conciliari poſſe, putet. Sane interceſſit aliquod tempus priuſquam ipſe ad Arbitri a ſe rogati ſincera monita reſcriberet. Sane in Epiſtola, *Id. Octobris* tandem miſſa, quædam relicta ſunt, connivente Lanciſio, *dura*, & parum cæteris *conſonantia*. Num illud *generoſam, atque incredibilem animi liberalitatem*; num hæc, *omnia manſuetiora, & amiciora ſenſa* revera oſtendunt? Quanto aliter ego, qui etſi dare operam omnino debui in mea, quæ una edita fuit, Epiſtola, ne illa viderer aut non intelligere, aut comprobare; tamen *confeſſionem* Provocatoris *vel ut ipſi gratum facerem, vel ut naturæ ingenioque meo indulgerem, vel ut Lanciſio, quod caput erat, Ampliſſimo, & de me egregie merito Viro obſequerer* (quamvis adeo provocatus; neque adhuc ſigillatim provocationibus a me repulſis; magno inſuper mihi in mutandis reliquis *Adverſariis* impendente labore) certe *promte ac libenter accepi*. Meaque illa ipſa Epiſtola uſque adeo tota Lanciſio placuit, ut continuo ad me reſcribens die 5. Nov. 1718. eas litteras, quibus initium eſt: *Per farle & cæt.* eam & vocaverit, & judicaverit, *gentile*, imo ad Provocatorem ipſum ſcribens illas quæ latine una editæ ſunt, litteras, *humaniſſime* in ea me egiſſe, pronunciaverit, neque unquam, ſuo quidem judicio (id quod infra in loco meminiſſe te velim) in ea mutandum, nedum emendandum cenſuerit quidquam. Quod autem de ea Epiſtola ſenſit, multo nunc magis, ſi viveret, ac legere hunc poſſet locum, de me ſentiret, qui etſi alii eas quæ nunquam fuerunt, illius *efflagitationes*, & *deprecationes* productis litteris huc minime pertinentibus jactare voluerint, ipſe contra qui ejuſdem Lanciſii epiſtolas huc maxime ſpectantes, & ſive non vulgares efflagitationes, ſive ſummam erga Provocatorem commiſerationem exprimentes producere viciſſim poſſem, non faciam tamen, ſed apud me premam, & ne illis quidem ad hoc utar quæ ante IV. Adverſaria editæ ſunt. Omnino enim ſic intelligo, atque ita ſentio, qui *generoſæ animi liberalitatis* laudem cupiat, nihil ei minus convenire quam pervicaciam & tergiverſationem ſuam in liberalibus, nedum in juſtis actionibus edendis jactare. Tum ab iis qui utriuſque noſtrûm animum velint recte internoſcere, atque uter pacis ſtudioſior ac cupidior fuerit, intelligere, nihil eſt quod malim ſpectari, quam Provocatorem ad injurias Amico inferendas ultro decurriſſe, Provocatum ad repellendas *prope invitum, coactumque* ab ſapientibus Amicis, deſcendiſſe: rurſuſque Provocatorem cum de ſatis faciendo ageretur, tardum ſe & pertinacem tum hic jactare, tum alibi etiam ſcribere ; 107 quod voluit Lanciſius, & ſe TANDEM voluiſſe; Provocatum autem delatam *tandem* ſatisfactionem *prompte ac libenter accepiſſe*. Uter eſt, in quem con

conveniat illud Terentii (1):

hic ubi opus eſt,
Non verentur: illic, ubi nihil opus
eſt, ibi verentur?

Et hic tardam ſuam, neque omnino caſtigatam, ſatisfactionem *melius fore ab Adverſariis ſuis remunerandam toto corde cenſuiſſet?* Num continuo? an poſtea? ſi poſtea, in ipſiſque ultimis *Adverſariis*; quid de his ſtatuerit Arbiter, ſupra oſtenſum eſt, illudque præterea hic addi poteſt, quod idem Arbiter die 22. Julii 1719. ad nos ſcripſit iis litteris quarum initium eſt: *L' altra ſera & cæt.* Sic enim ait: *Mi ſono avveduto, ch' ella uſa ogni poſſibile dolcezza nel ributtare le cenſure del Signor Bianchi, e ſingolarmente ove ragiona delle glandole ſebacee, e delle mammelle. Certo, che a quel Profeſſore durando la temperie di mente, con la quale ſi era determinato di volere pacificamente vivere ſeco in avvenire, non potrà, che ringraziare lei del tratto civile, che uſa con lui.* Si vero continuo, atque adeo in illa noſtra quæ una edita eſt, Epiſtola *ſe melius fore remunerandum*, cenſuit, videat ne ſperarit id quod ſua non ſatis caſtigata Epiſtola, meo ſalvo honore, haud permittebat. Nam certe & Lanciſius meam, ut ſupra dictum eſt, humanam, imo *humaniſſimam* judicavit, & ipſe probavi ex verbis, quæ protuli, certe præcipue in ead. Epiſtola attendendis, quibus, ut ipſi etiam Provocatori *gratum facerem*, me ejus *confeſſionem prompte ac libenter accipere*, diſerte ſignificavi.

111 Verum in hoc ipſo ſibi inveniре videtur quod nobis exprobret, atque adeo de quo conqueratur. Noſtram, inquit, Epiſtolam *multâ ovatione Cenſor noſter*, „ *Confeſſionem* „ *ſæpius nuncupat*. Scilicet qui juſtum apparatumque triumphum ipſi remitterem ac condonarem, *ovationem*, credo quærebam, atque aucupabar! Sed tamen non totam quidem ejus Epiſtolam, quæ aliquot in locis a me penitus probari non poterat, ſed illam dumtaxat partem, qua culpam confitebatur ſuam, cum me *prompte ac libenter accipere*, nec parvi *facere* ſignificarem; quo minus quæſito, quo magis proprio, quam *confeſſionis* vocabulo uterer? aut cum ſemel ſic appellaſſem, quomodo, ſi intelligi vellem, appellare aliter poſſem, non quidem *ſæpius*, ſed in uno aut altero loco, in quibus in non ita brevi Epiſtola eandem iterum oportuit deſignare! Quid ſi *deteſtationem* vocaviſſem? Sic enim Lanciſius jam die 25. Jun. 1718. ſcriptis ad me litteris hoc initio, *Avendo io ricevuto & cæt.* indicaverat: *egli (il Sig. Bianchi) conoſce, confeſſa, e deteſta il ſuo errore.* Certe cum ad me hujus emendatam Epiſtolam miſit, ſcriptis etiam italice litteris die 15. Oct. 1718. quarum initium: *Manda a VS. Illma & cæt.* in ea eſſe dixit *la confeſſione del Sig. Dot. Bianchi*. Num igitur ut Arbiter præibat, non loquerer? At quomodo alii vocaverunt? Actorum quidem Lipſiæ Scriptores, ut ſupra vidimus, *culpæ confeſſionem* vocavere. Num Viri Doctiſſimi, Prudentiſſimique improprie locuti ſunt? Quid? quod ipſe Provocator in ſua illa eadem Epiſtola ſatis præivit mihi, hæc diſerte conſcribens: *Equidem fateor, juſtam illi eſſe cauſam, ob quam de me queratur: --- fateor, me illud ægerrime tuliſſe & cæt.: --- Concedo, a me, quamvis, ut iterum fateor, id nolente, primum ipſum provocatum fuiſſe.* Num *ſæpius* ego *confeſſionem* dixi, quam ipſe *fateor?* Quod ſi illud ipſi vocabulum in mea Epiſtola uſque adeo diſplicebat; cur de eo nunquam aliquid, quod ſciam, ad Lanciſium ſcripſit? Multo id mihi proclivius fuiſſet mutare, quam res alias quaſdam, quæ, ejus non mutata Epiſtola, mutari vix poterant, & quas tamen ut Lanciſii non judicio quidem (hoc enim quod fuerit, ante oſtendi, idque, ut meminiſſe velles, rogavi) ſed novo deſiderio obſequerer, quoad potui, omnes mutavi.

112 Unde autem hoc novum in Lanciſio deſiderium ſit ortum, expo-

(1) Andr.

nens,

nens, id quod ſupra pollicitus ſum, præſtabo, ut quo pertineant eæ duæ productæ a Provocatore, Lancifii Epiſtolæ, doceam. Meam ad ſe Reſponſionem ut *humaniſſimam* cenſuit, ſic continuo Lanciſius Novembri jam menſe ad Provocatorem miſit. Hic vero cum priſtino more nihil diu ad Lanciſium & Arbitrum, & Virum tali dignitate præditum, mirantem atque ægre ferentem reſcripſiſſet, tandem *die* 19. *Decembris* eam dedit epiſtolam, quæ ſic incipit; *Alle repplicate prezioſiſſime lettere &c cæt.* in qua illas de quibus modo indicatum eſt, mutationes cum juſtas fore, probare vellet, mirum eſſet omnibus, ea quæ poſtea contigere non ignorantibus; animadvertere quo inter cætera argumento, ut certiſſimo, niteretur. Verum ego, ni gravius (ſi tamen gravius poſſum) ab ipſo adhuc provocer; id ſemper ſilentio apud me premere conſtitui, ut illa pariter, quæ circa ejuſmodi præſertim tempora in certis quibuſdam Lancifii litteris de ipſo ſcripta penes me habeo. Ea dumtaxat quæ ad præſentem rem pertinent, nec ipſi æque aut obeſſe; aut diſplicere etiam poſſunt, indicabo. Lanciſio igitur cum hanc novam de mutationibus moleſtiam ad hactenus toleratam accedere viderem; non ſum paſſus, ut id a me vehementius peteret, ſed quamvis meis publicis ſolemnibus occupationibus diſtinerer, morem libenter geſſi, & quoad potui, mutavi. Itaque ipſe quid a me impetraſſet, gravibus, & bene longis litteris, die 28. Januarii 1719. datis, Provocatori ſignificavit, quibus hoc initium fecit. *Sono già corſi otto meſi, caro Sig. Dot. Bianchi, da che VS. Eccell. ſi compiacque ſcrivermi &c cæt.* In iis litteris cum ſua, atque adeo aliorum multa judicia ſatis aperte expoſuiſſet, ac præſertim quid inter me, & Provocatorem intereſſet; & qua ratione mea verba eſſent accipienda, diſerte declaraſſet, rem jam confectam arbitrabatur; cum ecce tibi aliæ a Provocatore longiſſimæ ad ipſum litteræ, quibus ejus auctoritati non acquieſcens, novam adhuc flagitat mutationem. Enimvero Lanciſius multo gravius ferre, & quorſum hæc ſpectarent, præclare intelligere. Attamen cum ego oblatam Ampliſſimo Viro moleſtiam ne tum quidem perpeti poſſem; eo deſcendi, ut rurſus, quoad res fineret, eum Epiſtolæ locum mutarem. Quam mutationem poſtremam cum accepiſſet, tunc denique eas italice ad Provocatorem, cujus rem egerat, litteras dedit, quarum ipſe verba produxit, quaſi a Lanciſio de longe aliâ illâ re, jam ante plures menſes confectâ, enixe rogante ſcripta eſſent, cum revera, ſiquis recte rem ſciat atque perpendat, eum ſibi maxime in rogando finem propoſuiſſe intelligat, ut tandem aliquando nulla ſibi amplius moleſtia ab eo qui ultro ad ſe *Arbitrum pleniſſima auctoritate* confugiſſet, & pro quo tot egiſſet, crearetur, neve amplius cum omnium faſtidio nodus in ſcirpo quæreretur. Hoc ſatis apparet ex eo quod de iſtis ipſis litteris ſuis ad me ſcripſit *die* XI. *Martii* 1719. hoc initio: *Che ſi ha da fare &c cæt.* Sic enim ait: *Io ho fatta una lettera miſta di agro, e di dolce, e mandatala queſta ſera al Sig. Dot. Bianchi, e non diſpero quel fine, che ſarà migliore per lui, che per lei, che già trovaſi con la ſua fama in ſicuro.* Ut mihi igitur ſatisfieret, non laborabat; nam res hæc longo ante tempore confecta erat. Ne ullæ amplius tricæ excogitarentur, ut judicio ſuo meis de verbis ſtaretur, ne quid contra promiſſa, aut novi fieret, ut omnes tandem, & ipſe præſertim vexatiſſimus Arbiter, quieſcere poſſemus, hæc vero, hæc volebat, hæc, ſi æquum erat, illum ipſum qui ad ſe confugiſſet, rogabat. *Aſpetto*, inquit, *una riſpoſta di reciproca quiete, e contento.*

113 Sed Provocator, qui preces Ampliſſimi Senis, & *dulcia* Epiſtolæ verba edidit, cum alia quædam omiſerit, illa quoque verba omittere poterat: *Nè ſtimo giammai vero ciò, che da qualch' uno mi vien riferito, penſar ella di dar fuori le lettere famigliari, ſcrittele dal Signor Dottore Morgagni....* Hæc enim verba ſic deſcripta, neque ad pre-

ces

ces pertinent; & in animis legentium, ac in meis illis familiaribus litteris quid ſcriptum ſit ignorantium, gravem quandam excitare ſuſpicionem poſſunt, aliquid fortaſſe ejuſmodi a me ſcriptum eſſe, cujuſmodi in iis quas paulo ante a me premi litteris dixi, a Provocatore, aut de Provocatore ſcriptum eſt: quod videlicet ſi produceretur, mihi aut obeſſe aut diſplicere per ſe poſſet. Nihil vero iſtiuſmodi eſt. Imo omnia ejuſmodi ſunt, ut ſi proferrentur, magis Provocatori, quam mihi apud ſapientes homines ſane obeſſent. Nam mea denique omnia crimina in iis litteris; ut ex ipſarum quæ apud me ſervantur, exemplis intelligo; eo pertinent, quod in iis aliter atque in *Adverſariis* de Provocatore, aut de ſcriptis ejuſdem ſenſerim, & quod ipſi in controverſia quadam litteraria aliquid ex me ſciſcitanti, aperte, ut inter Amicos fieri par eſt, ea reſponderim, quorum ſi me pœnituiſſet, eorum nullam, ne ſubobſcuram quidem, in *Adverſariis* mentionem feciſſem. Quod ſi aliter res ſe habet, in iiſque Epiſtolis quidpiam eſt quod hic diſſimulem, & quod prolatum, nocere, aut diſplicere mihi poſſit; proferat; jam per me licet, ut alter alterius familiares omnes litteras edamus. In meis cunctis quidquid eſt, in lucem prolatum, ipſi profecto obeſſet, non mihi. Ego enim tantum amicitiæ tribuebam, ut quæ aliis ſubobſcure, ipſi aperte ſignificarem. Ille eodem ipſo tempore amicitiæ tantum deerat, ut illas ſuas in me Animadverſiones appararet. Ego ut (1) *fere libenter homines id quod volunt, credunt*, mihi ab amicitia fucum fieri patiebar, ut quæ reapſe in Amico bona non inerant, ea ineſſe; & laude digna eſſe, libenter putarem. Ille ex mea hac credulitate, & facilitate tantos ſibi ſpiritus, tantam fiduciam ſumebat, ut ſe poſſe Amico impune inſultare confideret, & ne illa quidem æquo animo mihi relinquere, quæ noti, ignotique omnes ſemper conſtantiſſime tribuerunt, veri ſtudium, & fidem. Quid ergo erat cauſæ, cur Lanciſius nollet, meas illas familiares litteras a Provocatore publicari? Primum id ipſum, quod modo dictum eſt, ne quanto major meis ex litteris amicitiæ vis appareret, tanto major culpa Provocatoris qui amicitiam læſiſſet, agnoſceretur. Quid enim diceret? Hoc puto quod de Tullio quondam Antonius: Aliter de me iis in litteris ſentiebas. Ipſe vero quod Tullius (2) reponerem: *At ego non nego: teque in iſto ipſo convinco non inhumanitatis ſolum, ſed etiam* imprudentiæ. *Quod enim verbum in iſtis litteris eſt non plenum humanitatis, officii, benevolentiæ? omne autem crimen tuum eſt, quod de te in his litteris non male exiſtimem: quod ſcribam tanquam ad* Amicum, *tanquam ad doctum virum, non tanquam ad inimicum & tot in erroribus deprehendendum*. Deinde nolebat Lanciſius ut mihi viciſſim daretur cauſa, eaque juſtiſſima, familiares ad me Provocatoris litteras publicandi, quæ (ne alia nunc dicam) mirum quantum ab ejus Animadverſionibus diſcrepant. Quid enim, obſecro, cauſæ eſt, cur modo nullas, niſi Lanciſii, aut ad Lanciſium pertinentes, familiares epiſtolas, imo ex his ipſis hoc illud dumtaxat tranſcribam quod poſſit; ſi tu Vir Doctiſſime eſſe opus exiſtimes; Lanciſii ipſius honori tuendo ſatis eſſe? nimirum quod nullas Provocator adhuc niſi familiares Lanciſii litteras, ut me, & in me Lanciſium ſequeſtrem pacis offenderet, publicavit. Nam ſi publicaſſet meas; quid ego jure poſſem facere, & omnes intelligunt, & aperte Cicero ſignificavit, hæc addens (3): *At ego tuas litteras; etſi jure poteram, a te laceſſitus; tamen non proferam*. Noviſſime etſi meæ litteræ nihil prorſus habeant, quod prohibeat, quo minus, me annuente, vulgari poſſint; id ipſum tamen quod injuſſu meo, vulgarentur, ejuſmodi eſſe, videbat Lanciſius, ut etiam inter homines eâdem, aut quâdam aliâ ſed certi & peculiaris generis offenſione laceſſitos ferri poſſit, inter alios tamen, nedum inter nuper recon-

(1) Cæſar. de Bell. Gall. l. 3.

(2) Phil. 2.

(3) Ibid.

reconciliatos, homines ferri non poſſet. Neque enim Eruditiſſimum Virum fugiebat, quid ſupra in Antonium nulla ejuſmodi a ſe laceſſitum offenſione dixiſſet Cicero (1): *At etiam litteras, quas me ſibi miſiſſe diceret, recitavit homo & humanitatis expers, & vitæ communis ignarus. Quis enim unquam, qui paullum modo, bonorum conſuetudinem noſſet, litteras ad ſe ab amico miſſas, offenſione aliqua interpoſita, in medium protulit, palamque recitavit? Quid hoc eſt aliud, quam tollere e vita vitæ ſocietatem? tollere amicorum colloquia abſentium? quam multa joca ſolent eſſe in epiſtolis, quæ prolata ſi ſint, inepta eſſe videantur? quam multa ſeria, neque tamen ullo modo divulganda?* Non, inquam, hæc ignorabat Lanciſius, imo quam ægre ferrentur, expertus erat.

Sic enim in quadam Epiſtola cujus initium eſt: *Debbo rendere un eſatto conto a V.S. Illuſtriſſima di molte coſe & cæt.* de quodam, cui cum ipſe ignoviſſet, tanto magis neceſſe eſt ut ego ſic ignoſcam, ut ejus nomini hic parcam: *Il Sig. Dottor . . . . . . è un Uomo caro. Mi ſtampò, come lei avrà veduto, una riſpoſta ſopra la . . . . ſenza farmene parola: ringrazio Dio, che per quanto ho poi ſcorto, non vi erano gran ſpropoſiti: ma un Uomo può talora in lettere famigliari non far tutte le neceſſarie rifleſſioni.*

114 Verum, ut illa de meis familiaribus Epiſtolis Lanciſii verba Provocator melius omiſiſſet; ſic illa recte poſuit: *Per altro io credo, che ſtampando V.S. le ſue nuove Opere ſaprà contenerſi nei termini di oneſta civiltà, e di gravità, degna d'un ſavio letterato.* Iſtam autem alteram Lanciſii Epiſtolam, lætitiæ plenam, multo etiam rectius edidit. Nam cum ad priorem illam italicam Provocator ita reſpondiſſet, ut ejus ſe auctoritati, & conſiliis acquieſcere profiteretur, atque ea quæ modo dicta ſunt, non tantum ſe obſervaturum, neque paſſurum unquam, ut ſibi quidquam excideret, quod nos ſincere conſtanterque in gratiam reſtitutos non eſſe, ſuſpicionem facere poſſet, verum inſuper ſcripta ſua apologetica, ſi Lanciſio placeret, nunquam editurum polliceretur, hæc autem omnia ampliſſimis verbis, & Lanciſii vota ac ſpem ſuperantibus complecteretur, ut ſe ſibi ſatisfacere negaret, ni pluſquam ille optaſſet, re præſtitiſſet, ut mecum certare officiis ſtudere ſe, confirmaret, ut gratiſſimum ſibi fore diceret, ſi quæ tunc officioſe de me ſcriberet, mihi ipſe nunciare vellet; quid multis opus eſt? Senex optimus, antiqua fide, qui ex ſua natura cæteros fingeret, his tunc verbis, & pollicitationibus tantum credidit, ut; ſi Provocatoris emphaſi uti fas eſt; *plauſerit ille ſibi, ipſique voluptatis ſuæ, gratique animi argumentum protulerit.* Nimirum adhanc officioſiſſimam Provocatoris Epiſtolam, incipientem: *Etſi noviſſime ad illum & cæt.* non ad eam quæ *Adverſariis* IV. præfixa eſt, *confeſſionem* complectentem, jam miſſam *Id. Octobris* 1718. cujus initium eſt: *Dum novam operum meorum & cæt.* non ad eam, inquam ut hic Provocator *obtrudit*, ſed ad hanc poſtremam, datam 27 *Martii* 1719. latinas iſtas, quæ proferuntur, reſcripſit litteras, lætitia redundantes, quemadmodum idem prorſus dies, hoc eſt VI. *Kal. Aprilis*, harum initio memoratus, luculentiſſime demonſtrat.

In his tamen ipſis verba illa, cum ſuperioribus italicis convenientia, & ad rem præſentem maximopere pertinentia, diſerte a Lanciſio poſita ſunt: *Nolim tamen una cum diſſidiis utilia etiam ſcripta ſepeliri. Delendam utique, abſtergendamque omnem ab iis amaritiem, ac diſſenſionis memoriam ſuadere: non eſt ſatis: quod certe,* inquit, *abs te jure expectandum cenſeo.* Hæc videlicet ultima *Arbitri*, *pleniſſima auctoritate a Provocatore ipſo conſtituti*, hæc poſtrema ſequeſtris pacis ſententia eſt, non ſine juris formulis concepta & pronunciata: *quod certe abs te JURE expectandum CENSEO.* Hac autem ſententia ut Provocator ſteterit, iſta ipſa quam hactenus examinavimus,

Ani-

(1) Ibid.

Animadverſio, ſiqua alia, demonſtrat.

Quo enim modo *deleta*, *abſterſaque omnis ab iſtâ eſt amarities*, *ac diſſenſionis memoria*, cum huic eidem *amaritiei* refricandæ, ac univerſæ *diſſenſioni* commemorandæ iſta Animadverſio peculiariter dicata ſit? cum id agat, cum id moliatur, ut rurſus evolvantur omnia quæ ſancto pacis fœdere *ſepulta* fuerant, atque ita evolvantur, ut rerum ordo, & ſumma evidentiſſime invertatur. Quid tantum mali ab Lanciſio Provocator unquam accepit, ut in ejus memoriam, & in obſtrictam ipſi fidem peccare tam aperte potuerit, ut qua in Animadverſione ejus nobis Arbitri ſententiam edat, eandem Animadverſionem contra hanc ipſam ſententiam ſcribat? Atqui non modo nunquam de Lanciſio conqueſtus eſt, imo ut Virum erga ſe humaniſſimum, & vel in controverſia noſtra ſibi æquum, imo univerſe amiciſſimum, commendavit, atque commendat. Statim enim atque *confeſſionem* illam ſuam ita ut Lanciſius juſſit, emendatam ad hunc remiſit, Epigramma quoddam ſcripſit, cujus ad me Lanciſius miſit exemplum, quo in Epigrammate de hoc verba faciens, diſerte ejus erga ſe *æquitatem* laudare voluit; nunc autem ſuam quandam edidit Diſſertationem in qua de
8 Lanciſio ſic univerſe loquitur: *Illuſtriſſimus Præſul*, *dumque viveret*, *mi-*
32 *hi amiciſſimus*, *Joannes Maria Lanciſius*, atque adeo in his ipſis paginis de eodem ſic meminit: *ampliſſimo illo Viro piæ recordationis amiciſſimo Lanciſio*. Siccine igitur cum *amiciſſimis Viris* agitur? Sic obſtricta ipſis fides, quæ vel hoſtibus ſervanda eſſet, ſervatur? Quid aliud eſt, *duas res ſanctiſſimas*, ut Tullius ait (1), *violare*, *amicitiam*, *& fidem*, ſi hoc non eſt? En cui credas! quem inter Amicos recipias! en memoriam mortui Amici! en metum vivorum exiſtimationis!

115 Sed, credo, in hac una Animadverſione adverſus obſtrictam Arbitro Amiciſſimo fidem peccatum eſt. Quid igitur tot alia ſibi volunt loca in quibus de iis queritur, quæ poſt conſtitutam pacem non erant amplius commemoranda, de formulis videlicet quibus ad eas quæ in me intortæ fuerant, refellendas in III. *Adverſariis* uti debueram; ut pag. 988; de *ſcommatibus* quæ ipſe vocat pag. 1057; de *lacerationibus* (ſic enim ait pag. 1140.) *Hiſtoriæ ſuæ*; de *illo* demum *quod probi homines noverint*, *ac judicabunt*, *ſcribendi genere*, quemadmodum loquitur pag. 1096. At meas, opinor, dumtaxat formulas commemoravit; ipſe vero in ſuarum delectu, cæteriſque rebus cautus, comiſque nunc fuit, ac pacis obſervator religioſiſſimus. Quidni fuerit, qui & ſuum ipſum hunc librum *in perpetui obſequii*, *atque amicitiæ Teſſeram* (ſic enim ſua inſcripſit manu!) mihi dono miſerit, & in hiſce Animadverſionibus diſerte confirmaverit, *ſe ſtudere conſtanter res ſuas defendere*
moderatione illa comitateque, *quas eru-* 1079
ditiſſimo digniſſimoque Adverſario debitas eſſe videt, *atque vult*; *tum perpetuam ſibi pactum eſſe legem*, *diligenter illam tueri amicitiam*, *quam inter nos inſtaurabat Lanciſius*. Humaniſſima profecto & munera, & verba, laudes inſuper nimis benignæ, neque a me ſine grati animi ſignificatione prætermittendæ, niſi hæc tandem omnia, quaſi cum ſtipite, aut puero aliquo ageretur, cui facile imponas, aut temere inſuper illudas, quanto ad ſpeciem ſunt amiciora, tanto ad ſenſum eſſent, cogitationemque acerbiora. Huic enim dono, huic confirmationi, hiſce laudibus nimis multa paſſim in me jacta repugnant, adverſantur, reclamant, quorum pleraque non in Amicum modo, ſed ne in honeſtum quidem hominem torquere licet. Verba omitto, *ſcriptitandi*, *clamitandi*, *oggerendi*, *irrumpendi*, *objurgandi*, *explodendi*, *intrudendi*, atque *obtrudendi*. *Lepida*, *edentula*, *inſulſa* etiam nomina, *objurgatoris* item, aut *Cenſoris* invidioſum vocabulum, quo Provocatus (quis crederet?) paſſim inſignitur, prætermitto. Levia hæc ſunt, ac fere indigna

(1) Pro Sex. Roſc.

gna quæ inter tot alia longe graviſſima hic memorentur. Ironias quoque omitterem, ut pag. 987. *Herculeæ profecto rationes, quibus inde anatomicas inauditas res doceri poſſumus*. ut 1091. *Cenſoria, ut moris eſt, poteſtate locutus, — ſuam ſuper hepaticas res noſtras humaniſſimam Cenſuram ſtrenue abſolvit, atque coronat*. ut 1119. *ſequens elogium mihi a noſtro cl. Cenſore humaniſſime inſcriptum*. ut 988. *ſua in eandem diſſertationem Cenſurâ grati animi teſtimonium rependit, me ipſum inter alia honorifica atque humaniſſima elogia & cæt.* has, inquam, pariter ironias fortaſſe omitterem, niſi pleræque ad ea ſpectarent, quæ poſt initam pacem refricare non licebat. Veruntamen ſunt alia graviora; ut 1057. a me *plurium ſcriptorum* (*verbo abſit invidia*) *auctoritates mancas offerri*, ut 1141. ejus locum *ſane mutilatum exſcribi*, ut 1000. in alio *plurima omitti, & mutilari, potiſſimam in obſervatione nervi partem facientia*, ut 938. ab ſuis textibus *verba alias plerumque perhumaniter aſſolere a me mutilari*. Neque tamen hæc ſunt uſque adeo gravia, ut quod ponitur 1135. *Cenſor cl. per mutilata exſcripta verba, effictumque hoc pacto centonem imponere fortaſſe ſtudet*. ut quod 1081. ſcribitur: *Jam dubito Cenſorem noſtrum cl. non intellexiſſe, aut potius, ut in contradictionem niteretur, finxiſſe non intelligere*, ut quod 1018. quæritur: *Quo igitur conſcientiæ conſilio ſcribere hæc potuit cl. Cenſor?* ut quod, cum ego ingenue alios me majores Viros ſecutus, ſcripſiſſem: *Alterum num ita ſit, dubito*; pag. 1137. non *ingenue* profecto reſpondetur: *Alterum vero num ita ſit, quis poſſet ingenuus dubitare?* Quis crederet, ſupereſſe graviora? ſuperſunt tamen. Longe enim apertius, & ſine ulla dubitatione affirmatur 984. *cum a nemine negari ullo modo poſſit; — tamen in rei veritatem remis me veliſque niti*, quod & pag. 1056. in me, non obſcure deſignatum, rurſus torquetur his verbis: *contra ipſam veritatem remis veliſque contendere inſudant*. Apertiſſime autem 1147. *Quæ congerit cl. Cenſor circa Lanciſii Epiſtolam de re hepatica — hæc commentitia pleraque ſunt*. 984. *fingit illico Cenſor noſter cl. illud — non intelligere*. 1017: *Quid autem de inconſtanti noſtra — aſſertione Clariſſimus noſter effingit?* 1072. *gravem ſub quadam fallacia larvatum errorem pro re certa intrudere laborat*. 1018. *Ficta igitur — ſunt mihi iſta imputatæ inconſtantiæ*. 951. *effictum ab Adverſario — fundamentum*, 1057. *arte facta contradictiones*. 1060 *a vero alienus ſenſus Auctori impoſitus*. Quid ſingula perſequor? cum hæc quoque omnia, atque alia ejuſmodi in voluntatem magis quam in intellectum contorta, ſupra aliud agens, in ſuis quodque locis confutaverim, pleraque etiam alio charactere ſcripta, merito in Provocantem retorquere potuerim. Hæ igitur novæ formulæ *moderationem, comitatem, inſtauratam amicitiam*; quam verbo profitetur, decentes, ab ipſo poſt ſeptennii ſtudium ſelectæ ſunt, ut in his tandem *Tranſalpinæ ſapientiſſimæ Academiæ decantatam illam per omnes ætates Italorum ſcriptorum gravitatem, moderationem*, quæſitam *publicam utilitatem* agnoſcerent? Sane quid *publicæ utilitati* conducibilius, quam poſt initum tam ſolemne atque illuſtre per Ampliſſimum ſequeſtrem, pacis & amicitiæ fœdus, idque typis ultro permiſſum, totoque terrarum orbe vulgatum; quid, inquam, *publicæ utilitati* conducibilius; quid humanæ ſocietati ſervandæ utilius, quam ita agere, atque ejuſmodi Animadverſiones, & formulas typis mandare? *Fidem qui lædit*, inquit Cicero (1), *oppugnat omnium commune præſidium, & quantum in ipſo eſt, diſturbat vitæ ſocietatem*. Enim vero ſi hujuſmodi exemplum a bonis omnibus non improbetur; quis impoſterum id velit facere quod ego feceram, ut culpæ confeſſionem per Illuſtriſſimum Virum mittenti crederem, ignoſcerem, amicitiam redderem? Nemo, mihi crede, Vir Doctiſſime, invenietur, qui pacis ſequeſtres audire velit, cum ego

qui

(1) Ibidem.

qui Ampliſſimum Præſulem audiverim, hunc meæ facilitatis, atque humanitatis fructum retulerim. Sed hoc homines viderint. Ego certe quod Diſciplina Honoris conſtanter docet, ſervabo, & quidquid ille aut modo in me intorſit, aut alias fortaſſe intorquebit, nulla reſponſione dignum credam, niſi forte ea quæ exercitationis, & conſultationis cauſa, ut hæc, ad intimum aliquem Amicum mittatur, a meis certe manibus non facile in publicum exitura. Vale.

D. Patavio Prid. Kal. Aprilis CIↃIↃCCXXVI.

EPISTOLÆ SECUNDÆ FINIS.